THE

MAHĀBHĀRATA

FOR THE FIRST TIME CRITICALLY EDITED BY

VISHNU S SUKTHANKAR†
(Aug. 1925—Jan. 1943)

S. K. BELVALKAR
(since April 1943)

WITH THE CO-OPERATION OF

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI†, R. N. DANDEKAR, S K. DE, F EDGERTON; A. B. GAJENDRAGADKAR †, P. V. KANE, R D KARMARKAR, V G PARANJPE; V. K. RAJAVADE†, N. B UTGIKAR†, P. L. VAIDYA; V P. VAIDYA†, RAGHU VIRA; H D. VELANKAR, M. WINTERNITZ†, R ZIMMERMANN†

AND OTHER SCHOLARS

AND ILLUSTRATED FROM ANCIENT MODELS BY

SHRIMANT BALASAHEB PANT PRATINIDHI
RAJA OF AUNDH

VOLUME 10

Under the Patronage of the Raja of Aundh; the British Academy, London; the Union Government of the Republic of India, Governments of the States of Bombay, West Bengal, Madras, Bihar, Uttara Pradesh, Hyderabad and Mysore, the Universities of Bombay, Calcutta, Travancore and Poona, the Governments of Burma and Nepal, Several Commercial Firms and Charitable Trusts, and other Distinguished Donors

POONA

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

1954

THE

KARṆAPARVAN

BEING THE EIGHTH BOOK OF THE MAHĀBHĀRATA
THE GREAT EPIC OF INDIA

FOR THE FIRST TIME CRITICALLY EDITED BY

PARASHURAM LAKSHMAN VAIDYA

Retired Professor of Sanskrit and Allied Languages
Nowrosjee Wadia College, Poona,
Sometime Mayurbhanj Professor and Head of the Department
of Sanskrit and Pali, Banaras Hindu University

POONA

BHANDARKAR ORIENTAL RESEARCH INSTITUTE

1954

☞ Pages 1–320, were issued in 1950 as Fascicule 20;
the rest as Fascicule 27 in 1954.

*Printed in part at cost of a subvention from
the Trustees of the Mahabharata Fund
in Great Britain, London.*

Printed by The Nirnaya Sagar Press, Bombay-2, and
Published by The Bhandarkar Institute, Poona-4

CONTENTS OF VOLUME EIGHT

PLATE

ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS

add = adding.
addl = additional
adhy = adhyāya(s)
App = Appendix
Arj = Arjunamiśra
B = Bombay edition of the Mbh. (Śaka 1799)
BG = Bhagavadgītā
C = Calcutta ed. of the Mbh
chap = chapter(s)
comm = commentary(taries).
cont = continue(s).
corr = corrected, correction
Crit. App = Critical Apparatus.
Dev = Devabodha.
ed. = edition.
fig. = figure(s).
fol. = folio(s).
foll. = following.
fragm. = fragment(ary).
hapl. = haplographic(ally).
illeg. = illegible.
inf. lin. = *infra lineam* (below the line).
ins. = insert(s).
int. lin = *inter lineas* (between the lines).
interp. = interpolate(s)
introd = introduction, introductory.
K. = Kumbhakonam ed of the Mbh.
L. = Line.
M = Madras edition of the Mbh (by P P S Sastri, 1931–1936)
m *or* marg = marginal(ly)
Mañj = Bhāratamañjarī (Kāvyamālā 64)
Manu = Manusmṛti (ed N S P)
Mbh = Mahābhārata
Nīl = Nīlakaṇṭha.
O-J = Old-Javanese
om = omit(s), omitting
orig. = original(ly)
post. = posterior.
pr m = *propria manu* (by own hand).
prob = probably
r = repeat(s), repeated
Rām = Rāmāyaṇa (ed N. S. P)
ref = refer(ence)
resp = respective(ly)
sec m = *secunda manu* (by another hand).
st = stanza(s)
supp. = supplementary.
sup lin = *supra lineam* (above the line).
transp = transpose(s), transposition.
v. = verse.
(var.) = with variation(s)
v. l. = varia(e) lectio(nes).

❀ ❀ (in the critical footnotes) enclose citations from commentators.

[ ] besides their normal uses, enclose *additions* to MS. readings.

( ) besides their normal uses, enclose superfluous letters, which should be *omitted* from MS. readings.

* (superior star) in the text indicates an *emendation*.

* * (in the MS. readings) indicate syllables lost through injury to MS.

~~~~ printed below (or along the side-margin of) any part of the constituted text indicates that the reading of it is less than certain

C denotes a "Commentary", prefixed to the abbreviation of the name of a commentator, thus, Cd = Comm of Devabodha, Ca n p s v = Comm. of Arjunamiśra, Nīlakaṇṭha, Paramānanda, Vidyāsāgara and Vādirāja A "p" is added on to denote a "pāṭha" or variant, thus, Cnp = a pāṭha mentioned in the Comm of Nīlakaṇṭha.
~~~~

INTRODUCTION

THE CRITICAL APPARATUS

The text of the Karnaparvan in this Edition is based upon the following 32 manuscripts, selected from out of a total of 56 manuscripts collated for the purpose

I N(orthern) Recension (22 MSS)

(a) North-western Group

Śāradā Version [Ś]

Ś$_1$ = London, India Office Library, No 3307 (6483^b) Dated A D 1709.

Ś$_2$ = Calcutta, Library of the Royal Asiatic Society of Bengal, No 3312 (4065) Dated Śaka 1630 (*ca* A D 1708)

Kāśmīrī Version [K] being transcripts in Devanāgarī from [Ś]

K$_1$ = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No 190 of 1891-95 Undated

K$_2$ = Poona, Mirikar Collection of the Bhārat Itihāsa Samśodhaka Mandal Unnumbered and Undated

K$_3$ = Lahore, D A V College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No 4585 Dated Samvat 1850 (*ca* A D 1794)

K$_4$ = Poona, BORI (Mbh) Collection, No 245 Dated Samvat 1828 (*ca* A D 1772)

(b) Central Group

Maithilī Version [V]

V$_1$ = Patna, Library of the Bihar and Orissa Research Society Dated Lakṣmaṇa Samvat 327 (*ca* A D 1444)

Bengali Version [B]

B$_1$ = Dacca University Library, No 4801 Undated

B$_2$ = Dacca University Library, No 288^c Dated Śaka 1740 (?) (*ca* A D 1818)

B$_3$ = Santiniketan, Viśvabhāratī Library, No 11 Dated Śaka 1734 (*ca* A D 1812)

B$_4$ = Dacca University Library, No 581. Dated Śaka 1667 (*ca* A D 1745)

B$_5$ = Santiniketan, Viśvabhāratī Library, No 5 Dated Śaka 1641 (*ca* A D 1719)

Devanāgarī Version [D] sub-divided into

(i) Devanāgarī Version of Arjunamiśra [Da]

Da$_1$ = Baroda, Oriental Institute Library, No 7742 Undated

(ii) Devanāgarī Version of Nīlakaṇtha [Dn], the "Vulgate"

Dn$_1$ = Bhor State Library Unnumbered Dated Samvat 1786 (*ca* A D 1730).

(iii) Devanāgarī Composite Version

D_1 = Poona, Parakhi Collection of the BORI. Unnumbered Dated Samvat 1792 (*ca* A. D. 1736).

D_2 = Lahore, D. A. V. College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 61. Dated Samvat 1726 (*ca* A. D. 1670)

D_3 = Madras, Adyar Library, No. 64380 Dated Samvat 1659 (*ca* A. D. 1603)

D_4 = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 191 of 1891–95 Undated

D_5 = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 485 of Viś I Dated Samvat 1670 (*ca* A. D. 1614)

D_6 = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 1336 Undated

D_7 = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 1108 Dated Samvat 1669 (*ca.* A. D. 1613)

D_8 = Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 62 of 1882–83. Dated Samvat 1514 (*ca* 1458)

II S(outhern) Recension (10 MSS.)

Telugu Version [T]

T_1 = Lahore, D. A. V. College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 3945. Undated

T_2 = Melkote, Yadugiri Yatiraj Math Library Unnumbered and Undated

T_3 = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 11816. Undated.

Grantha Version [G]

G_1 = Puddukkottai State Library, No. 3348 Undated

G_2 = Poona, BORI Mbh. Collection, No. 256. Undated

G_3 = Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 11828 Undated

Malayālam Version [M]

M_1 = Poona, BORI Mbh. Collection, No. 248 Undated.

M_2 = Poomulli Mana Library, No. 304 Dated Kollam 917 (*ca* A. D. 1742).

M_3 = Baroda, Oriental Institute Library, No. 6919 Undated

M_4 = Private Collection belonging to a Nambudri Brahmin named Ponukottumanai. Unnumbered and Undated

TESTIMONIA

(i) *Commentaries*

Ca = Commentary of Arjunamiśra as given in D_{a1}, and as in MS. No. 12927 of the Oriental Institute, Baroda, the latter dated Śaka 1605 (*ca* A. D. 1683)

Cc = Commentary of Caturbhujamiśra, as given in MS. No. 12983 of the Oriental Institute, Baroda Dated Śaka 1688 (*ca* A. D. 1766)

Cn = Commentary of Nīlakanhta, as printed in "Vulgate" editions.

Cv = Commentary of Vādirāja, on the evidence of a transcript procured from Madras

(ii) *Epitomes*

The Bhāratamañjarī of Kṣemendra (Kāvyamālā No. 64)

The Pāṇḍavacarita of Maladhārī Devaprabha, Jaina Version of the Mahābhārata (Kāvyamālā No 93)
The Bālabhārata of Amaracandrasūri (Kāvyamālā No 45)

(iii) *Translations*

The Āndhra Bhāratamu, by Tikkana.

DETAILED ACCOUNT OF THE MANUSCRIPTS

Ś$_1$

London, India Office Library, No 3307 Brown Paper, $11\frac{1}{2} \times 7\frac{3}{8}$ inches in size, in Śāradā characters, 18 to 21 lines to a page, and about 24 letters to a line Fairly legibly written In addition to Karṇaparvan, this MS contains Droṇa, Śalya, Sauptika and Strī parvans Total number of folios for Karṇaparvan is 148 (folios 302–449) This MS is written by Dāmodara Kaul in 1709 (शरवस्विकिते वर्षे), and is generally free from scribal errors, There are blanks marked by dots in the MS which fact indicates either that the scribe could not correctly read the original from which he prepared the copy, or that the folio was damaged, a sign of conscientious copying This MS very closely agrees with our K$_1$, which also shares the blanks and halplographical omissions found in Ś$_1$ See for instance Crit Notes on 8 1 48 or 8 4 57 Collations from this MS, as also from Ś$_2$, were made by the late S R Bhilawadikar at Calcutta

It must be noted that this MS is a very late sample of a Śāradā codex and hence may not have the same value as the one used for Ādi, Sabhā and Āraṇyaka parvans

Ś$_2$

Calcutta, Library of the Royal Asiatic Society of Bengal, No 3312 (4065) Described in their Catalogue, Vol V, page 107 It is a MS in Śāradā characters written on old, unglazed Indian paper, 13×10 inches in size, and in addition to Karnaparvan, contains a portion of the Āranyaka, Virāta and Bhīṣma parvans (see Introductions to Āraṇyaka, p x, Virāta, pp ii–iii, and Bhīṣma, pp xv–xvi) Total number of folios for Karṇaparvan is 72, numbered 8 to 79 It has about 24 lines to a page and 30 letters to a line It seems to be a very old MS, dilapidated in condition, with edges and margins of folios worne out The date of copying as given at the end of Karṇaparvan is (सवत् [लौकिक] 84, शाके 1630, रैवति शुक्रे) which is equal to Friday, 23rd April 1708 A. D The dilapidated condition of the MS made it necessary to obtain photographs of it, thanks to the generosity of the University of Bombay, which bore their cost Some of the folios were found stuck together, and the photos of some folios came out blurred, with the result that collation work at places became impossible This MS contains, like Ś$_1$ described above, blank spaces at identical places and haplographical omissions, several of them shared by K MSS It therefore looks likely that both Ś$_1$ and Ś$_2$ were copied from an older Śāradā codex. Although Ś$_2$ is older than Ś$_1$ by one year, it is a slightly inferior copy

We may note that Ś$_2$ omits the following from the constituted text 8 5 106–109, 16 1^c–3^b, 27 25^a–26^b, and 29 13 On account of the damaged condition of folios, there have resulted lacunae and omissions, the following being the more important amongst them 8 4 1–47, 5 2–8,55–59, 6 26–29, 32 49–50 The following

omissions in $\acute{S}_2$ are due to haplography 8 7. 10^{cd}, 16 1^{c}–3^{b}, 19. 24^{c}–25^{d}, 28. 46^{d}–47^{a}.

K1

Poona, *Bombay* Government Collection (now deposited at the BORI), No. 190 of *1891–95* Old Indian paper, 15 × 7½ inches in size Folios 98, of which 1a is blank It has 17 lines to a page and about 55 letters to a line Margins are ruled and the references as also colophons of chapters are written in red ink There are no marginal corrections or notes Occasionally there are blanks, marked by dots, which indicate that the original from which this MS was prepared had gaps, due perhaps to damaged folios The writing is bold and clear The text given in this MS is at places corrupt, but this very defect often suggests the right variant The अनुस्वार is often used for रेफ The use of परसवर्ण is found frequently त and ज, न and र are often confounded, a clear sign that either this MS or its original was copied from a Śāradā codex. *Although this MS* is corrupt, its close approach to the Śāradā version justifies us in classifying it as representing a K version There are frequent haplographical omissions, many of which are identical with those in the Ś version The following may be specially mentioned 8 8 11, 11 40^{d}–41^{c}, 12 16–17, 40^{c}–42^{b}, 14 12^{c}–13^{d}, 37^{abc}, 18 4^{a}–5^{a}, 36–39, 21 12^{b}–13^{b}, 23 5^{c}–6^{d}, 24 63^{a}–64^{b}, 26 10^{d}, 27 41^{b}–42^{a}, 58^{c}–59^{d}, 28 17^{b}–18^{c}, 62^{c}–63^{b}, 30 22^{c}–23^{b}, 24^{d}–25^{c}, 31 20, 32 50^{d}, 33 52–53, 34 2^{c}–3^{b}, 42. 30^{c}–32^{a}, 43 25^{c}–26^{c}, 44 12^{a}–13^{b}, 49 81^{c} to 50 4^{a}, 58 12^{a}–13^{b}, and 68 51–52 The following omissions found in K1 are due to haplography 8 5 87–89, 16 29^{c}–30^{b}, 17 60^{a}–61^{b}, 73^{b}–74^{a}, 109^{d}–114^{c}, 19 17^{b}–18^{a}, 28 12^{c}–13^{b}, 33 61^{c}–62^{c}, 44^{f} 24^{b}–26^{a}, and 54 4–6

K2

Poona, Mirikar Collection of the Bhārat Itihāsa Samśodhaka Mandal Undated Old Indian paper Folios 182 (of which 1a is blank) 14 × 7½ inches in size, with 14 lines to a page and about 35 letters to a line The borders are marked in red ink and yellow pigment It is written in bold hand There are occasional gaps marked by dots, indicating that it was copied from an older MS the text of which could not be deciphered or the portion of the folio was damaged In my opinion this MS presents the text much less corrupt than our K1, and is almost certainly copied from a Śāradā codex. The number of adhyāyas is exactly 69 as stated by the copyist on the last folio, and the extent (granthasamkhyā) 4964 is stated in

कर्णपर्वणि सख्यान व्यासेनोक्त महात्मना ।
एकान्नसप्ततिश्चैव अध्याया कथिता पुरा ।
चत्वार्येव सहस्राणि नव श्लोकशतानि च ।
चतुष्पष्टिस्तथा श्लोक पर्वण्येतत्प्रकीर्तितम् ।
वृत्तान्ताश्चात्र सख्याता दश पञ्चसमन्विता ।
अष्टम चैव निर्दिष्टमेतत्पर्व जनप्रियम् ।

This MS contains almost all the parvans of the Mahābhārata except *Virāta*, Anuśāsana and Āśramavāsika and the first 8 adhyāyas of Strī parvan For details, see Introduction to Bhīsma, pp xx–xxiii This MS has several haplographical *omissions*, many of which are identical with those in S1, S2 and K1 The following omissions in K2 may be noted 8 7 1^{c}–2^{b} (hapl), 11 17^{ab}, 14 31^{c}–32^{b}, 40 106^{cd}; 49. 70^{c}–71^{b}, 62 59^{cd}, 61^{cd}, and 65 20^{cd}

K_3

Lahore, D A V College Lalachand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No 4585 Old Indian paper Folios 115 This MS was completed by Rādhākṛṣṇa Miśra at Gopalgadh, during the reign of king Ranjit the blind, on Saturday, the 2nd tithi of the dark half of Māgha, Samvat 1850, Śaka 1715, corresponding to Saturday, 29th December 1793 A D This MS has many folios missing It seems to have a mixed text sharing the characteristics of the Ś version contaminated with D version, particularly in the latter half The following additional passages are found exclusively in this MS, viz, 767*, 1099*, 1139*, 1160* and 1225* There is a large number of passages which this MS omits either on account of haplography or carelessness

K_4

Poona, BORI (Mbh) Collection, No 246 Tough country paper Folios 140, 13 × 6½ inches, of which 1a is blank It has 14 lines to a page and about 48 letters to a line The margins are ruled in black, red and yellow, and references and colophons marked with red chalk Dated Samvat 1828, Thursday, the first tithi of the dark half of Āsādha The name of the scribe is Bhagavān Miśra It was written at Ābhānerī This MS is a part of an entire Mahābhārata MS (Āśramavāsika now missing), prepared by a Kāśmirian Pandit Sadānanda Miśra with the help of five scribes For details see Introduction to Bhīṣma, xxiv–xxv (K_3 of Bhīṣma, D_1 of Drona, K_6 of Sauptika) This MS also is a copy from a Śāradā codex, not identical with our $Ś_1$ or $Ś_2$, nor with the originals of K_1 and K_2 The Karṇaparvan as presented in this MS, probably represents a version of the Mahābhārata known to the commentator Arjunamiśra, but not identical with the Da version, as is clear from his remark on 8 26 45 अय श्लोक कर्णाभिषेकात्पूर्व कुत्रचिद् दृश्यते, a fact which is borne out by the above stanza actually occurring in this MS after *8 6 34*, and noted in our Critical Apparatus as 71* Further, this MS, appears to be contaminated by D and even S versions, as can be proved from variants and additional passages This contamination starts almost from the beginning or from 8 4 88 The following additional passages are exclusive to this MS, viz, 71*, 389*, 760*, 800*, 934* Its contamination with D version will be clear from the following additional passages which it shares with Dn1, viz, 413*, 415*, 465* (with Dn1 $D_{4\ 6\ 7}$), 486*, 1041*, 1203*, 1208*, 1209*, 1210* and 1211* Its contamination with S will be clear from the following additional passages, viz, 179*, 181*, 415*, 486*, 569*, 799*, 838*, 840*, 866*, 932*, 1019*, 1034*, 1035*, 1038*, 1039*, 1042*, 1044*, 1045*, 1060*, 1061* 1062*, 1064*, 1129*, 1130*, 1152*, 1154* So, our K_4, tho ugh its original and the organization which prepared it, unmistakably represents a Kāśmirian version at the commencement, developed later a tendency to degeneration The first stage of this contamination was its association with D version, more particularly with Dn version, and the second stage was its association with MSS *of S recension* It will also be seen from the location of these additional passages, that the tempo of contamination with S recension has increased as the work of copying progressed, the first impact appearing in the 20th adhyāya

V_1

Patna, Library of the Bihar and Orissa Research Society This is the oldest MS used for the Karṇaparvan It was purchased for the above library by the late

K. P. Jayswal from Darbhanga (Mithilā, Videha). It is written in Maithilī script and not in Bengali script as was believed at one time. It is dated Sunday the 10th day of the bright half of Bhādrapada, Lakṣmaṇa Samvat 327, corresponding to Sunday the 20th August 1447 A. D., and was written during the reign of Mahārājādhirāja Hṛdaya Nārāyana. It is a palm leaf MS., $11\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches in size, with 386 folios of which 1a and 386b are blank. It has 5 lines to a page and about 37 letters to a line. The folios have a hole in the centre to tie them up with a string. The handwriting is clear and bold. The MS. is dilapidaṭed at places, and hence had to be used with care. There is only one additional passage exclusively found in this MS., viz., 641*. The version which geographically belongs to the North-eastern group, agrees, along with B version, with the central group represented by Devanāgarī MSS. There are no additional passages common to V and the entire B versions, but there are some which this MS. has in common with some MSS. of the B version, viz., 264* (V_1 B_1), 272* (V_1 $B_{1\,3\,4}$ D), 290* (V_1 $B_{1\,2\,4\,5}$ Da_1 D_{1-7}), 428* (V_1 $B_{1\,3\,4}$ $D_{3\,4\,7}$), 511* (V_1 B_4 Dn_1 $D_{3\,4\,7}$), 540* (V_1 B Da_1 $D_{1\,3-7}$), 622* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\,3-5\,7}$), 640* (V_1 B_3 Da_1 $D_{1\,5}$), 728* (V_1 $B_{2\,3\,5}$ Da_1 $D_{1\,5}$), 844* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\,3-7}$), 894* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\,3\,4\,5\,7}$), 901* (V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-5}), 939* (V_1 B D [except $D_{2\,3}$]), 1032* (V_1 B D [except Dn_1]), 1108* (V_1 B [except B_3] D [except $D_{2\,3}$]), 1123* (V_1 B [except B_3] D [except $D_{2\,3}$]), 1177* (V_1 B [except B_3] D [except $D_{2\,3}$]), and 1212* (V_1 B_3 Da_1 D_5). The passages suggest that V_1 more or less agrees with the B version, and more particularly with Arjunamiśra's version as represented by Da_1 $D_{1\,5}$.

B_1

Dacca University Library, No. 4801. Indian paper, folios 143, $19\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{4}$ inches in size. Slightly damaged. *Collated at Santiniketan.*

B_2

Dacca University Library, No. 288°. Indian paper, folios 163, $19\frac{1}{4} \times 6\frac{1}{4}$ inches in size. It is written in good and clear handwriting, and is dated Śaka 1740 (?). *Collated at Santiniketan.* The following additional passages are exclusively found in this MS., viz., 139*, 239*, 384*, 453*, 560*, 756*, 959* and 1117*.

B_3

Santiniketan, Viśvabhāratī Collection, No. 11. Indian paper, folios 104, 18×2 inches in size with 10 lines to a page. It is dated Śaka 1734 (*ca.* A. D. 1812). *Collated at Santiniketan.* The following additional passages are found only in this MS., viz., 164* and 849*.

B_4

Dacca University Library, No. 581. Indian paper, folios 233, $21\frac{1}{2} \times 3\frac{7}{8}$ inches in size. Dated Śaka 1667 (*ca.* A. D. 1745). *Collated at Santiniketan.* Only one additional passage, viz., 893*, is exclusive to this MS.

B_5

Santiniketan, Viśvabhāratī Collection, No. 5. It is a palm leaf MS. Folios 121, 27×2 inches, with 4 to 5 lines on each page. Dated Śaka 1641 (*ca.* A. D. 1719). *Collated at Santiniketan.* The following additional passages are found only in this MS., viz., 895*, 904*, 1113*, and 1214*.

Da_1

Baroda, Oriental Institute Library, No 7742 Undated Indian paper Folios 185 (of which folio No 90 is missing) $15\frac{7}{10} \times 6\frac{3}{5}$ inches in size with 11 lines to a page, and about 48 letters to a line The text of the Karnaparvan in this MS is accompanied by the commentary of Arjunamiśra written above and below the text The commentary as given in this MS is iden tical with that found in the Baroda MS of the same library, bearing No 12927, dated Śaka 1605 (*ca* A D 1683), and is more extensive than the commentary found in our D_5 The text as given here is the text of the version of Arjunamiśra and almost uniformly agrees with the one found in D_1 and D_5 This group of Da_1, D_1 and D_5 have not a single additional passage exclusively belonging to them severally or collectively We thus feel quite confident that these MSS represent Arjunamiśra's version of the Karnaparvan

Dn_1

Bhor State Library, unnumbered Dated Samvat 1786 (*ca* A D 1730) Old Indian paper Folios 1–125, $14\frac{1}{2} \times 7$ inches in size, of which 1a and 125b are blank About 16 lines to a page and 52 letters to a line Margins, adhyāya colophons and dandas are in red ink The handwriting is good This MS contains the commentary of Nīlakaṇṭha, written above and below the text This MS contains a very large number of additional passages, and belongs, almost uniformly, to a group of MSS on which the Bombay edition or the Vulgate seems to have been based At times this MS shares characteristics of the S recension

The following additional passages are found exclusively in this MS, viz, 81*, 141*, 148*, 155*, 407*, 409*, 454*, 488*, 508*, 546*, 548*, 552*, 553*, 564*, 566*, 575*, 577*, 613*, 630*, 752*, 974*, 984*, 1014*, 1040*, 1204*, 1206*, 1216*, 1218*, 1221* and 1223*

This MS further shows its contact with MSS of the S recension, severally and collectively The following additional passages are common to Dn_1 and T_2 46*, 56*, 78*, 291*, 412*, 439*, 449*, 455*, 458*, 459*, 501*, 890*, 962*, 963*, 1000*, 1001*, 1006*, 1007*, 1037*, 1047*, 1066*, 1085*, 1120*, 1147* and 1190*

The following additional passages are common to Dn_1 and $T_{1\ 2}$ 994* and 995*

The contamination af this MS, with a few other MSS of the N recension showing contact with S, and with S recension, will be clear from the following additional passages 67* (with S), 70* (with S), 99* (with D_8 $T_{2\ 3}$ G_8 M), 114* (with $D_{4\ 7\ 8}$ T_2), 469* (with D_8 S), 472* (with S), 487* (with D_8 S), 490* (with S), 491* (with D_8 S), 493* (with D_8 S), 496* (with S), 497* (with S), 504* (with D_8 T_2 M), 565* (with $T_{1\ 8}$ G), 611* (with D_8 S), 926* (with T), 927* (with D_2 T), 998* (with T), 1049* (with D_8 T_2), 1058* (with S), 1134* (with $D_{4\ 6}$ T_2), 1148* (with T_2 M_2), 1156* (with S), 1157* (with T_1 G M), 1189* (with D_6 S) and 1194* (with $D_{4\ 6}$ S)

It should be noted, however, that our Vulgate contains the following additional passages which are not found in Dn_1 450* (along with S), 778* (S), 779* (S), 781* (S), 782* (S), 787* (S), 798* (T_2), 799* (K_4 T_2) The Vulgate has obviously incorporated these passages from the S recension

D_1

Poona, Parakhi Collection of the BORI Unnumbered Old Indian paper Folios 194 ($11\frac{1}{2} \times 6\frac{3}{4}$ inches in size) of which 1a and 194b are blank It has 13 lines to a page

K P Jayswal from Darbhanga (Mithilā, Videha) It is written in Maithilī script and not in Bengali script as was believed at one time It is dated Sunday the 10th day of the bright half of Bhādrapada, Lakṣmana Samvat 327, corresponding to Sunday the 20th August 1447 A D, and was written during the reign of Mahārājādhirāja Hṛdaya Nārāyaṇa It is a palm leaf MS, $11\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches in size, with 386 folios of which 1a and 386b are blank It has 5 lines to a page and about 37 letters to a line The folios have a hole in the centre to tie them up with a string The handwriting is clear and bold The MS is dilapidated at places, and hence had to be used with care There is only one additional passage exclusively found in this MS, viz, 641* The version which geographically belongs to the North-eastern group, agrees, along with B version, with the central group represented by Devanāgarī MSS There are no additional passages common to V and the entire B versions, but there are some which this MS has in common with some MSS of the B version, viz, 264* (V_1 B_1), 272* (V_1 $B_{1\,3\,4}$ D), 290* (V_1 $B_{1\,2\,4\,5}$ Da_1 D_{1-7}), 428* (V_1 $B_{1\,3\,4}$ $D_{3\,4\,7}$), 511* (V_1 B_4 Dn_1 $D_{3\,4\,7}$), 540* (V_1 B Da_1 $D_{1\,3-7}$), 622* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\,3-5\,7}$), 640* (V_1 B_3 Da_1 $D_{1\,5}$), 728* (V_1 $B_{2\,3\,5}$ Da_1 $D_{1\,5}$), 844* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\,3-7}$), 894* (V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\,3\,4\,5\,7}$), 901* (V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-5}), 939* (V_1 B D [except $D_{2\,3}$]), 1032* (V_1 B D [except Dn_1]), 1108* (V_1 B [except B_3] D [except $D_{2\,3}$]), 1123* (V_1 B [except B_3] D [except $D_{2\,3}$]), 1177* (V_1 B [except B_3] D [except $D_{2\,3}$]), and 1212* (V_1 B_2 Da_1 D_5) The passages suggest that V_1 more or less agrees with the B version, and more particularly with Arjunamiśra's version as represented by Da_1 $D_{1\,5}$

B_1

Dacca University Library, No 4801 Indian paper, folios 143, $19\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{4}$ inches in size Slightly damaged *Collated at Santiniketan*

B_2

Dacca University Library, No 288[c] Indian paper, folios 163, $19\frac{1}{4} \times 6\frac{1}{4}$ inches in size It is written in good and clear handwriting, and is dated Śaka 1740 (?) *Collated at Santiniketan* The following additional passages are exclusively found in this MS, viz, 139*, 239*, 384*, 453*, 560*, 756*, 959* and 1117*

B_3

Santiniketan, Viśvabhāratī Collection, No 11 Indian paper, folios 104, 18×2 inches in size with 10 lines to a page It is dated Śaka 1734 (*ca* A D 1812) *Collated at Santiniketan* The following additional passages are found only in this MS, viz, 164* and 849*

B_4

Dacca University Library, No 581 Indian paper, folios 233, $21\frac{1}{2} \times 3\frac{7}{8}$ inches in size Dated Śaka 1667 (*ca* A D 1745) *Collated at Santiniketan* Only one additional passage, viz, 893*, is exclusive to this MS

B_5

Santiniketan, Viśvabhāratī Collection, No 5 It is a palm leaf MS Folios 121 27×2 inches, with 4 to 5 lines on each page Dated Śaka 1641 (*ca* A D 1719), *Collated at Santiniketan* The following additional passages are found only in this MS, viz, 895*, 904*, 1113*, and 1214*

Da_1

Baroda, Oriental Institute Library, No 7742 Undated Indian paper Folios 185 (of which folio No 90 is missing) $15\frac{7}{10} \times 6\frac{3}{5}$ inches in size with 11 lines to a page, and about 48 letters to a line The text of the Karṇaparvan in this MS is accompanied by the commentary of Arjunamiśra written above and below the text The commentary as given in this MS is iden tical with that found in the Baroda MS of the same library, bearing No 12927, dated Śaka 1605 (*ca* A D 1683), and is more extensive than the commentary found in our D_5 The text as given here is the text of the version of Arjunamiśra and almost uniformly agrees with the one found in D_1 and D_5 This group of Da_1, D_1 and D_5 have not a single additional passage exclusively belonging to them severally or collectively We thus feel quite confident that these MSS represent Arjunamiśra's version of the Karṇaparvan

Dn_1

Bhor State Library, unnumbered Dated Samvat 1786 (ca A D 1730) Old Indian paper Folios 1–125, $14\frac{1}{2} \times 7$ inches in size, of which 1a and 125b are blank About 16 lines to a page and 52 letters to a line Margins, adhyāya colophons and daṇḍas are in red ink The handwriting is good This MS contains the commentary of Nīlakaṇṭha, written above and below the text This MS contains a very large number of additional passages, and belongs, almost uniformly, to a group of MSS on which the Bombay edition or the Vulgate seems to have been based At times this MS shares characteristics of the S recension

The following additional passages are found exclusively in this MS, viz, 81*, 141*, 148*, 155*, 407*, 409*, 454*, 488*, 508*, 546*, 548*, 552*, 553*, 564*, 566*, 575*, 577*, 613*, 630*, 752*, 974*, 984*, 1014*, 1040*, 1204*, 1206*, 1216*, 1218*, 1221* and 1223*

This MS further shows its contact with MSS of the S recension, severally and collectively The following additional passages are common to Dn_1 and T_2 46*, 56*, 78*, 291*, 412*, 439*, 449*, 455*, 458*, 459*, 501*, 890*, 962*, 963*, 1000*, 1001*, 1006*, 1007*, 1037*, 1047*, 1066*, 1085*, 1120*, 1147* and 1190*

The following additional passages are common to Dn_1 and $T_{1\ 2}$ 994* and 995*

The contamination af this MS, with a few other MSS of the N recension showing contact with S, and with S recension, will be clear from the following additional passages 67* (with S), 70* (with S), 99* (with D_8 $T_{2\ 8}$ G_8 M), 114* (with $D_{4\ 7\ 8}$ T_2), 469* (with D_8 S), 472* (with S), 487* (with D_8 S), 490* (with S), 491* (with D_8 S), 493* (with D_8 S), 496* (with S), 497* (with S), 504* (with D_8 T_2 M), 565* (with $T_{1\ 8}$ G), 611* (with D_8 S), 926* (with T), 927* (with D_2 T), 998* (with T), 1049* (with D_8 T_2), 1058* (with S), 1134* (with $D_{4\ 6}$ T_2), 1148* (with T_2 M_2), 1156* (with S), 1157* (with T_1 G M), 1189* (with D_6 S) and 1194* (with $D_{4\ 6}$ S)

It should be noted, however, that our Vulgate contains the following additional passages which are not found in Dn_1 450* (along with S), 778* (S), 779* (S), 781* (S), 782* (S), 787* (S), 798* (T_2), 799* (K_4 T_2) The Vulgate has obviously incorporated these passages from the S recension

D_1

Poona, Parakhi Collection of the BORI Unnumbered Old Indian paper Folios 194 ($11\frac{1}{2} \times 6\frac{3}{4}$ inches in size) of which 1a and 194b are blank It has 13 lines to a page

and about 32 letters to a line. Margins are ruled in red, and daṇdas are in red ink It is written in bold and clear handwriting. This MS was completed in Samvat 1792 on Monday the 10th tithi of the dark half of Āśvina, corresponding to 1st September 1735 The name of the scribe is Kevalarāma Bhatta There is a MS of the Drona parvan (D_8 of the *Dronaparvan*) in this Collection, apparently by the same scribe and completed just a month and a half earlier The *copying* of the Karnaparvan thus took for the scribe nearly 45 days. This MS very closely agrees with Da_1 and D_5, indicating that the version presented in it is that of Arjunamiśra. There are no additional passages exclusive to this MS, nor any common to Da_1 and D_5 ·

D_2

Lahore, D A V College Lalchand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No 61 Old Indian paper Folios 131 It is dated Samvat 1726 (*ca* A D **1670**) The following additional passages are exclusively found in this MS, viz, 143*, 245*, 473*, 489*, 862*, 946*, 966*, 1008*, 1015*, 1017* and 1183* This MS further shows a slight contact with the S recension through our D_6, which frequently agrees with that recension For instance, note the following additional passages · 266* ($D_{2\ 6}$ S), 343* (B_5 $D_{2\ 6}$ $T_{1\ 3}$ G M), *471** (*$D_{2\ 6}$*), *510** (*$D_{2\ 6}$*) and *913** (*$D_{2\ 6}$*)

D_3

Madras, Adyar Library, old No 34 L 61, new No 41 C 61, serial No 64380. Country paper Folios 161, $12\frac{4}{5} \times 5\frac{4}{5}$ inches in size with 10 lines to a page and about 54 letters to a line It is dated Samvat 1659, 4th Tithi of the bright half of Jyestha, corresponding to Wednesday, 6th May, A D **1603.** The name of the scribe is कायस्थ धारदास, and the MS. belonged to one गोविंद दशपुत्र, probably a Mādhyandina Brahmin of the surname Daśaputre, Govinda by name He may have been a resident of the Nasik or the Khandesh District of the Bombay State (कर्णपर्वपुस्तकं गोविंददशपुत्रस्य । सवत् १६५९ समये जेठसुदि चउथी । लिखित कायस्थधारदासेन ॥) This MS is the best representative of the Central, Devanāgari Composite version, not influenced by any commentator like Arjunamiśra or Nīlakaṇtha It has only one more or less insignificant additional passage of one line, viz, 14*, exclusive to itself

D_4

Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No 191 of 1891–95 Old Indian paper Folios 151, of which 1a is blank, 15 × 6 inches in size Margins marked by black and red lines About 11 lines to a page and 50 letters to a line It is written in a large and bold hand. There are some corrections in the margin here and there Undated Folios at the commencement and towards the end are slightly damaged The additional passages, exclusively found in this MS, are only five in number, and they are found only in the last four adhyāyas of the constituted text They are 1087*, 1109*, 1162*, 1172* and 1195*. This fact indicates that this MS also is a good representative of the Devanāgarī Composite version, but has inflations in the four concluding adhyāyas.

D_5

Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI) No 485, Viśrāmbag I Thick Indian paper Folios 185 of which 1a is blank, $16 \times 6\frac{3}{4}$ inches in

size, with 11 lines to a page and about 50 letters to a line. The text in this MS is accompanied by a meagre commentary, presumably abridged from Arjunamiśra's Consequently the text presented by this MS generally agrees with that in Da_1 as also in D_1 This MS is dated Samvat 1670, Wednesday the 6th tithi of the bright half of Bhādrapada, corresponding to Wednesday, 31st August, A. D 1614

The commentary in this MS, while commenting on 8 66 15, records, a reading from (a commentary named?) Upaskāra on folio 170a, as—भरखुपेत्युपस्कारपाठ This line is not found in Arjunamiśra's commentary on the above stanza We have not yet come across any MS of this Upaskāra

As has already been mentioned in the description of Da_1 and D_1, there are no additional passages exclusively belonging to this MS, nor any common to Da_1 and D_1, these three MSS representing Arjunamiśra's version

D_6

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 1336. Undated Old Indian paper Folios 122, 14½ × 6 inches in size, with 12 lines to a page, and about 60 letters to a line On the front page, i e 1a, the extent of the MS is given as ग्रथ ५०८२ This MS contains a good number of exclusive additional passages, viz, 334*, 609*, 685*, 721*, 905*, 1091*, 1098*, 1118* and 1169* This MS is a mixed codex showing considerable influence of the S recension, as would be clear from its variants mostly agreeing with S, and also from numerous additional passages which it has in common with S group of MSS The following passages may be specially noted 266* (with D_2 S), 343* (with B_5 D_2 T_{1-3} G M), 851* (with S), 855* (with T_{1-3} G M), 863* (with S), 864* (with T_{1-3} G M), 867*, 871* and 873* (with S), 874* and 876* (with T_{1-3} G M), 881*, 883* and 889* (with S), 909* (with T_{1-3} G M), 910* and 917* (with S), 918*, 921*, and 922* (with T_{1-3} G M), 928* and 929* (with S), 948* and 952* (with T_{1-2} G_{2-3} M), 957*, 958* and 1024* (with S), 1053* (with B_5 S), 1086* (with S), 1128* (with T_1 G M), 1134* (with Dn_1 D_4 T_2), 1166* (with B_{2-6} Dn_1 T_2), 1168* (with S), 1171* (with T_1 G M), 1173* and 1185* (with S), 1189* (with Dn_1 S), 1194* (with Dn_1 D_4 S) and 1224* (with S) It is clear from the above list of passages, that the text presented by this MS belonged, at the commencement, to the Devanāgarī version, but received from the 56th adhyāya onwards, conflations from the S recension *Collated at Tanjore*

D_7

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No 1108 Old Indian paper Folios 188, 13½ × 6 inches in size, with 10 lines to a page and about 47 letters to a line On the front page, i e folio 1a, the extent of the MS is noted as ग्रन्थसख्या ५१४२ This MS is dated Samvat 1669 (*ca* A D **1613**) Although this MS also often agrees in its variants with the S recension, it generally keeps to the text of the Devanāgarī version. The only additional passage which is exclusive to this MS, is 650* *Collated at Tanjore*

D_8

Poona, Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No 62 of 1882–83 Old hand-made Indian paper with worne-out edges Folios 191, of which 1a is blank, 12 × 5½ inches in size This MS is one of the two oldest MSS used for this

edition, the other being V_1. It is dated Samvat 1514, Sunday the 4th tithi of the bright half of Jyeṣṭha, corresponding to Sunday, 29th May, A. D. 1457. Margins are ruled in black, and references and adhyāya-colophons in red pigment. There are additions and corrections in the hand-writing of the original scribe, which is clear and bold. The MS. has 10 lines to a page and about 36 letters to a line. There is frequent use of the pṛṣṭhamātrās. On the front page, i. e., folio 1a, there is a record of the birth of a son to one ऋषभदास, the son of कृष्ण, on Thursday, the 9th tithi of the dark half of Jyestha in Samvat 1675, i. e., on 7th June 1618, nearly 160 years after the MS. was completed by the scribe.

Among MSS. of the Devanāgarī version, this MS. is the oldest and is very valuable, nearly approaching the K MSS. A large number of omissions in Ś and K, are supported by this MS., as also the readings. There are, all the same, a few additional passages exclusively found in this MS., viz., 58*, 129*, 177*, 707*, 935* and 1018*. Among passages omitted in the entire Ś K group and in D_3, and as such not admitted into the constituted text, the following may be mentioned: 246* (found in V_1 $B_{1.2.4.5}$ Da_1 Dn_1 D_{1-7}), 286* (found in V_1 B_2 Dn_1 $D_{2.6}$ T_2), 290* (found in V_1 $B_{1.2.4.5}$ Da_1 D_{1-7}), 292* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-7}), 305* (found in V_1 $B_{1.3.4}$ $D_{3.4.6.7}$), 308* (found in V_1 $B_{1.4}$ $D_{3.4.6.7}$ $T_{1.3}$ G M), 339* (found in $B_{1.4.5}$ $D_{3.4.6.7}$), 365* (found in $B_{1.2.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3.6}$ $T_{1.3}$ G M), 385* (found in V_1 Da_1 $D_{1.5.6}$), 390* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-7} $T_{1.3}$ G M), 395* (found in B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ T_2), 428* (found in V_1 $B_{1.3.4}$ $D_{3.4.7}$), 511* (found in V_1 B_4 Dn_1 $D_{3.4.7}$), 533* (found in V_1 $B_{4.5}$ Da_1 Dn_1 D_{1-7} T $G_{2.3}$ M), 540* (found in V_1 B Da_1 $D_{1.3-7}$), 622* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$), 625* (found in V_1 B_4 Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$), 628* (found in V_1 $B_{1.3-5}$ Dn_1 $D_{2-4.7}$), 629* (found in $B_{1.3-5}$ Dn_1 $D_{2-4.7}$), 640* (found in V_1 B_3 Da_1 $D_{1.5}$), 674* (found in $B_{2.5}$ Da_1 $D_{1.5.6}$), 728* (found in V_1 $B_{2.3.5}$ Da_1 $D_{1.5}$ $T_{1.2}$), 741* (found in V_1 B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$), 821* (found in $B_{2.5}$ Da_1 Dn_1 D_{1-7}), 844* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$), 894* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$), 939* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$), 942* (found in V_1 $B_{1.2.4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1011* (found in V_1 $B_{1.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.5.6}$ T_2 G M), 1012* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ T_2 G M), 1088* (found in V_1 $B_{2.4}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.4-6}$ T_2), 1090* (found in V_1 $B_{1.3.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1108* (found in V_1 $B_{1.2.4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-7}$), 1121* (found in V_1 B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ T_2), 1122* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1123* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$), 1137* (found in V_1 B_{2-5} Dn_1 $D_{4.6}$ T_2), 1143* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.4-7}$ $T_{1.2}$ G M_1), 1177* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$), 1186* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1188* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1191* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1195* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5-7}$ $T_{1.2}$ G M), 1212* (found in V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$), 1217* (found in V_1 B_{2-5} Da_1 Dn_1 $D_{4.5}$) and 1222* (found in V_1 $B_{1.3-5}$ Dn_1 $D_{3.7}$).

T_1

Lahore, D. A. V. College Lalachand Library (now transferred to Sadhu Ashram, Hoshiarpur, East Panjab), No. 3945. Palm leaf. Undated. The following additional passages are found only in this MS., viz., 23*, 43*, 73*, 136*, 370*, 371*, 702*, 815* and 892*.

T_2

Melkote, Yadugiri Yatiraj Math Library. It is a palm leaf MS., unnumbered and undated. It presents a mixed text showing signs of influence of the N recension as

regards variant readings, while the division of the text into adhyāyas and the transpositions are, more or less, on lines with the S recension. This MS. also shows contact with our Dn_1. There is a very large number of additional passages, exclusively found in this MS., viz., 328*, 420*, 421*, 512*, 699*, 708*, 710*, 713*, 734*, 749*, 761*, 766*, 812*, 847*, 870*, 880*, 885*, 933*, 1022*, 1036*, 1102*, 1110*, 1111*, 1225*, 1227* and 1228*. The following additional passages are common to Dn_1 and T_2: 46*, 56*, 78*, 291*, 412*, 439*, 449*, 455*, 458*, 501*, 890*, 962*, 963*, 1000*, 1001*, 1006*, 1007*, 1037*, 1047*, 1066, 1085*, 1120*, 1147* and 1190*. There is an equally large number of passages which T_2 shares in common with the entire N recension, but which are not found in the MSS. of the S recension. Of them the following may be noted here: 45*, 126*, 167*, 168*, 169*, 217*, 236*, 282*, 288*, 323*, 326*, 391*, 410*, 414*, 425*, 448*, 697*, 740*, 751*, 758*, 754*, 784*, 791*, 807*, 877*, 882*, 888*, 891*, 924*, 937*, 964*, 979*, 1050*, 1063*, 1065*, 1067*, 1070*, 1071*, 1078*, 1103*, 1126* and 1149*.

Thus, for all practical purposes, the value of this MS. is limited, as it is representative of a codex combining in it features of both the recensions. From this point of view, it may be put on par with the Vulgate, or more or less with the Kumbhakonam edition.

T_3

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 11816. Undated and incomplete. Palm leaf of the variety known as Śrītāla. This MS. originally seems to have contained all the parvans of the Mahābhārata of which we now have 453 folios (from 12 to 464)—the first 11 folios are missing as also the portion at the end, the Karnaparvan covering folios numbered 413–464, i. e., 52 folios, $24 \times 2\frac{1}{4}$ inches in size, with some of them $24 \times 2\frac{1}{2}$. It has 13 to 15 lines to a page and about 124 letters to a line. It breaks off at 8. 60. 31 and a portion of App. I, No. 28 (संभूय पापैस्तव नार्यवृत्त कृत तदा मातृकृतानुगा), and hence in the critical apparatus it is shown as missing from 8. 60. 32. It is this MS., along with T_1 which represents the T version, T_2 showing in some respects a preponderating influence of the N recension, as has been pointed out above. In some respects, this MS. shows a purer T version than even T_1, as it has not a single additional passage exclusive to it so far as the portion available shows. *Collated at Tanjore.*

G_1

Puddukkottai State Library, No. 3348. Palm leaf. Undated. This MS. has only two exclusive additional passages, viz., 986* and 1027*.

G_2

Poona, BORI Mahābhārata Collection, No. 256. Palm leaf. Undated. Folios 212, $15\frac{3}{4} \times 1\frac{5}{8}$ inches in size, with 8 lines to a page and about 53 letters to a line. This MS. has only three additional passages exclusively found in it, viz., 607*, 848* and 988*.

G_3

Tanjore, Sarasvathi Mahal Library, No. 11828. Palm leaf. Undated. Folios 186, $17\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches in size, with 6 to 8 lines to a page and about 68 letters to a line. This MS. has only one additional passage exclusively found in it, viz., 969*. *Collated at Tanjore.*

M_1

Poona, BORI Mahābhārata Collection, No. 248. Undated. Palm leaf. Folios 153, $24\frac{3}{4} \times 2$ inches in size, with 7 lines to a page and about 80 letters to a line. The last

folio is damaged and hence the concluding portion cannot be read. There are only three additional passages found exclusively in this MS, viz, 11*, 827* and 837*. This MS is, as it were, a connecting link between T G on the one hand, and M_{2-4} on the other. In other words, it shows influence of T and G versions, and thus cannot be regarded as a pure M version. The following additional passages which are found in M_1 (along with some other MSS of N and T G), but which are absent in M_{2-4}, prove the point. The passages are 26* (with N T G), 122* (with T G), 134* (with Ś K_{3-4} V_1 B D $T_{2, 3}$ G), 171* (with Ś K V_1 $B_{1, 3, 4, 5}$ D T $G_{1, 3}$), 273* (with T G), 405* (with T_3 G), 482* (with $T_{1, 3}$ $G_{1, 3}$), 515* (with $T_{1, 2}$ G), 532* (with $T_{2, 3}$ $G_{2, 3}$), 719* (with N T G), 722* (with $T_{2, 3}$ G), 747* (with N T G), 772* (with N T G), 853* (with $K_{3, 4}$ V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1, 3-5}$ T_3 $G_{1, 3}$) and 1143* (with V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1, 4-7}$ $T_{1, 2}$ G).

M_2

Poomulli Mana Library, No 304. Palm leaf. Folios 143, $20\frac{1}{2} \times 2$ inches in size, with 9 lines to a page and about 76 letters to a line. Dated Kollam 917 (ca A. D. 1742). This MS, along with M_{3-4}, represents a purer Malayālam version as mentioned above. There are no additional passages exclusively found in M_2.

M_3

Baroda, Oriental Institute Library, No 6919. Undated. Palm leaf. Folios 111, $18 \times 1\frac{5}{8}$ inches in size, with 10 lines to a page and about 94 letters to a line. Some folios are damaged. There are no additional passages exclusive to this MS.

M_4

This MS comes from a private collection belonging to a Nambudri Brahmin named Ponnukotumanai. Unnumbered and undated. Palm leaf. Folios 219, $12 \times 1\frac{7}{8}$ inches in size, with 9 lines to a page and about 44 letters to a line. There are no additional passages exclusive to this MS.

II TESTIMONIA

As testimonia, i e, aids of a partial or subsidiary character for the textual study of the Mahābhārata, Dr. Sukthankar and his successors, Drs Belvalkar, Dé, Edgerton, Raghu Vira and Professor Velankar, used the Javanese adaptation (wherever available) (ca 1000 A. D.), the Telugu adaptation or the Āndhra Bhāratamu by Nannaya Bhatta (1025 A. D.) and his followers like Tikkana, the Sanskrit adaptation Bhāratamañjarī by the Kaśmīrī poet Kṣemendra (ca 1050 A. D.), poems based on the story of the Mahābhārata, particulary by the Jaina poets, and several commentaries. Unfortunately for the present Parvan the Javanese version was not available, nor the commentary of Devabodha, the oldest known commentator on the Epic. Dr Sukthankar has already discussed the value and limitations of these aids for the constitution of the critical text in his Prolegomena, pp xxv–xxix, and I need not repeat his remarks here. For the Karṇaparvan, the following commentaries, epitomes and translations are available, and have been fully utilized for what they are worth.

(1) *Commentaries*

1 The commentary of Arjunamiśra on the Karnaparvan was made available for the edition from the transcript of a MS from the Library of the Oriental Institute, Baroda, No 12927. The text of this commentary has been compared with that found

in D_{a1}, and is discovered to be identical with it. The MS. consists of 21 folios, and begins —

सुबोधानन्दनिस्यन्दकैवल्यामृतभोजिने । स्व सुखेऽपि वितृष्णाय कृष्णाय मुनये नमः ॥
श्रीमदर्जुनमिश्रस्य वाक् कर्त्री कर्णपर्वणि । जीयादनङ्गमातङ्गहृदयस्यावदारणी ॥

ततो द्रोणे हते राजन्नित्यादि

It ends —

इति श्रीभारताचार्यश्रीमदीशानपाठकराजतनयस्य श्रीसत्यनामाश्रयस्य भारताचार्यश्रीमदर्जुनमिश्रस्य कृतौ भारतस्य प्रदीपिकायां टीकायां कर्णपर्व समाप्तम्

This MS. is dated Śaka 1605, the first of the dark half of Phālguna, corresponding to Saturday, 3rd March, A. D. 1683. The copyist's name is Sukhadeva Pandit.

It appears that this commentary of Arjunamiśra was abridged by some scholar with a few additions and alterations here and there and included in our D_5.

The commentary of Arjunamiśra on the Karṇaparvan is less copious than that of Caturbhuja, but slightly more extensive than that of Nīlakaṇṭha and Vādirāja. The text of the Karnaparvan presented in the Commentary seems to be substantially the same as found in MSS. D_{a1}, D_1 and D_5. These three MSS. may confidently be said, therefore, to represent Arjunamiśra's version of the Karṇaparvan.

2. The commentary of Caturbhuja on the Karnaparvan comes from a MS. of the Oriental Institute, Baroda, bearing No. 12983. It consists of 24 folios, and begins —

फुल्लेन्दीवरकान्तिकान्तवपुष निष्टप्तचामीकरा-
कारेणामलवाससा धनमिव प्रद्योतित विद्युता ।
श्रीवत्साङ्कनिजेक्षणाञ्जननरश्रीदामणामुद्रित (sic)
वास सागरकन्ययेव दधतं श्रीकृष्णमीडामहे ॥
श्रीचतुर्भुजमिश्राणा वाक्खड्ग कर्णपर्वणि ।
जयत्यहोऽर्कसंदेहसदोहरिपुणा रणम् (?) ॥

इदानीं क्रमप्राप्त कर्णसैनापत्यावच्छिन्नमष्टम पर्वोपक्रम्यते–तत इति ।

This MS. is very corrupt at places, and was therefore used wherever possible.

3. The commentary of Nīlakaṇṭha on this parvan is available in printed form in the Ganapat Krishnaji and other editions. MS. D_{n1} contains the text of this commentary, which generally agrees with the Vulgate. It is very scanty and does not help much for text-constitution. Dr. Sukthankar has discussed in detail the merits and deficiencies of this commentary in his Prolegomena, pp. LXV–LXVII. Nīlakaṇṭha's text of the Karṇaparvan is highly conflated, as our remarks on D_{n1} have made it clear.

4. Vādirāja's commentary called Lakṣālaṃkāra on the Karṇaparvan is also very scanty. It follows the text of the parvan as found in the S. recension.

5. Vimalabodha's commentary known as Viṣamaślokī or Durghatārthaprakāśinī discusses only four stanzas from the Karṇaparvan, viz., 8. 26. 45, 8. 66. 15, 1096* and 8. 67. 33. Because of its extreme meagreness, it was not included in the Critical Apparatus, but is made use of in the Critical Notes. A complete MS. of this work is found in the Bombay Government Collection (deposited at the BORI), No. 84 of 1869–70, (see Edgerton's Introduction to the Sabhāparvan, p. XXIV, foot-note.)

I should like to state that all variants found in the above commentaries as also the pāthāntaras as such noted therein have been incorporated in our Critical Apparatus

In 1931 Dr. Sukthankar visited late Dr Luders in Berlin and obtained from him the trial collations prepared for the projected edition of the Mahābhārata by the Association of Academies in Europe I was fortunate to have a look into these collations, which covered only the Devanāgarī MSS, as the collation-work had not much advanced then I carefully looked into them, however, but did not discover any readings which our MSS had not recorded All the same the Mahābhārata Department of the Institute is very grateful to the Association of Academies for handing over, for the use of the present Critical Edition, all the collations prepared by them

(ii) *Epitomes*

(i) It has already been mentioned above that the Javanese adaptation is not available for the Karnaparvan The next important adaptation for this parvan is the Bhāratamañjarī of Ksemendra In this work, the contents of the Karṇaparvan are summarized in 217 anuṣṭubh and one vasantatilakā stanzas Comparing this figure with the total number of 3871 stanzas in the constituted text, it is seen that the extent in the Bhāratamañjarī is *not even* ½ *per cent* *It is evident that such a compressed text will not help much in constituting the critical text* The contents, particularly the Vrttāntas, follow the order of events as in the constituted text As regards transposition of the Samśaptaka episode from the first day's events of Karna's Generalship to the second day's events in the S recension, the Bhāratamañjarī agrees with the N recension and the constituted text

Similarly, the Pāṇdavacarita of Maladhārī Devaprabha (Kāvyamālā, 93), and the Bālabhārata of Amaracandrasūri (Kāvyamālā, 45) (*ca* 1348 A D), which abridged the Karṇaparvan into much shorter volume, had to be ignored as of little consequence Both of them, however, seem to have had the N recension of the Karṇaparvan before them

(iii) *Translations*

The Āndhra Bhāratamu by Tikkana was the only old translation of the Mahābhārata used The text on which this translation is based, belongs to the S recension, and I satisfied myself that in the case of the Karṇaparvan also, particularly with reference to the transposition of the Samśaptaka *episode from the first day to the second day* of Karṇa's Generalship, it follows the S recension

MUTUAL RELATION OF THE RECENSIONS AND THEIR VERSIONS

General Survey

The Karṇaparvan is comparatively a small parvan, having for its subject-matter the death of Karṇa, the third General of the Kauravas in the Mahābhārata War He held the office of the General for two days only The first day's events are narrated in twenty-one adhyāyas in the constituted text, and are not marked by any striking incidents as such Before the dawn of the second day, however, there was a considerable activity behind the scenes Karna seems to have complained to Duryodhana that he had no charioteer of the qualifications of his rival, and in consequence he could not exhibit his valour to the fullest extent. The name of Śalya was thought of, but the question was how to induce him to accept the office

of the charioteer, specially charioteer of Karṇa, when Śalya was actually a crowned kṣatriya king A plea was evolved that the charioteer must have qualifications superior to those of the warrior, and that there was nothing derogatory for a man of superior qualifications to hold that office The case of Krsṇa officiating as charioteer to Arjuna was before the eyes of everybody, no doubt, but that was not enough An older precedent of such a type would weigh better with Śalya, and hence the episode of the Tripuradāha by Mahādeva, with Brahmā, the Creator of the world, as his charioteer, was cited Śalya then agreed to officiate as charioteer of Karṇa on condition that he might say unto Karṇa anything on the battle-field, without Karna taking any umbrage at his remarks Even this was conceded, and so, Karṇa with Śalya as his charioteer, made his appearance on the battle-field on the second day The conversation between Karṇa and Śalya was far from pleasant There were abuses and counter-abuses exchanged between them, the topics being mostly the dark side in the conduct and the behaviour of the countrymen of Karṇa and Śalya As a result, Karṇa felt somewhat nervous, the more so on account of the curse of Bhārgava Paraśurāma, to the effect that the missiles, which Karṇa had acquired from Bhārgava under a subterfuge, would fail him at the critical juncture, and also on account of another curse of a Brahmin declaring that the wheel of his chariot might sink into the earth at the critical moment It was always difficult to meet Arjuna in a straight fight But when, at long last, these warriors met, and Karṇa used the best of his missiles, they failed to achieve the desired effect When Karṇa was on the point of making his last effort, the curses started operating Naturally Karṇa got puzzled over the correct method of the use of his missiles, and one of the wheels of his chariot fell down while the other sank into the earth Karṇa made a last-minute appeal to Arjuna and Krṣna, bringing to their notice the accepted canons of a *dharmayuddha*, but Krṣṇa told Arjuna not to mind what Karṇa was saying, but to hit him, taking advantage of the enemy's distress Thus came the end of Karna, the third General of the Kauravas

Around this main narrative, there occur narratives of a few minor incidents in this parvan The Tripuradāha is already mentioned above, besides this, there is the fable of the Hamsa and the Kāka (swan and crow), Yudhisṭhira's impatience at the delay in Karṇa's death at the hands of Arjuna, leading to an exchange of hot words between the two brothers, calculated to bring about an unhappy situation, and their pacification, Karṇa's nervousness at the thought of his having stealthily acquired the missiles, the snake, saved from the burning of the Khāṇḍava forest by Arjuna, entering into Karṇa's arrow in order to have his revenge on Arjuṇa, the horrible scene of the death of Duhśāsana at the hands of Bhīma and his drinking the blood of the victim

It appears that in the original story of the Bhārata War, the last mentioned incidents might have occupied a very small volume, perhaps in the form of ballads describing Duhśāsana's death and the Dvairatha of Karṇa and Arjuna In fact, these two events must have long remained in the tradition of the Sūtas in a ballad form, now forming the kernel of adhyāyas 64 to 68 of the constituted text This form must have been amplified in the subsequent stages of the growth of our Epic But the task of the present editor is to constitute a critical text of the Karṇaparvan on the strength and authority of manuscripts at his disposal, and hence he does not desire to encroach upon the province of higher criticism

THE NORTHERN RECENSION

The text of the Karṇaparvan, as it has come down to us, seems to have been in a fluid form from very early times This fluid state is responsible for the great divergence in the texts in the Northern and Southern recensions, particularly at the commencement and towards the end, like a rope automatically unwinding itself when left without the securing knots at the ends There is no division of this major parvan into sub parvans, though its traditional volume, according to both the recensions, is about 4900 ślokas There are only three other major parvans of the Mahābhārata, viz, Mausala, Mahāprasthāna and Śvargārohaṇa, which have no sub-parvans

The fluid form of the Karṇaparvan mentioned above is also responsible for features not ordinarily noticeable in other parvans, at least as frequently as in the case of this parvan These features assume a variety of forms The first of them is the transposition of passages, found at a given place in one recension or version, to another place in the other recension or version, the second feature is the transposition or disturbed sequence of stanzas in different MSS, and the third is the substitution or the occurrence of parallel passages in recensions, versions or individual MSS We have an unusually large number of these features in this parvan

Let us first take up the question of transpositions We have in our constituted text a long passage from 8 12 1 to 8 17 29, which in the Southern recension as found in Sāstri's edition, and supported by our MSS of that recension, is relegated to the second day's narrative of Karṇa's Generalship, and hence corresponds to the passage 8 51 1 to 8 65 13½ in that edition This passage deals with Arjuna's fight with the Saṃśaptaka warriors In the Northern recension, supported by our MSS, the Bhāratamañjari of Kśemendra, and the Bālabhārata of Amaracandra, Arjuna fights with the Saṃśaptakas on both the days of Karṇa's Generalship, but the redactors of the Southern recension thought that Arjuna should fight with them only once and on the second day, rather than on both the days! This is obviously a planned transposition by the redactors of the Southern Recension This transposition, quite naturally, disturbed the text in a number of ways In the first place, they inserted, after 8 11 41 of the constituted text, an additional adhyāya which, we have relegated to Appendix I (No 1) It is to be noted that the redactors, as manifested by our MSS, are not unanimous in placing this additional adhyāya in the same place in all the versions, T_1 $G_{1\,2}$ M_{2-4} reading it after 8 11 41, while $T_{2\,3}$ G_3 M_1 reading the same after 8 17 29 of the constituted text

There is another instance of the disturbed state of the text-tradition of this parvan. It relates to adhyāya 31 in the constituted text The table on page 273 explains it fully It should be noted that the N recension is uniform in giving the order of the ślokas, but manuscripts of the S recension are not so The point to be noted is that our MSS, M_{2-4} agree in giving a specific order of the ślokas as against M_1, affording further proof to my hypothesis that the purer form of the M version in our critical apparatus is represented by M_{2-4}, M_1 often going on the lines of T and G versions.

The case of the passage, 8 22 15–22 is more or less analogous Here too the sequence is considerably disturbed only in MSS of the S recension, there being four groups of MSS,—T_1, T_3, $G_{1\,2}$ and G_3 M The table on page 168, illustrates the position of the passage in these groups

Another instance of the disturbed state of the text of this parvan is supplied by 8 49 28^{a}–30^{b} (Table on page 409), where the order of ślokas as found in Ś K_{1-3} group, supported by B_{8}, D_{8} and $T_{1\ 2}$, has been accepted by me as normal Here the S recension, barring of course $T_{1\ 2}$, has a uniform order, different from Ś $K_{1.\ 8}$ B_{2} D_{8} $T_{1\ 2}$, the disturbance being found in the remaining MSS of the N recension

Yet another instance of such disturbance is supplied by 8 49 17–101 (see Table on page 426), where I accept as genuine the order of ślokas found in Ś $K_{1\ 2}$ D_{8}, as against the vagaries of the remaining MSS of the N as well as S recension

There are several other cases of disturbed sequence in this parvan The following list supplies a few important cases

1 The entire group of MSS of the N recension repeats 8 14 26–50 in continuation of Appendix I (No 16) after adhyāya 40 (see page 98)

2 The constituted text of 8 41 2–5 occurs in T $G_{1\ 8}$ M after 8 16 4, while the text of 8 41 2–7 occurs in G_{2} after 8 16 4 (p 115)

3 T G $M_{1\ 8}$ read adhyāya 42 after 8 16 8, while $M_{2\ 4}$ first read 120* and then adhyāya 42 (p 115)

4 After 8 19 51, T_{8} G_{8} read 8 19 54–56, while T_{1} $G_{1\ 2}$ M read 8 19 52–53 after 8 19 56 (p 151)

5 After 8 22 53, S reads 55^{cd}, 55^{ab}, 56^{ab}, 54 and 56^{cd} (p 173)

6 After 8 23 20, S reads 8 23 30–38 (p 179)

7 After 403*, T_{2} reads 8 31 53–54, T_{8} G_{8} read 8 31 53, and G_{1} M read 8 31 53^{a}–55^{b}, all the above MSS repeating the portion in the proper place (p 272)

8 Both N and S recensions read 8 47 10–12 in a different sequence, N reading them in the order 10^{cd}, App I (No 19), 12, 11^{ab}, 10^{ab}, 11^{cd}, and S reading them in the order 10^{cd}, 670*, 12^{cd}, 11^{ab}, 10^{ab}, 11^{cd}, 669* and 12^{ab} (p 399)

9 $T_{1\ 8}$ $G_{1\ 8}$ M read 8 49 74^{c}–79^{d} in the following order 75, 74^{cd}, 718*, 78, 76, 77, 79, while G_{2} follows the order of the stanzas as in the N recension

10 After 8 51 60, S reads 65–66 (T_{1} $G_{2\ 8}$ M repeating 65^{c}–66^{b}, T_{2} repeating 65–66, and T_{8} G_{1} 65^{cd} in the proper place) (p 446)

11 After 8 51 68^{ab}, T_{1} reads 70^{ab}, G_{1} reads 70^{a}–71^{b}, M reads 70^{a}–71^{b} followed by an additional colophon, $T_{1\ 2}$ read 68^{c}–69^{d} after 71^{ab}, T_{8} reads 68^{cd} after the additional colophon, G_{8} reads it after 768* (p 447)

12 After 8 66 19^{ab}, Ś K_{1-8} $D_{2\ 8}$ read 8 66 25–36 After 8 66 19, S $K_{1\ 2\ 4}$ insert a passage in App I (No 41), K_{8} V_{1} B Da_{1} Dn_{1} $D_{1\ 8\ 5-8}$ doing so after 8 66 36, and D_{1} after 8 66 25

13 The sequence of additional passages from 1140* to 1146*, and their position in relation to the constituted text of 8 67 3–4, is so confusing and confounding in different MSS of both the recensions, that I had perforce to follow the principle of eclectics

An unusually large number of substitute passages, by which I mean parallel versions of passages in the N and S recensions, which agree in general sense but are worded differently in different groups of MSS, and hence cannot be co-ordinated line by line, is another clear pointer to textual derangement In this respect, only one other parvan, the Virāṭa, can be compared with the Karṇaparvan The following passages fall under this catagory —

(*a*) Longer passages in the N recension which are substituted in S—(1) Adhyāyas 1 and 2 = 7*; (2) 24 62^{a}–24 84^{b} = Appendix No 1, passage No. 2, and (3) Adhyāya 69 = 1224*

(*b*) Short passages in the N recension (D_8 excepted) which have been substituted in a large majority of S MSS (1) 4 75^{ab} = 28* (along with V_1), (2) 5 20^{cd} = 44*, (3) 6. 7^{cd} = 63* (4) 6 16^{ab} = 67*, (5) 7 2^{ab} = 76*, (6) 13 7 = 101*, (7) 19 32^{ab} = 163*, (8) 22 3^{ab} = 188*, (9) 23. 1^{ab} = 205*, (10) 24 36^{ab} = 247*, (11) 24 107 = 270*, (12) 24 110 = 273*, (13) 23 111 = 274*, (14) 24 114^{cd} = 276*, (15) 27 7 = 310*, (16) 27 42 = 316*, (17) 28 49 = 343*, (18) 28 50 = 345*, (19) 29. 13^{ab} = 364* (along with $D_{8\ 4\ 6\ 7}$), (20) 29 36 = 382*, (21) 30 82 = 400*, (22) 31 42^{cd} = 416*, (23) 34 24^{cd} = 460*, (24) 35 24^{ab} = 467* (with Dn_1 D_8), (25) 37 21 = 493* (with Dn_1 D_8), (26) 42 20^{cdef} = 543*, (27) 43 43^{ab} = 571* (with Dn_1), (28) 43 65 = 581*, (29) 44 14 = 598*, (30) 44. 45^{ef} = 608*, (31) 46. 31^{cd} = 651*, (32) 46. 38 = 653*, (33) 46 46 = 655*, (34) 47 3 = 660*; (35) 47 5 = 663*, (36) 47. 6^{cd} = 666*, (37) 47 7 = 668*, (38) 48 4 = 678*, (39) 48 5 = 679*, (40) 48 6^{cd} = 681*, (41) 49. 45^{ab} = 696* (except T_2), (42) 49. 88^{cd} = 727* (except $T_{1\ 2}$), (43) 50 15^{cd} = 735*, (44) 50. 63 = 750*, (45) 51 36^{cd} = 763*, (46) 51 43^{ab} = 764*, (47) 51. 83–85 = 775*, (48) 51 86^{ab} = 776*, (49) 51 100^{cd} = 783*, (50) 51 103^{cd} = 785*, (51) 52. 10 = 788* and 52. 28^{ab} = 803*, (52) 53 1^{cd} = 808* (53) 53 4^{cd} = 810*, (54) 53 9^{cd} = 811*, (55) 54 14^{ab} = 816*, (56) 54. 16^{ab} = 819*, (57) 54. 20^{cd} = 823*, (58) 54. 21^{cd} = 825*, (59) 54 28^{ab} = 831*, (60) 55. 22^{ab} = 839*, (61) 56 4^{ab} = 851*, (62) 57 1 = 856*, (63) 57 10^{ab} = 863*, (64) 57 11 = 864*, (65) 57. 23^{cd} = 867*, (66) 57 36 = 871*, (67) 57 38 = 874*, (68) 57 40 = 875*, (69) 57 50 = 886*, (70) 57 51^{ef} = 887*, (71) 57 54^{ab} = 889*, (72) 57 69 = 897*, (73) 58 7^{cd} = 899* (74) 58 8 = 900*, (75) 59 26^{cd} = 909*, (76) 59 30 = 914*, (77) 59 42^{cd} = 918*, (78) 59. 43^{cd} = 921*, (79) 59 44^{cd} = 922*, (80) 60 17^{ab} = 925*, (81) 62 17^{bcd} = 954*, (82) 62. 24^{ab} = 956*, (83) 62 26^{ab} = 960*, (84) 62 31 = 965*, (85) 62. 49^{ab} = 967*, (86) 62 56^{ab} = 971*, (87) 63 10^{cd} = 977*, (88) 63 18^{ab} = 982*, (89) 63 41^{ab} = 991*, (90) 63. 59^{cd} = 1003*, (91) 63 61^{cd} = 1004*, (92) 65 12 = 1029*, (93) 65 14^{abcd} = 1048*, (94) 65 34^{ab} = 1069*, (95) 66 10–11 = 1089*, (96) 66 21 = 1112*, (97) 66 45 = 1128*, (98) 66 63^{cdef} = 1135*, (with V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3\ 5-7}$), (99) 67 23 = 1157*, (100) 67 36 = 1170*, (101) 68 1^{cd} = 1173* and (102) 68 32^{cd} = 1185*

Besides the above-mentioned features, there are a large number of passages which have no counterpart in the S recension, and thus constitute exclusive inflations of the N recension They are 213*, 214*, 219*, 243*, 268*, 399*, 494*, 523*, 535*, 536*, 578*, 648*, 658*, 662*, 665*, 667*, 701*, 706*, 902*, 936*, 955*, 990*, 996*, 1005*, 1013*, 1031*, 1059*, 1073*, 1027* and 1163*. In addition, the following passages relegated to Appendix No 1 also belong to this category —Nos. 7 (with T_2), 14 (T G only), 16, 19, 24 (with T_2), 26, 33, 34 (both with T_3) and 41. The total extent of all these passages however, is very small, only 92 lines, compared with the extent of purely Southern additions which is nearly 515 lines

The Northern recension in the critical apparatus of the Karṇaparvan consists of several versions and sub-versions They are. (1) Śāradā, (2) Kāśmīrī or the Devanāgarī transcripts presumably from some Śāradā codex, (3) Maithilī, (4) Bengali, and (5) Devanāgarī with its sub-versions such as the Devanāgarī versions of *Arjunamiśra* and

Nilakaṇṭha and the composite Devanāgarī version Let us now examine the characteristic features of these versions

(1) *The Śāradā Version*

The Śāradā version of the Karṇaparvan consists of two MSS in Śāradā script. They are Ś$_1$ and Ś$_2$ Both these MSS are not very old, the dates of copying for Ś$_1$ being 1709 A. D, and for Ś$_2$ 1708 A. D Although Ś$_2$ is an older MS of the two, its value suffers considerably on account of its damaged condition and careless copying on the part of the scribe It has already been suggested that both Ś$_1$ and Ś$_2$ may have been copies of one and the same older MS in Śāradā script, for, these two MSS contain lacunae in identical places and also have a large number of common haplographical omissions These two MSS in Śāradā script, coupled with our K$_1$ and K$_2$, give us a text which is the shortest, and they therefore constitute the oldest version of the Karṇaparvan coming from the North-western part of India, so far as the authority of our manuscripts goes There are no additional passages found individually in any of the four MSS mentioned above, except perhaps the additional passage 857* found in Ś$_2$, viz

857* एकवीरो महेष्वासो विप्रस्तापरिवाहिणम् (sic)

as a substitute for 8 56 29^{ab}

तत कर्णो महाराज ददाह रिपुवाहिनीम्

All the same there are some variants in Ś$_2$ which are not found in Ś$_1$, and almost all of them can be ascribed to the copyist

(2) *The Kāśmīrī Version*

The Kāśmīrī version in the critical apparatus of the Karṇaparvan, is represented by four MSS, viz, K$_1$, K$_2$, K$_3$ and K$_4$ I have satisfied myself that all these four MSS are either copies of an original or originals in Śāradā script, or come from the North-western part of India They show considerable influence of the traits and traditions of Kashmir All of these four MSS, however, are not of the same value K$_1$ and K$_2$, in my view, are Devanāgarī transcripts, probably from one and the same codex, of which our Ś$_1$ and Ś$_2$ are copies K$_3$ is considerably influenced by the Maithilī, Bengali and Devanāgarī versions, while K$_4$, though in part representing an older version known to Arjunamiśra, is heavily conflated with the S recension, particularly in later adhyāyas I have already given instance of such contamination in the case of K$_4$, while giving its detailed description (see page xiii) In constituting my text, therefore, I have attached greater importance to K$_1$ and K$_2$ when they agreed with Ś as against K$_3$ and K$_4$ In fact, the *extent* of my constituted text of the Karṇaparvan is determined by the agreement of Ś (i e, Ś$_1$ and Ś$_2$) and K$_1$ and K$_2$ *plus* the haplographical omissions, and *minus* passages not supported by other versions belonging to the Northern or Southern recension

One disheartening feature of these four MSS however is the existence of a very large number of haplographical omissions peculiar to this group I note these cases below

4 53^{c}–54^{b} (Ś K$_{1,2,4}$ D$_6$ G$_1$), 4 92 (Ś K$_{1,2}$ D$_2$ T$_2$), 4 96 (Ś K$_{1,2}$ D$_{1,6}$ T$_8$ G$_8$), 5 53^{c}–54^{b} (Ś K$_{1,2,4}$), 8 38 (Ś K$_2$ D$_2$), 9 29^{cd} (Ś$_1$ K$_2$), 11. 1^{a}–2^{b} (Ś K$_{1-3}$), 11 10 (Ś K$_{1,2}$), 11 35^{c}–36^{b} (Ś$_1$ K$_{1,2,4}$ D$_8$ T$_2$), 15 22^{c}–23^{b} (Ś$_1$ K$_{1,2,4}$), 17 38 and 18 2

(Ś $K_{1.2.4}$), 19. 6 ($Ś_1$ K_2), 19. 24^{c}–25^{d} ($Ś_2$), 19. 28^{c}–29^{b} (Ś $K_{1.2}$ D_7), 19. 35^{c}–36^{b} and 19. 56 (Ś $K_{1.2}$), 21. 16^{c}–17^{b} (Ś $K_{1.2.4}$), 21. 23 and 21. 34^{b}–35^{a} (Ś $K_{1.2}$), 23. 36^{ab} (Ś K_{1-3} Dn_1 D_2), 24. 24, 89^{cd} and 94^{d}–96^{a} (Ś $K_{1.2}$), 24. 111 ($Ś_2$ K_1 $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{2.4.6.7}$), 24. 140^{b}–141^{a} (Ś $K_{1.2}$), 26. 19^{d}–20^{c} ($Ś_1$ $K_{1.2}$), 27. 103 (Ś $K_{1.2}$), 28. 46^{d}–47^{a} ($Ś_2$), 30. 66^{abcd} (Ś $K_{1.2}$), 32. 76^{c}–77^{d} and 33. 53 (Ś K_2), 35. 41^{d}–42^{c} ($Ś_1$ K_2 [$Ś_2$ K_4 reading the lines on marg.]), 38. 13^{c}–14^{b} (Ś $K_{1.2.4}$), 38. 24^{cd} and 26 (Ś $K_{1.2}$), 39. 19 (Ś $K_{1.2.4}$); 39. 28^{b}–29^{b} (Ś $K_{1.2}$), 40. 46^{cd}, 48^{c}–49^{b} and 51^{cd} (Ś $K_{1.2}$ D_6), 42. 33^{cd} (Ś $K_{1.2}$ B_1 D_2 G_1), 42. 40^{d}–41^{c}, 42. 45, 43. 22–24 and 44. 49^{b}–51^{a} (Ś $K_{1.2}$), 45. 16 (Ś $K_{1.2.4}$), 49. 6^{b}–7^{a} (Ś $K_{1.2}$), 49. 31^{c}–32^{b}, 39^{b}–40^{a} and 50. 5^{ab} (Ś $K_{1.2}$), 51. 7^{b}–8^{a} (Ś $K_{1.2}$ D_8 $T_{1.2}$), 51. 60^{c}–61^{b} ($Ś_1$ $K_{1.2}$), 51. 95^{c}–96^{d} ($Ś_2$ K_3), 55. 58^{a}–59^{b} (Ś K_{1-3} D_8), 55. 70^{c}–71^{b} ($Ś_1$ $K_{1.2}$), 56. 17^{cd} (Ś $K_{1.2.4}$ D_6), 62. 27 ($K_{1.2.4}$ B_3 $D_{2.6}$), 63. 71^{c}–72^{b} (Ś $K_{1.2}$ B_2 D_2), 68. 4^{cd} (Ś $K_{1.2.4}$ D_3), 68. 26^{d}–27^{c} (Ś $K_{1.2.4}$ B_3 D_2), and 69. 24^{c}–25^{b} ($Ś_1$ K_2).

It does not, however, mean that even when these haplographical *omissions are* supplied on the strength of the *pasages occurring in other* MSS., this group has no passages indicative of its conflation. The number of such exclusive additional passages in this group is very small, namely 3, and the number of lines they cover is 4 anuṣṭubhs. These passages are 50* (in Ś $K_{1.2.4}$), 124* (in Ś $K_{1.4}$) and 786* (in Ś $K_{1.2.4}$). *That these passages are clearly* inflations is easy to demonstrate.

Let us take up the additional passage 50*. It is found only in Ś $K_{1.2.4}$, and occurs after 8. 5. 26 of the constituted text which runs

विषमग्निं प्रपातं वा पर्वताग्रादहं वृणे ।

न हि शक्ष्यामि दु खानि सोढुं कष्टानि सजय ॥

after which Ś $K_{1.2.4}$ insert

50* चिन्तयन्नेव सीदामि मनो मेऽतीव मुह्यति ।

That this line does not find a place in 27 out of a total of 32 MSS. in our critical apparatus, and that it does not help the progress of the narrative in any way, justifies its rejection, though found in such valuable MSS. as in Ś and K groups.

The same is the case with the additional passage 124* found in Ś $K_{1.4}$. After a long and hackneyed description of the battle-field in 8. 16. 38

रूपाण्यत्यर्थकाम्यानि द्विरदाश्वनृणां नृप ।

समुन्नानीव वस्त्राणि प्रादुर्दर्शता परम् ॥

we have in Ś $K_{1.4}$ the following stanza —

124* तथैव मुखवर्णश्च केषांचित्तत्र दृश्यते ।

मदादिव प्रसुप्तानां विक्षिप्ताभरणस्रजाम् ॥

In the stanza above, the word तथैव is a pointer that the description is an after thought, particularly following a long description of the battle-field.

Let us now take up the third additional passage, 786* (Ś $K_{1.2.4}$). After 8. 52. 7^{ab} of the constituted text

अय खलु स सग्रामो यत्र कृष्ण मया कृतम् ।

we have

786* निर्जिता बहुशो योधा पलायनपरायणा ।

which line does not harmonise with the line above, while 7^{cd} of the constituted text —

कथयिष्यन्ति भूतानि यावद्भूमिर्धरिष्यति ॥

fits in exactly

All the same, I feel justified in holding that the Ś group of MSS, associated with K group, particularly K_1 and K_3, contains the shortest version of the Karnaparvan so far as our manuscript authority goes

(3) *The Maithilī Version*

The Maithilī version in our critical apparatus is represented only by one manuscript, viz, V_1 This version is generally more akin to B and D versions, but is not entirely identical with them, we have cases, of course, in our additional passages of the N recension group of MSS, where V_1 does not find itself in agreement with Ś K or with D The following additional passages, not found in V_1 and some MSS of the Bengali version, are found in Ś K and D, which enables us to distinguish the Maithilī-cum-Bengali version from the Ś K version on the one hand and the D version on the other 111* (not found in V_1 B_3 but found in Ś K $B_{1\ 2\ 4\ 5}$ D), 231* (not found in V_1 B_1 but found in Ś K Dn_1 D_2), and 1175* (not found in V_1 B_1 but found in Ś K Da_1 Dn_1 $D_{1\ 2\ 5\ 8}$) Barring these features our Maithilī version shows a general agreement with the MSS of the Central group

(4) *The Bengali Version*

The Bengali version in our critical apparatus is represented by five MSS Ignoring occasional lapses, these five MSS present a text which agrees with our Maithilī version on the one hand, and the Devanāgarī version on the other Of these five MSS, B_1 and B_4 are purer and uncontaminated, while B_5 and to a greater degree B_2, are heavily conflated.

(5) *The Devanāgarī Version*

The Devanāgarī version in the critical apparatus of the Karṇaparvan falls into four distinct groups (i) the version of Arjunamiśra, (ii) the version of Nīlakaṇṭha, (iii) the composite Devanāgarī version and (iv) the Devanāgarī version highly conflated with the S recension, and represented in the Crit App by eleven MSS in all The first of these sub-versions is represented by a compact and consistent group of three MSS, Da_1, D_1 and D_5 Of these, Da_1 has the commentary of Arjunamiśra written above and below the text, which agrees with the text of the bare commentary obtained from the Library of the Oriental Institute at Baroda D_5 gives an abridged version of the commentary along with a few additions and alterations, while D_1 has no commentary at all and contains the bare text of the Karṇaparvan The close agreement of all these three MSS, almost uniformly and throughout the entire text of the parvan, makes me feel justified in holding that they represent Arjunamiśra's version It has already been shown by the late Dr Sukthankar (see his article "Notes on Mahābhārata commentators", ABORI 17 185–202, Collected Works, Vol I, pp 263–277, "Arjunamiśra", Dr Modi Memorial Volume, pp 565–568, Collected Works, Vol I, pp 402–405) that Arjunamiśra is a very old commentator, and that he has mentioned several of his predecessors From some of his remarks in his commentary it appears that he had before him several versions of the Mahābhārata, and though he hailed from Bengal, he followed a text mostly agreeing with the text of the Epic as preserved in the MSS belonging

to the Central group. As there is not a single additional passage found in any of the three MSS severally and collectively, I feel that I am on very sure and firm ground in holding that the version presented by these MSS as the pure version of Arjunamiśra.

The second Devanāgarī sub-version is Nīlakantha's version, represented by one MS. only, our D_{n1} There were a few more MSS of the parvan with Nīlkantha's commentary thereon, but on examination I did not find anything in them deserving special notice, and so they were not included in the critical apparatus The version presented by our D_{n1} is highly conflated as has been already shown above (p xv)

The third Devanāgarī sub-version consists of four MSS viz, D_2, D_8, D_4 and D_5 Of these four MSS., D_8 presents a version agreeing to a very high degree with Ś $K_{1.2}$ group, but featuring some of the characteristics of the remaining MSS of the Northern recension, as has been shown in the detailed description of that MS So *D_2, D_8 and D_4* are the only MSS. which represent a purer sub-version of the composite Devanāgarī version

The fourth Devaṇāgarī sub-version is represented by a group of two MSS, D_6 and D_7, representing the composite Devanāgarī version contaminated with, and showing leanings on the side of, the S recension Of these two MSS again, D_6 shows greater affinities with S, as containing a very large number of exclusive additional passages, and those in common with the S recension Compared with D_6, our D_7 falls in line with the composite D version in its general extent, but adopts variants commonly found in the S recension

The Central group consisting of the Maithilī, Bengali and Devanāgarī versions with sub-versions of the last, is not, however, without its specialities It has a number of additional passages, with occasional association with K_8 and K_4 They are 189* (V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1-5\ 7}$), 272* (V_1 $B_{1\ 2\ 4}$ D), 290* (V_1 $B_{1\ 2\ 4\ 5}$ D_{a1} D_{1-7}), 292* (V_1 B D_{a1} D_{n1} D_{1-7}), 305* (V_1 $B_{1\ 8\ 4}$ $D_{8\ 4\ 6\ 7}$), 428* (V_1 $B_{1\ 8\ 4}$ $D_{8\ 4\ 7}$), 540* (V_1 B D_{a1} $D_{1\ 8-7}$), 562* (K_4 V_1 B D), 591* (K_4 V_1 B D_{a1} $D_{1\ 8\ 5\ 7}$), 616* (K_4 V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1-5\ 7}$), 617* (K_4 V_1 B D_{n1} $D_{2-4\ 7}$), 618* (K_4 V_1 B D_{n1} $D_{2-4\ 7}$), 622* (V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 8\ 5\ 7}$), 628* (V_1 $B_{1\ 8-5}$ D_{n1} $D_{2-4\ 7}$), 676* (K_4 V_1 $B_{8\ 4\ 5}$ D_{a1} D_{n1} D_{1-7}), 726* (K_4 V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 8-7}$), 741* (V_1 B_{2-5} D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 8-7}$), 792* ($K_{8\ 4}$ V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 8-8}$ T_2), 793* (K_4 V_1 B_{2-5} D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 2-7}$), 796* (K_4 V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 8-7}$); 844* (V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 8-7}$), 869* (K_4 V_1 $B_{2\ 8}$ D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 2\ 5\ 6}$), 878* (K_4 V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1-5\ 7}$ T_2), 879* (K_4 V_1 B D_{a1} D_{n1} D_{1-5}), 894* (V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 8-5\ 7}$), 901* (V_1 B D_{a1} D_{n1} D_{1-7}), 920* (K_4 V_1 B_{2-5} D_{n1} $D_{8\ 4\ 7}$); 939* (V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 8-5\ 7}$), 1072* (K_4 V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 8-7}$), 1100* (K_4 V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1.\ 8-7}$), 1108* (V_1 $B_{1\ 2\ 4\ 5}$ D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 8\ 5-7}$); 1115* (K_4 V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 4-7}$), 1123* (V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 8-7}$), 1177* (V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 8-5\ 7}$), 1178* (K_4 V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 8\ 5\ 7}$), 1201* (K_4 V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 3\ 5\ 7}$), 1212* (V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1\ 8-5\ 7}$), 1217* (V_1 B_{2-5} D_{a1} D_{n1} $D_{4\ 5}$) and 1222* (V_1 $B_{1\ 2-5}$ D_{n1} $D_{8\ 7}$)

THE SOUTHERN RECENSION

The Southern recension, in contrast with the Northern recension, is a very highly inflated recension of the Karṇaparvan It transposes Arjuna's fight with the Saṃśaptakas, which in N is described on both the days of Karṇa's Generalship, to the second day's

occurrences The text of the Karṇaparvan in this recension is marked with a very large number of additional passages It seems to have been handed down in a deranged form, MSS differing considerably in locating some portions I have discussed these features in my remarks on the Northern recension, and hence do not desire to repeat myself here There are indications that MSS of this recension make a definite and pronounced attempt to smoothen the text by removing epic archaisms

The following is a list of additional passages found exclusively in the entire S recension, including T_2 –

12*, 18*, 19*, 22*, 36*, 37*, 38*, 49*, 51*, 74*, 91*, 131*, 147*, 160*, 161, 162*, 165*, 166*, 174*, 194*, 197*, 199*, 202*, 207*, 215*, 222*, 223*, 226*, 228*, 229*, 230*, 232*, 233*, 234*, 235*, 237*, 238*, 240*, 241*, 244*, 249*, 251*, 252*, 255*, 267*, 269*, 278*, 280*, 281*, 298*, 320*, 322*, 331*, 336*, 377*, 378* 383*, 411*, 430*, 434*, 442*, 443*, 444*, 446*, 450*, 470*, 479*, 481*, 524*, 531*, 542*, 544*, 547*, 550*, 551*, 554*, 558*, 576*, 587*, 588*, 590*, 594*, 614*, 631*, 635*, 638*, 639*, 649*, 652*, 657*, 659*, 661*, 663*, 664*, 669*, 670*, 671*, 677*, 682*, 693*, 723*, 748*, 761A*, 774*, 777*, 778*, 779*, 781*, 782*, 787*, 802*, 804*, 805*, 813*, 814*, 817*, 818*, 822*, 824*, 833*, 884*, 906*, 907*, 916*, (T_3 missing from this point to the end of the parvan) 956*, 972*, 976*, 983*, 993*, 997*, 1002*, 1026*, 1028*, 1030*, 1043*, 1052*, 1055*, 1057*, 1068*, 1074*, 1075*, 1076*, 1080*, 1119*, 1124*, 1140*, 1151*, 1153*, 1167* and 1170*

Over and above, the following additional passages found in $T_{1\,3}$ G M_1 may be regarded as exclusive additions in the S recension, T_2 being after all a mixed codex dominated by the influence of the N recension – 54*, 82*, 101*, 102*, 137*, 170*, 173*, 175*, 176*, 178*, 187*, 188*, 192*, 248*, 276*, 285*, 287*, 293*, 303*, 307*, 311*, 316*, 319*, 329*, 330*, 332*, 333*, 345*, 346*, 347*, 362*, 372*, 375*, 379*, 382*, 400*, 403*, 406*, 416*, 435*, 440*, 451*, 452*, 460*, 462*, 464*, 484*, 492*, 580*, 581*, 583*, 696*, 724*, 742*, 758*, 769*, 788*, 802*, 803*, 823*, 831*, 855*, 864*, 874*, 875*, 876*, 886*, 887*, 897*, 899*, 900*, 909*, 914*, 918*, 921*, 922*, 923*, (T_3 missing from this point onwards) 940*, 965*, 977*, 982*, 1003*, 1048*, 1128* and 1157*

The S recension consists of three different versions, T, G and M and is represented by ten MSS, three each for T and G version and four for the M version Of these three versions, T and G, together with M_1, seem to present some common features, while M_{2-4} stand out to represent a purer form of the M version

Besides the above-mentioned short additional passages, there are fifteen longer passages relegated to Appendix I, viz, Nos 1, 2, 6, 8, 10, 11, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 30, 37 and 38, which also belong to this recension

(1) *The Telugu Version*

The Telugu version in our critical apparatus is represented by three MSS Of these, T_3 is not available for the whole of the parvan, and breaks off at 8 60 31 T_2 is a mixed codex presenting in its readings features of the N recension, while in respect of the division of adhyāyas, additional passages etc, it shows leanings more on the side of the S recension than the N recension Thus, T_1 and T_3 are the only two MSS which represent the Telugu version proper There are indications again that T_3 has leanings

towards G. There are no additional passages found exclusively in the entire Telugu version as such, but there are several such passages common to the Telugu and the Grantha versions, for which see below

(2) *The Grantha Version*

The Grantha version in our critical apparatus is represented by three MSS, all of which present a more or less uniform text Each of these MSS has a few exclusive passages, no doubt [G_1 (2), 986* and 1027*, G_2 (3), 607*, 848* and 988*, G_3 (1), 969*] which fact may be regarded as vagaries of individual MSS, but there are a few additional passages, common to all the three MSS., which are found neither in Tn or in M They are 525*, 938* and 941*.

There is, however, a large number of additional passages common to both the Telugu and Grantha versions, but which are not at all found in the Malayālam version They are 123* ($T_{1,3}$ G), 221*, 253*, 414* ($T_{1,3}$ G), 433*, 436*, 445*, 447* and 475* ($T_{1,3}$ G), 502*, 503* ($T_{1,3}$ G), 507*, 520*, 521*, 522*, 539*, 592*, 595*, 596*, 597* 605* (the last five $T_{1,3}$ G), 632*, 633*, 634*, 636*, 642*, 656* and 688* ($T_{1,3}$ G), 736*, 846*, (T_3 missing from this point onwards) 949* ($T_{1,2}$ $G_{2,3}$) and 1092* (T_1 G_2)

I have already stated above, while giving a detailed description of the characteristics of our M_1, that this MS has greater leanings towards the T and G versions than towards the purer form of the M version presented by M_{2-4} The following passages which M_1 shares in common with T G, may be mentioned in this connection —122*, 273*, 405*, 482*, 515*, 532* and 722*

(3) *The Malayālam Version*

The Malayālan version in our critical apparatus is represented by four MSS, of which, as has been already pointed out above, M_1 leans towards the T and G versions The purer form of this version is thus found in M_{2-4} only There are a few additional passages found in the entire M version, but a larger number of such passages is found in M_{2-4} Those additional passages found in the entire M version are 284*, 363*, 602* and 950*, while those found in M_{2-4} only are 95*, 158* ($M_{2,3}$), 369*, 396*, 528*, 529*, 698*, 834* and 835*

It is now possible to arrange the entire manuscript material of the Karṇaparvan in the following series which would indicate the progressive stages of inflation in a very rough fashion —(Ś$_{1,2}$ $K_{1,2}$)→(K_3 D_3)→(K_4 V_1 B)→(Da$_1$ $D_{1,5}$)→($D_{2,3,4}$)→($D_{5,6}$)→(Dn$_1$ T_2)→($T_{1,3}$)→(G M_1)→(M_{2-4}) Dn$_1$ T_2 thus occupying a place just midway between the N and S recensions Of the three versions of the S recension, the Malayālam version is the shortest in extent

THE EXTENT OF THE KARNAPARVAN

According to the agreed view expressed in the parvasamgraha calculation of the Northern and Southern recensions, further supported by the Javanese adaptation, the number of adhyāyas in the Karṇaparvān is 69, exactly the number which the constituted text has got I must however say that the constituted text is not hypothetically divided into 69 adhyāyas, but is actually found so divided in Ś $K_{1,2}$ group of my MSS The Vulgate text has 96 adhyāyas and the Madras ed 110 adhyāyas for this parvan If we examine the evidence of MSS, those of the N recension outside the group of Ś $K_{1,2}$, divide

the parvan into 69 to 96, while the MSS of the S recension used by us show the number to vary from 101 in T_2 to 112 in M_4, only G_1 having 110 adhyāyas as in the Madras edition. My considered view is that the late P. P. S. Sastri, the editor of the Madras edition, has hypothetically divided his text into 110 adhyāyas to suit the following reasoning of his:

"We find, however, that *all the manuscripts utilised by us* for the preparation of the Southern Recension of the Karṇa Parvan divide the Karṇa Parvan into 110 chapters. From the last two columns of the table printed in page viii (xviii) of the Introduction to Vol. I of our Edition of the Mahābhārata, it will be observed that the total number of chapters in all the Parvans of the Mahābhārata according to the Southern Recension comes to 1959. But in stanza 15 of chapter 51 of the Ādi Parvan, we are told that the Mahābhārata consists of one hundred thousand stanzas divided into two thousand chapters,

[अध्यायानां सहस्रे द्वे पर्वणां शतमेव च ।
श्लोकानां तु सहस्राणि नवतिश्च दशैव च ॥]

distributed over one hundred minor Parvans and eighteen major Parvans. . . .
In the matter of *adhyāyas also, we have been closely following the scheme given by the* manuscripts representative of the Southern Recension. We have therefore divided the *Karṇa Parvan into 110* chapters in consonance with the evidence supplied by the Manuscripts *though* we have been told in the Anukramaṇikādhyāya of the Ādi Parvan that *the Karṇa Parvan* need consist only of 69 chapters. And the addition of 41 chapters under Karṇa Parvan helps us to arrive at the two thousand chapters for the whole *Mahābhārata* according to the Southern Recension." (Italics mine.)

I should like to add that the stanza referred to above corresponds to lines 2 and 3 of the additional *passage* No. 486* *in the constituted text* of the Ādiparvan, and must have been inserted *considerably* later than the *Parvasaṃgraha*, as the total of adhyāyas according the *Southern recension comes to 1959*. Besides, there is no suggestion that the required number of 41 adhyāyas *should be* obtained only from one parvan and that parvan should *be the* Karṇaparvan. I *need not* state that Southern redactors inserted the stanza *regarding* the *number* of adhyāyas out of its proper place, which should have been towards the *enumeration* of the sub-parvans, adhyāyas and ślokas.

Let us now examine the claim *of* Śastri that the manuscript tradition of the Southern *recension is* uniform in *dividing the text* of the Karṇaparvan into 110 adhyāyas. In *my* view the above claim *is not* tenable. It appears clearly from the ten *manuscripts of* the Southern *recension* which we have used,—and some of *them* more or less *similar, if not identical*, with those used by him,—that he has arbitrarily divided his text *into 110 adhyāyas in order* to gain exactly 41 more adhyāyas to *obtain* the required *total of 2000* for the *whole of the* Mahābhārata. I say arbitrarily because of the following *remarks* of his in the foot-notes to his edition of the Karṇaparvan: *p.* 478 (अ–कोशे नात्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते), p. 501 (ख–नात्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते), p. 574 (ख–नात्राध्यायसमाप्ति); p. 578 (अ–कोशे अत्रैवाध्यायसमाप्तिर्दृश्यते), p. 580 (क-ख-घ-ङ अत्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते), p. 606 (अ–कोशे नात्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते), p. 610 (अ–कोशे अत्रैवाध्यायसमाप्तिर्दृश्यते), p. 611 (अ–कोशे अत्राध्यायसमाप्तिर्न दृश्यते), p. 612 (अ–कोशे अत्रैवाध्याय-समाप्तिर्दृश्यते), p. 678 (घ–अत्राध्यायसमाप्तिर्दृश्यते). Sastri used *in* all five MSS. *for his* edition of the Karṇaparvan, and his notes quoted above, refer to all these five MSS., so his claim

that his MSS are uniform, falls to the ground. It must, however, be said that the S recension divides the Karṇaparvan into a larger number of adhyāyas than the Northern recension does. I may even say that it is possible to increase the number of adhyāyas to a still greater number, not only in the Karṇaparvan, but also in the Bhīṣma, Droṇa and Śalya parvans by splitting the text at a point when the fight of one pair of warriors is over and that of another pair is to begin.

Another point The Southern recension in its Parvasaṃgraha states that the number of adhyāyas in the Karṇaparvan is 69. At what period the theory of 2000 chapters for the whole Mahābhārata came into vogue, and why the redactors of the Southern recension selected only the Karṇaparvan for obtaining the required additional number of adhyāyas, will remain an unsolved question for the present

The constituted text of the Karṇaparvan divides it into 69 adhyāyas, the figure on which the Northern, Southern and Javanese traditions are agreed, the smallest adhyāya in it, i e, adhyāya 41, having 7 ślokas, and the biggest one, i e, adhyāya 24, having 161 ślokas, the average number of ślokas per adhyāya being 56 as against the general average of 45 ślokas for the whole of the Mahābhārata (see Sukthankar Epic Questions II, The Parvasaṃgraha Figures in the Silver Jubilee Number, ABORI, 23, pp 549–558, Sukthankar Memorial Edition, Vol I, pp 422–430)

For the Karṇaparvan, the Parvasaṃgraha figure of ślokas or Grantha is 4900 according to the Northern as well as the Southern recension. The Javanese adaptation records the figure as 4970 Sastri gives the figure, on actual calculation, to be 5001½ ślokas Among the the MSS. of this parvan there are a few which have recorded the figures as follows SK1 4964, K3 (erroneously) puts the figure at 4864 due to misreading of the figure for 9, D6 5142 and D7 5082 On the utility of Parvasaṃgraha figures for critical purposes, Dr Sukthankar has expressed his views in detail in his Prolegomena (pp. xcvii–c) and in his article "Epic Questions II", Silver Jubilee Volume, ABORI, 23, pp 549–558. Dr. D. D Kosambi has contributed an interesting paper on this topic in JAOS, 66, No. 2, pp. 110–117, and Dr. Belvalkar also had an occasion to discuss it in his Introduction to Bhīṣmaparvan, pp cxvi–cxviii. I generally accept the conclusions arrived at by Sukthankar and Belvalkar, and feel that the Parvasaṃgraha calculations should be regarded as approximate, though in some cases the figures recorded have the semblance of accurate calculations to a digit. The date of Parvasaṃgraha enumeration is anterior to A D 1000, and may be much older than this date The oldest of Karṇaparvan MSS., V1, is dated A D 1444, and D3, A. D 1458 The traditional figure of ślokas or Grantha seems to be 4900 or so, according to both the recensions, though Sastri has actually calculated it to be 5001½ ślokas for his Southern recension

Let us now see how far the constituted text of the Karṇaparvan stands *vis-à-vis* these figures Our constituted text contains 3871 ślokas divided into 69 adhyāyas. Of these, 3252 are in the anuṣṭubh metre, including 287 three-lined and 4 one-lined ślokas 615 in Triṣṭubh-Jagatī metre including 23 six-lined ones, and 4 ślokas in the Mālinī metre The total volume of all these ślokas in *grantha unit* will approximately come to 4343 excluding the references and colophons. In any case, this figure 4343 falls short of the traditional figure of 4900 by about 550!

I have already stated above that in my opinion the Parvasaṃgraha figures are only approximate, and are indicative of the extent of the Mahābhārata and its parvans in the age when the Parvasaṃgraha adhyāya was introduced into the body of the Epic, which, it will be readily admitted, is older than this adhyāya To the Editor of the constituted text on the authority of extant MSS, variation in these figures need not frighten

I may, however, be asked the question whether I have followed the principles of the constitution of the Mahābhārata text as laid down by Dr Sukthankar and scrupulously observed in practice by his successors in the task of editing different parvans I would unreservedly answer the question in the affirmative I would ask the reader to refer to Dr Sukthankar, who in his Prolegomena (pp CII–CIV) and in his Introduction to the Āraṇyakaparvan (pp XVIII) and also in several papers under the title Epic Studies and Epic Questions, has discussed the question in great details The quintessence of these principles is that the constituted text is the shortest text as regards extent, based on the agreement and difference of the MSS arranged in recensions and versions The constituted text of the Karṇaparvan stands firm on this first requisite to the fullest extent The shortest version in my critical apparatus is that represented by Ś K_1 group of MSS I have eliminated from this group all those passages which are not supported by other recensions and versions It must be clearly understood that the above group contains a very large number of haplographical omissions which had to be supplied from the remaining versions But I have not allowed a single passage into my text which is not supported by both the recensions taken as a whole and their different versions. In one case (see page 353, additional passage No 537*) I have even rejected a passage where I felt, on the authority of a single MS, that its occurrence there is extremely doubtful A reference to the Critical Notes at the end fully explains any deviation from the general principles laid down by Sukthankar, and my reasons for such deviations I must, however, state that their number is extremely small The shortage of some (4900–3871=) 1029 ślokas or—assuming that 4900 represents granth-units—of about (4900–4343=) 557 grantha-units in the volume of the constituted text is therefore, justifiable, though it is not my intention at this stage to lay claim on behalf of my text that it is the pre-Parvasaṃgraha text

There is another argument to justify the claim on behalf of my text That it is fully vouchsafed by the contents of the Karṇaparvan as given in the Parvasaṃgraha, 1 2 169–172, in MSS, epitomes and other sources There are several MSS of this parvan which mention the contents of topics at the end Here is a list of topics obtained on comparison $Ś_2$ mentions their number as 15

वृत्तान्ताश्चात्र संख्याता दश पञ्चसमन्विता ।

and their list follows (1) कर्णाभिषेकः, (2) पाण्ड्यवध, (3) त्रिपुरघातनम्, (4) कर्णशल्यविवाद, (5) हंसकाकीयोपाख्यानम्, (6) मद्रदेशकुत्सनम्, (7) युधिष्ठिरपराजय, (8) कर्णभीमयोर्युद्धम्, (9) युधिष्ठिर[पलायनम्, (10) युधिष्ठिरकोप, (11) युधिष्ठिर]-अर्जुनप्रसाद, (12) दुःशासनवध, (13) द्रौणिसान्त्ववाक्यानि, (14) कर्णवध, (15) युधिष्ठिरानन्द· The actual number of topics in $Ś_2$ is 13, and I have made it up by adding two in [ ] parenthesis, probably omitted through haplography

There are two other lists, one in Da_1 and the other in Dn_1. In the first MS, the number given is ten but actually nine, while in the second the number is not mentioned.

(1) Dā1 = (1) कर्णाभिषेक, (2) पौराणं त्रिपुरपातनम्, (3) सारथ्यं मद्रराजस्य, (4) कर्णशल्ययोर्विवाद, (5) हंसकाकीयम्, (6) युधिष्ठिरकिरीटिनो क्रोध, (7) युधिष्ठिरप्रसादनम्, (8) दुःशासनवध, (9) कर्णवध

(2) Dn1 = (1) कर्णाभिषेक, (2) पौराणं त्रिपुराख्यानम्, (3) कर्णशल्ययोर्विवाद, (4) हंसकाकीयोपाख्यानम्, (5) भीमादिभिः सह युद्धम्, (6) अर्जुनगर्हणम्, (7) युधिष्ठिरार्जुनयोः क्रोध, (8) युधिष्ठिरप्रसादनम्, (9) दुःशासनवध, (10) वृषसेनादिवध, (11) कर्णार्जुनयोर्द्वैरथम्, (12) दिव्यास्त्रयुद्धम्, (13) किरीटहरणम्, (14) चक्रग्रसनम्, (15) कर्णवासुदेवसवाद, (16) कर्णवध, (17) शल्यपलायनम्, (18) शिबिरगमनम्, (19) युधिष्ठिरहर्ष.

Let us compare the above lists with one more found in Ksemendra's Bhārata mañjarī, which runs (1) पाण्ड्यवध, (2) प्रथमो युद्धदिवस, (3) त्रिपुरवधोपाख्यानम्, (4) शल्यसारथ्यस्वीकारः, (5) हंसकाकीयम्, (6) मद्रकुत्सनम्, (7) अङ्गकुत्सनम्, (8) युधिष्ठिरकोप – °सान्त्वनम्, (9) दुःशासनवध, (10) वृषसेनवध, (11) कर्णवध

Whatever list of events given above may be said to be genuine, our constituted text covers all the topics mentioned in them. There is therefore no question of the constituted text omitting any one or the other of them, and thus its contents are authenticated according to all the recensions and versions The reduction in volume by about 1029 ślokas or about 500 grantha units which it envisages, must be due to inflation only The tendency for inflation must have been in evidence even prior to the formulation of the Parvasamgraha figures I have already stated before that possibly the original form of the Karṇaparvan contained only two major events, viz, the death of Duḥśāsana and the Karṇārjuna-dvairatha, around which other events might have gathered

THE APPENDIX PASSAGES

In Appendix I, we have given 44 passages, which for their length could not be accommodated in the critical apparatus just below the text All these passages were wanting in one or the other of the recensions or versions, or in a few individual MSS. Is their exclusion from the constituted text responsible for reducing the extent of the parvan below the Parvansaṃgraha figure, and does that exclusion affect the general contents of the parvan? To the first question my answer is in the affirmative. The total extent of all passages from the Northern recension comes very nearly to 440 ślokas, and from the Southern recension to 420 ślokas or so If the grantha units of these passages, about 450, is added to the grantha of the constituted text which is about 4343, we reach the approximate grantha of 4900 for the Karṇaparvan mentioned in Parvasaṃgraha To the second question my answer is an emphatic no The fact that every one of these passages is missing in one or the other of the recensions and versions justifies me in not admitting them into the constituted text. All these passages are only expansions of material which has already found place in my constituted text As to the extent, therefore, the constituted text of the Karṇaparvan may be said to be older than the Parvasaṃgraha, but in regard to contents, it is one that stands supported by the concurrence of the recensions, versions and the authority of all the MSS at my disposal.

THE DEVICE OF WAVY LINE

The device of wavy line in the critical text of the Mahābhārata has not yet been properly understood by some critics I, therefore, think it necessary to explain its use and implications to avoid unnecessary criticism which is in some quarters levelled against its use. The use of a wavy line under a feature or passage surely indicates the wavering of the Editor's mind, but, it does not indicate the Saṃśayātmatva, which, they say, is frought with danger or leads to chaos. It need not be stated again and again that the

problem of Mahābhārata textual criticism presents numerous difficulties which cannot be resolved by framing a set of few rules When, therefore, some sort of inevitable uncertainty arises in deciding the oldest possible form of the text to be incorporated into the body of the constituted text, it presents material, the exact value of which cannot be assessed To remove this type of difficulties it is that the device of wavy line has been brought into vogue by the late Dr Sukthankar

Let us take some concrete examples in which this device has been used by me The Manuscript material of the Mahābhārata is divided into two recensions, Northern and Southern, each recension, again, is represented by a number of versions which, in their turn, are represented by individual manuscripts In the case of Karṇaparvan, the manuscript material falls into two recensions, the Northern recension having Śāradā, Kāśmīrī, Maithilī, Bengali and Devanāgarī (with four subgroups) versions, and comprises 22 MSS, while the Southern recension has three versions, Telugu, Grantha and Malayālam, comprising ten MSS Some of the versions, for instance, Maithilī, is represented by a single MS If we want to decide upon a feature or a passage as most authentic merely on the strength of the majority of versions or MSS, we would always be compelled to adopt the feature or passage as found in the Northern recension, as it has such a majority of versions as well as of MSS This would leave the features and passages in the S recension and its versions invariably in the minority, as it has only three versions and ten MSS This would not correctly represent the valuation of our material Therefore we have been compelled to resort to the device of wavy line *to* show that the Northern and Southern recensions do not agree, or stand equally *divided on* the antiquity and authenticity of a feature or passage, both of which have more or less the same substance put into different wording and yet both of them must find a place into the constituted text The normal use of the wavy line below a feature or passage thus stands *to show* that the Northern and Southern recensions are agreed on the existence of a feature or passage, but stand evenly divided as to its wording Take the case of 8 11 15^d Our constituted text, with a wavy line under 15^d, reads

मेघजालैरिव च्छन्नौ गगने चन्द्रभास्करौ ।

for which the variant in the Southern recension is

मेघजाले प्रति(परि)च्छन्नौ सूर्याचन्द्रमसाविव

As both N *and* S agree on featuring the sun and the moon, but differ only in their wording, the Editor, taking his stand on the principle of eclectics, prefers गगने चन्द्रभास्करौ as more archaic than सूर्याचन्द्रमसाविव, but puts a wavy line under it to show that the S recension differs only in wording In contrast with the above, I request the reader to refer to the constituted text of 8 11 16^d, which has चन्द्रसूर्यौ यथा दिवि in D_{n1} D_8 and अङ्गारकबुधाविव in B_{8-5} $D_{1\ 8-5\ 1}$ for our शशिसूर्यौ यथा दिवि, a reading on which ŚK and a few more MSS from N agree with the entire S, *while some ten* MSS of the Central group differ from our text The Editor here is 100% certain in his mind that the original text must be the one that he has adopted, and so has no wavering in his mind, because of the agreement of MSS, coming from the extreme ends in N and S

In some cases, when the Northern and Southern recensions run parallel and passages are rather lengthy, the Editor was forced to put the wavy line in the margin, as in the case of 8 1–2, 8 24 62–84^b, and 8 69, for, the wavy line below the text *continuously*

for many verses would have been an eye-sore. In such cases as in 8. 1–2, I have put the wavy in the margin to show that the Northern and Southern recensions differ widely, and yet in the case of the text in the Northern recension also the versions differ and give some parallel features for which I had to use the wavy line as in 8. 1. 38^{b} or 49^{d}.

Besides the above-mentioned cases of the use of wavy line, we are required to resort to it when there was no direct support for our constituted text from the Southern recension, or when such support could not be brought under a substitute passage in the critical apparatus. The cases under the first alternative are extremely rare, and were resorted to to obtain a text without which the narrative ceased to be intelligible or rational, and under the second alternative, inclusion of such passages into the constituted text was forced upon the Editor on account of a bewildering mass of conflicting manuscript evidence. For instance, in 8. 51. 75, we have

अथ द्रोणस्य समरे तत्कालसदृशं तदा ।
श्रुत्वा कर्णो वचः क्रूरं ततश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥

The second half of this stanza has the support of both the recensions, but the first half does not have it. The contents, however, were not unknown to the S recension as evidenced by line 3 of 770*, which passage is found in that recension.

Another instance of the above-mentioned type is supplied to us by 8. 62. 38^{cd} and 42^{ab}, both these lines are missing in the S recension, but 38^{ab} cannot give us any sense without 38^{cd}, nor can 42^{cd} do so without 42^{ab}. We are therefore forced to include these lines, though they had no support from the S recension. Thus, the wavy line is used here to show that our text is not supported by both the recensions as it should have been, and yet, without 38^{cd} and 42^{ab}, the passage could not give a sense.

Similarly, we are required to use a wavy line when both recensions do not agree as to the *place* of the passage, though its text has their support. The passage, 8. 67. 35, where it actually occurs in our constituted text has not the support of both the recensions, yet both 35^{ab} and 35^{cd} occur in S recension in the next adhyāya, i. e., 8. 68. 3^{ab} and 6^{cd}. In the Northern resension these lines are repeated in the next adhyāya, while in the Southern recension they occur only once.

A more interesting case of the use of wavy line below the constituted text is supplied to us by the passage, 8. 67. 4–5. The entire text narrating Kṛṣṇa's reply to the appeal of Karṇa is engulfed in a bewildering mass of material where not only recensions and versions, but even individual MSS present their respective text in utter confusion. A reference to the critical apparatus on pages 591–593 for the position of additional passages from 1140* to 1148* will inform the reader how the text had come down to us in different MSS. I found it impossible to obtain an agreed order of stanzas in the two recensions and several versions (see particularly the critical apparatus under 8. 67. 3–6), and hence I had to take my stand on the principle of eclectics, and adopt 8. 67. 3–5 as my constituted text, because it is preserved in my most trustworthy group of MSS, viz., Ś K_{1-2}, and supported by a few more MSS of the Northern recension. The point there was to cite cases of injustice which the Kauravas, and more particularly Karṇa, had done to the Pāṇḍavas, and the bards of different recensions, versions and individual MSS vied with one another in swelling the number of incidents of injustice. Whether the critical stage of the battle would allow a long recital of such incidents is itself a question, but if

only a few incidents of injustice are to be recited, they should be such as would give no chance of doubt in the mind of Karṇa One such incident, undoubtedly, is that Karṇa mischievously laughed at the helplessness of Draupadī when she, draped in a single garment, was dragged to the court by Duhśāsana Another such incident in which Karṇa played an important rôle was his challenging Yudhiṣṭhira for a game of dice once more at the instigation of Śakuni It is exactly these two incidents of injustice that my trustworthy manuscripts record But as they lack the agreed support of the recensions and versions, I have put a wavy line under these two stanzas

METRES IN THE KARNAPARVAN

The major portion of the constituted text is written in the Epic anustubh, but in certain portions, particularly when the narration assumes the genuine ballad form, the Triṣṭubh-Jagatī with some variations here and there, take the place of Epic anuṣṭubh In the constituted text of the Karṇaparvan there are as many as 3252 ślokas in anuṣṭubh, 615 in Triṣṭubh-Jagatī and 4 in Mālinī metre The Vulgate text of the parvan contains one more stanza in Mālinī, our additional passage No 1085*, found in D_{n1} and T_3, and a stanza in Śārdūlavikrīdita, No 1096*, found only in some MSS of the Northern recension, but not at all traceable in any MS of the Southern recension This latter stanza, however, in the Northern text tradition, goes back to a pretty high antiquity, being commented upon by Vimalabodha and his successors

The Triṣṭubh-Jagatī stanzas in the Karṇaparvan have some variations to avoid or relieve monotony Thus we have Rathoddhatā in 8 21 2–14, Aparavaktra in 8 26 60–71 and Vaṃśastha in 8 62 36–62

It is argued in some quarters that the appearance of the classical metres mentioned above, indicates modernity I cannot share the above view unreservedly Our Epic is supposed to have attained its present form by evolution in stages, the last stage having been reached in the age of the Guptas, say about A D 300 From inscriptional literature of that age it is quite easy to show that all the above metres, found in the constituted text of the Karṇaparvan, had been in vogue If by modernity we mean the age of the Guptas, I most willingly fall in line with these critics

EMENDATION

Emendation, which means reconstruction of a passage or word against the authority and evidence of MSS, has played a very insignificant rôle in the Karṇaparvan, even though in the constitution of the critical text, the Editor had to face many difficulties The only guiding principle that I have constantly kept in view in resorting to emendation is that the emended text should be, textually, as near the archetype as possible, should be capable of being evolved out of the manuscript material available and at the same time, should afford a smooth and reasonably good interpretation

There are in all 25 cases of emendation in a text of 3871 stanzas In my first draft the number of emendations was considerably larger, but as the critical apparatus was being sifted, and additional material from commentaries etc came in, the number got reduced, and I feel sure that it would be reduced still further if older MSS in Śāradā or Nepālī scripts become available, as was the case with Ādiparvan (see Sukthanker Epic Studies, VII, ABORI, 19 201–262, and more particularly the following "More astonishing

still is the fact that out of the textual emendations hazarded by the Editor, fifty per cent are actually documented by this manuscript")

Out of these 25 emendations, 7 relate to the avoidance of hiatus The genius of older form of the language never fought shy of the hiatus, as can be proved from so many instances occurring in the Ṛgveda The rule in Classical Sanskrit Grammar

सहितैकपदे नित्या नित्या धातूपसर्गयो ।
नित्या समासे, वाक्ये तु सा विवक्षामपेक्षते ॥

does not lay down that the saṃdhi is obligatory in metrical composition, on the contrary, it is entirely the choice of the speaker When, however, champions of Classical Sanskrit started disliking hiatus, they evolved a method, usually by the insertion of च, तु, हि, or by substitution of a comfortable synonymous word or expression. They were not unanimous in the application of this method Manuscripts usually betrayed all such attempts, making the work of the critical editor comparatively easy Our emended text is obtained by only omitting च, हि, तु, अपि, सु or adopting the more authenticated word for which a synonym was substituted. The emendations due to hiatus in this parvan are (1) प्रजासहरणे *अभूत् in 8 11 23^{d}, (2) हीना *आस्तरणैश्चैव in 8 17. 107^{a}, (3) मदीया *उग्रतेजस in 8 22 4^{b}, (4) दैत्या *आसन्महाबला in 8 24 142^{b}, (5) युद्धकामो *अमानुषै between 8 29 12^{a} and 12^{b}, (6) विशीर्णा *इत्येव between 8. 60 18^{c} and 18^{d} and (7) तमतिप्रहृष्टो *अयं between 8 67 22^{a} and 22^{b} I do not think I have taken much liberty in emending my text in the cases mentioned above

There are, however, the remaining 18 cases of emendation some of which I must explain here For instance अनिष्टानि* in 8 2 5^{a} which is due to the confusion of न and र in Śāradā script, for the word अरिष्ट did not then acquire its modern sense, the older term being रिष्ट, *दिष्ट in 8 5 98^{e} for दृष्टं which yields no sense in the passage, *पीयो in 8. 15 17^{e} which is an obsolete word, *तुम्वात् in 8 19. 32^{a} for the same reason, *ह्वीकश्च in 8. 30. 44^{c} which is an obsolete or faked word to afford etymological explanation of वाह्लीक

There are a few more emendations resorted to for syntactical reasons For instance, *वाणमादत्त in 8 24 91^{c}, and सर्वगम्या* in 8 68 34^{d}

I think I need not give full list of emendations and my explanations here The proper place for them is the Critical Notes, where they have all been fully explained

Before concluding, I should like to record my deep sense of gratitude to the authorities of the Bhandarkar Oriental Research Institute for their kindness in entrusting to me the work of editing the Karṇaparvan, and more particularly to Dr S K. Belvalkar, the General Editor, who recommended my name for this difficult task Dr Belvalkar was a constant and never-failing source of inspiration to me, as he has been to several other young scholars of Sanskrit on this side, and stood by me in all my difficulties in constituting the text and arranging the critical apparatus It is needless to say that this parvan, next to Virāṭaparvan, and in some respects more than that parvan, presented difficulties of text-constitution, which at times seemed to be insurmountable Had it not been possible for Dr Belvalkar, who was all these years busy with his own work, first on the Bhīṣma-parvan and later on the Śāntiparvan, to come to my aid, my work could not have been what it is now

Dr Sukthankar, the first General Editor of this scheme of the critical edition of the Mahābhārata, and myself visited Europe in 1931 to attend the International

Congress of Orientalists held in Leyden. During the period of three months when we toured together, we held talks on his plan of entrusting different parvans to different scholars. He wanted for this scheme the co-operation of Indian as well as European and American scholars. It is a well-known fact that the Sabhāparvan was first assigned to the late Dr M. Winternitz who was chosen for that very parvan by the International Association of Academies. Both Dr Sukthankar and myself called on him at his residence in Prague to persuade him to come to India for some months for editing that parvan, but his age and health would not allow him to undertake the voyage. Similarly, it was Dr Sukthankar's idea to assign the Karnaparvan to Dr Luders. Dr Sukthankar spent a few weeks in Berlin in October 1931 for this purpose. Dr Luders also could not leave Germany on account of his academic commitments there and undertake the work. At one time Dr Sukthankar had an idea of taking me up on the staff of the Mahābhārata, and get the work on Virātaparvan done by me, but I too had other commitments, and thus was not available. The Virātaparvan was then entrusted to my friend Dr Raghu Vira, whose acquaintance we had formed on the steamer in October 1931. Professor Edgerton whom Dr Sukthankar knew already and whom we met at Leyden, was chosen for the Sabhāparvan about this time. During 1931 and 1943, Dr Sukthankar was so much occupied with his own duties, and had so much work on hand, that he thought he would think of assigning later parvans at a later stage, but he was not spared for us. Many veterans had passed away in the meanwhile, including Dr Winternitz and Dr Lüders. After the sudden demise of Dr Sukthankar, Dr. Belvalkar was chosen to be the General Editor. He sought the co-operation of some veterans like Dr S. K. De who had already edited Udyogaparvan during Dr Sukthankar's life-time, and also some younger men including myself.

I started my work on the Karṇaparvan on the 11th of October 1943. After a preliminary examination of the manuscript material, I selected 32 MSS (out of some 56 MSS that were collated) on which to base my edition. The first draft of the constituted text was ready in about a year's time. During the next few months, I finished the revision of the constituted text and handed it over to the Office. The staff of the apparatus writers began their task of preparing the apparatus, which, being very much complicated in nature, took them nearly five years to complete it. I thereafter revised the entire apparatus with the help of the expert staff in the Mahābhārata Department. The Institute then entrusted the printing of the parvan to the Nirṇaya Sagar Press, Bombay. I saw through a few printed forms while in Poona, but in July 1947 I was appointed Mayurbhanj Professor and Head of the Department of Sanskrit and Pali in the Banaras Hindu University, and so had to be out of Poona for about five years. All the same I spent all my vacations in the Institute in revising the apparatus. The work of printing, started in 1947, took nearly eight years to complete it. I, however, must say that the credit of excellent printing goes to the Nirṇaya Sagar Press and its experienced staff, and that of intrinsic merit on the scholastic side to the General Editor, Dr Belvalkar.

I, however, should not fail to mention the loyal co-operation of the entire staff of the Mahābhārata Department. The old veterans of the Department like Naravane, Bhilawadikar and M. V. Vaidya, passed away during this period of eleven years, and my

friend Shri S. N. Tadpatrikar is on the verge of retirement, almost shattered in health, after a strenuous work of over 35 years. Among the members of the Mahābhārata staff, Shri N. M. Khuperkar had a conspicuous share in preparing the critical apparatus and reading proofs, but the main burden of looking to collations, training the younger members of the staff in the art of preparing the apparatus, revising and preparing the final copy for the Press, and reading proofs of this parvan, fell on Shri G. G. Soman, who had to share the heavy responsibility in this regard, and I am very happy to record that he has discharged these duties to my complete satisfaction. I must make therefore a grateful mention of his loyal assistance in my task, nay, I can say that, single handed, I could not have proved myself equal to it.

B. O. R. Institute
21st February 1954

P. L. Vaidya

CONCORDANCE OF THIS EDITION

with the Bombay, Calcutta, and Madras (P P S Sastri's) Editions

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
1*	Not numbered	Not numbered	—
2*	—	—	—
1 1–3	1. 1–3	1–3	—
1 4	1. 5	5	—
1 5	1 4	4	—
1 6–24	1 6–24	6–24	—
1 25–39	2 1–15	25–39	—
3*	2 16	40	—
1. 40–49	2 17–26	41–50	—
2. 1–15^{ab}	3 1–15^{ab}	51–65^{ab}	—
2 15^{cd}	3. 15^{cd}	65^{cd}	—
4* (subst , 15^{cd})	—	—	—
2 16^{ab}	3 16^{ab}	66^{ab}	—
5*	3 16^{cd}	66^{cd}	—
2. 16^{cd}–17^{a}	3 16^{ef}–17^{a}	67–68^{a}	—
6*	3 17^{bcd}–18^{a}	68^{bcd}–69^{a}	—
2 17^{b}–20	3 18^{b}–21	69^{b}–72	—
7* (subst ,1 1–2 20)	—	—	1 1–20
3 1^{ab}	4 1^{ab}	73^{ab}	1 21^{ab}
3 1^{cd}	4 1^{cd}	73^{cd}	—
3 1^{ef}	4 2^{ab}	74^{ab}	1. 21^{cd}
—	—	—	1 22
3 2–3	4 2^{cd}–4^{ab}	74^{cd}–76^{ab}	1 23, $23\frac{1}{2}$, $24\frac{1}{2}^{ab}$
8*	4 4^{cd}	76^{cd}	—
9*	—	—	1 $24\frac{1}{2}^{cd}$
3 4–11	4 5–12	77–84	1. $25\frac{1}{2}$–$32\frac{1}{2}$
3 12^{abcd}	4 13	85	1. 33, 34^{ab}
10*	4 14^{ab}	86^{ab}	—
11*	—	—	—
3. 12^{ef}–13^{ab}	4. 14^{cd}–15^{ab}	86^{cd}–87^{ab}	1. 34^{cd}, $34\frac{1}{2}$
3. 13^{cdef}	4. 15^{cd}–16^{ab}	87^{cd}–88^{ab}	1. $35\frac{1}{2}$
3. 14	4. 16^{cdef}	88^{cd}–89	1. $36\frac{1}{2}$

Crit. Ed.	Bom. Ed	Cal Ed.	Madras Ed
12*	—	—	1 $37\frac{1}{2}$, 38, 39
13*	—	—	2. 1–2
4 1–3	5. 1–3	90–92	2. 3–5
14*	—	—	—
4. 4–9	5. 4–9	93–98	2 6–11
—	—	—	2 $11\frac{1}{2}$
4. 10–31	5. 10–31	99–120	2. $12\frac{1}{2}$–$33\frac{1}{2}$
15*	—	—	2 $36\frac{1}{2}$
4. 32–33	5. 32–33	121–122	2 $34\frac{1}{2}$–$35\frac{1}{2}$
16*	5 34	123	2. $37\frac{1}{2}$
4 34–38^{ab}	5 35–39^{ab}	124–128^{ab}	2 $38\frac{1}{2}$–$42\frac{1}{2}^{ab}$
17*	5. 39^{cd}	128^{cd}	2 $42\frac{1}{2}^{cd}$
4 38^{cdef}	5 40	129	2 $43\frac{1}{2}$
4 39–44	5. 41–46	130–135	2 $44\frac{1}{2}$–$49\frac{1}{2}$
18*	—	—	2 $50\frac{1}{2}^{ab}$
4 45^{ab}	5. 47^{ab}	136^{ab}	2. $51\frac{1}{2}^{ab}$
4. 45^{cd}	5. 47^{cd}	136^{cd}	2. $50\frac{1}{2}^{cd}$
19*	—	—	2 $51\frac{1}{2}^{cd}$
4. 46–49	5 48–51	137–140	2 $52\frac{1}{2}$–$55\frac{1}{2}$
4 50	5. 52	141	2 56, $56\frac{1}{2}$
20*	—	—	—
4 51^{abcd}	5. 53	142	2 $57\frac{1}{2}$
4 51^{ef}–52^{cd}	5. 54–55^{ab}	143–144^{ab}	2. 58, 59
4. 52^{ef}–53	5. 55^{cd}–56	144^{cd}–145	2 60, $60\frac{1}{2}$
21*	5 57^{ab}	146^{ab}	2 $61\frac{1}{2}^{ab}$
4 54–55^{ab}	5 57^{cd}–58	146^{cd}–147	2 $61\frac{1}{2}^{cd}$, 62, $62\frac{1}{2}$
4 55^{cd}–56^{ab}	5. 59	148	2 $63\frac{1}{2}$
22*	—	—	2 $64\frac{1}{2}^{ab}$
4. 56^{cd}	5 60^{ab}	149^{ab}	2 $64\frac{1}{2}^{cd}$
4. 57	5. 60^{cdef}	149^{cd}, 150	2 $65\frac{1}{2}$
4. 58–59	6. 1–2	151–152	3. 1–2
23*	—	—	—
24*	6. 3	153	3. 3
4. 60	6. 4	154	3. 4
25*	6. 5	155	3. 5
4. 61–63^{cd}	6. 6–8	156–158	3. 6–8
4. 63^{ef}–64	6. 9–10^{ab}	159–160^{ab}	3. $8\frac{1}{2}$, $9\frac{1}{2}$
26*	6. 10^{cd}–12^{ab}	160^{cd}–162^{ab}	3. $10\frac{1}{2}$–$11\frac{1}{2}$

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
4 65	6 12^{cd}–13^{ab}	162^{cd}–163^{ab}	3 $12\frac{1}{2}$
4 66–67	6 13^{cd}–15^{ab}	163^{cd}–165^{ab}	3 $14\frac{1}{2}$, $15\frac{1}{2}$
27*, 1–2	6 15^{cd}–16^{ab}	165^{cd}–166^{ab}	3 $13\frac{1}{2}$ (= $16\frac{1}{2}$)
27*, 3–4	6 16^{cd}–17^{ab}	166^{cd}–167^{ab}	3 $17\frac{1}{2}$
4 68–74	6 17^{cd}–24^{ab}	167^{cd}–174^{ab}	3. $18\frac{1}{2}$–$24\frac{1}{2}$
4 75^{ab}	6 24^{cd}	174^{cd}	—
28* (subst , 75^{ab})	—	—	3 $25\frac{1}{2}^{ab}$
29*	—	—	—
30*	—	—	—
4 75^{cd}–79^{ab}	6 25–28	175–178	3 $25\frac{1}{2}^{cd}$–$29\frac{1}{2}^{ab}$
31*	6 29^{ab}	179^{ab}	3 $29\frac{1}{2}^{cd}$
32*	—	—	—
33*	6 29^{cd}	179^{cd}	3 $30\frac{1}{2}^{ab}$
4 79^{cd}–81	6 30–32^{ab}	180–182^{ab}	3 $30\frac{1}{2}^{cd}$–$32\frac{1}{2}$
34*	6 32^{cd}	182^{cd}	—
4 82	6 33	183	3 $33\frac{1}{2}$
35*	6 37	187	3 $34\frac{1}{2}$
4 83	6 34	184	3 $35\frac{1}{2}$
36*	—	—	3 36
4 84–85^{ab}	6 35–36^{ab}	185–186^{ab}	3 37, 38^{ab}
37*	—	—	3 38^{cd}
4 85^{cd}–86	6 36^{cd}, 38	186^{cd}, 188	3 $38\frac{1}{2}$, $39\frac{1}{2}$
38*	—	—	3 $40\frac{1}{2}$
4 87	6 39	189	3 $41\frac{1}{2}$
[5 106–108]	7 1–3 †	190–192 ‡	4 1–3 ¶
4 88–90^{ab}	7 4–6^{ab}	193–195^{ab}	4 4–6^{ab}
4 90^{cd}	7 6^{cd}	195^{cd}	—
4 91–92	7 7–8	196–197	4 6^{cd}, $6\frac{1}{2}$, $7\frac{1}{2}$
4 93	7 12	201	4 $10\frac{1}{2}$
39*	7 13	202	4 $12\frac{1}{2}$
4 94–95	7 9–10	198–199	4 $8\frac{1}{2}$–$9\frac{1}{2}$
4 96	7 11	200	—
40*	—	—	4 $11\frac{1}{2}$
4 97–101^{a}	7 14–18^{a}	203–207^{a}	4 $13\frac{1}{2}$–$17\frac{1}{2}^{a}$
41*	7 18^{bc}	207^{bc}	—
4 101^{b}–103	7 18^{d}–21^{ab}	207^{d}–210	4 $17\frac{1}{2}^{b}$–$19\frac{1}{2}$

† = 9 93–95 ‡ = 339^{cd}–342^{ab} ¶ = 6 87–89.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
4. 104^{ab}	7. 21^{cd}	210^{cd}	4 20
4 104^{cdef}	7. 22	211	4. 21
4. $105–107^{cd}$	7. 23–25	212–214	4 22–24
4. $107^{ef}–108^{abcd}$	7. $26–27^{ab}$	$215–216^{ab}$	4 $24\frac{1}{2}$, $25\frac{1}{2}$
42*	7. $27^{cd}–28^{ab}$	$216^{cd}–217^{ab}$	—
4. 108^{ef}	7. 28^{cd}	217^{cd}	4. 26
5. 1–9	8. 1–9	218–226	5 1–9
43*	—	—	—
5. $10–20^{ab}$	8. $10–20^{ab}$	$227–237^{ab}$	5. $10–20^{ab}$
5. 20^{cd}	8 20^{cd}	237^{cd}	—
44* (subst, 20^{cd})	—	—	5 20^{cd}, $20\frac{1}{2}$, $21\frac{1}{2}$
45*, 1–2	8 21	238	—
46*	8 22^{ab}	239^{ab}	—
45*, 3–6	8 $22^{cd}–24^{ab}$	$239^{cd}–241^{ab}$	—
5. 21	8 $24^{cd}–25^{ab}$	$241^{cd}–242^{ab}$	5. $22\frac{1}{2}$
47*	8. $25^{cd}–26^{ab}$	$242^{cd}–243^{ab}$	—
5. $22–23^{ab}$	8. $26^{cd}–27$	$243^{cd}–244$	5. $23\frac{1}{2}$, $24\frac{1}{2}^{ab}$
48*	8 28	245	—
5. $23^{cd}–26^{ab}$	8 $29–31^{cd}$	246–248	5 $24\frac{1}{2}^{cd}–27\frac{1}{2}^{ab}$
49*	—	—	5 $27\frac{1}{2}^{cd}$
5 26^{cd}	8 31^{ef}	249	5 28
50*	—	—	—
5 27–35	9. 1–9	250–258	6. 1–9
5. 36^{abcd}	9 10	259	6. 10
5. $36^{ef}–37^{cd}$	9. $11–12^{ab}$	$260–261^{ab}$	6. $10\frac{1}{2}$, $11\frac{1}{2}$
5. $37^{ef}–41^{cd}$	9 $12^{cd}–16$	$261^{cd}–265$	6. $12\frac{1}{2}–16\frac{1}{2}^{ab}$
5. $41^{ef}–47^{ab}$	9 17–22	266–271	6. $16\frac{1}{2}^{cd}–22\frac{1}{2}^{ab}$
51*	—	—	6 $22\frac{1}{2}^{cd}$
5. $47^{cd}–56$	9. 23–31	272–281	6 23, 24–32
52*	9. 32	282	6. 33
53*	9. 33	283	—
5 $57–61^{ab}$	9 $34–38^{ab}$	$284–288^{ab}$	6 $34–38^{ab}$
54*	—	—	6. 38^{cd}
5. 61^{cd}	9. 38^{cd}	288^{cd}	6. 39^{ab}
5 $62^{ef}–72$	9 $39–50^{ab}$	$289–300^{ab}$	6. $39^{cd}–50$
55*	9 50^{cd}	—	—
56*	9 $51–52^{ab}$	—	—
5. $73–74^{cd}$	9. $52^{cd}–54^{ab}$	$300^{cd}–302^{ab}$	6. 51–52

Crit. Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
5 74^{ef}–75^{cd}	9 54^{cd}–55	302^{cd}–303	6 $52\frac{1}{2}$, $53\frac{1}{2}$
5 75^{ef}–79	9 56–60^{ab}	304–308^{ab}	6 54, 55–58
57*	9 60^{cd}–65^{ab}	308^{cd}–313^{ab}	—
5. 80–$89^{a'e}$	9 65^{cd}–75^{a}	313^{cd}–323^{a}	6 59–68^{abe}
58*	—	—	—
5 89^{d}–90	9 75^{b}–76^{ab}	323^{b}–324^{ab}	6 68^{d}, 69
59*	9 76^{cd}–77^{ab}	324^{cd}–325^{ab}	6 70
5 91–92	9 77^{cd}–79^{ab}	—	6 71–72
5 93–98^{ab}	9 79^{cd}–84	325^{cd}–330	6 73–78^{ab}
5 98^{cd}	9 85^{ab}	331^{ab}	6 79
60*	9 85^{cd}	331^{cd}	6 $78\frac{1}{2}$
61*	9 86^{ab}	332^{ab}	6 78^{cd}
5 99	9 86^{cdef}	332^{cd}–333^{ab}	6 80
5 100–109^{a}	9 87–96^{a}	333^{cd}–342^{abe}	6 81–90^{a}
5 109^{be}	9. 96^{bc}	—	6 90^{bc}
5 109^{d}–110	9 96^{d}–97	342^{d}–343	6 90^{d}, 91
6 1–5	10 1–5	344–348	7 1–5
62*	—	—	7. 6–7
6 6–7^{ab}	10 6–7^{ab}	349–350^{ab}	7 8–9^{ab}
6 7^{cd}	10 7^{cd}	350^{cd}	—
63* (subst , 7^{cd})	—	—	7 9^{cd}
6 8–11^{cd}	10 8–11	351–354	7 10–13
6 11^{ef}–15^{ab}	10 12–15	355–358	7 $13\frac{1}{2}$, $14\frac{1}{2}$–$17\frac{1}{2}^{ab}$
64*	10 16^{ab}	359^{ab}	—
6 15^{cd}	10 16^{cd}	359^{cd}	7 $17\frac{1}{2}^{cd}$
65*	10 17	360	7 $18\frac{1}{2}$
66*	10 18^{ab}	361^{ab}	7 $19\frac{1}{2}^{ab}$
67* (subst , 16^{ab})	—	—	7 $19\frac{1}{2}^{cd}$
68*	10 18^{cd}–19	361^{cd}–362	7 $20\frac{1}{2}$, $21\frac{1}{2}^{ab}$
6 16^{ab}	10 20^{ab}	363^{ab}	—
6 16^{cd}	10 20^{cd}	363^{cd}	7 $22\frac{1}{2}^{ab}$
6 17^{ab}	10 21^{ab}	364^{ab}	7 $21\frac{1}{2}^{cd}$
6 17^{cd}–29^{cd}	10 21^{cd}–33	364^{cd}–376	7 $22\frac{1}{2}^{cd}$–$34\frac{1}{2}$
6 29^{ef}–30^{cd}	10 34–35^{ab}	377–378^{ab}	7 35, 36
6 30^{ef}	10 35^{cd}	378^{cd}	7. $36\frac{1}{2}$
6 31–32	10 36–37	379–380	7 $37\frac{1}{2}$–$38\frac{1}{2}$
69*	10 38–39	381–382	—
70*	—	—	7. $39\frac{1}{2}$, 40

Crit. Ed.	Bom. Ed	Cal Ed	Madras Ed.
6 33–34	10 40–41	383–384	7. 41–42
71*	—	—	—
6 35^{abcd}	10. 42	385	7. 43
6 35^{ef}–36^{cd}	10 43–44^{ab}	386–387^{ab}	7. 44–45^{ab}
6 36^{ef}–38	10 44^{cd}–46	387^{cd}–389	7 45^{cd}–47
72*, 1–3	10 47–48^{ab}	390–391^{ab}	7 48–49^{ab}
73*	—	—	—
72*, 4	10 48^{cd}	391^{cd}	7 49^{cd}
74*	—	—	7 50–52^{ab}
6. 39	10 49	392	7 52^{cd}, $52\frac{1}{2}$
6. 40–42	10 50–52	393–395	7 $53\frac{1}{2}$–$55\frac{1}{2}$
75*	—	—	7. $56\frac{1}{2}$–$59\frac{1}{2}$
6 43–46	10. 53–56	396–399	7. $60\frac{1}{2}$–$63\frac{1}{2}$
7. 1	11 1	400	8. 1
7. 2^{ab}	11 2^{ab}	401^{ab}	—
76* (subst., 2^{ab})	—	—	8. 2^{ab}
7. 2^{cd}–13	11 2^{cd}–13	401^{cd}–412	8 2^{cd}–13
7. 14^{ab}	11. 14^{ab}	413^{ab}	8 14^{ab}
77* (subst, 14^{ab})	—	—	8. 15^{ab}
7 14^{cd}	11. 14^{cd}	413^{cd}	8. 14^{cd}
7 15–16	11. 15–16	414–415	8 15^{cd}–16, $16\frac{1}{2}$
7. 17–24^{abc}	11 17–24^{abc}	416–423^{abc}	8 $17\frac{1}{2}$–$24\frac{1}{2}^{abc}$
7 24^{d}–25^{cd}	11 24^{d}–25	—	8 $24\frac{1}{2}^{d}$, 25, 26^{ab}
7 25^{ef}–26^{a}	11 26^{abc}	—	8 26^{cd}, 27^{a}
7. 26^{bcd}	11 26^{d}–27^{ab}	423^{d}–424^{ab}	8 27^{bcd}
7. 26^{ef}–42	11 27^{cd}–43	424^{cd}–440	8. $27\frac{1}{2}$, $28\frac{1}{2}$–$43\frac{1}{2}$
8. 1–4	12 1–4	441–444	9. 1–4
8. 5	12 5	445	9. 5^{cd}, $5\frac{1}{2}$
8. 6–7	12 6–7	446–447	9 $6\frac{1}{2}$–$7\frac{1}{2}$
8 8^{ab}	12 8^{ab}	448^{ab}	9 5^{ab}
8 8^{cd}–9	12 8^{cd}–9	448^{cd}–449	9 $8\frac{1}{2}$, 9
8. 10–12	12 10–12	450–452	9. 10–12
78*	—	—	—
8. 13–41	12 13–41	453–481	9 13–41
79*	12 42^{ab}	482^{ab}	9. 42^{ab}
8 42–43^{ab}	12 42^{cd}–43	482^{cd}–483	9. 42^{cd}–43
80*	—	—	9 44^{ab}
8. 43^{cd}–45^{ab}	12. 44–45^{cd}	484–485	9. 44^{cd}–46^{ab}

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed.	Madras Ed.
8 45^{cd}	12 45^{ef}	486	9 46^{cd}
9 1–19	13 1–19	487–505	10 1–19
81*	—	—	—
9 20^{abcd}	13 20	506	10 20
82*	—	—	10 21^{ab}
9 20^{ef}–21^{cd}	13 21–22^{ab}	507–508^{ab}	10 21^{cd}, 22
9 21^{ef}	13 22^{cd}	508^{cd}	10 $22\frac{1}{2}$
9 22–26	13 23–27	509–513	10 $23\frac{1}{2}$–$27\frac{1}{2}$
83*	13 28–29^{ab}	514–515^{ab}	10 $28\frac{1}{2}$, $29\frac{1}{2}^{ab}$
9 27^{abcd}	13 29^{cd}–30^{ab}	515^{cd}–516^{ab}	10 $29\frac{1}{2}^{cd}$, $30\frac{1}{2}^{ab}$
9 27^{ef}–28	13 30^{cd}–31	516^{cd}–517	10 $30\frac{1}{2}^{cd}$, $31\frac{1}{2}$
84*	13 32^{ab}	518^{ab}	10 $32\frac{1}{2}^{ab}$
9 29	13 32^{cd}–33^{ab}	518^{cd}–519^{ab}	10 $32\frac{1}{2}^{cd}$, 33
9 30–35^{ab}	13 33^{cd}–38^{cd}	519^{cd}–524	10 34–39^{ab}
9 35^{cd}	13 38^{ef}	525	10 39^{cd}
10 1–3	14 1–3	526–528	11 1–3
85*	14 4	529	11 4
10 4–12	14 5–13	530–538	11 5–13
86*	—	—	11 $13\frac{1}{2}$
10 13–16^{cd}	14 14–17	539–542	11 $14\frac{1}{2}$–$17\frac{1}{2}$
87*	14 18–19^{ab}	543–544^{ab}	11 $18\frac{1}{2}$, $19\frac{1}{2}^{ab}$
10 16^{ef}–27^{cd}	14 19^{cd}–30^{cd}	544^{cd}–555	11 $19\frac{1}{2}^{cd}$–$30\frac{1}{2}$
10 27^{ef}–36^{ab}	14 30^{ef}–39^{ab}	556^{ab}–564	11 31, 32–40^{ab}
10 36^{cd}	14 39^{cd}	565	11 40^{cd}
11 1–16	15 1–16	566–581	12 1–16
88*	15 17^{ab}	582^{ab}	12 17^{ab}
11 17–21^{ab}	15 17^{cd}–21	582^{cd}–586	12 17^{cd}–21
11 21^{cd}–22	15 22–23^{ab}	587–588^{ab}	12 $21\frac{1}{2}$, 22, $22\frac{1}{2}$
11 23–26	15 23^{cd}–27^{ab}	588^{cd}–592^{ab}	12 $23\frac{1}{2}$–$26\frac{1}{2}$
11 27–29^{ab}	15 27^{cd}–29	592^{cd}–594	12 27, 28–29
89*	15 30^{ab}	595^{ab}	—
11 29^{cd}–31^{ab}	15 30^{cd}–32^{ab}	595^{cd}–597^{ab}	12 30–31
11 31^{cd}–32^{cd}	15 32^{cd}–33	597^{cd}–598	12 $31\frac{1}{2}$, $32\frac{1}{2}$
11 32^{ef}	15 34^{ab}	599^{ab}	12 $33\frac{1}{2}^{ab}$
90*	15. 34^{cd}–35	599^{cd}–600	
11. 33–36^{ab}	15. 36–39^{ab}	601–604^{ab}	12. $33\frac{1}{2}^{cd}$–$36\frac{1}{2}$
11. 36^{cd}–41	15. 39^{cd}–44	604^{cd}–609	12. 37, 38–42
App I (No. 1)	—	—	13. 1–21

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
12. 1^{ab}	16. 1^{ab}	610^{ab}	57. 1^{ab}
91*	—	—	57. 1^{cd}
92*	16. 2^{ab}	611^{ab}	57. 2^{ab}
12. 1^{cd}	16. 1^{cd} (= 2^{cd})	610^{cd} (= 611^{cd})	57. 2^{cd}
12. 2–3	16. 3–4	612–613	57. 3–4
12. 4^{abcd}	16 5	614	57. 5^{cdab}
12 4^{ef}–5^{cd}	16. 6–7^{ab}	615–616^{ab}	57. 5½, 6½
12 5^{ef}–8^{cd}	16. 7^{cd}–10	616^{cd}–619	57 7, 8–10
12. 8^{ef}–12^{cd}	16. 11–15^{ab}	620–624^{ab}	57. 10½, 11½–14½
12. 12^{ef}–14^{ab}	16 15^{cd}–17^{ab}	624^{cd}–626^{ab}	57 15½, 16, 16½
12. 14^{cdef}	16 17^{cd}–18^{ab}	626^{cd}–627^{ab}	57. 17½
12. 15–21	16. 18^{cd}–25^{ab}	627^{cd}–634^{ab}	57 18½–24½
93*	16. 25^{cd}	634^{cd}	—
12. 22–24^{ab}	16. 26–28^{ab}	635–637^{ab}	57. 25½, 26, 27
12. 24^{cd}–32	16. 28^{cd}–36	637^{cd}–645	57 27½, 28½–35½
12. 33^{ab}	16. 37^{ab}	646^{ab}	—
12. 33^{cd}–34	16. 37^{cd}–38	646^{cd}–647	57 52, 52½
94*	—	—	57. 53½
12. 35–42^{ab}	16. 39–46^{ab}	648–655^{ab}	57. 54½–61½^{ab}
95*	—	—	—
12. 42^{cd}–47	16. 46^{cd}–51	655^{cd}–660	57. 61½^{cd}–66½
96*	—	—	57. 67
12. 48–55	17 1–8	661–668	58. 1–8
12. 56	17 9	—	58. 9
12. 57–68^{ab}	17. 10–21^{ab}	669–680^{ab}	58. 10–21^{ab}
97*	17. 21^{cd}–22^{ab}	680^{cd}–681^{ab}	58 21^{cd}, 21½
12. 68^{cd}	17. 22^{cd}	681^{cd}	58. 22
98*	17. 23^{ab}	682^{ab}	58. 23^{ab}
12. 69	17 23^{cdef}	682^{cd}–683^{ab}	58. 23^{cd}, 24^{ab}
99*	—	683^{cd}	58. 24^{cd}
100*	17 24	684	58. 25
12. 70–71	17. 25–26	685–686	58. 26–27
13. 1–6	18 1–6	687–691 †	59. 1–6
13. 7	18. 7	692	—
101* (subst., 7)	—	—	59. 7
13. 8–23^{ab}	18. 8–23^{ab}	693–708^{ab}	59. 8–22, 23½

† One line om. in counting.

Cnt Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
13 23^{cd}–25	18 23^{cd}–25	708^{cd}–710	59 23, 24–25
14 1–4	19 1–4	711–714	60 1–4
102*	—	—	60. 5^{ab}
14 5^{ab}	19 5^{ab}	715^{ab}	60. 5^{cd}
14 5^{cd}	19 5^{cd}	715^{cd}	—
14 6–10^{ab}	19 6–10^{ab}	716–720^{ab}	60 6–10^{ab}
103*	19 10^{cd}	720^{cd}	—
14 10^{cdef}	19 11	721	60 10^{cd}, $10\frac{1}{2}$
14 11–22^{ab}	19 12–23^{ab}	722–733^{ab}	60 $11\frac{1}{2}$–$22\frac{1}{2}^{ab}$
104*	—	—	—
14 22^{cd}–25^{ab}	19 23^{cd}–26^{ab}	733^{cd}–736^{ab}	60 $22\frac{1}{2}^{cd}$–$25\frac{1}{2}^{ab}$
14 25^{cd}	19 26^{cd}	736^{cd}	60 $25\frac{1}{2}^{cd}$
105* (subst, 25^{cd})	—	—	—
14 26–29	19 27–30	737–740	60 $26\frac{1}{2}$–$29\frac{1}{2}$
14 30^{ab}	—	—	60 $31\frac{1}{2}^{ab}$
14 30^{cd}	19 31^{ab}	741^{ab}	60 $30\frac{1}{2}^{ab}$
106*	—	—	60 $30\frac{1}{2}^{cd}$
14 31–33^{ab}	19 31^{cd}–33	741^{cd}–743	60 $31\frac{1}{2}^{cd}$–$33\frac{1}{2}$
107*	19 34^{ab}	741^{ab}	60 $34\frac{1}{2}^{ab}$
14 33^{cd}	19 34^{cd}	744^{cd}	60 $34\frac{1}{2}^{cd}$
14 34	—	—	60 $35\frac{1}{2}$
14 35–36	19 35–36	745–746	60 $36\frac{1}{2}$–$37\frac{1}{2}$
14 37^{ab}	19 37^{ab}	747^{ab}	60 $38\frac{1}{2}^{ab}$ (= $43\frac{1}{2}^{ab}$)
14 37^{cd}–41^{ab}	19 37^{cd}–41^{ab}	747^{cd}–751^{ab}	60 $38\frac{1}{2}^{cd}$–$42\frac{1}{2}^{ab}$
14 41^{cd}	—	—	60 $42\frac{1}{2}^{cd}$
14 42	—	—	60 $43\frac{1}{2}^{cd}$, 44
14 43	19. 41^{cd}–42^{ab}	751^{cd}–752^{ab}	60. 45
108*	19 42^{cd}	752^{cd}	60 46^{ab}
14 44–47^{ab}	19 43–46^{ab}	753–756^{ab}	60 46^{cd}–49
109*	19 46^{cd}	756^{cd}	60 50^{ab}
14 47^{cd}–50^{cd}	19 47–50^{ab}	757–760^{ab}	60 50^{cd}–53
14 50^{ef}	58 34^{ab}	2890^{ab}	60 $53\frac{1}{2}$
110*	19 50^{cd}–52^{ab}	760^{cd}–762^{ab}	—
14. 51–52^{cd}	58. 34^{cd}–36^{ab}	2890^{cd}–2892^{ab}	60. $54\frac{1}{2}$–$55\frac{1}{2}$
14 52^{ef}–55^{ab}	58 36^{cd}–39^{ab}	2892^{cd}–2895^{ab}	60. 56, 57–58, $58\frac{1}{2}$
14 55^{cd}–57	58 39^{cd}–41	2895^{cd}–2897	60. 59, 60–61
111*, 112*, 113*	58 42–43	2898–2899	—
14 58–64^{ab}	19 52^{cd}–58^{cd}	762^{cd}–768	60 62–68^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed	Cal. Ed.	Madras Ed
14. 64^{cd}	19. 58^{ef}	769	60. 68^{cd}
15. 1–3	20 1–3	770–772	61 1–3
114*	20. 4	773	—
15. 4–24^{ab}	20. 5–25^{ab}	774–794^{ab}	61 4–24^{ab}
115*	20. 25^{cd}	794^{cd}	61 24^{cd}
15. 24^{cdef}–34	20. 26–36	795–805	61 25–35
116*	20. 37–39	806–808	—
15. 35^{ab}	20 40^{ab}	810^{ab}	61 36^{ab}
117*	20 40^{cd}–41^{ab}	810^{cd}, 809^{ab}	—
15. 35^{cd}–42	20 41^{cd}–48	809^{cd}, 811–817	61. 36^{cd}–43
118*	20. 49–50	818–819	—
15. 43	20. 51	820	61 44
16. 1–3	21. 1–3	821–823	62. 1–3
16. 4	21. 4	824	62. $3\frac{1}{2}$, $4\frac{1}{2}^{ab}$
[41. 2–3^{cd}	—	—	62 $4\frac{1}{2}^{cd}$, $5\frac{1}{2}$, 6
41. 3^{ef}	21. 5^{ab}	825^{ab}	62. 7^{ab}
41. 4–5]	—	—	62 7^{cd}–8, $8\frac{1}{2}$
16. 5^{abcd}	21. 5^{cd}–6^{ab}	825^{cd}–826^{ab}	62. $9\frac{1}{2}$
16. 5^{ef}–7^{ab}	21. 6^{cd}–8^{ab}	826^{cd}–828^{ab}	62. 10, 11–12^{ab}
119*	—	—	62. 12^{cd}
[41. 6^{cd}–7]	—	—	62. 13, $13\frac{1}{2}$
16. 7^{cd}	21. 8^{cd}	828^{cd}	—
120*	21. 9	829	62 $14\frac{1}{2}$
16 8–17	21. 10–19	830–839	64 1–10
120A*	—	—	64 $10\frac{1}{2}$
16. 18–19	21. 20–21	840–841	64 $11\frac{1}{2}$–$12\frac{1}{2}$
121*	—	—	64. $13\frac{1}{2}$
16. 20–33	21 22–35	842–855	64 $14\frac{1}{2}$–$27\frac{1}{2}$
122*	—	—	64 $28\frac{1}{2}$
16. 34^{ab}	21. 36^{ab}	856^{ab}	64. 29
123*	—	—	64. 30
16. 34^{cd}–35^{ab}	21. 36^{cd}–37^{ab}	856^{cd}–857^{ab}	64. 31
16. 35^{cd}–36^{cd}	21. 37^{cd}–38	857^{cd}–858	64. 32^{cd}–33
16. 36^{ef}	21. 39^{ab}	859^{ab}	64. 32^{ab}
16. 37	21. 39^{cdef}	859^{cd}–860^{ab}	64. 34
16 38	21. 40	860^{cd}, 861	64. 35
124*	—	—	—
17. 1–6^{cd}	22 1–6^{cd}	862–867	65 1–6

Crit Ed	Bom. Ed	Cal Ed	Madras Ed
17 6^{ef}–7	22 6^{ef}–7	868–869^{ab}	65 7–8^{ab}
125*	22 8^{ab}	869^{cd}	65 8^{cd}
17 8	22 8^{cd}–9^{ab}	870	65 9
126*	22 9^{cd}	871^{ab}	65 $9\frac{1}{2}$
17 9–29^{ab}	22 10–29^{ab}	871^{cd}–891	65 $10\frac{1}{2}$–$30\frac{1}{2}^{ab}$
17 29^{cd}	22 29^{cd}	892	65 $30\frac{1}{2}^{cd}$
17 30–38	23 1–9	893–901	14 1–9
127*	23 10	902	14 10
17 39–42^{abc}	23 11–14^{abc}	903–906^{abc}	14 11–14^{abc}
128*	23 14^{d}–16^{abc}	906^{d}–908^{abc}	14 14^{d}–16^{abc}
17 42^{d}–43^{cd}	23 16^{d}–17	908^{d}–909	14 16^{d}, 17
17 43^{ef}–44^{cd}	23 18–19^{ab}	910–911^{ab}	14 $17\frac{1}{2}$–$18\frac{1}{2}$
17 44^{ef}–45	23 19^{cd}–20	911^{cd}–912	14 19, 20
129*	—	—	—
17 46–47	23 21–22	913–914	14 21–22
17 48–49^{ab}	24 1–2^{ab}	915–916^{ab}	15 1, $1\frac{1}{2}$
17 49^{cd}–51	24 2^{cd}–4	916^{cd}–918	15 $2\frac{1}{2}$–$3\frac{1}{2}$, 4
17 52–53	24 5–6	919–920	15 $4\frac{1}{2}$, $5\frac{1}{2}$, 6
17 54–78	24 7–31	921–944	15 7–31
130*	24 32	945	15 32
17 79–86^{cd}	24 33–40	946–953	15 33–40
17 86^{ef}	24 41^{ab}	954^{ab}	15 41^{ab}
131*	—	—	15 41^{cd}
17. 87–92^{cd}	24 41^{cd}–47^{ab}	954^{cd}–960^{ab}	15 42–47
17 92^{ef}	24 47^{cd}	960^{cd}	15 48^{ab}
132*	—	—	15 48^{cd}
17 93–94^{cd}	24 48–49	961–962	15 49–50
17 94^{ef}–95^{cd}	24 50–51^{ab}	963–964^{ab}	15 $50\frac{1}{2}$, 51, 52^{ab}
17 95^{ef}–101^{cd}	24 51^{cd}–57	964^{cd}–970	15 52^{cd}–58
17 101^{ef}–103^{cd}	24 58–60^{ab}	971–973^{ab}	15 $58\frac{1}{2}$, $59\frac{1}{2}$–$60\frac{1}{2}$
17 103^{ef}–108^{ab}	24 60^{cd}–65^{ab}	973^{cd}–978^{ab}	15 61, 62–66^{ab}
133*	—	—	15 66^{cd}
17 108^{cd}–109^{ab}	24 65^{cd}–66^{ab}	978^{cd}–979^{ab}	—
17 109^{cd}	24 66^{cd}	979^{cd}	15 67^{ab}
134*	24 67^{ab}	980^{ab}	15 67^{cd}
135*	24 67^{cd}	980^{cd}	15 72^{cd}
136*	—	—	—
17 110–112^{ab}	24 68–70^{ab}	981–983^{ab}	15. 68–70^{ab}

Crit. Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed.
137*	—	—	15 70^{cd}
17 112^{cd}–113^{ab}	24 70^{cd}–71^{ab}	983^{cd}–984^{ab}	15 71^{ab}, 73^{cd}
17. 113^{cd}–114	24. 71^{cd}–72	984^{cd}–985	15 71^{cd}–72^{ab}, 73^{ab}
17. 115^{ab}	24. 73^{ab}	986^{ab}	15 74^{ab}
138*, 139*	—	—	—
17 115^{cd}–119^{cd}	24 73^{cd}–77	986^{cd}–990	15 74^{cd}–78
17. 119^{ef}–120^{ab}	24. 78^{abcd}	991	15 79
17. 120^{cd}	24 78^{ef}	992	15. 79½
18. 1–9	25. 1–9	993–1001	16 1–9
140*	25. 10	1002	—
141*	—	—	—
18. 10–17^{ab}	25 11–18^{b}	1003–1010^{ab}	16 10–17^{ab}
18 17^{cd}	25 18^{cd}	1010^{cd}	16. 17^{cd} (= 20½)
18. 18–22^{cd}	25 19–23	1011–1015	16 18–20, 21½–22½
18. 22^{ef}–25^{cd}	25 24–27^{ab}	1016–1019^{ab}	16 23, 24–26
18. 25^{ef}–29	25 27^{cd}–31	1019^{cd}–1023	16 26½, 27½–30½
142*	25. 32	1024	—
18. 30–35^{ab}	25. 33–38^{ab}	1025–1030^{ab}	16. 31½–34½, 35, 36
143*	—	—	—
18 35^{cd}	25 38^{cd}	1030^{cd}	16 36½
18 36^{abcd}	25 39	1031	16 $37½^{adcb}$
18 36^{ef}–40^{ab}	25 40–43^{cd}	1032–1035	16. 38, 39–42^{ab}
18 40^{cd}	25. 43^{ef}	1036	16 42^{cd}
18. 41–45^{ab}	26. 1–5^{ab}	1037–1041^{ab}	17 1–3, 3½, 4½
18. 45^{cd}–47	26 5^{cd}–7	1041^{cd}–1043	17 5½, 6–7
18 48–49	26. 8–9	1044–1045	17 8, 8½, 9
144*	26 10^{ab}	1046^{ab}	—
145*	—	—	—
18 50–55^{ab}	26 10^{cd}–15	1046^{cd}–1051	17 10–14, 14½
18. 55^{cd}–57	26 16–18^{ab}	1052–1054^{ab}	17. 15½, 16, 17
18. 58–68^{ab}	26 18^{cd}–28	1054^{cd}–1064	17. 18–28^{ab}
146*	26. 29–30^{ab}	1065–1066^{ab}	17. 28^{cd}–29
18 68^{cdef}–70^{ab}	26 30^{cd}–32	1066^{cd}–1068	17. 30–32^{ab}
147*	—	—	17. 32^{cd}–35^{ab}
18 70^{cd}–76^{ab}	26 33–38^{cd}	1069–1074	17. 35^{cd}–41^{ab}
18 76^{cd}	26 38^{ef}	1075	17. 41^{cd}
19. 1–3	27. 1–3	1076–1078	18. 1–3
148*	—	1079^{ab}	—

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
19 4–9	27 4–9	1079^{cd}–1085^{ab}	18 4–9
149*	27 10^{ab}	1085^{cd}	18 10^{ab}
150*	27 10^{cd}	1086^{ab}	—
151*	—	—	18 10^{cd}
152*	27 11^{ab}	1086^{cd}	—
153*, 154*	27 11^{cd}–12^{ab}	1087	18 11
155*	—	—	—
19 10^{abcd}	27. 12^{cd}–13^{ab}	1088	18 12
19 10^{ef}–14	27 13^{cd}–17	1089–1093^{ab}	18 12½, 13½–16½
156*	27 18–19^{ab}	1093^{cd}–1094	18 18½, 19
157*	27 19^{cd}	1095^{ab}	—
158*, 159*	—	—	18 19½, 20½^{ab}
19 15	27 20	1095^{cd}–1096^{ab}	18 17½
19 16^{ab}	27 21^{ab}	1096^{cd}	—
19 16^{cd}–20^{cd}	27 21^{cd}–25	1097–1101^{ab}	18 20½^{cd}–24½
19 20^{ef}	27 26^{ab}	1101^{cd}	18. 25½^{ab}
160*	—	—	18. 25½^{cd}
19 21–22^{cd}	27 26^{cd}–28^{ab}	1102–1103	18 26½–27½
19 22^{ef}	27 28^{cd}	1104^{ab}	18 28½^{ab}
161*	—	—	18 28½^{cd}
19 23–27^{cd}	27 29–33	1104^{cd}–1109^{ab}	18 29½–33½
19 27^{ef}–29^{cd}	27 34–36^{ab}	1109^{cd}–1111	18 34, 35–36
19 29^{ef}–30^{ab}	27 36^{cd}–37^{ab}	1112	18 36½, 37½^{ab}
162*	—	—	18 37½^{cd}
19 30^{cdef}–31	27 37^{cd}–39^{ab}	1113–1114	18. 38½–39½
19 32^{ab}	27 39^{cd}	1115^{ab}	—
163* (subst , 32^{ab})	—	—	18 40½^{ab}
19 32^{cd}–35^{ab}	27 40–42^{cd}	1115^{cd}–1118^{ab}	18 40½^{cd}–43½^{ab}
19 35^{cd}	27 42^{ef}	1118^{cd}	18. 43½^{cd}
19 36–39^{a}	28 1–4^{a}	1119–1122^{a}	19 1–4^{a}
164*	—	—	—
19 39^{b}–41^{cd}	28 4^{b}–6	1122^{b}–1124	19 4^{b}–6
19 41^{ef}–45^{ab}	28 7–10	1125–1128	19 6½, 7½–9½, 10
19 45^{cdef}	28 11	1129	19 10½, 11½^{ab}
165*	—	—	19 11½^{cd}
19 46–47^{ab}	28 12–13^{ab}	1130–1131^{ab}	19 12½–13½^{ab}
166*	—	—	19 13½^{cd}
19. 47^{cd}	28. 13^{cd}	1131^{cd}	19. 14½^{ab}

Crit. Ed.	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed.
167*	28. 14^{ab}	1132^{ab}	—
19. 48^{abcd}	28. 14^{cd}–15^{ab}	1132^{cd}–1133^{ab}	19. $14\frac{1}{2}^{cd}$–$15\frac{1}{2}^{ab}$
19. 48^{ef}–51	28. 15^{cd}–18	1133^{cd}–1136	19. $15\frac{1}{2}^{cd}$–$18\frac{1}{2}$
168*	28. 19–20	1137–1138	—
19. 52–53	28. 21–22	1139–1140	19. $22\frac{1}{2}$, $23\frac{1}{2}$
19. 54–56	28. 23–25	1141–1143	19. $19\frac{1}{2}$–$21\frac{1}{2}$
169*	28. 26–30	1144–1148	—
19. 57–58^{ab}	28. 31–32^{ab}	1149–1150^{ab}	19. $24\frac{1}{2}$–$25\frac{1}{2}^{ab}$
170*	—	—	19. $25\frac{1}{2}^{cd}$
19. 58^{cd}–59	28. 32^{cd}–33	1150^{cd}–1151	19. 27, $26\frac{1}{2}$
171*	28. 34^{ab}	1152^{ab}	19. 28^{ab}
19. 60–63	28. 34^{cd}–38^{ab}	1152^{cd}–1156^{ab}	19. 28^{cd}, $28\frac{1}{2}$, $29\frac{1}{2}$–$31\frac{1}{2}$
19. 64^{ab}	—	—	19. 32
172* (subst, 64^{ab})	28. 38^{cd}	1156^{cd}	—
19. 64^{cd}–73	28. 39–48^{ab}	1157–1166^{ab}	19. 33, $33\frac{1}{2}$, $34\frac{1}{4}$–$41\frac{1}{2}$
173*	—	—	19. 42^{ab}
19. 74–75^{ab}	28. 48^{cd}–49^{cd}	1166^{cd}–1167	19. 42^{cd}, 43, 44^{ab}
19. 75^{cd}	28. 49^{ef}	1168	19. 44^{cd}
20. 1–6^{ab}	29. 1–6^{ab}	1169–1174^{ab}	20. 1–6^{ab}
174*	—	—	20. 6^{cd}, 7
20. 6^{cdef}–10^{cd}	29. 6^{cd}–11^{ab}	1174^{cd}–1179^{ab}	20. 8–11, $11\frac{1}{2}$, $12\frac{1}{2}^{ab}$
20. 10^{ef}–11^{cd}	29. 11^{cd}–12	1179^{cd}–1180	20. $12\frac{1}{2}^{cd}$–$13\frac{1}{2}$
20. 11^{ef}	29. 13^{ab}	1181^{ab}	20. $14\frac{1}{2}^{ab}$
175*	—	—	20. $14\frac{1}{2}^{cd}$
20. 12–13	29. 13^{cd}–15^{ab}	1181^{cd}–1183^{ab}	20. $15\frac{1}{2}$, 16–17^{ab}
176*	—	—	20. 17^{cd}, $17\frac{1}{2}$
20. 14–15	29. 15^{cd}–17^{ab}	1183^{cd}–1185^{ab}	20. $18\frac{1}{2}$–$19\frac{1}{2}$
177*	—	—	—
20. 16–18	29. 17^{cd}–20^{ab}	1185^{cd}–1188^{ab}	20. $20\frac{1}{2}$–$21\frac{1}{2}$, 22, $22\frac{1}{2}$
20. 19–29^{cd}	29. 20^{cd}–31^{ab}	1188^{cd}–1199^{ab}	20. $23\frac{1}{2}$–$33\frac{1}{2}$
20. 29^{ef}	29. 31^{cd}	1199^{cd}	20. $34\frac{1}{2}^{ab}$
178*	—	—	20. $34\frac{1}{2}^{cd}$
20. 30	29. 32	1200	20. $35\frac{1}{2}$
179*	29. 33	1201	—
20. 31–32^{cd}	29. 34–35	1202–1203	20. $36\frac{1}{2}$–$37\frac{1}{2}$
180*	—	—	—
20. 32^{ef}	29. 36^{ab}	1204^{ab}	20. 38
181*	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Cal. Ed	Madras Ed.
182*	29 36^{cd}	1204^{cd}	—
183*	—	—	—
21 1–9	30 1–9	1205–1213	21 1–9
21 10	30 10	1214	21 11½
21 11	30 11	1215	21 12, 10^{ab}
21 12	30 12	1216	21 10^{ef}, 10½
21 13–14	30 13–14	1217–1218	21 13–14
184*	—	—	21 15
21 15–23	30 15–23	1219–1227	21 16–24
185*	30 24	1228	21. 33
186*	—	—	21 25
21 24–26^{cd}	30 25–27	1229–1231	21 26, 26½, 27½, 28½^{ab}
21. 26^{ef}–27^{cd}	30 28–29^{ab}	1232–1233^{ab}	21 28½^{cd}, 29½
21 27^{ef}–29	30 29^{cd}–31	1233^{cd}–1235	21 30, 31–32
21 30–41	30 32–43	1236–1247	21 34–45
187*	—	—	21 45½
21 42	30 44	1248	21 46½
22 1–2	31 1–2	1249–1250	22 1–2
22 3^{ab}	31 3^{ab}	1251^{ab}	—
188* (subst., 3^{ab})	—	—	22 3^{ab}
22 3^{cd}–4^{ef}	31 3^{cd}–5^{ab}	1251^{cd}–1253^{ab}	22 3^{cd}, 4, 4½
189*	31 5^{cd} (= 16^{ab})	1253^{cd} (= 1265^{ab})	—
22 5–10^{ab}	31 6–11^{ab}	1254–1259^{ab}	22 5½–10½^{ab}
190*	31 11^{cd}	1259^{cd}	22 10½^{cd}
22 10^{cd}–13^{cd}	31 12–15^{ab}	1260–1263^{ab}	22 11, 12–14
191*	31 15^{cd}	1263^{cd}	22 15^{ab}
22 13^{ef}–15^{ab}	31 15^{ef}, 16^{cd}–17	1264, 1265^{cd}–1266	22 15^{cd}, 16, 17^{ab}
22 15^{cdef}	31 18	1267	22 18^{cd}, 18½
22 16^{ab}	31 19^{ab}	1268^{ab}	22 21½^{cd}
22 16^{cdef}	31 19^{cd}–20^{ab}	1268^{cd}–1269^{ab}	22 22, 23^{ab}
192*	—	—	22 23^{cd}, 24^{ab}
22 17	31 21	1270	22 17^{cd}–18^{ab}
22 18^{ab}	31 20^{cd} (= 22^{ab})	1269^{cd} (= 1271^{ab})	22 19½^{ab}
22. 18^{cd}	31. 22^{cd}	1271^{cd}	22 19½^{cd}
22. 19^{abcd}	31. 23	1272	22. 25^{ab}, 24^{cd}
22. 19^{ef}	31 24^{ab}	1273^{ab}	22 25^{cd}
22 20	31 24^{cd}–25^{ab}	1273^{cd}–1274^{ab}	22 27
22 21	31 25^{cd}	1274^{cd}	22 20½^{ab}

Crit. Ed.	Bom Ed.	Cal Ed.	Madras Ed.
193*	31. 26	1275^{ab}	—
194*	—	—	22. 20$\frac{1}{2}^{cd}$–21$\frac{1}{2}^{ab}$
22. 22–23^{ab}	31. 26^{cd}–27	1275^{cd}–1276	22. 26, 28^{ab}
22. 23^{cd}	31. 28^{ab}	1277	22. 28^{cd}
195*	31. 28^{cd}	1278^{ab}	—
22. 24–31	31. 29–36	1279–1286	22. 29–34, 36, 35
22. 32	31. 37	1287	22. 37, 36$\frac{1}{2}$
22. 33–35	31. 38–40	1288–1290	22. 38, 38$\frac{1}{2}$, 39$\frac{1}{2}$, 40
196*	31. 41	1291	22. 41
22. 36–37^{cd}	31. 42–43	1292–1293	22. 42–43
22. 37^{ef}–38^{cd}	31. 44–45^{ab}	1294–1295^{ab}	22. 44, 44$\frac{1}{2}$
22. 38^{ef}	31. 45^{cd}	1295^{cd}	22. 45$\frac{1}{2}^{ab}$
197*	—	—	22. 45$\frac{1}{2}^{cd}$
22. 39–40	31. 46–47	1296–1297	22. 46, 47, 47$\frac{1}{2}$
22. 41–45^{ab}	31. 48–52^{ab}	1298–1302^{ab}	22. 48$\frac{1}{2}$–52$\frac{1}{2}^{ab}$
198*	31. 52^{cd}	1302^{cd}	22. 52$\frac{1}{2}^{cd}$
22. 45^{cd}–48^{cd}	31. 53–56^{ab}	1303–1306^{ab}	22. 53$\frac{1}{2}$–56$\frac{1}{2}^{ab}$
22. 48^{ef}–53	31. 56^{cd}–61	1306^{cd}–1311	22. 56$\frac{1}{2}^{cd}$–61$\frac{1}{2}$
22. 54–55	31. 62–63	1312–1313	22. 64, 62$\frac{1}{2}^{cdab}$
22. 56^{ab}	31. 64^{ab}	1314^{ab}	22. 63
199*	—	—	22. 65^{ab}
22. 56^{cd}	31. 64^{cd}	1314^{cd}	22. 65^{cd}
200*, 201*	31. 66^{ab}, 65	1316^{ab}, 1315	—
202*	—	—	22. 65$\frac{1}{2}$
22. 57^{ab}	31. 66^{cd}	1316^{cd}	22. 66$\frac{1}{2}^{ab}$
203*	31. 67^{ab}	1317^{ab}	22. 66$\frac{1}{2}^{cd}$
22. 57^{cd}–58	31. 67^{cd}–68	1317^{cd}–1318	22. 67$\frac{1}{2}$, 68
204*	31. 69–70	1319–1320	22. 69–70
22. 59–60	31. 71–72	1321–1322	22. 71–72
22. 61	31. 73	1323	—
23. 1^{ab}	32. 1^{ab}	1324^{ab}	—
205*	—	—	23. 1, 1$\frac{1}{2}$, 2$\frac{1}{2}^{ab}$
23. 1^{cd}–2^{ab}	32. 1^{cd}–2^{ab}	1324^{cd}–1325^{ab}	23. 2$\frac{1}{2}^{cd}$–3$\frac{1}{2}^{ab}$
23. 2^{cd}	32. 2^{cd}	1325^{cd}	—
23. 3	32. 3	1326	23. 4$\frac{1}{2}$
206*	32. 4	1327	23. 5
207*	—	—	23. 6
23. 4	32. 5	1328	23. 3$\frac{1}{2}^{cd}$, 7^{ab}

Crit Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed.
208*	32 6	1329	23 7^{cd}–8^{ab}
23. 5^{ab}	—	—	—
209*	32 7^{ab}	1330^{ab}	23 8^{cd}
23 5^{cd}	32 7^{cd}	1330^{cd}	—
23 6	—	—	—
210* (subst, 6)	32 8	1331	23 9
23 7^{abcd}	32 9	1332	23 10
23 7^{ef}–10^{cd}	32 10–13^{ab}	1333–1336^{ab}	23 11–14^{ab}
23 10^{ef}	32 13^{cd}	1336^{cd}	23 14^{cd}
211*	32 14–15	1337–1338	23 15–16
212*	32 16^{ab}	1339^{ab}	—
23 11^{abcd}	32 16^{cd}–17^{ab}	1339^{cd}–1340^{ab}	23 17
213*	32 17^{cd}	1340^{cd}	—
23 11^{ef}	32 18^{ab}	1341^{ab}	23 18^{ab}
214*	32 18^{cd}	1341^{cd}	—
215*	—	—	23 18^{cd}
23 12^{ab}	32 19^{ab}	1342^{ab}	23. 19^{ab}
216*	32 19^{cd}	1342^{cd}	23 19^{cd}
23 12^{cdef}–13^{ab}	32 20–21^{ab}	1343–1344^{ab}	23 20–21^{ab}
217*	32 21^{cd}–22^{ab}	1344^{cd}–1345^{ab}	23 21^{cd}–22^{ab}
23 13^{cd}–14	32 22^{cd}–23	1345^{cd}–1346	23 22^{cd}–23
218*	32 24	1347	23 24
219*	32 25	1348	—
23 15–16^{ab}	32 26–27^{ab}	1349–1350^{ab}	23 25–26^{ab}
23 16^{cd}	—	—	23 26^{cd}
220* (subst, 16^{cd})	32 27^{cd}	1350^{cd}	—
23 17	32 28	1351	23 27
221*	—	—	23 27½, 28½
23 18^{abcd}	32 29^{abcd}	1352	23 29½
23 18^{ef}–19^{ab}	32 29^{ef}–30^{ab}	1353, 1354^{ab}	23 30, 31^{ab}
222*	—	—	23 31^{cd}–32^{ab}
23 19^{cd}–20	32 30^{cd}–31	1354^{cd}–1355	23 32^{cd}–33
23 21–25	32 32–36	1356–1360	23. 43½–47½
23 26–27^{cd}	32. 37–38	1361–1362	23. 48, 49–50^{ab}
23. 27^{ef}–29	32. 39–41^{ab}	1363–1365^{ab}	23. 50^{cd}–52
223*, 224*	—	—	23. 52½, 53½–54½, 55
23 30–32^{cd}	32 41^{cd}–44^{ab}	1365^{cd}–1368^{ab}	23. 34–36
23 32^{ef}–34	32 44^{cd}–46	1368^{cd}–1370	23 36½, 37½–38½

Crit Ed	Bom Ed.	Cal. Ed	Madras Ed
225*	—	—	—
23. 35–38	32 47–50	1371–1374	23 39½–42½
23. 39^{ab}	32 51^{ab}	1375^{ab}	23 56^{ab}
23. 39^{cd}	32. 51^{cd}	1375^{cd}	23 56^{cd}
226*	—	—	—
23. 40–44^{ab}	32. 52–56^{ab}	1376–1380^{ab}	23. 57–61^{ab}
227*	—	—	—
23. 44^{cd}–54	32. 56^{cd}–66	1380^{cd}–1390	23 61^{cd}–71
24. 1–2^{cd}	33 1–2	1391–1392	24 1–2
24. 2^{ef}	33 3^{ab}	1393^{ab}	24 2½
228*	—	—	24 3½
24. 3^{ab}	33 3^{cd}	1393^{cd}	24 4½^{ab}
229*	—	—	24 4½^{cd}, 5
24. 3^{cdef}	33. 4	1394	24 6
230*	—	—	24 6½
24. 4	33 5	1395	24 7½
231*	—	—	—
24. 5–6	33. 6–7	1396–1397	24 8, 9, 9½
24. 7–8^{cd}	33. 8–9	1398–1399	24 10½, 11, 12^{ab}
24. 8^{ef}–9	33 10–11^{ab}	1400–1401^{ab}	24 12^{cd}–13
232*	—	—	24 14–15, 15½
24. 10^{abcd}	33 11^{cd}–12^{ab}	1401^{cd}–1402^{ab}	24. 16, 17^{ab}
24 10^{ef}–11^{ab}	33 12^{cd}–13^{ab}	1402^{ef}–1403^{ab}	24 17^{cd}, 17½
233*	—	—	24 18½
24. 11^{cd}–12^{cd}	33 13^{cd}–14	1403^{cd}–1404	24 19½, 20
234*	—	—	24 21^{ab}
24 12^{ef}–13^{cd}	33 15–16^{ab}	1405–1406^{ab}	24 21^{cd}–22
24. 13^{ef}–18^{ab}	33. 16^{cd}–21^{ab}	1406^{cd}–1411^{ab}	24 22½, 23½–27½^{ab}
235*	—	—	24 27½^{cd}
24. 18^{cdef}–20^{cd}	33. 21^{cd}–24^{ab}	1411^{cd}–1414^{ab}	24. 28½–30½
236*	33. 24^{cd}	1414^{cd}	—
24. 20^{ef}–25	33. 25–30^{ab}	1415–1420^{ab}	24. 31, 32–36
237*	—	—	24. 36½
24. 26	33. 30^{cd}–31^{ab}	1420^{cd}–1421^{ab}	24. 37½
238*	—	—	24. 38, 39^{ab}
24. 27^{ab}	33 31^{cd}	1421^{cd}	24. 39^{cd}
239*	—	—	—
24 27^{cd}	33 32^{ab}	1422^{ab}	24. 40^{ab}

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
240*	—	—	24 40^{cd}
24 27^{ef}–30^{cd}	33 32^{cd} 35	1422^{cd}–1425	24 $40\frac{1}{2}$, $41\frac{1}{2}$–$43\frac{1}{2}$
24 30^{ef}	33 36^{ab}	1426^{ab}	24 44
241*	—	—	24 45
242*	33 36^{cd}–38	1426^{cd}–1428	24 46–48^{ab}
24 31–33^{ab}	33 39–41^{ab}	1429–1431^{ab}	24 48^{cd}, $48\frac{1}{2}$, $49\frac{1}{2}$, 50
243*	33 41^{cd}	1431^{cd}	—
244*	—	—	24 $50\frac{1}{2}$
24 33^{cdef}	33 42	1432	24 $51\frac{1}{2}$
245*	—	—	—
24 34	33 43	1433	24 $52\frac{1}{2}$
246*	33 44	1434	24 $53\frac{1}{2}$
24 35	33 45	1435	24 $54\frac{1}{2}$
24 36^{ab}	33 46^{ab}	1436^{ab}	—
247* (subst, 36^{ab})	—	—	24 $55\frac{1}{2}$, 56
24 36^{cd}–37	33 46^{cd}–47	1436^{cd}–1437	24 57–58^{ab}
248*	—	—	24 58^{cd}–59^{ab}
24 38–39	33 48–49	1438–1439	24 59^{cd}, $59\frac{1}{2}$, $60\frac{1}{2}$
24 40^{ab}	33 50^{ab}	1440^{ab}	24 $61\frac{1}{2}^{ab}$
249*	—	—	24 $61\frac{1}{2}^{cd}$
24 40^{cd}–41^{cd}	33 50^{cd}–51	1440^{cd}–1441	24 62, 63
24 41^{ef}–47^{ab}	33 52–57	1442–1447	24 $63\frac{1}{2}$, $64\frac{1}{2}$–$69\frac{1}{2}^{ab}$
250*	33 58^{ab}	1448^{ab}	—
24 47^{cd}–52	33 58^{cd}–63	1448^{cd}–1453	24 $69\frac{1}{2}^{cd}$–$74\frac{1}{2}$
251*	—	—	24 75
24 53	34 1	1454	25 1
252*	—	—	25 2
24 54	34 2	1455	25 3
253*	—	—	25 4^{ab}
24 55–56	34 3–4	1456–1457	25 4^{cd}, $4\frac{1}{2}$, $5\frac{1}{2}$
254*	34 5	1458	25 $6\frac{1}{2}$
24 57–61	34 6–10	1459–1463	25 $7\frac{1}{2}$–$11\frac{1}{2}$
255*	—	—	25 $12\frac{1}{2}$
256*	34 11	1464	25 $13\frac{1}{2}$
24 62–67	34 12–17	1465–1470	—
257*	34, 18–19^{ab}	1471–1472^{ab}	—
24 68–69	34 19^{cd}–21^{ab}	1472^{cd}–1474^{ab}	—
258*, 1–3	34 21^{cd}–22^{cd}	1474^{cd}–1475	—

Crit. Ed.	Bom Ed	Cal. Ed	Madras Ed.
258*, 4–9	34. 22^{ef}–25^{ab}	1476–1478	—
24 70^{abcd}	34 25^{cd}–26^{ab}	1479	—
24. 70^{ef}–72^{ab}	34 26^{cd}–28^{ab}	1480–1481	—
259*	34 28^{cd}	1482^{ab}	—
24. 72^{cd}	34 29^{ab}	1482^{cd}	—
260*	34 29^{cd}–30	1483–1484^{ab}	—
261*	—	—	—
24. 73–74^{cd}	34. 31–32	1484^{cd}–1486^{ab}	—
24. 74^{ef}–76	34 33–35^{ab}	1486^{cd}–1488	—
262*	34 35^{cd}–40	1489–1494^{ab}	—
24. 77–83^{ab}	34 41–47^{ab}	1494^{cd}–1500	—
263*	34 47^{cd}–48^{ab}	1501	—
24. 83^{cd}–84^{ab}	34 48^{cd}–49^{ab}	1502	—
{ App. I, 2 (subst., 24. 62–84^{ab})	—	—	{ 25 $14\frac{1}{2}$–$32\frac{1}{2}$, 26 1–34^{ab}
24. 84^{cd}–86^{ab}	34 49^{cd}–51^{ab}	1503–1504	26 34^{cd}–35, $35\frac{1}{2}$
24 86^{cd}–88^{ab}	34. 51^{cd}–53^{ab}	1505–1506	26. $36\frac{1}{2}$–$37\frac{1}{2}$
24. 88^{cd}	34 53^{cd}	1507^{ab}	—
264*	—	—	—
24. 89–91	34 54–56	1507^{cd}–1510^{ab}	26 $38\frac{1}{2}$–$40\frac{1}{2}$
24 92	34 57	1510^{cd}–1511^{ab}	(± 26 33)
24 93	34 58	1511^{cd}–1512^{ab}	26 $41\frac{1}{2}$
265*	34 59	1512^{cd}–1513^{ab}	—
266*	34 60	1513^{cd}–1514^{ab}	26 $42\frac{1}{2}$
24 94	34. 61	1514^{cd}–1515^{ab}	26. $43\frac{1}{2}$
24. 95–101	34 62–68	1515^{cd}–1521, 1522	27 1–7
24 102–103	34. 69–70	1523–1524	27. 8–9
24. 104^{abcd}	34 71	1525	27 $9\frac{1}{2}$, $10\frac{1}{2}^{ab}$
24 104^{ef}–105^{cd}	34. 72–73^{ab}	1526–1527^{ab}	27 $10\frac{1}{2}^{cd}$–$11\frac{1}{2}$
267*	—	—	27 $12\frac{1}{2}$–$17\frac{1}{2}$
24. 105^{ef}	34 73^{cd}	1527^{cd}	—
268*	34. 74^{ab}	1528^{ab}	—
24 106	34 74^{cdef}	1528^{cd}, 1529	27 $18\frac{1}{2}$
269*	—	—	27. $19\frac{1}{2}$, 20, 21
24. 107	34 75^{abcd}	1530	—
270*	—	—	27. 22, $22\frac{1}{2}$
24 108^{ab}	34 75^{ef}	1531^{ab}	—
24. 108^{cd}–109	34. 76–77^{ab}	1531^{cd}–1532	27. $23\frac{1}{2}$, 24

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
271*	34 77^{cd}	1533^{ab}	—
272*	34 78^{ab}	1533^{cd}	—
24 110	—	—	—
273* (subst , 110)	—	—	27 25
24 111	—	—	—
274* (subst , 111)	—	—	27 26, $26\frac{1}{2}$
App I, No 3	34 78^{cd}–91	1534–1547^{ab}	—
24 112–114^{ab}	34. 92–94^{ab}	1547^{cd}–1549	27 $27\frac{1}{2}$–$29\frac{1}{2}^{ab}$
275*	—	—	27 $29\frac{1}{2}^{cd}$
24 114^{cd}	34 94^{cd}	1550^{ab}	—
276* (subst , 114^{cd})	—	—	27 $30\frac{1}{2}$, 31
277*	34 95	1550^{cd}–1551^{a}	—
App I, No 4	34 96–106^{ab}	1551^{cd}–1561	—
24 115–119	34 106^{cd}–111^{ab}	1562–1566	27 32–36
278*	—	—	27 37^{ab}
24 120^{abcd}	34 111^{cd}–112^{ab}	1567	27 37^{cd}, $37\frac{1}{2}$
279*	34 112^{cd}–113^{ab}	1568	—
280*	—	—	27 $38\frac{1}{2}$–$39\frac{1}{2}$
24 120^{ef}–122^{ab}	34 113^{cd}–115^{ab}	1569–1570	27 40, 41–42^{ab}
281*	—	—	27. 42^{cd}–43^{ab}
24 122^{cd}–124	34 115^{cd}–117	1571–1573^{ab}	27 43^{cd}–45
282*	34 118	1573^{cd}–1574^{ab}	—
24 125^{ab}	34 119^{ab}	1574^{cd}	27 46^{ab}
283*	34 119^{cd}–120^{ab}	1575	—
284*	—	—	—
24 125^{cd}–126^{ab}	34 120^{cd}–121^{ab}	1576	27 46^{cd}–47^{ab}
285*	—	—	27 47^{cd}, 48
24 126^{cd}	34 121^{cd}	1577^{ab}	—
24 127–128^{abcd}	34 122–123	1577^{cd}–1579^{ab}	27 $48\frac{1}{2}$–$49\frac{1}{2}$
286*	34 124	1579^{cd}–1580^{ab}	—
287*	—	—	27 $50\frac{1}{2}$, 51
24 128^{ef}	34 125^{ab}	1580^{cd}	—
288*	34 125^{cd}	1581^{ab}	—
24 129–133	34 126–130	1581^{cd}–1585, 1586	28 1–5
289*	—	—	28 $5\frac{1}{2}$
24 134–138	34 131–135	1587–1591	28 $6\frac{1}{2}$–$10\frac{1}{2}$
24 139–140	34 136–137	1592–1593	28 11, 12, $12\frac{1}{2}$
24. 141–146	34 138–143	1594–1599	28. $13\frac{1}{2}$–$18\frac{1}{2}$

Crit Ed.	Bom Ed.	Cal. Ed	Madras Ed.
290*	34. 144^{ab}	1600	—
291*	—	—	—
24. $147–150^{ab}$	34 $144^{cd}–147$	$1601–1604^{ab}$	28 $19\frac{1}{2}–22\frac{1}{2}^{ab}$
292*	34. 148–149	$1604^{cd}–1606^{ab}$	—
24 $150^{cd}–153^{ab}$	34 150–152	$1606^{cd}–1609^{ab}$	28 $22\frac{1}{2}^{cd}–24$, 25
24. $153^{cd}–155$	34 $153–155^{ab}$	$1609^{cd}–1611$	28 26, $26\frac{1}{2}$, $27\frac{1}{2}$
24 156	34 $155^{cd}–156^{ab}$	1612	28 28, $28\frac{1}{2}$
24 $157–158^{ab}$	34 $156^{cd}–157$	$1613–1614^{ab}$	28. $29\frac{1}{2}$, $30\frac{1}{2}^{ab}$
24. 158^{cd}	34. 158^{ab}	1614^{cd}	—
293* (subst ,158^{cd})	—	—	28 $30\frac{1}{2}^{cd}$, 31
24 159	34 $158^{cd}–159^{ab}$	1615	28. 32
294*	34 $159^{cd}–160^{ab}$	1616	28 33
24 160–161	34. $160^{cd}–162^{ab}$	1617–1618	28 34–35
295*	34 162^{cd}, 163	1619	28 36
25 1–2	35 1–2	1620–1621	29 1–2
App I, No 5	35 3–39	1622–1660	—
25 3–11	35 40–48	1661–1669	29 3–11
26 $1–4^{abc}$	36 $1–4^{abc}$	$1670–1673^{abc}$	29. $12–15^{abc}$
296*	36 $4^{d}–5^{a}$	$1673^{d}–1674^{a}$	29 $15^{d}–16^{a}$
26 $4^{d}–6$	36 $5^{bcd}–7^{ab}$	$1674^{bcd}–1676^{ab}$	29 16^{bcd}, 17, $17\frac{1}{2}$
26 7–16	36. $7^{cd}–17^{ab}$	$1676^{cd}–1686^{ab}$	29 $18\frac{1}{2}–27\frac{1}{2}$
26 $17–26^{a}$	36 $17^{cd}–26^{abc}$	$1686^{cd}–1695^{abc}$	30. $1–10^{a}$
297*	—	—	—
26. 26^{bcd}	36 $26^{d}–27^{ab}$	1695^{d}, 1696	30 10^{bcd}
298*	—	—	30 $10\frac{1}{2}$
26 $27–28^{ab}$	36 $27^{cd}–28$	$1697–1698^{ab}$	30 11, 12
26. $28^{cd}–29$	36 $29–30^{ab}$	$1698^{cd}–1699$	30 $12\frac{1}{2}$, $13\frac{1}{2}$
299*	36 $30^{cd}–32^{ef}$	1700–1702	30 $14\frac{1}{2}–16\frac{1}{2}$
26. 30	36 33	1703	30 $17\frac{1}{2}$
26 $31–32^{cd}$	37 1–2	1704–1705	30. $18\frac{1}{2}–19\frac{1}{2}$
26. $32^{ef}–34^{cd}$	37 $3–5^{ab}$	$1706–1708^{ab}$	30 20, 21–22
26 $34^{ef}–39^{cd}$	37. $5^{cd}–10^{cd}$	$1708^{cd}–1713$	30. $22\frac{1}{2}$, $23\frac{1}{2}–27\frac{1}{2}$
300*	—	—	30. $28\frac{1}{2}^{ab}$
26 39^{ef}	37 10^{ef}	1714	30. $28\frac{1}{2}^{cd}$
26. 40–57	37. 11–28	1715–1734 †	30. $29\frac{1}{2}–46\frac{1}{2}$
301*	—	—	30. $47\frac{1}{2}^{a}$
26. 58^{ab}	37 29^{ab}	1735^{ab}	30 $47\frac{1}{2}^{bc}$

† Two lines om. in counting

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
302*	—	—	30 $47\frac{1}{2}^{d}$
26 58^{cd}–84	37 29^{cd}–45	1735^{cd}–1751	30 48, 49–64
27 1–3	38 1–3	1753–1755 †	31 1–2, 4
303* (subst, 3)	—	—	31 3
27 4^{ab}	38 4^{ab}	1756^{ab}	31 5^{ab}
304*	38 4^{cd}	1756^{cd}	31 5^{cd} (= 13)
305*	38 5^{ab}	1757^{ab}	—
306*	38 5^{cd}–6^{ab}	1757^{cd}–1758^{ab}	31 6
307*	—	—	31 7
308*	38 6^{cd}	1758^{cd}	31 8^{ab}
27 4^{cd}	38 7^{ab}	1759^{ab}	31 8^{cd}
27 5	38 7^{cd}–8^{ab}	1759^{cd}–1760^{ab}	31 14
309*	38 8^{cd}–11^{ab}	1760^{cd}–1763^{ab}	—
27. 6	38 11^{cd}–12^{ab}	1763^{cd}–1764^{ab}	31 9
27. 7	38 12^{cd}–13^{ab}	1764^{cd}–1765^{ab}	—
310* (subst, 7)	—	—	31 10
311*	—	—	31 $10\frac{1}{2}$, $11\frac{1}{2}$
27 8	38 13^{cd}–14^{ab}	1765^{cd}–1766^{ab}	31 $12\frac{1}{2}$
312*	38 14^{cd}	1766^{cd}	—
27 9^{abcd}	38 15	1767	31 15
27 9^{ef}–10^{ab}	38 16	1768	31 16^{cdab}
313*, 1–3	—	—	31 20–21^{ab}
313*, 4–5	—	—	—
314*	38 17^{abcdef}–19^{ab}	1769–1771	31 17, $17\frac{1}{2}$, $18\frac{1}{2}$, 19
27 10^{cd}-15	38 19^{cd}–24	1772–1777^{ab}	31 21^{cd}–26
27 16–17^{cd}	38 25–26^{cd}	1777^{cd}–1779^{ab}	31 $26\frac{1}{2}$, 27, 28
27 17^{ef}	38 26^{ef}	1779^{cd}	31 $28\frac{1}{2}$
27 18–29	39 1–12	1781–1792 ¶	31 $29\frac{1}{2}$–$40\frac{1}{2}$
27 30–33	39 13–16	1793–1796	32 1–4
315*	—	—	32 5
27 34–37	39 17–20	1797–1800	32 6–9
27. 38–41	39 21–24	1801–1804	32 12–15
27. 42	39. 25	1805	—
316* (subst., 42)	—	—	32. 16
27 43–44	39. 26–27	1806–1807	32. 17–18
27 45–46	39 28–29	1808–1809	32 10–11
27 47–52	39 30–35	1810–1815	32 19–24

† Colophon wrongly counted as 1752 ¶ Colophon wrongly counted as 1780

Crit Ed.	Bom Ed.	Cal. Ed	Madras Ed.
27. 53–55^{abc}	40. 1–3^{abc}	1816–1818^{abc}	33 1–3^{abc}
317*	40 3^{d}–4^{abc}	1818^{d}–1819^{abc}	33. 4^{d}–5^{abc}
27 55^{d}–56^{abc}	40. 4^{d}–5^{abc}	1819^{d}–1820^{abc}	33. 5^{d}, 6^{abc} (=3^{d}, 4^{abc})
27. 56^{d}–58^{ab}	40. 5^{d}–7^{ab}	1820^{d}–1822^{ab}	33. 6^{d}, 7, 7½
27. 58^{cd}–62^{cd}	40 7^{cd}–11	1822^{cd}–1826	33 8, 9–12
27. 62^{ef}–71^{cd}	40. 12–21^{ab}	1827–1836^{ab}	33. 12½, 13½–21½
27. 71^{ef}–80	40 21^{cd}–30	1836^{cd}–1845	33 22, 23–31
27 81	40 31^{ab}	1846^{ab}	33 32^{ab}
27. 82	40 31^{cd}–32^{ab}	1846^{cd}–1847^{ab}	33 32^{cd}–33^{ab}
318*	40. 32^{cd}	1847^{cd}	—
319*	—	—	33. 33^{cd}
27. 83–84^{cd}	40 33–34	1848–1849	33 34–35
27. 84^{ef}–85^{cd}	40 35–36^{ab}	1850–1851^{ab}	33. 36–37^{ab}
27. 85^{ef}–86^{cd}	40 36^{cd}–37	1851^{cd}–1852	33 37^{cd}–38
27 86^{ef}–89	40. 38–41^{ab}	1853–1856^{ab}	33 38½, 39½–41½
320*	—	—	33. 42½
27. 90–105	40 41^{cd}–56^{ef}	1856^{cd}–1871, 1872	33 43½–58½
28 1	41 1	1873	34 1
321*	41. 2	1874	—
28. 2–8^{cd}	41. 3–9	1875–1881	34. 2–8
28 8^{ef}–14	41. 10–16^{ab}	1882–1888^{ab}	34. 8½, 9½–14½
28. 15	41 16^{cd}–17^{ab}	1888^{cd}–1889^{ab}	34 15, 16^{ab}
322*	—	—	34. 16^{cd}, 16½
28. 16–19^{cd}	41. 17^{cd}–21^{ab}	1889^{cd}–1893^{ab}	34. 17½–20½
28 19^{ef}–20	41 21^{cd}–22	1893^{cd}–1894	34 21, 22
28 21^{abcd}	41. 23	1895	34. 23^{abcd}
28 21^{ef}–22^{ab}	41. 24^{abcd}	1896	34 23½, 24½^{ab}
28 22^{cd}–25	41. 24^{ef}–27	1897, 1898–1900	34. 24½^{cd}–27½
323*	41. 29^{ab}	1902^{ab}	—
324*	41. 28^{ab}	1901^{ab}	34. 28
325*	41. 28^{cd}	1901^{cd}	—
28. 26	41. 29^{cd}–30^{ab}	1902^{cd}–1903^{ab}	34. 29
326*	41. 30^{cd}–31^{ab}	1903^{cd}–1904^{ab}	—
327*	41. 31^{cd}–32^{ab}	1904^{cd}–1905^{ab}	34. 30
28. 27	41. 32^{cd}–33^{ab}	1905^{cd}, 1906	34. 31
28. 28–29^{ab}	41. 33^{cd}–34	1907–1908^{ab}	34. 32, 32½
28 29^{cd}–31^{ab}	41 35–36	1908^{cd}–1910^{ab}	34 33, 34, 34½
328*	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed.	Madras Ed
28 $31^{cd}-32^{ab}$	41 37	$1910^{cd}-1911^{ab}$	34 $35\frac{1}{2}$
28 32^{cd}	41 38^{ab}	1911^{cd}	34 37^{ab}
329*, 330*, 331*	—	—	34. 37^{cd}, 38^{cd}, $29\frac{1}{2}-40$
28 33^{ab}	41 38^{cd}	1912^{ab}	—
28 $33^{cd}-35^{ab}$	41 39–40	$1912^{cd}-1914^{ab}$	34 41, $42-43^{ab}$
28 $35^{cd}-37^{ab}$	41 41–42	$1914^{cd}-1916^{ab}$	34 44, 43^{cd}, 38^{ab}
28 $37^{cd}-39^{a}$	41 $43-44^{abc}$	$1916^{cd}-1918^{a}$	34 $38\frac{1}{2}$, $44\frac{1}{2}$, 45, 46^{a}
332*	—	—	34 46^{bc}
28 39^{bcd}	41. $44^{d}-45^{ab}$	1918^{bcd}	34 46^{d}, 47^{ab} (= 36)
333*	—	—	34 $47^{cd}-48$
28 40^{abcd}	41 $45^{cd}-46^{ab}$	1919	34 49
334*	—	—	—
28 $40^{ef}-42^{cd}$	41 $46^{cd}-48$	$1920-1922^{ab}$	34 $49\frac{1}{2}$, $50\frac{1}{2}$, 51, 52^{ab}
28 $42^{ef}-43^{cd}$	41 $49-50^{ab}$	$1922^{cd}-1923$	34 52^{cd}, $52\frac{1}{2}$, $54\frac{1}{2}^{ab}$
28 43^{ef}	41. 50^{cd}	1924^{ab}	34 $53\frac{1}{2}^{ab}$
335*	41 51	$1924^{cd}-1925^{ab}$	—
336*	—	—	34. $53\frac{1}{2}^{cd}$, $54\frac{1}{2}^{cd}$
28 44	41 52	1925^{cd}, 1926	34 $55\frac{1}{2}$
28 45–46	41 53–54	1927–1928	34 $56\frac{1}{2}-57\frac{1}{2}$
337*	41 55	1929	34 $58\frac{1}{2}$
28 47^{ab}	41 56^{ab}	1930^{ab}	34 $59\frac{1}{2}^{ab}$
338*, 339*	41 $56^{cd}-59^{ab}$	$1930^{cd}-1933^{ab}$	—
28 47^{cd}	41 59^{cd}	1933^{cd}	34 $59\frac{1}{2}^{cd}$
340*	41 60	1934	34 $60\frac{1}{2}$
28 48^{ab}	41 61^{ab}	1935^{ab}	34 $61\frac{1}{2}^{ab}$
341*, 342*	41 $61^{cd}-63$	$1935^{cd}-1937$	34 $61\frac{1}{2}^{cd}-63\frac{1}{2}$
28 48^{cd}	—	—	—
28 49^{abcdef}	41 $64-65^{ab}$	$1938-1939^{ab}$	—
343* (subst , 49)	—	—	34 $64\frac{1}{2}-65\frac{1}{2}^{ab}$
344*	—	—	34 $65\frac{1}{2}^{cd}$
28. 50	41 $65^{cd}-66^{ab}$	$1939^{cd}-1940^{ab}$	—
345* (subst , 50)	—	—	34 $66\frac{1}{2}$
28. 51	41. $66^{cd}-67^{ab}$	$1940^{cd}-1941^{ab}$	34. $67\frac{1}{2}$
346*	—	—	34. 68
28. $52-53^{ab}$	41. $67^{cd}-68$	$1941^{cd}-1942$	34. $69-70^{ab}$
347*	—	—	34. 70^{cd}
28 53^{cd}	41 69^{ab}	1943^{ab}	34 $70\frac{1}{2}$
348*	—	—	34 $71\frac{1}{2}^{ab}$

Con. 4

Crit Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed
28. 54	41 69^{cd}–70^{ab}	1943^{cd}–1944^{ab}	34. $71\frac{1}{2}^{cd}$, 72
349*	41. 70^{cd}–71^{ab}	1944^{cd}–1945^{ab}	34. 73
28. 55^{abcdef}–57^{ab}	41. 71^{cd}–74^{ab}	1945^{cd}–1948^{ab}	34. 74–76
28. 57^{cd}–64	41 74^{cd}–81	1948^{cd}–1955	34. $76\frac{1}{2}$, $77\frac{1}{2}$–$83\frac{1}{2}$
350*	41. 82	1956	34. $84\frac{1}{2}$ (± 86)
351*	41. 83, 84	1957, 1958	—
352* (± 350*, 2)	—	—	[$84\frac{1}{2}^{cd}$ (± 86^{cd})]
28 65^{ab}	41 85^{ab}	1959^{ab}	34 85
353*, 354*	41 85^{cd}–86^{ab}	1959^{cd}–1960^{ab}	34 $87\frac{1}{2}$, 87^{ab}
28. 65^{cd}–66	41. 86^{cd}–87	1960^{cd}–1961	34 87^{cd}, $88\frac{1}{2}$
29 1–3	42. 1–3	1962–1964	35 1–3
355*	—	—	35 4–6
29 4^{ab}	42. 4^{ab}	1965^{ab}	—
29 4^{cd}–5^{ab}	42 4^{cd}–5^{ab}	1965^{cd}–1966^{ab}	35 7
356*	42 5^{cd}–6^{ab}	1966^{cd}–1967^{ab}	—
29. 5^{cd}	42 6^{cd}	1967^{cd}	35. 8^{ab}
357*	42. 7	1968	35 8^{cd}–9^{ab}
29. 6^{ab}	—	—	—
358* (subst., 6^{ab})	42 8^{ab}	1969^{ab}	35. 9^{cd}
29. 6^{cd}–7	42. 8^{cd}–9	1969^{cd}–1970	35. 10^{cd}–11^{ab}
359*	42. 10	1971	—
360*	42 11	1972	35. $14\frac{1}{2}$
361*	42. 12–13^{ab}	1973–1974^{ab}	—
362*	—	—	35 11^{cd}–13, $13\frac{1}{2}$
363*	—	—	—
29 8–12	42 13^{cd}–18^{ab}	1974^{cd}–1979^{ab}	35. $15\frac{1}{2}$–$19\frac{1}{2}$
29. 13^{ab}	—	—	—
364* (subst , 13^{ab})	42. 18^{cd}	1979^{cd}	35 $20\frac{1}{2}^{ab}$
29. 13^{cd}–14	42 19–20^{ab}	1980–1981^{ab}	35. $20\frac{1}{2}^{cd}$–$21\frac{1}{2}$
365*	42. 20^{cd}–21^{ab}	1981^{cd}–1982^{ab}	35. $22\frac{1}{2}$
29. 15–18	42. 21^{cd}–25^{ab}	1982^{cd}–1986^{ab}	35. $23\frac{1}{2}$–$26\frac{1}{2}$
366*	42. 25^{cd}–27^{ab}	1986^{cd}–1988^{ab}	35. $27\frac{1}{2}$–$28\frac{1}{2}$
29. 19–22	42. 27^{cd}–31^{ab}	1988^{cd}–1992^{ab}	35. $29\frac{1}{2}$–$32\frac{1}{2}$
367*	—	—	35. $33\frac{1}{2}$
29. 23	42. 31^{cd}–32^{ab}	1992^{cd}–1993^{ab}	35. $34\frac{1}{2}$
368*	—	—	35. 35
369*	—	—	—
29. 24	42. 32^{cd}–33^{ab}	1993^{cd}–1994^{ab}	35. 36

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
370*	—	—	—
29 25	42 33^{cd}–34^{ab}	1994^{cd}–1995^{ab}	35 37
371*	—	—	—
372*	—	—	35 38
29 26–27	42 34^{cd}–35^{ef}	1995^{cd}–1996, 1997	35 40, 39
29 28–30	42 36–38^{ab}	1998–2000	36 1–3
373*	42 38^{cd}–39^{ab}	2001	—
29 31–32	42 41–42	2003^{cd}–2005^{ab}	36 4–5
374*	42 43	2005^{cd}–2006^{ab}	—
375*	—	—	36 6
29 33	42 39^{cd}–40^{ab}	2002	36 7
376*	42 40^{cd}	2003^{ab}	—
377*, 378*	—	—	36 8–10
379*	—	—	36 $10\frac{1}{2}$, $11\frac{1}{2}$–$12\frac{1}{2}$
380*	—	—	—
29 34^{a}	42 44^{a}	2006^{a}	36 $13\frac{1}{2}^{a}$
381*	—	—	—
29 34^{bcd}–35	42 44^{bcd}–45	2006^{d}–2008^{ab}	36 $13\frac{1}{2}^{bcd}$–$14\frac{1}{2}$
29 36	42 46	2008^{cd}–2009^{ab}	—
382* (subst, 36)	—	—	36 $15\frac{1}{2}$, 16
29 37^{ab}	42 47^{ab}	2009^{cd}	—
29 37^{cd}–39^{ab}	42 47^{cd}–49^{ab}	2010–2011	36 17–18
383*	—	—	36 19–23
29 39^{cd}	42 49^{cd}	2012^{ab}	—
29 40	42 50	2012^{cd}, 2013	36 24
30 1–3^{ab}	43 1–3^{ab}	2014–2016^{ab}	37 1–3^{ab}
384*	—	—	—
30 3^{cd}–4	43 3^{cd}–4	2016^{cd}–2017	37 3^{cd}–4
385*	—	—	—
30 5–6	43 5–6	2018–2019	37 5–6
386*, 1–8	43 7–9^{ef}	2020–2022, 2023	37 7–10
386*, 9–12	44 1–2	2024–2025	37 11–12
30 7–17^{ab}	44 3–13^{ab}	2026–2036^{ab}	37 13–23^{ab}
387*	44 13^{cd}	2036^{cd}	—
30 17^{cd}–33	44 14–30^{ab}	2037–2053^{ab}	37 23^{cd}–39
388*	—	—	37 40
30 34^{ab}	44 30^{cd}	2053^{cd}	37 $40\frac{1}{2}$
30 34^{cd}–35^{cd}	44 31–32^{ab}	2054–2055^{ab}	38 $\frac{1}{2}$, 1, 2^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal Ed.	Madras Ed
30. 35^{ef}–37^{ab}	44 32^{cd}–34^{ab}	2055^{cd}–2057^{ab}	38 2^{cd}, $2\frac{1}{2}$, $3\frac{1}{2}$
389*	—	—	—
30 37^{cd}–38^{cd}	44 34^{cd}–35	2057^{cd}–2058	38 $4\frac{1}{2}$–$5\frac{1}{2}^{ab}$
30. 38^{ef}–44	44 36–42^{ab}	2059–2065^{ab}	38. $5\frac{1}{2}^{cd}$–$11\frac{1}{2}$
390*	44 42^{cd}	2065^{cd}	38. 12
30. 45–47^{ab}	44 43–45^{ab}	2066–2068^{ab}	38 13–15^{ab}
391*	44. 45^{cd}–47^{ab}	2068^{cd}–2070^{ab}	—
30. 47^{cd}	44. 47^{cd}	2070^{cd}	38. 15^{cd}
30. 48–59^{ef}	45 1–13^{ab}	2071–2083^{ab}	38 16–27, $27\frac{1}{2}$
392*	45 13^{cd}	2083^{cd}	38. 28
30. 60–66^{ab}	45 14–20^{ab}	2084–2090^{ab}	38 29–35^{ab}
393*	45 20^{cd}	2090^{d}	38 35^{cd}
30. 66^{cdef}	45 21	2091	38 36
30 67–74^{ab}	45 22–29^{ab}	2092–2099^{ab}	38 $36\frac{1}{2}$,37,38–44^{ab}
394*	45. 29^{cd}	2099^{cd}	—
30. 74^{cd}	45. 30^{ab} (= 38^{cd})	2100^{ab} (= 2110^{cd})	38. 44^{cd}
30. 75	45 30^{cdef}	2100^{cd}, 2101	38 45
30. 76–77	45 31–32	2102–2103	38 46–47
30 78^{ab}	—	—	38. 48^{ab}
395* (subst , 78^{ab})	45 33	2104	—
30. 78^{cd}	45 34^{ab}	2105^{ab}	38 48^{cd}
396*	—	—	—
30. 79^{abcd}	45. 34^{cd}–35^{ab}	2105^{cd}–2106^{ab}	39. 1
30. 79^{ef}–81	45. 35^{cd}–37^{cd}	2106^{cd}–2108	39. 2–3, $3\frac{1}{2}$
397*	45. 37^{ef}	2109	—
398*	—	—	—
399*	45. 38^{ab}	2110^{ab}	—
30. 82	45. 39	2111	—
400* (subst , 82)	—	—	39. $4\frac{1}{2}$
30. 83–84	45. 40–41	2112–2113	39 $5\frac{1}{2}^{ab}$, 6, $6\frac{1}{2}$, $5\frac{1}{2}^{cd}$
30. 85–87	45. 42–44	2114–2116	39. $7\frac{1}{2}$–$9\frac{1}{2}$
401*	45. 45–48^{ab}	2117–2120^{ab}	39 $10\frac{1}{2}$–$13\frac{1}{2}^{ab}$
30 88^{ab}	45. 48^{cd}	2120^{cd}	—
30 88^{cd}	45. 48^{ef}	2121	39. $13\frac{1}{2}^{cd}$
402*	—	—	—
403*	—	—	39. $14\frac{1}{2}$–$16\frac{1}{2}$
31. 1–4	46. 1–4	2122–2125	41. 1–4
App. I, 6	—	—	41. 5–15

Crit. Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
31 5	46 5	2126	41 18
404*	46 6^{ab}	2127^{ab}	—
31 6–9^{ab}	46 6^{cd}–9	2127^{cd}–2130	41 19–22^{ab}
31 9^{cd}–10	46 10^{abcdef}	2131, 2132	41 22^{cd}–23
31 11–13^{ab}	46 11–13^{ab}	2133–2135^{ab}	41 24–26^{ab}
31 13^{cd}	46 13^{cd}	2135^{cd}	41 26^{cd} (±26½)
31 14–16^{ab}	46 14–16^{ab}	2136–2138^{ab}	41 27½, 28, 29
31 16^{cd}–19^{cd}	46 16^{cd}–19	2138^{cd}–2141	41 29½, 30½–32½
31 19^{ef}–22^{cd}	46 20–23^{ab}	2142–2145^{ab}	41 33, 34–36
405*	—	—	—
31 22^{ef}–24	46 23^{cd}–25	2145^{cd}–2147	41 36½,37½,38½(=16)
406*	—	—	41 17
31 25–30	46 26–31	2148–2153	41 39½–44½
31 31–32	46 32–33	2154–2155	41 45, 46, 46½
31 33–36	46 34–37	2156–2159	41 47½–50½
407*	—	—	—
408*	46 38	2160	—
409*	—	—	—
410*	46 39	2161	—
411*	—	—	41 51½–54½
31 37	46 40	2162	—
412*	—	—	—
31 38^{ab}(=57 14^{ab})	46 41^{ab}	2163^{ab}	—
413*	46 41^{cd}	2163^{cd}	—
31 38^{cd}(=57 14^{cd})	46 42^{ab}	2164^{ab}	—
31 39^{ab}	46 42^{cd}	2164^{cd}	39 $33½^{ab}$
414*	46 43^{ab}	2165^{ab}	—
31 39^{cd}–40^{ab}	46 43^{cd}–44^{ab}	2165^{cd}–2166^{ab}	39 32½
415*	—	—	—
31 40^{cdef}–42^{ab}	46 44^{cd}–46	2166^{cd}–2168	39 20½–$22½^{ab}$
31 42^{cd}	46 47^{ab}	2169^{ab}	—
416* (subst, 42^{cd})	—	—	39 $22½^{cd}$
31 43^{ab}	46 47^{cd}	2169^{cd}	39 $23½^{ab}$
417*	—	—	39 $23½^{cd}$
31 43^{cd}	46 48^{ab}	2170^{ab}	—
31 44–51^{ab}	46 48^{cd}–55	2170^{cd}–2177	39 24½–$31½^{ab}$
418*	46 56^{ab}	2178^{ab}	—
31. 51^{cd}	46. 56^{cd}	2178^{cd}	39. $31½^{cd}$

Crit. Ed.	Bom Ed.	Cal Ed.	Madras Ed.
419*	46. 57	2179	39 $33\frac{1}{2}^{cd}$, 34
App I, 7	46. $58–68^{ab}$	$2180–2190^{ab}$	—
31. 52	46 68^{cd}, 69^{cd}	2190^{cd}, 2191^{cd}	39. 35
31 53-54	46 70–71	2192–2193	39. $17\frac{1}{2}–18\frac{1}{2}$
420*	—	—	—
31. 55	46 72	2194	39. $19\frac{1}{2}$
421*	—	—	—
31. 56^{abcd}	46 73	2195	39 36
31. $56^{ef}–57^{ab}$	46 74	2196	39. $36\frac{1}{2}$, $37\frac{1}{2}^{ab}$
31. 57^{cd}	46 75^{ab} ($=69^{ab}$)	2197^{ab} ($=2191^{ab}$)	39 $37\frac{1}{2}^{cd}$
31. $57^{ef}–67$	46 $75^{cd}–85$	$2197^{cd}–2207$	39. 38, 39–48
422*	46 86	2208	—
423*	—	—	39. 49
31 68	46 87	2209	39 50
424*	—	—	—
App. I, 14, 1–38	57 1–15	2840-2854	40. $1–14\frac{1}{2}$
App I, 15, 1–30	—	—	40 $15\frac{1}{2}–28\frac{1}{2}$ †
App. I, 14, 39–46	57 16–17	2855–2856	—
32 $1–6^{ab}$	47 $1–6^{ab}$	$2210–2215^{ab}$	42 $1–6^{ab}$
425*	47 6^{cd}	2215^{cd}	—
32 $6^{cd}–9^{ab}$	47 7–9	2216–2218	42 $6^{cd}–9^{ab}$
426*	—	—	42. $9^{cd}–10$
32 $9^{cd}–22$	47. $10–23^{ab}$	$2219–2232^{ab}$	42 $10\frac{1}{2}$, $11\frac{1}{2}–23\frac{1}{2}$
427*	47 23^{cdef}	2232^{cd}, 2233	42 $33\frac{1}{2}$
App I, 8	—	—	42 $24\frac{1}{2}–32\frac{1}{2}$
32 23–38	48. 1–16	2234–2249	43. 1–16
428*	48 17^{ab}	2250^{ab}	—
32. 39^{ab}	—	—	43. 17^{ab}
32 $39^{cd}–42^{ab}$	48. $17^{cd}–20^{ab}$	$2250^{cd}–2253^{ab}$	43. $17^{cd}–20^{ab}$
429*	—	—	—
32. $42^{cd}–55$	48 $20^{cd}–33$	$2253^{cd}–2266$	43 $20^{cd}–33$
32. 56^{ab}	48. 34^{ab}	2267^{ab}	—
32. $56^{cd}–60^{cd}$	48 $34^{cd}–38$	$2267^{cd}–2271$	43. $33\frac{1}{2}$, $34\frac{1}{2}–37\frac{1}{2}$
32. $60^{ef}–62$	48 $39–41^{ab}$	$2272–2274^{ab}$	43. 38, 39–40
430*	—	—	43 41–43, $43\frac{1}{2}$
32. $63^{abcdef}–64^{ab}$	48. $41^{cd}–43^{ab}$	$2274^{cd}–2276^{ab}$	43. $44\frac{1}{2}–45\frac{1}{2}$

† Line $21\frac{1}{2}$ is not recorded in any MS of the Crit. App

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed.	Madras Ed
431*	48 43^{cd}	2276^{cd}	—
32 64^{cd}–67^{ab}	48 44–46	2277–2279	43 46, 47–49^{ab}
432*	48 47–49	2280–2282	—
32 67^{cd}–71^{ab}	48 50–53	2283–2286	43 49^{cd}–53^{ab}
32 71^{cd}	48 54^{ab}	—	43 53^{cd}
32 71^{ef}–73	48 54^{cd}–56	2287–2289^{ab}	43 54, $54\frac{1}{2}$, $55\frac{1}{2}$
433*	—	—	43 $56\frac{1}{2}$–$57\frac{1}{2}$, 58
32 74–75	48 57–58	2289^{cd}–2291^{ab}	43 59–60
434*	—	—	43 61–63, $63\frac{1}{2}$, 64
32 76	48. 59	2291^{cd}–2292^{ab}	43 65
435*	—	—	43 66
32 77–78	48 60–61	2292^{cd}–2294^{ab}	43 67–68
436*	—	—	43 69
32 79–80	48 62–63	2294^{cd}–2296^{ab}	43 70–71
437*	—	—	43 72
32 81	48 64	2296^{cd}–2297^{ab}	43 73
438*	—	—	43 $73\frac{1}{2}$
32 82–84	48 65–67	2297^{cd}–2299, 2300	43 $74\frac{1}{2}$–$76\frac{1}{2}$
33. 1–3^{ab}	49. 1–3^{ab}	2301–2303^{ab}	44. 1–3^{ab}
439*	—	—	—
33 3^{cd}–10^{ab}	49 3^{cd}–10^{ab}	2303^{cd}–2310^{ab}	44 3^{cd}–10^{ab}
440*	—	—	44 10^{cd}–12^{ab}
33 10^{cd}–11^{ef}	49 10^{cd}–12^{ab}	2310^{cd}–2312^{ab}	44 12^{cd}–14^{ab}
33 12^{abcdef}–14	49 12^{cd}–15	2312^{cd}–2315	44 14^{cd}–17
App I, 9, 1–2	49 16 †	2316 †	44 18
App I, 9, 3–10	49 18–21 ‡	2318–2321 ‡	44 19–22
App I, 9, 11–18	49 23–26	2323–2326	44 22–26
33 15–21^{ab}	49 27–33^{ab}	2327–2333^{ab}	44 27–33^{ab}
441*	—	—	—
33. 21^{cd}–22^{ef}	49 33^{cd}–35^{ab}	2333^{cd}–2335^{ab}	44 33^{cd}–34, $34\frac{1}{2}$
33 23^{abcdef}–25^{ab}	49 35^{cd}–38^{ab}	2335^{cd}–2338^{ab}	44 35, 36–38^{ab}
442*	—	—	44 38^{cd}, $38\frac{1}{2}$
33 25^{cd}	49. 38^{cd}	2338^{cd}	44. $39\frac{1}{2}^{ab}$
443*	—	—	44. $39\frac{1}{2}^{cd}$, 45. 1–6
33 26	49. 39	2339	45. 7
444*	—	—	45. 8, $8\frac{1}{2}$

† 49 17 (= Cal. 2317) is not recorded in any MS of the Crit App

‡ 49 22 (= Cal 2322) is not recorded in any MS of the Crit App

Crit. Ed	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed
33 27–31^{ab}	49 40–44^{ab}	2340–2344^{ab}	45 $9\frac{1}{2}$–$13\frac{1}{2}^{ab}$
445*	—	—	45 $13\frac{1}{2}^{cd}$–$15\frac{1}{2}^{ab}$
33. 31^{cd}–34^{ab}	49. 44^{cd}–47^{ab}	2344^{cd}–2347^{ab}	45. $15\frac{1}{2}^{cd}$–$18\frac{1}{2}^{ab}$
446*	—	—	45. $18\frac{1}{2}^{cd}$
33. 34^{cd}	49. 47^{cd}	2347^{cd}	45 $19\frac{1}{2}^{ab}$
447*	—	—	—
33. 34^{ef}	49. 48^{ab}	2348^{ab}	45. $19\frac{1}{2}^{cd}$
App I, 10	—	—	45 $20\frac{1}{2}$–$29\frac{1}{2}$, 30
448*	49. 48^{cd}–49^{ab}	2348^{cd}–2349^{ab}	—
33. 35–36^{ab}	49. 49^{cd}–50	2349^{cd}–2350	45 31–32^{ab}
449*	49. 51–53	2351–2353	—
33. 36^{cd}–39	49. 54–57^{ab}	2354–2357^{ab}	45 32^{cd}–35
450*	49 57^{cd}–59^{ab}	—	45 36–37
451*	—	—	46 1
33 40^{abcdef}–41^{cd}	49 59^{cd}–61	2357^{cd}–2359	46 2, $2\frac{1}{2}$, $3\frac{1}{2}$
33. 41^{ef}–47	49. 62–68^{ab}	2360–2366^{ab}	46 4, 5–10
452*	—	—	46 $10\frac{1}{2}$
33. 48–51^{ab}	49 68^{cd}–71	2366^{cd}–2369	46 $11\frac{1}{2}$–$13\frac{1}{2}$, 14
453*	—	—	—
33. 51^{cd}–52^{ab}	49 72	2370	46 15
33. 52^{cd}–53^{ab}	49 73	—	46 16
33. 53^{cd}–56	49 74–77^{ab}	2371–2374^{ab}	46 17, $17\frac{1}{2}$, $18\frac{1}{2}$–$19\frac{1}{2}$
454*, 455*	—	—	—
33 57–61^{cd}	49 77^{cd}–82^{ab}	2374^{cd}–2379^{ab}	46 $20\frac{1}{2}$–$24\frac{1}{2}$
33 61^{ef}–62^{cd}	49 82^{cd}–83	2379^{cd}–2380	46 $25\frac{1}{2}$–$26\frac{1}{2}^{ab}$
33 62^{ef}–65^{cd}	49. 84–87^{ab}	2381–2384^{ab}	46 $26\frac{1}{2}^{cd}$–$29\frac{1}{2}$
33. 65^{ef}–66^{cd}	49 87^{cd}–88	2384^{cd}–2385	46 30, 31
33 66^{ef}–70	49. 89–92^{ef}	2386–2389, 2390	46. $31\frac{1}{2}$, $32\frac{1}{2}$–$35\frac{1}{2}$
34. 1^{ab}	50 1^{ab}	2391^{ab}	47 1^{ab}
456*	50. 1^{cd}–2^{ab}	2391^{cd}–2392^{ab}	—
34. 1^{cd}–3^{ab}	50. 2^{cd}–4^{ab}	2392^{cd}–2394^{ab}	47 1^{cd}–3^{ab}
457*	50 4^{cd}–5^{ab}	2394^{cd}–2395^{ab}	—
34. 3^{cd}–6^{cd}	50. 5^{cd}–8	2395^{cd}–2398	47. 3^{cd}–5, $5\frac{1}{2}$, $6\frac{1}{2}^{ab}$
34. 6^{ef}–8^{cd}	50. 9–11^{ab}	2399–2401^{ab}	47. $6\frac{1}{2}^{cd}$–$7\frac{1}{2}$, 8, 9^{ab}
34. 8^{ef}–19^{cd}	50. 11^{cd}–22	2401^{cd}–2412	47. 9^{cd}–20
34. 19^{ef}–21^{ef}	50 23–25	2413–2415	47. $20\frac{1}{2}$, $21\frac{1}{2}$–$22\frac{1}{2}$, 23
458*	—	—	—
34. 22^{abcd}	50. 26	2416	47. 24

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed.	Madras Ed.
34 22^{ef}	50 27^{ab}	2417^{ab}	47. $24\frac{1}{2}$
459*	—	—	—
34 $23–24^{ab}$	50 27^{cd}–28	2417^{cd}–2418	47. $25\frac{1}{2}–26\frac{1}{2}^{ab}$
34. 24^{cd}	50 29^{ab}	2419^{ab}	—
460* (subst. 24^{cd})	—	—	47. $26\frac{1}{2}^{cd}$
34 $25–26^{cd}$	50 $29^{cd}–31^{ab}$	$2419^{cd}–2421^{ab}$	47 $27\frac{1}{2}$, 28, $28\frac{1}{2}$
461*	—	—	47. $29\frac{1}{2}^{ab}$
34 $26^{ef}–30^{abcde}$	50, $31^{cd}–36^{a}$	$2421^{cd}–2426^{a}$	47 $29\frac{1}{2}^{cd}–34\frac{1}{2}^{a}$
462*	—	—	47 $34\frac{1}{2}^{bc}$
34 $30^{f}–31^{cd}$	50 $36^{b}–37^{ab}$	$2426^{b}–2427^{ab}$	47 $34\frac{1}{2}^{d}–35\frac{1}{2}$
34 $31^{ef}–33^{cd}$	50 37^{cd}–39	2427^{cd}–2429	47 36, 37–38
34 $33^{ef}–34^{cd}$	50 $40–41^{ab}$	$2430–2431^{ab}$	47. $38\frac{1}{2}$, $39\frac{1}{2}$
34. 34^{ef}–40	50 41^{cd}–47	2431^{cd}–2437	47 40, 41–46
463*	—	—	47 $46\frac{1}{2}$
App I, 11	—	—	47 $47\frac{1}{2}$–59
34 41–42	50 48–49	2438–2439	47 60–61
35 $1–9^{cd}$	51. 1–9	2440–2448	48 1–9
35 $9^{ef}–10^{cd}$	51 $10–11^{ab}$	$2449–2450^{ab}$	48. $9\frac{1}{2}$, 10, 11^{ab}
35 $10^{e}–11^{ab}$	51 $11^{cd}–12^{ab}$	$2450^{cd}–2451^{ab}$	48 $11^{cd}–12^{ab}$
35 11^{cd}	51. 13^{ab}	2452^{ab}	48 13^{ab}
464*	—	—	48 13^{cd}
35 11^{ef}	51 12^{cd}	2451^{cd}	48. 12^{cd}
35 12–22	51 $13^{cd}–24^{ab}$	$2452^{cd}–2463^{ab}$	48 14–24
App. I, 12, 1–11	51 24^{cd}–29	2463^{cd}–2468	48 $25–30^{ab}$
,, 12–13	51 30	2469	48 30^{cd} ($=36\frac{1}{2}$), $30\frac{1}{2}$
,, 14–24	51 $31^{ab}–36^{ab}$	$2470^{ab}–2475^{ab}$	48 $31\frac{1}{2}$, 32, 33–36
,, 25–32	51 $36^{cd}–40^{ab}$	$2475^{cd}–2479^{ab}$	48. $37\frac{1}{2}–40\frac{1}{2}$
465*	51 $40^{cd}–41^{ab}$	$2479^{cd}–2480^{ab}$	—
466*	51 41^{cd}	2480^{cd}	48 41
35 23	51 42	2481	48 42
35 24^{ab}	51 43^{ab}	2482^{ab}	—
467* (subst, 24^{ab})	—	—	48 43^{ab}
35 24^{cd}	51 43^{cd}	2482^{cd}	48 43^{cd}
468*	51 44	2483	—
469*, 470*	—	—	48 44–45
471*	—	—	—
35. 25–26	51. 45–46	2484–2485	48. 46–47
472*	—	—	48. 48^{ab}

Crit Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
35. 27	51. 47	2486	48. 48^{cd}, $48\frac{1}{2}$
35. 28–39	51. 48–59	2487–2498	48. $49\frac{1}{2}$–$60\frac{1}{2}$
35. 40–42	51. 60–62	2499–2501	49. 1–3
35. 43^{abcd}	51. 63	2502	49 4^{ab} (= 5^{ab}), 4^{cd}
35. 43^{ef}–53^{ab}	51. 64–73	2503–2512	49. 5^{cd}–15^{ab}
35. 53^{cd}–54^{ab}	51. 74	—	49. 15^{cd}–16^{ab}
473*	—	—	—
35. 54^{cd}–55^{ab}	51. 75	2513	49. 16^{cd}–17^{ab}
474*	—	—	—
35. 55^{cd}–60	51 76–80, 81	2514–2518, 2519	49. 17^{cd}–22
36. 1–5^{cd}	52 1–5	2520–2524	50 1–3, $3\frac{1}{2}$, 4, 5
36. 5^{ef}–6^{ab}	52 6	2525	50 6
475*	—	—	50 $6\frac{1}{2}^{a}$
36. 6^{cd}	52. 7^{ab}	2526^{ab}	50 $7\frac{1}{2}^{a}$, $6\frac{1}{2}^{b}$
476*, 477*, 478*	—	—	50 $7\frac{1}{2}^{b}$, $7\frac{1}{2}^{cd}$, $8\frac{1}{2}^{ab}$
36. 7–9^{cd}	52 7^{cd}–10^{ab}	2526^{cd}–2529^{ab}	50 $8\frac{1}{2}^{cd}$, 9, 10–11
479*	—	—	50 12
36. 9^{ef}	52 10^{cd}	2529^{cd}	50 13^{ab}
480*	—	—	50. 13^{cd}
36. 10–11	52. 11–12	2530–2531	50. 14–15
481*	—	—	50. $15\frac{1}{2}$
36. 12–13	52 13–14	2532–2533	50 $16\frac{1}{2}$–$17\frac{1}{2}$
482*	—	—	50 18
36. 14–22^{ab}	52 15–23^{ab}	2534–2542^{ab}	50. 19–26, $26\frac{1}{2}$
36. 22^{cf}–31	52. 23^{cd}–32	2542^{cd}–2551	50. $27\frac{1}{2}$, 28, 29–36
483*	52 33^{ab}	2552^{ab}	50. 37^{ab}
36. 32–35^{cd}	52. 33^{cd}–37^{ab}	2552^{cd}–2556^{ab}	50 37^{cd}, $37\frac{1}{2}$, $38\frac{1}{2}$–$40\frac{1}{2}$
36. 35^{ef}–40	52 37^{cd}–42^{ef}	† 2556^{cd}–2561, 2562	50 41, 42–46
37 1–7^{ef}	53. 1–8^{ab}	2563–2570^{ab}	51. 1–8^{ab}
484*	—	—	51 8^{cd}
37. 8–11	53 8^{cd}–12	2570^{cd}–2574	51. 9–12, $12\frac{1}{2}$
485*	53. 13^{ab}	2575^{ab}	—
486*	53 14	2576	51. $13\frac{1}{2}^{cd}$–$14\frac{1}{2}^{ab}$
487*	—	—	51. $14\frac{1}{2}^{cd}$–$15\frac{1}{2}$, $18\frac{1}{2}$
488*, 489*	—	—	—
37. 12^{ab}	53. 13^{cd}	2575^{cd}	51. $13\frac{1}{2}^{ab}$
37. 12^{cd}	53. 15^{ab}	2577^{ab}	—

† 2560^{ab} = 2560^{cd}.

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
37 13–15^{cd}	53 15^{cd}–18^{ab}	2577^{cd}–2580^{ab}	51 $16\frac{1}{2}$–$17\frac{1}{2}$, $19\frac{1}{2}$
37 15^{ef}–16^{ab}	53 18^{cd}–19^{ab}	2580^{cd}–2581^{ab}	51 20, $20\frac{1}{2}$
490*	—	—	51 $21\frac{1}{2}^{ab}$
37 16^{cd}–18	53. 19^{cd}–21	2581^{cd}–2583	51 $21\frac{1}{2}^{cd}$–$23\frac{1}{2}$
491*	—	—	51 $24\frac{1}{2}$
37 19^{ab}	53 22^{ab}	2584^{ab}	51 $25\frac{1}{2}^{ab}$
492*	—	—	51 $25\frac{1}{2}^{cd}$–$26\frac{1}{2}^{ab}$
37 19^{cd}–20	53 22^{cd}–23	2584^{cd}–2585	51 $26\frac{1}{2}^{cd}$–$27\frac{1}{2}$
37 21	53 24	2586	—
493* (subst., 21)	—	—	51 $28\frac{1}{2}$
37 22^{ab}	53 29^{cd}	2591^{cd}	51 $29\frac{1}{2}^{ab}$
37 22^{cdef}–24	53 25^{ab}–27	2587^{ab}–2589	51 $29\frac{1}{2}^{cd}$, 30, 31–32
494*	53 28–29^{ab}	2590–2591^{ab}	—
37 25–28	53 30–33	2592–2595	51 33–36
495*	53 34^{ab}	2596^{ab}	—
37 29–30^{cd}	53 34^{cd}–36^{ab}	2596^{cd}–2598^{ab}	51 37–38
496*, 497*	—	—	51 41^{cd}–42, $42\frac{1}{2}$, $43\frac{1}{2}^{ab}$
37 30^{ef}	53 36^{cd}	2598^{cd}	51 39^{ab}
498*	53 37–38^{ab}	2599–2600^{ab}	51 39^{cd}–40
37 31^{abcd}	53 38^{cd}–39^{ab}	2600^{cd}–2601^{ab}	51 41^{ab}, $43\frac{1}{2}^{cd}$
37 31^{ef}–32	53 39^{cd}–40	2601^{cd}–2602	51 $44\frac{1}{2}$–$45\frac{1}{2}^{ab}$
499*	—	—	51 $45\frac{1}{2}^{cd}$
37 33^{abcd}	53 41	2603	51 $46\frac{1}{2}$
37 33^{ef}–38	53 42–46^{ef}	2604–2608, 2609	51 $47\frac{1}{2}$, 48, 49–52
500*	—	—	51 $52\frac{1}{2}$
38 1–3	54 1–3	2610–2612	52 1–2, 3, $2\frac{1}{2}$
501*	—	—	—
38 4–5	54 4–5	2613–2614	52 4–5
502*	—	—	52 6
38 6–8^{ab}	54 6–8^{ab}	2615–2617^{ab}	52 7–9^{ab}
503*	—	—	52 9^{cd}
38 8^{cd}–38	54 8^{cd}–38	2617^{cd}–2647	52 $9\frac{1}{2}$, $10\frac{1}{2}$–$39\frac{1}{2}$
App I, 13	—	—	52 $40\frac{1}{2}$–$49\frac{1}{2}$
38 39	54 39	2648	—
504* (subst, 39^{cd})	—	—	—
38 40	54 40	2649	—
38 41–42	54 41–42	2650–2651	52 $50\frac{1}{2}$–$51\frac{1}{2}$
39 1–8^{cd}	55 1–7, 9	2652–2658, 2660	53 1–7, 9

Crit Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
35. 27	51. 47	2486	48 48^{cd}, 48$\frac{1}{2}$
35. 28–39	51. 48–59	2487–2498	48. 49$\frac{1}{2}$–60$\frac{1}{2}$
35. 40–42	51. 60–62	2499–2501	49. 1–3
35. 43^{abcd}	51. 63	2502	49 4^{ab} (= 5^{ab}), 4^{cd}
35. 43^{ef}–53^{ab}	51. 64–73	2503–2512	49. 5^{cd}–15^{ab}
35. 53^{cd}–54^{ab}	51. 74	—	49. 15^{cd}–16^{ab}
473*	—	—	—
35. 54^{cd}–55^{ab}	51. 75	2513	49. 16^{cd}–17^{ab}
474*	—	—	—
35. 55^{cd}–60	51. 76–80, 81	2514–2518, 2519	49 17^{cd}–22
36. 1–5^{cd}	52 1–5	2520–2524	50 1–3, 3$\frac{1}{2}$, 4, 5
36. 5^{ef}–6^{ab}	52. 6	2525	50 6
475*	—	—	50 6$\frac{1}{2}^{a}$
36. 6^{cd}	52. 7^{ab}	2526^{ab}	50 7$\frac{1}{2}^{a}$, 6$\frac{1}{2}^{b}$
476*, 477*, 478*	—	—	50 7$\frac{1}{2}^{b}$, 7$\frac{1}{2}^{cd}$, 8$\frac{1}{2}^{ab}$
36. 7–9^{cd}	52. 7^{cd}–10^{ab}	2526^{cd}–2529^{ab}	50 8$\frac{1}{2}^{cd}$, 9, 10–11
479*	—	—	50. 12
36. 9^{ef}	52. 10^{cd}	2529^{cd}	50. 13^{ab}
480*	—	—	50. 13^{cd}
36. 10–11	52. 11–12	2530–2531	50. 14–15
481*	—	—	50. 15$\frac{1}{2}$
36 12–13	52. 13–14	2532–2533	50 16$\frac{1}{2}$–17$\frac{1}{2}$
482*	—	—	50 18
36. 14–22^{ab}	52 15–23^{ab}	2534–2542^{ab}	50. 19–26, 26$\frac{1}{2}$
36. 22^{cf}–31	52 23^{cd}–32	2542^{cd}–2551	50. 27$\frac{1}{2}$, 28, 29–36
483*	52 33^{ab}	2552^{ab}	50. 37^{ab}
36. 32–35^{cd}	52 33^{cd}–37^{ab}	2552^{cd}–2556^{ab}	50 37^{cd}, 37$\frac{1}{2}$, 38$\frac{1}{2}$–40$\frac{1}{2}$
36. 35^{ef}–40	52. 37^{cd}–42^{ef}	† 2556^{cd}–2561, 2562	50 41, 42–46
37 1–7^{ef}	53. 1–8^{ab}	2563–2570^{ab}	51. 1–8^{ab}
484*	—	—	51. 8^{cd}
37. 8–11	53 8^{cd}–12	2570^{cd}–2574	51. 9–12, 12$\frac{1}{2}$
485*	53. 13^{ab}	2575^{ab}	—
486*	53. 14	2576	51. 13$\frac{1}{2}^{cd}$–14$\frac{1}{2}^{ab}$
487*	—	—	51. 14$\frac{1}{2}^{cd}$–15$\frac{1}{2}$, 18$\frac{1}{2}$
488*, 489*	—	—	—
37. 12^{ab}	53. 13^{cd}	2575^{cd}	51. 13$\frac{1}{2}^{ab}$
37. 12^{cd}	53. 15^{ab}	2577^{ab}	—

† 2560^{ab} = 2560^{cd}.

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
40 80^{cd}	56 84^{ab}	2775^{cd}	56 4^{ab}
521*	—	—	56 4^{cd}
40 81^{abcd}	56 84^{cd}–85^{ab}	2776	56 4½, 5½^{ab}
40 81^{ef}–82^{ab}	56 85^{cd}–86^{ab}	2777	56 5½^{cd}–6½^{ab}
522*	—	—	56 6½^{cd}
40 82^{cd}, 83	56 86^{cd}, 87^{ab}	2778^{ab}, 2778^{cd}	56 7, 8^{ab}
40 84–87	56 87^{cd}–91^{ab}	2779–2782	56 8^{cd}, 8½, 9½–11½
523*	56 91^{cd}–92^{ab}	2783	—
40 88–89	56 92^{cd}–94^{ab}	2784–2785	56 12½–13½
524*	—	—	56 14½
40 90–94^{cd}	56 94^{cd}–99^{ab}	2786–2790	56 15½–18½, 19, 20^{ab}
525*	—	—	—
40 94^{ef}	56 99^{cd}	2791^{ab}	56 20^{cd}
526*	56 100^{ab}	2791^{cd}	—
40 95^{abcd}	56 100^{cd}–101^{ab}	2792	56 21
40 95^{ef}–98	56 101^{cd}–104	2793–2796^{ab}	56 21½, 22½–24½
527*	56 105	2796^{cd}–2797^{ab}	56 25½
40 99–102	56 106–109	2797^{cd}–2801^{ab}	56 26½–29½
528*	—	—	—
40 103^{ab}	56 110^{ab}	2801^{cd}	56 30½^{ab}
529*	—	—	—
40 103^{cd}–106^{cd}	56 110^{cd}–113	2802–2805^{ab}	56 30½^{cd}–33½
40 106^{ef}–109^{cd}	56 114–117^{ab}	2805^{cd}–2808	56 34, 34½, 35, 36–37
40 109^{ef}–111	56 117^{cd}–119	2809–2811^{ab}	56 38^{ab}, 39–40
530*	56 120–122	2811^{cd}–2814^{ab}	—
531*, 1–5	—	—	56 41–43^{ab}
531*, 6	—	—	56 43^{cd} (= 38^{cd})
532*	—	—	56 43½ †
40 112–121^{ab}	56 123–132^{ab}	2814^{cd}–2823	57 36½–43½, 44, 45
40 121^{cdef}–123^{cd}	56 132^{cd}–135^{ab}	2824–2826	57 46–47, 47½, 48½^{ab}
40 123^{ef}	56 135^{cd}	2827^{ab}	57. 48½^{cd}
533*	56 136^{ab}	2827^{cd}	57. 49½^{cd}
40 124^{a}	56 136^{c}	2828^{a}	57. 49½^{a}
40 124^{bc}	56 136^{d}–137^{a}	2828^{bc}	—
40 124^{d}	56 137^{b}	2828^{d}	57 49½^{b}
534*	56 137^{cd}–138	2829–2830^{ab}	57 50, 51 †
40 125^{abcd}	56 139	2830^{cd}–2831^{ab}	—

† For Madras ed., adhy 57 1–35½ and adhy. 58–61, see p viii–x.

Crit. Ed.	Bom Ed.	Cal Ed.	Madras Ed.
39. 8^{ef}–9	55. 10^{ab}, 8	2661^{ab}, 2659	53 $9\frac{1}{2}$, 8
39. 10^{abcd}	55 10^{cd}–11^{ab}	2661^{cd}–2662^{ab}	53 $10\frac{1}{2}$
39. 10^{ef}–15^{cd}	55 11^{cd}–16	2662^{cd}–2667	53 11, 12–16
39. 15^{ef}–28^{abc}	55. 17–30^{a}	2668–2681^{a}	53 17, $17\frac{1}{2}$, $18\frac{1}{2}$–$29\frac{1}{2}^{abc}$
505*	—	—	53. $29\frac{1}{2}^{d}$–$31\frac{1}{2}^{abc}$
506*	—	—	—
39 28^{d}–30	55 30^{b}–32^{ab}	2681^{b}–2683^{ab}	53. $31\frac{1}{2}^{d}$–$33\frac{1}{2}$
507*	—	—	53 $34\frac{1}{2}$–$36\frac{1}{2}$
39 31–38	55 32^{cd}–39^{ef}	2683^{cd}–2690, 2691	53 $37\frac{1}{2}$–$44\frac{1}{2}$
40. 1–15	56. 1–15	2692–2706	54 1–15
40. 16–17^{ab}	—	—	54 16–17^{ab}
40. 17^{cd}–18^{ab}	56 16	2707	54. 17^{cd}–18^{ab}
508*	—	—	—
40 18^{cd}–19^{ab}	56 17	2708	54. 18^{cd}–19^{ab}
509*	—	—	—
40 19^{cd}–31	56 18–30^{ab}	2709–2721^{ab}	54. 19^{cd}–31
510*	—	—	—
40 32–38	56 30^{cd}–37^{ab}	2721^{cd}–2728^{ab}	54 32–38
40 39–48^{ab}	56. 37^{cd}–46	2728^{cd}–2737	55 1–8, $8\frac{1}{2}$, $9\frac{1}{2}$
40. 48^{cd}–64^{ab}	56. 47–62	2738–2753	55 10, 11–26^{ab}
511*	56 63^{ab}	2754^{ab}	—
40. 64^{cd}–68^{ab}	56. 63^{cd}–67^{ab}	2754^{cd}–2758^{ab}	55 26^{cd}–30^{ab}
512*	—	—	—
40. 68^{cd}	56 67^{cd}	2758^{cd}	55. 30^{cd}
513*	56 68–69	2759–2760	—
40 69^{ab}	56 70^{ab}	2761^{ab}	55 31^{ab}
514*	56 70^{cdef}	2761^{cd}–2762^{ab}	—
40. 69^{cd}–71	56. 71–73^{ab}	2762^{cd}–2764	55 31^{cd}–33
515*, 516*	—	—	55 34, 35
40. 72–75	56. 73^{cd}–77^{ab}	2765–2768	55. 36–38, $38\frac{1}{2}$, $39\frac{1}{2}^{ab}$
517*	56. 77^{cd}	2769^{ab}	55. $39\frac{1}{2}^{cd}$
40. 76^{abcd}	56 78	2769^{cd}–2770^{ab}	55. $40\frac{1}{2}$
518*	56. 79^{ab}	2770^{cd}	55 $41\frac{1}{2}^{ab}$
40. 76^{ef}	56. 79^{cd}	2771^{ab}	55 $41\frac{1}{2}^{cd}$
519*	56. 80^{ab}	2771^{cd}	—
40. 77	56. 80^{cd}–81^{ab}	2772	55. $42\frac{1}{2}$
40. 78–80^{ab}	56. 81^{cd}–83	2773–2775^{ab}	56 1, $1\frac{1}{2}$, 2, 3^{ab}
520*	—	—	56. 3^{cd}

Crit Ed	Bom. Ed	Cal Ed.	Madras Ed
42 27–32^{cd}	59 32^{cd}–38^{ab}	2940^{cd}–2946^{ab}	63 3½–6½, 7, 8–9
550*	—	—	63 10^{ab}
42. 32^{ef}–33^{ab}	59. 38^{cd}–39^{ab}	2946^{cd}–2947^{ab}	63 10^{cd}–11^{ab}
551*	—	—	63 11^{cd}
42 33^{cdef}–34^{ab}	59. 39^{cd}–40	2947^{cd}–2948	63 12–13^{ab}
552*	—	—	—
42. 34^{cd}	59. 41^{ab}	2949^{ab}	63 13^{cd}
553*	—	—	—
42 35–36^{abcde}	59 41^{cd}–43^{abc}	2949^{cd}–2951^{abc}	63 14–16^{a}
554*	—	—	63 16^{bc}
42 36^{f}–37^{cd}	59 43^{d}–44	2951^{d}–2952	63 16^{d}–17
42 37^{ef}–38	59 45–46^{ab}	2953–2954^{ab}	63 17½, 18½
555*	—	—	63 19
42 39	59 46^{cd}–47^{ab}	2954^{cd}–2955^{ab}	63 20
42 40^{abcd}	59 47^{cd}–48^{ab}	2955^{cd}–2956^{ab}	—
556*(subst, 40^{abcd})	—	—	63 21, 22^{ab}
42 40^{ef}–47^{ab}	59 48^{cd}–55^{ab}	2956^{cd}–2963^{ab}	63 22^{cd}–29^{ab}
557*	59 55^{cd}	2963^{cd}	63 29^{cd}
42 47^{cdef}–50^{cd}	59 56–59	2964–2967	63 29½, 30, 31–33
42. 50^{ef}–52^{cd}	59 60–62^{ab}	2968–2970^{ab}	63 33½, 34½, 38½
42 52^{ef}–55	59 62^{cd}–65	2970^{cd}–2973	63 39, 35½–37½
42 56–57	59 66–67	2974–2975 ‡	63 39½, 40, 41
558*	—	—	† 66 1, 1½
559*	—	—	—
43 1–17	60 1–17	2977–2993	66 2½–18½
560*, 561*	—	—	—
562*	60 18	2994	66 19½
43 18–20	60 19–21	2995–2997	66 20½–22½
563*	—	—	—
43 21^{abcd}	60 22	2998	66 23½
43 21^{ef}–22^{cd}	60 23–24^{ab}	2999–3000^{ab}	67 1–2^{ab}
43 22^{ef}–26^{ab}	60 24^{cd}–28^{ab}	3000^{cd}–3004^{ab}	67 2^{cd}–6^{ab}
564*	—	—	—
43 26^{cd}–34	60 28^{cd}–36	3004^{cd}–3012	67 6^{cd}–13, 13½, $14½^{ab}$
43. 35^{ab}	60 37^{ab}	3013^{ab}	—
565* (subst, 35^{ab})	—	—	67 $14½^{cd}$
43 35^{cd}–37	60 37^{cd}–39	3013^{cd}–3015	67 15, 16, 16½, 17

‡ Colophon wrongly counted as 2976

† See p x, xu for adhy 64, 65

Crit. Ed.	Bom. Ed	Cal. Ed	Madras Ed
40. 125^{ef}–128^{cd}	56 140–143^{ab}	2831^{cd}–2834	—
40 128^{ef}–130	56. 143^{cd}–145	2835–2837^{ab}	—
535*	56. 146–147	2837^{cd}–2838, 2839	—
App I, 16	† 58. 1–43	† 2857–2899	—
41. 1	58. 44	2900	—
41 2–3^{cd}	58. 45–46	2901–2902	[62 $4\frac{1}{2}^{cd}$, $5\frac{1}{2}$, 6
41. 3^{ef}	58. 47^{ab}	2903^{ab}	62. 7^{ab}
41. 4–5	58 47^{cd}–49^{ab}	2903^{cd}–2905^{ab}	62. 7^{cd}–8, $8\frac{1}{2}$] ¶
536*	58. 49^{cd}	2905^{cd}	—
41. 6^{ab}	58. 50^{ab}	2906^{ab}	—
41. 6^{cd}–7	58. 50^{cd}–51	2906^{cd}–2907	[62 13, $13\frac{1}{2}$] ¶
537*	58. 52	2908	63 42
42 1–6^{ef}	59. 1–7^{ab}	2909–2915^{ab}	62 $14\frac{1}{2}$–$20\frac{1}{2}^{ab}$
538*	—	—	62. $20\frac{1}{2}^{cd}$
42. 7–8^{ab}	59. 7^{cd}–8	2915^{cd}–2916	62. $21\frac{1}{2}$–$22\frac{1}{2}^{ab}$
539*	—	—	62 $22\frac{1}{2}^{cd}$
42. 8^{cdef}–10^{cd}	59. 9–11	2917–2919	62. $23\frac{1}{2}$–$25\frac{1}{2}$
42 10^{ef}–11^{cd}	59 12	2920	62. 26, 27^{ab}
540*	59. 13^{ab}	2921^{ab}	—
42 11^{cd}–18	59 13^{cd}–20	2921^{cd}–2928	62. 27^{cd}–34
541*	—	—	62 35^{ab}
42. 19^{ab}	59 21^{ab}	2929^{ab}	62. 35^{cd}
542*	—	—	62. $35\frac{1}{2}$
42 19^{cd}–20^{ab}	59 21^{cd}–22^{ab}	2929^{cd}–2930^{ab}	62 36, 37^{ab}
42 20^{cdef}	59. 22^{cd}–23^{ab}	2930^{cd}–2931^{ab}	—
543*(subst, 20^{cdef})	—	—	62 37^{cd}–38^{ab}
544*	—	—	62 38^{cd}
42 21^{abcdef}	59. 23^{cd}–24	2931^{cd}–2932	62 39^{ab}–40
545*	59. 25	2933	62 41
42 22^{abcdef}	59. 26–27^{ab}	2934–2935^{ab}	62. 42–43^{ab}
546*	—	—	—
547*	—	—	62 43^{cd}
42. 23^{abcdef}–24	59 27^{cd}–29	2935^{cd}–2937	62. 44–46^{ab}
548*	—	—	—
42 25	59. 30	2938	62 46^{cd}, $46\frac{1}{2}$
42. 26^{abcdef}	59. 31–32^{ab}	2939–2940^{ab}	63 $\frac{1}{2}$, $1\frac{1}{2}$
549*	—	—	63 $2\frac{1}{2}$

† Bom. 57, 1–17 = Cal. 2840–2856 = App. I. 14 (p xxx)

¶ See p x

Crit Ed	Bom Ed	Cal. Ed.	Madras Ed.
588*	60 87, 88	—	67 66–67
589*	—	—	67 67½, 68½, 69
590*	60 89^{ab}	—	67 70^{ab}
43 76–77^{ab}	60 89^{cd}–90	3063–3064^{ab}	67. 70^{cd}, 70½, 71½^{ab}
591*	60 91^{ab}	3064^{cd}	—
43 77^{cd}	60. 91^{cd}	3065^{ab}	—
592* (subst, 77^{cd})	—	—	67 71½^{cd}
593* („ „)	—	—	—
594*	—	—	67 72½–73½
43 78	60. 92	3065^{cd}, 3066	67 74½
44 1–2^{ab}	61 1–2^{ab}	3067–3068^{ab}	68 1–2^{ab}
595*	—	—	68. 2^{cd}–3, 3½, 4½^{ab}
44 2^{cd}	61 2^{cd}	3068^{cd}	68 4½^{cd}
596*	—	—	68 5
44 3	61 3	3069	68 6
597*	—	—	68 7–8^{ab}
44 4–13	61 4–13	3070–3079	68. 8^{cd}, 8½, 9½–17½
44 14	61 14	3080	—
598* (subst, 14)	—	—	68. 18½
44. 15–21^{ab}	61 15–21^{ab}	3081–3087^{ab}	68. 19½–25½^{ab}
599*	—	—	68 25½^{cd}
44 21^{cd}–27	61 21^{cd}–27	3087^{cd}–3093	68 26, 27–32
600*	—	—	68 33^{ab}
44 28–32	61 28–32	3094–3098	68 33^{cd}, 33½, 34½–37½
601*	61 33–34	3099–3100	68 38½, 69 1
44 33–38^{cd}	61 35–40	3101–3106	69. 2–7
602*	—	—	69 8^{ab}
44 38^{ef}	61 41^{ab}	3107^{ab}	69 8^{cd}
603*	—	—	69. 9^{ab}
44 39–40^{ab}	61 41^{cd}–42	3107^{cd}–3108	69 9^{cd}, 9½, 10½^{ab}
604*	—	—	69 10½^{cd}
44 40^{cdef}–41^{ab}	61 43–44^{ab}	3109–3110^{ab}	69 11½^{ab}, 12½^{cd}, 13½^{ab}
605*	—	—	69. 13½^{cd}
44 41^{cd}	61 44^{cd}	3110^{cd}	69. 14
606*	—	—	—
44 42–43^{ab}	61 45–46^{ab}	3111–3112^{ab}	69. 15–16^{ab}
607*	—	—	—
44. 43^{cd}–44^{cd}	61. 46^{cd}–47	3112^{cd}–3113	69. 16^{cd}–17

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed
566*	—	—	—
43. 38–42^{ab}	60. 40–44^{ab}	3016–3020^{ab}	67. 18–22^{ab}
567*	60. 44^{cd}	3020^{cd}	67. 22^{cd}
43. 42^{cd}	60. 45^{ab}	3021^{ab}	67. $22\frac{1}{2}$
568*, 569*, 570*	—	—	67. $23\frac{1}{2}$, $24\frac{1}{2}^{ab}$, $24\frac{1}{2}^{cd}$
43. 43^{ab}	60. 45^{cd}	3021^{cd}	—
571* (subst., 43^{ab})	—	—	67. $26\frac{1}{2}^{ab}$
43. 43^{cd}–44	60. 46–47^{ab}	3022–3023^{ab}	67. $26\frac{1}{2}^{cd}$–$27\frac{1}{2}$
572*	60. 47^{cd}–48^{ab}	3023^{cd}–3024^{ab}	67. 33
573*	60. 48^{cd}	—	67. $33\frac{1}{2}$
574*	60. 49	3024^{cd}–3025^{ab}	—
43. 45	60. 50^{abcd}	3025^{cd}–3026^{ab}	67. $25\frac{1}{2}^{cdab}$
575*	—	—	—
43. 46–48^{ef}	60. 50^{ef}–53	3026^{cd}–3029	67. $28\frac{1}{2}$–$30\frac{1}{2}$, 31
576*	60. 54	—	67. 32
43. 49	60. 55	3030	67. $34\frac{1}{2}$
577*	—	—	—
43. 50^{abcdef}–63	60. 56–70^{ab}	3031–3045^{ab}	67. $35\frac{1}{2}$, 36, 37–49
578*	60. 70^{cd}–72^{ab}	3045^{cd}–3047^{ab}	—
43. 64^{ab}	60. 72^{cd}	3047^{cd}	67. 50^{ab}
579*	—	—	—
580*	—	—	67. 50^{cd}
43. 64^{cd}	60. 73^{ab}	3048^{ab}	—
43. 65	60. 73^{cd}–74^{ab}	3048^{cd}–3049^{ab}	—
581* (subst., 65)	—	—	67. 51
43. 66^{abcd}	60. 74^{cd}–75^{ab}	3049^{cd}–3050^{ab}	67. 52
582*	60. 75^{cd}–76^{ab}	3050^{cd}–3051^{ab}	—
583*	—	—	67. 53^{ab}
43. 66^{ef}	60. 76^{cd}	3051^{cd}	67. 53^{cd}
584*	60. 77^{ab}	3052^{ab}	—
43. 67	60. 77^{cd}–78^{ab}	3052^{cd}–3053^{ab}	67. 54
585* (subst., 67^{ab})	—	—	—
586* (subst., 67)	—	—	—
43. 68	60. 78^{cd}–79^{ab}	3053^{cd}–3054^{ab}	67. 55
587*	—	—	67. 56, 57
43. 69–72^{cd}	60. 79^{cd}–83^{ab}	3054^{cd}–3058^{ab}	67. 58–61
43. 72^{ef}–73^{cd}	60. 83^{cd}–84	3058^{cd}–3059	67. $61\frac{1}{2}$, $62\frac{1}{2}$
43. 73^{ef}–75	60. 85–86^{ef}	3060–3061, 3062	67. 63, 64–65

Crit. Ed.	Bom. Ed	Cal. Ed.	Madras Ed
588*	60 87, 88	—	67 66–67
589*	—	—	67 $67\frac{1}{2}$, $68\frac{1}{2}$, 69
590*	60. 89^{ab}	—	67. 70^{ab}
43 $76–77^{ab}$	60. 89^{cd}–90	$3063–3064^{ab}$	67. 70^{cd}, $70\frac{1}{2}$, $71\frac{1}{2}^{ab}$
591*	60 91^{ab}	3064^{cd}	—
43. 77^{cd}	60 91^{cd}	3065^{ab}	—
592* (subst., 77^{cd})	—	—	67. $71\frac{1}{2}^{cd}$
593* („ „)	—	—	—
594*	—	—	67 $72\frac{1}{2}–73\frac{1}{2}$
43 78	60 92	3065^{cd}, 3066	67 $74\frac{1}{2}$
44 $1–2^{ab}$	61 $1–2^{ab}$	$3067–3068^{ab}$	68 $1–2^{ab}$
595*	—	—	68 2^{cd}–3, $3\frac{1}{2}$, $4\frac{1}{2}^{ab}$
44 2^{cd}	61 2^{cd}	3068^{cd}	68 $4\frac{1}{2}^{cd}$
596*	—	—	68 5
44 3	61. 3	3069	68 6
597*	—	—	68 $7–8^{ab}$
44 4–13	61. 4–13	3070–3079	68 8^{cd}, $8\frac{1}{2}$, $9\frac{1}{2}–17\frac{1}{2}$
44 14	61 14	3080	—
598* (subst., 14)	—	—	68. $18\frac{1}{2}$
44 $15–21^{ab}$	61 $15–21^{ab}$	$3081–3087^{ab}$	68. $19\frac{1}{2}–25\frac{1}{2}^{ab}$
599*	—	—	68 $25\frac{1}{2}^{cd}$
44 21^{cd}–27	61 21^{cd}–27	3087^{cd}–3093	68 26, 27–32
600*	—	—	68 33^{ab}
44 28–32	61 28–32	3094–3098	68 33^{cd}, $33\frac{1}{2}$, $34\frac{1}{2}–37\frac{1}{2}$
601*	61 33–34	3099–3100	68 $38\frac{1}{2}$, 69 1
44 $33–38^{cd}$	61 35–40	3101–3106	69 2–7
602*	—	—	69. 8^{ab}
44 38^{ef}	61 41^{ab}	3107^{ab}	69 8^{cd}
603*	—	—	69 9^{ab}
44 $39–40^{ab}$	61 41^{cd}–42	3107^{cd}–3108	69 9^{cd}, $9\frac{1}{2}$, $10\frac{1}{2}^{ab}$
604*	—	—	69 $10\frac{1}{2}^{cd}$
44 $40^{cdef}–41^{ab}$	61 $43–44^{ab}$	$3109–3110^{ab}$	69 $11\frac{1}{2}^{ab}$, $12\frac{1}{2}^{cd}$, $13\frac{1}{2}^{ab}$
605*	—	—	69. $13\frac{1}{2}^{cd}$
44 41^{cd}	61 44^{cd}	3110^{cd}	69 14
606*	—	—	—
44 $42–43^{ab}$	61 $45–46^{ab}$	$3111–3112^{ab}$	69. $15–16^{ab}$
607*	—	—	—
44. $43^{cd}–44^{cd}$	61. 46^{cd}–47	3112^{cd}–3113	69. 16^{cd}–17

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
44. 44^{ef}–45^{cd}	61. 48–49^{ab}	3114–3115^{ab}	69. $17\frac{1}{2}$, $18\frac{1}{2}$
44. 45^{ef}	61. 49^{cd}	3115^{cd}	—
608* (subst., 45^{ef})	—	—	69. 19
44. 46–48^{ef}	61. 50–53^{ab}	3116–3119^{ab}	69. 20–21, $21\frac{1}{2}$, $22\frac{1}{2}$
609*	—	—	—
44. 49^{abcdef}–51^{ab}	61. 53^{cd}–56^{ab}	3119^{cd}–3122^{ab}	69. $23\frac{1}{2}$–$25\frac{1}{2}$
44. 51^{cd}–52^{ab}	61. 56^{cd}–57^{ab}	3122^{cd}–3123^{ab}	69. 26, 27^{ab}
44. 52^{cd}	61. 57^{cd}	3123^{cd}	69. 27^{cd} (= $11\frac{1}{2}^{cd}$)
44. 53^{ab}	61. 58^{ab}	3124^{ab}	69. 28^{ab} (= $12\frac{1}{2}^{ab}$)
44. 53^{cd}–55^{ab}	61. 58^{cd}–60^{ab}	3124^{cd}–3126^{ab}	69. 28^{cd}–30^{ab}
44. 55^{cd}	—	—	69. 30^{cd}
610* (subst., 55^{cd})	61. 60^{cd}	3126^{cd}	—
App I, 17	61. 61–74^{ef}	3127–3140, 3141	—
App I, 18, 1–11	62. 1–6^{ab}	3142–3147^{ab}	—
,, 12–67	62. 6^{cd}–33, 34	3147^{cd}–3174, 3175	70. 4–25
,, 68–143	63. 1–37^{ef}	3176–3213, 3214	71. 1–$39\frac{1}{2}$
611*	—	—	70. 1–2
612*, 613*	—	—	—
614*, 615*	—	—	70. 3
45. 1–9	64. 1–9	3215–3223	72. 1–9
616*	64. 10^{ab}	3224^{ab}	—
617*	64. 10^{cd}–14^{ab}	3224^{cd}–3228^{ab}	—
45. 10–11^{ab}	64. 14^{cd}–15	3228^{cd}–3229	72. 10–11^{ab}
618*	64. 16	3230	—
45. 11^{cd}–13^{ab}	64. 17–18	3231–3232	72. 11^{cd}–13^{ab}
619*	64. 19–20^{ab}	3233–3234^{ab}	—
45. 13^{cd}	—	—	72. 13^{cd}
620* (subst., 13^{cd})	64. 20^{cd}	3234^{cd}	—
45. 14^{a}	64. 21^{a}	3235^{a}	72. 14^{a}
45. 14^{bcd}	—	—	72. 14^{bcd}
621* (subst., 14^{bcd})	64. 21^{bcd}	3235^{bcd}	—
45. 15	64. 22	3236	72. 15
622*	64. 23–27	3237–3241	—
45. 16^{ab}	—	—	72. 16^{ab}
623* (subst., 16^{ab})	64. 28^{ab}	3242^{ab}	—
45. 16^{cd}–17^{ab}	64. 28^{cd}–29^{ab}	3242^{cd}–3243^{ab}	72. 16^{cd}, $16\frac{1}{2}$
45. 17^{cd}–18	64. 29^{cd}–30	3243^{cd}–3244	72. $17\frac{1}{2}$–$18\frac{1}{2}^{ab}$
624*	—	—	72. $18\frac{1}{2}^{cd}$

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
625*	64 31^{ab}	3245^{ab}	—
45 19^{ab}	—	—	72. $19\frac{1}{2}^{ab}$
45 19^{cd}–24	64 31^{cd}–36	3245^{cd}–3250	72 $19\frac{1}{2}^{cd}$–$24\frac{1}{2}$
45 25^{ab}	64 37^{ab}	—	72 $25\frac{1}{2}^{ab}$
45 25^{cd}–28^{ab}	64 37^{cd}–40^{ab}	3251–3253	72. $25\frac{1}{2}^{cd}$–$27\frac{1}{2}$, 28
45 28^{cd}–32^{cd}	64 40^{cd}–44	3254–3258^{ab}	72 29, $29\frac{1}{2}$–$32\frac{1}{2}$
45 32^{ef}–33^{cd}	64 45–46^{ab}	3258^{cd}–3259	72 33, 34
45 33^{ef}–41^{cd}	64 46^{cd}–54	3260–3268^{ab}	72 35, $35\frac{1}{2}$, $36\frac{1}{2}$–$42\frac{1}{2}$
45 41^{ef}–42^{cd}	64 55–56^{ab}	3268^{cd}–3269	72. 43, 44
45 42^{ef}–44^{cd}	64 56^{cd}–58	3270–3272^{ab}	72 $44\frac{1}{2}$, $45\frac{1}{2}$–$46\frac{1}{2}$
626*	64 59^{cd}	3273^{ab}	72 48^{ab}
45 44^{ef}	64 59^{ab}	3272^{cd}	72 47
627*	—	—	—
45 45–49	64 60–64	3273^{cd}–3278^{ab}	72 48^{cd}, $48\frac{1}{2}$, $49\frac{1}{2}$–$52\frac{1}{2}$
628*, 629*	64 65–66	3278^{cd}–3280^{ab}	—
630*	—	—	—
631*	—	—	72 $53\frac{1}{2}$
45 50^{ab}	64 67^{ab}	3280^{cd}	—
632* (subst , 50^{ab})	—	—	73. 1^{ab}
633*	—	—	73 1^{cd}–2
45 50^{cd}	64 67^{cd}	3281^{ab}	—
634* (subst , 50^{cd})	—	—	73 3^{ab}
635*	—	—	73. 3^{cd}, $3\frac{1}{2}$
45 51	—	—	73 $4\frac{1}{2}$
45 52^{ab}	64 68^{ab}	3281^{cd}	73 $5\frac{1}{2}^{ab}$
636*	—	—	73 $5\frac{1}{2}^{cd}$, 6, 7^{ab}
45 52^{cd}–54	64 68^{cd}–70	3282–3283, 3284	73 7^{cd}–9
45 55–65^{ab}	65 1–11^{ab}	3285–3295^{ab}	73 10–20^{ab}
637*	65 11^{cd}–12^{cd}	3295^{cd}–3296	—
45 65^{cd}	65 12^{ef}	3297	73. 20^{cd}
638*	—	—	73 21^{ab}
45 66	65 13	3298	73. 21^{cd}, $21\frac{1}{2}$
639*	—	—	73 22
45 67–69	65 14–16	3299–3301	73 $22\frac{1}{2}$, 23, 24–25
640*	—	—	—
45 70	65 17	3302	73 26
641*	—	—	—
642*	—	—	73 27, $27\frac{1}{2}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal Ed.	Madras Ed
45 $71–73^{a}$	65. $18–20^{a}$	$3303–3305^{a}$	73. $28\frac{1}{2}–29\frac{1}{2}$, †$30^{a}$
643*	—	—	73. †30^{b}, 31^{a}
45. 73^{bcd}	65. 20^{bcd}	3305^{bcd}	73. 31^{bcd}
644*	65. 21^{ab}	3306^{ab}	—
645*	—	—	—
646*	65. 21^{cd}	3306^{cd}	—
46. 1–2	65. 22–23	3307–3308	74. 1–2 ‡
46. 3–5	66. 1–3	3309–3311	74. $3\frac{1}{2}–5\frac{1}{2}$
46. 6^{ab}	66. 4^{ab}	3312^{ab}	—
647* (subst , 6^{ab})	—	—	74. $6\frac{1}{2}^{ab}$
648*	66. 4^{cd}	3312^{cd}	—
46. $6^{cd}–9^{cd}$	66 $5–8^{ab}$	$3313–3316^{ab}$	74 $6\frac{1}{2}^{cd}–9\frac{1}{2}$
46. $9^{ef}–10^{ab}$	66 $8^{cd}–9^{ab}$	$3316^{cd}–3317^{ab}$	74. $10\frac{1}{2}$
649*	—	—	74. 11
46. $10^{cd}–13$	66. $9^{cd}–12$	$3317^{cd}–3320$	74 12–13, $13\frac{1}{2}$, $14\frac{1}{2}$
46. 14	66. 13	3321	74. 15, $15\frac{1}{2}$
46 15^{ab}	66 14^{ab}	3322^{ab}	74 25
46. $15^{cd}–16$	66 $14^{cd}–15$	$3322^{cd}–3323$	74 $16\frac{1}{2}–17\frac{1}{2}^{ab}$
650*	—	—	—
46. $17–20^{ab}$	66. $16–19^{ab}$	$3324–3327^{ab}$	74. $17\frac{1}{2}^{cd}$, 18, $19–21^{ab}$
46. 20^{cd}	66. 19^{cd}	3327^{cd}	74. 21^{cd} (± $23\frac{1}{2}$)
46. 21–22	66. 20–21	3328–3329	74 22 (± $24\frac{1}{2}$), 23
46 $23–31^{ab}$	66. $22–30^{ab}$	$3330–3338^{ab}$	74 $26–34^{ab}$
46. 31^{cd}	66. 30^{cd}	3338^{cd}	—
651* (subst., 31^{cd})	—	—	74. 34^{cd}
46. 32–37	66. 31–36	3339–3344	74. 35–40
652*	—	—	74. 41–42
46. 38	66. 37	3345	—
653* (subst., 38)	—	—	74. 43
46. $39–40^{a}$	66. $38–39^{a}$	$3346–3347^{a}$	74. $44–45^{a}$
654*	—	—	—
46. $40^{b}–45$	66. $39^{b}–44$	$3347^{b}–3352$	74. $45^{b}–50$
46. 46	66. 45	3353	—
655* (subst., 46)	—	—	74. 51
656*, 1–10	—	—	74. 52, $52\frac{1}{2}$, $53\frac{1}{2}$
656*, 11–18	—	—	74. 54, 55, $55\frac{1}{2}$
46. 47	66 46	3354	74. $56\frac{1}{2}$

† 73. 30^{ab} is one-line stanza.

‡ 74 $2\frac{1}{2}$ not recorded in any MS of the Crit. App

Crit Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
657*	—	—	74 57½
46 48	66 47	3355	74 58½
658*	66 48	3356	—
47 1	67 1	3357	75 1
659*	—	—	75 2–3
47 2	67 2	3358	75. 4
47 3	67 3	3359	—
660* (subst , 3)	—	—	75 5
661*	—	—	75 6–8^{ab}
662*	67 4–6	3360–3362	—
47 4	67. 7	3363	75 11
47 5	67 8	3364	—
663* (subst , 5)	—	—	75 8^{cd}–9^{ab}
664*	—	—	75 9^{cd}–10
665*	67 9^{ab}	3365^{ab}	—
47 6^{ab}	67 9^{cd}	3365^{cd}	75. 12^{ab}
47 6^{cd}	67 10^{ab}	3366^{ab}	—
666* (subst , 6^{cd})	—	—	75. 12^{cd}
667*	67 10^{cd}	3366^{cd}	—
47 7	67. 11	3367	—
668* (subst , 7)	—	—	75 13
47 8–9	67 12–13	3368–3369	75 14–15
47 10	67 20^{cd}, 14^{ab}	3376^{cd}, 3370^{ab}	75 18^{ab}, 16^{ab}
App I, 19	67 14^{cd}–18	3370^{cd}–3374	—
669*	—	—	75 16^{cd}
47 11	67 20^{ab}, 21^{ab}	3376^{ab}, 3377^{ab}	75 17^{cd}, 18^{cd}
670*	—	—	75 19
47 12^{ab}	67 19^{ab}	3375^{ab}	75 20^{ab}
671*	—	—	75 20^{cd}, 20½
47 12^{cd}	67 19^{cd}	3375^{cd}	75 17^{ab}
47 13–14	67 21^{cd}–22, 23	3377^{cd}–3378, 3379	75. 21½, 22, 22½
48 1	68 1	3380	76 1
672*	68 2^{ab}	3381^{ab}	—
673*, 1–2	68 2^{cd}	3381^{cd}	—
674*	—	—	—
673*, 3–4	68 3^{ab}	3382^{ab}	—
675*, 676*	68 3^{cd}–4	3382^{cd}–3383	—
677*	—	—	76. 1½, 2½–4½

Crit Ed.	Bom. Ed.	Cal Ed.	Madras Ed.
48. 2–3	68. 5–6	3384–3385	76. $5\frac{1}{2}$–$6\frac{1}{2}$
48. 4	68. 7	3386	—
678* (subst., 4)	—	—	76. $7\frac{1}{2}$
48. 5	68. 8	3387	—
679* (subst., 5)	—	—	76. $8\frac{1}{2}$
680*	68. 9	3388	—
48. 6^{ab}	68. 10^{ab}	3389^{ab}	76. $9\frac{1}{2}^{ab}$
48. 6^{cd}	68. 10^{cd}	3389^{cd}	—
681* (subst., 6^{cd})	—	—	76. $9\frac{1}{2}^{cd}$
48. 7^{abe}	68. 11^{abe}	3390^{abe}	76. $10\frac{1}{2}^{abe}$
682*	—	—	76. $10\frac{1}{2}^{d}$, $11\frac{1}{2}^{a}$
48. 7^{d}–9	68. 11^{d}–13	3390^{d}–3392	76. $11\frac{1}{2}^{bcd}$, 12, 13
48. 10–12	68. 14–16	3393–3395	76. $13\frac{1}{2}$, 14, 15–16
48. 13^{abcdef}	68. 25–26^{ab}	3396–3397^{ab}	76. 17, $17\frac{1}{2}$ (± 32)
App. I, 20, 1–18	68. 17–21^{ab}	—	76. $18\frac{1}{2}$–$21\frac{1}{2}$, 22
” 19–28	—	—	76. 23–24, $24\frac{1}{2}$
” 29–34	68. 21^{cdef}–22^{ab}	—	76. $25\frac{1}{2}$–$26\frac{1}{2}^{ab}$
” 35–44	—	—	76. $26\frac{1}{2}^{cd}$–$28\frac{1}{2}$
” 45–54	68. 22^{cd}–24	—	76. 29, 30–31
48. 14	68. 26^{cd}–27^{ab}	3397^{cd}–3398^{ab}	76. 33
683*, 684*	68. 27^{cd}–29^{ab}	3398^{cd}–3400^{ab}	—
685*	—	—	—
48. 15	68. 29^{cd}–30^{ab}	3400^{cd}–3401^{ab}	76. 34
686*	68. 30^{cdef}	3401^{cd}, 3402	—
49. 1–6^{ab}	69. 1–6^{ab}	3403–3408^{ab}	77. 1–6^{ab}
687*	69. 6^{cd}	3408^{cd}	—
49. 6^{cd}–9	69. 7–10^{ab}	3409–3412^{ab}	77. 6^{cd}–9
688*	—	—	77. $9\frac{1}{2}$
49. 10–11^{cd}	69. 10^{cd}–12^{ab}	3412^{cd}–3414^{ab}	77. $10\frac{1}{2}$–$11\frac{1}{2}$
49. 11^{ef}–13^{cd}	69. 12^{cd}–14	3414^{cd}–3416	77. $12\frac{1}{2}$, 13, 14
689*	—	—	77. 15^{ab}
49. 13^{ef}	69. 15^{ab}	3417	77. 15^{cd}
690*	69. 15^{cd}	3418	77. $15\frac{1}{2}$
49. 14^{abcdef}	69. 16–17^{ab}	3419–3420^{ab}	77. $16\frac{1}{2}$, 17
691*	69. 17^{cd}	3420^{cd}	—
49. 15–22^{abcde}	69. 18–26^{a}	3421–3429^{a}	77. 18–25, $25\frac{1}{2}^{a}$ †
692*	69. 26^{bcd}	3429^{bcd}	—

† 77. $25\frac{1}{2}^{ab}$ is one-line stanza.

Crit Ed.	Bom. Ed	Cal Ed.	Madras Ed
49 22^{f}	—	—	77 $25\frac{1}{2}^{b}$ †
49 $23\text{–}26^{ab}$	69. $27\text{–}30^{ab}$	$3430\text{–}3433^{ab}$	77 $26\frac{1}{2}\text{–}29\frac{1}{2}^{ab}$
693*	—	—	77 $29\frac{1}{2}^{cd}$
49 26^{cd}–27	69. 30^{cd}–31	3433^{cd}–3434	77. 30, 31
49 28^{ab}, 28^{cd}	69. 32^{ab}, 34^{ab}	—	77 32^{ab}, 34^{ab}
49 29^{ab}	—	—	77 33^{ab}
49 29^{cd}	69. 32^{cd} (= 34^{cd})	3435^{ab} (± 3435^{cd})	77. 32^{cd}(=33^{cd},=34^{cd})
694*	69 33	3436	—
49 30^{ab}	69 34^{ef}	3437^{ab}	77 35^{ab}
695*	69 35^{ab}	—	—
49 30^{cd}–44^{ef}	69 35^{cd}–50^{ab}	3437^{cd}–3452^{ab}	77 35^{cd}–48, $48\frac{1}{2}$, $49\frac{1}{2}$
49 45^{ab}	69 50^{cd}	3452^{cd}	—
696*(subst , 45^{ab})	—	—	77 50
49 45^{cd}	69 51^{ab}	3453^{ab}	77 $50\frac{1}{2}$
697*	69 51^{cd}	3453^{cd}	—
49 45^{ef}–46^{cd}	69. 52–53^{ab}	3454–3455^{ab}	77. 51, 52
49 46^{ef}–48^{ab}	69. 53^{cd}–55^{ab}	3455^{cd}–3457^{ab}	77 53, $53\frac{1}{2}\text{–}54\frac{1}{2}^{ab}$
49. 48^{cd}	69 55^{cd}	3457^{cd}	77. $54\frac{1}{2}^{cd}$ (± $55\frac{1}{2}^{cd}$)
698*,1(subst , 48^{cd})	—	—	—
49. 49^{ab}	69. 56^{ab}	3458^{ab}	77 $55\frac{1}{2}^{ab}$ (± $56\frac{1}{2}^{ab}$)
698*,2(subst ,49^{ab})	—	—	—
49. 49^{cd}	69 56^{cd}	3458^{cd}	77 $57\frac{1}{2}^{cd}$
699*	—	—	—
700*	69 57	3459	77 $56\frac{1}{2}^{cd}$ (=58), $57\frac{1}{2}^{ab}$
49 50	69 58	3460	77 59
49 51	69 59	3461	77 60^{ab}(= $61\frac{1}{2}^{ab}$),60^{cd}
49 52	69 60	3462	77 $60\frac{1}{2}$, $61\frac{1}{2}^{cd}$
701*	69 61	3463	—
702*	—	—	—
49 53^{abcdef}	69 62–63^{ab}	3464–3465^{ab}	77 $62\frac{1}{2}\text{–}63\frac{1}{2}^{ab}$
703*	—	—	77. $63\frac{1}{2}^{cd}$
49 54–55^{cd}	69 63^{cd}–65^{ab}	3465^{cd}–3467^{ab}	77 $64\frac{1}{2}\text{–}65\frac{1}{2}$
49 55^{ef}–56^{ab}	69. 65^{cd}–66^{ab}	3467^{cd}–3468^{ab}	77 66, 67^{ab}
704*	69 66^{cd}	3468^{cd}	—
49. 56^{cd}–60^{cd}	69 67–71^{ab}	3469, 3470–3473	77 67^{cd}–71
49 60^{ef}–68^{ab}	69 71^{cd}–74^{ab}	3474, 3475–3477^{ab}	77. $71\frac{1}{2}$, $72\frac{1}{2}\text{–}74\frac{1}{2}^{ab}$
705*	—	—	—

† 77 $25\frac{1}{2}^{ab}$ is one-line stanza.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
706*	69. 74^{cd}	3477^{cd}	—
49. 63^{cd}	69. 75	3478	77. $74\frac{1}{2}^{cd}$, 75
707*	—	—	—
49. 64^{a}	69. 76^{a}	3479^{a}	77. 76^{a}
708*	—	—	—
49. 64^{b}	69. 76^{b}	3479^{b}	77. 76^{b}
709*	69. 76^{cd}–78	3479^{cd}–3481	—
710*	—	—	—
49. 64^{cd}–65^{ab}	69. 79	3482	77. 76^{cd}, $76\frac{1}{2}$
711*, 712*	69. 80–81^{ab}	3483–3484^{ab}	77. $77\frac{1}{2}$–$78\frac{1}{2}^{ab}$
49. 65^{cd}–66	69. 81^{cd}–82	3484^{cd}–3485	77. $78\frac{1}{2}^{cd}$–$79\frac{1}{2}$
713*, 714*	—	—	77. $81\frac{1}{2}^{cd}$, $80\frac{1}{2}$
49 67^{ab}	69. 83^{ab}	3486^{ab}	77. $81\frac{1}{2}^{ab}$ (= $82\frac{1}{2}^{ab}$)
49. 67^{cd}	69. 83^{cd}	3486^{cd}	77 $82\frac{1}{2}^{cd}$ (= $85\frac{1}{2}^{cd}$)
49. 68–69	69. 84–85	3487–3488	77. $83\frac{1}{2}$–$84\frac{1}{2}$
715*	69. 86	3489	77. $85\frac{1}{2}^{ab}$, 86
49. 70–71	69. 87–88	3490–3491	77. 87–88
49. 72–73^{ab}	70. 1–2^{ab}	3492–3493^{ab}	78. 1–2^{ab}
716*	—	—	—
49. 73^{cd}–74^{ab}	70. 2^{cd}–3^{ab}	3493^{cd}–3494^{ab}	78. 2^{cd}–3^{ab}
717*	70. 3^{cd}	3494^{cd}	78. 3^{cd}
49. 74^{cd}	70. 4^{ab}	3495^{ab}	78. 5^{ab}
718*	70. 4^{cd}	3495^{cd}	78. 5^{cd} (= 8^{cd})
49. 75–77	70. 5–7	3496–3498	78. 4, 7, 8^{ab}, $8\frac{1}{2}$
49 78–80	70. 8–10	3499–3501	78. 6, $9\frac{1}{2}$–$10\frac{1}{2}$
719*	70. 11^{ab}	3502^{ab}	78. $11\frac{1}{2}^{ab}$
720*	70. 11^{cd}	3502^{cd}	—
721*	—	—	—
722*	—	—	78. $11\frac{1}{2}^{cd}$
App I, 21	—	—	78. $12\frac{1}{2}$–$17\frac{1}{2}$
49. 81	70 12	3503	78 $18\frac{1}{2}$(=$26\frac{1}{2}^{cd}$–$27\frac{1}{2}^{ab}$)
49. 82–84	70 13–15	3504–3506	78. $27\frac{1}{2}^{cd}$–$30\frac{1}{2}^{ab}$
App I, 22	—	—	78. $19\frac{1}{2}$–$26\frac{1}{2}^{ab}$
723*, 724*	—	—	78 $30\frac{1}{2}^{cd}$–$32\frac{1}{2}^{ab}$
49. 85–86	70. 16–17	3507–3508	78. $32\frac{1}{2}^{cd}$–$34\frac{1}{2}^{ab}$
725*	70. 18–20	3509–3511	—
49. 87–88^{ab}	70. 21–22^{ab}	3512–3513^{ab}	78. $34\frac{1}{2}^{cd}$, $35\frac{1}{2}$, $36\frac{1}{2}^{ab}$
726*	70. 22^{cd}	3513^{cd}	78. $36\frac{1}{2}^{cd}$

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
$49.\ 88^{cd}$	$70.\ 23^{ab}$	3514^{ab}	—
727* (subst., 88^{cd})	—	—	78. 37
728*	—	—	—
$49.\ 89–91^{ab}$	$70.\ 23^{cd}–25$	$3514^{cd}–3516$	78. 38, 38½, 39, 39½
729*	70. 26–28	3517–3519	—
$49.\ 91^{cd}–97$	$70.\ 29–35^{ab}$	$3520–3526^{ab}$	78. 40, 41–46
730*	$70.\ 35^{cd}–36^{ab}$	$3526^{cd}–3527^{ab}$	—
$49.\ 98^{ab}$	$70.\ 36^{cd}$ ($= 38^{ab}$)	3527^{cd} ($= 3529^{ab}$)	$78.\ 47^{ab}$
731*	$70.\ 38^{cd}–39^{ab}$	$3529^{cd}–3530^{ab}$	—
$49.\ 98^{cd}$	$70.\ 37^{ab}$	3528^{ab}	$78.\ 50^{cd}$
732*	$70.\ 37^{cd}$	3528^{cd}	—
$49.\ 98^{ef}–99^{ab}$	$70.\ 39^{cd}–40^{ab}$	$3530^{cd}–3531^{ab}$	$78.\ 47^{cd}$, 48^{cd}
$49.\ 99^{cd}–100^{ab}$	70. 41	3532	78. 49
$49.\ 100^{cdef}$	$70.\ 42^{ab}$, 40^{cd}	3533^{ab}, 3531^{cd}	$78.\ 48^{ab}$, 50^{ab}
49. 101–106	$70.\ 42^{cd}–47$, 48	$3533^{cd}–3538$, 3539	79. 1–6
$49.\ 107–109^{cd}$	$70.\ 49^{abcdef}–51^{ab}$	3540–3542	79. 7–9
$49.\ 109^{ef}–112^{cd}$	$70.\ 51^{cd}–54$	$3543–3546^{ab}$	$79.\ 10–13^{ab}$
$49.\ 112^{ef}–113^{cd}$	$70.\ 55–56^{ab}$	$3546^{cd}–3547$	$79.\ 13^{cd}–14$
$49.\ 113^{ef}–114^{cd}$	$70.\ 56^{cd}–57$	$3548–3549^{ab}$	79. 14½, 15½
$49.\ 114^{ef}–116$	70. 58–59, 60	$3549^{cd}–3551$	79. 16, 17–18
733*	71. 1	3552	—
$50.\ 1–2^{cd}$	71. 2–3	3553–3554	80. 1, 1½, 2½^{ab}
$50.\ 2^{ef}–3^{cd}$	$71.\ 4–5^{ab}$	$3555–3556^{ab}$	80. 2½^{cd}–3½
$50.\ 3^{ef}–9$	$71.\ 5^{cd}–11$	$3556^{cd}–3562$	80. 4, 5–10
50. 10–14	$71.\ 12–16^{cd}$	3563–3567	80. 10½, 11, 12–15
734*	$71.\ 16^{ef}$	3568^{ab}	—
$50.\ 15^{ab}$	$71.\ 17^{ab}$	3568^{cd}	$80.\ 16^{ab}$
$50.\ 15^{cd}$	$71.\ 17^{cd}$	3569^{ab}	—
735* (subst., 15^{cd})	—	—	$80.\ 16^{cd}$
$50.\ 15^{ef}–17$	$71.\ 18–20^{ab}$	$3569^{cd}–3571$	80. 16½, 17½–18½
$50.\ 18^{abcdef}$	$71.\ 20^{cd}–21$	$3572–3573^{ab}$	80. 19, 20
736*	—	—	80. 20½
$50.\ 19–20^{cd}$	71. 22–23	$3573^{cd}–3575^{ab}$	80. 21½, 22, 23^{ab}
$50.\ 20^{ef}–22$	$71.\ 24–26^{ab}$	$3575^{cd}–3577$	80. 23^{cd}, 23½, 24, 25
737*	—	—	80. 25½
$50.\ 23^{abcdef}–25^{ab}$	$71.\ 26^{cd}–29^{ab}$	3578–3580	80. 31½, 32½–34½^{ab}
$50.\ 25^{cd}–34$	$71.\ 29^{cd}–38$	3581, 3582–3590	80. 34½^{cd}–43½
738*	71. 39–40	3591–3592	80. 44, 45, 45½

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal Ed	Madras Ed.
739*	—	—	—
50. 35^{ab}	72. 1^{ab}	3593^{ab}	81 1^{ab}
50. 35^{cd}	72. 1^{cd}	3593^{cd}	(± 80. $25\frac{1}{2}$)
50. 36	72. 2	3594	80. $26\frac{1}{2}^{ab}$, $27\frac{1}{2}^{ab}$
50. 37	72. 3	3595	80. $26\frac{1}{2}^{cd}$, $27\frac{1}{2}^{cd}$
740*	72. 4^{ab}	3596^{ab}	—
50. 38^{abcdef}–39	72. 4^{cd}–6	3596^{cd}–3598	80. $28\frac{1}{2}$, 29, 30
741*	72. 7^{ab}	3599^{ab}	—
50. 40^{ab}	72. 7^{cd}	3599^{cd}	80. 31^{ab}
742*	—	—	80. 31^{cd}
50. 40^{cdef}–42	72. 8–10	3600–3602	81. 1^{cd}, $1\frac{1}{2}$, $2\frac{1}{2}$, $3\frac{1}{2}$
50 43^{abcdef}–46	72 11–15^{ab}	3603–3607^{ab}	81 4, 5–8
743*	—	—	81 $8\frac{1}{2}$
50. 47	72 15^{cd}–16^{ab}	3607^{cd}–3608^{ab}	81 $9\frac{1}{2}$
744*	—	—	81. $10\frac{1}{2}$
50. 48	72. 16^{cdef}	3608^{cd}, 3609	81 $11\frac{1}{2}$
50. 49–53^{ab}	72. 17–21^{ab}	3610–3614^{ab}	81. $12\frac{1}{2}$–$16\frac{1}{2}^{ab}$
50. 53^{cdef}	72. 22^{ab}, 21^{cd}	3615^{ab}, 3614^{cd}	81 $16\frac{1}{2}^{cd}$–$17\frac{1}{2}^{ab}$
50. 54	72. 22^{cd}–23^{ab}	3615^{cd}–3616^{ab}	81 $17\frac{1}{2}^{cd}$, 18
745*, 746*	—	—	81. 21, $21\frac{1}{2}$, $22\frac{1}{2}$
747*, 1	72. 27^{cd}	3620^{cd}	—
747*, 2–3	72. 28	3621	81. $23\frac{1}{2}$
748*	—	—	81 $29\frac{1}{2}$–$30\frac{1}{2}$
50 55–56	72 23^{cd}–25^{ab}	3616^{cd}–3618^{ab}	81. 19–20
50. 57	72. 25^{cd}–26^{ab}	3618^{cd}–3619^{ab}	—
50 58	72 26^{cd}–27^{ab}	3619^{cd}–3620^{ab}	81. $28\frac{1}{2}$
50. 59–61	72. 29–31	3622–3624	81 $24\frac{1}{2}$–$26\frac{1}{2}$
749*	—	—	—
50 62	72. 32	3625	81. $27\frac{1}{2}$
50 63	72. 33	3626	—
750* (subst., 63)	—	—	81. $31\frac{1}{2}$
50. 64	72. 34	3627	81. $32\frac{1}{2}$
751*, 752*, 753*	72. 35–36	3628–3629	—
50. 65	72. 37	3630	81. $33\frac{1}{2}$
754*	72. 38–40	3631–3633	—
51. 1–6^{ab}	73. 1–6^{ab}	3634–3639^{ab}	82. 1–6^{ab}
755*	—	—	82. 6^{cd}
51. 6^{cd}–11^{ab}	73. 6^{cd}–11^{ab}	3639^{cd}–3644^{ab}	82. $6\frac{1}{2}$, $7\frac{1}{2}$–$11\frac{1}{2}^{ab}$

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
756*	—	—	—
51 11^{cd}–13^{cd}	73 11^{cd}–13	3644^{cd}–3646	82 $11\frac{1}{2}^{cd}$–$13\frac{1}{2}$
51 13^{ef}–14	73 14–15^{ab}	3647–3648^{ab}	82 $14\frac{1}{2}$, 15
757*	73 15^{cd}	3648^{cd}	—
51 15–16^{ab}	73 16–17^{ab}	3649–3650^{ab}	82 16–17^{ab}
758*	—	—	82 17^{cd}, $17\frac{1}{2}$
51 16^{cd}–19^{cd}	73 17^{cd}–20	3650^{cd}–3653	82 18, 19–21
51 19^{ef}–24^{cd}	73 21–26^{ab}	3654–3659^{ab}	82 $21\frac{1}{2}$, $22\frac{1}{2}$–$26\frac{1}{2}$
51 24^{ef}–25^{cd}	73 26^{cd}–27	3659^{cd}–3660	82 $27\frac{1}{2}$–$28\frac{1}{2}^{ab}$
51 25^{ef}–28	73 28–31^{ab}	3661–3664^{ab}	82 $28\frac{1}{2}^{cd}$–$31\frac{1}{2}$
759*	73 31^{cd}–32^{ab}	3664^{cd}–3665^{ab}	—
760*, 761*	—	—	—
51 29–30	73 32^{cd}–34^{ab}	3665^{cd}–3667^{ab}	82 $32\frac{1}{2}$–$33\frac{1}{2}$
761 A*	—	—	82 $34\frac{1}{2}^{ab}$
51 31–33^{cd}	73 34^{cd}–37^{ab}	3667^{cd}–3670^{ab}	82 $34\frac{1}{2}^{cd}$–$37\frac{1}{2}^{ab}$
762*	73 37^{cd}	3670^{cd}	82 $37\frac{1}{2}^{cd}$
51 33^{ef}–36^{ab}	73 38–40	3671–3673	82. 38, 39–41^{ab}
51 36^{cd}	73 41^{ab}	3674^{ab}	—
763* (subst , 36^{cd})	—	—	82 41^{cd}
51 37–42	73 41^{cd}–47^{ab}	3674^{cd}–3680^{ab}	82 42–47
51 43^{ab}	73 47^{cd}	3680^{cd}	—
764* (subst , 43^{ab})	—	—	82 48^{ab}
51 43^{cd}–51	73 48–56^{ab}	3681–3689^{ab}	82 48^{cd}–56
765*	—	—	82 57
51 52–54^{ab}	73 56^{cd}–58^{cd}	3689^{cd}–3691	82 58–60^{ab}
51 54^{cd}–56	73 58^{ef}–60	3692–3694^{ab}	82 60^{cd}–62
766*	—	—	—
51 57–60^{abcd}	73 61–64	3694^{cd}–3698^{ab}	82 63, 65, 64, 66
51 60^{ef}–61	73 65–66^{ab}	3698^{cd}–3699	82 67^{ab}, 69, 70^{ab}
767*	—	—	—
51 62–64	73 66^{cd}–69^{ab}	3700–3702	82 70^{cd}, $70\frac{1}{2}$, $71\frac{1}{2}$–$72\frac{1}{2}$
51 65	73 69^{cd}–70^{ab}	3703	82 67^{cd}, $67\frac{1}{2}$ (= 73)
51 66^{ab}	73 70^{cd}	3704^{ab}	82 $68\frac{1}{2}^{ab}$
768*	—	—	—
51 66^{cd}	73 71^{ab}	3704^{cd}	82 $68\frac{1}{2}^{cd}$
51 67–68	73 71^{cd}–73^{ab}	3705–3706	83 2, 3^{ab}, 1^{ab}
769*	—	—	83 1^{cd}
51 69–72	73 73^{cd}–77^{ab}	3707–3710	83 5, 3^{cd}–4, $5\frac{1}{2}$, $6\frac{1}{2}$

Crit Ed	Bom Ed.	Cal Ed.	Madras Ed
51. $73–74^{ab}$	73 $77^{cd}–78$	$3711–3712^{ab}$	83. 7½, 9^{ab}
770*	—	—	83 9^{cd}, 9½, $10½^{ab}$
51 74^{cd}	73 79^{ab}	3712^{cd}	83. 8
51. 75^{ab}	73 79^{cd}	3713^{ab}	[cf. 770*]
51. $75^{cd}–76$	73. $80–81^{ab}$	$3713^{cd}–3714$	83. $10½^{cd}–11½$
771*, 772*	73. $81^{cd}–82^{ab}$	3715	83 12½
51. 77–79	73 $82^{cd}–85^{ab}$	3716–3718	83. 13½–15½
773*	73 $85^{cd}–89^{ab}$	—	83 16½–19½
51 80–81	73 $89^{cd}–91^{ab}$	3719–3720	83 20½–21½
App. I, 23	—	—	83 22½–29½
51. 82	73. $91^{cd}–92^{ab}$	3721	83 39½
774*	—	—	83 40½–42½
51. 83–85	73 $92^{cd}–95^{ab}$	3722–3724	—
775*(subst.,83–85)	—	—	83 45½–47½
51 86^{ab}	73 95^{cd}	3725^{ab}	—
776* (subst.,86^{ab})	—	—	83. $30½^{ab}$
51. $86^{cd}–87$	73 96^{abcdef}	$3725^{cd}–3726$	83 $30½^{cd}–31½$
777*	—	—	83 32½–38½
51 88–89	73 97–98	3727–3728	83 48½–49½
778*, 779*	73. 99–100	—	83 50½, 44½
51. 90	73 101	3729	83. 51½
780*	—	—	83 52½
51 91–96	73 102–107	3730–3735	83 43½, 53½–57½
781*	73 108–109	—	83 58, $59–60^{ab}$
51. 97–99	73 110–112	3736–3738	83 60^{cd}, 61, 61½, 62½
782*	73 113	—	83 63½
51. 100^{ab}	73 114^{ab}	3739^{ab}	83. $65½^{ab}$
51 100^{cd}	73 114^{cd}	3739^{cd}	—
783* (subst , 100^{cd})	—	—	83. $65½^{cd}$
784*	73. 115	3740	83 64½
51 $101–103^{ab}$	73 $116–118^{ab}$	$3741–3743^{ab}$	83 $66½–68½^{ab}$
51 103^{cd}	73 118^{cd}	3743^{cd}	—
785* (subst , 103^{cd})	—	—	83. $68½^{cd}$
51 104–110	73 119–125	3744–3750	83 69½–75½
52. $1–7^{ab}$	74. $1–7^{ab}$	$3751–3757^{ab}$	84 $1–7^{ab}$
786*	—	—	—
52 $7^{cd}–9$	74 $7^{cd}–9$	$3757^{cd}–3759$	84. $7^{cd}–9$
787*, 1–2	74. 11	—	84. 10

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
787*, 3–6	—	—	84 11–12
787*, 7–8	74 12	—	84 12½, 13
52 10	74 10	3760	—
788* (subst , 10)	—	—	84 14
52 11–12^{ab}	74 13–14^{ab}	3761–3762^{ab}	84 15–16^{ab}
789*	—	—	—
52 12^{cd}–13	74 14^{cd}–15	3762^{cd}–3763	84 16^{cd}–17
790*, 791*	74 16–20	3764–3768	—
52 14^{abcd}	74 21	3769	84 18
792*, 793*, 794*	74 22^{ab}–23^{ab}	3770^{ab}–3771^{ab}	—
795*	74 23^{cd}	3771^{cd}	84 19^{ab}
796*	74 24^{ab}	3772^{ab}	—
52 14^{ef}–16^{ab}	74 24^{cd}–26^{ab}	3772^{cd}–3774^{ab}	84 19^{cd}–21^{ab}
52 16^{cd}–17^{ab}	74 26^{cd}–27^{ab}	3774^{cd}–3775^{ab}	84 23^{ab}, 21^{cd}
797*	74 27^{cd}	3775^{cd}	—
52 17^{cd}	74 27^{ef}	3776^{ab}	84 22^{cd}
798*	74 28^{ab}	—	84 23^{cd}
52 18–19^{ab}	74 28^{cd}–29	3776^{cd}–3777	84 22^{ab}, 24^{cdab}
52 19^{cd}	74 30^{ab}	3778^{ab}	—
799*	74 30^{cd}–32	—	—
800*	—	—	—
52 19^{ef}	74 33^{ab}	—	—
52 20–22	74 33^{cd}–36^{ab}	3778^{cd}–3781^{ab}	84 25–27
801*	74 36^{cd}	3781^{cd}	84 28^{ab}
App I, 24	74 37–46^{ab}	3782–3791^{ab}	—
802*	—	—	84 28^{cd}
App I, 25	—	—	84 29–38
52 23–27	74 46^{cd}–51^{ab}	3791^{cd}–3796^{ab}	84 39–43
52 28^{ab}	74 51^{cd}	3796^{cd}	—
803* (subst., 28^{ab})	—	—	84 44^{ab}
52 28^{cd}	74 52^{ab}	3797^{ab}	84 44^{cd}
804*	—	—	84 45^{ab}
52 29^{abcdef}	74 52^{cd}–53	3797^{cd}–3798	84 45^{cd}, 45½, 46½^{ab}
805*	—	—	84 46½^{cd}
52 30–33	74 54–57	3799–3802	84 47½–50½
806*	74 58	3803	84 51½
807*	75. 1	3804	85. 1
53. 1^{ab}	75. 2^{ab}	3805^{ab}	85. 2^{ab}

Crit Ed	Bom. Ed	Cal Ed	Madras Ed.
53 1^{cd}	75. 2^{cd}	3805^{cd}	—
808* (subst, 1^{cd})	—	—	85. 2^{cd}
53 2–3	75 3–4	3806–3807	85. 3–4
809*, 1–4	75. 5	3808	85. $4\frac{1}{2}$, $5\frac{1}{2}^{ab}$
809*, 5–8	75. 6	3809	—
53. 4^{ab}	75. 7^{ab}	3810^{ab}	85. $5\frac{1}{2}^{cd}$
53. 4^{cd}	75. 7^{cd}	3810^{cd}	—
810* (subst, 4^{cd})	—	—	85 6
53 5–9^{a}	75 8–12^{a}	3811–3815^{a}	85. 7–11^{a}
53 9^{b}	75 12^{b}	3815^{b}	—
53. 9^{cd}	75 12^{cd}	3815^{cd}	—
811* (subst, 9^{cd})	—	—	85. 11^{bcd}
53 10–12	75 13–15	3816–3818	85 12–14
812*	—	—	85 15^{ab}
53 13–14	75. 16–17	3819–3820	85. 15^{cd}, $15\frac{1}{2}$, $16\frac{1}{2}$
54. 1^{abcdef}–9	76. 1–10^{ab}	3821–3830^{ab}	86. 1, $1\frac{1}{2}$, $2\frac{1}{2}$–$9\frac{1}{2}$
813*	—	—	86. $10\frac{1}{2}^{ab}$
54. 10^{ab}	76 10^{cd}	3830^{cd}	86. $10\frac{1}{2}^{cd}$
814*	—	—	86. $11\frac{1}{2}^{ab}$
54. 10^{cdef}–13	76 11–14	3831–3834	86 $11\frac{1}{2}^{cd}$, 12, 13–15
54 14^{ab}	76 15^{ab}	3835^{ab}	—
815*	—	—	—
816* (subst, 14^{ab})	—	—	86. 16^{ab}
54 14^{cd}	76. 15^{cd}	3835^{cd}	86 16^{cd}
817*	—	—	36 $16\frac{1}{2}$–$19\frac{1}{2}^{ab}$
54. 15^{a}	76 16^{a}	3836^{a}	86 $19\frac{1}{2}^{c}$
54. 15^{b}	76. 16^{b}	3836^{b}	—
54 15^{c}	76. 16^{c}	3836^{c}	86 $19\frac{1}{2}^{d}$
818*	—	—	86 $20\frac{1}{2}$, 21^{a} †
54. 15^{d}	76 16^{d}	3836^{d}	—
54. 16^{ab}	76 17^{ab}	3837^{ab}	—
819* (subst, 16^{ab})	—	—	86 21^{b} †, 22^{a}
54. 16^{c}	76 17^{c}	3837^{c}	86 22^{b}
820*	—	—	86 22^{c}
54 16^{d}	76 17^{d}	3837^{d}	86 22^{d}
821*	76 18	3838	86 $22\frac{1}{2}$
822*	—	—	86 $23\frac{1}{2}$, 24

† 21^{ab} is a two-line triṣṭubh.

Crit Ed.	Bom Ed	Cal. Ed	Madras Ed
54 17–20^{ab}	76 19–22^{ab}	3839–3842^{ab}	86 25–28^{ab}
54 20^{cd}	76 22^{cd}	3842^{cd}	—
823* (subst, 20^{cd})	—	—	86 28^{cd}
824*	—	—	86 29
54 21^{ab}	76 23^{ab}	3843^{ab}	86. 30^{ab}
54 21^{cd}	76 23^{cd}	3843^{cd}	—
825* (subst., 21^{cd})	—	—	86. 30^{cd}
54 22–24^{ef}	76 24–26, 27	3844–3846, 3847	86 30½–32½, 33
826*	76 28	3848	86 34
54 25	76. 29	3849	86 35
827*	—	—	—
54 26^{ab}	76 30^{ab}	3850^{ab}	86 36^{ab}
828*	76 30^{cd}–31^{ab}	3850^{cd}–3851^{ab}	—
54 26^{cd}–27^{ab}	76 31^{cd}–32^{ab}	3851^{cd}–3852^{ab}	86 36^{cd}–37^{ab}
829*, 830*	—	—	—
54 27^{cd}–28^{ab}	76 32^{cd}–33^{ab}	3852^{cd}–3853^{ab}	—
831* (subst, 28^{ab})	—	—	—
54 28^{cd}	76 33^{cd}	3853^{cd}	86. 37^{cd}
App I, 26, 1–4	76 34	3854	—
App I, 26, 5–24	76 35–39	3855–3859	86 38–42
832*, 833*, 1	—	—	—
833*, 2–5	—	—	86 43
54 29	76 40	3860	86 44
55 1	77 1	3861	87 1
834*	—	—	—
55 2–5	77 2–5	3862–3865	87 1½, 2, 3, † 5–6
835*	—	—	—
55 6–8	77. 6–8	3866–3868	87 6½, 7½, 8, 9
836*, 837*	—	—	—
55 9–13	77 9–13	3869–3873	87 10–14^{ab}, 14½
55 14–15	77 14–15	3874–3875	87 15½–16½
838*, 1–3	—	—	87. 17½–18½^{ab}
838*, 4–8	—	—	—
838*, 9–10	—	—	87. 18½^{cd}, 19
838*, 11	—	—	—
55 16–17	77 16–17	3876–3877	87. 20–21
55. 18^{ab}	77 18^{ab}	3878^{ab}	87. 22^{ab} (= 14^{cd})

† 87 4 not recorded in any MS. of the Crit App

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
55. 18^{cd}–21	77. 18^{cd}–21	3878^{cd}–3881	87. 22^{cd}–25
55. 22^{ab}	77. 22^{ab}	3882^{ab}	—
839* (subst., 22^{ab})	—	—	87. 26^{ab}
55. 22^{cd}–27^{ab}	77. 22^{cd}–27^{ab}	3882^{cd}–3887^{ab}	87. 26^{cd}–31^{ab}
840*	—	—	—
55. 27^{cd}–30^{cd}	77. 27^{cd}–30	3887^{cd}–3890	87. 31^{cd}–34
55. 30^{ef}–31	77. 31–32^{ab}	3891–3892^{ab}	87. $34\frac{1}{2}$, $35\frac{1}{2}$
841*	—	—	—
55. 32–33	77. 32^{cd}–34^{ab}	3892^{cd}–3894^{ab}	87. $36\frac{1}{2}$–$37\frac{1}{2}$
842*	77. 34^{cd}	3894^{cd}	87. $38\frac{1}{2}^{ab}$
55. 34–36	77. 35–37	3895–3897	87. $38\frac{1}{2}^{cd}$, 39, 40–41
55. 37–41^{ab}	77. 38–42^{ab}	3898–3902^{ab}	88. 1–5^{ab}
843*, 1–2	77. 42^{cd}–43^{ab}	3902^{cd}–3903^{ab}	88. 5^{cd}–6^{ab}
843*, 3	77. 43^{cd}	3903^{cd}	—
55. 41^{cd}–42	77. 44–45^{ab}	3904–3905^{ab}	88. 6^{cd}, $6\frac{1}{2}$, $7\frac{1}{2}^{ab}$
844*	77. 45^{cd}	3905^{cd}	—
845*	—	—	88. $7\frac{1}{2}^{cd}$
55 43–45^{ab}	77. 46–48^{ab}	3906–3908^{ab}	88 $8\frac{1}{2}$–$9\frac{1}{2}$, 10
55. 45^{cd}	77. 48^{cd}	3908^{cd}	—
55. 46–47^{ef}	77. 49–51^{ab}	3909–3911^{ab}	88. 11^{cd}, $11\frac{1}{2}$, $12\frac{1}{2}$, 13
846*	—	—	88. 11^{ab}
55. 48–55	77. 51^{cd}–59^{ab}	3911^{cd}–3919^{ab}	88. 14–20, $20\frac{1}{2}$, 21
847*	—	—	88 $21\frac{1}{2}$, $22\frac{1}{2}$, 23
55. 56–58	77. 59^{cd}–62^{ab}	3919^{cd}–3922^{ab}	88. 24–26
848*	—	—	—
55 59–61^{cd}	77. 62^{cd}–65^{ab}	3922^{cd}–3925^{ab}	88. 27–29
55. 61^{ef}–63^{cd}	77. 65^{cd}–67	3925^{cd}–3927	88 $29\frac{1}{2}$, $30\frac{1}{2}$, 31
55. 63^{ef}–68^{cd}	77. 68–73^{ab}	3928–3933^{ab}	88 $31\frac{1}{2}$, $32\frac{1}{2}$–$36\frac{1}{2}$
55. 68^{ef}–71^{cd}	77 73^{cd}–76	3933^{cd}–3936	88 37, 38–40
55. 71^{ef}–73^{ab}	77. 77–78	3937–3938	88. $40\frac{1}{2}$, $41\frac{1}{2}$, $42\frac{1}{2}^{ab}$
849*	—	—	—
55. 73^{cdef}	77. 79	3939	88. $42\frac{1}{2}^{cd}$, 43
56. 1–3^{ab}	78. 1–3^{ab}	3940–3942^{ab}	89. 1–3^{ab}
850*	78. 3^{cd}	3942^{cd}	89. 3^{cd}
56 3^{cd}	78. 4^{ab}	3943^{ab}	89. 4^{ab}
56. 4^{ab}	78. 4^{cd}	3943^{cd}	—
851* (subst., 4^{ab})	—	—	89. 4^{cd}
56. 4^{cd}–7^{ef}	78. 5–8^{ab}	3944–3947^{ab}	89. $4\frac{1}{2}$, $5\frac{1}{2}$–$7\frac{1}{2}$, 8

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
852*	78 8^{cd}	3947^{cd}	—
56 8–15^{cd}	78 9–16	3948–3955	89 9–16
56 15^{ef}–17^{cd}	78 17–19^{ab}	3956–3958^{ab}	89 16½, 17½–18½
56 17^{ef}–19^{cd}	78 19^{cd}–21	3958^{cd}–3960	89 19, 20–21
56 19^{ef}–21^{ab}	78 22–23	3961–3962	89 21½, 22½, 23
853*	78 24^{ab}	3963^{ab}	89 24^{ab}
56 21^{cd}–23	78. 24^{cd}–26	3963^{cd}–3965	89 24^{cd}–26
56 24^{ab}	78 27^{ab} (= 28^{cd})	3966^{ab}	89 27^{ab} (= 29^{ab})
56 24^{cdef}	78. 27^{cd}–28^{ab}	3966^{cd}–3967^{ab}	89 27^{cd}–28^{ab}
854*	78. 29^{ab}	—	89 29^{cd}
855*	—	—	89 28^{cd}
56 25^{abe}	78. 29^{cd}–30^{a}	3967^{cd}–3968^{a}	89. 29½, 30½^{a}
856*	—	—	89. 30½^{bc}
56 25^{d}–29^{ab}	78. 30^{b}–33	3968^{b}–3971	89. 30½^{d}, 31–34^{ab}
857* (subst, 29^{ab})	—	—	—
858* (subst, 29^{ab})	—	—	—
56 29^{cd}–44^{ab}	78. 34–48	3972–3986	89. 34^{cd}–49^{ab}
859*	78. 49^{ab}	3987^{ab}	89. 49^{cd}
56 44^{cdef}–55^{cd}	78. 49^{cd}–61^{ab}	3987^{cd}–3999^{ab}	89. 50–61
56. 55^{ef}–56^{cd}	78 61^{cd}–62	3999^{cd}–4000	89 61½, 62½
56 56^{ef}–58	78. 63–64^{ef}	4001–4002, 4003	89. 63, 64–65
57 1	79. 1	4004	—
860* (subst, 1)	—	—	90. 1
57 2^{ab}	79. 2^{ab}	4005^{ab}	90. 2^{ab}
861*	79. 2^{cd}–6^{ab}	4005^{cd}–4009^{ab}	90 2^{cd}–6^{ab}
57 2^{cd}–3^{cd}	79 6^{cd}–7	4009^{cd}–4010	90 6^{cd}, 6½, 7½^{ab}
57 3^{ef}–5^{cd}	79 8–10^{ab}	4011–4013^{ab}	90 7½^{cd}–9½
57 5^{ef}–8	79 10^{cd}–13	4013^{cd}–4016	90 10, 11–13
862*	—	—	—
57 9	79 14	4017	90 14
57 10^{ab}	79 15^{ab}	4018^{ab}	—
863* (subst, 10^{ab})	—	—	90 15^{ab}
57 10^{cd}	79. 15^{cd}	4018^{cd}	90 15^{cd}
57 11	79 16	4019	—
864* (subst, 11)	—	—	90. 16
57. 12–15	79. 17–20	4020–4023	90. 17–19, 20 (= 31)
App. I, 27	79. 21–30	—	90. 21–30
865*	79. 31	4024	90. 32

Crit. Ed.	Bom. Ed	Cal Ed.	Madras Ed.
866*	—	—	90 33, 33½, 34½
57. 16–21^{ab}	79. 32–37^{ab}	4025–4030^{ab}	90 35½–39½, 40
57 21^{cd}–23^{ab}	79 37^{cd}–39^{ab}	4030^{cd}–4032^{ab}	90 41, 41½, 42½^{ab}
57. 23^{cd}	79. 39^{cd}	4032^{cd}	—
867* (subst , 23^{cd})	—	—	90 42½^{cd}
57. 24–26^{ab}	79 40–42^{ab}	4033–4035^{ab}	90 43½–45½^{ab}
57. 26^{cd}	—	—	90. 45½^{cd}
868* (subst., 26^{cd})	79. 42^{cd}	4035^{cd}	—
57. 27–29	79. 43–45^{cd}	4036–4038	90 46½–48½
57. 30–32	79 45^{ef}–48^{ab}	4039–4040	90. 49½–51½
869*	79. 48^{cd}	4041	90. 52
870*	—	—	90 53–54, 54½
57. 33–35	79. 49–51	4042–4045	91. 1–3
57. 36	79. 52	4046	—
871* (subst., 36)	—	—	91. 4
872*	79. 53	4047	91. 5
57. 37^{ab}	79. 54^{ab}	4048^{ab}	91. 6^{ab}
873*	—	—	91. 7^{cd}
57. 37^{cd}	79. 54^{cd}	4048^{cd}	91. 6^{cd} (= 11^{cd})
57. 38	79. 55	4049	—
874* (subst., 38)	—	—	91. 10^{ab} (=7^{ab}), 10^{cd}
57. 39	79. 56	4050	91. 8
57. 40	79. 57	4051	—
875* (subst., 40)	—	—	91. 9
876*	—	—	91 11^{ab}
57. 41–45	79 58–62	4052–4056	91 12–16
57 46–47^{ab}	79 63–64^{ab}	4057–4058^{ab}	91 17^{cd}, 17½, 18
877*	79 64^{cd}	4058^{cd}	—
57. 47^{cd}–48^{ef}	79 65–66	4059–4060	91 17^{ab}, 19, 19½
878*, 879*	79 67	4061	—
880*	—	—	—
57. 49^{ab}	79. 68^{ab}	4062^{ab}	91 20½^{ab}
881*	—	—	91. 20½^{cd}–21½, 22
57. 49^{cd}	79 68^{cd}	4062^{cd}	91 22½
882*	79. 69	4063	91. 26½
883*, 884*	—	—	91. 23½–25½^{ab}
885*	—	—	—
57. 50	79. 70	4064	—

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
886* (subst, 50)	—	—	91. $25\frac{1}{2}^{cd}$, $27\frac{1}{2}$
57 51^{abcd}	79 71	4065	91 $28\frac{1}{2}$
57 51^{ef}	79 72^{ab}	4066^{ab}	—
887* (subst, 51^{ef})	—	—	91 29
57 52–53^{ab}	79. 72^{cd}–73	4066^{cd}–4067	91. 30–31^{ab}
888*	79 74^{ab}	4068^{ab}	91 31^{cd}
57 53^{cd}	79. 74^{cd}	4068^{cd}	91 $31\frac{1}{2}$
57 54^{ab}	79 75^{ab}	4069^{ab}	—
889* (subst, 54^{ab})	—	—	91. $32\frac{1}{2}^{ab}$
57 54^{cd}–55	79 75^{cd}–76	4069^{cd}–4070	91 $32\frac{1}{2}^{cd}$–$33\frac{1}{2}$
890*	79 77–78	4071–4072	—
57 56^{ab}	79 79^{ab}	4073^{ab}	91 $34\frac{1}{2}^{ab}$
891*	79 79^{cd}	4073^{cd}	91 $34\frac{1}{2}^{cd}$
892*	—	—	—
57 56^{cdef}–59	79 80–83	4074–4077	92 1–4
893*	—	—	—
57 60–62^{a}	79 84–86^{a}	4078–4080^{a}	92. 5–7^{a}
894*	79. 86^{bc}	4080^{bc}	92 7^{bc}
57 62^{b}	79 86^{d}	4080^{d}	92 7^{d}
895*	—	—	—
57 62^{cd}	79 87^{ab}	4081^{ab}	92 8^{ab}
896*	79 87^{cd}–88	4081^{cd}–4082	92 8^{cd}–9
57 63–64^{cd}	79 89–90	4083–4084	92 10–11
57 64^{ef}–68	79 91–95^{ab}	4085–4089^{ab}	92 12, $12\frac{1}{2}$, $13\frac{1}{2}$–$15\frac{1}{2}$
57 69	79 95^{cdef}	4089^{cd}, 4090	—
897* (subst, 69)	—	—	92 $16\frac{1}{2}$
58. 1–7^{ab}	80 1–7^{ab}	4091–4097^{ab}	93 1–7^{ab}
898*	80 7^{cd}–8^{ab}	4097^{cd}–4098^{ab}	93 7^{cd}, $8\frac{1}{2}^{ab}$
58 7^{cd}	80 8^{cd}	4098^{cd}	93 $8\frac{1}{2}^{cd}$
899* (subst, 7^{cd})	—	—	93 $7\frac{1}{2}$
58 8	80 9	4099	—
900* (subst, 8)	—	—	93 $9\frac{1}{2}$
58 9^{abcdef}–11^{ab}	80 10–12	4100–4102	93 $10\frac{1}{2}$,11,12–13^{ab}
901*	80 13^{ab}	4103^{ab}	—
58. 11^{cd}–12^{cd}	80 13^{cd}–14	4103^{cd}–4104	93 13^{cd}–14
58 12^{ef}–21	80 15–24^{ab}	4105–4114^{ab}	93 $14\frac{1}{2}$, $15\frac{1}{2}$–$23\frac{1}{2}$
58 22–25^{ab}	80 24^{cd}–27	4114^{cd}–4117	93 24,$24\frac{1}{2}$,$25\frac{1}{2}$–$27\frac{1}{2}^{ab}$
902*	80 28^{ab}	4118^{ab}	93. $27\frac{1}{2}^{cd}$

Crit. Ed.	Bom Ed.	Cal Ed.	Madras Ed.
58 25^{cd}–27^{cd}	80. 28^{cd}–30	4118^{cd}–4120	93 28, 29–30
58. 27^{ef}–28	80 31, 32	4121, 4122	93. 30^{ab}, 31½
59 1^{abcd}	81 1	4123	93 32½^{ab}, 33
903*	81 2^{ab}	4124^{ab}	93. 34^{ab}
59. 1^{ef}–2	81 2^{cd}–3	4124^{cd}–4125	93. 34^{cd}–35
59. 3^{ab}	81. 4^{ab}	4126^{ab}	93. 36^{ab} (± 32½^{cd})
59 3^{cd}–6^{ab}	81. 4^{cd}–7^{ab}	4126^{cd}–4129^{ab}	93. 36^{cd}–39^{ab}
904*	—	—	—
59 6^{cd}–18^{ab}	81. 7^{cd}–19^{ab}	4129^{cd}–4141^{ab}	93. 39^{cd}–51^{ab}
905*	—	—	—
59. 18^{cd}–19	81. 19^{cd}–20	4141^{cd}–4142	93 51^{cd}–52
906*	—	—	93 53
59. 20–23	81 21–24	4143–4146	93. 54–57
907*	—	—	93. 58
59 24–25^{ab}	81. 25–26^{ab}	4147–4148^{ab}	93 59, 59½
908*	—	—	—
59. 25^{cd}–26	81. 26^{cd}–27	4148^{cd}–4149	93 60, 61
909* (subst., 26^{cd})	—	—	—
910*	—	—	93. 67–70
911*, 1–10	81 28–32	4150–4154	93 62–66
911*, 11–14	81 33–34	4155–4156	—
59 27–29	81. 35–37	4157–4159	93 71–73
912*	81. 38	4160	93 74
59. 30^{ab}	81. 39^{ab}	4161^{ab}	—
913*	—	—	—
59. 30^{cd}	81. 39^{cd}	4161^{cd}	—
914* (subst., 30)	—	—	93. 75
59. 31	81. 40	4162	93 76
915*	81. 41	4163	—
916*	—	—	93. 77
59. 32	81. 42	4164	93 78
917*	—	—	93 79–80
59. 33–42^{ab}	81. 43–52^{ab}	4165–4174^{ab}	93 81–90^{ab}
59 42^{cd}	81 52^{cd}	4174^{cd}	93. 90^{cd}
918* (subst , 42^{cd})	—	—	93 91^{cd}
919*	81. 53^{ab}	4175^{ab}	93 91^{ab}
920*	81. 53^{cd}–54^{ab}	4175^{cd}–4176^{ab}	—
59. 42^{ef}–43^{ab}	81. 54^{cd}–55^{ab}	4176^{cd}–4177^{ab}	93 91½, 92½^{ef}

Crit Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
59 43^{cd}	81 55^{cd}	4177^{cd}	—
921*, (subst., 43^{cd})	—	—	93 $92\frac{1}{2}^{cd}$
59 44^{ab}	81 56^{ab}	4178^{ab}	93 $93\frac{1}{2}^{ab}$
59 44^{cd}	81 56^{cd}	4178^{cd}	—
922* (subst., 44^{cd})	—	—	93 $93\frac{1}{2}^{cd}$
59 45	81 57	4179	93 $94\frac{1}{2}$
60 1–9	82. 1–9	4180–4188	94 1–9
923*	—	—	94. 12
60 10–12	82 10–12	4189–4191	94 10–11, 13
924*	82 13	4192	—
60 13–16	82 14–17	4193–4196	94 14–17
60 17^{ab}	82 18^{ab}	4197^{ab}	—
925* (subst., 17^{ab})	—	—	94 18^{ab}
60 17^{cd}–31	82 18^{cd}–32	4197^{cd}–4211	94 18^{cd}–32
App I, 28	—	—	94. 33–41^{ab}
60 32–33	82 33–34	4212–4213	94 41^{cd}, $41\frac{1}{2}$, $42\frac{1}{2}$
926*, 927*	82 35–36	4214–4215	94. $43\frac{1}{2}$–$44\frac{1}{2}$
928*	—	—	95 $\frac{1}{2}$
61 1^{ab}	83 1^{ab}	4216^{ab}	95 $1\frac{1}{2}^{ab}$
929*	—	—	95 $1\frac{1}{2}^{cd}$
61 1^{cd}	83 1^{cd}	4216^{cd}	95 $2\frac{1}{2}^{ab}$
930*	83 2^{ab}	4217^{ab}	95 $4\frac{1}{2}^{ab}$
61 2^{ab}	83 2^{cd}	4217^{cd}	95 $2\frac{1}{2}^{cd}$
App I, 29, 1–12	83 3–5	4218–4220	95 $4\frac{1}{2}^{cd}$–$5\frac{1}{2}$, 6, 7
„ 13–18	83 6–7^{ab}	4221–4222^{ab}	—
„ 19–24	83 7^{cd}–8	4222^{cd}–4223	95 13, † 22^{ab}
App I, 30, 1–20	—	—	95 $3\frac{1}{2}$, 8–10, 12
„ 21–25	—	—	95 14^{ab}, ‡ 11^{cd}, † 14^{d}
„ 26–48	—	—	95 § 15^{bcd}–20
„ 49–53	—	—	95. $34\frac{1}{2}^{cd}$–$35\frac{1}{2}^{abe}$
61 2^{cd}–3^{ab}	83 9	4224	—
61 3^{cd}	83 10^{ab}	4225^{ab}	95 22^{cd}
61 4^{ab}	83 11^{ab}	4225^{cd}	—
61 4^{cd}	83 10^{cd}	4226^{ab}	95 23^{ab}
931*	83 11^{cd}	4226^{cd}	—
932*, 1–4, 933*	83 12–13^{ab}	4227–4228^{ab}	95 23^{cd}–24

† 95 14^{c} and 21 are not recorded in any MS of the Crit App

‡ 95 11^{ab} = G3 insertion in App I, 30, after line 2. § 95 15^{a} = T1 G2. 3 insertion in App I, 30, after line 25.

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed.
932*, 5-12	—	—	95. 25-28
61. 5^{ab}	83. 13^{cd}	4228^{cd}	—
App I, 31	83. 14-18	4229-4233	—
61 5^{cd}	83 19^{ab}	4234^{ab}	—
934*, 935*	—	—	—
61. 6^{ab}	83 19^{cd}	4234^{cd}	—
App I, 32, 1-10	83. † 20^{cd}-24	—	95 29, $29\frac{1}{2}$, $30\frac{1}{2}$, $31\frac{1}{2}$
„ 11-22	83. 25-27	—	— ‡
61. 6^{cd}	83. 28^{ab}	4235^{ab}	95 $35\frac{1}{2}^{d}$, 36^{a}
936*	83. 28^{cd}-29^{ab}	4235^{cd}-4236^{ab}	—
61. 6^{ef}-7^{abcd}	83 29^{cd}-30^{cd}	4236^{cd}-4237	95 36^{b}-38^{a}
937*	83 31^{ab}	4238^{ab}	—
938*	—	—	95 38^{b}
61 7^{ef}	83 31^{cd}	4238^{cd}	95. 38^{cd}
939*	83 32	4239	—
61 8-10	83 33-35	4240-4242	95. 39-41
App I, 33, 1-20	83 36-40	4243-4247	—
„ 21-22	83 41	4248	95. 42
940*	—	—	95. 43^{ab}
61. 11^{ab}	83. 42^{ab}	4249^{ab}	95. 43^{cd}
941* (subst, 11^{ab})	—	—	—
61. 11^{cdef}	83. 42^{cd}-43^{ab}	4249^{cd}-4250^{ab}	95 44
942*	83. 43^{cd}-44^{ab}	4250^{cd}-4251^{ab}	96. 1
61. 12-13^{ab}	83. 44^{cd}-45	4251^{cd}-4252	96. 2-3^{ab}
943*	83 46^{ab}	4253^{ab}	—
61. 13^{cd}	83. 46^{cd}	4253^{cd}	96. 3^{cd}
944*, 945*	83. 47-48^{ab}	4254-4255^{ab}	96. † 4^{cd}-5
61 14	83 48^{cdef}	4255^{cd}-4256^{ab}	96 6
946*	—	—	—
61. 15	83. 49	4256^{cd}, 4257	96. 7
947*	83. 50^{ab}	4258^{ab}	—
948*	—	—	96 8-10, $10\frac{1}{2}$, 11, $11\frac{1}{2}$
949*	—	—	96 12
950* (subst, 949*)	—	—	—
61. 16^{abcdef}	83 50^{cd}-51	4258^{cd}-4259	96 13-14^{ab}

† Bom ed 83 20^{ab} and Madras ed 96 4^{ab} are not recorded in any MS of the Crit App

‡ Madras ed 95 $32\frac{1}{2}$-$34\frac{1}{2}^{ab}$ = T2 subst for App I 32, 15-22

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
951*	—	—	96 14^{cd}–15
61 17	83 52	4260	96 16
952*	—	—	96 17
62 1^{abcdef}–4	84 1–5^{ab}	4261–4265^{ab}	96 18, 18½, 19½–21½
953*	—	—	96 22½
62 5–8^{abcd}	84 5^{cd}–9^{ab}	4265^{cd}–4269^{ab}	96 23½–26½
62 8^{ef}	84 9^{cd}	4269^{cd}	97 ½
62 9–14^{cd}	84 10–15	4270–4275	97 1½–6½
62 14^{ef}–16	84 16–17^{ef}	4276–4277, 4278	97 7, 8–9
62 17^{a}	84 18^{a}	4279^{a}	97 10^{a}
62. 17^{bcd}	84. 18^{bcd}	4279^{bcd}	—
954* (subst , 17^{bcd})	—	—	97. 10^{bcd}
62 18–20^{ab}	84. 19–21^{ab}	4280–4282^{ab}	97. 11–13^{ab}
62 20^{cd}	—	4282^{cd}	—
62. 21^{ab}	—	4283^{ab}	97 14^{ab}
62. 21^{cd}	84 21^{cd}	4283^{cd}	97 13^{cd}
955*	84 22	4284	—
62. 22^{ab}	84. 23^{ab}	4285^{ab}	97. 14^{cd}
956*	—	—	97. 14½
62 22^{cd}	84 23^{cd}	4285^{cd}	97 $15½^{ab}$
957*	—	—	97 $15½^{cd}$
62 23	84 24	4286	97 16½
62 24^{ab}	84 25^{ab}	4287^{ab}	—
958* (subst , 24^{ab})	—	—	97 $17½^{ab}$
62 24^{cd}–25	84 25^{cd}–26	4287^{cd}–4288	97 $17½^{cd}$–18½
62 26^{a}	84 27^{a}	4289^{a}	—
959*	—	—	—
62 26^{b}	84 27^{b}	4289^{b}	—
960* (subst , 26^{ab})	—	—	97 $19½^{ab}$
62 26^{cd}	84 27^{cd}	4289^{cd}	97 $19½^{cd}$
961*	84 28^{ab}	4290^{ab}	—
62 27	84 28^{cd}–29^{ab}	4290^{cd}–4291^{ab}	97 20½
962*	84 29^{cd}	4291^{cd}	97 $21½^{ab}$
62 28^{ab}	84 30^{ab}	4292^{ab}	97 $21½^{cd}$
963*, 1–6	84 30^{cd}–31	4292^{cd}–4293	97 22½–$23½^{ab}$
963*, 7–8	84 32^{ab}	4294^{ab}	—
62 28^{ef}–30	84 32^{cd}–34	4294^{cd}–4296	97. $23½^{cd}$–25½
964*	84. 35	4297	—

Crit. Ed	Bom Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
62. 31	84. 36	4298	—
965* (subst., 31)	—	—	97. 26
App I, 34	84. 37–42	4299–4304	—
62. 32–35	85. 1–4	4305–4308	97. 27–30
62 36–38^{ab}	85. 5–7^{ab}	4309–4311^{ab}	98. 1–3^{ab}
62 38^{cd}	85 7^{cd}	4311^{cd}	—
62. 39–41	85. 8–10	{ 4312–4314 (= 4324–4326)	98. 13–15
62. 42^{ab}	85. 11^{ab}	4315^{ab}	—
62. 42^{cd}–48	85. 11^{cd}–17	4315^{cd}–4321	98. 3^{cd}–9
62 49^{a}	85. 18^{a}	4322^{a}	—
966*	—	—	—
62. 49^{b}	85. 18^{b}	4322^{b}	—
967* (subst., 49^{ab})	—	—	98 10
968*	—	—	98. 11^{a}
62. 49^{cd}–50^{ab}	85. 18^{cd}–19^{ab}	4322^{cd}–4323^{ab}	98. 11^{bcd}–12^{a}
969*	—	—	98 12^{b}
62. 50^{cd}	85. 19^{cd}	4323^{cd}	98. 12^{cd}
62. 51–54	85. 20–23	4327–4330	98. 16–19
62. 55^{ab}	85. 24^{ab}	4331^{ab}	99. 1^{ab}
970*	85. 24^{cd}	4331^{cd}	99. 1^{cd}
62. 55^{cd}	85. 25^{ab}	4332^{ab}	99. 1½
62. 56^{ab}	85. 25^{cd}	4332^{cd}	—
971* (subst., 56^{ab})	—	—	99. 2½^{ab}
62. 56^{cd}	85. 26^{ab}	4333^{ab}	99 2½^{cd}
972*	—	—	99 3½
62. 57–58	85. 26^{cd}–28^{ab}	4333^{cd}–4335^{ab}	99 4½–5½
973*	85 28^{cd}–29^{ab}	4335^{cd}–4336^{ab}	99 6½
62 59^{ab}	85 29^{cd}	4336^{cd}	99 7½^{ab}
App I, 35	85. 30–35	4337–4342	—
62 59^{cd}–62	85. 36–39^{ab}	4343–4346^{ab}	99. 7½^{cd}–10½
974*	85 39^{cdef}	4346^{cd}–4347	—
975*	—	—	99. 11½
App. I, 36, 1–44	86. 1–22^{cd}	4348–4369	—
" 45–49	86. 22^{ef}–23	4370, 4371	—
63. 1–4^{ab}	87. 1–4^{ab}	4372–4375^{ab}	100. 1–3, 4^{cd}
976*	—	—	100. 4½
63. 4^{cd}–10^{ab}	87. 4^{cd}–10^{ab}	4375^{cd}–4381^{ab}	100. 4^{ab}, 5½–10½^{ab}

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
63 10^{cd}	87 10^{cd}	4381^{cd}	—
977* (subst, 10^{cd})	—	—	100. $10\frac{1}{2}^{cd}$
63 $11–14^{ab}$	87. $11–14^{ab}$	$4382–4385^{ab}$	100 $11\frac{1}{2}–14\frac{1}{2}^{ab}$
978*, 1	87 16^{cd}	4387^{cd}	—
978*, 2–3	87. 17^{ab}, 15^{cd}	4388^{ab}, 4386^{cd}	100 $16\frac{1}{2}^{ab}$, $15\frac{1}{2}^{cd}$
978*, 4	87. 16^{ab}	4387^{ab}	—
63 $14^{cd}–15^{ab}$	87. $14^{cd}–15^{ab}$	$4385^{cd}–4386^{ab}$	100 $14\frac{1}{2}^{cd}–15\frac{1}{2}^{ab}$
979*, 1	87 17^{cd}	4388^{cd}	—
979*, 2–4	87 $17^{ef}–18$	$4389–4390^{ab}$	100 $16\frac{1}{2}^{cd}–17\frac{1}{2}$
63. $15^{cd}–17^{ab}$	87 19–20	$4390^{cd}–4392^{ab}$	100 $18\frac{1}{2}–19\frac{1}{2}$
980*, 1	87 21^{ab}	4392^{cd}	—
980*, 2	87 21^{cd}	4393^{ab}	100 $20\frac{1}{2}^{ab}$
981*	87 $22–23^{ab}$	$4393^{cd}–4394$	100 $20\frac{1}{2}^{cd}$, 21, 22^{ab}
63 17^{cd}	87 23^{cd}	4395^{ab}	100 22^{cd}
63 18^{ab}	87 24^{ab}	4395^{cd}	100 24^{ab}
982* (subst, 18^{ab})	—	—	100 23^{ab}
63 $18^{cd}–21^{ab}$	87 $24^{cd}–27^{ab}$	4396–4398	100 23^{cd}, $24^{cd}–26$
63 $21^{cd}–24^{ab}$	87 $27^{cd}–30^{ab}$	4399–4401	100 $26\frac{1}{2}$, $27\frac{1}{2}–29\frac{1}{2}^{ab}$
983*	—	—	100. $29\frac{1}{2}^{cd}–32\frac{1}{2}$
63. 24^{cd}	87 30^{cd}	4402^{ab}	—
63 $25–30^{ab}$	87 $31–36^{ab}$	$4402^{cd}–4407$	100 $33\frac{1}{2}–38\frac{1}{2}^{ab}$
63 30^{cdef}	87 $36^{cd}–37^{ab}$	4408	100 $43\frac{1}{2}^{cd}$, 44
63 $31–34^{abc}$	87 $37^{cd}–41^{a}$	$4409–4412^{abc}$	100 $45–48^{abc}$
984*	87 41^{bc}	$4412^{d}–4413^{a}$	—
63 $34^{d}–36^{ef}$	87 $41^{d}–44^{ab}$	$4413^{b}–4415$	100 $48^{d}–50$, $50\frac{1}{2}$
63 $37–38^{ab}$	87 $44^{cd}–45$	$4416–4417^{ab}$	100 $51\frac{1}{2}–52\frac{1}{2}^{ab}$
985*	—	—	100 $52\frac{1}{2}^{cd}$
63 $38^{cd}–39^{ab}$	87 46	$4417^{cd}–4418^{ab}$	100 53, 54^{ab}
986*	—	—	—
63 39^{cd}	87 47^{ab}	4418^{cd}	100 54^{cd}
987*, 1, 3	—	—	100 $54\frac{1}{2}$, $55\frac{1}{2}^{ab}$
987*, 2, 988*	—	—	—
63 39^{ef}	87. 47^{cd}	4419^{ab}	100 $55\frac{1}{2}^{cd}$
989*	87 48	$4419^{cd}–4420^{ab}$	—
63 40	87 49	$4420^{cd}–4421^{ab}$	100. $56\frac{1}{2}^{ab}$, $57\frac{1}{2}^{ab}$
990*	87. $50–51^{ab}$	$4421^{cd}–4422$	—
63 41^{ab}	87. 51^{cd}	4423^{ab}	—
991* (subst, 41^{ab})	—	—	100. $57\frac{1}{2}^{cd}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal Ed.	Madras Ed
63. 41^{cd}–42^{ab}	87. 52	4423^{cd}–4424^{ab}	100. 56$\frac{1}{2}^{cd}$, 58$\frac{1}{2}^{ab}$
App. I, 37	—	—	100. 58$\frac{1}{2}^{cd}$–68$\frac{1}{2}$
63. 42^{cd}–46	87. 53–57^{ab}	4424^{cd}–4428	100 69$\frac{1}{2}$, 70, 71–73
992*, 1–8	87. 57^{cd}–60^{ef}	4429–4432	100. 38$\frac{1}{2}^{cd}$–42$\frac{1}{2}^{ab}$
992*, 9–11	87. 61–62^{ab}	4433–4434^{ab}	—
992*, 12–13	87. 62^{cd}–63^{ab}	4434^{cd}–4435^{ab}	100. 42$\frac{1}{2}^{cd}$–43$\frac{1}{2}^{ab}$
993*, 1–6	—	—	100. 74–75
993*, 7–12	—	—	101. 3–5
63. 47^{ab}	87 63^{cd}	4435^{cd}	101. $\frac{1}{2}$ (± 5$\frac{1}{2}$)
994*	87. 64^{ab}	4436^{ab}	101. 1
63. 47^{cd}	87. 64^{cd}	4436^{cd}	101. 6
63. 48^{ab}	87 66^{ab}	4438^{ab}	—
63 48^{cd}	87. 65^{ab}	4437^{ab}	101. 2^{ab}
995*	87. 65^{cd}	4437^{cd}	101. 2^{cd} (± 7^{ab})
63. 49^{ab}	87. 66^{cd}	4438^{cd}	101. 7^{cd}
996*	87. 67	4439	—
997*	—	—	101. 8–9, 9$\frac{1}{2}$
63. 49^{cd}	87. 68^{ab}	4440^{ab}	—
63. 50^{ab}	87. 68^{cd}	4440^{cd}	101. 20$\frac{1}{2}^{cd}$
63. 50^{cd}	87. 69^{ab}	4441^{ab}	101. 10 (= 21)
998*, 999*	87. 69^{cd}–74^{ab}	4441^{cd}–4446^{ab}	—
63. 51	87. 74^{cd}–75^{ab}	4446^{cd}–4447^{ab}	101. 11
1000*	87 75^{cd}–76	4447^{cd}–4448	—
63. 52–54	87. 77–79	4449–4451	101. 11$\frac{1}{2}$, 12$\frac{1}{2}$–13$\frac{1}{2}$, 14
1001*	87. 80–81	4452–4453	—
63 55–56	87 82–83	4454–4455	101. 15–16
1002*	—	—	101 17–19, 19$\frac{1}{2}$, 20$\frac{1}{2}^{ab}$
63 57–59^{ab}	87 84–86^{ab}	4456–4458^{ab}	101 22–24^{ab}
63 59^{cd}	87. 86^{cd}	4458^{cd}	101. 24^{cd}
1003* (subst , 59^{cd})	—	—	101. 24$\frac{1}{2}$
63 60–61^{ab}	87. 87–88^{ab}	4459–4460^{ab}	101. 25$\frac{1}{2}$–26$\frac{1}{2}^{ab}$
63. 61^{cd}	87. 88^{cd}	4460^{cd}	—
1004* (subst , 61^{cd})	—	—	101 26$\frac{1}{2}^{cd}$
63 61^{ef}	87 89^{ab}	4461^{ab}	102 1^{ab}
1005*	87 89^{cd}	4461^{cd}	—
63. 62–64^{ab}	87 90–92^{ab}	4462–4464^{ab}	102 1^{cd}, 1$\frac{1}{2}$, 2$\frac{1}{2}$–3$\frac{1}{2}^{ab}$
1006*	87. 92^{cd}	4464^{cd}	102 3$\frac{1}{2}^{cd}$
63. 64^{cd}	—	—	102. 4

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed.	Madras Ed
63 65–70	87 93–98	4465–4470	102 5–10
1007*	87 99^{ab}	4471^{ab}	—
63 71–73^{ab}	87. 99^{cd}–101	4471^{cd}–4473	102 11–12, 12½
1008*	—	—	—
63 73^{cdef}	87 102	4474	102 13½
1009*	—	—	—
63 74–78^{cd}	87 103–107	4475–4479	102 14½–18½
63 78^{ef}–80^{cd}	87 108–110^{ab}	4480–4482^{ab}	102 19, 20, 20½, $21½^{ab}$
1010*	87 110^{cd}–112^{ab}	4482^{cd}–4484^{ab}	102, $21½^{cd}$–22½, 23
63 80^{ef}	87 112^{cd}	4484^{cd}	102 23½
1011*	87. 113	4485	102 24½
63 81–82^{ab}	87 114–115^{ab}	4486, 4487^{ab}	102 25½–$26½^{ab}$
1012*	87 115^{cd}	4487^{cd}	102 $26½^{cd}$
63 82^{cdef}–83	87 116–117	4488–4489	102 27½–28½
64 1–4	88 1–4	4490–4493	103 1–4
1013*	88 5^{ab}	4494^{ab}	—
64 5–9^{a}	88 5^{cd}–9^{abe}	4494^{cd}–4498^{abc}	103 5–9^{a}
64 9^{b}	—	—	103 9^{b}
64 9^{cd}	88 9^{d}–10^{a}	4498^{d}–4499^{a}	103 9^{cd}
1014*	88 10^{b}	4499^{b}	—
64 10–15	88 10^{cd}–16^{ab}	4499^{cd}–4505^{ab}	103 10–15
1015*	—	—	—
64 16–17	88 16^{cd}–18^{ab}	4505^{cd}–4507^{ab}	103 16–17
1016* (subst, 17)	—	—	—
64 18–19^{ab}	88 18^{cd}–19	4507^{cd}–4508	103 18–19^{ab}
1017*	—	—	—
64 19^{cd}–23	88 20–24^{ab}	4509–4513^{ab}	103 19^{cd}–23
1018*	—	—	—
64 24^{ab}	88 24^{cd}	4513^{cd}	103 23½
App I, 38	—	—	103 24½–35½
64 24^{cdef}–25	88 25–26	4514–4515	103 36½–37½
1019*	—	—	—
64 26–27^{ab}	88 27–28^{ab}	4516–4517^{ab}	103 38½–$39½^{ab}$
1020*, 1021*	—	—	—
64 27^{cd}–29	88 28^{cd}–30	4517^{cd}–4519	103 $39½^{cd}$, 40½, 41, 42^{ab}
1022*	—	—	—
64 30	88 31	4520	103 42^{cd}, 42½
1023*	88 32	4521	103 43½

Crit. Ed.	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed.
64. 31	88. 33	4522	103 $44\frac{1}{2}$
1024*	—	—	103 $45\frac{1}{2}$–$46\frac{1}{2}$
64. 32	88 34	4523	103. 47, $47\frac{1}{2}$
65. 1	89. 1	4524	104 1
1025*	—	—	104 2
65. 2–3	89 2–3	4525–4526	104 3–4
1026*	—	—	104. 5
65 4^{ab}	89 4^{ab}	4527^{ab}	104 6^{ab}
1027*	—	—	—
65 4^{cd}–9	89 4^{cd}–9	4527^{cd}–4532	104 6^{cd}–11
1028*	—	—	104 12, $12\frac{1}{2}$
65 10–11	89 10–11	4533–4534	104 $13\frac{1}{2}$–$14\frac{1}{2}$
65. 12	89 12	4535	—
1029 (subst., 12)	—	—	104 $15\frac{1}{2}$
1030*	—	—	104 $16\frac{1}{2}$–$20\frac{1}{2}^{ab}$
65. 13	89 13	4536	104 $20\frac{1}{2}^{cd}$, 21
1031*	89. 14–16	4537–4539	—
1032*, 1033*	—	—	—
1034*	89 17^{ab}	4540^{ab}	104. 22^{ab}
1035*	—	—	104 22^{cd}
1036*	—	—	—
1037*, 1038*	89. 17^{cd}–18	4540^{cd}–4541	—
1039*	89 19–20^{ab}	4542–4543^{ab}	104. 23–24^{ab}
1040*, 1041*	89 20^{cd}–22^{ab}	4543^{cd}–4545^{ab}	—
1042*, 1–6	89 22^{cd}–23	4545^{cd}–4546	104 24^{cd}–25
1042*, 7	89 24^{a}	4547^{a}	—
1042*, 8–10	89 24^{bcd}	4547^{bcd}	104. 26^{abc}
1043*	—	—	104. 26^{d}–28, 36
1044*	89 25–26	4548–4549	—
1045*	89 27	4550	104. 29
1046*, 1–6	89 28–29^{ab}	4551–4552^{ab}	104 30–31^{ab}
1046*, 7–14	89 29^{cd}–31^{ab}	4552^{cd}–4554^{ab}	—
1046*, 15–32	89 31^{cd}–35	4554^{cd}–4558	104 31^{cd}–35
65 14^{abcd}	—	—	—
1047*, subst., 14^{abcd}	89 36	4559	—
1048*, subst., 14^{abcd}	—	—	104 37
1049*, 1050*	89. 37–38^{ab}	4560–4561^{ab}	—
65. 14^{ef}	89. 38^{cd}	4561^{cd}	104. 38^{ab}

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
1051*	89 39–41^{ab}	4562–4564^{ab}	—
65 15	89 41^{cd}–42^{ab}	4564^{cd}–4565^{ab}	104 38^{cd}–39^{ab}
1052*	—	—	104 39^{cd}
65 16	89 42^{cd}–43^{ab}	4565^{cd}–4566^{ab}	104 $39\frac{1}{2}$, 40
65 17	89 43^{cd}–44^{ab}	4566^{cd}–4567^{ab}	105 1
65 18^{abc}	89 44^{cd}–45^{a}	4567^{cd}–4568^{a}	105 2^{abc}
1053*	—	—	105 2^{d}
65 18^{d}	89 45^{b}	4568^{b}	105 $2\frac{1}{2}^{a}$ †
1054*	—	—	—
1055*	—	—	105 $2\frac{1}{2}^{b}$ †
65 19–21	89 45^{cd}–48^{ab}	4568^{cd}–4571^{ab}	105 $3\frac{1}{2}$–$5\frac{1}{2}$
1056*	89 48^{cd}	4571^{cd}	—
1057*	—	—	105 $6\frac{1}{2}$, 7
65 22–23	89 49–50	4572–4573	105 8–9
1058*	89 51^{ab}	4574^{ab}	105 10^{ab}
65 24^{ab}	89 51^{cd}	4574^{cd}	105 10^{cd}
1059*	89 52–54^{ab}	4575–4577^{ab}	—
65 24^{cd}	89 54^{cd}	4577^{cd}	105 11^{ab}
1060*	89 55^{ab}	4578^{ab}	105 11^{cd}
65 24^{ef}	89 55^{cd}	4578^{cd}	105 12^{ab}
1061*, 1062*	89 56–60^{ab}	4579–4583^{ab}	105 12^{cd}–16
65 25–30^{ef}	89 60^{cd}–66	4583^{cd}–4589	105 17–22, $22\frac{1}{2}$
1063*, 1–6	89 67–68^{ab}	4590–4591^{ab}	105 24, $24\frac{1}{2}$, 25
1063*, 7–16	89 68^{cd}–70	4591^{cd}–4593	105 26–28^{ab}
1063*, 17–22	89 71–72^{ab}	4595–4596^{ab}	105 28^{cd}–29
1064*	—	4594	—
65 31	89 72^{cd}–73^{ab}	4596^{cd}–4597^{ab}	105 $23\frac{1}{2}$
1065*	89 73^{cd}–74^{ab}	4597^{cd}–4598^{ab}	105 30
65 32–33^{ab}	89 74^{cd}–75	4598^{cd}–4599	105 $32\frac{1}{2}$, $33\frac{1}{2}$
65 33^{cd}	89 76^{ab}	4600^{ab}	105 31^{ab} (= 34)
1066*, 1–2	89 76^{cd}	4600^{cd}	105 31^{cd}
1066*, 3–4	89 77^{ab}	4601^{ab}	—
1067*, 1–4	89 77^{cd}–78^{ab}	4601^{cd}–4602^{ab}	—
1067*, 5–8	89 78^{cd}–79^{ab}	4602^{cd}–4603^{ab}	105 32
1067*, 9–20	89 79^{cd}–82^{ab}	4603^{cd}–4606^{ab}	—
1068*	—	—	105 35–36

† 105 $2\frac{1}{2}^{ab}$ is a two-line triṣṭubh

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
65. 34^{ab}	89. 82^{cd}	4606^{cd}	—
1069* (subst., 34^{ab})	—	—	105. 37^{ab}
65. 34^{cd}	89. 83^{ab}	4607^{ab}	105. 37^{cd}
1070*	89. 83^{cd}–84^{ab}	4607^{cd}–4608^{ab}	105. 38
65. 34^{ef}	89. 84^{cd}	4608^{cd}	105. 39^{ab}
1071*	89. 85^{ab}	4609^{ab}	—
65. 35–36	89. 85^{cd}–87^{ab}	4609^{cd}–4611^{ab}	105. 39^{cd}, 39½, 40½
1072*	89. 87^{cd}	4611^{cd}	—
65. 37–40^{ab}	89. 88–91^{ab}	4612–4615^{ab}	105. 41½–43½, 44
1073*	89. 91^{cd}	4615^{cd}	—
65. 40^{cdef}	89. 92	4616	105. 45
1074*	—	—	105. 46
65. 41–42^{ab}	89. 93–94^{ab}	4617–4618^{ab}	105. 47–48^{ab}
1075*	—	—	105. 48^{cd}–49^{ab}
65. 42^{cd}–44	89. 94^{cd}–96	4618^{cd}–4620	105. 49^{cd}–51
1076*	—	—	105. 52–54
65. 45^{abc}	89. 97^{abc}	4621^{abc}	105. 55^{abc}
1077*	—	—	—
65. 45^{d}	89. 97^{d}	4621^{d}	105. 55^{d}
66. 1–2	90. 1–2	4622–4623	106. 1–2
1078*	90. 3^{cdab}	4624^{cdab}	—
66. 3–4	90. 4–5	4625–4626	106. 3–4
1079*	90. 6–7	4627–4628	106. 5–6
1080*	—	—	106. 7–8
App. I, 39, 1–2	90. 8^{ab}	4629^{ab}	—
,, 3–12	90. 8^{cd}–10	4629^{cd}–4631	106. 8½, 9½–10½
,, 13–16	90. 11	4632	—
App. I, 40, 1–6	90. 12–13^{ab}	4633–4634^{ab} †	—
,, 7–20	90. 13^{cd}–16	4635–4637, 4638	—
,, 21–25	90. 17^{abcdef}–18	4639–4640, 4641	—
,, 26–29	90. 19	4642	106. 11½
66. 5–6^{ab}	90. 20–21^{ab}	4643–4644^{ab}	106. 12½–13½^{ab}
1081*	90. 21^{cd}	4644^{cd}	106. 13½^{cd}
66. 6^{c}	90. 22^{a}	4645^{a}	106. 14^{a} ‡
1082*	—	—	—
66. 6^{d}	90. 22^{b}	4645^{b}	106. 14^{b} ‡
1083*	90. 22^{cd}–23^{ab}	4645^{cd}–4646^{ab}	106. 15

† 4634^{cd} = T_2 insertion after App. I, 40, line 6

‡ 106. 14^{ab} is a two-line triṣṭubh.

Crit Ed.	Bom Ed.	Cal Ed	Madras Ed.
1084*, 1085*	90 23^{cd}–24	4646^{cd}–4647	—
1086*	—	—	106 16
66. 7–8	90 25–26	4648–4649	106 16½, 17, 17½, 18
1087*	—	—	—
66 9	90 27	4650	106 19
66 $10\text{–}11^{ab}$	—	4654, 4655	—
66 11^{cd}	90 32^{ab}	4657^{cd}	—
1088*, subst, 10–11	90 $28\text{–}30^{ab}$	4651–4652, 4653	—
1089*, subst, 10–11	—	—	106 20
1090*	90 30^{cd}–31	$4656\text{–}4657^{ab}$	106 20½, 21½
1090 A*	90 32^{ab}	4657^{cd}	—
66 $12\text{–}13^{a}$	90 $32^{cd}\text{–}33^{abc}$	$4658\text{–}4659^{a}$	106 25^{acd}, 25½
66 13^{b}	90 33^{d}	4659^{b}	106 25^{b}
66 $13^{cd}\text{–}15^{ab}$	90 34–35	$4659^{cd}\text{–}4661^{ab}$	106 26½, 27, 28^{ab}
1091* (subst, 15^{ab})	—	—	—
66 15^{c}	90. 36^{a}	4661^{c}	106 28^{c}
1092*	—	—	—
66 15^{d}	90 36^{b}	4661^{d}	106 28^{d}
1093*, 1094*	90 36^{cd}–37	$4662\text{–}4663^{ab}$	106 22, 24
66 16–18	90 38–40	$4663^{cd}\text{–}4666^{ab}$	106 29, 23, 30
66 19^{ab}	90 41^{cd}	4667^{ab}	106 $31\frac{1}{2}^{ab}$
1095*	90 41^{ab}	4666^{cd}	106 30½
1096*	90 42	4668–4669	—
66 19^{cd}–20	90 41^{ef}, 43	4667^{cd}, 4670	106 $31\frac{1}{2}^{cd}$–32½
1097* (subst, 20^{cd})	—	—	—
1098*, 1099*	—	—	—
1100*, 1–4	90 44	4671	106 $33\frac{1}{2}^{ab}$, $33\frac{1}{2}^{cd}=40^{ab}$
1100*, 5–8	90 45	4672	106 34½
1100*, 9–10	90 46^{ab}	4673^{ab}	—
1101*	—	—	—
66 21^{ab}	90 46^{cd}	4673^{cd}	—
1102* (subst, 21^{ab})	—	—	106 $35\frac{1}{2}^{ab}$
1103*	90 47^{ab}	4674	106 $35\frac{1}{2}^{cd}$
1104*, 1–2	90 47^{cd}	4675^{ab}	106 $36\frac{1}{2}^{ab}$
1104*, 3–4	90 48^{ab}	4675^{cd}	—
1105*, 1106*, 1–2	90 $48^{cd}\text{–}49^{ab}$	4676	—
1106*, 3–4	90 49^{cd}	4677^{ab}	106 39^{ab}
1107*	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
1106*, 5–6	90. 50^{ab}	4677^{cd}	106. 39^{cd}
1108*, 1109*	—	—	—
1110*, 1–8	—	—	106. $36\frac{1}{2}^{cd}$–$37\frac{1}{2}$, 38
1110*, 9–16	—	—	—
66. 21^{c}	90. 50^{c}	4678^{a}	—
1111*	—	—	—
66 21^{d}	90. 50^{d}	4678^{b}	—
1112* (subst., 21)	—	—	106 40^{cd}, $40\frac{1}{2}$
66. 22	90. 51	4678^{cd}, 4679	106 $41\frac{1}{2}$
1113*(subst , 22^{cd})	—	—	—
66 23	90 52	4680	106 $42\frac{1}{2}$
1114*	90 53	4681	106 $43\frac{1}{2}$
66. 24	90. 54	4682	106. $44\frac{1}{2}$
1115*	90 55	4683	—
66. 25–29^{ab}	90. 56–60^{ab}	4684–4688^{ab}	106 $45\frac{1}{2}$–$49\frac{1}{2}^{ab}$
1116*	—	—	—
66. 29^{cd}	90 60^{cd}	4688^{cd}	106 $49\frac{1}{2}^{cd}$
1117*	—	—	—
66 30–31^{abc}	90. 61–62^{abc}	4689–4690^{abc}	106. $50\frac{1}{2}$–$51\frac{1}{2}^{abc}$
1118*	—	—	—
66. 31^{d}–33	90. 62^{d}–64	4690^{d}–4692	106. $51\frac{1}{2}^{d}$–$53\frac{1}{2}$
1119*	—	—	106 $54\frac{1}{2}$
66. 34–36	90. 65–67	4693–4695	106 $55\frac{1}{2}$–$57\frac{1}{2}$
App I, 41	90 68–73	4696–4701	106 $58\frac{1}{2}$–$63\frac{1}{2}$
66 37–41	90 74–78	4702–4706	106 $64\frac{1}{2}$–$68\frac{1}{2}$
1120*, 1121*	90 79–80	4707–4708	—
1122*	90. 81	4709	106 $69\frac{1}{2}$
1123*	90 82–83^{ab}	4710–4711^{ab}	—
1124*	—	—	106. $70\frac{1}{2}$–$71\frac{1}{2}$
66. 42^{ab}	90 83^{cd}	4711^{cd}	—
1125*	90 84^{ab}	4712^{ab}	106 $72\frac{1}{2}^{ab}$
66. 42^{cd}	90 84^{cd}	4712^{cd}	106. $73\frac{1}{2}^{ab}$
1126*	90. 85^{ab}	4713^{ab}	106 $72\frac{1}{2}^{cd}$
66 43^{abcd}	90 85^{cd}–86^{ab}	4713^{cd}–4714^{ab}	106. $73\frac{1}{2}^{cd}$–$74\frac{1}{2}^{ab}$
1127*	90. 86^{cd}	4714^{cd}	—
66. 43^{ef}–45	90. 87^{abcdef}–88	4715, 4716, 4717	106. $74\frac{1}{2}^{cd}$–$76\frac{1}{2}$
1128* (subst., 45)	—	—	—
66. 46–51	90. 89–94	4718–4723	106. $77\frac{1}{2}$–$82\frac{1}{2}$

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
66 52–53	90 95–96	4724–4725	106 83, $84–85^{ab}$
1129*	90 97–98	4726–4727	—
66 54	90 99	4728	106 85^{cd}, $85\frac{1}{2}$
66. 55–59	90 100–104	4729–4733	106 $86\frac{1}{2}–90\frac{1}{2}$
1130*	90 105–106	4734–4735	—
66 60^{ab}	90 107^{ab}	4736^{ab}	106 $91\frac{1}{2}^{ab}$
1131*, 1132*	90. 107^{cd}–108	4736^{cd}–4737	—
1133*	—	—	—
66 60^{cd}	—	—	106 $91\frac{1}{2}^{cd}$
66. 61	90. 109	4738	106 $92\frac{1}{2}$
1134*	90. $110–111^{ab}$	$4739–4740^{ab}$	—
66. $62–63^{ab}$	90 111^{cd}–112	4740^{cd}–4741	106. $93\frac{1}{2}–94\frac{1}{2}^{ab}$
66. 63^{cdef}	—	—	—
1135* subst , 63^{cdef}	90. 113	4742	106 $94\frac{1}{2}^{cd}–95\frac{1}{2}^{ab}$
1136*, 1137*	90. 114	4743	106 $95\frac{1}{2}^{cd}–96\frac{1}{2}^{ab}$
66. 64^{abcdef}	90. $115–116^{ab}$	$4744–4745^{ab}$	106. $96\frac{1}{2}^{cd}–97\frac{1}{2}$
1138*	—	—	—
66 65	90 116^{cdef}	4745^{cd}, 4746 †	106. $98\frac{1}{2}$
1139*	—	—	—
67. 1^{ab}	91. 1^{ab}	4748^{ab}	107 1^{ab}
1140*	—	—	107. $1^{cd}–2^{ab}$
67. $1^{cd}–3^{ab}$	91. $1^{cd}–3^{ab}$	$4748^{cd}–4750^{ab}$	107. $2^{cd}–4^{ab}$
1141*	—	—	107. 4^{cd}
67 3^{cd}	91. 3^{cd}	4750^{cd}	107. $4\frac{1}{2}$
1142*,1143*,1144*	91 5–6, 4	4752–4753, 4751	107 $6\frac{1}{2}–7\frac{1}{2}$, $5\frac{1}{2}$
67. 4	91 7	4754	107 $10\frac{1}{2}$
1145*, 1–3	91 8^{ab}, 9	4755^{ab}, 4756	107 $9\frac{1}{2}^{ab}$, $11\frac{1}{2}$
1145*, 4	91 8^{cd} ($=10^{ab}$)	4755^{cd} ($=4757^{ab}$)	107 $9\frac{1}{2}^{cd}$ (=12)
67 5	91 $10^{cd}–11^{ab}$	$4757^{cd}–4758^{ab}$	107 $8\frac{1}{2}$
1146*	91 11^{cdef}	4758^{cd}, 4759	107. 13
1147*, 1148*	91 12, $13–18^{ab}$	4760–4765	—
67 $6–8^{ab}$	91 18^{cd}–20	$4766–4768^{ab}$	107 $14–16^{ab}$
67 8^{cd}	91 21^{ab}	4768^{cd}	107 16^{cd} ($=17^{cd}$)
1149*	91 21^{cd}	4769^{ab}	—
1150*	—	—	107 17^{ab}
67 8^{ef}	91 22^{ab}	4769^{cd}	107 $17\frac{1}{2}$
67 9–11	91 $22^{cd}–25^{ab}$	4770–4772	107 $18\frac{1}{2}–20\frac{1}{2}$

† 4747 not recorded in any MS of the Crit. App.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
App. I, 42	91. 25^{cd}–34	4773–4782^{ab}	—
1151*, 1–4	—	—	107. 21½
1151*, 5–8	—	—	—
67. 12–15	91. 35–38	4782^{cd}–4786^{ab}	107. 22½–25½
1152*	91. 39	4786^{cd}–4787^{ab}	107. 26½
67. 16–18	91. 40–42	4787^{cd}–4790^{ab}	107. 27½–29½
1153*	—	—	—
1154*, 1–8	91. 43–44	4790^{cd}–4792^{ab}	107. 30½–31½
1154*, 9–10	91. 45^{ab}	4792^{cd}	—
67. 19–20	91. 45^{cd}–47^{ab}	4793–4794	107. 32, 33, 33½
1155*	—	—	—
67. 21–22	91. 47^{cd}–49^{ab}	4795–4796	107. 34, 34½, 35½
1156*	91. 50^{cd}	4798^{ab}	107. 36
67. 23	91. 49^{cd}–50^{ab}	4797	—
1157* (subst., 23)	—	—	107. 37
1158*	—	—	107. 37½
1159*	91. 50^{ef}–52^{ab}	4798^{cd}–4800^{ab}	—
67. 24^{ab}	91. 52^{cd}	4800^{cd}	107. $38\frac{1}{2}^{ab}$
1160*	—	—	—
67. 24^{cd}–27	91. 53–56^{ab}	4801–4804^{ab}	107. $38\frac{1}{2}^{cd}$–41½
1161*, 1–2	91. 56^{cd}	4804^{cd}	107. $46\frac{1}{2}^{ab}$
1162*	—	—	—
1161*, 3–4	91. 57^{ab}	4805^{ab}	107. $46\frac{1}{2}^{cd}$
67 28^{abcd}	91 57^{cd}–58^{ab}	4805^{cd}–4806^{ab}	107. 42½
1163*	91. 58^{cd}	4806^{cd}	107 $43\frac{1}{2}^{ab}$
67. 28^{ef}–29	91. 59–60^{ab}	4807–4808^{ab}	107 $43\frac{1}{2}^{cd}$–44½
1164*	91. 60^{cd}	4808^{cd}	107. $45\frac{1}{2}^{cd}$
1165*	—	—	—
1166*	—	4809	107. 47½
1167*	—	—	107 $45\frac{1}{2}^{ab}$
67. 30–32	91. 61–63^{cd}	4810–4812	107 48½–50½
67. 33–34	91. 63^{ef}–64^{ef}	4813–4814	107. 51½–52½
1168*	—	—	107. 53½–55½
67. 35	91. 65	4815	—
67. 36	91 66	4816	—
1169* (subst., 36)	—	—	108. 5
1170* (subst., 36)	—	—	107. 56½
67. 37	91. 67	4817	

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal Ed.	Madras Ed
1171*	—	—	107. 57½
68 1^{ab}	92. 1^{ab}	4819^{ab}	108. 6^{ab}
68. 1^{cd}	—	—	—
1172*	—	—	—
1173*	—	—	108. 6^{cd}
1174*1-2 subst, 1^{ab}	—	4818^{ab}	—
1174*3-4 subst, 1^{cd}	92. 1^{cd}	4818^{cd} (± 4819^{cd})	—
68 2	92. 2	4820	108. 7^{ab}, 9
1175*	93 1	4834	—
68 3-5	92 3-5	4821-4823	108. 1-3
1176*	92 6-7	4824-4825	108. 7^{cd}, 7½, 8½
68. 6^{ab}	92 8^{ab}	4826^{ab}	108 4^{ab}
1177*	92 8^{cd}	4826^{cd}	—
68 6^{cd}	—	—	108 4^{cd}
68 7-13	92 9-15	4827-4833	108. 10-16
App I, 43, 1-4	[93 1]	[4834]	—
" 5-133	93. 2-60	4835-4894	—
1178*	94. 1	4895	—
68. 14^{ab}	—	—	108. 16½
68. 14^{cd}-18^{a}	94 2-5^{abc}	4896-4899^{abc}	108. 17, 18-21^{a}
1179*	94 5^{d}	4899^{d}	—
68. 18^{b}	94. 6^{a} (± 6^{c})	4900^{a}	108. 21^{b}
68 18^{c}	94 6^{b}	—	108 21^{c}
68 18^{d}-19^{ab}	94. 6^{d}-7^{ab}	4900^{bcd}	108 21^{d}-22^{ab}
1180*, 1-5	94 7^{cd}-8^{abc}	4901-4902^{a}	—
1181*	—	—	—
1180*, 6	94 8^{d}	4902^{b}	—
68 19^{cdef}-20^{cd}	94 9-10^{ab}, 11^{ab}	4902^{cd}-4903, 4904^{cd}	108 22^{cd}-24^{ab}
1182*	94 11^{cd}	4905^{ab}	—
68 20^{ef}	94 10^{cd}	4904^{ab}	108 24^{cd}
68 21-31^{abc}	94 12-22^{abc}	4905^{cd}-4916^{a}	108 25-35^{abc}
1183*	—	—	—
68 31^{d}	94 22^{d}	4916^{b}	108 35^{d}
1184*	94 23	4916^{cd}-4917^{ab}	108 36
68 32^{ab}	94 24^{ab}	4917^{cd}	108 37^{ab}
68 32^{cd}	94 24^{cd}	4918^{ab}	—
1185* (subst, 32^{cd})	—	—	108. 37^{cd}
68. 33-40^{ab}	94. 25-32^{ab}	4918^{cd}-4925	108. 38-45^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Cal. Ed.	Madras Ed.
68. 40^{cd}	94 32^{cd}	4926	109. 31^{cd}
68. 41	94 33	4927	109. 1
1186*,1187*,1188*	94. 34–37	4928–4931	109. 2–5
68. 42^{ab}	94. 38^{ab}	4932^{ab}	109. 9^{cd}
1189*	94. 43	4937	109. 10
1190*	94. 44	4938	—
68. 42^{cd}–43^{ab}	94. 38^{cd}–39^{ab}	4932^{cd}–4933^{ab}	109. $10\frac{1}{2}$, 6^{ab}
1191*	94. 39^{cd}–41^{ab}	4933^{cd}–4935^{ab}	109. 6^{cd}–8^{ab}
1192*	94. 41^{cd}	4935^{cd}	—
68. 43^{cdef}	94. 42	4936	109 8^{cd}–9^{ab}
68. 44–46^{ab}	94. 45–47^{ab}	4939–4941^{ab}	109 $11\frac{1}{2}$–$13\frac{1}{2}^{ab}$
1193*	94. 47^{cd}–48^{ab}	4941^{cd}–4942^{ab}	109. $13\frac{1}{2}^{cd}$–$14\frac{1}{2}^{ab}$
68. 46^{cd}–52	94. 48^{cd}–54	4942^{cd}–4948	109. $14\frac{1}{2}^{cd}$–$20\frac{1}{2}$
68. 53^{ab}	94. 55^{ab}	4949^{ab}	109. $21\frac{1}{2}^{ab}$ (= 31^{ab})
68. 53^{cd}	94. 55^{cd}	4949^{cd}	109. $21\frac{1}{2}^{cd}$
1194*	94. 56^{ab}	4950^{ab}	109. $22\frac{1}{2}^{ab}$
68. 53^{ef}–55^{abc}	94. 56^{cd}–58^{abc}	4950^{cd}–4952^{abc}	109. $22\frac{1}{2}^{cd}$–$24\frac{1}{2}^{abc}$
1195*	—	—	—
68. 55^{def}–56^{ab}	94. 58^{d}–59^{abcd}	4952^{d}–4953	109. $24\frac{1}{2}^{d}$, 25, 26^{ab}
68. 56^{cd}–57	94. 59^{ef}–60	4954, 4955	109. 26^{cd}–27
1196*	94. 61	4956	109. 28
68. 58–59	94. 62–63	4957–4958	109. 29–30
68. 60	94. 64	4959	109. 32
68. 61–62^{ab}	94. 65–66^{ab}	4960–4961^{ab}	108. 45^{cd}–46
68. 62^{cd}–63	94. 66^{cd}–67	4961^{cd}–4962	108. $46\frac{1}{2}$, $47\frac{1}{2}$
1197*	94. 68	4963	108. 48, $48\frac{1}{2}$
App. I, 44, 1–10	95. 1–5	4964–4968	110. 1–5
,, 11–16	95. 6–8	4969–4971	110. 8, 7, 6
,, 17–18	95 9	4972	—
,, 19–36	95. 10–18	4973–4981	110 9–17
69 1–5	96 1–5	4982–4986	—
1198*	96. 6–7	4987–4988	—
69. 6	96. 8	4989	—
1199*	96. 9^{ab}	4990^{ab}	—
69. 7	96 10	4991	—
69. 8	96 9^{cd}, 11^{ab}	4990^{cd}, 4992^{ab}	—
1200*	96. 11^{cd}	4992^{cd}	—
69. 9–11	96. 12–14	4993–4995	—

Crit Ed	Bom Ed	Cal Ed	Madras Ed
1201*	96 15	4996	—
1202*	—	—	—
69 12–18	96 16–22	4997–5003	—
1203*, 1204*	96 23–24^{ab}	5004–5005^{ab}	—
69 19–20	96 24^{cd}–26^{ab}	5005^{cd}–5007^{ab}	—
1205*	96 26^{cd}	5007^{cd}	—
69 21–25	96 27–31	5008–5012	—
1206*, 1207*	96 32–33^{ab}	5013–5014^{ab}	—
69 26–29^{ab}	96 33^{cd}–36	5014^{cd}–5017	—
1208*	96 37–38	5018–5019	—
1209* (subst , 29^{cd})	96 39^{ab}	5020^{ab}	—
69 29^{cd}	—	—	—
69 30^{ab}	96 39^{cd}	5020^{cd}	—
1210*	96 40^{ab}	5021^{ab}	—
69 30^{cd}–32^{abcd}	96 40^{cd}–42	5021^{cd}–5023	—
69 32^{ef}–33^{ab}	96 43	5024	—
69 33^{cdef}	96 44^{cdab}	5025^{cdab}	—
1211*	96 45	5026	—
69 34	96 46	5027	—
1212*, 1213*	96 47–48^{ab}	5028–5029^{ab}	—
1214*	—	—	—
69 35^{ab}	—	—	—
69 35^{cd}–40	96 48^{cd}–53	5029^{cd}–5034	—
1215*	—	—	—
69 41^{abcdef}	96 54–55^{ab}	5035–5036^{ab}	—
1216*	96 55^{cd}	5036^{cd}	—
69 42–43^{ab}	96 56–57^{ab}	5037–5038^{ab}	—
1217*, 1218*	96 57^{cd}–58^{cd}	5038^{cd}–5039	—
69 43^{cd}	96 58^{ef}	5040	—
1219*, 1–4	96 59	5041	110 60
1220*	—	—	—
1219*, 5–8	96 60	5042	110 61
1221*,1222*,1223*	96 61–65	5043–5047	—
1224*, 1–6	—	—	110 18–20
1225*	—	—	110 20½
1224* 7–16	—	—	110 21½–25½
„ 17	—	—	110 26
„ 18–21	—	—	110 27–28

Crit Ed.	Bom. Ed.	Cal Ed.	Madras Ed
1224*, 22	—	—	110. 28½
„ 23–28	—	—	110 29½–31½
„ 29	—	—	110 32
„ 30–33	—	—	110 33-34
„ 34	—	—	110. 34½
„ 35	—	—	110 35
„ 36–43	—	—	110 36–39
„ 44	—	—	110 39½
1226*	—	—	—
1227*	—	—	110 40
1224*, 45–54	—	—	110 41–45
1228*	—	—	110 45½, 46½[ab]
1224*, 55–56	—	—	110 46½[cd], 47
„ 57–60	—	—	110 48–49
„ 61	—	—	110 49½
„ 62–63	—	—	110 50½
„ 64	—	—	110 51
„ 65–80	—	—	110 52–59

ERRATA

Only mistakes in the Constituted Text have been listed here For other corrections see the Critical Notes

Page	Adhy	Śloka				
21	4	59^{a}	*for*	कुन्तयो	*read*	कुन्तयो
93	13	17^{c}	,,	चार्दर्ये-	,,	चार्दय-
113	15	40^{a}	,,	पस्य	,,	द्विपस्य
117	16	17^{d}	,,	परिवव्र	,,	परिवव्रु
135	17	119^{d}	,,	विकिरञ्छरै	,,	विकिरञ्शरै
139	18	28^{c}	,,	कालोपम	,,	कालोपम
179	23	33^{a}	*Insert* wavy line below the pāda			
214	26	54^{c}	*for*	°यास्या मिपार्थ	*read*	°यास्यामि पार्थ
219	27	5^{cd}	*Insert* wavy line below 5^{cd}			
266	30	56^{c}	*for*	कृत्स्नमाटित्वा	*read*	कृत्स्नामटित्वा
269	30	73^{a}	,,	पाञ्चाला	,,	पाञ्चाला
304	34	3^{d}	,,	वृकोदर	,,	वृकोदर
343	40	68^{d}	,,	गरुत्मन्पाक्षगानिव	,,	गरुत्मन्पक्षगानिव
359	42	47^{a}	,,	विध्वस्तै	,,	विध्वस्तै
404	48	12^{d}	,,	°धिरथेर्भयार्तम्	,,	°धिरथेर्भयार्तम्
410	49	32^{a}	,,	पुनमूढो	,,	पुनर्मूढो
422	49	85^{d}	,,	मेभियुर्द्धे	,,	मेभियुंद्धे
433	50	29^{c}	,,	मूर्ध्युपाघ्राय	,,	मूर्ध्न्युपाघ्राय
440	51	7^{b}	,,	कौरवांस्तात	,,	कौरवांस्तात
440	51	12^{c}	,,	युधा	,,	युधा
442	51	28^{d}	,,	°पुङ्ख°	,,	°पुङ्खै°
443	51	34^{c}	,,	सवाद्योगेन	,,	सर्वोद्योगेन
478	55	66^{d}	,,	पयस्त	,,	पश्यत
514	60	23^{c}	,,	दार्य	,,	विदार्य
531	62	49^{b}	,,	°सुतेषुमिमृशम्	,,	°सुतेषुमिमृंशम्
567	65	25^{d}	,,	पजन्यमुक्ता	,,	पर्जन्यमुक्ता
583	66	26^{a}	,,	ततोऽजुनो	,,	ततोऽर्जुनो
597	67	21^{d}	*Insert* wavy line below the pāda			

ERRATA to APPENDIX No. 1

App I	(No 2)	Crit App (L 25)	*for*	M_7	*read*	M_1
,,	,,	line 69	,,	259*	,,	260*
,,	,,	,, 90	,,	भगवान्नुद्र°	,,	भगवान्नुद्र°
,,	(No 5)	,, 55	,,	त्वां	,,	त्व
,,	(No 12)	,, 4	,,	सनतपर्वभि	,,	सनतपर्वभि.
,,	,,	,, 5	,,	महाबहु°	,,	महावाहु°
,,	(No 14)	,, 5	,,	क्षत्रियै,	,,	क्षत्रियै
,,	(No. 18)	,, 13	,,	परीप्संत	,,	परीप्सन्त
,,	,,	,, 63	,,	गृहीध्वमिति	,,	गृह्णीध्वमिति
,,	,,	Crit App (L 87)	,,	D8	,,	D_8
,,	,,	line 112	,,	प्रावृवीवा°	,,	प्रावृपीवा°
,,	(No. 20)	Crit. App (L 31)	*insert*	‘Bom ed.’	*after*	‘T_2 M’
,,	(No 25)	line 5	*for*	अद्यप्रभृति	*read*	अद्य प्रभृति
,,	(No 28)	,, 21	,,	°द्राण्यहनि	,,	°द्राण्यहानि
,,	(No 43)	,, 100	,,	अन्यकारीकृते	,,	अन्धकारीकृते

॥ कर्णपर्व ॥

वैशंपायन उवाच ।
ततो द्रोणे हते राजन्दुर्योधनमुखा नृपाः ।
भृशमुद्विग्नमनसो द्रोणपुत्रमुपागमन् ॥ १
ते द्रोणमुपशोचन्तः कश्मलाभिहतौजसः ।
पर्युपासन्त शोकार्तास्ततः शारद्वतीसुतम् ॥ २
मुहूर्तं ते समाश्वास्य हेतुभिः शास्त्रसंमितैः ।
रात्र्यागमे महीपालाः स्वानि वेश्मानि भेजिरे ॥ ३
विशेषतः सूतपुत्रो राजा चैव सुयोधनः ।
दुःशासनोऽथ शकुनिर्न निद्रामुपलेभिरे ॥ ४
ते वेश्मस्वपि कौरव्य पृथ्वीशा नाप्नुवन्सुखम् ।

The introductory mantra

1* नारायणं नमस्कृत्य नर चैव नरोत्तमम् ।
देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ।

is found only in N (except D2 8) T1. 8 G1. 8 Ś K1. 2 D8 read व्यास, D6 वार्चं, D7 चैव (for चैव) in the second line

Before the introductory mantra, Ś1 ins ॐ नम श्रीविघ्नहर्त्रे। ॐ नमो भगवते वासुदेवाय। ॐ नम श्रीत्रिपुरसुदर्यै, Ś2 ॐ नम सरस्वत्यै। ॐ नमो विघ्नहर्त्रे, K1 ॐ नमो गणाधिपतये, K2 ॐ श्रीगणेशाय नम । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय, K3 4 D3-5 7 श्रीगणेशाय नम, V1 ******म, B1 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो वेदव्यासाय, B2 ॐ नम कृष्णाय, B3 5 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय, B4 ॐ नमो गणेशाय; Da1 ॐ नम श्रीगुरुगोपालगौरीगणपतिभ्य, Dn1 ॐ नमो विघ्नहर्त्रे, D1 श्रीगणाधिपतये, D6 श्रीगणाधिपतये नम । श्रीगुरुभ्यो नम, T1 G1 श्रीकृष्णाय नम, T3 शुभमस्तु । श्रीरामचंद्राय नम । श्रीवेदव्यासाय नम, G3 शुभमस्तु । श्रीवेदव्यासाय नम

T3 G1 3 cont after 1*

2* शुक्लाम्बरधरं विष्णु शशिवर्णं चतुर्भुजम् ।
प्रसन्नवदन ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये ।

[For this stanza, found in the opening portion of a few S MSS, cf. Ādi 9*, Āraṇyaka 2*]

Of the MSS which om. the introductory mantra, D2 begins with श्रीगणेशाय नम, D8 ॐ नम श्रीपुरुषोत्तमाय, G2 शुभमस्तु हरि ॐ, M1 श्रीमहागणपतये नम । अविघ्नमस्तु, M3 हरि श्रीगणपतये नम । अविघ्नमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नम; M4 हरि श्रीगणपतये नम । अविघ्नमस्तु

☞ It should be understood that the words उवाच, ऊचु of references like जनमेजय उवाच, पाण्डवा ऊचुः, are generally omitted in Ś and in S Others have these promiscuously Similarly speakers' names are often abridged, for instance, वैशं for वैशंपायनः. These vagaries of MSS are ignored in the Critical Apparatus

The S recension of adhy 1 and 2 differs considerably from the N recension as given above The S recension is given after the footnotes to 8 2 20

1 b) B1 (marg) 2-5 Da1 D1. 4 5 7 दुर्योधनपुरोगमा — d) B4 उपागता, D1. 2 °गमत्

2 a) K4 V1 B D (except D8) अनुशोचंत — b) D8 कामला°, D5 कमला°; Cc कश्मला° (as in text) — c) D8 पर्यवर्सत (for पर्युपासन्त) — d) V1 D2 तत सारद्वती°; B2 ततश्च सात्वती°

3 a) V1 B1 Dn1 तं मुहुर्तं; B2-5 Da1 D1 4-7 से मुहूर्तं (by transp), D2 मुर्ह्यतं तु, D8 उच्छ्रसतं (for मुहूर्तं ते) B1 2 4 5 Da1 D4 6 7 समाश्वस्य, Cc °श्वास्य (as in text) — b) Ś1 V1 B1 D6 8 (before corr) शास्त्रसंमतै, B2-5 Da1 D1. 4. 5 7 °निश्चितै — c) K1 महीपाल

4 K4 om. (hapl) 4. V1 B D (except D2 8) transp 4 and 5 — b) D3 राजा दुर्योधनस्तथा — c) B1. 3-5 Da1 D1. 4. 5 7 °संनो वै, B2 Dn1 D3 °सनश्च (for °सनोऽथ) — d) B2 Dn1 सौबलश्च महाबल

5 V1 B D (except D2 8) Cal and Bom ed transp 4 and 5 — a) B Da1 D1 4. 5 7 तेषु वेश्मसु (for ते वेश्मस्वपि) B1 कौरव्य, D2 8 कौरव्या — b) D4 (sup lin as in text) नाप्नुवत् K1 नाप्नवं दुःखं, K3 नापुरं सुखं (sic) (for नाप्नुवन्सुखम्) — c) Da1 D5 चिंतयंत,

चिन्तयन्तः क्षयं तीव्रं निद्रां नैवोपलेभिरे ॥ ५
सहितास्ते निशायां तु दुर्योधननिवेशने ।
अतिप्रचण्डाद्विद्वेषात्पाण्डवानां महात्मनाम् ॥ ६
यत्तद्द्यूतपरिक्लिष्टां कृष्णामानिन्यिरे सभाम् ।
तत्स्मरन्तोऽन्वतप्यन्त भृशमुद्विग्नचेतसः ॥ ७
चिन्तयन्तश्च पार्थानां तान्क्लेशान्द्यूतकारितान् ।
कृच्छ्रेण क्षणदां राजन्निन्युरब्दशतोपमाम् ॥ ८
ततः प्रभाते विमले स्थिता दिष्टस्य शासने ।
चक्रुरावश्यकं सर्वे विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ ९
ते कृत्वावश्यकार्याणि समाश्वस्य च भारत ।
योगमाज्ञापयामासुर्युद्धाय च विनिर्ययुः ॥ १०
कर्णं सेनापतिं कृत्वा कृतकौतुकमङ्गलाः ।
वाचयित्वा द्विजश्रेष्ठान्दधिपात्रघृताक्षतैः ॥ ११
निष्कैर्गोभिर्हिरण्येन वासोभिश्च महाधनैः ।
वर्ध्यमाना जयाशीर्भिः सूतमागधवन्दिभिः ॥ १२
तथैव पाण्डवा राजन्कृतसर्वाह्णिकक्रियाः ।
शिबिरान्निर्ययू राजन्युद्धाय कृतनिश्चयाः ॥ १३
ततः प्रववृते युद्धं तुमुलं रोमहर्षणम् ।
कुरूणां पाण्डवानां च परस्परवधैषिणाम् ॥ १४
तयोर्द्वे दिवसे युद्धं कुरुपाण्डवसेनयोः ।

Co as in text B3 परिक्लेशं, D4 जय तीव्रं (for क्षयं तीव्रं) — d) K1 B3 4 न निद्रा चोपलेभिरे, K3 B5 Da1 D1 4 5 7 न निद्रामुपलेभिरे, V1 B1.2 Dn1 D2 3 6 8 दु:खशोकसमन्विता (D2 3 8 °परायणा)

6 a) V1 B1 2 Dn1 D6 उषितास्ते (B2 °स्तां), B3–5 D4 7 सहितास्तां, Da1 D1.5 उषित्वा तां, D2 गमयित्वा (for सहितास्ते) K3 निशातेषु, K4 V1 B2 Dn1 D2 6 निशा तां तु, B3–5 Da1 D1 4 5 7 निशाते तु (for निशाया तु) **Co** cites तां निशां D3 ते द्रोणमनुशोचतो, D8 सहिता अन्वशोचंत — b) B4 (marg) दुर्योधनपुरोगमा — c) K3 V1 B D चिंतयंत परिक्लेशान् (B1 D6 °रिक्लेश, D8 °रान्क्लेशान्) — d) K1 पाडवाणां

7 a) K1 यत्तु द्यूत-; K3 4 B1.4 5 D4–8 यत्ते द्यूते (D5 °तं); V1 Dn1 D2 यत्तद्द्यूते, B2 यत्तैर्द्यूते, Da1 D1 यत्तद्द्यूतं, D3 तत्ते द्यूते (for यत्तद्द्यूत-) K3 B1 2 4 D4 7 8 °परिक्लिष्टा, V1 B5 Dn1 D2 3 6 °परिक्लिष्टा (for °परिक्लिष्टां) B3 तत्तद्द्यूते परिक्रम्य — b) K1 D3 आनयिता, K4 आनिनिरे, D4 चानयिता (for आनिन्यिरे) Dn1 सती (for सभाम्) K3 V1 B Da1 D1. 5–7 कृष्णा चानायिता सभा, D2 कृष्णा संनीयतां सभा; D3 कृष्णा चानायिता सभा — c) V1 [ऽ]न्वशोचतो, B2–5 D7 [ऽ]नुतप्यत, Dn1 [ऽ]नुशोचंतो, D2 [ऽ]भितप्यत — d) D3 °मानसा (for °चेतस)

8 a) K1 याताना (sic) (for पार्थानां) K3 D3 तथा तु सा चिंतयती (D3 °तां), V1 B1 Dn1 D2 6 तथा तु सचिंतयतां (D6 °यत), B2–5 Da1 D1 3–5 7 तथा चिंत(D4 कथ)यतां तेषा — b) K3 क्लेशास्तान् (by transp) B3 दु:खकारितान् — c) V1 B1.2 5 6 Da1 Dn1 D1 3–8 दु:खेन (for कृच्छ्रेण) K1 3 V1 B D Ca c क्षणदा — d) K1 V1 B D जगामाब्दशतोपमा, K3 जगाम शतशोपमा

9 a) B2–5 Da1 D1.4 5 7 तत प्रभातसमये — b) D3 क्षत्रिया पुरुषर्षभा, D6 व्यूहस्थास्ते नरर्षभा — c) Da1 D1.2.5 6 कर्म (for सर्वे)

10 a) B2 दृष्ट्वा (for कृत्वा) B4 Da1 D1.5 6 °कर्माणि (for °कार्याणि) — b) K1.4 V1 B1 Dn1 D3 8 समाश्वास्य, **Ca** °श्वस्य (as in text) D3.8 परस्पर, D6 च वारवार् (sic) (for च भारत) — c) D6 वीरान्, Ca.c योगम् (as in text) Ś K1 2 4 भेरीमाध्मापयामासुर्, K3 योराज्ञापयामासुर् (sic) — d) D6 पुनर्ययु (for विनिर्ययु)

11 b) K1 D3 °कौतुकमगल (D3 °ल), K3 °मडनमंगला- — c) K3 V1 B2 Dn1 पूज(Dn1 °जि)यित्वा, D3 अर्च° (for वाच°) K3 यथान्याय, D6 द्विजाञ्श्रेष्ठान् (for द्विज°) — d) V1 B1 दधिपात्रघृतैस्तथा, B3 पत्रपुष्पफलाक्षतै, Dn1 D2 दधिपात्रकृता(D2 °नवा)क्षतै, D5 वह्निं हुत्वा घृताक्षतै

12 a) K4 B2 5 D4.7 8 हिरण्यैश्च, D6 हिरण्याद्यैर्, **Ca** °ण्येन (as in text) K3 V1 B1 Dn1 गोभिरश्वैश्च निष्कैश्च (K3 सुबहून्, Dn1 बहुभि) — b) Dn1 सह ध्वजै; **Ca** c n महाधनै (as in text) D2 वासोभिश्चंदनैर्वरै — c) S K1.4 V1 B1.2 5 Dn1 D2 3 6 8 **Co** वद्यमाना (Dn1 °नो), B4 D4 7 वर्धमाना, **Ca** वर्ध्य° (as in text) K3 वादितार्थं फलै प्रीत्या

13 b) K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1 2 4 5 7 8 कृत्वा(V1 °पौ)र्वाह्णिक(B1 °की)क्रिया, D3 6 कृत्वा पूर्वाह्णिका (D3 °की) क्रिया — B2 om (hapl) 13cd — c) D2 damaged K3 D3 6 8 सर्वे, V1 damaged, Dn1 तूर्णं (for राजन्)

14 a) B3 राजस् (for युद्ध) — b) B3 तुमुलो, Dn1 तुमलं, D6 विपुल Ś K3.4 B D लोमहर्षण (B1 °र्षन, Dn1 °र्षणा; D5 °र्षीणी) V1 om रोमहर्षण — c) V1 om कुरूणां — d) K3 4 V1 B D (except D3) परस्परवधैषिणां

कर्णे सेनापतौ राजन्नभूदद्भुतदर्शनम् ॥ १५
ततः शत्रुक्षयं कृत्वा सुमहान्तं रणे वृषः ।
पश्यतां धार्तराष्ट्राणां फल्गुनेन निपातितः ॥ १६
ततस्तत्संजयः सर्वं गत्वा नागाह्वयं पुरम् ।
आचख्यौ धृतराष्ट्राय यद्वृत्तं कुरुजाङ्गले ॥ १७

जनमेजय उवाच ।

आपगेयं हतं श्रुत्वा द्रोणं च समरे परैः ।
यो जगाम परामार्तिं वृद्धो राजाम्बिकासुतः ॥ १८
स श्रुत्वा निहतं कर्णं दुर्योधनहितैषिणम् ।
कथं द्विजवर प्राणानधारयत दुःखितः ॥ १९
यस्मिञ्जयाशां पुत्राणाममन्यत स पार्थिवः ।
तस्मिन्हते स कौरव्यः कथं प्राणानधारयत् ॥ २०
दुर्मरं बत मन्येऽहं नृणां कृच्छ्रेऽपि वर्तताम् ।
यत्र कर्णं हतं श्रुत्वा नात्यजज्जीवितं नृपः ॥ २१
तथा शांतनवं वृद्धं ब्रह्मन्बाह्लिकमेव च ।
द्रोणं च सोमदत्तं च भूरिश्रवसमेव च ॥ २२
तथैव चान्यान्सुहृदः पुत्रपौत्रांश्च पातितान् ।
श्रुत्वा यन्नाजहात्प्राणांस्तन्मन्ये दुष्करं द्विज ॥ २३
एतन्मे सर्वमाचक्ष्व विस्तरेण तपोधन ।
न हि तृप्यामि पूर्वेषां शृण्वानश्चरितं महत् ॥ २४

वैशंपायन उवाच ।

हते कर्णे महाराज निशि गावल्गणिस्तदा ।
दीनो ययौ नागपुरमश्वैर्वातसमैर्जवे ॥ २५
स हास्तिनपुरं गत्वा भृशमुद्विग्नमानसः ।

---

15 D2 damaged Da1 D1.5 om 15^{ab} — ^{a}) K1.3 B2–5 D4.6 7 द्विदिवसं (K1 °से), V1 B1 Dn1 D3 8 द्वौ दिवसौ (V1 °सं) K3 राजन् (for युद्धं) — ^{d}) K3 V1 B (B1 damaged) D (except D3, D2 damaged) बभूव (for अभूद्) B D1.4.5 7 अतीव दारुण (for अद्भुतदर्शनम्)

16 ^{a}) D6 शत्रुजयं D3 (before corr , marg as in text) कुर्यात् (for कृत्वा) — ^{b}) D3 वृषध्वज (for रणे वृष) K1 मृष ; B3 4 भृशं ; Ca. c वृष (as in text) — ^{d}) Ś2 K2 फ(K2 फा)ल्गुणेन D2 निपातिता

17 ^{a}) K3 (before corr) ते; B1 Dn1 तु (for तत्) D1 सजयं K3 सर्वे, D3 तस्मै (for सर्वं) — ^{b}) K3 V1 B D (except D2) गत्वा नागपुरं द्रुतं (D3 प्रति) Ca cites नागपुर — ^{c}) K1 आचक्ष्व, K3 V1 B D आचष्ट (Dn1 °ष्टे) D2 धर्मराजाय, D3 (before corr) धार्तराष्ट्राय (for धृत) — ^{d}) K1 3 V1 B4 Dn1 D4 कुरुजगले, Ca as in text

18 ^{b}) K3 V1 B D (except D2 3 8) द्रोण चापि महारथ — ^{c}) Dn1 आजगाम (for यो ज°) K1 पराशांतिं (for °मार्तिं) B2–5 Da1 D1.3–5 7 जगाम परमामार्तिं, D2 किमकुर्वत भो ब्रह्मन् — ^{d}) D6 क्रुद्धो, D3 युद्धे (for वृद्धो) D2 दुःखार्तश्चाम्बिकासुत

19 ^{a}) D3 (before corr) निहितं — ^{b}) D3.8 सुयोधनजयै(D3 °हितै)षिण — ^{d}) K3 योधारयत (for अधार°) V1 अधारयत्सुदुःखित, Da1 D1.5 धारयन्वै सु

20 ^{a}) K1 Dn1 D6 जयाशा D3 पुत्रस्य (for पुत्राणाम्). — ^{b}) B2–5 Da1 D1.4 5 7 महीपति (for स पार्थिव) B1 D2 8 सममन्यत पार्थिव — Da1 D1.5 om. 20^{cd} — ^{d}) K3 कः प्राणानपि धारयत्.

21 ^{a}) Ś1 K2 दु*र, K4 दुष्कर, B5 D7 दुर्धर, Ca c दुर्मरं (as in text) K1 दुर दर्शं बत मन्ये (sic), K3 V1 B2 Da1 Dn1 D1 5 6 Cv दुर्मरस्त्वमह मन्ये, B1 D2 दुर्मर तदहं मन्ये — ^{b}) Ś1 नृणां D3 वर्तिनां, Co वर्तताम् (as in text) D2 नृणा नृपु विवर्तित, Cv as in text — ^{c}) Da1 D1 यत्तु, D5 यं तु (for यत्र) — ^{d}) B3 पुन (for नृप)

22 ^{ab}) D2 राजा (for वृद्धं) B2 3 5 Da1 D1 4 6.7 transp वृद्ध and ब्रह्मन् K3 D3 द्रोणं, D3 वृद्ध (for ब्रह्मन्) Some MSS बाह्लीकं — K3 om. (hapl) 22^{cd} — ^{c}) D3 सैंधवं (for द्रोण च) B2 सोमपुत्र (for °दत्त)

23 ^{b}) K3 V1 B D (except D3 8) पुत्रान्पौत्रांश्च — ^{c}) K3 V1 Da1 Dn1 D1–3 5 6 नाजहत्, D3 नात्यजत् (for नाजहात्) — ^{d}) D3 transp तत् and मन्ये D3 8 दुर्मरं (for दुष्करं) B1 नृप (for द्विज) D2 ततो मन्ये च दुष्कर

24 ^{a}) K1 से (for मे) B4 5 D4 7 एतानि सर्वाण्याचक्ष्व — ^{b}) K3 V1 B1 D6 महामते, Da1 D1.4.5 7 यथातथ, Dn1 D2 3 8 महामुने (for तपोधन) — ^{c}) D8 तृप्याम V1 सर्वेषा (for पूर्वेषा) — ^{d}) D3 शृण्वतश् (for शृण्वानश्) — After 24, K3.4 V1 B D (except D2) Cal. and Bom ed ins an addl colophon. [Adhy no B1 Da1 Dn1 D1.4–6 8 1]

25 ^{b}) D2 युद्धाद् (for निशि) Ś1 K2 D2 गावल्गानिस्, K4 गावलाणिस्, V1 गावद्गणिस्, D3 गालल्गाणिस् — ^{c}) D3 (before corr) ययुर् (for ययौ) Lacuna in D3 from ययौ up to श्वै in 25^{d} — ^{d}) K4 हयैर् (for अश्वैर्) K4 जवै (for जवे)

जगाम धृतराष्ट्रस्य क्षयं प्रक्षीणबान्धवम् ॥ २६
स समुद्वीक्ष्य राजानं कश्मलाभिहतौजसम् ।
ववन्दे प्राञ्जलिर्भूत्वा मूर्ध्ना पादौ नृपस्य ह ॥ २७
संपूज्य च यथान्यायं धृतराष्ट्रं महीपतिम् ।
हा कष्टमिति चोक्त्वा स ततो वचनमाददे ॥ २८
संजयोऽहं क्षितिपते कच्चिदास्ते सुखं भवान् ।
स्वदोषेणापदं प्राप्य कच्चिन्नाद्य विमुह्यसि ॥ २९
हितान्युक्तानि विदुरद्रोणगाङ्गेयकेशवैः ।
अगृहीतान्यनुस्मृत्य कच्चिन्न कुरुषे व्यथाम् ॥ ३०
रामनारदकण्वैश्च हितमुक्तं सभातले ।
नगृहीतमनुस्मृत्य कच्चिन्न कुरुषे व्यथाम् ॥ ३१
सुहृदस्त्वद्धिते युक्तान्भीष्मद्रोणमुखान्परैः ।
निहतान्युधि संस्मृत्य कच्चिन्न कुरुषे व्यथाम् ॥ ३२
तमेवंवादिनं राजा सूतपुत्रं कृताञ्जलिम् ।
सुदीर्घमभिनिःश्वस्य दुःखार्त इदमब्रवीत् ॥ ३३
गाङ्गेये निहते शूरे दिव्यास्त्रवति संजय ।
द्रोणे च परमेष्वासे भृशं मे व्यथितं मनः ॥ ३४
यो रथानां सहस्राणि दंशितानां दशैव हि ।
अहन्यहनि तेजस्वी निजघ्ने वसुसंभवः ॥ ३५
स हतो यज्ञसेनस्य पुत्रेणेह शिखण्डिना ।

26 a) V1 हस्तिनपुरं B3–5 Da1 D1.4.5.7 प्राप्तो (for गत्वा) — b) V1 B1.3.5 Da1 Dn1 D1.4.5.7 °चेतन°, B2 D6 °चेतस° (for °मानस°) — d) K1 क्षये, Dn1 D6 गृह; Ca.c क्षयं (as in text) D2 प्रक्षीवास्तदा (sic), D4.7 संक्षीणबांधव.

27 a) K4 B5 Dn1 D3.7 स तमुद्वीक्ष्य, D6 भृशमु° (for स समु°) — b) K1 कल्मशा° (for कश्मला°) — d) K4 धूम्रो (for मूर्ध्ना) K1 हि, D6 तु, D8 च (for ह)

28 a) B3–5 Da1 D4.5.7 स संपूज्य, D8 पूजयित्वा (for संपूज्य च) Ś1 K1.2 D6 यथान्याय्य — b) D1 धृतराष्ट्र- (for धृतराष्ट्रं) — c) D2 तिष्ठ तिष्ठेति, Co हा कष्टमिति (as in text) D6 कर्णम् (for कष्टम्) B3 चैवोक्त्वा; Da1 D1.5 चोत्क्रोशस् (for चोक्त्वा स) D8 महाकष्टमिति चोक्त्वा च (hypermetric) — d) Ś1 K2.4 आदधे; Ś1 D2 damaged, D8 अब्रवीत् Ca.c वचनमाददे (as in text)

29 a) Dn1 हि, D1 [s]थ (for ऽहं) K1 क्षितिपतौ. — b) K1 D1 कश्चिदास्ते V1 D6 विभो (for भवान्) — c) K1 सुदोषेनापदं, K3 V1 B D स्वदोषैरापदं — d) K1 D1 कश्चिन्नाद्य, K3 V1 D6 कच्चिन्नान्य (for कच्चिन्नाद्य) K3 V1 B1 D3.8 विगर्हसे, K4 D8 विमुह्यसे, B2 Da1 D1.5 विमुह्यति

30 For the events, cf 5 123 18–27, 5 123 9–27, 5 123 1–8, 5 93, 5 126 — a) B5 हितादि (for हितानि) D8 विदुरेण मवानुक्तो — c) K1.3 अगृहीत्वा तु (K3 हि), B2.3 Da1 D4.5.7 नगृहीतानि (for अगृहीतानि) V1 असस्मृत्य — d) K1 कश्चिन्न (for कच्चिन्न) — K3 om from कुरुषे up to दुःखार्त in 33^d.

31 For the events, cf 5 94–121 K3 om 31 (cf v 1 30) D3 writes 31–32 on marg — a) K1 °काण्वैश्च, V1 B2.4.5 Da1 D1.2.4.5.7 °कण्वाद्यैर्, B3 व्यासनारदकण्वाद्यैर्, Dn1 रामनारदकर्णाद्यैर्, D3 °कण्वैर्हि — b) D2 च भारत (for सभातले) — c) D3.8 अगृहीतम् (for न°) — d) B5 कुरुते (for कुरुषे)

32 K3 om 32 (cf. v 1 30), K4 D2 om. (hapl.) 32 D8 writes 32 on marg — a) K1 B2 D7 हृद् (for त्वद्-) K1.2 युक्ता (for युक्तान्) — c) K1 न हितान्, D1 निहितान् (for निहतान्) — d) K1 कश्चिन्न (for कच्चिन्न) D8 om कुरुषे व्यथाम्

33 K3 om up to दुःखार्त in 33^d (cf v 1. 30). — c) B2 Da1 D1.5 दीर्घमुष्णं च निश्वस्य, B3–5 D3.4.7 सुदीर्घमुष्णं नि°, Dn1 D6.8 सुदीर्घमथ (D6 °पि)नि°, D2 सुदुःखमुष्णं नि°

34 Before 34, all N MSS except D3 ins धृतराष्ट्र उवाच — a) K3 V1 B D आपगेये हते शूरे (D3 वीरे) — b) Ś K1 कृतास्त्रवति, V1 B1 D6 दिव्यास्त्रविदि (for °स्त्रवति) — d) K1 च (for मे) B2 व्यथते (for व्यथितं) — After 34, B3 reads (with var) 37^{ab}, repeating it in its proper place

35 a) K1 यरोपाणा (sic) (for यो रथाना) — b) K4 दंसितानं, V1 B2.4.5 Da1 D1.4.5.7 Ca दशितानि, D3 दतिना तु V1 शतैव, D4 तथैव, D3 (before corr.) यथैव (for दशैव) B1 शतैरिह (for दशैव हि) D3.4.8 Dn1 D5.7 ह, B4 Dn1 D3 तु, D8 च (for हि) — c) K3 Da1 अहन्यवनि (sic) — d) K1 निजघ्नी (for निजघ्ने) Da1 D1.5 वसुसमव°

36 a) K3 V1 Dn1 D6 स हतं, K4 सहितो (for स हतो) K3 जयमानस्य (for यज्ञसेनस्य) — c) V1 B1 शिखण्डिना, Dn1 सिखडिना, D3 शिपडिना — d) K3 V1 B1 Da1 पाडवेयातिगुप्तेन, B3 °वेनेह गुप्तेन Dn1 D1.6 श्रुत्वा (for भृशं)

पाण्डवेयाभिगुप्तेन भृशं मे व्यथितं मनः ॥ ३६
भार्गवः प्रददौ यस्मै परमास्त्रं महात्मने ।
साक्षाद्रामेण यो बाल्ये धनुर्वेद उपाकृतः ॥ ३७
यस्य प्रसादात्कौन्तेया राजपुत्रा महाबलाः ।
महारथत्वं संप्राप्तास्तथान्ये वसुधाधिपाः ॥ ३८
तं द्रोणं निहतं श्रुत्वा धृष्टद्युम्नेन संयुगे ।
सत्यसंधं महेष्वासं भृशं मे व्यथितं मनः ॥ ३९
त्रैलोक्ये यस्य शास्त्रेषु न पुमान्विद्यते समः ।
तं द्रोणं निहतं श्रुत्वा किमकुर्वत मामकाः ॥ ४०
संशप्तकानां च बले पाण्डवेन महात्मना ।
धनंजयेन विक्रम्य गमिते यमसादनम् ॥ ४१
नारायणास्त्रे निहते द्रोणपुत्रस्य धीमतः ।
हतशेषेष्वनीकेषु किमकुर्वत मामकाः ॥ ४२
विप्रद्रुतानहं मन्ये निमग्नाः शोकसागरे ।
प्लवमानान्हते द्रोणे सन्ननौकानिवार्णवे ॥ ४३
दुर्योधनस्य कर्णस्य भोजस्य कृतवर्मणः ।
मद्रराजस्य शल्यस्य द्रौणेश्चैव कृपस्य च ॥ ४४
मत्पुत्रशेषस्य तथा तथान्येषां च संजय ।
विप्रकीर्णेष्वनीकेषु मुखवर्णोऽभवत्कथम् ॥ ४५
एतत्सर्वं यथा वृत्तं तत्त्वं गावल्गणे रणे ।

37 B3 reads 37^{ab} after 34, repeating it here — ^{a}) K3 सम्यक्, B3 (first time) यस्मिन्, C0 यस्मै (as in text) — ^{b}) K3 द्रोणास्त्रं च, K4 परमास्त्रे, B (B3 both times) Da1 D1.4.5 7 दिव्यमस्त्रं B3 (first time) महामुनि, Dn1 महाहवे (for महात्मने) — ^{c}) Ś2 ये (for यो) — ^{d}) Da1 D1.5 धनुर्वेदम् (for °र्वेद) Ś2 उपाकृप, K2 उपाकृता; B2 3 D3.6 7 Ca उपा(B3 °दा)हृत; C0 °कृत (as in text)

38 ^{a}) K3 तस्यां वै (for कौन्तेया) — ^{b}) K3 पांडवेया (for राजपुत्रा) K3 V1 B D महारथा (for °बला) — ^{d}) K1 तवान्ते (sic), D3 ये चान्ये (for तथान्ये) K1 वसुधाधिप

39 D1 om. (hapl.) 39^{b}–40^{c} — ^{c}) K3 संन्यस्तं च, B5 संवसंत; D6 सन्यस्तं च, D3 सत्यसंस्थं, Ca 0 सत्यसंधं (as in text) D5 महेष्वासं — ^{d}) B2 व्यथसे — After 39, K3 4 V1 B D (except D2, D1 om) ins

3* ययोर्लोके पुमानस्त्रे न समोऽस्ति चतुर्विधे ।
तौ द्रोणभीष्मौ श्रुत्वा तु हतौ मे व्यथितं मनः ।

[(L. 1) K4 transp लोके and अस्त्रे K3 D6 समो नास्ते, Da1 D5 पुमानस्त्रैर् K3 विद्यते न, D6 न विद्येत (for न समोऽस्ति) Da1 D5 चतुर्विधे, Ca. 0 चतुर्विधे (as above) K1 नमसश्च भविष्यति (sic) (for the post. half) — (L 2) Da1 D5 °भीष्म (corrupt) D3 (m as above) स्मृत्वा K4 D3 6 8 मे, V1 च (for तु) K3 D3 6 8 प्रव्यथित]

40 D1 om. 40^{abc} (cf. v 1. 39) D3 writes 40 on marg — ^{a}) K1.4 B2–5 D3.4.8 चास्त्रेषु; K3 D6 नास्त्रेषु, V1 शास्त्रे च, Da1 Dn1 D5 वास्त्रेषु (for शास्त्रेषु) — ^{b}) K3 D6 पुमान्वै विद्यते सम, D3 न समो विद्यते पुमान् — ^{c}) D1.7 दृष्ट्वा, C0 श्रुत्वा (as in text) — ^{d}) K4 V1 B2 Da1 D1.2.6 अकुर्वत

41 B3 D6 om (hapl.) 41–42 — ^{a}) K3 4 V1 B2 संसप्तकानां (for सश°) K3 V1 B1.4.5 Da1 Dn1 D1 2 4 5 7 8 बल — ^{c}) K3 धनंजयेनातिक्रम्य — ^{d}) K3 V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D2 4.5 7 Ca 0 गमितं (for °ते) K1 यमसाधनं, V1 °सादने, B2 मम सादनं

42 B3 D6 om 42 (cf. v 1 41) D3 writes 42^{a}–44^{b} on marg — ^{a}) K1 निहिते, V1 Da1 Dn1 D1–3 5 8 च हते; B2 4.5 D4 7 विह(B2 °हि)ते (for निहते) B1 नारायणास्त्रेण * * — ^{b}) D3 धर्मत (for धीमत) — ^{c}) K3 4 V1 B (B3 om.) D (except D2, D6 om.) विप्रद्रुतेषु (for हतशेषेषु) — ^{d}) Ś K1.2 V1 B3–5 D1.3 4 5 7 अकुर्वत, D3 अकुर्वति

43 D3 reads 43 on marg — ^{b}) K3 V1 B D निमग्नान् — ^{c}) K1 D1 प्लवमानां, D2 अप्लवानि; C0 as in text D6 शेषे (for द्रोणे) — ^{d}) K1 सर्वनौहान्; K3 भग्ननौकान्; K4 B1.5 D6 Ca. 0 भिन्न° (for सन्न°) B2–4 D4 7 भिन्ननौ(B3 नृभिर्नौ)कामिवाम्भसि, Da1 D1 5 भग्ननौकानिवाम्भसि, D3 स(sup lin भि)न्ना नौकेव चार्णवे, D8 सुत (m सन्न-) नौकामि(m -नि)वार्णवे

44 D3 reads 44^{ab} on marg — ^{b}) D3 द्रौ * श्च (for भोजस्य) — ^{d}) K3 द्रौणेयस्य, K4 द्रोणेश्चैव, D1 द्रौणिश्चैव, D6 द्रोणस्यैव, D3 तथा चैव (for द्रौणेश्चैव)

45 ^{a}) K1 शण्णक° (sic) (for मत्पुत्र°) B2 3 Dn1 D2 मत्पुत्रस्य च (Dn1 वि) शेषस्य, D6 मत्पुत्रेण विशेषेण — ^{b}) B4.5 Da1 D1.4.5 7 अन्येषां चै(D5 चे)व संजय — ^{c}) K3 V1 B D Ca विप्रद्रुतेषु (for °कीर्णेषु) Ś2 अनेकेषु — ^{d}) K1 सुखं कर्णो, B3 अथ कर्णो (for मुखवर्णो) K3 मुखवर्णश्च कीदृशः.

46 ^{a}) K3 D6 वृत्तं, Dn1 कृतं (for सर्वं) K3 D6 यथा सर्वं, B2 5 D4 7 यथातत्त्वं, B3 यथान्याय, D3 समा * क्व.

आचक्ष्व पाण्डवेयानां मामकानां च सर्वशः ॥ ४६
संजय उवाच ।
पाण्डवेयैर्हि यद्वृत्तं कौरवेयेषु मारिष ।
तच्छ्रुत्वा मा व्यथां कार्षीर्दिष्टे न व्यथते मनः ॥ ४७
यस्मादभावी भावी वा भवेदर्थो नरं प्रति ।
अप्राप्तौ तस्य वा प्राप्तौ न कश्चिद्व्यथते बुधः ॥ ४८
धृतराष्ट्र उवाच ।
न व्यथा शृण्वतः काचिद्विद्यते मम संजय ।
दिष्टमेतत्पुरा मन्ये कथयस्व यथेच्छकम् ॥ ४९

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

२

संजय उवाच ।
हते द्रोणे महेष्वासे तव पुत्रा महारथाः ।
बभूवुराश्वस्तमुखा विषण्णा गतचेतसः ॥ १
अवाङ्मुखाः शस्त्रभृतः सर्व एव विशां पते ।
अप्रेक्षमाणाः शोकार्ता नाभ्यभाषन्परस्परम् ॥ २
तान्दृष्ट्वा व्यथिताकारान्सैन्यानि तव भारत ।

— [b]) K4 B1 Dn1 D2 3 8 तथा, B2 3 5 Da1 D1 4 5 7 ब्रूहि (for तत्त्व) Ś1 K (except K8) D2 गावल्गाने Dn1 मम (for रणे) — [c]) D6 एतच्च, D8 यद्वृत्त (for आचक्ष्व) — [d]) K1 B3 सजय, K8 D8 नि᳙फलं, V1 D2 नि᳙कलं; B1 निस्कलं, B2 4 5 Da1 D1 4 5 7 तत्त्वत᳙, D3 निष्कला; D6 सैनिके (for सर्वश᳙)

47 K1 om the ref — [a]) K8 V1 B D तवापराधाद् (for पाण्डवेयैर्हि) — [c]) K3 मा व्यथा, D2 नान्यथा (for मा व्यथा) D6 किंचिद् (for कार्षीद्) — [d]) D6 दृष्टे; Ca ० दिष्टे (as in text) B3 व्यथित (for व्यथते) V1 B (except B3) D बुध᳙ (for मन᳙) K3 दृष्टव्ये व्यथते मन᳙

48 Lacuna in Ś for 48[ab], K1 4 om 48[ab], lacuna in K2 for 48[ab] filled sec m — [a]) K3 V1 B2 D4 तस्माद्; D1 यस्माद्, D8 य᳙ स्माद् (for यस्माद्) Dnp (marg) यस्मान्नाभावी K2 Da1 D1 भावो (for भावी) D3 6 च (for वा) — [b]) K2 B3–5 Da1 D1 4 5 7 Ca ह्यर्थो राजन्, K8 न चेदर्थो (for भवेदर्थो) K2 रथ, K8 रण (for नर) — [c]) Ś K1 2 च (for वा) K4 प्राप्तौ च, D3 6 चाप्राप्तौ (for वा प्राप्तौ) — [d]) K8 4 V1 B2 5 कच्चिद् (for कश्चिद्) Ś1 K2 4 मन᳙ (for बुध᳙) K1 न कचिद्यथिते वन᳙ (sic), B2–5 Da1 D1 4 5 7 न बुध᳙ कुरुते व्यथा, Ca नरो न कुरुते व्यथा

49 D2 om 49 — [a]) Ś lacuna, K1 [अ]त्यधिका, K4 बृहती, V1 B1 Dn1 D3 5 [अ]भ्यधिका, B2–5 Da1 D1 4 5 7 विद्यते (for शृण्वत᳙) — [b]) B (except B1) Da1 D1 4 5 7 मम सजय शृण्वत᳙ — [c]) K1 शिष्टम्, Dn1 D1 6 दृष्टम्, Ca दिष्टम् (as in text) B4 om पुरा — [d]) K8 यथेष्टक, B (except B1) Da1 D1 4.5 7 यदि(B1-4 D1 °दी)च्छसि (for यथेच्छकम्)

Colophon — *Day of Karna's Generalship* K4 प्रथमे युद्धदिवसे — *Adhy. no* (figures, words or both) B1 5 Dn1 D1 4.6 2

2

1 Dn1 om the ref — [c]) K3 D3 अभ्यस्तमुखा, K4 आशुष्क°, V1 अस्वस्त°, B1 Dn1 D2 6 8 अन्वस्तमुखा (D3 °पा) B2–5 Da1 D1. 4 5 7 नस्व(B3 3 °सु)स्यमन्त सर्वे — [d]) K1 विशण्णा, B1 विवर्णा, B2–5 Dn1 D1 4 5 7 बभूवुर् (for विषण्णा) K4 कृतचेतस

2 [a]) D2 मवाङ्मुख D1 शस्त्रभृता — [c]) K1 V1 B1 Da1 D1 4 5 अप्रेक्ष्यमाणा᳙, K3 °क्ष्यमाणा᳙, K4 °क्षमाना, D Dn1 मवेक्ष(Dn1 °क्ष्य)माणा᳙, D2 6 सप्रेक्ष्य° (for अप्रेक्ष°)

3 [a]) K1 ता दृष्टो व्यथिताकारा (sic) — [b]) B (except B1) Da1 D1 4 5 7 transp सैन्यानि and तव — [c]) K3 ऊर्ध्वमिव K1 अभ्यवीक्ष्यत, K3 V1 B 4 5 निरीक्षत, K4 अभिप्रेक्ष्यतो, B1 Da1 Dn1 D1 निरीक्षत; B2 4 5 अभ्यतिष्ठत, B3 अवतिष्ठत, B4 (marg) णिरैक्षत, D2 अन्वयीक्षत, D1 7 मभ्युदैक्षत (for ...क्षन्त) D8 (marg) ऊर्ध्वमेवानिरीक्षत, C8 ...

ऊर्ध्वमेवाभ्यवेक्षन्त दुःखत्रस्तान्यनेकशः ॥ ३
शस्त्राण्येषां च राजेन्द्र शोणिताक्तान्यशेषतः ।
प्राभ्रश्यन्त कराग्रेभ्यो दृष्ट्वा द्रोणं निपातितम् ॥ ४
तानि बद्धान्यनिष्टानि* लम्बमानानि भारत ।
अदृश्यन्त महाराज नक्षत्राणि यथा दिवि ॥ ५
तथार्तं स्तिमितं दृष्ट्वा गतसत्त्वमिव स्थितम् ।
स्वं बलं तन्महाराज राजा दुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ६
भवतां बाहुवीर्यं हि समाश्रित्य मया युधि ।
पाण्डवेयाः समाहूता युद्धं चेदं प्रवर्तितम् ॥ ७
तदिदं निहते द्रोणे विषण्णमिव लक्ष्यते ।
युध्यमानाश्च समरे योधा वध्यन्ति सर्वतः ॥ ८
जयो वापि वधो वापि युध्यमानस्य संयुगे ।
भवेत्किमत्र चित्रं वै युध्यध्वं सर्वतोमुखाः ॥ ९
पश्यध्वं च महात्मानं कर्णं वैकर्तनं युधि ।
प्रचरन्तं महेष्वासं दिव्यैरस्त्रैर्महाबलम् ॥ १०
यस्य वै युधि संत्रासात्कुन्तीपुत्रो धनंजयः ।
निवर्तते सदामर्षात्सिंहात्क्षुद्रमृगो यथा ॥ ११
येन नागायुतप्राणो भीमसेनो महाबलः ।
मानुषेणैव युद्धेन तामवस्थां प्रवेशितः ॥ १२
येन दिव्यास्त्रविच्छूरो मायावी स घटोत्कचः ।
अमोघया रणे शक्त्या निहतो भैरवं नदन् ॥ १३
तस्य दुष्पारवीर्यस्य सत्यसंधस्य धीमतः ।
बाह्वोर्द्रविणमक्षय्यमद्य द्रक्ष्यथ संयुगे ॥ १४
द्रोणपुत्रस्य विक्रान्तं राधेयस्यैव चोभयोः ।

निरिक्षंत — d) V1 B Da1 D1.4 5 7 दुःखतसानि, D2 °त्रस्ता हि, D3 8 °त्रस्तानि, D6 °त्रासानि Cc नैकश°

4 a) K3 B Dn1 D2–4 6–8 तु (for च) Da1 D1 5 तेषां चैव तु शस्त्राणि — b) Da1 D1.5 रुधिराक्तानि (for शोणिता°) K1 सर्वत°, K3 D1-3 5 6 सर्वश°; B (except B1) D4.7 [अ]निकश° (for [अ]शेषत°) — c) K3 Dn1 प्राभ्रश्(Dn1 श्यं)त, K4 V1 D4 प्राभ्रस्यंत; B2 प्रादृश्यात, B3 अभ्रश्यत, D2 प्रभास्यति, D3 प्राभ्राश्यंत K3 कराश्रस्यो (sic), Da1 D5 कराग्राभ्या D1 भृशाभ्रश्यत कराग्राभ्यां (sic!) — d) K3 हस्त्वा (for दृष्ट्वा) K3 V1 B D (except D2) हत युधि (for निपातितम्)

5 a) V1 B1 वृद्धानि, Dn1 वृंदानि; D6 विद्धानि, D8 द्वारानि, Ca c बद्धानि (as in text) Ś K1.2 [अ]निष्टासु; K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 Ca [अ]रिष्टानि; K4 निष्टानि; D6 विष्टानि (for [अ]निष्टानि*) — c) K3 D6 व्यदृश्यंत; Cc अदृश्यन्त (as in text) D3 8 महाभाग (for °राज) — d) K1 दिवा, D1 -विधि, Cc दिवि (as in text)

6 a) K3 V1 B2–5 Da1 D2 7 तत्, Dn1 D3 5 6 8 तु, D4 सान् (for [आ]र्तं) K3 विस्मितं, D2 संमितं, Ca c स्तिमितं (as in text) K1 D1.5 तथा तस्तिमितं दृष्ट्वा, B1 तथा निमित्तं त दृष्ट्वा — b) K3 4 V1 B (except B5) D (except Da1 D1.5 6) अवस्थित (for इव स्थितम्) — c) K3 D6 चर(D6 °लं)तं च, V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 चल सव (for स्व बल तन्) Da1 D1.5 महाप्राज्ञ (for °राज)

7 a) K4 बाहुवीर्येण, D2 °वीर्यं च — c) B2 समाभूता (for °हूता) — d) D3 चैव (for चेद)

8 a) K3 तदह, Cc तदिदं (as in text) K1 निहतं — b) K3 Da1 D1 विषगम्, B3 निषण्णम्, Dn1 विषसम् (for विषण्णम्) K1 लभ्यते (for लक्ष्यते) — c) B3 वध्य° (for युध्य°) K3 च ये योधा, D3 रणे योधा (for च समरे) — d) K4 D4 -वध्यत, V1 -युध्यत, B3 युध्यति (for वध्यन्ति) K3 वध्यति भुवि, D3 हन्यते चैव (for योधा वध्यन्ति) K1.3 V1 B D सर्वश° (for सर्वत°)

9 a) B3 5 Da1 D1.5 वेति (for the second वापि) D6 जयो वा विजयो वापि — c) Da1 D1.5 हि (for वै) — d) D3 सर्वतो नृपा°, D6 °तोमुख

10 a) B1 पश्यतैनं (for पश्यध्व च) D3 8 सु (for च) — c) V1 प्रवर्तत, Dn1 प्रवर त (for प्रच°) K1 महेष्वास — d) B5 महाबलै°, Da1 D1.5 °बल , D3 °बला

11 a) K3 पश्यन्वै, K4 यस्यैव, D6 पश्य वै (for यस्य वै) K3 संत्रासं, D3 सत्रासा — b) K4 धनजय — c) K1 सदासंदा (sic), K3 V1 B D सदा मंद° (for सदामर्षात्) — d) Ś2 K1 मोहात् (for सिंहात्) D6 क्रुद्धान् (for क्षुद्र°)

12 c) K3 D3 मानुषेनैव, V1 °खेणैव, B4 °षेण तु (for °षेणैव) — d) D6 अवापित° (for प्रवेशित°)

13 b) K4 घटोत्कच — d) K3 नदत्, B2 5 Da1 D1.4 5 रुवन् (D1 त्), B3 ब्रुवन्, B4 D7 रवन्, Dn1 वदन् (for नदन्)

14 a) K3 V1 B1.3 दुर्वारवीरस्य — c) D5 द्रविमम्, Cc द्रविणम् (as in text) — d) K3 D3 अद्य द्रक्षथ, B1 अद्य द्रक्ष्यत, B5 अभ्यद्रवत, D6 अवद्रक्ष्यथ (for अद्य द्र°) B3 द्रक्ष्यथास्य परस्परं

15 a) K4 विक्राते, Ca विक्रान्त (as in text) — b)

पाण्डुपाञ्चालसैन्येषु द्रक्ष्यथापि महात्मनोः ॥ १५
सर्वे एव भवन्तश्च शूराः प्राज्ञाः कुलोद्गताः ।
शीलवन्तः कृतास्त्राश्च द्रक्ष्यथाद्य परस्परम् ॥ १६
एवमुक्ते महाराज कर्णो वैकर्तनो नृपः ।
सिंहनादं विनद्योच्चैः प्रायुध्यत महाबलः ॥ १७
स सृञ्जयानां सर्वेषां पाञ्चालानां च पश्यताम् ।
केकयानां विदेहानामकरोत्कदनं महत् ॥ १८
तस्येषुधाराः शतशः प्रादुरासञ्शरासनात् ।
अग्रे पुङ्खे च संसक्ता यथा भ्रमरपङ्क्तयः ॥ १९
स पीडयित्वा पाञ्चालान्पाण्डवांश्च तरस्विनः ।
हत्वा सहस्रशो योधानर्जुनेन निपातितः ॥ २०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

K4 राधेयस्य हि चोभयो — B1 D6 7 om. 15^{cd} — ^{c}) D8 °सैन्येन्यद् (for °सैन्येषु) — ^{d}) K1 द्रक्षथापि, V1 B3 5 Dn1 D3.8 द्रक्ष्यथाद्य (for °थापि) — For 15^{cd}, Dn1 subst

4* पश्यन्तु पाण्डुपुत्रास्ते विष्णुवासवयोरिव ।

16 ^{a}) K1 सर्वदात्र (for सर्वे एव) — ^{b}) K1.4 प्रज्ञा; B (except B1) Da1 D1.4 5 7 राज्ञां (for प्राज्ञा) K3 कुलोत्तमा; B2 (*sup lin*) 4 D2 3 8 °ज्ञवा, Ca °द्गता (as in text) Dn1 शक्ताः प्रत्येकशोपि वा — After 16^{ab}, B2 Dn1 ins

5* पाण्डुपुत्रान्रणे हन्तुं ससैन्यान्किमु संहता ।

— ^{c}) K3 V1 B D वीर्यवत (for शील°) K1 Dn1 कृतार्थाश्च — ^{d}) D2 द्रक्षथ. K3 B3 D3 6 पराक्रमं (for परस्परम्)

17 Before 17, B2 Dn1 ins सजय उवाच — ^{a}) B2 उक्त्वा, B3 Da1 D5 उक्तो (for उक्ते) K3 Dn1 D3.4 7 8 एवमुक्त्वा (K3 °क्ता) तत कर्णे — K3 Dn1 D3 4 7 8 ins after 17^{a}, K4 after 17^{b} (repeating 17^{b}, after the inserted passage)

6* चक्रे सेनापतिं तदा ।
तव पुत्रो महावीर्यो भ्रातृभि सहितोऽनघ ।
सेनापत्यमथासाद्य.

[K4 om line 1 — (L 3) Dn1 अवाप्याथ (for अथासाद्य)]

— ^{b}) K4 कर्णे, B1.4 कर्ण, Ca कर्णो (as in text) K3 V1 B1 Da1 D1-3 5 6 8 Ca.c वृष (B1 °ष), K4 नृप, B2-5 D4 7 भृश (for नृप) Dn1 कर्णो राजन्महारथ — ^{c}) K1 विनद्योश्च (sic), K4 विनाद्योच्चै, D6 निनद्योच्चै — ^{d}) Dn1 रणोत्कट, D6 महाबल (for °बल) K1 प्रयुद्धप्यत महाबला (sic)

18 ^{a}) K1 संजयाना, Dn1 सृंजयाणां — ^{b}) B2 Dn1 मारिष (for पश्यताम्) — ^{c}) K3 V1 Da1 D1.2 5 कैकेयाना, B1.4 Dn1 D3.4 6 7 कैकयानां (Dn1 °णा) — ^{d}) K1 स करोत्छदनं महत् (sic), B1.2 Dn1 चकार कदन महत्

19 ^{c}) K4 V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D1.3-5 7 Ca.c अग्रे पुंखेषु; B1 पुंखपुखेषु, B3 D2 8 अग्रपुखे(D2 °पे)षु, D3 अयोमुखे च (for अग्रे पुङ्खे च) B3 संशक्ता, Ca c ससक्ता (as in text) — ^{d}) K1 यथा त्रसरपक्तय (sic)

20 ^{b}) D1 पाडवाश्च D6 परस्विन (for तर°) — ^{c}) K1 सहस्रो (for सहस्रशो) D8 यौधान्

Colophon. — *Adhy name* Dn1 सजयवाक्यं — *Adhy no* (figures, words or both) B1.2 5 D1.4 6 2 — *Śloka no* Dn1 21

☞ For adhy 8 1 and 8 2, S subst the foll passage

7* शिविराद्धस्तिनपुर प्राप्य भारत सजय ।
प्रविवेश महाप्राज्ञो धृतराष्ट्रनिवेशनम् ।
शोकेनोपहत सूतो विह्वलो भृशदु खित ।
चिन्तयन्निधन घोर सूतपुत्रस्य पाण्डवै ।
अन्त पुर प्रविश्यैव सजयो राजसत्तम ।
अश्रुकण्ठो भृश त्रस्तो राजानमुपजग्मिवान् ।
उपस्थाय च राजान विनिश्वस्य च सूतज ।
नातिहृष्टमना राजन्निद वचनमब्रवीत् ।
सजय ।
सजयोऽहं महाराज नमस्ते भरतर्षभ ।
हतो वैकर्तन कर्ण कृत्वा कर्म सुदुष्करम् ।
चेदिकाशिकरूशाना मत्स्याना सोमकै सह ।
कृत्वासौ कदन शेते वातभुग्न इव द्रुम ।
गोष्ठमध्ये ऋषभ इव गोव्रजे परिवारित ।
व्यालेन निहतो यद्वत्तथासौ निहत परै ।
निराशान्पाण्डवान्कृत्वा जये राजन्समात्यकान् ।
पाञ्चालाना रथाश्चैव विनिहत्य सहस्रश ।
हत्वा शूरान्महेष्वासान्विद्राव्य च दिशो दश ।
हतो वैकर्तन कर्ण पाण्डवेन किरीटिना ।
वैरस्य गतमानृण्य दुर्गमस्य दुरात्मभि ।
हत्वा कर्णं महाराज विशल्य पाण्डवोऽभवत् ।
शोषण सागराणा वा पातन शशिसूर्ययो ।

३

वैशंपायन उवाच ।

एतच्छ्रुत्वा महाराज धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ।
शोकस्यान्तमपश्यन्वै हतं मत्वा सुयोधनम् ।
विह्वलः पतितो भूमौ नष्टचेता इव द्विपः ॥ १

तस्मिन्निपतिते भूमौ विह्वले राजसत्तमे ।
आर्तनादो महानासीत्स्त्रीणां भरतसत्तम ॥ २
स शब्दः पृथिवीं सर्वां पूरयामास सर्वशः ।
शोकार्णवे महाघोरे निमग्ना भरतस्त्रियः ॥ ३

पृथिव्या दारणं यादृक्तादृक्कर्णस्य पातनम् ।
योधाश्च बहवो राजन्हतास्तत्र जयैषिण ।
राजानो राजपुत्राश्च शूरा परिघबाहव ।
रथौघाश्च नरौघाश्च हता राजन्सहस्रश ।
वारणा निहतास्तत्र वाजिनश्च महाहवे ।
क्षत्रियाश्च महाराज सेनयोरुभयोर्हता ।
परस्परमवेक्ष्यात्र परस्परकृतागस ।
किंचिच्छेषान्परान्कृत्वा तीर्त्वा पाण्डववाहिनीम् ।
पार्थवेलां समासाद्य हतो वैकर्तनो वृषा ।
जयाशा धार्तराष्ट्राणा वैरस्य च मुखं नृप ।
तीर्णं तत्पाण्डवै राजन्यत्पुरा नावबुध्यसे ।
प्रोच्यमानं महाराज बन्धुभिर्हितबुद्धिभि ।
तदिदं समनुप्राप्तं व्यसनं त्वां महाभयम् ।
पुत्राणां राज्यकामेन त्वया राजन्हितैषिणा ।
चरितान्यहितान्येव तेषां ते फलमागतम् ।
हतो दुःशासनो राजन्यथोक्तं पाण्डवेन तु ।
प्रतिज्ञा भीमसेनेन निस्तीर्णा सा चमूमुखे ।
पीतं च क्षतजं तस्य धार्तराष्ट्रस्य संयुगे ।
पाण्डवेन महाराज कृत्वा कर्म सुदुष्करम् ।

[(L. 1) T3 °ह्वास्तिन° — (L 2) T2 महाबाहुर् T2 missing for the rest of the passage — (L. 3) T3 G विलपन्, M1 विह्वल (for विह्वलो) — (L. 4) G2 दृष्ट्वा तु निधन क्रूरं, Madras ed दृष्ट्वा तु निधन घोरं (for the prior half) G3 संयुगे (for पाण्डवै) — (L 5) G1.2 राजसत्तम (G2 °म) — (L 6) T3 G3 अश्रुपूर्णो, G1.2 °कर्णो T1 राजानमुपजग्मिवान् — (L. 8) M1 अब्रुवन् — After line 10, G2 reads line 16, repeating it in its proper place — (L. 11) T1 चेदिकाश° — (L 13) Prior half hypermetric. T1 गोष्ठमध्य इव वृषो, G2 °मध्ये वृष इव, M सत्वानां वृषभस्तत्र (for the prior half) M गोवृषे (for गोव्रजे) — (L 14) G2 व्याघ्रेण (for व्यालेन) M1 निहित° — (L. 15) T3 पृथग्, G2 कर्णौ, G3 दृढ (for जये) T1 ससात्यकीन्, G1.2 M1 ससत्यकान् — (L. 16) T1 गजवाहरथ चैव (for the prior half) — (L 17) G1,2 जित्वा (for हत्वा) G2 धूतान् (for शूरान्) M1 स (for च) — (L 19) G1,2 गत (for गतम्) T1 अन्यैर् (for अस्य) — (L 21) T3 G1 3 M पतन (for पातन) T3 G वा विवस्वत (for शशिसूर्ययो°) — (L 22) M3 दरण T3 G1 विशीर्णत्व (G1 °ता) यथा मेरोर्, G2 पातन हि यथा मेरोर्, G3 पतन हि यथा मेरोर् (for the prior half) T3 G यथा (for तादृक्) — (L. 23) M तथैवा(M1 पार्थिवा)न्येपि बहवो (for the prior half) — (L 27) T3 G M महाराजा G2 अपि (for हता) — (L 28) T1 परस्परमवेक्ष्याथ, T3 G3 °रं वै वीक्ष्यात्र, G1.2 °रमवेक्षत° — (L 29) G2 पीत्वा (for तीर्त्वा) — (L 30) G1 पार्थवेलानि (hypermetric, for पार्थवेलां) T1 नृप (for वृषा) — (L 31) G1 2 मुखे (for मुख) G1 नृप° — (L. 32) G2 निस्तीर्णे (for तीर्णं तत्) — (L 33) M1 उच्यमान (for प्रोच्य°) G1 M3 महाराजा T1 M2 3 हितबन्धुभि°, G3 °काङ्क्षिभि (for °बुद्धिभि°) — (L 34) T1 सु , M1 4 त्वा (for त्वां) — (L 35) M3 राजकामेन (for राज्य°) G2 हितैषिण° — (L. 36) G3 चरितान्यपि तान्येव T1 तु (for ते) G2 [ऽ]पीदमागत (for फलमा°) — (L. 37) G2 अतो (for हतो) G2 यथोक्त° (for °क्त) — (L 39) G2 धृतराष्ट्रस्य — (L 40) M महाभाग (for °राज) T3 G transp कृत्वा and कर्म]

3

1 In T2, st 1–4 are lost on a missing folio G2 om the ref., D3 reads the ref on marg — a) B2 स तच्छ्रुत्वा — c) K3 4 शोकस्यात्तंम्, G2 रसत्यंतम् (for शोकस्यान्तम्) K4 अपश्यद्, M3 नपश्यन् (for अपश्यन्) — d) B2 4 5 D4 6 7 मेने (for मत्वा) — e) Da1 D1.5 विकल°, Cc विह्वल° (as in text) K2 पतिता, T1 न्यपतद् (for पतितो) — f) K3 Dn1 नष्टचित्त, B3 नष्टचेष्ट (for °चेता)

2 T2 missing (cf. v.l 1) — b) D2 राजसत्तम — c) K4 आर्त्तनादो, G2 आर्तशब्दो

3 T2 missing (cf v l 1) — a) K1 शब्दप्रथवीं (sic), D1 5 शब्द° पृथिवी K (except K4) V1 B D M2 4 कृत्स्नां (for सर्वां) — b) Ś2 B3–5 Da1 D1 4 5 7 T1.3 G1 3 M सर्वत, K3 कृच्छ्रश° (for सर्वश°) — c) K3 लोकार्णवे K3 V1 Da1 D1 5 6 तदा (D6 तत्र) घोरे (for

राजानं च समासाद्य गान्धारी भरतर्षभ ।
निःसंज्ञा पतिता भूमौ सर्वाण्यन्तःपुराणि च ॥ ४
ततस्ताः संजयो राजन्समाश्वासयदातुराः ।
मुह्यमानाः सुबहुशो मुञ्चन्त्यो वारि नेत्रजम् ॥ ५
समाश्वस्ताः स्त्रियस्तास्तु वेपमाना मुहुर्मुहुः ।
कदल्य इव वातेन धूयमानाः समन्ततः ॥ ६
राजानं विदुरश्चापि प्रज्ञाचक्षुषमीश्वरम् ।
आश्वासयामास तदा सिञ्चंस्तोयेन कौरवम् ॥ ७

स लब्ध्वा शनकैः संज्ञां ताश्च दृष्ट्वा स्त्रियो नृप ।
उन्मत्त इव राजा स स्थितस्तूष्णीं विशां पते ॥ ८
ततो ध्यात्वा चिरं कालं निःश्वसंश्च पुनः पुनः ।
स्वान्पुत्रान्गर्हयामास बहु मेने च पाण्डवान् ॥ ९
गर्हयित्वात्मनो बुद्धिं शकुनेः सौबलस्य च ।
ध्यात्वा च सुचिरं कालं वेपमानो मुहुर्मुहुः ॥ १०
संस्तभ्य च मनो भूयो राजा धैर्यसमन्वितः ।
पुनर्गावल्गणिं सूतं पर्यपृच्छत संजयम् ॥ ११

महाघोरे) — d) D5 निमग्न- (for निमग्ना) S (T2 missing) तदा पुप्लुविरे (M1 °प्लुवीरे) स्त्रिय — After 3, K3.4 V1 B Da1 Dn1 D1.4–8 ins.

8* रुरुदुर्दुःखशोकार्ता भृशमुद्विग्नचेतसः ।

[D8 शोकदुःखार्ता (for दुःखशोकार्ता) V1 B Da1 D1 4–7 भृशसंतप्ता (D6 °त्रस्ता) अतीवोद्विग्नमानसा]

On the other hand, S (except G2, T2 missing) ins after 3

9* नेत्राणि वारिणापूर्य सरित सागर यथा ।

4 T2 missing (cf. v l. 1). G2 om 4 — b) D1 5 गांधारो, M भर्तारं (for गान्धारी) T1 3 G1 3 भरतर्षभं — c) Ś K1 2 4 निःशब्दा, K3 निसज्ञा, Da1 D1 5 निःसंज्ञां D1 5 पतितां, T1 G1 M न्यपतद् (for पतिता) — d) Dn1 सर्वांश्चात पुरे स्त्रिय Cc cites अंतःपुराणि (as in text)

5 a) K3 ततस्तान्, V1 D2 ततस्ता, T1 3 G2 3 M ततस्तु, G1 ततं स — b) K3 B3 समाश्वास्य पदा(B3 तदा)-तुरा, Dn1 D1 समाश्वासयदातुर, D3 समाश्वास्य च दुःखित, S आश्वासयत (T3 G3 °ति) योषित — c) K4 सुवहुशो, Dn1 स वहुशो — d) K4 मुचतो, V1 B D3 4 7 T1 3 M1 3 मुंचतीर्, Da1 D1 5 8 T2 G M2 4 मुंचतीर्

6 a) K4 समास्वस्ता, V1 °श्वास्य, B4 °श्वस्ता, Da1 तमाश्वस्ता, S आश्वासिता (T1 3 G3 °ता, G2 °त-) K1 स्त्रियास्तास्तु, K3 Dn1 स्त्रियस्ता तु Cc cites स्त्रिय (as in text). — b) T1 G1 2 M1 प्रदश्य ता, T3 G3 प्रदर्श्य ता, M2 प्रदश्यत, M2 (before corr) 3 4 प्रदश्य तु (for मुहुर्मुहु) — c) D6 कदर्पद्रववातेन, S कदळीरिव वा° — d) G2 दूयमाना

7 a) K1 विधुरश्चापि, Dn1 विदुरश्चैव, T2 विदुरो दृष्ट्वा, G2 विदुर चापि B3 राजाना विह्वल चापि — b) T1 प्रज्ञादृष्टिं नराधिप, T2 सज्ञाचक्षुपमीश्वरं, T3 G प्रज्ञाचक्षु (G1 °क्षु-) नराधिप, M1 2 प्रज्ञाचक्षु (M1 °क्षु-) नरेश्वर, M3 4 प्रज्ञाचक्षुर्नरेश्वर — c) K1 अन्वासयामास, Cc आश्वास° (as in text) T1 3 G M आश्वासयस्तु(T3 G2 3 °न्सु-, M1 °स्सु)शीतेन — d) K3 शिवस्तोयेन, K4 सिंचस्तो°, D4 शिवतो°, T2 सिंचन्भूयसि (for सिञ्चंस्तोयेन)

8 a) K3 स लब्ध, B2 3 5 Da1 D1 2 4 5 7 लब्ध्वा च, B4 लब्ध्वा स (for स लब्ध्वा) — b) T2 ताश्च (for ताश्च) K (except K3) V1 B1 Dn1 D6 3 T2 3 G M1 नृप (for नृप) B2–5 Da1 D1 2 4 5 7 ताश्च विज्ञाप्य योषित — c) B1.3–5 D2 4 7 राजा तु, B2 Dn1 D3 3 राजेंद्र, D5 [illegible], S (except T2) राजा वै (for राजा स) Da1 D1 4 जगमतुश्चैव राजा तु — d) D2 T1 3 G3 M तूष्णीमासीद्, G2 तूष्णीमास्ते (for स्थितस्तूष्णीं)

9 a) T1 3 G M सप्र(T1 स आ-, T3 G3 स प्र)त्याय चिरं राजा — b) K1 विश्वसश्च, Dn1 D4 निश्वसश्च; D1 निश्वसं च, D2 निःश्वस्य च, T1 3 G M विनिश्व(T3 G3 निःश्व)स्य (for निःश्वसंश्च) B1 वेपमानो मुहुर्मुहु (= 10d). — After 9b, B1 reads 11ab (for the first time) repeating it in its proper place — c) K1 स्वान्पुत्रान्; D1 सूतपुत्रान् (hypermetric), T1 3 G1 3 M दैवं च (for स्वान्पुत्रान्) G3 गर्हयामास दैवं च — d) K3 V1 D2 T2 वहुशो राजसत्तम (V1 °म)

10 a) K2 गतयित्वात्मनो, K3 V1 Dn1 D3 6 गर्हयश्चा°; B2 4 अगर्हश्चा°, T1 3 G M निनिंद (M1 °दे) च (for गर्हयित्वा) K1 गर्हयित्वात्मनोर्बुद्धि (sic), B1 अगर्हयच्च स बुद्धिं, B3 अगर्हयात्मबुद्धिं च, B5 Da1 D1 2 4 7 अगर्हयच्चा- (D3 °त्स्वा)त्मबुद्धिं, D4 स्वगर्हयन्वात्मबुद्धिं — b) K1 शक्तनो (sic) (for शकुने) — c) Dn1 D2 4 T2 ध्यात्वा तु, D3 स ध्यात्वा (for ध्यात्वा च) M (except M1) राजा (for काल)

11 a) Ś1 D3 G2 M1 3 सस्तभ्य, K1 सेस्तभ्य (sic) M1 D4 पुनर् (for मनो) — b) D3 राजा धैर्ये समन्वितः, M1 राजा धैर्यसमन्युत (sic) — c) Ś K3 4 गावल्गनिं, K1 °ल्गिनं, D1 T1 2 G1 2 M1 गावल्गणिं (T2 °नि, G2 °णि) — d) [illegible] संजय Ś K (except K3) पर्यपृच्छदमत(K4 °त)दा; S °पृच्छत्स (G2 °च्च, M1 °न्स) संजयं (T2 °स्य, G3 °जय)

यत्त्वया कथितं वाक्यं श्रुतं संजय तन्मया ।
कच्चिद्दुर्योधनः सूत न गतो वै यमक्षयम् ।
ब्रूहि संजय तत्त्वेन पुनरुक्तां कथामिमाम् ॥ १२
एवमुक्तोऽब्रवीत्सूतो राजानं जनमेजय ।
हतो वैकर्तनो राजन्सह पुत्रैर्महारथैः ।
भ्रातृभिश्च महेष्वासैः सूतपुत्रैस्तनुत्यजैः ॥ १३
दुःशासनश्च निहतः पाण्डवेन यशस्विना ।
पीतं च रुधिरं कोपाद्भीमसेनेन संयुगे ॥ १४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

४

वैशंपायन उवाच ।
एतच्छ्रुत्वा महाराज धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ।
अब्रवीत्संजयं सूतं शोकव्याकुलचेतनः ॥ १
दुष्प्रणीतेन मे तात मनसाभिप्लुतात्मनः ।

---

12 Before 12, B_3 ins धृतराष्ट्र उवाच, T_3 $G_{1.3}$ $M_{2.3}$ धृतराष्ट्र, G_2 राजा — ^{a}) D_4 यस्त्वया, S (except $T_{1.2}$) न त्वया (for यत्त्वया) B_3 सर्वं, G_2 सूत (for वाक्यं) — ^{b}) G_2 यन्मया, M (except M_1) तत्त्वत (for तन्मया) — ^{c}) K_1 D_1 कश्चिद्, K_3 क्वचिद्, $D_{4.5}$ M_1 कच्चि (for कच्चिद्) G_2 दुर्योधनं K_1 G_1 सूतो (for सूत) — D_6 om (hapl) 12^d–13^a. — ^{d}) D_3 न गतो यमसादनं, $T_{1.3}$ G गतो वैवस्वतक्षयं — After 12^{cd}, N (except Da_1 $D_{1.5.6}$) T_2 ins

10* जये निराश पुत्रो मे सतत जयकामुकः ।

[K_3 निराशा ; B_1 निरास K_4 जयकामुक ; B_3 °कांक्षक]
On the other hand, M_1 ins after 12^{cd}

11* ब्रूया निराश सतत पुत्राणा शिवकामुक ।

— ^{e}) K_1 भृहि, T_3 ब्रूया, G_1 ब्रूयाद्; G_3 ब्रूया, Co ब्रूहि (as in text) B_3 om संजय — ^{f}) B_1 पुनर्व्यक्तां, B_2 G_3 पुनरुक्त (B_2 °क्त-) $T_{1.3}$ $G_{1.2}$ M इमां कथा (by transp), G_3 इमां कथं Co, construing, cites इमामुक्ता कथा (as in text)

13 D_6 om 13^a (cf v l 12) — Before 13, K_3 V_1 B (except $B_{1.4}$) $D_{2.4.7}$ S (except T_2) ins वैशंपायन उवाच — ^{b}) B_1 राजाना, T_2 शृणुष्व (for राजानं) K_4 G_1 जनमेजय, B_2 समरेजय — Before 13^{cd}, B_1 Da_1 $D_{1.5}$ T_3 G_3 ins संजय उवाच — ^{c}) V_1 ततो (for हतो) K_1 वैकु- (sup lin °क)तुनो (sic) — ^{d}) Ś $K_{1.2}$ $B_{1.2.4}$ Dn_1 $D_{2.3}$ महारथ, K_3 महात्मभि — ^{e}) V_1 भ्रात्रिभिश्च, D_6 T_2 भ्रातृभिस्स, $T_{1.3}$ G M सोदर्यैश्च (for भ्रातृभिश्च) K_3 भ्रातृभि परमेष्वासै — ^{f}) K_1 शतपुत्रैस्, K_3 सूतपुत्रस्, T_1 सह मित्रैस् (for सूतपुत्रैस्) B_5 Da_1 $D_{1.5}$ T_1 महारथै, D_4 तनुस्त्यजै, D_6 तथानुजै

14 ^{b}) B_5 $D_{2.7}$ S महात्मना (for यशस्विना) — ^{c}) G_1 शीत (for पीत) V_1 B_1 S क्रोधाद्, D_2 कायाद् (for कोपाद्) — After 14, S ins

12* एतच्छ्रुत्वा महाराज धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुत ।
दह्यमानोऽब्रवीत्सूतं मुहूर्तं तिष्ठ संजय ।
व्याकुलं मे मनस्तात मा तावत्किंचिदुच्यताम् ।
राजापि नाब्रवीत्किंचित्संजयो विदुरस्तथा ।
तूष्णीं भूतस्तथा सोऽथ बभूव जगतीपति । [5]

[Before line 1, T_3 G_3 ins वैशंपायन — (L 1) = 8 3 1^{ab}, 4 1^{ab} T_3 G_3 महाराजो T_2 तच्छ्रुत्वा स महातेजा (for the prior half) — (L 2) = (var) 8 4 106^{ab} T_1 मुह्यमानो (for दह्य°) — (L 3) G_3 सूत (for तात) — (L. 4) $G_{1.2}$ राजान (for राजापि) M (except M_3) सदा (for तथा) — (L 5) T_2 तूष्णीं भूयस् (for तूष्णीं भूतस्) T_1 तूष्णीं बभूवुस्ते सर्वे मुहूर्तं जगतीपते]

Colophon — *Adhy name* Dn_1 धृतराष्ट्रशोक, M_1 कर्णवधश्रवण — *Adhy no* (figures, words, or both) $K_{2.3}$ B_1 $D_{1.4.6}$ 4, B_5 8, $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M 1, T_2 2

4

1 Before the ref, S (except T_3 G_3) ins

13* जनमेजय ।
श्रुत्वा कर्णं हतं युद्धे पुत्रांश्चैव पलायिन ।
धृतराष्ट्रो नृपश्रेष्ठो द्विजश्रेष्ठ किमब्रवीत् ।
प्राप्तवान्परम दुःखं पुत्रव्यसनजं महत् ।
काले यदुक्तवांस्तस्मिंस्तन्ममाचक्ष्व तत्त्वत ।

[(L. 1) T_2 तच्छ्रुत्वा कर्णहननं (for the prior half) $M_{2.4}$ चैवापला° (for चैव पला°) — (L 3) M_3 damaged T_1 $G_{1.2}$ प्राप्तवान्व्यसन घोर (for the prior half)]
D_2 om the ref — 1^{ab} = 8 3 1^{ab}. — ^{a}) In $Ś_2$, the portion from एतच्छ्रुत्वा up to काश्मला (in 47^b, is illegible $Ś_1$ $K_{1.2}$ V_1 Dn_1 $D_{3.6.8}$ इति,

हतं वैकर्तनं श्रुत्वा शोको मर्माणि कृन्तति ॥ २
कृतास्त्रपरमाः शल्ये दुःखपारं तितीर्षवः ।
कुरूणां सृञ्जयानां च के नु जीवन्ति के मृताः ॥ ३

संजय उवाच ।

हतः शांतनवो राजन्दुराधर्षः प्रतापवान् ।
हत्वा पाण्डवयोधानामर्बुदं दशभिर्दिनैः ॥ ४
ततो द्रोणो महेष्वासः पाञ्चालानां रथव्रजान् ।
निहत्य युधि दुर्धर्षः पश्चाद्रुक्मरथो हतः ॥ ५
हतशिष्टस्य भीष्मेण द्रोणेन च महात्मना ।
अर्धं निहत्य सैन्यस्य कर्णो वैकर्तनो हतः ॥ ६
विविंशतिर्महाराज राजपुत्रो महाबलः ।
आनर्तयोधाञ्शतशो निहत्य निहतो रणे ॥ ७
अथ पुत्रो विकर्णस्ते क्षत्रव्रतमनुसरन् ।
क्षीणवाहायुधः शूरः स्थितोऽभिमुखतः परान् ॥ ८
घोररूपान्परिक्लेशान्दुर्योधनकृतान्बहून् ।
प्रतिज्ञां स्मरता चैव भीमसेनेन पातितः ॥ ९
विन्दानुविन्दावावन्त्यौ राजपुत्रौ महाबलौ ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गतौ वैवस्वतक्षयम् ॥ १०

Ca एतत् (as in text) — ^{c}) K8 संशयं (for सजयं) T1 वाक्यं (for सूतं) — ^{d}) K8 D2 शोकव्याकुललोचन°, Dn1 T2 °संविग्नमानस°, T1 °व्याकुलिताशय°, T3 G M शोकेनाकुलचेतन° (G2 M1 2 °लोचन)

2 Ś2 illegible — ^{a}) K8 V1 D2–4 8 **Ca** c दुष्प्रणीतेन B5 महता (for मे तात) — ^{b}) K8 V1 B1 D2 **Ca** c तमसा (for मनसा) B2–5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S सुत(B4 5 Dn1 पुत्र)स्यादीर्घदर्शिन° (D8 °जीविनः), D6 तमसाभिहतात्मन° — ^{c}) K1 वैकंतनं — ^{d}) K8 V1 B2 4 5 D4 6 तन्मे (for शोको) **Ca** c cite -तत् Ś1 K1.2 4 घोरं सुमहदप्रियम्

3 Ś2 illegible — ^{a}) K2 कृताख्ने, K4 कृत्वास्त्र- (for कृतास्त्र-) K1 कृतेन पेरमश्शल्यो (sic), K8 V1 B Da1 Dn1 D1 3–8 S तस्य (K8 V1 D6 अत्र, B2–5 Da1 D1 तत्र) मे सशय (T2 शसय) छिंधि (D6 विद्धि), D2 अत्र मे सशयो राजन् — ^{b}) Dn1 दुष्पारं च, T2 3 G1 3 शोकपारं (for दुःखपार) K8 V1 B Da1 Dn1 D2–4 7 8 T G1.3 M तितीर्षत° D6 दुष्पारमतितीर्षत°, G2 दुःखसार निरीक्षित° — ^{c}) K2 सजयाना, B1 3 4 5 D4 7 T3 G3 पाडवाना, G2 सश्रयाणा (for सृञ्जयाना) — ^{d}) K2 के न, K8 B3 D4 6 केत्र, B1 2 Dn1 D2 4 (marg) 8 T3 G3 के च, D3 T2 के तु (for के नु) **Cc** cites नु (as in text) Da1 D1 जीवति G1 2 M हता (for मृता°) T1 को नु जीवति को हत° — After 3, D3 ins

14* एतन्मे सर्वमाचक्ष्व कुशलो ह्यसि सजय ।

4 Ś2 illegible — ^{a}) K8 D3 भीष्मो, V1 D2 राजा (for राजन्) — ^{b}) K1 सुराधर्ष° (for दुरा°) — Ś1 K1.2 om (hapl) 4^{c}–5^{b} — ^{c}) M1 2 4 °यौधाना

5 Ś2 illegible Ś1 K1 2 om 5^{ab} (of v.l 4) — ^{a}) B1 3 4 Dn1 D7 तथा (for ततो) B4 महाराज (for महेष्वास°) — ^{b}) B3 पाडवानाम् (for पाञ्चालाना) B (except B1) D (except Dn1 D3 6) अनीकिनीं, **Ca** रथव्रजान् (as in text) — ^{c}) K8 दुर्मर्षः (for दुर्धर्ष), — ^{d}) D8 ऋक्मरथो, M1 रुक्म°

6 Ś2 illegible V1 om (hapl) 6 — ^{a}) Dn1 हतशेषस्य (for °शिष्टस्य) — ^{b}) D4 महात्मना° — ^{c}) K1 असं (for अर्धं) — For 6^{d}, K1 wrongly substitutes 6^{b}.

7 The event? Ś2 illegible — ^{a}) K1 विविंशतिं, K8 विविंशतीर्, T2 स विंशतिर्, M3 विशां पतिर् — ^{b}) Dn1 तव पुत्रो, **Co** राजपुत्रान्, **Cop** राजपुत्रो (as in text). S (T2 damaged) महारथ° (for °बल°) — ^{c}) Ś1 आवर्त योधान्, K1 आवर्त्ययोधा, K2–4 आवन्त्ययोधान्, D3 अनर्त° (for आनर्त°) T2 आनर्तदेशाञ्शतशो, D2 आनर्तयोधा न्निर्जित्य, M आनर्तयौधाञ्शतशो — ^{d}) K1 D3 शततो (for निहतो) B (except B1) Da1 D1.3–5.7 T G M2–4 युधि (for रणे) D2 निहतः सकटे रणे, M1 निहता निहतो भुवि

8 For the event, cf B. 7 137 30 Ś2 illegible — ^{a}) K2 Dn1 S तथा (for अथ) V1 अथापुत्रो (for अथ पुत्रो) — ^{b}) B Da1 D1.4 5 S क्षत्रधर्मम् (for °व्रतम्) — ^{c}) K1 क्षीणवाहायुध * *, D6 क्षीणवाहायुध शूर, D1 क्षीणचापायुध शूर°, S क्षीणवाणो हत शूरः — K1 om 8^{d} — ^{d}) Ś1 lacuna for 8^{d}, K2 reads 8^{d} (see m) B (except B1) Da1 D1.4 5 7 T2 3 G ह्यभिमुख (Da1 D1.5 °ख) (for ऽभिमुखत°) D1 पराव, T3 G परै (for परान्), K4 न न्यवर्तत वै युधि

9 Ś2 illegible — ^{a}) Ś1 तथाविधान्, K1 * * रूपां (for घोररूपान्) V1 om, T1 G1 अपि क्लेशान्, T2 G2 M अतिक्लें° (for परिक्लें°) — ^{c}) K3 D3 S तेन (for चैव) — ^{d}) K1 भीमकोपेन (for °सेनेन)

10 For the events, cf B 7 99 25 and 7 99 [illegible] Ś2 illegible — ^{a}) K1 [आ]वत्या, K4 [आ]वंत्यौ Da1

सिन्धुराष्ट्रमुखानीह दश राष्ट्राणि यस्य वै ।
वशे तिष्ठन्ति वीरस्य यः स्थितस्तव शासने ॥ ११
अक्षौहिणीर्दशैकां च निर्जित्य निशितैः शरैः ।
अर्जुनेन हतो राजन्महावीर्यो जयद्रथः ॥ १२
तथा दुर्योधनसुतस्तरस्वी युद्धदुर्मदः ।
वर्तमानः पितुः शास्त्रे सौभद्रेण निपातितः ॥ १३
तथा दौःशासनिर्वीरो बाहुशाली रणोत्कटः ।
द्रौपदेयेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ १४
किरातानामधिपतिः सागरानूपवासिनाम् ।
देवराजस्य धर्मात्मा प्रियो बहुमतः सखा ॥ १५
भगदत्तो महीपालः क्षत्रधर्मरतः सदा ।
धनंजयेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ १६
तथा कौरवदायादः सौमदत्तिर्महायशाः ।
हतो भूरिश्रवा राजञ्शूरः सात्यकिना युधि ॥ १७
श्रुतायुरपि चाम्बष्ठः क्षत्रियाणां धनुर्धरः ।
चरन्नभीतवत्संख्ये निहतः सव्यसाचिना ॥ १८
तव पुत्रः सदा संख्ये कृतास्त्रो युद्धदुर्मदः ।
दुःशासनो महाराज भीमसेनेन पातितः ॥ १९

[आ]वत्यौ Da1 बिंदानुबिंदावावत्यौ — b) Dn1 राजपुत्रो K1.3 B4 Dn1 D2 3 8 M2–4 महारथौ (for °बलौ) — c) Ś1 K2 4 Dn1 S सु(T3 G1 हि)दुष्करं (for नसुकरं) K1 कृत्वा तु सुकरौ कर्म — d) K4 Dn1 M1 गतो B (except B1) Da1 D1.4 5 7 गमितौ यमसादनं

11 For the event, cf B 7 146 Ś2 illegible — a) Ś1 K2 सिंधुराज°, K1 सिंधूराष्ट्र° K4 सिंधुराजो महावीर°, D6 °राष्ट्रमुखान्वीम — K4 om 11bc — b) Ś1 has lacuna from दश to तिष्ठन्ति (in 11c) K1 om from राष्ट्राणि to तिष्ठंति (in 11c) K3 राष्ट्रानि V1 B1 Dn1 D2 3 8 यानि ह (D8 च), S भारत (for यस्य वै) K3 D6 यानि राष्ट्राणि वै दश — c) K2 om वशे तिष्ठ B1 रणे (for वशे) Da1 D1 5 तिष्ठति, D8 सीष्ठति K3 वैरस्य; D2 यस्येव (for वीरस्य) S यस्य तिष्ठति वचने — d) K1 T1 G1 2 M1 3 यस्थितस्, K3 स्थितस्य; V1 Dn1 D2 संस्थितस्, D6 सस्थितां (for य° स्थितस्) K4 साशने T2 स्थितस्तव च शासने

12 Ś2 illegible — a) K1 3 अक्षौहिणी, K4 °हिणैर्, D3 °हणीर्; D6 °हणीं, D8 T1 G1 2 M3 4 अक्षोहिणीर्, T3 G3 अक्षाहिणीं K3 Da1 D1.5 दशैका च, B2 दशैकाश्च, T2 दशैकाश्च — b) B2 निपात्य, G2 निर्भिद्य (for निर्जित्य) K1 3 4 V1 B1.3 Dn1 D2 3 6 T G1 3 M विनिर्जित्य शि(K3 श)तै शरै (K1 °र, B1 °तै) — c) T1 3 G1.3 M सोर्जुनेन (for अर्जु°) G2 महाराज (for हतो राजन्) K3 V1 B1 M2–4 राजा (for राजन्) — d) K2 जयद्रथ

13 For the event (Death of Lakṣmaṇa), cf B 7 46 11–16 Ś2 illegible — a) D3 8 सतो, M3 तदा (for तथा) — c) B3 प्रभु, Ca पितु (as in text) G1 शास्त्रै, G2 शास्ते (for शास्त्रे) K4 पितु शास्त्रेस्य धर्माण — d) D3 हतो युधि (for निपातित)

14 The event? Ś2 illegible — a) D3 3 (m as in text) तदा (for तथा) K3 दौशाशनिर् K1.2 B2 D2 T2 शूरो, B4 5 तीव्रो, Dn1 सूरो (for वीरो) — b) K3 बहुलाशी, G1 M बाहुषाळी (for °शाली) — c) M (except M1) सौभद्रेणैव B2 Dn1 T2 संगम्य (for विक्रम्य) — d) K1 यमशासनम् (for °सादनम्)

15 For the event, cf B 7 29 48–49 Ś2 illegible M1 om (hapl) 15–16 — a) B3 अधिपतिश्च (hypermetric) — b) Ś1 सागरा*प्रभा(marg वा)सिनां, K1 सागरावप्रभासिनां, K3 °द्रूपवासिना — c) G2 दैवराज्ञस्तु (for देवराजस्य) — d) G2 सुत (for सखा)

16 Ś2 illegible M1 om 16 (cf v l 15) — a) K1 भगदतो K3 4 D3 महीपाल — b) K1 क्षत्राधर्मं°, D4 क्षत्रधर्मा° — cd) D3 transp विक्रम्य and गमितो — After 16, G1 reads 19–20 (for the first time), repeating them (with v l) at their proper place

17 For the event, cf B 7 143 56 Ś2 illegible T2 repeats 17–18 after 21 in marg — a) K1 कुरुवदायाद, T1 कौरवदायादा — b) K1 सौमदर्तिर्, Dn1 D3 8 न्यस्तशस्त्रो, T2 सोमदत्तो; G3 सोमदत्तिर् B (except B1) Da1 D1 4 5 7 महारथ (for °यशा) — c) K1 हतो भूरिश्रिवा राज

18 For the event, cf B 7. 93 24 Ś2 illegible T2 repeats 18 after 21 in marg (cf v.l. 17) — a) G3 चापि (for अपि) K1 चामिष्ठ, K2 शाम्यष्ठ, K3 Da1 D1.7 चांबष्ट, B1 राजेंद्र, M1 चावष्ठ — b) K1 धनुर्धन, K2–4 V1 B (except B1) D (except D8) S Ca धुरधर (for धनुर्धर) — c) Da1 वरन् (for चरन्) T1 सघे, G2 M संखे (for संख्ये) — d) B3–5 D4 7 (before corr, inf lin as in text) नकुलेन हतो (B3 4 °त) युधि

19 For the event, cf B 8 61 Ś2 illegible K3 om (hapl) 19–20 G1 reads 19–20 (for the first time) after 16, repeating them here Before 19, M1 ins कोसलानामधिपति in brackets (= 21a)

हतं वैकर्तनं श्रुत्वा शोको मर्माणि कृन्तति ॥ २
कृतास्त्रपरमाः शल्ये दुःखपारं तितीर्षवः ।
कुरूणां सृञ्जयानां च के नु जीवन्ति के मृताः ॥ ३
संजय उवाच ।
हतः शांतनवो राजन्दुराधर्षः प्रतापवान् ।
हत्वा पाण्डवयोधानामर्बुदं दशभिर्दिनैः ॥ ४
ततो द्रोणो महेष्वासः पाञ्चालानां रथव्रजान् ।
निहत्य युधि दुर्धर्षः पश्चाद्रुक्मरथो हतः ॥ ५
हतशिष्टस्य भीष्मेण द्रोणेन च महात्मना ।
अर्धं निहत्य सैन्यस्य कर्णो वैकर्तनो हतः ॥ ६
विविंशतिर्महाराज राजपुत्रो महाबलः ।
आनर्तयोधाञ्शतशो निहत्य निहतो रणे ॥ ७
अथ पुत्रो विकर्णस्ते क्षत्रव्रतमनुस्मरन् ।
क्षीणवाहायुधः शूरः स्थितोऽभिमुखतः परान् ॥ ८
घोररूपान्परिक्लेशान्दुर्योधनकृतान्बहून् ।
प्रतिज्ञां स्मरता चैव भीमसेनेन पातितः ॥ ९
विन्दानुविन्दावावन्त्यौ राजपुत्रौ महाबलौ ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गतौ वैवस्वतक्षयम् ॥ १०

Ca एतत् (as in text) — c) K3 सशय (for सजय) T1 वाक्यं (for सूतं) — d) K3 D2 शोकव्याकुललोचन, Dn1 T2 °संविग्नमानस, T1 °व्याकुलिताशय, T3 G M शोकेनाकुलचेतन (G2 M1 2 °लोचन)

2 Ś1 illegible — a) K3 V1 D2-4 8 Ca c दुष्प्रणीतेन B5 महता (for मे तात) — b) K3 V1 B1 D2 Ca c तमसा (for मनसा) B2-5 Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 S सुत(B4 5 Dn1 पुत्र)स्यादीर्घदर्शिन (D3 °जीविन), D6 तमसाभिहतात्मन — c) K1 वैकतन — d) K3 V1 B2 4 5 D4 6 तन्मे (for शोको) Ca c cite -तत् Ś1 K1 2 4 घोर सुमहदप्रियम्

3 Ś1 illegible — a) K2 कृतास्त्रे; K4 कृत्वास्त्र- (for कृतास्त्र-) K1 कृतेन पेरमङशल्यो (sic), K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3-8 S तस्य (K3 V1 D6 अत्र, B2-5 Da1 D1 तत्र) मे सशय (T2 शसय) छिंधि (D6 विद्धि), D2 अत्र मे सशयो राजन् — b) Dn1 दुष्पार च, T2 3 G1 3 शोकपारं (for दुःखपार) K3 V1 B Da1 Dn1 D2-4 7 8 T G1 3 M तितीर्षत D6 दुष्पारमतितीर्षत, G2 दुःखसार निरीक्षित — c) K2 सजयाना, B1 2 4 5 D4 7 T3 G3 पाडवाना, G2 सश्रयाणा (for सृञ्जयाना) — d) K2 के न, K3 B3 D4 6 केत्र, B1 2 Dn1 D2 4(marg) 3 T3 G3 के च, D3 T2 के तु (for के नु) Co cites नु (as in text) Da1 D1 जीवति G1 2 M हता (for मृता) T1 को नु जीवति को हत — After 3, D3 ins

14* एतन्मे सर्वमाचक्ष्व कुशलो ह्यसि सजय ।

4 Ś1 illegible — a) K3 D3 भीष्मो, V1 D2 राजा (for राजन्) — b) K1 सुराधर्ष (for दुरा°) — Ś1 K1. 2 om (hapl) 4c-5b — c) M1 2 4 °यौधाना

5 Ś1 illegible Ś1 K1 2 om 5ab (cf v.l 4) — a) B1 3 4 Dn1 D7 तथा (for ततो) B4 महाराज (for महेष्वास) — b) B5 पाडवानाम् (for पाञ्चालाना) B (except B1) D (except Dn1 D3 6) अनीकिनीं, Ca रथव्रजान् (as in text) — c) K3 दुर्मर्षः (for दुर्धर्ष). — d) D3 रुक्मरथो, M1 रुक्म°.

6 Ś1 illegible V1 om. (hapl) 6 — a) Dn1 हतशेषस्य (for °शिष्टस्य) — b) D4 महात्मना — c) K1 अस्मं (for अर्धं) — For 6d, K1 wrongly substitutes 6b

7 The event? Ś1 illegible — a) K1 विविंशति; K3 विविंशतीर्, T2 स विंशतिर्, M3 विशां पतिर् — b) Dn1 तव पुत्रो, Co राजपुत्रान्, Cop राजपुत्रो (as in text). S (T2 damaged) महारथ (for °बलः) — c) Ś1 आवर्त योधान्, K1 आवर्त्तयोधां, K2-4 आवन्त्ययोधान्, D3 मनतं (for आनर्त°) T3 आनर्तदेशान्शतशो, D2 आनर्तयोधा जिर्जित्य, M आनर्तयौधाञ्शतशो — d) K1 D3 शतशो (for निहतो) B (except B1) Da1 D1.3-5 7 T G M2-4 युधि (for रणे) D2 निहतः सकटे रणे, M1 निहत्य निहतो भुवि

8 For the event, cf B 7 137 30 Ś1 illegible — a) K2 Dn1 S तथा (for अथ) V1 अथापुत्रो (for अथ पुत्रो) — b) B Da1 D1.4 5 S क्षत्रधर्मम् (for °व्रतम्) — c) K1 क्षीणवाहायुध * *, D6 क्षीणवाहायुधं शूर । D1 क्षीणचापायुध शूर, S क्षीणवाणो हत शूर — K1 om. 8d — d) Ś1 lacuna for 8d, K2 reads 8d (sec m) B (except B1) Da1 D1.4 5 7 T2 3 G ह्यभिमुख (Da1 D1.4 °खं) (for ऽभिमुखत) D1 पराद्; T3 G परै (for परान्) K4 न न्यवर्तत वै युधि

9 Ś1 illegible — a) Ś1 तथाविधान्, K1 * * ह्ला (for घोररूपान्) V1 om, T1 G1 अपि क्लेशान्, T1 G1 M अतिक्ले° (for परिक्ले°) — c) K3 D3 S तेन (for चैव) — d) K1 भीमकोपेन (for °सेनेन)

10 For the events, cf B 7 99 25 and 7 99 21 Dn1 Ś1 illegible — a) K1 [आ]त्वा, K2 [आ]वत्तो; Dn1

सिन्धुराष्ट्रमुखानीह दश राष्ट्राणि यस्य वै ।
वशे तिष्ठन्ति वीरस्य यः स्थितस्तव शासने ॥ ११
अक्षौहिणीर्दशैकां च निर्जित्य निशितैः शरैः ।
अर्जुनेन हतो राजन्महावीर्यो जयद्रथः ॥ १२
तथा दुर्योधनसुतस्तरस्वी युद्धदुर्मदः ।
वर्तमानः पितुः शास्त्रे सौभद्रेण निपातितः ॥ १३
तथा दौःशासनिर्वीरो बाहुशाली रणोत्कटः ।
द्रौपदेयेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ १४
किरातानामधिपतिः सागरानूपवासिनाम् ।
देवराजस्य धर्मात्मा प्रियो बहुमतः सखा ॥ १५
भगदत्तो महीपालः क्षत्रधर्मरतः सदा ।
धनंजयेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ १६
तथा कौरवदायादः सौमदत्तिर्महायशाः ।
हतो भूरिश्रवा राजञ्शूरः सात्यकिना युधि ॥ १७
श्रुतायुरपि चाम्बष्ठः क्षत्रियाणां धनुर्धरः ।
चरन्नभीतवत्संख्ये निहतः सव्यसाचिना ॥ १८
तव पुत्रः सदा संख्ये कृतास्त्रो युद्धदुर्मदः ।
दुःशासनो महाराज भीमसेनेन पातितः ॥ १९

[आ]वत्यौ Da1 विंदानुविंदावावंत्यौ — b) Dn1 राजपुत्रो K1.3 B4 Dn1 D2 3 8 M2–4 महारथौ (for °बलौ) — c) Ś1 K2 4 Dn1 S सु(T3 G1 हि)दुष्कर (for नसुकरं) K1 कृत्वा तु सुकरौ कर्मं — d) K4 Dn1 M1 गतो B (except B1) Da1 D1.4 5 7 गमितौ यमसादन

11 For the event, cf B 7 146 Ś2 illegible — a) Ś1 K2 सिंधुराज°; K1 सिंधूराष्ट्र° K4 सिंधुराजो महावीर°, D6 °राष्ट्रमुखान्दीम — K4 om 11bc. — b) Ś1 has lacuna from दश to तिष्ठन्ति (in 11c) K1 om from राष्ट्राणि to तिष्ठंति (in 11c) K2 राष्ट्रानि V1 B1 Dn1 D2 3 8 यानि ह (D3 च), S भारत (for यस्य वै) K3 D6 यानि राष्ट्राणि वै दश — c) K2 om वशे तिष्ठ B1 रणे (for वशे) Da1 D1 5 तिष्ठति; D3 सीष्ठति K3 वैरस्य; D2 यस्येव (for वीरस्य) S यस्य तिष्ठति वचने — d) K1 T1 G1.2 M1 3 यस्थितस्, K3 स्थितस्य, V1 Dn1 D2 संस्थितस्; D6 सस्थिता (for यः स्थितस्) K4 साशने T2 स्थितस्तव च शासने

12 Ś2 illegible — a) K1 3 अक्षौहिणी, K4 °हिणैर्, D3 °हणीर्, D6 °हर्णी, D8 T1 G1.2 M3 4 अक्षोहिणीर्, T3 G3 अक्षाहिर्णी K3 Da1 D1.5 दशैका च; B2 दशैकाश्च, T2 दशैकाश्च — b) B2 निपात्य, G2 निर्भिद्य (for निर्जित्य) K1.3 4 V1 B1.3 Dn1 D2 3 6 T G1 3 M विनिर्जित्य शि(K3 श)तै शरै (K1 °र, B1 तै) — c) T1 3 G1 3 M सोर्जुनेन (for अर्जु°) G3 महाराज (for हतो राजन्) K3 V1 B1 M2–4 राजा (for राजन्) — d) K2 जयद्रथ

13 For the event (Death of Lakṣmana), cf B 7 46 11–16 Ś2 illegible — a) D3 3 ततो, M3 तदा (for तथा) — c) B3 प्रभु, Ca पितु (as in text) G1 शास्त्रै, G2 शास्ते (for शास्त्रे) K4 पितु शास्त्रेस्य धर्माण — d) D3 हतो युधि (for निपातित)

14 The event? Ś2 illegible — a) D3 3 (m as in text) तदा (for तथा) K3 दौःशाशनिर् K1.2 B2 D2 T2 शूरो, B4 5 तीव्रो, Dn1 सूरो (for वीरो) — b) K3 बहुलाशी, G1 M बाहुषाळी (for °शाली) — c) M (except M1) सौभद्रेणैव B2 Dn1 T2 सगम्य (for विक्रम्य) — d) K1 यमशासनम् (for °सादनम्)

15 For the event, cf B 7 29 48–49 Ś2 illegible M1 om (hapl) 15–16 — a) B3 अधिपतिश्च (hypermetric) — b) Ś1 सागरा*प्रभा(marg वा)सिनां, K1 सागरावप्रभासिनां, K3 °द्रूपवासिनां — c) G2 दैवराज्ञस्तु (for देवराजस्य) — d) G2 सुत (for सखा)

16 Ś2 illegible M1 om 16 (cf v l 15) — a) K1 भगदतो K3 4 D3 महीपाल — b) K1 क्षत्राधर्म°, D4 क्षत्रधर्मा° — cd) D3 transp विक्रम्य and गमितो — After 16, G1 reads 19–20 (for the first time), repeating them (with v l) at their proper place

17 For the event, cf B 7 143 56 Ś2 illegible T2 repeats 17–18 after 21 in marg — a) K1 कुरवदायाद, T1 कौरवदायादा — b) K1 सौमदर्त्तिर्, Dn1 D3 3 न्यस्तशस्त्रो, T2 सोमदत्तो, G3 सोमदत्तिर् B (except B1) Da1 D1 4.5 7 महारथ (for °यशा) — c) K1 हतो भूरिश्रिवा राज

18 For the event, cf B 7. 93 24 Ś2 illegible T2 repeats 18 after 21 in marg (cf v.l. 17) — a) G3 चापि (for अपि) K1 चामिष्ठ, K2 शाम्यष्ठ, K3 Da1 D1.7 चांबष्ट, B1 राजेंद्र, M1 चांबष्ठ — b) K1 धनुर्धन; K2–4 V1 B (except B1) D (except D3) S Ca धुरधर (for धनुर्धर) — c) Da1 वरन् (for चरन्) T1 संधे, G2 M संखे (for संख्ये) — d) B3–5 D4 7 (before corr, inf lin as in text) नकुलेन हतो (B3 4 °त) युधि

19 For the event, cf B 8 61 Ś2 illegible K3 om (hapl) 19–20 G1 reads 19–20 (for the first time) after 16, repeating them here Before 19, M1 ins कोसलानामधिपति in brackets (=21a)

यस्य राजन्गजानीकं बहुसाहस्रमद्भुतम् ।
सुदक्षिणः स संग्रामे निहतः सव्यसाचिना ॥ २०
कोसलानामधिपतिर्हत्वा बहुशतान्परान् ।
सौभद्रेण हि विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ २१
बहुशो योधयित्वा च भीमसेनं महारथः ।
चित्रसेनस्तव सुतो भीमसेनेन पातितः ॥ २२
मद्रराजात्मजः शूरः परेषां भयवर्धनः ।
असिचर्मधरः श्रीमान्सौभद्रेण निपातितः ॥ २३
समः कर्णस्य समरे यः स कर्णस्य पश्यतः ।
वृषसेनो महातेजाः शीघ्रास्त्रः कृतनिश्चयः ॥ २४
अभिमन्योर्वधं स्मृत्वा प्रतिज्ञामपि चात्मनः ।
धनंजयेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ २५
नित्यप्रसक्तवैरो यः पाण्डवैः पृथिवीपतिः ।
विश्राव्य वैरं पार्थेन श्रुतायुः स निपातितः ॥ २६
शल्यपुत्रस्तु विक्रान्तः सहदेवेन मारिष ।
हतो रुक्मरथो राजन्भ्राता मातुलजो युधि ॥ २७
राजा भगीरथो वृद्धो बृहत्क्षत्रश्च केकयः ।
पराक्रमन्तौ विक्रान्तौ निहतौ वीर्यवत्तरौ ॥ २८

— a) B (except B1) D4 7 8 S सदामर्षी (T2 G2 °र्षे), — b) T2 D2 तदा युधे, D3 तदा सख्ये (for सदा सख्ये) — b) T2 कृतघ्नो (for °तास्त्रो) G2 युधि दुर्मद — B2 om 19c–21b — d) D2 घातित (for पातित)

20 For the event, of B 7 92 72–73 Ś2 illegible. K8 B2 om 20 (cf v l 19) — a) D6 राज-; D7 राज्ञो, G1 राजा (for राजन्) V1 गदाजानीक (sic) Da1 D1. 5 T1 8 G2 8 M — b) K1 बहुसाभुस्रम् (sic) — c) K4 सु-, T8 उत्तम, G1 उच्यते (for अद्भुतम्) — c) K4 सु-, G3 च, M1 तु (for स). T1 दुर्धर्षो दक्षिणो युद्धे — d) K1 सव्यसादिना

21 For the event, cf. B 7 47 22 Ś2 illegible K4 B2 om 21ab (cf v l 19) — a) K8 कौशलानाम्, V1 B3 Da1 Dn1 D1 3–5 8 कोश°, B1 कोष°, G1. 2 कौस° D2 M1 अधिपति — b) K1 वाहुशतां, D2 बहुमतान्, T8 °शरान्, G1 °वरान्, M1 वाहुशतान्, M2–4 बहुशत, Cc °शतान् (as in text) — c) K8 D6 T1 M2–4 स, V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T8 G1 8 M1 [ह्]ह (for हि) — After 21, T2 repeats in marg 17–18

22 For the event, cf B 7 137 30 Ś2 illegible K8 lacuna, V1 B (except B4 5) — a) M8 यौधयित्वा — b) Ś1 K1 2 4 B2 5 Da1 Dn1 D1 3 5 S तु (for च) — d) Dn1 D3 M8 महारथं, K8 D6 G2 °बल (for °रथ) — d) K3 भीमसेननिपातित

23 For the event, of B 7 45 23 Ś2 illegible — a) B2 ततो राजात्मज, B5 m मद्रराजानुज — b) K1 परेश (for परेषा) M4 भयवर्तन — c) K1 असिचद्धर (sic), K2 M1 असिधर्म°, D2 अशिचर्म°, D4 6 असिवर्म°, G1 3 असिचर्मध(G3 °च)र- M1 श्रीमन् V1 अपि चर्मधरो धीमान् — d) D2 सौभद्रेणेह पातित

24 For the event, cf B. 8 62 Ś2 illegible Ś1 K1 2 om (hapl) 24–26 — a) S कर्णेन (for कर्णस्य) — b) D2 पश्यता K3 D6 8 य कर्णस्य प्रपश्यत, K4 यस्य कर्णस्य पास्थित (sic), B1 T1 G1 2 स कर्णस्यैव पश्यत, T2 M कर्णस्यैव च (T2 तु) प° — c) D3 घृपासनो K4 महातेजा, G8 महाराज — d) D6 शीघ्रास्त्रो, M1 शीघ्रस्त्र K3 V1 B1 Dn1 D6 दृढविक्रम, B2–5 D1 4 5 7 T1 G2 कृतनिश्चय, D8 T2 8 M °निश्रम (for °निश्चय) K4 D3 शीघ्रास्त्रकृतविक्र(D3 °श्र)म, D2 G3 °स्त्रकृतनिश्रम

25 Ś2 illegible Ś1 K1 2 om 25 (cf v.l 24) — a) K8 B D (except D7 8) T1 G1 T2 om 25ab. — a) K8 B D (except D7 8) T1 G1 (sup lin as in text) M1 श्रुत्वा (for स्मृत्वा) — b) K3 अति (for अपि)

26 For the event, cf B 7. 93. 24 Ś2 illegible. Ś1 K1 2 om 26 (cf. v l 24) — a) K3 4 B1–3 Dn1 D2 3 6 8 नित्य (for नित्य-) B1. 6 D4 7 नित्यं ससक्तवैरो य; S नित्यप्रयुक्तवैरो य (T1 G1 °रोय) — d) T1 श्रुतायश्च (for °यु स) Dn1 G1 2 सं Cc cites श्रुतायु (as in text) (for स)

27 The event? Ś2 illegible. — a) K3 स, B3 T1 च (for तु) D. विक्रीत (for विक्रान्त) — b) K3 G1 M3 मारिप — c) D3 रक्महयो, M1 रुक्मरयो — d) K3 नाम, V1 B1 राजा, D6 भ्राता (for राजन्) V1 भ्रातारौ भ्रातृ-, T G1 3 M स्यालो (for भ्राता) G2 कृतप्रज्ञो महाबल मातुलात्मज, D6 मातुलो युधि विक्रम

28 The event? For Brhatkṣatra, cf B 7 32 65 Ś2 illegible — a) M (except M3) भागीरथो — b) K3 बृहत्क्षेत्रश्च, D6 बृहत्क्षेत्रश्च, D3 बृहत्क्षत्रश्च, T2 महत्क्षत्रश्च, G1 बृहक्षत्रश्च K3 4 B2 Dn1 D1. 3 4 6–8 कैकय, M4 केकया — c) V1 पराक्रम च; D3 °क्रान्तौ (for °क्रमन्तौ) K1 विख्यातौ (for विक्रान्तौ), Da1 om. विक्रान्तौ B1 3 D4 7 पराक्रान्तौ सुविक्रा(D4 °क्रा)न्तौ; S पराक्रान्तौ च विक्रान्तौ — d) T1 महान्तौ वीर्यवत्तरौ

भगदत्तसुतो राजन्कृतप्रज्ञो महाबलः ।
श्येनवच्चरता संख्ये नकुलेन निपातितः ॥ २९
पितामहस्तव तथा बाह्लिकः सह बाह्लिकैः ।
भीमसेनेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ३०
जयत्सेनस्तथा राजञ्जारासंधिर्महाबलः ।
मागधो निहतः संख्ये सौभद्रेण महात्मना ॥ ३१
पुत्रस्ते दुर्मुखो राजन्दुःसहश्च महारथः ।
गदया भीमसेनेन निहतौ शूरमानिनौ ॥ ३२
दुर्मर्षणो दुर्विषहो दुर्जयश्च महारथः ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गता वैवस्वतक्षयम् ॥ ३३
सचिवो वृषवर्मा ते सूतः परमवीर्यवान् ।
भीमसेनेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ३४
नागायुतबलो राजा नागायुतबलो महान् ।
सगणः पाण्डुपुत्रेण निहतः सव्यसाचिना ॥ ३५
वसातयो महाराज द्विसाहस्राः प्रहारिणः ।
शूरसेनाश्च विक्रान्ताः सर्वे युधि निपातिताः ॥ ३६

---

29 The event? Ś2 illegible. — [a]) V1 भगवद्दत्त-सुतो (hypermetric), G1 भगदत्तस्सुतो T1 चापि (for राजन्) B3 सोमदत्तो महाराज — [b]) K3 D6 कृतयज्ञो (for °प्रज्ञो) D5 महाबल — [c]) K3 B1.3 Dn1 D7 (before corr) G1.3 चरता, K4 विचरन्, Da1 D5 चरवा (sic), D6 चरत (for चरता) T1 सघे, G2 M संखे (for सख्ये)

30 For the event, cf B 7 157 16 Ś2 illegible — [a]) D8 चैव (for तव) B1 तदा, G2 पिता, M1 सखा (for तथा) — [b]) K3.4 B D (except Dn1 D3 8) S (except T1.2 G1) बाह्लीकः (for बाह्लिक) T3 G3 स च (for सह) D6 T2 बाधवैः; T3 -बाह्लिकः (for बाह्लिकैः) — [cd]) K1 भीमसे*न K3 V1 B D S निहतो भीमसेनेन महाबलपराक्रमः.

31 The event? Ś2 illegible — [a]) D2 जयसेनस्, D3 जयस्संधिस् (for जयत्सेनस्) D4 महा- (for तथा) B5 M (except M3) राजा (for राजञ्) — [b]) K1.3 4 Dn1 D4.6 T G जरासंधिर् — [c]) T1 सघे, G2 M सखे — [d]) D6 निपातित (for महात्मना) — K3.4 D3 ins after 31 T2 G1 M, after 33

15* असिचर्मधरः शूरः परेषां भयवर्धनः ।
अग्निचक्रवदाघूर्णन्सोमदत्तो निपातितः ।

[(L 1) K3 4 D3 वीर (for शूर) — (L 2) T2 °घूर्णान्, G1 M घूर्णे (for घूर्णन्) K3 सोमदत्ति, K4 सोमदत्ते, D3 सौमदत्तिर् (for सोमदत्तो)]

32 For the events, cf B 7 135 36 Ś2 illegible. — [a]) Ś1 K1.2 दुर्मदो, K3 दुर्मखो, D6 निहतो (for दुर्मुखो) — [b]) K3 कृतयज्ञो, T1 G2.3 M दुष्पहश्च (for दुःसहश्च) K3 V1 B (except B1) Da1 D1.2 4.5 7 महाबल (for °रथ) D6 दुर्मुखो दुःसहस्तथा — [d]) D3 विहतौ (for निहतौ) G2 वीरमानिनौ, K3 शूरमानिना

33 For the events, cf B 7 135 36 Ś2 illegible. — [a]) K1 दुर्दर्पणो, D2 4 दुर्धर्षणो (for दुर्मर्षणो) D4.7 दुर्विसहो, M1 °षेहो (for °षहो) — [b]) V1 B (except B1) Da1 D1.2 4 5 7 विकर्णश्च, S दुर्मनाश्च (for दुर्जयश्च) B Da1 D1 2 4.5 7 महाबल; G2 °रथा (for °रथ) — G2 om 33[cd] — [c]) K1 नसुकरो, K2 B1 Dn1 D2 त्वसुकरं, K4 नु सुकरं, T1 चासु°, T2 3 G1.3 सुदुष्कर (for नसुकर) — [d]) B3 D3.8 T3 G1 गतो, D6 G3 गतौ (for गता) — K3 4 V1 B D G2 ins after 33 (G2 after 33[ab]) T2 G1 M, ins after 33, 15* and cont

16* उभौ कलिङ्गवृषभौ भ्रातरौ युद्धदुर्मदौ ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गतौ वैवस्वतक्षयम् ।

[(L 1) B3 Dn1 M1 °वृषकौ (for °वृषभौ) G1.2 युधि (for युद्ध-) — (L. 2) Om. in D1. K3 T2 G1.2 सुदुष्कर, K4 तु सुकर, Dn1 वासुकार, D2 चासु° K3 G2 गता, M3 गतो (for गतौ) B2 गमितौ यमसादन (for the posterior half)]

34 The event? Ś2 illegible — [a]) K3 B2 D3 वृषकर्मा, K4 °नामा, B3 4 D1 T G °पर्वा (for °वर्मा) — [b]) K1.4 सुत; K3 गीन (sic), V1 B1.2 Dn1 Cop शूर, D6 गीत; D3 तत, S तथा, Co सूत (as in text) — [c]) D3 चाक्रम्य, D8 चाक्रम्य (for विक्रम्य)

35 The event? Ś2 illegible — [a]) D3 राजन् (for राजा) V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 S तथैव पौरवो राजा (D2 M2-4 राजन्, T2 3 G घोरो) — [b]) K3 नागायुतजवो महान्, K4 °महो बलान् B4 ins सहायुत between नागायुत- and °बलो Ś1 K1.2 D3 repeat 35[cd] after 36 — [c]) Ś1 K2 प्रगण, K3 D3 सुखेण, Dn1 समरे, D6 सुषेण (for सगण) B3 प्राणहारेण (for पाण्डुपुत्रेण) — After 35, G2 reads 38[cd], repeating it in its proper place

36 Ś2 illegible — [a]) V1 T1 पा(T1 प)दातयो, B4.5 D4.7 G3 वशातयो, D3 वसानयो, D8 वसातीया, T2 सत्सखायो (for वसातयो) — [b]) K3 द्विसाहस्री-, B1 °सहस्रा, Dn1 °साहस्रा, D5 °सहस्र, T1 °गाहास्र- (sic),

3

अभीषाहाः कवचिनः प्रहरन्तो मदोत्कटाः ।
शिवयश्च रथोदाराः कलिङ्गसहिता हताः ॥ ३७
गोकुले नित्यसंवृद्धा युद्धे परमकोविदाः ।
श्रेणयो बहुसाहस्राः संशप्तकगणाश्च ये ।
ते सर्वे पार्थमासाद्य गता वैवस्वतक्षयम् ॥ ३८
स्यालौ तव महाराज राजानौ वृषकाचलौ ।
त्वदर्थे संपराक्रान्तौ निहतौ सव्यसाचिना ॥ ३९
उग्रकर्मा महेष्वासो नामतः कर्मतस्तथा ।
शाल्वराजो महाराज भीमसेनेन पातितः ॥ ४०
ओघवांश्च महाराज बृहन्तः सहितो रणे ।
पराक्रमन्तौ मित्रार्थे गतौ वैवस्वतक्षयम् ॥ ४१
तथैव रथिनां श्रेष्ठः क्षेमधूर्तिर्विशां पते ।
निहतो गदया राजन्भीमसेनेन संयुगे ॥ ४२
तथा राजा महेष्वासो जलसंधो महाबलः ।
सुमहत्कदनं कृत्वा हतः सात्यकिना रणे ॥ ४३
अलायुधो राक्षसेन्द्रः खरबन्धुरयानगः ।

T2 °सहस्र-, G1 °साहस्रा B3 प्रतापिन (for प्रहारिण) — c) D8 सूरसेनाश्च K8 शूरसेनोथ विक्रात — d) T1 युद्धे, M1 युद्ध- (for युधि) — After 36, Ś1 K1 2 D8 repeat 35cd

37 Ś2 illegible — a) K8 D6 आभीरका, B1–3 D4 अभीसाहा, D5 T1 G1 2 M अ(G1 M2 4 आ)भीषहा, T2 महेष्वासा (for अभीषाहा) G2 प्रहारिण (for कवचिन) T3 G3 अभीषण(G3 °षाहा)प्रहरिण — b) D8 प्रहसंतो (for °रन्तो). K1 मदोत्कटः, B (except B1) D (except Dn1 D3 6 8) S (except T1) रणोत्कटा — c) K3 शिबयोश्च-, Da1 M1 शिवयश्च (for शिव°) Ś1 K2 4 महेष्वासा, M1 यथोदारा (for रथो°) — d) B5 कालिंगसहिता; G1 कलिंगा स° K1 हिता (for हता)

38 Ś2 illegible — a) G2 नित्यसवृद्धो — b) Ś1 K (except K3) V1 B (except B1) D (except D8) T2 परमकोपना — After 38ab, K3. 4 V1 B D S ins

17* तेऽप्यावृत्तकवीराश्च निहताः सव्यसाचिना ।

[K3 4 V1 D1. 3 5 अपावृत्त(K4 °त्तै, V1 °त्य)कवीराश्च, B1 4 5 ओघवृत्तकवीराश्च (B1 °रा वै), B2 Da1 D8 उपावृत्त-(D8 °त्ति)कषीराश्च, B3 M औपावृत्तकवीरास्ते (B3 °श्च), D2 कोपवृत्तिकषीराश्च, D4 ओप्ववृत्तकवीराश्च (sic), D6 अप्रवृत्ता कुलिंदाश्च, TG गोपाला कृतवीर्यांश्च (T1 2 °स्ते) Cn cites ओघवृत्तिका]

After 17*, T1 reads 40ab — B3 om 38c–39d G2 reads 38cd (for the first time) after 35 — c) T1 सेनयोर् (for श्रेणयो) D5 बहुसाहस्री — d) K1. 3 4 V1 B1. 2 D (except D2) T3 ससप्तक° T1 हता (for च ये) — T2 om. 38c–39d

39 For the event, cf. B 7 30 12 Ś2 illegible. — B3 T2 om. 39 (cf. v.l. 38) G3 om (hapl.) 39–41 — a) Ś K2 B (B3 om) Da1 Dn1 D1–4 7 T3 श्याली, K1 सानौ, K3 D3 शालौ, D6 शापौ (for स्यालौ) — b) K3 Dn1 वृषकावलौ D3 गजानौ वृषकाचलौ — c) K1 संपराक्रातो, K3 D3 6 °रिक्रातौ V1 B (except B1, B3 om) Da1 Dn1 D1. 2 4. 5 त्वदर्थमति(Da1 D1. 5 °भि)विक्रातौ; S (T2 G3 om) त्वदर्थे तौ पराक्रातौ

40 The event? Ś2 illegible. G3 om. 40 (cf. v l 39) T1 reads 40ab after 17* (cf. v l 38) — a) T1 उग्रवीर्या, T2 G1 M °धन्वा (for °कर्मा) — b) G2 च स (for तथा) — c) B1 D6 T1 G1. 2 M (except M3) साल्वराजो, T2 युवराजो (for शाल्व°) M3 om. महाराज Ś1 K2 4 B1 Dn1 D3 6 T2 3 M1 महाबाहुर्; D8 तथा राजन् (for महाराज) K1 सालराजो महाबाहुं — d) G1 भीमसेनो निपावित

41 The events? Ś2 illegible G3 om 41 (cf v l. 39). — a) K1 ओछवाश्च, Dn1 औघवाश्च; D1. 6 ओपघवाश्च (sic), D8 ऊघवाश्च, D6 आवंत्यौ च, S (G3 om) अशुमाश्च (for ओघवाश्च) — b) Ś K2 4 बृहन्तमपिता रणे K1 बृहंतमपितो रणे, K3 Dn1 बृहता सहितो र°; V1 T3 बृहतसहितो र°, B1. 3 4 5 Da1 D1 2 4 5 7 8 बृहत सहितौ र°; B3 बृहतश्च महाबल, D3 बृद्धंतसहितो रणे, D6 निहतौ सहितौ र°; T2 बार्हते सहितो र° — c) S (except T3, G3 om.) पराक्रमी च (for °क्रमन्तौ) B3 विक्रातौ (for मित्रार्थे) — d) K3 Dn1 D1 T1. 2 G1. 2 M3 गतो (for गतौ)

42 For the event, cf 8 8. 43 Ś2 illegible — a) Da1 D5 श्रेष्ठ — b) K1 क्षेमयंति, K3 D7 °मूर्तिर्; Dn1 D2 °मूर्ति- (for °धूर्तिर्) K3 D2 महारथ (for विशां पते) — c) T1 सोपि (for राजन्)

43 For the event, cf. B. 7 116 30–54 Ś2 illegible — a) M4 ततो (for तथा) B1 D2 3 S राजन् (for राजा) — b) B1 जरासंधो (for जल°) — c) Dn1 सुमहा° (for सुमहत्) T1 सुमहत्कर्म कृत्वासौ — d) K1 गाण्डि Ś1 B3 4 Da1 D1–3 7 S युधि केना (for °सात्यकिना) (for रणे)

44 For the event, cf B 7. 178 Ś2 illegible — a) K3 B1. 3 Dn1 D3 अल्युमो (B1. 3 °धो); V1

घटोत्कचेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ४४
राधेयाः सूतपुत्राश्च भ्रातरश्च महारथाः ।
केकयाः सर्वशश्चापि निहताः सव्यसाचिना ॥ ४५
मालवा मद्रकाश्चैव द्रविडाश्चोग्रविक्रमाः ।
यौधेयाश्च ललित्थाश्च क्षुद्रकाश्चाप्युशीनराः ॥ ४६
मावेल्लकास्तुण्डिकेराः सावित्रीपुत्रकाश्चलाः ।
प्राच्योदीच्याः प्रतीच्याश्च दाक्षिणात्याश्च मारिष ४७
पत्तीनां निहताः संघा हयानामयुतानि च ।
रथव्रजाश्च निहता हताश्च वरवारणाः ॥ ४८
सध्वजाः सायुधाः शूराः सवर्माम्बरभूषणाः ।
कालेन महता यत्ताः कुले ये च विवर्धिताः ॥ ४९
ते हताः समरे राजन्पार्थेनाक्लिष्टकर्मणा ।
अन्ये तथामितबलाः परस्परवधैषिणः ॥ ५०
एते चान्ये च बहवो राजानः सगणा रणे ।

अनायुधो; T1 G2 हलायुधो; M1 हयायुद्धो, M4 हला** (for अलायुधो) — b) T2 3 G चक्रबंधुर- (for खर°) V1 B1 खरबंधु सुयत्नवान्; B2-5 D T2 3 G M Ca खरबधुर-यान(D6 °यत्न)वान् T1 नागायुतबलो महान्, Co dissolves comp as ꙮ खरैर्बंधुरं यानमभ्यास्त इति ।ꙮ — After 44, S ins

18* विक्रान्ता बलवन्तश्च भ्रातरः सह भारत ।

45 Ś1 illegible S (except M3) transp 45ab and 45cd — a) B3 D4.7 T1 राधेय; Dn1 D2 राधेया — b) K1 D2 महाबला (for °रथा) S कर्णस्य भ्रातरस्तथा — M3 om 45cd — c) K1.4 केकय; K2 B2 4 Dn1 D4.6-8 कैकेया; V1 D3 कैकया K1 Da1 D1.5 G1 सर्वत(K1 °च)श्चापि, D6 भ्रातरः सर्वे, D8 शर्वशश्चापि (for सर्वशश्चापि) — d) D1 निहता; D3 पातिता — After 45, S (M3 after 45ab) ins

19* रिपूणां कदनं कृत्वा गता वैवस्वतक्षयम् ।
[M1 सुमहत् (for रिपूणां) and गतो (for गता)]

46 Ś1 illegible — a) Ś1 K2 मालका; K4 सालका (for मालवा) K1 V1 D3.4 माद्रकाश्चैव (D8 °श्चापि); B (except B1) D7 माद्रवाश्चैव S मद्रका मालवाश्चैव (M1 om. च) — b) K1 B1.3 Da1 D1.2 5 6 द्राविडाश्च, V1 द्राविलाश्च, T2 3 G M द्रमि(M4 °मी)लाश्च Ś1 K1.2 4 V1 B1.2 Dn1 D3.6 8 [उ]ग्र(K1 °ग)कर्मि(D8 °मे)ण (for °विक्रमा) K3 द्रविडाश्चोगकर्मिका (sic); T1 सौवीराश्चैव विक्रमा — c) K3 T1 योधेयाश्च, D5 यौधेवाश्च K1 ललिद्धाश्च; V1 लपित्थाश्च, B2 (marg) नहुषाश्च; B3 कुलिंदाश्च, D2 ललिसाश्च, D6 नलिन्याश्च, T1 शिविकाश्च; G1 लिलथाश्च, G2 विविंदाश्च, M ललिंथाश्च (for ललित्थाश्च) T2 यौधेया बलवतश्च, T3 G3 यौधेयाश्चलिविंदाश्च — d) K3 [उ]शीनर

47 Ś1 illegible — a) Ś1 K2 माचेल्ल°; K1 पादेय°, K4 साबेल°, B3 आवेल्लि°, B4 मावेंद°, D2 माचेल्लि°; D3 मावेल्लि°, D5 साबेल्ल°, D8 मावेल्ल°, T1 M मच्चिल्लि°, T2 मचिल्ल°, T3 G3 मच्छिल्लि°; G1 मचिल°, G2 मच्छल्लि° (for मावेल्ल°) Cf. 1 57 29e 2 31 13d B. 7 17 20, 19 20; 91 39 Dn1 तुडिकेरा, D2 तुडिकारा; D3 मुडिकेरा, D5 तुंडिकेश; D8 M1 °केरा, G1 तुंडकेरा K3 मांवेल्लिका सुंडिकेरा — b) V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 सावित्रीपुत्र(V1 °त्रि)-काश्च ये, D6 °भ्रा पुंड्रकाश्च ये, S सावित्री(T1 सवित्रे)पुत्रि-(T2 G1.2 °त्र)कास्तथा — c) G2 प्रागुदीच्य; M1 प्राच्योदीच्या Dn1 पवीत्राश्च (for प्रतीच्याश्च) — d) K3 Dn1 दक्षिणात्या; D2 दाक्षि*त्या S भारत (for मारिष)

48 Ś1 illegible — a) G2 निहत K1 T1 संख्या; D5 संधा; T2 शंखा (for संघा) — b) K1.2 B D प्र(B4 नि)-युतानि, S अर्बुदानि (for अयुतानि) — c) B1 रथा व्रजाश्च, D6 T2 3 G2 3 रथव्रातश्च Dn1 D5 om. (hapl.) हता in निहता — d) T2 3 G तथा वै (for हताश्च) K3 वरवारणा T1 तथा च गजयूथपा; M तथाश्वनरवारणा

49 a) M3 साध्वजा (for सध्वजा) Ś1 वीरा (for शूरा) — b) K1 सधर्मांबरभूषणा; K4 D6 8 G3 स(K4 सु)चर्मांबर; B3 Da1 D1.5 सव(D1 °च)र्मायुध, M1 सवर्मांबरभूषणां — c) Ś1 T1 महता युक्ता; B2 4 Da1 °तापसा; Dn1 D2 °तायसा; D6 °ता यस्मात्; T1 °ता याता (for महता यत्ता) Co cites यत्ता B4 कालेनिमहतारत्ता (sic) — d) K1 नकुलैश्च ये च वर्धिता (hypermetric), K2 3 S कुशलैर्ये(T1 M2-4 °र)भिवर्धिता; V1 B Da1 D1 4 5 7 कुलशीलविवार्धि(B3 4 °र्जि)ता; Dn1 D2 3 6 8 कुशलैर्ये च (D2 6 वि-) वर्धिता

50 a) B3-5 Da1 D1 4 5 7 सर्वे (for राजन्) — c) K4 M1 तथामितबला, Dn1 °मितिबला — d) B1 परस्परजयैषिण, S मर्मर्षिण — After 50, V1 B (except B3) Da1 D1.3-5 7 ins

20* निहता समरे शूरा परस्परसमागमे ।

51 ab) B2 4 5 Da1 D1.4 5 7 T1 3 G1.3 M transp बहवो and राजान T2 G3 निहता (for राजान) K1 सागरा; M1 सगणो (for सगणा) B (except B1) Da1 D1.4.7 युधि (for रणे) — c) K2 हस Ś1 हता सहवसंरब्धा

हताः सहस्रशो राजन्यन्मां त्वं परिपृच्छसि ।
एवमेष क्षयो वृत्तः कर्णार्जुनसमागमे ॥ ५१
महेन्द्रेण यथा वृत्रो यथा रामेण रावणः ।
यथा कृष्णेन निहतो मुरो रणनिपातितः ।
कार्तवीर्यश्च रामेण भार्गवेण हतो यथा ॥ ५२
सज्ञातिबान्धवः शूरः समरे युद्धदुर्मदः ।
रणे कृत्वा महायुद्धं घोरं त्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ ५३
तथार्जुनेन निहतो द्वैरथे युद्धदुर्मदः ।
सामात्यबान्धवो राजन्कर्णः प्रहरतां वरः ॥ ५४
जयाशा धार्तराष्ट्राणां वैरस्य च मुखं यतः ।
तीर्णं तत्पाण्डवै राजन्यत्पुरा नावबुध्यसे ॥ ५५
उच्यमानो महाराज बन्धुभिर्हितकाङ्क्षिभिः ।
तदिदं समनुप्राप्तं व्यसनं त्वां महात्ययम् ॥ ५६
पुत्राणां राज्यकामानां त्वया राजन्हितैषिणा ।
अहितानीव चीर्णानि तेषां ते फलमागतम् ॥ ५७

धृतराष्ट्र उवाच ।

आख्याता मामकास्तात निहता युधि पाण्डवैः ।
निहतान्पाण्डवेयानां मामकैर्ब्रूहि संजय ॥ ५८

(sic) — d) Ś2 तन् (for यन्) M2 4 मा (for मां) — e) T3 एव (for एष) G1 वृत्तो, M3 वृद्ध॰ (for वृत्त॰) — f) Ś2 कर्णा******

52 a) K1 महाद्रैण महावृत्रा (sic) — c) K4 तथा K3 V1 B D S नरको (G2 नमुचि॰) (for निहतो) — d) Ś1 K1 [ऽ]सुरो (for मुरो) K2 सूनुर्, K4 युधि (for रण-) K3 B1 2 4.5 Da1 Dn1 D1-7 T1 3 G1 3 M मुर(K3 B2 सुर-; B4 D2-4 7 मुरु)श्च निहतो रणे, B3 मुरुश्च नरकारिणा, D8 मुररश्च नरकारिणा (hypermetric), T2 G2 मुरश्चैव (G2 नरकश्च) यथा रणे — e) K4 कार्तवीर्येश्च, D2 कार्तिवीर्यश्च — f) Ś2 K1 M2 मार्गवेन K3 V1 B1 Dn1 D2 S यथा हत॰ (G2 तत॰) (by transp), B3-5 Da1 D1 4-7 बलीयसा

53 a) B3 सज्ञातिवाहना (sic), D6 ॰वाधवै॰, D8 सजातिवाधव॰, M1 यज्ज्ञाति॰ (for सज्ञाति॰) K1.3 B2 M1 शूरा; Dn1 शूर — b) K1 3 B3 M1 युद्धदुर्मदा, D4 ॰दुर्मदा, G2 [ऽ]सह्यविक्रम — Ś K1.2 4 D6 G1 om (hapl) 53c-54b — c) V1 B D1-4 7 S (except T1, G1 om) महद्युद्धं — d) D1 घोर- (for घोर) K3 V1 B1 2 Dn1 D2 3 8 त्रैलोक्यमोहनं — After 53, K3 V1 B D (D6 om) S (G1 om) ins

21* यथा स्कन्देन महिषो यथा रुद्रेण चान्धक॰।

[K3 B (except B1) D4 8 हत (for यथा) D4 स्कन्धेन, T2 चक्र्या तु (for स्कन्देन) D3 बाधवक (hypermetric), G3 M1 3.4 चांतक (for चान्धक)]

54 Ś K1 2 4 D6 G1 om 54ab (cf v 1 53) — a) V1 B1 D2 स हतो, Dn1 सहतौ (for निहतो) — b) K3 T1 द्वैरथो — c) D6 सामान्य॰ (for सामात्य॰) S शूर॰ (for राजन्) — d) K3 कर्ण, T2 om कर्ण D1.5 प्रह(D5 ॰हा)ता वर॰ (submetric) (for प्रहरता वर॰)

55 a) K4 कर्णाशा, Dn1 जयाशी (for जयाशा) — b) M1 om च K4 सुखं, Co मुख॰ (as in text) K3 गत॰, D3 च य॰, S नृप, Co यत॰ (as in text) — c) K4 D3 तीर्णां, Dn1 D3 तीर्णस्, D2 तूर्णं, D4 तीर्णें, T2 कर्णं K3 B1 पांडवो B (except B1) Da1 D1.5 7 अद्य (for राजन्) — d) Ś2 न विबुध्यसे, K3 नावबुध्यते, B2 *म बुध्यसे

56 a) Ś2 damaged K1 उद्यमानो, S प्रोच्यमान (for उच्यमानो) — b) B3-5 Da1 D1 4-8 हि(D6 3 ह)तवादिभि — After 56ab, S ins

22* न कृतं च त्वया पूर्वं दैवेन विधिना बलात्।
[G2 देवेन]

— c) D8 सुमहत्प्राप्तं — d) Ś2 K1 M1 4 त्वा, K3 D3 तु, Dn1 D2 3.8 M2 सु-, T1 च (for त्वां) K3 महान्यय, D6 ॰भय, T2 महत्तर (for महात्ययम्)

57 a) Ś1 has lacuna for 57a Ś2 *lacuna from* राज्य to न्हि (in 57b), K1 lacuna up to का, K4 (*sec. m*) पुत्राणां राज्यकामाना Ś2 सुताना (for पुत्राणा) M2-4 राज्यकामेन (for ॰कामानां) — b) K3 V1 B5 D6 8 Co राज्य- (for राजन्) Dn1 हितैषिष (sic), D2 हितैपिणा — c) K3 V1 B1.3-5 D (D4 marg) S अहितान्येव (D4 प्रहितान्येव), B2 मोहितान्येव Ś2 K2 शीर्णानि, V1 (*inf lin*) D6 तीर्णानि, D8 कीर्णानि, T2 चीर्नानि — d) K1 न, K3 B1 2 4 Da1 Dn1 D1-3.5 T2 M1 तत्, V1 तु (for ते) K3 फलमाप्नुयात् — After 57, K2-4 V1 B D S ins an addl colophon [*Adhy name* Dn1 सजयवाक्य; T1 कुरुबलहतजनकथन, M1 कुरुबलकथन — *Adhy no* K2 3 B1.2 5 D4 6 3 5, D1 6, T1.3 G M 2, T2 3]

58 Before the ref., G2 ins श्रीकृष्णाय नम॰ — a) K1 Ś1 K1.2 4 आहता, M2-4 व्याख्याता (for आख्याता) K1 चात्र (for तात) — c) K1 4 निहता, K2 D4 6 हताश्च; V1 B1 Dn1 हताश्च (for निहतान्) S मामकैर्निहतान्ब्रूहि — d) K1 मामके, K2 Dn1 D1.4 मामकै K4 सजय॰ S पाडवेयास्तु (T1 M2 ॰याश्च) सजय (G1 M1 ॰य॰)

संजय उवाच ।

कुन्तयो युधि विक्रान्ता महासत्त्वा महाबलाः ।
सानुबन्धाः सहामात्या भीष्मेण युधि पातिताः ॥५९
समः किरीटिना संख्ये वीर्येण च बलेन च ।
सत्यजित्सत्यसंधेन द्रोणेन निहतो रणे ॥ ६०
तथा विराटद्रुपदौ वृद्धौ सहसुतौ नृपौ ।
पराक्रमन्तौ मित्रार्थे द्रोणेन निहतौ रणे ॥ ६१
यो बाल एव समरे संमितः सव्यसाचिना ।
केशवेन च दुर्धर्षो बलदेवेन चाभिभूः ॥ ६२
स एष कदनं कृत्वा महद्रणविशारदः ।
परिवार्य महामात्रैः षड्भिः परमकै रथैः ।
अशक्नुवद्भिर्बीभत्सुमभिमन्युर्निपातितः ॥ ६३
तं कृतं विरथं वीरं क्षत्रधर्मे व्यवस्थितम् ।
दौःशासनिर्महाराज सौभद्रं हतवान्रणे ॥ ६४

---

59 D2 M2 om the ref — a) B1 क्षत्रिया, S कृतिनो (M2-4 °ना) (for कुन्तयो) D8 भुवि (for युधि) T1 विक्रांतान् — b) K8 महावीर्या (for सत्त्वा) — c) K4 सानुबध्या, Co °बन्धा (as in text) — d) K1 पातित B5 भीष्मेण विनिपातित, Dn1 गांगेयेन निपासिता — After 59, T1 ins

23* नरश्चाश्वा सनागाश्च रथाश्च शतशो नरा ।

T1 cont., K8 V1 B D T2.8 G M ins after 59

24* नारायणा बल्लवाश्च रामाश्च शतशोऽपरे ।
अनुरक्ताश्च विजये भीष्मेण निहता रणे ।

[The event? — (L 1) T1 M2-4 नारायणो Dn1 बालभद्रा, D6 त्रसवाश्च, T1 M1 पल्लवा(M1 °व)श्च, T2 च गोपाला (for बल्लवाश्च) K8 V1 B1.8 D2.8.6 हताश्च, Dn1 शूराश्च (for रामाश्च) D5 om. रामाश्च V1 B (except B2) Da1 D1.4 5 7 शतशो रणे, D6 T2 °श परे, M8 °शोवरे — (L 2) G2 अनुयुक्ताश्च Ca cites अनुरक्ता B2 वीर्येण, B3-5 D1 4 5 7 वीरेण (for विजये) K8 V1 B D युधि पातिता (for निहता रणे)]

60 For the event, cf. B 7 21 21 — a) D8 युद्धे, T1 संघे, M सखे K4 सम किरीटिन संख्ये — d) K1 सहतौ (for निहतो) K8 V1 B (except B1) Dn1 D1-7 S युधि (for रणे) D8 द्रोणेन विनिपातित — After 60, Ś1 K8 Dn1 D3 4 7 8 S ins

25* पाञ्चालाश्च महेष्वासा प्रायो राजन्नमर्षिता ।
द्रोणेन सह संगम्य गता वैवस्वतक्षयम् ।

[(L 1) Ś1 K8 Dn1 D3.4.7 8 M8 पांचालानां, G1 पांचालश्च T1 G1 महर्षिणा (G1 °ण); T2 8 G8 अमर्षिण, G3 हितैषिण, M अमर्षिणा (for अमर्षिता) Ś1 Dn1 सर्वे युद्धविशारदा (for the post half) — (L. 2) D8 4 संगत्य (for संगम्य) K8 द्रोणेन संख्ये निहता D7 8 द्रोणेन संगत्य हता (for the prior half)]

61 For the event, cf. B 7 186 42 — a) D4 7 ततो (for तथा) — b) Da1 D1 5 सहस्तदौ, T2 8 G सह सुतैर् (for °सुतौ) D4 7 T1 2 G1 2 नृप (for नृपौ) — c) D4 7 S पराक्रांतौ (M8 °ते) च (for °क्रमन्तौ) Ś1 K2 4 मित्रार्थं — d) K4 D1 M8 निहतो K4 B3 5 D2 8 6 T2 G युधि (for रणे) K8 द्रोणेन युधि पातितौ

62 For the event, cf. B 7 33-71 — b) K4 B1 समत, Da1 समित, D6 सस्मितं (for समित) — c) D8 दुर्धर्षे (for दुर्धर्षो) — d) M1 बलमत्तेन (for °देवेन) Ś1 K1.2 चाभित, K8 V1 B Da1 Dn1 D1.2 4-7 M2 वा विभो, K4 चाभवत्, D8 वा विभु, D8 वाभिभु, T2 मारिष (for चाभिभू)

63 a) K8 B D S परेषां, V1 स तेषा (for स एष) — b) K8 महेंद्रेण विशारद, B2 महाव्रणवि°, Dn1 महारथवि° — c) Dn1 महावीरै, T2 महामात्यै (for °मात्रै) — d) D2 T1 परमके D2 रथे, T1.8 G M रणे (for रथै) D8 स षड्भि परमै रथै, T2 षड्भि परमकोपनै — e) T1 बीभत्सोर् (for °त्सुम्) — f) K1 D6 T2 अभिमन्युम् (for °न्युर्) K2 अभिद्रुत, Da1 D1.5 6 T2 अभिद्रुतं (D6 °ता, T2 °तै) (for निपातित)

64 Ś2 damaged — a) K1 त कृते, V1 Dn1 D2 8 कृतं त (by transp), T1 तं कृत्वा, G2 त क्रुद्धं K1 विरथे, K8 वीरथ, T8 विधुर (for विरथं) — M1 om 64[bcd] — b) T1 M8 क्षत्रधर्मे-, G2 °धर्मं — d) Dn1 सौभद्र — N (Ś2 damaged) T G ins after 64 M1, after 64[a]

26* पटच्चरनिहन्ता च महत्या सेनया वृत ।
अम्बष्टसहित श्रीमान्मित्रहेतो पराक्रमी ।
आसाद्य लक्ष्मण वीर दुर्योधनसुत रणे ।
सुमहत्कदन कृत्वा गतो वैवस्वतक्षयम् ।

[For the event, cf. B 7 25 34 — (L 1) D4 om lines 1-3, M1 om from line 1 up to the prior half of line 3 K8 पटक्षरो, V1 Dn1 सपत्नानां, Ca पटच्चर (as above) T2 तु (for च) K1 पराश्वरणिहता च (sic), K2 4 पटश्चर निहता (K2 °तो) च, T1 परस्परनिहता तु, T8 G पाटच्चर-निहना तु (T8 °हतार) (for the prior half) D1 वृता

12 12 बृहन्तस्तु महेष्वासः कृतास्त्रो युद्धदुर्मदः ।
दुःशासनेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ६५
मणिमान्दण्डधारश्च राजानौ युद्धदुर्मदौ ।
पराक्रमन्तौ मित्रार्थे द्रोणेन विनिपातितौ ॥ ६६
अंशुमान्भोजराजस्तु सहसैन्यो महारथः ।
भारद्वाजेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ६७
चित्रायुधश्चित्रयोधी कृत्वा तौ कदनं महत् ।
चित्रमार्गेण विक्रम्य कर्णेन निहतौ युधि ॥ ६८
वृकोदरसमो युद्धे दृढः केकयजो युधि ।
केकयेनैव विक्रम्य भ्रात्रा भ्राता निपातितः ॥ ६९
जनमेजयो गदायोधी पार्वतीयः प्रतापवान् ।
दुर्मुखेन महाराज तव पुत्रेण पातितः ॥ ७०

— (L. 2) K6 V1 B2 5 अवष्ट° (B2 5 °ष्ठ), B1. 3 4 Da1 D6 7 T1. 3 अवष्ठ- (for अम्बष्ट-). Dn1 D2 अवष्ट(D2 °ष्ठ)स्य सुत. श्रीमान्; T2 अवष्ठस्ससुरश्री°, G अवष्ठसह(G1 °हि)तश्री° (for the prior half) V B Da1 Dn1 D2. 3 5 पराक्रमन्; T2 °क्रमा. — (L 3) D1 लक्ष्मण-. B1 त्वेक (for वीर). K1 °सुते, T2 M1 °सुतो B1 तदा (for रणे) B3 क्षत्रधर्मे व्यवस्थित (for the posterior half) — (L 4) K4 T2 स महद् K8 B2 D2 6 गमितो यमसादन (for the posterior half), B1 om. the posterior half]

65 The event? Ś1 damaged, V1 om. 65 — a) Ś K D1 5 बृहत्तस् K1 Dn1 D2–4, 8 सु- (for तु) S महाराज (G1 2 °जा) (for महेष्वास) — b) G2 कृताब्दो (for °स्त्रो) K1 युधि (for युद्ध-) — After 65, T (T1 lines 1–2 only) G ins 27*

66 For the events, cf. B 7 25 and 7 23 respectively B2 om. (hapl.) 66–67 — a) Dn1 दंडधरौ वा, D1 °धारौ च, D2 °धाराश्च, D7 कुण्डधारश्च — c) K8 D6 S पराक्रांतौ तु (K8 D6 T1 M1 च) (for °क्रमन्तौ) — d) K8 Dn1 D2 6 S युधि पातितौ.

67 The event? B2 om. 67 (cf. v l. 66). — a) Ś K1. 2 4 D8 8 राजपुत्रस्तु, K8 D2 6 राजराजस्तु; B5 Da1 D1. 5 S भोजराजश्च (for भोजराजस्तु) — b) K8 D2 6 महासैन्यो, D5 T G M2–4 सह सैन्यैर् (D5 °न्ये, M2–4 °न्यौ) T1 महारथै, G1 M महारथौ — d) G1 M1. 3 4 गमितौ — K4 V1 B D M ins after 67 T1 ins lines 1–2 after 65 and lines 3–4 after 70 T2 3 G ins after 65

27* सामुद्रश्चित्रसेनश्च सह पुत्रेण भारत ।
समुद्रसेनेन बलाद्गमितो यमसादनम् ।
अनूपवासी नीलश्च व्याघ्रदत्तश्च वीर्यवान् ।
अश्वत्थाम्ना महाराज गमितो यमसादनम् ।

[(L 1) K4 B3 D2 समुद्र°. B3 4 तु (for च). T1 चित्रसेनेन K4 हतपुत्रेण (for सह पु°) G1 धीमता (for भारत) — (L. 2) Dn1 बलान्; D1 सह (for बलाद्) K4 V1 D6 T3 G1. 3 स(T3 G3 सा)मुद्रसेनो (K4 °न-) बलवान्, B2 3 बलात्समुद्रसेनेन (by transp), G2 समुद्रियेन बलवान् (for the prior half) Da1 D1. 3 5 M1 गमितो — (L. 3) D1 अनुपवासी, T1. 2 अनूपवासि- (T1 °स-), M2–4 आनूपवासी B3 अनूपराशो नीलस्तु (for the prior half). T3 G3 व्याघ्रदत्त°. — (L 4) T1 अश्वत्थामा. Dn1 विकर्णेन (for महाराज) K8 B1, 5 D (except D2 6 7) T2 G1. 2 M1. 3 4 गमितौ.]

— After 67, T1 reads 70

68 For the event, cf 8 40. 50 T1 reads 68 after line 4 of 27* (cf. v.l. 70) — a) V1 चित्रायुध- (for °युधश्च) T2 3 G M1. 2 4 चित्रवर्मा (for °योधी) T1 चित्रायुधश्चित्रकर्मा, Ca as in text — b) B5 कृत्वा तु, Dn1 °त्वा च, D1 °त्वा तत्, T1. 2 °त्वासौ; G1 °त्वाजौ Co cites तौ (as in text). K8 बले; D8 बली (for महत्) B3 पार्वतीय प्रतापवान् (=70^b) — B3 reads 68^c–70^b after 73^ab — c) K8 चित्रधर्मेण, Co °मार्गेण (as in text) — d) K8 D3 निहतो V1 B1 विकर्णेन निपातितौ, B2 4, 5 Da1 Dn1 D1. 2, 4, 5 7, 8 विकर्णेन हतौ (B1. 3 D2 °तो) युधि (Dn1 D2 मृधे); D3 कर्णेन विनिपातितौ, T2, 3 G M गमितौ (T3 G3 °तो) यमसादन — After 68, T1 reads 71.

69 The event? — a) D6 वृकोदरक्षमो युद्धे — b) K1 घृत, K4 V1 B5 D6 8 T M वृक°, B1 3 4 Dn1 D1. 3. 4 7 G वृत°, Da1 D5 वृतक (hypermetric) (for दृढ) K8 V1 B2 D3 8 M1 कैक(V1 B2 M1 °के)यजो युधि, B1. 4 5 Da1 D1. 4. 5. 7 G3 कैके(D1. 4 G3 °क)यजो युधि, Dn1 कैकेयजो मृधे, D6 M2–4 केकयवराज (for यमोधिमि), Dn1 कैकेयजो मृधे, D6 M2–4 केकयवराज (for केकयजो युधि) D2 हत कैकेयसंसज (sic) — c) K1 V1 B1 D2 6 कैकेयेनैव, K3 कैकेयेन-, B2 T2 3 G केक(B2 °के)येन च, B1. 5 Da1 D1 4 5 7 केकेयेन स; Dn1 कैकेयेन च; D3 8 कैकयेनैव (for केकयेनैव) T1 विक्रम्य केकयेनैव (by transp) — d) K1. 4 D2 M1 भ्राता भ्राता; B2 Dn1 D1 8 G2 भ्राता भ्रात्रा (by transp) T1 गमितो यमसादनं

70 The event? T1 reads 70 after 67 — a) Hypermetric K8 D2 4 7 8 जन्मेजयो K3 चित्रयोधा; D1 गदायोद्धा, S [ऽ]पि (T3 G2 3 हि, G1 [ऽ]भि)विराट (for

रोचमानौ नरव्याघ्रौ रोचमानौ ग्रहाविव ।
द्रोणेन युगपद्राजन्दिवं संप्रेषितौ शरैः ॥ ७१
नृपाश्च प्रतियुध्यन्तः पराक्रान्ता विशां पते ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गता वैवस्वतक्षयम् ॥ ७२
पुरुजित्कुन्तिभोजश्च मातुलः सव्यसाचिनः ।
संग्रामनिर्जिताँल्लोकान्गमितो द्रोणसायकैः ॥ ७३
अभिभूः काशिराजश्च काशिकैर्बहुभिर्वृतः ।
वसुदानस्य पुत्रेण न्यासितो देहमाहवे ॥ ७४
अमितौजा युधामन्युरुत्तमौजाश्च वीर्यवान् ।
निहत्य शतशः शूरान्परैर्विनिहतो रणे ॥ ७५
क्षत्रधर्मा च पाञ्चाल्यः क्षत्रवर्मा च मारिष ।
द्रोणेन परमेष्वासौ गमितौ यमसादनम् ॥ ७६
शिखण्डितनयो युद्धे क्षत्रदेवो युधां पतिः ।
लक्ष्मणेन हतो राजंस्तव पौत्रेण भारत ॥ ७७

गदायोधी) — ^{b}) B8 मातुल[ ] सव्यसाचिन — ^{c}) K1 दुन्मुखेन, D8 दुर्मुखेण, M2–4 दुर्मदेन D8 तव पुत्रेण भूपाल — ^{d}) K3 *व पुत्रेण निपातित (hypermetric), D8 दुर्मुखेण निपातित — After 70 T1 reads lines 3–4 of 27*

71 For the event, cf. B 7 23 (?) T1 reads 71 after 68. — ^{a}) K1 रोदमानौ, Ca रोचमानौ (as in text) B3 5 Da1 D1. 5 नरश्रेष्ठौ, S नृपश्रेष्ठौ (T1 G2 °ष्ठ) (for नरव्याघ्रौ) — D8 om. 71^{b}–72^{b} — ^{b}) K3 रोचमाना, V1 B1 राजमानौ; B3 रोच्यमान (for °मानौ) — ^{c}) D4 7 सुमहद् — ^{d}) Ś2 दिवे, K1. 3 दिव- V1 B D (D8 om.) S संप्रापितौ (for संप्रेषितौ) Ś2 रणे; K3 शिर, M4 शनै (for शरै)

72 D8 om. 72^{ab} (cf. v. l. 71) — ^{a}) D6 प्रतियुध्यंते B3–5 Da1 D1. 4. 5 7 नृपाश्चान्ये प्रयुध्यंत; T1 नृपाश्च युधि विक्रांता — ^{b}) B2 पराक्रांत-, Dn1 G2 °क्रात T2 3 G महीपते (for विशां पते) — ^{c}) D6 सु दुष्करं; T1 असुकरं; G2 सुदुष्कर (for नसुकरं) — ^{d}) K3 वैवस्वतक्षये

73 For the event, cf. B 7 28 — ^{a}) K3 T1 पुरजित्; M2 पुरिजित् K3 कुंतीभोजश्च — ^{b}) K2 Dn1 D5 मातुलौ, Co मातुल (as in text) K1 सव्यसाचिना B3 कृत्वा तौ कदनं महत् — After 73^{ab}, B3 reads 68^{c}–70^{b} (cf. v. l. 68) — ^{c}) K1 G2 3 संग्रामे निर्जितान्, Da1 D1. 5 G1 संग्राम(G1 °मे)निर्जितां — ^{d}) Ś2 V1 Da1 Dn1 D1. 4 5 8 G1 M3 गमितौ T2 (before corr.) यमसादन

74 For the event, cf. B 7 95 — ^{a}) K1 अभिभु; V1 अभीर, B1 अभीरु, Da1 D1 Cap अभिभु, D3 अमित, D6 अनि(or °ति)भू, T2 अभिभू, Ca अभिभू (as in text) B1 काशी° — ^{b}) K3 V1 B1 D8 6 G2 काशिभिर् (for काशिकैर्) B3–5 Da1 D1. 4. 5 7 बहुभि काशिभिर्वृत. — ^{c}) K3 वसुदानश्च — ^{d}) B1. 3 D2 6 S त्याजितो; Dn1 D8 नाशितो (for न्यासितो)

75 The event? — ^{ab}) K1 उत्तमोजाश्च Co cites युधामन्यूत्तमोजसौ — For 75^{ab}, V1 S subst

28* अमितौजा जयत्सेनो जयानीकश्च वीर्यवान् ।,

while B2 subst

29* अमितौजा बृहत्क्षेत्र क्षत्रदेवश्च पार्थिवः ।

— After 75^{ab}, K3 4 V1 (after 28*) B5 D1. 3–5 7 8 (K3 D8 om. line 1, D1. 5 om. line 2) ins.

30* लक्ष्मणेन हतौ राजस्तव पौत्रेण मारिष ।
बृहत्क्षत्रो महेष्वास क्षत्रदेवश्च पार्थिव ।

[(L. 1) D1 हता, D5 रुता (for हतौ) K4 पुत्रेण]

— B3 om. 75^{c}–76^{b} — ^{c}) K3 निहन्यु K3 B1. 2 D2 शात्रवं (for शतश) K3 V1 D2 शूरा (for शूरान्) — ^{d}) K3 विनिहतो; V1 D8 3 °हता K1 रथे (for रणे) Dn1 S अस्मदीयैर्निपातिता (T2 3 G1 M3 °त); Da1 D1. 5 शरैर्विनिकृतो रणे, D2 6 द्रोणेन निह(D2 निहि)तो रणे. — After 75, Da1 reads 77^{cd}, repeating it in its proper place

76 For the events, cf. B 7 125 B3 om. 76^{ab} (cf. v. l. 75) — ^{a}) Ś2 K3 D6 G1 क्षत्रधर्मश्च, K4 °वर्मश्च; B1. 4 Dn1 मित्रवर्मा च; Da1 D1. 5 M क्षत्रवर्मा च K1 G3 पंचाल्य, D2 G2 पांचाल — ^{b}) K1 क्षत्रधर्मश्च, K3 D2 6 °धर्मा च; V1 मित्रधर्मा च D8 T2 3 G3 भारत (for मारिष) B1. 2 4. 5 D4. 7 मित्रधर्मा च भारत, Dn1 D8 G2 M क्षत्रधर्मा च भारत, Da1 D1. 5 T1 मित्र(T1 कृत)वर्मा च भारत — ^{cd}) K3 T1 परमेष्वासो; D8 3 युधि विक्रम्य K3 गमितो. B2–5 Da1 D1 4. 5 7 द्रोणेन निहतौ (D5 °तो) युद्धे (B3 राजन्) पराक्रांतौ (D5 °तो) महारणे

77 For the event, cf. B 7 14. — ^{a}) B1 शिखंडीसनयो, D1 शिखंडितनयौ B (except B1) Da1 D1. 4. 5 7 वीर (for युद्धे) — ^{b}) B1 क्षेत्रदेवो S वर (for पति) — Da1 reads (for the first time) 77^{cd} after 75 — ^{c}) M2–4 लक्षणेन (for लक्ष्मणेन) — ^{d}) Ś1 K1. 2 M1 पुत्रेण (for पौत्रेण) K3 B3–5 Da1 (both times) D1. 4–7 मारिष (K3 °ष) (for भारत)

सुचित्रश्चित्रधर्मा च पितापुत्रौ महारथौ ।
प्रचरन्तौ महावीर्यौ द्रोणेन निहतौ रणे ॥ ७८
वार्धक्षेमिर्महाराज कृत्वा कदनमाहवे ।
बाह्लिकेन महाराज कौरवेण निपातितः ॥ ७९
धृष्टकेतुर्महाराज चेदीनां प्रवरो रथः ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गतो वैवस्वतक्षयम् ॥ ८०
तथा सत्यधृतिस्तात कृत्वा कदनमाहवे ।
पाण्डवार्थे पराक्रान्तो गमितो यमसादनम् ॥ ८१
पुत्रस्तु शिशुपालस्य सुकेतुः पृथिवीपते ।
निहत्य शात्रवान्संख्ये द्रोणेन निहतो युधि ॥ ८२
तथा सत्यधृतिर्वीरो मदिराश्वश्च वीर्यवान् ।
सूर्यदत्तश्च विक्रान्तो निहतो द्रोणसायकैः ॥ ८३

---

78 For the events, cf B 7 122 — [a]) Ś1 K1 2 सुमित्रश्, D1 सुचित्राश्, D5 सुचिनश्, D6 सपुत्रश् (for सुचित्रश्) K3 V1 B (except B2) D T2 G M चित्रवर्मा च, K4 चित्रधन्वा च, T2 चित्रधर्माणौ (for °धर्मा च) — [b]) D3 पितृपुत्रौ B3–5 D1.3–5 7 महाबलौ (for °रथौ) — B3 om. 78[c]–79[b] — [c]) T1 प्रचलतौ, T2 G प्रहरतौ (for प्रचरन्तौ) K4 V1 Dn1 D3.8 महावीरौ (K4 °र्यौ), B4 5 Da1 D1.4 5 7 S रणे वीरौ (D5 °रौ) (for महावीर्यौ) — [d]) S नृप (for रणे) B4 5 Da1 D1 4 5 7 8 द्रोणेन विनिपातितौ

79 The event? B3 om 79[ab] (cf v l 78) — [a]) K1 D1 वार्धक्षेमि, K3 V1 B1 4.5 D2 4 6 7 वार्धक्षत्रो, T1 °क्षेमी — After 79[a], G1 reads 80[b]–81[b] — G1 om 79[b], M3 om (hapl) 79[bc] — [b]) K3.4 V1 B (B3 om) D S (G1 M3 om) समुद्र इव पर्वणि — After 79[ab], K3.4 V1 B (B3 after 78[ab]) D S (except M3) ins.

31* आयुधक्षयमासाद्य प्रशान्तिं परमां गतः ।

[D2 आयुधक्षत्रम्, D8 आयुप क्षयम्, T1 आयुद्धभूमिम्. Da1 T1 प्रशांति (Da1 °ति-) G2 परम]

— K3 4 V1 D2.3.6 8 cont

32* पुरुजित्परमो राजा कृत्वा कदनमाहवे ।

[D3 8 पुरजित् D6 राजन् K3 पुरजित्स रतो राजा]

— K4 cont. V1 B1 ins after 80 B2–5 Da1 Dn1 D1 4 5 7 S (except M3) ins. after 31*

33* सेनाबिन्दुर्नृपश्रेष्ठ शात्रवान्प्रतपन्युधि ।

[T1 सेनावधुर् K4 B Da1 D1.4.5 7 कुरुश्रेष्ठ (B1 Da1 D5 °ष्ठ), T G1.2 नृपश्रेष्ठ. Dn1 सेनाबिंदुसुतश्रेष्ठ- (for the prior half) Dn1 T2 M1.2 4 शस्त्रवान्, G1 शत्रवान् (for शात्र°) B1.3–5 Da1 प्रदहन्, B2 प्रहरन्, Dn1 प्रवरो, D1 प्रदहद्, D4 7 प्राहरद्, M2 4 प्रपतन् (for प्रतपन्) T1 रणे (for युधि) K4 शास्त्राश्चादहद्युधि]

— [c]) K3 B1–4 Dn1 D4 6 7 G1 2 M (M3 om) वाह्लीकेन — [d]) Ś2 K4 कौरव्येण; Dn1 D1.5 °वेन (for °वेण) K1 Dn1 D2 3 8 S कौरवेंद्रेण पातित

80 For the event, cf B 7 125 39 G1 reads 80[b]–81[b] after 79[a] (cf v l. 79) — [b]) Da1 वेदीना (for चेदीनां) B3 युधि, D6 M रथी, T G रणे (for रथः) — [c]) K3 V1 D2 3 8 ह्यसुकर, K4 तु सुकर, T1 चासु° (for नसु°) — [d]) K1 गता — After 80, V1 B1 ins 33*

81 The event? D3 om 81, V1 B1 om (hapl) 81[ab] — [a]) G2 यथा (for तथा) B3–5 Da1 Dn1 D1 7 S वीर (T2 G °र) (for तात) K3 D6 सेनाबिंदु कुरुश्रेष्ठ (D6 °ष्ठ), B2 पुरुजित्कौरवो राजन्, D1 5 तथा सत्यधृतिर्वीर — [b]) G1 कृत्वा कदनपर्वणि — V1 B1 read 81[cd] after 34* — [c]) K3 पराक्राता K1 पांडवाते पराक्रातौ — [d]) K1 गमितौ B3 D3 गतो वैवस्वतक्षयम् — Dn1 ins after 81, V1 B1 ins after 81[ab]

34* सेनाबिन्दुः कुरुश्रेष्ठ कृत्वा कदनमाहवे ।

82 The event? — [a]) D3 S (except T1 G1) च (for तु) — [b]) Dn1 सुकेतु-, D1 सकेतु B3–5 D (except D2 3 8) S (T2 also as in text) पृथिवीपति — [c]) K3 V1 Co शात्रव, D6 शस्त्रवत्, G1 शास्त्रवान् T1 सघे, G2 M सखे. — [d]) K1 निहतौ S रणे (for युधि) B1 द्रोणेन विनिपातित — B3 S ins after 82 B1 Dn1 after 85

35* विराटपुत्रः शङ्खश्च उत्तरश्च महारथः ।
कुर्वन्तौ सुमहत्कर्म गतौ वैवस्वतक्षयम् ।

[For the event, cf 6 78 22 and 6 45 39 — (L 1) B3 4 Dn1 शतस्तु B1 महाबल (for °रथ) — (L 2) B3 वै महत्, B1 दुष्करं (for सुमहत्)]

83 The events? G1 om (hapl) 83-84 — [a]) K1 3 सत्य(K3 °त्य)धृति-, D2 सत्यवृतिर् B3–5 Da1 D1 4 5 7 T2 3 G3 M म(M1 4 मा)हस्रो (for वीरो) T1 तथैव युधि विक्रांतो, G2 तयास्त्यभूतिमिंस्सेन — [b]) K3 D3 T1 G2 मद्रराजश्च, D2 मातरिश्वश्च (for मदिराश्वश्च) T1 बलवान्यहुवीर्यवान् — [c]) D3 विक्रांतौ, T1 विक्रम्य — [d]) D3 निहतौ, T2 M1 2 4 निहता Dn1 द्रोणपुत्रस्य सायकैः — S ins after 83 (G1, after 35*)

श्रेणिमांश्च महाराज युध्यमानः पराक्रमी ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गतो वैवस्वतक्षयम् ॥ ८४
तथैव युधि विक्रान्तो मागधः परवीरहा ।
भीष्मेण निहतो राजन्युध्यमानः पराक्रमी ॥ ८५
वसुदानश्च कदनं कुर्वाणोऽतीव संयुगे ।
भारद्वाजेन विक्रम्य गमितो यमसादनम् ॥ ८६
एते चान्ये च बहवः पाण्डवानां महारथाः ।
हता द्रोणेन विक्रम्य यन्मां त्वं परिपृच्छसि ॥ ८७

धृतराष्ट्र उवाच ।

हतप्रवीरे सैन्येऽस्मिन्मामके वदतां वर ।
अहताञ्शंस मे सूत येऽत्र जीवन्ति केचन ॥ ८८
एतेषु निहतेष्वद्य ये त्वया परिकीर्तिताः ।

36* मत्स्यादवरजः श्रीमाञ्शतानीको निपातितः ।

[For the event (Śatānīka killed by Bhīṣma), cf 6 113 24, (Śatānīka killed by Śalya), cf B 7 167 30 T3 G2 3 मात्स्या°]

84 The event? G1 om 84 (cf v l 83) — a) K1 श्रोणिसा(*sup lin* °मा)श्च; D3 श्रोणिमांश्च; Cc श्रेणिमांस्तु V1 B (except B5) Da1 D1.2 4 5 7 S (G1 om) तु (for च) — c) K4 नु सुकर, D1 असु°, T1 चासु° (for नसु)

85 The event? B4 reads 85, after 35* — a) D2 विक्रांतौ — b) Cc मागधः (as in text) K3 V1 B D परमास्त्रवित् (for परवीरहा) S बलवानति(T1 वान्बहु-; T3 G1 3 वान्युधि, M1 2 4 °वांश्चैव)वीर्यवान् — After 85^{ab}, S ins

37* मागधः परमास्त्रज्ञो गमितो यमसादनम् ।

[Cf v l 85^{b} for the prior half. T1 परमास्त्रेण, T2 °मास्त्रश्च]

— Dn1 om 85^{cd} — c) S द्रोणेन (for भीष्मेण) M2 4 राजा (for राजन्) — d) B Da1 Dn1 D1 3–5 7 शरैस्य (B4 °ते स) परवीरहा, D6 गतो वैवस्वतक्षय, S सहदेवः (M1 °व) प्रतापवान् — After 85, B4 Dn1 ins 35* (cf. v l. 82)

86 For the event, cf B 7 190 28–29 — a) B3 वसुदानं In Ś2, कदन कु and in V1 दनं to भार (in 86^{c}) are lost on a damaged folio — b) B3 दारुण (for सयुगे) D3 कुर्वाणस्तीव्रसयुगे, T2 3 G कुर्वाणो दिवसं रणे — c) M3 भरद्वाजेन D1 विक्राम्य — d) T2 गतो वैवस्वतक्षय, T3 G गमितो वै यमक्षय — After 86, S ins

38* पाण्ड्यराजश्च विक्रान्तो बलवान्बाहुशालिना ।
अश्वत्थाम्ना हतस्तत्र गमितो वै यमक्षयम् ।

[The event? — (L 1) M2–4 बाहुवीर्यवान् — (L 2) T1 G2 गतो वैवस्वतक्षय, M2–4 गमितो यमसादन (for the posterior half)]

4

87 a) G2 चास्त्रेण (for चान्ये च) K3 D1 बहवो — b) In Ś2 महारथाः and in V1 portion from महारथा to द्रोणेन (in 87^{c}) are lost on a damaged folio B3 महाबला, Da1 D1 4–7 महारणे (for °रथा) — c) S भूयिष्ठ (G2 °ष्ठा) (for विक्रम्य) — d) M2 4 यन्मा — After 87, K2 B1 5 Dn1 D1 4 6 8 S ins an addl colophon [*Adhy name* Dn1 संजयवाक्य, T1 M1 हतपाडवेयकथन — *Adhy no* K2 m B1 5 D1 4 6 8 6, T1.3 G M 3, T2 4]

88 Before the ref, G2 ins श्रीकृष्णाय नमः D3 om the ref — After the ref, K4 V1 B D (except D2 6 8) S read 8 5 106–108 for the first time, repeating them in their proper place (K4 alone reads 88^{c}–89^{b} after 8 5 106, repeating the same in the proper place) — a) K1 हतप्रवीर-, K2 °प्रवेरे, B3 5 D7 हते प्रवीरे (for हतप्रवीरे) Da1 सैन्यो Dn1 S हतप्रवीर (Dn1 M2 °प्रवर-, M3 °प्रवीरा) सैन्य मे, D2 हतप्रवीरसैन्योस्मि — b) K1 वच(*sup lin* द and श)तां D2 वर Ś3 मामकै*****, Dn1 S यथा (T1 °दा) शससि सजय — c) Ś2 आहतान् D3 शसे (for शस) K1 यत्नेन, D6 मे तात (for मे सूत) Dn1 S अहतानपि मे शंस (T1 हतानपि च मे शंसे) — d) K1 Dn1 M2 केत्र; K3 V1 B1 D2 6 यदि; B2 Da1 D1 5 ये नु, T यत्र (for येऽत्र) D2 जीवति Ś2 के न च (for केचन)

89 a) K1 D2 निहितेषु, Dn1 हि मृते°, T2 3 G1 2 च हते°, M1 भिहते°, M2–4 हि हते° (for निहते°) T1 तेषु तेषु हतेष्वद्य — V1 D2 read (with v l.) 89^{cd} twice — c) In Ś2, the portion from अह to यस्मि (in 90^{a}) is lost on a damaged folio K3 V1 (second time) B2 यास्तु; D2 (second time) यास्तु (for यांस्त्वं) V1 (first time) B1 3–5 Da1 Dn1 D1 2 (first time) 4–7 S येपि (T1 ये तु) जीवति ते (Dn1 मे; T2 के) सर्वे — d) Ś1 K2 स्वर्गसिनो, Cc °जितो (as in text) Ca cites स्वर्गः V1 (second time) B1 4 5 Da1 D1 2 (first time) 4–7 मृता एवेति मे मति, B3 Dn1 S हता (B3 Dn1 मृता) इति

अहतान्मन्यसे यांस्त्वं तेऽपि स्वर्गजितो मताः ॥ ८९

संजय उवाच ।

यस्मिन्महास्त्राणि समर्पितानि
चित्राणि शुभ्राणि चतुर्विधानि ।
दिव्यानि राजन्निहितानि चैव
द्रोणेन वीरद्विजसत्तमेन ॥ ९०

महारथः कृतिमान्क्षिप्रहस्तो
दृढायुधो दृढमुष्टिर्दृढेषुः ।
स वीर्यवान्द्रोणपुत्रस्तरस्वी
व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ ९१

आनर्तवासी हृदिकात्मजोऽसौ
महारथः सात्वतानां वरिष्ठः ।
स्वयं भोजः कृतवर्मा कृतास्त्रो
व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ ९२

शारद्वतो गौतमश्चापि राज-
न्महाबलो बहुचित्रास्त्रयोधी ।
धनुश्चित्रं सुमहद्भारसाहं
व्यवस्थितो योत्स्यमानः प्रगृह्य ॥ ९३

आर्तायनिः समरे दुष्प्रकम्प्यः
सेनाग्रणीः प्रथमस्तावकानाम् ।

मतिर्मम, D2 (second time) 8 तेपि स्वर्गमितो गता

90 D6 om 90^ab — ^a) D8 सहस्राणि (for महास्त्राणि) B3-5 Da1 D1. 4 5 7 समाहितानि (for समर्पितानि) — ^b) Ś1 (*sup. lin* as in text) K2 D8 मित्राणि (for चित्राणि). G2 transp चित्राणि and शुभ्राणि In Ś2, portion from चतु to वी (in 90^d) is lost on a damaged folio B3-5 Da1 D1 4 5 7 S स(B4 T3 सु-, T2 M1 [before corr] च)सप्रहाणि, Cc चतुर्विधानि (as in text) — T1 3 G om 90^cd — ^c) Ś K D2 निहतानि, V1 B2 4 6 Cc विहितानि (for निहि°). M सविस्मिते द्विजमुख्ये विशेषा — ^d) K1 वीरो, K3 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 T2 M वीरे, D2 वीरेण (for वीर-) D6 द्रोणेन वीरेण द्विजोत्तमेन

91 ^a) B3 महायुध (for °रथ) B3 Da1 D1 5 कीर्तिमान्; T1 G2 क्षितिमान् (for कृतिमान्) In Ś2, the portion from हस्तो to पुत्र (in 91^c) is lost on a damaged folio. — ^b) K1 मुढेषु, K3 D5 6 T3 दृढेषु, B5 महेषु — ^c) Dn1 om. स K1 वीरवा, K3 विष्टवान् (for वीर्यवान्) K3 V1 B (except B2) D1 2 4-7 स दूरपाती द्रोणपुत्रो महात्मा, S आचार्यवद् (T3 °वान्) द्रोणसुतस्तरस्वी — ^d) T1 व्यवर्धितो, Cc °स्थितो (as in text) Ś2 योद्धुकामास् — After 91, D2 reads 94

92 Ś K1 2 D2 T2 om (hapl.) 92 — ^a) T1 आनर्थवासी, G2 स आर्तराजा Ca cites आनर्तवासी (as in text) — ^b) B3 सात्वता, D3 S (T2 om) स(D3 सा)त्वचतां (for सात्वताना) — ^c) G2 अय (for स्वय) B3-5 Da1 D1 3-5 7 त्वदर्थे (for कृतास्त्रो) — ^d) T1 योद्धुकामास् - B3 5 Da1 D1 3-5 7 कृतास्त्र; B1 तरस्वी (for त्वदर्थे)

93 B3 G2 om 93 T1 reads 93 followed by 40* after 95^ab. — ^a) In Ś2, the portion from शारद्व to योधी (in 93^b) is lost on a damaged folio V1 सारद्वतो K1 गौतमाश्च B2 यश्च (for चापि) — ^b) V1 (before corr) महामत्रो, D2 महावलौ K1 बहुमित्रास्त्रयोधी, Da1 D1 5 लघुचित्रास्त्र°; T1 बहुशस्त्रास्त्र° K3 महावाहुर्विविधा न्योधि (sic), D6 महावाहुर्बहुवीरास्त्रयोधि — ^c) Ś2 सुमहद्भारसहं, V1 महद्भारसाह, D2 सुमहाभारसाह, D3 सुमहद्भारसोढो, T1 3 G3 सवहन्भारसाहं, T2 भारसाह प्रगृह्य, G1 संप्रवहन्भारसाहं (for सुमहद्भार°) M धनु सुचित्रं सुमहत्प्रगृह्य — ^d) D5 व्यायस्थितः (for व्यवस्थितो) K3 योद्धुकाम-, V1 B (B3 om) D (except D3) S (G2 om) योद्धु(Dn1 युद्धु)काम (for योत्स्यमान) Ś2 damaged, B5 (m as in text) D3 S (G2 om) त्वदर्थे (for प्रगृह्य) — K3 4 V1 B (B3 om) D T1 G1 M ins after 93, T1 3 ins after 40*

39* महाबलं केकयराजपुत्रं
सदश्वयुक्तं च पताकिनं च ।
रथाग्र्यमारुह्य कुरुप्रवीर
व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ।

[(L 1) K4 D1 3-5 8 महाधनु, Dn1 T1. 2 G1 M °रथ; D2 °चलु (sic) (for °बल) K3 4 Dn1 D7 4 कैकय-, D7 8 कैकयो — (L 2) M1 सदश्वयुक्त K3 D3 सुपताकिन (D3 °क), D6 सपदातिक, M सपताकिन (for च पता°) T3 त्वदर्थयुक्त च पतानकिंचन (sic) — (L 3) K3 4 D2 6 रथाग्र (K4 °ग्र्य, D2 °ग्रा)मास्थाय, B2 D3. 8 रथाग्र(B1 °ग्र)मास्थाय; Dn1 रथ समारुह्य, T3 रथाग्रमारुह्य V1 B1 D3 M1 3 4 पुरुषर्षभो (M1 °रा), B1 5 D7 नरप्रवीरो, Da1 D1 4 5 नरप्रवीर, T1 महाप्रवीरो (for कुरुप्रवीर)]

94 T2 om (hapl) 94-95 D2 reads 94 after 91 — ^a) Ś1 K1. 2 आप्यायन (K1 °नि); Ś2 damaged, K3 आजानेयः; K4 अप्यायन; D3 आर्तम्यन

स्वस्रेयांस्तान्पाण्डवेयान्विसृज्य
सत्यां वाचं तां चिकीर्षुस्तरस्वी ॥ ९४
तेजोवधं सूतपुत्रस्य संख्ये
प्रतिश्रुत्वाजातशत्रोः पुरस्तात् ।
दुराधर्षः शक्रसमानवीर्यः
शल्यः स्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ ९५
आजानेयैः सैन्धवैः पार्वतीयै-
र्नदीजकाम्बोजवनायुबाह्लिकैः ।
गान्धारराजः स्वबलेन युक्तो
व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ ९६
तथा सुतस्ते ज्वलनार्कवर्णं
रथं समास्थाय कुरुप्रवीर ।
व्यवस्थितः कुरुमित्रो नरेन्द्र
व्यभ्रे सूर्यो भ्राजमानो यथा वै ॥ ९७
दुर्योधनो नागकुलस्य मध्ये
महावीर्यः सह सैन्यप्रवीरैः ।
रथेन जाम्बूनदभूषणेन
व्यवस्थितः समरे योद्धुकामः ॥ ९८
स राजमध्ये पुरुषप्रवीरो
रराज जाम्बूनदचित्रवर्मा ।

(for आर्तायनि॰) K1 सशरो (for समरे) K8 Dn1 D2 8 दु॰प्रकप॰, V1 Da1 D1 8 दुःप्रकप्य॰, B2 5 D6 7 दुष्प्रकंप॰, B8 दुष्प्रेस॰, D5 दु॰प्रकंप्य, T1 दुष्प्रसह्य॰, G8 निष्प्रकंप्य॰ (for दुष्प्रकम्प्य॰) — ^{b}) K8 D8 सेनाग्रणी, D1 स्वेनाग्रणी॰; T1 सेनाग्रणि॰, G2 °यनि॰ B8 प्रथमं (for प्रथमस्) K1 तार्यकानां (sic) (for ताव) — ^{cd}) K1 स्वस्रेयास्ता; K8 स्वस्वस्रीयान्, K4 य॰ स्वस्रोयान्, V1 D6 स्वस्रीयान्स्वान्, B1 2 4 5 Da1 D7 य॰ स्वस्रीयान्, T1 वसानन् (catalectic), T8 G स्वान्स्वस्री(G2 °श्री)यान्, M स्वस्रीयान्वै (for स्वस्रेयांस्तान्) Ca.c cite स्वस्रीयान् T1 सस्त्या (for सत्यां) Da1 सत्यां वाचस्तां, D7 सत्या वाचस्तां (for सत्यां वाचं तां) K2 V1 B2 T8 G3 M स्वा (for तां) K8 वितीर्षुस्, B1 4 D6 तितीर्षुस, T8 G8 M चिकीर्षंस् (for चिकीर्षुस्) B8 यश्च स्वीयान्विसृज्य सत्यां गिरं ता चिकीर्षुस्त्ववस्तरस्वीतरस्वी (sic)

95 For the event, cf 5 8 28–29 T2 om 95 (cf. v 1 94) — ^{a}) K1 तेजोवेध G2 M1 2 4 संखे (for संख्ये) — ^{b}) K8.4 V1 B D (except Dn1 D6) T8 G1 2 M8 प्रतिश्रुत्य (for °श्रुत्वा) — After 95^{ab}, T1 reads 93 followed by 40*, and om 95^{cd} — ^{c}) B1 दुर्धर्ष॰; D8 दुरासद॰ (for दुराधर्ष) Dn1 शक्रसमानवीर्यं — ^{d}) K3 वाल्य॰, M4 शल्य (for शल्य॰) K1 योखुकामास् M1 तदर्थे

96 Ś K1 2 D1 6 T8 G3 om (hapl) 96 — ^{a}) K4 D8 अजानेयै॰, D5 अजानेयौ॰ K4 सधवै॰, B2 सैंधवैश्च (for सैन्धवै॰) — ^{b}) K4 V1 Dn1 D3 8 नदीजकांबोजवनायुजैश्च, B3 वनास्ववाह्लिकै, D5 T2 °कांबा(T2 °भो)ज — T2 om 96^{cd} — ^{c}) K3 शकुनिर्बलेन, Da1 D2 5 सु(D2 स)बलेन युक्तो D3 गधारराजोश्वबलेन युक्तो — T1 G1 2 M subst for 96 T2 ins after 96^{ab} T1 8 G3 ins after 93

40* गान्धारराज॰ ससुतश्च राज-
न्दुर्धूतदेवी कलहप्रियश्च ।
गान्धारमुख्यैर्यवनैश्च राज-
न्व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ।

[(L 1) T2 गांधारराज स्वबलेन युक्तो (= 96^{c})]

After the above, T8 reads 39*

97 ^{a}) B2 4.5 D7 °नार्कतुल्य, B8 Da1 D1.4.5 °नार्कतुल्यो — ^{b}) K8 4 V1 B D (except D8) S कुरुप्रवीर (M1 °रा) — ^{c}) K8 B D (except D8) पुरु(D3 °र)मित्रो, V1 पुरुमित्रा, S कुरुराजो (G8 °भो) (for कुरुमित्रो) T1 नरेंद्र, T2 (before corr) M2–4 नरेंद्र — ^{d}) K1 व्यन्त्रे, M4 भभ्रे (for व्यभ्रे) V1 सूर्ये Da1 D1 3–5 भासमानो, D6 8 T2 राजमानो; M4 भ्राजमाणो K2 B Da1 D2 8 7 8m S यथा खे; D1 यथार्थे, D4 यथांबरे (for यथा वै)

98 ^{a}) D8 (m as in text) नामकुलस्य, S (except T1.2) नागबलस्य (for °कुलस्य) D2 तथा सुतस्ते ज्वलराजपुत्र (in parenthesis) — ^{b}) Dn1 S व्यवस्थित॰, D6 महावीर्यैं॰ (for वीर्य॰) K3.4 T1.2 G1.2 M1 सह सैन्यै॰ (K8 4 °न्यै) प्रवीरै (T2 °र॰), V1 D2 °सैन्य॰ प्रवीर॰, B1 °सेन्यप्रवीरैः, Dn2 सिंह इवावभासे — ^{c}) D1 जांबुनदभूषणे S विभ्रद्राजन् (T2 विभ्रद्राजा, G8 बिभ्राजन्, M2 व्यभ्रद्राजन्) कवच सूर्यभासं (G3 °सन्) — ^{d}) K1 3 4 V1 B Da1 Dn1 D1.3 4.7 8 यो(Dn1 वो)त्स्यमान॰ (for योद्धुकाम॰) S जांबूनद चित्रकक्ष्यावनद्धं (T1 °क्ष्यावबद्ध, G2 °क्ष्याभिनद्धं; M1 °क्ष्यापनल)

99 ^{a}) B4 5 राज्ञा मध्ये य (for स॰राजमध्ये) D5 पुरुषप्रवीरो, G2 पुरुष॰ प्रवीरो — ^{b}) B2 बभ्राज (for रराज) S व्य(M1 ह्य)वस्थित॰ समरे योत्स्यमान॰ — ^{c}) K8 य॰

पद्मप्रभो वह्निरिवाल्पधूमो
मेघान्तरे सूर्य इव प्रकाशः ॥ ९९
तथा सुषेणोऽप्यसिचर्मपाणि-
स्तवात्मजः सत्यसेनश्च वीरः ।
व्यवस्थितौ चित्रसेनेन सार्धं
हृष्टात्मानौ समरे योद्धुकामौ ॥ १००
ह्रीनिषेधा भरता राजपुत्रा-
श्चित्रायुधः श्रुतकर्मा जयश्च ।
शलश्च सत्यव्रतदुःशलौ च
व्यवस्थिता बलिनो योद्धुकामाः ॥ १०१
कैतव्यानामधिपः शूरमानी
रणे रणे शत्रुहा राजपुत्रः ।
पत्री हयी नागरथप्रयायी
व्यवस्थितो योद्धुकामस्त्वदर्थे ॥ १०२
वीरः श्रुतायुश्च श्रुतायुधश्च
चित्राङ्गदश्चित्रवर्मा स वीरः ।
व्यवस्थिता ये तु सैन्ये नराग्र्याः
प्रहारिणो मानिनः सत्यसंधाः ॥ १०३
कर्णात्मजः सत्यसेनो महात्मा
व्यवस्थितः समरे योद्धुकामः ।

सुप्रभो, D2 जग्मु प्रभो, D6 यस्तु प्रभो (for पद्मप्रभो) Ś2 [अ]ल्पधूम्रो S पद्मांतराभोग्निरिवाल्प(T1 °प)धूमो — [d]) Da1 D1 5 घनांतरे (for मेघान्तरे) K1 B1 4 5 D6 7 इवाप्रकाश° (D6 °शात्), B2 T1 इव प्रकाशन्

100 [a]) B8 सुसेनो, G2 सुषेणे M8 °प्यधिचर्मपाणि — [b]) B3 सत्यसंधश्च, D2 °सेनस्य, D8 °सेनस्तु K1 तवात्मजा° सत्यमनेश्च वीर° (sic) — [c]) D8 8 T1 8 G1 M1 व्यवस्थितश्, G2 8 M2–4 °स्थितास् — [d]) Ś2 हृष्टात्मने, V1 B1 °त्मनौ, Da1 D1 5 कृतात्मानौ, D4 महात्मानौ, D8 हृष्टात्मानो, T1 8 G1 8 हृष्टात्मना, G2 M हृ(G2 घृ-, M2 सृ)-ष्टात्मान° D8 T8 G1 8 योद्धुकाम°, G2 M योद्धुकामा°

101 [a]) V1 ह्री* * *, B1 3–5 Da1 D1 4 5 ह्रीनिषे-(B3 °शे)वा, B2 ते निषेवो, Dn1 D8 7 ह्रीनिषेवो, D2 वह्ने-र्निभा, D6 T8 G ह्रीनिषेधो, T1 ह्रीनिष्ठो यो, T2 जयेषिणो (for ह्रीनिषेधा) Ś2 K1 3 4 V1 B Da1 D1 2 4 5 T2 M भारतराजपुत्रा°, Dn1 D8 6–8 T1 8 G भारतराजपुत्र — After 101[a], Dn1 D8 7 8 ins

41* उग्रायुध° क्षणभोजी सुदर्शो ।
जारासंधि प्रथमश्चादृढश्च

[(L 1) D8 उग्रायुधा° क्षीणभोजी — (L 2) D3 8 प्रथमश्च दृढश्च]

— [b]) K3 D2 श्रुतायुध ; B1 D4 T2 M8 चित्रायुध (for चित्रायुध°) K8 B2–5 Da1 Dn1 D1 3–6 7 T G1 3 M1 2 4 श्रुतवर्मा, D4 5 °धर्मा (for श्रुतकर्मा) G2 चित्रवर्मोदयश्च (for श्रुतकर्मा जयश्च) — [c]) K8 B1 4 5 Da1 D1 4 6 7 शाल्वश्च, K4 V1 B3 D6 8 T2 श(D6 शा)ल्यश्च, T8 G तथैव (for शलश्च) B1 सत्यव्रतदु°सलौ, D. सत्यजतदुशलौ (sic), D8 सत्यव्रतदु°शिलौ, G2 सत्यव्रतदुष्पलौ (for D8 °दुशलौ) K1 सत्यव्रतज° शल्यलौ च (corrupt) — D3 om (hapl) 101[d]–102[c] — [d]) D2 व्यवस्थितौ V1 मालिनो (for बलिनो) Dn1 व्यवस्थिता° सहसैन्या नराग्र्या°, T2 8 G व्यवस्थितौ बलिनौ (T2 °नो) योद्धुकामौ, M2–4 व्यवस्थिता (M4 °तो) योद्धुकाम(M8 °मा)स्त्वदर्थे

102 D8 om 102[abc] (cf. v 1 101) — [a]) K4 D8 कौरव्यानाम्, V1 damaged, B8 D1 5 6 T8 G8 कैतव्या°; D2 कैकेया°, T1 शैव्यानाम् (for कैतव्यानाम्) G3 अधिपतिः (for अधिप°) T8 G1 शूरघाती, G2 शत्रुघाती (for शूरमानी) — [b]) V1 रणे* *, B1 रणेदृप्य°, B3 युवा रणे, B6 रणे ऋष्य°, Da1 D5 रणे दस°, D1 रणे दत्त°, D3 4 7 रणे चरन् (for रणे रणे) G3 om शत्रुहा राजपुत्र° — [c]) K1 3 4 V1 B Da1 D1 4–7 T8 G2 M C0 पत्ती, T2 चक्री, G3 पयी (for पत्री) K8 D8 T8 G2 8 M रथी, T2 हया (for हयी) K8 T2 नागहयप्रमाथी, D8 °रथ° प्रमायी, G3 °हयप्रयागी, G8 °हयप्रयाभि, M2–4 °हयप्रयायी, C0 °रथप्रयायी (as in text) Dn1 D8 रथी हयी नागपति(D3 °ति°)-प्रयायी; D2 हयै रथै नागपतिपति प्रजा° (sic), T1 पत्ती रथनागहयप्रमाथी — [d]) D8 व्यवस्थिता योद्धुकामास्त्वदर्थे

103 [a]) T1 G1 वीर, G2 स च (for वीर°) K3 V1 B1 Da1 D1. 2 5 6 शतायुश्च (for श्रुतायुश्च) K3 B3 Da1 (marg.) D1 3 5–7 शतायुधश्च, K4 धुतायुधश्च, B3 शतायुश्च (catalectic), Dn1 वृतायुधश्च (for श्रुतायुधश्च) B1 वीर° श्रुतायु° शुश्रुतायुधश्च — [b]) V1 चित्रकर्मा, Dn1 चित्रसेन° (for °वर्मा) K3 V1 B1 2 Dn1 D4 6 8 T1 2 G M च (for स) Ś2 सुवीर°; B3–5 D1 4 6 7 सधीर; T2 च योधे (for स वीर°) — [c]) D1 व्यवस्थितो K3 योन्तसैन्ये, K3 V1 D2 6 सहसैन्या, B Da1 Dn1 D1 3–7 8 T2 योद्धुकामा, T1 ह्यात्मसैन्या, G1 यत्तसैन्या, M1 तत्र सैन्या, M2–4 तव सैन्ये (for ये तु सैन्ये) T3 व्यवस्थिता सैन्या, G2 8 व्यवस्थितं (G2 °ता) ये तव यत्तसैन्याग्रनराग्र्या°, M2 दानिन सैन्यमध्ये — [d]) Da1 मानित; D1 मति°, M2 दानिन (for मानिन°)

104 [a]) G1 कर्मात्मजो V1 B1. 2 Dn1 सत्यसंधो (for

अथापरौ कर्णसुतौ वरार्हौ
व्यवस्थितौ लघुहस्तौ नरेन्द्र ।
बलं महद्दुर्भिदमल्पधैर्यैः
समाश्रितौ योत्स्यमानौ त्वदर्थे ॥ १०४
एतैश्च मुख्यैरपरैश्च राज-
न्योधप्रवीरैरमितप्रभावैः ।
व्यवस्थितो नागकुलस्य मध्ये
यथा महेन्द्रः कुरुराजो जयाय ॥ १०५

धृतराष्ट्र उवाच ।

आख्याता जीवमाना ये परेभ्योऽन्ये यथातथम् ।
इतीदमभिगच्छामि व्यक्तमर्थाभिपत्तितः ॥ १०६

वैशंपायन उवाच ।

एवं ब्रुवन्नेव तदा धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ।
हतप्रवीरं विध्वस्तं किंचिच्छेषं स्वकं बलम् ।
श्रुत्वा व्यामोहमगमच्छोकव्याकुलितेन्द्रियः ॥ १०७
मुह्यमानोऽब्रवीच्चापि मुहूर्तं तिष्ठ संजय ।
व्याकुलं मे मनस्तात श्रुत्वा सुमहदप्रियम् ।
नष्टचित्तस्ततः सोऽथ बभूव जगतीपतिः ॥ १०८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

सेनो) D2 तथाजौ (for महात्मा) — D2 is damaged for the portion from 8 4 104^c up to 8 5 59^a — ^c) G1 2 तथापरौ K3 D6 वगर्हौ, B1.2 Dn1 वराक्षौ, B3-5 Da1 D1.3-5 7 8 महार्हौ (D3.8 °क्षौ), G3 वराभौ; Cc वरार्हौ (as in text) — ^d) S महाबलौ (T1 वरायुधौ) (for व्यवस्थितौ) — ^e) V1 Dn1 महद्बल, B3 बलं महा- (for बलं महद्) Ś2 अल्पयोधै, K1 अल्पधोयैं, K3 V1 B1 Dn1 D3 अल्पवीर्यैं (for धैर्यै) D8 बल महद्दुर्विभिदस्य वीर्यैं, T1 2 G1 2 M2-4 बले महत्युल्बणसत्त्ववीर्यौ, T3 G3 बले महत्यद्बणसत्यवीर्यौ, M1 महाबलत्युद्बणसत्त्ववीर्यौ — ^f) K1 समाश्रितो, B2 T1 M1 2 4 समास्थितौ, Dn1 समन्वितौ, T2 3 G M3 व्यवस्थितौ (G1 °तो) (for समाश्रितौ) K1 योत्स्यमाणै, K4 B2 Dn1 D1 4 S योद्धुकामौ (Dn1 मैस्, T2 G3 °मास्) (for योत्स्यमानौ)

105 D2 missing D5 (erroneously) repeats 105^ab — ^a) D3 परमैश्च (for अपरैश्च) K3 D6 एतैश्च मुख्यैश्च परैश्च राजन् — ^b) K1 योव प्रवीरैर्, G3 M1 2 4 यौधप्र° Ś2 K1 4 B3 D2 3 T1 2 G2 अमरप्रभावै, D3 अमृतप्रभावै (before corr -प्रधानै) (for अमित-प्रभावै) — ^c) K1 नाचकुलस्य (for नाग) T1 M1.2 4 वृत्तो रणप्रेप्सुरमित्रसंघै (T1 °सख्ये, M1 °सघे; M2 °सखे), T2 पुत्रो रणप्रेप्सुरमित्रसख्ये, T3 G3 वृतो रणे प्रेप्सुरमित्रसंघैर् — ^d) K3 यथा महेंद्र, B2 D6 यथा नरेंद्र, S व्यवस्थित (for यथा महेन्द्र) K3 B2 D3 कुरुराट् (for कुरुराजो)

106 D2 missing T2 om the ref — ^a) S आख्याता वै (T2 G2 3 ये, G1 यो) जीवमाना (T1 G2 °न, M4 °नां) Cn as in text — ^b) V1 B1 3 4 Da1 परेभ्योपि, B2 परे सैन्या, B5 Cop त्वया सैन्ये, D6 8 त्वया सैन्या, G2 परेभ्योन्यो (for °भ्योऽन्ये) B1 5 Cc यथायथ, T1 3 G2 3 M1 यथा ध्रुव (for यथातथम्) — ^c) Ś2 तदीदम्, D2 इतिदम्, G1 M3.4 तान्हतान्, G2 इति माम् (for इतीदम्). K2 B Da1 Dn1 D1.4 5 7 S अवगच्छामि, D6 अपि ग° (for अभिग°) — ^d) K2 D7 व्यर्थम् (for व्यक्तम्) K1 D4 अर्थाभिपातिन (D4 °त) Cc cites अर्थापितातिन K3 शेषानर्थाय वर्तिन, V1 व्यक्तमन्वाभिपत्तित, Dn1 व्यक्तं सर्वे निपातिता, D3 व्यक्तमर्थाति*त्तित, D6 व्यक्तमर्थो भवेदिदं, T G2 M2-4 °मर्थो व्यवस्थित , G1 °मर्थोपवनिभि, G3 व्यक्तमस्सो व्यवस्थित (sic), M1 °मर्थोपिवर्तितं

107 D2 missing G2 M2-4 om the ref — ^a) D4 एव K4 ब्रुवतेव — ^c) K2 3 D3 6 हतप्रवीर (D3 °र-) प्रध्वस्त, B2-5 Da1 D4 5 7 S हतप्रवीर(B2 T2 G2 °र)-भूयिष्ठ, D1 प्रविष्टभूयिष्ठं — ^d) V1 किंचिच्छिष्टं, D3 च्छेस (for °च्छेषं) K3 V1 B1 3 5 Da1 D1 5-7 transp स्वक and बल — ^e) K1 व्यासोच्चम्, B3 तु शोकम्, B5 D4 7 तु मोहम्, Cc व्यामोहम् (as in text) Dn1 D7 आगच्छत् (for अगमत्) — ^f) K4 शोकव्याकुलतेंद्रिय; B3 D4 7 S °व्याकुल(G3 °लि)लोचन , B4 5 Da1 D1 °व्याकुलचेतन, D5 छेकव्यकुलचेतन (sic), D8 शोक-व्याकुलमानस

108 D2 missing — ^a) D3 वाक्य, S चैव (T2 चैन) (for चापि) — Before 108^cd, B3-5 Da1 D1 4 5 7 ins धृतराष्ट्र उवाच — ^c) = 12*, line 3, prior half T3 G सूत (for तात) — ^d) B3 Da1 D1 5 T1 श्रुत्वै(T1 °त्वे)-तन्महदप्रिय, T2 3 G M श्रुत्वै(T2 त्वा)तन्महदद्भुतं — After

५

जनमेजय उवाच ।
श्रुत्वा कर्णं हतं युद्धे पुत्रांश्चैवापलायिनः ।
नरेन्द्रः किंचिदाश्वस्तो द्विजश्रेष्ठ किमब्रवीत् ॥ १
प्राप्तवान्परमं दुःखं पुत्रव्यसनजं महत् ।
तस्मिन्यदुक्तवान्काले तन्ममाचक्ष्व पृच्छतः ॥ २
वैशंपायन उवाच ।
श्रुत्वा कर्णस्य निधनमश्रद्धेयमिवाद्भुतम् ।
भूतसंमोहनं भीमं मेरोः पर्यसनं यथा ॥ ३
चित्तमोहमिवायुक्तं भार्गवस्य महामतेः ।
पराजयमिवेन्द्रस्य द्विषद्भ्यो भीमकर्मणः ॥ ४
दिवः प्रपतनं भानोरुर्व्यामिव महाद्युतेः ।
संशोषणमिवाचिन्त्यं समुद्रस्याक्षयाम्भसः ॥ ५
महीवियद्दिगीशानां सर्वनाशमिवाद्भुतम् ।
कर्मणोरिव वैफल्यमुभयोः पुण्यपापयोः ॥ ६
संचिन्त्य निपुणं बुद्ध्या धृतराष्ट्रो जनेश्वरः ।
नेदमस्तीति संचिन्त्य कर्णस्य निधनं प्रति ॥ ७

108cd, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 6–7 ins

42* मनो मुह्यति चाङ्गानि न च शक्नोमि धारितुम् ।
इत्येवमुक्त्वा वचन धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुत ।

— e) D8 नष्टचेतास् B3 5 Da1 D1.4 5 7 तथा, B4 तदा (for तत) — f) B3–5 Da1 D1 4 5 7 पपात (for बभूव) B2 जगतां पतिः, B4 धरणीतले (for जगतीपति)

Colophon — *Adhy name* K8 कौरवकीर्तन, Dn1 संजयवाक्य — *Adhy no* (figures, words or both) K2 B1.5 Da1 D1 4 8 7, V1 3, T1 8 G M 4 (as in text), T2 5

5

☞ The portion of the text from st 8 5 1 up to कश्चिन्नैक in 8 5 59a is lost in D2 (cf v l 8 4 104), the MS is ignored in the sequel up to 59a

1 Before the ref, G2 ins श्रीकृष्णाय नम — a) T2 श्रुत्वा कर्णस्य निधन — b) K1 3 4 T1 पुत्रा(K3 °त्र)श्चैव K2 Dn1 D6 8 T1 2 G2 M3 पलायिन, B3 पलायितान्, B4 5 Da1 D1 4 7 निपातितान् (for [अ]पलायिन) — c) V1 आस्वस्तो Dn1 आवस्थो, D6 अस्वस्थो (for आश्वस्तो) Ca c cite किंचिदाश्वस्त (as in text) — d) G2 3 °श्रेष्ट (for °श्रेष्ठ)

2 Ś2 damaged — b) D1 महान् (for महत्) B2 सूतव्यसनिनं महत् — d) B5 तत्त्वमाचक्ष्व K2 सजय, B3 वै द्विज, G2 तत्त्वत (for पृच्छत)

3 Ś2 damaged — c) Ś1 K1 2 4 भीत, D6 सूत-, T2 भीम-, G2 3 भूय (for भूत-) Dn1 भीम (for भीम) — d) D1 मेरो K4 पर्ययन, V1 B1 2 D6 8 प्रपतन, B5 D3 4 7 पर्यटन, Dn1 ससर्पण, Co पर्यसनं (as in text) Dn1 तथा (for यथा) Da1 (in marg) ❀ पर्यसनं क्षेपण इति देवबोधः । ❀

4 Ś2 damaged — a) K3 चित्र°, V1 B2 चिंता° (for चित्त°) K1 इव युक्तं, V1 इवासक्त, D8 इवायुयुक्त (for इवायुक्तं) Co cites चिंता and मोहं — b) K3 4 D3 8 महामते, V1 B1 महीपते (B1 °ते), S महात्मन (for °मते) — d) G2 भीमकर्मणा

5 Ś2 damaged — a) K3 G1 2 प्रतपनं — b) K1 G2 महाद्युति, K4 D3 4 8 G3 M महाद्युते, B2 Da1 D5 महा-(Da1 °हा)मते, B3 महीपते (*also* महद्यूते), D1 महात्मने, (for महाद्युते) V1 B1 उर्व्या इव विसर्पण, D6 उर्व्यामिव विसर्पण — c) K4 शंसोषणम्, Dn1 संसोषणम् B3 [अ]चिंत, Co [अ]चिन्त्यं (as in text) — d) K3 M3 क्षयाम्भस

6 Ś2 damaged. — a) K1 महीवियद्दिविस्थानां, K2 महीवियद्दि**ना, K3 °यदिवस्तूना, V1 B1 2 4 5 D3 4 6 7 G3 °यद्दि(D3 4 °दि)गवूना, B3 °यद्दिगादीना, Da1 D5 °यद्दिशधूनां, Dn1 °यदिवाधूना, D1 °यद्दिशधूना, D8 T G1 M °यद्दिवा(D8 °वौं)वूना — b) B3 इवाभवत् — c) T1 कर्मणोरेव K1 वैहल्यम्, D8 Co वैकल्यम् — d) B3 D4 7 पापपुण्ययो

7 Ś2 damaged — a) D6 स चिंत्य Da1 D1.5 निधन (for निपुण) M2 बुध्य (for बुद्ध्या) — b) K2 Da1 D1 6 नरेश्वर (D5 °रा), B3 5 [ऽ]म्बिकासुत (for जनेश्वर) — c) Dn1 नेहम्; T1 नैवम्, G1 नैतद् (for नेदम्) V1 Dn1 निश्चित्य (for सचिन्त्य) — d) V1 B D (D2 missing) S समरे वध (for निधन प्रति)

प्राणिनामेतदात्मत्वात्स्यादपीति विनाशनम् ।
शोकाग्निना दह्यमानो धम्यमान इवाशयः ॥ ८
विध्वस्तात्मा श्वसन्दीनो हा हेत्युक्त्वा सुदुःखितः ।
विललाप महाराज धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ॥ ९

धृतराष्ट्र उवाच ।

संजयाधिरथो वीरः सिंहद्विरदविक्रमः ।
वृषभप्रतिमस्कन्धो वृषभाक्षगतिस्वनः ॥ १०
वृषभो वृषभस्येव यो युद्धे न निवर्तते ।
शत्रोरपि महेन्द्रस्य वज्रसंहननो युवा ॥ ११
यस्य ज्यातलशब्देन शरवृष्टिरवेण च ।
रथाश्वनरमातङ्गा नावतिष्ठन्ति संयुगे ॥ १२
यमाश्रित्य महाबाहुं द्विषत्संघघ्नमच्युतम् ।
दुर्योधनोऽकरोद्वैरं पाण्डुपुत्रैर्महाबलैः ॥ १३
स कथं रथिनां श्रेष्ठः कर्णः पार्थेन संयुगे ।
निहतः पुरुषव्याघ्रः प्रसह्यासह्यविक्रमः ॥ १४
यो नामन्यत वै नित्यमच्युतं न धनंजयम् ।
न वृष्णीनपि तानन्यान्स्वबाहुबलमाश्रितः ॥ १५
शार्ङ्गगाण्डीवधन्वानौ सहितावपराजितौ ।

---

8 Ś2 damaged. — ^a) K1 Da1 D1.5 T2 3 G M एवमात्मत्वात्, K3 4 D2 3 एव मंदत्वात्, V1 B1 Dn1 D6 एव त मत्वा, B2 एवमात्मज, B3 इव चान्येषां, B4 5 D4 7 एवमन्येषा, T1 अपि सर्वेषा (for एतदात्मत्वात्) — ^b) K3 स्यादेवाति-, B4 स्यादस्तीद्रि (sic), D3 स्यादप्रीति-; T1 स्यादेवेति (for स्यादपीति) V1 B1 D6 S विचार्य च, B3 Da1 D1 5 विचार्य स (for विनाशनम्) — ^c) B3 मुह्यमानो, B4 5 धम्यमानो, D4 7 वध्यमानो (for दह्यमानो) K3 शोकाग्निदह्यमानोथ — ^d) K1 धस्यमान, K3 तप्यमान, B2 D6 T3 वध्यमान (D6 °नम्, T3 °ण), B3-5 Da1 D1.4 5 T1 G1 दह्यमान (T1 नम्); D3 धम्यमाना; T2 यक्ष्यमाण, G2 युक्ष्यमाण, G3 धक्ष्यमानम्; M1 धाम्यमानम्, M2 3 धाम्यमान (for धम्यमान) K4 इवाशये, V1 B1 इवायस, B2-5 D4.7 इवोरग, D2 इवाशये, D3 इवाभय, T1 इवाचल (for इवाशय) Co cites आयस

9 ^a) K1 विध्वस्यात्मा; K3 D1 विश्रस्तांग, V1 B1 Da1 Dn1 D2 5 3 विश्रस्तांग, B2 4 5 D4 6 7 T G M1-3 Co विस्रस्तांग (for विध्वस्तात्मा) B3 D7 सुसन् (for श्वसन्) D3 सुदीनात्मा, T1 3 G1 2 M3 च सदीनो (for श्वसन्दीनो) D6 हीनो (for दीनो) — ^b) Da1 D1 5 समुत्थित, D4 स दुःखित (for सुदुःखित) — ^c) K1 महाराजो — After 9, T1 ins

43* उवाच च पुनर्वाक्यं संशय भृशविह्वल ।,
while B. ins an addl colophon

10 ^a) Ś2 V1 B Da1 Dn1 D3 4 7 8 T3 G3 M °धिरथिर्, K3 T2 G1 °तिरथिर्, D1 5 °धिरथि-; T1 °तिरथो, G2 °तिरथी (for °धिरथो) K3 T1 वीर (for वीर) — ^b) K3 ससिद्धि° (for सिंहद्वि°) — ^c) K3 वृषभ, B3 5 ऋषभ (for वृषभ) K1 वृषभप्रतिमस्कंदो — ^d) K3 वृषभाक्षगतीश्वर, B2 Da1 D1 5 6 S वृषभाक्षगति(D5 6 °गाति-, G1 °गत)स्वर, B3 5 ऋषभाक्ष(B3 °क्षि)गतिस्वन; Dn1 वृषभाक्षगतिश्चरन्, D7 8 वृषभाधि(D3 °क्ष्य)गतिस्वन Ca cites वृषभाक्षगति Cc as in text

11 ^a) B3 Da1 ऋषभो (for वृषभो) K4 T1 G1.2 वृषभस्यैव, B3 ऋषभस्येव (for वृषभस्येव) — ^b) K4 युद्ध (for युद्धे) B2 न यो युद्धे — ^d) S (except T3 G3) सिंह°; Cc वज्र° (as in text)

12 ^a) K1 corrupt, B3 ज्याघात° (for ज्यातल°) — ^b) T3 G1.2 °रयेण (for °रवेण) D6 शरवृष्टिभिरस्यत — ^cd) K4 रथाश्व (for रथाश्व-) V1 B1 3 4 Da1 D1 3-3 नराश्व(D3 °श्व)रथमातंगा, B2 रथाश्वयवमातंगा (for ^c) B3 Da1 D1 5 नाधितिष्ठ(D5 °ष्ठे)ति (for नावतिष्ठन्ति) G2 3 रथाश्व(G3 यथाश्व)नरमातंगरथा नावति संयुगे

13 ^a) G2 महाबाहुर् (for महाबाहु) — ^b) K1 D6 3 T2 3 G2 द्विषत्सग(D6 °च्छस-, D3 °त्सवि-, T2 °त्सर्प-, T3 G2 °दर्प)घ्नम् (for द्विषत्संघघ्नम्) K1 अच्युत, K3 अच्यतां, G2 उच्यता (for अच्युतम्) B3 Dn1 विद्विषां जयकांक्षया — ^d) B3-5 Da1 Dn1 D1 3-5 7 3 S महारथै (for महाबलै)

14 V1 om 14^ab — ^a) K1 श्रेष्ठ — ^b) K3 कर्ण, M2 कर्णं (for कर्ण) Da1 D1 5 पार्थस्य (for पार्थेन) D6 संयुते (for संयुगे) — ^c) G3 निहता D3 °व्याघ्र — ^d) B2 युधि, T2 3 G [अ]मित- (for [अ]सह्य-)

15 ^a) Ś2 ये (for यो) B2 T2 योवमन्यत, T1 योवमन्येत, G2 योद्यामन्यत, M2-4 योवामन्यत D6 यो नावमन्यते नित्यम् Co cites नामन्यत (as in text) — ^b) K4 अच्युतेन (for अच्युतं न) V1 B1 Da1 Dn1 D1 3 5 च, B2 4 S स- (for न) — ^c) K3 V1 B4 5 Da1 D1 3-5 7 नापि तान्, B1 T2 G नाहितान्, B2 वाहितान्, D6 योहितान्, M2-4 न हि तान् (for अपि तान्) Dn1 T3 न वृष्णीन्सहितानन्यान्, T1 स दृष्टेन हि तानन्यान्, M1 नावृष्णीन्साहितानन्यान् — ^d) Dn1 °बलदर्पित, G2 3 °बलशालिन

अहं दिव्याद्रथादेकः पातयिष्यामि संयुगे ॥ १६
इति यः सततं मन्दमवोचल्लोभमोहितम् ।
दुर्योधनमपादीनं राज्यकामुकमातुरम् ॥ १७
यश्चाजैषीदतिबलानमित्रानपि दुर्जयान् ।
गान्धारान्मद्रकान्मत्स्यांस्त्रिगर्तांस्तङ्गणाञ्शकान् ॥ १८
पाञ्चालांश्च विदेहांश्च कुणिन्दान्काशिकोसलान् ।
सुह्मानङ्गांश्च पुण्ड्रांश्च निषादान्वङ्गकीचकान् ॥ १९
वत्सान्कलिङ्गांस्तरलानश्मकानृषिकांस्तथा ।

16 ^{a}) D6 मार्ग (for शार्ङ्ग-) K1 शार्गगाण्डीवधन्वनौ, D5 °धन्वनो, D8 शार्गगाजीव° — ^{b}) G2 सहितावरवाजिसौ — ^{c}) G1 अहं दिव्यादङादेक G2 अह दिव्याश्रथानेक

17 ^{a}) Da1 D1 सतत-, T1 सततं (for सतत) K1 Dn1 मदम् (for मन्दम्) — ^{b}) Ś2 अवचेत् (sic) K1 लोकमोहितं, V1 B5 Da1 D1 4 G2 लोभमोहित (for °मोहितम्) — ^{c}) K1 अपाटीनं, K8 उवाचेद, K4 Dn1 महादीनं, V1 B2 4.5 D8 4.7 S Ca अवाचीन, B1 अपारीन, B3 असुवीर, B4 (marg) Da1 D1 5 उपाचीन, D6 महावीर, D8 अपाचीनं, Cap अवचीन, Cc अर्वा° (for अपादीन) — ^{d}) Ś1 K1 8 उत्तरं (for आतुरम्)

18 For the event, cf Āraṇyakaparvan, App I (No 24), lines 28–74 — ^{a}) K4 यश्च (for यश्च) Ś2 इतिबलान्, B8 अतिबलाद् (for अतिबलान्) Dn1 S योजय(Dn1 °ये)त्सर्वकाबो(T1.2 °भो)जान् — ^{b}) K8 V1 B D8 4 6 7 अमित्रानति°, Da1 D1 5 अमित्रावति°, S संवहान्कै(T2 8 G2 8 M °न्के)कयै सह — ^{c}) K1 गांधार्यान्न (for गान्धारान्) Da1 मत्स्यास्, D8 कास्यां, G1 मास्त्यांस् (for मत्स्यांस्) — ^{d}) D6 त्रिकर्तान् (for त्रिगर्तांस्) B2 ढंकलान्, B5 तुगणान्, Da1 तिंगणान्, D1.5 M1 तगणां, D6 स्रगणान्, T1 तौंकणान्, T2 8 G1 M2–4 तकणान्, G2 तकणा, G8 कंकणान् (for तङ्गणान्) B4 खशान्, D1 5 T1 2 G1 2 M1 छकान् (for शकान्)

19 K8 om (hapl) 19 — ^{a}) B2 4 Da1 D5 पंचालाश्च B8 कुलिंदांश्च, G2 सदेहाश्च, M1 विदर्भांश्च (for विदेहांश्च) — ^{b}) K4 निषादान्; B1.4 G8 कुलिं(G8 °र्णि)दान्; B3 विदेहान्; B5 Da1 D4 5 7 कुतलान्, D1 कुंतल् (sic), D6 पुलिंदान् (for कुणिन्दान्) Ś K2 दाशाकोसलान्, K4 B1 5 Da1 Dn1 D1 3–5 8 T8 काशिको(T8 °कौ)शलान्, T2 कासिकोशलान्, G8 कौसलानपि (for काशिकोसलान्) — B1 om 19^{cd} — ^{c}) Ś2 सुह्मानङ्गाश्च, K1 सुह्मां वंगाश्च, B8 शुस्मानगाश्च, Dn1 शुभानगाश्च, D8 मुखानंगाश्च, T2 सिह्मानंगाश्च, G2 सुस्वनगाश्च (for सुह्मानङ्गाश्च) K4 V1 B (B1 om) Da1 Dn1 D1.3–8 S वंगा(K4 °गा)श्च, G2 वकाश्च (for पुण्ड्राश्च) — ^{d}) M निषधान् (for निषादान्) Ś2 वंगकेचकान्, K4 V1 B2 Da1 D3–8 पुण्ड्र(Da1 पुड, D8 पुढ्)कीचकान्, B4 5 पुड्काश्चकान्, Dn1 पुंड्रचीनकान्, D1 पुण्ड्रीचकान्, T1 2 G3 पुड्कीकटान्, T8 G1 2 M पुड्कीटकान्, Bombay ed पुंड्रचीरकान् (for वङ्गकीचकान्)

20 ^{a}) V1 वत्स्यान्, B1 4 5 मत्स्यान् (for वत्सान्) B8 पुलिंदान्, D1.5 कुलिंदांस्, D8 कालिंगास् (for कलिङ्गास्) B1.4 5 तरटान्, B2 तरढान्, B3 शरदान्, S दरदान् (for तरलान्) Da1 कुलिंदांस्तरलान्वत्सान् — ^{b}) K1 मदकान्, K8 D4 अश्मका, K4 B6 असा(B4 °श्र)कान्, D6 अश्मलान् (for अश्मकान्) K8 सृषिकान्, T1 रुक्मकान् (for ऋषिकान्) Da1 Dn1 D1.3–5 7 8 S अपि (for तथा) — For 20^{cd}, S subst

44* शबरान्परहूणाश्च प्राक्सुखान्सरलानपि ।
म्लेच्छराष्ट्राधिपाश्चैव दुर्गानाटविकांस्तथा ।
जित्वैतान्समरे वीर सुतीक्ष्णैः कङ्कपत्रिभिः ।
करमाहारयामास जित्वा सर्वानरींस्तथा ।

[(L 1) M2 8 शवरान् T1 हारहूणांश्च, T2 G8 वरहूणांश्च T1 प्रपूर्णान्, T8 G प्र(G8 प्रा)हूणान् (for प्राक्सुखान्) T1 केरलानपि (for सरलानपि). — (L 2) G2 म्लेच्छान् (for म्लेच्छ) G1 आरट्टकास् (for नाटविकास्) T1 प्रद्युम्नानपि कास्तथा G2 दुर्गानादभिकांस्तथा — (L 3) T1 वीरान् (for वीर) — (L 4) G2 अरींस्त्रितान् (for अरींस्तथा)] After the above, M2 reads l 6 of 46* — ^{c}) K8 योजयित्वा (hypermetric), B1 Dn1 D8 जित्वैतान् (for यो जित्वा) D1 वीर, D8 वीराद्य (for वीरश्च) — ^{d}) D3 चलिन्धत (sic) (for बलिभृत) — N ins after 20, T2 (om line 1) after 44*

45* शरवातैः सुनिशितैः सुतीक्ष्णैः कङ्कपत्रिभिः ।
दुर्योधनस्य वृद्ध्यर्थं वर्तते यो जयाय च ।
सेनागोपश्च स कथं शत्रुभिः परमास्त्रवित् ।
घातितः पाण्डवैः शूरैः समर्थैर्वीर्यशालिभिः ।
वृषो महेन्द्रो देवेषु नृप कर्णो नरेष्वपि ।
तृतीयमन्य लोकेषु नृप नैवानुशुश्रुम ।

[(L 1) K8 सुनिशितैः, Cc °शितैः (as above) Ś K2 4 सुपुखैः, D8 सुतीव्रैः (for सुतीक्ष्णैः) V1 कांकपत्रिभिः D1 om (hapl) lines 2–5 and prior half of line 6 — (L 2) D8 वृत्त्यर्थं (for वृद्ध्यर्थं) Da1 व, D3 तु (for च) K8 वर्तयन्त पराक्रमे Dn1 राधेयो रथिनां वर — After line 2, Dn1 T1 ins

यो जित्वा समरे वीरश्चक्रे बलिभृतः पुरा ॥ २०
उच्चैःश्रवा वरोऽश्वानां राज्ञां वैश्रवणो वरः ।
वरो महेन्द्रो देवानां कर्णः प्रहरतां वरः ॥ २१
यं लब्ध्वा मागधो राजा सान्त्वमानार्थगौरवैः ।
अरौत्सीत्पार्थिवं क्षत्रमृते कौरवयादवान् ॥ २२
तं श्रुत्वा निहतं कर्णं द्वैरथे सव्यसाचिना ।
शोकार्णवे निमग्नोऽहमप्लवः सागरे यथा ॥ २३
ईदृशैर्यद्यहं दुःखैर्न विनश्यामि संजय ।
वज्राद्दृढतरं मन्ये हृदयं मम दुर्भिदम् ॥ २४
ज्ञातिसंबन्धिमित्राणामिमं श्रुत्वा पराजयम् ।
को मदन्यः पुमाँल्लोके न जह्यात्सूत जीवितम् ॥२५
विषमग्निं प्रपातं वा पर्वताग्रादहं वृणे ।

46* दिव्यास्त्रविन्महातेजा कर्णो वैकर्तनो वृष ।
[T2 वृषा, Ca c as above]

— (L 3) B2 सेनाधिपश्च (for सेनागोपश्च) K8 om स B4 सतत (for स कथ) B4 शत्रुमिश्च (hypermetric) — (L 4) Ś2 K8 पातित (for घातित) Ś K1 2 शूर (for शूरै) Ś1 K1. 2 4 समर्थो, B1. 2 4 Dn1 T2 समरे (for समर्थैर्) K8 कार्यशालिभि, V1 B1 Da1 D1. 5 7 बलशालिभि — (L 5) Da1 D1. 5 देवानां (for देवेषु) T2 वृषा (for वृष) K1 कालो (for कर्णो) B3–5 Da1 D1. 4 5 7 महीक्षिता, T2 नृपेष्वपि (for नरेष्वपि) — (L 6) K2 मद, B5 अन्यो (for अन्य) T2 तृतीयः मर्त्ये B3–5 Da1 D1 4 5 7 लोकेस्मिन् (for लोकेषु) B2 नैनातु, D8 अन्य न (for नैवातु) Ś1 B2 Da1 D5 अनुशुश्रुम, K1 °शुश्रुमा, B3 4 **शुश्रुम, D6 -शुश्रुम M1 नृपाणामनुशुश्रुम]

21 ᵃ) Some MSS उच्चैश्रवा B1 नरो (for वरो) — B1 om (hapl) 21ᶜᵈ — ᵈ) K8 D1 कर्ण (for कर्णः) — After 21, V1 B Da1 Dn1 D1. 3–7 ins

47* योजित पार्थिवैः शूरैः समर्थैर्वीर्यशालिभिः ।
दुर्योधनस्य वृद्ध्यर्थं कृत्स्नामुर्वीमथाजयत् ।

[(L 1) B3 वीरै (for शूरैः) D1. 5 बल(D1 वर्य)शालिभि (for वीर्यशालिभि) — (L. 2) B8 वृषाजयत्, D6 अवाजयत् (for अथा°)]

22 The event? — ᵃ) T1 यो (for यं) — ᵇ) K4 सात्वमानार्थकौरवैः, B3 सात्यमानात्मगौरवैः, B4 शाब्दमानार्थ°, Dn1 T1 8 G2 8 M2–4 सांत्वमानार्थ(Dn1 T1 G2 8 °मानोथ) सौहृदैः, D8 सत्यमानर्थगोरवैः, T2 G1 सात्व्यमानश्च (G1 °मानोथ) सौहृदैः, M1 सांत्वमानोदयसौहृदैः (hypermetric) — ᶜ) K1 अरोत्सीत्, K8 अरौत्स्सीत्, G3 अरमत्सीत् (sic) (for अरौत्सीत्) D6 पार्थिव (for पार्थिवं) T2 3 G क्षत्रमतुल (for पार्थिव क्षत्र) B3 कर्णम्, D3 क्षेत्रम् (for क्षत्रम्) — ᵈ) B3–5 Da1 Dn1 D8 4 7 8 T1 M यादवकौरवान् (for कौरवयादवान्)

23 ᵃ) G1 हत्वा (for श्रुत्वा) T1 द्वैरथे (for निहतं) — ᵇ) K1 द्वेरथे, T1 निहत (for द्वैरथे) G3 सव्यसाचिन (for °साचिना) — After 23ᵃᵇ, N (D2 missing) ins

48* शोकार्णवे निमग्नोऽस्मि ससुद्रे भिन्ननौरिव ।
नृवृष निहतं श्रुत्वा द्वैरथे रथिनां वरम् ।

[(L 1) Dn1 [ऽ]ह (for ऽस्मि) Cc भिन्ननौर् (as above) K1 समुद्रेभिर्नदौरिव, Dn1 भिन्ना नौरिव सागरे — (L 2) K1 वृषभ, K4 B4 Dn1 त वृष, D8 नृरथ, Cc नृवृष (as above) K1 निनिहत (for निहत)]

— ᵈ) B8 अप्लवे, T1 दुपवे (for अप्लव°) K1 V1 सागरो (for सागरे)

24 ᵃ) D8 T1 G1 2 यदह, T2 यो महद्- (for यद्यह) — ᵇ) K8 प्रविनश्यामि, D8 नाश नेष्यामि, T1 न विनस्यामि (for न विनश्यामि) D1 सजय (for सजय) — ᶜ) K1 पुत्राद् (for वज्राद्) D8 वज्रसारमयं (for वज्राद्दृढतर) B2–4 Da1 D1. 4 5 7 नूनं, T1 मेने (for मन्ये) — ᵈ) K1 ससुदुर्भिद; V1 B1 दुर्भिद महत् (for मम दुर्भिदम्) G2 दुर्भिद (for दुर्भिदम्)

25 ᵃ) Dn T1 °सबध° (for °सबन्धि°) — ᵇ) B D (D2 missing) S पराभव (for पराजयम्) — ᵈ) Dn1 om न D1 5 नाजह्यत्, G1 न दह्यात् (for न जह्यात्)

26 ᵃ) Ś1 K2 वृषम् (for विषम्) K1. 3 D1. 3–5 अग्नि- (for अग्निं) B1 प्रभावं; G2 प्रतापं (for प्रपातं) K4 Dn1 D8 8 T1 च (for वा) — ᵇ) T1 अपा (for अहं) — After 26ᵃᵇ, S ins

49* महाप्रस्थानगमनं जल प्रायोपवेशनम् ।
[T3 G3 जल (for जल)]

— ᶜ) K1. 3 B2 Da1 D1 शक्ष्यामि, V1 B1 D4 6 7 दुःखानि, B3 शक्नोमि (for शक्ष्यामि) V1 शक्यानि; B1 D4 6 7 शक्ष्यामि (for दुःखानि) — ᵈ) K4 सोढं (for सोढुं) K8 सोढुशक्यानि (for सोढुं कष्टानि) Cc कष्टानि (as in text) — After 26, Ś K1. 2 4 ins

50* चिन्तयन्नेव सीदामि मनो मेऽतीव मुह्यति ।

[K1 च्चिन्मयनेव मीद्यासि (for the prior half) K4 नेतीव (for मेऽतीव)]

On the other hand, V1 B D (D2 missing) S ins after 26, an addl colophon [*Adhy name* Dn1 धृतराष्ट्रवाक्ये, T1 G1. 3 धृतराष्ट्रविलाप — *Adhy no*

न हि शक्ष्यामि दुःखानि सोढुं कष्टानि संजय ॥ २६

संजय उवाच ।

श्रिया कुलेन यशसा तपसा च श्रुतेन च ।
त्वामद्य सन्तो मन्यन्ते ययातिमिव नाहुषम् ॥ २७
श्रुते महर्षिप्रतिमः कृतकृत्योऽसि पार्थिव ।
पर्यवस्थापयात्मानं मा विषादे मनः कृथाः ॥ २८

धृतराष्ट्र उवाच ।

दैवमेव परं मन्ये धिक्पौरुषमनर्थकम् ।
यत्र रामप्रतीकाशः कर्णोऽहन्यत संयुगे ॥ २९
हत्वा युधिष्ठिरानीकं पाञ्चालानां रथव्रजान् ।
प्रताप्य शरवर्षेण दिशः सर्वा महारथः ॥ ३०
मोहयित्वा रणे पार्थान्वज्रहस्त इवासुरान् ।
स कथं निहतः शेते वातरुग्ण इव द्रुमः ॥ ३१
शोकस्यान्तं न पश्यामि समुद्रस्येव विप्लुकाः ।
चिन्ता मे वर्धते तीव्रा मुमूर्षा चापि जायते ॥ ३२
कर्णस्य निधनं श्रुत्वा विजयं फल्गुनस्य च ।
अश्रद्धेयमहं मन्ये वधं कर्णस्य संजय ॥ ३३
वज्रसारमयं नूनं हृदयं सुदृढं मम ।
यच्छ्रुत्वा पुरुषव्याघ्रं हतं कर्णं न दीर्यते ॥ ३४
आयुर्नूनं सुदीर्घं मे विहितं दैवतैः पुरा ।
यत्र कर्णं हतं श्रुत्वा जीवामीह सुदुःखितः ॥ ३५
धिग्जीवितमिदं मेऽद्य सुहृद्धीनस्य संजय ।

B1.3 6 Da1 D1 4 6.8 8, B4 9, T1 3 G M 5, T2 6]

27 Before the ref, G2 ins श्रीकृष्णाय नमः T1 om. the ref. Lacuna in Ś2 from संजय उवाच to यशसा (in [a]) — [b]) B4 वयसा (for तपसा) T2 [अ]पि (for the first च) B1 वा (for the second च) — [c]) K3 त्वामेव, T1 त्वमाद्य (for त्वामद्य) — [d]) M4 इह (for इव) K1 नाहुषा, V1 D3 नाघुषं, M1 नाहृषं (for नाहुषम्)

28 [a]) D3 श्रुतेर्, G3 श्रुतो (for श्रुते) G2 °प्रथम° (for °प्रतिम°) — [b]) K1 [ऽ]पि, G2 हि (for ऽसि) D1 पार्थिवः, G2 पाण्डव (for पार्थिव) — [c]) D3 परिस्थापय चात्मानं — [d]) D3 कृथा (for कृथाः)

29 [a]) K1 देवदेव, D3 देवमेव (for दैवमेव) — [b]) B3-5 Da1 D1.4.5.7 T1 3 G पौरुषं तु निरर्थकं — [c]) K1 मान-; K3 4 V1 B Da1 D1 3-5 7 8 शाल-, Dn1 T G1 2 M साल- (for राम-) D3 -प्रतीकाशं D6 यत्रेशानप्रतीकाश°, G3 अत्र * * प्रती° — [d]) B2 हन्येत, B3 वध्येत, B5 [ऽ]-वध्यत, Da1 D1 4 5 7 T G M1 3 4 [ऽ]वध्यत, M2 वध्येत (for ऽहन्यत)

30 [a]) K3 युधिष्ठिरो राजा, D5 युधिष्ठारानीकं (sic), T1 3 G1 3 M यौधिष्ठिरानीक, T2 यौधिष्ठिर सैन्य (for युधिष्ठिरानीकं) — [b]) K3 Dn1 D7 पचालाना (for पाञ्चालानां) K1 यथा व्रजान्, K3 D3 रथव्रजं, D1 रथाव्रजान् S पाचालाश्च महारथान् — [c]) T3 G3 प्रतप्य (for प्रताप्य) — [d]) K1 D1 G2 महारथा°, T1 महारथान्, G3 महा * * (for महारथ°)

31 [a]) K1 D1 रथे (for रणे) D3 M1 पार्था, D3 पार्थं (for पार्थान्) — [b]) K3 वज्रहस्तवसुधरान्, D3 -हस्त इवासुरान् (catalectic) — [c]) B2 5 Da1 D1 4 5 7 T G1 3 M1 कथं स (by transp), G3 कथं हि — [d]) K3 वायुरुग्ण, V1 B2 वातभग्न, B1 D3 3 वायुभग्न; Dn1 D4 5 वातरुग्ण, D1 वातद्रुम, S °रुग्ण (for° रुग्ण)

32 [b]) D5 सन्युद्रस्येव (sic) Ś2 K4 पिप्लुक°, K1 पिप्लुका°, K3 विधुता, B4 5 विप्लुत°; Da1 D1.5 बिंदुकान्; D3 3 विप्लवः, D4 विप्लुप°, D4(sup lin) 7 विप्लुति (for विप्लुका°). V1 B1-3 Dn1 D6 T G2 3 M1-3 पारं जलनिधेरिव, G1 राजञ्जलनिधेरिव, M4 पौर जवनिधेरिव — [c]) Ś K1 2 च (for मे) B4 D6 3 M2-4 वर्तते (for वर्धते) K3 तावान्, Dn1 [ऽ]तीव, D3 वीर (for तीव्रा) — [d]) Ś K2 4 [अ]पि च (by transp), K3 Dn1 D6 चापि, D7 [अ]त्रापि, S चोप- (for चापि)

33 [a]) T2 कर्णस्यापचय — [b]) K3 निधन (for विजय) Ś2 फल्गुणस्य, B2 विजयस्य M2-4 ह (for च) — [c]) T2 इमं (for अहं) — [d]) D6 कथं (for वधं)

34 [a]) V1 B1 वज्रसारमहं मन्ये, T1.2 G3 °मिदं नून, G2 °मिद नाम — [b]) Da1 सुहृदय (hypermetric) (for हृदयं) K4 Dn1 दुर्भिदं, V1 दृढतर (hypermetric) (for सुदृढं) S मम दुर्भिद (for सुदृढं मम) — [c]) K6 य श्रुत्वा (for यच्छ्रुत्वा) Ca cites यत् (as in text) B3-5 Da1 D1 4 5 7 निहत कर्णं (D5 °र्णे), Dn1 पुरुषव्याघ्र; T1 पुरुषं व्याघ्रं (for पुरुषव्याघ्र) — [d]) Ś2 कर्णे (for कर्णं) K1 प्रतीर्यते (for न दीर्यते) B3-5 Da1 D1 4 5 7 न दीर्यति सहस्रधा

35 [a]) M1 अयन् (sic) (for आयुर्) G3 दीर्णं (for नूनं) T1 अजय्यं; G1 स्वदीर्घं, G2 वितीर्णं; G3 विदीर्णं (for सुदीर्घं) — [b]) B2 निहत, D3 विहृतं; D5 देवदेव; M2 निहितं (for विहित) Ś2 K1 Dn1 देवतैः; D6 विहितं (for

अद्य चाहं दशामेतां गतः संजय गर्हिताम् ।
कृपणं वर्तयिष्यामि शोच्यः सर्वस्य मन्दधीः ॥ ३६
अहमेव पुरा भूत्वा सर्वलोकस्य सत्कृतः ।
परिभूतः कथं सूत पुनः शक्ष्यामि जीवितुम् ।
दुःखात्सुदुःखं व्यसनं प्राप्तवानस्मि संजय ॥ ३७
तस्माद्भीष्मवधे चैव द्रोणस्य च महात्मनः ।
नात्र शेषं प्रपश्यामि सूतपुत्रे हते युधि ॥ ३८
स हि पार महानासीत्पुत्राणां मम संजय ।
युद्धे विनिहतः शूरो विसृजन्सायकान्बहून् ॥ ३९
को हि मे जीवितेनार्थस्तमृते पुरुषर्षभम् ।
रथादतिरथो नूनमपतत्सायकार्दितः ॥ ४०
पर्वतस्येव शिखरं वज्रपातविदारितम् ।
शयीत पृथिवीं नूनं शोभयन्रुधिरोक्षितः ।
मातङ्ग इव मत्तेन मातङ्गेन निपातितः ॥ ४१
यद्बलं धार्तराष्ट्राणां पाण्डवानां यतो भयम् ।
सोऽर्जुनेन हतः कर्णः प्रतिमानं धनुष्मताम् ॥ ४२

वैवते॰) — ᶜ) B2 यत्तु (for यत्र) Dn1 कर्णे (for कर्णं) V1 B1 यत्कर्णं निहतं श्रुत्वा, D6 कर्णस्य निधन श्रुत्वा — ᵈ) V1 B1.3–5 Da1 D3–5 7 [अ]घ, D1 [अ]घ (for [इ]ह) K1 स दुःखित (for सुदुःखित)

36 ᵃ) B1 जीवितं मद् (for जीवितमिदं) K1 वीरै॰, K2 चेद्य, K3 V1 B D (D2 missing) S चैव (for मेऽद्य) — ᵇ) T2 सुहृद्धीनस्य, T3 G2 3 सुहृद्व्यसनि (for सुहृद्धीनस्य) Dn1 संजय॰; D8 दुःखित॰ (for सजय) D8 सुहृद्धीन॰ सुदुःखित॰ — ᶜ) Dn1 क्षाद्य (for अद्य) Dn1 वाहं, T3 G1 त्वहं (for चाहं) D1 5 कुगाम्, D5 (marg.) Co दशाम् (as in text) T2 M एनां (for एतां) — ᵈ) D6 गतं (for गत॰) K3 गर्हिता, D1 गर्हितं, T1 यत्कृतां, T2 3 G1 M कुत्सितां, G2 वेत्सि मां, G3 वेत्सि तां (for गर्हिताम्) — ᵉ) K1 कृपाण, K3 कृपणो, Ca.o कृपणं (as in text) Ca वत जीवामि (for वर्त॰) — ᶠ) G3 om. शोच्य॰ T1 चोच्य॰ (for शोच्य॰) K1 सस्यसंदधी॰ (sic) (for सर्वस्य मन्दधी॰)

37 ᵃ) K3 सर्वैर् (for भूत्वा) — ᵇ) D5 सर्वलौकस्य D6 यत्कृत (for सत्कृत॰) K3 लोकै॰ सम्यक्सत्कृत (sic) — ᶜ) T1 परं, T2 3 G1 3 M पुन॰ (for कथं) K4 Dn1 D3 M1 सूत॰, G3 सोधु (for सूत) — ᵈ) Dn1 D4.5 8 परै॰, T G1.3 M कथं (for पुन॰) K3 V1 B1 शक्यामि, D8 शिष्यामि (for शक्ष्यामि) G2 जीवित (for जीवितुम्) — ᵉ) K3 B2 सुदुःखव्यसन D3 6 दुःखात्तु (D3 ॰त्रु) दुःखं व्यसनं, S दुःखादुःखतरं मन्ये — ᶠ) Dn1 सजय (for संजय)

38 B2 D6 om. (hapl.) 38ᵃ–39ᵇ — ᵃ) Ś1 K भीष्मद्रोणवधे (K4 ॰ध) चैव, B (B2 om.) Da1 Dn1 D1.3.4 7 8 S भीष्मद्रोणवधेनैव — ᵇ) All MSS (except Ś2, B2 D6 om., D2 missing) कर्णस्य (for द्रोणस्य) — ᶜ) K4 Dn1 नाव (for नात्र) V1 Da1 D1.5 हि पश्यामि, T1 प्रवक्ष्यामि (for प्रपश्यामि) — ᵈ) B1 मृते (for हते) V1 B3–5 Da1 D1 4 5 7 T2 सति, G3 त्वपि (for युधि)

39 B2 D6 om. 39ᵃᵇ (cf. v. l. 38) — ᵃ) Ś1 K2 4 Da1 (Dap as in text) D1 5 7 पारो; K3 पादो, B5 पार्थ (for पार) Ś2 महद् (for महान्) — ᶜ) K1 M2 विनिहित॰, V1 B1 विनिसृत॰, B2 Dn1 हि निहत॰ (for विनिहत॰) — ᵈ) D4 विसृजत् (for विसृजन्) B2 शायकान्, D8 (m as in text) बालकान् (for सायकान्)

40 ᵃ) K1 3 V1 Dn1 D2 3 नु; B1 वा, D6 [ऽ]त्र (for हि) K3 जीवित नाथस्, T2 जीवितेनाथ, M1 जीवितस्यार्थस् (for जीवितेनार्थस्) — ᵇ) K1 तमेने, B1 सुमृते (for तमृते) B1 Dn1 पुरुषर्षभे, T1 पुरुषर्षभ (for पुरुषर्षभम्) — ᶜ) Ś2 K4 B4 5 Da1 Dn1 D1.4.5 7 M2–4 रथादा(M3 ॰द)धिरथिर्, B1 सरथातिरथो; B3 रथादसौ हतो, T2 3 G रथाद(G1 ॰दा)तिरथिर्, M1 रथाक्षिपतितो (for रथादतिरथो) K3 कर्ण॰ (for नूनं) — ᵈ) K3 पतित , V1 B D (D2 missing) S (except T2) न्यपतत् (for अपतत्)

41 ᵇ) K1 वज्रपाते विदारित, B1.3–5 Da1 Dn1 D1.3 5 7 वज्रपाता(D3 ॰त)द्विदारितं, B2 D6 3 T G1 M वज्रपाता(T1 ॰त)वदारित, G2 वज्रपातेवतारितं, G3 वज्रपातादवारितं — ᶜ) Ś2 K4 शयेत, K1 शमते, K3 V1 B D (except D5, D2 missing) S स शेते, D5 सशेते (for शयीत) — ᵈ) Ś2 शोचयन् (for शोभयन्) K3 रुधिरोचित॰, D3 ॰क्षिता॰ (for ॰क्षित॰) — T1 om. 41ᵉᶠ — ᶠ) B2–5 Da1 Dn1 D1.3–5 7 8 द्विपेन्द्रेण (for मातङ्गेन)

42 ᵃ) K1 यद्बलां, K3 यद्भयं, V1 B1.2 4.5 Da1 D1.3–5 7 S यो बलं, D6 यतो भयं (hypermetric) (for यद्बलं) — ᵇ) T1 यथा (for यतो) — ᶜ) M1 सृहत॰ (sic) (for हत॰) — ᵈ) B3 प्रतिमानो, T2 प्रतिमानः, Ca प्रतिज्ञान, Co प्रतिमानं (as in text)

स हि वीरो महेष्वासः पुत्राणामभयंकरः ।
शेते विनिहतो वीरः शक्रेणेव यथा बलः ॥ ४३
पङ्गोरिवाध्वगमनं दरिद्रस्येव कामितम् ।
दुर्योधनस्य चाकूतं तृषितस्येव पिप्लुकाः ॥ ४४
अन्यथा चिन्तितं कार्यमन्यथा तत्तु जायते ।
अहो नु बलवद्दैवं कालश्च दुरतिक्रमः ॥ ४५
पलायमानः कृपणं दीनात्मा दीनपौरुषः ।
कच्चिन्न निहतः सूत पुत्रो दुःशासनो मम ॥ ४६
कच्चिन्न नीचाचरितं कृतवांस्तात संयुगे ।
कच्चिन्न निहतः शूरो यथा न क्षत्रिया हताः ॥ ४७
युधिष्ठिरस्य वचनं मा युद्धमिति सर्वदा ।
दुर्योधनो नाभ्यगृह्णान्मूढः पथ्यमिवौषधम् ॥ ४८
शरतल्पे शयानेन भीष्मेण सुमहात्मना ।
पानीयं याचितः पार्थः सोऽविध्यन्मेदिनीतलम् ४९
जलस्य धारां विहितां दृष्ट्वा तां पाण्डवेन ह ।
अब्रवीत्स महाबाहुस्तात संशाम्य पाण्डवैः ॥ ५०

---

43 ^{a}) D3 द्वीपो (for वीरो) — ^{b}) B1.3 D4 7 मित्राणाम् K3 B3–5 Da1 D1.5 मे भयकर, D3 S अभयं मम (for अभयकर) — ^{c}) V1 D6 स निहतो, B1 [ऽ]सिंश्नि- हतो (for विनिहतो) K3 वीर, V1 B1 2 D6 भूमौ, T1 शूर, T2 3 G M शूर (for वीर) — ^{d}) Ś2 शक्रेणेह, B3–5 D3 4.7 देवेंद्रेण, Ca शक्रेणेव (as in text) K3 Co यथा वल, V1 B1 [अ]सुरो वल, B3.4 D3.4.7 इवाचल. (with hiatus), S पुरा व(G1 3 ब)ल, Ca यथा वल (as in text) B2 वज्रेणेव महावल

44 ^{a}) T1 G1.3 पंकोर् (for पङ्गोर्) B2 पगोवी- राध्वगमनं, B4 पगोरिवार्थगमनं — ^{b}) K3 अध्वगस्येव, D1 दारिद्रस्येव (for दरिद्रस्येव) K1 कामिता, B3 (also as in text) काक्षित, T1 2 G M कामिता (for कामितम्) — ^{c}) B1 चाभूत, B3 चाकृत, Dn1 चाकूछतं (sic), S लोभश्च (for चाकूतं) Ca c cite आकूतं — ^{d}) K2 भृषितस्येव (for तृषितस्येव) and repeats कामित and दुर्योधनस्य चाकूतं K4 B5 Da1 D3.4 7 Co विप्लुष, V1 B1–4 Dn1 D6 विप्रुषः, D3 धृष्णुता (for पिप्लुका) K3 निषितस्येव पौरुषं, D1 दृषितस्य पिप्लुष, D5 दशितस्य घिष्णुष, S स(G3 सा)मान्येतानि संजय

45 ^{b}) Ś2 तस्तु (sic), B3 तत्र, Dn1 D3 तद्धि, T2 तच्च (for तत्तु) Da1 D1 5 T1 3 G तत्त्वजायत (for तत्तु जायते) — ^{c}) B1 सु, B3 D4 7 [ऽ]त्र, T2 [ऽ]ति (for नु) Ś2 बलवद्धैव (sic), T3 G1.2 बलवान्देव (for बलवद्दैवं) — ^{d}) K1 दुरितक्रम, K4 बलवत्तर, D3 तुरतिक्रम (sic) (for दुरतिक्रम)

46 ^{a}) K1 पलायन (sic), B3 प्रदीयमाण, D3 हीला यमान (for पलायमान) K3 सङ्ग्रामे, K4 V1 B1–4 Dn1 D3 4 6–3 S कृपणो, B5 दीनात्मा, D5 कृपाण (for कृपण) — ^{b}) K3 महात्मा, B5 कृपणो (for दीनात्मा) V1 B1 3 M1 D4 हीनपौरुष, Da1 D1 5 दीनपूरुष (for दीनपौरुष) — ^{c}) K1 कश्चिन्न, B1 2.4.5 D3 4 7 कच्चिद्धि-, G2 कच्चिन्नु (for कच्चिन्न) K3 तत्र, B3 T2 शूर, Dn1 G2 सूत (for सूत) — ^{d}) B3 T1 दुर्योधनो (for दुःशासनो) दीनायदीनपौर्ष (sic)

47 ^{a}) K1 कश्चिन्न, K3 कचिन्न, G3 कच्चिन्नु (for कच्चिन्न) V1 नीचचरित, B Da1 D1.3–5 7 दीनाचरित (for नीचाचरित) — ^{b}) D6 तत्र (for तात) B2 4 Da1 D1 5 संजय (for सयुगे) — After 47^{ab}, S ins

51* पुत्रो दुर्योधन संख्ये निहतो मम सजय ।

[T1 संघे, G2 3 M संखे (for सख्ये) T1 G1.3 M न हतो (for निहतो)]

— ^{c}) K1 कश्चिन्न K3 हि हत, K4 निहता (for निहत) B1 सूरो, D3 सख्ये (for शूरो) S (except T2) कच्चित्ते निहता (G2 न हिता) शूरा — ^{d}) K2 3 V1 B D (D2 missing) T2 M2–4 यथान्ये, T1 यथात्व-, T3 G यथा ते (for यथा न) Co cites यथा (as in text) D3 क्षत्रियर्षभ, D4 7 क्षत्रियर्षभा, T1.3 G M क्षत्रियास्तथा, (for क्षत्रिया हता)

48 ^{a}) K3 वपुद्विष्यस्य (sic) (for युधिष्ठिरस्य) — ^{b}) K3 धिग्मूढमिति, V1 B D1 3–7 मा युध्यस्वेति, D5 मयुद्ध मिति (for मा युद्धमिति) B3 सर्वथा (for सर्वदा) — ^{c}) Ś2 K1.2 B1 D6 7 नाभ्यगृह्णंत्, V1 न चागृह्णात्, B2 [अ]प्य गृह्णाणो, B3 नाप्यगृह्णात्, B4 नान्वगृह्णात्, T2 नास्यगृह्णात्; (for नाभ्यगृह्णात्) — ^{d}) G3 अंध (for मूढ)

49 For the event, cf 6 116 — ^{b}) D4 भीष्मेन B3 च महायशा, B4 Da1 D1 5 सुमहायशा, Dn1 च महात्मना (for सुमहात्मना) — ^{c}) D7 याचित (for याचित) K3 पानाया याचितो पार्थे (sic) T1 पार्थ (for पार्थ) K3 — ^{d}) K3 सोविधान्, V1 सोभिद्यन् (for सोऽविध्यन्) K3 मेदिनाजल (sic) (for मेदिनीतलम्)

50 ^{a}) D6 जलधारा च (for जलस्य धारा) V1 B1.3–5 Da1 D1 3–5 7 S जनि(G1 °लि)ता, B2 विपुला (for विहिता)

प्रशमाद्धि भवेच्छान्तिर्मदन्तं युद्धमस्तु च ।
भ्रातृभावेन पृथिवीं भुङ्क्ष्व पाण्डुसुतैः सह ॥ ५१
अकुर्वन्वचनं तस्य नूनं शोचति मे सुतः ।
तदिदं समनुप्राप्तं वचनं दीर्घदर्शिनः ॥ ५२
अहं तु निहतामात्यो हतपुत्रश्च संजय ।
द्यूततः कृच्छ्रमापन्नो लूनपक्ष इव द्विजः ॥ ५३
यथा हि शकुनिं गृह्य छित्वा पक्षौ च संजय ।
विसर्जयन्ति संहृष्टाः क्रीडमानाः कुमारकाः ॥ ५४
छिन्नपक्षतया तस्य गमनं नोपपद्यते ।
तथाहमपि संप्राप्तो लूनपक्ष इव द्विजः ॥ ५५
क्षीणः सर्वार्थहीनश्च निर्बन्धुर्ज्ञातिवर्जितः ।
कां दिशं प्रतिपत्स्यामि दीनः शत्रुवशं गतः ॥ ५६

— b) K8 दृष्यतां (for दृष्ट्वा तां) K1 Dn1 D8 हि, S च (for ह) B2 पांडवीमिह (for पाण्डवेन ह) V1 B3-5 Da1 D1 3-5 7 दृष्ट्वा पांडुसुतेन च — c) D1 5 सुमहाबाहुस्, S स (T2 G1 2 सु-) महाबुद्धिस् (for स महाबाहुस्) — d) K1 शशास्य, Dn1 सशास्य (for सशास्य)

51 a) D6 प्रशमात्तु (for प्रशमाद्धि) T G1 M श्रेयो, G2 योय (sic) (for शान्तिर्) G3 प्रशमाद्वयभवेद्योध (corrupt) — b) K3 महात, D6 यद्दत्तं, Co मदन्त (as in text) K1 अस्त, K3 B3 D8 T3 G M एव (for अस्तु) K4 ते, V1 B1 2 4.5 Da1 Dn1 D1.3-5 7 च°, D6 स°, T2 वा (for च) T1 मा कृथा युद्धकल्पनं — c) K3 भ्रातुभावेन, V1 भ्रात्रि° (for भ्रातृ°) — d) D4 भुस्व (for भुङ्क्ष्व)

52 a) M2-4 मे स्व (for तस्य) — T2 reads 52ab twice — b) K1 मात्रं; Ca नूनं (as in text) Dn1 M1 शोचंति, D6 शोचत, G2 M2-4 शोचसि (for शोचति) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 T1 3 G1.3 Ca पुत्रक°, D6 पुत्रका°, G2 M पुत्रक (for मे सुत) — d) B3 यद्वर्क्तं (sic) (for वचन) K3 °दर्शिभि°, Ca o °दर्शिन (as in text)

53 a) D6 च (for तु) K1 निहिता°; G3 न्यहता° (for निहता°) — b) K1 हता°(for हत°) V1 B1 तु (for च) — Ś K1 2 4 om (hapl.) 53c-54b — c) K3 T G3 M द्यूतेन, D5 धूतत , G2 स तेन (for द्यूतत) B6 क्लेशम्, Co कृच्छ्रम् (as in text) — d) D4 कृत्तपक्ष, Ca लुप्तपक्ष (for लूनपक्ष)

54 Ś K1.2 4 om 54ab (cf v l 53) B2 T1 om (hapl) 54–55 — a) D6 यथावत् (for यथा हि) V1 B1 च (for हि) D3 (marg sec m) पक्षिण (for शकुनिं) S (T1 om) यथा गृहीत्वा शकुनिं (G1 °नीं, G2 °नि) — b) K3 छिन्नपक्षौ, Da1 D1.5 छित्वा पक्षे S (T1 om) पक्षौ लुप्त्वाथ (G2 लुसौथ, G3 लुप्तात्तु) सजय — c) T3 व्यसर्जयस्ते, G1 3 M2-4 विसर्जयंते, G2 विसर्जयस्ते (for विसर्जयन्ति) K3 सहृष्य (for सहृष्टा) — d) K2 क्रीडमान, D1 क्रीडमाना K1 कुमारक°, G1 कुमारकरा° (sic) (for कुमारका)

55 B2 T1 om 55 (cf v l 54) In Ś2, st 55–59 are lost on a damaged folio — a) B3-5 D3 4 7 T3 G M लूनपक्षतया, Da1 D1 5 लूनपक्षभयात् (for छिन्नपक्षतया) — b) Da1 D1.5 नोपलभ्यते (for नोपपद्यते) Dn1 D8 गतिर्नैवोपपद्यते — c) D3 सपन्नो (for सप्राप्तो) D6 तथाह समनुप्राप्तो — d) G2 क्षीणपक्ष (for लूनपक्ष) T2 द्विप° (for द्विज°)

56 Ś2 missing (cf v l 55) — a) K1 क्षीण- (for क्षीण°) K4 G2 °हीनस्य (for °हीनश्च) — b) K1 B2 निर्बन्धुज्ञातिवर्जित°, K3 बंधुज्ञातिविव°, V1 B1 T2 ज्ञातिभ- (B1 °र्ब)धुवि°, B3-5 D (D2 missing) निर्ज्ञातिर्बंधुव°, T1 G3 M निर्बंधुर्ज्ञातिसक्षये, T3 बंधुभिर्ज्ञातिसं° — c) D3 दशा (orig दिशां) Ca cites का दिश (as in text) K3 प्रतिपश्यामि; V1 प्रतियास्यामि, D6 को नु पश्यामि, Co प्रतिपत्स्यामि (as in text) — d) B1 हीन° (for दीन°) T1 शोकवशस्तदा, T2 3 G M शोकवश गत° — After 56, K1(marg sec m) 4 Dn1 D7 T2 ins an addl colophon [*Adhy name* Dn1 T2 धृतराष्ट्रवाक्यं — *Adhy no* K1 9, T2 7] — K4 Dn1 D7 T2 ins after the addl colophon D4(marg) 3 T1.3 G M ins after 56

52* वैशपायन उवाच ।
दृष्ट्वैव धृतराष्ट्रोऽथ विलप्य बहु दु खित ।
प्रोवाच सजयं भूय शोकव्याकुललोचन ।

[D8 om the ref — (L 2) Dn1 -मानस , D4 T1 G2 -चेतन , G3 -चेतस (for -लोचन)]

K4 Dn1 D4 7 8 T2 cont Ś K1-3 V1 B Da1 D1 3.5 6 ins after 56

53* योऽजयत्सर्वकाम्बोजानम्बष्ठान्केकयै सह ।
गान्धारांश्च विदेहांश्च जित्वा कार्यार्थमाहवे ।

[Before line 1, Dn1 D4 5 7 T2 read धृतराष्ट्र उवाच — (L 1) K3 योजयन् D3 शक- (for सर्व) Ś2 K4 T2 -कामोजान् K3 Dn1 D1.3 5-8 कै(D5 को)कयै Ś1 K1.2 अपृष्टान्कैकयै सह (for the posterior half) — (L 2) K1 गधारांश्च]

प्रायच्छद्द्विषतां हर्त्रीं कुण्डलाभ्यां पुरंदरः ॥ ६५

यस्य सर्पमुखो दिव्यः शरः कनकभूषणः ।
अशेत निहतः पत्री चन्दनेष्वरिसूदनः ॥ ६६

भीष्मद्रोणमुखान्वीरान्योऽवमन्य महारथान् ।
जामदग्न्यान्महाघोरं ब्राह्ममस्त्रमशिक्षत ॥ ६७

यश्च द्रोणमुखान्दृष्ट्वा विमुखानर्दिताञ्शरैः ।
सौभद्रस्य महाबाहुर्व्यधमत्कार्मुकं शरैः ॥ ६८

यश्च नागायुतप्राणं वातरंहसमच्युतम् ।
विरथं भ्रातरं कृत्वा भीमसेनमुपाहसत् ॥ ६९

सहदेवं च निर्जित्य शरैः संनतपर्वभिः ।
कृपया विरथं कृत्वा नाहनद्धर्मवित्तया ॥ ७०

यश्च मायासहस्राणि ध्वंसयित्वा रणोत्कटम् ।
घटोत्कचं राक्षसेन्द्रं शक्रशक्त्याभिजघ्निवान् ॥ ७१

एतानि दिवसान्यस्य युद्धे भीतो धनंजयः ।

कंकणभूषितां, B2 कांचनभूषणाम्; D8 काचनसप्रभा (for कनकभूषणाम्) — c) K4 द्विषितां (for द्विषता) K4 हर्त्रीं, Dn1 D1 हत्री (for हर्त्रीं)

66 For the event, cf 8 66 — a) G2 सर्वमुखो (for सर्पमुखो) V1 B3.4 Da1 Dn1 D1.3–5 7 S कांचनभूषण°, B3 कांचनभूषित°, D6 कनकभूषित°, D8 काचनसप्रभ° (for कनकभूषण°) — B2 om 66cd — c) K1 अशेते, K3 Dn1 D7 8 T2 स शेते, B3 अस्यतो; D5 अशते, D6 ससेने (for अशेत) B3 M2 4 निहित° K3 Dn1 D7 8 T2 सख्ये, G1 पुत्री, Co पत्री (as in text) — d) B3 स्यदनेषु, T1.3 G1.3 समरेषु (for चन्दनेषु) D5 T3 G3 अरिसूदन, M1 °सूदन K3 Dn1 D7 8 T2 कर्णस्त्वरिनिषूदन°, D2 चतुर्भिरपरै सह, D6 षदनेप्यरिसूदन°

67 For the event, cf. 3 293 17, also cf. B 12 2–3 — a) M1 यौधान् (for वीरान्) — b) K3 B1 अवमन्य, V1 वमन्य, B3 Dn1 D6 योवमन्यन्, D2 योवमन्ये; T1.2 योवमत्य, G1 योवमत्ये; G2 योवगम्य, M योत्तिमस्य (for योऽवमन्य) B3 महात्मन° (for महारथान्) D1 घोरमन्यमहारथान् — c) K4 महाघोर-, B2 महाबाहो, B3 महावीर्ये, B4 5 महाराज, Da1 D1.5 महातेजा (for महाघोरं) — d) V1 lacuna for 67d D8 ब्राह्म्यम् (for ब्राह्मम्) K3 अशिष्यत, B2 T3 अशिक्षयन्, Dn1 अशिक्षत°, D8 T1 2 G M अशिक्षयत्(for अशिक्षत)

68 For the event, cf B 7 48 32 T2 om (hapl) 68 — a) B5 Da1 D1.5 यस्य (for यश्च) K1 द्रोणमुखाद् (for द्रोणमुखान्) D8 हत्वा (for दृष्ट्वा) — b) G1 M1 अदितान्, M3 आर्दितान् (for अर्दितान्) — c) K1 सौबद्रस्य (sic) (for सौभद्रस्य) — d) G2 व्यायसात् (for व्यधमत्) B (except B1) D3 4 7 शितै° (for शरै°)

69 For the event, cf B 7 167 — a) Da1 D1.8 (m as in text) यस्य (for यश्च) Ś K1.2 4 नागशतप्राण, T1 नागायुत प्राण (for नागायुतप्राण) — b) K1 वातरतसम् (sic), B. D3.4.7 वज्ररंहसम्, G2 वन° (for वात°) T2 वायुसूनुं महेषुभि° — c) K1 D8 (m as in text) भारत, K3 V1 D2 6 T2 तरसा, B (except B1) Da1 D1 3–5 7 T1 3 G M सहसा (for भ्रातरं) — D2 om (hapl) 69d–70c — d) Ś2 K4 उपाहरत्, K3 V1 B1 Da1 D1 5 6 Ca अवाहसत्, B2–5 D3 4 7 अथाहसत्, T G1.3 M3 4 अपाहसत्, G2 M2 अपाहरत्, M1 अपाहसन् (for उपाहसत्) K1 भीमसेमपासहसत् (sic)

70 B3 om 70–71 D2 om 70abc (cf. v l 69). — a) Dn1 D8 वि- (for च) — b) K1 °पर्वणि° (for °पर्वभि°) — d) K1 नाहरद्ध*वित्तथा, K3 V1 B1 Dn1 D2 6 S नावधीद्धर्मवित्तम°, K4 B4 5 Da1 D1 3–5 7 8 नाहनद्धर्म- (Da1 °नं धर्म , D1.5 °नत्कर्म)चिंतया, B3 नाहनद्धर्मवत्तथा.

71 For the event, cf B 7 179 B2 om 71 (cf v l. 70) — a) K3 V1 B1 यस्य, B3 स च (for यश्च) — b) V1 Dn1 T3 M Ca o ध्वंसयित्वा, B1 दिव्यं जित्वा, D2 ध्वंचयित्वा, D8 ध्वंजयित्वा, G2 3 व्युत्स्मयित्वा (for ध्वसयित्वा) D8 (marg) मदोत्कट, T2 3 G घटोत्कचं (for रणोत्कटम्) B3–5 Da1 D1.3–5 7 विकुर्वाणं जयैषिणं — cd) T1 3 G रणोत्कटं (for घटोत्कच) K4 शक्त्या कर्णो, Da1 **शात्त्या; T1.3 G2 3 इंद्रशात्त्या, G1 इंद्रजित्या (for शक्रशक्त्या) K3 V1 B (B2 om) D (except D8) T1 3 G M निजघ्निवान् (for [अ]भिजघ्निवान्) T2 राक्षसेंद्र शक्रशस्त्या मोघया तु निजघ्निवान्

72 a) K4 एतान्ये (for एतानि) B3 T1 G2 दिवसानस्य (sic) K3 V1 B1.2 4.5 D T3 G1 3 M एतांश्च दिवसान्यस्य, Co एतानतीतान्दिवसान् — b) Ś K1 2 G2 युद्धभीतो, B4 भीतयुद्धे, Da1 D5 युद्धे (D5 °द्ध-) भूभीतो (sic) (for युद्धे भीतो) K1 धनंजय (for धनजय°) — c) K1 नागमग्स्वैरथं (sic), K2 (by corr) Dn1 D2.4.8 G1 M1 °मद्धै रथं, D5 नानमद्धैरथं, T1 2 G3 नागमद्धै(T2 °द्धै)रथे, G2 °द्धैरथो (for नागमद्धैरथं) T1 G2 3 वीर (for वीर°) — d) G2 3 कथं तु (G3 नु) (for स कथं) K3 निहत शरै° (for निहतो रणे) — After 72, Dn1 D8 T2 ins

नागमद्धैरथं वीरः स कथं निहतो रणे ॥ ७२
रथसङ्गो न चेत्तस्य धनुर्वा न व्यशीर्यत ।
न चेदस्त्राणि निर्णेशुः स कथं निहतः परैः ॥ ७३
को हि शक्तो रणे कर्णं विधुन्वानं महद्धनुः ।
विमुञ्चन्तं शरान्घोरान्दिव्यान्यस्त्राणि चाहवे ।
जेतुं पुरुषशार्दूलं शार्दूलमिव वेगितम् ॥ ७४
ध्रुवं तस्य धनुश्छिन्नं रथो वापि गतो महीम् ।
अस्त्राणि वा प्रनष्टानि यथा शंससि मे हतम् ।
न ह्यन्यदनुपश्यामि कारणं तस्य नाशने ॥ ७५
न हन्यामर्जुनं यावत्तावत्पादौ न धावये ।
इति यस्य महाघोरं व्रतमासीन्महात्मनः ॥ ७६
यस्य भीतो वने नित्यं धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
त्रयोदश समा निद्रां न लेभे पुरुषर्षभः ॥ ७७
यस्य वीर्यवतो वीर्यं समाश्रित्य महात्मनः ।
मम पुत्रः सभां भार्यां पाण्डूनां नीतवान्बलात् ॥ ७८
तत्र चापि सभामध्ये पाण्डवानां च पश्यताम् ।

55* संशसकाना योधा ये आह्वयन्त सदान्यत ।
[Dn1 ससप्तकानां T2 माह्वयते मदोद्धता (for the posterior half)]

Dn1 T2 cont

56* एतान्हत्वा हनिष्यामि पश्चाद्वैकर्तन रणे ।
इति व्यपदिशन्पार्थो वर्जयन्सूतज रणे ।
स कथं निहतो वीर पार्थेन परमाहवे ।
[(L 3) Bom ed परवीरहा]

73 K8 om (hapl.) 73 — a) Ś2 D8 रथसगे, K4 V1 B Dn1 Da1 D1–7 T1 G1 M1 रथभंगो, T8 G2 8 अहकारो (for रथसङ्गो) D6 चित्तस्य, G1 चैतस्य (for चेत्तस्य) K1 कस्य (for तस्य) — b) D6 धनुर्ज्या, M4 रथं वा (for धनुर्वा) Dn1 व्यशीर्यत, D6 विशीर्यत (for व्यशीर्यत) — c) Da1 Dn1 D1 निर्न्नेपु, D4.5 निर्न्नेशु, D8 Cc निर्नेशु, T1 8 G M1 नष्टानि, T2 निर्वेशु, M2–4 सर्वाणि (for निर्णेशु) D6 सोदादस्त्राणि शक्राय — d) D8 कथ स्यान्, T1 8 G M1 8 4 कथ स (by transp), M2 कथ सन् G8 M2 निहित (for निहत) V1 B1 रणे, B2 8 शरै, Da1 D5 परै (for परै)

74 a) K1 शृक्तो (sic) T8 G1 8 M2 रथे (for रणे) K1 V1 B1 T1 G1 2 M1 2 4 B1 हत्तु (for कर्णं) — b) K8 विमुचत्तु (for विधून्वान (for विधुन्वानं) — c) D8 (marg) T2 दिव्यान् (for घोरान्) M4 विमुञ्चन्त) — d) D8 दिव्याण्यस्त्राणि, T2 शस्त्राण्य° om घोरान् (for दिव्यान्य°) — e) D6 योद्धुं (for जेतु) M1 पुर्ष- (for पुरुष-) K1 G8 -शार्दूल (for -शार्दूल) — f) Ś1 K2 B8 5 Da1 D1 8–5 7 वेगिन, B2 विक्रम, T1 रोपित, G2 वेगित (for वेगितम्) K8 V1 B1 Dn1 T2 शार्दूलसम विक्रम, D2 6 °गतिविक्रम

75 a) S (except T2) अस्य (for तस्य) K8 धनु (for धनुश्र्) V1 छिच्छि (sic), M2 भिन्न (for छिन्न) — b) T1 G1 M वाभि- (for वापि) B3–5 Da1 D1 8 4 7 महीं गत (by transp), D5 महीगत — c) G2 च (for वा) Ś1 K1 2 न नष्टानि, D2 प्रशस्तानि, some MSS प्रणष्टानि (for प्रनष्टानि) — d) Dn1 यं त्व, T1 यदा (for यथा) K4 संससि, B1 सशसि (for शसंसि) K4 स (for मे) K1 4 महत् (for हतम्) — e) D8 न ह्यन्यम् (for न ह्यन्यद्) B (except B1) Da1 D1.8–5 7 अपि (for अनु) Ś K1.2 न ह्यन्यधनु पश्यामि, K8 D2 न ह्येतदन्यत् (D2 °न्य) पश्यामि (sic), G1 अन्नन्यन्यदुनुपश्यामि (sic) — f) Ś2 कारकं (for कारण) K1 नाशनै, K8 नाशने, S (except T2) पातने (for नाशने)

76 The event? — a) D8 T1 हन्याद्, T2 M2.4 ह्यन्याम् (for हन्याम्) B8–5 Da1 D1. 8–5 7 हन्मि फाल्गुनं (for हन्यामर्जुन) — b) G2 पादा (for पादौ) K1.4 Cc धारये, B2 धावय, D2 धारयद, D3 धापये, G2 थावधे (sic), Ca धावये (as in text) — c) K8 Da1 D1 5 K8 D6 S (except G8) तस्य (for यस्य) G1 महद् (for महा-) — d) T1 आशीन् (for आसीन्) G1 महास्मना (for महात्मन)

77 D8 G2 om (hapl) 77a–78b. — a) K1 तस्; K4 V1 B Dn1 K8 तस्माद्, B4 D6 यस्माद् (for यस्य) K4 V1 B Dn1 D8 4 7 रणे (for वने) V1 B3–5 Da1 D1.8–5 7 निद्रां (for नित्यं) — c) D2 सहा, T1 समा (for समा) V1 B (except B1) Da1 D1 8–5 7 नित्य (for निद्रा) — d) V1 B1 8 Da1 D1.5 M2 नालभत्, B2 नालभत (hypermetric), B4 5 D8 4 7 नाभजत्, M1 नालभे, M8 4 आलभन् (M1 B6 भरतर्षभ- °भत्) (for न लेभे) K1.2 M1 2 4 पुरुपर्षभ, B6 भरतर्षभ-

78 For the event, cf 2. 60 D8 G2 om 78ab (cf v 1. 77) — a) V1 (marg) यस्य वीर्यमपाश्रित्य — b) B3 5 उपाश्रित्य, B4 Da1 D1 8–5.7 अपाश्रित्य (for समाश्रित्य) V1 कर्णस्य * * * * * — c) K2 पुत्रा (for पुत्र) K1 Da1 D1.5 स ता (for सभा) — d) D1 पाडव, G1 पाड्डुवा (sic) (for पाण्डूना) K8 पाडवानानु पानयत् V1 B1 Dn1 T2 पांडवानामथानयत्, D6 पाडयाना मुख नयत्

दासभार्येति पाञ्चालीमब्रवीत्कुरुसंसदि ॥ ७९
यश्च गाण्डीवमुक्तानां स्पर्शमुग्रमचिन्तयन् ।
अपतिर्ह्यसि कृष्णेति ब्रुवन्पार्थानवैक्षत ॥ ८०
यस्य नासीद्भयं पार्थैः सपुत्रैः सजनार्दनैः ।
स्वबाहुबलमाश्रित्य मुहूर्तमपि संजय ॥ ८१
तस्य नाहं वधं मन्ये देवैरपि सवासवैः ।
प्रतीपमुपधावद्भिः किं पुनस्तात पाण्डवैः ॥ ८२
न हि ज्यां स्पृशमानस्य तलत्रे चापि गृह्णतः ।
पुमानाधिरथेः कश्चित्प्रमुखे स्थातुमर्हति ॥ ८३
अपि स्यान्मेदिनी हीना सोमसूर्यप्रभांशुभिः ।
न वधः पुरुषेन्द्रस्य समरेष्वपलायिनः ॥ ८४
यदि मन्दः सहायेन भ्रात्रा दुःशासनेन च ।

---

79 For the event, cf 2 63 1 — a) K3 B2-5 Da1 D1.3-5 7 तत्रापि च, V1 B1 D2 6 तत्र चैव, Dn1 तत्र चापि (for तत्र चापि) — b) T1 3 G1 M स, G2 3 व्य- (for च) D8 पाण्डूनां च प्रपश्यतां — c) Ś K1.2 4 मम (for दास) K1 पचालीम्; D6 पांचालान् (for पाञ्चालीम्) — d) B (except B1) Da1 D1.3-5 7 S (except T2) कुरुसंनिधौ (for °संसदि) — After 79, K2 (first line only) 4 Dn1 D4 (marg sec m) 7 T2 ins

57* न सन्ति पतयः कृष्णे सर्वे षण्ढतिलैः समाः ।
उपतिष्ठस्व भर्तारमन्यं वा वरवर्णिनि ।
इत्येवं यः पुरा वाचो रूक्षाः संश्रावयन्रुषा ।
सभायां सूतजः कृष्णां स कथं निहतः परैः ।
यदि भीष्मो रणश्लाघी द्रोणो वा युधि दुर्मदः ।
न हनिष्यति कौन्तेयान्पक्षपातात्सुयोधन ।
सर्वानेव हनिष्यामि व्येतु ते मानसो ज्वरः ।
किं करिष्यति गाण्डीवमक्षय्यौ च महेषुधी ।
स्निग्धचन्दनदिग्धस्य मच्छरस्याभिधावतः ।
स नूनमृषभस्कन्धो ह्यर्जुनेन कथं हतः ।

[(L 1) For the event, cf 2 68 13-14 T2 षढतिलै Dn1 समा — (L 2) For the event, cf 2 63 2-3 Dn1 वरवर्णेनि — (L 3) K4 D4 संश्रावयद् T2 रूक्षाश्चाश्रावयद्रुषा — (L 4) K4 कृष्ण (for कृष्णां) — (L 5) For the event, cf 5 165 20-27 6 93 8-13 B 7 2 40 K4 D4.7 रणदुर्जय, Dn1 T2 रणदुर्मदः (for युधि दुर्मदः) — (L 6) K4 हिनिष्यति — (L 7) K4 सर्वान्येव, T2 सर्वानेतान् — (L 9) K4 Dn1 मत्सरस्य (for मच्छरस्य) — (L 10) T2 स मानी (for स नूनम्) Dn1 वृषभास्कधो, D4 वृषभस्कधो Dn1 अर्जुनेन]

80 For the event, cf 2 63 4 In Ś2, the portion from 80 to 88c is, for the most part, lost on a damaged folio — a) V1 पश्य (for यश्च) B1 गाडीयु (sic), D8 गांजीव, Cc गाण्डीव (as in text) — b) D3 स्पर्शयुग्मम्, G1 स्पर्शमद्र्यम् (for स्पर्शमुग्रम्) K4 V1 D3.4 T1 मचिंतयत्, Ca c अचिन्तयन् (as in text). — c) D6 अपनिध्यासि, T2 G1 अपतिर्ह्येति, G2 पतिस्त्वमसि (for अपतिर्ह्यसि) — d) Ś K2 4 D1-5 8 ब्रुवत् (for ब्रुवन्). K1 पार्थं नावैक्षत (sic) Dn1 G2 अवेक्षत (for अवैक्षत)

81 a) Dn1 D8 T2 3 G M पार्थात् (for पार्थैः) — b) Da1 (marg) पुत्रैः स, Dn1 D8 S सपुत्रात् (for सपुत्रैः) Dn1 D8 S सजनार्दनात् (for सजनार्दनैः) — c) G1 स्वबाहुमूलम् (for °बलम्)

82 a) Dn1 D8 यस्य (for तस्य) T2 नाशमहं (for नाहं वधं) — b) G2 दैवैर् (for देवैर्) — T1 2 om (hapl) 82cd — c) K3 B Dn1 D2-4.6 7 T3 G M अभिधावद्भिः, V1 D8 अपि धा°, Da1 उनुधा° (sic), D1 5 अनुधा° (for उपधा°) — d) Ś1 K1 2 4 तस्य, G3 तानि (for तात)

83 a) K1 B2 Da1 Dn1 D1-5.7 8 T G1.2 M संस्पृशा(K1 °श्या)नस्य; K2 4 B3 स्पृश्यमानस्य, K3 V1 B1 स्पृश(K3 °श्य)तश्चास्य; B4 5 च स्पृशानस्य; D6 स्पृशतश्चास्या (for स्पृशमानस्य) G3 न हि ज्याघोषसस्पर्शं — b) V1 तनुत्रं, B1 तलत्र (for तलत्रे) B4 Dn1 D2 4 चापि; D8 चाभि- (for चापि) K4 तले चाप च गृह्णतः, D6 बाणांश्चैव विसृज्यतः, T2 शरं मुक्त्वा विगृह्णतः — c) Ś K1.2 पुमान्नाधिरथः, K3 4 D1 G2 M2-4 पुमानाधिरथे, D4.8 °ह्याधिरथे; D6 °नधिरणे; T1 °नभिरथं, T2 3 °नातिरथे; G1 °नातिरथे (for °नाधिरथेः) Cc cites अधिरथे K1.3 V1 B D S स्थातु (for कश्चित्) — d) K1 V1 B D T G M1.3 4 कश्चित्प्रमुखतोर्हति, K3 कश्चिन्न मुखतोर्हति, M2 कश्चित्प्रतिमुखोर्हति

84 a) G2 हीनां — b) B1 D6 T2 सूर्यसोम° (for सोमसूर्य°) — c) M1 वधं — d) B2 4 Da1 D1 3-5 7 संयुगेषु; B5 संग्रामेषु (for समरेषु) S (except T2) सत्वयुक्तस्य संयुगे

85 For the event, cf 5 126 — a) K3 V1 B D S येन (for यदि) K1 सधि, B1 Dn1 D6 8 T3 मद- (for मन्दः) — b) Da1 D1 5 भ्राता (for भ्रात्रा) — c) K3 Dn1 दुर्बुद्धि-; K4 दुर्बुद्धे (for दुर्बुद्धिः) G1 ब्रुवतो वासुदेवस्य — d) B1.2 Da1 D1-4 6 7 अरोचत, B4 अवोचयत् (for अरोचयत्)

वासुदेवस्य दुर्बुद्धिः प्रत्याख्यानमरोचयत् ॥ ८५
स नूनमृषभस्कन्धं दृष्ट्वा कर्णं निपातितम् ।
दुःशासनं च निहतं मन्ये शोचति पुत्रकः ॥ ८६
हतं वैकर्तनं श्रुत्वा द्वैरथे सव्यसाचिना ।
जयतः पाण्डवान्दृष्ट्वा किंस्विद्दुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ८७
दुर्मर्षणं हतं श्रुत्वा वृषसेनं च संयुगे ।
प्रभग्नं च बलं दृष्ट्वा वध्यमानं महारथैः ॥ ८८
पराङ्मुखांस्तथा राज्ञः पलायनपरायणान् ।
विद्रुतान्रथिनो दृष्ट्वा मन्ये शोचति पुत्रकः ॥ ८९
अनेयश्चाभिमानेन बालबुद्धिरमर्षणः ।
हतोत्साहं बलं दृष्ट्वा किंस्विद्दुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ९०
भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा भीमसेनेन संयुगे ।
रुधिरं पीयमानेन किंस्विद्दुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ९१
सह गान्धारराजेन सभायां यदभाषत ।
कर्णोऽर्जुनं रणे हन्ता हते तस्मिन्किमब्रवीत् ॥ ९२
द्यूतं कृत्वा पुरा हृष्टो वञ्चयित्वा च पाण्डवान् ।

---

86 ^{a}) K3 तन्नून, V1 B1.5 Dn1 T2 स नून, D8 तं कर्णं, G2 सभूषम् (sic), M3 न नूनम् (for स नूनम्) K3 B D (except Dn1 D8) T2 G3 वृषभ° (for ऋषभ°) — ^{b}) B (except B1) Da1 D1 3–5 7 कर्णं दृष्ट्वा (by transp.), D6 दृष्ट्वा नूनं D4 निपावितां (for निपातितम्) — ^{c}) D8 दुःशासनश्च (for दुःशासन च) — ^{d}) K1 (sup. lin.) Dn1 G3 पुत्रक. Da1 D1 5 6 मन्ये शोचंति पुंत्रका

87 K1 om (hapl.) 87–89 — ^{a}) D5 वेकर्तनं B2 S (except G3) दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) — ^{b}) T1 द्वैरथेस, M1 स्वैरथे (for द्वैरथे) — ^{c}) Dn1 जयंत, D5 जायत, D8 जयिन (for जयत). K3 V1 B1 2 D2 6 S चापि (for दृष्ट्वा) — ^{d}) B2 किं वा, D6 किं तु; D8 (m as in text) कच्चिद् (for किंस्विद्) Cc cites स्वित् only

88 For the event in 88^{a}, cf B 7 135. For the rest, cf 8 62. K1 om 88 (cf. v l 87) K3 om. (hapl) 88–90. — ^{a}) Ś K2 दुर्धर्षणं (for दुर्मर्षणं) V1 B (except B4) Da1 D1–5 7 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) S दुर्मर्षण च निहतं — ^{b}) S (except T2) जयत्सेनं (for वृषसेनं) — ^{d}) K4 वध्यमाना, V1 D6 T2 हन्यमानं, T1.3 G M युध्यमान (for वध्यमानं)

89 G1 repeats 89–105 in parenthesis after 8 6 15^{ab} K1.3 om 89 (cf. v l. 87, 88) — ^{a}) V1 B1 Dn1 D2 6 S च नृपतीन्, B2–5 Da1 D1 3–5 7 8 च (B4 D3 तु) राज्ञस्तु (for तथा राज्ञः) — ^{c}) T2 विहतान्, G2 निभृतान् (for विद्रुतान्). V1 विरथान् (for रथिनो). — After 89^{c}, D8 ins

58* किंस्विद्दुर्योधनोऽब्रवीत् ।
विषमे शोकदुःखाभ्यां

— ^{d}) Da1 Dn1 D1 5 6 शोचंति (for शोचति). Dn1 D6 पुत्रका (for पुत्रक)

90 K3 om. 90 (cf. v l. 88) — ^{a}) Ś K1 अनयोश्चाभिमानेन, V1 B3 D2 6 T G1 3 M अन(V1 B3 D3 °ने)-यश्चातिमानी च (B3 °नश्च). B1 2 4.5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 G2 अने(B2 4 °न-, Dn1 °न्ये-, G2 °र)यश्चाभिमानी च Cc cites अनेय — ^{b}) K1 बलबुद्धिर् (for बाल°) B3–5 Da1 D1 D3–5 7 दुर्बुद्धिरजितेंद्रिय — T1 om. 90^{c}–91^{d}. — ^{c}) D8 वीक्ष्य (for दृष्ट्वा) D5 हतोसाहवलं दृष्ट्वा — K4 om (hapl) 90^{d}–91^{a} — ^{d}) D4 5 M1 किंस्वि, D6 किं तु; D8 किंचिद् (for किंस्विद्) — K1 V1 B D (except D4) S (except M2, T1 om) ins after 90 K3, after 91

59* स्वयं वैरं महत्कृत्वा वार्यमाणः सुहृद्गणैः ।
प्रधानहतभूयिष्ठे किंस्विद्दुर्योधनोऽब्रवीत् ।

[(L 1) B4 D5 वेरम् (for वैरम्) D6 * * * * घूतं कृत्वा K1 3 V1 B1 Dn1 D2 6 8 T2 तदा मया (for सुहृद्गणैः) — (L. 2) V1 B1.3 Da1 D1.3 5 प्रधाने, B2 प्रधने, B4 5 D7 प्रधानैर्, G1 प्रधान- (for प्रधान-) K1 V1 B1.3 Da1 D1.5 T3 G3 -हतभूयिष्टे, B2 4 5 D3 7 G2 °भूयिष्ठे, Dn1 °भूयिष्ठ; D2 6 8 °भूयिष्ठ; T2 °भूयिष्ठ K3 प्रधानाहतभूयिष्ठ D5 किं च; D6 कच्चिद् (for किंस्विद्) T3 G1.3 M1.3 4 बले किंचाब्रवीदसौ; G2 बले किंचिद्ब्रवीदसौ]

91 For the event, cf 8 61. K4 om 91^{a}, T1 om. 91 (cf. v l. 90), K1 M3 om (hapl.) 91 — ^{a}) D5 निहतं रनिहत दृष्ट्वा (sic) — After 91^{a}, K3 ins 59* line 2, post half. — ^{b}) D3 भीमसेनस्य (for भीमसेनेन). — ^{c}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 2 4–8 T3 G M (M3 om) रुधिरे पीयमाने च (D2 °नेन), T2 रुधिरं सिच्यमानं च — ^{d}) Dn1 किंचि, D4 किंस्वि, D6 किं च, D8 किंचिद् (for किंस्विद्)

92 ^{a}) M3 गंधार° (for गान्धार°) — ^{c}) D1 कर्णार्जुनं. K1 2 4 हर्ता (for हन्ता).

93 K4 om (hapl.) 93, D4 reads it on marg (s' m) D6 transp 93 and 94 — ^{a}) T1.2 G1 3 M रणे; G2 रणो (for पुरा) D5 दुष्टो, T1 G2 दृष्टो; T2 दृष्टं, G3 दृष्ट्वा (for हृष्टो) — ^{b}) G2 तु (for च) B2 3 5 D3 4 पार्थं

शकुनिः सौबलस्तात हते कर्णे किमब्रवीत् ॥ ९३
कृतवर्मा महेष्वासः सात्वतानां महारथः ।
कर्णं विनिहतं दृष्ट्वा हार्दिक्यः किमभाषत ॥ ९४
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्या यस्य शिक्षामुपासते ।
धनुर्वेदं चिकीर्षन्तो द्रोणपुत्रस्य धीमतः ॥ ९५
युवा रूपेण संपन्नो दर्शनीयो महायशाः ।
अश्वत्थामा हते कर्णे किमभाषत संजय ॥ ९६
आचार्यत्वं धनुर्वेदे गतः परमतत्त्ववित् ।
कृपः शारद्वतस्तात हते कर्णे किमब्रवीत् ॥ ९७
मद्रराजो महेष्वासः शल्यः समितिशोभनः ।
*दिष्टं तेन हि तत्सर्वं यथा कर्णो निपातितः ॥ ९८
ये च केचन राजानः पृथिव्यां योद्धुमागताः ।
वैकर्तनं हतं दृष्ट्वा किमभाषन्त संजय ॥ ९९
कर्णे तु निहते वीरे रथव्याघ्रे नरर्षभे ।
किं वो मुखमनीकानामासीत्संजय भागशः ॥ १००
मद्रराजः कथं शल्यो नियुक्तो रथिनां वरः ।
वैकर्तनस्य सारथ्ये तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ १०१
केऽरक्षन्दक्षिणं चक्रं सूतपुत्रस्य संयुगे ।

(for पाण्डवान्) — d) Ś2 G1 तस्मिन्, K1 यर्णे (for कर्णे)

94 D6 transp 93 and 94 — a) K1 महेष्वास — b) D2 महाबल° (for °रथ) — c) B1 विकर्णं निहतं, B2-5 Da1 D1.3-5.7 S (except T2) हतं वैकर्तनं (for कर्णं विनिहतं) — d) D5 हार्दिक्य°, G3 हार्दिक्यात् (for हार्दिक्य°) V1 B3 हार्दिक्य° किमथाब्रवीत्, B1 हार्दिक्यश्च किमब्रवीत्

95 a) K1 ब्रह्मणा; K4 G2 ब्राह्मण°, D1 ब्रह्मण°, T2 M1 ब्राह्मणा G2 क्षत्रियो (for क्षत्रिया) D5 वेश्या (for वैश्या) — b) K3 D2.3 शिष्याम्, M3 शीक्षाम्, Co शिक्षाम् (as in text) — c) K1 धनुर्वेधं (for °दं) K4 चकीर्षंतो

96 a) K1 वायु; T1.3 G2.3 दिव्य-, G1 दिव्या (for युवा) B3 स युवा रूपसंपन्नो — c) K1 सौम्ये (for कर्णे) — d) Ś2 किमभाषित (for °भाषत) V1 B1 संयुगे, D1 सजय (for संजय)

97 a) K3 D2.6 Co आ(D2 अ)चार्यक, B (except B1) Da1 D1.3-5.7 S आचार्यो यो (for आचार्यत्वं) K1 धनुर्वेदो — b) K1 गत° परमतत्त्ववित् B2-5 Da1 D1.3-5.7 S गौतमो रथसत्तम° (D5 °म) — c) D2.6 भूय° (for कृप°) V1 D2 सारद्वतस्, D5 शारद्वमस् (for शारद्वतस्) Dn1 सूत (for तात) K1 कृपश्चारद्वतश्चात्र, S स कृपस्तात तेजस्वी — d) Dn1 कर्णं (for कर्णे)

98 a) G2 मद्रराजा G3 महातेजा (for महेष्वास°) — b) Dn1 सल्य°, D5 शल्य, D3 सत्य° (for शल्य°) V1 B1 °शोभित° (for °शोभन°) S (except T2) शल्यश्चात्र किमब्रवीत् — K3 repeats (with v. l.) 98cd after 60*, V1 B1, after 61* — c) Ś K1.2.4 दिष्टा, K3 (second time) Dn1 D6 S दृष्ट, D2 दृष्ट्वा (for दिष्ट) K3 V1 B Da1 D1.3-5.7 दृष्ट्वा विनिहतं कर्णं, D3 दृष्ट्वा त निहितं कर्णं — d) K4 G2.3 यथा कर्णे निपातिते K3 V1 B Da1 D1.3-5.7 सारथ्ये (D1 °थे) रथिनां वर° (K3 °र), D3 मत्पुत्रं किमभाषत — After 98, K3.4 V1 B Da1 D1.3-5.7 ins.

60* किमभाषत सौवीरो मद्राणामधिपो बली ।
[K4 V1 D1.4.5.7 सौवीर, B1 वीरोस्रो]

K4 V1 B Da1 D1.3-5.7 cont.:

61* दृष्ट्वा विनिहतं सर्वे योधा वारणदुर्जया ।

99 a) K3 G2 येन (for ये च) K3 G2 M1 केन च, D6 किंचन (for केचन) — c) B3 Dn1 विकर्तन (for वैकर्तनं) D4.6 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) T1.3 G transp. वैकर्तनं and हतं — d) K1.3 T2 G2 M1 कान्यभाषत; K4 B2-5 D (except Dn1 D3) T1.3 G1.3 M2-4 कान्यभाषंत (for किमभाषन्त) D5 सजय°

100 G1 om. (hapl.) 100-101 — a) V1 (sup. lin.) B3-5 Da1 D1.5 द्रोणे, B2 द्रौणिस् (for कर्णे) B3-5 D3 च, G3 [ऽ]पि (for तु) V1 T G2 विनिहते (for तु निहते) — b) Dn1 D6 T1.3 G2.3 नरव्याघ्रे, D1 रथव्याघ्रो (for रथव्याघ्रे) B3 नरोत्तमे; Dn1 महारथे, D6 रथर्षभे (for नरर्षभे) — c) K1 किं वा, K3 V1 B1 Dn1 D6 को वै; B2-5 Da1 D1-5.7 के वा, D3 T G2 M को वा, G3 को हि (for किं वो) D6 मुख्यम्, Ca.c मुखम् (as in text) — d) B (except B1) Da1 D3-5.7 आसन् (for आसीत्) D3 सक्षय (for सजय) K3 मार्षथ, Dn1 भागेत° (for भागशः)

101 G1 om. 101 (cf. v. l. 100) — a) K1 शल्य; B3 तुल्यो (for शल्यो) — b) D5 वरं (for वर°) — c) K1.4 सारथ्य (for सारथ्ये) — d) K1 तत्समाचक्ष्व सजय

102 a) K1 चक्रे (for चक्रं) — Ś K1.2.4 om. 102b* — b) B (except B1) Da1 D1.3-5.7 युध्यत°, D3 धीमत°

वामं चक्रं ररक्षुर्वा के वा वीरस्य पृष्ठतः ॥ १०२
के कर्णं वाजहुः शूराः के क्षुद्राः प्राद्रवन्भयात् ।
कथं च वः समेतानां हतः कर्णो महारथः ॥ १०३
पाण्डवाश्च कथं शूराः प्रत्युदीयुर्महारथम् ।
सृजन्तं शरवर्षाणि वारिधारा इवाम्बुदम् ॥ १०४
स च सर्पमुखो दिव्यो महेषुप्रवरस्तदा ।
व्यर्थः कथं समभवत्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ १०५
मामकस्यास्य सैन्यस्य हतोत्सेधस्य संजय ।
अवशेषं न पश्यामि ककुदे मृदिते सति ॥ १०६
तौ हि वीरौ महेष्वासौ मदर्थे कुरुसत्तमौ ।
भीष्मद्रोणौ हतौ श्रुत्वा को न्वर्थो जीवितेन मे ॥ १०७
न मृष्यामि च राधेयं हतमाहवशोभिनम् ।

(for संयुगे) — c) B2 Dn1 D4 वामचक्रं — d) Ś2 वीर्यस्य (for वीरस्य) B4 धीमतः (for पृष्ठत॰) K1 ररक्षुस्तस्य पृष्ठत॰; D8 सूतपुत्रस्य धीमत॰, S के चा(T3 वा)सन्नस्य पृष्ठत॰

103 a) K3 V1 Dn1 नाजहु॰, B Da1 D1–5 7 8 T1 3 G1 2 M न जहु॰, T2 विजहु॰, G3 निजहु॰ K4 Da1 D1 5 6 T2 वीरा॰ (for शूरा॰) — B2 om (hapl) 103^{b}–104^{a} K3 reads 103^{b}–104^{a} twice — b) K2 को (for के) K3 D4 M1 क्षुद्रा K1 प्रादुर्भव (sic), V1 D6 प्राजहुर्, B1 राजभूर्, D1 प्राद्रवस्, D7 प्राद्रवंस्, M1 प्राद्रवद् (for प्राद्रवन्) B3 तथा, B4 5 Da1 D1 3–5 7 तत॰, D6 भयान् (for भयात्) — c) D6 सत, T2 -चन (for च व॰) B1 कथ वः सममेतानां (sic) — d) K1 हतश्वेतो (for हत॰ कर्णो)

104 B3 om. 104^{a} (cf v l 103) K3 repeats 104^{a} (cf v l 103) — a) T3 G1 3 पाडवांश्च (for पाण्डवाश्च) V1 G1 हतं, G3 महा, Bom. ed स्वय (for कथं) D8 वीराः (for शूरा॰) — b) B3 प्रत्युपयुर्; T1 प्रात्युदीय्यन् (for प्रत्युदीयुर्) B1–3 5 D2–4 6 7 S महारथा॰ (for महारथम्) — c) K1 त्यजतं, K3 V1 B2 3 5 Da1 D1–7 S सृजंत॰ (D6 ॰त) (for सृजन्त) B3 शरजालानि — d) K3 V1 B1–3 5 Da1 D1–7 S इवाम्बुदा॰, Dn1 इवाम्बुद॰ (for इवाम्बुदम्)

105 a) K3 शर-, D2 6 शर॰, D8 (marg) ते च (for स च) D2 सर्पमुषो, D8 सर्पमुखा, G2 सर्वमुखो, G3 सर्पवरो (for सर्पमुखो) Da1 D1 5 वीर, D3 दिव्या (for दिव्यो) — T1 om 105^{bcd} — b) Dn1 मयेषु, M2–4 महेषु D8 -प्रवरास् (for -प्रवरस्) K3 V1 B3 D2 6 तथा (for तदा) — c) B3 T3 G1 2 व्यर्थं, D8 व्यर्था (for व्यर्थ॰) D8 समभवन् (for समभवत्) — d) T2 सयुगे (for सजय)

106 Ś2 om. 106–109 K4 V1 B D (except D2 6 8) S read 106–105 (for the first time) after the ref in 8 4 88 T1 om (second time) 106^{a}–107^{b}, T2 G1 (both first time) om 106 — a) D5 (second time) सामकस्य (for माम॰) — b) Ś1 K3 4 V1 B1 Dn1 D2 6 (all second time) T1 3 G2 3 M1 (all first time) 2 (second time) 3 (both times) 4 (second time) हतोत्सेध(G2 first time *sup lin* ॰न)स्य; K4 B5 (both first time) कृतोत्सेकस्य, V1 (first time) ***कस्य; B1–4 D8 4. 7 (all first time) कृतोत्सेधस्य, B5 Da1 D1 5 (all second time) कृतोत्साहस्य, Dn1 (first time) हतशेषस्य, D8 (second time) हतोछेषस्य, T2 G1 (both second time) हतोत्साहस्य, T3 (second time) हतोत्साहस्य, Ca c कृतोत्सवस्य (for हतोत्सेधस्य) G1 (second time) सजय॰ — c) Ś1 K1. 2 4 (second time) अविनष्टं, K3 Dn1 D2 4 6 8 (all second time) अवशिष्ट, V1 (second time) हताशस्तन्, B1 (second time) हतशिष्ट, G3 (second time) अविशेष (for अवशेष). — d) K1 (second time) ककुदो, Ca (both times) c (second time) ककुदे (as in text) D3 (second time) transp ककुदे and मृदिते B2 (first time) समुदि, Da1 (both times) D1. 5 (both second time) सूदिते; D1 5 (both first time) निहते, G1 (second time) मृदितो (for मृदिते) T3 G M (all second time) युधि (for सति) T2 (first time) कर्णे विनिहते सति — For the sequence and repetition of 8 4 88^{c}–89^{b} after 8 5. 106 (first time) in K4, cf. v 1 8 4 88

107 Ś2 om. 107, T1 om 107^{ab} (cf v l 106) — a) K4 (first time) तौ वीरौ च, T1 (first time) ततौ वीरौ, M2–4 (all first time) तौ नृवीरौ (for तौ हि वीरौ) — b) K4 V1 B D1 7 (all first time) मदर्थं, D3 (first time) मदर्थे-, G3 (first time) मदस (corrupt) Ś1 K2–4 V1 B D S (all second time) त्यक्तजीवि(Da1 ॰व)तौ, T1 (first time) वीरसत्तमौ (for कुरु॰) K1 (second time) मदर्थेम्यक्तजीवितौ — c) K1 (second time) भीष्मद्रोणौ, D5 (second time) ॰द्रोणै — d) K1 (first time) Da1 (second time) को न्वर्थे, Dn1 (first time) नार्थो वै, G2 (second time) को न्वर्यो (for को न्वर्थो) K3 B1 D2 (all second time) जीवितस्य मे, V1 B (B1 m as in text) Da1 D1 3–5 7 (all first time)

यस्य बाह्वोर्बलं तुल्यं कुञ्जराणां शतं शतम् ॥ १०८
द्रोणे हते च यद्वृत्तं कौरवाणां परैः सह ।
संग्रामे नरवीराणां तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ १०९
यथा च कर्णः कौन्तेयैः सह युद्धमयोजयत् ।
यथा च द्विषतां हन्ता रणे शान्तस्तदुच्यताम् ॥ ११०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

६

संजय उवाच ।
हते द्रोणे महेष्वासे तस्मिन्नहनि भारत ।
कृते च मोघसंकल्पे द्रोणपुत्रे महारथे ॥ १
द्रवमाणे महाराज कौरवाणां बले तथा ।

जीविते सति, T_1 (first time) जीविते मम, M_1 (second time) जीवितो न मे, M_4 (second time) विजितेन मे (for जीवितेन मे)

108 $Ś_2$ om 108 (of v l. 106) — [a]) B_4 (first time) न मृष्यामिव, Dn_1 (first time) न च शोचामि, T_2 (first time) न च मृष्यामि (for न मृष्यामि च) All MSS ($Ś_2$ om., K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\,3-5\,7}$ S second time) पुन पुनर्न मृष्यामि (K_1 °नर्न दृष्टासि, K_3 °नस्तृप्यामि, B_1 Dn_1 °नर्नमिष्यामि, D_6 °नर्न हृष्यामि), K_4 (first time) न मृष्यामि न राधेय — [b]) All MSS ($Ś_2$ om , K_4 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\,3-5\,7}$ S second time) हतं (S वध) कर्ण च (V_1 B_1 Dn_1 $D_{6\,8}$ °र्णे स्म; D_2 S °र्णस्य) पांडवै (G₁ पार्थिवै) — [c]) G_2 (first time) अस्य (for यस्य) $Ś_1$ K_2 (both second time) बाहुबलं, V_1 (second time) B_1 (both times) बाहोर्बल $Ś_1$ $K_{2\,3}$ $D_{2\,3}$ (all second time) पूर्णं; D_6 (second time) पूर्वं (for तुल्यं) — [d]) $Ś_1$ K_2 (both second time) सम शतै, $K_{1\,3}$ V_1 B_{2-4} Da_1 $D_{1\,2\,4\,7\,8}$ (all second time) T_2 G_2 $M_{1\,2}$ (all both times) ₃ (first time) ₄ (both times) शत शतै, K_4 (second time) शम शतै, B_2 (first time) $T_{1\,3}$ G_1(all both times) ₃ (first time) शतै शतै, Dn_1 (first time) शतं शत, Dn_1 D_5 (second time) शत शतै, D_3 (second time) शतै शत, D_6 $T_{1\,3}$ G_1 (second time) M_3 (second time) शत शरै, Ca ० शत शतम् (as in text)

109 $Ś_2$ om 109 (cf v l 106) — [a]) V_1 B_1 transp द्रोणे and हते

110 [a]) K_1 तया (for यथा) V_1 ह (for च) K_1 B_1 च कर्ण, B_2 $D_{3\,4\,7}$ कर्णश्च, B_{3-5} Da_1 $D_{1.5}$ कर्णेन, D_2 M_1 च कर्णं (for च कर्ण) K_3 कौंतेयो, K_4 Da_1 Dn_1 $D_{1\,2\,5}$ कौंतेय, V_1 D_3 कौंतेयं, B_{3-5} कौंतेया (for कौन्तेयै) — [b]) $B_{1\,5}$ T_1 अयोधयत्, B_3 अयोजयन्, B_4 D_3 अयोधयन् (for अयोजयत्) — In $Ś_2$, 110[cd] is lost on a damaged fol — [c]) K_4 B_4 D_2 T_2 M_2 तथा (for यथा) K_3 T_3 G वा, B_3 स, (for च) B_2 विद्विषतां (for च द्वि°) K_1 हतो (for हन्ता) — [d]) T_1 हते युद्धे; T_3 G M हतो युद्धे (for रणे शान्तस्)

Colophon — *Adhy name* Dn_1 धृतराष्ट्रवाक्य; $T_{1\,2}$ M_1 धृतराष्ट्रप्रश्न, G_1 धृतराष्ट्रस्य जल्पनं, G_3 धृतराष्ट्रजल्पनं — *Adhy no* (figures, words or both) $Ś_2$ $B_{1\,2\,5}$ Da_1 $D_{1.6\,8}$ 9, D_4 10, $T_{1\,3}$ G M 6, T_2 8

6

☞ In $Ś_2$, st 1–6 are lost on a damaged fol The variants are noted wherever legible

1 Before the ref., G_2 ins श्रीकृष्णाय नम — [a]) T_3 $G_{2\,3}$ तस्मिन्, Ca द्रोणे (as in text) — [c]) M_4 कृपे च (for कृते च) B_4 कृपे चामोघसंकल्पे

2 [a]) $Ś_1$ K_2 द्रवमाने, B_1 M_1 °माणं, Dn_1 $D_{6\,8}$ $T_{1.2}$ $G_{2\,3}$ M_{2-4} °माणां, D_5 द्रावमाणे; T_3 विद्रावयन्, G_1 त्रासयित्वा (for द्रवमाणे) G_1 महाराजा, G_2 तदा दृष्ट्वा (for महाराज) — [b]) T_3 पौरवाणां (for कौरवाणां) V_1 B_1 Dn_1 $D_{2\,6\,8}$ S अनीकिनीं, B_{2-5} Da_1 $D_{1.3-5\,7}$ बलार्णवे (for बले तथा) K_3 तदा (for तथा) — [c]) K_1 T_1 G_1 व्यूह (for व्यूह्य) B_3 पार्था, D_6 T_1 G_1 पार्थं (for पार्थ)

व्यूह्य पार्थः स्वकं सैन्यमतिष्ठद्भ्रातृभिः सह ॥ २
तमवस्थितमाज्ञाय पुत्रस्ते भरतर्षभ ।
द्रवच्च स्वबलं दृष्ट्वा पौरुषेण न्यवारयत् ॥ ३
स्वमनीकमवस्थाप्य बाहुवीर्ये व्यवस्थितः ।
युद्ध्वा च सुचिरं कालं पाण्डवैः सह भारत ॥ ४
लब्धलक्षैः परैर्हृष्टैर्व्यायच्छद्भिश्चिरं तदा ।
संध्याकालं समासाद्य प्रत्याहारमकारयत् ॥ ५
कृत्वावहारं सैन्यानां प्रविश्य शिबिरं स्वकम् ।
कुरवोऽऽत्महितं मन्त्रं मन्त्रयांचक्रिरे तदा ॥ ६
पर्यङ्केषु पराध्यर्येषु स्पर्ध्यास्तरणवत्सु च ।
वरासनेषूपविष्टाः सुखशय्यास्विवामराः ॥ ७
ततो दुर्योधनो राजा साम्ना परमवल्गुना ।
तानाभाष्य महेष्वासान्प्राप्तकालमभाषत ॥ ८
मतिं मतिमतां श्रेष्ठाः सर्वे प्रब्रूत माचिरम् ।
एवं गते तु यत्कार्यं भवेत्कार्यकरं नृपाः ॥ ९
एवमुक्ते नरेन्द्रेण नरसिंहा युयुत्सवः ।

D8 स्वयं, G8 सुखं (for स्वक) — ^{d}) B8 अतिष्ठन् (for अतिष्ठद्) Da1 D8.4 7 वृत (for सह)

3 ^{b}) Dn1 भरतर्षभ — After 3^{ab}, G2 reads (for the first time) 5, repeating it in its proper place — ^{c}) B2-4 Da1 D1.3-5 7 विद्रुतं, B5 प्रद्रुतं (for द्रवच्च) Ś1 K2 स्वं बलं, D8 तद्बलं (for स्वबल) Dn1 S द्रवमाणं बलं दृष्ट्वा — ^{d}) K3 व्यधारयत्, K4 निवारयत् (for न्यवारयत्).

4 ^{b}) K3 बाहुवीर्यव्यवस्थित, V1 B1.2 Da1 D6 T G1.2 M °वीर्यमुपाश्रित, B3 °वीर्यसमाश्रित, B4 5 D1 3-5 7 G3 °वीर्यमपाश्रित, Dn1 D2 8 °वीर्यमवस्थित — ^{c}) Dn1 D6 युद्धाय, D1 युधा च, S संयुध्य (for युद्ध्वा च) K4 स चिर (for सुचिरं) — ^{d}) B5 भारत (for भारत)

5 G2 reads 5 (for the first time) after 3^{ab} — ^{a}) K3 4 लब्धलक्ष्यै, (for लब्धलक्षै). K3 हर्षै, B2 हस्तै (for हृष्टै) — ^{b}) K3 ध्यायच्छद्भिश्च, D8 व्ययच्छ°, G2 (both times) दारयद्भिश्च, M1 (sup lin as in text) व्यायच्छती, Cc व्यायच्छद्भिश्च (as in text) B3 शरास् (for चिर) B8 T G2 (both times) M तथा (for तदा) — ^{c}) M2-4 समास्थाय (for समासाद्य) — ^{d}) B1 प्रत्यहारम् (for प्रत्याहारम्) — After 5, S ins

62* निवेश्य च बलं घोरं क्षुत्पिपासाभयैर्युतम् ।
श्रमेण महता युक्तं तथा द्रोणवधेन च ।
दीनरूपा रणे कृत्वा कर्म घोरा च शर्वरीम् ।
निवेशं प्राप्य सा सेना विश्रम्य मुदिताभवत् ।

[(L 1) M2-4 न्यवेशयद्बलं घोरं, Mad ed निवेश्य बलवद्घोर T1 °पिपासाबलैर् — G1 om lines 3-4 — (L 3) T2 दीनरूप, T3 दीनरूपाद् G3 घोर (for घोरां) — (L 4) M1 विश्राम्य]

6 G1 om 6^{ab} — ^{a}) K4 कृत्वावराहं, T G3 कृत्वापहार, G2 कृत्वोपहार (for कृत्वावहार) — ^{b}) T1 प्रवेश्य (for प्रविश्य) G2 3 स्वय (for स्वकम्) — After 6^{ab}, G2 3 repeat lines 1-2 of 62* — ^{c}) K1 कुरवत्सहिता, K3 B1 4 D7 °व: सहितं, K3 °वश्च हितं, V1 B5 Dn1 °व सुहितं, B2 3 D4 °व स्वहित, D2 °वोत्सहित, D3 °वो महितं, G2 °वस्सहिता (for °वोऽऽत्महित) — ^{d}) D5 समायां (for मन्त्रया-) Ś K2 4 तदा, K1 मिथ, Da1 मिथ, D5 मिथा (sic), G1 मिथा (for तदा)

7 K3 om 7 — ^{a}) D6 पर्यङ्क्षेषु (for पर्यङ्केषु) K1.3 पराव्येषु, V1 M4 परार्धेषु, D6 G2 परार्थेषु, T3 G3 परार्ध्येषु, G1 [श्र]पराध्येषु, Ca पराध्येषु (as in text) — ^{b}) K1 स्पर्शास्त°, Dn1 D4 स्पर्द्धास्त°, D2 सर्वास्त°, D3 पर्यास्त°, S वरास्त°, Ca c स्पर्ध्यास्त° (as in text) — ^{c}) V1 वराहनेषूपविष्टा, Dn1 वरासनेष्वप°, D6 वरासने सु° — ^{d}) K1 सुखशय्यां विवाशना (sic), K4 °य्यासु वामरा, Dn1 सुख शय्यास्विवा°, D6 सुखशय्यासु भारत; D3 °स्यास्थिता नरा — For 7^{cd}, S subst

63* उपविष्टेषु तेष्वेवं राजपुत्रेषु भारत ।
[T3 G1 3 M तेष्वेव]

8 ^{a}) K3 V1 B1 Dn1 D2 6 8 S तत्र (for ततो) — ^{b}) M1 परमफल्गुना, Ca °वल्गुना (as in text) Cc cites वल्गुना — ^{c}) K3 ततो भाष्य, D6 ताननाय (for तानाभाष्य) G2 महेष्वास — ^{d}) B4 अमन्यत (for अभाषत)

9 Before 9, V1 B1.5 Da1 D1 2 5 6 ins दुर्योधन उवाच — ^{a}) Ś1 (before corr as in text) K2 4 V1 B Da1 D1-7 मत (for मतिं) B2 मतिमतां, Dn1 मतिमता (for मतिमता) G2 मतिमग्रमता श्रेष्ठा; G1 इति मन्त्रिमतश्रेष्ठा — ^{b}) Dn1 सर्वं (for सर्वे) — ^{c}) Da1 D1 5 गते च; D2 6 8 गतेषु, T3 G1.3 M2 4 गतेन (for गते तु) B (except B1) Da1 D1.3-5 7 किं कार्यं (for यत्कार्यं) — ^{d}) B1 2 4 5 Da1 D1 3-5 7 किं च, B3 किं या (for भवेत्) K4 B Da1 Dn1 D1 3-5 T G M1 2 4 कार्यवर; V1 कार्यपर; D2 कार्यगतिं, M3 कार्यांतर, Cc कार्यकर (as in text) K3 नृप (for नृपा)

चक्रुर्नानाविधाश्चेष्टाः सिंहासनगतास्तदा ॥ १०
तेषां निशम्येङ्गितानि युद्धे प्राणाञ्जुहूषताम् ।
समुद्वीक्ष्य मुखं राज्ञो बालार्कसमवर्चसः ।
आचार्यपुत्रो मेधावी वाक्यज्ञो वाक्यमाददे ॥ ११
रागो योगस्तथा दाक्ष्यं नयश्चेत्यर्थसाधकाः ।
उपायाः पण्डितैः प्रोक्ताः सर्वे दैवसमाश्रिताः ॥१२
लोकप्रवीरा येऽस्माकं देवकल्पा महारथाः ।
नीतिमन्तस्तथा युक्ता दक्षा रक्ताश्च ते हताः ॥ १३
न त्वेव कार्यं नैराश्यमस्माभिर्विजयं प्रति ।
सुनीतैरिह सर्वार्थैर्दैवमप्यनुलोम्यते ॥ १४
ते वयं प्रवरं नृणां सर्वैर्गुणगणैर्युतम् ।
कर्णं सेनापतिं कृत्वा प्रमथिष्यामहे रिपून् ॥ १५

---

10 Before 10, K4 V1 B D (except D8) M1 ins सजय उवाच — a) K1 एवमुक्तं, K8 T G M8 4 °मुक्ता, M1 2 °मुक्त्वा (for एवमुक्ते) — b) K1 ययुत्सव° — c) D6 चक्रुर् (for चक्रुर्) T1 G1.2 M1 नानाविधां (for °विधाश्) K2 चेष्टा, B2 श्रेष्ठा, T1 G1 2 श्रेष्ठां, T8 G8 M1 चेष्टां, Ca c चेष्टा° (as in text) — d) Ś1 सिंहासनगदास्, K8 स्वनगतास्, B2 D6 सिं(D5 सि)हावनगता, Da1 सिंहा वनगतास्, D1 सिंहोवनगता, G2 सिंहनादगतांस् (for सिंहासनगतास्) K4 कथं, B2 D1.5 यथा, B4 T8 G1 8 तथा (for तदा)

11 a) K8 तेषां निशाम्येहितानि, B1 तेषां निशाम्यें-गितानि; T1.8 G M1 2 4 इंगितानि निशाम्येषा (G1 2 °म्यैनं), T2 M8 इगितज्ञो निशम्यै(M8 °शम्ये)षा — b) S transp युद्धे and प्राणान् Ś1 K2 जुहूषतं; T1 जहीर्षतां, T2 G2 जिहीर्षता; M1 जुहूतता (sic) (for जुहूषताम्) — c) K8 D1.5 समुदीक्ष्य (for समुद्वीक्ष्य) Dn1 G1 राज्ञां (for राज्ञो) — d) Ś2 K4 B2 5 D8 T2 M1.8 4 °वर्चसं, V1 B1 T8 G2 8 तेजस°, Dn1 °वर्चसा, D2–4.6 7 G1 तेजसं — f) D8 om वाक्यज्ञो Ś1 K2 आदधे, Ś2 B1 D2 अब्रवीत्, K4 अदधे (sic) (for आददे) T G1.2 M वाक्यमर्थव(T2 °वि)दाददे (G1 °धे), G8 वाक्यमर्थं समाददे

12 a) Ś2 राग-, D4 प्रीति-, G1 त्यागो, G2 नागो, Ca रागो (as in text) K4 G8 तदा (for तथा) G1 दाक्ष्यो; G2 दक्षेर्, Ca दाक्ष्यं (as in text) — b) K8 नयश्चेत्यर्थसायका°; K4 नयश्चेत्युक्तसाधका, Da1 नयश्चेत्यर्थं साधक°; D1 5 नयश्चत्यर्थसाधका°; T1 8 G8 यदाश्चेत्य°, G2 °श्चायश्चेत्य° Ca cites नय° (as in text) — c) K1 उपाय° (for उपाया°) D5 पांडितै°; T1 G8 पांडवै (for पण्डितै°) — d) Ś2 सर्वे, K1 8 B1.5 D5 ते च, V1 B2–4 Da1 Dn1 D1–5 7 S ते तु, D8 तेपि (for सर्वे) Ś1 K2 4 देवसमाश्रिता; K8 B2 4 5 D दैवमुपाश्रिता, B8 दैवमपा°, S दैवं समाश्रिता (for दैवसमाश्रिता)

13 a) K8 B8 लोके प्रवीरा, Da1 D1 5 लोकेषु वीरा (for लोकप्रवीरा) — c) V1 नीतिविंतस् (for नीतिमन्तस्) Cc cites युक्ता° — d) B1 दाक्षा (for दक्षा) B8 T2 रक्षाश्च, M2–4 भक्ताश्च (for रक्ताश्च) T8 G2 8 रक्ता दक्षाश्च, G1 रक्तदक्षाश्च (for दक्षा रक्ताश्च) K4 हता (for हता°)

14 a) Ś2 G1 न त्वेव, K8 न न्वेव, D8 न चैव, G8 न न्वेत्य (for न त्वेव) T2 कार्ये (for कार्यं) K1 नैवाच्यम्, D6 नैरास्यम् (for नैराश्यम्) D5 न त्वेव कार्यंनैराश्यं — c) D1 सुनीतौरिह, D5 सुनीतेरिह, D8 सुनीतैरिव (for सुनीतैरिह) D5 सर्वार्थौं, D8 सर्वार्थो (for सर्वार्थैर्) — d) K1 देवेमप्यन-लोस्यते (sic), K8 देवमप्यनुनुलोम्यते (sic), D1 T8 G8 देवमप्यनुलोम्यते; T1 दैवमप्यनुलोमति, T2 °प्यत्र लोक्यते

15 a) K4 Da1 D1 4 5 नृणा (for नृणां) — b) T2 योधगुणैर्, G8 योधगणैर्, M यौधगुणैर् (for गुणगणैर्). Da1 D5 युतां, G8 घृत (for युतम्) — After 15ab, K4 V1 B D (except D8) ins

64* कर्णमेवाभिषेक्ष्याम सैनापत्येन भारत ।
[K4 B1 °षेक्षाम° K4 V1 Dn1 D4 8 सेनापत्येन]

On the other hand, after 15ab, G1 repeats 8 5, 89–105 in parenthesis (cf v 1 8 5 89) — c) D5 कर्णे- (for कर्णं) G8 सोमपतिं (for सेनापतिं) — d) D2 प्रमजिष्यामहे, T8 G2 प्रमथिष्याम ते (for प्रमथिष्यामहे) — After 15, K8 4 V1 B D S ins

65* एष ह्यतिबल शूर कृतास्त्रो युद्धदुर्मद ।
वैवस्वत इवासह्य शक्तो जेतुं रणे रिपून् ।

[(L 1) V1 D4 6 एषो D2 एषोप्रति , G1 एषो ब्यति°, G8 स पश्यति बल° (for एष ह्यतिबल°) K4 °दुर्मद, D5 °दुर्मदा.. — (L 2) D8 वेवस्वत Da1 D1 5 G2 शक्यो (D1 °क्ये) K8 4 V1 D6 8 सोढ्ढ, (for जेतु)]

K4 V1 B D (except D2 6) S cont.

66* एतदाचार्यतनयाच्छ्रुत्वा राजंस्तवात्मज ।
[B2 °पुत्रस्तु (for °तनयात्) Dn1 T2 वाक्य, T1.8 राजा (for राजस्)]

Dn1 cont S subst. for 16ab

67* दुर्योधनो महाराज प्रियं प्रीतमनास्तदा ।
[G8 महाराजः Dn1 पिय, T1 G1 2 M भृश (for प्रिय) T8 G8 तथा (for तदा)]

ततो दुर्योधनः प्रीतः प्रियं श्रुत्वा वचस्तदा ।
प्रीतिसंस्कारसंयुक्तं तथ्यमात्महितं शुभम् ॥ १६
स्वं मनः समवस्थाप्य बाहुवीर्यमुपाश्रितः ।
दुर्योधनो महाराज राधेयमिदमब्रवीत् ॥ १७
कर्ण जानामि ते वीर्यं सौहृदं च परं मयि ।
तथापि त्वां महाबाहो प्रवक्ष्यामि हितं वचः ॥ १८
श्रुत्वा यथेष्टं च कुरु वीर यत्तव रोचते ।
भवान्प्राज्ञतमो नित्यं मम चैव परा गतिः ॥ १९
भीष्मद्रोणावतिरथौ हतौ सेनापती मम ।
सेनापतिर्भवानस्तु ताभ्यां द्रविणवत्तरः ॥ २०
वृद्धौ च तौ महेष्वासौ सापेक्षौ च धनंजये ।
मानितौ च मया वीरौ राधेय वचनात्तव ॥ २१
पितामहत्वं संप्रेक्ष्य पाण्डुपुत्रा महारणे ।
रक्षितास्तात भीष्मेण दिवसानि दशैव ह ॥ २२
न्यस्तशस्त्रे च भवति हतो भीष्मः पितामहः ।
शिखण्डिनं पुरस्कृत्य फल्गुनेन महाहवे ॥ २३

Dn_1 S cont. K_4 V_1 B Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$ ins after 66*.

68* आशां बहुमतीं चक्रे कर्णं प्रति स वै तदा ।
हते भीष्मे च द्रोणे च कर्णो जेष्यति पाण्डवान् ।
तामाशां हृदये कृत्वा समाश्वस्य च भारत ।

[(L 1) B_1 सुमहतीं, B_2 बहुमतां, B_3 वसुमतीं, Da_1 Dn_1 D_1 T $G_{1.2}$ M_{2-4} बलवतीं, D_7 च महतीं, Co बहुमतीं (as above) Dn_1 कृत्वा (for चक्रे) M_1 आशा बलवताश्चक्रे T $G_{1.2}$ M महाबल (for स वै तदा) Dn_1 जय प्रति महारथ (for the post half) G_3 आशा प्रतिबला वीर्नां चक्रे कर्णे प्रति बल — (L 2) V_1 हते तु भीष्मे, B_1 हते भीष्मे*, B_3 हते च भीष्मे. S हते भीष्मे मृते द्रोणे (for the prior half) T_1 जेतेति (for जेष्यति) — B_2 om line 3. — (L 3) Dn_1 तामसां (for तामाशां) S तामेवमाशां हृदये (for the prior half) K_4 D_3 समाश्वास्य, S कृत्वाश्वास्य (T_2 M °श्वस्य; $G_{1.2}$ °न्वास्य, G_3 °वास्य) (for समाश्वस्य) B_2 भारत]

16 D_3 om. 16^a, S subst 67* for 16^{ab} — ^{a}) D_1 दुर्योधनोप्रीत° K_3 प्रातः (for प्रीत°) — ^{b}) $B_{1\ 2\ 4\ 5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1,3-5\ 7}$ श्रुत्वास्य (B_5 °त्वा च) तद्वच°, B_3 श्रुत्वास्य तत्त्वत° (for श्रुत्वा वचस्तदा) — S transp 16^{cd} and 17^{ab} — ^{c}) K_3 V_1 B D प्रीतिसत्कारसंयुक्तं (D_7 °क्त°), T $G_{1\ 3}$ M प्रिय(G_3 °य°)सत्कारसंयुक्तं, G_2 प्रियसत्कारसत्कार — ^{d}) K_3 तथा चात्महित, Dn_1 तथामात्म°, D_6 तथ्यं चात्म° (for तथ्यमात्महित)

17 S transp 16^{cd} and 17^{ab} — ^{a}) K_4 स्वमन°, B_3 स्वबलं, D_4 स्व मन, G_3 स्वजन, M_1 सम्मतं, $M_{2\ 4}$ स्वमतं; M_3 समतं (for स्वं मन°) D_6 समवास्थाप्य, M चाप्यवस्थाप्य, Ca समवस्थाप्य (as in text) T_1 वमतं चाप्यवस्थाप्य, T_2 स्वमनश्च व्यवस्थाप्य, T_3 $G_{1\ 2}$ स्वजन च व्यवस्थाप्य — ^{b}) $Ś_1$ B_3 वाहुवीर्य-, K_3 यहुवीर्यं K_2 $B_{2\ 4}$ Da_1 $D_{1\ 3.5}$ अपाश्रित°, V_1 lacuna, B_1 समन्वित°, G_2 उपाश्रिता° (for उपाश्रित°) D_6 कर्णवीर्यं समाश्रित° — ^{c}) K_1 दुर्योधन- (for दुर्योधनो) K_1 -महाराजो, S युधा श्रेष्ठो (for महाराज).

18 ^{a}) Da_1 वीर्य- (for वीर्यं) — ^{b}) V_1 $B_{1.2}$ Da_1 $D_{2-4.6\ 7}$ T_1 G_3 परमं (for च पर) Da_1 त्वयि (for मयि) — ^{c}) G_3 om अपि K_1 T_1 $M_{1.3\ 4}$ त्वा (for त्वा) — ^{d}) D_3 प्रवक्षामि

19 ^{a}) D_3 क्रतु (sic) (for कुरु) S कुरु वै (for च कुरु) — ^{b}) $Ś_1$ तच (च marg), D_3 तेव- (for तव) — ^{c}) D_3 प्राप्य(marg ध्यै)तमो, T_1 प्राभूत मा (for प्राज्ञतमो) — ^{d}) D_5 चेव (for चैव)

20 ^{a}) Ś $K_{2\ 4}$ ह्यतिरथौ, $K_{1.3}$ B_1 Dn_1 $D_{1\ 6\ 3}$ S (except T_1) स्वतिरथौ (for अतिरथौ). — ^{b}) G_1 सेनापतिर — ^{d}) D_3 द्वाभ्यां (for ताभ्यां) Ś $K_{1\ 4}$ द्रविणमत्तर°, K_2 °मंतर°; V_1 °वित्तर, Ca °वत्तर° (as in text) Co cites द्रविण°

21 ^{a}) T_1 M हि (for च) $B_{3\ 5}$ $D_{2\ 4}$ हतौ (for च तौ) K_1 ते (for तौ) — ^{b}) T_2 सापेक्षे, G_2 साक्षेपौ; M_1 सावेक्ष्यौ (for सापेक्षौ) K_3 द्वौ (for च) — ^{c}) K_1 T_2 मानिनौ, B_3 नामितौ, G_1 मानीतौ; G_2 मारितौ, G_3 माननौ (for मानितौ) K_3 B_3 D_3 T_1 महा- (for मया) K_4 V_1 D_6 M_{2-4} वीर (for वीरौ) — ^{d}) K_1 (before corr) राधेये D_2 वचनादपि (for वचनात्तव)

22 ^{a}) D_6 पितामहेन संरक्ष्य — ^{b}) K_3 पांडुपुत्रान् (for पाण्डुपुत्रा) B_3 Da_1 $D_{1\ 5}$ M_1 महारथा (for °रणे) — ^{c}) D_6 तानि (for तात) — ^{d}) B_3 दिवसास्तु, D_3 दिवसास्तु (for दिवसानि) $Ś_2$ K_4 V_1 B_1 Dn_1 $D_{1\ 6}$ हि; K_2 B_{2-5} Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7\ 8}$ S तु (for ह)

23 For the event of Śastranyāsa by Karṇa, cf 5 165 27. — ^{a}) V_1 (m as in text) $T_{2\ 3}$ G तु (for च) D_3 भगवति (for च भवति) Ca c c te भवति (as in text) Dn_1 न्यस्तशस्त्रश्च समरे — ^{b}) V_1 प्रतापवान् (for पितामह°) — ^{c}) K_1 शिखंडिना, D_1 शिखजिन (for शिखण्डिन) Dn_1 पुराकृत्य (for पुरस्कृत्य) — ^{d}) $K_{2\ 4}$ V_1 B D फाल्गुनेन (for फल्गुनेन) T G M_1 महारणे (for महाहवे)

हते तस्मिन्महाभागे शरतल्पगते तदा ।
त्वयोक्ते पुरुषव्याघ्र द्रोणो ह्यासीत्पुरःसरः ॥ २४
तेनापि रक्षिताः पार्थाः शिष्यत्वादिह संयुगे ।
स चापि निहतो वृद्धो धृष्टद्युम्नेन सत्वरम् ॥ २५
निहताभ्यां प्रधानाभ्यां ताभ्याममितविक्रम ।
त्वत्समं समरे योधं नान्यं पश्यामि चिन्तयन् ॥२६
भवानेव तु नः शक्तो विजयाय न संशयः ।
पूर्वं मध्ये च पश्चाच्च तवैव विदितं हि तत् ॥ २७
स भवान्धुर्यवत्संख्ये धुरमुद्वोढुमर्हसि ।
अभिषेचय सेनान्ये स्वयमात्मानमात्मना ॥ २८
देवतानां यथा स्कन्दः सेनानीः प्रभुरव्ययः ।
तथा भवानिमां सेनां धार्तराष्ट्रीं बिभर्तु मे ।
जहि शत्रुगणान्सर्वान्महेन्द्र इव दानवान् ॥ २९
अवस्थितं रणे ज्ञात्वा पाण्डवास्त्वां महारथम् ।
द्रविष्यन्ति सपाञ्चाला विष्णुं दृष्ट्वेव दानवाः ।
तस्मात्त्वं पुरुषव्याघ्र प्रकर्षेथा महाचमूम् ॥ ३०
भवत्यवस्थिते यत्ते पाण्डवा गतचेतसः ।
भविष्यन्ति सहामात्याः पाञ्चालैः सृञ्जयैः सह ॥३१

---

24 a) V1 B (except B1) Da1 D1.3–5.7 S महेष्वासे (Da1 °स) — b) Ś1 V1 B D तथा, S पुन (for तदा) — c) For the event, cf B 7 5 17 V1 B1 त्वयोक्तः; S त्वयोक्त (for त्वयोक्ते) B4 पुरुषव्याघ्रे, Dn1 पुरुषव्याघ्र, T2.3 G M1 पुरुषव्याघ्रो — d) D1 द्रोण (for द्रोणो) In Ś1, the portion from ह्या up to सर is lost on a damaged fol. V1 D2.6 [ऽ]प्यासीत्, Co [ऽ]स्यासीत् (for ह्यासीत्) D6 द्रोणे ह्योह्यासीपुरस्सार (sic), G2 ह्यासीद्द्रोणपुरस्सर

25 a) D8 रक्षित पार्थं (for रक्षिता पार्थाः) — b) Ś1 इव संयुगे; B (except B1) Da1 D1.3–5.7 इति मे मति — c) G2.3 तथापि (for स चापि) K4 D2.6.7 T2 G2.3 युद्धे (for वृद्धो) — d) B1.3 M2–4 संयुगे, D3 T1.3 M1 सत्वर, G2 सत्वत (for सत्वरम्)

26 In Ś1, the portion from st 26 up to 30 is mostly lost on a damaged fol The variants are noted wherever legible — a) V1 B1 D2.6 प्रवीराभ्या (for प्रधानाभ्यां) — b) K1.4 B4 D8 (before corr) अमितविक्रम, K3 B1 D6 °विक्रमं, T1 G2.3 M1 अतुलविक्रम, T2.3 G1 अतुलविक्रमं, M2–4 अतुलविक्रम (for अमितविक्रम) — c) B1 तत्समं (for त्वत्समं) T2 योद्धुं; M3.4 यौधं (for योधं) — d) Ś1 चिंतयद्, D4 चिंतय (for चिन्तयन्)

27 a) B3.5 Da1 D1.5 भवानेवाद्य (for भवानेव तु) T3 G च (for तु) — c) K1 पूर्वं मध्य च, K3.4 पूर्वंमध्ये च, D2 युद्धमध्ये च, T2.3 G M1 पूर्वं मध्ये तु D2.6 पाचाली (for पश्चाच्च) — d) Ś1 तच वै, K4 V1 B D (except Dn1) T1.2 M तथैव (T1 °च) (for तवैव) K3.6 V1 B (except B3) D (except Dn1) T1 M विहित (for विदित) K3 V1 B3–5 Dn1 D2–8 T1.2 M हित, B1 हत, Da1 D1 हि ते (for हि तत्) T3 G विहित च त्वकं हित

28 a) K4 धुर्जवत्, Dn1 D2 सूर्यवत् (for धुर्यवत्) G2 M संखे — b) D2 धुरास् K1 B D (except Dn1) S (except T3) मर्हति (for अर्हसि) — c) Ś1 K2 D1.3.4.5 सैनान्ये, D6 Cop राधेय, Ca o सेनान्ये (as in text)

29 b) Ś1 V1 Dn1 D2.3.8 G1.3 M1 सेनानी, T1 सेनानि, T2 सेनानि — c) K4 इमा शेना (for इमा सेनां) — d) K1 धातुराष्ट्री, K3 D4 धार्तराष्ट्रा, D6 धार्तराष्ट्रा G2 बिभष्व, G3 बिभर्ति, Ca बिभर्तु (as in text) B (except B1) Da1 D1.3.4.7.8 S वै (for मे) — e) D8 शतृगणान् (for शत्रुगणान्) K4 सख्ये (for सर्वान्) — f) B (except B1) Da1 Dn1 D1.3–5.7.8 S transp इव and दानवान्

30 a) K4 अवस्थिर, Dn1 अवस्थित- (for अवस्थित) Ś1 K2 V1 B D (except D8) T2 दृष्ट्वा (for ज्ञात्वा) — b) K1 त्वा (for त्वां) Ś1 K4 V1 B D S महारथा (K4 °था) (for महारथम्) — D1 T1 om 30c–31b — c) K3 D4.7 च (for स) K1 श्रावयिष्यसि पाचाला, B3 भविष्यंति निरुत्साहा, T3 G विद्रविष्यति पांचाला — d) K1 T2.3 दृष्ट्वैव K4 दानवा — e) T2 अस्माक (for तस्मात्त्व) — f) K1 प्रकर्षैस्त्व, K3 B1.2.4.5 Da1 D2–7 प्रकर्षेतां, V1 प्रकर्षेतां, B3 प्रहृष्यैता, D8 प्रकर्षेमां, G1.2 प्रहर्षेथा, M1 प्रकर्षथा, Co प्रकर्षेथा (as in text) M4 महाचमू

31 D1 T1 om 31ab (cf. v 1 30) — a) K4 भवति वस्थितें, B3 भवनवस्थिते (sic) (for भवत्यवस्थिते) T2 ह्येते (for यत्ते) — b) K1.3 V1 B Da1 Dn1 D2–7 T2.3 G1.2 M मंदचेतस, G3 मदतेजस (for गतचेतस) D8 पाडवानामचेतस — c) V1 B Da1 Dn1 D2–7 T1 व्रविष्यति; D1 अद्रिष्यंति (for भविष्यन्ति). K1 महामत्या; Dn1 G2 महामात्या (for सहामात्या) — d) Ś1 K1.3 B3 Da1 Dn1 D1.5.8 पाचाला (for पाञ्चालैः)

यथा ह्यभ्युदितः सूर्यः प्रतपन्स्वेन तेजसा ।
व्यपोहति तमस्तीव्रं तथा शत्रून्व्यपोह नः ॥ ३२

कर्ण उवाच ।
उक्तमेतन्मया पूर्वं गान्धारे तव संनिधौ ।
जेष्यामि पाण्डवान्राजन्सपुत्रान्सजनार्दनान् ॥ ३३
सेनापतिर्भविष्यामि तवाहं नात्र संशयः ।
स्थिरो भव महाराज जितान्विद्धि च पाण्डवान् ॥३४

संजय उवाच ।
एवमुक्तो महातेजास्ततो दुर्योधनो नृपः ।
उत्तस्थौ राजभिः सार्धं देवैरिव शतक्रतुः ।
सेनापत्येन सत्कर्तुं कर्णं स्कन्दमिवामराः ॥ ३५
ततोऽभिषिषिचुस्तूर्णं विधिदृष्टेन कर्मणा ।
दुर्योधनमुखा राजन्राजानो विजयैषिणः ।
शातकौम्भमयैः कुम्भैर्माहेयैश्चाभिमन्त्रितैः ॥ ३६

V1 D2 पांचालाश्च ससृंजया (D2 °या), B1 D6 सपांचालाः ससृंजया, B2 4.5 D8 4 7 पाचाला सृंजयाश्च ह (B5 हि), S पाचालाश्च सकेकया

32 [a]) K4 सूर्ये (for सूर्यः) — [b]) K1 प्रतापां, K4 V1 प्रपतन्, D4 6 प्रतपत् (for प्रतपन्) — [c]) G2 व्यपोहत्तिमिरं तीव्रं Ca cites व्यपोहयति, Cc व्यपोहति (as in text). — [d]) V1 D6 शत्रुं (for शत्रून्) K8 व्यपोहति; V1 B1 D2 6.8 T G1 8 M2–4 व्यपोहय, B3–5 Da1 D1.3–6 7 प्रतापय, Dn1 व्यपोह मे, G2 व्यपेतय (sic), M1 विनाशय: (for व्यपोह नः) — After 32, Ś K V1 B Da1 D1–8 (D2 om line 3) ins.:

69* संजय उवाच ।
आशा बलवती राजन्पुत्रस्य तव याभवत् ।
हते भीष्मे च द्रोणे च कर्णो जेष्यति पाण्डवान् ।
तामाशां हृदये कृत्वा कर्णमेवं तदाब्रवीत् ।
सूतपुत्र न ते पार्थः स्थित्वाग्रे संयुयुत्सति ।

[K4 कर्ण उवाच — (L 1) D8 4 7 सामवद् (for याभवत्) Ś K V1 B1 D2 6 8 पुत्राणां तेभवत्तदा; B2 पुत्राणामभवत्तदा, B3 तव पुत्रस्य याभवत् (for the post. half) — (L. 2) Ś K B1.5 हते भीष्मे तथा (B1 5 हते) द्रोणे, V1 D2.6 8 हते द्रोणे तथा (V1 हते) भीष्मे, B3 हते च भीष्मे द्रोणे च (for the prior half) D5 कर्णे (for कर्णो) K1 जष्येति, K3 जयति (for जेष्यति) — (L 3) Om in D2 K3 एव (for एवं) — (L 4) K3 गते (for न ते) D2 सूतपुत्रे हते पार्थे, D6 सूतपुत्रो हि ते पुत्र (for the prior half) D1 स्थिताग्रे, D4 (m as above) कृत्वाग्रे. V1 D3.4 8 स (for सं-) Ś K1.2 स्थित्वाग्रे न (Ś1 K2 °ग्रेण) युयुत्सति, K3 D2 6 Ca प(D6 पु)राभस्य युयुत्स(K3 °त्स्य)ति (for the posterior half)]

On the other hand, Dn1 S ins after 32

70* संजय उवाच ।
एवमुक्तस्तु राधेयो राज्ञा दुर्योधनेन ह ।
राज्ञा मध्ये महाबाहुः प्रीतात्मा स महाबलः ।
हर्षयन्नब्रवीत्कर्णो दुर्योधनमिदं वचः ।

[G2 om the ref — (L. 1) Dn1 हि, T1 2 G2 8 M च (for ह) — (L 2) Dn1 महारथा (for महाबलः)]

33 Dn1 S om the ref — [a]) K3 उक्तमे च मया (sic), G2 उक्तमेव त्वया (for उक्तमेतन्मया) — [b]) D3 येष्यामि (for जेष्यामि) B Da1 Dn1 D1–5.7 G2 सर्वान् (for राजन्) — [d]) D8 सगणान् (for सपुत्रान्) D5 सहपांडवान् (for सजनार्दनान्)

34 [b]) K1 तथाह (for तवाहं) — [d]) K1 जितान् (for जितान्) D1 om च D8 T2 विजितान्विद्धि पांडवान्. — After 34, K4 ins

71* समं ज्वरद्रो[जरद्रो]णमहं महाहवे
ब्रवीमि सर्वे कुरवो निबोधत ।
न वा मदन्यः प्रसहेद्रणेऽर्जुनं
क्रमागतं मृत्युमिवोत्तमास्त्रतात् ।

35 Ś K1–3 T1.2 M om. the ref. — [a]) Ś K4 B (except B1) Da1 D1–7 महाराज; K1 महाराजस्; K2 मधूराज (for महातेजास्) — [b]) T2 तदा, G2 तथा (for ततो) T3 नृप. B3 राजा दुर्योधनस्ततः — [d]) Dn1 दैवैरिव — [e]) B (except B1) Da1 D3–5.7 सैनापत्येन, D2 शेनापत्येन (for सेनापत्येन) K3 सत्कर्तुः T3 G1.2 त कर्तु (for सत्कर्तुं) — [f]) K3 कर्णे (for कर्णं). K1 स्कंधम् (for स्कन्दम्)

36 [a]) Dn1 [ऽ]भिषिच, T2 [ऽ]भिसिषिचु (for ऽभिषिषिचुस्) K1 3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 S कर्णं (for तूर्णं) D6 ततोभिषिंचु कर्णं ते — [c]) B3 सुयोधन (for दुर्योधन°) Ś2 दुर्योधन महाराजन् — [d]) D5 °षिणः D3 (m as in text) विषयैषिण, G2 विजिगीषव, विजिगीषिण. (for विजयैषिण). — [e]) K3 शतकौंभमयैः, V1 B D (except Dn1) S (except M2) Ca शातकुंभ (for शातकौम्भ°) — [f]) V1 B3–5 D3.5 7 मन्त्रैश्चैवाभि(V1 °नु) मंत्रितैः, B1 माहेयैरभि°, B2 महोजैश्चाभि°, Da1 महेयैश्चाभि°; Dn1 राजतैश्चाभि°, D1 महार्थैश्चाभि°, D6 महार्हैश्चाभि°, D8 मृन्मयैश्चाभि°, T1 3 G2 3 ब्राह्मणैश्चाभि°, T2 ब्रह्मणैश्चाभि°; G1 माहेयैश्चापि मंत्रितैः, M1 (sup lin. as in text) ब्राह्मणैरभि°. Cc cites मन्त्रैः

तोयपूर्णैर्विषाणैश्च द्वीपिखड्गमहर्षभैः ।
मणिमुक्तामयैश्चान्यैः पुण्यगन्धैस्तथौषधैः ॥ ३७
औदुम्बरे समासीनमासने क्षौमसंवृतम् ।
शास्त्रदृष्टेन विधिना संभारैश्च सुसंभृतैः ॥ ३८
जय पार्थान्सगोविन्दान्सानुगांस्त्वं महाहवे ।
इति तं बन्दिनः प्राहुर्द्विजाश्च भरतर्षभ ॥ ३९
जहि पार्थान्सपाञ्चालान्राधेय विजयाय नः ।
उद्यन्निव सदा भानुस्तमांस्युग्रैर्गभस्तिभिः ॥ ४०
न ह्यलं त्वद्विसृष्टानां शराणां ते सकेशवाः ।
कृतघ्नाः सूर्यरश्मीनां ज्वलतामिव दर्शने ॥ ४१

---

37 a) K3 B1.3.4 Da1 D3.4.7 तोयपूर्णविषाणैश्च — b) Ś1 K2 द्वीपिखाड्गमहर्षभैः, K1.4 द्वैपखाड्ग(K4 द्वीपखड्ग)महर्षिभिः, K3 M3 द्वैपखड्गमहाप्रभैः (M3 °र्षभैः), V1 द्विपषङ्गिमहर्षभैः, B1 द्वैपखशौण्डहर्षिभिः (sic), B3–5 Dn1 D2–4.6–8 G2.3 Cc द्विपखड्गमहर्षभैः, Da1 D1.5 द्वैपयाड्ग° (Da1 °द्र°); T2 **खड्ग°, T3 M2.4 द्वैपखा- (T3 °ख)ड्ग°, G1 द्वैपखड्ग°, M1 द्वीपखाड्ग° Ca cites द्वैपं, खड्गं and महर्षभ — c) K3 यन्यैः; V1 B2 M2–4 धान्यैः (for चान्यैः) B1.3–5 Da1 D1.3–5.7 G2 मणिमुक्तायु- तैश्चान्यैः, Dn1 °मुक्ताफलैर्धान्यैः, D2 °मुक्ताधरैर्धान्यैः, D6 °मुक्तासनैर्धान्यैः, D8 G1.3 M1 °मुक्तायुतैर्धा(D8 °धै)न्यैः, T1.3 °मुक्तायुधैर्धान्यैः, T2 °मुक्ताधनैर्धान्यैः — d) V1 पुण्यैर्गंधैस्, D6 पुष्पगंधैस् (for पुण्यगन्धैस्) Dn1 D1 तथोषधैः; T1 G2 महौषधैः (for तथौषधैः)

38 a) K3 अहवर- (sic), B4 औद्धुंबरे, D1.5 ऊदुंबरे; D4 औदुंबरे, D8 औदंबरे (for औदुम्बरे) Ca cites औदुंबर, Cc °र Ś1 K2.3 V1 B D (except Dn1) सुखासीनम्; T2 (*also as in text*) सदासीनम् (for समासीनम्) K1 औदुंबरेण समासीनम् (hypermetric) — b) D8 आतते (for आसने) K1 क्षौमसमंवृतं (sic), K3.4 B D5 क्षौमसंवृते, V1 damaged (for क्षौमसंवृतम्) — d) K3 ससभ्रतैः, B1 Dn1 सुसंवृतैः (for सुसंभृतैः) D2.6 सभारैश्चापि संवृतैः — After 38, N T G ins

72* ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्यास्तथा शूद्राश्च संमताः ।
तुष्टुवुस्तं महात्मानमभिषिक्तं वरासने ।
ततोऽभिषिक्तो राजेन्द्र निष्कैर्गोभिर्धनेन च ।
वाचयामास विप्राग्र्यान्राधेयः परवीरहा ।

[(L. 1) K1 ब्रह्मणा, K4 D1 T2 G2 ब्राह्मणा (T2 °ण-) K3 D5 संमता (D5 °त), V1 B2 D2.6 संगताः, D8 वैष्णवाः (for संमताः) — (L. 2) D6 अपिषिक्त (for अभिषिक्त) Ś K2.4 महासने (for वरासने) — (L. 3) V1 [ऽ]भिषिक्ते, Dn1 °षिक्तौ, T3 G2.3 °षिक्त (for °षिक्तो) Ś K1.2.4 D8 T2 transp निष्कै and गोभि B1 निस्कैर्, Da1 निष्वैर् Ca c cite निष्कै and Cc धनेन (as above) — After line 3, T1 ins.

73* पूजयामास वस्त्रैश्च विप्रान्वेदविदस्ततः ।

— (L. 4) G2.3 यो(G3 या)जयामास, Ca वाचयामास (as above) T G2.3 विप्रैश्च, G1 विप्रांश्च (for विप्राग्र्यान्) D5 रागाधेय (sic) K1 पुनर्वीरहा (for परवीरहा) T G1.3 ऋग्भिः (T1 वाग्भिः, T2 ऋत्विक्) स्तोत्रैः समततः, G2 ऋत्विग्भिस्तोमैरस्तथा (for the post. half)]

T (T2 om. line 2) G cont. M ins. after 38

74* स व्यरोचत राधेयः सूतमागधबन्दिभिः ।
स्तूयमानो यथा भानुरुदये ब्रह्मवादिभिः ।
ततः पुण्याहघोषेण वादित्रनिनदेन च ।
जयशब्देन शूराणां तुमुलः सर्वतोऽभवत् ।
जयेत्यूचुर्नृपाः सर्वे राधेयं तत्र संगताः ।

[(L. 1) T1 त्वरोचत T1.3 G1.3 °वदिभिः — (L. 2) T1 स्तूयमानोदयो भानोर् — (L. 4) T1 तुमुल]

39 b) B Da1 D1.3–5.7.8 सानुगांस्तान्, Dn1 सानुगस्त्व, S सानुबधान् (for सानुगांस्त्व) Ś K2.4 महारणे, V1 D2.6 विशां पते; B5 D3.4.7 महामृधे (for महाहवे). — c) B3.5 Da1 D1.5 इति ते, M1 इतीदं (for इति तं) T1 G1.2 वदिनः, T3 मंत्रिणः, M1 बंदिनं (for बन्दिनः) — d) T1 द्विशश्च (for द्विजाश्च) K1 D5 G3 पुरुषर्षभ, K3 B1 पुरुषर्षभा, V1 B2–5 Da1 Dn1 D1–4.6.7 पुरुषर्षभ, M3 भरतर्षभं (for भरतर्षभ)

40 a) T G1.2 M2–4 जय, M1 जयत् (for जहि) D8 सपाश्चालान् (for सपाञ्चालान्) — G2 om. (hapl.) 40b–42a — b) K1 राधये, D4 राधेय K3 D8 च, Ca न (as in text) — c) K1 उद्यन्निव; T1 उद्यन्नेव K3 B3 महा-, T1 M यथा (for सदा) T2.3 G1.3 यथादित्यस् (for सदा भानुस्) T1 M सूर्यस् (for भानुस्) — d) K1 तमाम्रैर्गं*स्तिभिः (sic)

41 G2 om. 41 (cf. v. l. 40) — b) B2.4.5 D3.4.7 वै (for ते) K3 D4 M1 सकेशव, K4 सकेशवा (for सकेशवाः) — In G1, the portion from 41c of this adhy. up to st. 30 of the next adhy. is lost on a missing fol. — c) K3 कृतघ्न; Dn1 उल्का, D7.8 उल्काः, Ca कृतघ्नाः (as in text) — d) Da1 ज्वलतमिव, G3 चलतामिव (for ज्वलतामिव) D6 यशानि (for दर्शने)

न हि पार्थाः सपाञ्चालाः स्थातुं शक्तास्तवाग्रतः ।
आत्तशस्त्रस्य समरे महेन्द्रस्येव दानवाः ॥ ४२
अभिषिक्तस्तु राधेयः प्रभया सोऽमितप्रभः ।
व्यत्यरिच्यत रूपेण दिवाकर इवापरः ॥ ४३
सेनापत्येन राधेयमभिषिच्य सुतस्तव ।
अमन्यत तदात्मानं कृतार्थं कालचोदितः ॥ ४४
कर्णोऽपि राजन्संप्राप्य सेनापत्यमरिंदमः ।
योगमाज्ञापयामास सूर्यस्योदयनं प्रति ॥ ४५
तव पुत्रैर्वृतः कर्णः शुशुभे तत्र भारत ।
देवैरिव यथा स्कन्दः संग्रामे तारकामये ॥ ४६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

---

42 G1 missing (cf. v. l 41) G2 om. 42a (cf. v l 40). — a) B (except B1) Da1 D3–5 7 T G3 M1–3 च (for हि) T1 शक्ता (for पार्थाः) — b) T1 3 G2.3 M transp स्थातुं and शक्ता — c) S (G1 missing) आत्तव- ज्रस्य (for आत्तशस्त्रस्य) — d) T1 महेंद्रस्यैव (for महेन्द्रस्येव) — After 42, S (G1 missing) ins.:

75* संजय उवाच ।

स सत्कृतः स्तूयमानः सुहृद्गणवृतो वृषा ।
कर्णो दुर्योधनं वाक्यमब्रवीत्प्रहसन्प्रियम् ।
दुर्योधनाद्य सगणः पाण्डूनां प्रवरैः सह ।
फल्गुनं सूदयिष्यामि त्वत्प्रियार्थं सबान्धवम् ।
सपर्वतार्णवद्वीपां शाधि गां गतपाण्डवाम् ।
पुत्रपौत्रप्रपौत्रेषु प्रतिष्ठां गमयिष्यसि ।
नासह्यं विद्यते मह्यं त्वत्प्रियार्थमरिंदम ।
सत्यधर्मानुरक्तस्य सिद्धिरात्मवतो यथा ।

[(L 1) T1 नृप, G3 रुषा (for वृषा) — (L. 4) G2 योधयिष्यामि G2 सबांधव — (L. 5) T1 °द्वीपां शाधि मां हतपाण्डवां, G2 °द्वीपानां शाधि तान्गणपांडवा (sic) — (L 6) G3 प्रतिष्ठा च गमिष्यसि (for the post half) — (L 7) T1 2 M3 4 परंतप (for अरिंदम)]

43 G1 missing (cf. v l 41) D2 om 43 Before 43, T M ins संजय उवाच — a) D4 reads from राधेयः up to इवापरः (in d) on marg (sec m) Dn1 तदा कर्णः, D6 स राधेयः — b) T2 तदानीं नितरां बभौ — c) Ś2 K4 D8 T2 व्यतिरिच्यत, K1 वन्यरिश्य (sic), V1 B Da1 Dn1 D1 3 5 7 अत्यरिच्यत, D4 अत्यशोभत, T1 व्यत्यरुच्यत, T3 G2 प्रत्यरिच्यत (for व्यत्यरिच्यत) — d) Ś2 इवापरा (for इवापरः)

44 G1 missing (cf. v l 41) — a) M4 om. (hapl.) the portion from न up to पत्य (in 45b). K1 सैनापश्य (sic), K3 V1 D1.2 6 8 T G3 सेनापत्ये तु; B Da1 D3 5 7 सैनापत्ये तु, D4 (marg.) सैन्यपत्ये तु, G2 सेनापत्ये नु (for सेनापत्येन) — b) K1 अभिषिद्य; D4 अभिषिंच्य, D5 अभिषृच्य (for अभिषिच्य) — c) G2 अमन्यंत (for अमन्यत) K3 स चात्मानं, T1 तथात्मानं; T2 महात्मानं, G2 3 इवात्मानं (for तदात्मानं) — d) K1.3 Dn1 D8 कालमोहितः; Da1 °वोदितः, D2 °नोदितः (for °चोदितः).

45 G1 missing (cf. v l. 41). M4 om. up to पत्य (in 45b) (cf. v. l 44) — a) T1 राज्ञा, T3 G2 3 M (M4 om.) राज्ञः (for राजन्) K3 सप्राप्त (for संप्राप्य) — b) K1 सैनापथ्यम्, K4 सेनापत्तिम्, B1.2 4 5 Da1 D1–5 7 सैनापत्यम् (for सेनापत्यम्) D8 M1 अरिंदम (for अरिंदमः) — d) B1 सूर्यस्योदयनावधि, B2 °दयनादधि; D5 °दयेन प्रति, D6 रूपस्योदयनादधि, D8 सूर्यस्योदयानादिति Ca cites उदयनं (as in text)

46 G1 missing (cf. v l. 41). — a) Dn1 तत्र (for तव) — b) G2 3 तव, M2–4 [ऽ]तीव (for तत्र) — c) Ś2 स्कध (for स्कन्दः) — d) K1 सग्रामे; D1 सग्राम (for संग्रामे). B1 तारकक्षये, G3 तारकामयो, Ca as in text.

Colophon missing in G1 — *Adhy name*: K3 B1–3 Da1 Dn1 D1.3–5 7 T1 2 कर्णाभिषेकः, V1 कर्णप्रधानकं चाभिषेकः, M1 कर्णाभिषेचनं — *Adhy no.* (figures, words or both) Ś2 6 (as in text), B1.2.5 Da1 D5 6 8 10, Dn1 D4 11, T1 3 G2.3 M 7, T2 9. — *Śloka no.* Dn1 59

७

धृतराष्ट्र उवाच ।
सेनापत्यं तु संप्राप्य कर्णो वैकर्तनस्तदा ।
तथोक्तश्च स्वयं राज्ञा स्निग्धं भ्रातृसमं वचः ॥ १
योगमाज्ञाप्य सेनाया आदित्येऽभ्युदिते तदा ।
अकरोत्किं महाप्राज्ञस्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ २
संजय उवाच ।
कर्णस्य मतमाज्ञाय पुत्रस्ते भरतर्षभ ।
योगमाज्ञापयामास नान्दीतूर्यपुरःसरम् ॥ ३
महत्यपररात्रे तु तव पुत्रस्य मारिष ।
योगो योगेति सहसा प्रादुरासीन्महास्वनः ॥ ४
नागानां कल्पमानानां रथानां च वरूथिनाम् ।
संनह्यतां पदातीनां वाजिनां च विशां पते ॥ ५
क्रोशतां चापि योधानां त्वरितानां परस्परम् ।
बभूव तुमुलः शब्दो दिवस्पृक्सुमहांस्तदा ॥ ६
ततः श्वेतपताकेन बालार्काकारवाजिना ।
हेमपृष्ठेन धनुषा हस्तिकक्ष्येण केतुना ॥ ७

7

1 In G1, st 1–30 are missing (cf. v 1 8 6 41^{ab}) Before the ref., G2 ins श्रीकृष्णाय नमः — a) V1 B Da1 D3–5 Ca सैनापत्यं D6 समरे, D8 सप्राप्त°, Ca संप्राप्य (as in text) K1 सैनामन्यत्र संप्राप्य (sic) — K2 om. (hapl.) 1^{c}–2^{b} — c) K4 ततोक्तश्च, V1 तदुक्तस्तु; B1 D8 T2 3 G2 3 तथोक्तस्तु, B4 यथोक्तश्च — d) K4 स्निग्ध ; D8 स्नेग्यं (sic) (for स्निग्धं) K1 स्निग्धभातृसमवचः (sic), S (G1 missing) स्निग्धो भ्रातृसमो (T1 °मा) हि स° (T1 G2 हित°)

2 K2 om 2^{ab} (cf. v 1 1) — a) V1 B1, 2 5 Dn1 D6 7 सैन्यानाम्, B3 Da1 D1–5 सेनानाम् (for सेनाया) — b) K1 आदिते (for आदित्ये) Da1 D5 तथा (for तदा) V1 B1 D6 आदित्या(B1 °त्ये)भ्युदयं प्रति, D1 आदित्यो-भ्युदिते तथा — For 2^{ab}, S (G1 missing) subst

76* हितश्च प्रियकामश्च मम पुत्रस्य नित्यशः ।

— c) S (G1 missing) किमकार्षीन् (T2 अकरोद्यन्) (for अकरोत्किं) K1 महाप्रज्ञस; D8 M1 महाप्राज्ञ — d) M1 संजय°

3 D6 om the ref — a) D8 कर्णस्तु K3 आस्थाय (for आज्ञाय) — b) Ś K1 2 B1. 3–5 Da1 D1 3–5 7 पुत्रास्ते D8 तव पुत्रस्य मारिष — c) B D2–4. 7 आज्ञापयामासुर्, Da1 D1 5 M4 अज्ञापयामासुर् (Da1 °सु, M4 °स) — d) K1 कदीभूर्यपुरःसर (sic), V1 B1, 2 4 5 D3–5 7 T1 2 Cap नदितूर्यपुरःसर (T1 °रा), B3 संदिहर्य°; Da1 नेरीतूर्यं, Dn1 तदा तूर्य°, D1 दनोदीतूर्यं (sic), D2 नंदिरूपं पुरःसर, D6 यदितूर्य°, D3 नादीकूर्य°, T1 तूर्यनाद°, T3 नांदितूर्य°; G2 नानातूर्यं, M1 नांदीतूर्यपुरःसर, Ca यदिभृत्यपुरःसरा Co cites नदितूर्यम्

4 a) D3 om तु B Da1 D1 4 7 8 T3 G3 च (for तु) K4 महत्यपदनादे तु (sic), Dn1 D6 संहत्यापररात्रे तु, D2 महत्यापररात्रेषु; D5 G2 महत्यपरागे च (G2 °रात्रेण) Co cites अपररात्रे वा — b) V1 B D (except D8) S (G1 missing) सैन्यस्य (D6 सैन्यं च) (for पुत्रस्य) K4 मारिष°; Dn1 T2 भारत (for मारिष) — c) Ś2 साहस्रा, Ca सहसा (as in text). K1 योगयोगेति सहा*, K3 योगो योग इति क्षिप्र, S (G1 missing) योगो (G2 योग , M4 योगे) योग इति प्राशु Ca o cite योगो योग — d) Ś2 महान्स्वर°, D2 महात्मन (for °स्वन°)

5 a) V1 B1 Da1 T1 M कल्प्यतां, B2 4 5 Dn1 D2 4 6–8 T3 G3 Co कल्पतां, B3 D5 कल्पातां, D1. 3 T2 G2 कल्पं(D3 T2 °ल्प्य)तां (for नागानां) Ś1 K2 कप्यमानानां; Ś2 illegible, K1. 4 कप°, V1 B D S (G1 missing) नाग(B5 T3 G2 3 राज)मुख्यानां; Co कल्पमानानां (as in text) Ca cites कल्पमानं — b) K3 चराणां (for रथानां) Dn1 च वरूथिनीं, D8 सविरूथिनां — c) K3 सनह्यतां; G2 संनह्यंतां B1 च पत्तीनां; D2 पदा*नां; Bom ed. नराणा च (for पदातीनां) — d) D3 वाजिनांश्च, D8 (before corr) वाजीनां च

6 a) B2 3 D2 4 7 चैव (for चापि) M यौधानां — b) B3 स्वरतां च (for त्वरितानां) — c) Ś2 K3 D3 तुमल°, K4 तुमुल- — d) T1. 2 G2 M2–4 दिविस्पृक्. K1 T1 स महांस् (for सुम°) B1–3 Da1 D1 3–5 7 तत°, T2 तथा (for तदा) Dn1 उदधेरिव गर्जत°, D8 दिवस्पृगिव सर्वत°

7 a) T1 G2 तत- K1 श्वेते पताकेन — b) K1. 4 बलाकाकारवाजिना, K3 V1 B D T G3 M बलाकावर्ण(B5 °वल्गु)वाजिना (D1 °नां, D5 °ना°), G2 बलाकार्णववाजिनौ

तूणेन शरपूर्णेन साङ्गदेन वरूथिना ।
शतघ्नीकिङ्किणीशक्तिशूलतोमरधारिणा ॥ ८
कार्मुकेणोपपन्नेन विमलादित्यवर्चसा ।
रथेनातिपताकेन सूतपुत्रो व्यदृश्यत ॥ ९
धमन्तं वारिजं तात हेमजालविभूषितम् ।
विधुन्वानं महच्चापं कार्तस्वरविभूषितम् ॥ १०
दृष्ट्वा कर्णं महेष्वासं रथस्थं रथिनां वरम् ।
भानुमन्तमिवोद्यन्तं तमो घ्नन्तं सहस्रशः ॥ ११

न भीष्मव्यसनं केचिन्नापि द्रोणस्य मारिष ।
नान्येषां पुरुषव्याघ्र मेनिरे तत्र कौरवाः ॥ १२
ततस्तु त्वरयन्योधाञ्शङ्खशब्देन मारिष ।
कर्णो निष्कासयामास कौरवाणां वरूथिनीम् ॥ १३
व्यूहं व्यूह्य महेष्वासो माकरं शत्रुतापनः ।
प्रत्युद्ययौ तदा कर्णः पाण्डवान्विजिगीषया ॥ १४
मकरस्य तु तुण्डे वै कर्णो राजन्व्यवस्थितः ।
नेत्राभ्यां शकुनिः शूर उलूकश्च महारथः ॥ १५

— ^{c}) K3 हैमपृष्टेन, Dn1 हेमपृष्टेन — ^{d}) K3 V1 B1 D6 8 T3 हस्तिकक्षेण (D8 °न), B2–5 Da1 D1 3–5 7 नागकक्षे(D5 °क्ष्ये)ण, D2 हस्तिकक्षिन. K1 (before corr) केतुना, B2 हेतुना (for केतुना)

8 ^{a}) Ś1 भूपेण (by corr नरेण), K4 तूर्णेन, T1 तूणिना (for तूणेन) K1 भूयोगशरपूर्णेन, K2 नृपेण शतपूर्णेन, V1 B D (except Dn1) T3 G3 M2 तूणीरशतपूर्णेन, G2 तूणीशयस्सपूर्णेन, M1. 3 4 तूणीरशरपूर्णेन — ^{b}) B4 D6 7 (*sup lin*) सगदेन; Dn1 सखङ्गेन, D1 सागदेन, D2 शागदेन, D7 सगनेन, D8 (by corr) सनादेन, T2 3 G2 3 तोमरेण (T2 °णा) (for साङ्गदेन) M2 4 वरूथिनां — T2 om. 8^{cd} — ^{cd}) K3 T1 शतघ्निकिंकिणीशक्तिशूलतोमरवारिणी (T1 °धारिणा), Da1 D1. 5 G2 शतघ्नीकिंकिणीशक्तिशूलतोमरधारिणा (G2 °पाणिना), Dn1 M2 4 शतघ्नीकं(Dn1 °किं)कणीशक्ति°, M1 शतघ्नीककिणीशक्ति शूल°

9 ^{a}) Ś K1. 2 4 D6 कार्मुकेनोपपन्नेन, B Da1 Dn1 D1–5 7 8 S (G1 missing) कार्मुकैरु(D4 °रू)प°. — ^{b}) S K2 4 तुमुलादित्यवर्चसा — ^{c}) K1 रथेनाभिपताकेन, T2 G2 3 °नापतता तेन — ^{d}) K3 व्यदृश्यते, B2 [ऽ]भ्यरोचत, B4. 5 Da1 D1. 3–5 7 [ऽ]भ्यदृश्यत, T2 [ऽ]त्यदृश्यत, M3 [ऽ]प्यदृश्यत (for व्यदृश्यत)

10 ^{a}) K3 V1 B1 3–5 D (except Dn1 D8) T G2 3 M2–4 ध्माप(G2 °म)यन्, B2 धूमतं (for धमन्तं) B2–5 D (except D2 6 8) T1. 2 G2. 3 M2–4 राजन्, T3 शख (for तात). M1 ध्मापययारिजं राजन् (sic). — ^{b}) Ś1 K1 2 फेनजालविभूषित, D8 हेममालावि° — Ś2 om (hapl) 10^{cd}. — ^{c}) K4 विष्वन्वानं (sic), B (except B1) Da1 D1 3–5 7 विधुन्वानो, T1. 2 G2 M विधून्वान B3 महेश्वासं (for महच्चाप) — ^{d}) Dn1 S (G1 missing) हेमपृष्ठ नवं दृढं (T2 3 G2 3 दृढं नृप)

11 ^{a}) D8 महात्मानं, M1 महेष्वास — ^{b}) G2 सारथिं (for रथस्थं) B2 रथस (for रथिना) — ^{c}) K3 इव प्रेत, K4 इवोध्यत, D3 इवोधन्वं (for इवोद्यन्तं) — ^{d}) K3 V1 B1 4 5 D2–4 6 7 निघ्नन्, B3 -विघ्न, Da1 D1 5 निघ्न (for घ्नन्तं) V1 B1 2 Dn1 D2 6 8 समंततः, B3–5 Da1 D1. 3–5 7 S (G1 missing) दुरासदं (for सहस्रशः)

12 T1 om 12^{ab} — ^{a}) K3 त पार्थव्यसनं केचिन् — ^{b}) B3–5 भारत (for मारिष) — ^{c}) B2 पुरुषव्याघ्रा, Dn1 °व्याड (for °व्याघ्र) — ^{d}) K1 नेसिने (sic) (for मेनिरे). B1 मानवा, G2 3 गौरवात् (for कौरवा)

13 ^{a}) Dn1 वीर, M यौधान् (for योधान्) K3 ततस्तु स्वरयोधानां — ^{b}) Dn1 मारिष B2 शस्त्रशब्दे नापि मारिष (hypermetric), T2 भृश शंखेन मारिष — ^{c}) K2 कर्णौ. K1 निष्कंपयामास, K3 निष्काश°; K4 निष्काम°, V1 नि:काल°, B1 3–5 Da1 D1. 3–5 7 निष्कर्ष°, B2 T1. 3 G2 3 M निष्क्राम°, Dn1 नि:क्राम°; D2 निक्राम°, D6 निष्काल°, T2 निस्कास° (for निष्कास°) — ^{d}) Ś1 K1 4 Dn1 कारवाना K1 3 महाचमू, V1 B D S (G1 missing) महद्बल (for वरूथिनीम्)

14 ^{a}) B3 D5 om व्यूह B2 Dn1 व्यूह्य व्यूह (by transp), D2 व्यूढ व्यूह्य K1 Dn1 महेष्वासं (for °सो). — ^{b}) Ś2 माकार, K3 4 V1 B D (except D4) T1 2 M मकरं V1 B1. 2 D6 T2 शत्रुतापन (for °न) — For 14^{ab}, T3 G2 3 subst.

77* मकरव्यूहमास्थाय दर्शितो रविनन्दन ।

— ^{c}) D1 प्रत्यद्ययो (sic), D8 (before corr) प्रत्युद्ययुस (for °द्ययौ). B2 D7 T1 तथा कर्ण, G2 महाराज (for तदा कर्ण) — ^{d}) D6 8 विजा(D8 °ज)गीषया, D3 विजिगीषवान्, T1 प्रति भारत (for विजिगीषया) G2 कर्ण पार्थजिगीषया

15 ^{a}) B3. 5 तुडेन, B4 तुडे च, Da1 D1 5 तुडे तु (for तुण्डे वै) K1 मकारस्य च तुंडे वै, Dn1 D3 T2 मकरस्य तुडे, T1 3 G2 3 M मकरस्याथ तुडे तु — ^{b}) D6 व्यवस्थिते K3 कर्ण राजन्नवस्थित — ^{c}) V1 B1 Dn1

द्रोणपुत्रस्तु शिरसि ग्रीवायां सर्वसोदराः ।
मध्ये दुर्योधनो राजा बलेन महता वृतः ॥ १६
वामे पादे तु राजेन्द्र कृतवर्मा व्यवस्थितः ।
नारायणबलैर्युक्तो गोपालैर्युद्धदुर्मदः ॥ १७
पादे तु दक्षिणे राजन्गौतमः सत्यविक्रमः ।
त्रिगर्तैश्च महेष्वासैर्दाक्षिणात्यैश्च संवृतः ॥ १८
अनुपादस्तु यो वामस्तत्र शल्यो व्यवस्थितः ।
महत्या सेनया सार्धं मद्रदेशसमुत्थया ॥ १९
दक्षिणे तु महाराज सुषेणः सत्यसंगरः ।
वृतो रथसहस्रैश्च दन्तिनां च शतैस्तथा ॥ २०
पुच्छे आस्तां महावीरौ भ्रातरौ पार्थिवौ तदा ।
चित्रसेनश्च चित्रश्च महत्या सेनया वृतौ ॥ २१
ततः प्रयाते राजेन्द्र कर्णे नरवरोत्तमे ।
धनंजयमभिप्रेक्ष्य धर्मराजोऽब्रवीदिदम् ॥ २२
पश्य पार्थ महासेनां धार्तराष्ट्रस्य संयुगे ।
कर्णेन निर्मितां वीर गुप्तां वीरैर्महारथैः ॥ २३
हतवीरतमा ह्येषा धार्तराष्ट्री महाचमूः ।
फल्गुशेषा महाबाहो तृणैस्तुल्या मता मम ॥ २४

$T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M नेत्रयो॰ (for नेत्राभ्यां) K_1 शूरा, T_1 चैव (for शूर) — ^{d}) D_4 (by corr.)$_3$ उलकश्च K_3 महाबल, D_1 महारथा (for ॰रथ) K_4 नलूकश्च महारथ, D_5 उलूकय महारथ (corrupt).

16 ^{a}) B_1 द्रोणपुत्रस्य, B_3 ॰पुत्रश्च — ^{b}) Da_1 $D_{1.5}$ सर्वयादवा॰; T_1 सर्वतो नृपा (for ॰सोदरा) — ^{c}) Dn_1 राजन् (for राजा)

17 ^{a}) K_3 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 2\ 5\ 7\ 8}$ T G_3 M वामपादे, V_1 वामे भागे, D_6 वामभागे (for वामे पादे) G_2 वामपदेन राजेंद्र. — ^{c}) Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ S (G_1 missing) गुप्तो (for युक्तो) — ^{d}) D_1 लोकपालैर् (hypermetric) (for गोपालैर्) $Ś_1$ K_3 V_1 B (except B_3) D S (G_1 missing) युद्धदुर्मदै॰.

18 ^{a}) K_1 पदे, D_8 (before corr.) पादो, G_2 पादा (for पादे) Dn_1 दक्षणे — ^{b}) D_1 गौतम — ^{c}) K_2 त्रिगर्तैश्च, B_3 D_1 त्रैगर्तैश्च, Dn_1 त्रिगर्तेश्च, D_5 त्रैगर्तैश्च K_4 $B_{1\ 5}$ $D_{6.7}$ सु, T_1 तु (for च) D_5 महेष्वासे — ^{d}) K_1 दक्षिणाम्यैश्च, $K_{3\ 4}$ दक्षिणात्यैश्च D_4 सवृता॰

19 ^{a}) $Ś_1$ K_2 अनूपादस्तु, B_3 $M_{2\ 4}$ अनुपादं तु; D_2 अन्वपादस्तु, T_2 तस्य पादस्तु (for अनुपादस्तु) Ca cites अनुपादस् (as in text), Co अनुवाद॰ K_3 राजन्; G_2 श्वस्तस्; G_3 वीरस्, Ca वामस् (as in text) K_1 अनुपादास्तु यो वासास्, D_1 ॰पादस्तु वामपार्श्वे (hypermetric) — D_8 om 19^c–20^b — ^{d}) Dn_1 मद्रदेशसमुच्छया, S (G_1 missing) नानादेशसमुत्थया (T_1 ॰समृद्धया)

20 D_8 om 20^{ab} (cf. v. l. 19) — ^{a}) K_1 (before corr.) दक्षिणेस्तु, $B_{3\ 4}$ Da_1 D_1 दक्षिणेन Co cites दक्षिणे (as in text) T_3 महाराज॰ — ^{b}) K_4 V_1 सुखेण. K_3 सत्यमत्पर॰, B_2 सत्यविक्रम॰, Ca सत्यसगर॰ (as in text) — ^{c}) B Da_1 $D_{1-5\ 7}$ रथसहस्रेण; D_6 ॰सहस्रैस्तु — ^{d}) D_6 तु (for च) V_1 B Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$ त्रिभि॰ शतै॰ (for शतैस्तथा) Dn_1 $D_{2\ 6}$ तदा (for तथा) K_3 दंतिनां त्रिशतैस्तथा

21 ^{a}) Ś $K_{1.2\ 4}$ V_1 B_1 $D_{2\ 6}$ $T_{1\ 3}$ G_3 M पुच्छे ह्यास्तां, $B_{2\ 3}$ $D_{1.3.4\ 7}$ पुच्छेप्यास्तां, $B_{4\ 5}$ पुच्छेस्यास्तां, Da_1 D_5 पुच्छेयास्तां, Dn_1 पुछेस्वास्तां, D_8 पुच्छे स्वास्तां, T_2 पुच्छे चास्तां V_1 B D (except $D_{6\ 8}$) T G_3 M महावीर्यौ G_2 प्रपुच्छे*****. — ^{b}) V_1 B_1 Dn_1 $D_{2\ 6}$ पार्थि(Dn_1 ॰र्थै)वर्षभौ, D_8 T_1 M पार्थिवोत्तमौ, $T_{2\ 3}$ $G_{2\ 3}$ ॰वात्मजौ (for पार्थिवौ तदा) K_1 B_3 तथा — ^{c}) $B_{2\ 3\ 5}$ Da_1 $D_{1-5\ 7\ 8}$ चित्रश्च चित्रसेनश्च; Dn_1 चित्रसेनो विचित्रश्च, S (G_1 missing) विचित्रश्चित्रसेनश्च. — ^{d}) Dn_1 वृतै, D_5 वृतो

22 ^{a}) B (except B_1) Da_1 $D_{3-5\ 7}$ तथा (for तत॰), K_1 प्रयाने, D_2 प्रजाते; D_5 प्रयसे (for प्रयाते) — ^{b}) K_4 नरवरोत्तमै, D_1 ॰रोत्तमौ, T_3 $G_{2\ 3}$ रथवरोत्तमे — ^{c}) K_1 अभिप्रेक्ष, D_6 प्रतिप्रेक्ष्य (for अभिप्रेक्ष्य) — ^{d}) D_2 धर्मराजा

23 Before 23, D_8 ins युधिष्ठिर उवाच — ^{a}) K_4 D_2 $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M यथा सेनां; V_1 B $D_{3.4.6\ 7}$ यथा सेना (for महासेना) — ^{b}) V_1 $B_{1.3-5}$ Da_1 D_{1-7} धार्तराष्ट्री(Da_1 ॰ष्ट्रीं)ह, B_2 ॰राष्ट्री च, T_2 ॰राष्ट्रं तु; T_3 ॰राष्ट्रां तु, $G_{2.3}$ M ॰राष्ट्रीं तु (for ॰राष्ट्रस्य) Dn_1 D_8 धार्तराष्ट्रीं महारणा (D_8 ॰चमूम्) — ^{c}) V_1 B_1 D_2 निर्मिता; B_{2-5} D_{3-5} विहिता, Da_1 D_1 विहितां; D_7 निहिता (for निर्मिता) B_4 वीरैर् — ^{d}) V_1 B_1 युक्ता, B_{2-5} $D_{2-4\ 7}$ गुप्ता V_1 $T_{1\ 2}$ M_{1-3} शूरैर्; G_2 श्वेतैर् (for वीरैर्) D_6 धार्तराष्ट्रैर्महायुधै

24 ^{a}) $Ś_1$ (*sup lin* as in text) $K_{1.2}$ D_8 हतवीर्यतमा, K_4 ॰वीरथमा (sic), Co ॰तमा (as in text) — ^{b}) $Ś_2$ धार्तराष्ट्रे, T_2 धार्तराष्ट्र- (for ॰राष्ट्री) K_3 धार्तराष्ट्रमहाचमू, T_1 ॰राष्ट्रमहच्चमू — ^{c}) $Ś_1$ K_2 फल्गुनैषा, $Ś_2$ K_4 फाल्गुनैषा, K_1 फल्गुपौषा; V_1 $B_{1\ 3}$ D_6 कर्णशे(B_1 ॰से)षा,

एको ह्यत्र महेष्वासः सूतपुत्रो व्यवस्थितः ।
सदेवासुरगन्धर्वैः सकिंनरमहोरगैः ।
चराचरैस्त्रिभिर्लोकैर्योऽजय्यो रथिनां वरः ॥ २५
तं हत्वाद्य महाबाहो विजयस्तव फल्गुन ।
उद्धृतश्च भवेच्छल्यो मम द्वादशवार्षिकः ।
एवं ज्ञात्वा महाबाहो व्यूहं व्यूह यथेच्छसि ॥ २६
भ्रातुस्तद्वचनं श्रुत्वा पाण्डवः श्वेतवाहनः ।
अर्धचन्द्रेण व्यूहेन प्रत्यव्यूहत तां चमूम् ॥ २७
वामपार्श्वेऽभवद्राजन्भीमसेनो व्यवस्थितः ।
दक्षिणे च महेष्वासो धृष्टद्युम्नो महाबलः ॥ २८
मध्ये व्यूहस्य साक्षात्तु पाण्डवः कृष्णसारथिः ।
नकुलः सहदेवश्च धर्मराजश्च पृष्ठतः ॥ २९
चक्ररक्षौ तु पाञ्चाल्यौ युधामन्यूत्तमौजसौ ।
नार्जुनं जहतुर्युद्धे पाल्यमानौ किरीटिना ॥ ३०
शेषा नृपतयो वीराः स्थिता व्यूहस्य दंशिताः ।
यथाभावं यथोत्साहं यथासत्त्वं च भारत ॥ ३१
एवमेतन्महाव्यूहं व्यूह्य भारत पाण्डवाः ।
तावकाश्च महेष्वासा युद्धायैव मनो दधुः ॥ ३२

Cc फल्गुशेषा (as in text) Ca cites फल्गु T1 महाबाहु — T1 om (hapl) 24^d–26^a. — ^{d}) Ś2 K4 तृणस्तुल्या म(K4 ग)ता मम, V1 T2 3 G2 3 तृणैस्तुल्यतमा मम (T2 3 G3 मता)

25 T1 om 25 (cf v. l 24) — ^{a}) B1 एषो (for एको) B3 महाबाहो (for महेष्वास°). — ^{b}) V1 B1 D2 M2–4 विरोचते, B2–5 Da1 Dn1 D1. 3–7 8 (by corr.) विराजते, T2 3 G2 3 M1 व्यरोचत (for व्यवस्थित°) D8 (before corr) सूतपुत्रेव राजते — ^{e}) Dn1 लोके (for लोकैर्) — ^{f}) K4 D6 योजयो; Dn1 योजेयो (for योऽजय्यो) T2 3 G2 3 M अजय्यो (T2 G3 °जेयो, G2 °मेयो) यो महारथ° Ca o cite अजय्यो (as in text)

26 T1 om 26^a (cf. v l 24) — ^{b}) M1 विजयं K (except K1) V1 B D फाल्गुन — ^{c}) K3 उद्धृतश्च T G2 3 M1 उद्धृतं च भवे(T2 °व)च्छल्यं — ^{d}) K1 सम-, M2–4 महान् (for मम) K2 T G2 3 M मम द्वा(K2 T1 M1 महद्द्वा)दशवार्षिकं — ^{e}) B1 एव गत्वा, S (G1 missing) एतज्ज्ञात्वा (for एवं ज्ञात्वा) M2–4 महेष्वास (for महाबाहो) — ^{f}) B1 Dn1 M1 व्यूह व्यूह (by transp), Da1 D1 5 8 व्यूह्य व्यूह्य K1 तथेच्छसि, Dn1 D8 यथेच्छकं (for °च्छसि) T2 व्यूह्य व्यूहितुमर्हसि; T3 G2 3 व्यूहं व्यूहितुमिच्छसि

27 Before 27, T2. 3 G3 M ins संजय° — ^{a}) B (except B1) Da1 D1. 3–5 एतद्वच° (for तद्वचन) D2 भ्रातुस्तव वचनं श्रुत्वा (hypermetric), T1 3 G2 3 M श्रुत्वा तद् (G3 तु) वचन भ्रातु° — ^{b}) D1 पाडव, S (G1 missing) कौंतेय (G2 M1 3 °य) (for पाण्डव°) — ^{c}) K1 अर्धचंद्रे, Da1 D1 5 °चद्रेन — ^{d}) D5 व्यत्यव्यूहत, T1 प्रति°, G2 M2–4 प्रत्यव्यूह्यत K1 (sup lin) च (for ता)

28 ^{a}) K1 भवेद् (for ऽभवद्) V1 वामे पार्श्वे महाबाहो, B D वामपार्श्वे तु तस्याथ (Dn1 महाराज, D1 6 महाबाहुर्), S (G1 missing) वामशृंगे तु राजेंद्र — ^{b}) T1 (before corr) व्यरोचत (for व्यवस्थित°) D5 भीमसेनो व्यवस्थित° — ^{c}) Ś2 K4 T1 दक्षिणेन, Da1 D1. 6 7 T2 3 G2. 3 M °णे तु (for °णे च) K1 महेष्वासौ, S (G1 missing) महाबाहुर् (T1 °बाहो) (for महेष्वासो) — ^{d}) V1 T2 M1 महारथः; B Da1 D1 3–5 7 8 T3 G2 3 M2–4 व्यवस्थित° (for महाबल°)

29 B2 om. 29 — ^{a}) K3 V1 B (B2 om) D राजा तु (Dn1 D8 राजासीत्); S (G1 missing) राजेंद्र (for साक्षात्तु) — ^{b}) K3 V1 B (B2 om) D S (G1 missing) पाडवश्च धनंजय. — ^{c}) D1 नकुल, — ^{d}) V1 B (B2 om) D T3 धर्मराज(D3 °जा)स्य

30 ^{a}) V1 D6 T1 च (for तु) T1 पांचालौ — ^{b}) K1 D1 T2 युधामन्युत्त(K1 °तु)मौजसौ, T1 °न्युत्तमोजसौ — ^{c}) S (G1 missing) पार्थं न (for नार्जुनं) Da1 D1 5 मध्ये (for युद्धे) — ^{d}) K3 पापात्मानौ (for पाल्यमानौ)

31 G1 resumes — ^{a}) Da1 Dn1 D1 5 वीरा — ^{b}) K1 4 T3 G M दसिता, T2 रक्षिण° (for दंशिता) — ^{c}) Ś2 K3 V1 B D S यथाभाग (for यथाभाव) — ^{d}) K3 यथा सत्र, B1 यथातत्त्व, B3 4 D3 4 7 यथायत्तं; D2 यथासत्य, S (except T2 G1) यथासम

32 ^{a}) D8 एवमेन, T1 G1 एवमेतं, G3 एवमेते D5 यथा व्यूह (for महा°) — ^{b}) K1 व्यूह; K2 व्यूहं; D5 व्युह्य K1 पाडव° — ^{d}) D5 मने (for मनो) V1 (before corr) ददु° S युद्धायैवावतस्थिरे (G1 °यैव व्यवस्थिता)

दृष्ट्वा व्यूढां तव चमूं सूतपुत्रेण संयुगे ।
निहतान्पाण्डवान्मेने तव पुत्रः सहान्वयः ॥ ३३

तथैव पाण्डवीं सेनां व्यूढां दृष्ट्वा युधिष्ठिरः ।
धार्तराष्ट्रान्हतान्मेने सकर्णान्वै जनाधिप ॥ ३४

ततः शङ्खाश्च भेर्यश्च पणवानकगोमुखाः ।
सहसैवाभ्यहन्यन्त सशब्दाश्च समन्ततः ॥ ३५

सेनयोरुभयो राजन्प्रावाद्यन्त महास्वनाः ।
सिंहनादश्च संजज्ञे शूराणां जयगृद्धिनाम् ॥ ३६

हयहेषितशब्दाश्च वारणानां च बृंहितम् ।
रथनेमिस्वनाश्चोग्राः संबभूवुर्जनाधिप ॥ ३७

न द्रोणव्यसनं कश्चिज्जानीते भरतर्षभ ।
दृष्ट्वा कर्णं महेष्वासं मुखे व्यूहस्य दंशितम् ॥ ३८

उभे सेने महासत्त्वे प्रहृष्टनरकुञ्जरे ।
योद्धुकामे स्थिते राजन्हन्तुमन्योन्यमञ्जसा ॥ ३९

तत्र यत्तौ सुसंरब्धौ दृष्ट्वान्योन्यं व्यवस्थितौ ।
अनीकमध्ये राजेन्द्र रेजतुः कर्णपाण्डवौ ॥ ४०

---

33 a) K3 व्यूह, V1 व्यूहां, D5 व्यूढा (for व्यूढां) G1 om तव — c) D5 निहतात् K3 Da1 D1 5 मन्ये (for मेने) — K4 om (hapl) 33d–34c — d) K1 सूतपुत्र° (for तव पुत्र°) K3 धार्तराष्ट्रसहान्वयान्, V1 D2 6 8 धार्तराष्ट्र° सहान्वयान्, B1 धार्तराष्ट्रसहायवान्, B3–5 Da1 Dn1 D1.3–5 7 धार्तराष्ट्र° (B2 °ष्ट्रं) सबांधव (Da1 D1 5 °वान्), S सकृष्णान्वै जनाधिप° (G3 °प)

34 K4 om. 34abc (cf v 1 33) — a) B3 तथेव D5 पांडवी D1 सेना — b) K3 व्यूहां दृष्ट्वा, D7 व्यूढां राजा, S दृष्ट्वा व्यूढां (by transp) — c) G3 धृतराष्ट्रान्, M1 (by corr) धार्तराष्ट्रा K3 मन्ये (for मेने) — d) K2 V1 B D (except D6) जनाधिप° (D8 समतत°) K3 सकलैच जनाधिप° (810), S सकर्णान्ससुयोधनान्

35 Cf 6 23 13 — a) Da1 D1 5 शखां(D1 °ख)श्च — b) K1 B3 4 पणवानकदुंदुभी° (B3 °भी), K3 D8 4 7 °दुंदुभि°, D8 °डिंडिमा° — c) K1.3 V1 B1.2 4 5 Da1 D1–7 डिंडिमाश्चाभ्य(K1 भि-, B2 4 D2–4 7 °प्य)हन्यत; B3 डिंडिमाश्च न्यहन्यत, Dn1 D8 दुदुम्यश्चाभ्यहन्यत, S पटहाश्चाभ्य(T1 °श्च न्य, T3 G3 °श्चाप्य-, G2 °श्चास्थ)हन्यत — d) Ś1 (marg) शब्दयंश्च, K1 दर्शयश्च, K2 lacuna, K3 D1 गगर्यश्च, V1 B D2–4 6 7 G1 झर्झराश्च, Da1 D5 T G2 3 M झ(T5 ज)र्झर्यश्च, Dn1 पणवाश्च, D8 झल्लर्यश्च (for सशब्दाश्च) V1 B1 Da1 Dn1 D1 5 6 T2 सहस्वरा°; D3 जनाधिप (for समन्तत°)

36 b) K3 B2 3 D6 3 प्रवाद्यत, K4 प्रच्छाद्यंत; S डिंडिमाश्च (G2 पाडवाश्च) (for प्रावाद्यन्त) — c) K1 (before corr as in text) D4 3 (before corr) T1 3 G1 2 M1 सिंहनादाश्च, K2 नामश्च T1 G1 3 M1 संजज्ञु; T3 ग्मु, G2 °ह्नु — d) Ś1 K2 जयगृद्धिणाम्, Ś2 °गृद्ध्रिणाम्, K1 °वृद्धिनाम्, D6 G1 °गर्धिनाम्, D8 T2 °गृध्निनाम्, T1 °मिच्छताम्

37 a) Ś1 K2 जयहेषितशब्दाश्च, Ś2 K4 वाजिहे(K4 हे)षित, K1 हायहैषित, V1 जहे हेषितशब्दाश्च, B5 Da1 D1.5 6 हय(Da1 °ष)हेषितशब्देन, D4 हयह्रेषितशब्दाश्च, M1 3 हयहेषितशब्दश्च — b) Ś1 K2 D4 बृहिता, V1 damaged, B1 4 5 Da1 D1.6 T3 बृंहितै°, B3 D3 7 बृहतां, B3 T2 G2 3 बृंहिता°, Dn1 D5 बृहिते°, D2 वाहनै; T1 बृहित°, G1 ब्रंहित°; M1 बृहितं K3 वारणानां बृहंति च — c) K1 रथे नेमिस्वनाश्चोग्रा°, T1 रथनेमिस्वनाश्चाग्र्या°, M2–4 °मिस्व नश्चोग्र° — d) K4 जनाधिप, Dn1 M1 नराधिप°

38 a) T1 किंचित्, T3 G M केचित् (for कश्चित्) — b) T1 विजज्ञंस्, T3 G1 विजग्मुस्, G2 विजह्रुस्, G3 M विजज्ञुस् (for जानीते) B (except B1) Da1 D1 3–5 7 S (except T2) तत्र भारत (for भरतर्षभ) — d) K4 मुख्ये, D2 मृधे (for मुखे) K1.2 4 S (except T1.2) दसित

39 a) V1 *ने, B1–3 Da1 D1 4 5 7 सैन्ये, B4 सेन्ये, D3 सेन्यो (for सेने) B D (except D6 8) S महाराज (for °सत्त्वे) — b) D3 प्रहुष्ट-, T1 प्रणष्ट- (for प्रहृष्ट-) K4 नरकुजर, B3–5 D3 4 7 नरसंकुले, D5 -नरकुजरी Ś K1.2 प्रहृष्टे नरकुंजर (K1 °रे), B2 प्रहृष्टे जनसंकुले — c) Ś K B1 Dn1 युद्धकामे, D6 युद्धकाम-, D8 युद्धकाले, G1 योद्धुकामो (for कामे) G1 स्थितो Da1 D5 राज, S यत्ते (for राजन्) — d) Ś K1 2 4 B1 4m Dn1 D2–4 6 7 G3 ओजसा (for अञ्जसा)

40 a) K1 तत्र यत्तौ, K4 यत्नवंतौ, B2 तत्र योधान्, Dn1 त्रयायतौ, D6 तत्र पार्त्तौ B2 सुसरब्धान्, B5 महेष्वासौ (for सुसंरब्धौ) S (except T2) विजये जातसंरंभे — b) K3 4 दृष्ट्वान्योन्य B2 व्यवस्थितान्, D2 °स्थितं, T1 3 G M2–4 अवस्थिते (T3 G3 °तौ); M1 उपस्थितं — c) K1 2 अनेकमध्ये — d) B3–5 Da1 D1 3 4 7 चेरतु°, D2 रेजाते, D6 राजेते (for रेजतु°) Da1 D1 5 कर्णफाल्गुनौ

नृत्यमाने तु ते सेने समेयातां परस्परम् ।
तयोः पक्षैः प्रपक्षैश्च निर्जग्मुर्वै युयुत्सवः ॥ ४१

ततः प्रववृते युद्धं नरवारणवाजिनाम् ।
रथिनां च महाराज अन्योन्यं निघ्नतां दृढम् ॥ ४२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

८

संजय उवाच ।
ते सेनेऽन्योन्यमासाद्य प्रहृष्टाश्वनरद्विपे ।
बृहत्यौ संप्रजह्राते देवासुरचमूपमे ॥ १

ततो गजा रथाश्वाश्वाः पत्तयश्च महाहवे ।
संप्रहारं परं चक्रुर्देहपाप्मप्रणाशनम् ॥ २
पूर्णचन्द्रार्कपद्मानां कान्तित्विड्गन्धतः समैः ।

---

41 a) B4 5 Da1 D1 Co नृत्यमानेव, D5 नृत्यामाने च, T1.3 G1 3 M नृत्यताविव, G2 नृत्यत इव (for नृत्यमाने तु) V1 B1 2 D2-4 7 च (for तु) K3 उभे, B3 च तत् (for तु ते) B3 सैन्ये — b) K1 सेनेयेता परस्पर, S (except T2) प्रजग्मतुरभीतवत् — c) K3 V1 B (except B2) D (except Dn1 D8) तेषा (for तयो॰) B1 4 पक्षा प्रपक्षाश्च, B2 3 D6 पक्षप्रपक्षैश्च, Dn1 D8 S पक्षप्रपक्षेभ्यो, D5 पक्षा॰ प्रपक्षौ च (for पक्षै प्रपक्षैश्च) Co cites पक्षैः प्रपक्षै॰ (as in text) — d) K3 4 B1 4 5 Da1 D1 6 निर्ज- (K4 D1.6 ॰ज)ग्मु, V1 निजगुर्, S निर्ययु॰ (for निर्जग्मुर्) B2.3 5 Da1 D1.3-5 7 ते, S (except T2) च (for वै) K1 च युत्सव (sic), B4 परस्पर, D1 ययुत्सव॰ (sic)

42 c) K1 रथान, K2.3 V1 B D (except D6) रथानां (for रथिना) Ś2 om च K3 D8 तदा (D8 ॰था) राजन्, T1 महाराजन् (for महाराज) — d) Ś K2 4 त्वन्योन्य, K1 न्यन्योन्य-, Dn1 अन्यौन्य S भृशं (for दृढम्) B (except B1) Da1 D1 3-5 7 Ca (marg sec m) अन्योन्यमभिनिघ्नतां, Ca (orig) as in text

Colophon — *Adhy name* K3 व्यूहरचना, Dn1 सेनाव्यूह, T1 M1 व्यूहकरण, T2 व्यूहविधान — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 7 (as in text), B1 4 5 Da1 D1.5 6 8 11, D4 12, T1 3 G M 8, T2 10

8

1 D8 G1 M1 om the ref G2 ins, after the ref श्रीकृष्णाय नमः — a) T1 M सेने ते (by transp) — b) V1 D8 (before corr.) प्रहृष्टाश्वनराधिपे, Dn1 ॰रथद्विपे, D1 ॰नरद्विजे, T2 G1 2 M2 3 प्रहृष्टाश्च नरद्विपे (G2 नदीमुखे) (sic) — c) K3 वृहती, Dn1 T3 G3 बृहंत्यौ (for बृहत्यौ) K1 संप्रजह्वाते, V1 ॰जघ्नाते, Dn1 D8 संप्रकाशेते, M2 सप्रहारे ते, M4 ससप्रह्वाते (for संप्रजह्राते) B3 वर्धमाने प्रजह्राते, G2 बृहत्यसौ रुजश्राश॰ (sic) — d) Ś K B1 2.3 Da1 D1 3-5 7 8 देवासुरसमप्रभे, V1 B4 D2 6 ॰चमू(D2 ॰मू)-प्रभे, B1 T3 G ॰चमूसमे, T2 ॰चमूनिभे

2 a) K2 तथा (for ततो) Ś1 K1 गजरथाश्वाश्वा, K3 B2-5 D2-4 7 8 T3 G1.3 M1-4 न(D8 M2-4 व)ररथाश्वेभा (B4 D3.4 7 ॰भै॰, D2 M1 ॰भा, G1 ॰भ्य॰), B1 नररथा॰॰, Da1 D1 5 नररथाश्वौघा, Dn1 वररथाश्वैश्च, D6 नरा रथा श्वेता, T1 नररथाश्विभ्या, T2 रथवराश्वेभा, G2 नरवराश्वेभा (for गजा रथाश्वाश्वा) — b) K1 प्रसुयश्च (sic) (for पत्तयश्च) B1 [उ]प्रमाहवे, B2-5 Da1 D1.3-5.7 [उ]प्रविक्रमा॰ — c) B2 3 Da1 D1 3-5 7 सप्रहारान्, D2 सप्रहार- (for सप्रहार) B2 3 Da1 D1 3-5 7 भृश, B1 तत; S महच् (for पर) K3 सप्रहार च कुर्वत, V1 B1 प्रहार परमं चक्रुर्, D8 सप्रहार प्रचक्रुर्वै — d) Ś K2-4 B4 5 Ca c देहपाप्मा(Ś2 K4 ॰प्म-)सुनाशन, K1 ॰पास्समुनाशन (sic), V1 D2 ॰पाप्माप्रणाशनं, B1 ॰पाप्मप्रनाशनान, D2 3 Da1 D3 4 7 ॰पाप्मासु(D4 ॰शु)नाशनान्, Dn1 T2 देहे (T॰ ह) प्राणविनाशन, D1 देहपाप्मासुनारकान्, D5 ॰पाप्मासुनाशनान्, D6 ॰पापप्रणाशन; T1 सर्वदेहविनाशन, T3 G M देहपाप्म (G ॰प)विनाशनं, Cop ॰पाप्माप्रनाशनं

3 a) D3 om (hapl) the portion from चन्द्रा up to अर्ध (in 4a) — a) K3 पूर्णा- (for पूर्ण-) — b) Ś1 K1 कातित्विग्गधत॰, K1 कातित्वियधत॰, K3 कांतिचिद्रुच॰; V1 B1 3-5 D2-4 6 7 ॰भिर्गंधत॰, B2 ॰भिर्गरत॰, Da1 D1.3 कातिभिर्दंमत (sic), T1 कातित्विग्गंधतत्, G2 कातिं त्व

उत्तमाङ्गैर्नृसिंहानां नृसिंहास्तस्तरुर्महीम् ॥ ३
अर्धचन्द्रैस्तथा भल्लैः क्षुरप्रैरसिपट्टिशैः ।
परश्वधैश्चाप्यकृन्तन्नुत्तमाङ्गानि युध्यताम् ॥ ४
व्यायतायतबाहूनां व्यायतायतबाहुभिः ।
व्यायता बाहवः पेतुश्छिन्नमुष्ट्यायुधाङ्गदाः ॥ ५
तैः स्फुरद्भिर्मही भाति रक्ताङ्गुलितलैस्तदा ।
गरुडप्रहतैरुग्रैः पञ्चास्यैरिव पन्नगैः ॥ ६
हयस्यन्दननागेभ्यः पेतुर्वीरा द्विषद्धताः ।
विमानेभ्यो यथा क्षीणे पुण्ये स्वर्गसदस्तथा ॥ ७
गदाभिरन्यैर्गुर्वीभिः परिघैर्मुसलैरपि ।
पोथिताः शतशः पेतुर्वीरा वीरतरै रणे ॥ ८
रथा रथैर्विनिहता मत्ता मत्तैर्द्विपैर्द्विपाः ।

गंधत (sic) (for कान्तिस्विड्गन्धस) Dn1 कांर्ति विभ्राति सायका — d) B3 ततरुर्, Da1 D5 त्रस्तरुर्, D4 (before corr as in text) सस्तरुर्, Ca.c तस्तरुर् (as in text) K4 T1 मही (for महीम्) K3 नृसिंहानासुरुर्महीं (sic), D1 नृसिंहास्नतरुन्र्महीं (sic) T1 नृसिंहैवृततामही (sic), T3 G3 आवृता प्रतता मही, G1.2 आवृता पतितैर्मही, M नृसिंहै प्रतता मही

4 a) D3 om अर्ध (cf v l 3) T2 तदा (for तथा) K1 बल्वै (for भल्लै) — b) G2 अपि (for असि-) K1 V1 B1 T2 असिपट्टिसै, D5 °पट्टिशै, D6 T1.3 G M पट्टसै (for पट्टिशै) — c) Da1 Dn1 D1 5 8 परस्वधैश्, D6 G2 परश्वथैश् (for परश्वधैश्) K2 चाप्यकृसान्, D4.8 चाप्यकृतन्, T1 चापकृंतन्, G1 चापि कृत्तान्; G2 चापक्रोतन्, G3 चालकृंतन्, M चान्व(M1 व)कृतन् (for चाप्यकृन्तन्) K1 परश्वधेश्चापि कृतुर् (sic), B3 परश्वधैवकृत्यत, T3 परश्वधैश्चापहृतानि G1 आत्तमांगानि (for उत्तमाङ्गानि) B5 देहिना (for युध्यताम्) G2 उत्तमागश्चियुध्यता — After 4, S (except T2) reads 8ab

5 a) Ś2 व्यायत्तायतबाहूना, K3 D2 व्यायता युत°, Da1 D1 5 व्यायता यत्र बाहूनां — b) Ś2 व्यायत्तायत्तबाहुभि ; K4 व्यायत्तायत°, Da1 D1.5 व्यापृता यत्र बाहुभि Ca c cite व्यायता and आयता — c) K4 व्यायत्ता, D3 व्याहता, Ca c व्यायता (as in text) K4 बहव (for बाहव) V1 B1-3 Da1 Dn1 D1 3-7 T G3 M बाहव पातिता रेजु, B4.5 D2 G1 वा(D2 ब)हव पतिता रेजु , G2 बाहव पातितान्नृजु (sic) Ca.c cite पतिता — d) Ś1 K1 2 4 छिन्नमुष्ट्यायुधागदा (K4 दा); V1 B1-3.5 Da1 D1-7 धरण्या सायुधा(D2 °धा)गदा (B2 3 D3 4 दै), B4 धरण्या सागदायुधा ; Dn1 द्धरणा रुधिरोक्षिता , S सागदा रुधिरोक्षिता (G1 °ता, G2 °त)

6 a) Da1 D1 5 क्षुरद्भिर् (for स्फुरद्भिर्) K3 गृही ताभि (for मही भाति) — b) T1 रक्तागुलि° V1 B D (except D6 8) S तथा (for तदा) — c) K3 गरुडप्रहतिभिर् (hypermetric), K4 B5 Dn1 D2 7 प्रहितैर्, B2 °प्रहैरर्, B4 °प्रहृतैर्, D1 °प्रपतैर्, D5 °प्रहतेर् (for गरुडप्रहतैर्) D3 गरुडप्रहितौ तुग्रै, T1 गुरुप्रहारतो रुग्णै, T2 गुरुप्रहरणोपेतै , G1 2 गरुडप्रहरारुग्गै (G2 °णै), M गरुडप्रहारतो रुग्णै (hypermetric) — d) V1 पाचास्यैर् (for पञ्चास्यैर्) B (except B1) Da1 D1 3-5 7 पचा (D3 °श्चा)स्यैरु(D3 °तु)रगैरिव

7 a) K1 हयज्ञस्यदनागेभ्य (sic), V1 B2-5 Da1 D1-7 T1 3 G M द्विरद(B2 °दा, B5 Da1 T3 °द)स्यदनाश्वे(T1 श्वि)भ्य, B1 विरदस्यदनाग्रेभ्य — b) K3 द्विपद्धता , G2 भिषग्घिता (for द्विषद्धता) — c) K1 विमाणेभ्यो Dn1 S पुण्ये (for क्षीणे) K3 क्षीणे पुण्ये विमानेभ्यो — d) Dn1 T2 3 क्षीणे (for पुण्ये) K3 यथा स्वर्गसदस्तय, D6 पुण्ये स्वर्गसदो यथा, T1 क्षीणे स्वर्गफला यथा, G1.3 क्षीणे स्वर्गपदात्तथा; G2 क्षीणे पुण्यपदास्तथा, M क्षीणे स्वर्गफले तथा (M2 यथा)

8 T1 3 G M read 8ab after 4 — a) S2 K4 गदाभिरतिगुर्वीभि, K3 V1 B Da1 D1 3 4 7 T2 3 G M3 गदाभिरन्यै गु°, D2 6 गदाभि(D6 भी)रन्न — b) T1 3 G1 3 मुष्टिभिर्, G2 यष्टिभिर्, M1 उषिभिर्, M2 4 ऋष्टिभिर्, M3 दृष्टिभिर् (for परिघैर्) Ś2 K1 मुसुलैर्, K3 Dn1 D1.2 4 8 मुशलैर्, B2 3 मुषलैर् — c) K1 पोषिता, K3 योधिता , T1 3 G1 2 M1 प्रेषिता, T2 पातिता, G3 प्रोषिता, M2-4 प्रोत्कृत्ता (for पोथिता) Ś1 शतशा; S (except T2) शतधा (for शतश) — d) Ś K1 2 4 B2 Da1 D1.5 वीरतरे (for वीरतरै) T1.3 G1 वीरा वी(G1 धी)रै शितै शिरै, G2 वीरवीरवैरै शितै , G3 M वीरा वीरशतै (M2-4 °रै) शितै

9 a) Ś K1.4 D2 तथा (for रथा) B Da1 D1 3-5 7 निमथिता; D2 विनिह्विता, M3 त्रिनिहतां (for विनिहता) — b) D5 मत्ता मत्तौ, T1 3 G M प(M2 पा)तिताश्च (for मत्ता मत्तैर्) K3 B1 2 4 5 Da1 D1-4 7 8 S (except T2) द्विपा द्विपै (by transp), V1 D6 महाद्विपै, D5 द्विपैर्द्विपा द्विपै (for द्विपैर्द्विपा) Cc cites मत्तैर्द्विपैर् (as in text) — c) K1 सादिना, K3 G2 सादिता (for सादिन) V1 सादिनश्चापि, B1 D2 6 सादिभिश्चापि D3 T3 G1.3 सादिभि सादिनश्चैव — d) V1 परमसंयुगे (for °सकुले)

सादिनः सादिभिश्चैव तस्मिन्परमसंकुले ॥ ९
रथा वररथैर्नागैरश्वारोहाश्च पत्तिभिः ।
अश्वारोहैः पदाताश्च निहता युधि शेरते ॥ १०
रथाश्वपत्तयो नागै रथैर्नागाश्च पत्तयः ।
रथपत्तिद्विपाश्चाश्वैर्नृभिश्चाश्वरथद्विपाः ॥ ११
रथाश्वेभनराणां च नराश्वेभरथैः कृतम् ।
पाणिपादैश्च शस्त्रैश्च रथैश्च कदनं महत् ॥ १२
तथा तस्मिन्बले शूरैर्वध्यमाने हतेऽपि च ।
अस्मानभ्यागमन्पार्था वृकोदरपुरोगमाः ॥ १३
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ।
सात्यकिश्चेकितानश्च द्रविडैः सैनिकैः सह ॥ १४
भृता वित्तेन महता पाण्ड्याश्चौड्राः सकेरलाः ।
व्यूढोरस्का दीर्घभुजाः प्रांशवः प्रियदर्शनाः ॥ १५
आपीडिनो रक्तदन्ता मत्तमातङ्गविक्रमाः ।
नानाविरागवसना गन्धचूर्णावचूर्णिताः ॥ १६
बद्धासयः पाशहस्ता वारणप्रतिवारणाः ।

---

10 ^{a}) V1 B1 2 4 5 D S रथैर्, B8 रथे (for रथा) Ś2 K4 रथवरैर्, V1 B5 Da1 D1 5 T2 3 G1 3 M2–4 नागा रथा, B1 नागा रथैर्, B2–4 Dn1 D2–4 7 8 T1 M1 नरा रथा, D6 नरा रथो, G2 नागा रथो (for वररथैर्) K8 रथैर्नररथा नागा — ^{b}) B4 अथारोहस्तु, Dn1 अथारोहाश्च-, D8 अथारोहाश्च, T2 अश्वारोहाश्च- (for अश्वारोहाश्च) Ś K2 4 सादिभिः (for पत्तिभिः) — D1 8 om (hapl) 10^{c}–11^{b} — ^{c}) Dn1 अश्वारोहाः पदातैश्च

11 K1 om 11 D1 8 om 11^{ab} (cf v 1 10) — ^{a}) D6 रथाश्च, T2 तथाश्व-, G2 गजाश्व- (for रथाश्व) — ^{b}) K8 V1 B1 5 D2 रथनागैश्च, B8 रथाश्वे **, D6 रथा नागैश्च, T1 M1 रथैर्नागैश्च, T2 रथैर्नागाश्व-, G1 2 अश्वैर्नागैश्च (for रथैर्नागाश्च) B1 5 D6 पत्तिय, B8 पत्तिभि (for पत्तयः) Ś2 K4 नागाश्च पत्तिभिस्तथा, B2 4 Da1 D3–5 7 T3 G3 रथाश्वेभाश्च पत्तिभि — ^{c}) V1 °द्विपाश्वैश्च, B4 °द्विपाश्वान्यैर्, D6 T1 2 (before corr) °द्विपाश्चैव, G1 °द्विपाश्वाश्वैर्, G2 °द्विजाश्वाश्वैर्, M1 °द्विपाश्वाश्व (for °द्विपाश्चाश्वैर्) — ^{d}) V1 B1–3 Da1 D1–3 5 7 रथैश्चापि नर(Da1 D1 5 रथ)-द्विपा, B4 अश्वैश्चापि नरद्विपा, D4 रथैश्चापि वरद्विपा, D8 रथैश्चाश्वनरद्विपा

12 ^{a}) B2–4 Da1 Dn1 D1–5 7 8 T G2 3 तु (for च) K8 रथाश्वेयुनरारीणा (sic), G1 रथाश्वोभनराणा तु — ^{b}) B1 D8 (by corr) T2 3 G2 3 रथाश्वेभनरै नराश्वेभनरै, (T3 G2 °रा, G3 °रा), G1 रथाश्वोभनरा (for नराश्वेभरथै) K8 D2 वृता, D6 वृत, D8 कृत, T3 G कृता (for कृतम्) — After 12^{ab}, Dn1 केचन सैन्य रथैर्वृतम् (hypermetric) — After 12^{ab}, Dn1 T2 ins

78* तथाश्वनरनागानामन्योन्य सकुल बभौ ।
[Dn1 रथाश्व-]

— ^{c}) K1 शस्तैश्च (for शस्त्रैश्च) D6 पाणिपादे रथैश्चैव — ^{d}) D6 शस्त्रैश्च, T1 खड्गैश्च, G1 शरैश्च (for रथैश्च) T1 कृत (for महत्)

13 ^{a}) K1 बलै, B5 रणे, D2 हते (for बले) — ^{b}) V B1 D6 हन्यमाने, T3 G2 3 युध्यमाने (for वध्यमाने) K4 हितेपि च, Dn1 हतेपि व (for हतेऽपि च) — ^{c}) Ś1 D2 8 अभ्यागमत्, K1 अभ्यगमन्, K8 अभ्यगमत्, B (except B1) Da1 Dn1 D1.3–5 7 T3 G2 3 M अभ्याययु, T1 अभ्यययु, G1 नभ्यययु (for अभ्यागमन्) T2 पार्थो (for पार्था)

14 ^{c}) D7 reads the portion from कि (in 14^{c}) up to मात (in 16^{b}) in marg K2 चेकितानाश्च (for चेकितानश्च) — ^{d}) Ś K2 T1 G द्रमिडै, K3 प्रमित्रै, V1 द्राविलै, B1–3 5 Da1 D1–5 7 द्राविडै, D6 द्राविते; D8 द्रभिडै, T2 M2–4 द्रामिळै, T3 M1 द्रमिळै (for द्रविडै). K4 शैनिकै, G1 सरिकैस् (for सैनिकै)

15 D7 reads 15 on marg — ^{a}) K6 तृवा (sic), V1 B Da1 D1–6 8 T1 वृता, D7 T2 (sup lin) 3 G3 धृता, G2 भ्राता (for भृता) K8 चित्तेन, V1 Da1 D1 2 5 6 वृदेन, B D3 4 7 व्यूहेन, T1 सैन्येन (for वित्तेन) D2 सहसा (for महता) — ^{b}) Ś1 K2 4 चोड्रा, K1 चोग्र्यास्, K8 चोडा, V1 B2–5 Da1 D1 3–7 T3 G3 चोला, Dn1 चोंद्रा, D8 चौडाश्च; T1 2 G1 M1 चोळा (for चौड्रा) K1 (by corr) सकेवला, K4 सकेरला, T1 2 G1 M1 सकेरळा (for सकेरला) B1 पाढ्याश्चाडालकेरला; D2 पाड्या रथेंद्राकेरला, G2 M2–4 पाढ्याश्चोळाश्च केरला- — ^{c}) K8 दीर्घभुज, K4 D1 दीर्घभुजा (for दीर्घभुजा) — ^{d}) K1 प्रशव, K8 प्राशव, B1 प्रांसव, T1 पाशव (for प्राशव) K1 प्रियदर्शना, V1 B D S पृथुलोचना (for प्रियदर्शना)

16 D7 reads up to मत्तमात on marg. — ^{a}) K1 अपीडिन, K8 आपीडनो, D1 3 8 (before corr) आपीढितो, D6 असंडिता (for आपीडिनो) G1 नत्तदंता (for रक्तदन्ता) — ^{b}) K1 मभुमातगविक्रम (sic) — ^{c}) Dn1 नानानीरागवसना, D6 नानाविधागवसना, Cc नाना

समानमृत्यवो राजन्ननीकस्थाः परस्परम् ॥ १७
कलापिनश्चापहस्ता दीर्घकेशाः प्रियाहवाः ।
पत्तयः सात्यकेरन्ध्रा घोररूपपराक्रमाः ॥ १८
अथापरे पुनः शूराश्चेदिपाञ्चालकेकयाः ।
करूषाः कोसलाः काश्या मागधाश्चापि दुद्रुवुः ॥ १९
तेषां रथाश्च नागाश्च प्रवराश्चापि पत्तयः ।
नानाविधरवैर्हृष्टा नृत्यन्ति च हसन्ति च ॥ २०
तस्य सैन्यस्य महतो महामात्रवरैर्वृतः ।
मध्यं वृकोदरोऽभ्यागात्त्वदीयं नागधूर्गतः ॥ २१
स नागप्रवरोऽत्युग्रो विधिवत्कल्पितो बभौ ।
उदयाद्र्यग्र्यभवनं यथाभ्युदितभास्करम् ॥ २२
तस्यायसं वर्मवरं वररत्नविभूषितम् ।

विरागवसना (as in text) — ^{d}) Ś2 K1 4 गधचूर्णादिचू (K1 °विचू, K4 °दिपू)र्णिता°, K8 °पूर्णावघूर्णिता, Dn1 °चूर्णावचूर्णता, D5 °चूर्णवचूर्णिता, D6 चूर्णावचर्चिता

17 ^{a}) K1 4 B2 बद्धाशय°, K8 वद्धामय°, Dn1 बद्धायस- (for बद्धासय°) K8 D2 प्राशहस्ता, B8 Da1 Dn1 D1 5 8 T1 2 G1 2 M प्रासहस्ता; D6 प्रसारस्ता (for पाशहस्ता) — K8 om (hapl) from 17^{b}–18^{a} — ^{b}) Dn1 वरण°, D4 वारणा°, D5 चारण° (for वारण°) — ^{c}) K4 समाश्च-मृत्युवो (sic), D6 सागायमृत्यवो, Ca c समानमृत्यवो (as in text) — ^{d}) V1 B1 2 4.5 D2–5 7 नात्यजत (D2 ति), B8 नाशसत, Da1 D1.8 Ca आसनस्थ°, Dn1 D6 T2 न त्यजत° (D6 ति), T1 व्यासकाश्च, T8 G प्रसक्ताश्च (G1 श्चा-), M व्यासक्ताश्च (for अनीकस्था°)

18 K8 om 18^{a} (cf v l 17) — ^{a}) K1 कामापिनश्च, D1 कालापिनश्च, Ca कलापिनश्च (as in text) T1 खड्ग-हस्ता, G1 शापहस्ता, G2 पाशहस्ता (for चापहस्ता) — ^{b}) K1 °केशा°, K8 M1 °केशा, B8 केशा- (for केशा) V1 (before corr) 8 T2 प्रियावहा°, B3–5 Da1 D1 6–5 7 प्रियवदा (D4 दा), D2 पयावहा, T1 8 G M प्रहारिण° (for प्रियाहवा°) D6 दीर्घकेशाक्षिबाहव — ^{c}) Dn1 पत्तय, D6 दतयस् (for पत्तय°) Ś2 K4 सात्यकेरुग्राः; K1 साम्यके-रध्रा, K8 सत्रकारधा, V1 सत्यकेरध्रा°, B8 सात्यकेरार्थे, D1 सत्यकेरध्रा, D4 सात्यकेराध्रा, D6 सत्यकेरश्चा, D7 सादिन-श्चान्ये, D8 साक * रध्रा, S सायकैर्विद्धा (for सात्यकेरन्ध्रा) Ca c cite सात्यके° (as in text) Co also cites अन्ध्रा — ^{d}) K8 घोररूपा पराक्रमा°, V1 B1 4 Dn1 D2 6 T2 घोररूपा भयावहा (B4 °नका°), T1 घोररूपा महाबला

19 ^{a}) D8 वीरा (for शूरा) — ^{b}) K8 Dn1 D8 4 6–8 कैकया (for केकया) — ^{c}) Ś1 K2 8 कारूप-, Ś2 K4 B Da1 Dn1 D1–5 8 कारूपा, K1 कातूपे, V1 कारूखा, D6 सासूरा, T1 G3 M2–4 करूशा°, T2 8 G2 M1 कारूशा°, C1 कारूशा (for करूपा°) Ś2 K8 4 B8 4 Da D2–5 7 8 कोशला, K1 D0 कोसला, B1 Dn1 कोशला, B2 ‿ कोपला°, D1 केशला, T3 G कौसला (for कोसला°) Ś1 K2 कचा, Ś2 K1 काशा, K8 काचा, B D7 काच्या, B4 (marg) काश्या, Da1 D1 5 कांचा, D2 काव्या°, D8 कच्या, D4 काव्या, D6 कारा, D8 कावा, T1 2 M वगा, T8 G वंका (for काश्या) — ^{d}) G2 मगधाश्च (for मागधाश्च) B4 Da1 D1 4 5 चाभि- (for चापि) D1 दुद्रुवु, M8 दुद्रुमा° (for दुद्रुवु)

20 ^{a}) V1 B Da1 D1 2 6 T G1 8 M2–4 रथाश्वनागा (D1 °गा)श्च — ^{b}) B2 4 5 Da1 D1.8–5 7 चोग्रपत्तय°, G2 चापि शक्तय° (for चापि पत्तय°) D2 6 प्रवीराश्च परंतपा° — ^{c}) K8 नानाविधरतिर्, V1 B8 D5 °वाद्यरवैर्, B1 5 °वाद्यवरैर्, B2 वाद्यवरैर्, B4 Da1 D8 4 7 °वाद्यधरैर्, D2 °बाणवरैर्, D6 °वारणकैर्, S °बाणरवैर् (for नानाविधरवैर्) G1 हृष्टान् Dn1 नानावरणसंहृष्टा

21 ^{a}) K8 महत°, T8 G शतशो (for महतो) — ^{b}) Ś2 महाराज्ञवरैर्; K4 °रथैर्, V1 Dn1 D2 Co °रथैर्, D6 सहामात्यै रथैर्, S महामात्रश(T1 °त्र श)तैर् (for महामात्रवरैर्) K1 रता° (for वृत°) — ^{c}) K2 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 S मध्ये (for मध्य) V1 B1.2 4 5 Da1 D1–8 S [अ]भ्यायात्, B8 Dn1 प्रायात् (for [अ]भ्यागात्) — ^{d}) K4 त्वदीया, V1 B1 त्वदीयां, B1 2 4.5 Da1 D1–8 त्वदीयान्, B8 तदोवान् (sic), T1 M त्वरया (for त्वदीयं) K8 नावधू-, B8 नानधूर्-, D8 गजधूर्- (for नागधूर्-) K1 (before corr) गता° (for -गत°) Ca cites नागधूर्गत° (as in text) Dn1 T2 आरूढो नागमुत्तमं, T8 G नागप्रवरधूर्गत°

22 ^{a}) Ś2 नाग्रप्रवरो, K8 नागप्रवरा, V1 °प्रवरे (for °प्रवरो) K1 [ऽ]त्यग्रो, B8 [ऽ]नुग्रो, G1 2 ह्युग्रो (for ऽत्युग्रो) Da1 D1 5 स नागप्रवरोल्युग्रो (sic) — ^{d}) Ś1 K1 2 कपितो, K4 कल्पितौ (for कल्पितो) B8 विधिव-त्कल्पमाबभौ — ^{e}) Ś2 K1 4 उदयाद्यग्र्य(K4 °ग्र)भवन, K2 उदयाग्र्यग्र्य°, K8 Da1 (marg with the remark टीकाया) T2 M1 उदयाग्रांशु°, V1 उदयाद्यद्रि°, B1 2 4 5 D8 4 T Ca op उदयाग्राद्रि°, B8 उदयाग्रावि°, Da1 D5 उदयाग्रेंशु°, Dn1 D1 उदयाग्रेषु (D1 °शु), D2 उदयाग्रादिबवन, D6 8 उदयाग्राद्रिभवनो (D8 °भुवन), T1.8 G2 8 उदयाग्र स्व-(G2 °ग्र स)भवन, G1 M2–4 उदयाग्रं शु°, M1 उदयाग्रांशु° ❀ Co उदयाद्रिवलेन नाम्ना प्रख्या इति । तथोक्तमुदयाद्रि-वनशृंगमित्यन्वय° ❀

तारोद्भासस्य नभसः शारदस्य समत्विषम् ॥ २३
स तोमरप्रासकरश्चारुमौलिः स्वलंकृतः ।
चरन्मध्यंदिनार्काभस्तेजसा व्यदहद्रिपून् ॥ २४
तं दृष्ट्वा द्विरदं दूरात्क्षेमधूर्तिर्द्विपस्थितः ।
आह्वयानोऽभिदुद्राव प्रमनाः प्रमनस्तरम् ॥ २५
तयोः समभवद्युद्धं द्विपयोरुग्ररूपयोः ।
यदृच्छया द्रुमवतोर्महापर्वतयोरिव ॥ २६
संसक्तनागौ तौ वीरौ तोमरैरितरेतरम् ।
बलवत्सूर्यरश्म्याभैर्भित्त्वा भित्त्वा विनेदतुः ॥ २७
व्यपसृत्य तु नागाभ्यां मण्डलानि विचेरतुः ।
प्रगृह्य चैव धनुषी जघ्नतुर्वै परस्परम् ॥ २८
क्ष्वेडितास्फोटितरवैर्बाणशब्दैश्च सर्वशः ।
तौ जनान्हर्षयित्वा च सिंहनादान्प्रचक्रतुः ॥ २९
समुद्यतकराभ्यां तौ द्विपाभ्यां कृतिनावुभौ ।

---

23 a) Dn1 तस्य भेद्यं (for तस्यायसं) Dn1 चर्मवर, D2 वर्मरथं, M1 वर्मपर (for वर्मवर) D6 तस्याद्यसद्धर्मवर — b) T1 सर्वे° (for वर°) — c) K8 सारोत्कटस्य, B8 4 (m as in text) 5 Dn1 D2-4 7 Ca ताराभ्यासस्य, G2 तारोद्धावस्य, Co ताराभासस्य, Ca तारोद्भासस्य (as in text) — d) K8 सादरस्य, Co शारदस्य (as in text) V1 B1 G सम(G8 °म)त्विषा, B4 समतषा, Dn1 समस्त्वषं, D8 समद्विषं, D8 T1 समप्रभ, M1 समस्विष° (for समत्विषम्) Co cites त्विषा

24 a) K8 स तोमरप्राशकरश्, V1 B Da1 D1-4 7 °व्यग्रकरश्, Dn1 °प्राशकरश्, D6 °प्रासकर, T1 M2-4 °प्राग्रकरश्, D8 M1 स तोरणप्राग्रकरश् — b) K8 चारुमालि°, D6 °मौळिं, T1 °मौलि- (T1 °ळि-), Ca आत्तमौलि° (for चारुमौलि°) K1 सुलकृत, Dn1 त्वलंकृत°, D6 स्वलंकृत (for स्वलंकृत°) — c) Ś1 (before corr) शरन्मध्यदिनार्काभ° (sup lin as in text), K1 शरमध्ये दिनार्काभस्, K2 V1 B Da1 D1-8 5-7 T2 3 G M1 2 शरन्मध्य°, K8 शरमध्य दिवाशुभिस् (sic), Dn1 शरन्मध्यदिनार्काभिस्, D4 शरन्मध्यदिनार्कांभस् — d) K1. 8 T2 व्यदहन्, V1 B1 8 D6 व्यधमद्, B2 व्यादन्, Dn1 [अ]भ्यद्रवद्, T1 8 G1. 8 M2 4 प्रादहद्; G2 M8 प्रदहद्, M1 प्राहरद् (for व्यदहद्) D8 दिश° (for रिपून्)

25 a) V1 T1 M1 द्विरदी (for द्विरद) K4 दूरा; D8 द्वारात् (for दूरात्) G2 त दृष्ट्वा द्विरदाकार- — b) K8 क्षेमधूर्ति- (for क्षेमधूर्तिर्) K1 द्विपास्थित°, V1 B1 T1 M2-4 द्विपे स्थित, Da1 D1 2 5 6 द्विपे स्थित°, T8 G3 स्थितो द्विपे, G1 स्थिरो द्विपे, M1 द्विपस्थित, Co द्विपस्थित° (as in text) G3 क्षेमधूत्तस्थिते द्विपे (sic) — c) K4 आहूयानो, B2-5 [illegible] (for आह्वयानो) V1 Da1 D1 8 5 7 आह्वयन्, D4 प्रा[illegible] d) [illegible]मना. Ca c प्रमनाः

26 a) G2 तत° (for तयो) — b) Ś K2 4 उग्रकर्मणो°, K1 °भूपयोः, V1 B1 °वेगयो , D6 °कोपयोः (for °रूपयो) — c) D4 (before corr) यादृच्छया, Ca c यदृच्छया (as in text) K1 क्रमवतोर्; K8 हिमवतो, Da1 D1 रूपवतो; D5 रूमवतोर्, G1 2 द्रुतवतोर् (for द्रुमवतोर्) — d) B1 द्वयो° (for महा-)

27 a) G2 ससक्तरांतकौ वीरौ — b) K8 तोमरे (for तोमरैर्) K1 मरैरितरतेरमी (sic), G1 तोमरैरिव तोमर° — c) K8 D1 T2 M1 सूर्य(K8 °र)रश्माभैर् (for °रश्म्याभैर्) — d) K8 बाणैर्भित्त्वा, B2 4. 5 D3 4 7 8 भित्वान्योन्यं (for भित्त्वा भित्त्वा) D8 विभेदतु°, T1 [अ]भिचेरतु°, G2 विनेदतुः (for विनेदतु°)

28 T2 om 28^{ab} — a) K8 व्यपसृत्य, K4 व्यपसत्य, B8 अपाकृत्य, Dn1 व्यवसृत्य, Da1 D1 अपसृत्य, D3 व्यवस्य*, T1 G1. 2 M व्यतिसृज्य (G1 M °स्य) (for व्यपसृत्य) T1 8 G2 8 M च, G1 व (for तु) K1 व्यपसृत्यत, K2 °सृत्यत (for °सृत्य तु) G2 मानाभ्यां (for नागाभ्या) — b) G2 निचेरतु°, Co विचेरतु (as in text) — c) D4 विगृह्य (for प्रगृह्य) V1 B D (except D8) S चोभौ (for चैव) B1 5 धनुपि (for धनुषी)

29 a) K1 क्ष्वेन्वितास्फोटितरथैर्, K4 क्ष्वेडितोस्फोटितरवैर्; D2 क्षोणिता°, T1 2 G1 2 M क्ष्वेळिता — In B1, 29^{b} is lost on a damaged folio — b) V1 B3 4 D3-5 7 बाणशब्दैस्तु; D6 वरशब्दैश्च (for बाणशब्दैश्च) Ś K B2 4 5 Da1 D1 3-6 7 T1 सर्वत° (for सर्वश°) — c) K4 तान् (for तौ) K1 जना, B2 4 5 Da1 D1 8-' 7 जन Dn1 तर्जना (sic) (for तौ जनान्) K3 कर्पयित्वा; B2 4 5 Da1 D1 8-6 S हर्षयतौ (for हर्षयित्वा) K2 V1 B1 Dn1 D2 6 8 तु (for च) B3 तौ जन च प्रहर्षयतौ (hypermetric) — d) V1 B D (except Dn1 D5) T3

वातोद्धूतपताकाभ्यां युयुधाते महाबलौ ॥ ३०
तावन्योन्यस्य धनुषी छित्त्वान्योन्यं विनेदतुः ।
शक्तितोमरवर्षेण प्रावृण्मेघाविवाम्बुभिः ॥ ३१
क्षेमधूर्तिस्तदा भीमं तोमरेण स्तनान्तरे ।
निर्बिभेद तु वेगेन षड्भिश्चाप्यपरैर्नदन् ॥ ३२
स भीमसेनः शुशुभे तोमरैरङ्गमाश्रितैः ।
क्रोधदीप्तवपुर्मेघैः सप्तसप्तिरिवांशुमान् ॥ ३३
ततो भास्करवर्णाभमञ्जोगतिमयस्मयम् ।
ससर्ज तोमरं भीमः प्रत्यमित्राय यत्नवान् ॥ ३४
ततः कुलूताधिपतिश्चापमायम्य सायकैः ।
दशभिस्तोमरं छित्त्वा शक्त्या विव्याध पाण्डवम् ॥ ३५
अथ कार्मुकमादाय महाजलदनिस्वनम् ।
रिपोरभ्यर्दयन्नागमुन्मदः पाण्डवः शरैः ॥ ३६
स शरौघार्दितो नागो भीमसेनेन संयुगे ।
निगृह्यमाणो नातिष्ठद्वातध्वस्त इवाम्बुदः ॥ ३७
तमभ्यधावद्द्विरदं भीमसेनस्य नागराट् ।

— c) Ś2 वातद्धूत°, K3 ततोद्धूत°, V1 वातैर्द्धूत°, G2 वातोद्धत° (for वातोद्धूत°) — d) B3 (*sup lin*) D3 परस्पर (for महाबलौ)

31 B3 partly damaged — a) K4 तावन्योन्य च (for तावन्योन्यस्य) — b) T1 पुनर्भित्त्वा, T3 G M पुनश्छित्त्वा (for छित्त्वान्योन्यं) Ś1 K1 2 4 Dn1 विरेजतु, K3 D2 6 8 विचरेतु°, T2 बिभेदतु, G2 निषेधतु°, M2 विरेदतु° (for विनेदतु°) B5 छित्त्वान्योन्यस्य नेदतु° — d) Ś1 (m as in text) K1 2 प्रावृड्(K1 °ड्)घोषाव्, Ś2 Da1 Dn1 D1.5 प्रावृन्मे(Ś2 °ट्मे)घाव्, B5 G2 M1 2 प्रावृण्मेघा (B5 °घ°), D3 प्रावृट्मेघौ (for प्रावृण्मेघाव्)

32 a) D2 क्षेमस्मूर्तिस् (for क्षेमधूर्तिस्) Ś1 K3 4 V1 T2 G2 तथा (for तदा) T1 वीरस् (for भीमं) — c) K1 निर्भिभेद V1 B D (except Dn1) [अ]ति-, T1.2 M [अ]थ, T3 G [आ]शु (for तु) — d) G2 चास्यापरैर् (for चाप्यपरैर्) D1 नदम्, D3 नुदत्, T2 हृदि, G2 नुदान् (for नदन्)

33 b) G2 अंकमास्थितैः (for अङ्गमाश्रितैः) — c) D3 क्रोधप्राप्तवपुर्, G2 क्रोध दीप्त° (for क्रोधदीप्त°) D5 मेघे°, T2 घोरै, G M1 घर्मै (for मेघै°) — d) Cc cites सप्तसप्ति° (as in text)

34 B3 partly damaged — a) Dn1 भास्कर-रश्म्याभ्या, T1 3 G M रश्म्याभम्, T2 °रश्माभम् — b) K2 has lacuna for ञ्जोगति Ś अप्रदीप्तमयस्मयम्, K3 अजोगतिमयोमयम्, K4 सुप्रदीप्तमयस्मयम्, Dn1 मनोगतियमस्मय (sic); D3 अयोगतिमयस्मय, T1 अधोगतिम, T2 नभोगतिम°, G1 अजोगतिमयस्त्वयम् (sic) Ca c cite अजोगति° Ca also cites मयस्मयम् (as in text) — c) T1 संधाय (for ससर्ज) D3 तोमरे (for तोमर) — d) K3 प्रमित्राय च, D5 प्रत्यामिनाय (sic), Cc प्रत्यमित्राय (as in text) K1 मित्रवान्, T1 दत्तवान्, T2 G1 यत्तवान् (for यत्नवान्) G2 प्रत्यमित्रो ययौ तदा

35 B3 partly damaged — a) K1 कुरलाधिपतिश्, K3 कुलुनाधि, D2 स कुतलाधिपतिश् (hypermetric), D6 स कुतलाधिपश्, S करूशाधिपतिश् (for कुलूताधिपतिश्). B2 ततश्चकुनृपाधिपतिश् (hypermetric) — b) Ś1 K1 आयाम्य, K3 उद्यम्य, B1 3 5 D3 4 7 आनम्य, D2 आसज्य, D5 व्ययम्य, D6 T2 आदाय, Ca c आयम्य (as in text). B1.2 शायकै°, Da1 D1 5 मार्गणै° (for सायकैः) — c) T2 शतशस् (for दशभिस्) K1 M1 तोमरैश् (for तोमर) B1 2 4 D3 4 6 7 T2 भित्त्वा (for छित्त्वा) — d) K3 V1 B Da1 D1.3-8 S षष्ट्या, Dn1 D2 षड्भिर् (for शक्त्या) Ś2 पांडवान् (for पाण्डवम्)

36 a) B1 तथा (for अथ) G2 चक्रकम् (for कार्मुकम्) — b) B (except B1) D1 3-5 7 भीमो (for महा-) K1 (*sup lin* as in text) महाजलध- Ś K2 4 B1 3-5 D3 6 7 T3 G3 -निःस्वन, K3 -निश्वन (for -निस्वनम्). — c) K1 रिपुरभ्यर्षयन्नागम्; K3 अपरैभ्यर्हयन्नागम् (sic) — d) K1 स्यदव (sic), K2 उर्मदन्, K3 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1-3 5 7 8 T3 G3 M उन्नदन्; B3 त नदन्, D4 उन्नदत्, D6 उन्नयन्, T1 विनदन्, T2 उन्मर्द, G1 उन्नद, G2 उन्नत (for उन्मद) V1 पांडवै°, M1 पांडवं (for पाण्डव°)

37 B3 partly damaged — a) B5 G1 शरैरर्दितो, T1 शशाखा (for शरौघा) — c) Ś K2 4 B2 4 5 Da1 D1 3-5 7 8 गृह्यमाणोपि, K1 विगृह्यमाणो, K3 पीड्यमानोपि, B1 Dn1 Cc निगृह्यमानो, Ca °माणो (as in text) — d) B2-5 Da1 D1-5 7 वातोद्धूत; Dn1 वातध्वजस्त (sic), G2 घाताहत, M वाताभ्यस्त (for वातध्वस्त) B4 इवार्णव°, T2 G2 इव द्रुम° (for इवाम्बुद°)

38 Ś K2 D2 om (hapl) 38 B3 partly damaged. — a) Dn1 T1 3 G M अन्वधावद्, T2 अन्वियाय (for अभ्यधावद्) K3 द्विरदो (for द्विरद) K1 तमभ्यधावति सति — b) K1 भीमगोत्रे*, K4 भीमं भीम° स,

महावातेरितं मेघं वातोद्धूत इवाम्बुदः ॥ ३८
संनिवर्त्यात्मनो नागं क्षेमधूर्तिः प्रयत्नतः ।
विव्याधाभिद्रुतं बाणैर्भीमसेनं सकुञ्जरम् ॥ ३९
ततः साधुविसृष्टेन क्षुरेण पुरुषर्षभः ।
छित्त्वा शरासनं शत्रोर्नागमामित्रमार्दयत् ॥ ४०
ततः खजाकया भीमं क्षेमधूर्तिः पराभिनत् ।
जघान चास्य द्विरदं नाराचैः सर्वमर्मसु ॥ ४१
पुरा नागस्य पतनादवप्लुत्य स्थितो महीम् ।
भीमसेनो रिपोर्नागं गदया समपोथयत् ॥ ४२
तस्मात्प्रमथितान्नागात्क्षेमधूर्तिमवद्रुतम् ।
उद्यतासिमुपायान्तं गदयाहन्वृकोदरः ॥ ४३
स पपात हतः सासिर्व्यसुः स्वमभितो द्विपम् ।

B3–5 Da1 D1 3–5.7 8 T2 M1 भीमो भीमस्य (for भीमसेनस्य). K1 om नागराड् — d) K1 D4 वातोद्ध(D4 °द्धू)त (for °द्धूत) Dn1 तस्मिन्काले व्यदृश्यत

39 D6 om 39 — a) Ś K2 B1 T1 स निव(B1 °वाँ)र्त्या°, K3 M3 संनिपत्या°, K4 सन्यवर्त्यां° (sic), V1 स निवार्या°, B2 5 D2–4 7 T3 G3 संनिवार्या° (for संनिवर्त्या°) — b) B (except B1) Da1 D3–5 7 प्रतापवान् (for प्रयत्नतः) — c) K4 [अ]भिद्रुतैर्, Dn1 [अ]भिमुख, T2 [अ]तिद्रुत, Co [अ]भिद्रुतं (as in text) G2 विव्याध विद्रुत बाणैर् — d) V1 B D3.4 7 भीमसेनस्य कुजर

40 B3 partly damaged — a) Dn1 ततश्च साधु-सृष्टेन, G1 2 तत साधुनिसृष्टेन — b) Ś2 K2 B1 D2 T1 V1 B2 4 5 M (except M1) पुरुषर्षभ, D6 भरतर्षभ Da1 D1 3–5 7 क्षुरेणानतपर्वणा, T2 3 G क्षुरप्रेण सकार्मुक Co cites क्षुरेण (as in text) — c) T1 3 G3 M3 भित्त्वा, M1 क्षित्वा (for छित्त्वा) K4 शराशनं; T2 3 G नरर्षभ (for शरासन) K1 शत्रु-, T2 शीघ्रं (for शत्रोर्) — d) K1 Ś K2 4 नागमप्या(Ś2 °भ्या-, K4 °भ्य)र्दयच्छरैः, V1 नौगमत्यत्रमित्रयत् (sic), K3 नागमित्र समार्दयत्, B1 D6 नागमिन्द्र-(D6 °त्र)ममर्दयत्, D2 नागमर्मेश्च ताडयत्; T2 3 G नागं चापि प्रमर्दयत् D4 8 T1 M नाग चामित्रमर्दयत् (D4 °न्) Ca c cite आमित्रम् (as in text)

41 a) K1 शटाकया, Dn1 D3 S शलाकया, K3 स्वजार्कया, V1 B3–5 Da1 D1–7 क्रुद्धो रणे, B1 स गदया, B2 खर्गैः कचैर्, Ca स्वजिकया (for खजाकया) — T1 om (hapl) 41b–43a — b) D3 क्षेममूर्ति (for °धूर्ति) K1 पुराभिनत्, Dn1 शरासनी, D3 पराभिन, D4 पराभवन्, T2 परामृशन्, G3 पराक्रमी (for पराभिनत्) — c) G2 तस्य (for चास्य) B2 transp चास्य and द्विरद B4 जघानागम्य द्विरद — d) K1 नारदैः (for नाराचैः) K4 सर्वव्र्मसु (for °मर्मसु) — After 41, V1 B D (except Dn1 D3) S (T1 om) ins

79* स पपात महानागो भीमसेनस्य भारत ।
[V1 स पपात महावाहो, S (T1 om) तत पपात नागेंद्रो (for the prior half) S (T1 om) मारिष (for भारत) V1 नागो भीमसेनस्य भारत (hypermetric?) (for the post half)]

42 T1 om 42 (of v l. 41) — a) M1 गजस्य (for नागस्य) — b) Ś1 K2 अवप्रत्य, K1 अर्धप्रत्य, T1 G1 2 M सोवप्लुत्य (for अवप्लुत्य) D1 स्थिते (for स्थितो) Ś1 K3 अवप्रत्यास्थितो महीं, K4 अवप्लुत्यास्थितो मही — c) B2 4 5 D3 4 7 तस्य भीमोपि द्विरद, Da1 D1.5 तस्य भीमो द्विपवर, Dn1 S (T1 om) भीमसेनोपि (G1 °भि) त नाग, D2 भीमसेनोपिरोर्नाग (sic) — d) D1 गदया मासमपोथयत् (hypermetric)

43 T1 om 43a (cf v l 41) — a) T3 प्रमाथिहन् (sic), G1 प्रमाथितान् (for प्रम°) — b) K3 V1 B2–5 D अवप्लुत (for °द्रुतम्) B1 क्षेमधूर्तिनमाप्लुत, S क्षेमधूर्तिर(T1 M1 °रि)वप्लुत — After 42ab, S (except M4) ins

80* उद्धृत्य खड्ग निशितमभ्यधावत्स पाण्डवम् ।
[T1 transp खड्ग and निशित]

— c) B (except B1) Da1 D1 3–5 7 उद्यतायुधमायान्तं, G2 उद्यतासिरुपायान्त — d) V1 गदयाहनत् (sic), B3 T G1.3 M गदयाघ्नत् (B5 T3 G3 °न्); G2 °सन् (for °हन्) Co cites [अ]हन् K1 गदया च वृकोदर

44 a) K3 यथोत (sic) (for पपात) — b) K1 व्यसु; G (except G3) M व्य(G1 व्या)सु- (for व्यसु) Ś2 V1 B Da1 D1–3 5–8 T3 Ś1 K1–3 D4 समभितो, K4 व्यसु स तम° (for स्वम°) B1 द्विपं (for द्विपम्) Dn1 T2 व्यसु (T2 °सु-) शुश्राव शोणित च महाद्विप, Co cites व्यसु (as in text) and Ca तमभितो द्विप — c) B1 वज्रप्ररुग्नम्, B2 D2–4 7 8 °प्रभग्नम्, B3–5 °प्रतप्तम्, Da1 D5 °प्ररुग्रम् (for °प्ररुग्णम्) B2 अतुल (for अचल°) K1 वज्रप्रमुद्यमवल (sic), Dn1 वज्रप्ररणमचलात् (sic), T3 वज्रप्ररुग्णादचलात्, G2 वज्र च रुग्णमचल — d) K1 सिंहो, Dn1 शृंग, D1 सिंहा (for सिंहो) B3 Da1 D1 5 वज्राहतो (for वज्र°)

वज्रप्ररुग्णमचलं सिंहो वज्रहतो यथा ॥ ४४
निहतं नृपतिं दृष्ट्वा कुलूतानां यशस्करम् ।
प्राद्रवद्व्यथिता सेना त्वदीया भरतर्षभ ॥ ४५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

९

संजय उवाच ।
ततः कर्णो महेष्वासः पाण्डवानामनीकिनीम् ।
जघान समरे शूरः शरैः संनतपर्वभिः ॥ १
तथैव पाण्डवा राजंस्तव पुत्रस्य वाहिनीम् ।
कर्णस्य प्रमुखे क्रुद्धा विनिजघ्नुर्महारथाः ॥ २
कर्णो राजन्महाबाहुर्न्यवधीत्पाण्डवीं चमूम् ।
नाराचैरर्करश्म्याभैः कर्मारपरिमार्जितैः ॥ ३
तत्र भारत कर्णेन नाराचैस्ताडिता गजाः ।
नेदुः सेदुश्च मम्लुश्च बभ्रमुश्च दिशो दश ॥ ४
वध्यमाने बले तस्मिन्सूतपुत्रेण मारिष ।
नकुलोऽभ्यद्रवत्तूर्णं सूतपुत्रं महारणे ॥ ५
भीमसेनस्तथा द्रौणिं कुर्वाणं कर्म दुष्करम् ।
विन्दानुविन्दौ कैकेयौ सात्यकिः समवारयत् ॥ ६
श्रुतकर्माणमायान्तं चित्रसेनो महीपतिः ।

---

45 a) B (except B1) Da1 Dn1 D1 3–5 7 S तं हतं (for निहत) — b) D6 कुतलाना, S करूशानां (for कुलूतानां) — c) D1 व्याथिता, D6 ध्वंसिता, T1 वथिता, G2 त्वरिता (for व्यथिता) — d) K2 द्वितीया (for त्वदीया)

Colophon — *Adhy name* K3 B2 4. 5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 T1 2 M2–4 क्षेमधूर्तिवध°, B3 क्षेमवृत्तिवध° — *Day of Karna's Generalship* Ś1 K4 प्रथमे युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 8 (as in text), B1 2 4 5 Da1 D5 6 8 (marg sec m) 12, D4 (sec m) 13, T1. 3 G M 9, T2 11

9

1 Before the ref , G2 ins श्रीकृष्णाय नमः G3 om the ref. — c) D8 वीरः (for शूरः)

2 b) K3 D8 सूतपुत्रस्य (for तव पुत्रस्य) — c) K1 कर्णस्य प्रमुखं कृत्वा, D8 कर्णस्याभिमुखे क्रुद्धा, S (except T2 3) कर्णस्य पश्यतो राजन् — d) K3 V1 B1 Dn1 विनिर्जघ्नुर्; B2–5 Da1 D1–5 7 S (except T2) निजघ्नुस्ते (for जघ्नुर्)

3 a) B (except B1) Da1 D1–5 7 कर्णोऽपि राजन्समरे, Dn1 S कर्णोऽपि सुमहाबाहुर् — b) B2 4 5 D1–5 7 व्यहनत्, B3 न्यहनत्, Da1 व्यहन् (submetric), Dn1 T1 2 M व्यधमत्, D6 अवधीत्, T3 G अविध्यत् (for न्यवधीत्) K1 पार्थिवीं, D1 पाडवी (for पाण्डवीं) — c) V1 घक्ररश्म्याभैः (sic), B1 वज्र° (for अर्क°) — d) K1 कंटारपरिमार्जितैः, K3 कस्मारैपरि° (sic), B2 कर्मारपरिमार्जित , D6 किर्मीरपरिमार्जितैः Cc cites कर्मार

4 a) K1 तत्रा — c) K1 नदुः (for नेदुः) K3 सेहश्च (sic), T2 सेदश्च (for सेदुश्च) Ś1 मलुश्च, K3 मलुश्च, D6 खेदुश्च, T2 मुमुहुर्, G1 M (except M1) मम्रुश्च, G2 मद्रुश्च (for मम्लुश्च) Cc cites सेदुः and मम्लुः — d) D5 दिशा (for दिशो)

5 a) V1 B1 D2 हन्यमाने, T2 मध्य (for वध्य°) — b) T1 G2 भारत (for मारिष) — c) Dn1 D5 तूर्णे (for तूर्णं) — d) B4 5 (m as in text) T2 3 G महारथं, T1 M हवे (for °रणे)

6 a) B3 भीमसेनं (for सेनः) Dn1 ततो, T3 G1 3 तदा (for तथा) K1 Dn1 T1 द्रोणिं — b) K3 कुर्वाणौ (for कुर्वाणं) D8 दारुण (for दुष्करम्) — c) K4 विन्दानुविंदो, D1 5 8 विंदानुविंदौ K4 कैकेय्यो, D8 कौरव्यौ (for कैकेयौ) K1 विर्मो*विंदौ कौकेयौ (sic) — d) K1 सात्यिकिः D1 समचारयत् (for समवारयत्)

7 a) K3 B3 4 Da1 Dn1 D1 2 G1 श्रुतधर्माणम्, D5 वर्मा*, D6 °धर्माणम् (for °कर्माणम्) Dn1 आयत, D5 *यांत — b) V1 B1 महारथः (for महीपतिः) — c) K1 प्रतिवध्य, V1 B1. 3 5 Da1 D2–5 7 G1. 2 M °विध्यस,

7 7 प्रतिविन्ध्यं तथा चित्रश्चित्रकेतनकार्मुकः ॥ ७
दुर्योधनस्तु राजानं धर्मपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
संशप्तकगणान्क्रुद्धो अभ्यधावद्धनंजयः ॥ ८
धृष्टद्युम्नः कृपं चाथ तस्मिन्वीरवरक्षये ।
शिखण्डी कृतवर्माणं समासादयदच्युतम् ॥ ९
श्रुतकीर्तिस्तथा शल्यं माद्रीपुत्रः सुतं तव ।
दुःशासनं महाराज सहदेवः प्रतापवान् ॥ १०
केकयौ सात्यकिं युद्धे शरवर्षेण भास्वता ।
सात्यकिः केकयौ चैव छादयामास भारत ॥ ११
तावेनं भ्रातरौ वीरं जघ्नतुर्हृदये भृशम् ।
विषाणाभ्यां यथा नागौ प्रतिनागं महाहवे ॥ १२
शरसंभिन्नवर्माणौ तावुभौ भ्रातरौ रणे ।
सात्यकिं सत्यकर्माणं राजन्विव्यधतुः शरैः ॥ १३
तौ सात्यकिर्महाराज प्रहसन्सर्वतोदिशम् ।
छादयञ्शरवर्षेण वारयामास भारत ॥ १४
वार्यमाणौ ततस्तौ तु शैनेयशरवृष्टिभिः ।
शैनेयस्य रथं तूर्णं छादयामासतुः शरैः ॥ १५
तयोस्तु धनुषी चित्रे छित्त्वा शौरिर्महाहवे ।

B2 °वेध्यस्, B4 °विधास्, Dn1 °विंध्य, D1 T1 °विध्येस्, D6 T8 G8 °विंध्यत् T1 तदा (for तथा) V1 B D (except Dn1 D8) S (except T2) चित्रं — d) B5 D2 6 T1 8 G8 M चित्रके(D2 °चे)तनकार्मुक

8 a) Ś2 K4 च (for तु) — c) Some MSS ससप्तकगणान्, K1 °गणात्, T1 G1 2 M सशप्तकगणा (for °गणान्) V1 B5 D6 T2 क्रुद्धान्, T1, 8, G हृष्टा, M हृष्टाश् (for क्रुद्धो) — d) Ś K2 4 [अ]थाभ्यधावद्, K8 यथाधावद्, B1 2 4 Dn1 D2–4 7 8 ह्यभ्य°, B8 M चाभ्यधावन् (B4 °द्), T1 8 G1 अभ्यधावन् (for °धावद्) T1 8 G M धनजय

9 a) K8 B8 4 Da1 D1–7 T8 G8 कृपेणाथ, V1 B2 5 कृपं प्रायात्, B1 कृपा प्रायास्, Dn1 D8 T2 कृप राजस्, T1 G1 2 M कृप चापि (for कृप चाथ) — b) D8 तस्मिन्वीरसमागमे — d) K4 B4 5 Da1 D1 5 अच्युत° D8 समासादयताच्युत, S (except T2) आससाद महाबल (T1 °ल)

10 a) B1 तत कीर्तिस् (for श्रुत°) — b) Ś2 सुर, V1 सुत° (for सुत) K1 माद्रीपुत्रस्य सुतस्तव (sic), T1 मद्रपुत्रसुतप्रभु, G2 M माद्रीपुत्रसुत प्रभु

11 a) K1 कैकेया, K8 कैकेय°, V1 कैकयौ, B D कैकेयौ (D1 °यै, D6 °यौ) (for केकयौ) K1 सात्यिकिं, D6 M8 सात्यकि° (for सात्यकिं) K1 युद्ध, D6 चैव (for युद्धे) — b) Ś K (except K8) भास्वत (for भास्वता) M2–4 छादयामास वै शरै — c) B1 D6 M8 सात्यकिं (for सात्यकि°) K1 8 B2–5 D8 6 कैकेयौ (K8 °य), V1 B1 Dn1 D1 2 4 7 8 कैकयौ, Dn1 कैकयो (for केकयौ) V1 Da1 Dn1 D1–3 5 7 T2 M2 3 चापि, D4 वापि (for चैव) — d) D6 T1 2 G2 M1 वै शरै, T3 G1 8 सायकै (for भारत) M2–4 छादयामासत् रणे

12 a) D2 तावेवं, D5 तावेत, T8 G8 तानेव (for तावेन) K1 भ्रावरो K1 वीर, K8 B Da1 Dn1 D1–7 S वीरौ, V1 युद्धे, D8 राजन् (for वीर) — b) B5 दृढ, Da1 मृशी (for भृशम्) T1 M हृदि विव्य(M4 °व्या)धतुर्भृशं, T2 3 G युधि विव्यथ(T2 °धु-, G1 °ध)तुर्भृशं — T8 G2, 3 M2 om (hapl) 12c–13d — c) K1 विषाणाद्या (for °णाभ्यां) D6 तथा (for यथा) — d) D2 प्रतिमित्रौ, D6 C6 °भिन्नौ (for °नाग) K3 V1 B1–3 5 Da1 D1, 3–5 7 T2 महावने, B4 Dn1 D8 (before corr) यथा वने, D2 6 महारणे, T1 G1 M1 3, 4 तथा वने (for महाहवे)

13 T8 G2 3 M2 om 13 (cf v.l 12) — a) Ś1 K3 G1 शरसंछिन्नवर्माणौ, Ś2 K4 °सभिन्नवर्माण, K1 °संच्छिन्नवर्माणं, V1 D6 °निर्भिन्नवर्माणौ, B2 Da1 D1 4 5 T1 °सभिन्नमर्माणौ — b) D8 (marg) कैकयौ (for तावुभौ) — c) M1 सत्यक (for सात्यकिं) K8 T1 G1 सत्यवर्माण, B3 °वर्माणौ, B4 D8 °कर्माणौ, Da1 सात्य°, M3 4 क्रूरकर्माणं (for सत्य°) — d) K1 विव्याधतु°, B5 विभिदतु°, D1 विव्यधतु (for °धतु°) B2 राजानविधतु° शरै°, T1 शरैर्विव्यधतुर्भृशं; T2 G1 M1 3 4 रणे विव्य(M4 °व्या)धतुर्भृश

14 a) K1 सात्यकिन्, M1 सात्यकिं (for सात्यकिर्) — b) G1 स हसन्, M3 प्रहसद् (for °सन्) V1 B1 4 D1 T2 सर्वतोदिश°, T1 3 G M युद्धदुर्मद° (for सर्वतोदिशम्) — c) V1 B1 D2 6 शरवर्षैस्तु — d) D2 छादयामास (for वार°) B4 सयुगे, D2 पाण्डव°, S (except T2) समंत (for भारत)

15 a) Ś K1 4 च, B2 3 Da1 D1 3–5 7 हि (for तु) — b) K1 शैनेयसरवृष्टिभि, V1 B1 सैनेयशर°, B2 3 Da1 D1 2 5 6 शैनेय शर° — c) K1 शनेयेस्य; K4 सैन्ये यस्य; V1 सैने° (for शैने°) G2 रथाद् (for रथ) — d) T2 भृश (for शरै°)

16 a) B3 तयोश्च, T1 G1 M ततस्तु, T2 G2 3 तावुभौ

अथ तौ सायकैस्तीक्ष्णैश्छादयामास दुःसहैः ॥ १६
अथान्ये धनुषी मृष्टे प्रगृह्य च महाशरान् ।
सात्यकिं पूरयन्तौ तौ चेरतुर्लघु सुष्ठु च ॥ १७
ताभ्यां मुक्ता महाबाणाः कङ्कबर्हिणवाससः ।
द्योतयन्तो दिशः सर्वाः संपेतुः स्वर्णभूषणाः ॥ १८
बाणान्धकारमभवत्तयो राजन्महाहवे ।
अन्योन्यस्य धनुश्चैव चिच्छिदुस्ते महारथाः ॥ १९
ततः क्रुद्धो महाराज सात्वतो युद्धदुर्मदः ।
धनुरन्यत्समादाय सज्यं कृत्वा च संयुगे ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन अनुविन्दशिरोऽहरत् ॥ २०
तच्छिरो न्यपतद्भूमौ कुण्डलोत्पीडितं महत् ।
शम्बरस्य शिरो यद्वन्निहतस्य महारणे ।
शोषयन्केकयान्सर्वाञ्जगामाशु वसुंधराम् ॥ २१
तं दृष्ट्वा निहतं शूरं भ्राता तस्य महारथः ।
सज्यमन्यद्धनुः कृत्वा शैनेयं प्रत्यवारयत् ॥ २२
स शक्त्या सात्यकिं विद्ध्वा स्वर्णपुङ्खैः शिलाशितैः ।

(for तयोस्तु) K1 छिन्ने (for चित्रे) — b) T1 M1 भित्त्वा (for छित्त्वा) V1 B1 सौरिर्, M3 4 शूरो, Co शौरिर् (as in text) K2 B Da1 D1 3–5 7 महायशा॰ (for ॰हवे) — c) K3 तै॰ (for तौ) B2 शायकैस् (for साय॰) Da1 D1 चित्रैर् (for तीक्ष्णैश्) — d) K2 V1 B Da1 D1–5 7 8 T3 G3 वारयामास, Dn1 पीड॰, T1 2 G1. 2 M पूर (for छाद) B1 दु॰सहे, B2–5 Da1 D1 3 4 7 सयुगे, T G1 3 M सा(M1 स)त्वत॰, G2 सत्वर॰ (for दु॰सहै॰) D6 पीडयामासतु शरै॰

17 a) Dn1 अथान्य- (for अथान्ये) Ś K1 2 4 T3 पृष्टे, V1 B Da1 D1 3–5 7 चित्रे, Dn1 D6 T2 M2–4 श्रेष्ठे, D2 श्रेष्ठये; T1 मुष्टिं (for मृष्टे) — b) V1 [अ]थ, S (except T2) [आ]शु (for च) T1 महाशरै॰ (for ॰शरान्) — c) Ś2 K4 पूजयतौ, B (except B1) Da1 D1 3–5 7 छाद (for पूर॰) Ś K2 4 च, B3 तु (for तौ) G2 सात्यकीं पूरतो यातौ (sic) — d) K3 तु (for च) D3 T1 चेरतुर्लघुविक्रमौ Co cites लघु and सुष्ठु (as in text)

18 a) D3 युक्ता (for मुक्ता) K3 महाबाहो (for ॰बाणा॰) D6 ताभ्या विप्रसृता बाणा — b) Ś2 काकबर्हिण॰, D5 कङ्कर्बोहिण॰, D8 कंकबर्हण॰ — c) K3 पूर॰ (for द्योत) — d) G2 पेततुर् (for संपेतु॰) K1 स्वर्णभूषण॰, Da1 D1 5 ॰भूषिता॰, D7 सर्वभूषणा॰, D8 भृशदारुणा॰, T1 सर्वत॰ सिता॰, T3 G हेमभूषणा॰ (G2 ॰णै)

19 a) D2 6 बाणान्धकारे (D6 ॰र॰) सुमहत् — b) B3 तमो राजन्, Dn1 S ततो राजन्, D2 6 घोरमासीन् (for तयो राजन्) B Da1 Dn1 D1 3–5 7 T M महामृधे (for ॰हवे) — c) K3 अन्योन्याश्च (for ॰न्यस्य) T1 3 G M तु (T1 च) चापानि, T2 धनूंष्येव (for धनुश्चैव) D1 अन्योन्यधनुषश्चैव — d) K4 चिच्छेदुस्ते, B2 विचिण्वति, D6 चिच्छिदतुर् (for ॰दुस्ते) D6 महारथौ (for ॰रथा॰) — After 19, Dn1 ins

81* सात्वतस्य धनुस्तत्र उभौ चिच्छिदतू रणे।

20 b) S (except T2) सात्यकिर् (for सात्वतो) T1 युद्धकोविद॰ (for ॰दुर्मद) — d) K3 V1 B1 3 D6 8 तु (for च) T1 M महाहवे, T3 G महाबल॰ (for च संयुगे) — After 20cd, S (except T2) ins

82* अनुमृज्य च राजेन्द्र तद्धनुर्भारसाधनम्।
[T1 तु (for च)]

— e) Ś2 सुतीक्ष्णेण — f) Ś1 K2 T1 G M ह्यनुविंदशिरोहरत्, Ś2 K4 ह्यनुविंदशिरोवि(Ś2 *sup lin* ह)नत्, K1 धूनविंध्यशरोहरत् (sic), Da1 D1. 5 अनुविंदुशिरोहरत्, Dn1 D8 सोनुविंद (D8 ॰विंदु), D2 4 अनुविंदशिरोहनत् (D4 ॰रन्), T2 सोनुविंदशिरो महत्, T3 अनुविदशिरोदहत्

21 a) K1 [अ]त्यपत् (sic), D3 [अ]प्यपतद्, T3 G [अ]भ्य॰ (for न्यप॰) V1 B D (except Dn1 D8) अपतत्तच्छिरो भूमौ (B2–5 Da1 D1 3–5 7 राजन्) — b) K3 B D कुण्डलो(B4 ॰ला)पचित, K4 ॰त्पीडितो, V1 पतित, S पहि(G2 ह)तं (for ॰त्पीडित) Co cites उपचित S (except T2) शुभ (for महत्) — c) G1 यद्वा (for यद्वत्) — d) T1 महाहवे, M मृधे (for ॰रणे) T3 G निहत सु(T3 तु)महामृधे (G1 ॰हवे) — e) K3 B D S शोचयन्, V1 शोच** (for शोषयन्) B1–3 5 D कैकयान् (for केक॰) — f) K3 4 [आ]सु, T1 स, T3 G [अ]थ (for [आ]शु) Ś2 K2 G2 वसुदरां (for ॰धराम्) Dn1 D8 T2 ये तस्यासन्पदानुगा॰

22 a) K1 निहितं (for निहतं) B3 भूवं (sic) (for शूर) — b) D3 भ्राता चास्य, T1 भ्रातर स (for भ्राता तस्य) — c) K3 Da1 Dn1 सज्ज (for सज्यम्) K1 [अ]न्यद्धत॰, K4 G1 [अ]न्यधनु॰, Da1 D1 5 [अ]न्यं धनु॰ (D1 ॰नु) (for [अ]न्यद्धनु॰) — d) K1 V1 B1 3 D2 सैनेय Ś K (except K3) B (except B1) D T2 3 G2 3 पर्यवारय(K1 ॰ये)त् (for प्रत्य)

23 a) K3 V1 B D T2 स षष्ट्या, M2–4 सहसा (for स शक्त्या) D6 भित्त्वा (for विद्ध्वा) T1 3 G M1 सहसा सात्यकिर्विद्ध॰ — b) K4 Dn1 D7 8 शिलासि(K4 ॰चि)तै॰, D2 6 T2 शिलीमुखै॰ (for शिलाशितै॰) — K1 repeats

24 24 ननाद बलवन्नादं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ २३
स सात्यकिं पुनः क्रुद्धः केकयानां महारथः ।
शरैरग्निशिखाकारैर्बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ २४
स शरैः क्षतसर्वाङ्गः सात्वतः सत्त्वकोविदः ।
रराज समरे राजन्सपत्र इव किंशुकः ॥ २५
सात्यकिः समरे विद्धः केकयेन महात्मना ।
केकयं पञ्चविंशत्या विव्याध प्रहसन्निव ॥ २६
शतचन्द्रचिते गृह्य चर्मणी सुभुजौ तु तौ ।
व्यरोचेतां महारङ्गे निस्त्रिंशवरधारिणौ ।
यथा देवासुरे युद्धे जम्भशक्रौ महाबलौ ॥ २७
मण्डलानि ततस्तौ च विचरन्तौ महारणे ।
अन्योन्यमसिभिस्तूर्णं समाजघ्नतुराहवे ॥ २८
केकयस्य ततश्चर्म द्विधा चिच्छेद सात्वतः ।
सात्यकेश्च तथैवासौ चर्म चिच्छेद पार्थिवः ॥ २९

23c–24d after 24 — c) K1 (both times) निनाद (for ननाद) K3 V1 B1 Dn1 D2 3 8 T2 3 G M2–4 बलवान्नादं, T1 बलवान्युद्धे

24 G2 om 8 9.24–8 10 9 — a) Ś K2 4 महाक्रुद्ध (K4 °द्धं) (for पुन क्रुद्ध) K1 (both times) 3 D6 सात्यकिं च (K3 °किस्तु) तत क्रुद्ध, V1 B Da1 Dn1 D1–5.7 T M2 सात्यकिं च पुन(B Da1 D1 3–5 7 T3 तत)स्तूर्णं, D8 पुनश्च सात्यकिं क्रुद्ध, G1 3 M1 4 सात्यकेस्तु (M1 4 सत्यक च) पुनस्तूर्णं, M3 सत्यक च पुन शूर — b) K1 (both times) 3 V1 B1.2 Dn1 D1 3 4 6–8 कैके(D8 °क)याना (for केक°) D5 महारथा — c) B2 4 5 Da1 D1 3–5 7 शरैरनेकसाहस्रैर्, D8 (m as in text) °रश्मिविपाकारैर् — d) K1 (first time before corr) चार्दयते, (by corr चार्दैते), B (except B1) D (except D8) S (except T1, G2 om) चार्पयत् (for चार्द°) — After 24, K1 repeats 23c–24d

25 G2 om 25 (cf v l 24) — a) Dn1 सरै (for शरै) D2 6 चितसर्वांग, D5 क्षतसर्वंग, T2 कृतसर्वांग (for क्षत°) T1 M स श(M1 च)राचितसर्वांग, T3 G1 3 स (G1 सा) शराहतस° — b) K2 (marg) V1 B Da1 D1 3–7 6 in T G1 3 M2–4 सात्यकि (Da1 T1 °कि-), M1 सत्यक (for सात्वत) K2 (marg) V1 B D T2 3 G1 3 M2–4 सत्यविक्रम, K4 T1 M1 सात्व(T1 युद्ध-, M1 सत्य)-कोविद (for सत्त्वकोविद) — c) D8 राजन्समरे (by transp) V1 राजा (for राजन्) — d) K1 सपुत्र, K2–4 V1 B D S (G2 om) स(T2 सु)पुष्प (for सपत्र)

26 G2 om 26 (cf v l 24) — b) K1 3 V1 B D M1 कैकेये(K1 °यै)न (for केक°) — c) K1.3 4 B D M1 कैकेय (Dn1 °य) (for केकय — d) D6 T3 G3 विव्याथ (for विव्याध) V1 प्रहरन्निव (for प्रहस°) — After 26, K3 4 V1 B D S (G2 om) ins

83* तावन्योन्यस्य समरे धनुश्छित्त्वा महारथौ ।
हत्वा च सारथी तूर्णं हयाश्च रथिना वरौ ।
विरथावसियुद्धाय समाजग्मतुराहवे ।

[(L 1) T1 3 G1 3 M धनुषी (for समरे) K4 B1–4 Da1 D1 3–5 7 संछिद्य धनुषी शुभे, T1 3 G1 3 M छि(T1 °भि)द्य समरे शुभे (for the post half). — (L 2) K4 Dn1 D4 T1.2 M1 सारथिं (for सारथी) V1 B1 बलिनां (for रथिनां) — (L 3) M4 अधियुद्धाय (for असि°) M1 समाजघ्नतुर् (for °जग्मतुर्) T1 उत्सुकौ (for आहवे)]

27 G2 om 27 (cf v l. 24) — a) V1 B1 Dn1 D2 6 T2 शतचन्द्रे (D2 °द्र) ततो, D4 (by corr) °चन्द्रान्विते (before corr °चन्द्रविते), D8 °चन्द्राचिते, T1 3 G3 °चन्द्राचि(T °र्चि)ते, G1 M °चंद्रार्पिते (for °चन्द्रचिते) D3 प्रह्य (for गृह्य) — b) D3 6 वर्मणी (for चर्मणी) D4 स्वभुजौ, T1 सुदृढे (for सुभुजौ) K2 B2–5 D5 7 तथा, V1 B1 D2 6 T2 च तौ, Da1 D1 तदा, D3 तत, T1 उभे, T3 G3 कृतौ (for तु तौ) K1 चर्मणी सुतुदोर्भौ, K4 चर्मणि सुप्रभे तत — G1 om 27c–28d — c) Ś K2 3 T2 M2–4 व्यरोचता, D2 6 विरोचेता (for व्यरो°) K1 महारग, D2 °रगौ, T1 °मात्रौ (for °रङ्गे) — d) K3 D3 निस्तृंश° — e) Dn1 देवासुरो (for °सुरे) K1 युद्धौ (for युद्धे) — f) K4 जभशक्रो, T1 3 G3 M3.4 बलशक्रौ, T2 M1 बलशक्रौ (for जम्भ°)

28 G1 2 om 28 (cf v l 24, 27) — a) M4 हतस् (for ततस्) K1 3 V1 B D S (G1 2 om) तु (for च) — b) M1 विचेरतो (for विच°) — c) B2 4 5 D2–4 6 7 M3 असितस्, T2 असिना (for असिभिस्) — d) Ś1 B1.3 Da1 D1–7 T2 समा(D1 °म)जग्मतुर्, K1 समजघ्नतुर्, Dn1 समाजग्मातुर् (for °जघ्नतुर्) — After 28, K4 V1 B Da1 D1 3–5 7 ins

84* अन्योन्यस्य वधे चैव चक्रतुर्यत्नमुत्तमम् ।

29 G2 om 29 (cf v l 24) — a) Ś1 K1 3.4 V1 B D M1 2 कैके(M1 °क)यस्य, M4 कैकेयश्च (for केकयस्य) Ś1 K1 3 V1 B D T2 द्विधा (for ततश्). K1 चत्र, D2 वर्म (for चर्म) — b) Ś1 K1 3 B D T2 तत (for द्विधा), Ś1 K2 पाण्डव, B1 D3 T G1 M सात्यकि (for सात्वत) V1 तच्चिच्छेदाथ सात्वत — Ś1 K2 om (hapl) 29cd

चर्म च्छित्त्वा तु कैकेयस्तारागणशतैर्वृतम् ।
चचार मण्डलान्येव गतप्रत्यागतानि च ॥ ३०
तं चरन्तं महारङ्गे निस्त्रिंशवरधारिणम् ।
अपहस्तेन चिच्छेद शैनेयस्त्वरयान्वितः ॥ ३१
सवर्मा केकयो राजन्द्विधा छिन्नो महाहवे ।
निपपात महेष्वासो वज्रनुन्न इवाचलः ॥ ३२
तं निहत्य रणे शूरः शैनेयो रथसत्तमः ।
युधामन्यो रथं तूर्णमारुरोह परंतपः ॥ ३३
ततोऽन्यं रथमास्थाय विधिवत्कल्पितं पुनः ।
केकयानां महत्सैन्यं व्यधमत्सात्यकिः शरैः ॥ ३४
सा वध्यमाना समरे केकयस्य महाचमूः ।
तमुत्सृज्य रथं शत्रुं प्रदुद्राव दिशो दश ॥ ३५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

— [c]) K_4 सात्यकिस् (for °केश्रू) K_4 B (except B_1) $D_{3\,4\,6\,7}$ तु (for च) — [d]) $D_{2\,6}$ वर्म, (G_2 om) द्विधा (for चर्म) K_4 पार्थिव, B_2 सात्वत (for पार्थिव°)

30 G_2 om 30 (cf v. l 24) — [a]) D_6 वर्म (for चर्म) $Ś_2$ T_2 भित्त्वा (for च्छित्त्वा) Da_1 D_1 च (for तु) K_3 कैकेय, B_3 शैनेयस् (for कैकेयस्) $T_{1.3}$ $G_{1\,3}$ M शैनेयश्चर्म भित्त्वा (M_{2-4} हित्वा) तु — [b]) V_1 D_2 T_2 ताराचद्रशतैर्वृतं, T_1 G_1 तारागणशतैश्चित

31 G_2 om 31 (cf v l 24) — [a]) D_5 om तं B_2 T_1 M_1 चरत त (by transp), T_3 $G_{1\,3}$ केकयं तु B_3 महाबाहुर् (for रङ्गे) — [b]) K_3 Dn_1 D_3 निस्तृ(Dn_1 स्त्र)श $D_{1\,5}$ °धारिणी (D_5 °र्णी) — [c]) K_3 अपकहस्तेन, B_3 पृष्ठ हस्तेन, T_2 सोसिहस्तेन, Co अप (as in text) — [d]) V_1 B_1 सैनेयस्, S (except T_2, G_2 om) सात्यकिस् (for शैनेयस्) T_2 त्वरयन्हत (for °यान्वित°)

32 G_2 om 32 (cf v l. 24) — [a]) K_1 सर्वोमो (sic), V_1 सवर्म, B_2 D_6 सचर्मा, Dn_1 T_2 सुवर्मा (for सवर्मा) $K_{1\,3}$ V_1 B D (except D_2) M_1 कैक(V_1 के)यो (for केकयो) Dn_1 T_1 राजा (for राजन्) M_{2-4} सछिन्नवर्मो कैकेयो — [b]) B_2 छित्वा (for छिन्नो) $Ś_2$ महार्णवे, $K_{1\,3}$ V_1 B Da_1 D_{1-7} M °रणे, Dn_1 T_3 सिना, D_3 °स्मना (for °हवे) — [c]) D_6 निप्पपात, T_2 स पपात (for निप°) B_3 महाराज (for महेष्वासो) — [d]) V_1 $D_{2\,6}$ वज्रभिन्न, B Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ वज्राहत (for वज्रनुन्न)

33 G_2 om 33 (cf v l. 24) — [a]) T_1 वीर, M नीर (for शूर) — [b]) K_3 V_1 B_1 सैनेयो (for शैनेयो) D_6 रथसत्तम, D_3 T_1 रथिसत्तम (for रथ°) — [c]) B (except B_1) Da_1 $D_{1-5\,7}$ T_1 $M_{3\,4}$ युधामन्यु- (for °मन्यो) — [d]) K_4 V_1 परंतप, Da_1 $D_{1.5}$ महाबल (D_5 °ल) (for परतप°)

34 G_2 om 34 (cf v l. 24) — [a]) $Ś_1$ (*sup lin* as in text) ततोन्यद् (for ततोऽन्य) S (G_2 om) आरुह्य (for आस्थाय) — [b]) K_3 कथित (for कल्पित) — [c]) $K_{1\,3\,4}$ V_1 B (except B_3) D कैके(K_4 °क)- यानां (for केकयानां) V_1 B_4 T_2 महासैन्य — [d]) D_6 T_3 G_3 व्यथमत् (for व्यध°) V_1 B_1 $D_{2\,6}$ सायकै; M_1 सात्यकिं V_1 B_1 $D_{2\,6}$ शितै; B_5 तत, D_3 शनै (for शरै)

35 G_2 om 35 (cf v l 24) — [b]) $K_{1\,3}$ V_1 B_1 $D_{2\,3}$ कैकेयस्य, $B_{2\,5}$ Dn_1 $D_{1.6\,7}$ कैकेयानां, $B_{3\,4}$ $D_{3\,4}$ S (G_2 om) के(B_4 कै)कयानां (for केकयस्य) K_3 महाचमू — [c]) V_1 S (G_2 om) समुत्सृज्य, B_5 तमुत्सृष्ट- (for तमुत्सृज्य) K_3 तत, V_1 B D S (G_2 om) रणे (for रथ) T_1 शीघ्र, $T_{2\,3}$ G_3 M शस्त्र (M_1 °स्त्र), G_1 शस्त्रान् (for शत्रुं) — [d]) D_2 प्राद्रवर्स्त (sic), D_3 दुद्राव च (for प्रदुद्राव)

Colophon om in G_2 (cf v l 24) — *Adhy name* K_3 कैकेयवध, $B_{2\,4}$ Da_1 Dn_1 $D_{3\,4\,7}$ $T_{1\,2}$ M_{2-4} विंदानुविंदवध, $D_{1\,5}$ विंदानुविंदवध — *Day of Karna's Generalship* $Ś_2$ K_4 प्रथमे युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) $Ś_2$ 9 (as in text), $B_{1\,4\,5}$ $D_{6\,8}$ (*sec m*) 13, D_4 (*sec m*) 14, $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ M 10, T_2 12

१०

संजय उवाच ।

श्रुतकर्मा महाराज चित्रसेनं महीपतिम् ।
आजघ्ने समरे क्रुद्धः पञ्चाशद्भिः शिलीमुखैः ॥ १
अभिसारस्तु तं राजा नवभिर्निशितैः शरैः ।
श्रुतकर्माणमाहत्य सूतं विव्याध पञ्चभिः ॥ २
श्रुतकर्मा ततः क्रुद्धश्चित्रसेनं चमूमुखे ।
नाराचेन सुतीक्ष्णेन मर्मदेशे समर्दयत् ॥ ३
एतस्मिन्नन्तरे चैनं श्रुतकीर्तिर्महायशाः ।
नवत्या जगतीपालं छादयामास पत्रिभिः ॥ ४
प्रतिलभ्य ततः संज्ञां चित्रसेनो महारथः ।
धनुश्चिच्छेद भल्लेन तं च विव्याध सप्तभिः ॥ ५
सोऽन्यत्कार्मुकमादाय वेगघ्नं रुक्मभूषणम् ।
चित्ररूपतरं चक्रे चित्रसेनं शरोर्मिभिः ॥ ६
स शरैश्चित्रितो राजंश्चित्रमाल्यधरो युवा ।

10

1 G2 om 1–8 (cf v l 8 9 24) G1 om. the ref — a) Ś1 K1 3 B1–3 5 D2–4 T2 G2 श्रुतवर्मा, K2 °वन्मा, Da1 D1. 5 °धर्मा, Co श्रुतिवर्मा V1 B (except B1) Da1 D1 3–5 7 ततो राजन् (for महाराज) — b) T2 om (hapl) from महीपतिम् up to चित्रसेन (in 3b) V1 B1 D2 6 चमूमुखे (for महीपतिम्) — c) B1 मजघ्ने K1 आजघ्नुसमरे क्रुद्ध॰ (sic), K3 पंचाशता रणे क्रुद्ध॰, S (T2 G2 om) आजघान रणे क्रुद्ध॰ — d) K3 समाजघ्ने, V1 B1 D2 M पंचाशी(M1 °श)त्या (for पञ्चाशद्भि॰)

2 T2 G2 om 2 (cf v l 1) — a) K3 4 B2 4 5 Da1 D1 3–7 त राजन्, T3 G3 राजेंद्र (for त राजा) B1 T1 G1 M चित्रसेनस्तु राजेंद्र (B1 त राजन्), D2 अभि शारद्वत राजन् — b) B1 बहुभिर् (for नवभिर्) B (except B1) Da1 D1 3–5 7 नतपर्वभि॰ (for निशितै॰ शरै॰) — Ś K2 have a lacuna for 2c — c) Some MSS श्रुतवर्माणम् K1 चित्रसेमहात्मानं (sic) — d) Ś2 K1 सुतं K1 पंचपंचभि॰ (for पञ्चभि॰)

3 G2 om 3, T2 om up to चित्रसेनं in 3b (cf v l 1) — a) Some MSS श्रुतवर्मा K1 तत॰ क्रुद्धा, B1 ततो राजन्, B4 [अ]पि संक्रुद्ध॰, B5 [अ]पि तं क्रुद्ध॰ (for तत॰ क्रुद्ध॰) — b) K4 चमूमुखै, D3 महारथ, T2 च संयुगे (for चमूमुखे) — c) D4 नाराचेण — d) K1 मर्मभेदो, Dn1 S (G2 om) शंखदेशे (for मर्म°) Ś1 B (except B1) D2–5 7 समार्पयत्, K1 Da1 D1 6 T3 G1 3 M समर्पयत्, K3 D3 (before corr) समार्दयत्, Dn1 T2 व्यताडयत् (for समर्द°) — After 3, K3 4 V1 B D S (G2 om.) ins

85* सोऽतिविद्धो महाराज नाराचेन महात्मना ।
मूर्छामभिययौ वीर कश्मलं चाविवेश ह ।

[(L 1) D2 महातेन (for महाराज) V1 तदानेन, Dn1 D2. 3 T G3 M तदा (T1 2 °था) तेन (for नाराचेन) — (L 2) D6 अन्वययौ, T3 G3 अपि ययौ (for अभिययौ) K3 V1 B5 Dn1 D2 3 T1 2 G1 M मूर्छामभि(D2 °धि, T2 °धा-, G1 °पि)जगामाशु (T1 M °थ) Co cites मूर्छाम् and कश्मल as above K3 V1 B5 Dn1 D2 6 3 S (G2 om.) च समाविशत् (for चाविवेश ह)]

4 G2 om 4 (cf v l 1) Dn1 transp 4 and 5 — a) K1 स तस्मिन् (for एतस्मिन्) K3 D3 T3 G1 3 M चैव, T1 राजन् (for चैनं) — b) Dn1 T2 श्रुतवर्मा, T1. 3 G1 3 M °कर्मा (for °कीर्तिर्) K4 महायशा, B2 महारथा., T1 °रथः. — c) T1 त्वरया (for नवत्या) T2 जगतीपाल॰ — d) M2 वै शरै॰, M3 त शरै॰, M4 ताञ्छरै॰ (for पत्रिभि॰) Dn1 T3 G1. 3 M1 छादयन्नत(T3 °यानंत)पर्वभि॰

5 G2 om 5 (cf v l 1) Dn1 transp 4 and 5 — b) Da1 D1. 5 S (except T2, G2 om) महाबल॰ (for °रथ॰) — c) K1 बल्लेन, G1 फल्लेन (for भल्लेन) — d) D6 T3 G3 विव्याथ T2 पचभि॰ (for सप्तभि॰)

6 G2 om 6 (cf v l 1) — b) K3 वेगवा, B1 वेगव्दं, D6 वैरिघ्नं, T1 सारवद् (for वेगघ्न) B (except B1) Da1 Dn1 D1. 3–5 7 3 T G1 3 रुक्म(Da1 D1 5 वसु)भूषित, M1 रुक्मभूषणं — c) K1 चित्रभूपतत (sic), K3 4 V1 B D (except Dn1 D3) T2 चित्ररूपधर (for °तर) T1. 3 G1 3 M चित्रसेन शरैश्चित्रै (G1 रसैस्तीक्ष्णै) — d) D6 चित्रसेन-, S (G2 om) चित्ररूप Ś2 K1 शरोर्मभि॰, V1 B1 Da1 D1 5 शरैस्त्रिभि॰, B3 त्रिभि॰ शरै॰, T1. 3 G1. 3 M अथाकरोत् (for शरोर्मिभि॰)

7 G2 om. 7 (cf. v l 1) — a) B2 शद्वैश् (for शरैश्) K1 राजाश्, B Da1 D1 3–5 7 T1 3 G1. 3 M राजा (for राजश्) D6 समरैश्चित्रितो क्रूर (sic) — b) K1

युवेव समशोभत्स गोष्ठीमध्ये स्वलंकृतः ॥ ७
श्रुतकर्माणमथ वै नाराचेन स्तनान्तरे ।
बिभेद समरे क्रुद्धस्तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ८
श्रुतकर्मापि समरे नाराचेन समर्दितः ।
सुस्राव रुधिरं भूरि गैरिकाम्भ इवाचलः ॥ ९
ततः स रुधिराक्ताङ्गो रुधिरेण कृतच्छविः ।
रराज समरे राजन्सपुष्प इव किंशुकः ॥ १०
श्रुतकर्मा ततो राजञ्शत्रूणां समभिद्रुतः ।
शत्रुसंवरणं कृत्वा द्विधा चिच्छेद कार्मुकम् ॥ ११
अथैनं छिन्नधन्वानं नाराचानां त्रिभिः शतैः ।
विव्याध भरतश्रेष्ठ श्रुतकर्मा महायशाः ॥ १२
ततोऽपरेण भल्लेन भृशं तीक्ष्णेन सत्वरः ।
जहार सशिरस्त्राणं शिरस्तस्य महात्मनः ॥ १३
तच्छिरो न्यपतद्भूमौ सुमहच्चित्रवर्मणः ।
यदृच्छया यथा चन्द्रश्च्युतः स्वर्गान्महीतले ॥ १४
राजानं निहतं दृष्ट्वा अभिसारं च मारिष ।

चित्रामाल्याधरो, D8 चित्ररूपधरो, G1 माल्यरथो B8 यथा, T1 2 युधि (for युवा) D8 m भाविच्छललतो यथा (cf v l 7[d]) — [c]) B3 D8 युद्धे च (for युवेव) B2 8 5 Da1 D1 8–5 7 समरेशोभत् (for समशोभत्स) V1 B1 4 Dn1 D2 6 T2 अशोभत महाराज, T1.8 G1 8 M अशोभत महारंगे (T1 युवारण्ये) — [d]) K8 D8 गोष्ठ(K8 °ष्ट)मध्ये, B8 घोर्म्यो-मध्ये V1 B1 4 Dn1 D2 6 T G1 8 M1 भाविच्छललसो (V1 °त्सलिलतो, Dn1 °छललिसो, T1 °दृछललितो, T2 °च्छलचितो, M1 द्रूशललितो) यथा, M2–4 नग पुष्पचितो यथा

8 G2 om. 8 (cf v l. 1) D8 writes 8 on marg — [a]) Some MSS श्रुतवर्माणम् B8 अपि (for अथ) Dn1 S (G2 om) राजा तु श्रुतकर्माण (Dn1 °वर्मा तु, T2 वर्माण, G1 °कर्माणा) — [b]) D5 स्तनातरै, M8 स्तनांतरं — [c]) B8 वीरस्, B5 शूरस्, D2 क्रुद्ध, T2 क्रूरस् (for क्रुद्ध) B2 4 Da1 D1 8–5 7 बिभेद तरसा शूर

9 [a]) Some MSS श्रुतवर्मा V1 D2.6 च, Dn1 S (except T8 G3) तु (for [अ]पि) D8 राज्ञा सु श्रुतकर्मापि — [b]) V1 B2–5 Da1 Dn1 D1–7 S (except T1) सम(D5 7 °मा)र्पित, B1 D3 (before corr) समार्दित — [c]) K8 Da1 D1 4 5 सुश्राव, K4 सस्राव, B1 शश्राव, Dn1 D8 शुश्राव, D8 श्रुश्राव G2 रुचिर (for रुधिर) K8 भूमि, V1 B D S तत्र (for भूरि) — [d]) K8 D2 गैरिकाभ, V1 D3 कास्त, B4 °कार्द्र, D6 °काभ्र; S °काद्रु (M1 कांबुम्) T2 G M2–4 यथाचल, T8 यदाचल (for इवाचल) K4 गैरिकाभद्रचाचल (sic), B3 गैरिकानि यथाचल

10 [a]) K8 रुधिराक्रातो, B2 °रक्ता (sic) (for क्ताङ्गो) T8 G2 8 ततो रुधिरसिक्ताङ्गो — [b]) K1 कृतश्छवि, B1 परिश्रुत, B3 परिस्रुत T1 8 G3 M1 रुधिरार्द्रो(T1 M1 °द्रै, T8 G3 °द्री)कृतच्छवि Cc cites कृतच्छवि (as in text) — [c]) V1 Dn1 D6 8 T2 शूर, B Da1 D1–5 7 T1 M वीर (for राजन्) T1 सफल्ल, T2 M1 सफुल्ल, T8 G2 8 M2–4 सुफुल्ल, G1 स्वफुल्ल (for सपुष्प)

11 [a]) Some MSS श्रुतवर्मा K1.8 B2 8 5 D8 तदा (for ततो) Dn1 ततो राजा, S (except T2) महाराज (for ततो राजन्) — [b]) K8 V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1 8–5 7 8 S (except G1) शत्रुणा, K4 शत्रुणां K4 शमभिद्रुत, D8 समभिप्लुत, G1 समचित्रित — [c]) K8 V1 B (except B5) Dn1 D8.4 7 G1 M1 शत्रुसवारण, T1 °संगाद्रणे, T2 °सदारणे, M2 8 °सवारण, M4 °सवारण Ś K B1 2 4 5 D8.4 7 8 S क्रुद्धो (D8 m °स्वा), B8 शस्त्रो (for कृत्वा) Ca शत्रुसवरण क्रुद्ध (marg sec m कृत्वा) — [d]) D5 (by corr) चिच्छदे (for चिच्छेद)

12 [a]) D8 तथैन — [b]) K1 8 B2 5 Da1 D1 8–5 7 S शतै(M1 °रै)स्त्रिभि (by transp) Ś2 K4 शितै, B1 D6 शरै, D2 शतं (for शतै) D8 शरवर्षेण सर्वत — Ś K om 12[cd] — [c]) T8 G8 विव्याथ V1 B D छादयन्समरे राजन् — [d]) Some MSS श्रुतवर्मा V1 B Da1 D1 8–5 7 विव्याध च सुपत्रिभि (V1 शतैस्त्रिभि , B2 सपत्रिभि), Dn1 D2 6 विव्याध (D6 °थ) निशितैस्त्रिभि , D8 विव्याध स शितै शरै — After 12, T8 G ins

86* नवत्या जगतीपालं छादयन्नतपर्वभि ।

13 [a]) T8 G पीतेन (for ऽपरेण) G1 फलेन (for भल्लेन) — [b]) Ś2 B4 m M2–4 भृशतीक्ष्णेन D6 विव्याथ (for तीक्ष्णेन) K4 D8 T1 सत्वर B1 Da1 D1 5 सुतीक्ष्णेन शितेन च, B2–5 D3.4 7 तीक्ष्णेन (B8 सुतीक्ष्ण-) निशितेन च — [c]) K1 सशिरास्त्राणं

14 [b]) B2 8 सुसमच् (for सुमहच्) V1 B5 D S चित्रसेनस्य दीप्तिमत् — [d]) T2 चंद्रान् (for स्वर्गान्) B2 4 5 D (except D6 8) महीतल

15 [a]) Ś2 निहितं — [b]) K4 V1 B Da1 D1–5 7 तेभिसार, Dn1 D6 G2 अभिसार, D8 ह्यभिसार, T1 तस्य

16 अभ्यद्रवन्त वेगेन चित्रसेनस्य सैनिकाः ॥ १५
16 ततः क्रुद्धो महेष्वासस्तत्सैन्यं प्राद्रवच्छरैः ।
अन्तकाले यथा क्रुद्धः सर्वभूतानि प्रेतराट् ।
द्रावयन्निषुभिस्तूर्णं श्रुतकर्मा व्यरोचत ॥ १६
प्रतिविन्ध्यस्ततश्चित्रं भित्त्वा पञ्चभिराशुगैः ।
सारथिं त्रिभिरानर्च्छद्ध्वजमेकेषुणा ततः ॥ १७
तं चित्रो नवभिर्भल्लैर्बाह्वोरुरसि चार्दयत् ।
स्वर्णपुङ्खैः शिलाधौतैः कङ्कबर्हिणवाजितैः ॥ १८

प्रतिविन्ध्यो धनुस्तस्य छित्त्वा भारत सायकैः ।
पञ्चभिर्निशितैर्बाणैरथैनं संप्रजघ्निवान् ॥ १९
ततः शक्तिं महाराज हेमदण्डां दुरासदाम् ।
प्राहिणोत्तव पुत्राय घोरामग्निशिखामिव ॥ २०
तामापतन्तीं सहसा शक्तिमुल्कामिवाम्बरात् ।
द्विधा चिच्छेद समरे प्रतिविन्ध्यो हसन्निव ॥ २१
सा पपात तदा छिन्ना प्रतिविन्ध्यशरैः शितैः ।
युगान्ते सर्वभूतानि त्रासयन्ती यथाशनिः ॥ २२

सेनास्, T2 3 G1 3 M अभिसारा, Ca अभिसार (as in text) V1 B D (except D6 8) S तु (for च) K3 मारिष, D1 मारिषि — c) D6 G2 अभ्यद्रवत — d) K4 शैनिका (for सैनिका) Dn1 D6 S श्रुतक(Dn1 D6 T2 °व)र्माणमाहवे

16 b) Ś2 प्राहरच्छरै, D1 प्रावदृछैर (sic), S समभिद्रवत् (T2 द्रावयच्छरै) — d) S चातक (M4 °क), Cc प्रेतराट्ट (as in text) — After 16cd, G2 ins an addl colophon. K4 V1 B D S ins after 16cd (G2 after the addl. colophon)

87* ते वध्यमाना समरे तव पौत्रेण धन्विना ।
व्यद्रवन्त दिशस्तूर्णं दावदग्धा इव द्विपा ।
तास्तु विद्रवतो दृष्ट्वा निरुत्साहान्द्विषज्जये ।

[Before line 1, G2 ins श्रीकृष्णाय नम — (L 1) Da1 D1 वध्यमाना B4 G2 पुत्रेण (for पौ°) — (L 2) K4 विद्रवत, V1 व्यद्रवति M2-4 सर्वा (for तूर्णं) S मृगा व्याघ्रार्दिता (T1 व्याघ्रहता) इव (for the post half) Co cites दाव — (L 3) D1 तास्तु, T1 तांश्च (for तांस्तु) K4 विद्रुवतो Dn1 तांस्त्वरीन्द्रवतो दृष्ट्वा (for the prior half) T2 निरुत्साहा, G1 °त्साहम् (for °त्साहान्)]
— e) V1 दारयन् (for द्रावयन्) B Da1 D1 3 4 7 तीक्ष्णै (for तूर्णं) — f) Some MSS श्रुतवर्मा B1 व्यरोचयत् V1 D2 6 श्रुतकीर्तिरशोभत

17 a) K3 तु तं, D6 तत्र (for ततश्) — b) K6 B3 छित्त्वा, T1 G1 2 M विद्ध्वा (for भित्त्वा) Da1 D1 5 [आ]शुभि, G1, 2 M [आ]यसै (for [आ]शुगै) — c) K1 [आ]नर्चद्, K4 Dn1 D2 G1 2 M1, 3 [आ]नर्छे (for [आ]नर्च्छद्) V1 सारथिं (marg तु) त्रिभिरानर्च्छे, B Da1 D1 3-5 7 सारथिं च त्रिभिर्विद्ध्वा (B1 °र्भित्त्वा) — d) K2 B Da1 D1 3-5 7 [अ]पि च, K3 V1 पुन, Dn1 D2 6 [अ]हनत् (for तत) D3 T2 भुजमेके षुणापि च (T2 °णा पुन), T1, 3 G M ध्वजमेकेन पत्रिणा

18 a) G2 ता (for तं) Ś2 B1 3 D3 T3 G बाणैर्, B2 भिन्नैर् (for भल्लैर्) — b) K1 B Da1 D1-3 5-7 S चार्पयत्, Dn1 वार्प°(for चार्द°) — c) D3 स्वर्णपुषै, D1 °पुखै (for °पुङ्खै) B1-3 5 Da1 D1 3-5 7 प्रसन्नाग्रै, T1 शिलाधूतै, G2 °यत्तै (for °धौतै) B4 सुवर्णपुखै सन्नाग्रै — d) Ś K2 4 T2 कंकबर्हिणराजितै, K1 V1 °बर्हिणराजतै, B1 °बर्हिणवाससै, D2 °बर्हिनवाजितै, T1 °बर्हभिराजितै

19 a) K3 प्रतिविध्य, Dn1 T1 °विध्यो Ś2 B Da1 D1 3-5 7 छित्त्वा, D6 तत्र, T1 M1 चित्र (for तस्य) — b) K4 D5 T3 भित्त्वा, B Da1 D1 3-5 7 तस्य (for छित्त्वा) M2 भरत B1-3 शायकै Ś2 सायकैस्तस्य भारत — d) K3 B1 रथिनं, G1 [अ]थेन K1 संप्रजिघ्नवान्; V1 B1 2 4 Da1 Dn1 D1 3-5 7 सम(B2 4 D3 7 स हि, D4 स ह) जघ्निवान्, B3 5 स(B5 स)निजघ्नि°, D6 निजमघ्नि° (sic), D8 S अभिजघ्नि°

20 b) K1 हेमदंडं, K3 महादंडा, V1 Dn1 D6 T3 स्वर्णदडा, B Da1 D1 3-5 7 स्वर्णघंटां, D2 हैमदडा — c) Ś1 K4 पुत्रार्थे, K3 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1-4 6-8 T2 पौत्राय; B3 पुत्रोयं D5 ब्राहिणोत्तव पोगाय (sic), T1 3 G M प्राहिणोत्प्रतिविंध्याय — d) S (except T2) चिचिन्वती मसूनिव

21 b) Ś K1, 2 शक्तिं मुक्ताम्, K4 शक्तमुक्ताम्; Dn1 D2 M1 श(Dn1 स)क्तिमुक्ताम् (for शक्तिमुल्काम्) D1 [अ]परां (for [अ]म्बरात्) B Da1 D1, 3-5 7 महोल्काप्रतिमां तदा (B1 °था) T1 शुक्तामथाम्बरात् (submetric) — c) V1 B (except B2) D (except D3 4 7) S त्रिधा (for द्विधा)

22 a) K1 स (for सा) K3 B2 D7 द्विधा, T1 B1 3-5 Da1 D1 3-5 त्रिधा, T1 3 तथा (for तदा) — b) K1 शतै, V1 Dn1 D2, 6 8 in T1 प्रतिविंध्य (for °विन्ध्य-) K1 शतै, V1 Dn1 D2, 6 8 in S त्रिभि (for शितै) B1 D4 प्रतिविंध्यशिते शरै — K3 G1 om 22cd — c) K1 युगांते — d) D6 प्राग्रमध्य, T3 ग्रासयंती (for त्रास°) Dn1 यथाशनै, D5 यथाशनि,

शक्तिं तां प्रहतां दृष्ट्वा चित्रो गृह्य महागदाम् ।
प्रतिविन्ध्याय चिक्षेप रुक्मजालविभूषिताम् ॥ २३
सा जघान हयांस्तस्य सारथिं च महारणे ।
रथं प्रमृद्य वेगेन धरणीमन्वपद्यत ॥ २४
एतस्मिन्नेव काले तु रथादाप्लुत्य भारत ।
शक्तिं चिक्षेप चित्राय स्वर्णघण्टामलंकृताम् ॥ २५
तामापतन्तीं जग्राह चित्रो राजन्महामनाः ।
ततस्तामेव चिक्षेप प्रतिविन्ध्याय भारत ॥ २६
समासाद्य रणे शूरं प्रतिविन्ध्यं महाप्रभा ।
निर्भिद्य दक्षिणं बाहुं निपपात महीतले ।
पतिताभासयच्चैव तं देशमशनिर्यथा ॥ २७
प्रतिविन्ध्यस्ततो राजंस्तोमरं हेमभूषितम् ।
प्रेषयामास संक्रुद्धश्चित्रस्य वधकाम्यया ॥ २८
स तस्य देहावरणं भित्त्वा हृदयमेव च ।
जगाम धरणीं तूर्णं महोरग इवाशयम् ॥ २९
स पपात तदा राजंस्तोमरेण समाहतः ।
प्रसार्य विपुलौ बाहू पीनौ परिघसंनिभौ ॥ ३०
चित्रं संप्रेक्ष्य निहतं तावका रणशोभिनः ।
अभ्यद्रवन्त वेगेन प्रतिविन्ध्यं समन्ततः ॥ ३१
सृजन्तो विविधान्बाणाञ्शतघ्नीश्च सकिङ्किणीः ।

(before corr) तथाशनि (*sup lin* as in text), M4 यथाशनी

23 a) B1 transp शक्तिं and तां V1 D2 तां प्रहितां, B3 ता निहतां, T1 3 G M विनिहता (G1 हतन्, M1 °र्हतां), T2 तां पतितां (for तां प्रहता) K3 शक्ति चिक्षेप चित्रास (sic) — b) Ś1 K1 2 D6 T2 चित्रा K3 प्रगृह्य महतीं गदां — c) Da1 प्रतिविध्याय चिछेप, D1 विन्याध चिछेद, D4 चिक्षेप समरे शूर — d) K3 M2–4 रुक्मपृष्ठ(M2–4 वज्र)विभूषिता, V1 Dn1 D2 6 T1 2 M1 रुक्म(M1 रम)-पट्ट°, D4 प्रतिविंध्याय भारत, T3 G रुक्मपट्टैर्विभूषितां

24 a) Ś1 K1 2 D6 स, K4 शा (for सा) V1 अस्य, Da1 D1 5 तत्र (for तस्य) T1 3 G M सा हत्वा सहसा सूतं, T2 आजघान हयानस्य — b) V1 Dn1 D2 6 T3 महाहवे (for रणे) T1 3 G M गदा तस्य महात्मन — c) K3 T1 2 प्रमथ्य, K4 Dn1 B1 3 D2 6 Cc प्रगृह्य, D1 प्रमद्य, D4 (by corr) 3 प्रमृज्य (for प्रमृद्य) — d) D3 धरिणीं Ś K1 2 4 समपद्यत (for अन्व)

25 a) V1 Dn1 D2 6 8 S प्रतिविंध्यस्तत क्रुद्धो, B2 प्रतिविंध्यतथालेत्तु (sic) — b) K1 रथादाप्लुत्य — c) Dn1 विक्षेप (for चिक्षेप) G2 transp चिक्षेप and चित्राय K1 चित्रा च (for चित्राय) — d) V1 B1 D (except D3 4) S स्वर्णदण्डाम्, Cc °घटाम् (as in text)

26 a) K1 4 Dn1 D1.4 5 तामापतती (D4 °तां) — b) B2 5 Da1 D1.3.5 राजा (for राजन्) D5 8 महामना, G1 °मन, G2 °त्मन — c) Da1 प्रतिविध्याय V1 Dn1 D2 6 S (except T2) पार्थिव (D2 °च) (for भारत)

27 a) K1 D2 शूर, B1 सूर (for शूर) S सा स(T3 G3 त)मासाद्य त शूरं — b) D1 प्रतिविध्य K1 D3 (before corr) महाप्रभो, V1 भुज, D1 °प्रभा, D2 प्रभा, T2 G3 °प्रभ — e) Ś2 G2 पातिता (for पतिता) K1 भासयश्चैव, B1 भासयत्सैव, D4 भीषयश्चैव, T1 M2–4 भासयामास, G2 सादहच्चैव (for [अ]भासयच्चैव) T2 चैन (for चैव) — f) T2 भूदेशम् (for त देशम्)

28 a) V1 तथा (for ततो) D1 3 राज (for राजन्) — b) V1 D2 6 स्वर्णभूषण, Dn1 D3 S स्वर्णभूषित (for हेम) — d) K3 चित्रस्य च प्रकाम्यया, V1 B Dn1 D2 3 4 (by corr)6 7 S °स्य वधकाङ्क्षया

29 a) K3 तत्, D5 (before corr) सा (for स) K3 B1.3 5 Da1 D1 3–5 7 Ca cp वर्मावरणं, V1 B2 4 Dn1 D2 6 T2 Cc गात्रा° (for देहा°) — b) G2 भित्त्वावरणमेव च — c) K1 धरणीन्, B1 धरणिं K1 कर्णं (for तूर्णं) — d) T3 G1 3 महानाग (for महोरग) Ś K1 2 4 B5 इवालय; B1 3 इवापर, D2 इव श्वसन् (for इवाशयम्) महोरगमिवाचलं

30 a) Ś K1 2 सदादाय, K3 4 V1 B2–4 Da1 D1 3–5 7 तदा राजा, B1 महाराजा, B5 M ततो राजा, Dn1 D6 महाराजस्, T1 हतो राजा, T2 3 G महाराज (for तदा राजस्) — b) Ś2 समाहता — c) B1 विसार्य, D1 प्रासार्य (sic) (for प्रसार्य) — d) K3 पादौ, S महा (for पीनौ)

31 a) T2 समीक्ष्य (for संप्रेक्ष्य) — b) K1 भावका (for तावका) V1 Dn1 T2 3 G3 M1 (before corr) रणशोभित, B5 T1 G1.2 M1 (by corr) 2–4 शोभिन, D6 °शोभना — c) K1 अभ्यद्रवत, D2 अभिद्रवत, S (except T2) अभ्यधाव(G2 M2 4 व)त

32 a) D5 सृजते, D6 सजतो (for सृजन्तो) Ś2 बाणा — b) K4 सकिंकिणी, Dn1 साकिंकणी , M1 सककिणी K3 शतघ्नींश्चारुकिंकिणीं — c) K1 4 तपन, K3 पृषतं, V1 B1 Da1 D1 5 8 S तमेक, B4 तमेव; D2 पतन (for त एन) B2 5 D3 4 7 समवच्छादयामासु — d) T1 2 यथा (for इव)

35 35 त एनं छादयामासुः सूर्यमभ्रगणा इव ॥ ३२
तानपास्य महाबाहुः शरजालेन संयुगे ।
व्यद्रावयत्तव चमूं वज्रहस्त इवासुरीम् ॥ ३३
ते वध्यमानाः समरे तावकाः पाण्डवैर्नृप ।
विप्रकीर्यन्त सहसा वातनुन्ना घना इव ॥ ३४
विप्रद्रुते बले तस्मिन्वध्यमाने समन्ततः ।
द्रौणिरेकोऽभ्ययात्तूर्णं भीमसेनं महाबलम् ॥ ३५
ततः समागमो घोरो बभूव सहसा तयोः ।
यथा देवासुरे युद्धे वृत्रवासवयोरभूत् ॥ ३६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

११

संजय उवाच ।
भीमसेनं ततो द्रौणी राजन्विव्याध पत्रिणा ।
त्वरया परया युक्तो दर्शयन्नस्त्रलाघवम् ॥ १
अथैनं पुनराजघ्ने नवत्या निशितैः शरैः ।
सर्वमर्माणि संप्रेक्ष्य मर्मज्ञो लघुहस्तवत् ॥ २
भीमसेनः समाकीर्णो द्रौणिना निशितैः शरैः ।

K1 सूर्यमभ्रगण इव, K8 सूर्यं चंद्रगणा इव, K4 सूर्यं मंत्रगणा इव, G1 °मभ्रगदा इव

33 ^{a}) K1 तान्विधास्य, K8 तान्विविध्य, V1 B Dn1 D2–4. 8 M1 तान्विधस्य (B4 °स्य), Da1 D1 5 त(D1 ता)न्विधस्य; D6 तान्विध्यत, D7 तान्विध्वस्य, T1 G1 तान्प्रमथ्य, T2 3 G2. 3 तान्विव्याथ (T2 °ध), M2–4 तद्विधस्य (for तानपास्य) — ^{b}) V1 Dn1 D2 6 वीर्यवान् (for संयुगे) S शरजालैर् (M2–4 शस्त्रजालं) महाहवे — ^{c}) V1 व्यदारयत्, D6 स व्यद्रवत्, D8 (before corr) G1 विद्रावयन् (G1 °यत्), T1 व्यद्रावयं — ^{d}) B8 शक्रवज्र, T3 G वज्रपाणिर् (for °हस्त) K1 इवाश्वरीं, V1 S (except T2) इवासुरान्, D1 इवासुरी

34 ^{b}) K2 तावक K1 D5 पांडवे (for पाण्डवैर्) — G2 M1 om 34^{c}–36^{b} — ^{c}) Ś1 K4 T1 विप्राकीर्यंत, K1 विप्रकीर्यत; Co °कीर्यंत (as in text) — ^{d}) Ś2 तावनुन्ना, B2 वातच्छन्ना, T2 हतनुन्ना (for वातनुन्ना)

35 G2 M1 om 35 (cf v l 34) B3 partly damaged — ^{a}) Dn1 D8 विद्रुते च, S (G2 M1 om) विद्रुते तु, D6 विप्रद्रुत- (for °द्रुते) — ^{b}) D6 मध्यमाने; T1 मध्य° (for वध्य°) — ^{c}) K3 [ए]वाभ्ययात्, V1 [ए]कोभ्यगात्, T3 G1 3 °कोद्रवत् K1 द्रौणिरेकोप्यभूयात्पूर्णं (sic) — ^{d}) Da1 D1. 6 भीमसेन(D1 °न)महाबल°

36 G2 M1 om 36 (cf v l 34) — ^{a}) T1. 3 G1 3 M2–4 तयो° (for तत°) K1 घोरे, D8 भूयो (for घोरो) — ^{b}) Dn1 D8 (m as in text) बलवत्; G1 समरे (for सहसा) K3 V1 D2 6 S (G2 M1 om.) नृप (for तयो°) — ^{c}) T2 पुरा (for यथा) — ^{d}) V1 B1. 3 5 D3. 4 6 7 T2 3 G [इ]व, T1 M पुरा (for [अ]भूत्)

Colophon om in K3. — *Adhy name* Da1 Dn1 D1. 5 चित्रवध°, T1 चित्रसेनचित्रवधो, T2 चित्रसेनविचित्रवधः, M2–4 चित्रसेनवध° — *Day of Karṇa's Generalship* Ś1 प्रथमे युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 10 (as in text), B1 4 5 D6 8 (*sec. m*) 14, D4 (*sec m*) 15, T1 3 G M 11, T2 13

11

1 M3 4 om the ref Ś K1–3 om 1^{a}–2^{b}. — ^{ab}) D4 तथा (for ततो) K4 T2 द्रौणि T1 3 G M राजन्द्रौणिर् (by transp) Dn1 पत्रिभि° (for पत्रिणा) — ^{c}) K4 V1 B Da1 D1. 3–7 transp त्वरया and परया — ^{d}) Da1 D1. 5 6 पाणिलाघव (for अस्त्र°)

2 Ś K1–3 om. 2^{ab} (cf v l 1) — ^{a}) B3 तथैवः D3 तथैन — D6 3 T1 om (hapl) 2^{c}–3^{b} — ^{c}) K1 D2 सर्वकर्माणि K3 समेप्य — ^{d}) B1 Dn1 D2 T1 °हस्तवान्

3 D6 3 T1 om 3^{ab} (cf v. l 2) — ^{a}) B1 भीमसेनं — ^{d}) B1–3 5 D4 T2 3 G2 3 M1 3. 4 रश्मिमान् Ś2 इह (for इव)

रराज समरे राजन्रश्मिवानिव भास्करः ॥ ३
ततः शरसहस्रेण सुप्रयुक्तेन पाण्डवः ।
द्रोणपुत्रमवच्छाद्य सिंहनादममुञ्चत ॥ ४
शरैः शरांस्ततो द्रौणिः संवार्य युधि पाण्डवम् ।
ललाटेऽभ्यहनद्राजन्नाराचेन स्मयन्निव ॥ ५
ललाटस्थं ततो बाणं धारयामास पाण्डवः ।
यथा शृङ्गं वने दृप्तः खड्गी धारयते नृप ॥ ६
ततो द्रौणिं रणे भीमो यतमानं पराक्रमी ।
त्रिभिर्विव्याध नाराचैर्ललाटे विस्मयन्निव ॥ ७
ललाटस्थैस्ततो बाणैर्ब्राह्मणः स व्यरोचत ।
प्रावृषीव यथा सिक्तस्त्रिशृङ्गः पर्वतोत्तमः ॥ ८
ततः शरशतैर्द्रौणिमर्दयामास पाण्डवः ।
न चैनं कम्पयामास मातरिश्वेव पर्वतम् ॥ ९
तथैव पाण्डवं युद्धे द्रौणिः शरशतैः शितैः ।
नाकम्पयत संहृष्टो वार्योघ इव पर्वतम् ॥ १०
तावन्योन्यं शरैर्घोरैश्छादयानौ महारथौ ।
रथचर्यागतौ शूरौ शुशुभाते रणोत्कटौ ॥ ११
आदित्याविव संदीप्तौ लोकक्षयकरावुभौ ।
स्वरश्मिभिरिवान्योन्यं तापयन्तौ शरोत्तमैः ॥ १२
कृतप्रतिकृते यत्नं कुर्वाणौ च महारणे ।

---

4 a) B2. 3 D3. 8 शतसहस्रेण (D8 °स्राणि) — b) D8 सम्प्रयुक्ते च, T3 G2. 3 संप्रयुक्तेन (for सुप्र°) — After 4^{ab}, M4 reads (hapl.) 5^{c}–6^{b}, repeating it in its proper place. — c) K1 अनाच्छाद्य, Dn1 समाच्छाद्य, D6 अवेक्ष्याद्य — d) V1 B1 Dn1 D2. 6 S (except M4) अथानदत्; D8 ननाद ह, Cc अनानदत् (for अमुञ्चत) K4 सिंहना* मुमूचत (sic)

5 a) K1 शनै (for शरै°) Dn1 स सवृतो (for शरांस्ततो) D6 T2. 3 G तथा (for ततो) — b) T1 सछाद्य (for सवार्य) D4 पाडव° — D4 reads (sec. m.) 5^{cd} in marg. — c) B1 ललाटेथ हनद्, B2. 3 Da1 D1. 3–5 टेभ्योहनद्, G3 °टे ह्यहनद्, M1 टे न्यहनद् — d) Ś K2. 4 शिक्षा संदर्शयन्निव, K1 जन्मदर्शनयन्निव (sic), G2 नाराचैर्विस्मयन्निव

6 D8 om. (hapl.) 6–7 — b) B2 कारयामास — G2 om. 6^{c}–7^{b} — c) B2 स्वने (for वने) M1 (sup. lin. as in text) तृप्त° (for दृप्त°) — d) K4 खड्ग, V1 Dn1 T2 खड्गी, Ca. c खड्गो (as in text)

7 D8 om. 7, G2 om. 7^{ab} (cf. v. l. 6) — b) D6 G1 यतमान° V1 B2. 5 पराक्रम, S (except G1, G2 om.) पराक्रमे — G2 reads 7^{cd} after 9 — cd) Dn1 T2 वै स्मयन्, T1. 3 G1. 3 M प्रस्मयन् (for विस्म°) G2 ललाटे ह्यहनद्राजन्नाराचैर्विस्मयन्निव (cf. 5^{cd})

8 G2 om. 8^{a}–9^{b} — a) Da1 Dn1 D1. 5 S (G2 om.) त्रिभिर् (for ततो) — b) V1 Dn1 D2. 6. 8 S (G2 om.) अश्वत्थामा; B Da1 D1. 3–5. 7 ब्राह्मणोसौ (for ब्राह्मण° स) V1 B1 D2. 6 व्यराजत, B2–5 Da1 D1. 3–5. 7 T3 G1. 3 M1 व्यशोभत, Dn1 विदीपत° — c) K4 शक्तिस् (for सिक्तस्) S (G2 om.) प्रावृष्यद्भुपरिक्षिप्तस् (T2 प्रावृष्या पयसा सिक्तस्) — d) K4 त्रिशृंगै°, Dn1 सशृंग°, T3 G3 त्रिश्रिंग° (sic) (for त्रिशृङ्ग°) V1 B1 D2. 6 S (G2 om.) इव पर्वत° (for पर्वतोत्तम°)

9 G2 om. 9^{ab} (cf. v. l. 8) — a) T1 शतशरैर् (for शरशतैर्) V1 B (except B2) Dn1 D2–4. 6–8 T2 M2 द्रौणिर् — b) K4 D6 T1. 3 G3 M2. 4 मर्दयामास (for अर्द°) Ś2 V1 B D (except D1. 2) T2 M2. 4 पाडव — c) D4 वैन (for चैन) D2 वारयामास, Cc कम्प° (as in text) — d) S (except T2) महावात इवाचलं (T1 °ल°) — After 9, G2 reads 7^{cd}

10 Ś K1. 2 Dn1 om. (hapl.) 10 — a) K3. 4 V1 B (except B2) D2–4. 7. 8 T2 M2–4 पाडवो — b) K4 V1 B (except B2) D2–4. 7. 8 T2 M द्रौणिं G2 शरशितै° (for °शतै°) D5 om. (hapl.) शितै K4 G2 शतै°, M1 शिखै° (for शितै°) — c) T2 न कंपयत V1 D2. 6 संक्रुद्धो, T1 सहृष्टं — d) K3 V1 B2. 4 Da1 D1. 3–7 T2. 3 G2. 3 M वार्यौघ (Da1 °घा), T1 जलौघा (for वार्योघ) G1 पर्वत°

11 a) V1 शरौघैस्तु, M1 शरैर्घोरश् (for शरैर्घोरैश्) — b) K1 छादयानो, K3 Dn1 S छादयतौ, K4 V1 B1 छाद(V1 °द्य)मानौ T1 M1. 3. 4 महारणे (for °रथौ) D2 छादयामास तौ रथौ (sic) — c) N (except Dn1 D8) T3 G3 रथवर्य(D6 रथोपरि)गतौ V1 B D S वीरौ (V1 °र) (for शूरौ) — d) K1. 3 V1 B Da1 D1. 3–8 बलोत्कटौ, K3 रणोत्कटे, Dn1 नरोत्तमौ, D2 कलोत्कटौ, S नरर्षभौ (for रणोत्कटौ)

12 b) K1 लोके क्षयकरावुभौ (sic) — d) Dn1 D8 भासयतौ, T1 छाद° (for ताप°) Dn1 वरोत्तमौ, D2. 6 शरोर्मिभि°

13 a) Ś K B1. 3. 5 D2–4. 6. 7 तत° प्रतिकृ(Ś1 K2 °क्ष)ते, Dn1 कृते प्रति° — V1 om. (hapl.) 13^{bc} — b)

कृतप्रतिकृते यत्नं चक्राते तावभीतवत् ॥ १३
व्याघ्राविव च संग्रामे चेरतुस्तौ महारथौ ।
शरदंष्ट्रौ दुराधर्षौ चापव्यात्तौ भयानकौ ॥ १४
अभूतां तावदृश्यौ च शरजालैः समन्ततः ।
मेघजालैरिव च्छन्नौ गगने चन्द्रभास्करौ ॥ १५
प्रकाशौ च मुहूर्तेन तत्रैवास्तामरिंदमौ ।
विमुक्तौ मेघजालेन शशिसूर्यौ यथा दिवि ॥ १६
अपसव्यं ततश्चक्रे द्रौणिस्तत्र वृकोदरम् ।
किरञ्शरशतैरुग्रैर्धाराभिरिव पर्वतम् ॥ १७
न तु तन्ममृषे भीमः शत्रोर्विजयलक्षणम् ।
प्रतिचक्रे च तं राजन्पाण्डवोऽप्यपसव्यतः ॥ १८
मण्डलानां विभागेषु गतप्रत्यागतेषु च ।
बभूव तुमुलं युद्धं तयोस्तत्र महामृधे ॥ १९
चरित्वा विविधान्मार्गान्मण्डलं स्थानमेव च ।
शरैः पूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ २०
अन्योन्यस्य वधे यत्नं चक्रतुस्तौ महारथौ ।
ईषतुर्विरथं चैव कर्तुमन्योन्यमाहवे ॥ २१
ततो द्रौणिर्महास्त्राणि प्रादुश्चक्रे महारथः ।
तान्यस्त्रैरेव समरे प्रतिजघ्नेऽस्य पाण्डवः ॥ २२
ततो घोरं महाराज अस्त्रयुद्धमवर्तत ।

Ś K2 4 B (B8 damaged) Da1 D1 3–5 7 T3 G तौ (for च) B3 5 Dn1 D3 T2 3 G M3 महारथौ (for महारणे) D6 कुर्वाणौ वनहारणे (sic) — B1 T1 om (hapl.) 13^cd — ^c) K4 कृतप्रति **, B1 कृत प्रतिकृते, T3 G1 3 कृतप्रतिकृतौ K1 B2 3 5 Da1 D1–5 7 यत्तौ, T3 G M2–4 चैव, Cc यत्न (as in text) Dn1 D3 T2 कृतात् (D3 कृतं, T2 कृते) कृत प्रचक्राते, M1 कृतप्रतिकृत चक्रु — ^d) B2 3 5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S शरसंघैरभीतवत्, D2 चक्राते भावतीतवत्

14 ^a) S (except T2) संरब्धौ (for संग्रामे) — ^b) K1 नरर्षभौ, K3 V1 B2 3 5 D S (except M2) नरोत्तमौ, B4 महारणौ (for °रथौ) — ^c) T1 शरदुष्प्रा- (sic), G1 °दंष्ट्रा- — ^d) Ś K2–4 D3 (m as in text) चापव्यासौ, K1 °वृत्तौ, V1 B1 4 6 Da1 D1 3 4 6 7 °वक्रौ, B2 3 S °हस्तौ, Dn1 °वत्तौ, D5 °वक्रै (for °व्यात्तौ) V1 B D S भयकरौ (B4 सुदारुणौ) (for भयानकौ) Cc cites चापव्यात्ताननौ

15 ^a) T1 M अदृश्यौ तु (T1 M1 च) मुहूर्तेन, T3 G तावदृश्यौ मुहूर्तेन — ^b) S (except T3) शरजालैर्बभूवतु — ^c) T1 परिच्छन्नौ, G1 2 M प्रतिच्छन्नौ (for इव च्छन्नौ) — ^d) S (except T2) सूर्या(T1 M3 4 °र्य)चन्द्रमसाविव

16 ^a) B2 3 D3 4 7 चकाशेते (for प्रकाशौ च) — ^b) M1 तत्रेव G2 [आ]स्थास् B2–5 Da1 D1. 3–5 7 ततस्तावप्य-रिंदमौ — ^c) D3 M1 वियुक्तौ B2–5 Da1 D1 3–5 7 अभ्रजालेन, D2 शर° (for मेघ) — ^d) Dn1 D3 चंद्रसूर्यौ (for शशि°) B3–5 Da1 D1 3–5 7 अंगारकबुधा-विव — After 16, K4 V1 Da1 D1–7 ins

88* अथ तत्रैव संग्रामे वर्तमाने सुदारुणे।

17 K2 om 17^ab — ^c) B3 किरन्शरसहस्रेन

18 ^a) M2–4 च (for तु) — ^b) B1 विजयकांक्षिव (for °लक्षणम्) — ^c) K2 स त, B1–3 6 Da1 D1–5 7 S ततो (for च त)

19 ^a) S (except T2) विभागेन — ^b) T1. 3 G1 3 M गतप्रत्यागतेन च, G2 सूर्यं प्रत्यागतानि च — ^c) D1. 3 तुमल G1 शब्द (for युद्धं) — ^d) V1 B1 T1 3 G महाहवे, D3 विशां पते (for महामृधे) B2–5 Da1 D1 3–5 7 तयो पुरुषसिंहयो

20 ^a) Ś K2 4 त्रिविधान् (for विविधान्) B3 चरन्बहुविधान्मार्गान् — ^b) N (except Da1 D1. 5) S (except T3 G3) मडल-, Cc cites मण्डलं — ^d) M3 (inf lin as in text) अभिजग्मतु

21 ^a) K2 B2 4. 5 Da1 D1. 3–5 7 S (except T2) चैव (for यत्नं) — ^b) B2 4 5 Da1 D1 3–5 7 चक्रतुर्यत्नमुत्तमं; B3 damaged, S (except T2) °तुर्यत्नमाहवे — ^c) K1 ईषितुर्, K3 ईषतु, Cc ईषतुर् (as in text) T1 transp विरथ and चैव Ś K2 4 विजयं, B5 द्वैरथं, D3 विरथौ (for विरथं) D2 ऐषतुर्विविध चैव, T2 3 G M इये(M4 °ए)पतुश्च विरथ

22 ^b) K3 महारथं, V1 B1 D2 T3 महास्त्रवित् (for °रथ) — ^c) Ś2 K4 D6 8 तान्यस्त्रेणैव — ^d) B3 अभिजघ्ने K3 T2 3 G स, B1 2 5 D3 4 7 [ऽ]थ (for [ऽ]स्य)

23 ^a) Ś2 K4 V1 T3 G महाराजन्, B4 महद्राजन्, Dn1 D3 T3 तयो राजन्, M तदा राजन् (for महाराज) T1 ततो घोरतर राजन् — B2 om 23^b–25^a — ^b) Ś1 K1 2 स्वस्त्रयुद्ध (for अस्त्र°) M3 (inf lin) अवर्धत — ^c) K3 T1 महाघोर, B5 तथा घोर, Dn1 महाराज (for यथा घोर) — ^d) Ś3 प्रजामेहरणे (sic), K1 °सहारणे, D4 °सहरण, G2 °सग्रहणे Ś K1 2 4 V1 B (B2 om.) Da1 D1–3 M ह्यभूव,

ग्रहयुद्धं यथा घोरं प्रजासंहरणे *अभूत् ॥ २३
ते गणाः समसज्जन्त क्षिप्तास्ताभ्यां तु भारत ।
द्योतयन्तो दिशः सर्वास्तच्च सैन्यं समन्ततः ॥ २४
बाणसंघावृतं घोरमाकाशं समपद्यत ।
उल्कापातकृतं यद्वत्प्रजानां संक्षये नृप ॥ २५
बाणाभिघातात्संजज्ञे तत्र भारत पावकः ।
सविस्फुलिङ्गो दीप्तार्चिः सोऽदहद्वाहिनीद्वयम् ॥ २६
तत्र सिद्धा महाराज संपतन्तोऽब्रुवन्वचः ।
अति युद्धानि सर्वाणि युद्धमेतत्ततोऽधिकम् ॥ २७
सर्वयुद्धानि चैतस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ।
नैतादृशं पुनर्युद्धं न भूतं न भविष्यति ॥ २८
अहो ज्ञानेन संयुक्तावुभौ चोग्रपराक्रमौ ।
अहो भीमे बलं भीममेतयोश्च कृतास्त्रता ॥ २९
अहो वीर्यस्य सारत्वमहो सौष्ठवमेतयोः ।
स्थितावेतौ हि समरे कालान्तकयमोपमौ ॥ ३०
रुद्रौ द्वाविव संभूतौ यथा द्वाविव भास्करौ ।
यमौ वा पुरुषव्याघ्रौ घोररूपाविमौ रणे ॥ ३१
श्रूयन्ते स्म तदा वाचः सिद्धानां वै मुहुर्मुहुः ।

K_3 [ऽ]त्त्वभूत् (sic), Dn_1 स्वभूत्, D_3 (marg) भवेत्, T_1 यथा, G [ऽ]प्यभूत् (for *अभूत्) $T_{2\,3}$ प्रजासंहरणेप्त्वभूत्

24 B_2 om 24 (cf v l 23) — ^{a}) D_3 समसृज्यत्त, $T_1 G_3$ सज्यत — ^{b}) B_{3-5} Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ मुक्तास् (for क्षिप्तास्) $V_1 B_1 D_{2\,6} T_2$ महाहवे, $Dn_1 D_3$ महारणे (for तु भारत) K_3 क्षिप्तास्तावनु भारत, T_1 ताभ्यां क्षिप्ता समतत°, T_3 G M ताभ्या क्षिप्ता ह्(M$_1$ य)यस्तत° — ^{c}) T_1 द्योतयंतौ — ^{d}) K_3 $B_{1\,3-5}$ Dn_1 $D_{3\,4\,6\,7}$ तत्र (for तच्च) Da_1 $D_{1\,5}$ transp च and सैन्यं

25 B_2 om 25^a (cf v l 23) — ^{a}) Ś K_3 D_3 बाणसंघवृत, B_1 सहावृत, B_{3-5} Da_1 $D_{1\,3\,4}$ (marg) $_{5-7}$ T_3 °संघैर्वृत, D_4 संहैर्वृत S (except T_2 G_3) सर्वम् (for घोरम्) — ^{c}) K_3 B_{2-5} D T $G_{1\,3}$ M_{2-4} उल्कापातावृतं, V_1 पातान्वित, B_1 °पातादिकं, G_2 महोत्पातावृत, M_1 उक्तापातावृत Co cites उल्काघातं $B_{3\,5}$ $D_{2\,3\,6\,7}$ युद्ध, B_5 घोर; D_4 शुद्ध, G_2 सर्वं (for यद्वत्) — ^{d}) D_1 सजये (for संक्षये) T_3 G प्रजासंहरणे नृप

26 ^{a}) $V_1 B_1$ बाणपाताच्च, B_2 बाणाभिपातात्, Dn_1 D_6 T_2 बाणाघाताच्च — ^{c}) G_2 M सविष्फुलिंगो K_1 दीप्ताग्नि (for दीप्तार्चि°) — ^{d}) V_1 B D S यो (for सो) K_1 [ऽ]दहद्, T_2 [ऽ]दहद्, G_1 ददहेद्, Co [ऽ]दहद् (as in text)

27 ^{a}) B_2 विद्धा (for सिद्धा) — ^{b}) Ś $K_{1\,2\,4}$ संपश्यतो, D_3 स्मृतो हि, Co सपतन्तो (as in text) T_2 सुप्रतीता वचोब्रुवन् — $V_1 B_1$ read 27^{cd} (with v l) twice — ^{cd}) K_3 (sup lin as in text) कृतोधिक, S अवर्तत (for ततोऽधिक) V_1 B ($V_1 B_1$ second time) Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ युद्धानामति सर्वेषां युद्धमेतदिति प्रभो Co cites अति

28 ^{a}) K_2 नितस्य, K_4 D_6 वै तस्य (for चैतस्य) — ^{b}) $T_1 G_1$ कलां Ś $K_{1\,2\,4}$ ना(K_1 न)र्घंति, T_2 $G_{1\,2}$ M_1 नार्हति D_1 षोडशी — ^{c}) B_{2-5} Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ ने(D_1 नि)दृश च (for नैतादृश) — ^{d}) K_3 V_1 B D S भविष्यति कदाचन

29 ^{a}) V_1 B (except B_1) Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ S (except T_2) सपन्नौ (for संयुक्तौ) — ^{b}) K_4 [उ]भौ वोग्रपराक्रमौ; B_1 Dn_1 $D_{2\,6}$ T_2 [उ]भावुग्र°, B_{2-5} Da_1 $D_{1\,3-5\,7\,8}$ [उ]भौ ब्राह्मणक्षत्रियौ (D_3 °पाण्डवौ) — After 29^{ab}, N (except D_3) ins

89* अहो शौर्येण संपन्नावुभौ ब्राह्मणपाण्डवौ ।

[K_3 T_2 धैर्येण (for शौर्येण) Ś K Da_1 Dn_1 $D_{1\,2}$ T_2 संयुक्तौ (for संपन्नौ) K_1 युतौ (for [उ]भौ) D_{3-6} Da_1 $D_{1\,3-7}$ चोग्रपराक्रमौ (for ब्राह्मणपाण्डवौ)]

— B_2 om 29^c-31^b — ^{c}) $K_{1\,3}$ भीमबल, K_4 भीमबलो, Dn_1 D_3 युद्धे बल (D_3 °ली) (for भीमे बल) $V_1 B_1$ $D_{2\,6}$ S अहोन($T_{1\,2}$ अहो त)योर्वलं युद्धे, B_{3-5} Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ अहो भीमबलो भीम (B_3 भीम°) — ^{d}) B_3 कृतं गच (sic), $B_{4\,5}$ Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ एतस्य च (for एतयोश्च) K_3 अमतस्य कृताश्रता° (sic), $V_1 B_1$ $D_{2\,6}$ $T_{1\,3}$ G M अहो चाति(T_1 M_1 वापि, T_3 G M_{2-4} चापि)कृतास्त्रता, T_2 अहो अपि कृतास्रता (sic)

30 B_2 om 30 (cf v l 29) — ^{a}) K_3 वीर्यत्व-, B_3 वीरस्य (for वीर्यस्य) $V_1 B_1$ Dn_1 $D_{2\,6}$ T_2 Co सामर्थ्यम् (for सारत्वम्) $T_{1\,3}$ G M अहो ज्ञानस्य संपच्च — ^{b}) K_3 सौनृतम्, Co सौष्ठवम् (as in text) S (except T_2) एव च (for एतयो°) — ^{d}) Ś$_1$ °यमोपम (for यमोपमौ)

31 B_2 om 31^{ab} (cf v l 29) — ^{a}) K_3 सशातौ (sic), B_3 संप्राप्तौ (for संभूतौ) G_3 रुद्रेंद्राविव भूतौ तौ — ^{b}) Da_1 D_1 S (except T_2) तथा (for यथा) — ^{c}) K_3 च (for वा) S (except T_2) यमा(G_2 माया)विव नरव्याघ्रौ — ^{d}) K_4 V_1 B Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ [उ]भौ (for [इ]मौ) D_2 घोररूपानिभौ इमे (sic)

सिंहनादश्च संजज्ञे समेतानां दिवौकसाम् ।
अद्भुतं चाप्यचिन्त्यं च दृष्ट्वा कर्म तयोर्मृधे ॥ ३२
तौ शूरौ समरे राजन्परस्परकृतागसौ ।
परस्परमुदैक्षेतां क्रोधादुद्वृत्य चक्षुषी ॥ ३३
क्रोधरक्तेक्षणौ तौ तु क्रोधात्प्रस्फुरिताधरौ ।
क्रोधात्संदष्टदशनौ संदष्टदशनच्छदौ ॥ ३४
अन्योन्यं छादयन्तौ स्म शरवृष्ट्या महारथौ ।
शराम्बुधारौ समरे शस्त्रविद्युत्प्रकाशिनौ ॥ ३५
तावन्योन्यं ध्वजौ विद्ध्वा सारथी च महारथौ ।
अन्योन्यस्य हयान्विद्ध्वा बिभिदाते परस्परम् ॥ ३६
ततः क्रुद्धौ महाराज बाणौ गृह्य महाहवे ।
उभौ चिक्षिपतुस्तूर्णमन्योन्यस्य वधैषिणौ ॥ ३७
तौ सायकौ महाराज द्योतमानौ चमूमुखे ।
आजघ्नाते समासाद्य वज्रवेगौ दुरासदौ ॥ ३८
तौ परस्परवेगाच्च शराभ्यां च भृशाहतौ ।
निपेततुर्महावीरौ स्वरथोपस्थयोस्तदा ॥ ३९

---

32 a) Ś K1 2.4 V1 B1 च, K3 स (for स्म) B2–5 Da1 D1 3–5 7 इति वाच स श्रूयते, T1 3 G M इति स वाच (G1 2 °च) श्रूयते, T1 श्रूयतेति तथा वाच — b) K4 स्निग्धाना वै, T1.3 G M2–4 सपतंत्यो (G2 °द्यो), M1 सभ्रमतौ (for सिद्धाना वै) K3 तैर्, D3 च (for वै) — c) D3 (sup lin as in text) सिंहनादस्य. D6 सजज्ञिरे सिंहनादा, S (except T2 3) सिंहनादाश्च संजज्ञु — d) B4 महात्मना (for दिवौकसाम्) — D6 om 32^{ef} — e) V1 तु, D3 वा (for second च) — f) B2.4 5 Da1 D1 3–5 7 रणे (for मृधे) S (except T2) दृष्ट्वा युद्धं महारणे — After 32, K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3–5 7 ins

90* सिद्धचारणसघानां विस्मय समपद्यत ।
प्रशसन्ति तदा देवा सिद्धाश्च परमर्षयः ।
साधु द्रौणे महाबाहो साधु भीमेति चाब्रुवन् ।

[(L 1) D1 विस्मय — (L. 2) K4 प्रहसंति, B4 प्रशसतस्, D5 देवी B2 °र्षभा — (L 3) Da1 D1 5 द्रौणि. K4 महाबाहु. D3 वाब्रुवन्]

33 b) K3 °कृतागमौ, D2 °कृतागतौ — c) K3 V1 B D T2 M उदीक्षे(Da1 D1.5 °क्ष्ये)ता, T1 अवेक्षेतां — d) K1 3 V1 B Da1 Dn1 D3.4 7 T2 3 G3 M2 उद्धृत्य (for उद्वृत्य) K3 चक्षुषा, Da1 चक्षुषी D1 क्रोधादुद्धृत्तचक्षुषौ, D2 6 क्रोधदीधि(D6 °पि)तचक्षुषी, T1 क्रोधाद्व्यावृत्तचक्षुषी

34 a) K4 तौ (for तु) — b) T1 क्रोध- — cd) D3 has lacuna Ś2 सुतौ च महत क्रोधात्, K4 अन्योन्यं तु सदा क्रोधात्, B4 क्रोधात्संदष्टदशनैस्, Dn1 क्रोधात्संदश्यमानौ तु, T1 3 G M क्रोधात्संदश्य (M1 °दश्यं) दशनैस्, T2 V1 B Da1 Dn1 क्रोधसंदष्टदशनौ (for c) K4 सदष्ट-, Ś1 D1 7 S तथैव (for संदष्ट-) D2 -दशनच्छदे K1.2 ****** क्रोधात्स क्रोधात्संदष्ट ****** दशनच्छदौ, च(K1 sup lin -द)ष्टदशनच्छदौ (for cd) Co cites सदृष्टदशनौ and °दशनच्छदौ (as in text)

35 a) B3 च (for स्म) S (except T2) छादयासासतु- रुभौ (T3 G °तु क्रुद्धौ) — b) S (except T2) तावन्योन्यं रणे शरै — Ś1 K1 2 4 D3 T2 om 35^{c}–36^{b} — c) B1 शरायुधारौ (sic), G1 शरांबुधरौ, G3 °धारा — d) K2 अस्त्र-, D1 शास्त्र- (for शस्त्र-) K3 V1 B1 Dn1 G2 °विद्युत्प्रकाशितौ

36 Ś1 K1 2 4 D3 T2 om 36^{ab} (cf v l. 35) — a) M2–4 अन्योन्यस्य (for तावन्योन्य) V1 B Da1 D2–7 M3 ध्वजं, G2 ध्वजे B1 Dn1 छित्त्वा, T1 भित्त्वा (for विद्ध्वा) — b) K3 B2–5 Da1 D2 4 6 7 सारथिं; D3 सारथीश्च K3 B2–5 Da1 D1 3–5 7 महारणे; M1 °रथी B1 विविधाते परस्पर — B1 om. 36^{cd}. — c) T1 3 G M हया(G2 °ता)श्चापि (for हयान्विद्ध्वा) D6 अन्योन्य स्म हय विद्ध्वा, T2 अन्योन्यं च हयाश्चापि — d) Da1 D1.5 विविधाते, D2 विव्यिराते, D4 विभिंदाते, D6 अभीक्षेते, T2 बबाधाते (sic) (for बिभिदाते) T1.3 G M सायकैर्निर्बि(G2 °र्भि)भेदतु

37 D3 om (hapl) 37^{b}–38^{a} — b) Ś K2.4 महामृधे (for °हवे) K3 बाणौ सगृह्य संयुगे — c) K3 चिक्षिपतस्; T1.3 G2 3 चिक्षेपतुस् (for चिक्षि°) — d) Dn1 अन्योन्यं च (for °न्यस्य)

38 D3 om 38^{a} (cf v l 37). — a) K3 V1 B4 5 Da1 D1 3–7 सायकैर्, B1.2 शायकैर् D2 तौ शायकौ महावीरौ D3 चमूमुखं — b) T3 G द्योतयानौ (for °मानौ) B6 — c) V1 B1 2 D2–4 6 7 S (except T2) आजघ्नतु, प्रजघ्नाते — d) G2 वज्रवेगदुरासदौ

39 a) K1 4 परस्परवेगाश्च, S (except T2) °वेगेन — b) K4 Dn1 भृश हतौ (for भृशाहतौ) S (except T2) शराभ्यामाहतौ भृशं — c) K1 3 V1 B D T2 G2 M महावीर्यौ (D1 °वीर्यो, D6 °राजा), T3 G1 3 समासाद्य (for महावीरौ) — d) Dn1 तयो; T1 3 G2 तथा (for तदा). B K1 सुरथस्थौपयोस्तदा (sic), V1 M2 स्वरथोपस्थयोस्तदा, Da1 D1–5.7 रथोपस्थे तयोस्तदा, D3 स्वरथोपस्थका(marg के)तदा

ततस्तु सारथिर्ज्ञात्वा द्रोणपुत्रमचेतनम् ।
अपोवाह रणाद्राजन्सर्वक्षत्रस्य पश्यतः ॥ ४०

तथैव पाण्डवं राजन्विह्वलन्तं मुहुर्मुहुः ।
अपोवाह रथेनाजौ सारथिः शत्रुतापनम् ॥ ४१

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

१२

धृतराष्ट्र उवाच ।
यथा संशप्तकैः सार्धमर्जुनस्याभवद्रणः ।
अन्येषां च मदीयानां पाण्डवैस्तद्ब्रवीहि मे ॥ १

संजय उवाच ।
शृणु राजन्यथावृत्तं संग्रामं ब्रुवतो मम ।
वीराणां शत्रुभिः सार्धं देहपाप्मप्रणाशनम् ॥ २

पार्थः संशप्तकगणं प्रविश्यार्णवसंनिभम् ।
व्यक्षोभयदमित्रघ्नो महावात इवार्णवम् ॥ ३

शिरांस्युन्मथ्य वीराणां शितैर्भल्लैर्धनंजयः ।
पूर्णचन्द्राभवक्त्राणि स्वक्षिभ्रूदशनानि च ।

---

40 ^{a}) D2 6 क्रुद्धो (for ज्ञात्वा) — ^{c}) K3 अपोवाहद् K1 Dn1 रणे, D2 रथाद् (for रणाद्) — K1 om 40^{d}-41^{c} — ^{d}) Ś1 (*sup lin* as in text) स ह क्षत्रस्य, B Da1 D1. 3-5 7 सर्वसैन्यस्य

41 K1 om 41^{abc} (cf. v 1 40) — ^{a}) B3 तत्रैव, D4 तथैवं (for तथैव) — ^{b}) M (except M1) अचेतनं (for मुहुर्मुहु॰) — D2 om 40^{cd} — ^{c}) V1 B1 Dn1 D6 T1 3 G रणाद्राजन् (for रथेनाजौ) — ^{d}) K3 सारथी, S (except T2) विशोक॰ (for सारथि॰) V1 T1 G शत्रुतापन॰

Colophon — *Adhy name* K3 भीमाश्वत्थामयोर्युद्धं, B3 अश्वत्थामभीमसेनयोर्युद्ध; B1 4 भीमाश्वत्थामयुद्धं, Dn1 द्रोणभीमसेनयोर्युद्धे, Da1 D1 5 T1 अश्वत्थामभीमसंग्रामे (T1 ॰युद्धं), D3. 4 7 अश्वत्थामभीमयोर्द्वैरथ॰ — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 T1 G M 12, Ś2 11 (as in text), B1. 3 4. 5 Da1 D5 6 8 15, D4 16, T2 14

☞ T1 G1 2 M2-4 ins after the colophon, while T2 3 G3 M1, ins after 8 17 29 an addl. adhy given in App I (No 1)

12

☞ S reads 8 12 1-32 after the addl colophon following 8 40 111

1 After the ref., Ś1 ins ॐ — ^{a}) T1 2 G2 3 कथं (for यथा) K1. 2 4 B1 2 D ससप्तकै॰ — ^{b}) D2 भवेद् (for [अ]भवद्) D3 4 T3 G2 3 M1 रण (for रण॰) — ^{cd}After 1^{ab}, S ins

91* सूतपुत्रस्य पाञ्चालै कथ युद्ध प्रवर्तितम् ।
[T3 पांचाल्यै , M1 ॰ल॰]

S cont V1 B3-5 Da1 Dn1 D1. 3-5 7 ins after 1 B1 after 1^{ab}

92* अश्वत्थाम्नस्तु यद्युद्धमर्जुनस्य च सजय ।
[V1 B1 4 5 Da1 D1. 5 G2 अश्वत्थाम्ना S च (for तु). B1 [अ]भवद् (for तु यद्) G2 M2-4 तद् (for यद्) B3 तु पांडव (for च संजय)]

— V1 B1. 3 4 Da1 Dn1 D1 3-5 7 repeat (with v l.) 1^{cd}, after 92* — ^{c}) Ś2 मदीयाणा, K2 V1 B D (except Dn1 D8) महीपानां, T2 मदीय्यानां — ^{d}) K3 वदस्व (for ब्रवीहि) B2 Da1 D1 5 (all second time) S सह पार्थैर्ब्रवीहि तत् (B2 Da1 D1. 5 मे); D6 पांडवैस्त्वं ब्रवीस तत्

2 ^{b}) B3 D8 संग्रामे K1 भवतो (for ब्रुवतो) D2 संसप्तकै भवेद्रण॰ (sic) — ^{c}) V1 B1 D2 6 वीरै संसप्तकै सार्धं — ^{d}) K4 V1 B1 D6 देहपापप्रणाश(K4 ॰स)नं; B2-5 Da1 D1-5 7 Ca ॰पाप्मासु(B5 ॰शु-, D2 ॰प्र)नाशन, Dn1 देहप्राणविनाश॰ (submetric), S देहपाप्म(T1 ॰सर्व-, T2 ॰प्राण)विनाशनं

3 ^{a}) Some MSS संसप्तक॰ V1 B Da1 Dn1 D1-7 S (except T2) ॰बल (for ॰गणं) D8 संसप्तकगणं वीर — B3 om 3^{cd} — ^{c}) K1 व्यक्ष्यतो यद् (sic), V1 अक्षोभयद्, M1 व्याक्षोभ॰ — ^{d}) M1 इवार्णव॰

4 S transp 4^{ab} and 4^{cd} — ^{a}) K4 [उ]त्तम॰ (for [उ]न्मथ्य) — ^{b}) Dn1 D1 3 सितैर्; D4 शीतैर् (for शितैर्) K1 बल्लैर्, Dn1 बाणैर् (for भल्लैर्) — ^{d}) Ś2

संतस्तार क्षितिं क्षिप्रं विनालैर्नलिनैरिव ॥ ४
सुवृत्तानायतान्पुष्टांश्चन्दनागुरुभूषितान् ।
सायुधान्सतनुत्राणान्पञ्चास्योरगसंनिभान् ।
बाहून्क्षुरैरमित्राणां विचकर्तार्जुनो रणे ॥ ५
धुर्यान्धुर्यतरान्सूतान्ध्वजांश्चापानि सायकान् ।
पाणीनरत्नीनसकृद्भल्लैश्चिच्छेद पाण्डवः ॥ ६
द्विपान्हयान्रथांश्चैव सारोहानर्जुनो रणे ।
शरैरनेकसाहस्रै राजन्निन्ये यमक्षयम् ॥ ७
तं प्रवीरं प्रतीयाता नर्दमाना इवर्षभाः ।
वाशितार्थमभिक्रुद्धा हुंकृत्वा चाभिदुद्रुवुः ।
निघ्नन्तमभिजघ्नुस्ते शरैः शृङ्गैरिवर्षभाः ॥ ८ ॥
तस्य तेषां च तद्युद्धमभवल्लोमहर्षणम् ।
त्रैलोक्यविजये यादृग्दैत्यानां सह वज्रिणा ॥ ९
अस्त्रैरस्त्राणि संवार्य द्विषतां सर्वतोऽर्जुनः ।
इषुभिर्बहुभिस्तूर्णं विद्ध्वा प्राणान्निरास सः ॥ १०
छिन्नत्रिवेणुचक्राक्षान्हतयोधाश्वसारथीन् ।

Da1 D5 M2–4 स्वक्षिभ्रुदशनानि, K3 स्वक्षभ्रू°, K4 स्वक्षिभू° — c) Ś1 (*sup lin*) सततार, K4 सस्तस्तार, M1 संत्रस्तार Dn1 क्षार्ति क्षिप्रे (sic) (for क्षितिं क्षिप्रं) K3 सितर तारय क्षिप्रं (sic), D6 सस्मरन्क्षितिगन्क्षिप्र (sic) — f) K1 विरालैर्, K3 D8 विमलैर्, D6 मृणालैर् (for विनालैर्) K1 नयनैर्, K3 निर्मलैर्, B1–3 Da1 नलिनीर्, Dn1 नलनैर्, T3 G3 नालिनीम् (for नलिनैर्)

5 a) K4 सुव्रतान्, Ca सुवृत्तान् (as in text) D6 पृष्टान् (for पुष्टान्) — D6 om (? hapl) 5b–6a — b) K1 V1 B2, 5 D8 M3 चदनागुरुरूषितान्, Da1 D1 5 7 T G °गरुरूषितान्, Dn1 D2 M1 2 4 °गरुभूषितान् — c) K3 B Da1 Dn1 D1 2 5 8 S (except G2) सतलत्राणान्, D3 4 7 सतलत्राश्च (for सतनुत्राणान्) B2 कटकाङ्गदशोभाढ्यान् — d) S (except T3 G3) पंचास्यानिव पन्नगान् — e) K2 बाहु (for बाहून्) T1 क्षीरैर् (for क्षुरैर्) K3 बाहून्क्षुरमित्राणाम् (sic) — f) K2 विशकर्तार्जुनो, K3 Dn1 D8 निचकर्तार्जुनो; S (except T3) उच्चकर्तार्जुनो V1 B Da1 D1–5 7 चिच्छेद समरेऽर्जुन

6 D6 om 6a (cf v l 5) — a) B1 धुन्वान्, Co धुर्यान् (as in text) Ś2 धुहतरान्, K3 धुर्यवरान्, B1–3 5 D3 7 8 T G1 3 M2 4 धुर्येतरान्, M1 धुर्येतुरान्, Co धुर्यगतान् (for धुर्यतरान्) K3 क्रूतान्, B2 शूरान्, G1 2 सूत (for सूतान्) V1 D2 धुन्वन्नथगतान्सूतान्, G2 युद्धान्युध्येतरान्सू° (sic) — b) V1 ध्वजाश्चापान्ससायकान्, D6 सचापांश्च ससा°, D8 ध्वजाश्चान्योन्यसा°, T1 ध्वजांश्च कवचायुधान्, M2 4 ध्वजाश्चापासिसायकान् — c) K2 पाणीरनत्रीनसकृत्; V1 B D2 4 6 7 पाणीन्स(B2 °श्च)रत्ना(D4 °त्नी)नसकृत्, D3 पाणी सेरत्नीनसकृत्, T1 पाणीनरत्नीन्निशितै, T2 M पाणी नरत्नींश्च शि(M2 सि)तै°, T3 G पाणीञ्शितातनिशितै° Co cites पाणीन् and अरत्नीन् (both as in text), Ca cites अरत्नि — d) B2 भल्लैश्चिच्छेद पाण्डुनन्दन (hypermetric), Dn1 भल्लैश्चिच्छेद युधि पांडव (hypermetric)

7 a) K3 V1 B1 Dn1 D2 T2 द्विपान्रथान्हयांश्चैव, B2 5 D3 4 7 रथान्द्विपान्हयाश्चैव, B3 रथान्हयान्द्विपाश्चैव, B4 Da1 D1 5 रथान्द्विपान्नरांश्चैव — b) B2–5 D (except D2 6) S युधि (for रणे) — d) B D (except D2 6 8) S transp राजन् and निन्ये M1 जनक्षय (for यम°)

8 a) B3 4 प्रवीरा K3 प्रजानश्च (for प्रतीयाता) V1 त प्रवीरा सुसनद्धा B1 2 5 Dn1 D2 3 6 7 S त (S ते) प्रवीरा सुसरब्धा (M1 °क्रुद्धा), Da1 D1 5 त प्रवीरा प्रतीयता, D4 ते च वीरा सुसरब्धा, D5 प्रतिप्रयातास्ते वीर — M1 om (hapl) 8bc — b) D6 मर्दमाना (for नर्द°) Ś K1 2 Dn1 K3 V1 B1 Dn1 नरर्षभा (for इवर्षभा) — Ś K1 2 Dn1 T1 om 8cdef — c) K4 V1 B D (Dn1 om, D1 both times) Co वासितार्थम् (B3 °र्थे) K4 D2–4 7 इव क्रुद्धम्, V1 अभिक्रुद्धम्, B1 इति क्रुद्धम्, B3–5 Da1 D1 (both times) 5 इव क्रुद्धा, D6 अपि क्रुद्धा, M3 अभिक्रुद्धः (for अभिक्रुद्धा) — d) K4 V1 B1 D2–4 6 7 S (T1 om) अभिद्रुत्य मदोत्कटा (B1 °ट) — e) K3 अभिनिघ्नत, Da1 D1 इति निघ्नत, D5 अतिनिघ्नत, D8 प्रतिजघ्नुस्त B3 अर्जुन ते विनिघ्नत — After 8, D1 repeats 8cd

9 a) D1 युद्धस्तम् (for तद्युद्धम्) — b) S (except T3 G3) रोमहर्षण — c) B Da1 Dn1 D1 3–5 7 T3 G यद्वद् (for यादृग्) — d) D3 वज्रिण

10 a) Ś2 शरैर्, K4 शस्त्रैर् (for अस्त्रैर्) B2 3 अमृत पृष्ठतश्चैव — c) K3 वसुभिस् (for बहुभिस्) — d) D3 निघ्नन् (for विद्ध्वा) K3 D3 T1 M2–4 निरास, V1 B1 Dn1 D2 T2 निनाय, B2–5 Da1 D1 3–5 7 T3 G3 जहार (for ररास) G1 2 निरासदत्, M1 निरासव (for ररास स) D6 विद्युत्प्राणौ निराकृता

11 a) Ś2 भिन्नत्रिवेणु, Da1 छिन्नत्रिवेणु (for °त्रिवेणु) K1 -चक्राक्षा, K3 -चक्राक्षा, K4 -चक्राश्च, V1 -चक्राख्यान् K3 4 V1 B1 2 4 Da1 Dn1 — b) K1 हतयोधश्च; B3 सुतयोधाश्च, B5 D2 6 D1 3–5 7 8 T3 G M3 °योधाश्च, M1 °यौधाश्च, M2 4 °यौधाश्च (for T1 2 हतयोधान्स-

विध्वस्तायुधतूणीरान्सम्रुन्मथितकेतनान् ॥ ११
संछिन्नयोक्त्ररश्मीकान्वित्रिवेणून्विकूबरान् ।
विध्वस्तबन्धुरयुगान्विशस्तायुधमण्डलान् ।
रथान्विशकलीकुर्वन्महाभ्राणीव मारुतः ॥ १२
विस्मापयन्प्रेक्षणीयं द्विषतां भयवर्धनम् ।
महारथसहस्रस्य समं कर्मार्जुनोऽकरोत् ॥ १३
सिद्धदेवर्षिसंघाश्च चारणाश्चैव तुष्टुवुः ।
देवदुन्दुभयो नेदुः पुष्पवर्षाणि चापतन् ।
केशवार्जुनयोर्मूर्ध्नि प्राह वाक्काशरीरिणी ॥ १४
चन्द्रार्कानिलवह्नीनां कान्तिदीप्तिबलद्युतीः ।
यौ सदा बिभ्रतुर्वीरौ ताविमौ केशवार्जुनौ ॥ १५
ब्रह्मेशानाविवाजय्यौ वीरावेकरथे स्थितौ ।
सर्वभूतवरौ वीरौ नरनारायणावुभौ ॥ १६
इत्येतन्महदाश्चर्यं दृष्ट्वा श्रुत्वा च भारत ।
अश्वत्थामा सुसंयत्तः कृष्णावभ्यद्रवद्रणे ॥ १७
अथ पाण्डवमस्यन्तं यमकालान्तकाञ्शरान् ।

°योधाश्व-) — ^{c}) M1 तूणीरा B2 विस्रस्तायुध°, G1 2 विध्वस्तायत° — ^{d}) G2 °तोमरान्, M4 °तोरणान् (for °केतनान्)

12 ^{a}) K3 संछिन्नयोक्त्ररश्मींश्च; B1.3 4 °रश्मीशान्, B5 Da1 D1.5 T G1.3 M °रश्मीषान्, G2 °रश्मीवान् Co cites योक्त्रं and रश्मय° — ^{b}) K3 वित्रिवेणु-, K4 चित्ररूथान् (sic), V1 B2-5 Da1 D1.3-5 7 वि(V1 om वि)वरूथान्, T2 छिन्नवेणून्; G1 चित्रवेणून् (for वित्रि°) B1 विवरूथानरिकूबरान् (hypermetric), D2 विवरूथामपि कुंजरान् (hypermetric), D6 छिन्नवेणूस्त्रिकुजरान्, D8 त्रिवेणून्विच्छकूबरान्, T3 G3 छिन्नवेणूद्विकू°, G2 चित्रवेणीद्विकू Co cites त्रिवेणु° and Ca कूबर° — ^{c}) Ś K2 4 विध्वस्तबधुयुगलान्, K1 विशस्तबधयुगलान्, K3 विशस्त्रबंधुरयुगान्; B Da1 Dn1 D1-5 7 विस्रस्त°, D8 विश्रस्त°, S विशस्या° (T2 °शम्य°, M3 °शव्या°) Co cites बधुर — ^{d}) K4 विस्रस्तायुधमण्डलान्, V1 B4m विश्र(B4m °स्र)स्ताक्षोरु°; B1 3 विध्वस्ताक्षप्र (sic), B2 विश्रस्ताक्षेप°, B4 5 D2-4 7 विस्रस्ताक्षप्र, Da1 D1 5 विध्वस्तत्सरु°; Dn1 विस्रस्ताक्षिप्त°; D6 विस्रस्तान्क्षिप्र°; D8 विशस्त्राक्षिप्त°; T1.3 विजंघाजानु, T2 G M विजघाजानु° — K1 om 12^{c}-13^{b} — ^{e}) K3 रथान्विशकलान्कुर्वन्, D6 T2 रथांश्च शकलीकुर्वन् Ca o cite विशकली° (as in text) — ^{f}) K3 भारत (for मारुत°)

13 K1 om 13^{ab} (cf v l 12) — ^{a}) K3 विस्मापयंत (hypermetric), Dn1 D3 G1 M2-4 विस्मापनं, T2 विस्मापक (for विस्मापयन्) B2 3 क्षेपणीय; Da1 D1.5 G2 M1 प्रेक्षणीयान्, T1.2 M2-4 प्रेक्षकाणां; G1 प्रेक्षमाणां — ^{b}) M1 भयवर्धन° Da1 D1.5 द्विषतस्त्रापयद्बलं — ^{d}) B3 T2 सम (for समं) G1.2 कर्णार्जुनो (sic) (for कर्मार्जुनो) Da1 D1.3-5 7 [अ]करोज्ज(D5 ज)य° (for [अ]र्जुनोऽकरोत्)

14 ^{a}) B2-4 D4 सिद्धा, G1 विद्ध- (for सिद्ध) G1.2 तु, M तच् (for च) Dn1 सिद्धदेवर्षसंघश्च, T1 देवर्षिसिद्धसघास्तु — ^{b}) D6 G3 चाराणा K1 3 B1 2 4 5 T1.3 G3 चापि, B3 T2 G1 M चाभि-, G2 अपि (for चैव) — T2 reads 14^{cd} twice — ^{d}) T2 (both times) चासवान्, G2 चापतत्, M1 चापदत् (for चापतन्) — ^{f}) K4 वाग्वाश°, B3 Da1 Dn1 D1 5 वाचाश°, B4 5 D6 8 T2 3 G वागश°, M1 वाक्याश°

15 ^{a}) V1 B1 D2 6 चद्रार्कानलवायूना, B2-5 Da1 D1 4 5 7 चद्रा(B4m वज्रा)ग्न्यनिलसूर्याणा, G1 चद्रार्ककालवह्नीनां, G2 चंद्रार्काविव वह्नीव (sic) — ^{b}) Ś2 कार्ति (for कान्ति) K1 कांतिदीप्तिबलिद्युती, K3 D3 T1 2 G1 2 M1 °बलद्युति (K3 °ति), K4 M4 कातिदीप्तबलद्युती, B3 °दीप्तिवपुद्युती°, Da1 कातिदीप्त°, D2 M3 °बलद्युती, D6 °चलद्युति, T3 °चलद्युती ❀Co चंद्रादीनां कात्यादि यथासख्य❀ — Ś2 om 15^{c}-16^{d} — ^{c}) B5 T2 बिभ्रतौ, Dn1 G2 M3-4 बिभ्रतो, T1 बिभ्यतो, G1 बिभृतो, M1 विभ्रतौ B3 देवौ, D8 शूरौ, M1 वीरा (for वीरौ) K1 यौ सदीर्घभ्रतुर्वीरौ (sic) — ^{d}) K3 V1 B (except B3) D (except D1.6) T G M2-4 transp तौ and इमौ, M1 त्विमौ तौ (for ताविमौ)

16 Ś2 om 16 (cf. v l 15) K1 om. 16-17. — ^{a}) T2 ब्रह्मेशानाम् K2 [अ]जय्यौ, V1 Dn1 D6 T2 3 [अ]जेयौ; T1 G1 2 M पुरा (for [अ]जय्यौ) — ^{b}) Ś1 K2 4 V1 [ए]करथस्थितौ, — ^{c}) M1 सर्वभूतधरौ; M3 तौ सद्भूतधरौ, D8 om वीरौ — ^{d}) D1 नरयानायतौ (sic), M1 नारायणनराव् B2-5 Da1 D1.3-5 7 S [इ]मौ (for [उ]भौ)

17 K1 om. 17 (cf v l. 16) D2 om. 17^{a} — ^{c}) B3 स्वयं यत्त°, Dn1 D3 सुसंरब्ध; S सुसं(M1 om सं)क्रुद्ध (for °संयत्त) — ^{d}) G1.2 कृष्णम् (for कृष्णाव्) Ś K2 4 [अ]भ्याद्रवद् (for [अ]भ्य°)

18 ^{a}) D4 अस्यंतं (for अस्यन्तं) — ^{b}) V1 B1.2 Da1 Dn1 D1 2 5 6 8 S अमित्रान्त(B2 °सं)कराञ्शरान्, B3-5 D3 4.7 अमित्रघ्नक(B3 °व)राञ्शरान् — ^{c}) T1 सेपुना,

11

सेषुणा पाणिनाहूय हसन्द्रौणिरथाब्रवीत् ॥ १८

यदि मां मन्यसे वीर प्राप्तमर्हमिवातिथिम् ।
ततः सर्वात्मनाद्य त्वं युद्धातिथ्यं प्रयच्छ मे ॥ १९

एवमाचार्यपुत्रेण समाहूतो युयुत्सया ।
बहु मेनेऽर्जुनोऽऽत्मानमिदं चाह जनार्दनम् ॥ २०

संशप्तकाश्च मे वध्या द्रौणिराह्वयते च माम् ।
यदत्रानन्तरं प्राप्तं प्रशाधि त्वं महाभुज ॥ २१

एवमुक्तोऽवहत्पार्थं कृष्णो द्रोणात्मजान्तिकम् ।
जैत्रेण विधिनाहूतं वायुरिन्द्रमिवाध्वरे ॥ २२

तमामन्त्र्यैकमनसा केशवो द्रौणिमब्रवीत् ।
अश्वत्थामन्स्थिरो भूत्वा प्रहराशु सहस्व च ॥ २३

निर्वेष्टुं भर्तृपिण्डं हि कालोऽयमुपजीविनाम् ।
सूक्ष्मो विवादो विप्राणां स्थूलौ क्षात्रौ जयाजयौ ॥२४

यां न संक्षमसे मोहाद्दिव्यां पार्थस्य सत्क्रियाम् ।
तामाप्तुमिच्छन्युध्यस्व स्थिरो भूत्वाद्य पाण्डवम् ॥२५

इत्युक्तो वासुदेवेन तथेत्युक्त्वा द्विजोत्तमः ।
विव्याध केशवं षष्ट्या नाराचैरर्जुनं त्रिभिः ॥ २६

तस्यार्जुनः सुसंक्रुद्धस्त्रिभिर्भल्लैः शरासनम् ।
चिच्छेदाथान्यदादत्त द्रौणिर्घोरतरं धनुः ॥ २७

सज्यं कृत्वा निमेषात्तद्विव्याधार्जुनकेशवौ ।

G1 सेष्मणा (for सेषुणा) V1 पाणिनाचार्य, Da1 D1.5 °याह्वयन्; T1.2 G2 M1 °ना भूय — d) V1 B D S प्रहसन्द्रौणिरब्रवीत्

19 a) M1 मा (for मा) — b) Da1 D1.5 [अ]तिथि° V1 B3.4 D6 प्राप्तमर्हसि चातिथिं, B1 Dn1 D2 प्राप्त(B1 °मु)-मर्हसि चातिथिं, B5 D3.4.7 °मर्हमिहातिथिं, T3 °माद्यमिवा-तिथिं, G M1 °मार्य(M1 [sec m] °र्ह)मिवातिथिं — Ca c cite प्राप्तम् (as in text) Cc cites अर्हम् (as in text) — c) Ś K B2–4 Da1 D1.4.5.7 त्वद्य, B5 [अ]त्यर्थ, D2 युद्ध, D6 यत्नाद् (for [अ]द्य त्व) — d) K3 युद्धो नित्यं (sic)

20 b) K3 धनजय, V1 युयुत्सता, D2 °त्सव; D6 °त्सुना (for युयुत्सया) — c) K1 [ऽ]र्जुन मान, K3 स्वमात्मान (for ऽर्जुनोऽऽत्मानम्) — d) B2 Da1 D1.3–5.7 इति, M2 इमं (for इद). D6 आह (for चाह)

21 a) Some MSS ससप्तकाश्च — b) D5 आह्वयंत, D6 आहूयते T2 हि (for च) — c) V1 Da1 Dn1 D1.2 कार्यं (for प्राप्त) — d) K1 प्रशाधितुं, V1 Dn1 D2.6 S तत्प्रशा(D2 °सा)धि (for प्रशाधि त्व) K3 महाभुज B Da1 D1.3–5.7 शास मे (B3 °स मां, D3 °श मे) तद्धि माधव — After 21, V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1.3–5.7 ins:

93* आतिथ्यकर्माभ्युत्थाय दीयतां यदि मन्यसे ।

[B1 आतिथ्यकर्मण्यतिभये (hypermetric), Da1 D1.5 कर्मण्युत्थाय (for the prior half) Cc cites अभ्युत्थाय (as above) Dn1 रोचते (for मन्यसे)]

22 a) Ś K2.4 [ऽ]नयत्, K1 महत्, G1 बहून्, G2 M2 [ऽ]वहन् (for ऽवहत्) — b) B2.4 D3.4.7 द्रोणात्मजांतिके — c) K2 जेत्रेण, K3 सत्रेण, K4 यंत्रेण, B3 ह्यद्य, D2 क्षात्रेण, T मैक्षेण, G M मौक्षे(M1 °क्ष्ये)ण (for जैत्रेण) Ś K2 विधिना ह्व्यं, B3 °नाभूतो, Dn1 °नाहूय, D3 °नाहूता — d) Ś K2.4 हुत (K2 °तो) वायुर्; V1 D3.4 G2 वायुर्मिद्रम् (for वायुरिन्द्रम्) D5 इवाध्वरं; D3 इवांबरे.

23 a) V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7.8 S तमा(B3 °दा)-मंत्र्यै(G2 °त्रै)कमनसं, D2 तमामत्रैकविधिना — b) V1 B1 Dn1 D2.6 कृष्णो द्रौणिमथाब्रवीत् — c) M1 अश्वत्थाम्नं — d) B2.5 D6 प्रहरस्व B2 महत्सु च, T3 G सहस्रशः (for सहस्व च)

24 a) K3 Dn1 निवेष्टुं, K4 निर्विष्टुं; D6 निवर्त्य, T1 सर्वेषु, Cc निर्वेष्टु (as in text). D3 भर्तु (for भर्तृ-) — b) K3 उपजातिमां (for उपजीविनाम्) — c) G1.2 सूक्ष्मौ विवादौ Cc cites सूक्ष्मो (as in text) — d) S सूक्ष्मौ (for स्थूलौ) K3 V1 B2 क्षत्रौ (for क्षात्रौ) Dn1 स्थूलौ जयपराजयौ, D3 स्फुट क्षात्रो जयोजयः.

25 a) T1 G2 येन, T3 न च; G3 न हि, M यो न (for यां न) V1 D3 T2 यदि (D3 यां त्वं) न क्षमसे मोहाद्, B Da1 D1–7 या(D6 त्व)मभ्यर्थयसे मो°, G1 नेहि सूक्ष्मयसे मो° (sic). — b) B3 इते दिव्या **** Cc cites दिव्या (as in text). — c) K3 T2 तमाप्तुम्, G1.3 M2–4 समाप्तिम्; D3 ता हर्तुम्, T1 G2 M1 समाप्तुम् Cc cites आप्तुम् (as in text) D4 इच्छत् (for इच्छन्) — d) D3 स्थिरी-; G1 वीरो (for स्थिरो) K1 पाढवान्

26 a) Ś1 इत्युक्ते — d) B3 प्रति (for त्रिभि°)

27 Dn1 om. 27a — a) Ś K1.2.4 तु (for सु). — b) B Da1 D1.3–5.7 बाणै (for भल्लै) — c) V1 B D (except Dn1 D3) च (for [अ]थ) G1 चिच्छेदाया न्यथादत्त — d) Dn1 दीर्घतर, D6 घोरतम; D3 दिव्य ततो (for घोरतर)

28 a) D2.6–8 सज्जं, D3 सय्य (for सज्य) B निषेधाद्य; Dn1 T2 [अ]थ समरे; D2.6 निमेषार्धं; M1

त्रिभिः शरैर्वासुदेवं सहस्रेण च पाण्डवम् ॥ २८
ततः शरसहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
ससृजे द्रौणिरायस्तः संस्तभ्य च रणेऽर्जुनम् ॥ २९
इषुधेर्धनुषो ज्याया अङ्गुलीभ्यश्च मारिष ।
बाह्वोः कराभ्यामुरसो वदनघ्राणनेत्रतः ॥ ३०
कर्णाभ्यां शिरसोऽङ्गेभ्यो लोमवर्मभ्य एव च ।
रथध्वजेभ्यश्च शरा निष्पेतुर्ब्रह्मवादिनः ॥ ३१
शरजालेन महता विद्ध्वा केशवपाण्डवौ ।
ननाद मुदितो द्रौणिर्महामेघौघनिस्वनः ॥ ३२
तस्य नानदतः श्रुत्वा पाण्डवोऽच्युतमब्रवीत् ।
पश्य माधव दौरात्म्यं द्रोणपुत्रस्य मां प्रति ॥ ३३
वधप्राप्तौ मन्यते नौ प्रवेश्य शरवेश्मनि ।
एषोऽस्य हन्मि संकल्पं शिक्षया च बलेन च ॥ ३४
अश्वत्थाम्नः शरानस्तांश्छित्त्वैकैकं त्रिधा त्रिधा ।
व्यधमद्भरतश्रेष्ठो नीहारमिव मारुतः ॥ ३५
ततः संशप्तकान्भूयः साश्वसूतरथद्विपान् ।

निमेषार्द्धात् (for °षात्तद्) V1 D8 स, B1. 2 4 Da1 D1. 3–5 7 च, T3 G1. 3 तौ (for तद्) — ^{b}) D2 [अ]र्जुनमाहवे (for °केशवौ) — ^{cd}) Ś2 K1 V1 B D3 4 7 शतैर्, K3 शितैर् (for शरैर्) V1 D6 T2 फा(T2 फ)ल्गुन (for पाण्डवम्) D2 वासुदेवं सहस्रेण फाल्गुन च तत परं

29 ^{a}) K3 B2 Da1 D1 G2 M2–4 शतसहस्राणि — ^{b}) Ś1 K1 4 प्रयतानि, V1 अयुतानि Ś K1 2 [अ]र्बुधानि (for [अ]र्बुदानि) — ^{c}) Ś K2 4 व्यसृजद् (for ससृजे) V1 D1. 5 पांडवे राजन्, T G द्रौणिरायत्त (for °रायस्त) Co cites आवस्त (as in text) K1 संसृज द्रौणिरायस्थ (sic) — ^{d}) Ś K2 4 D4 सस्तंभ्य, K1 ससभ्य, Co सस्तम्य (as in text) V1 D2 व्यस्थापयत चार्जुन (D2 पांडव), Dn1 D8 S स्तंभयामास चार्जुनं, D6 स्थापयन्निव चा°

30 ^{a}) D6 8 T2 इषुध्योर् Co इषुधौ, Cp इषुधेर् (as in text) T3 G3 धनुष- K3 ज्येया; V1 B2 D2–4. 7 चैव (for ज्याया) — ^{b}) V1 B2 D2–4 6 7 ज्या(D3 द्या)-याश्चैवाथ (D2 6 च तु); B1. 3–5 Da1 D1 5 8 T2 अंगुलिभ्यश्च, T1. 3 G M स्वंगुली(T3 G1 3 °लि)भ्यश्च — ^{d}) D2 वदने, M वदनाद् (for वदन-) Dn1 D3 T1 3 G3 वदनाद्घ्रा (Dn1 °नघ्रा)णनेत्रयो, D5 G1. 2 वदनाघ्राणनेत्रत

31 ^{a}) G2 शिरसांगेभ्यो — ^{b}) Ś K2–4 B2 T1 G1 M1 लोमच(K3 °म)र्मभ्य; K1 V1 B1 3–5 Dn1 D2–4. 6 7 T2 3 G2 3 M2–4 Co लोमवर्मभ्य — ^{c}) Da1 D1. 5 रथात् (for रथ-) D3 S (except T3 G3) °ध्वजाभ्यां च M1 शरान् — ^{d}) K3 Da1 Dn1 D1. 2 5 6 8 निपेतुर्, V1 निःपेतुर्

32 ^{b}) K1. 3 D3 S (except T2) बद्ध्वा (for विद्ध्वा) B1 5 Da1 D1. 3 पांडवमाधवौ, B2–4 D3 4. 7 माधवपांडवौ (for केशव°) — G2 om. (? hapl.) 32^{c}–33^{b} — ^{c}) K2 ननादामुदितो — ^{d}) B1 5 Dn1 D1–4 7 8 °निः (D3 8 °नि)स्वन, D5 °निःस्वनी, M1 °नस्विन V1 महामेघो घनस्वन — After 32, T G2 3 M ins 8 40 112–124

33 T G2 3 M1. 3 4 om. 33^{ab} (for G2, cf v l. 32) G1 om 33–54 — ^{a}) D5 om तस्य B Da1 D1–5 7 M2 त निनद; D6 8 चानदत (for नानदत) K3 तस्य नीनदत शुभ (sic) — ^{b}) Ś1 (before corr) केशवोर्जुन-मब्रवीत् — Before 33^{cd}, T1 G2 M1 3 4 ins अर्जुन — ^{d}) B (except B2) Da1 D1. 3–5 7 T1 M गुरुपुत्रस्य (for द्रोण°) K3 मानिन, B3 सम्प्रति (for मां प्रति)

34 G1 om 34 (cf v l 33) — ^{a}) K1 B D (except D2–4) T G2 3 M3 वध (for वध-) K3 मन्यते. — ^{b}) V1 प्राविश्य, B1 D2 प्रविश्य, B2 4 5 Da1 D3 4 6 7 T3 G3 प्रावेश्य, B3 Dn1 D8 T1 G2 M प्रावृत्य K3 स*वेश्मनि, G2 M1 शरवेश्मना, M3–4 शरवर्मना — ^{c}) Ś1 V1 B2 3 D2–4 6 7 एषोस्मि (for एषोऽस्य) G2 पार्थ (for हन्मि) K3 सवर्ष्यं (sic), T1 सकल्प्य, G2 M1 सकल्प — ^{d}) K3 शिष्यया; D2 शिष्याया — After 34, S (G1 om) ins

94* एवमुक्त्वास्य चिच्छेद भल्लैः सनतपर्वभि ।
धनुश्छित्र पताका च रथ शक्तिं गदा शुभाम् ।

[(L 1) T1. 2 स (for [अ]स्य) T3 G3 भल्लै कर्मारमार्जितै, G2 भल्लेन नतपर्वणा (for the post half) — (L 2) = var 8 40 125^{ef} T2 तनुच्छद, M धनुच्छत्रं T2 M1 पताक T G2 3 M2–4 रथशक्ति T2 3 G3 वरां (for शुभाम्)]

35 G1 om 35 (cf. v l 33) — ^{a}) M अश्वत्थाम्ना K1 अस्त्रं, K3 आसाश्च, K4 असांश्च, V1 तांस्तु, Dn1 उग्रांश्च, D2 तीक्ष्णांश्च, D6 तांश्च, T2 G2 अस्ताश्च, T3 G3 अश्वांश्च; Co अस्तांश्च (as in text) — ^{b}) D2 छित्त्वैकैक B1. 4. 5 Da1 D1. 5 T1. 3 G2 3 त्रिभिस्त्रिभि, B2 M1 द्विधा त्रिधा, B3 पत्रिभिस्त्रिभिः (hypermetric), D2 त्रिभिस्त्रिधा — ^{c}) D6 T3 व्यधमद् T1 3 भारतश्रेष्ठ G3 व्यधमद्भ्रातर श्रेष्ठं — ^{d}) V1 B Da1 D1 2 5 8 T2 M2–4 भास्कर (for मारुत)

36 G1 om 36 (cf. v. l. 33) — ^{a}) Some MSS संससकान् — ^{b}) D3 °हयद्विपान् (for °रथद्विपान्) — ^{c}) Dn1 ध्वजं; D1 ध्वजान् (for ध्वज-) K3 ध्वजयंत्रिगणान्,

ध्वजपत्तिगणानुग्रैर्बाणैर्विव्याध पाण्डवः ॥ ३६
ये ये ददृशिरे तत्र यद्यद्रूपं यथा यथा ।
ते ते तत्तच्छरैर्व्याप्तं मेनिरेऽऽत्मानमेव च ॥ ३७
ते गाण्डीवप्रणुदिता नानारूपाः पतत्रिणः ।
क्रोशे साग्रे स्थितान्घ्नन्ति द्विपांश्च पुरुषान्रणे ॥ ३८
भल्लैश्छिन्नाः कराः पेतुः करिणां मदकर्षिणाम् ।
छिन्ना यथा परशुभिः प्रवृद्धाः शरदि द्रुमाः ॥ ३९
पश्चात्तु शैलवत्पेतुस्ते गजाः सह सादिभिः ।
वज्रिवज्रप्रमथिता यथैवाद्रिचयास्तथा ॥ ४०
गन्धर्वनगराकारान्विधिवत्कल्पितान्रथान् ।
विनीतजवनान्युक्तानास्थितान्युद्धदुर्मदान् ॥ ४१
शरैर्विशकलीकुर्वन्नमित्रानभ्यवीवृषत् ।
अलंकृतानश्वसादीन्पत्तींश्चाहन्धनंजयः ॥ ४२
धनंजययुगान्तार्कः संशप्तकमहार्णवम् ।
व्यशोषयत दुःशोषं तीव्रैः शरगभस्तिभिः ॥ ४३
पुनर्द्रौणिमहाशैलं नाराचैः सूर्यसंनिभैः ।

V1 °यष्टिगणान्, B1 8 D7 °पत्ति गुणान्, B5 °पत्तिरथान्, Da1 ध्वजान्पत्तिगुणान्, D5 ध्वजान्पत्रिगणान्, S (except T2, G1 om) सपदातिगणान्

37 G1 om 37 (of v l. 33) — ^{b}) B1 8 5 Da1 D1 8–5, 7 यद्यद्रूपा, Dn1 यद्यन्द्रूयः (for यद्यद्रूप) V1 B Da1 Dn1 D1–7 S (G1 om.) तदा (Da1 D1, 5 T1 °था) जना (for यथा यथा) D8 m यादृग्रूपं यदा यदा — ^{c}) B1. 8–5 Da1 Dn1 D1–5 7 तत्र, B2 तत्तु, D6 चैतच्- (for तत्तच्-) — ^{d}) B Da1 D1. 8–5 7 [ऽऽ]-त्मानमात्मना; D6 ह्यात्मानमेव च (hypermetric) (for ऽऽत्मानमेव च)

38 G1 om 38 (of v l. 33) — ^{a}) K8 गांडीव-प्रमुदिता, V1 Dn1 D1 °प्रयुक्तास्तु, B Da1 D8–7 T2 °प्रमुक्तास्तु, D2 °प्रयुक्ताश्च, T8 G8 °प्रच्युता वै, M °प्रचुदिता T1 G2 गांडीवेन प्रमुदिता — ^{c}) T2 क्रोधेनाग्रे (for क्रोशे साग्रे) Ś2 K1 2 4 चाग्रे, T1 साग्र-, Co साग्रे (as in text) G2 तथा, M1 स्थिता (for स्थितान्) B8 हंति, D6 S (G1 om) जघ्नु (for घ्नन्ति) — ^{d}) K1 Da1 (by corr) D1, 5 G2 M1 द्विपाश्च, B2 4 5 Da1 (before corr) D7 T8 G8 द्विपाश्च- (for द्विपांश्च) V1 B2 D2 6 T2 रथान् (for रणे)

39 G1 om 39 (cf. v l 33) T2 om. (hapl) 39^a–41^b — ^{a}) K8 करे (for करा) — ^{b}) T1 G2 द्विपाना (for करिणा) K1 V1 B1 8–5 Da1 Dn1 D1 2 4–8 S (T2 G1 om) मदवर्षिणां (K1 °णं), B2 °दर्षिणां, D8 °कर्षिणीं — ^{c}) V1 D2 6 वने, B2 द्विस्वा (sic) S (T2 G1 om) तथा (for छिन्ना) B1 8 5 Da1 D1 8–6 7 यथा वने (for छिन्ना यथा) — ^{d}) Dn1 D8 सवृद्धा, M प्रकृत्ता (for प्रवृद्धा) B2 शावतद्रुमा K8 प्रल्लतार-विरुद्रुम (sic), V1 निकृत्ता सवन°, B1. 4 5 Da1 D1–7 निकृत्ता सुमहा° (D6 सरल°), B8 निकृत्ताश्च महा°, T1 प्रकृत्ताश्च गिरौ द्रुमा, T8 G8 प्रकृत्ता शल्मलि°; G2 प्रनृत्ता शल्मलि°.

40 T2 G1 om 40 (of v l. 39, 33) B8 om. 40^a — ^{a}) B2 पश्चात् (submetric), B5 D6 पश्चाच्च (for पश्चात्तु) Ś K1 2 शरवत्, B2 श्येनवत् (for शैल°) K4 पश्चात्ते सरवा पेतु, V1 ये चात्र बलत पेतु, D2 भल्लै छिन्नकरा पेतु — K1 om. 40^c–42^b — ^{c}) B2 वज्रिवज्र प्रमृदिता, D2 वज्रं वज्रे प्रमथिता, D5 चक्रिवज्रा°; G2 वज्री° — ^{d}) K2 [अ]द्रिशयास् (for [अ]द्रिचयास्)

41 K1 G1 om 41 (of v l 40, 33) T2 om. 41^{ab} (cf. v l 39) — ^{b}) B (except B2) Da1 D1. 8–5 7 रथांश्चापि (D8 4 7 °श्चैव) सुकल्पितान् — ^{c}) B Da1 Dn1 D2–8 S (G1 om) विनीतैर्ज (B5 °तैर्य, D9 °ताञ्ज) वनैर्युक्तान्, V1 विनीतान्यवसयुक्तान्, D1 विनी तैर्जुनवोर्युक्तान् (sic) — ^{d}) B D S (except T1, G1 om.) युद्धदुर्मदै

42 G1 om 42 (of v l 33) K1 om. 42^{ab} (cf. v l 40) — ^{a}) Da1 D1, 5 विशकलान् (for विशकली-) — ^{b}) Ś K2 4 अमितान् (for अमित्रान्) K8 अभ्यवावृषत्, K4 अभिवीवृषत्, Dn1 अवधीत्तदा, D8 अभ्यवीवृषन्, T2 अवधींस्तदा — After 42^{ab}, M2–4 ins

95* ते शरा सूर्यसंकाशा पतन्त सर्वतोदिशम् ।

— ^{c}) K2 अलंगतान्, K8 B D S (G1 om) स्व (Dn1 सा)लंकृतान् — ^{d}) K8 Da1 D1 5 पत्तींश्च (for पत्तींश्च) K1–8 चाह (K2 °ह), V1 B2 D8 चाघ्नन्, D6 T2 8 G8 निघ्नन्, M जघ्नुर् (for चाहन्) Co cites अहन् Dn1 D8 M महारणे, T G8 रणाजिरे (for धनंजय) Dn1 पदातींश्च महारणे

43 G1 om 43 (of v l 33) — ^{a}) Ś1 °युगातार्को· — ^{b}) Some MSS संसप्तक-. B8 -महारयं, Da1 D1, 5 -महार्णव — ^{c}) K8 दुःशाम्य, V1 सुशोष, D8 दुःशेषं; D6 T2 निःशेषं; T1 G2 दुःशोष्य, M दुःशाम्यं (for दुःशोष) Ś1 K2 व्यशोषय*दु*स्तस, Ś2 °यदुरैशस्तस, K1 विशोषय त्पुदुष्पारं (sic), K4 °यदुश्रतरैस — ^{d}) K1. 8. 4 V1 B D T2 तीक्ष्णै (Dn1 °क्ष्णौ), T1 सितै, T8 G2 8 M तिग्मै (for

निर्बिभेद महावेगैस्त्वरन्वज्रीव पर्वतम् ॥ ४४
तमाचार्यसुतः क्रुद्धः साश्वयन्तारमाशुगैः ।
युयुत्सुर्नाशकद्योद्धुं पार्थस्तानन्तराच्छिनत् ॥ ४५
ततः परमसंक्रुद्धः काण्डकोशानवासृजत् ।
अश्वत्थामाभिरूपाय गृहानतिथये यथा ॥ ४६
अथ संशप्तकांस्त्यक्त्वा पाण्डवो द्रौणिमभ्ययात् ।
अपाङ्क्त्यमिव त्यक्त्वा दाता पाङ्क्तेयमर्थिनम् ॥ ४७

ततः समभवद्युद्धं शुक्राङ्गिरसवर्चसोः ।
नक्षत्रमभितो व्योम्नि शुक्राङ्गिरसयोरिव ॥ ४८
संतापयन्तावन्योन्यं दीप्तैः शरगभस्तिभिः ।
लोकत्रासकरावास्तां विमार्गस्थौ ग्रहाविव ॥ ४९
ततोऽविध्यद्भ्रुवोर्मध्ये नाराचेनार्जुनो भृशम् ।
स तेन विबभौ द्रौणिरूर्ध्वरश्मिर्यथा रविः ॥ ५०
अथ कृष्णौ शरशतैरश्वत्थाम्नार्दितौ भृशम् ।

तीव्रै°) Ś2 शरगमाशुचि° (sic)

44 G1 om 44 (cf v l 33) — ^a) T1.3 G2 3 M त च (for पुनर्) V1 B D (except D1.3) T2 द्रौणिं (for द्रौणि) B3 महासेनं, D6 समासाद्य, D8 महाराज (for -महाशैल) Co cites द्रौणिमहाशैलम् (as in text) — ^b) Ś2 V1 B1 4 D2-4 6 7 T2 वज्रसंनिभैः, B2 स्थूल°, B3 रवि° (for सूर्य°)

45 G1 om 45 (cf. v l. 33) D8 om. (hapl) 45^b-46^a — ^c) K1 युयुत्सो, V1 युयुत्सोर्, D6 T2 युयुत्सुं, T1.3 G3 M3 4 बीभत्सु, G2 विशिखैर्, M1 विध्यंत; M2 विव्याध V1 B1.2 5 Da1 D1.3-5 7 Co आगमत्, B3 आगतो, D2 नाशकन् (for नाशकत्) Ca cites अशकत् (as in text) K1 M4 योद्धु, K3 D6 वेद्धु, B1 युद्ध, Da1 D1 5 क्रुद्धं, B4 T3 G2 वेद्धुं, Dn1 D2 द्रष्टुं; T2 वेगं; G3 सोढुं (for योद्धुं) — ^d) K1 B1 3 5 Da1 D1-5 7 पार्थस्तानच्छिनच्छरान् Ca cites पार्थस्तान् and अच्छिनत् (as in text)

46 G1 om. 46 (cf v l 33) D8 om 46^a (cf. v l 45) Dn1 om 46^a-47^a — ^b) V1 शरान्शीघ्रान्, B1 Ca कांडपृष्ठान्, B2-4 D3 4.7 °कोषान् (B3 °द्), Da1 D1.5 °कोष्टान्, D2 शरकोपान्; D6 सनकोपाद्, D8 शरकोदम् (sic), T1 3 G2.3 M कांडकोशम्; Co कांतकोषान् (for काण्डकोशान्) K3 कांडं कोशा*वास्वजत् (sic), B3 पांडवेश्माण्यवासृजत्, T2 श***निवासृजत् — ^c) Ś2 K2 अश्वत्थामाविरूपाय, T1 °माभिरूपाय, M2-4 ञेमिरूपाय Ca.c cite अभिरूपाय (as is text) — ^d) Ś1 G2 गृहानतिथयो, K1 ह्वानभि यथा; K2 °ह्वानतिथयो, V1 D6 °ह्वावतिथये, D3 पूजामतिथये, T2 गृहानातिथये, M1 °ह्वादतिथये Ca cites गृहान् (as in text)

47 G1 om 47 (cf v l. 33) Dn1 om. 47^a (cf v l. 46). — ^a) Some MSS ससप्तकांस् — ^b) V1 अभ्यगात् — M1 om 47^cd — ^c) K1 अपांतेयम्; K3 अपांक्तेयम्, K4 V1 B1.2 4 5 Da1 Dn1 D1-5 7 8 अपाक्तेयान्, B3 T2 अपा(T2 °प)त्रेयान्; Co अपंक्तीयान् (for अपाङ्क्तेयम्) D6 अपाक्तेयानि सेत्यक्त्वा — ^d) K1 दत्वा, D6 दीना, T1 तथा, G2 M2-4 तदा (for दाता) B3 पात्रेयम् (for पाङ्क्तेयम्) K3 अर्थितं, Da1 D1.5 अर्थिन , D4 अर्थित — After 47, T G2 3 ins

96* स्थिता संशप्तका राजन्दृष्ट्वा युद्ध महात्मनो ।
[T1.3 G3 महात्मन]

— K4 V1 B D M ins an addl colophon after 47. T2 G2 3 ins it after 96* [*Adhy name* Dn1 ससप्तकगणायुद्ध, T1 M1 अर्जुनाश्वत्थामयुद्धे (M1 °द्धं) *Adhy no* (figures, words or both) B1 2 4 5 Da1 D2 16, D1 14, T1.3 G2 3 57, T2 M 56]

48 G1 om 48 (cf v l 33) K4 V1 B D S (G1 om) ins सजय उवाच before 48 Before the ref., G2 adds श्रीकृष्णाय नम B2 om 48^b-49^a — ^b) K1 शक्रागिरस°, K3 V1 D2 शुक्रागिरसवर्चस (K3 °सा), Dn1 °रिसवर्चसो Co cites आंगिरस — ^d) Dn1 शुक्रागिरिसयोर् Ca cites आगिरस

49 G1 om 49 (cf v l. 33) B2 om 49^a (cf. v l. 48) — ^b) T3 तौ दीप्तैः (hypermetric) (for दीप्तैः) T1 G2 3 M तौ दीप्तैः (G2 सौ, M1 °स-) शररश्मिभि — ^c) Dn1 लोकताप° (for लोकत्रास°) — ^d) B2 विमानस्थौ, B3 विमर्दंतौ, Ca c विमार्गस्थौ (as in text) S (except T2, G1 om) transp ग्रहौ and इव

50 G1 om 50 (cf. v l 33) — ^a) V1 D2 6 T2 समविध्यद् (for ततोऽवि°) K4 भ्रुवोर् (for भ्रुवोर्) — ^b) K1 T3 नाराचैरर्जुनो (for नाराचेनार्जुनो) D2 ह्रिजं (for भृशम्) — ^c) Ś1 K2 विक्षतो; T1 G2 [अ] पि बभौ (for विबभौ)

51 G1 om 51 (cf v l 33) — ^a) K3 Dn1 कृष्णो K3 शरप्रातैर्, Dn1 °म्रातैर् (for °शतैर्) — ^b) Ś2 K3 4 B3 M1 अश्वत्थामा-, D8 °त्थाम्नो K1 [अ]र्दितो, B3 [अ]र्पितैर्, T1 G2 3 M [अ]र्पि(T1 M1 °पि)तौ (for [अ]र्दितौ) D6 रणे (for भृशम्) — ^c) K1.3 V1 B D S स्वरश्मिजालविकचौ (K3 B3 Dn1 °निकरै; D6 °विकरौ)

सरश्मिजालनिकरौ युगान्तार्कविवासतुः ॥ ५१
ततोऽर्जुनः सर्वतोधारमस्त्र-
मवासृजद्वासुदेवाभिगुप्तः ।
द्रौणायनिं चाभ्यहनत्पृषत्कै-
र्वज्राग्निवैवस्वतदण्डकल्पैः ॥ ५२
स केशवं चार्जुनं चातितेजा
विव्याध मर्मस्वतिरौद्रकर्मा ।
बाणैः सुमुक्तैरतितीव्रवेगै-
र्यैराहतो मृत्युरपि व्यथेत ॥ ५३
द्रौणेरिषूनर्जुनः संनिवार्य
व्यायच्छतस्ताद्विगुणैः सुपुङ्खैः ।
तं साश्वसूतध्वजमेकवीर-
मावृत्य संशप्तकसैन्यमार्छत् ॥ ५४
धनूंषि बाणानिषुधीर्धनुर्ज्याः
पाणीन्भुजान्पाणिगतं च शस्त्रम् ।
छत्राणि केतूंस्तुरगानथैषां
वस्त्राणि माल्यान्यथ भूषणानि ॥ ५५
चर्माणि वर्माणि मनोरथांश्च
प्रियाणि सर्वाणि शिरांसि चैव ।
चिच्छेद पार्थो द्विषतां प्रमुक्तै-
र्बाणैः स्थितानामपराङ्मुखानाम् ॥ ५६
सुकल्पिताः स्यन्दनवाजिनागाः

— d) K1 [इ]वांश(*sup lin* क्र)तु°, K4 [इ] वासुतः, G2 [इ]वासतः (for [इ]वासतु°) D1 युताकौविवाससतुः (*sic*)

52 G1 om 52 (cf. v l 33) — a) Ś2 K4 सर्वतोब्दारमस्त्रम्, K8 सचातीवारमस्त्रम्, Dn1 सर्वतोसद्मसस्त्रम्; D4 6 सर्वतोवा(D6 °वि)रमस्त्रम्, D8 (*sup lin* as in text) सर्वतश्चारमस्त्रम्, T1 सर्वत° शस्त्रवृष्टिम्, T2 सर्वतोदारमस्त्रम्, M4 सर्वभूतोधारमस्त्रम् Ca cites सर्वतोवारम् — b) Ś1 वासुदेवाभितस°, K1 °देवातितूर्णे, K8 V1 B D S (G1 om) वासुदेवे(Dn1 °वो-, D2 °वा)भिभूते (for °देवाभिगुप्त°). — c) D6 T2 द्रौणायनिश्च, G2 द्रोणायनं; M द्रोणायनिं Dn1 T1 2 M चाप्यहनत्, G2 चाप्यसृजत् Ś2 पृषक्टैर्, K8 D1 4 6 8 पृषत्कैर् — d) K8 धनूंषि वैवस्वत°, B8 वज्राग्निवैवस्वतवज्र°, G2 विषाग्निवैवस्वत°; M4 वज्राग्निवैवस्वतदण्डकल्पो Co cites [वै]वस्वतदंडकल्पै..

53 G1 om 53 (cf v l 33). — a) K8 पांडवं, D4 वार्जुनं K8 चार्जवेन, B6 Da1 D1 5 चामितेजा, D4 वातितेजा, T2 चामितौजा, G2 चातितेजसा, M4 चातितेजो (for चातितेजा) — b) V1 Dn1 D6 मर्मस्वपि रौद्रकर्मा, D1 घर्मस्वति°, D8 मर्मस्त्वति°, S (except T2, G1 om.) मर्मस्वतितीव्र° — c) Ś K सुवृत्तैर्, V1 Dn1 D2 सुघोरैर्, B1-4 D3 4 6 7 T3 सुयुक्तैर्, T1 M3 स्वमुक्तैर् (for सुमुक्तैर्). — d) K1 अभितीव्रवेगैर्; V1 अतिरौद्र°, D2 अपि तीव्र° — d) D6 वराहतो (for यैराहतो) Ś2 मन्युर् (for मृत्युर्) B2 अति- (अपि)

54 G1 om 54 (cf v l 33) — a) K8 D1 द्रौणे रिपून्, D6 द्रौणि रिपून्(for °णेरिपून्) K8 om , T1.3 Dn1 G2 3 इषुभि° (for अर्जुन°) — b) B2 3 स्वर्णपुखै , Dn1 K8 व्यचच्छत सपुखै°, M2-4 पृषत्कै (for सुपुङ्खै) शुद्धिगुणै° सपुंखैः (*sic*) — c) M1 साश्वसूतं — d) V1 B5 माहत्य (for आवृत्य) Some MSS ससप्तक° B3 आर्जवत्; D8 (*sup lin* as in text) आस्यत् (for आर्छत्) T2 आवृत्य संशप्तकसाल्वमुख्यान् (*sup lin* °सैन्यान्), G2 आवृत्तसंवर्त्तकसैन्यमार्छत् Co cites आर्छत् (as in text)

55 a) Ś2 K2 4 Dn1 D1 5 6 G1.2 M1 इषुधी, K8 इषुधान् (for इषुधीर्) T3 धनुर्ज्या, G1.3 धनुर्ज्या — b) K2 पाणीर्भुजान्, D4 रुजन्भुजान्, D3 G T1.3 पार्णीस्तथा, T2 पाणीन्ध्वजान् (for पाणीन्भुजान्) K8 पाणिगतां, B2 पाणीगतं, D8 पाणिगत°, D3 सर्वगतं (for पाणि°) — D3 om. (hapl) from गतं in 55b up to सर्वाणि in 56b — c) D4 T1 G1.2 केतु (for केतूंस्) D3 7 तु रथान् (for तुरगान्) K1 D2 4 T1 G1 M2-4 रथेषा, K2 4 B1.4 तथै(B4 °थे)षां, V1 Da1 D1 5 M1 रथेषा, B3 रथेशा, B5 तथैव, Dn1 D3 7 T3 G2 3 रथैषां, D6 रथैवं, T2 अशेषान् (for अथैषां) — d) M2-4 अस्त्राणि (for वस्त्राणि) B3-5 Da1 Dn1 D1.5 माल्यानि च, D6 माल्यानथ

56 D3 om up to सर्वाणि in 56b (cf v l 55) — a) V1 B1.4 5 Da1 D1 5 T2 M3-4 transp चर्माणि and वर्माणि D4 7 मर्माणि (for चर्माणि) D4 चर्माणि, G1 मर्माणि (for वर्माणि) Ś2 K4 महारथांश्च, V1 B1.2 T1 3 G M1.2 4 मनोहराणि, B3.5 D (D3 om.) T2 M3 °रमाणि (for °रथांश्च) — b) V1 सर्वाणि तेषा स, S (except T2) प्रसह्य तेषा स (for प्रियाणि सर्वाणि) — c) Ś1 प्रसक्तैर्, K3 B2 5 D6 8 T2 M3 सुमुक्तैर्, B1.3.4 Dn1 D3 4.7 सुयुक्तैर्, D1 प्रयुक्तैर्, D2 M1 2 4 समुक्तैर्, T1 3 G विमुक्तैर् (for प्रमुक्तैर्) — d) K8 चितानाम् (for स्थितानाम्) D6 नपराङ्मुखाना

समास्थिताः कृतयत्नैर्नृवीरैः ।
पार्थेरितैर्बाणगणैर्निरस्ता-
स्तैरेव सार्धं नृवरैर्निपेतुः ॥ ५७

पद्मार्कपूर्णेन्दुसमाननानि
किरीटमालामुकुटोत्कटानि ।
भल्लार्धचन्द्रक्षुरहिंसितानि
प्रपेतुरुर्व्यां नृशिरांस्यजस्रम् ॥ ५८

अथ द्विपैर्देवपतिद्विपाभै-
र्देवारिदर्पोल्बणमन्युदर्पैः ।
कलिङ्गवङ्गाङ्गनिषादवीरा
जिघांसवः पाण्डवमभ्यधावन् ॥ ५९

तेषां द्विपानां विचकर्त पार्थो
वर्माणि मर्माणि करान्नियन्तॄन् ।
ध्वजाः पताकाश्च ततः प्रपेतु-
र्वज्राहतानीव गिरेः शिरांसि ॥ ६०

तेषु प्ररुग्णेषु गुरोस्तनूजं
बाणैः किरीटी नवसूर्यवर्णैः ।
प्रच्छादयामास महाभ्रजालै-
र्वायुः समुद्युक्तमिवांशुमन्तम् ॥ ६१

ततोऽर्जुनेषूनिषुभिर्निरस्य
द्रौणिः शरैरर्जुनवासुदेवौ ।
प्रच्छादयित्वा दिवि चन्द्रसूर्यौ
ननाद सोऽम्भोद इवातपान्ते ॥ ६२

तमर्जुनस्तांश्च पुनस्त्वदीया-
नभ्यर्दितस्तैरविकृत्तशस्त्रैः ।

57 a) K1 स्वकल्पिता°, K3 सक°, B1 3 5 सुकल्पित ; G1. 2 सुकल्पिता, Ca ता (as in text) — b) Ś2 क्षतयत्नैर्, K1 कृतशस्त्रैर्, B (except B2) D3 4. 7 यत्नकृतैर्; Dn1 कृतशिरैर्; D5 कृतपरैर् (for कृतयत्नैर्) D2 नृवीरैः (for °वीरैः) — c) V1 B D (except D8) बाणशतैर् (for °गणैर्) — d) Da1 D1 5 तेनैव (for तैरेव) B1. 3 D3 4 7 नृवरा निपेतु°, D6 S नृवरैर्विनेशु° (G1 °वरै जिरेशु [sic], G2 °वरैर्विरेजु°)

58 a) V1 B (except B2) D (except Dn1 D8) T3 G3 M °निभाननानि, T2 °समानकानि — b) K3 किरीट-मालामुकुटोत्कचानि, V1 D2-7 °माल्याभरणो(V1 °णे)-ज्ज्वलानि, Dn1 किरीटिमालीमुकुटोत्कटानि, Da1 D1 किरीट-मालमुकुटोज्ज्वलानि, S °माली(T2 °ला)मकुटोत्कटानि — c) K3 Dn1 भल्लार्ध(Dn1 °र्थे)चन्द्रक्षुरहिंसितानि, K4 भल्लार्ध-चंद्रा°; V1 D2 6 भल्लार्ध(D6 फालार्ध)चंद्रक्षुरकल्पितानि, D3 4 7 °क्षुरकर्त्तितानि, T1. 3 G M °क्षुरसन्निकृत्तानि (T3 G3 °कर्त्तानि) S (except T2) [भ]पातयच्छत्रुशिरांस्यजस्रं

59 a) G2 रथद्विपैर् V1 B2-4 Da1 D1 5 6 8 m S Co दैत्यरिपुद्वि(G2 °पुर्द्वि)पा°; B1. 5 D2-4 7 देवरिपु ; Dn1 दैत्यरिपुद्वयाभैर् (sic), D8 देवद्विपानिवोभैर् — b) K4 दैवारिदर्पोल्बणमन्युदर्पा°; V1 B Da1 D1-5 7 °दर्पाप (V1 °द)हमन्युदभ्र (D2 5 °भ्रै); Dn1 D8 T2 °दर्पापहमन्युदभ्रै° (Dn1 °र्कैं); D6 °दैत्योर्बलमन्युदर्पैं°, D8m °वर्योल्बणमन्युदर्पा°, T1 G2 °कल्पबलमन्युदर्पा°, T3 G1 3 M2-4 °कल्पा बलमन्युदर्पैं (T3 G3 °र्पा°) M1 (before corr) °मन्युकल्पै° — c) K3 °निखादवीरा, G कलिंगवंकाकनिषाद° — d) D2 6 फाल्गुनम् (for पाण्डवम्) Da1 अध्यधावन्, M1 अभ्यधावत्

60 a) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 S निचकर्त्त D6 तेषां द्विपानामिव कर्णपार्थौ — b) Dn1 D7 8 T G M1 चर्माणि; D1 वराणि (for वर्माणि) K1 D8 T G वर्माणि, K3 B3 D2 3 चर्माणि, B1 कर्माणि (for मर्माणि) D4 कराञ्छयतृन् (sic), D6 करान्नियच्छन्, T1 करानकृतत्, T2 करांश्च जत्रून्, Ca करान्नियन्तॄन् (as in text) — c) B1 4 Da1 D2 3 6 7 T1 3 M ध्वजान् M1 4 पताकांश्च — d) K3 वज्राहतानां च, D3 4 7 °हतान्येव S तटानि (for शिरांसि).

61 a) K3 प्रभिन्नेषु, V1 प्रणुन्नेषु, B1 2 4 Dn1 D1 2 4 6-8 S (except T1) प्रभग्नेषु; B4 प्ररूढेषु, D3 भग्नेषु (submetric) (for प्ररुग्णेषु) T1 गुरोस्तमात्मजं (for गुरोस्तनूजं) — b) G2 किरीटीन् (for किरीटी) K3 नवसूर्यबाणै°, M °वर्णैं — c) D4 प्राच्छादयामास M3 महाभ्रजालैर् — d) K3 V1 B D S समुद्यतम् (for °द्युक्तम्)

62 D6 om 62a-70b — a) K4 नियस्य, Da1 नीरस्य (for निरस्य) — b) V1 द्रौणे B1 शतैर्, D2-5 T2 शितैर् (for शरैर्) — c) K4 प्राच्छादयित्वा K1 प्रश्रछद-यित्वा दिवचन्द्र° (sic) G1 प्रच्छादय ✱✱✱ श्चंद्र° — d) K1 नानाश (sic), K2 ननाश (for ननाद) K3 खंभोद; B2 Dn1 M3 सांभोद (for सोऽम्भोद)

63 D6 om 63 (cf. v. l. 62) — a) D8 (sup lin as in text) G1 2 ततोर्जुनस्तांश्च; M4 तमर्जुनस्यांश्च K3 तमर्जुनश्च पुनस्तदा रथीन् — b) K2 अभ्यर्चितस्; D8 अभ्यर्दयत्, G2 अभ्युच्छ्रितैस् (for अभ्यर्दितस्) Ś1 K1-3 B Da1 D1. 3-5 7 8 T1 3 G M अभिसृत्य, Ś2 K4 अभिमृद्य,

16 16 बाणान्धकारं सहसैव कृत्वा
विव्याध सर्वानिषुभिः सुपुङ्खैः ॥ ६३
नाप्याददत्संदधन्नैव मुञ्च-
न्बाणान्रणेऽदृश्यत सव्यसाची ।
हतांश्च नागांस्तुरगान्पदाती-
न्संस्यूतदेहान्ददृशू रथांश्च ॥ ६४
संधाय नाराचवरान्दशाशु
द्रौणिस्त्वरन्नेकमिवोत्ससर्ज ।
तेषां च पञ्चार्जुनमभ्यविध्य-
न्पञ्चाच्युतं निर्बिभिदुः सुमुक्ताः ॥ ६५
तैराहतौ सर्वमनुष्यमुख्या-
वसृक्क्षरन्तौ धनदेन्द्रकल्पौ ।
समाप्तविद्येन यथाभिभूतौ
हतौ स्विदेतौ किमु मेनिरेऽन्ये ॥ ६६
अथार्जुनं प्राह दशार्हनाथः
प्रमाद्यसे किं जहि योधमेतम् ।
कुर्याद्धि दोषं समुपेक्षितोऽसौ
कष्टो भवेद्व्याधिरिवाक्रियावान् ॥ ६७
तथेति चोक्त्वाच्युतमप्रमादी
द्रौणिं प्रयत्नादिषुभिस्ततक्ष ।

Dn1 अविकृत-, D2 °कृंत-; T2 अभिपत्य (for अविकृत्त-) — c) K8 तन्वन् (for कृत्वा) — d) D2 सर्वाण्यषुभि° (for सर्वानिषुभि°) D1 सपुखैः T1.8 G विव्याध पार्थो वरहेमपुखैः.

64 D6 om 64 (cf v 1 62) — a) K8 तदाददत्; V1 T1.8 G1.8 M2 न ह्याददत्, B8 D7 नाप्याददन्, D1.5 नाप्यादधत्, D8 तथादधत्, G2 M8.4 न ह्यादधत्; M1 न ह्यंददत् (for नाप्याददत्) K8 4 T1 संदधन्ने(K4 °नै)व, B2 संधनुषैव, G2 सदधत्वेनेव (for संदधन्नैव) — b) B8 4 D4 7 T1 रथे, Dn1 न वा (for रणे) B1 Da1 D1 5 M2–4 दृश्यते (for ऽदृश्यत) — c) V1 B4 D2 4 7 T1 रथांश्च; B2 हतास्तु, Dn1 D8 T2 8 G8 M रथान्स, G1 2 रथांस्तु (for हतांश्च) T2 पदाती, G1 पदातान् (for पदातीन्) — d) B8 संहृत्य देहान्; D2 संस्यूतदेहा, T8 G8 संसक्तदेहान्, G2 ससूतदेहां (sic) D2 om. from ददृशू in 64d up to 65c. Ś K1 2.4 G1.2 हयांश्च, V1 B8 4 Dn1 D4 7 8 T G8 M हतांश्च (for रथांश्च)

65 D6 om 65 (cf v. l. 62), D2 om 65abc (cf. v l 64). — a) K8 संताप- (for संधाय) K8 पृषत्कान्, M1 तदाशु (for दशाशु) — b) Ś K1 2 4 त्वरन्नेक ए(K1 इ)व; Dn1 T8 G2 8 स्म(Dn1 च)रन्नेकमिव; G1 M1 त्वरन्नैकमिव G1 °ससर्जे — c) D1 ते पंच (for तेषां च) B1 4 6 Dn1 T G M तु (for च) Ś K1.2 4 अन्वविध्यन्, K8 D4 अभ्यविध्यत्, B2 °धावन् (for °विध्यन्) — d) K1 पंचाच्युते, D2 पंचामुतं, T1 G2 पंचार्जुनं (for °च्युतं) K1 निष्टिभिदु°, Da1 D1.2 5 निर्विविधु° B2 Dn1 D8.4.7 8 T8 G8 M सु(B2 D7 स)पुंखा , D2 समुक्ता°

66 D6 om 66 (cf v l. 62). — a) D2 तैराहितौ, T2 M2 8 तावाहतौ, G2 तैराहता, M1 तान्हतौ (sub-metric), M4 तवाहतौ (for तैराहतौ) D1 5 °मुख्यो; T1.8 G1.8 °वीराव् (for °मुख्याव्) — b) B1 2 D2.4.7 स्रवतौ, Dn1 किरतौ K4 धनुर्देद्रकल्पौ, D1 धनर्दंडकल्पौ D8 S (except T2) असृक्क्षरौ वैश्रवणेंद्र° — c) V1 B D (D6 om) S तथा (for यथा) G3 विभूतान् (for [अ]भिभूतौ) Co cites यथाभिभूतौ (as in text) — d) K1 om , G1 हितौ, G2 हता (for हतौ) K8 V1 Dn1 D8 T G M2–4 स्वि(G2 स्व)देताविति, B Da1 D1–5 7 रणे ताविति, M1 स्वदेहताविति (sic) (for स्विदेतौ किमु) D8 जना (for ऽन्ये)

67 D6 om 67 (cf v l 62) — a) D2 तथा; T1 8 G ततो (for अथ) B4 दशार्हमुख्य — b) G1 प्रमाथसेमे (for प्रमाद्यसे) K4 योधमेतत्; Dn1 D8 T8 G8 °मेनं, T2 शत्रुमेनं, G1 M यौधमेनं, G2 योधनार्थ° B (except B1) — c) K4 M1 विदोषं (for हि दोष) — d) Da1 D1–5 7 [ऽ]य, Dn1 [ऽ]रिः (for ऽसौ) — d) Da1 Dn1 T1 G1 2 महान्, T8 G8 महा- (for भवेद्) Da1 Dn1 D1 5 [अ]क्रियाणां, T2 क्रियावान्, Co अक्रियावान् (as in text)

68 D6 om. 68 (cf v l 62) — a) K8 B2 Dn1 तथैव (for तथेति) T2 द्रुतम् (for [अ]च्युतम्) K8 D8 अप्रमादाद्, T2 अप्रमेयं D8 तथा स उक्तो हरिणा° प्रमादी — b) K8 [अ]कृत (for ततक्ष) Dn1 S द्रौणेः (Dn1 T2 °णिं, M4 °णो) प्रसह्या(M °हस्या)शु किरीटमाली — After 68ab, K4 V1 B D (D6 om) S ins.

97* भुजौ वरौ चन्दनसारदिग्धौ
वक्षः शिरोऽथाप्रतिमौ तथोरू ।
गाण्डीवमुक्तैः कुपितो विकर्णैः
द्रौणिं शरैः स्यति निर्बिभेद ॥

[(L. 1) K4 °दग्धौ — (L 2) B2 वक्षः शिरश्च, T2 वक्षःस्थलं

छित्वाश्वरश्मींस्तुरगानविध्य-
ते तं रणाद्दूहुरतीव दूरम् ॥ ६८
आवृत्य नेयेष पुनस्तु युद्धं
पार्थेन सार्धं मतिमान्विमृश्य ।
जानञ्जयं नियतं वृष्णिवीरे
धनंजये चाङ्गिरसां वरिष्ठः ॥ ६९
प्रतीपकाये तु रणादश्वत्थाम्नि हृते हयैः ।
मन्त्रौषधिक्रियादानैर्व्याधौ देहादिवाहृते ॥ ७०
संशप्तकानभिमुखौ प्रयातौ केशवार्जुनौ ।
वातोद्धूतपताकेन स्यन्दनेनौघनादिना ॥ ७१

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

म B8 T2 8 G8 [अ]प्रतिम°, Dn1 T1 G1 2 °प्रतिम B8 तथेको, T2 8 G8 महात्मा, G2 ततोरू (for तयोरू) — (L 3) Dn1 T2 M कुपिताश्विकल्पैर्, T1 8 G कुपितोग्निकल्पैर् (for कुपितो विकर्णैर्) Ca विकर्णै (as above) — (L 4) K4 B5 G1 2 M द्रौणे°, Dn1 T2 भृश (for द्रौणि)]
— a) Ś2 भित्वाश्व-, K1 छित्वाश्म, K8 V1 B2 छित्वास्य; K4 छित्वाशु; B1 8–5 Da1 D1–5 7 G M8 छित्वा तु, Dn1 T1, 8 M1, 2 4 छित्वा च; T2 छित्वा स (for छित्वाश्व-). Da1 D1 5 -रश्मीस् D8 छित्वा रश्मीस्तुरगानभ्यविध्यत् — d) K8 क्षेतं रणाद्दुवे च दूरात् (sic), B4 तत सारथिं सूर्णमतीव दूर (sic), D8 ते त रणाद्दूरमूहुस्तदानीं — After 68, Dn1 D4, 7 8 S ins

98* स तैर्हृतो वातजवैस्तुरंगै-
द्रौणिर्दृढं पार्थशराभिभूत ।
[(L 1) D8 T2 वातरयैस् (for °जवैस्) — (L 2) D8 भृश (for दृढ)]

69 D6 om. 69 (cf. v 1. 62) — a) Ś आवृत्य चैनान्; K4 °त्य चैनान्; V1 B1 2 D8 ह्ययेष चावृत्य, B8 ह्यसेव चावृत्य, B4, 5 नेयेष व्या(B5 चा)वृत्य, Da1 Dn1 D1, 4 5 7 8 ह्ययेष नावृत्य, D2 आवृत्य वेयेष, T1 G1, 2 M8 °त्य येनै-(G1 °ने)ष; M1 आप्लुत्य नेयेष, M2 आवृत्य नेयेषु; M4 आवर्तनेयेषु (for आवृत्य नेयेष) Co cites नेयेष (as in text) Ś K4 एव, Dn1 स्म, D8 S स (for तु) K1, 2 वृद्धिं; K8 V1 B (except B5) D (except D2, D6 om) T1 2 G1, 2 M Co योद्धु, Cop योर्द्धुं (for युद्धं) T8 G8 आवृत्य नैव व्यपहस्त योद्धुं — b) Ś2 K4 B2 5 Da1 D1, 5 8 S विमृश्य — c) Ś2 K8 धनंजयं (K8 °ये) (for जानञ्जय) Dn1 निर्हस, Ca c नियतं (as in text) K1 वृष्णिवीर — d) K8 धनंजयं, Dn1 जये जयं K1 चांगिरस, K4 वांगिरसां; G1 2 सौंगिरसां Co cites आंगिरसा — After 69, Dn1 D8 T2 8 G8 M ins

99* विवेश कर्णस्य बल तरस्वी
भग्नोत्साह क्षीणवाणास्त्रयोग ।
[(L 2) T2 क्षीणोत्साह (for भग्नो°)]
Dn1 T2 G8 cont. Ś K V1 B Da1 D1–5 7 T1 G1, 2 ins after 69

100* नियम्य तु हयान्द्रौणि समाश्वस्य च मारिष ।
रथाश्वनरसंबाध कर्णस्य प्राविशद्बलम् ।
[(L 1) B1 D8 स, T1 च (for तु) Ś2 K4 V1 B3 D1 8–5 T1 2 G समाश्वास्य B2 G2 तु (for च) — (L 2) K8 -रथ (for -नर-)]

70 D6 om 70^{ab} (cf v 1 62), T1 G1 2 om 70 — a) K1 प्रतीपकार्ये तु, K4 B1 8–6 Da1 Dn1 D1 5 8 T8 G8 °कामे तु, V1 B1m D8 4 7 T2 Ca °का(T2 °चा)रिणि, D2 °कामैस्तु, M प्रतीतकामे तु B2 प्रासावकाशे तु रणाद् — b) K8 4 B1 Dn1 D8 T2 हृते, D4 हिते, D8 क्षते, M4 सुते (for हृते) K8 ययु°, D8 परै°, M4 हये (for हयै°) — D2 om 70^{cd} — c) V1 B Dn1 D8–7 S (T1 G1 2 om) मन्त्रौषधि(M2–4 °ध)क्रियायोगैर्, Da1 D1 °क्रियायोगाद् — d) K8 Dn1 इवाहृते, T2 8 G8 M इवोद्धृते (M1 °त°)

71 a) Some MSS संसप्तकान्, K8 संसप्तक — b) T1 G1, 2 ययतु (for प्रयातौ) — c) G1, 2 वातोद्धत°. — d) K1 G8 M1 स्पदनेनोघनादिना, V1 °नेनोपयायिना; Da1 D6 7 °नेनोपपादिना, Dn1 T2 °नेनाशुगामिना, D2 °ने चोप्रयायिना, D8 4 T8 G2 °नेनोपना(T8 °या)दिना; D8 °नेनोप्रवादिना, T1 °नेनौघघातिना Co cites ओघनादिना (as in text)

Colophon — *Adhy name* B5 अश्वत्थामयुद्धं; Da1 D1 5 अश्वत्थामार्जुनयुद्धं, Dn1 ससप्तकाना युद्धे, T1 M1 अश्वत्थामपराजय — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K4 प्रथमे युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 13, Ś2 12 (as in text), B1 2 5 Da1 D5 6 8 17, D4 18, T1 8 G 58, T2 M 57 — *Śloka no* Dn1 28, D1 15

12

१३

संजय उवाच ।

अथोत्तरेण पाण्डूनां सेनायां ध्वनिरुत्थितः ।
रथनागाश्वपत्तीनां दण्डधारेण वध्यताम् ॥ १
निवर्तयित्वा तु रथं केशवोऽर्जुनमब्रवीत् ।
वाहयन्नेव तुरगान्गरुडानिलरंहसः ॥ २
मागधोऽथाप्यतिक्रान्तो द्विरदेन प्रमाथिना ।
भगदत्तादनवरः शिक्षया च बलेन च ॥ ३
एनं हत्वा निहन्तासि पुनः संशप्तकानिति ।
वाक्यान्ते प्रापयत्पार्थं दण्डधारान्तिकं प्रति ॥ ४
स मागधानां प्रवरोऽङ्कुशग्रहो
ग्रहेष्वसह्यो विकचो यथा ग्रहः ।
सपत्नसेनां प्रममाथ दारुणो
महीं समग्रां विकचो यथा ग्रहः ॥ ५
सुकल्पितं दानवनागसंनिभं
महाभ्रसंह्लादममित्रमर्दनम् ।
रथाश्वमातङ्गगणान्सहस्रशः
समास्थितो हन्ति शरैर्द्विपानपि ॥ ६
रथानधिष्ठाय सवाजिसारथी-

13

1 After the ref, Ś2 ins ॐ — a) B1 4 अथांतरे च (B4 तु), B3 5 Da1 D1 5 अथातरेण (for अथोत्तरेण) Co cites अतरेण V1 अथोत्तरे पाडवानां — b) K1 D3 T2 सेनाया, K3 D6 सेनयोर्, B2 T1 सेनया, G1 2 सेनाना (for सेनायां) — c) Ś2 K2 4 M1 रथानागाश्व-(K4 °स्व)पत्तीना, D1 °श्वपत्तिना — d) G2 दडसारेण (for °धारेण)

2 a) K1 निवृत्तयित्वा (for निवर्त°) K3 om तु T1 [अ]थ — c) D6 वाहयंते च (for °यन्नेव) Ca cites वाहयन् (as in text) — d) V1 गरुडानिलरघस, B3 °निव रहस, D2 गरुडानलरहस

3 a) D3 m मागध (for मागधो) V1 B4 समति°, B1 3 D2-4 7 [ऽ]प्यतिवि°, B2 D3 m समभि°, B5 Da1 D1 5 Co [ऽ]प्रतिवि°, D6 [ऽ]यमति°, T1 3 G M [ऽ]सावति° (for [ऽ]थाप्यति°) Dn1 D3 T2 मागध प्रति(D3 °वि)विक्रातो Ca cites अतिविक्रातो — c) D6 अवरज, S अनवम, Ca c °वर (as in text) — d) K4 शिक्षयां (for शिक्षया)

4 a) Ś2 T1 एव, B3 इमं, B5 एत (for एन) K1 निहर्तासि (for निहन्तासि) — b) Some MSS संससकान् — c) Ś K1 2 B2 पुन सशासकानि च, B3 सशसगणा * ति — c) Ś K1 2 वाक्यार्थे (for वाक्यान्ते) K1 2 4 प्रापयन्, G2 प्राह यत् (for प्रापयत्) G1 क्षिप्रं (for पार्थं) M1 वाक्याते प्रापयित्वाश्वान् — d) Ś1 (m as in text) K2 दंडधारपुर, Ś2 °धारपथं, K4 G3 °धाररथ; Dn1 D3 T2 °धारद्विप, T3 G3 M °धारगज (for °धारान्तिक)

5 a) B1 D1 2 5 प्रवरोंकुशग्रहे, B2 °रोंकुशाग्रे, Dn1 T2 °रो धनुर्धरो, T1 °रोंकुशग्राहो, T3 °रो यशश्च (for °रोऽङ्कुशग्रहो) Ca cites अकुशग्रह, Co °ग्रहे — b) Ś2 ग्रसेह्वसह्यो (sic), K4 ग्रहे ग्रसह्यो, V1 ग्रहेष्वसज्जो, B2 D4 7 ग्रहेषु सह्यो, Da1 D1 5 ग्रहेषु सज्यो (for ग्रहेष्वसह्यो) Cc cites अप्रसह्यो K2 विकरो, D5 विकचौ, Ca विकचो (as in text) K3 ग्रह Dn1 T2 गजाधिरूढो बल(T2 गज)वीर्यशाली, D3 T1 3 G M महाबल शौर्यगुणै (D3 शूरगणै, T1 * * गुणै, M1 योधगुणै, M2-4 यौधगणै) समन्वित — V1 reads 5[cd] on marg — c) D3 सपक्षसेनां (for सपत्न°) B2 प्रममथ्य (for °माथ) — d) B3 विकटो, T2 3 G3 M बलवान्; G1 2 भगवान् (for विकचो) T2 3 G3 इव, Co यथा (as in text) T1 ग्रह, Co ग्रहः (as in text)

6 a) Da1 स्व-, G3 स (for सु) Co cites सुकल्पित (as in text) D2 6 दानवराजकल्पितं (for °नागसनिभ) Ca as in text — b) Ś K2 महाभ्रसनादम्, K4 महाप्रसह्लादम्, B Da1 Dn1 D1. 3-5 7 8 T2 महाभ्र(T2 °श)निर्ह्रादम्, (for °भ्रसह्रादम्) Da1 D1 5 6 °दर्शन (for °मर्दनम्) T1 3 G M महाभ्रनिर्ह्रादसमस्वनं रणे — B4 S repeats 6[cd] — c) K3 °गणा (for °गणान्) S (except T2) समास्थितो (M2 4 °त) नागवर नरेश्वरो — d) K2 द्विपानसि, K3 °निति, V1 द्विपेवच (sic), B (B4 both times) Da1 D1-7 नरानपि (for द्विपा°) S (except T2) नराश्वमातंगरथ(T3 °रथे, M1 2 4 °नर) प्रमाथिन

रथांश्च पत्तिस्त्वरितो व्यपोथयत् ।
द्विपांश्च पद्भ्यां चरणैः करेण च
द्विपास्थितो हन्ति स कालचक्रवत् ॥ ७
नरांश्च कार्ष्णायसवर्मभूषणा-
न्निपात्य साश्वानपि पत्तिभिः सह ।
व्यपोथयद्दन्तिवरेण शुष्मिणा
सशब्दवत्स्थूलनडान्यथा तथा ॥ ८
अथार्जुनो ज्यातलनेमिनिस्वने
मृदङ्गभेरीबहुशङ्खनादिते ।
नराश्वमातङ्गसहस्रनादिते
रथोत्तमेनाभ्यपतद्द्विपोत्तमम् ॥ ९
ततोऽर्जुनं द्वादशभिः शरोत्तमै-
र्जनार्दनं षोडशभिः समार्दयत् ।
स दण्डधारस्तुरगांस्त्रिभिस्त्रिभि-
स्ततो ननाद प्रजहास चासकृत् ॥ १०
ततोऽस्य पार्थः सगुणेषुकार्मुकं
चकर्त भल्लैर्ध्वजमप्यलंकृतम् ।
पुनर्नियन्तॄन्सह पादगोप्तृभि-

7 T2 om 7[ab] — [a]) B2 च (for स) K1 D7 सवाजिसारथी (for °सारथीन्) — [b]) D8 नराश्च (for रथांश्च) K3 रथाश्वपत्तींस्त्वरितो, V1 नराश्च पत्तीन्द्विरदो, B1 4 5 Da1 D1–5.7 नरांश्च पादैर्द्वि(Da1 धि)रदो; B2 चरांश्च पत्तींस्त्वरितो, D6 जुदश्च पादैर्द्विरदो (sic) (for रथाश्च पत्तिस्त्वरितो) K2 व्यपोहयत्, D6 °थयन् (for °थयत्) B3 नराश्च बाणैर्द्विदानोपथयत् (sic) — [c]) B2 द्विपान्पदाभ्यां, Da1 D1 8 द्विपाश्रथाभ्या, D5 द्विपाश्वरथाभ्यां (sic) (for द्विपांश्च पद्भ्यां) K2 शरणैः, K3 चरणौ (for चरणैः) V1 स रणे करेण; B1 3–5 Da1 Dn1 D1–7 सम्मृदे करेण, B2 च तथा करेण (for चरणैः करेण च) K4 हि (for च) D8 द्विपाश्रथान्वाजिगणान्करेण, T2 द्विपाश्रथाश्वां-श्चरणैः करेण — [d]) K1 3.4 D8 द्विपस्थि(K4 °स्त)तो हंति च, V1 B Da1 Dn1 D1–7 द्विपोत्तमो हंति च (for द्विपास्थितो हन्ति स) T2 च (for स) — For 7, T1.3 G M subst

101* स नागयन्तॄन्समरे महारथा-
न्सपत्तिसघांस्तुरगान्ससादिनः ।
द्विपांश्च बाणैर्निजघान वीर्यवा-
न्समन्ततो ह्यग्निव कालचक्रवत् ।

[(L 1) M4 वाजि° (for नाग°) G1 2 महारथ — (L 3) M3 हि जघान (for निज°)]

8 [a]) Ś1 B5 D2 4 7 नरांस्तु, M1 नागांश्च (for नराश्च) Ś1 K2 B3 D2 कार्ष्णायसचर्म(B3 मर्म-, D2 °चित्र)भूषणान्, K3 कार्णायसवर्णस्रक्वणान् (sic), B2 °समर्मभूषणान्, Dn1 T1.3 G M कांस्यायस (Dn1 कृष्णोयिस)-वर्म (for कार्ष्णायसवर्म) — [b]) K3 चाश्वानपि, K4 शास्त्रानपि, D2 6 सादीनपि (for साश्वा°) K3 पत्तयस्तथा; D8 निपात्य तेनैव रथाश्च पार्थिवः, T1 G1 निपात्य तेनैव च पार्थिवो न(G1 वोन्म)दन्, T2 रथांश्च साश्वानिभपत्तिभिः सह, T3 G3 M निपात्य पत्तीनपि (M2 3 °न्रथि, M4 °रथि) वाजिभिः सह, G2 निपात्य तेनैव स पार्थिवोनदत् — [c]) Ś1 K2 व्यपोहयद्, D6 8 G1 अपोथयद्, G2 न्यपो° (for व्यपो°) Ś2 रभिवरेण (sic) (for दन्ति°) — [d]) K1 स्थूलननान् (sic), K2 कुलनडान्, K3 स्थूलमृदून्, K4 स्थूलतनं, V1 °नभ, B1 4 5 D3 4 7 °नल, B3 सुरेतरून् (sic), Da1 D1 5 ज्वलनभ (sic), Dn1 T1 3 G M स्थूलनलान्, D2 °तरान्, D6 °जटान्, D8 शूरगणान्, T2 स्थूलतटान् (for °नडान्) K4 यथातथ, V1 D2 T2 यथा गज (V1 जा), D6 यथा गजान् (for यथा तथा) B2 सशब्दवस्तुमुलोभवत्तदा (sic)

9 [a]) Ś2 K1 4 °निःस्वनैर्, Dn1 °निःस्वनो (for °निस्वने) — [b]) Ś K1 2 4 D2 T2 -शंखनादितैः (T2 °नि), K3 B2 Da1 D1 5 -शब्दनादिते (D1 °त) (for -शङ्खनादिते) — [c]) V1 B D (except Dn1 D8) T3 G3 M2–4 रथा-(V1 D6 वरा)श्व- (for नराश्व-) K1 3 D3 T1 3 G M -नादिते, V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–7 T2 -सकुले, B2 -घातिना (for नादितैः) — [d]) D8 रणे रथेन (for रथोत्तमेन) Ś2 [अ]भ्यपतेद् (for °पतद्) Ś1 K1 2 D4 द्विजोत्तमः (D4 °म), Ś1m द्विपोत्तमः, D8 द्विद्वित्तम (sic) (for द्विपोत्तमम्) G1 3 नरोत्तमो ह्यभ्यपतद्द्विपोत्तमात् (G2 °मं)

10 [b]) K3 V1 समर्दयत्, B Da1 D1–5 7 8 M3 समार्पयत्, Dn1 T G2 3 M1 2 4 समर्पयत्, D6 समर्पयन्; G1 समर्पियत् (for समार्दयत्) — [c]) Ś1 K3 दढधारांस्, K1 धारास् (for °धारस्) Ś K2 तु रथांस् (for तुरगास्) — [d]) B3 सहस्रकृत् (sic) (for चासकृत्)

11 [a]) D8 सथोथ (for ततोऽस्य) — [b]) K2 बल्लैर् (for भल्लैर्) Da1 ऋजुम्, D1 5 सजुम् (sic) (for ध्वजम्) D6 ध्वजसस्यलंकृत (sic) — [c]) B2 नियच्छेन् (for नियन्तॄन्) B2 वह, B3 अथ (for सह) T1.3 G3 सहसाथ (T1 भि) गोसृभिस् (for सह पाद°) K3 सादिभिर्नृभिः, K4 पादगोपभिः (sic), V1 B (except B2) Da1

स्ततस्तु चुक्रोध गिरिव्रजेश्वरः ॥ ११
ततोऽर्जुनं भिन्नकटेन दन्तिना
घनाघनेनानिलतुल्यरंहसा ।
अतीव चुक्षोभयिषुर्जनार्दनं
धनंजयं चाभिजघान तोमरैः ॥ १२
अथास्य बाहू द्विपहस्तसंनिभौ
शिरश्च पूर्णेन्दुनिभाननं त्रिभिः ।
क्षुरैः प्रचिच्छेद सहैव पाण्डव-
स्ततो द्विपं बाणशतैः समार्दयत् ॥ १३
स पार्थबाणैस्तपनीयभूषणैः
समारुचत्काञ्चनवर्मभृद्द्विपः ।
तथा चकाशे निशि पर्वतो यथा
दवाग्निना प्रज्वलितौषधिद्रुमः ॥ १४
स वेदनार्तोऽम्बुदनिस्वनो नदं-
श्चलन्भ्रमन्प्रस्खलितोऽऽतुरो द्रवन् ।
पपात रुग्णः सनियन्तृकस्तथा
यथा गिरिर्वज्रनिपातचूर्णितः ॥ १५
हिमावदातेन सुवर्णमालिना
हिमाद्रिकूटप्रतिमेन दन्तिना ।
हते रणे भ्रातरि दण्ड आव्रज-
ज्जिघांसुरिन्द्रावरजं धनंजयम् ॥ १६
स तोमरैरर्ककरप्रभैस्त्रिभि-

D1 4 5 7 °गोसृन्, D8 °गोदर्शं (sic) (for °गोसृभिस्) — d) V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1 3–5 7 T2 तत' स (for ततस्तु) D2 प्रहृष्टो च, D6 प्रचुक्रोध (for तु चुक्रोध) B8 करिव्रजेश्वर', M1 गिरिप्रजेश्वर'

12 a) S1 K2 भिन्नघटेन, K1 °सटेन, B8 भग्नकटेन, D2 भिन्नकरेण (for °कटेन) — b) B1 4 5 D7 घनोपमेन, B2 विनक्ष्म तेन (sic), B8 घनाबुना च, D6 जघान तेन, G1 घटो घटान्, G2 घनाजवेन, Cc घनाघनेन (as in text) D3 4 7 अनिलतुल्यवर्चसा, D6 °रूपरहसा (for °तुल्यरहसा) V1 हनन्घनेनेव च वातरहसा — c) T1 G1 2 M अतीत्य (M3 °त) (for अतीव) V1 विक्षोभयितु, Dn1 D4 8 Cc विक्षोभयिषुर्, D6 चिक्षोभयितु, T2 धी' क्षोभयितुं, M1 चुक्षोभयितु, M2–4 चुक्रोधयिषुर्; Ca चुक्षोभ° (as in text) — d) K8 जनार्दनं (for धनंजयं). B8 चापि विभेद, Dn1 S (except T2) चापि जघान (for चाभि°)

13 a) T2 हस्तौ (for बाहू) K1 2 द्विपहस्तिसनिभौ, G1 °हस्तसनिभौ — b) T1 G1. 2 M पूर्णेंदुसमानन (for °निभाननं) — c) Ś2 क्षुर, G1 om (for क्षुरै) D8 प्रतिच्छेद, M स चिच्छेद (for प्रचि°) V1 Dn1 T2 शितै' स; D6 शितैश्च (for सहैव) — d) D2 बाणवरै' (for °शतै') K2 3 V1 D8 समर्दयत्, B (except B5) Da1 D1. 3–5 7 समार्पयत्, Dn1 D2 6 S समर्पयत् (for समार्दयत्)

14 b) Ś1 समानचत् (sic), K1 °चिपत् (sic), K3 B4 Da1 D3 4 7 8 T2 समाचित', V1 °हित, B1–3 5 Dn1 D1. 5 T1. 3 G3 M °वृत, D2 G1. 2 °हृत', D6 °हृत' (for °रुचत्) — c) Ś1 K2 रथश्च, Dn1 D8 S भृश (for तथा) K3 तपातिकाशे (for तथा चकाशे) V1 पर्वतोत्तमो, M4 पवर्तो** — d) Ś2 K1 4 B Da1 Dn1 D1–5 7 दावाग्निना; V1 D6 यथाग्निना (for दवा°) D4 प्रज्वलितौषधिर्द्रुमः

15 a) G2 वेदनार्ताबुद- D1 T3 G1 नदत् (for नदंश्च) — b) D5 om चलन् B1 5 D2 3 7 चरन्, D4 स्वरन्, Cc चलन् (as in text) Dn1 D8 T3 G2 3 M1. 2 4 भ्रमश्चलन् (by transp), T1 G1 M3 भ्रमश्चरन्, T2 भृशश्चलन् (sic) Cc cites भ्रमन् (as in text) Ś1 K1. 4 B1 2 4 D2 प्रस्खलितांबरो, Ś2 Dn1 D4 6 T1 G3 M1 प्रस्खलितातुरो, K2 °तातुनो, K3 प्रस्ख*तो रुरौ (sic), V1 प्रस्फुरितातरो, B3 नभाम्निभातरो; B5 Da1 D1 5 प्रस्खलितोत्तरो, D8 (orig) प्रस्खलिक्ष (sup lin °लिन्त) तरो (sic), D6 °लित्तानतो, D7 °लितोक्षरो, T2 °लितो यथा, T3 °लितातुरे, G1 2 °लितोतिरौ (sic) (for °लितोऽऽतुरो) Cc cites [आ]तुरो (as in text) Ś K (except K1) V1 B1 Dn1 D2–5 7 8 S [ऽ]द्रवत्; D6 [ऽ]द्रुवत् (for द्रवन्) — c) K3 D1 रुग्म', Da1 रुल', D3 भुग्ण', D6 s (sup lin, as in text) भग्न' (for रुग्ण') B8 प्रपतन्वृकस्, Cc सनियन्तृकस् (as in text) K3 B (except B2) D6 तदा (for तथा) — d) G1 3 गिरिर्यथा (by transp.) B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 वज्रविदारितस्तथा (B5 °दा), T1. 3 G M वज्रवि(T3 °नि)चूर्णित' पुरा

16 a) D8 T1 हेमावदातेन, M1 हिमाव*तन D5 सुवर्णमानिना (for °मालिना) — b) K4 Da1 हिमाद्रिकूटे (Da1 °र-) प्रतिमेन, G2 महात्रिकूट' (for हिमाद्रिकूट°) K3 (orig) चूर्णित' (sup lin) दतिन', B1 नदिना, T3 दतिनां (for दन्तिना) — c) Dn1 हिते (for हते) K3 4 चंड (for दण्ड) V1 T2 आपतद्, D2 आहवे, D6 आव्रजन् (for आव्रजज्) — d) D8 T1. 3 G M सहार्जुनं (for धनजयम्) V1 B2 Dn1 D6 T2 जिघांसुरिंद्रावरजार्जुनौ त्वरन् (Dn1 रणे), D2 °वरजाजनार्दनौ

जनार्दनं पञ्चभिरेव चार्जुनम् ।
समर्पयित्वा विननाद चार्दय-
स्ततोऽस्य बाहू विचकर्त पाण्डवः ॥ १७
क्षुरप्रकृत्तौ सुभृशं सतोमरौ
च्युताङ्गदौ चन्दनरूषितौ भुजौ ।
गजात्पतन्तौ युगपद्विरेजतु-
र्यथाद्रिशृङ्गात्पतितौ महोरगौ ॥ १८
अथार्धचन्द्रेण हृतं किरीटिना
पपात दण्डस्य शिरः क्षितिं द्विपात् ।
तच्छोणिताभं निपतद्विरेजे
दिवाकरोऽस्तादिव पश्चिमां दिशम् ॥ १९
अथ द्विपं श्वेतनगाग्रसंनिभं
दिवाकरांशुप्रतिमैः शरोत्तमैः ।
बिभेद पार्थः स पपात नानद-
न्हिमाद्रिकूटः कुलिशाहतो यथा ॥ २०
ततोऽपरे तत्प्रतिमा गजोत्तमा
जिगीषवः संयति सव्यसाचिनम् ।
तथा कृतास्तेन यथैव तौ द्विपौ
ततः प्रभग्नं सुमहद्रिपोर्बलम् ॥ २१
गजा रथाश्वाः पुरुषाश्च संघशः

17 a) V1 D6 T2 अर्कसमप्रभैस् (for °करप्रभैस्) — b) B1 3 5 D3 4 7 अर्जुनं शितैः, B4 Da1 D1 5 अर्जुन शतैः, D6 अर्जुनं च (for एव चार्जुनम्) — c) Ś2 K3.4 D8 समर्दयित्वा, B2 विदार्य वीरो (for समर्पयित्वा) D6 च ननाद (for विन) K1 चातृपन्, B1 3–5 Dn1 D3 4 7 नर्दयन्, B2 विस्मयन्; Da1 D1.5 गर्दयन्, D2 चाजौ, T1 वार्दयन्, T2 चार्पयन् (for चार्द°) — d) K1 om बाहू K3 4 V1 B (except B3) D T1.3 G3 M निचकर्त (for विचकर्त)

18 a) K1–3 T2 क्षुरप्रवृत्तौ, K4 B2 D2 7 °प्रकृतौ, B3 °प्रहृत्तौ, M3 °प्रकर्तौ (for प्रकृत्तौ) B3 सुदृशौ, Dn1 सुभुजौ, D3 T3 G1 2 तु भृशं, T1 तु भुजौ, T2 विपुलौ; M पृथुलौ (for सुभृश) K4 सुतोमरौ; B3 समग्रं; D2 सुमांशलौ, D6 सुमगलौ, T1 ह तोमरौ, T3 स तोमरे (for सतोमरौ) — b) K1 3 V1 B D S शुभांगदौ (for च्युता) K1 3 Dn1 D2 6 8 चंदनभूषितौ, K2 चाद्वनरूषितौ (sic), M4 चदनदूषितौ (for °रूषितौ) Dn1 शुभौ; T1 उभौ; G1 भृश (for भुजौ) — c) D4 समापततौ (for गजात्प°) T2 युगपच्च रेजतुर् (for युगपद्वि°) — d) Ś2 यथा त्रिशृंगात्, K2 यथा श्रि (for यथाद्रि) K3 प्रपतन्, B Da1 D1.3–5 7 रुचिरौ (for पतितौ) K2 महारथौ, B5 भुजंगमौ (for महोरगौ) D3 S (except T2) यथोरगौ पर्वतशृगतो मही

19 a) V1 B1.3–5 Da1 D1–7 T2 3 तथा, B2 Dn1 यथा (for अथ) K3 Dn1 हृते, V1 B Da1 D1–3 T2 G2 हृत (for हृत) — b) K4 चंद्रस्य (for दण्डस्य) K3 धर°, Da1 D1 शिरा (for शिर°) B3 D6 T1.2 G1 2 क्षितौ (for क्षितिं) — c) B3 4 Da1 D1 5 स(B4 स्व)-शोणितार्द्रं (for तच्छोणिताभ) K3 D6 सशोणितार्द्रं(D6 °द्रं)व्युपशांततेजसो, V1 सशोणितार्द्रं न्यपतद्विरेजे, B1 5 स(B5 स्व)शोणितार्द्रं निपतद्विराजते, B2 D3 4 7 स(B2 तत्)शोणितार्द्रो निपतन्विरेजे, Dn1 D8 स(D8 तत् by corr)शोणितार्क्तं व्य(D8 व्यु)पशाततैजस, D2 तत शोणितार्द्रं व्युपशांततेजा (hypermetric), T1 सशोणितार्द्रं न्यपतद्रणाजिरे, T2 स्वशोणितार्द्रं व्युपशाततेजो, T3 G3 स (G3 स्व)शोणितार्द्रं ह्युपशाततेजसा, G1 स्वशोणितार्द्रं निपतद्राज सत्, G2 सशोणितार्द्रं निपतद्राज, M1 स्वशोणितार्द्रं ह्युपशाम्य तेजसा, M2–4 स्वशोणितार्द्रं व्युपशाततेजसा — d) K3 D8 दिवाकरोभ्रादिव, B2 Da1 D1 5 करास्तादिव (for °करोऽस्तादिव) Co cites अस्ताद् (as in text)

20 a) K4 B4.5 D3 4 7 श्वेतवराभ्र°, B1 °नगाभ्र°, B2 °नगाग्ध°, B3 °हयोपमन्निभ (sic), D6 °नगांगसनिभं, T1 °नगाद्रि , M2 4 °नगात्र° — c) T3 चिच्छेद (for बिभेद) K1 2 पार्थो Ś1 नानदन्, K1 नानदं, V1 T2 नागो, B Da1 D1–5 7 8 नादयन् (D4 °यत्) (for नानदन्) — d) K1 हिमाद्रकूलं (sup lin °ट) (for °द्रिकूट) K3 B (except B2) D S हिमाद्रिकूटं कुलिशाहतं यथा Co cites कूट.

21 a) T1 3 G3 M2–4 तथापरे; G1 2 तथेतरे (for ततोऽपरे) — b) D6 सप्रति, Ca सयति (as in text) K3 B3 5 Da1 Dn1 D1.3 4 7 सव्यसाचिना (for °साचिनम्) — c) K3 द्विपा, B3 damaged, D2 हृतास्, D6 T3 G3 हतास्; G1 2 जितास् (for कृतास्) V1 कृतांतेन (for कृतास्तेन) B2 5 D3–6 7 ते च, B3 ते तु, S तेपि (for तेन) B3 यथा कृतौ, B4 यथा च तौ (for यथैव तौ) G2 तद्विपौ (for तौ द्विपौ) ❀Co तथैव कृता यथा तौ द्विपा इत्यर्थः ।❀ — d) K1 D1 5 प्रभग्ने (for प्रभग्नं) T1 समभूद् (for सुमहद्) K3 द्वयोर्, B3 प्रभोर् (for रिपोर्)

परस्परघ्नाः परिपेतुराहवे ।
परस्परप्रस्खलिताः समाहता
भृशं च तत्तत्कुलभाषिणो हताः ॥ २२
अथार्जुनं स्वे परिवार्य सैनिकाः
पुरंदरं देवगणा इवाब्रुवन् ।
अभैष्म यस्मान्मरणादिव प्रजाः
स वीर दिष्ट्या निहतस्त्वया रिपुः ॥ २३
न चेत्परित्रास्य इमाञ्जनान्भया-
द्द्विषद्भिरेवं बलिभिः प्रपीडितान् ।
तथाभविष्यद्द्विषतां प्रमोदनं
यथा हतेष्वेष्विह नोऽरिषु त्वया ॥ २४
इतीव भूयश्च सुहृद्भिरीरिता
निशम्य वाचः सुमनास्ततोऽर्जुनः ।
यथानुरूपं प्रतिपूज्य तं जनं
जगाम संशप्तकसंघहा पुनः ॥ २५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

---

22 a) T3 G3 रथा गजाश्वा॰, G2 रथो गजाश्वा॰ (for गजा रथाश्वा॰) K2 रथाश्व॰ (for रथाश्वा॰) B3 रंहस॰, D2 संहश॰ (for संघश॰) — b) D2 6 परस्य भग्नां (D6 ॰भ्ना॰) (for ॰स्परघ्ना॰) — c) K1-3 V1 B D T2 3 G1 3 M3 4 परस्परं (K2 ॰रा) प्रस्खलिता॰, G2 परस्परप्रज्वलिता॰ (for परस्परप्र॰) B2-4 (m as in text) 5 Da1 D1 3-5 7 T3 समाहिता, D3 ॰गता, M2-4 व्रणातुरा (for समाहता) — d) V1 भृशं निपेतत्तद्बहुभाषिणो रणे (sic), B1. 3-5 Da1 Dn1 D1 3-5 7 भृशं निपेतुर्बहुभाषिणो ह(Dn1 ॰णोदि)ता॰, B2 D2 T2 तथैव तत्तद्बहुभाषिणो हता॰ (B2 रणे), B4m D6 तथैव तद्वद्बहुभाषिणोपरे (D6 ॰णो हताः), D3 भृशं च सत्तत्कटुभाषिणो हता॰, T1 भृशं च तत्तद्बहुभाषिणो नरा, T3 भृशं च तत्तद्बहुभाषितो हता॰, G M भृशं च तत्तद्बहु- (M4 ॰परि)भाषिणो हता॰ Cc cites बहुभाषिण॰

23 a) B1. 2 Dn1 D6 T2 सपरि॰ (for स्वे परि॰) — c) K3 भैष्मा, K4 अभीष्म, V1 B5m M1 अभैष्ट, Ca अभैष्म (as in text) — d) K3 विद्या, Dn1 दृष्ट्वा (for दिष्ट्या) T2 रणे (for रिपु॰)

24 B2 om. 24-25 B3 partly damaged — a) K1 परिभ्राम्य (for परित्रास्य) K3 न चेक्ष्वमत्रास्य इमा क्षताद्भयात् (sic), V1 न चेत्परिभ्राम्यदिम जन भवान्, B1. 4 5 Da1 D1 3-5 7 न चेदरक्षिष्य इम जन (B1 4 इमाञ्जनान्) भयात्, Dn1 D3 न चेत्परि(D3 ॰र)त्रास्यदितो इमाञ्जनान्) भयात्, D2 न चेत्पपित्रासि इम जन भयात्; D6 भयाद्भवान्, T1 न चेत्परित्रस्यति ते तत॰ परित्रासि इम जनं भयात्, जनान्भवान्, T2 3 G M1 न चेत्परित्रास्यदिमाञ्जनान् (T2 ॰म जन) भवान्, M2-4 न चेत्परित्रास्यदिमा जनाद्भवान् (M3 ॰यात्) — b) V1 Da1 D1-7 T2 प्रपीडित, G1 ॰डनात् (for ॰डितान्) — c) T2 ततो (for तथा) B4m प्रसाधन, D2 6 प्रमाथि(D6 ॰थ)न, T2 प्रयोजन (for प्रमोदनं) — d) Ś1 K2 B3 इष्टिह (sic), Ś2 [अ]स्ति ह, K4 [ए]व हि, Dn1 [इ]ष्विव (for [ए]ष्विह) K1 [ऽ]रिमर्दन, B1 3-5 Da1 D1 3-5 7 [ऽ]रिसूदन, Dn1 रिपुस्त्वया (for नोऽरिपु त्वया) K3 यथा हतेष्वेष्विहतोदिषु त्वया (sic), V1 D2 6 यथा हतानेक महारथा(D6 ॰थ)स्त्वया; B4m यथा हतैकमहारथास्तया; T1 यथा हतास्माकमिहेरितस्त्वया, T2 3 G M यथा हतासाक मिहा(G2 ॰हे)रयस्त्वया

25 B2 om 25 (cf v.l 24) — a) D2 वाच॰ * (for भूयश्च) K4 B3 ईडितो, D7 ईडिता, M1 ईरितान् (for ईरिता) — b) Dn1 D3 S तदा (T1 2 ॰था) (for ततो) — c) Dn1 तथानुरूप, G3 यथात्मरूपं, Co ॰नुरूप (as in text) V1 B3 Da1 D1 5 6 प्रतिगृह्य त; B4 ॰पूजित (for ॰पूज्य त) M3 तज्जन (for त जनं) — d) Some MSS. ससप्तक॰

Colophon — *Adhy name* K3 V1 B4 T2 M1 दण्डधारवध॰, Da1 Dn1 D1 5 T1 दण्डधा(D5 ॰ध)रदण्डवध — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K4 प्रथमे युद्ध दिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 13 (as in text), B1 5 Da1 D6 18, B2 D4 19, D1 16, T1. 3 G 59, T2 M 58.

१४

संजय उवाच ।

प्रत्यागत्य पुनर्जिष्णुरहन्संशप्तकान् बहून् ।
वक्रानुवक्रगमनादङ्गारक इव ग्रहः ॥ १
पार्थबाणहता राजन्नराश्वरथकुञ्जराः ।
विचेलुर्बभ्रमुर्नेदुः पेतुर्मम्लुश्च मारिष ॥ २
धुर्यं धुर्यतरान्सूतान्रथांश्च परिसंक्षिपन् ।
पाणीन्पाणिगतं शस्त्रं बाहूनपि शिरांसि च ॥ ३
भल्लैः क्षुरैरर्धचन्द्रैर्वत्सदन्तैश्च पाण्डवः ।
चिच्छेदामित्रवीराणां समरे प्रतियुध्यताम् ॥ ४
वाशितार्थे युयुत्सन्तो वृषभा वृषभं यथा ।
आपतन्त्यर्जुनं शूराः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ५
तेषां तस्य च तद्युद्धमभवल्लोमहर्षणम् ।
त्रैलोक्यविजये यादृग्दैत्यानां सह वज्रिणा ॥ ६
तमविध्यत्त्रिभिर्बाणैर्दन्दशूकैरिवाहिभिः ।

14

☞ In T2, the portion from सजय उवाच (in 1) up to शुभ(in 39b) is lost on missing folios. The MS is mostly ignored up to 39

1 After the ref., Ś2 reads ॐ. — a) V1 D1 5 प्रत्यागम्य, B2 D8 °गत, S (T2 missing) प्रत्येत्याथ (for प्रत्यागत्य) K4 जिष्णुम् — b) V1 B1.2 4.5 Da1 Dn1 D1-3 5 7 8 T1 जघ्ने; B3 M हत्वा, D4 युद्धे, D6 जयेस्; T3 G जित्वा (for अहन्) Some MSS ससप्तकान् T1 3 G3 M2-4 बभौ (for बहून्) — c) K4 वक्रानवक्रगमनाद्; V1 वक्राभिवक्र°, B5 D3 4 6 7 वक्रातिवक्रगमनाद् (D4 °न्), G2 चक्रानुवक्र , M1 वक्रानुवक्रगमनान्

2 a) K3 पार्थिवाश्च (for पार्थबाण-) K1 -हतान् (for हता) T1 G1 2 ते ये, T3 G3 M सेथ (for राजन्) — b) B3 T1 G1 2 रथाश्वनरकुजरा — c) V1 Dn1 D2 6 8 M1 विचेरुद्, Da1 D1 5 विभ्रेसुर् (for विचेलुर्) M1 विभ्रमुर् (for बभ्रमुर्) V1 B (except B2) D (except D6) नेशु° (for नेदु°) — d) V1 D8 T1 G2 M1 मम्रुश्च, G1 मृत्युश्च, M4 वम्रुश्च (for मम्लुश्च) V1 B2 4.5 D2-4.6 7 भारत (for मारिष) K3 सम्प्रपेतुश्च मारिष

3 B3 partly damaged. — ab) Ś2 धुर्यं, K3 T1 धुर्या ; K4 भार्य-; B1 5 D T3 G M Co धुर्यान् (for धुर्यं) K1 Dn1 D8 S (T2 missing) धुर्ये(T3 G3 ये)तरान्, K2 धुर्यवतान्, Da1 D1-7 °गतान् (for °तरान्) B1 4 5 शूरान् (for सूतान्) V1 B2 4m रथधुर्यगतान्सूता(B2 °ञ्शूरा)न् (for a) K3 ध्वजाश्चापि निसक्षिपन्, V1 ध्वजांश्चैवास्ति (marg °श्चापानि) सायकान्, B2 4m 5 Da1 D1-5 7 G3 ध्वजांश्चापानि सा(B2 शा)यकान्, B1 4 Dn1 D8 ध्व(B1 भु)जाश्चापानि संक्षिपन् (D8 पत्); D6 T1.3 ध्वजांश्चापाणि (T1 °पांश्च, T3 °पार्थ-) सायकान्, G1 2 M ध्वजाश्चापासिसायकान् (for b) Co cites रथान् (as in text) — c) Dn1 पाणीन्पाणिगताञ्शस्त्रान् — d) K1 3 बहूनपि, V1 B2 महाबाहून् (for बाहूनपि) B1 Da1 D1 5 शिरास्यपि, B4 शिरांस्यथ (for °सि च)

4 a) D8 खुरैर्, D4 कुतैर्, D8 क्षुरप्रैर् (hypermetric) (for क्षुरैर्) — b) Ś2 मारिष, K3 पाण्डवं, B3 भारत, Dn1 पाण्डव, M2-4 पार्थिव — c) K3 चिच्छेद गात्र वीराणा, B3 °दामितवीर्याणा — After 4, S (T2 missing) ins

101* त प्रवीरास्त्वदीयानां नर्दमानाभिदुद्रुवु ।
[T1 ते, M2-4 स- (for त) T1 नर्दमानाश्च दुद्रुवु M विनदतोभि° (for the posterior half)]

5 a) K3 V1 B D T1 वासितार्थे (V1 D6 °र्थं), T3 G M वाशितार्थं (for तार्थे) T1 प्रयुक्तानां, T3 G1 3 M1 प्रयुद्धाना; M2-4 प्रयुध्यंत (for युयुत्सन्तो) — b) V1 Dn1 वृषभान्वृषभा (Dn1 भो), D2 वृषभा वृषभो, T3 G3 वृषाणा वृषभं, M1 वृषभाणां वृषा, M2-4 वृषभं वृषभा (by transp) — Ś K1 2 Dn1 D6 om 5cd — c) K4 B1 3 D3 4 7 निपतन्त्यर्जुनं; Da1 D5 अपतंस्त्यर्जुन, D1 अपतन्त्यर्जुन, D2 3 आपतन्नर्जुनं K4 B2 4 वीरा (for शूरा)

6 a) Da1 D1 5 महद् (for च तद्) — b) Dn1 S (T2 missing) रोमहर्षण (for लोम°) — c) D3 यद्वद् (for यादृग्) G2 त्रैलोक्यविजयायुध्ये (sic) — d) T3 G इव (for सह) Ś1 K1 2 वज्रिना (for वज्रिणा)

7 a) Dn1 S (T2 missing) अथावि(M1 °न्वि)ध्यत् (for तमवि°) Co cites अविध्यत् (as in text) — b) G1 2 वृतशूकैर्, Co दन्द° (as in text) — c) B1 4 5 Da1 D2-4 7 Co उग्रायुधसु(D2 °श)तस्, B3 उग्रमुसुतस्;

उग्रायुधस्ततस्तस्य शिरः कायादपाहरत् ॥ ७
तेऽर्जुनं सर्वतः क्रुद्धा नानाशस्त्रैरवीवृषन् ।
मरुद्भिः प्रेषिता मेघा हिमवन्तमिवोष्णगे ॥ ८
अस्त्रैरस्त्राणि संवार्य द्विषतां सर्वतोऽर्जुनः ।
सम्यगस्तैः शरैः सर्वान्सहितानहनद्बहून् ॥ ९
छिन्नत्रिवेणुजङ्घेषान्निहतपार्ष्णिसारथीन् ।
संछिन्नरश्मियोक्त्राक्षान्व्यनुकर्षयुगान्रथान् ।
विध्वस्तसर्वसंनाहान्बाणैश्चक्रेऽर्जुनस्त्वरन् ॥ १०
ते रथास्तत्र विध्वस्ताः परार्ध्या भान्त्यनेकशः ।
धनिनामिव वेश्मानि हतान्यग्न्यनिलाम्बुभिः ॥ ११
द्विपाः संभिन्नमर्माणो वज्राशनिसमैः शरैः ।
पेतुर्गिर्यग्रवेश्मानि वज्रवाताग्निभिर्यथा ॥ १२
सारोहास्तुरगाः पेतुर्बहवोऽर्जुनताडिताः ।
निर्जिह्वान्त्राः क्षितौ क्षीणा रुधिरार्द्राः सुदुर्दृशः ॥ १३
नराश्वनागा नाराचैः संस्यूताः सव्यसाचिना ।
बभ्रमुश्चस्खलुः पेतुर्नेदुर्मम्लुश्च मारिष ॥ १४

T8 उग्रायुधस्यतस् (sic) (for °युधस्ततस्) G2 तेषां (for तस्य) M उग्रायुधस्य तज्जिष्णु°

8 B8 partly damaged — a) D2 तेर्जुन (for तेऽर्जुनं) S (T3 missing) ततस्ते सर्वत पार्थं — b) K8 अवावृषन्, V1 इवार्दयन्, D6 अवीविषन् (for अवीवृ°) D7 नाराचैर्-भ्यवीवृषन् — c) K1 B1 2.4 5 D (except Dn1 D8) M2–4 प्रेरिता, V1 प्रहिता, G2 प्रेक्षिता (for प्रेषिता) — d) Ś2 K4 इवोष्णगौ, D8 इवाप्लवे (sup lin इवोत्कटा) (for इवोष्णगे)

9 b) K8 निशितान् (for द्विषता) — c) K1 V1 D6 G1, 2 M1 सम्यगस्त्रै°, K8 सम्यगास्तै° (sic) (for °गस्तै°). Cc cites अस्तैः (as in text) — d) V1 B D (except D6) T1 G8 M अहितान् (for सहि°) Ś1 K1 अहरद्, K8 अवधीद् (for अहनद्) T8 G8 बलात् (for बहून्)

10 a) Ś2 K4 T1, 8 G8 भिन्नत्रिवेणुजंघेषा(T1 °पू)न्, K1 छिन्नत्रिवेणुजघेषा, K8 D6 छिन्नत्रिवेणुसंघोषान्, V1 °त्रिवे-णुसंघोषान्, B Da1 D1 8–5 7 °त्रिवेणुसघातान्, Dn1 हतत्रि-वेणुजघेषा, G1 2 भिन्नत्रिवेणुजघोषा(G1 °षा)न्, M1, 2 4 छिन्नत्रिवेणुजघो(M1 °घै)षान् Ca cites ईषा — b) Ś1 विहृतप्रार्ष्टिसारथीन्, Ś2 निहत° पार्ष्णि°, K2 विहता-न्प्रार्ष्णि°, V1 D6 हतपार्ष्णीन्ससारथीन्, B1 3 4 Da1 D3–5 7 8 हताश्व(D4 °श्वः)पार्ष्णि°, B2 हयपाष्णान्ससारथीन्, B5 Dn1 हताश्वान्पार्ष्णि°, D1 हताश्वपार्ष्णिसारथी, T1, 8 G3 हताश्वान्हत°, G1 2 M हताश्वप्राष्टि(M2–4 °ष्टि)सारथीन् — After 10ab, N (except D2) ins

102* विध्वस्तायुधतूणीरान्विचक्ररथकेतनान्।

[K8 विध्वम्तायततूणीरान्, D3 4 7 विस्रस्तहस्त° (for the prior half) K1 विचक्र रथकेतनाम्, B2 4 विचक्ररथकूवरान् (for the posterior half)]

— c) Ś2 K4 सभिन्नरश्मियोक्त्राक्षान्, B3 सछिन्नर-श्मियोक्त्रा°; B4 संछिन्नरश्मियोक्रेशान् (sic), Dn1 °रश्मि-योक्त्राख्यान् — d) B3 आचकर्षयुगान्, Dn1 D8 सानुकर्ष°, D2 वानुकर्ष°, T1 G अनुकर्षायुधा(T1 °गा)न्; M8 व्यनुकर्षायुधान् (for °र्षयुगान्) D7 व्यनुकर्षद्रथा न्रथीन्, M1 2 व्यनुकर्षायुधानपि, M4 °र्षायुधानपि — e) D6 विध्वस्तान्; G1 स विध्वा, M4 विध्वस्थ- — f) D1 चक्रेर्जुनोस्ु B1 3 4 Da1 D1 3–5, 7 तदा, B5 तथा (for त्वरन्)

11 a) B2 तव (for तत्र) M4 विध्वस्था — b) D1 पतध्यौ (for परार्ध्या) — c) B2 धन्विनाम् (for धनिनाम्) — D8 om (hapl.) 11d–12c. — d) Ś K1, 2 हतान्यग्न्यनिलोष्मभि°, K8 हताग्रान्यग्न्यनिलादिभि° (corrupt), K4 हतान्यग्न्यविलांबुभि°, B2 निहताग्न्यनिला°, D2 हतान्यग्न्यानिला°, D6 हतान्यश्मानिलाम्बुभिः; G3 निहतान्य-निलाम्बुभि°

12 D8 om 12abc (of v l. 11) — a) Ś2 K8 Dn1 D6 G M1 सभि(G2 °छि)न्नवर्माणो, K4 °वरर्माणो, M2–4 °वर्माणो (for °मर्माणो) — b) S (T3 missing) वज्राशनिनिभै° (T1 °भि°), Cc °शनिसमै° (as in text) — K1 om. 12c–13d — c) K8 पेतुरग्निर्यग्रवेश्मानि (corrupt), B2 पेतुर्दिव्यप्रवेश्मानि, B4 पेतुर्गिर्य्याग्र°; D1 पेतुर्गिर्याग्रशृंगानि — d) B (except B2) Da1 Dn1 D1 3–5 7 T1 G1 2 M1 4 वज्रपा(Dn1 °घा)ताग्नि(D6 °द्रि)-भिर्यथा — After 12, T3 G3 read 15

13 K1 om 13 (of v l. 12) — b) B5 °पातिता°, T1, 3 G °पीडिता° (for °ताडिता°) — c) K3 निर्जिह्वावा°, K8 निजिह्वांत्रा°, V1 निर्जिह्वाक्षा°, B2 निर्जित्वाख्या°, Da1 D1 निर्जित्वात्रा°, D2 विजिह्वात्रा°, D6 विजिह्वास्त्रा, T3 G निर्गतात्रा°, Ca. c निर्जिह्वान्त्रा° (as in text) D8 निजि ह्वाक्षण° तौ क्षीणा (corrupt) — d) B2 सुदुर्म्दृश°, D3 सुदुर्दशा°, T1 सुधारुणा°, G1 सुदर्शना°; G2 3 M2 सुदुर्दृशा (for °र्दृश°) K8 रुचिरार्द्रा°, D1 रुधिरादाश्च (hypermetric)

14 a) V1 B2 3 Da1 D1 5 6 कुंजराश्चैव (for नराश्वनागा) — b) B3 सवृता°, G1 सहता°, G2 सुहता (for संस्यूता°) — K3 om 14cd. — c) D6 च रणे; D8 सव्यसाचिन

अणकैश्च शिलाधौतैर्वज्राशनिविषोपमैः ।
शरैर्निजघ्निवान्पार्थो महेन्द्र इव दानवान् ॥ १५
महार्हवर्माभरणा नानारूपाम्बरायुधाः ।
सरथाः सध्वजा वीरा हताः पार्थेन शेरते ॥ १६
विजिताः पुण्यकर्माणो विशिष्टाभिजनश्रुताः ।
गताः शरीरैर्वसुधामूर्जितैः कर्मभिर्दिवम् ॥ १७
अथार्जुनरथं वीरास्त्वदीयाः समुपाद्रवन् ।
नानाजनपदाध्यक्षाः सगणा जातमन्यवः ॥ १८
उह्यमाना रथाश्वैस्ते पत्तयश्च जिघांसवः ।
समभ्यधावन्नस्यन्तो विविधं क्षिप्रमायुधम् ॥ १९
तदायुधमहावर्षं क्षिप्तं योधमहाम्बुदैः ।
व्यधमन्निशितैर्बाणैः क्षिप्रमर्जुनमारुतः ॥ २०
साश्वपत्तिद्विपरथं महाशस्त्रौघमप्लवम् ।
सहसा संतितीर्षन्तं पार्थं शस्त्रास्त्रसेतुना ॥ २१
अथाब्रवीद्वासुदेवः पार्थं किं क्रीडसेऽनघ ।
संशप्तकान्प्रमथ्यैतांस्ततः कर्णवधे त्वर ॥ २२
तथेत्युक्त्वार्जुनः क्षिप्रं शिष्टान्संशप्तकांस्तदा ।
आक्षिप्य शस्त्रेण बलाद्दैत्यानिन्द्र इवावधीत् ॥ २३

G1 चस्खली (for चस्खलु) S (T2 missing) नेदुर् (for पेतुर्) — d) T3 G3 पेतुर्मेम्लुश्च, G1 पेतुर्मम्रश्च (sic), G2 M पेतुर्मस्रुश्च (for नेदुर्मम्लुश्च) K4 मारिष, B2 3 भारत

15 T3 G3 read 15 after 12 V1 reads 15ab on marg — a) Ś1 (marg) भरकैश्च, Ś2 K4 रणकैश्च, K3 V1 B D T1 3 G1 3 M अनेकैश्च, G2 तानमेकै (for अणकैश्च) — b) B1 वज्रासनिविशोपमै, Dn1 T1 3 G1.3 M वज्रान-(T1 G1 3 नि)लविषो°, D6 वज्राशनिशिखो°, G2 वज्राननविषो° — c) K4 निजिघ्निवान्, D6 विजघ्नि° (for निजघ्नि°) — d) B5 transp इव and दानवान्

16 a) T3 G3 अनेकवर्मा ; G1 2 महार्हवर्णा — b) K3 V1 B1 4 5 Da1 Dn1 D1 6 8 नानारूपा (D6 °प) वरायुधा, M नानारूपधरा युधि — c) Dn1 D8 सरथाश्वगजा, D2 6 सगजाश्वा रथा, S (T2 missing) सरथाश्च (G2 3 M1 2 4 °श्च)द्विपा D1 सुध्वजा (for सध्वजा)

17 a) V1 निर्भिन्ना, B2 निर्जिता, D2 6 S (T2 missing) निर्भया (for विजिता) — b) Dn1 विशिष्टाभिजनप्रिया, G1 विनिशिष्टाभिजनता (corrupt) — c) K1 G1 वसुधा, Dn1 D4 बहुधाम् (for वसुधाम्) D6 गता शरैर्हताश्चैवम्, T1 गता शरैस्ते वसुधाम्, M शरीरैर्वसुधां जग्मुर् — d) Ś2 K1 2 4 T2 पूजितै, Da1 D1 5 ऊर्जित, T1 ऊर्छितै, M2–4 आर्जितै, Cc ऊर्जितै (as in text) G1 जग्मूपार्जितै कर्मभिर्दिव (hypermetric)

18 a) K1 D2 6 अथार्जुनं रथं वीरा, B1 5 Da1 D1 3–5 7 अथार्जुन (D1 5 न) रथवर, B4 अर्जुनस्य रथवर — b) Ś2 समुपाद्रवत्, V1 B1 2 4 5 D S (T2 missing) समभिद्रवन्, B3 समभिद्रुता (for समुपाद्रवन्)

19 a) K3 जह्यमाना, Da1 D5 सुह्य°, Dn1 D2 6 G1 3 M (except M3) ऊह्य°, D1 गुह्य° (for उह्य°) K3 V1 B1–4 Dn1 D3 4.7 8 T3 G2 3 M रथाश्वैश्चै (K3 °भा); B5 रथश्रेष्ठै, Da1 D1 5 रथाश्वैतै, D2 °श्वैश्च, D6 °श्वैस्ते, T1 °श्वैस्तै (for श्वैस्ते) — c) Da1 D5 समभ्यधावन्नश्यतो

20 a) K3 तदायुद्धमहा°, D4 तदायुधमहावर्यं, G1 तथायुद्धिमहावर्षं (sic) — b) V1 B3 D4 मुक्तं, B1 2 4 5 Da1 D1 3 5 7 T3 युक्त, D6 क्षिप्र, M1 om (for क्षिप्त) K4 योधमहाबुद, B2 °महाबुधे, G3 M यौधमहाबुदै K3 क्षिप्रयोधमहांबुधे — c) M4 दिशि तैर् (for निशितैर्) — d) D6 क्षिप्रमर्जुनमातुराः

21 b) V1 महदस्त्रौघसप्लव, B1–3 4m 5 D (except D8) T1 महाशस्त्रौघस(B3 T1 °वि)प्लव, T3 G3 समहास्त्रौघविप्लवं, G1 2 महास्त्रौवारि(G2 °व स)विप्लव Cc cites अप्लवम् (as in text) — c) Ś K1 3 4 B5 सतितीर्षंत (K1 °ता), B3 4 Da1 D1 4.5 तत्र विक्षिप्त, G2 सनिकर्षंत, G3 तत्तितीर्षंत (for संतितीर्षन्तं) D2 प्रसरतमवेक्षते, D6 महाशामतितीर्षंत — d) Ś1 K1 3 4 B3 5 Da1 Dn1 D1 4 M1 पार्थ (for पार्थं) K3 पार्थं शस्त्रास्त्रसंकुल, D2M3 पार्थं शस्त्रार्थ(M3 °णि)सेतुना, D6 पार्थं सहास्त्रसे°, G1 पार्थं शस्त्रास्त्रतेजसा

22 a) Ś2 G1 तथा (for अथ) — b) K1 B2–5 D (except D3) T1 M पार्थ (for पार्थं) D2 किं क्रीडिसे, T3 G3 क्रीडयसे (for किं क्रीडसे) D6 [ऽ]नया (for [ऽ]नघ) — After 22ab, G1.2 ins

104* एते बलाधिका प्राप्ता पार्थ किं क्रीडसेऽनघ।

[G2 हते (for एते) G1 व्याप्ता (for प्राप्ता) G2 पार्थ किं क्रियतेनघ (for the posterior half)] -

— c) Some MSS संसप्तकान् K1 प्रमुख्यैतांस्, K3 B1 4 Da1 Dn1 D1 2 4 5 T1 G1 3 M प्रमथ्यैनांस्, B3 प्रमाथ्यैव; D3 7 प्रमथ्येनास्, T3 G2 थ्यैना (for °थ्यैतांस्) — d) K4 तुर, B2 त्वरन् (for त्वर)

23 a) K3 V1 B D S (except M1, T2 missing) कृष्ण (M4 °ष्णान्) (for क्षिप्र) — b) Some MSS संसप्तकान् K1 Dn1 तथा, V1 D6 S (T2 missing) अथ, B2 हि (submetric) (for तदा) — c) D6 शस्त्रौव-

उग्रायुधस्ततस्तस्य शिरः कायादपाहरत् ॥ ७
तेऽर्जुनं सर्वतः क्रुद्धा नानाशस्त्रैरवीवृषन् ।
मरुद्भिः प्रेषिता मेघा हिमवन्तमिवोष्णगे ॥ ८
अस्त्रैरस्त्राणि संवार्य द्विषतां सर्वतोऽर्जुनः ।
सम्यगस्तैः शरैः सर्वान्सहितानहनद्बहून् ॥ ९
छिन्नत्रिवेणुजङ्घेषान्निहतपार्ष्णिसारथीन् ।
संछिन्नरश्मियोक्त्राक्षान्व्यनुकर्षयुगान्रथान् ।
विध्वस्तसर्वसंनाहान्बाणैश्चक्रेऽर्जुनस्त्वरन् ॥ १०
ते रथास्तत्र विध्वस्ताः परार्ध्या भान्त्यनेकशः ।
धनिनामिव वेश्मानि हतान्यग्न्यनिलाम्बुभिः ॥ ११
द्विपाः संभिन्नमर्माणो वज्राशनिसमैः शरैः ।
पेतुर्गिर्यग्रवेश्मानि वज्रवाताग्निभिर्यथा ॥ १२
सारोहास्तुरगाः पेतुर्बहवोऽर्जुनताडिताः ।
निर्जिह्वान्त्राः क्षितौ क्षीणा रुधिरार्द्राः सुदुर्दृशः ॥ १३
नराश्वनागा नाराचैः संस्यूताः सव्यसाचिना ।
बभ्रमुश्चस्खलुः पेतुर्नेदुर्मम्लुश्च मारिष ॥ १४

T3 उग्रायुधस्यतस् (sic) (for °युधस्ततस्) G2 तेषा (for तस्य) M उग्रायुधस्य तजिष्णु°

8 B3 partly damaged — a) D2 तेर्जुन (for तेऽर्जुनं) S (T2 missing) ततस्ते सर्वत पार्थं — b) K3 अवावृषन्, V1 इवार्दयन्, D6 अवीविषन् (for अवीवृ°) D7 नाराचैर्-म्यवीवृषन् — c) K1 B1 2 4. 5 D (except Dn1 D8) M2-4 प्रेरिता, V1 प्रहिता, G2 प्रेक्षिता (for प्रेषिता) — d) Ś2 K4 इवोष्णगौ, D8 इवाप्लवे (sup lin इवोत्कटा) (for इवोष्णगे)

9 b) K3 निशितान् (for द्विषता) — c) K1 V1 D6 G1. 2 M1 सम्यगस्त्रै°, K3 सम्यगास्तै° (sic) (for °गस्तै°) Co cites अस्तै° (as in text) — d) V1 B D (except D6) T1 G3 M अहितान् (for सहि°) Ś1 K1 अहरद्, K3 अवधीद् (for अहनद्) T3 G3 बलात् (for बहून्)

10 a) Ś2 K4 T1. 3 G3 भिन्नत्रिवेणुजघेषा(T1 °पू)न्, K1 छिन्नत्रिवेणुजघेषा, K3 D5 छिन्नत्रिवेणुसघोषान्, V1 °त्रिवे-णुसघोवान्, B Da1 D1 3-5 7 °त्रिवेणुसवातान्, Dn1 हतत्रि-वेणुजवैषा, G1 2 भिन्नत्रिवेणुजवोषा(G1 °षां)न्; M1 2 4 छिन्नत्रिवेणुजंघो(M1 °घै)षान् Ca cites ईषा — b) Ś1 विहतप्राष्टिसारथीन्, Ś2 निहत पार्ष्णि°, K2 विहता-न्प्रार्ष्टि°, V1 D6 हतपार्ष्णीन्ससारथीन्, B1 3 4 Da1 D3-5 7 8 हताश्व(D4 °श्वः)पार्ष्णि°, B2 हयपार्ष्णान्ससारथीन्, B5 Dn1 हताश्वान्पार्ष्णि°, D1 हताश्वपार्ष्णिसारथी, T1. 3 G3 हताश्वान्हत°, G1 2 M हताश्वप्राष्टि(M2-4 °ष्टि)सारथीन् — After 10ab, N (except D2) ins

102* विध्वस्तायुधतूणीरान्विचक्ररथकेतनान्।
[K3 विध्वस्तायततूणीरान्, D3. 4 7 विस्रस्तहस्त° (for the prior half) K1 विचक्र रथकेतनाम्, B2 4 विचक्ररथकूवरान् (for the posterior half)]

— c) Ś2 K4 सभिन्नरश्मियोक्त्राक्षान्, B3 सछिन्न-रश्मियोक्त्रा°, B4 सछिन्नरस्मियोक्रेशान् (sic), Dn1 °रश्मि-स्रयोक्त्रा°, — d) B3 साचकर्षयुगान्, Dn1 D8 योक्त्राख्यान् — d) B3 सानुकर्ष°; D2 चानुकर्ष°; T1 G अनुकर्षायुधा(T1 °गा)न्, M3 व्यनुकर्षायुधान् (for °र्षयुगान्) D7 व्यनुकर्षद्रथा-न्रथीन्, M1 2 व्यनुकर्षायुधानपि, M4 °र्षायुधानपि — f) D1 D6 विध्वस्तान्, G1 स विध्वा, M4 विध्वस्थ- — f) D2 चक्रेर्जुनोस् B1. 3 4 Da1 D1 3-5. 7 तदा, B5 तथा (for त्वरन्)

11 a) B2 तव (for तत्र) M4 विध्वस्था — b) D1 पतर्ध्या (for परार्ध्या) — c) B2 धन्विनाम् (for धनिनाम्) — D8 om (hapl) 11d–12c. — d) Ś K1. 2 हतान्यग्न्यनिलोम्भभि°, K3 हताग्नान्यग्न्यनिलादिभि° (corrupt), K4 हतान्यग्न्यविलाबुभिः, B2 निहताग्न्यनिला°, D2 हतान्यग्न्यानिला°, D6 हतान्यश्मानिलाशुभिः, G2 निहतान्य°, निलाबुभि°

12 D8 om 12abc (cf v l. 11). — a) Ś2 K3 Dn1 D6 G M1 सभि(G2 °छि)न्नवर्माणो, K4 °वर्माणो, M2-4 °वर्माणो (for °मर्माणो) — b) S (T2 missing) वज्राशनिनिभै° (T1 °भि°), Co °शनिसमै° (as in text) — K1 om 12c–13d — c) K3 पेतुरग्निर्यप्रवेश्मानि (corrupt), B2 पेतुर्दिव्यप्रवेश्मानि, B4 पेतुर्गिर्व्यग्र°, D2 पेतुर्गिर्याग्रशृंगानि — d) B (except B2) Da1 Dn1 D1 3-5 7 T1 G1. 2 M1. 4 वज्रपा(Dn1 °घा)ताग्नि(D6 °दि)-भिर्यथा — After 12, T3 G3 read 15

13 K1 om 13 (cf. v l 12) — b) B5 °पातिता, T1. 3 G °पीडिता (for °ताडिता) — c) K2 निर्जिह्वावा, K3 निजिह्वांत्रा°, V1 निर्जिह्वाक्षा°, B2 निर्जित्वाख्या°, Da1 D1 निर्जिस्वात्रा, D2 विजिह्वात्रा°, D6 विजिह्वाक्षा, T3 G निर्गतात्रा°, Ca c निर्जिह्वान्त्रा° (as in text) D8 निजि निर्गतात्रा°, D3 ह्वाक्षण तौ क्षीणा (corrupt) — d) B2 सुदुर्भृशा°, D3 सुदुर्दशा°; T1 सुधारुणा; G1 सुदर्शना, G2 3 M2 सुदुर्दशा° (for °र्दृशः) K3 रुचिरार्द्रा°, D1 रुधिराद्राश्च (hyper-metric)

14 a) V1 B2 3 Da1 D1 5 6 कुञ्जराश्चैव (for नराश्वनागा) — b) B3 सवृता°; G1 सहता°, G2 सुहता° (for संस्यूता°) — K3 om 14cd. — c) D5 च रणे; D8 सव्यसाचिन°

जातरूपमयैः पुङ्खैः शरांश्च नतपर्वणः ।
तैलधौतांश्च नाराचान्निर्मुक्तानिव पन्नगान् ॥ २९
हस्तिदन्तत्सरून्खड्गाञ्जातरूपपरिष्कृतान् ।
आकीर्णांस्तोमरांश्चापांश्चित्रान्हेमविभूषितान् ॥ ३०
वर्माणि चापविद्धानि रुक्मपृष्ठानि भारत ।
सुवर्णविकृतान्प्रासाञ्शक्तीः कनकभूषिताः ॥ ३१
जाम्बूनदमयैः पट्टैर्बद्धाश्च विपुला गदाः ।
जातरूपमयीश्चर्ष्टीः पट्टिशान्हेमभूषितान् ॥ ३२

---

29 D2 (second time) om 29–30 —[a]) B2 (second time) शंखै (for पुङ्खै) —[b]) Ś2 (first time) शरद्य, K1 D5 (both first time) G2 शराद्य K3 V1 (both both times) B D (all second time, D2 second time missing, but D4 both times and D6 first time) चानतपर्वण, B1 (first time) च नतपूर्वण (sic), Da1 D2 (both first time) च नतपर्वभि, D1. 5 (both first time) चानतपर्वभि (for च नतपर्वण) —[c]) K4 (first time) तैलाधौताश्च D6 (second time) तैलाधौतान्वि-निर्मुक्तान् —[d]) V1 (first time) विषकान्, B1–3 D2–4 6–8 (all first time, but B2 second time) T3 विमुक्तान्, D6 (second time) पतितान् (for निर्मुक्तान्) Ca cites विमुक्तान् Ś1 K2 (both second time) पतगानिव, Ś2 K1 3 4 V1 B D (all second time, D2 om) पन्नगानिव (by transp)

30 D2 (second time) om 30 (cf v l. 29) —[a]) Ś K2 (all second time) हस्तिदतान् (K2 °ता) त्सरून्, K3 (second time) हंसि दन्तत्सरून्, K4 B2 (both second time) हस्तिदन्तान्सरून्, V1 B3 (both second time) हस्तिदन्तत्सरं; Dn1 D3 (both second time) दंतिदंतत्सरून् V1 (second time) खड्गं; B3 (second time) द्विरद, Da1 D1. 5 (all second time) खङ्गा —[b]) Ś1 K2 4 (all second time) °परिच्छदान्, K3 Da1 Dn1 D1. 3 5 8 (all second time) °परिस्कृतान्, V1 B3 (both second time) °परिष्कृत — N (second time but Ś2 K4 both first time) om 30[cd] —[c]) K3 (first time) चार्सीश्च, V1 B D (all first time) चापि (for चापान्) T1 M2–4 आकीर्णांस्तोमरावापान्, T3 G3 M1 आकीर्णतोमरान्वाहान् Cc cites आकीर्णान् (as in text) —[d]) V1 (first time) चित्रान्हेमविभूषणान्, B1–3 Da1 D1. 3–7 (all first time) विचित्रान्हेमभूषितान्; Dn1 (first time) चित्रान्रुक्म°, D8 (first time) चित्रहेम — After 30, Ś1 K1 (both first time) read 33[cd], repeating it in its proper place While, T3 G3 M ins after 30 G1 after 28

106* दन्तकान्कनकचित्राश्च संवृत्ता रणभूमयः ।
[Posterior half = 38[d] T3 G1. 3 रणभूमिं च संवृतान् (for the posterior half)]

31 Ś1 (second time) 2 K2 4 B2 (all both times) 3 4 (both first time) Da1 Dn1 (both second time) D1 (both times) 2 4 (both first time) 5 (second time) 7 (first time) T2 3 M चर्माणि, K1 (second time) चन्द्राणि, B1 (second time) धर्माणि (for वर्माणि) K1 (first time) चापद्विद्धानि D2 (second time) पश्य धर्माणि चापानि —[b]) N (all except B5 D2 6 second time) रुक्मगर्भाणि (K4 °नि), T1 G1 2 हेमपृष्ठानि (for रुक्म°) Ś1 K1 (both first time) निमुक्तानिव पन्नगान्, B2 (first time) कलापानिषुधींस्तथा, T3 G3 M तोमरांश्च बहूत्रणे — K2 (first time) om 31[c]–32[b] —[c]) V1 K1 (second time) 4 (first time) स्ववर्णविक्र(K4 °क्र)तान् V1 (first time) B3 5 (both second time) D1 (first time) प्राशान्, Da1 (first time) पाशान्, M3 वासान् (for प्रासान्) D5 (first time) सुवर्णचित्रितप्रासान् —[d]) T3 शक्तिं N (second time) M2–4 कनकभूषणा (M3 °णा), K4 (first time) °भूषितान्, B4 (first time) °भूषिणा, M1 °भूषणान् (for °भूषिता)

32 Ś K1 (all first time) 2 (both times) 4 (first time) om 32[ab] —[b]) Da1 D1 5 (all second time) नद्धाश्च (for बद्धाश्च) B1 4 (both first time) तु, B3 (first time) D6 (second time) सु- (for च) D2 (second time) M3 विपुला, T3 G3 विविधा Da1 (second time) गदा, (D2 second time) गदा —[c]) Ś (both second time) Da1 Dn1 D1 5 (all first time) जातरूपमयाश्चर्ष्टी (D1 5 °ष्टी), K1 (second time) मया-श्चाक्षी, K2 (second time) °मयाश्चर्ष्टी, K3 (first time) °मयाश्वृष्टि, K4 (second time) °मयाश्चार्ष्टी, V1 (first time) °मयैर्यष्टी, V1 (second time) मयारिष्टी, B1 (first time) 2 (second time) 3 (first time) °मयीर्यष्टी, B5 (second time) सवीयसमयीर्यष्टी, Dn1 (second time) सधाय * समारिष्टि; D2 (first time) °मयै पृष्टान्; D6 (first time) °मयीत्रैष्टी, D6 (second time) मयीर्यष्टी, D8 (first time) °मया यष्टी, D3 (second time) °मयारुष्टी; T1 3 G °मयीश्चाप्या(G3 °प्रा)न् (for °मयीश्चर्ष्टी) —[d]) K1 2 (both second time) V1 (both times) पट्टिसान्, T3 G3 M पट्टसान् D2 (second time) om from हेमभूषितान् up to विद्धानि in 34[a] B3 Da1 D1. 5 7 (all

आदधत्संदधन्नेषून्दृष्टः कैश्चिद्रणेऽर्जुनः ।
विमुञ्चन्वा शराञ्शीघ्रं दृश्यते स्म हि कैरपि ॥ २४
आश्चर्यमिति गोविन्दो ब्रुवन्नश्वानचोदयत् ।
हंसांसगौरास्ते सेनां हंसाः सर इवाविशन् ॥ २५
ततः संग्रामभूमिं तां वर्तमाने जनक्षये ।
अवेक्षमाणो गोविन्दः सव्यसाचिनमब्रवीत् ॥ २६
एष पार्थ महारौद्रो वर्तते भरतक्षयः ।
पृथिव्यां पार्थिवानां वै दुर्योधनकृते महान् ॥ २७
पश्य भारत चापानि रुक्मपृष्ठानि धन्विनाम् ।
महतामपविद्धानि कलापानिषुधीस्तथा ॥ २८

(for शस्त्रेण) K8 आक्षिप्तशस्त्रेण जलाद्, T1 M क्षपयिष्यन्न थास्त्रेण, T3 G क्षपयिष्यंस्तदा (G1 2 °था) बाणै — [d]) D6 8 इवाब्रवीत् (for इवावधीत्)

24 For 24, cf 8 12 64 — [a]) K8 नानद्य(inf lin °द्)त्, V1 B1 4 Da1 Dn1 D2 4 7 आददन्, B2 अघस्त्व-, B3 5 आददत् (for आदधत्) B5 संदधद्वेषून्, D8 सदध-क्षिपून् (for °धन्नेषून्) D6 आददं संदधन्येषून्, T1 M नानदत्संदधच्चै(M1 °धश्चै)व, T3 G3 नादधत्संदध(G3 °धा)-श्चैव, G1 2 नादय(G2 °द)त्संदधश्चैव· — [b]) K1 सृष्ट (for दृष्ट) M1 कश्चिद् (for कैश्चिद्) G2 जनैर्जुनौ (for रणेऽर्जुन) V1 न दृष्ट कैश्चिदर्जुन — [c]) Dn1 विमुचन्वा, D2 विधुन्वन्वै (for विमुञ्चन्वा) S (T2 missing) घोरान् (for शीघ्रं) — [d]) K8 4 D1 वा, D2 वै (for स्म) K1 V1 Dn1 D3 4 6 7 दृश्यतेव हि तैरपि, B1 दृश्यमे वाहितैरहि (corrupt), B2 दृश्योन्यैर्वाहितैरपि, B3 दृश्यते वापि तैरपि, B4 Da1 D5 8 दृश्यते वाहितैरपि, B5 दृश्यते चाहितैरपि, T1 G1 2 दृश्यं(G2 °श्य)ते वै हता नरा, T3 G3 दृश्यं(G3 °श्य)ते वै नरा हता, M दृश्यते चाहिता हता

25 [a]) K1 अपि (for इति) — K1 om (hapl) 25[b]-26[c] — [b]) D2 अयोजयत्, D6 अनोदयत् (for अचोद°) Ś K2-4 B3 4 (m as in text) 5 Da1 D1 3-5 7 8 सम(D3 by corr तदा)मन्यत भारत (D3 °ती) — [c]) Ś2 हंसा स्म गौरास् (sic), K4 B1, 3 4 D3 हसांशु°, V1 D3 4 7 T3 M2-4 हंसांग°, B2 हंमा सगौ°, Dn1 हंसाभ°, D2 हंसांश्च गौरास् (sic), D6 घर्मांशु°, Cc हंसास° (as in text) B4 सेन्यं, M1 सेना K3 हम्सांसगोणसूसेना (corrupt), B5 हसांश(marg °शु)गौरास्तत्सैन्यं, T1 G1 2 हसांगवर्ण(T1 °र्णा)गौरास्ते, G3 हंसागगौरवर्णास्ते — [d]) K6 इवावसन्, V1 D1 M1 इवावशत् (for इवाविशन्) — For 25[cd], D3 subst

105* ततस्ते हंससदृशास्तुरगा वातरंहस ।
तां सेना विविशुर्हृष्टा हंसा इव महत्सर ।

26 In N, 8 14 26-50 is repeated in continuation of App I, No 16, after adhy 40 — [a]) G2 सग्रामभूम्यां K4 B1 3 5 Da1 D1, 3-5 7 (all first time) च, G1, 2 तु (for ता) D2 (second time) आससाद च तां भूमिं — [b]) B3 (first time) यमक्षये, D6 (first time) धनंजये (for जनक्षये) — [c]) Ś1 K2 (both first time) अवेक्षमानो, K3 (first time) आचक्ष्यमाणो, K3 (second time) 4 (first time) B2 Dn1 (both first time) D2-4 (all second time) 6 (both times) 7 (first time) 8 (both times) अवेक्ष्य°, Da1 D1 5 (all second time) आवेक्ष° (Da1 °क्ष्य°), T3 विप्रेक्ष°, G3 विप्रेक्ष्य° (for अवेक्ष°)

27 [a]) N (second time, but K8 both times) पश्य (for एष) D2 (first time) G2 पार्थो Ś K D6 8 (all second time) यथा रौद्रो, B3 (first time) महाघोरो, T1 महान्रौद्रो — [b]) K3 (first time) जनसक्षय, K3 (second time) B3 D3 (both first time) T3 G1 2 भारत° — [c]) Ś K2 4 (all first time) पृथिव्या N (second time) क्षत्रियाणां (for पार्थिवानां) Ś K1-3 (all second time) V1 (first time) B5 (second time) Dn1 D 5 (all both times) 8 (second time) S (T2 missing) च, K4 (second time) हि, B3 (first time) तु (for वै) Da1 D1 5 (all first time) पार्थिवेंद्राणां (for °वानां वै) — [d]) K4 V1 B1 Da1 D1, 2 5 6 (all first time, but K4 B1 D2 o, second time) दुर्योधनकृतो

28 After 28[ab], D4 (marg) 7 (both first time) read 30[ab], repeating it in its proper place T1 G2 om 28[cd] — [a]) Ś K1 2 4 D3 (all second time) मृ(D3 मृ)तनाम्, K3 V1 B Da1 Dn1 D1-7 (all second time) मृ(B2 सु)तानाम्, Dn1 D3 (both first time) T3 G1 3 M हतानाम् (for महताम्) Ś2 (second time) उप-, K1 D2 (both first time) 6 7 (both second time) अपि, K4 (first time) अप्य, B3 5 Da1 D3-5 7 (all first time) चाप- (for अप) V1 B1 2 4 D6 8 (all first time) आहृ(D6 °हु)तान्यपविद्धानि — [d]) Ś1 (first time, sup lin as in text) कपालानिषुधीन्, Ś2 V1 B1 2 4 D3 4 7 (all first time) T3 G1 3 M1 कलापानि(B2 °नी)षुधीन्, K3 (first time) कलापानि तूणान्, Cn c cite कलापान् (as in text) M1 (before corr) तदा (for तथा) Ś K V1 B Da1 Dn1 D1-5 (all second time) कलापाश्च महाधनान्, D3 (second time) कलापांश्च महाहवे

मनुष्यगजवाजीनां शरशक्त्यृष्टितोमरैः ।
निस्त्रिंशैः पट्टिशैः प्रासैर्नखरैर्लगुडैरपि ॥ ३७

शरीरैर्बहुधा भिन्नैः शोणितौघपरिप्लुतैः ।
गतासुभिरमित्रघ्न संवृता रणभूमयः ॥ ३८

बाहुभिश्चन्दनादिग्धैः साङ्गदैः शुभभूषणैः ।
सतलत्रैः सकेयूरैर्भाति भारत मेदिनी ॥ ३९

साङ्गुलित्रैर्भुजाग्रैश्च विप्रविद्धैरलंकृतैः ।
हस्तिहस्तोपमैश्छिन्नैरूरुभिश्च तरस्विनाम् ॥ ४०

बद्धचूडामणिवरैः शिरोभिश्च सकुण्डलैः ।
निकृत्तैर्वृषभाक्षाणां विराजति वसुंधरा ॥ ४१

कबन्धैः शोणितादिग्धैश्छिन्नगात्रशिरोधरैः ।
भूर्भाति भरतश्रेष्ठ शान्तार्चिर्भिरिवाग्निभिः ॥ ४२

---

37 G1.2 om 37^{ab} (cf. v 1. 35) K1 om 37^{abc}. T3 G3 repeat 37^{ab} after 41 — ^{a}) N (second time, K1 om) T3 G3 M मनुष्यहयनागानां, K1 (first time) °गणराजीना, V1 B2 Da1 Dn1 D1 2.5 6 (all first time) T1 गजवाजिमनुष्याणा (B2 °ना) — ^{b}) K3 B4 (both first time) शक्त्यृष्टियष्टि(B4 °शर)तोमरै, K4 (first time) शरशक्तिष्टितोमरै, V1 B1–4 D3 4 7 (all second time) शरशक्त्यृष्टिपट्टिशै (V1 °सै), Dn1 (first time) °सत्त्यष्टितोमरै, D3 (first time) T1.3 शरशक्त(T1 °क्त, T3 °क्त्य)ष्टि° — After 37^{ab}, T1 reads 42 — ^{c}) K3 (second time) निस्त्रसै K1 2 V1 (all first time) पट्टिमै, V1 B2 3 D3 4 (all second time) परिघै (for पट्टिशै) V1 D3–4 (all first time, but D2 second time) प्राशैर्, B2 3 (both second time) D3 (both times) पाशैर्, Dn1 (second time) प्राशोर् (for प्रासैर्) D6 7 (both second time) परिघैरायसैर्घोरै — ^{d}) B2 (first time) मुखैरर्, B3 (first time) मुषलैर्, T1 मुसलैर्; C6 नखरैर् (as in text) V1 (first time) लगुलैरपि, M2–4 लकुटै (for लगुडै) Ś K1 2 V1 B D2 3 6 8 (all second time) अयस्कुतै परश्वधै, K3 4 Da1 Dn1 D1 4 5 (all second time) अयस्कुंतै(K3 °त)परस्वधै Dn1 (first time) मुद्गरैर्लकुटैरपि, D2 (first time) नाराचैर्लगुडैरपि, D7 (second time) अग्रवृत्तै परश्वधै, T3 G3 रयस्कधै परश्वथै , M1 अयस्कंधै परश्वधै

38 ^{a}) Ś K V1 B1–4 D2–4 6–8 (all second time) बहुभि (for बहुधा) Ś K1 2 (all second time) 3 (both times) 4 (second time) V1 B D (all both times, but D4 second time) S (except T1, T2 missing) छिन्नै (for भिन्नै) — D2 (second time) om 38^{b}–39^{c} — ^{b}) Ś K2 4 (all second time) °परिप्लुतै, D4 (second time) परिष्कृतै — ^{c}) Ś1 K2 (both second time) सुतासुभिर्, K1 (first time) B2 (second time) गदा° (for गता) G1 अमित्रघ्नं — ^{d}) D6 (second time) सम्वृता (for संवृता) Ś1 K1.2 (all first time) रथभूमय (for रण)

39 D2 om 39^{abc} (cf v 1 38) T2 missing up to शुभ in 39^{b} — ^{a}) B2 (second time) M1 बहुभिस् D3 (second time) चंदनालिप्तै — ^{b}) Ś K Dn1 D2–4 6 7 (all second time) हेमभूषणै, Ś2 (sup lin as in text) K1 B5 D3 (all first time) शुभलक्षणै, V1 B1 2 4 D3 (all second time) हेमभूषितै , B5 Da1 D1.5 (all second time) भूषणोज्वलै, Da1 D1 5 (all first time) शुभ्रभूषणै , D6 (first time) गुरु°, T1 3 G M लब° (for शुभ°) B3 (second time) चित्रगात्रशिरोधरै — ^{c}) Ś K2 (all first time) V1 (both times) सतनुत्रै , K1 (first time) सूतपुत्रै , K3 Da1 D1 5 (all first time) सकलत्रै (for सतलत्रै)

40 ^{a}) B3 (first time) सांगुल्युद्ध (sic), Dn1 (second time) °लिभिर्, T1 अंगुलित्रैर् (for साङ्गु°) D7 (second time) भुजाग्र्यैश्च K3 (first time) सागुलित्रै जि*ग्रैश्च — ^{b}) Dn1 (first time) अलंकृता — ^{c}) Dn1 (first time) हस्तिहस्तोपमौ, D6 (first time) हस्तहस्तोपमैस (for हस्तिहस्तो°) G1 छन्नैर् K3 (second time) हस्तिहस्तोपरि छन्नै — ^{d}) K3 (second time) रुद्रभिश्च, D6 (second time) बाहुभिश्च (for ऊरु°) B3 (first time) Da1 D1 5 (all second time) तरस्विन, B5 (second time) तरस्विना, Dn1 (first time) T2 यशस्विना B4 (second time) शोणितौघपरिप्लुतै

41 ^{a}) K1 (first time) D3 (second time) M बद्धचूडा(M2 4 °ळा)मणिधरै, B3 (first time) वरचूडामणिवरै — ^{b}) M चारुकुण्डलै (for च सकुण्डलै) — N (first time) om 41^{c}–42^{d} — ^{c}) Ś K वर्जितैर्; V1 B (except B5) D2–4 7 पतितैर्, D5 निकृतैर्, D8 ऊर्जितैर् (for निकृत्तैर्) K3 वृषभेन्द्राणा, V1 वृषभाक्षाणा, G1.2 वृत्त(G2 °क्ष)पाषाणैर् (for वृषभाक्षाणा) D6 नक्षत्रैर्द्यौरिवाभाति — ^{d}) D6 मेदिनी भरतर्षभ — After 41, T3 G3 repeat (with var) 37^{ab}

42 N T2 om 42 (For N, cf v 1 41) For sequence in G1 2, cf v 1 35 T1 reads 42 after 37^{ab} — ^{a}) T1 कवचैश्च (for कबन्धैश्च) K3 शोणितोदग्धैश्,

दण्डैः कनकचित्रैश्च विप्रविद्धान्परश्वधान् ।
अयस्कुशान्तान्पतितान्मुसलानि गुरूणि च ॥ ३३
शतघ्नीः पश्य चित्राश्च विपुलान्परिघांस्तथा ।
चक्राणि चापविद्धानि मुद्गरांश्च बहूत्रणे ॥ ३४
नानाविधानि शस्त्राणि प्रगृह्य जयगृद्धिनः ।
जीवन्त इव लक्ष्यन्ते गतसत्त्वास्तरस्विनः ॥ ३५
गदाविमथितैर्गात्रैर्मुसलैर्भिन्नमस्तकान् ।
गजवाजिरथक्षुण्णान्पश्य योधान्सहस्रशः ॥ ३६

second time) T3 G3 हेमभूषणान् (for °भूषितान्) G1 2 पट्टान्हेमविभूषणान्

33 D2 om 33 (cf v l. 32), T1 G2 om. 33^{ab} — ^{a}) M2–4 तत. कनकचित्रांश्च — ^{b}) K1 (first time) विषविद्धान्, K1 (second time) विप्रविद्धं, B2 (second time) हेमविद्धान्, D6 (first time) प्रति° (for विप्र°) Dn1 (first time) om परश्वधान् K3 (second time) 4 B1 (both first time) D1 (both times) 8 (first time) 5 (second time) 8 (first time) परस्वधान्, D6 (second time) परश्वथान् — After 33^{ab}, Ś V1 B D (all first time) T1 3 G ins.

107* परिघान्भिण्डिपालांश्च मुशुण्डीं कुणपानपि ।

[V1 B1 3 4 Da1 D1–3 5 भिंदिपालांश्च, D6 3 भिंडिमा° T3 G3 भिंडिपालाश्च खड्गाश्च (for the prior half) K2 मुसुडी, K3 D1 भुजडी, B3 मुपडी, Da1 मुशुठी, D3 मुषढी, T1 G2 मुसुढीं, G1 सुवर्ण (for मुशुण्डी) Ś K1 B5 D8 कनया(D8 °पा)नपि, K1 B4 D7 कणपा°, K3 कूपणा°, V1 कणपानि च, B2 कलयन्यपि, Da1 D5 3 कणयानपि, D1 कणयोरपि, D2 करणानि च, D4 कपणानपि, D6 कनकाचिना, T1 G1 2 कवचानपि (for कुणपानपि) T3 G3 मुसुढीं कवचानि च (for the posterior half)]

— Ś2 K1 (both second time) om 33^{c}–34^{d} — ^{c}) Ś1 K2–4 (all second time) V1 (both times) B1 (second time) 2 (both times) 3 4 (both second time) 5 (both times) Da1 (second time) Dn1 (both times) D1 (second time) 2 (first time) 3 4 (both both times). 5 6 (both second time) 7 8 (both both times) अय कुताश्च, Ś2 (first time) अयोस्कुशांतान्, K1 (first time) अयस्थतानि, K2 (first time) अयस्थशातान्, K3 (first time) अयस्तुतांश्च, B1 4 Da1 D1. 5 6 (all first time) °स्तुडाश्च, B3 (first time) अय पूणाश्च, T1 अयस्कुभाश्च, T3 G1 3 M °स्कंधां(T3 °धा)श्च, G2 रथस्कधाश्च, M2–4 ह्यस्कधाश्च (for अयस्कुशान्तान्) — ^{d}) Ś K1 2 (all first time, but Ś1 K2 both times) मुसुलानि, K3 (first time) 4 Da1 Dn1 D1 4 5 8 (all second time, but Dn1 D4 8 both times) मुशलानि, B1 (second time) 2 5 (both first time) मुपलानि (for मुसलानि) D4 (second time) चा (for च) Ś1 K1 2 (all first time) गुरूनि च

34 Ś2 K1 (both second time) om 34 (cf v l. 33) D2 (second time) om 34^{abc} (cf v l. 32) — ^{a}) D3 (second time) T3 G2 3 चित्राश्च — ^{b}) K1 (second time) T3 विपुलं, T1 G विपुला T1 G1. 2 परिघास् D3 (second time) अथ, M अपि (for तथा) — T1. 3 G om 34^{cd} — ^{d}) N (Ś2 K1 om. second time) M1 तोमरांश्च (for मुद्गराश्च) Ś1 K3 V1 B D (except Dn1) (all second time) महारणे, K2 4 (both second time) परश्वधान् (for बहूत्रणे)

35 ^{a}) Ś2 K1 2 4 (all first time) नानायुधानि (for °विधानि) D2 6 (both second time) दिव्यानि, D1 (first time) शस्त्रानि — ^{b}) Ś1 K3 (both first time, K3 *sup lin* as in text) जयगृद्धिण, Ś K2 4 (all both times, but Ś1 second time) °गृध्रिण, D3 (first time) °कृद्धिन, D8 (first time) शरगृध्रिन (for जयगृद्धिन) — After 35^{ab}, G1. 2 read 42^{a}–45^{b} G1 2 om. 35^{c}–37^{b}. — ^{c}) Dn1 (first time) द्रवत (for जीवन्त) N (second time, but B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 all both times) T1 3 G3 M दृश्यंते, V1 D2 8 (all first time) लक्षते — ^{d}) K3 (first time) गतसारास् (for °सत्त्वास्) D1 (first time) तरश्विन, D6 (first time) °स्वन, G3 °स्विनी (for °स्विन)

36 G1 2 om. 36 (cf v l 35) K4 (first time) om 36 — ^{a}) B2 (first time) गदानिमथितैर् and (second time) °विमर्दिभिर्, D2 (first time) °विमथिता, D3 (second time) °प्रमथितैर्, M1 गजावमथितैर् (for गदावि°) — ^{b}) Ś (both both times) K1 (first time) 2 (both times) 4 (first time) मुसुलै, K3 (first time) Da1 (second time) Dn1 (both times) D1 (second time) 2 (first time) 4 (first time, second time before corr) 3 (both times) मुशलैर्, B1–4 (all both times, but B3 second time) D6 (second time) मुपलैः Ś3 (first time) G3 छिन्नमस्तकान्, V1 B5 (both second time) M3 भिन्नमस्तका, B4 (first time) भग्नमस्तकान् (for भिन्न°) — ^{c}) V1 (first time) गजवाजिनरक्षुण्णान्, B (except B2) Da1 D1 3–5 7 (all first time) °रथै क्षुण्णान्, D2 (first time) °रथक्षुद्रान्, D6 (first time) °रथच्छिन्नान्, T1 °रथाकीर्णान् — ^{d}) M1. 3 यौधान् Dn1 (second time) योजान्सहस्रस

विपाटिता विचित्राश्च रूपचित्राः कुथास्तथा ।
भिन्नाश्च बहुधा घण्टाः पतद्भिश्चूर्णिता गजैः ॥ ४६

वैडूर्यमणिदण्डांश्च पतितानङ्कुशान्भुवि ।
बद्धाः सादिध्वजाग्रेषु सुवर्णविकृताः कशाः ॥ ४७

कक°; B1 2 4 D2–4 7 (all first time) स(D8 4 सु)-युक्तानेकर्क°, B8 (first time) प्रयुक्तानथक, B5 (first time) सयुक्तानेककुड्मलान्, Da1 D5 (both first time) सुयुक्तान्यगर्कबलान्, Dn1 (first time) सुयुक्तान्रक्त°, D1 (first time) संयुक्तान्यब°; D6 (first time) स्वमुक्तानेक°, D8 (first time) संयुक्तानंगकोमलान्; T1 G1 2 सुरक्ता-न्नस(G1 °क्त)कंबळान्, T8 G8 M त(T8 स)थैवाजिनकवलान्

46 ᵃ) K8 (first time) विचित्राश्च, B1 4 (both first time) विचित्रा वै (for °त्रांश्च) Ś K (all second time) B2 (first time) Da1 Dn1 D1 (all second time) 2–4 (all first time) 5 (second time) 7 (first time) 8 (second time) T1 8 G1 विपा(B2 °घा)टितविचित्राश्च, V1 B (all second time, but B8 both times) Dn1 (first time) D2–4 6 7 (all second time) 8 (first time) G2 8 M1 विपाटितविचित्रांश्च, V1 (first time) T2 M2–4 विपाटितान्विचित्रांश्च; D6 (first time) विघट्टितान्विचित्रांश्च — ᵇ) Ś K2 4 (all first time) चित्ररूपा, B8 Dn1 (both first time) T1 2 G M रूप(T2 M °प्य)चित्रान्, B5 (first time) रुक्मचित्रा; D7 (first time) रूपचित्रा, Cc चित्रा (as in text) B8 (first time) T2 G2 कुथांस्तथा, T1 कुथास्तथा; G1. 8 कुशांस्तथा, M रथान्शुभान् (for कुथास्तथा) Ś K1. 2 4 (all second time) चित्ररूपा कुथा (K1 काथ) शुभा; K8 Da1 Dn1 D1. 5 8 (all second time) रूप(K8 °प्य)चित्रा कुथा शुभा, V1 (second time) जातरूपान्कुथान्शुभान्, B1. 8 (both second time) रूप्यचित्रां कुशान्शुभान्, B2 (second time) रूप्यचित्रान्कुथा शुभा, B4 (second time) रूप्यचित्रान्कुथान्शुभान्; B5 D4. 7 (all second time) रूप्यचित्रान्कुथांकुशान्, D2 (second time) रूपचित्रा कथास्तथा, D8 (second time) जातरूपपरिष्कृतान्, D6 (first time) रूपचित्रकृतीस्तथा, and (second time) रूप्यचित्रान्कुथास्तथा — D3 (second time) om 46ᶜ–48ᵇ — ᶜ) B2 (first time) 5 (second time) M1 छिन्नाश्च, T2 भिन्नांश्च T1 कर्णान् (for घण्टा) G1. 2 भिन्नाश्च बहुधाकीर्णान् — ᵈ) N (second time) महद्भिः पतितैः (for पतद्भिश्चूर्णिता) Dn1 (first time) चूर्णता, D1 (first time) चूर्णितै, T8 G1. 8 M1 ताडिता, G2 ताडितान् (for चूर्णिता) K1 (first time) गजै (for गजैः) D6 (first time) पतत्रिश्चूर्णिता गजैः (sic), T1 पत्तिभिस्ताडितान्गजान्; M2–4 पतद्भिस्तु महागजैः

47 D8 om 47 (of v l. 46). — ᵃ) N (second time, D8 om) वैडू(V1 B D2. 6 7 °दू)र्यदण्डांश्च शुभान्, V1 B D4–7 (all first time) T8 G8 वैदूर्यमणिदण्डा(D1 °डा)श्च — ᵇ) B (except B2) Da1 D1–5 7 (all first time) चाङ्कुशान्, Da1 D1 . (all second time) अकुरान्, G2 अङ्कुशैर् V1 B8 Dn1 D2. 6 (all first time) T1 2 G2 8 अपि (for भुवि) T8 पतितानकुशानपि, G1 पतितानां कुशैरपि; M8 पतितोङ्कुशान्भुवि — After 47ᵃᵇ, N (first time) T G ins

109* अश्वाना च युगापीडान्रक्तचित्रानुरच्छदान् ।

[D1 चायुगापीडान् K1 युगान्कारान्, K8 युगाया*न्, D5 युगापीट, T1 G3 युगानीपान्, T8 निष्कान्, G1 2 °नीपा, Cc °पीटानि, Ca °पीडान् (as above) ᵇ K2 4 रक्तचित्रानुरश्छदान्, K1 रक्ता श्चित्रानु°, B8 रक्तचित्रावरश्छदान्, Da1 D1. 5 रक्तचित्रान्वरच्छदान्, Dn1 °चित्रानुरच्छदान्, D3 रक्तश्चित्रानुरश्छदान्, T1 रक्तच्छत्रपरिच्छदान्, T2 नानाचित्रानुरश्छदान्, T8 G1 2 रक्तचित्रपरिच्छदान्, G8 रक्तचित्रपरिच्छदान् (for the posterior half)]

— ᶜ) Ś2 (first time) V1 (second time) D2–4 (all first time) 6 (both times) 7 (first time) विद्धा, B8 (first time) Dn1 D8 (both second time) बद्धान् Ś K1. 2 (all second time) सादिसुजाग्रेषु, K8 4 V1 (all second time) B1 2 (both both times) 8 (second time) 4 (both times) 5 Da1 D1 (all second time) 2 (both times) 8 (first time) 4 5 (both second time) 6 (both times) 7 8 (both second time) सादिसुजाग्रेषु, B8 (first time) °गदाग्रेषु, B5 (first time) °ध्वजाश्वेषु, Dn1 (second time) °कुशाग्रेषु (for ध्वजाग्रेषु) S (except T2) पश्य सादिसुजाग्रेषु Cc cites सादिध्वजाग्रेषु (as in text) — ᵈ) K8 Dn1 D8 (all second time) सुवर्णविकृतान् Ś1 K1–8 (all first time) 4 (second time) B4 D (all first time) कुथा, Ś K2 (all second time) कचा, K8 Dn1 D8 (all second time) तथा, B2 (second time) 8 (both times) Da1 D1 5 (all second time) कषा, D2 (second time) ध्वजा, D7 (second time) कृशा, T1 G1 (*sup lin* कृशा) कुला (for कशा) Ś2 (first time) सुवर्णविकृत कथ Ca cites सुवर्ण° (as in text)

48 D8 om 48ᵃᵇ (of v l 46), D2 6 (both second time) om 48 — ᵃ) N (D2. 8 6 om, second time) विचित्रमणिचित्रांश्च, Ś1 K2 8 (all first time) विचित्रानविचित्रांश्च, Ś2 (first time) विचित्रानि विचित्रांश्च, K1 4 (both first time) विचित्रनवचित्राश्च, D6 (first time)

रथान्बहुविधान्भग्नान्हेमकिङ्किणिनः शुभान् ।
अश्वांश्च बहुधा पश्य शोणितेन परिप्लुतान् ॥ ४३
योधानां च महाशङ्खान्पाण्डुरांश्च प्रकीर्णकान् ।
निरस्तजिह्वान्मातङ्गाञ्शयानान्पर्वतोपमान् ॥ ४४
वैजयन्तीविचित्रांश्च हतांश्च गजयोधिनः ।
वारणानां परिस्तोमान्सुयुक्ताम्बरकम्बलान् ॥ ४५

K4 शोणितादिग्धौ — b) K8 Dn1 M1 छिन्नगात्रै, M2-4 भिन्नगात्रै (for छिन्नगात्र-) — c) T1 G1 2 आभाति (for भूर्भाति) V1 D7 G1.2 भारतश्रेष्ठ Ś K Dn1 D2 6 8 भूर्विभा(D2 °मिना-, D6 °नै भा)ति नरश्रेष्ठ — d) Ś2 K1 B1 D3 4 6-8 शांतार्चिभिर्, T1 G3 शं(G3 शा)ताग्निभिर्, G2 शतार्चिभिर्; M1 सदार्चिभिर् (for शान्ता°) D2 6 इवानले (D6 °ल), T1 °र्चिभि, G1 °निभि (for °ग्निभि)

43 For sequence in G1 2, cf v l. 35 — a) N (second time, but V1 B Da1 D1-5 7 8 first time) T1 2 G1.2 M रथांश्च बहुधा भग्ना(G1 2 छिन्ना)न्, Ś K1 (all first time) रथान्बहुधा भग्नान् (submetric), K2 (first time) T3 G3 रथान्बहुविधान्पश्या(T3 G3 °छिन्ना)न्; Dn1 (first time) रथाश्वान्बहुधा भग्नान् — b) K3 (first time) हैमकिंकिणिनः, K4 (first time) हेमकिंकिणने, Da1 D1 5 (all first time) °किंकिणकान् (for °किङ्किणिन) K2 (first time) शुभा T1 G1 M2-4 हेमकिंकिणिभूषितान्, T2 °किंकिणिसयुतान्, T3 G2 3 °कंकणभूषितान् — B2 (first time) om 43c-44d T2 reads 43cd after 44 — c) T2 विविधान् (for बहुधा) Ś K V1 B1-4 D2-8 (all second time) T1 3 G M वाजिनश्च हतान्पश्य, V1 D6 (both first time) अश्वान्बहुविधान्पश्य, B5 Da1 Dn1 D1 (all second time) वाजिन पतितान्पश्य — d) B1 (first time) शोणिते च, D6 (first time) शोणितौघ- (for °तेन) Ś K2-4 (all second time) निष्कीर्णाक्षान्शराहतान्; K1 3 Da1 D2-7 (all second time) निष्कीर्णांत्रान्शराहतान्, V1 B (all second time) विनिकीर्णान्शराहतान्, Dn1 D1 3 (all second time) नि(D3 वि)कीर्णांत्रान्शराहतान्; T1 विकीर्णान्शतशो रणे, T3 निष्कीर्णात्रांश्च छरार्दितान् (hypermetric), G1.2 निष्कीर्णान्शतशो हतान्, G3 निष्कीर्णात्रांच्छिराशितान्, M निष्कीर्णांत्रा(M1 °क्षा)न्शरातुरान् — After 43, N (both times, but B3 second time) T G ins

108 * अनुकर्षानुपासङ्गान्पताका विविधान्ध्वजान् ।

[K4 (first time) अनुषगान्, V1 (first time) अर्धकर्षान् (for अनु°) Ś2 (first time) उपासगा, Ś2 K4 (both second time) °संघान्, D6 (first time) रथासंगान्, Co उपा° (as above) Ś2 (second time) पातिकान्, K8 (first time) Dn1 (both times) T3 G3 पताकान् (for पताका) K3 (second time) विविधान्द्विजान् B1 2 4 D2-4 6 7 (all second time) विविधध्वनान्, Da1 D1 5 (all first time) T1 G2 विविधा (T1 G2 °ध-) ध्वजान्]

44 B2 (first time) om 44 (cf v l. 43) D2 6 (both second time) om 44ab For sequence in G1.2, cf. v l. 35 — b) Ś K1.2.4 (all second time) रथिनश्च, K3 V1 B D (D2 6 om, all second time) S रथि(B1 था)नां (for योधानां) K1 (second time) महाशस्त्र; Dn1 (first time) D3 (second time) °सखान्, D3 (first time) °शंघान्, D3 (second time) °शंपान्, G3 °सखान् (for °शङ्खान्) — b) Ś2 (second time) पांडुरश्च, V1 (second time) T3 G M पांडराश्च; D3 (first time) पांडुरांश्च — K2 (second time) om 44cd — c) Da1 D1 5 (all second time) मार्तंगा Ś2 (first time) निरस्तजिह्वामातंगान्, K1 (first time) °दातंगान्, D1 (first time) °कंठाना, G1.2 °जिह्वान्मातंगान् — d) K1 (first time) शयन्, D1 (first time) पतमानान्, G1 2 स्थाना (for शयानान्) D3 (first time) शयनानिव पर्वतान्

45 T2 om 45 For sequence of 45ab in G1 2, cf v l. 35 — a) Ś1 (both times) 2 (second time) K2 (both times) 3 (second time) V1 B1 (both times) 2 3 (both second time) 4 5 (both both times) Da1 D1 (both second time) 2 (both times) 3 (second time) 4 (both times) 5 (second time) 6-8 (all both times) T1.3 G3 M1 3 वैजयतीर्विचित्राश्च, Ś1 K1 D5 (all first time) वैजयती विचित्राश्च; K4 (second time) B2 3 Da1 Dn1 (all first time) G1 M2 4 वैजयंती विचित्राश्च Co cites वैजयंती° — b) Ś2 (second time) हताश्वान्; K1 V1 D4 6 (all first time) 8 (second time) M1 हताश्च (for हताश्च) V1 B2 (both first time) गजयोधिना, V1 B D3.4 7 (all second time) °वाजिन (for °योधिन) K1 4 (both second time) हताश्वा गजयोधिन (K4 °ना); Da1 D1 5 (all second time) हताश्वगजयोधिना, T3 G हस्ताश्च गजयोधिना — c) K4 (second time) वारिणानां V1 (second time) परिष्टोमान् D5 (first time) वारणान्परितस्तोमान्, Ca वारणपरिस्तोमान् (submetric) Co cites परिस्तोमान (as in text) — d) N (second time) तथैवाजिनकवलान्, Ś1 K2 (both first time) सुयुक्तारभकव(K2 °भ)लान्; K1 (first time) सुयुक्तायुधसुकंबलान्, K8 (first time) युक्तानगकं°; K4 (first time) संयुक्तांबरकं°; V1 (first time) सुयुक्ताने

अपरे तत्र तत्रैव परिधावन्ति मानिनः ।
ज्ञातिभिः पतितैः शूरैर्याच्यमानास्तथोदकम् ॥ ५३
जलार्थं च गताः केचिन्निष्प्राणा बहवोऽर्जुन ।
संनिवृत्ताश्च ते शूरास्तान्दृष्ट्वैव विचेतसः ॥ ५४
जलं दृष्ट्वा प्रधावन्ति क्रोशमानाः परस्परम् ।
जलं पीत्वा मृतान्पश्य पिबतोऽन्यांश्च भारत ॥ ५५
परित्यज्य प्रियानन्ये बान्धवान्बान्धवप्रिय ।
व्युत्क्रान्ताः समदृश्यन्त तत्र तत्र महारणे ॥ ५६
पश्यापरान्नरश्रेष्ठ संदष्टौष्ठपुटान्पुनः ।
भ्रुकुटीकुटिलैर्वक्त्रैः प्रेक्षमाणान्समन्ततः ॥ ५७
एतच्चैवानुरूपं ते कर्मार्जुन महाहवे ।
दिवि वा देवराजस्य त्वया यत्कृतमाहवे ॥ ५८
एवं तां दर्शयन्कृष्णो युद्धभूमिं किरीटिने ।
गच्छन्नेवाशृणोच्छब्दं दुर्योधनबले महत् ॥ ५९
शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषान्भेरीपणवमिश्रितान् ।
रथाश्वगजनादांश्च शस्त्रशब्दांश्च दारुणान् ॥ ६०

(for योधान्) — f) Ś K2 जयगृद्धा, T1 M1-3 जये (M1.3 °यो) लुब्धा; T3 G3 जये लब्धा, G1.2 जये यत्त B3 प्रहारिण; Dn1 समन्यव (for प्रम°)

53 M4 om 53ab (cf v l 52) — b) K3 B5 Dn1 D2-4.6 7 S (except T2, M4 om) मानवा, V1 B1 2 4 पडिता; B3 Da1 D1 5 पिंडिता, D8 पीडिता (for मानिन) — c) B2 पडितै; B3 पतिता — d) Ś1 K1 4 याचमानास्, B1 D3.4 7 याच्यमानैस्, T1 याच्यमानाश्; G या(G3 मा)चमाना (for याच्य°) B3 तथोरण; D2 T2 तदोदकं, T1 3 G3 जल तथा; G1 बलं तदा, G2 M जलं तदा (for तथोदकम्)

54 a) D2 जलार्थे K3 [आ]गता, B1 D3 7 T1 G2 M गते (for गता) D2 6 तत्र; T1 G2 M केश्चिन् B5 केचिज्जलार्थे त्वरितं; G1 अजार्थं च गजा केचित् — b) B2 निष्ठाणा, B4 निष्प्राणे; B5 गताश्च, Da1 D1 5 निष्प्राणान् B2 [ऽ]र्जुन, Dn1 D2 6 जना. S (except T2) मृता वै बहवो जनाः (T3 G2 3 नरा) — c) Dn1 संनिवृत्तांस्. B5 Dn1 तत (for च ते) D3 वीरा (for शूरा) — d) N (except Dn1) तान्वै दृष्ट्वा, M1 दुष्टवत, M2-4 दृष्टवंत (for तान्दृष्ट्वैव) T1 G2 दृष्ट्वा वै तानचेतस, T3 G3 दृष्ट्वा चैतानि चेतस; G1 दृष्ट्वा शूरानचेतसः.

55 V1 om 55ab — a) K3 B D S (except T2) त्यक्त्वा (for दृष्ट्वा) D3 [अ]भिधावति (for प्रधा°) — b) S (except T2) क्रोधमाना (for क्रोश°) — c) D6 पीत्वा गतान्, T1 पीतावमृतान् (hypermetric) (for पीत्वा मृतान्) Ś1 Dn1 D1 3 यस्य (for पश्य) — d) V1 B2 5 D2 3 7 पिबतोन्यांश्च, T1 पश्यंस्त्वन्ये च, T2 G M पिबन्त्यन्ये च V1 B (except B5) D3 4 7 मारिष (for भारत)

56 a) S (except T2) परिष्वज्य (for °त्यज्य) — b) Ś1 K2 Da1 D1 5 बांधवा K1.3 4 B D M बांधवप्रिया (K4 °य); T1 3 G बंधुवत्सला — c) K4 व्युत्क्रांतः. D6 समदृश्यते (for समदृश्यन्त) S (except T2) विसंज्ञा समरे यो(T1 G2 M1.3 यौ)धा — d) M तत्रै (for the first तत्र) T1 G2 महाहवे (for °रणे)

57 B3 om 57 — a) B1.4 D3 4 7 तथा (for पश्य) T1 नरश्रेष्ठान् — b) V1 मुहु (for पुन) D6 T3 G3 सदष्टोष्ठपुटान्पुन, T1 G1 2 M सदष्टोष्ठान्पुन पुनः. — c) Da1 D2-5 भ्रुकुटीकुटिलैर् — d) Ś1 D3 4 6 8 G2 M प्रेक्ष्यमाणान्, K3 प्रेक्ष्य°, T1 3 G1 प्रेक्षमाणा (T3 °ना). Dn1 परस्पर, T1 G2.3 महारण, T2 3 महारणे, G1 M महारथान् (for समन्तत) — After 57, N (except V1 B3) ins

111* एवं ब्रुवस्तदा कृष्णो ययौ येन युधिष्ठिर ।
अर्जुनश्चापि नृपतेर्दर्शनार्थं महारणे ।

[Before line 1, Ś K1 2 4 ins संजय उवाच — (L. 1) D3 कृष्णौ B2 5 Dn1 D2-4 6-8 यत्र (for येन) — (L. 2) K1 4 V1 नृपते, Dn1 नृपतिर्]

K4 V1 B1 2 4.5 Da1 Dn1 D1-7 cont. B3 ins after 57:

112* याहि याहीति गोविन्दं मुहुर्मुहुरचोदयत् ।
[D6 अर्चितयत् (for अचोदयत्)]

K4 V1 B Da1 Dn1 D1-7 cont. Ś K1-3 D8 cont. after 111*

113* तां युद्धभूमिं पार्थस्य दर्शयित्वा च माधव ।
[K3 Dn1 D6 8 स (for च).]

58 a) D6 एतच्चग्रानुरूपं च — b) Ś K1.2 Da1 D1.2.5 6 T1 G1 कर्णार्जुन- (for कर्मा°) — c) D6 देवरूपस्य (for °राजस्य) — d) D3 T1 3 G M अद्य वै (for आहवे)

59 a) K3 B D4 6 7 T2 3 G1.3 M1 तान् (for तां) Ś दर्शयत् (for °यन्) — b) S (except T2 3) रणभूमिं (for युद्ध°) D6 श्रेष्ठ (for शब्द) — d) M2 दुर्योधनबलं (for °बले) Dn1 G2 महान् (for महत्)

60 a) V1 Da1 Dn1 D1-5 7 8 S °निर्घोष, D6 °निर्घोषै (for °निर्घोषान्) — b) Ś2 भेरीपणवमिश्रतान्; K1 °पाणवमिश्रितान्, V1 B2 Dn1 D2 6 8 S °पणव(T2 °पटह)-मिश्रित, B1 3-5 Da1 D3-5 7 °पणवनि(B3-5 Da1 D7 °निः)-

विचित्रान्मणिचित्रांश्च जातरूपपरिष्कृतान् ।
अश्वास्तरपरिस्तोमान्राङ्कवान्पतितान्भुवि ॥ ४८
चूडामणीन्नरेन्द्राणां विचित्राः काञ्चनस्रजः ।
छत्राणि चापविद्धानि चामरव्यजनानि च ॥ ४९
चन्द्रनक्षत्रभासैश्च वदनैश्चारुकुण्डलैः ।
क्लृप्तश्मश्रुभिरत्यर्थं वीराणां समलंकृतैः ।
वदनैः पश्य संछन्नां महीं शोणितकर्दमाम् ॥ ५०
सजीवांश्च नरान्पश्य कूजमानान्समन्ततः ।
उपास्यमानान्बहुभिर्न्यस्तशस्त्रैर्विशां पते ॥ ५१
ज्ञातिभिः सहितैस्तत्र रोदमानैर्मुहुर्मुहुः ।
व्युत्क्रान्तानपरान्योधांश्छादयित्वा तरस्विनः ।
पुनर्युद्धाय गच्छन्ति जयगृद्धाः प्रमन्यवः ॥ ५२

विचित्रान्मणिमात्राश्च, D3 (first time) विचित्रानर्धचन्द्राश्च, G1.2 M1 विचित्रा(G2 °त्रा, M1 °त्र)मणिचित्रांश्च — b) Ś2 (first time) जातरूपपरिष्कृतं, K3 (both times) Da1 (second time) Dn1 D1 (both both times) 4 (first time) 5 8 (both both times) °परिस्कृतान् — c) K3 (first time) अश्वास्तरपरिस्तोमान्; V1 (first time) अश्वास्तरणपरि° (hypermetric), Dn1 (first time) अश्वात्वरपरि°, D6 (first time) रथाश्वांत्रुपरि°; M कुथास्तर(M3 °रि)परि°, Ca.c as in text — d) K1 (first time) रांक्कवान्, K3 (first time) शंकवान्; B2 (second time) वन्हिवान्, Dn1 (first time) नाराचान्, D6 (first time) राद्धवान्; T1 द्रावकान्; T2 वहुधा, T3 G3 सौवर्णान्; M1 रावत्रान् (for राङ्कवान्) T3 G1.2 अपि (for भुवि)

49 a) K3 D6 (both first time) चूडामणि-, V1 (second time) T1 M1 °मणिर्, B1 (first time) °मणीर्, D1.2 7 (all second time) °मणी, D4 (second time) °मणिं; M2 चूणामणीन्, M3 4 चूला° (for चूडा°) — b) K3 (first time) B4 (second time) Dn1 (first time) T3 G3 कनकस्रज, T2 काचनस्रजा G1.3 चित्रा कनकस्रजयः (G2 °या) — c) K2 (first time) छत्राणि, D2 6 (both second time) T1 M3 चित्राणि, D4 (first time) छत्रानि (for छत्राणि) — d) Da1 D5 (both second time) चमर-, D6 (first time) चामरैर् (for चामर-)

50 a) Dn1 (first time) चंद्रभासैश्च वदनैश्च, T1 चित्रनक्षत्रभासैश्च, T2 वक्षोनक्षत्रहारैश्च — b) Dn1 (first time) चारुकर्णैः सकुंडलैः — c) T1 कृत्त (for क्लृप्त-) Da1 D1 (second time) क्लिसश्मश्रुभिर्, D6 (first time) क्लिस°; D2 (first time) कृष्णश्म° and (second time) क्लृप्तस°. N (first time) T2 आकीर्णा (D1 T2 °र्णां) (for भत्यर्थं) T3 क्लृप्तश्मश्रुभिरस्त्यर्थं (sic), G2 क्लृप्ताश्मश्रुभिरत्यर्थं. — d) N (first time) T2 पूर्णचंद्रनिभैर्महीम् — T3 om 50cd — e) K4 (second time) संछन्ना — f) Ś1 B1 (both second time) शोणितकर्दमान् (B1 °मै°) — After 50, N T1 ins

110* कुमुदोत्पलपत्राणां षण्डैः फुल्लैर्यथा सरः ।
तथा महीभृतां वक्त्रैः कुमुदोत्पलसंनिभैः ।
तारागणविचित्रस्य निर्मलेन्दुद्युतित्विषः ।
पश्य गां नभसस्तुल्यां ग्रहनक्षत्रमालिनः ।

[(L 1) K1 3 V1 B Da1 Dn1 D1–3 6–8 T1 कुमुदोत्पलपत्रा(D6 °त्रा)णा, D5 कुमुदोत्पलपत्राणा (for the prior half) K3 खंडै, V1 B1.4.5 Dn1 D2 5 6 7 Co खंडैः (for षण्डैः) K2 फुल्लैर्, B1.4.5 Da1 D1–3.5 7 फुल्ल, B3 पूर्ण (for फुल्लैर्) Ś2 यथामरै (for यथा सरः) — Ś K1–3 B3 D3 om. lines 2–3 — (L 2) B1 यथा, T2 तदा (for तथा) V1 B4.5 Da1 D1 4 5 7 महीस्वृता, B1 Dn1 °सृता; T2 विमिश्रिता (for महीभृता) K1 वक्रैः (for वक्त्रैः) — (L 3) K4 निर्मलेंदुद्युतित्विषः, D2 4 (sup lin) 7 °द्युतिद्विष, D5 निर्मलेंदुद्युतित्विषः, D6 निर्मलेंदुद्युतित्विषे (for the posterior half) — (L 4) K4 D6 पश्यता, V1 पश्येता, B (except B3) Da1 D1–5.7 पश्येमां, Dn1 T2 पश्यैना (for पश्य गां) Cc cites इमा D6 नभस-स्तुल्य (for °सस्तुल्यां) K1 B3 ग्रहन(B3 °ग्र)क्षत्रमालिनं, K3 B1.2 4.5 Dn1 D2 3 7 8 ग्रहन(K3 °न)क्षत्रमालिनीं, V1 Da1 D1.5 6 गिरोनक्षत्रमालिनीं (D1.5 °नी), D4 ग्रहनक्षत्रमालिन, T1 शिवा नक्षत्रमालिनीं (for the posterior half)]

☞ N reads st. 51–57 after the second occurrence of st 26–50, i e after App I, No 16

अपरे तत्र तत्रैव परिधावन्ति मानिनः ।
ज्ञातिभिः पतितैः शूरैर्याच्यमानास्तथोदकम् ॥ ५३
जलार्थं च गताः केचिन्निष्प्राणा बहवोऽर्जुन ।
संनिवृत्ताश्च ते शूरास्तान्दृष्ट्वैव विचेतसः ॥ ५४
जलं दृष्ट्वा प्रधावन्ति क्रोशमानाः परस्परम् ।
जलं पीत्वा मृतान्पश्य पिबतोऽन्यांश्च भारत ॥ ५५
परित्यज्य प्रियानन्ये बान्धवान्बान्धवप्रिय ।
व्युत्क्रान्ताः समदृश्यन्त तत्र तत्र महारणे ॥ ५६
पश्यापरान्नरश्रेष्ठ संदष्टौष्ठपुटान्पुनः ।
भ्रुकुटीकुटिलैर्वक्त्रैः प्रेक्षमाणान्समन्ततः ॥ ५७
एतत्तवैवानुरूपं कर्मार्जुन महाहवे ।
दिवि वा देवराजस्य त्वया यत्कृतमाहवे ॥ ५८
एवं तां दर्शयन्कृष्णो युद्धभूमिं किरीटिने ।
गच्छन्नेवाशृणोच्छब्दं दुर्योधनबले महत् ॥ ५९
शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषान्भेरीपणवमिश्रितान् ।
रथाश्वगजनादांश्च शस्त्रशब्दांश्च दारुणान् ॥ ६०

(for योधान्) — ^{f}) Ś K_2 जयगृद्ध्रा, T_1 M_{1-3} जये ($M_{1\ 3}$ °यो) लुब्धा; T_3 G_3 जये लब्धा, $G_{1.2}$ जये यत्त B_3 प्रहारिण°; Dn_1 समन्यव° (for प्रम°)

53 M_4 om. 53^{ab} (cf v l 52) — ^{b}) K_3 B_5 Dn_1 $D_{2-4\ 6\ 7}$ S (except T_2, M_4 om) मानवा°; V_1 $B_{1\ 2\ 4}$ पंडिता°; B_3 Da_1 $D_{1\ 5}$ पिंडिता°, D_3 पीडिता° (for मानिन°) — ^{c}) B_2 पंडितै°; B_3 पतिता° — ^{d}) $Ś_1$ $K_{1\ 4}$ याचमानास्, B_1 $D_{3.4\ 7}$ याच्यमानैस्, T_1 याच्यमानान्, G या(G_3 वा)चमाना (for याच्य°) B_3 तथोरण, D_2 T_2 तदोदकं; $T_{1.3}$ G_3 जल तथा; G_1 बलं तदा, G_2 M जलं तदा (for तथोदकम्)

54 ^{a}) D_2 जलार्थे K_3 [आ]गता°, B_1 $D_{3.7}$ T_1 G_2 M गतै° (for गता°) $D_{2\ 6}$ तत्र; T_1 G_2 M केश्चिन् B_5 केचिज्जलार्थं त्वरितं; G_1 भजार्थं च गजा° केचित् — ^{b}) B_2 निष्प्राणा°, B_4 निष्प्राणै°, B_5 गताश्च; Da_1 $D_{1\ 5}$ निष्प्राणान् B_3 [ऽ]र्जुन; Dn_1 $D_{2\ 6}$ जना° S (except T_2) मृता वै बहवो जना° (T_3 $G_{2\ 3}$ नरा°) — ^{c}) Dn_1 संनिवृत्तांस्. B_5 Dn_1 ततः (for च ते) D_3 वीरा° (for शूरा°) — ^{d}) N (except Dn_1) तान्वै दृष्ट्वा, M_1 दुष्टवत°; M_{2-4} दृष्टवंत° (for तान्दृष्ट्वैव) T_1 G_2 दृष्ट्वा वै तानचेतस°, T_3 G_3 दृष्ट्वा वैतानि चेतस°, G_1 दृष्ट्वा शूरानचेतसः

55 V_1 om. 55^{ab} — ^{a}) K_3 B D S (except T_2) त्यक्त्वा (for दृष्ट्वा) D_3 [अ]भिधावति (for प्रधा°) — ^{b}) S (except T_2) क्रोधमाना° (for क्रोश°) — ^{c}) D_6 पीत्वा गतान्; T_1 पीतावमृतान् (hypermetric) (for पीत्वा मृतान्) $Ś_1$ Dn_1 $D_{1\ 3}$ यस्य (for पश्य) — ^{d}) V_1 $B_{2\ 5}$ $D_{2\ 3\ 7}$ पिबतोन्यांश्च, T_1 पश्यंत्यन्ये च, T_3 G M पिबत्यन्ये च V_1 B (except B_5) $D_{3\ 4\ 7}$ मारिष (for भारत)

56 ^{a}) S (except T_2) परिष्वज्य (for °त्यज्य) — ^{b}) $Ś_1$ K_3 Da_1 $D_{1\ 5}$ बांधवा° $K_{1.3.4}$ B D M बांधवप्रिया° (K_4 °प°), $T_{1\ 3}$ G बंधुवत्सला° — ^{c}) K_4 व्युत्क्रांतः. D_3 समदृश्यते (for समदृश्यन्त) S (except T_2) विसंज्ञा° समरे यो(T_1 G_2 $M_{1.3}$ यौ)धा — ^{d}) M तत्रै (°

प्रविश्य तद्बलं कृष्णस्तुरगैर्वातवेगिभिः ।
पाण्ड्येनाभ्यर्दितां सेनां त्वदीयां वीक्ष्य धिष्ठितः ॥ ६१
स हि नानाविधैर्बाणैरिष्वासप्रवरो युधि ।
न्यहनद्द्विषतां व्रातान्गतासूनन्तको यथा ॥ ६२

गजवाजिमनुष्याणां शरीराणि शितैः शरैः ।
भित्त्वा प्रहरतां श्रेष्ठो विदेहासूंश्चकार सः ॥ ६३
शत्रुप्रवीरैरस्तानि नानाशस्त्राणि सायकैः ।
भित्त्वा तानहनत्पाण्ड्यः शत्रूञ्शक्र इवासुरान् ॥ ६४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

१५

धृतराष्ट्र उवाच ।
प्रोक्तस्त्वया पूर्वमेव प्रवीरो लोकविश्रुतः ।
न त्वस्य कर्म संग्रामे त्वया संजय कीर्तितम् ॥ १
तस्य विस्तरतो ब्रूहि प्रवीरस्याद्य विक्रमम् ।

स्वनं[नं.] — c) D2 गजाश्वरथनादांश्च; T1 रथाश्वनरनागानां; T3 G नराश्वरथनागानां, M2 रथाश्वगणनादांश्च. — d) K3 पत्तिशब्दांश्च; D3 शस्त्रसंघाश्च; T1.3 G2 3 पद°; G1 पाद°; M4 शब्द° (for शस्त्र°). B2 शस्त्रशब्दान्यदारुणान् (sic) — 61 a) T2 प्रविशत् (for प्रविश्य) — b) K3 B D S वातवेगितै° (for °वेगिभिः) — c) K4 पांडेन (for पाण्ड्येन) K1 [अ]भ्यर्थिता सेनां, B (except B2) Da1 Dn1 D1 3–5 7 [अ]भ्यर्दितं (Dn1 °त-) सैन्यं; M1 [अ]भ्यर्दिता सेना (for [अ]भ्यर्दितां सेनां) D6 पार्थेनाभ्यर्दितामेतां — d) B2 T1 3 G1 M2–4 विष्ठित°, D6 दृष्टित°, G3 विस्मित°; M1 विष्ठिता (for धिष्ठित°) B1.4.5 त्वदीयं वीक्ष्य चिष्ठितं°, B3 Da1 D1.5 त्वदीयं दृश्य(B3 °ष्ट) विष्ठित°, Dn1 तदीयं वीक्ष्य विस्मिता, D2 त्वदीया वेक्ष्य वेष्टिता, D3.4.7 त्वदीयं वीक्ष्य विस्मित°, T2 त्वदीय्यां वीक्ष्य विस्मि(before corr. °ष्टि)तं°, G2 त्वदीयान्वीक्ष्य विष्ठितः

62 M1 om. 51a–52c. — a) Dn1 om. स Da1 नानायुद्धैर्, D1.5 °युधैर् (for °विधैर्). T1.3 G शस्त्रैर् (for बाणैर्) — b) V1 B1.2 5 Dn1 D2–4.7 T2.3 G2 3 M2–4 इष्वस्त्रप्रवरो; B3 विष्वा स प्रवरो; Da1 D1.5 विश्वासं प्रवरो, D6 इष्वा स प्रवरो, T1 G1 2 इष्वस्त्रप्रवरान् (for इष्वासप्रवरो) — c) K3 न्यवधीद् (for न्यहनद्) B2 4.5 Da1 D1.3–5 7 पूगान्, B4 पूतान् (for व्रातान्). D2 निघ्नतो द्विषतो व्रातान्, D6 निघ्नतो द्विषतां हंता — d) K1 गतासू वर्तको यथा, D3m सुसंक्रुद्धोंत° Co cites गतासून् (as in text)

63 M1 om. 52abc (cf v 1.51) — b) B2 शरीरा निश्चितै शरै° (sic) — c) D3 7 जित्वा; T3 G2 3 हत्वा; G1 दृष्ट्वा (for भित्त्वा) — d) V1 B2 5 Dn1 D6 T G M1 ध्यथाकरोत्, B1 3 4 Da1 D1 3–5.7 अपातयत्; D2 सथाकरोत् (for चकार स°) K1 विदेहासून्समाचयत्; K3 विदेहस्तानथाकरोत्, D3 M2–4 विगता(D3 before corr °देहा)सूनथाकरोत् Co cites विदेहासव°

64 G2 om 64ab — a) K1 D1 अस्त्राणि; K4 अस्त्राणि, V1 B D2–4 6 G1 अस्त्राणि; M1 मुक्तानि (for अस्तानि) — b) Ś2 नानाशास्त्राणि, K1 तात शस्त्राणि, G1 महाशस्त्राणि (for नाना°) B1–3 शायकैः (for सायकैः). K4 नानास्त्राणि शायकै. — c) V1 छित्त्वा (for भित्त्वा). Ś1 तानहरत्, T1 तान्यहनत्, T2 तानवधीत् (for तानहनत्). K3 पांड्य (for पाण्ड्य°) K1 भित्त्वा तानहरत्पांड्यान्; K3 D3 T3 G3 M छित्त्वा तानवधीत्पांड्य, B1.4.5 Da1 D1.3–5 7 छित्त्वा तान(Da1 D1.5 °न्य)वधीच्छत्रून्; B3 छित्त्वा तानप्रवीत्क्रुद्ध°, Dn1 छित्त्वा तानवधीत्पार्थ°; D2 छित्त्वा तान्यहनत्पांड्य°; D6 छित्त्वा तान्पातयन्पार्थ°; G1 छित्त्वा तान्यहनत्पांड°, G2 हित्वान्योन्यहनत्पांड्य. — d) B (except B2) Da1 D1 3–5 7 पांड्य (for शत्रून्) G1 [अ]सुराः (for [अ]सुरान्) T1 G2 शत्रूञ्शक्र इवापर-

Colophon — *Adhy name* K3 ससप्तकवध; Dn1 T2 युद्धभूमिवर्णनं, M1 रणभूमिवर्णनं. — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 प्रथमयुद्धदिवसे — *Adhy no (figures, words or both)* Ś2 14 (as in text), B1.3.5 D3 19, D1 17, T2 M 59, T3 G 60

15

1 a) T2 M1 2 त्वम (for त्वया) K3 च मे विप्र (for पूर्वमेव) — b) K3 वीरो लोकैकविश्रुत° Co cites प्रवीरो (as in text) — c) T1 M1 तस्य (for त्वस्य). T3 शर्म, G2 पूर्व- (for कर्म) — d) Ś K2 4 सूचितं; K3 कीर्तित° (for कीर्तितम्)

2 a) Ś1 B1.3 5 Da1 D1.3.5 विस्तरशो (B1 °सो) (for °रतो) — b) B3 4 Da1 D1.5 प्रवीरस्यात्र, S (except T2 G3) प्रवरस्यास्य (for प्रवीरस्याद्य) — c) Ś1

शरवर्षैर्महावेगैरमित्रानभिवर्षतः ।
मदन्यं नानुपश्यामि प्रतिवीरं तवाहवे ॥ १५
रथद्विरदपत्त्यश्वानेकः प्रमथसे बहून् ।
मृगसंघानिवारण्ये विभीर्भीमबलो हरिः ॥ १६
महता रथघोषेण दिवं भूमिं च नादयन् ।
वर्षान्ते सस्यहा *पीथो मामिरापूरयन्निव ॥ १७
संस्पृशानः शरांस्तीक्ष्णांस्तूणादाशीविषोपमान् ।
मयैवैकेन युध्यस्व त्र्यम्बकेणान्धको यथा ॥ १८
एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वा प्रहरेति च ताडितः ।
कर्णिना द्रोणतनयं विव्याध मलयध्वजः ॥ १९
मर्मभेदिभिरत्युग्रैर्बाणैरग्निशिखोपमैः ।
सयत्नश्यहनद्द्रौणिः पाण्ड्यमाचार्यसत्तमः ॥ २०
ततो नवापरांस्तीक्ष्णान्नाराचान्कङ्कवाससः ।
गत्या दशम्या संयुक्तानश्वत्थामा व्यवासृजत् ॥ २१
तेषां पञ्चाच्छिनत्पाण्ड्यः पञ्चभिर्निशितैः शरैः ।
चत्वारोऽभ्याहनन्वाहानाशु ते व्यसवोऽभवन् ॥२२

तत्र (for भासि) K8 दोर्भ्यां विस्फारयनसि; D2 दोर्भ्यां विस्फारयंत च — d) T1 महाज्वलदवकृशं

15 a) D6 शरवर्ष°, T3 G शरवजैर् (for °वर्षैर्) — b) Da1 D1 नमित्रान् (for अमि°) K8 अभ्यवर्षत, V1 T1 3 G अभिवर्षसि, D6 अभ्यवर्षत (for अभिवर्षत) — c) K1 मदन्य, Da1 D1 यदन्य, D5 यदर्थं; D6 त्वदन्य (for मदन्यं) B4 नात्र पश्यामि (for नानु°) B2 यदन्यद्वान्वपश्यामि — d) Ś K1 2 4 प्रतिवीर्यं, B5 °वीर (for °वीर) B3 Dn1 D6 T2 महाहवे, G3 तमा° (for तवा°)

16 a) K1 रथद्विर*पल्याश्वन् (sic) — b) Ś2 K4 प्रथमसे; V1 प्रथयसे, Dn1 प्रथसयद्; T2 प्रमथयेद् (for °थसे) K3 corrupt. — c) V1 मृगसिंहानिवारण्यान् — d) K3 विना, T1 3 G नखैर् (for विभीर्) D5 om हरिः. Ca, c cite हरि° (as in text)

17 In T2, the portion from st 17 up to the end of the adhy is lost on a missing folio B3 om. 17^{ab}. — a) G1.2 महारथौघघोषेण — b) Dn1 भूमं च, D8 भूमिंश्च (for भूमिं च) — c) M1 वर्षान्त- (for वर्षान्ते) Ś2 सस्यगासिभ्यो (sic), K4 सम्यगादित्यो, D2 शश्यहा मेघो, T3 G2.3 सस्यगां सूर्यो, M3 4 सस्वनो मेघो (for सस्यहा *पीथो) Ś1 K2 पीथो, K1 पीठो; K3 मेघर् (sic), V1 घर्मो, B Da1 Dn1 D1.3–5 7 G1 M1 2 मेघो, D6 घर्मे, D8 T1 सूर्यो (for *पीथो) — d) K3 अमोभि पूरयन्निव, K4 भारती पूरयन्निव, V1 Dn1 D8 T1 3 G M1 भाभिरा(M1 °भिद्रा)दीपयन्निव (G2 °यञ्जगत्), B (except B2) Da1 D1–5 7 भासि ह्लादीव पार्थिव, D6 प्रभाभिर्दीपयन्निव; M2–4 नभसि ह्लादयन्निव

18 T2 missing — a) Ś1 K1.3 सस्पृशत°; Ś2 सस्पृशत°, K4 सस्पृशस्त्व; V1 सस्पृशाण°, G2 निस्पृशान (for संस्पृशान°) T1 शरै° पूर्ण, T3 G शरै° पूर्णौ; M शरै° पूर्णै(M1 °णै)स् (for शरांस्तीक्ष्णांस्) — b) K3 4 तूणदासी विषोपमान्; V1 तूणादासीविषानिव, B3 तूणानाशीविषोपमान्, D4 तूणादाशीविशो°; D5 तूणदाशीविषो°; T1 3 M1.4 तूणी (T1 °णीं) चाशीविषोपमै°, G1 2 तूणी चाश्मी(G2 °श्नि)विषोपमै°, G3 तूणी चाशीविषोपमान्, M2 तूष्णीवाशीविषोपमै°; M3 तूणीदाशीविषोपमै° — c) D6 M मयैकेनैव — d) Some MSS त्र्यबकेन, K2 तृभकेन T3 G M2–4 [अं]तको (for [अ]न्धको)

19 T2 missing — b) Dn1 S (T2 missing) प्रमथ्ये- (Dn1 °हसे)नं स पार्थिव°, D2 6 प्रहसन्निव ताडित° (D6 °ता°) Co cites ताडित° (as in text) — c) K1 द्रोणतनयो (for °तनय) B3 कर्णिनाखविशेषेण — d) D2 मलयेश्वर°, Ca c मलयध्वज° (as in text)

20 T2 missing — a) K3 ममीतादिभिर् (sic) (for मर्मभेदिभिर्) M2 3 अजोगैर्, M4 अज्ञोगैर् (for अत्युग्रैर्) Da1 त मर्मभेदिभिस्तीक्ष्णैर् — b) D2 अग्निविषोपमै° — c) K4 सयत्नभिहनद्, B1 समन्नभ्यहसद् (sic), Da1 D1 स्वय न व्यहनद्, D2 6 स्वय चाभ्य(D6 °प्य)हनद्, S (T2 missing) मर्म(G1 मम)स्त्वभ्य(G2 °भि)हनद् (for सयत्नभ्य°) K3 सयत्नवधीद्द्रौणि (submetric) — d) T3 G आचार्यनंदन°; M1 सत्तम (for °सत्तमः)

21 T2 missing — a) V1 [ऽ]पराञ्शरान्, B2 नवाञ्शरांस्, D6 [ऽ]परांश्ववांस्; D8 नव परास् (for नवापरांस्). M तूर्णं (for तीक्ष्णान्) B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 ततोपरान्सुती(Da1 °वी)क्ष्णाग्रान्, Dn1 ततोन्यानपरान्पच, T1 तत° क्रुद्धोपरांस्तूर्णं, T3 G3 ततो पराश्ववांस्तूर्णं, G1.2 ततो नवनवांस्तूर्णं — b) B1 4 5 D3 4 7 मर्मभेदिन°, Da1 D1, 5 मर्मभेदिभि°, Dn1 गार्ध्रवासस°, D8 गार्ध (for कङ्क°) — c) K3 मत्या; D1 तत्या (sic), D6 शरान्; T1 गत्वा, Co गत्या (as in text) K1 दशस्य, T1 दशम्या, Ca दशम्या (as in text) B2 तमादिश्य स ससक्तान्, B3 दश सयस्य संयुक्तान् — d) B1.2 Da1 D1 3–5 7 G1.2 M1 [अ]प्यवासृजत्, D8 [अ]भ्यवा°; T1 [अ]प्यपा°; T3 न्यवा° (for व्यवा°)

22 T2 missing — a) K3 तेषां यंताछिनत्पांड्यं; B (except B2) Da1 D1–7 तान्श(D1 ताछ)रानच्छिन

सशक्तिप्रासतूणीरानश्वारोहान्हयानपि ।
पुलिन्दखशबाह्लीकान्निषादान्ध्रकतङ्गणान् ॥ ९
दाक्षिणात्यांश्च भोजांश्च क्रूरान्संग्रामकर्कशान् ।
विशस्त्रकवचान्बाणैः कृत्वा पाण्ड्योऽकरोद्व्यसून् ॥१०
चतुरङ्गं बलं बाणैर्निघ्नन्तं पाण्ड्यमाहवे ।
दृष्ट्वा द्रौणिरसंभ्रान्तमसंभ्रान्ततरोऽभ्ययात् ॥ ११

आभाष्य चैनं मधुरमभि नृत्यन्नभीतवत् ।
प्राह प्रहरतां श्रेष्ठः स्मितपूर्वं समाह्वयन् ॥ १२
राजन्कमलपत्राक्ष प्रधानायुधवाहन ।
वज्रसंहननप्रख्य प्रधानबलपौरुष ॥ १३
मुष्टिश्लिष्टायुधाभ्यां च व्यायताभ्यां महद्धनुः ।
दोर्भ्यां विस्फारयन्भासि महाजलदवच्छ्रेशम् ॥ १४

Ś1 K2 इह (for इव) K1 वज्रेणांरीनिहारिहा (sic), B1 4.5 Da1 D1-3 5-8 वज्रेणाद्रीनिवाद्रिहा, T1 वज्री ह्यद्रीनिवारिहा, T2 3 G3 M1.2 4 वज्रेणेंद्रो नगानिव, G1.2 वज्रीवाद्रींस्तदा रणे, M3 वज्रेणेंद्रेणगानिव (sic)

9 T1 3 G1.2 om 9^ab — ^a) V1 D2 3 सशक्तिप्रा(D3 °पा)शतूणीरान्, Dn1 ससक्तिप्रास°, G3 सशक्तिप्रासयष्टिं च; M °प्रासचापर्ष्टीन् — ^b) G3 हयारोहान् (for अश्वा°) B3 सारोहास्तुरगानपि — ^c) Ś1 K4 B5 D5 M2 3 पुलिंदख-स(M2 3 °षं)बाह्लीकान्, K3 पुलिंदानेव बाह्लीक-, V1 पुलिंदांश्च सबाह्लीक-, B1.2 D2-4 7.8 पुलिंदखस(B2 °श)बाह्लीक-, B3 °पल्लवाल्हीक-, B4 °खसबाल्हीका-, Dn1 °सार्णबाल्हीक-; D6 पुलिंदाश्च सबाह्लीकान्, T1 पुलिंदकर्षबाह्लीक-, T2 पुलिंदसिबाह्लीकान् (submetric), T3 G1.3 पुलिंदकष° (G1 °षं°); G2 पुलिंदखर्जं°, M1 पुलिंदकष°, M4 पुलिंदखश्र° — ^d) Ś2 K4 निषादां(K4 °दा)धकतंगणान्; V1 -निखादांधंकटंगणान्, B1 D7 -निषादाध्रककुंतलान्, B2 -निषादान्वंगढकलान्, B3 -निषादाधकतगणान्; Da1 D1 निषादान्वकर्कोकणान्, Dn1 -निषादान्ध्रककुंकुणान्, D2 -निषादावकटांगणान्, D3 -निषादं म्रकतंकुणान्; D5 निषादान्वककोकणान्; D6 शर्करांश्चैव तगणान्, D8 -निषादानथ वंगकान्, T1 -निषादान्ध्रककंकणान्, T2 G2 3 निषादान्ध्रकतं(T2 °कं)कणान्, T3 M निषादांधकतं(M2 °क)कणान्, G1 निषादांधसतंकणान्

10 ^a) K1.2 दाक्षिणाभ्यांश्च, K4 दाक्षिण्यात्यांश्च, G2 दक्षिणान्वै च (for दाक्षिणात्यांश्च) D1 भोरांश्च (for भोजांश्च) G1 दाक्षिणात्यैश्च भोज्याश्च — ^b) Ś2 क्रूरा, B1 क्षुरान्; B2 4.5 Da1 Dn1 D1-5 7 M शूरान् (for क्रूरान्) D2 6 संग्रामकर्षितान् (for °कर्कशान्) B3 शूरान्समरकर्कशान् — ^c) Dn1 विध्वस्तकवचान्, D3 T2 3 G3 M विस्रस्त°; G2 विशस्त° (for विशस्त्र°) B2 विश्रस्तकवचान्माचै — ^d) D6 कृती (for कृत्वा) B2 4-6 Da1 D1 3-5 7 चैव (for पाण्ड्यो)

11 ^a) M2 चातुरगं (for चतु°) K1 बलैर् (for बलं) K2 4 B2 4 5 Da1 D1 3-7 T G3 M1 चतुरग, M3 चातुरग (for चतु°) K1 बलैर् (for बलं) T1 G1 2 राजन् (for बाणैर्). — ^b) K3 निहत (for निघ्नन्तं) Ś K2 आदधे, K1 एव च — ^c) Ś K2-4 असंभ्रांतः (for °भ्रान्तम्) — ^d) Ś1 स सम्भ्रांतस्ततो, K1 अशंभ्रांतरतो, K2 सशास्त्रातरो; K3 महावेगतरो, K4 स संभ्रातरो, B Dn1 D1-5 7 G1 असंभ्रांतस्ततो, Dn1 असभ्रातबलो (for असभ्रान्ततरो) B3 [ऽ]भ्यगात्, T1.3 G1 3 ययौ (for ऽभ्ययात्)

12 ^a) V1 D2 6 चैव (for चैनं) — ^b) K4 V1 D1-4.8 अभि(D2 °भी)तस्तम्, B2 आनृत्यतम्, B4 अनिवृत्तम्; B5 अभीतं तम्, Da1 D1 5 अभिनंदन्, Dn1 अभिसृत्य, D3 रणे नृत्यन् (for अभि नृत्यन्) K1 अभिनृत्यमभीतरव् (sic), B1 अभिनंदत्वभीतवत्, D6 अभीतस्तव भीतवत् (sic); T1 अभिसृत्य ह्यभीतवत्, T3 G2 3 अनुसृत्य (G3 °ज्य) ह्यभीतवत्; G1 अभिनृत्यन्तमभीतवत्, M1.2 4 अभिसृत्य व्यभीतवत्; M3 अभिसृत्य व्यभीभवत् Co cites अभिवृत्तम् — ^c) G1 M3 प्राहरता (for प्रह°) K1 श्रेष्ठा, Da1 श्रेष्ठ — ^d) D4 स्मितपूर्वे Ś2 K1 3 B5 D1-7 T1.3 G M समाह्वयत्; T2 समह्वयन् (for समा°)

13 ^b) Ś1 Dn1 D6 प्रधानायुधवाहनं (D6 °न); B1.3-5 Da1 D1 3-5 7 विशिष्टाभिजनश्रुत (B1 °तः), Co विशिष्टे [अ]भिचनश्रुते (sic). — ^c) K1 वज्रसहनदप्रख्य, K3 °संहननप्रक्ष, D1.6 °सहननप्रख्या (D6 °ख्य); T1 °सहनना चित्र, T2 M °सहननाचित्य-, T3 G °सहननस्त्वं (G3 °स्त्वा) हि — ^d) Ś1 K1.2 प्रधानबलपौरुषं, B1 T3 G प्रख्यातबलपौरुष (G3 °ष), B3-5 Da1 D3-5 7 T1 प्रख्यातबलपौरुष; D1 तव लाघवपौरुषं, D6 यथा न बलपौरुष

14 ^a) K1 3 B2 5 D2 3 मुष्टि(D3 युधि)श्लिष्टायताभ्यां च, V1 पुष्टशिष्टायताभ्यां चे, B1 3.4 Da1 Dn1 D1.4 5 मुष्टि(Da D1 5 पुष्ट)श्लिष्टायतज्य च, D3 मुष्टिश्लिष्टायतज्यं च, D6 मुष्टिस्तुष्टायताभ्यां च, D7 मुष्टिश्लिष्टायतज्यश्च; T G मुष्टिक्लि(T2 °स्प-; T3 G1 3 °श्लि-, G2 °शि)ष्टांगुलीभ्यां च, M1 मुष्टिं श्लिष्टाह्यायतां च, M2-4 मुष्टिश्लिष्टायुताभ्या च Ca cites मुष्टिश्लिष्टायतज्य — ^b) Ś2 व्यायत्ताभ्यां, B1 संहताभ्यां; Dn1 व्ययताभ्या, T1 व्याततताभ्या, Ca c व्याय° (as in text) B4 दधद्धनु, D3 महाधनु (for महद्धनु). — ^c) K1 विस्फालयन्, K4 विस्फार्यन्, V1 विस्तारयन्; D3 T2 G1.2 M विष्फारयन् (for विस्फा°) B6 चापि, D3

शरवर्षैर्महावेगैरमित्रानभिवर्षतः ।
मदन्यं नानुपश्यामि प्रतिवीरं तवाहवे ॥ १५
रथद्विरदपत्त्यश्वानेकः प्रमथसे बहून् ।
मृगसंघानिवारण्ये विभीर्भीमबलो हरिः ॥ १६
महता रथघोषेण दिवं भूमिं च नादयन् ।
वर्षान्ते सस्यहा *पीथो भाभिरापूरयन्निव ॥ १७
संस्पृशानः शरांस्तीक्ष्णांस्तूणादाशीविषोपमान् ।
मयैवैकेन युध्यस्व त्र्यम्बकेणान्धको यथा ॥ १८
एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वा प्रहरेति च ताडितः ।
कर्णिना द्रोणतनयं विव्याध मलयध्वजः ॥ १९
मर्मभेदिभिरत्युग्रैर्बाणैरग्निशिखोपमैः ।
सयत्नमभ्यहनद्द्रौणिः पाण्ड्यमाचार्यसत्तमः ॥ २०
ततो नवापरांस्तीक्ष्णान्नाराचान्कङ्कवाससः ।
गत्या दशम्या संयुक्तानश्वत्थामा व्यवासृजत् ॥ २१
तेषां पञ्चाच्छिनत्पाण्ड्यः पञ्चभिर्निशितैः शरैः ।
चत्वारोऽभ्याहनन्वाहानाशु ते व्यसवोऽभवन् ॥२२

तत्र (for भासि) K8 दोर्म्यां विस्फारयनसि, D2 दोर्म्यां विस्फारयंतं च — d) T1 महाज्वलदवन्नृर्ग

15 a) D6 शरवर्षं, T8 G शरवत्रैर् (for °वर्षैर्) — b) Da1 D1 नमित्रान् (for अमि°) K8 अभ्यवर्षत, V1 T1 8 G अभिवर्षसि, D6 अभ्यवर्षत (for अभिवर्षत). — c) K1 मदन्य, Da1 D1 यदन्य, D5 यदर्थं; D6 त्वदन्य (for मदन्य) B4 नात्र पश्यामि (for नानु°) B2 यदन्यद्वान्वपश्यामि — d) Ś K1 2 4 प्रतिवीर्यं, B5 °धीर (for °वीर) B8 Dn1 D6 T2 महाहवे, G8 तमा° (for तवा°)

16 a) K1 रथद्विर*पत्त्याश्वन् (sic) — b) Ś2 K4 प्रथमसे; V1 प्रथयसे, Dn1 प्रथमथद्; T2 प्रमथयेद् (for °थसे) K8 corrupt — c) V1 मृगसिंहानिवारण्यान् — d) K8 विना, T1.8 G नखैर् (for विभीर्) D5 om हरि Ca o cite हरि (as in text)

17 In T2, the portion from st 17 up to the end of the adhy is lost on a missing folio B8 om 17ab, — a) G1.2 महारथौघघोषेण — b) Dn1 भूमं च, D8 भूमिंश्च (for भूमिं च) — c) M1 घर्मान्त- (for वर्षान्ते) Ś2 सस्यगासिस्यो (sic), K4 सस्यगादित्यो, D2 शश्यहा मेघो, T8 G2.8 सस्यगां सूर्यो; M8 4 सस्वनो मेघो (for सस्यहा *पीथो) Ś1 K2 पीधो, K1 पीठो; K8 मेघर् (sic), V1 घर्मो, B Da1 Dn1 D1.8–5 7 G1 M1 2 मेघो, D6 घर्मे, D8 T1 सूर्यो (for *पीथो) — d) K8 अभोभि पूरयन्निव, K4 भारती पूरयन्निव, V1 Dn1 D8 T1.8 G M1 भाभिरा(M1 °भिद्रा)दीपयन्निव (G2 °यञ्जगत्), B (except B2) Da1 D1–5 7 भासि ह्रादीव पार्थिव, D6 प्रभाभिर्दीपयन्निव, M2–4 नभसि ह्रादयन्निव

18 T2 missing — a) Ś1 K1.8 सस्पृशत; Ś2 सस्पृशत, K4 सस्पृशस्त्व, V1 सस्पृशाण, G2 निस्पृशान (for संस्पृशान) T1 शरैः पूर्ण, T8 G शरैः पूर्णौ; M शरैः पूर्णै(M1 °णै)स् (for शरांस्तीक्ष्णांस्) — b) K8 4 तूणादासीविपोपमान्, V1 तूणावासीविषानिव, B8 तूणानाशीविषोपमान्, D4 तूणादाशीविशो°; D5 तूणदाशीविषो°, T1 8 M1 4 तूणी (T1 र्णी) चाशीविपोपमैः, G1 2 तूणी चाश्मी(G2 °श्मि)विपोपमैः, G8 तूणी चाशीविपोपमान्; M2 तूणीवाशीविपोपमैः, M8 तूणीदाशीविपोपमैः — c) D6 M मयैकेनैव — d) Some MSS त्र्यबकेन, K2 तृभकेन T8 G M2–4 [अं]तको (for [अ]न्धको)

19 T2 missing — b) Dn1 S (T2 missing) प्रमथ्यै(Dn1 °हस्यै)न स पार्थिव, D2 6 प्रहसन्निव ताडित (D6 °ता) Co cites ताडित (as in text) — c) K1 द्रोणतनयो (for °तनय) B3 कर्णिनास्त्रविशेषेण — d) D2 मलयेश्वर, Ca o मलयध्वज (as in text)

20 T2 missing — a) K8 ममीतादिभिर् (sic) (for मर्मभेदिभिर्) M2 8 अजोगैर्, M4 अज्ञोगैर् (for अत्युग्रैर्) Da1 त मर्मभेदिभिस्तीक्ष्णैर् — b) D3 अग्निविपोपमैः — c) K4 सयत्नमिहनद्, B1 समत्नभ्यहसद् (sic), Da1 D1 स्वय न व्यहनद्, D2 6 स्वय चाभ्य(D6 °प्य)हनद्, S (T2 missing) मर्म(G1 मम)स्वभ्य(G2 °भि)हनद् (for सयत्नमभ्य°) K8 सयत्नवधीद्द्रौणि (submetric) — d) T8 G आचार्यनंदन; M1 °सत्तम (for °सत्तम)

21 T2 missing — a) V1 [S]पराञ्शरान्, B2 नवान्शरास्, D6 [S]परांश्चवांस्, D8 नव परांस् (for नवापरांस्). M तूर्ण (for तीक्ष्णान्) B1.8–5 Da1 D1 8–5 7 ततोपरान्सुती(Da1 °वी)क्ष्णाग्रान्, Dn1 ततोन्यानपरान्पच, T1 तत क्षुद्रोपरांस्तूर्णं, T8 G8 ततो पराश्चवांस्तूर्णं, G1.2 ततो नवनवास्तूर्णं — b) B1 4 5 D8 4 7 मर्मभेदिन, Da1 D1.5 मर्मभेदिभि, Dn1 गार्ध्रवासस, D8 गार्ध्र (for कङ्क°) — c) K8 मत्या; D1 तत्या (sic), D6 शरान्; T1 गत्वा, Co गत्या (as in text) K1 दशास्य, T1 दशम्या, Ca दशम्या (as in text) B2 तमादिश्य स ससक्तान्, B8 दश संयम्य संयुक्तान् — d) B1.2 Da1 D1 8–5 7 G1.2 M1 [अ]भ्यवासृजत्, D8 [अ]भ्यवा°, T1 [अ]भ्यपा°; T8 न्यथा° (for व्यवा°)

22 T2 missing — a) K8 तेषां यैताच्छिनत्पांड्य; B (except B2) Da1 D1–7 तान्श(D1 ताछ)रानच्छिन

अथ द्रोणसुतस्येषूंस्तांश्छित्त्वा निशितैः शरैः ।
धनुर्ज्यां विततां पाण्ड्यश्चिच्छेदादित्यवर्चसः ॥ २३
विज्यं धनुरथाधिज्यं कृत्वा द्रौणिरमित्रहा ।
ततः शरसहस्राणि प्रेषयामास पाण्ड्यतः ।
इषुसंबाधमाकाशमकरोद्दिश एव च ॥ २४

ततस्तानस्यतः सर्वान्द्रौणेर्बाणान्महात्मनः ।
जानानोऽप्यक्षयान्पाण्ड्योऽशातयत्पुरुषर्षभः ॥ २५
प्रहितांस्तान्प्रयत्नेन छित्त्वा द्रौणेरिपूनरिः ।
चक्ररक्षौ ततस्तस्य प्राणुदन्निशितैः शरैः ॥ २६
अथारेर्लाघवं दृष्ट्वा मण्डलीकृतकार्मुकः ।

स्पांड्यः, T3 G1.3 तानच्छिनत्तथा (G1 °दा) पाड्यः — G2 om (hapl) 22^{b}–23^{c} — b) B (except B2) Da1 D1.3–5 7 नवभिर् (for पञ्चभिर्) T3 G1 3 चतुर्भि(G1 °भि)रपरैः शरैः — Ś K1 2 4 om (hapl) 22^{c}–23^{b}. D3 reads 22^{c}–23^{b} on marg — c) K3 चतुरोस्यावधीदश्वान्; V1 D6 चतुरोस्याहनञ्च(V1 °द्)श्वान्, B1 4.5 D3–5 7 8 चतुर्भिरर्दयच्चा(D3 °यित्वा)श्वान्, B2 चतुरोस्यान्ये तु हयान्, B3 Da1 D1 चतुर्भिरार्दयच्चा(D1 °न्वा)श्वान्, D2 6 चतुरो (D2 °रा)स्याहनञ्चश्वान्, T1 चत्वारोश्वानवधिषुर्, T3 G1.3 M1 चतुरोम्यहनच्चाश्वा(G3 °पा)न्, M2–4 चत्वारोम्यहनंश्चाश्वान् Ca cites चतुरोऽश्वानघ्नत् — d) B3 ततोस्ते, M2–4 न च ते (for आशु ते) B3 Da1 Dn1 D1 5 8 व्यसवोपतन् (D1 °त्) (for व्यसवोऽभवन्) B2 विभिदुश्च शरोत्कराः.

23 T2 missing Ś K1, 2 4 om. 23^{ab}, G2 om. 23^{abc}, D3 reads 23^{ab} on marg (cf v l 22) — a) K3 द्रोणसुतस्येष्टान्, B2 °सुत श्रेष्ठांस्, Dn1 द्रौणसुतस्येषूंस्, D3 द्रोणसुतस्यास्त्रान् (for °सुतस्येषूंस्) — b) K3 अश्वांश्छित्त्वा शितैः शरैः, D3 छित्त्वा सुनिशितैः शरैः, T1 3 G1.3 हृ(T1 छि)त्वा छित्त्वा शितैः शरैः, M अस्त्रां(M4 °स्त्रा)श्छित्त्वा शितैः शरैः — c) G1 तु ततां (for विततां) K4 om पांड्यश्, Da1 D1 पाड्योश् — d) V1 B1.4 5 D2–4 7 8 T1.3 G1.3 M3 4 [आ]दित्यतेजसः; M2 (before corr) °संनिभं and (by corr) °तेजसं (for °वर्चसः) D6 चिच्छेदादित्यतेजसः; G2 धनुश्चादित्यतेजसः

24 T2 missing — a) K3 B1 5 Dn1 D3.4 6 7 दिव्यं; D2 सज्यं; Ca c विज्यं (as in text) S (T2 missing) अथाधिज्यं महत्कृत्वा Ca cites अधिज्यं — b) D5 छत्वा (sic), S (T2 missing) धनुर् (for कृत्वा) B3 द्रौणिरमित्रहं; D5 G1 द्रौणिर(G1 °म)मित्रह — After 24^{ab}, N ins

115* प्रेक्ष्य चाशु रथे युक्तान्नरैरन्यान्हयोत्तमान् ।

[Dn1 क्षिप्र (for प्रेक्ष्य) Ś K रणे (for रथे) V1 प्रेक्षाविध्यद्रथे सुक्तान् (sic); D2.6 प्रेक्ष्य(D2 °क्ष)च्चित्ररथैर्युक्तान् (for the prior half) Ś K1, 2 4 V1 शरैर्, K3 शरान् (for नरैर्). Da1 D1 5 अश्वान् (for अन्यान्) K4 रथोत्तमान् (for हयो°) B2 हतान्यान्यैर्हयोत्तमान् (for the posterior half)]

— c) B2 शतसहस्राणि (for शर°) — d) K3 पांडवः; V1 ब्राह्मण°, B1.3 4 (m as in text) 5 Da1 D1 3–5.7.8 वै द्विज; D2 सं द्विज; S (T2 missing) स द्विज (for पाण्ड्यतः) — f) M प्रकुर्वन् (for अकरोद्) K4 दिसः B1 दशम्, D6 भृशम् (for दिश)

25 T2 missing — a) K3 अस्यत; K4 अश्यत; B5 अस्यत (for अस्यत). K3 बाणान्; T1 चैव, G2 तांश्च (for सर्वान्) — b) Da1 D1.5 6 द्रौणिर् B2 समात्मनः (for महा°) K1 द्रौणिरिषूनणेन्महात्मनः (sic); Dn1 द्रौणिर्बाणानमित्रहा, G1 द्रोणबाणं महात्मनः. — c) K1 जातान, K4 जानान्यो; V1 Da1 D1.2 5 जानतो (for जानानो) B2 [ऽ]नक्षयान् (for ऽप्यक्ष°) Dn1 जानश्च प्यक्षया पांड्यो, D6.3 T1.3 G3 M जानश्च(M1 °न्य)प्यक्षयान्पांड्य°, G1 2 राजन्विव्याध तान्पांड्यः — d) D2 [ऽ]सतायत्, D4 T1 G3 शातयन् (for [ऽ]शातयत्). K4 Da1 D1 5 पुरुषर्षभ. B1.3.4 M न संभ्र(M1 °भ्रा)मति [त?]शातयन्, G1.2 शरान्सत्पुरुषर्षभ (G2 °भाः) Ca cites नासंभ्रमत

26 T2 missing — a) K1 प्रयातांस; K3 प्रपन्नास; V1 B1.3 5 Dn1 D2–4 6 7 T1 G3 Ca.cp प्रयुक्तांस्; D5 प्रयत्नात्, T3 G1 2 प्रसक्तांस (for प्रहितांस्) B4 Da1 D1.5 M Co प्रयत्नास्तान् (for प्रहितांस्तान्) B2 प्रयुक्तांस्तेन प्रयत्नेन (hypermetric) — b) K1 Dn1 D6 द्रौणिर् (for द्रौणेर्) B2 द्रौणेरसूनरि; B3 G2 °रिपूनरेः, D2 °रिपून्रणे, D3 द्रौणिरिषून्रणे, G1 द्रौणेरिपून्दारैः (for °रिपूनरिः) D3 (before corr as in text) शरैः (for अरिः). K3 छित्वा द्रौणिरिपूनरीन् — c) Ś1 K1.2 चक्ररक्ष्यौ; D1 °रक्षो; T1 °रक्षांस् (for °रक्षौ) Ś2 K4 तथा; K3 V1 B1.3–5 Da1 D1–7 रणे (for ततस्). — d) K1.4 D5 प्रणुदन्, V1 प्राहरन्, Dn1 G प्राणदन् (for प्राणुदन्)

27 T2 missing — a) Dn1 तथारेर्; D2 अथ वै; D6 अथ वा, T1.3 G3 अथ तत्र (for अथारेर्). — b) T1.3 K3 मंडलं नतकार्मुकं, B1 M1 मंडलीकृतकार्मुक. — T1.3 om. 27^{cd} — c) D1 प्रास्य (for प्रास्यद्). K1 प्राणा

प्रास्यद्द्रोणसुतो बाणान्वृष्टिं पूषानुजो यथा ॥ २७
अष्टावष्टगवान्यूहुः शकटानि यदायुधम् ।
अह्नस्तदष्टभागेन द्रौणिश्चिक्षेप मारिष ॥ २८
तमन्तकमिव क्रुद्धमन्तकालान्तकोपमम् ।
ये ये ददृशिरे तत्र विसंज्ञाः प्रायशोऽभवन् ॥ २९
पर्जन्य इव घर्मान्ते वृष्ट्या साद्रिद्रुमां महीम् ।
आचार्यपुत्रस्तां सेनां बाणवृष्ट्याभ्यवीवृषत् ॥ ३०

द्रौणिपर्जन्यमुक्तां तां बाणवृष्टिं सुदुःसहाम् ।
वायव्यास्त्रेण स क्षिप्रं रुद्ध्वा पाण्ड्यानिलोऽनदत् ॥ ३१
तस्य नानदतः केतुं चन्दनागुरुभूषितम् ।
मलयप्रतिमं द्रौणिश्छित्त्वाश्वांश्चतुरोऽहनत् ॥ ३२
सूतमेकेषुणा हत्वा महाजलदनिस्वनम् ।
धनुश्छित्त्वार्धचन्द्रेण व्यधमत्तिलशो रथम् ॥ ३३
अस्त्रैरस्त्राणि संवार्य छित्त्वा सर्वायुधानि च ।

(for बाणान्) K8 D6 प्राप्य (D6 तस्य) द्रोणसुतो बाण, Dn1 D2 प्रास्य (D2 तस्य) द्रोणात्मजो बाणान् — ^{d}) B3 वृष्टी, D1.5 मुष्टिं; M1 दृष्टिं (for वृष्टिं) K8 पूषाव्वजो (sic), K4 पूषोनुजो, B2 3 D4.7 पूषात्मजो, G1 पूर्वानुगो, G3 पूषागरेर्, Ca o °नुजो (as in text)

28 T2 missing Ca cites the whole st. as in text — ^{a}) K1 4 अष्टावा(K4 °व)ष्टगवान्यूह ; K8 अष्टावष्टौ गवां व्यूह्य°; V1 B8 Dn1 D2 G1 2 M2-4 अष्टावष्ट(V1 D2 °ष्टौ)शतान्यूहु°, B1 D1 °गवान्याहु°, D6 अष्टावष्टौ बहून्बाणान्, T1.8 M1 °ष्टशतान्याहु Co cites अष्टगवानि (as in text) — ^{b}) K4 सकटानि (for शकटानि) K1.2 युधायुधं, V1 Dn1 महा°; D2 प्रहा°, D4 पदा°; D6 G3 यथा° (for यदा°) — ^{c}) D8 युक्तस् (for अह्नस्) B1 G1.2 तदष्टमे भागे; D5 सदष्टं भागेन; G3 तदर्धभागेन (for तदष्ट°) B3 अर्कस्तदष्टभागेन Co cites अह्न and अष्टभागेन (as in text) — ^{d}) D6 7 T1 चिच्छेद (for चिक्षेप) K2 मारिषः

29 T2 missing — ^{b}) K8 V1 B Da1 Dn1 D2-8 अंतकस्यां(Da1 D5 °श्चां)तकोपमं; D1 अतक च्चांतकोपमं, T1 कालांतकयमोपम, M1 अतकालेंतकोपमं — ^{c}) D6 पुर्त (sup lin हृत) (for ये ये) D5 सेन्न, D8 T8 G M ते ते (for तत्र) T1 ये ये ददृशु राजान° — ^{d}) D4 8 प्रायसो (for प्रायशो) K8 विसंज्ञां प्राप्तलं*यन्, T1 ते विसंज्ञा प्रपेदिरे

30 T2 missing T8 G M transp 30^{ab} and 30^{cd} — ^{a}) B3 पर्जन्यमिव मेघांते — ^{b}) D8 साद्रिमिमां, T1 साद्रिं द्रुमां (for साद्रिद्रुमां) D6 दृष्ट्वा साद्रिद्रुमाघदस् — D6 om (hapl) 30^{c}–31^{d} — ^{c}) B8 आचार्यस्तां तया सेना — ^{d}) K8 [अ]भ्यवावृषत्; V1 B (except B4) D8.7 T1 भ्यवीवृषत्; Dn1 (with hiatus) अवीवृषत्; D4 [अ]प्यवीवृषत्; T8 G M1 ह्यवीवृषत् (M1 °षन्); Ca अत्यवीवृषत् (for [अ]भ्यवी°)

31 T2 missing, D6 om 31 (cf. v l 30) — ^{a}) Ś1 Dn1 द्रौणपर्जन्यमुक्ता, K1 द्रौणिपर्जन्यमुक्तास्, B1 °पर्ज्यन्यमुक्तां, B2 °द्रौणिपर्यन्य°, B8 4 D1 5 T1.8 G M1.4 द्रौणिपर्जन्यसृष्टा (D1 °ष्टा), M8 द्रौणिपर्जन्यदृष्टा (for °पर्जन्यमुक्ता) K4 T1 8 G2 8 तु (for तां) Da1 द्रौणिपर्जन्यसृष्टाना — ^{b}) Ś2 सुदुःसहात्, K4 °सह, T1 8 G M1 8 4 दुरासदा (for सुदुःसहाम्) — ^{c}) Ś1 K1 T1 संक्षिप्र, K4 स क्षिप्तं, V1 सा क्षिप्र, B D (D6 om) M8 Co सक्षिप्य, M8 4 सुक्षिप्र (for स क्षिप्र) — ^{d}) K4 रुध्य, B (except B2) Da1 D1-5 7 M2 मुदा, Dn1 D8 तदा, T1 8 G विध्वा, M1.8 4 हत्वा (for रुद्ध्वा) K8 पांड्योनिलो, D2 पाड्यानलो (for °निलो) K1 [ऽ]वदत्; B2 8 M8 [ऽ]नुदत्, B4 [ऽ]दहत्, D1 M1 नदन्; D8 [ऽ]क्षिपत् (for ऽनदत्)

32 T2 missing — ^{a}) B2 वै नदत°, D1 तान्नदत° D8 च्चानदत°, M1 नानदतु°, Co °दत° (as in text). Dn1 G2 केतु, D1 केतु (for केतुं) — ^{b}) K4 V1 B Da1 D1 8 5 7 चंदनागुरुरूषित, S (T2 missing) °गरुरू(M °भू)षितं — ^{c}) B3 D1 मलयप्रतिमां, Co °प्रतिमं (as in text) K4 द्रौणिं K1 मलय प्रति प्रतिमां द्रौणि° (sic) — ^{d}) Dn1 D1 [अ]श्वाश्च (for [अ]श्वांश्च) Ś K1 2 [ऽ]हरत्; T8 हयान् (for ऽहनत्) K8 क्षिप्याश्वांश्चतरोवधीत् (sic), T1 G छित्त्वा बाणैस्तथा हयान्

33 T2 missing — ^{a}) K8 केतुम् (marg रथम्) (for सूतम्) — ^{b}) Some MSS °निःस्वन, Dn1 °निःस्वनः — ^{d}) D6 व्यथमत्, T1 व्यधमस् (for °मत्) B (except B2) D1-4 7 transp व्यधमत् and तिलशो

34 T2 missing — ^{b}) K1 चित्वा (for छित्त्वा) — ^{c}) V1 B (except B4) Da1 D1 5-7 T8 G3 M1 प्राप्यम् (for प्रासम्) K1 प्रासमप्याहितं; K8 प्राप्यमर्योदतां (sic), K4 प्रासमप्यहिते, T1 प्राप्यमप्यहन (for प्रासमप्याहितं) K4 D6 द्रौणिं, G1 द्रोणिर् — ^{d}) K8 जघान न (by transp), V1 नाजघान B1 8 4 रणेच्छया; D6 रणे त्वजन् (for रणेप्सया) T1 8 G नाहनद्युद्धतृष्णया — After 34, K4 V1 B D (except Dn1 D8) ins

116* एतस्मिन्नन्तरे कर्णो गजानीकमुपाद्रवत् ।
द्रावयामास स तदा पाण्डवाना महद्बलम् ।

ग्राप्तमभ्यहितं द्रौणिर्न जघान रणेप्सया ॥ ३४

हतेश्वरो दन्तिवरः सुकल्पित-
स्त्वराभिसृष्टः प्रतिशर्मगो बली ।
तमभ्यतिष्ठन्मलयेश्वरो महा-
न्यथाद्रिशृङ्गं हरिरुन्नदंस्तथा ॥ ३५

स तोमरं भास्कररश्मिसंनिभं
बलास्त्रसर्गोत्तमयत्नमन्युभिः ।
ससर्ज शीघ्रं प्रतिपीडयन्गजं
गुरोः सुतायाद्रिपतीश्वरो नदन् ॥ ३६

मणिप्रतानोत्तमवज्रहाटकै-
रलंकृतं चांशुकमाल्यमौक्तिकैः ।
हतोऽस्यसावित्यसकृन्मुदा नद-

विरथान्रथिनश्चक्रे गजानश्वांश्च भारत ।
गजान्बहुभिरानर्छच्छरैः संनतपर्वभिः ।
अथ द्रौणिर्महेष्वासः पाण्ड्यं शत्रुनिबर्हणम् । [5]
विरथं रथिनां श्रेष्ठं नाहनद्युद्धकाङ्क्षया ।

[Before line 1, K_4 reads line 6 — (L 1) V_1 उपाद्रवन् (for °द्रवत्) — (L 2) V_1 B_{1-3} च (for स) B_3 D_2 महाबल (for महद्बलम्) — (L 3) K_4 रथिनांश्च (for रथिनश्च) — (L. 4) Da_1 $D_{1.5}$ योधान्, D_6 महान् (for गजान्). B_3 Da_1 $D_{1.5}$ बहुविधाना(B_3 °न)र्छच् K_4 संनतपर्वणि (for °पर्वभिः) — (L 5) K_4 द्रोणिर्, D_1 द्रौणि- (for द्रौणिर्) — (L 6) B_4 Da_1 $D_{1.5.6}$ श्रेष्ठो]

35 T_2 missing D_3 reads 35^{ab} on marg — ^{a}) K_4 ग्रथेश्वरो (for हते°) K_1 स्वक°, V_1 प्रक° (for सुक°). Dn_1 ततः समारुह्य गजं सुकल्पितं, D_3 हरेश्वरो हंति वरः प्रकल्पितः (sic) S (T_2 missing) हतेश्वरं (T_3 G_3 °रो, $G_{1.2}$ M_1 °र-) द्विरदवरं सुकल्पितं — ^{b}) $K_{1.4}$ B_2 स्वराभिसृष्ट; K_3 स्वरातिपृष्ट, D_6 स्वरानिसृष्ट, D_3 स्वर्णाभिसृष्टः (sic), T_1 M_1 शराभिसृष्टः, T_3 G_3 पराभिसृष्टः; $G_{1.2}$ शराभिसृष्टं, M_{2-4} शराभिघृष्टं (for स्वराभिसृष्टः) K_3 V_1 B D $T_{1.3}$ G M प्रतिशब्दगो (K_3 °गौ, T_1 °को; $M_{2.4}$ °गं, M_3 °कं) B_4 वशी, G_2 बलं (for बली) — After 35^{ab}, N ins

117* तमाद्रवद्द्रौणिशराहतस्वर-
श्रवेन कृत्वा प्रतिहस्तिगर्जितम् ।
तं वारणं वारणयुद्धकोविदो
द्विपोत्तमं पर्वतसानुसंनिभम् ।

[(L. 1) D_3 reads line 1 on marg K_3 नेमा स्व (for तमाद्रवद्) Ś K D_6 द्रौ(K_4 द्रो)णिशरासनस्वनः; $D_{1.5}$ द्रौणिशराहतस्वर (D_5 °र), D_2 °शराहतस्वन (for °शराहतास्स्वरन्) Cc cites द्रौणिशराहतः — (L 2) V_1 Da_1 D_1 गत्वा, B_2 हत्वा, B_3 तत्तु, D_6 मत्वा (for कृत्वा) V_1 प्रतिशब्दगर्जित, B_3 D_1 प्रतिहंति° (for प्रतिहस्ति°) — (L. 3) Ś K_{1-3} V_1 $B_{1.2.4}$ Dn_1 $D_{2.6.8}$ तमागत, Ś$_1$ K_4 तथागत, B_3 Da_1 $D_{1.5}$ समागत (for तं वारण) Ś$_1$ $K_{1.2}$ V_1 $B_{1.3}$ Da_1 $D_{1.5}$ °युद्धकोविदं]

— ^{c}) Ś K_4 समभ्यतिष्ठन् (for तमभ्य°). K_1 समत्यतिष्ठमे धेश्वरस्पथं (sic), $K_{2.3}$ Dn_1 $D_{6.8}$ समभ्य(D_6 समेत्य)तिष्ठन्मलयेश्वरस्स्वरन्; B_{1-3} Da_1 D_1 T_3 G_3 तमभ्य(B_1 °भ्य-, B_3 °भ्य)तिष्ठन्मलयध्वजस्त्वरन्; $B_{4.5}$ $D_{2-4.7}$ समभ्यतिष्ठन्मलयध्वज(D_3 °जं)स्त्वरन्, D_5 तमभ्यनिष्ठान्लयध्वजस्त्वरन् (sic), T_1 M तदा(T_1 °था)भ्यतिष्ठन्मलयध्वजस्त्वरन्; $G_{1.2}$ तदाभ्य(G_2 तमभ्य)तिष्ठन्मलयध्वजस्फुरन् Co cites अभ्यतिष्ठत् — ^{d}) V_1 अथाद्रिशृंगं (for यथा°). B_1 हरिरवद, Dn_1 च हरिर्नदंस; $T_{1.3}$ $G_{1.2}$ हरिस्तवं (for °रुन्नदंस्) V_1 तदा (for तथा).

36 T_2 missing. — ^{a}) Dn_1 तोमरे (for तोमरं). V_1 B Da_1 $D_{1-3.5-7}$ T_3 G M भास्कररश्मिवर्चसं; Dn_1 D_3 T_1 °तुल्यवर्चसं (for °रश्मिसंनिभं). — ^{b}) K_3 बलाभ्रसोचयश्चमन्युभिः (sic), V_1 Da_1 $D_{1.5}$ बलास्त्रसर्गोत्तमयत्न(V_1 °रत्न)मन्युभिः, Dn_1 बलात्समप्रोत्तमयत्न°; $D_{2.5.8}$ (sup lin) बलाभिसर्गोत्तमयत्न°, D_3 बलासुसर्गोत्तमयत्न°, T_1 बलास्त्रसत्कस्तमयत्न°, $G_{1.2}$ बलास्त्रसक्तोसमधत्त (G_2 °कस्तमयत्न) मन्युभिः (sic) Co cites अस्त्रोत्सर्गः, उत्तमयत्नः and मन्युः — ^{c}) Ś$_1$ K_2 B (except B_2) Da_1 $D_{1-5.7}$ Co परिपीडयन्, V_1 प्रतिगर्जयन्; D_6 प्रतिगर्जितं (°पीडयन्). B_3 द्विजं (for गजं) K_3 ससर्ज शीघ्रं प्रतिपीडनार्ज (sic). — ^{d}) Ś K_2 [ऽ]नदत्; D_3 नुदन् (for नदन्) K_1 सुरो सुतायाद्रिपसिश्वरोमदन् (sic), K_4 गुरोः सुतायाद्रिपतेश्वरो नदत्; V_1 गुरोः सुता यत्र विलेश्वरो नदन् (sic); D_6 गुरोः सुतायाद्रिविडेश्वरो नदन्, $T_{1.3}$ G_1 M गुरोः सुताय द्रमिडे(T_1 °ले-; M °ळे)श्वरो नदन् ($M_{2.4}$ °त्)

37 T_2 missing — ^{a}) K_3 V_1 B D S (T_2 missing) मणिप्रवेकोत्तमवज्र(T_3 G °कोज्ज्वलरत्न)हाटकैर् Ca.o cite मणिप्रवेक — ^{b}) M_1 अलंकृतः. Da_1 °मौक्तिकौ — ^{c}) Ś$_1$ नदत् (for नदन्) K_3 Dn_1 D_3m $T_{1.3}$ G हतो मयासीत्यसकृन्मुदा न(K_3 Dn_1 D_3m °त्समुन्न)दन्, V_1 हतो हतोसीत्यसकृत्तदा नदन्, $B_{1.4.5}$ $D_{2-4.6.7}$ M हतो हतोसीत्यसकृन्मुदा वदन् ($B_{1.4.5}$ $D_{3.7}$ नदन्; D_4 नदत्) B_2 Da_1 $D_{1.5}$ हतो ह्यसावित्यसकृन्मुदा न(B_2 व)दन्; B_3 हतो हतोसीत्यसकृद्दद्नदन्, D_5 हतोममासीत्यसकृत्समुन्नदन् Cs

न्पराभिनद्द्रौणिवराङ्गभूषणम् ॥ ३७
तदर्कचन्द्रग्रहपावकत्विषं
भृशाभिघातात्पतितं विचूर्णितम् ।
महेन्द्रवज्राभिहतं महावनं
यथाद्रिशृङ्गं धरणीतले तथा ॥ ३८
ततः प्रजज्वाल परेण मन्युना
पदाहतो नागपतिर्यथा तथा ।
समादधे चान्तकदण्डसंनिभा-
निषूनमित्रान्तकरांश्चतुर्दश ॥ ३९
पस्य पादाग्रकरान्स पञ्चभि-
र्नृपस्य बाहू च शिरोऽथ च त्रिभिः ।
जघान पड्भिः पड्तूत्तमत्विषः
स पाण्ड्यराजानुचरान्महारथान् ॥ ४०
सुदीर्घवृत्तौ वरचन्दनोक्षितौ
सुवर्णमुक्तामणिवज्रभूषितौ ।
भुजौ धरायां पतितौ नृपस्य तौ
विवेष्टतुस्तार्क्ष्यहताविवोरगौ ॥ ४१
शिरश्च तत्पूर्णशशिप्रभाननं
सरोषताम्रायतनेत्रमुन्नसम् ।
क्षितौ विबभ्राज पतत्सकुण्डलं

cites असौ हतोसीति — [d]) Ś K1 2 4 पराभवद्, B1 D8 4 T8 पराहनद्, B8 पराभिदद् (for° भिनद्) T1 रौद्रवराग-भूषण (for द्रौणिवराङ्ग°) Ca o cite वराङ्ग- (as in text)

38 T2 missing — [a]) K1 Da1 D1 5 उदर्क- (for तदर्क-) V1 B8 -ग्रहपावकद्विषं, D2 6 -ग्रहपावकार्चिषं, T1 8 G -ग्रहवैद्युतत्विष (T8 G8 °प्रभ) Co cites ग्रहा and त्विषम् — [b]) V1 B1 2 5 D8 4 7 भृशातिपातात्, Dn1 शराभिघातात्; T1 भृशाभिभूतास् (for °घातात्) T8 स्वरितो, G1, 2 परितो, G8 पतितो (for पतित) K8 V1 D1 T1 8 G विघूर्णितं (G2 °त) (for विचू°) D8 भृशाभिपा(sup lin घा)तोत्पतित विचूर्णितं — [c]) V1 महाबलं, B1, 8-5 D (except D6) S (T2 missing) °स्वन, B2 °बलं (for °वन) K8 महेंद्रवज्राभिहितं महास्वन — [d]) B2 तथा (for यथा) K1 2 धरणीतल (for °तले) B2 M1 यथा, T1 पुरा, T8 यदा (for तथा)

39 T2 missing G1 om 39[ab] — [a]) V1 तथा (for ततः) K8 पजालेप (sic) (for प्रजज्वाल) K1 मृत्युना (for मन्युना) — [b]) Ś K2 पराहतो, B1 5 D8 पादाहतो (for पदा°) T8 तदा (for तथा) — [c]) K1 8 V1 B D S (T2 missing) समाददे (for °दधे) K1 शांतकदंडसनिभान्, T8 G चातकदूत(G1 2 °सूर्य)संनिभान् — [d]) K1 इष्टान् (for इषून्) B D8-5 7 अमित्रार्त्तिकराश्च (for °न्तकरांश्च)

40 T2 missing — [a]) M4 द्विपद- (for द्विपस्य) D8 पादाग्रकराश्च, T8 G1 8 M1 कर स, G2 °सरं स (for °करान्स) Co cites पादाग्रकरान् (as in text). — [b]) K2 द्विपस्य (for नृपस्य) V1 B2 शिरोस्य, D2 शिरांसि (for शिरोऽथ) K8 T8 G1 8 M2-4 पत्रिभि°, D2 पचभि° (for च त्रिभि°) B8 नृपस्य बाहू शिरसा स ह त्रिभि°, D4 नृपस्य बाहून्शिरोथ पत्रिभि°, D6 नृपस्य बाहूरुशिरांसि च त्रिभि°, T1 नृपस्य बाहू च शिरोधरा त्रिभि — [c]) Ś1 K1 पड्तूत्तम-द्विप°; K8 पड्गुरुत्तमत्विष°, K4 स क्रतूत्तम°, V1 B1 3 5 Dn1 D2-4 6-8 m पडनुत्तमत्वि(V1 °द्वि)प°, B3 च पड्गुत्तम°; B1 D1 8 T8 G1 2 M2 8 पड्तूपमत्वि(D1 8 °द्वि)प°, Da1 पड्नूपम°, T1 स्वथ चोपलत्विप°, G8 पडनुपम°, M1 पङ्क्तिरूपम° (sic), M4 पड्तूपम त्विप (for °त्तमत्विष°) — [d]) D5 सा (for स) D8 सपीड्य- (for स पाण्ड्य) K2 पांड्यराजान्नशरान्, K8 °राजानिचरान्, D8 °राजा तु वरान् (for °राजानुचरान्)

41 T2 missing — [a]) Ś2 K1 4 स दीर्घवृत्तौ (K1 °त्तो), B1 वरचद्रमोक्षितौ, Da1 D1 °चदनक्षितौ, M1 °चदनौ-क्षितौ (for °चदनो°) — [b]) B1 4 5 Da1 D8 4 7 °मणि-वज्र(Da1 °चद्र)भूषणौ, D1 5 °वर(D6 °च)चद्रभूषणौ, T1 8 G °मणिवज्र(T1 °रत्न)चित्रितौ — [c]) Ś K1 2 4 धराया (for धरायां) K8 D8 om तौ — [d]) K1 4 V1 B D S (except M1 8, T2 missing) विचेष्टतुस्, K8 विचेष्टतस् (for विवेष्टतुस्) D8 ताक्षहताविव (for तार्क्ष्य)

42 T2 missing — [a]) K8 शिरोस्य (for शिरश्च) G2 तत्पूर्वशशिप्रभानन, M1 तद्भूर्णशशि° (for तत्पूर्णशशि) K1 शिरन्यस्तत्पूर्णशशिप्रभानन (sic) — [b]) K2 उन्नश, K4 Dn1 D1, 4 6 उत्तमं, B1 उत्वसन (sic), G1 उन्नतं (for उन्नसम्) — [c]) D6 पत° (for पतत्) K2 सुकुडल (for सकुण्डल) B (except B4) Da1 D1-5 7 क्षि-(B2 क्ष)तावपि भ्राजति तत्सकुडलं, T1 G M क्षितावपि (G2 °च-) भ्राजति (T8 G2 8 त) दीप्त — [d]) K1 शची, K2 शशीद् (for शशी) Ś2 तथा (for यथा). — After 42, K4 V1 B D (except D8) ins

118* स तु द्विप पञ्चभिरुत्तमेषुभि
कृत षडंशश्चतुरो नृपस्त्रिभि° ।

विशाखयोर्मध्यगतः शशी यथा ॥ ४२
समाप्तविद्यं तु गुरोः सुतं नृपः
समाप्तकर्माणमुपेत्य ते सुतः ।
सुहृद्वृतोऽत्यर्थमपूजयन्मुदा
जिते बलौ विष्णुमिवामरेश्वरः ॥ ४३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

१६

धृतराष्ट्र उवाच ।
पाण्ड्ये हते किमकरोदर्जुनो युधि संजय ।
एकवीरेण कर्णेन द्रावितेषु परेषु च ॥ १
समाप्तविद्यो बलवान्युक्तो वीरश्च पाण्डवः ।
सर्वभूतेष्वनुज्ञातः शंकरेण महात्मना ॥ २
तस्मान्महद्भयं तीव्रममित्रघ्नाद्धनंजयात् ।

कृतो दशांशः कुशलेन युध्यता
यथा हविस्तद्दशदैवत तथा।
स पादशो राक्षसभोजनान्बहू-
न्प्रदाय पाण्ड्योऽश्वमनुष्यकुञ्जरान् ।
स्वधामिवाप्य ज्वलन पितृप्रिय-
स्तत प्रशान्त सलिलप्रवाहत ।

[D2 transp lines 1–4 and 5–8 — (L 1) K4 भत्तद्विप, D4 स तु द्विपान् (for स तु द्विप°) B5 [आ]यतेषुभि° — (L 2) D4 कुत्त° (for कृत°) K4 खडगश्वतुरा, V1 षडगश्वतुरो, B8 श्वपग° (sic), B6 दशाश°, D6 षडशश्व तथा (for °श्वतुरो) B2 कृत षडगश्व नृपस्तथा त्रिभि° — (L 3) K4 दशाशो, B2 दशांग, Da1 D1.5 दशांशै (for दशाश) K4 युध्यत (for युध्यता) — (L 4) V1 B2 Dn1 हविर्यथा (by transp) B8 दिशस्, D1 5 हरिस् (for हविस्) D1 ताद्दृशदैवत, D4 त दश° (for तद्दश°) — (L 5) D5 सा (for स) Dn1 पार्थिवो, D6 पादपान् (for पादशो) K4 राक्षसभोजन (for °भोजनान्). — (L 6) B8 प्रहार्य, D4 प्रदद्य (for प्रदाय) K4 Da1 D1 4–6 पाण्ड्या(K4 °ड्य, D6 °ड्याम्)श्वमनुष्यकुजरान्, B8 पाण्ड्योथ मनुष्य° (for °ड्य, D6 °ड्याम्)श्वमनुष्यकुजरान्, B8 पाण्ड्योथ मनुष्य° (for पाण्ड्योऽश्वमनुष्य°) — (L 7) V1 B1 स्वधामवाप्य, B2 °ममप्य (sic), Da1 D1 5 स्वधामिवेच्छन् (for °मिवाप्य). B8 सुधामिव प्राप्य निलप्रिया प्रियां (sic), Dn1 स्वधामिव प्रज्वलन पितृप्रिय — (L 8) V1 B3 4 Dn1 स शात (for प्रशान्त) B Da1 D1 5 7 सलिलप्रवाहित (for °प्रवाहत)]

43 T2 missing — a) Ś1 स्मृत (for सुत) K3 V1 नृप. — c) D6 तदभृतो (sic) (for सुहृद्वृतो) K4 Da1 D1 5 सदा (for मुदा) [ऽ]त्यंतम् (for ऽत्यर्थम्) — d) K4 बले (for बलौ) K3 B1 [अ]मरेश्वरा (for °श्वरः) Ś1 K1.2 जिते बले विष्णुमिवाचलेश्वर, T3 G3 हते बलौ(G3 °ले) विष्णुरिवामरेश्वर

Colophon — *Adhy name* Ś K3–4 B1 4 5 Da1 Dn1 D1 5 T1 M1 पाण्ड्यवध°, D3.4 7 प्रवीरवधः — *Day of Karṇa's Generalship* Ś1 K4 प्रथमयुद्धदिवसे. —*Adhy no* (figures, words or both) Ś1 15 (as in text), B1.5 Da1 20, T1 G 61, T3 59, M 60

16

1 a) K3 B1 Dn1 M2–4 transp. पाण्ड्ये and हते — b) K4 Dn1 सजय — Ś1 om. 1c–3b — d) V1 जनेषु (for परेषु) B2 Dn1 D2 6 S (except T1) द्राविते च युधिष्ठिरे (D6 °र)

2 S2 om 2 (cf. v 1 1) — b) B5 Da1 (m as in text) मुक्तो, Dn1 युक्त- (for युक्तो) K3 धीरस्, K4 B1 3–5 Da1 D1–5 7 T2 धीर (K4 °र) स1 V1 B2 D6 वीरैश्च, G1 वीर्यश्च (for वीरश्च) — d) Dn1 D3 महारथ, S (except T2) च धीमता (for महात्मना)

3 Ś1 om. 3ab (cf. v 1 1) — a) G3 अस्मान् (for तस्मान्) K3 V1 B2 4 D (except D3 4 7) S (except T1.2) मम (for महद्) B2 जातम् (for तीव्रम्) — b) B1 अर्जुनेन महात्मना, D6 अमित्रघ्न धनजय — B2 repeats 3 after 3ab B8 om 3cd — c) M1 यस् (for यत्) V1 किंस्विद्व्या गतो पार्थस्, B2 स्वय यदकरोत्पार्थस, D6 किंस्विदद्याक°

स यत्तत्राकरोत्पार्थस्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ ३

संजय उवाच ।

हते पाण्ड्येऽर्जुनं कृष्णस्त्वरन्नाह वचो हितम् ।
पश्यातिमान्यं राजानमपयातांश्च पाण्डवान् ॥ ४
अश्वत्थाम्नश्च संकल्पाद्धताः कर्णेन सृञ्जयाः ।
तथाश्वनरनागानां कृतं च कदनं महत् ।
इत्याचष्ट सुदुर्धर्षो वासुदेवः किरीटिने ॥ ५
एतच्छ्रुत्वा च दृष्ट्वा च भ्रातुर्घोरं महद्भयम् ।
वाहयाश्वान्हृषीकेश क्षिप्रमित्याह पाण्डवः ॥ ६
ततः प्रायाद्धृषीकेशो रथेनाप्रतियोधिना ।
दारुणश्च पुनस्तत्र प्रादुरासीत्समागमः ॥ ७
ततः प्रववृते भूयः संग्रामो राजसत्तम ।
कर्णस्य पाण्डवानां च यमराष्ट्रविवर्धनः ॥ ८
धनूंषि बाणान्परिघानसितोमरपट्टिशान् ।

---

4 K1 om the ref — a) Ś2 transp हते and पाण्ड्ये K1 [ऽ]र्जुन — b) V1 त्वरन्प्राह K3 V1 Dn1 D2 6 T2 शुभ वच, T1 3 G वचस्तदा; M वच शुभं (for वचो हितम्) — c) Ś2 पश्यातिमन्या राजानम्, K1 पश्यति मान्य रा, K3 पश्यस्विमात्रा (submetric), K4 पश्याश्वि(before corr श्व)नाह रा° (sic), V1 Da1 Dn1 D1 2 5 6 हत पश्य रणे पांड्यम्, B1 3–5 D3 4 7 पश्यामि नाहं (B3 °न्यं) रा°, B2 पश्यामि पतित पांड्यम्, D8 T2 पश्यावमानित (T2 °नं) ज्येष्ठम्, T1 3 G M हत पश्यस्व राजानम् — d) K3 अपायाताश् — After 4, N reads 8 41 3[ef], repeating it in its proper place On the other hand, T G1 3 M read 8 41 2–5 and G2 reads 8 41 2–7 after 4

5 T2 reads 5[abcd] after 8 41 4[ab] and G1.2 M1 read it after 8 41 5 — a) K4 B3 सकल्पा V1 Da1 D1 5 6 अश्वत्थाम्ना च (V1 तु) पांचाला (D6 °ल्य) T1 G3 °त्थाम्ना हता संख्ये; T2 °त्थामेन पांचाला, G1 त्थामहत सख्ये — b) K1 हतास्, K4 घ्नता; B3 कृता (for हता) K1 संजय, K2 M1 संजया, K3 सजयास्; B2 D1 संजया; B3 om (for सृञ्जया) T1 3 G1 सर्वे कौंतेय सृंजया — c) Ś2 तथाश्वनरनामाणा, K3 B1 3–5 D तथाश्वरथनागाना, V1 B2 S (G2 om) रथाश्वनर° — G2 om 5[c]–8[d] Before 5[e], T2 ins वैशंपायन — e) B6 D2–4 6 7 T2 सर्वमाख्यातवान्वीरो, T1.3 G1 3 इत्येतत्सर्वमाचष्ट — f) Ś2 K2 किरीटिनो (sic)

6 G3 om 6 (of v l 5) T1 3 G1 3 M read 6[a]–7[b] followed by 119* and T2 reads 6–7 followed by 119* after 8 41 6 — a) Da1 D1 2 5 transp श्रुत्वा and दृष्ट्वा D3 एतच्छ्रुत्वा तु वचनं — b) V1 तत्र घोर, D2 भ्रातुर्वैर, M भ्रातॄणां च (for भ्रातुर्घोरं) D3 कृष्णस्यामिततेजस, T G1 3 भ्रातृणा व्यसनं महत् — c) K1 हृषीकेशं, B3 °केशो — B3 om. (hapl) 6[d]–7[a].

7 G3 om 7 (of v l. 5), B3 om 7[a] (of v l. 6) — a) K4 तत प्रयाद्, Ca अनुप्रायाद्, Co अभिप्रा°. — b) K3 Dn1 D3 रथेनाप्रतिमौजसा, K4 रथेन प्रतियोधिना, B3 रथिना प्रति°, T1 रथेन प्रथिमान्युधि (sic), T3 G1 3 M रथेनाप्रतिमो युधि — T1 3 G1 3 M ins after 7[ab], T2 ins after 7

119* तदा रेणु समभवत्पुनस्तत्र महारणे ।,

which is followed by 8 41 6[e]–7[d], in T G1 3 M — S (except T2) om 7[cd] — c) B3 च ततस्, D3 चाहवस् (for च पुनस्) — d) T2 पुनरासीत् Ś2 समागत, K3 समतत, D3 समागमे — N ins after 7 M2 4 after 8

120* तत पुन समाजग्मुरभीता कुरुपाण्डवा ।
भीमसेनमुखा पार्था सूतपुत्रमुखा वयम् ।

[= 8 32 82 — (L 1) B2 भतीता, D1 अमीता, T2 अभित S (except T2) कुरुसृजया (for °पाण्डवा) — (L 2) K4 भीमसेन, T1 युधिष्ठिर (for भीमसेन) T1 G1.2 वैकर्तन- (for सूतपुत्र) K4 मुख वय, D2 मुषा वय]

8 Before 8, S (except M4) ins संजय — a) Ś2 प्रववृत्ते T1 M2–4 युद्ध (for भूय) — b) K4 राजसत्तम, B1–4 Da1 D1 5 लोमहर्षण; D3 G2 राजसत्तम T1 M2–4 घोररूपं विशा पते — c) D6 कर्णश्च T2 पाडवै राजन् D3 पांडवाना परेषां च — d) K2 यमराष्ट्रविवर्धना, D1 परराष्ट्रविवर्धन, T1 M थमराष्ट्रविवर्धन — After 8, T G M1 3 read adhy 42, while M2 4 read 120*, followed by adhy 42

9 b) K1 2 T1 3 G M असितोमरपट्ट(K1 2 °ट्टि)सान्, V1 B2 D2–4 6 7 असि(D6 खड्ग)पट्टिश(V1 °स)तोमरान्, T2 असीन्पट्टिसतोमरान् — c) Ś K1 2 मुसुलानि, K3 V1 Dn1 D1–4 8 मुशलानि, B1 मूष°; B2 मुष, Da1 मुसनानि, D5 मुसजानि (for मुसलानि) Ś2 मुर्षींडी च, K1.2 B4 G3 मुसु(B4 °ष)ढीश्च, K3 भुषडींश्च, Da1 मुशुंढीश्च, D3 मुर्षंढीश्च; T1 G1 2 मुसुंठीश्च, T2 मुसुंठीनि, T3 M3 मुसुढीश्च, M1 मुसुठींश्च, M2 4 मुसुंढीश्च (for भुशुण्डीश्च) — d) Ś1 K1 2 शक्तिवृष्टिपरश्वधान्, K3 V1 B1.2.4 5 Da1 D1–5 7 8 T2 M सशक्त्यृष्टिपरश्व(some

मुसलानि भुशुण्डीश्च शक्तिऋष्टिपरश्वधान् ॥ ९
गदाः प्रासानसीन्कुन्तान्भिण्डिपालान्महाङ्कुशान् ।
प्रगृह्य क्षिप्रमापेतुः परस्परजिगीषया ॥ १०
बाणज्यातलशब्देन द्यां दिशः प्रदिशो वियत् ।
पृथिवीं नेमिघोषेण नादयन्तोऽभ्ययुः परान् ॥ ११
तेन शब्देन महता संहृष्टाश्चक्रुराहवम् ।
वीरा वीरैर्महाघोरं कलहान्तं तितीर्षवः ॥ १२
ज्यातलत्रधनुःशब्दाः कुञ्जराणां च बृंहितम् ।
ताडितानां च पततां निनादः सुमहानभूत् ॥ १३
बाणशब्दांश्च विविधाञ्शूराणामभिगर्जताम् ।
श्रुत्वा शब्दं भृशं त्रेसुर्जग्मुर्मम्लुश्च भारत ॥ १४
तेषां नानद्यतां चैव शस्त्रवृष्टिं च मुञ्चताम् ।
बहूनाधिरथिः कर्णः प्रममाथ रणेषुभिः ॥ १५
पञ्च पाञ्चालवीराणां रथान्दश च पञ्च च ।

MSS °स्व)धान्, K4 शक्तिरिष्टिपरस्वधान्, B8 T8 G शक्तिय(G1. 2 °र्ये)ष्टि°, Dn1 सशक्त्याष्टिपरिश्वधान्, T1 शक्तिश्चापि परश्व°

10 a) K8 Dn1 M1 गदा K1. 4 प्रसान्, V1 D2 प्राशान्, D4 प्रशान् (for प्रासान्) D6 प्राससितान्, M1 प्रासान्वितान् (for प्रासानसीन्) K8 Dn1 D8 सितान्, B1 5 D2-4 7 S शितान्, B8 रणे (for असीन्) K1 क्रांता, B4 कुंता, Dn1 कुंभान् (for कुन्तान्) — b) K1 दिंडिपालान्, V1 B Da1 D1. 8 5-7 T8 G8 भिंदिपालान्, D8 भिंडिमालान् (for °पालान्) K8 B1. 8 4 Da1 Dn1 D1. 5 8 T2 तथाकुशान्, B5 सहाकुशान्, D6 सिताकुशान् — c) B5 आपेदु°, M4 आनेतु (for आपेतु°) — d) K8 V1 B D T2 M परस्परजिघांसया, T1. 8 G परवीरजिघांसया (T1 °व°)

11 a) K1. 4 (sup lin) बाणघातलशब्देन, T1 8 G धनुर्ज्यातल° — b) Dn1 गां, T1 8 G M ते; T2 ज्यां, Ca c द्यां (as in text) G1 दिशा° K1 वयं, Ca वियत् (as in text) B2 द्या दिशः पत्तिगौरिय (sic) — c) K4 D5 पृथिवी K2 नौमिघोषेण — d) M4 पुराव् (for परान्) K8 नादयन्वै ययु° परान्, B1 8 4 Da1 D1. 5 °यत° परस्परं (Da1 °रे), T1 परिपूर्याभ्ययु° परान्; T2 नादयत्यो त्विनु प° (sic)

12 G2 om. 12 — a) S (except T2, G2 om) बहव° (for महता) — b) T8 G8 सुहृष्टाश्च V1 च महाहवे, Da1 D1 चक्रुराहवे — c) K1 धीरैर् (for वीरैर्) K2 °घोरां, K8 °घोरै, D8 °घोरै° — d) K1 कलह तं, K2 कलहां तु (sic). Da1 D1 5 जिहीर्षव°, T1 8 G (G2 om) M अभीप्सव° (for तितीर्षव°) T2 कलहं संतितीर्षव°

13 a) Ś K1 °तनुत्र- (for °तलत्र-) Ś2 V1 Dn1 D2 8 T2 -धनुःशब्द°, K2-4 B1 8 4 Da1 D1 5 6 T1 8 G M -धनुःशब्दान् (K8 M1 °ब्द) — b) Ś2 B1 5 Dn1 D8 4 7 बृंहता, K8 बृहिता°, B8 Da1 D1 5 6 बृंहितान् T1 8 G M शस्त्राणा (T1 शत्रूणां, G1 M2 8 शास्त्राणा; M1. 4 छत्राणा) च निपात्यतां — c) V1 T2 पदाताना, G1 तडितानां (for ताडि°) B2 8 8 D2-4. 7 पादातानां, K8 Dn1 D8 समरे, M4 पतितां (for पतता) K4 नादितानां च पत्तीनां, D6 पदातीना च पतन — d) K8 Dn1 D8 नृणा शब्दो महानभूत्; V1 B5 D2-4 6 7 T2 नृणां नादो महा°; T1 8 G M2-4 निनादां(T8 निनाद-, G2 M3. 4 निनदा)श्चैव दंसिना, M1 निनादाश्चैव पत्तिना

साश्वसूतध्वजान्कर्णः शरैर्निन्ये यमक्षयम् ॥ १६
योधमुख्या महावीर्याः पाण्डूनां कर्णमाहवे ।
शीघ्रास्त्रा दिवमावृत्य परिवव्रुः समन्ततः ॥ १७
ततः कर्णो द्विषत्सेनां शरवर्षैर्विलोडयन् ।
विजगाहेऽण्डजापूर्णां पद्मिनीमिव यूथपः ॥ १८
द्विषन्मध्यमवस्कन्द्य राधेयो धनुरुत्तमम् ।
विधुन्वानः शितैर्बाणैः शिरांस्युन्मथ्य पातयत् ॥ १९
चर्मवर्माणि संछिन्द्य निर्वापमिव देहिनाम् ।
विषेहुर्नास्य संपर्कं द्वितीयस्य पतत्रिणः ॥ २०
वर्मदेहासुमथनैर्धनुषः प्रच्युतैः शरैः ।
मौर्व्या तलत्रैन्यवधीत्कशया वाजिनो यथा ॥ २१
पाण्डुसृञ्जयपाञ्चालाञ्शरगोचरमानयत् ।
ममर्द कर्णस्तरसा सिंहो मृगगणानिव ॥ २२
ततः पाञ्चालपुत्राश्च द्रौपदेयाश्च मारिष ।

(for पञ्च) K3 Dn1 T G रथानां दश सप्त च — c) V1 -गणान्, S (except T2) -रथान् (for -ध्वजान्)

17 a) S (except T1.2) यौधमुख्या T1 3 G महावेगा — b) T1 3 G अभ्ययु (for आहवे) — c) B1 2 D1 शीघ्रास्त्राद् K3 V1 Dn1 D2 6 8 तूर्णम् (for दिवम्) K1 आन्यत्य (sic), D8 आगत्य (for आवृत्य) T1 3 G दीर्घमथरमावृत्य, M शिक्षितास्त्व(M1 °म)भिद्रुत्य — d) K1 परिवव्रु, K3 चक्रु K2 समन्वत (for °न्ततः) T1.3 G वाता पूर्वापरा इव

18 a) Da1 om तत M3 °सेना — b) Dn1 D6 8 T2 M बाणवर्षैर्, T1.3 G बाणवृष्ट्या (for शरवर्षैर्) K1 (sup lin as in text) विलोकयन्; K3 Dn1 D8 T1 व्यलोडयन् (K3 °त्); T2 व्यलोभयन्, T3 G M वि(G1 2 व्य)लोळयन् (G2 यत्) — D6 om (hapl) 18c–19d. — c) K3 V1 B1 2 4.5 Dn1 D2–4.7 8 T2 3 G3 विजगाह (for °गाहे) K3 V1 B1 2 4.5 Dn1 D1–5 7 8 T1.3 G [अ]ब्जजाकीर्णां, T2 [अ]बुजाकीर्णां, M गजापूर्णां (for ऽण्डजा°) K4 निजगाहाण्डजापूर्णां; B3 विजगाह भुजाकीर्णां — d) B3 इव कुंजर, G1 गजयूथप (for इव यू°)

19 D6 om 19 (cf v. l 18) — a) Ś1 K1 2 °न्मत्स्यम्, T3 G1 2 °त्सैन्यम्, G3 °त्सेनाम्, M1 °न्मध्याद् (for °न्मध्यम्) Da1 D4 अवस्कद्य, Dn1 °स्कद्य, D1 °स्कद, Cc °स्कन्द्य (as in text) — b) Ś2 धनुमुत्तम, K3 धनुषोत्तम, B1–4 Da1 D1.5 8 रथसत्तम (D8 °मान्) — c) Ś K1 2 4 B1–4 Da1 D1 5 7 8 विद्रुद्राव; T2 विधून्वान (for विधुन्वान) Ś2 शतैर्, K1 3 [अ]सितैर्, D3 सितैर् (for शितैर्) Dn1 विधुन्वन्निशितैर्बाणै, D2 विधुन्वानोत्तमैर्बाणै, T1.3 G M विदु(T1 द)त्वावामितैर्बाणै — d) M1 शरांसि Ś K1 2 4 B1 3 4 Da1 D7 8 G1 M2 पातयन् — After 19, T1 3 G M1 3 4 ins

121* हस्तिन सुमहामात्रान्साश्वारोहान्हयानपि।
रथिनोऽप्येकबाणेन भ्रमतश्चावपातयत्।
[(L. 2) T1 M1.3.4 हि (for ऽपि)]

20 ab) K1 चर्मवर्माणि संभ्छिद्य निर्वापमिव देहिनं, K3 Dn1 वर्मणा वर्मणासृत्य योधास्तत्र न लिल्छिरे (Dn1 निलिल्यिरे), K4 चर्मवर्माणि सछिद्य निपतन्भुवि देहिना, V1 B D3 7 चर्मवर्माणि (B2 3 वर्मचर्माणि) सछि(V1 °छ)न्नान्यपतन्भुवि दे°, Da1 D1 2 5 चर्मवर्मा(D2 5 °र्मा)णि सछिन्नान्यपतत्सर्वदे°, D4 चर्मवर्मणि सछित्वान्यपतद्भुवि दे°, D6 वर्मचर्माणि सछिद्य निर्व्याधमिव दे°, D8 चर्मवर्माणि सछिन्नान्यावापमपि दे°, T1 चर्म वा वर्म वाश्रित्य निपातमपि देहिन, T3 चर्मणी वर्मणी वृत्य योधास्तत्र निलिल्यिरे, T3 G1 3 M वर्म वा चर्म वा(G1 चा)श्रित्य निवा(G3 पा)तमपि देहिन — c) K1 विषहन्नास्य, K3 G3 विषेदुर्नास्य, M1 विषेहेन्नास्य, M2–4 विषह ते न K3 V1 B Dn1 D2–4 6–8 S Ca सस्पर्शं (G2 °र्शो), Da1 D1 5 सपक्ष (for सपर्कं) — d) K4 द्विपस्येव, B2 अग्नेरिव (for द्वितीयस्य) Da1 D1 5 पतगिन (for पतत्रिण)

21 a) K3 चर्मदेहास्त्रमथनैर्, V1 वेर्मदेहाप्र°; B2 °देहास्व°, Dn1 °देहास्त्र°, D4 °देहासुमथनाद्, D3 (marg sec m) च(sup lin व)र्मदेहेसुमथाने, T1 3 G M3–4 वर्मयुक्तेषु देहेषु, M1 °युक्तश्च राधेयो — b) Dn1 धनुषा प्रच्युतै शरै, T1 °षा ह्याक्षिपच्छरान्, T3 G1 M2 4 °व्यास्य (G1 °व्यस्यन्; M3 4 पास्य) शिताञ्शरान्; G2 °षास्याच्छिनच्छरान्, G3 °षा ह्यचिताञ्शरान्, M1 धनुषोस्य शिताञ्छरान्, M3 °व्यासन्-श्छिताश्छरान् — c) K3 V1 B Da1 D1 2 5 6 8 T1 M2 3 तलत्रेभ्य(V1 B1 M2 3 त्रेय-, B3 D2 T1 °त्रेन्य)-हनत्, D6 4 7 त्रेषु (D4 7 °त्रेष्व-) हनत्, T3 G3 M1 4 °त्रं न्यहनत्, G1 2 °त्रान्यहनत् (for °त्रैन्यवधीत्) T2 सुतेजितैश्च न्यहनत् — d) Some MSS कषया, D1 कषाया; D8 कसया T1 ताडितो यथा, T3 वाजिनं यथा; M वाजिनामिव

22 b) K3.4 V1 B D T G1 3 M आगतान् (for आनयत्) G2 शूरगोचरमागधान् — c) K1 समंद, K2 ममंद (for ममर्द) V1 B1.5 D3 4 6 7 S तरसा कर्णं (by transp), B2 कर्णस्त्वरसा; B3 कर्ण सहसा. — d) Ś1 इह (for इव)

23 a) Some MSS. पंचाल- V1 B5 D2–4.6.7 M1

यमौ च युयुधानश्च सहिताः कर्णमभ्ययुः ॥ २३
व्यायच्छमानाः सुभृशं कुरुपाण्डवसृञ्जयाः ।
प्रियानसूत्रणे त्यक्त्वा योधा जग्मुः परस्परम् ॥ २४
सुसंनद्धाः कवचिनः सशिरस्त्राणभूषणाः ।
गदाभिर्मुसलैश्चान्ये परिघैश्च महारथाः ॥ २५
समभ्यधावन्त भृशं देवा दण्डैरिवोद्यतैः ।
नदन्तश्चाह्वयन्तश्च प्रवल्गन्तश्च मारिष ॥ २६
ततो निजघ्नुरन्योन्यं पेतुश्चाहवताडिताः ।
वमन्तो रुधिरं गात्रैर्विमस्तिष्केक्षणा युधि ॥ २७
दन्तपूर्णैः सरुधिरैर्वक्त्रैर्दाडिमसंनिभैः ।
जीवन्त इव चाप्येते तस्थुः शस्त्रोपबृंहिताः ॥ २८
परस्परं चाप्यपरे पट्टिशैरसिभिस्तथा ।
शक्तिभिर्भिण्डिपालैश्च नखरप्रासतोमरैः ॥ २९
ततक्षुश्चिच्छिदुश्चान्ये बिभिदुश्चिक्षिपुस्तथा ।
संचकर्तुश्च जघ्नुश्च क्रुद्धा निर्बिभिदुश्च ह ॥ ३०
पेतुरन्योन्यनिहता व्यसवो रुधिरोक्षिताः ।

पाञ्चालराजश्च, B_2 T_2 पंचालपुत्रश्च — ^{c}) K_3 योगो, B_2 ययौ (for यमौ) — ^{d}) S (except T_2) त्वरिताः (for सहिता)

24 ^{a}) V_1 $B_{1\ 3}$ $D_{3\ 4.\ 6\ 7}$ S तेषु व्यायच्छमानेषु — ^{b}) K_3 $B_{2\ 4\ 5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.\ 5\ 8}$ $T_{1.\ 3}$ G M कुरुपां(B_4 D_1 °पं)चालपाडवा, V_1 $B_{1.\ 3}$ $D_{2-4\ 6\ 7}$ T_2 °पां(D_4 °पं)चाल-पांडुषु — ^{c}) B_5 प्राणान् (for असून्) D_6 ततस्त्यक्त्वा, — ^{d}) K_1 T_3 G_3 M_{2-4} परित्यज्य (for रणे त्यक्त्वा) — ^{d}) K_3 योधौ, M_2 यौधा, M_4 यौधान् $Ś_2$ (*sup lin*) K_3 B_2 V_1 $B_{1\ 3\ 4}$ D (except D_3) $T_{2\ 3}$ G_3 M_3 जघ्नु B_2 जघ्नुर्यौधा परस्परं, T_1 $G_{1.\ 2}$ M_1 यौ(T_1 यो)धा घ्नंतीतरेतरं

25 T_1 G_2 om 25^{ab} — ^{a}) D_3 समुन्नद्धा — ^{b}) Dn_1 सशिरस्त्रा सुभूषणा, T_3 $G_{1.\ 3}$ M शिरस्त्राण-विभूषिता — K_4 om 25^{cd} —^{c}) Ś $K_{1\ 2}$ मुसुलैश्, K_3 Dn_1 $D_{1\ 3\ 4.\ 8}$ मुशलैश्, $B_{1\ 2\ 5}$ मुषलैश् K_3 $B_{2\ 3}$ Dn_1 — ^{d}) $K_{1.\ 3}$ V_1 B D T_2 $T_{1\ 2}$ चान्यैः (for चान्ये) — ^{d}) $K_{1.\ 3}$ V_1 B D T_2 M_{2-4} महाबला (for °रथा)

26 ^{a}) K_3 T_2 स(T_2 त)मभ्यधावन्सुभृशं, T_1 समभ्य-धावन्नन्योन्य, T_3 G M_1 °धावस्त्वन्योन्यं, M_{2-4} °धावश्चा-न्योन्य — ^{b}) $Ś_2$ S (except T_2) देव-, B Da_1 $D_{1\ 3-7}$ काल- (for देवा) C_a cites देवदंडा D_3 कुरुपांचालपांडवा — ^{c}) $K_{3\ 4}$ B Da_1 $D_{1-3\ 5-8}$ T_3 G_3 नर्दंतश्, D_4 नर्हंतश् (for नदन्तश्) V_1 [आ]क्षिपतश् (for आह्वयन्तश्) T_1 $G_{1\ 2}$ नर्दमानाह्वयानाश्च, M_1 नर्दमानाश्च याताश्च — ^{d}) K_2 प्रवगंतश्, K_4 Dn_1 D_4 प्रचलतश्, B_1 प्रचरतश्, B_2 परासतश्, B_3 प्रविशतश्, D_6 ह्नुवत्यतश् (for प्रवल्गन्तश्)

27 ^{a}) K_3 Dn_1 D_3 रणे (for ततो) K_1 निजघ्नुर् $K_{1.\ 3}$ V_1 Da_1 $D_{3-5\ 7\ 8}$ T_3 (for निजघ्नुर्) — ^{b}) $K_{1.\ 3}$ V_1 Da_1 $D_{3-5\ 7\ 8}$ T_3 M चान्योन्य(Da_1 न्य)ताडिता, K_4 चाहतताडिता; $D_{1\ 2\ 6}$ चान्योन्यपी(D_1 °प)डिता; $T_{1\ 3}$ G अन्योन्यपातिता K_2 — T_1 G_2 om. 27^{cd} — ^{c}) K_4 पत्तेश्चाहवताडिता (sic) D_2 om रुधिरं गात्रैर् G_1 M_1 नमंतो (for वमन्तो) D_2 om रुधिरं गात्रैर् वक्त्रैर् (for गात्रैर्) — ^{d}) B_3 विमस्तिष्कायुता, D_1 °स्तिष्केक्षणं, D_2 corrupt. K_3 V_1 विमस्तिष्के(K_3 °स्तस्कौ)-क्षणायुधै, K_4 B_1 $D_{3\ 4.\ 7}$ T_3 $G_{1\ 3}$ M विमस्तिष्के(G_1 °स्मिष्त्र)क्षणायुधा, M_1 भीमतीक्ष्णेक्षणायुधा

28 ^{a}) K_1 क्षतपूर्णै (sic), K_4 दढ°, B_2 सुदंतिस्तै (sic), $T_{1\ 3}$ G M पूर्णदंतै, T_2 तथा पूर्णै (for दन्त°) $Ś_2$ B_2 D_7 सुरुधिरै, K_4 च सुचिरै, B_5 Da_1 $D_{1\ 5\ 6}$ सुरुचिरै (for सरुधिरै) — ^{b}) K_4 चक्रुर्, S (except $T_{1\ 2}$) आस्यैर् (for वक्त्रैर्) — ^{c}) K_3 V_1 B D T_2 चाप्येके; K_4 $T_{1\ 3}$ G M चाप्यन्ये (for चाप्येते) — ^{d}) V_1 खड्गोप°; T_1 शस्त्रौघपीडिता, T_3 G_3 M_{2-4} शस्त्रौघबृंहिता, $G_{1.\ 2}$ शस्त्रौ विभूषिता (sic), M_1 शस्त्रोपभूपिता C_a cites उपबृंहिता

29 ^{a}) K_1 परस्परै, K_3 V_1 B D S परश्वधै (T_3 G_3 °श्वै) (for °स्परं) T_3 G तोमरैश्च (for चाप्यपरे) — K_1 om (hapl) 29^c–30^b — ^{b}) S पट्टसैर् (for पट्टिशैर्) — ^{c}) V_1 B Da_1 D_{1-5} M_3 भिंदि°, D_3 भिंडिमालैश् — ^{d}) K_3 Dn_1 T_2 मुद्गरप्रासतोमरै, K_4 D_2 नखरप्राश° C_a cites नखर, C_o °रै

30 K_1 om 30^{ab} (cf v l 29) — ^{a}) D_6 T_2 ततश्च (for ततक्षुश्) C_a o cite ततक्षु B_3 चिक्षिपुश्, D_4 (marg *sec m*) चिक्षिदुश् (for चिच्छिदुश्) C_o cites चिच्छिदु T_2 चान्या (for चान्ये) $T_{1\ 3}$ G M_1 ततक्षुर्विभिदुश्चैव — ^{b}) $T_{1\ 3}$ G_2 चिच्छिदुश्, G_3 चिक्षिदुश्, C_o बिभिदुश् (as in text) K_4 चाक्षिपुस्, B_3 D_4 चिच्छि(D_4 °छि)दुस् (for चिक्षिपुस्) M_1 चिच्छेदु प्राप्य पादयुक् — After 30^{ab}, D_5 repeats 26^{cd} — ^{c}) K_2 सचकर्तुश्, $B_{1.\ 3-5}$ $D_{3\ 4\ 7}$ सचस्खलुश्, T_2 निचकर्तुश्, C_o सच° (as in text) — ^{d}) $B_{1\ 4}$ सह, B_2 Dn_1 तया (for च ह) K_3 क्रुद्धा भिविभिदुस्तथा (sic), V_1 B_5 $D_{4\ 6\ 7}$ T_2 °द्धा रणमहार्णवे, T_3 G_3 M_{2-4} राजन्यौ(T_3 G_3 °न्यो)धा महारणे C_o cites निर्बिभिदुश्च (as in text)

क्षरन्तः स्वरसं रक्तं प्रकृत्ताश्चन्दना इव ॥ ३१
रथै रथा विनिहता हस्तिनश्चापि हस्तिभिः ।
नरा नरवरैः पेतुरश्वाश्चाश्वैः सहस्रशः ॥ ३२
ध्वजाः शिरांसि च्छत्राणि द्विपहस्ता नृणां भुजाः ।
क्षुरैर्भल्लार्धचन्द्रैश्च छिन्नाः शस्त्राणि तत्यजुः ॥ ३३
नरांश्च नागांश्च रथान्हयान्ममृदुराहवे ।
अश्वारोहैर्हताः शूराश्छिन्नहस्ताश्च दन्तिनः ॥ ३४
सपताका ध्वजाः पेतुर्विशीर्णा इव पर्वताः ।
पत्तिभिश्च समाप्लुत्य द्विरदाः स्यन्दनास्तथा ॥ ३५
प्रहता हन्यमानाश्च पतिताश्चैव सर्वशः ।
अश्वारोहाः समासाद्य त्वरिताः पत्तिभिर्हताः ।
सादिभिः पत्तिसंघाश्च निहता युधि शेरते ॥ ३६

---

31 B8 partly damaged — ^{a}) K8 अन्योन्यविहता, Dn1 D8 (marg as in text) G2 °विहिता; D6 °महता, T2 °माहत्य (for °निहता) — K4 om (hapl) 31^b–32^a — ^{b}) T1 G1.2 M1 °रुद्रवा — ^{c}) K8 रक्षत°, M1 स्फुरति (for क्षरन्त°) Ś K2 B2 Co सरस, K1 सरसां, V1 B1.3–5 D2.4.7 T1 सुरसं, D6 T2 च रस (for स्वरस) D6 युक्तान्, G2 सक्तं, G3 युक्त, M1 युक्ता (for रक्तं) — ^{d}) K8 प्रकृताश्, D2 प्रकृता; M1 प्रहिता° (for प्रकृत्ताश्) T1 च रदा, M1 स्यदना, Ca c चन्दना (as in text)

32 K4 om 32^a (cf v l 31) — ^{a}) V1 D2 रथा रथैर् (by transp) — ^{b}) B1.3–5 Da1 D1.3.5.7 हस्तिभिश्चापि हस्तिन°, B2 दंतिनश्चापि दंतिभि° — ^{c}) T1.3 M2–4 नरैर्हता° (for नरवरै°) M1 अश्वा (for पेतुर्) B1.3–5 Da1 D1.3–5.7 नरैर्नरा हता° पेतु° — ^{d}) K8 V1 Da1 Dn1 D1.2.5.6.8 T2.3 G M2–4 अश्वैरश्वा° (for अश्वाश्चाश्वै°) M1 द्विपा° पत्तिरथैरपि

33 ^{a}) G1.2 शस्त्राणि (for च्छत्राणि) — ^{b}) Dn1 ध्वजा ; T2 प्रजा°, G3 भुजान् (for भुजा°) K8 द्विषहस्ता द्विषां भुजा° — M1 om 33^{cd} — ^{c}) B8 क्षुरैर्भिन्ना-र्धचंद्रैश्च, M2–4 क्षुरैर्भल्लैरर्धचंद्रैश् — ^{d}) Ś2 भिन्ना° (for छिन्ना°) T1 चोभाश्च, T3 G2.3 शोभां न, G1 शोभा च (for शस्त्राणि) K8 V1 B (except B1.4) Dn1 D2–4.6.7 T2 छिन्ना° पेतुर्महीतले; D8 छिन्नां शोभां च तत्यजु — After 33, T G M1 ins

122* घ्यस्तां दारुण शब्द पतता स्तनतामपि ।
नराश्वेभरथाना हि नराश्वेभरथैस्तदा ॥

[(L 2) T1 G1.2 नराश्वेभनराणां हि, T2 °भनरैस्तथा; M1 °भरथानागान् (for the prior half) M1 विपाणैर्जङ्घुरंजसा (for the posterior half)]

34 ^{a}) Ś2 K4 च हयान्, K1 च रथा, K8 Dn1 D8 सहयान्, V1 च नरान्, B8 D7 सरथान्, D2 च नरा° (for च रथान्) B1.4.5 Da1 D1.3–5 नरा(B1.4.5 °रा)श्च नागा° सरथान्, B2 नराश्वनागान्सरथान्, D6 रथा नागाश्च सहिता, T G3 M1 नराश्वनागा(T1.2 °गा)श्च रथा°, G1 नराश्च नागाश्च रथा, M2–4 रथा नागा हन्यमाना — ^{b}) Ś2 K3.4 Dn1 D8 रथान्, V1 D6 हतान्, D2 om, T1.2 G3 पत्तिर्; T3 पत्तीन्, G1.2 पत्तीर्, M2–4 नरान् (for हयान्) K1 (sup lin. as in text) ममृथुर् (for ममृदुर्) — After 34^{ab}, T1.3 G ins

123* तथा हता रथा° पेतुरश्वारोहै° सहस्रश ।

[T1 G1 transp हता° and रथा°]

— T1 G2 om 34^{cd} — ^{c}) B2 अश्वारूढैर् (for अश्वारोहैर्) V1 D6 T3 G1.3 M हता(M1 °या)रोहा, Dn1 हता सत्ये, D2 हतारौघा°, T2 रथारोहै° (for हता शूरा°) — ^{d}) K2 छिन्नहस्ताच, D2.6.8 T2 °दताश्, T3 G1.3 M1 °गात्राश् (for °हस्ताश्) B4 सादिन°, D6 वाधिन° (sic), T3 G1.3 M हस्तिन° (for दन्तिन°)

35 ^{a}) B2 Dn1 D8 T G M1 सपताक , D1 सपताका — ^{b}) K8 Dn1 विकीर्णा B8 transp इव and पर्वता° T1.3 G M1 निकृत्ता इव शाखिन° (T1 वाजिन) — After 35^{ab}, T1.3 G M1 read 36^{ef} — ^{c}) K8 पत्रिभिश्च, M1 पक्षवद्भि° (for पत्तिभिश्च) G1.2 तु (for च) B1 समाहत्य, D8 °पेतुर्, T2 °हत्य, M1 °वृत्य — ^{d}) T1 द्विरद- G2 स्यंदनांस् B2 स्यंदनानि च (for °नास्तथा) D8 (marg sec m as in text) इव, M स्थिता° (for तथा)

36 B8 partly damaged D2.6 om 36^{abcd} — ^{a}) K8 V1 B (B8 damaged) D (D2.6 om) हताश्च, T2 हयाश्च (for प्रहता) T1.3 G M1.3.4 हस्त्यारोहा(G2 °हां)श्च रथिनो (M1 °भि); M2 हस्त्यारोहा रथिनश्च — ^{b}) T1.3 G M2–4 हता° प्रासासितोमरै° (M2–4 पट्टसै°), M1 हता हि प्रासतोमरै° — ^{c}) D6 अश्वारोह° — ^{d}) T1.3 G M1 सहसा, M2–4 त्वरित (for त्वरिता) — T1.3 G M1 read 36^{ef} after 35^{ab} — ^{e}) V1 B2.3 Da1 D1.2.5.6 सादिन° (for सादिभि°) K4 पत्तिसंघाश्, B2 पत्तिसघैश्, D6 °सघश्, M1 हस्तिसघाश् B4 तु (for च) — ^{f}) T1 G1.2 M1 प्रहता (for निहता)

39 33 मृदितानीव पद्मानि प्रम्लाना इव च स्रजः ।
हतानां वदनान्यासन्गात्राणि च महामते ॥ ३७

रूपाण्यत्यर्थकाम्यानि द्विरदाश्वनृणां नृप ।
समुन्नानीव वस्त्राणि प्रापुर्दुर्दर्शतां परम् ॥ ३८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

१७

संजय उवाच ।
हस्तिभिस्तु महामात्रास्तव पुत्रेण चोदिताः ।
धृष्टद्युम्नं जिघांसन्तः क्रुद्धाः पार्षतमभ्ययुः ॥ १

प्राच्याश्च दाक्षिणात्याश्च प्रवीरा गजयोधिनः ।
अङ्गा वङ्गाश्च पुण्ड्राश्च मागधास्ताम्रलिप्तकाः ॥ २
मेकलाः कोशला मद्रा दशार्णा निषधास्तथा ।

---

37 a) Ś2 मृदितानेव, K3 M3 °निव; Da1 D1 5 सूदितानी(D1 °नि)व K3 पद्मानां, M2-4 पक्वानि (for पद्मानि) — b) K2 प्रम्लान, Dn1 विम्लाना, T2 पद्मानाम् D3 सु- (for च) K1 T2 स्रजा°, K4 प्रजा°, D2 सृजाः (for स्रज°) — c) D1 च हतानि (for वदनानि) — d) K3 B Da1 Dn1 D1. 3-5 7 8 महाहवे, V1 D2 6 T1 3 G3 M2-4 नृणा रणे, T2 नृणात(Sup lin °क)रि, G1 2 नृणां वर, M1 नृणा रथै° (for महामते)

38 D3 om (hapl) 38 and 8 17 1-4 Ś2 B3 partly damaged — a) Ś1 K1 2 [अ]त्यर्थका(K1 °क)मानि, V1 B D (D3 om) T2 M °कातानि, T3 G °कांतीनि K4 रुसानित्यर्थकामानि (sic), T1 रूपाण्यन°र्थकारीणि — b) K3 द्विरदाश्च, K4 D2 M4 °दाश्च (for दाश्व-) K4 तथा, M पुरा (for नृप) Ś1 K2 दिरदाश्च *** च, Ś2 °श्च नृपाणय°, K3 °श्च नृणां नृप, T1. 3 G द्विरदानां रणे नृप — c) K2 4 वक्त्राणि K1 सुस्रैर्नारीव वक्षाणि (sic), K3 समुन्नानि च शस्त्राणि, D2 सपन्नानीव वासासि, D6 समुस्क्लिन्नानि वासासि, T1 विकीर्णानि विरोधानि, T2 समुद्राणीव चारूणि, T3 G1 3 M वि(G1 व)शीर्णानीव रोधासि (M1 °सी), G2 विशीर्णानि स रों*सि Ca c cite समुन्नानि (as in text) — d) B D1 3 5 7 ययुर् (for प्रापुर्) Ś1 दुर्दशतां, D1 5 दुर्लभता, T2 दुर्दशानां K3 परान्, V1 B (except B3) Dn1 D2-7 T2 परा, K4 प्रायर्दुर्दशता पर, Da1 ययुर्दर्शमतां परां (sic), T1 3 G M नदीनां भरतर्षभ — After 38, Ś K1. 4 ins

124* तथैव मुखवर्णश्च केषाचित्तत्र दृश्यते ।
मदादिव प्रसुप्ताना विक्षिप्ताभरणस्रजाम् ।

[(L. 1) Ś2 मुखवर्णाश्च, K1 °वर्णास्तु — (L 2) Ś2 °भरणाप्रजाम्, K1 °भरणस्त्रजम्]

Colophon om. in D3 — *Adhy name* T2 सैन्ययुद्ध; M1 कर्णपाण्डवयुद्धं — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 प्रथमयुद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 16 (as in text), B1 2 4 5 Da1 D5 6 21, D1 18, D4 22, T1 3 G M1 64, T2 M2-4 63 — *Śloka no.* Dn1 41

17

1 D3 om 1-4 (cf. v l 8 16 38) Before the ref, G2 ins श्रीकृष्णाय नमः — a) T2 3 G3 हस्तिनस्तु, G1 2 हस्तिस्थिता, M2-4 हस्तिभिश्च T1 सहामात्रास् (for महा°) — b) D4 नोदिता, D6 नोदिन°, Ca चोदितान् — c) T1. 3 G3 M2-4 घ्नतेत्याशु, G1 2 M1 हतेत्याशु (for जिघांसन्त°) — d) T1 G1. 2 क्रूरा K1 अत्ययु° (for अभ्ययु°)

2 D3 om 2 (cf v l 1) *B3 partly damaged* — a) K3 दक्षिणात्याश्च — b) K3 V1 B (B3 damaged) D (D3 om) S प्रवरा D6 गजयोत्थित° — c) G1 2 अंकवका(G2 °का)श्च, G3 अगा वकाश्च, M1 अगत्रगाश्च Ś G3 पा(G3 पौं)ड्राश्च, Da1 D1 5 पौंद्रा(D1 5 °द्रा)श्च, M3 पुटाश्च — d) B4 M तामलिप्तका, Dn1 चाम्रसप्तका (for ताम्रलिप्तका°)

3 D3 om 3 (cf v l. 1) — a) K1 सकेला°, V1 मेलका, Dn1 मेकला, T1 G कौसला, T2 केकया; T3 M कोसला (for मेकला) Ś1 K2 D6 T2 कोसला, K1 कोमला, B1 कोपला, T1 G2 M1 मेकला°, T3 M2-4 मेखला°, G1. 3 मेघला° (for कोशला) Dn1 मौद्रा, T1 G1 2 सिंहा, T3 G2 M सुह्मा (for मद्रा) — b) K4 T3 दाशार्णा, T2 M1 दशार्णे- Ś1 K1 2 निषदा(K1 °द)स्र V1 D2 6 T2 च ये

गजयुद्धेषु कुशलाः कलिङ्गैः सह भारत ॥ ३
शरतोमरनाराचैर्वृष्टिमन्त इवाम्बुदाः ।
सिषिचुस्ते ततः सर्वे पाञ्चालाचलमाहवे ॥ ४
तान्संमिमर्दिषुर्नागान्पार्ष्ण्यङ्गुष्ठाङ्कुशैर्भृशम् ।
पोथितान्पार्षतो बाणैर्नाराचैश्चाभ्यवीवृषत् ॥ ५
एकैकं दशभिः षड्भिरष्टाभिरपि भारत ।
द्विरदानभिविव्याध क्षिप्तैर्गिरिनिभाञ्शरैः ।
प्रच्छाद्यमानो द्विरदैर्मेघैरिव दिवाकरः ॥ ६
पर्यासुः पाण्डुपाञ्चाला नदन्तो निशितायुधाः ।
तान्नागानभिवर्षन्तो ज्यातन्त्रीशरनादितैः ॥ ७
नकुलः सहदेवश्च द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ।
सात्यकिश्च शिखण्डी च चेकितानश्च वीर्यवान् ॥ ८
ते म्लेच्छैः प्रेषिता नागा नरानश्वान्रथानपि ।
हस्तैराक्षिप्य ममृदुः पद्भिश्चाप्यतिमन्यवः ॥ ९
बिभिदुश्च विषाणाग्रैः समाक्षिप्य च चिक्षिपुः ।
विषाणलग्नैश्चाप्यन्ये परिपेतुर्विभीषणाः ॥ १०

(for तथा) — c) T2 गजयुद्धेन, T3 G °युद्धे च, M गदायुद्धेषु (for गज°) Da1 D1 5 T2 कुशलै° — d) T1 3 G M1 कलिंगा°

4 D3 om 4 (cf v l 1) — b) K3 वृष्टिमंतम् K1 D1 इवांबुद° — B3 om 4cd — c) K3 शिषिचुस्ते V1 सदा (for तत°) — d) K3 T2 पाचाल्या(T2 °ला)द्वि महाहवे, V1 D2 6 पांचाला(D6 °लां)श्च महा°, B Da1 D3 4 7 पां(B1 पं)चालबलमाहवे, Dn1 पाचाल्या हि महाहवे, M2–4 पाचालान्युद्धदुर्मदान्

5 B3 partly damaged — a) Ś1 V1 B D2–4 7 संमिमर्दि(Ś1 °र्षि)षून्, K2 संमिमर्षिषुर्, Da1 Dn1 D1. 5 मिमर्दयिषुर्, D6 ममर्द इषून् (sic), T1. 3 G M अभिद्रवतो, T2 विमर्दयिषून् (for संमिमर्दिषुर्) M2–4 वेगान् (for नागान्) K3 तान्मर्दयञ्शत्रुगणान्, D3 तान्ममर्दयिषून्नागा — b) K2 Da1 D3 4 6 पार्ष्ण्यां(Da1 °र्ष्णं ; D3 °ष्ट्या ; D6 °र्ष्ण्यैं)गुष्ठाकुशैर्भृश, K3 यष्ट्या मुष्ट्यांकुशैर्भृशं, T1 G M सपक्षानिव पर्वतान्, T3 मदवेगसमुन्नवान् Co cites पार्ष्णि and अङ्गुष्ठ — c) Ś2 K3 V1 B Da1 Dn1 D1–3 5 7 8 T2 चोदितान्, K1 पोथितान्, D4 नोदिता, D6 नोदितान् (for पोथितान्) T1 3 G विपाठै(T3 °तै)श्चैव नाराचैर्, M विपाठक्षुरनाराचैर् — d) Ś2 B Da1 D1–5 7 अभ्यवीवृषत्; K3 V1 Dn1 D6 8 T2 चाप्यवी° (for चाभ्य) T1 3 G1 3 M धृष्टद्युम्नो ह्य(T3 M1 °भ्य)वीवृषत्, G2 धृष्टद्युम्नोऽब्रवीद्बली

6 a) Da1 एकैक- — b) K3 V1 Dn1 D2 T1 3 G M1 अष्टाभिरपि (K3 T1 °रथ, D2 G2 °रभि) पार्थिव, D6 अष्टाभिरभिवर्षत°, T2 °रपि पार्थिव — c) K3 Dn1 T2 G2 अपि (for अभि) G3 द्विरदानां हि विव्याध — d) V1 D6 T2 तीक्ष्णैर्; D3 क्षिप्रैर्, T1. 3 G M क्षिप्र (for क्षिप्तैर्) — e) K3 V1 B D S प्रच्छाद्यमानं — f) D3 घनैर् (for मेघैर्) K1. 3 V1 B D S (except M1) दिवाकर, K2 °करा

7 a) Ś1 K2 B2 पर्यां(Ś1 m °र्यै)सु; K1 पर्यंसा; K3 B3 D6 T G3 M3 4 पर्ययु°; V1 परीयु°; B1. 4 5 Da1 Dn1 D1–5 7 M2 प्रययु, D3 पर्यायु, G1 2 निर्ययु, M1 पय्युयु (sic) (for पर्यासु) — b) K1 निंदत्तो, K2 Dn1 T2 3 G3 M2 4 नर्दंतो, M1 नदत्यो (for नदन्तो) Ś2 K1 निशितायुध, S (except T2) ह्यात्तकार्मुका — c) G2 अपि (for अभि-) — d) K3 V1 Dn1 D2 6 ज्यातन्त्रीतलनादिन° (V1 D2 °त°), B1. 3 4 5 D3 4 7 ज्यातन्त्री(B1 °द्वि)तलनादितै° (B2 °दत°), D3 ज्यातन्त्रीशत°, T1 3 G ज्यातलत्रविनादिन° (T1 °ता), T2 ज्यातन्त्रीतलवादिन°, M1 °रवनादिन°, M2–4 महाजलदनादिन° (M3 °तै°) Co as in text — After 7, K3 4 V1 B2 4. 5 Da1 Dn1 D1. 5 ins

125* वीरनृत्य प्रनृत्यन्त शूरतालप्रचोदितैः ।

[Dn1 वीरनृत्त K4 प्रभृत्यत K3 तत्र तालप्रनादितै, K4 तलतालप्रनोदतै (sic), V1 B2 5 तलतालप्रणादितै, B4 तलतालनिना°, Da1 D1 5 तलतालप्रचो°, Dn1 शूलतालप्रणादनै (for the posterior half) Co cites तलतालै]

8 After 8, N T2 ins

126* समन्तात्सिषिचुर्वीरा मेघास्तोयैरिवाचलान् ।

[K3 Dn1 D1. 4 5 8 समस्तान् K3 Dn1 वीरान्, D6 घोरा (for वीरा) T2 समस्तान्सिषुसौवीरान् (for the prior half) T2 मेघांस् K1 तोयान् (for तोयैर्) B1 2 4 Da1 D1 5 इवाचल]

9 a) B2 तं, Da1 तैर् (for ते) B1 म्लेंच्छै (for म्लेच्छै°) D2 तेच्छत° (sic) (for ते म्लेच्छै) K2 प्रेरिता, T2 प्रेषितान् Ś2 नागैर्, K4 T2 नागान् — b) T2 रथान् (for नरान्) D2 रथयूथपान् (hypermetric) (for रथानपि) — c) T1 G2 मृद्नंति, G1 म्रक्ष्यति (for ममृदु°) — d) K3 V1 Dn1 D6 चाप्यु(V1 °त्यु)प्रमन्यव T1 3 G M1 पद्भि(T1 षड्भि)स्तूर्णं मदो(M1 °द्दो)त्कटा, T2 पत्यश्वानुप्रधन्विन°, M2 4 पद्भिश्चाप्युपमथ्य च, M3 पद्भिश्चाप्यवमथ्य च

10 b) V1 B4 T2 समाकृष्य, T1 G M2–4 समुत्क्षिप्य; T3 M1 समुक्षिप्य; Co समा° (as in text) T1 विचिक्षिपु; G2 च विक्षिपु (for च चिक्षिपु°) — e) K3 विषाणमार्गैश्;

3 12 12 प्रमुखे वर्तमानं तु द्विपं वङ्गस्य सात्यकिः ।
नाराचेनोग्रवेगेन भित्त्वा मर्मण्यपातयत् ॥ ११
तस्यावर्जितनागस्य द्विरदादुत्पतिष्यतः ।
नाराचेनाभिनद्वक्षः सोऽपतद्भुवि सात्यकेः ॥ १२
पुण्ड्रस्यापततो नागं चलन्तमिव पर्वतम् ।
सहदेवः प्रयत्नात्तैर्नाराचैर्व्यहनत्त्रिभिः ॥ १३
विपताकं वियन्तारं विवर्मध्वजजीवितम् ।
तं कृत्वा द्विरदं भूयः सहदेवोऽङ्गमभ्यगात् ॥ १४
सहदेवं तु नकुलो वारयित्वाङ्गमार्दयत् ।
नाराचैर्यमदण्डाभैस्त्रिभिर्नागं शतेन च ॥ १५
दिवाकरकरप्रख्यानङ्गश्चिक्षेप तोमरान् ।
नकुलाय शतान्यष्टौ त्रिधैकैकं तु सोऽच्छिनत् ॥ १६
तथार्धचन्द्रेण शिरस्तस्य चिच्छेद पाण्डवः ।
स पपात हतो म्लेच्छस्तेनैव सह दन्तिना ॥ १७
आचार्यपुत्रे निहते हस्तिशिक्षाविशारदे ।
अङ्गाः क्रुद्धा महामात्रा नागैर्नकुलमभ्ययुः ॥ १८
चलत्पताकैः प्रमुखैर्हेमकक्ष्यातनुच्छदैः ।
मिमर्दिषन्तस्त्वरिताः प्रदीप्तैरिव पर्वतैः ॥ १९

V1 B1 4 5 D (except D8) T2 °लभाश्च, B8 °भभाश्च; T1. 3 G M1 °भिन्नाश्च (for °लभैश्च) Ś2 K4 D8 M2 3 चाप्यन्यैः, K1 चाप्यते, V1 D6 चान्योन्य (for चाप्यन्ये) — d) D6 तदा (for परि-) M1 बिभीषणं

11 a) B2 T3 G3 M1 वर्तमानस्य (M1 °नस्तु) (for °मानं तु) Da1 D1. 2 5 च (for तु) — b) V2 B1. 3. 4 D2–4 7 अगास्य, B2 D8 चांगास्य, T3 G1 3 वंकस्य (for वङ्गस्य). Ś2 सात्त्विकि — c) V1 D2 6 T2 नाराचेनोग्रवीर्येण, B2 °चेनैव वेगेन, G2 °चैरुग्रवेगेन — d) Ś K1. 3 B3 5 Dn1 D2-4 6–8 T G M1 मर्माणि T3 G M1 (sup lin) [अ]ताडयत् (for [अ]पातयत्)

12 a) T1 अस्य (for तस्य) K3 4 V1 B (except B2) T2 M °कायस्य (for °नागस्य) T3 G तस्य वर्जितनागस्य — b) Ś1 (m as in text) V1 T2 प्रपतिष्यत°, D2 6 प्रतियास्यत° (for उत्पतिष्यतः) — c) K4 B1 2 4 5 Da1 D1. 3–5 7 T3 G3 [अ]हनद्, B3 T2 M [अ]च्छिनद् (for [अ]भि°) — d) K3 4 V1 B D T G1. 3 M सात्यकिः सोपतद्भुवि (D6 T1 G1 °तद्भुतः), G2 सात्यकेनापतत्त्वध°

13 a) K2 (by corr) 3 V1 Dn1 D2 3 S पौंड्रस्य; D1 5 पुंड्रस्य, D8 पुढ्रस्य B2 पततो (for [आ]पततो) — c) K3 B1 3–5 Dn1 D2 3 7 8 T2 M2–4 प्रयत्नास्तैर् (K3 °स्ते), V1 D1 4 प्रपन्नाखै(D1 °प्लान-, D4 °न्नांस्तै)र, T1 3 G प्रसन्नाग्रैर् (for प्रयत्नात्तैर्) B2 सहदेवप्रयत्नात्त — d) K1 न्यहनत्, K2 न्यहरत्, K3 V1 B1. 3. 5 Da1 D1–5 7 8 T G1 3 अहनत्, B4 Dn1 D6 आहनत्, M न्यवधीत् (for व्यहनत्)

14 a) D2 निपताकं, D6 निष्पताकं (for विपताकं) V1 D2 6 नियंतार (for वियन्तार) — b) K1 विधर्मध्वज°; K2 विनर्मध्वज°, D2 विधर्मे गत°, D6 निचर्मध्वज°, T2 D2 विचर्मध्वज°. — c) K1 ते, K3 तत् (for तं) त्यक्त्वा, D6 हत्वा (for कृत्वा) — d) Ś K2 4 ईयिवान्; K1 3 V1 B1. 3–5 Da1 Dn1 D1–7 T M अभ्य(Dn1 °त्य)यात्, B2 अभ्ययु°, D8 अर्दयत् (for अभ्यगात्)

15 b) Ś1 K3 V1 B5 Dn1 D1 4 6 8 अर्दयत् (D4 °यन्), K4 आर्दयन्, B1 4 आद्रवत् — d) K3 त्रिभिर्नाग-; B3 त्रिभिर्बाण-, G विभिन्नागं (G1 °ग) (for त्रिभिर्नागं) B2 तं, T1 ह (for च)

16 a) K3 °प्रक्षान् (for °प्रख्यान्) — c) S (except T2) नकुलस्तु ततो हृष्टस् (T1 G1 हृष्टस्, G2 हृष्टा). — d) K3 Dn1 D2 6 8 T2 च सोच्छिनत्, V1 स चा°, T1 3 G M अथा° (for तु सो°)

17 a) D2 T1 3 G अथ (for तथा) V1 D6 अर्धचंद्रेण च शिर°, M अथान्येनार्धचंद्रेण — b) M शिरश्च (for तस्य) B4 चिच्छेदास्य च पांडव° — c) T2 ततो (for हतो) B1 म्लेंछस् — d) D1 तानेव सह, D2 T2 M1 सह तेनैव, D6 सहितश्चैव (for तेनैव सह)

18 a) B Da1 D1 3–5 7 अ(B3 त)थांगपुत्रे, D3 (marg) म्लेच्छराजेथ Co आचार्यपुत्रे (as in text) Ś1 निहिते, V1 S सर्वेषां (for निहते) ❀ Ca हस्तिशिक्षाया आचार्यस्य कस्यचिदंगराजस्य । ❀ — b) K3 गजशिक्षा विशारदे, V1 T2 3 G2 3 M हस्तिशिक्षाविदा (G2 °दां) हते, T1 हस्तिशिक्षाविगाहते; G1 °शिक्षाविदा वरे — c) S (except T2) अन्ये (for अङ्गा) K4 अंग क्रुद्धो महामात्रैर् — After 18, K1 repeats 17[cd]

19 a) D5 चलत्पताके V1 B1 3 5 Dn1 D2 3 5–7 T3 सु(Dn1 स)मुखै°, G1 प्रमुखे, Co °खैः (as in text) B2 चलत्पताकोप्रमुखैर् — b) K1 3 V1 B D T3 G3 M1 हेमकक्षा(K1 M1 °क्ष्य, D6 °क्ष)तनुच्छदैः, T2 °कक्ष्यातनुच्छिदैः — c) K3 मिमर्दयतस्, V1 ममर्दिषतस्, B1 Dn1 D1 3 4 S विमर्दिष(D4 °र्दिष्य-, T2 °र्दय)तस्; Da1 D1

मेकलोत्कलकालिङ्गा निषादास्ताम्रलिप्तकाः ।
शरतोमरवर्षाणि विमुञ्चन्तो जिघांसवः ॥ २०
तैश्छाद्यमानं नकुलं दिवाकरमिवाम्बुदैः ।
परि पेतुः सुसंरब्धाः पाण्डुपाञ्चालसोमकाः ॥ २१
ततस्तदभवद्युद्धं रथिनां हस्तिभिः सह ।
सृजतां शरवर्षाणि तोमरांश्च सहस्रशः ॥ २२
नागानां प्रस्फुटुः कुम्भा मर्माणि विविधानि च ।
दन्ताश्चैवातिविद्धानां नाराचैर्भूषणानि च ॥ २३
तेषामष्टौ महानागांश्चतुःषष्ट्या सुतेजनैः ।
सहदेवो जघानाशु ते पेतुः सह सादिभिः ॥ २४
अञ्जोगतिभिरायम्य प्रयत्नाद्धनुरुत्तमम् ।
नाराचैरहनन्नागान्नकुलः कुरुनन्दन ॥ २५
ततः शैनेयपाञ्चाल्यौ द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ।
शिखण्डी च महानागान्सिषिचुः शरवृष्टिभिः ॥ २६
ते पाण्डुयोधाम्बुधरैः शत्रुद्विरदपर्वताः ।
बाणवर्षैर्हताः पेतुर्वज्रवर्षैरिवाचलाः ॥ २७
एवं हत्वा तव गजांस्ते पाण्डुनरकुञ्जराः ।
द्रुतं सेनामवैक्षन्त भिन्नकूलामिवापगाम् ॥ २८

मिमर्दिषत्तु(D5 सु)स K3 D8 तरसा (for त्वरिता) — d) B2 प्रपातैर्, T1 सुतीक्ष्णैर्, T3 G2 3 सुदीसैर् (for प्रदीप्तैर्) D5 पर्वत

20 a) K1 मेलकोत्कल°, K4 मेकलोत्कलि°, V1 तेल-कोत्कल, B2 मेढतोल्कल° (sic), T G2 3 M2–4 मेखलोत्कल, G1 मागधोत्कलि° — b) Ś1 विषादास्, K3 V1 B D T1 निषधास्, T3 G M नैषधास् B1 4 M साम, D3 तम-, T1 तत्र (for ताम्र-) — c) M1 शततोमर° — d) S (except T2) प्रमुचतो (for विमुञ्चन्तो)

21 a) Da1 D1 5 6 से (for तैश्) V1 छाद्यमान, B3 साद्य° (for छाद्य°) — b) V1 D2 S (except G3) निशाकरम् (for दिवा°) — c) B3 सुसभ्रांता (for सुसरब्धा) V1 D6 T1 2 G1.2 पर्यै(V1 प्रय)युस्त्वरिता वीरा — d) K2 पाब्या पाचाल ; K3 पांचाला सैनिकास्तत, V1 Dn1 D2 6 T2 पाडुपांचालसात्वता, D3 °सैनिका, T1 3 G M सा(G2 M1 2 °स)त्यका Co cites सैनिका

22 a) K4 तदाभवद्, Da1 D1.5 तत्राभवद्, D6 T3 G3 समभवद् (for तदभवद्) — b) K3 V1 Dn1 D2 6 8 S रथिना हस्ति(K3 D3 रथ-, T1 रथि)योधिभि, B2 कुरूणां कुतिभि सह; Da1 D1 5 रथिनां रथिभि सह — d) T1 3 G M3 क्षिपता तोमराणि च, M1 2 4 क्षिप(M1 सृज)न्निस्तोमराणि च

23 a) K3 सस्यदु (sic), V1 B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 T2 प्रा(V1 T2 प्र)स्फुटन्, B2 M3 प्रा(M3 प्र)स्फुट; Dn1 प्रास्फुटु, D2 प्रस्फुरन्, D6 अस्फुटन्, T1 G1.2 प्र(G2 प्रा)स्फुरत्, M1 पुस्फुरत्, M2 4 पुस्फुटु D2 G2 3 कुभान्, M1 कुभो — b) Dn1 वर्माणि (for मर्माणि) S (except T2) मर्माणि च नखानि च — Ś1 B3 om. (hapl.) 23cd — c) D6 पत्तीनां चातिवृद्धानां, T1 विषाणान्यपविद्धानि, T2 दंताश्चैवाभिविद्धानि, T3 G3 विषाणै(G3 °णा)श्चापविद्धाश्च, G1 2 विषाणांश्चापि(G2 °प) विद्धाना, M विषाणानि च विद्धाना — d) V1 Dn1 D2 6 S हेमभूषितै (T3 G3 °भूषणै) (for भूषणानि च)

24 a) Ś1 K1 2 4 B1 2 Dn1 D1 6 G2 महानागाश् — b) K1 ततो जनै (sic), D6 G1 स (G1 तु) तेजनै (for सुतेजनै) — K4 om. 24cd — c) S (except T2) नाराचै सहदेवस्तान् — d) B1 3–5 D3 7 तेपतन्, D3 निपेतु (for ते पेतु) S (except T2) पातयामास सादिभि

25 T1 om. (hapl) 25–26 — a) D2 अतो° (for अञ्जो°) K3 आयच्छत् (for आयम्य) D6 अयोगतिभिरुद्यम्य; Ca as in text — b) K3 उत्तमा — c) K1.3 अहरन्, S (except T2, T1 om) अवधीन् (for अहनन्) Dn1 सुनाराचैरहन्नागान् — d) Ś1 K4 D2 G2 कुरुनदन; K1 कुरचंदन (sic), K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–8 T2 3 G1 3 M कुलनदन

26 T1 om. 26 (cf v l. 25) — a) V1 पाचालसैनेय-, B5 पाचाल्यशैनेयौ; D2–4 7 T2 पाचालशै(D2 3 °सै)नेयौ, D6 पांचालसैन्येन, T3 G शैनेयपाचाला — c) Ś1 महानाग, K2 om , K4 महाभाग; D3 महानाषि (sic), M1 महानासीत् (for °नागान्) — d) K3 4 D3 शिषिचु; V1 खिषिचु, G1 विषिचु (for सिषिचु)

27 a) B2 पृश्न- (sic) (for पाण्डु-) K3 ते पांडुयोधा (before corr °धां) सुरगै, M1 ते पांडुयाधायुधरै — b) K3 शरद्विरदपर्वता ; V1 शत्रुद्विरददर्पिता, D6 पर्वत, G1 2 °भूधरा — d) K4 वज्रवर्षैर्; Dn1 T2 °वेगैर् (for °वर्षैर्) D1 4 इवाचल; T1 G1 2 इवाद्रय

28 a) Ś2 हता (for हत्वा) Ś1 K2 B1 तव गजास्; K3 D6 नवगजांस्, T1 गजास्ते वै; T3 G तु वेगेन (for तव गजास्) — b) K3 B (except B2) D3 4 7 ते पांडुरथ-(K3 °नृप)कुंजरा, D3 ते पाडुतनयद्विपा; T1 पांडवा रथिकुंजरा; T3 G गजास्ते पांडुनदना — c) Ś1 श्रुतां; K1.3 V1 B Dn1 D2–4.7 8 T1 3 G1 3 M1 सुतां, D6 T2 हतां;

ते तां सेनामवालोक्य पाण्डुपुत्रस्य सैनिकाः ।
विक्षोभयित्वा च पुनः कर्णमेवाभिदुद्रुवुः ॥ २९
सहदेवं ततः क्रुद्धं दहन्तं तव वाहिनीम् ।
दुःशासनो महाराज भ्राता भ्रातरमभ्ययात् ॥ ३०
तौ समेतौ महायुद्धे दृष्ट्वा तत्र नराधिपाः ।
सिंहनादरवांश्चक्रुर्वासांस्यादुधुवुश्च ह ॥ ३१
ततो भारत क्रुद्धेन तव पुत्रेण धन्विना ।
पाण्डुपुत्रस्त्रिभिर्बाणैर्वक्षस्यभिहतो बली ॥ ३२
सहदेवस्ततो राजन्नाराचेन तवात्मजम् ।
विद्ध्वा विव्याध सप्तत्या सारथिं च त्रिभिस्त्रिभिः ॥ ३३
दुःशासनस्तदा राजंश्छित्त्वा चापं महाहवे ।
सहदेवं त्रिसप्तत्या बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ ३४
सहदेवस्ततः क्रुद्धः खड्गं गृह्य महाहवे ।
व्याविध्यत युधां श्रेष्ठः श्रीमांस्तव सुतं प्रति ॥ ३५
समार्गणगणं चापं छित्त्वा तस्य महानसिः ।
निपपात ततो भूमौ च्युतः सर्प इवाम्बरात् ॥ ३६

M2–4 द्रुताः (for द्रुतं) K3 अवेक्षतं, T1 2 G च वर्षंते, M अवेक्षंतो (for अवैक्षन्त) — ^{d}) T1 2 G भिन्नरोधाम् (for °कूलाम्) D2 इवापगा° K1 भिन्नकूलमिवापदं.

29 ^{a}) K3 Da1 D1.5 ततो; B1 4.5 Dn1 D3 4 7.8 M तां ते (by transp) K1 M1 इवालोक्य (M1 °क्ष्य), K3.4 D3 समालोक्य; V1 B1 D2–4 6 7 T2 M2–4 समालोक्य (M4 °क्य), Da1 Dn1 D1.5 समासाद्य (for अवालोक्य) T1.3 G2 3 तांस्ते संलोड(T3 संलोळ°; G2 सुलोळ)यंति स्म, G1 तां सेनां लोळयंति स्म — ^{b}) T1 द्विरदाना बलानि च, T3 G3 द्विरदा नड्वलानिव (G3 °नि च), G1 M द्विरदा नळिनीमिव; G2 द्विरदा नुड्वलानिव — ^{c}) M विक्षोभ्य च (M1 विपक्षोभ्य [sic]) पुनर्वीरा — ^{d}) K1 3 B D S कर्णं समभिदुद्रुवुः. — After 29, K3 V1 B D S ins an addl. colophon [*Adhy name* K3 अंगवंगवध°, T2 जनयुद्धं, M1 हस्तियुद्धं. — *Adhy no* (figures, words or both) B1 2 4.5 D3 6 22, D1 19, D4 23, T1 3 G M1 65, T2 M2–4 64] — After the addl. colophon, T2 3 G3 M1 ins an addl adhy. given in App. I (No 1), for the same passage in T1 G1 2 M2–4, cf v l. 8 11 40

30 Before 30, K3 V1 B D S (G1 om.) ins. संजय उवाच (preceded by श्रीकृष्णाय नमः in G2) G1 om 30^{a}–31^{a} — ^{a}) K3 V1 B Da1 D1–8 T G2 3 M1 तथा, Dn1 M2–4 तदा (for तत°) — ^{b}) S (G1 om) निघ्नंतं (for दहन्त) V1 D3 इव वाहिनीं, B3 वाहिनीं तव (by transp), T1 अरिवाहिनीं — ^{d}) K3 अन्वयात्; G2 अभ्यगात् (for °यात्)

31 G1 om 31^{a} (cf. v l. 30) — ^{a}) T1.3 G3 M महारणे, T2 °राज (for °युद्धे) — ^{b}) K3 B1 4 6 D2–3 7 T1 3 G3 M महारथा°, D6 नरा नृपा°; G1 2 समागता (for नराधिपा°) — ^{c}) T2 G3 सिंहनादं ततश्चक्रु — ^{d}) Ś2 K4 आदुदुवुश्च, K3 3 T1 आदुद्रु°, Ca o आदुधु° (as in text) B3 सह, T3 G च वै (for च ह) K1 D6 वासांसि (D6 °श्च) दुधुवुश्च ह

32 ^{a}) V1 D6 रणेति- (for भारत) B2 युद्धेन (for क्रुद्धेन) S तत्र (G1 तस्य) भारत रुष्टेन — ^{b}) D2 धान्विना, T3 धन्विनां — ^{c}) K4 पांडुपुत्रैस, V1 °पुत्रास; Da1 D1 5 M3 °पुत्रं M2–4 ततो (for त्रिभिर्) — ^{d}) Ś2 वक्षसिभिहितो (sic), K3 वक्षसि नि°; D2 T1 वक्षस्याभि°. B3 S भृशं (for वली)

33 ^{b}) D1 5 नाराचेनस् (sic), S नाराचैस्तु K1 तवात्मजान्, M1 तवात्मज° — ^{c}) T1.3 G M विव्याधो-रसि सप्तत्या, T2 विव्याधाथ त्रिसप्तत्या — K3 om (hapl) 33^{d}–34^{c} — ^{d}) V1 D2 शरैस्त्रिभि°, B1. 3–5 Da1 Dn1 D1. 3–5 T2 त्रिभि° शरै°, T1.3 G M [इ]षुभिस्त्रिभि° (for त्रिभिस्त्रिभि°)

34 K3 om 34^{abc} (cf. v l 33) — ^{a}) V1 B D T1 2 G2 M ततश्चा(D3 तस्य चा)पं, T3 तथा राजंश्च (for तदा राजंश्छ) — ^{b}) K1 transp छित्त्वा and चाप K2m V1 B D (D3 marg) G2 M राजन्; D3 (before corr) T2 तस्य, T1 चाशु (for चापं) — D3 writes 34^{cd} in marg — ^{c}) B2 सहदेवस् G1 त्रिभि° (hypermetric) (for त्रि-) — ^{d}) K3 चोदरे, B D S चार्पयत् (for चार्द°)

35 ^{a}) T2 सहदेव K3 V1 B D T2 तु (B2 T2 सु-) संक्रुद्ध° (for तत° क्रुद्ध°) — ^{b}) T1 3 G M1 खड्ग मुद्यम्य (M1 °मुद्गृह्य) मारिष — ^{c}) B2 आविध्यय (for व्याविध्यत) V1 B1 3.4 (m as in text) D (except D3) S आविध्य प्रा(T1 सो-, T2 3 G2 3 M3 4 व्य, G1 M1 वि-, M3 प्र)सृजत्तूर्णं — ^{d}) K3 V1 B (B1m as in text) D S तव पुत्ररथं प्रति

36 ^{a}) V1 B D S (except T1) समार्गणगुणं (B1 °णश्च) — ^{b}) S द्विधा कृत्वा (for छित्त्वा तस्य) K3 महानसिं, D2 इवासिच — ^{c}) V1 निपपात K3 Dn1 D1.3 T2 तदा, T1 हतो (for ततो)

अथान्यद्धनुरादाय सहदेवः प्रतापवान् ।
दुःशासनाय चिक्षेप बाणमन्तकरं ततः ॥ ३७
तमापतन्तं विशिखं यमदण्डोपमत्विषम् ।
खड्गेन शितधारेण द्विधा चिच्छेद कौरवः ॥ ३८
तमापतन्तं सहसा निस्त्रिंशं निशितैः शरैः ।
पातयामास समरे सहदेवो हसन्निव ॥ ३९
ततो बाणांश्चतुःषष्टिं तव पुत्रो महारणे ।
सहदेवरथे तूर्णं पातयामास भारत ॥ ४०
तान्शरान्समरे राजन्वेगेनापततो बहून् ।
एकैकं पञ्चभिर्बाणैः सहदेवो न्यकृन्तत ॥ ४१
स निवार्य महाबाणांस्तव पुत्रेण प्रेषितान् ।
अथास्मै सुबहून्बाणान्माद्रीपुत्रः समाचिनोत् ॥ ४२
ततः क्रुद्धो महाराज सहदेवः प्रतापवान् ।
समाधत्त शरं घोरं मृत्युकालान्तकोपमम् ।
विकृष्य बलवच्चापं तव पुत्राय सोऽसृजत् ॥ ४३
स तं निर्भिद्य वेगेन भित्त्वा च कवचं महत् ।
प्राविशद्धरणीं राजन्वल्मीकमिव पन्नगः ।
ततः स मुमुहे राजंस्तव पुत्रो महारथः ॥ ४४

---

37 b) S माद्रेय क्रोधमूर्छित — D8 writes 37c–38b in marg (sec m) — c) T3 चिक्षेपे — d) T3 बाणमंकधरं (sic) D2 पुन, S (except T2) पर (for तत)

38 Ś K1 2.4 om (hapl) 38 D8 reads 38 on marg — a) S (except T2) वेगेन (for विशिखं) — b) V1 D2 6 यमदंडोपमं महत्, B8 Da1 D1 5 °डोपमद्वि(B3 °म वि-; D1 °म द्वि)ष, S (except T2) °डमिवापरं — c) T2 G1 खड्गेण D8 सितधारेण — After 38, K3 V1 B D S ins.

127* ततस्तं निशितं खड्गमाविध्य युधि सत्वर ।
धनुश्चान्यत्समादाय शरं जग्राह वीर्यवान् ।

[(L 1) T2 सु- (for त) K3 V1 B3 Da1 Dn1 D5 8 प्राविध्य, B2 D1 T G1.3 M1 प्राविध्यत्, D2 व्याविध्य, D6 विभिदे, G2 प्राविध्यत; M2-4 प्राहिणोत् (for आविध्य) T1.3 G M तस्य (for युधि) D8 (marg sec m) व्याक्षिपत्त्वरन् (for युधि सत्वर) K3 Da1 Dn1 D1 8 (before corr) T2 3 G M सत्वरं (M1 °रन्) — (L. 2) Da1 Dn1 D1 5 8 धनुरन्यत् (for °श्चान्यत्)]

39 a) S (except T2) वेगेन (for सहसा) — c) V1 D2 6 T2 न्य (T2 च्य)पातयद्रणे हृष्ट; T1 समरे हितयद्धृष्टा (sic), T3 G M समरे पातयन्हृष्ट — d) K4 तव पुत्रो (for सहदेवो)

40 a) K3 चतुःषष्टि; K4 °षष्ट्या; Da1 D1.5 षष्टिस् — b) S (except T2) महारथ (for °रणे) — c) K2 सहदेवरथो, K3 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 5 6 8 T1 M °रथ, K4 रणे — d) K1 3 V1 B D S (except G2) प्रेषयामास (for पात°) B2 भारत

41 ab) D4 बाणान् (for शरान्) B4 शतशो (for समरे) K4 वेगेन पततो, D8 °नापतितान् B8 रणे, B4 युधि (for बहून्) T1 3 G M शरानापततस्तस्य (T1 M °स्तूर्णं) समरे तान्सुवेगिन (T1 °त, M1° ते) — c) D2 6 च त्रिभिर् (for पञ्चभिर्) — d) D4 व्यकृतत, S (except T2) समाच्छिनत्

42 a) K3 B3-5 Da1 D1 2 5-8 T2 (sup lin) संनिवार्य; B2 T2 तं निवार्य B1 ततो बाणास् (for महाबाणांस्) T1.3 G M तान्निवार्य ततो बाणैस् — b) T2 चोदितान् T1 2 G M सहदेव प्रतापवान् (G2 °येत्) — c) T1 3 G M शतसंख्यांस्ततो बाणान्, T2 अथ तस्मै बहून्बाणान् — After 42c, K3 V1 B D S ins

128* प्रेषयामास संयुगे।
तान्बाणांस्तव पुत्रोऽपि छित्त्वैकैक त्रिभि शरै ।
ननाद सुमहानाद दारयाणो वसुधराम् ।
ततो दुःशासनो राजन्विद्ध्वा पाण्डुसुतं रणे ।
सारथिं नवभिर्बाणैर् [5]

[(L 2) B2-4 Da1 Dn1 D1 5 8 तु (for [अ]पि) B3 भित्त्वैकैक, D6 छित्त्वैक च (for छित्त्वैकैक) B3 S त्रिभि (for शरै) — (L 3) K3 D8 नादयन्वै, V1 Dn1 D8 7 दारयानो, B2 दारयन्स; B3 Da1 D1 4.5 S नादयानो, D2 पूरयानो, D6 धारयानो (for धारयाणो) — (L 4) T1 अथ (for ततो) D6 दुःशासन B4 भित्त्वा (for विद्ध्वा) S द्वाभ्यां पांडुसुत तु (G2 °सुतस्य) वै]

— d) K1 3 V1 B D S माद्रेयस्य (for माद्रीपुत्र) B1.4 5 Da1 Dn1 D1 4 5 7 समार्पयत्, T2 समर्दयत्, G2 समाच्छिनत् (for °चिनोत्)

43 c) Ś2 K1 V1 B2 4 D6 समादत्त (for °धत्त). — e) B3 बलवां चाप

44 a) G2 तस्मिन् (for स तं) — c) S (except T2) तूर्णं (for राजन्) — d) K2 वाल्मीकम् D8 पन्नगा — D2 om. 44ef — e) K4 सं (for स) D6 समुत्सहे (for स मुमुहे) Da1 (also as in text) D1.6 (m as in text) मुमुचे (for मुमुहे) S (except) T2

ते तां सेनामवालोक्य पाण्डुपुत्रस्य सैनिकाः ।
विक्षोभयित्वा च पुनः कर्णमेवाभिदुद्रुवुः ॥ २९
सहदेवं ततः क्रुद्धं दहन्तं तव वाहिनीम् ।
दुःशासनो महाराज भ्राता भ्रातरमभ्ययात् ॥ ३०
तौ समेतौ महायुद्धे दृष्ट्वा तत्र नराधिपाः ।
सिंहनादरवांश्चक्रुर्वासांस्यादुधुवुश्च ह ॥ ३१
ततो भारत क्रुद्धेन तव पुत्रेण धन्विना ।
पाण्डुपुत्रस्त्रिभिर्बाणैर्वक्षस्यभिहतो बली ॥ ३२
सहदेवस्ततो राजन्नाराचेन तवात्मजम् ।
विद्ध्वा विव्याध सप्तत्या सारथिं च त्रिभिस्त्रिभिः ॥ ३३
दुःशासनस्तदा राजंश्छित्त्वा चापं महाहवे ।
सहदेवं त्रिसप्तत्या बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ ३४
सहदेवस्ततः क्रुद्धः खड्गं गृह्य महाहवे ।
व्याविध्यत युधां श्रेष्ठः श्रीमांस्तव सुतं प्रति ॥ ३५
समार्गणगणं चापं छित्त्वा तस्य महानसिः ।
निपपात ततो भूमौ च्युतः सर्प इवाम्बरात् ॥ ३६

M2–4 द्रुताः (for द्रुतं) K3 अवेक्षतं, T1 3 G च वर्षतो; M अवेक्षंतो (for अवैक्षन्त) — ^{d}) T1 3 G भिन्नरोधाम् (for °कूलाम्) D2 इवापगा. K1 भिन्नकूलमिवापदं

29 ^{a}) K3 Da1 D1.5 ततो, B1 4 5 Dn1 D3.4.7 8 M तां ते (by transp) K1 M1 इवालोक्य (M1 °क्ष्य), K3.4 D8 समालोक्य; V1 B1 D2–4.6 7 T2 M2–4 समालोड्य (M4 °क्य); Da1 Dn1 D1.5 समासाद्य (for अवालोक्य) T1 3 G2 3 तांस्ते संलोड(T3 संलोळ-, G2 सुलोळ)यंति स्म, G1 तां सेनां लोळयंति स्म — ^{b}) T1 द्विरदानां बलानि च, T3 G3 द्विरदा नड्वलानिव (G3 °नि च); G1 M द्विरदा नळिनीमिव; G2 द्विरदा नुड्वलानिव — ^{c}) M विक्षोभ्य च (M1 विपक्षोभ्य [sic]) पुनर्वीरा — ^{d}) K1 3 B D S कर्णं समभिदुद्रुवुः. — After 29, K3 V1 B D S ins an addl colophon [*Adhy name* K3 अंगवंगवध°, T2 जनयुद्धं, M1 हस्तियुद्धं — *Adhy no* (figures, words or both) B1 2 4.5 D3 6 22, D1 19, D4 23, T1 3 G M1 65, T2 M2–4 64] — After the addl. colophon, T2 3 G3 M1 ins an addl adhy given in App. I (No 1), for the same passage in T1 G1 2 M2–4, cf v 1. 8 11 40

30 Before 30, K3 V1 B D S (G1 om.) ins. संजय उवाच (preceded by श्रीकृष्णाय नम in G2) G1 om 30^{a}–31^{a} — ^{a}) K3 V1 B Da1 D1–3 T G2 3 M1 तथा, Dn1 M2–4 तदा (for ततः) — ^{b}) S (G1 om) निघ्नत (for दहन्तं) V1 D3 इव वाहिनीं, B3 वाहिनीं तव (by transp), T1 अरिवाहिनीं — ^{d}) K3 अन्वयात्; G2 अभ्यगात् (for °यात्)

31 G1 om 31^{a} (cf. v 1. 30) — ^{a}) T1.3 G3 M महारणे, T2 °राज (for °युद्धे) — ^{b}) K3 B1.4 5 D2–4 7 T1 3 G3 M महारथाः, D6 नरा नृपाः, G1 2 समागताः (for नराधिपाः) — ^{c}) T2 G2 सिंहनादं ततश्चक्रुः — ^{d}) Ś1 K4 आदुद्रुवुश्च; K2 3 T1 आदुद्रु°, Ca.c आदुधु° (as in text) B3 सह, T3 G च वै (for च ह) K1 D6 वासांसि (D6 °श्च) दुद्रुवुश्च ह

32 ^{a}) V1 D6 रणेति- (for भारत) B3 युद्धेन (for क्रुद्धेन) S तत्र (G1 तस्य) भारत रुष्टेन — ^{b}) D2 धान्विना, T3 धन्विनां — ^{c}) K4 पाण्डुपुत्रैस्, V1 °पुत्रास्; Da1 D1 5 M3 °पुत्रं M2–4 ततो (for त्रिभिर्) — ^{d}) Ś1 वक्षसिभिहितो (sic), K3 वक्षसि नि°; D2 T1 वक्षस्यभि°. B3 S भृशं (for बली)

33 ^{b}) D1 5 नाराचेनस् (sic), S नाराचैस्तु K1 तवात्मजान्, M1 तवात्मज — ^{c}) T1.3 G M विव्याधोरसि सप्तत्या, T2 विव्याधाथ त्रिसप्तत्या — K3 om (hapl) 33^{d}–34^{c} — ^{d}) V1 D2 शरैस्त्रिभि°, B1. 3–5 Da1 Dn1 D1. 3–5 T2 त्रिभि° शरै°, T1.3 G M [इ]षुभिस्त्रिभि° (for त्रिभिस्त्रिभि°)

34 K3 om 34^{abc} (cf. v 1. 33) — ^{a}) V1 B D T1 2 G2 M ततश्चा(D3 तस्य चा)पं, T3 तथा राजंश् (for तदा राजंश्) — ^{b}) K1 transp छित्त्वा and चाप K2m V1 B D (D3 marg) G2 M राजन्, D3 (before corr) T2 तस्य, T1 चाशु (for चापं) — D3 writes 34^{cd} in marg — ^{c}) B3 सहदेवस् G1 त्रिभि° (hypermetric) (for त्रि-) — ^{d}) K3 चोदरे, B D S चार्पयत् (for चार्द°)

35 ^{a}) T2 सहदेव K3 V1 B D T2 तु (B3 T2 सु-) संक्रुद्ध (for ततः क्रुद्धः) — ^{b}) T1 3 G M1 खड्गमुधम्य (M1 °मुद्गृह्य) मारिष — ^{c}) B3 आविध्यय (for व्याविध्यत) V1 B1 3.4 (m as in text) D (except D3) S आविध्य प्रा(T1 सो-, T2 3 G2 3 M2 4 व्य, G1 M1 वि-, M3 प्र)सृजत्तूर्णं — ^{d}) K3 V1 B (B3m as in text) D S तव पुत्रस्य प्रति

36 ^{a}) V1 B D S (except T1) समार्गणगुणं (B3 °णश्च) — ^{b}) S द्विधा कृत्वा (for छित्त्वा तस्य) K3 महानासिं, D2 इसस्तिव — ^{c}) V1 निपपात K3 Dn1 D1.3 T2 तदा, T1 हतो (for ततो)

अथान्यद्धनुरादाय सहदेवः प्रतापवान् ।
दुःशासनाय चिक्षेप बाणमन्तकरं ततः ॥ ३७
तमापतन्तं विशिखं यमदण्डोपमत्विषम् ।
खड्गेन शितधारेण द्विधा चिच्छेद कौरवः ॥ ३८
तमापतन्तं सहसा निस्त्रिंशं निशितैः शरैः ।
पातयामास समरे सहदेवो हसन्निव ॥ ३९
ततो बाणांश्चतुःषष्टिं तव पुत्रो महारणे ।
सहदेवरथे तूर्णं पातयामास भारत ॥ ४०
तान्शरान्समरे राजन्वेगेनापततो बहून् ।
एकैकं पञ्चभिर्बाणैः सहदेवो न्यकृन्तत ॥ ४१
स निवार्य महाबाणांस्तव पुत्रेण प्रेषितान् ।
अथास्मै सुबहून्बाणान्माद्रीपुत्रः समाचिनोत् ॥ ४२
ततः क्रुद्धो महाराज सहदेवः प्रतापवान् ।
समाधत्त शरं घोरं मृत्युकालान्तकोपमम् ।
विकृष्य बलवच्चापं तव पुत्राय सोऽसृजत् ॥ ४३
स तं निर्भिद्य वेगेन भित्त्वा च कवचं महत् ।
प्राविशद्धरणीं राजन्वल्मीकमिव पन्नगः ।
ततः स मुमुहे राजंस्तव पुत्रो महारथः ॥ ४४

---

37 b) Ś माद्रेय क्रोधमूर्छित — D8 writes 37c–38b in marg (see m) — c) T3 चिक्षेपे — d) T3 बाणमकधर (sic) D2 पुन, S (except T2) परं (for तत)

38 Ś K1.2.4 om (hapl) 38 D8 reads 38 on marg — a) S (except T2) वेगेन (for विशिखं) — b) V1 D2.6 यमदण्डोपम महत्, B3 Da1 D1.5 °डोपमद्वि(B3 °म वि-; D1 °म द्वि)षं, S (except T2) °डमिवापरं — c) T2 G1 खड्गेण D8 सितधारेण — After 38, K3 V1 B D S ins.

127* ततस्तं निशितं खड्गमाविध्य युधि सत्वरः ।
धनुश्चान्यत्समादाय शरं जग्राह वीर्यवान् ।

[(L. 1) T2 सु- (for त) K3 V1 B3 Da1 Dn1 D5.8 प्राविध्य, B2 D1 T G1.3 M1 प्राविध्यत्, D2 व्याविध्य, D6 विभिदे, G2 प्राक्षिप्यत्; M2–4 प्राहिणोत् (for आविध्य) T1.3 G M तस्य (for युधि) D8 (marg see m) व्याक्षिपत्त्वरन् (for युधि सत्वरः) K3 Da1 Dn1 D1.3 (before corr) T1.3 G M सत्वरं (M1 °रन्) — (L. 2) Da1 Dn1 D1.5.8 धनुरन्यत् (for °श्चान्यत्)]

39 a) S (except T2) वेगेन (for सहसा) — c) V1 D2.6 T2 न्य (T2 व्य)पातयद्रणे हृष्ट, T1 समरे हितयद्धृा (sic), T3 G M समरे पातयद्धृष्ट — d) K4 तव पुत्रो (for सहदेवो)

40 a) K3 चतुःषष्टि, K4 °षष्ट्या; Da1 D1.5 °षष्टिस् — b) S (except T2) महारथ (for °रणे) — c) K2 सहदेवरथो; K3 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1.5.6.8 T1 M °रथं, K4 °रणे — d) K1.3 V1 B D S (except G2) प्रेषयामास (for पात°) B2 भारत

41 ab) D4 बाणान् (for शरान्) B1 शतशो (for समरे) K4 वेगेन पततो, D8 °नापतितान् B3 रणे; B4 भुवि (for बहून्) T1.3 G M शरानापाततस्तस्य (T1 M °स्तूर्ण) समरे तान्सुवेगिन (T1 °त; M1° तै) — c) D2.6 च त्रिभिर् (for पञ्चभिर्) — d) D2 व्यकृंतत, S (except T2) समाच्छिनत्

42 a) K3 B3–5 Da1 D1.2.4–8 T2 (sup lin) संनिवार्य, B2 T2 तं निवार्य B1 ततो बाणास् (for महाबाणांस्) T1.3 G M तान्निवार्य ततो बाणैस् — b) T2 चोदितान् T1.3 G M सहदेव प्रतापवान् (G2 °येत्) — c) T1.3 G M शतसंख्यांस्ततो बाणान्, T2 अथ तस्मै बहून्बाणान् — After 42c, K3 V1 B D S ins

128* प्रेषयामास संयुगे ।
तान्बाणांस्तव पुत्रोऽपि छित्त्वैकैकं त्रिभिः शरैः ।
ननाद सुमहानादं दारयाणो वसुंधराम् ।
ततो दुःशासनो राजन्विद्ध्वा पाण्डुसुतं रणे ।
सारथिं नवभिर्बाणैर् [5]

[(L. 2) B2–4 Da1 Dn1 D1.5.8 तु (for [अ]पि) B3 भित्त्वैकैक, D6 छित्त्वेक च (for छित्त्वैकैक) B3 S त्रिभि (for शरैः) — (L 3) K3 D5 नादयन्वै, V1 Dn1 D6.7 दारयानो, B2 दारयन्स; B3 Da1 D1.4.5 S नादयानो, D2 पूरयानो, D6 धारयानो (for धारयाणो) — (L 4) T1 अथ (for ततो) D6 दुःशासन B4 भित्त्वा (for विद्ध्वा) S द्वाभ्यां पांडुसुतं तु (G2 °सुतस्य) वै]

— d) K1.3 V1 B D S माद्रेयस्य (for माद्रीपुत्र) B1.4.5 Da1 Dn1 D1.4.5.7 समार्पयत्, T1 समर्दयत्, G2 समाच्छिनत् (for चिनोत्)

43 c) Ś1 K1 V1 B2.4 D6 समादत्त (for °धत्त) — e) B3 बलवा चाप

44 a) G2 तस्मिन् (for स त) — c) S (except T2) तूर्णं (for राजन्) — d) K2 वाल्मीकम् D8 पन्नगाः — D2 om 44ef — e) K4 सं (for स) D6 समुत्सहे (for स मुमुहे) Da1 (also as in text) D1.5 (m as in text) मुमुचे (for मुमुहे) S (except) T2

मूढं चैनं समालक्ष्य सारथिस्त्वरितो रथम् ।
अपोवाह भृशं त्रस्तो वध्यमानं शितैः शरैः ॥ ४५
पराजित्य रणे तं तु पाण्डवः पाण्डुपूर्वज ।
दुर्योधनबलं हृष्टः प्रामथद्वै समन्ततः ॥ ४६
पिपीलिकापुटं राजन्यथामृद्नान्नरो रुषा ।
तथा सा कौरवी सेना मृदिता तेन भारत ॥ ४७
नकुलं रभसं युद्धे दारयन्तं वरूथिनीम् ।
कर्णो वैकर्तनो राजन्वारयामास वै तदा ॥ ४८
नकुलश्च तदा कर्णं प्रहसन्निदमब्रवीत् ।
चिरस्य बत दृष्टोऽहं दैवतैः सौम्यचक्षुषा ॥ ४९
यस्य मे त्वं रणे पाप चक्षुर्विषयमागतः ।
त्वं हि मूलमनर्थानां वैरस्य कलहस्य च ॥ ५०
त्वद्दोषात्कुरवः क्षीणाः समासाद्य परस्परम् ।
त्वामद्य समरे हत्वा कृतकृत्योऽस्मि विज्वरः ॥ ५१
एवमुक्तः प्रत्युवाच नकुलं सूतनन्दनः ।
सदृशं राजपुत्रस्य धन्विनश्च विशेषतः ॥ ५२
प्रहरस्व रणे बाल पश्यामस्तव पौरुषम् ।
कर्म कृत्वा रणे शूर ततः कत्थितुमर्हसि ॥ ५३

स मुमोह तत पुत्र — f) S (except T2) राजन् (for पुत्रो) K3 V1 B Dn1 D6 8 S महाबल (for °रथ)

45 a) D1 मूढचेत. K3 D8 परिज्ञाय, V1 B D2–4 6 7 समालोक्य (for °लक्ष्य) — b) K3 V1 B Dn1 D6 8 S रणात् (for रथम्) — c) T8 G1 8 स संत्रस्तो, G2 सुतं त्रस्तो (for भृशं त्रस्तो) K8 तस्थौ (for त्रस्तो) — d) K1 वध्यमान, K3 B Da1 D1–5 7 8 M2–4 वध्यमानः, V1 Dn1 D6 T2 हन्यमान, T1 मथ्यमानं K3 (before corr as in text) शतै (for शितै) — After 45, D8 ins

129* नादस्तु सुमहानासीन्नादयन्वै वसुंधराम् ।

46 a) T2 विजित्य समरे त तु — b) V1 B Da1 D1 3 4 7 कौरव्यं (for पाण्डव) Ś K1 2 B3 D2 6 G1.2 M1 पाण्डुपूर्वज, K3 °पूर्वज; V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 पांडुनंदन (for °पूर्वज) — c) Ś K2 4 दुर्योधन तु तं (sic) (for °बल) Ś K1 2 4 B D2–4 7 दृष्ट्वा, K3 हृष्टं, S (except T2) बाणै (for हृष्ट) — d) B D (except Dn1 D8) प्रममाथ, T1 व्यधमद्वै, G1 3 प्राथमद्वै, G2 प्रमाथद्वै (for प्रामथद्वै)

47 a) Ś1 K2 पिपीलिकपुटो, Ś2 K1 °लकपटो (K1 °रो), K4 B D T2 M1 °लिकपुट, V1 °ढिकापुट, T1 °लिका पुटा Co cites पिपीलिका[ना] पुट — b) Ś1 K2 अथामृद्नान्, Ś2 B1.3–5 Da1 D1–5 7 T1 2 G3 यथा मृद्नन्, K1 नु प्रामृद्नन् (sic), K4 अथामृथ्नान्, D8 (marg sec m) यथा मृष्णान्, M1 यथामृत्नान् (for यथामृद्नान्) K3 D8 सुख, T1 वृषा, G2 यथा (for रुषा) B2 यथामृथ्यनुषो रुषा (sic), D6 यथामृततरेषु च (sic) — c) K3 का, B3 हि, D2 स-, T2 M2–4 [अ]सौ (for सा) — d) B4 मृद्दता (sic), Da1 D1 सूदिता (for मृदिता) M2–4 मृदिता ते नरर्षभ — After 47, K3 V1 B D S ins an addl colophon [Adhy name T1.2 दुःशासनपराजय — Adhy no (figures, words or both) B1 3 4 5 D3 23, D4 24, T1 3 G M 14, T2 16]

48 Before 48, K3 V1 B D S ins संजय उ° (preceded by श्रीकृष्णाय नम in G3) — a) D3 6 च भृश, T1 रभसा, Ca c रभसं (as in text) D1 क्रुद्ध; M1 युद्धं (for युद्धे) — B3 om 48b–50c — b) V1 B1,4 5 D1–5 7 8 T2 द्रावयंतं, D6 प्राद्रवत (for दारयन्त). T1 3 G M तपतं तव वाहिनीं — c) K3 विकर्तनो — d) B (B3 om) Da1 D1–5 7 8 रुषा (for तदा)

49 B3 om 49 (cf v l 48) — a) K3 V1 B D S नकुलस्तु तत (D6 °दा) कर्णं — c) B2 चिराय (for चिरस्य) V1 भव, B2 4 D2 3 6 तव; G2 मम (for बत) T G M1 दृष्टोसि, M3–4 दृष्टोस्मि — d) D5 देवतै , D6 कौरवै K3 M2 सोम्य-, T1 मम (for सौम्य-)

50 B3 om 50abc (cf v l 48) — a) B1 D6 पश्य मे, D3 4 7 पश्य मा (for यस्य मे) Ś K1 2 पार्थ; K4 कर्ण; D4 पार्थ, D5 T2 G2 पाप (for पाप) — b) D3.4 7 आगत

51 a) M1 स्वद्दोषा D6 कुरवं, S (except T1) कौरवा (for कुरव) G2 क्षीया — b) K4 समापाद्य (for °साद्य) — c) D6 कृत्वा (for हत्वा) — d) T1 3 G M1 सत्वर (for विज्वर)

52 Before 52c, G3 ins कर्ण — c) B4 सदृशो, T2 नकुल (for सदृश) — d) S (except T2) विशेषेण धनुष्मत

53 a) B5 D3 4 7 च मे (for रणे) V1 Dn1 D2 6 8 पार्थ, B Da1 D1 3–5 7 T G1.3 M वीर; G2 शूर (for बाल) — T2 reads 53bc twice — b) T1 पश्यामि K3 B1–5 Da1 D1 5 8 पौरुष तव (by transp), S (except T) — c) K4 रण (for रणे) B3 D3 6 T3 G1 पुरुषो भव — c) K4 रण (for रणे) B3 D3 6 T2 G1 वीर; D8 शूर (for शूर) G2 तत कृत्वा च शौर्यं त्व — d) B8 रणे (for तत) K4 B3 Dn1 D3 6 T2 3 G M3 कथितुम्, M1 कल्पितुम् K1 अर्हति (for मर्हसि)

अनुक्त्वा समरे तात शूरा युध्यन्ति शक्तितः ।
स युध्यस्व मया शक्त्या विनेष्ये दर्पमद्य ते ॥ ५४
इत्युक्त्वा प्राहरत्तूर्णं पाण्डुपुत्राय सूतजः ।
विव्याध चैनं समरे त्रिसप्तत्या शिलीमुखैः ॥ ५५
नकुलस्तु ततो विद्धः सूतपुत्रेण भारत ।
अशीत्याशीविषप्रख्यैः सूतपुत्रमविध्यत ॥ ५६
तस्य कर्णो धनुश्छित्त्वा स्वर्णपुङ्खैः शिलाशितैः ।
त्रिंशता परमेष्वासः शरैः पाण्डवमार्दयत् ॥ ५७
ते तस्य कवचं भित्त्वा पपुः शोणितमाहवे ।
आशीविषा यथा नागा भित्त्वा गां सलिलं पपुः ॥ ५८
अथान्यद्धनुरादाय हेमपृष्ठं दुरासदम् ।
कर्णं विव्याध विंशत्या सारथिं च त्रिभिः शरैः ॥ ५९
ततः क्रुद्धो महाराज नकुलः परवीरहा ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन कर्णस्य धनुरच्छिनत् ॥ ६०
अथैनं छिन्नधन्वानं सायकानां शतैस्त्रिभिः ।
आजघ्ने प्रहसन्वीरः सर्वलोकमहारथम् ॥ ६१
कर्णमभ्यर्दितं दृष्ट्वा पाण्डुपुत्रेण मारिष ।
विस्मयं परमं जग्मू रथिनः सह दैवतैः ॥ ६२
अथान्यद्धनुरादाय कर्णो वैकर्तनस्तदा ।
नकुलं पञ्चभिर्बाणैर्जत्रुदेशे समार्दयत् ॥ ६३
उरःस्थैरथ तैर्बाणैर्माद्रीपुत्रो व्यरोचत ।
स्वरश्मिभिरिवादित्यो भुवने विसृजन्प्रभाम् ॥ ६४

54 a) K4 अनुक्ता; B3 अन्वयु° (for अनुक्त्वा) Dn1 समरं G3 तत्र (for तात) — b) Ś2 M1 शूर, D1 सुरा (for शूरा) — c) Ś1 K D6 संयुध्यस्व, Ś2 V1 B D3 4 7 प्रयुध्यस्व, D8 युध्यस्व त्व (for स युध्यस्व) V1 D5 महा-, D2 रणे (for मया) S (except T2) युध्यस्व समरे शक्त्या — d) B1. 3–5 D3. 4 7 हनिष्ये (for विनेष्ये) K3 B D (except D2) एव (for अद्य) D6 च° (for ते) Ś K1. 2 4 विनश्येद्दर्पमेव तु, S (except T2) प्रतियोत्स्यामि ते (G3 °स्यतो) रणे

55 a) D6 प्रहसंस्, T1 प्रहरत्; T2 स रणे; G2 प्राह त (for प्राहरत्) K1 कर्णं (for तूर्णं) — b) V1 D2 6 T2 नकुलं सूतनंदन°, Dn1 पांडुपुत्रं स सूतज — c) Dn1 समरे तूर्णं; G2 3 समरे चैनं (by transp) — d) Da1 D1 5 द्विसप्तत्या

56 a) D6 M2–4 क्रुद्ध° (for विद्ध°) — b) K3 D3 सायकैः, D2 सयुगे; G3 मारिष (for भारत) — c) Ś2 [आ]शीविषमुख्यै°, B3 विशिखप्रख्यै° (for [आ]शीविषप्रख्यैः) — d) K3 Dn1 अवध्यत

57 b) D1 5 रुक्मपुङ्खैः (for स्वर्ण°) Ś2 शिलाशतैः, K4 Da1 Dn1 D1 5 7 8 °सितैः, T2 शिलीमुखैः T1 3 G M स्वर्णपुंखाञ्शिलाशितान् — c) Ś2 K1 त्रिंशत°; K3 D3 त्रिंशत्या, B2 विंशता, Da1 D1 5 त्रिंशता (D1 °सा), D6 त्रिंशतैः (for त्रिंशता) T1 3 G M त्रिं(G1 M2–4 त्रि)शतं प्रेषयामास — d) K1 अर्दयान् (sic), K3 B1 D2–4 3 T2 अर्दयत्; V1 Dn1 D6 अर्पयत् T1. 3 G M शरानाशीविषोपमान्

58 a) V1 D2 6 तस्य ते (by transp), G2 M ते चास्य K1 छित्त्वा (for भित्त्वा) — c) S (except T2) राजन् (for नागा) — d) Ś2 K4 वपु°, K3 D3 पुन, D6 7 ययु°, T3 G1 3 भृशं (for पपु°) G2 गा भित्त्वा सदशो मृशं Co cites गां

59 a) K4 अथान्य — b) S (except T2 G2) दुरानमं — c) V1 B1. 5 Dn1 D2–4. 6 7 S सप्तत्या (for विंशत्या) — d) K1 त्रिभि° (for शरै°)

60 K1 om. (hapl) 60a–61b — b) Da1 D1 5 पांडव°, M1 नकुलं (for नकुल°) — c) K4 क्षुरप्रेन — D3 om (hapl) 60d–61d — d) K3 4 B Da1 Dn1 D1. 2 5–8 G1 M1. 4 आच्छिनत्

61 K1 om 61ab, D3 om 61 (cf v 1 60) — b) T1 सायकैश्च (for सायकानां) B2 त्रिभि° शितैः, D6 T1 3 G M1 3 त्रिभि° शतै° (by transp), M2 4 त्रिभि° शरै°. — c) K4 स हसन्, V1 प्रहरन् (for प्रहसन्) K3 G1 वीर — d) B4 T1 °महारथ°

62 a) Da1 D1 5 M1 अत्यर्दित (for अभ्य°) — d) B2 आत्मन, S ऋषय° (for रथिन°) D1 2 5 T2 3 G3 सह देवतैः; G2 सर्वदेवता°

63 a) K4 D1 अन्य- (for अन्यद्) — b) K3 B4 (marg) D1 तथा (for तदा) — d) D2 जतु°, T1 जत्रू°, Co जत्रु (as in text) Ś2 K4 T1 समर्दयत् (K4 °न्), K3 B1 3–5 Da1 Dn1 D1 3–8 समार्पयत्; V1 B2 D2 T2 3 G M समर्पयत्

64 a) K3 Dn1 D3 जत्रुस्थैर्, V1 B1 2 4 5 (marg as in text) Da1 D2. 3–5 7 तत्रस्थैर्, B3 भिन्नस्थैर् (for उरस्थैर्) K3 B2 4 5 Da1 D1. 5 3 S (except T2) बाणैस्तैर् (by transp.), B3 बाणैश्च D6 तत्रस्थैस्तैस्तदा बाणैर्. — b) Ś2 D3 7 व्यरोचयत्, K3 [ऽ]प्यशोभत, K4

नकुलस्तु ततः कर्णं विद्ध्वा सप्तभिरायसैः ।
अथास्य धनुषः कोटिं पुनश्चिच्छेद मारिष ॥ ६५
सोऽन्यत्कार्मुकमादाय समरे वेगवत्तरम् ।
नकुलस्य ततो बाणैः सर्वतोऽवारयद्दिशः ॥ ६६
संछाद्यमानः सहसा कर्णचापच्युतैः शरैः ।
चिच्छेद स शरांस्तूर्णं शरैरेव महारथः ॥ ६७
ततो बाणमयं जालं विततं व्योम्न्यदृश्यत ।
खद्योतानां गणैरेव संपतद्भिर्यथा नभः ॥ ६८
तैर्विमुक्तैः शरशतैश्छादितं गगनं तदा ।
शलभानां यथा व्रातैस्तद्वदासीत्समाकुलम् ॥ ६९
ते शरा हेमविकृताः संपतन्तो मुहुर्मुहुः ।
श्रेणीकृता अभासन्त हंसाः श्रेणीगता इव ॥ ७०
बाणजालावृते व्योम्नि छादिते च दिवाकरे ।
समसर्पत्ततो भूतं किंचिदेव विशां पते ॥ ७१
निरुद्धे तत्र मार्गे तु शरसंघैः समन्ततः ।
व्यरोचतां महाभागौ बालसूर्याविवोदितौ ॥ ७२
कर्णचापच्युतैर्बाणैर्वध्यमानास्तु सोमकाः ।
अवालीयन्त राजेन्द्र वेदनार्ताः शरार्दिताः ॥ ७३

व्यरोचते, B1 2 4.5 D8 व्यशोभत, B3 T2 व्यराजत (for व्यरोचत) — c) T2 G1 3 यथा भानुर्, G2 यथा सूर्यो (for इवादित्यो) — d) Ś1 K2 भुवनं T1 transp भुवने and विसृजन् D2 M1 3 विसृज(M3 °जे)त् (for विसृजन्) T2 G प्रभाः

65 a) K3 Dn1 D8 नकुलोपि B1.3 4 D1 5 तदा (for ततः) K1 तूर्णं (for कर्णं) — b) K3 V1 भित्त्वा (for विद्ध्वा) K3 Dn1 D8 पंचभिर् (for सप्तभिर्) K3 V1 B D S आशुगैः (for आयसैः) — c) Da1 D1.5 तथास्य, M3 अथान्यद् (for अथास्य) G2 धनुषा — d) K2.4 मारिष°.

66 G2 om 66a–67b — c) V1 M2 नकुलस्तु — d) K3 सविता (for सर्वतो) V1 B1 Dn1 D8 4 7 समंताच्छादयद्दि(V1 Dn1 °न्दि)शः, B2–5 Da1 D1 5 S समन्ताद्वारयद्दि(M1 °न्दि)शः, D2 6 समरे छादयन्दिशः

67 G2 om. 67ab (cf. v l 66) — a) K3 D8 प्रच्छाद्यमानः, Dn1 D2 6 स छाद्य°. S (except T2, G2 om) समरे (for सहसा). — b) T1 कर्णचापच्युतः — c) S तान् (for स) — d) G1 एवं S महायशाः (for °रथः)

68 b) T2 विततम् (for विततं) Ś1 K4 G3 व्योम्नि दृश्यत, B D2–4 6 7 व्योम्नि दृश्यते — c) K3 B3 Da1 D1 5 8 शरैरेव, V1 B1 2 3 5 Dn1 D2–4 6 7 S इव व्रातै (for गणैरेव) — d) K3 प्रपतद्भिर् (for सप°)

69 a) B5 प्रमुक्तैः (for विमुक्तैः) D2 शरव्रातैश् (for °शतैश्) — b) Dn1 गगने K3 B1 4 D8 तथा; S (except T2) महत् (for तदा) — c) K1 B2 तथा, V1 S (except T2) इव (for यथा) — d) T1 तद्यथासीत्, T2 G1 2 तद्धि ह्या° (for तद्वदासीत्) K3 V1 B D S विशां पते (for समाकुलम्)

70 c) B2 4 Dn1 D8 श्रेणीभूता, Co °कृता (as in text) K3 Dn1 प्रकाशंत, V1 B3–5 Da1 D1.5–7 व्यकाशंत, B1 व्यकाषंतः; B2 व्यसुंचंत, D2 6 प्रकाशते, S व्यरोचंत (for अभासन्त) — d) K1 3 V1 B D S क्रौंचाः (for हंसाः) Ś2 K4 V1 B D S श्रेणी(B1 °णि)कृता (for °गता)

71 a) Ś K1 2.4 B1 5 D2–4 7 8 T1 बाणजालवृते, K3 °जालवृतो, B3 °जालीकृते, D6 °जालाचिते — b) D2 om., M2–4 तु (for च) — c) Ś1 K2 सम**ततो, K3 तस्य संपतते, K4 ससर्ज च ततो, V1 B Da1 Dn1 D2–8 T G1.3 M न स्म संपतते; D1 तस्मात्संपतते (sic), G2 तस्मिन्पतिते (for समसर्पत्ततो) V1 B1 3–5 D2–4 7 भूम्यां, B2 भूतं; Dn1 भूति, D6 भूमिं (for भूत) — d) V1 B D (except D8) S किंचिदप्यंतरि(V1 B1–4 °री)क्षग (B3 °ग)

72 a) K4 मार्गे K1 B1 5 D1–4 6 7 च (for तु) — b) K2 शरसर्गैः; B2 शरसंघै (for °संघैः) — c) K3 V1 B D (except D8) T1 3 G3 M व्य(T3 वि)रोचेतां, G2 व्यरोचेतां (for °चतां) K1 3 V1 B D S महात्मानौ (for °भागौ) — d) K3 V1 B D T1 2 M कालसूर्यौ (for बाल°) V1 D2 इवोद्यतौ Ca cites काल॰ ❀Co कालसूर्यैः प्रलयकालिकार्कौ सूर्याविव वैकल्पिको वलोपः ।❀

73 K1 om. (hapl.) 73b–74a — b) Ś1 वध्यमानास्तु; T1 बाध्यमानाश्च (for वध्यमानास्तु) V1 सायकैः; B1 सैनिकाः (for सोमकाः) — c) K2 D2 अथालीयंत; S (except T1) अवलीयत, Ca ० अवा° (as in text). — d) Ś1 शिरार्दिताः; K3 V1 B6 D (except Da1 D1 5) S भृशार्दिताः, B2 परार्दिताः (for शरा°)

नकुलस्य तथा बाणैर्वध्यमाना चमूस्तव ।
व्यशीर्यत दिशो राजन्वाततुन्ना इवाम्बुदाः ॥ ७४
ते सेने वध्यमाने तु ताभ्यां दिव्यैर्महाशरैः ।
शरपातमपक्रम्य ततः प्रेक्षकवत्स्थिते ॥ ७५
प्रोत्सारिते जने तस्मिन्कर्णपाण्डवयोः शरैः ।
विव्याधाते महात्मानावन्योन्यं शरवृष्टिभिः ॥ ७६
निदर्शयन्तौ त्वस्त्राणि दिव्यानि रणमूर्धनि ।
छादयन्तौ च सहसा परस्परवधैषिणौ ॥ ७७

नकुलेन शरा मुक्ताः कङ्कबर्हिणवाससः ।
ते तु कर्णमवच्छाद्य व्यतिष्ठन्त यथा परे ॥ ७८
शरवेश्मप्रविष्टौ तौ ददृशाते न कैश्चन ।
चन्द्रसूर्यौ यथा राजंश्छाद्यमानौ जलागमे ॥ ७९
ततः क्रुद्धो रणे कर्णः कृत्वा घोरतरं वपुः ।
पाण्डवं छादयामास समन्ताच्छरवृष्टिभिः ॥ ८०
स च्छाद्यमानः समरे सूतपुत्रेण पाण्डवः ।
न चकार व्यथां राजन्भास्करो जलदैर्यथा ॥ ८१

---

74 K1 om 74^{a} (of v l. 73) — a) D2 नकुलस्तु K3 B2-4 D3 तदा, D2 6 ततो (for तथा) — b) Ś1 B1.5 D3-7 T2 हन्यमाना, B3 वध्यमानश् Da1 D1 M1 चमू — c) Ś1 (before corr) विशीर्यत, B1 Da1 D1 5 S (except T2) व्यदी(T1 °की-, T3 °धी)र्यंत, B2 व्यतीर्यत, D6 व्यशीर्यंत S (except T2) ततो (for दिशो) — d) T1 3 G1 3 वातनुन्न इवांबुद°

75 a) V1 B5 D2-7 हन्यमाने (for वध्य°) — b) K1 महागदै°, T1 शरोत्तमै° (for महाशरै) — c) K3 D3 शरवर्षम्, T1 °पातैर्, T2 °पातान् (for °पातम्) K3 अथाक्रम्य; K4 अयंक्रम्य (sic), V1 B3.5 D7 अपाक्रम्य, D4 अभिक्रम्य, D3 Ca अवक्रम्य, S अतिक्रम्य, Co अपक्रम्य (as in text) B1 शरपत्रेण पत्रस्य — d) K3 B2 D3 तस्थतु प्रे(K3 प्र)क्षके इव, V1 तस्थतु प्रेक्ष(before corr क्षि)तेस्तदा, V1m Da1 D1.6 T3 G3 तस्थतु प्रेक्षकाविव; B1 3.4 Dn1 D2-4.7 तस्थतु प्रेक्षिके (B1 °क्षके, Dn1 °क्ष्यके, D2 °क्षकस्) तदा, B5 D6 तस्थतु प्रेक्षि(D6 °क्ष्य)ते तदा, T1 2 G1 2 M तस्थतु प्रेक्षका इव (M2 जना)

76 a) K3 प्रोच्छादिते, B1 प्रोषारित-; B2 आच्छादिते, B3.5 Da1 D1.5 7 प्रोत्सारित-, B4 प्रोत्सादित-, D3 प्रोत्सा-हि(marg *sec m* रि)त (for प्रोत्सारिते) V1 बले (for जने) — c) K1 विव्यध्वस्तो (sic), K2 विव्यधाते, K3 D3 अवध्येता, B1 3-5 Da1 Dn1 D1 3-5 7 अ(D1 5 आ)विध्येतां; T1.3 G M जघ्नतुस्तौ, T2 निजघ्नतुर् (for विव्याधाते) V1 B2 D2 6 तावन्योन्यं विद(V1 °व्य)धतुर् — d) K1 D1 5 M1 अन्योन्य, V1 B2 D2 6 अत्युग्र-(D2 6 °ग्र), B4 अन्योन्ये (for अन्योन्य)

77 a) K2 4 निर्दर्श(K4 om. र्शं)यतौ, K3 V1 B D S विदर्शयतौ (for निदर्श) K3 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 दिव्यानि, V1 D2 6 T G M1 शस्त्राणि; M2-4 चास्त्राणि (for त्वस्त्राणि) — b) K3 B Da1 Dn1 D1. 3-5 7 8 शस्त्राणि (for दिव्यानि) V1 B1 D3 7 बलमूर्धनि (for रण°) — c) Dn1 D3 तु (for च) — d) M4 परस्परजयैषिणौ

78 a) K1 परासूक्ता (sic) (for शरा मुक्ता) — b) K1 ककबर्हिणवायस, K3 Da1 D1 5 8 °बर्हणवासस — c) K1 सुताकृत्तिम् (sic), K3 V1 B D S सूतपुत्रम् (for ते तु कर्णम्) B3 समासाद्य (for अवच्छाद्य) — d) B2 खेतिष्ठत; D4 व्यतितिष्ठन्, G2 व्यतिष्ठंतम् K3 B D3.4 7 8 T3 यथाबरे, V1 Da1 D1 2 5 T3 G M इवाबरे, Dn1 D6 तदांबरे; T1 तथाबरे — After 79, K3 V1m B D S ins

130* तथैव सूतपुत्रेण प्रेषिताः परमाहवे ।
पाण्डुपुत्रमवच्छाद्य व्यतिष्ठन्ताम्बरे शराः ।

[(L. 1) D5 प्रोषिता T1 परमेषवः — (L 2) K3 D3 व्यतिष्ठन्नबरे शराः, B1 Da1 D1 5 T1 3 G M1 व्यतिष्ठत इवांबरे (T1 तथांबरे, G1 इवाबर), B2 खे तिष्ठति तथापरे, B3 व्यतितिच इवांबरे (sic) (for the posterior half)]

79 a) K4 परिवेश्मप्रविष्टौ; G2 शरवेष्ट° K3 T2 तु (for तौ) D6 शरवेश्मप्रतिच्छन्नौ — b) Ś1 ददृशेत; M1 ददर्शाते (for ददृशाते) K4 Dn1 D2 6 कश्चन K3 D3 ददृशे नैव कश्चन, T G M2-4 न दृश्येते कथंचन — K4 om 79^{cd} — c) K3 G1 तथा (for यथा) V1 B (except B2) Da1 D1.3-7 T2 सूर्यो(T2 °र्यौ)चंद्रमसौ राजन्, D2 सूर्यचंद्रसमौ रा° — G1 om (hapl) 79^{d}–81^{c} — d) B3 4 Da1 D1 5 प्रतिच्छन्नौ (for छाद्यमानौ) V1 B Da1 Dn1 D1-7 T2 घनैरिव (for जलागमे)

80 G1 om. 80 (of v l 79) — a) B3 तत कर्णेन रणे क्रुद्ध (hypermetric) — b) T2 घोरेतरं G2 व्रजेत् (for वपु) — c) K1 पांडवा (sic) K4 छादयामासु

81 G1 om. 81^{abc} (of v l 79) — a) K1.3 B1-4 Da1 D1.6 8 प्र-, K4 V1 D2 S (except T2) सं- (for स-) B5 D3 4.7 सोति(B5 °भि)च्छन्नो महाराज — c) T1 न चकाशे तदा राजन् — d) G2 जलधैर् (for जलदैर्) B1-4 Da1 D1 5 परम धैर्य(B4 धर्म)मास्थित

ततः प्रहस्याधिरथिः शरजालानि मारिष ।
प्रेषयामास समरे शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ८२
एकच्छायमभूत्सर्वं तस्य बाणैर्महात्मनः ।
अभ्रच्छायेव संजज्ञे संपतद्भिः शरोत्तमैः ॥ ८३
ततः कर्णो महाराज धनुश्छित्त्वा महात्मनः ।
सारथिं पातयामास रथनीडाद्धसन्निव ॥ ८४
तथाश्वांश्चतुरश्चास्य चतुर्भिर्निशितैः शरैः ।
यमस्य सदनं तूर्णं प्रेषयामास भारत ॥ ८५
अथास्य तं रथं तूर्णं तिलशो व्यधमच्छरैः ।
पताकां चक्ररक्षौ च ध्वजं खड्गं च मारिष ।
शतचन्द्रं ततश्चर्म सर्वोपकरणानि च ॥ ८६
हताश्वो विरथश्चैव विवर्मा च विशां पते ।
अवतीर्य रथात्तूर्णं परिघं गृह्य विष्ठितः ॥ ८७
तमुद्यतं महाघोरं परिघं तस्य सूतजः ।
व्यहनत्सायकै राजञ्शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ८८
व्यायुधं चैनमालक्ष्य शरैः संनतपर्वभिः ।
आर्दयद्बहुशः कर्णो न चैनं समपीडयत् ॥ ८९
स वध्यमानः समरे कृतास्त्रेण बलीयसा ।
प्राद्रवत्सहसा राजन्नकुलो व्याकुलेन्द्रियः ॥ ९०
तमभिद्रुत्य राधेयः प्रहसन्वै पुनः पुनः ।
सज्यमस्य धनुः कण्ठे सोऽवासृजत भारत ॥ ९१
ततः स शुशुभे राजन्कण्ठासक्तमहाधनुः ।

---

82 a) D2 [अ]धिपति°, G1.2 [अ]ति(G1 °स्ति)रथि° — b) B3 शरवर्षाणि (for °जालानि) K3 मारिषः — c) K1 स शरैः (for समरे)

83 a) K3 D3 S (except T2 G3) एकबाणम्, Dn1 एकार्णवम्, Co एकच्छायम् (as in text) — c) K1 अत्रच्छायेव, G3 M3 अभ्रुच्छायेव (for अभ्रच्छायेव) K3 संजघ्ने, V1 D2 सयज्ञे

84 a) D2.6 तत्र (for तत°) — c) T1 प्रेषयामास (for पातया°) — d) V1 रथानीडात्; T1.3 G1 M रथनीळात् (for °नीडात्) G2 रथनीळाद्धसन्निव (sic)

85 a) V1 B1.4.5 D2-4.6.7 ततो-, B3 Da1 D1.5 यथा- (for तथा-) K1 चतुरोचास्य (sic), S चतुरस्तस्य (T2 °रोप्यस्य) — c) V1 B6 D2-4.6.7 T1 M भवन, B1 दशन (for सदनं)

86 a) Dn1 तथास्य B2 Da1 D1.5 तु रथ, B3.4 तुरगं (for त रथं) Ś2 K1.3 V1 B (except B4) D T G M1 दिव्य (for तूर्णं) — b) K3 शतशो (for तिलशो) — c) D6 पदातांश् (for पताकां) V1 B1.5 D2-4.6.7 चक्ररक्षांश् B2 Dn1 M1 तु (for च) — d) V1 B1.5 T G3 M2-4 गदां; G1.2 M1 गदा- (for ध्वज) T2 चक्र (for खड्गं) K3 मारिष — e) K1 तत शद; K3 च तद्धर्मं; V1 B D S च तथर्मं (D1 °र्मं) (for ततश्चर्म) — After 86, S ins

131* सुवर्णविकृत तच्च धनु सशरमाहवे।

87 b) K3 V1 T2 G1.2 M1 विच(G2 °श)र्मा च, B2 छिन्नचर्मा; T1 च्छिन्नकेतुर् (for विवर्मा च) — c) B2 अवतुर्यं (sic) V1 Dn1 D2.6 T2 भूमौ (for तूर्णं) — d) B1 परिसं (for परिघं) Ś K2-4 B3 Dn2 D2-4.6-8 धिष्ठित, B4 रिष्ठित; M1 तिष्ठत (for विष्ठित)

88 a) K1 B1 समुद्यत-; K3 Da1 Dn1 D1.5.8 समुद्यत, D4 T1.3 G M1 समुद्य(T1 °घ)त; M3.4 वसुद्धतं T1 यथा (for महा-) — c) B1 Dn1 S व्यधमत्; B2 व्यहरत् (for व्यहनत्) S तूर्णं (for राजञ्) — d) V1 B D (except D8) सुतीक्ष्णैर्भारसाधनैः; S तदद्भुतमिवाभवत्.

89 a) K1 व्यायुर्नं (sic), M2 व्यायुद्ध B1.3.4 Da1 D1.5 चैन(D1 °व)मालोक्य, B3 च समालोक्य; B5 चैवमालक्ष्य, S च स(T1 M1 त)मालक्ष्य (for चैनमा°) — c) K1 आददद्, V1 B1.3.5 Dn1 T2 G2.3 अर्दयद्; B1 Da1 D1.5 T1 G1 M अर्दयन्; B4 अर्धयन्, D2.3.6 अर्पयत्; D7 अर्पयन्, T2 आर्दयन्; Bomb Ed आर्पयत्. K3.4 V1 B6 Dn1 D2-4.6-8 बहुभि° (for बहुश.)

90 a) V1 B3 Dn1 D2-4.6.7 T2 हन्यमान (for वध्य°). — b) Ś2 बलीयसी; T2 °व्यसा (sic) — c) M1 प्राद्रवन् — M1 om (hapl) 90d-92a

91 M1 om. 91 (cf v 1 90) — a) K3 तमभिद्दत्य; T1.3 G M2-4 अभिद्रुत्य च; T2 तमनुद्रुत्य (for तमभि°) — b) D6 हसन्नेव (for प्रहसन्वै) — D6 T3 om. (hapl.) 91c-93d — c) K1 Dn1 सज्जमस्य (sic), G1.3 स सज्य च, G2 सहस्य च (sic) (for सज्यमस्य) G1.3 कर्णो, G2 कंठो (for कण्ठे) — d) V1 B1.5 D2-5.7 T1.2 व्यवासृजत्; Da1 सोवासज्जत, D8 [ऽ]सावासृजत, G विससर्ज च (for सोऽवासृजत) V1 सूतज°, D1 भारत° (for भारत) Co cites अवासजत

92 D6 T3 om 92 (cf v. 1 91) M1 om 92a (cf v 1. 90) — a) Dn1 ततस्य (for तत स) — b) Ś1 K1.2.4 V1 B1.3.4 D2-5.7 कठासक्तमहद्धनु°; Ś2 D8 कठासक्त महद्धनु°, B5 Dn1 कठासक्तो (Dn1 °क्त) महाधनु°; T1.3

परिवेषमनुप्राप्तो यथा स्याद्व्योम्नि चन्द्रमाः ।
यथैव च सितो मेघः शक्रचापेन शोभितः ॥ ९२
तमब्रवीत्तदा कर्णो व्यर्थं व्याहृतवानसि ।
वदेदानीं पुनर्हृष्टो वध्यं मां त्वं पुनः पुनः ॥ ९३
मा योत्सीर्गुरुभिः सार्धं बलवद्भिश्च पाण्डव ।
सदृशैस्तात युध्यस्व व्रीडां मा कुरु पाण्डव ।
गृहं वा गच्छ माद्रेय यत्र वा कृष्णफल्गुनौ ॥ ९४
एवमुक्त्वा महाराज व्यसर्जयत तं ततः ।
वधप्राप्तं तु तं राजन्नावधीत्सूतनन्दनः ।
स्मृत्वा कुन्त्या वचो राजंस्तत एनं व्यसर्जयत् ॥ ९५
विसृष्टः पाण्डवो राजन्सूतपुत्रेण धन्विना ।
व्रीडन्निव जगामाथ युधिष्ठिररथं प्रति ॥ ९६
आरुरोह रथं चापि सूतपुत्रप्रतापितः ।
निःश्वसन्दुःखसंतप्तः कुम्भे क्षिप्त इवोरगः ॥ ९७
तं विसृज्य रणे कर्णः पाञ्चालांस्त्वरितो ययौ ।
रथेनातिपताकेन चन्द्रवर्णहयेन च ॥ ९८
तत्राक्रन्दो महानासीत्पाण्डवानां विशां पते ।
दृष्ट्वा सेनापतिं यान्तं पाञ्चालानां रथव्रजान् ॥ ९९

M कंठसक्तमहाधनु॰, G1 2 कर्णसक्त(G2 कर्णं सक्तं)महाधनु॰ — ^{c}) Ś K1 2 4 V1 B1 4 D8 परिवेशम्, Co °वेषम् (as in text) B1 अनुप्राप्य, B3 D7 °प्राप्ते — K4 om 92^{d}–93^{a} — ^{d}) S (except T2, T3 om) नभसीव तमोनुद॰ — ^{e}) B4 यथा वा (for यथैव) K1 B Da1 D1–3 5 7 चासितो, K3 भासते, V1 D4 वासितो, Dn1 D8 भासितो (for च सितो) K3 मेघ (for मेघ॰) S (T3 om.) यथा चैवासि(T1 °वाशि ; G2 °व सि)तो मेघ॰ — ^{f}) T2 G शोभते — After 92, T1 2 G M1.3 ins

132* अशोभत महाराज पाण्डुपुत्रस्तथा रणे।

93 D6 T3 om 93 (cf. v. l. 91), K4 om 93^{a} (cf. v l 92) — ^{a}) V1 B1 5 D2–4.7 S (T3 om) तत॰ (for तदा) K1 कर्णं, K3 कर्णं, G2 क्रुद्धो (for कर्णो) — ^{b}) Ś2 K2 व्यक्त (for व्यर्थं) K4 यथास्याह्रतवानसि (sic) — ^{c}) G2 पुर (for पुन॰) B3 शुष्टो; T1 हृष्टो; G1 2 पृष्टो (for हृष्टो) — ^{d}) Ś2 K1.4 वध्य मां त्व, K3 वध मां त्वं, V1 वाच्य मां त्वं, B Da1 D1–5 7 वध्यमान॰; Dn1 वध्य मा त्व, S (T3 om) वध्यो मे त्व (for वध्यं मां त्वं)

94 ^{a}) B5 यौत्सी॰, Da1 D1.5 युध्य, G2 योत्सि (for योत्सी॰) K4 पुरुषै, V1 B1.5 Dn1 D2–4 6 7 T1 कुरुभि॰ (for गुरुभि) — ^{b}) V1 D3 पांडव, D5 पांडवे, G3 पांडव, M2–4 मारिष (for पाण्डव) — Ś K1 2 om (hapl.) 94^{cd} — ^{d}) B2 मा व्रीडां (by transp), T2 3 G1 2 व्रीळां मा, M व्रीळां (M3 ळ) वा T1 M कौरव (M1 °व); G2 कैतव (for पाण्डव) — ^{e}) M2–4 कौंतेय (for माद्रेय) — ^{f}) B2 (marg) यत्रास्त॰ (for यत्र वा) Ś2 K3 (marg) 4 V1 B D T2 कृष्णफाल्गुनौ; K3 °पाण्डवौ, T1 3 G M केशवार्जुनौ

95 ^{a}) K4 एवमुक्ता Ś K2 तदा (Ś2 °तो) राजन्; Dn1 च राजेंद्र (for महाराज). — ^{b}) S (except T2) विससर्ज स (T1 च) (for व्यसर्जयत) D4 तद् (for त) K1 3 V1 B D T3 G M तदा, T1 तथा (for तत॰) — ^{c}) G1 वधं, G2 वध॰ (for वध-) K3 Dn1 D8 च तं; B5 तत॰ (for तु त) K3 Dn1 D8 शूर, V1 B1 5 D2–4 7 शूरो, D6 सूतो, S शत्रु (for राजन्) — ^{d}) Ś K2 4 V1 B5 D3 4 6 7 नाहन(Ś2 K4 °ना)त्, B2 वाहनत्, D5 नुवधीत् (sic) (for नावधीत्) V1 B5 D3 4.6 7 धर्मवि(D6 °व)-त्तदा, B3 नृपनदनं (for सूतनन्दन॰) — D5 reads 95^{ef} twice — ^{e}) G2 श्रुत्वा (for स्मृत्वा) Dn1 कुंती-, S मातुर् (for कुन्त्या) — ^{f}) K3 सूत (for तत) M1 विसर्जय; M3 व्यसर्जयन्

96 ^{a}) B2 विसृष्ट — ^{c}) G M2–4 व्रीळन्निव Dn1 जगामाशु; T1 महाराज (for जगामाथ)

97 ^{a}) K3 वापि (for चापि) — ^{b}) K1 सूतपुत्राप्रता-पित॰; K3 °पुत्रेण तापित॰; B3 °पुत्रप्रतापवान्, S धर्मराजस्य पाण्डव॰ — ^{c}) Some MSS निश्वसन्, Ś2 नि श्वासन् K1 सुखसंतप्त॰, D8 दु॰खसकल्प॰ (for °संतप्त॰) T1 दु॰ख-निश्वाससतप्त॰ — ^{d}) B1–4 S कुंभ (for कुम्भे) K4 क्षिप्तम्, D5 क्षिप्ता Ś1 K2 कुभे °क्षि * * * * *, V1 B5 D2–4 6 7 कुंभस्थ इव पन्नग॰

98 ^{a}) M1 तद् (for तं) K3 V1 B D S विजित्य (D2 °त्वा) (for विसृज्य) V1 B5 D2 4 6 7 [अ]थ कर्णोपि (for रणे कर्ण॰) — ^{b}) Ś2 पांचालं, K1 Da1 D1.4 5 पचालास्, K3 पंचालास् K1 यथा (for ययौ) — ^{d}) K1 चंद्रकर्णहयेन च; Dn1 °वर्णैर्हयोत्तमै॰

99 ^{a}) K1 D6 तत्राक्रातो, K2 तत्राक्रदो; K3.4 तत्र क्रंदो, B1 तत्राक्राता (sic) (for तत्राक्रन्दो) Ca.o cite आक्रंद॰ (as in text) — ^{c}) D1 यांति (for यान्तं) — ^{d}) Some MSS. पचालानां K2 रथध्वजान्, K4 °व्रजात्, D2 6 रथं प्रति (for रथव्रजान्) — After 99, T2 reads 102, repeating it in its proper place

तत्राकरोन्महाराज कदनं सूतनन्दनः ।
मध्यं गते दिनकरे चक्रवत्प्रचरन्प्रभुः ॥ १००
भग्नचक्रै रथैः केचिच्छिन्नध्वजपताकिभिः ।
ससूतैर्हतसूतैश्च भग्नाक्षैश्चैव मारिष ।
ह्रियमाणानपश्याम पाञ्चालानां रथव्रजान् ॥ १०१
तत्र तत्र च संभ्रान्ता विचेरुर्मत्तकुञ्जराः ।
दवाग्निना परीताङ्गा यथैव स्युर्महावने ॥ १०२

भिन्नकुम्भा विरुधिराश्छिन्नहस्ताश्च वारणाः ।
भिन्नगात्रवराश्चैव च्छिन्नवालाश्च मारिष ।
छिन्नाभ्राणीव संपेतुर्वध्यमाना महात्मना ॥ १०३
अपरे त्रासिता नागा नाराचशततोमरैः ।
तमेवाभिमुखा यान्ति शलभा इव पावकम् ॥ १०४
अपरे निष्टनन्तः स्म व्यदृश्यन्त महाद्विपाः ।
क्षरन्तः शोणितं गात्रैर्नगा इव जलप्लवम् ॥ १०५

---

100 G2 om. (hapl) 100–101 — a) Ś1 K2 4 तथा (for तत्र) — c) K8 मध्यंकरे, K4 मध्ये गते, V1 B D (except D8) S मध्यं प्राप्ते (for मध्यं गते) — d) K2 क्रुद्ध°, K8 V1 Dn1 D6 8 शक्र°, B8 वज्र° (for चक्र°) V1 Da1 T2 विचरन् (Da1 °रत्), B1. 2 4. 5 D1. 6–7 हि V1 Da1 T2 विचरन् ... चरन्, B8 विकिरन्; Dn1 T8 G1 M2–4 व्यचरत्, D2 G8 M1 व्यचरन् (for प्रच°) K4 महु (sic) (for प्रभु)

101 G2 om. 101 (cf v l 100) T1 om. 101[abcd]. — a) K8 भग्नचक्र-, V1 भिन्नचक्रै. V1 B D (except — b) D2 8) कैश्चित्; G1 M2–4 कांश्चित् (for केचित्) — b) D2 6 B8 स्रस्त-, B4 नष्ट-, Da1 D1 5 भिन्न- (for छिन्न-) B8 -पताकिन' (D6 °ना) — c) B2 5 D8. 4 7 हताश्वैर्, B8 संवृतैर् (for ससूतैर्) K4 हयसूतैश्च, D2 क्षतसूतैश्च, T2 चाथ भग्नाक्षैर् — d) T8 G1. 8 M2–4 चापि (for चैव) K8 भग्नैश्चैव हि मारिष, V1 भग्नाक्षैश्चैर्महारथै' (sic), B5 D8 6 7 प्रभग्नाक्षैश्च मारिष, D2 प्रभग्नाश्चैव भारत, D4 भग्नाक्षैश्च मारिष (submetric), T2 हतसूतैश्च मा°, M1 भग्नाक्षैश्चापि भारत — e) Ś2 K2 4 ह्रियमाणम्, B1 क्रियमाणान्, G1 ह्रीय° (for ह्रिय°) V1 G8 M1 2 अपश्याम', D6 हि पश्याम' (for अपश्याम) K1 ह्रियमाणा स पश्याम (sic), K8 रूपमाणाश्च पश्याम (sic), Dn1 ह्रियमाणा न पश्याम, D8 ह्रीयमाणा न (marg °न्प्र-) पश्यामि, T1 — f) प्रीय्यमाणाश्च पश्याम', M4 प्रियमाणो न पश्याम' Some MSS पचालानां Ś K2 4 रथव्रजम्, K1 °ध्वजम्; M1 रथं व्रजान्

102 T2 reads (for the first time) 102 after 99 — a) M2 तु (for च) G2 तत्र प्रहारसंभ्रांता — b) K2 विचेतुर्, V1 Da1 D5 विचेरूर् V1 B1 2 4 5 Da1 D1–4 6 7 अथ, B8 S (except T2) तत्र (for मत्त-) — c) K1. 4 दावाग्निना; K8 B2 3 Da1 D1 5 दावाग्निभि', B1 चाराग्निभि' (sic) V1 B4 5 Dn1 D2–4 6 7 T1. 2 दावाग्निप- रिदग्धां(Dn1 °दिग्धां-; T1 °पीतां)गा; D8 T8 G M दा(G2 द)वाग्न्यभिपरीतांगा — d) K4 Dn1 महाहवे, D4 °बले (for °वने) K1 B1 यथै(B1 °स्यै)व स्युर्महावनै'

103 a) M1 भिन्नकंठा' (for °कुम्भा) S सरुधिराश्च (T1 °राच्) (for विरुधिराश्) V1 B Da1 D1–5 7 भिन्नकुं- भाश्च(D2 °भि)रुधिरा — b) M8. 4 भारत (for वारणा)· — c) K2 छिन्नगात्रविरश्च (sic), K8 D8 T1 °गात्रा परे; K4 भिन्नगात्रवराश्च, V1 B Da1 D1. 3. 5 7 T2 M2–4 °गात्रधराश्च; D2 °मात्रोध- छि(M3. 4 भि)न्नगात्रावराश्च, Dn1 राश्च (sic), D4 °गात्रां वराश्च (sic), D6 °गात्रा रथाश्च, T8 G1. 8 M1 भिन्नगात्रापराश्च G2 भिन्नगात्रा' परैश्चापि ❀Ca. आवर आवारणम् । यद्वा अपर' पूर्वभाग' अवर' पश्चाद्भाग' ।❀ Co cites गात्रं and अपरम् — d) K8 Dn1 D2 6 छिन्नवाणाश्च, V1 °पुच्छाश्च, B2 °वालश्च T1 मारिषः D8 4. 7 छिन्नवालधयोऽपरे Co cites वाला' — e) D4 छिन्नाश्राणा च, D6 T1 °भ्रा इव, T8 M भिन्नाभ्राणीव; G2 छिन्नाभ्राणि च — f) K4 V1 B (except B2 8) D1–7 T2 हन्यमाना (for वध्य°)

104 a) V1 T2 भ्रामिता; M2–4 पीडिता (for त्रासिता) — b) V1 Dn1 D2–4. 6. 7 8 (sup lin as in text) T8 G1 8 M नाराच(D4 °चै)शरतोमरै', B Da1 D1 5 राधेयशर' — c) V1 B5 D2–4 6. 7 T2 [अ]भिमुख V1 B5 D2 4. 6 7 S जग्मु' (for यान्ति) — d) B1 पावका'

105 a) V1 नि'स्वनत' स्म, B2 T1 निश्वसत' स्म; Da1 Dn1 D1. 5 नि'श्वसतश्च, D6 8 निस्वनंतश्च (for निष्टनन्त' स्म) B1 8–5 D2–4 7 च, T8 G तु (for स्म)· — b) D8 व्यादृश्यत D2 इव द्विपा', T3 G2 8 महात्मना; M1 महाद्विपत् (sic) (for °द्विपा') — c) Ś2 रक्षत'; Da1 D1 8 क्षरं(D1 °र)ता' K4 त्रागैर् (sic), G2 गात्रान् (for गात्रैर्) — d) Ś1 K2 B1 D1 5 T G1. 8 नागा (for नगा) K8 Dn1 D4 8 G8 जलस्रवा', V1 Da1 D1. 5 °स्रवं; B D8 7 T2 8 G1. 2 M °स्रवा'; D2 जलेश्वरा (for जलप्लवम्)

उरश्छदैर्विमुक्ताश्च वालबन्धैश्च वाजिनः ।
राजतैश्च तथा कांस्यैः सौवर्णैश्चैव भूषणैः ॥ १०६
हीना *आस्तरणैश्चैव खलीनैश्च विवर्जिताः ।
चामरैश्च कुथाभिश्च तूर्णीरैः पतितैरपि ॥ १०७
निहतैः सादिभिश्चैव शूरैराहवशोभिभिः ।
अपश्याम रणे तत्र भ्राम्यमाणान्हयोत्तमान् ॥ १०८
प्रासैः खड्गैश्च संस्यूतानृष्टिभिश्च नराधिप ।
हययोधानपश्याम कञ्चुकोष्णीपधारिणः ॥ १०९
रथान्हेमपरिष्कारान्सुयुक्ताञ्जवनैर्हयैः ।
भ्रममाणानपश्याम हतेषु रथिषु द्रुतम् ॥ ११०
भग्नाक्षकूबरान्कांश्चिच्छिन्नचक्रांश्च मारिष ।
विपताकाध्वजांश्चान्याञ्छिन्नेपायुगबन्धुरान् ॥ १११

---

106 ^{a}) K4 Da1 D1 4–6 T1.2 G1.2 M1 उर(D6 °र)च्छदैर् (for उरश्छदैर्) B1 3–5 Da1 D1 4.5 8 विमुक्तांश्च, D2 8 °युक्तांश्च, D7 °युक्ताश्च — ^{b}) K3 बालवधैश्च, D5 बालं संधैश्च, T1 बालवालैश्च; G1 बालबधैश्च, G2 बालबंधाश्च, M1 पालबधैश्च; Ca c वाल° (as in text) — ^{d}) D2 च विभूषिता; T2 चैव भूषितै (for चैव भूषणै) K3 V1 D6 T1.3 G M सौवर्णैश्च विभूषणै

107 ^{a}) Ś K1.2 S हीना ह्या(T1 स्वा)स्तरणैश्च; K3 5 B D2–4 7 8 हीनां(D8 °ना)श्चाभर°, K4 हीनायास्तरणीश्च, V1 Dn1 D6 हीना ह्याभरणैश्च; B1 4 हीनान्ह्याभर°, B2 D5 हीनां(D5 °ना)श्चास्तर°, Da1 D1 हीनान्स्वास्तर° B3 हीना ह्यातलशब्दैश्च — K3 om (hapl) 107^{b}–108^{a} — ^{b}) V1 विसर्जिता, B1.3–5 Da1 D1–5 7 विवर्जितान्, G1 विवर्जितै K1 Dn1 D8 खलीनैश्चैव वर्जितान् (K1 °ता), B2 सलिलैश्चैव वर्जितान् Ca c cite खलीनै (as in text) — ^{c}) B3 कुठारैश्च, D3 T1 कुथैश्चैव (for कुथाभिश्च) — ^{d}) K1 भूणीरै (sic) (for तूणीरै) D8 पातितैरपि

108 K3 om. 108^{a} (cf v l 107) — ^{a}) D2 निहितै B4 Da1 D1 5 M1 चापि (for चैव) — M1 om 108^{b}—109^{a} — ^{b}) B1.4 Da1 D1 3–7 चाहवशोभितै; G3 °शोभित — After 108^{ab}, T1 3 G2 3 ins G1 subst for 108^{cd}

133* वातायमानान्सहसा प्रपश्याम हयोत्तमान् ।
— ^{d}) K1 भ्राम्यमानार् (sic), K4 भ्राममाणान्; B1 भ्रस्यमानान् (sic), D1 5 भ्राम्यमानान् B1.4 हयोत्तमै, Da1 D1 5 नृपोत्तमान् (for हयो°)

109 M1 om. 109 (cf. v l 108) — ^{a}) D2 3 प्राशै (for प्रासै) D2 खड्गै* (for खड्गैश्च) B1 D3 7 रहितान्; D1 3 सस्यूताम्, D2 T3 G3 सस्यूता, D4 निहतान् (for सस्यूतान्) — ^{b}) K1 ह्यष्टिभिश्च, K2 T2 ऋषि°, Dn1 T1 3 G1 यष्टि°, D2 वृष्टि° (for ऋष्टि) K1 3 V1 B D S (M1 om.) चापि (V1 Dn1 D2 3 T3 G चैव) भारत (for च नराधिप) — After 109^{ab}, K3 ins 135*. — ^{c}) K1 हयगोधान्, V1 B1 Dn1 D2–4 6 7 °सादीन्; B3 हये योधान्, T3 G3 M2–4 हययौधान् K3 T3 G3 अपश्याम, D1 5 ह्यापश्याम, D3m प्रपश्याम T1 हययोधांश्च पश्याम — K1 om (hapl) 109^{d}–114^{c} — ^{d}) V1 D2 6 S (M1 om) कञ्चुकोष्णीपवेष्टि(D2 °भूपि)तान्, Da1 D1 6 कुजरोष्णीपधारिण, Dn1 कञ्चुकौष्णी°, D3 कञ्चुकोष्णी° Co cites कंचुकः and उष्णीष — Ś K2–4 V1 B D T2 3 G1 2 M1 ins after 109 G3 after 111^{ab}

134* निहतान्वध्यमानांश्च वेपमानांश्च भारत ।
[M1 om the prior half B3 4 निकृत्ता, D2 निहितान्, D3 T3 निहतां Ś1 द्रयमाणाश्च, Ś2 K2 4 रवमाणाश्च, K3 B1 4 Da1 D1.5 8 T3 G धावमानांश्च, V1 वार्यमाणाश्च, B3 om (for वध्यमानांश्च) Ś K2 V1 Da1 T2 G M1 वेष्टमानांश्च, K3 [आ]चष्टयानां च (sic), K4 B2 D5 8 चेष्टमानांश्च, D1.om , T3 चेष्टमान च (for वेपमानाश्च) V1 D2 6 T2 मारिष (for भारत)] V1 B D T2 M1 cont K3 ins after 109^{ab} T1 ins after 114 T3 G ins after 114^{ab}

135* नानाङ्गावयवैर्हीनास्तत्र तत्रैव भारत ।
[D2 भिन्नांगा°, D3 नागांगा°, T1 G1 2 M1 नागान° Co cites अगावयवै B3 हीनास, M1 हीना D3 च भारत, T1 वितिष्ठत , G1.2 विनिष्ठितान्, M1 स तिष्ठत (for [ए]व भारत)]
On the other hand, T1 ins after 109

136* विद्धयान्सहयांश्चापि वेष्टमानास्ततस्तत ।

110 K1 om 110 (cf v l. 109) — ^{a}) K3 Dn1 D1 4 5 8 हेमपरिस्कारान्, B2 °परिष्कारा, Da1 °परिस्कान्सु° — ^{b}) K2 संयुक्तां, K4 Dn1 सयुक्तान्; Da1 D2–4 6 7 T2 3 G2 3 M1 सयुक्तान्, T1 सुव्यक्तान् V1 D2 यवनैर् — ^{c}) K3 4 B4 5 D3 4 7 8 G1 भ्राम्यमाणान्, B1 **मानान्; Dn1 भ्रास्यमाणाम्, D6 व्रवमाणान्; T1 रम° (for भ्रम°) Dn1 D3 T G2 3 अपश्यामो — ^{d}) B3 हतानां, G2 हयेषु (for हतेषु) Ś1 (sup lin as in text) श्रुत, K3 द्रुता , V1 Dn1 D2 3 T G M1 द्रुतान् (for द्रुतम्)

111 K1 om 111 (cf v l 109) —^{a}) B2 (marg as in text) भक्षाक्षकूबरान्; D6 भग्नानाहूय तान्, D3 भग्नाक्षिकूबरान्, T3 G ह्रताक्ष° T2 चापि (for कांश्चित्) — ^{b}) V1 B D S भग्नचक्रा(D3 °चक्रा-, G2 °दर्पा)श्च

महान्व्यतिकरो रौद्रो योधानामन्वदृश्यत ।
कर्णसायकनुन्नानां हतानां निशितैः शरैः ॥ ११६
ते वध्यमानाः समरे सूतपुत्रेण सृञ्जयाः ।
तमेवाभिमुखा यान्ति पतंगा इव पावकम् ॥ ११७
तं दहन्तमनीकानि तत्र तत्र महारथम् ।
क्षत्रिया वर्जयामासुर्युगान्ताग्निमिवोल्बणम् ॥ ११८
हतशेषास्तु ये वीराः पाञ्चालानां महारथाः ।
तान्प्रभग्नान्द्रुतान्कर्णः पृष्ठतो विकिरञ्छरैः ।
अभ्यधावत तेजस्वी विशीर्णकवचध्वजान् ॥ ११९
तापयामास तान्बाणैः सूतपुत्रो महारथः ।
मध्यंदिनमनुप्राप्तो भूतानीव तमोनुदः ॥ १२०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

१८

संजय उवाच ।
युयुत्सुं तव पुत्रं तु प्राद्रवन्तं महद्बलम् ।
उलूकोऽभ्यपतत्तूर्णं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ १
युयुत्सुस्तु ततो राजञ्शितधारेण पत्रिणा ।

---

116 B1 om 116^ab (cf v l 115) — ^a) Ś2 Da1 D1.5 महा (for महान्) — ^b) M यौधानाम् K8 B4.5 Dn1 D2–4.7.8 अन्वपद्यत, V1 समपद्यत; B8 तत्र भारत; Da1 D1.5 अनुदृश्यते, D6 अनुपद्यत (for अन्वदृश्यत) — ^c) B2 कर्णसायकनुन्नानां (sic) — ^d) K8 V1 B1–8 Dn1 D1.5.6.8 T2.8 G M वध्यतां; B4.5 Da1 D2–4.7 T1 युध्यतां (for हताना) V1 B (except B2) Da1 D1–8.7 च शितै (for निशितै)

117 ^b) K1 D1 G1 सजया — ^c) K8 B D8.4.6–8 [अ]भिमुख — ^d) B8 पतंगम्

118 ^b) K8 B2 Dn1 महारथान्; D8 °रथाः — ^c) K8 Dn1 D8 S भपरे, B1 क्षितिमा (for क्षत्रिया) Da1 सर्जयामासुर् — ^d) K8 D2 T2 युगांताग्निर् D2 इवो- ज्वलन्, D6 इवोज्वल Ca cites उल्बणम् (as in text)

119 ^a) B1 तत शेषास्तु; D5 हतशेषासु (sic) (for °शेषास्तु) G2 च (for तु) V1 ते (for ये) — ^b) A few MSS पचालानां B1 महारथं, D5 °रथ, S रथव्रजा (M1 रथं व्रजान्) (for महारथा) — ^c) K1 तु तान्, V1 Dn1 D2.6 द्रुत, Da1 D1.5 हयान् (for द्रुतान्) Ś K2.4 वीरान्, K1 वीरा; B1.2.4.5 Da1 D1.8–7 वीर (for कर्ण) B8 तान्प्रभग्नहयान्वीरान् — ^d) Ś K2 V1 Dn1 व्यकिरत्, K4 व्यकिरन् (sic), D1.8 विकिरत्; T1 विकिरं (for व्यकिरत्) S शरान् (for शरै) — ^e) V1 S अभ्यद्रवत (T2 °पद्यत), D6 °द्रवंत — ^f) K8 B8 S (except G8) विकीर्णकवचध्वजान्

120 ^a) V1 Dn1 D8 पातयामास; B2 अर्पयामास (for ताप°) K8 बाणान् S (except T2) तापयन्स(M1–8 °स)मरे बाणै — ^b) V1 B5 D2–4.6.7 महाबल (for °रथ) — ^c) K4 मध्यमदिनमनुप्राप्तो (hypermetric) — ^d) Ś2 K2.4 भीतानिव, M8 भूतानिव K3 ग्रीष्मकाले यथा रवि

Colophon — *Adhy name* T1.2 नकुलपराजय — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 प्रथम(K4 °मे)युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 (marg) 18, Ś2 T2 17 (as in text), B1.2.4.5 Da1 D8.5.6 24, D4 (*sec m*) 25, T1.8 G M 15

18

1 Before the ref G2 ins श्रीकृष्णाय नम — ^a) B2 D4.6 युयुत्सुस् (for युयुत्सुं) B1.2.4 Da1 D1.8–5.7 G2 पुत्रस्य, D8 पुत्रं च (for पुत्र तु) — ^b) K8.4 V1 B D T2 G8 M द्रावयत, T1 वारयत; T8 G1 तापयत; G2 धावयतं (for प्राद्रवन्त) K8 Da1 Dn1 D1.5.8 T2 महाबलं, B5 D8.4.6.7 बलं महत् (by transp), T1.8 G M वरूथिनीं — ^c) Ś K4 V1 B1.5 D2–4.6.7 न्यपतत्; K1 [ऽ]भ्यमृतत् (sic), K8 भ्यपतत्; B8 [ऽ]प्यपतत् (for ऽभ्यपतत्) T1 उलूको वारयामास — ^d) D5 om. the first तिष्ठ

2 Ś K1.2.4 om (? hapl) 2. — ^a) V1 B2.5 D2–4.7 च (for तु) Dn1 त्वरितो (for तु ततो) T2 M2–4 तदा; M1 तथा (for ततो) V1 राजा — ^b) V1 G2 शतधारेण;

70 70 विहीनान्रथिनस्तत्र धावमानान्समन्ततः ।
सूर्यपुत्रशरैस्त्रस्तानपश्याम विशां पते ॥ ११२
विशस्त्रांश्च तथैवान्यान्सशस्त्रांश्च बहून्हतान् ।
तावकाञ्जालसंछन्नानुरोघण्टाविभूषितान् ॥ ११३
नानावर्णविचित्राभिः पताकाभिरलंकृतान् ।
पदातीनन्वपश्याम धावमानान्समन्ततः ॥ ११४
शिरांसि बाहूनूरूंश्च छिन्नानन्यांस्तथा युधि ।
कर्णचापच्युतैर्बाणैरपश्याम विनाकृतान् ॥ ११५

(for छिन्नचक्रांश्च) K8 V1 B5 Dn1 D2–4, 6–8 S भारत (T2 कूबरान्) (for मारिष) — After 111^{ab}, G8 ins 135* — °) K8, 4 V1 B1 4, 5 T1, 8 G2 8 M1 विपताकध्वजान्, B2 °ताकं ध्वजाश्च, D4 8 T2 °ताकध्वजाश्च, M8 °ताकां ध्वजांश्च K2 4 Da1 D1 5 चान्यां, V1 D6 कांश्चित्, G1, 2 चापि (for चान्यान्) — ^{d}) K8 छिन्नैष*दबंधनान्; K4 छिन्नैषायुगबंधुरान्, V1 B1, 2 4 5 Da1 D1 8–7 °न्नेषा(D1 °षा, D8 °शा)दण्ड°, B8 °शादंडकूबरान्, Dn1 D8 °षादंडबंधनात्, D2 °षादण्डवन्धुरान्, T1 °षान्दण्डबधुरान्

112 K1 om 112 (cf v 1 109) Before 112, D2 reads ॐ नमो भगवते रुद्राय — ^{a}) K8 विहतान्, B1 विहीना, Dn1 विहितान्, T1 रहितान् (for विहीनान्) B2 रश्मिभिस्, S रथिभिस् (for रथिनस्) — ^{b}) V1 D2–4 6 7 S ततस्ततः (for समन्ततः) D1 धावमानावितस्तत°, D5 (also as in text) °मानावितस्तते (sic) — T1 8 G ins. after 112^{ab} M ins after 114^{ab}

137* रथांस्तु तत्र विच्छिन्नास्तिलशः कर्णविक्रमैः ।

[T1 संभिन्नास्, M संछिन्नास् (for विच्छिन्नास्) T1 कर्णविक्रमान्, G2 M1 °विक्रमात्, M2–4 °सायकैः]

— After the above, T1 reads 114^{cd} (repeating it in its proper place) followed by 135* (cf v 1 109) — °) V1 B Da1 D1–7 S सूतपुत्रशरै(G2 °तै)स् (for सूर्य°) B1 4 Da1 D1 5 S तप्तान्; B5 D8 4 7 तीक्ष्णै (for त्रस्तान्) K8 Dn1 D8 सूतपुत्रशरत्रस्तान्; K4 सूर्यपुत्राशरौश्चस्तान् (sic) — ^{d}) K8 न पश्यामि, B1 4 पश्यमानान्, B5 D8 4 7 हन्यमानान्, Dn1 अपश्यामो, D2 पश्यामश्च, D6 प्रपश्याम, D8 आपश्याम — D8 om (hapl.) from विशां पते up to °घण्टा- (in 113^{d}) S (except T2) जगत्पते (for विशां पते)

113 K1 om 113 (cf v 1 109) D8 om up to °घण्टा- (cf v 1 112) T8 G read 113^{ab} after 114 — ^{a}) K2 विशस्त्राश्च, G2 विशस्त्रा स, M4 विशस्त्रश्च — ^{b}) B8 सशस्त्रैश्च, T2 प्रशस्तांश्च (for सशस्त्रांश्च) K8 B8 5 Da1 Dn1 D1 4 5 7 8 हतान्बहून् (by transp), V1 B2 D2 [अ]परान्बहून्, B1, 4 तथा बहून्, D8 परान्बहून् — °) Ś1 K2 तावका*लस(K2 °स)छन्नान्, Ś2 K8 V1 B D S तारकाजालसछ(K8 T1 8 °जलसंछ-, G1 °जालसंप)न्नान्; K4 तावकान्गालसछन्नान् (sic) Ca cites तारकाजालम् — ^{d}) Ś2 हेमघंटा, K2 न*घटा-, K8, 4 उरुघटा-, B5 वरघटा; Dn1 उरोघंट- (for उरोघण्टा) V1 B4 D7 वरघटावि(D7 °न्वि)शोभितान्; B1 उरुघ्नानिव शोभितान्; B2 वरघटोपशोभि°, B8 Da1 D1 2 4, 5 उरु(B8 चारु; D2 उरो-, D4 अनु)घंटाविशोभितान्, D6 उरोघंटाभिशोभि°; T1 उरुकर्णाभिशोभि°, T2 8 G1 8 उरुघटोपशोभि°, G2 उरुघोपशोभि°, M उरुघंटाभिशोभिन° (M1 °तान्) Co cites उरुघंटा ❀Ca वरघटान् महतीघंटायुक्तान् ।❀

114 K1 om 114^{abc} (cf. v l. 109) T1 om (hapl) 114^{ab} — ^{b}) S (T1 om) कदलीभिर् (for पताकाभिर्). — After 114^{ab}, T8 G ins. 135* (cf v l. 109), and M ins 137* (cf v 1 112) — °) K8 V1 B1 8–5 D वारणान् (for पदातीन्) B1 अनुपश्यामि, B8–5 Da1 D1–8 T8 अनुपश्याम, Dn1 T2 अन्वपश्याम°, T1 अपि पश्यामि; G1 M अप्यपश्याम, G2 8 अपि पश्याम (for अन्वपश्याम) B1 वारणांस्तानपश्याम — ^{d}) B1 M1 धावमाना° — After 114, D2 6 ins 138*, T1 ins 135* while T8 G read 113^{ab}.

115 B1 om 115^{a}–116^{b} — ^{a}) K8 Dn1 D8 T2 8 G शिरोभिर्बाहुभिर्वीरा° (T2 °र्हीनां, T8 G °र्हीनान्) — ^{b}) B5 D8 4 7 तथैव च (for तथा युधि) K8 पचालानां रथध्वजा°, Dn1 D8 पांचालानां महारथा; T1 M निकृत्तान्वसुधातले, T2 8 G भि(T2 छि)न्नैरूरुभिरेव च — V1 ins after 115^{ab} D2 6 ins after 114

138* छिन्नान्शरैस्तथा बाहूनूरूंश्चापाञ्जनाधिप ।

[V1 छिन्नशिरसस् (hypermetric), D2 छिन्नशिरस् (for छिन्नान्शरैस्) V1 चान्ये, D2 चान्यां (for चापान्)]

On the other hand, B2 ins after 115^{ab}

139* शिरोभिर्बाहुभिश्छिन्नैश्छिन्नैरूरुभिरेव च ।

— ^{d}) K8 V1 Dn1 D8 अ(B1 आ)युध्यंत; K4 B1 अविध्यत, D2 नायुध्य*, D6 न युध्यति, T2 8 G M नाद्द(T2 न्यद्द-, M1 नाप)श्यत (for अपश्याम) V1 विताडिता°, B2–5 Da1 D1 8–5 7 समतत°, Dn1 विदारिता; D°, 6 विभीषिता°, D8 T2 8 G M विनाकृता°; T1 हया कृतान् (for विनाकृतान्)

महान्व्यतिकरो रौद्रो योधानामन्वदृश्यत ।
कर्णसायकनुन्नानां हतानां निशितैः शरैः ॥ ११६

ते वध्यमानाः समरे सूतपुत्रेण सृञ्जयाः ।
तमेवाभिमुखा यान्ति पतंगा इव पावकम् ॥ ११७

तं दहन्तमनीकानि तत्र तत्र महारथम् ।
क्षत्रिया वर्जयामासुर्युगान्ताग्निमिवोल्बणम् ॥ ११८

हतशेषास्तु ये वीराः पाञ्चालानां महारथाः ।
तान्प्रभग्नान्द्रुतान्कर्णः पृष्ठतो विकिरञ्छरैः ।
अभ्यधावत तेजस्वी विशीर्णकवचध्वजान् ॥ ११९

तापयामास तान्बाणैः सूतपुत्रो महारथः ।
मध्यंदिनमनुप्राप्तो भूतानीव तमोनुदः ॥ १२०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

१८

संजय उवाच ।
युयुत्सुं तव पुत्रं तु प्राद्रवन्तं महद्बलम् ।
उलूकोऽभ्यपतत्तूर्णं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ १
युयुत्सुस्तु ततो राजञ्शितधारेण पत्रिणा ।

---

116 B1 om 116[ab] (of v l 115) — a) Ś2 Da1 D1.5 महा (for महान्) — b) M यौधानाम् K3 B4 5 Dn1 D2–4.7 8 अन्वपश्यत, V1 समपश्यत, B3 तत्र भारत, Da1 D1 5 अनुदृश्यते; D6 अनुपश्यत (for अन्वदृश्यत) — c) B2 कर्णसायकन्वन्यानां (sic) — d) K3 V1 B1–3 Dn1 D1 5 6.8 T2 3 G M वध्यतां; B4.5 Da1 D2–4 7 T1 युध्यतां (for हतानां) V1 B (except B2) Da1 D1–5 7 च शितैः (for निशितैः)

117 b) K1 D1 G1 संजयाः — c) K3 B D3 4.6–8 [अ]भिमुखं — d) B2 पतंगम्

118 b) K3 B2 Dn1 महारथान्; D3 °रथाः — c) K3 Dn1 D3 S अपरे, B1 क्षितिमाः (for क्षत्रिया) Da1 सर्जयामासुर् — d) K3 D2 T2 युगांताग्निर् D2 इवो-ज्वलन्, D6 इवोज्वलं Ca cites उल्बणम् (as in text)

119 a) B1 तत शेषास्तु, D5 हतशेषासु (sic) (for °शेषास्तु) G2 च (for तु) V1 ते (for ये) — b) A few MSS पचालानां B1 महारथं, D5 °रथ; S रथध्वजा (M1 रथं ध्वजान्) (for महारथाः) — c) K1 तु तान्; V1 Dn1 D2 6 भृश; Da1 D1 5 हयान् (for द्रुतान्) Ś K2.4 वीरान्, K1 वीराः; B1.2 4 5 Da1 D1 3–7 वीर (for कर्णः) B3 तान्प्रभग्नहयान्वीरान् — d) Ś K2 V1 Dn1 व्यकिरन्, K4 व्यकिरून् (sic), D1.3 विकिरत्, T1 विकिरं (for व्यकिरन्) S शरान् (for शरैः) — e) V1 S अभ्यद्रवत (T2 °पद्यत), D6 °द्रवत — f) K3 B3 S (except G3) विकीर्णकवचध्वजान्

120 a) V1 Dn1 D6 पातयामास; B2 अर्पयामास (for ताप°) K3 बाणान् S (except T2) तापयन्स(M1–3 °न्स)मरे बाणैः — b) V1 B5 D2–4 6 7 महाबलः (for °रथः) — c) K4 मध्यमदिनमनुप्राप्तो (hypermetric) — d) Ś2 K2 4 भीतानिव, M3 भूतानिव K3 ग्रीष्मकाले यथा रविः

Colophon — *Adhy name* T1 2 नकुलपराजय — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 प्रथम(K4 °मे)युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 (marg) 18, Ś2 T2 17 (as in text), B1 2 4 5 Da1 D3 5 6 24, D4 (sec m) 25, T1.3 G M 15

18

1 Before the ref G2 ins श्रीकृष्णाय नमः — a) B2 D4.6 युयुत्सुस् (for युयुत्सुं) B1 2 4 Da1 D1.3–5.7 G2 पुत्रस्य, D3 पुत्रं च (for पुत्रं तु) — b) K3 4 V1 B D T2 G3 M द्रावयंतं, T1 वारयत; T3 G1 तापयत; G2 धावयत (for प्राद्रवन्तं) K3 Da1 Dn1 D1.5.8 T2 महाबलं, B5 D3 4.6 7 बलं महत् (by transp), T1.3 G M वरूथिनीं — c) Ś K4 V1 B1.5 D2–4 6 7 न्यपतत्, K1 [ऽ]भ्यसृतत् (sic), K3 ऽभ्यपतन्, B3 [ऽ]भ्यपतत् (for ऽभ्यपतत्) T1 उलूको वारयामास — d) D5 om the first तिष्ठ

2 Ś K1.2 4 om (? hapl.) 2. — a) V1 B2 5 D2–4.7 च (for तु) Dn1 त्वरितो (for तु ततो) T2 M2–4 तदा; M1 तथा (for ततो) V1 राजा — b) V1 G2 शतधारेण,

उलूकं ताडयामास वज्रेणेन्द्र इवाचलम् ॥ २
उलूकस्तु ततः क्रुद्धस्तव पुत्रस्य संयुगे ।
क्षुरप्रेण धनुश्छित्त्वा ताडयामास कर्णिना ॥ ३
तदपास्य धनुश्छिन्नं युयुत्सुर्वेगवत्तरम् ।
अन्यदादत्त सुमहच्चापं संरक्तलोचनः ॥ ४
शाकुनिं च ततः षष्ट्या विव्याध भरतर्षभ ।
सारथिं त्रिभिरानर्छत्तं च भूयो व्यविध्यत ॥ ५
उलूकस्तं तु विंशत्या विद्ध्वा हेमविभूषितैः ।
अथास्य समरे क्रुद्धो ध्वजं चिच्छेद काञ्चनम् ॥ ६
स च्छिन्नयष्टिः सुमहाञ्शीर्यमाणो महाध्वजः ।
पपात प्रमुखे राजन्युयुत्सोः काञ्चनोज्ज्वलः ॥ ७
ध्वजमुन्मथितं दृष्ट्वा युयुत्सुः क्रोधमूर्छितः ।
उलूकं पञ्चभिर्बाणैराजघान स्तनान्तरे ॥ ८
उलूकस्तस्य भल्लेन तैलधौतेन मारिष ।
शिरश्चिच्छेद सहसा यन्तुर्भरतसत्तम ॥ ९
जघान चतुरोऽश्वांश्च तं च विव्याध पञ्चभिः ।
सोऽतिविद्धो बलवता प्रत्यपायाद्रथान्तरम् ॥ १०
तं निर्जित्य रणे राजन्नुलूकस्त्वरितो ययौ ।

D3 सित° (for शित°) — c) T3 G तापयामास (for ताड°) — d) Da1 D1.5 इवाचल° K3 D3 वज्रेणेव शतक्रतुः; V1 B1.3 Dn1 D3.6 °णे(D3 °णै)व महाबल, B4.5 D2.4.7 S °णेव महाचलं (T3 °बल°)

3 b) T3 G मारिष (for संयुगे) — c) S (except T2) सुतीक्ष्णेन (for धनुश्छित्त्वा) — d) T1.3 G M धनुश्चिच्छेद संयुगे (T1 M मारिष)

4 K1 om. 4a–5a. — a) M3 तदापास्य — b) B3 बलवत्तर, T1 वेगवत्तर — c) Da1 D1 अन्यदादाय, G2 °धावत्त (for °दादत्त) D6 सुमहा- (for सुमहच्च) — d) B3 कोप- (for चापं)

5 K1 om 5a (cf. v 1 4) — a) V1 उलूकस्, B4.5 D2.6 उलूकं, T1 शकुनीं, G2 शकुनिं V1 B (except B2) D S तु (for च) B3 T3 G चतु°षष्ट्या (for तत°षष्ट्या) — b) K3 Dn1 D3 पुरुषर्षभ°, B1 G1 भरतर्षभ° — d) T3 G1.3 तु (for च) Ś1 [ऽ]भ्यविध्यत, Ś2 (*sup lin*) K4 D3 4.7 न्यवि°, K3 व्यवध्यत, V1 B2.4 5 Da1 Dn1 D1 2 5 6 T3 G3 M1 [ऽ]प्यवि°, B3 [ऽ]भ्यधावत, T1 M2–4 ह्यविध्यत, T2 [ऽ]प्यतिष्ठत, G2 [ऽ]प्ययुध्यत (for व्यविध्यत) B1 तं भूयोप्यविविध्यत (sic)

6 a) K3 स तु; B3 तेक- (sic), T3 G पच , M1 तत्तु (for तं तु) — b) Ś2 हेम*भूषितैः, K1 हेम ** षितैः, V1 स्वर्णविभूषणैः, B1.5 D2–4 6 7 S स्वर्ण(T1 3 G M रुक्म)विभूषितैः — c) T2 राजन् (for क्रुद्धो) G2 तथा युयुत्सो° समरे — d) D1 ध्वजश् (for ध्वज)

7 a) T G स(G1 वि)च्छिन्नयष्टि° Da1 D1 5 सुमहद् (for सुमहान्) — b) T1 छिद्यमाणो (for शीर्यमाणो) — c) K1 समरे, T3 G1 2 प्राङ्मुखो (for प्रमुखे) — d) Dn1 युयुत्सो° (sic), T1 °युत्सु K4 काचनो ज्वलन्, B2 D2 6 °नप्रभ°, T1.3 G B1 2–5 D3 4 7 T2 °नध्वज°; M विश्रुतो रथात् (for काञ्चनोज्ज्वल°)

8 d) T2 निजघान (for आज°) Ś2 स्तनातरैः, K2 स्तनातुरे (sic)

9 For the repetition of 9 in D2, *see below* — a) Ś K1.2 4 B Da1 D1 3–5 7 समरे, D6 फलेन (for भल्लेन) — b) V1 तिलधौतेन K3 मारिष°, T1 भारत. — V1m T2 repeat 9cd, after 140* — c) Da1 D1.5 धनुश् (for शिरश्) K4 B5 D3 4 7 भल्लेन, B2 D2 (both times) S (T2 second time) समरे (for सहसा). K3 V1 (first time) Dn1 D6 8 धनुश्चिच्छेद समरे — d) V1 (second time) जतुर्, B1 3 यातुर् (for यन्तुर्) K1 T3 G3 M3 भारतसत्तम K3 D3 शरैः क्रोधसमन्वित°, V1 (first time) Da1 Dn1 D1 2 (both times) 5 6 T2 (first time) स्वर्णपुङ्खेन राजता — After 9, V1 B (except B3) D (except D3) T2 ins

140* तच्छिन्नमपतद्भूमौ युयुत्सो° सारथेस्तदा।
तारारूपं यथा चित्र निपपात महीतले।

[(L. 1) V1 Da1 Dn1 D1 2 5 6 धनुरुत्तमं (for सारथेस्तदा) — After line 1, D2 repeats stanza 9 — (L. 2) V1 तथा (for यथा)]

Dn1 cont

141* यन्तुश्चिच्छेद समरे शिर° क्रोधसमन्वित ।

10 a) T1 चतुरश्चाश्वास, G2 चतुरोस्याश्वास — b) B1 तथा (for तं च) K3 D3 पत्रिभि°, B2 D1 सप्तभि° (for पञ्चभि°) — c) D3 सोपि विद्धो — d) Da1 D1.5 प्रत्युपायाद् Ś1 K2 रथतरं

11 a) S (except T2) transp तं and निर्जित्य. — b) Ś2 K1 2 4 T3 G3 त्वरित — c) A few MSS. पंचालान् — d) T1 विसृजन्, T2 G M विकिरन् (for विनिघ्नन्) K1 विनिर्भिंदति शितैः शरैः

पाञ्चालान्सृञ्जयांश्चैव विनिघ्नन्निशितैः शरैः ॥ ११
शतानीकं महाराज श्रुतकर्मा सुतस्तव ।
व्यश्वसूतरथं चक्रे निमेषार्धादसंभ्रमम् ॥ १२
हताश्वे तु रथे तिष्ठञ्शतानीको महाबलः ।
गदां चिक्षेप संक्रुद्धस्तव पुत्रस्य मारिष ॥ १३
सा कृत्वा स्यन्दनं भस्म हयांश्चैव ससारथीन् ।
पपात धरणीं तूर्णं दारयन्तीव भारत ॥ १४
तावुभौ विरथौ वीरौ कुरूणां कीर्तिवर्धनौ ।
अपाक्रमेतां युद्धार्तौ प्रेक्षमाणौ परस्परम् ॥ १५
पुत्रस्तु तव संभ्रान्तो विवित्सो रथमाविशत् ।
शतानीकोऽपि त्वरितः प्रतिविन्ध्यरथं गतः ॥ १६
सुतसोमस्तु शकुनिं विव्याध निशितैः शरैः ।
नाकम्पयत संरब्धो वार्योघ इव पर्वतम् ॥ १७
सुतसोमस्तु तं दृष्ट्वा पितुरत्यन्तवैरिणम् ।
शरैरनेकसाहस्रैश्छादयामास भारत ॥ १८
ताञ्शराञ्शकुनिस्तूर्णं चिच्छेदान्यैः पतत्रिभिः ।
लघ्वस्त्रश्चित्रयोधी च जितकाशी च संयुगे ॥ १९
निवार्य समरे चापि शरांस्तान्निशितैः शरैः ।
आजघान सुसंक्रुद्धः सुतसोमं त्रिभिः शरैः ॥ २०
तस्याश्वान्केतनं सूतं तिलशो व्यधमच्छरैः ।
स्यालस्तव महावीर्यस्ततस्ते चुक्रुशुर्जनाः ॥ २१
हताश्वो विरथश्चैव छिन्नधन्वा च मारिष ।

---

12 b) B3 श्रुतवर्म ; Dn1 D6 T1 M °वर्मा, T2 शितवर्मा K4 ससस्; M1 श्रुतस् (for सुतस्) — c) T1 व्यश्वसूतं (for °सूत-) — d) V1 D2.6 असम्भ्रमात्, B Da1 Dn1 D1.3–5 7 S °भ्रम

13 a) D2 हताश्वेति (for °श्वे तु) G1 रथो D6 [ऽ]तिष्ठन् (sic), T2 (before corr) तस्मिन् (for तिष्ठन्) — b) Ś2 शतानेको, K1 °नीक V1 B5 D2–4 6 7 S महारथ° (for °बल°) — d) B3 D6 T2 पुत्राय; D1 पुत्रश्च (for पुत्रस्य) B3 भारत (for मारिष)

14 a) B2 G1 M1 स; T2 सो (for सा) V1 B2 3 sm D6 हत्वा (for कृत्वा), and तस्य (for भस्म) — b) S (except T2) हयान्सारथिमेव च — cd) Ś K1.2 D3 दारयंती च (for °यन्तीव) S (except T2) ध्वज चैव पताकां च (G2 °कश्च) मेदिनीमन्वपद्यत

15 a) V1 शूरौ (for वीरौ) D6 तावुभौ भरतौस्तौ तौ (sic) — c) Ś2 K3 V1 B Da1 Dn1 D1–7 T2 व्यपाक्रमे(D1 °म)ता; K1 अपक्रमेतां, T1 3 G M व्यपक्रमेतां Ś K1.2 4 Dn1 D2 6 युद्धाय, K3 V1 B1.2 4 D3.4 7 8 S °द्धात्तु; B3 °द्धास्तु; B5 m °द्धात्तौ — d) Ś2 प्रेक्षमानौ, Da1 Dn1 D1.5 6 प्रेक्ष्यमाणौ; T2 वीक्ष°

16 Da1 D1.5 om. 16ab — b) Ś2 K3.4 V1 B2 G1 3 विवत्सो; K1 विवित्स-, B1 3–5 Dn1 D2–4 6 7 विविंशो; T1 विदित्सो; T2 विरथो; G2 M2–4 युयुत्सो V1 Dn1 D3.4.6 7 T2 आरुहत्; D2 आरुहे, T1 3 G M आव्रजत् (for आविशत्) — c) D3 त्वरितं; S (except T2) राजेंद्र (for त्वरित°) — d) D3 प्रतिविंध्य°; G2 प्रत्य विंध्य° (for प्रतिविन्ध्य)

17 a) K3 D2 6 T1 G2 श्रुतसोम तु (D6 °मश्च), K4 स्तुतसौमस्तु; V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T2 3 G1.3 M सु(B1 सू)तसोम तु (V1 च) K3 V1 B (except B3) D S शकुनिर् (for शकुनिं) — b) V1 T3 G3 विद्ध्वा तु, B5 Dn1 D3 4 7 T1.2 G1 2 M विद्ध्वा सु , D2 6 विद्ध्वा त (for विव्याध) — T3 G1 3 repeat 17cd after 20 — c) D6 नाकपत सु ; G2 नाकपयच्च (for °यत) Ś2 K4 B1 5 D3–5 7 T1 3 G M2–4 संक्रुद्धो, Da1 D1 संरब्धौ; M1 संहृष्टो (for सरब्धो) — d) Ś K3 V1 B1 3 5 Da1 D1–6 T2 G2 3 M वार्यौघ, B4 वार्यौघैर्; T1 वाय्वोघ (for वार्योघ) K3 पर्वतान्

18 a) K3 स्तुत°, D6 8 T1 G2 श्रुत° (for सुत°)

19 a) S तस्य (for तूर्णं) — b) D3 चिच्छेदान्य S (M1 partly damaged) तूर्णं चिच्छेद (T3 G विव्याध) पत्रिभि° — c) K3 लघ्वस्त्र- Da1 D1 5 T1.3 G लघुहस्त- श्चि(Da1 °चि)त्रयोधी

20 a) D3 वापि (for चापि) — b) Da1 शराद्यान्; D6 शरास्तन्, T1 शरांश्च (for शरांस्तान्) — D3 T1 om (hapl) 20cd — c) D3 व्याजघान (for आज°) S (T1 om) तत° क्रुद्ध° (for सुसंक्रुद्ध°) — d) K3 Dn1 D6 श्रुतसोम — After 20, T3 G1.3 repeat 17cd

21 a) S स्यदन केतुं (for केतन सूतं) — c) K3 D3 शालस्, V1 B1–4 Da1 D1 3 7 श्यालस्, G2 तस्यास् (for स्यालस्) K1 तत्र (for तव) Ś K1 2 B1 5 D3 4.6 7 महाराज, T2 °वीरस् (for °वीर्यस्) — d) B2 (marg) सव (for ततस्) K1.3 V1 B D S ऽभ्यु(M1 °भ्य)क्रुशुर् (for ते चुक्रुशुर्)

D1B 5 23 6 23 धन्वी धनुर्वरं गृह्य रथाद्भूमावतिष्ठत ।
व्यसृजत्सायकांश्चैव स्वर्णपुङ्खाञ्शिलाशितान् ॥ २२
छादयामासुरथ ते तव स्यालस्य तं रथम् ।
पतंगानामिव व्राताः शरव्राता महारथम् ॥ २३
रथोपस्थान्समीक्ष्यापि विव्यथे नैव सौबलः ।
प्रमृद्नंश्च शरांस्तांस्ताञ्शरव्रातैर्महायशाः ॥ २४
तत्रातुष्यन्त योधाश्च सिद्धाश्चापि दिवि स्थिताः ।
सुतसोमस्य तत्कर्म दृष्ट्वाश्रद्धेयमद्भुतम् ।
रथस्थं नृपतिं तं तु पदातिः समयोधयत् ॥ २५
तस्य तीक्ष्णैर्महावेगैर्भल्लैः संनतपर्वभिः ।
व्यहनत्कार्मुकं राजा तूणीरं चैव सर्वशः ॥ २६
स च्छिन्नधन्वा समरे खड्गमुद्यम्य नानदन् ।
वैडूर्योत्पलवर्णाभं हस्तिदन्तमयत्सरुम् ॥ २७
भ्राम्यमाणं ततस्तं तु विमलाम्बरवर्चसम् ।

---

22 D1 om (? hapl) 22^b–24^a — ^b) V1 B5 (m as in text) D2–7 S छिन्नकेतुश् (for °धन्वा) K8 मरिष° — ^c) Ś2 धन्ववर, Da1 D6 धनुर्धर (for °वरं) Ś1 ग्राह्य (for गृह्य) — ^d) K8 B1–4 Dn1 D8 ततो (for रथाद्) D4 S व्यतिष्ठत (for अतिष्ठत) D2 6 सरथाद(D6 °दि)-वतिष्ठत — ^e) K8 B1 T1 2 व्यसृजन्, Da1 D5 विसृजत् Ś2 सायकश्, B1 शायकाश्, M1 सायकाश् M2–4 चापि (for चैव) — ^f) Ś2 D8 शिलासितान्

23 D1 om 23 (cf v l 22) — ^a) V1 B Da1 Dn1 D2–7 छादयामास समरे (V1 च रथ, B3 4 Da1 D5 स रथ) — ^b) Some MSS श्या(or शा)लस्य K1 ते रथं; V1 B1 3 Da2 D5 चाहवे, B4 संयुगे (for तं रथम्) — T3 om 23^c–24^d — ^c) V1 B5 Dn1 D2–4 6 7 T2 शल-भानाम् (for पतगानाम्) K8 V1 B D (except D6, D1 om) व्रातान्, G2 M4 व्रात (for व्राता°) — ^d) K8 D2 शरव्रातान् D5 महारथ, T2 महात्मन°, M8 महारथा K8 V1 B Da1 Dn1 D3 4 7 8 श(B2 शू)रव्रातान्महारथ°

24 T3 om 24 (cf v l 23) D1 om 24^a (cf v l 22) — ^a) Ś2 K4 हस्तोपस्थान्, K1 3 V1 B D (D1 om) रथोपगान् (for रथोपस्थान्) K8 समीक्ष्याथ, B1 °क्ष्येव, B3 5 D3 4 7 °क्ष्यैव, B4 Da1 D5 °क्ष्यैव, D2 समा-साद्य, D8 समीक्ष्यारिर् (for °क्ष्यापि) S (T3 om) सछाद्यमानोपि दृढ — ^b) Da1 D1 5 T2 विव्यधे V1 विव्याधैन च सौबल° — ^c) K1 प्रमुद्यंश्च, K8 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T2 प्रममाथ (B4 °मथे), K4 प्रमथ्नश्च, D6 प्रमृद्यतु, T1 M प्रामर्दत (M1 प्रमर्दत), G1 प्राक्रमर्द, G2 3 प्रममर्द (for °द्नंश्च) G1 3 नरास्तत्र, G2 नराश्चस्ताम् (for शरांस्तांस्तान्) K8 ता तु, V1 B1 2 5 D3 4 6 7 तस्य, B3. 4 Da1 Dn1 D1. 5 8 T2 तास्तु, T1 सर्वान्, M1 अस्तान् (for तांस्तान्) D2 प्रमृज्याशुशरास्तस्य — ^d) S (except T2,

चापि) — ^e) Ś1 (sup lin as in text) K3 B2 D2 6. 8 T1 श्रुत(B2 सूत)सोमस्य G2 यत् (for तत्) — ^d) G1 दृष्ट्वाश्रेयमद्भुतम् (submetric) — ^e) B5 D2–4 7 शकुनिः D6 शकुनिर्, T1 तु नृप, G2 नृपतिस् (for नृपतिं) K3 D3 यत्तु नृपतिं (for नृपतिं त तु) V1 Dn1 D2 6 7 T1. 2 यस्तु, B1 4 यांतं, B2 3 5 यत्त, Da1 D1 5 संतं, D3 4 G1. 3 M यत्तु (for तं तु) — ^f) K1 B1 पदातिं; D2 पदात° K1 सत्र योधयत् (sic), K8 B5 Dn1 D3 4 6–8 T1 G समयोधयत् (D6 °यन्), K4 M2–4 स न्ययोधयत्, B1 सयुयोधयत्, D2 समपोथयत् (for समयोधयत्)

26 ^a) D6 नृपं (for तस्य) B3 भल्लैर्, T1 तीव्रैर् (for तीक्ष्णैर्) — ^b) B3 तीक्ष्णै (for भल्लै) — ^c) K1. 3 व्यहरत्, V1 D2 व्याहन(D3 °र)त्, S (except G3) व्यधमत् (for व्यहनत्) K8 चैव, V1 B D T2 3 G1. 2 M1 राजन्, M4 राज (for राजा) — ^d) K8 V1 B D S तूणी-रांश् (for तूणीर) B2 चापि (for चैव) G1 तूणीरांश्च सर्वश° (submetric)

27 ^a) T1 3 G1 2 M1 3 सं- (for स) B1. 5 D3 4 7 विरथ (for समरे) — ^b) K8 खड्गप्रछस्य (sic), M2–4 °मुद्गृह्य (for °मुद्यम्य) K1 नानदम्; K3 4 नानदत्, V1 B1 2 4. 5 Da1 Dn1 D1–7 T2 चानदत्, B3 नादयन्; D8 G3 नादयत् (for नानदन्) — ^c) Ś1 B D3 4 6 7 वैडूर्यो-त्पलवर्णाभ, V1 D1. 2 T1. 3 G M वैडूर्योत्पलपत्राभं (D3 °वर्णाभ-, T1 M2 4 °पत्राभ-, G3 °पत्राग), Da1 वैडूर्योत्पाल-पत्राभ — ^d) Ś2 Dn1 हस्तिदतमय त्सरू (Ś2 °द); K3 °दंडमय सरु, V1 B1. 5 D2–4 7 S दतिदतमय(D3 °य)त्सरु (D2 °शुभ), Da1 D1 5 हस्तिदत्तसमत्सरुं (Da1 D5 °र), D3 हस्तीदंतमयत्सरु

28 ^a) Ś K3 4 भ्राम्यमानस्, K1 त्रास्यमाण, B1 भ्राम्य-मान, Da1 D1 5 M3 °माणस्, Dn1 °मान (for °माण) B5 Da1 D1 5 तूर्णं (for त तु) — ^b) Ś2 विमलादित्य-वर्चस, K1 विलरस्वर° (sic), Da1 विमलांबरवर्चसां, S (except T2) °वर(G2 °बुद)दर्शन — ^c) S सदा (for
]

कालोपम ततो मेने सुतसोमस्य धीमतः ॥ २८
सोऽचरत्सहसा खड्गी मण्डलानि सहस्रशः ।
चतुर्विंशन्महाराज शिक्षाबलसमन्वितः ॥ २९
सौबलस्तु ततस्तस्य शरांश्चिक्षेप वीर्यवान् ।
तानापतत एवाशु चिच्छेद परमासिना ॥ ३०
ततः क्रुद्धो महाराज सौबलः परवीरहा ।
प्राहिणोत्सुतसोमस्य शरानाशीविषोपमान् ॥ ३१
चिच्छेद तांश्च खड्गेन शिक्षया च बलेन च ।
दर्शयल्लाँघवं युद्धे तार्क्ष्यवीर्यसमद्युतिः ॥ ३२
तस्य संचरतो राजन्मण्डलावर्तने तदा ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन खड्गं चिच्छेद सुप्रभम् ॥ ३३
स च्छिन्नः सहसा भूमौ निपपात महानसिः ।
अवशस्य स्थित हस्ते तं खड्ग सत्सरुं तदा ॥ ३४
छिन्नमाज्ञाय निस्त्रिंशमवप्लुत्य पदानि षट् ।
प्राविध्यत ततः शेषं सुतसोमो महारथः ॥ ३५
स च्छित्त्वा सगुणं चापं रणे तस्य महात्मनः ।
पपात धरणीं तूर्णं स्वर्णवज्रविभूषितः ।
सुतसोमस्ततोऽगच्छच्छ्रुतकीर्तेर्महारथम् ॥ ३६

ततो) K8 V1 B D (*except* D2) कालदण्डोपम मेने — ^{d}) K8 Dn1 D6 T1 श्रुतसोमस्य, D1 सूत° (for सुत°)

29 ^{a}) K8 D8 सोचरन् T1 खड्गो (for खड्गी) — ^{b}) K8 B1–4 Da1 Dn1 D1 5 6 8 समंतत° (for सहस्रश°) — ^{c}) V1 B1. 3–5 Da1 D1–5 7 G1 2 चतुर्दश; B2 °विंश, Dn1 D6 T G3 M °र्दिश (for विंशन्) D6 समुद्दिश्य (for महाराज) — After 29, V1 B D (except D6 8) ins

142* भ्रान्तमुद्भ्रान्तमाविद्धमाप्लुत विप्लुत सृतम् ।
संपातं समुदीर्यं च दर्शयामास सयुगे ।

[Cf 6 50 45 — (L 1) B1 आवृत्तम् (for उद्भ्रान्तम्) V1 आधूद्धम् (sic), B3 Da1 D1. 2 5 आधूतम्, B5 आवृत्तम्, Dn1 आभूतम् (for आविद्धम्) B2 आधूत (for आप्लुत) V1 B4 Dn1 D2 प्लुतन्ति (Dn1 D2 °नि)सृत, Da1 D1. 5 द्रुतनि सृतं (for विप्लुतं सृतम्) B1 स्मृत, B2 प्लुत, B5 तथा (for सृतम्) ❀ Co भ्रांतादय परिभाषिता । ❀ — (L 2) B4m समुदीप, Cop °दीक्ष्य (for °दीर्य) D2 संपातसमुदीज्य च (for the prior half)]

30 ^{a}) V1 D2 सौबलस्य — D8 om 30^{cd}

31 D8 erroneously, reads 31^a–53^b after अशीत्या (in 67^c) — ^{b}) V1 D2–4 7 पुनरेव च (D2 हि) (for परवीरहा) — ^{c}) K8 D6 T1 श्रुतसोमास्य, V1 B1 5 D2–4 7 M2–4 सुतसोमाय, Dn1 श्रुतसेनाय (for सुतसोमस्य) — ^{d}) Ś1 (*sup lin* as in text) 2 K1 2 4 राजन्नाशीविषोपमान्

32 For sequence in D8, cf. v 1. 31 — ^{a}) Dn1 विछेद (for चिच्छेद) V1 B (except B2 8) Dn1 D2 4 6 7 S तास्तु (for तांश्च) Ś1 मह्लेन, K2 बह्लेन (for खड्गेन) — ^{c}) D1 युद्ध — ^{d}) K1 ताक्ष्यवीर्यसमच्युति°, K8 D6 8 तार्क्ष(D6 °क्ष्यं)वीर्यपराक्रम°, V1 B2 4 Dn1 D2–4 7 S तार्क्ष्यं(M1 °क्षे)तुल्यपराक्रम°

33 For sequence in D8, cf v 1 31 — ^{a}) T3 G3 राजा (for राजन्) — ^{b}) Ś K2 4 मंडले वर्तने, K8 D1 5 मड(K8 °ग)लावर्तते (for मण्डलावर्तने) Ś K1 2 4 T1 तथा (for तदा) T2 मडलानि सतस्ततः. — ^{c}) V1 क्षुराग्रेण (for क्षुरप्रेण) — ^{d}) M1 चिक्षेप (for चिच्छेद) T3 सप्रभ

34 For sequence in D8, cf v 1 31 — ^{a}) K8 G1, 2 M सच्छिन्न° (for स च्छिन्न°) — ^{b}) B3 महाद्युतिः — ^{c}) K8 B3 D1. 6 8 अधर्मन्यत्; V1 B1 4 5 D2–4 7 S अधर्मस्य, B2 Da1 D6 अधर्मन्य, Dn1 अर्द्धे तस्य (for अवशस्य) K4 अवसपस्थिते हस्ते (sic) — ^{d}) K4 शत्सरु K1 मत्सरुं त च भारत; K8 B2–5 Dn1 D3 4 7 8 सु(K8 B2 D8 स)त्सरोस्तस्य (B2 5 D4 7 °त्र) भारत, V1 D2 6 स-(D2 त)त्सरु तस्य भारत, B1 युयुत्सोस्तस्य भारत, Da1 D1 T2 सत्सरुस्तस्य (Da1 °त्र) भारत, D5 सुशरस्तस्य भारत, T1 G1 यत्तु सत्सरु भारत, T3 M स(M4 त)त्सरुं यत्तु भारत, G2 सत्सरु यत्तु भारत, G3 सुत्सरुं यत्तु भारत

35 For sequence in D8, cf v 1 31 — ^{a}) Ś2 K1 2 4 B3 आदाय (for आज्ञाय) — After 35^{ab}, D2 ins

143* सोऽन्यत्कार्मुकमादाय सुदृढ वेगवत्तरम् ।

— ^{c}) K8 प्राविध्यच्च Co °ध्यत (as in text) D2 तूर्णं (for शेष) D8 प्राविध्य कृतमशेष (sic), T1 2 G1 2 M प्राविध्यतासेस्त(T2 G1 2 °तासै त)च्छेष — ^{d}) Ś2 सुतसोम, K8 Dn1 D6 श्रुतसोमो V1 D2 S (except T2) महाबल° (for °रथ°) B1 सुतसोम तथा रथ°

36 For sequence in D8, cf v 1. 31 — ^{a}) D4 सछित्त्वा, T2 G1 M2–4 तच्छित्त्वा, T3 G2 3 स च्छिद्य (for स च्छित्त्वा) — S (except T2) transp 36^b and 36^d — ^{c}) D4 तत्र (for तूर्णं) — ^{d}) K2 4 स्वर्णवर्णविभूषित°; K8 सुवर्णवज्रभू°, V1 B D S स्वर्णवज्र-विभूषित — ^{e}) K8 B2 Dn1 D6 T1 श्रुत° (for सुत°) T1 तथा (for ततो) K8 गत्वा; Dn1 [ऽ]गच्छन्, S

सौबलोऽपि धनुर्गृह्य घोरमन्यत्सुदुःसहम् ।
अभ्ययात्पाण्डवानीकं निघ्नञ्शत्रुगणान्बहून् ॥ ३७
तत्र नादो महानासीत्पाण्डवानां विशां पते ।
सौबलं समरे दृष्ट्वा विचरन्तमभीतवत् ॥ ३८
तान्यनीकानि दृप्तानि शस्त्रवन्ति महान्ति च ।
द्राव्यमाणान्यदृश्यन्त सौबलेन महात्मना ॥ ३९
यथा दैत्यचमूं राजन्देवराजो ममर्द ह ।
तथैव पाण्डवीं सेनां सौबलेयो व्यनाशयत् ॥ ४०
धृष्टद्युम्नं कृपो राजन्वारयामास संयुगे ।
यथा दृप्तं वने नागं शरभो वारयेद्युधि ॥ ४१
निरुद्धः पार्षतस्तेन गौतमेन बलीयसा ।
पदात्पदं विचलितुं नाशक्नोत्तत्र भारत ॥ ४२
गौतमस्य वपुर्दृष्ट्वा धृष्टद्युम्नरथं प्रति ।
वित्रेसुः सर्वभूतानि क्षयं प्राप्तं च मेनिरे ॥ ४३
तत्रावोचन्विमनसो रथिनः सादिनस्तथा
द्रोणस्य निधने नूनं संक्रुद्धो द्विपदां वरः ॥ ४४
शारद्वतो महातेजा दिव्यास्त्रविदुदारधीः ।
अपि स्वस्ति भवेदद्य धृष्टद्युम्नस्य गौतमात् ॥ ४५
अपीयं वाहिनी कृत्स्ना मुच्येत महतो भयात् ।
अप्ययं ब्राह्मणः सर्वान्न नो हन्यात्समागतान् ॥ ४६

(except T2) राजन् (for [ऽ]गच्छत्) — ^{f}) K1 om from कीर्ते up to शस्त्र (in 39^{b}) Dn1 D1 °कीर्तिर् (for °कीर्तेर्) S (except T2) श्रुतकीर्तिरथं गत°

37 For sequence in D3, cf v l 31 K1 om 37 (cf v l 36) — ^{b}) T3 G3 अन्यं (for अन्यत्) V1 B5 D2–4 7 सुदुर्जय, B1 सुदुष्कर, Dn1 स दु:सह, T1 3 G M महाबल°, T2 सुदर्शन (for सुदु:सहम्) — ^{c}) B3 4 Da1 D1 5 पांडवीं सेना (for पाण्डवानीकं)

38 For sequence in D3, cf v l 31 K1 om 38 (cf v l. 36) — ^{a}) B1 ततो (for तत्र) — ^{c}) K3 सौबलस्य रथं दृष्ट्वा — ^{d}) B1 विचरन् ** भीतवत्

39 For sequence in D3, cf v l 31 K1 om up to शस्त्र (in ^{b}) (cf v l. 36) — ^{a}) Ś2 तान्यनेकानि Da1 D1.5 तृप्तानि, Dn1 दृष्टानि, T2 त्रस्तानि (for दृप्तानि) — ^{b}) Ś2 K2 4 शत्रुवंति, D1 शस्त्रदंति (for °वन्ति) B3 महान्त्यपि — ^{c}) B1 G1 द्रव्यमाणानि, D4 6 द्राव्यमानानि, G2 द्रवमाणानि K4 द्राव्यमानानि दृश्यंत

40 For sequence in D3, cf v l 31 — ^{a}) Da1 D1 5 अथ (for यथा) B6 दैत्यबलं, D3 °चमु — ^{c}) T3 G1 2 पाडवानीक (for पाण्डवीं सेना) — ^{d}) B3 सौबलोपि, D1 सौबलेन D2 व्यहृत् (sic), T3 G1 2 व्यनीनशत्, M1 [ऽ]प्यनाशयत् (for व्यनाश°) — V1 repeats 40^{cd} — K3 4 V1 B D S ins after 40 (K4 after 42) an addl colophon [*Adhy name* T1 2 शकुनिद्रुत(T2 °सुत)सोमयुद्ध — *Adhy no* (figures, words or both) B1 4 5 D6 25, D4 26, T1 3 G M 16, T2 18] — *After the colophon*, G2 ins श्रीकृष्णाय नम°

41 For sequence in D3, cf v l 31 Before 41, K3 4 V1 B D S (except G3) *ins* संजय उवाच — ^{a}) Dn1 T2 G3 ततो (for कृपो) — ^{c}) D3–5 7 दृष्ट्वा (for दृप्त) K3 D3 महा°, D1 च ते (for वने) B1 5 D2–4.7 T2 सिंहं (for नागं) — ^{d}) V1 D3 सरभो, D1 शलभो (for शरभो) Ś1 [ऽ]पारयद्; S2 K4 [ऽ]धारयद्, K1.2 D2 T2 [ऽ]वारयद् (for वारयेद्)

42 For sequence in D3, cf v l 31 — ^{a}) B5 विरुद्ध° G2 पार्षदस् K1 विरुद्धा पर्वतस्तेन (sic) — ^{b}) V1 B1 3 4 Da1 D1 5 महात्मना (for बलीयसा) — ^{c}) V1 प्रचलितुं (for विच°) — ^{d}) K3 B5 Dn1 D2–4. 6–8 T1.2 G1 M नाशकत् (for नाशक्नोत्) G1 पार्षत (for भारत) T3 G2 3 न शक्नोत्यत्र भारत — After 42, K4 ins an addl colophon (cf v l. 40).

43 For sequence in D3, cf v l. 31 Before 43, K4 ins संजय उवाच — ^{a}) V1 B D2–4 7 T2.3 G2 3 रथं, Da1 D1 5 धनुर् (for वपुर्) D6 च दुर्दृष्टो (for वपुर्दृष्ट्वा) — ^{b}) Ś2 धृष्टद्युम्न, D6 गौतमस्य (for धृष्टद्युम्न) — ^{c}) B1.4 वित्रेशु°, Dn1 विनेशु° (for वित्रेसु°) — ^{d}) T2 भयं, Co क्षयं (as in text)

44 For sequence in D3, cf. v l 31 — ^{a}) K1 Da1 D1 5 तत्राब्रुवन्, B1. 3, 4 त(B4 अ)थाब्रुवन् (for तत्रावोचन्) S (except T2) तत्र जल्पति पांडुना — ^{b}) V1 T2 तदा (for तथा) — ^{c}) Ś1 K4 T1 G2 निधन, Ś1 K1 B1 4 5 D T2 3 G1.3 M निधनात् (for निधने) V1 श्रुत्वा, V1 B5 Da1 तूर्णं (for नूनं) — ^{d}) K1 संक्रुद्धे Ś1 K2 वर

45 For sequence in D3, cf. v l 31. — ^{a}) K1 शरद्वतो, K2 नार°, M1 शारद्वतो Dn1 महाराज (for महातेजा) — ^{b}) G2 दिव्यास्त्रविदुषो युधि — ^{c}) K4 अपि स्वस्ति Co cites अपि (as in text) D1 भव (for भवेद्) K1. 2 4 B3 D7 T3 G1 3 अस्य, D1 एव (for अद्य)

46 For sequence in D3, cf v l. 31. — ^{b}) Ś1 K1.3

यादृशं दृश्यते रूपमन्तकप्रतिमं भृशम् ।
गमिष्यत्यद्य पदवीं भारद्वाजस्य संयुगे ॥ ४७
आचार्यः क्षिप्रहस्तश्च विजयी च सदा युधि ।
अस्त्रवान्वीर्यसंपन्नः क्रोधेन च समन्वितः ॥ ४८
पार्षतश्च भृशं युद्धे विमुखोऽद्यापि लक्ष्यते ।
इत्येवं विविधा वाचस्तावकानां परैः सह ॥ ४९
विनिःश्वस्य ततः क्रुद्धः कृपः शारद्वतो नृप ।
पार्षतं छादयामास निश्चेष्टं सर्वमर्मसु ॥ ५०
स वध्यमानः समरे गौतमेन महात्मना ।
कर्तव्यं न प्रजानाति मोहितः परमाहवे ॥ ५१
तमब्रवीत्ततो यन्ता कच्चित्क्षेमं नु पार्षत ।
ईदृशं व्यसनं युद्धे न ते दृष्टं कदाचन ॥ ५२
दैवयोगात्तु ते बाणा नातरन्मर्मभेदिनः ।
प्रेषिता द्विजमुख्येन मर्माण्युद्दिश्य सर्वशः ॥ ५३
व्यावर्तये तत्र रथं नदीवेगमिवार्णवात् ।
अवध्यं ब्राह्मणं मन्ये येन ते विक्रमो हतः ॥ ५४

मुच्यते (for मुच्येत) D1 भवान् (for भयात्) — M1 om (hapl) 46^cd — ^c) Ś2 अपीयं, D4 अद्याय, M2-4 अयं तु (for अप्यय) M2 ब्राह्मणान् (for ब्राह्मण) — ^d) Ś K1 2 4 नून; G2 नागान् (for न नो)

47 For sequence in D8, of v l 31 — ^a) G2 नूनम् (for रूपम्) — ^b) S रणे (for भृशम्) — ^c) B3 पृथिवीं; Da1 पदवी, Ca ० वीं (as in text) — ^d) T1 भरद्वाजस्य, Ca भार° (as in text) K3 V1 B5 D (except Da1 D1 5) S गौतम° (for संयुगे)

48 For sequence in D8, of v l 31 — ^b) K1 विजयीव M3.4 -युध° (for युधि) — ^c) T1.3 G M शस्त्र(G1 श्रुत)संपन्न°

49 For sequence in D8, of v l. 31 — ^a) K1 पादतश्च, K3 पार्षतस्य, B1.2 S तस्तु (for °तश्च) B5 D2-4 7 T1.3 G2 3 M महा, G1 समो (for भृश) — ^b) M हि (for [अ]पि) Da1 D1.5 M2-4 दृश्यते (for लक्ष्यते) B1-3 Dn1 D3 4 7 T1 विमुखोद्या(Dn °स्या)-भिल°; D8 विमुख्य सोभिल° — ^c) G1 विह्विता (for विविधा) G2 तस्य (for वाचस्) — ^d) K1 तथकानां (for तावकानां) S व्यश्रूयत (G2 न श्रूयते) महारणे (T1 °हवे) — After 49, K4 V1 B Da1 D1 3-7 ins

144* व्यश्रूयन्त महाराज तयोस्तत्र समागमे ।
[K4 ययोस् (for तयोस्) D1 समागम]

On the other hand, Dn1 D2 ins after 49

145* विचेरुस्तत्र समरे गौतमाश्चयशंसका ।
[D2 गौतमा भावसंमता (for the posterior half)]

50 For sequence in D8, of v l. 31 — ^a) Some MSS विनिश्वस्य, B1.3.4 D1.5 विनिश्चित्य K2 (before corr) V1 B D2-4.6.7 S क्रोधात् (G2 कोपात्) (for क्रुद्ध°) — ^b) D4 तथा, G2 नृप, M2-4 युधि (for नृप) — ^c) G1.2 पार्षदं K3 D8 ताडयामास; V1 B5 Dn1 D2-4 6 7 चार्द° (for छाद°) — ^d) B1 Dn1 सर्वकर्मसु, S शरवृष्टिभि° (for सर्वमर्मसु)

51 For sequence in D8, of v l 31 — ^a) V1 B2 5 Dn1 D2-4 6 7 T2 हन्यमान° (for वध्य°) — ^c) K3 B1 4 Dn1 D8 नाभिजानाति, V1 B2 3.5 D2-4 6 7 न स जानाति, S नाभि(M3 °धि)जज्ञे वै (for न प्रजानाति) — ^d) K3 V1 B2 5 D (except Da1 D1 5) S मोहेन महता (K3 तमसा) वृत°

52 For sequence in D8, of v l 31 — ^b) Da1 M3 कच्चित्, D8 कथं (for कच्चित्) Ś K1 2 4 V1 B (except B4) D2-4 6 T2 G1 2 M तु, Co नु (as in text) K3 Dn1 D8 तवारिहन् (for नु पार्षत) K2 पार्षत, D2 6 S मारिष (for पार्षत) — ^c) B3 सदृश (for ईदृश) — ^d) Ś2 ते न (by transp) K3 B3 Dn1 D8 S (except M2-4) मे दृष्टं, K4 दृष्टं ते (by transp.) D2-4 7 मया कच्चित् (for कदाचन)

53 For sequence of 53^ab in D8, of v 1, 31 — ^a) Ś K1 2 4 देवयुद्धात्, G1 देययोगात् (for दैव°) K3 D8 च ते; D4 हि ते, T1 ततो, T2 3 G इमे (for तु ते) G2 M1 बाणान् (for बाणा) — ^b) K3 Dn1 D8 व्यपतन्; V1 D6 T2 नाभवन्; B Da1 D1-5 7 नापतन् (for नातरन्) K2 (before corr) मर्मभेदिनि T1.3 G M न जघ्नु(G2 निजघ्नु, M1 जघ्नतु)र्मर्म (T1 °र्मम) चाहवे — ^d) K1 3 B1 3-5 D (except D2 6 8) सर्वत°; M2-4 वै शरा° (for सर्वश°)

54 ^a) K4 व्यावर्त्तते, B3 D3.6 व्यावर्त्तय; D8 व्यवर्त्तये, Co व्यावर्तये (as in text) K3 V1 Dn1 D2 3 T2 3 G M तव रथं, B1 3-5 Da1 D1 3-7 रथ तूर्णं, T1 रथमिम (for तत्र रथं) B2 व्यावर्त्तयेत रथ च — ^b) K3 D3 इवार्णव°; T1 2 G1 3 M इवाहवात्, T3 G2 3 इवांभसा — ^c) B3 असाध्यं (for अवध्य) K3 D4 3 (marg sec m as in text) मेने (for मन्ये) — ^d) K1 विक्रमे T1 3 G2 3 M1 (*sup lin*) 2-4 हृत° (for हृतः)

धृष्टद्युम्नस्ततो राजञ्शनकैरब्रवीद्वचः ।
मुह्यते मे मनस्तात गात्रे स्वेदश्च जायते ॥ ५५
वेपथुं च शरीरे मे रोमहर्षं च पश्य वै ।
वर्जयन्ब्राह्मणं युद्धे शनैर्याहि यतोऽच्युतः ॥ ५६
अर्जुनं भीमसेनं वा समरे प्राप्य सारथे ।
क्षेममद्य भवेद्यन्तरिति मे नैष्ठिकी मतिः ॥ ५७
ततः प्रायान्महाराज सारथिस्त्वरयन्हयान् ।
यतो भीमो महेष्वासो युयुधे तव सैनिकैः ॥ ५८
प्रद्रुतं तु रथं दृष्ट्वा धृष्टद्युम्नस्य मारिष ।
किरञ्शरशतान्येव गौतमोऽनुययौ तदा ॥ ५९
शङ्खं च पूरयामास मुहुर्मुहुररिंदमः ।
पार्षतं प्राद्रवयन्तं महेन्द्र इव शम्बरम् ॥ ६०
शिखण्डिनं तु समरे भीष्ममृत्युं दुरासदम् ।
हार्दिक्यो वारयामास स्मयन्निव मुहुर्मुहुः ॥ ६१
शिखण्डी च समासाद्य हृदिकानां महारथम् ।
पञ्चभिर्निशितैर्भल्लैर्जत्रुदेशे समार्दयत् ॥ ६२
कृतवर्मा तु संक्रुद्धो भित्त्वा षष्टिभिराशुगैः ।
धनुरेकेन चिच्छेद हसन्राजन्महारथः ॥ ६३
अथान्यद्धनुरादाय द्रुपदस्यात्मजो बली ।
तिष्ठ तिष्ठेति संक्रुद्धो हार्दिक्यं प्रत्यभाषत ॥ ६४
ततोऽस्य नवतिं बाणान्रुक्मपुङ्खान्सुतेजनान् ।
प्रेषयामास राजेन्द्र तेऽस्याभ्रश्यन्त वर्मणः ॥ ६५

---

55 b) K3 अवोचच्छनकैर्वचः — d) K1 3 V1 B D (except Da1 D1 5) T2 3 G1 3 M गात्र-, T1 गात्राद् (for गात्रे) K3 श्वेदश्च, K4 स्वेदश्च

56 G2 om (hapl) 56ab. — a) K3 V1 B D S वेपथुः T1 3 G1 3 M क्लमथुश्चैव (for च शरीरे मे) — b) K3 Dn1 D3 रोमहर्षस्तथा ह्यभूत्, V1 B1-3 D1.2 5 6 S (G2 om) °र्षश्च जायते, B4 5 Da1 D3 4 7 °र्षश्च सारथे — c) T1 भजेयो ब्राह्मणो युद्धे; G2 ब्राह्मणं वजयन्युद्धे — d) K1 याति (for याहि) K4 S (except T2) [ऽ]च्युतौ; B3 5 D3 4 6 7 [ऽ]र्जुन (for ऽच्युतः)

57 a) B1 3 4 Da1 D1 5 8 च (for वा) — b) K1 समरं — c) B1.3 4 एव (B3 °वं) (for अद्य) M3 भये (for भवेद्) Da1 D1 5 भवेयु(D1 °द्यु)स्तर् (sic) (for भवेद्यन्तर्) V1 B2 Dn1 S मक्षम्, B5 D3 4 7 एवम्, D2 एकम् (for यन्तर्) D6 क्षममद्यंतरिति मे (sic) — d) B5 D2-4 7 एषा (for इति) B6 वै (for मे) K3 नैष्टिका, K4 नेष्ठिकी; D2 नैष्टकी, Ca नैष्ठिका

58 b) D2 5 G2 त्वरया (for त्वरयन्) Da1 om. हयान् — c) Ś K1 2 4 Dn1 ततो, B1 3 4 Da1 D1.5 6 यत्र (for यतो) Ś2 भीम- Dn1 G1.2 महाराज (for महेष्वासो) — d) K1 D3 युयुद्धे (for युयुधे)

59 a) K1 प्राद्रुतं V1 B2 3 5 D2 4 6 7 च (for तु) — b) K3 4 मारिष — c) B1 शत° (for शर°) — d) V1 T2 रणे; D2 रणात्, M1 तदौ; M2-4 द्रुतं (for तदा)

60 K1 reads 60bc in marg see m — b) K1 अविंदमम्, D1 3 M2 अरिंदम — c) Ś1 प्रद्रयत्यतो; Ś2 K2 4 प्रद्रवन्यत्तो (K4 °तो), K3 D3 द्रावयन्यांत, V1 B2 5 Dn1 D2 6 T2 द्रावयामास, B1.3 4 Da1 D1.5 T1 G2 M द्रावयन्म(T1 G2 M °न्य)त्तो, D3 4.7 त्रासयामास; T3 G1 3 द्रावयन्हसो (for प्राद्रवयन्तं) — d) V1 B2 5 D2-4 7 महेंद्रो नमुचिं यथा

61 G2 om 61a-62b — a) K1 शिखंडिना — b) K1 दुरासन (for दुरासदम्)

62 G2 om 62ab (cf v l 61) — a) Ś1 K3 4 V1 B (except B2) Da1 D2-8 शिखं(D8 °ष)डी तु, D1 शिखंडिन (for °डी च) Ś1 (before corr) समारुह्य; Ś2 K4 समाश्वास्य (for °साद्य) — b) T1 हार्दिक्यानां, G1 हृदीकानां — c) K3 Dn1 D6 8 T2 G2 बाणैर् (for भल्लैर्) — d) K1 शत्रुदेशे, K3 जतु° (for जत्रु°) K1 समासदत्; K3 Dn1 S समर्पयत्; V1 B5 D2 4.6 7 समाहनत्, B1-4 Da1 D1 2 5 8 समार्पयत् (for °र्दयत्)

63 a) V1 हार्दिक्यो, B2 हार्दिक्यं, G5 संरब्धो (for संक्रुद्धो) — D1 repeats 63bc after 68a — b) B2 हत्वा; S विद्ध्वा (for भित्त्वा) K3 Dn1 D3 7 8 षष्ट्या पतत्रिभिः; K4 षष्टिभिराहतैः; V1 B2 D6 द्वात्रिंशता शरैः; B1 3 4 पचभिराशुगैः; B5 षष्ट्याभिराशुगैः (sic), D2 षष्ट्या तदाशुगैः; G2 चाष्टभिराशुगैः (for षष्टिभिरा°) — c) B1.3 स चैकेन धनुश्छित्त्वा — d) T1 3 G M स्मयन्निव, T2 हसन्राजौ (for °न्राजन्) K1 महारथा, D2 °रथं

64 c) V1 चाक्रुद्धो, S (except T2) हार्दिक्य (for संक्रुद्धो) — d) D2 प्रहसन्वाक्यमब्रवीत्, S (except T2) सक्रुद्ध समपद्यत

65 a) D2 नवभिर्, D6 M1 नवतिर्, G1 M3.4 नवतीं D1 बाणा — b) M1 रुक्मपुखान् K3 D3 T1 सुतेजस, B2 स्वतेजसा, T2 सुतेजितान् (for °जनान्) — c) T2 G समरे (for राजेन्द्र) — d) Ś2 D1 5.6 T2 G1.2 तस्य; B1 ते च

वितथांस्तान्समालक्ष्य पतितांश्च महीतले ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन कार्मुकं चिच्छिदे बली ॥ ६६
अथैनं छिन्नधन्वानं भग्नशृङ्गमिवर्षभम् ।
अशीत्या मार्गणैः क्रुद्धो बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ ६७
कृतवर्मा तु संक्रुद्धो मार्गणैः कृतविक्षतः ।
धनुरन्यत्समादाय समार्गणगणं प्रभो ।
शिखण्डिनं बाणवरैः स्कन्धदेशेऽभ्यताडयत् ॥ ६८
स्कन्धदेशे स्थितैर्बाणैः शिखण्डी च रराज ह ।
शाखाप्रतानैर्विमलैः सुमहान्स यथा द्रुमः ॥ ६९
तावन्योन्यं भृशं विद्ध्वा रुधिरेण समुक्षितौ ।

(for तेऽस्य) Ś2 [अ]भृश्यत, K1 [अ]त्रश्यत, G1.2 अश्यत (for [अ]श्यन्त) Dn1 D1 2 8 वर्मणि; T2 वाजिन°, M2 वर्मणा (for वर्मण°)

66 ^{a}) K4 वितथास्, D4 G2 विरथांस्, D8 वितताम्, T1 वतथांस्, T2 व्यथितांस् (for वितथांस्) B2 समालोक्य (for °लक्ष्य) — ^{c}) G1 स तीक्ष्णेन — ^{d}) S सोच्छिनद् (for चिच्छिदे) K1 8 V1 B D T1 M भृश, B4 m पुन, T2 8 G1 8 दृढं, G2 रथ (for बली)

67 ^{a}) K1 भिन्नधन्वानं — ^{b}) T8 G2 8 भग्नदपम्, M2-4 भिन्नशृंगम् (for भग्न°) M1 इवार्षभम् — ^{c}) D2 अतीत्या; D8 आशीत्या After अशीत्या, D8 erroneously reads 31^a–53^b (cf v 1 31) B4 माकुलै° (for मार्गणै°) T1 क्रोधाद् (for क्रुद्धो) — ^{d}) K8 V1 B D (except D8) S चार्पयत् (for चार्द°)

68 ^{a}) K1 8 Dn1 D8 T2 च (for तु) T1 M सात्वतस्तु रणे क्रुद्धो, T8 G8 सात्वतं तु सुसक्रुद्धो, G1 सात्वतस्तु सुसं°; G2 सात्यकिस्तु सुसं — After 68^a, D1 repeats 63^{bc} — ^{b}) Ś1 2 (*sup lin* as in text) K1 B D (except D6) M1 Cop क्षतविक्षत°; Ś2 (*sup lin* and also marg) विक्षित कृत°, K8 क्षतविक्षित°, K4 क्षतविक्षत°, T1 भृशविक्षित°, T2 8 G क्षतविग्रह°, M2 कृतविक्षति°, M8 °विक्षित°; Co °विक्षत° (as in text) — After 68^{ab}, K8 4 V1 B D S ins

146* ववाम रुधिर गात्रैः कुम्भवक्त्रादिवोदकम्।
रुधिरेण परिक्लिन्न° कृतवर्मा स्वराजत।
वर्षेण क्लेदितो राजन्यथा गैरिकपर्वत° ।

[(L 1) K8 चकार, K4 विक्षर, V1 व्यक्षरद्, B2 T2 विक्षरन्, Da1 D1 5°8 चक्षार, Dn1 सुस्राव, D2 विचरन्, D6 प्रक्षरन् (sic), T1 8 G2 8 M2-4 व्यसृजद्, G1 विसृज, M1 विसृजन् (for ववाम) D2 विविधैर् (for रुधिर) K8 B8.4 Dn1 D5 T1 गात्रात्, M1 (before corr) गात्र (for गात्रैः) S (except T2) मुखात्कुम (for कुम्भवक्त्राद्) — (L 2) G2 इव (for परि) K8 तवमन्ये (for कृतवर्मा) K2 V1 D6 व्यराजत, B2 5 D2-4.7 स्वराजत (for व्यरोचत) — (L 3) Dn1 प्लावितो (for क्लेदितो) B1 D6 गैरिक (D6 °का) पर्वतो यथा (for the posterior half)]

— ^{c}) K2 भानुर् (for धनुर्) K8 V1 B D S अथान्यद्धनुरादाय — ^{d}) V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 M समार्गणगुण (for °गण) K8 4 V1 B D T2 प्रभु, T1 8 G M तत° (for प्रभो) — ^{e}) K8 Dn1 D8 T2 बाणशतै°, V1 B2 5 D2-4 6 7 °गणै, T1 8 G M त्रिभिर्बाणैः (for बाणवरैः) — ^{f}) S (except T2) शखदेशे (for स्कन्ध°) K8 4 V1 B D व्यताडयत्, T1 ह्यताडयत् (for ऽभ्यताड°)

69 ^{a}) K8 V1 B D (except D8) T2 स्कधदेश- (D1 °शा), T1 8 शखदेश , M शखदेशे (for स्कन्धदेशे) — ^{b}) K1 8 V1 B D T2 तु, T1 न, T8 G2 8 M स (for च) V1 B2 4 5 D2-4 6 7 T2 8 G3 व्यराजत, T1 G2 M व्यरोचत (for रराज ह) G1 स शिखडी व्यराजत — ^{c}) B1-4 Da1 D1 2 5 विपुलै° (for विमलै°) K8 B5 D8 4 7 शाखाप्रशाखविपुल° (K8 °ततो), V1 D6 °वितानैर्वितत° (D6 °पुलै), Dn1 D8 °प्रशाखैर्विततो, T1 8 G M2-4 °प्रशाखैर्विपुलै° (T8 G °मलै°), M1 °प्रशाखै° सुविपुलै (hypermetric) — ^{d}) T1 स महान् (for सुमहान्) B1 4 Da1 D1 5 च, B2 स्म, B8 तु, T1 8 G M वै (for स) B2 द्रुमो यथा (by transp), M2-4 वनस्पति° K8 Dn1 D8 महास्कध इव द्रुम°, V1 B6 D2-4 6 7 T2 सुमहान्पादपो यथा

70 ^{a}) K8 च सक्रुद्धौ, V1 D6 भृश विद्धौ, T1 G1 2 M रणे विद्ध्वा (for भृशं विद्ध्वा) — ^{b}) Da1 D1 5 समुक्षित; T2 G2 समुक्षितौ — After 70^{ab}, S ins

147* पोप्लूयमानौ हि यथा महान्तौ शोणितह्रदे।
तद्वद्विरेजतुर्वीरौ शोणितेन परिप्लुतौ।
यथा च किंशुकौ फुल्लौ पुष्पमासेऽभ्युपागतौ।
रुधिरोक्षितसर्वाङ्गौ रक्तचन्दनरूषितौ।
भुजगाविव सक्रुद्धौ रेजतुस्तौ नरोत्तमौ। [5]
तावुभौ शरनुन्नाङ्गौ परस्परशरक्षतौ।

[(L 1) T8 G8 पोप्लूयमाना T1 शोभमानौ यथा भूमौ (for the prior half) G2 महात (for महान्तौ) T1 शोणितौ ह्रदौ — (L 3) G1 यथा हि किंशुके फुल्ले (for the prior half) T2 [ऽ]प्युपागतौ, T8 G समागते (for ऽभ्युपा°) — (L 6) T1 भृश° (for शर) T1.2 M1 °शरक्षते, M2-4 °कृतक्षतौ]

— ^{c}) D1 °शृंगाभिहतो — K2 om. (? hapl) 70^d–71^b.

्न्योन्यशृङ्गाभिहतौ रेजतुर्वृषभाविव ॥ ७०
अन्योन्यस्य वधे यत्तं कुर्वाणौ तौ महारथौ ।
्थाभ्यां चेरतुस्तत्र मण्डलानि सहस्रशः ॥ ७१
ृतवर्मा महाराज पार्षतं निशितैः शरैः ।
्णे विव्याध सप्तत्या स्वर्णपुङ्खैः शिलाशितैः ॥ ७२
्तोऽस्य समरे बाणं भोजः प्रहरतां वरः ।
जीवितान्तकरं घोरं व्यसृजत्त्वरयान्वितः ॥ ७३
स तेनाभिहतो राजन्मूर्छामाशु समाविशत् ।
ध्वजयष्टिं च सहसा शिश्रिये कश्मलावृतः ॥ ७४
अपोवाह रणात्तं तु सारथी रथिनां वरम् ।
हार्दिक्यशरसंतप्तं निःश्वसन्तं पुनः पुनः ॥ ७५
पराजिते ततः शूरे द्रुपदस्य सुते प्रभो ।
प्राद्रवत्पाण्डवी सेना वध्यमाना समन्ततः ॥ ७६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

१९

संजय उवाच ।
श्वेताश्वोऽपि महाराज व्यधमत्तावकं बलम् ।
यथा वायुः समासाद्य तूलराशिं समन्ततः ॥ १
प्रत्युद्ययुस्त्रिगर्तास्तं शिबयः कौरवैः सह ।
शाल्वाः संशप्तकाश्चैव नारायणबलं च यत् ॥ २
सत्यसेनः सत्यकीर्तिर्मित्रदेवः श्रुतंजयः ।

— d) D8 राजतुर् (for रेजतुर्) K8 वृषलाविव; D2 वृषभा इव (for °भाविव)

71 K2 om 71^{ab} (cf v l 70) — a) G2 अन्योन्य तु वधे यत्तौ — c) K4 D2 रथाना (for रथाभ्यां) T2 रेजतुस्, M1 चतुरस् (sic) (for चेरतुस्)

72 b) K8 नवभि॰ (for निशितै॰) — d) K2 D7 8 शिलासितै॰

73 a) K8 राजन्; T1 M बाणान् (for बाणं) — b) G2 तेन (for भोज॰) — c) K8 T1 M जीवितांतकरान्घोरान् — d) K8 त्वरयान्वितान्

74 a) Ś2 शेते नाभिहतो, K8 स तैरभिहतो G2 राजा (for राजन्) — b) S (except T2) मूर्छयाभिपरिप्लुत॰ — d) M1 संश्रयात्, Ca शिश्रिये (as in text) D2.7 कश्मलान्वित॰, G1 °लाश्रित॰ (for °लावृतः)

75 a) K8 D2 8 रथात्, T8 G रणे (रणात्) V1 B2 3.5 D (except Dn1 D8) तूर्णं (for त तु) — b) Da1 D1.5 सारथिं T2 वर॰ — T2 om. 75^{cd}. — c) K8 हार्दिक्य (for हार्दिक्य-) — d) Ś2 K1 निश्वरत, some MSS निश्वसतं B8 Dn मुहुर्मुहु॰ (for पुन॰ पुन॰)

76 a) T8 G1 8 तत्र (for ततः) T1 सूनौ (for शूरे) — b) K8 सुतै॰, V1 B5 D2–4 6.7 T2 [आ]त्मजे, T1 रणे; G2 शरै (for सुते) B2 8 विभो, D8 प्रभौ, G2 सुते (for प्रभो) — c) K1 प्राद्रवीत्; V1 B6 D1–7 T8 G8 M8 व्यद्रवत् (for प्राद्रवत्) K8 कौरवी (for पाण्डवी) — d) V1 D2 6 T2 हन्यमाना, B5 व्यध॰; Dn1 पीड्य॰ (for वध्य॰) V1 परतप (for समन्तत॰)

Colophon — *Adhy name* T1 2 शिखंडिपराजयः — *Day of Karna's Generalship* Ś2 प्रथमयुद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 19, B1.2.4 Da D2.3 5 6 26, D1 20, D4 27, T1.8 G M 17, T2 19.

19

1 Before the ref, G2 reads श्रीकृष्णाय नम॰, D8 om. the ref — a) B5 D2–4 7 श्वेताश्वोथ (for °श्वोऽपि) — d) K8 वृक्षराशीं, K4 तूलराशीं; Dn1 °राशिः (for °राशिं)

2 a) Da1 D1 5 तु, M1 ते (for त) G2 प्रत्यद्युतित्रिगर्तांस्तान् (sic) — b) D8 (m as in text) विशय॰ (for शिबय॰) S (except T2) transp कौरवैः and सह D3 om from सह up to 3^{b} — c) Ś2 K1 साल्वः, K2.4 साल्वा॰. Some MSS संसप्तकाश्च S (except T1) वसातयोथ साल्वा(T1 °ल्व)श्च — d) V1 B (except B5) Dn D4 8 T2 (*sup lin.* as in text) तत् (for यत्) T1 8 G M गोपालाश्च यशस्विन॰

3 D8 om 3^{ab} (of v l. 2) — a) Ś K1 2.4 V1 Dn1 D2 6 T2 8 G M1 सत्यदेव॰ (for °सेन) B Da1 D1 4 5 7 चंद्रदेवो — b) T1 M2–4 मित्रसेन॰ (for °देव)

सौश्रुतिश्चित्रसेनश्च मित्रवर्मा च भारत ॥ ३
त्रिगर्तराजः समरे भ्रातृभिः परिवारितः ।
पुत्रैश्चैव महेष्वासैर्नानाशस्त्रधरैर्युधि ॥ ४
ते सृजन्तः शरव्रातान्किरन्तोऽर्जुनमाहवे ।
अभ्यद्रवन्त समरे वार्योघा इव सागरम् ॥ ५
ते त्वर्जुनं समासाद्य योधाः शतसहस्रशः ।
अगच्छन्विलयं सर्वे तार्क्ष्यं दृष्ट्वेव पन्नगाः ॥ ६
ते वध्यमानाः समरे नाजहुः पाण्डवं तदा ।
दह्यमाना यथा राजञ्शलभा इव पावकम् ॥ ७
सत्यसेनस्त्रिभिर्बाणैर्विव्याध युधि पाण्डवम् ।
मित्रदेवस्त्रिषष्ट्या च चन्द्रदेवश्च सप्तभिः ॥ ८
मित्रवर्मा त्रिसप्तत्या सौश्रुतिश्चापि पञ्चभिः ।

B5 D2.4 6 7 T3 सुतंजय, D8 श्रुतिं, T2 शतं (for श्रुत°) — c) K4 सौश्रुतश्च्, D6 सश्रुतिश्च्, G2 सौशतिश्च् (for सौश्रुतिश्च्) V1 S चद्रदेवश्च्; Dn1 चद्रसेनश्च्, D6 चैंद्र° (for चित्र°) — d) Ś K2 4 V1 B1 5 G3 चित्रवर्मा, K3 मित्रकर्मा, G2 देवश्च् (for °वर्मा) — After 3, Dn1 ins

148* सुशर्मा च सुधर्मा च सुवर्मा चैव भारत।

4 a) Ś K2 4 त्रिगर्तश्चैव, Co त्रिगर्तराज (as in text) K1 त्रिगतुस्समरे तत्र (sic) — b) K1 परिचर्वित (for °वारित) — c) T1 एव (for चैव) — d) D8 नानायुधधरैर्, T1 G1 °शस्त्ररथैर्, T3 G3 °शस्त्रसहैर्, G2 °शास्त्रधरैर् (for °शस्त्रधरैर्) V1 B4 5 D2-4.6 7 T2 नानाश(T2 शा)स्त्रविशारदै

5 a) K3 V1 विसृजत, B1 5 D3 4 6 7 व्यसृजत, B2-4 D5 T2 तेसृजत, D1 ते स्रजत, D2 विसृजत, T1 M1 ते किरंत, M2 4 से क्षिपंत, M3 सेक्षिपत (for ते सृजन्त) K1 शरमाता, B4 शरशतं, Dn1 D8 (before corr as in text) शरशतान्, T3 G शरान्घोरान् (for शरव्रातान्) — b) T1 क्रुद्धा ह्यर्जुनम् (for किरन्तो) Co cites किरन्तः (as in text) — c) K1 अथ वर्तत (sic), K3 B5 Da1 Dn1 D1 अभ्यवर्षंत, V1 B1-4 D2-4 6-8 S °वर्तंत, D5 °वर्धंत (for °द्रवन्त) K3.4 B1-3 5 Dn1 D2-4 7 8 S सहसा; V1 सरिता, B4 Da1 D1 5 सहिता (for समरे) — d) Ś2 K3 4 Da1 Dn1 D1.3-5 M1 वार्यौघा, K1 M4 वार्योघ, D6 G2 वार्यौघ (for वार्योघा) D1 सागरे, G2 सागरौ (for सागरम्)

6 Ś1 K2 om (hapl) 6 — a) K3 D8 तेर्जुनं तु — b) M1 3 4 यौधा (for योधा) K1 3 4 V1 B5 D2 6 सरित सागर यथा — c) K4 Da1 D1 आगच्छन् B4 Da1 D1.4.5 निलयं (for विलय) Ś2 K1 3 प्रनष्टास्त(Ś2 °ष्ट त)त्र दृश्यंते — d) Dn1 D8 प्राप्येव, T2 G1 3 दृष्ट्वेव (for दृष्ट्वेव) Ś2 K1 3 वार्यो(K1 °यैं)घा इव सागर (K3 °रे) (= 5^d)

7 a) K6 V1 B5 D2-4 6 7 हन्यमाना (for वध्यमाना) — b) Ś K2 4 D1 नाजन्हु, D6 T1 3 G1 3 M न जहु, T2 निजघ्नु (for नाजहु) K3 M4 पांडवांस् (for पाण्डव) V1 B5 Dn1 D1-4 6 7 T2 रणे; T1 तथा (for तदा) G2 त जहु पाडुनदन — c) K3 दग्धपादा, B2 3 D3 4 7 हन्यमाना (for दह्य°) V1 B5 D5 महाराज, B1-4 तथा (B3 4 °दा) राजञ् — d) M4 शलका (for शलभा)

8 a) V1 G1 सत्यदेवस्, G2 °देव (for °सेनस्) — After 8^{ab}, D2 reads 149* and G2, 151* — c) B2 चित्रदेवस्, B3 चित्रसेनस् (for मित्रदेवस्) V1 तु षष्ट्या (for त्रिषष्ट्या) V1 B2 3 D2-4 6 7 T2 तु (for च) — d) V1 B5 Dn1 D1-4 6 7 चद्रसेनस्तु (Dn1 D1 °श्च) (for °देवश्च)

9 D2 G3 M1 om. (hapl) 9^{ab} — a) K3 चित्रधर्मा, D6 मिश्रधर्मा (for °वर्मा) M4 त्रिसह्यासौ (sic) (for त्रिसप्तत्या) — b) K4 T3 G3 सौश्रुतश्च् (for सौश्रुतिश्च्) V1 B Dn1 D3-5 7 8 T2 सप्तभि, Da1 D1 सप्तति (for पञ्चभि) M4 श्रुतिश्चापि च पचभि — After 9^{ab}, M2-4 ins 153*, 154* — c) V1 B1 4 D6 T3 G1 3 M1 श्रुतजयश्च्, B3 धन° (for शत्रु°) B1 2 5 D3 4.6 7 T2 तु (for च) G1 सप्तत्या (for विंशत्या) — d) K1 स्वशर्मा, K3 T1 2 M1 सुवर्मा, V1 D6 त्रिगर्तो (for सुशर्मा) B1 सप्तभि B3 चद्रदेव तथाष्टभि — Ś K V1 B1 2 4 D T G1 3 ins after 9 (D2, after 8^{ab})

149* स विद्धो बहुभि संख्ये प्रतिविव्याध तान्नृपान्।
[T2 बहुधा (for बहुभि) Ś K2 4 युद्धे, Dn1 T2 बाणै, D2 शूरै, T1 G3 संखे (for संख्ये) Ś1 प्रतिविध्यत्तु, Ś2 °विध्य तु, K1 विध्य स, K2 °विधृतु (sic), K4 °विध्यत (for °विव्याध)]

Ś K V1 B1 2 4 D (except D6) T2 cont

150* सौश्रुतिं सप्तभिर्विद्धा सत्यसेन त्रिभि शरै।
[D2 सौस्तुतिं, D3 सौश्रुत (for सौश्रुतिं) K1 सप्तभिविद्धा, V1 Dn1 D2 T2 पचविंशत्या]

On the other hand, D6 T1 3 G1.3 ins after 149* G2, after 8^{ab}

151* सौश्रुतिं पञ्चविंशत्या चन्द्रदेवं तथाष्टभि।
[G2 सौश्रुति, G3 °त D6 चंद्रसेन, G2 चंद्रदेवस्]

K3 V1 B1.2 4 Da1 Dn1 D1-5 7 8 ins after 150*.

152* शत्रुंजयं च विंशत्या चन्द्रदेवं तथाष्टभि।
[V1 B1 4 श्रुतजय (for शत्रु°) Da1 D1 5 तु (for च) V1 Dn1 D2 चद्रसेन (for चन्द्रदेवं)]

शत्रुंजयश्च विंशत्या सुशर्मा नवभिः शरैः ॥ ९
शत्रुंजयं च राजानं हत्वा तत्र शिलाशितैः ।
सौश्रुतेः सशिरस्त्राणं शिरः कायादपाहरत् ।
त्वरितश्चन्द्रदेवं च शरैर्निन्ये यमक्षयम् ॥ १०
अथेतरान्महाराज यतमानान्महारथान् ।
पञ्चभिः पञ्चभिर्बाणैरेकैकं प्रत्यवारयत् ॥ ११
सत्यसेनस्तु संक्रुद्धस्तोमरं व्यसृजन्महत् ।
समुद्दिश्य रणे कृष्णं सिंहनादं ननाद च ॥ १२
स निर्भिद्य भुजं सव्यं माधवस्य महात्मनः ।
अयसमयो महाचण्डो जगाम धरणीं तदा ॥ १३
माधवस्य तु विद्धस्य तोमरेण महारणे ।
प्रतोदः प्रापतद्धस्ताद्रश्मयश्च विशां पते ॥ १४
स प्रतोदं पुनर्गृह्य रश्मींश्चैव महायशाः ।
वाहयामास तानश्वान्सत्यसेनरथं प्रति ॥ १५

K8 V1 B1 4 Da1 Dn1 D1–5 7 8 cont B8 ins. after 9 M2–4 ins after 9^{ab} D6 T1 3 G ins after 150*

153* मित्रदेव शतेनैव श्रुतसेनं त्रिभि शरै ।

[K8 मित्रवध (for °देव) K8 Da1 Dn1 D1. 5 8 M2 4 चित्रसेन, V1 सत्यकीर्ति, D6 सत्यकीर्ति, T1 M3 मित्रसेन, T3 G सत्यदेवं (for श्रुतसेन)]

K8 V1 B1 4 D T1 3 G M2–4 cont Ś T2 ins after 150*, M1 ins after 9

154* नवभिर्मित्रवर्माण सुशर्माणं तथाष्टभि ।

[T1 M1 अष्टभिर्, G1 2 M2–4 अष्टाशिर् (for नवभिर्) Dn1 विव्याध च, T1 मित्रमोण, T2 M सुवर्माण (for सुशर्माण) S तथैव च (for तथाष्टभि)]

Dn1 cont

155* सुवर्माणं शतेनाजौ सुशर्माण च पंचभि ।
भूयश्चैव सुशर्माणं सुवर्माणं तथाष्टभि ।

10 a) B1 4 T3 G2 3 श्रुतजय, M1 श्रुतंजयश् (for शत्रुंजय) D5 शत्रुजय अथेतरान्महाराजानं (sic) (for a) — b) K1 शिवानितै (sic), D7 8 शिलासितै, T2 शिलीमुखै (for शिलाशितै) — c) D1 सौश्रुतै, D2 सौस्तुतै (for सौश्रुते) K1 सौश्रुतिं स्सशरस्त्राण (sic) — d) Ś2 त्वरिता, D1 T G त्वरित (for त्वरितश्च) V1 Dn1 चन्द्रसेन, T2 चित्रसेन (for चन्द्रदेव)

11 a) B3 D3 4, 6 8 T3 तथेतरान् (for अथे°) — b) T2 युध्यमानान् (for यत°) — c) Dn1 om the first पञ्चभिर् — d) Dn1 प्रत्यधारयत्, D3 °वाययत् (sic), T1 °पीडयत्, T3 G M2–4 °ताडयत्, M1 °डारयत् (sic) (for °वारयत्)

12 a) G1 2 सत्यदेवस् (for °सेनस्) — b) K4 D8 विसृजन्महत् (D8 °हान्) S (except T2) ससृजे शिव (for व्यसृजन्महत्) — c) K4 तमुद्दिश्य (for समु°) — d) B1 ह (for च)

13 c) Ś1 K1 2 Dn1 T2 अयोमयो; Ś2 K4 अयोमुखो (for अयसयो) Ś1 K1 B2 महादंडो; K3 V1 B1.3–6 D हेमदंडो, K4 महाचंद्रो, S स्वर्णदण्डो (for महाचण्डो). — d) S धरणीतल (for धरणीं तदा)

14 a) B3 च, Da1 नु (for तु) K3 विध्वस्य, D2 (m as in text) विप्रस्य (for विद्धस्य) — b) Da1 D1. 6 महाहवे, Dn1 D2 °त्मना, T1 °त्मन (for °रणे) — c) K1 प्राद्रवद्, G1 न्यपतद् (for प्रापतद्) T G3 8 M प्रतोदमपतद्धस्ताद् — d) D4 तु (for च) — K3 Dn1 D4 m. 7 8 ins after 14 T2 G1 after 15 T3 G3 M2 3 after 16^{ab}

156* वासुदेवं विभिन्नाङ्ग दृष्ट्वा पार्थो धनजय ।
क्रोधमाहारयत्तीव्रं कृष्णं चेदमुवाच ह ।
प्रापयाश्वान्महाबाहो सत्यसेनं प्रति प्रभो ।

[T3 G3 M2 3 om line 1 — (L 1) = (var) 16^{ab} K3 तु निर्भिन्न, D8 सुनिर्भिन्न (for विभिन्नाङ्ग) T2 G1 विष्वक्सेन सुनिर्विद्ध (for the prior half) D8 भेद (for पार्थो) — (L 2) G1 आहारयस् T2 3 G3 वाक्य (for कृष्णं) — (L. 3) Dn1 प्रापयासान्, D8 प्रापयस्व, T2 3 G1, 3 M1, 2 चोदयाश्वान् (for प्रापया°) K3 T2 3 G1 3 M2 3 सत्यसेनरथं प्रति (for the posterior half)]

K3 Dn1 D4 m 7 8 cont

157* यावदेनं शरैस्तीक्ष्णैर्नयामि यमसादनम् ।

while M2 3 ins after 156*

158* तत संचोदयामास सत्यसेनरथं प्रति ।

M2 3 cont T3 G3 ins after 156*

159* अथ दिव्यास्त्रविच्छूरो जातमन्युर्धनंजय ।

15 a) K1 3 B2 D8 स तु प्रतोद गृह्याशु, V1 Dn1 D3 4 6 7 S प्रतोद गृह्य सोन्य तु (D3 4 6 7 T2 3 G M1, 2 °न्यत्तु), B1 3–5 Da1 D1 5 स प्रतोद प्रगृह्याशु, D2 प्रतोद गृह्य सौ तथा (sic) — b) K1 3 B1 3–5 Da1 D1 2, 5 तथा रश्मीन्म(K1 D8 °श्मीर्मे)हायशा ; V1 Dn1 D2–4 6 7 रश्मीनपि यथा पुरा, B2 रथरश्मीन्महायशा, S रश्मीन्सगृह्य च द्रुतं (M स्वय) — c) B1 अस्मान् (for अश्वान्) — d) T2, 3 G1, 2 सत्यदेवरथ प्रति

विष्वक्सेनं तु निर्भिन्नं प्रेक्ष्य पार्थो धनंजयः ।
सत्यसेनं शरैस्तीक्ष्णैर्दारयित्वा महाबलः ॥ १६
ततः सुनिशितैर्बाणै राज्ञस्तस्य महच्छिरः ।
कुण्डलोपचितं कायाच्चकर्त पृतनान्तरे ॥ १७
तं निहत्य शितैर्बाणैर्मित्रवर्माणमाक्षिपत् ।
वत्सदन्तेन तीक्ष्णेन सारथिं चास्य मारिष ॥ १८
ततः शरशतैर्भूयः संशप्तकगणान्वशी ।
पातयामास संक्रुद्धः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ १९
ततो रजतपुङ्खेन राज्ञः शीर्षं महात्मनः ।
मित्रदेवस्य चिच्छेद क्षुरप्रेण महायशाः ।
सुशर्माणं च संक्रुद्धो जत्रुदेशे समार्दयत् ॥ २०
ततः संशप्तकाः सर्वे परिवार्य धनंजयम् ।
शस्त्रौघैर्ममृदुः क्रुद्धा नादयन्तो दिशो दश ॥ २१
अभ्यर्दितस्तु तैर्जिष्णुः शक्रतुल्यपराक्रमः ।
ऐन्द्रमस्त्रममेयात्मा प्रादुश्चक्रे महारथः ।
ततः शरसहस्राणि प्रादुरासन्विशां पते ॥ २२
ध्वजानां छिद्यमानानां कार्मुकाणां च संयुगे ।
रथानां सपताकानां तूणीराणां शरैः सह ॥ २३

---

16 K4 reads 16^{ab} twice consecutively — ^{a}) Ś1 K1.2 B8 विश्वक्सेन, K4 (second time) विक्तेनं (sic) D2 T1.3 B8 om from निर्भिन्न (in 16^{a}) up to 17^{d} G3 M2–4 सुनिर्विद्ध (for तु निर्भिन्नं) K4 (first time) Dn1 D8 T3 G1 M1 अथ दिव्यास्त्रविच्छूरो — ^{b}) K4 (first time) Dn1 D3 जातामर्षो; V1 प्रेक्षयच्चो, B1.2.5 D2–4.7 T1.3 G2.3 M2–4 दृष्ट्वा पार्थो, B4 वीक्ष्य पार्थो, T2 G1 M1 जातमन्युर् (for प्रेक्ष्य पार्थो) — ^{d}) V1 B (B3 om) Dn1 D2–4.6–8 S धारयित्वा (for दार°) V1 D2.6 T2 महारथ; B1.4 Da1 D1.6 °बल, B2.5 Dn1 D3.4.7 T1 °रथ, T3 G3 बली (for बल°)

17 B3 om 17 (cf v l 16) — ^{a}) D6 M2–4 स; G1 तु (for सु-) — G2 om (hapl.) from बाणै (in 17^{a}) up to °शतैर् (in 19^{a}) K1 om (hapl) 17^{b}–18^{a} — ^{b}) Dn1 D6.8 राजंस् (for राज्ञस्) S (G2 om) राजस्तस्य महात्मन — ^{c}) T G1.3 M1.3 कुण्डलोपहितं Cc cites उपचितं — ^{d}) K3 मृधमुत्तर; V1 B2.5 Dn1 D2.6 पृतनामुखे, D1 पृष्ट स्तनांतरे (sic), T1 प्रहसन्निव T2.3 G1.3 M प्रहसञ्छिर° (for पृतनान्तरे)

18 G2 om 18 K1 om. 18^{a} (cf v l 17) — ^{a}) V1 B1.5 D2–4.6.7 निकृत्य (for निहत्य) — ^{b}) Ś K चित्रवर्माणम् K3 T1 G1 M आहवे, V1 आक्षिणोत्; D6 अक्षिणोत्, T3 G3 एव च, Cc आक्षिपत् (as in text) — ^{c}) S (G2 om) हत्वा च (for तीक्ष्णेन) — ^{d}) K3 Dn1 मारिषः

19 G2 om तत शरशतैर् (cf v l 17) — ^{a}) D3 शरै शत (before corr शतं शरैर्) K3 om भूय — ^{b}) Some MSS ससप्तक° V1 T2.3 G M1 बहून्; B Dn1 D2–4.7 बली (for वशी) — ^{c}) Ś K1.2.4 वै; D6 तान् (for स)

20 ^{a}) K1 V1 B2.3.5 D6 T G M1 राजतपुङ्खेन — ^{b}) V1 B5 D2–4.7 राजन्, Dn1 राज, D6 शिरस् (for राज्ञ°) D6 तस्य (for शीर्षं) B2 महारथ° (for °त्मन) — ^{c}) B2.4 Da1 D2–4.7 S मित्रसेनस्य, B3 चित्रदेवस्य, B5 चित्रसेनस्य (for मित्रदेवस्य) — ^{d}) B5 D2–4.6.7 महारथ°, M3.4 °त्मना (for °यशा°) — ^{e}) K1 स्वशर्माण, K3 T2 सुवर्माण (for सुशर्माण) K1 च सत्क्रुद्धो, V1 B2.5 D2.4.6–8 T2 सुसक्रुद्धो, D2 तु सक्रुद्धो; T1.3 G M तत क्रुद्धो (for च सक्रुद्धो) — ^{f}) K1 B3 समाहरत्, K3 V1 B2.5 D T1 M °हनत्, B4 T2.3 G सम(B4 °मा)र्पयत् (for समार्दयत्) — After 20, S ins

160* नाराचेन सुतीक्ष्णेन सुमुक्तेन महायशा ।

21 ^{a}) Some MSS ससप्तका B4 सशप्तकगणा सर्वे — ^{b}) K4 धनजय° (for °जयम्) — ^{c}) Dn1 शरौघैर्, G2 शस्त्रैर् (for शस्त्रौघैर्) Ś K1.2.4 ममृदु, D3 (m as in text) ममृदु°, T2 बहुभि° (for ममृदु°) M4 क्रुद्धो (for क्रुद्धा)

22 ^{a}) K3 अत्यर्दितस्, D6 अभ्यर्दितैस् (for °र्दितस्) B2.5 तज्जिष्णु° (for तैर्जिष्णु°) S स तैरभ्यर्दितो जिष्णु° — ^{b}) K1 D6 G2 पराक्रमै° (D5 °मा°) — ^{c}) T2 इदम् (for ऐन्द्रम्) K3 अमेद्यात्मा (for अमेयात्मा) — ^{e}) K1 शत- (for शर) — ^{f}) M1 प्रादुरासीद् (for °रासन्) — After 22, S ins

161* कार्मुकात्पाण्डुपुत्रस्य पार्थस्यामिततेजस ।

23 ^{a}) T1 M4 ततस्ते; T2.3 G ततस्तु, M1.3 ततस्तैश् (for ध्वजानां) — ^{b}) K1.3.4 Da1 Dn1 D1.3–5 कार्मुकानां V1 B3.4.5 D2–4.6.7 मारिष (for संयुगे) S ध्वजानां धनुषां तथा — K3 om. (hapl.) 23^{c}–24^{d} B3 om. 23^{cd} — ^{c}) Da1 D1.5 च; D2 सु- (for स-) — ^{d}) T2 तूणीरीनां K1 शतै ; B (B3 om) D S युगैः (for शरै)

अक्षाणामथ योक्त्राणां चक्राणां रश्मिभिः सह ।
कूबराणां वरूथानां पृषत्कानां च संयुगे ॥ २४
अश्मनां पततां चैव प्रासानामृष्टिभिः सह ।
गदानां परिघाणां च शक्तीनां तोमरैः सह ॥ २५
शतघ्नीनां सचक्राणां भुजानामूरुभिः सह ।
कण्ठसूत्राङ्गदानां च केयूराणां च मारिष ॥ २६
हाराणामथ निष्काणां तनुत्राणां च भारत ।
छत्राणां व्यजनानां च शिरसां मुकुटैः सह ।
अश्रूयत महाञ्शब्दस्तत्र तत्र विशां पते ॥ २७
सकुण्डलानि स्वक्षीणि पूर्णचन्द्रनिभानि च ।
शिरांस्युर्व्यामदृश्यन्त तारागण इवाम्बरे ॥ २८
सुस्रग्वीणि सुवासांसि चन्दनेनोक्षितानि च ।
शरीराणि व्यदृश्यन्त हतानां च महीतले ।
गन्धर्वनगराकारं घोरमायोधनं तदा ॥ २९
निहतै राजपुत्रैश्च क्षत्रियैश्च महाबलैः ।
हस्तिभिः पतितैश्चैव तुरगैश्चाभवन्मही ।
अगम्यमार्गा समरे विशीर्णैरिव पर्वतैः ॥ ३०
नासीच्चक्रपथश्चैव पाण्डवस्य महात्मनः ।

---

24 K8 om 24 (cf v l 23) K4 om (hapl) 24^{ab} — a) G2 च स- (for अथ) V1 B D (except Dn1 D8) S (except G2) चक्राणां (for योक्त्राणा) — b) V1 B D2-4 6 7 T G1.3 M योक्त्रा(B1 M2-4 °क्ष्)णा, Da1 D1 5 युगानां (for चक्राणां) V1 M2-4 रथिभि॰ (for रश्मिभि॰) T2 om सह G2 रश्मिभि॰ सहसा तदा — Ś2 om. (hapl) 24^{c}–25^{d} — c) Dn1 कूबराना — d) K1 पृषट्काना, V1 B2 T2 आकर्णाणा, Dn1 आकर्णानां, D2 मार्गणाना, G1 वषट्काणा, G2 पृषत्काणां (for °त्काना) V1 D6 भारत, B1 सयुगै॰, B2 D2 सर्वश॰ (for सयुगे)

25 Ś2 om 25 (cf v l 24) — a) K1 अश्मान, V1 B2 रश्मीनां, B1 3-5 Da1 D1.3-7 T1.2 M अश्वाना, D2 असाना, T3 G हयाना (for अश्मनां) V1 पतति (for पतता) B1 3-5 Da1 D1 3-5 T2 3 G M चापि, D7 वापि, T1 चासि- (for चैव) — b) K3 प्रासादाम्, B3 युगानाम् (for प्रासानाम्) T1 G2 3 M2-4 असिकर्प(T1 °र्म)णै, T3 अपि कर्पणै, G1 असिचर्मणा, M1 असिकर्पणे (for ऋष्टिभि॰ सह) Da1 D1 5 पाशाना च(D5 स)ष्टिभि॰ सह, D4 गजानामृषिभि॰ सह — c) Ś1 K B D (except Dn1 D8) T2 3 G2 3 M2 परिघाना, T1 परिपूर्णाश् — d) K4 V1 B D (except Dn1 D8) शक्तितोमरपट्टिशै॰ (B1 °ट्टिसै॰) Co cites पट्टिशै॰, adding सहेत्यनुयुज्यते

26 a) K3 च वक्त्राणा, B1.3 च शस्त्राणा, Da1 D1 5 च सर्वाणा, Dn1 D2 3 च चक्राणा, T2 सुचक्राणा (for सच॰) — b) K1 3 V1 B D T G M2-4 चोरुभि॰, M1 चारिभि॰ (for ऊरुभि) — K3 om (hapl) 26^{c}–27^{d} — c) T2 3 G कर्णसूत्रागदाना च Co cites अङ्गदाना — d) K1 D5 सकेयूराणा (hypermetric), Co केयूराणां (as in text) K4 मारिषः

27 K3 om. 27^{abcd} (cf v l. 26) — a) Ś1 K1 2 Dn1 D8 निश्काना, V1 नि॰का गा (for निष्काणा) S हाराणा श्रोणि(T2 3 G हेम)सूत्राणा — b) K1 तद्वत्राणां (sic), Dn1 D8 T1 M तलत्राणा, T2 G कटकानां (for तनुत्राणां) — d) T2 मकुटै॰ D2 शिराणा कुडलै॰ सह, T1.3 G M मकुटानां महात्मनां — ef) K3 स्वश्रूयत (sic) (for अश्रूयत) Ś2 V1 B3 महाशब्दस्, D6 महाराजन् (for महाञ्शब्दस्) K1 ततस्, D6 शब्दस् (for the first तत्र). Dn1 D8 S राशयश्चात्र (Dn1 D8 °य सप्र-; T1 °यस्तत्र, M1 °य॰ स प्र-, M2-4 °य स्तात्र) दृश्यते पतिताना महीतले

28 G2 om (hapl) 28^{a}–29^{d} — a) K3 Da1 D5.8 सुकुडलानि S (G2 om) स्रग्वीणि (for स्वक्षीणि) — Ś K1 2 D7 om (hapl) 28^{c}–29^{b} — c) V1 [ऊ]र्व्याम् (for [उ]र्व्याम्) B3 स दृश्यते (for अदृश्यन्त) — d) K4 V1 B1 4 5 D2-4 6 T2 ताराजालम् (for °गण)

29 G2 om 29^{abcd}, Ś K1.2 D7 om 29^{ab} (cf v. l. 28) — a) K3 सुसृग्वीणा (sic), K4 D4 सुस्रग्वीनि, B3 सुग्रीवाणि, Dn1 सुस्रग्वीण, D8 सुसृग्वीणि, S (except T2, G2 om) सुखार्हाणि (for सुस्रग्वीणि) K3 सुवासासी; B1 सुवासानि V1 शुभ्राणि शुभवासांसि — c) D5 न्यदृश्यत, M1 प्रदृ° (for व्यदृ°) — d) K3 V1 B1-5 D S (G2 om) निहतानां (for हताना च) B1 निहता महवीतले — e) S रुद्रस्याक्रीडसदृश

30 b) T2 महाखलै (for °बलै॰) — After 30^{ab}, S ins

162* अर्जुनेन महाराज तत्र तत्र महारणे।
[M महाहवे (for °रणे)]

— c) V1 अस्तिभि॰ (for हस्तिभि॰) K3 G2 पत्तिभिश्, D6 पातितैश् (for पतितैश्) B1 रणे विचरतस्तस्य — d) Some MSS तुरगैश् — e) V1 B5 D2-4. 6 7 S अगम्यरूपा (for °मार्गा) — f) T2 3 G2 3 विस्तीर्णैर्, G1 विकीर्णैर् (for विशीर्णैर्)

निघ्नतः शात्रवान्भल्लैर्हस्त्यश्वं चामितं महत् ॥ ३१
आ *तुम्बादवसीदन्ति रथचक्राणि मारिष ।
रणे विचरतस्तस्य तस्मिँल्लोहितकर्दमे ॥ ३२
सीदमानानि चक्राणि समूहुस्तुरगा भृशम् ।
श्रमेण महता युक्ता मनोमारुतरंहसः ॥ ३३
वध्यमानं तु तत्सैन्यं पाण्डुपुत्रेण धन्विना ।
प्रायशो विमुखं सर्वं नावतिष्ठत संयुगे ॥ ३४
ताञ्जित्वा समरे जिष्णुः संशप्तकगणान्बहून् ।
रराज स महाराज विधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ॥ ३५
युधिष्ठिरं महाराज विसृजन्तं शरान्बहून् ।
स्वयं दुर्योधनो राजा प्रत्यगृह्णादभीतवत् ॥ ३६
तमापतन्तं सहसा तव पुत्रं महाबलम् ।
धर्मराजो द्रुतं विद्ध्वा तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ३७
स च तं प्रतिविव्याध नवभिर्निशितैः शरैः ।
सारथिं चास्य भल्लेन भृशं क्रुद्धोऽभ्यताडयत् ॥ ३८
ततो युधिष्ठिरो राजा हेमपुङ्खाञ्शिलीमुखान् ।

---

31 a) T2 3 आसीद् (for नासीष) K3 चक्रपथास्, V1 °रथस्, T1 रथगतिस्, T2 3 G M रथपथस् (for चक्र°) V1 B1 5 D3 4 7 T2 तत्र, Dn1 D5 T1 3 G M तस्य (for चैव) D2 नासीद्यथा च राजेंद्र — c) D3 om निघ्नत D6 निघ्नते K4 शत्रवान्, V1 D6 शात्रवं, B4 शीघ्रवद् (for शात्रवान्) — d) Ś1 चासित, V1 B1. 2 5 D2–4 7 म्चास्यतो, B4 Da1 Dn1 D1 5 6 चापि तन् (for चामित) K3 हस्त्यश्वैर्वापि तन्मही, D8 हस्त्यश्वरथसत्तमान्, T2 (sup lin as in text) हस्त्यश्व चामितौजस

32 a) Ś2 आ तुखाद्, K3 तत्रथाश्च, K4 आर्तवच्च, V1 आतका, B1 Da1 D1 3 6 Co आ तुगाद्; B3 मातंगा; B4 स्वातुगाद्, B4m स्वागुल्फाद्, B5 स्वातुगा, D7 स्थातुंगा (sic) (for आ *तुम्बाद्) V1 B3 5 D7 द्रुव (for अव-) Ś1 आत्त *दवसीदति, K1 आर्तेस्यादव° (sic), K2 आतु * द्व°, B2 मातंगाश्चापि सीदति, Dn1 D3 आर्तवत्तत्र (Dn1 °व तत्र) सीदति, D2 प्रयातु न व्यवस्यंति, D4 मातंगास्तत्र सीदंति, D6 अतकादेव सीदति —For 32^{ab}, S subst. (G1 ins after 32^{ab})

163* आसादितस्ततो राजन्रथचक्र विशा पते।

[T1 आच्छादित, G2 आसीदितस् (for आसादितस्) T2 असवत्तत्र सीदति, M आ तुवाभ्या हि चक्रे ते (for the prior half). G1 2 रथचक्रे, M सीदत स्म (for रथचक्र)]

— c) D2 विषणे (sic) (for रणे) K2 रणे विशारतस्तत्र; V1 B5 D3 4. 6 7 T2 चरतस्तस्य सम्प्रामे

33 a) S सीदमाने तु (G2 °नौ स) चक्रे ते (M1 तु) — b) Ś2 D4 समुहुस्, K1 सहस्तस्, K3 समुद्रस्, M1 समूहस् (for समूहुस्) B1. 3 Da1 D1 5 तथा, B4 सदा (for भृशम्) — c) B1 भ्रमेण (for श्रमेण) B4 Da1 D1. 5 परमायु(Da1 °सु)क्ता (for महता युक्ता). — d) D2 °रहसा

34 a) K4 Dn1 च (for तु) — b) B5 D2 T3 G भीमता (for धन्विना) — c) K4 D2. 3 प्रायसो, D2 प्रायसा (for प्रायशो) B4m Dn1 D2 6 3 [ऽ]भिमुखे (for विमुख) K1 शर्वा, G2 सैन्य (for सर्वं) K3 प्रायश्च भिमुखा[ ] सर्वे — d) Ś1 K2 नात्रातिष्ठत, K3 B1 3 D5 T2 G2 नावतिष्ठ(K3 °ष्ठ)ति (for नावतिष्ठत) B3 D2–4 6 7 भारत, D3 सगरे (for सयुगे)

35 a) K3 हत्वा, G2 M2 छित्वा (for जित्वा) — b) Some MSS ससप्तक — Ś K1 2 om (hapl) 35^{c}—36^{b} — c) K3 Dn1 स महाबाहुर्, B1 3 4 Da1 D1. 5 सहसा राजन् (for स महाराज) K4 V1 B5 D2–4 6 7 विरराज तदा पार्थो, B2 विरराज महाराज — d) K3 B1 [उ]ज्वल (for ज्वलन्) — After 35, K3 4 V1 B D S ins an addl colophon [*Adhy name* Dn1 ससप्तकयुद्ध, T1 अर्जुनपराक्रमो, T2 संशप्तकवधो — *Adhy no* (figures, words or both) B1 2 D3. 6 27, D4 28, T1. 3 G M 18, T2 20]

36 Ś1 K1 2 om 36^{ab} (cf v l 35) Before 36, K3 4 V1 B D S (G2 preceded by श्रीकृष्णाय नमः), ins. संजय उवाच — b) B1 3 4 D3 प्रवपत, B2 प्रवर्षंत (for विसृजन्त) B1 4 बहून्शरान् (by transp) Da1 D1 5 प्रवपतं मुहु शरान् — c) K1 दुर्योधन

37 b) K3 V1 D2–4 6 7 महारथं (for °बलम्) — c) M1 बध्वा (for विद्ध्वा)

38 a) K3 V1 B (except B3) D S तु (for च). K2 गर्त (for च त) — d) V1 T1 व्यताडयत्, G3 ध्नता° (for ऽभ्यता)

39 a) K1 दुर्योधनो (for युधिष्ठिरो) K3 V1 B2 5 D2 3 6 7 T3 राजन् (for राजा) K2 युधिष्ठिकपरो राजा (sic) — After 39^{a}, B3 ins

164* प्रत्यगृह्णादभीतवत्।
त्वरया परया युक्तो

— b) K3 V1 B2 5 D2–4. 6 7 S स्वर्णपुङ्खान् (for हेम°) B3 D2 T1. 3 G2 3 M शिलाशितान्, D1 शिलिमुखान्, D8

साश्वारोहांश्च तुरगान्विषाणैर्बिभिदू रणे ।
अपरांश्चिक्षिपुर्वेगात्प्रगृह्यातिबलास्तथा ॥ ५३
पादातैराहता नागा विवरेषु समन्ततः ।
चक्रुरार्तस्वरं घोरं व्यद्रवन्त दिशो दश ॥ ५४
पदातीनां तु सहसा प्रद्रुतानां महामृधे ।
उत्सृज्याभरणं तूर्णमवप्लुत्य रणाजिरे ॥ ५५
निमित्तं मन्यमानास्तु परिणम्य महागजाः ।
जगृहुर्बिभिदुश्चैव चित्राण्याभरणानि च ॥ ५६

---

53 For sequence in T1 G1 2 M (cf v l 52) — a) K1 3 साश्वरोहाश्च, B3 अश्वा°, Dn1 साश्वारोहास्तु — b) K1 विविदुरुषा (sic), V1 D6 विध्य मारिष, B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 विव्यधू रुषा, D2 ममृदू रणे, S (except T2) ममृदू रुषा (for बिभिदू रणे) — c) Ś2 V1 B (except B2) Da1 D1 3–7 अपरे (for अपरांश्च) D4 M1 वेगान् (for वेगात्) — d) B3 प्रसह्य, D4 विगृह्य K4 Dn1 D8 [अ]तियलांस् (for °बलास्) K1 V1 B D2–4, 6 7 तदा (for तथा) S (except T2) प्रगृह्य तु (T3 G च) दिशो दश.

54 a) K1 4 D2 3 G1 पदातैर् V1 अहृता, D2 अहिता (for आहता) — b) K1 विचरेषु (sic), K3 Dn1 D8 T2 विचरंत Co विवरेषु (as in text) — c) S (except T2) राजन् (for घोर) — d) K3 व्यनदत, K4 विद्रवत V1 B1 3–5 Da1 D1, 2 4–7 T2 दु(B5 प्र)द्रुवुश्च, B2 Dn व्यद्रवंश्च; D8 प्रदुद्रुवुर्, M2–4 द्रवति च (for व्यद्रवन्त) T1 3 G M1 सपतंतस्त(G1 °धंत त)तस्तत

55 a) K3 V1 Dn1 D6 8 च (for तु) D3 साहसा (for सहसा) T1 3 G M पदातयश्च नागानां, T2 पदातिनश्च सहसा — b) B1 Dn1 विद्रुतानां; T2 प्रद्रुतांस्तान्, G2 महाराजन् (for प्रद्रुताना) B D (except D2 6) T2 महाहवे (for °मृधे) — c) K3 B4 Da1 D1 5 M2 4 उत्सृज्यावरण (M2 4 °णास्), V1 D6 उत्सृष्टा(D6 °ष्ट)वरण, Dn1 D8 उत्सृज्य च रणं, D3 4 उत्सृष्टाभरण, T G M1 उत्सृज्य वारणांस् (G1 2 °णास्) Co cites आवरण — d) Ś1 अवाप्लुत्य, K2 अवप्लुत्य, K3 परिवव्रु, B5 Da1 D1 3–5 7 अववव्रु, Dn1 °जघ्नु, D2 °द्रुत्य, D8 °पुप्रु; T2 अपसस्रु (for अवप्लुत्य) T1 3 G M अपसस्रुर्भयार्दिता

56 Ś K1 2 om 56 — a) K3 मन्यमानास्ति (sic), D3 °मानासु, S (except T2) °मानाश्च (for °मानास्तु) — b) K4 B5 Dn1 D1, 2 T G1 3 परिणाम्य, B5 M1 °क्रम्य, B3 °शाम्य, Ca c °णम्य (as in text) B3 Da1 Dn1 D5 महागजान्, D1 °मते (for °गजा). Ca cites गजान् — c) K4 बिभिदुर्जगृहुश्च (by transp), B3 विव्यधुर्जगृहुश्च M1 विव्यधुश्च (for बिभिदुश्च) Cc cites जगृहु and Ca बिभिदु — d) T2 G1 2 छत्राणि (for चित्राणि).

— After 56, N T2 ins

169* तांस्तु तत्र प्रसक्तान्वै परिवार्य पदातयः ।
हस्त्यारोहान्निजघ्नुस्ते महावेगा बलोत्कटाः ।
अपरे हस्तिभिर्हस्तैः ख विक्षिप्ता महामृधे ।
निपतन्तो विषाणाग्रैर्भृश विद्धाः सुशिक्षितैः ।
अपरे सहसा गृह्य विषाणैरेव सूदिताः ।
सेनान्तरं समासाद्य केचित्तत्र महागजैः ।
क्षुण्णगात्रा महाराज विक्षिप्य च पुनः पुनः ।
अपरे व्यजनानीव विभ्राम्य निहता मृधे ।
पुरःसराश्च नागानामपरेषां विशां पते ।
शरीराण्यतिविद्धानि तत्र तत्र रणाजिरे ।

[L 1) D8 च (for तु) T2 प्रसक्तासन् (for °क्तान्वै) —(L 2) T2 अश्वारोहान् (for हस्त्या°) K3 विजघ्नुस् (for निजघ्नुस्) B1 3 4 Da1 D1, 5 हस्त्यारोहवराञ्जघ्नुर् (for the prior half) V1 D2 6 मदोत्कटा, Da1 D5 °त्करा, D3 महाबला (for बलोत्कटा) — (L 3) Ś1 m लब्धा, Ś2 K4 D8 लब्ध्वा, K2 लग्ना, B1 लब्धा, B3 भिन्ना, Da1 D1, 5 लुब्धा (for हस्तै) Ś1 m 2 K B4 Da1 D1 5 ख चाक्षिप्ता, Dn1 खे विक्षिप्ता, D2 अवमुक्ता, D6 विक्षिप्ताश्च, D8 सचाक्षिप्ता (for ख विक्षिप्ता) Co cites ख and आक्षिप्ता B2 5 D3 4, 7 T2 महाहवे (for °मृधे) — (L. 4) K1 विषाणारैर् (for °णाग्रैर्) — K1 om. lines 5–7 — (L 5) Ś K4 अवसादिता, K2 3 इव सू(K2 सा)दिता , B1 D8 एव सुदिता, B5 अवसदिता (for एव सूदिता) — T2 om lines 6–10 — (L 6) K2 सेनातुरं, Co सेनान्तर (as above) D8 (sup lin) तव (for तत्र) — (L 7) Ś K2 4 D6 क्षुण्ण(K2 D6 °ण्णा)-गात्रैर्, V1 खिन्ना गात्रैर्, Da1 D1 5 क्षुरगात्रा, Dn1 D1, 4 क्षुन्नगात्रा (D2 °त्रैर्), D3 क्षणगात्रा (for क्षुण्ण°) K3 निक्षिप्य, Dn1 विक्षिपुश्च (for विक्षिप्य) — (L 8) K1 व्यजनाश्चैव, Dn1 व्यजनानीव, D2 विधूता (for व्यजना°) Ś K Dn1 D3 5 विक्षिप्ता (for विभ्राम्य) Ś K V1 B Dn1 D2, 6 8 भुवि, V1 B3 Da1 D1 5 युधि, B5 रणे (for मृधे) — (L 9) S K1 2 4 B3 4 Da1 D1 5 पुरो(B3 °रा)नखैश्च, K3 पुरोगापे तु (sic) B1 नखा नखैश्च, Dn1 परस्पर च, D8 पुरोगमैश्च (for पुरःसराश्च) Ca.c cite पुरोनखै — K4 om line 10, D8 reads it on marg — (L 10) Ś2 K3 V1 Dn D2, 3 D8 अप(D8 °पि)विद्धानि, B4 अभि° (for अति°) D2 महाजिरे, D8 विशां पते (for रणाजिरे)]

— Afte 56, T1 G1 2 M read 52–53

प्रतिमानेषु कुम्भेषु दन्तवेष्टेषु चापरे ।
निगृहीता भृशं नागाः प्रासतोमरशक्तिभिः ॥ ५७
निगृह्य च गदाः केचित्पार्श्वस्थैर्भृशदारुणैः ।
रथाश्वसादिभिस्तत्र संभिन्ना न्यपतन्भुवि ॥ ५८
सरथं सादिनं तत्र अपरे तु महागजाः ।
भूमावमृद्नन्वेगेन सवर्माणं पताकिनम् ॥ ५९
रथं नागाः समासाद्य धुरि गृह्य च मारिष ।
व्याक्षिपन्सहसा तत्र घोररूपे महामृधे ॥ ६०
नाराचैर्निहतश्चापि निपपात महागजः ।
पर्वतस्येव शिखरं वज्रभग्नं महीतले ॥ ६१
योधा योधान्समासाद्य मुष्टिभिर्व्यहनन्युधि ।
केशेष्वन्योन्यमाक्षिप्य चिच्छिदुर्विभिदुः सह ॥ ६२

---

57 a) Ś1 K1.2 प्रतिपानेषु, Ś2 °पादेषु; Da1 D1.5 प्र(D5 प्रि)तिमाणेषु; D6 °नागेषु; T1 G1.3 प्रथिमानेषु; Ca ○ प्रतिमानेषु (as in text) D4 कूलेषु (sic) (for कुम्भेषु) — b) D7 दतवेषेषु; Ca °वेष्टेषु (as in text) — c) K3 D3 m विनिर्भिन्ना M1 परं नागात् (for भृशं नागाः) — d) K3 B1 प्राश, T1 पास- (for प्रास-)

58 a) K3 D2.3 विगृह्य, V1 विसृज्य (for निगृह्य) K3 गदां, V1 D2 गदान्, B Da1 D1.3-7 गजा, D3 रथा (for गदाः) S निगृहीता हयाश्वान्ये (T3 G3 °न्यै). — b) T1 पार्श्वस्थास् (for °स्थैर्) V1 भृशदारिता; Dn1 D2 दारिसै; S तत्र भारत (for भृशदारुणैः) — After 58ab, S (except T2) ins

170* नागाश्च शतशो राजन्निर्भिन्ना भूमिमाविशन् ।
[G3 M2-4 निर्भिण्णा (for निर्भिन्ना)]

G2 om. 58cd T G1.3 M read 58cd after 59 — c) D4 रथाश्वसादिनस्; D3 तथाश्वसादिभिस्; T2 (*sup lin.*) नागाश्च (for रथाश्व°) T1.3 G1 M केचित्; T3 G1.3 कैश्चित् (for तत्र) — d) T G1.3 M1.3 संच्छिन्ना (for संभिन्ना) K1.2 V1 Da1 Dn1 D1.5 T2 (before corr) न्यपतद्, B4 [अ]न्यपतद् (for न्यपतन्) — After 58, T G1.3 M1 ins 171*

59 a) T1 सहायं; T2 G1 M सहय (for सरथं) V1 B2.3 D2-4.7 सहया (B3 °सा) सादिनस्तत्र; D6 सहया सादिभि°; T3 G3 सह(G3 °हा)य सादिन° — b) K3 B1.3.4 Da1 Dn1 D1.5.8 मत्ता (K3 °त्ता) कोपान्; K4 अपरे ते, V1 B2.3 D2-4.6.7 S तोमरेण (for अपरे तु) V1 B2.3 D2-4.6.7 T3 महामृधे; T1.2 G1.3 महागज, M महागजी (for महागजाः) — B3 om (hapl.) 59c-61b — c) K1.4 [अ]वमृद्नन्, D4 °मृदन् (for °मृद्नन्) T1 भूमौ समनुमथिते, T3 G3 भूमौ समममथ्नीत (submetric), G1 भूमौ सममसमथ्नीत; G2 भूमौ समनुजन्यन्ये; M भूमौ समनुमथ्नी(M1 °ञी)ते — d) Ś2 संवर्माणं, K4 B1.4.5 D2.3.5 T2 G1 सचर्माणं, T3 G2.3 सुवर्माण K3 V1 B (B3 om) D (except D4) T2 पदातिन; T1.3 G M विशा पते (for पताकिनम्) — After 59, T G1.3 M read 58cd N (B3 om) ins after 59 T G1.3 M1, after 58

171* तथा सावरणान्कांश्चित्तत्र तत्र विशां पते ।
[D3 रथान् (for तथा) Ś K B1 Dn1 D3.8 सावरणं, B1.4 सदनगा(B1 °पा)न् Ś K1.2.4 कचित्, K3 Dn1 केचित्, V1 D3 किंचित्, D6 कश्चित् (for कांश्चित्) D2 तथा सारवर्ल किंचित्, T G1.3 तथा साश्वान् पदातां(T2 °ता)श्च, M1 तथासाधरथ कश्चित् (for the prior half)]

60 K3 B3 om. 60 (for B3, cf v. l. 59) — a) K4 V1 B1.5 D (except Dn1 D3) S रथान्; B2 रथ- (for रथं) B1.5 D7.8 नाग, B1 T1 नागान् (for नागाः) — b) Ś K1.2.4 धुरि संगृह्य, V1 B (except B1, B3 om) D (except D3) S परिगृह्य च (for धुरि गृह्य च) Co cites धुरि (as in text) D3 मारिप — c) B1.4.5 D4 व्यक्षिपन् (D4 °त्), D2 साक्षिपत्, D3 व्याक्षिपत् — d) V1 B (B3 om) Dn1 D2-4.6-8 भयानके (for महामृधे) Da1 D1.5 घोररूपभयानके, S घोररूपा भयानका

61 B3 om 61ab (of v. l. 59) — a) Ś2 K1.3 (before corr) B2.5 D2-4.7 S निह(T1 °हि)ताश्च, V1 निशिताश्च; D3 विहतश्च (for निहतश्च) — b) B1 महागजा (for °गज) V1 न्यपतंत महागजा, B3 D2-4.7 गजा पेतुर्महाबला, S निपतन्ति महागजा — c) S गिरीणां शिखराणीव — d) K1 वज्रगृण्हं (sic), K3 B3 D3 °भिन्नं; V1 B1.5 D2-4.7 °रुग्णं (D3 °ग्नं), Dn1 °भग्ने (for °भग्नं). S वज्ररुग्णानि भूतले (T2 before corr भारत)

62 K3 om (hapl.) 62a-63b — a) Ś1 योधा योधा; B5 D6 योधान्योधा (by transp), G2 M यौ(G2 यो)धा यौधान् — b) K1 व्यहरन्, V1 न्यपनन् (sic), Da1 D5 नाहनन्; Dn1 न इन्यन् (sic), D4 व्यहनद्, D3 तेहनद्; T G M1 न्यहन्यन्; M2-4 न्यपतद् (for व्यहनन्) V1 S भुवि (for युधि) — d) Ś1 K2 lacuna, Ś2 चिच्छुदुर्; K1 निश्छर्दु (sic), K4 V1 B Da1 D1-7 T2 M2.3 चिक्षिपुर्; D3 विच्छिदुर् (for चिच्छिदुर्) K4 बिभदुश्, M2-4 ममृदुश् (for बिभिदुः) K4 B Da1 D1.3-5.7.8 T1 M च ह, V1 Dn1 D6 T2 च ते; D2 च ये (for सह) T3 G चिक्षिपुश्चैव भारत

उद्यम्य च भुजावन्यो निक्षिप्य च महीतले ।
पदा चोरः समाक्रम्य स्फुरतो व्यहनच्छिरः ॥ ६३
मृतमन्यो महाराज पद्भ्यां ताडितवांस्तदा ।
जीवतश्च तथैवान्यः शस्त्रं काये न्यमज्जयत् ॥ ६४
मुष्टियुद्धं महच्चासीद्योधानां तत्र भारत ।
तथा केशग्रहश्चोग्रो बाहुयुद्धं च केवलम् ॥ ६५
समासक्तस्य चान्येन अविज्ञातस्तथापरः ।
जहार समरे प्राणान्नानाशस्त्रैरनेकधा ॥ ६६
संसक्तेषु च योधेषु वर्तमाने च संकुले ।
कबन्धान्युत्थितानि स शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ६७
लोहितैः सिच्यमानानि शस्त्राणि कवचानि च ।
महारङ्गानुरक्तानि वस्त्राणीव चकाशिरे ॥ ६८
एवमेतन्महायुद्धं दारुणं भृशसंकुलम् ।
उन्मत्तरङ्गप्रतिमं शब्देनापूरयज्जगत् ॥ ६९
नैव स्वे न परे राजन्विज्ञायन्ते शरातुराः ।
योद्धव्यमिति युध्यन्ते राजानो जयगृद्धिनः ॥ ७०

---

63 K3 om 63^ab (of v 1 62) — ^a) K1 उद्यस्य; D3 उत्पाट्य (for उद्यम्य) K1 B2–4 Da1 Dn1 D1 5 8 T2 G1 च भुजैरन्ये (Da1 D1 5 G1 °न्यैर्), K4 V1 B1.5 D2–4 6.7 च भुजानन्ये, T1 3 G2 3 M तुरगैर(M2–4 °गान)न्ये (for च भुजावन्यो) — ^b) V1 निःपीड्य (for निक्षिप्य) — ^c) B1 चेरु. (for चोर°) K3 V1 B3 Da1 D1.5 M2–4 पदा चोरसि चा(B3 मा)क्रम्य, Dn1 D3 T2 पादेनोरसि चा°, T1 3 G2.3 शिरस्युरसि चा°, G1 पदा चोरसि चाक्षिप्य, M1 शिरस्युरसि निक्षिप्य — ^d) T2 स्फुरता, Co °तो (as in text). K3 D3 M3 4 [ऽ]भ्याहरत्; V1 B2 Da1 न्यहरन्, B1.3 5 D1.5 T1 3 G न्यहनत्, B5 D6 [ऽ]पाहरत्, Dn1 D2–4.7 [ऽ]पहरत्, T2 [ऽ]पहरन्, M1 2 [ऽ]न्योहरत् (for व्यहनत्)

64 ^a) V1 मृसमन्ये, B1–3 Da1 D1 5 सूतमन्ये (B1 Da1 D1 5 °न्यो) (for मृतमन्यो) — ^b) T1.3 G M पदा (for पद्भ्या). Dn1 तथा (for तदा) — B5 D3.4.7 subst for 64^ab. B4 ins after 64^ab B1 after 64

172* पततश्चापरो राजन्विजहारासिना शिर ।

[B4 5 यततश् (for पततश्) D4 चापरे (for चापरो)]

— ^c) K1.3 V1 D1 5.6 जीवितश्च, B2 जीवित तु, Dn1 जीवंतंश्च; T2 जीवंतं च K4 B2 Dn1 D3 G2 तथैवान्ये (D3 G2 °न्या°), D6 रथैवान्यं, T1 तथैवान्यान्, M1 तथा चान्य (for तथैवान्य) — ^d) V1 न्यवेशयत्, D3 न्यमज्जयन् (for °ज्जयत्) D6 अस्त्रमस्त्र व्यसर्जयत्

65 ^a) Da1 D1 5 महाश्, G1 2 ततश् (for महच्) — ^b) M1–3 यौधाना — ^c) K1 चोग्र (for चोग्रो). B1.3 4 Da1 D1 4 S तथा केशग्रहाश्चोग्रा (D4 °हश्चक्रे) — ^d) V1 B5 D2–4 6 7 T2 भैरवं, T1.3 G M दारुण (for केवलम्).

66 ^a) G2 समासक्तश्च चान्योन्यं — ^b) Ś1 K4 B1 T1 2 ह्यविज्ञात (T1 °नं); K3 अवज्ञात (sic), T3 G1 3 B2 स्वविज्ञातस्, M3 अविज्ञातं (for °ज्ञातस्) — ^c) M2–4 जग्राह (for जहार) — ^d) D3 S अनेकश° (for °धा).

67 ^a) D6 असक्तेषु (for सस°) D3 च योद्धेषु, M तु यौधेषु. K3 संसक्तेषु वर्तमानेषु (hypermetric). — ^b) K1 वर्धमाने च, V1 M4 वर्तमाने तु, B1.3 D3 6 T3 वर्तमानेषु (for °माने च) K3 संकुले प्रवरेषु च — ^c) B2.3.5 D2–4.7 उत्थितानि स्यु°; T1 °न्यासन् (for °तानि स). K3 कवचान्युत्थितान्यस्य, V1 D6 उत्थितान्यगणेयानि — ^d) V1 D6 कबंधानि (for शतशोऽथ)

68 ^a) V1 B5 D2–4.6 7 S शोणितैः (for लोहितै°). — ^c) K1 महारक्तानुरक्तानि; K3 महारजकरगात्तु; K4 महारंगानुशक्तानि, V1 Da1 D5 महारजनरक्तानि, B D3.4.7 T1.3 M1 महारागानुरक्तानि, Dn1 महारगेन रक्तानि, D1.6 T3 G M2–4 महारा(D1 T3 G3 M3 °र)जवरक्ता(G1 °ना)नि, D2 महारंभानुरक्तानि Ca.c cite महारजनं — ^d) T2 G2 Ś1.2 (sup lin) K1.2 शस्त्राणीव, K4 शास्त्राणीव; T2 G2 वस्त्राणि च (for °णीव)

69 ^a) T1 M एव (for एतन्) V1 B D2–4.7 T2 महद्युद्धं, T1 3 G M तदा (T1 °था) युद्धं (for महा°). — ^b) K1.3 V1 B D T2 शस्त्रसंकुल, K4 च भृशं कुलं (for भृशस°) T1 M तत्राभूद्दारुण महत्; T3 G तत्राभूद्रो महर्षण — ^c) Ś1 K1.2 4 B1 5 Dn1 D1–3.8 S उन्मत्तगं गाप्रतिमं, V1 B2–4 Da1 D4–7 Ca °गं(B3 °गां)गप्रतिम — ^d) Ś2 K3 पूरयज्, K4 [आ]पूरयेज्; Dn1 [आ]पूरयन्; M1 [आ]चूरयन् (for [आ]पूरयज्) S (except T3) दिशः (for जगत्)

70 ^a) T1 नैवास्मान्न परान्राजन् — ^b) V1 D2.6 T3 G1.3 M व्य(D3 वि)ज्ञायंत, T1 विज्ञानत (sic); T2 G2 न ज्ञायंत (for विज्ञायन्ते) Dn1 महारणे (for शरातुरा°) K3 युद्धंति (sic), Dn1 D3 T1 2 G1 M2–4 [अ]युध्यंत, D5 M1 युध्यंत (for युध्यन्ते) T3 G2 3 योधाख्ये ह्यन्य युध्यत — ^d) Ś K3 4 जयगृध्निण, T1 °गृध्नव°; G2.3 °गर्धिन°; M1 राजगृद्धिन (for जय°)

स्वान्स्वे जघ्नुर्महाराज परांश्चैव समागतान् ।
उभयोः सेनयोर्वीरैर्व्याकुलं समपद्यत ॥ ७१
रथैर्भग्नैर्महाराज वारणैश्च निपातितैः ।
हयैश्च पतितैस्तत्र नरैश्च विनिपातितैः ॥ ७२
अगम्यरूपा पृथिवी मांसशोणितकर्दमा ।
क्षणेनासीन्महाराज क्षतजौघप्रवर्तिनी ॥ ७३
पाञ्चालानवधीत्कर्णस्त्रिगर्तांश्च धनंजयः ।
भीमसेनः कुरून्राजन्हस्त्यनीकं च सर्वशः ॥ ७४
एवमेष क्षयो वृत्तः कुरुपाण्डवसेनयोः ।
अपराह्णे महाराज काङ्क्षन्त्योर्विपुलं जयम् ॥ ७५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

२०

धृतराष्ट्र उवाच ।
अतितीव्राणि दुःखानि दुःसहानि बहूनि च ।
तवाहं संजयाश्रौषं पुत्राणां मम संक्षयम् ॥ १
तथा तु मे कथयसे यथा युद्धं तु वर्तते ।
न सन्ति सूत कौरव्या इति मे नैष्ठिकी मतिः ॥ २
दुर्योधनस्तु विरथः कृतस्तत्र महारणे ।

71 ^a) K3 स्वांस्से; V1 स्वान्वै; D6 स्वा स्वे (sic), M3-4 स्वे स्वान् (by transp) — ^b) D6 समांश्चैव (for परांश्चैव) K1 सवागतान्, T1 समागता (for °गतान्) — ^c) V1 D2 6 T2 राजन्, T1 G1 M वीरा; T3 G2 3 वीर (for वीरैर्) — ^d) S (except T2) र्व्याकुले तु रणे सति

72 ^b) D4 तोमरैश्च (for वारणैश्च) Da1 D1.5 चैव पातितैः (for च निपा°) — Ś K1.2 V1 B2 D2 3 T1.3 om. (hapl) 72^cd — ^c) B1 हयाश्च K3 तेन (for तत्र) — ^d) T3 G नागै(G1 नरै)श्चैव निपातितैः

73 ^a) B2 पृथ्वी (submetric) — ^b) K1 मासशोणितकर्मसा (sic), V1 D3.4 6 क्षणेन समपद्यत — ^c) G2 क्षणैरासीन् V1 B5 D2-4.6 महीपाल (for महाराज) — ^d) V1 °प्रवर्षिणी, Dn1 D8 T3 G1.3 °प्रवाहिनी (D8 °णी), T2 °प्रवर्तनी (for °प्रवर्तिनी) — After 73, S (except T2) ins

173* शूराणां हर्षजननी भीरूणां भयवर्धिनी ।
[T1 भयवर्धनी.]

74 ^a) Some MSS पञ्चालान् V1 B2 5 D2-4 6 7 T2 अहनत् (for अवधीत्) — ^c) K3 आजौ, S (except T2) सर्वान् (for राजन्) — ^d) T1 हस्त्यनीकानि; T2 °नीकांश्च (for °नीकं च) D4 सर्वतः (for °शः)

75 ^a) G2 एवमेव, M2 4 एवमेतत् (for एवमेष) — ^c) B2 3 5 D2-4 गते सूर्ये (for महाराज) V1 D6 अपराह्ने (D6 °ह्न-) गते सूर्ये — ^d) Ś1 (m as in text) K1.2 4 B Dn1 D2-4.7 कांक्षतां, K3 T1 कांक्षतोर्; V1 कांक्षतो, D6 कांक्षंतो; M1 कांक्षंतौ (for काङ्क्षन्त्योर्) V1 B D2-4.7 S (except T2) यशः (for जयम्) Ś2 कांक्षतां विपुले जयत् (sic)

Colophon. — *Adhy name* K3 सकुलयुद्धे, T1.2 सकुलयुद्धं — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 प्रथम(K4 °मे)युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 20, B1 Da1 D4.6 28, B2 29, D1 22, T1.3 G M 19 (as in text), T2 21.

20

1 Before the ref, G3 ins श्रीकृष्णाय नमः — M2 om. the ref — ^a) Ś2 K2 3 D8 अतितीव्रानि S (except T2) युद्धानि (for दुःखानि) — ^b) T1.3 G M सुमहांति (G2 °नंति) (for दुःसहानि) Dn1 T2 महांति (for बहूनि) D4 दुःखानि सुबहूनि च — ^c) K3 तत्तेहं, K4 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 T2 त्वत्तोहं, D6 तदाह (for तवाहं) T1.3 G M तत्र (M1 °त°) संजय चाश्रौषं. — ^d) K3 V1 B D T2 चैव; T3 G M इह (for मम)

2 B3 om 2^ab — ^a) K1 3 V1 B (B3 om.) Da1 Dn1 D1.3-8 S यथा (for तथा) B1.4.5 D3 4 7 त्वं; B2 च; Dn1 D8 T2 नु (for तु) B2 त्वं (for मे) S कथयसि D2 तथा मे कथयेथे त्वं (sic) — ^b) B2 युद्धं (for युद्धं) V1 B5 D2-4 6 7 T2 अवर्तत (B5 °ते); B1.4 Da1 D1.5 च वर्तते; B2 T1.3 G M प्रवर्तते (for तु वर्तते) K3 Dn1 D8 त्वमिम युद्धसंकुल — ^c) K3 सूत कौरव्यः Dn1 कौरवाः सूत — ^d) K4 ते (for मे). Ś1.2 (sup. lin. as in text) K1 2 4 B5 D2-4.7 निश्चिता; Co नैष्ठिकी (as in text)

धर्मपुत्रः कथं चक्रे तस्मिन्वा नृपतिः कथम् ॥ ३
अपराह्णे कथं युद्धमभवल्लोमहर्षणम् ।
तन्ममाचक्ष्व तत्त्वेन कुशलो ह्यसि संजय ॥ ४

संजय उवाच ।

संसक्तेषु च सैन्येषु युध्यमानेषु भागशः ।
रथमन्यं समास्थाय पुत्रस्तव विशां पते ॥ ५
क्रोधेन महताविष्टः सविषो भुजगो यथा ।
दुर्योधनस्तु दृष्ट्वा वै धर्मराजं युधिष्ठिरम् ।
उवाच सूत त्वरितं याहि याहीति भारत ॥ ६
अत्र मां प्रापय क्षिप्रं सारथे यत्र पाण्डवः ।
ध्रियमाणेन छत्रेण राजा राजति दंशितः ॥ ७
स सूतश्चोदितो राज्ञा राज्ञः स्यन्दनमुत्तमम् ।
युधिष्ठिरस्याभिमुखं प्रेषयामास संयुगे ॥ ८
ततो युधिष्ठिरः क्रुद्धः प्रमत्त इव सद्गवः ।
सारथिं चोदयामास याहि यत्र सुयोधनः ॥ ९
तौ समाजग्मतुर्वीरौ भ्रातरौ रथसत्तमौ ।
समेत्य च महावीर्यौ संनद्धौ युद्धदुर्मदौ ।
ततक्षतुर्महेष्वासौ शरैरन्योन्यमाहवे ॥ १०
ततो दुर्योधनो राजा धर्मशीलस्य मारिष ।
शिलाशितेन भल्लेन धनुश्चिच्छेद संयुगे ।
तं नामृष्यत संक्रुद्धो व्यवसायं युधिष्ठिरः ॥ ११
अपविध्य धनुश्छिन्नं क्रोधसंरक्तलोचनः ।

---

3 a) V1 B5 D2-4.6 7 च (for तु) — b) V1 B5 D3.4 6 7 महारथः, D1 °रथ; D2 °रथै°, D5 °रथे (for °रणे) — c) K3 धर्मपुत्र; B4 Da1 Dn1 D1 5 8 धर्मपुत्रे — d) B1.5 D2-4.6 7 तस्य (for तस्मिन्)

4 a) K3.4 V1 Dn1 D2-4 8 अपराह्णे — b) S रोमहर्षणम् (for लोम°) — d) K4 D8 सजय

5 a) Da1 संसक्तेषु तु (sic), D2 T3 G संश(D2 °स)क्तेषु, M4 स ससक्तेषु (for संसक्तेषु च) B3-5 Da1 D1 3-5 M1 3 तु (for च) M2-4 यौधेषु (for सैन्येषु) — b) V1 B5 Da1 D2-4 6 7 T1 3 G M वध्य(G3 M1 °र्त)मानेषु (for युध्य°) Da1 D1 5 भारत (for भागश) — c) G3 अन्यत् (for अन्यं)

6 a) K1 3 V1 B D युक्त (for [आ]विष्ट) — After 6ab, S ins

174* सर्वसैन्यमुदीक्ष्यैव क्रोधादुद्वृत्तलोचन ।
दृष्ट्वा धर्मसुत चापि सैन्यमध्ये व्यवस्थितम् ।
श्रिया ज्वलन्तं कौन्तेय यथा वज्रधर युधि ।

[(L. 1) M1 सर्वं (for सर्व-) T2 उदैक्ष्यैव — (L. 2) M3-4 चैव (for चापि) — (L 3) G3 चक्रतर (for वज्रधर). T1 M तथा (for युधि)]
M2-4 om 6cd — c) V1 B5 D3-4.6 7 T2 समालक्ष्य (for तु दृष्ट्वा वै) T1 3 G M1 [ए]व (for वै) — d) V1 B4 D7 T1.3 G M1 धर्मपुत्र (for °राज) — e) V1 D2-4.6 7 T3 G3 प्रोवाच (for उवाच) K3 V1 B D S सूत (for सूत) Ś1 K3 4 V1 B D S त्व(M1 च)रितो (for त्वरितं)

7 a) K3 V1 B D (except Dn1) T G तत्र (for अत्र). K1 D1 5 मा (for मां) — b) K3 सारथिर् (for सारथे). D5 पांडव — c) Ś1 ध्रिय- (for ध्रिय) V1 B5 D2-4 6 7 T2 ध्रि(B1 धु-; T2 ध्री)यमाणातपत्रेण; T1.3 G M छत्रेण ध्रिय(T1 ध्रीय्य)माणेन — d) S तिष्ठति (for राजति). K4 S (except T1) दंसितः, B5 दाक्षक (for दंशित). Da1 D1 5 रराजातीव दंशित

8 V1 om. 8 — a) D8 सूतश्च (for स सूतश्). K3 D8 नोदितो (for चोदितो) D6 स्वत संदेशितो राज्ञो. — c) Ś2 [अ]रिमुखे (for [अ]भि°).

9 a) M1 क्रुध्वन् (sic) (for क्रुद्ध) — b) D6 संहत- (for सद्गव) V1 B Da1 D1-7 प्रभि(Da1 D1.5 °तु)- न्न इव कुंजर; Dn1 S प्रणु(T1 °नु-, G1 M °तु)न्न इव पन्नग. Co cites प्रनुन्न. — c) D8 नोदयामास (for चोद°). — d) K4 सुयोधन.

10 V1 om. (hapl.?) 10bc. — b) K3 D8 राजानौ (for भ्रातरौ) T2 3 G राजसत्तमौ (for रथ°). — c) Ś K1 2 4 B2.5 D2-4 6 7 महावीरौ — d) V1 B1.3-5 Da1 D1-5 7 S संरब्धौ (G1 °द्धौ); D6 भ्रातरौ (for सनद्धौ). B2 सुसरब्धौ सुदुर्मदौ — e) K2 ततक्षत; V1 B5 Dn1 D2-4 6 7 S ववर्षतुर् (for ततक्षतुर्) G2 महावीर्यौ (for महेष्वासौ). — f) D8 शरैरन्योन्यमहाहवे (hypermetric).

11 b) B1.3 4 Da1 D1 5 6 धर्मराजस्य; B2 °पुत्रस (for °शीलस्य) K3 मारिष — M4 om 11def — c) K4 Dn1 D8 शिलासितेन Da1 D1 5 बाणेन (for भल्लेन) — e) Ś2 K2-4 Da1 Dn1 D1 4 5 M2 तन्नामृष्यत; K1 ताम्नामृ° (for त नामृष्यत) — f) K3 V1 B D T2 भ्रवमानं (for व्यवसाय) Da1 युधिष्ठिर T1 M (M4 om.) धनुश्छेदनमाहवे; T3 G धनुश्छेद महारणे (G1 °हवे). — After 11, S (except T2, M4 om) ins

अन्यत्कार्मुकमादाय धर्मपुत्रश्चमूमुखे ॥ १२
दुर्योधनस्य चिच्छेद ध्वजं कार्मुकमेव च ।
अथान्यद्धनुरादाय प्रत्यविध्यत पाण्डवम् ॥ १३
तावन्योन्यं सुसंरब्धौ शरवर्षाण्यमुञ्चताम् ।
सिंहाविव सुसंक्रुद्धौ परस्परजिगीषया ॥ १४
अन्योन्यं जघ्नतुश्चैव नर्दमानौ वृषाविव ।
अन्योन्यं प्रेक्षमाणौ च चेरतुस्तौ महारथौ ॥ १५
ततः पूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यं सुकृतव्रणौ ।
विरेजतुर्महाराज पुष्पिताविव किंशुकौ ॥ १६
ततो राजन्प्रतिभयान्सिंहनादान्मुहुर्मुहुः ।
तलयोश्च तथा शब्दान्धनुषोश्च महाहवे ॥ १७
शङ्खशब्दरवांश्चैव चक्रतुस्तौ रथोत्तमौ ।
अन्योन्यं च महाराज पीडयाचक्रतुर्भृशम् ॥ १८
ततो युधिष्ठिरो राजा तव पुत्रं त्रिभिः शरैः ।
आजघानोरसि क्रुद्धो वज्रवेगो दुरासदः ॥ १९
प्रतिविव्याध तं तूर्णं तव पुत्रो महीपतिम् ।
पञ्चभिर्निशितैर्बाणैर्हेमपुङ्खैः शिलाशितैः ॥ २०
ततो दुर्योधनो राजा शक्तिं चिक्षेप भारत ।

175* दुर्योधनस्य कौरव्य तव पुत्रस्य मारिष।

12 ^{a}) G_2 अप्रवृत्य, Ca अपविध्य (as in text) T_1 समुच्छिन्न (for धनुश्छिन्नं) — ^{b}) G_2 क्रोधनो रक्त°; M_{2-4} क्रोधात्स(M_3 °धास)रक्त° — ^{d}) D_6 S (except T_2 M_1) धर्मराजश्च (for °पुत्रश्च) T_2 च संयुगे (for चमूमुखे)

13 ^{b}) T_1 आहवे (for एव च) — ^{d}) D_8 (*sup lin* as in text) प्रतिविध्यत (for प्रत्य°) B_5 $D_{2-4\,6\,7}$ प्रत्यविध्यद्युधिष्ठिरं; S (except T_2) पुत्रस्ते भरतर्षभ, Bom Ed प्राविध्यत युधिष्ठिर — After 13, S (except T_2) ins

176* युधिष्ठिरस्य चिक्षेप शरान्कनकभूषणान्।
रुक्मपुङ्खान्प्रसन्नाग्रान्सविषानिव पन्नगान्।

[(L 1) G_2 चिच्छेद (for चिक्षेप) T_1 G_2 काचन° (for कनक°)]

14 ^{a}) K_1 सुसरब्धं, V_1 $B_{1.2\,5}$ $D_{2-4\,6-8}$ T_1 °क्रुद्धौ (for °रब्धौ) — D_8 om (hapl) 14^{bc} — ^{b}) $K_{1\,4}$ V_1 B D (D_8 om) S शस्त्रवर्षाणि (for शर°) K_4 D_7 मुंचताम् (for [अ]मुञ्चताम्) — ^{c}) V_1 B Da_1 $D_{1-3,5-7}$ सुसंरब्धौ, Dn_1 T_2 बलोन्मत्तौ, $T_{1\,3}$ G M बलोद्वृत्तौ (for सुसंक्रुद्धौ) — ^{d}) B_2 यतमानौ जिगीषया

15 ^{a}) K_3 B_{1-4} Da_1 $D_{1\,4\,5\,8}$ तौ तु (for चैव) V_1 B_5 Dn_1 $D_{2\,3\,6\,7}$ T_2 जघ्नतुस्तौ रणे(Dn_1 तदा-; T_2 तथा)-न्योन्यं, $T_{1\,3}$ G M जघ्नतुश्च (T_1 निजघ्नतु) रणेन्योन्यं — ^{b}) $K_{1.2}$ नंदमानौ (for नर्द°) S (except T_2) नर्दंतौ (T_3 G_3 °दंता-) वृषभाविव — ^{c}) $Ś_2$ (*sup lin*) मर्दमाणौ, K_4 वार्य° (for प्रेक्ष) K_3 अंतरौ मार्गमाणौ तौ; V_1 M_4 अनंतर मार्गमाणौ, B D T G M_{1-3} अंतरं मार्गमाणौ च ($B_{3\,4}$ Da_1 Dn_1 $D_{1\,5\,6\,8}$ तु) Ca c cite अतर; Ca cites मार्गमाणौ also — ^{d}) $Ś_2$ चेरतस्तु; K_1 चरेतुस्तौ, K_3 चेरतुश्च; T_1 G_3 रेज(G_3 °च)तुस्तौ — After 15, D_8 ins..

177* अन्तरं नागमत्तत्र राजा नैव सुयोधन।

16 K_3 om 16 — ^{b}) K_1 V_1 B D S शरैस्तौ (for अन्योन्य) V_1 B Dn_1 $D_{2-4\,6\,7}$ $T_{2\,3}$ G M_{2-4} तु (B_1 च) कृतव्रणौ, D_8 (m as in text) सुकृतजणौ (sic) — ^{c}) $Ś_2$ K_4 D_5 विचेर(K_4 °चरे)तुर् (for विरेज°) — ^{d}) B_5 $D_{2-4\,6\,7}$ किंशुकाविव पुष्पितौ

17 ^{a}) Ś $K_{1.2\,4}$ B_3 Da_1 Dn_1 $D_{1\,5\,8}$ G_2 $M_{1\,2\,4}$ प्रतिभयात्, V_1 $B_{1.2\,5}$ $D_{2-4\,6.7}$ विमुचतौ (for प्रतिभयान्) — ^{b}) V_1 सिंहनादं — ^{c}) Da_1 $D_{1\,5}$ उभयोश्च (for तल°) $Ś_1$ $K_{1.2}$ तथा शब्दाद्, Dn_1 तत शब्दान्, S महाशब्दं (T_2 °ब्दान्; G_2 °ब्दो) (for तथा शब्दान्) — ^{d}) K_4 V_1 B D (except D_8) $T_{2\,3}$ G धनुषश्च Dn_1 महाहव

18 ^{a}) Da_1 $D_{1\,5}$ चापि (for चैव) K_3 शेषशब्दरवांश्चैव, V_1 B $D_{6\,7}$ शखशब्दवराश्चैव, S °शब्द (M_3 °चक्रं) तथा चोग्रं Ca cites शंखशब्दरवान् (as in text). — ^{b}) G_2 च (for तौ) K_1 शरोत्तमौ (sic), K_3 D_8 G_1 नरोत्तमौ, V_1 रणेश्वरौ; B Da_1 Dn_1 D_{1-7} T $G_{2\,3}$ M नरेश्वरौ (for रथोत्तमौ) — ^{c}) $K_{1.3}$ V_1 B D T_2 तौ (for च) — ^{d}) S (except T_2) पीडयामासतुर्भृश

19 ^{a}) T_1 राजंस् (for राजा) — ^{b}) $K_{1.3}$ B (except B_4) D transp तव and पुत्र V_1 B_5 Dn_1 $D_{3.4\,6\,7}$ transp त्रिभि and शरै — ^{c}) $Ś_1$ आजिगानोरसि. — ^{d}) $K_{3\,4}$ V_1 B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{1.2\,5-8}$ S वज्रवेगैर्दुरासदै (K_4 D_6 °द्), B_5 $D_{2\,4}$ पंचभिर्मर्मभेदिभि

20 ^{a}) G_1 तत् (for तं) — ^{b}) K_2 $B_{4\,5}$ Da_1 $D_{1\,3-7}$ $T_{1.2}$ M_{1-3} महीपति, T_3 G महारथ (for महीपतिम्) — ^{c}) K_2 भाणैर् (for बाणैर्) — ^{d}) V_1 $B_{1.5}$ $D_{2-4\,6\,7}$ S स्वर्णपुंखै (for हेम°) K_3 $D_{7\,8}$ शिलासितै.

21 ^{b}) T_3 G मारिष (for भारत) — ^{c}) K_1 सर्वपापवर्त्तीं; K_3 °पारगर्वीं; K_3 °पारसवर्त्तीं (hypermetric), K_4 V_1 B (except B_4) $D_{2-5\,7}$ T_2 M_1 °पारसवीं; Da_1 D_8

सर्वपारशवीं तीक्ष्णां महोल्काप्रतिमां तदा ॥ २१
तामापतन्तीं सहसा धर्मराजः शिलाशितैः ।
त्रिभिश्चिच्छेद सहसा तं च विव्याध सप्तभिः ॥२२
निपपात ततः साथ हेमदण्डा महाघना ।
निपतन्ती महोल्केव व्यराजच्छिखिसंनिभा ॥ २३
शक्तिं विनिहतां दृष्ट्वा पुत्रस्तव विशां पते ।
नवभिर्निशितैर्भल्लैर्निजघान युधिष्ठिरम् ॥ २४
सोऽतिविद्धो बलवतामग्रणीः शत्रुतापनः ।
दुर्योधनं समुद्दिश्य बाणं जग्राह सत्वरः ॥ २५
समाधत्त च तं बाणं धनुष्युग्रं महाबलः ।
चिक्षेप च ततो राजा राज्ञः क्रुद्धः पराक्रमी ॥ २६
स तु बाणः समासाद्य तव पुत्रं महारथम् ।
व्यमोहयत राजानं धरणीं च जगाम ह ॥ २७
ततो दुर्योधनः क्रुद्धो गदामुद्यम्य वेगितः ।
विधित्सुः कलहस्यान्तमभिदुद्राव पाण्डवम् ॥ २८
तमालक्ष्योद्यतगदं दण्डहस्तमिवान्तकम् ।
धर्मराजो महाशक्तिं प्राहिणोत्तव सूनवे ।
दीप्यमानां महावेगां महोल्कां ज्वलितामिव ॥ २९
रथस्थः स तया विद्धो वर्म भित्त्वा महाहवे ।
भृशं संविग्नहृदयः पपात च मुमोह च ॥ ३०

°पारसवी, Dn1 °पारशवं, D1 °पारसवं (sic), D6 °पारस्वता; Ca c °शवीं (as in text) K4 Da1 D5 तीक्ष्णं, B4 घोरां; T1 M राजन्; T3 G गुर्वीं (for तीक्ष्णां) — d) T1 महोल्कप्रतिमां; D1.5 °प्रतिमं B3 इव; T2 तथा (for तदा)

22 a) Dn1 तामापतंती, D1 तमापतंती, D8 (by corr.) नभोपतंतीं — b) Ś1 K3 V1 B (except B2) D2–4.6 7 T2 शितैः शरैः; D8 (marg) शिलासितैः (for °शितैः) — c) D2 समरे (for सहसा). S त्रिभि प्रहस्य (T3 G1 M1 3 °सन्न) चिच्छेद — d) K1 तां (for तं) K1.3 V1 B D S (except T3 G1.3) पंचभिः (for सप्तभि°)

23 a) T1 तदा (for तत°) Da1 D5 सोथ; D1 मोप्य, T1.3 G M2–4 सा तु; T2 सा च; M1 पातु (for साथ) — b) V1 B1.5 Da1 Dn1 D2–4 6 7 S स्वर्णदंडा; D1.5 हेमदंडो (for हेमदण्डा) V1 B D (except D8) महास्वना (D2 M1 °नाः) (for °घना) — c) K1 निपतंतीं S (except T2) दीपयंती महोल्का(M1 °ल्का)भा — d) V1 रराज, D8 विराजत् (for व्यराजत्) B1.3.4 सूर्यसंनिभा; Dn1 शशि°, Co शिखि° (as in text). T1 M राजयंती दिशो दश, T2 व्यराजत शशिप्रभा, T3 G राजन्दास्त्रिर्दिशो देश

24 a) D1 विनिहता; D3.4 विनिहिता — b) K4 Da1 D1 5 S (except T2) transp पुत्र° and तव — c) Ś2 V1 बाणैर्, D4 7 तीक्ष्णैर् (for भल्लैर्) — d) K1 विजघान; V1 Dn1 D8 S आ(M अ)जघान (for निजघान) D8 स्तनांतरे (for युधिष्ठिरम्)

25 ab) K3 V1 B D S बलवता शत्रुणा (T1 कौंतेय°) (for °वतामग्रणी°) S (except T2) शत्रुकर्शन° (for °तापन°) — c) D3 समुद्यम्य (for °द्दिश्य). — d) G2 बाणान् (for बाण) K3 Dn1 T1 सत्वर

26 a) D2 संदधे तु; D5 T3 G3 M समधत्त; T1 समादत्त, T2 °धत्त; G2 सयम्य च (for समाधत्त) Ś1 K4 शितं K1.2 शरं, Da1 D1.5 तु तं, D1 ततो, G3 स त (for च तं) — b) K3 V1 B D S धनुर्मध्ये (for °ष्युग्र) D2 6 महाबलं — c) V1 B1 5 D2–4 6 7 T1 2 महाराज (for ततो राजा) — d) V1 B2 3 D2–4.6.7 तत° (for राज्ञः)

27 a) K1 M1 बाण — b) V1 transp. तव and पुत्रं B3 महाबलं (for °रथम्). — c) K3 D8 व्यामोहयच्च; V1 Dn1 D2–4.6 7 T2 व्यामोहयत (for व्यमो°) T1.3 G M व्यामोहयद्भृशं राजन्. — d) T2 तु (for च) B1.4 (m as in text) D3.4 6.7 ददार (for जगाम)

28 b) Ś K3 4 गदामादाय (for °मुद्यम्य) K3 T3 G3 वेगत° — c) B3 विघत्सु°; D3 4 विवित्सु°; D6 विविक्षु (sic), M1 दिधित्स (sic) (for विधित्सु°) — d) M1 पाण्डवः V1 B5 Dn1 D3–4 6 7 T2 धर्मराजमुपाद्रवत्

29 a) Ś K1 2 4 B1 4 आलोक्य, K3 अवेक्ष्य (for आलक्ष्य). Ś K2 4 [उ]द्धृतगद, T1 °कर, T2 [उ]पात्तगदं. B5 D3.4 6 7 तमुद्यतगद दृष्ट्वा — b) D8 दंडपाणिम् (for °हस्तम्) — d) S (except T2) पुत्राय प्राहिणोत्तव — e) T3 G महाराज (for °वेगा) — f) T1 3 G1.3 उज्वलाम्, G2 M ज्वलतीम् (for ज्वलिताम्) — After 29, S (except T2) ins

178* यमदण्डनिभा घोरां कालरात्रिमिवापराम् ।

30 a) B3 अथ तस्य (for रथस्थ° स) K1 Dn1 D1 तथा, T2 तदा (for तया) — b) V1 B2 Da1 D1.4.5 मर्म भित्वा, S (except T2) तव पुत्र° (for वर्म भित्त्वा) K3 V1 B5 Dn1 D2–4 6–8 S स्तनांतरे (Dn1 D8 °र), B4 महीतले (for महाहवे) — c) K1 सविग्नहृदय°; V1 उद्विग्न°; B3 उद्विग्न°, D8 T1.2 G1 सभिन्न° (for संविग्न°). — d) B1 3.4 Da1 D1.5 transp पपात and मुमोह K1

ततस्त्वरितमागत्य कृतवर्मा तवात्मजम् ।
प्रत्यपद्यत राजानं मग्नं वै व्यसनार्णवे ॥ ३१
भीमोऽपि महतीं गृह्य गदां हेमपरिष्कृताम् ।
अभिदुद्राव वेगेन कृतवर्माणमाहवे ।
एवं तदभवद्युद्धं त्वदीयानां परैः सह ॥ ३२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥

२१

संजय उवाच ।
ततः कर्णं पुरस्कृत्य त्वदीया युद्धदुर्मदाः ।
पुनरावृत्य संग्रामं चक्रुर्देवासुरोपमम् ॥ १
द्विरदरथनराश्वशङ्खशब्दैः
परिहृषिता विविधैश्च शस्त्रपातैः ।
द्विरदरथपदातिसार्थवाहाः
परिपतिताभिमुखाः प्रजह्रिरे ते ॥ २
शरपरशुवरासिपट्टिशै-
रिषुभिरनेकविधैश्च सादिताः ।
द्विरदरथहया महाहवे

मुमोच ह (for मुमोह च) — After 30, K4 Dn1 D4 (marg) 7 8 T2 ins

179* भीमस्तमाह च तत प्रतिज्ञामनुचिन्तयन् ।
नाय वध्यस्तव नृप इत्युक्त स न्यवर्तत ।

[(L. 1) Dn1 नभ स्याम्, D4 नभस्त्राम् (भीमस्तम्) T2 आहुर्नभस्याश्च तत (for the prior half) T2 अनुचिंतय — (L. 2) T2 om नृप T2 सर्वचित्तम (for स न्यवर्तत)]

31 ^a) K3 B D (except D2) S आगम्य (for आगत्य). — ^c) V1 प्रत्यमुपत (sic), G1 प्रत्यपद्य च (sic) (for °पद्यत) — ^d) V1 B2.3.5 D2–4 6 7 S निमग्न (for मग्नं वै)

32 ^ab) K3 Da1 Dn1 D1 5 8 हेमपरिस्कृ(D5 °स्तु)तां B5 D2–4 7 गदामादाय भीमोपि हेमपट्टपरिष्कृ(D2 °स्कृ)ता — ^c) V1 प्राभि° (for अभि°) — After 32^cd, T1 ins

180* दुर्योधन समादाय पलायनपरोऽभवत् ।

— ^e) D2 एतत् (for एवं). — After 32, K3 Dn1 D8 T2 ins.

181* क्रुद्धानां पुरुषव्याघ्र निघ्नतामितरेतरम् ।

[D8 निघ्नतां च परस्परं (for the posterior half)]

On the other hand, K4 B Da1 D1.3–5 7 ins after 32

182* अपराह्णे महाराज काङ्क्षतां विजयं युधि ।
[Dn1 अपराह्ने K4 कांक्षितां]

Finally, V1 D2 6 ins. after 32:

183* क्षयं नराश्वनागानां यमराष्ट्रविवर्धनम् ।

Colophon. — *Adhy. name*. T1 M1 युधिष्ठिरदुर्योधनयुद्ध; T2 G1 दुर्योधनपराजय (G1 °य) — *Day of Karṇa's Generalship* Ś1 प्रथमयुद्धदिवसे — *Adhy no.* (figures, words or both) Ś1 T1.3 G M 20 (as in text), B1 2 D9 6 29, Da 39, D4 30, T2 22

21

1 T3 G2 3 om 1–14 M2 4 om. the ref — ^b) G1 प्रतीयुर् (for त्वदीया) — ^c) Dn1 पुनरावर्त्य K1 4 संग्रामे

2 T3 G2.3 om. 2 (of v l. 1) T2 om (hapl.) 2^ab — ^a) K1 द्विरदनराश्वशंखशब्दै (submetric); K4 B Dn1 D2–4 7 M °नररथाश्वशंखशब्दै; V1 °रथरथाश्व°, D3 °रथनराश्व शस्त्रपथै, T1 G1 °रथनराश्व(T1 °श्व)सघशब्दैः — ^b) V1 परिष्कृता; B5 परिष्कृषिता, Dn1 °दूषिता (for °हृषिता) T1 योधशब्दै, G1 शब्दपातै (for शस्त्र°) — ^c) B2 -नर- (for रथ-) Ś1 -सार्थवाहै, K3 B Da1 D1 3–8 T2 -सादिसंघा; V1 सातिसघा; Dn1 D2 -सादिसहा, T1 वाजिसंघा, G1 -वाजसंघा; M सादिनः (for -सार्थवाहाः) — ^d) K1 प*प*ताभिमुखा, K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T1 M परिकुपिताभिमुखा K3 V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1–6 7 8 T1 M प्रजघ्निरे, B2 प्रतिजघ्निरे (for प्रजह्रिरे) Dn1 T1 G1 M om ते D6 परिकुपिता विमुखा प्रजह्रुरेव

3 T3 G2 3 om 3 (of v l 1) — ^a) K3 शितयाशुवरासिपट्टिशैर् (sic), V1 Da1 Dn1 D1.2 5 6 8 T2 G1 शितपरशुवरासिपट्टिशै(V1 T2 G1 °से)र्; T1 शितपरशुहासिपट्टसैर्; M सितपरशुवरासिपट्टसैर् — ^b) Dn1 °वरैश्च

वरपुरुषैः पुरुषाश्च वाहनैः ॥ ३

कमलदिनकरेन्दुसंनिभैः
सितदशनैः सुमुखाक्षिनासिकैः ।
रुचिरमुकुटकुण्डलैर्मही
पुरुषशिरोभिरवस्तृता बभौ ॥ ४

परिघमुसलशक्तितोमरै-
र्नखरभुशुण्डिगदाशतैर्द्रुताः ।
द्विरदनरहयाः सहस्रशो
रुधिरनदीप्रवहास्तदाभवन् ॥ ५

प्रहतनररथाश्वकुञ्जरं
प्रतिभयदर्शनमुल्बणं तदा ।
तदहितनिहतं बभौ बलं
पितृपतिराष्ट्रमिव प्रजाक्षये ॥ ६

अथ तव नरदेव सैनिका-
स्तव च सुताः सुरसूनुसंनिभाः ।
अमितबलपुरःसरा रणे
कुरुवृषभाः शिनिपुत्रमभ्ययुः ॥ ७

तदतिरुचिरभीममाबभौ
पुरुषवराश्वरथद्विपाकुलम् ।
लवणजलसमुद्धतस्वनं

(for °विधैश्च) K1 साधिता ; V1 B2.3.5 D2–4 6–8 सूदिता ; T1 पातित ; T2 मर्दिता ; M1 सादिन (for सादिता) Co cites अवसादिता — c) B2 °नरहया, T2 °रथवरा (for °रथहया) K1 महाहवे हे (sic), B3 च आहवे, Dn1 D3 T2 महाहवे ते (for महाहवे) — d) T1 M2–4 पुरुषवरै ; G1 पुरुषहरा (for वरपुरुषै) Dn1 D1.5 पुरुषाश्च- ; G1 पुरुषैश्च (for पुरुषाश्च) K3 चाहतै ; M ते हता (for वाहनै) T2 परवपुषायुतवाहनैश्च

4 T3 G2 3 om 4 (cf. v 1 1). — a) K2 °दिनकमलेंदु- (for °दिनकरेन्दु-) Dn1 T2 -संनिभैस्तैः (for -संनिभै) — b) K4 D2 शितदशनैः ; V1 शत° (for सित°) T2 -नासिकैश्च (for -नासिकैः) — c) T1 2 G1 M -मकुट- (for -मुकुट-) — d) K1 3 B3 Da1 D1 6 8 इवास्तृता, K4 B2 D7 उप°, B1 4 अवस्थिता, B6 Dn1 D5 T1 M1 2 4 अवास्तृता, G1 M3 अपा° (for अव°)

5 T3 G2 3 om. 5 (cf v 1 1) — a) Ś1 K2 -मुसुल-, Ś2 -मसुल-, K3 V1 Da1 D1.2 5 -मुशल-, B (except B5) -मुषल- K4 परिघशक्तिमुसलतोमरैर् — b) Ś2 नखभुशुण्डिपराशतैर् (sic), K1 2 नखरभुसुण्डिगदा° ; D2 भुशंडिगता°, D3 °मुषठिगदासिभिर् ; T1 लगुडमुसुंठिगदाशतैर् ; T2 नखरमुसुठिहुला°, G1 °मुसुंडिगदा°, M1 °मुसुंठिगदा°, M2–4 °मुसृठि(M3 °सुढि)गदाशरैर् K3 D2–4.6–8 हता, V1 भृश, Da1 Dn1 D1.5 हत (for द्रुता) K4 नखरभुसुडिशतैर्द्रुस्तत (sic) — c) D6 T1 द्विरदहयनरा — d) K3 D7 °प्रवाहास्, V1 °प्रवाहस ; G1 M °प्रभवास (for °प्रवहास्) D1 तदाभवत्

6 T3 G2 3 om 6 (cf. v 1 1) — a) K1 प्रहरनररथाश्व°, K4 B1 5 D3 4.7 T1 M1 प्रह(T1° पा)तरथनराश्व° ; D3 (marg) प्रतिहतनररथाश्व°, T2 प्रहतनरवराश्व° — b) K1 partly damaged. K3 D3 भृशं ; V1 D6 रणे ; B1 व्रणं, B3 T1 G1 M2–4 बभौ ; T2 तथा (for तदा) Ś2 (sup lin) °मुल्वणान्सताप, K4 B3 4 5 D7 °मुल्वणव्रणं, Da1 D1 °मुल्वणरणं, M1 °मुद्यते रणं — c) Ś2 °निहित (for °निहतं) K1 तदहितहत बभौ बलं ; K3 V1 B D T1 2 °हितहतमाबभौ (T1 °हवे) बल ; G1 तदभिहतमहाहवे बल ; M तदभिहतनर ब(M1 °नरमाव) भौ बल

7 T3 G2 3 om 7 (cf. v l. 1) — a) Ś K1.2 4 इति-(for अथ) K3 भव ; D6 T2 ते (for तव). M1 नरवरदेव (for तव नर°) Dn1 D3 (marg) सैनिकास्ते (for सैनिकास्) — b) K3 D6 om. च — c) Dn1 T2 द्रविडबलपुरःसरा, M द्रमिळबलपुरःसर D3m रणेषु (for रणे) T1 अमितबलपुरःसारणै (sic) — d) G1 कुरुपुत्रा (for °वृषभाः). K3 V1 Da1 Dn1 D1.5 8 T1.2 शिनिपौत्रम् (for °पुत्रम्).

8 T3 G2 3 om. 8 (cf v l. 1). — a) K1 तदिति, K2 उदति , K3 B1.4 5 D3 तदभि (for तदति-). K3 V1 B3 Da1 Dn1 D1 5 8 T2 G1 M1 -रुचिरभीमम् (for -रुधिर°) T1 तदभिरुचिरमाहवे बभौ, M2–4 तदतिरुचिरमाबभौ रणे — b) Ś1 प्रनसन्नुद्धतरद्विपाकुलं (sic), Ś2 प्रधनसमुद्धतनरद्विपा°, K1 प्रतिभटयिपद्विपाकुल (sic), K2 प्र ******* द्विपा°, K3 पुरुषवरारथाश्वद्विपा° (sic). — c) K1 3 4 °समुद्धतस्वर (K3 °स्तन K4 °सुन), B3 °समुद्रवद्धतं, T2 °समुद्रनिस्वन, M °समुद्रवस्वन Co as in text — d) Ś K1 2 4 B2 असुरासुरसैन्यसनिभ, K3 Dn1 D3 अ(K3 स)मराधिपसैन्य° ; V1 अवरासुरसैन्यसप्रभं, B1.3 4 Da1 D1 5 G1 असुरामर(B3 °सुरसुरा)सैन्यसंनिभ, B5 D2–4 6 7 असुरामरसैन्यस(D6 °सु)प्रभ, T2 M अमरासुर(T2 °धिप)सैन्यसप्रभं (M3 °भौ)

बलममरासुरसैन्यसंनिभम् ॥ ८
सुरपतिसमविक्रमस्तत-
स्त्रिदशवरावरजोपमं युधि ।
दिनकरकिरणप्रभैः पृषत्कै
रवितनयोऽभ्यहनच्छिनिप्रवीरम् ॥ ९
तमपि सरथवाजिसारथिं
शिनिवृषभो विविधैः शरैस्त्वरन् ।
भुजगविषसमप्रभै रणे
पुरुषवरं समवास्तृणोत्तदा ॥ १०
शिनिवृषभशरप्रपीडितं
तव सुहृदो वसुषेणमभ्ययुः ।
त्वरितमतिरथा रथर्षभं
द्विरदरथाश्वपदातिभिः सह ॥ ११
तमुदधिनिभमाद्रवन्बली
त्वरिततरैः समभिद्रुतं परैः ।
द्रुपदसुतसखस्तदाकरो-
त्पुरुपरथाश्वगजक्षयं महत् ॥ १२
अथ पुरुषवरौ कृताह्निकौ
भवमभिपूज्य यथाविधि प्रभुम् ।
अरिवधकृतनिश्चयौ द्रुतं
तव बलमर्जुनकेशवौ सृतौ ॥ १३
जलदनिनदनिस्वनं रथं
पवनविधूतपताककेतनम् ।
सिततहयमुपयान्तमन्तिकं

9 T3 G2 3 om 9 (cf v l. 1) — a) Ś K2 4 °विक्रमस्तवा, K3 °विक्रमस्तुतिस्, T2 M1 °विक्रम तव (M1 ततस्) — b) Ś1 K1, 2 त्रि ******; K3 त्रिदश-समानरजं; Co वरावरजोपम (as in text) Ca cites त्रिदशवर and अवरज —K3 om from -वरजोपम up to वृषभो (in 10b) — c) Ś2 K1 पृषट्कै; K4 प्रपत्कै, T1 पृषत्की; M शरै (for पृषत्कै) — d) G1 तपनसुतो (for रवितनयो) Ś K1 2 4 व्यहनत्; D8 ह्यवधीत्; M2-4 ह्यहनत् (for ऽभ्यहनत्) K2 शनिप्रवीर; K4 G1 शिने° प्रवीरं; M शिने° सुत (for शिनिप्रवीरम्)

10 T3 G2 3 om. 10 (cf v l. 1) K3 om up to वृषभो (cf v l 9) — a) Ś1 K2 तमसि- (for तमपि) D2 सरथिवाजि-; D6 सरथवाज-, T1 रथवाजि (for सरथवाजि-) — b) Da1 D1 5 शिनिवृषभौ (D1 °भे), D8 शनिवृषभो Ś1 K4 रवितनयो (K4 °यं) निशितैः शरैस्त्वरन्; Ś2 रविवनयो निशतैः शरैस्त्वरम् (sic), K1 शिनि ह पतविधैः शरैस्त्व° (sic), K2 शित ****** शरैस्त्व° — c) T2 -विषम- (for विष-) T1 G1 भुजगविषनिभैः शरोत्तमैः — d) V1 तदानीं (for तदा) T2 त पुरुषवरं स समावृणोत्तदा

11 T3 G2 3 om 11 (cf v l 1) — a) D8 शनि- (for शिनि-) B3 Da1 Dn1 D1, 2 5 6 T2 M1 -बाणप्रपीडितास्, G1 -शराभिप्रपीडितांस्. K1 शिनिवृषभेण शतप्रसीदितं (sic) — b) Ś2 तसु (for तत्र) K1 सुहृदो; K3 सुहृद; G1 सुहृदो K1 वपुषेणम्, K3 च सुखेणम्; B1 Co वसुसेनम्; T1 धलुधीणम् (for वसुषेणम्) — d) B1 D8 4 °पत्तिभि° रुह; M °पदाविसाविभिः

12 T3 G2 3 om 12 (cf v l. 1) — a) Ś1 K1, 4 V1 B D (except D2) S (T3 G2 3 om) तद् (for तम्) G1 °निभमाद्रवद्, M1 °निभप्रमाद्रवद् V1 B D (except D2) S (T3 G2 3 om) बल (for बली) Ś1 त्वमुदधिनिभमाद्र(sup lin भद्रमाद्र)वद्बली — K1 om 12b–13b — b) Ś1 (sup lin) B2 त्वरितवरैः, K3 °तर; T1 G1 °बलै, M2-4 °नरैः (for °तरैः) M बलैः (for परैः) — c) K3 V1 B D M द्रुपदसुतसुतैस्, T1 G1 °वरस् (for °सखस्) Da1 D1 5 M ततो (for तदा) V1 B D (except Dn1 D3) T2 M [अ]भवत् (for [अ]करोत्) — G1 om 12d–14b — d) K3 Dn1 महात; T1 महान् (for महत्) V1 B (except B2) Da1 D1 3-7 T2 M पुरुपरथाश्वगज(Da1 D1 M °गजाश्वरथ)क्षयो महान्

13 T3 G om 13 (cf v l 1, 12) K1 om 13ab — a) D8 पुरुषवरौ D8 T2 महाबलौ, Ca कृताह्निकौ (as in text) — b) D1 5 प्रभु (for प्रभुम्) D3 T2 युधि स-(T2 श)सशकसैन्यमुल्बण — c) T1 ध्रुव (for द्रुतं) Dn1 (also as in text) D8 T2 प्रसभमभिनिहत्य सत्वरौ — d) K3 D8 गतौ, B1 D6 श्रितौ; B2 स्मृतौ, Da1 D1 5 उभौ, T1 श्रुतौ; T2 समेतौ; Co सुतौ (for सृतौ) D2 तव केशवमर्जुनौ स्थितौ

14 T3 G2 3 om 14 (cf v l 1), G1 om 14ab (cf v l 12) — a) Some MSS. °नि स्वन, D2 °निस्वनौ K3 Dn1 D8 T2 महत् (for रथं) Ś K1 2 4 जलदनिन-(K1 °रु)दनिस्वनीकृत (K4 °ते) — b) M °नर्तन (for °केतनम्) — c) T1 शित° (for सित°) Ś2 K1 4 उपयातम्; K2 °यांतिम् (for °यान्तम्) K3 V1 D6 T2

हृतमनसो ददृशुस्तदारयः ॥ १४
अथ विस्फार्य गाण्डीवं रणे नृत्यन्निवार्जुनः ।
शरसंबाधमकरोत्खं दिशः प्रदिशस्तथा ॥ १५
रथान्विमानप्रतिमान्सज्जयन्त्रायुधध्वजान् ।
ससारथींस्तदा बाणैरभ्राणीवानिलोऽवधीत् ॥ १६
गजान्गजप्रयन्तॄंश्च वैजयन्त्यायुधध्वजान् ।
सादिनोऽश्वांश्च पत्तींश्च शरैर्निन्ये यमक्षयम् ॥ १७
तमन्तकमिव क्रुद्धमनिवार्यं महारथम् ।
दुर्योधनोऽभ्ययादेको निघ्नन्बाणैः पृथग्विधैः ॥ १८
तस्यार्जुनो धनुः सूतं केतुमश्वांश्च सायकैः ।
हत्वा सप्तभिरेकैकं छत्रं चिच्छेद पत्रिणा ॥ १९
नवमं च समासाद्य व्यसृजत्प्रतिघातिनम् ।
दुर्योधनायेषुवरं तं द्रौणिः सप्तधाच्छिनत् ॥ २०
ततो द्रौणेर्धनुश्छित्त्वा हत्वा चाश्ववराञ्शरैः ।
कृपस्यापि तथात्युग्रं धनुश्चिच्छेद पाण्डवः ॥ २१
हार्दिक्यस्य धनुश्छित्त्वा ध्वजं चाश्वं तथावधीत् ।

अतिके (for अन्तिकं) — d) K8 वृतमनसो, K4 D6 हृत°, V1 B (except B5) Da1 D1–5 7 8 कृत°, T1 हृद° (for हृत°) T2 तदा रथाः (for तदारय°) — After 14, T1 G1 M ins

184* हस्तेन हस्तिपतिहस्तसमानहस्त-
स्तूणीमुखादथ शरान्मुहुराददान॰।
वज्रीव दानवचमूं प्रगृहीतचापो
भीमानुजस्तव नरेन्द्र चमू जगाहे।

[(L 1) T1 हस्तपतिहस्ति-, G1 हस्तीव (submetric) (for हस्तिपतिहस्त-) — (L 2) T1 तु (for अथ) G1 बहुधादधान (for मुहुराददान)]

15 Before 15, T1 G1 2 ins संजय॰ — a) K2 विस्फट-, S विप्फार्य (for विस्फार्य) K1 अथ विप्र * * * * — b) K1 om रणे K8 B D (except D2 6) S (except T1) रथे (for रणे) — c) T1 सशर बाधमकरोत् — d) G1 प्रदिशास K1 T2 M1 (before corr) तदा (for तथा)

16 a) K8 D8 तेषा, D6 om (for रथान्) — b) S2 K1 4 D8 म(D6 स)जयन्त्रायुधध्वजान्, K8 सहयाश्च महारथान्, V1 सर्जयन्त्रायुधध्वजान्, B D2–4 7. 8 मज्ज(D8 भंज)यन्त्रायुध°, T1 2 M1. 3 सज(T2 सज्य-, M3 सर्ज)-यंत्रायुध°, T3 G सज्जा(G2 °ज्या)निंद्रायुध° — Ś K1 2 4 om (hapl) 16c–17b — c) V1 D1 ससारथिस्, B1 5 °सारथिं, D2 °सारथिस् D6 तथा (for तदा) S (except T2) सयोधान् (G1 °योध°, M °यौध-) सारथीन्बाणैर् — d) D1 [ऽ]वसत् (for ऽवधीत्)

17 Ś K1 2. 4 om. 17ab (cf v l 16) — a) V1 गजं (for गज-) B2 4 5 Da1 D1 5 6 गजनियंतॄ(B1 °यस्तृ)श्च, Dn1 S °प्रणेतॄ(T °त्रां-, G2 °त्रा)श्च K8 D8 गजांश्च गजयोधांश्च, D2 गजाशागजनियतीषु (sic) — b) K3 B1. 3 4 वैजयतीं शुभा गदा (K8 ध्वजान्), D8 G2 M1 °यतीशुभ(D8 °भा)ध्वजा°, T1 8 G1. 8 M2–4 °यतीं शुभ-ध्वजान् (T1 शुभा द्विजान्, M2–4 शुभान्ध्वजान्), T2 °यती-शुभध्वजान् Ca cites वैजयंती — c) K1 सचिरोश्वांश्च (sic), K3 सावितोश्वाश्च D8 पत्तीश्च, T1 पत्तिंश्च — d) G2 बाणैर् (for शरैर्) T1 8 G1. 3 M निन्ये बाणैर् (for शरैर्निन्ये)

18 a) K1 तमंतिकमविक्रुद्धम् — b) K4 Da1 Dn1 D1 5 8 अनिवार्य-, D4 °वीर्यं (for °वार्यं) — c) K4 [ऽ]न्ययादेको — d) K2 निघ्नो (for निघ्नन्) Ś K2 बाणान् (for बाणै) B2 5 D3. 4 7 अजिह्मगैः (for पृथग्विधै°)

19 a) K8 ध्वज (for धनु°) V1 D2 6 S (except T2) केतु (for सूत) — b) K8 अश्वकेतुं, V1 D2 T1 3 G M अश्वान्सूतं, B Da1 Dn1 D1. 3–8 T2 अश्वान्केतु (by transp) K8 तु (for च) — c) K1 एकैके, V1 B1 2. 5 D8 4. 6 7 T2 3 G एकेन (for एकैकं) — d) G2 धनुश्च (for छत्र)

20 a) B2 अनतर; B4 अतर च, T1 नवन्यं च, T2 ततः शरं, T3 G शरमन्य, M नवमन्य (for नवम च) V1 Dn1 D8 4 7 T3 G3 M समाधाय; D2 °स्थाय, D6 स संधाय; D3 T1 2 G1 2 समादाय (for °साद्य) — b) Dn1 विसृजद् (for व्यसृजत्) K1. 8 V1 B D S प्राण(G1 °णि)घातिन (for प्रति°) — d) Dn1 द्रौण°, D8 G1 द्रोणिः. B3 om. from सप्तधा up to हत्वा (in 21b) K1 [अ]च्छिनोद्; D4 [अ]क्षिणत् (for [अ]च्छिनत्)

21 B3 om up to हत्वा (of v l 20) — a) D4 तथा (for ततो) Ś2 द्रोण ; K3 द्रौणि-; K4 Dn1 G1 द्रोणेर् D8 ततो द्रौणिधनु स्थित्वा — b) D2 om. (hapl.) from चाश्व up to ध्वजं (in 22b) K4 [अ]श्वात्रणे, B3 5 D3. 4. 7 [अ]श्वरथान्; D6 [अ]स्य शरान्; T1 G तुरगान् (for [अ]श्ववरान्) K8 तदा; D8 रणे; T1 शुभान् (for शरै) — c) K3 D6 T2 G1 [अ]थ, T2 तद्; G2 च (for [अ]पि) K2 8 V1 B D (D2 om) तद(V1 D6 °दा)त्युग्र; T2 नदत्युग्रो, T3 G महात्युग्रं (for तथात्युग्र) T1 M कृपस्याततमत्युग्र

दुःशासनस्येषुवरं छित्त्वा राधेयमभ्ययात् ॥ २२
अथ सात्यकिमुत्सृज्य त्वरन्कर्णोऽर्जुनं त्रिभिः ।
विद्ध्वा विव्याध विंशत्या कृष्णं पार्थं पुनस्त्रिभिः ॥२३
अथ सात्यकिरागत्य कर्णं विद्ध्वा शितैः शरैः ।
नवत्या नवभिश्चोग्रैः शतेन पुनरार्दयत् ॥ २४
ततः प्रवीराः पाण्डूनां सर्वे कर्णमपीडयन् ।
युधामन्युः शिखण्डी च द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ॥ २५
उत्तमौजा युयुत्सुश्च यमौ पार्षत एव च ।
चेदिकारूपमत्स्यानां केकयानां च यद्बलम् ।
चेकितानश्च बलवान्धर्मराजश्च सुव्रतः ॥ २६
एते रथाश्वद्विरदैः पत्तिभिश्चोग्रविक्रमैः ।
परिवार्य रणे कर्णं नानाशस्त्रैरवाकिरन् ।
भाषन्तो वाग्भिरुग्राभिः सर्वे कर्णवधे वृताः ॥ २७
तां शस्त्रवृष्टिं बहुधा छित्त्वा कर्णः शितैः शरैः ।
अपोवाह स तान्सर्वान्द्रुमान्भङ्क्त्वेव मारुतः ॥ २८
रथिनः समहामात्रान्गजानश्वान्ससादिनः ।

---

22 D2 om up to ध्वजं (cf. v 1 21) — a) K1 हार्दिक्यस्य, Dn1 °क्यस्य — b) D8 ध्वजश्च (for ध्वज) K3 4 V1 B D S चाश्वांस् (for चाश्व) V1 B (except B1) Dn1 D3 5 6 7 तदा; S (except T2) अथ (for तथा) K3 [अ]ब्रवीत् (for [अ]वधीत्) — c) K3 4 B Da1 Dn1 D1–7 T1 2 M [इ]ष्वसन; D8 (m as in text) पुर (submetric), T3 G1 3 चेष्वास; G2 च धनुश्च (for [इ]षुवरं) — d) Ś K2 4 हत्वा, K1 द्विस्वा (for छित्त्वा) K3 G2 अभ्यगात् (for °यात्)

23 Ś K1 2 om (hapl) 23 — b) K3 V1 Da1 Dn1 D1 2 5 T2 प्रति, D8 शरै (for त्रिभि) — c) T2 गत्वा (for विद्ध्वा) K3 B1–4 Da1 Dn1 D1 5 T2 सप्तत्या (for विंशत्या) D8 विव्याध सप्तसप्तत्या — d) K3 D3, 4, 7 पुन (for त्रिभि) — K3 4 V1 B D T2 ins after 23 D8 (for the second time) T1 G1 3 M ins after 29

185* न ग्लानिरासीत्कर्णस्य क्षिपत सायकान्बहून्।
रणे विनिघ्नत शत्रून्क्रुद्धस्येव शतक्रतो ।

[(L 1) D6 गात्राणि (for कर्णस्य) B8 ग्लानिरासीश्च कर्णस्य (for the prior half) D6 8 (second time) T1 G1 3 M प्रास्य(D6 श्य)त (for क्षिपत) — (L 2) Om in K3 B1 3 D8 (first time) Da1 D1 5 च निघ्नत (for विनि°) D6 8 (second time) शत्रु (for शत्रून्) Da1 D1 5 कर्णस्य (for क्रुद्धस्य)]

K3 B1 3–5 Da1 D1, 5 8 T2 cont (om line 1) T1 3 G M ins after 23

186* कर्णस्य स्फुरवत्यर्थं प्रास्यत सायकान्धनु ।
ननाद त्रासजनन भूतानामहितान्तकम्।

[(L 1) G2 स्फुरदप्यर्थं T1 अस्यत ; T3 G3 प्रसृत (for प्रास्यत) T3 G1, 3 सशरं; G2 सात्वकान् (for सायकान्) — (L 2) K3 तदभूत्, B1 तदा तत्, B3–5 Da1 D1, 5 तदति , D3 नदतस् (for ननाद) K3 अहिंसात्मक, B3–5 T2 अहितात्मनां, Da1 D1 5 अकृतात्मनां, D8 अहितात्मक (for अहितान्तकम्)]

24 a) B3 4 अभ्येत्य, T1 G1 M2–4 आगम्य (for आगत्य) — b) Dn1 सितै (for शितै) — c) T1 वाणै (for चोग्रै) — d) D6 स तेन (for शतेन) K3 B1–4 D आर्प(Dn1 °र्थ)यत्, V1 T2 अर्द°, T1 3 G M अर्प° (for आर्द°)

25 a) K3 V1 B D S पार्थानां (for पाण्डूनां) — b) Dn1 D1 T2 G1 M1 अपीडयत् — d) K2 प्रतद्रका (sic) (for प्रभ°)

26 a) T1 G1 3 उत्तमोजा — b) G2 पार्षद — c) K3 °कारूपमत्स्साना, S °कारूशमत्स्याना — G1 om 26de — d) K3 D1 3 4 कैकयानां, K4 केनयाना (sic), D7, 8 कैकेयाना K3 G3 च तद्, B3 4 Da1 D1, 5 T3 महद् (for च यद्) — e) K1 चेकितानाश्च, T1 चेदिराजश्च — f) G1 धर्मराजस्य (for °राजश्च) V1 T3 G3 सुव्रत

27 b) T1 चाप्र्यविक्रमै, T3 G M चोग्रविक्रमा — c) G1 परिचार्य Dn1 कर्णे; D5 कर्णे — d) Ś1 K1 2 नाराचास्त्रै(K1 °स्त्रे)र्; Ś2 K4 नाराचैस्तम् (for नानाशस्त्रैर्) Ś1 K2 M1 अवाकिरत् — f) K1 G1 कर्णवधाद्(G1 °द्)ता; T3 G3 °वधाद्वता (for °वधे वृता) Ś1 (sup lin) K4 G2 रता; Ś2 रत, V1 D6 तदा, B Da1 D2–5 7 T2 M धृताः; D1 मता; T1 त्रुता (for वृता)

28 a) G1, 2 M2–4 ता शस्त्रवृष्टीर्बहुधा; M1 शस्त्रवृष्टिर्बहुविधा — b) K3 कर्णं छित्वा; V1 B D S कर्णश्छित्त्वा (by transp) B1 transp शितै and शरै — c) K1 [अ]स्त्रवान्सर्वान्, K3 V1 B D S [अ]स्त्रवीर्येण, K4 स तान्सर्वान् (for स तान्सर्वान्) — d) K3 पुमान्; B Da1 D1 3–5 7 द्रुमं (for द्रुमान्) K3 4 मुक्तेव, V1 G2 भक्त्वैव; G1 भक्ते च (for भङ्क्त्वेव)

29 a) K2 समहामात्रां; K3 G2 सुमहामात्रान्, V1 सहसा मात्रा — b) K3 राजन् (for गजान्) V1 अश्वांश्च (for अश्वान्स-) B1 ससादिभि (for °दिन) — c) Ś2

शरव्रातांश्च संक्रुद्धो निघ्नन्कर्णो व्यदृश्यत ॥ २९
तद्वध्यमानं पाण्डूनां बलं कर्णास्त्रतेजसा ।
विशस्त्रक्षतदेहं च प्राय आसीत्पराङ्मुखम् ॥ ३०
अथ कर्णास्त्रमस्त्रेण प्रतिहत्यार्जुनः स्वयम् ।
दिशः खं चैव भूमिं च प्रावृणोच्छरवृष्टिभिः ॥ ३१
मुसलानीव निष्पेतुः परिघा इव चेषवः ।
शतघ्न्य इव चाप्यन्ये वज्राण्युग्राणि चापरे ॥ ३२
तैर्वध्यमानं तत्सैन्यं सपत्त्यश्वरथद्विपम् ।
निमीलिताक्षमत्यर्थमुदभ्राम्यत्समन्ततः ॥ ३३
निष्कैवल्यं तदा युद्धं प्रापुरश्वनरद्विपाः ।
वध्यमानाः शरैरन्ये तदा भीताः प्रदुद्रुवुः ॥ ३४
एवं तेषां तदा युद्धे संसक्तानां जयैषिणाम् ।
गिरिमस्तं समासाद्य प्रत्यपद्यत भानुमान् ॥ ३५
तमसा च महाराज रजसा च विशेषतः ।
न किंचित्प्रत्यपश्याम शुभं वा यदि वाशुभम् ॥ ३६
ते त्रसन्तो महेष्वासा रात्रियुद्धस्य भारत ।

शरव्रातांश्च, K1 °व्रतांश्च, K3 पत्तीव्रतान्, K4 शरव्रातैश्च, V1 B D S पत्तिव्रातांश्च (D3 °त) (for शर°) K3 Dn1 D3 T2 सु- (for च) V1 व्यदृश्यते, T2 [ऽ]व्यदृश्यत (before corr °ते), G1 ह्यदृश्यत, G2 [ऽ]स्यदृ°, M1 [ऽ]प्यदृ° — After 29, D8 T1 G1 2 M read 185* (D8 for the first time after 23) (cf v l 23)

30 a) B2 त, B3-5 तु (for च) K3 Dn1 D3 विशस्त्रपत्रदेहाश्च; K4 V1 B (except B1) °क्षतदेहं च, D4 (marg as in text) G2 °पत्रदेहास्तु, T1 विशस्त्रं पत्रदेहेषु, T2 विशस्त्रपत्र देह तु Ca o cite पत्र — d) T3 G तत, M1 यंत्र (sic), Co प्राय (as in text) T1 प्रत्ययासीत्; T2 प्रायेणासीत् (for प्राय आसीत्) Ś K3 4 ह्यासीत् (for आसीत्) B5 G2 पराङ्मुख K1 प्रायश्चोपरपराङ्मुखं (sic)

31 a) K3 पश्चात् (for अथ) Ś2 Da1 D1.5 T1 कर्णास्त्रमत्रेण — b) Ś2 K2 4 Da1 D1 प्रतिहन्य (for °हत्य) T1 [अ]र्जुनं Da1 om स्वयं K3 B Dn1 D1.3-5 7 8 G M सायन्, D2 त्वरन्, T1 स्मरन् (for स्वयम्) — c) B (except B2) D2-4 7 दिश — d) M3-4 प्राहिणोच् (for प्रावृ°)

32 a) Ś K1.2 4 मुसुलानीव, K3 मुशलानि च, B1.3 4 मुषलानीव, Dn1 D1 2 4.5 मुशलानीव, T G मुसला इव Ś2 निष्पेत्तिः (sic), B5 D2-4 7 सपेतु — b) T2 om from चेषव up to °ण्युग्राणि (in d) G2 यद्वय (for चेषव) — c) V1 D2 8 शतघ्न्या (D2 °घ्नी, D8 °घ्न); G2 शतघ्नीर् K1 चाप्यंते, K3 चापे तु (for चाप्यन्ये) — d) K1.3 4 V1 B (except B3) D (except Da1) चापरे T1 3 G M वज्रा सु(T3 G उ)ग्रा इवापरे

33 a) S (except T2) वध्यमान च (for तैर्वध्यमान) — b) Da1 D1.5 सहस्त्य(D1 om स्त्य)श्वरथध्वज, G2 सपत्त्यश्वरथ प्रवि — c) K3 निमीलोभाक्षम् (sic), K4 विमीलिताक्ष्यम् (for निमीलिताक्षम्) B1-4 D3 अत्यत (for अत्यर्थम्). — d) Ś2 उदभ्रामत्, K3 उद्भ्रामंत; V1 B2.4 5 Da1 Dn1 D1-7 S वभ्राम च; B1 सन्नास्वत, B3 उदभ्रास्यत्, D8 m समुद्भ्रांत (for उदभ्राम्यत्) V1 B3m.5 Da1 Dn1 D1-7 T G M1 ननाद च; M2-4 रुरोद ह (for समन्तत) D8 उद्भ्राम्य तमसा तत (sic)

34 a) Co नैष्कैवल्य , Ca निष्कैवल्य (as in text) T1 G यथा; M यदा (for तदा) S (except T2) दुःख (G2 पुख) (for युद्ध) Cv as in text — Ś K1.2 om (? hapl) 34b-35a. — b) K4 संसक्ताना जयैषिणां (= 35b), V1 Dn1 D2 6 T2 M2-4 प्रापुरश्वरथद्विपाः (D2 °पं), B3 प्राप्नुवन्सरथद्विपा, Cv as in text. — c) K4 V1 B2 4 5 D2-4.6 7 T2 हन्यमाना, G1 वध्यमान K3 परैर् (for शरैर्) K4 V1 B1 4 5 Dn1 D2-4 6 7 S आर्ता (for अन्ये) — d) K3 T1 तथा (for तदा) D8 नीता (for भीता)

35 Ś K1 2 om 35a (cf v l 34). — a) K3.4 V1 B D (except Dn1 D3) त्वदीयानां, T1 M1 2 4 तेषा त्वेवं (M2 °व), T2 एवंविधे, T3 G M3 तेषां चैव (for एवं तेषां) T1 युद्धं — c) K3 अस्ताचल, Dn1 D3 T2 अस्त गिरिं (by transp) T2 अनुप्राप्य (for समासाद्य) — d) M3-4 प्रत्यदृश्यत, Co °पद्यत (as in text)

36 a) K1 4 तपसा, T3 G1 3 रजसा (for तमसा) — b) T3 G1.3 तमसा (for रजसा) — c) Ś2 प्रतिपश्यामः; V1 Dn1 D3 T1 M1 प्रत्यपश्याम, M2-4 °दृश्याम (M4 °म)

37 a) K3 तत्र श्रांतो; K4 V1 B3 5 D (except Dn1 D1 5) T2 G3 ते त्रस्यतो, B3 T3 तत्र सतो (for ते त्रसन्तो) D6 महेष्वास, G2 महाराज (for महेष्वासा) — b) Ś K1 2 4 रात्रियुद्धात्तु (K1 °स्तु) (for °युद्धस्य) — c) S अप(T2 °व)हार (for अपयानं) — d) K3 सर्वराजभिः

अपयानं ततश्चक्रुः सहिताः सर्ववाजिभिः ॥ ३७
कौरवेषु च यातेषु तदा राजन्दिनक्षये ।
जयं सुमनसः प्राप्य पार्थाः स्वशिविरं ययुः ॥ ३८
वादित्रशब्दैर्विविधैः सिंहनादैश्च नर्तितैः ।
परानवहसन्तश्च स्तुवन्तश्चाच्युतार्जुनौ ॥ ३९
कृतेऽवहारे तैर्वीरैः सैनिकाः सर्व एव ते ।
आशिषः पाण्डवेयेषु प्रायुज्यन्त नरेश्वराः ॥ ४०
ततः कृतेऽवहारे च प्रहृष्टाः कुरुपाण्डवाः ।
निशायां शिविरं गत्वा न्यविशन्त नरेश्वराः ॥ ४१
यक्षरक्षःपिशाचाश्च श्वापदानि च संघशः ।
जग्मुरायोधनं घोरं रुद्रस्यानर्तनोपमम् ॥ ४२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥

V1 B Da D1-7 सर्वै(B6 °ह)योधिभिः; Dn1 D8 °योधिनः, S (except T2) सर्वसैनिकाः (T3 G3 °कैः) (for °वाजिभिः)

38 a) K3 B Dn1 D2-4 6-8 T2 3 G M [अ]पयातेषु, V1 T1 प्रयातेषु; Da1 D1.5 [उ]पयातेषु (for च यातेषु) — b) S (except T2) ततो (for तदा) Ś1 K1 2 विनक्षये (for °क्षये) — c) Ś1 K1.2 B5 सुमनसं G2 प्राप्ता (for प्राप्य) Dn1 जय सुमन° ***. — d) K3 पुन° (for पार्थाः) Ś2 सु; T2 च (for स्व-). T3 G पार्थाः शिविरमाययुः

39 b) K3 V1 B2 च नर्दितैः, B1.3-5 Da1 Dn1 D1 3-8 T2 स(D8 स्व)गर्जितैः, D2 सुनादितैः; T1.3 G M1 (sup lin) 2 4 सनर्तनैः (G2 र्तनैः, M1 °र्तकैः) (for च नर्तितैः) — c) K3 S परानपहसतश्च; V1 D6 °नगणयतश्च; B Da1 D1-5 7 °नुपहसतश्च — d) G2 स्तुवन्निश्च (for °न्तश्च) Da1 D1.5 केशवार्जुनौ; T1.3 G3 चार्जुनाच्युतौ (for चाच्युतार्जुनौ)

40 a) K1 कृतेवराहे (metathesis), D4 कृतोवहारस्तु; T1 कृतोपहारैस्तु; G M3 कृतेपहारे (for कृतेऽवहारे) K3 कृतेवहारितेर्वीरैः (sic), V1 D2 6 कृतावहारास्ते वीराः — b) D2 T1 हि (for ते) — c) Ś2 आषित, K1 आशिषाः V1 B5 D2-4 6 7 आशीर्वा(D6 °वे)च पांडवेषु; Dn1 आशिश्च पाडवेषु — d) K3 प्रयुंजंतो; V1 प्रायुज्यंत, B1.3 Da1 Dn1 D1 3-7 S प्रा(T1 प्र)युंजत, D8 प्रायुंजाना K1 नरेश्वरः, B2 नराधिपाः, S (except T2 3 G3) नरेश्वर

41 K3 om (hapl) 41 — a) Ś2 कृष्णे (for कृते) K1 कृतेवराहे (metathesis), T1 G M3 °तेपहारे, T2 °तावहारे B3 तु (for च) — b) B (except B4) Da1 D1 3-5 7 तत्र (for कुरु) — Ś1 K2 4 om 41cd — c) S निशि स्वशिविरं गत्वा — d) B1 3.5 D2-4 7 8 न्यवसत, B4 प्राविसत (for न्यविशन्त) G2 नरेश्वर Ś2 K1 न्यविशन्भरतर्षभ (K1 °भा) — After 41, S (except T2) ins.

187* रणे प्रवृत्तान्यहनि कथयन्तः सुखं तथा।
[T1 M तदा (for तथा)]

42 a) B2 यक्षो; B5 D2-4.7 S (except T2) ततो (for यक्ष-) K1 -रक्षाः; K3 -रक्ष° (for -रक्षः°) — b) K3 Dn1 D8 T2 श्वापदाश्चापि; B5 D2-4 6 7 °दाश्चैव (for °दानि च) K4 संशय°, Dn1 G2 M3-4 सर्वशः (for संघशः) V1 B1-4 Da1 D1 श्वापदाश्च वयांसि च (V1 सहस्रशः) — D3 om 42cd — c) Ś2 अयोधन, Ca आयो° (as in text) — d) Ś K2 4 रुद्रस्यार्घ(Ś2 K2 °न)तकोपम, V1 B5 Dn1 D2-4.6 7 T2 °स्याक्रीडसनिभं; T1 3 G M °स्याक्रीडनोपमं Ca cites रुद्रस्याक्रीड, Co cites आनर्तनं

Colophon om in D8 — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K3 4 B1 2 4 Da1 Dn1 D1 4 5 7 प्रथमयुद्धदिवस — *Adhy name* T1 सेनापहारः; T2 सकुलयुद्ध T1.3 G M3-4 कर्णस्य प्रथमाह्निक समाप्तं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 22, B1.2 D3 30, Da1 D5 40, D4 31, T1.3 G M 21 (as in text), T2 23

२२

धृतराष्ट्र उवाच ।

स्वेन च्छन्देन नः सर्वान्नावधीद्व्यक्तमर्जुनः ।
न ह्यस्य समरे मुच्येतान्तकोऽप्याततायिनः ॥ १
पार्थो ह्येकोऽहरद्भद्रामेकश्चाग्निमतर्पयत् ।
एकश्चेमां महीं जित्वा चक्रे बलिभृतो नृपान् ॥ २
एको निवातकवचानवधीद्दिव्यकार्मुकः ।
एकः किरातरूपेण स्थितं शर्वमयोधयत् ॥ ३
एकोऽभ्यरक्षद्भरतानेको भवमतोषयत् ।
तेनैकेन जिताः सर्वे मदीया *उग्रतेजसः ।
ते न निन्द्याः प्रशस्याश्च यत्ते चक्रुर्ब्रवीहि तत् ॥ ४

संजय उवाच ।

हतप्रहतविध्वस्ता विवर्मायुधवाहनाः ।
दीनस्वरा दूयमाना मानिनः शत्रुभिर्जिताः ॥ ५
शिबिरस्थाः पुनर्मन्त्रं मन्त्रयन्ति स्म कौरवाः ।
भग्नदंष्ट्रा हतविषाः पदाक्रान्ता इवोरगाः ॥ ६
तानब्रवीत्ततः कर्णः क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ।

22

1 [a]) K3 B4 Dn1 D8 S (except T2.3) व (for न) Ca as in text — [b]) K3 V1 B D T1.3 अवधीद् (for नाव°) — [cd]) Ś2 K4 B Dn1 D2–4.6 7 S मुच्येदतको, K1 °च्येतार्तको (sic), K3 °च्येश्चांतको, V1 युध्यदंतको; D8 मुच्येदतको (for मुच्येतान्तको)

2 [a]) For the event, cf 1 211–212. B2 5 D3 4 7 8 च (for हि) K1 हरेद्, K3 हरन् (for ऽहरद्), K3 सर्वान् (for भद्राम्) — [b]) For the event, cf 1 214–219 K4 [अ]ग्र्यम् (for [अ]ग्निम्) — For the event, cf 2 23–29 — [d]) K1 बलवतो, K2 4 D1 5 G2 बलभृतो; T1 बलिहृतो, Co °भृतो (as in text) K1 नृपं, K3 महान् (for नृपान्) M1 चक्रे बलिभृतोपमान्

3 For the event, cf 3 165–171 — [b]) K1 V1 B Da1 Dn1 D1–6 T2 अहनद्, D8 अदहद् (for अवधीद्) — For 3[ab], S (except T2) subst

188* निवातकवचाना च तिस्रः कोटीर्जघान ह ।

For the event, cf. 3 13–42 — [c]) Dn1 T2 कैरातरूपेण, T3 G किरातवेषेण — [d]) Ś1 K V1 (before corr.) B2 5 6 D2 3 सर्वम्, Ca c शर्वम् (as in text) G2 अतोषयत् (for अयोधयत्)

4 K3 T2 om (hapl) 4[ab] — [a]) For the event, cf 3 226–243 Ś2 K4 [ऽ]प्यरक्षद्, V1 B D (except D2) T1 G1 2 ह्यरक्षद् (for [ऽ]भ्यरक्षद्) T1 भरताम्, M1 भरता — [b]) For the event, cf. 3 13–42 T3 G1 3 शर्वम्, G2 सर्वम् (for भवम्) — [c]) Ś2 जित ; K3 रथा (for जिता) — [d]) B D (except D6.8) T2 महीपा (for मदीया) Ś K1 2 4 B Dn1 D3 4 7 T1 G2 M1 द्यु(K1 द्य)म्रतेजसा, V1 उग्रतेजसा, Da1 D1 2 5 6 8 T2 3 G1 3 M2–4 द्युम्नतेजस (for *उग्र°) K3 मदीयाप्युग्रचेतस — [e]) B (except B1) Da1 D1–5 7 न ते (by transp), D6 एते Co cites ते (as in text). Ś1 D1 विद्या , K4 नीषाः (for निन्द्या) Ś K1 प्रशाम्या (Ś1 °म्य.), K2 4 प्रशास्या; Da1 D1 2 6 प्रश(D2 °स)स्या; G1 2 M प्रहा(G2 M1 °ह)स्या (for प्रशस्या) Ś K V1 B2 5 D2–4.6 7 ते, T1.3 G1 3 M1 तु (for च) T2 ते निर्जिता दुष्प्रसहा — [f]) K3 यत्र (for यत्ते) Ś K1.2 चक्रे, Da1 सूत (for चक्रुर्) K2 ब्रवेहि, S (except T2) प्रचक्ष्व (for ब्रवीहि) Ś K1 2 तं, K3 तान् (for तत्) — After 4, V1 B D (except D6 8) ins

189* ततो दुर्योधन सूत पश्चात्किमकरोत्तदा ।

5 [a]) K3 तत प्रवीरा, D2 8 T2 हतप्रवीर(D3 °रा) (for हतप्रहत-) K1 B1 3 4 Dn1 D3 7 -विध्वस्त (for -विध्वस्ता) Ca c as in text — [b]) K3 विविधायुध°; K4 विवभौ युध° (sic), B4 विवर्मायुधभूषणा, Dn1 विवर्मायुद्धवाहव (sic), T2 विचर्मायुधवाहनाः (before corr °मानवा), G2 विचर्मोह्व° — [c]) Ś2 V1 दीयमानां (V1 °ना), G2 दीनमना (for दूयमाना) K3 हीनस्वरा रूपमाना — [d]) V1 B D S (except M1) शत्रुनि(D3 °त)र्जिता Ś2 मानिना शत्रुभिर्जितः

6 [b]) K2 स- (for स्म) — [c]) M2 हतद्विपाः — [d]) Ś2 पदक्राता, K1–3 B D (except D7) T2 G2 M3.4 पादा°; V1 पादाक्रात

7 [ab]) M2–4 transp कर्ण and क्रुद्ध K1 क्रुद्धा (for क्रुद्ध) — [c]) K3 B1 2 5 Dn1 D3 4 6 7 T2 G1.3

करं करेणाभिपीड्य प्रेक्षमाणस्तवात्मजम् ॥ ७
यत्तो दृढश्च दक्षश्च धृतिमानर्जुनः सदा ।
स बोधयति चाप्येनं प्राप्तकालमधोक्षजः ॥ ८
सहसास्त्रविसर्गेण वयं तेनाद्य वञ्चिताः ।
श्वस्त्वहं तस्य संकल्पं सर्वं हन्ता महीपते ॥ ९
एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वा सोऽनुजज्ञे नृपोत्तमान् ।
सुखोषितास्ते रजनीं हृष्टा युद्धाय निर्ययुः ॥ १०
तेऽपश्यन्विहितं व्यूहं धर्मराजेन दुर्जयम् ।
प्रयत्नात्कुरुमुख्येन बृहस्पत्युशनोमतात् ॥ ११
अथ प्रतीपकर्तारं सततं विजितात्मनाम् ।
सस्मार वृषभस्कन्धं कर्णं दुर्योधनस्तदा ॥ १२
पुरंदरसमं युद्धे मरुद्गणसमं बले ।
कार्तवीर्यसमं वीर्ये कर्णं राज्ञोऽगमन्मनः ।
सूतपुत्रं महेष्वासं बन्धुमात्ययिकेष्विव ॥ १३

धृतराष्ट्र उवाच ।

यद्वोऽगमन्मनो मन्दाः कर्णं वैकर्तनं तदा ।

निष्पीड्य, V_1 D_2 संपीड्य; B_1 [अ]वपीड्य; D_3 [अ]निपीड्य; $T_{1,3}$ G_3 M निष्पिष्य (for [अ]भिपीड्य) — ^{d}) $K_{1\ 4}$ Da_1 Dn_1 $D_{1,5-7}$ प्रेक्ष्य° (for प्रेक्ष) D_1 [आ]-त्मज°

8 V_1 reads 8 on marg — ^{a}) $Ś_1$ $K_{1,2}$ यत्ते, K_3 यत्तो, K_4 यता, B_3 मत्तो, Ca o यत्तो (as in text) T_1 धृतश्च (for दृढश्च) D_5 दृष्ट्श्च (for दक्षश्च) Ca o cite दृढ° and दक्ष° (as in text) — ^{b}) S (except T_1) स्मृतिमान् (for धृति°) D_3 $T_{1\ 3}$ G_3 M चार्जुन° (for अर्जुन°) V_1 $B_{3\ 5}$ Dn_1 M_1 तदा, D_3 $T_{1\ 2}$ तथा (for सदा) K_3 धृतिमानसुतै सह (sic) — ^{c}) $K_{2\ 4}$ B D S संबोधयति G_2 चात्मानं (for चाप्येनं) — ^{d}) V_1 B (except B_2) $D_{3,4,7}$ यथाकालम्; Ca.o प्राप्त° (as in text) V_1 अधोक्षज

9 ^{a}) Da_1 D_5 सहसास्त्रविमर्देन, D_1 सहस्रविमर्देन (sic), S सहस्राक्षविसर्गेण (T_1 °निसर्गेण; T_2 G_1 °विसृष्टेन, T_3 G_3 °निसृष्ट्या च), Ca सहसास्त्रप्रयोगेण Co cites सहसा — ^{b}) K_4 वयंस्तेनाभ्यवर्जित° (sic), S शक्त्या तेन स वञ्चित° (T_1 संचितः, M वञ्चिता) — ^{c}) Da_1 $D_{1,5}$ सोऽह श्वस्, T_1 विद्धाह, T_2 यस्त्वह (for श्वस्त्वहं) Dn_1 तव (for तस्य) — ^{d}) Da_1 सर्वे (for सर्वं) Dn_1 कर्ता (for हन्ता) S (except T_2) विशा पते (for महीपते) B_3 सर्वं हतास्मि भूपते

10 ^{b}) V_1 सोनुयज्ञे K_3 नृपाश्रिमान्, $T_{1\ 3}$ $G_{1\ 3}$ M नृपो नृपान्; G_2 नृपैर्नृप (for नृपोत्तमान्) — After 10^{ab}, K_3 V_1 B D S ins

190* तेऽनुज्ञाता नृपा° सर्वे स्वानि वेश्मानि भेजिरे ।

[K_3 Dn_1 D_3 S तेन (for सर्वे) S (except T_2) स्वान्निवासा°स (T_1 G_3 सांश्च) भेजिरे (for the posterior half)] — ^{c}) $Ś_1$ K_2 सुखोचितास्, G_1 सुखोषिता; G_2 सुघोषितास्, M_1 सुखोपिताश् (for षितास्) $B_{1\ 4\ 5}$ Dn_1 $D_{2-4\ 7\ 8}$ तां, T_3 G_3 M च, G_1 स (for ते) Ca सुखोपविष्टा (for सुखोषितास्ते) — ^{d}) S (except T_2) पुनर् (for हृष्टा)

11 ^{b}) G_2 सारामजनदुर्जय (sic) — ^{cd}) K_3 प्रपन्ना, G_1 प्रयत्तान् (for प्रयत्नात्) $Ś_1$ $K_{2\ 3}$ [उ]शनोमहान्, $B_{1\ 3-5}$ Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$ °नोमत; B_2 D_2 °नोमते, M °नोर्मतात् (for °नोमतात्) V_1 D_6 प्रयत्नात्तु महाराज गुप्त भीमार्जुनादिभि°

12 ^{a}) S तत° (for अथ) T_1 प्रतीपवक्तार, G_2 °कर्तार°, Ca.o °कर्तार (as in text) B_3 अभीपा प्रतिकर्तार, D_2 शस्त्रप्रदीपकर्तार Cv as in text — ^{b}) Cv सन्तत K_3 प्रियमात्मन°, Da_1 विहितात्मना, Dn_1 D_3 S विदिता°, Cv विजयात्मन ; Co विजिता° (as in text) B_5 $D_{2-4\ 6\ 7}$ प्रवीर परवीरहा — ^{c}) Dn_1 सस्मरन् (for सस्मार) — ^{d}) K_4 कर्णं- (for कर्णं) Da_1 $D_{1\ 5}$ कर्णं(Da_1 °र्णं)दुर्योधनं

13 ^{ab}) S वीर्ये (for युद्धे), and प्रभजन (for मरुद्गण) — ^{c}) K_1 कार्तिवीर्यसमी, B_3 पुरदरसम $Ś_1$ m वीर, S युद्धे, Co वीर्ये (as in text) — ^{d}) $Ś_2$ राज्ञे (for राज्ञो) G_2 महात्मन (for ऽगमन्मन°) — After 13^{cd}, K_3 V_1 B D S ins

191* सर्वेषा चैव सैन्यानां कर्णमेवागमन्मन° ।

[Dn_1 $M_{3\ 4}$ एव (for चैव) S यौ(T G_1 यो)धानां (for सैन्यानां) G_1 [अ]नुगन् (for [अ]गमन्)]

— ^{f}) V_1 D_3 आत्यायिकेषु, Dn_1 आत्ययिकेपि; D_1 G_2 आत्य(G_2 °न्य)धिकेषु, T_1 आर्ये जनेषु, Ca o आत्ययिकेषु (as in text) B_2 [अ]पि, Dn_1 च (for [इ]व) D_2 बधुमा सोदर यथा (sic) — After 13, D_6 ins an addl. colophon [*Adhy no* 13]

14 K_3 om 14^{ab} with the ref After the ref., D_6 reads 17^{ab}, repeating it in its proper place, while D_7 repeats 189* — ^{a}) D_1 यद्वो (sic) (for यद्वो) T_1 M यद्वो मनोगमत्सूत (T_1 °त; M_1 °स°), T_2 G यद्वै मनोगमत्सू (T_3 G_3 °त सू)त — ^{b}) V_1 B D प्रति, G_2 सदा (for तदा) — ^{c}) K_3 B_3 Da_1 $D_{1\ 6\ 8}$ T_3 $G_{1\ 3}$ M अप्य(D_1 °थ)द्राक्षु° सूत(K_2 °क्षुसुत°)पुत्र, V_1 अद्राक्षच्च सूतपुत्रं;

नातरद्रभसः कर्णो दैवं नूनं परायणम् ।
अहो द्यूतस्य निष्ठेयं घोरा संप्रति वर्तते ॥ १९
अहो दुःखानि तीव्राणि दुर्योधनकृतान्यहम् ।
सहिष्यामि सुघोराणि शल्यभूतानि संजय ॥ २०
सौबलं च तथा तात नीतिमानिति मन्यते ॥ २१
युद्धेषु नाम दिव्येषु वर्तमानेषु संजय ।
अश्रौषं निहतान्पुत्रान्नित्यमेव च निर्जितान् ॥ २२
न पाण्डवानां समरे कश्चिदस्ति निवारकः ।
स्त्रीमध्यमिव गाहन्ति दैवं हि बलवत्तरम् ॥ २३

संजय उवाच ।

अतिक्रान्तं हि यत्कार्यं पश्चाच्चिन्तयतीति च ।
तच्चास्य न भवेत्कार्यं चिन्तया च विनश्यति ॥ २४
तदिदं तव कार्यं तु दूरप्राप्तं विजानता ।
न कृतं यत्त्वया पूर्वं प्राप्ताप्राप्तविचारणे ॥ २५
उक्तोऽसि बहुधा राजन्मा युध्यस्वेति पाण्डवैः ।
गृह्णीषे न च तन्मोहात्पाण्डवेषु विशां पते ॥ २६

M transp 19^{ab} and 19^{cd} — ^{a}) K3 महा- (for महद्) — ^{b}) B1 यत्तु (for यत्र) K3 °सुत (for °सुतान्) S (except T2, T1 om) प्राप्तो दैववशादह — ^{c}) V1 नाहनद्, B3 नाभवद् (for नातरद्) V1 रभस, T1 सहसा, T2 3 G3 रभसा, G1 2 रभसात् T1 3 G M सूत (G3 °त, M1 °तो) (for कर्णो) D2 नावधीत्परमेष्वासो — ^{d}) V1 Dn1 T2 transp दैव and नून D2 अत्र (for नूनं) — ^{f}) Da1 D1 5 T3 G संपरिवर्तते

20 G2 om. 20 For sequence in T1.3 G M, cf. the tabular statement on page 168 — ^{a}) V1 B5 D2-4 6 7 T2 transp दुःखानि and तीव्राणि — ^{c}) K3 सप्रक्षामि (sic), B1 2 अशक्यानि; B3 प्रसहामि, B4 Da1 Dn1 D1 5 8 प्रश(Dn1 D8 °स)क्ष्यामि; D2 प्रवक्षामि (for सहिष्यामि) V1 मोहाद्धोराणिव जय° (sic), B5 D8 4.6 7 सोढा घोराणि बहुश°, S (G2 om) कथ शक्ष्यामि ससोढुं — ^{d}) D8 शल्यरूपाणि

21 For sequence in T1 3 G M, cf the tabular statement on page 168 — ^{a}) D7 सौबलश्च; T3 G य° (G2 यत्) सौबल (for सौबल च) K3 B Da1 D1.3-5 7 तदा, M2-4 सदा (for तथा) — ^{b}) K4 मति° (for नीतिं°) V1 इव (for इति) K4 मन्यत — N ins after 21 T3 after 194*

193* कर्णश्च रभसो नित्यं राजानं चाप्यनुव्रत ।

[K4 D8 (m as above) कर्णस्य, B8 कर्ण° सु B Da1 D8 7 राजा तं (for राजान) B2 [अ]न्वब्रवीत्, Da1 Dn1 D1.5 [अ]नुदु(Dn1 °वृ)त , Ca °व्रत (as above) K3 राजानधाश्चनुमत (sic)]

On the other hand, S ins after 21 (T2 line 1 only)

194* कर्णं चाप्रतिमं युद्धे देवैरपि दुरुत्सहम्।
मन्यतेऽभ्यधिकं पार्थाद्दैव चास्य हृदि स्थितम्।

[(L 1) T1 सुदुस्सह (for दुरुत्सहम्) — (L. 5) T1 G1.3 पार्थादिव (for दैव) G3 दिवि (for हृदि)]

22 For sequence in T1.3 G M, cf. the tabular statement on page 168 — ^{ab}) K3 परम- (hypermetric) (for नाम) B5 D2-4.6 7 S (except T2) यद्देव (T1 3 G M °दह) वर्तमानेषु महायुद्धेषु संजय — G2 om. 22^{c}-23^{b} — ^{c}) Ś2 निहितान्, K4 निर्जि°. Ś1 K1.2 पार्थान् (for पुत्रान्) — ^{d}) K3 B3 5 Dn1 D2 3 T1 2 विनिर्जितान् (for च नि°)

23 G2 om. 23^{ab} (of v l. 22) — ^{b}) V1 (by corr) कश्चिद्वास्ते K1 [इ]ति वारक, Dn1 न वा°, S (G2 om) हत किल (for निवारक) — ^{c}) Dn1 श्रीमध्यम् T1 M स्त्रीमध्य (for °मध्यम्) K3 V1 B Da1 D1 3-5 T G गाहते.. D2 अस्त्रमध्यधिगाहंते — ^{d}) K1 3 V1 B D T G तु, M नु (for हि) D2 बलवत्तर°

24 After the ref, K1 V1 B (except B3) D (except Dn1 D3) ins

195* राजन्पूर्वनिमित्तानि धर्मिष्ठानि विचिन्तय।
[Co cites पूर्वनिमित्तानि and धर्मिष्ठानि]

— ^{a}) Dn1 D8 तु, G2 स (for हि) K3 य° (for यत्) D5 om. कार्यं — ^{b}) K3 V1 B D T G1 3 M पश्चाच्चिं (B3 °च्चे)तयते नर° (K8 पुन°), G2 °च्चिंत्यप्रथेतरत् — ^{c}) B8 न (for तच्च) M2-4 transp तच्चास्य and न. — ^{d}) K3 चिंतया स, V1 B1 °यानो (B1 °नश्र्), M1 °या न (for °या च) K1 विनस्यति, B1 च नश्यति (for विन°)

25 ^{a}) K3 नदित (for तदिदं) Dn1 कार्यं च, M2-4 यत्कार्यं (for कार्यं तु) — ^{b}) Ś1 K1 दूरे, B5 दूर (for दूर) Co cites दूरप्राप्त (as in text) G2 जय तदा, M1 विजानत — ^{c}) B1 2 4 D1 5 कृता (for कृतं) — ^{d}) Ś K1 2 प्राप्ताप्राप्तं; T1 M3 प्राप्तं प्राप्त K3 4 V1 B2 5 D2-4 6 7 -विचारण, B1 3 4 Da1 D1 5 -विचारणा T3 G अप्राप्तं (G2 स ताम) प्राप्तयाप्रणे

26 ^{a}) G2 M2 हि (for ऽसि) T1.3 G M बहुशो (G2 °ना) (for °धा) — ^{b}) S (except T2) मा युद्धमिति

अप्यद्राक्षत तं यूयं शीतार्ता इव भास्करम् ॥ १४
कृतेऽवहारे सैन्यानां प्रवृत्ते च रणे पुनः ।
कथं वैकर्तनः कर्णस्तत्रायुध्यत संजय ।
कथं च पाण्डवाः सर्वे युयुधुस्तत्र सूतजम् ॥ १५
कर्णो ह्येको महाबाहुर्हन्यात्पार्थान्ससोमकान् ।
कर्णस्य भुजयोर्वीर्यं शक्रविष्णुसमं मतम् ।
तथास्त्राणि सुघोराणि विक्रमश्च महात्मनः ॥ १६
दुर्योधनं तदा दृष्ट्वा पाण्डवेन भृशार्दितम् ।
पराक्रान्तान्पाण्डुसुतान्दृष्ट्वा चापि महाहवे ॥ १७
कर्णमाश्रित्य संग्रामे दर्पो दुर्योधने पुनः ।
जेतुमुत्सहते पार्थान्सपुत्रान्सहकेशवान् ॥ १८
अहो बत महद्दुःखं यत्र पाण्डुसुतान्रणे ।

B1 2 4 5 D8 4 7 अप्यपश्यत राधेयं, Dn1 अथ द्राक्ष्य सूतपुत्र, D3 T1 अप्य(T1 °प्र)द्राक्षीत्सूतपुत्र, D6 अभ्यद्रवन्सूतपुत्र, T2 G3 अद्राक्षीत्त सूतपुत्रं (G2 °त्सूतपुत्र त) Co cites अपि (as in text) — d) Ś2 K3 4 B Da1 D2-5 7 T2 M1 शीतार्त, K1 2 शीताता (K2 °त), T3 शीतार्का (for शीतार्ता) Dn1 पावक (for भास्करम्)

☞ The sequence of stanzas 15–22 in T1 3 G M is so complicated that it is given in a tabular statement below

Tabular conspectus of the sequence of stanzas 15–22 in T1 3 G M

T1	T3	G1 2	G3 M
15ab	15ab	15ab	15ab
17	17	17	17
15cdef	15cdef	15cdef	15cdef
18	18	18	18
192*		192*	
21	21	21	21
194*	194*	194*	194*
	193*		
16	16	16	16
	192*		
19cd	19cd	19cd	19cd
	19ab	19ab	19ab
22ab	22ab	22ab	22ab
20	20	20	20
22cd	22cd	22cd	22cd

15 Before 15, K3 ins धृतराष्ट्र उवाच — a) D6 कृता- (for कृते) T1 3 G [ऽ]पहारे (for ऽवहारे). — b) G1 प्रयत्ते (for प्रवृत्ते) — T2 om 15c–16f — c) Ś2 (sup lin.) वै हत न., D1 वैकर्तन — d) V1 D5 G2 युध्यत (for [अ]युध्यत) T3 G सयुगे (for संजय) — e) T1 तु (for च) — f) G3 युयुत्सुं (for युयुधुस्)

16 T2 om. 16 (cf v l 15) For sequence in T1. 3 G M, cf. the tabular statement, above Before 16, K3 ins कर्ण उवाच — a) S (T2 om) वि(T3 स)जेष्यति (G1 °ते) रणे कर्ण — b) S (T2 om) एकः (for हन्यात्) V1 B5 D2-4 6 7 ससृजयान् (for ससोमकान्) K3 पार्थाश्च सहसोमका — c) K3 पश्य मे (for कर्णस्य) — d) D1 M1 °जिष्णु° (for °विष्णु°) Ś2 K3 तत, K1 मृत, V1 B5 D (except D8) S (T2 om) युधि (for मतम्) — e) T1 3 G1 3 M च (for सु-) V1 Dn1 D6 G2 तथा श(G2 चा)स्त्राणि घोराणि, B5 D2-4 7 तस्य शस्त्राणि घो° — f) K3 T3 G1. 3 विक्रम (for विक्रमश्च) D2 महोत्सवा (for महात्मन) — After 16, B2 4 D8 4 7 read 18ab, repeating it in its proper place — T3 G3 M ins after 16 T1 G1. 2 after 18

192* मम चैव सदा मन्द शसते नित्यमव्रत ।
कर्णश्च तान्महेष्वासान्पाण्डुपुत्रान्महारथान् ।

17 For sequence in T1 3 G M, cf. the tabular statement in the left column — a) K3 D3 दुर्योधनस K3 D6 तथा; B1 3-5 Da1 D1-5 7 ततो, D8 तु त (for तदा) B2 ततो दुर्योधन दृष्ट्वा, S दुर्योधन च दृष्ट्वाजौ (T3 G °प्रे) — b) G2 पार्थिवेन, Ca पाण्डवेन (as in text). T1 पराजित (for भृशार्दितम्) — c) V1 D8 पराक्रांत पाडुसुत; D8 °क्रांत महायुद्धे — d) K4 सृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) T3 G2 3 transp च and अपि B2-5 Da1 D1. 3-7 महारथ°, Dn1 °रथान्, S °रणे (for °हवे) D3 पराक्रम महौजसा

18 For sequence in T1. 3 G M, cf. the tabular statement, in the left column — a) S (except T1) हि सदा (for सग्रामे) — b) V1 B D T2 मदो (T2 °द्र) दुर्योधन पुन; T1 3 G M मदउद्धि सुयोधन — K1 om 18c–19b — d) K3 °सोमकान् (for °केशवान्) Dn1 सपुत्राश्च ससोमकान्; D6 S सह(D6 मम)पुत्रान्सकेशवान् — After 18, T1 G1. 2 ins 192* (cf v l. 16)

19 D3 om. 19 For sequence in T1 3 G M, cf the tabular statement in the left column K1 4 T1 om 19ab (for K1, cf. v l 18) T3 G

नातरद्रभसः कर्णो दैवं नूनं परायणम् ।
अहो द्यूतस्य निष्ठेयं घोरा संप्रति वर्तते ॥ १९
अहो दुःखानि तीव्राणि दुर्योधनकृतान्यहम् ।
सहिष्यामि सुघोराणि शल्यभूतानि संजय ॥ २०
सौबलं च तथा तात नीतिमानिति मन्यते ॥ २१
युद्धेषु नाम दिव्येषु वर्तमानेषु संजय ।
अश्रौषं निहतान्पुत्रान्नित्यमेव च निर्जितान् ॥ २२
न पाण्डवानां समरे कश्चिदस्ति निवारकः ।
स्त्रीमध्यमिव गाहन्ति दैवं हि बलवत्तरम् ॥ २३

संजय उवाच ।

अतिक्रान्तं हि यत्कार्यं पश्चाच्चिन्तयतीति च ।
तच्चास्य न भवेत्कार्यं चिन्तया च विनश्यति ॥ २४
तदिदं तव कार्यं तु दूरप्राप्तं विजानता ।
न कृतं यत्त्वया पूर्वं प्राप्ताप्राप्तविचारणे ॥ २५
उक्तोऽसि बहुधा राजन्मा युध्यस्वेति पाण्डवैः ।
गृह्णीषे न च तन्मोहात्पाण्डवेषु विशां पते ॥ २६

M transp 19^{ab} and 19^{cd} — a) K8 महा- (for महद्) — b) B4 यत्तु (for यत्र) K3 °सुत (for °सुतान्) S (except T2, T1 om) प्राप्तो दैववशादह — c) V1 नाहनद्; B8 नाभवद् (for नातरद्) V1 रभस; T1 सहसा; T2 3 G3 रभसा, G1 2 रभसात् T1 3 G M सूत (G3 °त, M1 °तो) (for कर्णो) D2 नावधीत्परमेष्वासो — d) V1 Dn1 T2 transp दैवं and नूनं D2 अत्र (for नूनं) — f) Da1 D1 5 T3 G सपरिवर्तते

20 G2 om 20 For sequence in T1 3 G M, cf the tabular statement on page 168 — a) V1 B5 D2-4 6 7 T2 transp दुःखानि and तीव्राणि — c) K3 सप्रक्षामि (sic), B1 2 अशक्यानि, B3 प्रसहामि, B4 Da1 Dn1 D1 5 8 प्रश(Dn1 D8 °स)क्ष्यामि, D2 प्रवक्षामि (for सहिष्यामि) V1 मोहाद्घोराणिव जय- (sic), B5 D3.4 6 7 सोढा घोराणि बहुश-, S (G2 om) कथ शक्ष्यामि ससोढुं — d) D8 शल्यरूपाणि

21 For sequence in T1 3 G M, cf the tabular statement on page 168 — a) D7 सौबलश्च, T3 G य- (G3 यत्) सौबल (for सौबलं च) K3 B Da1 D1 3-6 7 तदा, M2-4 सदा (for तथा) — b) K4 मति° (for नीति°) V1 इव (for इति) K4 मन्यत — N ins after 21 T3 after 194*

193* कर्णश्च रभसो नित्यं राजान चाप्यनुव्रत- ।

[K4 D8 (m as above) कर्णस्य, B8 कर्ण सु B Da1 D3 7 राजा तं (for राजान) B2 [अ]न्वब्रवीत्, Da1 Dn1 D1 5 [अ]नुवु(Dn1 °वृ)त , Ca °व्रत (as above) K3 राजानंधाश्चनुव्रत (sic)]

On the other hand, S ins after 21 (T2 line 1 only)

194* कर्णं चाप्रतिमं युद्धे देवैरपि दुरुत्सहम् ।
मन्यतेऽभ्यधिकं पार्थाद्वैव चास्य हृदि स्थितम् ।

[(L 1) T1 सुदुस्सह (for दुरुत्सहम्) — (L. 5) T1 G1.3 पार्थादेव (for °द्वैव) G2 दिवि (for हृदि)]

22 For sequence in T1 3 G M, cf the tabular statement on page 168 — ab) K3 परम- (hypermetric) (for नाम) B5 D2-4 6 7 S (except T2) यदेव (T1 3 G M °दह) वर्तमानेषु महायुद्धेषु संजय — G2 om 22^{c}–23^{b} — c) Ś2 निहितान्, K4 निर्जि° Ś2 K1.2 पार्थान् (for पुत्रान्) — d) K3 B3 5 Dn1 D2 3 T1 2 विनिर्जितान् (for च नि°)

23 G2 om. 23^{ab} (cf v 1. 22) — b) V1 (by corr) कश्चिद्वास्ते K4 [इ]ति वारक-, Dn1 न वा°, S (G2 om) हत किल (for निवारक) — c) Dn1 श्वीमध्यम् T1 M स्त्रीमध्य (for °मध्यम्) K3 V1 B Da1 D1 3-8 T G गाहते- D2 अस्त्रमध्यधिगाहंते — d) K1 3 V1 B D T G तु, M नु (for हि) D2 बलवत्तर-

24 After the ref, K4 V1 B (except B3) D (except Dn1 D8) ins

195* राजन्पूर्वंनिमित्तानि धर्मिष्ठानि विचिन्तय ।
[Co cites पूर्वनिमित्तानि and धर्मिष्ठानि]

— a) Dn1 D8 तु, G2 स (for हि) K8 य- (for यत्) D6 om. कार्यं — b) K3 V1 B D T G1 3 M पश्चाच्चिं- (B3 °च्चे)तयते नर- (K8 पुन-), G2 °च्चिंत्यश्रयेतरत् — c) B8 न (for तच्च) M2-4 transp तच्चास्य and न — d) K8 चिंतया स; V1 B4 °याना (B4 °नश्य), M4 °या न (for °या च) K4 विनस्यति, B4 च नश्यति (for विन°)

25 a) K8 नहिदं (for तदिदं) Dn1 कार्यं च, M2-4 यत्कार्यं (for कार्यं तु) — b) Ś2 K4 दूरे; B5 दूर (for दूर-) Co cites दूरप्राप्त (as in text) G2 जय तदा; M4 विजानत — c) B1 3 4 D1 5 कृता (for कृत) — d) Ś K1.2 प्राप्ताप्राप्त, T1 M3 प्राप्तं प्राप्त- K3 4 V1 B2 6 D2-4.6 7 -विचारण, B1 3.4 Da1 D1 5 -विचारणा T3 G अप्राप्त (G3 स साम-) प्राप्तवान्रणे

26 a) G2 M2 हि (for ऽसि) T1.3 G M बहुशो (G2 °ना) (for °धा) — b) S (except T2) मा युद्धमिति

त्वया पापानि घोराणि समाचीर्णानि पाण्डुषु ।
त्वत्कृते वर्तते घोरः पार्थिवानां जनक्षयः ॥ २७
तत्त्विदानीमतिक्रम्य मा शुचो भरतर्षभ ।
शृणु सर्वं यथावृत्तं घोरं वैशसमच्युत ॥ २८
प्रभातायां रजन्यां तु कर्णो राजानमभ्ययात् ।
समेत्य च महाबाहुर्दुर्योधनमभाषत ॥ २९
अद्य राजन्समेष्यामि पाण्डवेन यशस्विना ।
हनिष्यामि च तं वीरं स वा मां निहनिष्यति ॥ ३०
बहुत्वान्मम कार्याणां तथा पार्थस्य पार्थिव ।
नाभूत्समागमो राजन्मम चैवार्जुनस्य च ॥ ३१
इदं तु मे यथाप्रज्ञं शृणु वाक्यं विशां पते ।
अनिहत्य रणे पार्थं नाहमेष्यामि भारत ॥ ३२
हतप्रवीरे सैन्येऽस्मिन्मयि चैव स्थिते युधि ।
अभियास्यति मां पार्थः शक्रशक्त्या विनाकृतम् ॥ ३३
ततः श्रेयस्करं यत्ते तन्निबोध जनेश्वर ।
आयुधानां च यद्वीर्यं द्रव्याणामर्जुनस्य च ॥ ३४
कायस्य महतो भेदे लाघवे दूरपातने ।
सौष्ठवे चास्त्रयोगे च सव्यसाची न मत्समः ॥ ३५

सर्वेश — c) K3 गृहीषे, K4 गृह्णीष्वे, D4 गृह्णापि V1 S न च (T1 रोषात्, D6 दोषात्, D3 द्रोहात् (for मोहात्) हि) तत्त्वग्रहीद्वेषा(T1 °मोहा-, T2 °न्मोहा-, M °द्रोहा)त् — d) V1 Dn1 D2 6 पाडवानां, B Da1 D1 3–5 7 वचनं तु (B1 त्वं, B2 तद्; B5 D3 4. 7 च) (for पाण्डवेषु) K3 वचन वै विनश्यति

27 a) D3 transp पापानि and घोराणि S कर्माणि (for घोराणि) B1 तया प्राप्तानि घो° — b) K1 समशीर्णानि, T1 G2 समाचीनानि D2 पाडवै° (for पाण्डुषु) — c) B1 T2 घोर K3 क्षय तत्कु[स्कि]यते घोर — d) Ś2 K2–4 V1 M2 (sup lin as in text) 3 4 पाडवा(K3 °वे)ना, D3 पाडवेभ्यो, T3 G कौरवाणा (for पार्थिवानां) D2 धनजय°, T1 च न° क्षय°, T2 G2 जनक्षय

28 a) K3 M4 त्व त्विदानीम्, B1 T1 3 G तदिदा° (for तत्त्विदा°) K3 परिश्रुत्य, V1 B D S अतिक्रांतं (D1 M1 °त) (for अतिक्रम्य) — b) K3 शोच — c) G2 M1 तत्त्व (for सर्वं) T1 3 G -तत्त्व, M1 सर्वं (for -वृत्त) — d) Ś2 वैशसमप्युत, K3 °सन महत्, B1 °समच्युत, B3 °समेव च, D2 वैरसमुद्भवं, T2 3 G1 3 वैशसमुच्यते Ca cites वैशसम् G2 सर्वं चैव समुच्यते

29 a) T3 G तु शर्वर्यां (for रजन्या तु) — b) G2 अभ्यगात् — c) B4 स (for च) K3 सामात्य तु महाबाहुं — d) K3 V1 B5 D2–4 6 7 S अथाब्रवीत् (for अभाषत)

30 S transp 30 and 31 Before 30, all MSS (except K3 T2 G2) ins कर्ण उवाच — a) K3 D1. 6 अथ, T3 G3 यदि (for अद्य) — c) V1 B D S निहनिष्यामि (for हनिष्यामि च) — d) S transp वा and मा

31 S transp 30 and 31 — a) T1 कार्यस्य, Ca कार्याणां (as in text) — b) V1 B5 D2–4 6 7 भारत, B3 पार्थिव° (for पार्थिव) — c) D6 T3 G2 3 लाघवात्, D3

M2–4 मा भूत् (for नाभूत्)

32 K1 om (hapl.) 32–34 S transp 32ab and 32cd — a) Da1 D1 5 इम (for इद) K3 यथाप्रान्तं; Dn1 T3 G1 3 महाप्राज्ञ (G1 °ज्ञ°), T1 2 यथासत्य (T2 sup lin °त्वं), G2 महाराज, M यथातत्त्व (M1 °वृत्त) (for °प्रज्ञं) — b) D3 (marg as in text) वाच (for वाक्य) — c) T1. 2 M महारथ, T3 G नराधिप (for विशां पते) — c) T2 G2 M1 पार्थान् — d) S पार्थिव (for भारत)

33 K1 om. 33 (cf v l 32) — a) G2 हतप्रवीर — b) G2 मम (for मयि) V1 चापि, Dn1 D3 चैव (for चैव) B1 5 D2–4 6 7 S चावस्थिते (for चैव स्थिते) B4 व्यवस्थिते (for स्थिते युधि) — c) V1 चेत्, M1. 2. 4 मा (for मा) — d) V1 B1 5 D2–4 6 7 शक्रशक्ति (for °शक्त्या) Ś2 विनाशक्रत् (for विनाकृतम्) S शक्रशक्तिर्गता हि सा

34 K1 om. 34 (cf v l 32) — a) B1. 3. 4 तदा; Da1 D1 तथा, S तत्र (for तत°) B1 2 5 D3. 4 6 7 यच्च; S यत्तु (for यत्ते) — b) K4 जनेश्वर; Dn1 °श्वर — c) K4 B1. 2 5 D2–4 6 7 S मे वीर्यं, B3 सचार्यं (for यद्वीर्यं) — d) K4 V1 B (except B3) D (except D3) S दिव्या (G2 जीवा)नाम् (for द्रव्याणाम्) K3 मम तस्य (for अर्जुनस्य)

35 a) Ś K3 V1 B2 3 5 Dn1 D3. 4. 7 कार्यस्य (for कायस्य) G2 महते Dn1 भेदो — b) T2 पूर° (for दूर°) — c) K1. 4 M2 3 शा(K4 रा)स्त्रयोगे, V1 D1 चास्त्रवीर्ये, B (except B3) D3 4 7 चास्त्रपाते — d) K4 मे सम°; B3 मत्पर°, D2 मत्क्षम — After 35, K4 V1 B (except B3) D S ins

196* प्राणे शौर्ये च विज्ञाने विक्रमे चापि भारत ।
निमित्तज्ञानयोगे च सव्यसाची न मत्समः ।

[(L 1) T G1 3 M प्राणे (T1 2 G1 °ण) स्थैर्ये, Ca. c

सर्वायुधमहामात्रं विजयं नाम तद्धनुः ।
इन्द्रार्थमभिकामेन निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ ३६
येन दैत्यगणान्राजञ्जितवान्वै शतक्रतुः ।
यस्य घोषेण दैत्यानां विमुह्यन्ति दिशो दश ।
तद्भार्गवाय प्रायच्छच्छक्रः परमसंमतम् ॥ ३७
तद्दिव्यं भार्गवो मह्यमददाद्धनुरुत्तमम् ।
येन योत्स्ये महाबाहुमर्जुनं जयतां वरम् ।
यथेन्द्रः समरे सर्वान्दैतेयान्वै समागतान् ॥ ३८
धनुर्घोरं रामदत्तं गाण्डीवात्तद्विशिष्यते ।
त्रिःसप्तकृत्वः पृथिवी धनुषा तेन निर्जिता ॥ ३९
धनुषो यस्य कर्माणि दिव्यानि प्राह भार्गवः ।
तद्रामो ह्यददान्मह्यं येन योत्स्यामि पाण्डवम् ॥ ४०
अद्य दुर्योधनाहं त्वां नन्दयिष्ये सबान्धवम् ।
निहत्य समरे वीरमर्जुनं जयतां वरम् ॥ ४१
सपर्वतवनद्वीपा हतद्विड्भूः ससागरा ।
पुत्रपौत्रप्रतिष्ठा ते भविष्यत्यद्य पार्थिव ॥ ४२
नासाध्यं विद्यते मेऽद्य त्वत्प्रियार्थं विशेषतः ।
सम्यग्धर्मानुरक्तस्य सिद्धिरात्मवतो यथा ॥ ४३
न हि मां समरे सोढुं स शक्तोऽग्निं तरुर्यथा ।
अवश्यं तु मया वाच्यं येन हीनोऽसि फल्गुनात् ॥ ४४ c

प्राणेशौर्ये (as above) K_4 B_6 D_{2-5} [ऽ]प (for च) B_2 ज्ञाने च, T_1 M शौर्ये च, T_2 $_3$ G_1 $_3$ सौर्ये च, Ca विज्ञाने (as above) G_2 प्राणिस्थैर्येण राजा च (for the prior half) — (L 2) K_4 निमित्तज्ञानयोगेन, M_1 °ज्ञाने च योगे च (hypermetric) (for the prior half) D_8 (m as above) सव्यसाची नमस्कृत°]

36 [a]) T_1 आयुधाना महामात्र, T_2 सर्वायुधं महा ; G_2 °युधमहोरात्र Ca cites महामात्र — [b]) K_4 D_4 मे धनु°, B_2 यद्धनु°, D_2 मेधस°; T_1 $G_{1,3}$ मद्धनु (for तद्धनु°) G_2 मयस्याम मद्धनु (sic) — [c]) K_4 इन्द्रार्थम् (for इन्द्रार्थम्) $B_{1,4}$ $_5$ Dn_1 $D_{2-4,6-8}$ मियकामेन (for अभि°)

37 For the event, cf B 12 2-3 — [a]) S दैत्यान्पुरा (T_2 त्यासुरा) (for दैत्यगणान्) — [b]) K_3 क्षतवान् (for जित) — [c]) B_2 यस्य घोरेण, G_2 न ह्यघोषेण (for यस्य घोषेण) — [d]) K_1 विमुह्यत, V_1 B Dn_1 $D_{2-4,6-8}$ व्यामुह्यत, Da_1 D_1 $_5$ T_1 M_1 व्यमुह्यंत, T_2 $_3$ G मुह्यति च, M_{2-4} व्यामुह्यंति K_4 दिशो दिश — Ś $K_{1,2}$ om 37[ef] — [e]) K_4 प्रादाच्च; M_{2-4} प्रददौ (for प्रायच्छत्) — [f]) B_8 परमसंपद°, T_1 $_2$ G_2 M_{2-4} °समत°; G_1 °सत्तम

38 [a]) K_4 om तत् K_3 मेद्य (for मह्यम्) — [b]) $Ś_1$ $K_{1,2}$ V_1 B D अ(K_1 आ)ददद्, K_3 प्रददद् (for अददाद्) — [c]) B_5 D (except Dn_1 D_8) S तेन (for येन) G_2 योग (for योत्स्ये) Dn_1 महाबाहुर्; T_2 महत्सैन्यम्, M_{2-4} महाबुद्धिम् — [e]) Ś K_1 $_2$ $_4$ सैन्यान्; G_1 सर्वा (for सर्वान्) — [f]) $Ś_2$ K_4 D_8 दैत्येयान् B_2 समुपागतान्, D_2 सुसमागतान् (for वै समा°) — After 38, S ins

197* निजघान तथा सर्वाञ्जेष्यामि युधि पाण्डवान्।

39 [a]) B_{1} $_4$ धनुर्घोरतम दृप्तं — [b]) K_4 गांडीवां, D_3 गाजीवात् V_1 B_2 $_3$ तु, D_6 वै (for तद्) K_1 विजि°, G_1 वशि° (for विशि°) — [c]) V_1 त्रिःसप्तकृत्वा तु (hypermetric) (for °कृत्व) V_1 B_2 D_2 $_6$ वसुधा (for पृथिवी) Dn_1 त्रिःसप्तकृत्वा पृथवी — [d]) D_5 om षा तेन Ś K_1 $_2$ $_4$ V_1 B (except B_1) Dn_1 D_{2-4} $_6$ $_7$ T_1 येन (for तेन) K_1 $_3$ निर्जिता°, D_2 गर्जित

40 [a]) $Ś_2$ धनुषे V_1 B Dn_1 D_{2-4} $_7$ $_8$ S ह्यस्य (for यस्य) — [b]) K_4 भार्गव — [c]) $Ś_1$ K_{1-3} V_1 B_1 $_3$ $_5$ ह्यददन्, B_2 प्रददन् — [d]) $Ś_2$ यो न, K_1 $_3$ V_1 B (except B_4) D (except D_6) तेन (for येन) S ते(T_1 M_1 ये)न योत्स्ये धनजय

41 K_3 om 41 — [a]) D_3 अथ, T_1 अह (for अद्य) B_2 T_1 M_1 दुर्योधन B_3 ह्यह, D_2 त्वाह, T_1 M_1 वीर, T_2 $_3$ G_1 $_3$ M_{2-4} त्वा तु (for [अ]ह त्वा) G_2 अद्य दुर्योधनार्थं तु — [d]) M_1 रथिना (for जयतां)

42 [a]) $Ś_2$ B_5 °नव° (for °वन) — [b]) K_3 हतद्विष°, B (except B_2) D_{2-5} $_7$ Ca °वीरा (for °द्विड्भू°) Dn_1 समागम°, $G_{1,3}$ ससागरा (G_3 र°) T_2 हतद्विट्सागराम्बरा — [d]) Dn_1 T_2 मेदिनी (for पार्थिव)

43 G_2 om 43 — [a]) $Ś_2$ नामाद्य, $K_{1,4}$ नासाद्य, K_3 B_3 $_4$ Da_1 Dn_1 D_1 $_5$ $_8$ S (G_2 om) नासह्य; V_1 B_1 $_2$ $_5$ D_{2-4} $_6$ $_7$ नाशक्य K_3 T_1 $_3$ G_1 $_3$ M_{2-4} मह्य, B_5 नोद्य (for मेऽद्य) — [d]) K_3 आत्मवचो

44 V_1 reads 44[ab] on marg — [a]) S मे विक्रम (for मा समरे) G_2 सोथ (for सोढुं) — [b]) K_1 सासक्तो; K_3 स शक्ता, K_4 स सक्ता, V_1 B_{1} $_{3-5}$ Da_1 D_2 $_3$ $_7$ G_1 M_{2-4} सशक्तो, B_2 D_6 शक्त° सो (by transp), D_4 संसक्तो, T_1 $_2$ (*sup lin*) न शक्तो T_2 $_3$ G_2 $_3$ तनुर् (for तरुर्) M_3 वृथा (for यथा) — [c]) K_4 अवाच्य (for अवश्यं) Da_1 D_1 $_6$ हि (for तु) K_3 च मयोच्येत,

ज्या तस्य धनुषो दिव्या तथाक्षय्यौ महेषुधी ।
तस्य दिव्यं धनुः श्रेष्ठं गाण्डीवमजरं युधि ॥ ४५
विजयं च महद्दिव्यं ममापि धनुरुत्तमम् ।
तत्राहमधिकः पार्थाद्धनुषा तेन पार्थिव ॥ ४६
मया चाभ्यधिको वीरः पाण्डवस्तन्निबोध मे ।
रश्मिग्राहश्च दाशार्हः सर्वलोकनमस्कृतः ॥ ४७
अग्निदत्तश्च वै दिव्यो रथः काञ्चनभूषणः ।
अच्छेद्यः सर्वतो वीर वाजिनश्च मनोजवाः ।
ध्वजश्च दिव्यो द्युतिमान्वानरो विस्मयंकरः ॥ ४८
कृष्णश्च स्रष्टा जगतो रथं तमभिरक्षति ।
एभिर्द्रव्यैरहं हीनो योद्धुमिच्छामि पाण्डवम् ॥ ४९
अयं तु सदृशो वीरः शल्यः समितिशोभनः ।
सारथ्यं यदि मे कुर्याद्ध्रुवस्ते विजयो भवेत् ॥ ५०
तस्य मे सारथिः शल्यो भवत्वसुकरः परैः ।
नाराचान्गार्ध्रपत्रांश्च शकटानि वहन्तु मे ॥ ५१
रथाश्च मुख्या राजेन्द्र युक्ता वाजिभिरुत्तमैः ।
आयान्तु पश्चात्सततं मामेव भरतर्षभ ॥ ५२
एवमभ्यधिकः पार्थाद्भविष्यामि गुणैरहम् ।

T1 हतुमायाव (for तु मया वाच्य) D6 वाक्य (for वाच्य) — d) Some MSS फल्गुनात्

45 a) G2 द्रिव्यौ — b) K1 [अ]जय्यौ, K4 च क्षय्यौ (hypermetric), V1 B1 5 D2–4 7 T1. 2 [अ]क्षय्ये, B2 D8 [अ]क्षय्यो G2 महेष्वधी — After 45^{ab}, K4 V1 B D (except Dn1 D8) ins

198* सारथिस्तस्य गोविन्दो मम तादृङ्न विद्यते ।

[K4 सारथी V1 न तादृग्विद्यते भुवि (for the posterior half)]

— c) S (except T1) तच्च (for तस्य) — d) T2 om अजर V1 B2 5 Dn1 D2–4 6 7 अजित (for अजर)

46 a) K4 तन् (for च) K8 महादिव्य — c) Ś1 K1–3 तव (for तत्र) T3 G2 8 माम् (for [अ]हम्) D3 धनुप, T3 G2 3 अधिक Ś1 K2 पार्थं (for पार्थाद्) Ś2 K4 तथा मदधिक पार्थो — D3 om 46^{d}–47^{a} — d) D2 अधिकस् (for धनुषा) S [ए]के(G3 °ते)न (for तेन). K3 B1 3 5 Da1 D1. 5 S (except T2 M1) भारत (for पार्थिव)

47 D3 om 47^{a} (cf v l 46) — a) K3 V1 B D (D3 om) T1 2 M येन (for मया) K3 वा, T1 2 M तु (for च) Ś1 K1–3 B (except B4) D (except Dn1, D3 om) [अ]प्यधिको Da1 M2–4 मीर, D5 धीर (for वीर) T3 G यै समभ्यधिको वीर — b) M2–4 पाडव T2 त्व (for तन्) — c) K1 रश्मिग्राहैश्च, T1 M2–4 °ग्राहोस्य, T2 3 G1 3 °ग्रहोस्य, G2 M1 °ग्राहस्य Ca c cite रश्मिग्राह K3 शार्दूल (for दाशार्ह) — d) D3 सुरासुरनमस्कृत, S मम तादृङ्न (G2 मन्मतोत्र न) विद्यते

48 For the event, cf 1 216 8–15 — a) D3 (marg as in text) अग्निदिव्यश्च K4 चैव, Da1 D1 6 तथा (for च वै) — b) K2 om रथ Dn1 काचनभूपित — c) K4 अच्छेद्या; Dn1 D3 T1 G1 3 M2–4 अभेद्य (G1. 3 °द्या), D1 आछिंद्य D8 सरथो, T1 2 G M सर्वथा (G1 °दा) (for सर्वतो). K3 वीर — e) Da1 D5 नित्यो (for दिव्यो) — f) B3 विस्मय गत V1 B2 T3 3 G M1 वानरोपि (V1 B2 °रश्च, G2 °रेण) भयकर

49 a) V1 B2 D6 G2 तु (for च) K4 सृष्टा, Dn1 D3 गोप्ता (for स्रष्टा) V1 B2 D2 6 T2 3 G M जगत स्रष्टा (by transp), D2 जगत श्रेष्ठो, T1 जगता नाथो — b) T3 G1 3 यंता (for रथ) K3 समधिगच्छति; D3 तमधिरक्षति, D8 अस्माभि G3 रथयता मम त्रिभि — c) Ś K1 2 4 B (except B3) D2–4 7 एतैर्, D6 एतद् (for एभिर्) V1 D7 T1 दिव्यैर्, T2 3 G त्रिभिर् (for द्रव्यैर्) T1 om हीनो

50 a) B3 अह तु, B5 अनन्य-, D6 अग्र तु (for अय तु) K2 सयशो (for सदृशो) K1 वीरा; K3 V1 B D T1 2 G1 M शौरे (for वीर) — b) D6 (before corr) शल्ये B1 समति- (for समिति-) — c) K4 साराथि T1 न (for मे) — d) K8 ध्रुव मे, D6 ध्रुवस्ते, T1 ध्रुवश्च

51 b) K2 [अ]सूकर, K8 [आ]तुर, D3 [अ]सुतर D6 [S]भवद्वाक्यकर परै — c) Ś K1 गार्ध्रपक्षाश्च, K1 गाध्रपत्राश, K3 गाद्रपक्षाश, Dn1 गार्द्धपात्राश्च, D1 गार्धपत्राश्च, T1 गृध्रपक्षा, T3 G3 गृध्रपत्राश

52 a) Dn1 मुख्यान् M1 राजेद्रा — b) Dn1 युक्तान्, G3 M1 युक्त- T1 G2 M1 अग्रग, T2 3 G1 3 उग्रगै, M2–4 अग्रियै (for उत्तमै) — c) T1 जयस्तु (for आयान्तु) V1 transp पश्चात् and सतत S संग्रामे (for सतत) — d) V1 M2–4 ममेव, D3 T3 G मम वै; T1 ममैप, T2 मम ये, M1 ममेन (for मामेव) D5 भरतर्पभ

53 a) K4 एवमेभ्यधिक, Da1 D1 5 एवमप्य°. K4 पार्थं — b) K8 सगौरव; Dn1 रणे ह्यह (for गुणैरहम्) — c)

शल्यो ह्यभ्यधिकः कृष्णादर्जुनादधिको ह्यहम् ॥ ५३
यथाश्वहृदयं वेद दाशार्हः परवीरहा ।
तथा शल्योऽपि जानीते हयानां वै महारथः ॥ ५४
बाहुवीर्ये समो नास्ति मद्रराजस्य कश्चन ।
तथास्त्रैर्मत्समो नास्ति कश्चिदेव धनुर्धरः ॥ ५५
तथा शल्यसमो नास्ति हययाने ह कश्चन ।
सोऽयमभ्यधिकः पार्थाद्भविष्यति रथो मम ॥ ५६
एतत्कृतं महाराज त्वयेच्छामि परंतप ।
एवं कृते कृतं मह्यं सर्वकामैर्भविष्यति ॥ ५७
ततो द्रष्टासि समरे यत्करिष्यामि भारत ।

K1 ह्यभिधिक, K8 चाप्यधिकः, V1 B D (except D2) [ऽ]प्यभ्य° D6 स शल्योप्यधिकः कृष्णाद् — ^{d}) K8 अति चाप्यहं, V1 B5 Da1 Dn1 D1–7 8 (marg) T1 M अपि चाप्यहं, B8 वा समोप्यह; B4 च तथाप्यहं (for अधिको ह्यहम्) T2 8 G पार्थादर्जुनतो ह्यह (G2 °य) — After 53, S reads 55^{cd}, 55^{ab}, 56^{ab}, 54 and 56^{cd}

54 For sequence in S, cf. v 1 53 — ^{a}) K1 यथा सुहृदयं, K8 यथा स्वहृदयां; B1 रथाश्वहृदयं G2 M2–4 वीर, M1 वेद° (for वेद) — ^{b}) D8 केशव° (for दाशार्ह°) — ^{c}) K8 [ऽ]पि वा जाने, V1 B D (except D8) विजानीते, S वि(T1 [ऽ]भि)जानाति (for ऽपि जानीते) — ^{d}) V1 B2 D6 हयचित्तं; B5 Dn1 D2–4 7 S हयज्ञान (G2 °नान्); Da1 तज्ज्ञानं वै (for हयानां वै) — After 54, T1 ins 199*

55 For sequence in S, cf v 1. 53 — ^{a}) Ś2 K1 बाहुवीर्ये-; K4 °वीर्ये T1 नात्मनो बाहुवीर्येण, T2 बाहुवीर्यो-त्सम नाह, T8 G °वीर्यान्मया (G1 °हा) ह्यद्य, M °वीर्येत्म(M1 °र्येम)नो नाह — B3 om (hapl.) 55^{bc} — ^{b}) V1 मद्रराजश्च T1 2 M मन्ये तुल्य (T2 य वै) कथचन; T8 G न मे (G1 तु) तुल्य° कथचन — ^{c}) K8 D8 6 8 T2 त(D4 य)थास्त्रे, M2–4 शस्त्रास्त्रैर् (for तथास्त्रैर्) Ś K1 2 6 तथास्य सदृशो नास्ति — D8 om (hapl) 55^{d}–56^{a} — ^{d}) Da1 D1 5 एव, S अन्यो (for एव)

56 For sequence in S, cf v 1. 53 D8 om 56^{a} (cf v 1. 55) — ^{a}) S राजन् (for नास्ति) — ^{b}) Ś K2 V1 B1 2 5 Da1 Dn1 D2–4 7 हयज्ञाने Ś B D8 4 7 हि (for ह) .S रथयाने (T2 कथ याने, M2–4 रथयोगे) न विद्यते — T2 8 G M ins after 56^{ab} T1 after 54

199* वीर्येत सारतश्चैव योगत कर्मतोऽर्थत ।
[G2 [ऽ]र्थिन (for [ऽ]र्थत)]

— K4 reads 56^{cd} after 201* — ^{c}) K8 S अहम्; V1 D8 सोहम्, D8 (marg) एवम् (for सोऽयम्) K8 Da1 D1.5 अप्यधिकः, D8 अत्य (for अभ्य°) V1 B D2–4.6 7 कृष्णाद् (for पार्थाद्) — ^{d}) K8 S भविष्यामि (for °ष्यति) K8 D1 रथोत्तम° (D1 °म), V1 यथोत्तम°, B4 रथे मम, T1 रथी तथा, T2 M2–4 रथी (T2 °थे) तव; T8 G न सशय°, M1 रथस्तव (for रथो मम) — Ś K B2 3 5 D8 ins after 56 V1 B4 Da1 Dn1 D1–3 5 7 after 201* D6 after 57

200* समुद्यातु न शक्ष्यन्ति देवा अपि सवासवा ।
[Ś K2 4 D6 मामुद्यत, K1 समुद्यत, V1 °द्यतु, B2 न हि युक्ते, B3 संयुध्यत, B5 समुत्थातु, Da1 D1 °द्यांत, D2 मामभ्येतु, D5 8 समुद्यात Ś1 D2 B2 न शक्ष्यति, K8 अशक्ष्यति, B1 न शक्य हि, D6 न सज्जति (for न शक्ष्यन्ति) Ś K V1 त्रिदशाश्च, B2 Da1 Dn1 D1 2 5 8 त्रिदशापि (for देवा अपि) K8 सवागत (sic), V1 महारथा (for सवासवा°) D6 त्रिदशा सहवासवा (for the posterior half)]

On the other hand, V1 B4 Da1 Dn1 D1–3 5 7 ins after 56 K4 after 56^{ab} B1 after 57^{ab} B2 5 after 200*

201* एव कृते रथस्थोऽह गुणैरभ्यधिकोऽर्जुनात् ।
भवे युधि जयेय च फाल्गुनं कुरुसत्तम ।
[(L 1) K4 Da1 Dn1 D1 5 6 अप्यधिको (for अभ्य°) — (L 2) V1 Cnp भवेद् (for भवे) Da1 D1 5 भवेय विजयेय च (for the prior half)]

On the other hand, S ins after 56 (cf line 2 of 201*)

202* विजयेयमहं सख्ये फल्गुन कुरुनन्दन ।

57 ^{a}) B5 एव (for एतत्) Ś K1 2 B5 कृते, T1 कर्म (for कृत) — ^{b}) Ś K2 त्वामिच्छामि, K1 4 त्वमिच्छसि, D8 (m as in text) स्वयेच्छामि (sic) — After 57^{ab}, K4 V1 B2 4 5 D (except Dn1 D8) S ins

203* क्रियतामेष कामो मे मा व° कालोऽत्यगादयम् ।
[T2 एव (for एष) V1 Da1 D1 5 संप्राप्तो, B4 मे कामो (by transp), T1 कामेव, G2 कामो नु V1 Da1 D1 5 मा च, T1 हत्वा, T2 मात्र, T8 G2 3 राजन्, G1 मा त्वां, M मा त्वा (for मा व) B2 [ऽ]त्यगादयत्, G1 [ऽ]तिगादय, G2 [ऽ]भ्य° Co cites काल , मां चात्यगात्]

— After 57^{ab}, B1 reads 201* — ^{c}) T2 transp कृते and कृत Da1 D1 5 सार्धं; Dn1 D8.7 Co सख्य, D2 मन्ये (for मह्य) — ^{d}) K3 सर्वकामो, V1 B2 D2 6 सर्वे(D6

सर्वथा पाण्डवान्सर्वाञ्जेष्याम्यद्य समागतान् ॥ ५८

दुर्योधन उवाच ।

सर्वमेतत्करिष्यामि यथा त्वं कर्ण मन्यसे ।
सोपासङ्गा रथाः साश्वा अनुयास्यन्ति सूतज ॥ ५९
नाराचान्गार्ध्रपक्षांश्च शकटानि वहन्तु ते ।
अनुयास्याम कर्ण त्वां वयं सर्वे च पार्थिवाः ॥ ६०

संजय उवाच ।

एवमुक्त्वा महाराज तव पुत्रः प्रतापवान् ।
अभिगम्याब्रवीद्राजा मद्रराजमिदं वचः ॥ ६१

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्वाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २२ ॥

२३

संजय उवाच ।

पुत्रस्तव महाराज मद्रराजमिदं वचः ।
विनयेनोपसंगम्य प्रणयाद्वाक्यमब्रवीत् ॥ १
सत्यव्रत महाभाग द्विषतामघवर्धन ।

°र्वं)कार्यं, D5 (before corr as in text) सर्वमेव, S त्वया सर्वं (for सर्वकामैर्) — After 57, D6 reads 200* (cf v 1 56)

58 a) B1 अथ, B3 यथा, B4 Da1 D1 6 तथा (for ततो) Ś2 द्रष्टस्य (sic), V1 B1.2 5 D3 4 6-8 द्रक्ष्यसि, D2 गच्छामि; T1 दृष्टोसि (for द्रष्टासि) B4 om समरे V1 B1 2 5 D2-7 सग्रामे (for समरे) — c) K3 ससैन्यान् (for सर्वथा) V1 B1 2 5 D2-4 6 7 सख्ये, G2 M सखे, G3 सघे (for सर्वान्) — d) V1 B1 2 5 D2-4 6 7 विजेष्ये वै (for जेष्याम्यद्य) — After 58, K4 V1 D (except Dn1 D2.3) S ins

204* न हि मे समरे शक्ता समुद्यातु सुरासुरा ।
किमु पाण्डुसुता राजन्रणे मानुषयोनय ।
संजय उवाच।
एवमुक्तस्तव सुत कर्णेनाहवशोभिना।
सपूज्य सम्प्रहृष्टात्मा ततो राधेयमब्रवीत्।

[(L. 1) K4 सक्ता (for शक्ता) S एव युक्त न मा शक्ता (for the prior half) D6 पुर स्रातु, S अपि (M2 4 °व-) जेतु (for समुद्यातु) — (L 2) V1 पाडुसुतान् — (L 3) T2 3 G om the ref — (L. 4) D3 सप्र° (for सप्र°) S सपूज्यैन प्रहृष्टात्मा (for the prior half)]

59 M1 om 59-61 T2 3 G M2-4 om the ref — a) K3 V1 B D S (M1 om) एवम् (for सर्वम्) — b) Dn1 D5 भाषसे (for मन्यसे) — Da1 D1.5 om 59cd — c) T3 G2 3 सोपसगा K2 सोपसगरथा साश्वात् — d) K3 त्वानुयास्यति, B1 D2 3 7 स्त्वनु°, T1 ह्यनु°; G2 अनुयास्यामि V1 B2 5 D2-4 6.7 सयुगे, B1 3.4 S (M1 om) वेनघ (for सूतज)

60 M1 om. 60 (cf. v. l. 59) — a) Ś1 K1 गार्द्धपक्षाश्च, K1 गाध्रपक्षाश्च, K2 गाद्रपक्षाश्च, K3 V1 B Dn1 D1-4 6-8 T2 गार्द्धपत्राश्च, Da1 गर्द्धपत्राश्च, D5 आद्धिपत्राश्च (sic), T3 G2 3 गृध्रपक्षाश्च, G1 गृध्रपत्राश्च; M2-4 गाध्रपत्राश्च — b) Dn1 सकटानि V1 वहति S (M1 om) व(G2 र)क्ष्यति शकटानि ते (T1 3 G3 च) — G1 om. 60c-61d — c) K1 अनुयास्यति, D2 3.8 °यास्यामि S (G2 M1 om) वय च त्वा(T2 चाप्य)नुयास्यामः — d) S (G2 M1 om) कर्ण (for वय) B3 महारथा (for च पार्थिवा)

61 S om 61 (for G2 M1, cf v 1 60, 59) — a) K4 Dn1 उक्ता — c) Ś2 K3 Dn1 राजन् (for राजा)

Colophon — *Adhy name* Dn1 T2 कर्णवाक्य — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K3 द्वितीययुद्ध दिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 K2 23, Ś2 T1 3 G M 22 (as in text), B1 2 D1 4 31, D6 32, T2 24

23

1 D3 T1 2 G1 2 M1 3 om the ref. — a) D1 दुर्योधनो (for पुत्रस्तव) — b) V1 B D महारथ (V1 B1 °थ-) (for इदं वच) — For 1ab, S subst

205* एवमुक्तो महाराज तव पुत्र प्रतापवान्।
मद्रेश्वर प्रति रणे परसैन्यभयकरम्।
सर्वं तथाकरोत्तूर्णं राधेयस्त्वयदब्रवीत्।
मद्रराजं च समरे प्रणम्य च महारथम्।

[(L. 1)=(var) 8 22 61ab — (L 2)=(var.)

मद्रेश्वर रणे शूर परसैन्यभयंकर ॥ २
श्रुतवानसि कर्णस्य ब्रुवतो वदतां वर ।
यथा नृपतिसिंहानां मध्ये त्वां वरयत्ययम् ॥ ३
तस्मात्पार्थविनाशार्थं हितार्थं मम चैव हि ।
सारथ्यं रथिनां श्रेष्ठ सुमनाः कर्तुमर्हसि ॥ ४
अस्माभीशुग्रहो लोके नान्योऽस्ति भवता समः ।
स पातु सर्वतः कर्णं भवान्ब्रह्मेव शंकरम् ॥ ५
पार्थस्य सचिवः कृष्णो यथाभीशुग्रहो वरः ।
तथा त्वमपि राधेयं सर्वतः परिपालय ॥ ६
भीष्मो द्रोणः कृपः कर्णो भवान्भोजश्च वीर्यवान् ।
शकुनिः सौबलो द्रौणिरहमेव च नो बलम् ।
एषामेव कृतो भागो नवधा पृतनापते ॥ ७

2^{cd} T3 G3 मद्रराज (for मद्रेश्वर) T3 G3 सुरसैन्य° — (L 3) T2 यथद्, G3 त यद् (for तथद्)] — ^{d}) K3 विनयाद् (for प्रण°)

2 ^{a}) T2 (*sup lin* as in text) महाराज (for °भाग) Dn1 सत्यव्रत महाभाग Ca cites सत्यव्रत (as in text) — ^{b}) K3 Dn1 D6 T2 3 G भयवर्धन (K3 G1 °न; Dn1 °नं), B D3 4-7 ताप°; D2 लोमहर्षण; M3 4 अन्यवर्धन (sic) (for अघ°) — After 2^{ab}, S reads 4^{ab} S om 2^{cd} — ^{d}) D3 नर- (for पर-) K1 3 4 -भयकर° (K1 °र) (for -भयकर)

3 ^{a}) K1 अपि (for असि) — ^{b}) K4 वर — ^{c}) T1 G1 M2-4 तथा, T2 3 G2 3 तदा (for यथा) — ^{d}) K1 Da1 D3 M त्वा (for त्वां) Ś1 K1 वारयत्य(K1 °न्य)य, K3 Dn1 D3 S वरयाम्यहं; B2 याचयत्यय; D2 3 7 वरये त्वय (for वरयत्ययम्) D6 मध्ये त्वं रथमध्यम° — After 3, K4 V1 B Da1 D1.3 7 S ins

206* तत्त्वामप्रतिवीर्याघ शत्रुपक्षक्षयावह।
मद्रेश्वर प्रयाचेऽहं शिरसा विनयेन च।

[(L 1) B1 T1 2 G2 3 M1 स त्वम्, B3 Da1 D1 5 6 T3 G1 M2-4 स त्वाम् D6 अप्रतिवीर्याय, T1 °वीर्योघ (for °वीर्याघ) B2 मत्वा मत्प्रतिम वीर्ये (for the prior half) V1 B1-3 Da1 D1 5 °क्षयाय च, T3 G °भयावह, M3 प्रतिपक्षक्षयापह (for the posterior half) — (L 2) D3 यथा नृप, D7 महेश्वर (for मद्रे°) T G3 विनयान्वित, G1 2 M यानत (for °येन च)]

S cont (of 5^{cd})

207* त्वं पाहि सर्वत कर्ण भव प्रक्षेम सुव्रत।

[M1 पासि (for पाहि) G2 सतत (for सर्वत°) T1 शर्व (for भव)]

4 S reads 4^{ab}, after 2^{ab} — ^{a}) D3 तथा (for तस्मात्) D2 पार्थविना सर्व (sic) (for °विनाशार्थं) S मत्प्रियार्थं (T2 प्रियार्थं च) हितार्थं च — ^{b}) B2 हितार्थी S तथा पार्थवधाय (G2 °हिताय) च — ^{c}) K4 सारथिं — ^{d}) V1 B1 4.5 Dn1 D2-4 6-3 प्रणयात्; B3 Da1 D1 5 सुमहत्; Ca सुमना (as in text) — After 4, V1 B D (D3 marg *sec m*) S ins

208* त्वयि यन्तरि राधेयो विद्विषो मे विजेष्यते।
अभीषूणा हि कर्णस्य ग्रहीतान्यो न विद्यते।

[(L 1) D6 मां (for मे) V1 B1 3 D1 3 विजेष्यति, B5 जयिष्यति; D6 विजिष्यते S विजेष्यति ममाहितान् (for the posterior half) Cc cites विद्विषो and विजेष्यते — V1 B3 D1.5 6 om line 2 — (L 2) B3 अभिच्यूणां, S अभीशूनां Dn1 D3 G2 3 M1.2 गृहीता(M1 2 °तो)न्यो]

5 S om 5 B5 D2-4 7 om 5^{ab} — ^{a}) V1 D1 अस्माभिशु°, B2 3 तस्याभीशु°, Dn1 यदभीष°, D3 अद्याभीशु° Ca c cite अभीशु° (as in text) B4 लोक — V1 B D (D3 marg *sec m*) ins after 5^{ab} S after 208*

209* ऋते हि त्वा महाभाग वासुदेवसम युधि।

[V1 D6 S त्वत्तो, Dn1 त्वा नो, D2 तव (for हि त्वा) V1 D2 T1 2 M वासुदेवसमो, D3 T3 G °समाद् B1-3 4 (marg as in text) Da1 D1 5 6 भुवि, D2 ह्यसि (for युधि)]

— K1 om 5^{c}–6^{d} — ^{c}) K3 स याहि, B D (except D6) स (D1 त्व) पाहि, D3 ममाहि (sic) (for स पातु) B Da1 D1 3-5 7 सर्वथा (for सर्वत) D5 कण — ^{d}) D2 ग्रह्मैव K2 (before corr) V1 D2 6 सुव्रत (D2 6 °त) (for शंकरम्) B Da1 D1 3-5 7 यथा ब्रह्मा महेश्वर

6 K1 om 6 (of v l 5) — ^{b}) Ś K2-4 D3 यथाभीशुवरग्रह — ^{d}) V1 परिरक्षतु (for °पालय) — V1 D2 ins after 6 B1 4.5 Da1 D1.3-7 S subst for 6 B2 ins after 208*

210* यथा च सर्वथापत्सु वार्ष्णेयः पाति पाण्डवम्।
तथा मद्रेश्वराद्य त्वं राधेय प्रतिपालय।

[(L 1) B2 D6 यथा सर्वास्ववस्थासु, B3 Da1 D1 5 यथा हि सर्वथापत्सु, S यथा हि सर्वास्वापत्सु (for the posterior half) — (L 2) B2 D6 भवानपि तथा पातु, S तथा भवानिम पातु (for the prior half) B2 D6 S कर्णं वैकर्तन रणे (for the posterior half)]

7 ^{a}) Ś1 D2 T1 G1 2 भीष्म-, M1 भीष्मे (for भीष्मो) D2 द्रोण, G1.2 -द्रोणौ (for द्रोण) G3 कर्णौ K1 स पातु सर्वत कर्ण (=5^{c}) — ^{e}) K3 V1 B D (except D3) S

नैव भागोऽत्र भीष्मस्य द्रोणस्य च महात्मनः ।
ताभ्यामतीत्य तौ भागौ निहता मम शत्रवः ॥ ८
वृद्धौ हि तौ नरव्याघ्रौ छलेन निहतौ च तौ ।
कृत्वा नसुकरं कर्म गतौ स्वर्गमितोऽनघ ॥ ९
तथान्ये पुरुषव्याघ्राः परैर्विनिहता युधि ।
अस्मदीयाश्च बहवः स्वर्गायोपगता रणे ।
त्यक्त्वा प्राणान्यथाशक्ति चेष्टाः कृत्वा च पुष्कलाः॥ १०
कर्णो ह्येको महाबाहुरस्मत्प्रियहिते रतः ।
भवांश्च पुरुषव्याघ्र सर्वलोकमहारथः ।
तस्मिञ्जयाशा विपुला मम मद्रजनाधिप ॥ ११
पार्थस्य समरे कृष्णो यथाभीशुवरग्रहः ।
तेन युक्तो रणे पार्थो रक्ष्यमाणश्च पार्थिव ।

एवमेष (K3 G2 °व) (for एषामेव) — ^{f}) T1 न वधो (for नवधा) Ś1 (*sup lin* as in text) K2 V1 B Da1 Dn1 D1–7 S पृथिवीपते, K3 युतनामुखे

8 ^{a}) Ś K2 D6 नव, K1 4 V1 B D न च, K3 तव (for नैव) Da1 D1 5 T1 भागोस्य — ^{c}) K3 अतीव, Da1 D1 5 अतीतौ (for °त्य) D1 भागो — ^{d}) K1 D2 निहिता K2 शत्रुत° (for शत्रव°)

9 ^{a}) K3 वृद्धौ, K4 वृद्ध (sic) Ś K तौ हि (by transp), D3 तौ च; S च तौ V1 D2–4 6 7 महेष्वासौ, Dn1 महाभागौ (for नरव्याघ्रौ) — ^{b}) K3 B2 रणे, V1 B1 4 5 D2–4.7 3 युधि, B3 Da1 D1.5 उभौ, D6 स्तुतौ (for च तौ) Ś2 कालेन निहितौ च तौ, Dn1 छलेन निहतो युधि, T1.3 छलेन विनि(T1 युधि)पातितौ, T2 छलेन च निपातितौ — T1 om. 9^{cd} — ^{c}) M1 कृता (for कृत्वा) K1 न सुकरौ K3 4 D2 T3 G कृत्वाप्य(K4 D2 G2 °त्वात्व-, T3 G1 °त्वा चा)सुकर कर्म — ^{d}) S (T1 om) स्वर्गलोकमितो गतौ

10 ^{a}) S ततो (for तथा) K1 पूरुषव्याघ्रा , Da1 D1.5 पुरुषव्याघ्रै°, G2 °व्याघ्र — ^{b}) Da1 D1 5 परे वि-, S (except T2) परेषा (for परैर्वि-) — B3 om 10^{cd} — ^{d}) B1.4 Da1 D1.5 प्रहिता, B2 गमिता (for [उ]पगता) S स्वर्गाय गमिता परैः — ^{e}) G3 कृत्वा (for त्यक्त्वा) T2 G3 यथाशक्त्या (G2 °क) — ^{f}) K3 V1 B1 2 4 Dn1 D2–4 6–3 T1 2 M चेष्टा (K3 °ष्टा) कृत्वा, B3 5 Da1 D1 5 इष्टिं कृत्वा, T3 G कृत्वा चेष्टा Co cites इष्टि° V1 B D2–4.6 m S पुष्कलां — After 10, V1 B D S ins

211* तदिद हतभूयिष्ठ बल मम नराधिप।
पूर्वमप्यल्पकै पार्थैर्हत किमुत साम्प्रतम्।
बलवन्तो महात्मान कौन्तेया सत्यविक्रमा।
बल शेषं न हन्युर्मे यथा तत्कुरु पार्थिव।

[(L 1) T1 मम भूयिष्ठ T1 बल मद्र; T3 G2 3 मम सैन्य (for बल मम) V1 S जनाधिप, Dn1 नराधिप — (L 2) T1 2 G2 पूर्वेश्वर् (पूर्वमपि) B2 [अ]परै , G2 [अ]ल्पक B2 (sic), T3 G M हत कि त्वय विद्ध(G2 M1 °ध्र)त (for the posterior half) — (L 3) D1 कौंतेय° सत्यविक्रम° (for the posterior half) — (L 4) B1.2.4 Da1 Dn1 D5 S (except M1) बलशेष, B3 शेष बल (by transp) B2 तस्माच्चत्, Da1 D1 5 तथा तत्, D2 T3 G2 3 य(G2 त)थावत्, M2 4 यथा त T1 पांडव° (for पार्थिव)]

V1 B2 4 D cont Ś K ins after 10

212* हतवीरमिदं सैन्यं पाण्डवै समरे विभो।
[B3 प्रभो (for विभो)]

11 ^{a}) D3 ह्येष D4 महाबाहोर् — ^{c}) D6 स भवान्, G2 क्षणं च Ś2 K1.2 D1.5 G1 पुरुषव्याघ्र° — After 11^{cd}, N ins

213* शल्य कर्णोऽर्जुनेनाद्य योद्धुमिच्छति सयुगे।
[V1 [स]र्जुनो नाथ Ś2 इच्छति]

— ^{e}) T G1 3 M तस्मिस्त्वयि च मद्रेश, G2 तस्मिंश्च त्वयि मद्रेश — ^{f}) B4 Dn1 D3 मद्रराज नराधिप, S जयाशा विपुला मम — After 11, N ins

214* तस्याभीशुग्रहवरो नान्योऽस्ति भुवि कश्चन।
[Ś K1.3 D5 तस्याभीशु]

— On the other hand, S ins after 11

215* तस्माज्जयाय मे वीर सारथ्य कर्तुमर्हसि।

12 12^{ab}=(var) 6^{ab} — ^{a}) K1 कृष्ण — ^{b}) Ś K [अ]भीशुवरग्रह°, V1 B Dn1 D2–4.6 7 [अ]भीशुग्रहो वर, D3 S [अ]भीशुग्रहो (D3 °हे, T1 °ही) वर° — After 12^{ab}, K4 V1 B (except B3) Dn1 D2–4.6 7 S ins

216* तथा कर्णरथे राजस्त्वमभीशुग्रहो भव।

[B2 तथा कर्णस्य समरे, B5 Dn1 D3 तथा त्वमपि कर्णस्य, S तथा कर्णस्य राजस्त्व (M1 °जन्वा) (for the prior half) B1 Dn1 D3 रथेनीशुग्रहो (for त्वमभी°) V1 B3 (marg as above) D2 वर (B2 °र) (for भव) T G अभीशुग्रहवरो भव, M1 अभीशुग्रहधरो नृप (hypermetric), M2–4 भवानीशुग्रहो नृप (for the posterior half)]

— ^{d}) K1.2 4 B1 2 D2–6 T3 रक्षमाणश्च B2–5 Da1 D1 5 3 T1.2 G2 M मारिष, T3 G1 3 मद्रप (for पार्थिव)

यानि कर्माणि कुरुते प्रत्यक्षाणि तथैव ते ॥ १२
पूर्वं न समरे ह्येवमवधीदर्जुनो रिपून् ।
अहन्यहनि मद्रेश द्रावयन्दृश्यते युधि ॥ १३
भागोऽवशिष्टः कर्णस्य तव चैव महाद्युते ।
तं भागं सह कर्णेन युगपन्नाशयाहवे ॥ १४
सूर्यारुणौ यथा दृष्ट्वा तमो नश्यति मारिष ।
तथा नश्यन्तु कौन्तेयाः सपाञ्चालाः ससृञ्जयाः ॥१५
रथानां प्रवरः कर्णो यन्तॄणां प्रवरो भवान् ।
संनिपातः समो लोके भवतोर्नास्ति कश्चन ॥ १६
यथा सर्वास्ववस्थासु वार्ष्णेयः पाति पाण्डवम् ।
तथा भवान्परित्रातु कर्णं वैकर्तनं रणे ॥ १७
त्वया सारथिना ह्येष अप्रधृष्यो भविष्यति ।
देवतानामपि रणे सशक्राणां महीपते ।
किं पुनः पाण्डवेयानां मातिशङ्कीर्वचो मम ॥ १८
दुर्योधनवचः श्रुत्वा शल्यः क्रोधसमन्वितः ।
त्रिशिखां भ्रुकुटीं कृत्वा धुन्वन्हस्तौ पुनः पुनः ॥ १९

— f) K3 D3 S तथै(M1 °वै)व च, B D4.7 तथै(B1 5 °वै)व तत्; Da1 D1.2 5 6 च (D2 हि, D6 [इ]ह) तानि ते, D8 तथैव तु (for तथैव ते)

13 a) T2 पुनर्, M2–4 पूर्वे V1 B Da1 Dn1 D1 5 7 G2 न°, D2 तु; M2–4 स (for न) — b) T2 M1 भावधीद्. — After 13^{ab}, N T2 ins

217* इदानीं विक्रमो ह्यस्य कृष्णेन सहितस्य च।
कृष्णेन सहितः पार्थो धार्तराष्ट्रीं महाचमूम्।

[(L. 1) Ś K1 2 4 D2 T2 ह्येष (for ह्यस्य) D2 सहितेन Ś K1.2 D8 हि, B1 3 Da1 D1.5 ह, D2 तु (for च)]
— c) Ś K2 मत्रेंद्र — d) V1 D2–4.7 प्रमथन्; B2 भवशान् (sic), D6 प्रथमं, G2 द्रवयन् D8 S transp दृश्यते and युधि

14 a) B1[ऽ]विशिष्ट — b) K2 महाद्युते, K3 °रथ; D5 °द्युति — c) B4 m D2–4.7 तौ भागौ (D2 ³गं) G2 युधि (for सह) — d) Ś1 K B3 Da1 D1 2 5 T2 M1 (*sup lin.* as in text) नाशयाव(B3 T2 °म)हे; Dn1 D3 °याध हि (for °याहवे) — After 14, K3.4 V1 B D S ins

218* अरुणेन यथा सार्धं तमः सूर्यो व्यपोहति।
तथा कर्णेन सहितो जहि पार्थं महाहवे।

[(L. 1) D6 यथा सार्धं K3 D3 सहायेन, B2 यथा सर्वे (for तमः सूर्यो) B1 निहति हि (for व्यपोहति) — (L. 2) K3 D2 6 8 पार्थान्, D1 M3 पार्थं K4 T3 G M महारणे, D2 T2 °रथ (D2 °थ), T1 °द्युते (for °हवे)]
K3.4 V1 B D cont Ś K1.2 ins after 14

219* उद्यन्तौ च यथा सूर्यौ बालसूर्यसमप्रभौ।
कर्णशल्यौ रणे दृष्ट्वा विद्रवन्तु महारथाः।

[D3 om line 1 — (L 1) Ś K D2 उद्यन्निव, D1.7 उद्यतौ च Ś K Dn1 सूर्यो, B1 शूरौ Ś1 बालसूर्य (for °सूर्य) Cv cites line 1 as above — (L. 2) Ś K2.4 शल्यकर्णौ D8 रथे (for रणे) Da1 D5 महायशाः, D1 °द्युते (for रथाः)]

23

15 b) K4 मारिष; T3 G3 मद्रप — c) T1 तदा (for तथा) K4 D1 T G नश्य(D1 °श्य)ति, B3 नश्यं च (sic) — d) V1 B2 पाचालाश्च, B5 सपंचालाः G2 पांचालाः सहसृजयाः

16 a) V1 B D S रथिना — b) B2 योद्धृणां (sic), Da1 यन्तृणा, D8 नृणा तु — After 16^{ab}, B2 4 (marg) ins 220* — c) B1 2 m 3–5 Dn1 D8 संनिपाते D8 यमो (sic) (for समो) — d) Dn1 भवत्यां (for भवतोर्). S भविता नास्ति नाप्य(M2 °स्त्य)भूत् — B2 4 (marg) ins after 16^{ab} Da1 D1–7 subst for 16^{cd}

220* संयोगो युवयोर्लोके नाभून्न च भविष्यति ।

[D2 रणे तु (for संयोगो) D6 नैव (for न च)]
— After 16, T1 ins 221*

17 T1 om. 17 — b) D6 पाडवान् (for पाण्डवम्) Ś2 वार्ष्णेय प्रतिमंडल, Dn1 वार्ष्णेया सति पांडवान् — c) Dn1 D6 परित्रातु, D7 अपि त्रातुं (for परित्रातु) — d) B3 D2 युधि (for रणे) — T2 3 G ins after 17 T1, after 16

221* सारथ्यं क्रियतां तस्य युध्यमानस्य संयुगे।
यथा च समरे कृष्णो रक्षते सर्वतोऽर्जुनम्।
तथा त्वमपि राधेय रक्षस्व च महारणे।

[(L 1) G2 अस्य (for तस्य) — (L 2) G3 हि (for च)]

18 a) G2 [अ]प्येष — b) Ś2 K4 T1 ह्यप्रधृष्यो, K3 D3 नप्र°, V1 प्रधृष्यो न — c) K1 दैवतानाम् S देवानामपि संग्रामे — f) S न (for मा) V1 B D विशङ्कीर्

19 Before 19, all MSS ins संजय उवाच — M om 19^{ab} — b) V1 क्रोधेन मूर्छितः, T2 क्रोधवशं गतः (for क्रोधसमन्वितः) G2 क्रोधामर्षसमन्वितः. — T G ins after 19^{ab} M after the ref

222* धार्तराष्ट्रमथोवाच सृक्किणी परिलेलिहन्।
एवमुक्तस्तु स क्रोधात्पदा स्पृष्ट इवोरगः।

क्रोधरक्ते महानेत्रे परिवर्त्य महाभुजः ।
कुलैश्वर्यश्रुतिबलैर्दृप्तः शल्योऽब्रवीदिदम् ॥ २०
अवमन्यसे मां गान्धारे ध्रुवं मां परिशङ्कसे ।
यन्मां ब्रवीषि विस्रब्धं सारथ्यं क्रियतामिति ॥ २१
अस्मत्तोऽभ्यधिकं कर्णं मन्यमानः प्रशंससि ।
न चाहं युधि राधेयं गणये तुल्यमात्मना ॥ २२
आदिश्यतामभ्यधिको ममांशः पृथिवीपते ।
तमहं समरे हत्वा गमिष्यामि यथागतम् ॥ २३
अथ वाप्येक एवाहं योत्स्यामि कुरुनन्दन ।
पश्य वीर्यं ममाद्य त्वं संग्रामे दहतो रिपून् ॥ २४
न चाभिकामान्कौरव्य विधाय हृदये पुमान् ।
अस्मद्विधः प्रवर्तेत मा मा त्वमतिशङ्किथाः ॥ २५
युधि चाप्यवमानो मे न कर्तव्यः कथंचन ।
पश्य हीमौ मम भुजौ वज्रसंहननोपमौ ॥ २६
धनुः पश्य च मे चित्रं शरांश्चाशीविषोपमान् ।
रथं पश्य च मे क्लृप्तं सदश्वैर्वातवेगितैः ।
गदां च पश्य गान्धारे हेमपट्टविभूषिताम् ॥ २७
दारयेयं महीं क्रुद्धो विकिरेयं च पर्वतान् ।

[(L 1) T2 अथोद्वीक्ष्य (for °वाच) T3 G2 सृक्कणी — (L 2) T2 G3 संक्रोधात्, G1 संक्रुद्ध ; G2 विक्रोशात्] — ^{c}) K3 Dn1 त्रिशाखां (for त्रिशिखा) Ś2 K3 Dn1 भ्र(K3 भ्रू)कुटीं, V1 B Da1 D3 7 8 भ्रुकुटिं — ^{d}) K1 भुव, T1 G2 M2–4 धून्वन् S (except T3) हस्तं

20 D1 om 20^{ab} — ^{a}) D6 क्रोधरक्तो महानेत्रो — ^{b}) B (except B1) D2–4 6 7 T परिवृत्य T1 महारथः — ^{c}) K3 V1 B D T2 3 G M -श्रुत(K3 -श्रुति)-बलैर् Ca cites श्रुतं — After 20, S reads 30–38

21 Before 21, all MSS (except D3 T1 M1) ins शल्य उवाच — ^{a}) Hypermetric K3 Dn1 D3 अवजानासि, B1 4, 5 D2–4 6 7 अवमन्यसि (D2–4 °से), B2 मावमन्यत, T1 G2 अमन्यसे मा, M2 अशंकसे मा, M3 4 अतिशंकसे मा (for अवमन्यसे मां) M1 मा (for मां) — ^{b}) K4 ब्रुवन्न, B2 यत्कर्णं, D6 वचन, T1 ध्रुवश्च (for ध्रुवं मा) K1, 3 V1 B3 5 Dn1 D2–4 7 8 T2 3 G M च, B1 4 Da1 D1, 5 वा (for मा) K3 परिकेशवे; B2 °कल्यसि; D3 °शकसि, T G M1 [अ]प्यतिशकसे, M2–4 [अ]प्यवमन्यसे — ^{c}) K1 यन्मा, V1 S यस्माद् T1 ब्रवीषे Some MSS विश्रब्ध, D2 विद्विष्टं, T G1 3 M विस्रब्ध, G3 संरब्धः, Ca विश्रब्ध — ^{d}) K4 सारथिं च क्रियामिति

22 ^{a}) Ś1 K2 असत्तोप्यधिक, G1 °दभ्यधिकं Dn1 कर्णो — ^{b}) T G1 3 M मन्वानस्त (T1 °स्त्व), G2 आराद्वस्तं (for मन्यमान°) — ^{c}) M1 चेय (for चाहं) — ^{d}) K2 Da1 गणयेत् K2 3 V1 B2 3 Dn1 D2–4 6 7 T2 3 G1, 3 M2 3 आत्मन

23 ^{a}) D3 सदिश्यताम् B3 मदधिको, Da1 D1 5 अप्यधिको, G3 अस्यधिके — ^{b}) Ś2 K1 समाश°, T1 यो मद्य (for ममाश°) Ca cites अंश° K4 पृथिवीपते°, G2 मादृश° पते — ^{c}) K3 तमरि (for तमहं) B1, 2 D7 8 (*sup lin* as in text) जित्वा, D4 भित्वा (for हत्वा)

24 ^{a}) D3 हि (for [अ]पि) Da1 D1 एकम् (for एक) — ^{b}) D3 कुलनंदन, S तव शत्रुभिः — ^{c}) K3 धैर्यं (for वीर्यं) D3 ममार्त्यंतं — ^{d}) K1, 2 वहतो; V1 सहतो, G3 निहतान् (for दहतो)

25 ^{a}) K3 न वाप्यकामं, V1 Da1 Dn1 D1, 5 S न (D1 त) चापि कामान् (D6 °मात्), B1, 5 D4 6 न चाभिमानं (D4 °नात्), B2–4 D3 7 यथाभिमान (D3 °मानान्) D2 न चातिकामान्; D3 ब्रूते न कामान् (marg न चातिकामं) (for न चाभि°) Ca cites अभिमानात् Cv तथातिकामं कौरव्य — ^{b}) K1 V1 B D S निधाय. — ^{d}) V1 B1–4 D (except D4) मा मां; T2 G2 समा (for मा मा) K3 V1 B Da1 D1–7 अभिशंकिथाः (K3 °तः), Dn1 अपि शकिथा°, D3 G2 इति शंकि(G2 °क)था°; T1 3 G1, 3 M अति(M3 °वि)शकया°, T2 अभिशंकय (for अतिशङ्किथा°).

26 ^{a}) B2 युद्धे, T3 G1 3 अपि, G2 अधि (for युधि) K1 V1 B5 D3 4, 6 7 T2 M1 वा (for च). D3 [अ]थ मानो (for [अ]वमानो) — ^{b}) V1 कदाचन (for कथंचन) — ^{c}) K3 V1 B5 Dn1 D2–4 6, 7 पीनौ, D3 S भीमौ (for हीमौ) — ^{d}) S वज्रसदननौ दृढौ

27 ^{a}) K3 धनु (sic) (for धनु°) Da1 D1 G2 पश्यत (for पश्य च) K1 om. (hapl.) from चित्र up to मे (in ^{c}) B2 मित्रं, D3 भित्त, D3 (marg *sec. m.*) दिव्यं (for चित्र) — ^{c}) D1, 5 कथ (for रथ) Ś2 K4 Dn1 च पश्य (by transp), Da1 D1 5 पश्यत K3 युक्तं; T1, 3 G चित्र (for क्लृप्त) — ^{d}) K3 अतिवेगितैः ; D3 वातवेगिभि°, T2 वायुवेगितैः (for वात°) — ^{e}) K3 transp. च and पश्य — ^{f}) S हेमपट्ट(T1 °दृढ)परिष्कृतां

28 ^{a}) K1 D1 5 धारयेय K3 V1 B1 Dn1 D1–4, 6 कृत्स्नां (for क्रुद्धो) — ^{b}) M1 विकिरेयश्च (sic) — ^{c})

शोषयेयं समुद्रांश्च तेजसा स्वेन पार्थिव ॥ २८
तन्मामेवंविधं जानन्समर्थमरिनिग्रहे ।
कस्माद्युनक्षि सारथ्ये न्यूनस्याधिरथेर्नृप ॥ २९
न नाम धुरि राजेन्द्र प्रयोक्तुं त्वमिहार्हसि ।
न हि पापीयसः श्रेयान्भूत्वा प्रेष्यत्वमुत्सहे ॥ ३०
यो ह्यभ्युपगतं प्रीत्या गरीयांसं वशे स्थितम् ।
वशे पापीयसो धत्ते तत्पापमधरोत्तरम् ॥ ३१

ब्राह्मणा ब्रह्मणा सृष्टा मुखात्क्षत्रमथोरसः ।
ऊरुभ्यामसृजद्वैश्याञ्शूद्रान्पद्भ्यामिति श्रुतिः ।
तेभ्यो वर्णविशेषाश्च प्रतिलोमानुलोमजाः ॥ ३२
अथान्योन्यस्य संयोगाच्चातुर्वर्ण्यस्य भारत ।
गोप्तारः संग्रहीतारो दातारः क्षत्रियाः स्मृताः ॥ ३३
याजनाध्यापनैर्विप्रा विशुद्धैश्च प्रतिग्रहैः ।
लोकस्यानुग्रहार्थाय स्थापिता ब्रह्मणा भुवि ॥ ३४

K_3 समुद्रं — d) S पातयेयं च भास्करं

29 a) K_1 $B_{1.3-5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1-3.5.7.8}$ $T_{1.2}$ $G_{1.3}$ M तं, B_2 तस्मान् (hypermetric), D_4 त्व (for तन्) M_1 एवविधा $K_{1.3}$ V_1 B S (except T_1 M_2) राजन् (for जानन्) — b) $Ś_1$ अरिविग्रहे, K_1 परिनिग्रहे, B_2 पर° (for अरि°) — c) V_1 $G_{2.3}$ M_1 तस्मात्; B_1 अस्माद् V_1 प्रवक्षि; $B_{1.3}$ D_2 युनक्ति; Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ T_3 G M युनंक्षि; T_1 यूनेहि (sic), T_2 नियुक्ते (for युनक्षि) — d) V_1 B_4 (m as in text) $_5$ $D_{2-4.6.7}$ नीचस्य; Da_1 $D_{1.5}$ $T_{2.3}$ G M सूतस्य (for न्यूनस्य) $T_{2.3}$ G [अ]तिरथेर् K_1 स्मृत, V_1 $D_{3.4.6.7}$ रणे; $B_{1.4}$ Dn_1 D_2 T_2 रथे, $B_{3.4}$ m $_5$ Da_1 $D_{1.5.8}$ सत, T_3 G M तु मां (for नृप) K_3 सूतस्यापि रथे पुन; T_1 सूतस्य योक्तुमिच्छसि — After 29, S ins

223* न चापि मम राधेय कलामर्हति षोडशीम् ।
सकर्णा ये त्रयो लोका सार्जुना सजनार्दना ।
निबद्धांस्तान्रणे राजन्न मुच्येयं कथचन ।
तथापि शक्तं कौरव्य विहाय हृदयेन माम् ।
न चाहं प्राकृतः कश्चिन्न चाप्यधिगत स्वयम् । [5]

[(L. 1) G_2 त (for [अ]पि) G_2 नार्हति — (L 3) $T_{1.2}$ M नाहं गणयेय, G_1 राजन्न गणेय (for राजन्न मुच्येय) — (L 4) Om in T_2 G_1 शक्त, G_2 M_1 शक्तिं T_1 न चापि शक्ति कौरव्य, M_{2-4} तथा हि शक्ति कौरव्य (for the prior half) T_1 G_2 विधाय (for विहाय) G_1 M_{2-4} हृदये पुमान्, M_1 हृदयोपमान् (for °येन माम्) — (L 5) T_1 M_{2-4} चास्मि, T_2 G_1 M_1 चास्ति]

T_3 G_3 cont.

224* अयं चाप्यवमानो मे न कर्तव्य कथंचन ।

30 S reads 30–38 after 20 — a) $Ś_1$ K_2 ना नाम धुरि, $K_{1.4}$ V_1 $B_{1.3-5}$ D न मामधुरि, K_3 न मा किं धुरि; B_2 न मामिदानीं; S न मामर्हसि (for न नाम धुरि) $Ca.c$ cite अधुरि — b) K_3 V_1 B D नियोक्तु S नियोक्तु कर्मणीदृशे — c) T_1 G_2 पापीयसे (G_2 °सि) V_1 श्रेयो — d) Da_1 $D_{1.5}$ कृत्वा (for भूत्वा) K_3 प्रेक्षत्वम् $T_{1.2}$ M प्रेष्यता कर्तुमर्हसि (T_1 $M_{1.3}$ ति), T_3 G प्रेष्यत्वं कर्तुमर्हति ($G_{1.3}$ °सि)

31 For sequence in S, cf v l 30 — a) Ś K_2 [अ]भ्युपगति (sic), B_4 [अ]प्युपगत, Dn_1 D_8 °पागतं, G_2 °पेत मा (for °पगत) D_6 रीत्या, D_8 S मित्र (for प्रीत्या) — b) T_1 $M_{1.3.4}$ वरीयास $B_{3.4}$ रणे स्थित, S विशेषत — c) K_1 वशी; K_3 चक्रे (for वशे) K_3 $T_{1.2}$ दत्ते, D_2 यत्ते (for धत्ते) G_2 विवशो पायसो यत्ते (sic) — d) T G कार्यम् (for पापम्) K_4 D_6 अधु(D_6 °ध)रोत्तम, Ca c अधरोत्तर (as in text)

32 For sequence in S, cf v l 30 — a) K_1 ब्रह्मणा ब्रह्मण, K_3 ब्राह्मणो ब्रह्मणा, V_1 $D_{2.3.6.7}$ M_{2-4} ब्रह्मणा ब्राह्मणा (by transp), Dn_1 ब्राह्मणो ब्रह्मण, T_1 M_1 ब्रह्मणो ब्राह्मणा Dn_1 सृष्टो B Da_1 $D_{1.5}$ ब्रह्मासृजन्मुखाद्वि($B_{2.3.5}$ Da_1 D_5 °खे वि-; D_1 ख वि)प्रान् — b) K_2 Dn_1 क्षत्ररथोरस (sic), K_3 °मनोरम, $D_{3.4.7}$ क्षत्रं च बाहुत , T_2 क्षत्रं तथोरस (for क्षत्रमथोरसः) B Da_1 $D_{1.5}$ क्षत्रियानपि बाहुत — c) $K_{3.4}$ Dn_1 D_3 ऊरूभ्याम् S अथ वैश्या (T_1 °श्यो) वै (for असृजद्वैश्यान्) — d) K_1 S शूद्रा (K_1 T_1 G_2 °द्र) B_{2-4} Da_1 $D_{1.5}$ transp शूद्रान् and पद्भ्याम् $B_{1.3.5}$ Da_1 $D_{1.5}$ स्थिति (for श्रुति) — e) K_3 ताभ्यां, B_2 तस्माद् (for तेभ्यो) K_2 वर्णविशेषाश्च, K_3 Dn_1 D_4 °विशेषांश्च Co cites वर्णविशेषा (as in text) Cv as in text — f) K_3 °लोमत, Dn_1 लोमजान् Cv as in text.

33 For sequence in S, cf v l 30 — a) S अन्योन्यस्य च (T_1 तु) संयोगाच् — b) K_1 चतुर्वर्ण्यस्य; $K_{2.4}$ D_1 T_1 G_1 $M_{1.3}$ चातुर्वर्णस्य — c) N (except D_1) T G M_1 Ca v संगृहीतारो, Ca c as in text — d) D_3 (before corr) तथा (for स्मृता)

34 For sequence in S, cf v l 30 — a) K_3 V_1 याजनाध्यापने (V_1 °ध्यायिनो), T_2 यजनाध्यपनैर्, G_2 यजनयाजनापनैर् (sic) T_3 युक्ता (for विप्रा) — b) K_3 विशुद्धिश्च, G_2 शुद्धाश्च (submetric) Co विशुद्धैः (as in text) — d) G_1 स्थावरा, G_2 स्थापित्वं (sic) (for

कृषिश्च पाशुपाल्यं च विशां दानं च सर्वशः ।
ब्रह्मक्षत्रविशां शूद्रा विहिताः परिचारकाः ॥ ३५
ब्रह्मक्षत्रस्य विहिताः सूता वै परिचारकाः ।
न विट्शूद्रस्य तत्रैव शृणु वाक्यं ममानघ ॥ ३६
सोऽहं मूर्धावसिक्तः सन्राजर्षिकुलसंभवः ।
महारथः समाख्यातः सेव्यः स्तव्यश्च बन्दिनाम् ३७
सोऽहमेतादृशो भूत्वा नेहारिकुलमर्दन ।
सूतपुत्रस्य संग्रामे सारथ्यं कर्तुमुत्सहे ॥ ३८
अवमानमहं प्राप्य न योत्स्यामि कथंचन ।
आपृच्छ्य त्वाद्य गान्धारे गमिष्यामि यथागतम् ३९
एवमुक्त्वा नरव्याघ्रः शल्यः समितिशोभनः ।
उत्थाय प्रययौ तूर्णं राजमध्यादमर्षितः ॥ ४०
प्रणयाद्बहुमानाच्च तं निगृह्य सुतस्तव ।
अब्रवीन्मधुरं वाक्यं साम सर्वार्थसाधकम् ॥ ४१
यथा शल्य त्वमात्थेदमेवमेतदसंशयम् ।
अभिप्रायस्तु मे कश्चित्तं निबोध जनेश्वर ॥ ४२
न कर्णोऽभ्यधिकस्त्वत्तः शङ्के नैव कथंचन ।
न हि मद्रेश्वरो राजा कुर्याद्यदनृतं भवेत् ॥ ४३

स्थापिता) Some MSS. ब्राह्मणा — After 34, B2 Da1 D1 5 ins

225* प्रजानां रक्षणं दानं युद्धं क्षत्रस्य निर्मितम् ।

35 For sequence in S, cf v l. 30 — ^{a}) K4 कृष्यश्च; G2 ऋष्यश्च Ś2 K1 4 G1.2 M2–4 पशुपाल्यं च (K4 °लंश्च, G2 °ल्यश्च); T1 पाशुपाल्यश्च — ^{b}) D5 तथा; Co विशां (as in text) G2 चैवात्र (for दानं च) B3 सर्वशं; B4 D2–4 6 7 T1 3 G M धर्मत T2 विशां धर्मश्च कीर्तितः — ^{c}) G1 ब्रह्मक्षत्रियविट्शूद्रा, M1 °क्षत्रविदां शूद्रा — ^{d}) Dn1 D4 परिवारका, D2 T1 °चारिकाः

36 T1 om. 36 For sequence in S, cf v. l. 30 Ś K1–3 Dn1 D2 om. (hapl) 36^{ab} — ^{a}) D6 तथा (for ब्रह्म-) V1 B Da1 D1.5 8 तथा वै क्षत्रियाणां च — ^{b}) B2 शूद्रा (for सूता) D8 हि; T2 3 G च, M तु (for वै). D4 परिवारकाः, T2 °वेषका — K4 reads 36^{cd} twice (with v l) — ^{c}) K3 वश्चैवं, S (T1 om.) सयोगं (for तत्रैव) K4 (first time) V1 B Da1 Dn1 D1 3–8 न क्षत्रियो (V1 Da1 Dn1 D1 5 6 8 °या) वै सूतानां — ^{d}) T2 3 G3 M चान्यन्, G1 चान्यं, G2 वान्य (for वाक्य). K4 (first time) D3 6 7 शृणुयाश्च (D6 °स्त्वं) कथंचन, Dn1 शृणु चेदं वचो मम

37 For sequence in S, cf v l. 30. — ^{a}) B Da1 D1 2 5 T2 3 G M1 Co मूर्धाभिषिक्तः (for °वसिक्त) B1 Da1 D1 5 T1 च, B3–5 D8 हि (for सन्) V1 D3 4.6 7 अहं मूर्धाभिषिक्तो हि (D6 °क्तोसि) — ^{b}) V1 D2–4 6 7 S राजर्षिकुलजो नृप (D3.4 6.7 T1 3 G1.3 °प) — ^{c}) Ś2 D7 T3 G M महारथ- (for महारथ) — ^{d}) K3 Dn1 T2 G1 M1.2 4 सेव्य-, D8 श्रेष्ठ Ś1 K4 शुद्धश्च, V1 B2 3 Dn1 D2–4.6 7 स्तुत्यश्च (for स्तव्यश्च) Ś2 मंदिना, K2 वर्दिनां, T2 वंदिन. G2 तप्यस्तप्याश्च वादिन

38 For sequence in S, cf. v l. 30 — ^{b}) Ś G2 नेहारिकुलमर्दन; K1 B Da1 D1 5 7 नेहा(Da1 D1 °ता)रिबलसूदन (K1 B D5 °नः); K3 V1 Dn1 D2.6 T1 M नेहारिबलमर्दनः (V1 D6 M1 °न); D8 नैवारिकुलमर्दन — ^{c}) K3 स च सूतस्य (for सूतपुत्रस्य) — ^{d}) Ś2 सारथं

39 T3 G3 om. 39^{ab} — ^{a}) S (T3 G3 om.) अयं (G2 कथं) चाप्यवमानो मे — ^{b}) S (T3 G3 om.) कर्तव्य (for योत्स्यामि) — ^{c}) K1.3 V1 B D (except D6) S आपृच्छे. K1 त्वाधि, V1 D6 वाद्य, T3 G3 त्वद्य — ^{d}) B Da1 Dn1 D1–5 7 8 गृहाय वै (for यथागतम्) V1 D6 प्रयास्यामि गृह्यानित (D6 अह्माणि व), S यास्यामि विषयं प्रति — After 39, S ins.

226* न चाहं सूतपुत्रस्य सारथ्यमुपजग्मिवान् ।

40 Before 40, all MSS. (except Ś K1.2) ins. संजय (B5 सूत) उवाच. — ^{a}) V1 B2–4 D2–4.6 7 S महाराज (for नरव्याघ्र) — ^{d}) T2 असमर्षितः

41 ^{a}) K1.4 बहुमाना(K4 °न)श्च Co cites बहुमानात् (as in text) — ^{b}) T1 परिगृह्य; T2.3 G M स (T2 स-) नि° (for त नि°) — ^{c}) K3 स पुनर् (for मधुर) — ^{d}) V1 B Dn1 D3 4 6 7 S Co साम्ना; D2 सांत्वं (for साम) Da1 D1 5 सांत्वपूर्वार्थसाधकम्

42 ^{a}) G1 यदा (for यथा) V1 B1 Dn1 D2–4.6 7 विजानीषे, B2–5 त्वमात्थेत्थम्, M3 त्वमाह्येदम् (sic) (for °त्थेदम्) — ^{b}) T1 एव (for एतद्) Da1 D1.5 S न संशयः (M3 °यं) — ^{c}) B2 D2 6 8 च (for तु) — ^{d}) K4 जनेश्वरः, T2 नरेश्वर, G2 ममेश्वर

43 ^{b}) V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1.3–7 न शंके (Dn1 °ङ्के) त्वां च (B1.4 त्वार्य-) पार्थिव, S न चान्ये चैव (T1 चापि [sic], T3 G3 नैव, G2 वै न; M2 वै हि) पार्थिवा — ^{c}) T1 च (for हि) S (except T1) न च मद्रेश्वरं त्वां (M1 त्व) हि — ^{d}) K3 D3 ब्रूयाद् (for कुर्याद्) S (except T1) कर्णं सोढुं नं (T2 G2 3 च) शक्ष्यति (M2–4 °तः)

ऋतमेव हि पूर्वास्ते वहन्ति पुरुषोत्तमाः ।
तस्मादार्तायनिः प्रोक्तो भवानिति मतिर्मम ॥ ४४
शल्यभूतश्च शत्रूणां यस्मात्त्वं भुवि मानद ।
तस्माच्छल्येति ते नाम कथ्यते पृथिवीपते ॥ ४५
यदेव व्याहृतं पूर्वं भवता भूरिदक्षिण ।
तदेव कुरु धर्मज्ञ मदर्थं यद्यदुच्यसे ॥ ४६
न च त्वत्तो हि राधेयो न चाहमपि वीर्यवान् ।
वृणीमस्त्वां हयाग्र्याणां यन्तारमिति संयुगे ॥ ४७
यथा ह्यभ्यधिकं कर्णं गुणैस्तात धनंजयात् ।
वासुदेवादपि त्वां च लोकोऽयमिति मन्यते ॥ ४८
कर्णो ह्यभ्यधिकः पार्थादस्त्रैरेव नरर्षभ ।
भवानप्यधिकः कृष्णादश्वयाने बले तथा ॥ ४९
यथाश्वहृदयं वेद वासुदेवो महामनाः ।
द्विगुणं त्वं तथा वेत्थ मद्रराज न संशयः ॥ ५०

शल्य उवाच ।

यन्मा ब्रवीषि गान्धारे मध्ये सैन्यस्य कौरव ।
विशिष्टं देवकीपुत्रात्प्रीतिमानस्म्यहं त्वयि ॥ ५१
एष सारथ्यमातिष्ठे राधेयस्य यशस्विनः ।
युध्यतः पाण्डवाग्र्येण यथा त्वं वीर मन्यसे ॥ ५२
समयश्च हि मे वीर कश्चिद्वैकर्तनं प्रति ।
उत्सृजेयं यथाश्रद्धमहं वाचोऽस्य संनिधौ ॥ ५३

---

44 a) K8 Dn1 D1 कृतम्, D3 सत्यम्, T1 यतम्; G2 श्रुतम्; M8 हुतम्, Co ऋतम् (as in text) Ś1 B2 पूर्वे ते, K4 V1 B1 D3 T1.2 G2 M पूर्वं ते, Dn1 पूज्यास्ते, T8 G1.8 पूर्णं ते (for पूर्वास्ते) Ca.c cite पूर्वा (as in text) — b) K8 V1 B D वदति (for वहन्ति) T G2 3 M वच' पुरुषसत्तम; G1 वर्तं राजर्षिसत्तम — After 44ab, G2 ins

227* ज्ञातमेव हि पूर्वं ते वर्त्म राजर्षिसत्तम।

— c) Ś1 K4 आर्तायणि, Da1 आर्तायानि', T1 °यन, T2 आस्रायनि', Ca.c आर्ता° (as in text)

45 a) V1 B1 3 5 Dn1 D3 4 6-8 S तु (for च) K8 शल्यं सप्रेक्ष्य शत्रूणां — b) Dn1 यतस् (for यस्मात्) K8 त्वां, D8 च (for त्व) V1 B2 3 D2-4 6,7 युधि (for भुवि) K1.4 मानद' — c) Ś1 B (except B5) D2-4.7 शल्यो हि, K8 शल्येन (for शल्येति) M1 मे (for ते) — d) V1 B D (except D8) पृथिवीतले

46 a) V1 तद् (for यद्) Ś1 K8 V1 D2-4 6 7 T1.2 M एतद्; K4 पूर्वं (for एव) D3 यदि वा व्याकृतं पूर्वं; T2 G यत्तु सन्याहृत पूर्वं — b) K1 4 D1 T1 G2 M1 भूरिदक्षिणा (K1 °णे; K4 M1 °ण) — d) Da1 D1 6 मदर्थे; G2 तदर्थे D2 यदि, T1 यत्तद् (for यद्यद्) K4 B1-3 5 Da1 Dn1 D1.4.5 8 S उच्यते, D2 मन्यसे (for उच्यसे)

47 a) Dn1 न हि, D8 गुणैस् (for न च) D8 न; T1 [ऽ]पि (for हि) — b) D8 [अ]यमिति (for [अ]हमपि) — c) K2 गृणीमस्, V1 B3 am Dn1 D2-4.7 वृणेह, Co वृणीमस् (as in text) G1 मीष्मिमस्त्वां (sic) M त्वा K8 D1-3 6 हु(D2 ज)याग्राणां — d) V1 B D2-4 6 7 S इह, Da1 D1 6 अपि (for इति)

48 a) K2 B Da1 D1.6 8 यथा ह्यस्य(B1 8 °च)धिकः कर्णो (K8 पार्थाद्); V1 Dn1 D2-4.6 7 मन्ये चा(D4 वा)-स्यधिक शल्य — b) Dn1 सदा (for गुणैस्) V1 B4 Dn1 D2-4 6 7 कर्णं (for तात)

☞ B8 damaged for the portion from 8 23 48cd up to 8 24 102

— c) T8 G1 M अति, G3 इति (for अपि) K8 Da1 D1.5.8 त्वं (for त्वा) V1 D2-4 6 7 भवत वासुदेवाच्च, G2 पावाति स्व च *** — d) T1 अपि (for इति)

49 B3 damaged — a) K1 अप्यधिक', D2 त्वभ्य°, D6 ह्यप्य° (for ह्यभ्य°) — b) T1.3 G M सर्वास्त्रे(G2 °र्थे)षु; T2 शस्त्रास्त्रेषु (for अस्त्रैरेव) K3 4 G1 नरर्षभ' — c) K1 8 V1 B (B3 damaged) D (except D6) S अभ्यधिकः — d) V1 B (B3 damaged) D अश्वज्ञाने V1 बलेन च; B1.4 5 Da1 D1 5 तथा बले (by transp)

50 B3 damaged. — c) Ś1 स, K4 ते, V1 T1 3 G तु; D6 सत् (for त्वं) B1.2 4.5 D2-4 7 8 वेत्सि; Dn1 M वेद; D1 वित्थ (for वेत्थ) — d) G2 मद्रराजा Ś K V1 B1 D2-4 7 8 मद्रराजेश्वरात्मज (Ś1 °न; K3.4 °ज'); Dn1 °राजो धनाधिप'

51 B3 damaged. — a) K1 3 4 B (B3 damaged) D (except D1) T G1.3 M1 यन्मां, G2 तन्मां (for यन्मा) — b) K4 कौरव'; T3 G मारिष — d) S अस्म्य(G3 °प्य)-तस् (for अस्म्यह) Ś K1 2 4 तव (for त्वयि)

52 B3 damaged — a) K2 एक, T2 अहं (for एष) — c) M4 तुध्यत (for युध्यत) K1 पांडवाग्र्याणा; V1 D2 G1 °वाग्रेण, T2 °वेयेन, G2 वेयस्य (for °वाग्र्येण) — K8 lacuna from ग्र्येण up to वाचो (in 53d) — d) S य(G2 न)स्त्व मां (for यथा त्वं)

53 B3 damaged. K8 lacuna (cf v l. 52) — a) T3 G2 3 तदल, Ca c समयश् (as in text) T1

संजय उवाच ।
तथेति राजपुत्रस्ते सह कर्णेन भारत ।
अब्रवीन्मद्रराजस्य सुतं भरतसत्तम ॥ ५४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

२४

दुर्योधन उवाच ।
भूय एव तु मद्रेश यत्ते वक्ष्यामि तच्छृणु ।
यथा पुरा वृत्तमिदं युद्धे देवासुरे विभो ॥ १
यदुक्तवान्पितुर्मह्यं मार्कण्डेयो महानृषिः ।
तदशेषेण ब्रुवतो मम राजर्षिसत्तम ।
त्वं निबोध न चाप्यत्र कर्तव्या ते विचारणा ॥ २
देवानामसुराणां च महानासीत्समागमः ।
बभूव प्रथमो राजन्संग्रामस्तारकामयः ।
निर्जिताश्च तदा दैत्या दैवतैरिति नः श्रुतम् ॥ ३
निर्जितेषु च दैत्येषु तारकस्य सुतास्त्रयः ।

G1 M त्वयि कौरव्य, T2 3 G2 3 त्वं (T3 त्व)त्वि कौरव्य (for च हि मे वीर) — b) G2 कच्चिद् — c) T1 यथाश्रुद्धम्, T2 °श्राव्यम्, Ca °श्रद्धम् (as in text) Dn1 अश्रद्धेय भयाच्योन्या (sic) — d) Da1 D1.5 वाचा K1 संविधौ Dn1 अन्येनार्जुनसनिधौ

54 B8 damaged. K3 Dn1 T2 om the ref — a) T2 राजपुत्रस् — b) Ś transp सह and कर्णेन B1 T1 M1 मारिष, M2–4 वीर्यवान् (for भारत) — c) V1 यब्रवीन् (sic) S (except T2) मद्रराज च (for °राजस्य) — d) K3 सुतो, B1.5 D2–4.7 मर्त (for सुत) K1 D6 भारतसत्तम S (except T2) सुतस्ते भरतर्षभ

Colophon damaged in B3. — *Day of Karṇa's Generalship:* Ś2 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name:* Dn1 दुर्योधनवाक्यं, T1 2 शल्यसारथ्या(T1 °थ्य)भ्युपगमं (T2 °मः), M1 °सारथ्यभ्युपम° — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 T1 3 G M 23 (as in text), B1 2 D6 32, D1 26, D4 (*sec m*) 6 33, T2 25

24

☞ The portion of the text from st. 8 24 1 up to 8 24 102 is damaged in B3 (cf v l 8 23 48), the MS is mostly ignored in the sequel up to 102

1 a) K1 मद्रेय (for मद्रेश) — b) B1 Da1 Dn1 D1 5 3 T1.2 यत्त्वां, T3 G1.3 M यत्त्वा, G2 यस्त्वा (for यत्ते) K1 यमुवेक्ष्यामि (sic) (for यत्ते वक्ष्यामि) — c) T1 कृतम् (for वृत्तम्) — d) B (B3 damaged) Dn1 D2 5 3 S प्रभो, D6 विभो° (for विभो)

2 b) Ś K1.2 मार्कंडेयो S महातपा (for °नृषि°) — c) Dn1 अशेष* (for अशेषेण) Dn1 वदतो (for ब्रुवतो) S ब्रुवतस्तव(T1 °स्तद्धि°, G1 °स्तव)शेषेण — d) T1 मया (for मम) K3 4 राजर्षिसत्तमः — e) K3 B1.2 5 तन् (for त्वं). V1 B5 D2–4.6 7 S निबोध मनसा चात्र (D6 राजन्) — f) V1 B5 D2–4 6 7 S न ते कार्या (G1 चेत्कार्य-) विचारणा Co cites विचारणा — After 2, S ins.

228* समुत्पन्ना हि राजानः प्रमोह इति निश्चय ।
कृत्वा चैव व्यवस्यन्ति सर्वे धर्मार्थनिश्चयान् ।

[(L. 1) T1 समुत्पन्नो T1 राजान — (L 2) M1 कृत्वा (for कृत्वा) T1 M न ये, T2 न चेद् (for चैव) T1 धर्मार्थनिश्चयात्]

3 b) V1 B5 Dn1 D3 4.6 7 परस्परजिगीषया; B1.2 Da1 D1.2 5 3 परस्परजयैषिणां, S महानासीत्समुच्छ्रयः (T1 °श्रय) — After 3ab, S ins

229* सैंहिकेयास्तदोद्धृत्ता विबुधानवसूदयन् ।
ते निरस्ता कृता देवैर्दानवा बलगर्विता ।

[(L 1) T1 ततो वृत्ता (for तदोद्धृत्ता) T2 सैंहिकेयस्ततो वृत्त (for the prior half) T1 M विबुधानवधूनयन्, G1 विबोध नवसूदयन् (sic) (for the posterior half)]

— For 3c–4d, Ś K subst. 231* — c) S तत्रा सीत् (for बभूव) B1 2 Da1 D1 5 परमो (for प्रथमो) — d) D2 तारकामये, G1 °कायम (sic) — Dn1 om. 3ef — e) B5 अर्दिता°, Da1 D1 5 मर्दिता° (for निर्जिता°) T1.2 तथा; T3 G ततो (for तदा) D5 om. दैत्या — f) Da1 D1.5 देवानाम् (for दैवतैर्) G1 2 M1 न (for नः) T2 G श्रुति (for श्रुतम्) T2 दैवैरिति च न श्रुत — After 3, S ins

230* भग्नदर्पा निरुत्साहा पाताल विविशुस्तदा ।
[G1 भग्नदर्भा]

ताराक्षः कमलाक्षश्च विद्युन्माली च पार्थिव ॥ ४
तप उग्रं समास्थाय नियमे परमे स्थिताः ।
तपसा कर्शयामासुर्देहान्स्वाञ्शत्रुतापन ॥ ५
दमेन तपसा चैव नियमेन च पार्थिव ।
तेषां पितामहः प्रीतो वरदः प्रददौ वरान् ॥ ६
अवध्यत्वं च ते राजन्सर्वभूतेषु सर्वदा ।
सहिता वरयामासुः सर्वलोकपितामहम् ॥ ७
तानब्रवीत्तदा देवो लोकानां प्रभुरीश्वरः ।
नास्ति सर्वामरत्वं हि निवर्तध्वमतोऽसुराः ।
वरमन्यं वृणीध्वं वै यादृशं संप्ररोचते ॥ ८
ततस्ते सहिता राजन्संप्रधार्यासकृद्बहु ।
सर्वलोकेश्वरं वाक्यं प्रणम्यैनमथाब्रुवन् ॥ ९
अस्माकं त्वं वरं देव प्रयच्छेमं पितामह ।
वयं पुराणि त्रीण्येव समास्थाय महीमिमाम् ।

4 a) Da1 D5 T2 om च M तु (for च) Da1 D1.5 सैन्येषु (for दैत्येषु) T3 G निर्जितेष्वसुरेष्वेषु — c) V1 D8 तारकाक्ष' कमलाक्षो; Dn1 कमलाक्षस्तारकाक्षो; S विद्युन्माली तारकाक्ष' — d) T G1 3 M कमलाक्षश्च (T2 °क्षोथ), G2 नरकाक्षश्च (for विद्युन्माली च) T1 M वीर्यवान् (for पार्थिव) — After 4, Dn1 D2 ins Ś K subst 3c–4d

231* कश्चित्प्रजापतिर्घोरस्तेन सार्धं महात्मना।
युद्धमासीन्महाघोरं दैवतैर्न इति श्रुति'।
पराबभूवुरसुरा दानवै' सह सयुगे।
देवैर्निरस्ता ह्यसुरा नि:श्वसामर्षितास्तत ।

[K3 om line 1 — (L 1) Dn1 पूर्वं (for कश्चित्) Cv as in text Dn1 D2 Cv दुरात्मना (for महा°) — (L 2) K1.3 4 Dn1 D2 श्रुत (for श्रुति) Cv देवानामिति न' श्रुत (for the posterior half) — (L 3) Dn1 D2 दैवते (for दानवै') — (L 4) Ś K1 2 देवैर्निरस्तानसुरान् (for the prior half) K4 तदा (for तत) Ś K1 2 निशम्या मर्षितोशय (K1 °नघ , K2 °मय), K3 निश्वस्ता मर्दितास्तत (for the posterior half)]

5 a) T2 त्रय' (for उग्रं) Ś K1.2 4 समादाय, D3 °धाय — b) B1.4 Da1 D1.5 M1–4 परमे नियमे (by transp) Ś K1.2 स्थित' D6 T3 G नियमं परमास्थिताः — c) Some MSS कर्षयामासुर्, K4 कीर्णं' — d) K2 4 देवांस्ते, V1 B1.5 Da1 Dn1 D1.5 6 8 देहांस्ते (for देहान्स्वान्) V1 Dn1 D3 शत्रुतापना'; D6 °नाशन, T1 M °कर्शन; T2 G2 °कर्शना'; T3 G1 3 °कर्शिन

6 a) T2 मदेन (for दमेन) — b) V1 B1 (m as in text) D2–4.6 7 समाधिना (for च पार्थिव) — d) K2 4 V1 B2 4 D2–4 6 7 S वर (for वरान्)

7 a) B2 महा , M2 च मे (for च ते) S सर्वे (for राजन्) — b) V1 B1 D2–4.6 7 सर्वभूतस्य Dn1 सर्वद' — c) Ś1 K1.2 वर्तयामासु ; Ś2 T3 G2 3 वारयामासु

8 a) Dn1 ततो (for तदा) — b) S सर्वलोकगुरुः प्रभु (M1 °रु प्रभुं) — c) K3 V1 Dn1 D4 6 T2 3 G हि (for वै) — d) K3 विवर्तध्व; G3 न वर्तध्वम् (for निवर्त°) K3 V1 Dn1 D2.4.6 महासुरा', B (B3 damaged) D2 7 T2.3 G इतोसुरा (for अतोऽसुरा) — e) K1.3 V1 B1 2 4.5 D S transp वर and अन्यं K1 वृणीध्वेव (sic) — f) Ś1 K1 2 4 Da1 Dn1 D1 5 6 8 यादश' Ś K2 4 B2 Dn1 D8 संप्रवर्तते (for °रोचते) K3 यूयमिच्छत यादश', S रोचते यादशो (G2 यादशो रोचते) हि व'

9 K3 om 9 — b) T2 G2 संप्रसाद्य (for संप्रधार्य) D1.6 G2 सकृद् (for [अ]सकृद्) Ś1 K4 गुरु, Ś2 K1 2 (by corr sec m) गुरु, K2 (before corr) वसु; B1 D2–4 7 G2 प्रभुं, Da1 D1.5 वर, D6 T1 वहु' (for बहु) B2 संप्रधार्य सबाधवा'; D8 °र्य मुहुर्मुहु' C0 cites संप्रधार्य (as in text) — c) Dn1 देव (for वाक्य) V1 B1.4 D प्रणम्येदम् (for °म्यैनम्) B2 यथा (for अथ) G1 [अ]ब्रवीत् (for [अ]ब्रुवन्) — After 9, S ins

232* वयमिच्छाम नगर कर्तुं कामगम शुभम्।
सर्वकामसमृद्धार्थमवध्य देवदानवै ।
यक्षरक्षोरगगणैर्नानाजातिभिरेव च।
न कृत्याभिर्न शस्त्रैश्च न शापैर्ब्रह्मवादिनाम्।
वध्येत त्रिपुर देव प्रसन्ने त्वयि सादरम्। [5]

[(L 1) T3 G2 वस्तुम्, M1 क्रतुर्; M2–4 पृथग् (for वयम्) T1 M2–4 विभो (for शुभम्) — (L 2) T1 सर्वलोकसमृद्ध्यर्थम्, M3 °कामसमृद्ध्यर्थम् — (L 3) G2 वा (for च) — (L 5) Om in G2 T2 देशेत (sic), T3 G3 अवध्य (for वध्येत) T1 वध्य पुरत्रय देव (for the prior half), T2 सामर, G1 M3 सासुर (for सादरम्)]

10 T3 G3 om 10ab — a) B2 D2 4 असमर्थं; D3.7 M1 अस्मभ्यम् (for अस्माकं) Ś2 तु (for त्वं) D3 वीर (for देव) G2 मध्ये तत्रिपुरं देव — b) K3 प्रयच्छसे; D2–4 7 संप्रयच्छ, T2 प्रयच्छैन, G1 °च्छेत, G2 °च्छैवत् (for °च्छेमं) — d) K4 पितामह (for महीमिमाम्) — e) K4 Da1 D1.5 विचरिष्यामि S लोकेश (T3 G2 3 °पु) (for लोकेऽस्मिन्) — f) Da1 D1.5 T3 G3 त्वत्प्रसादात्पुरस्कृताः (T3 G3 °र स्थिता')

विचरिष्याम लोकेऽस्मिंस्त्वत्प्रसादपुरस्कृताः ॥ १०
ततो वर्षसहस्रे तु समेष्यामः परस्परम् ।
एकीभावं गमिष्यन्ति पुराण्येतानि चानघ ॥ ११
समागतानि चैतानि यो हन्याद्भगवंस्तदा ।
एकेषुणा देववरः स नो मृत्युर्भविष्यति ।
एवमस्त्विति तान्देवः प्रत्युक्त्वा प्राविशद्दिवम् ॥१२
ते तु लब्धवराः प्रीताः संप्रधार्य परस्परम् ।
पुरत्रयविसृष्ट्यर्थं मयं वव्रुर्महासुरम् ।
विश्वकर्माणमजरं दैत्यदानवपूजितम् ॥ १३
ततो मयः स्वतपसा चक्रे धीमान्पुराणि ह ।
त्रीणि काञ्चनमेकं तु रौप्यं कार्ष्णायसं तथा ॥ १४
काञ्चनं दिवि तत्रासीदन्तरिक्षे च राजतम् ।
आयसं चाभवद्भूमौ चक्रस्थं पृथिवीपते ॥ १५
एकैकं योजनशतं विस्तारायामसंमितम् ।
गृहाट्टाट्टालकयुतं बृहत्प्राकारतोरणम् ॥ १६
गुणप्रसवसंबाधमसंबाधमनामयम् ।
प्रासादैर्विविधैश्चैव द्वारैश्चाप्युपशोभितम् ॥ १७
पुरेषु चाभवन्राजन्राजानो वै पृथक्पृथक् ।

---

11 a) T G2.3 M1 यथा; G1 तथा; M2–4 पूर्णे (for ततो). B2 वर्षसहस्रान्ते; D4 T G M1 °सहस्रेषु — b) K3 समेष्याम — After 11^{ab}, S ins
233 * ब्रह्मोवाच ।
विलय' समयस्यान्ते मरणं जीवितस्य च ।
इति चिन्त्य वधोपायं कंचिदेव निशामय ।
[(L. 1) T1 M1 समयस्यांतो T2 विलयं समयास्यते, G2 विलायार्जीवितस्याते (sic) (for the prior half) M2–4 वा (for च) — (L. 2) T1.2 G1 M2–4 विच, M1 चैव (for चिन्त्य) T2 तथोपाय (for वधो°) T1 G2 M किंचिदेव T1.3 G1.3 निशामये, G2 °मया, M1 °मय, M2 निशम्यतां, M3.4 निशाम्यतां (for °मय)]
Before 11^{c}, S ins असुरा (T2 दैत्याः) — c) D8 एक भावं, T1 एकीभागं (for एकीभावं) G2 गमिष्यामि.

12 a) D8 यमागतानि B1.5 Da1 D1.5 चैकत्वं (for चैतानि) — b) Ś1 K1.3.4 D4.8 M4 भगवांस् (for भगवंस्) S नर' (for तदा) — c) S देवो वा (T2 °व्यो वा; T3 G2.3 °वोपि) द्विपदां श्रेष्ठ' (G1.2 M1.3 °ष्ठ) — d) K3 V1 B1.4 Da1 D1.5.6.8 भवेदिति (D1 °यदि) — After 12^{cd}, S ins
234* तेषां तद्वचनं श्रुत्वा दानवाना महायशा' ।
— e) Da1 एकम् (for एवम्) — f) Ś2 K1.4 प्रविशद् B2 गिरिं (for दिवम्)

13 a) K1 तत्ते, Da1 ते नु, G2 तेन (for ते तु) D2.3 लब्ध्वा (for लब्ध-) D1 om प्रीता K4 पीना' (for प्रीता) — c) T2 पुरस् (for पुर-) Ś2 °विसृष्टार्थं — d) T1 वरं (for मयं) K1 ब्रुवन्, K3 जग्मुर् (for वव्रुर्) Da1 D1.5.8 T1.2 (sup lin) 3 G M1 महासुरा'; T2 महायशा' (for °सुरम्) — e) D6 अजय, G2 अजितं (for अजर).

14 G2 om. (hapl) 14^{a}–15^{b} — a) B1.2.4 D3.7.8 सुतपसा — b) K1 चक्रु (sic) T1.2 G1 M1.3 वीर'; T3 G3 M2.4 धीरः (for धीमान्) B2.5 D3.4.7 च, D2.8 हि, S (G2 om.) [अ]थ (for ह) — c) V1 B1.2.4.5 D (except Dn1 D8) S (G2 om.) वै (for तु) — d) Ś2 Da1 D1.5.6 रौप्यं- (for रौप्य). Dn1 कालायस, T1 कृष्णायसं, G1 कार्ष्णं° (for कार्ष्णा°) T1 तदा (for तथा)

15 G2 om 15^{ab} (cf v l 14) — a) K3 कांचन हि विनत्रासीद् (sic) — b) D1 राजते (for राजतम्) T2 दक्षरिक्षे च राजितम् (sic) — c) Da1 D1.6 आयस्थ (for आयसं) G2 [अ]पतद् (for [अ]भवद्) Ś K1.2.4 V1 B (B3 damaged) D (except D8) T1 Co भौमं (for भूमौ) — d) V1 चक्रुस्त, Dn2 चक्रुस्ते; D7.Cnp तृतीयं; Ca o चक्रस्थं (as in text) V1 Da1 Dn1 D1.2.5 पृथिवी तले (for °पते) S (except T1) तदा (T2 °था) तेषां परंतप.

16 b) D8 °संवृत (for °संमितम्) K1 विस्तारय सम स्थितं (sic), K3 V1 B2 Dn1 D2–4.6.7 °रायामतः समं; B5 °र यतसंमितं; S विस्तृतं तावदायत (G2 दानवायुत) Co cites संमितं (as in text) — c) K3 अट्टाट्टालकसंयुक्त; V1 B1.2.4 D गृहा(Da1 D1.5 शृंगा)ट्टालकसंयुक्तं, B3 शृंगा-ट्टालकसंयुक्तं, S दृढं चाट्टालकयुत Ca cites गृहाट्टालं; Co शृंगाणि and अट्टालक. — d) V1 B (B3 damaged) D2–4.6.7 बहु- (for बृहत्-)

17 a) K4 V1 B2–5 D S Ca गृह(D8 गुण, G1 बृहत्)-प्रव(D2 °का)रसबाधम् Co cites गुणप्रवर — b) K3 om. from अनामयम् up to वै (in 18^{b}) K1.4 B (B3 damaged) Da1 Dn1 D1.2.5–8 T1.3 G M असबाधमहापथं (K1 °ग), V1 T2 °बाध महारथ, D3.4 °बाध इवापर Ca cites असबाध- — c) T3 G विमलैश् (for विविधैश्) V1 B1.4 Dn1 D2–4.7 T1 चापि (for चैव) — d) D1 om द्वारै T1 om च V1 D2–4.6.7 चैव (for चापि)

18 K3 om up to वै (cf v l 17) — a) Dn1 D3

काञ्चनं तारकाक्षस्य चित्रमासीन्महात्मनः ।
राजतं कमलाक्षस्य विद्युन्मालिन आयसम् ॥ १८
त्रयस्ते दैत्यराजानस्त्रीँल्लोकानाशु तेजसा ।
आक्रम्य तस्थुर्वर्षाणां पूगान्नाम प्रजापतिः ॥ १९
तेषां दानवमुख्यानां प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
कोट्यश्चाप्रतिवीराणां समाजग्मुस्ततस्ततः ।
महदैश्वर्यमिच्छन्तस्त्रिपुरं दुर्गमाश्रिताः ॥ २०
सर्वेषां च पुनस्तेषां सर्वयोगवहो मयः ।
तमाश्रित्य हि ते सर्वे अवर्तन्ताकुतोभयाः ॥ २१
यो हि यं मनसा कामं दध्यौ त्रिपुरसंश्रयः ।
तस्मै कामं मयस्तं तं विदधे मायया तदा ॥ २२
तारकाक्षसुतश्चासीद्धरिर्नाम महाबलः ।
तपस्तेपे परमकं येनातुष्यत्पितामहः ॥ २३
स तुष्टमवृणोद्देवं वापी भवतु नः पुरे ।
शस्त्रैर्विनिहता यत्र क्षिप्ताः स्युर्बलवत्तराः ॥ २४
स तु लब्ध्वा वरं वीरस्तारकाक्षसुतो हरिः ।
ससृजे तत्र वापीं तां मृतानां जीवनीं प्रभो ॥ २५
येन रूपेण दैत्यस्तु येन वेषेण चैव ह ।

वा (for च) Ś V1 B1 Da1 Dn1 D1 5 [अ]भवद् (for [अ]भवन्) S त्रिपुर (T2 पुरेषु) तेषु चाप्यासन् — b) V1 D8 राजा चैव (for राजानो वै) B5 वा (for वै) D5 om one पृथक् — After 18^{ab}, S ins.

235* दिव्यमाल्याम्बरधरा दैतेया राजसत्तम ।

— c) Ś2 तारकाप्यस्य, K1 8 Dn1 G2 °काख्यस्य — d) S दिव्यम् (for चित्रम्) B4 विशां पते (for महात्मन॰) — e) K1 8 Dn1 कमलाख्यस्य; G2 कनकाख्यस्य — f) S विद्युन्मालेस्तथायस

19 a) M2 त्रयश्च K1 दैत्यराजानां V1 B1 2 D2-4. 6 7 अस्त्र, Dn1 उग्र, D3 अपि (for आशु) — c) K8 Dn1 D8 S दुर्धर्षा॰, V1 B (B3 damaged) Da1 D1-7 ऊचुश्च (for वर्षाणा) — K4 om (hapl) 19^{d}–20^{c} — d) Ś1 K2 **नाप, K1 3 V1 B (B8 damaged) Da1 D1-7 T2 8 GM कश्च नाम, D8 कश्चनाभू (for पूगान्नाम) Dn1 कश्चित्तानि प्रवर्तत, T1 वरदानात्प्रजापते॰.

20 K4 om 20^{abc} (of v l. 19) — a) S तेषु (for तेषां) — b) Ś2 K1 प्रयुतान्युर्बुधानि च — c) S कोट्यश्चापि (T2 8 G2 8 श्चासन्) प्रवीराणां — d) S समतत (for ततस्तत) — After 20^{cd}, N T2 ins

236* मांसाशना सुदृप्ताश्च सुरैर्विनिकृतास्तथा ।
[K8 4 मांसासना, V1 B2 D2-4 6 7 मांसाशिन, B1. 4. 5 Da1 D1 5 °दाश्च B2 Da1 D1 8 5 सुतृप्ताश्च, D6 °हृष्टाश्च V1 B (B3 damaged) D पुरा (for तथा)]
— e) B1 2 4 Da1 D1 5 इच्छति (for इच्छन्तस्) — f) K8 B1 Dn1 G1 2 M1 आस्थिता॰ (for आश्रिता)

21 a) V1 B5 D2-4 6 7 चैषां (for तेषा) — b) Ś2 सर्वयोगमहो; K1 °योगवहा, B2 D2 °योगमयो; G2 भोगावहो (for °योगवहो) B5 सर्वयोगमहोदय॰ ꠰Cc महोदय इति वा पाठः। ꠰ — c) V1 समास्थित्य, B1 4 (marg as in text) Da1 D1. 5 M2-4 समाश्रित्य, D2 तमाहित्य (for तमाश्रित्य) Da1 D1. 5 सर्वं (for सर्वे) — d) K3 B (B3 damaged) Dn1 D8 4 7 वर्तयते (Dn1 D4 °तो), Da1 D1 3 5 6 8 S वर्तयति (for अवर्तन्त) K1 [अ]कुतोभय॰, Ca °भया॰ (as in text) V1 [ऽ]वर्तत अकुतोभया॰

22 a) V1 B (B3 damaged) D2-4 7 G2 M2-4 यन् (for य) — b) V1 B4 Da1 D1 3-5 Ca दध्यात्, B5 दध्यास्, (for दध्यौ) K8 °समत॰, D8 (before corr) °सश्रयात् T2 8 G1 8 °सश्रित॰ (for °सश्रय॰) — c) K1 कामो, S त(M2 क)स्मै (for काम) B2 D2 त तु, D8 तात, T2 तत्र (for त तं) — d) T1 तथा (for तदा)

23 a) B2 तारकाख्य° (for °काक्ष°) V1 D6 त्वासीत्, B (B8 damaged) Da1 Dn1 D1-5 7 8 वीरो (for चासीद्) — b) K8 वटो, Da1 (before corr) हनिर्, Dn1 दुनुर् (for हरिर्) Da1 D1 5 T2 महासुर॰ (for °बल॰) — c) T2 तु परमं (for परमकं) — d) S तेन (for येन) Ś2 [अ]-तृष्यत् (for [अ]तुष्यत्) K4 पितामह

24 Ś K1 2 om (? hapl) 24 — a) K4 V1 B (B3 damaged) Da1 D1-3 5 8 T1 G2 स; D4 त (for स) G2 दैव (for देव) — b) B4 मे (for न॰) Da1 D1 5 कुले, D6 पुर; G2 प्रभो (for पुरे) — c) Dn1 येत्र (for यत्र)

25 a) V1 स (for तु) Dn1 लब्धवरो (for लब्ध्वा वरं) V1 D1 5 वीर (for वीरस्) — b) T1 [ऽ]सुर॰ (for हरि॰) — c) D8 ता वापीं (by transp) — d) V1 Da1 D1 5 S मृतसजीवनीं (D1 °वन, T1 G1 °विनीं) (for मृताना जीवनीं) Ś1 K8 B1 5 D2 7 जीविनीं V1 विभो; S प्रभु (for प्रभो) — After 25, S ins

237* पूर्णा दिव्यस्य तोयस्य पीयूषप्रतिमस्य वै ।

26 a) Ś2 रूपेन, K8 वेषेण, B2 दर्पेण (for रूपेण) K3 दैत्यश्च, B4 Da1 D1 5 दैत्यास्तु, S यो (T2 G2 वै) दैत्यो — b) ŚK1 2 4 B1 D3 4 वेशेन, K8 Da1 D1 5 T8 G2 8 रूपेण, B2 वेगेण (for वेषेण) V1 B2 Dn1 D1 6 8 चैव हि;

24

मृतस्तस्यां परिक्षिप्तस्तादृशेनैव जज्ञिवान् ॥ २६
तां प्राप्य *त्रैपुरस्थास्तु सर्वाल्लोकान्बबाधिरे ।
महता तपसा सिद्धाः सुराणां भयवर्धनाः ।
न तेषामभवद्राजन्क्षयो युद्धे कथंचन ॥ २७
ततस्ते लोभमोहाभ्यामभिभूता विचेतसः ।
निर्ह्रीकाः संस्थितिं सर्वे स्थापितां समलूलुपन् ॥ २८
विद्राव्य सगणान्देवांस्तत्र तत्र तदा तदा ।
विचेरुः स्वेन कामेन वरदानेन दर्पिताः ॥ २९
देवारण्यानि सर्वाणि प्रियाणि च दिवौकसाम् ।
ऋषीणामाश्रमान्पुण्यान्यूपाञ्जनपदांस्तथा ।
व्यनाशयन्त मर्यादा दानवा दुष्टचारिणः ॥ ३०
ते देवाः सहिताः सर्वे पितामहमरिंदम ।

S चाप्यथ — c) Da1 D1 5 मृता त(Da1 °स्त)स्यां K4 परिक्षिप्तास्, Da1 D5 °क्षिप्तास्, D8 विनिक्षिप्तस् (for परि°) S क्षिप्यते (T1 G2 M3 °तो) निहतो (G2 °ते) वाप्यां — d) Ś2 D5 तादृशेनेव K3 Dn1 जघ्नि(Dn1 °ग्मि)वान्, B1.4.5 Da1 D1 5 जज्ञिरे, S जायते (for जज्ञिवान्) — After 26, S ins

238* सपूर्णबलवीर्यैस्तु राजञ्शौर्यसमन्वितः ।
एव वीर्येण संयुक्ता कृतास्तेन महात्मना ।
[(L 1) T3 G3 °वलवतस्तु and °समन्विता — (L. 2) T1 3 G सयुक्त]

27 a) V1 तं, Dn1 D8 सं-, D2 ते (for तां) Ś K1.2 4 ते पुरस्तात्तु, K3 B1 ते पुरस्तास्तु (B1 °स्ते), V1 B4.5 Da1 Dn1 D1 3–8 ते पुनस्तास्तु (D8 °स्तासु), B2 ते पुनर्वापीं, D2 त्रैपुर त तु, S त्रैपुरा (T1 त्रैपुर, T3 G3 ते परा) वापीं (G2 वापि) (for *त्रैपुरस्थास्तु) — b) K3 V1 B (B3 damaged) D (except D2) T G M1 लोकान्सर्वान् (by transp), K4 D8 सर्वलोकान् B2 नराधिप (for बबाधिरे) — After 27^{ab}, B2 ins.

239* वरलोकेऽवसस्सोऽपि हरि परमतेजसा ।
विधाय सर्वलोकानां हित पथ्य विधाय च ।
तत परमनिर्विघ्नो हितकारी तावकात्मसु ।
[(L 3) Posterior half, hypermetric]

— c) K1 महतस् (for महता) T3 G युक्ता, M1 सिद्धा — d) M1 पुराणा (for सुराणा) — After 27^{cd}, S ins

240* एकस्मिन्निहते दैत्ये सृजन्ति स दशासुरान् ।
[G1 निहिते M दशापरान्]

— ef) S विद्यते (for अभवद्) S transp राजन् and युद्धे K3 V1 B1 5 Dn1 D2–4 6 7 कदाचन (for कथचन)

28 a) M4 लोह° (for लोभ°) — c) Ś2 नह्रीका, T2 निस्स्पृता, T3 G M1 निर्भीता (G1 M1 °का) (for निर्ह्रीका) K3 V1 B1.4 D2 8 7 सस्थिता; T2 3 G M सहिता, Ca सछिती (sic), Co सस्थितिं (as in text) D4 (by corr) पूर्वे (for सर्वे) B2 तव प्रस्थापिता सर्वे T1 निश्रीकाश्चामरान्सर्वे — d) K3 V1 B1.4 D2 3.7 T2.3 G स्थापिता (K3 °ता), B2 मर्यादा, M स्थापना (for स्थापिता) B1 समलूपम (sic), D1 5 °लुलुपन्; D1 T1 °लोलुपन्, G1 °लोलुपा, G2 सर्वलोलुपा (for समलूलुपन्) T1 स्थापितान्स्वर्गलोलुपान्

29 a) Da1 D1.5 विभ्रास्य (for विद्राव्य) Da1 D1 G1 देवास् (for देवांस्) — c) V1 सर्व- (for स्वेन) — d) K1 दक्षिता, K3 तर्पिता (for दर्पिता) — After 29, K4 B D (D8 marg sec m) ins 242*

30 a) V1 B1 2 Dn1 D3 4 6 7 देवोद्यानानि (for देवारण्यानि) Dn1 S रम्याणि (G2 °नि) (for सर्वाणि) — b) D2 गृहाणि, S स्थानानि (for प्रियाणि) D1 om. च K3 दिवौकस, D8 °स — c) B5 रम्यान्, Da1 D1 5 दिव्यान् (for पुण्यान्) — d) K3 V1 B1 2 4 Dn1 D2–4 T2 रम्यान्, B5 Da1 D1 5 पुण्यान्, D6 T1 3 G M धर्म्यान् (D6 T3 G2 3 °र्मान्) (for यूपान्) K3 जनपदान्वितान् (for °पदास्तथा) D7 T1 M2–4 तदा (for तथा) — e) K2 विनाशयत, V1 व्यनाशयश्च, Da1 D1 5 व्य(D1 व्या)नाशयंत, D2 8 विनाशयतो (for व्यनाशयन्त) Ś K1 सर्वत्र, K2 damaged, B1 4 Dn1 D6 7 मर्यादा K3 B2 D3.4 व्यनाशयञ्चमर्यादा, S उत्साद(T3 G3 °त्पाद, G1 °त्पाद)यत्यमर्यादा — f) K4 युद्धचारिण, B5 Da1 D1 5 दुष्टचेतस — After 30, S ins

241* निस्थानाश्च कृता देवा ऋपय पितृभि सह ।
दैत्यैस्त्रिभिस्त्रयो लोका ह्याक्रान्तास्ते सुरेतरैः ।
[(L. 2) M1 ते (for तै)]

S (except G3) cont K4 B (B3 damaged) D (D8 marg sec m) ins after 29

242* पीड्यमानेपु लोकेपु तत शक्रो मरुद्वृत ।
पुराण्यायोधयाचक्रे वज्रपातै समन्तत ।
नाशकत्तान्यभेद्यानि यदा भेत्तु पुरंदर ।
पुराणि वरदत्तानि धात्रा तेन नराधिप ।
तदा भीत सुरपतिर्मुक्त्वा तानि पुराण्यथ । [5]
[(L. 1) D7 सर्वेपु (for लोकेपु) — (L. 2) D2 पुराण्ये योधनं चक्रे, D5 6 8 T2 पुराण्य(D6 °णि)योधयां चक्रे D8 वज्रपात-, S (G3 om) °हस्त (for °पातै) — (L. 3) S (except T2, G3 om) नाशक्नोत D1 om यदा D1 T1

अभिजग्मुस्तदाख्यातुं विप्रकारं सुरेतरैः ॥ ३१
ते तत्त्वं सर्वमाख्याय शिरसाभिप्रणम्य च ।
वधोपायमपृच्छन्त भगवन्तं पितामहम् ॥ ३२
श्रुत्वा तद्भगवान्देवो देवानिदमुवाच ह ।
असुराश्च दुरात्मानस्ते चापि विबुधद्विषः ।
अपराध्यन्ति सततं ये युष्मान्पीडयन्त्युत ॥ ३३

अहं हि तुल्यः सर्वेषां भूतानां नात्र संशयः ।
अधार्मिकास्तु हन्तव्या इत्यहं प्रब्रवीमि वः ॥ ३४
ते यूयं स्थाणुमीशानं जिष्णुमक्लिष्टकारिणम् ।
योद्धारं वृणुतादित्याः स तान्हन्ता सुरेतरान् ॥ ३५
इति तस्य वचः श्रुत्वा देवाः शक्रपुरोगमाः ।
ब्रह्माणमग्रतः कृत्वा वृषाङ्कं शरणं ययुः ॥ ३६ C 8 B 8 K 6

यथा, T2 तदा (for यदा) — (L 4) K4 च न, D8 तेय (sic) (for तेन) — (L 5) T1 2 M1 पुराण्युत (for °व्यथ)]

31 G8 om (hapl) 31 V1 reads 31 twice (with v l) — a) V1 (first time) B1 4 5 Da1 Dn1 D1–5 7 S (G8 om) तैरेव विबु(Da1 D1 2 5 °वि)धै: सार्धं, V1 (second time) D6 तदा देवगणा: सर्वे, B2 तैर्देवा विबुधा: सर्वे — b) V1 (second time) Dn1 D2 6 उपागमत् (V1 D6 °गमन्, D2 °गता), B4 अरिंदमं (for अरिंदम) S (G8 om) ब्रह्माण परमेश्वर — c) V1 (first time) B1 4 5 Da1 D1 3–5 7 S (G8 om) जगामाथ (for अभिजग्मुस्) K3 समाख्यातु (for तदा°) V1 (second time) Dn1 D2 6 आख्यातु (D2 °त) विप्रकार तम् (D2 6 तु) Ca.c cite विप्रकारं — d) B2 सुरस्तदा, Ca सुरेतरै: (as in text) V1 (second time) Dn1 D2 6 असुरेभ्य: परतप

32 a) K4 ततस्तं; Dn1 ते तु त; D4 तत्त्व ते (marg ते हि तं) (for ते तत्त्वं) S ते सर्वमभि(T1 °पि)विख्या(T1 2 M2 4 °ज्ञा)प्य — b) V1 B2 D6 प्रणिपत्य (for [अ]भिप्रणम्य) B1 4 5 Da1 Dn1 D1–5 7 8 शिरोभि: सप्रणम्य च — cd) S तद्वधोपायमाचक्ष्व भगवन्निति चाब्रुवन्

33 a) Da1 D1 2 5 S तु, D6 [अ]थ (for तद्) V1 D2 6 ब्रह्मा (for देवो) — After 33ab, N ins

243* ममापि सोऽपराध्नोति यो युष्माकमसौम्यकृत् ।
[K8 [अ]स्ति (for [अ]पि) K1 [ऽ]परामोति, K3.4 °राधोस्ति, D8 राध्येति S K2 4 यो न युष्मासु सोम्यकृत, K1 B5 Da1 Dn1 D1 5 यो युष्मासु न सोम्यकृत, K3 यो युष्मास्तु न सौख्यकृत् (for the posterior half)]

On the other hand, S ins after 33ab

244* श्रूयता त्रिदशा सर्वे यथेदं वाक्यगौरवम् ।
[T1 यथैव (for यथेद)]

— c) V1 B1.5 D2–4 6 7 हि, B4 Da1 D1 5 से (for च) S दुरात्मानोसुरा नित्य (T1 °त्या) — d) D3 से वापि, M2–4 ये हतु (for ते चापि) Co cites चापि (as in text), S विबुधा मम (for विबुधद्विष) V1 B1.2 D2–4 6 7 सर्व एव (D2 वेदेव-) सुरद्विप — e) K4 अपराध्यंत, Co °ध्यन्ति (as in text) S न शक्नुवति ये (T1 M1 2 ते) सर्वे — f) D2 युष्माक, T1 M युष्मान्ये (for ये युष्मान्) K3 भीषयन्पुन: (for पीडयन्त्युत) B2 युष्मान्सभीपयस्युत, T2 3 G युष्मान्वै पीडयति ते (T2 वै) Co cites उत (as in text) — After 33, D2 ins

245* न त्वास्तु तानह मन्ये ये वै युष्मानपीडयन् ।

34 a) V1 D6 कामं, B5 अय (for अह) K3 तुल्योस्मि, D2 हि धाता, T1 3 GM समस्तु (for हि तुल्य:) T2 अह समोस्मि भूताना — b) V1 D2 6 अहमच्युत:, B2 च प्रकाशक (for नात्र सशय) — c) Dn1 D3 अधर्मिष्ठा-(D8 °का)स्तु V1 D2 6 निग्राह्या (for हन्तव्या) S अविनीता निहतव्या — d) B2 D8 S इत्येव (D8 °व) (for इत्यह) B1 4 तद् (for प्र-) V1 D3 4 6 7 इति मे व्रतमाहितं, D2 इति मे वर्तते मति Co cites इति and प्रब्रवीमि (as in text) — After 34, V1 B1 2 4 5 D (except D8) S ins

246* एकेषुणा विभेद्यानि तानि दुर्गाणि नान्यथा ।
न च स्थाणुमृते शक्तो भेत्तुमेकेषुणा पुर ।
[(L 1) G2 [अ]भिभिंद्यानि, M हि (M1 नि) भेद्यानि (for विभे°) — (L 2) V1 B4 Da1 Dn D1 5 पर, D2 परे (for पुर) S शक्तास्तु तानि बाणेन भेत्तु काम त्रिलोचन]

35 a) M1 om ते यूय D1 ये (for ते) T1 वय (for यूय) T3 G तपसा स्थाणु (for स्थाणुमीशानं) — b) Ś1 K1 2 -कार्मुकं; Da1 D1 5 -कारिणा (for -कारिणम्) — c) K1 श्रृणुतादित्या , Da1 D1 5 वृणुता दिव्या: (sic), Dn1 °स देवा:, D8 °तोदित्या , S वृणुत (T1 °म:) क्षिप्रं (for °तादित्या:) Ca.c cite आदित्या: (as in text) — d) B2 D7 हत्वा (for हन्ता) D8 रणेसुरान्, T1 सुरोपमान् (for सुरेतरान्)

36 a) Dn1 इत्येतस्य, D8 तस्य चाथ (for इति तस्य) — For 36ab, S subst

247* ते देवास्तेन वाक्येन चोदिता: प्रणता: स्थिता ।
दिव्य वर्षसहस्र वै तपस्तप्त्वा सुरर्षभा: ।
शुभात्मानो महात्मानो जग्मुर्वै वृषभध्वजम् ।
[(L. 3) M शुद्धात्मानो (for शुभा°)]

— c) K1.4 ब्राह्मणम् — d) S शरण्य शरण गता

7 47 तपः परं समातस्थुर्गृणन्तो ब्रह्म शाश्वतम् ।
1 31 ऋषिभिः सह धर्मज्ञा भवं सर्वात्मना गताः ॥ ३७
तुष्टुवुर्वाग्भिरर्थ्याभिर्भयेष्वभयकृत्तमम् ।
सर्वात्मानं महात्मानं येनाप्तं सर्वमात्मना ॥ ३८
तपोविशेषैर्बहुभिर्योगं यो वेद चात्मनः ।
यः सांख्यमात्मनो वेद यस्य चात्मा वशे सदा ॥ ३९
ते तं ददृशुरीशानं तेजोराशिमुमापतिम् ।
अनन्यसदृशं लोके व्रतवन्तमकल्मषम् ॥ ४०
एकं च भगवन्तं ते नानारूपमकल्पयन् ।
आत्मनः प्रतिरूपाणि रूपाण्यथ महात्मनि ।
परस्परस्य चापश्यन्सर्वे परमविस्मिताः ॥ ४१
सर्वभूतमयं चेशं तमजं जगतः पतिम् ।
देवा ब्रह्मर्षयश्चैव शिरोभिर्धरणीं गताः ॥ ४२
तान्स्वस्तिवाक्येनाभ्यर्च्य समुत्थाप्य च शंकरः ।
ब्रूत ब्रूतेति भगवान्स्मयमानोऽभ्यभाषत ॥ ४३
त्र्यम्बकेणाभ्यनुज्ञातास्ततस्तेऽस्वस्थचेतसः ।
नमो नमस्तेऽस्तु विभो तत इत्यब्रुवन्भवम् ॥ ४४
नमो देवातिदेवाय धन्विने चातिमन्यवे ।

---

37 a) K1 समातस्थौ, T3 G समाजग्मुर् (for °तस्थुर्). V1 B1 D3 4 6 7 तपो(D4 6 °तो)नियममास्थाय, D2 ततो नियममासाद्य — D4 (marg as in text) सर्वे- (for सह) Cc cites ऋषिभि सह (as in text) K1 धर्मज्ञ, Dn1 D8 सर्वज्ञ (for धर्मज्ञा). S अनंगमथन (T2 अनन्यमनस°, T3 G कदर्पवैरिण) सर्वे — After 37, S (except T2) ins .

248* देवदेवं पर स्थाणु वरदं त्र्यम्बक शिवम्।
शर्वमीड्यमज रुद्रं शशाङ्काङ्कितमूर्धजम्।

[(L. 1) T3 G2 प(G2 व)रेशान, M2–4 हर स्थाणु (for पर स्थाणु) — (L. 2) G2 सर्वेश्वरम् (for शर्वमीड्यम्)]

38 T2 om 38^{a}–39^{b} — a) K3 Dn1 D3 4 8 हृष्टाभिर्; V1 B (B3 damaged) Da1 D1 3 5–7 Cc उग्राभिर्, S (T2 om) अर्च्याभिर् (for अर्थ्याभिर्) — b) K3 भयेपि (for भयेषु) B1, 2 4 5 Da1 D1 3–5 7 [अ]भयदं नृप, T1 M °भयमुत्तम, T3 G °भयमच्युत (for °भयकृत्तमम्) — d) T1 M विश्वम् (for सर्वम्)

39 T2 om 39^{ab} (cf v l 38). — a) K3 °विशेष- (for °विशेषैर्) V1 Dn1 D2–4, 6 7 T3 G M विविधैर्; T1 त्रिविधैर् (for बहुभिर्) — b) Ś K1 2 चात्मना (for चात्मन°). — c) K1 असख्या, T1 यस्यांशम् (for य साख्यम्) Ś सख्यम्, K2 4 Da1 D1 5 सख्याम्, Ca साख्यम् (as in text) V1 B1 5 D2–4 6 7 वेत्ति (for वेद) — d) D2 भवेत् (for वशे) K1 स च, D2 T2 G1 तदा (for सदा).

40 a) K4 V1 B1 2 4 5 D T G1 3 M तं ते (by transp), G3 ततो K3 B1 2 4 Dn1 D3 आसीनं (for ईशानं) — After 40^{ab}, S ins

249* परेण यत्नेन भव त्रिदशा' शर्वमीश्वरम् ।

— c) S देव (T1 °वा) (for लोके) — d) K3 V1 Dn1 D3 (marg sec. m) S व्रतपंतम्; K4 B2 D2–4, 7 भगवतम्; B1 4 प्रभमतम् (sic), D6 [ऽ]प्रतिमं तम्; D3 प्रपश्यंतम् (for व्रतवन्तम्)

41 a) K3 B2 एव (for एक) M त (for ते) TG एकश्च भगवास्त(G2 °वान)त्र. — b) M2–4 नाम्ना (for नाना) Ca cites नानारूप (as in text) D1 T1 3 G2 3 अकल्पयत्, D8 अकल्मषं (for अकल्पयन्) — d) D2 रूपाण्यपि; G1 °ण्येव V1 महाति च, T G2, 3 महामति; G1 M1 °पतिः, M3–4 °त्मनः (for °त्मनि) — e) T2 परस्पर तु (for °रस्य) M2–4 [अ]प्यासन् (for [अ]पश्यन्) — f) K1 °सस्मिताः (for °विस्मिताः)

42 a) D8 (marg as in text) °महं (for °मय). Ś1 देश, K1 ईश, K3 V1 B1, 2 4, 5 D S दृष्ट्वा (for चेश) — b) K3 ईश (for अज) D8 जगता T1 प्रभु (for पतिम्) — c) K1 ब्रह्मादयश्च; T1 ब्रह्मदया (for °र्षयश्च) K3 S सर्वे, Dn1 D8 चापि (for चैव) — d) B5 S अवनीं (M1-3 °नि) (for धरणीं)

43 a) K3 °वाच्येन, B1 2 4 5 D2 4, 7 °वादेन; Da1 D1 5 T2 °वाचेन (for °वाक्येन) T1, 3 GM तान्स्वस्ति वाच्य चाभ्यर्च्य — b) D4 समुत्थाय (for °त्थाप्य) — c) K4 भगवन् — d) K2 स्तूयमानो (for स्मय°)

44 a) Some MSS त्र्यवकेन M2 त्र्यवकेनाभ्यनुज्ञातास् — b) K3 ते सर्वे (for ततस्ते) B1, 2, 5 तुष्टचेतस°, Da1 D5 स्वस्थतेजस°; S त्रस्तचेतस°. — c) K1 T2 प्रभो (for विभो) K3 V1 B1 2 4 5 T1 3 G M नमो नमो नमस्तेस्तु — d) K1 T2 नमो (sic), K3 V1 B1, 2, 4, 5 D S प्रभो (D6 °भोर्) (for तत) B1 4 D2–4, 7 वच°, T1 प्रर्भु (for भवम्)

45 a) Ś2 K3, 4 B2 4 D2 6 3 S देवाधि(S °ति)देवाय B1 नमोविदेवदेवाय Ca cites आदिदेव°. — b) Ś1 K1, 2 Dn1 धन्वने, Ca, c धन्विने (as in text). V1 Dn1 D1, 5, 6 [अ]थ (for च) B1, 4, 5 [ऽ]थातिमन्यवे;

प्रजापतिमखघ्नाय प्रजापतिमिरीड्यसे ॥ ४५
नमः स्तुताय स्तुत्याय स्तूयमानाय मृत्यवे ।
विलोहिताय रुद्राय नीलग्रीवाय शूलिने ॥ ४६
अमोघाय मृगाक्षाय प्रवरायुधयोधिने ।
दुर्वारणाय शुक्राय ब्रह्मणे ब्रह्मचारिणे ॥ ४७
ईशानायाप्रमेयाय नियन्त्रे चर्मवाससे ।
तपोनित्याय पिङ्गाय व्रतिने कृत्तिवाससे ॥ ४८
कुमारपित्रे त्र्यक्षाय प्रवरायुधधारिणे ।
प्रपन्नार्तिविनाशाय ब्रह्मद्विट्संघघातिने ॥ ४९
वनस्पतीनां पतये नराणां पतये नमः ।
गवां च पतये नित्यं यज्ञानां पतये नमः ॥ ५०
नमोऽस्तु ते ससैन्याय त्र्यम्बकायोग्रतेजसे ।
मनोवाक्कर्मभिर्देव त्वां प्रपन्नान्भजस्व नः ॥ ५१
ततः प्रसन्नो भगवान्स्वागतेनाभिनन्द्य तान् ।

B2 D3 4 बलशालिने; D8.1 वनमालिने (for चातिमन्यवे) Ca अति°; Co अभिमन्यवे S प्रियधाम्नेतिम° — G2 om 45^cd Da1 reads 45^cd twice — ^d) B4 D1 5 ईंडुषे, Da1 (both times) ईंदुषे, D4 7 ईज्यसे; S (G2 om) ईडित (T1 3 °ते; G1 °त) (for ईड्यसे) ❀Ca ईड्यसे इति लेखकप्रमादात्।❀

46 B2 om 46^a–47^b — ^a) T2 G1 2 M1 नमस्कृताय (for नम: स्तु°) — ^b) B4 5 Dn1 D2–4 6 7 शम्भवे, T1.2 M शंकृते; Ca o मृत्यवे (as in text) — ^c) B1.4 5 चोग्राय, S धूम्रा(M1 °म्रा)य; Co उमाय (for रुद्राय) Da1 D1.5 विलोहिताख्यायोग्राय Co cites विलोहिताय (as in text) — ^d) K8 नीलरुद्राय; B4 कण्ठाय (for °ग्रीवाय). G2 शंभवे (for शूलिने)

47 B2 om 47^ab (of v l. 46) — ^a) T3 G शकराय, Co अमोघाय (as in text) D3 T3 G1 3 M [अ]मृगक्षाय; T1 त्र्ययक्षाय (sic), T2 [अ]मृगक्ष्णाय; G2 दृगाक्षाय (for मृगाक्षाय) — ^b) Ś2 प्रहरायुधयोधिने, K3 (before corr) प्रकटायुध°; D3.4 7 T1 M1 क्षमा(M1 °या)य क्र(T1 क)थनाय च, D6 T3 G M2–4 क्षमाय क्रोधनाय च; T2 सूक्ष्माय सुधनाय च, Co प्रवरायोग्रयोध्विने — ŚK V1 B1 4 5 D (except D3) ins after 47^ab B2 after 45

250* अर्हाय चैव शुद्धाय क्षयाय क्रथनाय च।

[Ś K1 2 4 अर्हे नै विशुद्धाय, Dn1 अर्हाय वै वि , D2 अर्हा * वै मृगाक्षाय (for the prior half) For the posterior half, cf v l 47^b Ś1 K4 क्षपाय; Ś2 K1 2 क्षपायै, K3 V1 क्षमाय, Co [अ]क्षयाय (for क्षयाय) Da1 D1 5 कथ° (for क्रथ°)]

— ^c) V1 D2–4.7 कायाय, B1 शुद्धाय, B5 T2 शुक्राय; Da1 D1 5 शुभ्राय; Ca शुक्राय (as in text) — ^d) V1 ब्रह्मवादिने, Co °चारिणे (as in text)

48 ^a) K3 ईश्वराय, Da1 D1 5 कुमाराय, Co ईशानाय (as in text) Ś1 K1 2 4 प्रमेयाय (for [अ]प्रमेयाय) — ^b) T1.3 G M1.4 निर्हन्त्रे (M1°न्ते), Co नियन्त्रे (as in text) K3 (before corr as in text) धर्मवाससे, B2 4 (marg as in text) 5 Da1 D1.5 Co चीरवाससे, Ca चर्म° (as in text) — K3 G2 om 48^cd T1 reads 48^cd after 51^ab — ^c) B2 D2–4 7 तपोरताय, M1 ततो नित्याय (for तपोनि°) B5 Da1 D1 5 T2 M2 लिंगाय (for पिङ्गाय) — ^d) B1 कीर्ति°, Ca कृत्ति° (as in text)

49 ^a) K1 3 4 कुमा(K1 °मी)रपित्र्ये — ^b) Cf 47^b Ś1 K2 4 विविधायुध°, V1 D3 4 7 S प्रव(T °वी)रायुधयोधिने; B1 4.5 °पाणये; B2 °पालिने, Da1 D1 5 6 °पाणिने, D8 सर्वाशापरिपूरिणे — ^c) G2 प्रपन्नाय (for °न्नार्ति-) — ^d) Ś2 Da1 D5 G1 ब्रह्मविट्संघ°, K1 ब्रह्मद्विजाग°, K8 ब्रह्मर्षिद्विड्घातिने (submetric), D3 G2 ब्रह्मद्विट्सर्व(G2 °सर्वे)घा°, T2 ब्रह्मविध्वंस° — After 49, K4 reads 51^ab

50 ^b) D6 भूतानां, T G वनानां, M च(M1 व)राणां (for नराणां) — Ś K2 transp 50^cd and 51^ab — ^c) D3 गवाश्वपतये (for गवां च प°) — ^d) V1 प्रजानां, D3 T2 यज्वनां, T1 ज्ञानिनां, M ज्ञानानां (for यज्ञानां)

51 K4 reads 51^ab after 49 Ś K2 transp 50^cd and 51^ab B2 transp 51^ab and 51^cd — ^a) V1 सह सैन्याय; D2 ते सेनापत्ये (for ते ससैन्याय) Ca cites ससैन्याय (as in text) S नमो नमोस्तु (T3 G °मस्ते) सौम्याय — ^b) V1 B1.2 4 D2–4 7 त्र्यम्बकायामितौजसे Ca o cite त्र्यम्बकाय — After 51^ab, T1 reads 48^cd — ^cd) Ś1 K1 2 V1 Dn1 G1 2 नमो वा° (for मनोवा°) V1 Da1 D1 5 प्रपन्ना D8 मनोवाक्कायकर्मादिरूपिणे परमात्मने

52 Before 52, T2 ins दुर्योधन — ^a) G1 प्रपन्नो — ^b) K1 [अ]भिनिर्दितान् (sic), K3 °वाच्य तान्, V1 °मन्त्र्य तान्, D2 °नदितान् (for °नन्द्य तान्) B2 D3 4 7 च (for तान्) — ^c) T2 स्येति; G1 वेतु, G2 M1–3 ठ्येतु; M4 वैतु (for स्येतु) D3 युष्माकं, T1 वस्त्रासा (for वस्त्रासो) — After 52, S ins

251* देवा: शर्वस्य वचनं श्रुत्वा हर्षमुपागता ।

[M3–4 हर्षसमन्विता]

— K3 4 V1 B (B3 damaged) D ins an addl colophon after 52, S after 251* [*Adhy name* B4

देवा ऊचुः ।

असत्तेजोबलं यावत्तावद्विगुणमेव च ।
तेषामिति ह मन्यामो दृष्टतेजोबला हि ते ॥ ५९

भगवानुवाच ।

वध्यास्ते सर्वतः पापा ये युष्मास्वपराधिनः ।
मम तेजोबलार्धेन सर्वांस्तान्घ्नत शात्रवान् ॥ ६०

देवा ऊचुः ।

बिभर्तुं तेजसोऽर्धं ते न शक्ष्यामो महेश्वर ।
सर्वेषां नो बलार्धेन त्वमेव जहि शात्रवान् ॥ ६१

दुर्योधन उवाच ।

ततस्तथेति देवेशस्तैरुक्तो राजसत्तम ।
अर्धमादाय सर्वेभ्यस्तेजसाभ्यधिकोऽभवत् ॥ ६२

स तु देवो बलेनासीत्सर्वेभ्यो बलवत्तरः ।
महादेव इति ख्यातस्तदाप्रभृति शंकरः ॥ ६३

ततोऽब्रवीन्महादेवो धनुर्बाणधरस्त्वहम् ।
हनिष्यामि रथेनाजौ तान्रिपून्वै दिवौकसः ॥ ६४

ते यूयं मे रथं चैव धनुर्बाणं तथैव च ।
पश्यध्वं यावदद्यैतान्पातयामि महीतले ॥ ६५

सहता; B_5 D_6 सघाते, D_4 सहिता, D_7 सघतो (for संघातो) K_1 महायशा; K_3 B_2 $D_{4\,6.7}$ °बला, Da_1 $D_{1\,5}$ °बलं D_2 सहितान्सुमहाबलान्, $T_{1.3}$ G M_1 संघातेन महाबलान् (T_1 G_1 M_1 °ला)

59 M सुरा (for देवा) — [b]) V_1 $D_{2-4\,7}$ M_{2-4} आहवे (for एव च) T_1 हि, T_3 $G_{1\,2}$ वा; M_1 ह (for च) G_2 तत्तावद्गुणमेव वा — [c]) $Ś_1$ $K_{1\,2}$ V_1 B (B_3 damaged) Dn_1 $D_{2\,6}$ T_2 इति हि (D_6 तु), Da_1 $D_{1\,5\,8}$ इतीह D_6 मन्यस्व (for मन्यामो) $T_{1\,3}$ G M तस्तेषामिति मन्यामो — [d]) $Ś_2$ B_2 नष्ट(B_3 ह्रस)तेजोबला, Dn_1 दृष्ट तेजोबल G_2 भद्र तेजोबला हि ते

60 K_3 om 60 T_3 G ईश्वर (for भगवान्) — [a]) S सर्वथा (T_2 °सो) D_6 आज्ञसा सर्वदा ते मे — [b]) D_6 युष्माक ये (for ये युष्मासु) D_2 ये युष्मान्संपराधिन — [c]) T_1 G_1 तेजोबलार्थेन — [d]) T_3 G_3 सर्वे (for सर्वान्) K_4 तान्घ्नत, V_1 B (B_3 damaged) Da_1 $D_{1-5\,7}$ निघ्नत, D_6 निहत, S (except T_2) मृद्न(T_1 G_1 $M_{1\,3}$ °दी)त $Ś_2$ D_3 शत्रवान्, V_1 दानवान्

61 K_3 om the ref T_1 M सुरा (for देवा) — [a]) T_1 विधर्तुं (for बिभर्तुं) K_3 B_4 Dn_1 $D_{1\,2\,5\,6\,8}$ S तव तेजो(K_3 जा)र्धं, V_1 $B_{1.2\,5}$ Da_1 $D_{3\,4\,7}$ भवतोर्धं तु (for तेजसोऽर्धं ते) — [b]) $K_{1.3}$ B_2 $D_{2\,4}$ शक्यामो (D_2 °मि), T_3 G_3 शक्ष्याम S (except T_2) सुरेश्वर — [d]) T_1 M जहि त्र्यंबक; G_2 सर्वान्मृद्नीही (for त्वमेव जहि) — After 61, T G M_1 ins

255* वयं च सर्वथा देव रक्षणीयास्तथैव च ।
स नो रक्ष महादेव त्वमेव जहि शात्रवान् ।

[(L. 1) T_2 तु (for च) T_1 म यथा, G_2 सर्वदा T_2 सदैव हि (for तथैव च) T_1 हि (for च) — (L 2) M_1 सर्वथा (for त्वमेव)]

— T G cont N ins. after 61

256* श्रीभगवानुवाच ।
यदि शक्तिर्न वः काचिद्बिभर्तुं मामकं बलम् ।
अहमेतान्हनिष्यामि युष्मत्तेजोर्धबृंहित ।

[T_1 ईश्वर (for श्रीभगवान्) — (L 1) K_3 वा (for व) $T_{1\,3}$ G मम तेजो न शक्ता (G_2 °क्त) हि सर्वे धारयितु यदि — (L 2) Ś $K_{2\,4}$ एव, $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ एनान् (for एतान्) $T_{1\,3}$ G वधिष्यामि (for हनि°) Ś $K_{1\,2\,4}$ T_2 (*inf lin*) तेजोर्धसंहित, K_3 V_1 Dn_1 $D_{7\,8}$ °संवृत, $B_{1.4}$ (marg as above) $_5$ Da_1 $D_{1\,5\,6}$ $T_{1\,3}$ G °र्धसंयुत, T_2 °र्धसंमित (for °र्धबृंहित)]

62 For 62^{a}–84^{b}, S subst a passage given in App I (No 2) Ś $K_{1.2\,4}$ $D_{2-4\,6\,7}$ om the ref — [b]) K_3 राजसत्तम — [c]) V_1 $B_{1\,4}$ $D_{2-4\,6\,7}$ सर्वेषा (for सर्वेभ्यस्) — [d]) Dn_1 तेजसो

63 For S, cf v l 62 K_1 om 63 — [b]) K_4 बलवत्तम — [c]) V_1 बलाबल, D_6 महाबल; Co °देव (as in text) — [d]) K_3 $B_{1\,2\,4}$ Dn_1 $D_{3\,4\,7.8}$ ततः प्र° (for तदा प्र°)

64 For S, cf v l. 62 K_1 om 64^{ab} — [b]) D_8 (before corr) धनुःपाणिधरोस्म V_1 $B_{1\,5}$ Dn_1 $D_{2-4.6\,7}$ ह्यहं, B_2 त्वरन्, D_3 स्वय (for त्वहम्) — [c]) D_3 रणेन (for रथेन) — [d]) V_1 $B_{1.2\,4}$ $D_{3\,4\,7}$ वो (for वै) K_3 Dn_1 $D_{2\,6\,8}$ दिवौकसां

65 For S, cf v l 62 — [a]) D_2 रथे दिव्ये, D_3 (marg as in text) यथा चैव — [b]) $B_{1\,2\,4}$ धनुर्बाणास् — [c]) D_3 भवध्व (for पश्यध्वं) K_3 D_3 अभ्ये(D_3 °प्यै)तान्; B_2 एतान्वै; Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ अद्यैतत् (Dn_1 °व) (for °तान्) — [d]) K_4 पातयाम K_3 महीपते (for °तले)

प्रोवाच व्येतु वस्त्रासो ब्रूत किं करवाणि वः ॥ ५२
पितृदेवर्षिसंघेभ्यो वरे दत्ते महात्मना ।
सत्कृत्य शंकरं प्राह ब्रह्मा लोकहितं वचः ॥ ५३
तवातिसर्गाद्देवेश प्राजापत्यमिदं पदम् ।
मयाधितिष्ठता दत्तो दानवेभ्यो महान्वरः ॥ ५४
तानतिक्रान्तमर्यादान्नान्यः संहर्तुमर्हति ।
त्वामृते भूतभव्येश त्वं ह्येषां प्रत्यरिर्वधे ॥ ५५
स त्वं देव प्रपन्नानां याचतां च दिवौकसाम् ।
कुरु प्रसादं देवेश दानवाञ्जहि शूलभृत् ॥ ५६
श्रीभगवानुवाच ।
हन्तव्याः शत्रवः सर्वे युष्माकमिति मे मतिः ।
न त्वेकोऽहं वधे तेषां समर्थो वै सुरद्विषाम् ॥ ५७
ते यूयं सहिताः सर्वे मदीयेनास्त्रतेजसा ।
जयध्वं युधि ताञ्शत्रून्संघातो हि महाबलः ॥ ५८

त्रिपुरवध, B5 Da1 D1 5 त्रिपुरवधोपाख्यान, T1 त्रिपुरनिर्माण, T2 त्रिपुरदहन. — *Adhy. no* (figures, words or both) B1.2 D3 33, Da1 13, D1 5 34, T1 2 G M 34, T2 26]

53 Before 53, MSS. ins दुर्योधन उवाच — b) K1 वरदत्ते, K3 वरदत्ते, V1 B (B3 damaged) Da1 Dn1 D1 3-5 7 [ऽ]भये (V1 B1 °य-) दत्ते; D2 वरो दत्तो Ś2 K3 महात्मन — c) D3 सपूज्य (*for* सत्कृत्य) T1 प्राप्य (for प्राह) — d) D2 T2 3 G ब्रह्मा लोकपितामह — After 53, S ins

252* इमान्यसुरदुर्गाणि लोकान्सर्वानाक्रमन्ति च ।
कथं प्रजापतिर्घोरास्तान्सर्वाञ्जहि माचिरम् ।

[(L 1) T1 न (for च) — (L 2) T1 देवैर्नवरात्मीत (for the prior half) T2 G1 2 तान्सर्वा[, G2 तानाद (for तान्सर्वा[) G2 स हि (for जहि) T2 G3 मातर (*sic*) (for माचिरम्)]

54 Before 54, B2 ins ब्रह्मोवाच — a) B2 1 5 तवाति(B5 °भि)सर्गात्, T1 G2 तवा(G3 मया)दिसर्गाद्; T2 वराति°, G1 तपोति°, M1 तद्वाति° Ca cites अतिसर्गात् (as in text), Cc अतिसग्रहात् (*sic*) K1 2 4 B2 5 Da1 Dn1 D1 5 8 सर्वेश, K2 सर्वे च (for देवेश) — b) Ś1 Da1 प्रजा° K1 इम (for इद) K2 Dn1 T2 M1 (*sup lin* as in text) पर, B2 शुभ, G3 पुर (for पदम्) — c) Ś2 यमाधितिष्ठता, V1 मया विति° K3 हतो, V1 मत्तो; G2 देयो (for दत्तो) — d) K3 बल°; T1 नर° (for वर°) — After 54, T G ins

253* नास्त्यन्यो युधि तेषां वै निहन्ता इति न श्रुतम् ।
[T2 निहन्तेति (for निहन्ता इति)]

55 a) D3 अपक्रान्त° (for अतिक्रान्त°) — b) D3 (marg *sec m* as in text) इच्छति (for अर्हति) — c) T2 त्वदृते (for त्वामृते) K3 न भवेदीश, D3 भवभव्येश, S (except T2) सर्वभूतेश — d) K1 त्वमेषां (for त्वं ह्येषां) Ś2 प्रत्ययो वधे; K3 च परायण, K1 प्रतिनिर्वधे, B3 प्रत्यरिर्भव, B1 °रिर्महान्, D8 प्रकृतिर्वधे (marg प्रतिषेधकः) Ca.c cite प्रत्यरि (as in text)

56 a) G2 तु (for त्वं) K1 स त्व देवप्रसन्नानां — b) Ś2 याचतामदिवौकसं (*sic*), G2 आशासानां दिवौकसां — c) T1 3 G M1 वरद; M2-4 अस्माक (for देवेश). — d) Ś1 K1.2 शूलधृत्; K4 B (B3 damaged) Da1 D1 5 °धृक्, V1 Dn1 D2-4 6 7 शंकर, S (except T1) सयुगे (for शूलभृत्) — After 56, K3 4 V1 B D (except D3) S ins

254* त्वत्प्रसादाज्जगत्सर्वं सुखमेधत मानद ।
शरण्यस्त्वं हि लोकेश ते वयं शरणं गताः ।

[(L 1) M1 त्वत्प्रसादात् G2 वयं सर्वे (for जगत्सर्वं) K3.4 V1 T2 GM सुखमेधे(V1 °ध)त; B (B3 damaged) Dn1 D1 6 7 T1 2 °मेधतु, Dn1 °माप्नोति, D2 °मादय, D3 °मेत, D1 5 °मेधतु — (L 2) G2 शरण्य K3 B3 लोकेषु, S देवाना (for लोकेश) B1 त्वां वयं, Dn1 वयं ते (by transp), S वयं त्वां V1 Da1 D1 5 वयं शरणमा(V1 °तां)गता]

57 T2 om the ref V1 B3 D2 4 6 7 स्थाणुरुवाच, D2 8 श्री(D2 om श्री)महादेव उवाच (for श्रीभगवानुवाच) — ab) Ś2 K1 D2 हतव्य°; B2 वध्यास्ते, G1 अवध्या (for हन्तव्याः) Ś2 शात्रवाः K1 शत्रुवः; G1 शात्रव Dn1 सर्वं B1 4 वध्यास्ते सर्वत पापा ये युष्मान (B4 °स्व)पराधिनः (— v ir 60ab) — c) Ś K3 4 वै, Da1 D1 5 हि (for ऽहं) V1 D2-4 6 7 T G M1.2 न त्वेक उ(T G M1 2 त्वेकशो)स्तद्वे हतुं, M3(*sup lin*).3.4 न त्वह चोत्सहे हतुं. — d) Ś K2 4 [ऽ]हं (for वै). V1 D2 4 6 7 M बलस्था (M1 °लिनो; M2-4 °लिनो) हि सुरद्विष ; T G बलिन: सुरविद्विष

58 a) D2 वय (for यूय) Bomb Ed संहता: Dn1 सर्वं — b) Ś2 [अ]स्त्रतेजस°, K3 T3 G [अ]पि तेजसा; V1 B1.2 6 D T1 2 M [अ]र्धं(D3 °श्च)तेजसा; D3 (marg *sec. m*) [आ]शु तेजसा B1 मदीयार्धेन तेजसा — c) Ś2 B1 यदि तात्, K3 Dn1 D3 T2 सहिता° (D3 °ताम्) (for युधि तान्) T1 G1 2 M सर्वान् (for शत्रून्) — d) B1

देवा ऊचुः ।
असत्तेजोबलं यावत्तावद्द्विगुणमेव च ।
तेषामिति ह मन्यामो दृष्टतेजोबला हि ते ॥ ५९
भगवानुवाच ।
वध्यास्ते सर्वतः पापा ये युष्मास्वपराधिनः ।
मम तेजोबलार्धेन सर्वांस्तान्घ्नत शात्रवान् ॥ ६०
देवा ऊचुः ।
बिभर्तुं तेजसोऽर्धं ते न शक्ष्यामो महेश्वर ।
सर्वेषां नो बलार्धेन त्वमेव जहि शात्रवान् ॥ ६१
दुर्योधन उवाच ।
ततस्तथेति देवेशस्तैरुक्तो राजसत्तम ।
अर्धमादाय सर्वेभ्यस्तेजसाभ्यधिकोऽभवत् ॥ ६२
स तु देवो बलेनासीत्सर्वेभ्यो बलवत्तरः ।
महादेव इति ख्यातस्तदाप्रभृति शंकरः ॥ ६३
ततोऽब्रवीन्महादेवो धनुर्बाणधरस्त्वहम् ।
हनिष्यामि रथेनाजौ तान्रिपून्वै दिवौकसः ॥ ६४
ते यूयं मे रथं चैव धनुर्बाणं तथैव च ।
पश्यध्वं यावदद्यैतान्पातयामि महीतले ॥ ६५

सहता, B5 D6 संघाते, D4 सहिता, D7 सघतो (for संघातो) K1 महायशा; K8 B2 D4 6.7 °बला, Da1 D1 5 °बलं D2 सहितान्सुमहाबलान्, T1.3 G M1 सघातेन महाबलान् (T1 G1 M1 °ला)

59 M सुरा (for देवा) — b) V1 D2-4 7 M2-4 आहवे (for एव च) T1 हि, T3 G1 3 वा; M1 ह (for च) G2 तत्तावद्गुणमेव वा — c) Ś1 K1 2 V1 B (B2 damaged) Dn1 D2 6 T2 इति हि (D6 तु), Da1 D1 5 8 इतीह D6 मन्यस्व (for मन्यामो) T1 3 G M तत्तेषामिति मन्यामो — d) Ś2 B2 नष्ट(B2 ह्रस)तेजोबला, Dn1 दृष्ट तेजोबलं G2 भद्र तेजोबला हि ते

60 K3 om 60 T3 G ईश्वर (for भगवान्) — a) S सर्वथा (T2 तो) D6 आज्ञया सर्वदा ते मे — b) D6 युष्माकं ये (for ये युष्मासु) D2 ये युष्मान्संपराधिन — c) T1 G1 तेजोबलार्थेन — d) T3 G3 सर्वे (for सर्वान्) K4 तान्घ्नत, V1 B (B3 damaged) Da1 D1-5 7 निघ्नत; D6 निहत, S (except T2) मृत्न(T1 G1 M1 3 °दी)त Ś1 D8 शत्रवान्; V1 दानवान्

61 K3 om the ref. T1 M सुरा (for देवा) — a) T1 विधर्तुं (for बिभर्तुं) K3 B4 Dn1 D1 2 5 6 8 S तव तेजो(K3 जा)र्धं, V1 B1.2 5 Da1 D3 4 7 भवतोर्धं तु (for तेजसोऽर्धं ते) — b) K1.3 B2 D2 4 शक्ष्यामो (D2 °मि), T3 G3 शक्ष्याम S (except T2) सुरेश्वर — d) T1 M जहि त्र्यंबक, G2 सर्वान्मृद्नीहि (for त्वमेव जहि) — After 61, T G M1 ins

255* वयं च सर्वथा देव रक्षणीयास्तथैव च ।
स नो रक्ष महादेव त्वमेव जहि शात्रवान् ।

[(L 1) T2 तु (for च) T1 स यथा, G2 सर्वदा T2 सदैव हि (for तथैव च) T1 हि (for च) — (L 2) M1 सर्वथा (for त्वमेव)]

— T G cont N ins. after 61

256* श्रीभगवानुवाच ।
यदि शक्तिर्न वः काचिद्बिभर्तुं मामकं बलम् ।
अहमेतान्हनिष्यामि युष्मत्तेजोर्धबृंहितः ।

[T1 ईश्वर (for श्रीभगवान्) — (L 1) K3 वा (for व) T1 3 G मम तेजो न शक्ता (G2 °क्त) हि सर्वे धारयितु यदि — (L 2) Ś K2 4 एव, T1 3 G1 3 एनान् (for एतान्) T1 3 G वधिष्यामि (for हनि°) Ś K1 2 4 T2 (inf lin) तेजोर्धसहित, K3 V1 Dn1 D7 8 °संवृत, B1.4 (marg as above) 5 Da1 D1 5 6 T1 3 G °र्धसंयुत, T2 °र्धसंमित (for °र्धबृंहित)]

62 For 62^a–84^b, S subst a passage given in App I (No 2) Ś K1 2 4 D2-4 6 7 om the ref — b) K3 राजसत्तम — c) V1 B1 4 D2-4 6 7 सर्वेषां (for सर्वेभ्यस्) — d) Dn1 तेजसो

63 For S, cf v l 62 K1 om 63 — b) K4 बलवत्तम — c) V1 बलाबल, D6 महाबल, Co °देव (as in text) — d) K3 B1 2 4 Dn1 D3 4 7 8 तत:प्र° (for तदा प्र°)

64 For S, cf. v l. 62 K1 om 64^{ab} — b) D8 (before corr) धनुःपाणिधरोस V1 B1 5 Dn1 D2-4.6 7 ब्रहं; B2 स्त्वरन्, D3 स्वय (for स्त्वहम्) — c) D3 रणेन (for रथेन) — d) V1 B1.2 4 D3 4 7 वो (for वै) K3 Dn1 D2 6 8 दिवौकसा

65 For S, cf v l 62 — a) D2 रथे दिव्ये, D8 (marg as in text) यथा चैव — b) B1 2 4 धनुर्बाणास् — c) D8 भवध्वं (for पश्यध्वं) K3 D6 अस्ये(D8 °द्यै)तान्, B2 एतान्वै, Da1 Dn1 D1.5 अद्यैतव् (Dn1 °व) (for °तान्) — d) K4 पातयाम K3 महीपते (for °तले)

37 प्रोवाच व्येतु वस्त्रासो ब्रूत किं करवाणि वः ॥ ५२
पितृदेवर्षिसंघेभ्यो वरे दत्ते महात्मना ।
सत्कृत्य शंकरं प्राह ब्रह्मा लोकहितं वचः ॥ ५३
तवातिसर्गाद्देवेश प्राजापत्यमिदं पदम् ।
मयाधितिष्ठता दत्तो दानवेभ्यो महान्वरः ॥ ५४
तानतिक्रान्तमर्यादान्नान्यः संहर्तुमर्हति ।
त्वामृते भूतभव्येश त्वं ह्येषां प्रत्यरिर्वधे ॥ ५५

स त्वं देव प्रपन्नानां याचतां च दिवौकसाम् ।
कुरु प्रसादं देवेश दानवाञ्जहि शूलभृत् ॥ ५६
श्रीभगवानुवाच ।
हन्तव्याः शत्रवः सर्वे युष्माकमिति मे मतिः ।
न त्वेकोऽहं वधे तेषां समर्थो वै सुरद्विषाम् ॥ ५७
ते यूयं सहिताः सर्वे मदीयेनास्त्रतेजसा ।
जयध्वं युधि ताञ्शत्रून्संघातो हि महाबलः ॥ ५८

त्रिपुरवध, B5 Da1 D1-5 त्रिपुरवधोपाख्यान°, T1 त्रिपुरनिर्माण, T2 त्रिपुरदहनं — *Adhy. no* (figures, words or both) B1, 2 D8 33, Da1 43, D4, 6 34, T1 8 G M 24, T2 26]

53 Before 53, MSS. ins दुर्योधन उवाच — b) K1 वरदत्ते, K8 वरदंते, V1 B (B8 damaged) Da1 Dn1 D1 3-5 7 [ऽ]भये (V1 B1 °य-) दत्ते; D2 वरो दत्तो Ś2 K8 महात्मन° — c) D2 सपूज्य (for सत्कृत्य) T1 प्राप्य (for प्राह) — d) D2 T2 3 G ब्रह्मा लोकपितामह° — After 53, S ins.

252* इमान्यसुरदुर्गाणि लोकांस्त्रीनाक्रमन्ति च ।
कश्च प्रजापतिर्घोरांस्तान्सर्वाञ्जहि माचिरम् ।

[(L 1) T1 न (for च) — (L 2) T1 देवदैत्यवरान्घोरान् (for the prior half) T3 G1 3 तान्सर्वान्, G2 तानाह (for तान्सर्वान्) G2 स हि (for जहि) T3 G3 मातर (sic) (for माचिरम्)]

54 Before 54, B2 ins ब्रह्मोवाच — a) B2 4 5 तवाति(B5 °भि)सर्गात्, T1 G2 तवा(G2 मया)दिसर्गाद्; T2 वराति°, G1 तपोति°, M1 तद्वाति° Ca cites अतिसर्गात् (as in text), Cc अतिसग्रहात् (sic) K1 3 4 B2 5 Da1 Dn1 D1-5 8 सर्वेश, K2 सर्वे च (for देवेश) — b) Ś2 Da1 प्रजा° K1 इम (for इदं) K2 Dn1 T2 M1 (*sup lin* as in text) परं, B2 शुभं, G2 पुर (for पदम्) — c) Ś2 यमाधितिष्ठत्ता, V1 मया विति° K8 हृतो, V1 मत्तो, G2 देयो (for दत्तो) — d) K8 चल°, T1 नर° (for वर°) — After 54, T G ins

253* नास्त्यन्यो युधि तेषां वै निहन्ता इति न श्रुतम् ।
[T2 निहतेवीह (for निहन्ता इति)]

55 a) D8 अपक्रान्त° (for अतिक्रान्त°) — b) D8 (marg *sec m* as in text) इच्छति (for अर्हति) — c) T2 त्वदृते (for त्वामृते) K8 न भवेदीश, D8 भवभव्येश, S (except T2) सर्वभूतेश — d) K4 त्वमेषां (for त्वं ह्येषां) Ś2 प्रत्ययो वधे, K8 च परायण, K4 प्रतिनिर्वधे, B2 प्रत्यरिर्भव, B4 °रिर्महान्, D8 प्रकृतिर्वधे (marg प्रतिपेधक°) Ca. c cite प्रत्यरि° (as in text)

56 a) G2 तु (for त्वं) K4 स त्व देवप्रसन्नानां — b) Ś2 याचतामदिवौकसं (sic), G2 आशासानां दिवौकसां — c) T1 3 G M1 वरद, M2-4 अस्माक (for देवेश) — d) Ś1 K1 2 शूलधृत्, K4 B (B3 damaged) Da1 D1 5 °धृक्, V1 Dn1 D2-4 6 7 शंकर, S (except T3) संयुगे (for शूलभृत्) — After 56, K3 4 V1 B D (except D8) S ins

254* त्वत्प्रसादाज्जगत्सर्वं सुखमैधत मानद ।
शरण्यस्त्वं हि लोकेश ते वयं शरणं गताः ।

[(L. 1) M1 त्वत्प्रसाद G2 वय सर्वे (for जगत्सर्वं) K3, 4 V1 T3 GM सुखमेधे(V1 °ध)त, B (B3 damaged) Da1 D1 6 7 T1 2 °मेधत, Dn1 °माप्नोति, D2 °मादत्त, D3 °मेधत, D4 5 °मैधतु — (L 2) G2 शरण्य K3 B2 लोकेषु, S देवाना (for लोकेश) B4 त्वां वय, Dn1 वय ते (*by transp*), S वय त्वां V1 Da1 D1 5 वय शरणमा(V1 °तां)गता]

57 T3 om the ref V1 B5 D3 4, 6 7 स्थाणुरुवाच, D2 8 श्री(D2 om श्री)महादेव उवाच (for श्रीभगवानुवाच) — ab) Ś2 K1 D2 हंतव्य°, B2 वध्यास्ते, G2 अवध्या° (for हन्तव्या°) Ś2 शात्रवा, K1 शत्रुवं; G1 शास्त्रव. Dn1 सर्वं B1 4 वध्यास्ते सर्वेत पापा ये युष्मान (B4 °स्व)पराधिन° (= *var* 60ab) — c) Ś K2 4 वै, Da1 D1 5 हि (for ऽह) V1 D2-4 6 7 T G M1-3 न त्वेक उ(T G M1 2 त्वेकश्चो)त्सहे हतु, M2 (*sup. lin*) 3, 4 न त्वह चोत्सहे हतुं — d) Ś K2 4 [ऽ]ह (for वै). V1 D2 4 6 7 M बलस्था (M1 °लिशो, M2-4 °लिनो) हि सुरद्विष°; T G बलिन° सुरविद्विप

58 a) D2 वय (for यूय) Bomb Ed सहवा- Dn1 सर्वे — b) Ś2 [अ]स्त्रतेजस., K3 T3 G [अ]पि तेजसा, V1 B1 2 5 D T1 2 M [अ]र्ध(D8 °स्त्रु)तेजसा; D3 (marg *sec m*) [आ]द्यु तेजसा B4 मदीयार्धेन तेजसा — c) Ś1 B2 यदि तान्; K3 Dn1 D3 T2 सहिता (D3 °तान्) (for युधि तान्). T1 G1 2 M सर्वान् (for शत्रून्) — d) B2

देवा ऊचुः ।
असत्तेजोबलं यावत्तावद्द्विगुणमेव च ।
तेषामिति ह मन्यामो दृष्टतेजोबला हि ते ॥ ५९
भगवानुवाच ।
वध्यास्ते सर्वतः पापा ये युष्मास्वपराधिनः ।
मम तेजोबलार्धेन सर्वांस्तान्घ्नत शात्रवान् ॥ ६०
देवा ऊचुः ।
बिभर्तुं तेजसोऽर्धं ते न शक्ष्यामो महेश्वर ।
सर्वेषां नो बलार्धेन त्वमेव जहि शात्रवान् ॥ ६१

दुर्योधन उवाच ।
ततस्तथेति देवेशस्तैरुक्तो राजसत्तम ।
अर्धमादाय सर्वेभ्यस्तेजसाभ्यधिकोऽभवत् ॥ ६२
स तु देवो बलेनासीत्सर्वेभ्यो बलवत्तरः ।
महादेव इति ख्यातस्तदाप्रभृति शंकरः ॥ ६३
ततोऽब्रवीन्महादेवो धनुर्बाणधरस्त्वहम् ।
हनिष्यामि रथेनाजौ तान्रिपून्वै दिवौकसः ॥ ६४
ते यूयं मे रथं चैव धनुर्बाणं तथैव च ।
पश्यध्वं यावदद्यैतान्पातयामि महीतले ॥ ६५

सहसा; B5 D6 संघाते; D4 सहिता; D7 सघतो (for संघातो) K1 महायशा, K3 B2 D4 6.7 °बला, Da1 D1.5 °बलं D2 सहितान्सुमहाबलान्; T1.3 G M1 संघातेन महाबलान् (T1 G1 M1 °ला)

59 M सुरा (for देवा) — ^{b}) V1 D2-4 7 M2-4 आहवे (for एव च) T1 हि; T3 G1 2 वा, M1 ह्य (for च) G3 तत्तावद्गुणमेव वा — ^{c}) Ś1 K1 2 V1 B (B3 damaged) Dn1 D2 3 T2 इति हि (D6 तु), Da1 D1 5 8 इतीह D6 मन्यस्व (for मन्यामो) T1.3 G M तत्तेषामिति मन्यामो — ^{d}) Ś2 B2 नष्ट(B2 दृष्ट)तेजोबला, Dn1 दृष्ट तेजोबलं G3 भद्र तेजोबला हि ते

60 K3 om 60 T3 G ईश्वर (for भगवान्) — ^{a}) S सर्वथा (T2 °तो) D6 आज्ञया सर्वदा ते मे — ^{b}) D6 युष्माक ये (for ये युष्मासु) D2 ये युष्मान्संपराधिन — ^{c}) T1 G1 तेजोबलार्थेन — ^{d}) T3 G3 सर्वे (for सर्वान्) K4 तान्घ्नत, V1 B (B3 damaged) Da1 D1-5 7 निघ्नत, D6 निहत, S (except T2) मृद्न(T1 G1 M1 3 °ती)त Ś2 D3 शत्रवान्, V1 दानवान्

61 K3 om the ref T1 M सुरा (for देवा) — ^{a}) T1 विधर्तुं (for बिभर्तुं) K3 B4 Dn1 D1 2 5 6 8 S तव तेजो(K3 जा)र्धं, V1 B1.2 5 Da1 D3 4 7 भवतोर्धं तु (for तेजसोऽर्धं ते) — ^{b}) K1.3 B2 D2 4 शक्यामो (D2 °मि), T3 G3 शक्ष्याम S (except T2) सुरेश्वर — ^{d}) T1 M जहि त्र्यम्बक, G3 सर्वान्मृद्नीहि (for त्वमेव जहि) — After 61, T G M1 ins

255* वयं च सर्वथा देव रक्षणीयास्तथैव च ।
स नो रक्ष महादेव त्वमेव जहि शात्रवान् ।

[(L. 1) T2 तु (for च) T1 न यथा, G3 सर्वदा T2 सदैव हि (for तथैव च) T1 हि (for च) — (L 2) M1 सर्वथा (for त्वमेव)]

— T G cont N ins after 61

256* श्रीभगवानुवाच ।
यदि शक्तिर्न व: काचिद्बिभर्तुं मामकं बलम् ।
अहमेतान्हनिष्यामि युष्मत्तेजोर्धबृंहित: ।

[T1 ईश्वर (for श्रीभगवान्) — (L 1) K3 वा (for व) T1 3 G मम तेजो न शक्ता (G2 °क्त) हि सर्वे धारयितुं यदि — (L 2) Ś K2 4 एव, T1 3 G1 3 एनान् (for एतान्) T1 3 G वधिष्यामि (for हनि°) Ś K1 2 4 T2 (*inf lin*) तेजोर्धसंहित, K3 V1 Dn1 D7 8 °संवृत, B1.4 (marg as above) 5 Da1 D1 5 6 T1 3 G °र्धसंयुत, T2 °र्धसं मित (for °र्धबृंहित)]

62 For 62^a-84^b, S subst a passage given in App I (No 2) Ś K1 2 4 D2-4 6 7 om the ref — ^{b}) K3 राजसत्तम — ^{c}) V1 B1 4 D2-4 6 7 सर्वेषा (for सर्वेभ्यस्) — ^{d}) Dn1 तेजसो

63 For S, cf v l 62 K1 om 63 — ^{b}) K4 बलवत्तम — ^{c}) V1 बलाबल, D3 महाबल, Co °देव (as in text) — ^{d}) K3 B1 2 4 Dn1 D3.4 7 8 ततःप्र° (for तदा प्र°)

64 For S, cf v l. 62 K1 om 64^{ab} — ^{b}) D8 (before corr) धनुःपाणिधरोस्म V1 B1 5 Dn1 D2-4 6 7 ह्यहं, B2 त्वरन्, D8 स्वय (for त्वहम्) — ^{c}) D8 रणेन (for रथेन) — ^{d}) V1 B1.2 4 D3 4 7 यो (for वै) K3 Dn1 D2 6 8 दिवौकसा

65 For S, cf v 1 62 — ^{a}) D2 रथे दिव्ये, D8 (marg as in text) यथा चैव — ^{b}) B1 2 4 धनुर्बाणांस् — ^{c}) D8 भवध्व (for पश्यध्व) K3 D8 अस्ये(D8 °प्ये)तान्; B2 एतान्वै, Da1 Dn1 D1.5 अद्यैतत् (Dn1 °व) (for °तान्) — ^{d}) K4 पातयाम K3 महीपते (for °तले)

देवा ऊचुः ।

मूर्तिसर्वस्वमादाय त्रैलोक्यस्य ततस्ततः ।
रथं ते कल्पयिष्याम देवेश्वर महौजसम् ॥ ६६
तथैव बुद्ध्या विहितं विश्वकर्मकृतं शुभम् ।
ततो विबुधशार्दूलास्तं रथं समकल्पयन् ॥ ६७
वन्धुरं पृथिवीं देवीं विशालपुरमालिनीम् ।
सपर्वतवनद्वीपां चक्रुर्भूतधरां तदा ॥ ६८
मन्दरं पर्वतं चाक्षं जङ्घास्तस्य महानदीः ।
दिशश्च प्रदिशश्चैव परिवारं रथस्य हि ॥ ६९
अनुकर्षान्ग्रहान्दीप्तान्वरूथं चापि तारकाः ।
धर्मार्थकामसंयुक्तं त्रिवेणुं चापि बन्धुरम् ।
ओषधीर्विविधास्तत्र नानापुष्पफलोद्गमाः ॥ ७०

---

66 For S, cf v l 62 — ^{a}) Ś1 K2 मूर्तिं (for मूर्ति-) K3 सर्वेश सर्वेश मया, V1 B1, 2 4 D (except D8) मूर्तीः सर्वाः समाधा(Dn1 D6 °दा)य, B6 मूर्तीं सर्वा समाधाय Ca cites मूर्तीः सर्वाः and Cc समाधाय — K4 om 66^{bcd} — ^{c}) K1 3 V1 B (B3 damaged) Dn1 D2–4 6–8 कल्पयिष्यामो — ^{d}) Ś2 V1 Dn1 D2–4 6 7 सुवर्चसं, K3 B5 महौजसा (B5 °स), B2 महाजवं

67 For S, cf. v l. 62 — ^{a}) Ś K1 2 B4 Dn1 D1 5 तथैव — ^{b}) B (B3 damaged) Da1 D1, 5 महत् (for शुभम्) Ś K1–3 D3 (marg as in text) विश्वकर्मन्सु(K3 D8 °र्मसु)वर्चसं — D2 om (hapl) 67^{cd} — ^{d}) K4 B1 ते (for त्व) — K4 V1 B (B3 damaged) Dn1 D2–4 6, 7 ins. after 67 B1, 4 5 repeat lines 2 and 3, and B2 line 2, after 84^{ab} Da1 D1, 5 after 84^{ab}

257* विष्णु सोमं हुताशं च तस्येषु समकल्पयन् ।
शृङ्गमग्निर्बभूवास्य भल्लः सोमो विशां पते ।
कुड्मलश्चाभवद्विष्णुस्तस्मिन्निषुवरे तदा ।

[(L 1) B2 कविकल्पयन् (for समक°) — (L. 2) B2 (first time) मद्वगमग्निर्वेबुधा (sic) (for the prior half) B2 (first time) भग्न°, D2 भव (for भल्ल) Cv cites line 2 as above — (L 3) K4 B1 (second time) 2 4 5 Da1 Dn1 D1, 2, 4 6 कुड्मलं K4 विष्णु Cv cites line 3 as above]

68 For S, cf v l 62. B1 2 read 68^a–69^b after 258*. — ^{a}) B1 Dn1 D3 4 6 7 रथं वसुधरा (for वन्धुर पृथिवीं) Ca cites बधुर पृथिवी, Cc वधुरं V1 D1, 5 पृथिवी Ś2 D1 5 देवी, D8 सर्वा (for देवीं) — ^{b}) Ś2 K1 2 4 विशाल(Ś2 °र-, K1 °ला)पुरशालिनीं (K4 °नी) — ^{d}) D2 चक्रे (for चक्रुर्) K4 भूतधरास K3 D3 (marg) रथ, D3 धरा (for तदा)

69 For sequence in B1, 2, cf v l. 68 V1 om 69 — ^{a}) B1 D2–4 7 8 मदर (D3 °र) पर्वत K1 चाभ (sic) (for चाक्ष) — ^{b}) K4 B1, 2 5 D3 8 4 (marg as in text) 7 जघा, D4 ध्वजा Ś D3 वास्त्रा, K1, 2 त्रस्रा, K3 D6 तात, D2 श्रोता (for तस्य) K1 4 B1 2 5 D3 4, 7 महानदी; K3 °धर्नी, D2 6 °पगा (D6 °गा) — D3 4 7 om. 69^{cd} — ^{c}) D2 विदिशश्च — ^{d}) B1 2 D2 3 परिवारो, Ca.c °वार (as in text) K3 B4, 5 Da1 Dn1 D1 2 5 8 ह; B1, 2 तु, D6 च (for हि) — K4 V1 B1 2 4 Dn1 D2 6 ins after 69 D3 4 7 (which om 69^{cd}) after 69^{ab}

258* ईषा नक्षत्रवंशश्च युगः कृतयुगोऽभवत् ।
कूबरश्च रथस्यासीद्वासुकिर्भुजगोत्तम ।
अपस्करमधिष्ठाने हिमवान्विन्ध्यपर्वत ।
उदयास्तावधिष्ठाने गिरी चक्रुः सुरोत्तमाः ।
समुद्रमक्षमसृजन्दानवालयमुत्तमम् ।
सप्तर्षिमण्डल चैव रथस्यासीत्परिष्कर ।
गङ्गा सरस्वती सिन्धुर्धुरमाकाशमेव च ।
उपस्करो रथस्यासन्नाप सर्वाश्च निम्नगा ।
अहोरात्राः कलाश्चैव काष्ठाश्च ऋतवस्तथा ।

[(L 1) K4 रेषा, B2 D2 3 ईशा Dn1 युग — (L 2) K4 V1 B1 4 D3, 4, 7 तु (for च) K4 वासिकिर् — (L 3) K4 आपस्करम्, D6 उप°, D7 अव° Dn1 D6 अधिष्ठान° V1 रथस्यांग ध्वजपताका (hypermetric) (for the prior half) — (L 4) D2 तजयास्ताम् (sic) (for उदयास्तौ) D2 वक्ष (for चक्रु) — (L. 5) K4 असृजत् V1 Dn1 D2, 6 अव्यय, B1 अर्चयन् (for उत्तमम्) — (L. 6) D6 सप्तर्षि महलः D4 परिश्रुत (for °ष्कर) — (L. 7) Dn1 सिंधु- D6 दूरम् (for धुरम्) — B2 om lines 8–9 — (L. 8) Dn1 उपस्कारो Dn1 D6 आसीद् (for आसन्)]

— After the above, B1 2 read 68^a–69^b

70 For S, cf v l. 62. V1 reads 70^{ab} after 71^{ab} D2 6 transp 70^{ab} and 70^{ef} — ^{a}) K3 V1 B (B3 damaged) D (except Dn1) Ca c अनु(B2 °न्व)कर्ष- K3 B1, 4 5 Da1 D1, 5 ग्रहा, D3 4, 7 रथा; D3 गृहान्; Cc ग्रहान् (as in text) K3 B1, 4 5 Da1 D1, 3–5 7 दीप्ता, V1 D2 सप्त, B3 D6 सर्वान् (for दीप्तान्) — ^{b}) K3 अरूपं; Cc वारुथ (sic) (for वरूथ) Ca cites वरूथ D3 वापि — K1 V1 om. 70^{cd} — ^{c}) D2 6 धर्मकामार्थसयुक्त — ^{d}) K3 वा वि- (sic); B1 4 5 Da1 D1–5 7 दारु-; B2 Dn1 चारु, D6 ऋतु- (for चापि) B2 वचन, B5 Da1 D1, 3–5 7 वंधन, Ca बधुरम् (as in text) Cc cites दारुवधनं — ^{e}) K3 औषधी; Ca c ओषधी (as in text). K4 V1

सूर्याचन्द्रमसौ कृत्वा चक्रे रथवरोत्तमे ।
पक्षौ पूर्वापरौ तत्र कृते रात्र्यहनी शुभे ॥ ७१
दश नागपतीनीषां धृतराष्ट्रमुखान्दृढाम् ।
द्यां युगं युगचर्माणि संवर्तकवलाहकान् ॥ ७२
शम्यां धृतिं च मेधां च स्थितिं संनतिमेव च ।
ग्रहनक्षत्रताराभिश्चर्म चित्रं नभस्तलम् ॥ ७३
सुराम्बुप्रेतवित्तानां पतींल्लोकेश्वरान्हयान् ।
सिनीवालीमनुमतिं कुहूं राकां च सुव्रताम् ।
योक्त्राणि चक्रुर्वाहानां रोहकांश्चापि कण्ठकम् ॥ ७४
कर्म सत्यं तपोऽर्थश्च विहितास्तत्र रश्मयः ।
अधिष्ठानं मनस्त्वासीत्परिरथ्यं सरस्वती ॥ ७५
नानावर्णाश्च चित्राश्च पताकाः पवनेरिताः ।

B1 Dn1 D2–4.6–8 वीरुधस् (for विविधास्) V1 B1 D2–4 6 7 चैव (for तत्र) — ^{f}) K8 Dn1 D8 घंटाजालं सुभा(Dn1 °ला शुभा°; D8 °ल सुसा)नुमद्, V1 B1 2 D8 4 6 7 घटा पुष्पफलोपगा (B2 °त्तमा), B4 5 Da1 D1.2 5 नानापुष्पफलोपगा (Da1 D1 5 °पमा; D2 °त्तमा)

71 For S, of v l 62 — ^{a}) V1 Dn1 D6 द्वे च, D8 तत्र (for कृत्वा) K8 सूर्यचंद्रमसौ चक्रे. — ^{b}) D8 चक्रौ Ś K2 चक्रवरोत्तमे, K1 lacuna, V1 Dn1 D2.6 चक्रुर्म(D2 तत्र म)हारथे D7 रथचक्रे वरोत्तमे — After 71^{ab}, V1 reads 70^{ab} — ^{c}) K1 यज्ञौ; Ca o पक्षौ (as in text) — ^{d}) Ś1 K2 कृतो, D8 कृतौ (for कृते) K1 राज्यहवे (sic) D6 तथा; D8 m उभे (for शुभे)

72 For S, of v l 62 — ^{a}) K8 नागवतीन् Ś2 एषां, K8 D8 नाहं; V1 B1 4 Dn1 D8 ईशा, B2 ईशान्; Ca ईषां (as in text) Co cites ईशा D2 दृढनागायतीन्भीषान् (sic), D6 दश नागपतीनां हि — ^{b}) D8 (marg as in text) धृतराष्ट्रसुतान्; Ca o °मुखान् (as in text) Ś2 दृढं, K2 B1 4 5 Da1 D1.5 8 दृढान्; V1 Dn1 D2 6 तथा, B2 D3 4 7 तदा (for दृढाम्) — After 72^{ab}, K4 reads 260* — V1 B1.2 4 Dn1 D8 4.6–8 ins after 72^{ab} K4 after 72

259* योक्त्राणि चक्रुर्नागाश्च नि श्वसन्तो महोरगान् ।
[B1 वाहांश्च (for नागांश्च)]

After the above, the sequence in Dn1 D8 is as follows 260*, 261*, lines 1–8 of 262*, 72^{c}–76^{d}, lines 9–11 of 262* V1 B1 D2 6 om 72^{cd} K4 reads 72^{cd} after 260* — ^{c}) K8 D1 5 ज्यां, Dn1 D8 द्यौर्; Ca द्यां (as in text) K8 D1.8 (marg sec m) युगवर्माणि, B2 °योक्त्राणि; D8 °वर्माणि; Ca o °चर्माणि (as in text) — ^{d}) Ś K1.2 संवर्तकवलाहका ; Ca o °हकान् (as in text) — K4 ins after 72^{ab} B4 Dn1 D2.4.7 8 after 72 V1 B1 D2 6 after 259*

260* कालपृष्ठोऽथ नहुषः कर्कोटकधनंजयौ ।
इतरे चाभवन्नागा हयानां वालबन्धना ।
दिशश्च प्रदिशश्चैव रश्मयो रथवाजिनाम् ।

[(L 1) D3 4 च (for ऽथ) B1 कार्कोटक- (for कर्कोटक) — (L 2) Dn1 वा (for च) V1 कीलबधना (for वाल°) — (L 3) Om in V1 Prior half = 69^{c}]

— Dn1 D6 8 cont

261* अभ्याश्च वेदाश्चत्वारः पुराणाङ्गविभूषिताः ।

73 For S, of v l 62 V1 D6 om 73–76 D2 om 73^{a}–74^{d} — ^{a}) K2 शम्य, K3 शय्या; K4 B1 4.5 सध्या, B2 सत्य, Dn1 साम्य, D8 सत्या (for शम्या) K3 वृत्तिं, D8 धृतिश्च (for धृतिं) — ^{b}) Ś सन्नति धृतिम्, K1 2 4 सन्नतिं स्थितिम् (by transp), K8 स्थितिसततिम्, B5 स्थितिं समितिम् — ^{d}) Dn1 वर्म चित्र, D8 वसवश्च (for चर्म चित्र) Ca as in text

74 For S, of v l 62 V1 D6 om 74 D2 om 74^{abcd} (of v l 73) — ^{a}) K8 सुरा सुसेन वित्ताना (sic) — ^{b}) K8 पतीन् — ^{c}) K3 B1 4 D8 शिनीवालीम्, D1 सिली°, Ca o सिनी° (as in text) Dn1 D8 अनुमतीं Ca o °मतिं (as in text) — ^{d}) K8 4 D1 कुहू-, D5 कुजां, Ca o कुहू (as in text) — ^{e}) Ś2 K2 चक्र- (for चक्रुर्) — ^{f}) Ś2 रोमकाश्च, K8 राहकाश्च, D2 राशयश्च; D8 कुहकांस; Co गेहकान्; Ca रोहकान् (as in text) B1 4 5 Da1 D1.3–5 7 तत्र (for चापि) K3 4 B (B8 damaged) D (D6 om) Ca कट(D8 ड)कान्

75 For S, cf. v l 62 V1 D6 om 75 (of v l. 73) D2 om 75^{a}–76^{b} — ^{a}) B2 4 (marg as in text) Dn1 D4.7 8 धर्म (for कर्म) Ś2 B2 4 Da1 D1.5 तपोर्थं — ^{b}) K8 हयानां चैव (for विहितास्तत्र) Ś2 शर्मय°, Ca रश्मय° (as in text) — ^{c}) K2 अधिष्ठानां, Ca °ष्ठानं (as in text) B (B8 damaged) D (D2 6 om.) च (for तु) — ^{d}) B (B8 damaged) D (D2 6 om) Ca परि(Dn1 D8 °ति)रथ्या

76 For S, of. v l 62 V1 D6 om 76 (of v l 73) D2 om 76^{ab} (of. v l 75) — ^{a}) Dn1 D8 विचित्राश्च (D8 °स्तु) — D2 reads 76^{cd} after line 3 of 262* — ^{c}) K8 केतु; B1 वज्र; Dn1 D8 दीप्तं (for नद्धं) D2 सिंधुदिव्यधनुर्नद्ध. — ^{d}) B1.5 Da1 Dn1 D2.3 8 स्पर्धी-

विद्युदिन्द्रधनुर्नद्धं रथं दीप्तं व्यदीपयत् ॥ ७६
एवं तस्मिन्महाराज कल्पिते रथसत्तमे ।
देवैर्मनुजशार्दूल द्विषतामभिमर्दने ॥ ७७
स्वान्यायुधानि मुख्यानि न्यदधाच्छंकरो रथे ।
रथयष्टिं वियत्कृत्वा स्थापयामास गोवृषम् ॥ ७८
ब्रह्मदण्डः कालदण्डो रुद्रदण्डस्तथा ज्वरः ।
परिस्कन्दा रथस्यास्य सर्वतोदिशमुद्यताः ॥ ७९
अथर्वाङ्गिरसावास्तां चक्ररक्षौ महात्मनः ।
ऋग्वेदः सामवेदश्च पुराणं च पुरःसराः ॥ ८०
इतिहासयजुर्वेदौ पृष्ठरक्षौ बभूवतुः ।
दिव्या वाचश्च विद्याश्च परिपार्श्वचराः कृताः ॥ ८१
तोत्रादयश्च राजेन्द्र वषट्कारस्तथैव च ।
ॐकारश्च मुखे राजन्नतिशोभाकरोऽभवत् ॥ ८२
विचित्रमृतुभिः षड्भिः कृत्वा संवत्सरं धनुः ।

पयत् — K_4 V_1 $B_{2.4}$ $D_{2-4.7}$ ins after 76 Dn_1 $D_{6.8}$, after 261*

262* वषट्कार प्रतोदोऽभूद्गायत्री शीर्षबन्धना ।
योे यज्ञे विहित पूर्वमीशानस्य महात्मन ।
संवत्सरो धनुस्तद्वै सावित्री ज्या महास्वना ।
दिव्यं च वर्म विहितं महार्हं रत्नभूषितम् ।
अभेद्य विरजस्कं वै कालचक्रबहिष्कृतम् । [5]
ध्वजयष्टिरभून्मेरुः श्रीमान्कनकपर्वत ।
पताकाश्चाभवन्मेघास्तडिद्भि समलंकृताः ।
रेजुरध्वर्युमध्यस्था ज्वलन्त इव पावका ।
क्लृप्तं तु तं रथं दृष्ट्वा विस्मिता देवताभवन् ।
सर्वलोकस्य तेजांसि दृष्ट्वैकस्थानि मारिष । [10]
युक्त निवेदयामासुर्देवास्तस्मै महात्मने ।

[V_1 om. line 1 — (L. 1) K_4 Dn_1 शीर्षवधन — (L 2) K_4 सिहित D_8 m ईशानश्च — (L. 3) B_4 महात्मना (for °स्वना) — After line 3, D_2 reads 76^{cd} — (L. 4) K_4 चर्म (for वर्म) D_8 विमल (for विहित) V_1 D_2 मणि(D_2 °हा)रत्नविभूषित (for the posterior half) — (L 5) V_1 D_6 कालचक्र (for कालचक्र) D_8 कालचक्र विनिर्मित (for the posterior half) — (L 6) B_2 असवन् (for अभून्) V_1 B_4 Dn_1 $D_{3.4.7.8}$ (before corr) ध्वजयष्ट्यभवन्मेरु (Dn_1 D_4 °रु), D_6 ध्वजमप्यभवन्मेरु — (L 8) K_4 Dn_1 अध्वर्यमध्यस्था B_2 विप्रेरुरध्वर्युमध्यस्था (hypermetric) (for the prior half) D_8 पावक — After line 8, Dn_1-D_8 read 72^{c}–76^{d} — (L. 9) D_2 कल्पित तु रथं, D_8 विस्मितं सुरथ (for क्लृप्तं तु त रथं) D_6 [अ]भुवन् (for [अ]भवन्) — Dn_1 om line 11. — (L. 11) D_8 महारथ (for °त्मने)]

77 For S, of v 1 62 — ^{a}) D_8 एवं तत्र महाभाग — ^{d}) B_5 सुषदाम् K_4 B_5 Dn_1 अरिमर्दने (B_5 °नै); V_1 Da_1 $D_{1.5.6}$ अघवर्धने (V_1 °न); D_2 अरिवर्धन; D_8 (marg as in text) अपि मदिन (sic)

78 For S, cf. v 1 62 — ^{a}) Da_2 $D_{1.5}$ दिव्यानि (for मुख्यानि) — ^{b}) $K_{1.3}$ B_2 व्यदधाच; V_1 Da_2 Dn_1 $D_{1.5.6}$ व्य(Da_1 $D_{1.5}$ न्य)दधच् V_1 B_2 रणे (for रथे) — V_1 D_2 om. 78^{cd} — ^{c}) K_3 $B_{1.4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7.8}$ ध्वजयष्टिं (K_3 Dn_1 °ष्टि-) (for रथ°) $Ś_1$ वियत्पृष्ठां, K_1 °स्कृष्टा, K_3 °स्कृत्य, $B_{1.2.4.5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7.8}$ °स्कृत्वा (for °त्कृष्टा) D_6 रथसृष्टिं विजयकृत्व — ^{d}) Da_1 $D_{1.5}$ गोवृष, Ca °वृषम् (as in text)

79 For S, cf. v. 1 62. — ^{a}) $Ś_2$ K_3 ब्रह्मदंड. $Ś_1$ $K_{1.2}$ कलादंडो, K_3 कालदंडौ, D_5 फलं दंडो — ^{b}) $D_{1.4}$ वज्रदंडस् (for रुद्र°). B_2 D_8 पर, D_6 [उ]ज्वला (for ज्वर) — ^{c}) $Ś_2$ $K_{2.3}$ Dn_1 $D_{6.8}$ Co परिस्कधा, Ca °स्कन्दा (as in text). K_3 V_1 B (B_3 *damaged*) D [आ]सन् (for [अ]स्य) — ^{d}) K_3 सरतो (for सर्वतो-) $Ś_2$ उद्यतः

80 For S, of v 1. 62 — ^{a}) K_3 अथर्वाङ्गिरसावाणा (sic) — ^{c}) D_1 ऋग्वेदे — ^{d}) D_8 वै (for च) B_1 पुरस्वरा

81 For S, of v 1. 62 — ^{a}) Dn_1 D_4 इतिहासयजुर्वेदो (D_4 °दा) Co cits इतिहास — ^{c}) K_1 दिव्यवाचश्च, V_1 Dn_1 D_6 दिव्या (V_1 °व्य-) गाथाश्च, D_3 विद्यावादश्च Ca cites दिव्या (as in text) K_3 विप्राश्च $D_{1.6}$ (marg as in text) वेदाश्च (for विद्याश्च) Co cites विद्या (as in text) — ^{d}) B_2 Dn_1 परिपार्श्वे च(Dn_1 °र्श्वे)राः $B_{1.5}$ $D_{3.5}$ स्थिता; D_6 तथा (for कृता)

82 For S, of v 1 62 — ^{a}) $K_{1.4}$ V_1 B (B_3 damaged) Dn_1 D_{1-3} स्तोत्रादयश्च (for तोत्रा°) Co cites स्तोत्र — ^{b}) $Ś_1$ $K_{2.4}$ वषट्कारास् — ^{c}) Dn_1 ॐकारस D_8 मुखो — ^{d}) Dn_1 प्रतोदस्य करोद्भव

83 For S, cf. v 1 62. — After 83^{ab}, $K_{1.4}$ V_1 $B_{1.2.4.5}$ D ins.

263* छायामेवात्मनश्चक्रे धनुर्ज्यामक्षया रणे ।
कालो हि भगवान्रुद्रस्तस्य सवत्सरो धनु ।

[(L 1) V_1 स्वयम् (for छायाम्) D_3 धनुर्ज्या महती रो (sic) (for the posterior half) — (L. 2) K_1 (*sup lin*) [ऽ]भवत् (for धनु)]

Dn_1 D_3 om 83^{cd}. — ^{c}) V_1 D_2 तस्य (for तस्मात्).

तस्मान्नृणां कालरात्रिर्ज्या कृता धनुषोऽजरा ॥ ८३
इषुश्चाप्यभवद्विष्णुर्ज्वलनः सोम एव च ।
अग्नीषोमौ जगत्कृत्स्नं वैष्णवं चोच्यते जगत् ॥ ८४
विष्णुश्चात्मा भगवतो भवस्यामिततेजसः ।
तस्माद्धनुर्ज्यासंस्पर्शं न विषेहुर्हरस्य ते ॥ ८५
तस्मिञ्शरे तिग्ममन्युर्मुमोचाविषहं प्रभुः ।
भृग्वङ्गिरोमन्युभवं क्रोधाग्निमतिदुःसहम् ॥ ८६
स नीललोहितो धूम्रः कृत्तिवासा भयंकरः ।
आदित्यायुतसंकाशस्तेजोज्वालावृतो ज्वलन् ॥ ८७
दुश्च्यावश्च्यावनो जेता हन्ता ब्रह्मद्विषां हरः ।
नित्यं त्राता च हन्ता च धर्माधर्माश्रिताञ्जनान् ॥ ८८
प्रमाथिभिर्घोररूपैर्भीमोदग्रैर्गणैर्वृतः ।

V1 D2 [अ]रीणां; B (B3 damaged) Da1 D1. 3–5 7 Co रौद्री (B2 °द्रं) (for नृणां) Da1 D1. 5 7 कालरात्री, Co °रात्रि° (as in text) — d) K3 या कृता; D6 ज्याकृतो (for ज्या कृता)

84 For 84ab in S, cf v l. 62 — a) B4 5 Da1 चास्य (for चापि) — Da1 D1. 5 read 257*, B1. 4. 5 read lines 2–3 and B2 line 2 of 257* (second time) after 84ab. — c) K3 B1. 2 4 Da1 D1. 5 अग्नीषो(B1 Da1 D1. 5 °सो)म, B5 अग्निषोम, D3 अग्नीसोमौ D8 अग्नीषोममय सर्वं, S अग्नीषोमात्मक कृत्स्नं (T1 विश्व) — d) K3 वैष्णवो K3 व्यथते, B2 च ततो; B4 D2 रोच्यते (for चोच्यते) D1 मय° (for जगत्) S उच्यते (G1 अच्युत) वैष्णवं जगत् Ca c cite आत्मा

85 a) Da1 D5 T1 3 G आत्मा (for चात्मा) D1 आत्मा परमात्मा भागवतो (hypermetric) — b) Dn1 D8 रुद्रस्य, D4 तस्यापि (for भवस्य) Ś K1. 2. 4 विष्णो°रमिततेजस°, V1 भविष्यस्यतितेजस° — c) K3 धनुषा; M धनुर्ज्या (for धनुर्ज्या°) Dn1 D8 तस्मादेकस्य संस्पर्शो Ca as in text. — d) K3 S (except T2) स विषे(K3 °षा)हे, B1 न विशेषैर्, Dn1 D8 विशेषेण B1 Dn1 D8 M भवस्य वै (B1 ते, D8 हि), T1 G1. 2 शरस्य वै, T3 G3 महेश्वर° (for हरस्य ते) K3 वै, Co ते (as in text) B4 भविसद्य भवत्युत

86 a) Ś1 K3 4 शर, K1 ज्वर K3 B1. 2 4 D2–4. 7 सिग्ममन्यु; V1 D8 °तेजे (D8 °जा), Dn1 D6 S तीक्ष्ण-मन्यु; Co तिग्म° (as in text) — b) T1. 3 G M2–4 असु(M2–4 °मु)चद् (for मुमोच) B1 विसह°; B2 [अ]पि महत्, B4. 5 [अ]रिषहं; Dn1 [अ]विषह°; T1. 3 G M2 दुष(T1 °स)ह; M3. 4 विपहं T2 G1 M1–4 भृगु (for प्रभु) M1 अमरद्विषह प्रभु — c) Ś2 Da1 भृग्वागिरो°, D6 भग्नंगिरो° (sic) K1 S (except T2) -मन्युभव°, K4 -मनुभव, D3 -मन्युभवा (for -मन्युभवं) Ca as in text. — d) S (except T2) क्रोधाग्निर् K1 T1 इति दुःसहं, T3 G3 अपि दुःषह°; G1 M2–4 अतिदुःषह°; G2 अभिदुष्षह° (for अतिदुःसहम्) Dn1 D8 सोमविष्णव-ग्निसभव (D8 °वे) — After 86, Dn1 D8 read 92

87 a) D6 धूत्र Co भूत्वा लोहितमाश्वेव — b) K2 कृत्तिवास°, T2 °वास D2 6 S भयानक° (for भयंकर°) Co पुनर्नीलो [ह्य]भूत्तदा — Dn1 om (hapl.) 87c–88b — c) Ś2 K4 D1 आदित्यायुतसकाशे (D1 °श) — d) B1 5 [ऽ]ज्वलत्; D2 भवेत्; D6 [ऽ]भवत्, S भव° (for ज्वलन्)

88 D1 om 88a–90b G2 om 88 Dn1 om 88ab (cf v l 87) — a) Ś1 K1 2 दुःशाव्य° शावया, Ś2 दुश्याव्यच्यावया, K3 T2 दुर्दैत्यद्रावको, K4 V1 B5 D3. 5 दुश्च्याव° श्च्या(V1 वश्च्ये°, B5 D3 °वच्या°; D5 °वश्चा)वनो, B1 दुःसहश्च्यावनो, Da1 दुश्च्याव**नो, D2 दुख्याव्यख्या-वनो; D6 lacuna, D8 मुख्याव्यश्चाचनो (sic), T1 3 G3 दुश्चयौ(T1 °रा)च्यावको, G1 दुश्च्यावश्च्यावको, M °व्यश्चा (M1 °श्चा)वनो (for °वश्च्यावनो) V1 जाते, Da1 D5 जातो; D8 हेतो (for जेता) — b) K1 हत्वा, D8 जता (for हन्ता) K1 3 D3 G1 M1 (*sup lin* as in text) वर° (D8 °र) (for हर°) — c) D6 transp त्राता and हंता T1 हर्ता (for हन्ता) K3 नित्यशतावहता च — d) D2–4 6. 7 नरान् (for जनान्) V1 B1 4 Da1 D5 T1 धर्माधर्माश्रितं जन (T1 °गत्) Co cites °श्रित — After 88, V1 B1 ins

264* प्रमाथिभिर्बल लेभे सवेगैर्दमने धृत° ।
[B1 सर्वैद्रागमिभिर्वृतं]

89 D1 om. 89 (cf v. l. 88) — a) D2–4 6 7 भीमबलैर् (for घोररूपैर्). K1 प्रमाथिर्धैरो भूपे (sic), S प्रमथाना गणैश्चैव Ca as in text — b) V1 B (B3 damaged) Da1 D5 भीमोदग्रगणैर् K3 गुणैर् (for गणैर्) B1 युत°, D8 वृत — Ś K1. 2 om. (hapl) 89cd. — c) T2 विबभौ (for विभाति) — d) K3 V1 B5 Da1 D5 D8 स्वैरेव; T1 3 G1. 3 M अतीव; G2 अथित्वा (sic) (for तैरेव) B1 [अ]त्र गुणैर्; T1 3 G1. 3 M1 [आ]त्मगणैर्; Co °गुणैर् (as in text) T2 अजितात्मा गुणैर्वृ(before corr °र्युं)त°

विभाति भगवान्स्थाणुस्तैरेवात्मगुणैर्वृतः ॥ ८९
तस्याङ्गानि समाश्रित्य स्थितं विश्वमिदं जगत् ।
जङ्गमाजङ्गमं राजञ्शुशुभेऽद्भुतदर्शनम् ॥ ९०
दृष्ट्वा तु तं रथं दिव्यं कवची स शरासनी ।
*बाणमादत्त तं दिव्यं सोमविष्ण्वग्निसंभवम् ॥ ९१
तस्य वाजांस्ततो देवाः कल्पयांचक्रिरे विभोः ।
पुण्यगन्धवहं राजञ्श्वसनं राजसत्तम ॥ ९२
तमास्थाय महादेवस्त्रासयन्दैवतान्यपि ।
आरुरोह तदा यत्तः कम्पयन्निव रोदसी ॥ ९३
स शोभमानो वरदः खड्गी बाणी शरासनी ।
हसन्निवाब्रवीद्देवो सारथिः को भविष्यति ॥ ९४
तमब्रुवन्देवगणा यं भवान्संनियोक्ष्यते ।
स भविष्यति देवेश सारथिस्ते न संशयः ॥ ९५
तानब्रवीत्पुनर्देवो मत्तः श्रेष्ठतरो हि यः ।
तं सारथिं कुरुध्वं मे स्वयं संचिन्त्य माचिरम् ॥ ९६
एतच्छ्रुत्वा ततो देवा वाक्यमुक्तं महात्मना ।

---

90 D1 om. 90^{ab} (cf v l 88) — ^{a}) D6 हि सश्रित्य (for समा°) — ^{b}) B5 श्रित (for स्थित) M8 सर्वम्, Co विश्वम् (as in text) — ^{d}) G2 [ऽ]द्भुतदर्शन॰

91 V1 repeats 91^{ab} after 94^{ab}. — ^{a}) D8 तु ते, M2-4 कृत (for तु तं) K1 8 V1 (first time) B (B8 damaged) D युक्तं (for दिव्य) T2 रथ दृष्ट्वा कृत दिव्य — ^{b}) K8 शरान्शवान्, D6 सशरासनः V1 (second time) Dn1 D8 वैर्ह्यैर्(D8 वैडूर्यै)र्मन्त्रसभवै॰ — Dn1 D8 om 91^{cd} — ^{c}) N (B8 damaged, Dn1 D8 om) आदाय (for *बाणादत्त) S आददे तमिषु (T1.8 G1 8 सशरं) दिव्य (T2 देव) — ^{d}) K8 सोमविश्वाग्निसंभव, D2 S सोमविष्ण्वग्निवातज (D2 °सनिभ)

92 For S, cf lines 103–104 of App I (No 2) Dn1 D8 read 92 after 86. — ^{a}) B1.2 अस्य (for तस्य) K8 वार्तांस्, K4 V1 B1.2 5 D8 4.7 राजस्, Da1 D1.5 पक्ष, Dn1 D8 वाचं; D2 वाद्यास्, D6 वार्जीस (for वाजास) B1 4 5 Da1 D1-5 7 तदा (for ततो) — ^{b}) K8 Dn1 विभो, V1 B (B8 damaged) D2-4. 7 8 प्रभो (D8 °भो॰) — ^{c}) D6 पुण्यगधवहो, Ca °वह (as in text) K8 तत्र (for राजन्) — ^{d}) B1.4 5 Da1 D1 3-5 7 देवसत्तम (D5 °म॰), B2 D2 राजसत्तम K8 वाजांश्च राजसत्तम॰; D6 श्वसनो विधिजोभवत्

93 ^{a}) B1 अवस्थाय, B2 समास्थाय, D6 समर्थयन्, T1.8 G तमादाय (for °स्थाय) T2 रथं देवस् (for महादेवस्) — ^{b}) K8 त्रीमया (sic) (for त्रासयन्) D2 6 S दैत्य(G2 सर्व)दानवान्, D8 दैवतैरपि — ^{c}) T1 रथ, M1 यदा (for तदा) Ś2 यातु, K1 यतु॰ (sic), D8 यंतु, T1 दिव्य; G2 यत्तद्, Ca यत्त॰ (as in text) — ^{d}) V1 B (B8 damaged) Da1 D1-7 मेदिनीं, D8 रोदसीं, T2 रोधसा, Ca रोदसी (as in text) — After 93, N (except D2) ins

265* तमारुरुक्षुं देवेश तुष्टुवु॰ परमर्षय॰ ।
गन्धर्वा देवसघाश्च तथैवाप्सरसा गणा॰ ।

[(L. 1) Ś K1 2 4 समारुरुक्षु, K8 तमारुक्षतु (sic), B5 °रुरुक्षुर् — (L. 2) K1 4 D5 गधर्व (for गन्धर्वा) Da1 गुणा (for गणा॰)]

D6 cont D2 S ins. after 93

266* महर्षिभि॰ स्तूयमानो वन्द्यमानश्च वन्दिभि॰ ।
उपनृत्तश्चाप्सरसां गणैर्नृत्तविशारदैः ।

[(L 1) D2 6 ब्रह्मर्षिभिस् (for मह°) — (L. 2) G1 उपानृत्तश्च् (for उप°) D2 6 तथैवाप्सरसा वृन्दैर्नृत्यद्भिर्नृत्य-कोविदै]

94 ^{a}) V1 M2-4 सशोभमानो D2 6 अशोभत महा (D6 तदा) देव॰ — ^{b}) T2 M1.4 बाण (for बाणी) M2 3 खड्गबाणशरासनी — After 94^{ab}, V1 repeats 91^{ab} — ^{c}) Ś1 K2 4 Dn1 D8 [ए]व (for [इ]व) K2, 4 V1 B (B8 damaged) Da1 Dn1 D1-5 7 T1.2 M देवान्; T2 G शम्भु॰ (for देवो) D6 ततो ब्रवीत्तथा देवान् — Ś K1.2 om (hapl) 94^{d}–96^{a} — ^{d}) S भवेदिति (for भवि-ष्यति) — After 94, S ins an addl colophon. [*Adhy. name* T1 2 G1 M1 त्रिपुरदहने (T1 °न) रथकल्पन — *Adhy. no* . T1.8 G M 26, T2 28]

95 Ś K1 2 om 95 (cf v l 94) Before 95, S ins दुर्योधन॰ — ^{b}) K8 D8 सनियोज्य(D8 °क्ष्य)से — ^{c}) K4 G2 देवेश. — ^{d}) D8 चान्यथा (for सशय॰)

96 Ś1 K1 2 om 96^{a} (cf. v l 94) — ^{a}) S महादेवो (for पुनर्देवो) — ^{b}) D2 भवेद्, G1 M1 हि स (for हि य॰) K8 सत्यश्रेष्ठतरो भुवि — ^{c}) K2 V1 Dn1 D2 6 8 S वै (for मे) — ^{d}) D3 यूय (for स्वय)

97 ^{a}) S वचो (for ततो) — ^{b}) S सर्वे गत्वा पितामहं — ^{c}) B (B8 damaged) Dn1 D1. 3-5. 7 देवा॰ (for देव) K2 गत्वापि तं महादेवं; S प्रणिपत्योचुरेकाग्रा॰ (G1 2 M2 °ग्राः) — ^{d}) K8 प्रणम्य, D8 प्रपद्य (for प्रसाद्य) K1 [ए]प, V1 Dn1 D6 [ए]तद्, B1 2 4 Da1 D1-5 7 8 [इ]दं B5 S

गत्वा पितामहं देवं प्रसाद्यैवं वचोऽब्रुवन् ॥ ९७
देव त्वयेदं कथितं त्रिदशारिनिबर्हणम् ।
तथा च कृतमस्माभिः प्रसन्नो वृषभध्वजः ॥ ९८
रथश्च विहितोऽस्माभिर्विचित्रायुधसंवृतः ।
सारथिं तु न जानीमः कः स्यात्तस्मिन्रथोत्तमे ॥ ९९
तस्माद्विधीयतां कश्चित्सारथिर्देवसत्तम ।
सफलां तां गिरं देव कर्तुमर्हसि नो विभो ॥ १००
एवमस्मासु हि पुरा भगवन्नुक्तवानसि ।
हितं कर्तास्मि भवतामिति तत्कर्तुमर्हसि ॥ १०१
स देव युक्तो रथसत्तमो नो
दुरावरो द्रावणः शात्रवाणाम् ।
पिनाकपाणिर्विहितोऽत्र योद्धा
विभीषयन्दानवानुद्यतोऽसौ ॥ १०२
तथैव वेदाश्चतुरो हयाग्र्या
धरा सशैला च रथो महात्मन् ।
नक्षत्रवंशोऽनुगतो वरूथे
यस्मिन्योद्धा सारथिनाभिरक्ष्यः ॥ १०३
तत्र सारथिरेष्टव्यः सर्वैरेतैर्विशेषवान् ।
तत्प्रतिष्ठो रथो देव हया योद्धा तथैव च ।
कवचानि च शस्त्राणि कार्मुकं च पितामह ॥ १०४
त्वामृते सारथिं तत्र नान्यं पश्यामहे वयम् ।
त्वं हि सर्वैर्गुणैर्युक्तो देवताभ्योऽधिकः प्रभो ।

[ए]न (for [ए]व) S महर्षिभि॰ (for वचोऽब्रुवन्)

98 Before 98, D3 ins देवा ऊचु — a) K3 [ए]व, V1 Dn1 D6 यत् (for [इ]दं) B1 4 5 Da1 D1 3–5 7 S यथा त्व(S त्वया य)त्कथितं देव (T1 पूर्वं), D2 देवेश यस्त्वा कथितं — b) Ś2 B1 4. 5 Da1 D1. 3–5 7 -विनिग्रहे, K3 V1 B2 Dn1 D2 3 S निबर्हणे (K3 M1 2 °ण) (for निबर्हणम्) — c) K3 V1 B2 D6 3 S तत् (for च) — d) K3 V1 B (B3 damaged) D S नो (K3 Dn1 D3 गो-, V1 D6 वै; D2 S च) वृषध्वज॰ (for वृषभ)

99 a) M1 रथं — b) B2 विचित्रांबरसंवृत॰; Dn1 D2 T1 विचित्रायुधसम्भृत॰ (D2 °निभ॰, T1 युत॰) — c) B2 सारथिस, D6 सारथी B1 4 5 Da1 D1. 3–5 7 S (except T1) च (for तु) — d) G2 कस्मात् (for कः स्यात्) T1 अस्मिन्; G2 तस्माद् (for तस्मिन्) K3 कस्य कस्मिन्रथोत्तम॰; T2 तस्मिन्रथवरोत्तमे

100 a) G2 कामाद् (for तस्माद्) — b) B5 द्वेव सत्तम॰, T1 सुरसत्तम G2 तव पुत्रस्य सत्तम — c) B1 सफलितां (for सफला तां) T1 हि (for तां) D3 चार्थित, T3 G2 3 स्वाशिष (for ता गिर) — d) K3 M2 (before corr) 3 4 ते (for नो) D3 8 प्रभो (for विभो)

101 T3 G2 3 om 101ab — a) D6 अस्मानपि (for °सु हि) Dn1 रिपुहा (for हि पुरा) — b) D3 M2–4 भगवान् K4 वक्तुवान् (for उक्तवान्) Ś1 अपि (for असि) — c) B2 4 Dn1 D3. 7 हित-, S एव (for हितं)

102 a) K3 Da1 D1 5 3 रथसत्तमेन, Dn1 °सत्तमश्च; D2 °सत्तमो वो, S °सत्तमो वै — b) Ś2 दुरायरो; K3 T1 °रोहो, V1 B4 m D2 6 T2 °सदो, B1 4 5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 3 Co °धरो; B2 T3 G °धर्षो; M3 °परो (for वरो) — c) S पिनाकधन्वा (for °पाणिर्) — d) B3 om. (hapl) from विभीषयन् up to योद्धा (in 103d) K2 मानवानुद्यतो, T1 दानवानंदतो (for °नुद्यतो)

103 B3 om up to योद्धा (in 103d) (cf v l 102) — a) V1 D1. 5 T2 G1 देवाश्, D3 वेदास् S च रथे (for चतुरो) Co cites चतुर D3 हयाग्र्यान्, G1 °ग्रा, G2 भयाग्र्या — b) K3 V1 B1 4. 5 D T G1. 3 M महात्म- (T2 °त्व)न G2 धरा सशैलश्च यमो महात्मन — c) K1. 3 4 V1 B1 4 5 D S Ca नक्षत्रवंशा(K4 °शो)नुगतो (D3 7 °नुरथो, D4 °नुरथो) वरूथी — d) K3 B1. 4 5 Da1 Dn1 D1–7 हरो; D3 हारो हि (for यस्मिन्) Ś1 K2 4 V1 B (B3 damaged) D T3 G3 सारथिनां ❀Co ना पुमान् ।❀ K3. 4 B1 4 Da1 Dn1 D1–7 T3 G3 अभिलक्ष्य॰ (K4 D2 Ca. Co °क्ष॰), V1 अति लक्ष्य , B5 अभिदृश्य॰; D3 अस्ति लक्ष्य ; G2 अभिरध्या (for °रक्ष्य॰)

104 a) K1 तथा (for तत्र) Ś K2 इष्टव्य॰, Co एष्टव्य॰ (as in text) — b) V1 एव (for एतैर्) Ś2 B5 विशेषयन्, K3 °षत॰, Ca Co °वान् (as in text) — c) Ś2 K1 4 तत्प्रविष्टो, K3 तत्प्रतिष्ठौ; Co °ष्ठो (as in text) V1 B4 D6 तं प्रतिष्ठरथ देव, Da1 D1 5 तत्प्रतिष्ठरथं देव; D3 प्रतिष्ठितो रथो देव, S तं (M4 स-) प्रविष्टा रथं देवा (T1 G2 M3 °व, M4 °व) — d) K1 हत-, B5 हरो (for हया) K3 योधा V1 B1 4 Da1 D1 2 5 6 T2 हयान् (D2 हया) योद्धारमेव च; T1 3 G M रथयोद्धारमेव च — c) Ś K2 4 समस्त्राणि, K1. 3 B (B3 damaged) Da1 D1 3–5 7 सशस्त्राणि (for च शस्त्राणि) — d) K3 पितामहः, B2 D1 °महं

105 G2 om 105abcd — b) K3 नाम्य- (for नान्यं) — c) Ś1 K2 4 V1 B (B3 damaged) Da1 D1–7 T1. 3 G3 3 सर्वगुणैर् — d) K1 3 V1 B1 2 4 Dn1 D2–4 6 7 दैवतेभ्योधिक॰, B5 दैवेभ्योप्यधिकः; Da1 D1. 5 देवेभ्यो-

सारथ्ये तूर्णमारोह संयच्छ परमान्हयान् ॥ १०५
इति ते शिरसा नत्वा त्रिलोकेशं पितामहम् ।
देवाः प्रसादयामासुः सारथ्यायेति नः श्रुतम् ॥१०६

ब्रह्मोवाच ।

नात्र किंचिन्मृषा वाक्यं यदुक्तं वो दिवौकसः ।
संयच्छामि हयानेष युध्यतो वै कपर्दिनः ॥ १०७
ततः स भगवान्देवो लोकस्रष्टा पितामहः ।
सारथ्ये कल्पितो देवैरीशानस्य महात्मनः ॥ १०८
तस्मिन्नारोहति क्षिप्रं स्यन्दनं लोकपूजिते ।
शिरोभिरगमंस्तूर्णं ते हया वातरंहसः ॥ १०९

॰भ्यधिक॰, T2 M देवताभ्यधिक॰ — After 105cd, S (G2 om lines 1-6, M1 om lines 10-12) ins

267* त्व देव शक्तो लोकेऽस्मिन्नियन्तुं मद्भुतानिमान् ।
वेदाश्वान्सोपनिषदः सारथिर्भव नः स्वयम् ।
योद्धुं बलेन सत्त्वेन वयसा विनयेन च ।
अधिकः सारथिः कार्यो नास्ति चान्योऽधिको भवान् ।
स भवांस्तारयत्वस्मान्कुरु सारथ्यमव्यय ।
भवानभ्यधिकस्त्वत्तो नान्योऽस्ति भविता त्विह ।
त्वं हि देवेश सर्वैस्तु विशिष्टो वदतां वर ।
तं रथं त्वं समारुह्य संयच्छ परमान्हयान् ।
तव प्रसादाद्वध्येयुर्देव दैवतकण्टकाः ।
स नो रक्ष महाबाहो दैत्येभ्यो महतो भयात् ।
त्वं हि नो गतिरव्यग्र त्वं नो गोप्ता महाव्रत ।
त्वत्प्रसादात्सुराः सर्वे पूज्यन्ते त्रिदिवे प्रभो ।

[(L. 1) T2 M1 लोकेश (for ॰केऽस्मिन्) — (L 2) T G3 M1 वेदांश्च (for वेदाश्वान्) M2-4 सोपनिषदान् — (L 3) T1 G1 M2-4 योद्धुर् T2 M1 वीर्येण सत्त्वेन, M2-4 सत्त्वेन वीर्येण (for सत्त्वेन वयसा॰) — (L. 4) T3 G3 को वा (for कार्यो) M2-4 भवेत् (for भवान्) — (L 5) T1 तापयतु, T2 G3 तारयित्वा (for ॰यतु) — (L. 6) G1 भवादभ्यधिकस् T1 M2-4 [इ]ह पितामह (for भविता त्विह) — (L 7) T1 वर॰ — (L. 8) Cf. 105ef M1 त्वत् (for त्व) G2 समवायबलान्हयान् (for the posterior half) — (L. 9) G1 वध्येरन् T1 G2 M3 देवतकटका (G2 ॰कान्), M1 देव कवे प्रभो — (L 10) M2-4 महादेव (for ॰बाहो). — (L 11) T1 G1 अव्यग्रा, M2-4 अप्यग्रा (for अव्यग्र)]

— S om 105ef, K3 om 105e — e) Ś1 सरथ्ये, K1 साराथिं; V1 B (B3 damaged) Da1 Dn1 D1-7 स रथं, D3 सारथ्य (for सारथ्ये) V1 B2 5 D2-4 6 7 आरुह्य (for आरोह). — After 105, N ins

268* जयाय त्रिदिवेशाना वधाय त्रिदशद्विषाम् ।

[B1.4 Da1 D1.5 त्रिदशेशानां (for त्रिदिवे॰) K3 D3 त्रिदिवद्विषां]

106 a) B4 तरसा, Co शिरसा (as in text). K3 B1 4 D (except D3) T2 M गत्वा, T3 G2 3 गच्छन् (for नत्वा) — b) B2 D1.8 त्रैलोक्ये(D8 ॰के)श; T1 त्रिदशास्तं. B1 पितामह॰ — After 106, V1 Da1 D1.5 ins an addl. colophon. [*Adhy name* Da1 D1.5 त्रिपुरवधोपाख्यान]

107 K3 B (B3 damaged) Da1 D1.5 8 भगवान्; Dn1 D2-4 6 7 पितामह (for ब्रह्मा) — After the ref, S ins

269* एवमेतत्सुरास्तथ्य नान्यस्त्वभ्यधिको भवान् ।
सारथित्व करिष्यामि शंकरस्य महात्मन॰ ।
सर्वथा रथिनः श्रेयान्कर्तव्यो रथसारथिः ।
तस्मादेतद्यथातत्त्व ज्ञात्वा युष्माश्च सगवान् ।
संगच्छामि हयानेष विबुधाः कालमर्दिने ।

[(L. 1) T3 G2 3 तस्य (for तथ्य) T2 M1 भवात्; G1 M2-4 भवेत् (for भवान्)]

— a) D3 मुषा (for मृषा) D2 वाच्यं (for वाक्यं) — b) K3 V1 Da1 Dn1 D1.8 वै; B1.2 4 D2.4.6.7 त्रि॰ (for वो) — c) Da1 D1.5 महान् (for हयान्) K3 एव, Co एष (as in text) — d) D3 Co [अ]हं (for वै) — For 107, S subst

दुर्योधन॰ ।

270* एवमुक्त्वा जटाभार सयम्य प्रपितामह ।
परिधायाजिनं गाढं सन्यस्य च कमण्डलुम् ।
प्रतोदपाणिर्भगवानारुरोह रथं तदा ।

[(L. 2) G3 कमण्डलू — (L 3) T1 G2 तथा (for तदा)]

108 b) D2 लोकश्रेष्ठो (for ॰स्रष्टा). — c) V1 [अ]कल्पयन्, T2 G1.2 M1 कल्पिते (M1 ॰ता), Co ॰त (as in text)

109 a) Ś रथं (for क्षिप्रं) — b) Ś2 V1 B3 4 Da1 D3 4 6-8 स्यदने K3 B1.5 Da1 D1 5 लोकपूजित S कल्पित लोकसभृ(T2 ॰वृ)तं — c) S पतिता (for अगमन्) V1 B (B3 damaged) D (except Dn1 D1) S भूमिं (T3 G1.3 ॰मौ) (for तूर्णं) — d) S तुरगा वेदसंभवा — V1 B1.4 Dn1 D2-3 ins. after 109; Ś1 B5 Da1 D1 after 111

271* आरुह्य भगवान्देवो दीप्यमान॰ स्वतेजसा ।

महेश्वरे त्वारुहति जानुभ्यामगमन्महीम् ॥ ११०
अभीशून्हि त्रिलोकेशः संगृह्य प्रपितामहः ।
तानश्वांश्चोदयामास मनोमारुतरंहसः ॥ १११
ततोऽधिरूढे वरदे प्रयाते चासुरान्प्रति ।
साधु साध्विति विश्वेशः स्मयमानोऽभ्यभाषत ॥ ११२
याहि देव यतो दैत्याश्चोदयाश्वानतन्द्रितः ।
पश्य बाह्वोर्बलं मेऽद्य निघ्नतः शात्रवान्रणे ॥ ११३
ततस्तांश्चोदयामास वायुवेगसमाञ्जवे ।
येन तत्त्रिपुरं राजन्दैत्यदानवरक्षितम् ॥ ११४
अथाधिज्यं धनुः कृत्वा शर्वः संधाय तं शरम् ।
युक्त्वा पाशुपतास्त्रेण त्रिपुरं समचिन्तयत् ॥ ११५
तस्मिन्स्थिते तदा राजन्क्रुद्धे विधूतकार्मुके ।

[D8 प्ररोहद् (for आरुह्य)]

B1.4 D cont V1 ins after 111 B2 after 110

272* अभीषून्हि प्रतोदं च सजग्राह पितामह ।

[D2.6 अभीष (D6 °षु); D8 अभिशु, Ca °षून् (as above) D2.6.8 च (for हि) D2 प्रतोदे, Ca °द (as above)]

110 K1 B1.4 D2–3 T G M1 om 110 V1 reads (in marg) 110 after 271* Dn1 reads 110–111 after line 4 of App I (No 3) — a) V1 रोहयति, B2.5 Da1 D1 त्वारोहति — For 110, T G M1 subst

273* उभाभ्यां लोकनाथाभ्यामास्थितं रथसत्तमम् ।
वोढुं न शक्ता वेदाश्वा जानुभ्यामपतन्महीम् ।

[(L 2) T8 G8 वेदाश्व (for °श्वा) G2 सोढु न शक्ता वेदाश्व (for the prior half) T1 अगमन् (for अपतन्)]

111 Ś1 K1 B1.4 Dn1 D2–4.6.7 om (? hapl) 111 B2 om 111ab V1 reads 111 in marg D8 reads 111 after line 4 of App I (No 3) — a) K4 V1 B2.5 Da1 D1.5.8 S अभीषून् Ś1 K4 अपि लोकेश ; K8 त्रिदिवेशेशः; B5 हि त्रिलोकेश — b) D8 संयम्य (for संगृह्य) Ś1 K4 तु (for प्र-) — For 111, S subst

274* अभीशुभिस्तु भगवानुद्यम्य च हयान्विभु ।
अस्तु वीर्यं च शौर्यं च वेदाश्वानामिति प्रभु ।
रथं सचोदयामास देवानां प्रभुरव्यय ।

[(L 1) T1.8 G8 च, G2 स (for तु) — (L 3) G2 वेदानां (for देवानां)]

— After 111, K4 V1 B1.4.5 D ins a passage given in App I (No 3)

112 a) B1 M1 विरूढे (for ऽधिरूढे) — b) T2 सन्नद्धे (for प्रयाते) T1.8 G M रथं पशुपति(M1 °ते)स्तदा — c) K3 Da1 D1.2.5 G2 M1 देवेश (D2 G2 M1 °श), K4 विमेश, T8 G1.3 M2–4 देवेश — d) Ś1 K4 स्तूयमानो (for स्मय°)

113 a) K3 T2 दैत्यास — b) B1 [अ]श्वान् (for [अ]श्वान्) T1.8 G अरिंदम (G1.2 °म), M अतंद्रिय (for अतन्द्रित) — d) K8 निमत (for निघ्नतः) D8 शाम्रवं

114 B3 resumes — a) K3 V1 B D3.4.6–8 S ततोश्वांश, D2 ततस्ते (for °स्तास्) D1.8 नोदयामास (for चोद°) — b) K8 V1 B D S मनोमारुत(M1 °मानस)रहस — After 114ab, T2.8 G1.2 M ins.

275* पुराण्युद्दिश्य खस्थानि दानवानां तरस्विनाम् ।

— c) D8 यत्, D4 त (for तत्) Da1 D1.5 वै तत्पुर (for तत्त्रिपुर) K3 जग्मे (for राजन्) — d) B5 Da1 D1.5 दैत्यदानवपूजितं — For 114cd, S (except T2) subst.

276* ततस्ते सहसोत्पत्य वेदाख्या रथवाजिन ।
क्षणेन तानि दैत्यानां पुराणि प्रापयन्प्रभुम् ।

[(L. 1) T1 G1.2 M2–4 तरसा (for सहसा) T1.8 G3 M2–4 रथमादाय वाजिन (for the posterior half) — (L 2) T2 M1 तेन (for तानि) T2 M1 इर (for प्रभुम्)]

— After the above, S reads 80ab (with v 1) — After 114, Ś K V1m B2.4.5 Da1 Dn1 D1 8–5 7 8 ins

277* पिबन्निरिव चाकाशं तैर्हयैर्लोकपूजितैः ।
जगाम भगवान्क्षिप्रं जयाय त्रिदिवौकसाम् ।

[(L 1) Ś K1.2.4 Dn1 B2 लोकपूजित]

— After 277*, K3.4 V1 B (except B2) D (except D8) T1 ins a passage given in App I (No 4)

115 a) B2 अथासह्य (for °धिज्य) K8 स्वधनु (hypermetric) (for धनु) — b) B3 सर्वोयसं (for संधाय तं) K8 समारोप्य च त शरं — c) B1.3.4 G1 युक्तः; D4 मुक्त्वा; D6 T2 युंक्त्वा D8 पाशुपतास्त्राणि; G2 °पतास्त्रेण — d) T1 ते पुर (for त्रिपुरं) G2 स तु चिंतयन् (for समचिन्तयत्)

116 a) G1 अस्मिन् B2 हि ते (for स्थिते) T2 G ततो (for तदा) V1 B D2–4.6.7 T1 M2 महाराज (B2 °जन्) (for तदा राजन्) — b) K3 V1 B D S रुद्रे (for क्रुद्धे) Ś K1.2 विद्यु(Ś1 °धु-; Ś2 °धृ)तकार्मुकः, K3 च धृतकार्मुके; Dn1 S वितत° (for विधूत°) — c) K4 पुराणे V1 त्रीणि; Da1 D1.5 S (except T2) तेन (for तानि) — d) Ś K2.4 B1–3.5 Dn1 D2–4.7 ए(Ś2 K1 चै)वैकतां, K1 D8 एकशतां; B4 एकत्वती; B4m एकैकतां; Da1 D1.5

पुराणि तानि कालेन जग्मुरेकत्वतां तदा ॥ ११६
एकीभावं गते चैव त्रिपुरे समुपागते ।
बभूव तुमुलो हर्षो दैवतानां महात्मनाम् ॥ ११७
ततो देवगणाः सर्वे सिद्धाश्च परमर्षयः ।
जयेति वाचो मुमुचुः संस्तुवन्तो मुदान्विताः ॥११८
ततोऽग्रतः प्रादुरभूत्त्रिपुरं जघ्नुषोऽसुरान् ।
अनिर्देश्योग्रवपुषो देवस्यासह्यतेजसः ॥ ११९
स तद्विकृष्य भगवान्दिव्यं लोकेश्वरो धनुः ।
त्रैलोक्यसारं तमिषुं मुमोच त्रिपुरं प्रति ।
तत्सासुरगणं दग्ध्वा प्राक्षिपत्पश्चिमार्णवे ॥ १२०
एवं तत्त्रिपुरं दग्धं दानवाश्चाप्यशेषतः ।
महेश्वरेण क्रुद्धेन त्रैलोक्यस्य हितैषिणा ॥ १२१
स चात्मक्रोधजो वह्निर्हाहेत्युक्त्वा निवारितः ।
मा कार्षीर्भस्मसाल्लोकानिति त्र्यक्षोऽब्रवीच्च तम् १२२

Cc एकात्मता; Ca एकत्वता (as in text) V1 D6 S जग्मुरेकत्वमाशु वै (V1 D6 °मप्यथ)

117 a) B1 एकीभाग (for °भावं) — b) K3 4 V1 B D S त्रिपुरत्वमुपागते (D2 °त्वमुपागमे, D3 °त्व समागते) — c) Some MSS तुमलो D3 बभूव त्रिपु लोकेषु — d) K V1 B3-5 Da1 Dn1 D1.2 4 S देवतानां D3 हर्षो मनसि सर्वत.

118 d) D3 सतुष्टास्ते (for संस्तुवन्तो) K3 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 S महेश्वरं, V1 D2 6 मुदायुता (for °न्विताः)

119 a) Ś K1.2 4 भव; G2 [अ]ग्रश्च (for ऽग्रत) B2 ते सुरास्त्रिदिवं जग्मु, D3 ततो दृष्टिपथं प्राप्तं — b) K2 जघ्नु*, K3 जग्मुषो, B3 D2-4.7 8 (marg sec m) निघ्नतो (for जघ्नुषो) V1 D6 पुर, B4 असुरा; Dn1 धनु, T2 पर; G2 पुरा (for ऽसुरान्) Ś1 त्रिपुर जघ्नुरासुरान्, Ś2 K4 जघ्नि(K4 °घ्नि)वास्त्रिपुरासुरान् (sic), B2 प्रादुरासंस्ततोग्रत — c) K3 (before corr as in text) अनिर्दिश्य च धनुषो, V1 S °र्देश्याग्र(T1 °स्त्र-, T2 M2-4 °श्य)वपुषो. Ca c cite अनिर्देश्यं — d) T1 महता (for देवस्य) K4 [अ]सह्यतेजस्विता (sic), B2 [अ]मिततेजस, Dn1 [अ]सह्यते धनु (sic), T1 [अ]सत्यतेजसा (sic) — After 119, S ins

278* त्रीणि दृष्ट्वैकसस्थानि पुराण्यथ पिनाकधृक् ।

[T1 तृणे (for त्रीणि) T2 दृष्ट्वा च स्वस्थानि, G2 दृष्ट्वैव स° (for दृष्ट्वैकसस्थानि) T2 पुराण्येव (for °ण्यथ)]

120 b) G2 लोकेश्वर — c) D1 5 त्रिलोकसार — After 120cd, K4 V1 B Dn1 D1 3-7 T2 ins

279* उत्सृष्टे वै महाभाग तस्मिंस्त्रिपुवरे तदा ।
महानार्तस्वरो ह्यासीत्पुराणां पतता भुवि ।

[(L. 1) B2 उत्सृज्य (for उत्सृष्टे) V1 D6 च (for वै) V1 B4 5 Da1 Dn1 D1 महाभागे — (L 2) Dn1 नादोस्थिरो (for आर्तस्वरो) B1 नासीद् (for ह्या°) B4 आर्तनाद महानासीत् (for the prior half) V1 पतत (for पतता)-] T2 (om line 4) cont T1.3 G M ins after 120cd

280* एकबाणेन तद्देवस्त्रिपुर परमेश्वर ।
निजघ्ने सासुरगण देवदेवो महेश्वर ।
बाणतेजोभिदग्धे तत्प्रविशीर्णं सहस्रधा ।
महदार्तस्वरं कृत्वा नावशेषमुपागतम् ।

[(L. 1) T3 G3 त (for तद्) — (L 2) G3 सासुरगणान् — (L. 3) T3 G3 प्रविकीर्णं (for प्रविशीर्णं)]

— e) K4 V1 B1 Da1 Dn1 D1-7 T2 तान्सोसुरगणान् (D1 °गुणान्, T2 °गुणं), B2 तच्चासुरगणं; B3 4 तं सोसुरगण, B5 ततोसुरगण V1 D6 दग्धान् (for दग्ध्वा) Ś K1.3 तस्मात्सुरगणं दृष्ट्वा, T1 3 G M मद्देश सासुरगण — f) K1 प्राक्षिपन्, T1 3 G M1-3 प्रापतत्, M4 प्राविशत् Da1 D1.4 (marg as in text) पश्चिमान्भुवि (for °मार्णवे)

121 a) K3 V1 B2 3 D2-4.7 तु; B1.4 तं, T1 G हि (for तत्) T2 दग्ध्वा (for दग्ध) — b) Dn1 T2 दानवाश्च K3 Dn1 T2 विशेषत, B (except B2) [अ]प्यशेषिता; Cc अपोशिता (for °शेषत) D3 दानवाना दुरात्मना — c) Dn1 महेश्वरस्य (for °श्वरेण)

122 a) K3 चात्मको ध्वजो; V1 Dn1 D2.6 °क्रोधजं V1 D2 6 वह्निं — b) D3 दाहेत्युक्त्वा; D6 हा ते, S दहे(T1 °ह)त्युक्तो (for हाहेत्युक्त्वा) Ca cites हा हा (as in text) V1 Dn1 D2 6 निवार्य च, D3 [अ]भिवारित; G2 [अ]स्त्रि शरत (for निवारित) — After 122ab, S ins

281* त्रैलोक्यमवशेषेण पुनर्दग्धु प्रचक्रमे ।
कालाग्निमिव निर्दग्धुमुत्थित त पुन पुनः ।

[(L. 1) T3 G1.3 अविशेषेण, G2 अपि नो यस्य T2 पुर; G3 ताप (for पुनर्) — (L. 2) T2 कालाग्निर् G3 दग्ध तन् (for निर्दग्धुम्). T1 तु, M2-4 तद् (for त)]

— c) K3 G2 कार्षीद् Ś K2 4 लोकं; D5 लोकाद् (for लोकान्) — d) K3 ब्रुवं, B3 Da1 Dn1 D1 4 S वच (for च तम्)

123 b) D4.6 T1 G1 देवलोकास् K1 3 V1 B Da1 D1-5 7 T2 3 G3 M2-4 स्त्वपर्यय , D3 स्त्वपर्यभा; D3 मर्यय;

ततः प्रकृतिमापन्ना देवा लोकास्तथर्षयः ।
तुष्टुवुर्वाग्भिरर्ध्याभिः स्थाणुमप्रतिमौजसम् ॥ १२३
तेऽनुज्ञाता भगवता जग्मुः सर्वे यथागतम् ।
कृतकामाः प्रसन्नेन प्रजापतिमुखाः सुराः ॥ १२४
यथैव भगवान्ब्रह्मा लोकधाता पितामहः ।
संयच्छ त्वं हयानस्य राधेयस्य महात्मनः ॥ १२५
त्वं हि कृष्णाच्च कर्णाच्च फल्गुनाच्च विशेषतः ।
विशिष्टो राजशार्दूल नास्ति तत्र विचारणा ॥ १२६
युद्धे ह्ययं रुद्रकल्पस्त्वं च ब्रह्मसमोऽनघ ।
तस्माच्छक्तौ युवां जेतुं मच्छत्रूंस्ताविवासुरान् ॥ १२७
यथा शल्याद्य कर्णोऽयं श्वेताश्वं कृष्णसारथिम् ।
प्रमथ्य हन्यात्कौन्तेयं तथा शीघ्रं विधीयताम् ।

D$_8$ ऋषीश्वर, M$_1$ तथार्षय — ^{c}) K$_1$ अष्टाभि; K$_3$ D$_8$ इष्टाभि; V$_1$ Da$_1$ D$_{1.5}$ उग्राभि; B Dn$_1$ D$_{2-4}$ $_{6.7}$ S अग्र्या-(G$_1$°ग्रा)भि (for अर्ध्याभि) — ^{d}) Ś K$_{2.4}$ शम्भुम् (for स्थाणुम्) T$_3$ G त्रिपुरवैरिण (for अप्रतिमौजसम्)

124 ^{a}) K$_3$ तेनाहुता; V$_1$ अनुज्ञाता (for तेऽनु°) — ^{b}) S (except T$_2$) transp जग्मु and सर्वे. — ^{c}) B Da$_1$ D$_{1.3-8}$ प्रयत्नेन; T$_2$ प्रसन्नास्ते (for °न्नेन) K$_3$ कृतकामप्रयत्नेन — After 124, N (D$_1$, the prior half of line 1 only) T$_2$ ins

282* एष स भगवान्देवो लोकस्रष्टा महेश्वर ।
देवासुरगणाध्यक्षो लोकाना विदधे शिवम् ।

[(L 1) Ś$_1$ भगवन् Ś$_1$ V$_1$ लोके स्रष्टा, D$_8$ लोककर्ता — (L 2) T$_2$ देव (for देवा) K$_3$ शिव, Co शिवम् (as above)]

125 D$_1$ om 125^{ab} — ^{a}) Ś$_1$ K V$_1$ तथैव D$_8$ धाता (for ब्रह्मा) S (except T$_2$) एव रुद्र(T$_3$ ईश)स्य कृतवान् — ^{b}) D$_8$ (marg as in text) लोकब्रह्मा; T$_2$ °हेतो (for धाता) S (except T$_2$) सारथ्य प्र(T$_3$ G$_{1.3}$ तु)पितामह — After 125^{ab}, K$_3$ V$_1$ B D (D$_1$ om) T$_2$ M ins

283* सारथ्यमकरोत्तत्र रुद्रस्य परमोऽव्यय ।
तथा भवानपि क्षिप्रं रुद्रस्येव पितामह ।

[(L. 1) K$_3$ D$_5$ (before corr) परमाव्यय , D$_8$ (*sup lin*) °मार्धत — For line 1, M subst

284* स्वय लोकत्रय स्रष्टा लोकानां हितकाम्यया ।

— (L 2) K$_3$ तथापि भगवान्क्षिप्रं (for the prior half) K$_3$ रुद्रस्येव]

— ^{c}) Ś$_1$ K$_{1.3}$ V$_1$ B D T$_2$ सयच्छतु हयान्; T$_{1.3}$ G M संयच्छ तुरगान्

126 ^{a}) Ś$_1$ कृष्णश्च कर्णश्च; K$_1$ कृष्णाश्च कर्णाश्च T$_2$ पार्थे कृष्णो यथा पाति — ^{b}) K$_{3.4}$ V$_1$ B D (except D$_5$) फाल्गुनाच्च (K$_3$ नस्य, K$_4$ °नश्च); T$_2$ त्व हि कर्णे T$_{1.3}$ G M गुणाधिकः, Co विशेषत (as in text) — After 126^{ab}, S (except T$_2$, G$_1$ M om line 2) ins (cf 287*)

285* बलतो रूपतो योगादस्त्रसंपद एव च ।
समासक्त महीपाल कुरु मे हितमीप्सितम् ।

— S (except T$_2$) om. 126^{cd} — ^{d}) V$_1$ Dn$_1$ D$_6$ T$_2$ मेत्र, Da$_1$ D$_{1.5}$ तेत्र (for तत्र)

127 ^{a}) D$_8$ रुद्रसमस V$_1$ Dn$_1$ D$_{2.6}$ T$_2$ युद्धे रुद्रसम कर्ण. — ^{b}) B$_1$ नय, B$_{3-5}$ Da$_1$ D$_{1.3-5.7}$ T$_3$ G M नये (for ऽनघ) — ^{c}) Ś K$_{1.2.4}$ V$_1$ B (except B$_5$) Dn$_1$ D$_{2-4.6.7}$ T$_2$ शक्तो भवान्, D$_8$ शक्तो युधा (for शक्तौ युवा) — ^{d}) D$_8$ मच्छत्रु N (except K$_3$ D$_8$) T$_3$ G$_3$ M$_1$ तानिव; T$_2$ स इव (for ताविव) T$_1$ शत्रूंस्ताविव चासुरान्; G$_2$ शत्रूंश्चापिवचासुरान् (sic)

128 ^{a}) T$_{1.3}$ G M स यथा शल्य कर्णोय, T$_2$ यथा शल्य स कर्णोय — ^{c}) T$_2$ शीघ्र हन्याच्च कौंतेय — ^{d}) S (except T$_1$) नीतिर् (for शीघ्र) — After 128^{cd}, V$_1$ B$_3$ Dn$_1$ D$_{2.6}$ T$_2$ ins

286* त्वयि मद्रेश राज्याशा जीविताशा तथैव च ।
विजयश्च तथैवास्य कर्णसाचिव्यकारित ।

[(L 2) T$_2$ विजयस्य Dn$_1$ D$_2$ कर्णसारथ्य(D$_2$ °थि)-कारित — After line 2, T$_2$ ins an addl colophon for which see below]

On the other hand, T$_{1.3}$ G M ins after 128^{cd}

287* त्वया राज्य सुखं चैव जीवितं जयमेव च ।
समासक्तं महीपाल कुरु मे हितमीप्सितम् ।
सयच्छास्य हयाग्राजन्मप्रियार्थं परतप ।

Colophon

[(L 1) G$_1$ M$_{1.2.4}$ त्वयि (for त्वया) G$_{1.2}$ M जय (for जयम्) — (L 3) G$_1$ परंतप — (Colophon) T$_2$ ins it after 286* — *Adhy name* T$_{1.2}$ M$_1$ त्रिपुरदहन — *Adhy no* T$_{1.3}$ G M 27, T$_2$ 29]

— T$_{1.3}$ G M om 128^{ef} — ^{e}) B$_2$ कर्ण च; D$_2$ कर्णस्य, T$_2$ कर्णे च — After 128, N T$_2$ ins

288* विजयश्चैव संग्रामे संयच्छाद्य हयोत्तमान् ।

[T$_2$ विजयस्य Ś K$_{2.4}$ तव, D$_8$ चास्य, T$_2$ एव (for चैव) V$_1$ संयम्य (for संयच्छ) K$_{2-4}$ V$_1$ B$_{3.4}$ Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1.5.6.8}$ [अ]स्य (for [अ]द्य)]

त्वयि कर्णश्च राज्यं च वयं चैव प्रतिष्ठिताः ॥ १२८
इमं चाप्यपरं भूय इतिहासं निबोध मे ।
पितुर्मम सकाशे यं ब्राह्मणः प्राह धर्मवित् ॥ १२९
श्रुत्वा चैतद्वचश्चित्रं हेतुकार्यार्थसंहितम् ।
कुरु शल्य विनिश्चित्य मा भूदत्र विचारणा ॥ १३०
भार्गवाणां कुले जातो जमदग्निर्महातपाः ।
तस्य रामेति विख्यातः पुत्रस्तेजोगुणान्वितः ॥ १३१
स तीव्रं तप आस्थाय प्रसादयितवान्भवम् ।
अस्त्रहेतोः प्रसन्नात्मा नियतः संयतेन्द्रियः ॥ १३२
तस्य तुष्टो महादेवो भक्त्या च प्रशमेन च ।
हृद्गतं चास्य विज्ञाय दर्शयामास शंकरः ॥ १३३

ईश्वर उवाच ।

राम तुष्टोऽस्मि भद्रं ते विदितं मे तवेप्सितम् ।
कुरुष्व पूतमात्मानं सर्वमेतदवाप्स्यसि ॥ १३४
दास्यामि ते तदास्त्राणि यदा पूतो भविष्यसि ।
अपात्रमसमर्थं च दहन्त्यस्त्राणि भार्गव ॥ १३५
इत्युक्तो जामदग्न्यस्तु देवदेवेन शूलिना ।
प्रत्युवाच महात्मानं शिरसावनतः प्रभुम् ॥ १३६
यदा जानासि देवेश पात्रं मामस्त्रधारणे ।
तदा शुश्रूषतेऽस्त्राणि भवान्मे दातुमर्हति ॥ १३७

दुर्योधन उवाच ।

ततः स तपसा चैव दमेन नियमेन च ।
पूजोपहारबलिभिर्होममन्त्रपुरस्कृतैः ॥ १३८
आराधयितवाञ्शर्वं बहून्वर्षगणांस्तदा ।
प्रसन्नश्च महादेवो भार्गवस्य महात्मनः ॥ १३९
अब्रवीत्तस्य बहुशो गुणान्देव्याः समीपतः ।

---

129 Before 129, S ins दुर्योधन उवाच — ^{a}) K_4 Dn_1 T_3 G_3 इदं (for इम) $D_{3\,4\,7}$ प्राप्य पर; D_8 चापि पर T_2 अपर तु प्रवक्ष्यामि — ^{b}) T_2 पुरातनं (for निबोध मे) — ^{c}) G_2 सकाशेन K_3 V_1 $B_{2\,3.5}$ Dn_1 $D_{2-4.7}$ T_2 यद्, M_3 त्वं (for य)

130 ^{a}) M_4 कृत्वा (for श्रुत्वा) Dn_1 D_4 वैतद्; D_8 [ए]तच्च (by transp) K_3 वयं (for वचश्) G_2 श्रुत्वा (for चित्रं) — T_2 om 130^{bc} — ^{b}) S (T_2 om) हेतुकार्यार्थ(G_2 °र्थं च)तत्त्ववित्, Co as in text — ^{d}) $Ś_2$ $D_{4.8}$ तत्र, V_1 $D_{3\,6}$ काचिद्, B_2 तस्य (for अत्र)

131 ^{b}) K_1 जामदग्निर् $B_{2.3}$ $D_{3\,4\,7}$ महायशा (for °तपा). — ^{c}) V_1 D_6 तस्य राम इति ख्यातः — ^{d}) B_2 °बलान्वितः (for °गुणा°)

132 ^{a}) $Ś_2$ स तीव्र-, V_1 सुतीव्रं D_8 व्रतम् (for तप) — ^{b}) K_1 भवान्, D_6 प्रभुं V_1 $D_{2.6}$ प्रसादयति शकर, $T_{2\,3}$ $G_{1.3}$ संप्रसादितवान्भव (sic) — ^{c}) G_2 प्रसक्तानि (for °आत्मा) — ^{d}) M_1 नियत K_3 $D_{2\,3}$ सं(K_3 स)जितें-द्रिय, G_2 संमि°, M_1 सर्वे° (sic)

133 ^{b}) B_3 भक्त्या प्रशमेनेन च — ^{c}) T_2 विचित्रं चास्य विजय — After 133, S (except T_1) ins

289* प्रत्यक्षेण महादेव स्वां तनुं सर्वशंकरः ।

134 $G_{1\,2}$ M_{2-4} om the ref K_3 $B_{1.3\,4}$ Da_1 Dn_1 D_{1-7} महेश्वर, V_1 $B_{2\,5}$ $T_{1\,3}$ शकर, D_8 रुद्र, T_2 देव (for ईश्वर) — ^{a}) K_1 नाम (for राम) — ^{b}) V_1 च (for मे) D_5 मे तवेप्सित, $T_{1\,3}$ G तव चेप्सि(T_3 G_3 °ष्टि)तं — $Ś_1$ reads 134^{cd} on marg — ^{c}) T_1 च वचो मम, M_1 धूतपाप्मानं (for पूतमात्मानं) G_3 कुरुष्व मे तदात्मान (sic). — ^{d}) D_3 भविष्यति (for अवाप्स्यसि)

135 ^{a}) $K_{3\,4}$ $T_{1\,3}$ तदस्त्राणि, V_1 Da_1 $D_{1.5\,6}$ महा°; G_1 ममा° — ^{b}) T_1 G_3 भूतो (for पूतो) B_3 Da_1 D_1 भविष्यति — ^{c}) K_3 अद्य त्वाम्, K_4 अपूतम्; B_2 अपात्रम् (for अपात्रम्)

136 ^{ab}) V_1 [अ]सौ, B_1 च (for तु) B_3 $D_{1.6}$ transp जामदग्न्यस्तु and देवदेवेन — ^{d}) T_1 वय वं (for [अ]वनत) D_1 प्रभु, M_{2-4} प्रभो (for प्रभुम्).

137 Before 137, G_1 ins राम — ^{a}) $K_{1.4}$ जानामि, B (except B_2) Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ जानाति $B_{1.4.7}$ Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ देवेश, B_3 [अ]पात्र मा, Dn_1 मां देव. — ^{b}) Ś K B_2 मास, Ca o पात्र (as in text) D_3 यम् (for माम्) K_4 T_1 अस्त्रधारिणे B_3 शस्त्रास्त्रधारणे तदा; Da_1 प्राप्तमस्त्रविधारणे — ^{c}) T_1 तथा (for तदा) K_3 V_1 B_3 Da_1 D_2 T_1 शुश्रूषवे, K_4 °षते; D_6 °न्य च; M_{3-4} °षतो, Co °षते (as in text) B_3 शुश्रूषवे मे शस्त्राणि — ^{d}) V_1 D_6 भगवन्, B_3 भवान्वै (for भवान्मे) $K_{1\,2.4}$ V_1 B_1 Da_1 $D_{2\,6\,8}$ T_2 G_2 M_{2-4} अर्हसि

138 S (except T_2) om the ref — ^{b}) V_1 शमेन, $T_{1.3}$ G M व्रतेन (for दमेन) T_2 शमेन च दमेन च — ^{c}) V_1 D_6 जपो° (for पूजो°) Ca as in text. — ^{d}) K_2 होममन्त्रै (for होममन्त्र) K_3 -परिस्कृतैः; $B_{1.4}$ -पुरस्कृत

139 ^{a}) K_4 आधारयतवान्, T_3 $G_{1.2}$ समाराधितवान्, V_1 $D_{2.6}$ आराधयति (D_2 °यति, D_6 °यत) देवेशं; T_2 आराध

भक्तिमानेष सततं मयि रामो दृढव्रतः ॥ १४०
एवं तस्य गुणान्प्रीतो बहुशोऽकथयत्प्रभुः ।
देवतानां पितॄणां च समक्षमरिसूदनः ॥ १४१
एतस्मिन्नेव काले तु दैत्या *आसन्महाबलाः ।
तैस्तदा दर्पमोहान्धैरबाध्यन्त दिवौकसः ॥ १४२
ततः संभूय विबुधास्तान्हन्तुं कृतनिश्चयाः ।
चक्रुः शत्रुवधे यत्नं न शेकुर्जेतुमेव ते ॥ १४३
अभिगम्य ततो देवा महेश्वरमथाब्रुवन् ।
प्रसादयन्तस्तं भक्त्या जहि शत्रुगणानिति ॥ १४४
प्रतिज्ञाय ततो देवो देवतानां रिपुक्षयम् ।
रामं भार्गवमाहूय सोऽभ्यभाषत शंकरः ॥ १४५
रिपून्भार्गव देवानां जहि सर्वान्समागतान् ।
लोकानां हितकामार्थं मत्प्रीत्यर्थं तथैव च ॥ १४६

राम उवाच ।

अकृतास्त्रस्य देवेश का शक्तिर्मे महेश्वर ।
निहन्तुं दानवान्सर्वान्कृतास्त्रान्युद्धदुर्मदान् ॥ १४७

ईश्वर उवाच ।

गच्छ त्वं मदनुध्यानान्निहनिष्यसि दानवान् ।

यित्वा शर्वं हि — ^{b}) M_{2-4} सवत्सरान् (for वर्षगणान्) K_3 T_2 तथा — ^{c}) V_1 B_3 स (for च) Ś $K_{2\ 4}$ तदा देवो (for महादेवो)

140 ^{a}) K_1 च तथा (for बहुशो) S (except T_2) असकृच्चाब्रवीत्तस्य — Ś $K_{1\ 2}$ om (hapl) 140^{b}–141^{a} — ^{b}) K_3 समंतत॰, T_3 $G_{1\ 3}$ सकाशत॰, M_4 सदीपत॰ (for समी॰) — ^{d}) K_4 मम (for मयि) V_1 वीरो (for रामो)

141 Ś $K_{1\ 2}$ om 141^{a} (cf v l 140) — ^{a}) S (except T_2) अस्य D_3 गुणै॰ (for गुणान्) T_1 वीरो, T_3 $G_{1\ 3}$ देवो (for प्रीतो) — ^{b}) $Ś_2$ प्रहसन् (for बहुशो) Ś K_2 कथयन् T_3 G विभु॰ (for प्रभु॰) T_1 बहुशोकभयाद्विभु॰ — ^{d}) $K_{1\ 4}$ V_1 B (except B_5) D (except Dn_1 D_3) $T_{1\ 2}$ G_1 M अरिसूदन

142 Before 142, $T_{1\ 3}$ $G_{2\ 3}$ ins दुर्योधन — ^{a}) K_3 च (for तु) B_3 एतस्वेव तदा काले — ^{b}) Ś K V_1 $B_{1\ 3-5}$ D S ह्या($Ś_2$ हा ; B_3 Dn_1 T_2 चा)सन्, B_2 ह्यान्यान् (for *आसन्) — ^{c}) K_3 ते (for तैस्) K_3 D_3 $T_{2\ 3}$ G M दर्पमोहाद्यै, B_2 D_2 ॰मोहाद्यैर् (D_2 ॰द्यै), Dn_1 T_1 ॰मोहाभ्यां, (for ॰मोहान्धैर्) D_6 तैस्तु दर्पममोहांधै (sic) — ^{d}) V_1 Dn_1 D_6 प्राबा(D_6 ॰व)ध्यत, $B_{1\ 2}$ D_3 अवध्यंत, D_2 प्रबाध्यंते; D_4 अबध्यसे, T_2 प्रबोध्यंत (for अबा॰)

143 ^{a}) G_1 तत्र (for तत॰) B_2 सस्तूय (for सभूय) K_4 विबुधान्; B_2 विविधान्, G_2 बहुलास् V_1 Dn_1 $D_{2\ 6}$ T_2 ततस्ते विबुधा॰ सर्वे — ^{b}) B_2 हत ते (for तान्हन्तु) — ^{c}) Ś $K_{1\ 2\ 4}$ शक्रवधे (for शत्रु॰) G_2 शक्र शक्रवशे यत्नं (sic) — ^{d}) K_1 शक्तेर् (for शेकुर्) B_2 D_6 हतुम् (for जेतुम्) K_3 V_1 B D (except D_3) तान् (for ते) S (except T_2) न च जेतुमशक्नुवन्

144 ^{a}) K_3 अभितप्य; B_2 अभ्यगच्छन् (for अभिगम्य) — ^{b}) T_1 महादेवम् (for महेश्वरम्) V_1 B D (except D_3) S उमापतिं (for अथाब्रुवन्) — ^{c}) $K_{1.3}$ $B_{2\ 4}$ D_3 प्र(D_3 प्रा)सादयतस्ते, V_1 B_1 Dn_1 $D_{2-4.\ 6\ 7}$ S प्र(D_2 G_1 प्रा)सादयंस्तदा (T_2 ॰था); $B_{3\ 5}$ Da_1 D_5 प्रासादयत ते (for प्रसादयन्तस्त)

145 ^{a}) K_1 परिज्ञाय Dn_1 तदा (for ततो) $Ś_2$ देव — ^{b}) B_2 रिपुक्षये T_1 देवाना रिपुसक्षय — ^{c}) Dn_1 आसीन; G_2 आयाय (for आहूय) — ^{d}) Dn_1 T_2 प्रत्यभाषत, T_1 सोऽथा ; G_2 अभ्य॰ (for सोऽभ्य॰)

146 Before 146, Da_1 D_5 ins रुद्र उवाच — ^{b}) $B_{2\ 4}$ $D_{6\ 8}$ शत्रून् (for सर्वान्) — ^{c}) T_1 M_{2-4} हितकाम्यार्थं — ^{d}) V_1 न॰ प्रीत्यर्थं, B_2 प्रीत्यर्थं च, $T_{1\ 2}$ $G_{1.2}$ M मत्प्रियार्थं — After 146, V_1 B (except B_3) Da_1 D_{1-7} ins

290* एवमुक्त॰ प्रत्युवाच त्र्यम्बकं वरद प्रभुम् ।

While, Dn_1 T_2 ins after 146

291* एवमुक्तस्तु देवेन भार्गव॰ सुमहायशा॰ ।
प्रत्युवाचाथ देवेशं शकर स कृताञ्जलि॰ ।

[(L 1) T_2 तु (for सु) — (L 2) T_2 च (for [अ]थ)]

147 D_3 om. (hapl) 147, along with the ref — ^{a}) $Ś_1$ $K_{1.2}$ V_1 D_2 अकृतार्थस्य, B (except B_2) Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$ S (except T_2) का शक्तिर्मम — ^{b}) K_3 V_1 B_2 Dn_1 $D_{2\ 6}$ T_2 मम संयुगे (for मे महेश्वर) $B_{1.\ 3\ 4\ 5}$ Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$ $T_{1.3}$ G M अ(T_1 ह्य)कृतास्त्रस्य (T_1 ॰स्त्रत्र) संयुगे — ^{c}) K_1 निहर्तुं

148 D_3 om. the ref. $Ś_1$ K_{1-3} V_1 B D (except D_3) महेश्वर; $Ś_2$ श्रीमहादेव; $T_{1\ 3}$ M देव, T_2 शकर; G_2 भव (for ईश्वर) — ^{a}) M_4 गच्छध्वं B Da_1 $D_{1,\ 5,\ 7}$ मदनुज्ञातो (for ॰ध्यानान्) — ^{b}) B_2 निहनिष्यति; Da_1

143 20 विजित्य च रिपून्सर्वान्गुणान्प्राप्स्यसि पुष्कलान् ॥
दुर्योधन उवाच ।
एतच्छ्रुत्वा च वचनं प्रतिगृह्य च सर्वशः ।
रामः कृतस्वस्त्ययनः प्रययौ दानवान्प्रति ॥ १४९
अवधीद्देवशत्रूंस्तान्मददर्पबलान्वितान् ।
वज्राशनिसमस्पर्शैः प्रहारैरेव भार्गवः ॥ १५०
स दानवैः क्षततनुर्जामदग्न्यो द्विजोत्तमः ।
संस्पृष्टः स्थाणुना सद्यो निर्व्रणः समजायत ॥ १५१
प्रीतश्च भगवान्देवः कर्मणा तेन तस्य वै ।
वरान्प्रादाद्ब्रह्मविदे भार्गवाय महात्मने ॥ १५२
उक्तश्च देवदेवेन प्रीतियुक्तेन शूलिना ।
निपातात्तव शस्त्राणां शरीरे याभवद्रुजा ॥ १५३
तया ते मानुषं कर्म व्यपोढं भृगुनन्दन ।
गृहाणास्त्राणि दिव्यानि मत्सकाशाद्यथेप्सितम् ॥
ततोऽस्त्राणि समस्तानि वरांश्च मनसेप्सितान् ।
लब्ध्वा बहुविधान्रामः प्रणम्य शिरसा शिवम् १५५
अनुज्ञां प्राप्य देवेशाज्जगाम स महातपाः ।
एवमेतत्पुरावृत्तं तदा कथितवानृषिः ॥ १५६
भार्गवोऽप्यददात्सर्वं धनुर्वेदं महात्मने ।
कर्णाय पुरुषव्याघ्र सुप्रीतेनान्तरात्मना ॥ १५७

D1 5 °निष्यामि K8 V1 B D S शात्रवान् (for दानवान्) — c) K1 विचित्य T1 हि (for च). B1 पुन (for रिपून्) — d) K4 प्राश्यसि, V1 आप्स्यसि (for प्राप्स्यसि)

149 Ś K (except K3) V1 B D (except D8) om. the ref. — a) K1.3 V1 B D (except D6) T1 G1.2 M तु (for च). — b) B4 तु (for च) K1 वचंस; K3 Dn1 D8 T2 सत्वरः (K3 °रं) (for सर्वश)

150 a) K1 V1 B D (except D8) अब्रवीद् (for अवधीद्) S (except T2) ततोवधीद्देवशत्रून् — b) Ś1 K2 दमदर्पबलान्वितान्, Ś2 दददर्श° (sic), K3 Dn1 D8 T2 मदवर्पसमन्वितान्, D1 4 T1 मददर्प(T1 °हर्ष)वलान्वितान् — After 150ab, V1 B D (except D8) ins

292* मम युद्धं प्रयच्छध्व दैत्या युद्धमदोत्कटा ।
प्रेषितो देवदेवेन वो विजेतु महासुरा ।
इत्युक्ता भार्गवेणाथ दैत्या युद्ध प्रचक्रमु ।
स तान्निहत्य समरे दैत्यान्भार्गवनन्दन ।

[(L. 1) B4 युद्धवलोत्कटा, D6 युद्धे मदो° — B2 repeats lines 2–4 followed by 8 24 151–8. 25 2 after 8 25 6 — (L 2) B5 महासुरान् — (L 3) Da1 D1 योद्धु (for युद्ध) — (L 4) B2 निजघ्ने (for निहत्य)] — c) K1 B2 3 Dn1 D6 8 वज्रा(B2 शक्रा)शनिसमप्रख्यै, K3 विज्ञातानि समप्रख्यै

151 Ś K1 2 4 om 151ab — a) Da1 D1, 5 क्षततनूर्, D4 8 कृत्ततनुर् — b) S (except T2) नृपोत्तम (for द्विजोत्तम) — c) K1 4 स स्पृष्ट, K2 सस्पृष्टा, B2 संस्पृष्ट G3 सहृष्ट स्थाणुमासाद्य — d) Dn1 निर्विण, D8 T2 निर्वृण., G2 निपुण (for निर्व्रण) M2–4 समपद्यत (for °जायत).

152 a) K3 प्रीत स, T2 प्रीततो (sic) K4 एव (for देवः) — b) V1 T2 transp तेन and तस्य — c) Ś1 ब्रह्मविदो, K1 °विदा; K4 ब्रह्मावि*; K3 V1 B D S बहुविधान्

153 a) G2 उक्तं च S (except T2) प्रीतियुक्तेव (for देवदेवेन) — b) T1.3 G M देवदेवेन, T2 प्रतियुक्तेव — c) Ś K1 2 4 विपाका(Ś2 *sup lin.* °ता)द्। T1 विहितात्, Ca निपातात् (as in text) Ś2 K4 D3 (marg. as in text) शत्रूणा, K1 शास्त्राणा D2 निपातास्त्रविशि*र्णा (sic) — d) K3 मा भवद्रुजा

154 a) K3 T2 G2 3 तथा ते; B2 तयापि; D1 तमाते; D2 तथा त्व, G1 मया ते Ś K1.2 4 नानुकपस्य, Ca मानुषं कर्म (as in text) — b) Ś K1.2 4 T1 G2 Co व्यपोढ; K3 व्यापाद्धु (sic), Da1 D1 व्यापोढ; D7 व्यपोढु, D3 (marg as in text) व्यपोढ, T2 नापोहद्, T3 G3 M1 व्यपोहे (M1 °हद्), Ca व्यपोढ (as in text) — d) K1 Dn1 यथेप्सितान्

155 Before 155, N T2 ins दुर्योधन उवाच — a) S (except T2 G2) समग्राणि — b) K1 समरेप्सितान्; B5 Da1 D1 5 मनस प्रियान् (for मनसेप्सितान्) — c) V1 Ś2 राज (for राम) — d) T1 बहुधा (for शिरसा) V1 B5 Dn1 D2–4 6 7 भव (for शिवम्)

156 a) T2 देवेश — b) T2 सुमहातपा — c) B1 एव (for एतद्) — d) B1 पुरा, T3 G M तथा (for तदा) D6 तदाह भगवानृषि

157 a) K3 B1 5 Da1 Dn1 D1. 5 [अ]ददत्, T1.3 G M ददौ V1 B1 D2–4 6 7 ददौ दिव्य (V1 °व्या), B1 [अ]ददद्दिव्य (for [अ]ददात्सर्वं) — b) V1 महाचापि (for धनुर्वेद) — D3 om 157c–159a — c) G1 M1–4 पुरुषव्याघ्र (M3 °घ्रे).

सूजिनं हि भवेत्किंचिद्यदि कर्णस्य पार्थिव ।
नास्मै ह्यस्त्राणि दिव्यानि प्रादास्यद्भृगुनन्दनः ॥ १५८
नापि सूतकुले जातं कर्णं मन्ये कथंचन ।
देवपुत्रमहं मन्ये क्षत्रियाणां कुलोद्भवम् ॥ १५९
सकुण्डलं सकवचं दीर्घबाहुं महारथम् ।
कथमादित्यसदृशं मृगी व्याघ्रं जनिष्यति ॥ १६०
पश्य ह्यस्य भुजौ पीनौ नागराजकरोपमौ ।
वक्षः पश्य विशालं च सर्वशत्रुनिबर्हणम् ॥ १६१

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

२५

दुर्योधन उवाच ।
एवं स भगवान्देवः सर्वलोकपितामहः ।
सारथ्यमकरोत्तत्र यत्र रुद्रोऽभवद्रथी ॥ १
रथिनाम्यधिको वीरः कर्तव्यो रथसारथिः ।

---

158 D_8 om. 158 (of v l 157) — ^{a}) K_3 D_8 M_1 भ्रजिन T_3 $G_{2.3}$ M_{2-4} न (for हि) T_1 किं वा, M_1 कश्चिद् (for किंचिद्) — ^{b}) $T_{1.3}$ G $M_{1.3}$ ह्यस्य (for यदि) B_4 मारिष (for पार्थिव) — ^{c}) V_1 $D_{2.6}$ सोस्मै (for नास्मै) — ^{d}) Dn_1 प्रादाच्चेद्; $D_{6.8}$ ना(D_8 प्र)-द्वास्यद् — For 158^{cd}, S (except T_2) subst

293* सूतेन वर्धितो नित्य न शूद्रो नृप एव स ।
विशुद्धयोनिं विज्ञाय दिव्यान्यस्त्राण्यदात्प्रभु ।

[(L 1) G_1 M_{2-4} विद्वा(G_1 द्व)न् (for नित्य) G_1 M न (M_1 अ)सूतो (for न शूद्रो) T_1 न सूतो नापि चाविद्वान्, G_2 सूतो न विद्वान्वैश्यो न (for the prior half) — (L. 2) M ज्ञात्वा तु (for विज्ञाय) T_1 $G_{1.2}$ भृगु (for प्रभु)]

159 D_8 om 159^a (of v l. 157) — ^{a}) K_1 सूतकुल — ^{b}) S (except T_2) transp कर्णं and मन्ये — ^{c}) V_1 D_6 देवपुत्रसम (for °मह) — After 159, K_3 V_1 B D S ins

294* विशिष्टमवबोधार्थं कुलस्येति मतिर्मम ।
सर्वथा न ह्ययं शल्य कर्णः सूतकुलोद्भवः ।

[(L. 1) K_3 $B_{1.4.5}$ D (except D_8) $T_{1.3}$ G $M_{1.3}$ विसृष्टम्, Ca विशिष्टम् (as above) V_1 अववोधध्व, B_2 क्षत्रियाणां च, Da_1 $D_{1.5}$ T_3 $G_{1.3}$ Co अविरो(T_3 $G_{1.3}$ °बो)धार्थं, Dn_1 D_3 m T_2 महतो गो(T_2 गा)त्राद्, D_8 च महादेवाद्, T_1 अपि पार्थस्य, G_2 अपिबोधत्व, M_{2-4} नाववोधार्थे (for अव°) Dn_1 D_8 T_2 इति मे नैष्ठिकी मति (for the posterior half) — (L 2) S (except T_2) हि मे (for ह्ययं) B_3 $T_{1.3}$ G transp शल्य and कर्ण Dn_1 सर्वथा न ह्यसंबद्ध (for the prior half) Co cites सर्वथा (as above) K_3 कर्णे (for कर्ण) K_3 सूतकुलोद्भव]

160 =(var) 1 127 15 — ^{b}) G_1 दिव्यबाहुम् (for दीर्घ°) V_1 B_1 D_2 महाबल, D_6 °भुज, T_3 $G_{1.3}$ अरिंदम (for महारथम्) — ^{c}) K_1 कर्णम्, T_1 रथम् (for कथम्) V_1 $D_{4.6}$ S (except T_2) आदित्यसकाश (for °सदृशं) — ^{d}) V_1 $D_{2.6}$ प्रसूयते (D_2 °ति) (for जनिष्यति) S (except T_2) मृगी (G_2 °ग) सिंह प्रसूयते Ca as in text

161 ^{a}) $B_{1.2.4}$ $D_{3.4.7}$ T_3 G_3 यथा (for पश्य) T_1 पश्यस्यथ Ś $K_{1.2.4}$ यस्य, V_1 स्वस्य, G_2 ह्यथ (for ह्यस्य) K_1 यत्तौ; D_8 दिव्यौ, T_3 G वृत्तौ (for पीनौ) — ^{c}) Ś K_4 D_8 (marg as in text) चक्षु° (for वक्ष°) — ^{d}) $Ś_2$ K_4 सर्वशत्रुनिबर्हण; $T_{1.3}$ G M सर्वशस्त्रसह रणे, T_2 ब्रुवतो मम सुप्रभो — After 161, $K_{3.4}$ V_1 B D S ins

295* न ह्येष प्राकृत कश्चित्कर्णो वैकर्तनो वृष ।
महात्मा ह्येष राजेन्द्र रामशिष्य प्रतापवान् ।

[(L 1) Da_1 $D_{1.5}$ T $G_{1.2}$ M_{1-3} त्वेव, D_6 त्वेव, G_3 स्वय, M_4 त्वेद्द (for त्वेष) Co cites प्राकृत (as above) $B_{1.5}$ नृप ; Da_1 $D_{1.5}$ नृप, S वृषा]

Colophon om. in D_8 — *Adhy name* Ś $K_{2.4}$ B_2 त्रिपुरवध°, $K_{1.3}$ V_1 $B_{1.4}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ त्रिपुरवधोपाख्यानं, T_2 कर्णमाहात्म्यं, M_1 कर्णमाहात्म्यकथन — *Adhy no* (figures, words or both) $Ś_2$ 24 (as in text), $B_{1.2}$ Dn_1 D_3 34, B_5 $D_{4.5}$ 35, Da_1 45, D_1 $T_{1.3}$ G M 28, T_2 30

25

1 D_8 om 1^{ab} with the ref B_5 om. the ref. — ^{a}) M_1 भवेत् (for एव) — ^{b}) T_3 G ब्रह्मा (for सर्व-) — ^{c}) B_3 ब्रह्मा (for तत्र) — ^{d}) K_2 $B_{1.3.4}$ $D_{3.4.7}$ ब्रह्मा (for यत्र) K_3 भवेद् (for ऽभवद्) S (except T_1) रथे (for रथी)

2 ^{a}) V_1 B D $T_{2.3}$ G रथिनोस्य(Da_1 $D_{1.5}$ G_2 °नो

तस्मात्त्वं पुरुषव्याघ्र नियच्छ तुरगान्युधि ॥ २

संजय उवाच ।

ततः शल्यः परिष्वज्य सुतं ते वाक्यमब्रवीत् ।
दुर्योधनममित्रघ्नः प्रीतो मद्राधिपस्तदा ॥ ३
एवं चेन्मन्यसे राजन्गान्धारे प्रियदर्शन ।
तस्मात्ते यत्प्रियं किंचित्तत्सर्वं करवाण्यहम् ॥ ४
यत्रास्मि भरतश्रेष्ठ योग्यः कर्मणि कर्हिचित् ।
तत्र सर्वात्मना युक्तो वक्ष्ये कार्यधुरं तव ॥ ५
यत्तु कर्णमहं ब्रूयां हितकामः प्रियाप्रियम् ।
मम तत्क्षमतां सर्वं भवान्कर्णश्च सर्वशः ॥ ६

कर्ण उवाच ।

ईशानस्य यथा ब्रह्मा यथा पार्थस्य केशवः ।
तथा नित्यं हिते युक्तो मद्रराज भजस्व नः ॥ ७

शल्य उवाच ।

आत्मनिन्दात्मपूजा च परनिन्दा परस्तवः ।
अनाचरितमार्याणां वृत्तमेतच्चतुर्विधम् ॥ ८
यत्तु विद्वन्प्रवक्ष्यामि प्रत्ययार्थमहं तव ।
आत्मनः स्तवसंयुक्तं तन्निबोध यथातथम् ॥ ९
अहं शक्रस्य सारथ्ये योग्यो मातलिवत्प्रभो ।
अप्रमादप्रयोगाच्च ज्ञानविद्याचिकित्सितैः ॥ १०

ह्य)धिको; T_1 रथिनां ह्यधिको. $Ś_1$ $K_{3\cdot4}$ V_1 B Dn_1 $D_{2-4.6\cdot7}$ M_{2-4} वीर; K_1 वीर, T_2 वात्र (for वीर) — ^{b}) K_1 कर्तव्यं, T_2 तुल्यो वा (for कर्तव्यो) — V_1 $B_{1.5}$ Dn_1 D_6 T_2 om 2^{cd} B_2 reads 2^{cd} after line 4 of App I (No. 5) Da_1 $D_{1\cdot5}$ repeat 2^{cd} at the end of App I (No 5) After 2, K_4 V_1 B D T_2 ins a passage given in App I (No 5)

3 $K_{1\cdot3}$ D_6 T_1 om the ref T_2 reads 3–6 for the first time after line 57 of App I (No 5) — ^{ab}) K_1 कथम् (for वाक्यम्) V_1 D_6 स शल्य प्रांजलिर्भूत्वा परिष्वज्य च पार्थिवं. — ^{c}) K_3 V_1 B D S अमित्रघ्नं (Da_1 $D_{1\cdot5}$ °घ्न) — ^{d}) D_4 T_1 तथा (for तदा) V_1 D_6 मद्राधिपतिरब्रवीत्

4 Before 4, N (except D_6) ins शल्य उवाच — ^{a}) B_2 D_6 यन् (for चेन्) Ś K_2 उच्यसे, K_1 वक्ष्मि ते (sic), K_4 उच्यते (for मन्यसे) — ^{b}) Ś K_2 G_3 प्रियदर्शनं — ^{c}) V_1 D_6 एष (for तस्मात्) — ^{d}) G_2 प्रियं (for सर्वं). B_2 करवाणि वै (for °वाण्यहम्)

5 ^{a}) K_3 D_6 यत्रास्मिन्, B_5 तत्रास्मि, T_2 तत्तोस्मि; T_3 $G_{1\cdot3}$ तस्मिस्तु (for यत्रास्मि) Da_1 $D_{1\cdot5}$ भारतश्रेष्ठ — ^{b}) $B_{1\cdot3\cdot4}$ D_6 योग्य- (for योग्य) Da_1. $D_{1.5}$ M_4 कर्माणि (for कर्मणि) K_1 कर्हचित् (for कर्हि°). — ^{c}) T_2 तथा (for तत्र) $D_{1\cdot5}$ M_1 सर्वात्मनो (for °त्मना) — ^{d})K_{3} वक्षे; B_5 रक्ष्ये, T_1 रक्षे, G_3 यक्ष्ये, $Ca.c$ वक्ष्ये (as in text) B_5 Da_1 $D_{1\cdot2\cdot5\cdot6\cdot8}$ G_2 कार्यं धुरं (D_6 ध्रुवं), T_2 कार्यांतर (for कार्यधुर) K_2 वक्ष्ये कार्यधुरधर, V_1 वाह्ये कार्यं वर वर, V_1m वक्ष्ये कार्यस्य संभव; B_{1-3} Dn_1 $D_{3\cdot4.7}$ M_1 वक्ष्ये कार्यं परंतप. — After 5, V_1 reads (on marg) 7^{cd}, repeating it in its proper place

6 ^{a}) $T_{1.2}$ G_2 M_{2-4} यत्तत्, T_3 $G_{1\cdot3}$ यद्यत्; M_1 यत् (submetric) (for यत्तु) B_1 कर्मम् (for कर्णम्) K_1 D_1 ब्रूया D_6 यत्तु ब्रूयामहं कर्मा — ^{b}) K_3 G_3 हितकाम-, D_1 हित काम-, T_2 हितं कामं. K_4 V_1 B (except $B_{3\cdot5}$) Dn_1 $D_{3.4.7}$ प्रियाप्रिये (K_4 °यौ); T_3 $G_{2\cdot3}$ प्रियंवदं (G_2 °द) — ^{c}) K_3 मे स (for मम). Dn_1 D_3 तु (for तत्) $Ś_2$ K_4 B_5 Da_1 $D_{1.4\cdot5}$ T_3 G_3 क्षम्यता, T_1 क्रमतां (for क्षमता) — ^{d}) B_1 कर्णस्य (for कर्णश्च) D_3 सर्वथा, Co सर्वशः (as in text) — After 6, B_2 repeats lines 2–4 of 292* followed by 8 24 151–8 25 2

7 V_1 reads 7^{cd} for the first time after 5 — ^{c}) K_1 युक्ते, Co युक्तो (as in text) — ^{d}) K_1 मद्रराजा; M_4 भद्रराज (for मद्र°) V_1 B D $T_{1.3}$ $G_{1\cdot3}$ M भवस्व, T_2 भरस्व, G_2 भवास्य (for भजस्व) B_6 Da_1 $D_{1.5}$ S (except T_2) मे (for नः)

8 T_1 om the ref — ^{a}) $K_{1\cdot3}$ B_3 $G_{1\cdot2}$ आत्मनिंदा च (G_1 °दाश्च) पूजा च (G_2 °जाश्च) — ^{b}) S_2 K_4 परस्तुति; B_2 °स्तप, T_1 M_1 °स्तव, T_2 °स्तव, T_3 G_3 [आ]त्मन स्तव. Ca cites स्तव — ^{d}) V_1 एव (for एतत्) V_1 Da_1 D_3 S चतुष्टयं (for °र्विधम्)

9 Before 9, T_1 ins शल्य — ^{a}) V_1 D_3 यत्ते, B_2 बहु, B_3 वर, Da_1 $D_{1.5}$ यस्तु; Dn_1 य तु (for यत्तु). K_3 यत्तु विद्वन्प्रविष्यामि; T_2 चतुर्विधं प्रवक्ष्यामि — ^{b}) $T_{2\cdot3}$ $G_{1.3}$ इदं (for अहं) B_1 (marg as in text) पुनः (for तव) B_3 प्रयत्नाच्च महत्तर — ^{c}) K_4 आत्मानं; M_4 आत्मानः T_2 स्तवयुक्त त — ^{d}) T_2 निबोधय (for तन्निबोध)

10 ^{b}) K_2 योगो (for योग्यो) D_6 प्रभोः — ^{c}) Ś $K_{1,2\cdot4}$ अप्रयासप्रयोगाच्च ($Ś_1$ K_1 °गाश्च; K_4 °गाश्च);

ततः पार्थेन संग्रामे युध्यमानस्य तेऽनघ ।
वाहयिष्यामि तुरगान्विज्वरो भव सूतज ॥ ११

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥

२६

दुर्योधन उवाच ।

अयं ते कर्ण सारथ्यं मद्रराजः करिष्यति ।
कृष्णादभ्यधिको यन्ता देवेन्द्रस्येव मातलिः ॥ १
यथा हरिहयैर्युक्तं संगृह्णाति स मातलिः ।
शल्यस्तव तथाद्यायं संयन्ता रथवाजिनाम् ॥ २
योधे त्वयि रथस्थे च मद्रराजे च सारथौ ।
रथश्रेष्ठो ध्रुवं संख्ये पार्थो नाभिभविष्यति ॥ ३

संजय उवाच ।

ततो दुर्योधनो भूयो मद्रराजं तरस्विनम् ।
उवाच राजन्संग्रामे संयच्छन्तं हयोत्तमान् ॥ ४
त्वयाभिगुप्तो राधेयो विजेष्यति धनंजयम् ।
इत्युक्तो रथमास्थाय तथेति प्राह भारत ॥ ५
शल्येऽभ्युपगते कर्णः सारथिं सुमनोऽब्रवीत् ।
स्वं सूत स्यन्दनं मह्यं कल्पयेत्यसकृत्त्वरन् ॥ ६

B2 अप्रमत्तप्र°; D3 8 T1 8 G अप्रमादाप्र° Ca.o cite अप्रमाद°, and प्रयोग — ^{d}) K1 V1 ज्ञानविद्याचिकित्सनै°

11 ^{a}) K8 Dn1 D8 S तस्मात्, D6 तथा (for तत°) D6 G2 पार्थस्य (for पार्थेन) D1 तत प्रार्थितसग्रामे — ^{c}) M4 वहयिष्यामि (for वाह°) G8 वाहयिष्ये रथचर — ^{d}) त्वं धीरो; M1 निर्ज्वरो (for विज्वरो) Dn1 M1 सूतज°

Colophon om. in S (except T2) — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 द्वितीययुद्धदिवसे; K4 प्रथम° — *Adhy name* Dn1 शल्यसारथ्यं, T2 शल्यसारथ्याभ्युपगम° — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 25 (as in text), B1 D3 5 35, B2 65, Da1 46, D1 29, D4.6 36, T2 31

26

1 ^{b}) D1.8 अभ्यधिको (for अभ्य°) T1 [ऽ]र्थे वा, T2 महाद् (for यन्ता) — K8 om 1^{d}–3^{c} — ^{d}) K1 V1 B D T2 देवेशस्य, T1.8 G M वासवस्य (for देवेन्द्रस्य) D2 च (for [इ]व) G2 सारथि (for मातलि°)

2 K8 om. 2 (cf v l 1) D3 G2 om (hapl) 2^{ab} — ^{b}) B1 च (for स) T1 G1 2 M रथं (M1 तथा) गृह्णाति मातलि°, T2 सगृह्णातीह मातलि° — ^{c}) V1 B D S transp तव and तथा — ^{d}) D8 स यता (for सयन्ता) K1 रथवाजिन; Dn1 °सारथि°, T1 °मुत्तम (for °वाजिनाम्)

3 K8 om. 3^{abc} (cf. v l 1) — ^{a}) D3 योधयित्वा, G2 M2–4 यौधे त्वयि V1 Ca बलस्थे (for रथस्थे) Da1 वा (for च) T1 योधे त्वधिरथस्थे च — ^{b}) T1 8 G M1 महारथे (M1 °थ), M2–4 च यतरि (for च सारथौ) — ^{c}) K2 Dn1 रथश्रेष्ठौ, T8 G1.8 °श्रेष्ठ (for °श्रेष्ठो) ꣸Co अथ श्रेष्ठ इति वा पाठ ।꣸ V1 (marg as in text) क्षेत्रये; M1 सखौ; M2–4 सखे (for सख्ये) — ^{d}) K8 B1.8–5 Da1 D1–3.5–7 पार्थोनभिभविष्यति, V1 पार्थो वै न भविष्यति; B2 Dn1 D4.8 T2 कृष्णावभिभविष्यति (Dn1 °थ, T2 °थ°); M1 पार्थोपि॰भविष्यति, M2–4 पार्थे ह्यभिभविष्यति Co cites अभिभविष्यति (as in text).

4 K8 om. (hapl.) 4^{b}–5^{a} — ^{b}) Dn1 T1.2 यशस्विन (for तर°) — After 4^{abc}, Ś1 K4 V1 B D S ins

296* ऽभ्युषिते पर्युपस्थिते ।
कर्णस्य यच्छ संग्रामे

[Ś1 om line 1 — (L 1) B8–5 Da1 Dn1 D1.5 व्युषिते; D2 युधि ते, D6 मयि ते, T2 [ऽ]प्युषिते (for ऽभ्युषिते) T1 8 G M प्रश्रि(G2 ती)तो मधुरं वच — (L 2) T2 यच्छ (for यच्छ)]

— ^{d}) K1 V1 B D S मद्रराज (G2 °जन्) (for संयच्छन्तं) D8 सुरोत्तमान् (for हयो°) D8 (marg sec m) मद्रेश तुरगोत्तमान्

5 K8 om 5^{a} (cf. v l 4) — ^{a}) K1 [अ]तिगुप्तो; D8 [अ]भियुक्तो; G8 (before corr) हि गुप्तो (for [अ]भि°) — ^{b}) T1 विशेष्यति (for विजे°) — ^{c}) K8 इत्युक्त्वा (for °क्तो) Dn1 D8 T2 आस्थातु (for आस्थाय)

6 T8 om. 6^{ab} — ^{a}) M1 शल्यो (for शल्ये) K1 2 M1 [ऽ]स्युपगते; K3 [ऽ]भ्युपा° (for [ऽ]भ्युप°) T1 G2 शल्याभ्युपगमे कर्ण — ^{b}) D8 सारथ्यं (for सारथिं) K8 V1 B D Co सुमना (for सुमनो) S सारथ्याय त(M1 कु)तो ब्रवीत् — ^{c}) Ś1 K8 B D त्वं सूत; V1 S स्व-

6
7
8 ततो जैत्रं रथवरं गन्धर्वनगरोपमम् ।
विधिवत्कल्पितं भर्त्रे जयेत्युक्त्वा न्यवेदयत् ॥ ७
तं रथं रथिनां श्रेष्ठः कर्णोऽभ्यर्च्य यथाविधि ।
संपादितं ब्रह्मविदा पूर्वमेव पुरोधसा ॥ ८
कृत्वा प्रदक्षिणं यत्नादुपस्थाय च भास्करम् ।
समीपस्थं मद्रराजं समारोपयदग्रतः ॥ ९
ततः कर्णस्य दुर्धर्षं स्यन्दनप्रवरं महत् ।
आरुरोह महातेजाः शल्यः सिंह इवाचलम् ॥ १०
ततः शल्यास्थितं राजन्कर्णः स्वरथमुत्तमम् ।
अभ्यतिष्ठद्यथाम्भोदं विद्युत्वन्तं दिवाकरः ॥ ११
तावेकरथमारूढावादित्याग्निसमत्विषौ ।
व्यभ्राजेतां यथा मेघं सूर्याग्नी सहितौ दिवि ॥ १२
संस्तूयमानौ तौ वीरौ तदास्तां द्युतिमत्तरौ ।
ऋत्विक्सदस्यैरिन्द्राग्नी हूयमानाविवाध्वरे ॥ १३
स शल्यसंगृहीताश्वे रथे कर्णः स्थितोऽभवत् ।
धनुर्विस्फारयन्घोरं परिवेषीव भास्करः ॥ १४
आस्थितः स रथश्रेष्ठं कर्णः शरगभस्तिमान् ।
प्रबभौ पुरुषव्याघ्रो मन्दरस्थ इवांशुमान् ॥ १५
तं रथस्थं महावीरं यान्तं चामिततेजसम् ।
दुर्योधनः स्म राधेयमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १६

(V1 T2 M3 4 स्व, G2 सु)सूतं (for स्वं सूत). — d) K3 स्वर (for स्वरन्) K4 कल्पयाद्य सकृत्स्वरन्, D2 कल्पये त्व सरस्वरं (sic), T1 कल्पये तं सकृत्स्वरन्

7 a) Ś2 जैतुं (sic) (for जैत्रं) — c) K4 G1 M1 भद्रे, V1 B D (except Dn1 D6) M3 4 भद्रं (D5. 8 M3 4 °द्र), T2 सर्वे (for भर्त्रे) — d) K1 T2 न्यवेदयन्

8 a) Ś2 रथिनं (for रथिनां) K3 4 श्रेष्ठ, V1 Da1 D1. 2 5 T2 श्रेष्ठं (for श्रेष्ठ°) — b) B2 [ऽ]भ्येत्य (for ऽभ्यर्च्य) — c) Ś K1 2 4 संपादितो; T2 संस्कारितं; Co संपादित (as in text)

9 a) T1 यत्तो (for यत्नाद्) — b) T1 ह्युपस्थाय D3 भास्करि — c) Ś2 मद्रराज, S (except T2) °पतिं (for °राज) — d) D6 अग्रज (for अग्रत°) V1 B D3 4 7 मारोह त्व(V1 °हितु)मथाब्रवीत्, Da1 D1 5 आरोहेति तमब्रवीत्, S (except T2) समारोहेत्यथाब्रवीत्

10 a) K3 दुर्योध, K4 Dn1 T2 G2 दुर्धर्षं, G1 M1 दुर्धर्ष — b) K4 D6 G2 स्यन्दन — c) Ś2 महातेज° — K1 om 10d — d) T2 शल्य° सिंहा यथाचल

11 a) Ś2 K4 D5 8 शल्यस्थितं, V1 B (except B5) D3 4 7 शल्याश्रित, Dn1 D6 शल्ये स्थिते, D1 T1 2 G1 2 शल्य स्थित, D2 शल्योस्थितो, Co शल्यास्थित (as in text) B Da1 D1 3-5 7 दृष्ट्वा (for राजन्) K3 तत कृत्वा स्थितं राजन् (sic) — b) B D3 स्वं रथम्, G2 स रथम् (for स्व°) — c) Ś1 K2 4 V1 B5 Dn1 D3 M3 अभ्य- (K4 °त्य)तिष्ठद् (for अध्य°) D3 (marg as in text) यथांभोधि (for °म्भोद) Ś2 अभितिष्ठ यथाभोदां (sic) — d) Ś2 K1 Da1 D1 5 T2 G M2-4 विद्युद्वतं, K3 विधूत च; B1 T1 विद्युत त (for विद्युत्वन्त) K1. 3 G1 दिवाकर (for °कर°)

12 K1 damaged. — b) D2 -समत्विषै; S (except T2) °द्युती (T3 G3 °तिं) — c) V1 D2-4. 7 अभ्राजेतां (for व्यभ्रा°) K4 मेघौ; T1 G1 M1. 3. 4 मेघे, T2 सध्ये; G2 सखे, G3 संघे (for मेघ) — d) T1 सहितौ चंद्रभास्करौ Ca as in text.

13 b) Ś2 द्युतिमत्तरा, V1 उग्रवत्तरौ, B1 T1 द्युतिसत्त॰मौ; B3 5 D3 4. 7 °मत्तमौ (for °मत्तरौ). — c) D1. 5 T2 रि(D3 रु)त्विक्सदस्यैर्; M2 ऋत्युक्सदस्यैर् (for ऋत्विक्स°) Co cites ऋत्विजः and सदस्याः V1 ऐंद्राग्नी; T1 इंद्राग्नि — d) Ś2 K3 V1 B (except B5) D S स्तूयमानौ (for हूय°)

14 a) D3 -सग्रहीताश्वे — b) B1 2 Dn1 D2 3. 6 T3 G M बभौ (for ऽभवत्) V1 रथे कर्णं स्थितौ बसौ; T1 रथे तिष्ठन्महाबल° — c) K1 घोष (for घोर) — d) Ś1 K1. 2 4 B1. 3. 5 D3 7 परिवेशीव, G1 परीवेषीव (for परि°). Co cites परिवेषी (as in text)

15 a) D5 8 T1 आश्रित°, M3 आस्थिते (for आस्थित) D7 5 स रथ° श्रेष्ठ, G2 सुरथश्रेष्ठ — b) Da1 D1 शरगमस्थिमान्; T1 चरगभस्तिमान्, T2 शत° — V1 om (hapl.) 15cd — c) K3 प्रबलो (for प्रबभौ) M3 पुरुषव्याघ्र

16 a) S (except T2) प्रयांत (for रथस्थ) K1 महात्मानं, K3 V1 B D S °बाहु (Dn1 °हो) (for °वीर) — b) Ś lacuna for यान्तं चा K3 V1 B2 4 5 D S युद्धाय (for यान्त च) D3 [अ]मिततेजसा B3 योद्धा रमतिविक्रम — c) K3 च, V1 B1 3-5 D T2 तु; B1 स, T1 3 G M [अ]थ (for स्म) — After 16, S (except T1 T2) ins an addl colophon [Adhy name. T1 M1 शल्यरथारोहण, G1 शल्यसारथिरोहण — Adhy no (figures, words or both) S (except T2) 39]

अकृतं द्रोणभीष्माभ्यां दुष्करं कर्म संयुगे ।
कुरुष्वाधिरथे वीर मिषतां सर्वधन्विनाम् ॥ १७
मनोगतं मम ह्यासीद्भीष्मद्रोणौ महारथौ ।
अर्जुनं भीमसेनं च निहन्ताराविति ध्रुवम् ॥ १८
ताभ्यां यदकृतं वीर वीरकर्म महामृधे ।
तत्कर्म कुरु राधेय वज्रपाणिरिवापरः ॥ १९
गृहाण धर्मराजं वा जहि वा त्वं धनंजयम् ।
भीमसेनं च राधेय माद्रीपुत्रौ यमावपि ॥ २०
जयश्च तेऽस्तु भद्रं च प्रयाहि पुरुषर्षभ ।
पाण्डुपुत्रस्य सैन्यानि कुरु सर्वाणि भस्मसात् ॥ २१
ततस्तूर्यसहस्राणि भेरीणामयुतानि च ।
वाद्यमानान्यरोचन्त मेघशब्दा यथा दिवि ॥ २२
प्रतिगृह्य तु तद्वाक्यं रथस्थो रथसत्तमः ।
अभ्यभाषत राधेयः शल्यं युद्धविशारदम् ॥ २३
चोदयाश्वान्महाबाहो यावद्धन्मि धनंजयम् ।
भीमसेनं यमौ चोभौ राजानं च युधिष्ठिरम् ॥ २४
अद्य पश्यतु मे शल्य बाहुवीर्यं धनंजयः ।
अस्यतः कङ्कपत्राणां सहस्राणि शतानि च ॥ २५
अद्य क्षेप्स्याम्यहं शल्य शरान्परमतेजनान् ।
पाण्डवानां विनाशाय दुर्योधनजयाय च ॥ २६

शल्य उवाच ।

सूतपुत्र कथं नु त्वं पाण्डवानवमन्यसे ।

---

17 Before 17, S (except T2) ins दुर्योधन° — a) K3 D4 यत्कृतं (for अकृत) V1 भीष्मद्रोणाभ्यां — b) D6 दुष्कृतं (for दुष्करं) S (except T2) आहवे कर्म दुष्कर — c) T G [अ]तिरथे (G2 °थो) (for [आ]धि°)

18 a) K3 मह्यदासीद्, K4 M2-4 ममाप्यासीद् — c) Da1 D1. 5 वा (for च) — d) K3 नियताराव्, G1 न हताराव् (for निह) Da1 D1. 5 प्रभो (for ध्रुवम्)

19 a) B1 आभ्या (for ताभ्या) K4 यद्यत्कृत, G2 यत्तत्कृतं (for यदकृत) — G2 om 19b-21a — b) D3 धीरकर्म, T1 क्रूर कर्म, T2 कुरु कर्म, T3 G1 3 कर्म कर्णं (for वीरकर्म) V1 B1. 4 Dn1 D2 6 S महाहवे (for °मृधे) — c) V1 G1 तत्कुरुष्वाद्य (G1 °ष्व च) राधेय — Ś1 K1. 2 om (hapl) 19d-20c — d) D2 इवारिपु (for °पर°)

20 G2 om 20 (cf v l 19) Ś K1 2 om. 20abc (cf v l 19) — a) T1 च (for वा) — b) Dn1 त्व वा (by transp), D6 त्वं वै, T1 3 G1 3 पार्थ — c) V1 D2 6 S (except T2, G2 om.) कौंतेय (D2 M2 °य), Dn1 राधेयं

21 G2 om 21a (cf. v l 19) — a) V1 B5 D2 3 तु (for च) D6 सुरेंद्र (for ऽस्तु भद्र) V1 B D (except Dn1) S (except T2, G2 om) ते (for च) — b) K4 पुरुषर्षभ°, D6 नरवर्षभ; S (except T2) स्व नरर्षभ (for पुरुष°) — cd) S (except T2) पांडवेयानि (for पाण्डुपुत्रस्य) T3 G transp सैन्यानि and सर्वाणि

22 b) V1 अयुधानि (for °वानि) — c) T1 वार्यमाणानि T1. 3 G M [अ]शोभत (for [अ]रोचन्त) — d) K1 3 V1 B (except B5) Dn1 D2-4. 6 7 M मेघशब्दो (for °शब्दा). T1 यथा भुवि, M1 यथाध्वनि

23 a) V1 D6 प्रगृह्य स (for प्रतिगृह्य) — b) B2 D3 रथिसत्तम° (D3 °म) — d) B2 शैल्य (for शल्यं). K3 B2 T3 G M1 युद्धविशारद°

24 a) Da1 D1. 5 वाहय, D6 3 नोदय (for चोदय) K4 [अ]स्वान्, B3 [अ]स्मान् S (except T2) महेष्वास (for महाबाहो) — b) K1 2 G2 यावद्धर्मि, T1 °द्धन्वि, G1 °द्धन्वी (for °द्धन्मि) — c) Ś2 भीमसेनो, K1 Dn1 M1 सेन-, V1 °सेनौ (for °सेनं) D3 तथा, T1 यम (for यमौ) D6 चैव (for चोभौ)

25 a) K1 अत्र (for अद्य) D6 पश्यतु — b) K3 T1 G2 धनजये (K3 °य); D2 6 परे जना — c) B3 पश्यत°, D1 अस्यत B4 ककपत्राणि (for पत्राणां)

26 a) K4 प्रेष्यामि, D5 क्ष्येस्यामि (sic), D3 क्षेप्सामि, T1 जेष्यामि, T2 क्षिपामि, T3 क्षेत्यामि (sic) (for क्षेप्स्यामि) V1 D2 6 शत्रौ, G1 शल्य — After 26a, T1 ins

297* पाण्डवान्सजनार्दनान् ।
सयोक्ष्यामि रणे शल्य

— b) V1 D2 परमतेजसान्, B1 2 Dn1 °तेजस°, D3 तापनान् K3 स शल्यामिततेजसा — c) Dn1 पंचालानां (for पाण्डवानां) M विनाशार्थं (for °शाय) — d) D3 दुर्योधनहिताय च; T2 अस्माक विजयाय च — After 26, S ins

298* सजय उवाच ।
एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य शल्यः कर्णं वचोऽब्रवीत् ।
[T2 om. the ref]

27 S om. the ref. — a) K3 सूर्यपुत्र (for सूत°). K3 Dn1 तु; T1 भो (for नु). T1 3 G M कथं तु

सर्वास्त्रज्ञान्महेष्वासान्सर्वानेव महारथान् ॥ २७
अनिवर्तिनो महाभागानजेयान्सत्यविक्रमान् ।
अपि संजनयेयुर्ये भयं साक्षाच्छतक्रतोः ॥ २८
यदा श्रोष्यसि निर्घोषं विस्फूर्जितमिवाशनेः ।
राधेय गाण्डिवस्याजौ तदा नैवं वदिष्यसि ॥ २९
संजय उवाच ।
अनादृत्य तु तद्वाक्यं मद्रराजेन भाषितम् ।
द्रक्ष्यस्यद्येत्यवोचद्वै शल्यं कर्णो नरेश्वर ॥ ३०
दृष्ट्वा कर्णं महेष्वासं युयुत्सुं समवस्थितम् ।
चुक्रुशुः कुरवः सर्वे हृष्टरूपाः परंतप ॥ ३१
ततो दुन्दुभिघोषेण भेरीणां निनदेन च ।
बाणशब्दैश्च विविधैर्गर्जितैश्च तरस्विनाम् ।
निर्ययुस्तावका युद्धे मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ३२
प्रयाते तु ततः कर्णे योधेषु मुदितेषु च ।

(T1 3 G3 तु) तान्महावीर्यान्, Ca as in text. — ᵇ) T1 G3 इति मन्यसे, M अतिमन्यते (M1 °से) — ᶜ) G1 सर्वांस्तस्वान् K4 महाष्वासान् (sic) (for महे°) B3 सर्वानस्त्रविदा श्रेष्ठान् — ᵈ) B (except B2) Da1 D1.3–5.7 महाबलान् (for °रथान्)

28 ᵃ) Hypermetric. V1 D6 अनिवर्त्यान्; D3 अनुवर्तिनो, T2 अनिवर्तितान् (for °वर्तिनो) — ᵇ) B (except B2) D3 4 7 अजय्यान्, D6 अक्षय्यान्; D8 अजेया (for अजेयान्) D6 सत्वविक्रमान्, D8 सद्य° (for सत्य°) — ᶜ) D8 (marg sec m as in text) सजननेयुर् (for °नयेयुर्) T1 3 G M1 2 4 ते (for ये) K4 अपि सजयेयुर्युद्धेन (hypermetric), M3 अपि संजनये युद्धे — ᵈ) K4 देवं (for भय) B1 साख्यात् (for साक्षात्) Ś1 शतक्रतु; K4 °क्रतुं (for °क्रतोः)

29 ᵃ) Ś1 K1 यथा (for यदा) T1 3 G1.3 M श्रोतासि (for श्रोष्यसि) G2 यदा श्रोता विनिर्घोषं — ᵇ) K4 इवासने, Da1 D3 °शनै (for °शनेः) — ᶜ) Ś1 K1.2 4 पांडवस्याजौ, D8 गाजिव°, S (except T2) पार्थधनुषः — ᵈ) D5 नैव (for नैवं) M2–4 भविष्यसि (for वदि°) — After 29, K3.4 V1 B D T2 3 G M ins

299* यदा द्रक्ष्यसि भीमेन कुञ्जरानीकमाहवे ।
विशीर्णदन्तं निहतं तदा नैवं वदिष्यसि ।
यदा द्रक्ष्यसि संग्रामे धर्मपुत्र यमौ तथा ।
शितैः पृषत्कैः कुर्वाणानभ्रच्छायामिवाम्बरे ।
अस्यतः क्षिण्वतश्चारीन्लघुहस्तान्दुरासदान् । [5]
पार्थिवानपि चान्यांस्त्वं तदा नैव वदिष्यसि ।

[B2 transp lines 1–2 and 3–4. D3 reads line 1 on marg. sec. m — (L 1) T3 G M द्रष्टासि (for द्रक्ष्यसि) — (L. 2) K3 G3 विशीर्णदत, K4 विशीर्णं तदत, T2 विशीर्णतुष (for °दन्त) G1 2 नैव (for नैव) D9 वधिष्यसि (for वदि°) — M om lines 3–6 — (L 3) K4 द्रक्ससि; D3 पश्यसि (for द्रक्ष्यसि) T2 संग्रामे धर्मपुत्र च, T3 G यदा ज्येष्ठं पांडवेय (for the prior half) V1 D6 तथा) T3 G माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ (for the posterior half). — (L. 4) Om. in G1. K3 पृषत्कै, Dn1 पृषत्कि° (for पृषत्कै°) K3 D8 कुर्वाणौ (for °णान्) Da1 D3 अभ्रच्छायन् B1 D3 श्वांबर, T3 G अथायसैः — (L. 5) V1 क्षण्वतश्, Da1 D1 5 क्षिणुतश्, D3 T2 क्षिपतश् (for क्षिण्वतश्) T3 G द्रष्टासि लघुचित्रास्त्रैर् (G1 °चित्रस्तैर्) (for the prior half). Dn1 D3 दुराधरान् (for °सदान्) K3 लघुहस्ताडुरासदाद्, T1 G1 3 निघ्नतोरीन्सहस्रश, G2 घ्नतोनीकान्सहस्रश° (for the posterior half) — (L 6) T3 G अथ (for अपि). G1 वा (for च) T2 नैन (for नैव)]

30 D3 T3 om 30 Ś K2–4 om the ref. — ᵃ) K3 Da1 हि (for [इ]ति) S (except T1, T3 om) तं (for वै) B Da1 D1–4 7 याहीत्येवाब्रवीत्कर्णो — ᵈ) G2 शल्यः Ś1 Dn1 कर्णं Ś1 K3 D5 T2 नरेश्वर, K4 V1 Dn1 D6 °श्वरं, G M जनेश्वर (G1 °र°) Da1 D1–4.7 मद्रराज तरस्विनं — After 30, K3 V1 B Da1 Dn1 D1–7 T2 ins an addl colophon [Adhy name K3 कर्णसंवाद°, Da1 D3.4 कर्णशल्यसंवाद°, Dn1 D1.5 शल्यसंवाद°; T2 शल्यवाक्यं — Adhy no (figures, words or both). B1 4 36, B5 D6 37, Da1 47, D1 30, D2 27, T2 32]

31 Before 31, N T2 ins संजय उवाच — ᵃ) S Ś1 K1 (except T2) महावीर्यं (for महेष्वास) — ᵇ) युयुत्सं S (except T2) समुपस्थितं (for समव°) — ᵈ) K2 3 हृष्टरूप°, M2–4 दृष्टरूपा° K3 B2 T1, 3 G M परंतपाः (K3 °प°), V1 B1 3–5 D T2 समंततः

32 ᵃ) K3 B D (except D3) T2 दुंदुभिनिर्घोषैर् (for °घोषेण). — ᵇ) V1 D6 S (except T1) शङ्खानां (G1 °णां) (for भेरीणां) B3 D2 T3 G M निस्वनेन (for निनदेन) — ᶜ) Dn1 T2 शङ्खशब्दैश्च (for बाण°) — ᵉ) T3 G सर्वे (for युद्धे) — ᶠ) D3 मृत्यो° कृत्वाविवर्तनम्; Ca as in text. Cc cites निवर्तनम्

33 ᵃ) Da1 D1.5 प्रयातेषु; T3 G °ते च (for °ते तु). — ᵇ) M यौधेषु B3 हृषितेषु; T1.3 विविधेषु (for मु°)

चचाल पृथिवी राजन्ररास च सुविस्वरम् ॥ ३३
निश्चरन्तो व्यदृश्यन्त सूर्यात्सप्त महाग्रहाः ।
उल्कापातश्च संजज्ञे दिशां दाहस्तथैव च ।
तथाशन्यश्च संपेतुर्ववुर्वाताश्च दारुणाः ॥ ३४
मृगपक्षिगणाश्चैव बहुशः पृतनां तव ।
अपसव्यं तदा चक्रुर्वेदयन्तो महद्भयम् ॥ ३५
प्रस्थितस्य च कर्णस्य निपेतुस्तुरगा भुवि ।
अस्थिवर्षं च पतितमन्तरिक्षाद्भयानकम् ॥ ३६
जज्वलुश्चैव शस्त्राणि ध्वजाश्चैव चकम्पिरे ।
अश्रूणि च व्यमुञ्चन्त वाहनानि विशां पते ॥ ३७
एते चान्ये च बहव उत्पातास्तत्र मारिष ।
समुत्पेतुर्विनाशाय कौरवाणां सुदारुणाः ॥ ३८
न च तान्गणयामासुः सर्वे ते दैवमोहिताः ।
प्रस्थितं सूतपुत्रं च जयेत्यूचुर्नरा भुवि ।
निर्जितान्पाण्डवांश्चैव मेनिरे तत्र कौरवाः ॥ ३९

ततो रथस्थः परवीरहन्ता
भीष्मद्रोणावात्तवीर्यौ निरीक्ष्य ।
समज्वलद्भारत पावकाभो

सुविस्वेषु) Ś2 ह (for च) — c) Ś K2 4 B8 वसुधा (for पृथिवी) T8 G चचाल च मही सर्वा Ca cites चचाल (as in text) — d) K1 2 D4 रराम, V1 ननाद; B5 ववास, Bom. Ed Cn ववाश; Cnp ररास (as in text) Ś K B1 8 D1 8-6 8 T2 M1 सुविस्तर, V1 सुविश्रव, Dn1 सुनिष्ठुर; T8 G2 8 सविस्वरं, G1 विवस्वर (for सुवि°) D2 ररास बहुविस्तर

34 a) Ś2 K8 B1 8 5 D2-5 7 8 T1 निःस(D8 °स्त्र)-रंतो, T2 विच° (for (निश्च°) Da1 D1. 5 व्यदृश्यते, G1. 2 [ऽ]प्य(G2 भ्य)दृश्यत — b) D8 तस- (for सप्त) B8 भयावहा (for महाग्रहा). Ca cites सप्त महा° (as in text) K8 सूर्ये क्षत्त महाप्रजा (sic) — c) K1. 8 B D S उल्का(T1 °ल्क)पाताश्च K1 सयज्ञे; K8 B D2 8 7 8 S (except T2) सजज्ञुर्, Da1 D1 4 5 सजग्मुर् (for संजज्ञे) — d) V1 Dn1 दिशो (for दिशां) K8 B D2 8 5-7 T2 दाहास् T1 8 G M दिग्दाहाश्चाति(T1 °श्चति, T8 G श्च सु)दारुणा — e) K8 V1 B Da1 Dn1 D1 8-5 7 T2 शुष्काश(D4 °म)न्यश्; D2 निर्वाताश्च, D6 तथा शल्यश्, D8 (marg as in text) सुधासन्यश्, T1 शयाशन्यश् (sic), G2 अथा (for तथा°) Dn1 तु, D2 [ए]व (for च) — f) Da1 D1 5 सु- (for च) K1 8 V1 B D T2 भैरवा; T1 8 G M भैरव (for दारुणा°)

35 a) T1 मृगपक्षिगणाश् — b) K1 8 B D S पृतनां बहुशस् (by transp), V1 पृतनासु शलस् K8 V1 B5 D4 तथा (for तव) — c) K4 तया, S (except T2) ततश् (for तदा) — d) Ś2 वेदयत, K4 देवयंतो B6 Da1 D1 2 5 7 T2 महाभय

36 a) B5 D6 7 T8 G8 प्रथितस्य (for प्रस्थि°) Dn1 T1 2 तु (for च) — c) T2 अश्मवर्षं; G2 अस्थं° (for अस्थि°) G2 सततम् (for पतितम्) — d) B8 भयावह; T2 भयकर (for भयानकम्)

37 a) S (except T2) चापि (for चैव) K1 शास्त्राणि K8 जज्वलुश्चेलुरस्त्राणि — b) D8 च प्र-; T1 चापि, T8 G1 8 चास्य, G2 च तु (for चैव) D2 च कपिता, T2 पतति हि — c) Ś1 K2 व्यमुच्यत, विमुचति K8 अश्रूणि तान्यमुचत — d) K1 वाहनाश्च

38 b) Dn1 D2 T2 च वै, D6 तव (for तत्र) B Da1 D1 8-5 7 दारुणा (for मारिष) — d) K2 सुदारुण, B2 च मारिष, M2-4 सुदारुण

39 a) T1 गणयामास — b) Ś2 G1 ते देव-, K1. 8 4 B D (except D6) T2 Ca दैवेन — c) Dn1 T2 8 G तु (for च) — d) T1 [आ]ह (for [ऊ]चुर्) B Da1 D1. 8. 4 7 8 T1 नराधिपा (T1 °प), D5 नरा द्विपा (for नरा भुवि) — After 39cd, S (except M1) ins

300* शल्येन सहितं दृष्ट्वा कर्णमाहवशोभिनम् ।

— e) K8 निर्जितान्पाण्डुपुत्राश्च

40 a) K1 2 रथस्था (K2 °स्था), G2 रहस्ये — b) K8 B4 Da1 D1 5 अस्तवीर्यौ; K4 B1 8 5 Dn1 D8 4 7 अति°, V1 निहतौ; B2 चास्त्रवीर्यौ, D2 चाति; D6 सनिहतौ, T2 G1 M1 आर्तवीर्यौ, G2 अथ वीर्यौ (sic), Ca आत्तवीर्यौ (as in text) B1. 8 4 Da1 D1 8-5 7 S (except G2) समीक्ष्य (for निरीक्ष्य) Cv भीष्मद्रोणावसुवीर्यौ निरीक्ष्य — c) Ś K1 2 4 V1 B (except B4) Dn1 D3. 4. 6 7 S समुज्ज्वलन् (Ś K2 4 B2 Dn1 T2 °द्); K8 समुज्ज्वलौ, D2 ससज्वलद्; Co सम° (as in text) K1 8 B1 8-5 D T G M2-4 भास्कर(G1 °रं; G2 °रि)पावकाभो (B1 °भौ), K8 भास्करपावकावुभौ, K4 भास्वरपावकौर (sic), V1 B2 पावकभास्कराभो, M1 भास्करपावकोपमो — d) K8 विवर्तत, B5 Dn1 D5. 7 वैकर्तनौ (D5 °ने), D8 (marg as in text) वैवर्तनो Dn1 D2 नरकुञ्जरो; T1 G1 रथि° (for

वैकर्तनोऽसौ रथकुञ्जरो वृषः ॥ ४०
स शल्यमाभाष्य जगाद वाक्यं
पार्थस्य कर्माप्रतिमं च दृष्ट्वा ।
मानेन दर्पेण च दह्यमानः
क्रोधेन दीप्यन्निव निःश्वसित्वा ॥ ४१
नाहं महेन्द्रादपि वज्रपाणेः
क्रुद्धाद्बिभेम्यात्तधनू रथस्थः ।
दृष्ट्वा तु भीष्मप्रमुखाञ्शयाना-
न्न त्वेव मां स्थिरता संजहाति ॥ ४२
महेन्द्रविष्णुप्रतिमावनिन्दितौ
रथाश्वनागप्रवरप्रमाथिनौ ।
अवध्यकल्पौ निहतौ यदा परै-
स्ततो ममाद्यापि रणेऽस्ति साध्वसम् ॥ ४३
समीक्ष्य संख्येऽतिबलान्नराधिपै-
र्नराश्वमातङ्गरथाञ्शरैर्हतान् ।
कथं न सर्वानहितान्रणेऽवधी-
न्महास्त्रविद्ब्राह्मणपुंगवो गुरुः ॥ ४४
स संस्मरन्द्रोणहवं महाहवे
ब्रवीमि सत्यं कुरवो निबोधत ।
न वो मदन्यः प्रसहेद्रणेऽर्जुनं
क्रमागतं मृत्युमिवोग्ररूपिणम् ॥ ४५

रथ°) B D3 4 7 नृप, Da1 D1.6 तदा, Dn1 T2 वृषा, D2 तथा, T1.3 G M वृषा (M1 °षा)

41 a) B2 सैल्यम् K1 B1 आभास्य, T3 G आसाद्य. — b) Ś1 धर्मं (for कर्म) B (except B2) Da1 D1.3–5 7 कर्मातिशयं विचिन्त्य, T3 G दृष्ट्वाप्रतिमं च कर्म — c) G2 दर्मेण; G3 (before corr) दृष्टेन, Ca दर्पेण (as in text) B (except B3) D2–4.7 विदह्यमान (for च दह्य°) — d) K3 धक्ष्यन् (for दीप्यन्) Ś K2 4 T2 निःश्वसन्वा (K4 T2 °स्वा); K1 3 D3 T1 3 G1 3 M2–4 निश्वसित्वा, V1 B1.2 4 5 Da1 D1.3–7 नि(D3 नि)श्वसंश्च B3 दीप्यंश्च कोपेन च निश्वसंश्च; D2 क्रोधेन निस्वं च दीप्यमानः, G2 पार्थप्रभावासहमानचेता

42 G2 om 42ab Before 42, D3 ins कर्ण उवाच — b) K1 B5 D2–4.6 7 आयु(K1 °भु)धवान् Dn1 T2 क्रुद्धाद्बिभेष्यामि (T2 °म्येव) न चक्रपाणे — c) K1 B D (except D3) हि, K3 S [अ]पि (for तु). Ś1 K2 भीमप्रमुखान्, G2 भीष्मप्रतिमाश् (for भीष्मप्रमुखान्) K3 प्रयातान्; G2 चयाना, M1 जयानान् — d) B (except B1) Da1 D1–5 7 अतीव मां, Dn1 नत्वेव सा V1 B Dn1 D2 4.7 T G1 3 M ह्य(V1 T2 स-, Dn1 मां, T1 सु-, T3 G1.3 M सा)स्थिरता जहाति, Da1 D1 3.5 ह्य(D1.5 सु)स्थिरतां जहाति K3 न त्वेकमद्यं स्थिरता कदेति (sic), D6 अतीव माद्य स्थिरता जहाति, D3 नन्वेवमद्य स्थिरता जहैति, G2 नत्वेसमा सास्थिवरां जहाति (sic)

43 a) K1 -प्रतिमावनिर्मितौ; K2 °वनिर्दितौ; K3 °वनिर्हतौ, V1 °वनंदितौ; M2–4 -प्रतिमानवीर्यौ — b) Dn1 S (except T2) रथाश्वनागारि(Dn1 °न्न-, T1 °दि-; G1 °नि)वरप्रमाथिनौ — c) K4 अवध्यकल्पैर्; G2 अवार्यकल्पा T1 G1.3 यथा, T2 युधां (for यदा) K3 परि (for परैस्) — d) G2 तथा (for ततो) K1 समासाद्यपि; K3 समासाद्य; V1 B3–5 Da D1.5 6 ममाप्य(D6 °प्या)स्ति; B1.2 D3.4.7 न मेप्यस्ति, D2 ममेद्यास्ति, D3 ममाप्यद्य; T1.2 G M [अ]पि मे नास्ति (T1 M1–3 °द्य) (for ममाद्यापि) V1 B Da1 D1.3–5 7 T3 G M4 [ऽ]द्य, D2 T1 [ऽ]पि; D3 न (for ऽस्ति) G2 सोवध (for साध्वसम्) Dn1 T2 ततो (T2 °था) ममाप्यस्ति न साध्वसं रणे

44 a) Ś2 समेक्ष्य, K3 4 समेति G2 M सख्ये, G1 सवे (for सख्ये) Dn1 D6 T2 M2–4 [ऽ]तिबलैर् (for °बलान्) B Da1 D1 3–5 7 नराधिपान् (for °धिपैर्). — b) K3 नरांश्च, V1 वराश्व-, B Da1 D1.3–5 7 ससूत (for नराश्व-) K3 B Da1 D1–5 7 S परैर् (for शरैर्) — c) K3 T2 हि, T3 G3 M2–4 नु; G1.2 तु (for न) K1 सर्वां (for सर्वान्) K2 3 अवधीर्

45 = (var) 71* — a) K3 य सस्मरन्; B1 तत स्मरन्, B4 ससज्वर; Da1 D5 सम स्म(D5 °ज्व)रन्; D1 समज्वर, D6 स च स्मरन्, G2 समत्स्वरन्; T3 G3 सुसस्मरन् Ś2 K4 द्रोणरण, K1 3 B Da1 Dn1 D1.3–5 7 3 T3 G M द्रोणमह, V1 D2 6 T1 2 °वध (for °हव) B3 महारणे (for °हवे) Ca समज्वर द्रोणमह महाहवे — b) D1 ब्रवीषि Da1 D1 5 सर्वे; D3 सर्वं (for सत्य) K3 Da1 निबोधत Ca ब्रवीमि सर्वे कुरवो निबोधत — c) V1 D2 न तं; D3 T2 न वै, D4 T1 G1 नरो (for न वो) G1 न वेदमन्य (for न वो मदन्य) V1 प्रहरेद्; D6 सहते; G1 प्रसभद् (for °हेद्) Ca न वा मदन्य प्रसहेद्रणेऽर्जुनं — d) Ś K1.2 4 V1 B1–3.4m 5 Dn1 D2–4.6 7 T2 G1 M2–4 समागतं (for क्रमा°) B2 मृत्युर् K3.4 om. (hapl.) from मृत्यु up to स चेद्गतान् (in 46a) B4 M3 (inf. lin as in text) 4 [उ]त्तमामृवान्, T1 [आ]त्तशस्त्रं; T3 G [उ]त्तमावृतं (for [उ]ग्ररूपिणम्) Ca क्रमागत मृत्युमिवोत्तमामृवात् ❀ Ca अयं श्लोकः कर्णाभिषेकात्पूर्वं कुत्रचिद् दृश्यते । ❀

शिक्षा प्रसादश्च बलं धृतिश्च
द्रोणे महास्त्राणि च संनतिश्च ।
स चेदगान्मृत्युवशं महात्मा
सर्वानन्यानातुरानद्य मन्ये ॥ ४६
नेह ध्रुवं किंचिदपि प्रचिन्त्यं
विदुर्लोके कर्मणोऽनित्ययोगात् ।
सूर्योदये को हि विमुक्तसंशयो
गर्वं कुर्वीताद्य गुरौ निपातिते ॥ ४७
न नूनमस्त्राणि बलं पराक्रमः
क्रिया सुनीतं परमायुधानि वा ।
अलं मनुष्यस्य सुखाय वर्तितुं
तथा हि युद्धे निहतः परैर्गुरुः ॥ ४८
हुताशनादित्यसमानतेजसं
पराक्रमे विष्णुपुरंदरोपमम् ।
नये बृहस्पत्युशनःसमं सदा
न चैनमस्त्रं तदपात्सुदुःसहम् ॥ ४९
संप्रक्रुष्टे रुदितस्त्रीकुमारे
पराभूते पौरुषे धार्तराष्ट्रे ।
मया कृत्यमिति जानामि शल्य
प्रयाहि तस्माद्द्विषतामनीकम् ॥ ५०

46 K3 4 om. up to स चेदगान् (in 46c) (of v l. 45) — a) Ś2 शिस्त्रा, D8 (marg as in text) शय्या (for शिक्षा) K1 प्रसादाश्च; K2 D8 T2 G1 M Ca.cp [अ]प्रमादश्च; D2 प्रवासश्च, D4 (marg as in text) क्षमा दश्च; T1 प्रयागश्च; T3 G2 3 प्रदान च V1 D6 transp बलं and धृतिश्च. Ca cites बलं and धृति (as in text) — b) D1. 5 T1 संततिश्च (for सनतिश्च) Ca c cite सनति (as in text) — c) K1 देवनागान् (for चेद°) G2 स चो गदां मृत्युवशं महात्मन — d) Ś2 आतुराद्; Ca आतुरान् (as in text) K3 अर्थमाना; B4 T2 एव मन्ये D8 (marg as in text) अन्यमन्ये G2 सर्वाननन्यानचिराद्य-मन्ये (sic)

47 a) K3 G3 M1 नाह, D1 निरह (sic), D2 नैव; D3 नेदं, G2 अहो (for नेह) K3 ध्रुव (for ध्रुवं) K3 B1. 3 4 Dn1 D3 T2 प्रचिंत्य; B2 5 Da1 D1-5 7 T1 3 G M प्रचिंतयन् V1 D6 नैव ध्रुव च न जातु विद्यते — b) S2 विद्वन्, K1 विदुर्, K3 धिया; B Da1 Dn1 D1-5 7 8 T2 विद्यां, T3 G वदामि, M विंदामि (for विदुर्) Ś1 (marg sup lin) विदुल्लोल (for °र्लोके) Ś2 कार्मणो, B4 कर्मणा Ca cites कर्मणो दैवयोगात् Co नित्ययोगात् (as in text) V1 D6 निंदामि नित्य कर्मणो (D6 °णा) दैवयोगात्; T1 विंदामि यो कर्मणि नित्ययोगात् — c) G2 अपि (for हि) K3 विमुक्तशंस Dn1 °ससयो, Co वियुक्तसशय Cv as in text — d) K1. 3 V1 B D1 S Ca.c भा(G2 प-; M1 भ)वं (for गर्वं) G2 परौ (for गुरौ)

48 a) D6 (sup lin as in text) तन् (for न) K3 वेसनस्त्राणि (sic), T1 सन्नम° (for नूनम°) Ca.c cite नूनम् (as in text) G2 पराक्रमं, Ca c °म (as in text) — b) Ś2 V1 B2. 3 5 D (except D6 8) S (except T2) Ca क्रिया; Co क्रिया (as in text) K3 सुनितं; V1 D6 सुधैर्यं; B3 T1 सुनीता, Dn1 T1 सुनीतिः; D8 स्व(sup lin च)नीतिं, T3 G M सुनीता (G1 °तां); Ca. c °नीतं (as in text) V1 B3 D3. 6 8 T1 G2 च, Da1 Dn1 D1 T2 om , D4 व (for वा) — c) K3 4 मुखाय (for सुखाय) Ś1 K3 वर्तितुस्; G2 वचित — d) V1 B3 Dn1 D6 T2 यथा (for तथा) T3 G3 M1 [अ]पि (for हि)

49 a) K1 °समानतेजसा, B4 °वर्चसं — b) D2 विष्णुपुरदरो यथा — c) B1 2 4 D3 4 7 M बृहस्पत्युश(B1 °स)नो, Da1 D1 5 °शनन्, G2 °शना B1 2 (before corr.) D3 4. 7 M सदा समं (by transp) K4 सम, D3 यदा, T2 तदा (for सदा) — d) B2 पश्य; D6 8 न वा (for न च) V1 D6 [ए]तद्; T1 [ए]वम् (for [ए]नम्) K3 अस्त्रे K1 B3. 5 Da1 D1-5 7 तदु(B3 °द)पास्त दुःसहं; K3 D6 ऽयदधात्सु°, V1 B1 तदवाप्य दुःसह; B2 तमाशुच दु°, D8 तदभ्मक्ष (sic); T1 3 निजघान दुःसहं, M न जवान दुःसह (for तदपात्सुदु°) Ca (corrupt) क्षावणराक्षवत् Co cites अपात् (as in text) Dn1 दृष्ट्वा हत भीष्मपितामहं रणे; T2 दृष्ट्वा हत भीमरणे पितामह; G2 न चैवमस्त्राणि जघान दुःषहं, Cv न चैनमस्त्रं तदुपास्त दुःसहं

50 a) Ś1 K1. 2 4 B2 4 5 Da1 Dn1 D1 2 4 5 7 8 Ca संप्राक्रु(D2 °ध्या)ष्टे; K3 सेंद्राकुवेरा, D6 असंहृष्टे, D8 m संप्राकृष्टे, T1 अहं प्रहृष्टे, T2 M1 Co संप्रकृष्टे; T3 G2 समं प्रक्रु-(G2 °कृ)ष्टे; G1 ससंप्रहृष्टे (for संप्रक्रुष्टे) K3 (before corr) रुदिति-; V1 Dn1 D3 M रुदिते; G2 रुदित (for रुदित-) Cv संप्राक्रुष्टे रुदितस्त्रीकुमारे — b) K3 पराभूतो; V1 D6 पराभिभूते; S °जिते (for °भूते) K3 पौरुषो Ca.c as in text — c) B1 महाकृत्यम्; S (except T2) कृत्यं (G1 °त्तिं) मया (by transp) Ca मया कृत्यं (as in text) Co cites कृतं (sic) T1 G1. 2 M1 नाथ; T3 G3 M2-4 ह्यद्य (for इति) Dn1 जानासि — d) G1 M अनीकिनीं (for अनीकम्).

यत्र राजा पाण्डवः सत्यसंधो
व्यवस्थितो भीमसेनार्जुनौ च ।
वासुदेवः सृञ्जयाः सात्यकिश्च
यमौ च कस्तौ विषहेन्मदन्यः ॥ ५१
तस्मात्क्षिप्रं मद्रपते प्रयाहि
रणे पाञ्चालान्पाण्डवान्सृञ्जयांश्च ।
तान्वा हनिष्यामि समेत्य संख्ये
यास्यामि वा द्रोणमुखाय मन्ये ॥ ५२
न त्वेवाहं न गमिष्यामि मध्यं
तेषां शूराणामिति मा शल्य विद्धि ।
मित्रद्रोहो मर्षणीयो न मेऽयं
त्यक्त्वा प्राणाननुयास्यामि द्रोणम् ॥ ५३
प्राज्ञस्य मूढस्य च जीवितान्ते
प्राणप्रमोक्षोऽन्तकवक्त्रगस्य ।
अतो विद्वन्नभियास्यामि पार्थं
दिष्टं न शक्यं व्यतिवर्तितुं वै ॥ ५४
कल्याणवृत्तः सततं हि राज-
न्वैचित्रवीर्यस्य सुतो ममासीत् ।
तस्यार्थसिद्ध्यर्थमहं त्यजामि
प्रियान्भोगान्दुस्त्यजं जीवितं च ॥ ५५
वैयाघ्रचर्माणमकूजनाक्षं
हैमत्रिकोशं रजतत्रिवेणुम् ।

---

51 a) B1 सत्यसेनो, M1 °सधौ (for °संधो) — b) K3 B1 2 4 Da1 Dn1 D1 7 8 T3 G M1 व्यवस्थितौ (for °स्थितो) T1 भीमसेनोर्जुनश्च, G1 °सेनार्जुने G1 स (for च) — c) V1 Da1 Dn1 D1, 5 6 T2 धृ(T2 द्र)ष्टद्युम्न; T3 G3 सवासुदेव K1 संजय (for सृञ्जया) K3 T1 M1 सात्यकिर्संजयाश्च, B D S सात्यकि संजयाश्च (by transp) — d) Ś2 K1 कस्थौ, K3 D3 कस्तद्, V1 B Da1 Dn1 D1–7 S कस्तान् (for कस्तौ) K1 G2 M1 4 विषहे मदन्यः, B2 विषहेसदन्य Ca cites मदन्य (as in text)

52 B3 om. 52^{ab} — a) T2 शीघ्र (for क्षिप्र) — b) D3 T2 om रणे Some MSS पंचालान्, T3 G2 बालान्, G3 ज्वालान् (for पाञ्चालान्) V1 transp पाञ्चालान् and पाण्डवान् Da1 D1 5 मद्रपान्, T2 तान्पांडवान् (for पाण्डवान्) — c) K3 हत्वा, B1, 3 Da1 D1 5 तथा (for तान्वा) Co cites तान् (as in text) M3 हयिष्यामि (for हनि°) K4 हतोद्य, V1 समवेत्य, B1 समित्य (for समेत्य) G2 M1 2 4 संखे, G3 M3 सघे (for सख्ये) — d) M4 योत्स्यामि (for यास्यामि) K1 B1 5 Da1 Dn1 D1 2 5, 8 T2 3 G M द्रोणमुखो (B1 °मुखा; Dn1 °मुखे) यमाय, K2 द्रोणमुखाय मन्ये, K3 °मुखोपमाय, V1 B4 भीष्मपथा (B4 °मुखो) यमाय, B2 D3, 4 7 द्रोणपथा यमाय; B3 द्रोणपथ पणाय, D6 भीष्मपथो यमाय, T1 द्रोणगत च मार्गं (for °मुखाय मन्ये) Ca c cite द्रोणमुख

53 D6 om 53 — a) V1 D1–3 8 M1 नन्वेवाहं (for न त्वेवाहं) K1 B5 Da1 D1, 3–5 गमिष्यामि, K4 Dn1 D3 G1 नाग°, B2 सग° (for न ग°) Ca cites न त्वेवाहं न गमिष्यामि (as in text) D2 om (hapl.) from मध्य up to अनुयास्यामि (in 53^{d}) B2 D1 3 T2 मध्ये (for मध्य) ❀Co नैव शब्दो भिन्नक्रमो द्वौ नञौ विभ्यर्थे।❀ — b) Ś1 K2 ते, Ś2 स्व; K1 तं (for तेषा) T1 कुरूणाम् (for शूराणाम्) B3 D3 T2 G1 M1 om मा K3 V1 B1 4, 5 Da1 Dn1 D1 3–5, 7 मां शल्य, B2 मां स; T1, 3 G1, 3 M2–4 शल्याद्य (for मा शल्य) Ca cites मा (as in text) — c) Ś2 मित्रो द्रोहो; T1 मित्रद्रोही (for °द्रोहो) V1 B4 T1, 2 मेद्य; T3 G1, 3 चाहं, G2 वाहं (for मेऽयं) — d) K3 प्राणा (for प्राणान्) K3 न तु; M3 न तु (for अनु-)

54 a) Ś K1 2 4 G2 जीवितांतो (K1 °त); Ca c °तान्ते (as in text) — b) Ś K2 मानप्रमोक्षो; K1 B D S नास्ति प्रमोक्षो (G2 °को) (for प्राणप्र°) Ca c cite प्रमोक्ष Dn1 S °सनिभ(G1 °ह)स्य, B Da1 D1–5 Co °स(B3 °सा)त्कृतस्य, D3 °चक्रकस्य (for °वक्त्रगस्य) K3 V1 नास्ति प्रमोक्षांतकवक्त्रतस्य (V1 °सनिभस्य) — c) B1 T1 ततो, Dn1 अतो हि (for अतो) Da1 D1 5 विद्वान् S (except T2) अभियोत्स्यामि (for °यास्यामि). K3 पार्थान् B1 V1 B1, 2 4 5 D (except D2) T2 पार्थान्; G1 पार्थं B1 ततो विद्वाननुयास्यामि पार्थान् — d) D2 om. (? hapl) from दिष्ट (in 54^{d}) up to सिद्ध्यर्थं (in 55^{c}) K1 दिष्टे; Co दिष्टं (as in text) K3 अतिवर्तितु; Dn1 D6 T3 G1, 3 वि(G2 द्य)ति°, D3 त्वति°, T1 व्यतिवर्तेतत (corrupt), T3 द्यतिवर्तितु, G1 व्यतिवार्वेत्व (for °वर्तितुं) S (except T2) हि, Co वै (as in text)

55 D2 om up to सिद्ध्यर्थं (in 55^{c}) (cf v 1 54). — a) B5 कल्याणवृत्ति (for °वृत्त) Ś2 वि, V1 स (for हि) K3 V1 B Dn1 D3 4 6–8 S राजा (T3 °ज्ञो) (for राजन्) — b) Ś2 वैचित्तवीर्यस्य, Da1 वैचित्र्य° (for वैचित्र°) K1 समास्तौ; M2–4 समाभूत् (for ममासीत्) — c) B2 तस्यानुसिद्ध्यर्थमह, T1 तस्यार्थसिद्धौ प्रसभ — d) K1 स्वस्त्यजं, K3 पुष्कल; K4 सुस्त्यजं

56 a) Ś K2 T1 M1 वैया(M1 वय्या)घ्रवर्माणम्; Da1 D1, 5 वैयाक्षचर्माणम्, Ca c वैयाघ्र° (as in text) B1 D5 S अकूजनोक्ष, B3 अभजनाक्ष, B4 अकूजनार्थं;

रथप्रवर्हं तुरगप्रवर्है-
 र्युक्तं प्रादान्मह्यमिदं हि रामः ॥ ५६
धनूंषि चित्राणि निरीक्ष्य शल्य
 ध्वजं गदां सायकांश्चोग्ररूपान् ।
असिं च दीप्तं परमायुधं च
 शङ्खं च शुभ्रं स्वनवन्तमुग्रम् ॥ ५७
पताकिनं वज्रनिपातनिस्वनं
 सिताश्वयुक्तं शुभतूणशोभितम् ।
इमं समास्थाय रथं रथर्षभं
 रणे हनिष्याम्यहमर्जुनं बलात् ॥ ५८
तं चेन्मृत्युः सर्वहरोऽभिरक्षते
 सदाप्रमत्तः समरे पाण्डुपुत्रम् ।
तं वा हनिष्यामि समेत्य युद्धे
 यास्यामि वा भीष्ममुखो यमाय ॥ ५९
यमवरुणकुबेरवासवा वा
 यदि युगपत्सगणा महाहवे ।
जुगुपिषव इहैत्य पाण्डवं
 किमु बहुना सह तैर्जयामि तम् ॥ ६०
इति रणरभसस्य कत्थत-
 स्तदुपनिशम्य वचः स मद्रराट् ।

अकूजिताक्ष (G2 °क्षा), D8 जनाख्य; Ca o °जनाक्ष (as in text) — b) K1 B2–5 Dn1 D2 4 6 7 हेमत्रिकोशं (B4 D4 °ष); K3 Da1 D1 5 8 T1.3 G M1 हैम त्रिकोष (K3 D3 T1 M1 °श; T3 G °ण); V1 हेमप्रकाशं; B1 हेमाद्रिकोष; D8 हेमत्रिकेषिं; Ca o हैमत्रिकोशं (as in text) K1 रजतत्रि-चोनां (sic), V1 रजताद्रिवेणु; Da1 Dn1 D1.5 G M1 रजतं त्रिवेणुं; T1 2 M4 रजि(M4 °ण)तत्रि°, Ca.o रजतत्रि (as in text) — c) B3 G2 रथप्रवाह, G1 रथस्वबर्हं; Ca.o प्रवर्हं (as in text) K4 तुरगै प्रवर्हैर्; V1 D6 तुरगैर्नि-(D6 र्हि)युक्तं; B3 तुरगप्रवाहैर्; G °प्रवीरैर् (for °प्रवर्हैर्) — d) Ś K1.2 4 युद्धं (for युक्तं) K3 D8 प्रदान्; G1 प्रादामि K3 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T1.2 G1 M1 इमं (for इदं) Dn1 T2 च (for हि) K3 M1 राम; T1 2 G2 राजा (for राम°) V1 D6 प्रा(D6 प्र)दादसौ मह्यमिम च राम°

57 a) V1 D6 शस्त्राणि; Da1 D5 चित्राण, S (except T2 G1) जैत्राणि D7 शल्यं — b) B Da1 D2–4 7 8 ध्वजान्, T3 G गदां (for ध्वजं) D1.5 ध्वजानादां (D5 °दा) (for ध्वज गदां) K3 Da1 गदा, B1 सदा; B2–5 D2–4.7 M2–4 गदा°; T3 G घोरां (for गदां) Ś2 सायकं; B3.4 शायकाश्च; D8 सायकश्च — c) K3 असं; D6 दत्त (for दीप्तं) S (except T2) असींश्च दीप्तान्परमायुधांश्च (T1 °धानि) — d) T3 G हि (for च) D2 om स्वनवन्त-मुग्रम् K1 स्वरवतम्; K2 स्वनवर्तम्; B3 प्ररणतम्; T2 स्वनदतम् (for °वन्तम्) — After 57, T3 G ins

301* अस्त्राणि दिव्यान्यददान्महात्मा
[G1 ददान्, G2 [अ] दद्यन्(for °दान्)]

58 a) D1 पताकिनीं — b) B3.4 T1 2 शि(T2 श्वे)ताश्वयुक्तं; M2–4 शुभाश्व° (for सिताश्व°) Ś K1 2 4 शुभतूणभूषित, K3 D6 °तूर्णशोभित; B5 T1 °तूणशोभिनं; T2 °रूपशोभित; T3 G2 °वेणुशोभित (G2 °शोभ) — After 58ab, T3 G ins.

302* रथप्रवर्हं पुरुषप्रवर्हं ।
[G2 तुरगप्रवर्हं (for पुरुष°)]

— c) V1 इद्, T1 रथ (for इम) D5 समासूय (sic) (for °स्थाय) K3 रथ रथर्षी; D1.5 रथ नरर्षभ, T3 G रथर्षभ रणे — d) T3 G इह (for रणे) Ś2 बल (for बलात्)

59 a) G2 तच् (for तं) K3 V1 B D T1 2 G1 2 M अभि(M2–4 °ति)रक्षेत्; T3 G3 हि रक्षेत (for ऽभिरक्षते) — b) V1 T1 सदाप्रमत्त, G1 2 तदाप्रमत्त°, G3 सदाप्रवृत्त G1 पांडुपुत्र (for °पुत्रम्) — c) K1 त वै, M2–4 तथा (for त वा) T1 जयिष्यामि; G2 गमिष्यामि (for हनि°) B1 3 D3 4 7 रणे समेत्य, S (except T2) समेत्य सख्ये (G2 M1.3 4 °खे, G3 °घे) (for समेत्य युद्धे) — d) K3 वो (for वा) V1 D6 S (except T2) द्रोणमुखो (G2 °खे), B2 भीष्मपथा (for °मुखो)

60 a) D6 °वासवाया; T1 °वासवाय Ś2 K1 4 V1 B (except B1) Dn1 D5 7 T2 3 G1 3 M om (hapl) वा — b) V1 महाहवेषु T1 वियुगपत्सगुणा महाहवे (sic), G2 यदि युगपत्सहसा समाहवे — c) B1.4 जुगुप्स(B1 °प्सि)व; B5 °पिरिव; Cap o °पिषव (as in text) ❀ Ca जुगुपु रक्षेयुरित्यर्थे छांदस ।❀ B1.4 Da1 D1 3–5 इहेत्य (D3 °च); B2 3 Da1 D7 इहाय K3 Dn1 D8 इहोपयांति ते, V1 (marg as in text) इहेयुरस्थिर मे (sic) (for इहैत्य पाण्डव) S जुगुपुरिह समेत्य फल्गुनं — d) K1 V1 B1.2 5 Dn1 D2–5 7 किं; Co किमु (as in text) Da1 सहितैर्; D3 सह सौ (for सह तैर्) V1 D6 T2 3 G2 3 [अ]ह; Da1 D1.5 [अ]ह त (for तम्)

61 Before 61, V1 B D (except D2 3) ins संजय उवाच — a) K4 Da1 कथ्य(Dn1 °थ)तस्; V1 B5 Da1 D1.6 T1 कत्थि(B5 °थि)तं; D2 कथितस्; Ca कत्थतस् (as in text) ❀ Co कर्णेत (sic) इति षष्ठ्यर्थे तसिल् ।❀ T2 इति रणरभसमस्य कथयतस् Ca.o cite रणरभसस्य (as

अवहसदवमन्य वीर्यवा-
न्प्रतिषिषिधे च जगाद चोत्तरम् ॥ ६१
विरम विरम कर्ण कत्थना-
दतिरभसोऽस्यति चाप्ययुक्तवाक् ।
क्व च हि नरवरो धनंजयः
क्व पुनरिह त्वमुपारमाबुध ॥ ६२
यदुसदनमुपेन्द्रपालितं
त्रिदिवमिवामरराजरक्षितम् ।
प्रसभमिह विलोक्य को हरे-
त्पुरुषवरावरजामृतेऽर्जुनात् ॥ ६३
त्रिभुवनसृजमीश्वरेश्वरं
क इह पुमान्भवमाह्वयेद्युधि ।
मृगवधकलहे ऋतेऽर्जुना-
त्सुरपतिवीर्यसमप्रभावतः ॥ ६४
असुरसुरमहोरगान्नरा-
न्गरुडपिशाचसयक्षराक्षसान् ।
इषुभिरजयदग्निगौरवा-
त्स्वभिलषितं च हविर्ददौ जयः ॥ ६५
स्मरसि ननु यदा परैर्हृतः
स च धृतराष्ट्रसुतो विमोक्षितः ।

in text) — b) D8 G1 M1 तदुत निशम्य, T1 तत्समुप°, T2 तमुप°, G2 तदुपरि° (for तदुप°). V1 D6 वचोस्य, G2 स वचः स (for वचः स) — c) B8 समहसद्, Dn1 D6 T G M1 अप°, Ca अव° (as in text) K8 इव मन्यु; S अवमत्य (for °मन्य) — d) D6 प्रतिषिद्धे च, T2 M1 °सिषिधे च; G2 °निदधे च, M8 °षिषेध च (for °षिषिधे च). Dn1 सोत्तरं (for चोत्तरम्).

62 Before 62, N T1 ins शल्य उवाच — a) D2 कर्णे D2 कलनाद् (for कत्थ°) — b) K1 अभिरभसो; B4 अतिरभषो (for अतिरभसो) Ś2 K1 D4 5 7 T8 G [ऽ]पि (for ऽसि) K8 [अ]निर्वाच्यमुक्तवान्, V1 D4 5 7 [अ]विवाच्य(D5.7 °च)मुक्तवान्; B1 [अ]भिचाप्यनुरक्त वादी; B2 5 D8 [अ]ति चाप्ययुक्तवादी, B4 T1 G2 [अ]ति (G2 °पि) चाप्ययुक्तवान्, Dn1 [अ]विवाचप्रयुक्तवान्, D2 °वाचमुक्तवादी, D8 [अ]प्यतिवाप्ययुक्तवान्; D6 T8 G8 [अ]विचार्य चो(D6 यु)क्तवान् K4 अतिरभसोस्यतवाप्य-युक्तवाक् (sic), B8 अतिरभसेनविचाप्युक्तवान् (sic). T2 अभिरसस्य***त्वयुक्तवाक्य — c) Dn1 कथ (for क्व च) V1 B2 D6 क्व नु (B2 न्व) समरवरो; D8 क्व च हि नरवरो हि, G2 क्व च*नृवरो — d) D6 असि (for इह) Ś2 क्वप्द्रा [?] रिह त्वमुपारम बुध, K8 पुनरिह त्वमुपारमाध युद्धात्; K4 V1 B1–3 4m.5 Da1 Dn1 D1 8–5 7 क्व पुनरहो (K4 °रिह, Dn1 °रसि हो) पुरुषाधमो भवान्; D2 T1 8 G1.8 M क्व पुनरिह त्वमहो नराधमः (D2 M2–4 °म), D3m क्व च पुनरिह चमुपारमधमो भवान् (sic) T2 G2 क्व पुनरसि (G2 °रिह) त्वमहो वरायुध ❀Co अहो धिगर्थे।❀

63 For the event, of 1 211–212 — a) B8 संस्वतसदनम् (sic), Co यदुस° (as in text) — b) B2 (before corr) 5 D3.4 7 त्रिदशम् (for त्रिदिवम्) — c) K1 प्रसतम् (for प्रसभम्) Ś2 Dn1 T2 इव; K8 एव; V1 T1 8 G M Co अभि-, B Da1 D1–7 अति-, D8 अथ (for इह) K1 8 V1 B D (except D2 6.8) T8 G1.8 M2–4 Co विलोक्य (K8 °य); T1 विलोम्य; M1 विलोप्य (for विलोक्य). T1 [ऽ]हरत्, Co हरेत् (as in text). — d) K2 8 D6 8 T G1 3 M8.4 पुरुषवरावरजाद् (K8 °न्); G3 °वरादपराद्; Ca.o °वरजाम् (as in text).

64 For the event, of 3 13–42 — a) B8 त्रिभुवनसुवम्, D8.4 त्रिभुवन**, D7 °विभुम् (for °सृजम्) — b) Ś K1 2 भवान्पुनर्, K9 पुमान्नवम्, K4 भव पुनर् (for पुमान्भवम्) V1 D6 प्रभु (for युधि) — c) D1 वर-, Ca मृग- (as in text) V1 T1 रिते (for ऋते) K8 D8 T2 8 G [ऽ]र्जुनादृते (by transp) — d) K8 B9 सुरपतिवीर्यसम° पुत्रवल° (sic) B1 4 D3 सुरपतिवीर्यसम-प्रभावात्, T1.8 G °समाप्रभावत°

65 For the event, cf. I 214–219 — a) K8 D3 स; V1 च, Dn1 मृगान् (for नरान्) T G M2–4 असुरसुरनरोरगान्मृगान्; M1 °गणान्सहोरगान् — b) B1 -राक्षसांश्च K8 D8 T2 ग(T2 सग)रुडयक्षपिशाचराक्षसान् — d) K3 D8 स्वभिलिखितं, B8 अभिलषितं, Ca स्वभि° (as in text) K1 हविं, Da1 D1 हरिर्; T2 तदा, G3 महद्; Ca c हविर् (as in text) D2 धनजय°, D6 धिडौजा°, T1 च य°, T2 जय, G2 ग्रल, Ca जय° (as in text)

66 For the event, of 3 225–243 — a) K8 D1.4.5 न तु (for ननु). D3 यदा हि, D4 यदि; T1 यथा (for यदा) K2 परैर्हंता°; K9 [अ]मरैर्हृती (sic), V1 D3 हृत° परै° (by transp.), Dn1 D8 [अ]मरैर्हृत°; Co परै° क्षित° — b) S (except T2) तु (for च) Ś K1.2 4 [ऽ]पि रक्षित°; V1 B D (except Dn1 D8) T2 M1 2.4 [ऽ]पि (D2 च) मोक्षित° (for विमो°) K3 स च

दिनकरज नरोत्तमैर्यदा
  मरुषु बहून्विनिहत्य तानरीन् ॥ ६६
प्रथममपि पलायिते त्वयि
  प्रियकलहा धृतराष्ट्रसूनवः ।
स्मरसि ननु यदा प्रमोचिताः
  खचरगणानवजित्य पाण्डवैः ॥ ६७
समुदितबलवाहनाः पुनः
  पुरुषवरेण जिताः स्थ गोग्रहे ।
सगुरुगुरुसुताः सभीष्मकाः
  किमु न जितः स तदा त्वयार्जुनः ॥ ६८
इदमपरमुपस्थितं पुन-
  स्तव निधनाय सुयुद्धमद्य वै ।
यदि न रिपुभयात्पलायसे
  समरगतोऽद्य हतोऽसि सूतज ॥ ६९

संजय उवाच ।

इति बहुपरुषं प्रभाषति
  प्रमनसि मद्रपतौ रिपुस्तवम् ।
भृशमतिरुषितः परं वृषः
  कुरुपृतनापतिराह मद्रपम् ॥ ७०
भवतु भवतु किं विकत्थसे
  ननु मम तस्य च युद्धमुद्यतम् ।
यदि स जयति मां महाहवे
  तत इदमस्तु सुकत्थितं तव ॥ ७१

धृतराष्ट्रकसुतो विमोक्षित — c) K3 D3 युधा (for यदा) K4 दिनकरसुल्यशरोत्तमैर्यदा; V1 B Da1 D1 3–5 7 दिनकरसदृशै शरोत्तमैर्, Dn1 T2 3 G M अधि(T2 3 G °ति)रथज नरोत्तमैर्युधा (M युधाम्), D2 दिनकरज न नरोत्तमो युवा; D6 दिनकरसदृश करै शरोत्तमैर्, T1 अतिरथगजनरोत्तमैर्युसान् — d) K1 3 4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 3 T1, 2 G1 M1 कुरुषु; M2–4 अरिषु (for मरुषु) D2 3m पुरुषवरो; D6 पुरुषेण (for मरुषु बहून्) G2 मरिषुभिर्वद्धमित्यतानरीन् (sic)

67 For the event, cf. 3 225–243 — a) K4 पलायते (sic) — b) K3 प्रेक्ष्य कलहे, B5 D2 प्रियकलहे, T2 °कलहात् (for °कलहा) — c) K3 G2 न तु (for ननु) Dn1 T1 यथा (for यदा) K3 [अ]मरैर्घंता, V1 प्रमोहिता, B2 Dn1 T1 3 G1 3 M प्रमोक्षिता (B2 °त, T1 °तान्), T2 विमोक्षिता, G2 प्रविमोक्षिता (for प्रमोचिता) — d) M2 om खचरगणानवजित्य D6 खचरजनान्, S खगमगणान् (for खचर°) V1 विजित्य, B2 विनि°, D6 अवि°; T3 G अतिपात्य (for अवजित्य) V1 B2 Da1 D1, 5 पांडवेयै, Dn1 T2 जिष्णुना (for पाण्डवैः) K3 सचरगणानवनित्य पांडवेयै (sic)

68 For the event, cf 4 24–62 — a) K4 B3 समुद्य(B3 °ति)त-, T3 G M2–4 प्रमुदित (for समुदित) D6 पुरा (for पुन) — b) S (except T2) कुरुनृपसेण (G2 न) (for पुरुषवरेण) D6 T2 च, T1 3 G1, 3 M तु, G2 स्म (for स्थ) D3 गोगृहे, G1 गोगृहो (sic), G2 ते गृहे — c) V1 सगुरुकुरुसुता, D1 स्वगुरुगुरु° G2 सभीष्मको — d) V1 M1 किमुत (for किमु न) Co cites किमु (as in text) V1 D6 [अ]र्जुनस्त्वया (by transp)

69 a) T1 अपि समुपस्थितं (अपरमुप°) — b) D3 निधनाय च D3 M3 युद्धन्, T3 G2 3 नियुद्धम् (for सुयुद्धम्) — c) Dn1 T2 न यदि (by transp) D1 विप्रभयात् (for रिपु°) G2 यदि पुनरिह यत्पलायसे — d) D5 ननु समरगतो (for समर°) V1 [ऽ]पि (for ऽद्य) Ś1 K1 4 सूतोसि (for हतोऽसि) K4 Dn1 T1 M4 सूतज, D2 सूतपुत्र

70 a) K4 महुपुरुषं, T1 च बहुविध Ś1 प्रभाषिति, K3 Co °षते, D6 G1 °षित (G1 °त), T1 °षती, T2 वच प्रभाषति (for प्रभाषति) — b) T1 रुद्र° (for मद्र°) D6 रिपु स्तुवन् (for रिपुस्तवम्) — c) K3 V1 B D (except Da1 D1) T1, 3 G M1 अभि(T3 G1, 3 °पि)रुषित (for अति°) K3 V1 B D S परंतप (for परं वृष) K1 भृषमतिरुषिता परे वृष (sic) — d) Ś K1 2 4 मद्रराज (for मद्रपम्) G2 कुरुपृतानता आह मद्रापं (sic) Co cites कुरुपृतना° (as in text)

71 Before 71, Ś1 K B D T1 3 G1 3 ins कर्ण उवाच — a) M1 विकित्थसे — b) D1 न तु (for ननु) K1 V1 B1 D4, 5 8 हि, D2 3 7 om (for च) K3 वधम्, T2 योद्धुम् (for युद्धम्) Da1 D1, 5 T1 2 M अद्य तत्, D2 T3 G अद्य वै, D3 उत्थित (for उद्यतम्) D6 ननु मत्तस्य च युद्धमद्य वै — c) K3 स इति, V1 Dn1 D6 S जयति स (by transp) B D (except Dn1 D6) S इहाहवे (for महा°) — d) V1 B1 तत्, G2 स, M1 सफलम् (for तत) T G M1 विकत्थित (for सुक) K3 न च इदमसुकरकत्थित तव, M2–4 सफलतमं तु विकत्थन तव

एवमस्त्विति मद्रेश उक्त्वा नोत्तरमुक्तवान् ।
याहि मद्रेश चाप्येनं कर्णः प्राह युयुत्सया ॥ ७२
स रथः प्रययौ शत्रूञ्श्वेताश्वः शल्यसारथिः ।
निघ्नन्नमित्रान्समरे तमो घ्नन्सविता यथा ॥ ७३
ततः प्रायात्प्रीतिमान्वै रथेन
वैयाघ्रेण श्वेतयुजाथ कर्णः ।
स चालोक्य ध्वजिनीं पाण्डवानां
धनंजयं त्वरया पर्यपृच्छत् ॥ ७४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥

२७

संजय उवाच ।
प्रयानेव तदा कर्णो हर्षयन्वाहिनीं तव ।
एकैकं समरे दृष्ट्वा पाण्डवं पर्यपृच्छत ॥ १
यो ममाद्य महात्मानं दर्शयेच्छ्वेतवाहनम् ।
तस्मै दद्यामभिप्रेतं वरं यं मनसेच्छति ॥ २
स चेत्तदभिमन्येत तस्मै दद्यामहं पुनः ।
शकटं रत्नसंपूर्णं यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ॥ ३
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

72 Before 72, N T1 2 ins संजय उवाच — a) K3 T2 G2 मद्रेश, B4 मद्रेण (for मद्रेश) — c) V1 B D S शल्येति (for मद्रेश) — d) D4 सुदुर्मना (for युयुत्सया).

73 a) Dn1 प्रयतौ (for °ययौ) K1 शत्रूः, Dn1 D6 T2 तूर्णं (for शत्रून्) — b) D6 श्वेताश्व; T1 निर्ध्वंतुं, T3 G M निघ्नत° (for श्वेताश्व) Ś2 शल्लिसारथि° — d) K3 Dn1 T3 G M तमोघ्नः (for तमो घ्नन्) D2 T3 M सवितुर् (for सविता). G1 तथा (for यथा)

74 a) T2 प्राह (for प्रायाद्). T1 3 G1.3 M द्युतिमान्, G2 दध्यतो (for प्रीतिमान्) T1 M2 द्वैरथेन for वै रथेन) — b) Da1 D1.5 वै(D1 चे)याघ्रेण; M वैयाघ्रवत्, Ca °घ्रेण (as in text). Ś2 G1 श्वेतयुजता (sic), K3 °युजाय, V1 D6 °युजा स, B3 °राजास्म°, T1 °युजाद्ध (for °युजाथ) Ca c cite श्वेतयुजा (as in text) — c) K4 स चालोक्य, V1 Dn1 T2 अथालोक्य, D6 अथावलोक्य; T1 3 G M आलोकयन् (for स चालोक्य) Ś2 ध्वजन, T2 ध्वजिन (for ध्वजिनीं) — d) T3 G धनंजय च त्वरया ह्यपृच्छत् Ca cites पर्य° (as in text).

Colophon. — *Adhy name* Dn1 शल्यकर्णसंवाद°; T1 शल्यकर्णविवादे अर्जुनकीर्तन, T2 शल्यसंवाद°, M1 शल्यसंवादे अर्जुनविक्रम — *Day of Karna's Generalship* Ś2 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 26 (as in text), K1 27, B1.2 D3 37, B5 D8 38, Da1 48, D4 28, T1 3 G M 30, T2 33.

27

1 a) Ś2 V1 प्रायादेव, K1 Dn1 D6 Cop प्रया(K1 °यां)ते च, K3.4 B Da1 D1–5 7 प्रयाणे च, D8 °तश्च, T1.3 G1.3 M प्रयस्तेन, T2 प्रयातोथ; G2 स प्रयत्नो (for प्रयानेव) V1 B D ततः, T2 तथा (for तदा) — b) T3 G तव वाहिनीं (by transp.) — c) Ś2 समर (for समरे) — d) B1 3 5 D3.4 7 पांडवान्, Ca पाण्डवं (as in text) G3 पर्यपृच्छते.

2 a) V1 B (except B2) D (except Dn1 D6) G1 माम् (for मम) — D1 om 2b — b) T1 M पांडवं युधि (for श्वेतवाहनम्) T3 G पांडवं दर्शयेद्युधि — c) M2–4 ददामि (for दद्याम्) Ś1 (by corr) K1.2 अभिप्रीत, D2 °प्रेत°; T2 °मतं (for °प्रेत) — d) B1.3–5 Da1 D1 3–5 7 3 धनं (for वर) K1 V1 B1.3–5 D S (except T2 G1) यन् (for यं) B2 यद्वर (for वर य) K3 मनसि स्थित, D2 मनसेयसि (sic), D8m T1 मनसेप्सित (for °सेच्छति)

3 a) K4 V1 Dn1 D6 7 न (for स) — c) B3–5 Da1 D1.5 शकट रत्नपूर्णं च — For 3, S (except T1) subst

303* अथ वा शकटं पूर्णं रत्नानां पञ्चवायुतम् ।
धुरि क्षमैर्वृहद्भिश्च गोभिर्युक्तमकालिकम् ।

[(L. 1) M3 शतानां (for रत्नानां) — (L. 2) T1 अलंकृत (for अकालिकम्)]

4 B2 repeats 4 after 11 — a) V1 Da1 Dn1 D2 5.6.7 (*sup lin*) T1 न (for स) Ca as in text. — b) G1 वपुषो (for पुरुषो) Ś1 [ऽ]र्जुनदर्शवान्, K1

अन्यं तस्मै पुनर्दद्यां सौवर्णं हस्तिषड्गवम् ॥ ४
तथा तस्मै पुनर्दद्यां स्त्रीणां शतमलंकृतम् ।
श्यामानां निष्ककण्ठीनां गीतवाद्यविपश्चिताम् ॥ ५
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

T2 °दर्शनात् — After 4^ab, Ś1 K4 read 6^c–8^d and V1 B D (except Dn1 D2) S (except T2) ins

304* शतं दद्यां गवां तस्मै नैत्यकं कांस्यदोहनम् ।

[Ca cites शत दद्यां (as above) V1 D6 दद्यां तस्मै शत गावो, S (except T2) दद्यामस्मै गवामेकं (T1 च गामेकां) (for the prior half) B2 नित्यकं, Ca नैत्यका, Co नैत्यक (as above) V1 कास्यदोहना, B1 3 कांस्यदोहन (for कांस्य°) Da1 D1 5 नैत्यका कांस्यदोहना, D6 नित्यक कुंभदोहना°, D8 नीचका (marg नैत्यक्य) कामदोहना°, S (except T2) शत द्रोणदुहामह (T1 °घाहन) (for the posterior half)]

V1 B1.3 4 D3 4.6 7 cont

305* शतं ग्रामवराश्चैव दद्यामर्जुनदर्शिने ।

[V1 अश्ववरान्, B3 ग्राम°, D6 ग्रामपरान् (for °वरान्) V1 अर्जुनदर्शनात्, D6 °दर्शिवान् (for °दर्शिने)]

V1 B1 3 4 D3 4 6 7 cont B2 5 Da1 D1 5.8 S (except T2) ins after 304*

306* तथा तस्मै पुनर्दद्यां श्वेतमश्वतरीरथम् ।
युक्तमञ्जनकेशीभिर्यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ।

[(L 1) V1 B5 D6 T1 3 G M अथ वा(D6 चा)स्मै (for तथा तस्मै) T1 श्वेतारश्वतरीरथ (sic), T3 G3 श्वेतैरश्वैर्युतं रथं, G2 श्वेतमश्वतर रथ (for the posterior half) Co cites अश्व° (as above) — (L 2) T1.3 G M युक्तं° श्यामकर्णी (T1.3 र्णा)सि° (for the prior half) Ca c cites अञ्जन° (as above). Prior half in Cv as above M1 ब्रूयाच्च (for मे ब्रूयाद्)]

S (except T2) cont

307* अथ वास्मै पुनर्दद्यां वरमन्यद्यथेप्सितम् ।
युक्तं हयवरैर्जैत्रं काम्बोजैरभिनिष्ठितम् ।

[(L 1) T1 वरमन्य, T3 G रथमन्य (for वरमन्यद्) — (L 2) M रथवरैर् (for हय°) T1 3 G3 कांमोजैर् G2 अभिनिष्कित (sic) (for °निष्ठितम्)]

S (except T2) cont V1 B1.4 Da.4.6 7 ins after 306*

308* स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

[D6.7 T1 G1 न (for स) G2 तम् (for तद्)]

Ś1 K2 om 4^c–6^b, K3 M2 om 4^cd, Dn1 D2 6 om 4^c–5^d — ^c) Ś2 B1 3 4 Da1 D1.5 T2 अन्यत्तस्मै, K4 अन्यद्वास्मै; D2.4.7 अन्यं वास्मै, T1 3 G M (M2 om.) अन्यमस्मै (for अन्यं तस्मै) V1 T1 3 G M3.4 वरं (for पुनर्) — Da1 D1 5 om (hapl.) 4^d–5^a — ^d) Ś2 K1 हस्तिखड्गकं; K4 °षड्गुलं; T2 G2 हस्ति(G2 °स्त)षड्गव, T3 G3 °षड्गशतं; Ca.c °षड्गवम् (as in text) Cv सौवर्णं हस्तिषड्गतम्

5 Ś1 K2 Dn1 D2 6 T3 om 5 (for Ś1 K2 Dn1 D2 6, of v 1 4) Da1 D1 5 om 5^a (of v 1 4) M1 om 5^a–6^b. — ^a) K3 अन्यत्तस्मै, V1 B D3.4 7 8 तथाप्यस्मै, T1 G2 3 अथ वास्मै, G1 अथास्मै च, M2–4 अन्यमस्मै (for तथा तस्मै) — ^b) T2 कन्याशतम् (for स्त्रीणां शतम्) K4 अलध्युतां; D1 5 °कृता — After 5^ab, M2 ins 311* S (except T2) om 5^cd — ^c) K1 विटकठीना, Ca निष्क° (as in text) — Ś2 K1.3.4 V1 B Da1 D1.3–5 7 8 T2 ins after 5 Dn1 D2 after 4^ab D6 after 307*

309* स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।
तस्मै दद्यां शतं नागाञ्शतं ग्रामाञ्शतं रथान् ।
सुवर्णस्य च मुख्यस्य हयाग्र्याणां शतं शतान् ।
ऋद्ध्या गुणैः सुदान्तांश्च धुर्यवाहान्सुशिक्षितान् ।
तथा सुवर्णशृङ्गीणां गोधेनूनां चतुःशतम् । [5]
दद्यां तस्मै सवत्सानां यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ।

[(L 1) Om in K1 Dn1 D1 2 K4 B5 D3 4 7 (sup lin) न (for स) K3 T2 [ऽ]र्जुनदर्शनात् (for °दर्शिवान्) B2 यो मे ब्रूयाद्धनंजय (for the posterior half) — (L 2) B5 दद्यां तस्मै (by transp), D3 तस्मै दद्यान् Ś2 K1 3 V1 Dn1 D3 T2 नागशतं, K4 शतं ग्रामान्, D2 6 निष्कशतं (for शतं नागान्) K4 नागान्, D3 दद्यां (for ग्रामान्) Ś2 रथ (for रथान्) D2 ग्रामांश्चैव रथोत्तमान् (for the posterior half) — (L 3) Ś2 सौवर्णस्य, K1 संवर्णस्य (for सु°) Ś2 मुखस्य, Dn1 om (for मुख्यस्य) B3 शतं शतं, B4 शताधिकान् Ś2 अस्य कोटिरश्वशत (sic), K1 कोटिरश्वशतं शतान्, K3 मुख्यानश्वाञ्शतं समान्, V1 B2 Dn1 D6 T2 मुख्यानश्वाञ्शतं शतं (B2 D6 शतान्, T2 रणे) (for the posterior half) Ca c cite शतं शतान् (as above) — (L 4) Om in D2 K3 V1 Dn1 D3 ऋ(K3 र)द्धान्, T2 सितान्, Co ऋध्या (as above) K4 D3 सुदांताश्च Ś2 K1 ऋद्धान्गु(K1 °द्धां गु)णान्सुदतांश्च, D6 ऋद्धा गुणैः सुदीप्तांश्च (for the prior half) B5 युग्यवाहान्, D6 धुर्यान्वाहान्, D3 धुर्यं वाहान्, T2 धुर्यानश्वान्, Co धुर्यवाहान् (as above) K3 तु शक्षितान् (for सुशि°) — (L 5) V1 तदा (for तथा) Ś2 K1 Dn1 सुवर्णशृङ्गीनां, B3 D1 6 °शृगाणां (D6 °नां) Dn1 T2 धेनूनां च ततः (T2 शत) शतं (for the posterior half) — (L 6) K3 B2 तस्मै दद्यां (by transp) D7 सुवत्सानां]

6 M2 om 6–7 Ś1 K2 T3 G3 om 6^ab (for Ś1 K2, of v 1 4) — ^a) K4 B3 Dn1 D4–7 T1 M1 न (for स)

अन्यं तस्मै वरं दद्यां श्वेतान्पञ्चशतान्हयान् ॥ ६
हेमभाण्डपरिच्छन्नान्सुमृष्टमणिकुण्डलान् ।
सुदान्तानपि चैवाहं दद्यामष्टशतान्परान् ॥ ७
रथं च शुभ्रं सौवर्णं दद्यां तस्मै स्वलंकृतम् ।
युक्तं परमकाम्बोजैर्यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ॥ ८
अन्यं तस्मै वरं दद्यां कुञ्जराणां शतानि षट् ।
काञ्चनैर्विविधैर्भाण्डैराच्छन्नान्हेममालिनः ।
उत्पन्नानपरान्तेषु विनीतान्हस्तिशिक्षकैः ॥ ९
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

— ^{b}) K3 T2 [ऽ]र्जुनदर्शनात् (for °दर्शिवान्) — Ś1 K4 read 6^{c}–8^{d} after 4^{ab} K1 Da1 Dn1 D1 5 om (hapl) 6^{c}–8^{d} Om 6^{c}–7^{d}, M3 ins. after 6^{ab}, 311* — ^{c}) Ś2 अन्ये तस्मै, B1 3 4 D3 4, 7 T2 अन्यदस्मै, T1, 3 G M1, 4 अन्यमस्मै (for अन्यं तस्मै) D2 प्रादात् (for दद्यां) — ^{d}) V1 D2 श्वेताश्वाना (D2 °नां च) शतं, D6 T1 G1 श्वेतान्प(G1 °पं)चशतं, D8 श्वेतश्च च शशं, T3 G2 श्वेतान्पंचदशान् (°शो)

7 K1 Da1 Dn1 D1 5 M2 3 om 7 (cf v l 6) — ^{a}) K3 हेमभाण्डे-; B2 हेमदंड- (for °भाण्ड-) — ^{b}) V1 प्रमृष्ट- (for सु°) K3 -भूषितान्, B D2–4 6–8 -भूषणान् (for -कुण्डलान्) — ^{c}) K2 B2 T2 सुदत्तानपि — ^{d}) V1 पशून् (for परान्) B1, 3–5 Da 4, 6 7 दद्यामष्टादशाप(D6 °न्प)रान्, B2 D2 दद्यामष्टशत व(D2 प)रान्, D8 दद्याम्यष्टशत परान्. — For 7, S (except T2, M2, 3 om) subst

310* अथ वास्मै विचित्राङ्गान्विचित्रमणिमण्डितान् ।
रथाश्वाल्यैर्हयैर्युक्तान्दद्यामष्टादशैव तान् ।

[(L. 1) M1 वा मे (for वास्मै) G2 विचित्रासन् (for °श्राङ्गान्) G2 विचित्रान्द्वयमडितान्, M1 चित्रान्मडनमडितान्, M4 मडनाभिश्च मडितान् (for the posterior half) — (L. 2) M1 अष्टौ शतैव (for अष्टादशैव)]

T1, 3 G M1, 4 cont M2 ins after 5 M3 after 6^{ab}

311* अन्यमस्मै वरं दद्यां धुर्यान्दान्तांश्चतुःशतम् ।
रोहिणी रूपसंपन्ना हेमशृङ्गीश्चतुःशतम् ।
दद्यामस्मै पयस्विन्यो यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ।

[(L. 2) G2 रूपदृसा वा, M °सत्या वा (for °संपन्ना). T3 G3 हैमशृगी (for हेम°) M1 चतुःशता — (L. 3) T1 वा (for मे)]

8 K1 Da1 Dn1 D1 5 T1 om 8 (for K1 Da1 Dn1 D1 5, cf v l. 6) — ^{a}) V1 D6 च जैत्र, B1 च सूत्र, B2 स्वर च, B3 च तस्मै, D2 राजत- (for च शुभ्र). K3 सुदत्ता (for सौवर्णं) — ^{b}) B3 शुभ्र, T3 G M अस्मै (for तस्मै) K3 तस्मै वलैरलङ्कृत (310) — ^{c}) K4 युक्त च (hypermetric) (for युक्त) Ś K2 4 T2 -काम्बोजैर् (for -काम्बोजैर्) T3 G M हयानष्टौ च काम्बो(G1 2 M2 4 °वो)जान् — After 8, Ś1 K2–4 V1 B D2–4, 6–8 T2 ins

312* स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

[K4 D2 6 7 न (for स) K3 T2 [ऽ]र्जुनदर्शनात् (for °दर्शिवान्)]

9 K3 T2 om (hapl) 9^{a}–10^{b} — ^{a}) B1 3 D1–4 7 अन्यदस्मै, T1 G1 3 M अन्यमस्मै, T3 दद्यामस्मै, G2 अथ वान्यं (for अन्यं तस्मै) — ^{b}) S (T2 om) कुञ्जरान्दश शोभनान् (T3 G3 शोभितान्, G2 भोजनान्) — ^{c}) G2 काञ्चनान् (for °नैर्) — ^{d}) B1 सच्छिन्नान्; Da1 D1 संछ°, D8 तुरगान्, T1 G1 आजानान् (for आच्छन्नान्) — ^{e}) Dn1 उन्मत्तान् (for उत्पन्नान्) K4 उपरांतेषु, D6 अपरान्नेषु, Cn o °रान्तेषु (as in text) — ^{f}) Ś1 विनीता V1 D6 हस्तिशिक्षया, T3 G3 °शिक्षितै, G2 हस्तशिक्षकै

10 K3 T2 3 G3 om. 10^{ab} (for K3 T2, cf v l 9) — ^{a}) Ś1 K2 4 Dn1 D6 7 T1 न (for स) G2 तम् (for तद्) — After 10^{ab}, T1 G1 (om lines 2–5) M1–4 ins

313* दद्यां वर्णस्य वर्णस्य हयाग्र्याणां शतं शतम् ।
धुर्याणां साधुदान्तानां शिक्षितानां नरोत्तमैः ।
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।
तस्मै दद्यां ग्रामशतं शतं हस्तीन्शतं हयान् ।
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

[(L. 1) T1 पर्णस्य (for the first वर्णस्य) — (L. 2) T1 दान्ताना — (L. 3) T1 न (for स) — (L. 4) T1 हस्तिशत — (L. 5) T1 न (for स)]

T1 G1 M2–4 cont K1 (om lines 1, 2, 4, 5) V1 B D T3 G3 M1 ins after 10^{ab}

314* अन्यं तस्मै वरं दद्यां वैश्यग्रामांश्चतुर्दश ।
सुस्फीतान्धनसंयुक्तान्प्रत्यासन्नवनोदकान् ।
अकुतोभयान्सुसंपन्नान्राजभोज्यांश्चतुर्दश ।
दासीनां निष्ककण्ठीनां मागधीनां शतं तथा ।
प्रत्यग्रवयसां दद्यां यो मे ब्रूयाद्धनंजयम् ।
स चेत्तदभिमन्येत पुरुषोऽर्जुनदर्शिवान् ।

[(L. 1) K1 B3–5 D1–5 7, 8 अन्यद(D3 °न्न)स्मै, S (T2 G2 om) अन्यमस्मै (for अन्यं तस्मै) D1 वैश्यग्रामान्, G1 वैश्याग्रामांश् V1 D2 6 चतुःशतान्, Co °दशान् (for चतुर्दश) — (L. 2) D3 reads line 2 on marg K1 धनसंपन्नान्; B3 °धान्याढ्यै (for °संयुक्तान्) V1 D6 स्फी(D6 प्री)-तान्धनसमायुक्तान्, T1, 3 G1 3 M प्रकृष्टसीमान्सलाढ्यान् (for

अन्यं तस्मै वरं दद्यां यमसौ कामयेत्स्वयम् ॥ १०
पुत्रदारान्विहारांश्च यदन्यद्वित्तमस्ति मे ।
तच्च तस्मै पुनर्दद्यां यद्यत्स मनसेच्छति ॥ ११
हत्वा च सहितौ कृष्णौ तयोर्वित्तानि सर्वशः ।
तस्मै दद्यामहं यो मे प्रब्रूयात्केशवार्जुनौ ॥ १२
एता वाचः सुबहुशः कर्ण उच्चारयन्युधि ।
दध्मौ सागरसंभूतं सुस्वनं शङ्खमुत्तमम् ॥ १३
ता वाचः सूतपुत्रस्य तथा युक्ता निशम्य तु ।
दुर्योधनो महाराज प्रहृष्टः सानुगोऽभवत् ॥ १४

ततो दुन्दुभिनिर्घोषो मृदङ्गानां च सर्वशः ।
सिंहनादः सवादित्रः कुञ्जराणां च निस्वनः ॥ १५
प्रादुरासीत्तदा राजंस्त्वत्सैन्ये भरतर्षभ ।
योधानां संप्रहृष्टानां तथा समभवत्स्वनः ॥ १६
तथा प्रहृष्टे सैन्ये तु प्लवमानं महारथम् ।
विकत्थमानं समरे राधेयमरिकर्शनम् ।
मद्रराजः प्रहस्येदं वचनं प्रत्यभाषत ॥ १७
मा सूतपुत्र मानेन सौवर्णं हस्तिपङ्गवम् ।

---

the prior half) K4 प्रत्याशन्नदशोदकान्, Dn1 D2 प्रत्यासन्नघनो°, D6 °त्तेव मोदकान्, D8 m प्रत्यासन्न ** कसान् (for the posterior half) — D8 reads line 3 on marg — (L 3) K4 राज्यभोज्यान्, D3 राजयोज्यान् V1 D6 राजभोगांश्च सर्वश, D2 राजभोग्यान्सुवर्चस, D8 राजभोज्यानलङ्कृतान् (for the posterior half) T1.2 G1.3 M आत्तो- (T2 G1.3 °प्तो)द्यान्पशुमत उपभोग्याञ्जनायुतान् — (L. 4) B1.3 मागधानां (for पीना) T1 तदा (for तथा) — (L. 6) K4 D6.7 T1 M1 न (for स)]

— c) S (except T2) अस्मै (for तस्मै) G2 दद्याद् (for दद्यां) — After 10c, M3 repeats from the posterior half of line 4 up to the end of line 6 of 314* and 10abc K3 om (hapl) 10d–11c — d) Da1 D1.5 ये (D1 य) मत्त°, D2 योसौ, T3 मयासौ, G2 यमौसौ (for यमसौ) B2 गमयेत् (for कामयेत्)

11 K3 om 11abc (cf. v 1 10) — a) V1 D6 पुत्रदार-; B1 पुत्रान्दारान् (for पुत्रदारान्) T2 3 G विहायैव; M2–4 विहायास्मै (for विहारांश्च) Co cites विहारान् (as in text) — b) V1 चान्यद् (for अ°) G2 यदस्यद्वित्तमस्विति (sic) — c) B2 Da1 D1 वरं (for पुनर्) — d) K1 B Da1 D1–3. 5–8 S यद्यच्च, K3 यद्यस्य, V1 D4 यो यच्च (for यद्यत्स) D2 G2 [इ]प्सति, D8 [ई]प्सितं (for [इ]च्छति) — After 11, B2 repeats 4

12 a) D3 प्र, M2–4 मा (for च) — b) T1 सर्वेस°

13 Before 13, Ś K2–4 D6 T1 2 G1.3 ins संजय उवाच — a) K1 एता, T3 ये ता T3 तु बहुश° (for सुब) — d) K4 T1 3 G1 2 स(T1 स्व)स्वनं, V1 B1.2 5 D3.4.7 T2 सु(T2 स)स्वर

14 a) K1 उवाच, D6 नावाच° (for ता वाच) — b) Ś K2 4 तथायु(Ś1 °श)क्त्या, K1 तया युक्त्या, D3.4 तथा मुक्ता, G1 तथा शक्त, Co °युक्ता (as in text) Dn1 G2 निशाम्य D2 तत्, T1 च (for तु) — c) T1 निशम्याथ, T2 महाराज — d) K1 3 V1 B D S संहृष्ट° (for प्र°) Dn1 S सानुजो (for °गो)

15 a) Dn1 गतो (for ततो) D6 -निर्घोष — c) G1 सिंहनादा K3 B2 D1 सुवादित्र (K3 °त्रै), K4 B1 सवादित्र-, G2 °दित्रा, B4 सुवपुष°, T1 च वादित्र — d) Some MSS निस्वन°

16 K3 D3 om (hapl) 16 — a) D4 प्रादुरासन् (for °रासीत्) B2 3 महाराजन् (B3 °ज) (for तदा राजन्) — b) K1 Da1 D1 स्व(D1 स)सैन्ये; B2 4 तत्सैन्ये, B3 सैन्येषु (for त्वत्सैन्ये) V1 B2 4 Da1 Dn1 D1 6 पुरुषर्षभ (for भरत°) B1 5 D2–5 सैन्येषु पुरुषर्षभ — G2 om 16c–17f — c) M2–4 यौधानां T1 3 G1.3 M2–4 च प्रहृष्टानां (for संप्र°) — D1 om 16d — d) V1 Dn1 D6 T3 G1.3 M3 4 तदा, B2 सदा (for तथा)

17 G2 om. 17 (cf. v 1 16) — a) D6 G1 तदा, M1 तत° (for तथा) K3 T1.3 G3 प्रहृष्ट- (for °ष्टे) D2 सैन्यस्; T3 G3 सैन्य (for सैन्ये) T1 त; T3 G3 तत् (for (for तु) — b) K3 प्रवमानं, Dn1 T2 स्तूय°, D2 लंब°, D6 पूज्य°, G1 प्लवमाना, Co °मान (as in text) — c) K3 V1 B D S (G2 om) च तदा (K3 T1 M2–4 °था) (for समरे) — d) Ś K1.2 4 B D3–4 7 अरि(K2 °नि)-कर्षणं, K3 परकर्शन, Da1 Dn1 D1.5 अरिमर्दनं; D6 °सूदन — e) K3 T1 M3 मद्रराज (M3 °जा) Dn1 S (except T2, G2 om) प्रहस्यैन — After 17, K4 V1 B D T2 ins an addl. colophon [*Adhy name* Dn1 कर्णनिर्याणे कर्णवाक्यं; T2 कर्णनिर्याण — *Adhy no* (figures, words or both) B1 2 4 D3 38, B5 D6 39, Da1 49, D1 32, D4 29]

18 Before 18, N T1 2 M ins शल्य उवाच — a) K3 मा मैव, B Da1 D1.3 5 7 दानेन, T1 3 G मन्येथा° (T3 G3 °स), M माथैतत् (for मानेन) — b) Ś1 K4 G2 सु-(G2 स)वर्णे Ś1 K1 4 त्यज पन्नव, B3 Dn1 D4 हस्तिपुगव, T2 °षङ्गवं, T3 G3 °षट्टशत (for °षन्नवम्) — c) D8

प्रयच्छ पुरुषायाद्य द्रक्ष्यसि त्वं धनंजयम् ॥ १८
बाल्यादिव त्वं त्यजसि वसु वैश्रवणो यथा ।
अयत्नेनैव राधेय द्रष्टास्यद्य धनंजयम् ॥ १९
परासृजसि मिथ्या किं किं च त्वं बहु मूढवत् ।
अपात्रदाने ये दोषास्तान्मोहान्नावबुध्यसे ॥ २०
यत्प्रवेदयसे वित्तं बहुत्वेन खलु त्वया ।
शक्यं बहुविधैर्यज्ञैर्यष्टुं सूत यजस्व तैः ॥ २१
यच्च प्रार्थयसे हन्तुं कृष्णौ मोहान्मृषैव तत् ।
न हि शुश्रुम संमर्दे क्रोष्ट्रा सिंहौ निपातितौ ॥ २२
अप्रार्थितं प्रार्थयसे सुहृदो न हि सन्ति ते ।
ये त्वां न वारयन्त्याशु प्रपतन्तं हुताशने ॥ २३
कालकार्यं न जानीषे कालपक्कोऽस्यसंशयम् ।
बह्वबद्धमकर्णीयं को हि ब्रूयाज्जिजीविषुः ॥ २४
समुद्रतरणं दोर्भ्यां कण्ठे बद्ध्वा यथा शिलाम् ।
गिर्यग्राद्वा निपतनं तादृक्तव चिकीर्षितम् ॥ २५
सहितः सर्वयोधैस्त्वं व्यूढानीकैः सुरक्षितः ।
धनंजयेन युध्यस्व श्रेयश्चेत्प्राप्तुमिच्छसि ॥ २६
हितार्थं धार्तराष्ट्रस्य ब्रवीमि त्वा न हिंसया ।

पुरुषव्याघ्र (for °षायाद्य) S (except T2) प्रयच्छसि — ^{d}) Ś2 द्रक्ष्यस्य त्व मुधे(T1 मृषे°, G2 मुदे)व त्व — ^{d}) Ś2 द्रक्ष्यस्य त्व (corrupt), D2.8 द्रक्षसि त्व, S (except T2) द्रक्ष्यस्यद्य

19 M1 om (hapl.) 19. — ^{a}) K3.4 V1 B1.2.4.5 D बाल्यादिह त्वं, S (M1 om) बलेन मत्तस T1 सृजसे, T3 G3 त्यजति (for °सि) B3 न त्विह त्वं सत्यजसि — ^{c}) D3 प्रयत्नेनैव, G2 जय शत्रून्हि — ^{d}) K3 Dn1 S (M1 om) द्रक्ष्यसि (for द्रष्टासि)

20 ^{a}) K3 T3 G पुरा सृ(K3 त्य)जसि, T1 M1 वरान्सृजसि, Ca o परा° (as in text) K3.4 B1.3–5 Dn1 D2–4.7.8 T2 य(K3 T2 त)द्वित्तं; V1 Da1 D1.5.6 T1.3 G M यच्चापि, B2 यद्वृत्त (for मिथ्या किं) — ^{b}) K3 B D2–4.7.8 किंचित्त्व, V1 Da1 D1.5.6 T1.3 M वित्त त्व, Dn1 T2 किं वै त्व (for किं च त्वं) K3 बहुमूर्खवत् G वित्तं बहु विमूढवत् — ^{c}) T3 G अपात्रदानाद् (for °दाने) Ś2 K3 तन् (for तान्) K3 G2 यो (for ये) — ^{d}) Ś2 K3 तन् (for तान्) M2–4 नावमुच्यसे, D3 न च बुध्यसे, T2 नावबुध्यसि, नानुबुध्यसे

21 ^{a}) Ś1 K2 प्रश्रयसं, Ś2 K1 प्रवेरयसे, K3 B1.4.5 D त्व (B4 तु, Da1 D1 तत्, Dn1 च) प्रेरयसे, V1 त्व प्रयच्छसे, B2 प्रकीर्तयसे, B3 पुनर्व्ययसे, T2 च वेदयसे, T3 G प्रचोदयसे (for प्रवे°) Ca o cite प्रेरयसे K4 यद्यत्प्रयय- — ^{b}) V1 B D3.6.7 S (except T2) बहु स्म वित्त (sic) — ^{c}) Ś2 K3 lacuna, K4 तेन D6 त्विह (for त्वया) — ^{c}) Ś2 K3 lacuna, K4 तसाद् (for शक्य) G2 यत्नैर् (for यज्ञैर्) V1 शक्य बहुविधैर्यष्टु- — ^{d}) K1 द्रष्टु (for यष्टुं) V1 सूतपुत्र (पुत्र on marg) यजस्व तै

22 ^{a}) K2 वंत (sic), D6 S (except T2) कृष्णौ (for हन्तु) D3 तच्च यत्प्रार्थय हेतु — ^{b}) D6 हतु मोहान्, S (except T2) मोहाद्धतु (M1 °तुं), D3 कृष्ण हन्मि (for कृष्णौ मोहान्) B D2–4.7 वृथैव, Da1 D1.5 तथैव (for मृषैव) T1 तु (for तत्) — ^{c}) T1 शुश्रुतु (sic) T2 सक्रुद्धौ, Co ससर्गे, Ca संमर्दे (as in text) — ^{d}) K1 M3 क्रोष्टा, G3 क्रोष्टो, Cc क्रोष्ट्रा (as in text) D3 सिंह, G2 सिंहा (for सिंहौ) D3 निपातितै

23 ^{a}) D6 अप्रार्थ्य, T2 अप्राप्य त्व (for °र्थित). — ^{b}) G1 transp न and हि — ^{c}) G2 स (for ये) V1 D1.6.8 G1 त्वा, T2 तु (for त्वा) Ś1 (before corr.)-2 K B (except B1) Da1 D1–7 T1.3 M3.4 नि(M1 ना) वारयति; D3 [अ]तिवार°, T2 त्वा वार° (for न वार°) — ^{d}) G1 K3 [प्र]वि, T3 G [अ]द्य (for [आ]शु) विनाशन (for हुताशने)

24 ^{a}) K3 V1 B Da1 D1–3 S कार्यौ(D2 °र्य°)कार्यं; Dn1 कार्याकार्यं (for कालकार्यं) — ^{b}) Ś2 कालपक्कस्, D3 °दृष्टोसि (for °पक्कोसि) G2 M1 [अ]सशय K3 काल° कोत्र प्रभाषणे — ^{c}) Ś2 K3 Dn1 G1 बहुबद्धम्, D1 बह्वमयम्; (for °बद्धम्) Ca o cite अवद्धम् (as in text) Ś2 K3 T1 अकर्णेय, V1 इद कर्णं, Dn1 अकल्याणं, D3 m च कर्णाय; T2 समाकर्ण्यं, G1 तु कर्णेद (for इद कर्णं) K1 बह्वनर्थमृते कर्णात्, T3 G3 बह्वनर्थकर यन्मे; G2 बह्वर्थैकतर मन्ये — ^{d}) T1 G1 M न हि, G2 प्रति- (for को हि) Ś2 D6 जिजीविषः (D6 °षु), K1 जिगीविषु°

25 Ś2 om. 25^a–26^b — ^{a}) B2 T3 G2.3 समुद्रतरणे — ^{b}) Da1 Dn1 D1.2.5 T2 महाशिला, T1.3 G M2–4 शिलां यथा (by transp) — ^{c}) D3 तिर्यग्राद्दो (sic), T2 निर्यग्राद्वा Dn1 [अ]भिपतन (for निप°)

26 Ś2 om 26^{ab} (cf v l 25) — ^{a}) D1 सर्वत° (for सहित°) M2–4 -यौधै T1.3 G तु (for त्वं). — ^{b}) Dn1 S (except T2) व्यूढानीक° (for °नीकै°) Ś1 K2 सुशिक्षितै, K1 D2.6 सुरक्षितै — ^{c}) T1 युद्ध्य (for युध्यस्व) — ^{d}) T3 G जय (for श्रेयस्) K1 प्राप्तुमिह, D3 चेद्दातुम् (for चेत्प्राप्तुम्) Cv as in

27 ^{a}) K3 D6 धार्तराष्ट्राणा (for °राष्ट्रस्य)

श्रद्धत्स्वैतन्मया प्रोक्तं यदि तेऽस्ति जिजीविषा ॥२७
कर्ण उवाच ।
स्ववीर्येऽहं पराश्वस्य प्रार्थयाम्यर्जुनं रणे ।
त्वं तु मित्रमुखः शत्रुर्मां भीषयितुमिच्छसि ॥ २८
न मामस्मादभिप्रायात्कश्चिदद्य निवर्तयेत् ।
अपीन्द्रो वज्रमुद्यम्य किं नु मर्त्यः करिष्यति ॥२९
संजय उवाच ।
इति कर्णस्य वाक्यान्ते शल्यः प्राहोत्तरं वचः ।
चुकोपयिषुरत्यर्थं कर्णं मद्रेश्वरः पुनः ॥ ३०
यदा वै त्वां फल्गुनवेगनुन्ना
ज्याचोदिता हस्तवता विसृष्टाः ।
अन्वेतारः कङ्कपत्राः शिताग्रा-
स्तदा तप्स्यस्यर्जुनस्याभियोगात् ॥ ३१
यदा दिव्यं धनुरादाय पार्थः
प्रभासयन्पृतनां सव्यसाची ।
त्वामर्दयेत निशितैः पृषत्कै-
स्तदा पश्चात्तप्स्यसे सूतपुत्र ॥ ३२
बालश्चन्द्रं मातुरङ्के शयानो
यथा कश्चित्प्रार्थयतेऽपहर्तुम् ।
तद्वन्मोहाद्यतमानो रथस्थ-

text — [b]) K2.4 V1 B D T G त्वां (for त्वा) Ś1 सशय°; D2 कुत्सया, T2 हेलया; G2 चेर्ष्यया (for हिंसया) Cv ब्रवीमि त्वा न हिंसया — [c]) K3 V1 B D [ए]व (Dn1 °न, D1 3 °व); T G [इ]द (for [ए]तन्) K4 पूर्वं, D6 प्रोक्तो (for प्रोक्त) M श्रद्दधेद (M1 °य, M3 °म) मया प्रोक्त Ca.c cites श्रद्धत्स्व (as in text) — [d]) G3 तेज° (for तेऽस्ति) K3 M1 जिजीविषा° (M1 °षा) — After 27, D6 ins an addl colophon [*Adhy no* 40]

28 [a]) B1 स्ववीर्येय, B3 D2 T3 G °र्येण; T2 °र्ये वै (for र्येऽह) K3 पुराश्वस्य, B2 D5 पराक्रम्य, B3 °श्वस; D2 रिपु शल्य, T1 M पराश्वस्त°, T2 °मृश्य, T3 G [अ]हमा(G2 वता)श्वस्त° (for पराश्वस्य) K4 B5 D3 4.5 7 स्वबाहुवीर्यमाश्रित्य — [b]) K3 Dn1 D3 T2 धनंजयं (for [अ]र्जुन रणे) — [c]) K3 मित्रमुख K4 शत्रून्, T3 G3 M1 शत्रु (for शत्रुर्) — [d]) T1 विभीषयितुम्; M4 मा भीष°

29 [a]) G2 न स मा (for न माम्) D4 अस्मदभिप्रायाद् — [b]) K3 Dn1 D3 T2 जातु, Da1 D1.5 अन्यो, G2 यदि (for अद्य) — [c]) D2 उपेंद्रो (for अपीन्द्रो) — [d]) K1 3 D3 किं तु, V1 B Da1 Dn1 D1-3 5-7 S किमु (for किं नु) B (except B2) Da1 D1.3-5 7 S (except T2) कथयन (for करिष्यति) — After 29, S (except T2) ins an addl colophon [*Adhy name* T1 M1 कर्णशल्यविवादे कर्णश्लाघनं (M1 °न°), M3 कर्णशल्यविवाद°, M4 शल्यविवाद° — *Adhy no* (figures, words, or both) T1 G M 31, T3 29]

30 [a]) Dn1 तत (for इति) — [c]) K3 विकोपयिषुर्, D3 m चुकोपयितुम् (for °यिषुर्) — [d]) K3 माहेश्वर (for मद्रेश्वर°)

31 [a]) Ś2 T1 M7-1 वै त्वा, V1 त्व वै, Dn1 D2 6 त्वा वै (by transp) K1 3 4 V1 Dn1 D2 फाल्गुनवेगनुन्ना, B Da1 D1 3-5 7 8 फाल्गुनवेगयु(Da1 D1 5 °यु)क्ता, S फल्गुन(M3 °नाद्)बाहुवेगाज् (T2 °नुन्ना) (for °वेगनुन्ना) — [b]) D2 स्वर्णार्चिता, D4 चापोदिता, D3 ज्यानोदिता (for चोदिता) V1 D6 आहवे ते (D6 वै) निसृष्टा ; B5 हस्तिवता विसृष्टा°; S (except T2) वेगव(G1 वेगय-, M1 वेदव)तोग्निकल्पा — [c]) V1 D6 अर्दितार , Dn1 अयेतारा°, G2 अन्वैतार° K4 शिताग्र्यास्, Dn1 सिताग्रस्; D3 शरीरे (for शिताग्रास्) — [d]) Ś2 तप्स्ये, K3 तस्य, V1 तप्स्यसे, Dn1 तिष्ठसि; T2 [अ]वाप्स्यसि (for तप्स्यसि) K1.3 V1 B4.5 Da1 Dn1 D1-3 5-8 T2 Ca c [अ]नुयोगात् (T2 °गं), D4 [आ]त्म° (for [अ]भि°) S (except T2) लक्ष्यस्त्येषा त्वां तदा कर्ण बुद्धि°

32 [a]) D6 यदि; T1 यथा, G2 यत्रा (for यदा) Ś K1 2 4 कर्णं (for पार्थः) — [b]) V1 B Da1 Dn1 D1-7 S प्रतापयन् (V1 B2 °येत्, Dn1 M1 °वत्), D3 सुतापयन् (for प्रभास°) T1 सव्यसाचि — [c]) K1 त्वां मंद येन, K3 B3 5 Dn1 D2 3 3 T2 त्वां (Dn1 आ-) मर्दयिष्यन्, V1 T1 3 G M त्वा (T3 G1.3 M1 त्वा) मर्दयिष्यति; B1 2 4 Da1 D1 4-7 त्वा मर्दयिष्यन् (for °येत) D3 निशिवै°, S (except T2) असुखै° (for निशितै°) Ś2 पृषट्कैस्; K3 Dn1 °त्कैस् (for °त्कैस्) — [d]) K3 तप्स्यसे; Dn1 तप्स्यसि S तदा पृच्छा (T1 G2 प्राणांस्) लक्ष्यसे पांडवस्य

33 [a]) T1 बालं — [b]) K3 प्रार्थयसे, D6 S (except T2 G2) °येत (for °यते) V1 प्रहर्तुं, Dn1 चाप°, D1 [अ]हर्तुं, T2 G2 हि (G2 वि-) हर्तुं (for [ऽ]प°) — [c]) B2 तस्व (for तद्वन्) Ś1 K1-3 V1 B D S घो(Ś1 K1 2 य)-समानं (for यतमानो) K3 V1 B D S रथस्त (for स्थस) — [d]) K3 त, V1 B1 4 5 Da1 Dn1 D2-5 7 8 स-(for त्व) K3 नेतुमद्य; V1 B D जेतुमद्य (by transp) S (except T2) जे(M1 जय)तु पार्थं काङ्क्षसे सूतपुत्र. — After 33, S (except G2) ins

स्त्वं प्रार्थयस्यर्जुनमद्य जेतुम् ॥ ३३
त्रिशूलमाश्लिष्य सुतीक्ष्णधारं
सर्वाणि गात्राणि निघर्षसि त्वम् ।
सुतीक्ष्णधारोपमकर्मणा त्वं
युयुत्ससे योऽर्जुनेनाद्य कर्ण ॥ ३४
सिद्धं सिंहं केसरिणं बृहन्तं
बालो मूढः क्षुद्रमृगस्तरस्वी ।
समाह्वयेत्तद्वदेतत्तवाद्य
समाह्वानं सूतपुत्रार्जुनस्य ॥ ३५
मा सूतपुत्राह्वय राजपुत्रं
महावीर्यं केसरिणं यथैव ।
वने सृगालः पिशितस्य तृप्तो
मा पार्थमासाद्य विनङ्क्ष्यसि त्वम् ॥ ३६
ईषादन्तं महानागं प्रभिन्नकरटामुखम् ।
शशकाह्वयसे युद्धे कर्ण पार्थं धनंजयम् ॥ ३७
बिलस्थं कृष्णसर्पं त्वं बाल्यात्काष्ठेन विध्यसि ।
महाविषं पूर्णकोशं यत्पार्थं योद्धुमिच्छसि ॥ ३८
सिंहं केसरिणं क्रुद्धमतिक्रम्याभिनर्दसि ।

315* खन्यादर्सि तीक्ष्णधार यथाज्ञ
सुतेजन निहित वै पृथिव्याम् ।
तथा खनस्यद्य शितान्पृषत्का-
न्यः प्रार्थयस्यर्जुनेनेह युद्धम् ।

[Cf. 2 59. 8, Edgerton, JAOS 59 366ff — (L. 1) T2 ह्न्यादस्त्र (for खन्यादर्सि) अज (for अज्ञः) in some unused MSS — (L 2) T2 सुतेजस (for °जनं) — (L. 3) T1 2 [अ]शितान् (for [अ]द्य शितान्) — (L 4) T1 यत् (for य) T3 G3 यथार्थयसि (for य प्रार्थयसि) T2 योद्धुं (for युद्धम्)]

34 a) V1 B1 3 4 Da1 Dn1 D1, 3–5 7 8 आश्रित्य, B2 आसाद्य, B5 उद्यम्य, T2 आराध्य (for आश्लिष्य) Ś1 K1 M1 सुतीक्ष्णधार (K1 °रा, M1 °र) G2 ह्रेदस्त्र तीक्ष्णधार यथाद्य — b) D2 महार्थं (for गात्राणि) K3 च कर्षसि, D2 सिद्धये, D4 हि घर्षसि, T3 G नि(G1 2 वि)कर्षसि, M कृषस्युत, Bomb Ed विघर्षसि (for निघर्षसि) — c) Ś1 K2 सुतीक्ष्णधारो मम (for °धारोपम) Dn1 च (for त्वं) T1, 3 G1 3 M सुतीक्ष्णशस्त्रोपमकर्मणेह (T1 °य), G2 °शस्त्रापगवर्मणेह — d) B3 om from युयुत्ससे up to समाह्वान (in 35^{d}) K4 योर्जुनम्, Dn1 युयुत्सते, S (except T2) फल्गुनेन (for योऽर्जुनेन) K3 [अ]थ (for [अ]द्य) M1 कर्ण

35 B3 om up to समाह्वान (of v 1 34) — a) K1 सिद्धिं, K3 रुद्रं, K4 V1 B1, 2 5 D S क्रुद्ध, B4 सिंह (for सिद्धं) B4 क्रुद्ध (for सिंह) K1 केसरिणे, B3 Dn1 D2 4 Ca केश(D2 °शि)रिण, Co केस° (as in text) — b) S (except T2) भूत्वा (for मूढ°) V1 D6 तरस्विन — c) V1 B1 एवं, D6 एन (for एतद्) K3 तवापि; D6 7 त्वयाद्य; T2 त्वयापि (for तवाद्य) T1, 3 G M समाह्वयेद्दृप्त(T1 °द्दृष्ट)मुपेत्य योद्धुं — d) T1 M तथा त्वमप्याह्वयसेद्य पार्थं, T3 G त(T3 G3 य)था त्वमद्याह्वयसेद्य (G2 °ह) पार्थं

36 a) Da1 D5 [आ]ह्वये — b) Da1 D1 महासिंहं (for °वीर्यं) Some MSS केशरिण S (except T2) यथा वै (for यथैव) — c) Some MSS शृगाल° K3 4 V1 B2 5 Dn1 D2–4, 6–8 T2 पिशितेन, T1, 3 G M °ताभि- (for °तस्य) K3 B1 3 Da1 Dn1 D1, 5 6 हृष्ट°, T2 हृष्टो (for तृप्तो) — d) K1 स (for मा) T1 3 G M पार्थं समासाद्य (for मा पार्थमा°) Ś1 K3 विन- (K3 °न)क्षसि, V1 T3 G विनक्ष्यसे, T1 विनक्ष्यसि

37 a) K3 ईश्वार्दित्त (sic), B1 4 ईशादत्तं, D3 लौह°, D6 ईशार्दत्त T1 G2 महाराग (for °नागं) — b) T1 G2 °कटकामुख, Ca °करटामुखम् (as in text) — c) K1, 3 4 V1 B1 3 Dn1 D2 3 T2 शशकोह्वयसे (K3 °ते) T1 3 G M शशोभूत्वाह्व(G2 °सु)यसेद्य Ca cites शशक (as in text). — d) Dn1 पार्थं (for पार्थं). T1 3 G M युद्धे कर्णं (for कर्ण पार्थं)

38 a) Ś2 बलिस्थ T3 च (for त्व) — b) Ś1 K2 lacuna, Ś2 K4 दण्डेन, K1 इव हि (for काष्ठेन) B2 विध्यसे T1 3 G M प्र(T3 G स)बोधयितुमिच्छसि — c) Ś1 (marg as in text) K4 B1 2 5 Dn1 D1–4 6 7 T2 Ca c पूर्णकोप, V1 B4 Da1 D5 °कोप, B3 °कुंभ; T1 3 G M कर्णं मोहाद् (for पूर्णकोश) — d) Dn1 पार्थं K3 योद्धु- मिच्छसि सूतज, T1 3 G M योद्धाह्वयसि फल्गुन

39 T2 om 39^{ab} — a) B (except B3) D2 4 केशरिण Dn1 मत्तम् (for क्रुद्धम्) — b) B1 Da1 T3 G M2–4 अभिक्रम्य, T1 अवलिप्तो (for अतिक्रम्य) Ś1 [अ]भिनन्यसि, K2 4 B5 Dn1 °नदसि, V1 °मर्दसि, B1, 3 4 Da1 D1–5 7 T3 G1 3 M °नर्दसे, B2 विनर्दसि; D3 [अ]नि मर्दसि, T1 हि नर्दसे, G2 [अ]भिनद्यसे K3 आक्रातन- भिवाचसि — c) Some MSS शृगाल K3 मृगं त्व; V1

सृगाल इव मूढत्वान्नृसिंहं कर्ण पाण्डवम् ॥ ३९
सुपर्णं पतगश्रेष्ठं वैनतेयं तरस्विनम् ।
लट्वेवाह्वयसे पाते कर्ण पार्थं धनंजयम् ॥ ४०
सर्वाम्भोनिलयं भीममूर्मिमन्तं झषायुतम् ।
चन्द्रोदये विवर्तन्तमप्लवः संतितीर्षसि ॥ ४१
ऋषभं दुन्दुभिग्रीवं तीक्ष्णशृङ्गं प्रहारिणम् ।
वत्स आह्वयसे युद्धे कर्ण पार्थं धनंजयम् ॥ ४२
महाघोषं महामेघं दर्दुरः प्रतिनर्दसि ।
कामतोयप्रदं लोके नरपर्जन्यमर्जुनम् ॥ ४३
यथा च स्वगृहस्थः श्वा व्याघ्रं वनगतं भषेत् ।
तथा त्वं भषसे कर्ण नरव्याघ्रं धनंजयम् ॥ ४४
सृगालोऽपि वने कर्ण शशैः परिवृतो वसन् ।
मन्यते सिंहमात्मानं यावत्सिंहं न पश्यति ॥ ४५
तथा त्वमपि राधेय सिंहमात्मानमिच्छसि ।
अपश्यञ्शत्रुदमनं नरव्याघ्रं धनंजयम् ॥ ४६
व्याघ्रं त्वं मन्यसेऽऽत्मानं यावत्कृष्णौ न पश्यसि ।
समास्थितावेकरथे सूर्याचन्द्रमसाविव ॥ ४७ C 8. 18 B 8. 25 K 8. 23

B D2–4 7 8 T2 3 G M2–4 मूढस्त्व, Da1 Dn1 D1 5 6 T1 M1 मूढ त्व (D5 ढस्त्वे) (for मूढत्वान्) — ^{d}) G2 स सिंह

40 T2 om 40^{ab} — ^{a}) K2 सुपर्णं- G2 पन्नग (for पतग-) Ś K1 2 सुपर्णमृत(Ś1 K2 मृ*, K1 °मृभ) वश्रेष्ठ — ^{b}) K2 तरस्विना — ^{c}) Ś1 K2 ल*वाह्वयसे, Ś1 केटावदाह्वयसे (sic), K1 केटवाटाह्वयसे (sic), K3 उरगो°, K4 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 भोगीवा°, D6 काको वा°; D8 लाघवा°; T1.3 G2 नागो वा°; T2 G3 M लट्वेवा°, G1 खट्वेवा° (for लट्वेवा°) Ca cites लट्वा, Co भोगी K3 Dn1 युद्धे, T1.3 GM पार्थं; Co पाके (for पाते) T2 त मलाह्वियसे वीर — ^{d}) T1 पीतकर्णे; T2 G तथा कर्णं, M2–4 पा(M4 वा)ते कर्णं (for कर्णं पार्थं)

41 K3 D2 om (hapl) 41–42 Dn1 reads 41–42 after 44 — ^{a}) B1 शश्वदंभोनिधिं, B2–5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T2 3 G सर्वांभसां निधिं, T1 सर्वमंभोनिधिं; M सर्वा(M1 °भां)भोनिधिनं (for निलय) Ca cites अम्भसां निधिं V1 D6 शश्व(D6 शस्व)दंभोनिधान च — K1 om 41^{b}–42^{a} — ^{b}) Ś K2 4. 5 V1 B2 4. 5 Dn1 D2–8 T1 मूर्तिमन्तं (for ऊर्मिमन्त) K4 Dn1 D3 दृषायुतं, V1 झखागण, B1 3.4 झषान्वित, D6 8 S झषा(D8 जला)-कुल (for °युतम्) — ^{c}) V1 वर्धयत; B D (D2 om) S विवर्धतम् (Dn1 °र्धताम्) — ^{d}) K4 B D3–8 T3 G M1 2 4 सं(T3 G स्व)स्तितीर्षसि (for संतिती°)

42 K3 D2 om 42, K1 om 42^{a} (cf v l 41) — ^{a}) D3 पृषभ D3 (marg as in text) दुंदुभिग्रीव Ca c as in text — ^{b}) K4 तीक्ष्ण (for तीक्ष्ण-) D6 प्रहारिणीं — ^{c}) V1 माह्वयते — For 42, S (except T2) subst

316* यथा वत्सतरो भूत्वा जातस्कन्धेन शुष्मिणा।
युद्धमिच्छेद्गोपतिना तथेच्छसि किरीटिना।

[(L. 1) M शुष्मिण — (L 2) T1 G1 योद्धुम् (for युद्धम्)]

43 V1 D2 6 read 43–44 after 47 — ^{a}) V1 BD S महामेघं (D2 °घै) (for °घोष) K3 Dn1 D2 6 8 T1.3 GM महाघोष (D2 °पैर्), V1 B Da1 D1 3–5 7 T2 °घोर (for °मेघ) — ^{b}) K3 Dn1 दुर्द्धर (Dn1 °र), D2 G1 M3 दर्दुर, Ca °र (as in text) K1 3 D3 प्रतिनदसि, D2 T1 3 GM °नर्दसे (T1 त्ति) — ^{c}) T2 वाणतोयप्रदं; Ca c काम° (as in text) V1 B5 D6 S काले (for लोके) — ^{d}) K1.4 नै(K4 न)व प° (for नरप°) D3 उत्तम (for अर्जुनम्)

44 ^{a}) B3 यथावत् (for यथा च) Ś2 K1 B2 सुगृहस्थ श्वा; B5 S श्वा गृहस्थस्तु (B5 T2 °स्थ सन्), D3 (marg as in text) स्वगृहस्थश्च — ^{b}) K3 Dn1 D6 T1 भवेत्, K4 B1 5 Da1 D1.5 भसेत्, B2 ह्वयेत् (for भषेत्) — ^{c}) K3 V1 Dn1 D2 6 T G2 M2 भाषसे, Da1 D1 5 भससे, Ca भषसे (as in text) — After 44, Dn1 reads 41–42

45 D3 om (hapl) 45–46 — ^{a}) Some MSS शृगालो T G M2–4 हि; M1 [ऽ]सि (for ऽपि) D4 कर्णे — ^{b}) V1 शनै, B3 शकैः, Da1 D1 5 गणैः, D3 श्लैः; T1 शतै (for शशै) T1 [ऽ]पि सन्, T2 M2–4 वसेत् (for वसन्) — ^{c}) D1 M1 मन्यसे B2 आत्मानं मन्यते सिंह

46 D3 om 46 (cf v l. 45) — ^{a}) T1 असि (for अपि) — ^{b}) B4 Dn1 नर(Dn1 नित्य)सिंहायसेऽर्जुना — ^{c}) T2 नापश्यन् T1 शत्रुदशन; T2 °दहन (for दमन) — ^{d}) S (except T2) नरसिंह रणेर्जुन

47 ^{a}) Ś K2 4 व्याघ्र तु, K3 D6 व्याघ्र त्व, G2 व्याघ्र च Ś K1.2 4 स्व स्व, T1 स्व च (for ऽऽत्मानं) Dn1 आत्मान मन्यसे व्याघ्रं — ^{b}) Ś K1–3 G2 कृष्ण, M1 कृष्णे (for कृष्णौ) Dn1 पश्यति — ^{c}) Ś K1–3 एकरथं (for °रथे) — ^{d}) M1 4 सूर्यचन्द्रमसाव् — After 47, V1 D2 6 read 43–44

यावद्गाण्डीवनिर्घोषं न शृणोषि महाहवे ।
तावदेव त्वया कर्ण शक्यं वक्तुं यथेच्छसि ॥ ४८
रथशब्दधनुःशब्दैर्नादयन्तं दिशो दश ।
नर्दन्तमिव शार्दूलं दृष्ट्वा क्रोष्टा भविष्यसि ॥ ४९
नित्यमेव सृगालस्त्वं नित्यं सिंहो धनंजयः ।
वीरप्रद्वेषणान्मूढ नित्यं क्रोष्टेव लक्ष्यसे ॥ ५०
यथाखुः स्याद्बिडालश्च श्वा व्याघ्रश्च बलाबले ।
यथा सृगालः सिंहश्च यथा च शशकुञ्जरौ ॥ ५१
यथानृतं च सत्यं च यथा चापि विषामृते ।
तथा त्वमपि पार्थश्च प्रख्यातावात्मकर्मभिः ॥ ५२

संजय उवाच ।

अधिक्षिप्तस्तु राधेयः शल्येनामिततेजसा ।
शल्यमाह सुसंक्रुद्धो वाक्शल्यमवधारयन् ॥ ५३
गुणान्गुणवतः शल्य गुणवान्वेत्ति नागुणः ।
त्वं तु नित्यं गुणैर्हीनः किं ज्ञास्यस्यगुणो गुणान् ॥ ५४
अर्जुनस्य महास्त्राणि क्रोधं वीर्यं धनुः शरान् ।

---

48 a) D8 गाजीव- K3 Da1 D1-5.7 T1 M -घोषं त्व, B1 3 4 T3 G -घोष च (for -निर्घोष) — b) T1 3 G महामृधे (for °हवे) — c) M1 2 तावदेव G2 यथा (for त्वया) — d) K4 शक्यं कर्तुं, D2 7 शक्यमुक्त, D6 शक्तिं वक्तु, T3 G वक्तुं शक्यं (by transp) B2 यथेच्छकं, D8 यदिच्छसि, S (except T2) यथेष्टत॰ (for °च्छसि)

49 a) S (except T2) रथशस्त्रधनुःशब्दैर् — b) Ś K1 2 4 पूरयत; B2 3 नर्दं°, M1 नादयतो (for °यन्त) — c) K1.3 D4.6 न(K1 न)दतम् — d) D6 यदा (for दृष्ट्वा) G2 दृष्ट्वा कोष्टेव लक्ष्यसे — After 49, G2 reads 51–52.

50 a) Some MSS शृगालस् — b) D2 नित्य (for नित्यं) S (except T2) कपिध्वज॰ (for धनजयः) — c) Ś1 K2.3 वीरप्रद्वेषनान् (K3 °षणो), K1 °प्रदोषणान्, B1.3 वीर्यप्रवर्षय(B3 °णा)न्; D2 6 T1 वीरविद्वे(D2 °द्वि)षणान् (for °प्रद्वेषणान्) Co cites वीरयुद्धेषणात् V1 G1 मूढ॰ — d) K3 V1 B D S तस्मात् (for नित्य) K3 क्रोष्ट च, M3 क्रोष्टैव. K3 लज्जसे, V1 लक्षसे, D2 लप्स्यसे

51 a) K2 यथाखू, D8 यदाखु॰ K3 4 D3 बिडालस्य, T3 बिलारश्च; G1 3 M बिलाळ(M1 °ल)श्च, G2 बिडाळश्च — b) K3 श्वा व्याघ्रस्य, D8 व्याघ्रस्य श्वा, T1 श्वा व्याघ्राश्च, G2 व्याघ्राघूश्च. K3 यथा बल., D6 बले यथा, D8 T3 G2 3 बलाबलौ (D8 °लं) (for °बले) — cd) Some MSS शृगालः Dn1 om सिंहश्च यथा च K1 सिंहाश्च, K3 4 D3 सिंहस्य D8 T2 यथा शशककुंजरौ

52 a) Ś2 तथानृत्त, T1 यथाश्रुत (for °नृत) — b) K4 वसु, D2 वत्स, D6 T1 2 M2–4 वापि (for चापि) S K1.2 4 विशा पते (K4 °ती), D2 महावृषौ (for विषामृते) — c) M1 यथा (for तथा) Da1 D1.6 त्वयापि, T1 त्वमसि (for त्वमपि). G2 पार्थ च K4 प्रख्यातश्च (for °ताव्) T3 G आत्मकीर्तिभिः (for °कर्मभिः) K1 प्रख्याता वत्स कर्मभि — After 52, Ś2 K3 4 V1 B D S ins. an addl colophon. — [Adhy. name V1 m कर्णतेजोवधे, B4 शल्यकर्णसवादे, Dn1 कर्णशल्यसवादे शल्य वाक्यं, D3.4.7 कर्णशल्यसवादे, T1 कर्णाधिक्षेपो, T2 कर्णार्जुन निंदाप्रशसा, M1 शल्यविवादे कर्णाधिक्षेपो — Day of Karṇa's Generalship Ś2 द्वितीययुद्धदिवसे, K3 द्वितीये — Adhy no (figures, words or both) V1 m B1 D8 39, B5 40, Da1 50, D1 33, D4 30, D6 41, T1 3 G M 32, T2 35.]

53 a) V1 अवक्षिप्तस्, G1 अभि॰ (for अधि°) Dn1 च (for तु) — b) K4 [अ]मितितेजसा — c) K3 स्वसंक्रुद्धो, K3 स स॰ S (except T2) प्रत्यब्रवीन्महाराज — d) K3 T2 अभि(T2 अ)धारयन्, T1 3 G M अविचारयन्

54 Before 54, N ins कर्ण उवाच — a) V1 B D (except D6) S गुणवता (for °वतः) — b) Dn1 नागुणी — c) T1 हि (for तु) B D3 4.7 8 शल्य, Da1 D1.5 सर्वैर्, D3 m सर्व- (for नित्य) — d) K3 V1 B1 5 D5 S (except T2) गुणा(V1 °णो)गुणान्, B1–3 Da1 D1-4.7 गुणागुणं; D6 [अ]र्जुने गुणान् (for [अ]गुणो गुणान्)

55 b) G2 कार्यं (for क्रोधं) K3 धैर्यं (for वीर्यं) — c) V1 तम् (for शल्य) B5 M2 विजानामि (for [अ]भि°). T3 G1 3 M1–3 (all second time, see below) पाडवस्याभिजानामि — K3 4 B D T2 ins after 55c T3 G1 3 M1–3, after a repetition of 55c (of 56)

317* विक्रमं च महात्मन ।
तथा कृष्णस्य माहात्म्यमृषभस्य महीक्षिताम् ।
यथाह शल्य जानामि

[(L 1) D3 महामना॰ (for °त्मन॰) — (L 2) K4 Da1 D1 5 यथा (for तथा) T2 वृषभस्य, Co ऋष॰ (as above). V1 समीक्षित, T3 G1.3 M1–3 महात्मन॰ (for महीक्षिताम्) — (L 3) K4 M2 3 अह शल्य वि(K4 °त्याभि)जानामि]
— d) T2 त्व न (by transp) K3 तत्तदा, Dn1 D1.4.7 T1 M1 (first time) त तथा, G3 M2.3 (M2.3 both

अहं शल्याभिजानामि न त्वं जानासि तत्तथा ॥ ५५
एवमेवात्मनो वीर्यमहं वीर्यं च पाण्डवे ।
जानन्नेवाह्वये युद्धे शल्य नाग्निं पतंगवत् ॥ ५६
अस्ति चायमिषुः शल्य सुपुङ्खो रक्तभोजनः ।
एकतूणीशयः पत्री सुधौतः समलंकृतः ॥ ५७
शेते चन्दनपूर्णेन पूजितो बहुलाः समाः ।
आहेयो विषवानुग्रो नराश्वद्विपसंघहा ॥ ५८
एकवीरो महारौद्रस्तनुत्रास्थिविदारणः ।
निर्भिन्द्यां येन रुष्टोऽहमपि मेरुं महागिरिम् ॥ ५९
तमहं जातु नास्येयमन्यस्मिन्फल्गुनादृते ।
कृष्णाद्वा देवकीपुत्रात्सत्यं चात्र शृणुष्व मे ॥ ६०
तेनाहमिषुणा शल्य वासुदेवधनंजयौ ।
योत्स्ये परमसंक्रुद्धस्तत्कर्म सदृशं मम ॥ ६१
सर्वेषां वासुदेवानां कृष्णे लक्ष्मीः प्रतिष्ठिता ।
सर्वेषां पाण्डुपुत्राणां जयः पार्थे प्रतिष्ठितः ।
उभयं तत्समासाद्य कोऽतिवर्तितुमर्हति ॥ ६२
तावेतौ पुरुषव्याघ्रौ समेतौ स्यन्दने स्थितौ ।
मामेकमभिसंयातौ सुजातं शल्य पश्य मे ॥ ६३

---

times) 4 तत्त्वत (for तत्तथा) T3 G1 3 M1 (all second time) मूढ शल्य न जानसे

56 a) T3 G1.3 M1 (all second time) अहम् (for एवम्) — b) T2 महावीर्यं, T3 G1 3 M2 3 (all first time) महद्वैर (G3 ° र्यं), T3 G3 M2 3 (all second time) महद्वीर्यं, T3 (second time) G2 (first time) 3 (second time) M1 (first time) 2 3 (both second time) महद्वीर्यं (for अहं वीर्यं) T1 कृष्णयो°, T3 G1 3 M2 3 (all first time) पाडवै° (for °वे) D2 6 बीभत्सोर्वीर्यमेव च (D6 माहवे) — After 56ab, T3 G1 3 M1-3 repeat 55e followed by 317* and repeat after that 55e–56b — cd) B1 ह्वव, S (except T2) तौ (for एव) K3 शल्य पते (for युद्धे शल्य) G1 नाग्नि (for नाग्निं) B1 5 D2–4 7 शल्य गाण्डीवधारिण, Dn1 शल्याग्निं पतगो यथा, T2 शल्याग्निपतग यथा (for d)

57 a) V1 D4 8 वायम्, Dn1 D7 चापम् (for °यम्) K3 आत्तेन्ययमीषु शल्य° (sic) — b) K3 सपुखो, V1 B3–5 Da1 D1 5 S (except T2) सुमुखो (for सुपुङ्खो) — c) V1 T2 3 G एकस्तूणीशय°, Da1 D1 5 एकतूणीमय°, D3 °रथ° (for °शय°) — d) D3 सधौत°

58 a) T2 श्वेत- (for शेते) Ś1 K1 4 चदनपूर्णोपि, K3 T2 G2 °चूर्णेन, V1 B D (except D2) T1 M °चू(B1 D3 M1 °पू)र्णेषु (for °पूर्णेन) — K1 om. 58c–59d — c) K3 अहो यो, D2 T2 3 G M1 आहवे, Ca आहेयो (as in text) Dn1 विषवास्युग्रो, T2 विषमो ह्युग्रो, G2 °यानुग्रो (for वानुग्रो) — d) K3 नराश्व द्विपसकुलान्, V1 B2 3 D2 नराश्वद्विपसहहा (B3 °ता)

59 K1 om 59 (cf v l 58) — a) K3 एको बाणो, B (except B2) Da1 D1–5 7 घोररूपो, S एकरूपो (for °वीरो) Da1 D1 5 S महानुग्रस् (for °रौद्रस्) — b) T2 तनुस्थास्थि (for तनुत्रास्थि) D6 विदारक, D3 प्रदारण°, M1 -विदारणं — c) Ś1 K4 V1 T1 2 M1 निर्भिं(V1 °र्वि)द्या, Dn1 निर्भिंदे K3 वै कुप्य, V1 Dn1 D2 क्रुद्धोहम्, D3 T1 तुष्टोहम्, D4 8 हृष्टोहम् (for रुष्टोऽहम्) D6 सक्रुद्धो येन निर्भिद्या — d) K2 ह्यपि (for अपि) Ś1 (marg as in text) K2 4 विंध्य, B5 मेरु- (for मेरुं)

60 a) K3 मुच्येय, K4 V1 B1 नास्येहम्, Dn1 मद्रेश; D6 यास्येहम्, Ca नास्येयम् (as in text) — b) K3 Dn1 नान्यस्मिन् (for अन्य°) Some M>S फाल्गुनाद् — d) D3 सत्या वाच, G3 सत्यमात्र (for सत्य चात्र) B1 2 5 Da1 D3.4.7 चापि, Dn1 T2 एतत्, T3 G1 3 अत्र, M2 अस्य (for चात्र)

61 a) B1 येना° (for तेना°) K4 शल्य — c) K3 Dn1 योत्स्ये T1 3 G2 3 सरब्धौ (T1 °ब्धे, G2 °ब्ध), G1 M -सक्रुद्धौ (for -संक्रुद्धस्) — d) S (except T2) त(T1 स)त्कर्तु (for तत्कर्म)

62 a) K1 D3 सर्वेषा च हि (D3 एव) देवाना; K3 V1 B Da1 D1–7 S (except M1) सर्वेषा वृष्णिवीराणां Ca cites वासु° (as in text) — b) Ś1 K1.3 Dn1 D3 G2 लक्ष्मी — e) B1 4 D2–5 7 तु, Dn1 M1 सं (for तत्) — f) K1.3 4 V1 B Dn1 D1–4.6 7 T1 2 M को नि(Dn1 वि)वर्तितुम् (for कोऽति°) D3 को निवर्तयितु क्षम

63 b) K3 S (except T2) समाने (K3 °नौ) (for समेतौ) Dn1 स्यंदिने स्थितौ, M1 स्यंदनास्थितौ — c) G1 ताव्, Ca माम् (as in text) D4 अभिसजातौ, T1 3 G M1 अभि- (T3 G पि)संयुक्तौ, Ca सयातौ (as in text) — d) B5 सुयात, Ca c सुजात (as in text) Ś1 (sup lin.) शल्य-मन्य, K4 शल्यमद्य, K3 B (except B1) Da1 D1 2 4 5 8 T3 G पश्य शल्य (by transp), D3 यस्य शल्य, T1 M वर्त शल्य

पितृष्वसामातुलजौ भ्रातरावपराजितौ ।
मणी सूत्र इव प्रोतौ द्रष्टासि निहतौ मया ॥ ६४
अर्जुने गाण्डिवं कृष्णे चक्रं तार्क्ष्यकपिध्वजौ ।
भीरूणां त्रासजननौ शल्य हर्षकरौ मम ॥ ६५
त्वं तु दुष्प्रकृतिर्मूढो महायुद्धेष्वकोविदः ।
भयावतीर्णः संत्रासादबद्धं बहु भाषसे ॥ ६६
संस्तौषि त्वं तु केनापि हेतुना तौ कुदेशज ।
तौ हत्वा समरे हन्ता त्वामद्धा सहबान्धवम् ॥ ६७

पापदेशज दुर्बुद्धे क्षुद्र क्षत्रियपांसन ।
सुहृद्भूत्वा रिपुः किं मां कृष्णाभ्यां भीषयन्नसि ॥ ६८
तौ वा ममाद्य हन्तारौ हन्तासि समरे स्थितौ ।
नाहं बिभेमि कृष्णाभ्यां विजानन्नात्मनो बलम् ॥ ६९
वासुदेवसहस्रं वा फल्गुनानां शतानि च ।
अहमेको हनिष्यामि जोषमास्स्व कुदेशज ॥ ७०
स्त्रियो बालाश्च वृद्धाश्च प्रायः क्रीडागता जनाः ।
या गाथाः संप्रगायन्ति कुर्वन्तोऽध्ययनं यथा ।

---

64 a) Ś2 B1 पितृस्वसा, B2 पितुस्वजा (for पितृष्वसा-). K3 -मातुलेयौ, G2 -मातुलजा — c) V1 T1 2 G1 2 मणिसूत्र Ś2 प्रोता, K1 प्रोतो, K4 प्रेतौ, Ca.c प्रोतौ (as in text) D8 भूमणी सूत्र इव तौ — d) T1 द्रष्टासे (for द्रष्टासि) Ś2 निहितौ

65 ab) B4 Da1 Dn1 D1.5 अर्जुनो, D3 G1 2 M1 अर्जुन B4 Da1 Dn1 D1 5 8 G1.2 कृष्णस् (G1 2 °ष्णा) (for कृष्णे) K3 गाण्डीवं चार्जुनं कृष्ण, D2 सगाडीवोर्जुन कृष्णो (for a). M1 चक्रे (for चक्र) B1 तार्क्ष्यकपिध्वजे, B5 Da1 D1 S तार्क्ष्यं(Da1 D1 °क्षं)कपी ध्वजौ B2 कृष्णार्जुनौ च गाडीवचक्रौ तार्क्ष्यकपिध्वजौ — c) V1 D8 त्रासकरणौ, B (except B2) Da1 D1 3–5.7 Co -जनन (for -जननौ) — d) B5 शाल्य (for शल्य) B (except B2) Da1 D1 3–5.7.3 हर्षकर (for °करौ) K1 मम हर्षकरावुभौ

66 a) V1 D2 चात्र दुर्मते (D2 °ति), D6 चातिदुर्मतिर् (for तु दुष्प्रकृतिर्) K3 मूर्खो (for मूढो) B2 त्वं तु दुष्प्रकृतद्वेषी — b) K4 V1 अकोविद, B1 कोविद. D6 महायुद्धेष्वकोविदः — c) K1 3 V1 B D M2–4 भयाव(K3 °त)दीर्ण ; T1 भूयावतीर्णः, T2 भयादुदीर्ण, G2 °द्वितीक्ष्ण-, M1 भावतीर्णः (submetric) (for भयाव°) K3 स त्रस्तो, T2 संत्रासो (for सत्रासाद्) — d) T2 ह्यबद्ध, Ca अबद्धं (as in text) K1 वन्हि (sic) (for बहु) K3 विरुद्ध बहु भाषणं.

67 a) D1 तं स्तौषि, T2 अस्तौषीस K3 V1 B1–3.5 D S तौ (for त्वं) K1 संस्तौषिषं (sic) D3 न, T1 त्वं (for तु) Ś1 K2 तु केनासि, K3 कुरूनपि (for तु के°) K1 सस्तौषिष तु केनापि, B1 तपजप्तोसि केनाद्य — b) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–7 T2 3 G M त्वं, D3 T1 तु (for तौ) K3 D1 कुदेशज (D1 °त), G2 कुचेतस — c) K3 हंता (for हत्वा) K2 हतौ, K3 ज्ञात्वा, D6 शल्य (for हन्ता). D2 त कुदेशज तौ हत्वा — d) K3 प्रमथ्य, V1 B Da1 D1–3 त्वामद्य, Dn1 T2 त्वामह (for त्वामद्धा) K3 सहबांधवौ, T1.3 G M त्वामप्यद्य सबांधव

68 a) G2 -देश च (for -देशज) — b) K3 क्षत्रिय पांसन, B1 3 D4 °पाशन, D6 °पांशुल (for °पासन) — c) K3 सुहृद्भूत्वात् (sic), Dn1 D6 T2 3 G M2–4 °द्रूपो; T1 सुहृद्यापि, M1 सुहृद्रिपो (for सुहृद्भूत्वा) B4 कामं (for किं मा) — d) K3 कृष्णा त्वा K1 om. (hapl.) from भीषयन्नसि (in 68d) up to कृष्णाभ्यां (in 69c). K3 V1 B1–4 Da1 Dn1 D1 3–5 7.8 S भीषयिष्यसि, D2 6 °यस्यलं.

69 K1 om. up to कृष्णाभ्या (in 69c) (cf. v. l. 68) — a) M1 ते (for तौ) D3 च (for वा) K2 मामथ, V1 B Da1 D1–7 G1 मामद्य; Dn1 D8 [अ]हमद्य, T1 माम* (for ममाद्य) Ś1 K3 * * तौ; B2 Dn1 D3 वा मां (B1 मा) तौ (for हन्तारौ) — b) V1 m B1.3–5 Da1 D1.3–5 7 हनिष्ये वापि तावह B2 अवधिष्टावलक्षितौ; Dn1 D8 अवधिष्टा रणे स्थितौ, D2 हन्या वा तावहं रणे, D6 हनिष्ये तावह रणे, T1 3 G M हनिष्ये तौ न (T1 ताव-; G3 ते न) सशयः, T2 हनिष्ये वा रणे स्थितौ — c) Dn1 बिभेम; G1 भवेमि — d) K2 विजनन्, V1 D6 विजानामि

70 a) B2 च (for वा) Da1 D1.5 वासुदेवाना सहस्रं वा (hypermetric) — b) Some MSS फाल्गुनाना V1 B4 5 Da1 Dn1 D3 4 7 8 S (except T3) वा (for च) — d) V1 Co जोषमास्थ, Da1 D5 °मास, Dn1 T2 चोदयाश्वान्, D6 G2 जोषमास (G2 °स्व), T3 G1 3 तूष्णीमास्स्व (for जोष°) Ca cites जोष (as in text) G2 [अ]ज्ञदेशज (for कु°)

71 a) D3 स्त्रियो वा बालवृद्धाश्च — b) V1 पीडागता, T2 क्रीडा°, Co क्रीडा° (as in text) ❀Co क्रमशो (sic) गता इति वा पाठः❀ — c) Dn1 T2 या गाथा, T1 या गता (for या गाथा°) — d) Ś2 K3 V1 B3 4 Dn1 D2–5 7 3 T2 कुर्वंतो D1 [ऽ]ध्यापनं, T2 [ऽ]ध्ययन (for ऽध्य°) Ś2 K3 Dn1 D3 T3 तथा, D2 द्विजा (for यथा) — e) Dn1 T2 ता गाथा, D5 om. (for ता गाथा°) B4 रै (for

ता गाथाः शृणु मे शल्य मद्रकेषु दुरात्मसु ॥ ७१
ब्राह्मणैः कथिताः पूर्वं यथावद्राजसंनिधौ ।
श्रुत्वा चैकमना मूढ क्षम वा ब्रूहि वोत्तरम् ॥ ७२
मित्रध्रुङ्मद्रको नित्यं यो नो द्वेष्टि स मद्रकः ।
मद्रके संगतं नास्ति क्षुद्रवाक्ये नराधमे ॥ ७३
दुरात्मा मद्रको नित्यं नित्यं चानृतिकोऽनृजुः ।
यावदन्तं हि दौरात्म्यं मद्रकेष्विति नः श्रुतम् ॥ ७४
पिता माता च पुत्रश्च श्वश्रूश्वशुरमातुलाः ।
जामाता दुहिता भ्राता नप्ता ते ते च बान्धवाः ॥ ७५
वयस्याभ्यागताश्चान्ये दासीदासं च संगतम् ।
पुंभिर्विमिश्रा नार्यश्च ज्ञाताज्ञाताः स्वयेच्छया ॥ ७६
येषां गृहेषु शिष्टानां सक्तुमन्थाशिनां सदा ।
पीत्वा सीधुं सगोमांसं नर्दन्ति च हसन्ति च ॥ ७७
यानि चैवाप्यबद्धानि प्रवर्तन्ते च कामतः ।
कामप्रलापिनोऽन्योन्यं तेषु धर्मः कथं भवेत् ॥ ७८
मद्रकेषु विलुप्तेषु प्रख्याताशुभकर्मसु ।

मे) — f) D6 दुरात्मना (for °त्मसु)

72 a) K1 कथित°, K5 D6 कथिता, T2 कथित — b) K3 यथा यद् (for यथावद्) — c) Dn1 [अ]थ विमना, D1 वैकमना (for चैक°) K3 T3 G M1.2.4 मूर्ख (for मूढ) — d) T1 मम (for क्षम) K3 D6 T2 क्षमा(K3 °म)वान्, B5 क्षमस्व; T3 G मम वा (for क्षम वा) T1 प्रब्रूहि (for वा ब्रूहि) Ś2 K1.3.4 V1 B1–3 D (except Da1) S चोत्तरं

73 a) D8 M1 मित्रह(M1 °द्रु)ह्, G1.2 मित्र(G2 °त्र)घ्रुह् (for °ध्रुङ्) K3 मित्रहा; G2 मनिको (for मद्रको) — K3 om (hapl) 73b–74a — b) B4 यो मां; Dn1 यान्यो, D6 यो मे, D8 ये नो (for यो नो) D1 समद्रका°, G2 स मद्रक. Ca as in text. — c) V1 D6 सगविद्, T1 शपदं, G2 शपर्थं; Co सगतं (as in text) — d) G2 क्षुद्रसत्त्वे, Co क्षौद्रे वाक्ये Ś K2.4 नराधम

74 K3 om 74a (cf v l 73) — b) K1 चाहंनिको, K4 चानृतको; V1 BDS आनृतिको (for चानृ°) Ca c cites आनृतिक° K3 नित्यमात्यविकौ तुज° (sic) — c) K3 V1 B1.5 Da1 Dn1 D1–5.7 यावदत्य हि; D6 प्रवदत हि, T1.3 G M यश्चान्यदपि; T2 यावदत्यंत° (for °दन्तं हि) Ca cites यावदत (as in text), Co यावदत्यं — d) Ś2 मद्रकेष्विनित° श्रुत (sic)

75 a) K3 V1 B (except B4) D T2 transp माता and पुत्र Ś2 भ्राता, K1.4 भ्राता, T1.3 G1.3 M पुत्राश्च — b) Some MSS स्वसुर D2 स्नुषाश्वश्रूश्च मातुला° — c) T3 G भगिनी (for जामाता) Ś2 K1.4 पुत्रो, M1 माता (for भ्राता) — d) K3 नृसा (for नप्ता) Dn1 नप्तारो ये (for नप्ता ते ते) K4 T2 येन्ये; B1 चैते, B2 वै ते, B3 damaged, D1 ते न, D2.4 [अ]न्ये ते, D6 नैके, D8 [अ]न्ये ये, T1.3 G M चान्ये (for ते ते) — T2 [ऽ]पि (for च) Ś2 K1.3 बाधव°, M1 पांडवा°

76 a) T1 चान्या (for चान्ये) K1 वयस्यात्यागता श्चान्ये, T2 वयश्चाभ्या° — b) K1 दामी दासी च, D2.7 S (except T2) दासा(D7 G2 °स)श्च, D3 दासदासीश्च D6 स्व (for च) B6 D2 T1.3 G1.3 M सगता, G2 बांधवा° (for संगतम्) — c) B5 Da1 D1.5 तु (for च) B3 S पुंभिर्वि(G2 °श्च)मिश्रिता नार्यो Co cites पुंभि°, Ca c cite विमिश्रा (as in text) — d) K3 भ्राताज्ञाता, D8 ज्ञातो°; T1 ज्ञाताज्ञा वै, Co ज्ञाताज्ञाता° (as in text) V1 D8 T2 च स्वे(D8 ये)च्छया, B3 D2 यथे°, D6 स्वपेयथा (for स्वयेच्छया) Ca cites स्वया (as in text)

77 a) B5 तेषां; T1 G2 एषां (for येषां) Ś1 K1.3 V1 B (except B2) Dn1 D2–5.7.8 S Co [अ]शिष्टाना — b) Ś K2 स(K2 श)क्तुमथाशिना, K1 B Da1 Dn1 D1.3–5.8 Co सक्तु(B2 शक्त; B4 D3 शक्तु, D1.6 शल्क) मत्स्याशिनां, K3 शक्रमथासिन, K4 V1 शक्तुमत्स्यासिना (V1 °शिन°), D2 सक्तुमासाशिनां, D6 शक्तुमिच्छसि न°, D7 (before corr.) सक्तून्मत्स्याशिना, T1.3 G M सक्तु(T1 °क्ता)मद्याशि(M1 °जि)नां; T2 वस्तुमद्यामिषं B Da1 Dn1 D1.3–5.7 T2 तथा (for सदा) — c) K1 सीध्व, K2 T3 G M शीधुं, K3 B D (except D6.8) सीधु; K4 शीध्र (for सीधु) T2 मधूनि (for सीधुं स°) Cv as in text — d) K1.2.4 नदति, K3 क्रुद्धति, V1 B1.3–5 D2–7 S (except T2) क्रंदति, B2 कुर्वंति, Da1 D1.8 कु(D8 कू)र्दंति (for नर्दन्ति) D3 प्रहसंति, G2 च समति (for च हसन्ति) Cv क्रन्दन्ति च हसन्ति च

78 a) K3 V1 B D T2 गायति चा(Dn1 वा)पि, T1 G2 गायन्ति च हि (G2 चैव); T3 G3 M गाति चैव हि (M वापि) (for यानि चैवापि) Ca cites गायति G2 बद्धानि — b) M3 प्रवर्धंते T1 कामित° — c) D1 काम प्रलापितो, D3 कामप्रलपिनो Ś1 [ऽ]न्योन्ये, K1.2 [ऽ]न्येन्ये — d) D1 नृषु; T3 G एष (G1 °षु) (for तेषु)

79 a) K3 V1 B D S Ca [अ]व(K3 °वि)लिप्तेषु (for विलु°) — b) K4 पुख्यातासर्वकर्मसु (sic), M4

नापि वैरं न सौहार्दं मद्रकेषु समाचरेत् ॥ ७९
मद्रके संगतं नास्ति मद्रको हि सचापलः ।
मद्रकेषु च दुःस्पर्शं शौचं गान्धारकेषु च ॥ ८०
राजयाजकयाज्येन नष्टं दत्तं हविर्भवेत् ॥ ८१
शूद्रसंस्कारको विप्रो यथा याति पराभवम् ।
तथा ब्रह्मद्विषो नित्यं गच्छन्तीह पराभवम् ॥ ८२
मद्रके संगतं नास्ति हतं वृश्चिकतो विषम् ।
आथर्वणेन मन्त्रेण सर्वा शान्तिः कृता भवेत् ॥ ८३
इति वृश्चिकदष्टस्य नानाविषहतस्य च ।
कुर्वन्ति भेषजं प्राज्ञाः सत्यं तच्चापि दृश्यते ।
एवं विद्वञ्जोषमास्स्व शृणु चात्रोत्तरं वचः ॥ ८४
वासांस्युत्सृज्य नृत्यन्ति स्त्रियो या मद्यमोहिताः ।
मिथुनेऽसंयताश्चापि यथाकामचराश्च ताः ।

प्रख्याताशुभ्र° — c) T1 नापि शौचं, G2 नाविवैरा (for नापि वैर). M8 नापि वै रणसौहार्द. — d) Ś1 K1 2 B8 D4 T2 M1 8 मद्रकेण, Ś2 K8 4 D8 6 7 M2.4 °के न, V1 °के च (for °केषु).

80 a) V1 संगतिर् — b) K8 D8 मद्रका (D8 °के) हि, Dn1 D6 T2 म(D6 मा)द्रकेषु (for °को हि) K1 8 V1 B D T2 8 G M सदा मलः (K8 °ला°; V1 B4 D6 T2 °लं), K4 सुचापल., T1 सदा चल° (for सचापल°) — c) T1 न (for च). Ś1 K2 सस्पर्शं, K8 संश्लेषो, V1 B D T1 2 संसृ(T1 °द)ष्टं, T3 G संभ्र(G1 °भृ-, G2 °हृ)ष्ट, M1 Ca संस्पृष्ट; M2-4 संघु(M2 °घृ)ष्ट (for दुःस्पर्शं) — d) K8 शौर्यं, G2 शोचन् (for शौचं) K8 4 Dn1 D8 गंधारकेषु

81 a) K2 राजयाजनयाज्येन, V1 B2 Da1 Dn1 D1 M1 Ca °याजकयाज्येषु, B1.8-5 D2-8 °या (D2 °रा)जकयाज्ये च, T1 8 G1.8 M2-4 °याजकया(T1 °रा)ज्ये हि, T2 शूद्रयाजनयाज्ये च, G2 राजयाजनयाज्याभ्यां — b) S (except T2) यथा (for नष्टं) K8 भुवि, G2 अहं (for हविर्) B2 Da1 D1 5 यथा, T1 मुखे°, T3 G M नशेत् (for भवेत्)

82 a) T1 G2 M2-4 शूद्रसकरको, Co °स्कारको (as in text). — After 82^{ab}, T8 G8 read (for the first time) 319* repeating it after 82 T2 G2 om (hapl) 82^{cd} — c) Ś K B Da1 D1-8 5 8 T8 G1.8 यथा (for तथा) Ś K1.2 ब्रह्मद्रुहो (for °द्विषो) T1 G1 M [ऽ]त्यतं (for नित्यं) — d) Dn1 गच्छंती हि, T1 गच्छति हि — After 82, K4 V1 B Da1 Dn1 D1.8-5 7 ins

318* तथैव सगत कृत्वा नर पतति मद्रकैः ।
[B1 D1 8-5 यथैव Dn1 संभक (for सगत)]

On the other hand, T1 G1 2 M ins after 82 T3 G8 (repeating after 82), after 82^{ab}

319* न तथा सगतं चापि मद्रकेष्विह विद्यते ।
[T8 (first time) G1 8 (first time) तत् (for न) G2 सगतश् M1-4 अपि (for इह) G2 दुरात्मसु (for [इ]ह विद्यते)]

83 a) Dn1 Ca मद्रकैः, D2 मद्रके T1 8 G M1 बालेष्वपि सदा न स्म (M1 तदा तस्माद्), M2-4 बालेष्वपि (M8 °ष्विव) च दष्ट्रेषु, Co as in text — b) T1 8 G धन, M1 हृतो, M2-4 वज्रे (for हत) K8 V1 (before corr) B4 5 Da1 Dn1 D1-5 8 Ca वृश्चिक ते Cv हत वृश्चिक ते विषम् — c) V1 B2 Da1 D6 7 T3 G2 8 अथर्वणेन, Co आथ° (as in text) Cv as in text — d) Ś K V1 B (except B5) Dn1 D2-4 7 8 T2 यथा शाति°, D6 T1 8 G सर्वशाति° (T1 °शाक्तिः) D2 कृतो Ś K1-3 V1 B Da1 D1.3-7 S (except T2) मया (for भवेत्) Cv यथा शान्ति कृता मया

84 a) Ś2 K8 वृश्चिकदंष्ट(K8 °ष्ट्र)स्य Cv as in text — b) B2 D8 4.7 Cv विषवेगहतस्य (for नानाविष°) — c) K4 कुर्वंत B2 5 Da1 D1.8 5 भैषज, Ca c भेषज (as in text) Cv कुर्वंति भैषज्य प्राज्ञा° — d) Ś2 सत्यतश्चापि, T1.8 G2.8 M सद्यस्त(T1 °स)च्चापि, G1 समस्तश्चापि, Cv सत्यं त° (as in text) D8 लक्ष्यते, Cv दृश्यते (as in text). Cv as is text — e) M1 भाव (for एव) G2 विद्वान् B2 आशु वोष, B8 आत्मदोष, B4 Da1 D1 . T1 M आस्स्व जोष (by transp), D6 जोषमान° Dn1 T2 एव विदित्वा स(T2 स्व)दोषं, D8 एवविधेत्र स्वे जोष (sic) T3 G1.8 भूयस्त्व शृणु मे वाचो — f) T1 शृणुष्व (for शृणु च) K8 B1 5 वाचोत्तर, K4 वै चोत्तर, B4 रात्रोत्तर (sic), T2 चैवो° D8 शृणु चोत्तरमत्र च, T3 G1.3 ब्रूहि तत्रोत्तर वच°

85 a) K4 सवासांसि (hypermetric) D3 नर्तते (for नृत्यन्ति) — b) Dn1 [ऽ]पि, T2 वा, M1 य (for या) K8 स्त्रियो मद्याद्विमोहिता°, D2 स्त्रियो मद्येन मो°, D6 या स्त्रियो मदमोहिता, D8 स्त्रियो वापि प्रमो°, T1 3 G स्त्रियो मद्यविमो° — c) K1 3 V1 B Da1 Dn1 D1-. 7 8 S मैथुने (B5 G1 °न) Ś K1-8 सयुताश्, B. Dn1 T2 सगताश्, D3 [अ]संसुताश्, Co असयता (as in text) V1 चैव D6 मैथुनासंयताश्चापि, T1 8 G M मिथुने सगताया(T1 °सा)श्च — d) K4 (marg as in text) B1 D1.8 यथाकामवराश्, S (except T2) °कराश् (for °चराश्) B3 तथा, B1 D1 त्र

तासां पुत्रः कथं धर्मं मद्रको वक्तुमर्हति ॥ ८५
यास्तिष्ठन्त्यः प्रमेहन्ति यथैवोष्ट्रीदशेरके ।
तासां विभ्रष्टलज्जानां निर्लज्जानां ततस्ततः ।
त्वं पुत्रस्तादृशीनां हि धर्मं वक्तुमिहेच्छसि ॥ ८६
सुवीरकं याच्यमाना मद्रका कषति स्फिजौ ।
अदातुकामा वचनमिदं वदति दारुणम् ॥ ८७
मा मा सुवीरकं कश्चिद्याचतां दयितो मम ।
पुत्रं दद्यां प्रतिपदं न तु दद्यां सुवीरकम् ॥ ८८
नार्यो बृहत्यो निर्ह्रीका मद्रकाः कम्बलावृताः ।
घस्मरा नष्टशौचाश्च प्राय इत्यनुशुश्रुम ॥ ८९
एवमादि मयान्यैर्वा शक्यं वक्तुं भवेद्बहु ।

या', T1 2 G M च ह (T2 हि) (for च ता) V1 यथाकाम वराश्रया — e) K4 पुत्र — f) K4 मद्रको, T3 G2 3 अत्र नो T1 M2–4 वेत्तुम्, T3 G वोढुम् (for वक्तुम्) K3 3 B1 D2 7 अर्हसि

86 a) T1 प्रमोहति, Co प्रमे° (as in text) Cv as in text — b) Ś K2 D6 यथैवोष्ट्रो (K2 °ष्ट्यो) दशेरके, K1 °वोष्ट्री दशेरकी; K3 4 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1.4 5 7 M1 यथैवोष्ट्र(K3 °वाष्ट्रो, K4 °वोष्ट्या, V1 °कोष्ट्रया, Dn1 °वाष्ट्र, M1 °वाष्टा)देशरका°; B3 वो**केरव, D2 °वोष्ट्रदशेरिके; D3 °वोष्ट्रदशोरक°, D8 पथिष्वेव हि शेरते, T1 यथैवोष्ट्री यथा खरा; T2 °वोष्ट्रे यथा मृगा, T3 G M2–4 यथैवोष्ट्रा मयैळ-(M2–4 °योरु)का Co cites दसेरका° Cv यथैवोष्ट्रीदाशेरकी — c) K1 V1 B1–4 D2–7 T1.3 G2 3 M विभ्र(T1 G2 स्र)ष्टधर्माणा; K3 विभ्रदशौचानां, Dn1 D8 T2 विभ्र-(D8 स्र)ष्टशौचानां, G1 एवोष्ट्रधर्माणा (for विभ्रष्टलज्जानां) — d) G2 निमज्जतस्, Ca निर्लज्जानां (as in text) G2 तव (for the second तत°) Co cites ततस्तत° (as in text) — e) T2 G2 M1 तारशाना Dn1 T2 च (for हि) — f) Dn1c यथा, D8 T2 सथा (for धर्मं) K3 त्वकुम् (for वक्तुम्) D2 यथावद्वक्तुमर्हसि, T1 धर्मं किं वेत्तुमर्हसि

87 a) B2 Dn1 D2 6 8 Co सौवीरक, Ca सुवी° (as in text) Ś1 K2 याच्यमानौ, T1 G1.2 °माना (G1 °न), M1 °मानाना (hypermetric) K3 शौवीरं याच्यमाना च Cv as in text — b) Ś2 K1.3 B Da1 D1–5 7 M2–4 Ca मद्रिका, Dn1 मद्रकी, T1 मद्रकां Ś2 K1 3 V1 B D T1 M Ca o कर्षति, T2 G1 कर्पती K1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 (before corr) Ca o स्फिचौ, K3 स्वजौ, K4 स्फिटौ, V1 स्फचौ, D2 स्वजौ; D6 [इं]स्पित, T1 स्विजै, T2 शुचा, G1 स्रजौ (for स्फिजौ) T3 G2 3 मद्रका (G2 °क) कष्टमीप्सित Cv मद्रिक° प्रातिवेशिमके, Cvp मद्रिका कृपती स्फिजौ — c) Ś1 अदातुकाम; Ś2 अधातुकामा, K1 2 4 अदातकाम (K1 °मो), K3 B5 D2 3 T1.2 आदातुकामा, V1 प्रदातु° (for अदातु°) — d) D3 इम (for इदं) D2 वचन- (for वदति) S (except T2) इदमाह (T3 G3 °हु) सुदारुण

88 a) K3 V1 B Dn1 D2–3 T1 Ca मा मा, G1 न मा, G2 इम (for मा मा) K1 4 Dn1 D3 S सौ(K4 शु)-वीरक K4 कश्चिद् Cv as in text — b) S (except T2) याचे(M1 °च्ये)त (for याचता) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3–8 T G1 3 M दयित D2 याचेदप्रीतज गम (sic), G2 याचेतावो मतिर्मम (sic) — c) K3 V1 B D S (M3 damaged) पतिं दद्या (for प्रतिपदं) — d) K3 D5 न नु, T3 G3 न तद्, G2 नैव (for न तु) T1 न तु सौवीरक कश्चित्

89 a) K1 3 V1 B D T3 G1 3 M गौर्यो, T1 गौवा, T2 चौर्यो (for नार्यो) Dn1 D4 6 T1 M1 वृहत्लो, M2–4 महत्यो Da1 D1 5 दुर्ह्रिका, T2 निर्भीका, T3 G3 माद्यस्ता, Ca निर्ह्रीका (as in text) G2 गौर्यो ब्रह्महत्यकामा (sic) — b) N म(D6 मा)द्रिका Ś1 कमुलावृता°, K1 हस्वलावृत°, Co कम्बलावृता (as in text) T3 G1.3 मत्ता° कवळवासस° — c) D3 T1 M1 सस्मरा, T2 कश्मरा, G2 विसरा, Ca o घस्मरा (as in text) — d) Dn1 प्रायवति (for प्राय इति) K3 4 B Dn1 D1 2 6.8 T G2 3 M1 [अ]नुशुश्रुम° — After 89, S ins

320* प्रमेहित्वा स्फिजा भूमिं कर्षन्त्यो हीनशोधना ।
स्पृष्ट्वा वाग्भिर्नं मृद्भिश्च नित्योच्छिष्टा भवन्ति हि ।

[(L 1) Cf 86a and 87b T3 G2 प्रमोहित्वा (G2 °ता) (for प्रमे°) T1 2 G3 स्त्रियो, T3 G3 [अ]स्रु वा, G1 स्त्रिजौ (for स्फिजा) G2 भूर्ति, M1 भूमि T3 G1 3 घर्षत्यो, M1 कर्षंतो T1 न तु शोभना, M मिश्रशोधना° (for हीन°) G2 वर्षयत्नो विपोधना (for the posterior half) — (L 2) T1 सृष्टास्, T3 G3 दृष्टास्, G1 स्पृष्टा, G3 दृष्टा, M2–4 सृष्ट्वा (for स्पृष्ट्वा) T1 चाभ्भिर्, T2 पद्भिर्, T3 त्वद्भिर्, G2 सद्भिर्, G3 त्वग्भिर्, M1 वा भिश्र (for वाग्भिर्) T1 अमृद्भिश्च, G1 मृदद्भिश्च; G2 नमद्भिश्च (for न मृ°) T2 G1 M3 4 नित्योत्सृष्टा (for °च्छिष्टा°) T1 पिशाचिका, M1 [अ]पचारका, M2–4 [अ]नचारिका (for भवन्ति हि)]

90 a) T2 तु या (for मया) K3 नैव, K4 यैर्वा, M2–4 [अ]न्ये ता (for [अ]न्यैर्वा) — b) M2–4 शक्या K2 युक्त (for वक्तुं) K3 बहु° — c) K3 T G2 3 M आकेशातान् (for °शाग्रान्) Ś1 K2–4 T1 नखाग्रै (K3 T1 °ग्रा)श्च (for प्राच) G1 आकाशादानखप्राच

आ केशाग्रान्नखाग्राच्च वक्तव्येषु कुवर्त्मसु ॥ ९०
मद्रकाः सिन्धुसौवीरा धर्मं विद्युः कथं त्विह ।
पापदेशोद्भवा म्लेच्छा धर्माणामविचक्षणाः ॥ ९१
एष मुख्यतमो धर्मः क्षत्रियस्येति नः श्रुतम् ।
यदाजौ निहतः शेते सद्भिः समभिपूजितः ॥ ९२
आयुधानां संपराये यन्मुच्येयमहं ततः ।
न मे स प्रथमः कल्पो निधने स्वर्गमिच्छतः ॥ ९३
सोऽहं प्रियः सखा चास्मि धार्तराष्ट्रस्य धीमतः ।
तदर्थे हि मम प्राणा यच्च मे विद्यते वसु ॥ ९४
व्यक्तं त्वमप्युपहितः पाण्डवैः पापदेशज ।
यथा ह्यमित्रवत्सर्वं त्वमस्मासु प्रवर्तसे ॥ ९५
कामं न खलु शक्योऽहं त्वद्विधानां शतैरपि ।
संग्रामाद्विमुखः कर्तुं धर्मज्ञ इव नास्तिकैः ॥ ९६
सारङ्ग इव घर्मार्तः कामं विलप शुष्य च ।
नाहं भीषयितुं शक्यः क्षत्रवृत्ते व्यवस्थितः ॥ ९७
तनुत्यजां नृसिंहानामाहवेष्वनिवर्तिनाम् ।
या गतिर्गुरुणा प्राङ्मे प्रोक्ता रामेण तां स्मर ॥ ९८
स्वेषां त्राणार्थमुद्युक्तं वधाय द्विषतामपि ।

— [d]) T_2 कर्तव्येषु; Co वक्तव्येषु (as in text) K_1 कुवत्सुसु, V_1 $B_{1\,4.5}$ Dn_1 $D_{2\,8}$ कुकर्मसु, $B_{2\,8}$ M_1 च (B_2 सु-) कर्मसु, Da_1 $D_{1\,5}$ Ccp कुजन्मसु, G_2 सुवर्त्मसु, M_2 विवर्त्मसु (for कु°) $K_{2\,4}$ वक्तव्ये मुक्तवर्त्मसु ❀ Cc· आकेशाग्रादि अभिव्याप्ता।❀

91 [a]) K_2 मुद्रका', K_3 वर्त्मयुग्मः (sic) (for मद्रकाः) — [b]) $Ś_2$ K_1 धर्मं विदु; K_3 धमे विष्णु (sic), T_2 धर्मचित्ता. (for धर्मं विद्यु) T_3 $G_{2\,3}$ धर्मवत्कथयति हि — [c]) D_6 -देशोद्भवान्, D_8 देशभवा (for देशोद्भवा) D_6 म्लेच्छान् — [d]) Dn_1 कर्मलोपविचक्षणा'

92 [a]) K_3 $T_{2\,3}$ $G_{2\,3}$ एव (for एष) — [c]) $T_{1\,3}$ G_3 यथाजौ

93 [a]) Some MSS सापराये, K_3 पराधेय (sic), B_5 संप्रहारे, D_8 सराधेय, Co सपराये (as in text) — [b]) K_4 यन्मुच्येयम्, V_1 यन्मुच्येहम्, Dn_1 यान्युच्येयम्, D_2 य यस्त्वपेयम्, T_2 विमुचेयम्, G_1 मन्मुचेयम्, G_2 न मुंचेयम् (for मन्येह, यन्मुच्येयम्) B_4 T_3 $G_{1\,3}$ अहं तनु (T_3 G_3 °नु), D_2 महत्तमः, G_2 अहं तव (for अह तत.) — [c]) V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\,3-7}$ ममैष, D_2 एष मे, T G M_1 य एष, M_{2-4} एष वै (for न मे स) — [d]) T_1 M प्रधान (T_1 °न-) स्वर्गगामिना, T_2 प्रदानं स्वर्गकामिना, T_3 G स एव स्वर्गवासिना

94 [a]) Da_1 $D_{3\,6}$ T_3 सोय K_3 G_2 प्रियसखा, V_1 विप्रसखश्च, D_6 प्रिय' सखश्च V_1 D_6 S (except T_2) चैव (for चास्मि) — [c]) V_1 $D_{2\,6}$ T_3 G M तदर्था, B_2 $D_{1\,3}$ $T_{1\,2}$ तदर्थ (for °र्थे) T_1 च (for हि) T_1 महाप्राणा' (for मम प्राणा)

95 [a]) $Ś_1$ K_2 वक्तु (for व्यक्त) K_3 त्वमस्युपितः, B_1 °प्युपहत', T_1 त्वयापि सहित, $T_{2\,3}$ G त्व(G_3 स) मस्युपहित', M_1 त्वमपि सहित., M_2 त्व हि ह्युपहित', $M_{3.4}$ एवाभिसहित' (for त्वमप्युप°) Ca c cite उप° (as in text) — [b]) $K_{3\,4}$ T_3 G_3 पापदेशज' — [c]) K_3 V_1 B_2 D_6 S (except T_2) तथा (for यथा) K_1 G_2 हि मित्रवत्, K_3 Da_1 $D_{1\,5}$ स्वमित्र', $B_{1\,3\,4}$ Dn_1 $D_{3\,4.7}$ T_3 G_3 चामित्र° (for ह्यमित्र°) D_2 सख्ये (for सर्वं) — [d]) V_1 अस्मासु त्व (by transp), B_3 त्वमप्याशु G_2 (inf lin) प्रवर्तते

96 [a]) G_2 खलु न (by transp), M_3 नु खलु — [b]) K_3 त्वद्विधैश्च, M_1 तद्विधाना (for त्वद्वि°) M_2 शरैरपि B_2 S (for शतै°) — [c]) G_2 समरे (for संग्रामाद्) — [d]) T_1 $G_{2\,3}$ M_{2-4} स(T_1 स्व)-विमुखी- (B_2 T_1 °ख) — [d]) K_4 G_2 इति (for धर्मं, $T_{2\,3}$ G_1 M_1 सद्धर्म (for धर्मज्ञ) K_4 G_2 इति (for इव)

97 [a]) K_4 V_1 $B_{1\,4\,5}$ शारंग (V_1 °गं); Ca सारगा, Co °ग (as in text). K_{2-4} D_3 T_2 G_2 घर्मांते (K_4 °त, K_4 °ते), Dn_1 वर्मार्त (for घर्मार्त') Cv सारङ्ग इव घर्मान्ते — [b]) Da_1 D_5 विलप्य B_3 शुष्मिवान्, Dn_1 मुच्य च; $B_{1\,4}$ T_2 इष्यसि, M_3 तुष्य च, Ca शुष्य च (as in text) — [c]) B_1 नाय वा (for च) T_1 काम विलपसि ब्रुवन् — [c]) B_3 D_3 T_2 G °धर्मे, $T_{1\,2}$ — [d]) K_2 क्षत्रवृद्धे, K_3 °दक्षे, °वृत्तौ (for °वृत्ते)

98 [a]) B_1 असुत्यजां (for तनु°) — [b]) D_6 [अ]-पलायिनां, G_1 [अ]नुवर्तिना $Ś_1$ महादेवेषु वर्तिना (sic) — [c]) K_3 प्राप्ता, V_1 B D (except D_3) $T_{2\,3}$ G प्रोक्ता, T_1 M प्रेम्णा (for प्राङ्मे). — [d]) V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5\,7}$ B_3 तत्, D_3 पुरा, D_6 तदा, $T_{2\,3}$ G प्रेम्णा (for प्रोक्ता) K_3 T_1 स्मरेत्, V_1 D_3 स्मरन्; B Da_1 Dn_1 M_1 स (for तां) $D_{1\,3-5}$ $T_{2\,3}$ G M स्म(G_1 व)रे (for स्मर)

99 [a]) S $K_{1\,2\,4}$ B (except B_3) $D_{2-4\,7\,3}$ T_3 G_3 ते(G_2 ये)षां (for स्वेषां) K_4 वागार्थम्, V_1 त्राणान्, T_2 सुखार्थम् (for त्राणा°) $Ś_1$ अत्युक्त, K_3 उमुध्रु (sic), V_1 यद्युक्त, B_{1-3} D (except $D_{6\,8}$) उद्यत, B_6 अप्युक्त

विद्धि मामास्थितं वृत्तं पौरूरवसमुत्तमम् ॥ ९९
न तद्भूतं प्रपश्यामि त्रिषु लोकेषु मद्रक ।
यो मामसादमिप्रायाद्वारयेदिति मे मतिः ॥ १००
एवं विद्वञ्जोषमास्स्व त्रासात्किं बहु भाषसे ।
मा त्वा हत्वा प्रदास्यामि क्रव्याद्भ्यो मद्रकाधम ॥१०१
मित्रप्रतीक्षया शल्य धार्तराष्ट्रस्य चोभयोः ।
अपवादतितिक्षाभिस्त्रिभिरेतैर्हि जीवसि ॥ १०२

पुनश्चेदीदृशं वाक्यं मद्रराज वदिष्यसि ।
शिरस्ते पातयिष्यामि गदया वज्रकल्पया ॥ १०३
श्रोतारस्त्विदमद्येह द्रष्टारो वा कुदेशज ।
कर्णं वा जघ्नतुः कृष्णौ कर्णो वापि जघान तौ ॥१०४
एवमुक्त्वा तु राधेयः पुनरेव विशां पते ।
अब्रवीन्मद्रराजानं याहि याहीत्यसंभ्रमम् ॥ १०५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥

(for उद्युक्त) — b) K1 3 V1 B D S वधार्थं (for वधाय) — c) Ś1 विद्ध; G1 वृद्धि (for विद्धि) B3 स्वमास्थित; D6 मावस्थित (for मामा°) B1 5 D7 8 वृत्ते D2 विद्धिनारासन वृत्त (sic) — d) B3 पौरुषेणास***; D2 पौरुषं वा समुद्भव, D6 पौरवशसमुद्भव, D3 पुरूरवसमुत्तम, T1 पौरूरवससत्तमं Ca o cite पौरूरवसम् (as in text)

100 a) V1 तद्भूत न (by transp), D5 6 न तद्भवं (D6 °य), S (except T2) न तं भू(G2 श्रु)त Ca cites भूत (as in text) — b) K1 मद्रह, B D (except D2 6) S मद्रप — d) V1 वारयेच्च मतिर्मम

101 T2 om 101ab — a) Ś1 K2 Da1 D1 4.5 8 T1 3 G Ca विद्वान्, K4 विद्धिम् (sic) B1 जोषमास्थ, Da1 D1 जोषमास्स; D6 °मास; T3 G M2–4 आस्स्व जोष (by transp) — b) D8 पुन किं, S (T2 om.) किं त्रासाद् (by transp) Dn1 इह (for बहु) — c) Ś1 मस्त्वां, K4 B1 3–5 Da1 D1 5 मा त्वा; B2 Dn1 D2–4 7 न त्वां; T1 हत्वा (for मा त्वा) K3 त्वा हत्वाथ प्रदास्यामि, V1 त्वां हत्वा न प्र°; D6 साध्वह त्वां प्र , D8 हत्वाहं त्वां प्र° — d) K1 क्रव्यात्त्या; K3 क्रव्येभ्यो, G1 क्रव्यादे (for क्रव्याद्भ्यो) D6 T2 3 G मद्रकाधिप M2–4 क्रव्यादेभ्यो नराधम

102 a) D3 मम (for मित्र-) G2 मित्रमित्रप्रक्षिधाशल्य (sic) Cv as in text. — b) Ś1 K2 ०*राष्ट्रस्य, Ś1 K4 तया राष्ट्रस्य, K1 B1 3 D3 4 7 T1.3 G1 3 M Ca धृतराष्ट्रस्य, B5 Da1 D1.2 5 6 धार्त(D8 धृत)राष्ट्रानुरोधत Cv as in text — c) D3 -तितिक्षया, D3 T2 Cv -तिति(T2 °ती)-
30

क्षाभ्यां (for -तितिक्षाभिस्) T1 G2 अपराध तितिक्षामि Ca as in text — d) V1 B5 Da1 D1 तु, D6 च (for हि) V1 जीवति G2 त्रिभिरेव जिजीवसि Ca o cite त्रिभिरेतैर् (as in text) Cv as in text

103 Ś K1 2 om (hapl) 103ab — a) T1 ते दिदृक्षुर् (sic) (for चेदीदृश) — b) D1 चरिष्यसि, T1 वधि° (for वदि°) — c) D1 शिरसा (for °स्ते) D3 शातयिष्यामि, G1 पाद°; M2–4 पोथ° (for पात°)

104 a) B4 स्त्वेवमद्येह, B5 स्त्विदमन्येह, Dn1 D1 °मध्ये (Dn1 °म्ये) ह; D6 स्त्विदमन्येपि, T1 स्त्वेथमध्ये ह (sic), T2 G1 2 स्त्विति (G1 °र) मन्ये हि, T3 G3 स्त्विति मन्येह (for स्त्विदमद्येह) D2 श्रोतारमिदमन्ये वै Cv as in text. — b) B5 वा कुदेशज, D6 बहुदेशज°, G2 वाङ्गदेशज — c) Ś K2 4 वीरौ (for कृष्णौ) — d) K3 V1 B D S नि(M2–4 [अ]भि)जघान (for [अ]पि ज)

105 c) T1 राज स (for राजान) — d) Ś K2 सभ्रम, K3 [अ]सशय, D2 [अ]संभ्रमात्, T1 3 G सभ्रमात्, T2 [अ]सभ्रम°, M2–4 [अ]सभ्रमन् (for °भ्रमम्)

Colophon. — *Adhy name* Ś2 शल्यविवाद°, B5 कर्णवाक्य, Da1 शल्यकर्णसवाद°, Dn1 D5 कर्णशल्यसवाद , D1 शल्यसवाद°, D3.7 मद्राधिपसवाद°, T1 शल्यविवादे मद्रकुत्सकथन; T2 शल्यदूषक; M1 कर्णशल्यसवादे मद्रककुत्सनं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 27 (as in text), B1 2 D3 7 40, B5 41, D6 42, T1 3 G M 33, T2 36

२८

संजय उवाच ।
मारिषाधिरथेः श्रुत्वा वचो युद्धाभिनन्दिनः ।
शल्योऽब्रवीत्पुनः कर्णं निदर्शनमुदाहरन् ॥ १
यथैव मत्तो मद्येन त्वं तथा न च वा तथा ।
तथाहं त्वां प्रमाद्यन्तं चिकित्सामि सुहृत्तया ॥ २
इमां काकोपमां कर्ण प्रोच्यमानां निबोध मे ।
श्रुत्वा यथेष्टं कुर्यास्त्वं विहीन कुलपांसन ॥ ३
नाहमात्मनि किंचिद्वै किल्बिषं कर्ण संस्मरे ।
येन त्वं मां महाबाहो हन्तुमिच्छस्यनागसम् ॥ ४
अवश्यं तु मया वाच्यं बुध्यतां यदि ते हितम् ।
विशेषतो रथस्थेन राज्ञश्चैव हितैषिणा ॥ ५
समं च विषमं चैव रथिनश्च बलाबलम् ।
श्रमः खेदश्च सततं हयानां रथिना सह ॥ ६
आयुधस्य परिज्ञानं रुतं च मृगपक्षिणाम् ।

28

1 a) K1 D1 6 मारिषाधिरथे, K3 V1 °धिपते , T G °तिरथे — b) K3 B D (except Da1 D1) T2 वाचो K3 युद्धाभिमर्दिनः — c) S (except T2) कर्णमिद (for पुन कर्ण) — Ś2 reads 1d-3b on marg — d) Dn1 D2-4 6 7 इद वच; D1 T3 G2.3 M2-4 उदा(G2 °पा)हरत्. — V1 B (except B3) D (D8 marg) ins after 1 K3 after 2

321* जातोऽहं यज्वनां वंशे संग्रामेष्वनिवर्तिनाम् ।
राज्ञा मूर्धाभिषिक्ताना स्वय धर्मपरायणः ।

[Before line 1, B4 ins शल्य उवाच — (L 1) K3 D8 बलिनां, B1 यदुनां, Da1 D1 5 यज्विना (for यज्वना) Dn1 सग्रामेस्व निवर्तिना (for the posterior half) — (L 2) K3 मूर्धाभिषक्तानां, D8 °वसिक्तानां, Co °भिषिक्ताना (as above)]

2 a) B3 यथैक- Ś2 मत्त-, K4 मत्तौ, B3 -मर्त्यो; T1 G1 3 मुक्तो (for मत्तो) G2 मद्यत्वे (for मद्येन) — b) K3 D8 त्व तथा वा न चान्यथा, V1 B1 2 4 D3 6 7 त्व तथा ल(B2 र)क्ष्यसे वृष, B3 त्वं तथा लक्ष्यसे नृप, B5 Da1 Dn1 D1.4 5 त्वं (Dn1 त्वा) तथा लक्ष्यसे वृष, D2 तथैव त्व नराधम, T1 त तथा वा नरो यथा, T2 त्व तथैव च नान्यथा, T3 G1 3 M2-4 त्व तथा पानपो यथा, G2 तथा वै पवनो यथा; M1 त्व तथा वा न वा तथा ‡ Co वृषेति बलीवर्दाभिप्रायेण । ‡ — K3 reads 2cd twice — c) K3 B3 5 Da1 Dn1 D1 2 5 T3 G1 3 तथापि, V1 D6 8 ततोहं, B1 2 4 D3 4 7 तथाथ, T1 तमह, T2 यथापि (for तथाहं) Ca cites तथा (as in text) Ś2 K4 G2 M1 त्वा, T2 ता (sic) (for त्वा). Dn1 प्रमुह्यत, T2 प्रमाद्यत — d) K3 विचित्सेद, V1 B D S चिकित्सेय (D8 विचिकित्से) (for चिकित्सामि). — After 2, K3 reads 321*

3 a) T2 M1 एको° (for काको°) K3 तूर्णं (for कर्ण). — c) K3 कुर्यास्त्वां, T1 कुर्यास्त्व — d) K3 विहने; K4 B D नि(Dn1 न; D6 ह्री)हीन, T1 विहीन (for विहीन). B5 -पाशन; M4 -पासने

4 a) T1 वा (for वै) — b) K4 किल्बिषै; T1 कल्मषं Dn1 समनुस्मरे, D6 T1 कर्म संस्मरे; G2 कर्ण संस्मरेत् — c) T1 एक मां त्वं (sic) (for येन त्व मा) B (except B3) Da1 D3.4.7 T3 G M मां त्व (by transp), T2 त्वां मां — d) D6 [अ]नागतं (for °गसं)

5 a) T1 अपश्यात् (sic) (for अवश्यं) D2 वाक्य- — b) K3 V1 B1 3.4 Da1 D1 3-5 7 8 बुध्यता, K4 युध्यता; D2 बुद्धिता (for बुध्यता) K3 विदिताहित (sic), V1 B1 3-5 Da1 D1-5 7 8 त्वद्धिताहित (for यदि ते हितम्) B2 बुध्यते हुविताहिव (sic), D6 युध्यतले हिताहित; T1 3 G M बुद्ध्वा तव हिताहितं; T2 उक्तेनाप्यहित त्वया — d) K3 चैत्र, B2 तस्य (for चैव) S (except T2) राज्ञश्चापि हितार्थिना

6 a) M1 समश्च Ca cites सम च विषम (as in text). — c) K1 शमः खेदश्च, K3 श्रमखेद च; K4 श्रम खेदस्य, B3 (also as in text) श्रमखेदौ च; T1 श्रमं खेदश्च; G2 श्रमखेद च ‡ Ca श्रमखेदौ क्रियाबाहुल्यात् । ‡ — d) K1 2 4 G2 रथिना, D6 रथिन

7 a) S आयुधाना V1 D6 T1 2 G1 2 M परीमाण, T3 G3 °परी(T3 °रि)णाह, Co प्रतिज्ञान (for परिज्ञान) Ca as in text — b) K3 हवं च; D4 रुतस्य, D3 T2 ऋतं च (for रुतं च) Ca as in text — c) B5 भावश्चाप्यतिचरश्च (sic), D8 भारश्चाप्रतिभारश्च, T1. 3 G M

भारश्चाप्यतिभारश्च शल्यानां च प्रतिक्रिया ॥ ७
अस्त्रयोगश्च युद्धं च निमित्तानि तथैव च ।
सर्वमेतन्मया ज्ञेयं रथस्यास्य कुटुम्बिना ।
अतस्त्वां कथये कर्ण निदर्शनमिदं पुनः ॥ ८
वैश्यः किल समुद्रान्ते प्रभूतधनधान्यवान् ।
यज्वा दानपतिः क्षान्तः स्वकर्मस्थोऽभवच्छुचिः ॥ ९
बहुपुत्रः प्रियापत्यः सर्वभूतानुकम्पकः ।
राज्ञो धर्मप्रधानस्य राष्ट्रे वसति निर्भयः ॥ १०
पुत्राणां तस्य बालानां कुमाराणां यशस्विनाम् ।
काको बहूनामभवदुच्छिष्टकृतभोजनः ॥ ११
तस्मै सदा प्रयच्छन्ति वैश्यपुत्राः कुमारकाः ।
मांसोदनं दधि क्षीरं पायसं मधुसर्पिषी ॥ १२
स चोच्छिष्टभृतः काको वैश्यपुत्रैः कुमारकैः ।
सदृशान्पक्षिणो दृप्तः श्रेयसश्चावमन्यते ॥ १३
अथ हंसाः समुद्रान्ते कदाचिदभिपातिनः ।
गरुडस्य गतौ तुल्याश्चक्राङ्गा हृष्टचेतसः ॥ १४
कुमारकास्ततो हंसान्दृष्ट्वा काकमथाब्रुवन् ।
भवानेव विशिष्टो हि पतत्रिभ्यो विहंगम ॥ १५

सार चैवाप्यसारं च, T2 भार चाप्यतिभारं च Ca cites भार and अतिभार (as in text) — d) Ś K3.4 शस्त्राणा (for शल्यानां) Dn1 T1 प्रतिक्रिया (T1 °या)

8 a) K3.4 B1.3 D8 T3 G M1 अस्त्रयोग, Ca °योग B4 तु, D6 वा (for च) — b) B4 तु (for च) — c) K1 ज्ञेया — d) K3.4 B5 D1.8 कुटबिना, T2 कुटुबिनी, G2 °विता, M2-4 कुटुबिना, Ca कुटु° (as in text) — e) V1 B5 D2.6 T2 अत्र, B3 Da1 D1.5 ततस् (for अतस्) Ś K1.2 M त्वा, V1 B5 D2.4.6.8 T2 ते (for त्वा) T1 कथयिष्यामि, G2 दर्शये कर्णे — f) S (except T1) दर्शयामि पुन पुन

9 a) D1.4 वैश्यं — b) K2 धान्यवत् — c) K3 क्रात, K3 T2.3 G शांत, Dn1 श्रांत (for क्षान्त) — d) K3 स्वधर्मज्ञो (for °कर्मस्थो) Dn1 [ऽ]वसच्छुचि, D8 [ऽ]भवच्छुचि T2.3 G स्वधर्मनिरत शुचि

10 a) G1 बहुपुत्र K8 प्रिया यस्य, D8 प्रियाप्रस्तु — b) D1 सर्वभूतानुकंपकै; D2 °कामक, T G °कपन — c) S (except T1) राष्ट्रे (T1 °ष्ट्र) (for राज्ञो) — d) K8 राज्ये, S (except T2) राज्ञो (for राष्ट्रे) T1 वदसि (for वसति) G2 नित्यश (for निर्भय)

11 a) B2 अपि (for तस्य) — b) Dn1 यशस्वनां, S (except T1) तु (T1 च) धीमत (for यशस्विनाम्)

12 a) D3 G2 M3 तदा (for सदा) — b) Da1 D1.5 वैश्यपुत्र Ś1 कुमारक, K1 °कै — K1 om. (hapl) 12c–13b — c) K3 Da1 D3-6.8 (before corr) मासौदन, T2 मासोदन — d) K2 D3.5.6 द(D5 म)धिसर्पिषी (D3 °ष); K3 Dn1 मधुसर्पिषं, T1.6 G M सर्पिषा (G2 °का) सह, T2 मधुसर्पिषा

13 K1 om. 13b (cf v l 12) — a) K3 वचोच्छिष्टकृत, K4 सदोच्छिष्टभृत, V1 D3 स चोच्छिष्टजसु; B2 पृष्टोच्छिष्टभृत, T1.3 G M ततो(G1 °यो, G2 °त्रो)च्छिष्टभृत (for स चो°) — b) Ś2 कुमारक — c) K1 सदृश K2 दक्षिणो, V1 पक्षिगणो (hypermetric) (for पक्षिणो) K3 B2 D2.6 दृष्ट्वा, T3 भर्तुं, G3 हर्तुं (for दृप्त) Dn1 सदृशान्पक्षिणोदय — d) Ś1 K2 चान्वमन्यत, Ś2 K1 B3.4 चावमन्यत, K4 स्वान्वमन्यत (sic), B1 Dn1 D3.7.8 चाधिचिक्षिपे, B5 चाभ्यमन्यत, T2 चापमन्यते, G1.2 चावमन्यसे D2 सेयसो नाभ्यमन्यत

14 a) V1 सधा (for हंसा) T3 G1.3 समुद्रांतं — b) T1.3 G M प्रजग्मुर् (for कदाचिद्) K4 T2 अभिपातिता, V1 B Da1 Dn1 D1.3-5.7 T1.3 G M अतिपातिन (Dn1 °ना, D1 °त, G2 °ता), D6 दूर° — c) G3 ततस् (for गतौ) Cv as in text — d) Ś1 K2.4 D8 (sup lin. as in text) M2-4 वक्रागा, T1 शुभ्रगा, Ca c चक्राङ्गा (as in text) Da1 D6 कृष्टचेतस, Dn1 हृष्टमानसा, D2 °तेजस B8 त देश समुपागमन्, Cv as in text

15 a) Dn1 ते ततो (hypermetric), D3-5.7 तदा (for ततो) D1 हंसा, T3 G दृष्ट्वा (for हंसान्) — b) D5 ऋष्ट्वा, T3 G हंसान् (for दृष्ट्वा) G1 कामम् (for काकम्) — c) K4 इह (for एव) Ś1 विविष्टो, K1 विशिष्ट T1.3 G M1 [ऽ]सि, T2 न (for हि) — d) Ś K2.4 T3 G पत्रिभ्योपि (Ś2 K4 °भ्यो हि), Co पतत्रिभ्यो (as in text) K2 Dn1 D1.2.3 M1.2.4 विहगम — After 15, S ins

322* एते निपातिन पश्य सहितान्वियदाश्रितान् ।
एभिस्त्वमभिशक्नोषि कस्मान्न प्रापितस्त्वया ।

[(L 1) T3 G3 [ऽ]तिपातिन (for नि°) T3 G विहगान् (for सहितान्) — (L 2) T3 M1 असि, G M2-4 अपि (for अभि-) T2.3 G शक्तो हि (for शक्नोषि) T3 G पतित, M1 प्रापतस् (for प्रापि) M1 तदा (for त्वया)]

प्रतार्यमाणस्तु स तैरल्पबुद्धिभिरण्डजः ।
तद्वचः सत्यमित्येव मौर्ख्याद्दर्पाच्च मन्यते ॥ १६
तान्सोऽभिपत्य जिज्ञासुः क एषां श्रेष्ठभागिति ।
उच्छिष्टदर्पितः काको बहूनां दूरपातिनाम् ॥ १७
तेषां यं प्रवरं मेने हंसानां दूरपातिनाम् ।
तमाह्वयत दुर्बुद्धिः पताम इति पक्षिणम् ॥ १८
तच्छ्रुत्वा प्राहसन्हंसा ये तत्रासन्समागताः ।
भाषतो बहु काकस्य बलिनः पततां वराः ।
इदमूचुश्च चक्राङ्गा वचः काकं विहंगमाः ॥ १९
वयं हंसाश्चरामेमां पृथिवीं मानसौकसः ।
पक्षिणां च वयं नित्यं दूरपातेन पूजिताः ॥ २०
कथं नु हंसं बलिनं वज्राङ्गं दूरपातिनम् ।
काको भूत्वा निपतने समाह्वयसि दुर्मते ।
कथं त्वं पतनं काक सहास्माभिर्ब्रवीषि तत् ॥ २१
अथ हंसवचो मूढः कुत्सयित्वा पुनः पुनः ।
प्रजगादोत्तरं काकः कत्थनो जातिलाघवात् ॥ २२

---

16 ^{a}) T3 M1 प्रसार्य°; G3 प्रातार्य°, Co प्रतार्य° (as in text) B1.3 4 Dn1 D8.4 7 तै सर्वैर्; B2 तु शतैर्, D8 [अ]पि स तैर् (for तु स तैर्). Ś1 2 (*sup lin* as in text) K4 भाष्य(Ś1पत्य)माणस्तु स च तैर्, K2 **यमाणस्तु स च तैर्, K8 Da1 D1 5 प्रतार्यमानस्तु स तैर्, V1 D2 6 स तै प्रशस्यमानस्तु, B5 स तैः प्रतार्यमानस्तु; T2 प्रशस्यमानस्तु स तैर् — ^{b}) M1 अंध- (for अल्प-) G1 2 अंडज (G2 °जा°) V1 D3 T2 मद(T2 अल्प)बुद्धिरथांडज°, D6 तान्प्रोवाच रथाडज° — ^{c}) K8 एवासौ, B2 M2–4 इत्येव (for इत्येव) — ^{d}) T1 3 G2 3 मौढ्याद् (for मौर्ख्याद्) D1 B1 दर्पाच्च; Dn1 दर्प्याच्च, T1 गर्हाच्च, G2 3 दर्पाश्च D1 मन्यसे, T1 जग्मिवान्, T3 G M जज्ञिवान् (for मन्यते)

17 ^{a}) S (except T2 M1) [ऽ]तिपत्य (for ऽभि°) D8 तान्सोभ्येत्य विजिज्ञासु — K1 om 17^b–18^a. — ^{b}) G2 ख (for क) D6 एष Ś K4 श्रेष्ठयभागिति, K2 श्रेष्ठ°, G2 श्रेष्ठभागिने Co cites श्रेष्ठभाक् (as in text) — ^{c}) S2 उच्छिष्टतर्पितः, K3 उच्छिष्ट**त°, T2 उच्छिष्टदर्पत°, G2 उत्तष्टदर्पित (sic) — ^{d}) K2 बाहूना S (except T2) एकपातिना

18 K1 om 18^{abc} (cf v l 17) Ś K2 3 D2 T2 om (hapl.) 18^{ab} — ^{a}) T1 M4 य° (for य) K4 मन्ये (for मेने) — ^{c}) K2 समाह्वयाते; B8 तमाह्वयत्सु°, B. K4 दुर्बुद्धि — ^{d}) Da1 D1.3 तमाह्वयति, T2 तानाह्वयति V1 B1 4.5 D T3 G M2–4 B2 पतावर्हेति (sic) K8 पतने, V1 B1 4.5 D T3 G M2–4 Co पताव (D2 °द्य), B2 प्रतार, T1 प्रताप, M1 प्रपात (for पताम) K4 T1 2 M2 4 पक्षिण, B1 3 Dn1 D1.6 M1 °णा

19 ^{a}) B5 D6 तु ततो, D3 प्रसहन्, T1 त्वहसन्, G2 प्रहसन् (for प्राहसन्) V1 एतच्छ्रुत्वा ततो हसा° — ^{b}) M1 समागतान् — ^{c}) K2 बापतो, B1 D6 M1 भाषतो, G1 भाषते, M2–4 भपतो — ^{d}) T3 G M वालिश्या(G2 °शा)त् (for बलिन°) D2 पतिता स्वर° (sic), D8 पतिता वरां T1 बाळस्योत्पतता वर° — ^{e}) V1 स, B1 4 Da1 Dn1 D1 3–7 T2 स्म, B3 D2 8 सु-, T1 3 G M तु (for च) Ś K1 2 4 D8 (*sup lin* as in text) M2 4 वक्रागा, B5 चक्रागी, T1 शुक्लांगा — ^{f}) V1 T3 G1 3 M1 वाच

20 Before 20, N ins हंसा ऊचु° — ^{a}) K5 चरामेत्थं; D2 चरामो गा, T2 चरामैता — ^{b}) Ś2 K4 D1 पृथिवी°, K8 पृथिव्या, T1 पृथ्वीं च — ^{c}) Dn1 D6 बल (for वय) — ^{d}) T1 दूरापातेन, Co दूर° (as in text) D6 पूजित

21 ^{a}) K8 स्वं, D2 6–8 T1.3 G3 तु, T2 न (for नु) B8 T3 G transp हंस and वलिन B2 हंस कथं नु वलिन — S (except T2) transp 21^b and 21^d — ^{b}) Ś2 K4 D8 M8 वक्रागं, K1.3 V1 B D (D8 *sup lin.*) T1 2 G1 M1.2 4 चक्राग (for वज्राङ्ग) T3 G3 चक्रागान्दूरपातिन°, G2 कामगा दूरपातिनः — ^{c}) G2 हि त्वा (for भूत्वा). K1 निपातेन; K8 निपाताय, K4 निपतते, G2 निपतिते — ^{d}) K4 समह्वयसि (sic) D1 दुर्मते — ^{e}) K3 V1 B D T2 Ca o पतिता, S (except T2) पतसे (for पतन) Ś2 काका, Dn1 D8 G1 काक° Cv कथ त्वं पतिता काक° — ^{f}) V1 B D T2 ब्रवीहि, T1.3 G M प्रचक्ष्व (for ब्रवीषि) K1 तं (for तत्)

22 ^{a}) D8 कथ (for अथ) K8 मूर्ख° (for मूढ°) — ^{b}) Dn1 कत्सयित्वा — ^{c}) S (except T2) प्राहोत्तर वच काक° (G3 तात) — ^{d}) K1 ककुनो, K2 कत्थो न, K8 कुच्छ्वनो, B3 कत्यने, Dn1 T1 M2–4 कथन, T2 G3 कथन, Ca o कत्थनो (as in text) K1 D2 जातिलावव (D2 °वं), B3 D1 नाति°, T1 सोपि वायस°, T2 3 G M2–4 सोतिलाघवात् B1 स्वनो यातिश्च लाघवात् (sic), B2 स्वच्छदगतिला°

शतमेकं च पातानां पतितास्मि न संशयः ।
शतयोजनमेकैकं विचित्रं विविधं तथा ॥ २३
उड्डीनमवडीनं च प्रडीनं डीनमेव च ।
निडीनमथ संडीनं तिर्यक्कातिगतानि च ॥ २४
विडीनं परिडीनं च पराडीनं सुडीनकम् ।
अतिडीनं महाडीनं निडीनं परिडीनकम् ॥ २५
गतागतप्रतिगता बह्वीश्च निकुडीनिकाः ।

---

23 Before 23, N T2 M1 ins काक (K3 कर्ण) उवाच — a) K1 शतमेके Cv as in text — b) B2 पततां च, D2 G2 पतितोस्मि Co cites पतिता (as in text) Cv as in text — d) D2 विविधानय (sic), D8 °ध तव; T1 °ध यथा, T3 G1.8 °ध तदा

24 a) Da1 Dn1 उड्डीनम्, T1 ओड्डीनम् (for उ°) K8 उड्यनमवड्डीन च, D1 उड्डुनपवडीन च, D2 उड्डीनववडीन च Ca c cite उड्डीनम् and अवडीनम् (as in text) Cv as in text K8 प्रड्डीन, D8 (sup lin as in text) असीन (for प्र) G2 प्रडीनड्डीनमेव च Ca c cite प्रडीनम् and डीनम् (as in text) T1 om (?hapl.) 24c–25d T8 om (hapl) 24cd — c) K1 नडीन, K8 M2–4 निड्डीन, Ca c निडीन (as in text) D1 सनीडीन (sic), Ca.c सडीन (as in text) T2 निडीनमवसंडीन — d) K8 तिर्यक्चाभिगतानि च, V1 Dn1 D2 6 T2 G M तिरश्चीन(Dn1 °श्चोति-, D2 °श्चानि; D6 श्चीन)गतानि च, B1 3 डीनडीन°, B2 5 D3.4.7 तिर्यग्डीनगतानि च B4 तिर्यडीन तथैव च; Da1 D1 5 तिर्यक्डी(D5 डी)नातिडीनि च Ca c cite सिर्यग्डीन; Ca (also) cites तिडीन

25 D3 T1 om 25 (for T1, cf v 1 24) — a) K8 विड्डीन, T3 G1 3 M आडीन, G2 आसीन, Ca विडीन (as in text) K8 परिड्डीन, D6 T3 G2 3 परडीन, Ca परि° (as in text) — b) T2 पराडीन , Ca पराड्डीनं K1 सुदीनक, K8 उड्डी ; K4 सडी° (for सुडी°) — T2 om 25cd — c) Ś K1 V1 B4 Da1 Dn1 D1 2 5 M2 Ca अभिडीन (Dn1 °न) (for अति°) K3 महाडीन-; B2 सुडीन च, Ca महाडीन (as in text) — d) K1 निडीन , K3 निड्डीन, K4 नेडीन, V1 B2 T3 G M वि(M1 खि)डीन; B1.3 निर्ड्डीन; Dn1 D3 4.8 7 सडीन- (D4 6 °नं), Ca निडीन (as in text) B5 प्लवडीनक, D4 अतिडी°, D6 च प्रडी°, T3 G M उपडी° (for परिडी°) Ś K1 2 4 D6 3 T2 ins after 25 K3 V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–5 7 after 325* B2 after 324*

323* सपात समुदीप च ततोन्यप्रतिरिक्तकम् ।

[V1 सपतो B1 समुदीन, B2 Dn1 °दीर्ण, B3 दीर्य, B5 °दीर्णा, D3 °दीय, D4 °दाय, D7 सतदीप (for समु°) Ś K1.2 4 सनातिममडीन च, K3 समुपात समुदीप्त च (hypermetric), D6 सपातान्यनुडीन च, D5 संपते मनुडीन च, T2 संयातान्यनुडीन च (for the prior half) Ś K1 2 4 ततोन्यप्रतिरिच्छक, K8 ततोन्य प्रतिरिच्छक, V1 तथान्यप्रतिरिक्तक, Da1 D1 5 ततोन्यप्रतिरेचक, D6 ततो विप्रातिरिक्तक, T2 ततोन्यप्रति° (for the posterior half)]

K3 V1 B Da1 Dn1 D1–6 7 T3 G M ins after 25

324* अपडीन प्रडीन च सडीन डीनडीनकम् ।

[T3 G M प्रतिडीन (for अव°) K3 प्रड्डीन, D2 प्रलीन, T3 च डीन, G1 अडीन, G2 3 M निर्डीन (for प्रडीन) K3 om च D1 प्रडीन (for संडीन) K3 V1 D2 डीनमेव च, D4 डीनदीनक (for डीनडी°) T3 G2 3 [अ]प्यनु(G2 °न)डीन कुडीनकं, G1 M अनुडीन कुडीनक (for the post half). — After the above, B2 ins 323*]

K3 V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1–5 7 cont

325* संडीनोड्डीनडीन च पुनर्डीनविडीनकम् ।

[K3 Dn1 D1 सडीनोडीनडीन च, V1 D2 7 विडीनोड्डीनसडीन, B4 m विडीनोड्डीनडीन च (for the prior half) K3 B1.3–5 Da1 Dn1 D1 पुनर्डीनाव(B5 त्रि , Dn1 °प्र)डीनक, V1 विडडीन विडीनक, D3.7 पुनर्डीन त्रि° (for the post half) — This is followed by 323*]

26 a) K1.4 D3 गतागत(K4 °ति)प्रतिगता, K3 D1 °गति गता(D1 °ती)बह्वीश्, V1 B1–3 D4 7 T2 °गत प्रतिगतं (V1 °गतीर्), B4 °गत स्वतिगता, Da1 Dn1 D3 5 G3 M3 °गतप्रतिगतैर् (Dn1 °तीं, D3 G3 त, M3 °ता), G1 गतगतप्रतिगता Ca cites प्रतिगत — b) Ś K2 निकु° षिका ; Ś2 K1 [अ]निकुडीनिका ; K3 V1 निकुलीकृता , K4 निकुरंबिका; B1.2 D2–4 6 7 नि(D6 न)कुनका°, Da1 D5 निकुषीनका°, Dn1 निकुलानिका B3 बह्व्यश्च निर्गमीनकान्, D1 चानिर्गत्य कुचीगका°, S बह्वीश्चैव (G1 °श्चीन-, M1–3 °श्च न ; M4 °नश्च) कुली(T2 3 G1.3 °डी)नका — c) D6 चाप (for सोऽप) — d) B1 यतो, S (except T2) नून (for ततो) Ś K B1 द्रक्ष्यस (K1 °सि) — After 26, N T2 ins

326* तेषामन्यतमेनाहं पतिष्यामि विहायसम् ।
प्रविशध्व यथान्याय केन हसा पताम्यहम् ।

[(L 1) Ś K B2 एषा, B3 दिशा (for तेषाम्) B1 [इ]ह (for [अ]हं) K3 Dn1 D3 T2 विहायसा (K3 °सि) — (L 2) Ś K2 D6 प्रतिष्ठध्व, K1 प्रतिष्यध्व, K3 प्रविश्यध्व, K4 प्रतिष्ठ त्वा, V1 D7 (sup lin as above) प्रतिशध्व Ś K2 4 B1 यथा न्याय्य Ś K1 2 4 Dn1 येन, V1 तेन (for केन). Ś2 हस°, Da1 D1 5 हमात् K3 पलाम्यह]

कर्तास्मि मिषतां वोऽद्य ततो द्रक्ष्यथ मे बलम् ॥ २६
एवमुक्ते तु काकेन प्रहस्यैको विहंगमः ।
उवाच हंसस्तं काकं वचनं तन्निबोध मे ॥ २७
शतमेकं च पातानां त्वं काक पतिता ध्रुवम् ।
एकमेव तु ये पातं विदुः सर्वे विहंगमाः ॥ २८
तमहं पतिता काक नान्यं जानामि कंचन ।
पत त्वमपि रक्ताक्ष येन वा तेन मन्यसे ॥ २९
अथ काकाः प्रजहसुर्ये तत्रासन्समागताः ।
कथमेकेन पातेन हंसः पातशतं जयेत् ॥ ३०
एकेनैव शतस्यैकं पातेनाभिभविष्यति ।
हंसस्य पतितं काको बलवानाशुविक्रमः ॥ ३१
प्रपेततुः स्पर्धयाथ ततस्तौ हंसवायसौ ।

K4 V1 B (except B3) D (except D8) cont T1 3 G M ins after 26

327* ते वै ध्रुव विनिश्चित्य पतध्वं न मया सह ।
पातैरेभि खलु खगा पतितु खे निराश्रये ।

[(L 1) V1 Da1 D1 5 6 त, B5 T1 3 G M तत् (for ते) D6 वै भ्रुवन्, T1 त्ववश्य, T3 G धावध्व, M त्वरध्व (for वै ध्रुव) B5 विनिश्चित्य Da1 D1 5 पतस्व (for पतध्व) V1 D6 च, B3 नु, B5 om., Da1 D1. 5 त्व, Dn1 D4 तु (for न) Cnp सपतध्वम् (for पतध्व न) T1 3 G M कुरुध्व स-(M1 सं)हिता खगा (for the posterior half) — (L 2) V1 B1 4 5 Da1 D1 5 6 T1 3 G M एतै (for एभि) T1 3 G M सह मया (for खलु खगा) K4 पतिते, B5 पतता, G1 पतित (for पतितु) K4 वै (for खे) B4 D2 चराश्रये (for निरा°) V1 खे पततु निराश्रये (for the posterior half)]

27 a) B5 G2 उक्तस्तु, D2 T2 उक्तेन, D6 उक्तोथ (for उक्ते तु) — b) B3 D2 6 S (except T2) तेषाम् (for प्रहस्य) — c) Ś1 काक, K1 काक K2 उवाच हस***, K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 T2 उवाच काक राधेय, D2 6 S (except T2) प्रहसन्नब्रवीत्काक — d) D2 6 S (except T2) इदं राधेय तच्छृणु

28 Before 28, Ś K V1 B Da1 Dn1 D1. 3–8 ins हस उवाच, D2 हसा ऊचु — a) Da1 D1 5 तु, D2 नि-(for च) — b) D2 S (except T2) transp त्व and काक T1 पडिता (for पतिता) K3 त्व कथ पतिताध्रुव (sic), D6 काक त्व प्रतिता ध्रुव — c) K3 एवम्, Co एकम् (as in text) V1 B5 Dn1 D6 T2 हि (for तु) K1 B1 4 Da1 D1 3–5 7 8 यं पात, K3 य पापं, K4 ये यात, V1 B5 Dn1 मे नित्य, B2 3 D6 सपात, D2 पाताना, T2 नो नित्यं (for ये पात) T1 3 G M एकमेव पतति स Cv एक एव तु य पात — d) B2 सार्वं- (for सर्वे) V1 B5 Dn1 T2 पतित ज्ञातयो विदु, D6 विदु सर्वेपि पक्षिण, T1 3 G M2–4 पात सर्व(T3 G र्वे)पतत्रिण, M1 पात सर्वत्र पक्षिण

29 a) D2 6 M तेनाह (for तमह) Ś2 पतित V1 B5 येन काक पति(B5 गमि)ष्यामि, Dn1 येन काक गमि**, T1 3 G एकेनाहं पते काक — b) M1 नाद्य (for नान्य). K3 V1 B2 3 5 D2 3 T1 3 G1 3 M1 किंचन, D1 कच्चन (for कचन) — Before 29^{cd}, T1 3 G3 ins काक — c) Ś1. 2 (*sup lin* as in text) K2 4 निपतत्य(K4 °त्व)पि, B2 D6 पत त्वमति-, T2 एकस्त्वमपि D3 4 7 ताम्राक्ष, D5 एकाक्ष, S (except T2) तत्राशु (for रक्ताक्ष) — d) K1. 3 V1 B D5 पातेन (for वा तेन)

30 Before 30, B5 ins शल्य उवाच D2 om 30^{a}–31^{b} — a) V1 B5 D6 तत (for अथ) V1 B5 D6 transp काका and प्रजहसु Dn1 T1 3 G M1 काक — b) G2 ते (for ये) V1 D6 च ये (D6 वै) तत्र समागता — c) D3 M1 काकम् (for कथम्) V1 B5 चैकेन, Co एकेन (as in text) — d) K1 हसा V1 B5 D6 T1 3 G1 3 M जयेत (B5 °यस्त्व, D6 °यसे, T1. 3 G1. 3 °येम) शतपातिन (T1 °न) T2 G2 शतयोजनपातन (G2 °तिस)

31 D2 om. 31^{ab} (cf v l 30) — a) K1 B4 Da1 D1 3 5 समस्यैक (D1 °क-), K3 शतैकैकं, V1 B5 Dn1 D6 च हस त्व, B1 D7 3 शतस्यैष (for °स्यैक) B2 एकेनैकसम चैक; B3 एकेनैचैष च स्वैक (sic), T1 °नैवानुदास्येन, T2 °न वरयात्वेन (sic), T3 G3 °नापि स यात्वै(G3 °त्वे)न, G1 °न वा स यात्वैनं, G2 °न वायसास्त्वेन, M1 °न वायस श्चेन, M2–4 °नैव तु यात्वैन, Cv °नैव सताप्येष — b) B2 शतेन (for पातेन) V1 केनेह प्रपतिष्यसि, B4 Da1 D1. 3–5 7 Cv पातेनाभिपतिष्यति, B5 Dn1 पातेनेह पतिष्यसि, D6 पाते पातेनाभिभविष्यसि, T3 पातेनाभिभविष्यसि, G2 °नापि निष्पतिभाष्यति (sic), T3 पातेनाभिभविष्यसि, G2 °नापि भविष्यति — After 31^{ab}, T2 ins

328* काक ।
अहमेकेन पातेन हस पातशत जये ।
एकेनैव च हस त्व पातेनेह पतिष्यसि ।

— Before 31^{cd}, T3 G ins शल्य — c) Ś2 K4 D4 पतिते (D4 °तो) V1 B5 D2 6 T2 हसे चोत्प(T2 त्पा)तिते काक, T1 3 G M हसश्चोत्प(G2 °त्पा)तित काको, Cv हसस्य पतित काका — d) V1 B5 D2 6 T2 उत्पपाताशुविक्रम

32 a) K3 B2–4 D3 4 7 3 स्पर्धया च, V1 B5 D1. 5

एकपाती च चक्राङ्गः काकः पातशतेन च ॥ ३२
पेतिवानथ चक्राङ्गः पेतिवानथ वायसः ।
विसिस्मापयिषुः पातैराचक्षाणोऽऽत्मनः क्रियाम् ३३
अथ काकस्य चित्राणि पतितानीतराणि च ।
दृष्ट्वा प्रमुदिताः काका विनेदुरथ तैः स्वरैः ॥ ३४
हंसांश्चावहसन्ति स्म प्रावदन्नप्रियाणि च ।
उत्पत्योत्पत्य च प्राहुर्मुहूर्तमिति चेति च ॥ ३५
वृक्षाग्रेभ्यः स्थलेभ्यश्च निपतन्त्युत्पतन्ति च ।
कुर्वाणा विविधान्रावानाशंसन्तस्तदा जयम् ॥ ३६
हंसस्तु मृदुकेनैव विक्रान्तुमुपचक्रमे ।

स्पर्धमानौ; S (except T2) तथेत्युक्त्वा (for स्पर्धयाथ) — ^{b}) B5 पतंतौ, D6 नमस्तौ (sic), S (except T2) तावुभौ (for ततस्तौ) — After 32^{ab}, S (except M1) reads 39^{cd}, repeating it in its proper place — ^{c}) K3 Dn1 D6 8 T2 एकपातेन (for °पाती च) Ś K2 4 D1 8 चक्रांग T1 3 G M हसस्त्वे(M °स प)केन पातेन — Da1 D1 5 om (hapl.) 32^{d}–33^{a} — ^{d}) T3 पातगतेन, G1 पाते शतेन — After 32, S (except T2) ins

329* स्पर्धिनौ सहितौ तूर्णं समास्थाय तरस्विनौ ।

[T1 G3 स्पर्धितौ T1 पतितौ (for सहितौ) G2 कर्णं (for तूर्णं)]

After the above, S (except T2) reads (repeating it in its proper place) 37^{ab}, followed by

330* पूर्वमेव तु वै काकस्तूर्णं गन्तु प्रचक्रमे ।

[M2–4 मे (for वै) M2–4 तूर्णाद (for तूर्णं) T1, 3 G2 3 M2–4 तूर्णं (for गन्तु)]

Thereafter, S reads 37^{cd}, followed by

331* काकोऽथ हस चापल्याच्छीघ्रतां प्रतिदर्शयन् ।
वेगेनातीत्य तरसा पुनरेति मुहुर्मुहु ।
तुण्डेनाभ्यहनच्चैत कुर्वन्नामापसव्यत ।
रोरूयन्निति चाप्येत समाह्वयति वै मुहु ।

[(L. 1) T2 3 G2 3 [ऽ]पि (for [ऽ]थ) T G3 हस T1 प्रवि , T3 G3 च प्र , M2–4 हि प्र (for प्रति) — (L 3) T1 [प]का (for [प]न) T1 विनेदुरधिकै स्वरै , G2 उच्यमानस्य सव्यत (for the posterior half) — T2 om the post half of line 3 and the prior half of line 4 T1 om line 4 — (L. 4) G1 2 इव (for इति) T3 G3 रोरूयवन्निवाप्येन (for the prior half)]

33 Da1 D1, 5 om 33^{a} (cf v l 32) T1 om 33—34 T3 G M1, 3 om 33^{ab} — ^{a}) K3 पतितान्, B1 3 4 D2–4 7 M2 4 पतिता वा, B2 पेतिता वा; D6 पेतितान्, D8 पत्तिवान्, (for पेतिवान्) Ś K2 4 D8 चक्रांग Dn1 T2 मृदुपाती च (T2 तेन) चक्रांग — ^{b}) K1 प्रीतिवानाथ (sic), K3 पतितानथ, V1 पतिष्यश्चापि, B1, 3 4 D2 4 7 M2 4 पतिता वाथ; B2 D1 5 पेतिता वाथ, B5 पेतिसश्चापि (sic), Dn1 पातनश्चाति; D2 T2 पतितश्चापि D3 पतनायेन वायस (sic) — ^{c}) B2 विपिसापयिषु°, B3 4 T2 3 G2 3 M1 विसिप्मा°, Dn1 विसस्मा°, D3 विसिस्मा°, D8 विशिस्मापयितु Cv as in text — ^{d}) K3 Da1 D1 5 आचक्षाणा, B1 3 °क्षाणा, T2 3 G M दर्शयन् (for आचक्षाणो) Ś K (except K3) निज , B1 3–5 D2 स्वको (D2 °का), D6 [ऽ]थन (for [आ]त्मन) K3 B2 Da1 D1–5 7 8 T2 क्रिया (K3 °या)

34 T1 om 34 (cf v l 33) — ^{a}) G2 अथ तानि विचित्राणि — ^{b}) B1 3 4 Da1 D1 3–5 7 मुहुर्मुहु (for [इ]तराणि च) — K1 3 om. (hapl) 34^{c}–35^{b} — ^{d}) Ś K2 4 निनेदुर् (for वि°) V1 B D S (T1 om) अधिकै (B2 Dn1 °क, G2 °क-) (for अथ तै) D5 om स्वरै

35 K1 3 om 35^{ab} (cf v l 34) — ^{a}) Ś K2 Dn1 T3 G3 हसाश्च (for हसांश्च) Da1 D1 5 [अ]वाहसति, B5 D8 विह°; S (except M1 3) [अ]पहसति (for [अ]वह°) — ^{b}) Ś K2 4 प्रा(Ś2 प्र)द्रवत (K4 °त) प्रियाणि च, B2 प्राप्नुवन्नप्रि°, B3 प्रावदन्सुप्रि°, Da1 D1, 5 प्राब्रुवन्नप्रि°, D6 प्रावर्दताप्रि°, S प्र(M3 प्रा)वदतोप्रि° — After 35^{ab}, V1 (marg) D6 T1 G1 2 M read 36^{cd} repeating it in its proper place V1 repeats on marg 35^{cd} D2 reads 35^{cd} after 36 — ^{c}) Ś2 B2 5 D5 मुहुर् (for प्राहुर्) K3 B3 अपि; B4 अति (for इति) B3 चैव; G2 वेति (for चेति) Cv cites मुहूर्तमिति च (as in text) B2 तु (for च)

36 V1m D6 T1 G1, 2 M read 36^{cd} for the first time after 35^{ab} — ^{c}) Da1 D1 2 5 6 (first time) T2 नावान्, G2 (second time) रूपान् (for रावान्) K3 कुर्वाणा विविधोडीना, T1 (both times) °णान्वितथा ज्ञात्वा — ^{d}) K3 (marg) प्रशसतस्; Da1 D1 5 घोषयतस् (D1 °त) (for आशसन्तस्) K3 B1 2 4 D1, 5 तथा जय, Da1 ततो जय, D2 4 7 जय तथा (for तदा जयम्) V1 B5 Dn1 D2 3 T2 आशसश्चा(Dn1 °ता , D2 °त्या)त्मनो जय, D6 प्रशसत्यात्मनो जय (second time °व), T1 (both times) 3 G M (G1, 2 M both times) इ(T1 [अ]नि)च्छतो जयमात्मन.. — After 36, D2 reads 35^{cd}

37 D2 reads 37^{ab} twice — ^{a}) Da1 हसस्य, T1 हसस्त K3 4 V1 B D S मृदुनैके(Dn1 °वै)न Cv मृदुनैकेन हंसस्तु — ^{b}) Da1 D1 5 विकातम् G2 अपचक्रमे — After the

प्रत्यहीयत काकाच्च मुहूर्तमिव मारिष ॥ ३७
अवमन्य रयं हंसानिदं वचनमब्रवीत् ।
योऽसावुत्पतितो हंसः सोऽसावेव प्रहीयते ॥ ३८
अथ हंसः स तच्छ्रुत्वा प्रापतत्पश्चिमां दिशम् ।
उपर्युपरि वेगेन सागरं वरुणालयम् ॥ ३९
ततो भीः प्राविशत्काकं तदा तत्र विचेतसम् ।
द्वीपद्रुमानपश्यन्तं निपतन्तं श्रमान्वितम् ।
निपतेयं क्व नु श्रान्त इति तस्मिञ्जलार्णवे ॥ ४०
अविषह्यः समुद्रो हि बहुसत्त्वगणालयः ।
महाभूतशतोद्भासी नभसोऽपि विशिष्यते ॥ ४१
गाम्भीर्याद्धि समुद्रस्य न विशेषः कुलाधम ।
दिगम्बराम्भसां कर्ण समुद्रस्था हि दुर्जयाः ।

---

first occurrence of 37^{ab} after 329*, S (except T2) ins 330*, followed by 37^{cd} and 331*. — ^{c}) V1 B5 D2 4 पर्यहीयत; T2 प्राक्षीयत च, T3 G1.3 M2 4 नात्यहीयत, G2 न ह्यही°; M1 न न्यही°, M3 नाथही° Ś2 K1.2.4 Dn1 D3 S काकश्च (T2 °स्तु); K3 V1 B5 D2 6 हंसस्तु (V1 D2 6 °श्च) — ^{d}) Dn1 D3 मुहूर्ताद् K1 अपि (for इव) S (except T2) सूतज (for मारिष)

38 ^{a}) K1 अवमन्य च तं हंस, K3 B2 4 Da1 Dn1 D5–8 M °मन्य (M °त्य) च हसास्तान्; V1 °मन्य च हंसांस्तु, B1 3 5 D1 2 °मन्य च (B3 °मन्य तु; D2 °मन्यत) हसास्तान्, T G2 3 °मत्य च हंस त; G1 °मत्य तु हसास्तान् — ^{b}) K3 V1 D2 काको, V1 Dn1 काकं, B4 5 D6 काका (for इदं). T1 G1 M2 B1 3–5 Dn1 D2–4 6 7 अब्रुवन् (for अब्रवीत्) इद काको वचोब्रवीत्; T2 3 G2 3 इदं काकोब्रवीद्वच, M1.3 4 इद काका वचोब्रुवन् — ^{c}) Da1 D5 [उ]त्पतिता — ^{d}) K3 V1 BD (except Dn1 D2) एवं, G2 अथ (for एव)

39 ^{a}) K3 हसस्य, V1 T1 3 G M हंसस्तु (for हंस स) Dn1 D3 T2 वच° (for स तच्) — After 39^{a}, T1 3 G M ins

332* भाषित पतता वर° ।
विगाह्य हसो विक्षोभ्य
[(L 2) G1 विक्रम्य (for विक्षोभ्य)]

— ^{b}) K1 प्रपतत्; B2 प्रापयन्, D6 प्रायश°, T2 प्रयात° (for प्रापतत्) — S (except M1) reads 39^{cd} for the first time after 32^{ab} — ^{c}) Cv उपर्युपरि योगेन — ^{d}) D4 सारंग-, G2 (first time) M2–4 समुद्र (for सागर). V1 B2 3 5 D2–4 6 7 S (except T2) मकरालयं (for वरुणा°) — T1 G1 2 M ins after 39 T3 G3 after 40^{ab}.

333* बहुसत्त्वसमाकीर्णं वीचीभिर्भीमदर्शनम् ।
अथाचिरेण राधेय काको वेगादहीयत ।
ततोऽतीव परिश्रान्त° कथचिद्धसमन्वगात् ।
[(L 1) G2 सतां बहु- (for बहुसत्त्व-) T1 3 G3 वीचिभिर्, M1 वि॰भीर् T1 M भयदर्शनम् (for भीम°) — (L 2) G2 हसो (for काको) — (L 3) T1 M तदा दीन (for ततोऽतीव) T3 अभ्ययात्, M1 अन्वयात्, M2–4 अन्वियात् (for अन्वगात्) T1 किंचिद्धस समन्वयात् (for the posterior half)]

40 ^{a}) B2 अतो; T2 ततो हि (hypermetric) (for ततो). K3 तं च प्रवेशयत्काकं, B5 T1.3 G M भीश्चैन(B5 °त)माविशच्चीना, D2 ततो भीत्याविशत्काकं — ^{b}) K4 तत्र तत्र, B5 S (except T2) काकं कर्णं (for तदा तत्र) — After 40^{ab}, T3 G3 ins 333*. — ^{c}) द्वीपं द्रुमानपश्यंत; T1 M2–4 द्वीपान्द्रुमान्वा नापश्यद्; T2 द्वीपद्रुमान्हि पश्यत, T3 द्वीपान्द्रुमान्वितान्पश्यन्; G1 M1 द्वीपान्द्रुमान्वनान्पश्यन्; G2 द्वीपान्द्रुमान्यतान्पश्यन्; G3 द्वीपान्द्वीपान्वितान्पश्यन् — ^{d}) K3 V1 B Da1 D1.3–5 T3 निपातार्थं (B1.3–5 Da1 D1 3–5 7 °र्थे, D6 °र्ते), Dn1 संनिपात ; T1 3 G M विश्रमार्थं (for निपतन्त) Da1 D1.5 G1.2 M श्रमान्वित°, T1.3 G3 °तुर° D2 निजपातसमन्वित — After 40^{cd}, D6 ins

334* अवेक्षमाणस्त काक विह्वलं त मुहुर्मुहु ।

— ^{e}) B2 निपातेय K4 क्व च श्रांत, B2 क्वन्वश्रात (sic), G3 D2 त्वनुश्रात (sic), D6 क्व हसाश्च, T1 क्व नु श्रात, Cv क्व नु शांत — ^{f}) B2 पतितोस्मिन् (for क्व निश्रांत, Cv इति इति तस्मिन्) K3 Dn1 महार्णवे (for जला°) Cv इति तस्मिन्महार्णवे

41 ^{a}) D2 असाध्यह्य (sic), D3 अविसाह्य, T2 °गाह्यः; G3 अवगाह्य° (for अविपह्य°) K1 सपुत्रो (for समुद्रो) K3 [ऽ]य, Dn1 ह (for हि) ❀Cv अविपह्य इत्यादि शल्यवचनम् ।❀ — ^{b}) K4 B1 T2 M1 -गुणालय°, V1 -गणाकुल°, G2 -गणालय — T1 om. 41^{c}–42^{f} — ^{c}) K3 महासूतशतोद्भासी; B1 2 Dn1 D1 4.7 °सत्त्वशतो°, D3 भूतशतोद्दासी, T2 °चयोद्भासी; T3 G1 3 महान्भूतशतो°, G2 महोद्भूत° — ^{d}) T3 G2 3 तु (for [अ]पि)

42 T1 om 42 (cf. v l 41) — ^{a}) T2 न विशेप (for गाम्भीर्याद्धि) Co cites गाभीर्यात् (as in text) — ^{b}) K3 4 V1 Cv न विशेप हि सूतज B3 तु (for हि) D3 B Da1 Dn1 D1 3 5 7 3 T2 3 G न विशेप (K4 °प); B1 5 G2 कुलाधम° नाविशेष्य K3 D2–5 7.3 हि सूतज, (B5 °मे) — ^{c}) Ś2 K1 4 V1 B3 D2 3 6 T3 Cv

विदूरपातात्तोयस्य किं पुनः कर्ण वायसः ॥ ४२
अथ हंसोऽभ्यतिक्रम्य मुहूर्तमिति चेति च ।
अवेक्षमाणस्तं काकं नाशक्नोद्व्यपसर्पितुम् ।
अतिक्रम्य च चक्राङ्गः काकं तं समुदैक्षत ॥ ४३
तं तथा हीयमानं च हंसो दृष्ट्वाब्रवीदिदम् ।
उज्जिहीर्षुर्निमज्जन्तं स्मरन्सत्पुरुषव्रतम् ॥ ४४
बहूनि पतनानि त्वमाचक्षाणो मुहुर्मुहुः ।
पतस्यव्याहरंश्चेदं न नो गुह्यं प्रभाषसे ॥ ४५
किं नाम पतनं काक यत्त्वं पतसि सांप्रतम् ।
जलं स्पृशसि पक्षाभ्यां तुण्डेन च पुनः पुनः ॥ ४६
स पक्षाभ्यां स्पृशन्नार्तस्तुण्डेन जलमर्णवे ।
काको दृढं परिश्रान्तः सहसा निपपात ह ॥ ४७

दिगंबरांभस (K4 Cv °सा; B8 °स), M दिशश्च नाभसा — ^{d}) V1 Dn1 D2 4 6 8 (marg as in text) T2 समुद्रस्य; M8 व्रस्थं K8 V1 B D T2 8 G M विदुर्जना (for हि दुर्जया) — ^{e}) V1 B5 Da1 Dn1 D1, 2 5 6 T2 8 G1 8 M विपश्चितोप्यपा(Dn1 D2 °पि सा; T2 °प्यसा)-रस्वात् (M1 °स्व), G2 विपश्चितोप्यसारस्वात् — ^{f}) D6 कः (for किं)

43 ^{a}) V1 D2 [ऽ]प्युपक्रम्य, B Da1 D1, 3–7 M1 2 [ऽ]प्यतिक्रम्य; Dn1 ह्यपक्रम्य, D8 T1 M8 4 व्यतिक्रम्य, T2 8 G [ऽ]प्यतिक्रामन् (for ऽभ्यतिक्रम्य) — ^{b}) B2 समुद्र (for मुहूर्तं) S इव (for the first इति) Ś K2 4 चेति मे; K1 चेतसि, S दूरत (for चेति च) Cv cites मुहूर्तमिति च (as in text) — After 43^{ab}, S reads 43^{ef}, followed by 336* — ^{c}) K1, 8 V1 Da1 Dn1 D1 5 8 Co v अवेक्ष्यमाणस्, B2 D2 अन्वीक्ष°, D6 अनीक्ष्य° (for अवेक्ष) B8 काको — ^{d}) Ś2 K8 V1 B1, 4 5 D T2 नाशकद् (for नाशक्नोद्) Dn1 व्यवसर्पितु, T2 व्यपसर्पतुं, Cv °सर्पितु (as in text) B3 नाशकद्युपसार्पितु, T1 प्रत्यगात्य हसन्निव (sic), T8 G M प्रत्यागम्य (G2 M °त्य) हसन्निव — ^{e}) K8 अपक्रम्य, D6 प्रतिक्रम्य K8 स (for च) Ś K2 4 D8 M2–4 वक्राग°, B2 चक्रागी — ^{f}) B2 समुदीक्ष्य च, D2 दीक्षत, D8 दीक्ष्यत — After 43, N ins

335* यावद्गत्वा पतत्येष काको मामिति चिन्तयन् ।
तत काको भृश श्रान्तो हंसमभ्यागमत्तदा ।

[(L. 1) Ś1 अभ्यापततु, Ś2 K अभ्या(K1 °त्या)पतति, B8 न वा प°, B5 न नृपते हि, D2 अन्वपतति, D8 4 न त्वाप°; D6 अन्वागतो हि, D8 अन्वापतति (for गत्वा प°) Co cites न त्वा and आपतति K8 V1 [प]न (for [प]श) Da1 D1, 5 यावन्नद्धा पतत्येष, Dn1 यावद्वा न पतत्येष (for the prior half) Ś2 K8 चिंतयत्, B1 8 4 Da1 D1 5 6 8 [अ]चिंतयत् (B8, 4 D1, 5 6 °यन्) — (L 2) K8 D8 नैव (for तत) D1 शांतो, D2 आर्तो (for श्रान्तो) Ś K अभ्यापतत् (for °गमत्)] On the other hand, S ins after 43

336* शनकैः परिहीयन्त परिश्रान्तमचेतसम् ।
त प्रहस्य च चक्राङ्ग काक मन्दगतिं तदा ।

[(L. 1) T8 G परिहीन त — T2 om line 2 — (L 2) M2–4 वक्राग T1 तथा (for तदा)]

44 ^{a}) K8 ततश्च (for त तथा) K8 B2 त, V1 B1 3–5 D T2 तु (for च) T1 2 G M हीयमानमथो (T1 °न ततो) दृष्ट्वा — ^{b}) S (except T2) हस प्राह यथार्थवत्. ❀Co अब्रवीदिति द्विरुक्ति ।❀ — ^{c}) T1 उज्जिहीषुर् Ś K1 2 4 निमग्न त (for निमज्जन्त) — ^{d}) K1 Dn1 स (for सत्-) G2 निरस्यन्सत्पुरुहस (sic)

45 Before 45, N T2 G1 ins हस उवाच D2 om 45^{ab} — ^{a}) K1 8 V1 B Da1 D1 3–7 S पतितानि त्व (T1 °निश्च), D8 पतिता पातम् Cv बहूनि पतितानि त्वम् — ^{c}) Ś K1 2 4 B1–4 D3–5 7 पातस्य, V1 ततस्तु; Dn1 शत च; D8 पतता, T2 प्रपात (for पतसि) Ś2 Da1 D1 [आ]व्याहरंश्चेद, Dn1 व्यहरश्चेद, D2 [आ]व्याहरत्नेव, D6 T8 G2 8 M [अ]व्या(M1 °प्या)हरन्खेद (M2–4 °दात्), T1 [अ]माहरन्खेद (sic), T2 व्याहरस्येक K8 पतस्वपाहरश्चेद — ^{d}) K2 Da1 मनो-; K8 न तु, B1–3 Dn1 नाना-, D6 न च, T2 न मे, T3 G M ततो (for न नो) K1 प्रशंस मे; V1 तु भाषसे (for प्रभाषसे) T1 ततस्तु त्व प्रभाषसे

46 ^{ab}) D8 न मे (for नाम) Ś1 K8 V1 B D (except Dn1) S पतित (for पतन) K8 तत्त्व, B1, 3, 4 Da1 D1 5 यथा, D6 7 य त्व (for यत्त्व) K8 पतति, Da1 D1, 5 मज्जसि; M3, 4 पयसि (for पतसि) V1 D2–4 6, 7 सप्रति, T2 मां प्रति (for सांप्रतम्) Cap किं नाम यमिमं त्व यत्पतसि क्षिपसीति च — Ś2 om (hapl) 46^{d}–47^{a} — ^{d}) D2 om च — After 46, K4 V1 B D (D8 marg) S ins

337* प्रब्रूहि कतमे तत्र पाते वर्तसि वायस ।
एह्येहि काक शीघ्र त्वमेष त्वां प्रतिपालये ।

[(L 1) D2 स ब्रूहि (for प्रब्रू°) V1 B1 4 5 Dn1 D2 6 8 S कतमो (D2 °मा, D8° म) K4 तन्मे, V1 B1 4, 5 Da1 D1 5 6 8 यत्र, S [ऽ]य ते (M1 यत्ते) (for तत्र) K4 यत्ते, D8 पातै , S पातो (for पाते) T1 वर्तत, T2, 3 G3 M1 वर्तति, G2 वर्त्तेसि (for वर्तसि) G2 सांप्रत (for वायस) — After line 1, V1 reads st 47 on marg, repeating it in its proper place — (L 2) B2 3 transp काक and शीघ्र K4 प्रतिशा, G2 M2–4 एष त्वा (for एष त्वां) K4 प्रतिपालय , T G परिपालये]

31

हंस उवाच ।

शतमेकं च पातानां यत्प्रभाषसि वायस ।
नानाविधानीह पुरा तच्चानृतमिहाद्य ते ॥ ४८

काक उवाच ।

उच्छिष्टदर्पितो हंस मन्येऽऽत्मानं सुपर्णवत् ।
अवमन्य बहूंश्चाहं काकानन्यांश्च पक्षिणः ।

47 Ś2 om 47^{a} (of v l 46). D6 om 47^{ab} Before 47, K3 4 V1 B D (except D2, D6 om.) T2 ins शल्य उवाच — ^{a}) Dn1 आर्तं — ^{b}) B2 तुष्टेन (for तुण्डेन) Ś K2 4 जलपर्वते (K4 °त°), K1 °मेवते; V1 B2 D2 च महार्णवं, B1 3-5 Da1 D1.3-5 7 S च जलं तदा (M2-4 °था); Dn1 च जलार्णवं (for जलमर्णवे) — Ś K V1 B1 2 4 5 D3.4 7 8 T2 ins after 47^{ab} Dn1, after line 2 of 342* D6 (om. lines 1-3) ins. after 342*

338* दृष्टो हसेन दुष्टात्मन्निद हंस ततोऽब्रवीत् ।
अपश्यन्नम्भस' पार निपतश्च श्रमान्वितः ।
पातवेगप्रमथितो हंस काकोऽब्रवीदिदम् ।
वय काका' कुतो नाम चराम काकपातिकाम् ।
हंस प्राणै' प्रपद्ये त्वा द्वीपान्तं प्रापयस्व माम् । [5]

[V1 D6 om lines 1-3 — (L 1) Ś K Dn1 D8 T2 दुष्टात्मा Ś B2 Dn1 D3 मैवं, K3 मैव, K4 स च, T2 त्वेव (for इद) K3 B5 हंसस्; Dn1 हस B5 तदा (for ततो) D3 तमब्रवीद — (L 2) K3 अंभसा Ś1 K2-4 Dn1 निपात वा (Dn1 च) (for निपतश्च) K1 श्रमान्वित — (L 3) Ś K1 2.4 वातमेघप्रमथितो, K3 °वेगप्रव्यथितो (for the prior half) Dn1 हस — V1 reads lines 4-5 after the ref. in 49 — (L 4) Ś K1 2 केकाकृता (Ś2 K1 °कृत), K4 कोकाकृत, D3 काकाकृतो, T2 काककृता (for काका कुतो) V1 कृता, K3 D4 7 8 क्षितौ, B1 4 5 कृतो (for कुतो) K3 D4 चराम Ś K1.2 4 काकवातिका (K4 °का), K3 °वचिका, V1 B1 2 4.5 D7 °वाशिका°, D3 तान्वया°, T2 °पातिका , Cv काकवाचका . — (L 5) Ś2 त्व (for त्वा) K3 द्वीप तु V1 B1 4 5 D3 7 उदकात नयस्व मा (for the posterior half)]

— After the above, Dn1 reads 48 and D2 6 cont with 343*

B1 4 5 D3 4 7 cont D6 ins after 47^{ab}

339* स पक्षाभ्यां स्पृशन्नार्तस्तुण्डेन च महार्णवम् ।

[Before the above, D6 ins शल्य उवाच D4 महार्णवे]

— Ś K1 2 B2 D3 T2 om 47^{cd} K3 om 47^{c}–48^{d} T1 om 47^{c}–48^{b} — ^{c}) K4 V1 B1 4.5 D2-7 हढ- (for हंढं) — ^{d}) Dn1 निष्पपात (for निपपात) — After 47, K4 B (except B2) D (except Dn1 D3) T3 G M ins

340* सागराम्भसि त दृष्ट्वा पतित दीनचेतसम् ।
म्रियमाणमिद काक हसो वाक्यमुवाच ह ।

[(L. 2) V1 मृत्युमाणम्, M2-4 हीयमानम् (for म्रियमाणम्) D2 6 T3 G M transp काक and वाक्य]

48 K3 om 48, T1 om 48^{ab} (of v l. 47) B1 3-5 Da1 D1-7 T2 3 G M om the ref Dn1 reads 48 after 338*. — ^{a}) G1 चैक (for एक) Cv as in text — ^{b}) K4 B1 3-5 D3 4 7 पाताम्यहमनु(B5 °मिति)स्मर (K4 °रन्), Da1 Dn1 D1 2 5 6 T3 GM पताम्यहमिति स्वर्य (T3 G M स्म ह) — B1.3 4 Da1 Dn1 D1.3-5.7 T1.3 G M ins after 48^{ab} K4 B5, after 48

341* श्लाघमानस्त्वमात्मान काक भाषितवानसि ।

[K4 श्लाघमानस् Da1 D1 5 T1.3 G M श्लाघन्नात्मानमथ त्व (for the prior half) G3 काक हि ततवानसि (sic) (for the posterior half).]

— B1 3 4 Da1 Dn1 D1 3-5 7 T1.3 GM om 48^{cd}. K4 reads 48^{cd} after 342* — ^{c}) K1 V1 B2.5 D2.6 8 T2 [इ]ति (for [इ]ह) — ^{d}) V1 T2 इहोच्यते (for इहाद्य ते) — K4 B1 3 4 Da1 Dn1 D1.3-5 7 S (except T2) cont after 341* V1 B5 D2 6 ins after 48

342* स त्वमेकशत पात पतन्नभ्यधिको मया ।
कथमेव परिश्रान्त' पतितोऽसि महार्णवे ।
प्रत्युवाच तत' काक' सीदमान इद वचः ।
उपरिष्ठं तदा हसमभिवीक्ष्य प्रसादयन् ।

[(L 1) K4 सत्यम् (for स त्वम्) Da1 om. पात V1 पतन्नभ्यधिकं, Dn1 D2 पातस्यभ्यधिको (sic) — (L. 2) D2 कष्टम् (for कथम्) K4 D2 T1 एव, G2 एक (for एव). — After line 2, Da1 ins 338* and D2 reads st. 48. — (L. 3) K4 पुन , D2 स त, D6 इद (for तत) K4 काक, D2 6 हस, T1 काक (for काक) K4 V1 D2 सीदमानम् — (L 4) K4 उपविष्ट, B5 Da1 D1.2 5 6 T1 3 G M उपरिस्थ, D3.4 °विष्टं (for °रिष्ठ) K4 यदा, T1 तथा (for तदा) T1.3 G M प्रसमीक्ष्य (for अभिवीक्ष्य)]

— After the above, K4 reads 48^{cd} and D6 reads lines 4-5 of 338*.

49 D2 6 T1 3 G M1 3 om the ref After the ref, V1 reads lines 4 and 5 of 338*. D2 om 49, D6 om. 49^{ab} — ^{a}) K3 उच्छिष्टदर्पितो — ^{b}) K1 मन्यात्मानं, D3 मान्या°. — ^{c}) V1 B1 T2 अवमन्ये, Da1 D1.5 चापि (for चाहं) — ^{d}) V1 काकाश्चान्यां°. Da1 D1.5 पक्षिणा — ^{e}) Da1 D1.5 हसः (for हंस);

प्राणैर्हंस प्रपद्ये त्वां द्वीपान्तं प्रापयस्व माम् ॥ ४९
यद्यहं स्वस्तिमान्हंस स्वदेशं प्राप्नुयां पुनः ।
न कंचिदवमन्येयमापदो मां समुद्धर ॥ ५०
तमेवंवादिनं दीनं विलपन्तमचेतनम् ।
काक काकेति वाशन्तं निमज्जन्तं महार्णवे ॥ ५१
तथैत्य वायसं हंसो जलक्लिन्नं सुदुर्दशम् ।
पद्भ्यामुत्क्षिप्य वेपन्तं पृष्ठमारोपयच्छनैः ॥ ५२
आरोप्य पृष्ठं काकं तं हंसः कर्ण विचेतसम् ।
आजगाम पुनर्द्वीपं स्पर्धया पेततुर्यतः ॥ ५३
संस्थाप्य तं चापि पुनः समाश्वास्य च खेचरम् ।
गतो यथेप्सितं देशं हंसो मन इवाशुगः ॥ ५४
उच्छिष्टभोजनात्काको यथा वैश्यकुले तु सः ।

---

and स्व (for त्वां) — ^{f}) K8 द्वीप तु (for द्वीपान्त) D6 पुनर्द्वीप नयस्व मां — For 49, S (except T2) subst B5 ins after 49^{ab} D2 6 cont after 338*

343* उच्छिष्टान्नेन पुष्टोऽहं दर्पोत्सिक्त कुवायस ।
सुपर्ण इति चात्मान ज्ञातवान्बुद्धिलाघवात् ।
शरण त्वां प्रपन्नोऽहमुदकान्तमवाप्नुयाम् ।

[(L 1) D6 T3 G3 च वायस, T1 G1 M कुसत्वक (G1 M1 3 °त°), G2 कृतस्तत (for कुवायस) — (L 2) B5 D2 सुपर्णमिव, D6 G1 सुपर्ण स्व, G2 °र्णजवम् G2 आत्मान (for चा°) — B5 D6 om line 3 — (L 3) G2 उदकांत रमाप्नुयाम्, G1 M1 °मवाप्नुयात् (for the posterior half)] T1 G1 2 M cont

344* हसेदानीं परिश्रान्तमापन्नो मां समुद्धर ।
[T1 आपन्नो (for आपदो)]

50 ^{a}) K8 [अ]पि (for [अ]हं) D2 अद्य (for हंस) — ^{b}) B Da1 D3 4 7 स्वं देश Ś1 (before corr) K8 B1 3 5 Da1 D1-3 5 7 G1 विभो, K2 विना, V1 B2 4 Dn1 D4 6 3 प्रभो (for पुन°) — ^{c}) Ś2 कथंचिद् (hypermetric), K8 B2 5 Da1 D1 5 T2 किंचिद् (for कंचिद्) V1 B D T2 अवमन्येहं (D2 °त) Co cites अवमन्ये — For 50, S (except T2) subst

345* यदि नाम पुनर्जीवन्गच्छेयं स्व निवेशनम् ।
नैवं पुनर्हीनमपि क्षेप्ताहं खेविचारिणम् ।
[(L. 2) T1 3 G3 M1 खेविचारण]

51 ^{a}) T1 एव, M2-4 एन (for एवं) K1 -वादिनि, V1 B2 D2 S (except T2) करुण (for -वादिनं) — ^{b}) B2 Dn1 D6 T2 M1 अचेतसं, T1 विचेतन (for अचे°) — ^{c}) B4 M काका, Dn1 काकं (for काक) M1 केकेति (for काकेति) V1 भाषत, T G3 M1 वाश्यंत; G1 क्रोशत, G2 वाक्य त, Co वासत (for वाशन्त) K8 काकजांके निवास त (sic) — After 51, S (except T2) ins

346* कृपयाभिपरीतो वै कृपां चक्रे दुरात्मनि ।
[T1 G2 M1 कृपया हि (M1 °याति) G2 हि (for वै)]

52 ^{a}) K8 उत्पत्य, K4 तथैति; V1 तथोक्त्वा, B Da1 D1 5 अनुक्त्वा, Dn1 D6 8 T2 तथोक्ते (D6 °क्त) (for तथैत्य) Dn1 वायसे D2-4 7 कृपयादाय हंसस्तं. S (except T2) अथ त पतित हसो (G दीन) — ^{b}) Ś2 K2 4 Dn1 सुदुर्दशं, B4 Da1 D1 5 सु(D1 स) दुर्न्दर्श; T1, 3 G2 3 M1 3 4 अचेतस, G1 M2 अचेतनं (for सुदुर्दशम्) — ^{c}) G2 आरोप्य (for उत्क्षिप्य) Ś1 K1 2 4 वेगेन, Ś2 वेशेन, T1 वेदत, T2 वेगात्त (for वेपन्त) — ^{d}) T1 3 G तदा (for शनै°)

53 ^{a}) K8 V1 B2 Dn1 D2 6 पृष्ठे T1 M transp आरोप्य and पृष्ठ K8 V1 B D T1 2 M हसस्त (B1 °स्तु) (for काक त) T3 G स हस पृष्ठमारोप्य — ^{b}) K8 V1 B D S काकं (G2 पाप) (for हस°) B (except B2) D3-5 7 तूर्णं (for कर्ण) B3 Da1 D1 3 5 7 8 विचेतनं — After 53^{ab}, S (except T3) ins

347* अविस्मयस्तदा कर्ण पुनरेन समानयत् ।
[G2 अविसयत् M2 एव (for एन) M1 समापयत्]

— ^{c}) S (except T2) तमेव देश तरसा (G2 °श तं हस) — ^{d}) G2 यथा; Ca c यत (as in text) D6 स्पर्धयोस्पातितौ यत° — After 53, S (except M3) ins

348* उत्सृजश्चाब्रवीन्मैव पुन° कार्यं त्वयेति ह ।
[T3 G1 3 उत्सृज्य G1 त्वब्रवीन् T1 नैव (for मैव) M2 4 [अ]नघ (for [इ]ति ह)]

54 M3 om 54 — ^{a}) K1 4 स(K4 स)स्थापि (for संस्थाप्य) B4 चैव स, Dn1 सं वापि; D2 चैन स, D6 तं पुनश्च; T2 तच्चापि (for त चापि) D6 चापि (for पुन°). T1, 3 G M (M3 om) स्थाप्य चैन पुनर्द्वीपे — ^{b}) B2 समाश्वस्य B1 खेचर, T3 G M विक्लव (for खेचरम्) — ^{c}) Dn1 ततो, D2 ययौ (for गतो) — ^{d}) B3 स्थूण, T1 मान (for मन) G1 [अ]शुग° (for [आ]शुग) — B2 5 Dn1 D2-4 6 7 S ins after 54 K4, after 55^{ab}

349* एवमुच्छिष्टपुष्ट स काको हसपराजित ।
बल वीर्यं महत्कर्ण त्यक्त्वा क्षान्तिमुपागत ।

[(L 1) Dn1 च, G1 सन् (for स) Dn1 हस° (for हस) K4 -परायते (for -पराजित) — (L. 2) B2 D4 7 वलवीर्य B5 T1 मदात्क(T1 °द क)र्ण (for महत्कर्ण) Dn1 D2 6 वलवीर्यमदात्कर्ण; T3 G M1 वलवीर्यमद (G1 °मिद, G2 °महं, M1 °पद) कर्ण, M2-4 वलवीर्यमद त्यक्त्वा (for the prior half) M2-4 कर्ण (for त्यक्त्वा) T3 G उपागमत् (for °गत) K4 शांतिं (for क्षान्तिम्)]

55 ^{a}) Ś °भोजनान्; K8 V1 B D T3 G2, 3 °भोजन°

एवं त्वमुच्छिष्टभृतो धार्तराष्ट्रैर्न संशयः ।
सदृशाञ्श्रेयसश्चापि सर्वान्कर्णातिमन्यसे ॥ ५५
द्रोणद्रौणिकृपैर्गुप्तो भीष्मेणान्यैश्च कौरवैः ।
विराटनगरे पार्थमेकं किं नावधीस्तदा ॥ ५६
यत्र व्यस्ताः समस्ताश्च निर्जिताः स्थ किरीटिना ।
सृगाला इव सिंहेन क्व ते वीर्यमभूत्तदा ॥ ५७
भ्रातरं च हतं दृष्ट्वा निर्जितः सव्यसाचिना ।
पश्यतां कुरुवीराणां प्रथमं त्वं पलायथाः ॥ ५८
तथा द्वैतवने कर्ण गन्धर्वैः समभिद्रुतः ।
कुरून्समग्रानुत्सृज्य प्रथमं त्वं पलायथाः ॥ ५९
हत्वा जित्वा च गन्धर्वांश्चित्रसेनमुखान्रणे ।
कर्ण दुर्योधनं पार्थः सभार्यं सममोचयत् ॥ ६०
पुनः प्रभावः पार्थस्य पुराणः केशवस्य च ।
कथितः कर्ण रामेण सभायां राजसंसदि ॥ ६१
सततं च तदश्रौषीर्वचनं द्रोणभीष्मयोः ।
अवध्यौ वदतोः कृष्णौ संनिधौ वै महीक्षिताम् ॥ ६२
कियन्तं तत्र वक्ष्यामि येन येन धनंजयः ।
त्वत्तोऽतिरिक्तः सर्वेभ्यो भूतेभ्यो ब्राह्मणो यथा ॥ ६३
इदानीमेव द्रष्टासि प्रधने स्यन्दने स्थितौ ।

(Dn1 G2 °न) — ^{b}) Ś2 वैशकुले Ś1 (marg) [ऽ]वसत्; D2–4.6 7 S (except T2) पुरा (for तु स°). — After 55^{ab}, K4 ins 349* — ^{c}) T2 तथा (for एवं) D6 उच्छिष्टभुजो — ^{d}) T1 धार्तराष्ट्रे — ^{e}) T1 जाधिकांश्च (for श्रेयसश्च) Co cites श्रेयसः (as in text) — ^{f}) T1 सदा (for सर्वान्) V1 B Dn1 D1 3 4 6–8 T G M2–4 Ca [अ]वमन्यसे, Da1 [अ]भिवम° (hypermetric), D2 Ca [अ]भिमन्यसे (for [अ]ति°). D5 सर्वान्कर्णे भिवमन्यसे, M1 सर्वान्कर्ण मावमन्यसे (both hypermetric)

56 ^{a}) Ś1 K2 शप्ते, Ś2 (*sup. lin* as in text) शप्तो, K4 शूरै (for गुप्तो) — ^{b}) T2 सकौरवै (for च कौरवै) — ^{d}) K3 D2 3 नावधीत् Ś K2.4 तथा; T1 पुरा (for तदा)

57 ^{a}) G2 समस्ताश्च Ca o cites समस्ता (as in text) — ^{b}) Ś2 K1.4 D6 G1 M1 निर्जिताश्च, V1 B2 T2 °वास्तु, Dn1 T1 °ता स्म, D4 °ता स्थ. — ^{c}) Some MSS. शृगाला, V1 D1 शृगाल, T G M1 सृगा(G2 °का)ल (for सृगाला). — ^{d}) K3 धूते (for क्व ते) B4 D3 वीर्यमगात्तदा, S (except T2) क्व ते (T2 कृते, G2 तव) वीर्यं तदा गत

58 ^{a}) Ś2 चाहतं; K1 D2–4.7 S निहत (for च हत) — ^{b}) B1.4.5 D2–4.6.7 S (except T2) समरे (for निर्जितः) — ^{c}) D3 सर्ववीराणां (for कुरु°) — ^{d}) S1 K1 2 Dn1 D3 T1 M1 पलायिथा, K3 V1 B Da1 D2–7 T2 G2 °यित°, D1 प्रपलितः (for °यथाः)

59 K3 B5 D3 om (hapl) 59 G2 om 59^{ab} — ^{a}) V1 यथा, Dn1 M1 तदा (for तथा) — ^{b}) S (except T2, G2 om) समभिद्रुतान् — ^{c}) S (except T2) सदारान् (for समग्रान्) V1 कुरून्सर्वान्समुत्सृज्य — ^{d}) Ś V1 B2 D2 6 S (except T2) त्वमेवाग्रे (for प्रथमं त्व) K1.2 4 T1.3 G3 M1 पलायिथाः; V1 B1–4 D (D3 om.) T2 G2 °यित°

60 ^{a}) Ś1 K2 [अ]थ (for च) — ^{b}) K3 -पुरोगमान्; T2 -सुतान्रणे (for -मुखा°) — ^{c}) Dn1 कर्णो (for कर्ण). K4 कर्णं (for पार्थ°) — ^{d}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–4.7 सममोक्षयत् D6 तदा सर्वानमोक्षयत्; T1 3 G M सभ्रातृकममोचयत्, T2 सभायां समोयोजयत्

61 ^{a}) K3 D4 पुरा (for पुन°) — ^{b}) Ś K1.2.4 B3–5 D2 3 6–8 पौराण° (D3 °णे); Dn1 T2 पुराणे T1 तु (for च) — ^{d}) K2 सभाया. S (except T2) कुरु- (for राज-)

62 ^{a}) D3 G2 त (sic) (for च) Ś2 K4 तदाश्रौपीः; V1 B D S त्वम° (for तद°) — ^{b}) V1 भीष्मद्रोणयोः (by transp) — K1 om 62^{c}–63^{b} — ^{c}) K3 M3 4 वदतौ; K4 B Da1 Dn1 D1–5 7 T2 M1 वदत° — ^{d}) S (except T2) सनिधाने (for सनिधौ वै) V1 B (except B2) Da1 D1–5.7 च (for वै)

63 K1 om 63^{ab} (cf v l. 62) — ^{a}) T3 G3 कियतां, Co कियन्त (as in text) K3 कियत्तत्र प्रवक्ष्यामि; V1 B1 D7 कियत तत्प्र°; B2 कियतस्तत्प्र°; B3–5 Da1 D1–6.8 कियत्तत्तत्प्र°(D3 °त्र प्र°); T2 कियत तव व°; M2–4 कियद्वै यत्र व° — ^{b}) Da1 om येन K4 धनंजयं. — ^{cd}) Ś K1.2 तथा (for त्वत्तो) K3 विशिष्ट°; K4 [अ]तिरिक्तं T1.3 G transp सर्वेभ्यो and भूतेभ्यो

64 ^{a}) S (except T2) द्रक्ष्यसि त्वमिदानीं तौ. — ^{b}) Ś2 प्रधान-; K3 प्राधान्ये, V1 B D S (except T2) प्रधाने. V1 यथा (for स्थितौ) Ś1 K1.2 प्रधानस्यंदनस्थितौ Ca cites स्यंदने (as in text) — After 64^{ab}, T3 G3 ins. 354*. G2 om 64^{c}–65^{b}. — ^{c}) K1 वासुदेवस्य — ^{d}) K4 K3.4 V1 B D S (G2 om) कुंतीपुत्रं (for पाण्डव च). K1 B1.3.4 Da1 Dn1 D1 3–5.7 8 S (G3 om) च पाडवं; V1

पुत्रं च वसुदेवस्य पाण्डवं च धनंजयम् ॥ ६४
देवासुरमनुष्येषु प्रख्यातौ यौ नरर्षभौ ।
प्रकाशेनाभिविख्यातौ त्वं तु खद्योतवन्नृषु ॥ ६५
एवं विद्वान्मावमंस्थाः सूतपुत्राच्युतार्जुनौ ।
नृसिंहौ तौ नरश्वा त्वं जोपमास्स्व विकत्थन ॥ ६६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥

B2 5 D2 6 च फा(D6 फ)ल्गुनं (for धनंजयम्) — K4 V1 B D ins after 64 T G1 3 M cont after 352*

350* यथाश्रयत चक्राङ्कं वायसो बुद्धिमास्थित ।
तथाश्रयस्व वार्ष्णेय पाण्डव च धनजयम् ।

[(L 1) K4 [आ]श्रयत, V1 B1-3 5 Da1 D1 5 T2 M1 [अ]शिक्ष(V1 °च्य-; B1 2 5 M1 °क्षि)त; T3 G1 3 M2-4 शिक्षति, Dn1 [आ]क्षिपन्, D2 [आ]क्षिप्यत, D6 8 (marg) [आ]क्षिपत, D3 [आ]शस्यत, T1 [आ]सिक्षिति (for [आ]श्रयत) V1 B1 3 5 चक्रांगाद्, D3 M2-4 वक्राग K4 वायसिं; G1 वायसे B5 D7 T1.2 G3 M3 आश्रित , G1 M1.2 4 माश्रित (for मास्थित) — (L 2) K4 त श्रयस्व च (sic), V1 B2.5 Da1 D1 T1 3 G1 3 M तद्वच्छिक्ष(V1 °च्य)-स्व; Dn1 D2 6 3 तद्वत्क्षिप(D2 °प्य)सि (D3 °स्व); T1 तद्वच्छिक्ष्यसि; T2 तद्वच्छिष्ट स (for तथाश्रयस्व) B5 पांडवाश्च धनजयात् (for the posterior half)]

K4 B3 4 5 D (except D3) cont K3 ins after 64

351* यदा त्वं युधि विक्रान्तौ वासुदेवधनंजयौ ।
द्रष्टास्येकरथे कर्ण तदा नैवं वदिष्यसि ।
यदा शरशतैः पार्थो दर्पं तव वधिष्यति ।
तदा त्वमन्तरं द्रष्टा आत्मनश्चार्जुनस्य च ।

[(L. 1) B5 यस्मात् (for यदा) — (L 2) K3 द्रक्षसि, (for द्रष्टासि). B2 कर्णं K3 D1 वदिष्यति — (L. 3) K4 यथा (for यदा) K3 शितैः शरै , D6 शतशरैः (for शरशतैः) D2 दर्पस् (for दर्पं) K3 ते बाधयिष्यति, K4 तव हनिष्यति, B2 4 D2 ते नाशयि°, Da1 D1 5 ते वारयि°, D6 ते पातयि° (for तव वधि°) — (L 4) Ca cites अन्तरं (as above) K3 4 B2 D6 दृष्ट्वा, B4 द्रक्ष्यसि (for द्रष्टा) Da1 D1.5 आत्मनोथ (for °नश्च)]

T1.3 G1 3 M ins after 64

352* त्वं शीघ्रमेव वार्ष्णेय पाण्डवं च धनजयम् ।

After 352*, T1 3 G1 3 M cont with 350*

65 G2 om 65^{ab} (cf v l. 64) — ^{b}) V1 B2 विख्यातौ (for प्रख्यातौ) V1 B1.2 5 Dn1 D2-7 T2 3 G1 3 M नरोत्तमौ (for नरर्षभौ) — K3 V1 B D T2 3 G3 ins after 65^{ab} T1 G1.2 M after 65

353* तौ मावमंस्था मौर्ख्यात्त्व खद्योत इव रोचनौ ।

[Dn1 नावमस्था (for माव°) T1 3 G M1 मौढ्यात्, M2-4 मूढ त्व (M3 °स्त्व) G2 खद्योतम् V1 B2 खेचरौ, D3 (marg as in text) नित्सनौ; T1 G1 M लोचने, T3 G3 वै वने, G2 चैव न , Cop खे चरन् Ca o रोचनौ (as above)]

K3 V1 B D T2 cont. T1 G1.2 M ins after 65^{ab}. T3 G3 after 64^{ab}

354* सूर्याचन्द्रमसौ यद्वत्तद्वदर्जुनकेशवौ ।

[B1 T1 सूर्यचद्र°, Ca सूर्या° (as above) D1 यत्तद्, D3 युद्धे (for यद्वत्) K3 B3 4 Da1 Dn1 D1.5 8 S अच्युतपाण्डवौ (for अर्जुनकेशवौ)]

— ^{c}) K3 V1 B Da1 D1-8 प्राकाश्येन, Dn1 प्रकाश्यान्; T2 प्रकाशौ च (for प्रकाशेन) K3 V1 B4 Da1 D1 4 5 [अ]तिविख्यातौ; T1 3 G M1 [अ]प्य वि° — ^{d}) K3 त्वं च; V1 नूनं (for त्वं तु) V1 खद्योतयन्नृषु, Da1 D1.5 °तवन्निपु

66 ^{a}) K1 3 V1 B D G2 M2 4 Ca विद्वन् M1 मातिमंस्था (for माव°) — ^{b}) Ś2 K4 V1 T1 M1 सूतपुत्रार्जुनाच्युतौ — ^{c}) T3 G3 नरसिंहौ; G2 तौ नृसिंहौ (by transp) V1 B Dn1 D2-4.6 7 T2 महात्मानौ, G2 नराश्वानां (for नरश्वा त्व) T1 नृसिंहौ तरसा हित्वा, G1 °हौ नरशिवा त्वं सु (sic) — ^{d}) V1 जोषमाशु; Da1 D1 6 जोषमास्म (D6 °स), G2 ततो मा त्वं (for जोषमास्स्व) K3 4 V1 B2-5 Da1 D1.5-7 T2 M विकत्थने (D6 °त्थिनं), B1 D3 T1 °त्थसे; Dn1 °त्थन , D2 °त्थन; G2 °त्थथा , Ca °त्थन (as in text)

Colophon — *Adhy name* K4 B1.4 Da1 D1.5 8 हंसकाकीय (K4 °य), V1 हंसकाकोपाख्यान, B5 कर्णशल्य-संवादे हंसकाकीय; Dn1 D6 T2 हंसकाकीयो(D6 T2 °काको)-पाख्यानं; D2 4 7 कर्णशल्यसंवादे हंसकाकीयोपाख्यानं, T1 कर्णशल्यविवादे हंसकाकसंवाद°, M1 शल्यविवादे हंसकाकीय — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 28 (as in text), K1 39, B1 45, Da1 52, D1 35, D4 32, D6 43, T1.3 G M 34, T2 37

२९

संजय उवाच ।
मद्राधिपस्याधिरथिस्तदैवं
वचो निशम्याप्रियमप्रतीतः ।
उवाच शल्यं विदितं ममैत-
द्यथाविधावर्जुनवासुदेवौ ॥ १
शौरे रथं वाहयतोऽर्जुनस्य
बलं महास्त्राणि च पाण्डवस्य ।
अहं विजानामि यथावदद्य
परोक्षभूतं तव तत्तु शल्य ॥ २
तौ चाप्रधृष्यौ शस्त्रभृतां वरिष्ठौ
व्यपेतभीर्योधयिष्यामि कृष्णौ ।
संतापयत्यभ्यधिकं तु रामा-
च्छापोऽद्य मां ब्राह्मणसत्तमाच्च ॥ ३
अवात्सं वै ब्राह्मणच्छद्मनाहं
रामे पुरा दिव्यमस्त्रं चिकीर्षुः ।
तत्रापि मे देवराजेन विघ्नो

29

1 [a]) T1 [आ]धिरथेद्; T2 3 G1.3 [अ]तिरथिद्, G2 [अ]धिपतिद् (for °रथिस्) Ś तथैव, Ś2 (*sup lin*) तथोक्त्वा, K1 तथोक्त, K2 lacuna, K3 V1 B D S महात्मा (for तदैवं) — [b]) K3 प्रियम् (for [अ]प्रियम्) V1 B5 Da1 D1.4 5 8 अप्रतीत, D2 अब्रवीत्ततः Co अप्रमीत, Ca °तीत (as in text) — [c]) D1 शल्य — [d]) G1 यथातथाव् (for °विधाव्) B1 3 4 Da1 Dn1 D1 5 8 T2 वासुदेवार्जुनौ तौ

2 [a]) Dn1 D3 शौरी, T2 शौरौ (for शौरे). Ś2 K4 शौरेरहं (for शौरे रथ) Ś2 वारयतो, Dn1 D3 वाहयते, M1 वाहनतो (for °यतो) — [b]) T2 वरो (for बलं) — [c]) K3 T1 अस्य (for अद्य) — [d]) M1 परोक्षभूतस् B5 भवतस्तु, Dn1 T1 2 M तव तत्र (Dn1 °त्र) (for तव तत्तु) G1 शल्य — After 2, D3 ins 355*

3 For the narrative in this chapter, Cf 12 2–3 — D3 om 3[ab]. — [a]) K1 तौ चाप्रदृष्यौ, K3 तौ वाप्रधृष्यौ V1 B1 2 4 5 D (D3 om) T1.3 G M Cop तौ चा(B5 M1 वा)प्यह, B3 तावप्यह, T2 तथाप्यय (for तौ चाप्रधृष्यौ) ❀Co अप्रधृष्यावपीत्यन्वय ।❀ — [b]) K3 तौ धर्षयिष्यामि (for योधयिष्यामि) — After 3[ab], K3 ins 355* — [c]) Da1 D1,5 T2 [अ]भ्यधिकस् Ś1 K1 2 D2–4 8 तु, B4 D7 न, S हि (for तु) — [d]) K3 G2 मा. K2 ब्राह्मणसत्तमाश्र, T2 °पुंगवाच्च — S ins after 3 K3 after 3[ab] D3 after 2

355* पुरा महेन्द्राद्रिवरे समृद्धे
तपस्विनं राममुपेत्य शल्य ।
अस्त्रार्थिनं माय शिष्यं गृहाणे-
त्यथाब्रुव ब्राह्मणच्छद्मना च ।
तत्रावसं ब्राह्मण इत्यविप्रो
महास्त्रलोभादनृतेन चाहम् ।
तज्जामदग्न्येन परं महास्त्रं
समन्त्रयुक्तं विहितं ममासीत् ।
अस्त्रं यदा तद्विदितं ममासी-
त्तदाब्रवीद्ब्राह्मणो मां महर्षिः ।
आपद्गतेनास्त्रमिदं प्रयोज्यं
त्वया रणे गच्छता साधयेति ।

[(L. 1) K3 महेंद्रप्रवरे, D3 G1 °द्रेद्रिवरे D3 सदृष्टे (for समृद्धे) — K3 D3 om. lines 3–4 — (L. 3) T2 शस्त्रार्थिनं G2 अथ (for माय) T1 शिष्ये — (L. 4) T1 M3 [अ]प्रभुवन्, M1 2 4 [अ]भव (M1 °वन्) (for [अ]ब्रुव) G2 ब्राह्मणवर्त्मना (for °च्छद्मना) T2 [अ]हं (for च). — (L 5) T1 संतापसं (sic) (for तत्रावसं) K3 अशस्त्रहेतोर् अवसं छद्मनाहं, D3 अस्त्रस्य हेतोरवसं छलेन — (L 6) K3 महास्त्रलाभाय च रामपार्श्वे, D3 °लाभाय जितारिसंघ — (L. 7) K3 D3 तज्जामदग्न्य मददौ M4 वर (for पर) — (L. 8) T1.2 G2 विदित (for विहित) T2 मया (for मम) K3 D3 सुमन्त्रयुक्त मम सप्रयोग — (L. 9) K3 D3 G1 तदा, T2 मया (for यदा). T2 G1 यद्विदित, T3 G3 तद्वदिम (for तद्विदित). — (L. 10) K3 यदाहि, D3 यद् (for तदा). — (L. 2) K3 D3 नान्यथा; T2 M3.4 गच्छ च (for गच्छता). K3 D3 वै (D3 [ए]व) कदाचित् (for साधयेति).]

4 T1 3 G M om 4[ab]. — [a]) Ś K1.2 अथ मां वै, K3 V1 B2–5 D अवसं (D3 °सन्) वै, K4 अथ वा मां, B1 गृहे वसन्; T2 अटन्स वै (for अवात्सं वै as in B1 only). Co ब्राह्मणसत्तमा (for °छद्मना) Ś K1.2.4 Co वै (for

हितार्थिना फल्गुनस्यैव शल्य ॥ ४

*कृतोऽवभेदेन ममोरुमेत्य

प्रविश्य कीटस्य तनुं विरूपाम् ।

गुरोर्भयाच्चापि न चेलिवानहं

तच्चावबुद्धो ददृशे स विप्रः ॥ ५

पृष्टश्चाहं तमवोचं महर्षे

सूतोऽहमस्मीति स मां शशाप ।

सूतोपधायाप्तमिदं त्वयास्त्रं

न कर्मकाले प्रतिभास्यति त्वाम् ॥ ६

अन्यत्र यस्मात्तव मृत्युकाला-

दब्राह्मणे ब्रह्म न हि ध्रुवं स्यात् ।

तदद्य पर्याप्तमतीव शस्त्र-

[भ]ह) ❀Co वैशब्दौ स्मरणपूरणार्थौ।❀ — b) B2 पुरा रामो (for रामे पुरा) D2 विष्टम् (for विष्यम्) K4 चिकीर्षुं; V1 B3 (marg as in text) 5 चिकीर्षन् — c) D3 तत्रापि देवराजो विदित्वा — d) Some MSS फाल्गुनस्य D6 T2 3 G2 3 [इ]व (for [ए]व) G2 यस्य (for शल्य)

5 a) K3 कृतेन भेदेन, V1 B1 3–5 Dn1 D2–4 7 8 T G1. 3 M1 कृतो विभेदेन (B3 दैव); Da1 D1 5 कृतो विभि-द्यैव; M2–4 कृतो विभेदैष (for *कृतोऽवभेदेन) Da1 D1 3 5 ममोरुमेथ; T2 °रुणात्र Ś K1 2 4 कृतोवभेदैवंच-सोरु(K1 °स तु)पेत्य (sic), B2 कृत्वा बिलं देवगृहादुपेत्य, D6 कृत्यं गृहं देवगृहादुपेत्य; G2 कृतो विभेदो ममाश्रममेत्य — b) K1 D4 निरूपं; K3 विरूपी — After 5^{ab}, K3 4 V1 B (except B3) D (except D8) ins

356* ममोरुमेत्य प्रविभेद कीट-

सुप्ते गुरौ यत्र शिरो निधाय ।

ऊरुप्रभेदाच्च महान्बभूव

शरीरतो मे घनशोणितौघः ।

[V1 reads lines 1–2 on marg — (L 1) K3 4 प्रतिभि(K4 °भे)य, V1 प्रतिभेद (for प्रवि°) — (L. 3) K3 D6 ऊर्वो(D6 °रो)श्च भेदाच् (for ऊरुप्रभेदाच्)]

— c) M2–4 चैव (for चापि) Ś K2 4 D3 चालिवानहं (K2 °हनं), K3 चोचि, G2 चेल्ल°, M1 चालि°; M2 चेवि°; Co चेलि° (as in text) T1 2 गुरोर्भयाश्चावि(T2 °श्चिचलि)-तवाश्च चाहं — d) K3 न चापि दुःखा, K4 उवाच बुद्धो, V1 B1 5 D2–4. 6 7 ततो विबु(D6 °रु)द्धो; B2 तच्चावबृद्धो, T1. 3 G M तथैव बुद्धो, T2 स च प्र (for तच्चाव°) B1 4 [ऽ]थ (for स) T2 धैर्यं (for विप्र) — After 5, K4 V1 (marg) B (except B3) D (except D3) S ins

357* स धैर्ययुक्तं प्रसमीक्ष्य मा वै

न त्वं विप्रः कोऽसि सत्यं वदेति ।

तस्मै तदात्मानमहं यथाव-

दाख्यातवान्सूतवदेत्य शल्य ।

[(L 3) Dn1 D2 6 द्विज (for विप्र) B2 सत्यं प्रब्रीहि (sic), Dn1 D2 6 वदेति सत्यं (by transp) — After line 2, D6 reads 6^{ab}. B1. 4 T2 om. lines 3–4 — (L 3) T1 तस्मात् (for तस्मै) G1 महात्मानम् (for तदा°) — (L 4) K4 सूत वदेत, B2 सूत इतीह, Dn1 मीतवदेव, S (T2 om) सूत इत्येव (for सूतवदेत्य)]

After the above, K4 V1 (marg) D6 cont. with 358*.

6 B6 om 6^{ab} — a) K2 तमवोचे K2 महर्षि°. — b) K3 भूतोहम् (for सूतो°) K2 च (for स). — For 6^{ab}, B2 Dn1 D2–4 7 S (except T2) subst K4 V1 (marg) D6 cont after 357*

358* स मा निशम्याथ महातपस्वी

संशप्तवान्रोषपरीतचेता ।

[(L. 1) M मा — (L 2) K Dn1 संसप्तवान् B2 रामपरांतुचेना (sic)]

— c) K3 मूढोपवाप्तमिदम्; D3 सूतोपधानाप्तम्, D6 मूढो यथावाप्तम्; T1 3 G3 सूतोपधाच्चाप्तम्, T2 सूतोपायावाप्तम्, G1 2 सूतोपि (G2 °प-) याच्चाप्तम्, M2–4 °वधाच्चाप्तम्, Ca c °पधावाप्तम् (as in text). K3 त्वयास्तन्, V1 B (except B5) D (except Dn1 D8) T3 G3 तवास्त्रं; T1 G1. 2 M महास्त्रं (for त्वयास्त्रं) — d) Ś K1 2 4 त्व- (for न). B2 D2 प्रतिभाष्य(D2 °स्य)ते; G2 प्रीतिहास्यनि (sic), Ca प्रतिभास्यति (as in text) Ś K1. 2 त्वा, B2 ते, T1. 2 G M [इ]ति; T3 त्वं

7 a) G2 अन्ये (for अन्यत्र) K1 V1 B Dn1 D2–4 6–8 T1. 2 M तस्मात्, T3 G तु स्यात् (for यस्मात्) T1 अप- (for तव) Cv अन्यत्र तस्मात्तव मृत्युकालात् — b) T2 अब्राह्मणो Dn1 ब्रह्ममिति; D6 T1 ब्राह्मण हि (for ब्रह्म न हि) Co cites ब्रह्म (as in text) Cv as in text — c) B1 त्वमथ; Da1 D1 5 तदत्र; Dn1 तवात्र, G3 तदस्त्र- (for तदद्य) K3 पर्याप्तमतीत (sic), T1 M2–4 पर्याप्ततीव (for प्तमतीव) Co cites पर्याप्तम् (as in text) K4 V1 B1–4 Da1 D1 5 7 8 चास्त्रम्; B5 Dn1 D6 T2 3 G M मेस्त्रम्, T1 मन्त्रम् (for शस्त्रम्) — d) V1 B5 D6 समग्रे (for समाप्ते) K3 तुमले, Ca.c तुमुले (as in text) K3 नातिभीमे; V1 B5 तु भीमे, B1–4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 [अ]तीव भीमे, D2 6 विमर्दे (for तात भीमे) ❀Ca विमर्दौ युद्ध।❀ T1 3 G M उपस्थितेऽस्मिंस्तुमुले विमर्दे — Ś

मस्मिन्संग्रामे तुमुले तात भीमे ॥ ७
अपां पतिर्वेगवानप्रमेयो
निमज्जयिष्यन्निवहान्प्रजानाम् ।
महानगं यः कुरुते समुद्रं

K B Dn1 D3 4 7. 8 T2 ins after 7 V1 (marg) Da1 D1 5 after 360* D6, after line 2 of 366*

359* योऽयं शल्य भरतेषूपपन्नः
प्रकर्षण' सर्वहरोऽतिभीम ।
सोऽभिमन्ये क्षत्रियाणां प्रवीरा-
न्प्रतापिता बलवान्वै विमर्दः ।

[(L 1) K3 सोय T2 शक्यो, Ca शल्य (as above) K3 D3 भारतेषु — (L 2) V1 D1 प्रहर्षण ; T2 प्रघर्ष , Ca प्रतर्दन , Co प्रकर्षण (as above) Ś K1. 2 4 B2 Dn1 D3 T2 तुमुलो (B2 °मुल , D3 °मलो) घोरकल्प ; K3 B1 3 4 Da1 D1. 5 6 तुमुलो (K3 °मलो, B4 °मुल) घोररूप (for सर्वहरोऽतिभीम) — (L 3) Da1 D1 5 योभिमन्ये, D3 सोति°, T2 सोय मन्ये (for सोऽभि°) V1 T2 प्रवीरा'; Dn1 प्रवीर, D6 प्रतापी (for प्रवीरान्). — (L 4) Ś K1 2 4 सतापयिता, K3 प्रतापितान्, B2 प्रबाधिता, Co प्रतापिता (as above) V1 B5 T2 बलवतो (for °वान्वै) K2 विमद , V1 B5 Dn1 T2 विमर्दै D6 प्रतापिता बलवतोरिमर्दे]

K4 B3 4 Dn1 D3 4 6. 7 cont V1 (marg) Da1 D1 2 5 ins after 7' T1 3 G, after 362* M, after 363*

360* शल्योग्रधन्वानमह वरिष्ठं
तरस्विनं भीममसह्यवीर्यम् ।
सत्यप्रतिज्ञं युधि पाण्डवेय
धनंजय मृत्युमुखं नयिष्ये ।

[(L. 1) G2 प्रवीरं (for वरिष्ठ) — (L. 2) G2 असह्यवीरं — (L 3) Da1 D1. 2 6 सत्यप्रतिज्ञो — (L 4) B2 4 D6 T1 3 G M मृत्युवश, Da1 D1 5 °पथ (for °मुख) — After the above, V1 (marg.) Da1 Da1. 5 ins 359*]

K4 V1 B3 4 Da1 Dn1 D1 3-7 cont Ś K1-3 B1 3 5 D3 T2 ins after 359*

361* अस्त्र हि मे तत्प्रतिपन्नमद्य
येन क्षेप्स्ये समरे शत्रुपूगान् ।
प्रतापिन बलवन्तं कृतास्त्रं
तमुग्रधन्वानममितौजसं च ।
क्रूर शूर रौद्रममित्रसाह
धनंजय सयुगेऽहं हनिष्ये ।

[(L 1) K3 चैतद्, D3 मे सद् (for मे तद्) — (L 2) K3 [आ]क्षिपस्ये (sic), Dn1 प्रक्षेप्स्ये, D6 लेप्ये, T2 क्षेप्स्येह (for क्षेप्स्ये) — (L 3) K3 V1 प्रतापित — (L 4) Ś K2 4 गाडीवधन्वानम् (for तमुग्र°) K4 अतिमौनसं च, B2 अमित्रतापन, T2 अमित्रघातिन (for अमितौजसं च) — (L 5) V1 क्रूरं च, B2 शूर (for क्रूर) B2 रौद्र सर्वम्, D6 T2 रौद्र शूर (by transp) Ś1 K1. 2. 4 अमित्रमो(K1 °म)ह, B2 °साधन ; Co °साह (as above). — (L 6) K1 सयुचे B2 तं (for ऽह) Ś1 K1 2. 4 संहरिष्ये, Ś2 [ऽ]ह ह°, Da1 D1. 6 [ऽ]ह नयिष्ये (for ऽह हनिष्ये)]

On the other hand, T1. 3 G M ins after 7

362* ध्रुवं कुरूणामयमन्तकालो
महाभयः शोणितौघप्रवाही ।
ध्रुव' क्षय क्षत्रियपुंगवानां
महाभयोऽय समुपस्थितोऽद्य ।
अस्त्र हि मे न प्रतिभामुपैति
येन क्षय शत्रुगणाञ्जयिष्ये ।
तस्मात्तमासादय मद्रराज
दिव्यं धनुर्यस्य महेषवश्च ।
अस्त्राणि दिव्यानि च सन्ति यस्मि-
स्तस्मिन्नयं प्रापय शीघ्रमद्य ।
श्रोष्यन्तीमं कथ्यमान विचित्रं
यावद्भूमौ भवितारो मनुष्या' ।

[(L 2) T3 G3 महाद्दच (for °भय) — (L. 3) T1 ध्रुवं — (L 4) T3 G3 महाभयौघ' (for °भयोऽय) M1 यद् (for ऽयं) T1 M तद् (for न) G2 प्रतिमम् (for प्रतिभाम्) — (L 7) T3 G2. 3 तद् (for तम्) — (L. 9) G2 वदति (for च सन्ति) — (L 10) T1 रथ वरं (for तस्मिन्नय) G2 शीघ्रमस्य. — (L 11) G2 श्रोष्यति मां कथमान]

M cont

363* कर्णः कृष्णौ जघ्निवानेकवीर'
कृष्णौ कर्णं जघ्निवन्तावथापि ।

[(L 2) M1 कर्णं वा तौ जघ्नतुर्लोकवीरौ]

— After 7, D6 reads lines 1–2 of 366*

8 [a]) K3 अप्यायति (for अपा पतिर्) — [b]) K3 निवह, K3 V1 B D S बहुला (T1 °ला, M1 °ला) (for निवहान्) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 3 T1 2 प्रजाश्च; D2 प्रजाश्चेत, D6 T3 G प्रजा इव, M1 प्रजा यत्, M2-4 इमाः प्रजा (for प्रजानाम्) — [c]) K3 B D T2 M2. 4 महावेग, V1 °वल, T1 G1 °वर, T3 G3 M3 °रवं, G2 °रवी, M1 °रयं (for °नग) Ś K B Da1 Dn1 D5 7 T2 G2 M1 य (for य') V1 कौंतेयं, D2 6 भीमतर, D8 4 M3 4 सकुरुते (for य कु°) K3 B D (except D2. 6) S समुद्रो (G2 °द्रे) — [d]) Ś K1 2 4 V1 D2 T1. 3 G M वेलेव तं, K3 वेलावल, B1 Da1 वेला वै त; B3 4 Dn1 D1. 7 3 वेला (Dn1 °ले) चैनं, B5 D6 वेलेवैत (D6 °मं), D1 D5 वेलावेव; D3 वेला चैतं; T2 वलाचैनं (for वेलैव त) Ca. o cite वेला.

वेलैव तं वारयत्यप्रमेयम् ॥ ८
प्रमुञ्चन्तं बाणसंघानमोघा-
न्मर्मच्छिदो वीरहणः सपत्रान् ।
कुन्तीपुत्रं प्रतियोत्स्यामि युद्धे
ज्याकर्षिणामुत्तममद्य लोके ॥ ९
एवं बलेनातिबलं महास्त्रं
समुद्रकल्पं सुदुरापमुग्रम् ।
शरौघिणं पार्थिवान्मज्जयन्तं
वेलेव पार्थमिषुभिः संसहिष्ये ॥ १०
अद्याहवे यस्य न तुल्यमन्यं
मन्ये मनुष्यं धनुराददानम् ।
सुरासुरान्वै युधि यो जयेत
तेनाद्य मे पश्य युद्धं सुघोरम् ॥ ११
अतिमानी पाण्डवो युद्धकामो
*अमानुषैरेष्यति मे महास्त्रैः ।
तस्यास्त्रमस्त्रैरभिहत्य संख्ये
शरोत्तमैः पातयिष्यामि पार्थम् ॥ १२
दिवाकरेणापि समं तपन्तं
समाप्तरश्मिं यशसा ज्वलन्तम् ।
तमोनुदं मेघ इवातिमात्रो
धनंजयं छादयिष्यामि बाणैः ॥ १३

K3 B1 3 4 D1 3 4 7 धारयति, V1 धारयिष्ये, B5 D2 6 वारयिष्ये, Dn1 करवापि (sic), S वारयामि (for °यति) T2 3 G3 [अ]प्रमेय°

9 a) K3 प्रमुंचन्, D3 अमुचंतं, T2 प्रमुचन्वै Ś2 बाणसंगान्, T1 °संख्यान् (for °सघान्) K3 अनेकान्; Da1 D1.5 सुघोरान्, D3 4 7 अमेयान् (for अमोघान्) — b) Da1 D1 5 मर्मच्छिदां K2 वीरहाण; K4 °हरान्, D2 °हन्या (sic) S (except T2) प्रवरान्कंकपत्रान् (for वीरहण सपत्रान्) K3 Da1 D1 5 सु(K3 स)पुखान्; V1 B (except B1) Dn1 D2–4 6–8 सुपत्रान् — c) B1 3–5 D2–5 7 यत्र (for प्रति-) — d) V1 B1 4 5 Dn1 D2–4.6 7 T3 G2 3 ज्या(D6 ह्या-; V1 T3 G2 3 ज्या)कर्षताम्; T2 ज्याकर्षणाम् Ś1 *त्तममप्यलोके; Ś2 K2 4 उत्तम मध्यलोके K1 °ममेव लोके, T1 °ममत्र लोके, G1 2 °म मर्त्यलोके (for °ममद्य लोके) B3 ज्याकर्षतो मुमुहुर्मोक्षलोका (sic)

10 a) B1 एतं (for एवं) — b) V1 समुद्रकल्पै (for °कल्प) K3 सुदुरासद च; T1 समरापमुग्र (for सुदुरा°) G3 समुद्रकल्पस्य दुरापमुग्रं — c) T2 damaged Ś K2 4 शरौघिनं; K1 शरोघाना, G2 दुंशप्रियं V1 मज्जयान, B3 संजयंतं (for मज्ज) — d) B2 बलेन (for वेलेव) B1 पार्थिवम् (for पार्थम्) T1 चेषुभि Ś2 K1 4 B1 3 4 संहनिष्ये, K3 V1 B5 सहिष्ये; Dn1 D3 स्तंभयिष्ये, D2 6 T1 3 G M वा(D2 धा)रयिष्ये (for ससहि°) T2 पार्थं सोढमिषुभि संप्रतीष्ये — After 10, T1 3 G M ins (with v l) lines 1–2 of 366* for the first time

11 T1 3 G M1.3 om 11ab — With 11ab, cf 17ab — a) D6 यथा, D3 अथ (for अद्य) T2 तुल्यसत्वम् (for °मन्यम्) — b) Ś K1.2 4 D2 आदधानं (D2 °नः). T2 अन्यमन्ये मुष्या धनुरादधानं — c) Ś2 सुरासुरैर् Ś1 V1 B1 2 5 D2–4 7 8 G1 2 M1 युधि वै यो (by transp), K3 B3 4 Dn1 T G3 M2–4 युधि यो वै (by transp) — d) B1 om मे D6 सुयुद्धमुग्रम् (for युद्धं सुघोरम्)

12 a) K1 अद्य मानी, K3 D3 T1 3 G M अभि(G1 M1 °मीर्)मानी, V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–7 T2 अतीव मानी, B2 अयं मानी (for अतिमानी) K3 पाडवान्, V1 पाडवेयो M2 योद्धुकामो — b) N T1 2 M ह्यमानुषैर् (K3 4 °ष्यैर्, T1 °घोर्), T3 G1 3 योमानुषैर्, G2 यो मनुष्यैर् T1.3 G M अस्यति, Co एष्यति (as in text) K3 V1 B2 Da1 Dn1 D1 6 T1 3 G M मां (for मे) T2 ह्यमानुषैरद्य यायान्महास्त्रै — c) Ś K1 2 4 तं ह्यस्त्रम् (for तस्यास्त्रम्), K1 2 अभिहन्य, K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 प्रतिहत्य; T1.3 G M अभिभूय (for °हत्य) G2 3 M3 संघे, M1.2 4 संखे (for संख्ये) D6 तान्बाणपूगान्प्रणिहत्य संख्ये — d) K3 V1 B D S बाणोत्तमै (for शरो°) G2 पश्य हतं हि (for पातयिष्यामि)

13 Ś2 om 13 — a) B3 5 दिवाकरेन K3 V1 B3 5 Da1 Dn1 D1 2 5 8 T2 [अ]भि- (for [अ]पि) Ś1 K4 वसंतं; K1 ज्वलत, K2 *वतं, K3 V1 B2 Da1 Dn1 D1 2 5 T2 Co पतंतं (for तपन्तं) — For 13ab, D3 4.6 7 T1.3 G M subst

364* सहस्ररश्मिप्रतिमं ज्वलन्तं
दिशश्च सर्वा प्रतपन्तमुग्रम् ।

[(L 2) Om in M3 4 T1 प्रपततम्, G2 प्रतिमतम् (for प्रतपन्तम्)]

M3.4 om. (hapl) 13c–14a — c) B4 तपोनुदं, G2 ततोनुदं B4 मेघम् V1 B (except B2) Dn1 D3.4.6.7 T2 [अ]तिमात्रं — d) After धनंजय, T2 reads संयुगेहं हनिष्ये अद्याहवे (cf. 16d and 17a)

वैश्वानरं धूमशिखं ज्वलन्तं
तेजस्विनं लोकमिमं दहन्तम् ।
मेघो भूत्वा शरवर्षैर्यथाग्निं
तथा पार्थं शमयिष्यामि युद्धे ॥ १४

प्रमाथिनं बलवन्तं प्रहारिणं
प्रभञ्जनं मातरिश्वानमुग्रम् ।
युद्धे सहिष्ये हिमवानिवाचलो
धनंजयं क्रुद्धममृष्यमाणम् ॥ १५

विशारदं रथमार्गेष्वसक्तं
धुर्यं नित्यं समरेषु प्रवीरम् ।
लोके वरं सर्वधनुर्धराणां
धनंजयं संयुगे संसहिष्ये ॥ १६

अद्याहवे यस्य न तुल्यमन्यं
मध्येमनुष्यं धनुराददानम् ।
सर्वामिमां यः पृथिवीं सहेत
तथा विद्वान्योत्स्यमानोऽस्मि तेन ॥ १७

यः सर्वभूतानि सदेवकानि
प्रस्थेऽजयत्खाण्डवे सव्यसाची ।

---

14 M3.4 om. 14[a] (cf. v. l. 13). — [a]) T1.3 G M1.2 धूमकेतुं (for °शिखं). — [b]) T1.3 G M1-3 नरवीरान् (T3 G3 M3 °रं) (for लोकमिमं). Ś1 महांतं (for दहन्तम्). — [c]) D3.4.7 S (except T2) पर्जन्यभूतः (for मेघो भूत्वा). V1 B5 Da1 D1.5 यथा (for भूत्वा). V1 B5 Da1 D1.5 तथाहं, D6 इवाग्निं (for यथाग्निं). — [d]) V1 B5 Da1 D1.5 कुंतीपुत्रं (for तथा पार्थं). D2.6 बाणैः (for युद्धे). T1 M निवार(T1 M1 °र्वाप)यिष्यामि रणेऽद्य पार्थं; T3 G निर्वा(G2 नवा)पयिष्यामि रणे हि पार्थं. — B2.5 Da1 Dn1 D1.3.5 S (except T2) ins. after 14; B1 after 15:

365* आशीविषं दुर्धरमप्रमेयं
सुतीक्ष्णदंष्ट्रं ज्वलनप्रभावम् ।
क्रोधप्रदीप्तं त्वहितं महान्तं
कुन्तीपुत्रं शमयिष्यामि भल्लैः ।

[(L. 1) B5 अतिसत्त्व (for आशीविष). B1.2.5 Da1 D1.5 दुर्धरं वै सुघोरं, S (except T2) दृष्टिविषं (M1 °हण) सुघोरं (for दुर्धरमप्रमेयं). — (L. 3) B1.2.5 Da1 D1.5 अहितं दह(B2 तुद)न्तं (for त्वहितं महान्तं). S (except T2) क्रोधात्प्रदीप्तान-लवद्दहन्तं. — (L. 4) B1.2 S (except T2) कुंतीसुतं, Dn1 °पुत्रो. B2 पातयिष्यामि (for शम°).]

15 T2 om. 15[a]. — [a]) S (T2 om.) प्रवाहिण(G1 °त)ं बलवंतं महौजसं. — [b]) B5 प्रमाथिनां, Ca. Cn. प्रभञ्जनं (as in text). — [c]) G2 हिमवानिवाचलः. V1 युद्धे सहिष्यामि महानिवाचलो. — [d]) S क्रोधो(G2 °डो)द्धतं पार्थम् (for धनंजयं क्रुद्धम्). B4 Dn1 युद्धम्, D3 क्रुध्यम्; T2 योधम् (for क्रुद्धम्). D6 अमृष्टमानं, T1 G1.2 °ष्यमाणः.

16 [a]) Ś1 K2.4 राजमार्गेषु (for रथमार्गेषु). Ś2 V1 B1-3.5 D (except D3) शक्तं; K1.3 B4 T2 G1 M1 सक्तं; K4 [अ]शक्तं, T3 G3 [अ]निर्ज्यं, Cn. युक्तं (for [अ]सक्तं). K1 विशारदं रथमार्गे य सक्तं (sic). — [b]) Ś2 अर्यं; D1.7 धुर्यैः, Cn. धूर्यं (for धुर्यं). D6 लिप्तं (for नित्यं). K3 वा समे (for समरे). D4 [अ]प्रवीरं. — [c]) K1 लोकेश्वरं; B5 लोके वधं (for लोके वरं). — [d]) Da1 D1.5 S (except T2) समरे (for संयुगे). K3 B3 D5 सहनिष्ये; B2 शोषयिष्ये, B4.5 Dn1 D7 S [ऽ]हं हनिष्ये, D2 संसयिष्ये; D6 संहरिष्ये (for संसहिष्ये).

17 Cf. 11[ab]. — [a]) B2 प्रत्याहवे (for अद्या°). D2 मन्ये; G1 अद्य (for अन्य). Ś1 K2 अद्याहरेयमूर्ध्वं ***तुल्य; Ś1 अद्याहरेयमूर्ध्वरतेः सुतुल्यं, Ś2 (sup. lin.) अद्याहरेयमूर्ध्वरते अद्यैवमन्ये (sic), K1 अद्यैवमन्येन हि तुल्यमस्य. — [b]) K3.4 V1 B D S मन्ये (for मध्ये-). Ś K1.2.4 आददानं. — [c]) T3 सर्वान्. K3 transp. यः and पृथिवीं. K3 सहन्, V1 B2 Dn1 T2 जयेत, B3.5 Da1 D1.3-5.7 विजिग्ये, G2 समेत (for सहेत). — [d]) V1 तथा विद्वन्; B2 विद्वांस्तथाहं; Dn1 तथापि विद्वन्, D2.6 तथाविध, D3 तथाविधान्. Cn. cites तथा (as in text). Ś1 योत्स्यमाने (corrupt), D2 यास्यमानो; Cn. योत्स्य° (as in text). Da1 D1.3-5.7 तेन प्रयोद्धास्मि समेत्य संख्ये, T1.3 G M तथापि ते(M1 °विधे)नाद्य रणे समेष्ये, T2 तथाविधेनाद्य जयामि तेन.

18 [a]) K3 सर्वाणि (for यः सर्व°). K3 सुरासुरानि; B1.3 V1 Dn1 D3 S (except M1) सदै(T1 °दे)वतानि; D2-4.6.7 सदैवकानि. — [b]) K3 एको जयस्वी (for प्रस्थेऽजयत्). Ca. Cn. cite प्रस्थे (as in text). K2 सर्वे; K3 Da1 Dn1 D1 T2 G2.3 पाडवे (K3 °वो); Ca. खाण्डवे (as in text). — [c]) T2 त्रो जोवीर्यं (sic) (for को जी°). K4 वित्) Ś2 K3.4 B Da1 D3.6.7 T2 रक्ष्यमाणो. — [d]) K3 V1 B D T2 युयुत्स[अ]पि हि (for हि). T1.3 G M युयुत्सते(T1 (V1 °त्से-, Da1 D1.5 °त्स)द्वै; T1.3 G M युयुत्सवो(T1 °वो)वैरं (for युयुत्सते). K1 सहते मानुष्यो, B1.2.4 Da1 D1-4.6-8 T3 G3 M2-4 मानुषो मानवे (by transp.),

को जीवितं रक्षमाणो हि तेन
युयुत्सते मामृते मानुषोऽन्यः ॥ १८
अहं तस्य पौरुषं पाण्डवस्य
ब्रूयां हृष्टः समितौ क्षत्रियाणाम् ।
किं त्वं मूर्खः प्रभषन्मूढचेता
मामवोचः पौरुषमर्जुनस्य ॥ १९

अप्रियो यः परुषो निष्ठुरो हि
क्षुद्रः क्षेप्ता क्षमिणश्चाक्षमावान् ।
हन्यामहं तादृशानां शतानि
क्षमामि त्वां क्षमया कालयोगात् ॥ २०
अवोचस्त्वं पाण्डवार्थेऽप्रियाणि
प्रधर्षयन्मां मूढवत्पापकर्मन् ।

Dn1 D5 G1.2 मानुषैर् (Dn1 D5 °षा) मामृते M1 युयुत्सतेस्मैर्मामृतेन्यो मनुष्य' — After 18, K4 V1 B Da1 D1–7 S ins

366* मानी कृतास्त्र' कृतहस्तयोगो
दिव्यास्त्रविच्छ्वेतहय' प्रमाथी ।
तस्याहमद्यातिरथस्य काया-
च्छिरो हरिष्यामि शितै पृषत्कै' ।
योस्त्याश्येन शल्य धनजय वै [5]
मृत्यु पुरस्कृत्य रणे जयं वा ।
अन्यो हि न ह्येकरथेन मर्त्यो
युध्येत य' पाण्डवमिन्द्रकल्पम् ।

[D4 om lines 1–2 D6 reads lines 1–2 after st 7, T1.3 G M read them for the first time after 10 — (L 1) T1 (first time) 3 G1.2 (both first time) 3 M (first time) कृती (G2 °तो) (for मानी) B5 Da1 D1.2.5 T1 G1.2 M (last seven second time) दृढास्त्र' (for कृता°) T1.3 G1.2 (first time) 3 (both times) M (first time) दृढ- (for कृत-) S (T1.3 G M both times) -योधी (for -योगो) — (L 2) Da1 D1.5 दृढास्त्रविद् (for दिव्या) B2 श्वेतहया हि यस्य (for °हय' प्रमाथी) — After line 2, D6 reads 359* D6 om lines 3–6 — (L 3) V1 तस्याद्यमद्य, T1 तस्यामवद्य — (L 4) K4 B1.3 G3 हनिष्यामि (for हरि°) — (L 5) B3.5 S [अ]ह (for [प]न) V1 B5 S (except M1) धनजयेन (for °जय वै) — (L. 6) B5 रणे जयाय, D2 धनजयेन (for रणे जय वा) — D2 om lines 7–8 — (L. 7) B1.3–5 Da1 D1 T3 G3 M2–4 नास्त्येक(B1.3.5 °व)रथेन, T2 G1.2 नास्त्ये(G2 वास्म्ये)करथो न (for न ह्येकरथेन) B3.4.5 Da1 D1 T2.3 G M Co मर्त्यो (for मर्त्यो) T1 अन्यो हि नास्त्यैकरथेन मर्त्यो — (L 8) B3 मृत्युकल्पं, T3 G3 इन्द्रपुत्र (for °कल्पम्)]

19 [a]) V1 B5 Dn1 D3.4.7 S तस्याहवे (for अह तस्य) — [b]) K3 ब्रूयाद्, D3 ध्रुव (for ब्रूयां) K3 द्रष्टा, B4 जुष्ट', T1 वृद्ध', G1 पृष्ट , G2 हृष्ट (for हृष्ट') Ś K1.2 समिति- (Ś °तिं); Dn1 समितौ, T1 सवित्तौ; T3 G3 समिते, G2 समितै (for समितौ) D2.6 क्षत्रियाणा तु मध्ये (for समितौ क्षत्रियाणाम्) — [c]) T1 तु त्व (for त्व) Ś K1.2 मूर्खम्; K3.4 V1 B5 T2.3 G3 M2–4 मूर्ख, B2 मृत्यु, B3.4 D6 मूढ, D3 मद्र (for मूर्ख) Ś K1.2.4 ऋषभ, K3 V1 B2.5 Da1 D1.5 G1 M प्रभवन्, B1.3.4 D2–4.6.7 प्रसभ, T1 G2 प्र(G2 प्रा)हसन्, T2 प्रभवो, T3 G3 प्राहस (for प्रभषन्) G2 मूढचेत (for °चेता) — [d]) Ś2 K3 मामेवोच' (K3 °च); K4 V1 B1.3–5 D2–4.7.8 ममा°, B2 Dn1 T2 स मा(Dn1 मे-, T2 मा)वोच'; Da1 D1.5 मामा°, T1.3 G M आख्यासि (M1 °हि) मे (for मामवोच') B1.3.4 D3.4.7 फाल्गुनस्य, D8 चार्जुनस्य

20 [a]) B1 हि य Ś2 K1.3 V1 B D (except Da1) पुरुषो, K3 पौरुषो (for परुषो) D3 हि निष्ठुरो (by transp), T2 निष्ठुरो वै Co cites निष्ठुरो T1.3 G अत्यप्रियो य' पुरुषो नीचकर्मा, M किमप्रिय पौरुष नीचकर्मा (M4 °र्मन्) — [b]) D1.5 Co क्रुद्ध' (for क्षुद्र') K3 Dn1 S (except T2) क्षमिणा (M1 °णो) Dn1 वाक्षमावान्, S (except T2) अ(M मे)क्षमा° (for चा°) — [c]) B3 हन्यामि स (for मह) Ś1 K1.2 तादृशाणां, V1 B1.5 D2–4.6.7 S त्वादृशानां — [d]) Ś2 क्षमामि य, K3 क्षमितु त्वा, B1.4.5 D2.7 क्षमाम्यह; B3 रक्षाम्यहं, D6 क्षमामि ते; T2 G °मि च; M1 °यितु, M2–4 °मि तु (for °मि त्वां) T1.3 G M क्षमिणा (T1 M3 °मितु, M1.2 °मया, M4 मता) काल एष' (for क्षमया कालयोगात्) Co cites क्षमामि

21 [a]) Da1 D1.5 प्रा(Da1 प्र)वोचस् (for अवो°) K4 पार्थं पार्थे (for पाण्डवार्थे) — [b]) G1 प्रथक्षयत् (sic) (for प्रधर्षयन्) Ś K2 मा T1 M om मां T2 मूढ विपाप' (for मूढवत्पाप°) K3 B1.3–5 Da1 Dn1 D1.5.3 T3 G3 पापकर्मा, K4 T1 G2 °कर्म, B2 °चेता (for °कर्मन्). — [c]) Ś2 K1.4 D1.2.4–8 मयार्जवे, K3 मत्या°; B2 मय्यार्जवे चैव, Dn1 मयार्जुने, D6 मय्यार्जव (for मय्यार्जवे) Co cites आर्जवे K3 B1.3–5 Dn1 D3.5.6.7 S (except T2 G2) जिह्ममतिर्, B2 °गतिं (for °गतिर्) V1 द्रुतस्; B2 गतस्, G1 ह्रतस्; G3 सतस्, (for हतस्) Co cites

मय्यार्जवे जिह्मगतिर्हतस्त्वं
मित्रद्रोही सप्तपदं हि मित्रम् ॥ २१
कालस्त्वयं मृत्युमयोऽतिदारुणो
दुर्योधनो युद्धमुपागमद्यत् ।
तस्यार्थसिद्धिमभिकाङ्क्षमाण-
स्तमभ्येष्ये यत्र नैकान्त्यमस्ति ॥ २२
मित्रं मिदेर्नन्दतेः प्रीयतेर्वा
संत्रायतेर्मानद मोदतेर्वा ।
ब्रवीति तच्चामुत विप्रपूर्वा-
त्तच्चापि सर्वं मम दुर्योधनेऽस्ति ॥ २३
शत्रुः शदेः शासतेः शायतेर्वा
शृणातेर्वा श्वयतेर्वापि सर्गे ।

हतः (as in text) — d) D2 मित्रद्रोहो, T2 °द्रोहात् (for °द्रोही) Ś2 K1.3 4 B Dn1 D3 4.6 7 T3 G M साप्तपदं, Co सप्त° (as in text). K3 च (for हि) B1.3–5 D2–4 7 M1 मैत्रं

22 a) K3 कालस्त्वां, G1 कालः स्वयं (for °लस्त्वयं) K1 मृत्युदुर्योधनार्थं, K3 V1 B D S प्रत्यु(V1 पर्यु)पयाति दारुणो (for मृत्युमयोऽति°) Ca cites प्रत्युपयाति, Co अत्यपयाति — b) K3 दुर्योधनाद् (for °धनो). K4 योद्धुम् (for युद्धम्) K3 उपागमेतत्, K4 °गमद्यतः, B2 °गमत्सुत, B3 °गमच्च, T1 °गमन्मुदा (for °गमद्यत्). — c) V1 B2–4.5 D3 7 अस्या(B3 °न्या)र्थसिद्धिम् Ś2 lacuna for सिद्धिमभि. K4 अभिकांक्षमाणं, B D T3 G3 त्व(D5 त्वा)भिकांक्षमाणस्, G2 महतीं क्षमाणस् (sic) Cv as in text Co cites अभिकांक्षमाण° (as in text). — d) K4 न मन्यसे, V1 B1 3 D2–4 7 तन्मन्यसे; B2 तमन्योन्यो; B4 T G तमन्वेष्ये (G1 °क्ष्ये), B5 तं मर्दयिष्ये; Da1 D1 5 तमन्विष्ये, Dn1 D6 तमाभाष्य (D6 °ष्ये) (for तमभ्येष्ये) Ś K1 2 4 B2 3 Da1 D1 5 नैकांतम्, K3 M2–4 चैकांत्यम्, Dn1 वैकातम्, T1 3 G M1 चैकातम्, T2 वै कार्यम् (for नैकान्त्यम्) T1 अस्ति (for अस्ति) D3 तमभ्येत्य यत्र ते नास्ति मित्रं, D3m तमन्विष्ये यत्र नैकात्यमस्ति Cv त्वं मन्यसे यत्र नैकान्त्यमस्ति — After 22, T1 3 G ins

367* तथाप्यहं पाण्डववासुदेवौ
योत्स्ये रणे मद्विधस्यैव कर्म ।
न प्राकृतः सज्जते वै कदाचि-
द्य प्रत्युदीयात्कृष्णधनंजयौ तौ ।

[(L. 2) G1 अस्ये (for योत्स्ये) T1 मद्विपयस्येप धर्मं (for मद्विधस्यैव कर्म) — (L. 3) T1 प्राकृत T1 संजय, G2 स च ते (for सज्जते) — (L 4) T1 प्रत्युदीयात्]

23 a) K3 B2 D6 T2 G3 मित्रैर्, V1 वितेर्, B1 4 5 Dn1 D2 4 7 मिंदेर्, B3 वदेर्, Da1 D1 5 निंदेर्; T1 महेर्; T3 G3 मित्रेर्, G1 मितेर्, M1 मिदेर्, Ca.c मिदेर् (as in text) K2 3 V1 Dn1 D6 3 T2 G2 Co नंदते; K4 न दत्ते (sic), B2 नंदयते, Nilp मदतेर्, T1 om (for नन्दतेर्) Ca cites नन्दतेर् (as in text) K3 V1 D1.5 6 3 T1 2 G2 Co प्रीयते; B2 प्रियेतेर्, B3 मदतेर्; Ca प्रीयतेर् (as in text) Cv मित्र मित्रे वै नन्दते प्रीयते वा — b) K1 मंत्रायतेन् (sic), V1 B5 T1 सत्रायतेर्, B1 om. D1 सत्रा°, M4 संत्रासतेर् Ca cites संत्रायतेः (as in text). K1 तन्मान् (sic), K3 मानदं, V1 मानतो, B1 4 5 Dn1 D2 4 7 M मिनुतेर्, B2 तुष्यते, B3 मित्रतेर्, Da1 D1.5 Co मोदते, T1 3 G मन्य(T1 °नु)तेर् (for मानद) Ś1 मोदयेर्; K3 B2 D2 6 T1.2 G1 मोदते, V1 मन्यते, Da1 D1.5 मोचते (for मोदतेर्) — M2–4 ins. after 23ab, T1 3 G, after 23

368* प्रसीयते भजतेर्यच्च मित्रं
तच्चापि सर्वं मम दुर्योधनेऽस्ति ।

[(L 1) T3 G3 भजते, M2–4 भजते M2–4 पूर्वं (for मित्र) — (L 2) = 23d Om. in M2–4.]

M2–4 cont (cf 23ab)

369* मित्रं मित्रैर्नन्यते प्रीयते वा
सत्रायते मानद मोदते वा ।

— B1 om (hapl) 23c–24b — c) K3 4 V1 B (B1 om) D T1 3 G M2–4 ब्रवीमि, K2 प्रवीति (for ब्रवीति) T2 अन्यप्रीत्यै (for ब्रवीति तच्च) K1 2 तश्च (corrupt), K4 V1 B (B1 om) D T1.3 G ते (for तच्च). K3 4 B (B1 om) D T2 3 G M2–4 सर्वमिदं ममास्ति; T1 सत्यमिदं ममास्ते (for चामुत विप्रपूर्वात्) M1 प्रसीदति-श्चानुमतेश्च पूर्वं — D2 om from 23d up to यन्म (in 35c) — d) M1 ततश्च (for तच्चापि) K3 4 V1 B2–4 D S (except M1) वेत्ति राजा

24 D2 T1 om. 24 (for D2, cf v l. 23). B1 om. 24ab (cf v l. 23) — a) B2 शत्रुं, T3 G1 3 M2–4 शातेः (M3 °दे), M1 शाते, Ca.c शत्रु (as in text). K3 B5 D1 Co सदे (K3 °दे), B2 शक्र; B3 स्वदे, Da1 शते, D6 क्षमे, D3 साद, T2 शातैः; T3 G1 3 M शत्रु (for शदे) Ś2 K3 D3 T2 शासते, V1 शास्यते, B2 सीदते, B3 D6 शाम्यतेर् (D6 °ते) (for शायते) K3 वाच्यतेर्, K3 D3 T2 शीर्यते, K4 शावतेर्; V1 निवार्यते; B2 Dn1 D1 शास(B3 °स)तेर्; B2–3 Da1 D3–5 7 वा इसतेर्; D3 वार्यते; T3 G1.2 M1 वा सदे(M1 °दे)र्; M2–4 वा शदेर्; Ca.c शीयतेर् (for शायतेर्) V1 सद् (for

उपसर्गाद्बहुधा सूदतेश्च
 प्रायेण सर्वे त्वयि तच्च मह्यम् ॥ २४
दुर्योधनार्थं तव चाप्रियार्थं
 यशोर्थमात्मार्थमपीश्वरार्थम् ।
तस्मादहं पाण्डववासुदेवौ
 योत्स्ये यत्नात्कर्म तत्पश्य मेऽद्य ॥ २५

अस्त्राणि पश्याद्य ममोत्तमानि
 ब्राह्माणि दिव्यान्यथ मानुषाणि ।
आसादयिष्याम्यहमुग्रवीर्यं
 द्विपोत्तमं मत्तमिवाभिमत्तः ॥ २६
अस्त्रं ब्राह्मं मनसा तद्ध्यजय्यं
 क्षेप्स्ये पार्थायाप्रतिमं जयाय ।

ब) G2 शाते' शत्रु' शाम्लेवों सुदे वा; Cv शत्रु' सदा शातते शासते च — b) Ś K2-4 V1 B4 D8.6-8 T3 G3 8 M शृणोतेर्, D1 शृण्वतेर्, T2 शृणाति (for शृणावेर्) Ca cites शृणोते' D3 अथ (for वा) K3 शासतेर्; K4 B1.5 Da1 Dn1 D1 3-5 7 T2 3 G1.3 M Ca श्वसतेर् (Da1 D1 T2 3 G3 °ते), B2 शासतेर्, B3 प्रसतेर्; D8 वसतेर् (for श्वयतेर्) K3 T2 वापि शल्य, B2 वापि सूत, B3-5 Da1 Dn1 D3-5 7 सीदतेर्वा, D1 T3 G1 3 M सं(D1 T3 G3 स)दतेर्वा (for वापि सर्गे) V1 शृणोति सर्वा श्वसते विभूति', D6 शृणोति सर्वो' श्वसतो विभूती', G2 गृणाते श्वा श्वसन्तस्यन्दतेव (sic), Cv शृणोति वा शंसते वापि शल्य — c) Ś2 उपमानाद्, M1 मम स्वर्गाद्, Ca.c उपसर्गाद् (as in text) K3 D2 D3 सीदतेश्च, B6 सूदतेर्वा; T2 निंदते च (for सूदतेश्च) V1 D6 उपसर्गान्बहुविधान्सूदतेश्च (D6 °न्वीक्षते च), T3 G1.3 M2-4 शमे (G1 श्रमे'; M2-4 शम') शुचो बहुशः सूदतेश्च — d) T2 मह्य (for सर्वे) Ś K2 त्वमितश्च (Ś1 °च्च); K4 त्वमितश्च, V1 B5 Dn1 D6 तव तच्च; B2 त्वयि स चापि; B3 त्वयि तच्च (for त्वयि तच्च) K3 सत्य, Dn1 D6 शल्य; T2 सर्वं; Ca.c मह्यम् (as in text) — After 24, T1 ins

370* शान्ते शत्रौ शासते कौरवेन्द्रो
 भूमिं सर्वां सर्वसपत्नसमृद्धाम् ।
प्रायेण त्वं वेत्सि शल्य प्रभावं
 दुर्योधनार्थं युध्यतो मे नरेन्द्र ।
यशोर्थमर्थार्थमथेश्वरार्थं
 तस्मादहं पाण्डववासुदेवौ ।

25 D2 om 25 (cf. v l 23) — a) K3 transp तव and च D6 मम (for तव) Ś2 K1 4 B1-4 Da1 Dn1 D1.3-5 7 T2 3 G2 3 च प्रियार्थं; D3 विप्रियार्थं V1 B5 सदावदात मम दुर्योधनार्थे — b) V1 आत्मानम्, T1 G1 3 M अर्थार्थम्, Cc आत्मार्थम् (as in text) S (except T2) अथ (for अपि) K3 Ca [ई]श्वरार्थे, V1 [ई]श्वरस्य, B1 [ई]श्वराणां; T2 [इ]ह शल्य B5 यशोयनात्मार्थमनीश्वरस्य (sic) — c) M2-4 तस्मादहं प्रतियोत्स्यामि पार्थं — d) K3 यस्मात्, T1 चाहं (for यत्नात्) T1 मे; T3 G2 M1 च (for तत्) T2 पश्य त्वम् (for तत्पश्य मे) T1 शल्य (for मेऽद्य) M2-4 ज्याकर्षिणामुत्तममद्य लोके (= 9d) — After 25, T1 ins

371* याहि तत्र सगतं पाण्डवेन
 धनंजय मृत्युलोकं नयिष्ये ।
तया चाहं मृत्युलोकं गमिष्ये
 यस्मादुपात्तं भार्गवादस्त्रवृन्दम् ।
तस्मादस्त्रं शत्रुसंघे प्रमामि [?]

— After the above, T1 reads 27 (repeating it in its proper place) and cont T3 G3 ins after 26 G1 2 M, after 25

372* शल्यायाहं सगतं पाण्डवेन
 मुच्येयं चेज्जीवमानं कथंचित् ।
शश्वन्मृत्यो' स्वामनाधृष्यरूपो
 व्यक्तं तस्मात्संयुगाद्विप्रमुक्तः ।

[(L 3) G2 स्वात्मनाधृष्यरूपो — (L. 4) T1 संगताद् (for संयुगाद्)]

26 D2 om 26 (cf v l. 23) — a) M2 अस्त्रेण TG M1 विश्वा (for पश्य) Ś2 K4 [अ]द्य ममोत्तराणि, K3 प्रथमोत्तमानि, T1.3 G M1 समरे गतानि, T2 समसुत्तमानि (for [अ]द्य ममोत्तमानि) — b) Ś2 K2 3 T2 ब्रह्माणि (T2 °नि), D3 T1 G1 2 ब्राह्मयाणि, M2-4 ब्रह्मादि V1 D6 [अ]ति- (for [अ]थ) Da1 मानुष्याणि, D3 मानुषानि; T1 मानुषाणां (for °षाणि) — c) K3 उग्रतीर्थं (for °वीर्यं) — d) K1 4 V1 B Da1 Dn1 D1 3-7 T2 द्विपो द्विप, D8 तमर्जुन (for द्विपोत्तम) V1 D6 मत्त (for मत्तम्) Ś1 K1 B1 3 4 D3-5 7 [अ]तिमत्त', V1 B5 D6 [अ]ति(D6 °भि)मत्तं (for [अ]भिमत्त) S (except T1) ना(M1 न)गोत्तम नाग इव प्रभि(G1 °प)-न्न — After 26, S (except T2) ins an addl. colophon [*Adhy name* T1 G1 M1 शल्यविवादे (T1 °क्) — *Adhy no (figures, words or both)* S (except T2) 35]

27 D2 om 27 (cf v l 23) Before 27, S (except T2) ins. कर्ण उवाच T1 reads 27, for the first time after 371* — a) K3 Dn1 D3 T1

तेनापि मे नैव मुच्येत युद्धे
न चेत्पतेद्विषमे मेऽद्य चक्रम् ॥ २७
वैवस्वताद्दण्डहस्ताद्वरुणाद्वापि पाशिनः ।
सगदाद्वा धनपतेः सवज्राद्वापि वासवात् ॥ २८
नान्यस्मादपि कस्माच्चिद्बिभिमो ह्याततायिनः ।
इति शल्य विजानीहि यथा नाहं बिभेम्यभीः ॥ २९
तस्माद्भयं न मे पार्थान्नापि चैव जनार्दनात् ।
अद्य युद्धं हि ताभ्यां मे संपराये भविष्यति ॥ ३०
श्वभ्रे ते पततां चक्रमिति मे ब्राह्मणोऽवदत् ।
युध्यमानस्य संग्रामे प्राप्तस्यैकायने भयम् ॥ ३१

(second time) ब्राह्मयं; T1 (first time) बाह्यं Ś K1 2.4 T2 यद्यजेयं, K3 नैव जय्यं, V1 यद्यजय्यं; B2 तद्यजेयं (sic), B5 तज्ज्ञजेय, Dn1 यद्यजय्य, D6 तत्त्वजय्यं, D8 तद्विजय्य, T1 (first time) य जपित्री, T1 (second time) यज्ञपन्वै, T3 G1 3 ध्यायतो वै, G2 M स(M1 यं)-जपन्वै, Bom ed यज्ज्ञजेयं (for तज्ज्ञजय्यं) — b) K3 जाह्यं क्षेप्स्ये प्राह (marg. प्राणं) (sic) T2 यास्यां पार्थं च (for क्षेप्स्ये पार्थाय) K1.3 V1 B D (D2 om) T2 C6 [अ]प्रमेयं (for [अ]प्रतिम) T1 (first time) G3 यदास्यते (T1 °शस्यत) क्रोधत· सव्यसाची, T1 (second time) G1 3 M यदा(T1 °द)स्यते (M2-4 °ति) क्रोधित· सव्यसाची — c) K1 सदापि, T1 (both times) M3 4 तथापि, T3 G M2 तदापि, M1 तदाति, C6 तेनापि (as in text). K1 तेनैव (for मे नैव) Ś2 also reads स चापि तेनैव (for तेनापि मे नैव) Ś1 K2 म**, Ś2 K1 D3 मुच्यते, K4 विमुच्य, T1 (first time) युध्येत (for मुच्येत) T1(both times) 3 G M पार्थो (for युद्धे) — d) K3 पातद्. Ś1 K2 4 विषम, D6 विपदं, C6 विषमे (as in text). Ś2 मेत्य; G2 देव (for मेऽद्य) T3 शस्त्र, Ca c चक्रम् (as in text) T1 (first time) प्रमाणं चेद्भागधेय च मेद्य, Cv as in text

28 D2 om 28 (cf v l 23) Before 28, S (except T2) ins कर्ण. — a) K3 विवस्वताद्, K4 वैवस्वता (for °स्वताद्). — b) T1 चैव पाशिन·, T2 वापि वासिन·, G2 वा विचासिन — c) Dn1 T2 [अ]पि धनदात् (for धनपते) — d) T1 3 G1.3 M2-4 च सुराधिपात्, G2 च सुरेश्वरात् (for वापि वासवात्)

29 D2 om 29 (cf v l 23) B3 D3 T1 om 29ab. — a) K4 नान्यः स्याद्, V1 B5 Dn1 D8 अन्यस्माद् (for नान्य°) Ś1 K2 lacuna, Ś2 वाद्दै, K1 वीराद्दै, B2 कस्मादेव (for °च्चिद्) S (T1 om) तथान्यस्मादपि सु-(T3 G3 व-, M1 न)राद् — b) K1 3 बिभेमि K4 V1 B (B3 om) D (D2 3 om) S (T1 om) अमित्रा-दाततायिनः C6 cites आततायिन· — d) K3 तथा (for यथा) Ś K1 2 B3 नान्याद्, B1 नान्या, B3 चान्य, T G2 3 M [अ]हं न (by transp) G1 तद्य Ś1 K1 3 B2 ऋते क्षिते (B2 °तेः), K2 4 Dn1 D3.4 6-8 T2 G2 बिभेम्य(G2 °स्य)व, B1 इवे क्षिते; B3 इव क्षितो (sic), T1.3 G1.3 M बिभेम्यु(G1 °स्यु)व (for °म्यभी°). B4 बिभेमीह यथा जिते

30 D2 om 30 (cf v l 23) — a) Ś2 भये (for भयं). K3 V1 B1 2 4 5 D (D2 om) S transp भय and न मे B3 भय तस्मान्न मे पार्थान् — b) Da1 D1.5 अपि चैव, S नैव चापि (for नापि चैव) — c) K3 Dn1 D8 T2 बाण(T2 °ण)युद्धं, V1 B1 3-5 Da1 D1 3-7 T1.3 G M सह युद्धं (T1 °द्धे), B2 बालयुद्ध (for अद्य युद्ध). V1 ममैताभ्या, B1 2.4 D (D2 om) T2 3 G1.3 M1 हि मे ताभ्यां, B3 किमेताभ्या, B5 G2 समेताभ्या, T1 न मे ताभ्या, M2-4 इहैताभ्यां (for हि ताभ्या मे) — d) V1 B D (D2 om, D3m as in text) सापराये (T1 °यो), C6 साप्रचाये (sic) (for सपराये) B4 भविष्यसि — After 30, K4 V1 B D (except D3, D2 om) T2 ins.

373* कदाचिद्विजयस्याहमस्त्रहेतोरटन्नृप ।
अज्ञानाद्धि क्षिपन्बाणान्घोररूपान्भयानकान् ।

[(L 1) V1 विषयस्याह, D6 तु द्विज°, T2 द्विजमुख्यस्य (for विजयस्याहम्). C6 cites विजयस्य (as above) V1 योत्स्ये हेतोर्, B5 D6 पार्थहेतोर्, Da1 Dn1 D1 5 योग्या(Da1 °ग्य) हेतोर् (for अस्त्र°) Da1 D1 अदन् (for अटन्) T2 आश्रमोपान्तमागमं (for the posterior half) — (L 2) K4 V1 B2 4 Da1 Dn1 D1 6 वै, T2 वि (for हि) D1 क्षपन् B3 सक्षमापन्नान् (for हि क्षिपन्बाणान्) K4 भयकरान्; D5 दुरासदा (for भयानकान्) V1 B2 4 D1m आह्य(V1 प्राय)णस्यामितौजस (for the posterior half)]

— After the above, V1 B D (except D3, D1 om) read 33 followed by 376*

31 D2 om 31 (cf v l 23) T2 transp 31ab and 31cd — a) K1 श्वत्रे ते, K4 श्वभ्र ते, V1 D6 श्वभ्रे वै, B1 शुभ्रे ते, B2 सुभ्रे ते, B5 श्वद्रे वै, Dn1 युद्धे ते, D1 स्वभ्रे ते, M1 ध्वसते, M2 3 स्रसते, M4 त्रसेते (for श्वभ्रे ते). D3 T2 3 G M पतिता (for पतता) K3 T1 श्वभ्रे निपतिता चक्रम् Cv as in text — After 31a, T2 ins. 378* and 380* — b) K3 B1-3 Da1 Dn1 D1.3-5 7.8 T G1.3 मा, G2 M मा (for मे) K3 B1-3 Da1 Dn1 D1 3-5.7 8 S [S]ब्रवीत् (for [S]वदत्) V1 B1.5 D1 वस्मात्तव रथस्य ह (B1.5 च) — c) T2 युध्यमानस्य· — d) B1 Ca प्राप्तासि, T2 प्राप्स्यसि K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3-5 7 8 T G [ऐ]कायन; D5 [अ]र्जुनाद्; Ca c [ए]-कायनं M [ए]क भवेदिद (for [ऐ]कायने भयम्).

तस्माद्बिभेमि बलवद्ब्राह्मणव्याहृतादहम् ।
एते हि सोमराजान ईश्वराः सुखदुःखयोः ॥ ३२
होमधेन्वा वत्समस्य प्रमत्त इषुणाहनम् ।
चरन्तमजने शल्य ब्राह्मणात्तपसो निधेः ॥ ३३
ईषादन्तान्सप्तशतान्दासीदासशतानि च ।
ददतो द्विजमुख्याय प्रसादं न चकार मे ॥ ३४

---

32 D2 om 32 (cf v l 23) — a) V1 तथा (for तस्माद्) Da1 बलयद् T3 तस्मादह वै बिभेमि — b) B1 2 M3 ब्राह्मणस्याहृताद् (for °व्याहृताद्) T2 भल (for अहम्) — c) K3 भूमिराजान, V1 सर्वे°; B4 भौम°; D6 सौमा***; T1 सोमसूर्यौचा; M1 मम राजान, Ca.c सोम° (as in text) Cv as in text — d) Ś2 ईश्वर, D6 lacuna, D8 ईशते, Ca.c ईश्वराः (as in text) Cv as in text — V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 T2 ins. after 32 K3 D8 after 33

374* अदां तस्मै गोसहस्र बलीवर्दांश्च षट्शतान् ।
प्रसाद न लभे शल्य ब्राह्मणान्मद्रकेश्वर ।

[(L 1) B3 Dn1 अदात्, T2 अह K3 B2 Da1 D1.4 षट्शत — (L. 2) V1 B5 T2 तस्मै विप्राय न च (T2 च न) मे (for the prior half) K3 ब्राह्मणोत्तमसोनिधे (sic), V1 B5 T2 प्रसाद कृतवानसौ, Dn1 D6 ब्राह्मणाद्येतु ते ज्वर , D1 ब्राह्मणात्तपसो निधे (= 33d) (for the posterior half)]
While, T1.3 G M ins after 32

375* कदाचिद्ब्राह्मणस्याथ होमधेनोरह नृप ।
अजानन्नक्षिपं बाण घोररूप भयानकम् ।

[Cf. 373* — (L 1) G2 होमहेतोर्, M योग्यहेतोर् (for होमधेनोर्) — (L 2) T1 व्यक्षिप, G1 निक्षिप, M1 व्याक्षिपन्, M2–4 अक्षिपन् (for °प) T3 G1.3 मयावह (for °नकम्)]

33 V1 B D (except D3, D2 om) read 33 after 373* D2 om 33 (cf v l 23) — a) T1 होमधेनोस्; T2 G M °धेन्वास् Ś1 K2 वत्स**; B5 वरं चत्स, T G M1 2 4 ततो वत्स (G1 M1 °त्स), M3 वत्स** (for वत्समस्य) — b) Ś2 मायात, K1 मया तम्, K2 **त्तम्, K3 Ca प्रमत्तम् (K3 °त्ते) K4 प्रमत्तेनेषुणा Ś K D1.6 हत, T1 3 G M हत (for [अ]हनम्) — c) S (except T2 चरन्वै (for चरन्तम्) K3 निर्जने, V1 B D (except D3, D2 om) S विजने (for अजने) — d) Ś2 K4 निधि (for निधे) K3 V1 B D (D2 om) S ततो नु(B5 [ऽ]सौ)-व्याजहार मा(T1 ह; T3 G M स) — After, 33, K3 D3 ins 374* and K4 V1 B D (except D3, D2 om) ins

376* यस्मात्त्वया प्रमत्तेन होमधेन्वा हत सुतः ।
[B2 तस्मात् D6 श्रुत (for सुत)]

While, S ins. after 33

377* यस्माद्वत्स त्वया चात्र होमधेन्वा हत सुतः ।
तस्मात्त्वमपि राधेय वाक्शल्य महदाप्नुहि ।
श्वभ्रे ते पतिता चक्र

[(L 1) T1 होमधेनोर् (for °धेन्वा) T G M1 नृप; M2–4 मम (for सुत) — After line 1, T1 repeats 32ab — (L. 2) T1 वाक्छल — (L. 3) T1 कृच्छ्रे (for श्वभ्रे) G2 पतित]
T1 3 G M cont T2 ins after 31a

378* युध्यमानस्य शत्रुणा ।
प्राप्त एकायने काले मृत्युसाधारणे त्वयि ।
स्पर्धसे येन सग्रामे यदर्थं घटसेऽनिशम् ।
तत एव ध्रुव मृत्यु सूत प्राप्स्यसि सयुगे ।

[(L 1) G3 संशयिते (for एकायने) T1 मृत्यु शीघ्र-मवाप्स्यसि (for the posterior half) — (L 3) G2 वर्धसे (for स्पर्धसे) — (L 4) M1 मिथ्य (for मृत्यु) T1 M1 त्वं सूताप्स्यसि संयुगे G2 ध्रुव प्राप्स्यसि सं°]
T1.3 G M cont

379* अह प्रसादयाञ्चक्रे ब्राह्मण सशितव्रतम् ।
गवां दशशत वित्त बलीवर्दांश्च षट्शतम् ।
प्रयच्छन्नालभ काम ब्राह्मणात्तमह तदा ।
दासीशतं निष्ककण्ठ शतमश्वतरीरथान् ।
कन्यानां निष्ककण्ठीना सहस्र समलकृतम् ।

[(L. 1) T1 M2–4 तमह (hypermetric) (for अह) — (L 2) T1 शततम (for दशशत) T1 बलीवर्द॰ — (L. 3) T1 प्रायच्छन्]
On the other hand, T2 cont after 378*

380* शल्यमुद्धर्तुमायान्तं

34 D2 om 34 (cf. v l. 23) — a) K2 D2 ईशादंतान्, D3 ईषो हतान् (sic), T1 ईषादन्तान्, G3 ईहादंतान् (for ईषा°) Cc cites ईशादता T3 G1.3 नागशतान्, M सप्तशत — After 34a, T1 ins

381* कुञ्जरान्षष्टिहायनान् ।
अश्वानां च सहस्रे द्वे

— b) D6 दासीदासाश्च (for °दास-) D8 वा (for च). T3 G दासीवंश(G2 °दास)शतानि च — c) K3 B (except B2) Da1 D1 3–5 7 8 T1.3 G द्विजमुख्यो मे (G2 वै) (for °मुख्याय) — d) K3 B1.3 4 Da1 Dn1 D3.4.7 8 M2–4 स; D1 5 सा, T1 ह, T3 G वै (for मे) B2 प्रसादाश्च चकार सः

कृष्णानां श्वेतवत्सानां सहस्राणि चतुर्दश ।
आहरन्न लभे तस्मात्प्रसादं द्विजसत्तमात् ॥ ३५
ऋद्धं गेहं सर्वकामैर्यच्च मे वसु किंचन ।
तत्सर्वमस्मै सत्कृत्य प्रयच्छामि न चेच्छति ॥ ३६
ततोऽब्रवीन्मां याचन्तमपराद्धं प्रयत्नतः ।
व्याहृतं यन्मया सूत तत्तथा न तदन्यथा ॥ ३७
अनृतोक्तं प्रजा हन्यात्ततः पापमवाप्नुयात् ।
तस्माद्धर्माभिरक्षार्थं नानृतं वक्तुमुत्सहे ॥ ३८
मा त्वं ब्रह्मगतिं हिंस्याः प्रायश्चित्तं कृतं त्वया ।
मद्वाक्यं नानृतं लोके कश्चित्कुर्यात्समाप्नुहि ॥ ३९

---

35 D2 om 35 (cf v l 23) — a) K1 घृष्टीना, Co गृष्टाना (sic) (for कृष्णाना) K4 श्वेतवत्समांना, B2 °वर्णानां; T1 स्वेकवत्सानां; M1 श्वेतवासाना (for °वत्साना) — b) Ś K1 2 4 सहस्त्राणां, S (except G1) गोशतानि — c) Ś1 K2 आहा*, Ś2 आहार, K1 3 Dn1 D1.4.5 8 आहरं, D8 (sup lin) स्याहर, M2–4 ददद्वै (for आहरन्) K8 लभेत्. B2 लभेय तत्- (for लभे तस्मात्). V1 D6 न लेभिवानहं तस्मात्, B5 न लेभे चाहरस्तस्मात्, T1 8 G1 8 M1 ददन्न लेभे तस्माच्च, G2 दहन्न च लभेदंस्मात् — d) Dn1 प्रसादे K4 द्विजसत्तमान्

36 D2 om 36 (cf v l 23) — a) Ś K2 4 भद्र, K8 D1 रुद्धं, B3 युक्त, Co ऋद्धां, Ca ऋद्ध (as in text) Ś K2 देहं, K4 देहे, V1 B Da1 Dn1 D3–7 गृह, D8 ग्रह (for गृहं). K4 सर्वकामं, D3 °साकैर्, D8 येच्च कामैर् (for सर्व°) — b) K2 यश्च. K8 वस्तु (for वसु) — c) V1 B5 Dn1 D6 T2 सत्कृत्य सर्वं प्रायच्छ (Dn1 °च्छन्) K8 चेच्छसि V1 B5 D6 T2 न चासावग्रहीद्द्विज (T2 °द्दच.), Dn1 न त्वसावगृहीद्द्विज — For 36, T1 8 G M subst

382* यार्त्किचिन्मामकं वित्तं त्वदधीनं करोमि तत् ।
इति मा याचमानं वै ब्राह्मणः प्रत्यवारयत् ।
क्रोधदीप्तेक्षणः शल्य निर्दहान्निव चक्षुषा ।
[(L 2) G2 मा — (L.3) T1 शल्य]

37 D2 om up to यन्म (in 37c) (cf v l 23) S (except T2) om 37ab — a) K1 ब्रवीमि (for ऽब्रवीन्) Ś1 K2 मया व*, Ś2 K1 मया वृत्तम् (for मा याचन्तम्) D6 ततो मामब्रवीन्मा तं (sic) — b) K1 3 4 V1 B D1.3–5 7 8 अपराधं — c) S (except T2) transp व्याहृत and यन्मया V1 Dn1 D3 T2 पूर्वं (for सूत) — d) V1 तथा तस्न (for तत्तथा न)

38 a) B1 Da1 D1 4.5 Ca प्रजां, T1 तया; Co प्रजा (as in text). — b) D8 तत्तत् (for तत°) K3 B2 4.5 D2–5 7 8 T2 3 G M1 अवा(G2 °पा)नुया, V1 D6 समाप्नुयात् (for अवा°). — c) K3 धर्मार्थसिक्षार्थं (sic) (for °भिरक्षार्थं). — d) D1 उत्सह

39 a) K4 मा त्वा, B3 यत्त्व, T2 अत्वं, M1 न त्व (for मा त्वं) K1 ब्रह्मगतं, B3 °द्रुह, Da1 वज्रगतिः Ca.o cite ब्रह्मगतिः. T1 G1 M3 ब्रा(M3 ब्र)ह्मणगर्हः स्या; T2 G1 ब्राह्मणगर्भ(G2 °गाह्य)स्य, T3 G3 M1 2 4 ब्राह्मणगर्हः स्याः (for ब्रह्मगतिं हिंस्याः) K1 हिंस्यात्, K4 हिंस्रा. Cv as in text Dn1 मया (for त्वया) — T1 3 G M ins after 39ab T2 (om. lines 1, 2, 4, 7) after 39

383* नैतदव्याहृतं कुर्यात्सर्वलोकोऽपि सूतज ।
यन्मयोक्तं सरोषेण गच्छ सूतज मा चिरम् ।
इति मामसकृत्क्रुद्धः स उवाच द्विजोत्तमः ।
एते हि सोमराजान ईश्वराः सुखदुःखयोः ।
नाहं बिभेमि बीभत्सोर्न शल्य मधुसूदनात् ।
तस्माद्बिभेम्यहं शापात्तेन सत्येन वै शपे ।
सह युद्धं समेताभ्यामद्येदं समुपस्थितम् ।
युद्धेऽस्मिञ्जीवितं मेऽद्य शल्य संशयमागतम् ।
शक्रोऽप्यमरराड्ताभ्यामुपगम्याहवे सह ।
संशयं परमं गच्छेत्कथं वा मन्यते भवान् ।
[(L 1) T3 G1.3 तदनृत, G2 तेऽव्याहृत (for अव्या°) G3 कुर्या T1 G1 M1 सर्वलोकेपि, G2 समभेकोपि — (L. 2) T3 G2 3 स्वरोपेण — (L 3) T1 प्रोवाच (for उवाच); — (L 4) = 32cd T1 सोमराजानम् — (L 6) T1 बिभेम्यहं विप्रशापात् (for the prior half) G2 तेन वै (for ते शपे) — (L 7) T1 मन्येह (for अद्येद). — (L. 9) T1.3 G3 शक्रो ह्यमरराड्, G2 शक्रो समरराड्]
— S (except T2) om. 39cd — d) K4 कश्चित्. Ś K2 4 Da1 D1 शमाप्नुहि, K3 त्वमा°; Ca.o समा° (as in text).

इत्येतत्ते मया प्रोक्तं क्षिप्तेनापि सुहृत्तया । जानामि त्वाधिक्षिपन्तं जोषमास्स्वोत्तरं शृणु ॥ ४०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥

३०

संजय उवाच ।
ततः पुनर्महाराज मद्रराजमरिंदमम् ।
अभ्यभाषत राधेयः संनिवार्योत्तरं वचः ॥ १
यत्त्वं निदर्शनार्थं मां शल्य जल्पितवानसि ।
नाहं शक्यस्त्वया वाचा विभीषयितुमाहवे ॥ २
यदि मां देवताः सर्वा योधयेयुः सवासवाः ।
तथापि मे भयं न स्यात्किमु पार्थात्सकेशवात् ॥ ३
नाहं भीषयितुं शक्यो वाङ्मात्रेण कथंचन ।
अन्यं जानीहि यः शक्यस्त्वया भीषयितुं रणे ॥ ४
नीचस्य बलमेतावत्पारुष्यं यत्त्वमात्थ माम् ।
अशक्तोऽस्मद्गुणान्प्राप्तुं वल्गसे बहु दुर्मते ॥ ५
न हि कर्णः समुद्भूतो भयार्थमिह मारिष ।

40 ^{a}) S [पृ]व (for [पृ]तत्) S (except T_2) [ख्या]ख्यातं (for प्रोक्त) — ^{b}) V_1 $T_{1.3}$ $G_{1.3}$ M क्षिप्तेन च (T_{1} $_{3}$ G_3 °न न, M_1 °न हि); D_6 क्षिप्तेन च; G_2 शासं तेन G_1 बहुत्तया (sic), M_1 [अ]सुहृत्तया — ^{c}) $Ś_1$ K_3 V_1 B Da_1 D_{1-8} T_2 त्वां ($Ś_1$ त्वा) विक्षिपन्त, K_2 त्वाधिक्षिपन्तु, Dn_1 त्वामविक्षिप्त, G_2 त्वाधिक्षिप च (for °क्षिपन्तं) — ^{d}) K_3 T_2 जोषमाश्वो(T_2 °स्वो)त्तरं, V_1 योपमास्वो ; B_2 जोषमानुत्तरं, D_6 जोषमासोत्तर, T_1 $G_{1.2}$ दोषमात्म(G_2 °मस्म)गत, T_3 G_3 जोषमात्मगत (for °मास्स्वोत्तर)

Colophon. — *Adhy name* B_1 D_4 मद्राधिपसंवाद, Da_1 D_{1} $_{7}$ कर्णशल्यसवाद; Dn_1 कर्णशल्यसवादे कर्णवाक्य; D_8 कर्णमद्राधिपसवाद, D_5 शल्यसवाद, T_1 शल्यविवादे कर्णशापकथन, T_3 कर्णवाक्य, G_1 शापकथन, M_1 शल्यविवादे शापकथन — *Adhy no* (figures, words or both) $Ś_2$ 29 (as in text), $B_{1.2}$ 42, B_5 43, Da_1 53, D_1 $T_{1.3}$ G M 36, D_4 33, D_5 44, T_2 38

30

1 ^{b}) Ś K D_8 अरिंदम, B_{3} $_{4}$ D_{3} $_{4}$ $_{6}$ $_{7}$ T_3 G_3 अरिंदम — ^{c}) K_3 राधेय

2 ^{a}) D_8 निर्दर्शनार्थं, Ca निदर्शं (as in text) $Ś_2$ D_6 मे, K_2 Dn_1 वै (for मा) S (except T_2) निदर्शनार्थं यत्तु त्वं (T_3 G शल्य त्व, $M_{3.4}$ यत्तस्त्व) — ^{b}) T_1 शब्द, T_3 G_{1} $_{3}$ यत्तु, G_2 कथं (for शल्य) — ^{c}) T_1 वा ह (for वाचा) — ^{d}) T_2 विभेषयितुम्

3 M_3 om 3^{a}–4^{b} — ^{a}) K_3 D_2 M_1 सर्वे — ^{b}) B_3 D_2 T_{1} $_{3}$ G M_{2} $_{4}$ समा(M_2 °भा)गता (for सवासवा) — After 3^{ab}, B_2 ins (= var 8 29 29^{ab})

384* नान्यस्मादपि कस्माच्चिदभिवादाततायिन ।

— ^{c}) S (except T_2, M_3 om) ततो (for तथा) — ^{d}) T_1 किमु पाण्डवकेशवौ

4 K_3 M_3 om 4^{ab} (for M_3, cf v 1 3) — ^{a}) T_3 G नैवं (for नाहं) — ^{b}) T_2 मक्षात्रेण T_1 शुद्धं कर्म महाहवे T_3 G M_{1} $_{2}$ $_{4}$ शु(M_1 यु)द्धकर्मा महा(G_1 °मो- हमा)हवे — ^{c}) T_{1} $_{3}$ G अभि- (for अन्यं) K_3 यच्छक्यस्, D_2 यं शक्य, T_1 शक्यं ते, T_2 G_2 शल्य त्व, T_3 $G_{1.3}$ शक्तस्त्वम् (for यः शक्यस्) — ^{d}) D_4 तया, $T_{1.3}$ G अ(T_1 ह्य)न्यं (for त्वया) — After 4, V_1 Da_1 D_{1} $_{5}$ $_{6}$ ins

385* वन्दमानास्तीक्ष्णेन नीचा परयशोघ्निना ।
अशक्तास्तत्पदं गन्तुं ततो निन्दां प्रचक्रिरे ।
[(L. 2) D_6 त्वत्पद (for तत्पद)]

5 T_1 om 5^{ab} — ^{a}) G_2 निश्चस्य, Ca नीचस्य (as in text) — ^{b}) Dn_1 T_{2} $_{3}$ G प(Dn_1 G_2 पु)रुषं K_3 यस्, M_1 स (for यत्) G_2 यत्रसुस्थित (for यत्त्वमात्थ माम्) D_6 ह (for माम्) — ^{c}) K_4 [ऽ]स्मद्गुणा, B_{1-4} Da_1 Dn_1 D_{1} $_{3}$ $_{5}$ मद्गुणान्, S (except T_2, T_1 om) हि गुणान् (for [ऽ]स्मद्गुणान्) K_1 प्राप्तु, K_4 व्याप्तुं, V_1 आप्तुं, B_{1} $_{3.4}$ D_{2-4} $_{7}$ वक्तुं (for प्राप्तुं) — ^{d}) V_1 वल्गते, Cc °सि (for वल्गसे)

6 ^{b}) Da_1 $D_{1.5}$ G_2 इति (for इह) V_1 माद्रिक; B_2 D_{3} $_{4}$ $_{6}$ $_{7}$ मद्रक; T_1 मापस (for मारिष) — ^{c}) G_1 विकृतार्थम्, G_2 वित्तमास्यम् (sic) (for विक्रमार्थम्) D_2 जाने (for जातो) — ^{d}) K_3 प्राप्यार्थं (for यशोर्थं) V_1 तु (for the first च) $Ś_1$ K_2 तथैव ह; B D (except D_2 $_6$) T_2 तथात्मन; $T_{1.3}$ G M तथैव हि (for °व च) — After 6, K_4 V_1 B D (except D_8) S ins

विक्रमार्थमहं जातो यशोर्थं च तथैव च ॥ ६
इदं तु मे त्वमेकाग्रः शृणु मद्रजनाधिप ।
संनिधौ धृतराष्ट्रस्य प्रोच्यमानं मया श्रुतम् ॥ ७
देशांश्च विविधांश्चित्रान्पूर्ववृत्तांश्च पार्थिवान् ।
ब्राह्मणाः कथयन्तः स्म धृतराष्ट्रमुपासते ॥ ८
तत्र वृद्धः पुरावृत्ताः कथाः काश्चिद्द्विजोत्तमः ।

386* सखिभावेन सौहार्दान्मित्रभावेन चैव हि ।
कारणैस्त्रिभिरेतैस्त्वं शल्य जीवसि सांप्रतम् ।
राज्ञश्च धार्तराष्ट्रस्य कार्यं सुमहदुद्यतम् ।
मयि तच्चाहितं शल्य तेन जीवसि मे क्षणम् ।
कृतश्च समयः पूर्वं क्षन्तव्यं विप्रियं तव ।
समयः परिपाल्यो मे तेन जीवसि मद्रक ।
ऋते शल्यसहस्रेण विजयेयमहं परान् ।
मित्रद्रोहस्तु पापीयानिति जीवसि सांप्रतम् ।

Colophon

शल्य उवाच ।
ननु प्रलापाः कर्णैते यान्ब्रवीषि परान्प्रति ।
ऋते कर्णसहस्रेण शक्या जेतुं परे युधि ।
संजय उवाच ।
तथा ब्रुवन्तं परुषं कर्णो मद्राधिपं तदा ।
परुषं द्विगुणं भूयः प्रोवाचाप्रियदर्शनम् ।

[(L 1) V1 B1.3 Da1 Dn1 D1 5 सहिष्णुत्वेन, B3 मित्रभावेन, T1 सखी° (for सखि°) B3 सानुभावेन (for मित्र°) D5 चेव (for चैव) M2-4 इ (for हि) V1 B5 Dn1 D6 मित्रकार्यव्यपेक्षया (for the posterior half) — M1 om lines 3-5 — (L 3) D2 G2 वै, T3 G3 तु (for च) K4 B3-5 D4 7 धृत° (for धार्त°) S (except T2, M1 om.) हि (for सु-) D2 सुमहदुस्तर (sic) (for °दुद्यतम्) — Dn1 reads lines 4-7 after line 10 — (L 4) K4 V1 B4 D2 6 त्वयि, T1 अथ (for मयि) D1.5 [आ]हृतं, Cc आहित (as above) D2 तेन (for शल्य) D2 T1 न त्वं (for तेन) Dn1 तेन जानासि मे त्रयम् (for the posterior half) — (L 5) G2 उक्तश्च (for कृतश्च) G2 समये (for समय) B2 सर्वे (for पूर्वं) G2 वक्तव्य, M2-4 क्षतव्यो (for क्षन्तव्य) Dn1 वाप्रिय, D2 चाप्रियो, T3 G2 3 विप्रियैः; M2-4 विप्रिय° (for विप्रिय) V1 B5 Dn1 D2 वच° (for तव) — M1 om line 6 — (L 6) B4 D6 वै (for मे). B2 मद्रप; S (M1 om) सांप्रतं (for मद्रक) — B2 reads line 7 twice. — (L 7) Dn1 शत, D2 अपि, D6 काम, T3 G3 मृधे, G1 क्रिये (for ऋते) V1 B5 Da1 Dn1 D1 2 3 5 -सहस्र तु, B2 (second time) -सहस्रेण, T1 -सहायेन (for -सहस्रेण) V1 B5 Dn1 D2 6 transp अहं and परान्. — (L 8) B1 मित्रदोह तु V1 पापीयस् (for °यान्) V1 तेन (for इति) V1 Dn1 D2 6 S मद्रक (D2 °ज, T1 °प, G2 °का°, M2 °क°) (for सांप्रतम्) — After line 8, B Da1 D1 3-5 7 ins an addl colophon [Adhy name. B1 4 Da1 D1 3-5 7 कर्ण(B1 om कर्ण)शल्यसंवाद — Adhy no (figures, words or both) B1 2 43, B4 45, B5 44, D1 37, D4 34] — (L 9) V1 Dn1 D6 S आर्तप्रलापाः (V1 °प, M1-4 °पा) (for ननु प्रलापा°) Co cites प्रलापा° (as above) V1 D6 कर्णाय, Dn1 कलहाद्, T G M1 त्व कर्ण, M2-4 ते (M4 ता) कर्ण (for कर्णैते) V1 Dn1 यद् (for यान्) K4 ब्रवीमि, M3 ब्रवीहि (for ब्रवीषि) Dn1 ब्रवी (for प्रति) — (L 10) V1 D4 T3 G1.3 M न ते, B2 Dn1 D2 6 T1 तेन, T2 G2 नेमे (for ऋते) V1 कर्तुं (for कर्ण). Da1 Dn1 D1 5 शक्य (for शक्या) K4 B3 D3.4 6 7 T1 परा, V1 B5 Da1 D1.5 परान्, Dn1 परैः (for परे) V1 Dn1 D6 इह (for युधि) D2 युद्धे य हि समाहित. (sic), Cv posterior half as above — D2 6 S (except T2) om. the ref — (L 11) K4 Dn1 D1 पुरुष, D2 M2 पारुष (for परुष) V1 B5 Dn1 D2 6 S शल्य (G2 कर्णो) वैकर्तन (D2 M2 4 °न) (for कर्णो मद्राधिप) D4 T2 तथा (for तदा) — (L 12) Dn1 D2 प्रभाव, T3 G3 परुषाद् (for परुष) K4 प्रियदर्शनं, V1 [अ]प्रियभाषिण, B2 5 D1 T1 G1 M [अ]प्रियवादिने, D6 प्रियवादिन, G2 [अ]हृतदर्शन (for [अ]प्रिय°)]

7 Before 7, K4 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1.3-7 ins कर्ण उवाच — a) D6 च, T2 तु (for तु) B6 ते (for मे) Ś1 K2 lacuna for तु मे त्वमेकाग्र K3.4 त्वमेकाग्र V1 B3 D6 T1 G1 2 M इदं त्वमे(B3 °दै) काग्रमना, B1 Da1 D1 3 इदं वचनमेकाग्र — b) B1 मद्रबलाधिप, D2 T3 G °जनेश्वर; M1 °जनाधिप. Ś1 K1 2 4 मद्रराज जनाधिप — c) V1 B5 यन्मया (for संनिधौ) K1 धार्तराष्ट्रस्य — d) Ś1 प्रोच्यमानो, K1 प्रोचमानं V1 तदा; B1 T2 यथा, B5 तथा (for मया).

8 B2 om 8. — a) D6 देवांश्च — b) B5 पार्थिव — c) K3 B1.2 4 D (except Dn1) S कथ(G2 °ल्प)यति Dn1 च (for स्म) — d) K1 उपागते, B1 Da1 D1 3 °गता (for °सते) B5 D3.4 6 7 धृतराष्ट्रनिवेशने; S (except T2) °समीपतः

9 a) B2 तत्रावृत्य (for तत्र वृद्ध) K1 वृद्धा K1 परावृत्ता, G2 पुरावृत्त. — b) Ś1 K3 V1 B D (except Da1 D1 5) S (except T2 M1) कश्चिद् (for काश्चिद्) K3 द्विजोत्तम — c) K3 Dn1 D1.6 T G1.3 M1-3 बाह्लीक (D1 °ह्रीक)देशान्, V1 B1.2.4.5 Da1 D2 5 7 (before corr) 3 बाह्लीकदेशं (V1 B5 °शान्), M1 बह्लीक° (for

बाह्लीकदेशं मद्रांश्च कुत्सयन्वाक्यमब्रवीत् ॥ ९
बहिष्कृता हिमवता गङ्गया च तिरस्कृताः ।
सरस्वत्या यमुनया कुरुक्षेत्रेण चापि ये ॥ १०
पञ्चानां सिन्धुषष्ठानां नदीनां येऽन्तराश्रिताः ।
तान्धर्मबाह्यानशुचीन्बाह्लीकान्परिवर्जयेत् ॥ ११
गोवर्धनो नाम वटः सुभाण्डं नाम चत्वरम् ।
एतद्राजकुलद्वारमाकुमारः स्मराम्यहम् ॥ १२
कार्येणात्यर्थगाढेन बाह्लीकेषूषितं मया ।
तत एषां समाचारः संवासाद्विदितो मम ॥ १३
शाकलं नाम नगरमापगा नाम निम्नगा ।
जर्तिका नाम बाह्लीकास्तेषां वृत्तं सुनिन्दितम् ॥ १४
धानागौडासवे पीत्वा गोमांसं लशुनैः सह ।
अपूपमांसवाट्यानामाशिनः शीलवर्जिताः ॥ १५
हसन्ति गान्ति नृत्यन्ति स्त्रीभिर्मत्ता विवाससः ।

बाह्लीक°) D8 मद्राक्ष (for मद्राश्च) B8 वाहीकान्दशमात्राश्च, G2 बाह्लिदेशगमद्राश्च — d) K4 कुत्सयद् Ś2 वन्यम् (for वाक्यम्)

10 b) K1 गगाया; D2 उमया B2 5 D8 6 7 बहिष्कृता (for तिरस्कृता°) Da1 D1 5 गगयाभितिरस्कृता°, Dn1 गंगापाततिर° — d) K4 चाप्यये, B5 चापि वा, D8 वापि ते, T2 G2 वापि ये (for चापि ये)

11 a) G2 सिंधुषष्ठाणां — b) B2 8 Da1 D1 5 T2 येंतरास्थिता°, D6 येनु चाश्रिता, T1 8 G M अंतराश्रिता (T8 G1 8 °रास्थिता; G2 °राश्रित°) (for येऽन्तराश्रिता°) — c) B2 धर्मराज्यान्, G2 °बाह्नन् (for °बाह्यान्) K8 T1 अशुचि (for °चीन्) — d) K1 बाह्लिका. K8 स्माहकान् (sic), V1 B8-5 Da1 D1-8. 5 7 (before corr.) बाहीकान्, B1 2 D8 वाहिकान्; D4 G2 बाह्लिकान् (for बाही°) D8 अपि वर्जयेत् (for परिव°)

12 a) T1 G1 2 M गोवर्धन; Ca o °न° (as in text) Ś2 तट°, K8 नग°, B2 वच; T1 पुरं, G1 8 M वट, G2 पुट (for वट°) — b) K8 सुभंड, K4 D2 सुभद्र, Dn1 Co सभाडं (for सुभाण्ड) K4 चत्वर°; T1 8 G1 8 पट्टणम्; G2 पत्तन; M2-4 वै वन, Co चत्वरम् (as in text) M1 सुराभाडपरिष्कृतं — cd) K4 राजा, Da1 D1 5 राजन् (for राज) T1 एतद्राजन्कतिद्वार, T2 °द्राजकुल राजन्, Co as in text K8 V1 B1 4 5 D2-4. 6 7 G1 2 M2-4 आकुमारात्(D7 °रान्), Dn1 आकुमारा, T1 damaged, T2 8 G3 आकुमार (for °मार°). T1 च मद्यप (for स्मराम्यहम्) B2 3 Da1 D1. 5 एतद्राजकुलद्वारमागंमारात्स्मराम्यह

13 a) V1 T1 अत्यत (for अत्यर्थ-) B3. 5 D2-4 7 T2 गू(B3 -मू)ढेन — b) Ś K1. 2 वाह्लीकेषु, K8 वाहि°, K4 वाह्लि, B Da1 D1-5 7 T2 वाही, G2 बाह्लि (for बाह्ली) T1 वाह्लीकेप्युषित, G2 वाह्लिके मूषित V1 स्थितं; Dn1 श्रुत (for उषित) — c) D8 अत (for तत) K8 B2. 5 तेषा, T1 G2 एष (for एषा) V1 समाचारा° — d) T1 G1. 2 M समासाद् (for संवा°) V1 विदिता B2 8 5 D8 S (except M1) मया (for मम)

14 a) V1 शकल, D8 शाकल्य, T1 3 G3 शागलं, G1 कालश, G2 शकलं (for शाकल) G2 नाहार (for नगरम्) — b) K1 अपगा Ś1 K1 2 4 Dn1 G2 M निम्नगा (M3 °ह्ना) — c) K1 2 4 जतिका, B1 5 आर्तिका, B2 D6 T2 गर्ति(T2 °र्तं)का, Dn1 जातिका, D8 कार्तिकी, T1 8 G (G8 damaged) M चडाला (for जर्तिका). Ś K1 2 4 D4 वाह्लीकास्, K8 वाह्लि°, V1 B Da1 D1-3 5 7 8 वाही°, D6 वाह्लीक्यस् — d) D8 वृत्ति°, G1 वित्तं, Co वृत्तं (as in text) V1 D6 तु, G2 हि (for सु-) K1 सुनिर्मित, D8 सुनिंदिता

15 a) B2 धारा, Dn1 सुरा; D2 6 धान्य, D8 T2 सुरा, T1 8 GM पान, Co धानान्, Ca धाना (as in text) K1 3 4 V1 D B T2 Ca -गौडा(K3 °ड्या)सवं, T1 गुडास्वं (submetric), T8 G M -गुळा(G2 °डा)सवं (for -गौडासवे) — c) Ś2 अपोपमासवाट्यानाम्, K3 Dn1 D4. 8 अपूपमासमद्यानाम्, K4 मासवान्यानाम्, V1 °मत्स्यावाट्यानाम्; B5 °शत्तुवाट्यानाम्, D2 °मासवाट्यान्नम्, D6 °सक्तुवाट्यानाम्; D7 °माससमट्यानाम्, T1 G2 °सक्तुमद्यानाम्; T2 °सक्तुमद्याला, T8 G3 °सक्तुमट्यानाम्; G1 M1 अपूप° (M1 °प) सक्तुमद्यानाम्, M2-4 अपूपसक्तुमद्यादीन् — d) Ś K1 2 आशिळा°, K3 अशिता, B2 Da1 D1 5 T1. 8 G2 8 आशिता°, Dn1 D8 T2 मद्गका°, D2 M अशित्वा, Ca आशिन (as in text). D2 आशिन शीलविवर्जिता° (hypermetric)

16 a) B4 D2 G2 गायंति (hypermetric), Ca o गान्ति (as in text) V1 सह गायति नृत्यंति, B1. 8 हसंति नित्य गायति, B2 स्त्रीभिर्गायति नृत्यति, B5 D8 4 7 गायंत्यथ च नृत्यति, Dn1 हसन्गायति नृत्यती, D6 हसति सह नृत्यति; T2 सति गायति नृत्यंति — b) B5 D2-4. 7 Cop स्त्रियो, Co स्त्रीभिर् (as in text) B2 हसति च (for स्त्रीभिर्मत्ता) — c) B8 नगरानागवप्रेषु, D4 नगराराम°, D8 नगरागारमुख्येषु; T1 2 M8 °पण(T2 °पान)देशेषु, T8 G M1. 2 4

नगरागारवप्रेषु बहिर्माल्यानुलेपनाः ॥ १६
मत्तावगीतैर्विविधैः खरोष्ट्रनिनदोपमैः ।
आहुरन्योन्यमुक्तानि प्रब्रुवाणा मदोत्कटाः ॥ १७
हा हते हा हतेत्येव स्वामिभर्तृहतेति च ।
आक्रोशन्त्यः प्रनृत्यन्ति मन्दाः पर्वस्वसंयताः ॥ १८
तेषां किलावलिप्तानां निवसन्कुरुजाङ्गले ।
कश्चिद्वाह्लीकमुख्यानां नातिहृष्टमना जगौ ॥ १९
सा नूनं बृहती गौरी सूक्ष्मकम्बलवासिनी ।
मामनुस्मरती शेते बाह्लीकं कुरुवासिनम् ॥ २०
शतद्रुकनदीं तीर्त्वा तां च रम्यामिरावतीम् ।
गत्वा स्वदेशं द्रक्ष्यामि स्थूलशङ्खाः शुभाः स्त्रियः॥२१
मनःशिलोज्ज्वलापाङ्गा गौर्यस्त्रिककुदाञ्जनाः ।

°पणवेशेषु Ca cites वप्र°, Co वप्रेषु

17 a) K3 गायनैर्विविधैर्गीतै°, V1 B1 5 Da1 Dn1 D1.5 6 8 मत्ताश्च गीतैर्विविधै , B2 बहिर्गीतैश्च विविधै , D2 गातारो विविधैर्गीते , T1 मत्ता प्रहीणविरुतै°, T2 partly damaged, T3 G1 3 मत्तापगीतिविरुतै°, G2 मत्तावैरिनिरुतै° (sic), M मत्तावगीतविरुतै° Ca cites अवगीतै° (as in text) — After 17ab, K4 V1 B (except B3) Dn1 D3 4.6 7 ins

387* अनावृता मैथुने ता° कामचाराश्च सर्वश° ।

[Co cites अनावृता (as above) B1 मैथुनिन्य ; Dn1 °नेषु (for °ने ता)]

— c) K1 अन्योन्ययुक्तानि K2 4 B2 4 °शु(K4 °शू)क्तानि, V1 B1 3.5 Dn1 D3 4 7 °सूक्तानि, T2 °संयुक्ता- T1 3 G M सुरामैरेय(G1 °व)पुष्टाश्च Ca cites मुक्तानि, Co युक्तानि — d) T1.3 G M सर्वे न(M1 3 म)त्ता, T2 प्रकुर्वाणा, Ca प्रब्रुवाणा (as in text)

18 D2 om 18ab — a) K3 V1 B Da1 D1 3–8 S (except T1) हे (for हा both times). B1 तात, T1 हता (for हते) V1 B Da1 D3–8 S (except M2) एव (for एव) Dn1 गोद्विजाद्यान्हतेत्येवं Cv हे हते हे हते त्येवं ❀Ca. हे हते हे हते इति क्रीडारमण ।, Co हे हंते हे हंतेति हर्षे द्वित्वं । यद्वा हता कुत्सिता हताश्चेष्टा यस्य ।❀ — b) D1 स्वामी (for स्वामि-) Ca cites स्वामी भर्ता ❀Co तेषु नः स्वामीश्वरा । आर्षं एष संधि ।❀ M1 [अ]पि (for [इ]ति) V1 स्वामिभर्त्रिहतेति च, D6 °भ्रातहंतेति च — c) B2 आक्रोशंति, D6 8 G1 2 °शत°, M3.4 °शं च, Co °शन्त्य° (as in text) — d) K1 संद°, K3 D3 (sup lin) स्त्रिय , V1 वक्रा , B1.2 4 6 D3 4 7 M2 व्रात्या°; Dn1 मदात्, D8 पर्दा° (sic) (for मन्दा) Da1 D1 6 पर्वापर्वसु (for मन्दा पर्वसु) K3 [अ]संवृता°, B3 Da1 D1.3–6 सयता°, Co [अ]सं° (as in text). B3 चान्या सर्वे स्वसंयता°, D2 स्त्रिय सर्वा स्वसंयता°, D6 दोषादोषेष्वस°, T1 सर्वा सर्वे मदोत्कटा , T2 सर्वा सर्वान्स्वयं युता., T3 G M1.3 4 सर्वे(G1 °वें-, M1 3 4 °र्वा°) सर्वमदोत्कटा°

19 a) V1 येषां, B1 3 5 D3 4 7 M2 तासा, Co तेषा (as in text) G1 मदावलिप्ताना, G2 बलाव° (for किलाव°) T2 एषा शीलादलिप्तानां — b) K3 वसति, V1 निवसे°, D2 निवास., D6 विवसन्, T1 नास्विषत् (sic) (for निवसन्) Ś2 कुरुजांघले, K1 Da1 D3.5.7 °जगले — c) T1 काचिद् Ś K1 बाह्लीकमुख्यानां, K3 4 वाह्लीकदुष्टाना, V1 B D2–4 7 बाही(B1 3 D2 °हि)कदुष्टाना, Da1 D1.4 बाहीकवाधाना, Dn1 बाह्लीकपत्तीनां, D6 दीपकवाक्यानि, D8 बाहीकवर्दानां, T1 3 G M बाह्ली(T1 °ह्लि)कमत्तानां, T1 °पत्नीको Cv कश्चिद्वाह्लीकदुष्टाना Co cites वाहीकदुष्टा — d) B5 D7 नातिप्रीतमना, T1 अतिहृष्ट°, G3 नारीहृत°; Cv नातिहृष्ट° (as in text)

20 b) T1 M रक्तकंबलवासिनी, T2 सूक्ष्मकंबलधारिणी; T3 G मत्ता कंबळवासिनी — c) K B3 M1.3 अनुसरते (K3 °ति) B3 किं वा, B6 [इ]त्याह (for शेते) — d) T1 बाह्लीका, T2 G बाह्लीकी B3 D1 G2 कुरुवासिनी; D1 7 °जगले K3 वाहिकेषु सवासिन

21 a) K4 शतद्रुक्यं नदीं, V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D1–7 T2 °द्रुका (Dn1 °का) नदीं, B1.3 °द्रुक नदं; D8 °द्रुकनद; T1 °द्रुमापगां, T3 G °द्रूं तरसा; M °द्रु तु क(M1 त)दा (for °द्रुकनदीं) D6 तीत्रा, G2 [अ]तीत्य (for तीर्त्वा) K1 शतद्रुकदनंदीनी (sic) — b) D3 [अ]तीव (for तां च) D6 रम्यामरावर्ती K3 स्वा चरिष्यामिरावर्ती; T3 G1.3 चंद्रभागामि° — c) Ś1 सुदेश, T1 तं देश (for स्वदेशं) K1 D6 वक्ष्यामि — d) Ś K1 स्थूलशख° शुभा; V1 °स्ता निका°, B2 °मुखा° नखा°, B3 °शंखाश्च ता ; B1 D6.8 °शंखाला(D6 °ळि)का°, Dn1 °शखनखा°, S °जघा (G2 °वा°) शुभा° Ca c v cite स्थूलशङ्खा. (as in text) ❀Co का इति पाठे स्थूलशब्दोऽलोकेऽन्यपि संबध्यते ।❀

22 a) K3 तत° शिलोज्वालापागा, V1 B Da1 D1–4 मन°शिलो(M1 °ला)ज्वलापांग्यो, Dn1 °सिलोजलायोग्या — b) Ś1.2 (also as in text) K2 शौर्यस (for गौर्यस्) D1.5 त्रि ककुदाजना , Cv त्रिककु° (as in text) K1 गौर्योद्वांजितलोचना (sic) B3 4 गौर्यस्त्रिककुदजना°; Dn1 गौर्यं स्त्रोकाकुलां°; D2 गौर्यस्त्रिककुभोजना (sic), D2.4 3 °ककुदोजना°, D6 गौर्यं अयांक्षिलोचन°, T1 °स्ता° काकपिंजळा°, T2 °स्त्वेककुदाजना°, T3 G °स्ता° काककुंजका (G1.2 °रा°); M

केवलाजिनसंवीताः कूर्दन्त्यः प्रियदर्शनाः ॥ २२
मृदङ्गानकशङ्खानां मर्दलानां च निस्वनैः ।
खरोष्ट्राश्वतरैश्चैव मत्ता यास्यामहे सुखम् ॥ २३
शमीपीलुकरीराणां वनेषु सुखवर्त्मसु ।
अपूपान्सक्तुपिण्डीश्च खादन्तो मथितान्विताः ॥२४
पथिषु प्रबला भूत्वा कदासमृदितेऽध्वनि ।
खलोपहारं कुर्वाणास्ताडयिष्याम भूयसः ॥ २५
एवं हीनेषु व्रात्येषु वाह्लीकेषु दुरात्मसु ।
कश्चेतयानो निवसेन्मुहूर्तमपि मानवः ॥ २६
ईदृशा ब्राह्मणेनोक्ता वाह्लीका मोघचारिणः ।
येषां षड्भागहर्ता त्वमुभयोः शुभपापयोः ॥ २७
इत्युक्त्वा ब्राह्मणः साधुरुत्तरं पुनरुक्तवान् ।

°स्तारगुडां(M1 °ड)जना ❀Co त्रिषु कूर्देषु धाजन येषां।❀ — K1 om 22^c–23^b — ^{c}) K3 4 V1 B D (except D3) S Ca क(B2 का)वलाजिनसवीता — ^{d}) Ś K2 B3 4 D2 8 T2 क्रदत्य, K3 क्रीडत्य, K4 क्रंदत्या; B1.8 Da1 D1 5 7 Ca कुर्वत्य, B5 Dn1 D4 6 8 कुर्दत्य, S (except T2) रुवंत्य, Co कूर्दत्य (as in text) V1 क्रंदत्योप्रियद र्शना Ca cites प्रिय° (as in text)

23 K1 om 23^{ab} (cf v l. 22) — ^{a}) Ś K2 मृदंगानकशबूना, B3 मृदगानां सकपानां, D3 4 °नकशम्यानां, D6 °नेकशंखाना, T1 °नकशब्दांश्च, G2 °गनागशंखानां Ca cites आनकः; Co मृदंगा and आनका — ^{b}) Ś मर्दु(Ś2 °र्मु)कानां; K2, B2 D3 म(K2 म)डुकानां; K3 V1 Dn1 D2 6 S पटहानां, K4 मदुलानां; B3 5 मर्दना(B5 °ला)नां, D5 मद्दलानां, Cc मर्दलानां (as in text) Ca cites मंडूकः Da1 D1 निस्वना — ^{c}) K4 खरोष्ट्राश्वसरश्चैव, T1 श्वरथाश्चैव, T3 G °श्वतरीयानै — B3 om 23^d — ^{d}) K1 मत्तो; D6 मत्तान्; S (except T2) कथ (for मत्ता) D6 पश्यामहे B2 M4 वयं (for सुखम्)

24 ^{a}) Da1 Dn1 शमीपा(Dn1 °प)लुकरीराणां; T3 G2 3 पीलुकरीरीणां — ^{b}) Ś1 K2 नरेषु, Ś2 नगेषु (for वनेषु) B3 खखत्मसु (sic), T1 3 G2 3 [अ]शुभवर्त्मसु; G1 M3 4 शुभ°, M1 (*sup lin* as in text) शुभकर्मसु — ^{c}) K3 दुःशपान्, T1 G2 M4 आपू° (for अपू°) K1 3 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–4 7 8 T G1.3 M सक्तुपिंडांश्च, V1 °वाट्यांश्च, D6 युक्तांश्च — K1 om 24^d – 25^c — ^{d}) Ś1 K2 ध्वा **, Ś2 (also as in text) ध्वादंतो K2 मथितान्विता Ca cites मथित K3 प्राश्नीता पथि ताश्वरान्, K4 प्रासतो मथितान्विता, V1 Dn1 प्राशंतो (Dn1 °त्यो) मथितं पिबन्; B Da1 D1–5 7 8 प्राशत्यो (B2 D2–4 7 8 शतो; B4 5 °श्नतो) मथितान्वितान् (B3 D3 ता); D6 प्राश्नते मथित तथा, T G1.3 प्राश्नतो (T2 °शंत्यो) मदिरान्वितान्, G2 प्राशितोन्मथितान्पिबन्, M1 प्राशतोन्मथित पिबन्, M2–4 प्राशतो (M2 त्यो) मथिता(M3 °त)पिबन्

25 K1 om 25^{abc} (cf v l 24) — ^{a}) B5 D3 4 7 पथि सुप्रबला (for पथिषु प्र°) Da1 प्रचला, G2 प्रबलो, Ca प्रबला (as in text) — ^{b}) K3 तदा संपततोध्वनि, V1 B1.3–5 Da1 D1–5 7 T G M2–4 कदा(T3 G1 3 तदा, G2 तथा) सपततो(B1 °गो)ध्वगान् (D3 °गात्), B2 सपतंत कदा ध्वनि, Dn1 D8 सपतत्य (D8 °त) कदाध्वगान्, D6 कदा सपततो द्विजान्; M1 मैथुनं कुर्वतेधिकं Ca c cite संपतत — ^{c}) Ś2 खलोपरमे (sic), K3 V1 B1 2 4 Dn1 D2–4. 6–8 S चे(K5 Dn1 D4 चै)लापहार, B3 बलाप°, B5 कास्याप°, Da1 D1.5 चेलाप्र° (for खलोप°) — ^{d}) K3 तारयतीव, B3 T1 M2–4 ताडयिष्यामि, G2 संभविष्याम (for ताडयि°) B1.2 4 D3 4 7 8 T1 3 G1.3 M1–3 भूयश, B3 भूरिश, G2 भूयसा

26 ^{a}) K1 एवविधेषु, K2 V1 B D T2 3 G एवंशी(K3 D5 °शा)लेषु (for एव हीनेषु) K3 जात्येषु, B1.2 Da1 D1 वृत्तेषु, Dn1 T2 मूढेषु, D5 damaged, D6 प्रात्तेषु, Ca व्रात्ये° (as in text) T1 एवं च शीलवृत्तेषु, M एवं स्वशीलवृत्तेषु — K3 om (hapl) 26^b–27^a. — ^{b}) Ś K1.2 4 वाह्लीकेषु; V1 B Da D1–5 7 8 वाही°, Dn1 वाह्लि° — ^{c}) Ś K1 2 4 कश्चि(K4 °श्चि)त्तथा नो निवसेन्, B2 कश्चेतनावा हि वसन्, Dn1 कश्चेतमानो निवसेन्; D3 कश्चेतनावान्निवसेन्

27 K3 om 27^a (cf v l. 26) — ^{b}) Ś K1.2 4 Dn1 वाह्लीका, V1 B Da1 D1–6.7 8 वाहीका, G2 वाह्लिका B3 T2 (*sup lin* as in text) मोघकारिण, T1.3 G2 3 M1 मोहघा°, G1 मेघघा°, Ca मोघ° (as in text) — ^{c}) K3 T1 तेषा; K4 T2 G1 M2–4 एषा K1.2 षड्भागहंता, M4 °कर्ता — ^{d}) V1 B2 5 D6 पापपुण्ययो, Dn1 S पुण्यपापयो (for शुभ°)

28 ^{a}) Ś K1 2 D4 वाह्लीकेषु; K3 B2 वाहि°; V1 Da D1–3 5 7 M3 वाही°, D3 G3 M2 4 वाह्लि° Ś2 K4 Da1 (marg) D1 5 विनीतेषु; K2 [अ]विनिकेषु (sic), B2 विहीनेषु, G2 स नीचेषु, M1[अ]वनीतेषु (for [अ]विनी°) Da1 D5 वाह्लीकेय (also °षु) विनीतेषु — ^{d}) K3 V1 B1 2 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S (except G2) निबोध तत्

वाह्लीकेष्वविनीतेषु प्रोच्यमानं निबोधत ॥ २८
तत्र स्म राक्षसी गाति सदा कृष्णचतुर्दशीम् ।
नगरे शाकले स्फीते आहत्य निशि दुन्दुभिम् ॥ २९
कदा वा घोषिका गाथाः पुनर्गास्यन्ति शाकले ।
गव्यस्य तृप्ता मांसस्य पीत्वा गौडं महासवम् ॥ ३०
गौरीभिः सह नारीभिर्बृहतीभिः स्वलंकृताः ।
पलाण्डुगण्डूषयुतान्खादन्ते चैडकान्बहून् ॥ ३१
वाराहं कौक्कुटं मांसं गव्यं गार्दभमौष्ट्रकम् ।
ऐडं च ये न खादन्ति तेषां जन्म निरर्थकम् ॥ ३२
इति गायन्ति ये मत्ताः शीधुना शाकलावतः ।
सबालवृद्धाः कूर्दन्तस्तेषु वृत्तं कथं भवेत् ॥ ३३
इति शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते ।

D2 निवोध मे.

29 ^{ab}) K1 तत स्म, K3 D5 (also as in text) 8 तत्रस्था (for तत्र स्म) Co cites अत्र, Ca तत्र (as in text) T1 राक्षसा K3 T1 Co गाति, B1 गाभि°, B2 वैति, B3 Dn1 D8 याति, T2 G भाति, Ca गाति (as in text) K3 कृष्णा चतुर्दशीं T3 G2 3 राक्षसी गायति सदा कृष्णपक्षचतुर्दशीं — ^{c}) V1 D5 नागरे D8 साकल्ये नगरे, T1 G1 शाकले नगरे (by transp.), T3 G2, 3 M1 2 4 समृद्धे नगरे, M3 समूलेनहरे (sic) B1 साकल, D4 शाकरे (for शाकले) K1 स्फीत — ^{d}) K3 अहनि, Dn1 आवाद्य, T2 वाद्यते, Co आहत्य (as in text) K3 B5 D1 निशि दुदुभी° (K3 D1 °भि), Dn1 दिव्यदुदुभि°, D8 निसुदुर्दुभि (sic), T2 दिवि दुं° (for निशि दुन्दु°) G2 आहत्याशनदुदुभि°

30 K3 om 30^{ab} — ^{a}) B3 कथा, D1 6 (also as in text) गदा, T1 3 G कथं, M2 तदा, M3 4 तथा (for कदा) K1 वाचोधिका, K4 वा घोषका, V1 स्वाहे-यिका, B1 2 4 5 D वाहेयि(D4 °हेधि-, D6 °हेलि-, D8 °ह्यि)का, B3 वाहीकिका, T1 यास्तादृशा, T3 G2 3 वस्तादृशा, G1 वा तादृशा, M गेहगता (for वा घोषिका). T2 कदा वै वाह्लिका गाथा°, Cv कदा वाहेलिका गाथा° Co cites वाहिका — ^{b}) V1 B Dn1 (marg) D2 4 6–8 T G3 M1 गास्यामि, Da1 D1 5 G1 2 दा(G2 गौ)स्यामि, Dn1 D8 यास्यामि, M2–4 गायति (for गास्यन्ति) — ^{c}) K4 T1 G2 तृ(G2 द)स- (for तृप्ता) D6 मांसेन — ^{d}) Ś2 (*sup lin* as in text) गौड, B5 गौडा, T1 गाढ; G2 M गौडीं (M1 °डिं) (for गौड) K3 B2 5 सु(K3 स)वासव, V1 B1, 3 4 Dn1 D1–5 7 8 Ca सुरासव, D6 T1 G1 M वरासवं, T2 G2 तथासवं, T3 G3 वसा°, Co मुखासुर (sic) (for महा°)

31 ^{a}) B1 बृहतीमिश्च, D5 सहचारीभि° (for सह ना°) — ^{b}) B1 सखीमिश्च, G2 वसतीभि° (for बृह°) Dn1 D6 T2 M2 अलंकृता° — ^{c}) K1 D2 पलाडग-डूषयुतान्, K3 G2 M1 पलाडुगंडूषयुता, T1 पलास्तु गडू-षयुतान्; T3 G1 3 M2–4 पलडुगडूषयुतान् (M4 °ता°) ❀Ca पलाडुवालशुनभेदेन। गडूषो मुखपूर।❀ Co पलडूमुख-पूरण — ^{d}) K2 खदते, K3 V1 B2–5 Da1 D1 3–5 7 8 खादती (B3 °ति), D6 खादत्यो , T G1 3 M1–4 खादतश् Ś K1 2 4 चाडकान्, V1 वै जनान्, B2 चेडकान्, D1 वैडकान्, D6 ध्रडकान्, T2 चोष्ट्रकान्, G1 चेळिकान् (for चैडकान्) Ca cites एडकान् (as in text) B1 Dn1 M1 खादयत्येड(B1 °ति ड-, Dn1 °ती व)कान्वहून्, D2 खादयत्यो ह्यजैडकान्वहून् (hypermetric), G2 कश्चित्खाद-तश्चेलकान्बहून् (hypermetric)

32 ^{a}) V1 B2 D3 T1 3 G3 वराह, Ca वा° (as in text) D2 कौच्छक, T2 काकुट, Ccp कौक्कुर, Ca, c कौक्कुट (as in text) — ^{b}) G2 गर्दभ Ś2 औष्ट्रव, V1 B (except B5) D (except Dn1 D8) M3–4 औष्ट्रिक — ^{c}) K3 एव च; K4 एड च, V1 ऐल च; B2 ऐडक, B3 क्रौष्ट्रं च, D3 ऐडश्च, D6 ऐव च, T1 पान च, T2 श्वान च, T3 G1 3 धानाश्च, G2 यान च, M धानाश्च (M1 °न च) (for ऐडं च) Ca c cite ऐडं (as in text)

33 ^{a}) S (except T2 एवं) (for इति) K3 ते (for ये) G2 मर्त्या (for मत्ता) — ^{b}) K3 सिंधुना; T1 सेधुना (for शीधुना) K1 शकला च ते; K3 शाकले वने, V1 B2 5 D2 6 8 विह्व(V1 वहु , B2 विकु-; D8 विक)लीकृता , B1 3 4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 शाकलाश्च ये (Dn1 ते), S पीलुप्लाव-(G2 °य)ने (for शाकलावत°) Co cites शाकले — ^{c}) K1 सबालवृद्धान्, B1 वाला वृद्धा* Ś1 K1, 2 B3 D2–4 7 T3 G3 M1 क्रदतस्, Ś2 क्रदत, K4 T1 2 क्रंदति; V1 D3 कुर्वति, B1, 2 Da1 D1 5 कुर्वत्यस्, B4 कुर्दत्यस्, B5 Dn1 D6 कुर्दति, G1 क्रीडतस्, G2 कृतत्यस्, M3–4 नर्दतस् (for कूर्दन्तस्) Ca cites क्रदत — ^{d}) T2 G2 तेषा (for तेषु) V1 B D S धर्म (for वृत्त) — After 33, T2 G ins

388* यत्र लोकेश्वरः कृष्णो देवदेवो जनार्दनः।
विस्मृतः पुरुषैरुग्रैस्तेषा धर्मः कथ भवेत्।

[(L 1) G2 योगीश्वर (for लोके°) G1 दीनदेवो, G2 माधु° (for देव°) — (L 2) G3 विस्तृता (for विस्मृत)]

34 ^{a}) K3 तत°, V1 Dn1 D6 अत°, B3 Da1 D1, 5 हत, B4 D4 इत, B5 हत, M1 उत (for इति) — ^{b})

यदन्योऽप्युक्तवानस्मान्ब्राह्मणः कुरुसंसदि ॥ ३४
पञ्च नद्यो वहन्त्येता यत्र पीलुवनान्यपि ।
शतद्रुश्च विपाशा च तृतीयेरावती तथा ।
चन्द्रभागा वितस्ता च सिन्धुषष्ठा बहिर्गताः ॥ ३५
आरट्टा नाम ते देशा नष्टधर्मान्न तान्व्रजेत् ।
व्रात्यानां दासमीयानां विदेहानामयज्वनाम् ॥ ३६
न देवाः प्रतिगृह्णन्ति पितरो ब्राह्मणास्तथा ।
तेषां प्रनष्टधर्माणां बाह्लीकानामिति श्रुतिः ॥ ३७
ब्राह्मणेन तथा प्रोक्तं विदुषा साधुसंसदि ।
काष्ठकुण्डेषु बाह्लीका मृण्मयेषु च भुञ्जते ।
सक्तुवाट्यावलिप्तेषु श्वादिलीढेषु निर्घृणाः ॥ ३८
आविकं चौष्ट्रिकं चैव क्षीरं गार्दभमेव च ।
तद्विकारांश्च बाह्लीकाः खादन्ति च पिबन्ति च ॥ ३९
पुत्रसंकरिणो जाल्माः सर्वान्नक्षीरभोजनाः ।
आरट्टा नाम बाह्लीका वर्जनीया विपश्चिता ॥ ४०
उत शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते ।

Da1 D1 5 हृत, G2 हित, (for हन्त) T2 हृत भूयोपि मे शृणु ❀Cc हतेति वाक्यारम्भे।❀ — T1. 3 G2 3 M ins after 34[ab] and G1 after 34, an addl colophon [*Adhy name* बाह्लीककुत्सन, M1 कर्णशल्यविवादे बाह्लीककुत्सन — *Adhy no* (figures, words or both) T1. 3 G M 37] — Before 34[a], T3 G2 3 M ins कर्ण॰ — [a]) K3 V1 यदान्यो, M3 तदन्यो (for यदन्यो) B5 ब्राह्मण, M1 व्यक्तवास् [ऽ]प्युक्तवान्) B5 कश्चित्, S (except T2) तत्र (for अस्मान्) — [d]) B5 उक्तवान् (for ब्राह्मण॰)

35 [b]) V1 B3 5 D6 पीलुवनाद(B3 ॰द्य)धि; B4 D3 4 7 T1 2 G1 3 M ॰नान्युत, G2 नान्यसा Cv as in text Cc cites अधि (for अपि) — [c]) Ś2 K4 शतद्रुश्च, Da1 D1. 5 8 T1 G1 ॰द्रूश्च, Dn1 M2–4 ॰द्रू च (for ॰द्रुश्च) K1 G1 2 विपाशाश्च Da1 D5 om. the second च — [d]) Ś K V1 B (except B5) D (except Dn1 D1 3) T2 3 G M1 तृतीयैरावती तथा — [e]) Ś1 K3 वितस्था, G3 वितस्त्या T1 M तु (for च) — [f]) Ś2 (*sup lin*) सनेर्गता (sic), K4 महागिरे, V1 बहिःकृता; B2–4 Da1 Dn1 D1. 3–5 7 8 बहिर्गिरे, D2 वहति ता, S महानदी (T3 ॰दा) (for बहिर्गता) B1 सिंधुषष्ठावगर्हिता, B5 सिंधुषष्ठाद्बहिर्गता

36 [a]) K3 अरिष्टाः; K4 Da1 Dn1 D5 आरत्ता, B3 आरटा D6 ते देशे, S (except T2) बाह्लीका (for ते देशा) — [b]) Ś K1. 2 V1 B1 3–5 D2–4 7 नष्टधर्मां(V1 ॰र्मे)न, B2 नष्टधर्मार्थं Ś2 व्रजीत् D6 नष्टदेशा न यान्व्रजेत् (sic), S (except T2) एतेष्वार्यो हि ना(G नो)वसेत् — [c]) Ś K B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T3 G1 3 M Cc दा(D1 G1 द)शमीयानां, T1. 2 G2 दाशनीयाना V1 D6 प्रत्यनसरदेशा (D6 ॰हा)हि Cv as in text — [d]) B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 वैदे(D1 ॰दा)हानाम्, Dn1 T2 बाह्लीकानाम्, D2 8 वाह्लीकानाम्; G2 विदेहायाम्) K3 मयज्विनां; Dn1 ॰ज्विनां (for ॰ज्वनाम्) B2 विदेहानामगना (sic) Cc cites वैदेहिका

37 [b]) M2–4 ब्राह्मणा॰ पितरस् (by transp) K1 Da1 D1 5 ब्राह्मणास् (for ॰णास्) T1 तदा (for तथा) — After 37[cd], K4 ins

389* श्राद्धतर्पणकर्मेषु ते विप्रा यत्र सस्थिता ।
तत्सर्वं विफलीभूतमिति सत्यवती श्रुति ।

— [c]) Some MSS प्रणष्टधर्माणां, T1 प्रनष्टकर्माणा — [d]) Ś K1 2 4 D4 वाह्लीकानाम्, K3 B2 वाहि॰, V1 B1 3–5 Da1 D1–3 5 7 8 वाही॰, G1 2 वाह्नि॰

38 [a]) T3 G यथा, M तदा (for तथा) K4 चोक्तं — [b]) Dn1 विदुषा D6 कुरुससदि; M साधुसमत (M1 ॰ता) — [c]) K3 काष्ठीकुडेषु, T1 काष्ठकुतेषु, G3 कार्णकुडेषु, Cc काष्ठ॰ (as in text) Ś K1 2 4 Dn1 वाह्लीका, K3 V1 B1. 3–5 Da1 D1–5 7 8 वाहीका, B2 वाह्निका, T1 बाह्लिका — [d]) Some MSS मृन्मयेषु, K1 मुंगनेषु (sic), Dn1 मृता येषु Da1 Dn1 D5 om , D8 [स्र]पि (for च) — [e]) K1–3 V1 Da1 D1 5 6 सक्तुवाद्याव(K1 ॰ज्याव-, K2 ॰क्यावि)लिप्तेषु, K4 शक्तुवाप्राव॰; B1 शुक्तुवाव्याव॰, B2 3 D3 शक्तुवाट्या(B3 ॰क्या-, D3 ॰था)व॰, Dn1 D2 4. 7 T2 3 G M Ca सक्तुसयाव॰; T1 सक्ता मयाथ॰ D3 सक्तुनाछ(m ॰थ)वलीढेषु — [f]) K3 4 V1 B D S श्वा(G2 शा)वलीढेषु T2 निर्गुणा; Cc निर्घृणा (as in text)

39 [a]) K1 अविकं, K4 आविष्क (for आविक) K4 चोष्ट्रि(T2 ॰ष्टू)कं; V1 B4 T1 G चौष्ट्रकं, D1 om (for चौष्ट्रिकं) B4 वापि, S (except T2) चापि (for चैव) — [b]) M1 पीत्वा (for क्षीरं) — [c]) Ś K1–3 वाह्लीका॰, K3 V1 B D1–5 7 8 वाहीका॰

40 [a]) K2 4 Da1 D1. 5 Ca पुत्रसत्कारिणो, K3 सर्वसंकरिणो; D3 पुत्रासत्कारिणो; S पात्रस(M1 ॰सां)करिणो Ś2 जल्वा (sic), K3 जल्मा॰; K3 जाल्या, D1 जाल्या॰, D2 जन्मा, Ca. c जाल्मा (as in text) — [b]) Ś1 सर्वौषक्षीरमूजन॰, B3 सर्वासु क्षीरभोजना; D6 सर्वासा क्षीर॰ Cc as in text — [c]) K2 आरट्ट, K3 Da1 Dn1 D1. 5 आ(K3 अ)रत्ता, B2 D3 अरट्टा, B3 आरव्या Ś K1 2 Dn1 वाह्लीका, K3 V1 B Da1 D1–5 7 वाहीका — [d]) B1 विपश्चित; T3 G M1–3 विपश्चितां (for ॰श्चिता)

41 [a]) K3 V1 तत॰; B1 2 D3 4 7 हृत, B3–5 Da1 D5

यदन्योऽप्युक्तवान्सभ्यो ब्राह्मणः कुरुसंसदि ॥ ४१
युगंधरे पयः पीत्वा प्रोष्य चाप्यच्युतस्थले ।
तद्वद्भूतिलये स्नात्वा कथं स्वर्गं गमिष्यति ॥ ४२
पञ्च नद्यो वहन्त्येता यत्र निःसृत्य पर्वतात् ।
आरट्टा नाम वाह्लीका न तेष्वार्यो द्व्यहं वसेत् ॥४३
वहिश्च नाम *ह्लीकश्च विपाशायां पिशाचकौ ।
तयोरपत्यं वाह्लीका नैषा सृष्टिः प्रजापतेः ॥ ४४
कारस्करान्महिषकान्कलिङ्गान्*कीकटाटवीन् ।
कर्कोटकान्वीरकांश्च दुर्धर्मांश्च विवर्जयेत् ॥ ४५
इति तीर्थानुसर्तारं राक्षसी काचिदब्रवीत् ।
एकरात्रा शमीगेहे महोलूखलमेखला ॥ ४६
आरट्टा नाम ते देशा वाह्लीका नाम ते जनाः ।

हत, Dn1 S (except M1) हृति, D6 अत (for उत्त) D1 हृतराज्य (for उत्त शल्य). — c) Dn1 यदा Ś2 K1 4 सत्यो, K3 B2 3 Da1 D1 2.5 सत्यं, B1.4 D3.4 7 मद्यं, B5 शल्य, Dn1 D6 8 S वाक्य (for सभ्यो) V1 यदन्यश्चोक्तवाञ्शल्य — d) D6 ब्राह्मणं

42 a) K4 पगधरे, T1 युगात्तरे, T2 युगचरे — b) Ś1 (sup lin.) उष्य, G2 प्रोच्य (for प्रोष्य) Ś2 K1 4 Dn1 G1 वा (for च) K1 om. अपि K3 उष्य चाथ ऽच्यवस्थले, V1 प्रोष्य चाप्याविक°, D5 प्रोष्य चावयुत°, T2 प्रोष्य वाप्यशुचि°; T3 G3 प्रोष्य चाप्युच्छ्रित° Co cites अविस्थले — c) B2 तत्तद्भूतमये, B3 यदुद्भूतिलये, D2 तद्वद्भूमि°, D8 M4 °द्भूतलये, T2 °द्भूनिलये, T3 G M1 2 तद्वस्पू(G1 2 °द्भू)तिपथे Co cites भूतिलये (as in text) V1 स्थित्वा (for स्नात्वा) Cv as in text — d) K3 B1 3 Da1 D1 4 5 7 8 गमिष्यसि Co as text

43 b) T2 यतो (for यत्र) T1 विसृत्य, T2 निःसार्य Ś2 D2 T1 G2 पर्वतान् — c) K2 आरट्ट-, K3 Da1 Dn1 D1 5 आ(K3 अ)रदा, B2 अरट्टा; D2 आरब्धा (for आरट्टा). Ś K1 2.4 V1 T2 वा(Ś2 व)ह्लीका, K3 B Da1 D1–5 7 M2 4 वाहीका — d) Ś2 K4 [ऽ]न्वह वसेत्; V1 ऽयहं व°, T3 G M [ऽ]तिवष्ठते (M1 °ति) (for द्व्यह वसेत्) Co cites द्व्यहं (as in text) K3 न तेषां यो द्व्यहं वसेत्, T1 तेष्वार्यो नोपविष्ठते

44 T2 om 44. — a) K4 वहीश्च, T3 वही च, G1.2 वाह्लीका (for वहिश्च) Ś1 K2 4 नामा, T3 नाम्ना (for नाम) Ś K1.2.4 B3.4 D2–4.8 हीकश्च, B1 वाहीकौ; B4m ख्यातौ तौ, Dn1 हीकश्चि, D7 वाहीक°, T3 वाहिश्च, G1.2 भीकश्च (for *ह्लीकश्च) K3 वह्निनामावलीकश्च; V1 B2 5 Da1 D1 5 वहि(V1 वह्ली-, D1 वहि)श्चैव व(B2 वा)हीकश्च, D6 वह्निश्चरा वाह्निकाश्च, T1 वाह्लीका नाव हीकश्च (sic), G3 वाह्ली नाम च हिमकश्च, M1 वाही च वाहकश्चैव, M2–4 वह्निर्नाम वलीकश्च — b) B2 विख्यातौ च (sic), G2 पिशाचायां (for विपाशाया) G1 3 पिशाची च पिशाचकः, M1 द्वौ पिशाचौ बभूवतु — c) Ś K1.2.4 वाह्लीका, K3 V1 B Da1 Dn1 D1–6.7 वाहीका — d) M1 नैषां. K3 नैका सृष्टि प्रजापते (sic) — After 44, V1 B D (except D3) S (except T2) ins

390* ते कथ विविधान्धर्मांञ्ज्ञास्यन्ते हीनयोनय ।

[Da1 D1 तै V1 Da1 D1 5 6 विहितान्, G2 विपुलान् (for विविधान्) V1 D3 कर्मान्, B2 3 भावान् B5 शास्यति]

45 Da1 D1 5 om from 45a up to line 1, of 391* — a) Ś K2 4 करिष्करान्; B5 कारस्करा, D6 T1 °स्कारान् Ś1 K1.2 महिषकान्; V1 M2 माहिषी(M2 °षि)कान्, K4 महीष°, B5 माहिष°, T1 महिषि° B2 कारक्षकार्महिषकान् — b) Ś2 V1 B1.2 4 5 Dn1 D2–4 6 7 कालिंगान्, B3 कुलिंदान्, T1 करभीन्, T3 G M2–4 करभान्, M1 कुरभान् (for कलिङ्गान्) Ś K1 2 4 कीटकाटवीं; K3 ऊड(or वट)कालयान्, V1 B1 4 5 D3 4.6 7 केर(D6 कोस)लांस्तथा; B2 कीढकीढकान्; B3 कीटकोटरान्, Dn1 T1 M2–4 क्रीटकालि(Dn1 °ल)कान्; D2 °काढवीन्, D8 M1 °काटवीन्, T2 कटकालयान्; T3 G3 किटिलाकिलान्; G1 कीकटाञ्जुकान्; G2 करटालिकान् (for *कीकटाटवीन्) — Ś K1 2 4 om 45c–46b — c) K3 केरलान्कीरकांश्चष्ठान्, V1 कर्कोटकाञ्चीनकांश्चष्ठान्, B2 °न्वीरकान्पष्ठयान्, B3 कर्कोटकग्रीवकाश्वत्थान् (sic), B4 कर्कोटकान्वीरकाश्चरष्ठान् (sic), B5 कोकिलान्वीरकाचाष्ठान् (sic), Dn1 केरलान्कीकटाचष्ठान्, D2 कर्केतान्वीरकान्स्वस्थान्; D6 कर्कोटवीरकांश्चष्ठान्, D8 T2 केरलान्क(T2 °न्व)रकावष्ठान्, T1 कर्कशान्वीरकर्मांवान्, T3 G3 कर्कराश्चिरकान्शाकान्, G1 अर्कराान्वीरकाश्यंतान्, G2 कर्कराान्हिरकिंचाकान्, M1 कर्कराान्वीरकाश्वस्थान्, M2–4 कर्कराान्वी(M3 °शी)रकाश्माचान् — d) K3 T2 दुर्गमांश्च, V1 B2 Dn1 D6 8 दुर्मार्गांश्च, B5 दुश्चमांश्च, D2 दुर्मुषाश्च; T1 सून्मार्गांश्च, T3 G M उन्मार्गांश्च (for दुर्धर्मांश्च) Dn1 वर्जयेत् (submetric), T1 विसर्जयेत्

46 Ś K1 2 4 om 46ab, Da1 D1 5 om 46 (cf v l 45) — a) K3 तीर्थान्यनुचरन्, Dn1 °न्सचरन्वै, D8 T2 G1 °नुसचारान्, T1 G2 M °नुसचारी, Ca °सर्तार (as in text) — b) K3 D8 T3 G वाक्य (for काचिद्) — c) K1 शमीगेह, K4 शमीयाना (for °गेहे) Ś एकरात्रशमीगेहे, K3 °त्र समीगेहे, V1 B1.2 4.5 Dn1 D2–4 6 7 °रात्रशयी (B2 °य, B5 °या) गेहे, B3 एतेनानुशयी देशे, T G एकरात्रमुपिस्वेह, M1 °त्रोपिता गेहे, M2–4 °त्रग(M3 °क्ष)मी गेहे — d) Ś1 महोलखलु; D6 वतोलूखल-, M1 महालूखल- (for महोलूखल-) Ś2 K4 महोलूख(K4 °प)लमेखले, K1 2 महोलखलमेखले, V1 मचोवूपणमेखला (sic), T G महोलूखलमेखला° (T2 °ला)

47 Da1 D1.5 om 47ab (cf v l. 45) — a) K

वसातिसिन्धुसौवीरा इति प्रायो विकुत्सिताः ॥ ४७
उत शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते ।
उच्यमानं मया सम्यक्तदेकाग्रमनाः शृणु ॥ ४८
ब्राह्मणः शिल्पिनो गेहमभ्यगच्छत्पुरातिथिः ।
आचारं तत्र संप्रेक्ष्य प्रीतः शिल्पिनमब्रवीत् ॥ ४९
मया हिमवतः शृङ्गमेकेनाध्युषितं चिरम् ।
दृष्टाश्च बहवो देशा नानाधर्मसमाकुलाः ॥ ५०
न च केन च धर्मेण विरुध्यन्ते प्रजा इमाः ।
सर्वे हि तेऽब्रुवन्धर्मं यथोक्तं वेदपारगैः ॥ ५१
अटता तु सदा देशान्नानाधर्मसमाकुलान् ।

B2 अरटा (B2 ट्टा), K4 Dn1 आरदा, B8 आरठ्या (for आरट्टा) M आरट्टानामसौ देशो — ^{b}) K8 T3 G M बाह्लीकं (G2 °ह्लिका), B D8.4.7.8 वाहीक (B3-5 °का), T1 वाह्लीका, Ca बाहीका B2 नामतो जन (for नाम ते जना°) B1.8 D8.7 तजल, B6 ते गता, D8 S वद्गनं (for ते जना°) — After 47^{ab}, N T2 ins

391* ब्राह्मणापसदा यत्र तुल्यकाला प्रजापते ।
वेदा न तेषां वेद्यं च यज्ञा यजनमेव च ।
व्रात्यानां दाशमीयानामन्नं देवा न भुञ्जते ।
प्रस्थला मद्रगान्धारा आरट्टा नामतः खशाः ।

[Da1 D1.5 om line 1 (cf. v 1.45) — (L. 1) T2 ब्राह्मणा पशवो (for °णापसदा) D2 तत्र (for यत्र) B8 तुल्यकाल K1.4 D4 प्रजापते, K8 T2 °यते D2.6.8 (marg) जायते चाधमाकुलाव्, Ca as above (for the posterior half) — (L. 2) D6 देवा, T2 वेदो (for वेदा) B5 नैषां च (for न तेषां) V1 वेद्याश्च, D2 वेद्य य, D6 वेदाश्च, T2 विद्या च (for वेद्य च) Dn1 D8 T2 यज्ञो K8 T2 याजन, V1 B5 Da1 D1.5.6 यतन — (L 3) MSS दासमीयानां, T2 दाशनी° D6 न विद्यते दुरात्मनां (for the post. half) — (L 4) B8 अतना (for प्रस्थला) Ś K1.2.4 प्रस्थलापल्लगाधारा, D8 प्रस्थला नाम गधारा (for the prior half) Ś K1.2.4 तरत्वा, K8 अरटा, Da1 Dn1 D1.5 आरदा (for आरट्टा) K8.4 B2.5 D4.8 नायत खसा, V1 B8 Da1 D1.5.6 नाम (B8 °ग) तस्करा, B1 T2 नामत खला (for °त खशा°)]

— ^{c}) B5 Da1 D1.5 वशातिसिंधु, V1 वासतिसिंधु°, T8 G3 वसति सिंधु, M वसाविसिंधुसौवीरान् — ^{d}) Ś2 K1 विकुत्सित, K8 स्यु कुत्सिता; D2 विगर्हिता°, D3.4.7 T8 G3 [ऽ]ति(T8 G3 °भि)कुत्सिता; T1.2 G2 हि कुत्सिता G1 इति प्रायेण कुत्सिता°, M योनिं प्राप्नोति कुत्सिता — After 47, K8.4 V1 B D ins an addl. colophon. [*Adhy name* K8 Dn1 T2 कर्णवाक्य — *Adhy. no.* (figures, words or both) B2 44, B5 45, Da1 D5 55, D1 38, D4 35, T2 39]

48 Before 48, N (except Ś K1.2) ins कर्ण उवाच — 48^{ab} = 41^{ab} — ^{a}) K3 D8 सत°; V1 Dn1 D6 S इति, B1.2.5 D1.3.4.7 इत, B3.4 Da1 D5 इत; D2 त्व च (for उत) — ^{d}) K3 एकप्रेममना, V1 D6 एकाग्रो विमना, B2.5 M2-4 त्वमेकाग्रमना°, D2 एकाग्राभि°, T1.3 G M1 त्व ह्येकाग्रमना

49 ^{a}) K3 V1 BDS किल नो (for शिल्पिनो) D2 गेहे — ^{b}) Ś2 B1 G2 अभ्यगच्छत्, K3 V1 B5 Dn1 D6 T1 G1 अभ्या° K8 स्वरातिथि°, Da1 पुरातिथे, D2 प्रियातिथि° — ^{c}) M1 सक्षिप्य (for संप्रेक्ष्य) — ^{d}) K3 V1 BDS वचनम् (for शिल्पिनम्)

50 ^{a}) Ś2 हिमहत° K1 T2 शृगे — ^{b}) G2 एकदा Ś2 [अ]भ्युषित, K1 व्युषित, T1 [अ]प्युषित, M3 [अ]भ्यु° V1 B5 D2.6 G3 पुरा (for चिरम्) — ^{c}) K1 D4 दृष्ट्वा D6 हि (for च) D2 देहा (for देशा) T1 M transp बहवो and देशा — ^{d}) K8 V1 B Da1 Dn1 D1.3-7 T G1.3 M नानाधर्मसमावृ(B1 °श्रि)ता°, D2 वर्णसमाश्रिता; D8 G2 °देशसमावृता° (G3 °कुला)

51 G2 om (hapl.) 51^{a}–52^{b}. In B3, the sequence of stanzas 51–52 (with repetitions) is as follows – 51, 52^{ab} (r), 51 (r), 52^{cd}, 51^{cd} (r), 52 (r) — ^{a}) Ś1 (marg as in text) K1.3 Dn1 D3.4 M1 के चन, D5 कं न च (for केन च) V1 Cnp न केनचिदधर्मेण — ^{b}) B8 (both times) T1.3 G1.3 M1.3 विरुध्यत B8 (both times) D2.3 S (G2 om) transp प्रजा and इमा ❀Co इमा अनुभूतपूर्वाः प्रजाश्च धर्मैः सह न विरुध्यंते इत्यन्वयः।❀ — ^{c}) K8 V1 B (B3 all times) D (except D6.8) T2 सर्वं K8 मेब्रुवं; B3 (first time as in text) ते ध्रुव, Da1 D1.5 प्रब्रुवन्, T3 तैर्ध्रुव (for तेऽब्रुवन्) T1 M1 सर्वे चाप्य(M1 °न्य)वदन्धर्मं, T8 G1.3 सर्वाश्चाप्यच-(G1 °प्याव)रन्धर्मं — ^{d}) K8 V1 B (B8 both times) D (except D8) T2 यदुक्तं (for यथोक्त)

52 For sequence in B3, cf v l 51 G2 om 52^{ab} (cf. v l. 51) — ^{a}) K8 अटवास्, D1 अटंता Dn1 च (for तु) K3 V1 B (B3 first time) D T1 M2-4 ततो, B8 (second and third time) M1 तदा, T2.3 G1.3 मया (for सदा) — ^{b}) V1 नानादेश°, B3 (second and third time) नानाधर्मसमावृता — After 52^{ab}, B8 repeats 51 — ^{c}) S मया राजन् (for महाराज)

आगच्छता महाराज वाह्लीकेषु निशामितम् ॥ ५२
तत्रैव ब्राह्मणो भूत्वा ततो भवति क्षत्रियः ।
वैश्यः शूद्रश्च वाह्लीकस्ततो भवति नापितः ॥ ५३
नापितश्च ततो भूत्वा पुनर्भवति ब्राह्मणः ।
द्विजो भूत्वा च तत्रैव पुनर्दासोऽपि जायते ॥ ५४
भवत्येकः कुले विप्रः शिष्टान्ये कामचारिणः ।
गान्धारा मद्रकाश्चैव वाह्लीकाः केऽप्यचेतसः ॥ ५५
एतन्मया श्रुतं तत्र धर्मसंकरकारकम् ।
कृत्स्नमाटित्वा पृथिवीं वाह्लीकेषु विपर्ययः ॥ ५६
उत शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते ।
यदप्यन्योऽब्रवीद्वाक्यं वाह्लीकानां विकुत्सितम् ॥ ५७
सती पुरा हृता काचिदारट्टा किल दस्युभिः ।
अधर्मतश्चोपयाता सा तानभ्यशपत्ततः ॥ ५८
बालां बन्धुमतीं यन्मामधर्मेणोपगच्छथ ।

— d) Ś K Dn1 वाह्लीकेषु, V1 B Da1 D1-5 7 8 वाहीं°, G1 2 वाह्लि° B6 T2 निशामिता, D2 परिश्रुत, G3 M3 निशामित, Cv निशामित (as in text)

53 a) K3 B D T2 3 G3 तत्र वै (for तत्रैव) — b) K4 V1 Dn1 D2 6 S पुनर् (for ततो) K1 4 M3 om. (hapl.) from क्षत्रिय up to भवति (in 54^{b}) — c) G2 [अ]पि, M1 तु (for च) S1 साह्रीकस्, Ś2 K2 शाह्री°, K3 Dn1 D3 वाह्नी°, V1 B2-5 Da D1-5 7 वाही° B1 वैश्य' शूद्रस्ततो भूत्वा

54 K1 4 M3 om 54^{ab} (cf v l 53) — a) B4 M2-4 तु (for च) K3 V1 B1 3 4 Da1 D1 पुनर् (for ततो) — b) K3 B1 3 4 Da1 D1 6 8 ततो (for पुनर्) B2 ततो भवति ब्राह्मणा' — c) K3 B2-4 Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 [अ]थ, V1 B1 5 D6 तु, T2 3 G हि (for च) — d) K3 V1 B D T1 3 G1 3 M [ऽ]भि-, T2 G2 हि (for [ऽ]पि)

55 a) K3 [ए]क कुले, K4 Da1 Dn1 D1 5 [ए]ककुले K3 विप्र B D2-4 6 7 S (except T2) भव(B2 °व)-त्येक(G1 also °व)कुले विप्रा' — b) Ś1 शिष्यान्ये, K1 सवेन्ये (sic), K3 शेषान्ये, V1 B2 D6 T1 G1 2 M शिष्टा ये, B1 3-5 D3 4 7 प्रसृ(B1 °हृ)ष्टा, Dn1 D8 T2 शिष्टोन्ये, G3 श्लिष्टाय (for शिष्टान्ये) T1 कर्म°; T3 G ब्रह्म° K2 शिष्यान्ये कामचकारिण (sic), K4 शिष्याने कामचारिण (sic) — c) K3 गधारा मद्रकाश्चापि; B1.2 Dn1 D4 7 गाधारमद्रका(B1 °क)श्चैव, S (except T2) गाधारका मद्रका(G1 पा°)श्च — d) Ś K1.2 4 Dn1 वाह्लीका, V1 B D2-5 7 8 वाहीं°, D1 वाहि; G2 वाह्लि° V1 D6 चाप्यनेकश, B1 3 4 Dn1 D3 4 7 चाल्पचेतस, B2 5 D2 T2 3 G2 3 M चाप्यचेतस, D1 5 8 चाल्प(D3 °प्य)तेजस', T1 पापचेतसा, G1 चाप्यशेषत' (for केऽप्यचेतस') K3 एवभूता विचेतस, Da1 वाही चाल्पकाश्चाल्पतेजस' (sic)

56 a) B2 D6 T G एव (for एतन्) — b) G1 कर्मसंकरकारिणा — d) Ś K वाह्लीकेषु, V1 B Da1 D1-5 7 8 वाही°, T1 G2 वाह्लि° V1 विपर्यय, G2 °र्यत, Co °र्यय (as in text)

57 $57^{ab}=41^{ab}$, 48^{ab} — a) Ś2 K3 V1 B3 Dn1 D6 8 S इति, Ś2 (sup lin) K1 तत्र, B1 हृत', B2 4 5 Da1 D5 हृत, D1-4 7 हृत (for उत) — b) B5 हृत — c) K3 यदायन्यो (sic) V1 D6 G1 M2-4 transp. अपि and अन्य B5 यदन्योपब्रवीद्वाक्य, M1 यत्तदन्यो-ब्रवीद्वाक्य — d) Ś K वाह्लीकाना, V1 B Da D1-5 7 8 वाही°, T1 G2 बाह्लि°, M3 बाह्लीकार्थं K3 B (except B5) Da1 D1-5 7 8 च कुत्सित, Dn1 T2 M विकुत्सन

58 a) B5 पुरा सती (by transp), Dn1 अतपुरा D7 हृता (for हृता) V1 B2 D6 आनीता ब्राह्मणी काचिद्, D2 अत'पुरा धृता का°, T1 आनीय्येह क्षता का°, T2 3 G M आनीये(M2-4 °ते)हाक्ष(G1 °क्षि)ता का° — b) K2 D3 m आरूढा, K3 दारदे, K4 Da1 D5 3 आरदा, V1 D6 विरक्ता, B D2-4 7 M1 Ca आरट्टात्, Dn1 D1 दारि(D1 °र)का, D4 (marg) T1 M2-4 आरट्टै, T3 G आरट्टे (for °ट्टा) — c) Ś K2 4 अधर्मजा (for °र्मत') ŚK2 4 चोपतापात्, Da1 (before corr as in text) चोपजाता; D5 चोपजायां (for °तापात्) Ca cites उपजाता K1 अधर्मजालाश्च पतापात् (sic), V1 धर्मतश्चाप-जाता सा, G2 अधर्मांश्चोपयाता सा — d) G1 स D6 T1 तदा (for तत') V1 G2 तानप्यभ्यशपत्तत'

59 a) K3 वाला K3 D5 वधुमती B2 ये मा, D3 T2 यस्माद् (for यन्माम्) — b) K1 B4 Dn1 T3 G3 M1 [उ]पगच्छत (B4 M1 °त), B3 5 °यच्छथ (B3 °त), G2 °भुजथ (for °गच्छथ) D2 अधर्मेणोप मारिष (sic), T2 अधर्मेण प्रयच्छथ — c) B3 भवति स्म (for भविष्यन्ति) S तस्मात्कुमार्यै (T1 °मत्य', M1 °मार) स्वैरिण्यो — d) K3 बधुक्यो, K4 ध्वधुक्यो, Ca बध° (as in text) D2 न (for वै) B1 3-5 Da1 D1 3-5 7 कुलस्य K3 4 B3.4 Dn1 D7 T2 च (for व') B2 बधक्योधिकुलेषु व', T1 3 G M भविष्यति कु Cv as in text — e) B3 न चेत्तस्मात्, B3 न चैव मा, T1 3 G M नैव तस्माद् (for न

तस्मान्नार्यो भविष्यन्ति बन्धक्यो वै कुलेषु वः ।
न चैवास्मात्प्रमोक्ष्यध्वं घोरात्पापान्नराधमाः ॥ ५९
कुरवः सहपाञ्चालाः शाल्वा मत्स्याः सनैमिषाः ।
कोसलाः काशयोऽङ्गाश्च कलिङ्गा मगधास्तथा ॥६०
चेदयश्च महाभागा धर्मं जानन्ति शाश्वतम् ।
नानादेशेषु सन्तश्च प्रायो बाह्या लयादृते ॥ ६१
आ मत्स्येभ्यः कुरुपाञ्चालदेश्या
आ नैमिषाच्चेदयो ये विशिष्टाः ।
धर्मं पुराणमुपजीवन्ति सन्तो
मद्रानृते पञ्चनदांश्च जिह्मान् ॥ ६२
एवं विद्वन्धर्मकथांश्च राजं-
स्तूष्णींभूतो जडवच्छल्य भूयाः ।
त्वं तस्य गोप्ता च जनस्य राजा
षड्भागहर्ता शुभदुष्कृतस्य ॥ ६३
अथ वा दुष्कृतस्य त्वं हर्ता तेषामरक्षिता ।
रक्षिता पुण्यभाग्राजा प्रजानां त्वं त्वपुण्यभाक् ॥६४
पूज्यमाने पुरा धर्मे सर्वदेशेषु शाश्वते ।
धर्मं पाञ्चनदं दृष्ट्वा धिगित्याह पितामहः ॥ ६५

चैवास्मात्) K3 T1 3 G M विमोक्षध्व, V1 B D प्रमोक्षध्व — f) V1 घोरपातान्, B3 घोर पातान्, D4 मोहात्पापान्, S घोराच्छापान्, Cc घोरपातात् (for घोरात्पापान्) B2 G2 नराधम (G2 °म) — After 59, K3 4 V1 BDS ins

392* तस्मात्तेषा भागहरा भागिनेया न सूनव ।

[G1 एषां K3 भागहारा, B2 S (except T2) °हर, B5 °हरां, Cc हरा (as above) Ca c cites न सूनव (as above) S (except T2) कथ धर्मान्वदिष्यसि (T1 °से) (for the post half)]

60 a) V1 सहपचाला — b) K4 शाला (for शाल्वा) V1 B1 साल्वमत्स्या Ś2 मत्स्यात् K4 स नैषका, D2 सशैमिका, D3 ससैनिका, T1 3 G M1 3 च नैमिशा (for सनैमिषा) K3 शाल्वा मत्स्सनैमिषे, M2 साल्वा मत्स्या नैमिशा (submetric), M4 साल्वमात्स्याश्च नैमिशा — c) K3 कौशला, T3 G कौसला K3 4 D1 3 का(K4 क)शयोगाश्च, Dn1 D2 3 पौंड्राश्च, S काश(G2 कौश-, M1 कास)यश्चैव (for योऽङ्गाश्च) — d) K3 B D (except Da1 D5) T2 3 G1 3 M2 4 कालिंगा (for कलिङ्गा) K3 V1 BDS (except T1) मागधास्

61 a) D6 महाभाग — b) V1 जानाति — c) K3 नानादेशाश्च Bomb ed नानादेशेष्वसंतश्च — d) K4 वाल्यालयाद्, Dn1 वास्वालयाद्, B2 4 D2 वाह्मन°, B3 राजन°, D6 वै याष्कलाद्, G1 बाह्यालयाद्, G2 M बाह्या(G2 ल्या)लयान् D3 प्रायो वाह्मालसादने, T1 प्रायशो बाह्लिकादृते, Cv as in text ❀Ca प्रायो बाह्या यथोक्तदेशबहिर्भूता । लयात् मद्रदेशात्। ❀ Ca c cite ऋते (as in text)

62 a) K2 मत्स्येभ्यान्, K3 Da1 T1 मत्सेभ्य K3 S कुरुपाचालदेशा (G2 °साल्वा) — b) T3 G1 2 ते (for आ) Ś2 नैमिष्याच्च, K1 2 4 B1 3 4 D4 °पास्, B2 D3 नेमिपाच्, S नैमिशाश्च् (T2 शाच्) (for °षाच्) M4 चैदयो G1 यो निविष्टा (for ये वि°) Cc cites विशिष्टा (as in text) — c) K3 पुराणा जीवति (for पुराणमुपजी°) Cc cites पुराणम् (as in text) V1 Dn1 अनुजीवति (for उप°) — d) K1 3 V1 B (except B3) D (except Da1 D1) मद्रादृते (for नृते) K3 D3 पचनदींश्, K4 नद्याश्, V1 B1 5 Da1 Dn1 D1–7 T1 3 G1 3 M2–4 पाचनदाश्, B3 पाचजनाश्

63 a) K3 B5 Dn1 D1 6 विद्वान्, S जानन् (G1 2 जान) (for विद्वन्) K1 धर्मकथा स, K2 °कथा स, K3 °कथांस्तु, V1 B4 Da1 Dn1 D1 5 6 3 S कथासु, B6 °कर्मासु T1 3 G M नित्य (for राजस्) K4 एव विद्वन्धर्मकथा स्मराणा, B1–3 D2–4 7 एवविध ध(D4 क)र्मकथासु (B3 °नु) राजन् — b) V1 D6 तूष्णीं भूयात्, Da1 D1.5 तूष्णीभूते, Cc तूष्णीं भूतो (as in text) K4 V1 D2 6 8 भूय (for भूया) K3 तूष्णींभूतशल्यवासत्यरूप (sic), T1 3 G2 3 M2–4 °भूत शल्य भवेस्स(T3 G3 °त्त-, M4 स्त)दा त्व, T2 तूष्णीभूयो जढ शल्याद्य भूय, G1 M1 तूष्णींभूत शल्य भवे स(M1 वस्स)दा त्व — c) V1 B5 D6 T2 राजन् (for राजा) — d) K1.2 षड्भागहता D3 षड्भागहर्ता हि कृतानृतस्य

64 a) K3 om वा T3 G दुष्कृतानि — b) K1 2 4 हता, Da1 D1 5 हत्वा (Da1 र्वा), G2 भर्ता (for हर्ता) B5 अरास्थिता (for अरक्षिता) — c) K3 transp रक्षिता and पुण्यभाग् M1 3 पापपुण्यानां (for पुण्यभाग्राजा) — d) K1 तु पुण्यभाक्, K3 4 न पुण्य°, V1 B (except B3) D ह्य(D3 अ)पुण्य, S (except T2) तु पाप(M4 °द)भाक्

65 a) B3 रक्ष्यमाणे (for पूज्य°) V1 D6 सदा, S (except T2) तथा (M2–4 दा) (for पुरा) B5 पूज्यमानेषु वा धर्मे — b) K3 4 सर्वदेवेषु — c) Ś2 K4 पचानद, B2 पांचा°, G1 पच° B5 श्रुत्या, Dn1 D6 S श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) Cv as in text — d) Cv as in text — After 65, B2 reads 66ef

व्रात्यानां दाशमीयानां कृतेऽप्यशुभकर्मणाम् ।
इति पाञ्चनदं धर्ममवमेने पितामहः ।
स्वधर्मस्थेषु वर्णेषु सोऽप्येतं नाभिपूजयेत् ॥ ६६
उत शल्य विजानीहि हन्त भूयो ब्रवीमि ते ।
कल्माषपादः सरसि निमज्जन्राक्षसोऽब्रवीत् ॥ ६७
क्षत्रियस्य मलं भैक्षं ब्राह्मणस्यानृतं मलम् ।
मलं पृथिव्या बाह्लीकाः स्त्रीणां मद्रस्त्रियो मलम् ॥ ६८
निमज्जमानमुद्धृत्य कश्चिद्राजा निशाचरम् ।
अपृच्छत्तेन चाख्यातं प्रोक्तवान्यन्निबोध तत् ॥ ६९
मानुषाणां मलं म्लेच्छा म्लेच्छानां मौष्टिका मलम् ।
मौष्टिकानां मलं शण्डाः शण्डानां राजयाजकाः ॥ ७०
राजयाजकयाज्यानां मद्रकाणां च यन्मलम् ।

---

66 Ś1 K1 2 om (hapl) 66^abcd — ^a) Ś2 च शमीयाना, K3 वाससीयाना, V1 B D3 4 6–8 दासमी°, Da1 D1 5 दृश-मीया ते (Da1 ने), T1 °वीर्याणा, G1 2 दर्शनीयानां — ^b) D6 T3 G3 कृत्वे, Ca c कृते (as in text) Ś2 [अ]शुभकर्षणान्, K4 शुभकर्मणा, G1 2 [अ]शुभकारिणा T2 ब्रूतेत्यशुभ-कर्मणां; Cv कृतेऽप्यशुभकारिणाम् — After 66^ab, K3 reads 67^ab, repeating it in its proper place, while K4 V1 B D (except D2 8) S ins after 66^ab

393* ब्रह्मणा निन्दिते धर्मे स त्व लोके किमब्रवी' ।

[K4 ब्रह्मणे, D1 ब्राह्मणा B1 D3 4 7 निर्मिते (for निन्दिते) Dn1 धर्म T1 ब्राह्मणो निंदितान्धर्मान्, T3 G ब्राह्मणो निंदय (G1 गर्हिता-, G2 निंदिता)न्सर्वान्, M ब्र(M1 ब्रा)ह्मणा निंदिता' सर्वे (for the prior half) V1 Dn1 D8 कस् (for स) Da1 त (for त्व) K4 V1 B5 Dn1 D6 Co अब्रवीत B1–4 Da1 D1 3–5 7 कस्ताग्निकर्तु(Da1 D1 5 °ग्निं वक्तु)मर्हति, T1 3 G M कश्चि(G2 कश्वि)त्सिद्धात्म(T3 G1 3 °र्थ-, M1 °च्चितात्म)-कोऽब्रवीत्, T2 कस्त्वा लौकिकमब्रवीत् (for the posterior half)] — B2 om 66^cd D2 om 66^cdef D8 reads 66^cd on marg — ^c) D8 इम T1 G1 2 M इति पांचनदान्धर्मान् — ^d) Da1 D1 5 8 अवमन्ये — After 66^cd, D8 reads 67^ab, repeating it in its proper place B2 reads 66^ef after 65 — ^e) Ś2 धर्मेषु, K4 वीरेषु, V1 B5 Dn1 T2 लोकेषु (for वर्णेषु) K3 B2 D6 स्वधर्मेषु च धर्मे(B2 रणे-, D6 लोके)षु, T1 स्वधर्मस्थेषु सर्वेषु, T3 G1 3 स्वधर्मेषु स्व(G1 स)वर्णेषु, Co v as in text — ^f) Ś1 K2 सा*तन्, Ś2 मुक्तवन्, K1 T2 कोप्येतन्, K3 V1 B1 3–5 Da1 D1 3–8 M1 Co सोप्येतान्, Dn1 सोपि तान्, T1 3 G M2–4 सोप्ये-नान् (for सोऽप्येत) K3 [अ]भ्यपूरयेत्, V1 [अ]भ्यपूज°, B1 3–5 D T1 3 G2 3 M Co [अ]स्य(Da1 D1 5 G2 °त्य-, T1 °प्य)पूजयत्, T2 [अ]नुपू° (for [अ]भिपू°) K4 न हि तत्राभिपूजयेत्, B2 सोपि तानभ्यपूजयत्

67 K3 reads 67^ab for the first time after 66^ab, and D8 after 66^cd — ^a) K1 तत्र, V1 Dn1 T2 तत', B Da1 D1 5 हत, D3 4 7 इत, D6 अत , T1 3 G M2–4 इति (for उत) — ^b) T2 त त (for हन्त) — ^c) K3 कल्मापपादा, Da1 D5 T1 °पाद, Dn1 D8 °पाद K4 कल्माष' सरसि गत्वा — ^d) K3 G2 निमज्जद् Dn1 D8 T2 ब्राह्मणो (for राक्षसो)

68 ^a) S K1–3 V1 B Dn1 D3 4 6–8 T3 G3 भैक्ष्य, Co भैक्ष (as in text) — ^b) Ś1 (by corr as in text) K2 [अ]वृत, K3 4 V1 B D T1 M [अ]व्रत, T3 G [अ]श्रुत (for [अ]नृत) — Ś1 K2 om (hapl) 68^cd B5 repeats 68^cd after 70 — ^c) Ś2 K1 B5 T2 3 G3 M1 पृथिव्या Ś2 मूर्खस्त्व, K1 मूर्खास्तु — ^d) Dn1 S कौतूहल (for मद्रस्त्रियो) Ś2 K1 ततो वध्या स्त्रि(Ś2 °ध्या त्र)यो मल

69 Dn1 transp 69^ab and 69^cd — ^a) D8 निवध्यमानम्, T1 निमज्य' D8 उद्यम्य — ^b) M1 सरोजात, M2–4 स राजान (for कश्चिद्राजा) M2–4 निशाचर' — ^c) K1 4 Da1 D1 5 अपश्यत्, K3 B D3 4 6 7 T3 G3 आपृच्छत् K2 चाख्यत, K3 व्याख्यात, G2 °तस् (for °त) M1 अपृच्छयेन त यत्तत् — ^d) B3 प्रोत्तर (for प्रोक्तवान्) B1–3 5 D3 4 7 तन्निबोध मे K5 V1 B4 Da1 Dn1 D1 5 6 8 S यत्तच्छृणु (T1 G1 2 M तच्छृणुष्व) नराधिप (K3 D8 °वम)

70 ^a) D8 om म्लेच्छा — ^b) Ś K1 2 4 मौष्टिक, B1 3–5 D2–4 7 Ca o शौष्ट्रिका, B2 शौंडिका, Da1 D1, मोष्टिका, Dn1 उष्ट्रिको, D6 औषिका, D8 ओष्टिका, S मुष्टिका K3 मला' V1 तेषा सौराष्ट्रिका मल, Cv म्लेच्छानामौष्ट्रिका मलम् — ^c) B1 3–5 D2–4 7 शौष्ट्रिकाणा, B2 शौंडिकाणा, Da1 D1 मौष्ट्रिकाणा, Dn1 उष्ट्रिकाणा, D6 S मुष्टिकाना (for मौष्टि°) K1 4 शठा', K2 शठा', K3 V1 B1–3 Da1 Dn1 D1–4 7 3 T2 3 M षढा', B4 D6 G षडा B5 शल्दा', D5 om, T1 षड्ड', Ca o शण्डा (as in text) — ^d) K1 4 शठाना, K3 V1 B1–3 Da1 Dn1 D1–5 T2 3 M षढाना, B4 D6 7 T1 G षडाना, B5 शल्दाना Ś1 (marg) 2 K2 4 राजयाचका (K4 °का), Dn1 °याजक', D1 राज**का — After 70, B5 repeats 68^cd

71 D3 om 71–72 — ^a) Ś K1 2 4 G1 राजयाचक' (for °याजक-) K3 -षढाना, D6 T2 याज्यस्य, M1 याजाना Cv as in text — ^b) D3 यो मल K3

तद्वद्वेद्वै तव मलं यद्यस्मान्न विमुञ्चसि ॥ ७१
इति रक्षोपसृष्टेषु विषवीर्यहतेषु च ।
राक्षसं भेषजं प्रोक्तं संसिद्धं वचनोत्तरम् ॥ ७२
ब्राह्मं पाञ्चाला कौरवेयाः स्वधर्मः
सत्यं मत्स्याः शूरसेनाश्च यज्ञः ।
प्राच्या दासा वृषला दाक्षिणात्याः
स्तेना बाह्लीकाः संकरा वै सुराष्ट्राः ॥ ७३
कृतघ्नता परवित्तापहारः
सुरापानं गुरुदारावमर्शः ।
येषां धर्मस्तान्प्रति नास्त्यधर्म

मद्रकानां च*मल॰ Ca cites यद् (as in text) — ^{c}) B6 om वै K3 D8 स भवेद्वै, Da1 D1 6 तत्तावद्वै (for तद्वद्वेद्वै) Ca cites तद् (as in text) K3 D8 तव मलो; B2 विषमलं — ^{d}) B2 तु, B5 त्व (for न) M1 यद्यन्सा (for यद्यस्मान्) V1 विमुंचसे, B2 °चति, B5 न मुंचसि, D6 विमुच्यसे Ca as in text

72 D3 om 72 (cf v l 71) — ^{a}) D6 अथ (for इति) K1 रक्षोपसृष्टेषु; K3 राक्षोप°; G1 रक्षोपन्नृष्टेषु, Ca रक्षोभि°, Co रक्षोप° B2 यदिद दोषसृष्टेषु, Cv इति रक्षोविसृष्टेषु — ^{b}) B2 सर्वे°, Ca v विष° (as in text) — ^{c}) K3 D8 रक्षसां; V1 B5 Dn1 D6 S विद्धद्भिर्, Co राक्षसं (as in text) Ś K1 2 4 B3 4 D1 6-8 T2 भैषज, B5 वचन, Da1 D1 6 भैषणं, Ca भेषज (as in text) S (except T2) दृष्टं; Ca प्रोक्तं (as in text) Cv रक्षसा भैषजं प्रोक्तं — ^{d}) V1 B1 3-5 Dn1 D2 4 6 7 T3 G2 3 संसिद्ध-, B2 शसि त्व; T1 ससिद्धिर्, M1 स विद्ध (for ससिद्धं) Da1 D1 5 T2 3 G3 ससिद्धवचनोत्तम, D8 त्व च वनोत्तर; Ca as in text, Cv सदिग्ध च न चोत्तरं

73 Before 73, K4 ins कर्ण उवाच — ^{a}) K4 ब्रह्म, Dn1 ब्राह्मणाना; D5 ब्राह्म्य, D6 ब्राह्मण्य, T1 ब्रह्मा, G2 ब्राह्मणा°, M2-4 ब्राह्मा° Ca c ब्राह्म (as in text) Da1 D1. 5 पचाला° Cv cites ब्राह्मं पाञ्चाला° Ś1 K2 केकयया, Ś2 (sup lin) K4 केकया, B3 कैकेया, D1 कैरवेया° (for कौर°) Ś K2 4 स्व(Ś2 सु)धर्मा°, K1 B4 Da1 D1 5 8 स्व(D8 स)धर्म, V1 B1-3 D6 7 तु धर्म, B5 D8 4 तु धर्म्यं; T1 G2 M च धर्म्या° (M1 °र्म्ये) (for स्वधर्मः) K3 ब्राह्म च कौरवेयास्तु धर्म, D2 आपाचाला कौरवेया स्वधर्म, T2 ब्राह्मण पाचाला वै कौरवेयाश्च धर्मा°, T3 G1 3 ब्रह्मा (G1 ब्राह्मन्) सपाचाला कौरवेयाश्च धर्म्याँ Ca cites धर्म — ^{b}) T2 3 G M सत्या (for सत्य) T3 G1 3 मात्स्या G1 शूरसेनास् Dn1 T2 3 G1 3 M तु (for च) Ś1 Da1 D1 5 M1 यज्ञा°, K1 3 V1 B D2-4, 6-8 यज्ञ, T2 3 G M2-4 याज्या° Cv शूरसेनाश्च यज्ञम् T1 मत्स्या° सत्या° शूरसेनास्तु यास्या (sic) — ^{c}) K1 प्राद्य; D8 प्राग्वा, T2 प्रायो, Ca प्राच्या (as in text) Ś K2 4 दास्या, V2 देशा, B2 दापा, B6 D6 8 Cnp दाशा Co दासा (as in text) — ^{d}) T1 ते, Co स्तेना (as in text) Ś1 K1 lacuna for बाह्लीका सकरा वै Ś2 K2 3 Dn1 बाह्लीका°, K4 V1 B Da D1-5 7 8 वाह्री°, T1 वोह्लि° B3 मद्रकारैश्च राष्ट्रा Dn1 सकुरो, D6 सकर, Ca c °रा (as in text) B2 स्वराष्ट्रा, Dn1 D8 सुराष्ट्र (D8 °ष्ट्रा)

74 T2 om 74^{ab} — ^{a}) Dn1 कृतघ्नका, S (T2 om) कृतघ्ना वै Dn1 S (T2 om) परवित्तापहारा — ^{b}) K3 B1 3 5 Da1 D1-8 मद्यपान, V1 मदिरा°, B4 मद्यस्य पानं, Dn1 मद्रका नित्य, S (T2 om) मत्ता पाने (T3 G1 3 °नै°) (for सुरापान) Ś K1 2 4 B3 4 गुरुदारावमर्षं, K3 °मर्शं, V1 B5 Da1 D1 3-5 7 °मर्दं, B1 °मार्गं, Dn1 S (T2 om) °मर्दो; D2 °भिमर्शं B2 मद्य पीत्वा गुरापमर्दं (sic) — After 74^{ab}, K4 V1 B D (except D2 6) ins.

394* वाक्पारुष्य गोवधो रात्रिचर्या
बहिर्गेह परवस्त्रोपभोगः ।

[(L 1) D6 तो वधो (for गोवधो) — (L 2) B2 बहिर्देश, Dn1 °गेहे, D6 °योग, Co °गेह (as above) K4 परवस्त्रोपमार्गं, B2 स्वपरस्त्रोपभोगा, B5 Dn1 D6 परस्त्रो(B5 °स्त्र्)पयोग]

— N repeats 74^{cd} after 399* and M3 repeats 74^{c}–75^{c} after शिष्टान् (in 75^{d}) — ^{c}) B5 Dn1 (second time) तेषा, T1 G1 3 एषा (for येषां) V1 Dn1 (second time) D3 T1 G1 धर्मास्, T2 धर्मात्, T3 G3 अधर्मास् T2 तत्त्वतो (for तान्प्रति) V1 (second time) [अ]धर्मा°, K1 D5 (first time) [अ]धर्मे, T1 नित्य, T2 3 G1 3 M धर्म (for [अ]धर्म) Dn1 येषा धर्मश्चापतितो ह्यधर्मो, G2 एषा धर्म्या प्रति नास्ति धर्म — ^{d}) Ś K1 B3-5 Da1 D1 3 (all first time) T2 ह्यारट्टकान्, Ś K1 2 4 B4 Da1 D1. 5 (all second time) 6 (first time) T3 G3 ह्यारट्टजान्; K3 V1 B1 Dn1 D2-4 7 (all first time) M3 (second time) ह्यारट्टानां; K3 V1 B1-3 Dn1 D2-4 6 7 (all second time) T1 G1 M आरट्टजान्, K4 ह्यारच्चकान्, D6 8 ह्या(D8 second time आ)रट्टकान्, G2 आरट्टानां Ś1 (both times) 2 (second time) K (both times; but K2 first time) B (both times, but B3 second time) D (both times, but Da1 D1 5 second time and Dn1 first time) T2 M1 3

आरट्टकान्पाश्चनदान्धिगस्तु ॥ ७४
आ पाञ्चालेभ्यः कुरवो नैमिषाश्च
मत्स्याश्चैवाप्यथ जानन्ति धर्मम् ।
कलिङ्गकाश्चाङ्गका मागधाश्च
शिष्टान्धर्मानुपजीवन्ति वृद्धाः ॥ ७५
प्राचीं दिशं श्रिता देवा जातवेदःपुरोगमाः ।
दक्षिणां पितरो गुप्तां यमेन शुभकर्मणा ॥ ७६
प्रतीचीं वरुणः पाति पालयन्नसुरान्बली ।
उदीचीं भगवान्सोमो ब्रह्मण्यो ब्राह्मणैः सह ॥ ७७
रक्षःपिशाचान्हिमवान्गुह्यकान्गन्धमादनः ।
ध्रुवः सर्वाणि भूतानि विष्णुर्लोकाञ्जनार्दनः ॥ ७८
इङ्गितज्ञाश्च मगधाः प्रेक्षितज्ञाश्च कोसलाः ।
अर्धोक्ताः कुरुपाञ्चालाः शाल्वाः कृत्स्नानुशासनाः ।
पार्वतीयाश्च विषमा यथैव गिरयस्तथा ॥ ७९

(second time) पचनदान्, G2 जानपदान् Cv आरदेजान्पाचनदान्धिगस्तु

75 a) B5 om आ Some MSS पचालेभ्य', B1. 3–5 D1. 3 7 प(B1 3 5 पां)चाल्येभ्य, D2 जागला, S पांचाला' (M1 °लान्) (for पाञ्चालेभ्यः) D8 कौरवो K3 D8 नैमिषेया, S °शाश्च — b) V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–7 T2 M3 [ए]तेप्यथ, B2 [ए]ते प्रति-, D8 वैतेप्यथ, G1 M [ए]वाप्यनु-, G2 [ए]वानु- (for [ए]वाप्यथ) Ś1 K2 मत्स्याश्चैव * * * * * *, Ś2 मत्स्याश्चके पुत्र जानति धर्मं, K1 मत्स्याश्चैकेप्यत्र जा°, K3 4 मत्स्याश्चैवेष्वथ जा°, D8 मत्स्याद्वैतेप्यथ जा°, T1 मत्स्याश्च वै ह्यनुजा° — c) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–7 T1 3 G M अ(B1 त)थोदीच्याश्च, K4 कालिंगकाश्च K3 शृंगका, B5 श्चोगणा, Da1 D1 5 चागदा, Dn1 चागक-, T1 3 G M चेदयो (for चाङ्गका) D8 अधा(inf lin °थ)दीच्या मागधाश्चागकाश्च, T2 अतो दिव्यास्त्वागकमागधाश्च — d) After शिष्टान्, M3 (wrongly) repeats 74c–75c Ś1 K2 शिष्टास्त्वधर्मान्, K3 शिष्टानध°, D6 शिष्टा धर्मान् (for °न्धर्मान्) Ca cites शिष्टान् (as in text), Co शिष्टा K3 T2 Ca वृद्धान्; M1 गृध्रान्, Co वृद्धा (as in text) K4 शिष्टास्त्वेवमनुपजीवति वृद्धा' Ca cites उप° (as in text)

76 a) K4 D5 प्राची-, B2 प्रतीची (hypermetric), Co प्राचीम् (as in text) D8 प्राचीसमाश्रिता T1 श्रुता, G2 सता, Cc श्रिता (as in text) T3 G2 3 [आ]दित्या (for देवा) — b) B2 जातवेगा (for °वेद्) — c) Dn1 पितृभिर्, Co पितर' (as in text) S दक्षिणा (G2 °णा) पितृभिर्गु(G2 °भि क्ल)सा — d) D1 (also as in text) शुभेन D7 शुभकर्मणा

77 a) T1 पृथिवीं वारुण T2 पाशी (for पाति) — b) Dn1 पौलोमान् (for पालयन्) D6 वसुधा, D8 असुराद् (for °रान्) S (except T1) बहून् (for बली) K3 V1 B Da1 D1–5 7 पालयान' सुरान्वली — d) K4 ब्राह्मण्यो, B5 ब्रह्मणो, D2 °ण्या, D6 °ण्यै, S ब्रह्मा च (for ब्रह्मण्यो) B1. 3 4 D1 3. 4 7 ब्राह्मणै सह रक्षति (D1 पालय), Dn1 ब्रह्मणो स ह * * *.

78 a) Ś2 K2 रक्षा पिशाचान्, M1 यक्षः पिशा° Ś2 हिमवन् — b) K1 D2 गुह्यका K2 गुह्यकाना धमादन (sic) — For 78ab, B1–4 Da1 Dn1 D1. 3–5 7 T2 subst

395* तथा रक्ष पिशाचाश्च हिमवन्त नगोत्तमम् ।
गुह्यकाश्च महाराज पर्वतं गन्धमादनम् ।

[(L 1) B2 D1 रक्षा (D1 °क्ष) Dn1 हि, T2 वै (for च)]

— c) K4 D2 T1 G1 2 M ध्रुव, Co ध्रुव (as in text) — d) K3 त्रीँल्लोकान् (submetric), V1 B Da1 D1 3–7 T1 3 G M विष्णु' पाति, Dn1 विष्णुलोक; D2 °ल्लोकान् T2 लोक पाति (for विष्णुर्लोकान्) K3 सनातन, V1 सुनिश्चित, B5 D6 सुनिंदित, S (except T2) सुरोत्तम' (T1 °मान्) (for जनार्दन') — After 78, M2–4 ins

396* नैव पाञ्चनदान्पापान्समदान्पाति कश्चन ।

M2–4 ins after 396*, T1 3 G M1 after 78, an addl colophon [*Adhy name* T1 M2–4 शल्यविवाद — *Adhy.* no (figures, words or both) T1 3 G M 38]

79 Before 79, S ins कर्ण उवाच — a) K2 इगितज्ञश्च Ca c cite इङ्गितज्ञा (as in text) T G1 3 M तु (for च) D5 मगधी, M2 मागधा V1 B1 5 Dn1 D8 मा(B2 Dn1 म)गधा इगितज्ञाश्च, G2 भावज्ञा मगधा प्रोक्ता Cv पार्वतेयाश्च विषमा — b) K2 प्रेक्षितज्ञश्च, V1 D8 प्रेषितज्ञाश्च; G2 इंगितज्ञास (for प्रेक्षितज्ञाश्च) S तु (for च) K3. 4 V1 B1–3 5 Da1 D1–5 कोश(B1 °प)ला', D8 कौशला', G1 कौसला' — c) Ś2 अर्धोत्थ ; G1 अर्योक्ता Ś2 B2 5 D7 कुरुपचाला — d) Ś1 K साल्वा (K1 °ल्व), D3 शल्या Ś K4 कृष्णा(Ś1 °स्ना)नुशासिन, K2 3 Da1 D1 5 8 Ca कृत्स्नानुशासना'(K3 °सिन'), Dn1 कृत्स्नानुशासनात्, D6 °शासिन', Co कृत्स्नानुशासना' (as in text) S सर्वोक्ता (T1 °त्तया) द(G2 दा)क्षिणापथा — e) B2 पापतीयास् T1 G1. 2 M तु (for च) T1 विज्ञेया (for विषमा) — f) B3 तथैव, T1 यथा च (for यथैव) Ś K1. 3 4 T2 निरयस्(K1 °यास्), V1 D3 4 7 शिवयस् (for गिरयस्)

सर्वज्ञा यवना राजञ्शूराश्चैव विशेषतः ।
म्लेच्छाः स्वसंज्ञानियता नानुक्त इतरो जनः ॥८०
प्रतिरब्धास्तु बाह्लीका न च केचन मद्रकाः ।
स त्वमेतादृशः शल्य नोत्तरं वक्तुमर्हसि ॥ ८१
एतज्ज्ञात्वा जोषमास्स्व प्रतीपं मा स्म वै कृथाः ।
स त्वां पूर्वमहं हत्वा हनिष्ये केशवार्जुनौ ॥ ८२

शल्य उवाच ।
आतुराणां परित्यागः स्वदारसुतविक्रयः ।
अङ्गेषु वर्तते कर्ण येषामधिपतिर्भवान् ॥ ८३
रथातिरथसंख्यायां यत्त्वा भीष्मस्तदाब्रवीत् ।
तान्विदित्वात्मनो दोषान्निर्मन्युर्भव मा क्रुधः ॥८४
सर्वत्र ब्राह्मणाः सन्ति सन्ति सर्वत्र क्षत्रियाः ।
वैश्याः शूद्रास्तथा कर्ण स्त्रियः साध्व्यश्च सुव्रताः ॥८५

---

80 a) D9 (m as in text) याजिवा (for यवना) — c) B1 म्लेच्छान् K2 B5 Dn1 D2 6 T1 3 G M स्वसज्ञानिर(K2 °य)ता B4 म्लेच्छाश्च सज्ञानियता, T2 म्लेच्छा स्वय ज्ञानरता Ca c cite सज्ञा — d) Ś K4 विरक्त, Ś2 (sup lin) K1 अनुक्त, K2 ० ० रक्त (for नानुक्त) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-7 T1. 3 G M नानुक्तमि- (K3 B5 Dn1 °नुक्त इ-, M3 रक्तमि)तरे जना, T2 ननु त्वमितरे जना Ca cites नानुक्तम् and इतरे

81 a) K1 आप्रविष्टाः; K4 प्रतिरध्यास, B1 2 4 D9 4 7 °रथास, B3 5 Dn1 D2 °ब(D2 °न)द्धास, D6 °बुद्धास; S लब्धास, Ca रब्धास; (as in text) K3 B2 Dn1 D2 3 T2 च (for तु) Ś K1. 2 4 Dn1 वाह्लीका, K3 V1 B Da1 D1 2 4 5 7 वाही° Cv प्रतिरब्धास्तु बाह्लीका (as in text) — b) K4 B3 केन च, Da1 D1 5 3 केवल (for केचन) — c) M1 तद् (for स) D6 T1 M1 एतादृश Ś2 D4 शल्य, B2 शल्य — d) T1 M मा प्रब्रूयास्त्वमुत्तर, T3 G मा ब्रूया वा(G2 द्वा)क्यमुत्तरं — After 81, Ś K1-4 V1 B D T2 ins

397* पृथिव्यां सर्वदेशानां मद्रको मलमुच्यते।

[V1 पृथिव्या Ś K1 2 Da1 D1 5 मद्रका K3 B5 D2 6-8 मल (for मलम्) K4 मद्रकौशलमुच्यते (for the posterior half)]

K4 B D cont.

398* तथा स्त्रीणां च सर्वासां मद्रिका मल उच्यते।

[D6 तथैव स्त्रीणा सर्वासां (for the prior half) B1 मल]

K4 B D cont. Ś K2 3 V1 ins after 397* K1 after 81

399* सीधो पान गुरुतल्पावमर्दो
भ्रूणहत्या परवित्तापहार ।

[(L 1) K3 B5 Da1 Dn1 D1 5 6 8 सीधुपान, V1 सीधु K3 Dn1 D2 6 गुरुतल्पावमर्शो (K3 °र्शो) — (L 2) Ś K1 2 4 भ्रूणस्य हत्या K4 परवित्तोपहार, Dn1 D2 6 ब्राह्मणस्वा (Dn1 स्वा)प]

— After the above, N repeats 74[cd]

82 a) K3 Dn1 T2 एव (for एतज्) B4 श्रुत्वा (for ज्ञात्वा) V1 जोषमाशु, Dn1 जोपमा स्व, Ca जोषमास्व D8 तज्ज्ञात्वा जोषमास्व (submetric) — b) K3 प्रतीप मा स्म वक्तव्या; T2 मा स्म चैवोत्तर वद Ca c cite प्रतीप (as in text) — c) K3 मत्वा, V1 B Dn1 D2-4 7 8 मा त्वां, K1 D6 मा त्वा, Da1 D1 5 मा त्वा, T2 त्वा तु (for स त्वा) — d) Ś2 न हिष्ये (sic) — For 82, S (except T2) subst

400* एव ज्ञात्वा जोषमास्स्व प्रतीप
मा स्म क्रुध्य पापभृता वरिष्ठ ।
पूर्वं हत्वा त्वा सपुत्र बलैश्च
पश्चाद्धस्ये वासुदेवार्जुनौ च।

[(L 1) T1 मत्वा (for ज्ञात्वा) T3 G3 प्रतीपे, G2 °पो — (L 2) T1 मासान् (for मा स) T1 क्रुध्य, T3 G M1 क्रुद्ध°, M2-4 क्रुध° (for क्रुध्य°) T1 पापमारे G1 M2-4 वरिष्ठ, M1 °ष्ठ — (L 4) G1 2 पश्चाद्धस्यै(G2 °स्ये)]

83 S (except T2) transp 83 and 84 G1 om 83[ab] After the ref, B2 reads 8 36 14[c]–21[b] — a) Ś (Ś2 sup lin as in text) K2 4 उत्तराणा T3 G3 परित्यागं — b) K1 2 सुदारसुतविक्रय°; K4 D8 स्वदारासुत, S (except T2, G1 om) स्वदाराणा च विक्रय (T3 G3 °यं) — c) Ś K1 2 4 अगेषु विद्यते; V1 B1 2.4 D8 4 7 अगे प्रवर्तते, D1 षु वर्तेत (sic) — d) T1 2 एषाम् (for येषाम्) T1 अथ (for अधि-)

84 For the incident, cf 5 165 3–6 S (except T2) transp 83 and 84 — a) G1 सस्याना — b) K3 यस्त्वां; V1 B D (except Dn1) T2 3 G3 यत्त्वां, G2 स तु, M1 यतो (for यत्त्वा) T1 तथा (for तदा) S (except T2) [ऊ]चिवान् (for [अ]ब्रवीत्) — c) V1 तद् (for तान्) — d) D6 कुप्य मा; D8 G1 मा क्रुधा (D8 ध); T1 मा कृथा (for मा क्रुध°) D2 निर्मन्युर्भवता ध्रुवं

85 b) K3 V1 B Da1 D1-8 S (except T2) क्षत्रिया° संति सर्वत्र° (V1 Da1 D1 2 5 6 T3 G °श°), Dn1 सर्वत्रैव हि क्षत्रिया — c) D4 वैश्य° — d) T1 सत्यत्र, T3 G M स(M1 स)त्यश्च (for साध्व्यश्च)

रमन्ते चोपहासेन पुरुषाः पुरुषैः सह ।
अन्योन्यमवतक्षन्तो देशे देशे समैथुनाः ॥ ८६
परवाच्येषु निपुणः सर्वो भवति सर्वदा ।
आत्मवाच्यं न जानीते जानन्नपि विमुह्यति ॥ ८७

संजय उवाच ।
कर्णोऽपि नोत्तरं प्राह शल्योऽप्यभिमुखः परान् ।
पुनः प्रहस्य राधेयः पुनर्याहीत्यचोदयत् ॥ ८८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३० ॥

---

86 G2 om 86–87 — a) B2 रमति, G1 रणं ते (for रमन्ते) K1 सोपहासेन, D3 योप°, T1 चोपहाश्चैव, T3 G1.3 M °हास्येन (M1 °स्यैन) — b) D2.3 m संगता°, T1 पुरुषान् — c) K3 अवतोक्षतो, V1 Dn1 D6 T2 अभिभर्त्स- (T2 °र्त्स्य)तो, B1.3.5 अवरक्षंतो, B2 अतिभक्षंतो, D3 अवतक्षाते (sic), Co °तक्षन्त (as in text) D1 (marg) 2 अन्योन्यं (D2 °न्य-) सर्वतः क्षा(D2 क्ष)ता, T1.3 G1.3 अन्योन्येन मदक्षी(T3 G3 °क्षी)वा, M अन्योन्येन मता क्षाताः — d) K4 सुमैथुन° B2.5 समैथुन (B5 °न), Dn1 D2.6 S (G2 om) च मैथुने (D2 °ना, M1 °न°) Cv as in text

87 G2 om 87 (cf v l 86) — a) B3 D6 परवाक्येषु, Ca c °वाच्येपु (as in text) — c) B3 Dn1 D2 आत्मवाक्यं, B5 °वाचा S (G2 om) जानाति — d) K1 न स्वह्यति (sic), K3 विमुच्यति, V1 Dn1 D6 न बुध्यति, B Da1 D1.3–5.7 T1 च मुह्य(Da1 D1.5 °च्य)ति, T2 न वाच्यते, T3 G3 M2–4 च (T3 G3 न) मुह्यसे, G1 विमुह्यते, M1 *मुह्यते Co cites मुह्यति — After 87, K4 V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1.4 (lines 1–6 on marg) 5–7 S (T2 om. lines 1–4 and 7) ins

401* सर्वत्र सन्ति राजान स्वं स्वं धर्ममनुव्रता ।
दुर्मनुष्यान्निगृह्णन्ति सन्ति सर्वत्र धार्मिका ।
न कर्ण देशसामान्यात्सर्व पाप निषेवते ।
यादृशा स्वस्वभावेन देवा अपि न तादृशा ।
सजय उवाच ।
ततो दुर्योधनो राजा कर्णशल्याववारयत् ।
सखिभावेन राधेयं शल्य स्वाञ्जल्यकेन च ।
ततो निवारित कर्णो धार्तराष्ट्रेण मारिष ।

[(L 1) Om in G2 B2.5 सर्वे वसंति (B5 °ते) (for सर्वत्र सन्ति) — (L 2) Om in T1 Da1 D1.5 दुर्मनुष्य V1 न गृह्णति, T3 G M निगृह्णत Da1 D1.5 न हि (for सन्ति) — (L 3) B2 स (for न) M1 देश्या (for देश-) K4 °सामान्यान्, Da1 D1.5 °समयाद्, M1 °मामान्या D1 सर्वे, D6 M1 सर्व, T1 G2 सर्वे (for सर्व) B5 पापैर् (for पाप) B2 निपिच्यते, B5 निषेव्यते, D6 निबोधते, T1 तु कुर्वते (for निषेवते) — (L 4) V1 तु स्वभावेन, B5 स्वप्रभा°, Da1 D1.5 च स्वभा°, S (T2 om) स स्वभा° (for स्वस्वभा°) B1 देशा, Dn1 ते वा (for देवा) D6 च (for न) T1.3 G1.3 M देवास्तास्तादृशान्वि(M1 °शा वि)दु, G2 ते देवास्तादृशान्विदु (for the post half) — V1 B1.2 om सजय उवाच B1 om lines 5–7 — (L 5) T2 कर्ण शल्य च वारयत् (for the posterior half) — (L 6) G2 कर्णं (for शल्य) K4 T G M1 सौजन्यकेन, V1 B2.4 Da1 D5–7 स्वाजन्य(B2 °ल्य)केन, M2–4 स्वाभिजनेन D1.4 शल्य स्वाजन्य केशव (D4 °चन) (for the posterior half)]

88 S (except T2) om 88ab — a) D1 om [ऽ]पि V1 प्रादात् (for प्राह) — b) K3 D4 [अ]भिमुखा (D4 °खं), V1 सुमुख° D3 [अ]भवत् (for परान्) — c) V1 B D T2 तत (for पुन.) K3 राधेय. T1.3 G M प्रहस्य (G2 °सह्य) तत्र राजेंद्र — d) K3 [अ]नोदयत्, D4 [अ]चोदयन्, D3 T2 [अ]वोचत T1.3 G M याहि शल्येत्यचोदयत् (M3 °त्यवोचत) — After 88, K4 V1 B1.2 Da1 D1.5.6 ins.

402* इदं तव मयाख्यातं क्षिप्तेन न त्वसौहृदात् ।
[V1 Da1 D1.5 क्षात (for [आ]ख्यात) B1 प्रक्षिप्तेन (for क्षिप्तेन न) K4 तव (for न तु)]

— On the other hand, T1 G1.2 M ins after 88: T3 G3 after 411*

403* तत प्रयान्त राधेय मद्रराज स्मयन्निव ।
अवस्फूर्ज्य इदं वाक्यमब्रवीत्कुरुसंनिधौ ।
चमूं तवेमां विपुला समृद्धा-
मसंख्येयामश्वनराकुलां च ।
तथा प्रवेष्टा समरे धनंजय
कक्ष दहन्दीप्त इवाश्रयाशीः ।
रथे स्थितौ वीर रणे वरेण्यौ
सिंहस्कन्धौ लोहितपद्मनेत्रौ ।
द्रष्टा भवानद्य विना प्रयत्ना-
त्तथा हि मे शकुना वेदयन्ति ।

[(L. 2) T1 अथभूय (sic), T3 G2–4 अवधूय (for °स्फूर्ज्य) — Lines 3–6 = lines 1–4 of 415* — (L 3) T1 M2–4 चमूं — (L 4) G1 अश्वतराकुलां (for °नरा°). M2–4 संख्ये गजैरश्वनराकुल च — (L 5) M यदा (for तथा) — (L. 6) T3 G3 कथ (for कक्ष) T1 M2–4 इवाश्रयाशय, T3 G3 °श्रयाशी, G2 °शयोग्नि (for °श्रयाशी) — T2 reads lines 7–10 after 415* — (L. 7) M1 रणे (for रथे) G1 स्थिते T3 G2.3 वीरवरौ (for वीर रणे) T2 रथे वीरवक्रावरेणौ (sic) — (L. 9) T1 प्रयत्न, G2 प्रयुक्ता (for प्रयत्नात्) — (L. 10) G2 इमे (for हि मे) T3 G3 चोदयति (for वेद°)]

— After the above, T2, read 8. 31 53–54, T3 G3 read 8 31 53, G1 M1 8 31 53a–55b, all these MSS repeating the portion in its proper place

Colophon om in B5 T1.3 G M — *Adhy name*: B2 Dn1 D3 शल्यसवाद°, B4 Da1 D1.4.5.7 कर्णशल्यसवाद ; T2 शल्यसवादविराम — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 30 (as in text), K3 B1 45, Da1 D5 56, D4 36, D6 46, T2 40

३१

संजय उवाच ।

ततः परानीकमिदं व्यूहमप्रतिमं परैः ।
समीक्ष्य कर्णः पार्थानां धृष्टद्युम्नाभिरक्षितम् ॥ १
प्रययौ रथघोषेण सिंहनादरवेण च ।
वादित्राणां च निनदैः कम्पयन्निव मेदिनीम् ॥ २

☞ The sequence of stanzas in this Adhy in S (except T_2) is so complicated that it is given here in a tabular form for the guidance of the reader

T_1	T_3 G_3	G_1	G_2	M_1	M_{2-4}
53^{a}–55^{b}	53^{a}–55^{b}	53^{a}–55^{b}	53^{a}–55^{b}	53^{a}–55^{b}	53^{a}–55^{b}
55^{cd}	55^{cd}		55^{cd}		55^{cd}
40^{c}–43^{b}	40^{c}–43^{b}	40^{c}–43^{b}	40^{c}–43^{b}	40^{c}–43^{b}	40^{c}–43^{b}
417*	417*	417*	417*		
				43^{cd}	43^{cd}
44–51	44–51	44–51	44–51	44–51	44–51
39^{c}–40^{b}	39^{c}–40^{b}	39^{c}–40^{b}	39^{c}–40^{b}	39^{c}–40^{b}	39^{c}–40^{b}
39^{ab}	39^{ab}	39^{ab}	39^{ab}	39^{ab}	39^{ab}
419*	419*	419*	419*	419*	419*
52	52	52	52	52	52
56^{a}–67^{b}	56^{a}–67^{b}	56^{a}–67^{b}	56^{a}–67^{b}	56^{a}–67^{b}	56^{a}–67^{b}
	67^{cd}	67^{cd}	67^{cd}	67^{cd}	67^{cd}
423*	423*	423*	423*		
68	68	68	68	68	68
Colophon	Colophon	Colophon	Colophon	Colophon	Colophon
App I (No 14, 15)	App I (No 14, 15)	App I (No 14, 15)	App I (No 14, 15)		
1–4	1–4	1–4	1–4	1–4	1–4
App I (No 6)	App I (No 6)	App I (No 6)	App I (No 6)	App I (No 6)	App 1 (No 6)
	22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}
	405*	405*	405*	405*	
	22^{ef}	22^{ef}	22^{ef}	22^{ef}	22^{ef}
24^{cd} only	24	24	24	24	24
406*	406*	406*	406*	406*	406*
5–36	5–36	5–36	5–36	5–36	5–36
411*	411*	411*	411*	411*	411*
Colophon	Colophon	Colophon	Colophon	Colophon	Colophon

31

1 ^{a}) Dn_1 om तत॰ $Ś_2$ $K_{1.3.4}$ B_5 Dn_1 D_8 T_3 $G_{1.3}$ परानीकमिद, B_{1-4} Da_1 D_{1-7} ॰सह; T_1 ॰मभि, T_2 ॰जित (for मिद) — ^{b}) D_3 (by corr) व्यूढ, T_3 G_3 रूप (for व्यूह) B Da_1 $D_{1.3-5.7}$ कृत, S (except T_2) महत् (for परै) — ^{c}) T_1 पांडविना (sic) (for पार्थानां)

2 ^{c}) T_1 शंखवादित्रघोषेण

35

वेपमान इव क्रोधाद्युद्धशौण्डः परंतपः ।
प्रतिव्यूह्य महातेजा यथावद्भरतर्षभ ॥ ३
व्यधमत्पाण्डवीं सेनामासुरीं मघवानिव ।
युधिष्ठिरं चाभिभवन्नपसव्यं चकार ह ॥ ४
धृतराष्ट्र उवाच ।
कथं संजय राधेयः प्रत्यव्यूहत पाण्डवान् ।
धृष्टद्युम्नमुखान्वीरान्भीमसेनाभिरक्षितान् ॥ ५
के च प्रपक्षौ पक्षौ वा मम सैन्यस्य संजय ।
प्रविभज्य यथान्यायं कथं वा समवस्थिताः ॥ ६
कथं पाण्डुसुताश्चापि प्रत्यव्यूहन्त मामकान् ।
कथं चैतन्महायुद्धं प्रावर्तत सुदारुणम् ॥ ७
क च बीभत्सुरभवद्यत्कर्णोऽयाद्युधिष्ठिरम् ।
को ह्यर्जुनस्य सांनिध्ये शक्तोऽभ्येतुं युधिष्ठिरम् ॥ ८
सर्वभूतानि यो ह्येकः खाण्डवे जितवान्पुरा ।
कस्तमन्यत्र राधेयात्प्रतियुध्येज्जिजीविषुः ॥ ९
संजय उवाच ।
शृणु व्यूहस्य रचनामर्जुनश्च यथा गतः ।
परिदाय नृपं तेभ्यः संग्रामश्चाभवद्यथा ॥ १०

---

3 ^{a}) T3 G1 3 वेपमानभुज (for °न इव) — ^{b}) Dn1 युद्धशौंडैः (sic), Cc °शौण्डः (as in text) Ca cites शौंड° Dn1 S प्रतापवान् (for परंतप°) — ^{c}) K1 T1 M1 प्रतिव्यूह्य (M1 °ह) B2 महाराजा (for °तेजा) — ^{d}) K1–3 भरतर्षभ°

4 ^{a}) D2 विधिमत् (for व्यध°) Ś2 सुनाम् (for सेनाम्) — ^{b}) T2 चासुरीं — ^{c}) K4 वा (for च) V1 Da1 D1 5 [अ]भ्यपतद्, B D3 4 6 7 [अ]भ्य(B1 °व्य-, B2 °थ)हनद्, D2 [अ]भिवनंद् (sic), D8 [अ]भ्यभवन्, T1 M1 [अ]प्यवदन्, T2 [अ]भ्यधावन्, G1 [अ]भिहवन् — ^{d}) B2 D5 अपसव्या, G1 शपसव्या (sic) — After 4, S (except T2) ins a passage given in App I (No 6)

5 G2 repeats 406* and st 5–24 after 24 — ^{a}) K3 राधेय Ca as in text — ^{b}) G2 प्रतिव्यूहत, M1 2 प्रत्यव्यूह्यत — ^{c}) D8 (before corr) धृष्टद्युम्नसुतान् V1 B5 Da1 Dn1 D1, 5 6 T G2 (second time) संख्ये, B1 2 4 D2–4 7 सर्वान्, G1 2 (first time) 3 M संख्ये (for वीरान्) — ^{d}) Ś2 °रक्षतान् — After 5, K4 V1 B2 5 D (except D2 4 8) ins

404* सर्वानेव महेष्वासानजय्यानमरैरपि ।

[K4 सर्वान्येव B2 मजनिष्यान् (sic) (for अजय्यान्)]

6 ^{a}) V1 B5 Da1 D1 6 8 transp प्रपक्षौ and पक्षौ B5 D6 च (for वा) Dn1 T1 3 G (G2 both times) M के वा (Dn1 च) पक्षे प्रपक्षे वा (T3 G [G2 first time] च); T2 के पक्षे प्रतिपक्षे वा — ^{b}) K1 3 समसैन्यस्य, D4 भीमसेनस्य (for मम सैन्यस्य) K2 Dn1 संजय° — ^{c}) K3 स विभज्य, D6 प्रविभिद्य (for °भज्य) Ś K2 यथा न्याय्यं — ^{d}) K3 सा (for वा) D6 समुपस्थिता°, D8 [आ]त्मसुपस्थिता T1 G1, 2 (both times) M अवतस्थु° सुदंशिता , T2 तन्ममाचक्ष्व संजय

7 ^{a}) Ś2 पांडुसुतश्च, Da1 Dn1 D5 °सुताश्च V1 Dn1 T2 वा (for च) — ^{b}) Ś2 D1 M प्रत्यव्यूह(M °ह्य)त, G2 (both times) प्रतिव्यूहत D2 मामक, D6 कौरवान् (for मामकान्) — ^{c}) B Da1 D1 3–5 7 चैव, D8 T1 वैतन्, G2 (second time) च तन् (for चैतन्) K3 B Da1 D1–5 7 8 T3 G (G2 both times) M महद्युद्ध, T1 ममायुद्ध

8 ^{a}) K2 3 T1 भी(K3 त्रि)भत्सुर् — ^{b}) K1 कर्णोत्सयाद्युधिष्ठिरं, K3 य कर्णोगायु° (corrupt), B2 Dn1 D8 यत्कर्णोगाद्यु°, B3 कर्णोभ्यायाद्यु°, T1 M2–4 कर्णोयासीद्युधिष्ठिर, T3 G2 (first time) 3 कर्णो यत्र युधि स्थित° (G2 [second time] °धिष्ठिर); G1 2 (second time) M1 कर्णे (G1 2 °र्णो) वासीद्युधिष्ठिर° Ca cites यत् (as in text) — ^{d}) K1 Da1 शक्तोभ्येत्तु (Da1 °त); K3 शक्नोतु च, T1 2 G1 2 (both times) शक्तो जेतु

9 ^{b}) G2 पांडवो (for खाण्डवे) — ^{c}) G1 कथम् (for कस्तम्) V1 B Da1 D1–7 T3 G1 3 अन्यस्तु (for अन्यत्र) T1 राधेया, G2 (second time) राधेयो — ^{d}) Dn1 प्रविशयात् (sic), D6 M °विध्येत्, T2 °यायात्, G2 (second time) °विध्यज् (for °युध्येज्)

10 ^{a}) D5 रचनम् — ^{b}) K3 B1–3 D4 3 (*sup lin* as in text) T3 G (G2 both times) M अर्जुनस्य, Dn1 T1 अर्जुनेन K3 तथा, T2 मया (for यथा) K3 [आ]त्मन°, Dn1 [आ]हवे, T2 श्रुतं; T3 G (G2 both times) गत (for गत°) — ^{c}) K3 V1 Dn1 D6 परिहाय (Dn1 °यं), K4 परदाय, B Da1 D2–4, 7 S (G2 both times) परिवार्य, Cc °दाय (as in text) S (except T2, G2 both times) नृपान् K1 Cc स्तेभ्य°, K3 D3 येभ्य°; B Da1 D1 3–5 7 स्व स्व, S (except T2, G2 both times) सर्वान् (for तेभ्य°) Ccp परिवार्य नृप स्व स्व — ^{d}) T2 सग्रामं K3 4 भवद्, G2 (second time) transp अभवत् and यथा B4 तदा (for यथा) B3 यथा युद्धमवर्तत

कृपः शारद्वतो राजन्मागधश्च तरस्विनः ।
सात्वतः कृतवर्मा च दक्षिणं पक्षमाश्रिताः ॥ ११
तेषां प्रपक्षे शकुनिरुलूकश्च महारथः ।
सादिभिर्विमलप्रासैस्तवानीकमरक्षताम् ॥ १२
गान्धारिभिरसंभ्रान्तैः पार्वतीयैश्च दुर्जयैः ।
शलभानामिव व्रातैः पिशाचैरिव दुर्दृशैः ॥ १३
चतुस्त्रिंशत्सहस्राणि रथानामनिवर्तिनाम् ।
संशप्तका युद्धशौण्डा वामं पार्श्वमपालयन् ॥ १४
समुच्छ्रितास्तव सुतैः कृष्णार्जुनजिघांसवः ।
तेषां प्रपक्षः काम्बोजाः शकाश्च यवनैः सह ॥ १५
निदेशात्सूतपुत्रस्य सरथाः साश्वपत्तयः ।
आह्वयन्तोऽर्जुनं तस्थुः केशवं च महाबलम् ॥ १६
मध्येसेनामुखं कर्णो ऽव्यवातिष्ठत दंशितः ।
चित्रवर्माङ्गदः स्रग्वी पालयन्ध्वजिनीमुखम् ॥ १७
रक्ष्यमाणः सुसंरब्धैः पुत्रैः शस्त्रभृतां वरः ।
वाहिनीप्रमुखं वीरः संप्रकर्षन्नशोभत ॥ १८
अयोरत्निर्महाबाहुः सूर्यवैश्वानरद्युतिः ।
महाद्विपस्कन्धगतः पिङ्गलः प्रियदर्शनः ।

---

11 [b]) Ś1 (by corr) K1.4 D7 मागधाश्, K3 Da1 मगधाश्र — [c]) Dn1 om. सात्वत॰ Ca cites सात्वत — [d]) Dn1 दक्षिणो; D2 दक्षिणे B2 पथम्, T2 पार्श्वम् (for पक्षम्) B1 D2 आस्थिता

12 [a]) B5 प्रपक्षौ T2 शकुनिम् — [b]) T3 G (G2 first time) महाबल. (for ॰रथ॰) — [c]) D2 विमलं पाशैस्, T2 विपुलप्रासैस्, M1 विपुल॰ प्रा॰ — [d]) V1 T1 G3 (second time) M2-4 तदानीकम्, B2 5 T3 M1 सद॰; D2 स्व चा॰ (for तवानीकम्) K1 Dn1 D2 M1 अरक्षत (Dn1 ॰त; M1 ॰सा), D8 अरक्षितां, T1 अरक्षितान् T3 G (G2 first time) सदानीमभ्यरक्षतां

13 [a]) B5 असम्भ्रांत॰ V1 D2 6 गांधारैरति(D6 ॰भि)-सम्भ्रातै Da1 D1 5 ॰रैरप्य(Da1 ॰थ)सं॰; T3 G (G2 both times) रैश्चाप्यस॰ — [b]) Ś K1 2 4 पार्वतेयैश् G2 (second time) तु (for च) B5 च दुर्जनै॰, Dn1 T2 सुदुर्जयै॰ — G2 (first time) om 13[cd] — [d]) K3 4 Dn1 D1 8 T2 M4 दुर्दर्शै॰, T1 दुर्जयै G2 (second time) विशालैरिव दुर्दशै

14 [a]) V1 B (except B2) D (except D8) T1 3 G (G2 both times) M चतुर्विंशत्सहस्राणि, T2 चतुष्षष्टिसह॰ — [b]) Ś2 मानिवर्तिना; B2 अनुव॰ — [c]) Some MSS ससप्तका — [d]) V1 B5 Dn1 D6 T1.2 M1 वामपार्श्वम्, D3 T3 G (G2 first time) वाम पक्षम्

15 [a]) K1 समुश्रितास्, K3 D2 ॰स्थितास्, K4 V1 B D3 4 7 G2 (second time) Ca समन्वितास्; Da1 D1 5 समास्थितास्, Dn1 समुस्तास्; D6 G2 (first time) समर्चितास्, D8 M1 समुच्छ्रितास्, T1 सशासकास्, T2 संरक्षितास्, T3 G1.3 समूहितास् (for समुच्छ्रितास्) Ś1 K2 *व *ते, K1 स विकृता॰ (for तव सुतै) — [b]) Dn1 T2 कृष्णार्जुनजिघांसया, D6 कृष्णार्जुनजिघांसव॰ — [c]) Ś2 K4 B5 Da1 D1 5 M2-4 प्रपक्षे, K3 V1 B1-4 D2-4 6 7 T G (G2 both times) प्रपक्षा Ś1 K2-4 T1 G3 (second time) काम्भोजा, Ś2 काम्भोज॰, V1 कबोजा॰, M1 कबोजै — [d]) Ś2 V1 M1 शकैश्च, B2 शकाभ्या, G3 (second time) शकश्च Dn1 स हि (for सह)

16 [a]) K3 V1 D8 T2 G1 निर्देशात्, M1 निदेशा॰ D8 तव पुत्रस्य (for सूतपु॰) — [b]) T G (G2 both times) M3-4 सरथाश्वेभ॰, M1 सरभाश्वेत॰ (sic) — [d]) T1 केशवाश्च S (except T2, G2 both times) जिघांसव (for महाबलम्)

17 [a]) K3 V1 B Da1 D1-3 मुखे (for -मुख) Dn1 सेनामुखस्य मध्ये तु; T1 3 G (G2 both times) M तत॰ सेनामुखे (T1 M1 ॰खो) कर्णो, T2 सेनामुखे तत॰ कर्णो — [b]) K3 B1 3 4 Da1 D1-3 T1 3 G (G2 both times) M व्यव(B4 D2 ॰पा)तिष्ठत, V1 B2 5 [अ]प्यवातिष्ठत K2 दशिता॰ Dn1 कर्णोतिष्ठत्सुदंशित , T2 नृपातिष्ठत्स दं॰ — [c]) Dn1 D8 T2 धन्वी (for स्रग्वी) T1 हेमवर्णाङ्गदस्त्रश्च — [d]) K3 ध्वजिनीमुखे, B D3 4 वाहिनीमुखं

18 [a]) K3 V1 B1.2 5 Da1 Dn1 D2-4.6 8 G1 रक्षमाण॰ (B2 5 ॰णे॰) K3 तु संरब्ध॰, K4 सुसंरब्धै (sic) — [b]) Dn1 अस्त्र॰ (for शस्त्र) V1 B5 Dn1 D6 S (G2 both times) वरै॰ (for वर॰) — [c]) V1 B1 3-5 D (except D8) T1.2 वाहिनी(B1 5 Da1 D2 4 5 T1 2 ॰नीं)प्रमुखे Ś2 वीरा, K3 वीर — [d]) T2 संप्रहर्षन् K4 D1 अशोभत॰, Dn1 T2 व्यरोचत॰

19 [a]) Ś2 (sup lin as in text) अभ्यरत्निर्, K1 Ca अस्यरत्नि-, K4 B1-4 D3 4 7 अभ्यवर्तन्, V1 D6 महासत्त्वो, D2 अधोवर्तिन्, T1 अनुजस्तु, T2 आयोधने; T3 G1 2 (second time) 3 अशोकस्तु, G2 (first time) अशोभत B2 महाराज (for ॰बाहु॰) — [b]) V1 B3 D6 G2 (first time) चंद्रवैश्वानरप्रभ॰, B1-4 Da1 D1 3-5 7 सूर्यवैश्वानरप्रभ॰, Dn1 T1.2 वैश्वानरसमद्युति , T3 G (G2

दुःशासनो वृतः सैन्यैः स्थितो व्यूहस्य पृष्ठतः ॥ १९
तमन्वयान्महाराज स्वयं दुर्योधनो नृपः ।
चित्राश्वैश्चित्रसंनाहैः सोदर्यैरभिरक्षितः ॥ २०
रक्ष्यमाणो महावीर्यैः सहितैर्मद्रकेकयैः ।
अशोभत महाराज देवैरिव शतक्रतुः ॥ २१
अश्वत्थामा कुरूणां च ये प्रवीरा महारथाः ।
नित्यमत्ताश्च मातङ्गाः शूरैर्म्लेच्छैरधिष्ठिताः ।
अन्वयुस्तद्रथानीकं क्षरन्त इव तोयदाः ॥ २२
ते ध्वजैर्वैजयन्तीभिर्ज्वलद्भिः परमायुधैः ।
सादिभिश्चास्थिता रेजुर्द्रुमवन्त इवाचलाः ॥ २३
तेषां पदातिनागानां पादरक्षाः सहस्रशः ।
पट्टिशासिधराः शूरा बभूवुरनिवर्तिनः ॥ २४
सादिभिः स्यन्दनैर्नागैरधिकं समलंकृतैः ।
स व्यूहराजो विबभौ देवासुरचमूपमः ॥ २५

second time) M चन्द्रवैश्वानरद्युति — d) B (B2 lacuna) Da1 D1.3–5 7 पिंगाक्ष (for पिङ्गल) — e) K4 वृत्त, D6 महा- (for वृत) — f) G2 (second time) तिष्ठत

20 K1 om 20 — a) K4 तमन्वयान्, T3 G (G2 (first time) तन्मध्ये स (for तमन्वयान्) K3 S (except T2, G2 first time) महाबाहु, Da1 D1 5 °राज — b) G2 (first time) स्थितो (for स्वय) M1 नृप — c) K3 B Da1 D1.3–5 M1 चित्राश्चैश् (K3 °श्वै), T2 चित्रश्च (for चित्राश्वैश्) V1 °सेनाहैं, G2 (second time) °सनाह (for °संनाहै — d) V1 B5 Dn1 D6 सोदरैर्, T2 सदारैर्

21 a) K3 Dn1 D2 6 8 रक्षमाणो, G2 (first time) M रक्ष्यमाणैर् Dn1 D1 6 महावीर्य — b) T2 M2–4 सहितो K3 Dn1 D1 8 मद्रकैकयै, B6 मद्रकै सह, G2 (both times) °कै रथ (for °केकयै) — c) K3 महाराजा, V1 G2 (first time) °बाहु (for °राज)

22 b) B2 4 transp ये and प्रवीरा Da1 D1 5 च वीरा (for प्रवीरा) — S (except T1 2) read 22^{cdef} and 24 for the first time after App I (No 6) — c) V1 Dn1 T1 नित्य मत्ताश्च, G2 (first time) ये प्रमत्ताश्च B3 मातगी, Ca °गा (as in text) — d) T1 मुख्यैर्; G (G2 first and second time) M1 (first time) 2 (both times) 3 (first time) 4 (both times) मत्तैर्, M3 (second time) मुक्तैर् (for म्लेच्छैर्) K3 B D3.4 7 8 T3 G3 M2–4 (all S MSS first time) समन्विता, V1 Da1 D1 5 6 समास्थिता (V1 °गता, D1 °हिता) (for अधिष्ठिता) — After the first occurrence of 22^{cd}, T3 G M1 ins

405* आरोहणैर्महामात्रैस्तोमराङ्कुशपाणिभिः ।

[T3 G3 आरोहकैर् G2 -धारिभि (for -पाणिभि)]

— a) Ś1 अनुयुस, Ca अन्वयुस् (as in text) B5 तद्रथानीक, G2 (second time) ते ह्यनीक T2 अथान्वयुस्तथानीक- — f) K3 V1 Da1 D1 5 G2 (second time) रक्षंत, T1 गर्जंत (for क्षरन्त)

23 a) K1 3 V1 D2 G1 2 (first time) तैर्, T1 के- (for ते) B3 D2 विजयतीभिर् — b) M वर्मिता (for ज्वलद्भि) — c) T1 हार्दिभिश् (for सादिभिश्) Ca.c cite सादिभि (as in text) B4 छादिता (for आस्थिता) K2 रेणुर्, K3 रुजु (sic), T1 नागा (for रेजुर्) — d) T3 G1 2 (second time) धूयमाना, G2 (first time) M धूमायत (for द्रुमवन्त)

24 T1.3 G M read 24 (T1 24^{cd} only) for the first time after the first occurrence of 22^{cd}, G2 consequently reading the same thrice (cf v 1 5) — a) V1 Dn1 T1 2 (both second time) G1 (both times) 2 (second and third time) 3 (both times) M2–4 (second time) पदाता (Dn1 °ती) नागाना, D3 रथाश्व — b) V1 पदरक्षा T3 G1 (both first time) 2 (all times) 3 (first time) M2–4 (all second time) समतत (for सहस्रश) — c) K3 पारदासीधरा, D5 पादिशासि°, T1 (first time) पट्टिसासिरथा, T1 (second time) पट्टसाशीधरा, T2 पट्टि सासि°, T3 G1 (both times) 2 (all times) 3 (both times) M2–4 (all second time) पट्टसासि° K3 सर्वे, Dn1 शूला (for शूरा) — d) B3 4 Da1 D5 अनिवर्तिना T1 3 G1 (all first time) 2 (all times).3 M (all first time) चापबाणमुसुठिन (G1 M2–4 °भि) — T1 3 G M ins after the first occurrence of 24 G2 repeats after the second occurrence of 24

406* भिण्डिपालधराश्चैव शूलहस्ता सुचक्रिण ।
तेषा समागमो घोरो देवासुररणोपम ।

[(L. 1) T1 °रथा (for °धरा) T3 G3 कुल°, M2–4 स्थूल° (for शूल°) T1 च, T3 G2 (both times) 3 स (for सु) — (L 2) G2 (second time) एषा (for तेषां)]

25 b) V1 Dn1 D6 T2 अश्वैश्च (for अधिक) S (except T2) पत्तिभिश्चाप्यलङ्कृतै — c) Dn1 सव्यूह्य राजा, T2 स व्यूह्य राजन् — d) Ś1 Dn1 D2 देवासुरचमूसम, T2 M2–4 °चमूपमं; G1 देवराजचमूपम.

बार्हस्पत्यः सुविहितो नायकेन विपश्चिता ।
नृत्यतीव महाव्यूहः परेषामादधद्भयम् ॥ २६
तस्य पक्षप्रपक्षेभ्यो निष्पतन्ति युयुत्सवः ।
पत्त्यश्वरथमातङ्गाः प्रावृषीव बलाहकाः ॥ २७
ततः सेनामुखे कर्णं दृष्ट्वा राजा युधिष्ठिरः ।
धनंजयममित्रघ्नमेकवीरमुवाच ह ॥ २८
पश्यार्जुन महाव्यूहं कर्णेन विहितं रणे ।
युक्तं पक्षैः प्रपक्षैश्च सेनानीकं प्रकाशते ॥ २९
तदेतद्वै समालोक्य प्रत्यमित्रं महद्बलम् ।
यथा नाभिभवत्यस्मांस्तथा नीतिर्विधीयताम् ॥३०
एवमुक्तोऽर्जुनो राज्ञा प्राञ्जलिर्नृपमब्रवीत् ।
यथा भवानाह तथा तत्सर्वं न तदन्यथा ॥ ३१
यस्त्वस्य विहितो घातस्तं करिष्यामि भारत ।
प्रधानवध एवास्य विनाशस्तं करोम्यहम् ॥ ३२

युधिष्ठिर उवाच ।

तस्मात्त्वमेव राधेयं भीमसेनः सुयोधनम् ।
वृषसेनं च नकुलः सहदेवोऽपि सौबलम् ॥ ३३
दुःशासनं शतानीको हार्दिक्यं शिनिपुंगवः ।
धृष्टद्युम्नस्तथा द्रौणिं स्वयं यास्याम्यहं कृपम् ॥ ३४
द्रौपदेया धार्तराष्ट्राञ्शिष्टान्सह शिखण्डिना ।
ते ते च तांस्तानहितानस्माकं घ्नन्तु मामकाः ॥ ३५

संजय उवाच ।

इत्युक्तो धर्मराजेन तथेत्युक्त्वा धनंजयः ।

---

26 ^{a}) K_1 बार्हस्पत्य, D_2 °पत्य , C_c °स्पत्य (as in text) M_4 स (for सु-) — ^{c}) T_1 सदा च स, G_1 नृत्यन्निव (for नृत्यतीव) — ^{d}) $Ś_2$ K_4 B_5 $D_{2\ 6}$ आददद्, T_1 आददाद्, T_3 $G_{1\ 3}$ आदधाद् B_{1-4} $D_{3\ 4}$ transp आदधत् and भयं

27 ^{a}) D_{n1} पक्षा , M_1 पक्ष (for पक्ष-) — ^{b}) K_3 D_{n1} निष्पतंतो; T_3 $G_{1\ 3}$ निःसरति (for निष्पतन्ति) — D_{n1} om 27^{c}-28^{d} — ^{c}) B (except B_4 $D_{3-4\ 6\ 7}$ हस्त्यश्व (for पत्त्यश्व)

28 D_{n1} om 28 (cf v l 27) — ^{a}) D_{a1} $D_{1\ 5}$ कर्णं K_3 सेनामुखे सदा कर्णं — ^{b}) T_2 राजन् — ^{d}) K_3 एक वीर, C_c एक° (as in text)

29 ^{b}) T_1 निहत (for विहित) — ^{c}) B_2 उक्त, T_2 युक्त — ^{d}) K_3 सुरानीक, V_1 D_{a1} $D_{1\ 5}$ साध्वनीक; $B_{1\ 3-5}$ $D_{3\ 4\ 7}$ T_2 C_v परानीक, B_2 सह°, $D_{2\ 8}$ T_3 $G_{1.3}$ M सारा°; D_6 रथा°, T_1 वीरा°, G_2 एका (for सेना°) -

30 ^{a}) D_2 त (for तत्) $Ś_1$ K_3 तदेतद्वैपमालोक्य, V_1 B_5 D_{n1} D_6 S त(B_5 D_6 त्व)त्समीपगत (B_5 °जन) ह्येतत् — ^{b}) $Ś_2$ K_1 प्रतिमित्र, D_2 प्रतिमूढा, T_1 प्रत्यमित्र-, T_2 नीक, C_c °मित्र (as in text) B_2 T_2 महाबल — ^{c}) K_4 [अ]स्मात् B_2 यथाशोभ भवत्यस्मिन् — ^{d}) T_1 [अ]नीके (for नीतिर्) G_3 तथा कुरु महाबल

31 Before 31, T_3 $G_{1\ 3}$ ins संजय° — ^{a}) G_1 अर्जुन D_{a1} $D_{1\ 5}$ राजा, D_{n1} T_2 G_3 राजन् (for राज्ञा) — ^{b}) K_3 D_8 वाक्यमब्रवीत्, V_1 नृपतिं ब्र , $T_{1\ 3}$ G M भूय अ- (T_1 °यम , $M_{2\ 4}$ °य आ)ब्रवीत् — ^{c}) S (except T_2) यथा यथा भवानाह — ^{d}) T_1 G_2 तथा, G_1 सत्यं (for सर्वं)

32 ^{a}) B_5 यस्तत्र, D_{n1} यस्त्वया, D_2 यस्तस्य, T_1 यस्त्वस्य, T_3 $G_{2\ 3}$ यत्तस्य K_3 विहतो, D_{n1} [अ]भिहितो, $T_{1\ 3}$ $G_{2\ 3}$ विहितं, M_1 निहतस् (for विहितो) D_{n1} [अ]द्याहं, T_1 M तात (M_1 °तस्), T_3 G_3 युक्त, G_2 त तु (for घातस्) T_2 यस्त्व व्यवहितो यातस्, G_1 अयुक्तकस्य विहित युक्त (sic) — ^{b}) K_2 D_{n1} T G M_1 तत् (for त) T_1 सुव्रत (for भारत) — ^{c}) T_1 तथावमधिप चैव, T_3 G M प्रधानमथ (G_3 °पि) चैवास्य — ^{d}) $T_{1\ 3}$ G M_1 विनाश च (T_1 M_1 त)

33 ^{a}) K_1 अपि, $T_{1\ 3}$ G M जहि, T_2 अध (for एव) D_2 भवान्प्रयातु राधेयं — ^{b}) K_1 स्वयोधन

34 ^{c}) $Ś_1$ $K_{1\ 2\ 4}$ B_{1-4} $D_{2-4\ 7}$ पाञ्च्यो द्रोणसुत यातु (B_2 यत्ते), D_{a1} $D_{1\ 5}$ धृष्टद्युम्ना द्रोणसुत — ^{d}) V_1 B D_{n1} $D_{3\ 4\ 6\ 7}$ S योत्स्यामि (for यास्यामि)

35 ^{a}) D_2 द्रौपद्या धार्तराष्ट्रेण — ^{b}) S शेषान् (T_2 शिष्टा), C_a शिष्टान् (as in text) D_2 M_4 शिखण्डिन — ^{c}) D_5 ततो (for ते ते) T_2 रोचत (for ते च तांस्). $B_{2\ 3\ 5}$ स(B_2 नि)हितान् K_3 D_8 (by corr) ते च ते चाहितांस्तांस्मान्; D_4 ते ते च सहितानस्मान्, $T_{1\ 3}$ G M ततस्तानहितान्छीघ्रं — ^{d}) M_1 अस्माक M_1 हतु (for घ्नन्तु) D_3 सोमका (for मामका)

36 ^{b}) B_4 [अ]र्जुनस्तदा (for धनंजय) — ^{c}) Ś $K_{1\ 2\ 4}$ D_{n1} मान्दिदेश, V_1 संदि (for व्यादि°) D_{n1} T_1 M च (M स) (for स्व) — ^{d}) B_2 अयाच्; D_{n1} T_2 प्रायाच्, $T_{1\ 3}$ G M आगाच् (for चागाच्) M_1 शशीपते (sic), D_2 चमूमुखे (for °मुख) — After 36, D_{n1} ins

407* अर्कवैश्वानरप्रख्य समुच्छ्रितपताकिनम् ।

D_{n1} cont Ś K_{2-4} B D_{a1} D_{1-8} T_2 ins after 36

408* अग्निर्वैश्वानर पूर्वो ब्रह्मेन्दु सहितो गत ।
तस्मात्प्रथम जातस्त देवा ब्राह्मणा विदु ।

न्यादिदेश स्वसैन्यानि स्वयं चागाच्चमूमुखम् ॥ ३६
अथ तं रथमायान्तं दृष्ट्वात्यद्भुतदर्शनम् ।
उवाचाधिरथिं शल्यः पुनस्तं युद्धदुर्मदम् ॥ ३७
अयं स रथ आयाति श्वेताश्वः कृष्णसारथिः ।
निघ्नन्नमित्रान्कौन्तेयो यं यं त्वं परिपृच्छसि ॥ ३८
श्रूयते तुमुलः शब्दो रथनेमिस्वनो महान् ।
एष रेणुः समुद्भूतो दिवमावृत्य तिष्ठति ॥ ३९
चक्रनेमिप्रणुन्ना च कम्पते कर्ण मेदिनी ।
प्रवात्येष महावायुरभितस्तव वाहिनीम् ।

[(L 1) B2 वैश्वानर Ca v अग्निर्वैश्वा° (as above) Ś2 K3.4 V1 B2–5 Da1 Dn1 D1 6 Cc पूर्वं D8 T2 अर्क-वैश्वानरप्रख्य (for the prior half) Ś2 K3 4 B1.5 Da1 D1.2 4 ब्रह्मेंद्र (Ś2 B1 Da1 °घ), D6 ब्रह्माण, Cnp ब्रह्मेद्द, Ca ब्रह्मेन्दु° (as above) Ś K2 D2 सप्तता, K3 सप्तधा, K4 समिता, V1 सप्तम, D1 सन्निता, Ca.v समिता (as above) Dn1 ब्रह्मेंद्रस सितागत (s10), D8 T2 समुच्छ्रित-पताकिन (for the posterior half) — (L 2) B1 तमत्स्याद्य° (s10), D8 T2 तमाद्य B1 2 Dn1 D3 4.7 प्रथमो D8 T2 सृष्टं (for जातम्) Ś K2 4 B1 4 Dn1 D2–4 य, K3 यद्, V1 तद्, D5 पायत (s10) (for त) Ś K2–4 V1 B5 D2 6 ब्रह्मणे (K4 °ण), Da1 Dn1 D1 3–6 7 माह्मण Ś2 चदु° (s10), K2 V1 B4 5 D2 6 ददु (for विदु)]
Dn1 cont

409* तमाद्यं प्रथमं सृष्टं ब्रह्मणा लोककर्तृणा ।

Finally, Dn1 cont K1 ins after 36 Ś K2–4 BD T2 after 408*

410* ब्रह्मेशानेन्द्रवरुणान्क्रमशो योऽवहत्पुरा ।
तमाद्यं रथमास्थाय प्रयातौ केशवार्जुनौ ।

[(L 1) Dn1 योमवद्, B2 नाहवयत् (s10) (for योऽवहत्) — (L 2) K3 Da1 D1 5 आद्यौ (K3 °ध-) T2 ययतु (for प्रयातौ)]
On the other hand, S ins after 36

411* धनजयो महाराज दक्षिण पक्षमास्थित ।
भीमसेनो महाबाहुर्वाम पक्षमुपाश्रित ।
सात्यकिर्द्रौपदेयाश्च स्वयं राजा च पाण्डव ।
व्यूहस्य प्रमुखे तस्थु स्वेनानीकेन सवृता ।
स्वबलेनारिसैन्य तत्प्रत्यवस्थाप्य पाण्डव ।
प्रत्यव्यूहत्पुरस्कृत्य धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ ।
तस्मादिनागकलिलं पदातिरथसंकुलम् ।
धृष्टद्युम्नमुखं व्यूहमशोभत महाबलम् ।

Colophon

[(L 1) G2 पक्षमाश्रित — M om line 2 — (L 2) T1 वाम- — (L 4) G2 तस्थौ T1 सारानीकेन, T2 M सारानीकेषु, T3 G3 सेनानीकेन (for स्वेना°) T2 संयुता (for सवृता) G2 स्वसैन्येनाभिसवृत — (L 8) T2 धृष्टद्युम्नकृत घोरम् (for the prior half) — Colophon om in T2 — *Day of Karṇa's Generalship* T2 M द्वितीयेऽहनि (T1 °येह्नि) — *Adhy name* T1 M व्यूहकरण — *Adhy no* T1 M 40, T3 G 41]

— After the above, T3 G3 ins 403*

37 S (except T2) om 37–38 — ^{a}) Ś2 K2 4 आस्थाय, K1 आस्था यात (s10) B2 ततो दृष्ट्वा तु तत्सैन्य — ^{b}) K1 दृष्ट्वाभ्यस्तुतदर्शन (s10), B2 अत्यताद्भुत°, Dn1 T2 दृष्ट्वा चाद्भुत° — K3 om. 37^{c}–38^{b} — ^{c}) K1 D1 3 [आ]धिरथं, B1 [अ]तिरथ, D6 सारथिं, T2 [अ]तिरथिं- — After 37, Dn1 T2 ins

412* अवस्थितमिद वाक्य मद्रराज स्मयन्निव ।

38 S (except T2) om 38, K3 om. 38^{ab} (cf. v l 37) — ^{a}) Bomb ed and Cal ed आयात. — After 38^{ab}, K4 Dn1 D7 ins.

413* दुर्वार सर्वसैन्यानां विपाक कर्मणामिव ।

— ^{c}) Ś1 K2 4 कौंतेय; Dn1 T2 समरे (T2 °र) (for कौन्तेयो) — ^{d}) K3 V1 B D यं कर्णं, T2 कर्ण य (for य य त्वं) T2 पर्यपृच्छसि

39 — ^{a}) K3 D8 तुमल: V1 B5 घोष (for शब्दो) T1 3 G M श्रूयते मेघसदृशो (T3 °सकाशो) — ^{b}) K3 B5 य(B5 त)था नेमिस्वनो, B1–4 Da1 D1–5 7 8 यथा मेघ° (for रथनेमि°) T1 यथा, T3 G M तथा (for महान्) — After 39^{ab}, N T2 ins

414* ध्रुवमेतौ महात्मानौ वासुदेवधनंजयौ ।

While T1 3 G M read 418* after 39^{ab}

40 ^{a}) K1 चक्रनेमि, Dn1 S गजवाजि- B5 -प्रणु-न्नाव-, D8-प्रणुन्नेव, T2 -प्रकीर्णां च (for -प्रणुन्ना च) B1 3 4 D4 7 [इ]व (for च) — ^{b}) V1 B5 D2 6 कपतीव वसुधरा, T1 M कर्णं कप(T1 °र्णं कप)ति मेदिनी — After 40^{ab}, K4 Dn1 T2 ins

415* चमू तवेमा विपुला समृद्धा-
मसंख्येयामश्वकुलाकुला च ।
ध्रुव प्रवेक्षत्यजितो धनजय
कथ वहन्दीस इवाश्रयाश ।
अमी हयाश्चन्द्रमरीचिवर्णा
कृष्णप्रतोदेन प्रतुद्यमाना ।
वहन्ति बीभत्सुमुदारसत्त्वा
सितप्रभाः स्वभ्रमिवाभ्रसद्या ।

क्रव्यादा व्याहरन्त्येते मृगाः कुर्वन्ति भैरवम् ॥ ४०
पश्य कर्ण महाघोरं भयदं लोमहर्षणम् ॥
कबन्धं मेघसंकाशं भानुमावृत्य संस्थितम् ॥ ४१
पश्य यूथैर्बहुविधैर्मृगाणां सर्वतोदिशम् ।
बलिभिर्दृप्तशार्दूलैरादित्योऽभिनिरीक्ष्यते ॥ ४२
पश्य कङ्कांश्च गृध्रांश्च समवेतान्सहस्रशः ।
स्थितानभिमुखान्घोरानन्योन्यमभिभाषतः ॥ ४३
सिताश्चाश्वाः समायुक्तास्तव कर्ण महारथे ।
प्रदराः प्रज्वलन्त्येते ध्वजश्चैव प्रकम्पते ॥ ४४
उदीर्यतो हयान्पश्य महाकायान्महाजवान् ।
प्लवमानान्दर्शनीयानाकाशे गरुडानिव ॥ ४५
ध्रुवमेषु निमित्तेषु भूमिमावृत्य पार्थिवाः ।
स्वप्स्यन्ति निहताः कर्ण शतशोऽथ सहस्रशः ॥४६
शङ्खानां तुमुलः शब्दः श्रूयते लोमहर्षणः ।
आनकानां च राधेय मृदङ्गानां च सर्वशः ॥ ४७ C 6
बाणशब्दान्बहुविधान्नराश्वरथनिस्वनान् ।

[Lines 1-4 = Lines 3-6 of 403* — (L 1) K4 Dn1 तथेमां (for तवेमां) — (L 2) K4 असंख्यया K4 वृसतराश्वनागा, Dn1 कर्ण रथाश्वनागा — (L 3) K4 प्रधत्ते चरण, Dn1 प्रधक्षेच्च रणे (for प्रवेक्षत्यजितो) — (L 4) K4 स्वामितश्री°, Dn1 °मिताशि (for अयाश) — (L 6) Dn1 प्रदह्यमाना, T2 वितुद्य — (L 7) Dn1 वहति नीर समुदार° — (L 8) T2 प्रतिप्रभास्त्वत्वमिवाम्बुसंघा° (sic)]

— After the above, K4 Dn1 read 53-54, repeating them in their proper place, while T2 reads lines 7-10 of 403* followed by 53-55 — c) Ś K1 2 4 प्रयात्येव; Dn1 D2 M प्रयात्येष, G1 अवात्येष K3 Da1 D1 5.6 8 महान् (for महा-) — d) T1 अहितस् (for अमितस्) D1 वाहिनी — e) Ś1 K4 M1 व्याहरंते च (M1 °ते) — f) B1-4 D3 4 क्रंदति (for कुर्वन्ति) V1 B5 Dn1 D6 T2 वेदयतो महद्भय (D6 °द्भुत)

41 b) T1 3 G M भय (M1 °य) वै (for भयद) Ś K1.2 4 S (except T2) रोमहर्षण — c) S (except T2) अर्के (T3 G2 3 M1 °र्के) जीमूतसंकाश (G1 °काश, G2 °घातं) — d) K3 आश्रित्य (for आवृत्य) K3 D2 8 (before corr) तिष्ठति (for संस्थितम्) S (except T2) कवधोवार्यं (G2 परि)तिष्ठति

42 a) V1 Da1 D1 5 6 बहुशतैर् (for °विधैर्) S (except T2) पश्य यूथ (T1 ध्रुव) बहु(T3 G2 3 मृग)-शत — b) B2 सर्वतो दिश — c) B1 4 नृप, Dn1 दीप्त, D4 7 कर्ण; T2 द्वीपि (for दृप्त) — d) K3 -निरीक्षते — For 42^{cd}, T1 3 G M subst

416* ररास दीप्तलाङ्गूलमादित्यमभित° स्थितम्।
[G1 रराज, M3 रोरसद् (for ररास) T3 G2 3 आदित्यमभिसंस्थित (for the posterior half)]

43 a) B1 2 4 Da1 D1 4 5 7 T3 G M1 काकांश्च; D6 केकाश्च (for कङ्काश्च) — b) B2 समवेतांश्च सर्वश° — After 43^{ab}, T1.3 G ins

417* आदित्यमभिवीक्षन्ते ह्यशिवा कर्ण सस्वरा° ।
[T1 विस्वरा, G1 lacuna, G2 सस्वरा]

— T1 3 G om 43^{cd} — c) Dn1 M अशिवान्घोरसनादान्, T2 अशिवा घोरसंनाद — d) K1 D1 5 M1 अभिभाषत, K3 °भाषतान्, B3 समभिभाषत° (hypermetric), Dn1 अभिभाषिण°, T2 °भाषते

44 a) K3 शिवाश्चासन्, D2 चुज्येत्यश्वा° (sic), D3 राजताश्वा (for सिताश्चाश्वा) V1 B1 5 राजसा च समायुक्ते, B2 राजसाश्वा समायुक्तास्, B3 4 D3 4 7 रजिताश्वामरायुक्ता°; Da1 D1 6 रजसा (D1 °सा) तमसा युक्ते (D6 °क्ते), Dn1 प्रजत्यश्वसमायुक्ते, D5 राजसा तमसा युद्ध, S श्वेतवाजिसमायुक्ते — b) Dn1 त्वयि (for तव) Ś K1 2 महाहवे, B3 महारथ — c) D5 om. प्रदरा° K3.4 B1-4 D2-4 6 7 T3 G3 प्रवरा°, Dn1 प्रबला°; D8 सुदरा°, T1.2 G1 2 M2-4 पताका°, Co प्रदरा° (as in text) V1 D4 प्रज्वलंते ते, Dn1 D2 प्रस्खलत्येते, T1 G1.2 प्रज्वलत्येता, T3 प्रज्वलत्येषा, T3 G3 प्रळयत्येताः, M2-4 प्रज्वलत्येव — d) V1 B5 Dn1 D2 6 S (except T3 G3) ध्वज(T2 रथ)श्चातीव कंपते

45 a) K3 B (except B5) Da1 D1-5 7 8 T1 G1 सवेपथून्, G2 उदीर्यंतो (for उदीर्यतो) — b) Dn1 T2 महाबलान्, M2-4 मनोजवान् (for महा°) — c) Dn1 T2 महावेगान्, T1 3 G M महावीर्यान् (for दर्शनीयान्) K3 दर्शनीयान्महाकाशे — d) K3 महाराज (hypermetric) (for आकाशे)

46 a) D5 om ध्रुवम् V1 D6 एवम् (for ध्रुवम्) — b) B (except B5) Da1 Dn1 D1 3 5 7 आश्रित्य (for आवृत्य) K1 पार्थिव — c) K3 पश्यति, Da1 स्वपंति (for स्वप्स्यन्ति) D2 निहिता°

47 a) K3 D8 तुमल° — b) Ś K2 4 Dn1 S रोमहर्षण — Da1 D1 5 om 47^{cd} — c) K3 अनेकानां (for आनकानां) — d) B2 निस्वना°, S (except T2) हन्यतां (for सर्वश°)

48 a) K4 बाणाञ्शब्दान्, T1 G1 शृणु श°, G2 वाहश°,

ज्यातलत्रेषुशब्दांश्च शृणु कर्ण महात्मनाम् ॥ ४८
हेमरूप्यप्रमृष्टानां वाससां शिल्पिनिर्मिताः ।
नानावर्णा रथे भान्ति श्वसनेन प्रकम्पिताः ॥ ४९
सहेमचन्द्रताराकाः पताकाः किङ्किणीयुताः ।
पश्य कर्णार्जुनस्यैताः सौदामिन्य इवाम्बुदे ॥ ५०
ध्वजाः कणकणायन्ते वातेनाभिसमीरिताः ।
सपताका रथाश्चापि पाञ्चालानां महात्मनाम् ॥ ५१
नागाश्वरथपत्त्यौघांस्तावकान्समभिघ्नतः ।
ध्वजाग्रं दृश्यते त्वस्य ज्याशब्दश्चापि श्रूयते ॥ ५२
अद्य द्रष्टासि तं वीरं श्वेताश्वं कृष्णसारथिम् ।
निघ्नन्तं शात्रवान्संख्ये यं कर्ण परिपृच्छसि ॥ ५३
अद्य तौ पुरुषव्याघ्रौ लोहिताक्षौ परंतपौ ।

Co बाणश° (as in text) Dn1 च विविधान् (for बहुवि°) — ^{b}) B1 4 रवाश्च गजवाजिना, B2 S (except T2) नराश्वरथदन्ति(T3 G2 3 °वाजि)ना, B3 D3 4 7 नराश्वगजवाजिना, B1 °गजनिश्वनान्, D1 वराश्वरथ°, D3 नराश्वरथिना स्व° — ^{c}) Cnp -कर्णांश्च (for -शब्दांश्च) B3 T1 ज्यातलत्रेषुशब्दाश्च (T1 °शब्दस्य); T2 ज्यातलाग्रेषुशब्दांश्च — ^{d}) B3 महास्वना (for महात्मनाम्).

49 ^{a}) K1 B1 4 D4 7 हैमरूप्य-, Dn1 हेमरौप्य ; D3 °कुप्य-, M1 °रूप- (for °रूप्य-) Ś2 B1. 3–5 Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 Co -प्रसृष्टानां, B2 -प्रहृष्टानां, D6 -प्रक्लृप्ताना (for -प्रमृष्टाना) ❀ Ca प्रसिष्टाना (810) निर्मिताना ।❀ — ^{b}) K1 वासस°, D3 4 वासासि K1 शिल्पनिर्मिता, Dn1 M1 4 शिल्पिनिर्मिता, T1 °भि कृता — B3 om. 49^c–51^b D3 S transp 49^{cd} and 50^{ab}. — ^{c}) V1 नानावर्णे- K3 (before corr as in text) रथा, D5 रथं, T1 M रणे (for रथे) — ^{d}) B4 समीरिता; Da1 D1 5 प्रकल्पिता (for प्रकम्पिता)

50 B3 om 50 (of v l 49) D3 S transp 49^{cd} and 50^{ab} — ^{a}) T1 महेंद्र- (for सहेम-) B2 °नक्षत्रा, D3 °तारार्क-, T G °ताराभा (for °ताराकां) — ^{b}) M1 कंकिणीयुता — ^{c}) G1 [ए]व, G2 [ए]तौ (for [ए]ता) — ^{d}) Some MSS सौदामन्य Ś2 [अ]बुधे, K1 [आ]त्मना, B2 [अ]बुदा, D2 [अं]बरे; G2 [अं]बुद (for [अ]म्बुदे)

51 B3 om 51^{ab} (of v l 49) — ^{a}) G2 ध्वज V1 (marg as in text) कथकशायंते, Da1 D1 5 कणकणायेते, D3 कर्ण कणायते — ^{b}) T M वातेनाभि(T1 °पि)समीरिता, B4 °नाभिप्रकंपिता — After 51^{ab}, K4 V1 B D (except D3) ins·

418* विभ्राजन्ति रणे कर्ण विमाने देवता यथा ।

[Da1 D1 5 रथे (for रणे) V1 विमानैर् B5 D2 देवते]

— ^{c}) V1 D2 3 G1 सपताक-, B5 पताकाश्च Ś2 D1 रथश्चापि, V1 B5 D2 6 रथाना वै (for रथाश्चापि) Ś1 K2 3 B1–4 Da1 Dn1 D1. 3–5 7 चैते, Ś2 K1 चैव (for चापि) — ^{d}) Some MSS पचालानां D2 महारथै (for महात्मनाम्) — K4 V1 B D T2 ins after 51 T1 3 G M after 39^{ab}

419* पश्य कुन्तीसुत वीर बीभत्सुमपराजितम् ।
प्रधर्षयितुमायान्तं कपिप्रवरकेतनम् ।

[(L 2) B2 3 5 Da1 D1 2 5 प्रध(D2 °क)र्षयतमायांत, Dn1 D3 S प्रहरिष्यतमा° (for the prior half) Co cites प्रधर्षयतं]

— K4 V1 B D ins a passage given in App I (No. 7) after 419*, Ś K1–3 ins it after 51, T2 after 52^{ab}, repeating 52^{ab} after the passage

52 ^{a}) Ś2 K1 4 नराश्व ; Dn1 T2 (second time) नानाश्व-; T (T2 first time) G1 3 M गजाश्व-; G2 रथाश्व- (for नागाश्व) — After 52^a, M3 reads 56^d — ^{b}) D6 समभिद्रुवान्, T1. 3 G M1 2 4 युधि निघ्नत, T2 (first time) युधि घातिनम् (for समभिघ्नत) — N reads 57^{cd} after 52^{ab}, (K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 repeating it in its proper place) T2 after the repetition of 52^{ab} and repeating it in its proper place K3 om (? hapl.) 52^{cd} — ^{c}) K1 T3 ध्वजाग्रे B3 5 T3 G तस्य, Dn1 D3 T2 चास्य, T1 यत्र, M ह्यस्य (for त्वस्य) — ^{d}) Ś K1–3 ज्याध्वनिश्च, K4 ज्याश्वनश्च Ś K Dn1 S चैव (for चापि)

53 K4 Dn1 read 53–54 for the first time after 415* (of v l 40) T2 reads 53–55, T3 G3 read 53, G1 M1 read 53^a–55^b for the first time after 403* — ^{a}) K1. 3 D3 दृष्टासि, B1. 5 Dn1 द्रक्ष्यसि (for द्रष्टासि). T1 द्रष्टास्यद्य महेष्वास — ^{c}) K1 Dn1 शत्रवान्, Da1 D1. 5 तावकान्, T2 समरे (for शात्रवान्) Ś K1 2 4 भल्लैर्, Da1 D1. 5 युद्धे, T2 शत्रून्, G2 M संख्ये (for सख्ये) B2 घ्नंतं शरानसंख्येय — ^{d}) B1 यौ (for य)

54 For sequence in T2, cf. v l 53 — ^{a}) Ś K2 4 पश्य (for अद्य) — ^{d}) K3 D3 दृष्टासि T1 G1 2 M [अ]मितविक्रमौ; T2 [अ]त्यंततेजसौ. (for [ए]करथस्थितौ) — After 54, T2 ins..

वासुदेवार्जुनौ कर्ण दृष्टास्येकरथस्थितौ ॥ ५४
सारथिर्यस्य वार्ष्णेयो गाण्डीवं यस्य कार्मुकम् ।
तं चेद्धन्तासि राधेय त्वं नो राजा भविष्यसि ॥ ५५
एष संशप्तकाहूतस्तानेवाभिमुखो गतः ।
करोति कदनं चैषां संग्रामे द्विषतां बली ।
इति ब्रुवाणं मद्रेशं कर्णः प्राहातिमन्युमान् ॥ ५६
पश्य संशप्तकैः क्रुद्धैः सर्वतः समभिद्रुतः ।
एष सूर्य इवाम्भोदैश्छन्नः पार्थो न दृश्यते ।
एतदन्तोऽर्जुनः शल्य निमग्नः शोकसागरे ॥ ५७

शल्य उवाच ।

वरुणं कोऽम्भसा हन्यादिन्धनेन च पावकम् ।
को वानिलं निगृह्णीयात्पिबेद्वा को महार्णवम् ॥ ५८
ईदृग्रूपमहं मन्ये पार्थस्य युधि निग्रहम् ।
न हि शक्योऽर्जुनो जेतुं सेन्द्रैः सर्वैः सुरासुरैः ॥ ५९
अथैवं परितोषस्ते वाचोक्त्वा सुमना भव ।
न स शक्यो युधा जेतुमन्यं कुरु मनोरथम् ॥ ६०
बाहुभ्यामुद्धरेद्भूमिं दहेत्क्रुद्ध इमाः प्रजाः ।
पातयेत्त्रिदिवाद्देवान्योऽर्जुनं समरे जयेत् ॥ ६१
पश्य कुन्तीसुतं वीरं भीममक्लिष्टकारिणम् ।
प्रभासन्तं महाबाहुं स्थितं मेरुमिवाचलम् ॥ ६२
अमर्षी नित्यसंरब्धश्चिरं वैरमनुस्मरन् ।
एष भीमो जयप्रेप्सुर्युधि तिष्ठति वीर्यवान् ॥ ६३

420* यत्र कृष्णो जगन्नाथो यत्र राजा युधिष्ठिर ।
यत्र गाण्डीवधृक्पार्थो कथं त्वं हसि तद्बलम् ।

55 For sequence in T2, cf v 1. 53 — a) K3 यत्र (for यस्य) T2 G1 2 गोविंदो (for वार्ष्णेयो) — b) D3 गांजीव (for गाण्डीव) T2 वै धनु (for कार्मुकम्) — G1 M1 om. 55^{cd} — c) K3 त्व (for तं) K4 धर्त्तासि, T1 यतासि, T2 हतास (sic) (for हन्तासि) K4 राघेय, T2 वै कर्णं (for राधेय) — d) B2 G1 भविष्यसि — After 55, T2 ins

421* रथनेमिस्वन सव्ये मेघस्येवाभिगर्जित ।
श्रूयते वै यथा व्यक्तमेतौ कृष्णधनजयौ ।

56 M3 om 56^{abe} — a) K3 एक (for एष) Some MSS ससप्तका° Dn1 हत्वा (for [आ]हूतस्) T1 3 G2 3 एष सशप्तकानीका (T3 G2 3 °कान्भूयस्) — b) Dn1 स्वाम् (for तान्) V1 °मुख गत°, T2 °मुखाग त° — c) K3 तेषां, T3 G1 3 चैष, G2 चैव (for चैषां) — d) T1 वले — Before 56^{ef}, G2 ins सजय° — e) D5 भद्रेश (for मद्रेश) — f) K3 कर्णं B1 D3 4 7 [अ]तिमन्युना, Dn1 D3 T2 स मन्युमान् (for [अ]तिम°) T3 G कर्णो प्रोवाच मन्युमान्

57 Ś K1 2 D2 6 om 57^{ab} — a) Some MSS ससप्तकै° M2–4 पश्य सशप्तकगणै — b) K3 Dn1 D3 S समन्तात् (for सर्वत) K3 समभिहत, Dn1 S द्रुत — Ś K1–3 D2 6 3 read 57^{cd} after 52^{ab} K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 read it for the first time after 52^{ab} and T2 after the repetition of 52^{ab} — c) T1 [अ]भोवैश्र् — d) D3 (second time) छन्नै° T2 (second time) transp छन्न° and पार्थं — e) T3 G1 3 M एष दातो (for एतदन्तो) — f) V1 B2–5 Da1 D1 3–8 T2 योधसागरे, B1 घोर° (for शोक°)

58 T2 om the ref — b) K3 विंधतेन (for इन्धनेन) T2 तु (for च) V1 B5 Dn1 D6 3 S को- (T2 वा)नल (for पावक) — c) G2 M2–4 वानल B5 अनिल को विगृह्णीयात् Co cites निगृ° (as in text) — d) Ś1 2 (sup lin as in text) K2 4 विशेद्वा को, K3 निस्तरेद्वा, V1 T2 पिबेत्को वा (for पिबेद्वा को)

59 b) B2 5 D3 7 विग्रहं, T1 G1 2 M निर्जय (for निग्रहम्) — c) B2 शक्तो रणे (for शक्योऽर्जुनो) — d) K3 B1–4 D2–4 7 8 युधि सेंद्रै°, V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 6 T2 सेंद्रैरपि (for सेन्द्रै° सर्वै°) D2 सवासवै (for सुरासुरै) T1 3 G M युधि देवासुरैरपि

60 a) K3 T2 अथैन, B1 3 4 D2–4 7 अथ वा (for अथैवं) B2 परिदोषस् — b) S (except T2) वाग्भिस्त्व (for वाचोक्त्वा) K1 सुमनो; Co सुमना (as in text) B1 वाचमुक्त्वा सुखी भव — c) G1 2 हि (for स) D3 [अ]र्जुनो (for युधा) — d) K1 मन्ये, D4 अन्यत् (for अन्य)

61 c) B5 पातये K4 त्रिदिवा, T1 त्रिवयत् (sic) (for त्रिदिवात्)

62 ab) V1 Da1 D1, 5 6 G1, 2 transp वीरं and भीमम् Dn1 -कारण — c) K3 भजन त, B1 Da1 D1 3 5 7 प्रभाषत, T3 G3 प्रवसत, G2 प्रवर त (for प्रभासन्त) — d) Ś1 मेन, T1 उग्र; M1 मेरु (for मेरुम्) B1–4 Da1 D1 3–5 7 [अ]पर (for [अ]चलम्)

63 a) G2 अमर्षात् (for अमर्षी) S (except T2) पुरुषव्याघ्रश्च् (for नित्यसरब्धश्च्) — b) K3 B3 चिर°; V1 चिराद्, S (except T2) सदा (for चिर) G2 चैन (for वैर) K3 अनुस्मरे — c) V1 जये प्रैप्सु°, T2 रणप्रेप्सु°

एष धर्मभृतां श्रेष्ठो धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
तिष्ठत्यसुकरः संख्ये परैः परपुरंजयः ॥ ६४
एतौ च पुरुषव्याघ्रावश्विनाविव सोदरौ ।
नकुलः सहदेवश्च तिष्ठतो युधि दुर्जयौ ॥ ६५
दृश्यन्त एते कार्ष्णेयाः पञ्च पञ्चाचला इव ।
व्यवस्थिता योत्स्यमानाः सर्वेऽर्जुनसमा युधि ॥ ६६
एते द्रुपदपुत्राश्च धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ।
हीनाः सत्यजिता वीरास्तिष्ठन्ति परमौजसः ॥ ६७
इति संवदतोरेव तयोः पुरुषसिंहयोः ।
ते सेने समसज्जेतां गङ्गायमुनवद्भृशम् ॥ ६८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥

३२

धृतराष्ट्र उवाच ।
तथा व्यूढेष्वनीकेषु संसक्तेषु च संजय ।
संशप्तकान्कथं पार्थो गतः कर्णश्च पाण्डवान् ॥ १
एतद्विस्तरतो युद्धं प्रब्रूहि कुशलो ह्यसि ।

64 a) B5 धर्मसृजां (for °भृता) — b) Da1 D1.5 धर्मराजा — c) Ś K1.2.4 [अ]सुकरै, K3 M1 °करं, Ca.o °करः (as in text) K1 सख्यै, K3 मन्ये, G2 M2–4 संखे (for संख्ये) — d) K3 परि, B1 शरै (for परै). K4 परपुरंजय

65 Dn1 यमौ (for एतौ) — b) Dn1 D3 T2 दुर्जयौ (for सोदरौ) T1.3 G1.3 M आ(M1 अ)श्विनेयौ महारथौ (T3 G3 °बलौ), G2 अश्विनेयौ महौजसौ — d) Dn1 तिष्ठंतौ; D1 तिष्ठंतो D2 G2 दुर्मदौ, D3 सोदरौ (for दुर्जयौ)

66 a) D2 पश्यंत; D5 दृश्यत K2.4 B2.3.5 D2.6 वार्ष्णेया (K2 °यः, D2 °य), K3 कौंतेया, Cov कार्ष्णेया (as in text) B1 Dn1 D3.4.7.8 T2 अमी स्थिता द्रौपदेया; T1.3 G M एते तिष्ठति कार्ष्णेया — b) Dn1 पंच पंचाचला, D2 पंच पक्षाचला D3 पाचाला युद्धदुर्मदाः; Cv as in text — c) K3 विविस्सिता (for व्यवस्थिता) Ś1 K3 B2 योत्स(Ś1 °ध्य)माना, V1 B1.4.5 Da1 D1.3–7 योद्धुकामा (for योत्स्यमाना) Dn1 D3 S योत्स्यमाना महावीर्या (D3 °रा) — d) Dn1 D3 S भीमार्जुन° (for सर्वे°). V1 Da1 D1.5.6 रणे (for युधि)

67 a) K3 तथा (for एते). Dn1 D3 T2 द्रुपदस्यात्मजाश्चामी (T2 °श्चेमे) — T1 om. 67cd — c) V1 B D3.6.7 स्फीताः, D2 सर्वे, Dn1 D4.8 (marg as in text) दीप्ता (for हीना) V1 B Dn1 D3.6.7 सत्यजितो; M1 सत्त्वजिता — d) Dn1 तिष्ठत — After 67, K4 V1 B1.2.4.5 D T2 ins

422* असाविन्द्र इवासह्य सात्यकि सात्वतां वर ।
युयुत्सुरुपयात्यस्मान्क्रुद्धान्तकसम पुर ।

[(L. 1) Da1 D1.5 सत्वतां (for सात्वतां) B2 पुर (for वर) — (L. 2) D6 युयुध्यमानो यात्यस्मान् B5 प्रभ, D3 पुन (for पुर) Dn1 D3 T2 कालांतकयमोपम]

T2 cont T1 ins after 67ab T3 G ins after 67

423* यत्र कृष्णार्जुनौ वीरौ यत्र राजा युधिष्ठिर ।
तत्र धर्मश्च सत्यं च यतो धर्मस्ततो जय ।

[(L. 2) T2 यत्र (for तत्र) G2 transp धर्म and सत्य]

68 a) Dn1 G2 एव, T1 M राजन् (for एव) — c) D6 तव सज्जेतां; M समसज्जेते — d) Dn1 D3 गंगा यमुनसंनिभे — After 68, K4 ins

424* तदास्थितमनाज्ञाय प्रत्यमित्रमहद्बलम् ।
अभ्यूहतार्जुनो व्यूह पुत्रस्य तव दुर्जयम् ।

[=(Var.) 8. 32 3]

Colophon — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K1.4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* Dn1 शल्यवाक्य, T1 शल्यविवादसमाप्ति, T2 कर्णशल्यसंवाद; M1 कर्णशल्यविवादे — *Adhy no* (figures, words, or both) Ś1 K1 32, Ś2 31 (as in text), B1 46, B3 D6 47, Da1 D5 57, D1 T2 41, D4 37, T1.3 G M 39.

After the colophon of 8 31, T G read two passages given in App I (No 14 and No 15)

32

1 a) K1 व्यूहेषु Ca as in text — b) K3 B2 सस(B2 °श)क्तेषु, D4 सयुक्तेषु, Co संस° (as in text) B2.3 Dn1 च सजय, Da1 D1.5 धनंजय (for च सजय) — c) Some MSS ससप्तकान्, B5 S (except T2) सशप्तका (B5 °क) V1 B5 गत (for कथं) Dn1 प्राप्त; S (except T2) पार्थ (for पार्थो) — d) V1 B5 Da1 Dn1 D1.5.6 S कथ (for गत) Dn1 D1 T G कर्ण. Dn1 पाडव, T G3 पाडवा

2 a) K3 विचरतो; B D3.4.7 विस्तरशो D3 ब्रूहि (for युद्ध) — b) D3 युद्ध स्वं (for प्रब्रूहि) — c) K3

न हि तृप्यामि वीराणां शृण्वानो विक्रमान्रणे ॥ २

संजय उवाच ।

तत्स्थाने समवस्थाप्य प्रत्यमित्रं महाबलम् ।
अव्यूहतार्जुनो व्यूहं पुत्रस्य तव दुर्नये ॥ ३
तत्सादिनागकलिलं पदातिरथसंकुलम् ।
धृष्टद्युम्नमुखैर्व्यूढमशोभत महद्बलम् ॥ ४
पारावतसवर्णाश्वश्चन्द्रादित्यसमद्युतिः ।
पार्षतः प्रबभौ धन्वी कालो विग्रहवानिव ॥ ५
पार्षतं त्वभि संतस्थुर्द्रौपदेया युयुत्सवः ।
सानुगा भीमवपुषश्चन्द्रं तारागणा इव ॥ ६
अथ व्यूढेष्वनीकेषु प्रेक्ष्य संशप्तकान्रणे ।
क्रुद्धोऽर्जुनोऽभिदुद्राव व्याक्षिपन्गाण्डिवं धनुः ॥ ७
अथ संशप्तकाः पार्थमभ्यधावन्वधैषिणः ।
विजये कृतसंकल्पा मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ८
तदश्वसघबहुलं मत्तनागरथाकुलम् ।
पत्तिमच्छूरवीरौघैर्द्रुतमर्जुनमाद्रवत् ॥ ९

Dn1 T2 शूराणा (for वीराणां) — d) K3 शंस मे; D5 शृण्वतो (for शृण्वानो) V1 B5 Dn1 D6 8 युधि विक्रमात्; S (except T2) युधि विक्रमं (for विक्रमान्रणे)

3 a) K3 D2 8 सर्वे (for स्थाने) V1 B5 Da1 Dn1 D1, 5 6 S तस्सस्थितमथो (D6 °थो) दृष्ट्वा, B1–4 D3. 4 7 तदास्थितमवज्ञाय — b) Ś1 K3 V1 B5 D6 8 T2 3 G1 3 M1, 2 महद् (for महा) B1–4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 प्रत्यमित्रबलं महत् — Ś K Da1 D3 G2 M3 4 om 3cd D2 reads 3cd after 5 — cd) B5 प्रतिव्यूढस्तदा राजन्, Dn1 प्रतिव्यूढ महाराज (for °) B5 दुर्नयैः, D6 दुष्कृते (for दुर्नये) D2 T G1 3 M1 3 प्रत्य(D2 M1 °ति) व्यूह(M1 °ह)स्त (D2 °दा) कर्णो हितार्थं तनयस्य ते

4 G2 om 4 Ś K1 3 4 Dn1 D2 8 transp 4 and 5 — a) K3 तस्यदिनाग°, T1 तस्सादीन * कलिल Ca cites सादिन° — b) K1 °गण° (for °रथ°) — c) K2 B D2 4 7 T2 3 G1 3 M धृष्टद्युम्नमुखं, D3 °रथै°, T1 °मुखा K2 D2–5 7 व्यूह, D1 व्यूहे; D6 गुप्तं, S (G2 om) घोर (for व्यूढ) — d) M2–4 महाबलं

5 Ś K1 3 4 Dn1 D2 8 transp 4 and 5 — a) K3 B D7 M2 पारावतसवर्णा(K3 °र्णां)श्व, K4 °सपर्यांश्च — b) T3 G चन्द्रसूर्यसमद्युति — c) K1 2 पार्षता°, B2 3 पार्श्वत° K4 प्रभवौ, V1 प्रवरो (for प्रबभौ) K3 क्षत्री (for धन्वी) S (except T2) स पार्ष(M1 °या)तो बभौ धन्वी — d) D6 निग्रहवान् ❀Co कालोपमं विग्रहवान् ।❀ — After 5, D2 reads 3cd

6 a) B2 3 पार्श्वत (B3 °तस्); G2 पार्षता, M1 °तस् Ś2 K4 च (for तु) K1 स्वनु(also °भि)संतस्थुर्, B3 त्वरितास्त°, B5 त्वमतस्त°, D3 4 7 जुगुपु° सर्वे, D6 त्वाभितस्त स्थुर्; T1 G2 त्वभित° (for त्वभिस°) ❀Ca धृष्टद्युम्नम भिलक्ष्य स्थितवंत ।❀ — b) D3 सहस्रश (for युयुत्सव) — After 6ab, N T2 ins

435* दिव्यवर्मायुधभृत शार्दूलसमविक्रमा ।

Ś2 दिवि (for दिव्य) B1 3 4 D3 4 6 7 -धरा (for भृत) B2 Da1 दिव्यचर्मायुधधरा (Da1 °भृत) (for the prior half)]

— c) K3 सायुधा (for सानुगा) V1 B1 5 D (except D8) S दीप्तवपुषस् (T1 °वर्माणस्) (for भीम°) — d) K3 B5 D6 T1 चन्द्र- (for चन्द्र).

7 a) Dn1 T2 तथा (for अथ) D3 T1 व्यूहेषु — b) Ś1 K2 प्रेक्ष्य, Ś2 प्रेक्ष Some MSS संसप्तकान्. — c) D6 [ऽ]पि (for ऽभि-) — d) B3 विस्फारयन् (hypermetric), Da1 D1 3 7 व्याक्षिपत्, S (except T1 M1) विक्षिपन् D8 गांजिवं (for गाण्डिव)

8 a) Some MSS संसप्तका — c) B3 विजया K3 V1 B D (except Dn1) T1 3 G3 M धृतसकल्पा (M1 °ल्पान्), G1 धृत°, G2 ध्रुव° — d) K1, 2 V1 D4 G3 निवर्तिनं, D1 निवर्तन

9 a) K1 तदश्वसंकुबहुल, B (except B5) Da1 D2–4 7 तच्चराश्वौघबहुल (B2 °कलिल); Dn1 रथ पत्तिनरसंकीर्ण; D1 5 तच्चरौघाश्वबहुल, T1 तत स्वसघ°, T2 तदश्वनरसंकीर्णं, M2–4 सदश्वसंघबहुलं — b) K1 D6 मत्तनागं D1 मत्तनागसमाकुलं; S (except T2) पत्तिनागरथाकुलं — T1, 3 G M1 3 ins after 9ab T2 after 9

426* उदीर्यमाण संरब्धं धनजयमभिद्रवत् ।
तदुद्यत महत्सैन्य सागरौघसम जवे ।
पार्थवेलां समासाद्य विष्ठितं समदृश्यत ।

[T2 om line 1 — (L 2) T1 3 G3 तमुप(T1 °प)त, G2 तदापतत्, M1 तदुद्यत (for °द्यत) T2 उपस्थित तु तत्सैन्य (for the prior half)]

— c) K3 पत्तीमच्, D1 मत्ति°; D6 पत्ति°, T1 M मत्तं तच् (for पत्तिमच्) K1 शरवीरोघैर्, B (except B5) D (except Dn1 D8) T2 शूरवीरौघ (D2 °घा) T3 G मृद्गतं शरवर्षौघैर् (G2 °वर्षेण) — d) T1 2 धृतम्, G1 2 बलम्, T2 अर्जुनमर्दने V1 Dn1 D6 T1 3 G M अर्दयत् (V1 °न्), B Da1 D1 3–5 7 आर्दयत्

स संप्रहारस्तुमुलस्तेषामासीत्किरीटिना ।
तस्यैव नः श्रुतो यादृङ्निवातकवचैः सह ॥ १०
रथानश्वान्ध्वजान्नागान्पत्तीन्रथपतीनपि ।
इषून्धनूंषि खड्गांश्च चक्राणि च परश्वधान् ॥ ११
सायुधानुद्यतान्बाहूनुद्यतान्यायुधानि च ।
चिच्छेद द्विषतां पार्थः शिरांसि च सहस्रशः ॥ १२
तस्मिन्सैन्ये महावर्ते पातालावर्तसंनिभे ।
निमग्नं तं रथं मत्वा नेदुः संशप्तका मुदा ॥ १३
स पुरस्तादरीन्हत्वा पश्चार्धेनोत्तरेण च ।
दक्षिणेन च बीभत्सुः क्रुद्धो रुद्रः पशूनिव ॥ १४
अथ पाञ्चालचेदीनां सृञ्जयानां च मारिष ।
त्वदीयैः सह संग्राम आसीत्परमदारुणः ॥ १५
कृपश्च कृतवर्मा च शकुनिश्चापि सौबलः ।
हृष्टसेनाः सुसंरब्धा रथानीकैः प्रहारिणः ॥ १६
कोसलैः काशिमत्स्यैश्च कारूषैः केकयैरपि ।
शूरसेनैः शूरवीरैर्युयुधुर्युद्धदुर्मदाः ॥ १७
तेषामन्तकरं युद्धं देहपाप्मप्रणाशनम् ।
शूद्रविट्क्षत्रवीराणां धर्म्यं स्वर्ग्यं यशस्करम् ॥ १८

---

10 a) D8 तुमलस् — c) K8 D6 तथा (for तस्य) K3 तत्, B4 Da1 D1 5 6 G1 न, T2 तु (for न॰) T1 कुतो॰ B8 तत्सैन्यस्य पुरा यादृङ्, T3 G2 3 तस्यैव तु यथा राजन्, M1 तस्यैतच्छ्रूयते यादृङ्ङ Ca cites तस्यैव (as in text) — d) Ca as in text

11 a) B2 transp अश्वान् and नागान् T1 3 G M रथिनोश्वान् (for रथानश्वान्) Ś2 G2 गजान्, M2–4 रथान् (for ध्वजान्) T1.3 G M पत्तीन् (for नागान्). Dn1 T2 तथा हस्तिनृवीराणां — b) Ś1 K2 नरपतीन्, V1 B1–4 Da1 D1–7 रणगतान्, B5 ध्वजगतान् (for रथपतीन्). Dn1 T2 पत्तीना च महारथै (T2 ॰थ॰), T1.3 G1 3 M गजान्गजगतानपि, G2 ध्वजान्ध्वजगतानपि — c) D2 इषुं, T1 इमां; T3 G3 रथान् (for इषून्) B5 शक्तीश्च (for खड्गाश्च) — d) V1 B5 पट्टिशाश्च (for चक्राणि च) K3 D8 सचक्रान्सपरश्वधान्, Dn1 T2 चक्रांश्च स॰, T1 3 G M सगदा(G2 ॰जा)न्स॰

12 a) K3 उद्धृतान् (for उद्य॰) — b) K3 V1 B D S वि(V1 व्या)विधानि (M1 ॰धान्) (for उद्यतानि) K3 [अ]पि (for च) — c) B3 समरे (for द्विषता)

13 a) K3 V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1 4.5 7 8 S (except T1 G3) सैन्य- — b) M4 om पातालावर्त- B1.3 4 D2–4 7 पातालतलसनिभे, B2 पातालार्णव॰. — c) Ś2 निमग्नते (sic), K4 ॰ग्ने त, B2 ॰ग्न तु, B3 विनिमग्न, Dn1 विवर्त॰, D2 6 ॰निमज्जत (for ॰ग्न तं) B2 T3 G दृष्ट्वा, T1 हत्वा (for मत्वा) — d) Some MSS संसप्तका K3 D8 रणे; K4 मदात्, V1 B5 Dn1 D1 2 5 तदा; B1 Da1 D8 4 7 तथा (for मुदा)

14 a) B3 न (for स) V1 B1 5 T1 पुरस्तान्, B3 D2–4.7 T2 पुनस्तान् (for पुरस्ताद्) Ś2 कृत्वा; V1 मत्वा (for हत्वा). — b) Ś2 पचार्धेन (for पश्चार्धेन) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–8 S पुनरुत्त(G2 ॰र्वेच)रतोवधीत्, D2 पश्चाधनातरेण च — c) Dn1 तु (for च) V1 B Da1 Dn1 D1–7 T1.3 G M पश्चाच्च, T2 पार्श्वाच्च (for बीभत्सुः) K3 D8 पश्चाद्दक्षिणतश्चैव

15 a) Some MSS पचाल॰ — b) Dn1 S पांडवाना (for सृञ्जयाना) S (except T2) सर्वश॰ (for मारिष) — d) V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 6 T2 बभूवातिसु(T2 ॰तीव) दारुण , T1 3 G M बभूव भुवि दारुण॰

16 b) B2 एव (for अपि) — c) K3 हृष्टा सेना , B2 कृष्णसेना॰, Dn1 हृष्टः सेना ; D2 वृषसेना॰, D8 T2 हृष्टाः सेना (T2 ॰ना), T1 धृष्ट सेना॰ — d) K1 यथानीकै॰, B1 3–5 D2–4 7 रथानीक-, B2 Dn1 ॰नीका॰ V1 Da1 D1 5 S (except T2) प्रहारिभि॰

17 a) K1 कोमलै॰, B1 D4 7 कौशल्यै॰, B3 D6 कौशलै॰; T1 G2 कौसलै॰ K3 काशिमत्स्यैश्च, Dn1 D3 S काशि(D3 ॰सि)भिर्मत्स्यै॰, D3 4 7 काश्यमत्स्यैश्च — b) D3 कारुपै॰; T1 2 G1 करूशै॰, T3 G2 3 कारूशै Some MSS. कैकयैर्, Ś2 काकयैर् B1 इव (for अपि) — cd) B1 4 D2–4.7 8 शूरवरैर्, B5 Da1 D1 5 6 M1 ॰वीर्यैर्, T2 च सौवीरैर् (for शूरवीरैर्) Dn1 T2 M युद्धदुर्मदै T1 3 G शूरा शूरैर्न्दशं जग्मु॰ (T1 G1 ॰ग्मु॰) सग्रामे रोमहर्षणे

18 a) S (except T2) तद(M1 ॰म)भवत् (for अन्तकर) — b) Ś1 K1 2 देहे Ś2 K4 देहे पापप्रणाशनं, K3 B1–4 Da1 D1 3 4.7 8 देहपाप्मासुनाशन (D1 ॰नै), V1 D2 देहपाप्माप्रणाशन, B5 D5 T3 G M2–4 देहपाप्मा(D5 ॰प्म)वि(B2 D5 M2–4 ॰सु)नाशन, Dn1 T2 देहप्राणविनाशन, T1 सर्वदेहविनाशन, M1 देहसर्वासु॰ — D1 repeats 18^{ab} after 19 — c) K3 शूर॰ (for शूद्र॰) T1 3 G शूद्रविट्क्षत्रविप्राणा, M1 ॰धर्माणा, M2–4 ॰संघाना V1 B D (except D2) T2 क्षत्रविद्शूद्रवीराणा — d) K4 G2 स्वर्गं, D3 उग्रं (for स्वर्ग्यं)

दुर्योधनोऽपि सहितो भ्रातृभिर्भरतर्षभ ।
गुप्तः कुरुप्रवीरैश्च मद्राणां च महारथैः ॥ १९
पाण्डवैः सहपाञ्चालैश्चेदिभिः सात्यकेन च ।
युध्यमानं रणे कर्णं कुरुवीरोऽभ्यपालयत् ॥ २०
कर्णोऽपि निशितैर्बाणैर्विनिहत्य महाचमूम् ।
प्रमृद्य च रथश्रेष्ठान्युधिष्ठिरमपीडयत् ॥ २१
विपत्रायुधदेहांस्तु कृत्वा शत्रून्सहस्रशः ।
युक्त्वा स्वर्गयशोभ्यां च स्वेभ्यो मुदमुदावहत् ॥ २२

धृतराष्ट्र उवाच ।
यत्तत्प्रविश्य पार्थानां सेनां कुर्वञ्जनक्षयम् ।
कर्णो राजानमभ्यर्च्छत्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ २३
के च प्रवीराः पार्थानां युधि कर्णमवारयन् ।
कांश्च प्रमथ्याधिरथिर्युधिष्ठिरमपीडयत् ॥ २४
संजय उवाच ।
धृष्टद्युम्नमुखान्पार्थान्दृष्ट्वा कर्णो व्यवस्थितान् ।
समभ्यधावत्त्वरितः पाञ्चालाञ्शत्रुकर्शनः ॥ २५

---

19 a) B D3 4.7 [ऽ]श्च (for ऽपि) — b) K3 4 Dn1 D1 भरतर्षभ, B1 कुरुनंदन — c) Ś1 कुरुप्रवीरश्च — After 19, D1 repeats 18ab

20 a) V1 B2 Da1 Dn1 D1 2 5 6 सर्व-, T3 G च स- (for सह-). Ś1 K3 पंचालैस् — b) D3 चैदिभि Ś1 सत्यकेन च; Dn1 S के(Dn1 कै)कयै सह; D2 सात्वतेन च (for सात्यकेन च) — c) T1 रथे (for रणे) — d) K3 Da1 D1.5 6 8 T1 व्यपालयत् (for [अ]भ्य°)

21 a) B2 D3 विविधैर् (for निशितै°) — b) S (except T1) विनिपात्य (for °हत्य) G3 विनाचमू (for महा) — c) K4 प्रमथ; Da1 D1 5 T1 प्रमृत्य, D2 प्रगृह्य (for प्रमृद्य) K3 रथान्श्रेष्ठान्; Da1 D1 5 6 नरश्रे , T1 3 G M2-4 युधि श्रे° (for रथश्रे°) B2 समृत्य च रथाश्वाश्वान्, M1 प्रमृद्यत युधि श्रेष्ठा

22 a) K3 विपन्नायुधदेहांश्च, V1 Dn1 विचर्मा°; B1 3 D3.4.7 M1 विवस्त्रा°, B2 विधर्मा , B4 Da1 D1 5 6 T2 विचर्मा°, G2 विपत्रायुधदेहास्थीन् ※Ca पत्र वाहनं।※ — b) K3 ज्ञात्वा (for कृत्वा) Da1 Dn1 D1 5 S यो(M यौ)धान् (for शत्रून्) — c) Da1 Dn1 D3 युक्ता, D3 (marg) S (except T1) युक्तान् Ca युक्त्वा (as in text) M1 स्वर्गयशोभ्यां — d) Ś K2 सभ्यो, K1 सत्यो, K4 सद्यो (for स्वेभ्यो) D4 M1 उदावहन्, T1 G1 °हरत् — K3.4 V1 B D ins after 22 S after App I (No 8)

427* एवं मारिष संग्रामो नरवाजिगजक्षय ।
कुरूणां सृञ्जयानां च देवासुरसमोऽभवत् ।

Colophon

[(L 1) K4 राजन्स, V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 6 S भारत (for मारिष) D3 M संग्रामे K4 Dn1 T2 नरवाजिरथ(K4 °नग)क्षय , T1 M गजवाजिरथ(T1 M1 °जन)क्षय (for the posterior half) — (L 2) Dn1 T2 पांडवाना (for सृञ्जयानां) — Colophon om in K3 B3 D3 — *Day of Karna's Generalship* T1 द्वितीयेह्नि — *Adhy name* D7 संकुलयुद्धे, M1 युद्धप्रवर्तन — *Adhy no* (figures, words or both) B1 M 41, B5 D6 48, Da1 D5 58, D1 T1.3 G 42, D4 38, T2 43]

On the other hand, S ins after 22 a passage given in App I (No 8) followed by 427*

23 B3 om 23 — a) K4 एतत्, T1 3 M युक्ता, G1 युक्त, G2 यत्ता (for यत्तत्) T1 प्रवीर्य (for प्रविश्य) G1 भूपाना (for पार्थाना) — b) K3 कर्ण; B1 Dn1 D3 T2 सैन्य (for सेना) T2 कृत्वा (for कुर्वन्) V1 जनक्षय , Dn1 D6 T2 3 G M बलक्षय B5 कुर्वन्बलपरिक्षय, T1 कुरुवशबलक्षय — c) Ś1 अभ्यैच्छन्, Ś2 K2 अभ्ये(K2 °भ्यै)च्छत्; K1 अभ्यैश्च (sic), K4 अभैक्षत् (sic), B2 4 अभ्यर्च्य, Dn1 D3 7 T2 अभ्येत्य; D4 अभ्याच्छंत्, T1.3 G2 3 M3 आसा(M2 च्छा)द्य, G1 आयच्छत्, M1 अभ्यच्छत्, M3 आर्छयत्, M4 आर्छद्वै (for अभ्यर्च्छत्) — d) M3 om तत् K1 तुम माचक्ष्व, D4 तत्समा (for मन्ममा°) K4 T1 सजय

24 a) K3 B3 ये, D6 ते (for के) B3 प्रविश्य (for प्रवीरा) — b) D2 3 M1 अपीडयन् (for अवारयन्) — c) D6 8 कांश्चित् (for कांश्च) T3 G3 प्रविश्य, G1.2 M2-4 प्रमृद्य K4 अधिपतिर्, T2 3 G अतिरथि (for आधि) K3 कांश्च पृथिव्याधिरथिर् — d) V1 D6 अयोधयत्, B3 अताड°, B5 अपोथ (for अपीड°)

25 ab) Ś2 दृष्ट° (for धृष्ट°) B3 धृष्टद्युम्नमुखा पार्था दृष्ट्वा कर्ण व्यवस्थिता — c) B3 समभ्यधावस्, B4 °भ्यधरत् D6 G1 त्वरितं — d) Ś K1 2 4 V1 B2 3 5 D2 6 शत्रुकर्षण (B3 °णा), B1 4 D3 4 7 °कर्षिण (D3 °णा)

तं तूर्णमभिधावन्तं पाञ्चाला जितकाशिनः ।
प्रत्युद्ययुर्महाराज हंसा इव महार्णवम् ॥ २६
ततः शङ्खसहस्राणां निस्वनो हृदयंगमः ।
प्रादुरासीदुभयतो भेरीशब्दश्च दारुणः ॥ २७
नानावादित्रनादश्च द्विपाश्वरथनिस्वनः ।
सिंहनादश्च वीराणामभवद्दारुणस्तदा ॥ २८
साद्रिद्रुमार्णवा भूमिः सवाताम्बुदमम्बरम् ।
सार्केन्दुग्रहनक्षत्रा द्यौश्च व्यक्तं व्यघूर्णत ॥ २९
अति भूतानि तं शब्दं मेनिरेऽति च विव्यथुः ।
यानि चाप्लवसत्त्वानि प्रायस्तानि मृतानि च ॥ ३०
अथ कर्णो भृशं क्रुद्धः शीघ्रमस्त्रमुदीरयन् ।
जघान पाण्डवीं सेनामासुरीं मघवानिव ॥ ३१
स पाण्डवरथांस्तूर्णं प्रविश्य विसृजञ्शरान् ।
प्रभद्रकाणां प्रवरानहनत्सप्तसप्ततिम् ॥ ३२
ततः सुपुङ्खैर्निशितै रथश्रेष्ठो रथेषुभिः ।
अवधीत्पञ्चविंशत्या पाञ्चालान्पञ्चविंशतिम् ॥ ३३
सुवर्णपुङ्खैर्नाराचैः परकायविदारणैः ।
चेदिकानवधीद्वीरः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ३४
तं तथा समरे कर्म कुर्वाणमतिमानुषम् ।

---

26 K3 om (hapl) 25ab — a) D2 ततस् (hypermetric), M1 तत् (for तं) G2 कर्णं (for तूर्णं) — b) B2 पाचालो, Dn1 M1 पंचाला — c) B (except B5) D3 4 7 महात्मानं, G2 महाराजा — d) S (except T2) हसा सर (T1 हससार) इवोष्णगे

27 b) B2 नि:शब्दो, Da1 D1 5 निनदो — d) V1 भीम° (for भेरी°) B4 पुष्कल° (for दारुणः)

28 a) K4 नानावादित्रवादश्च, B1 3 D3 4.7 T1 3 G M °बाणनिपात(D7 °ता-, T3 G M °नाद)श्च, D2 3 °वादित्रनाद च (D3 °दाश्च), T2 G2 °शब्दश्च — b) K3 4 B Da1 Dn1 D1 2.6 8 T3 G3 M1 द्विपाश्व, T2 G2 द्विपाश्व- — D3 om (hapl.) from रथनिस्वन° (in 28b) up to द्यौश्च (in 29d) B5 °रथनिस्वना°, D1 °रथिन° स्वन° — c) Dn1 T2 शूराणा T3 G स सिंहनाद शू(T3 G3 °दो वी)राणां — d) T1.3 G1 3 M1 दारुणे V1 T2 M2-4 तथा, T1 रणे (for तदा)

29 D8 om up to द्यौश्च (cf v l. 28) — a) T2 G2 सादि° (for साद्रि°) T1 सादिद्रुमांत वा भूमि° (sic) — b) B2 सताराम्बुद, T1 2 M सव(T1 °ख)ना°, T3 G3 3 सघना°, G1 सघोना° (sic) (for सवाताम्बुदम्) M1 अर्णव (for अम्बरम्) — c) T3 G3 °नक्षत्र — d) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-7 T2 3 G M वि(V1 नि-, G1 व्य)घूर्णिता, D8 *घूर्णिता, T1 विघूर्णत

30 a) Ś K1 2 4 V1 B D (except D8) S इति (for अति) B2 दूतामित (for भूतानि तं) V1 सशब्दं, T1 शब्द त (by transp) K3 अंतर्भूतामित वाब्द (sic) — b) Ś2 K1 4 चाति (by transp), K3 Dn1 D3 (sup lin) T2 [ऽ]तीव, B Da1 D1 3-7 ते च D2 श्रुत्वा विव्यथिरे तदा, T1 3 G M मेनिरे विव्यथु(T1 °दु)स्तदा — c) Ś2 चाप्लव-, K1 V1 B Dn1 D3 4 6-8 T2 3 G M चाप्यल्प-, K2 चाप्ल*, K3 चाप्यन्य*, Da1 D1 5 चाल्पल्प; T1 कान्यल्प- (for चाप्लव-) D2 पतितान्यल्पसत्त्वानि — d) D2 प्रध्वस्तानि (for प्राय°) D8 (sup lin. as in text) घृतानि (for मृतानि) V1 B5 Dn1 D2 6 S वै (for च)

31 a) Dn1 [ऽ]तिसक्रुद्ध°, T2 [ऽ]तिसंरब्ध° (for भृश क्रुद्ध°)

32 a) K2 पाडवरथात्, V1 B D2-4 7 °बलं, S °चमू K3 कर्णं, V1 B D S कर्ण° (for तूर्णं) — b) K4 प्रविष्टो, T1 प्रहृत्य (for प्रविश्य) V1 व्यसृजच्, T2 विकिरन् T1.3 G M विविधै° शरै (for विसृजन्शरान्) — d) K4 अवधीन्, T3 G2 3 न्यहनत् (for अह°) K3 M1 सप्तसप्तति (M1 °ति°), V1 B2 Da1 D5 6 8 T2 °विंशतिं, B4 Dn1 D1 6 °विंशति, T1 3 G °सप्तभि

33 a) D1 सुवर्णपुखैर् (for तत सु°) Ś2 निशतै, Dn1 T3 G1 3 विशिखै — b) Dn1 D6 S रथश्रेष्ठान् K1 [अ]प्ययेषुभि°, D8 तथे°, T1 नवे°, T2 G2 अथे°, Ca रथे° (as in text) — c) S (except T2) अहनत् (for अवधीत्) K3 अवधीत्ता च विं°, V1 न्यवधीत्पचवि°. — d) K1 om (hapl.) from पञ्चविंशतिं up to पाञ्चालानां (in 35d) Da1 D1 5 पचालान् K3 V1 D1.6 M2 पचविंशति (D6 M2 °ति°), B3 चैकविंशतिं B2 पाचालाना च विंशतिं, Dn1 °नेकविंशति

34 K1 om 34 (cf v l 33). — a) T3 G इषुभि (for नाराचै) D8 सौवर्णपुखैर्विशिखै — b) V1 D6 T2 परकायावदारणै — c) K3 चेकितान्, B2 चेदिपान् D3 धीर°, T2 कर्ण° (for वीर)

35 K1 om up to पाञ्चालाना (cf v. l. 33) — a) K3 शतधा, T3 G तथा च (G2 तु) (for तं तथा).

परिवव्रुर्महाराज पाञ्चालानां रथव्रजाः ॥ ३५
ततः संधाय विशिखान्पञ्च भारत दुःसहान् ।
पाञ्चालानवधीत्पञ्च कर्णो वैकर्तनो वृषः ॥ ३६
भानुदेवं चित्रसेनं सेनाबिन्दुं च भारत ।
तपनं शूरसेनं च पाञ्चालानवधीद्रणे ॥ ३७
पाञ्चालेषु च शूरेषु वध्यमानेषु सायकैः ।
हाहाकारो महानासीत्पाञ्चालानां महाहवे ॥ ३८
तेषां संकीर्यमाणानां हाहाकारकृता दिशः ।
पुनरेव च तान्कर्णो जघानाशु पतत्रिभिः ॥ ३९
चक्ररक्षौ तु कर्णस्य पुत्रौ मारिष दुर्जयौ ।
सुषेणः सत्यसेनश्च त्यक्त्वा प्राणानयुध्यताम् ॥ ४०
पृष्ठगोपस्तु कर्णस्य ज्येष्ठः पुत्रो महारथः ।
वृषसेनः स्वयं कर्णं पृष्ठतः पर्यपालयत् ॥ ४१
धृष्टद्युम्नः सात्यकिश्च द्रौपदेया वृकोदरः ।
जनमेजयः शिखण्डी च प्रवीराश्च प्रभद्रकाः ॥ ४२
चेदिकेकयपाञ्चाला यमौ मत्स्याश्च दंशिताः ।
समभ्यधावन्राधेयं जिघांसन्तः प्रहारिणः ॥ ४३
त एनं विविधैः शस्त्रैः शरधाराभिरेव च ।
अभ्यवर्षन्विमृद्नन्तः प्रावृषीवाम्बुदा गिरिम् ॥ ४४
पितरं तु परीप्सन्तः कर्णपुत्राः प्रहारिणः ।

K3 B (except B1) Da1 D1 2 5 कुर्णं (for कर्म) — ^{b}) K3 अनिवारणं (hypermetric) (for कुर्वाण) B4 m अमितौजस; Dn1 S अपराजित (for अतिमानुषम्) — ^{c}) K3 परिपेतुर् — ^{d}) B2 4 D3 4 7 (before corr) पंचालाना Da1 D1. 5 महारथा (for रथव्रजा)

36 ^{b}) T3 G M2–4 दुषहान् Dn1 सुभारसहदु सहान् — ^{cd}) Some MSS पचालान् V1 सर्वान् (for पञ्च) Dn1 D8 T2 transp पञ्च and कर्णो K2 वैनर्तनो (for वैक°) D5 वृष, T1 रुषा, T2 G M सृषा, Ca वृष (as in text)

37 ^{a}) Ś K1. 2 4 मित्रदेवं, D6 त्रिसेन च (for चित्रसेनं) — ^{b}) K1 2 सेनाबिंधुं — ^{c}) Ś K1 2 4 तापनं, B3 भयनं, G1 पतन, M2–4 तपस (for तपन) D2 सूतसेन — ^{d}) Some MSS पंचालान् K3 V1 B (except B3) D (except D2) S (except G2) अहनत् (for अवधीत्)

38 ^{a}) Some MSS पंचालेषु K3 D8 हि, T1 M2–4 तु, G1 [ए]षु (for च) B2 S (except T1) वीरेषु (for शूरेषु) — ^{b}) T3 G3 मथ्यमानेषु — ^{d}) Some MSS पंचालाना D8 महारणे — After 38, V1 (marg) B1 3 4 D3 4 7 ins

428* परिवव्रुर्महाराज पाञ्चालानां रथा दश ।

39 B1 3 4 D3. 4 7 om. 38^{ab} — ^{a}) T3 G तेषां सक्रीडमानाना — ^{b}) V1 हाहाकारीकृता S (except T1) हाहाकार प्रकुर्वता — ^{d}) K3 निजघान, T2 जघान स (for जघानाशु) D3 पत्रिभि (submetric) (for पतत्रिभि)

40 ^{a}) D3 च (for तु) K3 भवस्कर्ण (for तु कर्णस्य) — ^{b}) M2–4 भारत (for मारिष) — ^{c}) K3 V1 सत्यसधस, D6 पेणस्, D3 चित्रसेनस् K1 सुपूणा सत्यपूर्णा च (sic) — ^{d}) B1 अवध्यतां (for अयुध्यताम्)

41 ^{a}) Ś1 K1-3 V1 B D (except D8) T2 G1 पृष्ठगोप्ता Da1 D1 5 च (for तु) — ^{b}) V1 D8 T1. 2 ज्येष्ठ- (for ज्येष्ठ) Ś K1 2 4 B2 3 D2 वृषसेनो (for ज्येष्ठ पुत्रो) B2 Da1 D1 2 5 महाबल (for °रथ) — K1 repeats 41^{cd} (with var) — ^{c}) V1 M1 [अ]भ्ययात्, B4 5 Da1 Dn1 D1 5 6 T G M2–4 [अ]न्वयात् (for स्वय) K1 (second time) पुनरेव च ता कर्ण — ^{d}) Ś K1. 2 4 पर्यवारयत् (K1 second time °यन्), V1 B5 Da1 D1. 5 6 S परिपालयन् (B5 D1 °यत्), D2 समपालयत्

42 ^{a}) T2 दृष्टद्युम्न B3 4 सत्यकश्च — ^{b}) K3 प्रभद्रका, Dn1 T2 सहोदरा, G2 वृकोदरा — After 41^{ab}, B2–4 ins

429* नकुल सहदेवश्च सात्यकिश्च महारथ ।

— K3 om 42^{cd} — ^{c}) Hypermetric — ^{d}) G2 द्रौपदेया (for प्रवीराश्च)

43 ^{a}) Some MSS चेदिकैकय-; Dn1 °कैकेय- B2 पचाला- — ^{b}) K3 मत्स्यस् M1 दंक्षितौ — ^{c}) K1 अभ्यधावंश्च; T1 तमभ्यधावन् (for समभ्य°) — ^{d}) K3 °सत, B3. 5 Da1 D1 5 T1 2 M2–4 °सतं (for °सन्त) V1 B D3 4 7 प्रहारिष (B1 °णां); M2–4 जिघांसव (for प्रहारिण)

44 K3 om (hapl.) 44^{a}–45^{b} — ^{a}) B5 Da1 D1 5. 6 ते तु त, Dn1 T2 ततस्ते, D2 ते तु वै, T1 M तदा त, T3 G तथा तं (for त एनं) — ^{b}) T2 शत- — ^{c}) Ś1 K2 D2 विमृद्न(D2 °मृद)त, V1 B1. 3–5 Dn1 D3 4 7 T2 विमर्दंतं (Dn1 T2 त), B2 निर्दहंत, Da1 D1. 5 विकुर्वंत, D6 T1 M वि(M नि)नर्दंत, D8 विसर्जंत (for विमृद्नन्त) T3 G समभ्यवर्षश्चर्दंत — ^{d}) Da1 D1 5 अबुदावि(D1 °नि)व; Dn1 °दा गिरी

45 K3 om. 45^{ab} (cf v l. 44) — ^{a}) M1 पितरस् Da1 D1. 5 तं, S (except T1) च (for तु) — ^{b}) K3

त्वदीयाश्चापरे राजन्वीरा वीरानवारयन् ॥ ४५
सुषेणो भीमसेनस्य छित्त्वा भल्लेन कार्मुकम् ।
नाराचैः सप्तभिर्विद्ध्वा हृदि भीमं ननाद ह ॥ ४६
अथान्यद्धनुरादाय सुदृढं भीमविक्रमः ।
सज्यं वृकोदरः कृत्वा सुषेणस्याच्छिनद्धनुः ॥ ४७
विव्याध चैनं नवभिः क्रुद्धो नृत्यन्निवेषुभिः ।
कर्णं च तूर्णं विव्याध त्रिसप्तत्या शितैः शरैः ॥ ४८
सत्यसेनं च दशभिः साश्वसूतध्वजायुधम् ।
पश्यतां सुहृदां मध्ये कर्णपुत्रमपातयत् ॥ ४९
क्षुरप्रणुन्नं तत्तस्य शिरश्चन्द्रनिभाननम् ।
शुभदर्शनमेवासीन्नालभ्रष्टमिवाम्बुजम् ॥ ५०
हत्वा कर्णसुतं भीमस्तावकान्पुनरार्दयत् ।
कृपहार्दिक्ययोश्छित्त्वा चापे तावप्यथार्दयत् ॥ ५१
दुःशासनं त्रिभिर्विद्ध्वा शकुनिं षड्भिरायसैः ।
उलूकं च पतत्रिं च चकार विरथावुभौ ॥ ५२
हे सुषेण हतोऽसीति ब्रुवन्नादत्त सायकम् ।
तमस्य कर्णश्चिच्छेद त्रिभिश्चैनमताडयत् ॥ ५३
अथान्यमपि जग्राह सुपर्वाणं सुतेजनम् ।

G3 कर्णपुत्र — c) K3 त्वदीयांस् Dn1 च पर, T2 3 G1 3 च परे (for चा°) S (except T2) वीरा (for राजन्) — d) T1 3 G M पर-, G2 वीर (for वीरा) B2 वीर (for वीरान्)

46 G1 om 46–47. — a) K3 (*sup lin* as in text) भीमसेनश्च — b) K4 भित्त्वा, D7 स्थित्वा (for छित्त्वा) — c) K3 V1 भित्त्वा, D6 हत्वा (for विद्ध्वा) — d) T1 युधि (for हृदि) B3 D1 2 6 T3 G2 3 च (for ह).

47 G1 om 47 (cf v l 46) — a) K4 D1 अथान्य-, T1 अन्यथा (for अथान्यद्) T1 आधेय (for आदाय) — b) T2 सदृढ B2 भीमविक्रमं K3 D3 दृढं भीमपराक्रम, D6 T1 3 G2 3 M बलवद्वे(M3–4 °वान्वे)गवत्तर — c) B1 सद्य (for सज्यं)

48 a) B (except B5) D2–4 7 S (except T2) दशभि (for नवभि) — b) B3 नित्यं, B4 (marg as in text) युध्यन्, B5 नर्तन्, S राजन् (for नृत्यन्) K3 शितैषुभि, V1 B5 Da1 D1 5 6 इवाहवे, B3 निजेषुभि, S महे(M3 दशे)षुभि (for इवे°) — c) B5 transp कर्णं and तूर्णं M1 कर्णस् (for कर्णं) — d) Da1 D5 त्रिसप्तत्य-, T2 °त्यास् Dn1 T2 शिलीमुखै (for शितै शरै) B5 सप्तत्या निशितै शरै

49 a) Ś1 K2 वृषसेनं च, K1 सुसेन चैव, K4 सुखेण चैव, V1 Da1 D1 5 6 भानुषेण च, B D3 4 7 भानुसेन (B2 °मत) च, Dn1 भानुदेवं च, D2 सुसुखेण च (for सत्यसेन च) K3 भानुषेणाश्वदशभि (sic) — b) Ś2 K3 V1 B D (except Dn1) S (except T2) साश्वसूता(G2 °सूया)युध(T2 °त)ध्वज — c) Ś2 (marg) पश्यता Ś2 om from सुहृदा to the end of 50 T1 सुकृता (for सुहृदा)

50 Ś2 om. 50 (cf. v l. 49) — a) Ś1 K2 3 D3 क्षुरप्रनुन्न, S °कृत्तं (for °णुन्न) G2 तं तस्य (for तत्तस्य) — b) M1 शर (for शिरश्) K1 om. 50d — d) K4 नात्ताभ्रष्ट, B2 नालभ्रष्ट-, Da1 नालाद्भ्रष्टं, G2 नावसृष्टम् (for नालभ्र°) D2 [अ]म्बुद

51 a) T1 कीर्णं (for कर्ण-) K1 भीमं — b) D5 दु:शासनमथ (for तावकान्पुनर्) K3 B1 2 5 Dn1 D3 S (except G1) अर्दयत् (T3 G3 °न्). V1 तावकानभ्रमर्दयत् — K3 D3 om (hapl.) 51cd — cd) T3 G M transp छित्त्वा and चापे Dn1 T2 चापि, D6 स्थित्वा, T1 चासौ (for छित्त्वा) V1 B Da1 D1 3 5–7 चापौ (for चापे) Ś2 D2 चाप्ये ताव् (for चापे ताव्) D6 [अ]ताडयत्, T1. 2 G1 2 M [अ]मर्दयत्, T3 G3 [अ]पातयत् (for अथार्दयत्)

52 M3 om (hapl) 52–53 — a) V1 भित्त्वा (for विद्ध्वा) — b) Da1 D1 5 त्रिभिर् (for षड्भिर्) — c) V1 B2 5 Da1 Dn1 D1. 5 6 (both times) ş (*sup lin* as in text) T2 च त्रिभिर्विद्ध्वा (V1 °भूंत्वा) T1 उलूक पचविंशत्या — D6 reads 52bc twice — d) V1 B5 Da1 D1. 5 6 विमुखाव्, Dn1 T2 विसुखान्; D2 विरथास् (for विरथाव्) Dn1 बहून्, D2 तदा, T2 [अ]रीन् (for [उ]भौ)

53 M3 om 53 (cf v l 52) — a) B1 Dn1 D3 4 7 हा (for हे) V1 D3 भानुषेण, B2 सुषेण त्व, B3 वसुसेन, Bom ed सुषेण च (for हे सुषेण) D2 हते सुषेणे चिच्छेद — b) B2 धनुष्यादत्त, D3 वदन्ना° (for ब्रुवन्ना°) Dn1 आदाय (for आदत्त) B4 कार्मुक D2 वृषसेनस्य कार्मुकं — c) K3 तमभ्य-, V1 Dn1 D3 T2 भीमस्य, T1 तं तस्य (for तमस्य) D2 हयाश्चतुर्भिर्विव्याध — d) K2 Da1 D1 5 चैवम्, D6 एनम् (for चैनम्) K3 अपीडयत् (for अताड°)

54 D2 om 54–55 — a) Ś2 K2 अन्यद्, B5 अर्ख (for अन्यम्) B D3 4 7 परिजग्राह (for अपि ज°) V1

सुषेणायासृजद्भीमस्तमप्यस्याच्छिनद्वृषः ॥ ५४
पुनः कर्णस्त्रिसप्तत्या भीमसेनं रथेषुभिः ।
पुत्रं परीप्सन्विव्याध क्रूरं क्रूरैर्जिघांसया ॥ ५५
सुषेणस्तु धनुर्गृह्य भारसाधनमुत्तमम् ।
नकुलं पञ्चभिर्बाणैर्बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ ५६
नकुलस्तं तु विंशत्या विद्ध्वा भारसहैर्दृढैः ।
ननाद बलवन्नादं कर्णस्य भयमादधत् ॥ ५७
तं सुषेणो महाराज विद्ध्वा दशभिराशुगैः ।
चिच्छेद च धनुः शीघ्रं क्षुरप्रेण महारथः ॥ ५८
अथान्यद्धनुरादाय नकुलः क्रोधमूर्च्छितः ।
सुषेणं बहुभिर्बाणैर्वारयामास संयुगे ॥ ५९
स तु बाणैर्दिशो राजन्नाच्छाद्य परवीरहा ।
आजघ्ने सारथिं चास्य सुषेणं च ततस्त्रिभिः ।
चिच्छेद चास्य सुदृढं धनुर्भल्लैस्त्रिभिस्त्रिधा ॥ ६०
अथान्यद्धनुरादाय सुषेणः क्रोधमूर्छितः ।
अविध्यन्नकुलं षष्ट्या सहदेवं च सप्तभिः ॥ ६१
तद्युद्धं सुमहद्घोरमासीद्देवासुरोपमम् ।

अथ सप्र *गृह्यान्यत्, Da1 Dn1 D1 5 6 8 S अथ प्रगृह्यान्यदपि (Da1 D1.5 सिषुं, T1.2 M °मपि) — b) K1 2 V1 B3 5 Da1 D1 5 6 T G सुतेजस (K2 °र) — c) B8 सुसेनाय — d) Dn1 तद् (for त) T1 अस्यस्य, T2 3 G2 3 अस्यापि (for अप्यस्य) Ś K3 4 [अ]सृजद् (for [अ]च्छिनद्) D5 घृषा, T G2 3 रुषा; M2–4 वृषा (for वृष॰) G1 तमस्याभ्यच्छिनद्वृषा

55 D2 om 55 (cf v l 54) — a) K3 तं (submetric) (for पुन॰) — b) V1 B D (D2 om) S अथ (for रथे) — c) T2 पुत्रान् T1 परिप्स (sic) (for परीप्सन्) — d) V1 क्रुद्ध क्रुद्धो; B4 6 Da1 D5 6 क्रुद्ध (B4 द्ध) क्रूरैर्; Dn1 D8 T2 क्षुरै क्रुद्धो; T1 क्रुद्धस्तस्य, T3 G क्रुद्ध शत्रु (G1 त्रु), M क्रुद्ध क्रुद्धं

56 ab) K4 B2 च; D3 (sup lin as in text) सु (for तु) V1 भारसाहमनुत्तमं (for b) S (except T2) चित्र धनुरथादाय सुषेण क्रोधमूर्छित — d) K3 B D (except D8) S चार्पयत् (for चार्द)

57 D2 om 57–66 — a) B3 तत्र (for त तु) — b) V1 [अ]वधीद्, B2 T2 भित्त्वा (for विद्ध्वा) Dn1 भारसहदृढै, S भा(G2 भ)रत सयुगे (for °सहैर्दृढै) — c) K3 V1 B3 5 D3 4 6 8 T2 G1.2 M बलवान् G2 राजन् (for नाद) — d) Ś2 K1 4 B1 T1 2 आददत् (T2 °दन्), Da1 D1 5 आरुधत् (for आदधत्)

58 D2 om 58 (cf v l 57) — a) B1 सुषेण — b) M1 बहुभिर् (for दशभिर्) V1 Dn1 D6 8 S आयसै (for आशुगै) — c) V1 Dn1 D6 8 S धनुरस्याच्छिनच्छीघ्रं — d) D3 महारथं

59 D2 om 59 (cf v l 57) B3 om (hapl.) 59c–61b — c) B (B3 om) Dn1 D3 4 7 नवभिर्, T2 दशभिर् (for बहुभिर्) — d) B5 दारयामास, T2 अर्द°

60 B3 D2 om 60 (cf v l 59 and 57) — a) V1 Da1 D1 5 6 S तस्य, B5 सह (for स तु) — M3 om 60c–61b — c) B2 आच्छाद्य (for आजघ्ने) T1 सारथि D6 चाशु, T G M1 क्रुद्ध (for चास्य) — d) M1 सुषेणस्य (for °णं च) T1 सुषेण पचभि शरै, T3 G M1 2 4 °णं च पतत्रिभि — e) B2 चास्याशुम्भृश, D1 चास्य सदृढ, T1 साप्यसु°, G3 चाप्यस्य दृढं (for चास्य सु°) — f) Ś2 त्रिधि, D8 त्रिभि, T1 G2 तदा, T2 3 G1 3 M3 4 तथा (for त्रिधा)

61 B3 M3 om 61ab (cf v l 59 and 60) D2 om 61 (cf v l. 57) — a) Ś2 आधाय (for आदाय) — b) T1 3 G M1 2 4 परवीरहा (for क्रोधमूर्छित) — c) B1 2 5 Dn1 D8 T2 आविध्यन्, T1 G2 अविध्य (for अविध्यन्) B3 नकुल

62 D2 om 62 (cf v l 57) D1 om. (hapl) 62a–63d — a) V1 B2 Da1 Dn1 D5 सुमहा; S (except T3 G3) अभवद् (for सुमहद्) T1 तेन (for घोर) — b) T1 घोर (for आसीद्) — After 62c, M1 reads 66d–67a, repeating it in its proper place — d) B2 च सयुगे, T3 G3 रथ प्रति (for वधं प्रति) — After 62, S ins

430* सात्यकिर्वृषसेन तु विद्ध्वा सप्तभिराशुगै ।
पुनर्विव्याध सप्तत्या सारथिं च त्रिभि शरै ।
वृषसेनस्तु शैनेय शरेण नतपर्वणा ।
आजघान महाराज शङ्खदेशे महारथम् ।
शैनेयो वृषसेनेन पत्रिणा परिपीडित ।
क्रोध चक्रे महाराज क्रुद्धो वेग च दारुणम् ।
जग्राहेषुवरान्वीर शीघ्र स दश पञ्च च ।

[(L 1) S (except T2) आयसै (for आशुगै) — G1 om line 2 — (L 2) T3 G3 शितै (for शरै) — (L 3) G2 अथ (for तु) T3 शितेन (for शरेण) T1

निघ्नतां सायकैस्तूर्णमन्योन्यस्य वधं प्रति ॥ ६२
सात्यकिर्वृषसेनस्य हत्वा सूतं त्रिभिः शरैः ।
धनुश्चिच्छेद भल्लेन जघानाश्वांश्च सप्तभिः ।
ध्वजमेकेषुणोन्मथ्य त्रिभिस्तं हृद्यताडयत् ॥ ६३
अथावसन्नः स्वरथे मुहूर्तात्पुनरुत्थितः ।
अथो जिघांसुः शैनेयं खड्गचर्मभृदभ्ययात् ॥ ६४
तस्य चाप्लवतः शीघ्रं वृषसेनस्य सात्यकिः ।
वराहकर्णैर्दशभिरविध्यदसिचर्मणी ॥ ६५
दुःशासनस्तु तं दृष्ट्वा विरथं व्यायुधं कृतम् ।
आरोप्य स्वरथे तूर्णमपोवाह रथान्तरम् ॥ ६६
अथान्यं रथमास्थाय वृषसेनो महारथः ।
कर्णस्य युधि दुर्धर्षः पुनः पृष्ठमपालयत् ॥ ६७
दुःशासनं तु शैनेयो नवैर्नवभिराशुगैः ।
विसूताश्वरथं कृत्वा ललाटे त्रिभिरार्पयत् ॥ ६८
स त्वन्यं रथमास्थाय विधिवत्कल्पितं पुनः ।

M3 [आ]नतपर्वणा — (L 4) G1 महारथ — (L 5) T1 M भृश- (for परि) — (L 6) T3 G कोप (for क्रोध) — (L 7) T1.3 G3 M1 वै दश, G1.2 M2–4 दश च (for स दश) G1 2 सप्त (for पञ्च)]

63 D1 om 63^{abcd} (cf v l 62) D2 om 63 (of v. l. 57) — ^{b}) Ś1 V1 B1 5 Da1 Dn1 D3–7 S transp हत्वा and सूतं — ^{c}) Ś2 K4 T1.3 G M1 3 चैकेन (for भल्लेन) — ^{e}) B2 छित्वा; T3 तेन, G3 विध्वा (for [उ]न्मथ्य) — ^{f}) D4 [अ]ताडयन्

64 D2 om 64 (of v l 57) — ^{a}) D3 असावसन्न, T1 2 G2 M अथापतन्न (T2 °त्स); T3 G1 3 अथा(G1 °थे)पतस्तु K3 Dn1 D3 स रथे — ^{b}) T1 मुहूर्तान् — After 64^{ab}, N (D2 om) T2 ins

431* स रणे युयुधानेन विसूताश्वरथध्वजः ।

[T2 सुषेणो (for स रणे) Ś1 K1 2 युद्धदानेन, Ś2 युयुदा° D6 शूरेण युयुधे तेन (for the prior half) Ś K1 2 V1 D6 8 विसूताश्वधनुर्ध्वज, Dn1 T2 व्यश्वसूत° (for the posterior half).]

— ^{c}) Ś K B D (D2 om) T2 कृतो, V1 कृते, T3 G ततो (for अथो) T1 शैनेयः — ^{d}) K1 खड्गचर्मभृदन्यधात्, K3 °धरोभ्ययात्, K4 B1.4 D3 4 T3 °धृग°; V1 °भृदभ्यगात्; D7 °भृगभ्ययात्, G1 °धदो°, G3 °धृगभ्यगात्

65 D2 om 65 (cf v l 57) — ^{a}) K1 च प्लुवतः, K3 T1 3 G M चाग्र°; V1 B6 Dn1 D6 T2 चाप(T2 °प)-ततः, D3 चाप्लवतः, D8 चाप्लु° — ^{b}) B2 सायकै (for सात्यकि) — ^{c}) Dn1 D7 वाराहकर्णैर् (Dn1 °र्णो) — ^{d}) K3 दशचर्मणि (for असिचर्मणी) T1 M विदुधावासि-चर्मणी; T2 आच्छिनच्चा°, T3 G विव्याधास्यासिचर्मणी (G2 °णि)

66 D2 om. 66 (of v l 57) — ^{a}) Da1 D1 5 च (for तु) G1 2 ततः क्षिप्र (for तु तं दृष्ट्वा) — ^{b}) T1 पितर (for विरथं) G2 विरथसायुधं (for विरथं व्यायुधं) K3 कृपं, T1 G1 2 M तथा, T3 G3 तदा (for कृतम्) — ^{c}) Ś K1 2 4 [अ]थ, T2 स्वे (for स्व-) B Da1 Dn1 D1 3–7 S स्वरथं — M1 reads 66^{d}–67^{a} for the first time after 62^{c} — ^{d}) K3 B2 अपोवाहद् B1 रणातर, Dn1 रथातरे, D3 4 7 रणातुर, D6 रणार्णवात्

67 ^{a}) K3 तत स्व-, Dn1 अथान्य- (for °न्यं) — ^{b}) D2 3 G2 महाबलः (for °रथः) — After 67^{ab}, Ś K1 2 4 V1 (marg) B D (except Dn1 D6, D3 marg) ins

432* द्रौपदेयांस्त्रिसप्तत्या युयुधानं च पञ्चभिः ।
भीमसेनं चतुःषष्ट्या सहदेवं च पञ्चभिः ।
नकुलं त्रिंशता बाणैः शतानीकं च सप्तभिः ।
शिखण्डिनं च दशभिर्धर्मराजं शतेन च ।
एतांश्चान्यांश्च राजेन्द्र प्रवीराञ्जयगृद्धिनः । [5]
अभ्यर्दयन्महेष्वासः कर्णपुत्रो विशां पते ।

[(L 1) D2 सप्तभि — B1 D3 om line 2 B3 om lines 2–3 — (L 2) Ś K1.2 4 V1 B5 सप्तभिः — (L 3) B2 त्रिंशते, D3 °ति D3 तु (for च) — (L. 4) K1 शिखण्डिने — (L 5) B2 om the first च Ś2 K2 4 प्रवरान् Ś1 K2 जयगृद्धिणः, Ś2 K1 4 °द्धिण., D3 °धिन — (L 6) Da1 D1.5 अभ्यद्रवन् Ś1 K2 महेष्वासान्]

— Ś K2 om 67^{c}–71^{d} D2 om 67^{cd}. — ^{d}) K1 सुतः; K4 स तु, B Da1 D1 3–5 7 ततः (for पुनः) B4 अरक्षत (for अपालयत्)

68 Ś K2 om 68 (of v l 67) — ^{a}) K3 4 B Da1 D1–5 7 8 च (for तु) D6 दुःशासनं त्रिभिर्भल्लैः; S (except T2) युयुधानं तु राधेयो — ^{b}) Dn1 T2 विध्वा (for नवैर्) T3 G बहुभिर् (for नवभिर्) K1 2 4 B1 2 4 D2–4 6 7 S (except T2) आयसैः (for आशुगैः) — ^{c}) B2 निसूताश्वरथं, S (except T2) विसूताश्वायुध (for °श्वरथ) — ^{d}) Dn1 T1 3 G M अर्पयत्, D2.3 T3 अर्द° (for आर्प°)

69 Ś K2 om 69 (of v l 67) — ^{a}) D3 T1 G1 2 M स चान्य, T3 G3 अथान्य (for स त्वन्यं) Da1 D1 [अ]न्यरथ — ^{b}) D6 lacuna for विधिवत्कल्पि° — ^{c})

युयुधे पाण्डुभिः सार्धं कर्णस्याप्याययन्बलम् ॥ ६९
धृष्टद्युम्नस्ततः कर्णमविध्यद्दशभिः शरैः ।
द्रौपदेयास्त्रिसप्तत्या युयुधानस्तु सप्तभिः ॥ ७०
भीमसेनश्चतुःषष्ट्या सहदेवश्च पञ्चभिः ।
नकुलस्त्रिंशता बाणैः शतानीकश्च सप्तभिः ।
शिखण्डी दशभिर्वीरो धर्मराजः शतेन तु ॥ ७१
एते चान्ये च राजेन्द्र प्रवीरा जयगृद्धिनः ।
अभ्यर्दयन्महेष्वासं सूतपुत्रं महामृधे ॥ ७२
तान्सूतपुत्रो विशिखैर्दशभिर्दशभिः शितैः ।
रथे चारु चरन्वीरः प्रत्यविध्यदरिंदमः ॥ ७३
तत्रास्त्रवीर्यं कर्णस्य लाघवं च महात्मनः ।
अपश्याम महाराज तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ७४
न ह्याददानं ददृशुः संदधानं च सायकान् ।

T2 प्रयुध्यन् (for युयुधे) V1 B2 5 Da1 D1 5 T1 3 G पार्श्वे Dn1 om. (hapl.) from सार्धं (in 69c) to the end of 70 — d) K1 अप्याययौ, K3 B1 °पयद्(B1 °याद्), V1 आरोपयन्, B2 आययन, Da1 D1 5 आपालयन्, D2 आप्याययद्, T1 3 G M2-4 व्य(G1 2 वि)धमत्, T2 आगमयद्, M प्यायय न् (for [आ]प्याय)

70 Ś K2 Dn1 om 70 (cf v 1 67 and 69) — a) K4 धृष्टद्युम्नसुत कर्णं — b) T2 विव्याध (for अविध्यद्) — K1 om (? hapl) 70c–71d — c) D2 6 तु (for त्रि) — d) B2 युयुधान K3 त्रि-; B2 T1 G1 2 M च, D4 त्रि- (for तु) V1 B5 Da1 D1 2 5 6 T2 पंचभि (for सप्तभि)

71 Ś K2 om 71 (cf v 1 67) K1 om 71abcd (cf v 1 70) K3 D6 om (hapl) 71ab — b) K4 V1 B D (D6 om) T2 3 G M2 4 सप्तभि (for पञ्चभि) — d) K4 B1 5 D2-4 7 Ś तु (for च) V1 T2 पचभि (for सप्तभि) — e) K3 T3 G बाणैर्, B3 4 विध्वा (for वीरो) — f) K3 4 B (except B1) Dn1 D6 3 S च (for तु)

72 Cf lines 5–6 of 432* — b) K4 जयगृद्धिण, D6 °कृद्धिन, D8 °ग्रधिन, T1 °गृध्नव — c) T3 G2 3 अभ्यद्रवन् Dn1 D3 T1.2 महेष्वासा — d) V1 Da1 Dn1 D1 5 S विशां पते (for महामृधे)

73 a) K5 D3 निशितै, V1 B5 विव्याध (for विशिखैर्) — b) Dn1 om the first दशभि V1 B5 विशिखैर्; B3 विव्याध (for the first दशभिर्) K1 त्रिधा; K3 4 B (except B5) D2-4.6-8 T1 3 G M1 शरैः, V1 शतै — c) K3 Da1 Dn1 D5 रथेनानुचरन्, B2 रथे चान्य ; D1 रथिनानु°, D3 तथैनानुचरान्; D4 7 T2 रथे चानुचरन्, D6 रथेन तु चरद् K3 चारु (for वीर) T1 रथप्रचारान्विचत(310), T3 G रथप्रचारान्प्रचरन्, M1 °न्विपुलान्; M2-4 रथप्रचार विचरन् — d) Ś1 प्रतिविध्यद्; K1 प्रत्यविध्यम् D3 अरिंदम — After 73, T G ins

433* सात्यकिं भीमसेनं च धृष्टद्युम्नं शिखण्डिनम् ।
द्रौपदेयाश्च संरब्धान्यतमानान्महारथान् ।
पश्यतां सर्वसैन्यानामथैतान्सूतनन्दन ।
विरथान्रथिन श्रेष्ठास्त्रिमेषार्धाच्चकार ह ।
अमोघत्वाच्च बाणाना भूतसघा विसिस्मियु ।

[(L 1) T1 2 धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ (for the posterior half) — (L 3) T3 G3 अथैनान्, G1 2 अथ तान् — (L 4) T1 श्रेष्ठ , T3 G3 श्रेष्ठा]

74 a) K3 [अ]तिवीर्यं, T1 [अ]स्य वीर्यं — c) D4 न पश्याम, D6 अपश्यन्स (for अपश्याम) B1 D7 महाभाग (for °राज)

75 a) T1 [अ]पि (for हि) Ś K1 2 4 [आ]दधान — b) K3 सायकै, D6 सायक — c) B3 विधमत (for विमुञ्चन्त) D2 6 शरान्राजन् (for च सरम्भाद्) — d) V1 B1 Da1 D1.7 अपश्यत, B5 ***ते, Dn1 अपश्याम; T2 अपश्यस्ते (for ददृशुस्ते) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-7 T2 हतान(T2 न्ह)रीन् (for महारथम्) D8 ददृशुर्निहतानरीन्, T1 3 G M अपश्यस्ते(M3 4 °स्ते)व त जना — T1 3 G M ins after 75 T2 after 78

434* प्रतीच्यां दिशि तं दृष्ट्वा प्राच्यां पश्याम लाघवात् ।
न तु पश्याम राजेन्द्र क नु कर्णो व्यतिष्ठत ।
इषूनेव स्म पश्यामो विकिरन्तं समन्ततः ।
छादयन्तो दिशो राजञ्शलभानामिव प्रजान् ।
तस्य तैरिषुभिस्तीक्ष्णै सपतद्भि सहस्रश ।
मरीचिभिरिवोष्णांशो शितै संनतपर्वभि ।
व्याप्ता सर्वा दिशो राजन्योधाश्च ददृशुस्तदा ।
शरै संवृतमाकाश तत्राभ्रमिव चाभवत् ।

[(L. 1) T2 तिष्ठत (for त दृष्ट्वा) M1 प्राच्य (for प्राच्यां) — (L 2) T G3 M च (for तु) M2-4 [अ]पश्याम T1 3 G3 M1 [ऽ]च तिष्ठति; M2-4 [ऽ]भ्य(M3 °भि)तिष्ठति — T2 om lines 3–7 — (L 3) T1 3 G1.3 पवास (for एव स) T1 3 G1.3 विलिकीर्णान् (T3 G1 °र्णां), M1.4 विकरंत — (L 4) T1 3 G1 3 छादयानान् G1 शलभाभ्र (for °भानां) M1 2 4 प्रजा, M3 प्रजा (for प्रजान्) — (L 6) T1 M1 शरै (for शितै) — (L 7) T1 व्याप्ति T1 M3.4 योधा न (T1 °धानां), M1 योधानां T1 तथा (for तदा) — After line 7, T1

विमुञ्चन्तं च संरम्भाद्ददृशुस्ते महारथम् ॥ ७५
द्यौर्वियद्भूर्दिशश्चाशु प्रणुन्ना निशितैः शरैः ।
अरुणाभ्रावृताकारं तस्मिन्देशे बभौ वियत् ॥ ७६
नृत्यन्निव हि राधेयश्चापहस्तः प्रतापवान् ।
यैर्विद्धः प्रत्यविध्यत्तानेकैकं त्रिगुणैः शरैः ॥ ७७
दशभिर्दशभिश्चैनान्पुनर्विद्ध्वा ननाद ह ।
साश्वसूतध्वजच्छत्रास्ततस्ते विवरं ददुः ॥ ७८
तान्प्रमृद्नन्महेष्वासान्राधेयः शरवृष्टिभिः ।
राजानीकमसंबाधं प्राविशच्छत्रुकर्शनः ॥ ७९
स रथांस्त्रिशतान्हत्वा चेदीनामनिवर्तिनाम् ।
राधेयो निशितैर्बाणैस्ततोऽभ्याच्छद्युधिष्ठिरम् ॥ ८०
ततस्ते पाण्डवा राजञ्शिखण्डी च ससात्यकिः ।
राधेयात्परिरक्षन्तो राजानं पर्यवारयन् ॥ ८१
तथैव तावकाः सर्वे कर्णं दुर्वारणं रणे ।
यत्ताः सेनामहेष्वासाः पर्यरक्षन्त सर्वशः ॥ ८२

---

repeats line 5 — (L 8) Om in M T1 शिते (for शरै) T1 G1 तम्राभ्रैर् (for °भ्र) T2 तदाद्भुतमिवाभवत् (for the posterior half)]

— After the above, T2 ins 436*

76 B8 om 76ab. — a) V1 द्यौर्भूर्वियद्, T2 वियद्भूमिर्, (for द्यौर्वियद्भूर्) Co cites द्यौ° K8 D1 8 चापि, V1 B (B8 om) Da1 Dn1 D1 3 5 7 S चैव, D2 तासु (for चाशु) — b) V1 B (B8 om) Da1 D1 3 5–7 प्रपूर्णा, T3 G M2–4 प्रच्छन्ना — Ś K2 om (hapl) 76c–77d — c) K1 अरुणाभ्यताकार (sic), B5 °भ्रावृताकारं, Dn1 °भावृताकारास्, T1 °भ्रा जटाकारास्, T3 G2 3 तमोमणीवृ(G2 °कृ)ताकार, G1 तमोव्रातावृताकार — d) K1 3 B5 D2 6 8 T2 [अ]भवज्जगत्, B8 नभो बभौ, Da1 D1 5 [अ]भवद्वियत्, Dn1 [अ]भवत्रणे, T1 3 G M [अ]भवत्त(T1 °वंस्त)दा (for बभौ वियत्) — After 76, S (except T2) ins

435* ततः पुनरमेयात्मा कर्णो राजन्महारथः ।
न्यहनत्समरे योधान्यौधव्रतमनुष्ठितः ।

[(L 2) M यौधान् T1 G1 2 योधव्रतम्, M2 यौधव्रातम् T3 G3 अनुष्ठिता, M2–4 °व्रतम्]

77 Ś K2 om 77 (of v l 76) — a) K4 D3 च for हि) — b) S (except T2) रणाजिरे (for प्रतापवान्) — d) M3 एकैक K1 दशभिर्द्विगुणैः शरैः

78 a) B1 5 D3 4 7 शतैश्च, B8 शरैश्च (for the first दशभिर्) K1 3 B1. 2 5 D1 3 4 7 8 T2 चैतान्, V1 Dn1 D6 T1 3 G M चैव, Da1 चान्यान्; D2 चैन — b) N (except Dn1 D6) च (for ह) S (except T2) पुनर्विव्याध नानदन् (T1 M1. 3 °दत्) — c) K3 V1 B5 D1. 4 5 -रथच्छत्रास्, K4 -ध्वजच्छिन्नास्, B1 Da1 D7 -रथच्छत्रास्, B2 D3 -रथच्छत्रा, B3 D8 T2 -रथोच्छ्रत्रास् (D8 °त्रां), Dn1 -रथं हत्वा, D6 -ध्वजच्छत्रास्, T1 M -ध्वजच्छत्र (M1 °त्रान्) K1 साध्वसूतध्वजच्छत्रास् (sic), D2 क्षश्वसूतध्वजं छत्रं — d) D3 हताम् (for ततस्) G1 विदुर, M1 विकिर, Co विवरम् (as in text). K1 दुधु

— T1 3 G ins after 78 T2 ins 434* (of v l 75) after 78 and cont

436* ते हन्यमाना कर्णेन पलायन्ते दिशो दश ।
नादयन्तो दिशः सर्वाः कर्णत्रस्ता विचेतसः ।

[(L 1) T1 पालयंति, T2 पालयत, G1 पालयतो — (L 2) T1 विचेतन]

79 a) Dn1 यान् (for तान्) K3 B1 Da1 Dn1 D3–5 8 T3 G3 M प्रमृद्य (K3 °ज्य), K4 D2 प्रमथ्य, V1 B5 D7 T1 2 प्रमथ्य, B1 6 प्रसह्य, B2 प्रत्यूह्य; D5 प्रमर्द्य, G1 2 समृद्य (G2 °ह्य) — B2 om 79cd —) Ś1 K1 B1 3 4 D1–4 7 गजानीक, Dn1 D3 T2 रथा° — d) Dn1 प्राविध्यन् Ś K1 2 4 B1 शत्रुकर्षण (K4 °र्णं); K3 °दर्शन, V1 B5 Da1 Dn1 D1 2 5 6 T2 °तापन

80 a) B2 सर्वत (for स रथांस्) K1 Da1 M1 त्रिशतं, K3 निशितैर्; K4 D5 त्रिदशान्, V1 B D1–5 7 T1. 3 G M2–4 त्रिशतं (B3 °तो); D8 त्रिंशतान् T3 स रथानां शत हत्वा — b) V1 G3 अति(G3 °नु)वर्तिनां, D2 अनिवर्तिन — d) Ś1 K4 V1 B3 Da1 Dn1 D1 2–5 8 M [ऽ]भ्यर्छद्, K3 [ऽ]भ्ययुद् (sic), B2 T1 2 [ऽ]गच्छद्, D5 6 [ऽ]भ्यायाद्, T3 G [ऽ]भ्यागाद् — After 80, T3 G ins :

437* ततस्ते विरथा शूरा रथानन्यान्समास्थिता ।
परिवव्रुर्महाराज धर्मपुत्रं युधिष्ठिरम् ।

[(L 1) G1 विविधा (for विरथा)]

81 a) T1 G1. 2 M तु परे, T3 G3 च परे (for पाण्डवा) — b) K2 ससात्यकिः (sic), B2 °त्यके — d) K1 पर्यपालयन् — After 81, T3 G ins

438* मुञ्चन्तो विविधान्बाणान्स्वर्णपुङ्खाञ्शिलाशितान् ।
[G2 निशितान् (for विविधान्)]

82 a) B3 पाण्डवा, Da1 D5 तावकान् — b) B3 om रणे — c) T3 G2 यत्र, G1 3 M2–4 यत्त, M1 यत्र (for यत्ता) K3 B Da1 D1–3 शूरा, V1 Dn1 सेना; T1 सर्वे (for सेना) T2 बलिनस्ते महेष्वासा

नानावादित्रघोषाश्च प्रादुरासन्विशां पते ।
सिंहनादश्च संजज्ञे शूराणामनिवर्तिनाम् ॥ ८३

ततः पुनः समाजग्मुरभीताः कुरुपाण्डवाः ।
युधिष्ठिरमुखाः पार्थाः सूतपुत्रमुखा वयम् ॥ ८४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

३३

संजय उवाच ।

विदार्य कर्णस्तां सेनां धर्मराजमुपाद्रवत् ।
रथहस्त्यश्वपत्तीनां सहस्रैः परिवारितः ॥ १
नानायुधसहस्राणि प्रेषितान्यरिभिर्वृषः ।
छित्त्वा बाणशतैरुग्रैस्तानविध्यदसंभ्रमः ॥ २
निचकर्त शिरांस्येषां बाहूनूरूंश्च सर्वशः ।
ते हता वसुधां पेतुर्भग्नाश्चान्ये विदुद्रुवुः ॥ ३
द्रविडान्ध्रनिषादास्तु पुनः सात्यकिचोदिताः ।
अभ्यर्दयञ्जिघांसन्तः पत्तयः कर्णमाहवे ॥ ४
ते विबाहुशिरस्त्राणाः प्रहताः कर्णसायकैः ।

---

83 a) Da1 D5 नानावादित्रदोषाश्च; Dn1 T2 °शब्दाश्च, T1.3 G M नादो (G1 M1°ना-) वादित्रघोषाणां — b) S (except T2) प्रादुरासीत्समततः — c) S (except T2) सिंहनादा(M1 °द)श्च सजज्ञु — d) Ś1 अनिवर्तिन, K3 V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D2-4 7 8 T2 अभि(V1 Da1 °ति)गर्जतां, B2 D1 5 अतिगर्जितां, D6 अविगर्जि(by corr °र्जं)तां

84 a) B2 सर्वे (for पुन॰) Da1 D1.5 समाजग्मुर् — b) K3 Dn1 अभित॰ (for अभीता) D6 कुरुपुंगवा॰, S (except T2) °संजया — c) D4 पार्थान् — d) K3 तव (for सूत) Ś1 सूतपुत्रमुखाश्चय (sic), K1 °त्रसुखावहं, D6 युधिष्ठिरमुखा वय, T1 सूतपुत्रमवारयन्; T2 °त्रमुखादय॰

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś1 K4 द्वितीये(K4 °य)युद्धदिवसे, T1 द्वितीयेह्नि — *Adhy name* V1 संसप्तकयुद्धे, T1 M1 कर्णपुत्रवधो नाम — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 32 (as in text), K1 33, B1 M 42, B4 47, B5 D8 48, Da1 59, D1 T1 3 G 43, D4 39, T2 44

33

1 T3 om the ref — a) M1 तान् (for तां) D1 सेना, M1 सेनाम् — b) T1 धर्मपुत्रम् Ś1 (marg) B1.5 D3.4.7 8 युधिष्ठिरम् (for धर्मराजम्) Ś K B1 3 D2-4 6-8 अथाद्रवत्, G2 अभि° (for उपा°) — c) D4 G1.2 हस्त्यश्वरथपत्तीना; M3 रथपत्त्यश्वपत्तीनां — d) Da1 D5 साहस्रै॰

2 a) Dn1 T2 बहूनि तु, M3-4 नानाबाण (for नानायुध) — b) V1 प्रहितानि, B1 5 D2-4 7 प्रेरितानि K1 S वृषा, B3 D8 वृस॰ — c) B5 कृत्वा, D6 स्थित्वा, T1 3 G हत्वा T1 3 G M3-4 बाणगणैर् (for °शतैर्) T3 G उग्रस — d) G3 अवध्यत् B D3 4 7 T2 G1 असभ्रमात्, Da1 D1.5 M4 °भ्रम, M2 3 °भ्रमन्

3 a) V1 B5 S (except T2) उच्चकर्त, Da1 D1 5 तच्च, D2 विच° B3 [उ]ग्रा, S (except T2) [उ]ग्रो (for [ए]षा) — b) K3 V1 B2-5 D T1 3 M सूतज (for सर्वश॰) — After 3[ab], Dn1 T2 ins

439* प्रहर्तुकामानपरान्संधितेषूंस्तथापरान् ।
प्रगृहीतायुधान्बाहूनन्येषा च प्रधावताम् ।
निजघान रणे कर्णो नानाशस्त्रनिषेवितान् ।

[(L 1) T2 संहतेषून् (for संधिते) — (L 3) T2 मनसास्त्रनिपीडितान् (for the posterior half)]
— c) K1 हत्वा Dn1 S भूतले (for वसुधा) — d) D2 भयाच् (for भग्नाश्) Dn1 T2 M1 प्रद्रुता(M1 °तां)-श्च दिशो दश; T1 3 G M2-4 प्रद्रुताश्चापरे दिश॰

4 a) Ś K1 2 S (except T2) द्रमिडांध्र-, V1 B1-4 D2-4 7 द्राविडा(B2 °डां)स्तु (for द्रविडान्ध्र) B4 D8 T2 च (for तु) B2 D8 T2 निषादान् B6 द्राविडांध्रनिषादस्तु; Da1 Dn1 D1 5 6 द्रविडाश्च निषादाश्च — b) Dn1 ययु॰ (for पुन॰) K3 D2 3 सात्यकिनो(D2 °ना)दिता, V1 B5 सात्वतचोदिता॰; G1 सत्यकि° — c) V1 B1 2 5 Dn1 D2-4 7 8 अभ्य(T1 °भ्यु)द्रवन्, Da1 D1 5 अभ्यर्दयत् K3 जिघांसंत

5 a) K3 बाहुशिरसस्त्राणा॰; B2 T3 G1 3 M वि(M1 [अ]पि)बाहुशिर॰शस्त्रा॰, D8 विबाहुविशस्त्राश्च, G2 विबाहु शिरसत्रस्ता॰ (sic) — b) T1 3 G M सहसा; T2 प्रहृता॰

पेतुः पृथिव्यां युगपच्छिन्नं शालवनं यथा ॥ ५
एवं योधशतान्याजौ सहस्राण्ययुतानि च ।
हतानीयुर्महीं देहैर्यशसापूरयन्दिशः ॥ ६
अथ वैकर्तनं कर्णं रणे क्रुद्धमिवान्तकम् ।
रुरुधुः पाण्डुपाञ्चाला व्याधिं मन्त्रौषधैरिव ॥ ७
स तान्प्रमृद्याभ्यपतत्पुनरेव युधिष्ठिरम् ।
मन्त्रौषधिक्रियातीतो व्याधिरत्युल्बणो यथा ॥ ८
स राजगृद्धिभी रुद्धः पाण्डुपाञ्चालकेकयैः ।
नाशकत्तानतिक्रान्तुं मृत्युर्ब्रह्मविदो यथा ॥ ९
ततो युधिष्ठिरः कर्णमदूरस्थं निवारितम् ।
अब्रवीत्परवीरघ्नः क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ १०
कर्ण कर्ण वृथादृष्टे सूतपुत्र वचः शृणु ।
सदा स्पर्धसि संग्रामे फल्गुनेन यशस्विना ।
तथास्मान्बाधसे नित्यं धार्तराष्ट्रमते स्थितः ॥ ११
यद्बलं यच्च ते वीर्यं प्रद्वेषो यश्च पाण्डुषु ।
तत्सर्वं दर्शयस्वाद्य पौरुषं महदास्थितः ।
युद्धश्रद्धां स तेऽद्याहं विनेष्यामि महाहवे ॥ १२
एवमुक्त्वा महाराज कर्णं पाण्डुसुतस्तदा ।

(for प्रहताः) — c) S (except T2) निपेतुरुर्व्यां (for पेतु पृथिव्या) — d) D6 छिन्न-, T1 स्फीत, G2 च्छिन्नात् Ś1 K1 2 4 V1 D6 सालवनं, K3 शालिवन, B4 Dn1 S ता(G2 ना)ळवन (for शाल°)

6 a) D6 योधशतान्, T3 G यूथशतानि, M यौध° (for योध°) — b) K4 युतानि, D2 6 [अ]र्बुदानि, T3 G शतानि, (for [अ]युतानि) — c) K3 हतान्यायुर्, T1 हतानि च, T3 G M हतान्यगुर् (for हतानीयुर्) Ca cites ईयुर् (as in text) D1 देहे, T3 G देवीं T2 हतानिति सुरे सिद्धे — d) G2 शिरसा (for यशसा) V1 B4 5 Da1 D1 5 [आ]पूर्य रोदसी (B4 Da1 °सीं), T2 पूर्यंते मही, T3 G [आ]पूर्य वै दिश° (for [अ]पूरयन्दिश°) B2 यश आपूर्य रोदसी Ca cites रोदसी

7 b) Ś K2 4 रथे, K1 रणात् (for रणे) D4 (sup lin as in text) युद्धम् (for क्रुद्धम्) — c) B3 विव्याधु°, Dn1 रुरुद्ध°, T1 रुरुदु (for रुरुधु) Ś2 K1 4 पांड्य-पांचाला, D3 सर्वपांचाला — d) K3 व्याधी, D6 व्याधीन् K3 मंत्रौषधीर्, B1 °षधिर्, T1 3 G1 3 °षधा, G2 °धाम् (for मन्त्रौषधैर्) B5 मन्त्रौषधानि

8 a) K3 प्रसृज्य, D1 5 प्रसृत्य, T1 2 प्रमथ्य (for प्रमृद्य) G1 अभ्यतपत् B1 शतान्विमृद्यश्चपतत् (sic), B3 स तान्प्रसृत्यापतत·; D2 6 स तान(D6 °म)तिक्रम्य ततो — b) G1 2 पुनर्वैतं (for पुनरेव) D2 6 युधिष्ठिर-मुपाद्रवत् — c) मंत्रौषधी क्रियातीते, Dn1 D2 4 6 मन्त्रौषधि(D2 °ध)क्रियाहीनो (D4 °तीता), B3 मन्त्रौषधि-क्रियाभीतो, T G1.3 M मन्त्रौषध(T1 M1 °धि)क्रियाव्याधि° (T1 °धीन्, T3 G3 M2 3 °र्धि), G2 मन्त्रौषधव्यथाव्याधि° — d) B2 अत्युग्रशो (for अत्युल्बणो) S विधिहीना° कृता (T1 °नान्क्रिया, T3 G M3 °नक्रिया) इव

9 a) V1 Dn1 T2 राज्य- Ś2 K4 -गर्भिभी, B3 -गर्द्धिभी, T1 गृध्नुभी, T3 G3 गार्धिभिर्, Co -गृध्रोभि°, Ca -गृद्धिभी (as in text) K1 रुद्र°, Dn1 T2 शूरै°, T3 G3 युध्यन्, G2 युक्तान् (for रुद्ध°) — b) K3 -पचाल- (for -पाञ्चाल-) Ś K1 2 4 सृञ्जयैः, B1 Da1 Dn1 D1 4-6 8 -कैकयै — c) K1 D8 अभिक्रातुं, G1 अतिक्रांत — d) Ś1 K2 V1 G1 मृत्युं K3 ब्रह्मविदा, Co °विदः (as in text)

10 b) Da1 D1 5 नादूरस्थ, Dn1 अदूरस्थ T1 निवारित — After 10ab, S (except T2) ins.

440* तैर्योधै° प्रमुखे वीर दृष्ट्वा विव्याध सायकैः ।
कर्णं पार्थशरैर्विद्धस्तोत्त्रार्दित इव द्विप° ।
प्रमथ्य सहितान्वीरान्युधिष्ठिरमपीडयत् ।
ततो युधिष्ठिरः कर्णमासाद्य जयतां वरम् ।

[(L 1) G1 2 योध, M3 योधै° T1 प्रमुख, T2 G1 2 M1 प्रमुखै° G2 दृष्ट्वा स तान् (for वीर दृष्ट्वा) — (L. 2) G1 पाडुशरैर् (for पार्थ°) G1 तोत्रर्पित]

— d) K3 परवीरघ्न, B1 3-5 Dn1 D2-4 7 S (except T3 G3) °रघ्नं

11 a) T1 वृथा दुक्ष°, T2 वृथादुष्ट, Co °वृष्टे, Ca °दृष्टे (as in text) — c) M1 स्पर्धति — d) Some MSS फाल्गुनेन V1 B1 4 5 Da1 D1-5 7 तरस्विना (for यशस्विना) — e) B5 S (except T2) यया K3 बाधते, Da1 Dn1 D1 5 8 T G M2-4 द्विषसे, M1 द्विषते (for बाधसे) — f) K1 धार्तराष्ट्रसुते स्थित°, B2 °राष्ट्रमस्थित° (sic), Dn1 राष्ट्रेष्ववस्थित°, S (except T2) °राष्ट्रमनुव्रत

12 Ś K1.2 om 12 — a) Dn1 om ते K3 वीर्यं च (for ते वीर्यं) — b) K3 यस्य, K4 B2 D2 G1 2 यच्च, B5 D3 7 यस्तु (for यश्च) B3 युद्धे कोपश्च पाडुषु, D6 युद्धे छाया च पाडुषु — c) D2 6 दर्शयास्माक (for °यस्वाद्य) Co cites पौरुषं (as in text) — Ś om 12ef — e) K3 युद्धमद्धा K3 V1 B D S च (for स) D6 हरिष्यामि, Co विनेष्याम° — f) Dn1 S (except T2) महारणे (for °हवे)

13 b) B2 धर्मसुतस् B4 5 तथा, T2 G3 M तत°, G1 2 [अ]ग्रज (for तदा) — d) D6 अयोमुखै° K1

सुवर्णपुङ्खैर्दशभिर्विव्याधायस्मयैः शितैः ॥ १३
तं सूतपुत्रो नवभिः प्रत्यविध्यदरिंदमः ।
वत्सदन्तैर्महेष्वासः प्रहसन्निव भारत ॥ १४
ततः क्षुराभ्यां पाञ्चाल्यौ चक्ररक्षौ महात्मनः ।
जघान समरे शूरः शरैः संनतपर्वभिः ॥ १५
तावुभौ धर्मराजस्य प्रवीरौ परिपार्श्वतः ।
रथाभ्याशे चकाशेते चन्द्रस्येव पुनर्वसू ॥ १६
युधिष्ठिरः पुनः कर्णमविध्यत्त्रिंशता शरैः ।
सुषेणं सत्यसेनं च त्रिभिस्त्रिभिरताडयत् ॥ १७
शल्यं नवत्या विव्याध त्रिसप्तत्या च सूतजम् ।
तांश्चास्य गोप्तॄन्विव्याध त्रिभिस्त्रिभिरजिह्मगैः ॥ १८
ततः प्रहस्याधिरथिर्विधुन्वानः स कार्मुकम् ।
भित्त्वा भल्लेन राजानं विद्ध्वा षष्ट्यानदन्मुदा ॥ १९
ततः प्रवीराः पाण्डूनामभ्यधावन्युधिष्ठिरम् ।
सूतपुत्रात्परीप्सन्तः कर्णमभ्यर्दयञ्शरैः ॥ २०
सात्यकिश्चेकितानश्च युयुत्सुः पाण्ड्य एव च ।
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च द्रौपदेयाः प्रभद्रकाः ॥ २१
यमौ च भीमसेनश्च शिशुपालस्य चात्मजः ।

चितै°, $B_{1\,3\,4}$ D_{7} S शरै° (for शितै°) B_{2} विव्याधायसै° शरैश्च (sic), B_{5} प्रत्यविध्यदरिंदम°, G_{1} विव्याधाथ त्रिभि° शरै°, G_{3} शरीरांतकरै° शरै°

14 [a]) V_{1} B D (except D_{6}) S दशभि° (for नवभि°) — [b]) Da_{1} $D_{1\,5}$ अरिंदम — [c]) $Ś_{2}$ K_{4} महेश्वासै° — After 14, $K_{3\,4}$ V_{1} B D S ins a passage given in App I (No 9)

15 [a]) B_{2} D_{2} शराभ्यां M_{4} पचाल्यौ — [b]) V_{1} महाबलौ, B_{5} °बल (for त्मन) — [cd]) $K_{3\,4}$ Da_{1} Dn_{1} $D_{1\,3\,5\,7}$ S जघान चन्द्रदेवं च द(T_{2} चं)ण्डधार च संयुगे ($T_{1\,3}$ G M वैशसे)

16 [b]) Da_{1} $D_{1\,5}$ पार्श्वत° स्थितौ; Dn_{1} T_{2} युधि पार्श्वत, $T_{1\,3}$ G M युधि भारत (for परिपार्श्वत) — [c]) K_{3} Dn_{1} चकासेता, D_{6} प्रकाशेते (for चकाशेते) — [d]) G_{2} चन्द्रस्यैव (for °स्येव) $K_{1,3\,4}$ Dn_{1} D_{2} पुनर्वसु (K_{3} D_{2} सु) ❀Co पुनर्वसुसंबन्धिन्यौ।❀

17 [b]) T_{1} आपोध्यत् (sic) (for अविध्यत्) $Ś_{2}$ K_{3} M_{1} त्रिशता (K_{3} °तै°), K_{4} त्रिंशतै°, Dn_{1} D_{6} T_{2} निशितै°, G_{1} दशभि° (for त्रिंशता) — T_{1} om 17^{cd}. — [c]) Ś $K_{1,2\,4}$ G_{1} वृषसेन, D_{6} वसुनेत्र (for सत्यसेन) D_{2} वसुखेण सुनेत्रं च

18 [b]) $B_{2\,3}$ G_{1} M_{2-4} [अ]थ (for च) — [c]) $B_{1\,4\,5}$ $D_{4,7}$ तांस्तस्य; T_{1} स्याश्चास्य (sic), T_{2} तांश्चक्र°, G_{2} ताश्चात्र K_{3} गोप्तान्; T_{3} G_{3} गोपान्, M_{1} गोप्तृन् — [d]) K_{1} D_{3} अताडयन् (for अजिह्मगै)

19 [a]) D_{2} अधिरथ°, $T_{1,2}$ $G_{1\,2}$ M_{2-4} अतिरथिर् — [b]) Ś K $B_{2\,3}$ Da_{1} $D_{1\,5\,6\,8}$ विधुन्वानस्य कार्मुकम्, B_{4} विधुन्वानोस्य का°, Dn_{1} विधुन्वान° स्वका°, D_{2} चक्ररक्षस्य कार्मुकम्, $T_{1,3}$ G M षष्ट्या राजञ्शितै° शरै°; T_{2} विधून्वस्तस्य कार्मुकम् ❀Co कार्मुकमिति काकाक्षिन्यायादुभयत्र।❀ — [c]) K V_{1} B_{2} Dn_{1} $D_{2\,6\,8}$ T_{2} छित्वा, Da_{1} $D_{1,5}$ छित्त्वा (for भित्त्वा) $T_{1\,3}$ G M विद्ध्वा युधिष्ठिर संख्ये (T_{1} °ख्ये, G_{3} °घे) — [d]) K_{2} न दुर्मदा, B Da_{1} $D_{1\,3,4\,7}$ [अ]नदत्तदा, Dn_{1} $D_{2\,6}$ T_{2} ननाद ह (D_{2} च) D_{5} om मुदा $T_{1\,3}$ G M ननादाति(M °धि)रथिस्तदा (T_{1} G_{1} °था)

20 [b]) K_{2} अभ्याधावन् $Ś_{2}$ युधिष्ठिर°; V_{1} $B_{1\,4}$ Dn_{1} $D_{2-4\,7}$ $T_{2\,3}$ G M अमर्षिता° (for युधिष्ठिरम्) T_{1} अभ्यधावत मर्षिता — [c]) Ś $K_{1\,2\,4}$ $B_{3,5}$ सूतपुत्र, V_{1} $B_{1,4}$ Dn_{1} $D_{2-4,7}$ S युधिष्ठिर, D_{6} सूतपुत्रा (for °पुत्रात्) — [d]) T_{1} G_{2} कर्णं चाभ्यद्रवञ्शरै°, T_{3} $G_{1\,3}$ M कर्णं चाभ्यर्दयञ्शरै°

21 T_{3} $G_{1\,3}$ repeat $21,^{ab}$ after 441* — [a]) K_{3} सुषेण सत्यसेन च, T_{3} $G_{1\,3}$ (all both times) सात्यकिं चेकितान च — [b]) T_{3} $G_{1\,3}$ (all first time) युयुत्सुं $T_{1\,3}$ (second time) G_{1} (second time)$_{2\,3}$ (second time) M पार्थिवश्च (G_{2} °व° स) ह, T_{2} पांडवै° सह, T_{3} (first time) पांडवास्तदा, G_{1} (first time) पांडवांस्तथा; पाण्ड्यमेव च Co cites पांड्य (as in text) K_{3} त्रिभिस्त्रिभिरताडयत् — After 21^{ab}, T_{3} $G_{1\,3}$ ins

441* चोल च चेरक चैव सिंहलद्वीपवासिनम्।
कर्णो विव्याध संक्रुद्धो दाक्षिणात्यान्समन्ततः ।

[(L 1) G_{3} केरल (for चेरकं) G_{1} वासिना, G_{3} वासिन — (L. 2) G_{1} कर्णेर् G_{3} सहस्रश (for समन्तत°)]

22 [b]) D_{1} शिशुपालश्च; D_{2} T_{2} चेदिराजस्य D_{1} चात्मन , D_{6} चात्मजा° — [c]) $T_{1\,3}$ G M करूशा (for कारूषा) $B_{3\,4}$ करूष(B_{4} °षा)मत्स्यशूराश्च, Dn_{1} T_{2} कारूष(T_{2} °श)मत्स्यभोजाश्च, D_{6} कारूषा मत्स्यसेनाश्च — [d]) K_{3} कौरया (sic), K_{4} Dn_{1} $D_{4,6\,8}$ कैकया° G_{1} कौसला (for को°) — [e]) $G_{1\,2}$ त एते (for एते च) Dn_{1} $T_{2\,3}$ G_{3} M तु (for च) $Ś_{2}$ स्वारिता, Dn_{1} T_{2} [अ]तिरथा (for त्वरिता) B_{2} एते चान्ये च त्वरिता — [f]) K_{3} V_{1} सुखेण; Co वसुषेणम् (as in text) Da_{1} $D_{1\,3-5}$

कारूषा मत्स्यशेषाश्च केकयाः काशिकोसलाः ।
एते च त्वरिता वीरा वसुषेणमवारयन् ॥ २२
जनमेजयश्च पाञ्चाल्यः कर्णं विव्याध सायकैः ।
वराहकर्णैर्नाराचैर्नालीकैर्निशितैः शरैः ।
वत्सदन्तैर्विपाठैश्च क्षुरप्रैश्चटकामुखैः ॥ २३
नानाप्रहरणैश्चोग्रै रथहस्त्यश्वसादिनः ।
सर्वतोऽभ्याद्रवन्कर्णं परिवार्य जिघांसया ॥ २४
स पाण्डवानां प्रवरैः सर्वतः समभिद्रुतः ।
उदैरयद्ब्राह्ममस्त्रं शरैः संपूरयन्दिशः ॥ २५
ततः शरमहाज्वालो वीर्योष्मा कर्णपावकः ।
निर्दहन्पाण्डववनं चारु पर्यचरद्रणे ॥ २६
स संवार्य महास्त्राणि महेष्वासो महात्मनाम् ।

अताडयत् (D3-5 °न्), D8 अवाधयन् K3 सुषेणमवताडयत्, सुषेणमवधावयन्, T1 कर्णमभ्यद्रवन्रणे; Cv वसुषेणमताडयत्

23 a) Hypermetric Ś1 पाचाल्यौ, K3 पाचाल्य; G1 पांचालः Ś2 K1 2 4 जनमेजयपांचाल्यौ (Ś2 °पचालौ) — b) Ś K1 2 कर्णौ, Dn1 कर्णे K3 पत्रिभि, T3 G3 सत्वर (for सायकै) — c) B1-4 D2-4. 6 7 व (D2 वा)-राहकर्णै, D8 वाराहकर्णैर् Dn1 S व (Dn1 M1 वा) राहकर्णि-(Dn1 °र्णि) नालीकैर् — d) K3 D6 8 नालिकेर्, V1 Da1 D1 5 नाडीकैर्, Dn1 S नाराचैर् (for नालीकैर्) V1 T3 G विविधै, Dn1 M विशिखै (for निशितै) Da1 D1 अपि, D8 M क्षुरै; G1 शिरै (for शरै) — e) G1 2 वत्सदंत- K3 विपाकैश्च — f) K3 खुरप्रैश्च, S (except T2) क्षुद्रकैश्च (for क्षुरप्रैश्च) Ś K1 2 4 शकटामुखै, K3 D8 चडकामुखै, D2 कदकामुखै; D4 T1 चकटामुखै, T2 कटकामुकै, M2-4 च शिलीमुखै

24 a) G2 नानाप्रहरकै D6 घोरैर्, T1 तीक्ष्णैर् (for चोग्रैर्) — b) B Da1 D1 3-5 7 रथहस्त्यश्वसादिभि, D6 रथाश्वगजसादिन, S हस्त्यश्वरथसादिन — c) K3 V1 B Da1 D1. 3-5 7 8 S [ऽ]भ्यद्रवन्, Dn1 [ऽ]भ्यहनत्, D6 ऽभ्यधमन् T3 G तूर्णं (for कर्णं) — d) D1 परीवार्य, D2 पराजय, T2 परिवव्रुर् (for परिवार्य) Dn1 M1 जिघासव.

25 a) D8 प्रवरान् — b) T1 सर्वैश्च (for सर्वत) — After 25ab, S ins.

442* छाद्यमानै शितैर्बाणै स्वस्वनामाङ्कितैस्तदा ।
न चचाल रणे कर्णो महेन्द्रो दानवैरिव ।

[(L 1) T3 G3 छाद्यमान T1 3 M शरैर्घोर (for शितैर्बाणै) T1 G1 2 M1 शरै, T3 G3 M2-4 शितै (for तदा)]

— c) K3 V1 B D (except D8) S (except G1) उदीरयन् — d) K3 V1 B D S आपूरयन् (for संपू°) D2 6 जगत् (for दिश) — After 25, S ins

443* निजघान महेष्वासान्पाञ्चालानेकविंशतिम् ।
Colophon
संजय ।
तत पुनरमेयात्मा चेदीना प्रवरान्दश ।
न्यहनद्भरतश्रेष्ठ कर्णो वैकर्तनस्तदा ।
तस्य बाणसहस्राणि सम्प्रपन्नानि मारिष ।
दृश्यन्ते दिक्षु सर्वासु शलभानामिव व्रजा ।
कर्णनामाङ्किता बाणा स्वर्णपुङ्खाः सुतेजनाः ।
नराश्वकायान्निर्भिद्य पेतुरुर्व्यां समन्तत ।
कर्णेनैकेन समरे चेदीना प्रवरा रथा ।
सृञ्जयाना च सर्वेषा शतशो निहता रणे ।
कर्णस्य शरसछन्न बभूव विपुल तम ।
नाज्ञायत तत किंचित्परेषामात्मनोऽपि वा ।
तस्मिंस्तमसि भूते च क्षत्रियाणा भयंकरे ।
विचचार महाबाहुर्निर्दहन्क्षत्रियान्बहून् ।

[(L 1) T3 G3 पाचाल्यान् — Colophon *Adhy name* M1 कर्णमोहनं — *Adhy no* (figures, words or both) T1 3 G M 44, T2 45 — T3 om lines 2–7 — (L 2) T2 बहून्, G1 दिश (for दश) — (L 3) G3 भरतश्रेष्ठ — (L 4) T2 सुप्रसन्नानि, G2 सप्रणुन्नानि, M2-4 संप्रकीर्णानि — (L 8) T1 G हता (for रथा) — (L 10) G1 शिरसछिन्न (sic), M1 रथ°, M2-4 सशर छन्न G1 बभूवुर् T2 M3 विमल T2 नभ (for तम) — (L 11) M1 न (for ना) G1 च (for वा) — (L 12) T1. 2 G1 2 M तस्मिंस्तमसि M2-4 संभूते (for भूते च) — (L 13) T1 महाबाहु T1 3 G3 निदहन्, G1 2 अदहन् (G2 °त्)]

26 a) B3 शरमहान्कालो (sic) — b) B2 वीरार्यो; Dn1 वीर्यवान्, S वीर्यार्चि (for वीर्योष्मा) B1 कर्ण पावकम् — c) K3 निदहन्, B2 निर्दयन्, D8 निर्दहत् Ś2 K1 4 B4 T1 पाडवचमू, V1 Da1 D1 5 पाडवबल, B3 T2 पांडवीं सेना; G1 पाडवानीक, G3 पाडववर. — d) B (except B2) D3 4 7 वीर (for चारु) — After 26, S ins

444* ततस्तेषा महाराज पाण्डवाना महारथा ।
सृञ्जयाना च सर्वेषा शतशोऽथ सहस्रश ।
अस्त्रै कर्णं महेष्वास समन्तात्पर्यवारयन् ।
[(L. 3) T1 शरै (for अस्त्रै)]

27 a) B1. 3 4 Da1 D1. 3-5 7 सधाय, B2 संवाद्य; T1 निवार्य (for सवार्य) B2 5 सहस्राणि (for महास्त्राणि)

प्रहस्य पुरुषेन्द्रस्य शरैश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥ २७
ततः संधाय नवतिं निमेषान्नतपर्वणाम् ।
बिभेद कवचं राज्ञो रणे कर्णः शितैः शरैः ॥ २८
तद्वर्म हेमविकृतं रराज निपतत्तदा ।
सविद्युदभ्रं सवितुः श्लिष्टं वातहतं यथा ॥ २९
तदङ्गं पुरुषेन्द्रस्य भ्रष्टवर्म व्यरोचत ।
रत्नैरलंकृतं दिव्यैर्व्यभ्रं निशि यथा नभः ॥ ३०
स विवर्मा शरैः पार्थो रुधिरेण समुक्षितः ।
क्रुद्धः सर्वायसीं शक्तिं चिक्षेपाधिरथिं प्रति ॥ ३१
तां ज्वलन्तीमिवाकाशे शरैश्चिच्छेद सप्तभिः ।
सा छिन्ना भूमिमपतन्महेष्वासस्य सायकैः ॥ ३२
ततो बाह्वोर्ललाटे च हृदि चैव युधिष्ठिरः ।
चतुर्भिस्तोमरैः कर्णं ताडयित्वा मुदानदत् ॥ ३३
उद्भिन्नरुधिरः कर्णः क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ।

— ^{b}) B (except B2) Da1 D1-5 7 महामना — ^{d}) S कर्णश्च (for शरैश्च) K3 सायकम्, D2 पाडव (for कार्मुकम्)

28 ^{a}) Da1 D1.5 T1 M2-4 नवभिर् T2 तत संध्यायमानं तु — ^{b}) V1 B1 Dn1 D3 4 7 G1 2 नतपर्वण; T1 M2-4 °पर्वभि B3 4 Da1 D1 5 निमेषांतरमात्रस — ^{c}) K3 राजन् (for राज्ञो) — ^{d}) Ś K D6 8 तत (for रणे) D3 शतै (for शितै)

29 ^{a}) Dn1 चर्म (for वर्म) — ^{b}) K3 V1 T G1 3 M रत्नचित्रं पतद्भूमौ, B Da1 D1 3-5 7 रत्नचित्रं यभौ पतत्; Dn1 D8 G2 रत्नचित्रं पतद्भुवि, D2 6 रत्नचित्रं पतत्तदा — ^{cd}) Da1 D1 5 स विद्यु, T1 सवितृ, M2-4 सुश्लिष्ट (for सवितु) V1 B Da1 D1-8 T1 श्लिष्ट, Dn1 T2 छिद्र, T3 G1 3 विव, M2-4 शैलाद् (for श्लिष्टं) V1 D3 T1 M वाताहत

30 ^{a}) V1 B1 2 4 D3 4 7 T3 G तदगात्; B3.5 तदकात्, Da1 D1 5 तदंगे, D3 तदयं (marg °दिदं) (for तदङ्ग) — ^{b}) Da1 D1-5 7 T3 G1 2 भ्रष्ट (for भ्रष्ट) K3 व्यमोचत; T3 G1 3 M1-4 व्यशोभत; G2 व्यपोहत — ^{c}) K4 रत्नं; B1 3 D4 शरैर् (for रत्नैर्) K3 B Da1 D1-5 7 8 चित्रैर्; V1 Dn1 T2 मुख्यैर्, D6 चैव, T1 3 G M पुण्यैर् (for दिव्यैर्) — ^{d}) B4 transp यथा and नभः V1 B5 Dn1 D2 6 8 S [अ]वरं (for नभ) K3 व्यथितं निशितैर्यथा

31 ^{a}) K3 V1 B Da1 D1-8 T1.2 M2 छिन्नवर्मा; Dn1 T3 G M1 3.4 भिन्नव(G2 °श)र्मा (for स विवर्मा) — ^{b}) D2 6 सम(D3 °मु)क्षित, T1 3 G M परिप्लुत (for समुक्षित) — After 31^{ab}, T G ins

445* बभासे पुरुषश्रेष्ठ उदयन्निव दिवाकर ।
स शरार्पितसर्वाङ्गश्छिन्नवर्माथ सयुगे ।
क्षत्रधर्मं समास्थाय सिंहनादमथाकरोत् ।
नदित्वा च चिर काल पाण्डवो रभसो रणे ॥

[(L 1) G1 पुरुषेंद्रश्च — (L 3) G1 क्षत्रधर्माथ सस्थाय (for the prior half) G2 अकुर्वत (for अथाकरोत्) — (L 4) T1 स नदित्वा T1 रभसाद्]

— ^{cd}) B1 2 D3 4 7 तत (for क्रुद्ध) D3 स आयसीं (for सर्वा°) D2 अधिरथ T G शक्तिं चिक्षेप वेगेन प्रदीप्तामशनीमिव (T1 G2 °नीं यथा)

32 ^{b}) S शक्तिं सप्तभिराशुगै (M2-4 °यसै) — ^{cd}) Ś2 K3 V1 B D अगमन् (for अपतन्) S भल्लैश्चिच्छेद राधेय (M1 °य) सा त्वशी (T1 स्यशी, M1 स्वकी)र्यत वै रणे (T1 भुवि)

33 ^{a}) T G2 M हृदि, G1 3 युधि (for ततो) B2 राज्ञोर् (for बाह्वोर्) D5 om च — ^{b}) S क्षिप्रकारी (for हृदि चैव) Da1 D1 5 एव (for एव) B2.3 युधिष्ठिर — B2 3 om (hapl) 33^{d}-34^{a} — ^{d}) K3 V1 B1 4 D S [अ]नदन्मुदा (by transp), V1 [अ]नदन्मुदं; B5 [अ]नदन्मुहु

34 B2 3 om 34^{a} (of v l. 33) — ^{a}) D1 2 5 6 8 T2 उ(D5 त)द्भिन्नहृदय (for °रुधिर) Ś2 कर्णौ, B3 क्रुद्ध (for कर्ण) — ^{b}) B3 कर्ण (for क्रुद्ध) — After 34^{ab}, S ins

446* जघान सूत पार्थस्य पार्ष्णिं च नवभि शरै ।
[T3 G3 पार्ष्टिं, G2 पार्ष्णीं]

— ^{c}) K1 2 भल्लेन, S (except T2) नृपते (for भल्लेन) — ^{d}) T1 G1 2 M चैवं त; T3 G3 तं शरै (for पाण्डवम्) — After 34^{cd}, K3 D3 ins

447* हत्वा सूत च पार्थस्य पृष्ठगोपं च सायकै ।

— ^{e}) B3 G2 इषुधींश्; T1 इषुधिं K3 D3 इषुधी चातपत्रं च — ^{f}) T3 G1 3 ध्वजं (for रथ) T1 [ऽ]भिनत् (for ऽच्छिनत्) K3 D3 चिच्छेद परवीरहा — N ins after 34 T2 after App I (No. 10)

448* कालवालास्तु ये पार्थं दन्तवर्णावहन्हया ।
वैयुक्त रथमास्थाय प्रायाद्राजा पराङ्मुख ।

[(L 1) Ś2 K4 कालवाल तु, V1 °कालास्तु D2 6 8 च

ध्वजं चिच्छेद भल्लेन त्रिभिर्विव्याध पाण्डवम् ।
इषुधी चास्य चिच्छेद रथं च तिलशोऽच्छिनत् ॥ ३४
एवं पार्थो व्यपायात्स निहतपार्ष्णिसारथिः ।
अशक्नुवन्प्रमुखतः स्थातुं कर्णस्य दुर्मनाः ॥ ३५
तमभिद्रुत्य राधेयः स्कन्धं संस्पृश्य पाणिना ।
अब्रवीत्प्रहसन्राजन्कुत्सयन्निव पाण्डवम् ॥ ३६
कथं नाम कुले जातः क्षत्रधर्मे व्यवस्थितः ।
प्रजह्यात्समरे शत्रून्प्राणान्रक्षन्महाहवे ॥ ३७
न भवान्क्षत्रधर्मेषु कुशलोऽसीति मे मतिः ।
ब्राह्मे बले भवान्युक्तः स्वाध्याये यज्ञकर्मणि ॥ ३८
मा स्म युध्यस्व कौन्तेय मा च वीरान्समासदः ।
मा चैनानप्रियं ब्रूहि मा च व्रज महारणम् ॥ ३९

(for तु) T2 श्वेतवाल्स्तु ते पार्थ (for the prior half) Da1 D1 5 अवहन्पाण्डुरा हया (for the posterior half) — (L 2) K3 D8 तान्स्वय वाह्यन्सख्ये (for the prior half)] — After 34, S ins a passage given in App I (No 10)

35 a) S (except T2) तत (for एवं) K3 Dn1 [ऽ]प्यपायात्स, V1 B1–4 D2–4 7 [ऽ]प्युपायात्स, B5 [ऽ]पयात्संख्ये, D6 व्यपासर्पन्, S व्य(G1 2 [ऽ]प्य-, G3 M1 ह्य)पायासीद् (for व्यपायात्स) — b) Ś K2 3 B निहत पार्ष्णिसारथि, V1 निहत पृष्ठसा°, T1 धुरसा हतसा° (sic), T2 M धुर्याभ्या हतसा°, T3 G3 हताश्वो हतसा°, G1 इन्द्वाद्दे हतसा°, G2 रथाद्दे हतसा° — c) B3 अशक्तवन्, Dn1 नाशक्नुवत्, D1 अशक्नुवत्, T2 M1 नाशक्नुवन् T1 3 G M1 मुखे स्थातु (for प्रमुखत) M3–4 नाशकत्प्रमुखे स्थातुं — d) T1 G1 2 M तदा, T3 G3 तत (for स्थातुं)

36 a) K3 तमभिद्रुत्य, B D2–5 7 अभिद्रुत्य तु, T2 तमनुद्रुत्य (for तमभिद्रुत्य) — b) K3 V1 B Da1 D1–4 6–8 स्कंधे Dn1 S पाण्डुपुत्रं युधिष्ठिर (T2 महारथ) — After 36ab, Dn1 T2 ins

449* वज्रच्छत्राङ्कुशैर्मत्स्यैर्ध्वजकूर्माम्बुजादिभि ।
लक्षणैरुपपन्नेन पाणिना पाण्डुनन्दनम् ।
पवित्रीकर्तुमात्मान स्कन्धोपरि समस्पृशत् ।
ग्रहीतुमिच्छन्स बलात्कुन्तीवाक्यं च सोऽस्मरत् ।
तं शल्य प्राह मा कर्ण गृह्णीया पार्थिवोत्तमम् ।
गृहीतमात्रो हत्वा त्वा मा करिष्यति भस्मसात् ।
[(L 6) T2 करिष्यतु (for °ति)]

— c) K3 असहन् D2 T2 कर्ण (for राजन्) — d) D3 विकुत्सन् (for कुत्सयन्)

37 a) D1 मम (for नाम) — b) K4 क्षत्रधर्मं, B2 D3–5 7 °धर्मं — c) K3 जघान, G1 प्रसह्या (for प्रजह्यात्) B1 3–5 Da1 D1 2–5 7 समरं भीत (B3 4 °रु) (for समरे शत्रून्) K3 D8 शत्रु, D2 सर्वान् (for शत्रून्) — d) D2 6 महामृधे (for °हवे)

38 a) K4 स भवान्, T3 G3 न हि त्वं (for न भवान्) K3 क्षत्रधर्मेण, T1 °धर्मे तु — b) K3 B1 3–5 D1 3 4 7 G1 2 M कुशलो हीति, V1 D6 कुशलोस्तीति, T1 कुलशोद्धिति (sic) (for कुशलोऽसीति) — V1 reads 38cd on marg — c) K3 ब्राह्मबले, M2 ब्राह्मे कुले Ś1 युक्ते — d) K3 B2 स्वाध्याययज्ञकर्मणि (B2 °सु)

39 a) V1 मास्मान् (for मा स्म) — b) K4 B Da1 D1–5 7 T1 3 G M मा स, Dn1 मा च, T3 न च (for मा च) D3 (before corr) समानद, T1 G1 2 °सत (for °सद) K3 माचासन ममासद (sic) — c) K3 मा, B1 न (for मा) K1 B Dn1 D3 4 7 चैतान्, Da1 D1 4 वैतान्, D6 वैनाम् (for चैनान्) D3 ब्रूया T G M3–4 मा चै(G3 मै)व (T2 व) विप्रियं ब्रूहि, M1 मा चैव धीप्रिय ब्रूहि (sic) — d) B Da1 D1–5 7 8 वै (for च) D3 महाहव K3 मा च प्रज ॰ हाहवम्, Dn1 S मा च त्व भज (Dn1 व्रज) सयुग — After 39, Bom. ed and S ins

450* वक्तव्या मारिषान्ये तु न वक्तव्यास्तु मादृशा ।
मादृशान्हि ब्रुवन्युद्धे एतदन्यच्च लप्स्यसे ।
स्वगृह गच्छ कौन्तेय यत्र वा केशवार्जुनौ ।
न हि त्वा समरे राजन्हन्यात्कर्णः कथचन ।

Colophon

[(L 1) G2 वक्तव्यास्त्वादृशान्येषु (for the prior half) T2 T2 च (for तु) — (L 2) T2 वि- (for हि) T2 एतदन्यत्र लप्स्यसि (for the posterior half) — (L 3) Bom ed तौ (for वा) — (L 4) G1 2 M त्वा (for त्वां) and transp राजन् and कर्ण T2 om the colophon — *Adhy name* T1 M1 युधिष्ठिरपराजय — *Adhy. no.* (figures, words or both) T1 3 G 45, M 44.]

T1 3 G M cont.:

451* सजय ।
वरप्रदान कुन्त्यास्तु कर्ण स्मृत्वा महारथ ।
वधप्राप्तं तु कौन्तेय नावधीत्पुरुषोत्तमम् ।
[(L 1) T3 वरप्रदानात् G3 मत्वा (for स्मृत्वा) — (L 2) M3–4 हि (for तु) T3 G3 M3 पुरुषोत्तम]

एवमुक्त्वा ततः पार्थं विसृज्य च महाबलः ।
न्यहनत्पाण्डवीं सेनां वज्रहस्त इवासुरीम् ।
ततः प्रायाद्द्रुतं राजन्व्रीडन्निव जनेश्वरः ॥ ४०
अथ प्रयान्तं राजानमन्वयुस्ते तदाच्युतम् ।
चेदिपाण्डवपाञ्चालाः सात्यकिश्च महारथः ।
द्रौपदेयास्तथा शूरा माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ॥ ४१
ततो युधिष्ठिरानीकं दृष्ट्वा कर्णः पराङ्मुखम् ।
कुरुभिः सहितो वीरैः पृष्ठगैः पृष्ठमन्वयात् ॥ ४२
शङ्खभेरीनिनादैश्च कार्मुकाणां च निस्वनैः ।
बभूव धार्तराष्ट्राणां सिंहनादरवस्तदा ॥ ४३
युधिष्ठिरस्तु कौरव्य रथमारुह्य सत्वरः ।
श्रुतकीर्तेर्महाराज दृष्टवान्कर्णविक्रमम् ॥ ४४
काल्यमानं बलं दृष्ट्वा धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
तान्योधानब्रवीत्क्रुद्धो हतैनं वै सहस्रशः ॥ ४५
ततो राज्ञाभ्यनुज्ञाताः पाण्डवानां महारथाः ।
भीमसेनमुखाः सर्वे पुत्रांस्ते प्रत्युपाद्रवन् ॥ ४६
अभवत्तुमुलः शब्दो योधानां तत्र भारत ।
हस्त्यश्वरथपत्तीनां शस्त्राणां च ततस्ततः ॥ ४७
उत्तिष्ठत प्रहरत प्रैताभिपततेति च ।

40 ^{b}) K_3 विमृश्य, $B_{2.3}$ विमुच्य B_{1-4} महाबल॰, Dn_1 T_2 °मना॰, T_1 G M_{2-4} °रथ॰ (for °बल॰) — ^{c}) B_2 प्राहनत्, Da_1 $D_{1.4.5}$ व्यहनत्; D_2 अहनत्, D_6 अब्रवीत्, G_2 न्यहनन् — B_3 om. 40^{ef} — ^{e}) K_3 V_1 $B_{1.2.4.5}$ Dn_1 ततो K_4 प्रयाद्; V_1 $D_{2.3}$ G_1 M [ऽ]पयाद्, B_2 [ऽ]पय॰, $B_{1.4.5}$ Dn_1 $D_{1.4-7}$ T $G_{2.3}$ [ऽ]पायाद् $K_{2.4}$ S (except T_2) राजा (for राजन्) — ^{f}) V_1 $B_{1.5}$ Da_1 $D_{1.3-5.7}$ T_2 नरेश्वर॰, G_2 शनैश्चर॰

41 ^{a}) K_3 V_1 B_2 अथोपयात; $B_{1.3-5}$ Da_1 D_{1-3} अथापया($D_{6.3}$ यां)त Dn_1 S अपयां(Dn_1 G_3 M °पया-; $G_{1.2}$ पाया)त च राजान — ^{b}) K_2 सस्वशामि पुरयुत (sic), V_1 अन्वयु पुनरव्यय, B_1 अनुजग्मुस्तमुच्यतो; B_2 अन्वयु क्लिष्टमच्युतं; B_{3-5} $D_{3.4.7}$ मस्वान्वीयुस्तमच्युत, Da_1 $D_{1.5.6}$ अनुजग्मु परतपा॰, Dn_1 अवपू रथसत्तमा (sic), D_2 $T_{1.3}$ G M अन्वयासिपुरच्युत (G_1 त॰), D_3 T_2 अन्वयू रथसत्तमा॰ — ^{c}) D_2 पचाला॰ — ^{d}) Ś $K_{1.2.4}$ महाबल॰, B_2 °रथा॰ (for °रथ॰) — ^{e}) D_3 T_3 G तत॰, T_1 तदा (for तथा) T_3 G_3 वीरा (for शूरा)

42 ^{b}) Dn_1 पराङ्मुख॰ — ^{c}) K_3 वीर, V_1 B D (except D_3) S वीर॰ — ^{d}) V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ S प्रहृष्ट, D_3 पृष्ठतो (for पृष्ठगै॰) K_3 $D_{2.4.6}$ अन्वगात् V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5.7}$ T G M_{2-4} पृष्ठतोन्वगात् (Da_1 न्वागात्, Dn_1 °न्वयात्); D_3 हृषितोन्वयात्, M_1 प्रयतो, (for पृष्ठम)

43 ^{a}) $B_{2.5}$ Da_1 $D_{1.5}$ भेरीशङ्खनिनादैश्च ($B_{2.5}$ °दाश्च), V_1 Dn_1 D_6 S शखभेरीनिनादश्च (T $G_{1.3}$ °दाश्च, M_1 दाश्च), $B_{1.3.4}$ $D_{3.4.7}$ भेरीशंखमृदगाना — ^{b}) V_1 $B_{2.4}$ $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ M_{2-4} निस्वना॰, B_5 Dn_1 $D_{3.4.6.7}$ T_1 G_2 M_1 नि स्वन K_2 कार्मुकारावनिस्वनै — ^{c}) V_1 S (except T_2) बभूवुर्धार्त(T_1 र्धत)राष्ट्राणा — ^{d}) K_2 $B_{2.3}$ सिंहनादवरस्, D_2 T_2 रवास्, $T_{1.3}$ G M °रवैस् K_3 B Da_1 Dn_1 $D_{2-4.6.7}$ तथा, S (except T_2) सह (for तदा)

44 ^{a}) S (except T_2) च (for तु) Dn_1 D_3 S (except T_2) कौरव्यो — ^{b}) Dn_1 आस्थाय (for मारुह्य) $B_{1.5}$ $D_{2-4.6.7}$ सत्वरम्, S (except T_2) मारिष (for सत्वर॰) — B_2 om 44^{c}–45^{b} — ^{c}) Ś K_{1-3} Dn_1 श्रुतकीर्तिर्, T_1 श्रुतिकीर्तिर्, G_1 महाराजा — ^{d}) D_1 दृष्ट्वा वा (for दृष्टवान्) $Ś_1$ किल (for कर्ण) Dn_1 T_2 दृष्ट्वा कर्णस्य विक्रम, T_3 G_3 दृष्ट्वा तत्कर्मविक्रम

45 B_2 om 45^{ab} (cf v l 44) — ^{a}) D_1 काल्यमान — ^{b}) S सूतपुत्रेण पाडव (T_3 G_3 मारिष) — ^{c}) B Da_1 $D_{1.3-5.7}$ स्वान्, $M_{1.2}$ यौधान् K_1 अवधीत् (for अब्रवीत्) — ^{d}) $Ś_1$ हतानेव, K_1 शस्त्रैरेव, K_2 हतनीव; K_3 $D_{2.3}$ घ्नतैन वै, V_1 हतेत्येव, S निघ्नतैना(G_2 °ता)न् (for हतैनं वै) D_6 वा (for वै) K_4 $B_{1.4.5}$ $D_{3.4.7}$ निघ्नतैता(D_3 °ना)न्किमासत, B_2 Da_1 $D_{1.5}$ निहतैतान्किमासत, B_3 निघ्नतैतान्कियानसौ

46 Ś $K_{1.2}$ D_2 om 46^{ab} — ^{a}) G_2 राजा॰ (for राज्ञा) T_3 G_3 [अ]प्यनुज्ञाता॰, M_1 [अ]भ्यनुज्ञातान् — ^{d}) K_3 तान् $T_{2.3}$ $G_{1.3}$ प्रत्यवारयन् (for प्रत्युपाद्रवन्)

47 B_3 om 47 — ^{a}) K_3 D_3 तुमल॰; M_1 तुमुल — ^{b}) M यौधाना Dn_1 भारत — K_3 om 47^{c}–48^{b} — ^{c}) V_1 $B_{1.2.5}$ Da_1 D_{1-3} T_1 M_{2-4} रथहस्त्यश्वपत्तीना, Dn_1 T_2 रथहस्त्यश्वमुख्यानां, T_3 G_3 रथपस्त्यश्वनागाना, $G_{1.2}$ अथ हस्त्यश्वपत्तीनां — ^{d}) Dn_1 T_2 पत्तीनां च समतत, $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M_1 द्रवतां निनदो महान्, M_{2-4} द्रवता निस्वनो महान् — After 47, S (except T_2) ins

452* उद्धत प्रतिसृष्टानां शस्त्राणा च ततस्तत॰ ।
[T $G_{2.3}$ M उद्यत- (for उद्धत) T G M_1 प्रतिविष्टानां T_3 G_3 वृष्टिरवरे (for च ततस्तत)]

48 K_3 om. 48^{ab} (cf v l 47) — ^{a}) T $G_{1.3}$ M

इति ब्रुवाणा अन्योन्यं जघ्नुर्योधा रणाजिरे ॥ ४८
अभ्रच्छायेव तत्रासीच्छरवृष्टिभिरम्बरे ।
समावृत्तैर्नरवरैर्निघ्नद्भिरितरेतरम् ॥ ४९
विपताकाध्वजच्छत्रा व्यश्वसूतायुधा रणे ।
व्यङ्गाङ्गावयवाः पेतुः क्षितौ क्षीणा हतेश्वराः ॥ ५०
प्रवराणीव शैलानां शिखराणि द्विपोत्तमाः ।
सारोहा निहताः पेतुर्वज्रभिन्ना इवाद्रयः ॥ ५१
छिन्नभिन्नविपर्यस्तैर्वर्मालंकारविग्रहैः ।
सारोहास्तुरगाः पेतुर्हतवीराः सहस्रशः ॥ ५२
विप्रविद्धायुधाङ्गाश्च द्विरदाश्वरथैर्हताः ।
प्रतिवीरैश्च संमर्दे पत्तिसंघाः सहस्रशः ॥ ५३
विशालायतताम्राक्षैः पद्मेन्दुसदृशाननैः ।
शिरोभिर्युद्धशौण्डानां सर्वतः संस्तृता मही ॥ ५४
तथा तु वितते व्योम्नि निस्वनं शुश्रुवुर्जनाः ।

आगच्छत, G_2 त गच्छत (for उत्तिष्ठत) — ^{b}) K_1 D_{a1} $D_{1\,5}$ Co हृत, D_7 घ्नत (for प्रैत) V_1 हतेति प्रहतेति च, B_{2-5} हतेति प्रय(B_5 पत)तेति च, D_{n1} निघ्नताभिपतेति च, D_6 प्रैताभिपततोघ्नत, S (except T_2) क्षिप्र वि(G_2 वै)-परिधावत Co cites पतत — ^{c}) K_3 D_3 ब्रुवाणास्, M_1 ब्रुवाणान् $Ś_1$ $K_{1\,3}$ V_1 B D S ह्य(K_3 D_3 ते)न्योन्यं — ^{d}) $Ś_2$ $K_{1\,2\,4}$ जग्मुर्, M यौधा Ś $K_{1\,2\,4}$ महाहवे, B (except B_5) D_{a1} $D_{1\,3-5\,7}$ T_3 G_3 महारणे, D_6 महामृधे (for रणाजिरे)

49 ^{a}) K_2 अभ्र च्छायेव — ^{b}) K_3 $D_{2\,5\,3}$ $T_{1\,2}$ G M शस्त्रवृष्टिभिर्, D_6 अस्त्र° $D_{2\,6}$ अंबरम् $Ś_2$ K_4 V_1 $B_{3\,5}$ शरवृष्टिरिवावरे (B_3 °रात्), D_{n1} शस्त्रवृष्टिस्तदावरे, T_3 G_3 शस्त्रवृष्टिरथावरे — ^{c}) K_4 V_1 B D_{n1} $D_{3\,4\,7}$ T_3 G $M_{2\,4}$ समावृतैर्, D_{a1} $D_{1\,5}$ अनावृते, $M_{1\,3}$ समावृते

50 ^{a}) K_3 V_1 B $D_{2-4,6\,7}$ $T_{2\,3}$ G_3 M_3 विपताक-ध्वजच्छत्रा, D_{a1} D_5 °का ध्वजाश्छत्रा, D_3 °कध्वजच्छन्ना — ^{b}) $T_{1\,2}$ G_1 M_3 व्यश्वसूतायुधा रथाः, T_3 G_3 व्यश्वसूता रथायुधा, G_2 ह्यश्वसूतायुधा रथा, M_1 [अ]व्यश्व-सूतायुधा रथा° — T_3 G_3 om 50^{cd} — ^{c}) K_4 व्यगागा बहवः; T_1 व्यंगागां धरा° (sic), $G_{1\,2}$ यथार्हावयवा°, M_{2-4} विशीर्णावयवा° — ^{d}) V_1 B D_{a1} $D_{1\,3-5\,7}$ क्षितीश्वरा° (for हते°)

51 ^{a}) K_3 श्रवणानीव, V_1 प्रणुन्नानीव, $B_{1.5}$ $D_{3\,4\,7}$ प्रवणादिव, B_2 D_{n1} D_3 T $G_{1\,3}$ M शिखराणीव, B_4 प्रवणानीव, D_{a1} $D_{1\,5}$ प्रचलानीव, $D_{2\,6}$ अबरादिव, G_2 शिरोमणीव (for प्रवराणीव) Cv प्रवणादिव शैलानि — ^{b}) V_1 गजोत्तमा°, D_4 द्विजोत्तमा, Co द्विपोत्तमा° (as in text). B_2 D_{n1} D_3 S वज्रभिन्नानि मारिष — After 51^{ab}, B_2 ins

453* प्रलुस्वा वीर शैलाना शिखराणि द्विपोपमा ।

— D_2 om (hapl.) 51^d–52^c — ^{c}) K_3 $T_{2\,3}$ G_3 तुरगा° (for निहता°) — ^{d}) B_4 अचला° (for अद्रय°) $K_{1\,3}$ B_6 हतवीरा° सहस्रश, D_{n1} D_3 T_2 बाणैर्भिन्ना महीतले $T_{1\,3}$ G M द्विपा भि(M_1 °पाद्भि°, G_2 M_3 °धाद्भि)न्ना महीतले

52 D_2 om 52^{abc} (cf v l 51). K_1 om 52–53 K_3 B_5 om 52 — ^{a}) $Ś_1$ $K_{2\,4}$ छिन्नच्छिन्नविपर्यस्तैर्, D_3 प्रभिन्नच्छविपर्यैस्तैस्, S छिन्नभिन्नविपर्यस्त (G_2 °स्त) — ^{b}) B D_{a1} $D_{3\,4\,6\,7}$ वर्मालंकारभूषणै, D_6 चर्मालकारविग्रहै, D_3 नानालकार°, $T_{1\,3}$ G वर्मालंकारविग्रहा Co cites सालकारभूषणै — ^{d}) M_{2-4} हता वीरै° G_2 शुश्रुवु (sic) (for सहस्रश°) B_1 *त* *न्ना इवाचला

53 K_1 om 53 (cf v l 52) Ś K_2 om (hapl) 53 — ^{a}) B_{1-3} D_{a1} $D_{1-5\,7}$ विप्रविद्धायुधाश्चैव, $B_{4\,5}$ T_3 G_3 °युधागाश्च, D_{n1} °युधागैश्च, M_1 °युधागा च, M_{2-4} °युधा गापि $G_{1\,2}$ विप्रविद्ध(G_2 °त्त)रथागाश्च — ^{b}) B_{1-3} $D_{3\,4\,7}$ विरथाश्च रथैर्हता°, D_{a1} विरथाश्वरथै°, D_6 विरथाश्वहयै°, T_1 विरथं रथिभिर्हत°; $T_{2\,3}$ G M द्विरदा(T_2 °था) रथिभि° — ^{c}) K_3 प्रतिवारैश्च, V_1 प्रतियैरैश्च (sic), D_3 पत्तिवीरैश्च, M_1 प्रतिवीराश्च Co cites प्रतिवीरै° (as in text) $B_{2\,3}$ D_7 समर्दै°, D_{n1} D_3 T_2 समामे; $G_{1\,2}$ सरब्धै — ^{d}) K_3 सति सघा; K_4 पत्तिसघा

54 K_1 om. (? hapl.) from म्राक्षै (in 54^a) up to वितते (in 55^a) — ^{b}) V_1 T_3 G M पद्मेंदुप्रतिमाननै°; B_2 पूर्णेंदुसदृशा°; T_1 पूर्वेंदुप्रतिमा° — G_1 om. 54^c–56^b — ^{c}) $Ś_1$ (marg) बहुभिर्, $K_{2\,4}$ वीराणा (for शिरोभिर्) — ^{d}) D_3 शिरोभि° (for सर्वत.) $Ś_2$ $K_{2\,4}$ D_{a1} $D_{1\,5}$ संभृता, K_3 सस्कृता, V_1 B $D_{2-4\,7}$ T_2 सवृता, D_3 सस्तुता (for संस्तृता) $T_{1\,3}$ $G_{2\,3}$ M युद्धशौडै° (T_2 °डा) स्तृता (G_2 तथा) मही

55 K_1 om तथा तु वितते (cf v l 54) G_1 om 55 (cf v l 54) — ^{a}) K_3 V_1 B D S (G_1 om.) यथा भुवि (V_1 भूमौ) तथा (D_6 °ते) व्योम्नि B_3 transp निस्वन and शुश्रुवु — ^{b}) Some MSS निस्वन; K_1 द्विस्वनं $Ś_1$ $K_{1.2\,4}$ ददृशुर्, K_2 शुशुभुर्, G_2 बभ्रमुर् (for शुश्रुवुर्) — ^{c}) D_6 सर्वैर् (for सघैर्) K_3 विमानै रथरवे सर्वे

विमानैरप्सरःसंघैर्गीतवादित्रनिस्वनैः ॥ ५५
हतान्कृतानभिमुखान्वीरान्वीरैः सहस्रशः ।
आरोप्यारोप्य गच्छन्ति विमानेष्वप्सरोगणाः ॥५६
तद्दृष्ट्वा महदाश्चर्यं प्रत्यक्षं स्वर्गलिप्सया ।
प्रहृष्टमनसः शूराः क्षिप्रं जग्मुः परस्परम् ॥ ५७
रथिनो रथिभिः सार्धं चित्रं युयुधुराहवे ।
पत्तयः पत्तिभिर्नागा नागैः सह हयैर्हयाः ॥ ५८
एवं प्रवृत्ते संग्रामे गजवाजिजनक्षये ।
सैन्ये च रजसा व्याप्ते स्वे स्वाञ्जघ्नुः परे परान् ॥५९
कचाकचि बभौ युद्धं दन्तादन्ति नखानखि ।
मुष्टियुद्धं नियुद्धं च देहपाप्मविनाशनम् ॥ ६०
तथा वर्तति संग्रामे गजवाजिजनक्षये ।
नराश्वगजदेहेभ्यः प्रसृता लोहितापगा ।
नराश्वगजदेहान्सा व्युवाह पतितान्बहून् ॥ ६१
नराश्वगजसंबाधे नराश्वगजसादिनाम् ।
लोहितोदा महाघोरा नदी लोहितकर्दमा ।

(sic), S (G_1 om) विमाना(T_2 M_{2-4} °ने)प्सरसां संघैर् — ^{d}) Some MSS °नि स्वनै , T_3 $G_{2\ 3}$ M °नादितै (for °निस्वनै)

56 G_1 om. 56^{ab} (cf v l 54) — ^{a}) Ś $K_{2\ 4}$ कृतान्, K_3 $D_{2\ 6,8}$ हृतान् (for कृतान्) V_1 B_2 Da_1 $D_{1\ 5}$ $T_{1\ 3}$ $G_{2\ 3}$ M अभिमुखान्वी(M_1 °खे वी)रैर् $B_{1\ 3-5}$ Dn_1 $D_{3\ 4\ 7}$ T_2 अभिमुखान्वीरान् (for कृतानभिमुखान्) — ^{b}) K_3 (marg) वीरान्छतसहस्रश , V_1 Da_1 $D_{1\ 5}$ योधान्योधै सह , B $D_{3\ 4\ 7}$ वीरै (B_2 वीरान्, B_5 योधै) शतसह° ; Dn_1 T_2 वीरैश्चैव सहस्रश , $T_{1\ 3}$ $G_{2\ 3}$ M शतशोथ सह° — ^{c}) $G_{1\ 2}$ आरोप्य समगच्छत — ^{d}) Dn_1 $D_{6\ 8}$ T_2 विमानैश्च ; D_4 विमानेन (for °नेषु) D_6 अप्सरोगणै V_1 विमानेप्सरसां गणा ; B_2 विमानेप्सरसो गणा Co cites विमाने — After 56, Dn_1 ins

454* तवायं न सवैवाय ममायमिति वल्लभ ।

Dn_1 cont T_2 ins after 56

455* परिष्वक्तो विजानाति नारीभिरुपरिस्थित ।
इति बाहुलतापाशपाशिनो दिव्यरूपिण ।
समाधायाप्सर सघा नानायानैर्दिवं ययु ।

[(L 1) Dn_1 नारुह्यपरिस्थित (for the posterior half) — (L. 2) Dn_1 -पाशिता (for -पाशिनो)]

57 ^{a}) K_3 ते, K_4 Dn_1 T_1 $G_{1\ 2}$ M तं (for तद्) — ^{b}) D_8 प्रत्यक्षस्वर्गं° — ^{d}) $Ś_1$ K_2 V_1 $B_{1,4,5}$ D (except D_7) T_2 M_{2-4} जघ्नु

58 D_8 om. 58–59 — ^{b}) Da_1 $D_{1\ 5}$ एव (for चित्रं) $G_{1\ 2}$ युध्यन्तिर् (for युयुधुर्) — ^{c}) $G_{1,2}$ अहव (for पत्तय) D_3 T_3 G_3 पत्तिभि पत्तयो (by transp). T_2 सार्धं, $G_{1,2}$ नागैर् — ^{d}) B (except B_5) Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$ T_1 $M_{1\ 2\ 4}$ सहनागैर् (by transp), T_2 नागा नागैर्, T_3 G_3 M_3 सह नागा; $G_{1\ 2}$ हता (G_2 °तैर्) नागा B_3 हयैर्हता ; S (except T_2) हया हयै (by transp)

59 D_3 om 59 (cf. v l 58) — ^{b}) K_3 V_1 B (except B_2) Dn_1 $D_{2-4\ 7}$ T_2 गजवाजिनरक्षये, $T_{1\ 3}$ G M नरवाजिगज(T_3 G_3 °जन)क्षये — D_6 om. (hapl) 59^{c}–61^{b} — ^{c}) K_3 $D_{3\ 7}$ $T_{1,3}$ G M सैन्येन (T_1 $G_{1\ 2}$ °न्ये तु), B_3 अथैव (for सैन्ये च) B_1 $D_{3\ 4\ 7}$ वृत्ते (for व्याप्ते) — ^{d}) B_2 स्वान्स्वे (by transp), D_2 स्वेशान्, M_1 स्वै स्व S $K_{2\ 4}$ जग्मु (for जघ्नु) T_1 परस्परम् (for परे परान्)

60 D_6 om 60 (cf v l. 59) — ^{a}) K_3 Dn_1 D_8 T $G_{1\ 3}$ M कचाकचं युद्धमासीद्, V_1 B $D_{1-5\ 7}$ कचाकचि (V_1 °चिर्)युद्धमासीद्, Da_1 युद्ध कचाकचि ह्यासीत्, G_2 कचाकच रण ह्यासीत् Co cites कचाकचि (as in text) — ^{b}) K_3 दता दतै, T_2 दता दती; T_3 $G_{2\ 3}$ M दतादंत T_2 नखानखी, T_3 $G_{2\ 3}$ M °नख (for °नखि) — ^{c}) D_8 नखयुद्धं, T_3 G_3 सुयुद्ध च (for नियुद्धं च) Co cites नियुद्ध (as in text) — ^{d}) K_3 देहे पाप्मविनाशन; K_4 देहपाप°, V_1 देहपाप्माप्रणाशन, B Da_1 Dn_1 $D_{1-5\ 7}$ M देहपाप्मासुनाशन, D_8 देहपाप्मानुशासन, T_1 देहसर्वविनाशन, T_2 देहप्राणवि°, G_1 देहपाप विनाशनं

61 D_6 om 61^{ab} (cf v l 59) — ^{a}) D_1 वर्त्मनि, Co वर्तति (as in text) K_3 Dn_1 D_8 S वर्तमाने तथा (T_1 $G_{1\ 2}$ °था) युद्धे — ^{b}) K_3 V_1 B (except B_2) Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$ गजवाजिनरक्षये; Dn_1 D_8 T_2 नरवाजिगज°, $T_{1,3}$ $G_{1\ 2}$ M जगतो रोमहर्षणे — D_2 om (hapl.) 61^{cdef} — ^{c}) $B_{1,3,4}$ $D_{3\ 4\ 7}$ °नागदेहेभ्य , B_2 °गजदेहेषु — ^{d}) $B_{2\ 5}$ $M_{2\ 4}$ प्रस्रुता; Da_1 $D_{1\ 4\ 5}$ T_2 $G_{1\ 2}$ प्रसूता, Dn_1 प्रश्रुता (for प्रसृता) $K_{1\ 2}$ Dn_1 $D_{1\ 4\ 6\ 7}$ T_1 $G_{1,2}$ लोहितापगा (K_1 °रा) (for °गा) Co प्रसृता लोहितापया — $T_{1,2}$ om (hapl) 61^{ef} — ^{e}) K_3 नराश्व गजदेहाश्च, $B_{1\ 4}$ $D_{3\ 4\ 7}$ गजाश्वनरदेहान्सा (D_4 °स्सा), B_3 D_6 °नागदेहान्सा, Dn_1 °नरदेहांश्च, $G_{1,2}$ नराश्वगजदेहांस्तान्; M_1 नराश्वगजदेहा सा — K_1 om (hapl.) 61^{f}–62^{a} — ^{f}) D_4 ववाह, G_1 ऊहुश्च, G_2 रथिनां, M_1 [अ]भ्युवाह, Co व्युवाह (as in text) K_3 नराश्वगजदेहिना; B_5 प्रासादय निसान्बहून् (sic), Dn_1 व्यगाहत तदा बहून्; D_8 वाहयंति हतान्बहून्

62 K_1 om 62^{abcde} (cf v l 61) $K_{3\ 4}$ om. (hapl)

नराश्वगजदेहान्सा वहन्ती भीरुभीषणी ॥ ६२
तस्याः परमपारं च व्रजन्ति विजयैषिणः ।
गाधेन च प्लवन्तश्च निमज्ज्योन्मज्ज्य चापरे ॥ ६३
ते तु लोहितदिग्धाङ्गा रक्तवर्मायुधाम्बराः ।
सस्नुस्तस्यां पपुश्चासृङ्मम्लुश्च भरतर्षभ ॥ ६४
रथानश्वान्नरान्नागानायुधाभरणानि च ।
वसनान्यथ वर्माणि हन्यमानान्हतानपि ।
भूमिं खं द्यां दिशश्चैव प्रायः पश्याम लोहितम् ॥ ६५

लोहितस्य तु गन्धेन स्पर्शेन च रसेन च ।
रूपेण चातिरिक्तेन शब्देन च विसर्पता ।
विषादः सुमहानासीत्प्रायः सैन्यस्य भारत ॥ ६६
तत्तु विप्रहतं सैन्यं भीमसेनमुखैस्तव ।
भूयः समाद्रवन्वीराः सात्यकिप्रमुखा रथाः ॥ ६७
तेषामापततां वेगमविषह्य महात्मनाम् ।
पुत्राणां ते महत्सैन्यमासीद्राजन्पराङ्मुखम् ॥ ६८

62^abcd — a) B2 नराश्वगजसंरोधे, B3 °संबाधा, B4 D3.7 °नरसबाधे, Da1 D1.5 नराश्वरथ°, Dn1 °गजसवाहे, T1 G2 M °गजसंपाते — b) V1 नराश्वरथसादिना, B1.6 °गजसादिनं, B2 D3 °गजवाजिना, B3 T1.3 G3 M °गजयोधिना, Da1 D1.5 नराश्वराधसादिना, G1.2 गजाश्वनरयोधिनां — c) V1 लोहितोद-, G1 लोहितोदा Da1 D5 मही घोरा B5 लोहितौघवहा घोरा — d) B (except B5) Da1 D1.3–5.7 मांसशोणितकर्दमा, D2.3 नदी शोणित° — e) K4 B1.4.5 D3.4.7 नराश्वगजदेहाना, V1 Da1 D1.5 °रथदेहान्सा, B2 Dn1 T1.3 G M °गजदेहान्वै, D2.6 °गजदेहाश्च — f) K2 भीरुभेषणी, K3.4 V1 B D T2.3 G3 °भीषणा (K3 °णा), G3 °भीषिणी

63 a) K1 V1 B D T2 पार(Dn1 परा)मपार, K3 परमपारे K3 तु (for च) T1.3 G M तस्या नद्याः पर पारं Co cites अपार (as in text) — b) T3 G3 गच्छंति (for व्रजन्ति) Ś1 K4 व्रजति * वधैषिण°, Ś2 K4 व्रजतस्ते (K4 °त) वधैषिण, K1 व्रजति ते वधैषिण°, M1 जयति विजयैषिणं — c) B3 अगाधे (for गाधेन) Co cites गाधे K1 B1.3.4 D2.3.8 चाप्लवंतश्च, V1 B5 च प्लवति स्म, Da1 D1.5 चाप्लवति च, Dn1 चोत्प्लवतोन्ये; D4.6.7 वा प्लवंतश्च K4 गाधे प्लवे प्लवंतश्च, T1 नागैरवप्लवते च; T2 गाधेनान्ये प्लवतोन्ये, T3 G M नागेन च प्लवतो वै Co cites प्लवंत° (as in text) — d) Dn1 वा (for च) V1 [आ]हवे (for [अ]परे) D3 निममज्यत चापरे

64 a) Dn1 ता (for ते) B2 M1 लोहितदिग्धागो — b) K3 D7 रक्तचर्मा°, T1 G1.2 M2–4 रक्तवर्मावरायुधा Co cites अवरं — c) B4 सस्रास (for सस्नुस्) K3 D3 [अ]न्ये, Da1 D1.5 [अ]सून्, Dn1 D3.4.7 [अ]स्रां, T G2.3 M2–4 [अ]स्र B2 तस्थुश्चास्रा पपुश्चास्रा — d) B2 सम्नुश्च (sic), B4 समाश्च, D6 T1 M ममुश्च, T2 मम्रुदुर्, G1 ममाश्च (sic), G2 मद्याश्च (for मम्लुश्च) K3 परमर्षभा°, D2 भरतर्षभा V1 सस्नुर्मम्लुश्च भारत, Da1 D1.5 मम्लु° सस्नुश्च भारत

65 a) T1 G1.2 M4 नरा नागा (for नरान्नागान्) — B3 om 65^cd — c) K3 B5 Dn1 चर्माणि (for वर्माणि) T1.3 G M वर्माणि चाप्यपश्याम (G1.2 M1.4 °म), T2 वर्माणि च वपु श्याम — T2.3 G3 om 65^d. — d) K3 V1 B (B3 om) Da1 D1–8 वध्यमानान् (for हन्य°) K3 हतान्यपि Dn1 T1 G1.2 M पतितानि सहस्रशः ※Co मध्यमानैराहतानि त्यक्तानि।※ — e) B3 om खं D6 च (for द्यां) K3 भूमिपालान्दिशश्चैव, V1 B5 Da1 Dn1 D1.5 T1 G1.2 M ख द्यां भूमिं (M1–4 °मिद्) दिशश्चापि (Da1 D1 °श्चैव) — f) K3 पश्यामि K3 D2 T2 लोहितान्, V1 B2.3.5 D3 T1 G1.2 M3 लोहिता, M1.2.4 लोहिता D6 प्रापश्य श्यामलोहिता°, T3 G3 पतितानि च लोहिते

66 a) K3 V1 B5 Da1 D1.2.5.6 T G M1 च, Dn1 [अ]नु- (for तु) — b) K1 स्पर्शने च, Dn1 स्पर्शनेन (for स्पर्शेन च) G2 रथेन (for रसेन) — c) Ś1 K2–4 B1.3–5 Dn1 D1–5.7.8 S (except T3 G3) [अ]ति-रक्तेन (for °रिक्तेन) — d) G1 सर्पेन (for शब्देन) T3 G3 [अ]ति- (for च) K1 Dn1 D1 G1.2 विसर्पिता (Dn1 °ता.), B1.3 D1 विसर्पता (D1 °ता) — e) Dn1 T2 तु (for सु-) — f) Dn1 T2 सैन्येषु B5 S (except T2) मारिष (for भारत)

67 a) K1 Dn1 G1.2 त तु, D6 तच्च, D3 ते तु (for तत्तु) B2 विप्रहितं, T3 G3 विप्रद्रुतं, Co विप्रहतं (as in text) K3 तनुभंवप्रहत सैन्यं (sic) — B3 om (hapl) 67^b–70^a — b) Da1 D1.5 तथा, D2.6 तदा (for तव) B1.5 D3.4.7 भीमसेनमुखास्तदा, G1.2 °मुखेन वै — d) Ś1 B1.4 D2–4.7 तदा, B5 D3 T2 रणे, M1 नरा (for रथा)

68 B3 om 68 (of v l 67) — a) Da1 D1.5 शद्रम्, Dn1 वीरम् (sic), Co वेगम् (as in text) — b) Ś1 K V1 B (B3 om.) D2–4.6–8 S अविपह्य (K3 °पज्य) V1 B2.4.5 Da1 D1.2.5.6 T1.3 G M निरीक्ष्य च (T1.3 G M वै), Dn1 T2 समीक्ष्य वै (for महात्मना) — c) K3 B1 D2 महा- (for महत्) — d) V1 सर्वं (for राजन्)

तत्प्रकीर्णरथाश्वेभं नरवाजिसमाकुलम् ।
विध्वस्तचर्मकवचं प्रविद्धायुधकार्मुकम् ॥ ६९

व्यद्रवत्तावकं सैन्यं लोड्यमानं समन्ततः ।
सिंहार्दितं महारण्ये यथा गजकुलं तथा ॥ ७०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥

३४

संजय उवाच ।
तानभिद्रवतो दृष्ट्वा पाण्डवांस्तावकं बलम् ।
क्रोशतस्तव पुत्रस्य न स्म राजन्न्यवर्तत ॥ १

ततः पक्षात्प्रपक्षाच्च प्रपक्षैश्चापि दक्षिणात् ।
*उदस्तशस्त्राः कुरवो भीममभ्यद्रवन्रणे ॥ २
कर्णोऽपि दृष्ट्वा द्रवतो धार्तराष्ट्रान्पराङ्मुखान् ।

---

69 K1 B8 om 69 (for B8, of v l 67) — ^a) D6 तत्प्रकीर्णे Dn1 T2 तत्प्रकीर्णं (T2 °र्णं·) रथाश्वं च, T1 तद्विकीर्णमहाश्वेभं, T3 G3 तद्विदीर्णनराश्वेभ, G1 2 M2–4 तद्विदी(G2 M3 °ती)र्णरथाश्वेभ (M2–4 °भ), M1 इति कर्ण नराश्वेभ — ^b) Dn1 गजवाजिनराकुलं, D6 नरवाजिरथा°; T1 M1 रथावाजिसमा, T2 गजवाजिरथा, T3 G3 रथसघसमा, M2–4 नरप्रवरसं — ^c) V1 B2 Da1 Dn1 D1 2 4 5 8 T2 3 G2 3 M विध्वस्तवर्म(Da1 D1 5 र्मं)कवच, T1 विविधध्वजसछन्न — ^d) Ś1 K2 B2 D3 4 7 प्रवृद्धायुधकार्मुक, K4 प्रविद्धायुद्ध, D2 प्रविधायुध°, T1 विध्वस्तायुध

70 B5 om 70^a (of v l 67) — ^a) Ś K1 2 4 व्याद्रवत, D6 प्राद्रवत् — ^c) K1 महापुण्ये, K3 V1 B D (except D6) T3 G3 M इवारण्ये (for महा°) — ^d) B1 यथा (for तथा) Dn1 T2 यथा गजमहाकुल

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K1 4 द्वितीय(K4 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy name* K3 कुरुसैन्यपराजय, T1 कुरूणां पराजय, M1 कुरुबलपलायनं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 K1 2 34, Ś2 33 (as in text), B1 49, B4 51, B5 D6 50, Da1 D5 60, D1 44, T G 46, M 45 — *Śloka no* Dn1 94.

34

1 D8 om the ref — ^b) K2 D4 6 7 T3 G3 M1 पाडवास् — After 1^ab, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 ins.

456* दुर्योधनो महाराज वारयामास सर्वश ।
योधाश्च स्वबल चैव समन्ताद्भरतर्षभ ।

[(L 2) B3 Dn1 D3 7 योधास् B3 om च K4 भरतर्षभ]

— ^c) T1 3 G M2–4 सूतपुत्रस्य, M1 पाण्डु° — ^d) K3 तस्मिन् (for न स्म) V1 निवर्तते (for न्यवर्तत)

2 ^a) K3 तस्य (for तत) Ś1 K3 B2 D2 पक्षा, V1 B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 T1 3 G M2–4 पक्ष (for पक्षात्) K4 प्रपक्षात्पक्षात् (by transp), Dn1 T2 पक्षप्रपक्षस्था Ś K1 3 B2 D2 6 प्रपक्षाश्च, V1 B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 °क्षश्च, T1 3 G M2–4 °क्षस्था (for °क्षाच्च) M1 तत प्रपक्ष प्रपक्षस्थ (hypermetric) — ^b) Ś1 (*sup lin* as in text) K2 प्रकुक्षैश्च्, K3 प्रकुक्षाश्च्, V1 B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 शकुनिश्च्, B2 प्रकुक्षिश्च्, D2 सपक्षेश्च्, D6 प्रपक्षे, D3 प्रकुक्षेर् (for प्रपक्षैश्च्) B3 चैव, D6 वापि, D3 अपि (for चापि) V1 B2 5 Da1 D1 5 6 दक्षिण (D6 णे), B1 3 4 D3 4 7 सौबल (for दक्षिणात्) Dn1 S प्रकु(T3 G3 प्राकु)क्षिस्थाश्च भारत (Dn1 मारिष) — K1 om 2^c–3^b — ^c) Ś1 तदस्यशस्त्रा; K2 उदस्य शस्त्रान्, K3 तदा स * स्त्रा, B1–4 D2–4 6–8 तदा सशस्त्रा, T1 3 G M उदात्तशस्त्रा (for *उदस्त°) Ś2 K4 तदस्य कुरव शस्त्रान्, V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 T2 कुरून्विदीर्य· (Dn1 T2 °द्रव, D1 °दार्यं)तो दृष्ट्वा — ^d) K3 V1 Da1 D1 5 T2 M1 अभ्यद्रवद्, T3 G3 °र्दयन् (for °द्रवन्) K3 D6 8 रुषा (for रणे)

3 K1 om 3^ab (of v l. 2) — ^a) V1 B5 Da1 D1 5 transp दृष्ट्वा and द्रवतो G1 द्रावयतो (hypermetric) (for द्रवतो) — ^b) B D3 4 7 सराजकान्. D2 रथाश्वनरकुञ्जरान् — After 3^ab, K4 V1 B Da1 Dn1 D1–7 T2 ins

457* मद्रराजमुवाचेद याहि भीमरथ प्रति ।
एवमुक्तश्च कर्णेन शल्यो मद्राधिपस्तदा ।

[(L. 1) D4 वीररथ (for भीम°) — Dn1 D2 T2 om. line 2 — (L 2) K4 उक्तास् K4 V1 B3 5 Da1 D1. 6 तु (for च)]

— ^c) Ś1 K2 हसकर्णान् (for °वर्णान्) K3 हयान्प्रासे,

हंसवर्णान्हयाग्र्यांस्तान्प्रैषीद्यत्र वृकोदरः ॥ ३
ते प्रेषिता महाराज शल्येनाहवशोभिना ।
भीमसेनरथं प्राप्य समसज्जन्त वाजिनः ॥ ४
दृष्ट्वा कर्णं समायान्तं भीमः क्रोधसमन्वितः ।
मतिं दध्रे विनाशाय कर्णस्य भरतर्षभ ॥ ५
सोऽब्रवीत्सात्यकिं वीरं धृष्टद्युम्नं च पार्षतम् ।
एनं रक्षत राजानं धर्मात्मानं युधिष्ठिरम् ।
संशयान्महतो मुक्तं कथंचित्प्रेक्षतो मम ॥ ६
अग्रतो मे कृतो राजा छिन्नसर्वपरिच्छदः ।
दुर्योधनस्य प्रीत्यर्थं राधेयेन दुरात्मना ॥ ७
अन्तमद्य करिष्यामि तस्य दुःखस्य पार्षत ।
हन्ता वास्मि रणे कर्णं स वा मां निहनिष्यति ।
संग्रामेण सुघोरेण सत्यमेतद्ब्रवीमि वः ॥ ८
राजानमद्य भवतां न्यासभूतं ददामि वै ।
अस्य संरक्षणे सर्वे यतध्वं विगतज्वराः ॥ ९
एवमुक्त्वा महाबाहुः प्रायादाधिरथिं प्रति ।
सिंहनादेन महता सर्वाः संनादयन्दिशः ॥ १०
दृष्ट्वा त्वरितमायान्तं भीमं युद्धाभिनन्दिनम् ।
सूतपुत्रमथोवाच मद्राणामीश्वरो विभुः ॥ ११
पश्य कर्ण महाबाहुं क्रुद्धं पाण्डवनन्दनम् ।
दीर्घकालार्जितं क्रोधं मोक्तुकामं त्वयि ध्रुवम् ॥ १२

V1 B8 हयान्मुख्यान्, B1 2 4 5 D (except D6 8) T1 8 G M हयानग्र्या(M1 °न्या)न्, T2 हयान्रम्यान् (for °ग्र्यास्तान्) — d) K8 प्रपीड्यत्र Dn1 S प्रेषयद्य(Dn1 °न्य)त्र पांडव, D6 अप्रैषीद्य वृकोदर

4 a) B1 2 4 D3 4 7 प्रेरिता — d) Ś1 K1 2 समासजंत, B8 प्रसमासत, G2 समसज्यंत

5 a) K3 4 Dn1 समायातं — b) D2 6 भीमसेन स सयुगे — c) D2 6 मनो B (except B5) Da1 Dn1 D1 3–5 7 T2 चक्रे, D2 दधे (for दध्रे) — d) K2.8 D6 भरतर्षभ°, Dn1 °तोत्तमा, T2 °तोत्तम

6 a) D8 (marg as in text) अब्रजत् M4 सात्यकीं V1 वक्तु, B5 तूर्णं, D8 वीरो, T3 G3 चैव (for वीर) — Ś K1.2 om 6cd — c) K4 B3 4 D3 4 7 यूयं, V1 (marg as in text) एत, B5 शूर (for एन) — d) K3 4 D6 8 G1 धर्मराज, D2 धर्मपुत्रं (for धर्मात्मानं) — e) K8 D1 युक्तं; T2 8 G3 मुक्तः — f) D6 कथं च; D8 कदाचित् (for कथ°) Ś K1. 2 4 प्रेक्षितो, K3 D2 6 T2 G1 प्रेषितो, D8 प्रेक्ष्यतो (for प्रेक्षतो) B3 D2 मया, T2 गृहं (for मम)

7 a) Ś1 K2 4 अग्रतोसि K1 अजोतो* Ś1 K2 कृतो राज्ञः (K2 °ज्ञा), M3 महाराजा Ś2 अग्रतोन्यहतो राजश्च (sic) — b) Dn1 छिन्न°; T3 G3 भिन्न° (for छिन्न-) K3 छन्नसर्वपरिस्कृत°, D6 छिन्नसर्वपरिग्रह°, T2 G1 2 M भिन्नवर्मपरिच्छद° — d) D3 (sup lin as in text) राधेयस्य (for °येन) K3 दुरासता, D2 महात्मना (for दुरा°)

8 a) Ś2 अतमध्य, K1 अद्य सद्य (sic), V1 Da1 D1 5 G1.2 अहमत, B5 अतमंतं (for °मद्य) V1 m प्रपश्यामि, B (except B5) Da1 Dn1 D1 3–5. 7 S गमिष्यामि (for करि°) — b) T1 अस्य (for तस्य) Ś2 K4 भारत, K1 मार्जन, K3 V1 B2 पार्षत°, S मारिष (M3 °प) — c) K4 हर्ता, D2 अतो (for हन्ता) Ś2 (sup lin) K1 [अ]द्यास्मि, K3 B6 Da1 D1 5 6 8 चास्मि, B1–4 D3. 4. 7 [अ]स्म्यद्य, M1 वा स्म (for वास्मि) T1 निहंतास्मि V1 सोब्रवीत्सात्यकिं कर्णं — d) Ś2 मा, B4 मा (for स) K3 Dn1 T2 3 G मा वा (by transp), V1 D1 वा मा; B4 वा स, M1 मा वा Dn1 [अ]भिहनिष्यति (for निहनि°) — e) K3 संक्रमेण, S संग्रामेद्य K2 सुघोषेण, S °रेस्मिन् (for °रेण) Dn1 संग्रामे पशुघोरेस्मिन् — f) K3 V1 B D (except D3) S (except T3 G3) ते (for व°)

9 b) Ś1 K1 B1 2 4 Da1 D1 3 5 7 ददानि; G2 ददाम K3 V1 B3 D3 ते, K4 च (for वै) — c) Ś K1 2 4 B D3 4 7 G1 तस्य, G2 अद्य (for अस्य) Ś K1. 2 4 मे रक्षणे (for संर°) D8 यत्त (for सर्वे) — d) D6 त्वरध्व (for यतध्वं)

10 b) Ś2 K3 V1 अधिरथिं (K3 °थ); T2 G2 अतिरथिं (G2 °थं), T3 G1 3 आतिरथिं (G1 °थ) (for आधि°) — c) K1 महव° — d) K3 सभावयन् (for सनाद°)

11 a) G1 स्फुरितम्; G2 स्फुटितम् (for त्वरितम्). — b) D1 भीमे K1 युद्धाभिनर्दिनं; K3 °नदनं, V1 °नदित; B2 3 युद्धातिनदिनं; D2 6 युद्धाभिकाक्षिण (for °नन्दिनम्) — D3 (hapl) om 11c–12c — c) D2 6 उवाचेदं (for अथोवाच) — d) G2 मन्त्रीणाम् (for मद्रा°) Dn1 S प्रभु°, D2 6 वली (for विभु)

12 D3 om 12ab (cf v 1 11) Before 12, N T2 G ins. शल्य उवाच — a) Dn1 कर्ता (for कर्ण) V1 D8 महाबाहो, D1 °बाहु; T2 °वीर — b) V1 B D (except D8, D3 om) S सक्रुद्ध पाडुनदन — c) K1 वीर्य, G1 2 चिर- (for दीर्घ) K2 4 T2 दीर्घकालार्जित(T2 °र्चितं) क्रोध — d) G1. 2 M2–4 मोक्तुकामस् (for °काम) M1–4 स्वय (for त्वयि)

ईदृशं नास्य रूपं मे दृष्टपूर्वं कदाचन ।
अभिमन्यौ हते कर्ण राक्षसे वा घटोत्कचे ॥ १३
त्रैलोक्यस्य समस्तस्य शक्तः क्रुद्धो निवारणे ।
बिभर्ति यादृशं रूपं कालाग्निसदृशं शुभम् ॥ १४
इति ब्रुवति राधेयं मद्राणामीश्वरे नृप ।
अभ्यवर्तत वै कर्णं क्रोधदीप्तो वृकोदरः ॥ १५
तथागतं तु संप्रेक्ष्य भीमं युद्धाभिनन्दिनम् ।
अब्रवीद्वचनं शल्यं राधेयः प्रहसन्निव ॥ १६
यदुक्तं वचनं मेऽद्य त्वया मद्रजनेश्वर ।
भीमसेनं प्रति विभो तत्सत्यं नात्र संशयः ॥ १७
एष शूरश्च वीरश्च क्रोधनश्च वृकोदरः ।
निरपेक्षः शरीरे च प्राणतश्च बलाधिकः ॥ १८
अज्ञातवासं वसता विराटनगरे तदा ।
द्रौपद्याः प्रियकामेन केवलं बाहुसंश्रयात् ।
गूढभावं समाश्रित्य कीचकः सगणो हतः ॥ १९
सोऽद्य संग्रामशिरसि संनद्धः क्रोधमूर्च्छितः ।
किंकरोद्यतदण्डेन मृत्युनापि व्रजेद्रणम् ॥ २०
चिरकालाभिलषितो ममायं तु मनोरथः ।
अर्जुनं समरे हन्यां मां वा हन्याद्धनंजयः ।
स मे कदाचिदद्यैव भवेद्भीमसमागमात् ॥ २१
निहते भीमसेने तु यदि वा विरथीकृते ।
अभियास्यति मां पार्थस्तन्मे साधु भविष्यति ।

---

13 a) T1 नेदृश Dn1 नव-, D2 नास्ति; T1 तस्य, T2 न स्व, G1 न स्म (for नास्य) Da1 D1 5 रूपस्य (for रूप मे) D6 से, T2 वै (for मे) — b) D2 6 T3 G1 3 M कथचन — c) Da1 D1.5 हते कर्णे, Dn1 T2 हते चापि, T1 अनिहते; T3 G3 M1 अभिहते, G1 2 M2–4 अपि हते (for हते कर्ण) — d) Dn1 राक्षस, T2 राक्षसौ K3 B D2 3 6–8 T1 G2 च (for वा)

14 a) Dn1 S (except T2) समग्रस्य (for °स्तस्य) — b) Da1 शक्र क्रुद्धो; T3 G3 क्रुद्ध शक्तो (by transp) D2 [ऽ]भिवारणे (for निवा) — c) B D3.4.7 सदृश; M2–4 तादृश — d) K1 गुरु, D2 6 भृश (for शुभम्) K3 D3 T2 कालाग्निसमवर्चस, V1 B Da1 D1 3–5 7 युगांताग्निसमप्रभ, Dn1 कालाग्नेरिव वर्चस, T1 3 G3 M कालाद्भयन(M2–4 °नि)लवर्चस; G1.2 °नलसवर्चस

15 Before 15, K4 V1 B Da1 D1 3–5 7 T2 3 G ins सजय उवाच — a) V1 B2 Da1 Dn1 D1.5 S (except T2) एव (for इति) G2 राधेयो — b) D6 अधिपो Ś1 K1 2 4 D6 नृप; V1 नृप — c) K3 D6 8 वै कर्ण (D6 °र्णो), T1 G1 2 M राधेय (for वै कर्ण) — d) K3 D2 6 8 क्रोधदीप्त, G2 क्रोधाद्दीप्ती K3 D6 8 वृकोदर

16 a) B1 2 D3.7 M3 यथागत; B4 समा°; D6 रथा° (for तथा) T3 G3 च (for तु) D4 त प्रेक्ष्य (for संप्रेक्ष्य) — b) K3 क्रुद्ध (for भीम) Dn1 -नदन (for -नन्दिनम्) T3 G3 भीमसेनमरिंदमं — c) T2 मद्रराजानं (for वचनं शल्य)

17 a) K4 यद्युक्त T1 मन्ये (for मेऽद्य) — b) K4 मद्रजनेश्वर K3 गच्छाम्यद्य जनेश्वर — G2 om. (? hapl) 17c–18b — d) Ś1 सैन्य, D3 (marg as in text) सर्वं (for सत्यं)

18 G2 om 18ab (cf v l 17) — a) K3 वीरश्च; S (except M4, G2 om) क्रूरश्च (for शूरश्च) K3 शूरश्च, D6 T3 M3 धीरश्च, M2 शूरश्च, M4 क्रूरश्च (for वीरश्च) — b) T2 क्रोधितश्च (for क्रोधनश्च) — cd) K3 निरपेक्ष्य B2 प्रागसश्च Cc cites प्राणत (as in text) Ca शरीरे निरपेक्षत्वात्प्राणमात्राद्बलाधिक

19 a) K4 वहता, G1 वसते; G2 वसतो — b) K2 विरगानगरे (for विराट°) V1 D2 T1 2 तथा (for तदा) — d) K2 बहुसश्रयात्, B2 बाहुसश्रया, Dn1 °संभ्रमात् (for °सश्रयात्) — e) K1 सूदभाव, B4 (marg as in text) गूढजात, Da1 गूढ भाव; T2 हठभावं, Ca.c गूढ° (as in text) V1 समासृत्य T1 3 G M प्रसह्य विक्रमेणाजौ. — f) D3 transp कीचक and सगणो

20 a) K3 कोथ, Da1 (before corr) D1.5 कोद्य (Da1 by corr काद्य) (for सोऽद्य) Ś1 (sup lin as in text) संग्रामशिरसा — b) Ś1 संनद्धा G2 सार्धं* क्रोध संर्च्छित (sic) — G2 om. 20cd — c) K1 किंकरोदित दंडेन, B2 किमद्य तत°, T2 किं न नोद्यत , Ca.c as in text — d) M1 मन्युना (for मृत्युना) Ca cites मृत्युनापि (as in text) K3 Dn1 रणे

21 Before 21, K3 ins कर्ण उवाच — a) K4 चिरकालोभिलषितो — b) B2 समायां, D3 ममाय; S मम यस् (for ममाय) — d) T3 G3 transp वा and हन्याद् — G2 om. 21ef — e) G1 न (for स) K3 (marg sec m. as in text) अप्यैव — f) S भीमसेन (M न-) (for भवेद्भीम-) Dn1 भीमसमागमे T1 3 G3 समागमत्, T2 समागत (for समागमात्) — After 21, Dn1 T2 ins

458* संशय सुमहाञ्शल्य प्राप्य भीममरिंदमम्।

22 a) V1 B (except B5) D3.4 7 भीमसेने वा; T2

अत्र यन्मन्यसे प्राप्तं तच्छीघ्रं संप्रधारय ॥ २२
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं राधेयस्य महात्मनः ।
उवाच वचनं शल्यः सूतपुत्रं तथागतम् ॥ २३
अभियासि महाबाहो भीमसेनं महाबलम् ।
निरस्य भीमसेनं तु ततः प्राप्स्यसि फल्गुनम् ॥ २४
यस्ते कामोऽभिलषितश्चिरात्प्रभृति हृद्गतः ।
स वै संपत्स्यते कर्ण सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ २५
एवमुक्ते ततः कर्णः शल्यं पुनरभाषत ।
हन्ताहमर्जुनं संख्ये मां वा हन्ता धनंजयः ।
युद्धे मनः समाधाय याहि याहीत्यचोदयत् ॥ २६
ततः प्रायाद्रथेनाशु शल्यस्तत्र विशां पते ।
यत्र भीमो महेष्वासो व्यद्रावयत वाहिनीम् ॥ २७
ततस्तूर्यनिनादश्च भेरीणां च महास्वनः ।
उदतिष्ठत राजेन्द्र कर्णभीमसमागमे ॥ २८
भीमसेनोऽथ संक्रुद्धस्तव सैन्यं दुरासदम् ।
नाराचैर्विमलैस्तीक्ष्णैर्दिशः प्राद्रावयद्बली ॥ २९
स संनिपातस्तुमुलो भीमरूपो विशां पते ।
आसीद्रौद्रो महाराज कर्णपाण्डवयोर्मृधे ।

M_4 (also as in text) °सेनेन (for °सेने तु) — ^{b}) Ś$_2$ T_1 विरथे कृते — ^{c}) M_1 मा — ^{d}) K_1 Da_1 D_5 साधुर् M_1 करिष्यति (for भवि°) B_8 तन्मे साधुतर भवेत् — ^{e}) K_8 B_2 अथ, B_5 अद्य, D_4 T_2 तत्र, $G_{1.2}$ यत्र (for अत्र) T_1 य (for यन्) K_4 D_8 G_3 पार्थं, Co प्राप्तं (as in text) — ^{f}) T_1 तं (for तत्) B_1 संप्रवारय; Dn_1 T_2 °चक्ष्व मे (for °धारय) — After 22, K_4 Dn_1 T_2 (om lines 3–6) ins

459* भीमसेनं समासाद्य मया शक्य निवार्तितुम् ।
मूर्तिमन्तमहं मन्ये मारुतिं मरुता पतिम् ।
युधिष्ठिर भीममिहाथ शक्नुयां
यमौ तथा दण्डधर यमप्रभम् ।
वैरेव नः सुखकरमाहवोऽस्तु [5]
व्रजामि बीभत्सुमहं गदाधरम् ।

[(L 1) Dn_1 T_2 न भीमसेनमासाद्य (for the prior half) — (L 3) Dn_1 अद्य (for अथ) — (L 4) Dn_1 यम प्रभु — (L. 5) Dn_1 सुखमावाहोस्तु (for °करमाह-वोऽस्तु)]

23 Before 23, K_4 Dn_1 $T_{2.3}$ G ins सजय उवाच — ^{a}) K_8 V_1 B D S [अ]मितौजस (for महात्मन) — ^{c}) K_8 शल्य

24 ^{a}) Ś$_2$ T_3 G_8 अभियामि, K_8 B D $T_{1.3}$ $G_{1.2}$ M °याहि; V_1 उपयाहि (for अभियासि) — ^{c}) Dn_1 व्यद्राव्य (for निरस्य) Dn_1 T_2 च (for तु) — ^{d}) फल्गुन — For 24^{cd}, S (except T_2) subst

640* निरपेक्षश्च युध्यस्व शक्तिं स्वा संप्रदर्शयन् ।

[G_2 स्वशक्तिं (for शक्तिं स्वा) T_3 G_8 स्वशक्तिं स्वां संप्रदर्शयन् (hypermetric) (for the posterior half)]

25 ^{a}) Ś$_2$ K_4 यत्ते — ^{b}) G_2 यद्गत (for हृद्गत) — ^{c}) B_6 Dn_1 D_6 S ते (for वै) K_8 सपश्यते K_8 कर्णं

26 ^{a}) D_6 उक्तः V_1 B_5 Da_1 $D_{1.5}$ S एवमुक्तस्तु राधेय. — ^{b}) Dn_1 S उवाच ह (for अभाषत) — ^{c}) V_1 B_5 पुनं (B_5 °वं) सरथं, Da_1 $D_{1.5}$ $T_{1.3}$ G M पुन सरब्ध (T_1 M °ऽधो), Dn_1 T_2 पुन समरे (for अर्जुन सख्ये) D_8 हंता भीम च समरे — ^{d}) K_4 हर्ता; B (except B_5) $D_{2-4.7}$ हन्याद् (for हन्ता) V_1 B_5 Da_1 Dn_1 $D_{1.5.8}$ S वृकोदर (for धनजय) — After 26^{cd}, T G_3 M ins

461* एवमुक्त्वा ततो राजन्राधेयो रथिनां वर ।

[T_3 G_8 महाराज (for ततो राजन्) T_2 कर्णोथ (for राधेयो)]

— ^{e}) K_8 पुन (for मन) Ś $K_{1.2.4}$ समादाय — ^{f}) D_8 [अ]नोदयत् B (except B_5) Da_1 D_{1-7} याहि यत्र वृकोदरः

27 Before 27, N (except V_1 Dn_1) *ins* सजय उवाच — ^{b}) G_2 शल्य शस्त्रविदा पते — ^{c}) K_3 तत्र, T_3 G M ततो (for यत्र) — ^{d}) K_3 व्यद्रवेयत्तु (sic), B_5 व्यद्रवत्तव, D_8 T_3 G वि(T_3 G_3 व्य)द्रावयति, M_{2-4} व्यद्रावयत (for व्यद्रा°)

28 ^{a}) S (*except* T_2 M_1) तू(G_1 सू)र्यनिनादाश्च — ^{b}) B_5 महस्स्वन, S (except T_2) महास्वना — ^{c}) B $D_{2-4.7}$ उदतिष्ठश्च (B_4 °त्तु), S (except T_2) °तिष्ठत

29 ^{a}) T_1 $G_{1.2}$ [अ]पि; T_3 G_3 हि (*for* ऽथ) V_1 भीमसेनो रथ क्रुद्ध — ^{b}) V_1 B_1 D_3 तस्य, D_2 तत्र (for तव), — ^{c}) D_2 M_1 विविधैस् (for विमलैस्) — ^{d}) Ś$_2$ प्राद्रावहद्, K_1 V_1 Dn_1 प्रद्रावयद्, $K_{3.4}$ प्राद्र°; B_5 प्राच्छाद°, D_8 विद्रा° (*D_3 m* व्यद्रा°) (for प्राद्रा°). T_1 क्षिप्रमभ्यद्रवद्बली

30 ^{a}) Ś$_2$ K_3 तुमलो — ^{b}) K_3 V_1 B D S घोररूपो (for भीम°) — ^{c}) K_3 आसीन्द्रीम (sic), K_4 अतिरौद्रो, D_1 आसीद्रौद्रौ — B_3 om 30de — ^{e}) D_1 मुहूर्तो; T_1 मुहूर्ते — *After* 30^{c}, S (except T_2) ins.

ततो मुहूर्ताद्राजेन्द्र पाण्डवः कर्णमाद्रवत् ॥ ३०
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य कर्णो वैकर्तनो वृषः ।
आजघानोरसि क्रुद्धो नाराचेन स्तनान्तरे ।
पुनश्चैनममेयात्मा शरवर्षैरवाकिरत् ॥ ३१
स विद्धः सूतपुत्रेण छादयामास पत्रिभिः ।
विव्याध निशितैः कर्णं नवभिर्नतपर्वभिः ॥ ३२
तस्य कर्णो धनुर्मध्ये द्विधा चिच्छेद पत्रिणा ।
अथ तं छिन्नधन्वानमभ्यविध्यत्स्तनान्तरे ।
नाराचेन सुतीक्ष्णेन सर्वावरणभेदिना ॥ ३३
सोऽन्यत्कार्मुकमादाय सूतपुत्रं वृकोदरः ।
राजन्मर्मसु मर्मज्ञो विद्ध्वा सुनिशितैः शरैः ।
ननाद बलवन्नादं कम्पयन्निव रोदसी ॥ ३४
तं कर्णः पञ्चविंशत्या नाराचानां समार्दयत् ।
मदोत्कटं वने दृप्तमुल्काभिरिव कुञ्जरम् ॥ ३५
ततः सायकभिन्नाङ्गः पाण्डवः क्रोधमूर्च्छितः ।
संरम्भामर्षताम्राक्षः सूतपुत्रवधेच्छया ॥ ३६
स कार्मुके महावेगं भारसाधनमुत्तमम् ।
गिरीणामपि भेत्तारं सायकं समयोजयत् ॥ ३७
विकृष्य बलवच्चापमा कर्णादतिमारुतिः ।
तं मुमोच महेष्वासः क्रुद्धः कर्णजिघांसया ॥ ३८
स विसृष्टो बलवता बाणो वज्राशनिस्वनः ।
अदारयद्रणे कर्णं वज्रवेग इवाचलम् ॥ ३९

462* नातिकृच्छ्राद्धसन्निव ।
भीमसेनो महाबाहु°

— f) B2 अद्रवत् S (except T2) कर्णं (M2-4 °र्णे-) प्रेप्सुरभिद्रवत्

31 a) V1 B6 तमाद्रवतं, B4 D8 समापतंत (for तमा°) — b) S (except G1) वृषा — c) V1 B (except B2) D2.4.7 सुसक्रुद्धो (for [उ]रसि क्रुद्धो) — d) Dn1 स्तनांतर, S (except T1) परंतप (T1 °प) — e) G1.2 कर्णश् (for पुनश्) B2 चैव (for चैनम्)

32 b) T3 G वारयामास (for छाद°) — c) K3 D8 T1 च शरै°; Dn1 D6 T2.3 G M1 च शितै° K4 D1 कर्णं, Dn1 T2 M2-4 बाणै° — d) Dn1 T2 M2-4 कर्णे नवभिरायसै° (Dn1 T2 °शुगै)

33 a) M1 कर्णो M2-4 द्विधा (for धनुर्) — b) M2-4 धनुश् (for द्विधा) V1 B1.6 D2.4.7 पत्रिभि° — c) D2.6 तथा (for अथ) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-6.7.8 S [ए]न, D6 [ए]व (for तं) — d) K3 अभिविध्यत्; V1 B Da1 Dn1 D3-6.7.8 S प्रत्य°, D1 प्रविध्यत (for अभ्यविध्यत्) — f) K3 विद्ध्वा च रणभेदिना

34 c) K3 धर्मज्ञो, B2 सर्वांगो (for मर्मज्ञो) — d) V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 T2.3 G विव्याध निशितै°; D6 विद्ध्वाशु निशितै — e) V1 Da1 D1.5.6.8 T1 G2 M2-4 बलवान्, G1 च बलान् — f) K3 B5 D2 मेदिनीं; V1 रोदसीं, Co रोदसी (as in text)

35 b) B (except B1) Da1 D2.4.7 नाराचैन (for °चानां) K3 B Da1 Dn1 D1-5.7 समार्पयत्; V1 D6.8 S समर्पयत् (for समार्द°) — c) T3 G M रणे (for वने) — T2 om. 35d–40a — d) D2 उन्मदमिव (for उल्काभिरिव)

36 T2 om. 36 (of v. l 35) — a) Dn1 स कर्णबा****; S (T2 om) स कर्णबाणाभि(T1 °णानि)हत°. — b) Dn1 om from पाण्डव up to गि (in 37c). — d) Ś2 K4 V1 B (except B5) Da1 D1-7 सुतपुत्रवधेप्सया (D1 °प्सय, D5 त्सया); S (T2 om.) °त्रजिघांसया

37 T2 om 37 (of v l 35) Dn1 om up to गि (in 37c) (of v l 36) — a) Ś1 K2.4 B5 D2-4.6.8 (before corr) T1 कार्मुक; K1 कार्मुका; K3 कार्मुक- — d) K3 भर्तारं (for सायकं) D2.6 साय(D6 °य)कं समरे बली

38 T2 om 38 (of v l 35) — a) T3 G M2-4 आकृष्य — b) Ś2 K4 B2.3 अभि-, K1 Co अधि; V1 D4 इति (for अति) K3 आ कर्ण्यादपि चाहवे, T1 आकर्णं तं महाबलं; T3 G M आ कर्णांतमवि(M1 °पि)च्युतं (M1 °त) — c) D6 स मुमोच, T3 G मुमोच च (for तं मुमोच) K3 महेष्वासं

39 T2 om 39 (cf. v l. 35) — b) B2 वज्रसमस्वन°; T1 वज्राशनिप्रभ — c) Ś1 K2.4 अभ्रावयद्; Ś2 K4 व्यभ्रावयद्, K3 V1 आहा(V1 °दा)रयद्, T1 व्यदारयद् (for अदा°) — d) K3 V1 B D S वज्रवेगो यथाचलं (Dn1 °बल)

स भीमसेनाभिहतो सूतपुत्रः कुरूद्वह ।
निषसाद रथोपस्थे विसंज्ञः पृतनापतिः ॥ ४०
ततो मद्राधिपो दृष्ट्वा विसंज्ञं सूतनन्दनम् ।
अपोवाह रथेनाजौ कर्णमाहवशोभिनम् ॥ ४१
ततः पराजिते कर्णे धार्तराष्ट्रीं महाचमूम् ।
व्यद्रावयद्भीमसेनो यथेन्द्रो दानवीं चमूम् ॥ ४२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

३५

धृतराष्ट्र उवाच ।
सुदुष्करमिदं कर्म कृतं भीमेन संजय ।
येन कर्णो महाबाहू रथोपस्थे निपातितः ॥ १
कर्णो ह्येको रणे हन्ता सृञ्जयान्पाण्डवैः सह ।
इति दुर्योधनः सूत प्राब्रवीन्मां मुहुर्मुहुः ॥ २
पराजितं तु राधेयं दृष्ट्वा भीमेन संयुगे ।
ततः परं किमकरोत्पुत्रो दुर्योधनो मम ॥ ३
संजय उवाच ।
विभ्रान्तं प्रेक्ष्य राधेयं सूतपुत्रं महाहवे ।
महत्या सेनया राजन्सोदर्यान्समभाषत ॥ ४

---

40 T2 om 40^a (cf v l. 35) — ^{a}) V1 G3 भीमसेनेनाभिहत — ^{b}) B1 om from पुत्र॰ up to सूत (in 41^b) Ś K2 भीमसेन॰ (for सूतपुत्र॰) Ś1 K1-3 कुरूद्वहः, V1 B5 Dn1 T2 कुरूत्तम (Dn1 ॰म॰); T3 G [अ]प्यरिंदम॰ K4 वीर प्रहरतां वरः, T1 M ग(T1 इ)-तासुवदरिंदम (T1 M1 ॰म॰) — ^{d}) K3 D3 नि(D3 निः)सञ्ज॰ Dn1 T2 त्यक्तकार्मुक, G1. 2 पृथिवीपति॰ (for पृतना॰) — After 40, T2 3 G ins

463* रुधिरेणावसिक्ताङ्गो गतासुवदरिंदम॰ ।

— After the above, S ins a passage given in App I (No 11)

41 B1 om up to सूत in (41^b) (cf. v l 40) Before 41, T2 3 G1 3 ins संजय उवाच — ^{a}) T1 G1. 2 M एवं (for ततो) T3 G3 एव मद्राधिपं (G3 ॰पः) श्रुत्वा — ^{b}) D1 5 M4 सूतनंदन॰ — ^{c}) K1 (before corr) अपोवाह्य (K1 by corr ॰य) (for अपोवाह) G2 रथे राजन् (for ॰नाजौ)

42 ^{a}) Dn1 S पराजिते तत (by transp) K3 — ^{b}) T1 G2 3 M1 धार्तराष्ट्र, K4 ॰राष्ट्रि K1 T1 3 G1 2 M1-3 महाचमू (K1 ॰मू) — B2 om (hapl.) 42^{cd} — ^{c}) Dn1 T2 अमेयात्मा (for भीमसेनो) T1 2 G M व्यपा(G1. 3 अपा॰, M1 व्यप)यात्सर्वतो भग्ना — ^{d}) D2 T2 महेन्द्रो (for यथेन्द्रो) B1 3. 4 D3. 7 दानवान्पुरा (B1 ॰न) (for दानवीं चमूम्) T1 3 G M हाहाभूता (G1 M1 ॰ता) समंतत॰

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K1 4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* Ś1 T2 M1 कर्णपराजय॰ (Ś1 ॰भव); Dn1 कर्णभीमसेनयोर्युद्धे कर्णपराजय॰, T1 कर्णमोहन — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 34 (as in text), K1 35, B1 50, B4 M 46, D1 45, D4 31, D6 51, T G 47

35

1 ^{a}) D6 M1 कर्ण (for कर्म) — ^{b}) T3 G भीमसेनेन संजय — ^{c}) S महेष्वासो (for महाबाहू)

2 ^{a}) K4 कर्णो ह्येको K4 हर्ता (for हन्ता) — ^{b}) B1-4 Dn1 D3 4 7 8 S transp सृञ्जयान् and पाण्डवैः — ^{c}) D6 सूत — ^{d}) B5 अब्रवीच्, Da1 D1. 5 S (T3 damaged) प्रोक्तवान् (for प्राब्रवीन्) Ś K1 2 4 वै, B5 च, Da1 D1. 5 हि, G1 2 मे (for मां) Da1 D1 5 पुनः पुनः (for मुहुर्मुहुः)

3 ^{a}) Ś1 K2 पराजिते S (except T2) च (for तु) — K3 om. (hapl) 3^b–4^a — ^{c}) B5 अत॰ (for तत॰) G1 om पर

4 K3 om 4^a (cf v l. 3) — ^{a}) V1 B Da1 Dn1 D1. 3-5 7 8 S विमुख (G3 ॰क्तं), D2 विद्रुत (for विभ्रान्त) T1 M दृश्य, G2 पश्य (for प्रेक्ष्य) — ^{b}) D6 महामृधे, M1 ॰रथ (for ॰हवे) — ^{c}) K3 B5 Dn1 D2 6 3 T G2. 3 M सार्धं; Da1 D1 5 राजा, G1 पार्थ (for राजन्) V1 दुर्योधनो महाराजन्, B1-4 D3 4 7 पुत्रस्तव महाराज — ^{d}) K3 सौदर्यान्; T2 सोदरान् (for सोदर्यान्) B5 अन्वभाषत, S इदमब्रवीत् (for समभाषत)

शीघ्रं गच्छत भद्रं वो राधेयं परिरक्षत ।
भीमसेनभयागाधे मज्जन्तं व्यसनार्णवे ॥ ५
ते तु राज्ञा समादिष्टा भीमसेनजिघांसवः ।
अभ्यवर्तन्त संक्रुद्धाः पतंगा इव पावकम् ॥ ६
श्रुतायुर्दुर्धरः क्राथो विवित्सुर्विकटः समः ।
निषङ्गी कवची पाशी तथा नन्दोपनन्दकौ ॥ ७
दुष्प्रधर्षः सुबाहुश्च वातवेगसुवर्चसौ ।
धनुर्ग्राहो दुर्मदश्च तथा *सत्त्वसमः सहः ॥ ८
एते रथैः परिवृता वीर्यवन्तो महाबलाः ।
भीमसेनं समासाद्य समन्तात्पर्यवारयन् ।
ते व्यमुञ्चञ्शरव्रातान्नानालिङ्गान्समन्ततः ॥ ९
स तैरभ्यर्द्यमानस्तु भीमसेनो महाबलः ।
तेषामापततां क्षिप्रं सुतानां ते नराधिप ।
रथैः पञ्चाशता सार्धं पञ्चाशन्न्यहनद्रथान् ॥ १०
विवित्सोस्तु ततः क्रुद्धो भल्लेनापाहरच्छिरः ।
सकुण्डलशिरस्त्राणं पूर्णचन्द्रोपमं तदा ।

5 Before 5, K3 (marg) ins सजय° — a) K3 गच्छस्व Ś2 वै (for वो) — b) Dn1 T1 रक्षथ; D6 °रक्षितु — T3 om 5c–8d — c) D2 भीमसेन Da1 D1, 2 5 भीमसेनमहागाधे, T1 2 G M °भये घोरे — d) K4 मज्जते

6 T3 om. 6 (cf v l. 5) — b) K3 V1 B Da1 D3–5 7 8 भीमसेनं Dn1 S (T3 om.) जिघासया — K3 om. (hapl.) 6c–10b — c) S (except T2, T3 om.) सहसा (for संक्रुद्धा) — d) B (except B6) D3 4 7 पतंगाः पावकं यथा

7 K3 T3 om 7 (cf v l. 6, 5) — a) Ś1 (sup lin.) श्रुतेश, K1 श्रुते च, K2 श्रुत*, V1 B D T2 G1 3 M श्रुतर्वा (Dn1 °र्वा, D6 °वान्), T1 सुवर्चा (for श्रुतायुर्) T1 दुर्धरे Dn1 क्राथिर्; D2 T1 2 G M क्रोधी (D2 T2 °धो) (for क्राथो) — b) Ś1 K2 G2 विवत्सुर्, K1 विभत्सुर्; D6 विविंशुर् (for विवित्सुर्) — c) Dn1 Da1 D1 5 प्रासी; T1 चापि, G1 2 खड्गी (for पाशी) — d) G3 नदोपनंदनौ

8 K3 T3 om 8 (cf. v l 6, 5) — a) D6 दुष्प्रवर्षे (for °धर्ष) Ś2 सुराहुश्, D6 सुवायुश् (for सुबाहुश्) Ś1 K3 वा (for च) — b) Ś1 K2 **योग°; B2 बाहुवेग- (for वातवेग-) — c) K2 धनुर्मोक्षो, B2 Dn1 °ग्रहो, D2 °धरो; T2 °गृहो (for °ग्राहो) Dn1 दुर्भरश्, D2 दुर्दमश्, D3 दुर्मुखश् (for दुर्मदश्) T1 G M दुर्धनो (T1 G3 °धरो; G1 2 °कर्णो) दुर्मदश्चैव — d) Ś K1 2 4 Dn1 सत्त्व सम , T2 सत्यसम° (for *सत्त्वसम°) V1 जरासध° सम° सह , B1 4 जारासंधि° श(B4 स)ल सह°, B2 3 5 Da1 D1, 2–5 7 जरा(B2 5 D1 °ल)सध° शल° सह°, D2 तथा सत्त्वसुदुसह°, D6 तथा सत्य सुदु°सह°, D3 तथा सत्त्वसह° सम°, T1 तथा सधि° समागम , G1 तथानदरम° सह; G2 तथा ******, G3 तथा सध° सम° शम°, M1 तथा सध शम° सह , M2–4 तथा सध° सह° श(M3 स)म

9 K3 om 9 (cf v l 6) — a) M4 पुतै — b) Da1 D1 5 महारथा°, S (except T2) बला(G3 धरा)न्विता (for महाबला°) D2 6 परिवव्रुर्वृकोदर — c) T3 (damaged) V1 समासाद्य भीमसेनं — e) B1 ते विमुचन्, B2 तेभ्यो मुचन्; S ते किरत (for ते व्यमुञ्चन्) — f) Dn1 D3 T2 3 G3 नानारूपान्, Ca °लिङ्गान् (as in text) T3 G3 M2–4 समभ्ययु° (for समन्तत.)

10 a) B3 T3 G3 शरै° (for स तैर्) K1 T2 अभ्यदर्मानस्, M1 अभ्युद्य° (for अभ्यर्द्य°) — b) M4 महाबलैः T2 भीमसेनं महाबल — c) B3 Dn1 D3 S शीघ्रं; D6 चित्र (for क्षिप्र) — d) V1 Da1 Dn1 D1 5 S पुत्राणां (for सुतानां) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S (except T1) जनाधिप (Dn1 °प°); D2 6 वृकोदर° (for नराधिप) — e) G1 2 शरै (for रथै°) S K2 T2 पचशता, K1 पाचाशत, K3 B2 4 D7 पंचदशै°; K4 B1 3 5 Da1 Dn1 D1–6 8 T1 2 G M पच(K4 D8 G1 °चा)शतै (for पञ्चाशता) — f) Ś1 K3 V1 B Da1 D1 3–5 7 M2–4 अहन(Da1 D1, 5 °र)द्; Dn1 T1 व्यहर(T1 न)द्, D6 अवधीद् (for न्यहनद्) Ś2 K1 2 पचाशत्सहस्र(K1 2 °स्र)थान् (s10), K4 °शतमहारथान्; D2 °शीत्यवधीद्रथान्

11 a) V1 त्रिवत्सोश्, D2 विरित्सुस्, D3 विचित्रशोस्; D6 चिविंशोस्त्रा (s10) V1 Da1 Dn1 D1 5 8 G1, 2 च (for तु) — b) G1 फल्लेन K1 Dn1 D6 8 S (except M1) अपहरच् — K3 4 V1 B D S transp 11cd and 11ef, K4 reading 11ef twice — c) B1 Dn1 D7 सकुडल शिरस्त्राण, G2 सकुड सशिरस्त्राण — d) B2 °चंद्रोसमं V1 B1–3 D3 4 7 तथा (for तदा) B5 Da1 Dn1 D1, 5 T2 पूर्णचंद्रनिभ तदा; T1 3 G M निभानन — After 11cd, S (except T2) ins

464* अशोभत महाराज पूर्णचन्द्र इवाम्बरे ।

— e) K3 4 V1 B D S भीमसेनो — f) K3 4 (first time) उत्पपात; V1 B Da1 D1, 3–5 7 T1 3 G M1 तत्प°; D3 सत्य° (for स पपात) K3 महद्, K4 (both

भीमेन च महाराज स पपात हतो भुवि ॥ ११
तं दृष्ट्वा निहतं शूरं भ्रातरः सर्वतः प्रभो ।
अभ्यद्रवन्त समरे भीमं भीमपराक्रमम् ॥ १२
ततोऽपराभ्यां भल्लाभ्यां पुत्रयोस्ते महाहवे ।
जहार समरे प्राणान्भीमो भीमपराक्रमः ॥ १३
तौ धरामन्वपद्येतां वातरुग्णाविव द्रुमौ ।
विकटश्च समश्चोभौ देवगर्भसमौ नृप ॥ १४
ततस्तु त्वरितो भीमः क्राथं निन्ये यमक्षयम् ।
नाराचेन सुतीक्ष्णेन स हतो न्यपतद्भुवि ॥ १५
हाहाकारस्ततस्तीव्रः संबभूव जनेश्वर ।
वध्यमानेषु ते राजंस्तदा पुत्रेषु धन्विषु ॥ १६
तेषां संलुलिते सैन्ये भीमसेनो महाबलः ।
नन्दोपनन्दौ समरे प्रापयद्यमसादनम् ॥ १७
ततस्ते प्राद्रवन्भीताः पुत्रास्ते विह्वलीकृताः ।
भीमसेनं रणे दृष्ट्वा कालान्तकयमोपमम् ॥ १८
पुत्रांस्ते निहतान्दृष्ट्वा सूतपुत्रो महामनाः ।
हंसवर्णान्हयान्भूयः प्राहिणोद्यत्र पाण्डवः ॥ १९
ते प्रेषिता महाराज मद्रराजेन वाजिनः ।
भीमसेनरथं प्राप्य समसज्जन्त वेगिताः ॥ २०
स संनिपातस्तुमुलो घोररूपो विशां पते ।
आसीद्रौद्रो महाराज कर्णपाण्डवयोर्मृधे ॥ २१
दृष्ट्वा मम महाराज तौ समेतौ महारथौ ।

times) B1.3 4 5 Da1 D1.3–5 7 हतं, B3 D3 T3 G M1 ततो; T1 शिरो (for हतो) B3 विसु, D2 6 युधि (for भुवि).

12 a) G2 निहताः G1 2 सर्वे (for शूरं) — b) B2 T3 G3 भ्रातर, T2 सत्वरः (for सर्वतः) K3 S (except T2) तदा (T1 तथा), Dn1 सह (for प्रभो) B5 भ्रातरः सर्वे एव ते — c) T1 3 G M °वर्तत; T2 °भ्रवंतं

13 a) G1 फल्लाभ्या (for भल्लाभ्यां) — b) Dn1 तं (for ते) D2 6 महामृधे, S (except T2) जनाधिप (for महाहवे). — d) Ś K1.2 4 हेमपुंखैः शिलीमुखैः, V1 B5 Da1 D1 5 सुसंरब्धो महाबलः; Dn1 शराभ्यां पांडुनंदनः; S शिताभ्यां पांडुनंदन (M3 °न)

14 a) T1 तौ रथौ, G1 तौ शूरं (for तौ धराम्) D2 6 समपद्येता, D3 अनु° (for अन्व°) — b) V1 B5 D2 4.5.8 °भग्ना°, Da1 °रुग्ला°; D6 °भुग्ना° (for °रुग्णा°) — D1 om 14cd — c) Ś2 B (except B5) Da1 D3–5 7 सहश्च (for समश्च). T1 विकटश्चोभौ महाराज (hypermetric) — d) K3 D6 8 S देवपुत्रसमौ, K4 वेदगर्भ°, V1 B Da1 D2–5 7 देवपुत्रोपमौ

15 a) D3 त्वरित — b) K3 T1 3 G M2–4 क्रोध (T1 °धिं, T3 G3 °धात्, G1 °धिन्); K4 क्राथं, V1 क्राथिं (for क्राथ)

16 a) T1 तत्र (for तीव्र) — b) K3 संबभूवुः K4 जनेश्वरः — c) B5 Da1 D1 5 हन्य° (for वध्य°) K3 V1 B D (except D3) S वी(T2 धी)रेषु (for ते राजस्) — d) K3 V1 B D (except D6) तव (for तदा) D1 तेषां सु- (for पुत्रेषु). G1 [अ]धन्विषु

17 a) Dn1 तत (for तेषां) Ś1 K1 2 4 सदलिते; Ś2 सचलिते, K3 D1 G1 सुलुलिते, B2 ससकुले, B3 चतुतुवे (sic), D2 6 संकुलिते (for सलुलिते) T1 तेषां सैन्यं क्षय निन्ये — b) K3 V1 B D S पुनर्भीमो (for भीमसेनो) D5 महाबलं — d) B (except B5) Da1 D1–7 प्रै(D6.7 प्रे)षयद्; S (except T2) प्राहिणोद् (for प्रापयद्)

18 a) B5 Dn1 सं- (for ते) — After 18, Dn1 D4 8 T2 ins an addl colophon [*Adhy name* Dn1 T2 धृतराष्ट्रपुत्रवध — *Adhy no* (figures, words or both) T2 48]

19 Before 19, Dn1 D3 T2 ins संजय उवाच — a) T3 G3 च, G1.2 तान् (for ते) — b) K3 V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1 3 4.6–8 T2 सुदुर्मना; K4 महाबलः; B2 D2 बृहन्मना (for महा°) D5 T1 3 G M कर्णः क्रोध(D5 कोप)समन्वितः — c) Ś2 K1 2 4 हेम° (for हंस°) — d) B (except B2) Dn1 D3 4 7 S प्रै(T1 2 G1.2 M1.2 4 प्रे)षयद् (for प्राहिणोद्)

20 a) Dn1 T2 transp ते and प्रेषिता K4 प्रेरिता, M3 मर्पिता (*for* प्रेषिता) — b) D2 6 मनोमारुतरंहस — c) *M3* भीमसेनं समासाद्य — d) G1 2 समसज्यत

21 a) B3 Dn1 संप्रहारस् (for संनिपातस्) K3 D3 तुमलो — d) T1 तथा (for मृधे).

22 D3 om. 22ab — a) Ś1 B2 Dn1 D7 T2 सम (Ś1 B2 °म), D6 तत्र, G1 तु तं (for मम) — b) B3 महामृधे; T3 G3 °बलौ (for °रथौ) — c) V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 युद्ध, T1 स्याते (sic), T3 G1 3 M नु स्याद्, G1 चासि (for नून) — d) G2 एतदन्यद् (for एतदद्य) — After 22, K4 V1 B D (except D1) S ins a passage given in app I (No 12) — After the above passage, K4 Dn1 D4 6 7 ins

आसीद्बुद्धिः कथं नूनमेतदद्य भविष्यति ॥ २२
ततो मुहूर्ताद्राजेन्द्र नातिकृच्छ्राद्धसन्निव ।
विरथं भीमकर्माणं भीमं कर्णश्चकार ह ॥ २३
विरथो भरतश्रेष्ठः प्रहसन्ननिलोपमः ।
गदाहस्तो महाबाहुरपतत्स्यन्दनोत्तमात् ॥ २४
नागान्सप्तशतान्राजन्नीषादन्तान्प्रहारिणः ।
व्यधमत्सहसा भीमः क्रुद्धरूपः परंतपः ॥ २५
दन्तवेष्टेषु नेत्रेषु कुम्भेषु स कटेषु च ।
मर्मस्वपि च मर्मज्ञो निनदन्व्यधमद्भृशम् ॥ २६
ततस्ते प्राद्रवन्भीताः प्रतीपं प्रहिताः पुनः ।
महामात्रैस्तमावव्रुर्मेघा इव दिवाकरम् ॥ २७
तान्स सप्तशतान्नागान्सारोहायुधकेतनान् ।

465* आजघ्ने बहुभिर्बाणैर्ध्वजमेकेषुणाहनत् ।
सारथिं चास्य भल्लेन प्रेषयामास मृत्यवे ।

K4 Dn1 D4 6 7 cont V1 B Da1 D1.3 5 8 S ins after App I (No 12)

466* छित्त्वा च कार्मुकं तूर्णं पाण्डवस्याशु पत्रिणा ।

[S (except T2) चिच्छेद (for छित्त्वा च) D1.5 6 चित्र (for तूर्णं) K4 [अ]तिपत्रिणा, V1 स्वप°, T1.3 G M महात्मन, T2 [उ]रुपत्रिणा (for [आ]शु प°) D5 6 भीमसेनस्य पत्रिणा (for the posterior half)]

23 B1-4 D2 5 8 om 23^ab In Da1, portion from 23^c up to 42^b is lost on a missing folio — b) D6 भीमसेनाद् (for नातिकृच्छ्राद्) — B1 reads 23^c-33^d [preceded by lines 11-32 of App I (No 12) and 466*] after 54 — d) S (except T2) भीमं चक्रे नराधिप

24 Da1 missing (cf v l. 23) — a) K1 3 V1 B D1-5 7 भरतश्रेष्ठ, K2 भ्रातरश्रेष्ठ (sic) — b) K3 प्रहस्य (for प्रहसन्) D2 6 बलवत्तर, D1 अचलोपम, Ca.c अनिलोपम (as in text) B2 प्रहस्यातिवलो युधि — For, 24^ab, Dn1 D3 S subst

467* ततोऽमर्षी महातेजा विरथो रथिनां वरः ।

[D3 निमेषान् (hypermetric), T1 3 G भीमो (for ऽमर्षी) T1 महाराज (for °तेजा)]

— c) K3 V1 B D1-7 S गदां गृह्य (for गदाहस्तो) Dn1 D3 वेगेनाकृष्य (D3 °नोत्प्लुत्य) सहसा — d) Dn1 D3 आपतत्; Cc अपत° (as in text) — Ś K V1 B D1 3-5.7 3 ins after 24 D2 6 ins after 471*

468* अवप्लुत्य च वेगेन तव सैन्यं विशां पते ।
व्यधमद्गदया भीमः शरन्मेघानिवानिलः ।

[(L 1) V1 तु (for च) — (L 2) K4 D3 शर(D3 °रा)न्मेघमिव Ś2 अलिन (sic), B1 अनल°, D5 अचल (for अनिल°)]

D3 cont Dn1 S ins after 24

469* गदया च महाराज कर्णस्य रथकूबरम् ।
पोथयामास संक्रुद्धः समरे शत्रुतापन ।

[(L. 2) T1 2 क्रो(T1 यो)धयामास T2 om the posterior half Dn1 D3 पाडुपुत्र प्रतापवान्]

S cont.

470* स क्रोधवशमापन्न पाण्डुपुत्र प्रतापवान् ।
विद्राव्य गदया वीरस्तव पुत्रान्महाहवे ।

[T2 om the prior half of line 1 — (L. 2) T2 महारथान्, T3 G1.3 दशाहवे (for महा°)]

On the other hand, D2 6 ins after 24

471* कर्णं शल्यं च युगपद्गदया प्रहसन्निव ।
अपातयद्रथोपस्थे निहत्य विननाद ह ।

25 Da1 missing (cf v l 23) — a) G2 सप्तदशान् (for °शतान्) — b) T1 G1 2 M निषादाना (for ईषादन्तान्) G1 2 M1 प्रहारिणां D2 6 अवधीत्तत्र पाडव — cd) K1 क्रुद्धरूपान् B5 समतत° (for परतप°) Dn1 D3 S व्यधमद्(T1 °यन्ना)दया भीमो दंडपाणिरिवांतकः

26 Da1 missing (cf v l 23) — ab) D2 मात्रेषु (sic) (for नेत्रेषु) Dn1 T2 M2-4 transp नेत्रेषु and कुम्भेषु Cc cites कुम्भेषु (as in text) Ś2 K1.3 V1 B D (Da1 missing) S च (for स) K4 शकटेषु (for स क°) Ś2 (sup lin) चटेषु, Dn1 S मुखेषु, Cc कटेषु (as in text) — c) K4 वर्म° (for मर्म) D3 T2 धर्मज्ञो (for मर्मज्ञो) — d) K3 नानदन्, K4 विन°, D2 3 नानदद् (for निनदन्) V1 ते नागा व्यनदन्भृशं, B1-3 5 तान्नागानहनद्बली (B5 °भृशं), B4 D1 3-5 7 तान्नागानवधी(D1.5 °न्व्यधम)द्बली; Dn1 S सोर्दया(M2-4 अर्दया)मास संयुगे; D6 नागास्तान्व्यधमद्भृशं — After 26, Dn1 S ins

472* तेऽभ्यर्दिता मारुतिना विनदन्तो भृशातुराः ।

[T2 मारुतेन T3 G अर्दिता भीमसेनेन (for the prior half) T2 विनदत्यो, T3 नदो (sic) Dn1 नदत सुभृशं रवान्, T2 नदत सुभृशातुरा° (for the posterior half)]

27 Da1 missing (cf v l 23) — b) K1 प्रेहिताः, K2 प्रहित°, K4 प्रहताः; D2 त्वरितो (for प्रहिता) D2 भृशं (for पुन°) Dn1 प्रहिताश्च पुनर्गजा, D6 प्रतीपप्रहिता पुनः, S प्रह(M2-4 °हि)ताश्च पुनः पुनः — c) T1 2 G1.2 °मात्रास्, T3 G3 गात्रास् Ś K1 2 4 V1 B2 T2 तदावव्रुर्, B5 T3 G तथा°, T1 यथा°, M4 समा° (for तमा°) — d) B2 विवाकर

28 Da1 missing (cf v l. 23) — a) K2 तत°;

भूमिष्ठो गदया जघ्ने शरन्मेघानिवानिलः ॥ २८
ततः सुबलपुत्रस्य नागानतिबलान्पुनः ।
पोथयामास कौन्तेयो द्वापञ्चाशतमाहवे ॥ २९
तथा रथशतं साग्रं पत्तींश्च शतशोऽपरान् ।
न्यहनत्पाण्डवो युद्धे तापयंस्तव वाहिनीम् ॥ ३०
प्रताप्यमानं सूर्येण भीमेन च महात्मना ।
तव सैन्यं संचुकोच चर्म वह्निगतं यथा ॥ ३१
ते भीमभयसंत्रस्तास्तावका भरतर्षभ ।
विहाय समरे भीमं दुद्रुवुर्वै दिशो दश ॥ ३२
रथाः पञ्चशताश्चान्ये ह्रादिनश्चर्मवर्मिणः ।
भीममभ्यद्रवंस्तूर्णं शरपूगैः समन्ततः ॥ ३३
तान्ससूतरथान्सर्वान्सपताकध्वजायुधान् ।
पोथयामास गदया भीमो विष्णुरिवासुरान् ॥ ३४
ततः शकुनिनिर्दिष्टाः सादिनः शूरसंमताः ।
त्रिसाहस्रा ययुर्भीमं शक्त्यृष्टिप्रासपाणयः ॥ ३५
तान्प्रत्युद्गम्य यवनानश्वारोहान्वरारिहा ।

V1 D1.2 5 6 स तान् (by transp), B5 शतान्, Dn1 मत्ता. (for तान्स) T1 2 G1 2 M1 तान्ससशत (G2 °दश) नागेंद्रान्; T3 ***शसनागेंद्रान्, G3 तान्स *शतनागेंद्रान्, M2–4 तान्स ससशतनागेंद्रान् (hypermetric) — b) B2 सारोहायुधकौतुकान्, B3 सारोहाश्च सकेतनान्. — c) B2 D2 भूयिष्ठान् (D2 °ष्ठं), D6 भूमिष्ठ, D8 T1.2 M भूमिस्थो. T1.3 G2 3 M1 3 [अ]भ्यघ्नत् (for जघ्ने) — d) K3 शरान्मेघैर्, B2 परमेघान्; D8 शरान्मेघान्, T1 °न्मेषान् (for °न्मेघान्) V1 B1 3–5 Dn1 D3 4.7 T2 G1 M3 4 वज्रेणेंद्र इवा(V1 °णेव महा)चलान्, D2 शरमेघा इवानिलः

29 Da1 missing (cf v l 23) — a) D1 ततः सुबलस्य पुत्रस्य (hypermetric) — b) K3 बहु (for पुनः) Dn1 S हया(T2 नागा, M3–4 हता)नतिजवान्पुनः (T3 °युधि) — c) B3 D6 योधयामास, D6 पात° (for पोथ°) G1 2 मारुतिः पोथयामास — d) Ś1 K4 द्विपंचाशतमाहवे, K3 युद्धायागादरिंदमः, V1 B D1–7 द्वि(B2–5 D5 द्वा)पंचाशदरिंदमः, Dn1 D3 S त्रिसा(D3 T °स)हस्रानरिंदमः

30 Da1 missing (cf v l 23). — a) S रथानां च शतं (for तथा रथशतं) Dn1 साज्य, D3 साग्रा, Co साग्रं (as in text) — b) T3 G3 पत्तीनां G1 [ऽ]परा (for ऽपरान्) — c) V1 B2 D5 न्य(D5 °व्य)हनत्, D6 अवधीत् (for न्यहनत्) — d) Dn1 D3 T1 2 G1 द्राव(T1 G1 पात)यंस् (for तापयस्)

31 Da1 missing (cf v l 23) — ab) G2 प्रतप्यमानं V1 D2 6 शूरेण (for भीमेन) T2 transp सूर्येण and भीमेन D2 6 तु, T2 [इ]व (for च) T2 महाबल — c) D6 तदा (for तव) K4 V1 D6 G2 संचुकोप — d) B D1 3–5 7 चर्माग्नावाहितं यथा, Dn1 S चर्मेवाग्नौ (T1 चर्म वाग्नौ, G2 घर्मे चाग्नौ) समाहितं, D2 वर्म चर्मधर तथा, D6 चर्मवद्भूगत यथा

32 Da1 missing (cf. v l 23) — a) V1 B2 °सैन° (for °भय°) — b) Dn1 भयकर्षिताः, T2 भयदर्शिताः (for भरतर्षभ) — c) Ś K4 विगाह्य, K3 विवाह्य (for विहाय) T3 G3 कर्णं (for भीमं) — d) K3 Dn1 च; T2 ते (for वै) T1 3 G M विप्रकीर्णा दिशो दश

33 Da1 missing (cf v l 23) — ab) V1 D1 पंचाशत (D1 °तश्), D5 पचशतश्; S (except T2) °दशैः (for पञ्चशताश्) Dn1 T2 हि (for च) T1 3 G M रथाः पंचदशैवान्ये (for a) K3 सादिनश् (for ह्रादि°) B1 चर्मिणस्तथा, Dn1 D3 S शरवर्षिणः, D2 चर्मधर्मभिः (for °वर्मिणः). D6 रथवर्मपिनद्धाश्च गदाचर्मासिवर्मिणः — c) K1–3 V1 B D (Da1 missing) S द्रुतं, K3 lacuna (for तूर्णं) — d) V1 T1 G2 शरसंघैः, B5 °यूथैः; Dn1 T2 3 G1 3 °वर्षैः (Dn1 °र्षैः); D2 6 शिरो धुन्वन्, M शरपुंजैः (for °पूगैः) D3 सहस्रशः (for समन्ततः)

34 Da1 missing (cf v. l. 23) B1 om 34 — a) V1 चैतान्; B2 5 वीरान्, D3 साश्वान् (for सर्वान्) K3 D2 4 तान्सपंचशतान्वीरान्, B3 4 D1 3.5 7 तान्स (D13 5 om न्स)सप्तशतान्वीरान्, Dn1 तान्ससूतरथाश्वाश्च, D6 T1.3 G M तान्ससूतरथाश्वेभान्, T2 तन्ससूतरथाश्वाश्यान् — b) K3.4 V1 B3 4 D1–3 T1 M1 सपताकध्वजायुधान्, B2 पताकायुधसध्वजान्, Dn1 T2 3 G3 सपताकायुधध्वजान्, G1 °काध्वजायुतान् — c) K1 पोपयामास S (except T2) समरे (for गदया)

35 Da1 missing (cf v l 23) — b) G1 2 रथिनः (for सादिनः) — c) K1 त्रिसहस्रा K3 B1–3, 5 Dn1 D2–4 7 8 त्रिसाहस्राभ्ययुर्भीमं, D6 त्रिसाहस्रान्ययुर्भीमं, S त्रिसा(T3 G3 °स)हस्राण्यभिययुः — d) K4 Dn1 D3 शक्त्यर्ष्टि(K4 °ष्टि)प्रासपाणयः, B1 शक्तृष्टिपाश° (sic), D4 S शरशक्त्यष्टि° (sic)

36 Da1 missing (cf v l 23) — a) K4 प्रत्युद्यम्य, G1 प्रत्युद्गत· K3 D3 जवनान् (for यव°) V1 B1.5 D3–5 7 प्रत्युद्गम्य जवेनाशु, Dn1 T2 ततस्तानागतान्दृष्ट्वा

विचरन्विविधान्मार्गान्घातयामास पोथयन् ॥ ३६
तेषामासीन्महाञ्शब्दस्ताडिताना च सर्वशः ।
असिभिश्छिद्यमानानां नडानामिव भारत ॥ ३७
एवं सुबलपुत्रस्य त्रिसाहस्रान्हयोत्तमान् ।
हत्वान्यं रथमास्थाय क्रुद्धो राधेयमभ्ययात् ॥ ३८
कर्णोऽपि समरे राजन्धर्मपुत्रमरिंदमम् ।
शरैः प्रच्छादयामास सारथिं चाप्यपातयत् ॥ ३९
ततः संप्रद्रुतं संख्ये रथं दृष्ट्वा महारथः ।
अन्वधावत्किरन्बाणैः कङ्कपत्रैरजिह्मगैः ॥ ४०
राजानमभि धावन्तं शरैरावृत्य रोदसी ।
क्रुद्धः प्रच्छादयामास शरजालेन मारुतिः ॥ ४१
संनिवृत्तस्ततस्तूर्णं राधेयः शत्रुकर्शनः ।
भीमं प्रच्छादयामास समन्तान्निशितैः शरैः ॥ ४२
भीमसेनरथव्यग्रं कर्णं भारत सात्यकिः ।

D3 तान्प्रत्युपगतान्वीरान् — ^{b}) V1 B1 5 D1.3–5 7 तदारिहा, B2 वरान्हयान्, D2 विरारिहा, T1 वरानिह, T2 3 G M परारिहा (T3 G1 ह) (for वरा°) B3 प्ररोहान्सवरारिह — ^{c}) V1 विहरन्, G1 निचरन् (for विच°) — ^{d}) K1 3 गदयामास योध(K3 पोथ)यत् (sic), V1 B D (Da1 missing) S गदया सम(V1 तान, T1 मा स)योधयन्

37 Da1 missing (cf v 1 23) — ^{a}) T1 अस्मिन् (for आसीन्) Ś1 K1.2 4 B5 T1 महाशब्दस् — ^{b}) K1 2 स, V1 स्म, T1 3 G M1 तु (for च) D6 समतत° (for च सर्वश°) D3 भारत (for सर्वश°) — ^{c}) K3 V1 B D (Da1 missing) T2 अश्मभि°, T1.3 G M1 असिभिर्, M2–4 असिना (for असिभिश्) K3 Dn1 D3 भिद्यमानानां, V1 B5 हन्य°, B1 3 D2–5 वध्य°, B2 4 D1.2 7 8 T2 विध्य°, D6 ताडिताना तु, T1 3 G M दह्यमानानां (for छिद्य°) — ^{d}) K2 V1 B (B4 marg as in text) D1–5 7 न(V1 D1 ना)गाना, Dn1 बालानां, D3 T3 G3 तालानां, D3 घटाना, T1 G1.2 M न(T1 G2 ना)लानां; T2 मांडानां (for नडानाम्)

38 Da1 missing (cf. v 1 23) — ^{a}) Ś1 सबलपुत्रस — ^{b}) D3 G2 त्रिसहस्रान् T1 G1 2 रथोत्तमान् (for हयो°) — ^{c}) D1 [अ]न्यं च (hypermetric) (for [अ]न्य) — ^{d}) K3 B2 अभ्यगात् V1 राधेयं पुनरभ्ययात्

39 Da1 missing (cf v 1. 23) — ^{a}) D6 स महाराजन् (sic) (for समरे राजन्) — ^{b}) Dn1 T2 G3 धर्मराजम् (for पुत्रम्) K3 अरिंदम — ^{c}) B1.3 D2.4.7 स शरैश्छादयामास — ^{d}) V1 T1 3 G च न्यपातयत्, B1 चाप्यताडयत्, B4 D6 M1.2 चाभ्यपात°, M3 चाभ्यचोदयत्, M4 ममर्द ह (for चाप्यपातयत्) — After 39, S (except T2) ins an addl colophon [*Adhy name* M1 धार्तराष्ट्रपक्षवध° — *Adhy no* (figures, words or both) T1 3 G 48, M 47]

40 Da1 missing (cf v 1 23) — Before 40, T1 G2 3 M ins संजय D3 om 40^{abc} — ^{a}) Ś1 B1 5 D3 6 7 T2 स प्रद्रुत, B3 स्म प्रद्रुत, B4 प्रविद्रुत, D2 प्रहृतं (submetric) (for संप्रद्रुत) Dn1 T1 G1 2 M तस्य; T2 3 G3 सैन्यं (for संख्ये) — ^{b}) T2 3 G3 दृष्ट्वा (for रथ) Dn1 S कर्णो (for दृष्ट्वा) — ^{c}) K2 4 D1 अन्व(K4 °भ्य)धावन्, V1 Dn1 D6 T1 अभ्यधावत् B1 अधावत्स किरन्बाणै°

41 Da1 missing (cf v 1. 23) — ^{a}) Dn1 S (except M3) अनु (for अभि) — ^{b}) Dn1 T2 सूतपुत्रं महामृधे — Ś1 K2 om (hapl.) and Ś2 K4 read on marg. 41^{d}–42^{c}

42 Da1 missing up to 42^{ab} (cf v 1 23) Ś1 K2 om 42^{abc} (cf v 1 41) — ^{a}) K4 स तिष्ठतस्, V1 स निवर्त्य, Dn1 D1 संनिवृत्य, D5 स निवृत्य (for संनिवृत्तस्) Ś2 कर्णं, K1 कर्णो — ^{b}) Ś2 K1 4 B1–3 Dn1 शत्रुकर्षण, V1 B5 D2 6 तापन, B4 परवीरहा (for शत्रुकर्शन) — ^{d}) B2 स गर्जन् (for समन्तान्)

43 V1 B4 5 Dn1 D1.5 T1 G2 3 M2–4 repeat 43^{ab} after 43^{cd} — ^{a}) K4 B2 °रथ व्यग्रं, V1 (both times) B5 (first time) °रथस्याग्रे, B4 5 Dn1 (all second time) °रथ प्राप्य, Dn1 (first time) T2 °रथं प्राप्त, D2 6 °रथं दिव्य; T1 3 G2 3 M2–4 (all first time) °रथप्रेप्सु°, T1 (second time) 3 G2 3 (both second time) M (M2–4 second time) रथप्रेप्सु, G1 °रथ प्रेप्सु — ^{b}) B4.5 Dn1 D1 5 T1 G2 3 (all second time) M1 कर्णो M1 सात्यकिं D2 6 कर्णं परबलार्दनं M2–4 (all second time) कर्णो भारत सात्यकिं — G1 M1 om. (hapl.) 43^{cd} V1 reads 43^{cd} on marg — ^{c}) Dn1 S (except G1 M1) अभ्यद्रवद् — ^{d}) D2 6 पार्थस्य चापि मारिष, T2 पार्ष्णिग्रहणसाधनात् — ^{e}) V1 B4.5 Dn1 D1 5 S शैनेयं (for कर्णस्त) B1 3 D4 तु (for तम्) D3

अभ्यर्दयदमेयात्मा पार्ष्णिग्रहणकारणात् ।
अभ्यवर्तत कर्णस्तमर्दितोऽपि शरैर्भृशम् ॥ ४३
तावन्योन्यं समासाद्य वृषभौ सर्वधन्विनाम् ।
विसृजन्तौ शरांश्चित्रान्विभ्राजेतां मनस्विनौ ॥ ४४
ताभ्यां वियति राजेन्द्र विततं भीमदर्शनम् ।
क्रौञ्चपृष्ठारुणं रौद्रं बाणजालं व्यदृश्यत ॥ ४५
नैव सूर्यप्रभां खं वा न दिशः प्रदिशः कुतः ।
प्राज्ञासिष्म वयं ताभ्यां शरैर्मुक्तैः सहस्रशः ॥ ४६
मध्याह्ने तपतो राजन्भास्करस्य महाप्रभाः ।
हृताः सर्वाः शरौघैस्तैः कर्णमाधवयोस्तदा ॥ ४७

सौबलं कृतवर्माणं द्रौणिमाधिरथिं कृपम् ।
संसक्तान्पाण्डवैर्दृष्ट्वा निवृत्ताः कुरवः पुनः ॥ ४८
तेषामापततां शब्दस्तीव्र आसीद्दिशां पते ।
उद्धूतानां यथा वृष्ट्या सागराणां भयावहः ॥ ४९
ते सेने भृशसंविग्ने दृष्ट्वान्योन्यं महारणे ।
हर्षेण महता युक्ते परिगृह्य परस्परम् ॥ ५०
ततः प्रववृते युद्धं मध्यं प्राप्ते दिवाकरे ।
यादृशं न कदाचिद्धि दृष्टपूर्वं न च श्रुतम् ॥ ५१
बलौघस्तु समासाद्य बलौघं सहसा रणे ।
उपासर्पत वेगेन जलौघ इव सागरम् ॥ ५२

अभ्यर्दमान पार्थस्तु — f) V1 B4.5 Dn1 D1.6 वेलेव मकरालय, S अर्दयञ्छरवृष्टिभि॰

44 a) D2 शरव्रातान् (for शरांश्चित्रान्) K3 B1.2 D3.4.7 दीप्तान्, B4 तीक्ष्णान्, S (except T2) तत्र (for चित्रान्) — d) Ś K1.2.4 D3.6.8 विभ्राजतौ, V1 °जेते, Dn1 T G3 M व्यभ्राजेता (for विभ्राजेता) V1 तरस्विनौ, S (except T2) परस्पर (for मनस्विनौ)

45 a) V1 B1 तयोर् (for ताभ्या) Ś2 राजेंद्र — b) K4 विचित्तं, D8 द्रवित (for विततं) Dn1 भीमदर्शिनं — c) V1 Da1 D1.5 T2 क्रौंचपक्षा°; Dn1 °पत्रा°, D2 °पिष्ट्या° (for °पृष्ठा°) — d) V1 B3.5 Da1 Dn1 D1.5 S (except T2) अदृश्यत

46 a) K3 D2.6.8 M2-4 सूर्यप्रभा ख वा, K4 B1-4 D4 T1 °भा (K4 B2.4 °भा) ख च, V1 B5 Da1 Dn1 D1.5 T2 °भा (Dn1 °भा) राजन्, D3 °भासश्च, D7 °भास ख, T3 G3 सूर्यस्य मा ख वा; G1 सूर्यप्रभा चैव, G2 °भाश्चैव — b) S दिशो वा (T2 °शश्च) (for न दिश॰) V1 B D (except D3) S तथा (for कुत॰) D2.6 प्रज्ञाशिष्यामहे वयं (sic) — c) K4 V1 T3 G M प्र(T3 G आ-, M अ)ज्ञासिष्म, B2 प्राज्ञाशिष, Dn1 D1 प्रज्ञासिष्मो (D1 °ष्य); T1 आज्ञाविष्म (sic) (for प्राज्ञासिष्म) K3 V1 B Dn1 D1.3-5.7.8 ते वा, T1 G1.2 M तौ वा (G1 च), T2 सर्वे (also नैव) (for ताभ्या) D2.6 परस्वं चा(D6 वा)पि राजेंद्र. — d) Dn1 युक्ता, T1 रुक्मै (for मुक्तै॰) S (except M1) समतत॰ (for सहस्रश॰)

47 b) Ś1 K1.2.4 D5 T1 महाप्रभां, Ś2 °प्रभं, D6 °प्रहा, D8 M1 °प्रभा — c) Ś K1.2.4 हृष्टा, B2-4 D6.7 हृता॰, Da1 Dn1 D1.4.5 कृता॰, T3 G2.3 क्राता॰; M1 भृताः (for हृता॰) Ś K1.2.4 D6 T2 सर्वे, T1 सत्वा (for सर्वा॰). Ś1 K3 D5 शरौघैस्ते, K4 °घास्ते, Da1 D1.5 °घातै॰, D8 शरैर्घोरै — d) Ś1 कर्णमांभोधयोस (sic), K1 V1 B D T2 G1.2 कर्ण(D6 °र्णं)पाडवयोस् (for कर्णमाधवयोस्) V1 Da1 D1.6 मृधे, B4 Dn1 D4.7 T1 तथा, B5 युधि (for तदा)

48 b) T2.3 G अतिरथिं B2 नृप (for कृप) — c) Da1 D1.5 पाडवो, Dn1 D6 पाडवान् — d) K1 विवृता॰; T1.3 G3 निवृत्तान् (T1 °त्ता) Ś1 K1.2.4 कौरवा॰ (for कुरवः) D2.6 तदा (for पुन॰)

49 a) K1 अत्यतता (for आप°) K3 Dn1 D6.8 S वेगस्, Da1 शब्दास् (for शब्दस्) — b) V1 B5 T2 तीव्रो ह्यासीद् — c) Ś2 V1 B Da1 D1-6.7 T2 उद्वृत्तानां; D8 उद्धूतानां, T1 उध्यताना, G2 उद्भूताना (for उद्धूताना) K3 Dn1 D2.4 दृष्ट्वा (for वृष्ट्या) — d) G1.2 भयावह

50 a) Ś2 K4 भृशसंछिन्ने, V1 भृशमुद्विग्ने, B (except B5) Da1 D1-5.7 भृशसंसक्ते — b) Ś2 B Dn1 D3.4.8 T1.3 G1.2 M महाहवे, D2.6 °मृधे, T2 G3 भयावहे (for महारणे) — c) K1 महतो D1 युक्तैः, T1 युक्तौ — d) V1 B5 Da1 D1.5 विगृहीते, S प्रत्युपेत्य (for परिगृह्य)

51 a) K2 प्राववृते, Dn1 प्रवृत्त तद्, G2 प्रववृधे (for प्रववृते) B2 transp मध्य and प्राप्ते — c) Ś1 तादृशं V1 Dn1 B5 S नैवमस्माभि (V1 Dn1 T2 °व चास्माक) (for न कदाचिद्धि) S K1.2.4 च (for हि) K3 यदी दृश कदाचिद्दृ — d) M1 दृष्ट पूर्वं

52 a) D4 T2 वाणौघस्, T1.3 G M व(G2 ज)लौघास T3 G3 ते (for तु) — b) Dn1 T2 वाणौघ, D6 जलौघं; T1.3 G M बलौघान् (for बलौघ) T3 G3 सुमहामृधे (for सहसा रणे) D6 रण, T1 G1.2 M मृधे (for रणे) D1 बलौघाना सहस्रश — D1 om 53c-53b — c) B1 उपातर्पत; T1.3 G M अभ्यवर्तत (M1 °र्तेत), T2 उपसर्पति (for उपासर्पत) Ś2 योगेन, G2 सहसा (for वेगेन) — d) K3 B D2-4.7.8 वार्यौघ, Da1 D5 S (except T1) वार्यौघा, Dn1 जलौघा (for जलौघ) V1 सगर्मे, B1 सागर॰, T2 सागरे

आसीन्निनादः सुमहान्बलौघानां परस्परम् ।
गर्जतां सागरौघाणां यथा स्यान्निस्वनो महान् ॥ ५३
ते तु सेने समासाद्य वेगवत्यौ परस्परम् ।
एकीभावमनुप्राप्ते नद्याविव समागमे ॥ ५४
ततः प्रववृते युद्धं घोररूपं विशां पते ।
कुरूणां पाण्डवानां च लिप्सतां सुमहद्यशः ॥ ५५
कुरूणां गर्जतां तत्र अविच्छेदकृता गिरः ।
श्रूयन्ते विविधा राजन्नामान्युद्दिश्य भारत ॥ ५६
यस्य यद्धि रणे न्यङ्गं पितृतो मातृतोऽपि वा ।
कर्मतः शीलतो वापि स तच्छ्रावयते युधि ॥ ५७
तान्दृष्ट्वा समरे शूरांस्तर्जयानान्परस्परम् ।
अभवन्मे मती राजन्नैषामस्तीति जीवितम् ॥ ५८
तेषां दृष्ट्वा तु क्रुद्धानां वपूंष्यमिततेजसाम् ।
अभवन्मे भयं तीव्रं कथमेतद्भविष्यति ॥ ५९
ततस्ते पाण्डवा राजन्कौरवाश्च महारथाः ।
ततक्षुः सायकैस्तीक्ष्णैर्निघ्नन्तो हि परस्परम् ॥ ६०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥

---

53 D1 om 53^{ab} (cf v l 52) B2 om (hapl) 53^{a}–54^{b} T1 om. 53–54 — a) K1 निनाद — b) Ś1 B1 3 4 D2 4 7 बाणौघाना (for बलौ) Da1 D5 सहस्रशः (for परस्परम्) T3 G M स(G1 2 ग)र्जतामितरेतर — c) T3 G M कम्पांते (for गर्जता) — d) Some MSS नि॰स्वनो, D3 T3 G M निनदो (for निस्वनो) M4 यथा (for महान्)

54 B3 om. 54^{ab}, T2 om 54 (cf. v l 53) — a) D2 सैन्ये (for सेने) — b) D3 बलौघै सहसा रणं, D6 अन्योन्येन नराधिप — After 54^{ab}, D2 ins

473* उपासर्पंत वेगेन अन्योन्येन नराधिप ।
[Prior half = 52c)]

— c) K3 एकीभावसुसप्राप्ते, T2 °मनुप्राप्तौ — d) B1, 3–5 Da1 Dn1 D3 4 समागते D2 6 नद्योरिव समागम ; T3 G3 नद्यौघाविव सगतौ, G1, 2 नद्यौघा इव सागर, M नद्यौघावि(M1 3 इ)व संगमे

55 a) Dn1 D6 T2 प्र(Dn1 प्रा)वर्तितं (for प्रववृते) — b) V1 B5 Da1 D1 5 भयानक (for विशां पते) — After 55^{ab}, T1 3 G ins

474* हर्षेण महता युक्तैः कुरुपाण्डवसैनिकैः ।

— d) Ś1 लिप्सिता, D6 S (except T2) लिप्सुना M1 च (for सु-)

56 a) K3 B D S शूराणा (for कुरूणा) — b) Ś1 K1 2 V1 B Da1 D1–3 अविच्छेदकृता गिर॰, Ś1 ह्यावि-च्छद , K4 स्वविच्छेद , Dn1 T2 भाषता च परस्परं; T1 G1 अधिक्षेप(G1 अविच्छेद)करा गिर , T3 G2 3 M2–4 साधिक्षेप(G3 पा)कृता गिर॰ Co cites अविच्छेदकृता (as in text) — M1 om. 56^{c}–58^{b} — c) V1 B5 तत्र, Da1 D1 5 तात (for राजन्) Dn1 S (M1 om.) अ(Dn1 T2 श्य)श्रूयत महाराजन् — d) T1 व्यग्यानि, T3 G M2–4 न्यकानि (for नामानि) K2 भारत॰; V1 B5 Da1 D1 5 सर्वत॰, Dn1 D3 T2 सर्वश (for भारत)

57 M1 om 57 (cf v l 56) — a) Dn1 परस्य*, T G M2–4 यस्य यद्यद् (T3 द्य) (for यस्य यद्धि) Ś K1 2 लिंग, K3 B1 2 5 Dn1 D3 4 7 व्यगं, K4 युद्ध, B3 त्यक्त, D2 शक॰ (sic), D6 स्वगे, D8 कर्म, T2 नाम, T3 G2 3 M2–4 न्यंकं, Co व्यंग (for न्यङ्गं) Ca cites अग B4 Da1 D1 5 च (for वा) — c) V1 धर्मत (for कर्मत) — d) V1 तुल्यस्योच्चारयन्युधि, Da1 D1 5 तत्तस्याश्रावयद्यु(Da1 °न्यु)धि, Dn1 T2 ते तथा(T2 तदा)श्रावयन्युधि, D2 6 स तं (D6 तत्) प्राह नरो युधि, T1 3 G M1–4 श्रावयामासु-राहवे

58 M1 om 58^{ab} (cf v l 56) — a) Ś K1, 2 4 स महाशूरास् (for समरे शूरांस्) — b) K3 V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–5 7 S (M1 om) तर्जे(T3 G3 °र्ज्यं)मानान्, B2 °यस्तान् (for °यानान्) — c) S (except T2) बभूव (for अभवन्) B2 येन ता, G3 मेदिनी (for मे मती) — d) Ś1 K1 B3 अस्तीह, M1 अस्ति नि (for अस्तीति) Dn1 T G न तेषामस्ति जीवित

59 a) T2 transp दृष्ट्वा and तु G1 क्षुद्धानां (for क्रुद्धाना) — b) V1 चक्षूषि, D5 बल तु (for वपूषि) K1, 2 D8 [अ]मिततेजसं Dn1 वपूंष्यप्यतितेजसां (sic) — c) D2 6 घोर (for तीव्र) V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 T1 भय तीव्रमभून्मह्य (T1 द्राजन्), T2 3 G M भय तीव्रं ममाभू(M1 मासी)द्वै

60 a) D4 पांडवान् — b) M3 कौरवाश्च् — c) T1 अतक्षन्, M1 तत रुद्ध (sic) (for ततक्षु) S (except T2) तूर्णं (for तीक्ष्णैर्) — d) V1 Da1 D1 5 योधयत॰, Dn1 T2 तर्जमाना॰ T1 3 G M अन्योन्य विजयैषिण (M1 °णां)

Colophon — *Day of Karna's Generalship* Ś1 K4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* M1 कर्णसात्य-कियुद्ध — *Adhy no* (figures, words, or both) B1 51, B4 50, B6 D8 52, Da1 62; T1, 3 G 49, M 48

३६

संजय उवाच ।
क्षत्रियास्ते महाराज परस्परवधैषिणः ।
अन्योन्यं समरे जघ्नुः कृतवैराः परस्परम् ॥ १
रथौघाश्च हयौघाश्च नरौघाश्च समन्ततः ।
गजौघाश्च महाराज संसक्ताः स्म परस्परम् ॥ २
गदानां परिघाणां च कणपानां च सर्पताम् ।
प्रासानां भिण्डिपालानां भुशुण्डीनां च सर्वशः ॥ ३
संपातं चान्वपश्याम संग्रामे भृशदारुणे ।
शलभा इव संपेतुः समन्ताच्छरवृष्टयः ॥ ४
नागा नागान्समासाद्य व्यधमन्त परस्परम् ।
हया हयांश्च समरे रथिनो रथिनस्तथा ।
पत्तयः पत्तिसंघैश्च हयसंघैर्हयास्तथा ॥ ५
पत्तयो रथमातङ्गान्रथा हस्त्यश्वमेव च ।
नागाश्च समरे त्र्यङ्गं ममृदुः शीघ्रगा नृप ॥ ६

36

1 T2 om 1–2 — a) Dn1 ततस्ते क्षत्रिया राजन् — b) V1 परस्परजयैषिण°, D8 (also as in text) संसक्ताश्च वधैषिण — c) Ś2 K4 जग्मु° (for जघ्नु°) — d) D8 कृतवेगा°, G2 °वैर Dn1 S (T2 om) महौजस (for परस्परम्) D2 परस्परवधैषिण°

2 T2 om 2 (cf v l. 1) B8 transp 2^{ab} and 2^{cd}. — a) Da1 D1 5 G3 रथौघाश्च Ś2 हयौघश्च; B3 नरौघाश्च; Da1 D5 हयौघाश्च, D1 नरौघांश्च, D8 om, T1 गजौघाश्च, G1 मयौ° (sic) (for हयौघाश्च). — b) B3 हयौघाश्च, D1 युद्धमाना, M1 सादिनश्च (for नरौघाश्च). B8 परस्पर, M1 हयास्तदा (for समन्तत°) — T1 3 G3 om (?hapl) 2^{cd} M1 om (?hapl.) 2^{c}–5^{d} — d) V1 B5 Da1 D1 5 व्यधमत, G1 सयत्ताश्च (for संसक्ता स्म) K3 B1. 2 4 D2–4 6 7 च, B8 Dn1 वै (for स्म)

3 M1 om 3 (cf. v l. 2) B2 om (hapl.) 3^{bc} — b) D6 कृपापाना, T2 कणायाना (for कणपाना) K3 B (B2 om) D T2 क्षिप्यता (for सर्पताम्) V1 परशो कणपस्य च, T1 3 G M (M1 om) शक्तीना च परस्पर — c) D6 पाशाना (for प्रासाना) Some MSS भिंदिपालाना; D3 सिंडमालाना. — d) Ś1 K1. 2 4 भुसुंडीना, K3 भुपडीना, D2 6 नाराचाना, D8 मुखडीना; T1 M3 मुसुठीना, T2 3 G3 मुसुंडीना, G1 मुसढीनां, G2 मुसलाना; M2 4 मुसठीना (for भुशुण्डीना) S2 स, D6 हि (for च).

4 M1 om 4 (cf v l. 2) — a) D1 सपातु, T3 सराव, M2–4 सबाध K3 चात्र पश्याम, B2 चारु पश्याम, B3–5 Da1 D1–8 चानुपश्याम (D6 8 °म), Dn1 T2 3 G M2–4 समपश्याम (G2 M2 4 °मः), T1 सप्र° (for चान्व°) V1 संपातास्त्वनुपश्याम — b) Ś2 D8 T3 भृशदारुणं — d) K2 शतवृष्टय° (for शर°). K3 B1–4 D1, 3–5 7 8 T1. 3 G M2–4 शर(T1 G1 2 M2–4 शस्त्र-; T3 G3 अस्त्र)वृष्टय° (B1 °ष्टी, T1 °ष्ट्या) समतत°, V1 B5 Dn1 T2 शरवृष्ट्य° (T2 °व्राता°) सुदारुणा°

5 M1 om 5^{abcd} (cf v l. 2) — a) D2 6 T2 नागाश्चागा° (by transp), B2 शराणा च, G2 नानानागान् — b) K1 वृधसंत, T2 G1 व्यधमत° S (except T2, M1 om) समंतत° (for परस्परम्) — d) D6 रथैश्च (for रथिनो) T1 रथिभिस् (for रथिनस्) K4 D2 6 G3 (by corr.) सदा (for तथा) — D1 om (hapl.) 5^{e}–7^{d}. — e) K1 V1 B1. 3 5 D3 4. 7 S (M1 om) पत्तिसंघां(K1 °घ-; T1. 2 G1. 2 °घा)श्च, D2 °सहैश्च (for °संघैश्च) — f) Ś2 सहसंघैर्, V1 B1 3 5 Dn1 D3 4 7 T2 हयसवाश्र्, D2 °सहैश्र् (for °संघैर्) K1 हयैस्तथा, K3 V1 B Da1 Dn1 D3–5 7 8 T2 च पत्तय°, D2 6 च वाजिन (for हयास्तथा) K4 समासाद्य परस्पर, T1 सादिनश्च गजाश्रयान्, T3 G सादिनश्च गजात्रथान् (G1 °णे), M2–4 सादिनश्च हयास्तथा

6 D1 om 6 (cf v l. 5) — a) V1 B2 हयाश्च, M पत्तिनो (for पत्तयो) Ś K1. 2 4 रथमातगा — b) B2–4 Da1 D5 रथान्, D6 8 m रथ- (for रथा) V1 रथिनस्तुगमेव च, Dn1 T2 रथिनो रथिनस्तथा, T1. 3 G M रथिन° (M1 °भि°) पत्तिसादिन° — After 6^{ab}, T1 3 G ins.

475* हस्तिनोऽश्वात्रथांश्चैव

— T1 3 G transp 6^{c} and 6^{d} — c) Dn1 T2 नागाश्च. K4 नागं; B2 क्रुद्ध, Da1 D5 त्र्यज्ञं, Dn1 D3 T2 जघ्नुर्; D2 6 नागान् (for त्र्यङ्गं) — M1 om. 6^{d} — d) B1 D1 6 8 शीघ्रगान् V1 इव; Dn1 नृप, D8 नृपान् — T1 3 G1 3 M2–4 ins after 6 M1 after 6^{abe}

476* हयात्र्यङ्ग च मारिप ।
[G1. 2 भारत (for मारिप)]

T1 3 G1. 3 cont T2 ins. after 6

477* नराश्च ममृदुस्त्र्यङ्गं रथात्र्यङ्ग च मारिप ।
[T1 ममृदे (for ममृदुस्) T2 वीर (for त्र्यङ्ग) T2 om. the second त्र्यङ्ग]

Finally, T G1. 3 cont. M ins. after 476*

478* शरतोमरनाराचैर्गदाशक्तिपरश्वधैः ।

पततां तत्र शूराणां क्रोशतां च परस्परम् ।
घोरमायोधनं जज्ञे पशूनां वैशसं यथा ॥ ७
रुधिरेण समास्तीर्णा भाति भारत मेदिनी ।
शक्रगोपगणाकीर्णा प्रावृषीव यथा धरा ॥ ८
यथा वा वाससी शुक्ले महारजनरञ्जिते ।
बिभृयाद्युवतिः श्यामा तद्वदासीद्वसुंधरा ।
मांसशोणितचित्रेव शातकौम्भमयीव च ॥ ९
छिन्नानां चोत्तमाङ्गानां बाहूनां चोरुभिः सह ।
कुण्डलानां प्रविद्धानां भूषणानां च भारत ॥ १०
निष्काणामधिसूत्राणां शरीराणां च धन्विनाम् ।
वर्मणां सपताकानां संघास्तत्रापतन्भुवि ॥ ११
गजान्गजाः समासाद्य विषाणाग्रैरदारयन् ।
विषाणाभिहतास्ते च भ्राजन्ते द्विरदा यथा ॥ १२
रुधिरेणावसिक्ताङ्गा गैरिकप्रस्रवा इव ।

---

7 D1 om. 7 (of v 1 5) — [a]) K3 V1 B D (D1 om) T G2 3 M वध्य(V1 °ध्यं)तां; G1 पश्यतां (for पततां) — [c]) K4 V1 D3 यज्ञे (for जज्ञे). — [d]) D4 शूराणा (for पशूनां) S घातने (for वैशसं) K4 तथा (for यथा)

8 [a]) Ś1 K1 V1 B5 Da1 D1 4.5 8 समाकीर्णा; Dn1 परिकीर्णे°, S समुत्सिक्ता (for समास्तीर्णा) — Ś K1.2 om (hapl.) 8[bc] — [b]) Dn1 विभौ, S बभौ (for भाति) B5 सर्वत (for मेदिनी) — [c]) B5 Dn1 S शक्रगो(T2 3 G °को)पसमाकीर्णा — [d]) B (except B2) Da1 D1.5 8 S वसुंधरा (for यथा धरा)

9 [a]) Dn1 अथ वा; D5 T2 3 G2 3 यथा च (for यथा वा) B1 S (except T1) शुभ्रे — [b]) Ś1 K1–3 D5 T3 G3 M1 3 महाराजन(K2 T3 G3 M1.3 °त)रं(M3 °रा)जिते; K4 V1 B Da1 D3.4.6 7 8 (before corr) महारंज(K4 V1 Da1 D3 °रजन-, D3 m °रगेन)रजिते Ca cites महारंजनं, Cc महारजनं — [e]) S बिभ्रती K3 B (except B5) D S युवती — T2 3 G2 3 M ins after 9[cd] T1 G1 after 9

479* वज्रचूडामणिवरैः शिरोभिश्चारुकुण्डलैः ।
उज्झितैर्वृषभाक्षाणां भ्राजते स्म वसुंधरा ।

[(L 1) T2 वज्रचूडामणिधरै° (for the prior half) — (L. 2) T1 उद्धतैर्, M1 उत्सिक्तैर् (for उज्झितैर्) G2 सा (for स्म)]

— [e]) V1 B1 D6 M1 शश- (for मांस-) Ś1 K1 मासशोणितचित्रैव, T G M2–4 शशशोणितदिग्धे(M3 °लिप्ते)व — [f]) K3 B1 Dn1 T2 शातकुं(Dn1 °कौं)भमयेन च; V1 B2 3.5 Da1 D1.3–5 7 8 T1 3 G M °कुम्भमयी(D3 °ये)व च, B4 °कुम्भमयी यथा, D2 °कौम्भमयैव च — After 9, T3 G3 M ins

480* भूर्बभौ भरतश्रेष्ठ शान्तार्चिर्भिरिवाग्निभिः ।

[T3 G3 [अ]नलैः (for [अ]ग्निभिः)]

10 T2 om 10[ab] — [a]) Ś1 Dn1 M1 भिन्नानां; K1 क्लिष्टा°, K3 छन्ना° (for छिन्ना°) T1.3 G M om. च — [b]) D6 चायुधैः, M1 चारुभिः (for चोरुभिः) — [c]) Ś K1.2 4 प्रवृद्धानां; K3 प्रव°, Dn1 च वि°, T3 G3 पिन° (for प्रवि°) — [d]) D2 व्यरोचत (for च भारत)

11 [a]) K1 अधिभूताणां, K3 B3–5 D8 अथ सूत्राणां, V1 B1 2 D2–4 6 7 अथ शूराणां, S हेमसूत्राणां, Ca अधि° (as in text) Cc cites सूत्राणां Dn1 सनिष्काणां शरीराणां — [b]) G1 भारत (for धन्विनाम्) Dn1 धन्विना चर्मणां तथा — [c]) K1 धर्माणां, K3 B1–3 D2–4 चर्मणां, K4 वर्माणं; B4 D6 वर्मिणां, D7 8 T1 2 G3 M1 2 व(D7 च)र्माणां (for वर्मणां) M3 संपताकानां V1 B5 Da1 D1.5 वर्मि(V1 B5 चर्म)णां चापि तत्रासीत्, Dn1 सपताकाध्वजानां च — [d]) Ś1 सघस् Ś1 K3 [अ]पतद् T2 युधि (for भुवि) V1 B5 Da1 D1.5 पतता नि (V1 B5 नि)स्वनो महान्; S (except T2) तूणीराणां तथैव च — After 11, S ins

481* अगम्यकल्पा पृथिवी सर्वतो भृशदुर्गमा ।

[T1 G1 अगम्यरूपा (for °कल्पा) T2 भृशकर्दमा (for °दुर्गमा) M संघाते सर्वतो वृता (for the posterior half)]

12 [a]) K1.3 V1 B D (except D3) T1 2 G1 M गजा गजान् (by transp), T3 G2 3 गजो गजान् — [b]) K3 V1 B Da1 D1–5 7 8 विषाणैरार्दयन्नृप (V1 °न्निव, D1 °न्नृप°, D3 °न्युधि); Dn1 T2 गैर्दारयन्युधि (T2 °न्मृशं), D6 °गैर्नेर्दयन्निव, T1.3 G M °गैरर्दयन्भृ(T3 G2.3 M1 °न्नृ)श — [c]) Ś1 विषाणाभिहतस्, K1 विषाणाभिहतास्, D6 विषाणैर्विहितास्, S विषाणप्रहता° (for भिहता°) K3 V1 B1–4 D2–4.7 तत्र; B5 Dn1 D6 ते तु, S केचित् (for ते च) — [d]) M1 भ्राजते T1.3 G M स्म गजोत्तमाः (T3 °मान्) (for द्विरदा यथा) K3 B Da1 D1–5 7 8 तथा; V1 Da1 Dn1 D6 तदा (for यथा)

13 G1 M4 om 13[c]–15[b] — [a]) B3 [अ]भिषिक्ताङ्गा (for [अ]वसि°) — [b]) Ś1 गैरिकप्रभवा; K4 B2 T2 °प्रसवा; D8 (marg as in text) °प्रस्तरा, M1 °प्रस्रुता (for °प्रस्रवा) — M2 3 om 13[cd] — [c]) V1 Da1 D1.5 हि राजन्; B5 राजति (for भ्राजन्ति) Ś1 सिंदंता°; K4 स्रवत°,

यथा भ्राजन्ति स्यन्दन्तः पर्वता धातुमण्डिताः ॥ १३
तोमरान्गजिभिर्मुक्तान्प्रतीपानास्थितान्बहून् ।
हस्तैर्विचेरुस्ते नागा बभञ्जुश्चापरे तथा ॥ १४
नाराचैश्छिन्नवर्माणो भ्राजन्ते स्म गजोत्तमाः ।
हिमागमे महाराज व्यभ्रा इव महीधराः ॥ १५
शरैः कनकपुङ्खैस्तु चिता रेजुर्गजोत्तमाः ।
उल्काभिः संप्रदीप्ताग्राः पर्वता इव मारिष ॥ १६
केचिदभ्याहता नागा नागैर्नगनिभा भुवि ।
निपेतुः समरे तस्मिन्पक्षवन्त इवाद्रयः ॥ १७
अपरे प्राद्रवन्नागाः शल्यार्ता व्रणपीडिताः ।
प्रतिमानैश्च कुम्भैश्च पेतुरुर्व्यां महाहवे ॥ १८
निषेदुः सिंहवच्चान्ये नदन्तो भैरवान्रवान् ।
मम्लुश्च बहवो राजंश्चुकूजुश्चापरे तथा ॥ १९
हयाश्च निहता बाणैः स्वर्णभाण्डपरिच्छदाः ।

D6 राजेंद्र (for स्यन्दन्त) Dn1 स्यदनाश्च तथा भाति, T1 M1 स्यंदमाना यथा भ्राते (M1 भाति), T2 3 G1 3 स्यदमाना यथा (T2 इवा) भाति — d) B2 धातुमडित — After 13, T1 3 G1, 3 M1 ins

482* तथा रेजू रणे नागा रुधिरेण समाप्लुता ।
[T3 G3 रथा (for तथा)]

14 G2 M4 om 14 (cf v l 13) — a) K3 4 V1 B2 Da1 Dn1 D1 2, 4–6 S (G2 M4 om) सादि(K3 4 D4 गज-, D6 रथि)भिर्मुक्तान्, B1 3–5 D3 7 ग(D7 भु)जनिर्मुक्तान् — b) Ś2 K4 प्रतीपानास्थिता, B1 प्रतिप्राणान्स्थितान्; T1 3 G3 प्रथिमानस्थि(T1 °शि)तान्, G1 M1–3 प्रतिमाना° (M2 3 °न°) (प्रतीपा°) Dn1 T2 कुभलग्नाबहून्द्व(T2 °न्वहूद्वि)पाः — B2 (wrongly) reads 14c–21b after the ref. in 8 30 83 — c) V1 नागा हस्तैर्विचेरुर्हि, Dn1 हस्तैरुद्दधिरे तूर्णं, D2 6 8 हस्तैर्विचिच्छिपुर्नागा, S (G2 M4 om) हस्तैरुद्धृत्य तान्नागा Co cites विचेनु (sic) — d) V1 च तथा परे (for चापरे तथा) S (G2 M4 om) रणे (for तथा) D2 6 युयुधुश्च परस्पर

15 G2 M4 om 15ab (cf v l 13) — a) Da1 D1 5 S (except T2, G2 M4 om) भिन्नव(Da1 D1 5 °म)र्माणो (for छिन्न°) — T2 om 15bc — b) V1 Da1 Dn1 D1 5 व्यभ्रा(V1 °रा)जत, B1 3 5 D2–4 6 7 भ्राजति स्म, T1 राजतेद्य — c) S (T2 om) प्रावृट्काले (for हिमागमे) K3 B (except B5) D2–4 7 S (except G2, T2 om) यथा राजन् (for महाराज) — d) Ś2 वृभ्रा (sic), B1 व्यग्रा; B2 व्याघ्रा (for व्यभ्रा) D5 महीधर S (except T2) मेघा इव सविद्युत

16 a) K3 4 V1 B D (except D2 6 8) S च (for तु) — b) K3 4 V1 B Da1 D3–5 7 चित्रा, D1 चित्रो (for चिता) D2 6 राजते च, G2 चित्तरजुर् (for चिता रेजुर्) G1 द्विपोत्तमा (for गजो°) — D3 om 16c–18a — c) K3 D3 सम्प्रदीप्ताग्रा, V1 T1 3 G M °प्ताभि, D2 6 चोग्ररूपाभि Dn1 T2 औषधीभि प्रदीप्ताग्र्या (T2 °ग्रा) — d) K3 B1 5 D4, 7 भारत (for मारिष) D2, 6 दृष्ट्वा चै(D6 धृष्टाश्चै)व परस्पर

17 D3 om 17 (cf v l 16). — ab) M1 अभ्यागतैर् (for °हता) G1 नागैर् (for नागा) K3 B D2 4, 6–8 T1, 3 G2 3 M transp नागा and नागैर् V1 नागान् (for नागैर्) K3 B1–4 D2 4 7 T3 G3 न(B1 ना)गनिभोपमा, V1 B5 Da1 D1 5 °निभैस्तदा, Dn1 T1 2 G1, 2 M नगनिभो(T1 °वरो)पमै, D6 वज्रहता इव (for नगनिभा भुवि) Co cites नगनिभोपमान् G1 नानानगनिभोपमै (for b) — c) K3 B1–3 D4 7 8 G2 विनेशु, V1 B4 5 Da1 D1 5 विचेरु, Dn1 नेशुर्वै (for निपेतु) Dn1 राजन् (for तस्मिन्) S न चेलु समरात्तस्मात् (T2 समरे राजन्) — d) K2 पक्षवर्तें, Da1 D1 5 प्रक्षरत, S छि(T2 भि)न्नपक्षा (for पक्षवन्त).

18 D3 om 18a (cf v l 16) — a) S (except T2) प्रद्रुता (for प्राद्रवन्) — b) Dn1 S शरार्ता; D4 शरार्द्रा (for शल्यार्ता) V1 B3 5 S (except T2) व्रणतापिता (V1 °न), B2 D6 प्रा(B2 वा)णपीडिता (for व्रण°) — c) Ś1 K2 प्रतिपानैश्, D3 °नागैश्, T1 2 प्रथि(T2 °दि)मानैश्, G1 पत°, Ca प्रति° (as in text) — d) D2 6 नागा (for उर्व्यां) V1 महारवा, B2 महीपते, Dn1 T2 3 G3 महामृधे (for °हवे)

19 G3 om 19ab — a) V1 B1, 3 4 D2 4, 7 विनेदु, D5 T3 G3 विपेदु (for निषेदु) D6 संहताश् (for सिंहवच्) — b) K1 नदते, K4 नदतो K3 भैरवान्स्वनान्, D2 6 चैव दुद्रुवु (for भैरवान्रवान्) — V1 reads 19cd twice — c) K3 B1 3 4 D3 4 7 बभ्रमुर्, V1 मम्लिरे, B2 बभ्रुश्च, Da1 D1, 5 T1 3 G M मम्रुश्च, Dn1 बभ्रिरे, T2 वमुश्च (मम्लुश्च) D6 मम्लुश्चैव च जीनासो (sic) — d) K2 3 V1 B Dn1 D2–4 7 8 S चुक्रुशुश्, K4 चुक्रुधुश् (for चुकूजुश्) Dn1 चापर V1 (first time) B1, 3 4 D3 4 7 गजा, Da1 D1, 5 रथा (for तथा) B2 चुक्रुशुश्च तथापरे — After 19, K2 repeats 19a

20 b) V1 B5 स्वर्णजालपरिच्छदा, B1 हेमभाड°, Dn1 T2 रुक्मभाड°, D3, 4 7 हेमभाडविभूषिता, G2 स्वर्णभाडप°

निषेदुश्चैव मम्लुश्च बभ्रमुश्च दिशो दश ॥ २०
अपरे कृष्यमाणाश्च विवेष्टन्तो महीतले ।
भावान्बहुविधांश्चक्रुस्ताडिताः शरतोमरैः ॥ २१
नरास्तु निहता भूमौ कूजन्तस्तत्र मारिष ।
दृष्ट्वा च बान्धवानन्ये पितॄनन्ये पितामहान् ॥ २२
धावमानान्परांश्चैव दृष्ट्वान्ये तत्र भारत ।
गोत्रनामानि ख्यातानि शशंसुरितरेतरम् ॥ २३
तेषां छिन्ना महाराज भुजाः कनकभूषणाः ।
उद्वेष्टन्ते विवेष्टन्ते पतन्ते चोत्पतन्ति च ॥ २४
निपतन्ति तथा भूमौ स्फुरन्ति च सहस्रशः ।
वेगांश्चान्ये रणे चक्रुः स्फुरन्त इव पन्नगाः ॥ २५
ते भुजा भोगिभोगाभाश्चन्दनाक्ता विशां पते ।
लोहितार्द्रा भृशं रेजुस्तपनीयध्वजा इव ॥ २६
वर्तमाने तथा घोरे संकुले सर्वतोदिशम् ।
अविज्ञाताः स्म युध्यन्ते विनिघ्नन्तः परस्परम् ॥ २७
भौमेन रजसा कीर्णे शस्त्रसंपातसंकुले ।
नैव स्वे न परे राजन्व्यज्ञायन्त तमोवृते ॥ २८
तथा तदभवद्युद्धं घोररूपं भयानकम् ।
शोणितोदा महानद्यः प्रसस्रुस्तत्र चासकृत् ॥ २९
शीर्षपाषाणसंछन्नाः केशशैवलशाद्वलाः ।

-रिच्छदे Ca cites भांडा — c) Dn1 विनेदुश् (for निषेदुश्) S पेतुश् (for मम्लुश्) D2 ससादिमि, D6 चैव सादिमि (for दिशो दश)

21 a) K3 कृष्टमाणाश्, V1 B5 S क्लिश्यमानाश्, B2 ह्रष्यमाणाश् (for कृष्य°) V1 Da1 D1.5 तु (for च) — b) Ś2 विवेष्टसे, K1.3 V1 B D विचेष्टंतो, S (except T2) व्यवेष्टत — c) K3 D3 G1 रावान्; T1 हयान्; T3 G3 रवान्; G2 वरान्, Ca भावान् (as in text)

22 a) B2 Da1 D1.5 T1.2 G2 M नराश्च, T3 G3 नाराच-, G1 नचाश्च (sic) (for नरास्तु) T2 [अ]भिहता (for निहता) — b) K4 कुजसस् (sic), D4 कुंजरास् (sic) — c) G2 पांडवान् (for बान्धवान्) — d) Da1 D5 पितॄनन्यो; D1 अन्ये चापि

23 a) D3 बाधमानान् (for धाव°) V1 पराश्, B2 चराश् K3 V1 B1 D2-4 7 चान्ये; B3-5 Da1 Dn1 D1 5 6 8 T2 चान्यान्; T1.3 G M चापि (for चैव) — b) G1 मारिष (for भारत) — c) K1 गोत्रमाणानि स्यातानि; K3 Da1 D1.6 8 स्यातानि गोत्रनामानि (by transp), V1 B3 Dn1 S ख्या(M1 खा)तानि नामगोत्राणि — d) K3 शंसंत (for शशंसुर्)

24 a) T2 भिन्ना, G2 छिन्नो — b) T2 कनकभूषणै — D1 reads 24c–25d twice — c) Dn1 D6 उद्वेष्टता (Dn1 °ति), Ca c ष्टन्ते (as in text) K1 3 4 V1 B Dn1 D1-8 T3 G3 Ca विचेष्टते, Dn1 भ्रमति स — d) B4 पतंति; T1 2 G M भ्र(G2 भ्रा)मति, T2 भ्रमते (for पतन्ते) S ह्यु(G1 2 व्यु)त्पतति (for चोत्पतन्ति) Dn1 व्युत्पतति पतति च Ca c cite उत्पतन्ति (as in text)

25 a) K3 V1 स(V1 वि)पतंति; D3 निष्प°, M1 न प° Ca c निप° (as in text) B (except B5) D3 4.7 तथैवान्ये, G1.2 महाबाहो (for तथा भूमौ) — b) G1 2 तथा भूमौ स्फुरति च Ca cites स्फुरन्ति (as in text) — c) D6 वेगानन्ये (for वेगाश्चान्ये) — d) K1.3 V1 B D S पचास्या (for स्फुरन्त)

26 a) B5 भोगिभोगाभिश्, D1 °नो भागाश् (for °भोगाभाश्) Co cites भोगिभोगाभाश् (as in text) — b) T1 चंदनाका (for °नाक्ता) — c) V1 B5 Dn1 D3 T1 लोहिताक्ता V1 तथा (for भृशं) — d) K1 S (except T2) ता(K1 त)पनीया (for तपनीय-) Ś2 -ध्वजो इव; Dn1 T2 -विभूषणा, T1 G1 इव द्वि(G1 प्र)जा, T3 G2.3 M इव ध्वजा (by transp)

27 a) Dn1 T2 महाघोरे (for तथा घोरे) — b) S (except T2) सग्रामे (for संकुले) — c) T2 च (for स्म) B2 दृश्यंते, T1 युध्यत

28 c) T1 राजा (for राजन्) — d) B2 Da1 D1 5 T2 प्राज्ञायंत; D3 न ज्ञायत; T1 नैव ज्ञान, T3 G M1 विज्ञायते (for व्यज्ञायन्त) V1 B1.2 4 Dn1 D2.4 तमोवृता (Dn1 °तौ, D2 °त), B3 परस्पर, S (except T2) तमो(T1 °तो)न्विता (for °वृते)

29 a) T2 तदा (for तथा) B3 समभवद्, D6 तत्रा° (for तद°) T1 3 G M तथा तु वर्तमाने तु (M1 om the last तु) — b) D1 युद्ध घोरभयानकं, S (except T2) घोररूपे भयानके — c) Ś2 V1 Dn1 D2-5 7 लोहितोदा, K3 B (except B4) D6 8 S शोणितौघा (for °तोदा) — d) B2 Co सुस्रुवुस्; D2 प्रश्रुतस्, D3 प्रसुश्रुस्, S (except T2) प्रसृ(G1.2 M2-4 °स्रु)तास् (for प्रसस्रुस्) G1 M तस्य (for तत्र) K4 वासकृत्, B3 भारत V1 सद्य सुस्रुवुस्तत्र च (sic)

30 a) Ś2 K1.4 शीर्षपाषाणसंछिन्ना — b) Ś K1 2 T2 केशशेव(T2 °वा)लशाद्वला, T2 3 G केशशैवाल° — c) K3 D3 M1 ह(M1 अ)स्तिसंघातसकीर्णा, B (except B6) D3.4.7 अस्थिमीनसमाकीर्णा; D1 असघातसुसकीर्ण-, T G M2-4 हस्ति(G1 M2-4 अस्थि-, G2 भस्त्रि)-

अस्थिसंघातसंकीर्णा धनुःशरवरोत्तमाः ॥ ३०
मांसकर्दमपङ्काश्च शोणितौघाः सुदारुणाः ।
नदीः प्रवर्तयामासुर्यमराष्ट्रविवर्धनीः ॥ ३१
ता नद्यो घोररूपाश्च नयन्त्यो यमसादनम् ।
अवगाढा मज्जयन्त्यः क्षत्रस्याजनयन्भयम् ॥ ३२
क्रव्यादानां नरव्याघ्र नर्दतां तत्र तत्र ह ।
घोरमायोधनं जज्ञे प्रेतराजपुरोपमम् ॥ ३३

उत्थितान्यगणेयानि कबन्धानि समन्ततः ।
नृत्यन्ति वै भूतगणाः संतृप्ता मांसशोणितैः ॥ ३४
पीत्वा च शोणितं तत्र वसां पीत्वा च भारत ।
मेदोमज्जावसातृप्तास्तृप्ता मांसस्य चैव हि ।
धावमानाश्च दृश्यन्ते काकगृध्रबलास्तथा ॥ ३५
शूरास्तु समरे राजन्भयं त्यक्त्वा सुदुस्त्यजम् ।
योधव्रतसमाख्याताश्चक्रुः कर्माण्यभीतवत् ॥ ३६

संघातसकीर्णा — d) K3 धनु'शरवडोमुखाः, V1 °गदाद्विपा, B1 2 Da1 D1 5 °वरोडु(B2 °थु)पा, B3 °रथोडुपा, B4 5 D3 4 7 °गदोडुपा, Dn1 धनुर्मत्स्याशरोडुपा, D2 6 धनु'शरमदो(D6 °हो)त्कटा, D8 धनु'सुशिखरोडुपा, S धनुष्का(T1 °ष्को, T2 °रा)शा गजोडुपा

31 a) Ś2 मासकर्दमपंकश्च, K3 V1 B2 5 Da1 D1 2 5 °कर्दमपंकिन्यो (D2 °कण्य), B1 3 4 Dn1 D3 4 7 8 T1 3 G M मास(T1 M पासु)शोणितपकिन्यो (Dn1 °ण्यो), T2 मासशोणितसकीर्णा — b) K3 B D3 4 7 8 घोररूपा, V1 Da1 D1 2 5 6 शोणिताभ, Dn1 S हस्तिग्राहा (for शोणितौघा) — G1 om 31c–33b M2–4 om 31cd — c) B3 नद्य D3 4 6.7 G2 M1 प्रावर्तयामासु — d) Ś2 K3 B2 Dn1 D2 6 T2 G3 M1 यमराष्ट्रविवर्धिनी (Ś2 B2 °र्धिनी, D6 °र्धना; T2 °र्धिना, G3 °र्धनी), K4 शोणितस्य विवर्धिनी, V1 शोणितौघै प्रवर्धिनी, B1 3 D3 4 7 शोणितौघविवर्धनी (B1 °र्धिनी, B3 °र्धिना), B4 5 शोणितौघप्रवर्तिनी. — After 31, K4 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 M1 ins

483* भीरुवित्रासकारिण्य' शूराणा हर्षवर्धना ।

[K4 भीरुवित्रासकारिणी, B4 °नकरा, Da1 D1 5 °जननी (for the prior half) B1 3 Da1 Dn1 D1 5 हर्षवर्धनी (Dn1 °नीं) K4 यमराजविवर्धिनी (for the posterior half)]

32 G1 om. 32 (cf v l 31) — a) Dn1 ता, M1 सा (for ता) V1 Da1 D1 5 T3 G3 M2–4 नदीर्, Dn1 नदीं, T1 M1 नदी (for नद्यो) Dn1 घोररूपा K3 V1 B (except B3) D S (G1 om) तु (for च) — b) Ś2 K4 B2 नयतो, V1 Da1 D1 5 T3 G3 M2–4 नय(M4 °य)तीर्, Dn1 M1 नयती; T1 2 G2 नयति T1 यमसागर (for °सादनम्) — c) Ś2 B2 अवगाढ, K3 B1 3–5 D2–4 6–8 °गाढान् (for °गाढा) T2 निमज्जत (for मज्जयन्त्य) V1 Da1 Dn1 D1 5 अवगाह्यावमज्जत, T1 3 G2 3 M अवगाह्य न्यमज्जत — d) V1 Da1 D1 5 शूरास्ते (for क्षत्रस्य) Dn1 S (G1 om) क्षत्रिया जयगृद्धिन (Dn1 °गृद्धनीं, T1 °गृध्नव; G2 3 °गर्धिन)

33 G1 om 33ab (cf v l 31) — a) Ś2 नर व्याघ्र; Dn1 गणा राजन्, S (G1 om) महाराज — b) Dn1 T2 दारुणास् (for नर्दतां) S (except T2, G1 om) च समंतत (for तत्र तत्र ह) K4 हि, V1 तु, B1 तत् (for ह) D2 6 नदता तत्र भीषणं — c) Dn1 चक्रुः (for जज्ञे) — d) V1 D3 प्रेतराजपुरोगम, Dn1 T1 2 G1 M °पुर य(M4 त)था, T3 G3 °पुरे यथा, G2 °पुर प्रति

34 a) B4 [अ]गणीयानि, Dn1 [अ]प्रसंख्यानि, D5 व्यरोचत, T2 बहूनि स D2 उत्थितानथ रोचते — c) S2 नृत्यत — d) Ś1 K3 V1 B3–5 Da1 D1–5 7.8 सु(D1 स)तृप्ता, B1 सुहृष्टा, B2 समत्ता, Dn1 S वितृप्ता, D6 ते तृप्ता (for सतृप्ता)

35 a) D2 ते तु; G2 तृप्ता (for तत्र) — b) B1 Da1 D1 5 वपा (for वसा). Co cites वसा S भुक्त्वा (for पीत्वा) D2 6 दृष्ट (D6 हृष्टा) एव व(D6 न)दति ते — c) K3 V1 B1 2 4 5 Da1 D1–3 मेदोमज्जावसामत्ता, B3 T1 मेदोमज्जा(T1 °त्ता)वसोन्मत्ता, Dn1 T2 मेदोमत्ता वसामज्जा (T2 °त्ता); D8 मेदोमज्जाभिसंपन्ना, T3 G3 मेदोन्मत्ता वसामत्ता, G1 2 M म(M1 मे)दोन्मत्ता वसोन्मत्ता — d) K4 तृप्तां, G1 त्रस्ता V1 Dn1 मासेन (for मासस्य) K3 B1 2 4 Da1 Dn1 D1 3 5–7 T1 G1 2 M1 2 4 ह (for हि) B3 तृप्ताश्च मासशोणितै — e) K3 B2 4 D (except D3) स (for च) V1 व्यदृश्यत्, B5 स दृश्यत (for च दृश्यन्ते) — f) Ś K2 4 वटास्, K3 D3 वडास्, V1 B1–3 D2.3 6 7 -वकास (for बलास्) Dn1 कङ्कगृध्रवडास्तथा, T1.3 G M काककंकबलास्तथा, T2 कङ्कगृध्रबलास्तदा Cn cites विडा, Co बला

36 a) Ś2 K1 3 D4 च (for तु). — b) Da1 क्षत्रियाश्च भयकरा — c) V1 B1 2 5 Da1 D1 5 योधव्रत समास्थाय (B5 °साद्य), Dn1 S सम्प्रहृष्टा महाराज, D2 योधव्रातसमाकीर्णे, D5 योधव्राता समाप्याजावृ Cn c cite समाख्याता — d) Ś K1 2 4 [अ]दीनवत्, B3 भारत (for [अ]भीतवत्). D5 न जग्मुर्भीतवत्तदा.

शरशक्तिसमाकीर्णे क्रव्यादगणसंकुले ।
व्यचरन्त गणैः शूराः ख्यापयन्तः स्वपौरुषम् ॥ ३७
अन्योन्यं श्रावयन्ति स्म नामगोत्राणि भारत ।
पितृनामानि च रणे गोत्रनामानि चाभितः ॥ ३८
श्रावयन्तो हि बहवस्तत्र योधा विशां पते ।
अन्योन्यमवमृद्नन्तः शक्तितोमरपट्टिशैः ॥ ३९
वर्तमाने तदा युद्धे घोररूपे सुदारुणे ।
व्यषीदत्कौरवी सेना भिन्ना नौरिव सागरे ॥ ४०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥

३७

संजय उवाच ।
वर्तमाने तदा युद्धे क्षत्रियाणां निमज्जने ।
गाण्डीवस्य महान्घोषः शुश्रुवे युधि मारिष ॥ १
संशप्तकानां कदनमकरोद्यत्र पाण्डवः ।
कोसलानां तथा राजन्नारायणबलस्य च ॥ २
संशप्तकास्तु समरे शरवृष्टिं समन्ततः ।
अपातयन्पार्थमूर्ध्नि जयगृद्धाः प्रमन्यवः ॥ ३
तां वृष्टिं सहसा राजंस्तरसा धारयन्प्रभुः ।

37 a) Ś2 K1.4 वरशक्तिसमाकीर्णे (K1 °र्णैं), Dn1 D8 S शरशक्तिगदा(G1 °रथा)कीर्णे — b) V1 क्रव्यादकुलसंकुले — c) K3 V1 B Da1 D1-8 रणे (for गणैः) Dn1 S विचेरुः समरे शूरा — d) G1 2 ख्यापयति (for °यन्त°) Ś K2 T1 G1.2 स्व; K1 स-; B2 सु-, D6 T3 G3 च (for स्व-)

38 a) Dn1 D8 S (except T2) ख्यापयति (for श्रावयन्ति) V1 B5 श्रावयंतश्च नामानि — b) Da1 Dn1 D5 M चैव ह, D1 T2 चैव हि, T1.3 G चापरे (for भारत) V1 B5 गोत्राणि च नरर्षभा — T3 G1 3 om. (hapl) 38cd — c) V1 B5 तदा (for रणे) — d) K3 वै विभो, B1.2 4 Da1 D1 3-5 7 वा विभो (D1 °भौ); B3 वा रणे, D2 यानि च; D6 यानि तु, D3 च प्रभो (for चाभित°) V1 B5 Dn1 T1 2 G2 M मातृ(V1 भ्रात्रि)गोत्राणि चापरे (V1 चाविभो; B5 वा विभो)

39 a) Ś2 K3 B1-4 D2-4 6-8 श्रावयाणा(B1 D6 °माणा)श्च, Dn1 S इतश्चेतश्च (for श्रावयन्तो हि) V1 B5 Da1 D1 5 बहव श्रावयामासुस्, D3 (marg) श्रावयानाश्च (before corr °मास) बहुशस् — b) M यौधा — c) Ś K1.2 समम्रृद्नंत, K4 अवमृद्नत, B3 अवमर्दंत, D6 समरे घ्नंति, D8 समभिघ्नत, T1 अभिमृद्नत, T3 G M2-4 अव(G1 2 °भि)मृद्नंति (for समम्रृद्नन्त) — d) K2 S शक्तितोमरपट्ट(K2 °ट्टि)सैः, Dn1 °तोमरसायकैः

40 a) K3 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 T1.3 G2 3 M तथा; D3 महा- (for तदा) — After 40a, M1 reads 8 37 1bc, repeating it in its proper place. — b) D2 भयानके (for सुदारुणे) — c) K4 G1 विषीदत्, V1 B2 5 व्यशीर्यत्, B1.4 Dn1 D3 4.7 T1 G3 M व्यसीदत्; Da1 D1 5 व्यशीर्य, D6 विशीर्णा (for व्यषीदत्)

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 द्वितीय(K4 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy name* D2 विमर्दे सैन्ययुद्धं, T2 सैन्ययुद्ध — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 36 (as in text), B1 52, B4 51, B5 53, Da1 D5 63, D4 33, D6 53, T1.3 G 50, T2 M 49

37

1 a) K3 V1 B D S (except T1 G1) तथा (for तदा) — M1 reads 1bc for the first time after 8 36 40a — c) D3 गांजीवस्य K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1 2 4-8 T G M1 (second time) महाघोष (B3 °शब्द.); D2 °न्घोर — d) B D2-4 7 T1.3 G श्रूयते Da1 D1 5 भारत (for मारिष)

2 ab) Some MSS ससप्तकाना; M1 सशेष° D6 transp कदनम् and अकरोत् M1 कनक (for कदन) — c) Some MSS कोशलानां, K3 कौश°, Dn1 कोशलाय, D2 कोशकाना, T3 G कौसलाना K3 महा, G2 बले (for तथा) — d) T1 G1.2 बलेन (for बलस्य)

3 a) Some MSS ससप्तकास् Dn1 च (for तु) — b) V1 B D (except Dn1 D8) T2 M4 शरवृष्टी — d) Ś K4 D8 G1 M1 जयगृद्धा, K2 गृद्ध्र, D6 T1 3 G3 °गृध्रा V1 प्रवन्यव, Dn1 सुम, Co प्रम (as in text)

4 a) Ś K1.2 4 V1 B Da1 D1 3-5 7 8 ता वृष्टी, K3 नो वृष्टिं, D2 ततस्तं, D6 ततस्तान् (for ता वृष्टिं) Ś K1 2 4 शतधा (for सहसा) T1 ता शस्त्रधारासुरसा, T3 G M तां शस्त्रवृष्टिमायातीं — b) Ś K1 2 4 T1 सहसा, T3 G M ड पा (for तरसा) Ś K2 4 Dn1 [अ]धारयत्.

व्यगाहत रणे पार्थो विनिघ्नन्रथिनां वरः ॥ ४
निगृह्य तु रथानीकं कङ्कपत्रैः शिलाशितैः ।
आससाद रणे पार्थः सुशर्माणं महारथम् ॥ ५
स तस्य शरवर्षाणि ववर्ष रथिनां वरः ।
तथा संशप्तकाश्चैव पार्थस्य समरे स्थिताः ॥ ६
सुशर्मा तु ततः पार्थं विद्ध्वा नवभिराशुगैः ।
जनार्दनं त्रिभिर्बाणैरभ्यहन्दक्षिणे भुजे ।
ततोऽपरेण भल्लेन केतुं विव्याध मारिष ॥ ७
स वानरवरो राजन्विश्वकर्मकृतो महान् ।
ननाद सुमहन्नादं भीषयन्वै ननर्द च ॥ ८
कपेस्तु निनदं श्रुत्वा संत्रस्ता तव वाहिनी ।
भयं विपुलमादाय निश्चेष्टा समपद्यत ॥ ९
ततः सा शुशुभे सेना निश्चेष्टावस्थिता नृप ।
नानापुष्पसमाकीर्णं यथा चैत्ररथं वनम् ॥ १०
प्रतिलभ्य ततः संज्ञां योधास्ते कुरुसत्तम ।
अर्जुनं सिषिचुर्बाणैः पर्वतं जलदा इव ।

K1 B3–5 वारयन्; D2 6 व्यधमत्, G1 [अ]साधयन्, M1 [अ]धारयत् (for धारयन्) B1 प्रभो T1 धारयन्श्वेतवाहन — c) S (except T2) परान् (for रणे) — d) V1 Da1 Dn1 D1. 5 T2 रथिनो K3 B (except B5) D (except D2. 6 8) T G M2–4 वरान्, M1 परान् (for वर॰)

5 a) K1 विगृह्य; K3 V1 B D T2 विगाह्य (for निगृह्य). K1 V1 B1. 2 D T2 तद् (for तु) B3 बलानीक (for रथा॰) K2 4 निगृह्य तुरगानीकं, T1 3 G M विक्षोभ्य तुरगानीकं — b) M3 शिलातलैः — c) K2 रथे, K3 B D2–4 7 S (except T2) तत (for रणे) — d) D3 वरायुध, D3 T1 M3 4 महारथः

6 a) K4 शतस्य, T1 3 G2 3 तस्याथ (for स तस्य) — c) K1 om तथा Some MSS ससप्तकास् B3 पार्थं (for चैव) G1 2 रथैस्तु सगताश्चैव — d) Dn1 T2 प्रमुखे (for समरे) B1 2 4. 5 D3 4 7 पार्थं बाणैः समा(B5 ॰म)र्पयत्, B3 बाणैरेव समार्पयन्

7 a) K4 [अ]पि (for तु) V1 तथा (for तत) — b) B D3 4 7 दशभिर् S (except T2) आयसैः (for आशुगैः) — d) K3 V1 B1 2 4 5 Da1 D1–5 7 8 अहनद्; B3 अदहद्, Dn1 अभ्यनद्, D6 अतुदद्, S अभ्यघ्नद् (T1 G1 ॰घ्नन्) T3 G करे (for भुजे) — D2 om from 7e up to सुमहन् (in 8c) — f) S (except T2) पार्थस्य (for विव्याध) K1 मारिष — After 7, S (except T2) ins

484* विव्याध समरे राजन्सुशर्मा क्रोधमूर्च्छितः ।

8 D2 om upto सुमहन् (in 8c) (cf v l 7) — c) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 5–7 S सुमहानाद — d) K3 V1 B D T2 भी(D3 तो)षयाणो (for ॰यन्वै) K ननद च, B3 D6 ननर्द च (D6 ह), B1 3–5 D3 4 7 जगर्ज च, Dn1 D8 T2 जनास्तत (T2 ॰व) (for ननर्द च) Co cites ननर्द (as in text) D2 ह (for च) T1 3 G M नृत्यन्निव विभीषयन्

9 a) B5 तं, T1 च (for तु) — b) Ś2 T3 G3 वाहिनीं — c) K3 V1 B4 D3 4 7 आधाय, B3 Da1 Dn1 D1. 5. 8 T2 M1 आस्थाय, T1. 3 G M2–4 आसाद्य D2 6 कष्टेनैव समाधाय — d) D6 न चेष्टां B1. 4. 5 समजायत (for ॰पद्यत)

10 M om 10ab — b) B2 [अ]वस्थितौ, T1 आस्थिता (for [अ]वस्थिता) Dn1 T2 तदा (for नृप) K3 निश्चेष्टौ समपद्यत — c) M2–4 कुशलैः शिल्पिभिर्न्यस्ता — d) Dn1 चैत्रक्षयं, T G M1 चित्री(T1. 2 M1 ॰त्र)कृत, M2–4 चित्रपटे (for चैत्ररथ) M2–4 तथा (for वनम्) K3 यथा चोत्तरसंभवं

11 a) Da1 D1 5 पुनः (for तत) — b) G2 M2–4 यौधास् B4 कुरुसत्तमं, G1. 2 नृपसत्तम — c/) K3 V1 B Da1 D1–8 तत (for तदा). Dn1 S संछाद्य समरे (Dn1 चरणे, T2 च शरैः) पार्थं परिवव्रुः समतत — After 11, N ins

485* निगृह्य तं प्रचुक्रुशुर्वध्यमाना शितैः शरैः ।

[Ś K4 निगृहीतु, K1 V1 ॰हीत, K2 Da1 D1 5 निग्रहीतुं, D2 6 निगृहीत (for निगृह्य त) Ś K1. 2 4 प्रचक्रुशुः, Da2 D1 5 उपाक्रामन्, D2 परे चक्रु , D6 पराक्रामन् (for प्रचुक्रुशुर्) D2 6 वाध्य(D6 ॰ध)माना (for वध्यमाना) K3 D3 शितैः शरैर्वध्यमानास्त (D8 ॰स्ते) ग्रहीतुं प्रचक्रमुः]

D3 cont K4 Dn1 (reading line 2 after st. 14) D2 S ins after 12ab

486* निग्रहीतुमुपाक्रामन्क्रोधाविष्टाः समन्ततः ।
निगृह्य त रथ तस्य योधास्ते तु सहस्रशः ।

[D3 om line 1 — (L. 1) K4 निग्रहीत, D2 S निगृहीत (T2 3 G1 M1 ॰तु) K4 उपाक्रामान्, S प्रच(T2 ॰चु)क्रुशुः K4 क्रोधाविष्टा — (L 2) Dn1 D3 S निगृह्य तु (D3 ॰ह्यतु, G1 ॰हीतु) M2–4 यौधास् Dn1 T3, G M1 [अ]थ, M4 च (for तु) Dn1 सहस्रश]

Dn1 D3 S (lines 4 and 5 after st 14) cont

487* रथबन्धं प्रचक्रुर्हि पाण्डवस्यामितौजसः ।
रथमारुरुहुः केचित्पार्थकृष्णौ जिघृक्षवः ।
संशप्तकाना योधास्ते सिंहनादांश्च नेदिरे ।
स रथस्तैर्गृहीतस्तु पाण्डवस्य महात्मनः ।
स्यन्दमानो नाशकत्तु तदद्भुतमिवाभवत् ।   [5]

परिवव्रुस्तदा सर्वे पाण्डवस्य महारथम् ॥ ११
ते हयान्रथचक्रे च रथेषाश्चापि भारत ।
निगृह्य बलवत्तूर्णं सिंहनादमथानदन् ॥ १२
अपरे जगृहुश्चैव केशवस्य महाभुजौ ।
पार्थमन्ये महाराज रथस्थं जगृहुर्मुदा ॥ १३
केशवस्तु तदा बाहू विधुन्वन्रणमूर्धनि ।
पातयामास तान्सर्वान्दुष्टहस्तीव हस्तिनः ॥ १४
ततः क्रुद्धो रणे पार्थः संवृतस्तैर्महारथैः ।
निगृहीतं रथं दृष्ट्वा केशवं चाप्यभिद्रुतम् ।
रथारूढांश्च सुबहून्पदातींश्चाप्यपातयत् ॥ १५
आसन्नांश्च ततो योधाञ्शरैरासन्नयोधिभिः ।
च्यावयामास समरे केशवं चेदमब्रवीत् ॥ १६
पश्य कृष्ण महाबाहो संशप्तकगणान्मया ।
कुर्वाणान्दारुणं कर्म वध्यमानान्सहस्रशः ॥ १७

[(L 1) T1 रथबध , M2 रथ बधु T1 प्रकर्षत , T2 प्रचक्रुशु T3 G3 [अ]मितौजसा — (L. 2) T3 G3 किंचित् G1 पार्थमुष्ण — (L 3) Dn1 D8 संसप्तकाना M2–4 यौधास् D8 सिंहनाद, M1 °दास् T2 ननादिरे (for च ने°) — (L 4) T1 रथस्थो, T2 M1.3 स्थैर्, M2 रथ तैर् T3 G3 पाण्डव सुमहामना (for the posterior half) — (L 5) Dn1 T2 स्यदनो नाशकस्तु, T1.3 G M स्य(G1 2 M स्य)दितु नाशकद्राजन् (for the prior half)]
Dn1 cont

488* तत पार्थो महाबाहु सवृतस्तैर्महारथै ।
निगृहीत रथ दृष्ट्वा तांश्चाभिद्रवतो बहून् ।

On the other hand, D2 cont. after 486*

489* रथवध प्रचुक्रुशुस्ते सर्वे तत्र महाहवे ।

12 D8 om 12 — ^{a}) B2 रथचक्रेण, T1 3 G1 2 क्रे तु — ^{b}) K3 B2–4 5 D (D8 om) S रथे(D1 थै)षां, V1 शांस्, B1 शस् B1 चैव, B2 पिष्टि, M2–4 वापि (for चापि) K3 B D (D8 om) S (except T2) मारिष (for भारत) — After 12^{ab}, K4 Dn1 D2 S ins 486* Dn1 T G M1 om 12^{cd} M2–4 transp 12^{cd} and 13^{ab} — ^{c}) K3 V1 सर्वे, B1 3 5 Da1 D1 3–5 7 सर्वं (for तूर्णं) — ^{d}) V1 अथोच्चदन्; B1 Da1 D1–3 5 6 अथो न°, D4 M2–4 अथा(D4 °थो)नदत्

13 M2–4 transp 12^{cd} and 13^{ab} — ^{a}) M अपरे सु(M1 परे सुसु)स्तुवुश्चैव — ^{b}) M4 केशमस्य M महाभुज — ^{c}) D5 पार्थे (for पार्थम्) B3 om , Dn1 अन्यै, T1 G चैके, T2 M एके, T3 चैकैर् (for अन्ये) — ^{d}) T1 धर्मस्थं (for रथस्थ) Ś K2 4 प्रजहुर्, K1 प्रजहु (for जगृहुर्)

14 ^{a}) K3 V1 Da1 Dn1 D1–7 ततो (for तदा) D7 T2 बाहून् (for बाहू) D8 केशवस्य (marg °श्च) महाबाहुर्, S अच्युतस्तु (T3 G °त स) महाबाहुर् (M1 हू, M2–4 °हु) — ^{b}) K1 विधुध (sic), K4 विधन्वन्, S (except G1) विधू° (for विधु°) Ś K1.2 4 रथमूर्धनि — ^{c}) K3 पोथयामास K1 ता (for तान्) K1 2 सर्वां, D8 सर्वो — K3 om 14^{d}–15^{e} — ^{d}) D8 अय (for दुष्ट-) K4 (*sup lin* as in text) हस्तिना, V1 B D S हस्ति(G2 °स्थि)पान् — After 14, Dn1 reads line 2 of 486* followed by 487* and 488*, while S reads lines 4–5 of 487*

15 K3 om 15^{abcde} (cf v l 14) — ^{a}) B1.4 तत पार्थो रणे क्रुद्ध , S तत पार्थो महाबाहु — ^{b}) K4 समतस्; D6 सम्वृ° (for सवृ) — Dn1 om 15^{cd} — ^{c}) Ś2 G2 निगृहीतु — ^{d}) K4 केवल (for केशवं) B2 D2 [अ]तिद्रुत (for [अ]भि°) T G1 3 M तांश्चाप्या(T1 ताश्च व्या-, T2 °श्चाभि , G1 जनांश्च, M1 स ताश्च)द्रवतो बहून्, G2 सेनांश्चाद्रवतोत्मन — After 15^{cd}, T2 repeats 15^{ab} T2 om 15^{ef} — ^{e}) Ś K1 2 4 रथ(Ś1 K2 °था)मूढांस्, D1 रथ रू° V1 B1 4 Dn1 D2–4 7 M तु (for च) — ^{f}) D8 पदातीश् K3 युध्यनादींश्च तापयत्, V1 पदातीना च पातयत्, B4 °तींश्चावपोथयत्, S (T2 om.) प(M1 पा)दाक्षिप्य (G1 2 °ह्वा) न्यपातयत्

16 ^{a}) K3 B Da1 D1–3 तथा (for ततो) Dn1 S अपावयदसभ्रात — ^{b}) D6 आच्छन्नयोधिभि, T1.3 G आसन्नयोधिन — After 16^{ab}, Dn1 S ins

490* तास्तापयित्वा समरे पार्थ परपुरजय ।

[Dn1 T1 2 M1 पातयित्वा, M2 च्याव , M3 चाप°, M4 व्याप°]

— ^{c}) K3 B6 द्रावयामास, K4 V1 B1–4 Da1 D1–5 7 छाद°, D6 पात ; D8 योध° Dn1 S स्मयन्निव महाबाहु — ^{d}) S वाक्यम् (for चेदम्)

17 ^{a}) T3 G यत (for पश्य) — ^{b}) Some MSS ससप्तकगणान् K3 भयात्, B D2–4 6 7 T1 3 G M बहून्; Dn1 T2 मृधे (for मया) — ^{cd}) V1 हन्यमानांस्तु सर्वश (for ^{d}) Dn1 S कुर्वतो(T2 °ता)सुकर कर्म मुमूर्षून्कालचोदितान्

रथबन्धमिमं घोरं पृथिव्यां नास्ति कश्चन ।
यः सहेत पुमाँल्लोके मदन्यो यदुपुंगव ॥ १८
इत्येवमुक्त्वा बीभत्सुर्देवदत्तमथाधमत् ।
पाञ्चजन्यं च कृष्णोऽपि पूरयन्निव रोदसी ॥ १९
तं तु शङ्खस्वनं श्रुत्वा संशप्तकवरूथिनी ।
संचचाल महाराज वित्रस्ता चाभवद्भृशम् ॥ २०
पदबन्धं ततश्चक्रे पाण्डवः परवीरहा ।
नागमस्त्रं महाराज संप्रोदीर्य मुहुर्मुहुः ॥ २१
यानुद्दिश्य रणे पार्थः पदबन्धं चकार ह ।
ते बद्धाः पदबन्धेन पाण्डवेन महात्मना ।
निश्चेष्टा अभवन्राजन्नश्मसारमया इव ॥ २२
निश्चेष्टांस्तु ततो योधानवधीत्पाण्डुनन्दनः ।
यथेन्द्रः समरे दैत्यांस्तारकस्य वधे पुरा ॥ २३
ते वध्यमानाः समरे मुमुचुस्तं रथोत्तमम् ।
आयुधानि च सर्वाणि विस्रष्टुमुपचक्रमुः ॥ २४
ततः सुशर्मा राजेन्द्र गृहीतां वीक्ष्य वाहिनीम् ।
सौपर्णमस्त्रं त्वरितः प्रादुश्चक्रे महारथः ॥ २५
ततः सुपर्णाः संपेतुर्भक्षयन्तो भुजंगमान् ।

18 [a]) D2 नागमस्त्र (for रथबन्धं) V1 T1 M इदं S (except T2) प्राप्य (for घोर) — [b]) D2 किंचन (for कश्चन) — [d]) K3 यदुपुंगव, B4 °नंदन, S (except T2) क्षत्रियर्षभ (M °भुव) — After 18, Dn1 D8 S ins

491* पश्य तानद्य समरे मत्प्रयुक्तै सुतेजनै ।
पत्यमानान्रणे कृष्ण शरैराशीविषोपमै ।
[(L. 1) Dn1 T1 2 पश्यैतान्, D8 पश्य ताम् G1 तत्प्रयुक्तै]

19 [b]) K1 अथाधन, K4 समाधमत्, Dn1 D1 5 अथो° (for अथा°) Dn1 T2 शङ्ख प्राध्मापयत्तदा, T1 3 G M शंखप्रवरमुत्तम — After 19[ab], S (except T2) ins

492* ध्यनादयदमेयात्मा देवदत्त महामृधे ।
देवदत्तस्वन श्रुत्वा केशवोऽपि महायशा ।
[(L 1) G1 महाहवे (for °मृधे)]

— [c]) S (except T2) पांचजन्यरव (T3 G3 °ध्वनिं, G1 2 °स्वनं) चक्रे — [d]) Dn1 T2 पूरयामास वेगित (T2 °त)

20 [a]) K1 तत्तं, B1 ततः, B3 तं च, S (except T2) तयो (for त तु) — [b]) Some MSS संसप्तक° — [d]) Ś K1 2 D8 विस्रस्ता, Da1 D1 5 विभ्रष्टा, Dn1 D8 T2 सत्रस्ता (for वित्रस्ता) K4 B1 2 D2–4 7 चाद्रवद् (for चाभ°)

21 [a]) K4 B (except B4) Da1 D1–7 पादबंधं (for पद°) Cc cites पदबंध — [b]) K4 परवीरहा — [c]) B3 नागशस्त्र — [d]) K1 सप्रोकीर्य (sic), K3 V1 B2 Da1 D1–5 7 सप्रकीर्य, B1 सप्रौदीर्य, D6 समु° (for सप्रो°) — For 21, Dn1 D8 S subst

493* नागमस्त्र तत पार्थ प्रादुश्चक्रे हसन्निव ।
पादबन्ध स तेषा वै चक्रे तेन महास्त्रवित् ।
[(L. 1) Dn1 T2 तदा (for तत) — T2 om. line 2. — (L 2) Dn1 D8 च (for वै)]

22 T2 om 22[ab] N reads 22[ab] after 494* — [a]) Ś K1 2 4 तान् (for यान्) D1 पार्थ — [b]) K3 V1 B1–3 5 D S (T2 om) पादबध — [c]) B2 वध्य, Da1 D1 5 बंधा (for बद्धा) K1 पदबद्धेन, K3 V1 B D (except D8) S Ca पादबधेन — [d]) K1 महात्मन Dn1 D8 S यो(M2–4 यौ)धा सश(Dn1 D8 °स)प्तकास्तदा (T1, 2 M1 °था) — [e]) Ś K2 V1 D5 ह्यभवन्, K3 B Dn1 D2–4 6–8 चाभ°, Da1 D1 ह्यभवद् Dn1 D8 सर्वे (for राजन्) S निर्विचेष्टास्तदाभूवन् (T1 °ष्टास्तथा राजन्, T2 °ष्टा भवन्राजन्) — [f]) Dn1 D8 S पाण्डवस्यास्त्रतेजसा (T2 °मितौजसा) Ca c cite अश्म° (as in text)

23 [a]) D2 निचेष्टास्तु, D5 8 निचेष्टास्तु, T1 3 G M निर्विचेष्टां(G1 2 °ष्टा)स्, T2 विविष्टांस्तु (for निश्चेष्टास्तु) T3 G3 तदा (for ततो) M2–4 यौधान् — [b]) B3 आवधीत् D4 8 पांडुनंदन — [c]) K4 यथेंद्र — [d]) B3 वधेप्सया

24 [a]) Dn1 T2 पार्थेन (for समरे) — [b]) D8 T3 ते (for त) D8 नरो° (for रथो°) — [c]) Dn1 T2 विचित्राणि (for च सर्वाणि) — [d]) G2 विस्रष्ट (sic) (for विस्रष्टुम्) Cc cites विसृष्टं (sic) — After 24, N ins

494* ते बद्धा पादबन्धेन न शेकुश्चेष्टितुं नृप ।
ततस्तानवधीत्पार्थ शरै संनतपर्वभि ।
सर्वयोधा हि समरे भुजगैर्वेष्टिताभवन् ।
[(L 1) D1 वधा (for बद्धा) Ś K1 2 4 D3 पदबधेन K3 चेष्टित, D2 6 चलितु (for चेष्टितु) K1 नृपा — B2 om the posterior half of line 2 and line 3 — (L 3) D1 damaged Ś K1, 2 4 B5 D4, 6 सर्वे (for सर्व-) Ś K1, 2 च, D8 (marg as above) [अ]भि- (for हि) Ś K1 2 4 तदा, D2 6 रणे (for भवन्)]
— After the above, N reads 22[ab]

25 [a]) K1 स्वशर्म — [b]) D5 T1 वाहिना (for °नीम्) — [c]) K1 सौवर्णम्; T1 सुवर्णम् G1, 2 M4 त्वरित. Ca cites सौपर्णास्त्रं

26 [a]) G1 2 निष्पेतुर् (for संपे°) — [b]) D6

ते वै विदुद्रुवुर्नागा दृष्ट्वा तान्खचरान्नृप ॥ २६
बभौ बलं तद्विमुक्तं पदबन्धाद्विशां पते ।
मेघवृन्दाद्यथा मुक्तो भास्करस्तापयन्प्रजाः ॥ २७
विप्रमुक्तास्तु ते योधाः फल्गुनस्य रथं प्रति ।
ससृजुर्बाणसंघांश्च शस्त्रसंघांश्च मारिष ॥ २८
तां महास्त्रमयीं वृष्टिं संछिद्य शरवृष्टिभिः ।
व्यवातिष्ठत्ततो योधान्वासविः परवीरहा ॥ २९
सुशर्मा तु ततो राजन्बाणेनानतपर्वणा ।
अर्जुनं हृदये विद्ध्वा विव्याधान्यैस्त्रिभिः शरैः ।
स गाढविद्धो व्यथितो रथोपस्थ उपाविशत् ॥ ३०
प्रतिलभ्य ततः संज्ञां श्वेताश्वः कृष्णसारथिः ।
ऐन्द्रमस्त्रममेयात्मा प्रादुश्चक्रे त्वरान्वितः ।
ततो बाणसहस्राणि समुत्पन्नानि मारिष ॥ ३१
सर्वदिक्षु व्यदृश्यन्त सूदयन्तो नृप द्विपान् ।

भंजयतो (for भक्ष) Ś2 भुजगम — c) S ततो (for ते वै) — d) S transp दृष्ट्वा and तान् B5 तार्क्ष्यवरान्, Dn1 T1 3 G तान्खेचरान्

27 a) D2 6 बल बभौ (by transp) D3 तदा मुक्त, D8 तद्वियुक्त (for तद्विमुक्त) S (except T2) तद्विमुक्त बल रेजे — b) K3 V1 B (except B1) D S पादबधाद् — c) Dn1 T G मेघबधाद् — d) M2 3 तारयन् (for ताप°) T1 रसान् (for प्रजा)

28 a) Ś1 K1 2 4 D8 G2 विप्रयुक्तास्, B2 विमुक्तास्तु, T3 G1 3 प्रविमुक्तास् (for विप्र°) B2 T1 3 M2-4 ततो, G1 2 तथा, T3 G3 स्वका (for तु ते) G2 M2-4 योधा — b) Some MSS फाल्गुनस्य T3 G3 M2-4 वधं (for रथ) — c) G2 विसृजुर् (for सस्) T3 G शरसवांश् (for बाण) — d) B2 शस्त्रवृष्टिं, D8 क्रुद्धा योधाश् K4 मारिष — After 28, Ś K V1 B D2-4 6-8 ins

495* विविधानि च शस्त्राणि प्रत्यविध्यन्त सर्वश ।

[K1 शास्त्राणि, D8 (before corr) सर्वाणि K4 प्रतिविध्यत, Co प्रत्य (as above)]

29 a) T2 ता महास्त्रमहावृष्टिं — b) B2 सछित्त्वा, D6 सविध्य V1 Da1 D1 5 T1 3 G शरै सछि(T1 भि)द्य भारत, Dn1 T2 शरै संवार्य पाण्डव; M शरै सछाद्य मारिष — c) K3 V1 B1 4. 5 Da1 D1 3-5 7 न्य(V1 Da1 D1. 5 अ)वधीच्च, B3 S अ(B3 T2 न्य)वधीत्स, D2 6 न्यवारयत्, D3 (marg) व्याविध्यत (for व्यवातिष्ठत्) B2 शरैर् (for ततो) M2-4 योधान् B3 Dn1 अवधच्छतशो योधान्

30 b) Dn1 D3 S नतपर्वणा (for [आ]नत°) Ś K1 2 4 बाणैरानतपर्वभि — c) Dn1 T2 M विद्ध्वा वक्षसि कौतेयं — d) V1 Da1 D1.5 3 शरैस्त्रिभि (by transp), Dn1 T2 M त्रिभि पुन, T1 3 G त्रिसप्तभि — Dn1 T2 M ins after 30cd T1 3 G after 31ab

496* सोऽतिविद्धो महेष्वास शरैराशीविषोपमै ।

T1 3 G M cont, Dn1 T2 ins after 31cd

497* सुशर्माण महाराज क्रोधाविष्टो महारथ ।
तत शरशतै पार्थ सछाद्यैन क्षणाद्रणे ।
दिश अ(?)वारयामास बाणैस्तत्र महास्त्रवित् ।
विमुखीकृत्य समरे सुशर्माणं धनजय ।

[T2 om line 1 — Dn1 reads line 1 after 4 — (L 1) Dn1 सुशर्मणि, M2-4 सेना Dn1 क्रोधमाहारय-त्प्रभु (for the posterior half) — (L 2) Dn1 [ए]त्र (for [ए]न) T1 महारणे (for क्षणाद्रणे) — (L. 3) T3 G तु वारयामास (for आवा°) Dn1 T2 बाणैम्त्रस्य, T1 बाणसंघै (for बाणैस्तत्र) — (L 4) Dn1 सग्रामे (for समरे) M2-4 महारथ (for धनजय) Dn1 शतशोथ सहस्रश (for the posterior half)]

— M om 30c-31b — After 30, N T G ins

498* तत उच्चुक्रुशु सर्वे हत पार्थ इति स्म ह ।
तत शङ्खनिनादाश्च भेरीशब्दाश्च पुष्कला ।
नानावादित्रनिनदा सिंहनादाश्च जज्ञिरे ।

[(L 1) V1 Da1 D1 5 प्रचुक्रुशु K1 स हा (sic), T G हुवन् (for स्म ह) — (L 2) Da1 Dn1 D1 3 5 T2 शखनिनादस् Ś K1. 2 4 ततश्च शखनिन(K1 °ना)दा (for the prior half) Ś2 भेरीशखैस्, K4 °शंखास् — (L 3) D3 (before corr) °जनिता]

31 M om. 31ab (cf v 1 30) — a) Ś2 प्रत्यलभ्य — After 31ab, T1.3 G ins 496* and 497* — d) K1 त्वरांधित, V1 सयश्चिव, Da1 D1 5 त्वरश्चिव, D4 त्वरान्विभु, S द्रुतश्चिव (for त्वरान्वित) — After 31cd, Dn1 T2 ins 497* — e) K1 रण° (for बाण°) — f) K3 उत्पन्नानि च, V1 यानि सृष्टानि, S (except T2) तदुरस्(T1 °द्विस्)ष्टानि

32 a) Ś K1 2 4 सर्वा दिशो (for सर्वदिक्षु) K3 व्यदृश्यत, D2 6 8 प्रदृश्यते, T3 G [अ]म्यदृश्यंत B2 सर्वे दिक्षु प्रदिश्यत, Dn1 दिक्षु सर्वासु दृश्यते, T2 दिक्षु सर्वास्वदृश्यत. — b) K1 सूदयते, K3 B2 Dn1 D3 T1 °यति, B1 5 °याना, D2 माना, D6 मानान् (for °यन्तो) Ś K1. 2 4 B2 नृप द्विपा(B2 जा)न्; Dn1 वरद्विपान्, D2 6 रथान्हयान्, S रथ(G1 महा)द्विपान् V1 सूतयानानि च द्विपान्, B1. 3 Da1 D1. 5 सूदयानानिव (B1 न्यदि, B3 °नि नृ) द्विपान्

हयान्रथांश्च समरे शस्त्रैः शतसहस्रशः ॥ ३२
वध्यमाने ततः सैन्ये विपुला भीः समाविशत् ।
संशप्तकगणानां च गोपालानां च भारत ।
न हि कश्चित्पुमांस्तत्र योऽर्जुनं प्रत्ययुध्यत ॥ ३३
पश्यतां तत्र वीराणामहन्यत महद्बलम् ।
हन्यमानमपश्यंश्च निश्चेष्टाः स्म पराक्रमे ॥ ३४
अयुतं तत्र योधानां हत्वा पाण्डुसुतो रणे ।
व्यभ्राजत रणे राजन्विधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ॥ ३५
चतुर्दश सहस्राणि यानि शिष्टानि भारत ।
रथानामयुतं चैव त्रिसाहस्राश्च दन्तिनः ॥ ३६
ततः संशप्तका भूयः परिवव्रुर्धनंजयम् ।
मर्तव्यमिति निश्चित्य जयं वापि निवर्तनम् ॥ ३७
तत्र युद्धं महद्ध्यासीत्तावकानां विशां पते ।
शूरेण बलिना सार्धं पाण्डवेन किरीटिना ॥ ३८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥

D8 4 7 निघ्नंति तव वाहिनीं — c) T2 नराश्च, T3 G पत्तीश्च; M पत्तींश्च (for रथांश्च) D2 पदाती रथिनश्छिन्ना, D6 वान्हयान्रथिनश्छत्रं, T1 पत्तिश्च समरे पार्थ — d) B2 शब्दै, Da1 D1 5 शरै (for शस्त्रै) K1 शरैश्च तमहस्रश (sic), S (except T2) शस्त्रवृष्ट्या न्य(T3 G ह्य, M2–4 व्य)पातयत् — After 32, T3 G3 ins

499* रराज समरे राजञ्शक्रो निघ्नन्निवासुरान् ।

33 a) B5 वध्यमान, Da1 D1. 5 हन्यमाने, G1. 2 व्यथ° B5 सैन्यं — b) D8 विमुखे (for विपुला) G1 2 विपुलाभि (for °ला भीः) K3 विमुखे भीमिमाविशत् (sic), B D3. 4 7 भय सुमहदाविशत् — Dn1 om. 33^{cd} — c) Some MSS संसप्तक° — d) Ś K1. 2 4 मारिष, S (except T2) सर्वश (for भारत) D8 बहूना तत्र भारत — e) K3 V1 B D S transp कश्चित् and तत्र — f) K3 V1 B2 3 Da1 Dn1 D3 7 T2. 3 G2 3 प्रत्यविध्यत, D2 °युध्यते, D6 °योधयत्

34 a) K4 यत्र, D3 तव (for तत्र) — T1 om (hapl.) 34^{b}-35^{a} — b) K3 B1 3–5 D3 4. 7 8 बलं तव, Dn1 D2 6 बलं महद् (by transp) B2 अहनत्तावकं बल — c) D6 हन्यमानान्. V1 Da1 Dn1 D1. 5 T2 बलं चैव, B4 D6 अपश्याम, T3 G M च तदमून् (for अपश्यश्च) — d) K3 V1 B1 5 Da1 Dn1 D3–5 7 T2 3 G2 3 M निश्चेष्टं, B3 D2 6 °ष्टाश्च, D1 °ष्ट K1 स, B3 Dn1 D2 6 च, D1 त, T3 G वै (for स्म) D2 6 महामृधे (for पराक्रमे)

35 T1 om 35^{a} (cf v l. 34) — a) T3 G2 3 वीराणा, M योधाना — b) D2 बली (for रणे) — c) T1 व्यभ्राजित, G1 विभ्राजत, G2 स बभ्राज, M2–4 व्यराजत (for व्यभ्रा°) K3 B Da1 Dn1 D3. 4 6–8 T2 M महाराज, V1 D1 2 5 तदा (for °तो) राजन् T1 3 G महाबाहुर् (for रणे राजन्)

36 b) D6 यांति (for यानि). B3 Dn1 D3 4. 7 दृष्टानि, D6 हस्तानि D2 दंशिताना च भारत — c) Ś1 K2 अयुताश्च, G2 °तांश्च Dn1 रथनागायुत चैव — d) Ś1 D8 T1 3 त्रिसहस्रास्, Dn1 G2 त्रिसाहस्रान्; D6 त्रिसहस्रं Dn1 हयास्तथा, D6 हि दंतिनां, T1 G1 2 M च हस्तिन (for च दन्तिन)

37 a) Some MSS. संसप्तका — b) Dn1 T2 परिवार्य (for °वव्रुर्) — c) K2 मंतव्य, V1 कर्तव्य (for मर्तव्यम्) — d) Dn1 D8 T2. 3 G3 जयो; T1 G1. 2 M जये. V1 D6 T1 G1 2 च (for वा) V1 B (except B3) D3. 4 7 [अ]प्यनिवर्तनं, D2 [अ]पि निवर्तने, T3 G3 M विनिवर्तन (for [अ]पि नि°)

38 a) T2 ततो (for तत्र) Dn1 महान् (for महद्) B D2–4 6 7 T2 चासीत्, Dn1 आसीत् (for ह्यासीत्) K3 V1 Da1 D1. 5 8 आसीत्तत्र महद्यु(Da1 D1 5 °हा यु)द्ध, T1 3 G M महदासीत्त(T1 °स्वि त)तो (T3 G1 3 °दा; G2 °घोर्) युद्ध — b) T3 G2 3 महीपते (विशा पते) — d) K1 M4 किरीटिन, D2 6 रणाजिरे — After 38, T1 2 ins

500* जित्वा तान्व्यहनत्पार्थः शत्रून्शक्र इवासुरान् ।

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś1 K4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* Dn1 संसप्तकाना युद्धे, T2 अर्जुनसंशप्तकयुद्ध — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 K1 38, Ś2 37 (as in text), B1 D6 54, B2 46, B4 52, B5 54, Da1 64, D4 34, T1 3 G 51, T2 M 50

३८

संजय उवाच ।
कृतवर्मा कृपो द्रौणिः सूतपुत्रश्च मारिष ।
उलूकः सौबलश्चैव राजा च सह सोदरैः ॥ १
सीदमानां चमूं दृष्ट्वा पाण्डुपुत्रभयार्दिताम् ।
समुज्जिहीर्षुर्वेगेन भिन्नां नावमिवार्णवे ॥ २
ततो युद्धमतीवासीन्मुहूर्तमिव भारत ।
भीरूणां त्रासजननं शूराणां हर्षवर्धनम् ॥ ३
कृपेण शरवर्षाणि विप्रमुक्तानि संयुगे ।
सृञ्जयाः शातयामासुः शलभानां व्रजा इव ॥ ४
शिखण्डी तु ततः क्रुद्धो गौतमं त्वरितो ययौ ।
ववर्ष शरवर्षाणि समन्तादेव ब्राह्मणे ॥ ५
कृपस्तु शरवर्षं तद्विनिहत्य महास्त्रवित् ।
शिखण्डिनं रणे क्रुद्धो विव्याध दशभिः शरैः ॥ ६
ततः शिखण्डी कुपितः शरैः सप्तभिराहवे ।
कृपं विव्याध सुभृशं कङ्कपत्रैरजिह्मगैः ॥ ७
ततः कृपः शरैस्तीक्ष्णैः सोऽतिविद्धो महारथः ।

38

1 G1 om. the ref — b) B1 तु (for च) T3 G सूर्यवर्मा (G2 °र्मे) महारथ — c) Ś1 K2 सुबलश्च Dn1 T2 सौबल° सह पुत्रेण — d) K3 D8 सोदर, D2 6 सैनिकै° Ś K1 2 4 B2 राजा चैव सहोदरै° (K1 महोचरै° 310)

2 a) M सीदंतीं तां (for सीदमानां) D6 सीदमानाश्च तान्दृष्ट्वा — b) K1 B1 G2 पांडुपुत्रभयार्पित (B1 °र्दिंवा, G2 °र्दिवा), D6 पांडुपुत्रार्दितान्युधि — c) K3 B1.5 D8 समुज्जहार, V1 B2 4 Da1 Dn1 D1–3 5 7 M1 °जहु° स्म (V1 सु-); B3 °जहाति; D4 अभिसस्रु स्म, D6 उज्जिहीर्षवो, M2–4 समुज्जिहीर्षन् — d) B3 इवावरे, T1 3 G1.3 इवांभसि (for इवार्णवे)

3 T1 2 G om 3 — b) K3 मुहूर्तात् (for °र्तम्) Da1 D1 दारुण (for भारत) — d) K3 च मुदावहं (for हर्षवर्धनम्) — After 3, Dn1 T2 ins

501* भीमसेन सपाञ्चाल चेदिकैकेयसंवृतम् ।
वैकर्तन स्वयं युद्ध्वा वारयामास कार्मुकै ।
ततश्चेदिकरूषांश्च सृञ्जयांश्च महारथान् ।
कर्णो जघान संक्रुद्धो भीमसेनस्य पश्यत ।

[(L. 1) T2 च (for स) T2 चेदिकेकयसंवृत (for the posterior half) — (L. 2) T2 विद्धा (for युद्ध्वा) T2 सायकै (for कार्मुकै)]

4 a) D2 क्षपंतो (for कृपेण) K3 शरवर्षेण (for °वर्षाणि) — b) Ś1 B1.3 5 D3 4 7 T1.3 G3 प्रसि(B3 T1 3 G3 °वि)मुक्तानि, V1 प्रयुक्तानि ह (*sup lin* च), G1 M1 विप्रयुक्तानि (for °मुक्तानि) D2 6 [अ]नेकश (for संयुगे) — c) K3.4 D8 सृजयान् (for °या) V1 B Da1 Dn1 D1–7 S सृजयाश्छादयामासु — d) Ś K1.2 प्रजा इव, D2 6 T3 G2 3 M इव व्रजा (by transp), D3 व्रजानिव, T1 इव व्रजान्, G1 इव प्रजा

5 a) K3 V1 B (except B3) D2–4 7 8 च (for तु) D3 हृष्टो (for क्रुद्धो) — b) D2 गोतमं Ś K2 4 त्वरित — c) D2 6 उत्सृजन्, T3 G3 वारयन् (for ववर्ष) V1 Da1 Dn1 D1 5 T1.2 G1 2 M वार(T2 °स)-यञ्छरवर्षेण — d) Ś1 एव ब्रह्मणे, K3 D3 ब्राह्मण प्रति, V1 B2.5 Dn1 D3 4 7 T2 M द्विजपुंगवं, B1 3 4 एव ब्राह्मण, Da1 D1 5 द्विजसत्तम, D2 व्यधमद्द्विजं, D6 व्यधमन्द्विज, T1.3 G ब्राह्मणं कृप — After 5, T G ins

502* महदासीत्तदा युद्धं मुहूर्तादिव दारुणम् ।
क्रुद्धयो समरे राजन्रामरावणयोरिव ।

[(L. 1) G1.2 ततो (for तदा) T2 तयो समागमो घोर समजायत शूरयो — (L. 2) T3 समयो (for समरे) T3 om राम]

6 Ś K1–3 B3 D8 om 6^{a}–8^{b} — a) K4 शरवर्षाणि, Dn1 °वर्षैस्तं (for °वर्षं तद्) V1 D2 S (except T1 2) त; D6 तु (for तद्) — c) Dn1 शिखंडिने, D3 शिखंडी च B5 रथे, D8 तत (for रणे)

7 Ś K1–3 B3 D8 om. 7 (cf. v 1 6) — b) T3 G आयसै (for आहवे) — c) V1 D6 सुदृढं; T1 2 M कुपितं, T3 G समरे (for सुभृशं)

8 Ś K1–3 B3 D8 om 8^{ab} (cf v 1 6) — a) S (except T2) दृढ (T1 भृश) क्रुद्ध (for शरैस्तीक्ष्णै) — b) T2 M1 सोभिविद्ध्वा महारथं — After 8^{ab}, T1 3 G ins

503* ततस्तु निशितैस्तीक्ष्णै क्षुरप्रैर्हेमभूषणै ।

[T3 G3 स (for तु) T1 बाणै (for तीक्ष्णै) G1 2 हेमभूषितै (for °भूषणै)]

व्यश्वसूतरथं चक्रे पार्षतं तु द्विजोत्तमः ॥ ८
हताश्वात्तु ततो यानादवप्लुत्य महारथः ।
चर्मखड्गे च संगृह्य सत्वरं ब्राह्मणं ययौ ॥ ९
तमापतन्तं सहसा शरैः संनतपर्वभिः ।
छादयामास समरे तदद्भुतमिवाभवत् ॥ १०
तत्राद्भुतमपश्याम शिलानां प्लवनं यथा ।
निश्चेष्टो यद्रणे राजञ्शिखण्डी समतिष्ठत ॥ ११
कृपेण छादितं दृष्ट्वा नृपोत्तम शिखण्डिनम् ।
प्रत्युद्ययौ कृपं तूर्णं धृष्टद्युम्नो महारथः ॥ १२
धृष्टद्युम्नं ततो यान्तं शारद्वतरथं प्रति ।
प्रतिजग्राह वेगेन कृतवर्मा महारथः ॥ १३
युधिष्ठिरमथायान्तं शारद्वतरथं प्रति ।
सपुत्रं सहसेनं च द्रोणपुत्रो न्यवारयत् ॥ १४
नकुलं सहदेवं च त्वरमाणौ महारथौ ।
प्रतिजग्राह ते पुत्रः शरवर्षेण वारयन् ॥ १५
भीमसेनं करूषांश्च केकयान्सहसृञ्जयान् ।
कर्णो वैकर्तनो युद्धे वारयामास भारत ॥ १६
शिखण्डिनस्ततो बाणान्कृपः शारद्वतो युधि ।
प्राहिणोत्त्वरया युक्तो दिधक्षुरिव मारिष ॥ १७
ताञ्शरान्प्रेषितांस्तेन समन्ताद्धेमभूषणान् ।

— ^c) V1 T1 व्यश्वसूत (for व्यश्वसूत-) Ś2 चक्र (for चक्रे) — ^d) K2 तु द्विजोत्तमा°; V1 M परवीरहा, Dn1 स तु वीरहा; T2 शत्रुवीरहा B Da1 D1.3–5 7 T1.3 G शिखंडिनमथो (T1 °थ) द्विजः

9 ^a) T1 रथो (for ततो) D6 राजन् (for यानाद्) D2 हताश्व शतशो राजन् — ^b) D2 6 महारथान् (D6 °थात्) — ^c) G1 2 खड्गं चर्म (G2 °र्म) (for चर्मखड्गे) Ś2 खड्गेन (for -खड्गे च) K3 B D2–4.7 8 खड्गं चर्म तथा गृह्य; V1 Da1 Dn1 D1.5 T2 चर्म खड्ग च गृह्याजौ (Dn1 °ह्यैव); D6 चर्म खड्गं ततो गृह्य, T1.3 G3 खड्ग च चर्म (T1 चर्म च) वै गृह्य, M खड्गं चर्म च गृह्याजौ — ^d) T1 त्वरयन्; T3 G प्रत्वरन् (for सत्वर) V1 Da1 Dn1 D1.5 T2 M शिखंडी गौतमं ययौ

10 ^c) S (except T2) वारयामास (for छाद°)

11 T1 om. 11 — ^a) B3 T2 3 G तद् (for तत्र) V1 Dn1 D3 M1 अपश्याम° — ^b) Dn1 शैलानां, D3 शलानां. Dn1 पतन यथा, D6 प्रवणं यथा, S (T1 om.) इव सर्पण — ^c) K3 D3.4 7 तद्रणे, T3 G ह्यभवद् (for यद्रणे) — ^d) K3 समवस्थित, T3 G विष्ठितो बली (for समतिष्ठत)

12 ^a) Ś2 K1 2 B1 D1 5 6 [आ]च्छादित T1.3 G M वारितं — ^b) T1 3 G शिखंडिनमथो नृप (G3 °प) — ^c) Ś2 कृतं (for कृपं) — ^d) Ś2 K1 दृष्टद्युम्नो Da1 D1.5 महाबलः (for °रथ)

13 T3 repeats 13–14 after 15^ab. — ^a) D3 दृष्टद्युम्नं Ś2 Da1 D1.5 ततो या(Ś2 य)त, T3 G अथायात — Ś K1.2.4 om (hapl.) 13^c–14^b — ^d) T1 3 G1 3 सहानुग, G2 महाबल° (for °रथः)

14 Ś K1.2 4 om 14^ab (cf v l 13) For the repetition in T3, cf v l. 13 — ^a) T3 G ततो यांतं (for अथायान्तं) — ^b) K3 शारद्वतनयं (for °रथं) — ^c) V1 B1 2 Da1 Dn1 D2–4 7 8 T1 2 G1 सहसैन्यं, B3 5 °देवं (for °सेन) — B2 om. (hapl) 14^d–15^a — ^d) T1 G1 2 भारद्वाजो, T3 G3 अश्वत्थामा (for द्रोणपुत्रो) B1 [ऽ]भ्यवारयत् (for न्यवा°)

15 B2 om 15^a (cf v l. 14) — ^b) Dn1 T3 G त्वरमाणो महारथः — After 15^ab, T3 repeats 13-14 — ^d) T1 G1 2 शरवर्षाणि (for °वर्षेण) Ś2 M1 वारयत्; V1 वीर्यवान्

16 ^a) S करूशाश्च — ^b) Dn1 D3 4.6–8 कैक(D4.6 8 °के)यान् K3 V1 B1.2 4 5 D2–4 6 7 सह सृजयै°; B3 मद्रकेकयै°; Da1 D1 5 सृजयै सह, Dn1 D3 S सृजयास्तथा (M1 °दा) (for सहसृञ्जयान्) — ^c) V1 युध्यन्, B5 राजन्, S (except T2) वीरो (for युद्धे) — ^d) M2 धारयामास (for वार°) V1 B6 सयुगे, Dn1 T2 M मारिष, T1 3 G तेजसा (for भारत)

17 ^a) V1 B2 5 D6 T2 G1 शिखंडिने, B1 Dn1 T1 3 G2 3 °ढिन, Da1 D1 5 3 °डिनि (for °ढिनस्) G2 बाणैर् (for बाणान्) — ^b) G2 नृप (for कृप) — ^c) T1 3 G प्रेषयत् (for प्राहिणोत्) — ^d) K3 विधक्षुर् K1 D6 भारत, K4 मारिष Dn1 T2 M जिघांसुस्त्व महारथ (Dn1 °थ), T1.3 G बीभत्सो रथसंनिधौ

18 ^a) Ś2 प्रेषतास्, G1 प्रेषयांस्, K1 प्रापितास् (for प्रेषितास्) — ^b) B3 समस्तान्, T3 G3 सुपुखान् (for समन्ताद्) K3 B1.4 5 Dn1 D2–4.7 T2 स्वर्णभूषितान्, V1 Da1 D1 5 स्वर्णभूषणान्, B2 3 D3 हेमभूषितान्, T1 3 G M रुक्म(M2–4 रत्न)भूषितान् (for हेमभूषणान्) — ^c) Dn1

चिच्छेद खड्गमाविध्य भ्रामयंश्च पुनः पुनः ॥ १८
शतचन्द्रं ततश्चर्म गौतमः पार्षतस्य ह ।
व्यधमत्सायकैस्तूर्णं तत उच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ १९
स विचर्मा महाराज खड्गपाणिरुपाद्रवत् ।
कृपस्य वशमापन्नो मृत्योरास्यमिवातुरः ॥ २०
शारद्वतशरैर्ग्रस्तं क्लिश्यमानं महाबलम् ।
चित्रकेतुसुतो राजन्सुकेतुस्त्वरितो ययौ ॥ २१
विकिरन्ब्राह्मणं युद्धे बहुभिर्निशितैः शरैः ।
अभ्यापतदमेयात्मा गौतमस्य रथं प्रति ॥ २२
दृष्ट्वाविषक्तं तं युद्धे ब्राह्मणं चरितव्रतम् ।
अपयातस्ततस्तूर्णं शिखण्डी राजसत्तम ॥ २३
सुकेतुस्तु ततो राजन्गौतमं नवभिः शरैः ।
विद्ध्वा विव्याध सप्तत्या पुनश्चैनं त्रिभिः शरैः ॥ २४
अथास्य सशरं चापं पुनश्चिच्छेद मारिष ।
सारथिं च शरेणास्य भृशं मर्मण्यताडयत् ॥ २५
गौतमस्तु ततः क्रुद्धो धनुर्गृह्य नवं दृढम् ।
सुकेतुं त्रिंशता बाणैः सर्वमर्मस्वताडयत् ॥ २६
स विह्वलितसर्वाङ्गः प्रचचाल रथोत्तमे ।
भूमिचाले यथा वृक्षश्चलत्याकम्पितो भृशम् ॥ २७
चलतस्तस्य कायात्तु शिरो ज्वलितकुण्डलम् ।

D8 आविध्यन् (D8 °द्) — d) Ś K3 भ्रमयन् V1 B4 5 Da1 Dn1 D1. 5 6 T2 चर्म चोत्तम (for च पुन॰ पुन॰)

19 a) K3 B6 Dn1 D2 3. 7 8 T2 M च तच्, D4 च त; T1 3 G तदा (T1 °था) (for ततश्) — b) T1. 3 G ब्राह्मणः (for गौतम॰) V1 B5 Dn1 D8 (before corr) S तस्य (D8 °च्च) मारिष; B1 Da1 D1 3–5 7 तस्य भारत (for पार्षतस्य ह) Ś K च (for ह) — c) D2 8 तीक्ष्णैस् (for तूर्णं)

20 a) Ś K1. 2 D4 विधर्मा, K3 सुशर्मा, B2 5 G2 विधर्म — b) B1 उपाविशत्; B2 अदृश्यत, T1 3 G अभिद्रवत् (for उपा॰) — c) D6 आयातो (for आपन्नो) T1 3 G कृपस्य शरसंघातैर् — d) K4 T2 मृत्युरास्यम् T1 3 G आ(T3 प्रा)द्रवतमपीडयत् (T1 °भिद्रवत्)

21 a) D6 शारद्वत॰ (for °द्वत) B2 त्रस्त; T2 उग्रै॰ (for ग्रस्त) — b) Ś K1 2 4 B3 D6 कृष्यमाण (for क्लिश्यमानं) K3 B1 D3 4 7 महाबल॰; V1 B5 Da1 Dn1 D1. 5 M शिखण्डिनं, B3 महारथ; T1. 3 G महारणे (for °बलम्) — c) S (except T2) दृष्ट्वा (for राजन्) K4 चित्रकेतुस्ततो राजन्, D6 °तुर्महाराज — d) B3 त्वरित G2 यथा (for ययौ)

22 a) Dn1 D2 S स किरन्, D1 2 विकरन् G1 ब्राह्मणे K4 युद्ध — T3 repeats 22c–33b after 33ab — c) T1 G1 2 अभ्यगच्छद्, T3 G3 अभ्यद्रवद् (for अभ्यापतद्) — d) T1 3 G शारद्वतरथ रणे

23 a) K3 V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D1. 5 8 S विषक्तं, K4 D6 विपक्ष, B3 वियुक्त, D2. 4 7 च यु(D4 मु)क्त V1 युद्धार्थे, B (except B5) Da1 Dn1 D1. 5 T2 M तद्युद्ध (T2 °द्धे), D3 तत्सैन्य; T3 G3 त क्रुद्धो (for स युद्धे) — b) K4 चरित व्रत; B2 4 Dn1 D3 T1. 3 G M च (B4 चा-) निवारित; B3 D6 विनिवारितं, T2 चापि वारित (for चरितव्रतम्) — c) D2 G1 अपायात (G1 °तस्) G2 अपायातश्च तत्तूर्णं (sic) — d) D2 सुकेतुस् (for शिखण्डी) K4 D8 राजसत्तम, D2 6 तत्र मारिष, T2 चापि सभ्रमात्

24 a) D6 महाराज, T1. 3 G [अ]थ राजेंद्र (for ततो राजन्) — b) Da1 D1 5 T1. 3 G निशितै॰ (for नवभि॰) — Ś K1 2 om (hapl) 24cd — c) S विंशत्या (for सप्तत्या) — d) K4 B2 3 5 D6 T2 G3 पुनश्चैव (K4 B5 G3 °व); V1 धनुश्चैव T2 त्रिभि (for शरै॰)

25 a) M2–4 तथास्य D4 सरथ, D6 समरे (for सशर) — b) D4 शरैश्च (for पुनश्च्) — c) B3 पुनश्चास्य, Dn1 रणे तस्य, M शरैरस्य (for शरेणास्य) T1 3 G1 2 सारथिं वाहनान्ना (T3 G1 °न रा)जन्, G3 सारथिन वाहनं राजन् (hypermetric) — d) T1. 3 G तस्य Ś1 K1 2 B1 T1 G2 3 मर्माणि; V1 B1 4 Dn1 D2–4 7 8 M मर्मसु; T3 G1 वर्म(G1 °र्मा)णि (for मर्मणि) — After 25, T2 G read 39

26 Ś K1 2 om (hapl.) 26 — b) T1. 2 G1 परं, T3 G2 3 [अ]पर (for नव) V1 (marg as in text) बल (for दृढम्) — c) K4 सकेतु T1 निशितैर् (for त्रिंशता) K3 B1. 3 4 Dn1 D6 8 भल्लै॰ (for बाणै॰) — d) T2 3 G2 3 मर्माणि

27 b) V1 B6 महारथ॰, B2 D2 रथोत्तम, D6 रथोपरि (for रथोत्तमे) — c) Ś K1 2. 4 भूमिस्थले, K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 S °कंपे (for °चाले) — d) K3 V1 B1 3 5 D T1 3 G M चचाल, B4 चलते (for चलति) B1. 5 D2–4 8 T1 3 कंपितो D8 (marg) कंपते वै समततः; T2 चचाल भृशविक्षत॰

28 a) D2 T3 G2 चलितस् T1 3 G1. 2 तु तत॰ कायात् (for तस्य कायात्तु) G3 चलितस्य च तत॰ कायास् (hypermetric). — b) K3 ज्वलितकुतलं — d) K3

सोष्णीषं सशिरस्त्राणं क्षुरप्रेणान्वपातयत् ॥ २८
तच्छिरः प्रापतद्भूमौ श्येनाहृतमिवामिषम् ।
ततोऽस्य कायो वसुधां पश्चात्प्राप तदा च्युतः ॥२९
तस्मिन्हते महाराज त्रस्तास्तस्य पदानुगाः ।
गौतमं समरे त्यक्त्वा दुद्रुवुस्ते दिशो दश ॥ ३०
धृष्टद्युम्नं तु समरे संनिवार्य महाबलः ।
कृतवर्माब्रवीद्धृष्टस्तिष्ठ तिष्ठेति पार्षतम् ॥ ३१
तदभूत्तुमुलं युद्धं वृष्णिपार्षतयो रणे ।
आमिषार्थे यथा युद्धं श्येनयोर्गृद्धयोर्नृप ॥ ३२
धृष्टद्युम्नस्तु समरे हार्दिक्यं नवभिः शरैः ।
आजघानोरसि क्रुद्धः पीडयन्हृदिकात्मजम् ॥ ३३
कृतवर्मा तु समरे पार्षतेन दृढाहतः ।
पार्षतं सरथं साश्वं छादयामास सायकैः ॥ ३४
सरथश्छादितो राजन्धृष्टद्युम्नो न दृश्यते ।
मेघैरिव परिच्छन्नो भास्करो जलदागमे ॥ ३५
विधूय तं बाणगणं शरैः कनकभूषणैः ।
व्यरोचत रणे राजन्धृष्टद्युम्नः कृतव्रणः ॥ ३६
ततस्तु पार्षतः क्रुद्धः शस्त्रवृष्टिं सुदारुणाम् ।
कृतवर्माणमासाद्य व्यसृजत्पृतनापतिः ॥ ३७
तामापतन्तीं सहसा शस्त्रवृष्टिं निरन्तराम् ।

B1 4 D3 4 7 स्वपातयत्, V1 B2, 5 Da1 Dn1 D1, 5 S न्यपा°; B3 स्वपाहरत्, D2 6 [अ]न्वताडयत्, D8 [अ]भ्यपातयत् (for [अ]न्व°)

29 a) K4 प्रपतद्; M2–4 न्यपतद् — b) K4 Dn1 श्येनाहृतम्; B1 सेनाहृतम् — d) T3 G3 ततश् (for तदा) V1 B Dn1 D2 4, 7 8 G1 M [अ]च्युत, T2 [अ]क्षुत; G2 च्युतं. Da1 D1 5 पश्चादगमदाच्युत°, D8 पश्चात्प्रपतदाच्युत°, D6 पश्चात्समापतद्विभो

30 b) D3 न्यस्यस्; T1 8 G3 पुत्रास् (for त्रस्तास्) D2 तत्र (for तस्य) B1 4 D2 4 7 पुरोगमाः, B2 तदानुगा (for पदा°) — c) G1 गौतम — d) B2 समंतत° (for दिशो दश) S (except T2 M1) दिशस्ते विप्रदुद्रुवु°

31 a) Ś1 (marg as in text) K2 B1 M4 धृष्टद्युम्नस् V1 च (for तु) — b) B2–4 Dn1 D8 T2 परिवार्य (for संनि°) K8 V1 B5 Da1 D1–5 7 T3 G1 8 महारथ°, B2 समंतत°, B3 4 D6 महाबल, Dn1 D3 T1 2 G2 M °रथ (for °बलः) B1 हार्दिक्यं नवभि शरैः (= 33b) — c) V1 B6 Da1 D1, 5 M2–4 [अ]नदद्; Dn1 D3 T G M1 नदन् (for [अ]ब्रवीद्) Ś2 K4 V1 धृष्ट, B2 वीरस्, Dn1 S (except M1) हृष्टस् — d) K8 B1 3 4 Da1 D3–5 7 भारत, V1 B5 Dn1 D1 2 8 S चाब्रवीत्, B2 चासकृत् (for पार्षतम्)

32 a) D3 तुमलं — b) Dn1 D3 T G3 M1 तदा, M2–4 तथा (for रणे) — D8 om (? hapl) 32c–33b — c) K4 आमिषार्थे K2 तथा, K8 भवेद् (for यथा) — d) Dn1 T2 M क्रुद्धयोर् (for श्येनयोर्) K8 V1 B Da1 D1 3–5 7 T1 8 G क्रुद्धयोर्, Dn1 T2 M श्येनयोर्, D2 6 दस्रयोर् (for गृद्धयोर्) K8 यथा, D2 (sup lin as in text) 8 M1 इव (for नृप)

33 D8 om 33ab (cf v l 32) — a) D6 च (for तु) (— After 33ab, T8 repeats 22c–33b — d) D2 हृदि सायकैः; T1 8 G M इव सात्वत (T8 G3 °तः), T2 हार्दिकात्मज (for हृदि°)

34 a) M1 सुसमरे (for तु समरे) — b) B5 समाहत. (for दृढा°) — c) T1 समरे (for सरथ)

35 a) D6 स शरैश्, T2 स तदा; M2 सरथं K8 कृतवर्माच्छादितो राजन् (hypermetric), V1 Dn1 D3 स रथे छादिते राजन्; T1 शरसछादितो राजा, T3 G कृतवर्मा शरैश्छन्नो — b) K8 धृष्टद्युम्नेन दृश्यत (sic), V1 Da1 Dn1 D1 5 पार्षतो न व्य(Dn1 प्र)दृश्यत, D8 पार्षतो न व्यदृश्यत, M न व्यदृश्यत मारिष — c) Dn1 घनै (for इव) K4 Dn1 D8 परिच्छिन्नो — d) K8 V1 B Da1 D1–5 7 S जलधारि(T3 G °राशि)भि°, Dn1 D3 °दैरिव, D6 °दैर्यथा (for °दागमे)

36 a) Da1 Dn1 D1 5 8 S तान्बाणगणान् — b) T2 बाणै (for शरै°) Ś K1, 2 4 काचनभूषणै; B1 कनकदूषणै (for °भूषणै°) — c) V1 व्यराजत (for व्यरोचत) — d) Ś2 D2 कृतव्रत°; T2 प्रतापवान्, G1 कृतव्रणा° T2 G3 पार्षत° परवीरहा

37 a) V1 स तत°, Da1 Dn1 D1 5, 8 T2 तत स (for ततस्तु) — b) Ś K1–8 V1 B5 D2 8 T2 M2–4 शरवृष्टिं, Dn1 शस्त्रविष्टं (for शस्त्रवृष्टिं) T2 om (hapl) from सुदारुणां up to शस्त्रवृष्टिं (in 38b) V1 Dn1 D3 M दुरासदां, D2 च दारुणा (for सुदा°) — c) Da1 Dn1 D1 5 उद्दिश्य (for आसाद्य)

38 T2 om up to शस्त्रवृष्टिं (in 38b) (cf v l, 37) — a) K2 M1 तम् K4 D1 आपतती — b) V1 Dn1 D3 शरवृष्टिं (for शस्त्र°) K8 V1 B1–4 D2–4 6 7 T1 8 G M1 सुदारुणा, B5 Da1 Dn1 D1 5 8 T2 M2–4 दुरासदा (for निरन्तराम्) — d) T1 स्यालको, T3 G सात्वतो (for हार्दिक्यो) V1 B1 5 Da1 D1 5 T1 5 G [ऽ]वारयद् (for

शरैरनेकसाहस्रैर्हार्दिक्यो व्यधमद्युधि ॥ ३८
दृष्ट्वा तु दारितां युद्धे शस्त्रवृष्टिं दुरुत्तराम् ।
कृतवर्माणमभ्येत्य वारयामास पार्षतः ॥ ३९
सारथिं चास्य तरसा प्राहिणोद्यमसादनम् ।
भल्लेन शितधारेण स हतः प्रापतद्रथात् ॥ ४०
धृष्टद्युम्नस्तु बलवाञ्जित्वा शत्रुं महारथम् ।
कौरवान्समरे तूर्णं वारयामास सायकैः ॥ ४१
ततस्ते तावका योधा धृष्टद्युम्नमुपाद्रवन् ।
सिंहनादरवं कृत्वा ततो युद्धमवर्तत ॥ ४२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥

३९

संजय उवाच ।
द्रौणिर्युधिष्ठिरं दृष्ट्वा शैनेयेनाभिरक्षितम् ।
द्रौपदेयैस्तथा शूरैरभ्यवर्तत हृष्टवत् ॥ १
किरन्निषुगणान्घोरान्स्वर्णपुङ्खाञ्शिलाशितान् ।
दर्शयन्विविधान्मार्गाञ्शिक्षार्थं लघुहस्तवत् ॥ २
ततः खं पूरयामास शरैर्दिव्यास्त्रमन्त्रितैः ।
युधिष्ठिरं च समरे पर्यवारयदस्त्रवित् ॥ ३
द्रौणायनिशरच्छन्नं न प्राज्ञायत किंचन ।

व्यधमद्) D2-4 शरै°, D7 क्षुरै° (for युधि) — T1.3 G ins a passage given in App I (No 13) after 38, T2 ins it after 39cd

39 T1 om. 39-40 T3 G read 39 after 25; — a) Da1 च (for तु) K3 V1 B D S (T1 om) वारिता (for दारितां) — b) Ś K1.2.4 V1 B3 D3.4 शरवृष्टिं (for शस्त्र°) Ś1 K1.4 V1 B1.2.4.5 Da1 Dn1 D1.5-8 T2.3 G2.3 M दुरासदा; K3 दुरतरां; K4 दुरुत्तमां, B3 D2 G1 सुदारुणां (for दुरुत्तराम्) — T2 reads 39cd after 40 — c) B3 D1-4.7 आसाद्य (for अभ्येत्य) — For 39cd, Dn1 D3 M subst T2 ins after 39ab

504* हार्दिक्यं छादयामास पार्षतो निशितैः शरैः ।

[M वारयामास (for छाद°) M1.3 वर्षतो (for पार्षतो)]

40 T1.3 G om 40 (for T1, cf. v 1. 39) — a) V1 Dn1 T2 M सहसा, D3 भल्लेन (for तरसा) — c) Dn1 D3 T2 विद्ध(T2 छिन्न)गात्रस्तु (for शितधारेण) — d) Dn1 D3 तत स- (for स हत) B2 प्राद्रवद् (for प्रापतद्) Ś1 रथं, D2 भुवि; D3 रथान् (for रथात्) K1 स हता प्राप भग्नयत् (sic) — After 40, T2 reads 39cd followed by App I (No 13)

41 a) Ś1 K1.4 हि, K2 om (for तु) D3 T2 बलिन, T1.3 G M समरे (for बलवान्) — b) B3 छित्वा; G1.2 हित्वा (for जित्वा) K2.4 शत्रून्; G1 सार्धं B (except B3) D1-4.7 महाबलं (D2 °ले); D5 G2 रणे; T3 G1.3 M1.4 °रथ° (for °रथम्) — d) T3 G कालयामास (for वार°) D5 पत्रिभिः (for सायकैः)

42 a) T1 G1.2 तु (for ते) G2 M यौधा — b) K1 समपाद्रवन्; T G अभि° (for उपा°) — c) D7 सिंहनाद रव, S (except T2) °नादरवाश्च (for °नादरवं) T1.3 G2.3 चक्रुस्, G1 चात्र (for कृत्वा)

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship*. Ś1 K1.4 द्वितीय(K4 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy name* B2 कृपेण सुकेतुवधः; T2 M1 कृतवर्मपराजयः — *Adhy. no* (figures, words or both) Ś1 38 (as in text), K1 39, B1 54, B2 47, B4 53, B5 D5 55, Da1 65, D1 49, D4 35, T1.3 G 52, T2 M 51.

39

1 b) Dn1 D3 [अ]भिपालित, M3.4 °रक्षितुं (for °रक्षितम्) T1.3 G M1.2 युयुधानेन रक्षित — c) Ś K1.2.4 शूरैर् (for शूरैर्)

2 V1 reads 2 on marg — b) S (except T2) हेमपुङ्खान् (for स्वर्ण°) — d) K3 शिक्षाश्च, B Da1 D1.3-5.7 शिक्षाश्च; T1.3 G M शिक्षया (for शिक्षार्थं) V1 द्रौणिः परपुरंजयः; Dn1 D3 T2 शिक्षाबलसमन्वितान्, D2.6 शिक्षा स नरपुंगव (D2 °वान्)

3 ab) V1 Da1 D1.5 स तु (for ततः) D2.6 सपूरयामास (for खं पूर°) Dn1 D3 T2 स (D3 marg खं, T2 स-) पूरयामास शरैर्दिव्यास्त्रप्रतिमन्त्रितैः, T1.3 G M खं पूरयञ्शरैस्तीक्ष्णैर्वेगवद्भिः समन्ततः — c) S (except T2) युधिष्ठिरस्य (for °रं च) — d) Dn1 D3 T2 पर्यवारयत B1-4 D3.4.7 परिवार्य महास्त्रवित्; T1.3 G M दिशः सर्वाः समावृणोत्

4 a) Ś1 K3.4 V1 B2.3 D2.7.8 द्रोणायनि-. Dn1

बाणभूतमभूत्सर्वमायोधनशिरो हि तत् ॥ ४
बाणजालं दिविष्ठं तत्स्वर्णजालविभूषितम् ।
शुशुभे भरतश्रेष्ठ वितानमिव विष्ठितम् ॥ ५
तेन छन्ने रणे राजन्बाणजालेन भास्वता ।
अभ्रच्छायेव संजज्ञे बाणरुद्धे नभस्तले ॥ ६
तत्राश्चर्यमपश्याम बाणभूते तथाविधे ।
न स्म संपतते भूमौ दृष्ट्वा द्रौणेः पराक्रमम् ॥ ७
लाघवं द्रोणपुत्रस्य दृष्ट्वा तत्र महारथाः ।
व्यस्मयन्त महाराज न चैनं प्रतिवीक्षितुम् ।
शेकुस्ते सर्वराजानस्तपन्तमिव भास्करम् ॥ ८
सात्यकिर्यतमानस्तु धर्मराजश्च पाण्डवः ।
तथेतराणि सैन्यानि न स्म चक्रुः पराक्रमम् ॥ ९
वध्यमाने ततः सैन्ये द्रौपदेया महारथाः ।
सात्यकिर्धर्मराजश्च पाञ्चालाश्चापि संगताः ।
त्यक्त्वा मृत्युभयं घोरं द्रौणायनिमुपाद्रवन् ॥ १०
सात्यकिः पञ्चविंशत्या द्रौणिं विद्ध्वा शिलीमुखैः ।
पुनर्विव्याध नाराचैः सप्तभिः स्वर्णभूषितैः ॥ ११
युधिष्ठिरस्त्रिसप्तत्या प्रतिविन्ध्यश्च सप्तभिः ।
श्रुतकर्मा त्रिभिर्बाणैः श्रुतकीर्तिस्तु सप्तभिः ॥ १२
सुतसोमश्च नवभिः शतानीकश्च सप्तभिः ।

-च्छिन्न, D6 -च्छन्ने (for -च्छन्न) T1 3 G M भारद्वाजशरैश्छ- (T1 °श्छि)न्नं, T2 द्रौणायविशिखश्छिन्न — b) Ś2 V1 D2 S प्रज्ञायत — d) Ś2 हि तम्, K2 इ तत्, B Dn1 D2–4 7 8 T1.3 G M महत्, T2 महान् (for हि तत्)

5 a) B (except B5) D2–4 6 7 दि(D6 अ)विच्छन्नं, Dn1 D8 विसृष्टं तं, T1.3 G M दिविस्थं तत्, T2 °स्पृक्तात् (for °ष्ठं तत्) K3 तद्बाणजाल विविधं — b) Dn1 D8 T1 2 M स्वर्णपुंख-, T3 G °पुंखैर् (for °जाल-). — d) S (except M1) विमानम्, Co वितानम् (as in text) Ś K1 2 वेष्टित, K3 V1 B (except B1) Dn1 D3 4 7 8 विष्ठित, K4 चेष्टित, D1 विष्टर, D2 6 विसृ(D6 °स्तृ)तं (for विष्ठितम्)

6 a) B (except B5) D2–4 6 7 छन्नं, T3 G छन्नो (for छन्ने) B (except B5) D3 4 7 नभो (for रणे) — b) M1 बाणमालेन B1 5 Da1 D1 5 भारत, Dn1 शाश्वता (for भास्वता) — d) V1 D1 बाणयुद्धे, Dn1 D8 T2 ततो रुद्धे, T1 3 G M हृतरश्मि (for बाणरुद्धे) T1 M तमोनुद, T3 G दिवाकरः (for नभस्तले) D6 बाणरुद्धं नभस्तलं

7 a) S (except T2) तद(M1 °म)द्भुतम् (for तत्राश्चर्यम्) D2 8 अपश्यामो, T2 न पश्याम — D8 T2 om 7bc — b) K1 M4 om, T1.3 G M1–3 नभस्थ(M2 3 °स्त)ले (for तथाविधे) — c) G1 M4 सपततो, Co °ते (as in text) V1 B D (D3 om) S (T2 om) भूतं (for भूमौ) — d) S transp दृष्ट्वा and द्रौणेः D1 द्रौणिः (for द्रौणेः) K4 B1–4 Dn1 D3 4.7 किंचिदेवा(B4 °दप्यं)- तरि(B1–3 D4 °री)क्षग — After 7, K4 reads 9, repeating it in its proper place

8 Ś2 K3 V1 B1 4 5 D S transp 8 and 9 K1 om (hapl.) 8 B3 om (hapl.) 8a–10b — b) T1 M3 4 महारथ°, M1 पराक्रमं (for महारथाः) — K3 B5 M1 om 8cdef — c) G2 विस्मयत — d) Dn1 चैवं, D8 चैते (for चैनं). Ś2 प्रतिवीक्षित, V1 B1 4 5 D S (M1 om) प्रत्युदीक्षितुं (G2 °तं)

9 B3 om 9 (cf v l 8) Ś2 K3 V1 B1 4.5 D S transp 8 and 9 K4 reads 9 for the first time after 7. — a) D8 च (for तु) — b) Da1 D1.6 धर्मपुत्रस्य B5 Da1 D1 5 M2–4 तु (for च) — c) T3 G3 सर्वाणि (for सैन्यानि) — d) B2 पराक्रमत् K4 दृष्ट्वा द्रोणे पराक्रमं

10 B2 3 om 10ab (for B3 cf v l. 8) — a) V1 तु तत्, T1 G1 2 M2–4 तथा, T3 G3 महा- (for ततः) — c) D1 धनराजश्च (for धर्म°) — d) K3 B5 D7 पंचालाश्च; G1 पाचाल्यश्च G2 संनता (for संगता) — e) K4 मृत्यु भयं — f) K1.3 T1 3 G1 3 M2–4 द्रोणायनिम् T2 द्रौणिं ते समुपाद्रवन्

11 a) K3 V1 B D (except Dn1 D8) सप्तविंशत्या — b) B1 om विद्ध्वा D8 शिलाशितैः (for शिलीमुखैः) — c) K4 पुनन्याविध्य (sic) (for पुनर्विव्याध) — d) M1 om सप्तभिः T1 सर्वत्र (for सप्तभिः) Ś2 K1 T1 3 G स्वर्णभूषणैः, B2 °पुंखितैः, D2 6 सप्तभिः शरैः (D6 शितैः) (for स्वर्णभूषितैः)

12 a) Dn1 D8 T2 3 G3 तु, D6 च (for त्रि-) — b) K3 त्रि- (for च) — Ś K1 2 read 12cd after 24ab S (except T2) transp 12cd and 13ab — c) Dn1 श्रुतवर्मा, T2 कृतकर्मा, M1 श्रुतकर्म — d) K3 V1 B D S च (for तु) V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 T2 पंचभिः (for सप्तभिः)

13 S (except T2) transp 12cd and 13ab. V1

अन्ये च बहवः शूरा विव्यधुस्तं समन्ततः ॥ १३
सोऽतिक्रुद्धस्ततो राजन्नाशीविष इव श्वसन् ।
सात्यकिं पञ्चविंशत्या प्राविध्यत शिलाशितैः ॥ १४
श्रुतकीर्तिं च नवभिः सुतसोमं च पञ्चभिः ।
अष्टभिः श्रुतकर्माणं प्रतिविन्ध्यं त्रिभिः शरैः ।
शतानीकं च नवभिर्धर्मपुत्रं च सप्तभिः ॥ १५
अथेतरांस्ततः शूरान्द्वाभ्यां द्वाभ्यामताडयत् ।
श्रुतकीर्तेस्तथा चापं चिच्छेद निशितैः शरैः ॥ १६
अथान्यद्धनुरादाय श्रुतकीर्तिर्महारथः ।
द्रौणायनिं त्रिभिर्विद्ध्वा विव्याधान्यैः शितैः शरैः १७

ततो द्रौणिर्महाराज शरवर्षेण भारत ।
छादयामास तत्सैन्यं समन्ताच्च शरैर्नृपान् ॥ १८
ततः पुनरमेयात्मा धर्मराजस्य कार्मुकम् ।
द्रौणिश्चिच्छेद विहसन्विव्याध च शरैस्त्रिभिः ॥ १९
ततो धर्मसुतो राजन्प्रगृह्यान्यन्महद्धनुः ।
द्रौणिं विव्याध सप्तत्या बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ २०
सात्यकिस्तु ततः क्रुद्धो द्रौणेः प्रहरतो रणे ।
अर्धचन्द्रेण तीक्ष्णेन धनुश्छित्त्वानदद्भृशम् ॥ २१
छिन्नधन्वा ततो द्रौणिः शक्त्या शक्तिमता वरः ।
सारथिं पातयामास शैनेयस्य रथाद्द्रुतम् ॥ २२

---

reads 13^{ab} on marg — ^{a}) B_1 Dn_1 $D_{6\ 8}$ $T_{1.2}$ श्रुतसोमश्च V_1 B_5 $D_{2-4\ 6\ 7}$ तु (for च) — ^{b}) S (except T_2) तथाष्टभि॰ (for च सप्तभि॰) — D_2 om (hapl.) 13^{c}–15^{f} — ^{d}) K_8 ते (for त).

14 D_2 om. 14 (cf v l 13) V_1 reads 14^{ab} on marg — ^{a}) K_1 सोत्यक्रुद्धस; K_8 V_1 B D (D_2 om) M स तु क्रु(D_8 वि)द्धस; K_4 सोतिविद्धस, $T_{1\ 8}$ G स संक्रुद्धस (for सोऽति॰) — ^{b}) K_8 ज्वलन् (for श्वसन्) — ^{d}) V_1 Dn_1 D_6 $T_{2\ 8}$ G M_{1-8} प्रत्य(M_{1-8} ॰ति)विध्यच्, T_1 प्रतिविध्य ; M_4 ॰व्यविध्यच् (for प्राविध्यत) K_1 $B_{1\ 8}$ D_7 T_2 शिलीमुखै॰; B_4 शितै॰ शरै, Da_1 D_8 शिलाशरै॰ (for ॰शितै॰)

15 D_2 om 15 (cf v l. 13) — ^{b}) K_8 Dn_1 D_8 T_1 श्रुतसोम, B_1 सुत॰, G_2 सुतसोमश्च — ^{c}) K_8 सप्तभि॰; $B_{1\ 5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1\ 8\ 5}$ T_1 M अष्टाभि॰; T_2 G नवभि (for अष्टभि॰) $Ś_1$ K_8 B_8 Dn_1 T_1 श्रु(T_1 कृ)तवर्माण (for ॰कर्माण) — ^{d}) $D_{6.8}$ $G_{1\ 2}$ प्रत्यविध्यत् (G_1 ॰ध्यं), $T_{2\ 8}$ प्रतिविध्य (for ॰विन्ध्य) V_1 D_6 शितै॰ (for त्रिभि॰) T_1 M_1 तथा, T_8 G तदा (for शरै॰) — K_8 om (hapl) 15^{e}–16^{d} — ^{f}) K_4 धर्मराज V_1 $B_{1\ 5}$ $D_{8\ 4.6\ 7}$ च पंचभि॰, Da_1 $D_{1\ 5}$ त्रिभि॰ शरै॰ (for च सप्तभि॰)

16 K_8 om 16 (cf v l. 15) — ^{a}) Da_1 $D_{1\ 8-5\ 7}$ तथा (for अथ) D_2 [इ]तरस् (for [इ]तरांस्) $Ś_2$ $K_{1.4}$ V_1 B_5 D_6 तथा (for तत) V_1 B_5 Da_1 $D_{1.6}$ योधान्, D_2 शूरा (for शूरान्) Dn_1 D_8 S अथेतरान्म(D_8 न्यानपि स)हेष्वासान् — ^{b}) V_1 Dn_1 S समर्पयत्, D_8 समर्दिवान् (for अताडयत्) — ^{c}) B_8 Dn_1 D_2 श्रुतकीर्तिस् Dn_1 $D_{2\ 8}$ S ततश्च (for तथा) T_8 G चापि (for चाप) — ^{d}) $Ś_1$ निशतै S (except T_2) मृष्टौ (T_8 G धनुश्च) चिच्छेद मारिष

17 K_4 $D_{2\ 6}$ om. (hapl.) 17 — ^{a}) $Ś_2$ आधाय (for आदाय) — ^{b}) Da_1 $D_{1\ 5}$ महायशा (for ॰रथ॰) — ^{c}) $Ś_2$ V_1 $B_{2\ 5}$ D_8 $T_{1\ 8}$ $G_{2\ 8}$ M_{1-8} द्रोणायनिं T_2 द्रौणाय नवभिर्विद्ध्वा — ^{d}) Dn_1 D_8 T_2 पुनश्चान्यै (for विव्याधान्यै॰) V_1 Da_1 Dn_1 $D_{1.5\ 8}$ T_2 त्रिभि॰ शरै॰, $G_{1.2}$ शिलाशितै॰ (for शितै शरै॰)

18 ^{a}) $Ś_2$ K_1 द्रौणिं, T_8 $G_{2.8}$ द्रोणिर् — ^{b}) D_8 शरवर्षैश्च (for ॰र्षेण) K_8 B_{1-4} $D_{2-4\ 6\ 7}$ मारिष, V_1 B_5 Da_1 $D_{1.5}$ सर्वेश॰, Dn_1 D_3 T G_8 M सर्वत॰ (for भारत). — ^{d}) K_8 समस्ताश्च Ś $K_{2\ 4}$ च शरैस्त्रिभि॰, K_1 च त्रिभि॰ शरै॰, V_1 B Da_1 $D_{1.8-5}$ भरतर्षभ, Dn_1 D_8 S युद्धदुर्मद॰, $D_{2\ 6}$ स शरैर्नृप (for च शरैर्नृपान्)

19 Ś $K_{1\ 2\ 4}$ om. (hapl) 19 — ^{b}) $G_{1.2}$ धर्मपुत्रस्य — ^{cd}) Dn_1 T_2 प्रहसन् (for विहसन्) D_6 द्रौणिर्हसन्प्रचिच्छेद (for ॰) S (except T_2) द्विधा छित्त्वा प्रहस्या(G_1 ॰सन्ना)थ स विव्याध त्रिभि॰ शरै॰

20 ^{a}) K_2 धर्मसतो (for धर्मसुतो) D_6 राजा — ^{b}) K_1 Dn_1 T_2 [अ]न्य (for [अ]न्यन्) D_2 प्रगृह्य रुचिर धनु — ^{c}) T_1 द्रोणपुत्रं चतु षष्ट्या; $T_{2\ 8}$ G M द्रोणपुत्रं त्रि(T_8 G_8 तु)षष्ट्या तु — ^{d}) K_1 चाक्रयात्, K_8 B_{1-4} $D_{2-4.6\ 7}$ S चार्पयत् V_1 D_3 चैव हि, B_5 Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ चैव ह (for चार्दयत्)

21 ^{a}) S शैनेयस् (for सात्यकिस्) D_6 सुसक्रुद्धो (for (for तत क्रुद्धो) — ^{b}) D_6 बाणै (for द्रौणे॰) B_1 द्रौणिना प्रहरतो रणे (hypermetric) — ^{c}) T_8 G_8 बाणेन (for तीक्ष्णेन) — ^{d}) G_2 [अ]नदन्

22 ^{b}) K_1 शक्ता॰ (for शक्त्या) — ^{d}) K_4 सैन्ये यस्य (for शैनेयस्य) S द्रुत रथात् (by transp)

अथान्यद्धनुरादाय द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
शैनेयं शरवर्षेण छादयामास भारत ॥ २३
तस्याश्वाः प्रद्रुताः संख्ये पतिते रथसारथौ ।
तत्र तत्रैव धावन्तः समदृश्यन्त भारत ॥ २४
युधिष्ठिरपुरोगास्ते द्रौणिं शस्त्रभृतां वरम् ।
अभ्यवर्षन्त वेगेन विसृजन्तः शिताञ्शरान् ॥ २५
आगच्छमानांस्तान्दृष्ट्वा रौद्ररूपान्परंतपः ।
प्रहसन्प्रतिजग्राह द्रोणपुत्रो महारणे ॥ २६
ततः शरशतज्वालः सेनाकक्षं महारथः ।
द्रौणिर्ददाह समरे कक्षमग्निर्यथा वने ॥ २७
तद्बलं पाण्डुपुत्रस्य द्रोणपुत्रप्रतापितम् ।
चुक्षुभे भरतश्रेष्ठ तिमिनेव नदीमुखम् ॥ २८
दृष्ट्वा ते च महाराज द्रोणपुत्रपराक्रमम् ।
निहतान्मेनिरे सर्वान्पाण्डून्द्रोणसुतेन वै ॥ २९
युधिष्ठिरस्तु त्वरितो द्रौणिं शिष्य महारथम् ।

---

23 ^{a}) Ś2 K1 आधाय — ^{d}) T1 3 G1.3 M वारयामास (for छादया°)

24 ^{a}) Ś K2 तथाश्वा° (Ś1 °श्वः) (for तस्याश्वा°) K3 D8 प्रद्रुताः; Da1 D1.5 विद्रुता; G3 प्रद्रुतं (for प्रद्रुता) K1 D8 G2 M2–4 संखे — ^{b}) K3 V1 Da1 D1.5.8 पातिते — After 24^{ab}, Ś K1 2 read 12^{cd} — ^{c}) T1.3 G3 तत्रैव धावतस्तस्य — ^{d}) V1 B6 Da1 D1.5 S (except T1) मारिष (for भारत)

25 ^{a}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5.7 8 T G1.2 M तु, D6 G2 च (for ते) — ^{b}) G1 वर° — ^{c}) B2 Dn1 D6 8 T1 G1 2 अभ्यवर्तत, Da1 D1 5 M1 °वर्तत, M2 °वर्षत. — ^{d}) V1 विसृजंत (for °जन्त°) T1 3 G1.3 transp. शितान् and शरान्.

26 ^{a}) V1 B5 Da1 D1 5 आगच्छतस्तु (for °मानांस्) S सहसा पत(M1 °ति)तस्तान्वै — ^{b}) Ś1 K2 रुद्ररूपान् (K2 °पा); K3 V1 B Da1 D1–5 7 S क्रुद्धरूपान् (K3 °प°), Dn1 D8 क्रूर° (for रौद्र°) K4 B1 3 परतप; S समंततः — ^{d}) D1 महारण, D5 °रथ

27 M3 4 om (hapl.) 27^{ab} — ^{a}) K1 2 शरशत-(K1 °तं)ज्वाला°, K3 शरो महाज्वाल°; K4 सरसतः ज्वालः (sic). — ^{b}) Ś K1 2 4 सेनाकक्ष्य D2 6 महाबल°; S (M3.4 om) °रणे (for °रथ) — ^{d}) Ś K1 2 4 कक्ष्यम्; Co कक्षम् (as in text) B2 यथाचले, S इवोद्ध(T1 2 °द्धि)त° (for यथा वने)

28 ^{a}) V1 Da1 Dn1 D1 5 S पांडवेयस्य (for पाण्डुपुत्रस्य) — ^{b}) Ś K1 2 om (hapl) from प्रतापितम् up to द्रोणपुत्र (in 29^{b}) V1 द्रोणपुत्रेण तापित; B3 4 °त्र° प्रतापवान्, Dn1 D8 T1 2 G2 M °त्रशराहत, T3 G1 3 °त्रशराचित (G1 °रं) — After 28^{c}, T2 3 G ins

505* तस्मिन्नेव चमूमुखे ।
तद्बल पाण्डवेयस्य द्रोणपुत्रशरार्चिषा ।
तापयन्भरतश्रेष्ठ गभस्तिभिरिवांशुमान् ।
तत्ताप्यमानं तीक्ष्णाग्रैर्ब्राह्मणस्य च सायकैः ।
क्षुभ्यते पाण्डव सैन्यं

[(L. 3) T2 पातयन् (for तापयन्) — After line 3, G3 ins

506* तद्भज्यमानं मर्षेण ब्राह्मणस्य शराहतम् ।

The above is followed by repetition of 28^{c} and lines 2–4 of 505* in G3 — (L. 4) T3 G1.3 पच्य(G1 भज्य)मानममर्षेण, G3 (both times) तद्भज्यमान मर्षेण (for the prior half) G3 (second time) ब्राह्मणस्य शराहत (for the posterior half)]

— ^{d}) T2 3 G3 तिमिनैव (for °नेव) Ca cites तिमिना T1 M तस्मिन्नेव चमूमुखे (= line 1 of 505*) Ca cites नदीमुखम् (as in text)

29 Ś K1.2 om. up to द्रोणपुत्र (in 29^{b}) (cf v l. 28) K3 om 29^{a}–30^{b} — ^{a}) T2 ततस् (for दृष्ट्वा) B5 D3 4.7 चैव, Dn1 D8 त च; S तत्र (for ते च) — ^{b}) D2–6 द्रोणपुत्रप्रतापितान् (D2 °पिन), T2 °शरार्दितान् — ^{cd}) Ś2 निहितान् (for निह°) Dn1 सर्वानमन्यत हतान् (for °). S सर्वान्दु(T2 दृष्ट्वा दु)र्योधन पार्थान्ह(G1 °र्थं ह)तान्युद्धे ह्य(T2 G1 2 M1 [S]भ्य)मन्यत

30 K3 om 30^{ab} (cf. v l. 29) — ^{a}) D8 त्वरित — ^{b}) D2 6 द्रौणे° (for द्रौणिं) B3 M1 द्रोणशिष्यं, B5 M2–4 द्रोणशिष्यो (for द्रौणिं श्लिष्य) Ś1 K2 श्लिष्ट्वा, Ś2 K1.4 दृष्ट्वा; B1 G1.2 पीड्य, B2 शिष्य, D2 श्लिष्यन्, T1 विद्ध्वा, T2 3 G3 विध्य (for श्लिष्य) K1 महारथ Dn1 D8 द्रौणेर्दृष्ट्वा (D8 दृष्ट्वा द्रौणे°) पराक्रम — ^{c}) B1.4 T2 3 G M द्रोणपुत्र स, B3 °त्र तं, D3 4 7 °त्राय, T1 °त्र वै — ^{d}) V1 D6 रोषामर्षसमन्वितं — After 30, T G ins

507* जानामि त्वां युधि श्रेष्ठं वीर्यवन्तं बलान्वितम् ।
कृतास्त्रं कृतिनं चैव तथा लघुपराक्रमम् ।
बलमेवास्त्रवान्सर्वं पार्षते यदि दर्शयेत् ।
ततस्त्वां बलवन्तं च कृतवीर्यं च विग्रहे ।
स हि वै पार्षत दृष्ट्वा समरे शत्रुसूदनम् ।
भवेत्तव बलं किंचिद्ब्रवीमि त्वा न तु द्विज ।

अब्रवीद्द्रोणपुत्रं तु रोषामर्षसमन्वितः ॥ ३०
नैव नाम तव प्रीतिर्नैव नाम कृतज्ञता ।
यतस्त्वं पुरुषव्याघ्र मामेवाद्य जिघांससि ॥ ३१
ब्राह्मणेन तपः कार्यं दानमध्ययनं तथा ।
क्षत्रियेण धनुर्नाम्यं स भवान्ब्राह्मणब्रुवः ॥ ३२
मिषतस्ते महाबाहो जेष्यामि युधि कौरवान् ।
कुरुष्व समरे कर्म ब्रह्मबन्धुरसि ध्रुवम् ॥ ३३
एवमुक्तो महाराज द्रोणपुत्रः स्मयन्निव ।
युक्तत्वं तच्च संचिन्त्य नोत्तरं किंचिदब्रवीत् ॥ ३४
अनुक्त्वा च ततः किंचिच्छरवर्षेण पाण्डवम् ।
छादयामास समरे क्रुद्धोऽन्तक इव प्रजाः ॥ ३५
संछाद्यमानस्तु तदा द्रोणपुत्रेण मारिष ।
पार्थोऽपयातः शीघ्रं वै विहाय महतीं चमूम् ॥ ३६
अपयाते ततस्तस्मिन्धर्मपुत्रे युधिष्ठिरे ।
द्रोणपुत्रः स्थितो राजन्प्रत्यादेशान्महात्मनः ॥ ३७
ततो युधिष्ठिरो राजा त्यक्त्वा द्रौणिं महाहवे ।
प्रययौ तावकं सैन्यं युक्तः क्रूराय कर्मणे ॥ ३८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥

[(L. 1) T3 G3 महाबल (for बलान्वितम्). — (L. 3) T1 पार्षताय च दर्शयत् (for the post. half) — (L. 4) T1 3 G3 तु (for च) T3 G2 3 कृतविद्य (for °वीर्यं) — (L. 5) T3 G2 3 न (for स) T3 G3 मे (for वै) — (L. 6) G2 त्वा T3 G3 इति (for न तु) T3 G2 3 द्विज]

31 a) D6 ते मनस° (for नाम तव) T2 प्रज्ञा (for प्रीतिर्) — b) T2 G2 न च (for नैव) B2 कृताज्ञया (for कृतज्ञता) — c) V1 B3 5 Dn1 D8 S (except T1) ततस् (for यतस्) — d) Dn1 D8 मामेवाभि°, T1 तमेवाद्य (for मामे°) K3 जिघांसया (for °ससि)

32 b) Dn1 तप° (for तथा) S शमश्च दम एव च — d) K2 3 D4 ब्राह्मण ध्रुव° (K3 °वं); K4 Dn1 D8 T1 °णो (T1 °णे) ध्रुव, D2 6 °णो ध्रुव°, G1 °णप्रभ°

33 Dn1 D8 S transp 33^{ab} and 33^{cd} — a) D8 मिषितस् D2 6 च, T2 तु (for ते) Dn1 D8 S (except T1) [ऽ]द्य समरे (for महाबाहो) — After 33^{a}, G1 reads 35de repeating it in its proper place — b) K3 B D3–5 7 T3 युधि जेष्यामि (by transp), Dn1 योधयिष्यामि, D8 विजेष्याम्यद्य, S (except T3) ध्रुव जेष्यामि (G3 °म) D2 6 जेष्यामि त्वा सकौरव — c) M2–4 तत्सम (for समरे) Dn1 कर्ण (for कर्म) — d) Dn1 D8 S ब्रह्मबन्धो यथेप्सित° (D8 °च्छसि; T2 °प्सित) Ca, c cite ब्रह्मबन्धुर् (as in text)

34 a) V1 उक्ते — c) K3 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D2–8 T2 3 G M युक्त तत्त्व (Dn1 D8 °ध्य) च, B3 युक्तमयुक्तं च (hypermetric), T1 युक्त तद्वच्च (for युक्तत्व तच्च) D1 युक्त तत्त्व स्वसंचिन्त्य

35 a) K4 अनुक्तो (sic) V1 T1 तु, Dn1 D8 [ए]व (for च) — b) M2–4 पाण्डवान् — G1 reads 35de for the first time after 33^{a} — c) G1 (first time) संछाद्यमान° (for छादयामास)

36 a) K2.3 V1 B1 D (except Dn1 D2 8) T2 3 G1 3 M1 स छाद्य°, B3 त छाद्य°, T1 प्रच्छाद्य° D8 तु तथा; S (except T1) समरे (for तु तदा) — Da1 om (hapl.) 36^{c}–37^{b} — c) S ऽप(T3 ऽपा)यायासीद्र(T3 G3 °याद्र)णे पार्थ° — d) K3 विगाह्य, Dn1 D1 5 8 (marg as in text) S प्रगृह्य (for विहाय)

37 Da1 om 37^{ab} (cf. v l. 36) — a) S प्रयाते तु (for अपयाते) D8 च तस्मिन्वै (for ततस्तस्मिन्) — b) V1 D2 6 धर्मराजे (for °पुत्रे). — c) V1 B3.4 Da1 Dn1 D2–4, 7, 8 T1 2 ततो, Ca स्थितो (as in text) — d) V1 B3 4 Dn1 D3–5 7 8 प्रत्यगात्स, Ca प्रत्यादेशान् (as in text) Co cites प्रत्यगात् K4 V1 B3 4 Dn1 D3 4, 6–8 महामना° (B4 Dn1 °नाः) (for °त्मन°)

38 a) Dn1 T2 M युधिष्ठिर V1 B Da1 Dn1 D1 3–5, 7 8 राजन्; T2 M त्यक्त्वा (for राजा) — b) B2 Dn1 G1 द्रौणिर् T2 M राजान द्रौणिराहवे — c) Dn1 प्रययौ G2 तावका — d) K1 युक्ताः; T2 क्रुद्ध, G1 युक्त, M1 युधि; Ca युक्तः (as in text) G2 कर्मणि D2 6 मुक्त्वा त कूट(D6 क्रूर)योधिन

Colophon. — *Day of Karna's Generalship* Ś1 K1 4 द्वितीये (Ś1 °य) युद्धदिवसे — *Adhy name* B2 द्रौणिना युधिष्ठिरपलायन, D7 पार्थापयान, T2 अश्वत्थामपराक्रम°, M1 अश्वत्थामयुद्धं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 39 (as in text), K1 D1 50, B1 D7 55, B2 46, B4 58, B5 D6 56, Da1 D5 66, D4 36, T1 3 G 53, T2 M 52

४०

संजय उवाच ।
भीमसेनं सपाञ्चाल्यं चेदिकेकयसंवृतम् ।
वैकर्तनः स्वयं रुद्ध्वा वारयामास सायकैः ॥ १
ततस्तु चेदिकारूषान्सृञ्जयांश्च महारथान् ।
कर्णो जघान संक्रुद्धो भीमसेनस्य पश्यतः ॥ २
भीमसेनस्ततः कर्णं विहाय रथसत्तमम् ।
प्रययौ कौरवं सैन्यं कक्षमग्निरिव ज्वलन् ॥ ३
सूतपुत्रोऽपि समरे पाञ्चालान्केकयांस्तथा ।
सृञ्जयांश्च महेष्वासान्निजघान सहस्रशः ॥ ४
संशप्तकेषु पार्थश्च कौरवेषु वृकोदरः ।
पाञ्चालेषु तथा कर्णः क्षयं चक्रुर्महारथाः ॥ ५
ते क्षत्रिया दह्यमानास्त्रिभिस्तैः पावकोपमैः ।
जग्मुर्विनाशं समरे राजन्दुर्मन्त्रिते तव ॥ ६
ततो दुर्योधनः क्रुद्धो नकुलं नवभिः शरैः ।
विव्याध भरतश्रेष्ठ चतुरश्चास्य वाजिनः ॥ ७
ततः पुनरमेयात्मा तव पुत्रो जनाधिपः ।
क्षुरेण सहदेवस्य ध्वजं चिच्छेद काञ्चनम् ॥ ८
नकुलस्तु ततः क्रुद्धस्तव पुत्रं त्रिसप्तभिः ।
जघान समरे राजन्सहदेवश्च पञ्चभिः ॥ ९
तावुभौ भरतश्रेष्ठौ श्रेष्ठौ सर्वधनुष्मताम् ।
विव्याधोरसि संक्रुद्धः पञ्चभिः पञ्चभिः शरैः ॥ १०
ततोऽपराभ्यां भल्लाभ्यां धनुषी समकृन्तत ।

40

1 ^{a}) Ś K3.4 B1.4 Da1 D1.4.6.7 च पाचाल्यं (Ś2 K3.4 D4 °ल्य, Da1 D1.6 °लं), V1 B2.5 D5.8 S (except T2) सपांचालं (M1 °ल) — ^{b}) K3.4 Dn1 D6.8 चेदिकैक (°के)यसवृत, Da1 D1.5 °केकयसंवृत., G1 °केसरसंवृतं (sic) — ^{c}) B3 D2 स्वयं क्रुद्धो, Dn1 तु संक्रुद्धो, D8 सुसक्रुद्धो (for स्वयं रुद्ध्वा) T1.3 G M सेनापति° (M1 °तिं) स्वय क्रुद्धो, T2 सूत° सेनापति क्रुद्धो — D2 om. (hapl.) 1^{d}–2^{c}. — ^{d}) V1 Da1 D5 छादयामास (for वार°). Ś K3.4 सैनिकै° (for सायकै)

2 D3 om 2^{abc} (of v 1 1) — ^{a}) B3 D6 T2 G1 ततश्च S K3 देवकारूषान्, S चेदिकारूशान् — ^{c}) B1.2.4 D3.4.7 समरे (for सक्रुद्धो)

3 B3 om 3^{ab} — ^{a}) T1.3 G तु तं (for तत°). — ^{b}) K1 D1 G1 रथमुत्तमं, K4 D8 °सत्तम — ^{c}) K1 कौरवे — ^{d}) Ś K3.4 कक्ष्यम्, D6 कक्षेषु Da1 D1.5 असेर् Dn1 दहन्निव (for इव ज्वलन्). B3 om from मग्नि up to कौरवे (in 5^{b})

4 B3 om 4 (of v. 1 3) — ^{b}) Ś1 D7 पचालान् K4 Dn1 D1.4.6.8 कैकयास T2 तथा (for तथा) — ^{d}) S सं(G2 M3 स)जघान (for निज°)

5 B3 om up to कौरवे (in 5^{b}) (cf. v 1 3) — ^{a}) Some MSS संसप्तकेषु K3.4 B4 पार्थस्य, V1 Da1 Dn1 D1.6 वै पार्थं (D1 °र्थ); S पार्थस्तु — ^{b}) B4 ततस्तत° (for वृकोदर°). — Ś K1.2 om. 5^{cd}. — ^{c}) V1 B5 Da1 D1.5.7 पंचालेषु. B4 तत° (for तथा) — ^{d}) G2 चक्रे D2 महारथं T3 G1.3 क्षयकाले यथाभय°

6 ^{b}) B2 च (for तै°). D6 पावकोत्तमै — ^{c}) S विनाशमगमंस्तीव्रं — ^{d}) K1 संमंत्रिते V1 राजन्दुर्मंत्रितेन ते.

7 ^{a}) M4 om from ततो up to क्षुरेण (in 8^{c}) B3 राजा (for क्रुद्धो) — ^{b}) K3 V1 B1.2.4 Da1 D1.3–5.8 नवभिर्नकुल (by transp), B3 नवभिर्निशितै° Da1 D1.5 शनै (for शरै) — Aftter 7^{ab}, D6 reads 9^{cd}, repeating it in its proper place and om 7^{c}–8^{b} — ^{c}) B3 G1 M1 भरतश्रेष्ठश्र — ^{d}) S (M4 om.) चतुर्भिस्त(T1.2 °श्चा)स्य

8 M4 om up to क्षुरेण (in 8^{c}), D6 om. 8^{ab} (cf. v 1 7) — ^{a}) S (M4 om) परम् (for पुनर्) — ^{b}) K3 V1 B1.4.5 D (D6 om) T G3 M (M4 om.) जनाधिप, B2 नराधिप, B3 जनेश्वर. — ^{d}) K4 T2 कार्मुकं (for काञ्चनम्)

9 ^{a}) Ś K1.2.4 च (for तु) M1 क्रुद्ध — K3 om. (hapl) 9^{b}–10^{c} — ^{b}) B5 D3 G1.2 च (G1.2 तु) सप्तभि°, D1 त्रिसप्तति°, D2 त्रिभि° शरै°; T2 त्रिभिस्त्रिभिः — D6 reads 9^{cd} for the first time after 7^{ab} — ^{c}) Ś आजघान भृश राजन् — ^{d}) B1 सहदेव. D4 तु (for च) B3.8 D8 सप्तभि° (for पञ्चभि)

10 K3 om 10^{abc} (cf. v 1 9) B2 om (hapl.) 10–11 — ^{a}) V1 Da1 D1 T2 भरतश्रेष्ठ° (V1 °ष्ठ) — ^{b}) B1.5 D2–4.7 ज्येष्ठौ, Dn1 om., M श्रेष्ठः — ^{d}) D1 om. one पञ्चभिः

11 B2 om 11 (cf. v 1. 10) — ^{a}) G1 फलाभ्यां

यमयोः प्रहसन्राजन्विव्याधैव च सप्तभिः ॥ ११
तावन्ये धनुषी श्रेष्ठे शक्रचापनिभे शुभे ।
प्रगृह्य रेजतुः शूरौ देवपुत्रसमौ युधि ॥ १२
ततस्तौ रभसौ युद्धे भ्रातरौ भ्रातरं नृप ।
शरैर्ववर्षतुर्घोरैर्महामेघौ यथाचलम् ॥ १३
ततः क्रुद्धो महाराज तव पुत्रो महारथः ।
पाण्डुपुत्रौ महेष्वासौ वारयामास पत्रिभिः ॥ १४
धनुर्मण्डलमेवास्य दृश्यते युधि भारत ।
सायकाश्चैव दृश्यन्ते निश्चरन्तः समन्ततः ॥ १५
तस्य सायकसंछन्नौ चकाशेतां च पाण्डवौ ।
मेघच्छन्नौ यथा व्योम्नि चन्द्रसूर्यौ हतप्रभौ ॥ १६
ते तु बाणा महाराज हेमपुङ्खाः शिलाशिताः ।
आच्छादयन्दिशः सर्वाः सूर्यस्येवांशवस्तदा ॥ १७
बाणभूते ततस्तस्मिन्संछन्ने च नभस्तले ।
यमाभ्यां ददृशे रूपं कालान्तकयमोपमम् ॥ १८
पराक्रमं तु तं दृष्ट्वा तव सूनोर्महारथाः ।

(for भल्लाभ्यां) — b) K4 D1 समकृन्तत ; Dn1 समलकृते (for कृन्तत) G2 धृष्टद्युम्नस्य चाच्छिनत् — G2 om 11^{c}–32^{d} — c) K8 B (B2 om.) D2–4. 7 सहसा; Dn1 समरे (for प्रहसन्) S (G2 om) यमयो प्रसभ वी(T1 धी)रो — d) K8 D8 T2 [अ]थ, V1 B (B2 om) Da1 Dn1 D1–5 7 च; D6 स, T1. 3 G1 3 M [आ]शु (for [ए]व) K8 Dn1 D8 S (G2 om) त्रिभिस्त्रिभि , V1 B (B2 om) Da1 D1–5 7 त्रिसप्तभि (for च स°)

12 G2 om 12 (cf. v l 11) — a) Da1 D1. 5 श्रेष्ठ, S (except T2, G2 om) मृष्टे (for श्रेष्ठे) — b) M2. 4 शत- (for शक्र) Dn1 क्षणे, S (G2 om) तदा (T1 °था) (for शुभे) — c) Dn1 वीरौ (for शूरौ) — d) T2 देवप्रतिसमौ Dn1 देवपुत्रौ महारथौ

13 G2 om 13 (cf v l. 11) — a) T1 रभसाद्, M1 रभसो — b) K8 क्षय; B1 D3. 4. 7 T3 युधि, Dn1 D8 G3 M नृपं — c) Ś1 K8 V1 B D (except Dn1 D8) G1 ववृषतुर् — d) Ś K1. 2 4 B1 महा(K1 सह)मेघैरिवाचल, D6 श्वसमानौ महाबलौ, S (G2 om) तोयदाविव पर्वत

14 G2 om 14 (cf v l 11) — d) G1 सप्तभि (for पत्रिभि)

15 G2 om 15 (cf v l 11) — b) D6 S (G2 om.) ददृशे — c) Da1 D1 2 5 सायकाश्च, Dn1 तावकाश्च V1 B5 Da1 Dn1 D1. 2. 5 M2–4 च व्यदृश्यत (D2 °ते); B4 चापि दृश्यते, T G1 3 M1 चाप्य(T2 °स्य)दृश्यत (T2 °ते) (for चैव दृश्यन्ते) D6 सायका न व्यदृश्यंते — d) B8 D3 T1 G1 निःसरंत, Dn1 निश्चरत; D2 निःश्वसंत (for निश्चरन्त) T2 G1 M ततस्तत (for समन्तत)

16 G2 om. 16 (cf v l 11) B3 om 16^{ab} B5, Bom. and Cal. ed om 16^{a}–17^{b}. — a) Ś2 K2 4 सायकसछिन्नौ (Ś2 °न्ना) — b) K8 V1 B1 2 4 D2 3 6–8 चकासेते; Da1 D1 4 5 चकासाते, Dn1 प्रकाशेते V1 B1 2 4 Da1 Dn1 D1 5 न (for च) S (G2 om.) माद्रेयौ न विरेजतु — c) V1 मेघच्छन्ने — d) Ś K1. 2 4 प्रभावृतौ; B1 D7 कृतप्रभौ; B3 तथाभ्रगौ, T1 G1 M हृतप्रभौ; T1. 3 G3 गतप्रभौ (for हतप्रभौ). B2 4 Da1 चंद्रसूर्यकृतप्रभौ

17 G2 om 17 (cf v l. 11) B5 om 17^{ab} (cf. v l. 16) — b) Dn1 S (G2 om) स्वर्णपुङ्खा (for हेम°) — c) K8 T1 दश दिश (for दिश सर्वा) — d) K8 B2 4 Dn1 D7 [अं]शवो यथा; B5 D2–4 [अ]शवस्तथा, Da1 D1 5 गभस्तय:, S (G2 om) मरीचय

18 G2 om. 18 (cf v l 11) — a) K1 भीतभूते (for बाण°) Ś2 K1. 4 तदा (for ततस्) — b) M2 4 संच्छिन्ने च B4 यथातले, T1. 3 G3 नभस्थले T2 सच्छन्ने नभस स्थले; G1 छन्ने च नभस स्थले — After 18^{ab}, Dn1 ins

508* नकुल सहदेवश्च क्रोध तीव्र समास्थितौ ।
ता बाणवृष्टिं राजस्तु शरै शतसहस्रभि (810) ।
छादयामासतुरुभौ बाणौघैस्तनय तव ।
ततस्तयोर्महाराज सृजतोरनिश शरान् ।

— c) B2 5 Da1 Dn1 D1 5–7 यमयोर्; S (G2 om) राजस्तु (for यमाभ्या) K8 D8 दृश्यते (for ददृशे)

19 G2 om. 19 (cf. v l. 11) — a) Ś2 तद् (for त) Dn1 विक्रम तु तयोर्दृष्ट्वा — b) B4 तस्य (for तव) Dn1 पुत्रोर् (for सूनोर्) K1 4 D8 महारथौ; Dn1 M1 °रथ — After 19^{ab}, Dn1 ins

509* क्रोधमास्थाय परम निःश्वसंश्च यथोरग ।
बाणान्धकारं ससृजे तव पुत्रस्तयोस्तदा ।

— c) K4 सृस्युर् Dn1 D6 8 (marg.) T3 G1 3 द्वर्तिकं,

मृत्योरुपान्तिकं प्राप्तौ माद्रीपुत्रौ स मेनिरे ॥ १९
ततः सेनापती राजन्पाण्डवस्य महात्मनः ।
पार्षतः प्रययौ तत्र यत्र राजा सुयोधनः ॥ २०
माद्रीपुत्रौ ततः शूरौ व्यतिक्रम्य महारथौ ।
धृष्टद्युम्नस्तव सुतं ताडयामास सायकैः ॥ २१
तमविध्यदमेयात्मा तव पुत्रोऽत्यमर्षणः ।
पाञ्चाल्यं पञ्चविंशत्या प्रहस्य पुरुषर्षभ ॥ २२
ततः पुनरमेयात्मा पुत्रस्ते पृथिवीपते ।
विद्ध्वा ननाद पाञ्चाल्यं षष्ट्या पञ्चभिरेव च ॥ २३
अथास्य सशरं चापं हस्तावापं च मारिष ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन राजा चिच्छेद संयुगे ॥ २४
तदपास्य धनुश्छिन्नं पाञ्चाल्यः शत्रुकर्शनः ।
अन्यदादत्त वेगेन धनुर्भारसहं नवम् ॥ २५
प्रज्वलन्निव वेगेन संरम्भाद्रुधिरेक्षणः ।
अशोभत महेष्वासो धृष्टद्युम्नः कृतव्रणः ॥ २६
स पञ्चदश नाराचाञ्श्वसतः पन्नगानिव ।
जिघांसुर्भरतश्रेष्ठं धृष्टद्युम्नो व्यवासृजत् ॥ २७
ते वर्म हेमविकृतं भित्त्वा राज्ञः शिलाशिताः ।
विविशुर्वसुधां वेगात्कङ्कबर्हिणवाससः ॥ २८
सोऽतिविद्धो महाराज पुत्रस्तेऽतिव्यराजत ।

M1 उपांतकं V1 नूनं (for प्राप्तौ) — d) K1 D2 स; D3 तु; S (G2 om) हि (for स).

20 G2 om. 20 (cf. v l. 11) — a) D3 सेनापतिस्ततो (by transp) — b) S (G2 om) पांडवानां Ś1 K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3–5.7 S (G2 om) महारथ° (for °त्मन°) — c) S (G2 om.) राजन् (for तत्र) — d) M यतो (for यत्र).

21 G2 om 21 (cf v l 11) — b) Dn1 महारथ, D3 (before corr as in text) °रथा. — d) B D3.4.7.8 वारयामास; Dn1 S (G2 om.) पीड° (for ताड°) D3 T1 संयुगे (for सायकैः).

22 G2 om. 22 (cf. v l 11) — a) M3 तद् (for तम्) — b) Ś1 B1–4 Dn1 D2–4.6–8 T2 हि, K3 V1 B5 Da1 D1.5 [ऽ]पि (for ऽति-) — c) T1.2 G1 M पांचालं (T2 °लिं) — d) K3 V1 B (except B3) Da1 Dn1 D2.5.6–8 पुरुषर्षभः (D3 °भं); T2 °षोत्तम° T1.3 G1.3 M प्रसह्य पुरुषोत्तम°

23 G2 om 23 (cf. v l. 11) Ś K1.2 om 23ab — b) T2 G1 M पुत्र K3.4 B D2–4.6–8 तव पुत्रो ह्य- (K3 °त्रोप्य-; K4 B3 D6 °त्रोत्य)मर्षणः (K4 °णं) (=22d) — c) G1 M पांचाल्य° — d) D3 सप्तभिर् (for पञ्च°). V1 B5 आहवे (for एव च)

24 G2 om 24 (cf. v l. 11) — a) Ś K1.2.4 अस्यतः; K3 B4 D3.4.7 तथास्य K1 समरं; Dn1 समरे (for सशरं). — b) D3 हस्तावापश्च T1.3 G1.3 M मुष्टिदेशे विशां पते, T2 *मुद्दिश्य विशां पते — d) D4.6 G1 राजेंद्र (for राजा)

25 G2 om. 25 (cf v l 11) — b) G1 पांचाल°. Ś K1.2.4 V1 B (except B4) Dn1 D2 शत्रुकर्षणः — c) V1 अन्यच्च. Ś K Dn1 D3 आदाय (for आदत्त) D2.6 अन्यं च जगृहे राजन् — B3 om. (hapl.) 25d–26a — d) Ś2 K1 वरं; K3 D2.6.8 दृढं (for नवम्)

26 G2 om 26 (cf v l. 11) B3 om 26a (cf. v. l. 25) — a) K3 प्रज्वालन् V1 D2.6 रोषेण, B1 Dn1 D3 कोपेन (for वेगेन) S (G2 om) क्रोधाद्रुधिररक्ताक्षः (G1 °क्ष) — b) Ś2 रुक्षिरेक्षणै, D2 क्षुभिदेरण (sic), S (G2 om) प्रज्वलन्निव — d) K4 व्यवासृजत्, T1 M कृतक्षतः, T3 G3 °क्षणं, G1 °क्षम° (for °व्रण°)

27 G2 om 27 (cf. v l. 11) — b) B1.4 Dn1 T1 M1.4 श्वसत, G1 श्वसता. B1.4 इव पन्नगान् (by transp.). — K4 om. 27cd — c) Ś2 K1 V1 B1 Da1 D1.3–5.7 T1 M भरतश्रेष्ठ (K1 °ष्ठे) — d) V1 B2 Dn1 D2 T1.2 G1 व्यपासृजत्; B1 व्यराजत, D3.7 [ऽ]त्यपासृजत्, D6.8 T3 G3 M1 [ऽ]प्यवा°; M2–4 व्यसर्ज(M3 °संज)यत्

28 G2 om. 28 (cf v l. 11) — a) Ś2 हेमनिकृतं (for °विकृत) K3 B5 ते हेमवर्ण(B5 °र्म)विकृत. — b) K2 B1 Dn1 D3 T1 छित्त्वा (for भित्त्वा) K1 राज्ञा; V1 B5 Da1 D1.5.6 T3 G3 राजन् K1 T3 G1.3 शिलीमुखाः; K4 शिता. शिता (for शिलाशिता) — c) K3 शिपिशुर् (for विविशुर्) Dn1 S (G2 om.) धरणीं (for वसुधां). — d) D3 कङ्कबर्हणवासस°

29 G2 om. 29 (cf. v l 11) — a) D3 सोपि विद्धो. T2 महाराजः — b) Ś2 व्यविराजत, K3 D3 [ऽ]ति(D3 °भि)व्यरोचत, V1 [ऽ] तिव्यवसृजन् (sic), B1 [ऽ]थ विशां पते, Dn1 [ऽ]भिव्यराजत (for ऽति°) B3 S पुत्रस्तव विराज(B3 T2 °शां प)ते; D2.6 कैलासशिखरोपम°. — c) D3

वसन्ते पुष्पशबलः सपुष्प इव किंशुकः ॥ २९
स छिन्नवर्मा नाराचैः प्रहारैर्जर्जरच्छविः ।
धृष्टद्युम्नस्य भल्लेन क्रुद्धश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥ ३०
अथैनं छिन्नधन्वानं त्वरमाणो महीपतिः ।
सायकैर्दशभी राजन्भ्रुवोर्मध्ये समार्दयत् ॥ ३१
तस्य तेऽशोभयन्वक्त्रं कर्मारपरिमार्जिताः ।
प्रफुल्लं चम्पकं यद्वद्भ्रमरा मधुलिप्सवः ॥ ३२
तदपास्य धनुश्छिन्नं धृष्टद्युम्नो महामनाः ।
अन्यदादत्त वेगेन धनुर्भल्लांश्च षोडश ॥ ३३
ततो दुर्योधनस्याश्वान्हत्वा सूतं च पञ्चभिः ।
धनुश्चिच्छेद भल्लेन जातरूपपरिष्कृतम् ॥ ३४
रथं सोपस्करं छत्रं शक्तिं खड्गं गदां ध्वजम् ।
भल्लैश्चिच्छेद नवभिः पुत्रस्य तव पार्षतः ॥ ३५
तपनीयाङ्गदं चित्रं नागं मणिमयं शुभम् ।
ध्वजं कुरुपतेश्छिन्नं ददृशुः सर्वपार्थिवाः ॥ ३६
दुर्योधनं तु विरथं छिन्नसर्वायुधं रणे ।
भ्रातरः पर्यरक्षन्त सोदर्या भरतर्षभ ॥ ३७
तमारोप्य रथे राजन्दण्डधारो जनाधिपम् ।
अपोवाह च संभ्रान्तो धृष्टद्युम्नस्य पश्यतः ॥ ३८
कर्णस्तु सात्यकिं जित्वा राजगृद्धी महाबलः ।

पुष्पविरल, D6 पत्रविर॰ T3 G3 पुष्पबहुल॰ B (except B5) D3 4 7 वसतकाले सुमहान् — d) Ś1 K2 B1 4 सुपुष्प, K6 सपत्र, B2 6 D3 4.7 प्रफुल्ल; D2 वसता (sic) S (G2 om) यथा स्यात्किंशुको महान्

30 G2 om 30 (cf. v l 11) — a) K1 T G3 M2–4 सछि(T1 °छ)न्नवर्मा; K3 V1 B (except B2) Dn1 D1.2 5 6 8 स भिन्नव(D1.5 °म)र्मा; G1 उस्सन्न° (for स छिन्न°) B (except B5) Da1 D1–5 7 नाराच- (D1 °च्या-); T2 G1 पुत्रस्ते (for नाराचैः) — b) T2 G1 नाराचैर् (for प्रहारैर्) V1 B Da1 D1 3–5 7 T2 जर्जे(T2 °र्झ)-रीकृत°, T1 M1 झर्झरच्छवि, G1 झर्झरीकृत — c) K3 धृष्टद्युम्नश्च G1 फल्लेन

31 G2 om 31 (cf. v l. 11) — b) D2 त्वरमाणं विशा पते — D2 om 31cd — c) D8 भूप, M1 राजा (for राजन्) — d) K3 B1 Dn1 S (G2 om.) समर्पयत्, V1 B2–5 Da1 D1 3–5 7 समार्पयत्; D6 समार्छयत्; D8 समर्दपत् (for समा°) — D6 ins after 31 D2 after 31ab

510* विव्याध विविधैर्बाणैः कालान्तकयमोपमैः ।
[D6 निशितैर् (for विविधैर्)]

32 G2 om 32 (cf v l. 11) — b) K1 कंदार, D1 ममार- (sic), G1 नाराचा (for कर्मार-) B2 -परिवर्जिता; D6 -परिमार्जित — D3 om 32c–33d — c) K3 प्रोत्फुल्ल-, Dn1 प्रफुल्ल, T G3 M सु(T1 स)फुल्ल V1 B (except B2) D (D3 om.) S (G2 om) पङ्कजं (for चम्पकं) D1.5 यत्र (for यद्वद्)

33 D3 om. 33 (cf. v l. 32) — b) D6 T2 महारथ°, G1 °त्मन (for °मनाः) — c) D2.6 अथान्यद्धनुरादाय — d) Dn1 भल्लैश्च D2.6 भल्लांश्चैव तु षोडश

34 a) K3 तथा (for ततो) K1 [अ]श्वं — c) G1 फल्लेन — d) D5 जातरूपपरिप्लुत

35 a) Ś2 सोपस्कर-, D1 सौपस्कर, M1 चोप°, M2–4 चाव° Dn1 शुभ्र (for छत्र) — b) V1 Dn1 ध्वज नागविभूषितं — c) G1 फलैश्च् Ś1 K3 B D S दशभिर् (for नवभिः) — d) K4 G2 तव पुत्रस्य (by transp) B4 भारत, Dn1 D8 पार्षत

36 a) V1 M1 तपनीयागदश् — b) K3 भुव (sic) (for शुभम्) — c) B2 ध्वजै K4 V1 कुरुपते

37 a) D6 8 च (for तु) D6 समरे (for विरथ) — b) V1 B4.5 Dn1 D3 4 6 7 T1.3 G M छिन्नवर्मायुधं (for °सर्वायुध) T2 छिन्नवर्मायुधध्वजं — G2 om. 37cd. — c) T2 3 G1.3 भ्रातर V1 पर्यरक्षंत, T1 M समवे(M1 °पे)क्षंत, T2 3 G3 समुदैक्षंत, G1 स्वमवेक्ष्यत — d) K3 B (except B5) D2–4.6–8 S (G2 om) सोदरा T1 भरतर्षभाः.

38 a) B6 Dn1 D1 5 रथं; T2 रथी (for रथे) G1 तूर्णं (for राजन्) — b) Dn1 S (except T2) कुरुधारो (for दण्ड°) V1 Da1 Dn1 D5 T1.2 G1 2 M नराधिप (V1 °प°; T1 °प); B2 4 D3 4.7 T3 G3 जनाधिप (B4 °प°). — c) V1 B5 Da1 D1 6 S रणादाशु; Dn1 रथात्तूर्णं; D2 6 सुसंक्रुद्धो (D6 °यातो) (for च संभ्रान्तो) K3 4 B2 3 D3 अपोवाहद(K4 °व-; B3 °त)संभ्रांतो; B1 4 D3 4.7 अपाहर (B1.4 °वह)दसंभ्रांतो — After 38, S ins an addl. colophon [*Adhy name* T2 M1 दुर्योधनपराजयः. — *Adhy no* (figures, words or both) T1.3 G 54, T2 M 53]

39 Before 39, S (except M1) ins संजय° — a) D2 6 च (for तु) T1.2 G2 M2 4 छित्वा; T3 G3 भित्वा, G1 M1 3 हत्वा (for जित्वा) — b) K1 राजगृद्धे, K3 °गृध्री; K4 °भक्ती; T G राज(T2 °ज्य)गृध्नुर् (G2 °ध्नुम्); Ca राजगृध्री T G अमर्षण (G2 °ण) (for महाबलः).

द्रोणहन्तारमुग्रेषुं ससाराभिमुखं रणे ॥ ३९
तं पृष्ठतोऽभ्ययात्तूर्णं शैनेयो वितुदञ्शरैः ।
वारणं जघनोपान्ते विषाणाभ्यामिव द्विपः ॥ ४०
स भारत महानासीद्योधानां सुमहात्मनाम् ।
कर्णपार्षतयोर्मध्ये त्वदीयानां महारणः ॥ ४१
न पाण्डवानां नास्माकं योधः कश्चित्पराङ्मुखः ।
प्रत्यदृश्यत यत्कर्णः पाञ्चालांस्त्वरितो ययौ ॥ ४२
तस्मिन्क्षणे नरश्रेष्ठ गजवाजिनरक्षयः ।
प्रादुरासीदुभयतो राजन्मध्यंगतेऽहनि ॥ ४३

पाञ्चालास्तु महाराज त्वरिता विजिगीषवः ।
सर्वतोऽभ्यद्रवन्कर्णं पतत्रिण इव द्रुमम् ॥ ४४
तेषामाधिरथिः क्रुद्धो यतमानान्मनस्विनः ।
विचिन्वन्नेव बाणाग्रैः समासादयदग्रतः ॥ ४५
व्याघ्रकेतुं सुशर्माणं शङ्कुं चोग्रं धनंजयम् ।
शुक्लं च रोचमानं च सिंहसेनं च दुर्जयम् ॥ ४६
ते वीरा रथवेगेन परिवव्रुर्नरोत्तमम् ।
सृजन्तं सायकान्क्रुद्धं कर्णमाहवशोभिनम् ॥ ४७
युध्यमानांस्तु ताञ्शूरान्मनुजेन्द्रः प्रतापवान् ।

— c) K8 प्राणहंतारम्; G1 द्रोणं हंतारम् Ś1 उ*मं, S2 उग्रेशं, K1 उग्रेणं, K2 उ*शं; B2 D7.8 M3 उग्रेषुः (D7 °षु), G1 अग्रेषु — d) K3 V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 S [अ]भिमुखो, D2 °मुखे (for °मुखं) D2 6 स्थित (D2 °तं), T G बली (for रणे)

40 a) Ś1 K1 2 4 स, V1 तद्- (for त). Ś1 दृष्टो (sic) (for पृष्ठतो) B2 S [ऽ]न्व(B2 °भ्य)यात्क्रुद्धः (for ऽभ्ययात्तूर्णं) K8 तं दृष्ट्वाभिभयात्तूर्णं — b) K8 Dn1 D8 [ऽ]पि तुदन्; V1 न्यहनच्, B2 विहनन्, B5 M [ऽ]भि(B5 °भ्य)हनच्; T G [ऽ]भिहत' (for वितुदन्) Ś1 शतैः (for शरैः). — c) K8 D2 6 वारणो (K8 °णे) D6 जगृहोपांतं (sic), T G जघने निघ्नन्, M जघने मत्तं; Ca o जघनोपान्ते (as in text) — d) D6 द्विपं T2 दंताभ्यामिव वारणः

41 a) T2 3 G3 पुरोगाणां; M2-4 पुरा नासीद् (for महाना°) — b) T2 3 G3 राज्ञा च; M1 यौधानां M2-4 यस्तदासीन्महात्मनां — c) M1 कथं (for कर्ण-) T2 3 G3 M युद्धे (for मध्ये) — d) S संक्रुद्धाना (for त्वदीयानां). V1 D8 महारथः; D2 T2 3 G3 M1 °रणे (M1 °णं).

42 a) K8 T2 अस्माकं; D8 नात्राणां. — b) D1 योधं; M यौध K4 M1 पराङ्मुखं. T2.3 G3 कश्चिदासीत्पराङ्मुखः. — c) V1 D1.7 प्रत्यदृश्यत्तत'; B2 अदृश्यत यदा, D8 प्रत्यदृश्य यत', D5 °दृश्येत यत्. T2 G प्रा(G2 प्र)दृश्यत तत' कर्ण (G1 2 °र्णः) — d) V1 पांडवास्, B4 Da1 D1 5 7 पचालास्; G1 M पांचालं (M1 °लाः)

43 a) B2 अस्मिन्. T2 रणे (for क्षणे). Da1 नरश्रेष्ठः. — b) Ś2 K2 4 गजवाजिनरक्षये; K8 V1 B (except B3) Dn1 D2-4 7 8 °जनक्षयः (K8 °यं); T G नरवाजिरथक्षय' (T1 °यं); M2-4 नरवाजिगजक्षय'. — d) V1 B (except B3) Da1 D1-5 7 T2 3 G M1 2 मध्य(G1 2 M1 °ध्ये)गते (G2 °तो) K2 दिने (for ऽहनि).

44 a) B4.5 Da1 D1 3.5.7 पंचालास D6 च (for तु) — c) B1 4 D3 4 6 7 ते सर्वे (for सर्वतो) D1 [ऽ]भिद्रवन् Dn1 कर्णे — d) K4 [ऽ]रग (for द्रुमम्).

45 a) D3 4 7 तास्तथा (for तेषाम्) Ś1 K3 B5 आधिरथ'; V1 B4 D2 8 (before corr.) अधिरथि', T1.2 G2.3 आतिरथि'. — b) B3 मनस्विना; Dn1 तरस्विनः. T G प्रधानान्वै तरस्विन' — c) K2 4 B1.3-5 Da1 Dn1 D1 3.5 7 8 T G2 3 M विचि(K4 °च)न्वन्निव; V1 °न्वन्नेव; B2 विच्छिन्नमिव; D2 विभिदुश्चैव, D4 विनिघ्नन्निव, D6 विचिन्वति च, G1 स्वचिन्वन्निव K4 B1 3 4 D1-4.5.7 बाणौघैः; Da1 D1 5 बाणाग्र्यैः, T3 G3 तान्बाणै — d) B1 समासाद्य तद् K4 V1 D3.4.7 अग्र(D8 °ग्य)गान्; B1 अग्रग ; D6 आग्रहात्. D2 त्वरमाणा महारथा

46 a) Dn1 S व्याघ्रकेतुः Dn1 T1 3 G M सुव(T1 °ध-; T3 G3 °श)र्मा च; D6 सुवर्माणं, D8 सुवर्म्माणं; T2 सुपर्वा च (for सुशर्माणं) — b) Ś1 K1 2 B3 शंक (K2 B3 °खं); K3 V1 B1.2 4.5 Da1 Dn1 D1-5 7 चित्रं; D6 शर्कं; D8 सह (for शङ्कुं) K3 V1 B Da1 D1.3-5 7 8 चोग्रायुधं जय (V1 B5 समं); Dn1 चोग्रायुधो जय'; D2 6 चं(D6 चं)द्रायुधं जय S शुक्रश्चित्रायुधः क्रतु — Ś K1 2 om. (hapl.) 46cd — c) K2 D2 चक्रं; B2 D8 शुक्रं (for शुक्ल). V1 तु (for the first च) B5 तथाप्रधान; Da1 D1.5 तथोग्रसेनं (for च रोचमान) Dn1 चक्रश्च रोचमानश्च; S दुर्जयो रोचमानश्च (M2-4 °नश्चैव) — d) K4 सहसेनं B5 सुदुर्जयं Dn1 S सिं(T3 G3 स)हसेनस्तथाऽपर' (Dn1 सुदुर्जय').

47 a) B (except B5) D3.4.7 रथमार्गेण (for °वेगेन). S महता रथवंशेन. — b) B3 T1 परिवव्रु (T1 °व्रु) रथोत्तमं — c) K3 संजयं; D6 T2.3 G3 M सृजतः. D3 उभान्; S तूर्णं (for क्रुद्धं) — d) K3 आहवशोभित

48 a) T1.3 G M यतमानां(G1.2 °ना)स्तु; T2 यतमानात् (for युध्यमानास्) T2 स (for तु). K3

अष्टाभिरष्टौ राधेयो न्यहनन्निशितैः शरैः ॥ ४८
अथापरान्महाराज सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
जघान बहुसाहस्रान्योधान्युद्धविशारदः ॥ ४९
विष्णुं च विष्णुकर्माणं देवापिं भद्रमेव च ।
दण्डं च समरे राजंश्चित्रं चित्रायुधं हरिम् ॥ ५०
सिंहकेतुं रोचमानं शलभं च महारथम् ।
निजघान सुसंक्रुद्धश्चेदीनां च महारथान् ॥ ५१
तेषामाददतः प्राणानासीदाधिरथेर्वपुः ।
शोणिताभ्युक्षिताङ्गस्य रुद्रस्येवोर्जितं महत् ॥ ५२
तत्र भारत कर्णेन मातङ्गास्ताडिताः शरैः ।
सर्वतोऽभ्यद्रवन्भीताः कुर्वन्तो महदाकुलम् ॥ ५३
निपेतुरुर्व्यां समरे कर्णसायकपीडिताः ।
कुर्वन्तो विविधान्नादान्वज्रनुन्ना इवाचलाः ॥ ५४
गजवाजिमनुष्यैश्च निपतद्भिः समन्ततः ।
रथैश्चावगतैर्मार्गे पर्यस्तीर्यत मेदिनी ॥ ५५
नैव भीष्मो न च द्रोणो नाप्यन्ये युधि तावकाः ।
चक्रुः स्म तादृशं कर्म यादृशं वै कृतं रणे ॥ ५६
सूतपुत्रेण नागेषु रथेषु च हयेषु च ।
नरेषु च नरव्याघ्र कृतं स्म कदनं महत् ॥ ५७
मृगमध्ये यथा सिंहो दृश्यते निर्भयश्चरन् ।

$D_{2-4.7}$ दूरान्; K_4 दृष्ट्वा, B_8 वीरान् (for शूरान्) — b) D_2 $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ M मनुजेंद्र (T_1 °न्द्रान्) S शितैः शरै. (for प्रतापवान्) — Ś $K_{1.2}$ D_6 om. (hapl) 48c–49b — c) V_1 राधेयं. — d) $K_{8\ 4}$ B (except B_5) $D_{2-4\ 7}$ [ऽ]भ्यर्दयन् (for न्यहनन्) S पांचालानहन(T_2 M_1 °न्यहन-, $G_{1.2}$ °नर्दय)न्रणे

49 Ś $K_{1.2}$ D_6 om. 49ab (cf. v l 48) — a) G_1 परा (for अथ) — c) T_1 नरसाहस्रान् — d) $B_{1.4\ 5}$ योध्यान्, $M_{1.8}$ यौधान् V_1 B (except B_8) D (except Dn_1 D_2) T G युद्धविशारदान्

50 a) K_8 विश्रुत; V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 2\ 5\ 7}$ जिष्णुं च; D_4 विष्णुश्च $Ś_1$ K_2 B (except B_2) Da_1 $D_{1.8-7}$ जिष्णुक(D_6 °श)र्माण; D_2 विश्व°; T_1 M विष्णुवर्माण; T_8 G_8 विष्क्वा दशभिर् $G_{1\ 2}$ शुक्र (G_2 °क्रश्र्) च विष्क्वा दशभिर् — b) $K_{2\ 8}$ B_2 $D_{1.8}$ देवापि (D_8 °प); D_2 देवर्षिं T_8 G नाराचैश्च शिलाशितै° — c) K_8 B_{1-8} Da_1 $D_{1-3\ 5.7\ 8}$ राजन्समरे (by transp) V_1 B_5 दड(B_5 °ड)धार तु समरे, T G दंडधा(G_1 °दं सा-; G_2 °डसा)रं च समरे; M दंड च राजन्विक्रांतं — d) T_2 सुतं (for हरिम्)

51 a) V_1 B_5 Da_1 D_1 रोचमान सिंहकेतु — b) D_2 शरभ B_5 महारथान्, Da_1 $D_{1\ 5}$ °रथ° — Ś $K_{1\ 2}$ om. (hapl.) 51cd — d) Dn_1 सदीयानां; S चेदिकाना (for चेदीनां च)

52 b) K_8 आधिरथिर्; $T_{2\ 8}$ G आतिरथेर् K_8 ययौ (for वपु°) — c) B_2 युगांते सर्वभूतानि; Da_1 $D_{1.8}$ शोणितात्युक्षि(D_1 m °तांबुक्षि; D_8 °ताम्युषि)तागस्य — d) T_8 $G_{1.8}$ रुद्रस्यैव D_1 [ऊ]र्जित महान्; D_6 [ऊ]र्जित वपु, T G [अ]तिभैरव; M [आ]वतापिन° (for [ऊ]र्जित महत्) B_2 कालस्येव दिधक्षतः.

53 b) K_8 निहता°; M_2 तापिता° (for ताडिताः). — c) D_6 व्यद्रवन् (for ऽभ्य°) D_6 राजन् (for (for भीता) — d) K_4 D_4 M_{2-4} कुर्वंतो

54 a) $B_{2\ 5}$ T_1 M अपरे, T_8 G तु परे (for समरे). — b) K_8 V_1 B D M कर्णसायकताडि($M_{2\ 4}$ °पि)ता° — c) K_4 कुर्वंतो S रावान् (for नादान्) — d) D_6 वज्रभिन्ना; T G °रुग्णा (for °नुन्ना).

55 a) T_2 तु (for च) D_6 गजवाजिरथाश्चैव — b) $T_{1\ 2}$ सहस्रश°; T_8 G च सर्वश° (for समन्तत°) — c) $K_{2\ 4}$ चा(K_4 सा)र्धगतैर्, K_8 D_8 चापि तथा; V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-5\ 7}$ T_1 M चाधि(T_1 °ति)रथैर् (D_8 °थ); D_6 चतुरगैर्; T_2 च द्विरथैर्, T_8 G भग्नैर्ध्वजैश् (for चावगतैर्). K_8 Dn_1 मार्गे; K_4 D_6 नागै°, T_1 M बाणै°; T_2 मत्तै°; T_8 G चैव (for मार्गे) — d) $K_{1.4}$ परिस्तीर्यत; K_8 V_1 B_1 D S समास्ती(D_8 °मती)र्यत

56 a) B_5 Da_1 D_6 नैव; Dn_1 T G न च M न भीष्मो न च तद्द्रोणो — b) D_8 नान्ये युधि च (for नाप्यन्ये युधि) K_8 मामका° — c) Dn_1 चक्रुश्च, $D_{2\ 6}$ चक्रुर्वै; T_1 चक्रुरे, $T_{2\ 8}$ G M चक्रुर्हि (for चक्रुः स्म) — d) G_1 यादृक V_1 च कृत, S कृतवान् (for वै कृत)

57 T G transp 57 and 58 — a) $T_{1.8}$ G सूतपुत्रोथ; T_2 °पुत्रस्तु (for °पुत्रेण) — b) M नरेषु (for हयेषु) K_8 V_1 B D T G हयेषु च रथेषु च — c) M हयेषु (for नरेषु) $D_{8.4.7}$ महाराज; $T_{1.2}$ नरव्याघ्रश्. — d) D_6 कृत सु; T G चकार, M कृतं हि

58 T G transp 57 and 58 — a) M_{2-4} वृकमध्ये (for मृग°) T_2 मृगाणां मध्यग° सिंहो — b) $T_{1.8}$ G M निर्भयो दृश्यते (by transp), T_2 निर्भयो वर्तते — c) B (except B_1) $D_{8.4.7}$ पचालाना D_8 रथमातान् (for

7 पाञ्चालानां तथा मध्ये कर्णोऽचरदभीतवत् ॥ ५८
यथा मृगगणांस्त्रस्तान्सिंहो द्रावयते दिशः ।
पाञ्चालानां रथव्रातान्कर्णो द्रावयते तथा ॥ ५९
सिंहास्यं च यथा प्राप्य न जीवन्ति मृगाः क्वचित् ।
तथा कर्णमनुप्राप्य न जीवन्ति महारथाः ॥ ६०
वैश्वानरं यथा दीप्तं दह्यन्ते प्राप्य वै जनाः ।
कर्णाग्निना रणे तद्वद्दग्धा भारत सृञ्जयाः ॥ ६१
कर्णेन चेदिष्वेकेन पाञ्चालेषु च भारत ।
विश्राव्य नाम निहता बहवः शूरसंमताः ॥ ६२
मम चासीन्मनुष्येन्द्र दृष्ट्वा कर्णस्य विक्रमम् ।
नैकोऽप्याधिरथेर्जीवन्पाञ्चाल्यो मोक्ष्यते युधि ॥ ६३
पाञ्चालान्विधमन्संख्ये सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
अभ्यधावत संक्रुद्धो धर्मपुत्रं युधिष्ठिरम् ॥ ६४
धृष्टद्युम्नश्च राजानं द्रौपदेयाश्च मारिष ।
परिवव्रुरमित्रघ्नं शतशश्चापरे जनाः ॥ ६५
शिखण्डी सहदेवश्च नकुलो नाकुलिस्तथा ।
जनमेजयः शिनेर्नप्ता बहवश्च प्रभद्रकाः ॥ ६६
एते पुरोगमा भूत्वा धृष्टद्युम्नस्य संयुगे ।

तथा मध्ये) — d) Dn1 D3 चरद् (for ऽच°) S चरन्कर्णो ह्य(T2 °र्णोप्य)भीतवत्

59 a) V1 तास्तान्; T2 ह्रस्तान् (for त्रस्तान्) D6 यथा मृगान्सुसंत्रस्तान् — b) D6 कर्णो (for सिंहो) G3 दिश — c) K3 V1 B4.5 D2.3.7 T2 M1 पंचालानां Dn1 तथा व्रातान् — d) K2 V1 B2.5 Da1 Dn1 D1.3-5.7.8 व्यद्रावयत्, B1.3.4 D2.6 त्रासयते (for द्राव°) K2 (sup lin as in text) दिशः, B2 तदा

60 a) T1.3 G2.3 M1 सिंहं स हि, T2 सिंहस्याभि; G1 सिंहास्यं हि, M2-4 तं सिंहं स (M3 च) (for सिंहास्य च) Ca cites सिंहास्यं and प्राप्य (both as in text) — M2 om 60^{b}–61^{c} — b) Da1 D1.5 जीवति — c) Da1 D1.5 कर्ण(Da1 °र्णं)मुखं प्राप्य, T2 °मभिप्राप्य, G1.2 M (M2 om.) °मनुप्राप्ता — d) Ś K1.2 [अ]जीवंत; D2 व्रजंति, D3.4.7 जीजिवुर्, T1 देवंति (sic) (for जीवन्ति) S (M2 om.) स संजयाः (for महारथाः)

61 M2 om 61^{abc} (cf. v. l. 60) M1 om (hapl.) 61 K1 om. 61^{ab} — a) Ś K3.4 प्राप्तं, B1.3.4 D3.4.7 प्राप्य (for दीप्तं) B3 वैश्वानरैर्यथा दीप्तैः, S (M1.2 om.) वैश्वानरमुखं प्राप्य — b) K3 V1 B5 Da1 Dn1 D1.2.5.6.8 प्राप्य दह्यं(Da1 D1.5 दह्य°, D2 मुह्य)ति, B1.3.4 D3.4.7 प्रतिदह्यंति (for दह्यन्ते प्राप्य) B2 प्रत्यदह्यंत वै प्रजाः, S (M1.2 om.) दह्य(G2 °ह्य)ते शलभा यथा — c) B1 वने (for रणे) Da1 D1.5 दग्धा (for तद्वद्) S (M1.2 om.) कर्णाग्निं समरे प्राप्य — d) Da1 D1.5 तद्वद् (for दग्धा)

62 K3 D3 om. 62 — a) D2 चेदिकैकेन; D3 °ष्वेकेय (for °ष्वेकेन) S चेदिष्वेकेन कर्णेन — b) Ś1 K1.2.4 पांचाल्येषु, B1.4 D3.4.7 पचालेषु — c) Ś1 K1.3.4 B3 विद्राव्य नाम; V1 विश्राव्यमानं B3 [अ]निहता, D2 निहिता; T1.3 G [अ]भिहता (G2 °तं). T2 M श्रावयतोथ नामानि — d) M3.4 बभ्रमुः (for बहवः) V1 शूरसंगताः Dn1 शूरा वै बहवो नराः, T2 निहताः शूराः समंततः (hypermetric), M3 बभ्रमुः शूरसत्तमाः

63 a) D6 तु (for च) V1 महाराजन्; B D3.4.5 मती राजन् (for मनुष्येन्द्र) S मतिर्ममासीद्राजेंद्र — b) D2.6 त दृष्ट्वा कर्णपौरुषं — c) Ś1 K2 नैकस्य; V1 न चैव; B5 नैकोय, Dn1 नैको हि, D6 नैकश्च T2 [आ]तिरथिर्; T3 G3 [अ]तिरथेर्; G1.2 [अ]तिरथो S जीवेत् — d) K1.3.4 B1 मोक्षते, Dn1 मोक्ष्यसे B3 मोक्ष्यते युधि मारिष, D6 पांचाल्यो जातु मोक्ष्यते, S पाचालानां महारणे

64 a) Ś1 K1 पाचाल्यान्, B3.5 D3 पंचालान् K3 B2 D1.5 विधमत्; V1 B1.4.5 Dn1 D2-4.6.7 व्यधमत् K1 मध्ये (for संख्ये) S संख्ये (M °खे) विधम्य (T2 °मय्य) पांचालान् — b) K3 V1 B (except B1) D S पुनः पुनः (for प्रतापवान्) — After 64^{ab}, V1 B4 Dn2 D3.4.7 ins

511* पाञ्चालानथ निघ्नन्तं कर्णं दृष्ट्वा महारणे ।
[V1 D3 पचालान्]

— c) K3 V1 B4.5 D7 S अभ्य(V1 °भ्य)धावत्सुसंक्रुद्धो — d) K3 V1 B2 Da1 D1.5.6.8 धर्मराज, B1.4.5 Dn1 D2-4.7 °राजो, B3 पांडुपुत्रं; S कुंती° (for धर्म°) B4 Dn1 D3.4.7 युधिष्ठिरः

65 a) V1 धृष्टद्युम्न K1.3 V1 B Dn1 D2.6.8 तु (for च) K3 B Da1 D1-5.7 राधेयं (for राजानं) — b) S धन्विनः (for मारिष)

66 b) B (except B5) S नकुलोन्ये (B1 °पि) च भूमिपाः — c) Hypermetric T2 सात्यकिश्च (also as in text) (for शिनेर्नप्ता) — d) Ś1 बलवश्च; M चेकितानः (for बहवश्च)

67 a) G2 ह ते (for एते). G1.2 पुरोगता. T2 भूवन् (for भूत्वा) — b) K3 B5 D7 धृष्टद्युम्नश्च. — c)

कर्णमस्यन्तमिष्वस्त्रैर्विचेरुरमितौजसः ॥ ६७

तांस्तत्राधिरथिः संख्ये चेदिपाञ्चालपाण्डवान् ।

एको बहूनभ्यपतद्गरुत्मान्पन्नगानिव ॥ ६८

भीमसेनस्तु संक्रुद्धः कुरून्मद्रान्सकेकयान् ।

एकः संख्ये महेष्वासो योधयन्बह्वशोभत ॥ ६९

तत्र मर्मसु भीमेन नाराचैस्ताडिता गजाः ।

प्रपतन्तो हतारोहाः कम्पयन्ति स्म मेदिनीम् ॥ ७०

वाजिनश्च हतारोहाः पत्तयश्च गतासवः ।

शेरते युधि निर्भिन्ना वमन्तो रुधिरं बहु ॥ ७१

सहस्रशश्च रथिनः पतिताः पतितायुधाः ।

K4 B1 Da1 D1.5 अस्यत Da1 D1.5 इषुधै(D1 °वै)र्, Co इष्वस्त्रैर् (as in text) — ^{d}) Ś K1.2.4 D2-4 G1.2 विरेजुर्; Dn1 T1 विनेदुर्, D6 विचेलुर्; T2.3 G3 M चचक्षुर्; Co विचेरुर् (as in text) T2.3 G3 M2-4 अमितौजस

68 ^{a}) V1 तत्राधिरथ, B4 तत्र रथिन°, Dn1 तथाधिरथि°; T G ताना(T2.3 °न)तिरथि°; M तानाधिरथिन° Ś1 मध्ये, G2 M संखे; G3 संघे (for संख्ये) — ^{b}) Ś1 चेदिपंचालपांडवान् — After 68^{ab}, T1 ins

512* सात्यकिं च महाराज नात्यवर्तत सयुगे ।

— ^{c}) B3 om एको बहून् Da1 D1.5 बहून्यभ्यपतद्; T1 [ऽ]पि तानभ्य° (for बहूनभ्य°) — ^{d}) B1.2 D2.6 गरुडः (for °त्मान्) S transp पन्नगान् and इव — After 68, N (Dn1 om from line 3 up to 69^{ab}) ins

513* ते कर्णस्याभवद्युद्धं घोररूप विशां पते ।
तादृग्यादृक्पुरा वृत्तं देवानां दानवै सह ।
तान्समेतान्महेष्वासाञ्शरवर्षौघवर्षिण ।
एकोऽभ्यभवदव्यग्रस्तमांसीव दिवाकर ।

[(L 1) D2.6 वृषस्य (for कर्णस्य) V1 भयानक (for विशां पते) — (L. 2) B2.3 D3 transp तादृग् and यादृग् Ś1 क्षपा, D2 भवेद् (for पुरा) Ś K B1-3 D3 अरिभि°; D2.6 असुरै (for दानवै) — (L. 3) D3 सर्वाने° (for तान्समे°) Ś1 महेष्वासाः — (L. 4) V1 B1.3.4 D2.4.6.7 [ऽ]भ्य(B3 °प्य)हनद्, B2 [ऽ]प्यभवद्, B5 [ऽ]भ्यद्रवद्, Da1 D1.5 [ऽ]त्यभवद्, D3 व्यधमद् (for ऽभ्यभवद्)]

69 Dn1 om. 69^{ab} (cf v l. 68) — ^{a}) Ś K सक्रुद्धः; V1 B5 D2.3 ससक्ते (B5 °क्तः); Da1 D1.5 राधेये; S कौंतेय° — ^{b}) Ś K V1 B D2-4.6-8 राधेयं (K3 V1 B5 D2.3 °ये) पाण्डवै सह; Da1 D1.5 ससक्ते पांडवै सह — After 69^{ab}, N (D2 after line 2 of 513*) ins

514* सर्वतोऽभ्यहनत्क्रुद्धो यमदण्डनिभै शरै ।
बाह्लीकान्केकयान्मत्स्यान्वासात्यान्मद्रसैन्धवान् ।

[(L. 1) V1 B5 Da1 Dn1 D1.5 कुरून् (for सर्वतो) Ś K1.2.4 कुरूश्चाप्यवधीत्क्रुद्धान् (Ś1 °द्धा), D6 कुरूश्च व्यधमत्क्रुद्धो (for the prior half) D2 यमदण्डनिभ°. — (L 2) V1 B2-5 D4.6.7 वाह्लीकान् (for बाह्लीकान्) K3 Dn1 D1.3 कैकयान् Ś K2.4 वसातीन्, K1 उमतो (sic), V1 Da1 D1.5 आवत्यान्, B1 आरन्मात्यान्, (sic), Dn1 D3 वासत्यान्, D4 वशात्यान्, D6 दरदान् (for वासात्यान्) D6 सिंहसैधवान् (for मद्र°)]

— ^{c}) D2 एतस्मिंश्च, G2.3 M एक° सखे (G3 °घे) Da1 D1.5 M2-4 महेष्वासान् — ^{d}) V1 D6 बहु शोभत S चालयामास सायकै°

70 ^{a}) Dn1 कर्णेषु (sic), G1 मर्मणि (for मर्मसु). V1 भिन्नेन; B2 तीक्ष्णेन (for भीमेन) — ^{b}) M1 तापिता (for ताडिता) Ś1 K1.4 नरा°, M1 गवा° (for गजा°) — ^{c}) B1 Dn1 प्रापर्सतो (Dn1 °त) Ś1 हयारोहा°; Ś1 हतारोह — ^{d}) Dn1 कपयत स्म, T1 °यति च; G2 °यन्निव

71 D2 om. 71^{ab} — ^{a}) V1 Da1 D1.5 निहतारोहा°; D3 (inf lin as in text) च गतारोहा°; T2 च हयारोहा° — ^{b}) D6 पेतुस्तत्र, S पा(T2 G1 M3 प)दाताश्च (for पत्तयश्च) — D6 om. (hapl) 71^{c}–72^{d} — ^{c}) S अशेरत महाराज — B3 om (hapl) 71^{d}–73^{c} — ^{d}) Dn1 वासंतो (for वमन्तो) — After 71, T1.2 G M1 ins

515* ताडिता सहसा नागा भीमसेनेन मारिष ।
निपतन्ति स्म वेगेन वज्ररुग्णा इवाचला ।

[(L 2) T2 G3 M1 महावेगा (for स्म वेगेन) T2 M1 वज्रमग्ना (for °रुग्णा)]

T1.2 G M1 cont M2-4 ins after 71

516* निहतैस्तैर्महाराज वेगवद्भिर्महागजै ।
शुशुभे वसुधा राजन्विकीर्णैरिव पर्वतै ।

[(L. 1) T2 महारथै (for °गजै°) — G2 om line 2 — (L. 2) M2-4 विपक्षैर् (for विकीर्णैर्).]

72 B3 D6 om. 72 (cf v 1 71) T3 G2 om. 72^{a}–73^{b} — ^{a}) T1 सहस्रसंख्या (for °शश्च) V1 D2 शतशो रथिनो नागा — ^{b}) B (B3 om) D3.4.7 पातिता°; T1 G1.3 M पत्तय°; T2 पंक्तिश° (for पतिता°) D3 T2 पा(T2 प)तिता युधि D2 पताका° पतिता भुवि — ^{c}) B1.2.4 ते कृत्ता°; B5 ते हता°; Da1 D1.5 तेषु ता° (sic), D3.4.7 ते क्षता, D3 T1 G1.3 वि(T1 वी)क्षता (for अक्षता) K3

अक्षताः समदृश्यन्त भीमाद्भीता गतासवः ॥ ७२
रथिभिर्वाजिभिः सूतैः पत्तिभिश्च तथा गजैः ।
भीमसेनशरच्छिन्नैरास्तीर्णा वसुधाभवत् ॥ ७३
तत्स्तम्भितमिवातिष्ठद्भीमसेनबलार्दितम् ।
दुर्योधनबलं राजन्निरुत्साहं कृतव्रणम् ॥ ७४
निश्चेष्टं तुमुले दीनं बभौ तस्मिन्महारणे ।
प्रसन्नसलिलः काले यथा स्यात्सागरो नृप ॥ ७५
मन्युवीर्यबलोपेतं बलात्पर्यवरोपितम् ।
अभवत्तव पुत्रस्य तत्सैन्यमिषुभिस्तदा ।
रुधिरौघपरिक्लिन्नं रुधिरार्द्रं बभूव ह ॥ ७६
सूतपुत्रो रणे क्रुद्धः पाण्डवानामनीकिनीम् ।
भीमसेनः कुरूंश्चापि द्रावयन्बह्वशोभत ॥ ७७
वर्तमाने तथा रौद्रे संग्रामेऽद्भुतदर्शने ।
निहत्य पृतनामध्ये संशप्तकगणान्बहून् ॥ ७८
अर्जुनो जयतां श्रेष्ठो वासुदेवमथाब्रवीत् ।
प्रभग्नं बलमेतद्धि योत्स्यमानं जनार्दन ॥ ७९

समदृश्यते D2 वाजिनश्च हतारोहा — d) Ś K3 4 भीमाद्रूत, D2 पेतुस्तत्र, D3 4. 7 भीमभीता

73 B3 om 73abc (cf. v l. 71) T3 G2 om. 73ab (cf. v. l. 72). — a) K3 V1 B (B3 om) D T1 M2-4 सादिभिः; T2 G1 3 चा(T2 च)हतै°, M1 पत्तिभि° (for वाजिभि°) B5 D5 शूरै°; D2 चैव (for सूतै°) — b) K3 V1 B (B3 om) D S (T3 G2 om) पा(V1 B1 M3 प)दातैर्वाजिभिर् (for पत्तिभिश्च तथा) Da1 गतैः, D6 तथा (for गजैः) — M4 om 73c-74a — c) K1. 3 4 B2 Dn1 D3 4 -शरच्छन्नैर्, V1 -शिरच्छिन्नैर्; B1. 4 5 D2 6 7 S (M4 om) -शरैर्भि(G1 M3 °च्छ)न्नैर् — d) B1. 4 5 D3. 4 7 आच्छन्ना, B3 व्यास्तीर्णा; D2. 6 T2 आकीर्णा

74 M4 om 74a (cf. v l. 73) — a) Dn1 तत्संभिन्नम्; D8 तत्स्तिमितम्, T G M2-4 संस्तंभितम्, M1 संस्तमम् (sic) (for तत्स्तम्भितम्) B3 तत स्तिमितमातिष्ठद् Co cites स्तिमितं — b) B2-4 D3 4 7 S -भयार्दितं (M1 °त°) (for -बला°) — c) K4 दुर्योधनं B5 D7 सर्वं (for राजन्) — d) S कृतं रणे (for कृतव्रणम्)

75 a) D6 निश्चेष्टे K3 4 V1 B1. 3 4 D3 4 6-8 T2 3 G1. 3 M तुमु(K3 D3 °म)ल, B5 Da1 D1. 5 तद्बलं, Dn1 T1 G2 तु बलं T1 3 G भीमं (for दीनं) — b) D2 3 महाहवे, S रणाजिरे (for महारणे) — c) Ś1 K3 B1 4 D2-4 7 S प्रसन्न(D2 °भिन्न, T1 3 G3 °सन्न)सलिले M1 लोके (for काले) — d) Dn1 नृप — After 75, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 ins

517* तद्वत्तव बलं तद्वै निश्चलं समवस्थितम् ।

[B5 सर्वं (for तद्वै) B2 निश्चर, B5 निश्चेष्टं]

76 a) K3 मन्युवीर्यं; D3 (marg as in text) मदवीर्य-; G1 मन्युर्वीर्य- — b) V1 B Da1 D1-7 T2 3 G M दर्पात्, Dn1 D3 मंदं (for बलात्) V1 B4 5 Da1 D3 4. 7 T2 3 G प्रत्यवरोपितं; D2 सौर्यव° (sic), Ca पर्यव° (as in text) K3 दर्पात्यर्थ च रोपित, T1 दर्पमात्सर्यपीडित — d) V1 B Da1 Dn1 D1. 3-7 T1 2 G1 M निष्प्रभं; D2 निष्प्रवस्; T3 G2 3 निःस्पृहं (for इषुभिस्) B5 T1 तथा; D3 सह (for तदा). — After 76cd, K4 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 S ins..

518* तद्बलं भरतश्रेष्ठ वध्यमानं परस्परम् ।

[V1 Da1 D1. 5 S ते बले, B5 तद्बले, Dn1 ते सेने T3 G3 भारतश्रेष्ठ V1 Da1 D1. 6 S वध्यमाने, B5 Dn1 हन्यमाने T2 परस्परे]

— e) V1 B5 Da1 Dn1 D1. 5 S रुधिरौघ(T3 G °रेण) परिक्लिन्ने, D3 °परिच्छन्नं — f) V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 S रुधिरार्द्रे बभूवतु — After 76, Ś K B (except B5) D3. 4. 7 8 M1 ins..

519* जगाम भरतश्रेष्ठ वध्यमानं परस्परम् ।

[Ś1 K2. 3 D3 व(K3 द)ध्यमान]

77 a) T G [ऽ]वधीत (for रणे) T1 अत्र; T2 कर्णः (for क्रुद्ध°) — b) S सृंजयानाम् (for पाण्डवा°) — c) S कुरूणां च (for कुरूंश्चापि) — d) K1 2 बहु शोभत. V1 B5 Da1 D1 3-5 7 द्रावयतौ विरेज(Da1 D1 5 °चेर)तु, S त्रिगर्तो(G1 2 सुशर्मा)ना धनंजय — After 77, S ins. an addl. colophon [Adhy name M1 भीमकौरवयुद्ध. — Adhy no (figures, words or both) T1. 3 G 55, T2 M 54]

78 b) Dn1 लोमहर्षणे (for ऽद्भुतदर्शने) — c) D3 प्रतनामध्ये — d) Some MSS ससप्तकगणान्.

79 c) T2 प्रभिन्नं B2 वै (for हि) — d) B1 5 D1 जनार्दनं, S मया सह

एते धावन्ति सगणाः संशप्तकमहारथाः ।
अपारयन्तो मद्वाणान्सिंहशब्दान्मृगा इव ॥ ८०
दीर्यते च महत्सैन्यं सृञ्जयानां महारणे ।
हस्तिकक्ष्यो ह्यसौ कृष्ण केतुः कर्णस्य धीमतः ।
दृश्यते राजसैन्यस्य मध्ये विचरतो मुहुः ॥ ८१
न च कर्णं रणे शक्ता जेतुमन्ये महारथाः ।
जानीते हि भवान्कर्णं वीर्यवन्तं पराक्रमे ॥ ८२
तत्र याहि यतः कर्णो द्रावयत्येष नो बलम् ॥ ८३
वर्जयित्वा रणे याहि सूतपुत्रं महारथम् ।
श्रमो मा बाधते कृष्ण यथा वा तव रोचते ॥ ८४
एतच्छ्रुत्वा महाराज गोविन्दः प्रहसन्निव ।
अब्रवीदर्जुनं तूर्णं कौरवाञ्जहि पाण्डव ॥ ८५
ततस्तव महत्सैन्यं गोविन्दप्रेरिता हयाः ।
हंसवर्णाः प्रविविशुर्वहन्तः कृष्णपाण्डवौ ॥ ८६
केशवप्रहितैरश्वैः श्वेतैः काञ्चनभूषणैः ।
प्रविशद्भिस्तव बलं चतुर्दिशमभिद्यत ॥ ८७
तौ विदार्य महासेनां प्रविष्टौ केशवार्जुनौ ।
क्रुद्धौ संरम्भरक्ताक्षौ व्यभ्राजेतां महाद्युती ॥ ८८

---

80 a) B (except B6) D2–4 7 द्रवंति (for धावन्ति) — b) Some MSS ससप्तक- T2 सशप्तकगणा रथा — After 80ab, T G ins

520* दुर्जया ह्येव समरे देवैरपि सवासवैः ।

— c) Ś K2 4 Dn1 D2.6 M1 अधारयंतो, K1 अवधयंतो (sic), G2 असार°; M2–4 अधार° (for अपार°) — d) K3 B (except B6) D2–4.7 M सिंहशब्दं; D8 °नादान् (for °शब्दान्) V1 गजा इव, Dn1 D8 यथा मृगा — After 80, T G ins

521* कुरवश्चापि धावन्ति भीमसेनभयार्दिताः ।
[T2 3 G2 [अ]भि (for [अ]पि)]

81 a) D6 [ऽ]थ (for च) — c) K2 हस्त्यकक्ष्यो, K3 V1 B3 5 D2 6 8 ह(D6 अ)स्तिकक्षो, B1 2 4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 °कक्षा, T1 M1 °कक्ष्या (for °कक्ष्यो) K4 कृष्ण; Da1 D5 कर्ण, D1 चार्ष्णं, D2 केतु — d) D2 पश्य (for केतु) D6 दीप्तिमान् (for धीमत) — f) G1 विचरितो D3 4 7 मुदा (for मुहु)

82 a) K3 M2–4 हि, T2 तु (for च) B2 जेतुं, Dn1 शक्त्या, D3 शक्तो (for शक्ता) — b) D2 S एते (for अन्ये) B2 शक्ताश्चान्यमहारथा — After 82ab, T G ins

522* दुर्नया ह्येष समरे देवदानवराक्षसैः ।

— c) Dn1 जानाति D2 जानीतेश हि मा कर्णो — d) B1 Dn1 पराक्रम; Co °क्रमे (as in text)

83 a) G2 कृष्ण (for कर्णो) — b) G2 वारयत्येव (for द्रावयत्येष) B2 मे बलं; B3 मद्बलं

84 a) K3 वर्जयन्वै, B4 वर्जयन्वा, Dn1 वर्जयश्च, D6 त्वरयित्वा, Co वर्जे (as in text) D8 त्वरयन्वै रथे याहि, S (except M3 4) त्रिगर्तान्वर्जयन्याहि — b) D8 महाबल (for °रथम्) — c) K3 मनो मा; V1 Da1 D1 5 श्रमो मे; Dn1 अतो मा, D8 श्रमो मां, Bom ed एतन्मे (for श्रमो मा) K4 [ऽ]त्यर्थं (for कृष्ण) K1 श्रमो मा भीयतेत्यर्थं, B1.2 4 5 D3 4.7 एष (B3 व) मे रोचते कृष्ण, B3 श्रमो वा राधते कृष्ण, D6 S वासुदेव महाबाहो — d) D6 S च (for वा)

85 a) K3 B D S वचस्तस्य (for महाराज) — d) V1 S (except T3 G3) याहि (for जहि) D1 पाण्डवान्; S भारत

86 Before 86, T3 G ins संजय — a) Ś K1.2 4 D2 6 तत्र (for तव) K3 V1 B D3 4 7 8 महासैन्य — b) B6 Da1 D1 5 T2 3 G M गोविंदप्रेषिता T1 गोविंद प्रेरितामह (sic) — c) S [अ]विशस्तूर्णं (for प्रविविशुर्). — d) D2 6 कृष्णमाधवौ, S [ऽ]र्जुनमाहवे

87 a) K5 B1 2 4 Dn1 D2–4 7 8 T2 केशवप्रेरितैर्, V1 B3 5 Da1 D1 5 6 T1.3 G M °प्रेषितैर् (for °प्रहितैर्) T1 अन्यै (for अश्वै) — b) T2 शस्त्रै (for श्वेतै) K3 B2 काचनभूषितै, V1 कनकभूषणै S (except T2) तै काचन-विभूषितै — c) K3 S (except G1) आ(K3 प्रा)विशद्भिस- G1 3 बल तूर्णं (for तव बल) — d) T1 3 G M अ(G1 उ)दीर्यत, T2 अकीर्यत (for अभिद्यत) D2 शतधा प्रतिभज्यते — After 87, N ins.

523* मेघस्तनितनिर्ह्रादः स रथो वानरध्वजः ।
चलत्पताकस्तां सेनां विमानं द्यामिवाविशत् ।
[(L. 1) Ś K1 2 4 मेघस्तनितनिर्घोष (for the prior half) D1 सारथ्ये (for स रथो) — (L 2) D2 विमानमिव चावरे (for the posterior half)]

88 a) K4 विचार्य (for विदार्य) Ś2 महासेन; V1 °रमानौ, T1 G1 2 सैन्य D2 6 तेन तौ प्रविदार्याजौ — c) V1 Dn1 सरब्ध(Dn1 °रभ)ताम्राक्षौ, D2 संरभकाक्षौ च (for °रक्ताक्षौ) — d) K3 B (except B6) D3 6 7 वि(D8 व्या)भ्राजेतां K2 महाद्युते; T1 °युधि

युद्धशौण्डौ समाहूतावरिभिस्तौ रणाध्वरम् ।
यज्वभिर्विधिनाहूतौ मखे देवाविवाश्विनौ ॥ ८९
क्रुद्धौ तौ तु नरव्याघ्रौ वेगवन्तौ बभूवतुः ।
तलशब्देन रुषितौ यथा नागौ महाहवे ॥ ९०
विगाहन्स रथानीकमश्वसंघांश्च फल्गुनः ।
व्यचरत्पृतनामध्ये पाशहस्त इवान्तकः ॥ ९१
तं दृष्ट्वा युधि विक्रान्तं सेनायां तव भारत ।
संशप्तकगणान्भूयः पुत्रस्ते समचोदयत् ॥ ९२
ततो रथसहस्रेण द्विरदानां त्रिभिः शतैः ।
चतुर्दशसहस्रैश्च तुरगाणां महाहवे ॥ ९३
द्वाभ्यां शतसहस्राभ्यां पदातीनां च धन्विनाम् ।
शूराणां नामलब्धानां विदितानां समन्ततः ।
अभ्यवर्तन्त तौ वीरौ छादयन्तो महारथाः ॥ ९४
स छाद्यमानः समरे शरैः परबलार्दनः ।
दर्शयन्रौद्रमात्मानं पाशहस्त इवान्तकः ।
निघ्नन्संशप्तकान्पार्थः प्रेक्षणीयतरोऽभवत् ॥ ९५
ततो विद्युत्प्रभैर्बाणैः कार्तस्वरविभूषितैः ।
निरन्तरमिवाकाशमासीच्छन्नं किरीटिना ॥ ९६
किरीटिभुजनिर्मुक्तैः संपतद्भिर्महाशरैः ।
समाच्छन्नं बभौ सर्वं काद्रवेयैरिव प्रभो ॥ ९७
रुक्मपुङ्खान्प्रसन्नाग्राञ्शरान्संनतपर्वणः ।

89 K_4 transp 89 and 90 — ^{a}) K_3 युधि शौरे, Da_1 $D_{1\,5}$ M_1 युद्धशौंडै, $G_{1\,2}$ °शौंडा (G_2 °ढ) M_1 सदाहूताव् — ^{b}) K_3 V_1 B D S आगतौ तौ (B_2 च, D_3 हि) (for अरिभिस्तौ) K_3 रणध्वज; B_2 समराध्वरं (hypermetric), B_5 बलाध्वर, T_1 रणाध्वरे — ^{c}) K_3 यज्ञभिर्, Da_1 $D_{1\,5}$ यजुर्भिर्, Dn_1 M_2 यज्विभिर् — ^{d}) T_2 मुनि-, T_3 G M मख (for मखे) B_2 यथा देवाश्विनावुभौ — After 89, S ins

524* क्रोधताम्रेक्षणौ शूरौ शुशुभाते महाबलौ ।
मदोत्कटौ यथा नागौ हस्तिसंचारचारिणौ ।
[(L 1) T_3 G वीरौ (for शूरौ)]

90 K_4 transp. 89 and 90 — ^{a}) $Ś_2$ $K_{1\,4}$ transp. क्रुद्धौ and तौ S महात्मानौ (T_1 °वीरौ) (for नरव्याघ्रौ) — ^{b}) Bom. ed योगवंतौ (for वेगवन्तौ) — ^{c}) $K_{2\,4}$ Dn_1 च(Dn_1 ज)लशब्देन, Ca तल° (as in text) — ^{d}) V_1 $B_{1\,3-5}$ Da_1 $D_{1\,3-7}$ महावने, B_2 °रणे (for °हवे) S महानागाविवोत्कटौ

91 ^{a}) K_3 V_1 $B_{1\,3-5}$ D $T_{1\,3}$ G M विगाह्य तु (V_1 तद्); T_2 प्रविश्य तु (for विगाहन्स) B_2 विगाह्य तुरगानीकम् — ^{b}) B_2 Da_1 Dn_1 T_1 अश्वसघा(B_2 °हां)श्च Some MSS फाल्गुन — ^{c}) M_4 विचरन्

92 G_1 reads 92^a–95^d twice — ^{b}) T_2 युधि (for तव) M मारिष (for भारत) — ^{c}) Some MSS ससप्तकगणान् — ^{d}) K_3 मधुसूदन ; V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\,3-7}$ $T_{1\,2}$ $G_{1\,2}$ M स(D_6 य)मचूचुदत्, $D_{2\,8}$ °नूनुदत्, T_3 G_3 संप्रचूचुदत् (for समचोदयत्)

93 ^{a}) Dn_1 S (except M_1) रथसहस्रे द्वे (for °सहस्रेण). — ^{b}) V_1 त्रिभि॰ शरै ; S शतत्रयं — ^{c}) K_3 V_1 B Dn_1 $D_{2\,4.6-8}$ तु (for च) S चतुर्दशसहस्राणि — ^{d}) S वाजिनां च K_3 महारणे, $D_{2\,6}$ च भारत

94 ^{a}) D_2 शतसहस्राणां S पूर्णे(G_1 °र्वे) शतसहस्रे द्वे — ^{c}) $Ś_2$ $K_{1\,2\,4}$ नादलु(K_2 °ल)ब्धानां, V_1 B Da_1 $D_{1.3-5\,7}$ लब्धलक्षाणा (for नामलब्धाना) S राजन्पुरुषवीराणां — ^{d}) V_1 विचित्राणा, $T_{1\,2}$ M विदितानां; T_3 G कौरवाणा, Co विदिताना (as in text) Da_1 $D_{1.5}$ संनद्धाना तरस्विना — After 94^{cd}, G ins

525* दुर्योधनेन ते सार्धं जातवेगाः समन्वत ।

— T_3 om. 94^{ef} — ^{e}) Ś $K_{1\,2}$ अभ्य(K_1 °भि)वर्तंत K_3 संवीरौ, V_1 B_{3-5} Da_1 $D_{1\,3-7}$ S (T_3 om.) कौंतेयं, B_2 ते वीरा — ^{f}) D_2 ववंतस्तौ (for छादयन्तो) S K D_3 छादयंतौ महारथान् — After 94, K_4 V_1 B Da_1 $D_{1\,3-5\,7}$ ins

526* शरवर्षैर्महाराज सर्वत पाण्डुनन्दनम् ।
[B_5 चमूमध्ये (for शरवर्षैर्) K_4 पांडुनंदन]

95 ^{a}) Dn_1 D_1 T_3 $G_{2\,3}$ M संछाद्यमान. — ^{b}) S (except T_1 M_1) परै (for शरै) B_5 संनतपर्वभि , Da_1 परबलार्दन, T_2 °बलार्दिकृत्, M °बलांतकृत् — ^{d}) V_1 पाशहस्तम्, Dn_1 चापहस्तम् D_6 पाशहस्तमिवान्तकं. — ^{e}) Some MSS संसप्तकान् — ^{f}) V_1 प्रेक्षणीयतमो, D_2 °णीयं ततो.

96 ^{b}) Ś $K_{1\,2\,4}$ -विभूषणै (for -विभूषितै) — ^{c}) G_3 सतारकम् (for निरन्तरम्) — ^{d}) K_3 B Da_1 $D_{1-3,7\,8}$ T_2 M_1 छन्न ; V_1 D_6 अस्त्रै॰, T_3 G नूनं (for छन्नं.). Da_1 D_6 किरीटिन

97 ^{a}) K_3 S किरीटिचाप(K_3 °निज)निर्मुक्तै — ^{b}) T_2 समंतत (for महाशरै). — ^{c}) T_2 शरैश्छन्नं (for समाच्छन्नं) Da_1 $D_{1\,5}$ रणे (for बभौ). D_6 सैन्य, S (except G_1) व्योम (for सर्वं). — ^{d}) T_1 द्रुत (for प्रभो).

98 ^{a}) D_6 सुवर्णाग्रान्, S शरान्घोरान् (for प्रसन्नाग्रान्).

अदर्शयदमेयात्मा दिक्षु सर्वासु पाण्डवः ॥ ९८
हत्वा दश सहस्राणि पार्थिवानां महारथः ।
संशप्तकानां कौन्तेयः प्रपक्षं त्वरितोऽभ्ययात् ॥ ९९
प्रपक्षं स समासाद्य पार्थः काम्बोजरक्षितम् ।
प्रममाथ बलाद्बाणैर्दानवानिव वासवः ॥ १००
प्रचिच्छेदाशु भल्लैश्च द्विषतामाततायिनाम् ।
शस्त्रपाणींस्तथा बाहूंस्तथापि च शिरांस्युत ॥ १०१
अङ्गाङ्गावयवैश्छिन्नैर्व्यायुधास्तेऽपतन्क्षितौ ।
विष्वग्वाताभिसंभग्ना बहुशाखा इव द्रुमाः ॥ १०२
हस्त्यश्वरथपत्तीनां व्रातान्निघ्नन्तमर्जुनम् ।
सुदक्षिणादवरजः शरवृष्ट्याभ्यवीवृषत् ॥ १०३
अस्यास्यतोऽर्धचन्द्राभ्यां स बाहू परिघोपमौ ।
पूर्णचन्द्राभवक्त्रं च क्षुरेणाभ्यहनच्छिरः ॥ १०४
स पपात ततो वाहात्स्वलोहितपरिस्रवः ।

— b) D2 शराणां नतपर्वणां, S प्रसन्नाग्र(T1 °न्क्र)तपर्वण — c) K3 V1 B (except B5) Da1 D1–4 7 अवासृजद् (for अदर्शयद्) — After 98, N T G ins

527* मही वियद्दिश सर्वा समुद्रा गिरयोऽपि वा।
स्फुटन्तीति जना जज्ञु पार्थस्य तलनिस्वनात्।

[G1 lacuna for line 1 — (L. 1) D2 T3 G2 3 वियद्दिव (G2 °व); T1 दश दिश, T2 विदीर्यंते (for वियद्दिश) Ś K1 2 4 T G3 किं नु, K3 D6 किं तु; D2 3 खं तु (for सर्वा) B3 Da1 D1 5 च (for वा) Ś K1 2 4 D6 T2 समुद्रा सह(T2 °द्राश्च स)पर्वता, K3 V1 B5 Dn1 D2 3 T1.3 G2 3 ससमुद्रा स(D3 °द्राश्च)पर्वता (for the posterior half) — (L. 2) Ś K1 2 4 स्फुरति, T G2 3 फलति, Ca.o स्फुटन्ति (as above) K3 V1 जना ज(V1 °नैर्ज)ज्ञे, Dn1 जगज्जज्ञे, D1 जना जज्ञु, D2 6 समाजज्ञे, D3 जनोत्रासीत्, T2 जना बिभ्यु B3 स्फोटयतीव संजज्ञे (for the prior half). B1 3 Dn1 D1 2 5 3 तलनिस्वन, D3 6 T G °निस्वनै°, D4 °निस्वनान्]

99 a) T3 शत- (for दश) — b) B5 Da1 Dn1 D1 5 S क्षत्रियाणा (for पार्थिवाना) K4 S महारथान्, B2 °बल — c) Some MSS संसप्तकाना — d) Ś1 2 (sup lin as in text) K1.2.4 विमर्दं, K3 B3 Dn1 D2–4 3 G1 प्रत्यक्ष, T1 प्रवक्ष (for प्रपक्ष) K3 [ऽ]न्वयात्, S (except G1) ययौ (for ऽभ्ययात्)

100 a) K4 B2 Dn1 D3 7 (before corr) 3 प्रत्यक्ष, T1 प्रवक्ष (for प्रपक्षं) B3 प्रपक्षणं (for प्रपक्षं स) V1 B1.2.4.5 D3 4 7 च, Da1 D1.5 स्व; D3 तु; S त (for स) — b) Some MSS कांभोज° — c) Da1 D1 5 बलाद्द्रौणिर्, S बलं (G2 रथ) भल्लैर् (for बलाद्बाणैर्) — d) M1 वासव; M2–4 कौशिक..

101 B2 om. 101–102 — a) T2 [अ]थ (for [आ]शु) K4 V1 B1 3.4 D3.4.7 भल्लेन — K4 om 101^{c}–102^{b} — c) Ś1 V1 B3 5 D3 T3 G3 M1 शस्त्र पाणींस्, K3 B1.4 Da1 D1.3–7 G1 श(Da1 D1.5 अ)स्त्रपाणीं K3 B1 3.4 D3 4.7 बाहु — d) B4 तथा जघा; D6 असूनपि; S (G1 damaged) तथैव च (for तथापि च) K3 B5 D2 6 T2 च (for [उ]त)

102 B2 om 102, K4 om 102^{ab} (cf v l 101) — a) M अगागावयवाश्छिन्ना — b) D2 [ऽ]वसन्; T2 G1 [ऽ]पतद्, M1 [ऽ]परान् (for ऽपतन्) B1.3 4 D3 4 7 S भुवि (for क्षितौ) — c) V1 B5 Dn1 विष्वग्वाताभिसरुग्णा, B3 °संभुग्ना, Da1 D1 5 °ग्वाताहता रुग्णा, D6 °ग्वाताभिसंविग्ना, G2 M1 °सपन्ना — d) K4 बहुशाला — After 102, M2–4 ins

528* काम्बोजस्तु तत क्रुद्धो दृष्ट्वा पार्थं महारथम्।

103 b) B2 व्राता निघ्नतु मर्दन (sic) — After 103^{ab}, M2–4 ins

529* अचोदयत यन्तारमर्जुनायैव मा वह।
ततस्तं रथिनां श्रेष्ठ बहुदक्षिणमाहवे।
अर्जुनस्य रथ क्षिप्र प्रापयामास सारथि।
ततोऽर्जुन त्रिभिर्बाणैर्विद्ध्वा भारसहैर्युधि।
केशार्धं नवभी राजन्बाह्वोरुरसि चार्पयत्। [5]
तत क्रुद्धो महाराज पाण्डव परवीरहा।

— M4 om (hapl.) 103^{c}–105^{d} — c) B3 M2 3 अवरजं. — B3 om (hapl.) 103^{d}–106^{a} — d) T2 शरवृष्टिम्, G3 शस्त्रवृष्ट्या D6 [अ]भ्यवीवृषन्; T1.2 G2 ध्र(T2 [अ])-वीवृषत् (for [अ]भ्यवी°) M2 3 भल्लेन प्राहिणोद्रथात्

104 B3 M4 om. 104 (cf v l 103) M2 3 om 104–105 — a) K3 V1 B (B3 om.) D T G M1 तस्य — b) D3 सुबाहु- B1 2 4 Da1 D1 3–5.7 बाहू परिघसनिभौ — d) K3 D2–4 7 3 [अ]भ्यहरच्च; B1.4 Dn1 T G2 3 [अ]प(B4 Dn1 °पा)हरच्च, G1 [अ]पहृतं B2 क्षुरप्रेणाहरच्छिर

105 B3 M2–4 om. 105 (cf v l 103, 104) — a) T G M1 तद् (for स) Ś2 त स पापात (sic) V1 B2 Dn1 हतो, T2 G3 तदा; M1 शिरो (for ततो) D6 रथोदार (for ततो वाहात्) V1 T G M1 वेगात् (for वाहात्) — b) Ś2 K4 B1 2 5 Da1 D1–5 7 सुलोहित-; K1 D6 T2 सलोहित- T G2 3 M1 परिप्लुतं — c) B

मनःशिलागिरेः शृङ्गं वज्रेणेवावदारितम् ॥ १०५
सुदक्षिणादवरजं काम्बोजं ददृशुर्हतम् ।
प्रांशुं कमलपत्राक्षमत्यर्थं प्रियदर्शनम् ।
काञ्चनस्तम्भसंकाशं भिन्नं हेमगिरिं यथा ॥ १०६
ततोऽभवत्पुनर्युद्धं घोरमद्भुतदर्शनम् ।
नानावस्थाश्च योधानां बभूवुस्तत्र युध्यताम् ॥ १०७
एतेष्वावर्जितैरश्वैः काम्बोजैर्यवनैः शकैः ।
शोणिताक्तैस्तदा रक्तं सर्वमासीद्विशां पते ॥ १०८
रथै रथाश्वसूतैश्च हतारोहैश्च वाजिभिः ।
द्विरदैश्च हतारोहैर्महामात्रैर्हतद्विपैः ।
अन्योन्येन महाराज कृतो घोरो जनक्षयः ॥ १०९
तस्मिन्प्रपक्षे पक्षे च वध्यमाने महात्मना ।
अर्जुनं जयतां श्रेष्ठं त्वरितो द्रौणिराययौ ॥ ११०
विधुन्वानो महच्चापं कार्तस्वरविभूषितम् ।

मान शिलं गिरे, T2 M1 धा(M1 दा)र्यमाण गिरे — d) D8 वलौघेण, T2 G3 वज्रेणैव V1 D6 8 T G M1 विदारितं

106 B8 om 106a (cf v. l 103) — a) T1 सदक्षिणाद् — b) Some MSS काभोजं, G2 कांबोजान् T1 हृतं (for हतम्) — K3 om 106cd — c) Ś2 K4 T2 प्रांशु-, B1 प्रांशु S (except T1) क(T2 -को)मलगर्भाभम् (for °पत्राक्षम्) D2 6 पद्मपत्रायताक्षस्त्वं (D6 °क्ष तं). — d) Ś2 K1 4 B6 D8 अत्यर्थं-; D5 अत्यंत- (for अत्यर्थं). D2 अत्यंतप्रियवादिन — e) B (except B5) D3 4 7 सदृश (for -संकाश). — f) D1 भिन्न- (for भिन्नं).

107 a) G3 भवान् (for ऽभवत्) — b) K3 V1 B D S (G1 damaged) अत्यर्थ(B2 °त्यंत)मद्भुतं (for अद्भुतदर्शनम्) — c) M2–4 यौधाना

108 a) V1 B2 4 6 Da1 Dn1 D1–5 7 M एकेषु, B1 एकैश्च, T1 पार्थेन, T2 पार्थेषु, G1 वातेषु (for एतेषु) V1 B2 4 5 Dn1 D2–4 7 S निहतैर् Ca एकेष्वेवार्जितैर् T3 G चैव (for अश्वै) K8 एकैश्चावर्जितारश्वै (sic), B3 एके आवर्जितैरश्वै, D6 अश्वचारैश्च विविधै., D8 अश्ववारैश्च वीरैश्च — K8 om. 108b–130d — b) Some MSS काभोजैर् Ś2 V1 D4 जवनैर्. Ś K1 2 4 शरै- (for शकै) — c) K1 D2 शोणितार्थै(D2 °र्ग्रै)स्त Ś K1 2 सदा, B5 T1 तथा (for तदा) D8 M2–4 सर्वं, T1 युक्तं T2 सक्त (for रक्तं) — d) B4 आसीत्सर्वं (by transp), D8 M2–4 रक्तमासीद्

109 K8 om 109 (cf v 1 108) — a) B8 नरैर् (for रथै) Ś3 K1 4 अश्वाश्वसूतैश्च, V1 B D T1 8 G (G1 damaged) M हताश्व° (for रथाश्व°) T2 रथैर्हतबलै सूतैर् — c) K2 [आ]हतारोहैर् — e) Dn1 अन्योन्य च; T1 अर्जुनेन — f) D2 कृतो घोर- T2 विनाश पृथिवीक्षिता — After 109, T2 8 G1, 3 read line 6 of 531* for the first time

110 K3 om 110 (cf. v. l. 108) — a) K4 V1 B3, 5 Da1 Dn1 D1, 5 6 8 transp प्रपक्षे and पक्षे T1 तस्मिन्सैन्ये सुबलिना — b) T1 मध्यमाने (for वध्य°) B (except B5) Da1 D1, 3–5 7 निहते सव्यसाचिना — d) K1, 2 4 त्वरित V1 B D S अभ्ययात् (for आययौ)

111 K8 om 111 (cf v. l 108) — a) Ś K1, 2 4 B5 विधुन्वान, S विधून्वानो Ś K1 2 B5 D6 महाचाप. — c) D8 आददानं — d) T1 भास्कर. — After 111, Ś K1 2 4 V1 B D ins

530* क्रोधामर्षविवृत्तास्यो लोहिताक्षो बभौ बली ।
अन्तकाले यथा क्रुद्धो मृत्यु किंकरदण्डभृत् ।
तत प्रासृजदुग्राणि शरवर्षाणि संघश ।
तैर्विसृष्टैर्महाराज व्यद्रवत्पाण्डवी चमू ।
स दृष्ट्वैव तु दाशार्ह स्यन्दनस्थ विशा पते । [5]
पुन प्रासृजदुग्राणि शरवर्षाणि मारिष ।

[D2 om lines 1 and 2 — (L. 1) V1 Dn1 -विवृत्ताक्षो Ś K1 2 4 D6 8 क्रोधरक्तेक्षण- क्रुद्धो (D8 वीरो), Da1 D1, 5 कोपामर्षविवृत्ताक्षो (for the prior half) Ca cites क्रोधामर्ष° (as above) — (L. 2) V1 B1 5 Dn1 D4 8 किंकरदण्डवान् (B1 °धृक्, B5 D4 °वत्), D6 भवति भारत, Ca किंकरदण्डभृत् (as above) — (L 3) D6 प्रसृजद् K4 सयश-, B2 D1 6 8 मारिष, B5 सर्वश (for संघश) — B2 om lines 4–6 — (L 4) D1, 6 पतद्भिर् (for विसृष्टैर्); Ś2 व्यवसत्, K4 व्यधमत् (for व्यद्रवत्) Ś2 K1 4 पाण्डवी (K1 °वी) चमू, D2 पाण्डवी चमु — (L. 5) D6 त (for स). Ś K1 2 4 transp दृष्ट्वैव and तु Dn1 स्यदनस्थो]

On the other hand, S ins after 111

531* तयोरासीन्महद्युद्धं धर्मभ्रात्रोरनैष्ठिकम् ।
विसिष्मापयिषोर्लोकं यशश्चोत्तममिच्छतो ।
संशप्तकास्तु कौन्तेय कुरूंश्चापि वृकोदर ।
सूतपुत्रस्तु पाञ्चालान्भूयोऽभ्रंस्त्वरिता शरै । [5]
एवमेष महाराज विनाश पृथिवीक्षिताम् ।
आसीत्क्रुद्धेऽर्जुने कर्णे भीमसेने च दारुणे ।

[(L 1) T3 G3 राजन्; G2 चासीन् T1 भ्रात्रयोरतिदारुण (for the prior half) — (L 2) T2 M विस्मापयिषतोर्, G1 विसिष्मापयिषुर् — (L 3) T1 G2 च (for तु) — (L. 4) T1 G2 च (for तु). T2 M1 त्रयो (for भूयो).

आददानः शरान्घोरान्स्वरश्मीनिव भास्करः ॥ १११
तैः पतद्भिर्महाराज द्रौणिमुक्तैः समन्ततः ।
संछादितौ रथस्थौ तावुभौ कृष्णधनंजयौ ॥ ११२
ततः शरशतैस्तीक्ष्णैर्भारद्वाजः प्रतापवान् ।
निश्चेष्टौ तावुभौ चक्रे युद्धे माधवपाण्डवौ ॥ ११३
हाहाकृतमभूत्सर्वं जङ्गमं स्थावरं तथा ।
चराचरस्य गोप्तारौ दृष्ट्वा संछादितौ शरैः ॥ ११४
सिद्धचारणसंघाश्च संपेतुर्वै समन्ततः ।
चिन्तयन्तो भवेदद्य लोकानां स्वस्त्यपीत्यह ॥ ११५
न मया तादृशो राजन्दृष्टपूर्वः पराक्रमः ।
संजज्ञे यादृशो द्रौणेः कृष्णौ संछादयिष्यतः ॥ ११६
द्रौणेस्तु धनुषः शब्दमहितत्रासनं रणे ।
अश्रौषं बहुशो राजन्सिंहस्य नदतो यथा ॥ ११७
ज्या चास्य चरतो युद्धे सव्यदक्षिणमस्यतः ।
विद्युदम्बुदमध्यस्था भ्राजमानेव साभवत् ॥ ११८
स तथा क्षिप्रकारी च दृढहस्तश्च पाण्डवः ।

— T1 M2–4 repeat line 5, after 534* — (L 5) T1 (both times) G2 तस्मिन्युद्धे, G1 एवमेव — T2 G1 read line 6 for the first time after st 109 — (L 6) T1.3 (second time) G3 (second time) महाबले, T3 (first time) च दारुण]

T3 G3 M1 cont

532* युद्ध घोर तथा त्वासीद्विधाभूते चमूमुखे ।

[T3 G3 ततश्चासीत् (for तथा त्वा°) G2 युद्धं घोरतरं चासीत् (for the prior half)]

— After the above, S ins an addl colophon [*Adhy name* G1 काबोजवध: — *Adhy no* (figures, words or both) T1 G M1 56, T2 M2–4 55], which is followed by 8 12 1–32

112 K3 om 112 (cf v l 108) G1 om 112–128 D1 om 112ᵃ T G2 (om 112–113) M read 8 40 112–124 after 8 12 32 — ᵃ) D3 निपतद्भिर् M2–4 महावेगैर् (for °राज) — ᵈ) D2 तावुभौ कृष्णपांडवौ

113 K3 G1 om 113 (cf v l. 108, 112) For sequence in T G2 M, cf v l. 112 — ᵇ) B (except B5) D3 4 6 7 अश्वत्थामा (for भारद्वाज) Dn1 भारद्वाजात्मजात्मज , D3 °त्मज प्रभु° — ᶜ) M1 च भृश (for तावुभौ) K1 D6 7 युद्धे (for चक्रे) — ᵈ) K4 चक्रे; D6 7 कृत्वा, T G2 M रणे (for युद्धे)

114 K3 G1 om 114 (cf v l 108, 112) For sequence in T G2 M, cf v l 112 — ᵃ) B4 D1 5 6 हाहाभूतम्, G2 M1 °कारम् (for °कृतम्) — ᵇ) B Dn1 D3 4 6 7 T1 M transp जङ्गम and स्थावर Ca cites स्थावरजगम Dn1 D3 तदा — ᵈ) M1 दृष्टौ K4 संछाद्य तौ, M3 °दित B5 (also as in text) D3 रणे (for शरैः)

115 K3 G1 om 115 (cf v l 108, 112) For sequence in T G2 M, cf v l. 112 — ᵃ) B2 °संहाश्च; T3 गधर्वा (for संघाश्च) — ᵇ) B Da1 D1–3 7 ते (for वै) — ᶜ) T G2 M अपि स्वस्ति (for चिन्तयन्तो) Ś1 अन्य (sic), K1 अस्य (for अद्य) — ᵈ) V1 B1 3 4 D3 4 7 स्वस्त्यपीति च, B2 °पीदित ; B5 Da1 Dn1 D1 5 °पीति ह; D2 3 °पीति हि, D3 स्वस्ति चेति हि, T G2 M इति चाब्रुवन् Ca cites स्वस्त्यपि (as in text)

116 K3 G1 om 116 (cf v l 108, 112) For sequence in T G2 M, cf v l 112 — ᵃ) Ś1 K2 न स यातो दृशो राजन् — ᵇ) K1 4 दृष्टपूर्वो (K4 °र्व्व) — ᶜ) V1 B D2–4 7 सग्रामे, Dn1 संदृष्टो (for संजज्ञे) K4 द्रोण , B5 T1 द्रौणि — ᵈ) V1 B5 Da1 D1 5 T G2 M कृष्णौ छादयतो रणे

117 K3 G1 om 117 (cf v l 108, 112) For sequence in T G2 M, cf v l. 112 — ᵃ) Da1 D1.5 द्रौणिस् T2 M2–4 च (for तु) T2 शब्दो — ᵇ) Dn1 महता, D6 अमित ; T1 G2 M1 रथानां, T2 M2–4 रथिनां (for अहित°) D3 (before corr) अहितात्रासयन्रणे — ᶜ) T2 M1 महतो, M2–4 अमितो (for बहुशो) — D3 om (hapl) 117ᵈ–120ᶜ — ᵈ) Dn1 D6 7 निनदो, T1 निनद (for नदतो)

118 K3 D2 G1 om 118 (cf v l 108, 112, 117) For sequence in T G2 M, cf v l 112 — ᵃ) K4 ज्यां G2 धनुषे (for चरतो) — ᵇ) T1 G2 M सव्य (for सव्य°) — ᶜ) V1 अभोदमध्यस्था, D6 T G2 M अभोधरस्थे(T3 G3 °स्थै)व, D3 अबरमध्यस्था (for अम्बुद°) — ᵈ) D1 5 भासमाना, T3 G3 भ्राजमानो (for भ्राजमाना) Dn1 D6 T G2 M व्यदृश्यत (for [इ]व साभवत्)

119 K3 D2 G1 om 119 (cf v l. 108, 112, 117) For sequence in T G2 M, cf v l. 112 — ᵃ) T3 G3 तदा (for तथा) — ᵇ) V1 B5 Da1 D1.5 6 लघुहस्तश्च (for दृढ°) — ᶜ) V1 B D (D2 om) S (G1 om) प्रमोह (D6 °द्) (for संमोह) — ᵈ) Ś K1 2 प्रे(K1 प्रै)क्षता, V1 प्रेक्ष्यते, B1 3–5 D3.4.7 प्रेक्ष्य तं; D5 प्रेक्षत (for प्रैक्षत) Ś1 K3 lacuna

संमोहं परमं गत्वा प्रैक्षत द्रोणजं ततः ॥ ११९

स विक्रमं हृतं मेने आत्मनः सुमहात्मना ।
तथास्य समरे राजन्वपुरासीत्सुदुर्दृशम् ॥ १२०

द्रौणिपाण्डवयोरेवं वर्तमाने महारणे ।
वर्धमाने च राजेन्द्र द्रोणपुत्रे महाबले ।
हीयमाने च कौन्तेये कृष्णं रोषः समभ्ययात् ॥१२१

स रोषान्निःश्वसन्राजन्निर्दहन्निव चक्षुषा ।
द्रौणिं ह्यपश्यत्संग्रामे फल्गुनं च मुहुर्मुहुः ॥ १२२

ततः क्रुद्धोऽब्रवीत्कृष्णः पार्थं सप्रणयं तदा ।
अत्यद्भुतमिदं पार्थ तव पश्यामि संयुगे ।
अतिशेते हि यत्र त्वा द्रोणपुत्रोऽद्य भारत ॥ १२३

कच्चित्ते गाण्डिवं हस्ते रथे तिष्ठसि चार्जुन ।

---

for द्रोणजं B2 प्रेक्ष्य द्रोणात्मज तदा, S (G1 om) प्रेक्षन्नास्ते (T3 G3 °स्त) धनंजयः.

120 K3 G1 om 120 (cf v l. 108, 112) D2 om 120^{abc} (of v l 117) For sequence in T G2 3 M, cf v. l. 112 — ^{a}) Ś2 हुत, V1 B1-4 Da1 D1 5 6 कृतं (for हृत) K4 B5 स्वविक्रमं हतं मन्ये (B5 मेने), D3 4.7 S (G1 om.) विक्रम च हृ(D3 7 विहृ-, D4 निहृ-, T2 च हृ)तं मेने (T1 मन्ये) — M3 om 120^{b}–121^{d} — ^{b}) Ś K1 2 4 B (except B2) Da1 Dn1 D1.5 6 8 T2 M1 ह्या- (B1 स्वा)त्मन. Ś K2 सुमहात्मक (sic), K1 4 D6 स्व- (K4 D6 सु)महात्मन, V1 B2 D3 4.7 स (V1 सु-) महायशाः; B1 5 स महात्मना, Dn1 D3 सुमहात्मना, S (G1 om) तेन संयुगे — ^{c}) K4 तस्यास्य; V1 T2 3 G3 3 अथास्य, Dn1 तस्यथो (sic) — ^{d}) B1 4 पुनर, Dn1 पुरा (for वपुर्) Dn1 ह्यासीत्.

121 K3 G1 om. 121 (cf v l. 108, 112) M3 om 121^{abcd} (of v l. 120) For sequence in T G2 3 M, of v l 112 — ^{a}) B3 राजन् (for एव). T G2.3 M (M3 om) द्रौणेस्तत्कुर्वत कर्म — ^{b}) B5 सुदारुणे, Da1 D1.5 महाहवे (for °रणे) T G2 3 M (M3 om) यादृग्रूपं पिनाकिन. — ^{c}) T3 G3 वर्तमाने (for वर्धमाने) K4 वार्यमानेव, V1 वर्तमाने च (for वर्ध°). T G2 3 M (M3 om.) ततस्तत्र (for च राजेन्द्र) — ^{d}) V1 B5 Da1 D1.5 महारथे; S (G1 M3 om) विशां पते (for महाबले). — ^{e}) Dn1 कौंतेय — ^{f}) K2 B1 5 D 2-4 7 कृष्णे; K4 कृष्णो. B (except B5) D3 4.7 T G2 3 M समाविशत् (for समभ्ययात्).

122 K3 G1 om. 122 (cf. v l. 108, 112) For sequence in T G2 3 M, of v l. 112. — ^{b}) T3 G2 3 M2-4 दहन्निव च (for निर्दहन्निव). — ^{c}) B1 च पश्यत्, Dn1 D2.6 8 स्वपश्यत्; S (G1 om) ददर्श. — ^{d}) K4 V1 B D फाल्गुनं

123 K3 G1 om. 123 (cf. v l 108, 112) For sequence in T G2 3 M, of. v. l. 112 — ^{a}) D3 T3 G2 3 कृष्णो (for क्रुद्धो) D3 कृष्णं, T3 G2 3 क्रुद्ध (for कृष्ण) V1 B5 ततोब्रवीन्महाबाहु — ^{b}) T1 2 G2.3 M वच (for तदा) T3 पांडवं प्रणय वच Ca cites सप्रणयं (as in text) — ^{c}) T G2 3 M अहं (for इदं) D3 वाक्य (sic) (for पार्थ) — ^{d}) V1 B5 T G2.3 M त्वयि (for तव) K4 B1 पश्याम — ^{e}) Da1 D1 5 अभिशेते हि, D6 अभितिष्ठति Ca c cite अतिशेते (as in text). D3 तु (for हि) K4 तत्र (for यत्र) V1 B D त्वा T G2 3 M यस्त्वा विशेषय(G3 °यं)त्याजौ — ^{f}) B3 [ऽ]स्य, B3 [ऽ]र्थ; Dn1 हि (for ऽद्य) K4 [ऽ]स्यमारत; T3 G2 3 [अ]च मारिष (for ऽद्य भारत) — V1 B1.5 D (except D3) ins after 123 T G2 3 M after 124^{a}.

533* कच्चिद्वीर्यं यथापूर्वं भुजयोर्वा बलं तव ।
[D6 कच्चिद् V1 बल तथा (marg °दा), D6 रणे तव, T3 परंतप]
This is followed by 534* in T G2 3 M.

124 K3 G1 om 124 (cf v l. 108, 112) For sequence in T G2 3 M, cf. v l. 112. V1 repeats 124 (with v l) after 534* D3 repeats 124^{a} after line 2 of 534* — ^{a}) Ś2 कैश्चित्ते D3 गाजिव V1 (first time) B5 Dn1 D2 6 हस्तान् V1 (second time) केवलं सत्त्वमात्रेण — V1 (first time) B5 Dn1 D2 6 T G2 3 M om. 124^{bc}. — ^{b}) D4 (by corr) तिष्ठति B3 Da1 D6 वार्जुन — ^{c}) K1.2 कश्चिद् K4 B5 Da1 D1.3-5.7 मुष्टिर्वा न व्यशीर्येत, V1 (first time) मुष्टिं वा तेन शीर्यते; D2 मुष्टिर्बाणो व्यसीर्येत, D6 मुष्टिर्वा तव शीर्यते, T G2 3 M मुष्टिर्वा न विशीर्येते (T3 G2 3 M1 °त) — K4 V1 B (except B3) D (except D3) ins after 124 T G2 3 M after 533*.

534* उदीर्यमाणं हि रणे पश्यामि द्रौणिमाहवे ।
गुरुपुत्र इति ह्येनं मानयन्भरतर्षभ ।
उपेक्षां कुरु मा पार्थ नायं काल उपेक्षितुम् ।

[(L. 1) Dn1 द्रौणम् B1 4 एव च (for आहवे) — (L. 2) M1 गुरुपुत्रम् V1 Dn1 D3 ह्येव; D2 खेव (sic) (for ह्येन) K4 Dn1 भरतर्षभ°, T G2.3 M पाण्डवर्षभ.

कच्चित्कुशलिनौ बाहू कच्चिद्वीर्यं तदेव ते ॥ १२४
एवमुक्तस्तु कृष्णेन क्षिप्त्वा भल्लांश्चतुर्दश ।
त्वरमाणस्त्वराकाले द्रौणेर्धनुरथाच्छिनत् ।
ध्वजं छत्रं पताकां च रथं शक्तिं गदां तथा ॥ १२५
जत्रुदेशे च सुभृशं वत्सदन्तैरताडयत् ।
स मूर्च्छां परमां गत्वा ध्वजयष्टिं समाश्रितः ॥ १२६
तं विसंज्ञं महाराज किरीटिभयपीडितम् ।
अपोवाह रणात्सूतो रक्षमाणो धनंजयात् ॥ १२७
एतस्मिन्नेव काले तु विजयः शत्रुतापनः ।
न्यवधीत्तावकं सैन्यं शतशोऽथ सहस्रशः ।
पश्यतस्तव पुत्रस्य तस्य वीरस्य भारत ॥ १२८
एवमेष क्षयो वृत्तस्तावकानां परैः सह ।
क्रूरो विशसनो घोरो राजन्दुर्मन्त्रिते तव ॥ १२९
संशप्तकांश्च कौन्तेयः कुरूंश्चापि वृकोदरः ।
वसुषेणं च पाञ्चालः कृत्स्नेन व्यधमद्रणे ॥ १३०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥

— (L 3) Da_1 $D_{1\ 5}$ कुरुषे, T $G_{2\ 3}$ M मा कृथा (for कुरु मा) Dn_1 उपेक्षित]

— After the above, T_1 M_{2-4} repeat line 5 of 531*

125 K_3 G_1 om 125 (cf v l 108, 112) T_1 M_{2-4} om 125–129 $T_{2\ 3}$ $G_{2\ 3}$ M_1 om 125–130 — b) V_1 B D गृह्य (for क्षिप्त्वा) — c) V_1 तु सक्रुद्धो, $D_{2\ 6}$ तदा पार्थो (for त्वराकाले) — e) $Ś_1$ $K_{1\ 2}$ पत्र, $Ś_2$ पुत्र (sic), B_4 चक्र (for छत्र) $Ś_2$ पताक, V_1 B_2 D (except $D_{6\ 8}$) पताकाश्च — f) V_1 Da_1 $D_{1\ 5}$ खड्ग (for रथ)

126 K_3 S om 126 (cf. v l 108, 112, 125) — d) K_4 समतत.; B_4 उपाश्रित ; D_6 समास्थित (for °श्रित)

127 K_3 S om 127 (cf v l 108, 112, 125) — a) D_6 विह्वल (for विसंज्ञ) D_2 महाबाहु (for °राज) — b) V_1 B Dn_1 $D_{2-4,\ 6-8}$ शत्रुणा भृशपीडित; Da_1 $D_{1\ 5}$ पार्थेन भृशताडित — c) D_8 अपोवाहद् V_1 (marg as in text) शूरो (for सूतो) — d) D_4 (by corr) $_8$ रक्ष्यमाणो

128 K_3 S om 128 (cf v l 108, 112, 125) — a) V_1 B_5 $D_{2-4,\ 6\ 7}$ च (for तु) — b) D_3 (before corr) विजय — c) V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 2-5\ 7\ 8}$ व्य(B1 3 4 न्य , B5 अ)हनत्, D_6 अवधीत् (for न्यव°) — e) B (except B_2) Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3\ 4\ 6-8}$ तस्य वी(B_3 शू)रस्य (for तव पुत्रस्य) V_1 D_5 वीरस्य (for पुत्रस्य) — f) K_3 B_2 तव धी(B_2 वी)रस्य, V_1 $B_{1,\ 3-5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1,\ 3-5\ 7\ 8}$ तव पुत्रस्य, D_2 वीर्यवतस्य; D_6 सक्षयश्चैव (for तस्य वीरस्य) B_5 मारिष (for भारत)

129 K_3 S om 129 (cf v l. 108, 112, 125) — a) K_4 जयो (for क्षयो) — c) Ś $K_{1,\ 2\ 4}$ कृतो B_3 विकाशनो (for विशसनो) D_6 क्रूरे विशसने घोरे

130 Of lines 3 and 4 of 531* K_3 $T_{2\ 3}$ $G_{2\ 3}$ M_1 om 130 (cf v l 108, 112, 125) — a) Some MSS ससप्तकाश्च, D_3 ससप्तकानां M_{2-4} तु (for च) B_5 Da_1 $D_{1,\ 5}$ बीभत्सु (for कौन्तेय.) — c) $Ś_1$ K_2 वसुषेणस्य, K_4 V_1 $B_{1\ 3-5}$ D वसुषेण(B_3 °सेन)श्च, B_2 सुषेणश्चापि, T_1 M_{2-4} सूतपुत्रस्तु (T_1 °श्च) Ca cites वसुषेण $Ś_1$ $K_{1,\ 2}$ पाचा(K_1 °च)ला , $Ś_2$ पचाल ; V_1 B D T_1 G_1 M_{2-4} पाचालान् — d) Ś K_2 कृष्णेन; K_1 V_1 B D क्षणेन (for कृत्स्नेन) T_1 G_1 M_{2-4} भूयोभ्रंस्त्वरिता° (G_1 °त) शरै — Ś $K_{1\ 2\ 4}$ V_1 B D ins. after 130 K_3 after 108°

535* वर्तमाने तथा रौद्रे राजन्वीरवरक्षये ।
उत्थितान्यगणेयानि कबन्धानि समन्ततः ।
युधिष्ठिरोऽपि सग्रामे प्रहारैर्गाढवेदन ।
क्रोशमात्रमपक्रम्य तस्थौ भरतसत्तम ।

[K_3 om line 1 and the prior half of line 2 — (L 2) D_2 उच्छ्रितानि (for उत्थि°) D_6 ह्यसंख्यानि (for [अ]गणेयानि) — (L 3) B_{2-4} $D_{4\ 8}$ संग्रामात् (for °मे) $Ś_2$ प्रहारो Ś $K_{1\ 2\ 4}$ B_5 Da_1 Dn_1 $D_{1,\ 5}$ जर्जरीकृत (for गाढवेदन) — (L 4) K_4 उपाक्रम्य (sic) D_2 क्रोशमात्र परिक्रम्य (for the prior half) K_4 Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-6}$ भ(K_4 भा)रतसत्तम]

Colophon om. in S (except G_1) — *Day of Karṇa's Generalship* $Ś_2$ $K_{1\ 4}$ द्वितीये (K_1 °य) युद्धदिवसे — *Adhy name* B_2 पार्थेन द्रौणिपराभव ; Dn_1 द्रोणपराजय — *Adhy no* (figures, words, or both) $Ś_2$ 40 (as in text), K_1 52, B_1 G_1 56, B_4 55, B_5 D_6 57, Da_1 D_5 67, D_1 51, D_4 37

After the colophon, N ins two passages given in App I (No 14 and No 16)

४१

संजय उवाच ।
त्वरमाणः पुनः कृष्णः पार्थमभ्यवदच्छनैः ।
पश्य कौरव्य राजानमपयातांश्च पाण्डवान् ॥ १
कर्णं पश्य महारङ्गे ज्वलन्तमिव पावकम् ।
असौ भीमो महेष्वासः संनिवृत्तो रणं प्रति ॥ २
तमेतेऽनु निवर्तन्ते धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ।
पाञ्चालानां सृञ्जयानां पाण्डवानां च यन्मुखम् ।
निवृत्तैश्च तथा पार्थैर्भग्नं शत्रुबलं महत् ॥ ३
कौरवान्द्रवतो ह्येष कर्णो धारयतेऽर्जुन ।
अन्तकप्रतिमो वेगे शक्रतुल्यपराक्रमः ॥ ४
असौ गच्छति कौरव्य द्रौणिरस्त्रभृतां वरः ।
तमेष प्रद्रुतः संख्ये धृष्टद्युम्नो महारथः ॥ ५
सर्वं व्याचष्ट दुर्धर्षो वासुदेवः किरीटिने ।
ततो राजन्प्रादुरासीन्महाघोरो महारणः ॥ ६

41

1 T1.2 G1.2 M om 1 — ^{a}) V1 B D8 4.7 तत (for पुन.). K2 कृष्ण, Dn1 कृष्णं — ^{b}) K8 D2 अभ्यवदन्. V1 B1.3.4 D8 4 7 पार्थमाह शनैरिदं, B2 पार्थमाह हसन्निव. — ^{c}) K8 B1 D6 कौरव, B2 3.5 Da1 D1–5 7 पांडव (for कौरव्य) — ^{d}) K8 V1 B2 D6 उपया(V1 °जा)तांश्च, D2 आयातांश्चैव (for अपयातांश्च) B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 उपया(B1 अपजा, B5 अपया)तांश्च पार्थिवान्, Dn1 उपयांतांश्च कौरवान् (sic)

2 T G1.3 M read 2–5, and G2, 2–7 after 8 16.4 — ^{a}) B2.4 महाबाहुं, D2 6 °बाहो (for °रङ्गे) — G2 om. 2^{cd} — ^{d}) T1 2 G1 M परि(G1 प्रति)वृत्तो (for सनि°)

3 For sequence in S, cf v 1 2 — ^{a}) T1 M त इमे; T2 इह ते, G1 2 तमन्ये (for तमेते) Ś2 K8 V1 B1 2 4 D2–4 7 8 विनिवर्तंते, K4 सनि°, B8 प्रति°, B5 Da1 Dn1 D1 5 6 G1 2 [ऽ]प्यनु°, T1 M ते नि°, T2 तु नि° (for ऽनु निवर्तन्ते) — ^{b}) D2 6 -पुरःसरा (for -पुरोगमा) — ^{c}) B1 3 4 D2–4 7 पाचालसृजयाना च, D6 पाचालाना पाडवाना, S पाचाला सृंजयाश्चैव — ^{d}) T2 कौरवाणां (for पाण्डवानां) Ś K2 4 यै सुख, K8 V1 Dn1 D8 ये मुखा, B Da1 D1–5 7 T1 G1 2 M ये मुख, T2 यद्बल (for यन्मुखं) D6 संजयानां च ये मुख — N reads 3^{ef} for the first time after 8 16 4 — ^{e}) B4 तु (for च) K8 V1 B1–4 Da1 D1 3–5 7 S पुन, B5 Dn1 D2.6 8 तत (for तथा) — ^{f}) D1 महान् (for महत्)

4 For sequence in S, cf v 1. 2 — ^{a}) K1 स्रवतो, Da1 D1 5 G1 2 भ्रमतो, D8 द्रवतान् (sic) (for द्रवतो) — ^{b}) K4 कालो (for कर्णो) K8 D8 [ऽ]प्याह्वयते, B1–4 D8 4 7 रोध°, B5 Dn1 D2 6 T1.2 G1.2 वार° (for धार°) K3 D2 [ऽ]र्जुनं — After 4^{ab}, T1 reads 8 16 5^{abcd}. — ^{c}) D8 अनंत° (for अन्तक°) B युद्धे (for वेगे) — ^{d}) K2 Dn1 °पराक्रमै (Dn1 °मे).

5 For sequence in S, cf v 1 2 — ^{a}) T1 G1 2 M कौंतेय (for कौरव्य) — ^{b}) K8 V1 B (except B5) D (except Dn1 D8) T1 G2 3 M शस्त्रभृता (for अस्त्र°) — ^{c}) D8 om तमेष प्रद्रुत K8 B1 4 D4.7 8 एव (for एष) K8 D8 (sup lin as in text) प्रद्रुत; V1 B D2 4 6 G1 प्रद्रुतं (for प्रद्रुत) K1 G2 M1.3 4 सखे (for संख्ये) — ^{d}) M2–4 महाबल (for °रथ) — After 5, N ins

536* अनुप्रयाति सग्रामे हतान्पश्य च सृञ्जयान् ।

[Dn1 D8 अनुप्रयातान्. Ś K1 2 4 D8 पश्यति (K4 °सि) (for पश्य च) D1 सृजया मुवि (hypermetric) (for सृञ्जयान्)]

While G1 2 M1 read 8 16 5^{abcd} and T2 repeats 8 16 7^{cd} after 5

6 For sequence in G2, cf v 1 2 T8 G3 M1–4 om 6^{ab} — ^{a}) V1 B2 3 Da1 D1.2 5 सर्वमा(D2 °वं ह्या)चष्ट, B1 4 D3 4 7 सर्वमाह सु-, B5 Dn1 एव व्याचष्ट; D6 सर्वाण्याचष्ट; M1 इत्याचष्ट सु- (for सर्वं व्याचष्ट) T1 G1.2 इत्येतत्सर्वमाचष्ट; T2 सर्वमाख्यातवान्वीरो — T G1.2 M read 6^{c}–7^{d} after 119* — ^{cd}) D1 ततो राज न्महाघोर प्रादुरासीन्महारण, T1 2 G1 2 M1 °न्महानासी त्संग्रामो रोमहर्षण — After 6, T1.2 G1 3 M read 8 16 6^{a}–7^{b} followed by 119*, while T2 reads 8. 16. 6–7 followed by 119*.

विजयं तु धनुःश्रेष्ठं विधुन्वानो महारथः ।
पार्षतस्य धनुश्छित्त्वा शरानाशीविषोपमान् ।
ताडयामास संक्रुद्धः पार्षतं नवभिः शरैः ॥ ८
ते वर्म हेमविकृतं भित्त्वा तस्य महात्मनः ।
शोणिताक्ता व्यराजन्त शक्रगोपा इवानघ ॥ ९
तदपास्य धनुश्छिन्नं धृष्टद्युम्नो महारथः ।
अन्यद्धनुरुपादाय शरांश्चाशीविषोपमान् ।
कर्णं विव्याध सप्तत्या शरैः संनतपर्वभिः ॥ १०
तथैव राजन्कर्णोऽपि पार्षतं शत्रुतापनम् ।
द्रोणशत्रुं महेष्वासो विव्याध निशितैः शरैः ॥ ११
तस्य कर्णो महाराज शरं कनकभूषणम् ।
प्रेषयामास संक्रुद्धो मृत्युदण्डमिवापरम् ॥ १२
तमापतन्तं सहसा घोररूपं विशां पते ।
चिच्छेद सप्तधा राजञ्शैनेयः कृतहस्तवत् ॥ १३
दृष्ट्वा विनिहितं बाणं शरैः कर्णो विशां पते ।
सात्यकिं शरवर्षेण समन्तात्पर्यवारयत् ॥ १४
विव्याध चैनं समरे नाराचैस्तत्र सप्तभिः ।
तं प्रत्यविध्यच्छैनेयः शरैर्हेमविभूषितैः ॥ १५
ततो युद्धमतीवासीच्चक्षुःश्रोत्रभयावहम् ।
राजन्घोरं च चित्रं च प्रेक्षणीयं समन्ततः ॥ १६

---

7 M1 om 7^{a}–8^{b} — ^{b}) Ś1 K3 V1 B Dn1 D2–4 7 M2 शरेणानतपर्वणा (B5 °भि), Da1 D1 5 6 शरैरानतपर्वभि — ^{c}) B5 Da1 D1 5 6 T2 M2–4 छादयामास (for ताड°) B1 4 D3 4 7 समरे (for संक्रुद्ध) T1 3 G भित्त्वा (T1 विध्वा) तत्र तु वै कर्णं

8 M1 om 8^{ab} (cf v l 7) — ^{a}) V1 B2 3 धनुष (V1 °षं), B1 4 D2–4 7 च धनु°, D6 तद्धनु° (for तु धनु°) — ^{b}) T1 2 G2 M2–4 विधून्वानो T1 3 G1 3 महाबल (for °रथ) — T1 3 G ins after 8^{ab} T2 after 8^{cd}

539* ववर्ष शरवर्षाणि तोयवर्षानिवाम्बुद ।

— ^{d}) K3.4 V1 B D (except D6) S शरांश्चाशी(M1 °श्चि)विषोपमान् — B2 om (hapl) 8^{e}–10^{d} — ^{e}) T2 M1 2 4 छादयामास (for ताड°)

9 B2 om 9 (cf v l 8) — ^{a}) K3 D2 S ते हेमविकृतं वर्मं (K3 चर्मं; D2 भित्त्वा) — ^{b}) K1.2 4 छित्त्वा (for भित्त्वा) — ^{c}) T1 G2 शोणितांगा विराजन्ति (T1 °न्ते). — ^{d}) T2 G1 2 शक्रकोपा D6 इवानघा

10 B2 om 10^{abcd} (cf v l 8) — ^{b}) T1 3 G प्रतापवान्, M महामना (for °रथ) — ^{c}) K3 V1 B1 3 4 Da1 D2–4 6 7 S अथा(S ततो)न्यद्धनुरादाय — ^{d}) D3 शीघ्रांश्च (for शरांश्च) S सारवद्भारसाधन — ^{e}) B5 Da1 D1 5 विंशत्या (for सप्तत्या)

11 ^{b}) D5 (by corr) शत्रुतापन, T1 °तापन — After 11^{ab}, V1 B Da1 D1 3–7 ins

540* छादयामास समरे शरैराशीविषोपमै ।

— ^{c}) K3 4 द्रोणपुत्र, V1 B D3 4 7 G1 M2 4 °शत्रुर्, Dn1 धृष्टद्युम्नं (for द्रोणशत्रु) K3 महेष्वास; B5 महाबाहो — ^{d}) T1 3 G नवभि (for निशितै)

12 ^{a}) K4 तस्मै, D6 तव (for तस्य) T1 3 G पुनरन्य (for तस्य कर्णो) — ^{b}) Dn1 M कनकभूषितं (Dn1 °तान्) — ^{c}) K1 प्रतयामास (sic) (for प्रेष°)

13 ^{a}) Dn1 तानापतत (for तमापतन्तं) K1 समरे (for सहसा) — ^{b}) Dn1 घोररूपान्विशांतये (sic). — K4 om (hapl.) 13^{c}–14^{b} — ^{c}) B1 3 4 D4 7 T1 3 G2 3 M शतधा, T2 G1 सहसा (for सप्तधा) B5 चिच्छेद सप्तधारेण — ^{d}) S पार्षत (for शैनेय) T1 G1 2 क्षिप्रहस्तवद् (T1 °वान्) (for कृत°) — After 13, K3 reads 15^{bcd}, repeating it in its proper place

14 K4 om. 14^{ab} (cf. v l 13) Dn1 om. 14 K3 reads 14–15 after 17 — ^{a}) B4 रणे; D3 बाणै (for बाण) S दृष्ट्वा निप(T1 M2–4 °पा)तितं भूमौ. — ^{b}) D6 शनै , S शर (for शरै) Ś1 विशां पते — ^{c}) S पार्षत (for सात्यकिं) — ^{d}) Ś K1 2 4 V1 Da1 D1 5 8 पर्य(Da1 D1 5 प्रत्य)वाकिरत् (D8 °रन्), D6 T1 पर्यवारयन्

15 For sequence in K3, cf. v l. 14. — ^{a}) S त्वरितो (for समरे) — K3 reads 15^{bcd} for the first time after 13 — ^{b}) Ś1 नाराचास्त (for नाराचैस्त) D6 सप्तसप्तभि , T1 3 G सप्तभिस्तथा (T3 G3 °दा) (for तत्र सप्तभि) — ^{c}) B4 शैनेय, S दशभि (for शैनेय) — ^{d}) B4 D7 हेमपरिष्कृतै , D6 °विभूषणै (for °विभूषितै.). T3 G शरै कनकभूषणै

16 For sequence in K3, cf v l. 14. — ^{a}) K3 V1 B D T1 G1 2 महाराज; T2 3 G3 M समभवच्च (for अतीवासीच्च) — ^{b}) B3 D3 4 7 चक्षुःश्रोत्रभयानक, S दृष्टिश्रोत्रमनोहर — ^{c}) K3 V1 B D S आसीद् (for राजन्) K2 च मित्रं, Da1 Dn1 D1 5 विचित्रं (for च चित्र) — ^{d}) S च सर्वश (for समन्तत)

सर्वेषां तत्र भूतानां लोमहर्षो व्यजायत ।
तद्दृष्ट्वा समरे कर्म कर्णशैनेययोर्नृप ॥ १७
एतस्मिन्नन्तरे द्रौणिरभ्ययात्सुमहाबलम् ।
पार्षतं शत्रुदमनं शत्रुवीर्यासुनाशनम् ॥ १८
अभ्यभाषत संक्रुद्धो द्रौणिर्दूरे धनंजये ।
तिष्ठ तिष्ठाद्य ब्रह्मघ्न न मे जीवन्विमोक्ष्यसे ॥ १९

इत्युक्त्वा सुभृशं वीरः शीघ्रकृन्निशितैः शरैः ।
पार्षतं छादयामास घोररूपैः सुतेजनैः ।
यतमानं परं शक्त्या यतमानो महारथः ॥ २०
यथा हि समरे द्रौणिः पार्षतं वीक्ष्य मारिष ।
तथा द्रौणिं रणे दृष्ट्वा पार्षतः परवीरहा ।
नातिहृष्टमना भूत्वा मन्यते मृत्युमात्मनः ॥ २१ C 8 2932 B 8 59 2 K 8 57 4

17 For sequence in K8, cf v l 14 — ^{a}) D6 चैव (for तत्र) T1 G1 2 योधानां (for भूताना) — ^{b}) Some MSS रोमहर्षो Ś K1 2 4 V1 B1 5 Da1 D1 3–5 7 [ऽ]भ्यजायत (K4 °ते); K8 [ऽ]भ्यवर्तत; B2 व्यराजत; M1 3 [ऽ]प्यजायत (for व्यजायत). — ^{c}) K1 मद्दृष्टा (sic); K4 Dn1 D1 4 त दृष्ट्वा, S दृष्ट्वा तद् (by transp) B2 राजन् (for कर्म) — ^{d}) S कर्णपार्षत- (G1 2 °द)योर् (for °शैनेययोर्) D2 6 महद् (for नृप)

18 ^{b}) Ś K1 2, 4 सुमहद्बल, B2 3 5 Da1 D1, 5 6 8 °महाबल (for °महाबलम्) Dn1 धृष्टद्युम्न महाबल, S अभ्ययात्त महारथ (M4 °थ) — B2 om. 18^{cd} — ^{c}) G1 पार्षद B6 Dn1 शत्रुतपनं (Dn1 °न), D2 6 समरे क्रुद्ध , T2 G2 शत्रुमथन (for °दमन) — ^{d}) K1 Dn1 शत्रुवीर्यसु-, K3 Dn1 °वीर्योवि , V1 °वीर्यास्त्र ; B3 D7 धीर्यांशु (for °वीर्यासु-) Da1 D1 G2 -नाशन (for -नाशनम्) B1 शत्रुतापोथरिंदम; D2 6 °वीर्यप्रणाशन, T1 °वीर्यानुशासन, T3 M दृष्ट्वा कोपान्महाद्युति — After 18, S (except G1) ins

541* स दृष्ट्वा समरे कर्णं पार्षतं च महारथम् ।

19 ^{a}) B2 3 अभ्यधावत, T2 °वर्तत (for °भाषत) — ^{b}) Ś1 K2 द्रौणि** धनजये, Ś1 द्रौणि द्रोणातक रण (sic), K1 द्रौणि द्रोणातकरणे (sic), K8 V1 B1–4 Da1 D1–3 द्रौणि परपुरजय , B6 Dn1 पार्षत परवीरहा, S पार्षतं शत्रुतापन — After 19^{ab}, S ins

542* रथ रथेन संपीड्य शत्रुवीर्यप्रणाशन ।
[T2 संसज्य, G2 सभ्रात (for संपीड्य) T1 3 G पार्षतस्य तु माषण , M2–4 शत्रुवीर्यप्रणाशन (for the posterior half)] — ^{c}) S [इ]ति (for [अ]द्य) T1 ब्रह्मघ्नो, T2 वृद्धघ्न Dn1 ब्रह्महन्तिष्ठ तिष्ठेति — ^{d}) Da1 D1 5 गमिष्यसि; D2 विमोक्षसे; T1 °क्ष्यति — After 19, the sequence of Dn1 is as follows 23^{ef}, 24, 548*, 26^{ab}, 22^{cd}

20 For sequence in Dn1, cf v l 19 — ^{a}) T2 समरे (for सुभृश) B1 4 5 Dn1 D3 4 7 वीरं; D5 भीम (for वीर) — ^{b}) V1 शीघ्र सुनिशितै शरै — D2 om. 20^{cd} — ^{d}) K8 घोररूपं — ^{e}) Dn1 D1 यतमानौ — ^{f}) K8 D1 महारथं (D1 °था) — For 19^{cdef}, S subst

543* छादयामास समरे यतमानो महारथ ।
यत्नत परया शक्त्या धृष्टद्युम्नं महारणे ।
[(L 1) T2 यतमानं महाबाहुश्छादयामास पत्रिभि]
S cont

544* योधयामास समरे क्रुद्धरूपो विशा पते ।

21 For sequence in Dn1, cf v l 19 — ^{a}) T2 यदा (for यथा) B Da1 Dn1 D1–5 7 M द्रोण , D8 वीर (for द्रौणि) — ^{b}) Dn1 D1 प्रेक्ष्य, T3 G दृश्य (for वीक्ष्य) K4 मारिष — After 21^{ab}, B1 Da1 Dn1 D4 T1 read 21^{ef} repeating it in its proper place B5 D1 G2 om 21^{cd} T G1 3 M1 3 4 transp 21^{cd} and 21^{ef} — ^{c}) K1 4 द्रोणिं D2 3 6 रथे (for रणे) B3 तथा दृष्ट्वा रथो द्रौणिं — ^{d}) T1 3 G1, 3 शत्रुपूगहा (for परवीरहा) — B5 T2 M1 read 21^{ef} twice — ^{e}) T1 (first time) G1 2 ह्या(G2 ब्रा)सीन् (for भूत्वा) Dn1 T1 (first time) बभूव नातिहृष्टात्मा — ^{f}) B1, 5 (both first time) Dn1 (second time) ज्ञातवान्, T1 G1 2 मन्वा(G1 °न्मा)नो (for मन्यते) Dn1 (first time) जानन्मृत्युमिवात्मन — After 21, K8 B D S ins

545* स ज्ञात्वा समरेऽऽत्मानं शस्त्रेणावध्यमेव तु ।
जवेनाभिययौ द्रौणिं काल कालमिव क्षये ।
[T1 G2 om. line 1 — (L 1) V1 B5 Da1 D1, 5 युधि च (for समरे) Dn1 D8 ज्ञात्वात्मानं च पांचाल्य (for the prior half) K8 B2 5 एव च (B5 इ), Dn1 D8 आहवे (for एव तु) D2 6 द्रोणपुत्र समाह्वयत् (for the posterior half) T2 3 G1 3 M आत्मान समरे ज्ञात्वा शस्त्रावध्य महाबल — (L 2) K8 B D3 4, 7 [अ]भ्यपतयौ, Da1 D1 5 [अ]भ्यद्रवद्, T1 G2 [अ]भ्य(G2 °भ्या)पतद्, G1 [अ]भ्यद्रुतद् (sic) (for [अ]भिययौ) V1 D2 6 T2 G1 द्रोणि S क्षये यथा (for इव क्षये)]

द्रौणिस्तु दृष्ट्वा राजेन्द्र धृष्टद्युम्नं रणे स्थितम् ।
क्रोधेन निःश्वसन्वीरः पार्षतं समुपाद्रवत् ।
तावन्योन्यं तु दृष्ट्वैव संरम्भं जग्मतुः परम् ॥ २२
अथाब्रवीन्महाराज द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
धृष्टद्युम्नं समीपस्थं त्वरमाणो विशां पते ।
पाञ्चालापसदाद्य त्वां प्रेषयिष्यामि मृत्यवे ॥ २३
पापं हि यत्त्वया कर्म घ्नता द्रोणं पुरा कृतम् ।
अद्य त्वा परस्यते तद्वै यथा ह्यकुशलं तथा ॥ २४
अरक्ष्यमाणः पार्थेन यदि तिष्ठसि संयुगे ।
नापक्रमसि वा मूढ सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ २५
एवमुक्तः प्रत्युवाच धृष्टद्युम्नः प्रतापवान् ।
प्रतिवाक्यं स एवासिर्मामको दास्यते तव ।
येनैव ते पितुर्दत्तं यतमानस्य संयुगे ॥ २६
यदि तावन्मया द्रोणो निहतो ब्राह्मणब्रुवः ।

22 For sequence in Dn1, cf v l 19 B2 om 22abcd — b) K3 V1 B1 3 4 Dn1 D3 4 7 अवस्थितं, B5 D6 8 रथे (D8 °थ-) स्थित, T G1 3 M रणा(G1 °था)र्थिनं, G2 महारणे (for रणे स्थितम्) — c) Some MSS निश्वसन् D3 4 वीर — d) Ś1 पार्षते, G2 पार्षदं Dn1 S समभिद्रवत् (for समुपा°) — e) M1 तावन्योन्यस् K1.3 Da1 D1.6 च (for तु) — f) G1 संरभाज्, G3 संरब्धो G2 जघ्नतुः T2 M क्रोधरक्तेक्षणावुभौ — After 22, Dn1 ins

*546 ततो रोषपरीतात्मा धृष्टद्युम्नोऽप्यमर्षण ।
प्रोवाच चैनं संरब्धो द्रोणपुत्र परंतप ।

While S ins .

547* प्रगृह्य महती चापे शरासनविराजिते ।
[T1 चाप T1 शरान्स्वर्णविराजितान् (for the posterior half)]

23 For sequence in Dn1, cf v l 19 Dn1 om. 23abcd. — a) B2 महातेजा (for °राज) — e) Some MSS पंचालाप° Ś1 K1 त्वं T1 G1 2 अहं त्वामद्य पांचाल्य, T2 पाचालाय यथाद्य त्वां — f) Dn1 S प्रेषयामि (Dn1 °यिष्ये) यमक्षयं

24 For sequence in Dn1, cf v l. 19 — a) G1 कृष्ण (for कर्म) — b) Dn1 transp पुरा and कृत. T G2 3 M कृत तात घ्नता रणे (M2-4 मम), G1 कर्म कृत्वा घ्नता रणे (sic) — c) Ś K2-4 त्वा पश्यते; K1 त्वा परस्येत, V1 B Da1 D1.3-5 7 त्वा (B3 नो) लप्स्यसे, Dn1 त लप्स्यसे, D6 त्वा लप्स्यसे, T G त्वं प्राप्स्यसे; M1 त्वानुपतेत्, M2 4 त्वानुतपेत्, M3 त्वा संतपेत् (for त्वा परस्यते) D2 अद्य त्व पश्य मे कर्म — d) V1 B (except B5) D1 3 4 न कुशलं, T1 3 G न (T3 G3 ह्य-) कुशलम्, T2 वध्यकुलं (for ह्यकुशलं) — After 24, Dn1 ins

548* पतङ्गदर्शनेनाद्य दर्शनेन व्यपोह्यते ।
शशिसरणतन्मात्रान्वशान्कृतमपोह्यते ।
मया मारयितव्यस्त्वं पशुमारेण पार्षत ।
अद्य श्वो वा परश्वो वा सत्यमेतद्भविष्यति ।

25 For sequence in Dn1, cf v l. 19 — a) V1 अरक्षमाण , B2 5 अवेक्ष्य° — b) Dn1 तिष्ठति K3 V1 D3 समरे (for संयुगे) — c) K1 3 4 V1 B T3 G M2-4 नाप(V1 B3 °ति)क्रामसि, T2 नापत्रपसि V1 मा (for वा) T1 3 G मोहात् (for मूढ) — d) T1 एव (for एतद्) B1 4 या(B4 गं)तासि यमसा(B4 °स)दन, Dn1 यास्यस्यद्य यमक्षयं — After 24, S ins an addl. colophon [*Adhy name* M1 पार्षतयुद्ध — *Adhy no* (figures, words or both) T1 3 G 62, T2 M 61]

26 For sequence in Dn1, cf. v l. 19 Before 26, T G1 3 M1 3 ins संजय — a) Dn1 एवमुक्त्वा तु राजेंद्र — b) Dn1 द्रोणपुत्र (for धृष्टद्युम्न) — Before 26cd, N (except Dn1) ins. धृष्टद्युम्न — c) V1 B2 3 एष चा(B2 3 स एवा)सि प्रतिवाक्य; T2 एष ते प्रतिवाक्यं वा, T3 G आशिषं तां प्रवक्तव्या, M ए(M1 इ)ष व प्रतिवाक्यं वै — d) Ś K1 3 4 T1 ममैको (for मामको) Ca cites दास्यते (as in text) T2 3 G3 M असि(T2 ह्यसि-, M1 अनि)र्दास्यति माम(M1 °मु)क — e) D2 यथा (for येन) B5 [ए]ष (for [ए]व) T1 3 G दत्ता (for दत्तं) T2 M येन द(T2 कृ)त्त तव पितुर् — f) T2 तच्छिर (for संयुगे) — After 26, G1.2 ins

549* एष ते प्रतिवाक्य वै असिर्दास्यति मामक ।
येन कृत्त तव पितुर्यतमानस्य तच्छिर ।
[Cf 26cdef]

27 a) K1-3 द्रौणो (K3 °णे) Dn1 पिता ते स मया द्रोणो. — b) Ś1 निहितो K2 D2 ब्राह्मण (D2 °णो) ब्रुव ; K4 °णो ब्रुवन्, D4 °णो वर , G2 तात सयुगे (for ब्राह्मणब्रुव) — G2 om 27e-29d — c) K3 त्वम् (for त्वाम्) Dn1 तथा (for कथ) K1 त्वमि शरीरथ युद्धे (sic) — d) Ś K1 2 Dn1 निहनिष्यामि, B1 न हनिष्यति

त्वामिदानीं कथं युद्धे न हनिष्यामि विक्रमात् ॥ २७
एवमुक्त्वा महाराज सेनापतिरमर्षणः ।
निशितेनाथ बाणेन द्रौणिं विव्याध पार्षतः ॥ २८
ततो द्रौणिः सुसंक्रुद्धः शरैः संनतपर्वभिः ।
प्राच्छादयद्दिशो राजन्धृष्टद्युम्नस्य संयुगे ॥ २९
नैवान्तरिक्षं न दिशो नैव योधाः समन्ततः ।
दृश्यन्ते वै महाराज शरैश्छन्नाः सहस्रशः ॥ ३०
तथैव पार्षतो राजन्द्रौणिमाहवशोभिनम् ।
शरैः संछादयामास सूतपुत्रस्य पश्यतः ॥ ३१
राधेयोऽपि महाराज पाञ्चालान्सह पाण्डवैः ।
द्रौपदेयान्युधामन्युं सात्यकिं च महारथम् ।
एकः स वारयामास प्रेक्षणीयः समन्ततः ॥ ३२
धृष्टद्युम्नोऽपि समरे द्रौणेश्चिच्छेद कार्मुकम् ।
तदपास्य धनुश्छिन्नमन्यदादत्त कार्मुकम् ।
वेगवत्समरे घोरं शरांश्चाशीविषोपमान् ॥ ३३
स पार्षतस्य राजेन्द्र धनुः शक्तिं गदां ध्वजम् ।
हयान्सूतं रथं चैव निमेषाद्व्यधमच्छरैः ॥ ३४
स छिन्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः ।
खड्गमादत्त विपुलं शतचन्द्रं च भानुमत् ॥ ३५
द्रौणिस्तदपि राजेन्द्र भल्लैः क्षिप्रं महारथः ।

B2 विभ्रमात्, D2 6 दुर्मते, T G1 3 M किल्बिष (for विक्रमात्)

28 G2 om 28 (cf v 1 27) — a) T G1 3 M महातेजा (for °राज) — b) T G1 3 M अरिंदम (for अमर्षण) — c) K3 V1 B2 D3 4 7 M2 [अ]ति (for [अ]थ) T G1 3 M1 3 4 सुतीक्ष्णेनाथ भल्लेन — d) T1 पत्रिणा (for पार्षत)

29 G2 om. 29 (cf. v 1 27) — a) K1 T1 ततो द्रौणि सम (T1 द्रोणसुत) क्रुद्ध° — c) K1 2 V1 B1 5 D1 6 T1 2 G3 M1 प्रच्छादयद्, K4 B2 3 Da1 D2-5 7 8 आच्छादयद् (B2 °न्), B4 Dn1 प्राच्छादयन् Ś K1 3 4 दिश राजन्; Dn1 सुवल्गितो (for दिशो राजन्) — d) G1 धृष्टद्युम्नं सुसयुगे

30 a) G2 न वांतरिक्ष — b) K3 V1 B D (except Dn1 D3) S नापि (for नैव) T3 G2 3 M योधा Da1 Dn1 D1 5 S सहस्रश (for समन्तत) — K1 om. 30c-32a — c) Dn1 प्रदृश्यंते, T2 M अदृश्यंत (for दृश्यन्ते वै) B2 ते, B5 Da1 D1 स्म; D2 च, T2 G तैर् (for वै) — d) B2 छन्नै, M1 छिन्ना Ś K3 4 T G समतत, B5 Da1 Dn1 D1 5 महारणे (for सहस्रश)

31 K1 om. 31 (cf. v 1 30) — b) K4 D5 द्रोणिम्, D4 द्रोणिर् M1 -शोभिन

32 K1 om 32a (cf v 1 30) — b) T G M1 3 transp सह and पाण्डवै — d) S उत्तमौजसमेव च (M2 4 वा) — After 32cd, S ins

550* सात्यकिं च महाराज योधांश्चान्यान्सहस्रश ।
[G1 2 यौ(G1 यो)धानन्यान्]

— e) K3 V1 B D स, S तान् (for स) — f) T1 2 M प्रेक्षणीयान् (T2 °या) D1 सूतपुत्रस्य पश्यत

33 a) K3 B1 4 D2-4 7 8 G1 तु (for ऽपि) Dn1 राजेन्द्र (for समरे) — After 33ab, S ins

551* क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन पश्यतां सर्वयोधिनाम् ।
[T1 G3 प्रेक्षता (for पश्यतां) G1 सर्वधन्विनां]

— Ś K1 2 B1 D2 G1 om (hapl.) 33cd — c) K3 4 V1 B (B1 om) D (D2 om) द्रौणिर् (for छिन्नम्) — d) K4 V1 B1-4 D3 4 आदाय (for आदत्त) — After 33cd, B4 reads 37cd repeating it in its proper place — e) Dn1 T1 वेगेन, D3 4 7 वेगवान्, G2 वेगम्न (for वेगवत्) B3 4 Da1 D1 3-5 7 घोरे, Dn1 द्रौणि, D3 घोराम् (for घोरं) — f) D6 om च B5 चापि (for चाशी-)

34 a) B2 पार्षतसस्य (for स पार्षतस्य) Dn1 तेनाशु (for राजेन्द्र) — b) Ś1 Da1 D1 5 गदाध्वजान् (Ś1 °जं); B5 गदां ध्वजान्, T1 G2 ध्वज गदां (by transp) Dn1 बाणेन धनुराच्छिनत् — After 34ab, Dn1 ins

552* स शक्तिं प्राहिणोत्तस्मै तां द्रौणिर्व्यधमच्छरै ।
तां निकृत्तां रणे दृष्ट्वा द्रौणिना पार्षतो बली ।
परिघं घोरमादाय कार्तस्वरविभूषितम् ।
चिक्षेप भुजवीर्येण पार्षतो वै पुरा नदन् ।
तमापतन्त परिघ द्रोणपुत्रस्य लाघवात् ।
चिच्छेद बहुधा राजञ्शरैरविरथो रणे ।

— c) Dn1 ततो हयानथ सूतं — After 34, Dn1 ins

553* पार्षतस्य तत क्रुद्धो द्रोणपुत्र परतप ।

35 b) D7 रथसारथि (for हत°) — c) Dn1 आदाय (for आदत्त)

36 K3 om 36 — a) T1 G1 2 तदस्य द्रौणी राजेंद्र — V1 om 36cd — After 36c, S ins

554* धन्विनो बाहुशालिन ।
पश्यता सर्वसैन्याना

चिच्छेद समरे वीरः क्षिप्रहस्तो दृढायुधः ।
रथादनवरूढस्य तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३६
धृष्टद्युम्नं तु विरथं हताश्वं छिन्नकार्मुकम् ।
शरैश्च बहुधा विद्धमस्त्रैश्च शकलीकृतम् ।
नातरद्भरतश्रेष्ठ यतमानो महारथः ॥ ३७
तस्यान्तमिषुभी राजन्यदा द्रौणिर्न जग्मिवान् ।
अथ त्यक्त्वा धनुर्वीरः पार्षतं त्वरितोऽन्वगात् ॥३८
आसीदाद्रवतो राजन्वेगस्तस्य महात्मनः ।
गरुडस्येव पततो जिघृक्षोः पन्नगोत्तमम् ॥ ३९

एतस्मिन्नेव काले तु माधवोऽर्जुनमब्रवीत् ।
पश्य पार्थ यथा द्रौणिः पार्षतस्य वधं प्रति ।
यत्नं करोति विपुलं हन्याच्चैनमसंशयम् ॥ ४०
तं मोचय महाबाहो पार्षतं शत्रुतापनम् ।
द्रौणेरास्यमनुप्राप्तं मृत्योरास्यगतं यथा ॥ ४१
एवमुक्त्वा महाराज वासुदेवः प्रतापवान् ।
प्रैषयत्तत्र तुरगान्यत्र द्रौणिर्व्यवस्थितः ॥ ४२
ते हयाश्चन्द्रसंकाशाः केशवेन प्रचोदिताः ।
पिबन्त इव तद्व्योम जग्मुर्द्रौणिरथं प्रति ॥ ४३

[(L 2) G1 सर्वयोधाना, G2 °भूताना (for °सैन्याना)]

37 a) D4 7 हि (for तु) — b) B2 सूताश्व (for हताश्व) K3 B1 T1 3 G हत(B1 छिन्न)सारथिं (for छिन्नकार्मुकम्) — B4 reads 37^{cd}, for the first time after 33^{cd} — c) T1 G1 2 शस्त्रैश्च, T2 M अस्त्रेण (for शरैश्च) B4 Dn1 भिन्नम्, D6 विध्वा, T2 M विध्यत् (for विद्धम्) — d) B4 (first time) अस्त्रैश्च, Dn1 शरैश्च (for अस्त्रैश्च) D2 6 मर्मस्वेव सुताडितं, T2 M तदस्त्र (T2 °दगं) शकलीकरोत् Cc cites शकलीकृत (as in text) — e) K3 अधावद्, B2 5 D4 7 Ca नाशकद्, Da1 D1 3 5 नाभवद्; Dn1 नातरं, Cc नातरद् (as in text) T3 G3 भारत श्रेष्ठ

38 a) K2 तस्यार्तम्; B2 त्रस्यतम्, D6 अस्यंतम् (for तस्यान्तम्) T2 M1 द्रौणिर् (for राजन्) — b) D6 तदद्रोणिं (sic) (for यदा द्रौणिर्) T1 3 G गच्छति (for जग्मिवान्) T2 प्रयत्नेनापि नाकरोत्, M1 यदा जतु न जग्मिवान् ❀Ca यदा न जग्मिवान् द्रौणिस्तस्यान्तं समापन तदा नाशकत्, नार्थंसवानित्यन्वय । ❀ — c) Dn1 धनुर्द्रौणि; G1 2 रथं वीर (for धनुर्वीर) — d) Ś1 K2 पार्षतो Ś1 K2 om., K4 स्वभितो (for त्वरितो) K1 [ऽ]भ्यगात्; B1 4 Da1 Dn1 D1 3 5 [ऽ]भ्ययात्; D6 [ऽ]न्वयात्; T2 ययौ (for ऽन्वगात्) 2 पार्षतो द्रौणिरनु (sup lin °भ्य)गात् (sic) — After 38, S (except M1) ins

555* प्रगृह्य विपुल खड्ग जातरूपपरिष्कृतम् ।

39 ab) K4 आसीद्राल्पवतो (sic), V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–6 °दाप्लवतो, B2 D7 °दाप्लुवतो, D8 °दाप्नुवतो, T2 M °दापततो D6 वेगात् (for राजन्) K4 महारथ (for °त्मन) K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 M transp राजन् and वेगस्तस्य D6 तस्य राजन् (for वेगस्तस्य) T1 3 G तस्य सपततो (T1 °प्लवतो) राजन्वपुरासीन्महात्मन — c) B3 [ए]व (for [इ]व) — d) Ś K2 4 जिघृक्षु Ś1 पन्नगोत्तमान्.

40 c) K1 T2 यतो (for यथा) — Ś K1 2 om (hapl) 40^{d}–41^{a} — d) B (except B5) D2 6 T2 रथ (for वधं) — For 40^{abcd}, T1 3 subst

556* एतस्मिन्नेव काले तु केशव परवीरहा ।
अब्रवीद्भरतश्रेष्ठमर्जुन जयता वरम् ।
पश्य द्रौणिं पार्षतस्य यतमानं वध प्रति ।

— f) K4 हन्याश् V1 G1 2 [ए]व (for [ए]नं) K2 4 V1 B1 4 D2–4 6–8 न सशय (B1 °य)

41 Ś K1 2 om 41^{a} (cf v 1 40) — a) S त्रायस्वैनं (for तं मोचय) T1 महाराज (for °बाहो) — b) Ś1 M1 शत्रुपातनं, K3 Dn1 °कर्शनं; V1 B1 2 5 D6 °कर्षणं (B1 °ण), B4 D3 4 7 G1 M2 4 °कर्शन, T2 3 G2 युद्धदुर्मद (for शत्रुतापनम्) — c) D6 इव (for अनु-)

42 a) B5 महाबाहुर् (for °राज) — G1 om from प्रतापवान् (in 42^{b}) up to कृष्ण (in 44^{c}) — c) Some MSS प्रेषयत्, Ś1 K2 4 प्रैपयस्, B5 Da1 Dn1 D1 5 स(Dn1 स)प्रैषीत् (for प्रैषयत्) Ś1 K3 V1 B D T1 3 G2 3 transp तत्र and तुरगान् K1 प्रैषयत्तु तत्तुरगान्, T2 M प्रे(M1 3 प्रै)षयत्तुरगान्यत्र — d) K1 यतो (for यत्र) D6 transp, यत्र and द्रौणिर् D7 यत्र द्रौणिं व्यवस्थित, T2 M द्रौणिर्वीरो व्यवस्थित

43 G1 om 43 (cf v 1 42) — b) K1 D2 3 प्रणो(K1 °नो)दिता (for प्रचोदिता) — c) B3 वेगेन, B5 D2 6 ते (B5 च) व्योम, S (G1 om) चाकाश (for तद्व्योम) B1 4 Da1 D1 3–5 आ(Da1 D1 4 5 अ)पिबत इव व्योम — d) D7 द्रौणे रथ S (G1 om.) जग्मुर्द्रौणिं (T1 3 G3 °णेर्, M1 °णिर्) महारथं — After 43, B5 ins an addl. colophon. [Adhy no 60]

दृष्ट्वायान्तौ महावीर्यावुभौ कृष्णधनंजयौ ।
धृष्टद्युम्नवधे राजंश्चक्रे यत्नं महाबलः ॥ ४४
विकृष्यमाणं दृष्ट्वैव धृष्टद्युम्नं जनेश्वर ।
शरांश्चिक्षेप वै पार्थो द्रौणिं प्रति महाबलः ॥ ४५
ते शरा हेमविकृता गाण्डीवप्रेषिता भृशम् ।
द्रौणिमासाद्य विविशुर्वल्मीकमिव पन्नगाः ॥ ४६
स विद्धस्तैः शरैर्घोरैर्द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
रथमारुरुहे वीरो धनंजयशरार्दितः ।
प्रगृह्य च धनुः श्रेष्ठं पार्थं विव्याध सायकैः ॥ ४७
एतस्मिन्नन्तरे वीरः सहदेवो जनाधिप ।
अपोवाह रथेनाजौ पार्षतं शत्रुतापनम् ॥ ४८
अर्जुनोऽपि महाराज द्रौणिं विव्याध पत्रिभिः ।
तं द्रोणपुत्रः संक्रुद्धो बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ ४९
क्रोधितस्तु रणे पार्थो नाराचं कालसंमितम् ।
द्रोणपुत्राय चिक्षेप कालदण्डमिवापरम् ।
स ब्राह्मणस्यांसदेशे निपपात महाद्युतिः ॥ ५०
स विह्वलो महाराज शरवेगेन संयुगे ।
निषसाद रथोपस्थे वैक्लव्यं च परं ययौ ॥ ५१
ततः कर्णो महाराज व्याक्षिपद्विजयं धनुः ।
अर्जुनं समरे क्रुद्धः प्रेक्षमाणो मुहुर्मुहुः ।
द्वैरथं चापि पार्थेन कामयानो महारणे ॥ ५२
तं तु हित्वा हतं वीरं सारथिः शत्रुकर्शनम् ।

---

44 G1 om up to कृष्ण (in 44ᶜ) (of v l 42) Before 44, B5 ins संजय उवाच — ᵃ) Ś2 यत्तौ; K1 यांता; V1 B5 D6 M1 [आ]यातौ; D5 यतौ; T3 G2 3 द्रौणिर् (for [आ]यान्तौ) T1 3 G2 3 महाराज, M1.3 °वीरा (for °वीर्याव्) — ᵇ) D2 6 वीरौ (for उभौ) T1 2 G2 3 वासुदेवधनजयौ — ᶜ) D1 धृष्टद्युम्नं वधं B (except B2) Dn1 D3 4 7 यत्नं (for राजंश्) — ᵈ) K3 D3 4 7 चक्रे राजन्, B1 4 मकरोत्स, Dn1 द्रोणिश्चक्रे, D2 रक्षां कृत्वा (for चक्रे यत्न) T1 M3 4 महाबल, M1 6 यथाबलं (M1 °ल·) (for महाबल)

45 Ś K1 2 om (hapl.) 45 — ᵃ) B5 Da1 D1 5 विकर्षमाण तत्रैव — ᵇ) K4 V1 B2 D8 जनेश्वर (K4 °र·), D6 7 नरेश्वर (for जने°) — ᶜ) T2 स (for वै) — ᵈ) D2 S महारथ· (for बल·)

46 ᵃ) K1 °विक्राता (for °विकृता) — ᵈ) D1 वाल्मीकम् D1 पन्नका

47 ᵃ) V1 स चितस्तै, Dn1 D2 6 S विद्धस्तु (D2 6 °द्ध स) तै· — ᵇ) D8 द्रौणि पुत्र — After 47ᵃᵇ, K1 3 4 B D S ins

557* उत्सृज्य समरे राजन्पाञ्चाल्यममितौजसम् ।
[K2 D2 T2 G1 2 M पाचाल्म् T2 अमितौजस]

— ᶜ) S आरुरोह रथ धीरो — ᵈ) D2 ·शरैर्हत, D6 ·शराहत (for शरार्दित) — ᵉ) Dn1 D8 प्रतिगृह्य, M1 प्रगृह्य तु D6 घोर (for श्रेष्ठ) — ᶠ) Dn1 पार्थो, D5 पार्थे, T1 द्रौणेर्, G1 2 दितेर् (for पार्थं)

48 ᵃ) T1 3 G शूर (for वीर) — ᵇ) Ś1 K3 Dn1 D1 G1 जनाधिप (Ś2 पा), B2 M -1 नराधिप, D2 विशां पते — ᶜ) Ś2 रथे राज (sic), K3 रजेनाजौ (for रथेनाजौ). D8 अपोवाहद्रथैराजौ — ᵈ) Ś2 शत्रुपातनं (for °तापनम्).

49 D6 om 49ᵃᵇ — ᵃ) G1 2 [ऽ]थ (for ऽपि). D8 महावीरो (for °राज) — ᵇ) Ś1 K1 4 D2 सायकै, T2 सप्तभि (for पत्रिभि) — ᶜ) T2 सरब्धो (for सक्रुद्धो) — ᵈ) K3 V1 B D (except D8) S चार्पयत् (for चार्द°)

50 ᵃ) Dn1 संक्रुद्धस्तु, D2 6 तत क्रुद्धो (for क्रोधितस्तु) — ᵇ) Ś K (except K3) कालसमत, B2 4 D2 6 T2 3 G3 M °सनिभं (for °संमितम्) — ᵈ) Dn1 यमदंडम् (for काल) M1 [अ]पर — ᵉ) B1 4 D1 7 M1 ब्राह्मणस्यासदेशे स (M1 च), T3 G स द्रौ(G1 द्रो)णेरसदेशे तु Ca cites असदेशे (as in text) — ᶠ) K1 V1 D2 6 S (except T2) महाद्युते (K1 °ति; V1 D2 T1 °ते)

51 ᵇ) K3 D3 शरवेधेन; D6 °वर्षेण (for °वेगेन). — ᵈ) Dn1 D2 6 S परम (for च पर) Dn1 G2 गत (for ययौ)

52 S reads 52 after 55 — ᵇ) M व्याक्षिपन् (for °पद्) V1 B2 3 धनुरुत्तम — ᶜᵈ) S दृष्ट्वार्जुनं रणे क्रुद्ध. (M1 °द्धं) प्रेक्षते च मुहुर्मुहु — ᵉ) D1 5 द्विरथं. Da1 Dn1 D1 सह (for चापि) — ᶠ) S गतुकामो महाद्युति

53 ᵃᵇ) K3 4 B1 3 5 D3 T G1 3 M मत्वा, V1 हत्या; G2 तत्र (for हित्वा) Da1 D1 5 गृहीत्वा त, G1 तत्राहत (for हित्वा हत) G2 वीर Ś K2 4 V1 शत्रुक(Ś2 °का)र्षण, B1 3 5 कर्पण (for °कर्शनम्) B2 (also as in text) 4 D3 4 7 विह्वल त तु वीक्ष्याथ द्रोणपुत्र च सारथि, Dn1 तं विह्वल समीक्ष्याथ द्रोणपुत्र महारथ, D2 6 अश्वत्थामा(D2 °स्वत्थाम)नमपि च पतित प्रेक्ष्य (D2 वीक्ष) सारथि — ᶜ) Da1 D1 रथेनाशु, D2 रणेनाजौ, D8 रथं राजन्; M महाबाहुस

चिच्छेद समरे वीरः क्षिप्रहस्तो दृढायुधः ।
रथादनवरूढस्य तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३६
धृष्टद्युम्नं तु विरथं हताश्वं छिन्नकार्मुकम् ।
शरैश्च बहुधा विद्धमस्त्रैश्च शकलीकृतम् ।
नातरद्भरतश्रेष्ठ यतमानो महारथः ॥ ३७
तस्यान्तमिषुभी राजन्यदा द्रौणिर्न जग्मिवान् ।
अथ त्यक्त्वा धनुर्वीरः पार्षतं त्वरितोऽन्वगात् ॥३८
आसीदाद्रवतो राजन्वेगस्तस्य महात्मनः ।
गरुडस्येव पततो जिघृक्षोः पन्नगोत्तमम् ॥ ३९
एतस्मिन्नेव काले तु माधवोऽर्जुनमब्रवीत् ।
पश्य पार्थ यथा द्रौणिः पार्षतस्य वधं प्रति ।
यत्नं करोति विपुलं हन्याच्चैनमसंशयम् ॥ ४०
तं मोचय महाबाहो पार्षतं शत्रुतापनम् ।
द्रौणेरास्यमनुप्राप्तं मृत्योरास्यगतं यथा ॥ ४१
एवमुक्त्वा महाराज वासुदेवः प्रतापवान् ।
प्रैषयत्तत्र तुरगान्यत्र द्रौणिर्व्यवस्थितः ॥ ४२
ते हयाश्चन्द्रसंकाशाः केशवेन प्रचोदिताः ।
पिबन्त इव तद्व्योम जग्मुर्द्रौणिरथं प्रति ॥ ४३

[(L 2) G1 सर्वयोधाना, G2 °भूताना (for °सैन्याना)]

37 a) D4 7 हि (for तु) — b) B2 सूताश्व (for हताश्व) K8 B1 T1 8 G हत(B1 छिन्न)सारथिं (for छिन्नकार्मुकम्) — B4 reads 37cd, for the first time after 33cd — c) T1 G1 2 शस्त्रैश्च, T2 M अस्त्रेण (for शरैश्च) B5 Dn1 भिन्नम्, D6 विध्वा, T2 M विध्यत् (for विद्धम्) — d) B4 (first time) अस्त्रैश्, Dn1 शरैश् (for अस्त्रैश्) D2 6 मर्मस्वेव सुताडितं, T2 M तदस्त्र (T2 °दगं) शकलीकरोत् Cc cites शकलीकृत (as in text). — e) K8 अधावद्; B2 5 D4 7 Ca नाशकद्, Da1 D1 8 5 नामवद्; Dn1 नांतरं; Co नातरद् (as in text) T8 G3 भारतश्रेष्ठ

38 a) K2 तस्यार्तम्, B2 त्रस्यतम्, D6 अस्यंतम् (for तस्यान्तम्) T2 M1 द्रौणिर् (for राजन्) — b) D6 तदद्रोणिं (sic) (for यदा द्रौणिर्) T1 8 G गच्छति (for जग्मिवान्) T2 प्रयत्नेनापि नावरोत्; M1 यदा जंतु न जग्मिवान् ꙮCa यदा न जग्मिवान् द्रौणिस्तस्यांतं समापन तदा नाशकत्, नार्थवानित्यन्वय । ꙮ — c) Dn1 धनुर्द्रौणि; G1 2 रथ वीर (for धनुर्वीर) — d) Ś1 K2 पार्षतो Ś1 K2 om., K4 स्वभितो (for त्वरितो) K1 [ऽ]भ्यगत्, B1 4 Da1 Dn1 D1 2 5 [ऽ]भ्ययात्; D6 [ऽ]न्वयात्; T2 ययौ (for ऽन्वगात्) 2 पार्षतो द्रौणिरनु (sup lin °भ्य)गात् (sic) — After 38, S (except M1) ins.

555* प्रगृह्य विपुल खड्ग जातरूपपरिष्कृतम् ।

39 ab) K4 आसीद्राल्पवतो (sic), V1 B1 3-5 Da1 Dn1 D1-6 °दाप्लवतो, B2 D7 °दाप्लुवतो, D8 °दाप्लुवतो, T2 M °दापततो D6 वेगात् (for राजन्). K4 महारथ (for °त्मन) K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 T2 M transp राजन् and वेगस्तस्य D6 तस्य राजन् (for वेगस्तस्य) T1 8 G तस्य संपततो (T1 °प्लवतो) राजन्वपुरासीन्महात्मन — c) B8 [ए]व (for [इ]व) — d) Ś K2 4 जिघृक्षु Ś1 पन्नगोत्तमान्

40 c) K1 T2 यतो (for यथा) — Ś K1 2 om (hapl) 40d–41c — d) B (except B5) D3 4 T1 रथ (for वधं) — For 40abcd, T1 8 subst

556* एतस्मिन्नेव काले तु केशव परवीरहा ।
अब्रवीद्भरतश्रेष्ठमर्जुन जयतां वरम् ।
पश्य द्रौणिं पार्षतस्य यतमान वध प्रति ।

— f) K4 हन्याश् V1 G1 2 [ए]व (for [ए]नं) K3 4 V1 B1 4 D2-4 6-8 न सशय (B1 °य)

41 Ś K1 2 om 41a (of v l 40) — a) S त्रायस्वैनं (for त मोचय) T1 महाराज (for °बाहो) — b) Ś1 M1 शत्रुपातनं; K8 Dn1 °कर्शनं; V1 B1 2 5 D6 °कर्षणं (B1 °ण), B4 D8 4 7 G1 M2 4 °कर्शन, T2 8 G3 युद्धदुर्मद (for शत्रुतापनम्) — c) D6 इव (for अनु-)

42 a) B5 महाबाहुर् (for °राज) — G1 om from प्रतापवान् (in 42b) up to कृष्ण (in 44c) — c) Some MSS प्रेषयत्, Ś1 K2 4 प्रैपयस्, B5 Da1 Dn1 D1 5 स(Dn1 अ)प्रैषीत् (for प्रैषयत्) Ś1 K3 V1 B D T1 8 G2 3 transp तत्र and तुरगान् K1 प्रैषयतु स्तुरगान्, T2 M प्रे(M1 3 प्रै)षयत्तुरगान्यत्र — d) K1 यतो (for यत्र) D6 transp, यत्र and द्रौणिर् D7 यत्र द्रौणिं व्यवस्थित, T2 M द्रौणिर्वीरो व्यवस्थित

43 G1 om 43 (of v l 42) — b) K1 D2 8 प्रणो(K1 °नो)दिता (for प्रचोदिता) — c) B8 वेगेन, B5 D2 6 ते (B5 च) व्योम, S (G1 om) चाकाश (for तद्व्योम) B1 4 Da1 D1. 3-5 आ(Da1 D1 4 5 अ)पिबत इव व्योम — d) D1 द्रौणे रथ S (G1 om.) जग्मुर्द्रौणिं (T1 3 G3 °णेर्, M1 °णिर्) महारथं — After 43, B5 ins an addl. colophon. [Adhy no 60]

दृष्ट्वायान्तौ महावीर्यावुभौ कृष्णधनंजयौ ।
धृष्टद्युम्नवधे राजंश्चक्रे यत्नं महाबलः ॥ ४४
विकृष्यमाणं दृष्ट्वैव धृष्टद्युम्नं जनेश्वर ।
शरांश्चिक्षेप वै पार्थो द्रौणिं प्रति महाबलः ॥ ४५
ते शरा हेमविकृता गाण्डीवप्रेषिता भृशम् ।
द्रौणिमासाद्य विविशुर्वल्मीकमिव पन्नगाः ॥ ४६
स विद्धस्तैः शरैर्घोरैर्द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
रथमारुरुहे वीरो धनंजयशरार्दितः ।
प्रगृह्य च धनुः श्रेष्ठं पार्थं विव्याध सायकैः ॥ ४७
एतस्मिन्नन्तरे वीरः सहदेवो जनाधिप ।
अपोवाह रथेनाजौ पार्षतं शत्रुतापनम् ॥ ४८

अर्जुनोऽपि महाराज द्रौणिं विव्याध पत्रिभिः ।
तं द्रोणपुत्रः संक्रुद्धो बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ ४९
क्रोधितस्तु रणे पार्थो नाराचं कालसंमितम् ।
द्रोणपुत्राय चिक्षेप कालदण्डमिवापरम् ।
स ब्राह्मणस्यांसदेशे निपपात महाद्युतिः ॥ ५०
स विह्वलो महाराज शरवेगेन संयुगे ।
निषसाद रथोपस्थे वैक्लव्यं च परं ययौ ॥ ५१
ततः कर्णो महाराज व्याक्षिपद्विजयं धनुः ।
अर्जुनं समरे क्रुद्धः प्रेक्षमाणो मुहुर्मुहुः ।
द्वैरथं चापि पार्थेन कामयानो महारणे ॥ ५२
तं तु हित्वा हतं वीर सारथिः शत्रुकर्शनम् ।

---

44 G1 om up to कृष्ण (in 44c) (of v l 42) Before 44, B6 ins संजय उवाच — a) Ś2 यत्तौ; K1 यांता; V1 B5 D6 M1 [आ]यातौ, D5 यतौ, T3 G2 3 द्रौणिर् (for [आ]-यान्तौ) T1 3 G2 3 महाराज, M1. 3 °वीरा (for °वीर्याव्) — b) D2 6 वीरौ (for उभौ) T1 3 G2 3 वासुदेवधनंजयौ — c) D1 धृष्टद्युम्न वधं B (except B2) Dn1 D3. 4 7 यत्न (for राजंश्) — d) K3 D3 4 7 चक्रे राजन्; B1 4 अकरोत्स, Dn1 द्रोणिश्चक्रे, D2 रक्षां कृत्वा (for चक्रे यत्न) T1 M3 4 महाबल; M1 6 यथाबलं (M1 °ल) (for महाबल)

45 Ś K1 2 om (hapl.) 45 — a) B5 Da1 D1 6 विकर्षमाण तत्रैव — b) K4 V1 B3 D8 जनेश्वरं (K4 °र), D6 7 नरेश्वर (for जने°) — c) T2 त (for वै) — d) D2 S महारथ (for °बल°)

46 a) K1 °विक्रांता (for °विकृता) — d) D1 वाल्मीकम् D1 पन्नका

47 a) V1 स वितस्तै, Dn1 D2 3 S विद्धस्तु (D2 6 °द्ध स) तै° — b) D3 द्रौणिपुत्र — After 47ab, K1 3 4 B D S ins

557* उत्सृज्य समरे राजन्पाञ्चाल्यममितौजसम् ।
[K3 D2 T3 G1 2 M पाचाल्म् T2 अमितौजस]

— c) S आरुरोह रथं वीरो — d) D2 -शरैर्हत, D8 -शराहत (for शरार्दित) — e) Dn1 D8 प्रतिगृह्य, M1 प्रगृह्य तु D8 घोर (for श्रेष्ठ) — f) Dn1 पार्थो, D5 पार्थे, T1 द्रौणेर्, G1 2 शितैर् (for पार्थं)

48 a) T1 3 G शूर (for वीर) — b) Ś2 K3 Dn1 D1 G1 जनाधिप (Ś2 पा), B3 M1-3 नराधिप, D2 विशांपते — c) Ś2 रथे राज (sic), K3 रजेनाजौ (for रथेनाजौ). D8 अपोवाहद्रथैराजौ — d) Ś2 शत्रुपातनं (for °तापनम्).

49 D5 om 49ab — a) G1 3 [ऽ]थ (for ऽपि) D8 महावीरो (for °राज) — b) Ś2 K1 4 D2 सायकै, T2 सप्तभि (for पत्रिभि) — c) T2 सरब्धो (for संक्रुद्धो) — d) K3 V1 B D (except D8) S चार्पयत् (for चार्द°)

50 a) Dn1 सक्रुद्धस्तु, D2 6 तत क्रुद्धो (for क्रोधितस्तु) — b) Ś K (except K3) कालसमतं; B3 4 D2 8 T2 3 G3 M °सन्निभ (for °संमितम्) — d) Dn1 यमदंडम् (for काल°) M1 [अ]पर — e) B1 4 D4 7 M1 ब्राह्मणस्यांसदेशे स (M1 च), T3 G स द्रौ(G1 द्रो)णेरसदेशे तु Ca cites असदेशे (as in text) — f) K1 V1 D2 6 S (except T2) महाद्युते (K1 °ति; V1 D2 T1 °ते)

51 b) K3 D8 शरवेघेन, D6 °वर्षेण (for °वेगेन) — d) Dn1 D2 6 S परम (for च पर) Dn1 G2 गत (for ययौ)

52 S reads 52 after 55 — b) M व्याक्षिपन् (for °पद्) V1 B2 3 धनुरुत्तम — cd) S दृष्ट्वार्जुनं रणे क्रुद्ध (M1 °द्धं) प्रेक्षते च मुहुर्मुहु — e) D1. 5 द्विरथं Da1 Dn1 D1 सह (for चापि) — f) S गन्तुकामो महाद्युति

53 ab) K3 4 B1 3 5 D3 T G1 3 M मत्वा, V1 दृष्ट्वा; G2 तत्र (for हित्वा) Da1 D1 5 गृहीत्वा त, G1 तत्राहत (for हित्वा हत) G2 वीर Ś K3 4 V1 शत्रुक(Ś2 °का)र्षण, B1 3 5 °कर्षण (for कर्शनम्) B2 (also as in text) 4 D3 4 7 विह्वल त तु वीक्ष्याथ द्रोणपुत्र च सारथि°; Dn1 तं विह्वल समीक्ष्याथ द्रोणपुत्र महारथ, D2 6 अश्वत्थामा(D2 °त्थाम)नमपि च पतित प्रेक्ष्य (D2 वीक्ष) सारथि — c) Da1 D1 रथेनाशु, D2 रणेनाजौ, D6 रथं राजन्, M महाबाहुस

अपोवाह रथेनाजौ त्वरमाणो रणाजिरात् ॥ ५३
अथोत्कुष्टं महाराज पाञ्चालैर्जितकाशिभिः ।
मोक्षितं पार्षतं दृष्ट्वा द्रोणपुत्रं च पीडितम् ॥ ५४
वादित्राणि च दिव्यानि प्रावाद्यन्त सहस्रशः ।
सिंहनादश्च संजज्ञे दृष्ट्वा घोरं महाद्भुतम् ॥ ५५
एवं कृत्वाब्रवीत्पार्थो वासुदेवं धनंजयः ।
याहि संशप्तकान्कृष्ण कार्यमेतत्परं मम ॥ ५६
ततः प्रयातो दाशार्हः श्रुत्वा पाण्डवभाषितम् ।
रथेनातिपताकेन मनोमारुतरंहसा ॥ ५७

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥

४३

संजय उवाच ।
एतस्मिन्नन्तरे कृष्णः पार्थं वचनमब्रवीत् ।
दर्शयन्निव कौन्तेयं धर्मराजं युधिष्ठिरम् ॥ १
एष पाण्डव ते भ्राता धार्तराष्ट्रैर्महाबलैः ।
जिघांसुभिर्महेष्वासैर्द्रुतं पार्थानुसर्यते ॥ २
तथानुयान्ति संरब्धाः पाञ्चाला युद्धदुर्मदाः ।

(M_1 °हुं) (for रथेनाजौ) — [d]) $Ś_2$ $K_{1\,2\,4}$ त्वरया च (for °माणो)

54 [a]) D_1 अथोत्कृद्ध (sic), T_3 G अथोद्धुष्ट (for अथोत्कुष्ट) — [b]) A few MSS. पंचालैर्

55 [a]) Dn_1 स (for च) $B_{2\,3}$ सर्वाणि, Dn_1 राजेंद्र, S शुभ्राणि (for दिव्यानि) — [b]) K_4 प्रपाद्यत, G_2 प्राण°, M_1 प्रवा° (for प्रावा°) — [c]) K_3 Da_1 $D_{1\,5}$ सिंहनादस्तु (K_3 °दाश्च) B_5 Dn_1 $D_{3\,4\,7}$ सिंहनादांश्च चक्रुस्ते — [d]) V_1 $B_{1.4}$ $D_{2\,6}$ T_1 $G_{1\,2}$ दृष्ट्वा घोर तदद्भुत; B_5 Dn_1 $D_{3\,4\,7\,8}$ T_3 G_3 दृष्ट्वा सख्ये (T_3 G_3 युद्धं) तद°, T_2 M दृष्ट्वा तन्महद° —After 55, S reads 52

56 [a]) M_{2-4} मत्वा (for कृत्वा) Dn_1 पार्षतं मोहयित्वा तु — [b]) Dn_1 प्राह कृष्ण (for वासुदेव) — [c]) Some MSS ससप्तकान् Dn_1 कृष्ण , $T_{2\,3}$ M हित्वा; G_1 कार्यं (for कृष्ण) — [d]) Dn_1 T_2 M कर्णो मां प्रेक्षते मुहु (Dn_1 पुर°); G_1 एतत्परमक मम

57 [a]) T_1 प्रायात्तु (for प्रयातो) T_3 G गोविंद (for दाशार्ह) — [d]) B_1 -रहस — After 57, S (except M_1) read 537*

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship* $Ś_2$ K_1 द्वितीये युद्धदिवसे — *Adhy name* T_2 अश्वत्थाममूर्च्छा, M_1 द्रौणिपराजय — *Adhy no* (figures, words or both) $Ś_2$ 43, K_1 44, B_1 59, B_2 52, B_4 53, Da_1 70, D_1 54, D_6 60, $T_{1.3}$ G 63, T_2 M 62

43

1 After the ref., S ins

558* तेषा प्रवृत्ते सग्रामे विपुले शोणितोदके ।
रराज लोहितेनोर्वी सरक्ता वहुधा भृशम् ।
ततो रजसि संशान्ते रुधिरेण समन्तत ।

[(L 1) T_3 G_3 विमुक्ते (for विपुले) — (L 2) T_1 G_2 ससिक्त, T_2 G_1 M संसि(T_2 °स)क्ता T_2 वाहुना, T_3 G_3 वहुला (for वहुधा) — M_1 om line 3 — (L 3) T_1 $G_{1\,2}$ प्रकाशा सर्वतोभवन्, T_2 M_{2-4} प्रकाश सर्वतोभवत् (for the posterior half)]

T_3 G_3 cont.

559* तदा विलोक्य पार्थं च कृष्णो वचनमब्रवीत् ।
— [ab]) S transp कृष्ण and पार्थं — [c]) K_1 वमर्याणिव (sic) Dn_1 D_8 एव (for इव) D_1 कौंतेये — [d]) T_2 धर्मपुत्रं; M_1 °राज-

2 [a]) Dn_1 ते पांडवो (for पाण्डव ते) K_1 त्राता — [b]) V_1 B_2 महारथै (for °बलै) — [c]) Dn_1 विजिघांसुर् (for जिघासुभिर्) $T_{1\,3}$ G अमित्रघ्न ($G_{1\,3}$ °घ्नो) (for महेष्वासैर्) — [d]) B_4 द्रुत , S शीघ्रं (for द्रुतं) V_1 B Da_1 D_{2-7} $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ पार्थोनुसा(D_2 °शी , D_4 °स)र्यते, K_3 D_8 पार्था(K_3 °र्थो)नुसर्पते, Dn_1 D_1 पार्थोनुसर्पति, T_2 पार्थ पलायते, G_2 पार्थो न सार्यते; M पार्था(M_1 °र्थो)नुयायते

3 [ab]) $K_{1\,3}$ V_1 B Da_1 D_{2-8} T_2 M त च; Dn_1 ते च, D_1 तं वा (for तथा) B_3 T_2 M transp संरब्धा and

युधिष्ठिरं महात्मानं परीप्सन्तो महाजवाः ॥ ३
एष दुर्योधनः पार्थ रथानीकेन दंशितः ।
राजा सर्वस्य लोकस्य राजानमनुधावति ॥ ४
जिघांसुः पुरुषव्याघ्रं भ्रातृभिः सहितो बली ।
आशीविषसमस्पर्शैः सर्वयुद्धविशारदैः ॥ ५
एते जिघृक्षवो यान्ति द्विपाश्वरथपत्तयः ।
युधिष्ठिरं धार्तराष्ट्रा रत्नोत्तममिवार्थिनः ॥ ६
पश्य सात्वतभीमाभ्यां निरुद्धाधिष्ठितः प्रभुः ।
जिहीर्षवोऽमृतं दैत्याः शक्राग्निभ्यामिवावशाः ॥ ७
एते बहुत्वात्त्वरिताः पुनर्गच्छन्ति पाण्डवम् ।
समुद्रमिव वार्योघाः प्रावृट्काले महारथाः ॥ ८
नदन्तः सिंहनादांश्च धमन्तश्चापि वारिजान् ।
बलवन्तो महेष्वासा विधुन्वन्तो धनूंषि च ॥ ९
मृत्योर्मुखगतं मन्ये कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
हुतमग्नौ च भद्रं ते दुर्योधनवशं गतम् ॥ १०
यथायुक्तमनीकं हि धार्तराष्ट्रस्य पाण्डव ।
नास्य शक्रोऽपि मुच्येत संप्राप्तो बाणगोचरम् ॥ ११
दुर्योधनस्य शूरस्य द्रौणेः शारद्वतस्य च ।
कर्णस्य चेषुवेगो वै पर्वतानपि दारयेत् ॥ १२
दुर्योधनस्य शूरस्य शरौघाञ्शीघ्रमस्यतः ।

पाञ्चाला D2 संरभा (for सरब्धा) T1.3 G तमन्वधावन्पा(G2 °रपा)चालाश्चेदिमत्स्याश्च भारत — c) T1 3 G अनुयांति (for युधिष्ठिर) — d) Da1 परीसंतो; D2 °क्षंतो (for °प्सन्तो) B1.4 5 D3 4 7 महाबला, T1 °रथा, G2 °जया

4 a) B3 एव (for एष) — b) T1 G1 2 M राजानीकेन; T2 गजा° Ś2 M1 दंषिता; T3 सवृत (for दंशित) — c) D6 राजन् — d) D2 जिघांसु समरे बली; D6 राजान समरेचल

5 a) V1 B (except B3) D (except D6 8) M2-4 पुरुषव्याघ्र (Dn1 M2 °घ्रो) — b) D6 मृश, M2 बलौ (for बली) — d) T1 सर्वैर् B3 D6 सर्वयुद्धविशारद; T2 3 G3 सर्वायुधविशारदै — After 5, S reads 9

6 a) Dn1 जिघांसवो (for जिघृक्षवो) — b) Ś1 K1 द्विपाश्वरथपात्तय, B3 Dn1 °पत्तिभि; M रथाश्वद्विपपत्तय — T3 om 6c–8d — c) K4 धार्तराष्ट्र; M1 °ष्ट्राद् — d) K3 Dn1 D6 रत्नद्रुमम्, D1 रथोत्तमम्; D3 4.7 नरो°; M1.3 रत्नोच्चयम् (for °त्तमम्) K2 इति वार्थिन (hypermetric) (for इवार्थिन°)

7 T2 om 7 (of v 1 6) — a) M3 सात्वत° — b) K3 B Dn1 D2 4 6-8 निरुद्धाधिष्ठिता (D6 °त) पुन; V1 Da1 D1 3 5 °विष्ठिता पुन; S (T3 om.) नि(G3 वि)रुद्धान्विष्ठिता(T1 °न्विमदा)न्पुन — c) B2 Da1 D1.5 जिहीर्षंतो; Dn1 जिगीषवो; T1.3 G1 3 M जिघृक्ष(M2-4 °क्ष)तो, G2 जिघृक्षता (for जिहीर्षवो) Dn1 नृप, T1 भृशं (for ऽमृत) D6 दैत्य; T1.2 G2 3 M2-4 दैत्याम् — d) K3 B1-4 Da1 Dn1 D1.3-5.7 [अ]सकृत; D3 [उ]द्धत; D6 [उ]द्धत, S (T2 om.) [आ]हवे (for [अ]वशा)

8 T3 om 8 (of v 1.6) — a) K3 एवं (for एते). K2 बाहुत्वाद् K1 त्वारिता; K2 Dn1 त्वरित — b) B2 पांडव — c) Ś2 वार्योघ, V1 Da1 D1 5 6 T3 G2 3 वार्यौघा — d) D2 प्राविट्काले (sic) Dn1 महाजवा, D2 °रथ; D3 °रया (for °रथा)

9 S reads 9 after 5 — a) Ś2 नदत, K1 नदंति; Da1 नृदंत; S नदद्भि (for नदन्त) G2 सिंहनादैश्च — b) T1.3 G ध्मापयन्तिश्च, T2 M धमद्भिश्चापि B3 वारिज, D6 वाजिन — c) Da1 D5 महेष्वास S बलवद्भिर्महेष्वासैर् — d) V1 B1 D7 विधून्वतो, B3 विधुन्वति, D2 °न्वानो, S विधून्वानैर्

10 a) S आस्यगत (for मुख°) — b) B2 पांडु° (for कुन्ती°) — c) B1-4 Dn1 D2-4 T1 2 G1 M2-4 कौंतेयं, B5 मन्ये ह, Da1 D1 5 मन्येह, T3 G2 3 M1 कौंतेय (for भद्र ते) — d) T2 दुर्योधनमहानले; M1 °गत वश

11 B2 repeats 11 after 12a — a) Ś K1.4 यथा युद्धम्; K2 यथा रुद्धम्, B1 4.5 Da1 D1-5 7 य(B5 त)थाविधम्, D3 यथोद्रिक्तम्, M2-4 तथा युक्तम् (for यथा युक्तम्) Ś1 K3 4 अनीके B1 4 5 D3 4 7 तु, T2 यो (for हि) — b) Ś1 पांडवं; B5 पांडव — c) V1 G2 M3 विमुच्येत; B4 [ऽ]पि समास (sic), T1 [ऽ]वमुच्येत (for ऽपि मु°) — d) B4 मुच्येत (for संप्राप्तो) D2 बाणगोचरे — After 11, the sequence of stanzas in B2 is as follows 16c–17d, 560*, line 2 of 562*, 18, 14a–16b, 13, 12 and 19

12 For sequence in B2, cf. v 1. 11 K3 V1 B1 3-5 D T2 3 G M transp 12 and 13 V1 om. 12a — a) D3 दुर्वारणस्य, T3 G रससस्य (for दुर्योधनस्य) B1 4 5 D (except D6 8) M2 4 वीरस्य. — After 12a, B2 repeats 11 — c) K4 चेषुयोगो Dn1 च, D6 हि (for वै) G1 कर्णोपि चेष वेगेन (sic) — d) K1 B2 दारयत्; V1 B4.5 Da1 D1 3 5 7 शातयेत्, B1 D4 पात°; T1 धार° (for दार°)

13 For sequence in B2, cf v 1 11 T1 om.

संक्रुद्धस्यान्तकस्येव को वेगं संसहेद्रणे ॥ १३
कर्णेन च कृतो राजा विमुखः शत्रुतापनः ।
बलवॉल्लघुहस्तश्च कृती युद्धविशारदः ॥ १४
राधेयः पाण्डवश्रेष्ठं शक्तः पीडयितुं रणे ।
सहितो धृतराष्ट्रस्य पुत्रैः शूरो महात्मभिः ॥ १५
तस्यैवं युध्यमानस्य संग्रामे संयतात्मनः ।
अन्यैरपि च पार्थस्य हृतं वर्म महारथैः ॥ १६
उपवासकृशो राजा भृशं भरतसत्तम ।
ब्राह्मे बले स्थितो ह्येष न क्षत्रेऽतिबले विभो ॥ १७
न जीवति महाराजो मन्ये पार्थ युधिष्ठिरः ।
यद्भीमसेनः सहते सिंहनादममर्षणः ॥ १८
नर्दतां धार्तराष्ट्राणां पुनः पुनररिंदम ।
धमतां च महाशङ्खान्संग्रामे जितकाशिनाम् ॥ १९
युधिष्ठिरं पाण्डवेयं हतेति भरतर्षभ ।

---

13 B3 repeats 13 after the repetition of 11 K3 V1 B1 3-5 D T2 3 G M transp 12 and 13 — a) Dn1 सात्वतस्य च (for दुर्योधनस्य) D1 om शूरस्य B1 4 5 Da1 D3-7 वीरस्य (for शूरस्य) — V1 reads 13bcd on marg — b) Ś2 शरौघा.; T1 3 G °घ D2 शीघ्रगामिन — c) B2 [ए]व (for [इ]व) S (T1 om) अंतकस्येव क्रुद्धस्य — d) Dn1 T2 M न (for को) Dn1 M वेगो B2 Da1 D1 5 8 प्रसहेद्, Dn1 सुमहान्, T2 सुसहेद्, M सुसहो (for संसहेद्) T2 M युधि (for रणे) T3 G रूपमस्य हि (G2 च) दृश्यते

14 For sequence in B3, cf. v l 11 — a) V1 B2 3 D6 T2 तु (for च) — b) S विमुखोऽथ तु (T1 °धानु-, G1 °घ न) दृश्यते — c) S शीघ्र° (for लघु°)

15 For sequence in B3, cf v l. 11. — a) Dn1 पांडव श्रेष्ठं, M1 °वश्रेष्ठ — b) V1 श्रेष्ठ. (for शक्त). M2-4 शरैः (for रणे) T1 G1 2 पीडयेत महीपतिं — c) V1 विहितो (for स°) — d) K3 V1 B Da1 D1 3-5, 7 8 T2 3 G3 M पुत्रैः शूरैर्; Dn1 पुत्र शूरैर्, T1 शूरैः पुत्रैर्, G1 2 शूर पुत्रैर् (by transp) Ś2 महाद्युति ; B1 4 5 D3 4 7 T2 3 G3 M महाबलैः, B3 Dn1 T1 G1 2 °रथैः, Da1 D1 5 °बल D2 6 पुत्रैः परमधन्विभि

16 For sequence in B3, cf. v l 11 — a) K1 T2 3 G तस्यैव, B1 4 Da1 D1-3 5 7 तस्यैभिर्; Dn1 अस्यैव; M1 तस्येव (for तस्यैव) K4 युद्धमानस्य — b) K3 नियतात्मन, V1 B4 D2 3 5-8 शासि°; B1-3 5 Da1 D1 4 T G संशि°, Dn1 संहि°, M सम° — c) Da1 D1 5 वैकर्तनेन पार्थस्य — d) K3 हृत धर्मं, Dn1 हृत वर्मं, D2-4, 7 कृत कर्म, D8 कृतं वर्म (for हृत वर्मं) Da1 D1 5 कृतवर्मा महाहवे

17 For sequence in B3, cf. v l 11 — a) K3 D4 (marg as in text) T2 G1 उपवासकृतो K3 राजन्, Dn1 चापं (for राजा). — b) Dn1 S दृढं (for भृशं) K3 4 B3-5 D2 5-8 T3 G3 भ(T3 G3 भा)रतसत्तम — c) K3 वाह्ये, D3 ब्राह्मये (for ब्राह्मे) B1 ब्राह्मवाण (sic) (for ब्राह्मे बले) T G राजा (for ह्येष) — d) Ś2 K3 B (B2 om) D S (except T1 M3) क्षात्रे; K4 क्षत्रां (for क्षत्रे) K4 ते, D3 4 6 7 हि; T G च (for ऽति-) K3 V1 B3-5 Dn1 D3 4 6-8 विभुः, B1 प्रभु , S स्थित (for विभो) — After, 17, B2 ins..

560* कर्मे सुते कृतं राष्ट्र जीवित शत्रुतापन ।

while, Dn1 D8 (om line 2) ins after 17

561* नित्यानशनसग्रामे समासमतनिश्चय ।
यो वस्योदयिक श्राद्धे विशेषेण महीभुजा ।
[(L 1) Dn1 नित्यानशनसंग्रामसमासित्रत°]

Dn1 D8 cont. K4 V1 B Da1 D1-7 ins after 17 B2 (line 2 only) after 560*

562* कर्णेन चाभियुक्तोऽयं भूपति शत्रुतापन ।
सशयं समनुप्राप्त पाण्डवो वै युधिष्ठिर ।

[B2 om. line 1 — (L 1) B4 चापि (for चाभि) Cc cites अभियुक्तो Dn1 D8 कर्णेन च भृश राजा (for the prior half) Dn1 D8 पीडित (for भूपति°) V1 B3 Da1 D1 5 कर्णेन ते हृ(B3 कृ)त राज्य जीवित शत्रुतापन (D1 °न)· — (L 2) V1 B3 Dn1 D8 परम प्राप्त° (for समनु°) V1 B3 Da1 Dn1 D1, 5 8 पाण्डवोय, D2 °वेयो (for °वो वै)]

18 For sequence in B3, cf v l 11 B1 transp 18ab and 18cd — a) Ś K2 4 जीवितो (for जीवति) K3 om from महाराजो up to मर्षण (in 18d) B5 महाबाहो, G3 °राज — b) Ś2 पार्थे, K1, 4 V1 Da1 D1 5 पार्थो — c) K2 M3 सह तै — d) B5 असमर्पयन्, T1 °र्षणं; G3 °र्षिण

19 a) K1 2 4 Dn1 D2 6 8 T G M2-4 न(K1 2 न)दतां (for नर्दतां) Ś1 K2 धृतराष्ट्राणा M1 युधिष्ठिर धार्तराष्ट्रो — b) Ś1 K3 3 V1 B D2-4 6 7 S अरिंदम· — c) T3 G1 3 आध्माताश्च, G3 समता च, M1 धमतश्च

20 a) M1 पाण्डवेय — b) Ś1 D3 (marg) S हतेति; D2 हतो हि, D8 हतेति (for हतेति) S पुरुषर्षभ Dn1 हन्युरेते ह्युपेक्षिता — c) D3 संनोदयति; T2 सचोदयंतस T2 ते; T3 G2 3 [न]य (for [अ]र्मा) D5 om कर्णौ — d)

संचोदयत्यसौ कर्णो धार्तराष्ट्रान्महाबलान् ॥ २०
स्थूणाकर्णेन्द्रजालेन पार्थ पाशुपतेन च ।
प्रच्छादयन्तो राजानमनुयान्ति महारथाः ।
आतुरो मे मतो राजा संनिषेव्यश्च भारत ॥ २१
यथैनमनुवर्तन्ते पाञ्चालाः सह पाण्डवैः ।
त्वरमाणास्त्वराकाले सर्वशस्त्रभृतां वराः ।
मज्जन्तमिव पाताले बलिनोऽप्युज्जिहीर्षवः ॥ २२
न केतुर्दृश्यते राज्ञः कर्णेन निहतः शरैः ।
पश्यतोर्यमयोः पार्थ सात्यकेश्च शिखण्डिनः ॥ २३
धृष्टद्युम्नस्य भीमस्य शतानीकस्य वा विभो ।
पाञ्चालानां च सर्वेषां चेदीनां चैव भारत ॥ २४
एष कर्णो रणे पार्थ पाण्डवानामनीकिनीम् ।
शरैर्विध्वंसयति वै नलिनीमिव कुञ्जरः ॥ २५
एते द्रवन्ति रथिनस्त्वदीयाः पाण्डुनन्दन ।
पश्य पश्य यथा पार्थ गच्छन्त्येते महारथाः ॥ २६
एते भारत मातङ्गाः कर्णेनाभिहता रणे ।
आर्तनादान्विकुर्वाणा विद्रवन्ति दिशो दश ॥ २७
रथानां द्रवतां वृन्दं पश्य पार्थ समन्ततः ।

Ś2 धार्तराष्ट्र , T2 राष्ट्रा K1 महाबल, K8 V1 B2-5 D (except D7) T1 °रथान्; T2 °रथा (for °बलान्) — B2 ins after 20 Dn1 after 21^{ab}

563* असैर्नानाविधैश्चित्रै कौरवा पार्थ सयुगे ।
[Dn1 चैव (for चित्रै)]

21 B2 om 21^{ab} — ^{a}) K1 3. 4 स्थूलाकर्णेन्द्र जालेन, D2 स्थूणाबाणेन जा°, D6 स्थूणाकर्णेन बाणेन; T1 3 G M2-4 °कर्णो- (G1 °र्णो)स्त्रजालेन — ^{b}) B3-5 Da1 D1 2 5 7 T2 पार्थः; D6 तथा (for पार्थ) — After 21^{ab}, Dn1 ins 563* — ^{c}) B D3 4 6 7 प्रच्छादयति; M1 प्राच्छादयन्ते; M2-4 प्रच्छादयन्वै — K8 om 21^{def} — ^{d}) Ś2 K4 उपयांति, K1 अप°; B Dn1 D3 4 7 श(Dn1 अ)स्त्रजालैर्, M2-4 उपयाति (for अनुयान्ति) G2 महारथ; M2-4 °रथ — After 21^{cd}, S ins an addl colophon [*Adhy name* T1 M2-4 भगवद्वचन, M1 कृष्णवचनं — *Adhy no* (figures, words or both) T1 3 G M1 66, T2 M2-4 65] — Before 21^{ef}, T2 3 G ins श्रीभगवानुवाच; M कृष्ण उवाच — ^{e}) K1 आतुरे; D6 अंतरे, Co आतुर (as in text) K4 मे मतिः; V1 B1. 4 5 D (except D2 3) हि कृतो, T1 हि मतो, M3 मे मते (for मे मतो) T3 G3 आतुरो मे महाराज — ^{f}) V1 B D3 सं(V1 स)निषण्णश्च, Da1 D5 °षेव्यश्च, D4 सुविषण्णश्च; D6 संनिपेधस्त; D7 संविषण्णश्च, T1 ह्यनिषेव्यश्च, T2 M अविपन्नश्च; T3 G अविपन्नोस्य (for संनिषेव्यश्च) Ca cites संनिषेव्य ; Co संनिषण्ण

22 Ś K1 2 om. (hapl) 22-24. — ^{a}) K3 D5 8 T1 यत्रैनम्; K4 यथैतम्; V1 ये चैनम्, B2 यदेनम्; D1 यथैव; T2 G2 M अथैनम् (for यथैनम्) Dn1 नानुवर्तन्ते; D5 अनुवर्तत; T1 G3 °धावति (for वर्तन्ते) T3 G1. 2 अनुधावति (G1 °यासति) धावति — ^{b}) T2 M पाण्डवैः सह (by transp), T3 G1. 2 सह संजयैः — ^{c}) Dn1 त्वरमाणेषु; M1 °माणा T2 तदाकाले — K3 V1 D5 3 om. 22de — ^{e}) K4 वर T1 G1. 2 M सर्वश(G1 °शा)स्त्रविशारदा — ^{e}) T G1 3 M1. 4 मज्जत — ^{f}) Da1 D1 5 [ऽ]प्युज्जिहीर्षेव , S त्रिजिगीषव

23 Ś K1 2 om 23 (cf v 1 22) — ^{a}) T1 केतुश्च (for न केतुर्) G2 राजन् — ^{b}) S (except T1) कर्णस्य D2 निहित ; T2 M1 विहिते ; T3 G3 निशितैः , G1 2 पिहितैः , M2-4 विहित (for निहत) — ^{c}) B2 पश्य त्व D5 द्रुमयो D6 राजन्; T1 G1 2 वीर (for पार्थ) — ^{d}) B2 Da1 Dn1 D1. 5 8 सात्यके स ; T1 M सत्यकस्य, T3 G3 सात्यकस्य (for °केश्च) G1 2 शिखण्डे सात्यकेस्तथा

24 Ś K1 2 om. 24 (cf. v 1. 22) — ^{a}) T1 G1 2 वीरस्य (for भीमस्य) — ^{b}) D8 M2 4 चाभिभो , T G M1 3 चाभिभो (for वा विभो) — ^{c}) Some MSS पंचालानां — ^{d}) D2 चेदिनां S चेदिकाना च (for चेदीनां चैव) B3 च परंतप, B4 भरतर्षभ (for चैव भारत)

25 ^{a}) B1 एक- (for एष) T1 3 G transp कर्णो and पार्थ K4 कर्णे D6 वीर (for पार्थ) — K1 om. 25^{c}-26^{c} — ^{c}) T G विध्वसयामास, M °यत्येष (for °यति वै)

26 K1 om 26^{abc} (cf v 1 25) — ^{a}) B3 पश्यंति; Da2 D1 5 पतंति (for द्रवन्ति) — ^{b}) G1 पांडुनंदन — After 26^{ab}, Dn1 ins

564* भ्राम्यमाणा रणे पार्थ कर्णेनामिततेजसा ।

— ^{c}) Da1 D1 6 रणे (for यथा) — ^{d}) Ś2 K1 गच्छते ते; D2 भ्रश्यंते ते (sic), G1 2 दृश्यते ते (for गच्छन्त्येते)

27 ^{b}) B2 3 D6 S [अ]न्याहता B4 D2-4. 6 7 शरै (for रणे) — ^{c}) Da1 D1 5 9 प्रकुर्वाणा (for विकु°) — ^{d}) Dn1 दिशो दिश

28 ^{a}) K3 4 B Dn1 D1-3 T1 2 G2 M2-4 द्रवते, V1 T3 G3 M1 अवतो; Da1 द्रव ते, G1 दृश्यते (for द्रवता) K1 वृंदे; K3 वृंद — ^{b}) K3 4 V1 B D T G M1. 2 4 एतञ्चैव (for पश्य पार्थ) M1 2 4 ततस्तत (for समन्तत) M3 एतद्दै पततस्तत — ^{c}) Ś1 K1 द्र(K2

द्राव्यमाणं रणे चैव कर्णेनामित्रकर्शिना ॥ २८
हस्तिकक्ष्यां रणे पश्य चरन्तीं तत्र तत्र ह ।
रथस्थं सूतपुत्रस्य केतुं केतुमतां वर ॥ २९
असौ धावति राधेयो भीमसेनरथं प्रति ।
किरञ्शरशतानीव विनिघ्नंस्तव वाहिनीम् ॥ ३०
एतान्पश्य च पाञ्चालान्द्राव्यमाणान्महात्मना ।
शक्रेणेव यथा दैत्यान्हन्यमानान्महाहवे ॥ ३१
एष कर्णो रणे जित्वा पाञ्चालान्पाण्डुसृञ्जयान् ।
दिशो विप्रेक्षते सर्वास्त्वदर्थमिति मे मतिः ॥ ३२

पश्य पार्थ धनुः श्रेष्ठं विकर्षन्साधु शोभते ।
शत्रूञ्जित्वा यथा शक्रो देवसंघैः समावृतः ॥ ३३
एते नदन्ति कौरव्या दृष्ट्वा कर्णस्य विक्रमम् ।
त्रासयन्तो रणे पार्थान्सृञ्जयांश्च सहस्रशः ॥ ३४
एष सर्वात्मना पाण्डूंस्त्रासयित्वा महारणे ।
अभिभाषति राधेयः सर्वसैन्यानि मानद ॥ ३५
अभिद्रवत गच्छध्वं द्रुतं द्रवत कौरवाः ।
यथा जीवन्न वः कश्चिन्मुच्यते युधि सृञ्जयः ॥ ३६
तथा कुरुत संयत्ता वयं यास्याम पृष्ठतः ।

द्र)व्यमान, K1 द्रव्यमाण, V1 T1 3 G3 द्राव्यमाणा, G1. 2 °माणान्, M1 °माणा K3 4 V1 B D S पार्थ (for चैव) — d) Ś K1 2 4 B1–4 Da1 D3 4 7 [अ]मित्रकर्षि(Da1 D3 °र्शि)णा, V1 °कर्षण, B5 °घातिना, D2 °कर्शना, D6 [आ] हवशोभिना, S [अ]मि(M1 °म)ततेजसा

29 a) K3 हस्तिकक्ष्या; V1 B2 Dn1 °कक्षं, B4 Da1 D1–5. 8 °कक्षां, Ca °कक्ष्यां (as in text) K3 पार्थ (for पश्य) T2 हस्तिकक्ष्यान्तरे तस्य — b) V1 B2 4 Dn1 चरंतं, Da1 D5 चरती; M3 चरतीं. D3 T1 3 G M तत्र तु (D3 हि), T2 भारत (for तत्र ह) — c) M1 रथस्य (for °स्थं) D2 6 सूतसूनोश्च — d) K3 4 वर°, Da1 Dn1 D1. 2 5 M2 वर

30 a) S द्रवति (for धावति) — c) G1 शतशतानि, G2 शतशरानि K3 V1 B D S [ए]व (for [इ]व)

31 a) T1 3 G M एते, T2 पार्थ (for एतान्) B2 Dn1 पश्यस्व, B5 च पश्य (by transp), D2 स पश्य; T1 2 M2–4 नश्यंति, T3 G M1 पश्यति Some MSS पचालान्, D3 भूपालान्, T1 2 G1 2 M पांचालान्, T3 G3 पाचाला — b) K4 द्रव्यमाणान्, S द्राव्यमाणा K3 समतत ; V1 B1. 4 5 D (except Dn1 D3) महारथान् (for °त्मना) — c) K3 D3 T G शक्रेण च, Dn1 M4 °णैव, Ca °णेव (as in text) Dn1 S दैत्या — d) Dn1 S द्राव्यमाणा (for हन्यमानान्) M रणे (M1 तथा) पुरा (for महाहवे)

32 a) K3 T2 एक (for एष) — b) Ś1 पंचालान् V1 B2 3 Da1 D1 5 सृजयास्तथा (for पाण्डुसृञ्जयान्) — c) B1 विप्रेक्ष्यते, B2 5 वै प्रेक्षते B5 G2 सर्वान्; T2 M1 सर्वां D6 दिशो विप्रेक्षितासर्द (sic)

33 a) D2 तस्य, D3 4 6 7 यथा, S एष (for पश्य) S कर्णो (for पार्थ) — b) S विधून्वन् (for विकर्षन्) K3 सोत्तु- (for साधु) T1 बहुशो भवेद्, T2 M2–4 बहु शोभते, T3 G M1 बहुशोभत — c) V1 B D2–4 6 7 T1 G2 शत्रुं Dn1 शत्रूञ्जिगीषुरिन्द्रो वै — d) D3 देवसंघ B3 समतत°, T2 सुसंवृत

34 a) V1 B Dn1 D1. 3 4 7 S (except T1) नदंति (for नदन्ति) T2 M कुरवो — b) T3 G दृष्ट्वा कर्णपराक्रमं — c) V1 B3 D3 त्रासयाना; B2 °माना; D6 °मानान् (for °यन्तो) K1. 3 V1 B D T2 M पांडून् (for पार्थान्) T1 3 G एष सर्वात्मना पाडून् — d) B1 4 5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 S समंतत (for सहस्रश)

35 b) D6 हन्यमानान्; T2 M द्रावयित्वा (for त्रास°) D5 महाहवे Dn1 सृंजयाश्च समतत — Dn1 ins after 35ab T1 3 G subst for 35ab

565* त्रासयित्वा रणे पार्थ राधेयो रथिना वर ।

— c) Ś K1 2 4 B2 D2 T1 3 G अभ्यभाषत, B3 अभिसाक्षेप, Dn1 °भवति, D3 4 6 7 °भाषेत, D3 (marg as in text) °धावति, T2 M आभापते तु (for अभिभाषति) Dn1 T1 3 G हृ(Dn1 दु)ष्टात्मा (for राधेय) — d) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 T1 3 G M मानद, T2 भारत. D1 3 सर्वपांडववाहिनीं

36 a) Dn1 अभिगच्छत, G2 अभ्यद्रवत (for अभि°) K3 B1 4 5 D (except D2 6) भद्रं वो (for गच्छध्व) — b) K3 द्रुवत T3 G पाडवान् (G3 °वा) (for कौरवा) — c) K3 या वा (for यथा) K1 न वा, K3 न वै, D1 T2 नर (for न व) T2 यायान् (for कश्चिन्) T1 3 G यथा न जीववान्कश्चिन् — d) K3 B1 Da1 Dn1 D1 4 5 G1 मुच्येत, D6 प्रमुच्येद्, T2 नश्यति (for मुच्यते) V1 B2 3 M युधि मुच्येत (for मुच्यते युधि) K1 सजय, Da1 D5 संजय ; T2 सृजयान् D2 मुच्येत महीभुजा (submetric)

37 G1 om. 37a–39b — a) D6 मग्रामं (for संयत्ता) — b) D6 अह (for वय) V1 Da1 D1 5 M2–4 योत्स्यामः; D6 योत्स्यामि (for यास्याम) — c) K3 V1 B2 Da1 Dn1

एवमुक्त्वा ययावेष पृष्ठतो विकिरञ्शरैः ॥ ३७
पश्य कर्णं रणे पार्थ श्वेतच्छविविराजितम् ।
उदयं पर्वतं यद्वत्क्षोभयन्वै दिवाकरः ॥ ३८
पूर्णचन्द्रनिकाशेन मूर्ध्नि छत्रेण भारत ।
ध्रियमाणेन समरे तथा शतशलाकिना ॥ ३९
एष त्वां प्रेक्षते कर्णः सकटाक्षो विशां पते ।
उत्तमं यत्नमास्थाय ध्रुवमेष्यति संयुगे ॥ ४०
पश्य ह्येनं महाबाहो विधुन्वानं महद्धनुः ।
शरांश्चाशीविषाकारान्विसृजन्तं महाबलम् ॥ ४१
असौ निवृत्तो राधेयो दृश्यते वानरध्वज ।
वधाय चात्मनोऽभ्येति दीपस्य शलभो यथा ॥ ४२
कर्णमेकाकिनं दृष्ट्वा रथानीकेन भारत ।
रिरक्षिषुः सुसंयत्तो धार्तराष्ट्रोऽभिवर्तते ॥ ४३
सर्वैः सहैभिर्दुष्टात्मा वध्य एष प्रयत्नतः ।

D1 3 T1 2 G2.3 ययौ ह्येष, B1 3–5 D2–4 7 गतो ह्येष, D8 ययौ वीर; T2 M [अ]नुयात्येष (for ययावेष) — d) V1 B (except B2) D (except D8) S (G1 om) शरान् — After 37, Dn1 ins

566* राधेय कौरवीं सेनां रक्षमाण समन्तत ।

38 G1 om 38 (cf v l 37) — a) K1 Dn1 कर्णे D8 रथे (for रणे) — b) K3 V1 B Dn1 D2 5 6 T1 3 G2 3 श्वेतच्छत्रविराजित, Da1 D1 °त्र विरा°; D3 4 7 °त्रैर्विरा°; D8 °त्रे विराजते; T2 M °त्रेण राजता (T2 °से) — Dn1 om. 38cd — c) K4 पर्वते T2 M उदय पर्वत सम्यग् — d) K4 क्षोभयन् V1 B1–3 5 Da1 D1.3–5 7 शशांकेनोप- (B2 D3 4 7 °नाभि)शोभित, B4 शशांकेनोपलक्षित, D2 6 शोभयत दिवाकर, T1 3 G2 3 शशांकेन विराजित; T2 M यथा (M3 4 °दा) चंद्रेण शोभते (T2 राजते)

39 G1 om. 39ab (cf v l 37) — a) D6 पूर्णचन्द्र- निभाकाशे — b) D8 श्वेत- (for मूर्ध्नि) K4 भारत; T2 (sup lin as in text) राजते — c) K1 4 ध्रि(K4 छि)यमाणेन V1 B2–4 शुशुभे (for समरे) — d) V1 B D (except D8) श्रीमच् (for तथा) K3 शतकलाकिना (sic), Ca °शला° (as in text)

40 a) Ś2 K1 त्व, M त्वा Da1 D1 5 प्रेक्ष्यते, D2 T1 वीक्ष(D2 °क्ष्य)ते K4 कर्णे Cv as in text — b) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 2 4–8 S Co v सकटाक्ष; K4 D8 शकटाक्षो (D8 °क्ष) T2 3 G2 3 धनंजय (for विशां पते) — c) K2 B (except B1) Dn1 D3 4 7 8 जवम्; T2 रयम् (for यत्नम्) — d) D6 सयुग

41 a) Dn1 चैन, D8 [अ]थैन, M ह्येष (for ह्येन) — b) T G विधून्वान D2 महाधनु M धनुर्ज्यामनु(M1 °च)मार्ष्टि च — d) K3 महाबल, B1 4 5 D1.3–5 7 °रणे; T1 °बल M पाणिना परिमार्ष्टि च

42 a) B1 सम्रामे (for राधेयो) — b) K4 दृश्यते (sic) (for दृश्यते) K1 4 वानरध्वज K3 V1 B D S दृष्ट्वा ते वानर(Da1 °र)ध्वज — After 42ab, K4 V1 B (except B1) D (except D2 3) S ins

567* प्रार्थयन्समर पार्थ त्वया सह परतप ।
[B1 D3 G1 M1 समरे, D6 सत्वर M1 पार्थं B2 पर- (for सह)]

— c) Ś K1 2 विधाय (for वधाय) Da1 D1 5 [S]भ्येति, T1 M2 4 ह्येति (for ऽभ्येति) — d) Ś1 (marg as in text) K2 चापस्य, K3 चाकाश, K4 B1.3 D3.4.7 दीपास्यं, V1 B2 हुताशं, B4 दीप्तास्य, B5 Da1 D1 5 चाशास्य, Dn1 S पावक, D2 6 प्रदीप, D8 चापास्यं (for दीपस्य) K1 Dn1 शलभे — After 42, K4 B5 Da1 Dn1 D1 5 S ins

568* एष ह्यमर्षी शूरश्च धार्तराष्ट्रहिते रत ।
त्वा न मर्षयते पार्थ नित्यमेव सुमन्दधी ।
[(L. 1) B5 ह्यमर्षी — (L. 2) B5 न त्वां (by transp) K4 B5 च मदधी, T1 2 G1 स म°]
K4 S cont

569* एकाकिन च दृष्ट्वैनं धार्तराष्ट्रो रणाजिरे ।
[K4 दृष्ट्वैव K4 धार्तराष्ट्रान्; G2 M1 °राष्ट्र]
S cont Dn1 ins after 568*

570* त्वां च पार्थाभिसरब्ध कर्णं प्रति महारथम् ।
[Dn1 त्व (for त्वां)]
— After the above, Dn1 S read 45

43 a) D8 एकाकित Dn1 दृत्वा — For 43ab, S subst Dn1 ins after 575*

571* असौ दुर्योधन क्रुद्धो रथानीकेन दशित ।
[Dn1 अय (for असौ)]

— K4 om 43c–44b — c) D2 निरक्षिषु; M3 रिरक्षितु (for °क्षिषु) K3 B1 2 D3 4 7 8 सुसवृत्तो; Da1 D1 °यत्ता; T1 °युक्तो, T2 3 G1 3 M सूतपुत्र — d) Ś2 D8 विवर्तते; K3 B D1–4 6 7 निव°, V1 विवर्धते, Dn1 निवत्तत (sic), T G3 M [S]भ्यवर्तत, G1 2 ह्यवर्तत

44 K4 om 44ab (cf v l. 43) — a) K2 सहैव, T2 स्वभावैर्, (for सहैभिर्) K3 धर्मात्मा — b) B1.4 5 D3 4 7 वध्यता च (for वध्य एष) Ca cites वध्य (as in text) — T2 repeats 44cd after 572* — c) D3 (marg as in text) स्वर्गो (for त्वया) — d) K3 इच्छति, K4 इच्छते, M1 इच्छत — Ś K V1 (repeating after

त्वया यशश्च राज्यं च सुखं चोत्तममिच्छता ॥ ४४
आत्मानं च कृतात्मानं समीक्ष्य भरतर्षभ ।
कृतागसं च राधेयं धर्मात्मनि युधिष्ठिरे ॥ ४५
प्रतिपद्यस्व राधेयं प्राप्तकालमनन्तरम् ।
आर्यां युद्धे मतिं कृत्वा प्रत्येहि रथयूथपम् ॥ ४६
पञ्च ह्येतानि मुख्यानां रथानां रथसत्तम ।
शतान्यायान्ति वेगेन बलिनां भीमतेजसाम् ॥ ४७
पञ्च नागसहस्राणि द्विगुणा वाजिनस्तथा ।

49^{ab}) B2 3 (both repeating after 49^{ab}) Da1 D1-3 (D3 repeating after 49) ins after 44 B4.5 after 48 Dn1 after 49 T G after 49^{ab} (followed by the repetition of 44^{cd} in T2)

572* अदीनयोर्विश्रुतयोर्युवयोर्योत्स्यमानयो ।
देवासुरे पार्थ मृधे देवदानवयोरिव ।

[(L 1) V1 B2-5 (all second time) Dn1 D3 (second time) T G नृसिंहयोर् (for अदीनयोर्) V1 B2-5 (all second time) नरव्याघ्र, T3 G3 विद्रुतयोर्, Ca विद्रु° (as above) D3 (second time) मक्तोर् Ś1 K1 2 4 B5 (first time) T1 G1 2 युध्यमानयो , Ś2 युद्ध°, Da1 योत्स° — (L 2) D3 देवासुर- V1 B2-5 (all second time) वीर्ये देवा(V1 °व)सुरे पार्थ (B2 4 युद्धे), Dn1 D3 (second time) देवासुरे पुरा (Dn1 °सुरपुरे) पार्थ (for the prior half)]

V1 B2-5 Dn1 D3 T G cont

573* पश्यन्तु कौरवा सर्वे तव पार्थ पराक्रमम् ।
[B3 transp सर्वे and पार्थ B2 4.5 तत्र (for सर्वे)]
The above is followed by 49^{cd} in V1

B2-5 G2 cont after 573* Ś K B1 Da1 D1-7 after 572* V1 after 49^{cd} D3 ins after 577*

574* त्वां च दृष्ट्वाभिसंरब्धं कर्णं च भरतर्षभ ।
असौ दुर्योधन क्रुद्धो नोत्तरं प्रतिपद्यते ।

[(L 1) K4 त्व (for त्वां) K3 [अ]भिसंरब्धं, D2 च सं°, D3 सुसं° G2 त्वां च पार्थाभिसंरब्ध कर्णं प्रति महारथ — Ś1 K1 2 G2 om line 2 K3 repeats line 2 after 45 — (L. 2) Ś2 K3 प्रत्यपद्यत (Ś2 °ते), D5 प्रतिपद्यत ; Co °पद्यते (as above)]

45 Ś K1.2 om 45^{ab} Dn1 S read 45 after 570* — ^{a}) T1 3 G तु कृतार्थं ह्य; M अकृतार्थं (M1 °र्थं) च (for च कृतात्मान) Ca.c cite कृता° (as in text) — ^{b}) B4 पुरुषर्षभ — D5 om (hapl) 45^{d}-46^{a} — After 45, K3 repeats line 2 of 574* and Dn1 ins

575* सहित स तु दुष्टात्मा धार्तराष्ट्रोऽभ्यवर्तते ।
एष एव निहन्तव्यो मूलं वैरस्य भारत ।
मूले छिन्ने यथा नाश शाखानां जायते ध्रुवम् ।
तथा दुर्योधने पार्थ हते स्युरखिला हता ।
धार्तराष्ट्रा महाबाहो सभृत्यामात्यबान्धवा ।
पश्य सर्वे यथा योधा यान्ति भीमरथं प्रति ।
भीमोऽपि शे[रो]घवात्राक्षो हन्ति शत्रूनशेषत. ।
एष धर्मसुतो राजा यमाभ्या परिपालित ।
दुर्योधनोऽपि कर्णेन रक्ष्यते ससुतेन च ।
कृतवर्मा कृपो द्रौणी रक्षन्तोऽन्योन्यमुत्तमा ।
कुलूकः शकुनिश्चैव कृत्वा रक्षां स्थिताबुभौ ।

46 D5 om 46^{a} (of v l. 45) Dn1 reads 46^{a} twice — ^{a}) K3 प्रतियुध्यस्व (for °पद्यस्व) B D3 4 7 कौंतेय; Da1 D1 5 M राधेये, Dn1 (first time) राधेय and (second time) राधेयो — ^{b}) B3 T2 3 G1.3 अरिंदम (T2 °मं) (for अनन्तरम्) G2 प्राप्य वैक्लव्यमाहवे — ^{c}) D5 G1 आर्या, Co आर्यां (for आर्यां) — ^{d}) M3 प्रत्येह; Ca प्रत्येहि (as in text) D2 कुरुनंदन (for रथयूथपम्).

47 ^{a}) Ś K2 4 B1 5 D2 6 7 T2 M1 मुख्यानि; K1 मुखानि — ^{b}) T1 यूथानां (for रथानां) K4 रथसत्तम , B1 G2 °त्तमा; D1 °मुत्तम, D3 T1 रथिस° (for रथस°). — V1 om. 47^{cd} — ^{c}) B (except B3) D2-4 7 समरे (for वेगेन) K1 शतान्यायंतरेगेन (sic) ❀ Ca c पञ्च-शतानीत्यन्वय (Co °नीत्यर्थ) ।❀ — ^{d}) B (except B3) D S तिग्मतेजसां (for भीम°)

48 ^{a}) S हस्ति° (for नाग°) — ^{b}) T1 G2 M1 त्रिगुणान्; T2 3 G1 3 M2-4 त्रिगुणा — ^{c}) T2 अभिसंगत्य; Ca c °हत्य (as in text) T1 3 G सहिता , T2 M वेगेन (for कौन्तेय) — ^{d}) K1 पदातिप्रयतानि (sic), S पादाता प्रयु°. V1 B3 5 Da1 D1 5 6 षट्; Dn1 वा (for च) — ^{e}) Ś2 D4 5 T2 G2 M3 अन्योन्यं रक्षित (G2 °तां); K1-3 °न्यरक्षिता (K3 °तुं) T1 वीरे — ^{f}) K3 V1 B2 Da1 D1.2 5 6 अनुवर्तते (for अभि°) — After 48, B4.5 read 572*, 573* and 574*, while S ins after 48

576* द्रोणपुत्रं पुरस्कृत्य तव शीघ्रं च सूदय ।
निकृत्यैतद्रयानीकं बलिनं लोकविश्रुतम् ।

[(L. 1) T1 च सूदयन् T2 तच्छीघ्रं संनिपूदय, M तच्छीघ्र

अभिसंहत्य कौन्तेय पदातिप्रयुतानि च ।
अन्योन्यरक्षितं वीर बलं त्वामभिवर्तते ॥ ४८
सूतपुत्रे महेष्वासे दर्शयात्मानमात्मना ।
उत्तमं यत्नमास्थाय प्रत्येहि भरतर्षभ ॥ ४९
असौ कर्णः सुसंरब्धः पाञ्चालानभिधावति ।
केतुमस्य हि पश्यामि धृष्टद्युम्नरथं प्रति ।
समुच्छेत्स्यति पाञ्चालानिति मन्ये परंतप ॥ ५०
आचक्षे ते प्रियं पार्थ तदेवं भरतर्षभ ।
राजा जीवति कौरव्यो धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ ५१
असौ भीमो महाबाहुः संनिवृत्तश्चमूमुखे ।
वृतः सृञ्जयसैन्येन सात्यकेन च भारत ॥ ५२
वध्यन्त एते समरे कौरवा निशितैः शरैः ।
भीमसेनेन कौन्तेय पाञ्चालैश्च महात्मभिः ॥ ५३
सेना हि धार्तराष्ट्रस्य विमुखा चाभवद्रणात् ।
विप्रधावति वेगेन भीमस्य निहता शरैः ॥ ५४
विपन्नसस्येव मही रुधिरेण समुक्षिता ।
भारती भरतश्रेष्ठ सेना कृपणदर्शना ॥ ५५
निवृत्तं पश्य कौन्तेय भीमसेनं युधां पतिम् ।
आशीविषमिव क्रुद्धं तस्माद्द्रवति वाहिनी ॥ ५६
पीतरक्तासितसितास्ताराचन्द्रार्कमण्डिताः ।

स नि(M3 वि)सृदय (for the posterior half) — T1 om. line 2 — (L. 2) M दलिना]

49 B4 5 om 49^{ab} — a) B1. 3 D3 4 6 7 सूतपुत्र; D2 G3 °पुत्र, T2 M द्रोणपुत्रे (for सूत°) Ś K1. 2 4 महेष्वास, B1 D2–4 7 °ष्वास — After 49^{ab}, V1 B2 3 repeat 572*, T G ins 572* V1 reads 49^{cd} after 573* — c) B1. 4 5 D2 3 7 T1 जवम् (for यत्नम्) — After 49, Dn1 ins 572*, 573* and cont.

577* भूतानि चैव सर्वाणि कुरुपाञ्चालसंज्ञया ।

while after 49, D3 repeats 572*, followed by 573*, 577* (with the variant पचाल-) and 574*

50 K3 om (hapl.) 50^{a}–51^{b} — a) Ś1 कर्णो; D4 क्रुद्ध (for कर्ण) K1 स्वसरब्ध°, T2 तु सं°, G1 2 सुसक्रुद्ध — b) Some MSS पचालान् — c) G1. 2 च (for हि) T2 संपश्य (for पश्यामि) — e) B2 समुच्छेत्स्यसि; B3 °स्स्येस्यति, Da1 Dn1 D1 5 8 °च्छेत्स्य(Da1 °च्य-, D8 °स्य)ति; D2–4 7 °पैष्यति, T1 स तु छेत्स्यति (for समुच्छे°). Ś1 B4 पचालान् — f) Ś2 K4 [अ]मन्ये B1. 4 इति मे धीयते मति°

51 K3 om. 51^{ab} (cf. v l. 50) — a) Ś K2 4 D2 M1 आचक्षे तु प्रियं, V1 °क्षते प्रि°; B1 °क्ष च प्रियां, B2–5 Da1 Dn1 D3. 4 7 T1 G1 2 आचचक्षे प्रिय, D1 5 °क्षे च प्रिय, D6 °क्षितु प्रि°; D8 °क्षेह प्रि°, T2 3 G3 °क्षे त्वत्प्रि° (for °क्षे ते प्रि°) Cc cites आचक्षे (as in text) M2 क्षय (for प्रिय) — b) Ś K1 2 4 G1 2 तदेव, B1. 4 5 D3 4 7 8 M2 4 तवेद, T1 तवैव, M3 त वेद (for तदेव) D8 भरतोत्तम (for °तर्षभ) — c) Da1 D1 3–5 राजासौ कुशली श्रीमान्, Dn1 D3 T1 3 G राजैष कुशली धी(Dn1 °लो धी-; T1 °ली श्री)मान् — d) B1 T2 M धर्मराजो (B4 °ज) (for °पुत्रो)

52 a) Da1 D1 5 महेष्वास (for महाबाहु°) — c) D6 वृत्त Ś1 K4 D1 T1 संजय सैन्येन — c d) Da1 D1 3-5 7 शैनेयेन; D2 6 सात्वतेन, M सत्यकेन (for सात्य°). B2 महात्मना (for च भारत)

53 a) K3 V1 B2 3 Da1 D1. 5 8 एते वध्यति; B5 वध्यंति एते; D6 °त एव, T2 अस्यत एते, M हन्यंत एते Ca cites वध्यंति T1 3 G एते युधि विहिंस्यते — b) Dn1 D8 T1 G2 कौरवान्, T1 G2 M कुरवो — T2 M2–4 om. (hapl) 53^{c}–54^{d} — c) D2 6 कौरव्य (for कौन्तेय) Da1 Dn1 D1. 5 8 T1 3 G M1 क्रुद्धेन भीमसेनेन — d) Ś1 K1 Da1 D5 पंचालैश्च T1 3 G M1 महारथै°

54 T2 M2–4 om 54 (cf. v l 53) — b) K2 damaged B (except B4) Da1 D2 5 6 विमुखी (for °खा) K3 D1 विद्रुता, B3 विक्लवा; B4 D2 6 T1. 3 G M1 व्य(T1 व्या)द्रवद्; B6 व्यस्त°; Da1 D1. 3–5 विद्र°; Dn1 D8 प्राद्र° (for चाभ°) V1 B1 2 D3 विद्रवद्रणा (D3 °णात्) (for चाभवद्रणात्) B1 रणा; B3 Dn1 D8 G2 रणे (for रणात्) — cd) Ś2 K1 4 M1 प्रवि(M1 °त्य)धावति, Dn1 विप्रधावति K4 निशिता, V1 विहता, B2 5 Da1 Dn1 D1–5 7 [अ]भिहता, D6 प्रहिता (for निहता) T1 3 G वेगेन भीमसेनस्य विहिता विविधै शरै°

55 a) M2 4 विपन्नसस्येन, Ca °सस्येव (as in text) — b) K4 समुछिता (sic), B1 °स्थिता; G2 °रिक्षता Da1 D1. 5 भीमस्याभिहता शरै° (cf. 54^{d}) — c) Da1 D1. 5 कौरवी (for भारती) T1 M3 भारतश्रेष्ठ — d) G1 कृपणदर्शिना; Cc कृपणदर्पणा (sic)

56 a) M1 निवित्त (for निवृत्त) V1 T2 3 G3 M कौंतेय, T1 वेगेन — d) T1 2 भारत, T3 G भारती (for वाहिनी) B (except B2) Dn1 D3 4. 7 8 M द्रावयतं (B1 °यंती, M1 °याना; M2–4 यान) वरूथिनीं

57 a) Ś2 पीतरक्त- B1 3 4 पीतरक्ता शि(B4 सि)ता कृष्णास्, Dn1 °क्तासितशिता; D6 °शिता श्वेतास्, G1. 2

पताका विप्रकीर्यन्ते छत्राण्येतानि चार्जुन ॥ ५७
सौवर्णा राजताश्चैव तैजसाश्च पृथग्विधाः ।
केतवो विनिपात्यन्ते हस्त्यश्वं विप्रकीर्यते ॥ ५८
रथेभ्यः प्रपतन्त्येते रथिनो विगतासवः ।
नानावर्णैर्हता बाणैः पाञ्चालैरपलायिभिः ॥ ५९
निर्मनुष्यान्गजानश्वान्रथांश्चैव धनंजय ।
समाद्रवन्ति पाञ्चाला धार्तराष्ट्रांस्तरस्विनः ॥ ६०
मृद्नन्ति च नरव्याघ्रा भीमसेनव्यपाश्रयात् ।
बलं परेषां दुर्धर्षं त्यक्त्वा प्राणानरिंदम ॥ ६१
एते नदन्ति पाञ्चाला धमन्त्यपि च वारिजान् ।
अभिद्रवन्ति च रणे निघ्नन्तः सायकैः परान् ॥ ६२
पश्य स्वर्गस्य माहात्म्यं पाञ्चाला हि परंतप ।

वीर(G2 पीन)रक्तासितसितास् — b) Ś K1 3 4 ततश्च, T3 G तारा्श्च (for तारा) Ś2 K4 चन्द्रार्कमंडित (K4 °ता); K1 चंद्रास्वमंडिता. (sic), Da1 D1 5 °कैमंजिता, D3 °संनिभा — c) Ś1 पातका K1 Da1 D1 5 विप्रकीर्यंति (K1 °र्यंती, D1 °र्येति), B6 °र्यंत — d) Dn1 चैव तु (for चार्जुन)

58 a) Ś2 B3 5 T1 सौवर्णराजताश्च, K4 G1 2 °र्णरजताश्च T2 G1 3 चैते (for चैव) — b) Ś2 K1 M1 तेजसाश्च, D3 तैजसा च, T3 G ध्वजसंघा; M2–4 शरैश्चैव (for तैजसाश्च) Co cites तैजसा( ) K4 [अ]पृथग्विधा; M पृथग्विधे — c) K3 V1 B1.2 4 5 D3 4 6 7 [ऽ]भिनिपा(B1 °प)त्यंते, B3 [ऽ]तिनि°, Da1 D1 5 [ऽ]भिनिपद्यते, D2 [ऽ]भिनिपतंत्येते (hypermetric), T1 G1 2 हि निपात्यत, T3 विनिपद्यंते (for °पात्यन्ते). — d) K3 4 B2 3 Da1 D1 3–7 च प्रकीर्यते; B5 च विशी°, T1 G1 प्रतिकी°; M1–3 प्रवि° Dn1 हस्त्यश्वाश्च प्रकीर्तिता

59 a) K3 रणेभ्य S प्रपतत्यन्ये — b) Dn1 वै गतासव, T1 G1 2 M3.4 [ऽ]पि ग° — c) Ś1 नानावर्णा, Ś2 °वर्णै; K2 4 °वर्ण-, V1 B2 Dn1 D3 S °रूपैर् (for °वर्णैर्) T2 3 G3 महा- (for हता) — d) Ś1 D3.4 पचालैर् Da1 D1 5 अपलायिनै

60 ab) K2 निर्मानुष्यान्, K3 मनुष्यांश्च G1 2 M1.2 4 transp गजान् and रथांश्च T1 M3 रथान् (for गजान्) M2–4 चापि (for चैव) — c) T1 समाक्रमंते, T2 G1 °प्लुवंते; T3 G2 3 M °प्लवंते Ś1 K3 B2 D7 पचाला — d) V1 B1 D7 धार्तराष्ट्रास

61 a) K3 B1 2 4 5 Dn1 D3 4 7 8 विमृद्नंति, B3 निगृह्णंति, Da1 D1 5 विसूदति; D2 मृदंति च Da1 Dn1 D1 5 G1 2 M1 नरव्याघ्र, D2 6 महाराज, T2 नरश्रेष्ठ — b) K3 B1.4 5 D (except D2 6) भीमसेन(B1 °नं)बलाश्रयात्; V1 °समाश्रयान्, B3 °बलाश्रया; T1.3 G °स्य संश्रयात् — c) S यदेषां (for परेषां) K1 B2 D (except D5 8) दुर्धर्षास् — d) K1 अरिंदमः; Da1 D1.5 °दमा; D3 अपि द्विषां

62 a) Ś1 K2 नंदंति; B Dn1 D3 4 7 T2 M2–4 नर्दंति; M1 नदति Ś1 पंचाला, K3 पांचालान् — b) B Da1 Dn1 D1 3–5 7 T1 3 G M ध्मापयति च; D6 धमंतश्चापि, T2 ध्मादीयंति च (sic) (for धमन्त्यपि च) D2 धार्तराष्ट्रास्तरस्विन — c) D2 6 T3 G3 परे (for रणे) — d) K3 निघ्नत., B1.3–5 D3–5 मृद्नत B2 निघ्नाना; Da1 D1 7 मृद्नत (for निघ्नन्त) K1 पर D2 6 निघ्नता (D6 °घ्नानां) निशितै शरै

63 a) B Da1 Dn1 D1–5 7 8 पश्यस्वै(B2 D7 8 °इयस्वे)र्यां च (D8 हि) (for पश्य स्वर्गस्य) Co cites स्वर्गस्य (as in text) D6 धार्तराष्ट्रीं चमू वीरा — b) Ś1 D1 पंचाला V1 [अ]पि, M च (for हि). K3 T2 3 G M परंतपा; B1 3–5 Da1 D1 3–5 7 पराक्रमात् B2 T1 पाचालानां परतप, Dn1 पांचालानां पराक्रमान् — c) S विनिघ्नंतो (G2 °ते) — d) T1 G1 2 M विशस्येते रथान्वि(M1 रथा वि°; M2 परान्वि)भो, T2 3 G3 विशंस्येते रथोत्तमान्. — After 63, N ins

578* शस्त्रमाच्छिद्य शत्रूणा सायुधानां निरायुधा ।
तेनैवैतानमोघास्त्रा निघ्नन्ति च नदन्ति च ।
शिरांस्येतानि पात्यन्ते शत्रूणा बाहवोऽपि च ।
रथनागहया वीरा यशस्या सर्व एव च ।

[(L. 1) Ś K1 2 4 शस्त्रमुत्सृज्य, Dn1 D8 शस्त्राण्याच्छिद्य Co cites आच्छिद्य Ś1 K3 आयुधाना, Ś2 K1.4 -आ(Ś2 सा)युधानि Da1 D1.5 निरायुधा (D1 °ध) — (L. 2) S K1 2 4 D2 6 शस्त्रै(K4 °रै)र्विना हि; B1 Da1 D1 5 तेनैव तान्; B5 एते चैतान्, D3 तैरेवैतान् (for तेनै°) Ś1 B1 Da1 Dn1 D1 5 8 अमोघास्त्रान्, Ś2 K2 4 D2 6 ह्यमोघास्त्रान् (Ś2 D2 6 °स्त्रा) V1 तैरेव नाम शस्त्रौघैर् (for the prior half) D2 6 निघ्नति च परस्परं (for the posterior half) — D8 repeats line 3, after 579*. — (L 3) Ś K1 2 4 Dn1 D8 शिरांस्येषां निपात्यते; D2.6 योधा (D6 यौधैर्) योधा निपात्यते (for the prior half) Ś K D3 बा(D3 ब)हवो युधि, Dn1 D8 (second time) आहवे(Dn1 °वो)पि वा, D6 बहुशो युधि (for बाहवोऽपि च) — (L 4) Ś1 K2 3 V1 Da1 D1.3 5 र(V1 त)था नागा Ś1 K1.4 रथनागा हया वीरा; B2 °नागान्ह-

धार्तराष्ट्रान्विनिघ्नन्ति क्रुद्धाः सिंहा इव द्विपान् ॥ ६३
सर्वतश्चाभिपन्नैषा धार्तराष्ट्री महाचमूः ।
पाञ्चालैर्मानसादेत्य हंसैर्गङ्गेव वेगितैः ॥ ६४
सुभृशं च पराक्रान्ताः पाञ्चालानां निवारणे ।
कृपकर्णादयो वीरा ऋषभाणामिवर्षभाः ॥ ६५
सुनिमग्नांश्च भीमास्त्रैर्धार्तराष्ट्रान्महारथान् ।
धृष्टद्युम्नमुखा वीरा घ्नन्ति शत्रून्सहस्रशः ।
विषण्णभूयिष्ठरथा धार्तराष्ट्री महाचमूः ॥ ६६
पश्य भीमेन नाराचैश्छिन्ना नागाः पतन्त्यमी ।
वज्रिवज्राहतानीव शिखराणि महीभृताम् ॥ ६७

यान्वीरा, Dn1 हयास्तागाश्चांश्चैव (for the prior half) V1 प्रशस्ता°, B2 प्रशस्ता, B3 सशल्या, B4 Da1 D1 5 प्रशस्ता (for यशस्ता) K3 V1 B3 4 Da1 D1 5 हि, B1 ते, B2 इ (for च) Dn1 व्यश्वसूताक्षिपातितान्, D2 6 पत्तयो रथिनस्तदा (D6 °था), D8 सूताश्च विनिपातिता (for the posterior half)]

64 ᵃ) K4 [अ]पिपन्नैषा, D2 विपन्नैषा (for [अ]भिपन्नैषा) Cc cites अभिपन्न (as in text) — ᵇ) T2 G2 धार्तराष्ट्र- D2 महाचमूं. — After 64ᵃᵇ, Dn1 D8 ins (D8 repeating the same after 66)

579* पाञ्चालैर्मागधैश्चैव योधा नीता यमक्षयम् ।

— After the above, D8 repeats line 3 of 578*
On the other hand, S (except T2) ins after 64ᵃᵇ

580* त्यक्त्वा प्राणान्महेष्वासैः पाञ्चालैः परिपाल्यते ।
[M2-4 °ताप्यते]

— Dn1 D8 T2 G M om 64ᶜᵈ T2 om (hapl.) 64ᶜ–66ᶠ — ᶜ) D2.4 6 7 पञ्चालैर् Da1 D1 5 अद्य (for एत्य) — ᵈ) B4 सिंहैर् (for हंसैर्) Da1 D1.5 गांगेव, D4 गगन- Ś1 वेगतै, V1 वेगिभि

65 T2 om. 65 (of v l 64) Dn1 D8 read 65ᵃᵇ after 66ᶜᵈ — ᵃ) K4 स भृशं K2 पराक्रात, Dn1 °क्रातो — ᵇ) Some MSS पञ्चालानां Ś1 विवारणे — ᶜ) D2 कृतवर्मादयो Da1 D1 5 वीरान् — ᵈ) D1 इवर्षभ — For 65, S (except T2) subst.

581* सुहृदश्च पराक्रान्ता कृपकर्णादयो विभो ।
निवारणे महेष्वासा पाञ्चालाना परंतप ।
[(L. 1) M1 समृश च (for सुहृदश्च) T1 विमो°]

66 T2 om. 66 (of. v l. 64) — ᵃ) Ś1 सुनिमग्नाश्च, K4 Dn1 D8 सनिमग्ना(D8 °ग्ना)श्च; V1 B1 3.4 Da1 D1.3-5 7 सुनिर्मग्ना(B1 2 °र्मग्ना-; D8 °र्भग्ना)श्च, D2 6 सुम(D6 स म)ग्नांश्चापि, T1 3 G M1 अनिवृत्तांश्च, M1-4 अभिमग्नाश्च (for सुनिमग्नांश्च) B1 3 5 M1 भीमांसे (M1 °सा); T1 भीतास्ता, T2 भीतां ता; G1 2 भीताश्च; G3 भीतांस्तान्; Bom. ed भीमास्त्रेण सुनिर्भग्नान् — ᵇ) K4 Dn1 M4 धार्तराष्ट्रा; M2 3 °राष्ट्रे Dn1 महारथा, T1 3 M1 परंतप; M2-4 परंतपा (for महारथान्) — ᶜ) Dn1 -रथान् (for -मुखा) K1 वीर, Dn1 D7 वीरान् — ᵈ) M1 घ्नत K1 शत्रु — After 66ᶜᵈ, Dn1 D8 read 65ᵃᵇ. — Ś K1 2 4 V1 B Da1 D1-7 ins after 66ᶜᵈ Dn1 D8 after 65ᵃᵇ

582* पाञ्चालेष्वभिभूतेषु द्विषद्भिरपभीर्नदन् ।
शत्रुपक्षमवस्कन्द्य शरानस्यति मारुतिः ।
[(L 1) Ś1 D1 3-5 7 पञ्चालेषु Ś1 K1 2 4 अपि निर्णु(K1 °र्णे)दन्; V1 B1.3 अपि निर्न(B1 °र्मै)दन्, Da1 D1.3-5 7 अपमीर्नु°, D6 असिभिर्नु°. — (L. 2) Ś K1.2 4 V1 B2 D2 शत्रुमध्यम् Cc cites अवस्कन्द्य (as above). Ś K1 2 4 द्विपान्, D6 स तान् (for शरान्) D2 आस्यति, D6 पश्यति]
On the other hand, T1 3 G M1.3 4 ins after 66ᶜᵈ M2 after 66

583* रथाश्च विमुखा सर्वे निवृत्ते भरतर्षभे ।
[G2 M1 रथाश्च T1 भरतर्षभ]

— B3 om. 66ᵉ–67ᵇ — ᵉ) K2 4 V1 B (B3 om) D विषण्ण(Dn1 D8 विवर्ण-, D2 निषण्ण)भूयिष्ठतरा; S (T2 om) विवर्णमुखभूयिष्ठा (M1 °ष्ठो) — ᶠ) K4 महाचमू, D2 3 °चमु (D8 °मू) — After 66, D8 repeats 579* K2 4 V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1-7 ins after 66 D8 after the repetition of 579*

584* रथाश्चैते सुवित्रस्ता भीमसेनभयार्दिता ।
[V1 B4 Da1 रथाश्चेमा° (B4 °ता°), B1 °श्चैता° (sic), B2 °श्चेता° (sic), D1 5 °श्चेमो (sic) (for °श्चैते) K4 तथा चैतेषु वित्रस्ता° (sic), B5 रथेमाश्चेषु वित्रस्ता; D2 रथनागाश्च वि°, D6 रथा नागास्तु वि° (for the prior half) Da1 D1.5 3 -बलार्दिता°]

67 B3 om 67ᵃᵇ (of v l 66) — ᵃᵇ) K2 भीमस्त्व K1 नाराचच्छिन्ननागा K3 V1 B (B3 om.) Da1 D1-3 T1.3 G M2-4 भिन्ना (for छिन्ना) G2 सेना (for नागा) — For 67ᵃᵇ, Dn1 subst

585* नाना नागा हता बाणैर्भीमेन प्रपतन्त्यमी ।

— ᶜ) B3 वज्रीवज्रा ; Da1 Dn1 D1.3 T1 3 G M2 3 वज्रिवज्र , D2 वज्रैवज्रा°, M4 वज्रिवज्रि — ᵈ) V1 शिखराणां K3 V1 B D T1.3 G M2-4 धराभृतां (for मही°) — For 67, T2 M1 subst

586* भीमसेनेन मातङ्गा प्रापिता यमसादनम् ।
गिरीणां शिखराणीव निपतन्ति नरर्षभ ।

47

भीमसेनस्य निर्विद्धा बाणैः संनतपर्वभिः ।
स्वान्यनीकानि मृद्नन्तो द्रवन्त्येते महागजाः ॥ ६८
नाभिजानासि भीमस्य सिंहनादं दुरुत्सहम् ।
नदतोऽर्जुन संग्रामे वीरस्य जितकाशिनः ॥ ६९
एष नैषादिरभ्येति द्विपमुख्येन पाण्डवम् ।
जिघांसुस्तोमरैः क्रुद्धो दण्डपाणिरिवान्तकः ॥ ७०
सतोमरावस्य भुजौ छिन्नौ भीमेन गर्जतः ।
तीक्ष्णैरग्निशिखाप्रख्यैर्नाराचैर्दशभिर्हतः ॥ ७१
हत्वैनं पुनरायाति नागानन्यान्प्रहारिणः ।
पश्य नीलाम्बुदनिभान्महामात्रैरधिष्ठितान् ।
शक्तितोमरसंकाशैर्विनिघ्नन्तं वृकोदरम् ॥ ७२
सप्त सप्त च नागांस्तान्वैजयन्तीश्च सध्वजाः ।
निहत्य निशितैर्बाणैश्छिन्नाः पार्थाग्रजेन ते ।
दशभिर्दशभिश्चैको नाराचैर्निहतो गजः ॥ ७३
न चासौ धार्तराष्ट्राणां श्रूयते निनदस्तथा ।
पुरंदरसमे क्रुद्धे निवृत्ते भरतर्षभे ॥ ७४

---

68 ^{a}) T2 3 G3 M भीमसेनेन K3 निर्भिन्ना — ^{c}) K1 (also as in text) द्रवंतो; B2 युज्यतो, T2 G3 मृद्नते — ^{d}) Ś2 द्रव्यत्येते (sic), K1 द्रवते ते, B5 प्राद्रवत, Da1 D1 5 अर्मत्येते (for द्रवन्त्येते) T2 M गजोत्तमा — After 68, S ins

587* एते द्रवन्ति कुरवो भीमसेनभयार्दिता ।
त्यक्त्वा रथान्गजांश्चैव हयांश्चैव सहस्रश ।
हस्त्यश्वरथपत्तीनां द्रवतां निस्वनं शृणु ।
भीमसेनस्य निनदं द्रावयाणस्य कौरवान् ।

[(L 2) T1 गजान्हयाश्च, G1.2 हयान्गजाश्च; M गजान्रथाश्च (by transp) T1 रथाश्चापि; G1.2 रथांश्चैव (for हयांश्चैव) T2 समतत (for सहस्रश) — (L. 4) G1 2 शृणु भीमस्य निनद (for the prior half) G2 द्रवमाणस्य, M3 द्रावयान्यस्य]

69 ^{a}) Ś1 K1 3 4 V1 B5 G1 M1 नाभिजानामि (K4 M1 °ति), B1.4 Da1 Dn1 D1 3–5 7.8 T1 अभि(D8 उत)जानीहि, B3 गजानामिव, D2 6 T2 अभिजानामि (D6 °सि), M2–4 न हि जानासि — ^{b}) K3 V1 B Da1 D1–7 सुदु सह, Dn1 D8 मुहुर्मुहु , S पुन पुन (for दुरुत्सहम्) — ^{c}) B3 नर्दतो S नदत पांडवेयस्य — ^{d}) Ś K1.2 4 नर्दतं; Da1 Dn1 D1.5 8 भैरव, S समामे (for वीरस्य) Ś1 K1.2 जितकाशिनं

70 ^{a}) D3 अप्येति (for अभ्येति) Ś K2 4 एष नैवाभि(K4 °भ्य)तोम्येति; K1 एष नेवाभितेम्येति (sic) — ^{b}) Dn1 पाडव — ^{c}) S विसृजंस्तोमरान्क्रुद्धो (M1.2 4 °त्रुग्रो; M3 °नुग्रान्) — ^{d}) T2 M [उ]ग्रदन् (for [अ]न्तक) D3 गजपाणिरिवांतकं

71 ^{a}) Ś1 K2 सतोमरार्धस्य भुजौ, S तस्य चैव भुजौ छिन्नौ — ^{b}) K4 भिन्नौ (for छिन्नौ) S भीमसेनेन (for छिन्नौ भीमेन) K2 Dn1 M1 गर्जित , D6 8 गर्जता — G1 om 71^{cd}. — ^{c}) V1 -विषप्रख्यै, B1–4 D2–4 7 -रवि°; D5 -च-य° (for -शिखा°) K3 D3 नागश्चाग्निविष(D5 °शिखा)-प्रख्यैर्, B5 Da1 Dn1 D1.6 नागश्चाग्निरवि(B5 °रिव)प्र°, S (G1 om) नागश्चार्ककरप्र°. — ^{d}) Ś2 हता

72 ^{a}) K3 D3 T G2 3 M2 4 हतैते (G2 °ति), B1 Da1 D1 5 नागाश्च, Dn1 हताश्च, M1 3 हंत(M3 °ते)वे (for हत्वैन). K1.2 B5 Da1 Dn1 D1 4 5 8 T G2 3 M आयांति G1 नागाश्चान्ये पुनर्याति — ^{b}) K3 Dn1 D3 S नागा ह्यन्ये, B5 Da1 D1 5 हता ह्यन्ये (for नागानन्यान्) B5 Da1 Dn1 D1 5 S प्रमाथिन ; D8 पताकिन — ^{c}) K3 -निभा (for -निभान्) B5 Da1 Dn1 D1 5 8 S नीलांजनचयप्रख्या (B5 °ख्यान्; Dn1 °ख्यैर्). — ^{d}) K3 B5 Da1 Dn1 D1 5 8 अधिष्ठिता (Dn1 °तै), D6 अवस्थितान् (for अधिष्ठि°) S महामात्रवरास्थिता — ^{e}) K3 V1 B Da1 D1–7 T1 G1 2 M2–4 °संघातैर्; Dn1 D8 T2 G3 M1 °संपातैर्, T2 °नाराचैर् (for °संकाशैर्) — ^{f}) K3 Dn1 D8 T G2 3 M विनिघ्नंतो (M2 °ते); B5 °घ्नंति, G1 निर्विघ्नंतं (for विनि°)

73 ^{a}) D3 (marg) सप्तभिर् (for °प्त च) Ś2 K4 नागास्तान्; B5 नागास्ता, Dn1 नागा स, D8 नागश्वा (marg° °गास्ता), T G3 M नागस्था (M4 °स्ता) G1.2 सप्त सप्त गजा बाणै — G1 2 om (hapl.) 73^{bc} — ^{b}) K1 वैजयंतींश्च; Dn1 D3 T1 3 G3 M °यंत्य(M4 °त)श्च — ^{c}) B5 Da1 Dn1 D1.5 S (G1 2 om.) नवत्या (for निहत्य) — ^{d}) D3 भिन्ना K1 पार्थगजेन (for पार्थाग्र°) V1 च (for ते) — ^{e}) G2 चैके, M3 चैकैर् — ^{f}) K1 G1 2 निहता (K1 °तो) गजा

74 ^{a}) K1 न चास्य (sic), Dn1 D3 महाह्नि (for न चासौ) — ^{b}) K3 विनदस् (for निन°) — ^{c}) K1 पुरंदरे समे; K3 °रसम , K4 B3 Dn1 D3 °रसम K3 क्रुद्धो; B5 Dn1 D6 3 T1 युद्धे; T2 क्रोधे (for क्रुद्धे) — ^{d}) Dn1 D3 निवृत्तो. K1.4 V1 B2–5 Da1 D1–4 6–3 T1 भरतर्षभ, K3 Dn1 °र्षभ ; T2 M वै वृकोदरे (M2 4 °र), G1.2 पांडुनंदने (for भरतर्षभे)

अक्षौहिण्यस्तथा तिस्रो धार्तराष्ट्रस्य संहताः ।
क्रुद्धेन नरसिंहेन भीमसेनेन वारिताः ॥ ७५

संजय उवाच ।

भीमसेनेन तत्कर्म कृतं दृष्ट्वा सुदुष्करम् ।
अर्जुनो व्यधमच्छिष्टानहितान्निशितैः शरैः ॥ ७६
ते वध्यमानाः समरे संशप्तकगणाः प्रभो ।
शक्रस्यातिथितां गत्वा विशोका ह्यभवन्मुदा ॥ ७७
पार्थश्च पुरुषव्याघ्रः शरैः संनतपर्वभिः ।
जघान धार्तराष्ट्रस्य चतुर्विधबलां चमूम् ॥ ७८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥

---

75 ^{a}) D1 S (except T1) अक्षोहिण्य(G2 °ण्या)स्त् K4 ततस्तिस्रो, T2 3 G3 M तु तिस्रो वै (for तथा तिस्रो) — ^{b}) Da1 D1 5 धार्तराष्ट्रेण B5 T1 3 G सगता, Dn1 D8 वै रणे (Dn1 °णा), T2 M संगरात्, Ca सहता (as in text) — V1 om. 75^{cd} — ^{cd}) B (except B5) Da1 D1.3–5 7 transp नरसिंहेन and भीमसेनेन Dn1 धारिता ; D6 दारिता ; T G पातिता — After 75, S ins :

588* न शक्नुवन्ति वै पार्थ पार्थिवा समुदीक्षितुम् ।
मध्यदिनगत सूर्य यथा दुर्बलचक्षुष ।
एते भीमस्य संत्रस्ता सिंहस्येवेतरे मृगा ।
शरै संत्रासिता सख्ये न लभन्ते सुख कचित् ।

[(L 1) M1 नाशक्नुवति M पार्थ T1 3 G न हि शक्ता रणे जेतु (T1 भीम) (for the prior half) T1 युधि वीक्षितु (for समुदी°) — (L 2) T1 3 G दुर्बलदृष्टय — (L 4) T1.3 G2 3 संताडिता (for °त्रासिता) T1 सर्वे, G2 M संखे T3 G1 3 लभते न (by transp)]

T1 3 G cont

589* राजान च महाबाहुं पीडयन्त्याचसन्यव ।
राधेयो बहुभि सार्धमसौ गच्छति वेगित ।
वर्जयित्वा तु भीरु सं पार्श्वतो ह्यानयद्धनु ।
त पालयन्महाराज धार्तराष्ट्रो बलान्वित ।

[(L 1) T1 क्रीडयत्यर्धमन्यतां (for the posterior half) — (L 3) T3 G2 3 वर्धयित्वा T1 G1.3 भीम (for भीरु) G1 पार्श्वयो (sic) T3 G3 ह्यानयं, G2 ह्यहनद् — (L 4) T1 महाबाहु, G1 °राजो (for °राज) T1 G2 धार्तराष्ट्र T1 बलान्वितं]

76 After the ref, S ins

590* एतच्छ्रुत्वा महाबाहुर्वासुदेवाद्धनजय ।

— ^{ab}) T2 भीमसेनस्य T2 M transp कर्म and दृष्ट्वा K4 कृत्वा (for कृत) K3 सुदुःसह — ^{c}) Ś2 अर्जुने D2 6 सेना (for शिष्टान्) — ^{d}) D2 6 त्वदीया, T1 G1 हृद्दतान् (for अहितान्) T2 3 G3 M सशप्तकगणान्बहून्

77 ^{a}) T2 M हन्यमाना (for वध्य°) S पार्थेन (for समरे) — ^{b}) Some MSS ससप्तक° — After 77^{ab}, K4 V1 B Da1 D1 3–5 7 ins

591* प्रभग्ना समरे भीता दिशो दश महायशा ।

— ^{d}) K3 V1 B D तदा (for मुदा) — For 77^{cd}, T1 3 G subst

592* शक्रस्यातिथिता प्राप्ता समपद्यन्त विज्वरा ।

While T2 M subst for 77^{cd}

593* विशोका समपद्यन्त शक्रस्यान्तिकता गता ।

S cont

594* नारायणास्तु गोपालान्व्यधमत्पाण्डुनन्दन ।
उत्तम वेगमास्थाय चण्डवायुर्घनानिव ।
अन्वकीर्यन्त भीतास्ते तत्र तत्रैव भारत ।
लुलिताश्च तत शूरानहनत्पुरुषोत्तम ।

[(L 2) T1 3 M जवम् (for वेगम्) T2 M महावातो, G1 पार्थो वायुर् (for चण्डवा°) — (L 3) M1 अवकीर्यत T1 G1 3 ते भीता (G1 ते विभीना) व्यकीर्यत (for the prior half) T1 तत्रैव तत्र (for तत्र तत्रैव) — (L 4) M लुलिताश्च तत शूरा वध्यमाना महाहवे]

78 ^{a}) Dn1 D3 S (except T2) पुनश्च (for पार्थश्च) V1 Dn1 D1–5 8 T1 पुरुषव्याघ्र — ^{d}) K3 °फला चमू (sic), D2 °महाचमु, G1 °बलाश्चमू Ca cites चतुर्विध° (as in text)

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* K1 अर्जुनसवादे; Dn1 श्रीकृष्णवाक्य, T1 महायुद्धे युधिष्ठिरकुशलसवाद; T1 भीमसेनपराक्रमवर्णन; M1 युद्धदर्शन — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 44, K1 45, B1 60, B2 4 56, B5 62, Da1 71, D1 55, D8 61, T1 3 G M1 67, T2 M2–4 66

भीमसेनस्य निर्विद्धा बाणैः संनतपर्वभिः ।
खान्यनीकानि मृद्नन्तो द्रवन्त्येते महागजाः ॥ ६८
नाभिजानासि भीमस्य सिंहनादं दुरुत्सहम् ।
नदतोऽर्जुन संग्रामे वीरस्य जितकाशिनः ॥ ६९
एष नैषादिरभ्येति द्विपमुख्येन पाण्डवम् ।
जिघांसुस्तोमरैः क्रुद्धो दण्डपाणिरिवान्तकः ॥ ७०
सतोमरावस्य भुजौ छिन्नौ भीमेन गर्जतः ।
तीक्ष्णैरग्निशिखाप्रख्यैर्नाराचैर्दशभिर्हतः ॥ ७१

हत्वैनं पुनरायाति नागानन्यान्प्रहारिणः ।
पश्य नीलाम्बुदनिभान्महामात्रैरधिष्ठितान् ।
शक्तितोमरसंकाशैर्विनिघ्नन्तं वृकोदरम् ॥ ७२
सप्त सप्त च नागांस्तान्वैजयन्तीश्च सध्वजाः ।
निहत्य निशितैर्बाणैश्छिन्नाः पार्थाग्रजेन ते ।
दशभिर्दशभिश्चैको नाराचैर्निहतो गजः ॥ ७३
न चासौ धार्तराष्ट्राणां श्रूयते निनदस्तथा ।
पुरंदरसमे क्रुद्धे निवृत्ते भरतर्षभे ॥ ७४

---

68 a) $T_{2.3}$ G_3 M भीमसेनेन K_3 निर्भिन्ना — c) K_1 (also as in text) द्रवतो, B_2 युज्यंतो, T_3 G_3 मृद्नंते — d) $Ś_2$ द्रव्यंत्यैते (sic), K_1 द्रवते ते; B_5 प्राद्रवत, Da_1 $D_{1.5}$ भ्रमत्येते (for द्रवन्त्येते) T_2 M गजोत्तमा — After 68, S ins.

587* एते द्रवन्ति कुरवो भीमसेनभयार्दिता ।
त्यक्त्वा रथान्गजांश्चैव हयांश्चैव सहस्रश ।
हस्त्यश्वरथपत्तीनां द्रवतां निस्वनं शृणु ।
भीमसेनस्य निनदं द्रावयाणस्य कौरवान् ।

[(L. 2) T_1 गजान्हयांश्, $G_{1.2}$ हयान्गजाश्, M गजान्रथाश् (by transp.) T_1 रथाश्चापि, $G_{1.2}$ रथांश्चैव (for हयांश्चैव) T_2 समतत (for सहस्रश) — (L. 4) $G_{1.2}$ शृणु भीमस्य निनद (for the prior half) G_2 द्रवमाणस्य, M_3 द्रावयान्यस्य]

69 a) $Ś_2$ $K_{1.3.4}$ V_1 B_5 G_1 M_1 नाभिजानामि (K_4 M_1 °ति), $B_{1.4}$ Da_1 Dn_1 $D_{3-5.7.8}$ T_1 अभि(D_8 उत)जानीहि; B_3 गजानामिव, $D_{2.6}$ T_2 अभिजानामि (D_6 °सि), M_{2-4} न हि जानासि — b) K_3 V_1 B Da_1 D_{1-7} सुदु सह, Dn_1 D_8 मुहुर्मुहु, S पुन पुन (for दुरुत्सहम्). — c) B_5 नर्दतो S नदत पांडवेयस्य — d) Ś $K_{1.2.4}$ नर्दतं; Da_1 Dn_1 $D_{1.5.8}$ भैरवं, S संग्रामे (for वीरस्य) $Ś_1$ $K_{1.2}$ जितकाशिनं.

70 a) D_5 अप्येति (for अभ्येति) Ś $K_{2.4}$ एष नैवामि(K_4 °म्य)तोभ्येति; K_1 एष नेवामितेभ्येति (sic) — b) Dn_1 पाडव — c) S विसृजंस्तोमरान्क्रुद्धो ($M_{1.2.4}$ °त्रुग्रो; M_3 °त्रुग्रान्) — d) T_2 M [ड]ग्रदन् (for [अ]न्तक) D_3 वज्रपाणिरिवांतकं

71 a) $Ś_1$ K_2 सतोमरार्धस्य भुजौ, S तस्य चैव भुजौ छिन्नौ — b) K_4 भिन्नौ (for छिन्नौ) S भीमसेनेन (for छिन्नौ भीमेन) K_2 Dn_1 M_1 गर्जित, $D_{5.8}$ गर्जता — G_1 om. 71^{cd} — c) V_1 -विषप्रख्यै; B_{1-4} $D_{2-4.7}$ -रवि°, D_5 -च-य° (for -शिखा°) K_3 D_8 नागश्वासविष(D_3 °शिखा)प्रख्यैर्, B_5 Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ नागश्वासिरवि(B_5 °रिव)प्र°, S (G_1 om.) नागश्वार्ककरप्र°. — d) $Ś_2$ हता

72 a) K_3 D_8 T $G_{2.3}$ $M_{2.4}$ हत्वैते (G_2 °ति), B_5 Da_1 $D_{1.5}$ नागाश्व, Dn_1 हताश्व; $M_{1.3}$ हंत(M_3 °ते)ते (for हत्वैनं). $K_{1.2}$ B_5 Da_1 Dn_1 $D_{4.5.8}$ T $G_{2.3}$ M आयाति G_1 नागाश्वान्ये पुनर्याति — b) K_3 Dn_1 D_8 S नागा ह्यन्ये, B_5 Da_1 $D_{1.5}$ हता ह्यन्ये (for नागानन्यान्) B_5 Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ S प्रमाथिन, D_8 पताकिन — c) K_3 -निभा (for -निभान्) B_5 Da_1 Dn_1 $D_{1.5.8}$ S नीलांजनचयप्रख्या (B_5 °ख्यान्, Dn_1 °ख्यैर्) — d) K_3 B_5 Da_1 Dn_1 $D_{1.5.8}$ अधिष्ठिता (Dn_1 °तै), D_3 अवस्थितान् (for अधिष्ठि°) S महामात्रवरास्थिता — e) K_3 V_1 B Da_1 D_{1-7} T_1 $G_{1.2}$ M_{2-4} °संघातैर्; Dn_1 D_8 T_2 G_3 M_1 °संपातैर्, T_2 °नाराचैर् (for °संकाशैर्) — f) K_3 Dn_1 D_8 T $G_{2.3}$ M विनिघ्नतो (M_2 °ते), B_5 °घ्नंति, G_1 निर्विघ्नंतं (for विनि°)

73 a) D_8 (marg.) सप्तभिर् (for °प्त च) $Ś_2$ K_4 नागास्तान्, B_5 नागांस्ता, Dn_1 नागा स; D_3 नागाश्चा (marg. °गास्ता), T G_3 M नागस्था (M_4 °स्ता) $G_{1.2}$ सप्त सप्त गजा बाणै — $G_{1.2}$ om. (hapl.) 73^{bc}. — b) K_1 वैजयंतीश्; Dn_1 D_8 $T_{1.3}$ G_3 M °यंत्य(M_4 °त)श् — c) B_5 Da_1 Dn_1 $D_{1.5}$ S ($G_{1.2}$ om.) नवत्या (for निहत्य) — d) D_8 भिन्ना K_1 पार्थगजेन (for पार्थाग्र°) V_1 च (for ते) — e) G_2 चैके, M_3 चैकैर् — f) K_1 $G_{1.2}$ निहता (K_1 °तो) गजा

74 a) K_1 न चास्व (sic), Dn_1 D_8 महाहि (for न चासौ) — b) K_3 विनदस् (for निन°) — c) K_1 पुरंदरे समे; K_3 °रसम-, K_4 B_2 Dn_1 D_8 °रसम K_3 -क्रुद्धो; B_5 Dn_1 $D_{6.8}$ T_1 युद्धे; T_2 क्रोधे (for क्रुद्धे) — d) Dn_1 D_8 निवृत्तो $K_{1.4}$ V_1 B_{2-5} Da_1 $D_{1-4.6-8}$ T_1 भरतर्षभ, K_3 Dn_1 °र्षभ, T_2 M वै वृकोदरे ($M_{2.4}$ °र), $G_{1.2}$ पांडुनंदने (for भरतर्षभे)

अक्षौहिण्यस्तथा तिस्रो धार्तराष्ट्रस्य संहताः ।
क्रुद्धेन नरसिंहेन भीमसेनेन वारिताः ॥ ७५

संजय उवाच ।

भीमसेनेन तत्कर्म कृतं दृष्ट्वा सुदुष्करम् ।
अर्जुनो व्यधमच्छिष्टानहितान्निशितैः शरैः ॥ ७६
ते वध्यमानाः समरे संशप्तकगणाः प्रभो ।
शक्रस्यातिथितां गत्वा विशोका ह्यभवन्मुदा ॥ ७७
पार्थश्च पुरुषव्याघ्रः शरैः संनतपर्वभिः ।
जघान धार्तराष्ट्रस्य चतुर्विधबलां चमूम् ॥ ७८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥

---

75 [a]) D1 S (except T1) अक्षोहिण्य(G1 °ण्या)स K4 ततस्तिस्रो; T2 3 G3 M तु तिस्रो वै (for तथा तिस्रो) — [b]) Da1 D1 5 धार्तराष्ट्रेण B5 T1 3 G संगता, Dn1 D8 वै रणे (Dn1 °णा), T2 M सगराव्, Ca सहता (as in text) — V1 om. 75[cd] — [cd]) B (except B5) Da1 D1, 3-5 7 transp नरसिंहेन and भीमसेनेन Dn1 धारिता; D6 दारिता; T G पातिता — After 75, S ins:

588* न शक्नुवन्ति वै पार्थ पार्थिवा समुदीक्षितुम् ।
मध्यंदिनगत सूर्य यथा दुर्बलचक्षुष ।
एते भीमस्य संत्रस्ता सिंहस्येवेतरे मृगा ।
शरै संत्रासिता सख्ये न लभन्ते सुख क्वचित् ।

[(L. 1) M1 नाशक्नुवति M पार्थ T1 3 G न हि शक्ता रणे जेतु (T1 भीम) (for the prior half) T1 युधि वीक्षितु (for समुदी°) — (L 2) T1 3 G दुर्बलदृष्टय — (L 4) T1 3 G2 3 संताडिता (for °त्रासिता) T1 सर्वे; G2 M संखे T3 G1 3 लभंते न (by transp)]

T1 3 G cont

589* राजान च महाबाहुं पीडयन्त्यात्तमन्यव ।
राधेयो बहुभि सार्धमसौ गच्छति वेगित ।
वर्जयित्वा तु भीरु सं पार्श्वतो ह्यानयद्धनु ।
त पालयन्महाराजं धार्तराष्ट्रो बलान्वित ।

[(L 1) T1 क्रीडयत्यर्धमन्यता (for the posterior half) — (L. 3) T3 G3 3 वर्धयित्वा T1 G1, 2 भीम (for भीरु) G1 पार्श्वयो (sic) T3 G3 ह्यानय, G2 ह्यहनद् — (L 4) T1 महाबाहु, G1 °राजो (for °राज) T1 G2 धार्तराष्ट्र T1 बलान्वितं]

76 After the ref, S ins

590* एतच्छ्रुत्वा महाबाहुर्वासुदेवाद्धनजय ।

— [ab]) T2 भीमसेनस्य T2 M transp कर्म and दृष्ट्वा K4 कृत्वा (for कृत) K3 सुदु°सह — [c]) Ś1 अर्जुने D2 6 सेनां (for शिष्टान्) — [d]) D2 6 स्वदीयां; T1 G1 इह तान् (for अहितान्) T2 3, G3 M संशप्तकगणान्बहून्

77 [a]) T2 M हन्यमाना (for वध्य°) S पार्थेन (for समरे) — [b]) Some MSS समप्तक° — After 77[ab], K4 V1 B Da1 D1 3-5 7 ins

591* प्रभग्ना समरे भीता दिशो दश महाबला ।

— [d]) K3 V1 B D तदा (for मुदा) — For 77[cd], T1 3 G subst

592* शक्रस्यातिथिता प्राप्ता समपद्यन्त विज्वरा ।

While T2 M subst. for 77[cd]

593* विशोका समपद्यन्त शक्रस्यान्तिकता गता ।

S cont

594* नारायणास्तु गोपालान्व्यधमत्पाण्डुनन्दन ।
उत्तम वेगमास्थाय चण्डवायुर्घनानिव ।
अन्वकीर्यन्त भीतास्ते तत्र तत्रैव भारत ।
लुलिताश्च तत शूरानहनत्पुरुषोत्तम ।

[(L 2) T1 2 M जवम् (for वेगम्) T2 M महावातो, G1 पार्थो वायुर् (for चण्डवा) — (L. 3) M1 अवकीर्यंत T1 G1, 2 ते भीता (G1 ते विभीना) ह्यभ्यकीर्यंत (for the prior half) T1 तत्रैव तत्र (for तत्र तत्रैव) — (L 4) M लुलिताश्च तत शूरा वध्यमाना महाहवे]

78 [a]) Dn1 D3 S (except T2) पुनश्च (for पार्थश्च) V1 Dn1 D1-5 8 T1 पुरुषव्याघ्र — [d]) K3 °फला चमू (sic), D2 °महाचमु, G1 °बलाश्चमू Ca cites चतुर्विध° (as in text)

Colophon. — *Day of Karna's Generalship* Ś1 K4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* K1 अर्जुनसंवादे, Dn1 श्रीकृष्णवाक्यं, T1 महायुद्धे युधिष्ठिरकुशलसंवाद, T1 भीमसेनपराक्रमवर्णन; M1 युद्धदर्शन — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 44, K1 45, B1 60, B2 4 56, B5 62, Da1 71, D1 55, D6 61, T1 3 G M1 67, T2 M2-4 66.

४४

धृतराष्ट्र उवाच ।

निवृत्ते भीमसेने च पाण्डवे च युधिष्ठिरे ।
वध्यमाने बले चापि मामके पाण्डुसृञ्जयैः ॥ १
द्रवमाणे बलौघे च निराक्रन्दे मुहुर्मुहुः ।
किमकुर्वन्त कुरवस्तन्ममाचक्ष्व संजय ॥ २

संजय उवाच ।

दृष्ट्वा भीमं महाबाहुं सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
क्रोधरक्तेक्षणो राजन्भीमसेनमुपाद्रवत् ॥ ३
तावकं च बलं दृष्ट्वा भीमसेनात्पराङ्मुखम् ।
यत्नेन महता राजन्पर्यवस्थापयद्बली ॥ ४
व्यवस्थाप्य महाबाहुस्तव पुत्रस्य वाहिनीम् ।
प्रत्युद्ययौ तदा कर्णः पाण्डवान्युद्धदुर्मदान् ॥ ५
प्रत्युद्ययुस्तु राधेयं पाण्डवानां महारथाः ।
धुन्वानाः कार्मुकाण्याजौ विक्षिपन्तश्च सायकान् ॥ ६
भीमसेनः शिनेर्नप्ता शिखण्डी जनमेजयः ।
धृष्टद्युम्नश्च बलवान्सर्वे चापि प्रभद्रकाः ॥ ७
पाञ्चालाश्च नरव्याघ्राः समन्तात्तव वाहिनीम् ।
अभ्यद्रवन्त संक्रुद्धाः समरे जितकाशिनः ॥ ८
तथैव तावका राजन्पाण्डवानामनीकिनीम् ।
अभ्यद्रवन्त त्वरिता जिघांसन्तो महारथाः ॥ ९
रथनागाश्वकलिलं पत्तिध्वजसमाकुलम् ।

44

1 a) Da1 D5 विवृते (for निवृत्ते) B3 4 Da1 D5 तु (for च) K4 भीमसेनेन (for °सेने च) — b) B6 पांडवेये (for °वे च) — c) K1 बाध्यमाने (for वध्य°) D2 6 चैव (for चापि). — d) D1 मामकै, D2 सायकैः (for मामके)

2 a) K3 द्रव्यमाने — b) B1 2 D3 4 7 G1 निरानंदे, Ca. o °क्रन्दे (as in text) — After 2ab, T1 3 G ins

595* अवशेष न पश्यामि मम सैन्येषु संजय ।
अहो बत दशां प्राप्तो न हि शक्ष्यामि जीवितुम् ।
जयकाङ्क्षी कथं सूत पुत्राणामनिवर्तिनाम् ।
कथं जीवामि निहतान्श्रुत्वा च मम सैनिकान् ।
बहुनाद्य किमुक्तेन दैवं तेषां परायणम् । [5]

— c) Ś K1 2 4 अकुर्वंश्च, K3 V1 B Dn1 D1–4 6–8 T1 अकुर्वत. T2 M किमत्र कुरवोकुर्वंस्; T3 G मामका किमकुर्वत — d) K1 [आ]चक्ष K1, 4 संजय

3 After the ref., T1, 3 G ins

596* क्षयस्तेषा महाञ्जातो राजन्दुर्मन्त्रिते तव ।

— a) T1 3 G महेष्वास (for महाबाहुं) — b) S तव पुत्र K1 सूतपुत्रा प्रभातवान् (sic) — c) K2 क्रोधरक्षेक्षणो (sic) S क्रुद्धो (for राजन्) — d) S अभिद्रवत् (for उपा°) — After 3, T1, 3 G ins

597* तिष्ठ तिष्ठ पृथापुत्र पश्य मेऽद्य पराक्रमम् ।
अद्य त्वां प्रेषयिष्यामि यमस्य सदनं प्रति ।
इत्युक्त्वा प्रययौ तूर्णं यत्र भीमो व्यवस्थित ।

[(L 1) T1 पश्य मे पौरुष तथा (for the posterior half)]

4 a) D1 तु (for च) — b) K3 भीमसेन- — c) T1 3 G कर्णो (for राजन्) — d) D3 T2 M बलं (for बली) T1 3 G व्यवस्थापयते बलं

5 b) D1, 2 5 वाहिनी — c) V1 B3 Da1 D1 5 अभ्युद्ययौ (for प्रत्यु°) D3 तत°; S रणे (for तदा) — d) T1, 3 G3 पार्थिवान् (for पाण्डवान्) S (except G1) युद्धदुर्मद

6 a) B5 धृष्टद्युम्नस्, K4 प्रत्युद्ययौस् (sic) (for °युस्) Da1 Dn1 D1 5, 6 8 S च (for तु) — b) T3 पांडवा युद्धदुर्मदा — c) Dn1 कार्मुकानाजौ, D5 कार्मुकं राजन् T G धून्वाना विविधाश्चापान्, M नाना चापानि धून्वाना- — d) Ś2 विपक्षंतश्च (sic) (for विक्षिपन्तश्च).

7 a) Ś1 शिनेर्नांसा, K1 °नसा, K4 °र्नृसा — d) K1 सर्वे (for सर्वे). D5 वा (for च).

8 a) B2 5 D3 4 7 जिघांसतो; B4 Da1 D1, 5 पचालाश्च; S (except G1) पांचालाना T1 2 नरव्याघ्र (T2 °घ्र). — c) K2 अभ्यद्रवतु; K3 °द्रवति S अभ्यद्रवन्सुसंक्रुद्धा. — D2 om. (hapl.) 8d–9c.

9 D2 om 9abc (cf. v l 8) — a) D5 तावकान्- — b) S महाचमूं (M °मू) (for अनीकिनीम्) — c) K2 T2 M अभ्यद्रवंस्ते (K2 °वतु); G1 2 °द्रवतस्; T3 G3 अभिद्रवंतस् D6 सक्रुद्धा, T2 (sup lin as in text) तरसा (for त्वरिता) — d) K4 जिघांसतीं, D5 मंजिघसंतो (sic) Dn1 T1 G1 2 महारथान्

10 a) Ś1 रथध्वजाश्च कलिलं; K1 •••जाश्च क°, K4

बभूव पुरुषव्याघ्र सैन्यमद्भुतदर्शनम् ॥ १०
शिखण्डी च ययौ कर्णं धृष्टद्युम्नः सुतं तव ।
दुःशासनं महाराज महत्या सेनया वृतम् ॥ ११
नकुलो वृषसेनं च चित्रसेनं युधिष्ठिरः ।
उलूकं समरे राजन्सहदेवः समभ्ययात् ॥ १२
सात्यकिः शकुनिं चापि भीमसेनश्च कौरवान् ।
अर्जुनं च रणे यत्तं द्रोणपुत्रो महारथः ॥ १३
युधामन्युं महेष्वासं गौतमोऽभ्यपतद्रणे ।
कृतवर्मा च बलवानुत्तमौजसमाद्रवत् ॥ १४
भीमसेनः कुरून्सर्वान्पुत्रांश्च तव मारिष ।
सहानीकान्महाबाहुरेक एवाभ्यवारयत् ॥ १५
शिखण्डी च ततः कर्णं विचरन्तमभीतवत् ।
भीष्महन्ता महाराज वारयामास पत्रिभिः ॥ १६
प्रतिरब्धस्ततः कर्णो रोषात्प्रस्फुरिताधरः ।
शिखण्डिनं त्रिभिर्बाणैर्भ्रुवोर्मध्ये व्यताडयत् ॥ १७
धारयंस्तु स तान्बाणाञ्शिखण्डी बह्वशोभत ।
राजतः पर्वतो यद्वत्त्रिभिः शृङ्गैः समन्वितः ॥ १८
सोऽतिविद्धो महेष्वासः सूतपुत्रेण संयुगे ।
कर्णं विव्याध समरे नवत्या निशितैः शरैः ॥ १९
तस्य कर्णो हयान्हत्वा सारथिं च त्रिभिः शरैः ।

नरनागाश्व C_a cites कलिल — ^{b}) $Ś_2$ पत्तिध्वज ; K_4 पतिध्वज-

11 ^{a}) V_1 $B_{1.5}$ S (except T_1) तु (for च) — ^{b}) M_1 धृष्टद्युम्न सुतस्तव — ^{d}) V_1 B D_{a1} $D_{1.5.6}$ सेनया वृत S महासेन (T_1 भीमसेन ; M_{2-4} महावीर्य) समभ्ययात्

12 K_1 om 12^{a}–13^{b} — ^{a}) M_4 नकुल B_1 $M_{2.4}$ वृषसेनस् K_3 V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1.3-5.7}$ S (except T_2) तु (for च) — ^{b}) T_2 G_1 $M_{1.2.4}$ चित्रसेनो B_1 T_2 G_1 M युधिष्ठिर — ^{d}) $D_{6.8}$ प्रतापवान्; G_1 समर्पयत् (for समभ्ययात्)

13 K_1 om 13^{ab} (cf. v l 12) — ^{a}) M_{2-4} सात्यकिं G_1 M_{2-4} शकुनिश् B_5 चैव (for चापि) — ^{b}) V_1 B D (except D_2) T_3 G_3 द्रौपदेयाश् (for भीमसेनश्) S (except T_1) तु (for च) K_3 भीमसेन समभ्ययात् — ^{c}) B_2 T_3 G_3 अर्जुनश् D_{a1} $D_{1.6}$ समरे (for च रणे) V_1 $B_{1.3.4}$ $D_{3.4.7}$ C_a यत्तो; B_2 मत्तो; D_{n1} D_8 यातं, $D_{2.6}$ क्रुद्धो; $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ M यांत; T_3 G_3 यातो (for यत्त) — ^{d}) B_2 $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ द्रोणपुत्र B_2 T_3 $G_{2.3}$ महारथ; T_2 प्रतापवान् (for महारथ)

14 ^{a}) D_{n1} D_8 युधामन्युर्महेष्वासो — ^{b}) $Ś_2$ $K_{1.4}$ B_{2-4} [ऽ]भ्यद्रवद्; K_3 ऽभ्यपतद्, D_6 ह्यभ्ययाद् (for ऽभ्यपतद्) D_{n1} D_8 गौतमेनाभ्ययाद्रणे — ^{d}) $Ś_2$ उत्तमौज समाद्रवत्, K_1 °मोज स°, K_3 °मौजा स° — For 14, S subst.:

598* युधामन्युं कृपो राजन्नुत्तमौजसमाहवे ।
कृतवर्मा महेष्वास पर्यवारयदाहवे ।

[(L 1) T_1 G_1 युधामन्यु $G_{1.2}$ कृप T_2 उत्तमोज° T_3 G उत्तमौ($G_{1.2}$ °मो)जास्तु कौरव (G_1 °व; G_2 °व , G_3 °वान्) (for the posterior half) — (L 2) $M_{2.4}$ महेष्वास T_3 G संयुगे कृतवर्माणमायात पर्यवारयत्]

15 ^{b}) D_3 transp च and तव D_6 transp पुत्रांश्च and तव K_1 मारिष ; D_5 S भारत (for मारिष) — T_2 om 15^{cd} — ^{c}) $K_{1.4}$ D_3 T_1 $G_{1.2}$ M महानीकान् (for सहा°) $T_{1.3}$ G महाराज; M महेष्वासान् (for महाबाहुर्) — ^{d}) T_1 ह्येक (for एक) K_3 V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1.3-5.7.8}$ न्यवारयत् (for [अ]भ्यवारयत्)

16 ^{a}) $Ś_2$ V_1 B (except B_3) D (except D_2) S तु (for च) — ^{b}) K_4 व्यचरतम् — ^{c}) K_1 भीष्महन्त्रा (sic)

17 ^{a}) K_1 प्रतिरुद्धस; K_3 V_1 B $D_{2-4.7}$ T_1 $G_{1.2}$ प्रतिरुद्धस्; K_4 °रुधस् (sic), D_{n1} $D_{3.8}$ °विद्धस्; T_2 M निरुद्धस्तु (for प्रतिरब्धस्) $G_{1.2}$ क्रुद्धो (for कर्णो) T_3 G_3 निरस्तस्तु तत क्रुद्धो — ^{b}) D_8 रोष S रोषात्प्रचलकुंडल — ^{cd}) T_2 M transp त्रिभिर्बाणैर् and भ्रुवोर्मध्ये D_2 कवच च (for भ्रुवोर्मध्ये) K_3 B D_{2-7} [अ]भ्यताडयत्; $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ व्य(G_2 ह्य)विध्यत, T_2 M अताडयत्; G_1 व्ययव्यत (for व्यताडयत्)

18 ^{a}) K_3 धारयश्च, D_{a1} D_5 वारयस्तु (for धारयंस्तु) K_4 $B_{1.2}$ शतान्, D_3 ततो (for स तान्) K_4 $D_{1.8}$ बाणा (for बाणाञ्) S धारयन्स शि(T_1 °खिशि ; T_2 M °न्स तु)तान्बाणान् — ^{b}) V_1 बहुशोभवत् (sic), D_1 बहु शोभत — ^{c}) D_1 महागजो ततो यद्वत् (sic) — ^{d}) K_3 B_5 D_8 T_2 त्रिभि शृंगै समतत , V_1 B_{1-4} D_{a1} $D_{3-5.7}$ त्रिभि शृंगैरिवोच्छ्रितै (B_1 °श्रितै , B_2 °छ्रित), D_{n1} त्रिभि पत्रिभिरन्वित , Bom ed त्रिभि शृंगैरिवोत्थितै

19 ^{d}) D_8 सप्तत्या (for नवत्या)

20 D_6 om (hapl) 20–22 D_2 transp 20^{ab} and 20^{cd} followed by the repetition of 20^{ab}. — ^{a}) G_1 महाहत्वा (sic) (*sup lin* °राज) (for हयान्हत्वा) — ^{c}) D_2 निर्ममाथ; C_a उन्म° (as in text) $Ś_1$ $K_{2.4}$ रथ, K_1 om (for ध्वजं) S क्षिप्र (for चास्य) — ^{d}) T_1 क्षुरप्रेण

उन्ममाथ ध्वजं चास्य क्षुरप्रेण महारथः ॥ २०
हताश्वात्तु ततो यानादवप्लुत्य महारथः ।
शक्तिं चिक्षेप कर्णाय संक्रुद्धः शत्रुतापनः ॥ २१
तां छित्त्वा समरे कर्णस्त्रिभिर्भारत सायकैः ।
शिखण्डिनमथाविध्यन्नवभिर्निशितैः शरैः ॥ २२
कर्णचापच्युतान्बाणान्वर्जयंस्तु नरोत्तमः ।
अपयातस्ततस्तूर्णं शिखण्डी जयतां वरः ॥ २३
ततः कर्णो महाराज पाण्डुसैन्यान्यशातयत् ।
तूलराशिं समासाद्य यथा वायुर्महाजवः ॥ २४
धृष्टद्युम्नो महाराज तव पुत्रेण पीडितः ।
दुःशासनं त्रिभिर्बाणैरभ्यविध्यत्स्तनान्तरे ॥ २५
तस्य दुःशासनो बाहुं सव्यं विव्याध मारिष ।
शितेन रुक्मपुङ्खेन भल्लेन नतपर्वणा ॥ २६
धृष्टद्युम्नस्तु निर्विद्धः शरं घोरममर्षणः ।
दुःशासनाय संक्रुद्धः प्रेषयामास भारत ॥ २७
आपतन्तं महावेगं धृष्टद्युम्नसमीरितम् ।
शरैश्चिच्छेद पुत्रस्ते त्रिभिरेव विशां पते ॥ २८
अथापरैः सप्तदशैर्भल्लैः कनकभूषणैः ।
धृष्टद्युम्नं समासाद्य बाह्वोरुरसि चार्दयत् ॥ २९
ततः स पार्षतः क्रुद्धो धनुश्चिच्छेद मारिष ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन तत उच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ ३०
अथान्यद्धनुरादाय पुत्रस्ते भरतर्षभ ।
धृष्टद्युम्नं शरव्रातैः समन्तात्पर्यवारयत् ॥ ३१
तव पुत्रस्य ते दृष्ट्वा विक्रमं तं महात्मनः ।

(for °प्रेण) Ś $K_{1\,2\,4}$ महाबल (for °रथ)

21 D_6 om. 21 (cf v 1 20) K_3 B_2 om (hapl.) 21^{ab} — ^{a}) K_2 हताश्वाश्च Dn_1 $T_{1\,3}$ G स हताश्वात्ततो यानाद्. — ^{b}) Da_1 D_5 अवप्रुत्य, Ca °प्लुत्य (as in text) — After 21^{ab}, $T_{1.3}$ $G_{2\,3}$ M_{2-4} ins

599* संछिन्नकार्मुको राजन्सूतपुत्रेण संयुगे ।

— G_1 om (hapl.) 21^c–22^d T_1 reads 21^c–24^b twice.

22 D_6 G_1 om 22 (cf. v l. 20, 21) — ^{a}) K_4 तं. T_2 भित्त्वा (for छित्त्वा)

23 ^{b}) G_2 विजयंस् (for वर्जयंस्) K_4 Dn_1 T_1 (both times) G_2 नरोत्तम (T_1 °मं) — ^{c}) $Ś_2$ अपायतस्, Da_1 अपयातस्, M अपा(M_1 °प)यासीत् (for अपयातस्) Ś $K_{1\,2\,4}$ तात (for तूर्णं). — ^{d}) $B_{1\,4.5}$ $D_{3.4\,7}$ M भृश-विक्षत, B_2 तस्य वीक्षत ; Dn_1 भृशविह्वल , T (T_1 both times) G शरविक्ष(G_3 °क्षि)त (for जयतां वर)

24 ^{a}) Ś $K_{1.2\,4}$ महाबाहु (K_1 °हुं) (for °राज) — K_1 om (hapl.) 24^b–26^a — ^{b}) K_3 नाशयत्; B_5 T_2 G_1 M [अ]पातयत्, T_1 (both times) [अ]संयुगे (for [अ]शातयत्) B_4 T_2 पाडुसैन्यान(T_2 °सैन्यम)-घातयत्. — ^{d}) K_3 V_1 $B_{2\,3}$ Da_1 $D_{1\,3-5\,7\,8}$ महाबल. M भृशं वायुर्विवानिव

25 K_1 om. 25 (cf, v 1 24) — ^{d}) K_2 B_5 Dn_1 $D_{2-4\,6\,7}$ $T_{1\,3}$ G प्रत्यविध्यत् (for अभ्य°)

26 K_1 om 26^a (cf. v l. 24) — ^{a}) G_2 राजन् (for बाहु) — ^{b}) T_2 सम्यग् (for सव्यं) — ^{c}) K_3 B_4 स तेन, Dn_1 $D_{7\,8}$ T_1 सितेन (for शितेन) D_3 नतपुंखेन (for रुक्म°) — ^{d}) K_3 V_1 B D (except D_3) T_1 [आ]नतपर्वणा

27 ^{a}) Ś $K_{2\,4}$ तु निर्बद्ध , Dn_1 ततो विद्ध ; $T_{2\,3}$ G_3 तु संक्रुद्ध (for तु निर्विद्ध) — B_5 T_3 G om 27^{bc} — ^{b}) B_2 अमर्षणं — ^{c}) T_1 दु शासनस्य K_1 संक्रुद्धा T_2 M_{2-4} दु शासनातकं क्रुद्ध , M_1 त्रिश्वासनांतगं क्रुद्ध — ^{d}) B_5 सायक , D_2 पार्थिव ; D_4 भारत Dn_1 प्रेषयंस्तनयाय ते, S प्रेषयत्तनयस्य ते — After 27, T_3 G ins

600* आशीविषसम बाणमाशु मारुतरंहसम् ।

28 ^{a}) $B_{4.5}$ तं पतंतं (for आप°) K_4 तु वेगेन, $G_{1.2}$ महावेगात् (for °वेगं) — ^{b}) D_1 धृष्टद्युम्नं K_4 धृष्टद्युम्नश-रीरितं (sic) — ^{c}) Dn_1 शरं (for शरैश्) T_2 M बाण तं (for पुत्रस्ते)

29 ^{a}) B_3 सप्तशरैर् (for °दशैर्) Ś $K_{1\,2\,4}$ अथान्यै-(K_1 °न्या) सप्तदशभिर्; S अथापरै षोडशभिर् ※Co सप्तदशा संख्या येषा सप्तदशभिरित्यर्थ । ※ — ^{b}) $Ś_1$ बद्धै (for भल्लै). K_3 $B_{1.3\,4}$ G_2 कनकभूषितै — ^{d}) K_3 V_1 B D S चार्पयत् (for चार्द°)

30 ^{a}) Dn_1 तु (for स) S तस्य सेनापति क्रुद्धो. — ^{c}) K_2 स तीक्ष्णेन

31 ^{a}) $Ś_2$ अन्यया (for अथान्यद्) — ^{b}) K_3 V_1 B D S प्रहसन्निव, K_4 भरतर्षभ (for भरतर्षभ) — ^{d}) T_2 M रुरुधे बली (for पर्यवारयत्)

32 ^{a}) D_3 तत्र (for तव) T_2 M तत्र (M_1 °स्य) भारत पुत्रस्य — ^{b}) K_3 V_1 B Da_1 $D_{4\,7}$ विक्रमं तु , Dn_1 °मे तं; D_2 °मं ते; T_2 M °मेण (for °मं तं) — ^{c}) K_4 व्यसहंत; V_1 B D S व्य(D_3 T_1 वि)स्मयत (for व्यहसन्त). M योधा.. — ^{d}) B_5 Dn_1 S सिद्धाश्चाप्सरसस्तथा. — After

व्यहसन्त रणे योधाः सिद्धाश्चाप्सरसां गणाः ॥ ३२
ततः प्रववृते युद्धं तावकानां परैः सह ।
घोरं प्राणभृतां काले घोररूपं परंतप ॥ ३३
नकुलं वृषसेनस्तु विद्ध्वा पञ्चभिरायसैः ।
पितुः समीपे तिष्ठन्तं त्रिभिरन्यैरविध्यत ॥ ३४
नकुलस्तु ततः क्रुद्धो वृषसेनं स्मयन्निव ।
नाराचेन सुतीक्ष्णेन विव्याध हृदये दृढम् ॥ ३५
सोऽतिविद्धो बलवता शत्रुणा शत्रुकर्शनः ।
शत्रुं विव्याध विंशत्या स च तं पञ्चभिः शरैः ॥ ३६
ततः शरसहस्रेण तावुभौ पुरुषर्षभौ ।
अन्योन्यमाच्छादयतामथाभज्यत वाहिनी ॥ ३७
दृष्ट्वा तु प्रद्रुतां सेनां धार्तराष्ट्रस्य सूतजः ।
निवारयामास बलादनुपत्य विशां पते ।
निवृत्ते तु ततः कर्णे नकुलः कौरवानयात् ॥ ३८
कर्णपुत्रस्तु समरे हित्वा नकुलमेव तु ।
जुगोप चक्रं त्वरितं राधेयस्यैव मारिष ॥ ३९
उलूकस्तु रणे क्रुद्धः सहदेवेन वारितः ।
तस्याश्वांश्चतुरो हत्वा सहदेवः प्रतापवान् ।
सारथिं प्रेषयामास यमस्य सदनं प्रति ॥ ४०
उलूकस्तु ततो यानादवप्लुत्य विशां पते ।

32, K4 V1 B D (except D8) S ins

601* धृष्टद्युम्न न पश्याम घटमान महाबलम् ।
दु शासनेन सरुद्ध सिंहेनेव महागजम् ।
तत सरथनागाश्वा पाञ्चाला पाण्डुपूर्वज ।
सेनापतिं परीप्सन्तो रुरुधुस्तनयं तव ।

[(L 1) B4 5 Da1 D4, 5 T1 3 G त्व(B4 अ-, T3 G च)-पश्याम, Dn1 T2 M तु पश्यामो (for न पश्याम) B4 महारथ, Dn1 D2 महात्मना, M यथाबलं (for महा°) — (L 2) V1 B1 5 D6 S (except M1) संक्रुद्ध (for संरुद्ध) B5 Da1 Dn1 D1 5 S महाद्विप (for °गजम्) — After line 2, S ins an addl colphon (*Adhy name* M1 शिखण्डिपराजय° — *Adhy no.*, T1, 2 M 67, T3 G 68) — Before line 3, S (except T1) ins संजय — (L 3) D2 न ते (for तत) T1 तु रथ° (for सरथ°) Some MSS पचाला° K4 पांडुपूर्वज, V1 B5 Da1 Dn1 D1 2 5 सजयै सह, S पांडुसृजया (for °पूर्वज) — (L 4) K4 सेनापत्य शरीप्संतो (sic) M1 युयुधुस् (for रुरुधुस्)]

33 a) T2 प्रववृधे (for °वृते) — c) K3 घोरां; K4 घोर-; M घोरे S घोरप्रद (for प्राणभृता) — d) K3 V1 B D S भीम° (for घोर°) B6 समंतत (for परतप)

34 a) S नकुलो B5 S वृषसेन B3 च (for तु) — b) K3 V1 B1–4 D2–4 6–8 भित्त्वा (for विद्ध्वा) B3 T2 माशुगै (for आयसै) — c) K2 4 V1 B D तिष्ठन्वै (K4 B3 °हंस्त) (for तिष्ठन्त) — d) B5 Dn1 T2 3 G3 M त्रिभिर्भूयोऽस्य(B5 °र्भूयाप्य-; Dn1 °भूयोप्य-; M1 भूयोस्य)-विध्यत

35 a) S (except T3 G3) नकुलं K1 3 V1 B D (except Dn1) S (except T1) शूरो (for क्रुद्धो) — b) B1 वृहत्सेन V1 B1–4 D2–7 हसन्निव (for स्मय°) — d) B3 समरे (for हृदये) K3 V1 B D T1 भृशं; M नृप (for दृढम्) T1 3 G हृदये प्रत्यविध्यत

36 b) Some MSS शत्रुकर्षण, B2 5 D7 °कर्पण; Dn1 T1, 3 G M1 °तापन (for °कर्शन) — c) Da1 D1 5 S सप्तत्या (for विंशत्या) — d) S सूत चैवास्य सप्तभि

37 a) T1 G1 2 शरसहस्रैस्तु — b) B5 पुरुषर्षभ; G1 भरतर्षभौ — c) K1 V1 श्रा(V1 श्र)च्छादयेताम्, D1 °दयेत B5 T1, 3 G प्र(B5 श्रा)च्छादयेताम(T1 G1 °घ)-न्योन्य — d) K2 3 B1 4 D7 अथो(K4 °थ)भज्यत; Dn1 ततोभ°; T1 G1 2 तावपश्यत, T3 G3 तदाभज्यत T1 वाहिनीं, M भारती (M4 by corr °त) (for वाहिनी)

38 a) K3 V1 B1–4 Da1 D1, 3–7 S स दृष्ट्वा, S दृष्ट्वा वि- (for दृष्ट्वा तु) D3 प्रहृ(marg °द्द)ता (for प्रद्रुता) — b) T1 तेजस (for सूतज) — c) G3 वारयामास बलवान् — d) K3 B1 3, 6 D3 4 7 T2 अनुसृत्य, B2 5 अन्व(B6 °नु)मान्य, Da1 D1 5 अनुपद्य, Dn1 द्रवमाण; D8 द्रवमाणो; T1 G1 अनुपे(G1 °वृ)त्य; G3 उदपत्य; M अनूत्पत्य (for अनुपत्य) — After 38cd, M ins

602* एतस्मिन्नन्तरे कष्ट युद्धमासीद्विशा पते ।

— e) K4 निवर्तें (for निवृत्ते) B3 5 Dn1 D8 S सैन्ये (for कर्णे) — f) T2 3 G3 M तु कुरून् (for कौरवान्). — After 38, T G M1 ins

603* वृषसेनस्तु पाञ्चालान्पित्रा सार्धं विशा पते ।

39 T1 om 39–40 — b) B3 हत्वा, D2 जित्वा (for हित्वा) K3 Dn1 आहवे; B4 D6 8 एव च (for एव तु) S (T1 om.) हित्वा (T2 M1 [*sup. lin*] भित्त्वा राजन्युधिष्ठिरं. — c) K3 V1 B D S (T1 om) त्वरितो — d) Ś1 K2 4 T3 G3 [इ]व (for [ए]व) D2 6 राधेयस्य महात्मन

40 T1 om 40 (cf. v l 39) — b) T2 3 G मारिष (for वारित) — After 40ab, T2 3 G ins

604* निवारित शरशतै क्रुद्धेन रणमूर्धनि ।

— c) D6 हित्वा (for हत्वा) — Dn1 om (hapl) 40c–43b

41 Dn1 om. 41 (cf v. l. 40) — ab) Ś2 अवप्लुति.

त्रिगर्तानां बलं पूर्णं जगाम पितृनन्दनः ॥ ४१
सात्यकिः शकुनिं विद्ध्वा विंशत्या निशितैः शरैः ।
ध्वजं चिच्छेद भल्लेन सौबलस्य हसन्निव ॥ ४२
सौबलस्तस्य समरे क्रुद्धो राजन्प्रतापवान् ।
विदार्य कवचं भूयो ध्वजं चिच्छेद काञ्चनम् ॥ ४३
अथैनं निशितैर्बाणैः सात्यकिः प्रत्यविध्यत ।
सारथिं च महाराज त्रिभिरेव समार्दयत् ।
अथास्य वाहांस्त्वरितः शरैर्निन्ये यमक्षयम् ॥ ४४
ततोऽवप्लुत्य सहसा शकुनिर्भरतर्षभ ।
आरुरोह रथं तूर्णमुलूकस्य महारथः ।
अपोवाहाथ शीघ्रं स शैनेयाद्युद्धशालिनः ॥ ४५
सात्यकिस्तु रणे राजंस्तावकानामनीकिनीम् ।
अभिदुद्राव वेगेन ततोऽनीकमभिद्यत ॥ ४६
शैनेयशरनुन्नं तु ततः सैन्यं विशां पते ।
भेजे दश दिशस्तूर्णं न्यपतच्च गतासुवत् ॥ ४७
भीमसेनं तव सुतो वारयामास संयुगे ।
तं तु भीमो मुहूर्तेन व्यश्वसूतरथध्वजम् ।
चक्रे लोकेश्वरं तत्र तेनातुष्यन्त चारणाः ॥ ४८
ततोऽपायान्नृपस्तत्र भीमसेनस्य गोचरात् ।
कुरुसैन्यं ततः सर्वं भीमसेनमुपाद्रवत् ।

D_2 transp. ततो यानात् and अवप्लुत्य. — After 41[ab] $T_{1.3}$ G ins.:

606* अपयातस्त्वसस्तूर्णमुलूको रणमूर्धनि ।

— [c]) K_3 V_1 $B_{1.2}$ $D_{2-4.6.8}$ S तूर्णं (for पूर्णं) — [d]) B_3 जगाम पितुरन्तिकं. — B_5 D_{a1} $D_{1.5}$ subst. for 41[cd]; K_4 ins. after 41, B_4 after 41[ab]:

606* रथमन्यं समास्थाय जगाम पितुरन्तिकम् ।

42 D_{n1} om. 42 (cf. v. l. 40). — [a]) D_5 शकुनिर्. — [c]) $Ś_1$ K_2 बल्लेन.

43 D_{n1} om. 43[ab] (cf. v. l. 40). — [b]) V_1 B_3 $D_{2.4.7}$ राजा (for राजन्). D_3 विशां पते (for प्रतापवान्). — After 43[ab], G_3 ins.:

सात्यकस्याथ (G_2 °क° साजि) संगरात्, M सत्यकस्यातिसंगरात्]

46 [a]) S शैनेयस् (for सात्यकिस्). T G M_1 ततो (for रणे). B_2 (marg. as in text) जेतु (for राजस्). — [d]) D_6 सैन्यान् (for ऽनीकम्). V_1 $B_{1.3-5}$ D_{a1} $D_{1-5.7.8}$ S अभज्यत, B_2 अभक्षयत् (for अभिद्यत).

47 [a]) K_3 °नुन्नंत (sic); V_1 B_{1-4} D_{a1} $D_{1.3-5.7}$ °संछन्नं; D_2 °संछन्नं (sic), D_6 °संनुन्नं (for °नुन्नं तु). — [b]) K_4 सूत; V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1.3-5.7}$ S तव (for तत). — [c]) $K_{1.2}$ दश दिशं (for दश दिशस्). D_1 तूर्णे (for तूर्णं). — [d]) D_{n1} न्यपतंश्च, $T_{2.3}$ G_3 अपतन्त (for न्यप°). D_{n1} गतासव, $T_{1.2}$ $G_{2.3}$ गतासु वै; Co गतासुवत (as in text)

तत्र रावो महानासीद्भीममेकं जिघांसताम् ॥ ४९

युधामन्युः कृपं विद्ध्वा धनुरस्याशु चिच्छिदे ।
अथान्यद्धनुरादाय कृपः शस्त्रभृतां वरः ॥ ५०

युधामन्योर्ध्वजं सूतं छत्रं चापातयत्क्षितौ ।
ततोऽपायाद्रथेनैव युधामन्युर्महारथः ॥ ५१

उत्तमौजास्तु हार्दिक्यं शरैर्भीमपराक्रमम् ।
छादयामास सहसा मेघो वृष्ट्या यथाचलम् ॥ ५२

तद्युद्धं सुमहच्चासीद्घोररूपं परंतप ।
यादृशं न मया युद्धं दृष्टपूर्वं विशां पते ॥ ५३

कृतवर्मा ततो राजन्नुत्तमौजसमाहवे ।
हृदि विव्याध स तदा रथोपस्थ उपाविशत् ॥ ५४

सारथिस्तमपोवाह रथेन रथिनां वरम् ।
ततस्तु सत्वरं राजन्पाण्डुसैन्यमुपाद्रवत् ॥ ५५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥

Ś2 भीममापतयत्क्षितौ, K1 भीमसापातलं क्षितौ (sic), D6 T1 भीमसेनजिघांसया

50 Ś1 K1.2 om 50 (cf v l 49) — ab) K3 धनुरश्वांश्च वाजिन (for b) D2 6 युधामन्युश्च विक्रांत कृपस्य धनुराच्छिनत् — c) K4 अथान्यधनुरादाय

51 Ś1 K1.2 om 51a (cf v l 49) — ab) T2 धनु (for ध्वज) Da1 D1 5 transp सूत and छत्र V1 तत्र (for छत्र) K4 D6 चापातयन् T2 किल (for क्षितौ) — c) V1 M1 2 4 ततोपयात्; B5 °पायद्, Dn1 तत प्रायाद्; T1 3 G ततो ययौ Dn1 [आ]शु (for [ए]व) — d) K1 युधामन्यु T2 महाबल (for महारथ)

52 a) T2 G1.2 उत्तमोजास K3 V1 B1 3 4 5 Dn1 D3–4 6 7 च (for तु) S वार्ष्णेयं (for हार्दिक्यं) — b) K2 lacuna for शरै B3 4 Da1 D1 अभीरु (D1 °द्) (for भीम) D2 भीमसेनपराक्रम ; S कृतवर्माणमाहवे — c) D2 6 T2 3 G समरे (for सहसा) — d) K5 V1 B1–4 D4 6–8 S मेघो वृष्ट्येव पर्वत; B5 Da1 D1 2 5 वृष्ट्या मेघ (D2 मेघो वृष्ट्या) इवाचल

53 B2 om 53a–54b — a) K3 B5 तद्युद्ध सुमहानासीद्; V1 B1.3 4 D3 4 6 7 °द्धमासीत्सुमहद्; D2 6 T1 °द्धमभवद्राजन् (T1 °त्तत्र) — b) K3 4 परंतप ; Dn1 D8 विशां पते; D2 6 भयावहं, M3 पर त्वया (for परंतप) — c) Ś K1.2 4(D)पूर्वं (K1 °र्वं-), Dn1 D8 राजन्, D2 6 दृष्ट (for युद्धं) — d) Ś2 दृष्टा, D2 6 युद्ध (for दृष्ट-) Dn1 D8 न च श्रुत (for विशां पते)

54 B2 om. 54ab (cf v l. 53) — c) M3–4 प्रति- (for हृदि) K3 V1 B D S सहसा (Dn1 °मरे) (for स तदा) — d) B1 3 4 Da1 D1 5 6 8 M स रथोपस्थमा(M1 °स्थमा)विशत्, B2 स रथोपस्थमुपाविशत् (hypermetric), B5 रथोपस्थमाविशत् (submetric)

55 a) S त सारथिर(T2 M °स्त्व)पोवाह — b) Ś2 रथिन Ś1 K2 V1 M4 वरं — c) Dn1 सात्वरो; D8 S सात्वतो (for सत्वर) K4 कृतवर्मा ततो राजन् — d) T1 3 G अभिद्रवत् (for उपा°) — For 55cd, K3 V1 B Da1 D1.3–7 subst

610* कुरुसैन्य तत सर्व भीमसेनमुपाद्रवत् ।

K4 ins after 55, V1 B Da1 D1 3–7 ins after 610*, Dn1 after 613*, D8 after 612* two passages given in App I (No 17 and No 18). Dn1 D8 ins after 55 S after the colophon

611* युधिष्ठिरश्चित्रसेन शरवर्षैरवाकिरत् ।
चित्रसेनोऽपि कौन्तेय संक्रुद्ध समवारयत् ।
मुहूर्ताद्विमुखीकृत्य चित्रसेनं स धर्मराट् ।
तावकं सैन्यमभ्यघ्नत्समन्तान्निशितै शरै ।

[Before line 1, S (except T2) ins संजय — (L 1) T1 युधिष्ठिरं D8 अवाकिरन् — (L. 2) D8 संक्रुद्ध — (L 3) D8 मद्रराट् (for धर्म°) — (L 4) Dn1 D8 अभ्यघ्नन्]

Dn1 D8 cont

612* तस्मिन्प्रवृत्ते तुमुले नरवीरजनक्षये ।
दुर्योधन क्रोधमुपेत्य तीव्र
क्रोधाग्निनासौ परिदह्यमान ।
अन्य रथ समुपेत्याशु चैव
भीम प्रविव्याध सुचित्रपुङ्खै ।
दुःशासनोऽथापि च चित्रसेनो
दुर्धूर्तसेवी कितव सौबलश्च ।

[(L 1) Dn1 वरनागनरक्षये — (L 3) D8 [अ]थ (for [अ]सौ) Dn1 परिदह्यमाना — (L. 4) D8 समुपेत्यासु (sic). — (L 5) D8 स (for सु) — (L. 6) Dn1 [ऽ]थ (for ऽथ) Dn1 om च — (L 7) Dn1 देवी (for -सेवी)]

Dn1 cont.

613* गजानीकै सर्वतो भीमसेनं
तथाभ्यर्दित सहसाभ्यधावत् ।

On the other hand, S cont after 611*

614* तावकाश्च महाबाहो दुर्योधनपुरोगमा ।
[T1 तावकानां, T3 G °का हि]

४५

संजय उवाच ।
द्रौणिस्तु रथवंशेन महता परिवारितः ।
आपतत्सहसा राजन्यत्र राजा व्यवस्थितः ॥ १
तमापतन्तं सहसा शूरः शौरिसहायवान् ।
दधार सहसा पार्थो वेलेव मकरालयम् ॥ २
ततः क्रुद्धो महाराज द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
अर्जुनं वासुदेवं च छादयामास पत्रिभिः ॥ ३
अवच्छन्नौ ततः कृष्णौ दृष्ट्वा तत्र महारथाः ।
विस्मयं परमं गत्वा प्रैक्षन्त कुरवस्तदा ॥ ४
अर्जुनस्तु ततो दिव्यमस्त्रं चक्रे हसन्निव ।
तदस्त्रं ब्राह्मणो युद्धे वारयामास भारत ॥ ५
यद्यद्धि व्याक्षिपद्युद्धे पाण्डवोऽस्त्रं जिघांसया ।
तत्तदस्त्रं महेष्वासो द्रोणपुत्रो व्यशातयत् ॥ ६
अस्त्रयुद्धे ततो राजन्वर्तमाने भयावहे ।
अपश्याम रणे द्रौणिं व्यात्ताननमिवान्तकम् ॥ ७
स दिशो विदिशश्चैव छादयित्वा विजिह्मगैः ।
वासुदेवं त्रिभिर्बाणैरविध्यद्दक्षिणे भुजे ॥ ८
ततोऽर्जुनो हयान्हत्वा सर्वांस्तस्य महात्मनः ।

T1 2 G1 2 M ins after 614*, T3 G3 after 615* a passage given in App I (No 18) T3 G3 cont after 614*

615* युधिष्ठिर जिघृक्षन्त. सर्वसैन्यमवाक्षिपन्।

Colophon — *Day of Karna's Generalship* Ś1 K4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* Dn1 भीमसेनयुद्धं, T2 द्वंद्वयुद्धं, M1 उलूकशकुनिदुर्योधनयुधामन्यूत्तमौजापराजयं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 45, K1 46, B1 3 61, B2 52, B4 60, B5 63, Da1 72, D1 56, D4 42, D6 62, T1 3 G 69, T2 M 68

45

1 b) K1 D1 परिवारिता (D1 °ता), G1 पर्यवस्थित — c) K1 आपत, K3 V1 B2–4 Da1 D1.4 5 7 T1.2 G2 M1 3 अपतत्, D2 मापतस् (for °तत्) Dn1 T1 G2 सहसा तत्र, D2 6 तु (D6 स) महाराज (for सहसा राजन्) — d) K3 V1 B D (except D6) S पार्थो (for राजा)

2 b) D6 द्रौणिं (for शूर) T1 2 शौरि (for शौरि-) G1 शूरो द्रौणिं महाबल — c) K3 D3 S समरे (for सहसा) — d) M1 (also as in text) 4 मकरालय

3 b) T1 महाबल , T3 G महायशा (for प्रतापवान्) — d) T3 G3 वारयामास, G1 पार° (for छाद°) K3 V1 B D S सायकै (for पत्रिभि)

4 a) D4 T1 अवच्छिन्नौ, G2 आच्छन्नौ तु — b) Dn1 T G महारथौ — d) K1 प्रेक्षेत, K4 B2 D1 प्रेक्षत, V1 प्रैक्ष्यंत, Da1 D1.5 प्रैक्ष तत् (sic), Dn1 M1 प्रेक्षत ; T1 3 G M1–4 प्रेक्षते (for प्रैक्षन्त) B (except B1) तथा (for तदा)

5 a) *B5 Da1 D1.5* प्रादुर् (*for* दिव्यम्) ❀Ca. चक्रे चिक्षेप। Co प्रादुश्चक्र इत्यन्वय ।❀ — c) Ś1 ब्राह्मणे B5 क्रुद्धो (for युद्धे) D7 तदस्त्र वारयामास. — d) Dn1 संयुगे, D2 पार्थिव, T G2 3 M1–4 मारिष (for भारत) D7 ब्राह्मणो युधि भारत

6 a) D3 यद्यच्च, M1 यद्यपि (for यद्यद्धि) V1 हि विक्षिपद्; B4 हि व्याक्षिपन्, T1 3 G विक्षिपते (for हि व्याक्षिपद्) — b) S फल्गुनो (for पाण्डवो) V1 T3 G1 [ऽ]स्त्र-; D3 [ऽ]स्य (for ऽस्त्रं) — c) K3 अस्त्रं स; Da1 Dn1 D1 5 S तदस्त्रैर् — d) Ś1 द्रोणपुत्रे K1 [ऽ]धेशातयत् (sic), K3 Dn1 व्यनाश°, B1 व्यपात°, S ज(G1 जि)घान ह (for व्यशातयत्).

7 a) S महाराज (for ततो राजन्) — b) B1.3 4 Dn1 D3.4 7 महाभये, B5 भयानके, G1 °महे (for °वहे) — c) Dn1 M1 अपश्यामस् (M1 °मि) B3 तदा; B4 Dn1 ततो (for रणे). K3 कर्णं (for द्रौणिं) — d) K3 द्रौणिं व्यात्तम्, T2 व्याघ्राननम् (for व्यात्ता°)

8 a) Dn1 म दिश , T1 प्रदिश (for स दिशो) K1 विदिशैश्च, V1 B D S प्रदिशश्च (for विदि°) K3 स दिशश्चैव सर्वाणि — b) G1 छंदयित्वा K3 V1 B D T1.3 G1 3 M1 ह्यजिह्मगै , T2 स्वजि°; G2 M1–4 {अ}प्यजि° (for विजि°) Ca cites अजिह्मगैः — c) G2 वासुदेवस् — d) G2 अपीड्यद् (for अविध्यद्).

9 a) *B5* अर्जुनस्तु (for ततोऽर्जुनो). *B1 Dn1* S रथान् (for हयान्) S सर्वान् (for हत्वा) — b) S हत्वा (*for* सर्वांस्) *B1 3 Dn1* S पदानुगान् (*for* महात्मन) — c) T1 3 G स चकार महीं घोरा — d) *D2* लोहितौघ- (for शोणितौघ-) Ś1 -तरंगिणं; *D3* °*गिणी*; T2 M1–4 -परिप्लुता. — After 9, K4 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 ins

616* सर्वलोकवहा रौद्रां परलोकवहां नदीम्।
[V1 B5 Da1 D1 3 सर्वप्राणिवहां, B1.3 4 °प्राणिहरां B1

चकार समरे भूमिं शोणितौघतरङ्गिणीम् ॥ ९
निहता रथिनः पेतुः पार्थचापच्युतैः शरैः ।
हयाश्च पर्यधावन्त मुक्तयोक्त्रास्ततस्ततः ॥ १०
तद्दृष्ट्वा कर्म पार्थस्य द्रौणिराहवशोभिनः ।
अवाकिरद्रणे कृष्णं समन्तान्निशितैः शरैः ॥ ११
ततोऽर्जुनं महाराज द्रौणिरायम्य पत्रिणा ।
वक्षोदेशे समासाद्य ताडयामास संयुगे ॥ १२
सोऽतिविद्धो रणे तेन द्रोणपुत्रेण भारत ।
आदत्त परिघं घोरं द्रौणेश्चैनमवाक्षिपत् ॥ १३
तमापतन्तं परिघं कार्तस्वरविभूषितम् ।
द्रौणिश्चिच्छेद सहसा तत उच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ १४
सोऽनेकधापतद्भूमौ भारद्वाजस्य सायकैः ।

रौद्रीं (for रौद्रां) V1 परलोकवहन्नदीं, B2 °मया नदी, B3 °प्रवाहिनीं, Dn1 °वहा नदी (for the posterior half)]
K4 V1 B Dn1 D2-4 7 cont

617* सरथान्रथिन सर्वान्पार्थचापच्युतै शरै ।
द्रौणेरपहतान्सख्ये ददृशु स च तां तथा।
प्रावर्तयन्महाघोरां नदीं परवहा तथा।
तयोस्तु व्याकुले युद्धे द्रौणे पार्थस्य दारुणे।
अमर्यादं योधयन्त पर्यधावन्नितस्ततः ।
रथैर्हताश्वसूतैश्च हतारोहैश्च वाजिभिः ।
द्विरदैश्च हतारोहैर्महामात्रैर्हतद्विपैः ।
पार्थेन समरे राजन्कृतो घोरो जनक्षय ।

[B8 om. lines 1-6 — (L 2) B5 सर्वे (for संख्ये) K4 सारथान्, B2 5 तांस्तथा, B4 तस्तदा — (L 3) V1 परिवहां, Dn1 परवह (for °वहां) V1 तदा — (L 4) Dn1 ततस्तु (for तयोस्तु) — (L 5) V1 B2 योधजन' (for °यन्त) V1 पर्यधावदितस्तत, Dn1 D8 4 7 धावत (D4 °वन्त) पृष्ठत (for the posterior half) — (L 6) K4 हत्वाश्व (for हताश्व)]

10 K3 B1 4 D4 om 10 V1 D2 om 10^{ab} — ^{a}) Ś K2 न रथा; D6 S सरथा (for निहता) K1 प्रापत सारथिं तस्य — ^{b}) Ś1 चापच्युतैः ; K1 चापइयते (sic) — ^{c}) Ś K2 4 हयास्तु, T1 2 हयांश्च T1 G2 परिधावंते (G2 तो), M4 पर्यधावत (for पर्य°) — ^{d}) V1 छिन्न° (for मुक्त°) D6 इतस्तत

11 ^{a}) K4 D1 T2 G1 M1 स (T2 स) दृष्ट्वा B1 G1 कर्ण (for कर्म) — ^{b}) B3 आहवदुर्मदः ; D2 6 °कर्कश , D8 °शोभित — After 11^{ab}, K4 V1 B Dn1 D2-4, 7 ins

618* अर्जुन जयतां श्रेष्ठ त्वरितोऽभ्येत्य वीर्यवान्।
विधुन्वानो महच्चापं कार्तस्वरविभूषितम्।

[(L 1) K4 त्वरितां (for जयतां) D2 8 श्रेष्ठ — (L 2) V1 महाचाप]
— K3 om 11^{cd} — ^{c}) K1 रणे कर्णं; V1 B3 Dn1 D8 4, 7 ततो द्रौणि ; B1-4 D1 5 T2 3 G1 3 M रणे कृष्णौ (B1 °ष्ण), T1 G2 अमेयात्मा (for रणे कृष्णं) — ^{d}) T1 G2 समतादच्युतार्जुनौ

12 B5 om 12^{ab} V1 reads 12^{ab} on marg — ^{a}) V1 B2 Dn1 D2 4 6 7 भूयो (for ततो) S [S]र्जुनो T2 3 G1 3 रणे राजन् (for महाराज) — ^{b}) S द्रौणिम् G2 om (hapl) from रायम्य up to द्रौणे (in 13^{d}) K1 2 B1 आयस्य, T3 G3 आगम्य, G1 आनम्य (for आयम्य) V1 यत्रिणा, B1, 3 4 Da1 D1 5 कार्मुक, Dn1 पत्रिण — ^{c}) Ś2 वक्षे देशे, K1 T1 M1 वक्षोदेश, B1 4 5 प(B1 क)क्षदेशे V1 B1 3-5 Da1 D1 5 पृषत्के(B1 °शल्के-, B5 °इके)न; B2 Dn1 D8 4 7 भृश पार्थ; M1 समागम्य (for °साद्य) D2 6 वक्ष.प्र(D2 प्रा)देशमासाद्य — ^{d}) V1 B Da1 Dn1 D1 3 5 7 निर्दय (for संयुगे)

13 G2 om up to द्रौणे (in 13^{d}) (cf v 1 12) — ^{b}) Ś2 द्रोणिपुत्रेण S (G2 om.) द्रोणपुत्र प्रतापवान् — After 13^{ab}, K1 (om. lines 1-2) 4 V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 ins

619* गाण्डीवधन्वा प्रसभं शरवर्षैरुदारधीः ।
सछाद्य समरे द्रौणिं चिच्छेदास्य च कार्मुकम्।
स छिन्नधन्वा परिघ वज्रस्पर्शसम युधि।

— ^{c}) D6 damaged. K3 आदाय (for आदत्त) — ^{d}) Ś2 द्रौणश्चैन (sic), K3 द्रौणेश्चैव, K4 D8 T1 3 G1 3 द्रौणिश्चैन; T2 M पार्थायैन (for द्रौणेश्चैन) K4 S अथाक्षिपत्; D6 अपा° (for अवा°) — For 13^{cd}, V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 subst

620* आदाय चिक्षेप तदा द्रोणपुत्र किरीटिने।
[D8 4 7 किरीटिनि (D4 °नि)]

14 ^{a}) Ś K D2 6 8 सहसा, T2 त्वरित (for परिघं) — ^{b}) K4 D6 द्रोणश्च, S पार्थश्च K4 D2 3 T2 शतधा, D6 चायांतं, M दशधा (for सहसा) — ^{d}) K1 जन ; D6 मूर्ध (for जना) — For 14^{bcd}, V1 B Da1 Dn1 D1 3-5, 7 subst

621* जाम्बूनदपरिष्कृतम्।
चिच्छेद सहसा राजन्प्रहसन्निव पाण्डव ।
[(L. 2) B2 om. the posterior half]

15 B2 om. 15 — ^{a}) K1 सोनेकदा; D2 सोनैकधा; S सोतिविद्धो V1 B (B2 om) Da1 Dn1 D1 3-5 7 निकृत्त पार्थे-, S रणे पार्थस्य (for भारद्वाजस्य) — ^{c}) K1 विशीर्णो; V1 B1 3 4 Da1 Dn1 D1, 3-5 7 T1 विकीर्णे — ^{d}) Ś2 मातरिश्वना V1 B (B2 om) Da1 Dn1 D1, 3-7 यथा वज्रेण

विशीर्णः पर्वतो राजन्यथा स्यान्मातरिश्वना ॥ १५
ततोऽर्जुनो रणे द्रौणिं विव्याध दशभिः शरैः ।
सारथिं चास्य भल्लेन रथनीडादपाहरत् ॥ १६
स संगृह्य स्वयं वाहान्कृष्णौ प्राच्छादयच्छरैः ।
तत्राद्भुतमपश्याम द्रौणेराशु पराक्रमम् ॥ १७
अयच्छत्तुरगान्यच्च फल्गुनं चाप्ययोधयत् ।
तदस्य समरे राजन्सर्वे योधा अपूजयन् ॥ १८
यदा त्वग्रसत रणे द्रोणपुत्रेण फल्गुनः ।

ताडित॰; D2 पर्वतस्तीव्रवायुना, D8 T1 2 M यथा स्याद्वज्रताडित॰, T8 G यथा चंडेन वायुना — After 15, V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 ins

622* तत॰ क्रुद्धो महाराज द्रोणपुत्रो महारथ ।
ऐन्द्रेण चास्त्रवेगेन बीभत्सुं समवाकिरत् ।
तस्येन्द्रजालावततं समीक्ष्य
पार्थो राजन्गाण्डिवमाददे स ।
ऐन्द्रं जालं प्रत्यहनत्तरस्वी
वरास्त्रमादाय महेन्द्रसृष्टम् ।
विदार्य तज्जालमथेन्द्रमुक्त
पार्थस्ततो द्रौणिरथं क्षणेन ।
प्रच्छादयामास तथाभ्युपेत्य
द्रौणिस्तदा पार्थशराभिभूत ।
विगाह्य तां पाण्डवबाणवृष्टि
शरै परं नाम तत प्रकाश्य ।
शतेन कृष्णं सहसाभ्यविध्य॰
त्रिभि शतैरर्जुनं क्षुद्रकाणाम् ।
ततोऽर्जुन सायकानां शतेन
गुरो सुतं मर्मसु निर्बिभेद ।
अश्वांश्च सूतं च तथा धनुर्ज्या॰
मवाकिरत्पश्यतां तावकानाम् ।

[B3 om the prior half of line 1 — (L 3) B1 अस्येंद्र॰, B4 तस्येंद्र — (L 4) B4 Dn1 D4 गाडीव B1 3–5 आददान॰; B2 ॰दत्स, Da1 D1 4 5 आदिदेश (D1 4 ॰श) — (L 5) V1 ऐंद्र॰ V1 D1 3 5 प्रत्यहरत्, D4 ॰महीत् — (L. 7) V1 त (for तज्) B2–4 Dn1 D3 4 7 जालमहेंद्र॰ (for ॰मथेन्द्र॰) B3 4 ॰युक्त, B5 ॰सृष्ट (for ॰मुक्त) — (L. 8) Dn1 पार्थ — (L 9) B4 Dn1 D4 7 ततो (for तथा). B2 D3 द्युपेत्य (for [अ]भ्यु॰) — (L 10) V1 तु पार्थस्य, B3 5 Da1 D1, 5 7 तथा (for तदा) — (L. 12) D8 प्रकास॰ — (L 13) D8 om. (hapl) from शतेन in line 13 up to त्रिभि॰ in line 14 B1 2 स तेन V1 [अ]भि॰ (for अभ्य॰) — (L 14) V1 Da1 D1, 3 5 शरै (for शतै) V1 B2 3 Da1 D1 5 आजिमध्ये (for क्षुद्रकाणाम्) — (L. 15) V1 B2 3 Da1 D1 5 क्षुद्रकाणा (B2 3 ॰नां) (for सायकानां) — (L. 17) B2 अश्वाश्च, B3 अश्व B2 om the first च B3 Da1 पुनर्ज्याम्]

16 ^{b}) T G निशितै (for दशभि) — For 16^{ab}, V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 subst

623* स विद्ध्वा मर्मसु द्रौणिं पाण्डव परवीरहा ।

— Ś K1 2 4 om (hapl.) 16^{c}–17^{b}. — ^{c}) G1 फलेन (for भल्लेन) — ^{d}) T2 रथात्तूर्णम् (for रथनीडाद्) B (except B2) Dn1 D2–4 6–8 अपातयत्, M4 अवातरत् (for अपाह॰)

17 Ś K1 2 4 om 17^{ab} (of v l 16) — ^{a}) Dn1 वियं (sic) (for स्वय) — ^{b}) D6 कृप , Ca कृष्णौ (as in text) Da1 D1 2 5 8 T2 G M3 प्रच्छादयच्च् T1 G2 रणे (for शरै) — ^{c}) D3 M1 4 अपश्यामो — ^{d}) K3 द्रौणे ये च (for द्रौणेराशु)

18 ^{a}) K1 B (except B2) D3 4 7 प्रायच्छत्; K3 अव॰; V1 Da1 D1 5 आय॰, Dn1 G2 आ(G2 सं)यच्छ, D6 अवाहन्; D8 आयम्य, T1 G1 संयच्छत्; T2 3 G3 M संयच्छस् (for अयच्छत्) K1 यश्च, T1 युज्य, G2 यच्छत् (for यच्च) — ^{b}) Some MSS फाल्गुनं, B3 फाल्गुन B3 om. (hapl.) from चाप्य up to 19^{b}. D4 चाय (for चापि) K1 योधयत्; D4 वोधयन्, D8 [अ]युध्यत, M3 [अ]वाडयत् (for [अ]योधयत्) — ^{c}) T2 3 G3 3 तेनास्य; T2 G1 तत्तस्य (for तदस्य) G2 transp समरे and राजन् K3 V1 B1 2 4 Da1 D1, 5 8 कर्म (for राजन्) D6 तत संसप्तका राजन् — ^{d}) Dn1 D4 7 प्रपूजयन्; D2 ह्यपू॰ (for अपू॰) V1 B2 सर्व(B2 ॰र्वे)योधैस्तु पूजितं, B1 4 5 D3 सर्वे (B1 ॰र्वे) योधान्यपूजयन्, T1 2 G1 2 M सर्वसैन्यान्य(T1 ॰भूतान्य)पूजयन् (M4 ॰त्) — T3 G3 subst for 18^{cd} T1, 2 G1 2 M ins after 18

624* तेनास्य समरे राजस्तुष्टुवु सर्वसैनिका ।
[T2 M योधा॰ (for राजन्), and सर्व एव ते (for सर्वसैनिका)]

On the other hand, V1 Da1 Dn1 D1 3–5 7 ins after 18 B1 (marg) ins after 19^{ab}

625* तत प्रहस्य बीभत्सुर्द्रोणपुत्रस्य संयुगे ।

19 B3 Da1 Dn1 D1 3–5 7 om. 19^{ab} (for B3, cf. v l 18) — ^{a}) Ś2 (sup lin) [अ]वग्रसत; V1 चायम्यत; B1 4 तु ग्रस्यत; B2 चाग्र॰; B5 त्वाग्रसत्; D2 5 त्वाक्रम्यत (D6 ॰तु); T1 3 G तु गृह्यते; T2 [अ]नुजगृहे; M नि(M1 तु)जगृहे (for त्वग्रसत) S पार्थो (for रणे) — ^{b}) Some

ततो रश्मीन्रथाश्वानां क्षुरप्रैश्चिच्छिदे जयः ॥ १९
प्राद्रवंस्तुरगास्ते तु शरवेगप्रबाधिताः ।
ततोऽभून्निनदो भूयस्तव सैन्यस्य भारत ॥ २०
पाण्डवास्तु जयं लब्ध्वा तव सैन्यमुपाद्रवन् ।
समन्तान्निशितान्बाणान्विमुञ्चन्तो जयैषिणः ॥ २१
पाण्डवैस्तु महाराज धार्तराष्ट्री महाचमूः ।
पुनः पुनरथो वीरैरभज्यत जयोद्धतैः ॥ २२
पश्यतां ते महाराज पुत्राणां चित्रयोधिनाम् ।
शकुनेः सौबलेयस्य कर्णस्य च महात्मनः ॥ २३
वार्यमाणा महासेना पुत्रैस्तव जनेश्वर ।
नावतिष्ठत संग्रामे ताड्यमाना समन्ततः ॥ २४
ततो योधैर्महाराज पलायद्भिस्ततस्ततः ।
अभवद्व्याकुलं भीतैः पुत्राणां ते महद्बलम् ॥ २५
तिष्ठ तिष्ठेति सततं सूतपुत्रस्य जल्पतः ।
नावतिष्ठत सा सेना वध्यमाना महात्मभिः ॥ २६
अथोत्क्रुष्टं महाराज पाण्डवैर्जितकाशिभिः ।
धार्तराष्ट्रबलं दृष्ट्वा द्रवमाणं समन्ततः ॥ २७
ततो दुर्योधनः कर्णमब्रवीत्प्रणयादिव ।

MSS फाल्गुन , V1 B3 पाडव , S धन्विना — After 19ab, B4 (marg) ins 625* — c) D6 damaged V1 B4 (marg) Da1 Dn1 D1-5 7 क्षिप्र रश्मीन्, B (except B3) D6 M3 तदा रश्मीन्, T2 M1 रश्मीनथ K1 3 B2 4 (marg) Dn1 D2-5 7 8 M2-4 अथाश्वानां, V1 G2 रथानश्वान्; B3 4 Da1 D1 तथाश्वाना, B2. 5 T2 M1 तत्राश्वानां (for रथा°) — d) V1 स प्रचिच्छिदे; D6 चिच्छिदेर्जुन; S आशु चिच्छिदे

20 a) G1 2 दुद्रुवुस् (for प्राद्रवंस्) S तस्य (for ते तु) — b) Ś1 K2 4 शरवेगप्रबोधिता ; K1 B2 D6 °वेग(B2 गे)प्रचोदिता ; K3 D2 8 प्रणोदिता ; V1 °वेगेन चोदिता , B1 3-5 Da1 Dn1 D1. 3-5 7 S °वेगप्र(B3 °गेन, T1° गे प्र)पीडिता — c) D3 स्वस्तिनदो (sic) (for [ऽ]भून्निनदो) K3 V1 B D S घोरस् (for भूयस्) — d) G2 तस्य (for तव) D3 सैन्येन D6 कोपन, S (except T2) मारिष (for भारत)

21 a) Ś2 पाडवस्तु; D6 °व स — b) K3 B Dn1 D2-4 7 समाद्रवन्, K4 Da1 D3 उपाद्रवत्; T2 3 G अभिद्रवन् — c) T1 G2 निशितैर्बाणैर् — d) Ś2 विमुचवे; S पा(G2 प)तयंतो Da1 D1 5 विमुंचन्कपिकेतन

22 a) Ś2 पांडवस्तु, K3 °वास्तु, D2 °वैश्च T3 G1 3 तावकी चतुरंगैषा — K4 om (hapl) 22b-23a — b) D3 धार्तराष्ट्रा, T2 राष्ट्र-; T3 G1 3 पांडवैस्तु (G1 °श्च) (for धार्तराष्ट्री) K3 महाचमूं, Dn1 D3 °चमू — d) Ś2 K1 अभज्य*ज(K4 स)योद्धतै ; K3 B3 अभ्यज्यजितकाशिभि , V1 Da1 D1 2 5 6 8 अभज्यजि(V1 °ज्ञि)तकाशिभि°, B1 4 D3 7 T1 G2 अभजि (T1 G2 भज्यते) जितकाशिभि , B2 5 Dn1 D4 संयुगे जितकाशिभि , T2 3 G1 3 M प्रसभा जित(M1 जय)काशिभि

23 K4 om. 23a (cf v l. 22) — b) K4 चित्रयोधनां D2 कुरूणां नययोधिनां — c) B2 न शेकु. (for शकुने) — d) K3 V1 B D S विशां पते (for महात्मन)

24 a) Ś2 वार्यमाना Da1 D1 5 वार्यमाणस्तु कर्णेन — G2 om (hapl) 24b-26c — b) D6 damaged K4 जनेश्वर , V1 T3 G1 3 विशा पते — c) Ś K1 2 4 न व्य(Ś2 वि)तिष्ठत; K3 V1 D6 T1 3 G3 नावतिष्ठति, B1 4 Da1 D1 3-5 G1 ना(B1 न, D3 नै)वातिष्ठत, B5 Dn1 D2 7 न चा° (for नाव°) — d) V1 भज्यमाना, B Da1 D3 4 7 पीड्य°, D1 3 6 वध्य°; M2-4 ताप्य° (for ताड्य°) Da1 D1 5 महात्मभि , T2 3 G1 3 M शितै शरै (for समन्तत).

25 G2 om 25 (cf v l 24) — a) D6 तदा (for ततो) M योधैर् — M2 om (hapl) 25b-27a — b) T1 पालयद्भिस् V1 B (except B5) Dn1 D2-4 7 S (G2 M2 om) समतत , Da1 D1 5 6 इतस्तत — c) D6 अभवन् Ś1 K1 2 4 भूतै , Ś2 भूते , B1 3 4 Dn1 D2-4 7 T1 3 G3 भीत, B2 5 D5 भीते; T2 भीम (for भीतै) — d) V1 महद्भयं, D3 महाबल

26 G2 om 26abc (cf v l 24) M2 om 26 (cf v l 25) — a) V1 B2 3 बहुश , B1 4. 5 Dn1 D2 4 7 च तत (for सतत) T2 तिष्ठेति सतत सूत — B2 om. (hapl) 26c-27d — c) V1 B1 3 Dn1 D2 6 8 T1 3 G3 ना(D6 नै)वतिष्ठति, B4 D3 7 G1 नावातिष्ठत, D4 नान्वा° (for नाव°) — d) G2 वार्यमाणा (for वध्यमाना) Da1 D1 5 पीड्यमाना समतत

27 B2 om. 27 (cf v l 26) M2 om. 27a (cf v l 25) — a) D1 अथोक्रुष्टं; D3 °थोत्कुष्ट; T1 °थो त्रुष्टं; T2 °थोत्क्रुष्ट, G1 2 °थोद्धुष्टं (for °थोत्क्रुष्ट) — b) D1 जितकाशितै — c) T2 धार्तराष्ट्रे (for °राष्ट्र) — d) Ś2 द्रावमाण, K1 द्रवमान, B (B2 om) Dn1 D3 4 7 विद्रुतं (Dn1 °ते) वै; D2 6 धावमान S विद्रुत सर्वतोदिश (T1 3 G1 3 M1 °शा)

28 b) D6 इदं (for इव) — c) K4 यथा सेना; B (except B4) Dn1 D2-4 6 7 S महासेना (B2 D6 T1

पश्य कर्ण यथा सेना पाण्डवैरर्दिता भृशम् ॥ २८
त्वयि तिष्ठति संत्रासात्पलायति समन्ततः ।
एतज्ज्ञात्वा महाबाहो कुरु प्रासमरिंदम ॥ २९
सहस्राणि च योधानां त्वामेव पुरुषर्षभ ।
क्रोशन्ति समरे वीर द्राव्यमाणानि पाण्डवैः ॥ ३०
एतच्छ्रुत्वा तु राधेयो दुर्योधनवचो महत् ।
मद्रराजमिदं वाक्यमब्रवीत्सूतनन्दनः ॥ ३१
पश्य मे भुजयोर्वीर्यमस्त्राणां च जनेश्वर ।
अद्य हन्मि रणे सर्वान्पाञ्चालान्पाण्डुभिः सह ।
वाहयाश्वान्नरव्याघ्र भद्रेणैव जनेश्वर ॥ ३२
एवमुक्त्वा महाराज सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
प्रगृह्य विजयं वीरो धनुःश्रेष्ठं पुरातनम् ।
सज्यं कृत्वा महाराज संमृज्य च पुनः पुनः ॥ ३३
संनिवार्य च योधान्स्वान्सत्येन शपथेन च ।
प्रायोजयदमेयात्मा भार्गवास्त्रं महाबलः ॥ ३४
ततो राजन्सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
कोटिशश्च शरास्तीक्ष्णा निरगच्छन्महामृधे ॥ ३५
ज्वलितैस्तैर्महाघोरैः कङ्कबर्हिणवाजितैः ।
संछन्ना पाण्डवी सेना न प्राज्ञायत किंचन ॥ ३६
हाहाकारो महानासीत्पाञ्चालानां विशां पते ।
पीडितानां बलवता भार्गवास्त्रेण संयुगे ॥ ३७
निपतद्भिर्गजै राजन्नरैश्चापि सहस्रशः ।

G2 °नां) — d) B5 Dn1 D3 4 7 पा(B5 D3 4 7 पं)चालैर् (for पाण्डवैर्) B5 T1 G2 अर्दिता

29 a) G2 अधि- (for त्वयि) K3 जीवति (for तिष्ठति) B6 सभ्रासात्, D6 सत्रासा. — b) K1 पालयति, K4 T1 G2 पालयत (T1 °र्ती, G2 °ते) K3 B1 4 5 D पलायनपरायणा (D2 °णा), T2 3 G1 3 M समताव्प्रपलायते — G2 om 29c–30d — c) Ś K2 4 एवं (for एतज्) T1 श्रुत्वा (for ज्ञात्वा) T3 G3 महाराज (for °बाहो) — d) Dn1 प्रासा; T1 यत्नं, Ca o प्रासम् (as in text)

30 G2 om 30 (cf. v 1 29). — a) M यौधानां — b) K1 3 V1 B (except B4) D (except D3) T2 3 G1 3 M पुरुषोत्तम (B2 5 °मं); K4 °षर्षभ — c) T3 G1 3 M क्रोशते (M2 °तो) B2 वीरं, M2–4 वीरा (for वीर) T2 क्रोशंति तैर्महावीर्यैर् — d) Ś1 द्राव्यविणानि (sic), K4 द्रावमा° (for द्राव्य°) S (G2 om.) वार्यमाणा. समतत

31 Before 31, T3 G1 3 ins संजय — a) D2 एवमुक्ता (for °च्छ्रुत्वा). B1 4 Dn1 D3. 4 7 [अ]पि (for तु) — b) Bom ed. महान् (for महत्) T2 दुर्योधनमचोदयत् — d) K3 D3 कुरुनदन (D3 °न), B Da1 Dn1 D1 3–5 7 प्रहसन्निव; T1 पुरुषर्षभ, G2 पुरुषोत्तम

32 a) K3 पश्यामि (for पश्य मे) — b) T3 G2 3 मद्राणा (for अस्त्राणा) K4 M1 जमेश्वर; K3 B3 D2. 6 परतप; D3 नरेश्वर — c) T1 3 G M4 पार्थान् (for सर्वान्). — d) Dn1 पाञ्चाल्यान् K3 सह पाडुभि (by transp), V1 B2 3 सहपांडवान् (B2 °वै), D2 6 8 M1 पाडवै सह, T1. 3 G केकयै सह — f) D6 भद्रेणेव; T1 2 M भद्रायैव, T3 G मद्राधीश (for भद्रेणैव) K1 4 जनेश्वर; V1 B D S न सशय K3 यत्र पार्थो धनुर्धर

33 a) Da1 D1 5 महाबाहो (for °राज) — K3 om. (hapl) 33bcde. — b) B3 सूतपुत्रं — c) G1 शूरो (for वीरो) — d) B1 4 प्रतापवान् (for पुरातनम्) — e) K1 V1 B1 4 5 D2. 3 7 सज्जं; B2 सह्य — f) Ś1 K1–3 संसृज्य; V1 B2 प्रगृह्य, B1 3–5 Dn1 D1–4 7 सगृह्य, D6 T1 प्रमृज्य; G2 प्रपूज्य

34 a) K1 4 स निवार्य T1 3 G तु (for च) K3 B (except B2) Dn1 D3 4 7 योधान्स, D2 योधास्तान्; S वान्यो(M °न्यौ)धान् — c) Ś2 K3 T2 प्रयोजयद् (for प्रायो°) — d) G3 महाबल.

35 a) T1. 3 G1 3 M तस्माद्, G2 तस्य (for ततो) T2 तस्मादस्त्रान्महाराज — b) Ś K2 [अ]र्बुधानि — c) K4 स्व-, B1 3 4 तु (for च) Ś1 शरास्तीक्ष्णैर्, Da1 D1 5 शरास्तीव्रा; T1 G2 शरौघाणा (G2 °णि); T1. 3 G1 3 M शरा घोरा — d) T1 3 G M2–4 निर्गच्छंति, M1 निरागच्छन (for निर°)

36 a) K3 B1 4 5 D (except D6 8) S शरैर् (for महा-) G2 बाणै (for -घोरै) — b) K3 D3 -बर्हण Ś1 K4 -वासितै (for वाजितै) — c) Ś1 संछन्न, Dn1 स छन्ना; D2 6 सवृत्ता — d) K1 om न Ś1 K3 V1 D2 S प्रज्ञायत

37 b) Some MSS पचालाना, T G पाडवाना — c) T2 M ताडिताना (for पीडि°) Da1 D1. 5 च यलवद्; T3 G3 3 वलवतां — d) K1 भार्गवस्त्रेण

38 a) K3 गजानीकै (for गजै राजन्) — b) K1 V1 B1. 4 5 Dn1 D2–4 6 7 रथैश्च (for नरैश्च) — B1. 3 om (hapl) 38cd — c) B3 महाराज, S नरश्रेष्ठ (T2 °ष्ठैर्) (for °व्याघ्र) — d) K3 V1 Da1 D1 5 8 हयैश्चैव; B1 Dn1

रथैश्चापि नरव्याघ्र हयैश्चापि समन्ततः ॥ ३८
प्राकम्पत मही राजन्निहतैस्तैस्ततस्ततः ।
व्याकुलं सर्वमभवत्पाण्डवानां महद्बलम् ॥ ३९
कर्णस्त्वेको युधां श्रेष्ठो विधूम इव पावकः ।
दहञ्शत्रून्नरव्याघ्र शुशुभे स परंतपः ॥ ४०
ते वध्यमानाः कर्णेन पाञ्चालाश्चेदिभिः सह ।
तत्र तत्र व्यमुह्यन्त वनदाहे यथा द्विपाः ।
चुक्रुशुस्ते नरव्याघ्र यथाप्राग्वा नरोत्तमाः ॥ ४१
तेषां तु क्रोशतां श्रुत्वा भीतानां रणमूर्धनि ।
धावतां च दिशो राजन्वित्रस्तानां समन्ततः ।
आर्तनादो महांस्तत्र प्रेतानामिव संप्लवे ॥ ४२

वध्यमानांस्तु तान्दृष्ट्वा सूतपुत्रेण मारिष ।
वित्रेसुः सर्वभूतानि तिर्यग्योनिगतान्यपि ॥ ४३
ते वध्यमानाः समरे सूतपुत्रेण सृञ्जयाः ।
अर्जुनं वासुदेवं च व्याक्रोशन्त मुहुर्मुहुः ।
प्रेतराजपुरे यद्वत्प्रेतराजं विचेतसः ॥ ४४
अथाब्रवीद्वासुदेवं कुन्तीपुत्रो धनंजयः ।
भार्गवास्त्रं महाघोरं दृष्ट्वा तत्र समीरितम् ॥ ४५
पश्य कृष्ण महाबाहो भार्गवास्त्रस्य विक्रमम् ।
नैतदस्त्रं हि समरे शक्यं हन्तुं कथंचन ॥ ४६
सूतपुत्रं च संरब्धं पश्य कृष्ण महारणे ।
अन्तकप्रतिमं वीर कुर्वाणं कर्म दारुणम् ॥ ४७

D2-4 7 नरैश्चैव, D6 सहस्रैश्च (for हयैश्चापि) Ś K1 2 4 सहस्रश , K3 च सर्वश

39 D8 reads 39^{ab} on marg — ^{a}) T1 G2 महावीर (G3 °रैर्); G1 महाराजन् (for मही राजन्) — ^{b}) V1 B1-4 Dn1 D3 4 8 समतत (for ततस्तत) S निपतद्भिर्गतासुभि — ^{d}) B3 महाबल

40 ^{a}) K1 श्रेष्ठ T3 G तथा (G1 °या) क्रुद्धो महाराज — ^{b}) K4 विधूत्र (for विधूम) — ^{c}) B3 सकृच्, G3 दहच् (for दहन्) Ś1 K1 2 D8 T2 नरव्याघ्र ; D6 महाराज — ^{d}) M1 परंसप

41 ^{c}) D6 om one तत्र K3 4 V1 B4 विमुह्यत T1 3 G तत्र तत्रैव मुह्यते (G1 °त), T2 तत्र व्यमुह्यंत सदा, M1 तत्र तत्र प्रमुह्यंते — ^{d}) G1 दावदोह (sic) T G2 3 M दावदाहे (T1 °दग्धा) गजा इव — ^{e}) K1 3 V1 B D T2 M च (for ते) D1.5 नरव्याघ्रा T1 3 G क्रोशति च (G1 °तीच) महाराज — ^{f}) K1 T1.3 G यथाप्राण (K1 °ण), K3 V1 B5 D3 यथोत्साह, B1-4 Da1 Dn1 D1-5 7 यथा व्याघ्रा; D6 व्यथितास्ते, T2 M यथाप्राप्र (T2 °प्यान्, M1 °प्रायो) (for यथाप्राग्वा) Ś1 K1 नरोत्तम ; T2 M1 नरोत्तमान्

42 ^{a}) B2 तत् (for तु) D6 क्रोशनो K3 V1 D6 8 भीमो, B Dn1 D1-5 7 आसीद्, Da1 भीमं; S दीन (for श्रुत्वा) — ^{b}) K3 भीमा नो (for भीतानां) — ^{c}) Dn1 ततो (for दिशो) — ^{d}) B1 4 Dn1 D2-4 7 त्रस्तानां च; B5 भासानां च (for वित्रस्तानां) — ^{e}) D3 आर्तनादा; D8 °रावो (for °नादो) K3 D2 3 T1 G2 महानासीत्, V1 B2 [ऽ]भवत्तत्र, T2 3 G1 3 M बभूवात्र (for महांस्तत्र) — ^{f}) B (except B1) Dn1 D2-4, 6, 7 T1 G2 भूतानाम् (for प्रेता°) Ś K1, 2 4 सयुगे (for संप्लवे) Co cites प्रेतानां and संप्लवे

43 ^{a}) D1 M1 वध्यमानास् Dn1 ततो (for तु तान्) — ^{b}) K3 4 मारिष — ^{d}) K1 च (for [अ]पि)

44 ^{b}) Ś2 K1 सृजय — ^{d}) Ś K1, 2 4 व्याक्रोशतो; K3 क्रोशतश्च; B1 3 Da1 D1 5 क्रोशति स, B4 5 Dn1 D3 4 7 क्रोशंति च, T1 G2 विक्रोशंति, T2 G1 3 व्याक्रोशति (for °शन्त) B3 पुन पुन (for मुहुर्मुहु) — S ins. after 44^{cd} K4 B (except B2) Da1 Dn1 D1 3-7 ins after 44

626* श्रुत्वा तु निनदं तेषां वध्यतां कर्णसायकै ।

— ^{e}) K4 V1 M1 प्रेतराजपुरं — ^{f}) S प्रेताना वै विचेतसां Ca cites विचेतस (as in text) — After 44, V1 D2 ins

627* अथार्जुनो महाबाहु सर्वशस्त्रभृतां वर ।
दु सहो वज्रिणाप्याजौ पराजित्य गुरो सुतम् ।

[(L 1) D2 तथा (for अथ) — (L 2) D2 दु सह]

45 D2 om 45 — ^{a}) B1 तथा (for अथ) V1 B3 Da1 D1 अब्रवीद्वासुदेव च (B3 तु) — ^{d}) B5 तेज ; M2-4 कर्ण- (for तत्र) Da1 समारित, M1 समीरित (for °रितम्). D6 दृष्ट्वा तु बलवत्तर

46 ^{b}) K1 om. (hapl.) from स्य up to नैतदस्त्र (in 46^{c}) D5 विक्रम , T3 G वैभव (for विक्रमम्) — ^{c}) V1 B2 3 D3 G2 तु (for हि) — ^{d}) K4 कर्तुं (for हन्तु)

47 ^{a}) T1 G3 तु (for च) B3 संक्रुद्ध (for संरब्धं). — ^{b}) D1 5 कृष्णं, D6 कर्णे Da1 D1 5 महाहवे; D3 °मृधे, T1 2 G2 M °रथं; T3 G1 3 °बलं (for °रणे) — ^{c}) Ś1 धीर, K3 V1 B1, 2 4 5 D T1 3 G वीर्यं, B3 T2 M युद्धे (for वीरं) — ^{d}) D3 om कर्म दारुणम् Ś2 (*sup. lin* as in text) S दुष्करं (for दारुणम्)

सुतीक्ष्णं चोदयन्नश्वान्प्रेक्षते मां मुहुर्मुहुः ।
न च पश्यामि समरे कर्णस्य प्रपलायितम् ॥ ४८
जीवन्प्राप्नोति पुरुषः संख्ये जयपराजयौ ।
जितस्य तु हृषीकेश वध एव कुतो जयः ॥ ४९
ततो जनार्दनः प्रायाद्द्रष्टुमिच्छन्युधिष्ठिरम् ।
श्रमेण ग्राहयिष्यंश्च कर्णं युद्धेन मारिष ॥ ५०
अर्जुनं चाब्रवीत्कृष्णो भृशं राजा परिक्षतः ।
तमाश्वास्य कुरुश्रेष्ठ ततः कर्णं हनिष्यसि ॥ ५१
ततो धनंजयो द्रष्टुं राजानं बाणपीडितम् ।
रथेन प्रययौ क्षिप्रं संग्रामे केशवाज्ञया ॥ ५२

---

48 ^{a}) K3 V1 B D S अभीक्ष्णं (for सुतीक्ष्णं) K3 D6 चोदया(D6 °य)श्वाश्च, V1 T3 G1 3 °यंश्चाश्वान्, B1 °यन्नस्नान्, D2 8 नोदयन्न(D8 °यश्वा)श्वान्, T1 प्रेषयन्नश्वान्; M1 चोदयतश्वान् — ^{b}) B1 प्रेक्ष्यतो B2 [ऽ]सौ, D1 M2–4 D1 मा (for मां) K1 om one मुहु — ^{c}) K3 वर्न (sic) (for न च) K4 B2 पश्याम, D6 S शक्ष्यामि Dn1 om., S कर्णस्य (for समरे) Cv न च पश्यामि समरे (as in text) — ^{d}) Ś1 K1 3 B2 5 D8 कर्णस्य प्रपलायितु, V1 B1 3. 4 Da1 Dn1 D1–7 Cv कर्णं प्रति पलायितुं, T G M1 संयुगे वै (T2 °गेह, M1 °गेह) पलायितुं, M2–4 पश्यतोहं पलायितुं

49 ^{a}) Ś1 K2 4 जयन् B3 शक्नोति, T2 आप्नोति (for प्राप्नोति) M1 पुरुष — ^{b}) T3 G3 संघे, G2 M संखे (for संख्ये) — ^{c}) K3 B D2 4 7 T1. 3 G2 3 M2–4 मृतस्य, Dn1 समस्य, T2 M1 जातस्य; G1 द्रुतस्य (for जितस्य) G1 om. तु V1 B1 4 Da1 D1 5 च; T1 3 G2 3 हि (for तु). — ^{d}) B3 Dn1 D3 4 6 7 M1 भंग (for वध). — After 49, V1 B (except B2) Dn1 D2–4 7 ins

628* एवमुक्तस्तु पार्थेन कृष्णो मतिमता वरम् ।
धनंजयमुवाचेद प्राप्तकालमरिंदमम् ।

[(L. 1) B1 3 4 वर — (L 2) Dn1 उवादेद (for °चेद) V1 B1 5 अरिंदम , B2 4 D3 4. 7 °दम]

B5 cont. B1 3 4 D2 ins after 51 Dn1 D3 4 7 after 50

629* कर्णेन हि दृढं राजा कुन्तीपुत्र परिक्षत ।
त दृष्ट्वाश्वास्य च पुन कर्णं पार्थ वधिष्यसि ।

[(L. 1) B1 D3 परिक्षित D2 प्राप्तकालमरिंदम (for the posterior half) — D2 om line 2 — (L. 2) B5 कथ (for कर्णं)]

While Dn1 cont after 628*

630* प्रतिपद्यस्व कौन्तेय प्राप्तकालमनन्तरम् ।
कर्णमेकाकिन हत्वा रथानीकेन भारत ।

The above is followed by the repetition of 575* in Dn1.

On the other hand, S (G2 reading it twice) ins after 49

631* एष कर्णो रणे भाति मध्याह्न इव भास्कर ।
निवर्तय रथं कृष्ण जीवन्मद्राणि पश्यति ।

50 B5 om 50–51 V1 D2 transp. 50 and 51. — ^{a}) B2 प्राह, T G श्रुत्वा (for प्रायाद्) V1 B1 Dn1 D3. 4 7 एवमुक्त्वा पुन (V1 तत) प्रायाद् — ^{b}) M राजन् (for इच्छन्) K4 युधिष्ठिर — For 50^{ab}, T G subst

संजय उवाच ।

632* ततो जनार्दन श्रुत्वा तस्य वाक्यं विशां पते ।

After the above, T G ins

633* रथेनापययौ क्षिप्र सग्रामादिति भारत ।
प्रत्यनीकमवस्थाप्य भीम भीमपराक्रमम् ।
अलं विपहितु ह्येप कुरूणां सप्रपश्यताम् ।

[(L 3) T1 स र्वयुध्यता, G1 2 संप्रपश्यता (for °श्यताम्).] — ^{c}) K3 ग्राहयानश्च — ^{d}) K1 मारिप ; K3 V1 B (B5 om) Da1 D1 2 5 6 8 M भारत (for मारिष) K4 राजानं बाणपीडितं, Dn1 D3 4 7 युद्धे कर्णं विशां पते — For 50^{cd}, T G subst

634* कर्णं च समरे राजन्ग्राहयिष्यञ्श्रम प्रति ।

After the above, T G ins M ins after 50

635* विश्रमार्थं च कौरव्य पाण्डवस्य महात्मन ।
अपयातो रणाद्वीरो राजानं द्रष्टुमेव च ।

[(L. 1) T3 G3 पार्थिवस्य, G1 पार्थस्य च (for पाण्डवस्य). — T2 M om. line 2 — (L 2) G2 राजन्न द्रष्टुमेव च (for the posterior half)]

After 50, Dn1 D3 4 7 ins 629*

51 B5 om. 51 (cf. v l. 50). Dn1 D3 4 7 om 51. V1 D2 transp 50 and 51 — ^{b}) Ś2 K4 M2–4 C3 परि(K4 °री)क्षित (for परिक्षत) — ^{c}) Ś1 समाश्वस्य; K3 समाश्वास (for तमा°) B2 D3 T3 G3 M कुरुश्रेष्ठं — ^{d}) K3 V1 B1 D3 समेष्यसि, B2 Da1 D1 5 समेष्यति (for हनिष्यसि) — After 51, B1 3 4 D2 ins 629*

52 ^{a}) T G श्रुत्वा (for द्रष्टुं) — ^{b}) K3 D3 T1 शरपीडितं; T2 3 G M शल्य° — After 52^{ab}, T G ins.

636* याहि याहीति बहुशो वासुदेवमचोदयत् ।
राजानं प्रति वार्ष्णेय दूयते मे दृढ मन ।
स चोद्यमान पार्थेन केशिघ्नो वृष्णिनन्दन ।

— ^{cd}) Da1 D1. 5 [उ]पययौ, M [अ]प° (for प्रययौ) B D (except D3) M सग्रामात् T G रथेनापययौ क्षिप्र संग्रामाद्धोरदर्शनात्

गच्छन्नेव तु कौन्तेयो धर्मराजदिदृक्षया ।
सैन्यमालोकयामास नापश्यत्तत्र चाग्रजम् ॥ ५३
युद्धं कृत्वा तु कौन्तेयो द्रोणपुत्रेण भारत ।
दुःसहं वज्रिणा संख्ये पराजिग्ये भृगोः सुतम् ॥ ५४
द्रौणिं पराजित्य ततोग्रधन्वा
कृत्वा महद्दुष्करमार्यकर्म ।
आलोकयामास ततः स्वसैन्यं
धनंजयः शत्रुभिरप्रधृष्यः ॥ ५५
स युध्यमानः पृतनामुखस्था-
ञ्शूराञ्शूरो हर्षयन्सव्यसाची ।
पूर्वापदानैः प्रथितैः प्रशंस-
न्स्थिरांश्चकारात्मरथाननीके ॥ ५६
अपश्यमानस्तु किरीटमाली
युधि ज्येष्ठं भ्रातरमाजमीढम् ।
उवाच भीमं तरसाभ्युपेत्य
राज्ञः प्रवृत्तिस्त्विह केति राजन् ॥ ५७

भीम उवाच ।

अपयात इतो राजा धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ।
कर्णबाणविभुग्नाङ्गो यदि जीवेत्कथंचन ॥ ५८

अर्जुन उवाच ।

तस्माद्भवाञ्शीघ्रमितः प्रयातु
राज्ञः प्रवृत्त्यै कुरुसत्तमस्य ।

---

53 a) T2 च (for तु) — d) D8 सोग्रजं (for चाग्रजम्) D6 न चापश्यत्तमग्रज

54 M2–4 om 54 — a) K2 युद्धे (for युद्ध) — b) T2 रणे भारत दु षह — c) B2 वज्रिणो B2 Da1 D1, 5 [अ]प्याजौ (for संख्ये) T2 एकेन पत्रिणा सख्ये, T3 G2 3 M1 दु षह मन्त्रिण (G2 मन्त्रिण, M1 पत्रिणा) सख्ये (T3 G3 °घे) — d) K2 पराजिग्घे (sic), K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1–7 जित्य, D8 परिजिग्ये, T G M1 पराजित्य K3 V1 B D T G M1 गुरो, Dn1 om (for भृगो) — After 54, K4 V1 (marg) B D (except D2 8) S ins an addl colophon [*Day of Karṇa's Generalship* K4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* T1 कर्णविजयो अर्जुनपलायन; T2 भार्गवास्त्रप्रयोग — *Adhy no* (figures, words or both) B1 64, B2 67, B5 66, Da1 75, D4 45, D6 65, T1 3 G 72, T2 M 71]

55 Before 55, K3 V1 (marg) B D (except D2 6 8) ins सजय उवाच — a) G1 द्रोणिं T1 3 G परित्य(G1 °त्व)ज्य (for पराजित्य) Ś K2 4 D8 तदो ग्रधन्वा, V1 ततोग्रकर्मा, B1 D1 5 ततोऽग्र्य° — b) D8 om कृत्वा Ś1 V1 महा (for महद्) K1 -दुष्करमार्यक°, V1 B1 4 5 Dn1 D2 4 7 दुष्कर (V1 B1 र) शूरकर्म, D2 6 °र कर्म संख्ये, T G M1 3 °रमार्यकर्मा (for °कर्म) — c) B1 D3 G1 3 M1 तत स सैन्यं, D2 6 बल समस्त (for तत स्वसैन्यं) — d) Ś1 K1 2 अप्र(Ś1 °प्र)धृष्ट; K4 G1 2 M1 °धृष्य (for धृष्य)

56 a) Ś1 K4 B2 T G2 3 M संयुध्यमानान् (Ś1 K4 न), K1 सयुद्धमना (sic), K3 B4 5 D6 8 स (B5 प्र-) युध्यमानान्; V1 G1 सुयुध्यमानान्; B1 Da1 Dn1 D1–5 7 प्रयुध्यमानान्, B3 सवध्यमानान् (for स युध्यमान) B1 पृतनामुखस्थान्; Da1 D1 5 पृथनामुखस्थान्; D8 प्रतना° — b) K3 नरान्सर्वान्, V1 B2 5 Da1 D1 5 योधाञ्शूरो (B5 °रान्); B1 3 कृच्छ्रेण शूरान्, B4 Dn1 D4 7 शूरै शूरान्, D2 6 शूरान्रणे, D3 शूर शूरान् (by transp), T1 शूरो रथीन्, T2 M शूरान्वी(M1 °न्प)रो; T3 G तान्वै (G2 तां वै) शूरो — c) V1 B1–3 पूर्वावदानै, B4 5 Dn1 D2–4 7 पूर्वप्रहारै, Da1 D1 5 6 8 पूर्वावदातै (for °पदानै) K3 Dn1 D4 प्रथित, D2 3 मथितान् (D3 °त) V1 B2 प्रशास्य, T3 G1 2 प्रशास्ता (T3 °तान्) (for प्रशसन्) — d) B5 T1 M स्थितांश्च K3 T1 [अ]तिरथान्, G1 [आ]त्मपरान्, B1 4 Dn1 D2–4 7 स्थितान्महात्मा स रथान नेकान् (D2 °नीके)

57 a) Dn1 किरीटिमाली, T2 3 G तत (T2 रणे) किरीटी — b) Ś1 K4 D6 युधि श्रेष्ठं, K1 corrupt, K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 8 युधिष्ठिर, D7 T2 M युद्धे ज्येष्ठ (D7 ष्ठ-), T1 3 G युद्धे स्थित (for युधि ज्येष्ठं) D6 8 भारतम् (for भ्रातरम्) G2 माजिमीढं — c) G2 तरसाम् K1 न्युपेत्य, K3 निपत्य, G1 उपेत्य (for [अ]भ्यु°) — d) V1 B D (except D8) T1 3 M1 प्रवृत्ति V1 क्व च; B (except B5) Da1 D1 5 वद, D2 व्रज (for स्त्विह) K3 केन, V1 ते स; B1 3–5 Dn1 D3 4 7 S कुत्र, B2 कात्र, Da1 D1 5 का नु, D2 चाशु, D6 क्वेति (for केति) K3 V1 B1 3 4 Dn1 D3 4 6–8 राजा, B2 5 Da1 D2 5 भीम, D1 भीम, S चे(T1 वे)ति (for राजन्)

58 Some MSS भीमसेन (for भीम) — a) K4 यतो (for इतो) — b) B1 धर्मराजो (for °पुत्रो) — c) K3 T1 G1 2 M कर्णबाणवितुन्नांगो; K4 °विभग्नागो; V1 °विभिन्नागो, B Da1 Dn1 D1–5 7 °णाभिसन्नांगो, D6 T2 3 G3 °णविनुन्नांगो

59 b) T1 ज्ञातिं, T2 3 G M3 ज्ञातु, M1 ज्ञात्वा (for राज्ञ) K3 D6 प्रवृत्तौ, K4 प्रवृत्तै; D1 5 °वृत्त्यै; S °वृत्तिं-

नूनं हि विद्धोऽतिभृशं पृषत्कैः
कर्णेन राजा शिबिरं गतोऽसौ ॥ ५९
यः संप्रहारे निशि संप्रवृत्ते
द्रोणेन विद्धोऽतिभृशं तरस्वी ।
तस्थौ च तत्रापि जयप्रतीक्षो
द्रोणेन यावन्न हतः किलासीत् ॥ ६०
स संशयं गमितः पाण्डवाग्र्यः
संख्येऽद्य कर्णेन महानुभावः ।
ज्ञातुं प्रयाह्याशु तमद्य भीम
स्थास्याम्यहं शत्रुगणान्निरुध्य ॥ ६१

भीम उवाच ।

त्वमेव जानीहि महानुभाव
राज्ञः प्रवृत्तिं भरतर्षभस्य ।
अहं हि यद्यर्जुन यामि तत्र
वक्ष्यन्ति मां भीत इति प्रवीराः ॥ ६२
ततोऽब्रवीदर्जुनो भीमसेनं
संशप्तकाः प्रत्यनीकं स्थिता मे ।
एतानहत्वा न मया तु शक्य-
मितोऽपयातुं रिपुसंघगोष्ठात् ॥ ६३
अथाब्रवीदर्जुनं भीमसेनः
स्ववीर्यमाश्रित्य कुरुप्रवीर ।
संशप्तकान्प्रतियोत्स्यामि संख्ये
सर्वानहं याहि धनंजयेति ॥ ६४
तद्भीमसेनस्य वचो निशम्य

T1 कुरुनदनस्य, T2 8 G1, 8 M पुरुषर्षभस्य — c) V1 B1 4 5 Dn1 D2–4 7 T1 नून स, T3 G नृसिंह- (for नून हि) B3 हि (for ऽति) Ś1 K2 पृषट्कै, K1 पृषंकै; K4 पृषक्कैः; D8 प्रषत्कै — B1 om. 59d–60a

60 B1 om 60a (cf v l 59) — a) Ś2 या K4 Dn1 D2 सम्प्रहारैर् T G M1 युधि (for निशि) K4 निशि सवृत्ते; B4 5 Dn1 D3 4 7 निशितै पृषत्कैर्; D2 M2–4 तुमुले (D2 निशितै) प्रवृत्ते (for निशि संप्र°) — c) K3 B D (except D6 8) स, T1 M1 हि (for च) Ś2 जनप्रतीक्ष्यो (sic), K1 जयप्रतीक्ष्णो, S जय प्रतीक्ष्य (T1 G2 °क्षन्) — d) K3 B D (except D6) M2 4 द्रोणोपि; M3 द्रोणो न (for द्रोणेन) G1 द्रोणो यथावन् (for द्रोणेन यावन्) D6 8 (marg as in text) व्यथित, G1 2 M1 2 निहत (for न हत)

61 a) K3 असशय (for स सशय) K3 निहत, T1 G2 प्राप्तवान् (for गमित) K2 पाडवाग्र्या; B2 °वाग्र्य, M1 °वाग्र्य — b) B5 T2 G1 transp सख्येऽद्य and कर्णेन B4 D3 संख्ये स; D3 रणेद्य, T1 G2 समेत्य, T3 G3 कर्णेन; M शंकेद्य (for संख्येऽद्य) T3 G3 सद्येद्य (for कर्णेन) — c) K1 ज्ञात B5 त्वया हि, M1 प्रसह्य (for प्रयाहि) B3 [अ]द्य (for [आ]शु) V1 B5 Da1 D1 5 T2 3 G transp आशु and अद्य B2 ज्ञातुं प्रयाह्यद्याशु भीम

62 Some MSS भीमसेन (for भीम) — a) G1 समेव (for त्वमेव) — b) K1 राज्ञा (for राज्ञ) Da1 D1, 5 कुरुसत्तमस्य, T1 2 G1 2 पुरुषर्षभस्य — c) B2 4 Dn1 D3, 4, 7 यास्यामित्रा, T3 G1 3 तत्र यामि (by transp) B1 अह यद्यर्जुन यास्यामि तावद् — d) B1, 2 Dn1 D3, 4, 7 वदति, D2 वक्षति K1 भीता, M2 भीम (for भीत)

63 a) B5 ततोर्जुनो भीममुवाच संख्ये; T2 G ततोर्जुनो ह्यब्रवीद्भीमसेन — b) K4 संसप्तका K1 प्रतिनीक, B (except B5) Dn1 D3 4 6 7 प्रत्यनीक, Da1 D1 5 T1 3 G M °नीका, D2 T2 °नीके, Co °नीकान् D2 स्त्रिमेते (sic) (for स्थिता मे) — c) K3 V1 B2 5 Dn1 D2–4, 7 [अ]द्य, B1, 3 4 Da1 D1 5 6 8 G2 तु (for न) K3 V1 B D न; S [अ]द्य (for तु) — d) K4 हृतोपयांतु, B5 °पयातं, D2 इति प्रयातु, D6 8 इत प्रयातु, T1 G1 इहा (G2 °हो) प° (for इतोऽप°) Ś2 K1 4 V1 रथ (V1 वृष) सघगोष्ठात्, K3 B1 रिपुसघ (K3 °प्र) योगात्, D6 °सिंहगोष्ठात्; S °सघमध्यात् Co cites गोष्ठात्

64 a) D6 तथा (for अथ) T2 अथार्जुनं भीमसेनो ब्रवीच्च — b) B1 Dn1 D6 7 आसाद्य, B4 5 आस्थाय (for आश्रित्य) K4 कुरुप्रवीरा; B1–3 Da1 Dn1 D1 2 4 5, 8 T G3 M °प्रवीर (B2 °रं) — c) Some MSS ससप्तकान् K4 व्यतियोत्स्यामि; B1 4 Dn1 D4 7 प्रतियास्यामि; D3 योधयिष्यामि (for प्रतियोत्स्यामि) T3 G3 M2 संघे, G2 M1 3 4 सखे — d) V1 B1, 4 5 Dn1 D3 4 7 स्व (for [इ]ति).

65 G2 om. 65 Before 65, B1 3–5 Da1 D1 5 ins संजय उवाच, B2 धनजय उवाच — b) V1 B5 Dn1 D3 4 7 सुदुष्करं, B3 °र्वचो, D2 6 °धरं; T1 जिष्णुर्वचो; T2 M धनंजयो; T3 G1, 3 जिष्णुस्तदा (for सुदुर्वचं) K1 आसुरमित्रमध्ये, T2 भ्रातर मित्रमध्ये — V1 B2 4 5 Dn1

सुदुर्वचं भ्रातुरमित्रमध्ये ।
द्रष्टुं कुरुश्रेष्ठमभिप्रयातुं
प्रोवाच वृष्णिप्रवरं तदानीम् ॥ ६५
चोदयाश्वान्हृषीकेश विगाह्यैतं रथार्णवम् ।
अजातशत्रुं राजानं द्रष्टुमिच्छामि केशव ॥ ६६
ततो हयान्सर्वदाशार्हमुख्यः
प्राचोदयद्भीममुवाच चेदम् ।
नैतच्चित्रं तव कर्माद्य वीर
यास्यामहे जहि भीमारिसंघान् ॥ ६७
ततो ययौ हृषीकेशो यत्र राजा युधिष्ठिरः ।
शीघ्राच्छीघ्रतरं राजन्वाजिभिर्गरुडोपमैः ॥ ६८
प्रत्यनीके व्यवस्थाप्य भीमसेनमरिंदमम् ।
संदिश्य चैव राजेन्द्र युद्धं प्रति वृकोदरम् ॥ ६९
ततस्तु गत्वा पुरुषप्रवीरौ
राजानमासाद्य शयानमेकम् ।
रथादुभौ प्रत्यवरुह्य तस्मा-
द्ववन्दतुर्धर्मराजस्य पादौ ॥ ७०
तौ दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रौ क्षेमिणौ पुरुषर्षभ ।
मुदाभ्युपगतौ कृष्णावश्विनाविव वासवम् ॥ ७१

$D_{3 4 6 7}$ ins after 65^{ab} K_4 Da_1 $D_{1 5}$ after 65

637* सशस्त्रकानीकमसह्यमेक
सुदुष्करं धारयामीति पार्थे ।
उवाच नारायणमप्रमेय
कपिध्वज सत्यपराक्रमस्य ।
श्रुत्वा वचो भ्रातुरदीनसत्त्व [5]
स्तदाहवे सत्यवचो महात्मा ।

[(L 2) V_1 B_4 Da_1 $D_{1 5 6}$ सु(D_1 स)दुर्धर (for °दुष्करं) — (L 3) D_1 अप्रमेय — (L 4) B_5 सत्यपराक्रमश्च — (L 6) Da_1 $D_{1 5}$ सत्यव्रतो (for °वचो)]
— V_1 $B_{2 5}$ D_6 om 65^{cd} D_4 reads 65^{cd} on marg — ^{c}) K_3 T_3 $G_{1 3}$ इति प्रयात (K_3 स्यन्); K_4 D_2 T_2 M अभिप्रयात (K_4 यात), $B_{1 3 4}$ Dn_1 $D_{1, 3 4 7 8}$ °प्रयास्यन् (D_1 °स्ये), Cc °प्रापंतं (corrupt) (for °प्रयातुं) T_1 द्रष्टुं कुरूणामृषभ प्रयात — ^{d}) T_2 विष्णुं वरदं (for वृष्णिप्रवरं) — After 65, S ins

638* राजानं प्रति वार्ष्णेय दूयते मे दृढं मन ।
[G_1 कुरु (for प्रति)]

66 Before 65, all MSS (except T_3 G_3) ins अर्जुन उवाच — ^{a}) $D_{2 3}$ नोदय (for चोदय) — ^{b}) K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1 3-5 7}$ S विहाय, D_6 विगाह (for विगाह्य) K_1 V_1 B_2 Da_1 $D_{1 2 5 6}$ $T_{2 3}$ $G_{1 3}$ M [ए]न; K_3 $B_{1 3 4}$ Dn_1 $D_{3 4 7}$ T_1 G_2 [ए]तद्, D_8 [ए]व (for [ए]तं) K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1 3-5 7}$ बलार्णवं, D_6 रणार्णवे, G_2 रणाजिरं (for रथार्णवम्) — ^{c}) K_2 अजातशत्रुराजं (sub metric), D_1 शत्रुराजानं — ^{d}) T_1 G_2 ज्ञातुम् (for द्रष्टुम्) D_1 केशव — After 66, S ins

639* त रथ चोदयामास बीभत्सोर्वचनाद्धरि ।

67 Before 67, K_4 B (except B_1) D (except $D_{2 6 8}$) ins संजय उवाच — ^{a}) $Ś_2$ -मुख्या (for -मुख्य) S ततो हयाग्र्यान्स द(G_1 दा)शार्हमुख्य — ^{b}) K_2 T_1 प्रचोदयत्; K_3 V_1 B Dn_1 $D_{1-4 6-8}$ $T_{2 3}$ G M प्रचो(D_2 प्रनो-; D_8 प्राचो)दयन् K_4 B_3 वाक्य (for चेदम्) — ^{c}) T_2 कृत (for तव) K_4 कर्मादि (for कर्माद्य) K_3 V_1 B D S भीम (for वीर) — ^{d}) $Ś_2$ यस्यामही, V_1 B_{1-4} Dn_1 $D_{3 4 7}$ यास्याम्यहं; B_5 $D_{1 5}$ T_2 G_1 °वहे, $T_{1 3}$ $G_{2, 3}$ याह्याहवे (for यास्यामहे) T_3 G जय (for जहि) K_3 V_1 B D S पार्थ (for भीम) V_1 [अ]रिसघ

68 Da_1 $D_{1 5}$ transp 68 and 69 Dn_1 reads 68^{c}–69^{d} on marg — ^{c}) T_1 शीघ्र (for शीघ्रात्) $T_{1 3}$ G शीघ्रतरै (G_2 °रो) D_1 राजा

69 B_5 om 69 Da_1 $D_{1, 5}$ transp 68 and 69 Dn_1 reads 69 on marg — ^{a}) T_3 G M_{2-4} त्ववस्थाप्य, (for व्यव°) K_1 प्रतीनीके विवस्थाप्य; Da_1 $D_{1 5}$ प्रत्यनीकेष्ववस्थाप्य, T_1 प्रत्यनीकमव° — ^{c}) V_1 $B_{1 3 4}$ Da_1 Dn_1 $D_{3-5 7}$ चैनं; D_8 चैव (for चैन) — After 69, V_1 B_3 Da_1 $D_{1 5}$ ins

640* क्षणेनैव तु राजानमासेदतुररिंदमौ ।

70 ^{a}) Ś $K_{1 2 4}$ B_1 G_1 पुरुषप्रवीरो — ^{d}) T_2 M धर्मसुतस्य (for °राजस्य) — After 70, V_1 ins

641* जवेन गत्वा तु दाशार्हमुख्य
शयानमेक कुरुराज ददर्श ।
प्रहर्षवेगेरितमानसावुभौ
राजानमासाद्य परिष्वजद्भगम् ।

On the other hand, T G ins after 70

642* इत्येवमभिसगृह्य उभौ तु प्राञ्जली स्थितौ ।
शस्त्रक्षतौ महाराज रुधिरेण समुक्षितौ ।
निहत्य वाहिनीं तुभ्यमपयातौ रणाजिरात् ।

[(L 1) T_2 उपसंगृह्य — (L 3) G_1 निहत्तु T_1 त्वपयातौ]

71 ^{a}) K_3 V_1 B D T_2 M त (for तौ) V_1 B D S (except G_1) पुरुषव्याघ्र (Da_1 $D_{1 5}$ °घ्र) — ^{b}) K_3 V_1 B Da_1 $D_{1-4 6 8}$ S क्षेमिण, K_4 क्षिमिणौ, Dn_1 क्षेमण,

तावभ्यनन्दद्राजा हि विवस्वानश्विनाविव ।
हते महासुरे जम्भे शक्रविष्णू यथा गुरुः ॥ ७२

मन्यमानो हतं कर्णं धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
हर्षगद्गदया वाचा प्रीतः प्राह परंतपौ ॥ ७३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥

४६

संजय उवाच ।
महासत्त्वौ तु तौ दृष्ट्वा सहितौ केशवार्जुनौ ।
हतमाधिरथिं मेने संख्ये गाण्डीवधन्वना ॥ १
तावभ्यनन्दत्कौन्तेयः साम्ना परमवल्गुना ।

D5 7 क्षै(D7 क्षा)मिण, Co क्षेमिनं (for क्षेमिणौ) K4 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T1 G1 M पुरुषर्षभ (K4 °भ.), D6 T2 3 G2 3 °षभौ — c) V1 T2 M2–4 [अ]भ्यनंदतां (V1 °तु), B4 D6 8 [अ]भ्युपा(D6 °भ्युनु)गतौ; T1.3 G ननदतु, M1 ह्यवंदतां (for [अ]भ्युपगतौ) M1 देवात् (for कृष्णात्)

72 a) M1 अभ्यवदत् K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5,7 8 T2 3 M2–4 राजापि; T1 G2 पार्थोपि, M1 राजान (for राजा हि) D2.6 तावभ्यव(D6 °ह)र्षयन्रा(D6 °द्रा)जा — b) T2 G1 मरुत्वान् (for विवस्वान्) Dn1 D4 7 अपि (for इव) T1 G2 धर्मराज परतप — G2 om 72cd — c) Dn1 त न; T1 संखे (for जम्भे) — d) K1 Dn1 D1 शक्र(K1 °क्रा) विष्णु; K4 शक्राविष्णू, D2 इन्द्रोपेंद्रौ, D6 इंद्रं प्रेक्ष्य; D8 शक्र विष्णुर्. D8 पुरा, M2–4 गुरुं, Ca गुरु (as in text) ❀ Co कुरुकस्यपो बृहस्पतिर्वा ।❀

73 T1 transp 73ab and 73cd — a) Dn1 कर्णे — T2 3 G1.3 M1 ins after 73a, T1 after 73

643* प्रीत परपुरजय ।
स भूत्वा पुरुषव्याघ्रौ

[After line 1, T1 reads 73cd repeating it in its proper place — (L 2) M1 गत्वा (for भूत्वा) T3 G3 पुरुषव्याघ्रो]

— b) T G1 3 M1 राजा त(M1 य)त्र (for धर्मराजो) — M2–4 om 73cd — cd) G1 हर्षात् (for हर्ष-) K3 V1 Dn1 D2–4 6 7 T1 (both times) G2 3 M1 परतप; B5 Da1 D1 5 G1 °तप D8 मुदा परमया युक्त सोभवत्पां डुनंदन

Colophon om in B3. — *Day of Karṇa's Generalship* Ś1 K1 4 द्वितीय(K1 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy name* T1 G1 युधिष्ठिरदर्शनं — *Adhy no.* (figures, words or both) Ś1 46, B1.3 65, B2 58, Da1 76, D1 60, D6 66, T1.3 G3 73, T2 M 72

46

1 After the ref, N (except B1) T1.3 G ins

644* अथोपयातौ पृथुलोहिताक्षौ
शराचिताङ्गौ रुधिरप्रदिग्धौ ।

[(L 1) T1 3 G अथ प्रयातौ — (L 2) D7 G2 शराचितांगा]

— After the above, B3 ins 646* for the first time K4 V1 B2 5 Da1 D1 5 cont B3 (lines 5–6 only) ins after 646*

645* युधिष्ठिरस्य प्रतिवेदयन्तौ
प्रियं तदानीं पुरुषप्रवीरौ ।
तावागतौ प्रेक्ष्य महेन्द्रकल्पौ
युधिष्ठिरो तु खपरीतचेता ।
कृच्छ्रेण राजा प्रविलम्ब्य सर्गा
तत पुन प्रीतमना बभूव ।

[B3 om lines 1–4 — (L 1) B2 5 युधिष्ठिराय Co [अ]नुवेदयतौ (for प्रति°) — (L 2) Co cites प्रिय (as above) D5 प्रवीरे — (L 3) K4 तवागतौ, V1 ताव° — (L 5) B5 कृष्णेन, Co कृच्छ्रेण (as above)]

K4 V1 B2 3 (ins for the first time after 644*) 5 Da1 D1 5 cont. Ś K1–3 B4 Dn1 D2–4,6–8 T1.3 G ins after 644*

646* समीक्ष्य सेनाग्रनरप्रवीरौ
युधिष्ठिरो वाक्यमिदं बभाषे ।

[L. 1) Ś1 K1 समेक्ष्य Ś1 K1 2 4 सेनाग्रमथ प्रवीरौ, T1.3 G सेनाप्रवर(T1 °रे)प्रवीरौ (G1 °रं) Co cites सेनाग्रगेषु प्रवरौ] B1.5 om 1 — a) Ś1 K1 महासत्त्वा; K4 °शस्त्रौ V1 B3 4 Da1 Dn1 D1.3–5 7 हि (for तु) D1 नो (for तौ) D2 अहं तावागतौ दृष्ट्वा; S ततो युधिष्ठिरो दृष्ट्वा — c) K1.3 आधिरथं; T1 G2 आधी(G2 °ति)रथ; T3 G3 आतिरथिं — d) S युद्धे (T2 °धि) (for संख्ये) K3 D2 6 G1 गांडीवधन्विना; D8 गांजीवधन्वना

2 a) B1 तावानंद्य स कौंतेय; B4 तावर्निंद्य स कौं (sic), Dn1 तावभ्यदनदकौंतेय (corrupt), D2 4 7 ताव-

स्मितपूर्वममित्रघ्नः पूजयन्भरतर्षभ ॥ २

युधिष्ठिर उवाच ।

स्वागतं देवकीपुत्र स्वागतं ते धनंजय ।
प्रियं मे दर्शनं बाढं युवयोरच्युतार्जुनौ ॥ ३
अक्षताभ्यामरिष्टाभ्यां कथं युध्य महारथम् ।
आशीविषसमं युद्धे सर्वशस्त्रविशारदम् ॥ ४
अग्रगं धार्तराष्ट्राणां सर्वेषां शर्म वर्म च ।
रक्षितं वृषसेनेन सुषेणेन च धन्विना ॥ ५
अनुज्ञातं महावीर्यं रामेणास्त्रेषु दुर्जयम् ।
त्रातारं धार्तराष्ट्राणां गन्तारं वाहिनीमुखे ॥ ६
हन्तारमरिसैन्यानाममित्रगणमर्दनम् ।
दुर्योधनहिते युक्तमसद्युद्धाय चोद्यतम् ॥ ७
अप्रधृष्यं महायुद्धे देवैरपि सवासवैः ।
अनलानिलयोस्तुल्यं तेजसा च बलेन च ॥ ८
पातालमिव गम्भीरं सुहृदानन्दवर्धनम् ।
अन्तकाभममित्राणां कर्णं हत्वा महाहवे ।
दिष्ट्या युवामनुप्राप्तौ जित्वासुरमिवामरौ ॥ ९
तेन युद्धमदीनेन मया ह्यद्याच्युतार्जुनौ ।

°ध्यनघ कौंतेय — ^{c}) Ś1 K2 3 B1–4 Dn1 D2 3 4 7 T G1 3 अमित्रघ्न (Ś1 K2 3 T1 °घ्न) — ^{d}) Ś1 K2 सूजयन् (sic) (for पूज°) Dn1 M2 4 भरतर्षभ, G3 पुरुषर्षभ

3 ^{a}) K2 3 V1 B Da1 Dn1 D2 5 7 8 Co p देवकीमात° (for °पुत्र) — ^{b}) D1 धनजय — ^{c}) K3 B1 4, 5 Dn1 D2–8 T2 G3 गाढं (for बाढं) — ^{d}) D6 केशवार्जुनौ, S नरसिंहयो (for अच्युतार्जुनौ)

4 ^{a}) K1 अक्षता भगमरिष्टाभ्यां (sic), S अरिष्टयोरक्षतयो Ca o cite अरिष्टाभ्यां (as in text) — ^{b}) K1 कथ युद्धो, K3 V1 B2 3 D2 6 8 S कर्णं हत्वा (K3 जित्वा; B2 विद्ध्वा; B3 D6 8 युद्ध्वा, D2 युद्धे); B1 4 5 D3 4 7 हत कर्णौ; Da1 D1 5 हत्वा कर्णं (for कथ युध्य) B1, 4 5 Dn1 D3 4 7 महारथ°, B3 °हवे — D6 om 4^{cd} — ^{c}) K4 आशीविषमसं (by metathesis) (for °सम) — ^{d}) K3 सर्वशस्त्रभृतां वर, T2 शस्त्रास्त्रेषु विशारद

5 ^{a}) B2 अग्रजो, Da1 D1 5 श्रोतार (for अग्रगं) G2 धार्वराष्ट्रानां — ^{b}) B2 सर्वे, Ca o शर्मं (as in text) K3 सर्ववर्चस (for शर्म वर्म च) G2 transp. शर्म and वर्म Ca o cite वर्म (as in text) M1 गतार वाहिनीमुखे (= 6^{d}) — T2 M2–4 om 5^{c}–6^{b} — ^{c}) B2 विक्षित (for रक्षित) — ^{d}) T1 3 G सयुगे (for धन्विना)

6 T2 M2–4 om 6^{ab} (cf. v 1 5) — ^{b}) K3 V1 B1 3–5 D रामेणास्त्रे सु(V1 Da1 D1 2 5 6 °स्त्रेण)दुर्जय, B2 रामेण शस्त्रदु° — For 6^{ab}, T1 3 G M1 subst.

647* रामेण जामदग्न्येन अनुज्ञात यशस्विना ।
[T1, 3 G3 M1 त्व(T1 म)नुज्ञात]

— After 6^{ab}, N ins

648* मुख्यं सर्वस्य लोकस्य रथिन लोकविश्रुतम् ।
[K4 मुख, B2 Dn1 D3 4, 7 अग्र्य (for मुख्य) D2 3 रथिना]

— ^{c}) Ś K2 4 Co श्रोतारं; K1 श्रेतरं (sic), Co p त्रातारं (as in text) — ^{d}) B4 यतार, D2 जेतारं; Co गन्तारं (as in text) B2 3 5 Da1 D1, 5 वाहिनीमुख M1 सर्वेषा शर्म वर्म च (= 5^{b})

7 ^{a}) Ś2 K1 3 4 अपि; B1 4 5 Da1 Dn1 D1 3–7 पर- (for अरि) T2 M1–3 -सेनानाम् (for -सैन्यानाम्) — ^{b}) K3 D3 अमित्रगणसूदनम्, K4 °मर्दयन्, D5 °धर्दनम् (sic) — After 7^{ab}, S reads 8^{c}–9^{b} — ^{c}) Ś K1 2, 4 V1 D6 8 दुर्योधनमते Ś1 K1, 2 4 युद्धम् (K1 °क्ताम्) (for युक्तम्) — ^{d}) Ś1 B2 4 5 Dn1 D1–4 6 T2 3 G1 3 M असद्दु खाय, K3 अथ युद्धाय (for असद्युद्धाय) Ś K2 4 चोद्धत; B1 चोदित; B5 चोत्थित, D2 चोद्यता (for चोद्यतम्) T1 G3 पांडवानर्थकारकं (G2 °र्थे उद्यत)

8 ^{a}) K2 अप्रधृष्ट, K4 अपृधृष्यं (sic) B1 हयायुद्धे, S महारणे (for °युद्धे) — ^{b}) K1 वैरेरपि (sic) (for देवैरपि) Ś2 देववैरमिवासवै — S reads 8^{c}–9^{b} after 7^{ab} — ^{c}) K1 4 M1 अनिलानि(M1 °न)लयोस् Da1 स्तुल्य (for तुल्यं) K3 अनलानिलसंकाश ✾Co अनिलानिलयोरिति तेजोबलाभ्यां यथासख्यम् ।✾

9 For sequence in S, cf v 1 7 — ^{b}) B Da1 Dn1 D1–3 5 7 8 G1 M सुहृदा नदि(D2 °द)वर्धन; D6 कौरवानंद° — ^{c}) K2 अतकार्यम्, B1 °काभ्रम्, B5 D3 °कामम्; D4 °कारम्; D7 °कालम्, T1 °कार्हम् (for °काभम्) K3 अतक हि ममित्राणां (sic), Dn1 असक मम मित्राणा — ^{d}) B (except B3) D (except D2, 6 8) transp कर्णं and हत्वा B1 4 D (except D2 6 8) T3 G महामृधे, B3 °रथ (for °हवे) — Dn1 om 9^{e}–11^{b} — ^{e}) Da1 दिष्ट्वा (for दिष्ट्या) S (except G2) इह प्राप्तौ (for अनुप्राप्तौ) — ^{f}) T1 3 G हत्वा मृत्युमिवापरं; T2 वृत्रं हत्वा यथामरौ; M हत्वा वृत्रमिवामरौ

10 Dn1 om 10 (cf v 1. 9) — ^{a}) B1 3–5 Da1 D1, 3–5 7 घोरं (for तेन) K4 अदीयेन, B1 अलीनेन, S अभीतेन (for अदीनेन) — ^{b}) V1 B2 5 Da1 D1 5 M [अ]पि, B4 [अ]स्य (for हि) K1 B4 Da1 D1 5 [अ]द्य,

कुपितेनान्तकेनेव प्रजाः सर्वा जिघांसता ॥ १०
तेन केतुश्च मे छिन्नो हतौ च पार्ष्णिसारथी ।
हतवाहः कृतश्चास्मि युयुधानस्य पश्यतः ॥ ११
धृष्टद्युम्नस्य यमयोर्वीरस्य च शिखण्डिनः ।
पश्यतां द्रौपदेयानां पाञ्चालानां च सर्वशः ॥ १२
एताञ्जित्वा महावीर्यान्कर्णः शत्रुगणान्बहून् ।
जितवान्मां महाबाहो यतमानं महारणे ॥ १३
अनुसृत्य च मां युद्धे परुषाण्युक्तवान्बहु ।
तत्र तत्र युधां श्रेष्ठः परिभूय न संशयः ॥ १४
भीमसेनप्रभावात्तु यज्जीवामि धनंजय ।
बहुनात्र किमुक्तेन नाहं तत्सोढुमुत्सहे ॥ १५
त्रयोदशाहं वर्षाणि यस्माद्भीतो धनंजय ।
न स्म निद्रां लभे रात्रौ न चाहनि सुखं क्वचित् ॥ १६
तस्य द्वेषेण संयुक्तः परिदह्ये धनंजय ।

B1 8 D3 4 7 [अ]स्य, D8 T2 [अ]पि (for [अ]च) G2 M1 [अ]र्जुनाच्युतौ D2 6 बलिनौ केशवार्जुनौ. — After 10^{ab}, S ins

649* कृत वीर महाबाहो धृष्टद्युम्नस्य पश्यत ।
[T2 M2–4 महाबाहू (T2 °हु)]

— ^{c}) B1 3–5 Da1 D1 3–7 कृतं तेन (for कुपितेन) K2 [आ]र्तकेन, B3 [अ]तकस्य (for [अ]न्तकेन) V1 D6 7 [ए]व (for [इ]त्र) S अन्तकेनेव क्रुद्धेन — ^{d}) B1 D2 सर्वा(B1 °र्वे)जिघांसया B3 जिघांसत, D5 °सता

11 Dn1 om. 11^{ab} (cf v 1 9) — ^{b}) K2 हेतौ च, B5 निहतौ, D6 हतौ तौ, T1 हतौ वै (for हतौ च) Ś K प्राष्टिसारथी, T2 पार्ष्णिसारथि, T3 G M प्राष्टिसारथी (G1 °थि) (for पार्ष्णि°) K3 हतौ पार्ष्णि ससारथि — ^{c}) K4 M3 हतवाहा (M3 °ह), T1.3 G2 3 अपसव्य (for हतवाह) K3 B1 Dn1 D2–4 7 ततश्च (for कृतश्च) B5 चापि (for चास्मि) D6 हतो वै सर्वतश्चास्मि — ^{d}) Da1 D5 पश्यत T1 G2 प्रेक्ष्य(T1 °क्ष)माणस्य सात्यके

12 ^{ab}) Ś1 D3 (*sup lin* as in text) युवयोर् (for यमयोर्) S वीरयोर्यमयोश्चापि (G1 °श्चैव) धृष्टद्युम्नशिखंडिनो — ^{d}) Some MSS पचालानां S शतद्रोश्च (G2 भीमस्य च) महात्मन

13 ^{a}) K3 V1 B D (except D6 8) महावीर्यं, T1 G2 °रगे, T2 3 G1 3 °बाहु (for °वीर्यान्) — ^{b}) K1 B1 4 कृष्ण, K4 Dn1 कर्णं (for कर्ण) B1 शत्रुगतान् (for °गणान्) D6 मुहु (for बहून्) — ^{c}) M मा (for मां) K1 T2 महाबाहुर्, T3 G1 3 °भागो (for °बाहो) — ^{d}) B1 5 Dn1 D3 4.7 यतमानो, D6 अपयात (for यतमानं) B5 T2 G2 M महाहवे, D6 °रथ D2 उपयात्स महारथ.

14 ^{a}) B1 5 Dn1 D3.4 6 7 अभिसृ(D6 °श्रु)त्य, B2 अनुत्सृत्य, T1 G2 उपसृत्य; Cc अनुवृत्य (for °सृत्य) D2 [ए]व (for च) G2 रणे (for युद्धे) — ^{b}) Ś K B5 D6 बहून्, V1 D6 T1 मुहु (for बहु) T2 M परुष चोक्तवान्बहु — ^{c}) T2 यत्र यत्र, T3 G स हि तत्र; M2–4 तत्र कर्णो (for तत्र तत्र) Ś1 K3 B D T1 2 श्रेष्ठ — ^{d}) D3 समतत, T2 G1 धनजय (for न सशय) — After 14, T1 2 read 20^{a}–21^{d} and T3 G read 20^{c}–21^{d}, repeating the portions in the proper place

15 T2 om 15^{ab} — ^{a}) D3 -प्रभावस् (for प्रभावात्) — ^{b}) K1 यज्जीवाममिहारणे (sic), M1 दु खं जीवामि फल्गुन; M2–4 यज्जीवामीह (M3 °मिव) फल्गुन — After $15^{a'}$, M reads 20^{c}–21^{d} repeating the portion in its proper place — ^{c}) K3 तु, Dn1 D4 च (for [अ]त्र) — ^{d}) B2 3 5 Da1 D1 5 6 T1 2 G1 M त (for तत्) T3 G3 हत सोढु समुत्सहे, G2 नाह सोढु समुत्सहे

16 Dn1 reads 16–17 on marg — ^{a}) D6 lacuna K1 राजाणि (for वर्षाणि) Ś1 K1.2 4 त्रयोदशाहोरात्राणि, D4 °दश हि वर्षाणि Cc cites त्रयोदश and वर्षाणि (*as in text*) — ^{c}) D2 न च, D3 नाहं, G2 यस्मान् (for न स्म) V1 B2 Da1 D1 5 न निद्रा लब्धवान्रात्रौ

17 Dn1 reads 17 on marg — ^{a}) K3 D3 तस्माद् (for तस्य) B1 क्रोधेन, Da1 D1 2 5 वीर्येण (for द्वेषेण) K2 D3 सयुक्ता (D3 °क्तात्), Da1 D1 5 संतप्त (for संयुक्त) — ^{b}) B4 परिदह्य, G1 °गृह्ये (for °दह्ये) K4 Dn1 धनजय (Dn1 °य) — ^{c}) B2 आत्मान Ś K1 B1 4 5 Dn1 D3 4 मरणे, B3 damaged, M1 रमण (for मरण) K2 राजन्, B1 यातो, B4 5 D3.4.7 जातो (B5 °ते), D1 यानं, G2 M3 जानान् (for जानन्) Cv as in text — ^{d}) Ś1 K2 वाध्रीणस, K4 व्याघ्रेणस, D6 दध्रीणस, D3 व्याध्री°; T1.3 G M वाध्रा°(M2 4 °ध्रो°), Ca वार्ध्रीणस, Cc वार्ध्रीण(also न)स K2 B1 2 5 Dn1 D1–4.6 7 T2 Mr Co p द्विज, K3 V1 Da1 D1 5 8 Cap o द्विपात्, T3 G M2–4 द्विजै, Ca द्विप (as in text) Cv वाध्रीनस इव द्विपात्. — After 16, D7 (*sec m*) ins

650* कृष्णग्रीवो रक्तशिरा श्वेतपक्षो विहगम ।
स वै वाध्रीणस प्रोक्तो याज्ञिके पितृकर्मसु ।

आत्मनो मरणं जानन्व्याघ्रीणस इव द्विपः ॥ १७
यस्यायमगमत्कालश्चिन्तयानस्य मे विभो ।
कथं शक्यो मया कर्णो युद्धे क्षपयितुं भवेत् ॥ १८
जाग्रत्स्वपंश्च कौन्तेय कर्णमेव सदा ह्यहम् ।
पश्यामि तत्र तत्रैव कर्णभूतमिदं जगत् ॥ १९
यत्र यत्र हि गच्छामि कर्णाद्भीतो धनंजय ।
तत्र तत्र हि पश्यामि कर्णमेवाग्रतः स्थितम् ॥ २०
सोऽहं तेनैव वीरेण समरेष्वपलायिना ।
सहयः सरथः पार्थ जित्वा जीवन्विसर्जितः ॥ २१
को नु मे जीवितेनार्थो राज्येनार्थोऽथ वा पुनः ।
ममैवं धिक्कृतस्येह कर्णेनाहवशोभिना ॥ २२
न प्राप्तपूर्वं यद्भीष्मात्कृपाद्द्रोणाच्च संयुगे ।
तत्प्राप्तमद्य मे युद्धे सूतपुत्रान्महारथात् ॥ २३
तत्त्वा पृच्छामि कौन्तेय यथा ह्यकुशलस्तथा ।
तन्ममाचक्ष्व कार्त्स्न्येन यथा कर्णस्त्वया हतः ॥२४
शक्रवीर्यसमो युद्धे यमतुल्यपराक्रमः ।
रामतुल्यस्तथास्त्रे यः स कथं वै निषूदितः ॥ २५
महारथः समाख्यातः सर्वयुद्धविशारदः ।

[Co cites this st as a definition — (L 2) Co सैव (for स वै)]

18 ^{a}) K3 V1 B3.4.5 Dn1 D3.4.6–8 M2–4 तस्य (for यस्य) T1.3 G यस्य मेयं गत काळश्च — ^{b}) Ś2 K1.4 मे प्रभो, B (except B2) D (except D2.6) मे चिर, T1.3 G भारत (for मे विभो) T2 M भृश चिंतयत प्रभो — ^{c}) D3 कर्णो (for शक्यो) V1 B Da1 Dn1 D1–7 S transp शक्यो and कर्णो D3 युद्धे (for शक्यो) — ^{d}) D3 शक्य (for युद्धे) Ś K2 M3 क्षमयितु, B Da1 D5 क्षय°, D2 क्षिप° D2.6 नृप, D3 रणे (for भवेत्)

19 ^{a}) S वा (for च) D6 जाग्रत्सु यश्च कौंतेय — ^{b}) V1 D6 S स्मराम्यहं, B5 महारथ, D3 [अ]ग्रत स्थित (for सदा ह्यहम्) — ^{c}) V1 यत्र (for the first तत्र)

20 T1 reads 20^{ab} twice — ^{a}) G2 तत्र तत्र (for यत्र यत्र) V1 [प्]श (for हि) T1 (both times) पश्यामि (for गच्छामि) — T2 om (hapl.) 20^{bc} — ^{b}) T1 (second time) धनंजय — T3 G read 20^{c}–21^{d} for the first time after 14, and M reads the same for the first time after 15^{ab} — ^{c}) T3 G M (all first time) यत्र यत्र (for तत्र तत्र) T1 G1 (second time) तु, G2 (second time) च (for हि) — T1.2 read 20^{d}–21^{d} for the first time after 14 — ^{d}) Dn1 स्थित

21 S repeats 21 (cf v 1 14 and 15) — ^{a}) T2 (second time) वीर्येण (for वीरेण) — ^{b}) K3.4 D3 संग्रामेषु, T1.2 G M (all both times) संयुगेषु (for समरेषु) — ^{c}) D2 सरथ सहय (by transp), T3 G3 (first time) विहयो विरथ — ^{d}) M1 (second time) राजन् (for जीवन्) G3 (first time) विवर्जित (for विस°) T1 (second time) सर्वंस शरविक्षत ; T3 G (second time) सर्वंस शकलीकृत

22 ^{a}) T1 G1.2 हि (for नु) — ^{b}) G1 [अ]र्थेन (for [अ]र्थोऽथ) K1 च, K3 [ऽ]थ; Da1 D1.5 [ऽ]पि; G2 न (for ऽथ) B4 Dn1 D3.4.7 भवेत् (for ऽथ वा) D2 राज्यार्थे वा पुन पुन , T3 G3 M राज्यार्थो (M2.4 °र्थे) वा पुन कथं — ^{c}) Ś1 K2.4 T1 M1.2.4 ममैव; B2 यस्यैव (for ममैवं) V1 Da1 D1.5 धिक्कृतस्याद्य, B1.3–5 Dn1 D3–7 विक्ष(D3.4 °क्षि)तस्याद्य (D6 °स्येव), S नि(G2 वि)कृतस्येह (for धिक्कृत°) K3 नाम ह्यधिकृतस्येह, D2 मामेव विकृतस्येह

23 ^{a}) G3 न च प्राप्त हि (for न प्राप्तपूर्वं) T1 तद् (for यद्) D5 भीष्मान्मे (for यद्भीष्मात्) — ^{b}) M1 न तु (for कृपाद्) K1.2 द्रोणाश्च (sic) — ^{c}) T3 G वै (for मे) T1 तत्प्राप्त वै मया युद्धे — ^{d}) Ś2 सूतपुत्र (for °पुत्रान्)

24 ^{a}) K3.4 B2 D6.8 T1 तत्त्वा, V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1.3–5.7 T2.3 G M स त्वा; D2 स त्वां (for तत्त्वा) S बीभत्सो (for कौन्तेय) — D2 om (hapl) 24^{bc} — ^{b}) K3 V1 B2 G1.2 M न (K3 B2 [अ]द्य, V1 ह्य, M1 न) कुशल, B5 D3.7.8 T3 G3 [अ]द्य (T3 G3 न) कुशलस् (for ह्यकुशलस्) Co cites असदन (for अकुशल) B3 यथा ह्यर्द * नस्तथा (sic), D6 यथा कर्णो हतस्तथा; T1 यथा नु कुशलस्तव — D6 om 24^{cd} — ^{c}) D4 कार्त्स्नेन, T1 एकांते, T2.3 G M कौंतेय (for कार्त्स्न्येन) — ^{d}) B1.4.5 Da1 Dn1 D1–5.7) हतस्त्वया (by transp), M2–4 हतो युधि

25 ^{a}) B (except B2) Dn1 D3.4.7 T1 G1.2 शक्रतुल्य- (T1 °ल्यं)बलो, T2 M शतक्रतुसमो; T3 G3 शक्रतुल्य° — ^{b}) M4 om (hapl.) पराक्रम and रामतुल्य (in 25^{c}) Ś K B (except B2) Da1 Dn1 D1.3–5.7 यम(Ś K2.4 मम, K1 सम)तुल्य (K1 °ल्या, B5 °ल्य) पराक्रमे — ^{c}) K3 तथा चास्त्रे, K4 B1.2.5 D2–4.6.7 तथास्त्रेण; V1 B3 Da1 D1.5 °स्त्रे च; B4 S °स्त्रेषु; Dn1 °स्त्रे स (for °स्त्रे य) — ^{d}) Ś1 K2.4 B1–4 D3.4 वै निसूदित , B5 D3 विनिपूदित ; D2.6 निहतस्त्वया, T2.3 G1.3 M ते निषू(M2–4 °सू)दित (for वै निपूदित) Dn1 कथ वै विनिपूदित

26 T1 om 26^{ab} — ^{a}) K3.4 B1.3 D1 T2 G1.2 M महारथ- Da1 D1.5 स मे ख्यात (for समाख्यात)

धनुर्धराणां प्रवरः सर्वेषामेकपूरुषः ॥ २६

पूजितो धृतराष्ट्रेण सपुत्रेण विशां पते ।
सदा त्वदर्थं राधेयः स कथं निहतस्त्वया ॥ २७

धृतराष्ट्रो हि योधेषु सर्वेष्वेव सदार्जुन ।
तव मृत्युं रणे कर्णं मन्यते पुरुषर्षभः ॥ २८

स त्वया पुरुषव्याघ्र कथं युद्धे निषूदितः ।
तन्ममाचक्ष्व बीभत्सो यथा कर्णो हतस्त्वया ॥२९

सोत्सेधमस्य च शिरः पश्यतां सुहृदां हृतम् ।
त्वया पुरुषशार्दूल शार्दूलेन यथा रुरोः ॥ ३०

यः पर्युपासीत्प्रदिशो दिशश्च
त्वां सूतपुत्रः समरे परीप्सन् ।
दित्सुः कर्णः समरे हस्तिपूगं
स हीदानीं कङ्कपत्रैः सुतीक्ष्णैः ॥ ३१

त्वया रणे निहतः सूतपुत्रः
कच्चिच्छेते भूमितले दुरात्मा ।
कच्चित्प्रियं मे परमं त्वयाद्य
कृतं रणे सूतपुत्रं निहत्य ॥ ३२

यः सर्वतः पर्यपतत्त्वदर्थे

— b) T3 G1 3 सर्वशस्त्रविशारद — c) T1 G2 M धनुर्धरेषु K4 प्रवरा — d) K3 D2 6 एव पूरुष , D3 एकपौरुष , Co एकपुरुष S सर्वेषां वै (T1 °ष्वपि, G2 M °ष्वेव) सदार्जुन

27 b) S महारथ (T2 °बल , T3 G3 °रथ) (for विशां पते) — c) K4 स्थित (for सदा) K3 V1 B D S स्व(D6 त)दर्थमेव (V1 °मिव, D3 °मिह) (for सदा त्वदर्थं) — d) S युधि (for त्वया)

28 T1 om (hapl) 28–29 — a) K1 Da1 D1 2 5 धृतराष्ट्रोपि (K1 °ष्ट्रे हि, D2 °ष्ट्रेषु), K3 V1 B Dn1 D3 4 6–8 धार्तराष्ट्रो हि (B1 °ष्ट्रेषु, D6 °ष्ट्रा हि) (for धृतराष्ट्रो हि) D3 युद्धेषु S (T1 om) धार्तराष्ट्रस्य योधा हि (T2 योधा हि, G योद्धार॰) — b) V1 सर्वेष्वपि; S (T1 om) सर्व एव (for सर्वेष्वेव) D2 युधि (for [अ]र्जुन) — c) B3 transp मृत्यु and कर्णं Ś1 K1 कर्ण — d) G2 M2–4 मन्यते. Ś2 K3 4 V1 B D पुरुषर्षभ (B1 5 D3, 4 7 °भं), S (T1 om) पुरुषोत्तमं (T3 M4 °म)

29 T1 om. 29 (cf. v l 28) — a) B2 यत् (for स) T3 G M2–4 transp स and त्वया B3 T2 3 G2 3 M पुरुषव्याघ्र — b) Ś K3 4 B3 3 D3 7 M2–4 निसूदित , K1 B1, 5 D2 निपातित (for निषूदित) — Da1 D1 4 5 om 29cd — c) K1 2 भीभत्सो, K3 V1 B Dn1 D2 3 6–8 S (T1 om.) कौंतेय (for बीभत्सो) — d) S (T1 om) युधि (for त्वया) B2 3 यथा स निहतस्त्वया

30 a) V1 B (except B3) Da1 Dn1 D1, 3–5 7 युध्यमानस्य, D2 सोत्सेधनस्य (sic), D6 °धं चास्य, T2 °धतस्य (for °धमस्य) K3 D2 6 हि, T G M1 तु, M2–4 तु (for च) D1 शिरसा (for च शिर) — b) D3 कृतं हृतम्) D2 पश्यतां च महात्मना — d) B (except B5) Dn1 D2–4 7 सिंहेनेव (for शार्दूलेन) Ś1 (marg as in text) रुरु , K3 तरो (for रुरो) — After 30, V1 reads 33ab repeating it in its proper place

31 V1 om 31 D2 om 31a T1 om 31–32 — a) Ś1 (sup lin) Co पर्युदासीत्. Ca पर्युपा॰ (as in text) S (T1 om.) सर्वा दिश पर्यपतत्त्वदर्थे — b) Ś1 परेप्सन्, D1 दिदित्सु॰, G2 वलिप्सन्, Ca परी॰ (as in text) — c) Ś1 K2 हस्ति**, K3 B Da1 D1 3–5 8 हस्तिपक्षवं, K4 °पूगान्, D7 °पगवं य (for हस्तिपूग) D2 6 दित्सु (D2 om दित्सु) कर्णं सुमहद्विपक्षय — d) K2 सतीक्ष्णै — For 31cd, T2 3 G M subst.

651* दित्सन्नृणां शकटं रत्नपूर्णं
कथं त्वयासौ निहतोऽद्य कर्णः ।
[(L 1) M2–4 दिशन्नृणा]

32 T1 om 32 (cf. v l 31) — a) Da1 D1 5 कच्चि त्वया (for त्वया रणे) V1 स हत (for निहत) Ś1 K2 सूर्यपुत्र (for सूत॰) — M3 om (hapl) 32b–33b — b) K1 कश्चित्, D7 M2 4 क्वचित् (for कच्चित्) B4 भूतले वै, D3 भूमिपृष्ठे (for °तले) K4 B3 T3 G महात्मा — c) K1 कश्चित्, D2 क्वचित् (for कच्चित्) T2 कृत (for प्रिय) K3 कच्चित्कृतं मे परमं त्वया कृत, B1, 4 5 Dn1 D3 4 7 प्रियश्च मे परमो वै कृतोय (B5 °द्य) — d) B1 4 5 Dn1 D7 4 7 त्वया, T2 प्रिय, G1 कृत्य (for कृतं) Da1 D1 5 सख्ये (for रणे) K4 निहन्ये, G2 निपात्य (for निहत्य)

33 M3 om 33ab (cf v L 32) V1 reads 33ab for the first time after 30 — a) B2 पर्यवर्तत्; Ca °पतत् (as in text) T2 3 G M1, 2 4 सर्वो दिश पर्यपतत्त्व(T3 G3 °न्त्व)दर्थं — b) B5 Dn1 D3 सदार्चितो, S (M3 om) मुदान्वितो (for मदा॰) T2 गमित ; M1 2 4 गर्जित (for गर्वित) — c) Da1 सहत्य (for समेत्य) — d) K1 2 4 कश्चित्, D1 3 क्वचित्

मदान्वितो गर्वितः सूतपुत्रः ।
स शूरमानी समरे समेत्य
कच्चित्त्वया निहतः संयुगेऽद्य ॥ ३३
रौक्मं रथं हस्तिवरैश्च युक्तं
रथं दित्सुर्यः परेभ्यस्त्वदर्थे ।
सदा रणे स्पर्धते यः स पापः
कच्चित्त्वया निहतस्तात युद्धे ॥ ३४
योऽसौ नित्यं शूरमदेन मत्तो
विकत्थते संसदि कौरवाणाम् ।
प्रियोऽत्यर्थं तस्य सुयोधनस्य
कच्चित्स पापो निहतस्त्वयाद्य ॥ ३५
कच्चित्समागम्य धनुःप्रमुक्तै-
स्त्वत्प्रेषितैर्लोहितार्थैर्विहंगैः ।
शेतेऽद्य पापः स विभिन्नगात्रः
कच्चिद्भग्नौ धार्तराष्ट्रस्य बाहू ॥ ३६
योऽसौ सदा श्लाघते राजमध्ये
दुर्योधनं हर्षयन्दर्पपूर्णः ।
अहं हन्ता फल्गुनस्येति मोहा-
त्कच्चिद्वचस्तस्य न वै तथा तत् ॥ ३७
नाहं पादौ धावयिष्ये कदाचि-

(for कच्चित्) B4 स्त्वयाद्य निहत K3 D5 सव्यसाचिन्; B (except B5) Dn1 D3.4.7 संयुगेसौ (B3 °य), D2 सूतपुत्र, S पापबुद्धि (for संयुगेऽद्य) D6 बल प्रमथ्यापि हि कौरवाणां

34 D2 om 34 D6 om 34abc — a) T2 एक, M1 रौग्म (for रौक्म) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3-5.7 वरं; D8 T2 पर; M2-4 सुजात (for रथ) K3 V1 B2.5 गजाश्व; B1.3.4 D (D2.6 om) T2.3 G M -गवाश्व, T1 कुक्ष्यासु- (for -वरैश्च) T1 युद्धं (for युक्त) — b) T3 G3 कथ (for रथ) K3 V1 B1.3.4 Dn1 D3.4.7 T2 प्र(V1 वि)दित्सुर् (for दित्सुर्) B2.5 रथ प्रदित्सुर्यं प्रवरं त्वदर्थे, T1 रिपूञ्चिर्वा-संतमदस्त्वदर्थे; G1.2 कत्सू (G3 दित्सु) परेभ्य प्रहृतस्त्वदर्थे (sic) — c) S त्वया (for सदा) M1 वर्धते (for स्पर्धते) — d) K1.2 कश्चित्, B2 D7 कचित् (for कच्चित्) D6 सूतपुत्र, S पापबुद्धि (for तात युद्धे)

35 a) D6 सैन्ये (for योऽसौ) B (except B3) Da1 D1.3-5.7 सदा, Dn1 महा (for नित्यं) S शौर्यमदेन (T1 °तेजोभि) (for शूरमदेन) Ś1 (sup lin as in text) K4 दृष्टो (for मत्तो) — b) G1.2 M2.4 विकत्थसे (G1 °ने) — c) B1 दुर्योधनस्य (for सुयो°) D8 प्रियोत्यर्तं यस्तु सुयोधनस्य; T1.2 M प्रीत्यर्थं वै तात सु°; T3 G स(G1 य)प्रीत्यर्थं तात सु° — d) K1.2 D4 कश्चित् (for कच्चित्) K4 स्त्वयापो (sic), T1.3 G2.3 M समर्थो, T2 G1 स कर्णो (for स पापो)

36 D6 om (hapl) 36a — a) K1.2 कश्चित्; B2 D7 कचित् (for कच्चित्) K1.3 V1 B1.3-5 D (D6 om) T2 धनुःप्र(Da1 D5 सु-; D1 यु)युक्तैस्, B2 धनुःप्रमुक्तैस्, G2 धरःप्रमुक्तैस् (sic) (for धनुःप्र°) — b) K1 लोहितांक्तैर् (sic), K3 V1 B Dn1 D2-4.7 °तांगैर्; Da1 D1.5.6.8 Ca °तापैर्, S लोहमयैर् (for लोहितार्थैर्) B3 विवाणैर्ध्वे (sic); G2 विहगमै, Ca.c विहगै (as in text) — c) K3 V1 B1 Dn1 D2-4.7 स (for ऽद्य) Ś1 B1.4.5 Dn1 D2-4.6.7 सु- (for स) K4 कच्चित्पाप सोपि विभग्नगात्र, S शेते भिन्न पांसुषु सूतपुत्र — d) K1.4 कश्चिद् (for कच्चिद्) K3 B1.4 Dn1 D1-4.7 T3 G3 भग्नौ; G1 भूमौ; G2 भिन्नौ (for भग्नौ) B1.4 Dn1 D3.4.7 T3 G1.3 M1 बाहू; D2 बास, Ca बाहु (as in text)

37 a) V1 समश्लाघत, D1 सदा श्लाघसे; D2 °घ्यते S य श्लाघते (T1 यश्चाहसे, T2 यश्च ब्रूते) राजमध्ये सदा हि — b) G2 दुर्योधनो V1 दर्पपूर्णं, D2.6 T3 G1.3 °युक्त (for °पूर्ण) — cd) Some MSS फाल्गुनस्य Ś1 K3 V1 B D कच्चिद्वचस्; K1 कश्चिद्धतस् (for कच्चिद्धतस्) K3 यथा (for तथा) K3 V1 B D तत् (D2 तत) (for रथ) K2 कच्चिद्धत पार्थ इत्यल्पबुद्धि (for d) S हतास्मि सर्वानिति पांडु(G3 राज)पुत्रानहं हंता फल्गुनस्येति (T3 G3 °ह) मोहात् — After 37, S ins

652* कच्चिद्वचोऽस्य वितथं त्वया कृतं
यत्तत्प्रियायामवदत्तात कर्ण ।
सभामध्ये रूक्षमनेकरूपं
धिक्पाण्डवानपतिस्त्व हि कृष्णे ।
कच्चिद्ध्रुव शत्रुरय महात्मा
ह्यधारयद्द्वादश यः समास्तु ।
कर्णो व्रतं घोरममित्रसाहो
दुर्योधनस्यार्थनिविष्टबुद्धि ।

[(L 1) T3 G3 ह्यवितथ; G2 [ऽ]स्य विकृत (for ऽस्य वितथ) T1 G2 M transp त्वया and कृत — (L 2) T1 यत्तत्प्रियाम्; T2 G3 यत्तत्प्रियम्, M1 यत्त्वत्प्रियाम्, M2-4 यत्र प्रियाम् (for यत्तत्प्रियाम्) — (L 3) T1 सूक्ष्मम् (for रूक्षम्) — (L 5) T1.2 M कच्चिद्ध्रुत (T2 °द्रुत, M1 °श्रुत) शत्रुमयावधीस्त्व — (L 6) T1.2 M om. हि — (L 7) G2 अमित्र-साह — M om line 8]

38 K2 om 38ab — a) D3 पादं D6 कथंचिद् (for

द्यावत्स्थितः पार्थ इत्यल्पबुद्धिः ।
व्रतं तस्यैतत्सर्वदा शक्रसूनो
कच्चित्त्वया निहतः सोऽद्य कर्णः ॥ ३८
योऽसौ कृष्णामब्रवीद्दुष्टबुद्धिः
कर्णः सभायां कुरुवीरमध्ये ।
किं पाण्डवांस्त्वं न जहासि कृष्णे
सुदुर्बलान्पतितान्हीनसत्त्वान् ॥ ३९
यत्तत्कर्णः प्रत्यजानात्त्वदर्थे
नाहत्वाहं सह कृष्णेन पार्थम् ।
इहोपयातेति स पापबुद्धिः
कच्चिच्छेते शरसंभिन्नगात्रः ॥ ४०
कच्चित्संग्रामे विदितो वा तदायं
समागमः सृञ्जयकौरवाणाम् ।
यत्रावस्थामीदृशीं प्रापितोऽहं
कच्चित्त्वया सोऽद्य हतः समेत्य ॥ ४१
कच्चित्त्वया तस्य सुमन्दबुद्धे-
र्गाण्डीवमुक्तैर्विशिखैर्ज्वलद्भिः ।
सकुण्डलं भानुमदुत्तमाङ्गं
कायात्प्रकृत्तं युधि सव्यसाचिन् ॥ ४२
यत्तन्मया बाणसमर्पितेन
ध्यातोऽसि कर्णस्य वधाय वीर ।
तन्मे त्वया कच्चिदमोघमद्य
ध्यातं कृतं कर्णनिपातनेन ॥ ४३
यद्दर्पपूर्णः स सुयोधनोऽस्मा-

कदा°). — ^{b}) Ś K1 S हत ; K4 हंता (for स्थित.) Ś1 V1 D3 4 7 [अ]ल्पबुद्धे ; B4 °बुद्धौ, Dn1 K4 पार्थम् — ^{c}) B5 D6 8 यस्य (for तस्य) D8 सर्वथा D8 °बुद्ध . — ^{d}) K1 2 कश्चित्; D5 क्वचित्. सूतसूनो (for शक्र°) — For 38, S subst.

653* पादौ न धावे यावदहं न हन्मि
धनंजयं समरेपूग्रवेगम् ।
कच्चिद्रणे फल्गुन तं निहत्य
कच्चिद्व्रतं तस्य भग्नं त्वयाद्य ।

[(L 1) T3 G3 यम् (for यावद्) G2 पादौ निधावे यदह निहन्मि — (L 2) G2 [उ]ग्रसेनं, M1 °हेल (for °वेगम्) — (L 3) T1 2 M तस्मिन् (for कच्चिद्) T3 G इत्युक्तवान्य समरे त निहत्य — (L 4) G1.2 वृत्त (for व्रत)]

39 ^{a}) K3 कृष्णम् D5 दुष्टबुद्ध — ^{b}) D6 क्रुद्ध (for कर्ण) T1 कुरुमध्ये महात्मा; T2 °घृदमध्ये; T3 G2 3 °मध्ये दुरात्मा, G1 °मध्ये सभायां (for °वीरमध्ये) — ^{c}) D8 lacuna for कृष्णे — ^{d}) K4 T1 सुदुर्लभान् (for °र्बलान्)

40 ^{a}) K3 यत्र; B1 4 5 Da1 Dn1 D1.3–5 7 योसौ; D8 T3 G3 यत्त (for यत्तत्) D2 om तत् K2 प्रत्यज नाद, T1 °हन्यात् (for °जानात्) T1 2 G M2–4 त्वदर्थे — After 40^{a}, T3 G1 3 ins

654* महाबल संयुगे शत्रुहन्ता ।

— ^{b}) B1 Dn1 D3 4 7 नाह हत्वा, B5 नाह भूत्वा, D2 नाहं त्वाहे (sic), T1 नाहं त्वाहं (for नाहत्वाहं) D4 पार्थ K4 नाह हत्वा हंस कृष्णेन पार्थान् — ^{c}) Ś2 K1 2 4 Dn1 अहो° पयातेति; V1 Da1 D1 5 इतो°; T2 G2 इहोपयामी°, G3 °जायेति (for °यातेति) D6 **** स ह पापबुद्धि — ^{d}) K1 कश्चिद् Ś1 K1 2 शरसछन्न°, Ś2 K4 °समग्न-, G2 M °संछिन्न- (for °संभिन्न-)

41 ^{a}) K1 2 कश्चित् (for कच्चित्) V1 B D (except D8) सग्रामो Ś2 K1 विदिते, D3 4 7 विहितो; T G विजित° (for विदितो) K3 Da1 D1 5 6 8 वा तवायं; B Dn1 D2–4 7 वै तवायं; T1 न वाय, T2 त्वयायं; T3 वा त्वयाय, G1 वा त्वयायं; G2 वा न वाय; G3 न वा वयं (for वा तदाय) — ^{b}) K3 B D (except D6 8) समागमे (B2 °त.). K2 सृजय.; B3 5 °यै (for सृञ्जय) B2 कौरवसं जयानां. T1.2 G1 2 M महाहवे (T2 M1 °भयं, M2–4 पराभव) पांडवसृंजयानां, T3 G3 महाहवे सृंजयपांडवानां — ^{c}) D8 T3 G येन; M1 यस्य (for यत्र) K2 T2 ईदृशा D1 M1 ईदृशी Ś2 K1 [ऽ]यं (for ऽहं) — ^{d}) K1.2 कश्चित् M3 4 सोभि° (for सोऽद्य) Da1 Dn1 D1 3 7 दुरात्मा (for समेत्य) D8 कच्चित्त्वयाद्य स निहत समेत्य.

42 ^{a}) K1 2 कश्चित्; D3 क्वचित् K4 स मंदबुद्धेर् — ^{b}) D8 गांजीवमुक्तैर् — ^{d}) K2 प्र*त्तुं, K3 D3 S प्रविद्धं; B2 3 निकृत्य (for प्रकृत्त). S त्वय (for युधि) K1 सव्यसाचि, B2 °साचिना, G2 °साची

43 V1 om 43^{a}–44^{b} — ^{a}) D4 यस्त्वं, T2 यस्त्व; G2 यत्तु (for यत्तन्) G2 त्वया (for मया). D6 बाण समाचितेन; Ca °समर्पितेन (as in text) Da1 D1 5 यत्तन्मया कर्णसमार्दितेन — ^{b}) G2 यातो (for ध्यातो) D4 [ऽ]पि, T1 हि (for ऽसि) K4 D3 4 वीर — ^{c}) D5 त्वन्मे (for तन्मे) D1 om (hapl.) from कच्चिद (in 43^{c}) up to 44^{c} K1.2 कश्चिद् K2 शमोघमद्य, Da1 D5 अमोघमध्ये — T3 G1.3 om 43^{d} — ^{d}) K1.3 B1.6 Dn1 D2–7 T1 2 M2–4 ध्यानं (for ध्यातं).

44 V1 om. 44^{ab}, D1 om. 44^{abc} (cf. v. l. 43).

नवेक्षते कर्णसमाश्रयेण ।
कच्चित्त्वया सोऽद्य समाश्रयोऽस्य
भग्नः पराक्रम्य सुयोधनस्य ॥ ४४
यो नः पुरा षण्ढतिलानवोच-
त्सभामध्ये पार्थिवानां समक्षम् ।
स दुर्मतिः कच्चिदुपेत्य संख्ये
त्वया हतः सूतपुत्रोऽत्यमर्षी ॥ ४५
यः सूतपुत्रः प्रहसन्दुरात्मा
पुराब्रवीन्निर्जितां सौबलेन ।
स्वयं प्रसह्यानय याज्ञसेनी-
मपीह कच्चित्स हतस्त्वयाद्य ॥ ४६
यः शस्त्रभृच्छ्रेष्ठतमं पृथिव्यां
पितामहं व्याक्षिपदल्पचेताः ।

— c) T3 G तु (for स) K4 मयोधनो (sic) (for सुयो°) — b) B1–3 Dn1 D2–4 7 उदीक्षते; B4 निरीक्षते; Da1 D5 आवेक्षते, T1 विधक्षयेत्; T2 3 G M विधक्षते; Co अवेक्ष्यते (for °क्षते) — Da1 T1 om 44c — c) K1 2 कश्चित् T2 स्वमासाद्य (for त्वया सोऽद्य) T1 G1 2 M [ऽ]स्य (for ऽद्य) S (T1 om) [ऽ]द्य (for ऽस्य)

45 a) Ś1 K3 शंढ*ला, K1 शढतिलान्, K4 सढ°, B5 शल्य°; D6 षढ° (for षण्ढ°) D2 यो दुष्टवाक्यनिसठो अवोचत् (sic), T1 यो न पराशंसति वै पराभवं; T2 यो न पुरा शंसति लोभमोहात्; T3 G1 3 M यो न (M1 योग) पराशंसति लोभदोषात् (M °षं), G2 यो न परां शसति लोहिदोषात् — T1 G2 om 45b — b) K3 V1 B D S (T1 G2 om) कौरवाणां (for पार्थिवानां) D2 6 दुरात्मा, Co समक्षम् (as in text) — c) B4 Dn1 D4 8 T3 G सुदुर्मति (G2 °ति); D6 स दुर्मद (for स दुर्मति) K1 2 कश्चिद् Dn1 G2 M संखे; T3 G3 सखे (for संख्ये) — d) Ś1 V1 Da1 Dn1 D2 3 5–7 G1 2 ह्य(V1 [ऽ]म्य-; G2 [ऽ]ति)मर्षी (D2 °र्ष); K1 *स्यमक्षीत्; M1 [ऽ]मर्षय (for ऽत्यमर्षी)

46 a) B2 प्रसहन् (for प्रहसन्) — b) V1 D1 निर्जित — c) Da1 D1 5 प्रगृह्यानय, D6 *सह्यानयत् — d) K1 2 कश्चित् K4 Da1 D1 5 निहतस् (for स ह°) D6 कच्चिद्धत सूतपुत्रस्त्वयाद्य — For 46, S subst

655* य प्राहिणोत्सूतपुत्रो दुरात्मा
कृष्णां जितां सौबलेनानयेति ।
स मन्दबुद्धिर्निहत प्रसह्य
वैकर्तनस्त्वद्य कच्चिन्महात्मन् ।

[(L. 1) T3 G1 3 यत् (for य) G3 om. दुरात्मा — (L. 2) T1 M1 2 4 सौवलानानयेति; T3 G सौबलेह्यानयेति — (L 4) M3 महात्मा T1 M2 4 वैकर्तनो हीनबुद्धिर्महात्मा] T1 3 G cont

656* अनवाप्यां प्राप्तुमिच्छन्नचिन्त्यं
शिशुर्यथा चन्द्रमस ग्रहीतुम् ।
स पापात्मा स तु नो विद्विषाण
कच्चित्कर्णो निहतो वा त्वया धिक् ।
अस्मिन्सग्रामे भीमरूपे त्वयाद्य
हत तु मम्र सूतपुत्रस्य पार्थ ।
कच्चित्पापं वचन द्यूतकाले
यच्चाप्यसौ समितौ वासुदेवम् ।
तदोक्तवान्परुष सोऽतिकामम्
हित चरन्य सतत कुरूणाम् ।
कच्चित्स कर्णो निहतोऽद्य सखे
यो धार्तराष्ट्र परिपालयन्रणे ।
एक सदा शोषयन्मामकं बल
स पाञ्चालान्केकयांश्चैव सर्वान् ।
श्रियं दिदित्सन्धार्तराष्ट्रीं स कर्ण
कच्चिन्मह्य प्रत्यवधीस्त्वमद्य ।
अथो भासाश्च सृगालाश्च गृध्रा
हतस्य मांसान्युद्धरन्ति स कायात् ।

[(L. 1) G1 अर्चित्या — (L 2) G1 *द्रमसं — (L 3) G1 सु (for the first स) — (L 4) G1 [आ]सीत् (for धिक्) — (L 6) G1 वृत्त* — (L 8) T1 वासुदेवे — (L 9) T1 G1 तथोक्तवान्पुरुष — (L 10) T1 हित हत्वा ग्याहित वै कुरूणा — (L 11) T1 G1 संख्ये (for सखे) — (L. 15) T3 इच्छन्, G1 दिसन् (for दिदित्सन्) T1 G1 धार्तराष्ट्रस्य (for °राष्ट्रीं स) — (L 16) T1 G1 वेग (for मह्य) — (L 17) T1 हरयोस्यश्वसृगालाश्च गृध्रा, G1 अयोस्य काका श्वसृगालाश्च गृध्रा — (L 18) T1 हतस्य मांसान्युध्रियते शरीरात्]

47 a) T1 G1 यत् (for य) Ś K1 2 4 M1 4 शस्त्रभृच्छ्रेष्ठतम (K1 °मत), B3 D2 4 7 S °जिच्छ्रे(B3 °विच्छ्रे; D2 4.7 °धृक्छ्रे)ष्ठतम — b) S (except M1) चा(T3 G3 स्वा)क्षिपद् (for व्याक्षि°) B3 अल्पबुद्धि (for °चेता) K4 पितासमक्षमक्षिपदल्पचेता (sic) — c) K1 2 D1 स कश्चित्, B5 कदाचित् (for स कच्चित्) — d) B4 Da1 D6 ह्याधिरथिर्; D2 सूतपुत्रो; T3 G1.3 [ऽ]थातिरथिर् (for ऽयाधि°) K3 B1 4 5 D (except D6 8) T1 2 महात्मन् (B1 4 D2 T1 2 °त्मा) (for दुरात्मा) — After 47, S ins

657* यत्तत्त्वया संश्रुत मे किरीटि-
न्सभामध्ये द्वैरथेनेह भूय ।
अह कर्ण सूदयिष्ये सपुत्र
तत्कर्म कृत्वा ह्यनृणोऽसि कच्चित् ।

संख्यायमानोऽर्धरथः स कश्चि-
त्वया हतोऽद्याधिरथिर्दुरात्मा ॥ ४७
अमर्षणं निकृतिसमीरणेरितं
हृदि श्रितं ज्वलनमिमं सदा मम ।
हतो मया सोऽद्य समेत्य पापधी-
रिति ब्रुवन्प्रशमय मेऽद्य फल्गुन ॥ ४८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥

४७

संजय उवाच ।
तद्धर्मशीलस्य वचो निशम्य
राज्ञः क्रुद्धस्याधिरथी महात्मा ।
उवाच दुर्धर्षमदीनसत्त्वं
युधिष्ठिरं जिष्णुरनन्तवीर्यः ॥ १
संशप्तकैर्युध्यमानस्य मेऽद्य

[(L. 1) G1 M2 तदा (for त्वया) M8 संख्यातिर् — (L. 4) T8 G8 [अ]द्य (for हि)]

48 a) Ś K2 अमर्षण वै, K8 V1 B (except B8) D अमर्षजं, T1 2 G2 M2–4 °र्षाग्निं, T8 G1 8 रोषानलं, M1 अमर्षवन् (for अमर्षण) D8 नि कृति*मीरितं रणे (for निकृतिसमीरणेरित) — b) K8 B D (except D8) स्थितं (for श्रित) K1 2 4 V1 D2 हृदं (for इम) S हृदा धृतं शूलमिद (T1 M1 शूलमिमं; T2 कालमिमं) सदा मम (T8 G8 °दानघ) — c) T1 समोघं माप्यय (s10) (for समेत्य पापधीर्) K8 B (except B2) Da1 Dn1 D1 8–5 7 कर्ण, D2 पाप, T2 सयुगाद्; T8 G मंदधीर्; M1 8 मावधीद् (M8 °र्); M2 4 मा तपीर् (for पापधीर्) — d) Ś K2 प्रशमयसेद्य; K4 प्रशमयेद्य, B2 प्रशमयामद्य (s10), Dn1 प्रशमसमये**, D6 स्थगय ममाद्य; D8 प्रशमयाद्यद्य (s10), T2 प्रशममपोद्य (for प्रशमय मेऽद्य) Some MSS. फाल्गुन, K4 फल्गुन , D8 फाल्गुन°. — After 48, N ins

658* ब्रवीहि मे दुर्लभमेतदद्य
कथ त्वया निहत. सूतपुत्र ।
अनुध्याये त्वां सततं प्रवीर
वृत्रे हतेऽसौ भगवानिवेन्द्र ।

[(L 1) Ś K1. 2 4 प्रब्रूहि, D6 वदाशु (for ब्रवीहि) D2 वदाशुभे दुरवमतीजिष्णो (s10) — (L 2) Ś K1 2 4 V1 D6. 8 प्रिय कथ ते (D6 om ते) (for कथ त्वया) — (L 3) Ś K2 4 add हि after सतत D8 प्रवीरं — (L 4) Ś1 K4 वृत्रे (Ś1 वृत्र) हते स Ś K V1 Da1 D1. 6 इन्द्र D2 6 वृत्रे हते देवगुरुर्यथेंद्र (D2 °द्र)]

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship* Ś1 K1 4 द्वितीय(K1 °ये)युद्धदिवसे. — *Adhy. name* T1 M1 युधिष्ठिरवाक्यं, T2 कर्णवधप्रश्न — *Adhy no.* (figures, words or both) Ś1 47, B1 66, B2 56, B5 68, Da1 77, D5 67, T1 2 G 74, T2 M 73

47

1 a) B2 8 Da1 D1. 5 तद्धर्मराजस्य, T2 स धर्मशीलस्य — b) B5 transp राज्ञ. and क्रुद्धस्य Ś [आ]धिरथो; K2 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T1 [अ]तिरथो (B2 °थे); V1 D6 T2. 8 G M [आ]धि(T2 8 G M1 °ति)रथेर् (for °रथी) — c) K1 दुर्वर्षम्; Da1 D4 T2 8 G2 8 दुर्मर्षम् (for दुर्धर्षम्). B1 4 अली(B1 °ही)नसत्त्वं; Da1 D8 S अदीनसत्त्वो (for °सत्त्वं) — d) K4 M1 अनन्तवीर्यं (M1 °र्यं) — After 1, S ins.

659* द्रोणं हतं पार्थ कर्णो विदित्वा
भिन्नां नावमिवात्यगाधे कुरूणाम् ।
संमुह्यमानान्धार्तराष्ट्रान्विदित्वा
निरुत्साहांश्च विजये परेषाम् ।
सोदर्यवत्त्वरितोऽमितौजा
उत्तारयिष्यन्धृतराष्ट्रस्य पुत्रान् ।
रणे रथेनाधिरथिर्महात्मा
ततो हि मां त्वरित सोऽभ्यधावत् ।

[L. 1) M1 द्रोणाहत — (L. 2) T2 [आ]हवे (for [अ]त्यगाधे) — (L. 3) T2 स मुह्यमानान्; G2 संनद्येमा — (L. 4) T2 [अ]पि जये, M4 विजये वै (for विजये) — (L 5) M1 सौदर्यवद् T1 संत्वरितो (for त्वरितो) T2 G2 8 [ऽ]थामितौजा, M2–4 सोमि° — (L 6) T2 M धृतराष्ट्रपुत्रान्, G2 धार्तराष्ट्रस्य पुत्रान् — (L. 7) T1 G1 रणो रथो T G [अ]तिरथिर्, M3. 4 [आ]धिरथेर् — (L 8) T1 मत्वा; T2 भीमं; M2 4 हि मा (for हि मां)]

2 Before 2, N ins. अर्जुन उवाच — a) Some MSS संसप्तकैर् G1 युध्यमानं समेत्य (for °मानस्य मेऽद्य) — b) K1 सेनाप्रयायी; V1 सैन्याग्रयायी Ś1 B1 Dn1 D2–4. 7 कुरुसैन्येषु राजन्; B1. 5 D6 8 °सैन्यराज (D6 °जा; D8 °ज); B2 T2 °सैन्यराजन्; Da1 D1. 8 पुरुषोत्तमस्य — c) K2 4 वगमान्; V1 Dn1 स्वगमन्; B1 स्वगणान्; D2 8

सेनाग्रयायी कुरुसैन्यस्य राजन् ।
आशीविषाभान्खगमान्प्रमुञ्च-
न्द्रौणिः पुरस्तात्सहसा व्यतिष्ठत् ॥ २

दृष्ट्वा रथं मेघनिभं ममेम-
मम्बष्ठसेना मरणे व्यतिष्ठत् ।
तेषामहं पञ्च शतानि हत्वा

खंगमान्, Ca स° (as in text) V1 D8 अमुचन्, Da1 D1 5 6 8 T1 2 G2 विमुचन्, T3 G1 3 विप्रमुचन् (for प्र°) — d) K1 V1 B1.4 5 Dn1 D3 4.7 M [अ]भ्य(Dn1 °त्य)-तिष्ठत्, D2 6 T1 3 G [अ]ध्य(T1 G2 °ष्य)तिष्ठत्, T2 [अ]भ्य गच्छत् (for व्यतिष्ठत्)

3 a) K3 V1 B1 4 5 Dn1 D3 4 7 मेघरवं (for °निभं) K3 ममेदम्; K4 B4 5 Dn1 D3.4 7 ममैव, B1 मयैव; B2 समेत्य (for ममेमम्) B3 Da1 D1 5 दृष्ट्वा रथं मे परमप्रमेयम्, D6 दृष्ट्वैव त चातिरथ रथस्थम्; D8 दृष्ट्वा रथं मेघसमाननादम् — b) Ś1 अमुष्टसेना K3 4 B1 4 5 Dn1 D3 4 7 समस्तसेनाव(B1 4 5 °ना च)रणे; V1 आमुष्य सेनावरणे, B2 चाथस्तसेना च रणे (sic) (for अम्बष्ठसेना मरणे) K1 स रणे; B3 Da1 D1 5 च रणे (for मरणे) K3 B1.2 4 Dn1 D3.4 7 [ऽ]भ्यतिष्ठत् (for व्यति°) D6 अंबष्ठसेनामभिपत्य तूर्णं, D8 आवर्तया मास मम व्यतिष्ठत — d) D6 अभ्यगम (for अगमं) — For 3, S subst

660* स मे दृष्ट्वा शूरतमो ध्वजाग्रं
समाविशद्रथसंघाननेकान् ।
तेषामहं पञ्चशतानिहत्य
आसादयं द्रोणपुत्रं नदन्तम् ।

[(L 1) T1 समेत्य, M3 स मां (for स मे) T2 ध्वजाग्र्य — (L 2) T2 M3 समाविशद् — (L 3) T3 G3 M1 2 4 पचशत]

S cont.

661* स द्रोणपुत्र सदृशं महात्मा
मामभ्यरौत्सीत्सदनीकमध्ये ।
किरञ्शरौघान्बहुरूपान्विचित्रा-
श्चित्रां गत शुक्र इवाभिवर्षन् ।
स मे शरान्सर्वत कङ्कपत्रा
नवासृजद्वै पृथिवीप्रकाशान् ।
निवार्य तूर्णं परमाजिमध्ये
ततो हि मां बाणगणै समर्पयत् ।
आकर्षणं चापि विकृष्य मुक्तं
न दृश्यते तस्य महारथस्य ।

[T2 M1 om. line 1 — (L 1) T1 सुभृश; G2 तु भृश, M2-4 स सुहृन् (for सदृश). — (L 2) M1 स मात्यरौत्सीत, M2-4 समेत्यारौ° (for मामभ्यरौ°) T1 यद् (for सद्) T2 समापवेगेन समेत्य रौत्सीद् — T2 reads line 3 twice — (L 3) T2 (second time) किंचित्कोपाद् (for किरञ्शरौघान्) T2 (first time) अनीकमध्येविकिरञ्शरौघान् — (L. 4) T1 G2 चित्रागद, T3 G1 3 त्वावीगत M3 शक्र (for शुक्र) T1 इवाभ्ययान्मां, T2 °वतिवर्षं, T3 G3 °भ्यवपंद्, G2 °भिवर्षन् — (L 5) M2-4 मच्छरान् (for मे श°) T2 वर्षंत (for सर्वत) — (L 6) T1 G1 2 तुवाजितान्वै, T2 अपास्य तान्वै T2 पृथिवीसकाशात्, M1 °प्रकाश — (L 7) T3 G3 तूर्यं, G2 तूर्णी (for तूर्णं) — (L. 8) T1 G2 3 ततोपि G1 समार्पयत् — (L 9) T1 G2 अमर्पेग (for आक°) T1 विकर्षण वा (for विकृष्य मुक्तं) — (L 10) T1 तत्र (for तस्य)]

— After the above, S ins 663* (T1 2 G1 M repeating it after 4) On the other hand, N ins after 3

662* स मा समासाद्य नरेन्द्र यत्त
समभ्ययात्सिंह इव द्विपेन्द्र ।
अकार्षीच्च रथिनामुज्जिहीर्षां
महाराज वध्यता कौरवाणाम् ।
ततो रणे भारत दुष्प्रकम्प्य
आचार्यपुत्र प्रवर कुरूणाम् ।
मामर्दयामास शितै पृषत्कै-
र्जनार्दनं चैव विषाग्निकल्पै ।
अष्टौ गवामष्टशतानि बाणा-
न्मया प्रयुक्तस्य वहन्ति तस्य ।
तांस्तेन मुक्तानहमस्य बाणै-
र्व्यनाशयं वायुरिवाभ्रजालम् ।

[(L 1) Ś K1.2 नरेंद्र यत्तत्, K3 महेंद्रपुत्र — (L 2) B5 द्विजेंद्र B3 समभ्युपेत समरे द्विजेंद्र — (L. 3) Ś1 अकर्षीच्च, K1 अकार्षीश्च, K4 आकार्षीच्च, B4 अकार्षीद्दे D6 om च B2 उज्जिहीर्षयन्, Dn1 °हीर्षो, D3 °हीर्षं (for °हीर्षां) — (L 4) D3 मया राजन् Ś K2 विध्यता, K1 विध्यता, Da1 D1 5 युध्यतां, D6 मध्य° (for वध्य°) Ś1 D2 कौरवेण — Ś K1-3 D3 om. lines 5–8. — (L 5) B2 5 Dn1 D2 6 7 दुष्प्रकप — (L 6) Da1 Dn1 D1 आचार्य° (Dn1 °र्यं) पुत्र B2 कुरव (for प्रवर) — (L 8) D5 चेव B4 Da1 विषाणकल्पै — (L. 9) Ś K2-4 V1 D2 शतानि, Ś1 (sup lin) K1 B2 रथानि (for गवाम्) Ś K D2 अष्टगवानि, V1 °पराणि (for °शतानि) B3 Da1 D1.5 यान(B3 °न्य)स्य चाष्टौ शकटानि बाणान्, D8 अष्टावनास्पष्टगवानि बा° (sic), D3 (marg) अष्टौ वाह्य स्पृष्टगवानि बाणान् (sic) Cc cites यान्, अस्य, and बाणान् — (L. 10) Dn1 reads from प्रयुक्तस्य in line 10 up to the end of line 12 on marg B5 प्रयुक्तस्य, Da1 प्रदुद्रस्य (sic),

ततो द्रौणिमगमं पार्थिवाग्र्य ॥ ३
ततोऽपरान्बाणसंघाननेका-
नाकर्णपूर्णायतविप्रमुक्तान् ।
ससर्ज शिक्षास्त्रबलप्रयत्नै-
स्तथा यथा प्रावृषि कालमेघः ॥ ४
नैवाददानं न च संदधानं
जानीमहे कतरेणास्यतीति ।
वामेन वा यदि वा दक्षिणेन
स द्रोणपुत्रः समरे पर्यवर्तत् ॥ ५
अविध्यन्मां पञ्चभिर्द्रोणपुत्रः
शितैः शरैः पञ्चभिर्वासुदेवम् ।
अहं तु तं त्रिंशता वज्रकल्पैः

D1 5 प्रदुर्द्द(D5 °द्ध)स्र (sic) — (L 11) K1 तास्तेन D8 युक्तान् (for मुक्तान्) B4 Da1 D1. 5 6 अस्त्रयवाणैर् — (L 12) Ś K1 2 4 V1 B5 Da1 D1 5 6 व्यध्वसद्य (K4 °यन्), K8 D8 विध्वसयन्, B2 3 व्यध्वसयत् (for व्यनाशय) K2 4 D8 वायुम् Ś K1 2 अभ्रमाला, K8 V1 Da1 D1 5 °माला, D2 °माला (for °जालम्)]

4 a) D2 अथ (for ततो) T8 वरान् (for ऽप°) Da1 D1 S बाणगणान्, D6 °मणीन् D1 om अनेकान् — b) V1 B1 3 Dn1 D3 6 7 -विप्रयुक्तान्; B5 °मुक्ता — c) B1 सशस्त्र- (for ससर्ज) K1 शिक्षास्त्रा, K4 सिक्षास्त्र- (sic), S शीघ्रास्त्र- (for शिक्षास्त्र-) D6 T1 8 G M -बलेन वीरस् (D6 राजंस्, M1 यातस्), T2 -बलप्रवाहास् (for °प्रयत्नैस्) — d) K8 lacuna Da1 om तथा D1 5 T2 यथा तथा (by transp), D8 तया जय; T8 G1 8 तोया (G1 °यं) यथा M1 om. यथा K8 om प्रावृषि Ś2 प्रावृष-, T1 G2 विसृजंति (G2 °जन्), T2 8 G8 निस्रवति, G1 स्रवंति, M वि(M1 प्र)स्रवति (for प्रावृषि) K8 कालमेघै, K4 °मेघ, B4 5 °मेघा, T G8 M उग्रमेघा· (T8 G8 °घास्), G1 उग्रवोखा (sic), G2 उग्रसेन, Ca कालमेघ (as in text) — After 4, T8 G8 read 6–9

5 a) D5 नेव (for नैव) Ś K1. 2 4 [आ]दधानं, B4 [अ]वदान (for [आ]द°) — b) K4 न जानीमहे, D2 न जानीते रणे (for जानीमहे) B2 कतरोस्यभीष्ट (sic) — c) D2 वामेन वा वामतरेण वापि — d) B2 Da1 D1 5 8 पर्यवर्तत; Dn1 पर्यवर्तेनं, D2 महारथः; D6 प**वत् (for पर्यवर्तत्) — For 5, S (T1 2 G1 M ins for the first time after 661*) subst

663* न संदधान कुत आददानो
न व्याक्षिपन्नाविकर्षन्विमुञ्चन् ।
सव्येन वा यदि वा दक्षिणेन
न ज्ञायते कतरेणास्यतीति ।

[T1 (both times) G1 om lines 1–2 — (L 1) M (both times) संदधान (for °धान) T2 G1 (both first time) आददानो, M (both times) °दान (for °धानो) — (L 2) T2 (first time) 8 G1 (both times) 8 न विकर्षन् (for नावि°) T8 G8 न मुचन् (for विमुञ्चन्) M (both times) वि(M1 व्य-, M4 न वि)जानीम· कतरेणास तीति — (L 3) T8 G8 वास्य (for the second या) — (L 4) M2. 8 (both second time) ज्ञास्यते, M4 (both times) ध्यायते (for ज्ञा°). T (T1. 2 both first time) G8 का(T1 2 [both second time] क)रणेन, M1–4 (all second time) तात करेण (for कतरेण)]
S cont.

664* आचार्यवत्समरे पर्यवर्त-
न्महच्चित्रं दृश्यते सर्वत स ।
दृष्टिविषं चाशुकरं परेषां
सर्वा दिश· पूरयानं शरौघै ।
अलातचक्रप्रतिमं महात्मन [5]
सदा नवं कार्मुकं ब्रह्मबन्धो ।

[Before line 1, M1 reads line 2 repeating it in its proper place — (L 1) T2 पर्यधत्त, M1 °वतेत (for °वर्तन्) — (L 2) T8 G2 8 दर्शयन्, M1 (first time) ददृशे and (second time) चरत (for दृश्यते) M1 (both times) हि (for स) T1 G2 महच्चित्रं सर्वतोदर्शयत्स· — (L 3) T8 G1 M1 दृष्टी, M3–4 दृष्टिं M1 चाशुहर (for °करं) — (L. 6) M2–5 कार्मुक]
On the other hand, N ins after 5

665* तस्याततं मण्डलमेव सज्य
प्रदृश्यते कार्मुकं द्रोणसूनो ।

[(L 1) D6 तस्यानत Co cites मण्डलम् (as above). B1 2 D4 सख्य (for सज्य) — (L 2) K1 प्रदृश्येत, K4 प्रदृश्यते Ś2 द्रोणसूनु, D1 °सूनो, D2 देवसूनो]

6 T8 G8 read 6–9 after 4 — a) Ś1 अविध्यन्, K1 अविध्यं, K8 B (except B2) Dn1 D2–4 6 7 सोविध्यन्, T2 आविध्य, M2 आविध्यन् Ś K1 2 D1 मा, T8 G8 मानं (for मां) — b) K1 om शरै — c) K8 V1 B1 3 4 Dn1 D3 4. 6 7 हि (for तु) D1 2 त्रिशता; D8 दशितो D3 कालकल्पै (for वज्र°). — d) V1 B2 3 समा(V1 B2 °म)र्पयं, D4 °र्दयन्, D8 °र्प्यय (for °र्दयं) D2 समार्दयं निशितैर्वज्रतुल्यै — For 6cd, S subst..

समार्दयं निमिषस्यान्तरेण ॥ ६

स विक्षरन्रुधिरं सर्वगात्रै

रथानीकं सूतसूनोर्विवेश ।

मयाभिभूतः सैनिकानां प्रबर्हा-

नसावपश्यन्रुधिरेण प्रदिग्धान् ॥ ७

ततोऽभिभूतं युधि वीक्ष्य सैन्यं

विध्वस्तयोधं द्रुतवाजिनागम् ।

पञ्चाशता रथमुख्यैः समेतः

कर्णस्त्वरन्मामुपायात्प्रमाथी ॥ ८

तान्सूदयित्वाहमपास्य कर्णं

द्रष्टुं भवन्तं त्वरयाभियातः ।

सर्वे पाञ्चाला ह्युद्विजन्ते स्म कर्णा-

द्गन्धाद्गावः केसरिणो यथैव ॥ ९

महाझषस्येव मुखं प्रपन्नाः

प्रभद्रकाः कर्णमभि द्रवन्ति ।

मृत्योरास्यं व्यात्तमिवान्वपद्य-

666* अभ्यघ्नं बाणैस्तमहं सुघोरै-

निर्मेषमात्रेण सुवर्णपुङ्खैः ।

[(L. 1) M अभ्यघ्नन् G_1 अविध्य (for तमह) T_3 G_3 सुघारैर् G_2 बाणेरविध्यत महासुधारैर्]

— After 6, N ins

667* क्षणाच्छ्वाविल्लसमरूपो बभूव

समार्दितो मद्विसृष्टैः पृषत्कैः ।

[(L. 1) D_{a1} $D_{1.5.6}$ क्षणेन K_4 श्वविल्लसमरूपो; B_4 स्वावि°, D_4 श्वाविल्लसमररूपो, D_6 संविल्लसमरूपो (for श्वावि°) Ca cites श्वाविल् D_2 क्षणेन राजन्व्यथितोल्परूपः — (L. 2) $Ś_1$ $K_{3.4}$ समर्दितो, $Ś_2$ समार्दित, V_1 $D_{1.2.5.8}$ सम(D_8 °मा)र्पितो (for समार्दितो) $Ś_1$ K_3 मद्विसृते; D_2 मद्विशिख्यै (for °सृष्टै) K_1 पृथंके (sic), $K_{2.4}$ पुषट्कै (K_4 °कै.); D_8 प्रषत्कै]

7 ^{a}) D_1 विक्षरक्रोधभरं (for °रन्रुधिरं) K_2 सर्पं गात्रे; B_3 D_5 सर्वगात्रे — ^{b}) $Ś_2$ रथानेक, B_2 °नीके K_3 सूतपुत्रो (for °सूनोर्) — ^{c}) K_3 V_1 B D [अ]भिभूतान् K_4 B_2 D_3 प्रवाहान् — ^{d}) $Ś_2$ $K_{3.4}$ D_{a1} $D_{1.5.6}$ असावपश्यद्; $K_{1.3}$ $B_{1.3.4}$ D_{n1} $D_{2-4.7}$ असौ प्रपश्यन् (K_1 °द्); V_1 स वै पश्यन्, B_5 असौ प्रापश्यन्; D_8 असौ पश्यद् V_1 B D (except D_8) रुधिरप्रदिग्धान् — For 7, S subst.

668* स निर्विद्धो विक्षरन्द्रोणपुत्रो

रथानीकं चातिरथैर्विवेश ।

मयाभिभूतान्स्वरथप्रबर्हा-

नश्च च पश्यन्रुधिरप्रदिग्धम् ।

[(L. 1) $T_{1.2}$ G_1 विरथो, G_2 वीक्षरन्, G_3 विक्षरथ- (sic) — (L. 2) T_2 M चा(M_1 आ)धिरथैर् — (L. 3) G_2 [अ]भिभूत $M_{1.3}$ सरथ — (L. 4) G_1 असौ प्रपश्यन्, $M_{1.3}$ अर्सि च पश्यन् T_3 M_{2-4} -प्रदिग्ध°, G_1 -प्रदिग्धान्]

8 ^{a}) K_3 वेक्ष्य (for वीक्ष्य) — ^{b}) B (except B_5) D_{n1} $D_{3.4.6.7}$ वित्रस्तयोध; D_1 विध्वस्तसैयो (sic), D_8 विध्व**धं, G_2 °स्तयूथ; M °यौधं (for °योध) D_8 हृत- (for द्रुत) T G द्रुतनागयूथ (T_2 °योधं; G_2 °यौध); M °नाग(M_4 °द)योग — ^{c}) D_{n1} पचशता K_3 समेता, B (except B_3) D (except D_3) T_1 समेत्य, G_2 समोत (sic), $M_{2.3}$ समेत (for समेत) — ^{d}) $T_{2.3}$ G_3 om माम् Ś $K_{2.4}$ D_{n1} D_2 उपयात्, B_2 उपागमद्, $D_{1.4}$ उपायान्; D_8 उपयात; S अभ्यपतद् (M_1 °न्), Ca उपायाद् (as in text)

9 ^{a}) K_1 D_8 तां K_3 D_4 कर्णे T_2 तान्सूदयित्वा स्थितिमासवतं — ^{b}) D_{a1} D_1 T_3 G_2 त्वरितो (for त्वरया) B_2 [अ]भिजात; D_2 [अ]तियात; $T_{1.3}$ G M [उ]प°; T_2 [अ]प° — ^{c}) M_4 सर्वे Some MSS पचाला B_4 [अ]भ्युद्विजते, D_{a1} $D_{1.5}$ ह्युद्विजति, D_{n1} ह्यद्विजते K_1 T_2 स, B_5 च (for स्म) V_1 B_2 D_{n1} $D_{2.7}$ M_1 कर्णं — ^{d}) B_2 D_{n1} D_7 दृष्ट्वा गाव; B_4 गधाद्वार (sic), D_{a1} $D_{1.5}$ Ca गध(D_5 गंधं)द्विपा, D_6 मत्तान्नागान्, $T_{1.3}$ G M गं(M_1 व)धेन गाव (G_1 °न गा), T_2 भयेन गाव (for गन्धाद्गाव) $Ś_2$ केसरेणो (sic), B_1 केशरिण, D_{n1} $D_{2.3}$ केसरिणं; Co °रिणो (as in text) D_{a1} यथैव च; G_2 यथा वै — After 9, sequence of st 10–12 in N is as follows 10^{cd}, App I (No 19), 12, 11^{ab}, 10^{ab}, 11^{cd}, that of st. 10–12 in S 10^{cd}, 670*, 12^{cd}, 11^{ab}, 10^{ab}, 11^{cd}, 669*, 12^{ab}.

10 For sequence of st. 10–12, cf v l. 9 — ^{a}) $Ś_1$ G_2 महारथस्य, $Ś_2$ K_1 °रषभस्य (sic) K_3 °कपस्य; V_1 $B_{1.3-5}$ D_{a1} D_{n1} $D_{1.3-5.7}$ महर्षभस्य; B_2 महोरगस्य, $D_{2.6}$ T_2 महा(D_2 °म्या)विषस्य; T_1 महर्षयस्य (sic), (for महाझषस्य). B_3 [ए]व (for [इ]व) $D_{1.5}$ सुख, Cc सुख (as in text) B_2 प्रसन्ना, G_2 प्रपन्न — ^{b}) S प्रभद्रका कर्णमुखं प्रपन्ना — ^{c}) K_3 व्यासुम्, B_4 om, D_6 व्यक्तम् (for व्यात्तम्) D_{n1} D_4 $M_{1.3.4}$ एव (for इव) $Ś_1$ D_3 [अ]न्वपद्यत् ($Ś_1$ °पद्य), K_3 प्रपद्य; V_1 T_3 $G_{1.3}$ M [अ]नुपद्य (V_1 °द्यन्), $B_{1.4}$ D_{a1} D_{n1} $D_{1-5.7}$ [अ]भ्यपद्यन् (D_{n1} D_2 °पद्य), T_1 [अ]नुपेत्य; T_2 [अ]पुरय, G_2 [अ]नुरूपं (for [अ]न्वपद्यन्) — ^{d}) $Ś_2$ राज, S सर्वे (for राजन्) — After

न्प्रभद्रकाः कर्णमासाद्य राजन् ॥ १०
आयाहि पश्याद्य युयुत्समानं
मां सूतपुत्रं च वृतौ जयाय ।
षट्साहस्रा भारत राजपुत्राः
स्वर्गाय लोकाय रथा निमग्नाः ॥ ११
समेत्याहं सूतपुत्रेण संख्ये
वृत्रेण वज्रीव नरेन्द्रमुख्य ।
योत्स्ये भृशं भारत सूतपुत्र-
मस्मिन्संग्रामे यदि वै दृश्यतेऽद्य ॥ १२
कर्णं न चेदद्य निहन्मि राज-
न्सबान्धवं युध्यमानं प्रसह्य ।
प्रतिश्रुत्याकुर्वतां वै गतिर्या
कष्टां गच्छेयं तामहं राजसिंह ॥ १३
आमन्त्रये त्वां ब्रूहि जयं रणे मे
पुरा भीमं धार्तराष्ट्रा ग्रसन्ते ।
सौतिं हनिष्यामि नरेन्द्रसिंह
सैन्यं तथा शत्रुगणांश्च सर्वान् ॥ १४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥

10, N ins a passage given in App I, (No 19), while, S ins after 10

669* यास्यामि तांस्तारयिष्यन्बलौघा-
न्दिष्ट्या भवान्स्वस्तिमान्पार्थ दृष्ट ।

11 For sequence of st. 10–12, cf v l 9 — a) B5 D8 युयुत्सुमानं, S (except G1) °त्समानौ (M1 °नो) — b) Ś2 मा (for मां). B5 Da1 D1 5 सूतपुत्रस्य (for °त्रं च) D2 प्रधृतौ (for च वृतौ) K8 B2 वृतो, V1 D8 M1 वृतो, B1 4 5 Da1 Dn1 D1 8–7 रणे, B8 T2 8 G M2–4 धृतौ (for वृतौ) S रणाय (for जयाय) — c) Ś V1 B2 षट्ट सहस्रा; Dn1 D4 (marg as in text) षड्वा हस्रा, D8 पश्चहस्रा. K1 om from राजपुत्रा (in 11c) up to निमग्ना (in 11d) — d) T2 गच्छति (for लोकाय) K8 यथा; V1 रथे, B1.4 5 Dn1 D8.4 6 7 S रणे (for रथा) — After 11, S ins

670* तानद्य यास्यामि रणाद्विमोक्तु
सर्वात्मना सूतपुत्रं च हन्तुम् ।
रथप्रवीरेण महानुभाव
द्विपस्सैन्यं निर्दहन्विस्तरेण ।

[(L 1) T8 G8 M1 तांस्तेभि-, G2 तानस्य, M2 तान्न च (for तानद्य) T5 तास्त्वमियोत्स्यामि (for तानद्य यास्यामि) — (L. 2) G2 सूतसूनु — M om lines 3–4]

12 For sequence of st 10–12, cf v l 9 — a) B2 समेत्याह B2 सूतपुत्रश्च, Da1 D1 °त्रस्य G2 सखे — b) D2 नरेंद्रमुख्यं — After 12ab, S ins

671* एवं गते किं च मयाद्य शक्यं
कार्यं कर्तुं निग्रहे सूतजस्य ।
तथैव राज्ञश्च सुयोधनस्य
ये चापि मां योद्धुकामा समेताः ।

— c) B1 5 Dn1 D8 4 6.7 योत्स्याम्यह; B2 योत्स्ये ह्यहं, Da1 योत्स्ये भृशं, T1 G2 M2–4 ह(M4 न ह)निष्ये त; T2 8 G1. 8 M1 हनिष्येह (for योत्स्ये भृशं) Ś K1 2 4 सूतपुत्रो — d) Ś K1 2.4 यस्मिन्, T2 M तस्मिन् T2 reads यदि मे twice (for यदि वै) T1 8 G M om वै

13 K1 om from 13a up to तामह (in 13d) — a) K2 कर्णौ K2 हि हन्मि (for निहन्मि) — b) G1 2 प्रगृह्य (for प्रसह्य) — c) T8 G8 प्रतिश्रुत्वा; Ca 0 °श्रुत्य (as in text) B2 4 5 Da1 D1–7 [अ]कुर्वतो वै; Dn1 कुर्वतो वै, T2 [अ]गतानां (for [अ]कुर्वतां वै) M1 8 वा (for वै) T1 8 G transp वै and या — d) K6 कष्टं, K4 काष्टा; Da1 D1.5 कष्टा; D8 कस्तां (for कष्टां) K8 गच्छतां, B1 यते, B2 4 D8 4 7 याता, Dn1 यता, D2 गहेय (sic), T G1.8 M2 4 यायां; G2 यांतां (sic), M1 यास्यांताम् (sic) (for गच्छेयं) K8 om ताम्

14 a) V1 D4 त्वा, T2 त्वद्य (for त्वा) B6 D1 6 S transp जयं and रणे — b) D2 6 S ग्रसंति, Ca 0 °न्ते (as in text) — c) T1 8 G M सतो; T2 तान्वै, Ca. 0 सौतिं (as in text) K2 नरेंद्रसिंह , B2 नरेंद्रसैन्य; D1 G8 °सिंहं; D6 °सत्यं — d) D2 T2 G1 सत्य (for सैन्यं) T2 8 G1 8 M यथा, G2 युधा (for तथा) D2 समेतान् (for च सर्वान्)

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K1 द्वितीय(K1 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy name* T1 M1 अर्जुनवाक्यं; T2 कर्णवधप्रतिज्ञा — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 48, B1 67, B2 60, B6 69, Da1 78, D1 62, D8 86, T1 8 G 75, T2 M 74.

४८

संजय उवाच ।
श्रुत्वा कर्णं कल्यमुदारवीर्यं
क्रुद्धः पार्थः फल्गुनस्यामितौजाः ।
धनंजयं वाक्यमुवाच चेदं
युधिष्ठिरः कर्णशराभितप्तः ॥ १
इदं यदि द्वैतवने ह्यवक्ष्यः

48

1 Ś2 वैशंपायन (for संजय) — [a]) B2 श्रुत्वा तु कर्णं K4 [अ]हत कर्णम् (for कर्णं कल्यम्) Ś K2 V1 शल्यम्, K1 शल्पम् (sic), K3 B (except B5) D Ca कल्यम्, Co कल्यम् (as in text) K3 पुराणवीर्यं, Ca उदार° (as in text) S वैकर्तनं कुशलिनं निशम्य — [b]) Some MSS फाल्गुनस्य; G2 फल्गुन च — [c]) B5 om. च Dn1 वेदं, T G1 3 M राजा, G2 राजन् (for चेदं) — B3 om 1[d] — [d]) K3 -तप्त (for -तप्तः) — After 1, N (except B3) ins

672* विप्रद्रुता तात चमूस्त्वदीया
तिरस्कृता चाद्य यथा न साधु ।

[(L. 1) D3 विप्रद्रुतास्, B2 om तात Co cites तात D1 चमू B5 विप्रद्रुता[] सूतपुत्राद्य वै — (L. 2) B5 तिरस्कृताद्य Ś1 K1 2 4 तथा (for यथा)]

K3 4 V1 B1 2 4 5 D cont B3 ins after 1[c]

673* भीतो भीमं त्यज्य चायास्तथा त्वं
यन्नाशकः कर्णमयो निहन्तुम् ।
स्नेहं त्वया पार्थ कृतं पृथाया
गर्भं समाविश्य यथा न साधु ।

[D6 om lines 1–2 B3 reads line 1 after line 4 — (L 1) Ca cites भीतो भीम (as above) K4 चापास् (for चायास्) K3 हीनोसि भेदनिवेक्षस्तथा त्वं (sic), V1 B2 3, 5 Da1 D1 2 5 हीनो भीमादनिसेव्यस्त(V1 B2 °पेव्यस्त, B3 °पेधास्त ; B5 °पिद्यात, D2 °पवास्त)था (Da1 °या) त्वं Ca cites अनिषिद्धा — (L. 2) Da1 D1 5 यन्नासम (for यन्नाशक°) D3 सूतपुत्र (for कर्णमयो) — After line 2, B2 5 Da1 D1 3 6 ins

674* रौद्रं रणे दुष्प्रतिवार्यवीर्यं
सौतिस्त्वया नाद्य शक्यो निहन्तुम् ।

— D3. 8 om lines 3–4. — (L 3) K4 B3 स्नेयस्, V1 श्रेय, B1. 4 D7 हेयस्, Dn2 स्नेहस्, D4 हेहस् (sic), D5 स्नेह्, Ca. o स्नेहं (as above) K3 4 B1 4 Dn1 D2 4 कृत (for कृतं). — (L. 4) D4 7 गर्भे B3 समावेश्य, Co °विश्य (as above) D6 तथा (for यथा) K3 साधु]

K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1 2 4–7 cont Ś K1 2 D3 ins after 672*

675* त्यक्त्वा रणे यदपाया स भीमं
यन्नाशक सूतपुत्रं निहन्तुम् ।

[B3 om line 1 — (L. 1) Ś K1 2 V1 B2 Da1 D1 5 8 यदपाया स (D5 स्त), K4 V1 यदुपाया स, D6 य दयया स (for यदपाया° स) — (L 2) B3 कर्णमयो (for सूतपुत्र)]
K4 V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D1 2 4–7 cont D3 ins after line 2 of 673*

676* यत्तद्वाक्यं द्वैतवने त्वयोक्तं
हन्ता कर्णमेकरथेन सत्यम् ।
त्यक्त्वा तं वै कथमद्यापयात
कर्णाद्भीतो भीमसेनं विहाय ।

[D1 reads from त्वयोक्तं in line 1 up to द्वैतवने in st 2 twice — (L 2) K4 V1 B4 5 Dn1 D2 transp हन्ता and कर्णम् K4 B4 5 Dn1 D2 [अ]स्म्येकरथेन, V1 [अ]हमेक° (for एक°) V1 B4 5 Da1 D1 (both times) 2 6 पार्थ (for सत्यम्) — (L 3) B2 om तं B5 om वै V1 तु तं, Da1 D1 (both times) 5 तत्त्व, Dn1 तद्वै (for तं वै) Da1 D1 (both times) 5 कर्णम् (for कथम्) V1 ** यात°, D4 [अ]नुयात, Co [अ]प° (as above) D6 व्यक्ताव्यक्त कथमद्य पार्थ]
Finally, S ins after 1

677* इमां च वसतिं प्राप्तो भयात्कर्णेन बाधितः ।
अहं त्वं भीमसेनश्च माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
वासुदेवेन सहिता वयं कर्णेन निर्जिताः ।
पुनरेव वनं प्राप्य तपश्चर्यां चरामहे ।
अथ वा धार्तराष्ट्राणां परिचर्यां चरामहे । [5]
इत्येवमुक्त्वा बीभत्सुं रोषात्संरक्तलोचनः ।
अब्रवीत्पुनरेवात्र धर्मराजो युधिष्ठिरः ।

[(L 1) T2 हित्वा, T3 G3 प्राप्ता (for प्राप्तो) T2 3 G1 3 बाधिता°, G2 पीडित — (L. 2) M3 पाण्डव — (L. 4) T1 प्रकुर्मेहि; T3 G2 3 च कुर्महे (for चरामहे) — G2 om (hapl) line 5 — (L. 5) T3 G3 धार्तराष्ट्रस्य — (L. 7) M2 4 [अ]भ्य (for [अ]त्र)]

2 D1 reads इदं यदि द्वैतवने twice (cf. v 1 1) — [a]) D2 सत्य, G1 एवं (for यदि) K2 श्वैतवने (sic) M

कर्णं योद्धुं न प्रसहे नृपेति ।
वयं तदा प्राप्तकालानि सर्वे
वृत्तान्युपैष्याम तदैव पार्थ ॥ २
मयि प्रतिश्रुत्य वधं हि तस्य
बलस्य चाप्तस्य तथैव वीर ।
आनीय नः शत्रुमध्यं स कस्मा-
त्समुत्क्षिप्य स्थण्डिले प्रत्यपिंष्ठाः ॥ ३
अन्वाशिष्म वयमर्जुन त्वयि
यियासवो बहु कल्याणमिष्टम् ।
तन्नः सर्वं विफलं राजपुत्र
फलार्थिनां निचुल इवातिपुष्पः ॥ ४
प्रच्छादितं बडिशमिवामिषेण

द्वैतवनेषु सूत (for °ने ह्यवक्ष्य.) K3 ह्यवेक्ष्य, V1 D2 3 ह्यवक्ष, B (except B3) Dn1 D3 7 [ऽ]प्यचक्ष, D4 [ऽ]प्यवोच, D6 विवक्ष; T1 G2 ननू(G2 °तू)क्तं, T2 ह्यचक्ष, T3 G1 3 तु सूक्त (for ह्यवक्ष्य). — b) T1 2 G2 M कर्णेन (M4 °र्णं च) योद्धुं, T3 G1 3 कर्णं नियोद्धु (for कर्णं योद्धुं) Ś2 K1 4 प्रसेहे, K3 B1.3 4 D प्रशक्ष्ये, V1 प्रशक्षे, B2 5 प्रशक्ये, T2 3 G सहे (for प्रसहे) — c) K3 V1 B D S तत (for तदा) B Dn1 D3 4 6 7 प्राप्तकालं च (D3 हि) सर्वे; S °कालं यथावत् — d) B1.3–5 Da1 Dn1 D1–3 5–8 कृत्यानि, B2 कृत्यम्, D4 S कृत्वा (for वृत्तानि) Ś K1 2 4 [अ]पि(Ś1 °पै)ष्याम; K3 [उ]पोष्याम; B3 [उ]पैक्ष्याम, D4 T1 2 G1 2 [अ]प्युपेक्षा(D4 °पैष्या)म; T3 G3 M ह्युपेक्षाम (for [उ]पैष्याम). K4 तदेव, V1 B1.4 5 Dn1 D3 4.7 T G1 3 तथैव (for तदैव) K2 पार्थं, D4 पार्थ, T G राज्य.

3 a) Ś2 प्रत्यश्रुति (for प्रतिश्रुत्य) T2 G1 वयं (for (for वधं) T1 च (for हि) — b) K3 वालस्य, Ca वलस्य (as in text) V1 B Da1 Dn1 D1 3 4.7 न वै (V1 B5 Da1 D1 5 वा) कृत (B5 °था) तच्च (for वलस्य चाप्तस्य) D2 6 8 कर्णस्य पापाधमपू(D3° पौ)रुषस्य, S वलस्य (G2 °लेन) चार्थ(T2 G2 °र्थे)स्य तथैव युद्धे — c) Ś1 K2 व°, D6 [अ]स्मान्; T1 2 G1.2 M मा (for न) Dn1 T1 3 G2 3 शत्रुमध्ये T2 च (for स). — d) S समुद्भाम्य, Ca c °त्क्षिप्य (as in text) Ś K2 4 Dn1 D1 2 3 Ca प्रत्यपिष्ठा, K1 °पिंष्ट, K3 °पिष्टा, D4 °पिंप, T1 °वीक्ष, T2 3 G2 M °पिंक्ष, G1 °पींप, G3 °पिक्ष, Co °पिष्पा (for °पिंष्ठा)

4 a) Ś2 K1 B5 D4 अन्वासिष्म, K3 B2 Dn1 D3 7 अप्या(D7 °था)शिष्म, K4 अन्वशिस्मो, B4 D3 °शिष्य; Co °शिष्ठा (for °शिष्म) D6 यद्वयम् (for वयम्) — b) Ś1 K1 2 4 B4 D3 पिपासवो, B5 यत सदा, D1 ते यियासवो, D4 जिगा° (for यिया°) — c) K3 राजपुत्र°. — d) Ś2 कलार्थिनां, K4 B3–5 Da1 D1 फलार्थिनो (K4 °ना), V1 °न्वितो (for °र्थिनां) B2 फलान्विहीनो वध्य (sic) (for °र्थिना निचुल) K3 4 V1 B1 3 Dn1 D2 7 8 विफल, B4 D6 विफलम्, B5 Da1 D1.3–5 विदुल (for निचुल). B4 D6 7 [अ]तिपुष्पं, Da1 D1 5 °मिपुष्प; D2 वृक्षे, Ca c cite [अ]तिपुष्प (as in text) — For 4, S subst.

678* अन्वास्य सत्येन यदात्थ पार्थ
सत्य शपन्वासुदेवेन सार्धम् ।
तं न सत्यमफलमकार्षीस्त्वं
फलकाले पुष्पवृक्षं निकृन्त ।

[(L 1) G2 सत्त्वेन T3 G1 3 यथा (for यदा) G1 यदार्थे (for °त्थ) — (L 2) T2 याया (for शपन्) G1 वासुदेवे* T2 पार्थ (for सार्धम्) — (L 3) G1 त्वमफलम् (for अफलम्) T2 मा कार्षी, T3 G1 3 ह्यकार्षि (G1 °र्षी), G2 अस्य कार्षी (for अकार्षीस्त्व) T1 तन्न सत्य शपथ सत्यमुक्त्वा — (L 4) T2 3 G फलस्य काले T1 त्वमुच्छिद पुष्पवृक्ष; T2 पुष्पवृक्ष इवाद्य भग्न, T3 G चा(G2 वा)च्छिन्न पुष्पवृक्ष (G2 °प), M1 पुष्पवृक्षो निकृत्त (for °क्षं निकृन्त).]

5 a) D3 त्रिदिश, Co वडिशम् (as in text) — b) B1 4 5 D3 4 6 7 T1 सछादित (D3 °तुं), B2 3 Da1 D1 5 स छादितो (B2 3 °ता) (for प्रच्छा°) K4 गरल; B1 4 5 Dn1 D6 7 T1 गरलम्; D3.4 गलकम् Ca cites गवये, Co गवयो Ś2 इवार्य(sup lin °प)वाच, K4 °सवेन; B1 4.5 Dn1 D2–4.6 7 T1 °दानेन; B2 3 °र्यवाचा, Da1 D1 5 °पराग (D5 °ग) (for °पवाचा) Co cites आर्यवाचा — After 5ab, D1 reads 8 49 9c–27d (without v 1), followed by lines 1 and 3 of 694* for the first time, repeating the portion in its proper place — c) D3 अनर्थं, Co °र्थेकं (as in text) K1 V1 B5 Da1 D1 5 om. मे — d) V1 राज्यान्वितो (for °र्थिनो)

For 5, S (except T1) subst.:

679* प्रच्छादितस्त्व मालिश दुर्यशेना-
नर्थवाक्योऽस्यर्जुन नैष साधु ।
त्यक्त्वा भीम सर्वभीमेषु भीमं
संयोजितस्त्वं सूतपुत्रं निहन्तुम् ।

प्रच्छादितो गवय इवापवाचा ।
अनर्थकं मे दर्शितवानसि त्वं
राज्यार्थिनो राज्यरूपं विनाशम् ॥ ५
यत्तत्पृथां वागुवाचान्तरिक्षे
सप्ताहजाते त्वयि मन्दबुद्धौ ।
जातः पुत्रो वासवविक्रमोऽयं
सर्वाञ्शूराञ्शात्रवाञ्जेष्यतीति ॥ ६
अयं जेता खाण्डवे देवसंघा-
न्सर्वाणि भूतान्यपि चोत्तमौजाः ।
अयं जेता मद्रकलिङ्गकेकया-
नयं कुरून्हन्ति च राजमध्ये ॥ ७
अस्मात्परो न भविता धनुर्धरो
न वै भूतः कश्चन जातु जेता ।
इच्छन्नार्यः सर्वभूतानि कुर्या-
द्वशे वशी सर्वसमाप्तविद्यः ॥ ८
कान्त्या शशाङ्कस्य जवेन वायोः

[(L 1) T2 बालिशो T3 G1 3 दुर्यशोभिर् — (L 2) G2 वाक्यैस्त्वर्जुने, M1-3 °वाक्योर्जुन M1 नैन (for नैव) G2 M1 साधु — G2 om lines 3-4 — (L 3) M सर्ववीरेषु T2 वीर, T3 G3 [अ]भीम, G1 भीरु°, M1 भीम°, M2-4 भीत (for भीम)]

On the other hand, N ins after 5

680* त्रयोदशेमा हि समा सदा वयं
त्वामन्वजीविष्म धनंजयाशया ।
काले वर्षं देवमिवोप्तबीज
तन्न सर्वान्नरके त्वं न्यमज्जय ।

[(L 1) Ś1 K1 2 V1 B2 त्रयोदशे मासि, Ś2 त्रयोदशेम स (sic) K4 समा वय तास् (for समा सदा वय) — (L 2) Dn1 ताम् (for त्वाम्) Ś1 K1 2 B1 4 5 अन्वजीविस (B5 हि); Ś2 B3 Dn1 D1 3-5 अनुजीविष्म (D1 °षा), K4 अनाजीवस (sic), Ca अनुजिजीविष्म, Cc अन्वजीविष्म — (L 3) Ś K1 2 4 कालेनावर्षद्, K3 कालेन वपन्, D2 7 Ca काले वर्षन्, D3 कालेन वर्षद् (for काले वर्षं) Ś K V1 B5 Da1 D6 Cc देवम् (for देवम्) Ca cites देव B2 इवोप्तबीजस्, Da1 °प्तबीज Ca c उप्त° (as above) — (L 4) V1 D6 तत (for तन्न°) B2 om सर्वान् Ś K1 2.4 transp. नरके and त्व B1 4 नरकेषु Ca c cite नरके न्यमज्ज° K3 विसर्जय, B1 आममज्ज° (sic), B4 न्यमज्व , B5 नृमज्ज°, Da1 D1 निमज्ज (for न्यमज्जय°) D3 जात° सर्वां त तु वन्मा निमज्जय (sic)]

6 a) K1 यस्तु, B5 यद्यत्, D6 तत (for यत्तत्) K3 मृषा (for पृथा) V1 B1 2.5 [अ]न्तरीक्षे — b) D5 G1 2 सप्ताह्नि (D5 °ह्ना) जाते, T1 तथा हि जातौ B2 D6 मद्वीर्ये, Da1 D1 5 °वीर्यं, T2 G2 बुद्धे (for °बुद्धौ) — d) K1 om. इति D6 सर्वान्भूतान्राजमध्ये निहन्ता — For 6cd, S subst

681* अपापीयान्वासवात्कुन्तिजातो
बहून्सङ्ग्रामानयमेव जेता ।

[(L 1) T2 असावियान् (for अपापी°) G1 वासवा T1 G2 कुंतिजातो महात्मा (G2 °तोयमद्य) (for वासवात्कुन्तिजातो) — (L 2) T1 स्वयम् (for अयम्) G2 अयमेको विजेता (for °मेव जेता)]

7 a) T1 ख्यात (for जेता) D3 पाडवे, S पांडवो (for खाण्डवे) Da1 D1 5 देवसघा — b) B2 4 5 D2 6 7 T3 G3 M1 चोत्तमोजा , G1 चौत्तमौजा — c) K3 D2 3 मद्रकालिंगकैकयान्, B2 मद्र***कालिंगकान्, T3 G1 3 °कालिंगजातान् — After 7c, B2 (erroneously) reads 8 52 4-22 for the first time, repeating the portion in its proper place

On the other hand, S ins after 7c

682* दैत्याश्च रक्षांसि समागतानि
भूमिं च सर्वामखिलेन जेता ।

[(L 1) T1.2 G1 दैत्याश्च, G2 M2-4 दैत्यान्हि, M1 दैत्यानि — (L 2) T3 G3 सर्वा]

— B2 om 7d — d) K3 V1 B (B2 om) D अथ कुरूश्राजमध्ये निहन्ता, S कुरूंश्च सर्वान्सगणाश्च (T2 °न्सुगुणांश्च, M2 °न्सगणान्हि) जेता

8 a) K4 आस्मोत्पराश (sic) G2 om न भविता Ca cites नो भविता K3 B Dn1 D2-4 6 7 T1 M2-4 Cc नो (for न) — b) Ś2 कचन K3 V1 B D नैन भूतं (Dn1 °तिं) किंचन (V1 °चिश्च) जातु जेता (V1 जेष्यति, D3 जेतृ), T G1 3 नैष्यश्च (T1 नैष्यो न, T2 नेष्यो न) भूत (G1 °त) कश्चि(G1 किंचि)देनं विजेता, G2 न भविष्यश्च भूत किंचिदेन विजेता; M नैव न भूतं किंचिदेन विजेतृ (M1 °ता) — c) K3 V1 B Dn1 D2-4 6-8 S इच्छन्नय, Da1 D1 5 °त्वय, D6 द्रक्षस्तयं (for इच्छन्नार्यं) T3 G हन्यात् (G5 °न्या) (for कुर्याद्) — d) Da1 D1 5 रणे वशी, T2 वशी वशे (by transp), T3 G कुर्याद्वशे D3 सर्वमवासविद्य ; Ca c °समाप्त° (as in text)

9 a) M3 कार्यां (for कान्त्या) T2 बलेन (for जवेन) — b) D2 स्थैर्ये मेरो , D4 स्थैर्येण मेरु°; T1 स्थैर्ये हिमाद्रि

स्थैर्येण मेरोः क्षमया पृथिव्याः ।
सूर्यस्य भासा धनदस्य लक्ष्म्या
शौर्येण शक्रस्य बलेन विष्णोः ॥ ९
तुल्यो महात्मा तव कुन्ति पुत्रो
जातोऽदितेर्विष्णुरिवारिहन्ता ।
स्वेषां जयाय द्विषतां वधाय
ख्यातोऽमितौजाः कुलतन्तुकर्ता ॥ १०
इत्यन्तरिक्षे शतशृङ्गमूर्ध्नि
तपस्विनां शृण्वतां वागुवाच ।
एवंविधं त्वां तच्च नाभूत्तवाद्य
देवा हि नूनमनृतं वदन्ति ॥ ११
तथापरेषामृषिसत्तमानां
श्रुत्वा गिरं पूजयतां सदैव ।
न संनतिं प्रैमि सुयोधनस्य
न त्वा जानाम्याधिरथेर्भयार्तम् ॥ १२
त्वष्ट्रा कृतं वाहमकूजनाक्षं
शुभं समास्थाय कपिध्वजं त्वम् ।
खड्गं गृहीत्वा हेमचित्रं समिद्धं
धनुश्चेदं गाण्डिवं तालमात्रम् ।
स केशवेनोह्यमानः कथं नु
कर्णाद्भीतो व्यपयातोऽसि पार्थ ॥ १३
धनुश्चैतत्केशवाय प्रदाय
यन्ताभविष्यस्त्वं रणे चेद्दुरात्मन् ।

(for °ण मेरो) D धरिण्या (for पृथिव्या) — °) T1.3 G अग्नेश्च तापे (G1 °पाद्) (for सूर्यस्य भासा) T2 M तापाद् (for भासा) — d) D3 शौर्ये (for शौर्येण) B1 रणेन, T G M2-4 जयेन (for बलेन)

10 b) Ś2 जाता; D6 पुत्रो (for जातो) S [अ]मितौजा (for [अ]रिहन्ता) — c) Ś1 K1 2 द्विषां; G1 lacuna (for स्वेषां) — d) Ś1 K1 2 ध्यातो, D3 ततो (for ख्यातो) S ख्यातो महात्मा कुरु(T2 3 G1.3 तव)नदिकर्ता Ca cites तन्तु, Co कुलतन्तु

11 a) V1 B1 3 D4 [अ]तरीक्षे — b) D6 तामुवाच, M2-4 वाच आसन् (for वागुवाच) — c) D3 damaged S एवविधस् K3 V1 B (except B2) Dn1 D2-4 6 7 om. त्वा K4 स्वा तद्वृथाभूत्, S स्वं न च भू(G2 हि सू)त (for त्वां तच्च नाभूत्) D4 नोभूत् (for नाभूत्) K3 Da1 D1.5 6 यथावद्, V1 B1-4 Dn1 D2-4 7 त(B2 य)था च, B6 तथा ते, S तथा(T1 तदा-, T2 त्वया)द्य (for तवाद्य) — d) K1 3 V1 B D [अ]पि, T G1 3 च (for हि) Da1 D1 5 T2 ह्यनृत (for अनृत)

12 a) D6 damaged — b) D3 7 श्रद्धा (for श्रुत्वा) Ś2 K3 V1 B D S (except G1) गिर K4 पूजमह (for °यतां) K3 मया त्वा, V1 B D T2 3 G2 3 M सदा त्वां (B1 D4 त्व, M1 त्वा), T1 यदा त्वां; G1 सदा वां (for सदैव) — c) B2 M4 om न B2 संन्वर्तिं; D4 G1 2 संततिं (G2 °तीं), D3 सयतिं, Ca सनतिं (as in text) D7 प्रैम; T1 G2 याम, T2 3 G1 3 M यामि; Ca प्रैमि (as in text) — d) K3 4 V1 B D T1 3 G M3 4 त्वां V1 B1 D7 [अ]धिरथेर्; T2 3 G [आ]र्ति°. K2 Da1 भयातं, D2 प्रयात (for भयार्तम्) Cv न त्वां जानाम्याधिरथेर्भयार्तम्.

13 S repeats 13, after App I (No. 20) — a) K2 4 D1 त्वाष्ट्रा कृत; K3 G1 (both times) त्वष्टा कृत; D3 दृष्ट्वा कृतं, T2 (both times) दृष्ट्वा ये त (for त्वष्ट्रा कृतं) Ca cites त्वष्ट्रा (as in text) B1 om from कूजनाक्षं up to कर्णा (in 13f) K3 4 वाज(K4 °ह)नकूजनाक्ष, V1 वाहमद्दौजनाक्षं, T1 (both times) वाहमकूजिताक्षं Ca v cite वाहमकूज° (as in text) — b) D6 सम (for शुभ) Ś2 K3 कपिध्वजे त्वं (K3 °जेदं), K4 B5 Dn1 D2 3 5 8 T2 3 G M (S MSS both times) °ध्वज त (D3 त्व), T1 (both times) °ध्वजांघ — c) K4 ग्रहीत्वा K3 D3 हेमचित्रं तथैव; V1 B2 3 5 Da1 D1-2 5 6 T1 3 G1 3 M (S MSS first time) °चित्रा(B3 D6 °पट्ट-, B5 °पश्चा)वनद्ध, B4 Dn1 D3.4.7 T2 G2 (last two first time) °पट्टानुबद्धं S (second time) खड्ग चित्रजातरूपत्सरु च (T1 M °रूपार्क रूप, G2 °रूपात्सरूप) — d) D6 धनु श्रेष्ठ, T1 3 G1.3 M2 4 (all first time) धनुर्वर, G1 (second time) °वेंद (for °श्चेद) Ś1 K2 तालिमात्र — e) D1 सकेशवो, T1 3 G1 3 M2-4 (all first time) वासुदेवेन (for स केश°) Ś1 K1 न; K2 V1 D3 G2 (both times) तु, K4 च, B1-4 Da1 Dn1 D1 3-7 T G1.3 M (S MSS second time) त्व (for नु) — f) D2 कस्माद् (for कर्णाद्) G1 (first time) पार्थ (for भीतो) Ś2 K1 2 G1 (first time) [ऽ]-प्यपयातो (for व्यप°) T1 G1 M (all second time) कर्णा-स्पार्थ (T1 °र्था) त्वमपैतु(T1 °रैनु)मैषी (G1 °षीत), T2 (second time) कर्णं पार्थ त्वमुपेतुं समैष ; T3 G3 (both second time) कर्णात्पार्थ त्वमुपेतुं समैषी , G2 (second time) °त्पार्थमपैतु समैषी — After 13, Bom ed. and S ins a passage given in App I (No 20) followed by the repetition of st. 13

14 T1 G1 M read 14ab twice. — a) V1 B2

ततोऽहनिष्यत्केशवः कर्णमुग्रं
मरुत्पतिर्वृत्रमिवात्तवज्रः ॥ १४
मासेऽपतिष्यः पञ्चमे त्वं प्रकृच्छ्रे
न वा गर्भोऽप्यभविष्यः पृथायाः ।
तत्ते श्रमो राजपुत्राभविष्य-
न्न संग्रामादपयातुं दुरात्मन् ॥ १५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टचत्वारिंशोऽध्याय ॥ ४८ ॥

D₂ ₄ ₆ ₇ T₁ (both times) धनुश्च तत्; B₁ ₅ °श्चेद; T₂ (both times) ₈ G (G₁ both times) M (both times) स गांडिवं (for धनुश्चैतत्) B₁ Dn₁ D₃ ₄ ₆ ₇ T₁ (both times) प्रयच्छ (for प्रदाय) — ᵇ) B₁ [अ]भविष्यस्त्व, T₂ ₃ G (G₁ both times) भवेस्त्व (G₁ °त्व) यदि (for [अ]भविष्यस्त्वं) G₁ om. रणे Da₁ D₁ ₅ हि रणे (for रणे चेद्) K₂ B₁ ₄ D₃ वै दुरात्मन्, B₂ ₅ चेद्दुरात्मन, Dn₁ D₃.₄.₇ S (T₁ G₁ M both times) केशवस्य (for चेद्दुरात्मन्) — ᶜ) B₁ ₂ ₄ Dn₁ D₂ ₃.₅–₇ तदा, D₄ यदा (for ततो) S तरेष्यद् (for ऽहनि°) Dn₁ कर्णमग्र (for °मुग्रं) — ᵈ) T₁ ₂ G₁ ₂ M मरुत्सखो K₂ Dn₁ [आ]त्तं- (Dn₁ °त्त)वज्रं — Ś K V₁ B Dn₁ D₂–₄ ₇ ₈ ins after 14 Da₁ after 15 D₁ ₅ ins lines 1–2 after 15 and lines 3–4 after 684*

683* राधेयमेवं यदि चाप्यशक्त-
श्चरन्तमुग्र प्रतियोधनाय ।
यच्छान्यस्मै गाण्डिवमेतदद्य
त्वत्तो योऽस्त्रैरस्त्यधिको नरेन्द्र ।

[(L 1) D₃ कर्णं रणे त्व (for राधेयमेव) K₃ B₁ Dn₁ D₂–₄ ₇ एत (for एव) K₃ B Dn₁ D₁–₄ ₆ नाथ शक्तश्च, V₁ Da₁ D₁ ₅ चास्य शक्तश्च — (L. 2) V₁ BD प्रतिबा(D₃ °ब)धनाय — (L 3) D₃ अन्यसै त्व, Ca यच्छान्यसै (as above) Co cites यच्छ only Ś₁ K₂ ₃ यच्च, K₁ यश्च, V₁ B₂ ₃ ₅ Da₁ D₁ ₅ देहि, B₁ ₄ Dn₁ D₃–₅ ₇ प्रयच्छ (for यच्छ) B₅ [अ]स्यै (sic) (for [अ]न्यस्मै) B₁ Dn₁ D₃ गाडी(D₃ °जि)वम् Ś K₁ ₂ ₄ असौ, B₅ अस्त्र (for अद्य) — (L. 4) Ś K₂ ₄ V₁ B₂ Da₁ D₁ ₅ योऽस्त्रेषु, B₅ [ऽ]यस्त्रेषु, D₃ [ऽ]न्यो वै (for योऽस्त्रैर्) K₁ अभ्यधिके, B₅ अधिको, D₃ योभ्यधिको K₃ D₃ नरेषु, B (except B₁) Dn₁ D₄.₇ या नरेंद्र (B₁ °द्र) (for नरेन्द्र) D₆ तो * प्यधिकोस्त्रेषु नरेंद्र] K₄ B₂ Dn₁ D₃.₄ (marg) ₇ cont D₁ ₅.₆ ins after 14

684* तस्मात्त्वैवं पुत्रदारैर्विहीना-
न्सुखाकृष्टात्राज्यनाशाच्च भूय ।
द्रष्टा लोक पतितानप्यगाधे
पापैर्जुष्टे नरके पाण्डवेय ।

[D₁.₅ om. lines 1–2 — (L 1) Dn₁ असात्नैव D₆ विहीना — (L 2) K₄ सुखान्मृग्यन् D₆ राज्य स्वेवामवत्त * * भूय — (L. 3) D₁ ₇ द्रष्टालोके (D₇ °के), D₆ दुष्टलोकात् — (L 4) K₄ दृष्ट्वा, Dn₁ जुष्टा, D₃ ₇ दृष्टान्, D₄ दृष्टा, D₅ जुष्टान् (for जुष्टे) D₆ नरकान् K₄ D₆ ₇ पाटवेया (K₄ °यान्)]

D₆ cont

685* रथे स्थित फाल्गुन केशवस्ते
रश्मी समादाय रणे प्रयातु ।
जहि त्वमद्यैव समेत्य कर्णं
चैद्य यथा केशवो राजमध्ये ।

15 ᵃ) Ś₁ प्रकृच्छे, K₃ B Da₁ Dn₁ D₁–₇ Ca सुकृच्छ्रे, V₁ D₃ स कृच्छ्रे (for प्रकृच्छ्रे) T G₂ ₃ M₁ मासे पतिष्येच (T₁ °तिष्ये य , G₂ °दिष्यो य-, M₁ °तिष्यो य)दि पचमे त्वं, G₁ मासे पतिष्ये पचमे त्वं * * *, M₂–₄ गर्भात्पतेस्त्व यदि मासि पचमे — ᵇ) D₆ मा (for वा) V₁ B D गर्भे K₃ यथाभविष्य , V₁ Dn₁ D₃.₄ आभविष्य , B₁ प्रभ°, B₃ चाभ°, D₂ ₆ श्चभ°, T₁ ₃ G₃ यद्यभव (T₁ °वत्), T₂ G₁ ₂ M₁ यद्यभाव , M₂–₄ यदभव (for ऽप्यभविष्य) Ś₁ पृथिव्य , K₁ ₂ ₄ पृथाया — ᶜ) D₃ तत , T₁ ₃ G मत्तो (for तत्ते) K₁ ₃ V₁ B D T₂ M श्रेयो, T₁ ₃ G श्रेयान् (for श्रमो) V₁ राजपुत्राद्, T G °पुत्रो V₁ भविष्य, D₂ भविष्यते — ᵈ) B₁ ₂ ₅ Dn₁ D₃ ₃ ₆ ₇ न चेत् (for न) K₂ ₄ अपयात्त, K₃ उपयातु, V₁ अपयास्त्व, B Da₁ Dn₁ D₂–₅ ₇ °यात, D₁ °याता, D₃ उपयात (for अपयातु) S न ते यश फल्गुन इत्यपा(T₂ G₁ M₁ °पे)यात् — After 15, Da₁ ins 683* and D₁.₅ ins lines 1–2 of 683* On the other hand, Dn₁ D₃ ins. after 15

686* धिग्गाण्डिव धिक्च ते बाहुवीर्य-
मसंख्येयान्बाणगणाश्च धिक्ते ।
धिक्ते केतु केसरिण सुतस्य
कृशानुदत्त च रथ च ते धिक् ।

[(L. 1) D₃ गाजीव — (L 4) Dn₁ धिकृते (for ते धिक्)]

Colophon om in D₁ — *Day of Karṇa's Generalship* Ś₁ K₄ द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* T₁ परुषोक्ति , M₁ परुषवाक्यं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś₁ 49, B₁ 68, B₂ D₆ 69, B₅ 70, Da₁ 79, T₁ ₃ G 76, T₂ M 75

४९

संजय उवाच ।
युधिष्ठिरेणैवमुक्तः कौन्तेयः श्वेतवाहनः ।
असिं जग्राह संक्रुद्धो जिघांसुर्भरतर्षभम् ॥ १
तस्य कोपं समुद्वीक्ष्य चित्तज्ञः केशवस्तदा ।
उवाच किमिदं पार्थ गृहीतः खड्ग इत्युत ॥ २
नेह पश्यामि योद्धव्यं तव किंचिद्धनंजय ।
ते ध्वस्ता धार्तराष्ट्रा हि सर्वे भीमेन धीमता ॥ ३
अपयातोऽसि कौन्तेय राजा द्रष्टव्य इत्यपि ।
स राजा भवता दृष्टः कुशली च युधिष्ठिरः ॥ ४
तं दृष्ट्वा नृपशार्दूलं शार्दूलसमविक्रमम् ।
हर्षकाले तु संप्राप्ते कस्मात्त्वा मन्युराविशत् ॥ ५
न तं पश्यामि कौन्तेय यस्ते वध्यो भवेदिह ।
कस्माद्भवान्महाखड्गं परिगृह्णाति सत्वरम् ॥ ६
तत्त्वा पृच्छामि कौन्तेय किमिदं ते चिकीर्षितम् ।
परामृशसि यत्क्रुद्धः खड्गमद्भुतविक्रम ॥ ७
एवमुक्तस्तु कृष्णेन प्रेक्षमाणो युधिष्ठिरम् ।
अर्जुनः प्राह गोविन्दं क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ॥ ८
दद गाण्डीवमन्यस्मा इति मां योऽभिचोदयेत् ।

49

1 [a]) D4 युधिष्ठिरेन — [c]) T1 असि- (for असिं) — [d]) Ś2 K1.2.4 V1 B1 Dn1 D4.7 T2 G2 भरतर्षभ (Dn1 °भ), D2 पांडुनंदनं D6 हंतुं भ्रातरमग्रजं

2 G2 om. 2 — [a]) K3 पापं, S (G2 om) क्रोधं (M1 °ध) (for कोपं) Ś1 K1.2.4 समुत्क्षिप्य, S (G2 om.) समाज्ञाय, Co समुद्वीक्ष्य (as in text) — [b]) K3 G3 तथा (for तदा) — [c]) K4 पार्थं, T1 कार्यं, T2.3 G1.3 M खड्ग (for पार्थ) — [d]) Ś2 गृहीत्वा Da1 D2.5.6 खड्गं गृह्णासि शंस मे; T1 असिं गृह्णासि भारत; T2.3 G3 M गृह्णास्यर्जुन शंस मे, G1 गृह्णासि भरतर्षभ

3 [a]) B1.3–5 Dn1 D3.4.7 T1 G1.2 न हि, B2 नेहि (for नेह) G2 [अ]योद्धव्यं — [b]) K3 V1 D3 त्वयि, B Da1 Dn1 D1–7 S त्वया (for तव) T3 G2.3 कच्चिद् M4 धनंजय — [c]) V1 B3.5 Da1 D1.5 विध्वस्ता, B1.4 Dn1 D3.4.7 ते ध्वस्ता (for ते ध्वस्ता) S नेहा(G2 न ह्या)गता धार्तराष्ट्रा — [d]) B1.4.5 Dn1 D3.4.6.7 भीमसेनेन (for सर्वे भीमेन) D6 संयुगे, S वारिता (for धीमता)

4 [a]) K1.4 अपा(K4 °भि)यातो, K3 D6.8 उप°, Da1 D1.5 इहागतो, D2 उपा **, S उपागतो (for अपयातो) Ś K1.2.4 हि (for ऽसि) — [b]) B2 T3 G3 इत्यसौ, B5 D6 T1.2 G1.2 M इत्युत, Co इत्यपि (as in text) B3 किमिदं ते चिकीर्षितं — [c]) B3 भरतश्रेष्ठ (for भवता दृष्ट) — [d]) Ś2 कुशले, Dn1 कुसली

5 [a]) Ś K1.2 संदृष्ट्वा, B1.4.5 Dn1 D2–5.7.8 स दृष्ट्वा T2.3 G3 नरशार्दूलं (for नृप°) — [b]) T1 G2 M -विक्रम (for °मम्) — [c]) K1 हर्षकाले. B1.4.5 Dn1 D3.4.7 च (for तु) — [d]) Ś2 T1 G2 त्वं, K3 V1 B2 D3 ते; K4 Da1 D1.2.5.6 T2.3 G1.3 M1.3 त्वां (for त्वा) Ś2 V1 मन्यवारि(V1 °नुरावि)शत् B1.3–5 Dn1 D3.4.7 किमिदं मोहकारित

6 [a]) Dn1 ते (for तं) K4 पश्याम T2 कौंतेयं — Ś1 K1.2 om. (hapl.) 6^{b}–7^{a} — [b]) K3 B1.4.5 Dn1 D3.4.7 भविष्यति, V1 Da1 D1.5.6 भवेदिति; D8 भवेति वै (for °दिह) — After 6^{ab}, K4 B Dn1 D3.4.7 ins

687* प्रहर्तुमिच्छसे कस्मात्किं वा ते चित्तविभ्रम ।
[K4 चित्ते हि (for ते चित्त)]

— [c]) D2 G2 तस्माद्, M3 यस्माद् D6 विद्वन् (for भवान्) B5 इम (for महा-) — D2 om. (hapl.) 6^{d}–7^{c} — [d]) Ś2 K4 परिगृह्याति-, T2.3 G3 °गृह्णासि V1 B Dn1 D1.3–5.7 सत्वर , T G [स]कारणात्; M कारणात्

7 Ś1 K1.2 om. 7^{a}, D2 om. 7^{abc} (cf. v 1 6) — [a]) K3.4 V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 G1 तत्त्वां; D2 स त्वां, T G2.3 M तस्मात् (for तत्त्वा) — [b]) S किमिद (T2 G2.3 काङ्क्षितं, G1 कांक्षी तं) भरतर्षभ — [c]) Ś K1.2 B (except B5) Dn1 D3.4.7 परामृषसि, K3 परान्हंससि; K4 °मृष्यसि; D8 T2 °मृशयति (T2 °सि); Co °मृषस्व K3 य क्रुद्द , K4 यत्क्रुद्द; D3 यत्क्रुद्द, T1.2 M सरब्ध (T2 °ब्ध), T3 G हस्तेन (for यत्क्रुद्द) — [d]) K3.4 अद्भुतविक्रम , D3 S °दर्शन

8 [a]) M1 उक्त्वा (for उक्तस्) D3 स कृष्णेन; S कटाक्षेण — [b]) Ś2 प्रेक्षमाणे, K1 °मानो, K3 B2 Da1 D1.5.6 प्रेक्ष्यमाणो (K3 °ण) — [d]) D2 प्राह (for सर्प) M3 इवाश्वसन्

9 [a]) Ś2 K4 देहि; K3 रुरु (sic), D2 यच्च (for दद) D3 गाण्डीवम् B Da1 Dn1 D1.3–7 S अन्यस्मै देहि गांडीवम् — [b]) Ś2 सयो°, K3 *यो (for मां यो) K1 [ऽ]भिचोदयत्, K3 °वादय, K4 B2 Da1 D1 प्रचोदयत्, V1 B3

छिन्द्यामहं शिरस्तस्य इत्युपांशुव्रतं मम ॥ ९
तदुक्तोऽहमदीनात्मन्राज्ञामितपराक्रम ।
समक्षं तव गोविन्द न तत्क्षन्तुमिहोत्सहे ॥ १०
तस्मादेनं वधिष्यामि राजानं धर्मभीरुकम् ।
प्रतिज्ञां पालयिष्यामि हत्वेमं नरसत्तमम् ।
एतदर्थं मया खड्गो गृहीतो यदुनन्दन ॥ ११
सोऽहं युधिष्ठिरं हत्वा सत्येऽप्यानृण्यतां गतः ।
विशोको विज्वरश्चापि भविष्यामि जनार्दन ॥ १२
किं वा त्वं मन्यसे प्राप्तमस्मिन्काले समुत्थिते ।
त्वमस्य जगतस्तात वेत्थ सर्वं गतागतम् ।
तत्तथा प्रकरिष्यामि यथा मां वक्ष्यते भवान् ॥ १३

कृष्ण उवाच ।

इदानीं पार्थ जानामि न वृद्धाः सेवितास्त्वया ।
अकाले पुरुषव्याघ्र संरम्भक्रियया नया ।
न हि धर्मविभागज्ञः कुर्यादेवं धनंजय ॥ १४
अकार्याणां च कार्याणां संयोगं यः करोति वै ।
कार्याणामक्रियाणां च स पार्थ पुरुषाधमः ॥ १५
अनुसृत्य तु ये धर्मं कवयः समुपस्थिताः ।

D5 S प्रचोदयेत्, D8 [ऽ]भ्यनोदयेस् — D1 reads 9ᵉ–27ᵈ and lines 1 and 3 of 694* for the first time after 8 48 5ᵃᵇ — ᶜ) B1 4 Dn1 D3 4 7 T3 G भिं(G1 भि)द्यामह; D2 छिद्यमास B Dn1 D3 4 7 तस्य शिर (by transp), D2 शिरस्तस्मात्, D8 °स्येति — ᵈ) Ś K1 2 4 [इ]त्यथ, D2 कृष्ण, D8 अथ (for इति) K3 पाशुव्रते, D2 पांशुव्रत, Cv [उ]पांशु° (as in text) Ca cites उपांशु — After 9, T1 3 G ins.

688* युधिष्ठिरेण तेनाहमुक्तश्चास्मि जनार्दन।
[G1 चापि (for चास्मि)]

10 ᵃ) S यद् (for तद्) K3 D8 मदीनात्मा, S °नार्थं; Ca अहीनार्थं B Dn1 D2–4 6 7 तदुक्त मम चानेन — ᵇ) K2–4 D8 राज्ञामितपराक्रम° (K4 °म), D2 राज्ञा त्वमितविक्रम; S राज्ञा तेन (T2 M °ज्ञानेन) यशस्विना — ᵈ) S transp न and तत् K1 इव (for इह)

11 ᵇ) Ś K1 2 4 धर्मभीतक, B1 D5 Ca °भीरुक; S °चारिणं — After 11ᶜ, V1 reads 13ᶠ, repeating it in its proper place and thereafter repeats 11ᵇ — ᵈ) D8 om (hapl.) from हत्वेमं up to भविष्यामि (in 12ᵈ) K3 V1 B Dn1 D1 2 4 5 7 8 S [ए]न, D6 च (for [इ]म) Ś1 K1.4 V1 Da1 D1 5 नरसत्तम, D2 तु नरोत्तम, D6 M2–4 नृपसत्तम — ᶠ) K1 यदुसत्तम, K4 युद्धनदन (for यदु°)

12 D8 om up to भविष्यामि (in 12ᵈ) (cf v l. 11) — ᵃ) Dn1 हि (for ऽह) Ś1 युधिष्ठिरो — ᵇ) K3 V1 B D (D8 om) S सत्यस्य (for सत्येऽपि) V1 T1 G1 2 [आ]नृणतो Ś2 गता, D6 सत (for गत) — ᶜ) S (except T1) चैव (for चापि)

13 ᵃ) T1.3 G च (for वा) — ᵇ) B2 काल°; B3 कार्ये, S कार्ये (for काले) Ś1 समुत्त्थिते, K3 B1 5 D (except D2 8) उपस्थिते — ᶜ) D6 partly damaged. D8 वेत्थ; S (except T1 G2) कृष्ण (for तात) — ᵈ) D6 S (except G2) वेत्सि, D8 तात (for वेत्थ) Da1 D1 5 transp वेत्थ and सर्वं — After 13ᶜᵈ, T G1 3 ins

689* जातस्त्वत्तो हि धर्मश्चाधर्मश्चेति परा श्रुति ।
[T1 2 transp धर्मश् and अधर्मश् T1 पुरा]

— ᵉ) V1 प्रचरिष्यामि, T1 [अ]द्य करि°, T2 च करि° G2 तत्तत्तथा करिष्यामि — V1 reads 13ᶠ for the first time after 11ᶜ — ᶠ) M2 4 मा (for मां) — After 13, K4 V1 B D (except D8) S ins

690* संजय उवाच ।
धिग्धिगित्येव गोविन्द पार्थमुक्त्वाब्रवीत्पुन ।
[D2 T1 G1 2 M om संजय उवाच — (L 1) T1 G2 M धिगि(M4 धीती)ति (for इत्येव) T3 G3 धिगित्येव च गोविंद K4 उक्ता G1 वच° (for पुन)]

14 V1 B1 2 5 Da1 D1 6 T1 2 M om. the ref. K4 T3 G श्री(T3 G3 om. श्री)भगवान् (for कृष्ण) — ᵇ) K2 वृद्ध, Ca वृद्धा (as in text) K3 तथा (for त्वया) — ᶜ) B5 Dn1 D3 4 7 कालेन (for अकाले) — ᵈ) K4 T1.2 G1.2 M3.4 सरभ क्रियया (T1 °यते, T2 °यता); D2 °भकृपया D2 तया, T1 त्वया (for [अ]नया) B (except B3) Da1 Dn1 D1 3–7 सरभ यद्व्यानगात् (B2 Da1 D1.5 °नियास्, B4 °नगा) Ca cites अगात् — ᵉ) T1 3 G धर्मविभागज्ञैर् — ᶠ) K3 कुर्यादेन, T1 3 G एव कार्यं, T2 इदं कार्यं, M एव कुर्याद् (by transp) Ś1 K2 Dn1 धनजय — After 14, K1 B2–4 Da1 Dn1 D1 3 4 (marg sec m) 5–7 ins

691* यथा त्वं पाण्डवाद्येह धर्मभीरुरपण्डित ।
[D6 पांडव इति]

15 ᵃ) B4 अकार्येण, S (except M1) योऽकार्याणां, Ca o अका° (as in text) K3 D2 6 8 च सयोग, V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 क्रियाणा च, S क्रियायाश्च (for च कार्याणां) Ca cites क्रियाणां — G2 reads 15ᵃᵇ twice — ᵇ) K4 यत् (for य) K3 D6 8 य करोत्यविचारयन्, D2 कुर्यादेवं विचारयन्, S (G2 both times) सयोगं नावबुध्यते (T2 °त) Cv cites सयोग (as in text) — ᶜ) K3 D2 8 अक्रियां (D2 °या) चैव; B1 5 °याभिश्च; T1 2 G1 2 (both times) M °यायाश्च T3 G3 कार्याणां तु क्रियायाश्च Ca cites कार्याणां — ᵈ) D4 G1 पार्थ

16 ᵃ) K3 D8 अनुश्रित्य, D6 °श्रुत्य; Ca o °सृत्य (as in text) B5 वै; D7 ते (for ये) — ᵇ) G2 क्रिया य

समासविस्तरविदां न तेषां वेत्थ निश्चयम् ॥ १६
अनिश्चयज्ञो हि नरः कार्याकार्यविनिश्चये ।
अवशो मुह्यते पार्थ यथा त्वं मूढ एव तु ॥ १७
न हि कार्यमकार्यं वा सुखं ज्ञातुं कथंचन ।
श्रुतेन ज्ञायते सर्वं तच्च त्वं नावबुध्यसे ॥ १८
अविज्ञानाद्भवान्यच्च धर्मं रक्षति धर्मवित् ।
प्राणिनां हि वधं पार्थ धार्मिको नावबुध्यते ॥ १९
प्राणिनामवधस्तात सर्वज्यायान्मतो मम ।
अनृतं तु भवेद्वाच्यं न च हिंस्यात्कथंचन ॥ २०
स कथं भ्रातरं ज्येष्ठं राजानं धर्मकोविदम् ।
हन्याद्भवान्नरश्रेष्ठ प्राकृतोऽन्यः पुमानिव ॥ २१
अयुध्यमानस्य वधस्तथाशत्रोश्च भारत ।
पराङ्मुखस्य द्रवतः शरणं वाभिगच्छतः ।
कृताञ्जलेः प्रपन्नस्य न वधः पूज्यते बुधैः ॥ २२
त्वया चैव व्रतं पार्थ बालेनैव कृतं पुरा ।
तस्मादधर्मसंयुक्तं मौढ्यात्कर्म व्यवस्यसि ॥ २३
स गुरुं पार्थ कस्मात्त्वं हन्या धर्ममनुस्मरन् ।

(for कवय) K8 समुपासते, D2 के समुस्थिता ; Co समुप° (as in text) Ca cites उपस्थिता B Dn1 D3 4 7 कथयेयुरुपस्थिता — ^{c}) T2 समास (for समास) S K1 2 4 समासविस्तरवतो, D8 °विस्तारविदा, M °विस्तरविदो — ^{d}) K8 वेत्तु; B1 D (except D8) T1 3 G वेत्सि (for वेत्थ) T2 न तेषां वधनिश्चय

17 ^{a}) Ca अनिश्चयज्ञा — ^{b}) D6 कार्याकार्यत्वनिश्चये, D8 °कार्यविचारेण — ^{c}) Ś2 K4 अवश्यं (Ś2 °श्यो) Da1 D1.5 मुह्यत्यवश्यं कौंतेय, D6 स मुह्यत्यवश पार्थ, S एवं स मुह्यत्यवशो — ^{d}) Ś2 K4 ह, K8 हि, D2 तत् (for तु) Da1 D1 5 6 यथा मूढं त्व(D6 °ढस्त्व)मद्य वै, S यथा त्वं पार्थ (M2-4 पार्थ वि-) मुह्यसि

18 ^{a}) B2 तु (for हि) D5 om अकार्यं — ^{b}) K4 सुख, Co सुख (as in text) — ^{c}) D2 [ऽ]त्यर्थं (for सर्वं) ❀Co अज्ञायत इत्यशब्दो नजर्थे।❀ — ^{d}) Ś2 [अ]वबुध्य मे, K8 °द्धसे, G2 (sup lin as in text) °ध्यते

19 ^{a}) K4 अवज्ञानाद्, D8 अथा°, Co अवि° (as in text) K2 4 भवान्यश्च, D6 °वाँल्लुब्धो, D8 न भवान् (submetric), T1 3 इह भवान्; T2 M भवानेवं (for °न्यच्च) D2 अज्ञानाद्वा भवाँल्लुब्धो — ^{b}) S सत्यं (for धर्मं) D8 रक्षसि D6 धर्मं रक्षितुमिच्छति — ^{c}) B Dn1 D3.4 6 7 T2 3 G3 M त्वं (for हि) D8 वध ; M1 वधे K1 तात (for पार्थ) — ^{d}) B (except B2) Dn1 D2 4 6 7 S (except T1) नावबुध्यसे, D8 नानुरुध्यते

20 ^{a}) Ś2 अवदस् (sic), T1 G1 2 M2-4 हि वधस्, T2 M1 हि वधे; T3 G3 हि वधात् (for अवधस्) D8 पार्थ (for तात) — ^{b}) T1 3 G M2-4 वृथा धर्मो, T2 M1 मृ-(M1 वृ)तो धर्मो (for सर्वज्यायान्) D2 सर्वज्यायात्मना मम — ^{c}) B (except B3) Dn1 D3 4 7 अनृतां B (except B3) Dn1 D3 4.6 7 वा; T2 नु (for तु) V1 B D (except D2 8) G1 वदेद् (for भवेद्). K8 B1.4 5 D3 4.7 वाचं, V1 B2 3 Da1 D1 2 5 6 T1 वाक्य. — ^{d}) K3 V1 B D (except D5) T3 G तु, K4 हि (for च) T2 M हिंसा तु (for च हिंस्यात्) K4 चस्या (sic), D3 T3 G हिंसा (G2 °सां) (for हिंस्यात्) K8 B2 Da1 D1.5 6 7 S कदाचन — After 20, Dn1 reads from 28^{a} up to आ (in 36^{d}) (without v l.), for the first time, repeating the portion in its proper place.

21 ^{a}) Ca cites अभ्रातरम्. Da1 D1 4 5 T1 G1 2 श्रेष्ठं (for ज्येष्ठं). — ^{c}) D4 रथश्रेष्ठ, T3 G3 नरश्रेष्ठं, G3 °श्रेष्ठ — ^{d}) Ś2 प्रकृतोन्य, K8 प्राकृतोन्यं Ca cites प्राकृतो

22 ^{a}) K8 अवध्यमानस्य D2 वधं, S (except M1) गुरोस् — ^{b}) K8 [अ]शस्त्राणि, B1.4 Dn1 D2-4 6.7 [अ]-शत्रोश्च, M1 [अ]शक्तस्य Dn1 D2-4 7 मानद (for भारत) — ^{d}) Ś K1 2 4 वाभि, K8 V1 B2 D2 4 8 चाभि-, B1 5 Da1 Dn1 D3 5-7 T3 G3 M3 चापि, D1 T2 G1 वापि, T1 G2 वा नि- (for वाभि) — ^{e}) Ś2 कृताजले. Ś1 K1 2 प्रसन्नस्य — After 22^{e}, N ins

692* प्रमत्तस्य तथैव च ।
न वध पूज्यते सद्भिस्तच्च सर्वं गुरौ तव ।

[(L 1) D8 प्रपन्नस्य, Co प्रसन्नस्य, Ca प्रमत्तस्य (as above) — (L. 2) Cf. 22^{f} for the prior half. D5 गुरोस्, D2 स्थित (for तव)],

— ^{f}) K4 पूजित ; D3 शस्यते (for पूज्यते) N सद्भिः (for बुधै)

23 D8 om. 23^{ab} — ^{a}) D8 त्व वा (for त्वया) Ś1 K8 V1 B Dn1 D3 5-8 T1.2 चैवं, T3 GM चैतद् — ^{b}) T2 याल्येन, Co °लेन (as in text). Ś1 K2 B Dn1 D4.7 G1 M1 [इ]त्र, D6 8 [ए]त्रं (for [ए]त्र) — ^{c}) G2 कस्माद्. — ^{d}) Ś2 मेध्यात्, K8 V1 B1.3 5 Dn1 D2 7.8 S (except T2) मौर्ख्यात्; D6 मोहात् D6 कर्तुं, T1 G2 M धर्मं, T3 G1 3 एव (G1 °व) (for कर्म) B2 करिष्यसि; B4 D6 8 व्यवस्यति

24 ^{a}) S त्व- (for स) — ^{b}) Ś2 हन्य, K2 B1 3 Da1 D1.5 8 हन्याद् (for हन्या) B1 4.6 Dn1 D3.4 6.7 S हन्तुकामोसि(D7 °म्य-, M1 °पि)भावसि — K2 om.

असंप्रधार्य धर्माणां गतिं सूक्ष्मां दुरन्वयाम् ॥ २४
इदं धर्मरहस्यं च वक्ष्यामि भरतर्षभ ।
यद्ब्रूयात्तव भीष्मो वा धर्मज्ञो वा युधिष्ठिरः ॥ २५
विदुरो वा तथा क्षत्ता कुन्ती वापि यशस्विनी ।
तत्ते वक्ष्यामि तत्त्वेन तन्निबोध धनंजय ॥ २६
सत्यस्य वचनं साधु न सत्याद्विद्यते परम् ।
तत्त्वेनैतत्सुदुर्ज्ञेयं यस्य सत्यमनुष्ठितम् ॥ २७
भवेत्सत्यमवक्तव्यं वक्तव्यमनृतं भवेत् ।

24^{cd} — ^{c}) B4 (marg) कार्याणां (for धर्माणां) — ^{d}) Ś2 G1 गतिसूक्ष्मां (Ś2 °क्ष्म) K1 B (except B4) Dn1 D2-4 6 7 T2 3 M3 दुरत्ययां (D4 °यं); D8 (marg as in text) °न्वयां; M1 दुरान्वया, Ca दुरु**, Co दुरुकुमान् (sic) (for दुरन्वयाम्)

25 ^{a}) M2-4 धर्मं (for धर्म) V1 B2 3 S तु (for च) — ^{b}) K3 V1 B2 D2 5 8 तव भारत (for भरतर्षभ) B1 3-5 Da1 Dn1 D1 3 4 6 7 S तव वक्ष्यामि पाण्डव (B3 भारत, D1 पांडव) — ^{c}) Ś K1 2 भीमो वा; K4 भीष्मोय, V1 Da1 D1.5 6 गांगेयो, B (except B5) Dn1 D3.4 7 भीष्मो हि — ^{d}) K3 धर्मराजो, B4 5 Dn1 पाण्डवो वा; S राजा वा (T1 M1 चा)पि (for धर्मज्ञो वा)

26 ^{a}) D6 [क्ष]थ वा; S पुन (for तथा) — ^{b}) B2 पृथा (for कुन्ती) S गांधारी वा (for कुन्ती वापि) D1 च (for वा) — After 26^{ab}, S ins

693* कुन्ती वा भरतश्रेष्ठ द्रौपदी वा यशस्विनी ।
[(T1 तपस्विनी (for यश°)]

— ^{c}) D6 तव (for तत्ते) S कौंतेय, Ca.c तत्वेन (as in text) — ^{d}) B D4 7 निबोधैतद् (B3 D4 °धेदं), Dn1 D3 निबोधैनं, D8 सनियोध (for तन्नि°) K4 धनजय

27 ^{a}) D6 सत्यं च, Co सत्यस्य (as in text) B1 Dn1 D3 4 7 वदिता साधुः; D2 वचनीयाद्धा (for वचन साधु) Ca c cite वचनं (as in text) Co cites साधु (as in text) — ^{b}) G2 वर (for परम्) — ^{c}) D2 सत्वेन K3 V1 B D (except D8) [ए]व (for [ए]तत्) S सुदुर्विद हि तत्त्वेन — ^{d}) V1 Da1 D1.2 5 8 Co यत्र, B1 2 5 Dn1 D3 4 6 7 पश्य (for यस्य) K3 D3 8 सर्वं, K4 सत्त्वम्, Co सत्यम् (as in text). K3 D2 8 प्रतिष्ठित; V1 B3 8 Da1 D1 5 Co व्यवस्थित, Ca संनुष्ठितम् (as in text) T1 शास्त्रहीनस्य निष्ठितं, T2 3 G M यत्सत्यमिति निष्ठित (T2 3 G3 मे मति) — After 27, Ś1 reads 30^{cd}.

28 For sequence of 28^{a}–30^{b} in K4 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1 3 7 T3 G M, cf the tabular statement below

Tabular Conspectus showing sequence of st 28^{a}–30^{b} in K4 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1 3 7 T3 G M
(N B —Repetitions are marked by "(r)")

K4	V1	B1	B2	B4	B5 Da1	Dn1	D1	D3 7	T3 G M
28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	28^{ab}
—			29^{ab}	—	—	—	29^{ab}	—	
29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}	29^{cd}
				28^{cd}					
	29^{ab}	29^{ab}							29^{ab}
		28^{cd}							
									29^{cd} (r)
		694*		694* lines 3–4	694* lines 3–4	694*	694*	694*	
28^{cd}	—		28^{cd}		28^{cd}	28^{cd}	—	—	28^{cd}
29^{cd} (r)	29^{cd} (r)	29^{cd} (r)	29^{cd} (r)	29^{cd} (r)	29^{cd} (r)	29^{cd} (r)		29^{cd} (r)	29^{cd} (r)
694*	694*		694*	694* lines 1–2	694* lines 1–2				—
30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	30^{ab}

सर्वस्वस्यापहारे तु वक्तव्यमनृतं भवेत् ॥ २८
प्राणात्यये विवाहे च वक्तव्यमनृतं भवेत् ।
यत्रानृतं भवेत्सत्यं सत्यं चाप्यनृतं भवेत् ॥ २९
तादृशं पश्यते बालो यस्य सत्यमनुष्ठितम् ।
सत्यानृते विनिश्चित्य ततो भवति धर्मवित् ॥ ३०
किमाश्चर्यं कृतप्रज्ञः पुरुषोऽपि सुदारुणः ।
सुमहत्प्राप्नुयात्पुण्यं बलाकोऽन्धवधादिव ॥ ३१
किमाश्चर्यं पुनर्मूढो धर्मकामोऽप्यपण्डितः ।
सुमहत्प्राप्नुयात्पापमापगामिव कौशिकः ॥ ३२

अर्जुन उवाच ।

आचक्ष्व भगवन्नेतद्यथा विद्यामहं तथा ।

— ^{a}) G1 सक्तम्, Ca c सत्यम् (as in text) — ^{b}) G2 भवेत्यसत्य वक्तव्य Ca cites वक्तव्यमनृत (as in text) — K3 V1 D1 om 28^{cd} D3 4 6–8 T1 om 28^{c}–29^{b} D5 T2 transp 28^{cd} and 29^{ab} B3 reads 28^{cd} after 694* — ^{c}) Ś2 Da1 वा, B4 च (for तु). T3 G M सर्वस्वहरणे चा(G2 वा)पि

29 For sequence in K4 V1 B1 2 4 5 Da1 Dn1 D1 3 7 T3 G M, cf. the tabular statement on page 409 K4 B4.5 Da1 Dn1 D2–4 6–8 T1 om. 29^{ab} (for D3 4 6–8 T1, cf. v l 28). D5 T2 transp 28^{cd} and 29^{ab} — ^{a}) T3 G2 3 वा (for च) — ^{b}) T2 स्त्रीषु चैव विशेषत. — ^{c}) M4 (first time) lacuna for यत्रानृतं भवेत् V1 B1 (both second time).2 4 5 (all both times) Dn1 D3 5 7 8 (all second time) T3 G (T3 G1.3 second and third time, G2 three times) M (M1 2 4 second and third time, M3 three times) तत्र (for यत्र). — ^{d}) M2 (first time) lacuna for सत्य चाप्यनृत Ś2 M (third time) वापि, B2 (second time) Da1 (both times) D5 8 T3 G3 M1.3 4 (all first time) अपि; T1 3 G (T3 G1 3 second and third time) अत्र, G1 (first time) यत्र (for चापि). — Dn1 D1 3–7 ins after 29 K4 V1 B2 after the repetition of 29^{cd}. B1 after 28^{cd} B3 after 29^{ab} B4.5 Da1 lines 1–2 after the repetition of 29^{cd} (lines 3–4 after 28 in B4 and after 29 in B5 Da1)

694* विवाहकाले रतिसंप्रयोगे
प्राणात्यये सर्वधनापहारे ।
विप्रस्य चार्थे ह्यनृतं वदेत
पञ्चानृतान्याहुरपातकानि ॥

[(L 1) Dn1 रतिसंप्रयोग]

30 For sequence in K4 V1 B1.2 4 5 Da1 Dn1 D1.3 7 T3 G M, cf. the tabular statement on page 409 — ^{a}) V1 B3 Da1 D5 तादृशे; B3 D1 T2 G2 M तादृशो, G1 त्वादृशो Ś1 B5 D8 मन्यते; K3 पश्यसे, V1 B3 Da1 D1 5 T2 मुह्यते, B2 युध्यते, T3 G1.3 M ह्न्यते, G2 ह्यनृतो (for पश्यते) T1 तादृयत्रानृतो बालो — ^{b}) K4 D3 4 7 पश्य, B2 G1 यत्र, D3 येन (for यस्य). B5 सर्वम्, D8 सम्यग् (for सत्यम्) Ś1 अनुश्रितं; D1 °ष्ठित , T1.3 G M ह्यनिश्चितं; T2 इति स्थितं — After 30^{ab}, K4 B1 3 Dn1 D3 4 7 8 ins

695* भवेत्सत्यमवक्तव्यं न वक्तव्यमनुष्ठितम् ।

— Ś2 reads 30^{cd} after 27.

31 Cf. 12 110 7 Dn1 reads from 31^{a} up to भा (in 36^{d}) for the first time after 20 — ^{a}) B1 कृतजन्म; D4 6 कृतप्राज्ञ , T1 G1 2 महाप्राज्ञ. (G2 °ज्ञ), T2 3 G3 M भवेत्प्राज्ञ , Ca c कृतप्रज्ञ. (as in text) K3 B3 Dn1 D3 किमाश्चर्यकृतप्रज्ञ (B3 °प्रज्ञं, Dn1 °प्राज्ञ; D3 °प्राज्ञ), B1 D7 °र्यंकृतं प्राज्ञ Ca c cite किमाश्चर्यं (as in text) — ^{b}) T1 सुदारुणं — Ś1 K1 2 om. (hapl.) 31^{c}–32^{b} — ^{c}) T1 G1 2 M सु(M2 3 स)बहु (for सुमहत्) D5 प्राप्त (for पुण्यं) — ^{d}) D3 वराको, D8 बालको (for बलाको) K4 बलाकोर्धवधादिव, V1 °को नु ब°; G2 °कोंढव°

32 Cf. 12 110 8 Ś1 K1.2 om 32^{ab} (cf v l. 31) — ^{a}) T3 G1 3 M अनाश्चर्यं Ś2 पुनर्धूमो; S (except T2) °मोहाद् (for °मूढो) — ^{b}) K4 धर्मकारो B (except B3) Da1 Dn1 D1–5 T1 M ह्यपंडितः; D1 ह्युपस्थित ; G1 2 ह्यवस्थित· (for ऽप्यपण्डित) — ^{c}) G2 M2 4 सुबहु (for सुमहत्) Ś1 K2 प्राप्नुयां — ^{d}) K3 V1 B D (except D2) T G1 2 M आपगासु, G3 आपगा (for आपगाम्) — After 32, B1 ins an addl colophon.

33 ^{a}) D6 मे भगवन् (for भगवन्) — ^{b}) T1 G1 यथा (for यथा) K3 B (except B3) Dn1 D3 4 6 7 विंदा स्यहं, D2 विंदामहे, T2 विंदामहं, M4 विद्य° (for विद्या°) B3 D6 T2 तव; Da1 D1.5 तयो (for तथा) — ^{c}) Ś1 K1 बलाकांधाभिसबंध्यं, Ś2 बलाकष्टा(sup lin °कथा)भिसां बंध्यं, K2 °कांधाभि ***, K3.4 D3 T1 2 G1 2 °धाभि(T2 °धादि-, G3 °क्षाभि)संबधं (K3 °ध-), V1 Da1 °कान्ताभिस(Da1 °स)बद्धं, B1 Dn1 D3 4 7 °कस्याध(B1 Dn1 °तु)संबद्धं, B2 °कर्साधाभिसंबधि (hypermetric), B3 बालकाधादिसंबद्धं; D1 बलाकात्वाभिसंबद्ध-, D3 बालाका°

बलाकान्धाभिसंबद्धं नदीनां कौशिकस्य च ॥ ३३
कृष्ण उवाच ।
मृगव्याधोऽभवत्कश्चिद्बलाको नाम भारत ।
यात्रार्थं पुत्रदारस्य मृगान्हन्ति न कामतः ॥ ३४
सोऽन्धौ च मातापितरौ बिभर्त्यन्यांश्च संश्रितान् ।
स्वधर्मनिरतो नित्यं सत्यवागनसूयकः ॥ ३५
स कदाचिन्मृगाल्लिँप्सुर्नान्वविन्दत्प्रयत्नवान् ।
अथापश्यत्स पीतोदं श्वापदं घ्राणचक्षुषम् ॥ ३६
अदृष्टपूर्वमपि तत्सत्त्वं तेन हतं तदा ।
अन्वेव च ततो व्योम्नः पुष्पवर्षमवापतत् ॥ ३७
अप्सरोगीतवादित्रैर्नादितं च मनोरमम् ।
विमानमागमत्स्वर्गान्मृगव्याधनिनीषया ॥ ३८
तद्भूतं सर्वभूतानामभावाय किलार्जुन ।
तपस्तप्त्वा वरं प्राप्तं कृतमन्धं स्वयंभुवा ॥ ३९
तद्धत्वा सर्वभूतानामभावकृतनिश्चयम् ।
ततो बलाकः स्वरगादेवं धर्मः सुदुर्विदः ॥ ४०
कौशिकोऽप्यभवद्विप्रस्तपस्वी न बहुश्रुतः ।
नदीनां संगमे ग्रामाददूरे स किलावसत् ॥ ४१

न्धाभिसंबद्ध — d) D6 कोशिकस्य, G1 किशि° T3 G2 3 वा (for च)

34 K3 B Da1 Dn1 D1 3-8 वासुदेव, D2 T G भगवान् (for कृष्ण) — a) K3 B1 4 Dn1 D3-5 7 8 पुरा, D6 वने (for मृग-) G1 भवेत् — b) G1 बालको B1 S नामत, D3 पार्थिव (for भारत) — c) D6 पुष्पार्थं, Ca c यात्रार्थं (as in text) D8 T3 G3 पुत्रदाराणां — d) Ś2 M1 मृगा; K1 मृगां M1 घ्नंति (for हन्ति) B1 स वै सदा, Dn1 न कामित (for न कामत)

35 a) Ś1 D8 सोंधा, B1 3 4 Dn1 D3 4 7 G1 वृद्धौ, B3 5 Da1 D1, 5 6 T1 3 G2 3 अधौ (for सोऽन्धौ) V1 तु (for च) — b) S (except T2) बभार (for बिभर्ति) T2 3 G3 बांधवान् (for संश्रितान्) — c) T3 G2 स (for स्व-) Ś K2 4 अधर्मनिरतो (Ś2 °ते) K1 अधर्मनिरतो निरत — d) B2 सत्यवान् Da1 Dn1 D1 4, 5 8 अनुसूयक, T2 अनसूयन T3 G1, 3 सविभज्यान(G1 °नु)सूयक, G2 स विगाख्यान°, M सविभाज्यनसूयक (M4 त), Ca as in text

36 a) Ś2 B3 4 5 Dn1 D3 4 7 G2 मृगं लिप्सुर्, K1 Da1 D1 5 मृगाल्लिँप्सन्; V1 °न्प्रेप्सुर्, D2 °न्हति; T2 3 G3 M मृगप्रेप्सुर् Co cites लिप्सु K3 स कर्णं चाविच्यगणान् (sic) — b) K1 D8 न व(D8 स्व)विंदत्; K3 सता°, K4 G2 नानुविंद(K4 °दे)त्, B1 3, 4 Dn1 D3 4 7 T1 नाम्य(B4 माम्य, D4 नात्य)विं°, T2 नान्वविष्यत् Co cites नोन्व विंदत K3 Dn1 D7 मृग कचित्, T2 प्रयत्नत (for वान्) B2 5 Da1 D1 5 नान्व(B2 नु-; B5 न्य)विंदत यत्नवान् — c) Ś K1, 2 4 T2 समीपस्थ (T2 पे तु), K3 स पीतोद, B3 T1 3 G M स(G1 2 सु)पीवान (for स पीतोद) Co cites पीतोद (as in text) B1 2 4 5 Dn1 D2-4 7 अप पिबतं ददृशे, D6 पय पिबत ददर्श Ca cites अप पिबत — d) Ś1 स्वापद, Ca c श्वा (as in text) T1 पूर्णचक्षुष, M3 घ्राणचक्षुपा, Ca c षम् (as in text)

37 a) T1 अभवत् (for अपि तत्) — b) Ś K2 सर्वं, K1 सर्वे, G2 तु त, Co सत्त्व (as in text) — c) K3 D3 T3 G1 3 M अन्वगेव (G1 °न), V1 B Da1 Dn1 D1 3 4-7 Ca अधे हते, D8 अर्थे हते; T1 G2 अन्वेव (G2 °व) हि (for °व च) T2 M पुनर् (for ततो) T2 व्योम्नि — d) V1 B2 3 Da1 D1 5 पुष्पवृष्टिर् B1 T2 3 G2 3 पपात ह, B4 Dn1 D3 4 7 M पपात च, B5 अपातयत् (for अवापतत्).

38 a) M2-4 -वादित्र — b) Ś K2 4 वादित D3 T2 G1 च (D3 सु) मनोहर — V1 om. 38cd — c) Ś1 K3 4 D2 3, 5 6 T G3 M1 3 4 अगमत्, G1 2 आगत G1 स्वर्गं (for स्वर्गान्) — d) K4 मृगव्याघ्र-, D3 °व्याधि- (for °व्याध-)

39 a) T2 अद्भुत D3 सर्वसत्त्वानाम् — Ś1 K1 2 om. (hapl) 39b–40a — b) Ś1 K4 अभावकृतनिश्चयं. Co cites अभावाय (as in text) — c) D6 T2 लेभे, T1 प्राप्य, T3 G3 M प्राप (for प्राप्त) — d) K4 छतमघ (sic), T1 कृतमन्य., T2 G1 तत्कृत हि, T3 G3 गतमन्यु, G2 °मन्यु (sic), M कृतार्थं (M1 °र्थो) हि (for कृतमन्ध) T3 G3 M3 4 स्वयभुव

40 Ś1 K1 2 om 40a (cf v 1 39) B3 om 40ab — a) T2 तत्कृत्वा, M1 त हत्वा (for तद्धत्वा) — b) Dn1 M4 अभाव, D6 T2 3 G1 2 M अभावे (for अभाव-) K4 M2 4 कृ(M4 कृ)तनिश्चय Ś2 अभावाय समुद्यतं — c) T1, 3 GM भूत (for ततो) M4 बलाहको (hypermetric) (for बलाक) T1 3 GM [ऽ]गात्स्वर्गम्, Ca स्वरगाद् (as in text) Co cites स्वर् T2 बलाकोगात्स्वर्गलोकम् — d) T2 धर्मं K1 4 T2 सुदुर्विद (K1 °ध), Co °द (as in text)

41 a) B2 हि, T3 G च (for ऽपि) B5 [आ]भवद् M1 तीव्रस् (for विप्रस्) — b) K1 [इ]व, K3 B4 5 Dn1 D3 7 नो, D2 च, D6 वै, G1 2 सु- (for न) D3 तपस्वी बहुविश्रुत — c) K1 समासे, V1 संगम- M1 ग्रामो — d) K3 D3 स(D3 सु)दूरस्थ°, B1 4 5 Dn1 D2-4 6 7 T1 G1 M अदूरात्स, Da1 D1 5 °र स (for °रे स). T2 विदूरात्किल सोपतत्, G2 अदूरात्सलिले वसेत्

सत्यं मया सदा वाच्यमिति तस्याभवद्व्रतम् ।
सत्यवादीति विख्यातः स तदासीद्धनंजय ॥ ४२
अथ दस्युभयात्केचित्तदा तद्वनमाविशन् ।
दस्यवोऽपि गताः क्रूरा व्यमार्गन्त प्रयत्नतः ॥ ४३
अथ कौशिकमभ्येत्य प्राहुस्तं सत्यवादिनम् ।
कतमेन पथा याता भगवन्बहवो जनाः ।
सत्येन पृष्टः प्रब्रूहि यदि तान्वेत्थ शंस नः ॥ ४४
स पृष्टः कौशिकः सत्यं वचनं तानुवाच ह ।
बहुवृक्षलतागुल्ममेतद्वनमुपाश्रिताः ।
ततस्ते तान्समासाद्य क्रूरा जघ्नुरिति श्रुतिः ॥ ४५
तेनाधर्मेण महता वाग्दुरुक्तेन कौशिकः ।
गतः सुकष्टं नरकं सूक्ष्मधर्मेष्वकोविदः ।
अप्रभूतश्रुतो मूढो धर्माणामविभागवित् ॥ ४६
वृद्धानपृष्ट्वा संदेहं महच्छ्वभ्रमितोऽर्हति ।

42 ^{a}) V1 यदा (for सदा) B5 वाक्यम् — ^{c}) K2 सत्यवाचीति, T3 G3 °वानिति, G2 M °वागिति D1 विख्यात — ^{d}) D6 lacuna for स तदासीद्-. T1 G1 स तपस्वी, G2 तपस्वी स (for स तदासीद्)

43 ^{a}) T1 3 G ततो (for अथ). K4 किंचित् — ^{b}) T2 जनास् (for तदा) D3 धनम् (for वनम्) D2 आश्रिता (for आविशन्) T1 3 G M कदाचित्तत्र संश्रि(T1 °ग)ता — B5 reads 43^{cd} twice — ^{c}) K3 V1 B2 3 5 (first time) Da1 D1.2 5 च तान् (for गता) B3 क्रुद्धा (for क्रूरा) B1 4 5 (second time) Dn1 D3.4 6 7 T2 तत्रापि दस्यवः क्रुद्धास्, T1 3 GM ततस्ते दस्यवः शू(T1 क्रू)रास् — ^{d}) K3 D3 विमृशंत, K4 व्यमार्गंत, V1 Da1 D1 5 व्यद्रवत, B3 अमार्गंत; T2 तान्मार्गंति (for व्यमार्गन्त) K3 D3 परस्पर (for प्रयत्नत) B1 Dn1 D3.4.6 7 तानमार्गंत यत्नत ; B2 मार्गयंतो वियत्नत , B5 (first time) वध्यमत समतत , T1 3 GM तान्स (T1 त सं , G3 ता स) मार्गंवि यत्नत .

44 ^{a}) D6 lacuna T1 ते त, M1 कथ (for अथ). Dn1 अभ्येत — ^{b}) S (except T2) प्रोचुस् (for प्राहुस्) K1 ता, K3 B (except B3) Dn1 D3-7 S (except T1) ते (for तं) — Dn1 om. 44^{cd} — ^{c}) B1 कथमेव, S कतरेण (for °मेन) S (except T2) यातो — ^{d}) S (except T2) भगवन्निह वै जन (M3 °ना) — ^{e}) G2 विष्ट (for पृष्ट) D2 स ब्रूहि, T1 तद्ब्रूहि — ^{f}) B3.5 D1 2 5 6 T1 तान्वेत्सि, T3 G M तद्वेत्सि (for तान्वेत्थ) V1 सशय , B3 5 [अ]सशय, D6 सिद्धय (sic), D3 तत्त्वत (for शस न)

45 Before 45, T3 G ins कृष्ण उवाच — ^{a}) B1 सत्य- (for सत्यं). — ^{b}) D3 तम् (for तान्). — For 45^{ab}, S (except T2) subst

696* सत्यस्य त्वविभागज्ञ सत्य तेभ्य शशंस स ।
[T3 G3 ह (for स)]

— Before 45^{cd}, T1.3 G ins कौशिक . — ^{c}) D3 प्रज- (for बहु-) T2 -लताकीर्णम्. — ^{d}) K3 अनुत्तम, V1 Da1 D1 5 अपाश्रिता (for उपा°) S एतद्गहनमाश्रिता — After 45^{cd}, N T2 ins

697* इति तान्ख्यापयामास स तेभ्य पार्थ कौशिक ।
[Ś K2 4 इति तत्, K1 इति त, K3 याश्रिता (sic) (for इति तान्) Ś2 K4 सत्येभ्य पार्थ, K3 B1 2 4 D3.6.7 तेभ्य पार्थ स, B5 D4 तेभ्यस्तत्त्वं स (D4 स) (for स तेभ्य पार्थ)]

— D3 om. 45^{e}–46^{b}. — ^{e}) B2 तु (for ते) D2 अतिक्रम्य (for समासाद्य) — ^{f}) Ś2 क्रूर जग्मुर्, S समाजघ्नु(G2 °ग्मु)र् V1 श्रुतं, B1 स्थिति , D4 श्रुत , Ca c श्रुति (as in text).

46 D3 om 46^{ab} (cf. v l. 45) — ^{a}) T2 सहसा (for महता) — ^{b}) Ś1 K2 ** रुक्तेन, Ś2 K4 सुदुरुक्तेन, D6 वागुक्तेन च, T2 संयुक्त स च, Co वाग्दुरुक्त्यान (corrupt) — ^{c}) D3 तत (for गत) Ś1 K3 B (except B4) Dn1 D2–4.6–8 स (for सु-). T1 3 G M निरयं (for नरकं) T2 गत स नरकं कष्टं Ca cites कष्टं and नरकं — ^{d}) S (except T2) धर्मसूक्ष्मेषु Ś2 K2 कोविद , D6 S (except T2) [अ]तत्त्ववित् (for [अ]कोविद) — T1 G2.3 om. 46^{ef} — ^{e}) Ś1 अप्रभूत श्रुतो, K3 अल्पश्रुतो श्रु ; V1 B1 T2 M1 दृष्टपूर्व(B1 °र्वं, M1 °र्वे)श्रु°, B2 दृष्टपूर्वं स्मृतो, B3 अदृष्टाल्पश्रुतो; Da1 D1.5 M2–4 दृष्टपूर्वश्रु°; Dn1 D3 4 6 7 य(D6 त)था चाल्पश्रु°; D2 अल्पश्रुतो ध्रुव, G1 दृष्टापूर्वश्रितो — ^{f}) T2 G1 M अविशारद (for अविभागवित्)

47 ^{a}) D6 च पृष्ट्वा (for अपृ°) S वृद्धानपृच्छन्स(T1 G1 °त्सं)देहान् — ^{b}) K3 महत्स्वर्गम्, V1 महछ्वं (sic), B1 D1 °छत्रम्, B2 °च्छुभम्, B4 °च्छेतुम् (sic), Dn1 D3 4 8 °त्कृच्छ्रम् (for °च्छ्वभ्रम्) V1 विमोर्हति; B1 इतोर्हसि, B4.5 D3 इवार्हति, Dn1 D4 इहा°, D2 3 अतो° T1.3 G M अंधश्वभ्रमिवर्च्छति (T1 °वार्च्छति, G2 °वेच्छति); T2 अतुलं महदाप्नुयात् — ^{c}) B2 Da1 D1 4 5 3 Co अत्र, M2–4 एष; Cv तत्र (as in text) B3 om. from लक्षगोदेश

तत्र ते लक्षणोद्देशः कश्चिदेव भविष्यति ॥ ४७
दुष्करं परमज्ञानं तर्केणात्र व्यवस्यति ।
श्रुतिर्धर्म इति ह्येके वदन्ति बहवो जनाः ॥ ४८
न त्वेतत्प्रतिसूयामि न हि सर्वं विधीयते ।

---

up to 49ᵃ — ᶜ) K4 G2 लक्षणो देश ❀Ca लक्षण समानानां समानजातीयव्यावर्तको धर्म । तस्योद्देश कथन । Cc लक्षणानामसाधारणधर्माणामुद्देश सक्षेपत परिग्रह ।❀ — ᵈ) K4 कश्चिद् B1 4 5 Da1 Dn1 D1 3–7 एवं, T1.3 G एष, M अत्र (for एव) D8 वधिष्यति (for भवि°)

48 B8 om 48 (cf. v 1 47) — ᵃ) K3 4 V1 B (B8 om) D परम (for परम-) S दुष्कर प्रतिसख्यान — ᵇ) K1.4 तस्केन, T1 3 G M कात्स्न्र्येन, T2 कार्यस्य, Ca.v तर्केण (as in text) V1 B1 4 5 Da1 Dn1 D1 3–5 [अ]नु (for [अ]त्र) B2 T2 M1 व्यवस्यते (B2 °त), D2 6 T3 G3 व्यवस्थिति· (D6°त) Cc cites अनुव्यवस्यति — T1.3 G M1 read 48ᶜ–49ᵇ twice, M3 reads the same thrice. — ᶜ) ŚK2 श्रुतिधर्मं, K1 श्रुतिधर्मो K3.4 B1 4.5 Dn1 D2 3 7 श्रुतेर्धर्मं, D4 (marg) श्रुते धर्मः; D8 इति धर्मः; T2 3 (second time) G1 2 (both first time) 3 (second time) सत्य धर्मः; G2 (second time) श्रुतो धर्मं, M1 (second time) 3 (third time) श्रु(M3 स्मृ)तिधार्य (M3 °र्या) (for श्रुतिर्धर्म) K1 इति ह्येको, D4 इतिस्त्वेके; G2 (both times) M1 (second time) 3 (third time) इति त्वेके. Cc cites [ए]के (as in text) T1 (first time) M2 3 (first time) 4 सत्य शसत (T1 वदत, M2 शास्यत; M3 शास्यत [sic]) इत्येके; T1 (second time) 3 (first time) G1 (second time) 3 (first time) M3 (second time) श्रुतिस्तु कार्या (T1 °स्तु धार्या; G1 स्तु धर्मं; M3 धार्येयं) इत्येके (T1 [इ]त्येके वै), M1 (first time) सत्य सत्य सदित्येके — ᵈ) K4 बहसो (for वदन्ति) Ś2 जन

49 B8 om. 49ᵃ (cf. v 1. 47) For the repetition in T1.3 G M1 3, cf. v 1 48 — ᵃ) K3 B1 4 Dn1 D3.4 6 7 तत्तेन, V1 न त्वेतं, D2 T3 G3 (the last two second time) न चै(D2 चे)तत्, D5 न त्व तत्, M3 (third time) ननु तान् (for न त्वेतत्) V1 प्रतिभूयामि, B (B8 om.) D (except D2) T1 (second time) 2 3 (second time) G1 (second time) 2 (both times) 3 M1 (both second time) 3 (second and third time)प्रत्य(D8 अनु)सू° (for प्रतिसू°) T1 3 G1 3 M1 (all first time) न च पार्थाभ्यसूयामि (M1 °या तु), M2 3 (first time) 4 न च तन्नाभ्य°, Cv तत्त्वेन तथ्य° — ᵇ) V1 B2 4 Dn1 D3–5 7 न च, B1 न तत्, T1 3 G2 3 M1 3 (all second time) तत्र, G1 (second time) M3 (third time) नात्र (for न हि) Dn1 lacuna for सर्वं Dn1 वधीयते, Cc विधी° (as in text) T1 3 G M1 (all first time) न तु स(T3 G1 3 नैतत्स)र्वत्र शिष्यति (T3 G1 3 °ते), M2 4 तत्तु (M4 ता तु) सर्वत्र शिष्यते, Cv as in text. — For 48ᶜ–49ᵇ, M2 4 (both reading also as in text) subst

698* श्रुतिर्धार्येयमित्येके वदन्ति बहवो जना ।
न तान्पार्थाभ्यसूयामि न च सर्वत्र शिष्यति ।
स्मृ तिर्धार्या इति त्वेके वदन्ति बहवो जना ।
न तु तान्प्रत्यसूयामि नात्र सर्वं विधीयते ।

[(L 1) M4 इत्येते — (L 2) M4 नत्वेत प्रत्यसूयामि तत्र सर्वं विधीयते — (L 3) M4 श्रुतिर् (for स्मृतिर्) — (L. 4) M2 च (for तु)]

— ᶜ) K1 D8 T1 M1 प्रभावार्थाय, Da1 D1 ᐧ प्रभावात्यये, D2 °र्थां हि, T2 प्रज्ञानार्थाय, Cc v प्रभवा° (as in text) — After 49, T2 ins

699* एवंविधा गतिर्वीर धर्मस्यातीव दुर्दृशा ।
विद्याशीलवयोवृद्धाननुपास्यानधीत्य वा ।
मन्वादीनां तु कृत्स्न वै को धर्मं वक्तुमर्हति ।
अधर्मादेव भवति धर्मोऽपि च महान्यथा ।
व्याधकौशिकयोर्यद्वद्धर्माधर्मविरुद्धयो । [5]
वेदो मूल हि धर्माणामिति सन्तो यदब्रुवन् ।
जिज्ञासते हि विद्यानां साधनान्येव तत्त्ववित् ।
वेदं ब्राह्मणमासाद्य पुण्यपापे परतप ।
स तु वेत्ति पर धर्ममहिंसा वेत्ति भारत ।

T2 cont. K3.4 V1 B D (except Da1 D2) T1.3 G M ins. after 49

700* यस्यादहिंसासयुक्तं स धर्म इति निश्चय ।
अहिंसार्थाय भूताना धर्मप्रवचन कृतम् ।

[T2 transp lines 1 and 2 B3 T1 3 G3 M repeat line 1 after line 2, G2 repeats both lines followed by line 1 — (L. 1) T1 (both times) G2 (first time) यस्माद्, T2 तस्माद् T3 (both times) G1 2 (second and third time) 3 (both times) M (second time) य-स्माद् (for यस्साद्) K3 D4 T1 (second time) 2 3 (second time) G2 (second and third time) 3 (second time) M (second time) अहिंसासंयुक्त°, V1 B3 D1 5 प्रभवसंयुक्त, B2 प्रभवसारसं, T1 G2 M1 (all first time) प्रभाव(G2 °व)संयुक्तः (T1 °क्ता), T3 G1 3 M2–4 (all [except G1] first time) प्रभवसंयुक्त (for अहिंसासंयुक्त) T1 (both times) स्वधर्मं G2 (first time) निश्चित — B2

प्रभवार्थाय भूतानां धर्मप्रवचनं कृतम् ॥ ४९
धारणाद्धर्ममित्याहुर्धर्मो धारयति प्रजाः ।
यः स्याद्धारणसंयुक्तः स धर्म इति निश्चयः ॥ ५०
येऽन्यायेन जिहीर्षन्तो जना इच्छन्ति कर्हिचित् ।
अकूजनेन चेन्मोक्षो नात्र कूजेत्कथंचन ॥ ५१
अवश्यं कूजितव्यं वा शङ्केरन्वाप्यकूजतः ।
श्रेयस्तत्रानृतं वक्तुं सत्यादिति विचारितम् ॥ ५२
प्राणात्यये विवाहे वा सर्वज्ञातिधनक्षये ।
नर्मण्यभिप्रवृत्ते वा प्रवक्तव्यं मृषा भवेत् ।
अधर्मं नात्र पश्यन्ति धर्मतत्त्वार्थदर्शिनः ॥ ५३

---

om line 2 — (L. 2) T1 G2 (second time) M अहिंसार्थं तु (T1 G2 M1 च) (for °र्थाय) K4 B5 Dn1 D4 7 हिंसाणां (for भूताना) T2 3 G (G2 first time) अहिंसा सर्वभूताना (for the prior half) G2 (second time) पुन (for कृतम्).]

50 B2 om 50 — a) Da1 D1 T1 2 G1 2 M धर्मं — b) V1 B (B2 om.) D (except D3) T1 3 G1 3 M धारयते — c) Ś1 K3 B1 4.5 D1-6 यस्स्याद्, Dn1 D7 T1 य(D7 स)स्माद् (for य स्याद्) Ś1 K1 2 धा(K2 ध)रणं***; Ś2 K3 B1 4 5 Da1 D1 2 5 धा(Ś2 ध)रणसंयुक्तं. Cv यश्चाग्राधारसयुक्त — d) T1 स्वधर्म

51 T1.3 G repeat 51ab after 52ab — a) K4 योन्यायेन; T2 अन्या°; M1 येन केन (for येऽन्यायेन) K1 जिहीर्षते, K3 V1 B3 D3 T1 (second time) 2 3 (second time) G1.2 (both both times) 3 (second time) जिगीषंतो (K3 °ते); Dn1 D5 जिहीर्ष(D5 °ष)तो, Ca o °र्षन्तो (as in text) — b) B Dn1 D2-7 T1 3 G (S MSS first time) M2-4 धर्मं, Da1 D1 T G (T1 3 G second time) M1 धनं (for जना) K4 इच्छति, T1 3 G (all both times) M पृच्छंति, Ca इच्छन्ति (as in text). Ś1 K2-4 D3 T2 Ca कस्यचित्, T1 3 G (all first time) M मानवा (for कर्हिचित्). — c) D3 4 अकूजने वा, D3 अकूचनेन (for अकूज°) K3 जन्माक्षो (sic), B1 D7 वा मोक्षो, B2 चेन्मे दक्षो (hypermetric), B5 मोक्षो *, Dn1 D3 4 (inf lin) मोक्षो (D3 °क्ष) वा, D4 मोक्ष्ये वा (for चेन्मोक्षो) D3 अकूजनभरन्मोक्षो — d) B (except B2) Dn1 D3 4 6 7 नानु- (for नात्र) M4 कूजत्

52 a) K4 अवस्यं, T2 अप्यस्य; M1 अपश्यं (for अवश्यं) K3 V1 B D S कूजितव्ये (B2 °स्य) B2 तु, S हि (for वा) — b) K1 2 शंकरो(K2 °रे)न्वा, K4 संकरेत्वा; Da1 D1 5 मकरेन्वा (sic), T1 शखेतन्वा (sic) (for शङ्केरन्वा) Ś2 वास्य, K3 4 B2 5 Dn1 D2-4 7 अपि, D6 T2 चापि, T1 नापि, G1 वाचि (for वापि) M1 वा प्रकूजनात् (for वाप्यकूजत) Ś2 कूजत°; K1 [अ]कूजत, V1 D6 °जित ; B1.2 5 T G M2-4 °जनात् — After 52ab, T1 3 G repeat 51ab — c) G2 तस्य (for तत्र) Dn1 श्रेयस्तत्रस्यानृतं वक्त (sic) — B3 repeats 52d after 53c — d) T2 3 G3 विनिश्चित (for विचारितम्). Ś K1 2 4 V1 Cv सत्यासत्यविचारितं, B1.3 (both times) °सत्ये विभावितं; B5 Dn1 T1 तत्सत्यमविचारित, D2 4.6.7 सत्यासत्ये (D6 °नृत-) विचारितं (D7 °तुं); G2 वुकं सत्यावि° — After 52, N ins

701* य कार्येभ्यो व्रतं कृत्वा कर्मणा नोपपादयेद् ।
न तत्फलमवाप्नोति एवमाहुर्मनीषिण ।

[B3 repeats 701* after the repetition of 52d. — (L 1) Ś K3 4 B3 (both times) योकार्येभ्यो, D6 व्रत सत्य- (for य कार्येभ्यो) Dn1 वृत B2 ज्ञात्वा (for कृत्वा) K3 धर्मेण, Bom ed. तस्य ना (for कर्मणा) K1.2 नोपपात(K1 °श)येद्, V1 °पादते, Ca.c °पादयेद् (as above). — (L. 2) Ś K V1 B2 3 (both times) Da1 D1.5 8 [इ]त्येवम् (for एवम्)]

On the other hand, T1 ins after 52

702* सत्ये सति न पापेभ्यो धनं देयं कदाचन ।

53 Cf 31-32. — a) K3 व्यवाहे K3 B4 Da1 D1 5 T2 च (for वा) — B1 Dn1 D3 4 7 om (hapl.) 53bc — b) K3 V1 B2-4 Da1 D1.2 5 6 8 सर्वज्ञातिव(K3 °विवि)धात्यये, B5 °वधेपि वा, S सर्वजात्या (T1 M °त्यां) महाभये (T1 °द्भवे) — Da1 D1 5 om 53cd — c) Ś K1.3 न प्राण्यभिप्रवृत्ते वा, K3 V1 B3.5 कर्मण्यभि(V1 °ति)प्र°; B2 कर्माण्यभिप्र°; B4 नर्मण्यपि प्र°, D6 नर्मण्यविप्रवृत्तेपि, D8 समेण्यभिप्रवृत्ते च, S सर्वस्वस्य च (G2 °स्वाव-) लोपे वा. — After 53c, B3 repeats 52d followed by the repetition of 701* — d) B1 3-5 Dn1 D3 4 7 न च प्रोक्त (for प्रवक्तव्यं) K3 भयो (for मृषा) V1 B2 D2 6 S वक्तव्यमनृतं (D2 °व्यमनित, G2 °व्य चानृतं) भवेत् — e) B2 मात्र, S न हि (for नात्र) D2 पश्यामि — f) S मृषोद्य (T2 °पोद्यां, G1 °द्योय) तंत्रपण्डिता — After 53, S ins

703* सर्वदा हि वदेत्तत्तु नानृत स्याद्विचक्षण ।

[T3 G3 M सर्वथा. T1 3 G2 3 त तु (for तत्तु). T2 M1 नानृतं]

यः स्तेनैः सह संबन्धान्मुच्यते शपथैरपि ।
श्रेयस्तत्रानृतं वक्तुं तत्सत्यमविचारितम् ॥ ५४
न च तेभ्यो धनं देयं शक्ये सति कथंचन ।
पापेभ्यो हि धनं दत्तं दातारमपि पीडयेत् ।
तस्माद्धर्मार्थमनृतमुक्त्वा नानृतवाग्भवेत् ॥ ५५
एष ते लक्षणोद्देशः समुद्दिष्टो यथाविधि ।
एतच्छ्रुत्वा ब्रूहि पार्थ यदि वध्यो युधिष्ठिरः ॥ ५६

अर्जुन उवाच ।

यथा ब्रूयान्महाप्राज्ञो यथा ब्रूयान्महामतिः ।
हितं चैव यथास्माकं तथैतद्वचनं तव ॥ ५७
भवान्मातृसमोऽस्माकं तथा पितृसमोऽपि च ।
गतिश्च परमा कृष्ण तेन ते वाक्यमद्भुतम् ॥ ५८
न हि ते त्रिषु लोकेषु विद्यतेऽविदितं क्वचित् ।
तस्माद्भवान्परं धर्मं वेद सर्वं यथातथम् ॥ ५९
अवध्यं पाण्डवं मन्ये धर्मराजं युधिष्ठिरम् ।
तस्मिन्समयसंयोगे ब्रूहि किंचिदनुग्रहम् ।
इदं चापरमत्रैव शृणु हृत्स्थं विवक्षितम् ॥ ६०
जानासि दाशार्ह मम व्रतं त्वं

---

54 K3 om 54a–55b — a) K4 यत् B1 स्वेनैरपि (sic), B6 स्तेयै सह, D8 स्वेतै सह, T1 स्तेनैराशु (for स्तेनै सह) B3 समृद्धा, D7 सबाधान्, D8 *बधान्, T1 बधेन; T2 3 GM1 सबधो — b) V1 Da1 D1 T1 3 G1 3 M मुच्येत D2 सफलैर्, T1 शपथा, T3 GM °थाद् (for °थैर्) — c) K4 [आ]नृत, Dn1 [अ]नृते S (except T2) भवेत्तत्रानृतं श्रेय — d) K4 अविचारये, V1 अवधारित, T2 अविरोधित (for °चारितम्) T1 3 GM सत्यादिति विचारित

55 K3 om 55ab (cf v l. 54) — a) T2 वै (for च) — b) D2 सक्ते सति; T1 M सत्ये सति, T2 3 G सत्यादिति (for शक्ये सति) T2 धनजय (for कथंचन) — c) Ś1 K1. 2 पापिभ्यो Da1 D1. 5 6 8 T1 3 G1. 3 M1 [ऽ]पि (for हि) — d) Ś1 दातरम्, M1 (*sup lin*) धातारम् K1 पीडयन् — f) K4 उक्ता, V1 वक्ता (for उक्त्वा) Ś1 K1–3 V1 B1. 4. 5 Dn1 D2–4 6 7 M3 नानृतभाग्, B2 3 T2 G1. 2 M1 °वान् (for वाग्)

56 b) B (except B3) Dn1 D3. 4 6 7 मयोद्दिष्टो K3 B1 D1 यथा विधि, Co °विधि (as in text) — After 56ab, N (except B1) T2 ins

704* यथाधर्मं यथाबुद्धि मया पार्थार्थितस्तव ।

[K4 [अ]र्थतस् (for [अ]र्थि) K3 V1 B2 3 D8 मया पार्थ हितस्त(B2 3 °तं त)व, B4. 5 Da1 D1–7 T2 मयाद्य वै (B4 °या वेन, B5 D6 °या पार्थ, Da1 D1 5 T2 °या तेद्य, Dn1 D4 °याद्य वे, D7 °याथैव) हितार्थिना (for the posterior half)]

— c) T1. 3 G एव ज्ञात्वा, M एव विद्वन् (for एतच्छ्रुत्वा) T2 यथा (for पार्थ)

57 B3 om. the ref Da1 om. (hapl.) 57a — a) M3 तया (for यथा) K1 ब्रूया K1 महाप्रज्ञो, K2 मया प्राज्ञो Ca cites महाप्रज्ञ; Co °प्राज्ञ (as in text) — b) K1 ब्रूयां Ś1 K4 महामति, T3 G3 M °यशा (M3 °श), G1. 2 °मुनिः, Ca °मति (as in text) — c) K3 V1 B2. 3 Da1 D1. 5 8 हितं चैतद्, T1 G2 हितो ब्रूयाद्; T3 G1 3 M सुहृद्ब्रूयाद् (for हित चैव) D6 मया, G2 तथा (for यथा) — K3 om. (hapl) 57d–58a K2 reads 57d–58a twice. — d) K1 (*sup lin* as in text) मम, D2 वद (for तव) T1. 3 G M यथोक्त वचन त्वया, T2 यथा कृष्ण त्वमुक्तवान्

58 K3 om 58a (cf v l 57) — ab) S (except T2) transp मातृसमो and पितृसमो — c) B5 मतिश्च Ca. c cite गति (as in text) M3 परमार्थं हि (for °मा कृष्ण) T1 G2 मह्य, T3 G1 3 M1 3 4 त्व हि (for कृष्ण). — d) V1 T1 न च, B2 यया (for तेन) B1 4 5 उत्तम, B2 ईदृश (for अद्भुतम्) D (except D3) T2 त्वमेव च परायण (D2 °ण), M2–4 तेन वाक्य न मेऽद्भुतं

59 a) Ś K1 2 4 न हि तेषु त्रिलोकेषु — b) K3 लोकेषु, T1 3 G अज्ञात (for विद्यते) K3 विदित, D2 M2 4 [ऽ]विदित', T1 3 G विद्यते (for ऽविदित) Ś K1 2 4 त्वयि (for क्वचित्) — c) Ś1 यस्माद्, G2 अस्माद् (for तस्माद्) Ś1 K2 तत्तत्परं, Ś1 तत्परम, K1 तत्परं (submetric), G1 पर भवान् (by transp) D3 तत्त्व (for धर्मं) — d) D3 धर्मं, T2 सूक्ष्म (for सर्वं) V1 यथा तथा, B4 न सशय

60 a) G2 अवश्यं Dn1 दुर्वं* (for पाण्डवं) — c) K4 समयसंयोगं, D1 °सङ्ग्रामे, Ca c °संयोगे (as in text) B1. 4 5 Dn1 D2–4 6 7 T2 अस्मिंस्तु मम सकल्पे, M अधर्मयुक्ते सयोगे — d) B5 Da1 D5 T3 G3 कश्चिद् — T1 G2 om 60e–68d — e) K1 3 4 Dn1 D2–4 6–8 Co वा (for च) M2–4 परम् (for [अ]परम्) D1 [अ]परमात्रे च (for [अ]परमत्रैव) — f) T3 G1 3 M ब्रूहि Ś1 कूटस्थ (sic), B5 D2 ह्यर्थं, Da1 D1 3–5 कृत्स्न, D6 कृच्छ्रं, T3 G1 3 M तत्त्व (for हृत्स्थ) D6 विवर्जितं

61 T1 G2 om. 61 (cf. v l. 60) — a) Ś1 K2 4 V1 B3 D3 दाशार्ह जानासि (by transp), K1 3 दाशार्ह जानामि, B1 जानाहि दाशार्ह K4 न त, T3 G3

यो मां ब्रूयात्कश्चन मानुषेषु ।
अन्यस्मै त्वं गाण्डिवं देहि पार्थ
यस्त्वत्तोऽस्त्रैर्भविता वा विशिष्टः ॥ ६१
हन्यामहं केशव तं प्रसह्य
भीमो हन्यात्तूबरकेति चोक्तः ।
तन्मे राजा प्रोक्तवांस्ते समक्षं
धनुर्देहीत्यसकृद्वृष्णिसिंह ॥ ६२
तं हत्वा चेत्केशव जीवलोके
स्थाता कालं नाहमप्यल्पमात्रम् ।
सा च प्रतिज्ञा मम लोकप्रवृद्धा
भवेत्सत्या धर्मभृतां वरिष्ठ ।
यथा जीवेत्पाण्डवोऽहं च कृष्ण
तथा बुद्धिं दातुमद्यार्हसि त्वम् ॥ ६३
वासुदेव उवाच ।
राजा श्रान्तो जगतो विक्षतश्च
कर्णेन संख्ये निशितैर्बाणसंघैः ।

महा- (for मम) K4 नर (for व्रत) K4 वै, T3 G1 3 M तु (for त्वं) Ś2 दाशार्हो जानासि न देशमेव (sup lin मम व्रतं) स त्वां (sic) — b) Ś2 कांचन, D2 कथंचन, T2 केशव (for कश्चन) D8 G1 M मानवेषु — c) T2 om. त्वं B1 गाढीव — d) K1 यत् (for यस्) B1 3 Dn1 D4 7 त्वत्तोऽस्त्रैर्वा (D4 7 °र्यो), B2 यस्त्वत्तोऽस्त्रैर्, B5 Da1 D1.5 M1 यस्त्वत्तोऽस्त्रो (B5 °स्त्राद्), D2 यस्त्वत्तो वास्त्राद्, D3 त्वत्तोऽस्त्रै*, D6 यस्तं हतास्त्रैर्, T3 G1.3 यो मत्तोऽस्त्रैर् (for यस्त्वत्तोऽस्त्रैर्). V1 वा भविता (by transp), B1.3 5 T2.3 G1 3 M वीर्यतो वा, D1.5 विद्यते वा D2 om. वा D2 वरिष्ठ, D3 वशिष्ट, D6 वसिष्ठ.

62 T1 G2 om 62 (cf. v l. 60) D8 reads 62^{ab} on marg — a) Ś2 Dn1 केशव — b) K2 कूबरकेति, K3 कुरवके तु, K4 तूरवकेति, V1 Da1 तुवर°, D6 तवक्षेति, T2 औदरिकेति (for तूबर°) Ca cites तुवर. K1 चोक्ता, K3 युक्त, M4 चोक्तं — c) D8 ततो, T2 तन्मा; T3 G1 3 M तन्मा (for तन्मे) Da1 D1 चोक्तवास्; T3 G1 3 युक्त°, M सनिधौ (for प्रोक्तवास्) Ś2 (sup lin. as in text) मे, K4 वै, B5 T3 त्वद्- (for ते) उक्तवास्ते (for ते समक्षं) — d) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 वृष्णिवीर, D2 °संहान्, G1 °सिंह..

63 T1 G2 om. 63 (cf v l. 60). — a) B1 om तं. V1 B3 4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 तं हन्यां; B1 हन्यां; B2 सं हन्यात्, D2 स हत्वा, D6 संहंता (for तं हत्वा) B5 चेद्धन्यां (for हत्वा चेत्) D2 om. चेत् K3 [अ]थ; D7 न चेत्; D8 [अ]ह (for चेत्) T3 G3 M कुशली, G1 सं कुशली (for केशव). — b) B1.3–5 D T2 3 G3 M नाहं कालम् (by transp.), B2 कालान्वाहम्, G1 [अ]प्यह कालम् K3 M1 मप्यत्र (K3 °न्यल्प)मात्रं, D8 °ल्पमेव — After 63^{ab}, D3 ins

705* एवं त्व मां कृष्ण जानासि सर्वं
कालं लोके हीनधर्मो हि जीवन् ।
सत्याच्च्युतो लोकमिमं त्यजेयं
तस्मात्क्रोधात्प्रतिक्षपेय धर्मपुत्रम् ।

D3 cont Ś K V1 B Da1 Dn1 D1–7 ins after 63^{ab}

706* ध्यात्वा नूनं ह्येनसा चापि मुक्तो
वध राज्ञो भ्रष्टवीर्यो विचेता ।

[(L. 1) Ś K1 2 4 ध्याता (K1 °त) V1 [अ]नृत (for नून). Ś K1 2 4 B3 वापि यु(B3 मु)क्तो, K3 चापविद्धो, V1 Da1 D1 5 वापि यु(V1 प्रो)क्तो (for चापि मुक्तो) — (L 2) Ś K1–3 V1 B3 D (except D3 8) राज्ञोह (for राज्ञो). Ś K1–3 V1 Da1 D1 5 भ्रष्टधैर्यो, K4 [s]मिष्टधर्मो (for भ्रष्टवीर्यो)]

— D8 reads 63^{cdef} on marg — c) K3 सा वै; V1 B2 D8 सा चेत्, B1.3–5 Da1 Dn1 D1–7 T2 यया K3 लोकप्रवृद्धा, V1 °प्रसिद्धैर्, B1.3 5 Da1 D1 5 °प्रसिद्धौ (B3 °द्धो, B5 °द्धा), B2 °प्रनाय, Dn1 D3 4 °प्रवृद्धे, D2 °प्रशुद्धा, D2.7 °प्रवृद्धौ, D8 °प्रवुधा, T3 G3 M °प्रनित्या; G1 लोकेषु नित्या (for लोकप्रवृद्धा) Co cites लोकसिद्धै — d) T3 G1.3 M तया (for भवेत्) D2 सा वा (for सत्या) K3 3 B1 M2.4 वरिष्ठ (K3 °ष्ट) — e) Ś1 यया, D5 यया च (for यथा) D2 6 पाण्डवेयश्च, T2 3 G1 3 M °वेयो हि (for °वोऽहं च). D5 om च — f) K3 मद्धार्हसि; B1 2 Dn1 D3–4 7 M2–4 मप्य(M2 °था)र्हसि, Da1 D1 5 G1 ह्यहो°, T2 अहो°; T3 G3 अर्होसि हि, M1 मर्हसि (for मद्या°) — After 63, D3 ins ·

707* एवं ज्ञात्वा यद्धित मे सदैव
तथार्हसि त्व तु निवोधितुं च ।

64 T1 G2 om 64 (cf v l 60) V1 D3–5 8 om. the ref. K1 M1 कृष्ण, T2 3 G1 3 भगवान् (for वासुदेव) — a) K4 चार्तो; D2 शांतो (for श्रान्तो) K3 V1 Da1 D1 5 जागृ(K3 °म)तो, B1.3–5 D2 तु खितो, B2 Dn1 D3 4 6 7 विक्षतो; D8 भ्रष्टतो, T2 ताडितो, T3 G3 चार्पितो, G1 M1 चाम्रतो (for जगतो) M2–4 विक्षतसर्व-

तस्मात्पार्थ त्वां परुषाण्यवोच-
स्त्कर्णे द्यूतं ह्यद्य रणे निबद्धम् ॥ ६४
तस्मिन्हते कुरवो निर्जिताः स्यु-
रेवंबुद्धिः पार्थिवो धर्मपुत्रः ।
यदावमानं लभते महान्तं
तदा जीवन्मृत इत्युच्यते सः ॥ ६५
तन्मानितः पार्थिवोऽयं सदैव
त्वया सभीमेन तथा यमाभ्याम् ।

गात्र (for जगतो विक्षतश्च) Ś K1 2 4 धिकृतश्च, B2 चायोग्र* (sic), Dn1 D3 4 6 7 दु खि(Dn1 °ख)तश्च (for विक्ष°) — After 64ᵃ, T2 ins

708* शरार्दित सूतपुत्रेण चैव ।

— ᵇ) V1 B6 8 द्रोणेन (for कर्णेन) M संख्ये T2 द्रव- (for निशितैर्) V1 बाणसहै — K3 (lines 3–6 only) 4 V1 B (except B1) Da1 Dn1 D1–7 ins after 64ᵃᵇ D8 after 64 T2 after 710*

709* यश्चानिश सूतपुत्रेण वीर
शरैर्भृश ताडितो युध्यमान ।
अतस्त्वमेतेन सरोषयुक्तो
दु खान्विते नेदमयुक्तरूपम् ।
अकोपितो ह्येष यदि स्म संख्ये
कर्ण न हन्यादिति चाब्रवीच्च ।
जानाति त पाण्डव एष चापि
पार्पं लोके कर्णमसह्यमन्ये ।
ततस्त्वमुक्तो भृशरोषितेन
राज्ञा समक्ष परुषाणि पार्थ ।

[K3 D8 om lines 1–2 — (L 1) K4 तस्मात्पार्थ, V1 B3 यश्चा(B3 °श्चा)धाय, B4 °त्यय, B5 Da1 D1 5 पश्चाद्धाय, D3 7 यश्चात्पर्थ, D4 पश्चात्पार्थ, D6 यथाधाय, T2 यथा च वै (for यश्चानिश) K4 D6 वीर — D8 reads lines 3–10 on marg — (L 3) B3 ततस्, T2 भीतस् (for अतस्) — (L 4) T2 दु खार्दितै नैव (for °न्विते नेदम्) — T2 om. lines 5–6 — (L 5) K4 B5 आकोपितो D8 आकोपितो येन यथा स शंके — (L 6) V1 B1–4 Da1 Dn1 D1, 4–8 निहन्याद् (for न ह°). K3 Dn1 D6 [अ]मवीत्सं, V1 °वीत, B (except B1) D6 °वीत्त्वा — K3 om lines 7–10 — (L 7) Da1 जानासि T2 जानाति राजापि सदैव चापि — (L 8) D8 शूरं, T2 पार्थो (for पार्प) B5 लोक K4 पाप लोके शूरं कर्णमसह्यमन्वै (sic) — (L 9) K4 B3 5 6 T2 अतस्त्वम्, Dn1 ततस्तु T2 भृशकोपितेन — (L 10) K4 पुरुषाणि K4 पार्थे, Dn1 पार्थ]

On the other hand, T2 ins after 64ᵃᵇ

710* भृशार्दितश्चापि महामनस्वी ।

— After the above, T2 ins 709* — ᶜ) Ś1 M2–4 पार्थस; M1 तु (for पार्थ) Ś1 G1 पुरुषाणि K4 V1 B1 4 D नित्योद्यु(K4 °त्यो यु; D6 7 °त्यो द्यु)क्तैं सतत चाप्रसंख्ये (V1 B2 धर्मराज्ये; Da1 D1, 5 धर्मवाक्ये); T2 नित्य दुष्ट पापमयाविमर्षं

— ᵈ) V1 कर्त्तु, B1 3 5 कर्णो, B4 कर्णे, T2 कर्णं (for कर्णे) K3 कर्णोद्यत (for कर्णे द्यूत) D5 om द्यूतं Ś2 दूतं, K4 द्यूत, T1 द्रष्टुं (for द्यूत) T2 om हि D4 त्वद्य, T3 G3 M1 वाद्य, M2 3 वोद्य, M4 योद्य K3 नियद्धा, K4 न यद्ध; D6 [ऽ]तिवृद्ध, Co निबद्धम् (as in text) D3 (also as in text) कर्णोमवोचत्पुरा द्यूतकाले

65 T1 G2 om 65 (cf v 1 60) — ᵃ) Da1 D1 5 M1 जिते (for हते) — ᵇ) K4 एवबुद्धे, T2 °बुद्ध K4 V1 B1 2 4 Dn1 D2–4 7 8 पार्थि(Dn1 °र्थे)वे, D6 पार्थिव, T2 पाडवो (for पार्थिवो) K4 V1 B1 4 Da1 Dn1 D3 4 7 धर्मपुत्रे, B2 °युक्ते, D2 6 T2 °राजे (T2 °ज), T3 G1 3 M °बुद्धि — After 65ᵃᵇ, K4 V1 B D (D8 marg) T2 ins

711* ततो वध नार्हति धर्मपुत्र-
स्त्वया प्रतिज्ञार्जुन पालनीया ।
जीवन्नय येन मृतो भवेद्धि
तन्मे निबोधेह तवानुरूपम् ।

[(L 1) V1 B6 Da1 D1 5 8 किं तु सत्यात् (D8 °त्या), B2 किं तु पुत्रस् (for धर्मपुत्रस्) T2 ततो वधो मान्यतु किं तु सत्या — (L 2) B2 transp त्वया and प्रतिज्ञा T2 परि- (for [अ]र्जुन) Dn1 D8 पालिनीया — T2 om. lines 3–4 — (L 3) V1 तेन (for येन) K4 [ऽ]भवद्धि — (L 4) K4 निवोद्धे, D5 निबोध K4 हि (for [इ]ह) B1 [अ]नुरूप] K4 V1 B (except B5) D (D8 marg) T2 cont K3 T3 G1 3 M ins after 65ᵃᵇ

712* यदा मानं लभते माननार्ह-
स्तदा स वै जीवति जीवलोके ।

[(L 1) D2 6 8 यदा च (for यदा) D5 om. मान लभते K3 मानयोग्यस्, T2 G1 M मानवो हि (for °नार्हस्) — (L 2) T2 सर्वो (for स वै)]

— ᶜ) B4 यदानमान — ᵈ) T2 नरो, T3 G1 3 M जातो (for जीवन्) K4 मृत्युर्, Dn1 मृता

66 T1 G2 om 66 (cf v 1 60) — ᵃ) Ś K1 2 तन्मारित, K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–7 संमानित, D2 स मानितं, T3 G1 3 M1 सम्यग्जीत (M1 °तं), M2–4 सम्य-ग्जित (for तन्मानित) T2 सन्मानितो धर्मराजस्त्वयाय D8 reads from त्वं up to 66* on marg — ᵇ) T2 तथा (for त्वया) K3 V1 B Dn1 D2–4, 6, 8 च, D1 T2 lacuna (for स-) — ᶜ) D8 सर्वैश्च; T3 G1 3 M

वृद्धैश्च लोके पुरुषप्रवीरै-
स्तस्यावमानं कलया त्वं प्रयुङ्क्ष्व ॥ ६६
त्वमित्यत्रभवन्तं त्वं ब्रूहि पार्थ युधिष्ठिरम् ।
त्वमित्युक्तो हि निहतो गुरुर्भवति भारत ॥ ६७
एवमाचर कौन्तेय धर्मराजे युधिष्ठिरे ।
अधर्मयुक्तं संयोगं कुरुष्वैवं कुरूद्वह ॥ ६८
अथर्वाङ्गिरसी ह्येषा श्रुतीनामुत्तमा श्रुतिः ।
अविचार्यैव कार्यैषा श्रेयःकामैर्नरैः सदा ॥ ६९
वधो ह्ययं पाण्डव धर्मराज्ञ-
स्त्वत्तो युक्तो वेत्स्यते चैवमेषः ।
ततोऽस्य पादावभिवाद्य पश्चा-
च्छमं ब्रूयाः सान्त्वपूर्वं च पार्थम् ॥ ७०
भ्राता प्राज्ञस्तव कोपं न जातु
कुर्याद्राजा कंचन पाण्डवेयः ।

वृपा च (for वृद्धैश्च). V1 B1.5 D6.8 T2 लोकै Ś1 K1.2 ****शूरैस; Ś2 बलवद्भिश्च शूरैस, K3.4 B4.6 Dn1 D2-4.6-8 पुरुषे(D7 °ष)श्च शूरैस; T1 °षैश्च सद्भिस; T3 G1.3 M °पश्च शूर(M2-4 °रै)स — d) K3 B (except B5) Dn1 D2-4.7 T2 [अ]पमान (T2 °ने), Co [अ]व° (as in text). T2 किल सम्प्रयुक्ष्व, T3 G1.3 M कलहप्र(M1 °हे प्र)युक्तं. Co cites कलया (as in text). K3 V1 B D om. त्वं. K2 प्रायुंक्ष्व, K3 प्रयुक्ता; B2 प्रयुंक्ष्य; B4 Da1 D1.5 नियुं(D1 °यु)क्ष्व, D2 नियुक्तं, D8 प्रयूंक्ष्व. — After 66, T2 ins.:

713* यदिदं धर्मशास्त्रार्थे वेदेषु च निदर्शनम् ।

while, T3 G1.3 M2-4 ins. after 66

714* शृणु पार्थ यथा नित्यो हत स्याद्भवता गुरु. ।
हतो भवेत्येवमुक्तो गुरु शस्त्रभृतां वर ।

[(L. 1) T3 G3 नीत्या, G1 नित्य — (L. 2) M2-4 त्वामित्युक्तो (for [इ]त्येवमुक्तो)]

67 T1 G2 om. 67 (cf. v. l. 60) M2.4 om 67. — a) K3 त्वयीति (for त्वमिति) K1 तु, K3 lacuna, B Dn1 D2-4.6.7 हि; D8 तद् (for त्वं) D2.6 त्वमित्येवं (D6 °व) ब्रुवंतं त्वं, T2 त्वमित्येवं हि वचनं — b) Ś K2.4 D6 पार्थं — M3 om. 67[cd]. — c) M1 निहतस्तु (for हि निहतो).

68 T1 G2 om 68 (cf. v l 60) — a) K4 आचार, T2 आचक्ष्व (for आचर) — b) K4 धर्मराजो — c) T3 G1.3 M अधर्मयुक्ते संयोगे, Cv °युक्तं स्व योगं — d) Ś K V1 D8 [ए]तद्, B Dn1 D2-4.6.7 T3 G3 Cv [ए]न (for [ए]वं) G1 कुरूद्वह M2-4 कुरुष्व (M4 °ष्वे-) वदनुमर्ह.

69 a) B4 आथर्वांगिरसी, T2 अथर्वांगिरसो, Co °सी (as in text) T1 G2 एषा ह्यथर्वांगिरसी. — b) K1 उत्तमां. — c) T2 G1 M1 अविचार्यो Dn1 [इ]व; D8 T2.3 G1 M च; T1 G2.3 न (for [ए]व). G2 कार्यं Ś च (for [ए]षा). — d) K1 श्रेय कामो T3 G सह (for सदा) — After 69, K4 V1 B D (D8 marg) T2 ins

715* अवधेन वध· प्रोक्तो यद्गुरुस्त्वमिति प्रभु· ।
तद्ब्रूहि त्वं यन्मयोक्तं धर्मराजस्य धर्मवित् ।

[(L 1) B6 अधर्मेण, D8 अवधो न (for °धेन) D8 येर्गुरुस्त्वम्, T2 यद्गुरुस्त्वम् Cv cites line 1 as above. — B2 om. line 2 — (L 2) Dn1 त (for त्वं) Dn1 मया प्रोक्त, T2 यस्त्वयोक्त]

70 Before 70, T1 ins श्रीकृष्ण ; G1 वासुदेव.. — a) Ś K1.2 अघो, B5 D2-4.6.7 वध, Dn1 वधे, T1 M1 सदा; T2.3 G यदा, M2.4 तथा, M3 तदा (for वधो). Ś K1.2 ह्यहं, K3 B5 ह्येवं (for ह्यय) K3.4 B1.4.5 Dn1 D2-4.6.7 S पांडव (Dn1 G2 °वो) धर्मराजस्, V1 B2.3 Da1 D1.5.8 °वेयस्य राज्ञस — b) D1.8 om. युक्तो. K3 B Dn2 D2-4.6.7 S युक्त (Dn1 °क्ते) V1 वेत्स्यति; Da1 वेत्सते; D8 वत्स्यते; T1 आप्स्यते; T2.3 G2.3 M1.2.4 लप्स्यते; G1 M3 लम्यते (for वेत्स्यते) S चैव साधु (T2 °धु·). — K3 om 70[c]-71[b]. — c) K4 पादान्. T1.2 G2 अभिवं(G2 °नं)द्य. — d) B1.2.5 Dn1 D2-4.6.7 सम (B5 °मां) ब्रूयाः; Da1 D1.5.8 शमं (D8 इम) ब्रूयाद्, T2 क्षमाप्य तं; T3 G1.3 ब्रूयात्सां(G3 °या सां)त्वं, M श्रेयो ब्रू(M4 ब्रू)यात् (for शमं ब्रूया) Co cites समं (for शम). K3 B1.3-5 Dn1 D2-4.6.7 T2 सांत्वयित्वा, B2 सामपूर्वं, T3 G1.3 नय(G3 यद)पूर्वं. T2 तु (for च) V1 B2.3 Da1 D1.5 T3 G M पार्थ; D2 T1 पार्थं·.

71 K3 om. 71[ab] (cf. v. l. 70). — a) B6 om. प्राज्ञस्तव. Ś1 प्रज्ञस्; K4 प्रज्ञं. — b) D2 एवं (for कुर्याद्), Da1 D1.5 राजन् K3.4 कां(K3 कं)चन पांडवेय, V1 B1-4 Da1 D1.5 कथंचन (B1.3.4 किंचन, B2 कथनं च) पाण्डवेय.; Dn1 D2-4.6.7 धर्ममवेक्ष्य चा(D4 वा)पि, S धर्ममार्गानुसारी (for कंचन पाण्डवेय) — c) K4 ब्रूयाद् (for ऽब्रुवाद्). K4 भ्रातृवधात् D4 पार्थो, T G पापाद्. — d) D2.3 lacuna, M1 तं (for त्वं) S पार्थ पश्चाद् (for सूतपुत्रम्). — After

मुक्तोऽनृताद्भ्रातृवधाच्च पार्थ
　हृष्टः कर्णं त्वं जहि सूतपुत्रम् ॥ ७१

संजय उवाच ।

इत्येवमुक्तस्तु जनार्दनेन
　पार्थः प्रशस्याथ सुहृद्वधं तम् ।
ततोऽब्रवीदर्जुनो धर्मराज-
　मनुक्तपूर्वं परुषं प्रसह्य ॥ ७२
मा त्वं राजन्व्याहर व्याहरत्सु
　न तिष्ठसे क्रोशमात्रे रणार्धे ।
भीमस्तु मामर्हति गर्हणाय
　यो युध्यते सर्वयोधप्रवीरः ॥ ७३
काले हि शत्रून्प्रतिपीड्य संख्ये
　हत्वा च शूरान्पृथिवीपतींस्तान् ।
यः कुञ्जराणामधिकं सहस्रं
　हत्वानदत्तुमुलं सिंहनादम् ॥ ७४
सुदुष्करं कर्म करोति वीरः
　कर्तुं यथा नार्हसि त्वं कदाचित् ।
रथादवप्लुत्य गदां परामृशं-

71, Ś2 K4 V1 B D S ins an addl colophon [*Adhy name* T1 कृष्णार्जुनसंवाद, G1 वासुदेवार्जुनसंवाद — *Adhy no* B1 69, B2 68, B5 71, Da1 D5 80, D1 63, D4 50, D6 70, T1 3 G 77, T2 M 76]

72 ^{b}) Ś2 D8 प्रशस्य, K1 2 प्रशम्य, K4 T3 G प्रहृ(K4 °स)ष्य K3 V1 B D S सुहृद्वचस्तत् (K3 B2 D2 स्तत), K4 °द्रुम त (sic) — ^{c}) Ś2 अर्जुन K1 वासुदेवम् (for धर्मराजम्) — ^{d}) D6 अयुक्तपूर्वं, G2 तथानुपूर्वाद् (for अनुक्तपूर्वं) B2 Dn1 G3 M3 पुरुष, T1 G2 वचन (for परुष) D3 T3 G3 प्रहस्य, T1 G2 प्रसगात्, T2 प्रगृह्य

73 Before 73, K3 4 V1 BD ins अर्जुन उवाच — ^{a}) K3 Da1 D1 4 5 मा D3 प्रहर, Ca व्याहर (as in text) T1 3 G M व्याहरस्वाथ वाक्यं (T1 °स्वाह वाच, G2 °स्वाभिवाद्य, M2–4 स्वाह वाद्य) (for र व्याहरत्सु) K3 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1. 3–5 7 व्याहरस्व (B2 र वै); Co °रत्सु (as in text) — ^{b}) V1 om न K3 B1 2 5 Da1 Dn1 D1. 4 5 8 Ca यास्तिष्ठसे (B2 त), T1 यस्त्वं तिष्ठसि; T3 G M स्व तिष्ठसि (T3 G3 °से) K2 Da1 D1 5 क्रोशमात्रो (K1 °त्र), B2 स क्रोशमात्रे, T1 3 G क्रोशमात्राद् K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 रणाद्धे, K4 रणार्धे, T1 3 G M अ(M व्य)पेत्य (for रणार्धे) ❀ Co क्रोशमात्रेण तिष्ठसीत्यन्वय । ❀ — D2 6 T2 subst. for 73^{ab} V1 ins after 73^{ab}

716* मावोचस्त्वं किंचिदिहाद्य राज-
　स्त्यक्त्वा युद्धं य इह व्यवस्थितस्त्वम् ।

[(L. 2) V1 य इह व्यवसितोसि, T2 क्रोशमात्रे स्थितस्त्व] — ^{c}) G2 स भीमसेनो (for भीमस्तु माम्) D5 मार्हंस्त्विसि गर्हणाय, T1 M1 गर्हेतु गर्हणा(T1 °णी)य — ^{d}) M युध्यसे K3 V1 B D S सर्वलोकप्र(T1 G2 °कैक)वीरै (D3 G2 °र)

74 ^{a}) G2 कालो K2 [ऽ]ति-, D8 न (for हि) B1 संख्ये (for शत्रून्) Ś2 प्रतिपीड, K3 B Dn1 D3. 4 7 T2 3 G3 परिपीड्य (for प्रति°) K1 साख्ये, Dn1 सेव्यो, S (except T2) वीरो D2 6 य कालवच्छत्रुसघान्प्रपीड्य (D2 °न्प्रमाद्य) — ^{b}) B1 3 4 D6 हृता, D5 हता (for हत्वा) D8 T2 स (T2 तु) शूरान्, T1 3 G M प्रवीरान् (for च शूरान्) K3 पृथिवीपतींश्च, D1 5 8 °पती(D8 °ति)स्तान्, T1 3 G M वसुधाधिपानां — After 74^{ab}, N T G ins

717* रथप्रधानोत्तमनागमुख्या-
　न्सादिप्रवेकानमितांश्च शूरान् ।

[(L 1) T2 रथप्रवीरोत्तम (for °प्रधानोत्तम) — (L. 2) Ś K1 2 4 T G सादि(T1 G2 अति-, G1 सादी)प्रवीरान्, Co साधितप्रवेका (sic), Ca सादिप्रवेकान् (as above) V1 B3 अपि तांश्च, D6 समदांश्च, T1 3 G अहितांश्च (for अमितांश्च). B Dn1 D2–4. 6 7 T2 वीरान्]

— Sequence in T1 3 G1 3 M of 74^{c}–79^{d} is 75, 74^{cd}, 718*, 78, 76, 77, 79 — ^{c}) S (except T2) स (for य) G1 अधिप, M1 अयुत; M2–4 अधिपान् (for अधिकं). — ^{d}) D2 हता; D6 हृता (for हत्वा) K1 3 नद, K4 V1 B1 4 Dn1 D2–4 6 7 नदस् K1 तुमुल-, D8 तुमल (for तुमुलं) — After 74, N T G ins

718* काम्बोजानामयुतं पार्वतीया
　न्मृगान्सिंहो विनिहत्येव चाजौ ।

[(L 1) Ś K1 2 4 काम्भोजाना चायुत, D1 5 कांबोजानामधिप; T1. 3 G °जवानायुज, T2 कांभोजकानां प्रवरान् Ś2 K4 पर्वतेयान् (K4 °या), K1 पर्वती°, T2 वरिष्ठान् — (L 2) Ś2 मृगा सिंहो, T1 3 G ई(G1 इ)हामृगा(G2 °गणा)मान् (for मृगान्सिंहो) Ś2 K4 D6 [प]वमाजौ, K1 3 [इ]वमाजौ, T1 3 G वाजिनः (for [इ]व चाजौ)]

75 For sequence in T1 3 G1 3 M, cf. v l 74. G2 reads 75, after 76* — ^{a}) S (except T2) भीम (for वीर) — ^{b}) T2 युद्धे (for यथा) Dn1 (also as

स्तया निहन्त्यश्वनरद्विपान्रणे ॥ ७५
वरासिना वाजिरथाश्वकुञ्जरां-
स्तथा रथाङ्गैर्धनुषा च हन्त्यरीन् ।
प्रमृद्य पद्भ्यामहितान्निहन्ति यः ।
पुनश्च दोर्भ्यां शतमन्युविक्रमः ॥ ७६
महाबलो वैश्रवणान्तकोपमः
प्रसह्य हन्ता द्विषतां यथार्हम् ।
स भीमसेनोऽर्हति गर्हणां मे
न त्वं नित्यं रक्ष्यसे यः सुहृद्भिः ॥ ७७
महारथान्नागवरान्हयांश्च
पदातिमुख्यानपि च प्रमथ्य ।
एको भीमो धार्तराष्ट्रेषु मग्नः
स मामुपालब्धुमरिंदमोऽर्हति ॥ ७८
कलिङ्गवङ्गाङ्गनिषादमागधा-
न्सदामदान्नीलबलाहकोपमान् ।
निहन्ति यः शत्रुगणाननेकशः
स माभिवक्तुं प्रभवत्यनागसम् ॥ ७९
सुयुक्तमास्थाय रथं हि काले

in text) S नार्हति S कश्चिदन्य (for त्व कदाचित्) — ^{c}) S अवस्कद्य (for °प्लुत्य) G2 गता (for गदां) Ś K1 2 B1 3 5 D3 4 7 परा(Ś2 °र)मृषंस्, K4 °मृषस्, Da1 D1 5 °मृशत् (D1 °स्), D2 6 गृहीत्वा — T1 3 G3 3 M2.4 om 75^{d} — ^{d}) T1 तदा (for तया) D3 om (hapl) from निह up to महि (in 76^{c}) Ś K1 B1 4 Dn1 D3 4 6 8 T2 निहत्य, B5 [अ]भिहत्य K1 4 [आ]-शुरथ(K4 °नर)द्विपान्, K3 B (except B2) Dn1 D3 4 6.7 T2 [अ]श्वरथद्वि° G1 M1 3 ततो (M1 °दा) रणे चापि निहंति वारणान् — After 75, G2 reads 78

76 For sequence in T1 3 G1 3 M, cf. v l 74 D3 om up to महि (in 76^{c}) (cf. v l. 75) — ^{a}) T1 वाराशिना Ś1 K V1 B1 3 4 Da1 D1 5 8 वाजिनराश्वकुजरांस्, B2 D6 चापि (D6 °जि-) नराश्व°, T1 2 M2 3 चा(T1 वा)थ न°; T3 G3 चास्य रथाश्व°, G1.2 M1 4 चाथ रथा(M1 4 वरा)श्व° (for वाजिरथाश्व°) — ^{b}) V1 B4 D6 रथस्थो (for रथाङ्गैर्) Ś1 K3 V1 B1 3-5 Dn1 D1 3 4 6 7 दहत्यरीन्, B2 चरत्य°, D3 वहंत्य° (for च हन्त्य°) — ^{c}) K3 V1 B5 Da1 Dn1 D1 3-7 T1 प्रगृह्य, B1 प्रसह्य, B2 प्रसृत्य, T2 प्रमथ्य (for प्रमृद्य) K4 अहतान् (for अहितान्) T1 च सर्वान्, T3 G M1 तु (G2 च) हंति, M2-4 तु निघ्नन् (for निहन्ति) K3 B Da1 Dn1 D2-4 6-8 S (except T3) om. य — After 76^{c}, G2 reads 75 — ^{d}) B (except B5) Dn1 D2-4 7 तु (for च) Da1 D1.5 शत- (for शत-) C3 cites शतमन्यु..

77 For sequence in T1 3 G1 3 M, cf. v l. 74 — ^{a}) M1 महाबला — ^{b}) S (except T3) हर्ता (for हन्ता) K3 V1 यथारिहा, B D अनीकिनीं, T1 3 G3 M यशासि, T2 महाहवे, G1.2 शिरांसि (for यथार्हम्). — ^{c}) Ś2 K4 गर्हणा मे; B5 S °णाय. C3 cites गर्हणां (as in text) K3 om. from मे up to य (in 77^{d}). — ^{d}) K1 निर्भे (sic); B1 येन स्व; T1 तत्वं (for न त्व) K1 B2 Dn1 D7 M1 रक्षसे य (M1 वै), Da1 D1 वक्ष्यसे य., D3 रक्ष्यते, D6 वरस्यसे य , T1 रक्ष्यसे वै, T2 G1 2 M2-4 रक्ष(T2 G1 °क्ष)माण , T3 G3 गर्हमाण (for रक्ष्यसे य) D3 सुमहद्भि (for य. सुहृद्भि)

78 For sequence in T1 3 G1 3 M, cf v l. 74. G2 reads 78 (78^{a} twice) after 75 — ^{a}) Dn1 नागवरा, T2 चातिजवान् (for नागवरान्) T1 G1 2 (second time) महाबलान्द्विरदान्वात(G1 2 °न्भीम)वेगान्, T3 G2 (first time) 3 M महारथा(G2 °बला)न्द्विरदाञ्शैलकल्पान् — T1 om. 78^{b} — ^{b}) T2 -सघान् (for -मुख्यान्) T2 प्रसह्य (for प्रमथ्य) T3 G सहेत क (G1 °हेत य ; G2 पातय) कुंजरान्युध्यमान , M सहेत क (M1 यस्माच्छीघ्र, M3 सहेत य) कूजतो (M4 °ते) युध्यमान — ^{c}) Ś2 एके, S (except T2) असौ (for एको) T2 वीर (for भीमो) D2 6 धार्तराष्ट्र(D2 °ष्ट्रे)प्रमाथी — ^{d}) B2 उदालब्धुम्, Da1 D1 5 उपालब्धे, M3 °लब्ध , C3 °लब्धुम् (as in text) Ś2 अरिंदहो K4 [ऽ]र्हन्; K3 Dn1 D2 [ऽ]र्हसि

79 For sequence in T1 3 G1 3 M, cf v l. 74 D3 om (? hapl) 79 — ^{a}) G2 3 -वकांग- (for -वङ्गाङ्ग-) K4 -निषाध- G2 -मागधा- — ^{b}) D3 सदा गजान् (for सदामदान्) B1 दीन- (for नील-) B3 सदा महान्नीलवराहकोपरा(marg °मा)न्, Da1 D1.5 सदामहानीलबलाहकोपमान्, T1 3 G M °हाशैल°; T2 सुदुर्मदान्भीमबलान्हरोपमान् — ^{c}) V1 B3 Da1 D1 5 वै (for य) B5 D4 शत्रुगजान्, D7 °जनान् B1.4 Dn1 D3 4 7 T3 अनेकान् (for °कश) — ^{d}) B3 [अ]तिवक्तुं D3 प्रवक्तुं, T3 G2 3 M हि वक्तुं; G1 इ वक्तु (for [अ]भिवक्तुं) V1 प्रभवेत्; C3 °वति (as in text) C3 स माभिवक्तु प्रभवति (as in text). B1 2 5 Dn1 D3.4.6.7 T3 स मामुपालब्धुमरिंदमोर्हति (= 78^{d})

80 ^{a}) K3 सुयुक्तम्; K4 B1.4 5 D (except D4) T2

धनुर्विकर्षञ्शरपूर्णमुष्टिः ।
सृजत्यसौ शरवर्षाणि वीरो
महाहवे मेघ इवाम्बुधाराः ॥ ८०
बलं तु वाचि द्विजसत्तमाना
क्षात्रं बुधा बाहुबलं वदन्ति ।
त्वं वाग्बलो भारत निष्ठुरश्च
त्वमेव मां वेत्सि यथाविधोऽहम् ॥ ८१

यतामि नित्यं तव कर्तुमिष्टं
दारैः सुतैर्जीवितेनात्मना च ।
एवं च मां वाग्विशिखैर्निहंसि
त्वत्तः सुखं न वयं विद्म किंचित् ॥ ८२
अवामंस्था मां द्रौपदीतल्पसंस्थो
महारथान्प्रतिहन्मि त्वदर्थे ।
तेनातिशङ्की भारत निष्ठुरोऽसि

स युक्तम्, V1 प्रयुक्तम्, T1 8 G1 8 सयुक्तम् — b) B3 4 5 Dn1 D2-4 6-8 T1 विधुन्वन्; T2 8 G M विधून्वन् (for विकर्षन्) T2 शरपूर्णमुष्टै, T8 G1 8 °मुष्टिभि — c) K1 वीर; D4 धीरो (for वीरो) S (except T2) सृजेच्च यो बाणसंघान्परेषु — d) S (except T2) महाबलो K8 इति (for इव) K8 [अ]म्बुधारान् — After 80, N T G M1 ins

719* शतान्यष्टौ वारणानामपश्यं
विशातितैः कुम्भकराग्रहस्तैः ।

[(L 1) B4 वारणान्यम् (for °णानाम्) K1 मपश्य (sic), B1 D1 अवश्य, T1 8 G1 8 M1 अदर्शयद्; T2 च तेन; G2 अशातयद् — (L 2) K1 विशातित, V1 B2 Da1 D1 5 6 निपातितै T1 8 G कुम्भकटाग्रहस्तै Co cites कराग्राणि]
Ś K V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 cont

720* भीमेनाजौ निहतान्यत्र बाणै
स मां क्रूर वक्तुमर्हस्यरिघ्न ।

[(L 1) Ś K1 3 4 D2 निह(Ś2 D2 °हि)तानाम्, D2 7 8 °तान् (for निहतानि) Ś K1 2 4 च (for [अ]त्र) — (L 2) K4 मा (for मां) B4 [अ]विष्णु, B5 [अ]रिष्णु (for [अ]रिघ्न)]
while D6 cont. after 719*

721* महारथानामयुतं सुपूर्णं
मथाम्यानामयुतानि षट् च ।
पदातिसंघान्बहुशो विमृद्य
वीरान्हत्वा शतशोऽथाप्रमादी ।
प्राणांस्त्यक्त्वा दुस्त्यजानाजिमध्ये
संयुद्धे यो वैरिभिर्भीमसेन ।

Finally, T2 8 G M1 cont. after 719*

722* यो भीमसेनो निहतारिसंघ
स मामुपालब्धुमरिंदमोऽर्हति ।

[(L 1) M1 हे भीमसेनेन T2 निहतास्तीक्ष्णबाणै, T8 G1 8 निहतानि संख्ये (G8 °ख्ये), M1 हताच संख्ये — (L. 2)=78d T2 स मां वक्तु भीमसेन समर्थ]

T2 8 G M1 ins a passage given in App I (No 21) after 722*, T1 after 719*; M2-4 after 80

81 T1.8 G M repeat 81 after App. I (No 22) T2 repeats 81 after 723* D4 reads from 81a up to वेत्सि (in 81d) on marg — a) T1 8 G M (all second time) हि (for तु) Ś K1 2 4 तु वाजिद्विपस(K4 °दा)त्तमाना; T1 8 G8 M1 (all first time) न वानु(T1 वा नि°, M1 वै नि)ष्ठितं सत्त°, T2 G1 M2-4 (all first time) न वाङ्नि(G1 °ष्वि)ष्ठित सत्त°, G2 (first time) तवानुष्ठितं सत्त° — b) D8 क्षत्र बुधा, T1 8 G M (all second time) क्षा(T2 G2 क्ष)त्रं द्विजा, T G (all first time) यत्क्ष(T1 तत क्ष)त्रियाणां; M1 (first time) ततो क्षयाण (sic), M2-4 (all first time) क्षत्रियाणा (for क्षात्र बुधा) Ś (Ś2 sup lin as in text) K1 2 4 धर्मबलं, D1 ** बल, T8 G1 8 M1 (all first time) बहु(T8 G8 °हु)लं, G2 (first time) बहुलं वै (for बाहुबल) — c) D2 ते (for त्व) K1 om from लो up to स भवान् (in 8 50 4a) S (except T1) (first time) बा(M1 वा)बलो (for वाग्बलो) B1 8 4 S (both times, but T2 first time) निष्ठुरोसि — d) T2 (first time) मा; M1 (second time) वा (for मां) B Dn1 D2-4 6 7 वेत्थ (for वेत्सि) B1.5 4 Dn2 D2-4 6 7 T1 (first time) यथाबलो (for °विधो) K8 हर (for ऽहम्) — After the first occurrence of 81, S ins a passage given in App I (No 22)

82 K1 om. 82 (of v l. 81) G2 om 82abc — a) B1 यते, Dn1 D2 4 7 यते हि; D8 यते हि, D6 यतानि, S (G2 om) घटामि (for यतामि) Ś1 K2 बल ** ष्ट, Ś2 (sup lin as in text) बलविक्रमाभ्यां; K4 बलकर्तुमिष्ट — b) Dn1 जीवितेन (for जीवि°) T8 G8 वा (for च) — c) K4 B1.4 5 Dn1 D2-5 7 यन्मां; D5 च मा Ś1 वाग्विशखैर्निहमि (sic), V1 B3 5 Dn1 D2-4 6 7 °शिखेन हंसि (D4 °ति); Da1 D1.5 °शेषैर्निहसि (D1 °से); S (G2 om.) वाक्छलाकैर्हिनस्सि (T2 °भिनरसि) — d) V1 हि न (for न) B2 किमु; Dn1 वेद्म; D4 विम (sic) (for विद्म) G1.2 नाभिजानामि (for न वय विद्म)

83 K1 om. 83 (of v l. 81) D2 G2 om. 83 T1 reads 83 for the first time after App. I (No 22),

त्वत्तः सुखं नाभिजानामि किंचित् ॥ ८३
प्रोक्तः स्वयं सत्यसंधेन मृत्यु-
स्तव प्रियार्थं नरदेव युद्धे ।
वीरः शिखण्डी द्रौपदोऽसौ महात्मा
मयाभिगुप्तेन हतश्च तेन ॥ ८४
न चाभिनन्दामि तवाधिराज्यं
यतस्त्वमक्षेष्वहिताय सक्तः ।
स्वयं कृत्वा पापमनार्यजुष्ट-
मेभिर्युद्धे तर्तुमिच्छस्यरींस्तु ॥ ८५
अक्षेषु दोषा बहवो विधर्माः
श्रुतास्त्वया सहदेवोऽब्रवीद्यान् ।
तान्नैषि संतर्तुमसाधुजुष्टा-

which is followed by 723* — [a]) K2 V1 B2-4 अवमस्था मा, K3 T2 (both times) मां मावमस्था, K4 अवस्था मा, B1 D3 4 7 8 अ(D8 मा)वमस्था, Dn1 D6 T1 3 G1 3 M मा (D6 किं) मावमंस्था (for अवामंस्था मा) B5 om मा B1 द्रौपदीं (for °दी-) — [b]) Ś2 महारथा K2 प्रतिहर्दि (sic). K3 G1 त्वदर्थं — [c]) Ś2 K3 V1 B1 3-5 Da1 Dn1 D1 2 5 6 M1 तेना(D8 मा मा)भिशकी, B2 मामभिकाक्षी, D8 त्व मातिशंकी, T G1 3 सर्वाति° (for तेना°) Dn1 भारति, T3 G3 भवसि (for भारत) T3 G3 प्रमत्त° (for निष्ठुरोऽसि) — [d]) T1 न हि जानामि, G1 नाभिजानीमि

84 K1 om 84 (cf. v 1 81) — [a]) B3 damaged M1 प्रास (for प्रोक्त) T2 3 G3 त्वयं D2 भीष्मेन, Ca सत्यसंधेन (as in text) — [c]) B1 द्रुपदो. V1 B2 D2 6 शिखण्डिना द्रुपदसुतेन (V1 द्रौपदेयेन, D2 द्रुपदपुत्रेण) सख्ये, T1 M शिखंडिनामा प्रमथेत पार्थो (T1 °र्थौ), T2 शिखंडिना त प्रतिपद्य युद्धे, T3 G1 3 शिखंडिनाम्ना प्रथमे तवार्थे, G2 वीर° शिखंडिनाम्ना प्रमदेन पार्थ — [d]) Dn1 lacuna for गुप्तेन हतश्च तेन. V1 B2 D2 स वीर ; B6 च येन, D8 तु तेन, S च भीष्म (for च तेन) — T1 3 G M ins after 84 T2 after the first occurrence of 83

723* द्रोणो हतो य सततोपकारी
धृष्टद्युम्नेन स्यन्दनाद्विप्रकृष्य ।
द्रौणिश्च क्रुद्धो सगणो महात्मा
सथापि ते वै वचन नृशंसवत् ।

[(L 3) T2 वारितो वै (for सगणो) — (L 4) T3 G नृप (for वै) T3 G3 नृशसयन्]

— After the above, T2 repeats 81.

T1 3 G M cont

724* दु ख प्रिय ते नरदेव कर्तुं
यस्य प्रिय ते न करोम्यहं वै ।
न मुच्यसे वै दिवि चेह वा पुमा-
न्यस्ते मदन्योऽप्रियमारमेत ।

[(L. 1) T1 3 G1.3 वक्तु (for कर्तुं). — (L. 3) T3 G3 M2-4 विद्यते (for मुच्यते) T3 G3 वै, G1 य° (for वा) — (L 4) T1 M2-4 प्रियम् (for ऽप्रियम्)]

85 K1 om. 85 (cf. v 1 81) — [a]) Da1 D1.5 चाभिसंधामि B2 T1 M1 4 तथा(B2 °वा)पि, T3 G2 3 तथा हि (G3 °थाधि°) (for तवाधि°) T2 न वर्धयामस्तव चाधिराज्य — [b]) D3 त्वक्षेषु त्व (for त्वमक्षेषु) Ś1 K1 4 B1 हिताय, D5 [अ]भिताय (for [अ]हि°) S (except T2) दृढ प्रसक्त (for [अ]हिताय सक्त°) V1 B1 2 शक्त, B3 D2 युक्त — D1 om. 85[c]–86[d] — [c]) G1 हत्वा (for कृत्वा) B2 अनार्ययुक्तम् — [d]) B (except B1) Dn1 D2-4 7 अस्माभिर्वा (D2 3 7 °वैं), D3 महायुद्धे (for एभिर्युद्धे) B2 मर्तुम् (for तर्तुम्) V1 Da1 D5 अर्हसि (for इच्छसि) V1 B Da1 Dn1 D2-4 6 7 त्वं (for तु) S अस्माभिराजौ व्यसनं तितीर्षसि (G3 °ति)

86 K1 D1 om 86 (cf. v 1 81, 85) — [a]) B3 partly damaged M विविधा (for बहवो) B1 विवर्ज्या , D2 T3 G2 3 M विधर्म्या Ca o °र्मा (as in text) — [b]) B2 श्रुतस्, G1 श्रितास्, G2 M3 श्रुत्वा K1 वच , B2 स्वान् (for यान्) — [c]) K4 तान्नैष, B5 तन्नपि, Da1 ता नैषि, D5 तान्नेषि (sic), D6 तान्नेच्छ Ca o cite नैषि (as in text) B1 तान्वैशस वद्धम् ; T2 3 G तान्ने(T3 G3 °न्नै)च्छसि त्यक्तुम्, M तान्नैषिपरस्त्यक्तुम् (for °षि सतर्तुम्). Ś1 K2 सतांतुम् (sic), Ś2 सतस्त्वम् ; K3 B3 Dn1 D2-4 6 7 त्वं त्यक्तुम्, V1 B2 4 5 Da1 D5 8 संत्यक्तुम्, T1 त्यक्तुम् (for संतर्तुम्) B1 T2 अकर्मजुष्टान् (T2 °ष्टां), Da1 D5 असाधुजुष्टा; T1 3 G2 3 M अनार्यजुष्टान् (for असाधु°) — [d]) Ś2 D3 येनास्स, K2 ये न स, K3 B3 5 Dn1 D2-4 7 तेन स, B2 वै न स; Da1 D5 यैर्न स, S यैरा(M1 3 °र)स (for येन स) B1 D2 S निरये त्वयास्ता , Dn1 °य सपत्रा -

— After 86, N (K1 om) T2 ins

725* सुखं त्वत्तो नाभिजानीम किंचि-
द्यतस्त्वमक्षैर्देवितुं संप्रवृत्त ।
स्वयं कृत्वा परुष पाण्डव त्वं
भूयस्तीक्ष्णा श्रावयस्यद्य वाच ।
शेतेऽस्माभिर्निहता शत्रुसेना [5]

न्येन स सर्वे निरयं प्रपन्नाः ॥ ८६

त्वं देविता त्वत्कृते राज्यनाश-
स्त्वत्संभवं व्यसनं नो नरेन्द्र ।
मास्मान्क्रूरैर्वाक्प्रतोदैस्तुद त्वं
भूयो राजन्कोपयन्नल्पभाग्यान् ॥ ८७

एता वाचः परुषाः सव्यसाची
स्थिरप्रज्ञं श्रावयित्वा ततक्ष ।
तदानुतेपे सुरराजपुत्रो

छिन्नैर्गात्रैर्भूमितले नदन्ती ।
त्वया हि तत्कर्म कृतं नृशंस
यस्माद्दोष कौरवाणां वधश्च ।
हता उदीच्या निहता प्रतीच्या
नष्टा प्राच्या दाक्षिणात्या विशस्ता ।
कृत कर्माप्रतिरूपं महद्भि-
स्तेषा योधैरस्मदीयैश्च युद्धे ।

[D1 om. from line 1 up to कृत्वा in line 3 — (L 1) B3 partly damaged Ś K3–4 V1 Da1 D5 6 8 T2 वय, B2 स्वय (for त्वत्तो) Ś1 B4 Dn1 D2 T1 नाभिनानामि, K3 नावसेवाम — (L. 2) B5 मतस्, Da1 यस् (for यतस्). Dn1 D4 7 संप्रभत्त — (L. 3) B1 4 Dn1 D2–4 7 T2 व्यसन, D1 पारुष (for प°) K4 पांडवेय त्वं; T2 °वांस्तान् — (L 4) Ś1 भूयस्तीव्रा, B2 ऊपस्तीव्रा, Da1 D5 भूयस्तीक्ष्ण, Dn1 D3 4 7 असांस्तीव्रा (Dn1 °म्रां), T2 तीक्ष्णां वाच (for भूयस्तीक्ष्णा) Ś1 [अ]प्यवाच, K3 [अ]प्रवाच, B2 [आ]थ वाच, T2 [अ]थ राजन् (for [अ]थ वाच) Dn1 वाचे — (L 5) T2 येन (for शेते) D3 निहिता, T2 निहत T2 शत्रुसेना — (L. 6) B5 छन्नैर् D5 गात्रे Ś K3 4 भूमितलेंद्रवीर (K4 °र), T2 भूमितले-ष्वापतंति (for °ले नदन्ती) K3 नरेंद्रा, V1 B1 Da1 D1 8 स्तनंती, B2 तरस्वी; B3 5 D6 8 स्वनती (for नदन्ती) — (L 7) Dn1 [अ]हितकर्म, T2 हि यत्कर्म Da1 D1 5 नृशस — (L. 8) D6 द्रोण (for दोष) T2 भीम कृत्वा पापक किंचिदेव — T2 om. lines 9–12 With lines 9–10, cf. 96^{ab} — (L 9) Ś1 निहिताः — (L. 10) Ś1 K3 प्राणा नष्टा, Ś1 प्राच्या नष्टा (by transp), V1 B2 Da1 D1 5 प्राच्या प्रनष्टा, B1 4 D3.4 7 तथा क्रूरा, B3 प्राच्या निरस्ता Ś1 दक्षिणात्या Ś K2 4 D6 8 विनष्टा (for विशस्ता) — (L. 11) K3 सत्यरूप, B [अ]प्रतिम, B4 D3 प्रतिरूप (for [अ]प्रति°) Ś K2–4 V1 B2 Da1 D1 5 6 8 महात्ममिस् — (L. 12) D1 योधे, D6 तैरपि (for योधैर्) V1 योधे (for युद्धे)]

87 K1 om 87 (cf. v l. 81) — a) K3 Dn1 G1 देवता, T1 देवित्वा (for देविता) K3 राष्ट्रनाशस्; V1 D6 राज्यनाशं — b) K4 V1 स्वसभव; D4 स्वत्सभवो Ś1 K3 V1 B Da1 Dn1 D1.2 4–7 नो व्यसनं (Dn1° नो) (by transp), K4 नो व्यसनमिद, D3 लोकव्यसनं K2 4 नरेंद्र; K3 °द्रास् — c) B1 Da1 D1.5 नास्मान् (D1 5 °स्); Dn1 D6 8 सो(Dn1 सा)स्मान्, M1 मा स्मा T2 वाक्यतोदैस् (for वाक्प्रतो°) K3 V1 B1 2.5 D (except D4 7) G1 2 M2–4 तुदस्व, T2 नुदस्व — d) G1 partly damaged K3 V1 B2 3 5 D1 5 6 8 T G2 3 M कोपयसि (T2 °स्व), B1 4 Dn1 D2 3 7 कोपयेन्, Da1 D4 कोपय (D4 °ये) (for °यन्) Ś1 K2 D2 अल्पभाग्यात्; Ś2 °भाग्य, K2 3 D7 स्वल्पभाग्यान्; K4 स्वर्ग°, B1 3–5 Da1 Dn1 D2 4.8 स्व(B3 5 D8 अ-, D4 स्व)ल्पभाग्य, B2 अन्यभाग्यान्; D6 अल्पभाग्य; S (G1 damaged) अल्पपुण्या (T2 °ष्वि)

88 K1 om 88 (cf v l 81) Before 88, K4 V1 B Da1 Dn1 D3 4 6 7 T G ins संजय उवाच — a) Dn1 D1 T1 पुरुषा, D6 पांडव, T3 पौरुषा — b) Ś1 K3 स्थिरप्राज्ञ; B (except B2) Dn1 D2–4.6 8 M2–4 स्थिर-(Dn1 °र)प्रज्ञ, Da1 D1 5 °प्रज्ञे, T1 3 GM1 °प्रतिज्ञ; T2 स्थित प्राज्ञ (for स्थिरप्रज्ञ) Ś1 श्रावयत्वा K3 V1 B1–3.5 Da1 Dn1 D2 4.5 7 तु रूक्षा; B4 D6 8 [अ]तिरूक्षा, D1 8 तु रूक्षां (D1 °क्षो), S नरेंद्रं (for ततक्ष) — After 88^{ab}, K4 V1 B D (except D2 8) ins

726* बभूवासौ विमना धर्मभीरु
कृत्वा प्राज्ञः पातक किंचिदेवम् ।

[(L 1) V1 B (except B3) Da1 D1 5 बभौ (V1 ततो) हतौजा (for बभूवासौ) — (L. 2) B (except B4) Da1 Dn1 D1 5 6 किंचिदेव]

— c) B3 damaged Da1 D1 5 T1 2 ततो (for तदा) B2 Da1 D1.5 T1 [अ]नुतप्यत् (B2 °त, T1 °न्); B4 °तापे; B5 स राजन्; T2 [अ]न्वतप्यत् (for [अ]नुतेपे). T1 भृशमार्तरूपो; T2 स च राजपुत्रो (for सुररा°) — d) B1 Dn1 D3 4 7 चासिमथ (for चाप्यसिम्) V1 B3 चापि कृशानुरूप, B2 5 चापि विषण्ण(B2 °नु)रूप; Da1 D1 5 चाप्य(D1 °प)कृतानुरूपं, T1 चापि स राजपुत्रं, T2 चापि भृषार्तरूप (for चाप्यसिमुद्बबर्ह) B1 उद्ववाह — T3 G M subst for 88^{cd} T1 2 ins after 88^{ab}

727* विनिश्वसञ्ज्येष्ठमनिष्टमुक्त्वा
ततस्तु कोशादसिमुद्बबर्ह ।

[(L. 1) T2 विनिश्वस्य G2 अनीतिम् (for अनिष्टम्) — (L. 2) T1 M [अ]नुतेपे स्वसिम्, G2 विशोकादसिम् (for तु कोशा°)]

T1.2 cont V1 B2 3 5 Da1 D1 5 ins after 88

728* समुद्धधारासिमुदारकर्मा
विहन्तुमात्मानममित्रसाहम् ।

विनिःश्वसंश्चाप्यसिमुद्बवर्ह ॥ ८८
तमाह कृष्णः किमिदं पुनर्भवा-
न्विकोशमाकाशनिभं करोत्यसिम् ।
प्रब्रूहि सत्यं पुनरुत्तरं विधे-
र्वचः प्रवक्ष्याम्यहमर्थसिद्धये ॥ ८९
इत्येव पृष्टः पुरुषोत्तमेन
सुदुःखितः केशवमाह वाक्यम् ।
अहं हनिष्ये स्वशरीरमेव
प्रसह्य येनाहितमाचरं वै ॥ ९०
निशम्य तत्पार्थवचोऽब्रवीदिदं
धनंजयं धर्मभृतां वरिष्ठः ।
प्रब्रूहि पार्थ स्वगुणानिहात्मन-

[(L 1) T1 2 समु(T2 तमु)द्बवर्ह (for °द्धार) V1 D1 5 [अ]सिमुदारकर्मा, B2 °दग्रकर्मा, T1 2 °वर महात्मा — (L 2) B2.5 अमित्रहता, B3 °साह°, T1 2 °घाती]

89 K1 om 89 (of v 1 81) — ^{a}) G1 om कृष्ण — ^{b}) K4 विशोकम्, B2 5 Dn1 D1.4 5 विकोपम्, Da1 निकोपम्, D3 विकोषशम् (for विकोशम्) D6 आकोशमिद K2 (marg) करोष्यसिं, K3 करोष्यसिं (sic) (for °त्यसिम्) — ^{c}) K3 V1 B D प्रब्रीहि B1 4 D1–4 7 मा त्व, G2 नित्य (for सत्य) Ś2 पुनरुत्तमं Ś1 K2 lacuna, Ś2 K4 D6 मे, Da1 Dn1 D1–7 वचस्, T1 वै, G2 सखे (for विधेर्). — ^{d}) Da1 Dn1 D1–5 7 तथा, T1 सोह (for वच.) S तवार्थसिद्धये

90 K1 om 90 (cf. v 1. 81) — ^{a}) B3 partly damaged K3 इति च, V1 B2 Da1 D1.5 8 T2 8 G1 3 M1 इतीव, G2 इति स; M2 4 इतीह (for इत्येव) B1 4 5 Dn1 D2–4.6 7 T1 इत्येवमुक्त (for °व पृष्ट) — ^{b}) G1 damaged. Ś1 K2 Dn1 स दु खित, D3 सुदु खितं B1 4.5 Dn1 D2 4 6 7 अर्जुनोब्रवीत्, D2 TG2 3 M आह पार्थ — ^{c}) D6 S एतत् (for एव) — ^{d}) K4 प्रहृष्ट (for प्रसह्य) Ś K2 4 D2 आचरन्वै; K3 उच्चर वै, Dn1 आचर वै, T1 G1 M °र च, T2 अद्य मे कृत, T3 G3 उक्तवान्गुरुं (for आचरं वै)

91 K1 om 91 (of v 1 81) — ^{a}) B1 damaged. T2 हरिर् (for इदं) — ^{b}) S (except T2) जनार्दनो (for धनंजय) T2 G2 M2 4 वरिष्ठं. — After 91^{ab}, K4 V1 B D (except D2.3) T1.2 ins :

729* राजानमेनं त्वमितीदमुक्त्वा
किं कश्मलं प्राविश पार्थ घोरम् ।
त्वं चात्मानं हन्तुमिच्छस्यरिघ्न
नेदं सद्भिः सेवितं वै किरीटिन् ।
धर्मात्मानं भ्रातरं ज्येष्ठमद्य
खड्गेन चैनं यदि हन्या नृवीर ।
धर्माद्भीतस्तत्कथं नाम ते स्या-
त्किं चोत्तरं वाकरिष्यस्त्वमेव ।
सूक्ष्मो धर्मो दुर्विदश्चापि पार्थ
विशेषतोऽज्ञैः प्रोच्यमानं निबोध ।
हत्वात्मानमात्मना प्राप्नुयास्त्वं
वधाद्भ्रातुर्नरकं चातिघोरम् ।

[Before line 1, T2 ins श्रीभगवान् K4 om lines 1–4 — (L 1) V1 T2 एतत्, B4 Da1 D1 3 5 6 एत, D4 एव (for एनं) V1 इतीवम्, B2–5 D7 अतीदम् (for इतीदम्) T1.2 इति प्रयुक्ते (T2 °युक्ते) (for इतीदमुक्त्वा) Dn1 उक्त — (L 2) T1 2 तत् (for किं) V1 B5 D6 कल्म(V1 °ल्मा)षं T1 प्राविशत् Dn1 घोर — (L 3) B3 किं (for त्वं). Dn1 वा (for च) T1 इच्छन् V2 [अ]रिघ्नो, D6 7 [अ]ति(D7 °रि)घ्नन्, T2 [अ]रिघ्न — (L 4) V1 B2 3 Da1 D1 5 सद्भिः प्रायो गर्हितं यत्किरीटिन्, B5 सद्भिः प्रयोगार्हं गर्हितं वै किं (sic); T1 बहुष्वपायेषु तत किं, T2 बहु पापायैव तत किं — (L 5) Dn1 om from भ्रातर up to the end of line 10. T2 तत्त्वम्, T2 स त्वम् (for ज्येष्ठम्) — (L 6) T1 [अ]सिं; T1 [अ]इ (for चैनं) V1 D6 यदि हन्यान्; T1 2 परिहन्या (T1 °न्या) K4 D4 नृवीरो; V1 हि वीर — (L 7) D7 भ्रातुर् (for भीतस्) Da1 D1 5 कथचन (for कथ नाम) Da1 om ते D3 [अ]साद् T1 धर्माद्भीरुस्तत्कथमद्य मन्यसे, T2 °रु कथमेन हन्यात्, Cv °द्भीतस्त्वं कथ नाम तस्मात् — (L 8) B2.5 च (for वा) K4 करिष्यस् B (except B1) एव् (for एव) T1 2 किं चोत्तरं नाम करिष्यति त्वं — (L 10) B2 निरोध, D1 दुर्बोध (for नि°) D3 विद्वद्भिः प्रोच्यते चापि दिव्य, T1 2 विशेषत प्रोच्यमाने नृलोके — (L 11) D4 [आ]त्मनात्मानं (by transp), T1 2 [आ]त्मानं किं (T2 स) तत T1 2 वै (for त्वं) — (L. 12) T2 यथा भ्रातुर् V1 Da1 D1 3 6 चापि घोर, B1 Dn1 वा(B1 या)तिघोरं; B3 चापि रौरव, T1.2 घोररूप.]

— Before 91^{cd}, T3 G1 3 ins श्रीकृष्ण M2 om (hapl.) 91^{c}–92^{c} T1 reads 91^{c} twice. — ^{c}) V1 B1.2.5 Dn1 D1–3 6–8 प्रब्रीहि - B3 3.4 Dn1 D2–4.7 भ्राचार्य (B2 °स्म-) गुणान्, D6 वाचा स्वगुणानि (for पार्थ स्वगुणान्). D6 सात्मजस्; M2.4 इहात्मना. Ś1 K2 प्रब्रूहि पार्थ प्राप्त निहात्मनस्, Ś1 K4 प्रब्रूहि पार्थ रक्षस्व मा(K4 गु)णा, K3 तं ब्रूहि पार्थ स्वगुणानिहतस्माद् (sic); B2 Da1 D1.7 T1 (also

स्तथा स्वहार्दं भवतीह सद्यः ॥ ९१
तथास्तु कृष्णेत्यभिनन्द्य वाक्यं
धनंजयः प्राह धनुर्विनाम्य ।
युधिष्ठिर धर्मभृतां वरिष्ठ
शृणुष्व राजन्निति शक्रसूनुः ॥ ९२
न मादृशोऽन्यो नरदेव विद्यते
धनुर्धरो देवमृते पिनाकिनम् ।
अहं हि तेनानुमतो महात्मना
क्षणेन हन्यां सचराचरं जगत् ॥ ९३
मया हि राजन्सदिगीश्वरा दिशो
विजित्य सर्वा भवतः कृता वशे ।
स राजसूयश्च समाप्तदक्षिणः
सभा च दिव्या भवतो ममौजसा ॥ ९४
पाणौ पृषत्का लिखिता ममेमे
धनुश्च संख्ये विततं सबाणम् ।
पादौ च मे सशरौ सध्वजौ
न मादृशं युद्धगतं जयन्ति ॥ ९५
हता उदीच्या निहताः प्रतीच्याः
प्राच्या निरस्ता दाक्षिणात्या विशस्ताः ।
संशप्तकानां किंचिदेवावशिष्टं
सर्वस्य सैन्यस्य हतं मयार्धम् ॥ ९६
शेते मया निहता भारती च
चमू राजन्देवचमूप्रकाशा ।
ये नास्त्रज्ञास्तानहं हन्मि शस्त्रै-

as in text) 2 तस्माद्ब्रवीम्यात्मगुणानरिघ्न — d) B1 Da1 D1 5 S (M8 om) ततो (for तथा) K8 हसामासो (sic) (for तथा स्वहार्दं) Ś1 K2 हार्दं, Ś2 महात्मा; V1 B D S (M8 om) हृ(G2 म)तात्मा (for स्वहार्दं) B Dn1 D3 4 6 7 भवितासि, Da1 D1 5 T1 3 G M1 2 4 भवती(T3 G2 3 °सी)ति (for °तीह) Ś2 सद्या; B D (except D2 3) T2 पार्थं(Dn1 °र्थं), T1 3 GM1 2 4 निश्चय (for सद्य)

92 K1 om 92 (cf. v l 81) M8 om 92abc (cf. v l 91) G2 om 92 — a) K3 तथापि, V1 B2 तथा तु (for तथास्तु) V1 कृत्य (sic) (for कृष्ण) K4 [अ]भिवद्य B (except B2) Dn1 D3 4 6 7 तद्वचो (for वाक्य) T1 M1 2 4 तथा तु (T1 ददातु, M1 ततोपि) कृष्णस्य निशम्य तद्वच, T2 तत स कृष्णस्य निशम्य वाक्य, T3 G1 3 तथा तु कृष्णस्य वचो निशम्य — b) T1 3 G1 3 M1 2 4 ततोर्जुन (for धनजय) K4 वितास्य, D2 विनाद्य, T G1 3 M1 2 4 प्रगृह्य (for विनाम्य) — d) T3 G3 M दुर्वच स्वय (for शक्रसूनु)

93 K1 om 93 (cf v l 81). Before 93, T3 G1 3 ins अर्जुन — b) Ś K2 D6 धनुर्धर D2 पिनाकिना, M4 °किन — c) K3 ते तेनुमितो (for तेनानुमतो) K3 B1 2 5 Da1 Dn1 D1 2 4 5 महात्मा, V1 °त्मन्

94 K1 om 94 (cf. v l 81) — a) D3 यथा हि; G2 मया च D6 मया हि राजन्प्रदिशो दिशश्च — b) Ś2 भवता B2 रणे (for वशे) — d) D2 ममौजस; D6 G2 महौजसा

95 K1 om 95 (cf. v l 81). — a) T G2 3 M पाणी, G1 प्राणी; Ca पाणौ (as in text) Ś2 K2 T3 G3 पृपट्का, V1 °त्कानि B2 5 Da1 Dn1 D3–4 6 7 निशिता, T1 3 GM लिखितौ, T2 दि**, Ca लिखिता (as in text) V1 B1 3 मम दक्षिणेस्मिन् (B1 °णेन) (for लिखिता ममेमे) B2 4 5 D3 4 6 7 ममैव, Dn1 ममेत्र, D2 ममैप मे, T1 2 M3 ममेतौ; T3 G1 3 [इ]मौ पुन, G2 ममेपुधी, M1 2 4 ममेमौ (for ममेमे) — b) K3 V1 B1 2 4 5 Dn1 D3 4 7 G2 सज्यं, Da1 D1 2 5 8 T1 3 G1 3 M सख्ये (for संख्ये). T3 G3 विनत (for वितत) B3 धनुश्च *ख्ये स्थितमाततज्यं; T2 धनु शराभ्यामनुलक्षिताविमौ — c) K3 D1 सरथौ रथ(D1 सम)ध्वजौ; V1 B Da1 Dn1 D2–5 7 8 सरथौ सध्वजौ, D6 सुदृढौ स्यंदनस्थौ, S लक्ष(M3 4 दक्षि)णत प्रशस्तौ (for सशरौ सध्वजौ) — d) D6 युद्धगता K4 चयेति (sic), B5 जयते

96 K1 om 96 (cf v l 81) — a) M4 गता (for हता) Ś2 K4 प्रहता, D2 निहिता, T1 च हता (for निहता) — b) D5 T1 om प्राच्या T1 हता मया, T2 नष्टा, T3 G M1 3 हता, M3 4 गता (for निरस्ता) G1 दक्षिणात्या Ś2 K4 D3 प्रनष्टा, S निरस्ता, Co विषस्ता, Ca विशस्ता (as in text) — c) Some MSS ससप्तकाना K4 D2 [अ]त्रिशिष्ट; B (except B3) Dn1 D3 4 7 [अ]स्ति शिष्ट (for [अ]वशिष्ट) — d) Dn1 सर्वसैन्यस्य, T3 G M1 2 4 सर्वस्य लोकस्य

97 K1 om. 97 (cf v l 81) — a) Ś2 निहिता K4 B1 2 4 Dn1 D3 4 6 भारतीय, B3 5 °तीया; S शत्रुसेना — b) B1 प्राच्या राजन्, D6 हता चमूर् (for चमू राजन्) K4 Dn1 -प्रकाशा (Dn1 °सा) S छि(T2 भि)न्नैर्गात्रैर्भूमितले स्तनति (T2 लुठंति, also स्खलति, M2 स्तनती)

स्तस्माल्लोकं नेह करोमि भस्मसात् ॥ ९७ | इत्येवमुक्त्वा पुनराह पार्थो

Tabular statement showing sequence of st. 97^c–100^d in K8 4 V1 B D (except D8) and that of st 97^c–101^b in S.

N B The repetitions are marked by "(r)"

K8	K4 Dn1 D7	V1	B1-4 Da1 D1 3-5	B6	D2	D6
97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}
	730*	730*	730*	730*		730*
98^{ab}	98^{ab}				98^{ab}	
98^{cd}	98^{cd}	98^{cd}	98^{cd}	98^{cd}	98^{cd}	98^{cd}
	732*		732*	732*		732*
	संजय उवाच	संजय उवाच	संजय उवाच	संजय उवाच		
	98^{ab} (r)	98^{ab}	98^{ab}	98^{ab}		98^{ab}
	731*	731*	731*	731*		731*
98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}
				100^{ab}		
				99^{cd}		
100^{cd}					100^{cd}	
	99^{ab}	99^{ab}	99^{ab}	99^{ab}	99^{ab}	99^{ab}
						100^{ab}
100^{ef}	100^{ef}	100^{ef}	100^{ef}	100^{ef}	100^{ef}	
99^{cd}	99^{cd}	99^{cd}	99^{cd}		99^{cd}	99^{cd}
						100^{ef}
100^{ab}	100^{ab}	100^{ab}	100^{ab}		100^{ab}	
100^{cd} (r)	100^{cd}	100^{cd}	100^{cd}	100^{cd}		100^{cd}

T1 G1 M	T2	T3 G3	G2	T1 G1 M	T2	T3 G3	G2
97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}	97^{cd}	100^{cd}	100^{cd}	100^{cd}	100^{cd}
	संजय उवाच			99^{ab}	99^{ab}	99^{ab}	99^{ab}
98^{ab}	98^{ab}	98^{ab}	98^{ab}			99^{cd}	
		731*					
					100^{ab}	100^{ab}	
99^{cd}			99^{cd}				
					99^{cd}		
100^{ab}			100^{ab}				
100^{ef}			100^{ef}		100^{ef}	100^{ef}	
98^{cd}			98^{cd}		98^{cd}	98^{cd}	
Colophon			Colophon		730*	Colophon	
			संजय उवाच		98^a (r)		
			101^{ab}		100^d (r)		
98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}	98^{ef}	101^{ab}	101^{ab}	101^{ab}	

— ^{c}) B Dn1 D2-4 6 7 T2 च (for न) K8 तानमिति (sic) हन्मि; V1 B3 ताश्च निहन्मि, B2 Da1 D1 5 8 T2 तान्निहन्मि (for तानह हन्मि) K8 V1 BD2 3 6–8 T2 चास्त्रैस्, Da1 Dn1 D1 वास्त्रैस् (for शस्त्रैस्) Ś K3 4 नानास्त्रास्त्रा(Ś2 °शस्त्रंस्तां-; K4 °शस्त्रास्त्रा)श्च निहन्मि शस्त्रैस्; T1 3 G3 M अनस्त्रज्ञान्(M1 °ज्ञा नै-, M3 °नस्त्रान्)व निहन्मि चास्त्रैस्, G1 अनस्त्रा *** हन्मि चास्त्रैस्; G2 अनस्त्रज्ञा नैव हि हानि चास्त्रैस् (sic) — ^{d}) V1 B3-5 Da1 Dn1 D1 3 6 लोकान्न(D6 °न्नि)ह, B1 2 D2 4 7 लोकानेष (D2 ह), D8 (marg sec m. as in text) लोकमह, T1 3 GM अभस्मैव (for लोक नेह) K4 भस्मात्, Dn1 D3 4 T2 भस्म, T1 3 G M लोकान् (for भस्मसात्) — K4 V1 B D (except D2 3) ins after 97 T2 after 98^{cd}

730* जैत्रं रथं भीममास्थाय कृष्ण
प्रयाव शीघ्रं सूतपुत्रं निहन्तुम् ।
राजा भवत्वद्य सुनिर्वृतोऽय
कर्णं रणे नाशयितास्मि बाणैः ।

[(L 1) D5 जैत्र B6 राजन् (for कृष्ण) — (L 2) K4 प्रयाहि, V1 प्रयात्, B1 प्रायाय, Dn1 D8 प्रयाव, D4 याव B5 ** प्रयात (for प्रयाव शीघ्रं) — (L 3) K4 राज्य B (except B3) D7 भवत्यद्य V1 तु निर्वृतोय, B1 3. 4 निवृत्त (B3 °रस्त)कोप, Dn1 T2 सुनि(T2 °खा)वृतोय, D6 °वृते*. — (L 4) Da1 D1 5 कर्णो B1 वशे (for रणे)]

98 For sequence in K8 4 V1 B D (except D8) and S, cf. the above statement. K1

युधिष्ठिरं धर्मभृतां वरिष्ठम् ।
अप्यपुत्रा तेन राधा भवित्री
कुन्ती मया वा तद्वतं विद्धि राजन् ।
प्रसीद राजन्क्षम यन्मयोक्तं
काले भवान्वेत्स्यति तन्नमस्ते ॥ ९८
प्रसाद्य राजानममित्रसाहं
स्थितोऽब्रवीच्चैनमभिप्रपन्नः ।
याम्येष भीमं समरात्प्रमोक्तुं
सर्वात्मना सूतपुत्रं च हन्तुम् ॥ ९९
तव प्रियार्थं मम जीवितं हि
ब्रवीमि सत्यं तदवेहि राजन् ।
इति प्रायादुपसंगृह्य पादौ

---

om 98 (of v l 81) K4 Dn1 D7 read before the repetition of 98[ab], V1 B Da1 D1 3-5 T2 before 98, सजय उवाच — [a]) K4 (first time) इत्येह मुक्त्वा Dn1 (second time) उक्ता (for उक्त्वा) K4 (second time) V1 B (except B5) Da1 Dn1 (second time) D1 3-5 7 (second time) S (T2 second time) पुनरेव D8 इत्येवमुक्त्वा सव्यसाची तु रोषाद्, T2 (first time) °क्त्वा गन्तुमिच्छन्प्रणाम — K4 Dn1 D7 ins after the repetition of 98[ab] V1 B Da1 D1 3-6 T2 G2 after 98[ab]

731* विमुक्तशस्त्रास्त्रधनुर्विसृज्य
कोशे च खड्गं विनिधाय तूर्णम् ।
स व्रीडया नम्रशिरा किरीटी
युधिष्ठिरं प्राञ्जलिरभ्युवाच ।

[T2 G2 om. lines 1 and 2 — (L 1) B1 विमुक्तशस्त्राणि, B2 3 °शस्त्रस्तु (B2 °स्त्र), Dn1 D4 °च्य शस्त्राणि, D6 °क्तशस्त्राश्च (for °स्त्रास्त्र-) K4 D3 7 विस(D7 °प)स्त्र, B1 विगृह्य, B5 विगाह्य (for विसृज्य) — (L 2) B2 3 4 Da1 Dn1 D3-5 7 कोपे D6 om च — (L 3) B4 सुव्रीडया D1 नम्रशरा Da1 D5 सव्रीडमानम्रशिरा किरीटी — (L 4) K4 अभ्यवाच, B1 D3.6 T2 इत्यु°]

— [c]) K3 V1 B2-5 Da1 Dn1 D1-8 अथापुत्रा, K4 अथापि पुत्रा; B1 आथापुत्रा (for अप्यपुत्रा) V1 B D (except D2 3) सूतमाता (for तेन राधा) T G M2-4 अथापुत्रा (T1 जननि ह्यपुत्रा, G2 अथ ह्य°; M2-4 अथ त्व°) तेन हतेन राधा; M1 अथापुत्रा तेन राधा हतेस्मिन् — [d]) G1 om वा S तमृत; S तदिदं (for तद्वतं) K3 कुन्ती मया चाथ कृते विद्धि राजन्; K4 कुन्ती मया तादृशं बुद्धि रा°, V1 B5 कुंती वाथो त्वत्कृते विद्धि रा° B1 Da1 D1.5 कुन्ती वाथो मया (B1 म) वा तेन चापि, B2-4 Dn1 D2 4 7 कुन्ती वाथो मया वा (Dn1 वा मया) तेन चापि, D2 3 कुन्ती मया (D2 °यो [sic]) त्वत्कृते विद्धि राजन्, D6 कुन्ती मया तत्कृते चापि रा° — After 98[cd], K4 B D (except D2 3) ins

732* सत्यं वदाम्यद्य न कर्णमाजौ
शरैरहत्वा कवचं विमोक्ष्ये ।

[(L 2) Dn1 विमोक्षे Da1 D1 5 शरैर्हत्वा कवचं वै विमोक्ष्ये]

While D8 reads 100[ef] after 98[cd]

On the other hand, S (except T2) ins after 98[cd] an addl colophon [*Adhy name* M1 अर्जुनपरुषवाक्य — *Adhy no* T1 3 G 78, M 77]

— D8 om 98[ef] — [e]) Ś1 सम, K3 4 T G3 M मम, B2 Da1 D1 5 इति (for क्षम) G1 2 वचनं (for क्षम यन्) D2 त्वयोक्त (for मयो°) — [f]) D2 न चाभवान् B5 नमोस्तु

99 For sequence in K3.4 V1 B D (except D8) and S, cf the tabular statements on page 426. K1 om. 99 (of v 1 81) K3 D8 om 99[ab] — [a]) Ś2 (*sup lin*) B3 5 Da1 D1 5 6 T1 2 M1 अमित्र-साह, Ś2 K4 °घाती (Ś2 °ते) — [b]) B1 Dn1 D3 4 7 चैव, B4 त्वेह (for चैनम्) Ś2 (*sup lin*) V1 B2 3 D2 6 M3 अभिप्रतस, B5 Da1 D1 5 अतिप्रतस, T1 3 G M1 2 4 अभिप्रतस — After 99[ab], Ś1 K2 read 100[ef] — [c]) M1 याम्येषु Ś K2 4 प्रमुक्तः; T3 G3 विमोक्तुं D8 सेनानिवेशं सुहृदं च कृत्वा — [d]) D8 यास्याम्यह (for सर्वात्मना) B1 5 Da1 D2 5 निहतु (for च हन्तुम्)

100 For sequence in K3 4 V1 B D (except D8) and S, of the tabular statements on page 426 K1 om 100 (of v 1. 81) — [a]) B2 D3 T1 3 M भवत्प्रियार्थं, B5 तव प्रियार्थे — [b]) D6 ब्रवीहि K3 V1 B3-5 D (except Dn1 D5) T1 G2 3 M1 तदवैहि (M1 °ति), K4 तव देहि — [c]) Ś2 प्रियाद्, B (except B2) D3 4 7 प्रयास्यन्, Dn1 यास्यन्, D6 प्रशाम्यन् (for प्रायाद्) B1 3-5 D3 4 6 7 उपगृह्य, B2 तूपसं , Da1 D5 उपसगृह्य K3 (first time) S (T2 first time) तत (G1 प्रसाद्य) पादावुपसगृह्य (K3 °पगृह्य) पार्थ — [d]) D2 दीप्ततेजा — Ś1 K2 read 100[ef] after 99[ab], D8 reads it after 98[cd] — [e]) D6 नैव (for नेद) Ś2 K2 4 क्षिप्रतर K3 B1 Da1 D1 2 4-6 भविष्यत् (for °ष्यति) B2 5 T2 नेदं चिरादद्य (B2 °नद्य, T2 °दाशु) भविष्यतीह (B5 °ति) — [f]) K3 न्यवर्तते, B1 त्वावृत्य ते; (sic), Dn1

समुत्थितो दीप्ततेजाः किरीटी ।
नेदं चिरात्क्षिप्रमिदं भविष्य-
त्यावर्ततेऽसावभियामि चैनम् ॥ १००
एतच्छ्रुत्वा पाण्डवो धर्मराजो
भ्रातुर्वाक्यं परुषं फल्गुनस्य ।
उत्थाय तस्माच्छयनादुवाच
पार्थं ततो दुःखपरीतचेताः ॥ १०१
कृतं मया पार्थ यथा न साधु
येन प्राप्तं व्यसनं वः सुघोरम् ।
तस्माच्छिरश्छिन्द्धि ममेदमद्य
कुलान्तकस्याधमपूरुषस्य ॥ १०२
पापस्य पापव्यसनान्वितस्य
विमूढबुद्धेरलसस्य भीरोः ।
वृद्धावमन्तुः परुषस्य चैव
किं ते चिरं मामनुवृत्य रूक्षम् ॥ १०३
गच्छाम्यहं वनमेवाद्य पापः
सुखं भवान्वर्ततां मद्विहीनः ।
योग्यो राजा भीमसेनो महात्मा
क्लीबस्य वा मम किं राज्यकृत्यम् ॥ १०४
न चास्मि शक्तः परुषाणि सोढुं
पुनस्तवेमानि रुषान्वितस्य ।
भीमोऽस्तु राजा मम जीवितेन
किं कार्यमद्यावमतस्य वीर ॥ १०५
इत्येवमुक्त्वा सहसोत्पपात
राजा ततस्तच्छयनं विहाय ।
इयेष निर्गन्तुमथो वनाय

$D_{1\,2\,4\,5}$ प्रावर्तते, G_{2} आवर्तितो, Ca आवर्तते (as in text). B_{1} Dn_{1} $D_{1\,2\,8}$ साध्वभियामि, G_{3} सवभिरामि (sic) (for ऽसावभियामि) Ca cites अभियामि (as in text) D_{2} चैव, Ca एनम् (as in text) $B_{2\,5}$ D_{8} T_{2} कृष्ण(T_{2} क्रन्दे)प्रसादात्तव चैव राजन्

101 For sequence in S, of the tabular statement on page 426 K_{1} om 101 (cf. v l 81) Before 101, $T_{1\,3}$ G M ins संजय उवाच — ^{b}) M_{4} भ्रातृवाक्य $Ś_{2}$ T_{1} G_{2} पुरुषं, $T_{2\,3}$ G_{3} पौरुषं Some MSS फाल्गुनस्य, B_{3} पांडवस्य, $T_{1\,3}$ G M चार्जुनस्य (for फल्गु°) — ^{d}) K_{4} पार्थे

102 K_{1} om 102 (cf v l 81). — ^{a}) D_{8} कृतं, M_{3} कृता (for कृत) T_{1} M_{2-4} न साधु येन, T_{3} G M_{1} न साधु कर्म (for यथा न साधु) — ^{b}) D_{5} येनैतत्प्राप्त, T_{1} प्राप्तं मया, M_{2-4} तेन प्राप्त (for येन प्राप्त) K_{4} वा, T_{2} चै (for व) — ^{c}) $Ś_{1\,2}$ (sup lin) $K_{2\,4}$ D_{8} कृधि, D_{6} क्रुद्धि (sic) (for छिन्द्धि) S (except G_{1}) [ए]तद् (for [इ]दम्) — ^{d}) K_{4} कुतालकस्य, D_{6} कुलीन° (for कुलान्त°) K_{3} -पौरुषस्य

103 K_{1} om 103 (cf v l 81) — ^{a}) $Ś_{2}$ पापस्य पापव्यसनान्हि तस्य (sic), S (except T_{2}) °स्य पाप्मो(T_{1} $M_{2\,4}$ °पो-, M_{3} °प्मो)पहतस्य वीर — ^{b}) D_{6} स्यामूढ-, M_{1} स्व मूढ- D_{8} अवधस्य (for अलसस्य) T_{1} G_{2} वीर (for भीरो) — ^{c}) T_{2} वृथावसतु $Ś_{2}$ K_{2-4} V_{1} B $D_{2-4\,6-8}$ S पुरुषस्य चैव (T_{1} नित्य), Da_{1} $D_{1\,5}$ प(D_{1} पु)रुषाणि सोढु — ^{d}) Dn_{1} वर; T_{1} वीर (for चिर) $Ś_{2}$ (sup lin) B_{5} $T_{1\,3}$ G M_{4} मामनुसृत्य रूक्ष, K_{3} मा मम राजकृत्य, V_{1} B_{1-4} Dn_{1} $D_{2-4\,6\,7}$ मे ह्यनुसृत्य रूक्षं (D_{6} पाथ), Ca मामनुवृत्य रूक्ष (as in text) Da_{1} $D_{1\,5}$ पुनस्तवेमानि रुषान्वितस्य

104 K_{1} om 104 (cf. v l. 81) — ^{a}) V_{1} वनमद्य, S वनमद्यैव (for °मेवाद्य) Ś $K_{2\,4}$ पापी D_{6} गच्छाम्यहं च तमेनाच्छ पाप (sic) — ^{b}) V_{1} B_{2} Da_{1} D_{1} सुखी V_{1} वर्तंतु — ^{c}) $Ś_{1}$ योग्या $Ś_{2}$ K_{3} महात्म्यात् — ^{d}) K_{3} वाह्लीकस्य, Ca क्लीबस्य (as in text) K_{3} V_{1} $B_{2\,3}$ Da_{1} $D_{1\,5}$ S कि मम (by transp) $B_{2\,3}$ $D_{4\,7}$ राजकृत्य, D_{6} राज्यकृत्यै

105 K_{1} om 105 (cf v l 81) — ^{a}) V_{1} Dn_{1} चापि (for चास्मि) G_{3} पुरुषाणि — ^{b}) Dn_{1} तमेवानि (sic), D_{6} तथैवाति-, $G_{1,2}$ तवैमा(G_{1} °ता)नि (for तवे°) — D_{1} om from 105^{c} up to ततस्तत् (in 106^{b}) — ^{c}) K_{4} B_{2} Dn_{1} $D_{2\,6\,7}$ भीमस्तु — ^{d}) K_{3} V_{1} B D (D_{1} om) $T_{1\,2}$ G_{2} M न (for किं) K_{3} तथा वत्सस्य, V_{1} अस्यावमतस्य, T_{1} G_{2} अन्याय(G_{2} °य्य)गतस्य, M अद्या गतमद्य (M_{1} °स्य) (for °वमतस्य) K_{3} वीरे; D_{4} वीर.. T_{3} $G_{1\,3}$ न कार्यमस्त्यत्र महानुभाव

106 K_{1} om 106 (cf v l. 81) D_{1} om. up to ततस्तत् (in 106^{b}) (cf v l 105) — ^{b}) $B_{2\,3}$ Da_{1} D_{5} S रुषान्वितस्तत्, B_{4} राजा तु तत् — ^{c}) $Ś_{2}$ इमेषु (sic) (for इयेष) D_{2} अतो, S इतो (for अथो) D_{2} विहाय

तं वासुदेवः प्रणतोऽभ्युवाच ॥ १०६
राजन्विदितमेतत्ते यथा गाण्डीवधन्वनः ।
प्रतिज्ञा सत्यसंधस्य गाण्डीवं प्रति विश्रुता ॥ १०७
ब्रूयाद्य एवं गाण्डीवं देह्यन्यस्मै त्वमित्युत ।
स वध्योऽस्य पुमाँल्लोके त्वया चोक्तोऽयमीदृशम् ॥ १०८
अतः सत्यां प्रतिज्ञां तां पार्थेन परिरक्षता ।
मच्छन्दादवमानोऽयं कृतस्तव महीपते ।
गुरूणामवमानो हि वध इत्यभिधीयते ॥ १०९
तस्मात्त्वं वै महाबाहो मम पार्थस्य चोभयोः ।
व्यतिक्रममिमं राजन् *संक्षमस्वार्जुनं प्रति ॥ ११०
शरणं त्वां महाराज प्रपन्नौ स्व उभावपि ।
क्षन्तुमर्हसि मे राजन्प्रणतस्याभियाचतः ॥ १११
राधेयस्याद्य पापस्य भूमिः पास्यति शोणितम् ।
सत्यं ते प्रतिजानामि हतं विद्ध्यद्य सूतजम् ।
यस्येच्छसि वधं तस्य गतमेवाद्य जीवितम् ॥ ११२
इति कृष्णवचः श्रुत्वा धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
ससंभ्रमं हृषीकेशमुत्थाप्य प्रणतं तदा ।
कृताञ्जलिरिदं वाक्यमुवाचानन्तरं वचः ॥ ११३
एवमेतद्यथात्थ त्वमस्त्येषोऽतिक्रमो मम ।

(for वनाय) — d) K4 ते, D1 न (for त) D8 वासुदेव D8 (by corr sec m) प्रणयाद् (for प्रणतो)

107 K1 om 107 (cf v l 81) Before 107, Ś K2-4 D2 ins वासुदेव उवाच, T2 भगवानुवाच — a) Ś1 विनितम्, K4 विदतम् B5 D3 4 6 7 वै (for ते) T G3 राजन्न विदित तत्ते (T1 यत्ते, T2 किं ते), G2 M न राजन्विदि(G2 °न्पीदि)तं तत्ते — b) Ś1 K3 V1 D2 6 T1 G1 गांडीवधन्विन — d) D8 गाजीव K8 प्रति चै श्रुत

108 K1 om 108 (cf v l. 81) — a) K2 B1 8 Da1 D1 T1 2 G2 M एन, K3 पुनर्, V1 एव (for एव) D8 गाजीव — b) B5 Dn1 D2 [अ]न्यस्मै देयमित्युत — c) K8 स वध्योस्तु, B1.4 5 Dn1 D8 4 6 7 वध्योस्य स (by transp), T G2 3 M स वध्य स्यात्, G1 स तु वध्य — d) S ह्युक्तो (for चोक्तो) B1 D6 G1 ईदृश

109 K1 om 109 (cf v l 81) — a) B1 2 4 Dn1 D2 4 6 7 S तत (for अत) Ś1 सत्य, D1 सत्या, D6 सत्य Ś1 प्रतिज्ञात, D1 °ज्ञा तां (for °ज्ञां तां) — b) K8 परिरक्षत, V1 B1 Dn1 D3 4 6 7 प्रतिरक्ष(V1 क्षि)ता, B2 D2 G1 2 M8 परिरक्षिता (G2 °ता) — c) B5 यच्छदाद्, D2 T2 स्वच्छ, D6 G3 मच्छद्दाद्, Ca मच्छन्दात् (as in text) D2 T2 एव मानोय (T2 °नो हि) — T2 om (hapl.) 109de — d) G2 वृत्तस् (for कृतस्) D6 तेन (for तव) — e) T2 G3 गुरूणां K4 D8 अपमानो D8 यो (for हि)

110 K1 om 110 (cf. v l. 81) V1 reads 108ab on marg — a) K2 त्व हि, B5 एन, D8 त्वेव, S क्षम (for त्व वै) S महासत्त्व — c) T3 G3 M4 इद (for इम) — d) Ś K2 4 B1 2 4 5 स सरक्ष, K8 सरक्ष, Da1 D1 5 स सक्षाम्य, D6 सरक्षस्व, D8 ससंक्ष्य (sic), D8 (marg sec m) स क्षमयाम् (for *सक्षमस्व) V1 B3 4 (marg) Dn1 D2-4 7 S सत्यस(T1 स सत्य, M2 4 स सत्य)रक्षण प्रति

111 K1 om 111 (cf v l 81) — a) G1 2 M वा Da1 D1 5 महाबाहो — b) K4 प्रपन्नौ स्थ, D2 °पन्नौ स्व, D3 प्रणतौ स्व, T2 3 G1 3 प्रतिपन्नौ — K8 om 111cd — c) D2 मे नाथ, D8 राजेंद्र (for मे राजन्)

112 K1 om 112 (cf v l 81) — a) K3 [अ]ति-, K4 T2 [अ]स्य, D3 [अ]थ, T1 3 G M च (for [अ]द्य) — K3 om (hapl.) 112bcde — b) D1 पश्यति (for पास्यति) — c) K4 प्रतिजानासि — e) T1 क्षय (for वध) — f) Ś K2 4 अद्यैव, K8 B (except B4) Dn1 Dn1 D2-4 7 अद्यस्य (for एवाद्य)

113 K1 om 113 (cf v l 81) — c) K2 हृषीकेशे — d) V1 D3 प्रणतस् V1 B2 3 तथा — e) B1 4 Dn1 D2-4 6 7 कृतांजलिस्त(D6 °लिं त)तो, B2 3 °लिरिदं, D1 कृताकृतिमिदं (sic) (for °जलि°) T2 3 G1 3 उवाचेद (for इदं वाक्यम्) — K4 reads 113f-114a twice — f) V1 B2 Da1 D1 5 M तत, G2 गत (for वच) K8 उक्तवानुत्तरं वच, D8 उवाच वदतां वर, T2 3 G1.3 वाक्य यत्समनंतर

114 K1 om 114 (cf v l 81) K4 reads 114a twice (cf v l 113) — a) Ś1 V1 B1 4 Dn1 D2-4 7 एव, B5 एष (for एतद्) T2 यद्वात्थ (for यथात्थ) Dn1 om आत्थ D4 6 7 G2 तत्त्वम् (for [आ]त्थ त्वम्) D8 त्वद् (for त्वम्) — b) K4 B1 D6 7 T3 G1 3 अस्त्वेषो, B2 आस्त्वेषो, B4 आस्त्वेषा (sic) (for अस्त्येषो) Dn1 [ऽ]तिक्रमो (for °क्रमो) T2 मम त्वेषो क्रम ** (sic) — c) D8 अनुनीते स्म K4 गोविंदं — d) D8 मानितश्च, T1 तारिताश्च B1 3 4 Dn1 D2-4 6-8 T1 3 G M चास्मि, T2 चास्म (for चाद्य) — M2 om 114ef — e) K8 B1

अनुनीतोऽसि गोविन्द तारितश्चाद्य माधव ।
मोक्षिता व्यसनाद्घोराद्वयमद्य त्वयाच्युत ॥ ११४
भवन्तं नाथमासाद्य आवां व्यसनसागरात् ।
घोरादद्य समुत्तीर्णावुभावज्ञानमोहितौ ॥ ११५
त्वद्बुद्धिप्लवमासाद्य दुःखशोकार्णवाद्वयम् ।
समुत्तीर्णाः सहामात्याः सनाथाः स्म त्वयाच्युत ११६

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

५०

संजय उवाच ।
इति स्म कृष्णवचनात्प्रत्युच्चार्य युधिष्ठिरम् ।
बभूव विमनाः पार्थः किंचित्कृत्वेव पातकम् ॥ १
ततोऽब्रवीद्वासुदेवः प्रहसन्निव पाण्डवम् ।
कथं नाम भवेदेतद्यदि त्वं पार्थ धर्मजम् ।
असिना तीक्ष्णधारेण हन्या धर्मे व्यवस्थितम् ॥ २
त्वमित्युक्त्वैव राजानमेवं कश्मलमाविशः ।
हत्वा तु नृपतिं पार्थ अकरिष्यः किमुत्तरम् ।
एवं सुदुर्विदो धर्मो मन्दप्रज्ञैर्विशेषतः ॥ ३
स भवान्धर्मभीरुत्वाद्ध्रुवमैष्यन्महत्तमः ।

Dn1 मोच्चिता, D2 8 मोक्षितो, T1 °ताश्च् S (except T3) आ(T1 चा-, M1 ह्या)पदो (for व्यसनाद्), D6 आपदो मोक्षितौ ह्यावां — ^{f}) D6 द्वावप्यथ (for वयमद्य) K2 मया (for त्वया) K4 [अ]च्युत

115 K1 om 115 (cf v l 81) — ^{a}) S नाथम् (for नाथम्) — After 115^{a}, D8 M4 read 116^{b}, while M2 8 read 116^{b}, repeating it in its proper place B1 om (hapl) 115^{b}–116^{a} — ^{b}) Ś K2–4 V1 B (B1 om) Da1 Dn1 D1–5 7 ह्यावां (for आवां) — D8 M4 om 115^{c}–116^{a} — ^{e}) Ś1 K2 समातीर्णाव्

116 K1 om 116 (cf v l 81) B1 D8 M4 om 116^{a} (cf v l 115) — ^{a}) Ś D6 -बलम् (for -प्लवम्) — M2 3 read 116^{b} for the first time after 115^{a} — ^{b}) T2 भय (for वयम्) — ^{c}) G1 सहामात्य — ^{d}) G1 सनरा, Ca सनाथा (as in text) K4 Dn1 D1 G1 त्वयाच्युत

Colophon om in K1 — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K4 द्वितीये (Ś2 °य-) युद्धदिवसे — *Adhy name* T1 युधिष्ठिर प्रति कृष्णसान्त्ववाद, T2 युधिष्ठिरनिंदाप्रशसा, M1 युधिष्ठिरप्रवादं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś 51, B2 63, B5 72, Da1 81, D1 66, D4 70, D6 71, T1 3 79, T2 77, M 78

50

1 K1 om up to स भवान् (in 4^{a}) (cf v l 8 49 81) Da1 D1 5 om 1–4 K4 B Dn1 D6 ins after the ref Da1 D1 5 (which om. 1-4) before 5

733* धर्मराजस्य तच्छ्रुत्वा प्रीतियुक्तं वचस्तत ।
पार्थं प्रोवाच धर्मात्मा गोविन्दो यदुनन्दन ।

[(L 1) B2 वच मम, B3 इद वच (for वचस्तत) — (L 2) B3 पार्थं K4 यदुनदन]

— After the above, K4 B (except B2) D6 read st. 5 for the first time, repeating it in its proper place — ^{b}) D6 प्रत्युत्थाय, T3 G3 °चाश्र, Ca °च्चार्य (as in text) D4 T2 युधिष्ठिर — ^{c}) D8 पार्थे — ^{d}) Ś1 T3 कश्चित्, K2 D8 कश्चित्, Dn1 D6 कच्चित् (for किं°). B4 D8 कृत्वेह; T3 G2 °त्वैव

2 K1 Da1 D1 5 om. 2 (cf v l 1) — ^{c}) B2 अद्य (for एतद्) — ^{f}) K3 4 V1 D5 8 T2 G2 M1 हन्याद्धर्मे, T3 हन्यधर्मे (sic) M3 om from धर्मे up to धर्मभी (in 4^{a})

3 K1 Da1 D1 5 M3 om 3 (cf v l 1 and 2) — ^{a}) K4 त्वाम् (for त्वम्) K3 B2 4 5 Dn1 D2–4 7 [अ]थ, V1 B1 3 D6 8 तु, T1 3 G M1 2 4 हि (for [ए]व). T3 महाराज (for [ए]व राजानम् — ^{b}) G3 कल्मषम् (for कश्मलम्) K2 4 B5 आविश (K2 °प), B1–4 °शत् (for आविश) — ^{c}) M1 2 4 हि (for तु) D3 भूपतिं — ^{d}) Ś1 D2 आकरिष्य, K3 आचरिष्ये, K4 B1 अकरिष्य (K4 °ष्य), D6 अकारिष्य; S (M3 om) करिष्यसि K3 उत्तम, Ca उत्तरम् (as in text) — ^{e}) K3 B (except B2) D (Da1 D1 5 om) S (M3 om) हि, V1 ह (for सु-) — ^{f}) D2 मदप्रज्ञे, D8 °प्राज्ञैर्; G3 मदम°

4 K1 om upto स भवान् (in 4^{a}), Da1 D1 5 om 4 (for both, cf v l 1) M3 om up to धर्मभी (in 4^{a}) (cf. v l 1, 2),

नरकं घोररूपं च भ्रातुर्ज्येष्ठस्य वै वधात् ॥ ४
स त्वं धर्मभृतां श्रेष्ठं राजानं धर्मसंहितम् ।
प्रसादय कुरुश्रेष्ठमेतदत्र मतं मम ॥ ५
प्रसाद्य भक्त्या राजानं प्रीतं चैव युधिष्ठिरम् ।
प्रयामस्त्वरिता योद्धुं सूतपुत्ररथं प्रति ॥ ६
हत्वा सुदुर्जयं कर्णं त्वमद्य निशितैः शरैः ।
विपुलां प्रीतिमाधत्स्व धर्मपुत्रस्य मानद ॥ ७
एतदत्र महाबाहो प्राप्तकालं मतं मम ।
एवं कृते कृतं चैव तव कार्यं भविष्यति ॥ ८
ततोऽर्जुनो महाराज लज्जया वै समन्वितः ।
धर्मराजस्य चरणौ प्रपेदे शिरसानघ ॥ ९
उवाच भरतश्रेष्ठ प्रसीदेति पुनः पुनः ।
क्षमस्व राजन्यत्प्रोक्तं धर्मकामेन भीरुणा ॥ १०
पादयोः पतितं दृष्ट्वा धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
धनंजयममित्रघ्नं रुदन्तं भरतर्षभ ॥ ११
उत्थाप्य भ्रातरं राजा धर्मराजो धनंजयम् ।
समाश्लिष्य च सस्नेहं प्ररुरोद महीपतिः ॥ १२
रुदित्वा तु चिरं कालं भ्रातरौ सुमहाद्युती ।
कृतशौचौ नरव्याघ्रौ प्रीतिमन्तौ बभूवतुः ॥ १३
तत आश्लिष्य स प्रेम्णा मूर्ध्नि चाघ्राय पाण्डवम् ।

— a) M3 धर्मभीत्या (submetric), M3 * * * रूत्या (sic) — b) K3 4 V1 B1 D3 Ca एष्यन्, T1.3 G3 M2 4 यायान्; T2 यया, G1 2 M1 याया, M3 ययान् (sic) (for एष्यन्) Ś K1 2 ध्रुवमेष्याम(K1 °न्म)हत्तम — c) K3 तद् (for च) — d) D3 वधे

5 K4 B (except B2) D6 read 5 for the first time after 733* — a) K4 B (except B2) D6 (all first time) पार्थ; Da1 D1 5 पार्थ, D3 सर्व-, G1 सत्य (for स त्व) D6 (second time) धर्मं भूता (for धर्मभृतां) Ś K1 2 4 (second time) V1 B1 (second time) D6 (first time) T1 G2 श्रेष्ठ, M4 श्रेष्ठो — b) D6 (first time) वचन (for राजान) K4 (first time) धर्मसम्भृत, B (except B2) D6 (all first time) °सश्रित, B1 (second time) °संस्थित, B5 (second time) °मोहित, S सशि(G2 °भृ)तव्रत — Ś K1 2 om (hapl) 5cd — c) Da1 D1 5 प्रसादयन् — d) B (except B2) (all first time) अद्य, B2 (second time) अनु, D3 एव; G1 अद्यं (for अत्र) G1 इद (for मत) K4 (first time) एतद्यमभूत मम् (sic)

6 T3 om (hapl) 6a–8b — a) Da1 D1 धर्मं (for भक्त्या) — b) K3 4 V1 B D S (T3 om) प्रीते (K4 °तिं) चैव युधिष्ठिरे — c) K3 B D (except D3) T1 प्रयावस; T2 प्रयाहि (for मस्) K3 B Da1 Dn1 D2–5 7 T1 त्वरितौ, V1 D6 T2 त्वरित, D1 त्वरितो, G M त्वरया V1 Da1 D1 5 8 T2 युद्धे (for योद्धुं) — d) K4 Dn1 सूतपुत्र रथ, D1 5 6 T1 G M1 2 4 त्रवध

7 T3 om 7 (cf v l. 6) — a) K3 V1 B D T2 तु समरे, T1 G M [अ]द्य (T1 °य) समरे (for सुदुर्जय) — b) B1 तम् (for त्वम्) T1 G M पार्थ (T1 °र्थे) (for अद्य) — d) D2 धर्मराजस्य Ś K1 2 4 मारिष (for मानद) K3 धर्मपुत्रसीदस (sic)

8 B1 T3 om 8ab (for T3, cf v l 6) — b) Ś2 D1 प्राप्तकाल G1 कृत (for मत) — c) B1 कृते, Dn1 om (for कृत) B5 D3 T2 पार्थ (for चैव) — d) V1 तत्र (for तव)

9 Before 9, T3 G1 3 read संजय उवाच — b) K3 लज्जयन्; D6 व्रीडया (for लज्जया) B5 D2 च, D5 तु (for वै) K1 समन्विते; D5 [अ]समन्वित — c) G2 चरण — d) K3 V1 B D प्रपद्य, S प्रपीड्य (for प्रपेदे) Ś2 K4 सह, K3 D6 तत; B1–4 Dn1 D2–4 7 T2 3 G1 3 नत°, B5 Da1 D5 T1 [अ]नघ

10 a) K3 B D S भरतश्रेष्ठ — c) T1 मत्प्रोक्तं, T2 प्रोक्त यत् (by transp), T3 G M1–3 यत्प्रोक्तम् — d) V1 B1–4 Da1 D1 5 वै मया (for भीरुणा) S त्व मया (T2 मयेद) धर्मभीरुणा

11 Before 11, B2 3 D2 6 ins सजय उवाच — a) B1 4 5 Dn1 D3 4 6 7 दृष्ट्वा तु (for पादयो) B (except B2) Dn1 D3 4 6 7 पद्भ्यां (for दृष्ट्वा) — D3 om. (hapl) 11c–12b — d) Ś2 पुरुषर्षभ, K3 D4 भरतर्षभ

12 D3 om. 12ab (cf v l 11) — a) D6 M1 2 राजन्, T2 वीर — b) Da1 D1 5 धर्मपुत्रो (for °राजो) D1 धनजय T2 प्रणत भ्रातृवत्सल — c) D1 सस्नेह, M3 सदेह — d) D6 प्रारुरोद, D3 प्रारुरोदरस (sic)

13 a) K3 B D T2 सुचिर, V1 चाचिर, T1 3 G1 3 M च चिर — b) S तौ महा(G1 °ह)द्युती (M1 °ति) (for सुम) — c) M1 (also as in text) कृतशोकौ (for कृतशौचौ) B1 4.5 Dn1 D3 4 6 7 T2 महाराज (for नरव्याघ्रौ) — d) K2 प्रीतिमत्तौ

14 a) K1 विनप्य स (sic), K2 माश्लिष्यसे (for °ष्य स) V1 B2 3 Da1 D1 2 5 च, B1 4 5 Dn1 D3 4 6 7 त (for स). S समाश्लिष्य च बाहुभ्यां. — b) T1.2 G2 M2–4 [उ]पाघ्राय B1 4 5 D3 4 7 8 पाडव; D2 5 पांडव

प्रीत्या परमया युक्तः प्रस्मयंश्चाब्रवीज्जयम् ॥ १४
कर्णेन मे महाबाहो सर्वसैन्यस्य पश्यतः ।
कवचं च ध्वजश्चैव धनुः शक्तिर्हया गदा ।
शरैः कृत्ता महेष्वास यतमानस्य संयुगे ॥ १५
सोऽहं ज्ञात्वा रणे तस्य कर्म दृष्ट्वा च फल्गुन ।
व्यवसीदामि दुःखेन न च मे जीवितं प्रियम् ॥ १६
तमद्य यदि वै वीर न हनिष्यसि सूतजम् ।
प्राणानेव परित्यक्ष्ये जीवितार्थो हि को मम ॥ १७
एवमुक्तः प्रत्युवाच विजयो भरतर्षभ ।
सत्येन ते शपे राजन्प्रसादेन तवैव च ।
भीमेन च नरश्रेष्ठ यमाभ्यां च महीपते ॥ १८
यथाद्य समरे कर्णं हनिष्यामि हतोऽथ वा ।
महीतले पतिष्यामि सत्येनायुधमालभे ॥ १९
एवमाभाष्य राजानमब्रवीन्माधवं वचः ।
अद्य कर्णं रणे कृष्ण सूदयिष्ये न संशयः ।
तदनुध्याहि भद्रं ते वधं तस्य दुरात्मनः ॥ २०
एवमुक्तोऽब्रवीत्पार्थं केशवो राजसत्तम ।
श[illegible]सि भरतश्रेष्ठ यत्नं कर्तुं यथाबलम् ॥ २१
एवं चापि हि मे कामो नित्यमेव महारथ ।

— c) D2 युक्तौ, T1 युक्त — D2 om 14d — d) K3 प्रस्मरश्च (sic), B1 3 4 स्पृशश्चापि; Dn1 D8 (marg and also as in text) T1 G2 विस्मयश्च (for प्रस्म°) K3 इद, T1 3 G वच (for जयम्) T2 पुन पुन. (for [अ]ब्रवीज्जयम्) — After 14, T2 ins

734* अब्रवीत्तं महेष्वास धर्मराजो धनंजयम् ।

15 K3 om 15-16 — a) S (except T2) महाप्राज्ञ — c) K4 D5 om the first च V1 B Da1 Dn1 D1 2 4-7 ध्वज, D8 धनुश्च (for ध्वजश्च) K4 (also as in text) रथो (for चैव) — d) D8 तत (for धनु) D6 शक्तीर् Ś K1 2 V1 B2 D8 गदा, B1 3 4 D3 4 6 7 शरा (for गदा) — For 15cd, S subst

735* हत सूतो धनुश्चैव रथ शक्तिर्ध्वज शरा ।
[T1 2 G1 रथ, M1 रथा (for रथ) T1 G1 3 शरो ध्वज]

— c) K4 D1 कृत्वा, G2 कर्ता (for कृत्ता) B2 D8 महेष्वासो, G3 महाराज

16 K3 om 16 (cf v l 15). — a) T1 3 G M दृष्ट्वा (for ज्ञात्वा) G2 कर्म (for तस्य) T2 दृष्ट्वा रणे तस्य कर्म — b) T2 चित्र (for कर्म) S कर्णस्य (for दृष्ट्वा च) Some MSS फाल्गुन — d) D6 वा, T1 3 G M तु, T2 हि (for च) D2 जीविते स्पृहा (for °त प्रियम्)

17 a) B2 S त्वम्, D8 तद् (for तम्) M4 यमितं (for यदि वै) T2 मे, G3 चेद्, M2-4 त (for वै) Da1 D1 5 T3 G3 M2-4 वीर; T2 शत्रुं B1 3-5 Dn1 D3 4 6 7 न चेदद्य हि त (B1 हत) वीर (D6 °र) — b) B (except B2) Dn1 D2-4 निहनिष्यसि, D1 2 G2 न हनिष्यामि (D2 °ष्यति) V1 B D T1 3 G M संयुगे (for सूतजम्) T2 राधेय निहनिष्यसि — c) D8 परित्यक्षे — d) M3 हितो (for हि को).

18 a) Ś2 उक्त्वा, M1 रक्त (for उक्त) — b) K3 4 Dn1 S भरतर्षभं Dn1 °भ) — c) Ś2 स तेन (for सत्येन) B3 om ते B1 4 च (for ते) — d) D6 om देन तवै S स्वस्पादेन, Co प्रसा° (as in text) Ś1 K V1 B1-3 5 D S तथैव च (D6 **व च), B1 च कौरव (for तवैव च) — e) T G नरव्याघ्र — After 18, D8 reads 20cdef, repeating it in its proper place, while T G ins after 18

736* अहमेन नरश्रेष्ठ सामात्य च महीपते ।

19 B5 om 19ab — ab) T3 G3 यथास्य M1 कर्णं K3 V1 B1 2 4 Dn1 D2-4 6 7 S [ऽ]पि (for ऽथ) D3 यथा कर्णं हनिष्यामि हतो वापि महीतले — c) D8 पतिष्याम्यहमद्यैव — d) D1 आलभेत् T1 3 G M सत्येनैव च ते शपे, T2 सत्यमेतद्ब्रवीमि ते

20 b) S (except T2) तत (for वच) — D8 reads 20cdef for the first time after 18 — e) V1 B3 Da1 D1 5 S त्वमनुध्याहि (Da1 D1 5 °यि), B1 2 4 Dn1 D3 4 6 7 तव बु(D6 भवद्बु)ध्या हि, D2 8 (both times) तदनुध्याय. D8 (both times) भव्य (for भद्रं) — f) V1 B1 4 5 Dn1 D2-4 6 7 वधस् G3 अस्य (for तस्य). D8 (both times) तथाद्य मे (for दुरात्मन)

21 a) K1 Dn1 पार्थं, B3 वाक्य — b) K1 राजसत्तम, K3 °सत्तम — c) B D (except D2) T3 G1 शक्नोसि — d) B1 कर्णं हतुं, B3-5 Dn1 D3 4 7 हंतु कर्णं (for यत्न कर्तुं). B (except B2) Dn1 D2-4 7 महाबल; S यथा(T2 G2 °दा)त्थ मा (for यथाबलम्)

22 Before 22, M ins युधिष्ठिर उवाच. — a) K1 V1 B D S एष (for एव) D3 G2 वापि T1 3 G1 3 स (for हि) T1 कामो मे (by transp) — b) K4 महारथ, B2 °रथ; S °बल — c) B1 रथं, D6 यथा (for कथ) — d) B (except B2) Dn1 D3 4 6 7 सत्तम, T2 फल्गुन (for मे

कथं भवान्रणे कर्णं निहन्यादिति मे मतिः ॥ २२
भूयश्चोवाच मतिमान्माधवो धर्मनन्दनम् ।
युधिष्ठिरेमं बीभत्सुं त्वं सान्त्वयितुमर्हसि ।
अनुज्ञातुं च कर्णस्य वधायाद्य दुरात्मनः ॥ २३
श्रुत्वा ह्ययमहं चैव त्वां कर्णशरपीडितम् ।
प्रवृत्तिं ज्ञातुमायाताविह पाण्डवनन्दन ॥ २४
दिष्ट्यासि राजन्निरुजो दिष्ट्या न ग्रहणं गतः ।
परिसान्त्वय बीभत्सुं जयमाशाधि चानघ ॥ २५

युधिष्ठिर उवाच ।

एह्येहि पार्थ बीभत्सो मां परिष्वज पाण्डव ।
वक्तव्यमुक्तोऽस्म्यहितं त्वया क्षान्तं च तन्मया ॥२६
अहं त्वामनुजानामि जहि कर्णं धनंजय ।
मन्युं च मा कृथाः पार्थ यन्मयोक्तोऽसि दारुणम् ॥२७

संजय उवाच ।

ततो धनंजयो राजञ्शिरसा प्रणतस्तदा ।
पादौ जग्राह पाणिभ्यां भ्रातुर्ज्येष्ठस्य मारिष ॥ २८
समुत्थाप्य ततो राजा परिष्वज्य च पीडितम् ।
मूर्ध्न्युपाघ्राय चैवैनमिदं पुनरुवाच ह ॥ २९
धनंजय महाबाहो मानितोऽस्मि दृढं त्वया ।
माहात्म्यं विजयं चैव भूयः प्राप्नुहि शाश्वतम् ॥३०

अर्जुन उवाच ।

अद्य तं पापकर्माणं सानुबन्धं रणे शरैः ।
नयाम्यन्तं समासाद्य राधेयं बलगर्वितम् ॥ ३१
येन त्वं पीडितो बाणैर्दृढमायम्य कार्मुकम् ।

मति) T1 3 G M हन्यादिति तथा(T3 °दा)र्जुन — After 22, S (except T2) ins

737* एवमुक्तस्ततो राजन्पार्थो वचनमब्रवीत् ।
[Cf. 35^{ab} T1 M राज्ञा (for राजन्)]

— After the above, S (except T2) reads 36^{a}–40^{b} followed by 742*

23 ^{a}) K3 युधिष्ठिरं K3 त्वं, T1 [अ]य, T2 3 G M [इ]द (for [इ]म) K2 भीमत्सु — ^{d}) B1 2 शासयितुम् K3 सांत्वयितुमिहार्हसि — ^{e}) K4 अनुज्ञातु (sic), B1–3 Da1 Dn1 D1 5 7 T1 G2 °ज्ञात (T1 °तश्च), D6 समुद्युक्त K2 D2 तु; D6 8 हि (for च) — ^{f}) S (except T1) वधायाशु (T3 °स्य)

24 ^{a}) Ś1 K4 ह्यहमह; B2 Dn1 D2–4, 7 ह्यहमयं, B5 [अ]यहमयं (sic) (for ह्ययमह) K3 D6 8 (marg sec m) श्रुत्वाहमर्जुनश्चैव; S श्रुत्वा ह्यावां महासख्ये (G2 M °से) — ^{c}) Ś2 आयाते — ^{d}) Ś2 ताविह पांडुनदन (sic), K3 B6 Dn1 D2–4 6 7 इहा(D6 °ह)वां पांडु°; V1 इह से पांडु°

25 ^{a}) K2 निरुद् (sic), K3 B1 3–5 Dn1 D2–4 7 T2 न हतो; V1 Da1 D1, 5 T1, 3 G3 M विरुजो; D6 कुशली, G1 विरजो (for निरुजो) G2 दिष्ट्या राजन्प्रजे (submetric) — ^{b}) K1 दिष्टासि T1 M1 नु, Ca न (as in text) K1 ग्राहण, Ca ग्रहण (as in text) B2 तत , T1 कृत , Ca गत (as in text) — ^{c}) B1, 2 परिशांतय K2 T2 भीमत्सु — ^{d}) K3 आसादि, K4 आसाधि, V1 (marg) आसाद्य; Da1 D1 5 आराधि (sic), S (except T1) आशास्व (for आशाधि) K3 वा (for च) D6 कर्णस्य निधनोद्यत

26 T1 om 26^{a}–27^{b} with the ref — ^{a}) K4 एह्येति T2 वीर (for पार्थ) — ^{b}) D4 T2 मां परिष्वज्य, T3 G M परिष्वज्य च T3 G3 पाडव (G3 °व) D6 समाश्लिष्याव पाडव (sic) — ^{c}) Ś1 K1 2 4 [ऽ]सि, T2 [ऽ]पि (for ऽस्मि) Ś2 K3 V1 B D M हितं (for [अ]हित) — ^{d}) K2 क्षातु, D6 ख्यात (for क्षान्त) Ś K2 4 तन्मम, K1 त मम (for तन्मया)

27 T1 om 27^{ab} (of v. l 26) — ^{b}) K4 कर्णे — ^{c}) V1 मन्युश्च K1 पार्थो, D6 वीर (for पार्थ) — ^{d}) K1 दारुणान् — After 27, B2 ins 738* and 739*

28 T3 G3 om the ref — ^{a}) G2 राजा — ^{b}) K4 शिरसि T1 3 G2 3 M पुन , G1 पुर (for तदा) — ^{c}) G1 स पुन (for पाणिभ्यां) — ^{d}) T2 M2–4 भारत (for मारिष)

29 ^{a}) K3 V1 B D S तमुत्थाप्य — ^{b}) T2 M3 पाडव, Ca पीडितम् (as in text) — ^{c}) Da1 [अ]पाघ्राय, D6 [उ]प°, T1 चाघ्राय Ś K1 2 4 मूर्ध्न्येव(Ś2 °वा)घ्रापयच्चैव (K1 °नम्) — ^{d}) T2 तत (for ह्)

30 ^{b}) Ś K1 2 पा(K1 प)रितो (for मानितो) — ^{c}) Ś K1 2 4 V1 D1 5 विनय, D7 विजयश्च (for विजय) Ś1 K3 B Dn1 D2 8 चैवं; T1 3 G चापि — ^{d}) K1 पुन (for भूय)

31 D3 om, with the ref, from 31^{a} up to त्व (in 32^{a}) M2–4 धनजय (for अर्जुन) — ^{a}) K4 अद्य त्व; T3 G1 3 तमद्य (by transp) — ^{b}) D2 शितै (for रणे) — ^{c}) D1 समासेन (for °साद्य)

32 D3 om येन त्व (of v l 31) — ^{a}) V1 B3 ताडितो (for पीडितो) — ^{b}) S (except T2) भृशम् (for दृढम्) K1 आयस्य, D5 आयास्य, Ca आयम्य (as

प्रीत्या परमया युक्तः प्रस्मयंश्चाब्रवीज्जयम् ॥ १४
कर्णेन मे महाबाहो सर्वसैन्यस्य पश्यतः ।
कवचं च ध्वजश्चैव धनुः शक्तिर्हया गदा ।
शरैः कृत्ता महेष्वास यतमानस्य संयुगे ॥ १५
सोऽहं ज्ञात्वा रणे तस्य कर्म दृष्ट्वा च फल्गुन ।
व्यवसीदामि दुःखेन न च मे जीवितं प्रियम् ॥ १६
तमद्य यदि वै वीर न हनिष्यसि सूतजम् ।
प्राणानेव परित्यक्ष्ये जीवितार्थो हि को मम ॥ १७
एवमुक्तः प्रत्युवाच विजयो भरतर्षभ ।
सत्येन ते शपे राजन्प्रसादेन तवैव च ।
भीमेन च नरश्रेष्ठ यमाभ्यां च महीपते ॥ १८
यथाद्य समरे कर्णं हनिष्यामि हतोऽथ वा ।
महीतले पतिष्यामि सत्येनायुधमालभे ॥ १९
एवमाभाष्य राजानमब्रवीन्माधवं वचः ।
अद्य कर्णं रणे कृष्ण सूदयिष्ये न संशयः ।
तदनुध्याहि भद्रं ते वधं तस्य दुरात्मनः ॥ २०
एवमुक्तोऽब्रवीत्पार्थं केशवो राजसत्तम ।
शक्तोऽसि भरतश्रेष्ठ यत्नं कर्तुं यथाबलम् ॥ २१
एवं चापि हि मे कामो नित्यमेव महारथ ।

— c) D2 युक्तौ, T1 युक्तं — D2 om 14^{d}. — d) K8 प्रस्मरश्च (sic), B1 3 4 स्पृशश्चापि, Dn1 D8 (marg and also as in text) T1 G2 विस्मयश्च (for प्रस°) K8 इद, T1 3 G वच (for जयम्) T2 पुन पुन. (for [अ]ब्रवीज्जयम्) — After 14, T2 ins

734* अब्रवीत्त महेष्वास धर्मराजो धनंजयम् ।

15 K8 om 15-16 — a) S (except T2) महाप्राज्ञ — c) K4 D5 om the first च V1 B Da1 Dn1 D1 2 4-7 ध्वजं, D8 धनुश्च (for ध्वजश्च) K4 (also as in text) रथो (for चैव) — d) D8 तत (for धनु) D6 शक्तीर् Ś K1 2 V1 B2 D8 गदा , B1 3 4 D3 4 6 7 शरा (for गदा) — For 15^{cd}, S subst

735* हत सूतो धनुश्चैव रथ शक्तिर्ध्वज शरा ।

[T1 2 G1 रथ , M1 रथा (for रथ) T1 G1 3 शरो ध्वज]

— c) K4 D1 कृत्वा, G3 कर्ता (for कृत्ता) B2 D8 महेष्वासो, G2 महाराज

16 K3 om 16 (cf v l 15) — a) T1,3 G M दृष्ट्वा (for ज्ञात्वा) G3 कर्म (for तस्य) T2 दृष्ट्वा रणे तस्य कर्म — b) T3 चित्रं (for कर्म) S कर्णस्य (for दृष्ट्वा च) Some MSS फाल्गुन — d) D6 वा, T1 3 G M तु, T2 हि (for च) D2 जीविते स्पृहा (for °त प्रियम्)

17 a) B2 S त्वम्, D8 तद् (for तम्) M1 यमितं (for यदि वै) T2 मे, G3 चेद्, M2-4 त (for वै) Da1 D1 5 T3 G3 M2-4 वीर, T2 शत्रु B1 3-5 Dn1 D3 4 6 7 न चेदद्य हि त (B1 हत) वीर (D6 °र) — b) B (except B2) Dn1 D2-4 निहनिष्यसि, D1 2 G2 न हनिष्यामि (D2 °ष्यति) V1 B D T1 3 G M संयुगे (for सूतजम्) T2 राधेय निहनिष्यसि — c) D8 परित्यक्षे — d) M3 हितो (for हि को)

18 a) Ś1 उक्त्वा, M1 रक्त (for उक्त°). — b) K3 4 Dn1 S भरतर्षभ Dn1 °भ) — c) Ś1 स तेन (for सत्येन) B3 om ते B1 4 च (for ते) — d) D5 om देन तवै S त्वत्पादेन, Co प्रसा° (as in text) Ś1 K V1 B1-3 5 D S तथैव च (D5 6 °व च), B1 च कौरव (for तवैव च) — e) T G नरव्याघ्र — After 18, D8 reads 20^{cdef}, repeating it in its proper place, while T G ins after 18

736* अहमेनं नरश्रेष्ठ सामात्यं च महीपते ।

19 B5 om 19^{ab} — ab) T3 G3 यथास्य M1 कर्णं K3 V1 B1 3 4 Dn1 D2-4 6 7 S [ऽ]पि (for ऽथ) D8 यथा कर्णं हनिष्यामि हतो वापि महीतले — c) D8 पतिष्यास्यहमद्यैव — d) D1 आलभेत् T1 3 G M सत्येनैव च ते शपे, T2 सत्यमेतद्ब्रवीमि ते

20 b) S (except T2) तत (for वच) — D8 reads 20^{cdef} for the first time after 18 — e) V1 B1 Da1 D1 5 S त्वमनुध्याहि (Da1 D1 5 °यि), B1 2 4 Dn1 D3 4 6 7 तव त्वु(D6 भवह्न)ध्या हि, D2 8 (both times) तदनुध्याय D8 (both times) भव्य (for भद्रं) — f) V1 B1 4 5 Dn1 D2-4 6 7 वधस् G3 अस्य (for तस्य) D8 (both times) तथाद्य मे (for दुरात्मन)

21 a) K1 Dn1 पार्थं, B3 वाक्य — b) K1 राजसत्तम, K8 °सत्तम — c) B D (except D2) T3 G2 शक्तोसि — d) B1 कर्णं हंतुं, B3-5 Dn1 D3 4 7 हतुं कर्णं (for यत्न कर्तुं) B (except B2) Dn1 D2-4 7 महाबल, S यथा(T2 G3 °दा)त्थ मां (for यथाबलम्)

22 Before 22, M ins युधिष्ठिर उवाच — a) K1 V1 B D S एव (for एव) D8 G2 वापि T2, 3 G1 3 स (for हि) T1 कामो मे (by transp) — b) K4 महारथ, B2 °रथ, S °बल — c) B3 रथं; D6 यथा (for कथ) — d) B (except B2) Dn1 D3 4 6 7 सत्तम, T2 फल्गुन (for मे

कथं भवान्रणे कर्णं निहन्यादिति मे मतिः ॥ २२

भूयश्चोवाच मतिमान्माधवो धर्मनन्दनम् ।
युधिष्ठिरेमं बीभत्सुं त्वं सान्त्वयितुमर्हसि ।
अनुज्ञातुं च कर्णस्य वधायाद्य दुरात्मनः ॥ २३
श्रुत्वा ह्ययमहं चैव त्वां कर्णशरपीडितम् ।
प्रवृत्तिं ज्ञातुमायाताविह पाण्डवनन्दन ॥ २४
दिष्ट्यासि राजन्निरुजो दिष्ट्या न ग्रहणं गतः ।
परिसान्त्वय बीभत्सुं जयमाशाधि चानघ ॥ २५

युधिष्ठिर उवाच ।

एह्येहि पार्थ बीभत्सो मां परिष्वज पाण्डव ।
वक्तव्यमुक्तोऽस्म्यहितं त्वया क्षान्तं च तन्मया ॥२६
अहं त्वामनुजानामि जहि कर्णं धनंजय ।
मन्युं च मा कृथाः पार्थ यन्मयोक्तोऽसि दारुणम् ॥२७

संजय उवाच ।

ततो धनंजयो राजञ्शिरसा प्रणतस्तदा ।
पादौ जग्राह पाणिभ्यां भ्रातुर्ज्येष्ठस्य मारिष ॥ २८
समुत्थाप्य ततो राजा परिष्वज्य च पीडितम् ।
मूर्ध्न्युपाघ्राय चैवैनमिदं पुनरुवाच ह ॥ २९
धनंजय महाबाहो मानितोऽसि दृढं त्वया ।
माहात्म्यं विजयं चैव भूयः प्राप्नुहि शाश्वतम् ॥३०

अर्जुन उवाच ।

अद्य तं पापकर्माणं सानुबन्धं रणे शरैः ।
नयाम्यन्तं समासाद्य राधेयं बलगर्वितम् ॥ ३१
येन त्वं पीडितो बाणैर्दृढमायम्य कार्मुकम् ।

मति) T1 3 G M हन्यादिति तथा(T3 °दा)र्जुन — After 22, S (except T2) ins

737* एवमुक्तस्ततो राजन्पार्थो वचनमब्रवीत् ।
[Cf. 35ab T1 M राज्ञा (for राजन्)]

— After the above, S (except T2) reads 36a–40b followed by 742*

23 a) K3 युधिष्ठिरं K3 त्वं; T1 [अ]य, T2 3 G M [इ]ह (for [इ]म) K2 भीमत्सु — d) B1 2 शासयितुम् K3 सांत्वयितुमिहार्हसि — e) K4 अनुज्ञातुं (sic), B1–3 Da1 Dn1 D1 5 7 T1 G2, °ज्ञात (T1 °सज्ञ); D6 समुद्युक्त K2 D2 तु; D6 8 हि (for च) — f) S (except T2) वधायाशु (T3 °स्य)

24 a) Ś1 K4 ह्यहमहं; B2 Dn1 D2–4.7 ह्यहमय, B5 [अ]प्यहमयं (sic) (for ह्ययमहं) K3 D6 8 (marg sec m) श्रुत्वाहमर्जुनश्चैव, S श्रुत्वा ह्यावां महासख्ये (G2 M °खे) — c) Ś1 आयाते — d) Ś1 साविह पांडुनदन (sic); K3 B5 Dn1 D2–4 6 7 इहा(D6 °ह)वां पांडु°; V1 इह ते पांडु°

25 a) K2 निरुद् (sic), K3 B1 3–5 Dn1 D2–4 7 T2 न हतो; V1 Da1 D1.5 T1.3 G3 M विरुजो; D6 कुशली; G1 विरजो (for निरुजो) G2 दिष्ट्या राजन्प्रजे (submetric) — b) K1 दिष्टासि T1 M1 नु, Ca न (as in text) K1 ग्राहण, Ca ग्रहणं (as in text) B2 तत ; T1 कृत , Ca गत (as in text) — c) B1.2 परिशांतय K2 T2 भीभत्सु — d) K3 मासादि, K4 मासाधि; V1 (marg) मासाद्य, Da1 D1 5 आराधि (sic), S (except T1) माशास्व (for माशाधि) K3 मा (for च) D6 कर्णस्य निधनोद्यत

26 T1 om 26a–27b with the ref — a) K4 एह्येति T2 वीर (for पार्थ) — b) D1 T2 मा परिष्वज्य, T3 G M परिष्वजय च T3 G3 पाडव (G3 °व) D6 समाश्लिष्याव पाडव (sic) — c) Ś1 K1 2 4 [ऽ]सि, T2 [ऽ]पि (for ऽस्मि) Ś1 K3 V1 B D M हितं (for [अ]हित) — d) K2 क्षातु, D6 ख्यात (for क्षान्त) Ś K2 4 तन्मम, K1 त मम (for तन्मया)

27 T1 om 27ab (of v l 26) — b) K4 कर्णे — c) V1 मन्युश्च K1 पार्थो, D6 वीर (for पार्थ) — d) K1 दारुणान् — After 27, B2 ins 738* and 739*

28 T3 G3 om the ref — a) G3 राजा — b) K4 शिरसि T1 3 G2 3 M पुन , G1 पुर (for तदा) — c) G1 स पुन (for पाणिभ्या) — d) T2 M2–4 भारत (for मारिष)

29 a) K3 V1 B D S तमुत्थाप्य — b) T2 M3 पांडव, Ca पीडितम् (as in text) — c) Da1 [अ]पाघ्राय, D6 [उ]प°, T1 चाघ्राय Ś K1 2 4 मूर्ध्न्येव(Ś2 °घा)घ्रापयच्चैव (K1 °नम्) — d) T2 तत (for इद)

30 b) Ś K1 2 पा(K1 प)रितो (for मानितो) — c) Ś K1 2 4 V1 D1.6 विनय, D7 विजयश् (for विजय) Ś1 K3 B Dn1 D2 3 चैव; T1 3 G चापि — d) K1 पुन (for भूय)

31 D2 om, with the ref, from 31a up to त्व (in 32a) M2–4 धनजय (for अर्जुन) — a) K4 अद्य त्वं, T3 G1 3 तमद्य (by transp) — b) D2 शितै (for रणे) — c) D1 समासेन (for साद्य)

32 D3 om येन त्व (of v l 31) — a) V1 B5 ताडितो (for पीडितो) — b) S (except T2) भृशम् (for दृढम्) K1 आयस्य; D5 आयास्य, Ca आयम्य (as

तस्माद्य कर्मणः कर्णः फलं प्राप्स्यति दारुणम् ॥ ३२
अद्य त्वामहमेष्यामि कर्णं हत्वा महीपते ।
सभाजयितुमाक्रन्दादिति सत्यं ब्रवीमि ते ॥ ३३
नाहत्वा विनिवर्तेऽहं कर्णमद्य रणाजिरात् ।
इति सत्येन ते पादौ स्पृशामि जगतीपते ॥ ३४

संजय उवाच ।
प्रसाद्य धर्मराजानं प्रहृष्टेनान्तरात्मना ।
पार्थः प्रोवाच गोविन्दं सूतपुत्रवधोद्यतः ॥ ३५
कल्प्यतां च रथो भूयो युज्यन्तां च हयोत्तमाः ।
आयुधानि च सर्वाणि सज्यन्तां वै महारथे ॥ ३६

---

in text) — ^{c}) K8 कर्णं, D8 कर्णं, G1 कर्म (for कर्ण॰) — ^{d}) K8 प्राप्स्यामि, B1 3 4 Dn1 D8 6 7 आप्स्यति

33 ^{a}) D2 यशस् (for अद्य) M1 त्वम् K8 B8 Dn1 D4 6 7 अनुपश्यामि, V1 B1 2 4 5 Da1 D1 8 5 अनुयास्यामि, D2 एव यास्यामि, D8 अभियास्यामि; S उपयास्यामि — ^{b}) D8 हित्वा — ^{c}) K8 D2 सभाजयंतम्, T2 3 G1. 3 °ये त्वाम् (for °यितुम्) K4 आक्रदाम्, T2 °दीर् Ca c as in text.

34 ^{a}) K1 4 विनिवर्तेय, K8 V1 B D S °वर्तिष्ये — ^{b}) D8 (marg) राजन् (for अद्य) K4 रणाजिरा, V1 B1 2 Da1 D1 5 T1 °जिरे, B5 महारणात्; M4 रणाजरान् — ^{c}) Ś2 सत्यं न — K4 V1 B (B2 repeating only lines 7–8 here) D (except D8) S ins after 34 B2 (first time) after 27

738* संजय उवाच ।
इति ब्रुवाणं सुमना किरीटिनं
युधिष्ठिर प्राह वचो बृहत्तरम् ।
यशोऽक्षयं जीवितमीप्सितं ते
जयं सदा वीर्यमरिक्षयं तदा ।
प्रयाहि वृद्धिं च दिशन्तु देवता
यथाहमिच्छामि तवास्तु तत्तथा ।
प्रयाहि शीघ्रं जहि कर्णमाहवे
पुरंदरो वृत्र इवात्मवृद्धये ।

[(L 2) B2 युधिष्ठिर D2 6 T1. 3 G M बृहत्तदा (D2 °या), T2 [s]र्थवत्तदा (for बृहत्तरम्) — (L 3) B2 यशो भय, T2 शुभ्र यशो; G2 यशो जगति (for यशोऽक्षय) G2 [अ]क्षयम् (for जीवितम्) V1 B2 Da1 D1 5 ईप्सित च ते, D6 अक्षय च, S ईप्सित जय — (L 4) B2 राज्य सदा, T1 3 G M सदा वल, T2 वल सदा (for जय सदा) D6 तेज सदैवाग्रम् (for जय सदा वीर्यम्) B2 5 वैरिपरिक्षय B2 D2 6 च, B4 5 तथा, Da1 D1 5 S सुख (for तदा) — (L. 5) B2 प्रिय तु, B5 प्रियाति-, Da1 D1 5 T1 G1 M प्रियामि-, D6 सुख च (for प्रयाहि) T2 सिद्धिं (for वृद्धिं) Da1 D1 5 तु (for च) — (L. 6) V1 B2 5 Da1 D1 5 तथा तवास्तु तत्, B तथा तवास्तु, D2 6 T2 3 G M तथास्तु तच्च (T3 G1 3 °स्त) ते, T1 तथास्तु देव ते — After line 6, B 2 first time) ins an addl colophon — (L 7) V1 B (B2 first time) Da1 D1 5 तूर्ण, B2 (second time) S कर्ण (for शीघ्र) G1 जय (for जहि) B2 (second time) तूर्णम्, S शीघ्रम् (for कर्णम्) ;— (L. 8) Da1 D5 पुरदरे B2 (second time) अर्थसिद्धये, Da1 D5 आत्मसि°]

B2 5 cont.

739* रथे स्थित फाल्गुन केशवस्ते
रश्मीन्समादाय रणे प्रयातु ।
जहि त्वमद्यैव समेत्य कर्णं
दैत्य यथा केशवो राजमध्ये ।

[(L 1) B5 स्थिते — (L 4) B5 partly damaged] — *After the above,* Ś2 K V1 B D S ins an addl. colophon [*Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* M1 युधिष्ठिरानुज्ञात — *Adhy no* Ś2 D4 52, B1 71, B2 (second time) D1 64, B4 70, B5 73, Da1 82, D6 72, T1 83, T2 78, T3 G 80, M 79]

35 T3 G3 read 35^{ab} with the ref after 742* — ^{b}) D4 प्रकृष्टेन — For S version of 35^{cd}, cf 737*

36 S (except T2) reads 36^{a}–40^{b} after 737* — ^{a}) K3 4 B (except B2) D (except Da1) कल्पतां; T1 G1 अद्यैव; T3 हन्येत, G2 M हन्यते; G3 अन्येतद् (for कल्प्यतां) Ś1 K3 4 V1 B D मे (for च) T1 G1 सारथे (G1 °थो), T3 G2 M द्वैरथे (T3 °थो), G3 वै रथो (for च रथो) T2 सनद्धता रथो भूयो — ^{b}) Ś K3 4 V1 B1. 4 5 Da1 Dn1 D2 6 7 T2 3 G1 M1 युज्यतां T3 G3 वै (for च) D6 T2 हयोत्तमान् (T2 °म); T3 रथोत्तमे, G3 हयोत्तमे — After 36^{ab}, T3 G3 read 37 T1 G1 2 M2–4 transp 36^{cd} and 37^{ab} — ^{c}) B4 च दिव्यानि, D8 समस्तानि (for च सर्वाणि) — ^{d}) K3 4 B1. 3 5 Dn1 D3 सज्जता, D4 युज्यत; D5 सज्यतो; D6 संभारा; T2 कल्पयतां (hypermetric), T3 G1 3 सज्जय (for सज्यन्तां) T1 G2 M सज्जयंतु (for सज्यन्तां वै) K3 V1 B1 4 5 Dn1 D2–4, 6–8 मे, T2 च, T3 G1 3 त्व (for वै) Ś1 K1 2 D3 महारथा (D3 °थ), B2 3 °रणे

उपावृत्ताश्च तुरगाः शिक्षिताश्चाश्वसादिनः ।
रथोपकरणैः सर्वैरुपायान्तु त्वरान्विताः ॥ ३७
एवमुक्ते महाराज फल्गुनेन महात्मना ।
उवाच दारुकं कृष्णः कुरु सर्वं यथाब्रवीत् ।
अर्जुनो भरतश्रेष्ठः श्रेष्ठः सर्वधनुष्मताम् ॥ ३८
आज्ञप्तस्त्वथ कृष्णेन दारुको राजसत्तम ।
योजयामास स रथं वैयाघ्रं शत्रुतापनम् ॥ ३९
युक्तं तु रथमास्थाय दारुकेण महात्मना ।
आपृच्छ्य धर्मराजानं ब्राह्मणान्स्वस्ति वाच्य च ।
समङ्गलस्वस्त्ययनमारुरोह रथोत्तमम् ॥ ४०
तस्य राजा महाप्राज्ञो धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
आशिषोऽयुङ्क्त परमा युक्ताः कर्णवधं प्रति ॥ ४१
तं प्रयान्तं महेष्वासं दृष्ट्वा भूतानि भारत ।
निहतं मेनिरे कर्णं पाण्डवेन महात्मना ॥ ४२
बभूवुर्विमलाः सर्वा दिशो राजन्समन्ततः ।
चाषाश्च शतपत्राश्च क्रौञ्चाश्चैव जनेश्वर ।
प्रदक्षिणमकुर्वन्त तदा वै पाण्डुनन्दनम् ॥ ४३
बहवः पक्षिणो राजन्पुंनामानः शुभाः शिवाः ।

---

37 T1 G1 2 M2–4 transp 36^{cd} and 37^{ab} T3 G3 read 37 after 36^{ab}, T3 reading 37^{ab} twice — ^{a}) K3 T2 उपवृत्ताश्च — ^{b}) B D M चाश्व(B1 °स्म)सादिभि ; T (T3 both times) G चापि (T2 च स्व) सादिभि — ^{c}) Ś1 K1 4 V1 Da1 D1 5 6 8 T2 रणोपकरणै V1 B2–5 Da1 D1 5 6 8 सज्जैर्, B1 D2–4 7 सज्जा, Dn1 सज्ज (for सर्वैर्). — ^{d}) Ś1 K4 उपाया(Ś1 °य)तु, D6 अभियांतु; T2 अनु° B1 त्वदान्विता T1 सद्यो निर्यातु मे रथ , T3 G सत्वर (G1 सज्जोन्यो) यातु मे रथ , M सचरन्या(M1 also inf lin सत्वर या)तु मे रथ (sic) — After 37, N T2 ins

740* प्रयातौ त्वोऽद्य गोविन्द सूतपुत्रजिघांसया ।

[Ś1 प्रयाता त्वद्य, K3 D8 °तौ स्मो(D8 स्वा)द्य, K4 B5 Dn1 D2 4 6 7 हि शीघ्र, V1 B1 3 4 °तोस्म्य(V1 °तस्या)द्य, B2 प्रयतस्त्वाद्य, D2 प्रयतोश्वद्य, T2 प्रयतो स्वाद्य Dn1 गोविंद]

38 ^{a}) K3 B D T G1 3 M1 उक्तो — ^{b}) Some MSS फाल्गुनेन, B1 4 पांडवेन K1 महात्मन — ^{c}) M1 (inf lin) धावन (for दारुकं) Dn1 कृष्ण — ^{d}) M4 कुरु K3 4 Dn1 D1 सर्वं (for सर्वं) B1 तथा; S (except T2) यद् (for यथा) — ^{e}) K1 V1 B4. 5 Da1 D2 7 T1 3 G3 M3 भरतश्रेष्ठ — ^{f}) D1 सर्वमध्ये (for श्रेष्ठ सर्व-) D6 धनुष्मत

39 ^{b}) K4 राजसत्तम , T2 °सत्तमं — ^{c}) T3 G1 3 M च (for स) — ^{d}) Dn1 शत्रुतापन , T1 M2–4 °घात(T1 °ति)नं, G1 °पावन — After 39, V1 B (except B1) D (except D2 8) ins

741* सज्ज निवेदयामास पाण्डवस्य महात्मन ।

40 ^{a}) D6 युक्त त; G2 यत्त तु (for युक्त तु) K3 B2–5 Dn1 D2–4 6 7 युक्त तु तं रथं दृष्ट्वा; T2 सज्जीकृत रथ दृष्ट्वा — After 40^{ab}, S (except T2) ins

742* उपस्थित रथ दृष्ट्वा पद्मनाभो रणान्तकृत् ।

— After the above, T3 G3 read 35^{ab} with the ref — ^{c}) V1 B2 3 Da1 D5 आमंत्र्य, D1 आमन्त्र, D 8 अ(D3 आ)पृच्छद् Ś K1. 2 4 धर्मराज च (for °राजानं) S (except T2) सपूज्य देवता सर्वा — ^{d}) T1 ब्राह्मणा , M1 ब्रह्माणा Ś K1 2 4 स्वस्ति वाचय(Ś1 °ना)न्, V1 D6 अभि(D6 स्वस्ति)वाद्य च — ^{e}) K3 B1 4 Dn1 D2–4 6–8 सु(D8 स)मंगल (D3 °ल-, D7 °ल) स्वस्त्ययनम्, V1 B2 3 5 Da1 D1 5 T2 G2 कृतमगलस्वस्त्ययन (V1 B5 G2 °नम्, Da1 D1 5 °ना) (hypermetric), T1 3 G1 3 M कृतमगलकल्याण (T1 3 G3 °णम्) Ca cites सुमगल, Cc मंगलं — ^{f}) Ś1 आरुरोहे T3 G रथ तदा (for रथोत्तमम्)

41 ^{a}) V1 B3 Da1 D1 6 राजन्, B2 राज्ञो (for राजा) B2 महाराजो — ^{b}) T2 M1 धर्मपुत्रो — ^{c}) K3 Dn1 D1 [ऽ]युक्त-, K4 (sic) [ऽ]युक्तु (for ऽयुङ्क्त) B Dn1 D3 4 7 सतत , D1 3 परमो (D2 °मा) S (except T2) आशिष (T3 G2 3 °ष) परमा युक्त (G2 यत्तां, M1 युक्ता, M2–4 युक्त) — ^{d}) Ś K3 4 युक्त , B Dn1 D2–4 7 T2 प्रायात्; T1 3 G3 M2–4 युक्त, G1 2 युक्ता, M1 युक्त- (for युक्ता) B (except B3) Dn1 D2–4 7 G2 M कर्णरथ; T3 G3 वर्णवध (for कर्ण°)

42 ^{a}) K4 D6 8 त(D6 स)प्रयान्तं; B4 5 Dn1 D2–4 6 7 समायांतं, Da1 D1 सम्प्रयांत; T1 3 प्रयांत तं (by transp) T2 महाबाहु — ^{b}) Ś1 (sup lin) मेनिरे (for भारत) — ^{c}) Ś K1 2 4 समरे (for मेनिरे)

43 ^{a}) B2 विमना D2 S राजन् (for सर्वा) — ^{b}) S (except G1) सर्वा (for राजन्) D2 दिशोथ विदिशस्तथा — ^{c}) Ś1 चाशाश्च, K2 T2 भा(T2 छा)षाश्च, B1 2 ता(B2 चा)साश्च, D4 (marg) भासाश्च, D3 चाषा च (by corr वाचश्च), G2 पृषाश्च (for चाषाश्च) D4 8 सि(D4 स)तपत्राश्च, T1 शतपु° — ^{d}) K3 श्रौताश्, D3 क्रोंचाश् D3 चोच्चैर्; S (except T2) चापि (for चैव) K4 जनेश्वर , D3 श्वर — ^{e}) Da1 प्रदक्षिणाम् G2 प्रकुर्वत — ^{f}) Da1 D6 स्वे (for वै) D6 (also as in text) पांडुनंदनौ S पाडव पाडुपूर्वज

44 ^{b}) Da1 D1 5 6 पुंनामाना Da1 D1 2 5 T1 3

त्वरयन्तोऽर्जुनं युद्धे हृष्टरूपा ववाशिरे ॥ ४४
कङ्का गृध्रा वडाश्चैव वायसाश्च विशां पते ।
अग्रतस्तस्य गच्छन्ति भक्ष्यहेतोर्भयानकाः ॥ ४५
निमित्तानि च धन्यानि पार्थस्य प्रशशंसिरे ।
विनाशमरिसैन्यानां कर्णस्य च वधं तथा ॥ ४६
प्रयातस्याथ पार्थस्य महान्स्वेदो ऽभ्यजायत ।
चिन्ता च विपुला जज्ञे कथं न्वेतद्भविष्यति ॥ ४७
ततो गाण्डीवधन्वानमब्रवीन्मधुसूदनः ।
दृष्ट्वा पार्थं तदायस्तं चिन्तापरिगतं तदा ॥ ४८
गाण्डीवधन्वन्संग्रामे ये त्वया धनुषा जिताः ।
न तेषां मानुषो जेता त्वदन्य इह विद्यते ॥ ४९
दृष्टा हि बहवः शूराः शक्रतुल्यपराक्रमाः ।
त्वां प्राप्य समरे वीरं ये गताः परमां गतिम् ॥ ५०
को हि द्रोणं च भीष्मं च भगदत्तं च मारिष ।
विन्दानुविन्दावावन्त्यौ काम्बोजं च सुदक्षिणम् ५१
श्रुतायुषं महावीर्यमच्युतायुषमेव च ।
प्रत्युद्गम्य भवेत्क्षेमी यो न स्यात्त्वमिव क्षमी ॥ ५२
तव ह्यस्त्राणि दिव्यानि लाघवं बलमेव च ।

G2 3 M शिवा शुभा (by transp) — ^{c}) G2 त्वरवतो T2 [ऽ]र्जुन B1 Da1 D1 5 T1 2 G1 सख्ये, T3 G3 सघे, G2 खे च, M सखे (for युद्धे). — ^{d}) V1 B2 Da1 D1 5 S संप्रहृष्टा (for हृष्टरूपा) D3 चकासिरे, D2 प्रकाशिरे (for ववाशिरे)

45 ^{a}) D1 गृध्रकङ्का, T1 G1 2 कंका गृध्र- Ś1 K1 4 चटाश्चैव, K3 V1 B1–4 Dn1 D3.4 6 7 व(D6 पि)का श्येना; B5 वलाश्चैव, Da1 D1 5 बला श्येना; D2 शिवाश्चैव, S वळा° (for वडा°) — ^{c}) S स(G1 आ)गच्छन्नग्रतस्तस्य — ^{d}) K3 B (except B3) Dn1 D2–4 2 7 मांसहेतोर्, V1 Da1 D1 5 G3 M भक्ष° D2 भयानया

46 ^{a}) Ś2 चान्यानि, Co धन्यानि (as in text) D6 S ध(T1.2 अ-, G1 या)न्यानि च निमित्तानि — ^{b}) K4 प्रशशंशिरे, B3 [अ]भिशशंसिरे K3 B1 5 D4 6 7 S पाण्डवस्य श(D4 प्र, T2 च)शंसिरे, Dn1 D3 पार्थिवस्य प्रश° Ca cites शशंसिरे — ^{c}) S (except T3) अरिसेनाया. (T1 °या) — ^{d}) K3 निधन (for च वध) K3 B1 4 Dn1 D3 4 6 7 अति, B5 D2 3 तदा (for तथा) — After 46, G1 M ins

743* निमित्तानि च शुभ्राणि रुतं च मृगपक्षिणाम् ।
[G1 नृत्य (for रुत)]

47 T1 om) 47–48 T2 G2 om 47 — ^{a}) K3 [अ]पि, D3 च, T3 G1 3 M हि (for [अ]थ) — ^{b}) Ś K2 4 ह्यजायत, K1 T3 G1 3 M1 3 [ऽ]भ्यजा° — ^{c}) V1 यज्ञे, S तीव्रा (for जज्ञे) — ^{d}) K1 3 4 Ca ह्वेतद्, B1.2 4 5 Dn1 D2–4 7 चेदं; B3 Da1 D1 5 3 T3 G1 3 M Co एतद् (for न्वेतद्) K1 भवेदिति — After 47, T3 G1 3 ins.

744* विषण्णं तु ततो ज्ञात्वा सव्यसाचिनमच्युत ।
संचोदयति तेजस्वी मधुहा वानरध्वजम् ।

48 T1 om 48 (cf v l 47) D6 transp 48^{ab} and 48^{cd} — ^{ab}) D3 गाजीवधन्वानम् D6 गांडीवधन्वानमिदम् (for 48^{a}) G1 धनजयमथोवाच भगवान्देवकीसुत — B1 T1 2 G2 om. 48^{cd} — ^{c}) K2 lacuna for तदायस्त Ca आपन्न, Co अपस्त (for आयस्तं) K3 तथावस्थ; V1 M2–4 सदा यातं, B (B2 om) Dn1 D2–4 7 T3 G1 3 M1 तथा यातं. D6 स तु दृष्ट्वा तथा पार्थ — ^{d}) M1 तथा (for तदा) D6 चिंतामुपगतं तथा

49 Before 49, Ś K2–4 V1 Da1 D1–3 ins वासुदेव उवाच, K1 श्रीकृष्ण उवाच; Dn1 वासुदेवाय नम — ^{b}) K3 धनुषो (for धनुषा) T1 [अ]र्जिता — ^{c}) Ś2 मानुषे, T2 धनुषा (for मानुषो)

50 ^{a}) K2 D3 (before corr) दृष्ट्वा, S (except T2) एते (for दृष्टा) V1 B2 Da1 D1 5 मे (for हि) T2 वीरा — ^{b}) Ś2 K4 शतक्रतुपराक्रमा, T1 2 M1 शक्रतुल्या महारथा — ^{c}) B1 त, M1 स्व (for त्वा) K3 V1 B2 D2 3 शूरं, B1 3–5 Dn1 D3 4 6 7 शूरा; Da1 D1.5 शूर, S पार्थ (G2 °र्थम्) (for वीर) — ^{d}) T G1 3 M प्रयाता, G2 आगता (for ये गता)

51 ^{a}) K4 D3 transp द्रोण and भीष्मं B2 बले (hypermetric) (for the first च) — ^{b}) T1 भगवत D2 च सैंधव; T1 3 G2 3 M जयद्रथं, T2 च भारत (also च पाण्डवं), G1 धनजय (for च मारिष) — ^{c}) Da1 D1 5 आवं(Da1 °वा)त्यो — ^{d}) Some MSS कांभोजं

52 ^{a}) K4 श्रुत्वायुष, B1 Da1 D1 5 श्रुतायुध S श्रुतायुं चाश्रु(M2–4 °च्यु)तायुं च — ^{b}) Da1 D1 5 अच्युतायुधम्, D6 °मिषम् S शतायुं च महारथ — ^{c}) T2 प्रत्युद्यम्य — ^{d}) M3 4 हि; M3 ह (for न) T1 3 G1.3 M त्वद्विध, G2 तु विधि (for त्वमिव) K3 B D M1 प्रभो; T G M2–4 प्रभु (for क्षमी)

53 ^{a}) S अस्त्राणि तव दिव्यानि — ^{b}) Ś1 भयम्, Ca

वेधः पातश्च लक्षश्च योगश्चैव तवार्जुन ।
असंमोहश्च युद्धेषु विज्ञानस्य च संनतिः ॥ ५३
भवान्देवासुरान्सर्वान्हन्यात्सहचराचरान् ।
पृथिव्यां हि रणे पार्थ न योद्धा त्वत्समः पुमान् ॥५४
धनुर्ग्रहा हि ये केचित्क्षत्रिया युद्धदुर्मदाः ।
आ देवात्त्वत्समं तेषां न पश्यामि शृणोमि वा ॥५५
ब्रह्मणा च प्रजाः सृष्टा गाण्डीवं च महाद्भुतम् ।
येन त्वं युध्यसे पार्थ तस्मान्नास्ति त्वया समः ॥५६
अवश्यं तु मया वाच्यं यत्पथ्यं तत्र पाण्डव ।
मावमंस्था महाबाहो कर्णमाहवशोभिनम् ॥ ५७
कर्णो हि बलवान्धृष्टः कृतास्त्रश्च महारथः ।

बलम् (as in text) — B1 4 Dn1 D3 4 7 transp 53cd and 53ef — a) D6 व्यध पतश्च (sic), S (except T1) वेध (T2 G1 2 वेघ, T3 G3 वेथ, M1 वध) पात च Ca c cite वेध and पात Ś2 लक्ष्यश्च; K3 D1 2 M लक्ष च, V1 B Dn1 D7 लक्षे(B3 °क्ष्ये)षु, Da1 D3-5 8 T2 3 G लक्ष्यं (D3 4 °क्ष्ये) च, D6 लब्धेषु, T1 कक्ष्यस्य (for लक्षश्च) — d) D6 योगश्चैव, T G M1 4 लघुता च Cc cites लक्ष्य and योग K3 V1 B1 3 5 Da1 D1 2 5 8 M1 4 तथार्जुन M2 3 भारता लघुतार्जुन — e) M1 रसो मोहश्च; Ca c असमो° (as in text) T1 3 G M तथा युद्धे, T2 च युद्धे सु — f) T1 G1 3 धनुषश्चै(G1 °स्त्वे)व (for विज्ञानस्य च) V1 तु (for च) Da1 D1.5 T3 G2 सतति Ca ज्ञानस्य च समुन्नति

54 a) K3 V1 B D S भवान्देवान्सगंधर्वान् — b) B1 Da1 D5 निहन्यात्स-, D6 हन्याद्दै स-, M1 °त्सर्वान् (for (for °त्सह-) D7 -चरान्चरान् (for -चराचरान्) T G1 3 M2-4 हन्यात्स(T3 G1 3 हन्या स)र्वांश्च राक्षसान्, G2 अन्यांश्च सर्वराक्षसान् — c) Dn1 D3 4 7 तु (for हि) — d) K4 योधस् (for योद्धा) D6 पुन (for पुमान्) S त्वत्समो नास्ति (T2 नैव) विक्रमे — M2-4 ins after 54 T G after 56

745* न चाभिमुखतो वाच्यो भवानेतद्वचो मया ।
मानितस्य महादर्पो भविष्यति रणेऽर्जुन ।
अवश्यमेव वक्तव्यमतस्त्वा प्रब्रवीम्यहम् ।

[(L 1) T1 3 G1 3 प्रमुखतो (for [अ]भिमु°) G2 वास्य (for वाच्यो) T2 तत्तद् (for एतद्) — (L. 2) T3 G3 महान्दर्पो G2 मानिन सुमहादर्पो, M2-4 आहिता सुमहान्दर्पो (for the prior half) — (L. 3) T3 G1 3 वाच्य मे (for वक्तव्यम्) T1 2 G1 एतत्त्वां, T3 G1 3 तेन त्वा (for अतस्त्वां)]
T2 3 G3 M2-4 cont. T1 G1 2 ins after 58

746* अतिमानाच्च सेनात्मा मन्तव्यो वै कथंचन ।
जीवमाने रणे कर्णे सूतपुत्रे महारथे ।

[(L. 1) T2 अभिमानाच् (for अति°)]
T1 G1.2 cont N T2 3 G3 M1 ins after 58

747* बहुनात्र किमुक्तेन सक्षेपाच्छृणु पाण्डव ।
त्वत्सम त्वद्विशिष्ट वा कर्णं मन्ये महारथम् ।
परम यत्नमास्थाय त्वया वध्यो महाहवे ।

[T1 3 G M2 om line 1 — (L 1) B5 Da1 D1 5 तु (for [अ]त्र) — (L 2) Ś K1 न, K2 नु, K4 च (for वा) K1 कर्णमन्ये, Da1 D1 5 मन्ये कर्णं (by transp), M1 कर्मणीह V1 B2 5 Da1 Dn1 D1 2 4 5 8 महाबल, T1 3 G M1 परंतप (for महारथम्) — (L 3) Dn1 पर (sub metric), T1 3 G अवश्य, M1 स पर (for परम) T2 परं यत्न समास्थाय (for the prior half) D2 यथा (for त्वया) K1 वध्ये B1 महारणे]
T3 G cont T1 2 M ins after 62

748* न हि कर्णं रणे प्राप्य शक्तो हि स्यात्पुरंदर ।
क्षेमी प्रत्यागमेत्पार्थ तादृशोऽस्य पराक्रम ।
त्वां तु प्राप्य महारङ्गे यत्नवानपि भारत ।
निवर्तेत रणात्कर्ण इति मे धीयते मति ।

[(L 1) T1 G3 समासाद्य (for रणे प्राप्य) M2-4 [ऽ]पि (for the second हि) — (L 2) G2 प्रत्युद्गमेत्, M2-4 प्रत्यागमे — (L 4) G3 निश्चिता (for धीयते)]

55 a) Ś1 K4 धनुर्ग्राह्या, K3 °पार्हा, B Dn1 D1-4 7 8 °ग्रो(D1 °ग्रा)हा; Da1 D5 °ग्राह D6 S धनुर्गृह्णति (for °ग्रहा हि) D8 च (for हि) — b) S क्षत्रिया भुवि भारत — c) K3 D3 आ देहात्; B6 आ देयात्, Da1 D1 5 6 आदेव (D6 °वान्), S आत्मन(M2-4 °नो)स् (for आ देवात्) V1 त्वं सम; S तु (M त्व) सम (for त्वत्सम) — d) B4 5 Dn1 D7 T1 च (for वा)

56 a) G1 ब्राह्मणा Ś2 K4 यत्, T1 या, T2 3 G M1 हि (for च) K4 स्रष्टा — b) D3 गांजीव Ś2 महाद्युतिं, B1 °धनु, B3 4 Dn1 D2-4 6 7 महद्धनु; S धनुर्वर — c) S तेन (for येन) T1 3 G M1 सेनां, M2-4 सेनास् (for पार्थ) — d) D2 S समस्त्वया (by transp) — After 56, T1 G1.2 ins 745*, T2 3 G3 ins 745* and 746*

57 T1 3 G M1 om 57 T2 om 57ab — a) B5 च; D2 हि (for तु) Da1 D1 5 त्वया — b) Ś2 K4 त्वयि (for तव) K4 पांडवं

58 T1 M read 58 after 62ab, T3 G after 62

कृती च चित्रयोधी च देशे काले च कोविदः ॥ ५८
तेजसा वह्निसदृशो वायुवेगसमो जवे ।
अन्तकप्रतिमः क्रोधे सिंहसंहननो बली ॥ ५९
अयोरत्निर्महाबाहुर्व्यूढोरस्कः सुदुर्जयः ।
अतिमानी च शूरश्च प्रवीरः प्रियदर्शनः ॥ ६०
सर्वैर्योधगुणैर्युक्तो मित्राणामभयंकरः ।
सततं पाण्डवद्वेषी धार्तराष्ट्रहिते रतः ॥ ६१
सर्वैरवध्यो राधेयो देवैरपि सवासवैः ।
ऋते त्वामिति मे बुद्धिस्त्वमद्य जहि सूतजम् ॥ ६२
देवैरपि हि संयत्तैर्बिभ्रद्भिर्मांसशोणितम् ।
अशक्यः समरे जेतुं सर्वैरपि युयुत्सुभिः ॥ ६३
दुरात्मानं पापमतिं नृशंसं
दुष्टप्रज्ञं पाण्डवेयेषु नित्यम् ।
हीनस्वार्थं पाण्डवेयैर्विरोधे
हत्वा कर्णं निश्चितार्थो भवाद्य ॥ ६४

— a) S K2 4 दृष्ट, K1 सृष्ट, K3 V1 B D M दृष्ट, T2 दुष्ट (for धृष्ट). — b) G2 कृतास्त्रश्च K1 B5 D1 5 S (except M1) महाबल (K1 °ला), K4 °रथ — c) T2 कृत्येषु (for कृती च) Ca cites कृती (as in text) D6 चित्रयोद्धा — d) S2 देशकाले च, K3 V1 B D S देशकालस्य — After 58, N T2 M1 ins 747*, T1 ins 746* and 747*, T3 G3 ins 747* and 748*, G1.2 ins. 746*, 747* and 748*

59 a) Ś K1 2 4 D6 वह्निसकाशो, S (except T2) ह्यग्निसदृशो — c) B2 3 5 Da1 D1 5 T1 3 G M कोपे, T2 युद्धे (for क्रोधे). — d) D6 S वज्र- (for सिंह-) Ś K1 2 4 जवे, D2 युवा, D3 (marg) S बले (for बली)

60 a) K4 आयोरत्निर्, V1 B3 4 अत्यरत्निर्, B1 Dn1 D2–4 7 अष्ट°, T1 3 G1 3 M अष्टा°, T2 उदारधीर्, G2 अष्टारातिर् (for अयोरत्निर्) Ś1 महाबाहो — c) K1 3 V1 B Dn1 D3 4.7 8 S अभिमानी — d) D6 शुभदर्शन

61 a) K1 V1 B (except B3) Dn1 D2 4 7 8 सर्व-, K4 सर्वे — c) S (except T2) पाण्डवद्वेष्टा — After 61, T2 ins

749* न भीषये त्वां पार्थाहं हर्षं संजनयामि ते ।

62 a) G1 स च सर्वैरवध्यो हि — After 62ab, T1 reads 58, followed by 746* and 747*, M1 reads 58, followed by 747*, M2–4 read 58 — c) D1 कृते, G2 जितस् (for ऋते) T1 3 G त्वयेति — d) K3 V1 B2 Da1 D1 5 6 S तम्, B1 3–5 Dn1 D3 4 7 तद् (for त्वम्) S भारत (for सूतजम्) — After 62, T1 2 M ins 748*, T3 G3 read 58, followed by 747* and 748*, G1 2 read 58, followed by 746*, 747* and 748*

63 a) D1 7 सपक्षैर् — c) K4 अशक्त V1 Da1 D1 5 तु रणे, B1 3–5 Dn1 D3 4 7 स रथो, B2 स रणे, D6 स रथी (for समरे) — d) Da1 D1 5 देवैर् (for सर्वैर्) — For 63, S subst

750* देवैरपि हि संरब्धैः सर्वलोकेश्वरैरपि ।
अशक्यं तं रणे मन्ये सर्वैरपि युयुत्सुभिः ।

[(L 1) M2–4 [इ]द्द (for हि) G2 गन्धर्वैः (for संरब्धैः) T1 सर्वलोकेश्वरेश्वरैः, T2 °श्वरैः शूरैः (for the posterior half)]

64 a) B (except B2) Dn1 D2–4 6 7 S पापवृत्तं (for °मतिं) B3 प्रहृष्ट, D2 (also as in text) च क्रूरं (for नृशंसं) — b) B4 धृष्टप्रज्ञं, T G1.3 M दुष्टात्मानं, G2 धृष्टात्मानं (for दुष्टप्रज्ञं) D2 पाण्डवेषु — c) V1 B2 हीनप्रज्ञं, Da1 D1 5 °प्रतिज्ञं, Dn1 °स्वार्थं, D4 °श्वाय, S सुयोधनार्थं (for हीनस्वार्थं) V1 B2 Da1 D1 5 पांडवानां (for °वेयैर्) K4 विरोध, V1 B2 Da1 D1 5 विनाशे, S विरुद्धं (for विरोधे) — d) V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T1 Ca c निश्चितार्थो, D6 सुखि° — After 64, N T2 ins.

751* तं सूतपुत्रं रथिनां वरिष्ठं
निष्कालिकं कालवशं नयाद्य ।

[(L 1) B1 वरिष्ठ, B3 वरिष्ठ — (L 2) D2 निकालिकं; D6 निष्कालिक, D3 निष्काल(marg °ली)क, T2 नैर्याणिकं; Ca c निष्कालिक]

Dn1 cont.

752* तं सूतपुत्रं रथिनां वरिष्ठं
हत्वा प्रीतिं धर्मराजे कुरुष्व ।
जानामि ते पार्थ वीर्यं यथाव-
द्दुर्वारणीयं च सुरासुरैश्च ।

Dn1 cont. Ś K V1 B Da1 D1–3 T2 ins after 751*

753* सदावजानाति हि पाण्डुपुत्रा-
नसौ दर्पात्सूतपुत्रो दुरात्मा ।

[(L 1) Ś K1.2 4 स चापि जानाति, K3 सदा च जा° Da1 D1 5 om. हि — (L 2) Ś K2 असोदर्यात् (K2 °न्), K1 4 असोदर्या (K4 °र्या), D6 भुजाबले, T2 दर्पान्वित (for असौ दर्पात्) K1 सूर्यपुत्रो K4 महात्मा]

वीरं मन्यत आत्मानं येन पापः सुयोधनः । | तमद्य मूलं पापानां जय सौतिं धनंजय ॥ ६५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥

५१

संजय उवाच ।

ततः पुनरमेयात्मा केशवोऽर्जुनमब्रवीत् ।
कृतसंकल्पमायस्तं वधे कर्णस्य सर्वशः ॥ १
अद्य सप्तदशाहानि वर्तमानस्य भारत ।
विनाशस्यातिघोरस्य नरवारणवाजिनाम् ॥ २
भूत्वा हि विपुला सेना तावकानां परैः सह ।
अन्योन्यं समरे प्राप्य किंचिच्छेषा विशां पते ॥ ३
भूत्वा हि कौरवाः पार्थ प्रभूतगजवाजिनः ।
त्वां वै शत्रुं समासाद्य विनष्टा रणमूर्धनि ॥ ४
एते च सर्वे पाञ्चालाः सृञ्जयाश्च सहान्वयाः ।
त्वां समासाद्य दुर्धर्षं पाण्डवाश्च व्यवस्थिताः ॥ ५
पाञ्चालैः पाण्डवैर्मत्स्यैः कारूषैश्चेदिकेकयैः ।

---

65 a) Ś2 वीरे। K8 V1 B1-4 D1 2 5 8 वीरव (D2 °र्यंवा, D5 °रव)न्मन्यतेत्मान; B5 Dn1 D3 4 6 7 आत्मान मन्यते वीर, S अधिक (T1 कृपार्थं, M1 वीर्याधीक [hypermetric]) मन्यतेत्मान — d) K8 V1 B D जहि (for जय) V1 सूतं (for सौतिं) S जहि कर्णमरिंदम॰ — After 65, N T2 ins

754* खड्गजिह्वं धनुरास्यं शरदंष्ट्रं तरस्विनम् ।
दृप्तं पुरुषशार्दूल जहि कर्णं धनंजय ।
अहं त्वामनुजानामि वीर्येण च बलेन च ।
जहि कर्णं रणे शूरं मातङ्गमिव केसरी ।
यस्य वीर्येण वीर्यं ते धार्तराष्ट्रोऽवमन्यते । [5]
तमद्य पार्थ संग्रामे कर्णं वैकर्तनं जहि ।

[D8 om line 1 — (L 1) T2 धनुर्वक्त्र (for °रास्य) Ś K1 2 4 धनुरास्य खड्गजिह्व (for the prior half) — (L 2) T2 दुष्ट (for दृप्त) D6 पुरुषशार्दूल K4 कर्णं धनजय — (L 3) T2 अभि- (for अनु-) — (L 4) Dn1 मातगवम् (hypermetric) — (L. 5) V1 Da1 D1 5 ते नित्य, B5 शौर्येण, T2 वीर्यं हि (for वीर्यं ते) Ś2 K4 धार्तराष्ट्रे (K4 ष्ट्रौ) T2 [ऽ]भिमन्यते — (L. 6) D2 जहि (for पार्थ)]

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 द्वितीय(K4 °ये)युद्धदिवसे — *Adhya name* M1 अर्जुनप्रशंसा — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 52, B1 72, B3 D1 5, B5 74, Da1 83, T1 3 G 81, T2 79, M 80

51

1 D6 om. from 1c up to नरवा (in 2d) — c) V1 B Dn1 Dn1 D2-4 6 7 S आयांत (M1 3 °यत्तं) (for आयस्त) — d) B1 3-5 Dn1 D3 4 6 7 S भारत, B2 D3 सर्वत (for सर्वश)

2 D6 om up to नरवा (in 2d) (cf v l 1) — b) B2 S नित्यश (for भारत) — c) S [अ]स्य (for [अ]ति-)

3 a) Ś2 भूता, G2 भृत्या (for भूत्वा) S च (for हि) K1 T1 विपुला, B3 बहुला; D8 (marg as in text) सकला (for विपुला) T1 शैला (for सेना) — b) G2 महाचमू (for परै सह) — c) B (except B3) Dn1 D2-4 6 7 समर, D8 मरणं (for समरे) — d) Ś2 केचित् T3 G1 3 महाहवे, M2-4 महाभये (for विशा पते)

4 a) Dn1 D7 वै (for हि) D8 सर्वे (for पार्थ) — c) Ś2 त्व (for त्वा) Ś2 K4 B5 D6 T2 हि (for वै) V1 B3 Da1 D1 5 8 शूरं, B5 पार्थं, D6 शक्त (for शत्रु) S (except T2) विनष्टास्त्वा स(G1 स्वर)मासाद्य — K8 om (hapl) from 4d up to समासाद्य (in 5c) — d) Dn1 विनिष्टा; D8 प्रणष्टा (for विनष्टा) S (except T2) विक्षिपत महद्धनु

5 K8 om up to समासाद्य (in 5c) (cf v l 4) — a) B1. 3 एतच्, G2 कर्णे (for एते) V1 B2, 4 5 Da1 D1. 3 5 6 8 M तु, B1 3 Dn1 D2 4 7 ते (for च) V1 B D S पृथिवीपाला (for सर्वे पाञ्चाला) — b) Dn1 सज याश्च (for सृञ्ज) K4 T3 G3 सह त्वया, B1. 4 Dn1 D2-4 7 समागता; B2 सहानुगा, B5 D6 G2 महारथा; T2 G1 महान्वया — c) B4 दुर्धर्षा S त्वा समाश्रित्य (G2 साद्य) वर्धते

6 a) Ś2 पचाले B2 मात्स्यै; T2 मत्स्यै, T1 3 G2 3 मात्स्यै (for मत्स्यै) — b) Ś2 B1 4 Da1 D1 3 5 4

त्वया गुप्तैरमित्रघ्न कृतः शत्रुगणक्षयः ॥ ६
को हि शक्तो रणे जेतुं कौरवांस्तात संगतान् ।
अन्यत्र पाण्डवान्युद्धे त्वया गुप्तान्महारथान् ॥ ७
त्वं हि शक्तो रणे जेतुं ससुरासुरमानुषान् ।
त्रीँल्लोकान्समसुद्युक्तान्किं पुनः कौरवं बलम् ॥ ८
भगदत्तं हि राजानं कोऽन्यः शक्तस्त्वया विना ।
जेतुं पुरुषशार्दूल योऽपि स्याद्वासवोपमः ॥ ९
तथेमां विपुलां सेनां गुप्तां पार्थ त्वयानघ ।
न शेकुः पार्थिवाः सर्वे चक्षुर्भिरभिवीक्षितुम् ॥ १०

तथैव सततं पार्थ रक्षिताभ्यां त्वया रणे ।
धृष्टद्युम्नशिखण्डिभ्यां भीष्मद्रोणौ निपातितौ ॥ ११
को हि शक्तो रणे पार्थ पाञ्चालानां महारथौ ।
भीष्मद्रोणौ युधा जेतुं शक्रतुल्यपराक्रमौ ॥ १२
को हि शांतनवं संख्ये द्रोणं वैकर्तनं कृपम् ।
द्रौणिं च सौमदत्तिं च कृतवर्माणमेव च ।
सैन्धवं मद्रराजं च राजानं च सुयोधनम् ॥ १३
वीरान्कृतास्त्रान्समरे सर्वानेवानुवर्तिनः ।
अक्षौहिणीपतीनुग्रान्संरब्धान्युद्धदुर्मदान् ॥ १४

करूषैश्, K4 D7 कुरुषैश्, Dn1 करूषश्, S कारूशैश् V1 B2 5 Da1 D1.2 5 8 (before corr) चेदिका(D2 °को)-शिकै, B1 4 Dn1 D3 4 7 चेदिभि सह; B3 S °काशिभि (for °केकयै.) — After 6^{ab}, S (except M1) ins.

755* मागधै पारिजातैश्च दाक्षिणात्यैश्च केरलै ।

[T1 G1 पथि (G1 पाण्ड्य) जात्यैश् (for पारिजातैश्) T3 G1 3 सकेरलै]

— c) K4 प्रस्तैर्, G1 मित्रैर् (for गुप्तैर्) Dn1 D2 4 T1 3 G2 3 अमित्रघ्नै (D4 °घ्न) — d) B2 शत्रुगण क्षय, B4 °परिक्षय

7 a) V1 शक्तो वै (for हि शक्तो) — Ś K1 2 D3 T1 2 om (hapl.) 7^{b}–8^{a} — b) S पार्थ (for तात) K3 Dn1 D7 सयुगे (for सगतान्) Da1 D1 2 5 6 कौरवास्तान्समागतान् — c) S (except T1 M1) पाण्डवाद् — d) K3 V1 B2 3 Da1 D1 5 महाबलान्; K4 °सुरान् (for °रथान्) S श्वेताश्वाद्दानरध्वजात्

8 Ś K1.2 D3 T1 2 om 8^{a} (cf v 1 7) G2 om 8–9 — a) K4 B1 4 Dn1 D3 4 7 शक्तस्त्वं हि (by transp), T2 त्वया शक्तो — b) T1 3 G1 3-मानुष; T2 M -मानव (for -मानुषान्) — c) K3 समनुद्युक्तान्; V1 अद्य सयुक्तान्, B1 4 5 Dn1 D3 4 7 समरे युक्तान्, B2 3 सुसमायुक्तान्, Da1 D1 2 5 6 8 सु(D2 8 स)समुद्युक्तान् S (G2 om.) लोकत्रयं समुद्युक्त

9 G2 om 9 (cf. v 1 8) — a) K3 B (except B3) Dn1 D2–4 6 7 च (for हि) — b) K3 प्रशक्तस् (for ऽन्य शक्तस्) — c) T1 3 G1 3 M भरत- (for पुरुष-) — d) D1 सोपि (for योऽपि) T1 M1 वासवो भवेत् (for °वोपम)

10 a) D3 तथैना — c) S शक्ता (for शेकु) — d) K3 V1 B Da1 Dn1 D1. 3–7 चक्षुर्भिरपि वीक्षि(B5 पीडि)तु, D8 °भिश्चाभिवीक्षितुं, T1 °भ्यां पाण्डवेक्षितुं, T2 3 G1 3 °भ्यामपि वीक्षितुं, G2 M °भ्यां सम्यगी(G2 सर्वमी)क्षितु

11 b) G1 [अ]नघ (for रणे). — After 11^{ab}, B1 ins

756* हत्वा तु बलनिष्पिष्टौ भीष्मद्रोणौ महारणे ।

— d) S द्रोणभीष्मौ.

12 a) Ś2 का (for को) Ś2 शक्ती; Dn1 शक्तौ T1 3 G जेतु, M2–4 पार्थं (for पार्थ) — b) Ś2 पचालाना, V1 B2 3 D3 4 6 भरताना, B1 4 5 Da1 Dn1 D1 5 7 T2 भारताना (for पाञ्चालानां) D6 पितामहौ, D8 महारथ., M °त्मना (for °रथौ) T1 3 G कौरवान्पार्थं संगतान् — c) D3 S (except T2) रणे (for युधा) — d) D2 शक्रतुल्यबलोपि वा

13 a) K3 V1 B D S भीष्म (for संख्ये) — b) T1 कर्णं (for द्रोण) K2 कृतं, D6 G2 3 नृप (for कृपम्) — c) B2 T2 सोमदत्त — d) T1 आहवे (for एव च) — e) K1 V1 B Dn1 D3 4 6–8 T2 मद्रराजानं (for °राज च) — f) D6 वसुषेण (for राजानं च)

14 a) T1 3 G राजन् (for वीरान्) — b) K3 [अ]भि, V1 B (except B2) D S (except G1) [अ]नि (for [अ]नु) — c) T3 G M1 अक्षोहिणी- B2 वीरान्, S (except T2) सर्वान् (for उग्रान्) — d) B1 4 Dn1 D2–4 7 संह(Dn1 °हि)तान्, B2 3 5 Da1 D1 5 सरथान्, T1 G1 सयुद्धे(G1 °ध्ये)त्, T3 G2 3 सयुगे (for संरब्धान्) — After 14, K4 V1 B D (except D2 8) T2 ins

757* त्वामृते पुरुषव्याघ्र जेतु शक्त. पुमानिह ।

[Da1 D1 5 त्वमृते]

श्रेण्यश्च बहुला क्षीणाः प्रदीर्णाश्वरथद्विपाः ।
नानाजनपदाश्चोग्राः क्षत्रियाणाममर्षिणाम् ॥ १५
गोवासदासमीयानां वसातीनां च भारत ।
व्रात्यानां वाटधानानां भोजानां चापि मानिनाम् १६
उदीर्णाश्च महासेना ब्रह्मक्षत्रस्य भारत ।
त्वां समासाद्य निधनं गताः साश्वरथद्विपाः ॥ १७
उग्राश्च क्रूरकर्माणस्तुखारा यवनाः खशाः ।
दार्वाभिसारा दरदाः शका रमठतङ्गणाः ॥ १८
अन्ध्रकाश्च पुलिन्दाश्च किराताश्चोग्रविक्रमाः ।
म्लेच्छाश्च पार्वतीयाश्च सागरानूपवासिनः ।
संरम्भिणो युद्धशौण्डा बलिनो दृढधपाणयः ॥ १९
एते सुयोधनस्यार्थे संरब्धाः कुरुभिः सह ।
न शक्या युधि निर्जेतुं त्वदन्येन परंतप ॥ २०
धार्तराष्ट्रमुदग्रं हि व्यूढं दृष्ट्वा महाबलम् ।
यस्य त्वं न भवेस्त्राता प्रतीयात्को नु मानवः ॥ २१
तत्सागरमिवोद्धूतं रजसा संवृतं बलम् ।

---

15 a) Ś1 K D3 T2 G3 श्रेणीश्च ; G2 श्रेयासो, T1 सेनाश्च; T3 सेना सु- (for श्रेण्यश्च) K1 2 बहला ; V1 विपुला ; T3 G1.2 प्रबला, M1 बहुधा (for बहुला) B5 हीणा, S राजन् (for क्षीणा) — b) Ś1 K2 प्रदीर्णाश्च रथद्विपा ; Da1 D1 5 °श्वनरद्विपा ; T1 उदिताम्श्वा रथ° (sic), T2 G1.2 M उदीर्णाश्च (G2 M1.3 °श्व)रथ°; T3 G3 प्रदीर्णाश्वरथ द्विपान् — c) B2 Da1 D1.5 -पदाकीर्णा , B1 -पदाश्चेमाः, T2 पदाढ्याश्च, T3 G1 3 -पदाढ्याणां — d) B4 अमर्षिण , G2 महर्षिणां (for अम°)

16 a) K1 2 4 B5 गोवाश(K4 B5 °स)दाशमीयानां; B2 गोवासवासवी°; S गणा(G2 °र्जा)श्च दाशमी° Cv as in text. — b) V1 B1.4.5 Dn1 D7 वशातीनां, B3 T2 वस°; D1 वसादीनां, G1 वासतीनां, G2 वस्वादीनां (for वसातीना) — After 16ab, S (except T2) ins.

758* नानादेशसमुत्थाश्च नानादेशसमुद्भवा ।
त्वां समासाद्य बीभत्सो हता नागाश्च संयुगे ।

[(L. 1) T1 नानादेशसमर्थाश्च (for the prior half) — G2 om line 2]

— c) K3 V1 B (except B3) Dn1 D1-4 6 7 T G प्राच्यानां; M2-4 प्रात्यानां (for व्रात्यानां) Dn1 वारिभानानां; T3 G1.3 M मागधाना च (for वाटधानानां) — d) Ś K1.2 4 B1 4 Dn1 D3 4.6 7 चाभिमानाना, K3 चाभिधानानां, D3 चाभिभाविना, T3 G1 3 M2-4 चा(T3 G1 3 अ)निवर्तिनां (for चापि मानिनाम्)

17 T2 G2 om 17ab — a) K3 V1 B1-3 5 D T3 G1.3 M उदीर्णाश्वगजा (B5 Da1 D1.5 °जा) सेना, B4 उदीर्णा समरे सेना; T1 उदीर्णा गजसेना सा — c) B1 सं, D3 य (for त्वां) S (except T2) विलयं (for निधन) — d) K3 B2 5 M2-4 गताश्चाश्वरथद्विपा., Da1 D1.5 गता साश्वनरद्विपा , Dn1 गता भीम च भारत, T1 3 G M1 गताश्वा(T1 °ता सा-, G2 °जाश्वा)श्वरथाकुला

18 B5 om 18ab — a) K4 B1 3.4 D (except D2.3) उग्राश्च भी(K4 रा)मकर्माणस्, S °श्च बहुला क्रूरा — b) K3 V1 Dn1 D2 4 7 तुषारा, B1 तथा वा, T1 सुहारा, T2 3 G गाधारा; M1 स्तुहारा (marg सुब्रका); M2-4 सुखारा (for तुखारा) K3 वसा, D2 5 खगा ; D3 तथा, D4 श्वसा , S शका (for खशा) — c) K2 दाराभिसारा; B5 दार्वाति°, D1 दार्द्राभि°, D5 M1 दर्वाभि°; T1 3 G1 3 दर्पाभि°, T2 M2-4 सर्वाभि°, G2 दर्वापिसारा, (for दार्वाभिसारा) — d) Ś1 (marg) शर्करामवतंगणा ; K3 B1 D3.5 7 शका माठ(B1 D7 °ट)रतगणा , V1 शका सवर°, B2 सकारमठता°, B3 शका कावोजवाह्लिका , B4 शका रामठतंगणा , B5 शकारमच°; Dn1 शका माठरतेगणा, D6 शकमालवर्त°, D8 शरकारमतङ्गणा , T G1.3 M खषा (T3 G3 M1 कषा ; G1 कर्षा) परमतंकणा ; G2 मंखणा परतकणा

19 a) Ś2 K1 D6 8 T3 G1 3 M2-4 अधकाश्च, V1 B5 D2 3 T1 आंध्र°, Da1 D1.5 अनू° (D1 अनु°), T2 आघ° (for अन्ध्र°) S (except G2) कुणिंदाश्च (for पुलिन्दाश्च). — c) K3 B5 पर्वतीयाश्च, K4 पार्वते° (for पार्वती°) — e) D3 lacuna for संरम्भिणो Dn1 D3 M1 युद्धशौद्धा — f) Ś2 K3 V1 B3.5 Da1 D1.5 दिग्धपाणय°; K4 B1.4 Dn1 D3 4 7 दृंढ°, B2 D2 6 8 T2 शस्त्र°; T1 धर्मवा°, T3 G2 3 M [ऽ]थास्मपा°, G1 [ऽ]थाश्रुपा° (for दृढध°)

20 a) D3 ये ते (for एते) — c) Dn1 T3 G शक्ता (for शक्या) Ś2 निर्जितु

21 a) D6 lacuna, G2 उवाचेदं (for उदग्र हि) — b) Da1 D1 व्यूहं दृष्ट्वा, T G1 3 M दृष्ट्वा व्यूढं (by transp), G3 *हीदृश (corrupt) K3 B (except B2) Dn1 D2-4.6.7 S महद्बलं (for महाबलम्) — c) Ś2 K4 B5 Da1 D1.5 यदि, Dn1 D3 4 6 7 यत्र (for यस्य) Ś1 D3 T2 G2 M1 भवेत्राता; K1 2 °त्क्राता, K3 °द्भर्ता, K4 °स्त्रात (for °त्राता) — d) K3 [ऽ]पि (for नु) K2 मानवा D3 प्रवरस्को नु मानव , T1 G2 M क प्रतीप(G2 °दीप)मभिव्रदेत्; T2, 3 क प्रतीपमभिव्रजेत्

22 a) T2 3 G1.2 M2-4 तं (for तत्) D (except

विदार्य पाण्डवैः क्रुद्धैस्त्वया गुप्तैर्हतं विभो ॥ २२
मागधानामधिपतिर्जयत्सेनो महाबलः ।
अद्य सप्तैव चाहानि हतः संख्येऽभिमन्युना ॥ २३
ततो दश सहस्राणि गजानां भीमकर्मणाम् ।
जघान गदया भीमस्तस्य राज्ञः परिच्छदम् ।
ततोऽन्येऽपि हता नागा रथाश्च शतशो बलात् ॥ २४
तदेवं समरे तात वर्तमाने महाभये ।
भीमसेनं समासाद्य त्वां च पाण्डव कौरवाः ।
सवाजिरथनागाश्च मृत्युलोकमितो गताः ॥ २५
तथा सेनामुखे तत्र निहते पार्थ पाण्डवैः ।
भीष्मः प्रासृजदुग्राणि शरवर्षाणि मारिष ॥ २६
स चेदिकाशिपाञ्चालान्करूपान्मत्स्यकेकयान् ।
शरैः प्रच्छाद्य निधनमनयत्परुपास्त्रवित् ॥ २७
तस्य चापच्युतैर्बाणैः परदेहविदारणैः ।
पूर्णमाकाशमभवद्रुक्मपुङ्खैरजिह्मगैः ॥ २८
गत्या दशम्या ते गत्वा जघ्नुर्वाजिरथद्विपान् ।

D2 3 8) [उ]द्धूतं — b) S सैन्यसागरमुल्वण (T3 G1. 3 °मक्षयं) — c) G2 विदास्य (for °र्य) T1 G2 सार्धं, T3 G1 3 युद्धे (for क्रुद्धैस्) — d) Ś1 K1 2 गुप्त B5 हतं प्रभो, T1 3 G M हता परे (G1 °रै, G2 °र), T2 हत बल

23 a) M2–4 मगधानाम् — c) Ś K1. 2 4 Dn1 D6 7 वाहानि; D3 वांदानि (sic) (for चाहानि) S अद्य सप्त- (G2 पंच)दिने नष्ट. — d) S स च (for हत) G1 M संखे (for संख्ये)

24 a) T2 तथा (for ततो) D3 सहस्राणां — c) Ś K1 2 4 ग(K1 गा)णाना (for जघान) — d) D5 परिच्छदान् — e) D6 S तथा (for ततो) B2. 3 [ऽ]न्यो K3 B1. 5 Dn1 D7 [ऽ]भि-; V1 B4 D1 S नि-, B2 3 Da1 D5 हि, D6 च (for ऽपि) — f) T1 3 G1. 3 योधाश्च, G2 M यौधाश्च (for रथाश्च) D2 बहवो (for शतशो). T1 [ऽ]नघ, T3 G M हता (for बलात्)

25 a) Ś1 K1. 2 4 त(K4 तं)देव K3 B (except B2) Dn1 D2–4 6 7 पार्थ (for तात) T1 G2 भीमसेनसमा पार्थ, T2 M2–4 भीमेन सहसा पार्थ, T3 G1 3 भीमसेनेन सहसा, M1 भीमसेन सहसा पार्थ (sic) — B3 om (hapl) from 25b up to पार्थ (in 26b) — b) D3 भयावहे, T G महाह(G2 °र)वे (for °भये). — d) Ś1 Dn1 त्वं Ś K1 2 4 B5 कौरवपांडवा — e) V1 B5 Da1 D1 2 5 सवाजिरथनागाश्चा, B1 4 Dn1 D3 4 6 7 °रथमातंगा, M1 °नरनागाश्च — f) D2 मृत्योर्लोकम्

26 B3 om up to पार्थ (in 26b) (of v. l. 25) — a) V1 D3 यथा, S (except T2) तत (for तथा) D6 S तस्मिन् (for तत्र) — b) Ś1 निहिते, Dn1 निहतो K4 पार्थे, T1 3 G तत्र, M तस्य (for पार्थ) D2 पार्थिवे (for पाण्डवैः) T2 वध्यमानेथ पाडवे — c) Ś1 (sup lin as in text) K2 भीष्मा, K1 M2 भीम° (for भीष्म) Ś1 M4 प्रसृजद्, T1 3 G [ऽ]वासृ° — d) Ś1 K3 V1 B D S (except T2) शरजालानि (for °वर्षाणि) S संयता (for मारिष).

27 a) Ś1 स चेदिकाशपचालान्, D3 °काशिकारूपान्; S (except T2) °कान्सपांचालान्. — b) K4 V1 D6 का(K4 कु)रूपान्, D3 पाचालान्, S करूशान् (for °पान्). K D2 6 8 मत्स्यकैकयान् — cd) T2 शक्वै (for शरैः). D3 अगमत् (for अनयत्). Ś1 पुरुपास्त्रवित्; K4 पुरुषशास्त्रवित् (hypermetric), V1 B D T2 परमास्त्रवित् (for परुपा°) S (except T2) शरैः प्रच्छादयाचक्रे (M °यामास) प्रवर सर्वं धन्विनां

28 d) G2 रुक्मपुङ्खैर् D2 शिलाशितै (for अजिह्मगैः) — After 28, K4 B2 5 Dn1 D4 (marg) 7 ins.:

759* हन्याद्द्वयसहस्राणि एकैनैव तु मुष्टिना ।
लक्ष नरद्विपान्हत्वा समेतान्स महाबलान् ।

[(L. 1) K4 हत्वा (for हन्याद्) B5 एकैकेन तु, Dn1 D7 एकैकेनैव — After line 1, K4 ins.:

760* हत्वा दशसहस्राणि संनाह्य स्वशरीरतः ।
प्रोत्सारयति गांगेय इति तस्याभवद्व्रतम् ।
निहत्य नानानृपवीनायुधान्याहवे त्यजेत् ।

— (L. 2) K4 समहाबल, B2 5 °हवे (for °बलान्)]
— While T2 ins after 28

761* तेन शूरेण बलिना मुक्तास्त्वयुतशः शराः ।

29 K3 om 29. — a) Ś1 (sup lin. as in text) K1 2 4 M1 गत्वा, B3 ततो (for गत्या) B3 M1 दशम्यां, D1 दशम्य (sic) S (except T2) तत्र (for गत्वा) — b) Ś K1. 2 4 जग्मुर् (for जघ्नुर्) S (except T1 G1) -नरद्विपान् — c) B1 छित्त्वा (for हित्वा) Ś1 K2 4 दुष्ट; Ś1 दृष्टा, K1 मुष्ट (for दुष्टा) T1 M हित्वा तव गतिं दुष्टा (T1 दृष्ट, M1 दृष्ट्वा), T2 हित्वा मारगतिं दुष्टा, T3 G भित्त्वा तव गतिं द(G1 दृ)ष्ट — d) S बाणैर् (for बाणान्) Ś K1 2 4 ध्यायतो, V1 वाहवे; B (except B3) Dn1 D2–4. 6–8 आहवे, T1 वारितो, T2 व्यधमच्च, G2 वाहतो, M1 व्ययतो (for व्यायतो) V1 B1 4 5 Dn1 D2 4 6 7 [ऽ]स्त्रजत्, B2 D6 त्यजन्, T1 3 G2 3 [ऽ]चरत्, T2 G1 अस्त्रजत्,

हित्वा नव गतीर्दुष्टाः स बाणान्व्यायतोऽमुचत् ॥ २९
दिनानि दश भीष्मेण निघ्नता तावकं बलम् ।
शून्याः कृता रथोपस्था हताश्च गजवाजिनः ॥ ३०
दर्शयित्वात्मनो रूपं रुद्रोपेन्द्रसमं युधि ।
पाण्डवानामनीकानि प्रविगाह्य व्यशातयत् ॥ ३१
विनिघ्नन्पृथिवीपालांश्चेदिपाञ्चालकेकयान् ।
व्यदहत्पाण्डवीं सेनां नराश्वगजसंकुलाम् ॥ ३२
मज्जन्तमप्लवे मन्दमुज्जिहीर्षुः सुयोधनम् ।
तथा चरन्तं समरे तपन्तमिव भास्करम् ।
न शेकुः सृञ्जया द्रष्टुं तथैवान्ये महीक्षितः ॥ ३३
विचरन्तं तथा तं तु संग्रामे जितकाशिनम् ।
सवाद्योगेन सहसा पाण्डवाः समुपाद्रवन् ॥ ३४
स तु विद्राव्य समरे पाण्डवान्सृञ्जयानपि ।
एक एव रणे भीष्म एकवीरत्वमागतः ॥ ३५
तं शिखण्डी समासाद्य त्वया गुप्तो महारथम् ।
जघान पुरुषव्याघ्रं शरैः संनतपर्वभिः ॥ ३६
स एष पतितः शेते शरतल्पे पितामहः ।
त्वां प्राप्य पुरुषव्याघ्र गृध्रः प्राप्येव वायसम् ॥ ३७
द्रोणः पञ्च दिनान्युग्रो विधम्य रिपुवाहिनीः ।
कृत्वा व्यूहं महायुद्धे पातयित्वा महारथान् ॥ ३८
जयद्रथस्य समरे कृत्वा रक्षां महारथः ।

(for ऽमुचत्) B8 Da1 D1.5 मु(B8 यु)क्तास्त्रेयुतश शरा

30 ^{a}) K4 दिनाविनश भीष्मेण (sic) — ^{b}) T2 निहतं (for निघ्नता) S (except T2) हत यौधिष्ठिर बल — ^{d}) T1 हताश्व- (for °श्च) T2.3 G1 नरवाजिन, G3 रथ° (for गज°) — After 30, S ins.

761* दशमेऽहनि सम्प्राप्ते कृत्वा घोरं पराक्रमम् ।
[T1 ततो दशे निमेपाणि (sic), G2 ततो दशाहनि प्राप्ते, M1 दशमेह्नि तत॰ प्राप्ते (for the prior half)]

31 ^{a}) S (except T2) वीर्यं (for रूप) — ^{b}) D7 समो D8 T1.3 G M1.3 मुधि (for युधि) — ^{d}) K3 Dn1 D1–4.7 प्रगृह्यासौ, B1 प्रविश्याद्य, B2–4 प्रविश्यासौ, B5 विगाह्यासौ, Da1 D1.5 प्रवि(D5 om वि)श्याशु, D6 प्रगाह्यासौ (for प्रविगाह्य) B1 विशातयत्, D8 व्यनाशयत्; S (except T2) विशां पते (for व्यशातयत्)

32 ^{b}) K3 V1 Dn1 D2.3 -कैकयान् T2 भीष्म॰ शान्तनवो युधि — ^{c}) Ś1 व्यनदत्, K4 विनदत्, V1 B1 G2 M अहनत्, B1–3.5 Da1 Dn1 D1.3–5.7.8 अदहत्, D2 व्यधमत्; T1.3 G1.3 न्यहनत् (for व्यदहत्) B2 Dn1 D4.5 पांडवी (for °वीं) — ^{d}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3–8 रथाश्वगजसंकुलां (B2 °लान्), D2 नराश्वरथ°, T1.2 G1 M गजाश्वरथ°, T3 G2.3 गजाश्वरथमानुषां

33 ^{a}) T1 वेगम्, G1 नग्नम्, M3 मग्नम् (for मन्दम्). — ^{b}) G2 उज्जिगीषु (for हीर्षु) — ^{c}) S संग्रामे (for समरे) — ^{d}) T3 पततम् (for तपन्तम्) — After 33^{cd}, B1 Dn1 D3.7 ins

762* पदातिकोटिसाहस्रा प्रवरायुधपाणय ।
[B1 प्रवरायुधयोधिन॰]

— ^{f}) G2 तव (for तथा) Ś K1.2 थान्ये, K4 [अ]न्येव; T3 G चान्ये (for [ए]वान्ये

34 ^{a}) Ś K1.2.4 तदा (for तथा) — ^{b}) K4 ज्ञितकाशिन, S °साध्वस (for °काशिनम्) — ^{c}) K3 तरसा, V1 B1–4 Da1 D1.3.5.7 महता (for सहसा) B1.5 Dn1 सर्वोद्यमेन महता — ^{d}) Dn1 D1.6–8 पांडवान् (D8 °व) K3.4 D6 M3 समुपाद्रवत्; V1 B1.2.4 Da1 D1.3.5.8 T1.3 G समभिद्र(G1 °द्रु)वन्, Dn1 D1.4.7 M1 समभिद्रवत् (for समुपाद्रवन्)

35 ^{a}) B4 प्र- (for तु) Ś1 विद्राव, K4 व्यद्राव्य (for वि°) — ^{b}) D2 सृजयै सह

36 ^{a}) V1 समामन्त्र्य (for °साद्य) — ^{b}) V1 B1.3.4 D (except D6) S (except T2) महाव्रत (G2 °त.), B2 °रथ, B5 मया रथ (for महारथम्) — ^{c}) V1 Da1 D4 पुरुषव्याघ्रे (V1 °घ्र) — For 36^{cd}, S subst.

763 मृत्युर्जातोऽवधीद्भीष्मं शरौघै पातयन्नथाव् ।
[T2 पार्थं, M1 मीष्म॰ (for भीष्म) T2.3 G1.3 पातयद् T1 G2 M2–4 रथान्]

37 ^{a}) M2–4 पातित — ^{c}) K3 V1 B D1–7 पुरुषव्याघ्र — ^{d}) K3 V1 Da1 Dn1 D1–5.7.8 S वृत्र (for गृध्र) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5.7.8 वासवं, S (except T2) वज्रिण (for वायसम्) D6 वृत्रो देवपतिं यथा

38 ^{a}) S (except T2) दिनं वीरो (for दिनान्युग्रो) — ^{b}) Dn1 विधस्य, D6 विविध्य, D8 विध्वस्य, T1 विमथ्य, G2 निहत्य (for विधम्य) Ś1 K3.4 V1 B D S रिपु(G2 पुर)वाहिनीं (K3 Dn1 °नी) — ^{c}) K3.4 व्यूह (for व्यूहं) K4 महाबुद्धे, V1 B1–4 Da1 Dn1 D1–5.7 अभेद्य च, B5 तथार्घं च, D3 महावोर, D8 S तथा युद्धे (for महायुद्धे). — ^{d}) G2 घातयित्वा K1 महारथ

39 ^{a}) Dn1 समरं, T2 संग्रामे (for समरे) — ^{b})

अन्तकप्रतिमश्चोग्रां रात्रिं युद्धादहत्प्रजाः ॥ ३९
अद्येति द्वे दिने वीरो भारद्वाजः प्रतापवान् ।
धृष्टद्युम्नं समासाद्य स गतः परमां गतिम् ॥ ४०
यदि चैव परान्युद्धे सूतपुत्रमुखान्रथान् ।
नावारयिष्यः संग्रामे न स्म द्रोणो व्यनङ्क्ष्यत ॥ ४१
भवता तु बलं सर्वं धार्तराष्ट्रस्य वारितम् ।
ततो द्रोणो हतो युद्धे पार्षतेन धनंजय ॥ ४२
क इवान्यो रणे कुर्यात्त्वदन्यः क्षत्रियो युधि ।
यादृशं ते कृतं पार्थ जयद्रथवधं प्रति ॥ ४३
निवार्य सेनां महतीं हत्वा शूरांश्च पार्थिवान् ।
निहतः सैन्धवो राजा त्वयास्त्रबलतेजसा ॥ ४४
आश्चर्यं सिन्धुराजस्य वधं जानन्ति पार्थिवाः ।
अनाश्चर्यं हि तत्त्वत्तस्त्वं हि पार्थ महारथः ॥ ४५
त्वां हि प्राप्य रणे क्षत्रमेकाहादिति भारत ।
तप्यमानमसंयुक्तं न भवेदिति मे मतिः ॥ ४६
सेयं पार्थ चमूर्घोरा धार्तराष्ट्रस्य संयुगे ।

D5 रक्षो (for रक्षां) B5 D2 6 8 S महाबल, Da1 D1 5 °स्मन (for °रथ) — c) K3 D8 अंतकप्रतिमां V1 B Dn1 D2–4 6 7 T2 3 G1 3 M चोग्रो, T1 वीरो, G2 घोरो (for चोग्रां) — d) K2–4 D8 (marg) युद्धा, Dn1 युद्धं (for युद्धा) K1 [अ]दहन्; K3 [अ]वहत् (for [अ]दहत्) D8 प्रजां V1 B D2–4 6 7 T1 3 G M रात्रियुद्धे-दहत्प्र(V1 B1 4 D2 G1.3 °न्प्र)जा, T2 रात्रियुद्धे महारथान्

40 a) K1 अथ (for अद्य) Ś दिनो (for दिने) K3 अद्येति द्विदिनं वीर, K4 अभेत्य द्वैरथे वीरो, V1 B1 4 अयुध्यद्भूजिनीं वीरो, B2 Da1 Dn1 D1 3–5 7 दग्ध्वा (B3 हत्वा, Dn1 धग्धा) योधान्म्लेच्छैर्वीरो, B3 5 D8 त्वया गुप्तं रणे वीरं (B3 °र), D2 अथ षष्ठे दिने वीरो; D6 ****** योधान्, T1.3 G M पंचमे दिवसे वीरो, T2 दग्ध्वा योगाच्छैर्वीरो. — d) K4 S गत स (by transp), B2 गताश्च

41 D8 reads 41 on marg — a) K3 D6 दैव-, V1 B1 चाद्य, B4 Da1 Dn1 D1–3 5 7 वाद्य, D4 वापि (for चैव) V1 B1–4 D (except D8) भवान् (for परान्) — b) B5 D6 रणे (for रथान्) — c) K2 4 नवारयिष्य (K4 °ष्य), V1 B1 3 4 Da1 D1 3–5 7 नावारयिष्यत् (Da1 D4 °ष्यन्; D1 °ष्य), Dn1 नावारियिष्यन्; D2 न्यवारयसि; D6 नापारयिष्यन्, T G1 3 M न (T2 M ना-)वारयति (M °त), G2 सवारर्यंति (sic) (for नावारयिष्य) B4 समरे (for संग्रामे) — d) K1 न स, K2 D4 नास्म; D8 तस्माद् (for न स्म). K4 V1 Da1 व्यनंक्षत, B2 व्यनक्ष्यते, T2 भवेद्धत (for व्यनङ्क्ष्यत) T1 M कस्माद्द्रो(T1 °णों द्रो)णं निमज्जयेत्, T3 G3 कस्माद्द्रोणमसौ जयेत्; G1 कस्माद्द्रोणं समाजयत्, G2 ******जयत्

42 a) D1 भवतां T2 तद् (for तु) B2 तुमुलं (for तु बल) K4 सर्वे T1 3 G M भवता तद्बलं तस्य — c) T2 तत्र (for ततो) V1 M2 4 द्रोणे V1 M2 4 हते, G3 गतो (for हतो) — d) Dn1 धनंजय

43 a) Ś2 K1 क इवाद्य (K1 °न्ये), K3 क इहान्यो, B1 4 5 D7 क एवान्यो, B2 एतन्वान्यो (sic), B3 एतस्मन्यो, Dn1 एवं वा को, D2.6 एतान(D6 °ना)न्यो, D4 एव कान्यो; D8 कस्त्वेतद्वै (for क इव न्यो) — b) K2 त्वरन्य. (for त्वदन्य) B2 D1.5 भुवि, D8 [ऽ]र्जुन (for युधि). — For 43ab, S subst..

764* कश्च शक्तो रणे कर्तुं त्वदन्य पुरुषप्लुव ।

[T1 यश्च, T2 कस्तत्; G2 कथ (for कश्च) T1 पुरुषप्लुव, T2 G1 °र्षभ, M2–4 °भुव (for °प्लुव)]

— c) Ś K1.2 4 बलं (for कृतं) B5 D2 T2 कर्म (for पार्थ) — d) B2 5 D4 -रथं (for -वधं).

44 a) S विदार्य (for निवार्य) K4 सेना. D8 transp सेनां and महतीं Dn1 महती

45 b) B2 पांडवा (for पार्थिवा). S मन्यंते क्षत्रिया वध. — c) Ś1 (also as in text) हि तत्सर्वं, K4 हि वीराणां, V1 हि त्वत्तस्तत्, Da1 D1 5 हि त्वत्तस्तु, T1 महं मन्य; T2 मम विभो, T3 G ऋते त्वत्स्थम्, M1 महत्त्वेतद्; M2–4 अहं त्वेतद् (for हि तत्त्वत्तस्). — d) T1 M त्वत्त, T3 G अस्त्रं (for त्वं हि) K1 4 Dn1 T3 G M2–4 महारथ (K1 °था)

46 a) K1 D1 M1 त्वं (for त्वां) D8 प्राप्तं (for प्राप्य) T1 G1 क्षिप्रम् (for क्षत्रम्) — b) Da1 D1 3–5 G1 2 एकाह्नाद्; T1 2 M एकाह्ना (for एकाहाद्) B3 4 इह (for इति) T1 3 G M पुरुषोत्तम (T1 °मा, G2 °म), T2 पुरुषर्षभ (for इति भारत) — c) K3 V1 B Da1 Dn1 D2–5 7 8 S नश्यमानम्; D6 नश्यप्राप्तुम् (sic) (for तप्यमानम्) K3 V1 B Dn1 D2–4 6–8 अहं (B4 इद) युक्तं, Da1 D1.5 अहं युद्धे, T1 G2 M इदं युद्धे; T2 3 G1 3 इदमन्ये (for असंयुक्तं) Ś1 तप्यमानसमं (by metathesis) युक्तं — d) K3 V1 B D8 मन्येयम् (for न भवेद्) D6 सर्वश (for मे मति) T1 3 G M मन्ये (T3 G1, युद्धे जानन्त्व(G1 °नाव)लं तव, T2 पार्थे राजबलं त्वया

47 a) K4 B5 G2 M1 चमूर्घोरा, D1 °घोरां (for °घोरा) — c) Ś1 हता समर्वस्त्ववीरा हि (hypermetric); K3 V1 B Dn1 D2 3 7 8 हतसर्वस्ववी°, Da1 D1 5.6

हता ससर्ववीरा हि भीष्मद्रोणौ यदा हतौ ॥ ४७
शीर्णप्रवरयोधाद्य हतवाजिनरद्विपा ।
हीना सूर्येन्दुनक्षत्रैर्द्यौरिवाभाति भारती ॥ ४८
विध्वस्ता हि रणे पार्थ सेनेयं भीमविक्रमात् ।
आसुरीव पुरा सेना शक्रस्येव पराक्रमैः ॥ ४९
तेषां हतावशिष्टास्तु पञ्च सन्ति महारथाः ।
अश्वत्थामा कृतवर्मा कर्णो मद्राधिपः कृपः ॥ ५०
तांस्त्वमद्य नरव्याघ्र हत्वा पञ्च महारथान् ।
हतामित्रः प्रयच्छोर्वीं राज्ञः सद्वीपपत्तनाम् ॥ ५१
साकाशजलपातालां सपर्वतमहावनाम् ।
प्राप्नोत्वमितवीर्यश्रीरद्य पार्थो वसुंधराम् ॥ ५२
एतां पुरा विष्णुरिव हत्वा दैतेयदानवान् ।
प्रयच्छ मेदिनीं राज्ञे शक्रायेव यथा हरिः ॥ ५३
अद्य मोदन्तु पाञ्चाला निहतेष्वरिषु त्वया ।
विष्णुना निहतेष्वेव दानवेयेषु देवताः ॥ ५४
यदि वा द्विपदां श्रेष्ठ द्रोणं मानयतो गुरुम् ।
अश्वत्थाम्नि कृपा तेऽस्ति कृपे चाचार्यगौरवात् ॥ ५५
अत्यन्तोपचितान्वा त्वं मानयन्भ्रातृबान्धवान् ।

हतसर्व(D1 °र्वे)प्रवी°; D4 हतसर्वसुवी°, S हतसर्वस्वभूयिष्ठा — d) D6 यथा; S तथा (for यदा) D8 transp यदा and हतौ

48 a) B4 -योधा च; T1 -योगाढ्या; T3 G3 M -योधाढ्या; G1 -योधाथा, G2 M1 -योधाढ्या (for -योधाद्य) T2 विशीर्णकवचौ घास्त-; G2 शीघ्रं तव रथौ याढ्या (sic) — b) Ś1 K3 4 V1 B (except B1) D3 T2.3 G -रथद्विपा (V1 G2 °पा); M1 -नरद्विपा — c) D1 हीन T1 पूर्णेंदु° (for सूर्येन्दु°) — d) T1.3 G भारत (for भारती)

49 b) K3 B2 D8 S भीम(M °ष्म)विक्रमे°; V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1–7 °विक्रमा (V1 D2 °म, Dn1 °म) — T1 om (hapl.) 49cd — c) Ś1 आसुरेव; D2 °रेप, D8 °री च (for °रीव) S (T1 om.) महा- (for पुरा) — d) T2 पुरंदर-, T3 G M देवराज- (for शक्रस्येव)

50 a) Ś1 K1 2 4 M3 हत(M3 °ता)विशिष्टास — b) K3 V1 B D T G transp. पञ्च and सन्ति M1 संति पच महारथा — c) D2 कृप कर्णः (for कृतवर्मा) S द्रौणिश्च कृतवर्मा च — d) D2 कृतवर्माथ मद्रप ·

51 a) B5 महाबाहो (for नरव्याघ्र) — b) G2 वीरान् (for पञ्च) — K4 om. 51c–53b T1 G2 om 51cd — c) Ś1 K2 D4 हतामित्र, K1 T3 G1 3 M °मित्रां — d) B (except B1) Dn1 D2–4 7 T2 राज्ञे D5 सद्वि*पत्तिनीं; T2 सद्वीपपर्वतां — After 51, T2 3 G1 3 M ins

765* द्रोणपुत्र कृप शल्य भोजमाधिरथिं तथा ।
एतांस्तु वै नरव्याघ्र हत्वा वीरान्महारथान् ।

[(L 1) Cf. 51ab T2 3 G1.3 आतिरथिं (T2 °थ), M1 आजिरथिं, (for आधिरथिं) M1 3 तदा (for तथा) — (L 2) T3 G3 रथ°(for नर°)]

52 K4 om. 52 (cf v l 51) — a) Ś1 K1 सकाश- (for साकाश-) — b) K3 B6 सपर्वतवनाचितां (B5 °करां) — cd) Dn1 om from त्वमित (in 52c) up to विष्णुरिव (in 53a). V1 D2 प्राप्नोतु, B1.3 4 प्राप्नोति (for प्राप्नोतु) D8 अयं (for अद्य) D6 प्राप्नोतु निखिलां राजा पृथ्वीं सागरमेखला, S प्रयच्छामितवीर्याय पार्थायाद्य वसुंधरां

53 K4 om 53ab (cf v l 51) Dn1 om up to विष्णुरिव (cf v l. 52) — ab) Da1 D1 5 एव, D6 8 एतान् (for एतां) D3 इह (for इव) B2 चासुर- (for दैतेय) S एतान्हत्वा महाबाहो पुरा विष्णुरिवासुरान् — K3 om 53c–55d — c) D5 राज्ञा — d) V1 B1–4 Da1 Dn1 D2–5 7 8 G2 M1.3 शक्रायैव, B5 D6 T2 °यासौ (for °येव) Dn1 D2.4 7 हरिर्यथा (by transp), D2 बृहस्पति

54 K3 om 54 (cf. v l 53) — a) K1 मोदत्त (for मोदन्तु) Ś1 D5 पचाला — b) Dn1 निहितेषु — c) D1 T2 3 G2 3 M1 [अ]भिहतेष्वेव (T2 °ष्वाजौ), D6 निहतेष्वाजौ Da1 D1 5 आजौ (for एव) — d) K4 दानवेषु च, Da1 D1 5 6 8 T2 दानवेष्विव (for °येषु) S (except T2) दानवेषु दिवौकस

55 K3 om 55 (cf v l 53) — a) D2 यमेव (for यदि वा) K3 4 V1 B D (except D8) श्रेष्ठ — b) Da1 D1.5 मानयते — c) B2 कृते, T1 सुते, G2 कृपे (for कृपा) T1 G2 तस्मिन् (for तेऽस्ति) — d) Dn1 lacuna for कृपे K1 V1 B Dn1 D1–7 वा (for च) Ś1 K1 [आ]चार्यकौरवात्; B1 2 4 D3 4 7 T2 °गौरव; Dn1 D1 °गौरवान्; S (except T2) भरतर्षभ (for [आ]चार्यगौरवात्)

56 a) D4 6 8 T2 बधून् (for वा त्वां) K3 अत्यंतोपतितान्बंधून् (sic), V1 B Da1 Dn1 D1–3 5 7 G2 M अत्यतापचि(V1 °पति, D2 °तुचि, M1 °वचि)तान्बधून्, T1 असत्योपचितान्बंधून्, T3 G1 3 अत्यंतसमतान्बधून् Cn cites अपचितान् — b) B2 आनयन्

कृतवर्माणमासाद्य न नेष्यसि यमक्षयम् ॥ ५६
भ्रातरं मातुरासाद्य शल्यं मद्रजनाधिपम् ।
यदि त्वमरविन्दाक्ष दयावान्न जिघांससि ॥ ५७
इमं पापमतिं क्षुद्रमत्यन्तं पाण्डवान्प्रति ।
कर्णमद्य नरश्रेष्ठ जह्याशु निशितैः शरैः ॥ ५८
एतत्ते सुकृतं कर्म नात्र किंचिन्न युज्यते ।
वयमप्यत्र जानीमो नात्र दोषोऽस्ति कश्चन ॥ ५९
दहने यत्सपुत्राया निशि मातुस्तवानघ ।
द्यूतार्थे यच्च युष्मासु प्रावर्तत सुयोधनः ।
तत्र सर्वत्र दुष्टात्मा कर्णो मूलमिहार्जुन ॥ ६०
कर्णाद्धि मन्यते त्राणं नित्यमेव सुयोधनः ।
ततो मामपि संरब्धो निग्रहीतुं प्रचक्रमे ॥ ६१
स्थिरा बुद्धिर्नरेन्द्रस्य धार्तराष्ट्रस्य मानद ।
कर्णः पार्थान्रणे सर्वान्विजेष्यति न संशयः ॥ ६२
कर्णमाश्रित्य कौन्तेय धार्तराष्ट्रेण विग्रहः ।
रोचितो भवता सार्धं जानतापि बलं तव ॥ ६३
कर्णो हि भाषते नित्यमहं पार्थान्समागतान् ।

V1 भ्रात्रियांधवान्, T3 मातृगौरवात् (for भ्रातृबान्धवान्) — c) T2 अद्य त्वं (for आसाद्य) — d) B3 न नेष्यामि; B6 न नदेयति, T1 3 G M प्रेषयैन (T3 G2.3 °येश्च, G1 °येनं) (for न नेष्यसि). T2 मातुलं शल्यमेव च — After 56, T2 ins

766* युद्धा याम्यद्य तौ पार्थ संरब्धावाततायिनौ ।

57 T2 om. 57^{ab} — a) B3 भ्रातुर् (for मातुर्). — d) S न जिघांससि मानयन्

58 S transp 58 and 59 — a) Da1 D1 5 इदं (for इमं) Ś K1 2 Dn1 पापमतिक्षुद्र Da1 D1 5 क्रुद्धम्, S दुष्टम् (for क्षुद्रम्) — b) D6 T2 अहितं (for अत्यन्तं) — c) D8 दृष्ट्वा (for अद्य) S युधा (for नर-) — d) K3 V1 B1 2 4 Dn1 D2–4.6 7 जह्या सु- (D6 °ह्यद्य)निशितैः शरैः, B5 निजह्याशु शितैः शरैः, S जहि (T2 युधि) पार्थ शितैः शरैः

59 S transp 58 and 59 — a) T3 G M स्वकृतं T2 M2–4 सर्वं (for कर्म) — b) D8 (marg) नान्यत्; T3 G त्व(G2 त)त्र (for नात्र) K3 B4 5 Dn1 D2–4 6 7 M1 Cv किंचन (for किंचिन्न) B1 S (except T2) विद्यते (for युज्यते) — c) T1 2 अद्य, G2 अत्र (for अपि) K1.3 V1 B D S [अ]नु- (T1 G2 न) (for [अ]त्र) M1 जानामो — d) G2 transp अत्र and अस्ति K4 D2 किंचन (for कश्चन)

60 a) Dn1 T1.3 G M2–4 दहनं, Cv दहते Ś य, K2 या, K4 या, D6 M2–4 हि, M1 [ऽ]पि, Cv यत् (as in text) D1 सुपुत्राया; Cv स° (as in text) — b) K4 त्वया, Cv तया (for तव) — K3 om 60^{cd} — c) Da1 D5 द्यूतार्थं K1 2 यश्च (for यच्च) S द्यू- (G2 द्रु)त यच्चैव युष्माकं — d) K4 सुयोधनं; S (except T2) °धनात् — Ś1 K1.2 om (hapl) 60^{e}–61^{b} — e) K4 B2 5 Dn1 D3.4 6 7 तस्य (B2 °त्र) सर्वस्य दुष्टात्मा — f) K3 [अ]च्युत (for [अ]र्जुन). K4 V1 B1–4 Da1 Dn1 D1–5.7 8 कर्णो वै मूलमित्युत (D2 °माश्रितः), B5 D6 कर्णो मूलमिहोच्यते, S कर्णः पापकृतां वरः. — After 60, S reads 65–66 (T1 G2 3 M repeating 65^{c}–66^{b}, T2 repeating 65–66 and T3 G1 repeating 65^{cd} in the proper place).

61 Ś1 K1 2 om 61^{ab} (cf. v l. 60). — a) S कर्णं (for कर्णाद्) — c) D2 संरमान्, T2 संक्रुद्धो (for संरब्धो) — d) Ś2 K4 Dn1 D8 T1 2 G3 M निगृहीतुं T1 उपाक्रमत्; T3 G M1 3 पराक्रमात्, M3.4 प्रचक्रमत् (for प्रचक्रमे). — After 61, K3 ins.

767* व्यनाशेय च युष्मासु अचार्मित सुयोधन (sic)।

62 a) Ś2 स्थित्वा; K3 4 T G1 3 M1.3 स्थिता (for स्थिरा) Da1 D1 5 नरश्रेष्ठ, S नरेन्द्राणां (for नरेन्द्रस्य) — b) T1 3 G2 3 M चाभिभो (M2–4 °भो), T2 चोभयो, G1 चाविभो (for मानद). — c) Ś K1 2 4 T2 पार्थं B5 रणात् — d) K4 विजिष्यंति (sic) S नाशयिष्यति सायकै

63 a) K3 कर्णमागध- (for °माश्रित्य) — b) S (except M1 3) धार्तराष्ट्रस्य G1 विक्रम; G2 विग्रहे. — c) Ś K (except K3) रोच(Ś2 °च्य)ते, D2 नोदितो, T1 रोचिते, T2 3 G1 3 रुचितो — d) D2 T2 जानतो; T1 जानान् (for जानता)

64 a) D6 [ऽ]पि (for हि) S जल्पति वै (for हि भाषते) — b) M2.4 अहत् (for अहं) T2 सबांधवान् (for समागतान्) — c) K3 V1 B1–4 Da1 Dn1 D1–5 7 S च दाशार्हं, B5 च राजान्वै; D6 8 च राज्ञोन्यान् (for स- राजानं) — d) Dn1 D2.4 7 M2 4 महारथं; T3 G °हवे (for °रणे) D8 विजेष्यामीति महारणे (hypermetric);

वासुदेवं सराजानं विजेष्यामि महारणे ॥ ६४
प्रोत्साहयन्दुरात्मानं धार्तराष्ट्रं सुदुर्मतिः ।
समितौ गर्जते कर्णस्तमद्य जहि भारत ॥ ६५
यच्च युष्मासु पापं वै धार्तराष्ट्रः प्रयुक्तवान् ।
तत्र सर्वत्र दुष्टात्मा कर्णः पापमतिर्मुखम् ॥ ६६
यच्च तद्धार्तराष्ट्राणां क्रूरैः षड्भिर्महारथैः ।
अपश्यं निहतं वीरं सौभद्रमृषभेक्षणम् ॥ ६७
द्रोणद्रौणिकृपान्वीरान्कम्पयन्तो महारथान् ।
निर्मनुष्यांश्च मातङ्गान्विरथांश्च महारथान् ॥ ६८
व्यश्वारोहांश्च तुरगान्पत्तीन्व्यायुधजीवितान् ।
कुर्वन्तमृषभस्कन्धं कुरुवृष्णियशस्करम् ॥ ६९
विधमन्तमनीकानि व्यथयन्तं महारथान् ।
मनुष्यवाजिमातङ्गान्प्रहिण्वन्तं यमक्षयम् ॥ ७०
शरैः सौभद्रमायस्तं दहन्तमिव वाहिनीम् ।

T_3 °मीति सयुगे

65 For sequence and repetitions in S, cf. v l. 60 — ^{a}) T_1 M_{2-4} प्रोत्साहयद्, M_1 °हय K_1 सुरात्मानं T_2 (first time) प्रोत्साहयसि दुष्टात्मा — ^{b}) $K_{1.3}$ V_1 B D $T_{1.2}$ (both time) M सुदुर्मति — ^{c}) M_1 (first time) समितो Dn_1 राजते; T_1 M_{2-4} (all first time) गदिते, $T_{1\ 3}$ G M (all second time) वल्गते, T_2 M_1 (both first time) गदते, T_3 G (all first time) नदते (for गर्जते) D_3 पापस् (for कर्णस्) T_2 (second time) गर्जत्येव सदा कर्णस् — ^{d}) T_1 M_{2-4} (all first time) त्वम् (for तम्) D_3 पाण्डव (for भारत) — After the repetition of 65^{cd}, $T_{1.3}$ G ins an addl colophon [*Adhy no* 82], followed by 68^{cd} in T_3

66 For sequence and repetitions in S, cf v l. 60 — ^{a}) $K_{1.2}$ यश्च, D_4 यद्यद्, T_2 (first time) यं च (for यच्च) T_2 (first time) पापो D_6 च (for वै) D_8 transp पाप and वै — ^{b}) Ś $K_{1.2\ 4}$ $B_{1\ 3}$ G_2 (first time) प्रतापवान्, B_6 पुराकरोत् (for प्रयुक्तवान्) — After the repetition of 66^{ab}, T_1 $G_{2.3}$ M ins

768* सर्वत्रानृजुरप्राज्ञ कर्णमाश्रित्य वै पुरा ।

[T_1 G_2 सर्वत्रा *** प्राज्ञ, G_3 सर्वत्रानृजुमप्रज्ञ (for the prior half)]

— After the above, G_3 reads 68^{cd} — ^{cd}) D_8 transp तत्र and सर्वत्र D_6 सर्वस्य (for सर्वत्र) K_2 पापमभिर्मुखं, K_4 °मतिर्मुखे, B_5 °रतो मुख K_3 कर्णयो-धपतिर्मुख (for ^{d}) $T_{1\ 2}$ (both times) $_3$ G M तस्य सर्वस्य दुर्बुद्धि कर्णो मूलमिहार्जुन (cf 60^{ef})

67 T_1 $G_{1\ 2}$ read 67^{ab} after 769* — ^{a}) $K_{1\ 2}$ V_1 यश्च (for यच्च) V_1 $D_{1\ 5\ 8}$ T_3 $G_{2\ 3}$ सं; D_6 तैर् (for तद्) K_3 B (except B_6) Dn_1 $D_{3.4\ 7}$ धार्तराष्ट्रस्य — ^{b}) S षड्भि शूरैर्महारथै — ^{cd}) $Ś_1$ Da_1 $D_{1\ 3}$ निहितं K_2 ऋषभीक्षण S पश्यतां संवृतं (T_1 $G_{1\ 2}$ समरे) वीरं (G_1 पुत्र) सौभद्रमपराजितं

68 ^{a}) K_4 G_1 M_3 द्रोणद्रोणिकृपान्, V_1 Da_1 $D_{1\ 5}$ द्रोणं द्रौणिं कृपं — ^{b}) $Ś_1$ कपयंतं, K_3 कालयतो (for कम्प°) V_1 B D कर्ष(V_1 Da_1 $D_{1\ 5\ 8}$ कंप)यत नरर्षभान् ($D_{2\ 8}$ °भं), T_1 G_2 M कपया(M_3 °मा)न रथेषुभि , T_2 G_1 कंपयानं वरे(G_1 महे)षुभि , T_3 G_3 कंपमान महेषुभि — After 68^{ab}, T_1 reads 70^{ab}, G_1 70^{a}–71^{b}, M 70^{a}–71^{b} followed by an addl colophon $K_{3.4}$ om (hapl) 68^{cd} $T_{1.2}$ read 68^{c}–69^{d} after 71^{ab} T_3 reads 68^{cd} after the addl. colophon, G_3 after 768* — ^{c}) $T_{1\ 3}$ G M निर्मनुष्याश्च $T_{1\ 3}$ G मातगास्, M_1 °गाद्, M_{2-4} °गा — ^{d}) $T_{1\ 3}$ G तुरगाश्, M_1 द्विरदाश्, M_{2-4} विरथाश् $T_{1\ 3}$ G M महारथा — After 68, $T_{1\ 3}$ G M ins

769* प्राद्रवन्ति स्म समरे दिशो भीताभिमन्यवे ।

[T_1 भीता दशार्जुन, G_1 भूताभिमन्यवे, G_2 दश समतत (for भीताभिमन्यवे)]

— After the above, T_1 $G_{1\ 2}$ read 67^{ab}.

69 $G_{1\ 2}$ read 69 after 71^{ab} — ^{a}) K_1 D_2 व्याश्वारोहांश्, K_3 B_5 $D_{1\ 5}$ अश्वा°, S (except T_2) विग(G_1 °ह)तासूंश् (for व्यश्वारोहांश्) — ^{b}) B_1 पत्तीन्यायुध-, Da_1 $D_{1\ 5}$ G_2 पत्तीन्यायुध-, D_6 M_1 पत्तीनायुध- (for पत्तीन्व्यायुध-) V_1 $B_{1.3\ 4}$ $D_{2-4\ 7}$ -जीविन , D_6 -जीविकान् (for °तान्) — ^{c}) T_2 कुर्वाणम् (for कुर्वन्तम्) G_2 ऋषभस्कदं — After 69, G_1 reads 71^{c}–72^{b}

70 T_1 reads 70^{ab}, G_1 M read 70^{a}–71^{b} after 68^{ab} — ^{a}) K_4 V_1 B_4 D_6 व्यधमंतम्, D_3 विव° (sic) (for विध°) — ^{b}) Da_1 $D_{1.5}$ बाधयंतं, T_2 प्रमृद्नन्त, T_3 $G_{1\ 3}$ M प्रमर्दंतं; G_2 प्रदहंतं (for व्यथयन्त) — ^{c}) B_5 D_6 मनुष्यहयमातगान् — ^{d}) K_3 V_1 B_{1-4} D (except $D_{6\ 8}$) प्राहिण्वत; T_1 प्रेषयान, $T_{2\ 3}$ G M प्रेषयत (for प्रहिण्वन्त)

71 For sequence in G_1 M, cf v l 70 — ^{a}) $Ś_2$ भायास्तं, K_3 V_1 B D (except D_3) T_3 G M_{2-4} भायांत (for भायस्त) — ^{b}) S (except M_{2-4}) भरि- (for इव) — After 71^{ab}, $T_{1\ 2}$ read 68^{c}–69^{d}, $G_{1\ 2}$ 69, and

तन्मे दहति गात्राणि सखे सत्येन ते शपे ॥ ७१
यत्तत्रापि च दुष्टात्मा कर्णोऽभ्यद्रुह्यत प्रभो ।
अशक्नुवंश्चाभिमन्योः कर्णः स्थातुं रणेऽग्रतः ॥ ७२
सौभद्रशरनिर्भिन्नो विसंज्ञः शोणितोक्षितः ।
निःश्वसन्क्रोधसंदीप्तो विमुखः सायकार्दितः ॥ ७३
अपयानकृतोत्साहो निराशश्चापि जीविते ।
तस्थौ सुविह्वलः संख्ये प्रहारजनितश्रमः ॥ ७४
अथ द्रोणस्य समरे तत्कालसदृशं तदा ।
श्रुत्वा कर्णो वचः क्रूरं ततश्चिच्छेद कार्मुकम् ॥ ७५
ततश्छिन्नायुधं तेन रणे पञ्च महारथाः ।
स चैव निकृतिप्रज्ञः प्रावधीच्छरवृष्टिभिः ॥ ७६
यच्च कर्णोऽब्रवीत्कृष्णां सभायां परुषं वचः ।
प्रमुखे पाण्डवेयानां कुरूणां च नृशंसवत् ॥ ७७
विनष्टाः पाण्डवाः कृष्णे शाश्वतं नरकं गताः ।
पतिमन्यं पृथुश्रोणि वृणीष्व मितभाषिणि ॥ ७८
लेखाभ्रु धृतराष्ट्रस्य दासी भूत्वा निवेशनम् ।

M ins an addl. colophon. [*Adhy. name* M1 अर्जुनप्रशंसनं. — *Adhy. no* M 81] G1 reads 71^{c}–72^{b} after 69. — c) B5 तस्मिन्, M1 तन्मा (for तन्मे) — d) Ś1 K1 2 4 स वै; Ś2 सर्वै.; T1 2 संख्ये; G3 M1.3 संखे (for सखे) Ś1 K1.2 संख्येन (for सत्येन)

72 a) K3 येन ब्रुवामि (sic), K4 यत्तवापि च, D1 यत्कृत्रापि च (sic), D2 यस्तत्रापि च, T1 3 G M यत्तत्रासीत्सु-; T2 यत्तत्र तत्र (for यत्तत्रापि च). — b) Ś1 K2 [ऽ]भ्यदह्यत, Ś2 [ऽ]स्यदहत, K1 [ऽ]भ्यरक्षत, K3 [ऽ]भ्याद्रुह्यत, K4 [ऽ]पि दहति, Da1 D1 5 ह्यद्रुह्यत; D8 [ऽ]भिद्रुह्यत, T1 M1 2 4 [ऽ]विनिहत , T2 [ऽ]भिद्रवते, G2 च समरे, M3 [ऽ]पि निहत (for ऽभ्यद्रुह्यत). T1 M प्रभु , G2 विभु (for प्रभो) T3 G1 3 कर्णो विनिहतप्रभः (G3 °भु°) — c) Ś2 अशक्नुवांश्च K4 चातिमन्यो. T1.3 G M न शक्तो ह्यभिमन्योस्तु, T2 अशक्नुवन्नवस्थातुम्. — d) B5 कर्णे Da1 D1.5 रणे तत , D2 तवाग्रत ; D8 रणाजिरे (for रणेऽग्रत) T2 अभिमन्युरथाग्रत

73 c) T1.3 G क्रोधदीप्ताक्षो (for °संदीप्तो)

74 S transp 74^{ab} and 74^{cd} — a) D1 (also as in text) कृपया नकृतोत्साह — b) B5 निरुत्साहश्च; Da1 D1.5 निराशस्यापि S (except T2) निरुत्साहश्च भारत. — After 74^{ab}, B2.5 (both line 1 only) S ins

770* दुर्योधन रणे दृष्ट्वा लज्जमानो मुहुर्मुहु ।
नापयासीत्तत पार्थ सोऽभिमन्योर्महारणे ।
दृष्ट्वा द्रोण वधोपायमभिमन्योस्तु पृष्टवान् ।

[(L. 2) T2 रणे कर्ण (for तत पार्थ) T2 महाहवे (for °रणे) — (L 3) T2 तथोपायम् (for वधो°)]

— c) K1 B2 T G1 3 M स(स्व)विह्वल , G2 विह्वलित (for सुविह्वल) G M सखे (G3 °घे) (for संख्ये) B3 5 तस्थौ सु(B5 स)विपुल कालं; D6 स्थित सुविपुलं कालं — d) S (except T2) प्रहारजनि(T1 G2 °चकि)तच्छवि

75 For S version of 75^{ab}, cf. 770*. — b) B2 D6 T2 वच , B1 तथा (for तदा) — c) V1 Dn1 कर्ण-; T1.

G M द्रोण- (for कर्णो). K2 वस°; B5 D6 तत. (for वचः). B5 G2 M2–4 क्रूरः; D6 शूर°; D8 घोरं (for क्रूरं) T2 श्रुत्वा चातिरथिः कर्णः. — d) B5 D6 सोस्य (for ततश्च). T2 पाप भाच्छेद कार्मुकं.

76 a) Ś K1 छिन्नायुधास्; Dn1 छित्त्वायुधं. T1 त छिन्नधनुषं तेन — b) S दृष्ट्वा (for रणे) — c) Ś1 K3 Dn1 तं चैव; D2 सर्वे च; T1 G2 स चैनं (for स चैव) Ś Dn1 D2 निकृतिप्रज्ञाः; B3 छिप्यते प्राज्ञः, D1.8 निकृतिप्रज्ञः; G1 निकृति प्रज्ञः. — d) K3 V1 B1 D2 3 8 प्राहरन्; B3 D4 6.7 T2 प्राहरत्; B3–5 Dn1 प्राहनन्, Da1 D1.5 प्राहनत्, T1 प्राहिणोत्; T3 G M प्रावृणोत् (for प्रावधीत्). B2 चैव (for शर°). — After 76, N T1 2 ins.

771* तस्मिन्विनिहते वीरे सर्वेषां तु समाविशत् ।
[K4 विनहते T2 शूरे (for वीरे)]

N T1 2 cont. T3 G M1 ins. after 76

772* प्राहसत्त तु दुष्टात्मा कर्णं स च सुयोधन ।
[K4 प्राहव; B2 प्रहरत् (for प्राहसत्) K1 2 सच; B2.4 स च (for स तु) B3 दुष्ट°, D1 कर्णं (for कर्ण) T G M1 कर्णो राजा च (G2 °जन्; M1 °जा तु) कौरव°.]

77 a) K1.2 यश्च (for यच्च) G1 कृष्णो (for कर्णो). K2 कृष्णां; Dn1 कृष्णा — b) Dn1 पुरुष (for परुषं) — c) V1 परुषे; D5 प्रमुखः. — d) Ś1 शूराणां (for कुरूणां) V1 B1 Da1 D1.3–5.7 नृशसवान्; T2 °कृत्. T1 3 G M कुरूणां चैव पश्यतां.

78 a) K3 सर्वे (for कृष्णे) — D6 lacuna for 78^{b}. — b) K1 शाश्वते Da1 D1.5 निरय (for नरकं). K3 विलयं साश्वतं गता. — c) D8 तु सुश्रोणि (for पृथु°) — d) Da1 D1 5 8 वृणुष्व (for वृणीष्व) Ś2 B1 5 Dn1 D2–4 6 7 T2 मृदुभाषिणि (Dn1 D4 °णी), V1 [अ]मित-भाषिणी; D8 [अ]सृतभाषिणि; T1.3 G M मृदुगामिनि (T3 G2 3 °नी) (for मितभाषिणि).

79 a) Ś K2 D8 केशाग्र; K3.4 Dn1 D6 7 एषा त्वं; V1 निष्पत त्वं (hypermetric), B1 3.4 लेखभ्रू, B2 न कश्च;

प्रविशारालपक्ष्माक्षि न सन्ति पतयस्तव ॥ ७९
इत्युक्तवानधर्मज्ञस्तदा परमदुर्मतिः ।
पापः पापं वचः कर्णः शृण्वतस्तव भारत ॥ ८०
तस्य पापस्य तद्वाक्यं सुवर्णविकृताः शराः ।
शमयन्तु शिलाधौतास्त्वयास्ता जीवितच्छिदः ॥ ८१
यानि चान्यानि दुष्टात्मा पापानि कृतवांस्त्वयि ।
तान्यद्य जीवितं चास्य शमयन्तु शरास्तव ॥ ८२
गाण्डीवप्रहितान्घोरानद्य गात्रैः स्पृशञ्शरान् ।
कर्णः स्मरतु दुष्टात्मा वचनं द्रोणभीष्मयोः ॥ ८३
सुवर्णपुङ्खा नाराचाः शत्रुघ्ना वैद्युतप्रभाः ।
त्वयास्तास्तस्य मर्माणि भित्त्वा पास्यन्ति शोणितम् ॥ ८४
उग्रास्त्वद्भुजनिर्मुक्ता मर्म भित्त्वा शिताः शराः ।

B_5 लिंपास्य (sic), D_4 प्रेष्याभ्रु (marg लेखभ्रु), T_1 लेखिनी; T_2 बलम्ग्रस्, T_3 G_3 लेखाभूर् (G_3 °भ्रूर्), G_2 मेवाभं (for लेखाभ्रु) $B_{1\,3\,5}$ Da_1 $D_{5\,3}$ S धार्तराष्ट्रस्य D_2 लिंगस्याभूधृतराष्ट्रोस्य (sic) Ca corrupt. ❀ Cc लेखे चित्रनिर्मते सुभ्रुवौ यस्य। ❀ — ^{b}) K_4 V_1 B_{2-5} Dn_1 $D_{3\,4\,6\,7}$ S (except T_2 M_1) दासीभूता, D_2 दासो भूत्वा T_2 निवेशने — ^{c}) Ś K_2 V_1 B Da_1 $D_{1\,2\,5-7}$ $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ -पद्माक्षि, D_4 -पक्ष्माजि (for -पक्ष्माक्षि) ❀ Ca अराल कुटिल पक्ष्म यस्य। ❀ — After 79, $B_{2\,4\,5}$ S ins.

778* न पाण्डवा प्रभवन्ति तव कृष्णे कथंचन।
दासभार्यासि पाञ्चालि स्वयं दासी च शोभने।
अद्य दुर्योधनो ह्येक पृथिव्यां नृपतिः स्मृतः।
सर्वे चास्य महीपाला योगक्षेममुपासते।
पश्येदानीं यथा भद्रे विनष्टा पाण्डवा समम्। [5]
अन्योन्य समुदीक्षन्ते धार्तराष्ट्रस्य तेजसा।
व्यक्त षण्डतिला ह्येते नरके च निमज्जिता।
प्रेष्यवच्चापि राजानमुपस्थास्यन्ति कौरवम्।

[(L 1) G_1 तत्र (for तव) $B_{2\,4\,5}$ पांडवा प्रभव(B_4 °वद)त्यथ न ते कृष्णे (B_2 °ष्णा) कथचन — (L. 2) $B_{2\,4}$ दासीति (for दासी च) — (L 3) T_2 पृथिव्याश्च पति स्मृत॰ (for the posterior half) — (L 4) $B_{2\,4}$ तस्य, T_3 G M_{2-4} ह्यस्य; M_1 विस (sic) (for चास्य) — (L. 5) G_1 यदा (for यथा) B_4 विशिष्टान्पांडवानय, B_5 T_2 विनष्टान्पांडवान्सम (for the posterior half) — (L. 7) $B_{2\,4}$ S (except M_1) षंढ तिला $B_{2\,4\,5}$ निरये च, Bom. ed न पुरेव (for नरके च) — B_4 om line 8 — (L 8) $B_{2\,5}$ प्रेष्यत्वमपि राजेंद्र-मुपयास्यति कौरव]

80 ^{a}) K_3 स धर्मज्ञस् (for अध) S (except T_2) उक्तवान्स च पापात्मा — ^{b}) S सदा (T_2 तथा) (for तदा) — ^{c}) K_3 पाप; D_5 T_1 पाप, $M_{3\,4}$ पापा (for पाप) $Ś_1$ V_1 B (except B_1) $D_{2\,6\,7}$ S (except M_{2-4}) पाप-, D_3 पापो (for पाप) T_3 $G_{1\,3}$ -वचा ; G_2 वश (for वच) — ^{d}) T_2 पुण्यतस् (for शृण्व°) $T_{1.3}$ G M पश्य तस्ते धनजय

81 ^{a}) K_3 V_1 B D T_2 अथ, $T_{1\,3}$ G M अस्य (for तस्य) — ^{c}) K_1 शिलाधावौ — ^{d}) T_2 त्वयास्ता (for °स्ता) Cc cites अस्ता (as in text) $T_{1\,3}$ G M नाशयतो (T_1 °यत्यो , M_{2-4} °यस्त्व)स्य जीवित — $T_{1\,3}$ G M ins a passage given in App I (No 23) after 81, T_2 ins it after the first occurrence of 82

82 S (T_2 second time) reads 82 after 777* — ^{a}) B_1 यदि (for यानि) T_3 (first time) वाक्यानि (for चान्यानि) — K_3 om 82^b–83^a K_2 repeats 82^b after 83 — ^{b}) T_2 (first time) त्वय (for त्वयि) — ^{c}) K_4 D_2 T_3 G M तानद्य, Da_1 $D_{1\,3}$ तान्यस्य (for तान्यद्य) V_1 तस्य (for चास्य) — After the first occurrence of 82, T_2 ins App I (No 23) On the other hand, $T_{1\,3}$ G M ins after 82 T_2 after the repetition of 82

774* शान्तं कुरु परिक्लेश कृष्णाया॰ शत्रुतापन।
हत्वा शत्रुं रणेऽश्लाघ्यं गर्जन्तमतिपौरुषम्।
अद्य चाधिरथिर्विद्धस्तव बाणै समन्तत।
मन्यतां त्वां नरव्याघ्र प्रवर सर्वधन्विनाम्।
गाण्डीवप्रसृतान्घोरानद्य गात्रै स्पृशञ्शरान्। [5]
एतु कर्णो रणे पार्थं श्वाविच्छललितो यथा।

[(L. 1) M_3 परक्लेश (sic) (for परि°) G_1 शत्रुपातन, G_2 °कर्शन, M_1 °तापन (for °तापन) — (L 2) M_2 -पौर्प (sic) (for -पौरुषम्) — (L 3) T G चातिरथिर् (for चाधि°) G_2 सुदारुणै॰ (for समन्तत) — With line 5, of 83^{ab} — (L 5) $T_{1\,2}$ G_2 M गांडीवप्रहितान् (T_2 °ता) T_3 $G_{3\,5}$ बाणान् (for घोरान्) T_1 अद्य गात्रे वहञ्शरान्, T_3 G_3 अद्य गात्रस्पृशस्त्वरन्; G_2 अद्य गात्रेस्फुरत्त्वरन् — (L 6) T_2 यातु, G_1 भातु, M_3 प्रैतु (for एतु) T_2 श्वाविच्छलचितो, G_1 °ललतो (for °ललितो)]

— After the above $T_{1\,3}$ G ins 779*

83 For S, cf. 775* K_3 om 83^a (cf v l 82) — ^{a}) D_3 गांजीव (for गाण्डीव) — D_2 गांडीवप्रहितं घोर — ^{b}) D_5 अस्य (marg तव) (for अद्य) D_5 गात्रस्पृशान् (for गात्रै स्पृशन्) — After 83, K_2 repeats 82^b

84 For S, cf 775* — ^{b}) Da_1 $D_{1\,5}$ शतघ्ना, Dn_1 शत्रुघ्नी (for °घ्ना) $D_{1\,2\,3}$ विद्युतप्रभा ; Cc वैद्युत° (as in text) Cv cites वैद्युत — ^{c}) $Ś_1$ (marg) K_3 V_1 $B_{1\,2\,4}$ Dn_1 $D_{2\,7}$ मर्माणि; K_4 शर्माणि

85 For S, cf 775* — ^{b}) Ś $K_{1\,2\,4}$ D_3 धर्म भित्त्वा

57

अद्य कर्णं महावेगाः प्रेषयन्तु यमक्षयम् ॥ ८५
अद्य हाहाकृता दीना विषण्णास्त्वच्छरार्दिताः ।
प्रपतन्तं रथात्कर्णं पश्यन्तु वसुधाधिपाः ॥ ८६
अद्य स्वशोणिते मग्नं शयानं पतितं भुवि ।
अपविद्धायुधं कर्णं पश्यन्तु सुहृदो निजाः ॥ ८७
हस्तिकक्ष्यो महानस्य भल्लेनोन्मथितस्त्वया ।
प्रकम्पमानः पततु भूमावाधिरथेर्ध्वजः ॥ ८८
त्वया शरशतैश्छिन्नं रथं हेमविभूषितम् ।

K8 शता परा; V1 B1-4 D महाशरा (for शिता, शरा) — ^{c}) K1 (*sup lin*) अहि-, D1 अथ (for अद्य). Da1 कर्णे — For 83-85, S (T1.8 ins after 779*) subst

775* गाण्डीवप्रेषितैर्भल्लैः शितैश्छिन्नतनुच्छद. ।
न चेत्स्मरति राधेयो वचन द्रोणभीष्मयो ।
सुवर्णपुङ्खा शत्रुघ्ना नाराचा वैद्युतप्रभा ।
न चेदाधिरथेर्वर्म भित्त्वा पास्यन्ति शोणितम् ।
उग्रास्त्वद्बाहुनिर्मुक्ता न चेन्मर्मच्छिद. शराः ।
अद्य कर्णं महावेगा· प्रहिण्वन्ति यमक्षयम् ।

[(L 1) G1 छन्न- (for छिन्न-) G2 -तनुत्वज (for °च्छद) — (L 2) M1 8 स (for न) T2 विस्मरतु, T2 G8 चेत्स्मरतु, M8 तु स्मरति (for चेत्स°) — (L. 3) G1 सौवर्णपुङ्खा· — (L 4) T1 8 G चेताधिरथेर्, T2 वमाति° (for चेदाधि°) T8 G1 8 M मर्म (for वर्म) T2 G1 M पास्यति — (L 5) T2 (marg as in text) त्वद्भुजनिर्मुक्ता, T8 G2 8 त्वद्बाहुभि° M1 त्वद्बाणानि° T8 G8 M1 धर्मच्छिद· (M1 °दां) (for मर्म°) T2 न वा मर्मभिद शरा· (for the posterior half) — (L 6) T2 प्रापयतु, T8 G1 8 प्रहिण्वतु, M1 प्राहिण्वति G2 प्रहिण्वन्नीयतां क्षय (for the posterior half)]

86 ^{a}) D1 अथ (for अद्य) — ^{b}) B1 विघन्वा (for विषण्णास्) B4 5 स्वच्छरार्दितं. — For 86^{ab}, S subst.

776* स च हाहाकृत दीन विषण्णं शरपीडितम् ।

[T2 अद्य (for त च) M विवर्ण (for विषण्ण) T2 M त्वच्छरार्दित (for शरपीडितम्)]

— ^{c}) Da1 D1 6 अपतंतं, D2 प्रपतेत (for प्रपतन्तं) M1 रणात् (for रथात्) S तूर्णं (for कर्णं) — K4 om (hapl.) 86^{d}–87^{c}

87 K4 om 87^{abc} (of v l 86) — ^{a}) S (except T2) तं च (for अद्य) B1 2 4 Dn1 D6 4.6 7 अद्य शो(B2 स्व)णितसंम(B4 °ल)ग्नं, D2 अद्य ते शोणिते मग्नं — ^{b}) M1 पतिते (for °तं) T1 G2 M युधि (for भुवि) — ^{c}) T1 अपविद्धायुध D2 घोरं (for कर्णं) — ^{d}) K1 नृपा (for निजा) K8 V1 B D T2 8 G1 8 M3-4 दीना (T8 G1.8 M2-4 अद्य) पश्यतु बान्धवा , T1 G2 M1 अद्य पश्यतु पांडवा (G2 कौरवा) — After 87, S ins.

777* तथैवाद्य महद्वर्म गाण्डीवप्रेषितैः शरैः ।
रथोपस्थे विशीर्येत ताराजालमिवाम्बरात् ।
आशु चाद्य शरास्तस्य संपतन्तो महाहवे ।
स्वच्छरैः सनिकृत्ताग्रा विशीर्यन्तां महीतले ।
त्वया चाद्य हते तस्य विक्रमे भरतर्षभ ।
विमुखा सर्वराजानो भवन्तु गतजीविता ।
तथा चाधिरथौ याते प्रयान्तु कुरवो दिश· ।
मन्वानास्त्वां रथश्रेष्ठं सर्वलोकेषु धन्विनम् ।
स चैवाद्य भयात्त्यक्त्वा धार्तराष्ट्रो महाचमूम् ।
दुर्योधनो भयोद्विग्नो द्रवतु स्वपुर प्रति ।
तथाद्य तं हतं श्रुत्वा धार्तराष्ट्रो जनेश्वर. ।
मोहेन निपतेद्भूमौ नि.संज्ञो वै महीपतिः ।
अद्य जानन्तु ते पार्थ विक्रमं सर्वधन्विनः ।
यानवोचत्सभामध्ये परुषान्भारत त्वयि ।

[(L 1) T2 G1 M1 [अ]स्य (for [अ]द्य) T8 G8 महत्कर्म; G2 °चर्म (for °द्वर्म) — (L 2) T8 G8 ताराराज (for °जालम्) — (L. 3) T8 G1 8 [अ]स्य (for [अ]द्य) M8 संपतते M महाभये (for °हवे) — (L 5) T8 G8 [अ]स्य (for [अ]द्य) M हते (for हते) T2 कर्णे विक्रम्य (for तस्य विक्रमे). — (L. 7) T1 G चातिरथौ; M1 चाधिरथे — (L. 8) G1 2 M1 मन्वानास्तां (G2 °स्ता, M1 °स्त) (for °स्त्वां) — (L 9) T2 [अ]पि (for [ए]व) M स चेदद्य भय (M1 also as above) त्यक्त्वा (for the prior half) M2-4 महाचमू· — (L. 10) T2 स्वपुरीं — (L 11) T1 यथाद्याधि-, M तथा चाद्य (for तथाद्य त) — (L. 12) T1 क्षणेन (for मोहेन) T2 निपतद्, T8 G8 निहतो (for निपतेद्) — (L 13) T2 स्राद्यतु (for जानन्तु) — (L. 14) T1 G1.8 उवाच (for अवोचद्) T2 8 G M8 पु(T8 G8 प)रुषान्भारत त्वयि]

— After the above, S (T2 second time) reads 82

88 ^{ab}) K8 V1 B D हस्तिकक्षो (D8 °क्षा) B4 स्ययानेस्य (sic), T2 महानद्य (for °स्य) T1.8 G M हस्तिकक्ष्याद्य (T1 °क्षाद्य; T8 G1 8 °क्षास्य; M8 °क्ष्योद्य) भल्लेन न चेदुन्मथितस्त्व(T8 G °ता स्त्व)या· — ^{c}) V1 प्रपतद्, T1 पतित; T2 8 G1 2 M पतति (T2 °ता) — ^{d}) K8 भूमावाधिरथो ध्वज·, Dn1 °वपि रथध्वज , D8 °वधिरथेर्ध्वज·, T1 8 G M महानाधि(T8 G °हि)रथे·, T2 असौ चातिरथे·.

89 ^{a}) S (except T2) न चेच्छरशतैश्छिन्नं (M2-4 °श्छिन्नो) — ^{b}) D8 हेमविभूषण; S °परिष्कृतं (for °विभू° षितम्) — ^{c}) K1 हतयोध-; G2 M हत(G2 °तं)योध

हतयोधं समुत्सृज्य भीतः शल्यः पलायताम् ८९
ततः सुयोधनो दृष्ट्वा हतमाधिरथिं त्वया ।
निराशो जीविते त्वद्य राज्ये चैव धनंजय ॥ ९०
एते द्रवन्ति पाञ्चाला वध्यमानाः शितैः शरैः ।
कर्णेन भरतश्रेष्ठ पाण्डवानुजिहीर्षवः ॥ ९१
पाञ्चालान्द्रौपदेयांश्च धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ ।
धृष्टद्युम्नतनूजांश्च शतानीकं च नाकुलिम् ॥ ९२
नकुलं सहदेवं च दुर्मुखं जनमेजयम् ।
सुवर्माणं सात्यकिं च विद्धि कर्णवशं गतान् ॥ ९३
अभ्याहतानां कर्णेन पाञ्चालानां महारणे ।
श्रूयते निनदो घोरस्त्वद्बन्धूनां परंतप ॥ ९४
न त्वेव भीताः पाञ्चालाः कथंचित्स्युः पराङ्मुखाः ।
न हि मृत्युं महेष्वासा गणयन्ति महारथाः ॥ ९५
य एकः पाण्डवीं सेनां शरौघैः समवेष्टयत् ।

Ś K1 2 तमुत्सृज्य (for समु°) K8 V1 B Da1 Dn1 D1 4–7 T2 हतयोधाश्चमुत्सृज्य — d) D8 शल्य S (except T2) पलायते — After 89, S Bom ed ins

778* न चेत्कर्णसुत पार्थ सूतपुत्रस्य पश्यत ।
प्रतिज्ञापालनार्थाय निहनिष्यसि सायकैः ।

[(L. 2) T2 M1 -ता(M1 -वा)रणार्थाय (for -पालना°) T3 G1 निहनिष्यति]

T2 M cont T1 3 G ins after 774*

- 779* हत कर्ण सुत दृष्ट्वा प्रियं पुत्रं दुरात्मवान् ।
स्मरतां द्रोणभीष्माभ्यां वध क्षत्तुश्च मानद ।

[(L. 1) G1 कर्णसुत; M1 कर्णस्तु त T1 3 G2 3 सूतपुत्रो (for प्रिय पुत्रं) — (L. 2) T3 G पांडव, M1 भारत, M2–4 मानद (for मानद)]

— After the above, T1 3 ins 775*

90 a) S (except T2) न चेत् (for तत) — b) K4 G1 आधिरथं, T3 G2 3 आतिरथिं (G2 °थ) G2 तथा (for त्वया) — c) G2 निर्विशो (for निराशो) S (except T2) जीवितादद्य — d) K2 राज्य K2 V1 B1 3, 4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 भवत्वरि (D4 °रिवह), B2 5 भविष्यति (for धनंजय) S सानुबंधो भविष्यति — After 90, K4 B3–5 Da1 D1 5 6 S (except T2) ins

780* असौ हि तावकान्पार्थ कर्णो निघ्नति संयुगे ।
शक्रतुल्यबलो वीर्याच्छंकरप्रतिमोऽपि वा ।

[(L. 1) K4 B3–5 Da1 D1 5 6 एष वै (for असौ हि) Da1 D1 5 कर्ण (for पार्थ) M2 3 निघ्नति K4 B3–5 D6 कर्णो हति स सायकैः, Da1 D1 5 पार्थ हति स्वसायकैः (for the posterior half) — (L. 2) T1 G2 वीर्ये (for वीर्यात्) K4 B3–5 Da1 D1.5 6 शतक्रतुसमो वीर्ये (K4 वीर्य, D6 युद्धे) (for the prior half) T1 युवा, G2 यथा (for ऽपि वा) M शवर(M4 °ल)प्रतिमोपि वा (M1 °मो युवा)]

91 - a) Ś2 B5 पचाला — b) G2 transp शितै and शरै — c) T3 G3 भारतश्रेष्ठ — d) V1 उज्जिहीर्षत, Da1 D1 5 °र्षवे D3 पांडवांस्तु जिहीर्षव, S तान्समुद्धर पाडव

92 a) B2 पचालान् — b) G3 धृष्टद्युम्न शिखंडिन — S transp 92^{cd} and 93^{ab} — c) D1 धृष्टद्युम्नस् Da1 D1 5 तु (for च) T3 G धृष्टद्युम्नकुमारांश्च — d) D4 नाकुल, T1 भारत, T3 पाडवं, G पांडव (for नाकुलिम्)

93 S transp 92^{cd} and 93^{ab} — b) D6 दुर्जय, D8 दुर्धर्ष, S दौर्मुखिं (T2 G1 3 M1 °ख) (for दुर्मुखं) — c) K3 B1 3 5 Dn1 D2–4 7 सुधर्माणं, V1 B2 4 Da1 D1 5 T1 3 G सुश°; T2 प्रतिविध्य (for सुवर्माण)

94 a) B3 अथाहताना, B5 प्रत्या° (for अभ्या°) — b) V1 B2 4 D8 पचालाना K3 V1 B D S (except T2) असौ (for महा) — c) G3 घोर (for घोरस्) — d) D8 विशां पते; T1 2 G3 M अबधुवत्; T3 G1 3 अनाथवत् (for परंतप)

95 a) D7 नन्वेव; T1 3 G न चैव (for न त्वेव) D6 भूता (for भीता) Ś2 B1 D6 M1 पंचाला — b) D6 कथ वा स्यु , T1 केचित्सुस्यु (sic), G1 कथंचित्स्या (for °स्यु°) K1 परंमुखा — Ś2 K3 om (hapl) 95^c–96^d — d) K3 4 V1 B D महारणे (for °रथा) S (except T2) जानति युधि दुर्जया — After 95, M ins 781*

96 Ś2 K3 om 96 (cf v l 95) — b) K4 सरोघै , Dn1 शरोघै (for शरौघै) V1 अपिवेष्टयत्; T1 3 G समपीडयत् (for °वेष्टयत्) — c) B1 Dn1 पंचाला S तमप्यासाद्य समरे — d) Dn1 D2–4 6 7 T1 3 G2 3 M2–4 भीष्मान् (for भीष्मं) K1 भीष्मेनासन्पराङ्मुखा (corrupt), K4 भीष्मामसान्प° (sic) — T G ins after 96 M after 95

781* ते कथं कर्णमासाद्य विद्रवेयुर्महाबला ।
यस्त्वेक सर्वपाञ्चालानहन्यहनि नाशयन् ।
कालवच्चरते वीर पाञ्चालानां रथव्रजे ।
तमप्यासाद्य समरे मित्रार्थे मित्रवत्सला ।

[M reads line 1 after line 4 — (L 1) G2 विद्रवेयुर् T2 महारथा (for °बला°) — (L 2) T1 यस्येक (for यस्त्वेक) T1 G3 M1 नाशय(T1 °ये)त्, T2 शातयत् (for नाशयन्) — (L 3) M1 धीर (for वीर) T1 रथव्रजेत्

तं समासाद्य पाञ्चाला भीष्मं नासन्पराङ्मुखाः ॥ ९६
तथा ज्वलन्तमस्त्राग्निं गुरुं सर्वधनुष्मताम् ।
निर्दहन्तं समारोहन्दुर्धर्षं द्रोणमोजसा ॥ ९७
ते नित्यमुदिता जेतुं युद्धे शत्रूनरिंदमाः ।
न जात्वाधिरथेर्भीताः पाञ्चालाः स्युः पराङ्मुखाः ९८
तेषामापततां शूरः पाञ्चालानां तरस्विनाम् ।
आदत्तेऽसूञ्शरैः कर्णः पतंगानामिवानलः ॥ ९९
तांस्तथाभिमुखान्वीरान्मित्रार्थे त्यक्तजीवितान् ।
क्षयं नयति राधेयः पाञ्चालाञ्शतशो रणे ॥ १००
अस्त्रं हि रामात्कर्णेन भार्गवादृषिसत्तमात् ।
यदुपात्तं पुरा घोरं तस्य रूपमुदीर्यते ॥ १०१
तापनं सर्वसैन्यानां घोररूपं सुदारुणम् ।
समावृत्य महासेनां ज्वलति स्वेन तेजसा ॥ १०२
एते चरन्ति संग्रामे कर्णचापच्युताः शराः ।
भ्रमराणामिव व्रातास्तापयन्तः स तावकान् ॥ १०३
एते चरन्ति पाञ्चाला दिक्षु सर्वासु भारत ।
कर्णास्त्रं समरे प्राप्य दुर्निवारमनात्मभिः ॥ १०४

(810) — (L 3) T1 मित्राणां मित्रवत्सल]

97 K4 om 97^{a}–98^{b} M2–4 om (hapl) 97–98 — ^{a}) K2 ज्वलतुम्, B2 [अ]र्जुनं तम् (for ज्वलन्तम्) Dn1 अस्त्राभिर्, T G M1 अस्त्रैश्च (for अस्त्राग्निं) — ^{b}) T3 G M1 शूर (for गुरुं) — ^{c}) T2 निर्दहंत Ś1 K1 2 समारोहाद्, Ś2 K3 °रोहद्, V1 B Dn1 D3.4.6 7 T2 च समरे; Da1 D1 5 समारोहं, T1.3 G M1 °रूढा (T1 °ढान्, T3 G3 °ढ) (for °रोहन्) — ^{d}) D6 T G M1 द्रोणमंजसा, D8 °माहवे (for °मोजसा)

98 K4 om 98^{ab}, M2–4 om 98 (cf v l. 97) — ^{a}) K2 स (for ते) T2 चित्यम् (for नित्यम्) T1 3 G2 3 उद्यता, T2 सद्य तं, G1 अंजसा (for उदिता) — ^{b}) K3 V1 B Dn1 D1–8 T1 3 मृधे (D5 °द्धे), Da1 शृधे, G1 2 M1 युधि (for युद्धे) K3 B5 D4 6 T2 3 G शत्रुम् (for शत्रून्) D8 शत्रूविमर्दना ; T1 3 G3 M1 °नरिंदम (T1 °म) — ^{c}) T2 [आ]ति° (for [आ]धि°) B जानतोधिरथिं भीता , T1 3 G M1 न चेदाति (T1 M1 °धि)रथेर्भीता — ^{d}) Ś2 B4 Da1 Dn1 D5 पंचाला.

99 ^{a}) S अपि त (T2 ग)त (for आपतता) D6 शूर, D8 वीर , T1 2 G3 M शूरा (for शूर) — ^{b}) Some MSS पंचालाना Dn1 तरस्वनां — ^{c}) K3 V1 B Dn1 D2–4 7 Co आदत्त Ś1 K1 2 शरान्; B4 इषून्, Co असून् (for शरै) S प्राणानभ्या (T3 G3 °ह्या)ददे वीर — After 99, S ins

782* एते द्रवन्ति पाञ्चाला द्राव्यन्ते योधिभिर्द्रुतम् ।
कर्णेन भरतश्रेष्ठ पश्य पश्य तथाकृतान् ।

[(L 1) G2 प्राप्स्यते (for द्राव्यन्ते) T3 G2 3 M2–4 यौधिभिर् T1 3 G3 ध्रुव (for द्रुतम्)]

100 ^{a}) B5 एतान्; T2 तास्तदा (for तास्तथा) T1 समरे निहताञ्शूरान्, T3 G M तान्समारोहत शूरान् — ^{cd}) Some MSS पंचालान्, B5 पचानां, Dn1 D1 पां (D1 पं)चाला — For 100^{cd}, S subst

783* निस्तारय महाबाहो कर्णास्त्रात्पावकोपमात् ।

T2 cont. N ins after 100

784* तद्भारत महेष्वासानगाधे मज्जतोऽप्लवे ।
कर्णार्णवे प्लवो भूत्वा पाञ्चालांस्त्रातुमर्हसि ।

[(L 1) T2 तान् (for तद्) D8 भारत. K1 मज्जतां. K3 [ऽ]प्लुवे , B2 युधि, D6 [ऽ]प्लवान् (for ऽप्लवे) — (L 2) T2 कर्णप्लुवे (for कर्णार्णवे) - Some MSS पचालांस्]

101 ^{b}) K3 अपि सत्तमात्, G2 द्विजस° (for ऋषिस°). — ^{c}) K1 2 यदुपात्तुं, D6 S यदवाप्तं (for यदुपात्तं). V1 B Dn1 D1–5 महा-; T1 G2 तथा, T2 3 G1 3 M तदा (for पुरा)

102 ^{a}) T1 3 G -भूताना (for -सैन्यानां) — ^{b}) S (except T2) भयानक (for सुदारुणम्) — ^{c}) S (except T2) यमाश्रित्य (for समावृत्य) T3 G2 3 M2–4 महासेना; M1 °सैन्ये — ^{d}) K3 B4 Dn1 ज्वलंतं, V1 ज्वालत, B1 2 Da1 D1.3–7 ज्वलितं, T1 3 G दहते, M ज्वलते V1 श्वेत- (for स्वेन)

103 ^{a}) D8 ज्वलंति, T2 चलति, M2–4 द्रवंति (for चरन्ति) — ^{c}) Da1 D1 5 भ्रममाणम् (for °राणाम्). — ^{d}) K3 V1 B Dn1 D2–5 7 8 T2 तापयंति K3 D5 च (for स) — For 103^{cd}, T1 3 G M subst.

785* भ्रमरा इव शत्रूणां पातयाना जनान्प्रभो ।
[T1 पातयानाश्रितान्, T3 °यानाञ्जनान्]

104 T1 G2 om 104^{ab} — ^{b}) K3 V1 B D T2 G1 M1.3 एते द्रवति, T3 G3 ये विद्रवंति, M2 4 एते भ्रमति (for एते चरन्ति) Ś2 पचाला — ^{b}) T3 G1 3 M उद्ध- (M1 °द्ध)मति च मारिष — ^{c}) T2 पश्य (for प्राप्य). — ^{d}) K3 V1 B (except B5) D S (except T2) दुर्निवार्यम्. V1 D3 6 S महात्मभि° (for अना°)

105 ^{a}) B2 महाक्रोधो, S (except T1) हतक्रोधी

एष भीमो दृढक्रोधो वृतः पार्थ समन्ततः ।
सृञ्जयैर्योधयन्कर्णं पीड्यते स शितैः शरैः ॥ १०५
पाण्डवान्सृञ्जयांश्चैव पाञ्चालांश्चैव भारत ।
हन्यादुपेक्षितः कर्णो रोगो देहमिवाततः ॥ १०६
नान्यं त्वत्तोऽभिपश्यामि योधं यौधिष्ठिरे बले ।
यः समासाद्य राधेयं स्वस्तिमानाव्रजेद्गृहम् ॥ १०७
तमद्य निशितैर्बाणैर्निहत्य भरतर्षभ ।
यथाप्रतिज्ञं पार्थ त्वं कृत्वा कीर्तिमवाप्नुहि ॥ १०८
त्वं हि शक्तो रणे जेतुं सकर्णानपि कौरवान् ।
नान्यो युधि युधां श्रेष्ठ सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ १०९
एतत्कृत्वा महत्कर्म हत्वा कर्णं महारथम् ।
कृतार्थः सफलः पार्थ सुखी भव नरोत्तम ॥ ११०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५१ ॥

५२

संजय उवाच ।
स केशवस्य बीभत्सुः श्रुत्वा भारत भाषितम् ।
विशोकः संप्रहृष्टश्च क्षणेन समपद्यत ॥ १
ततो ज्यामनुमृज्याशु व्याक्षिपद्गाण्डिवं धनुः ।
दध्रे कर्णविनाशाय केशवं चाभ्यभाषत ॥ २
त्वया नाथेन गोविन्द ध्रुव एष जयो मम ।

— ^{b}) G_2 प्रमूहि (hypermetric) (for वृत) K_4 D_6 G_1 पार्थ D_2 वृत्त पार्थसत्तम (submetric) — ^{c}) $Ś_1$ योधय, $M_{1\,3}$ योधयत् — ^{d}) B Dn_1 $D_{3.4\,6\,7}$ S निशितै (for स शितै)

106 ^{a}) B_3 S (except T_1) पांचालान् (for पाण्डवान्) — ^{b}) B_5 केकयांश्; Dn_1 om, D_3 पचालांश्, D_6 कैकयांश्; S (except T_2) पांडवांश् (for पाञ्चालांश्) B_5 D_6 T_3 चापि, Dn_1 lacuna (for चैव) — ^{c}) S उपेक्षितो दहेत्कर्णो — ^{d}) Dn_1 देहिम् $K_{3\,4}$ Dn_1 $D_{3\,4\,6\,7}$ इवागत, $B_{2\,3}$ इवातुरं; T $G_{1.3}$ इवांतक, G_2 इवासत (sic)

107 ^{a}) K_3 नान्यस्, B_2 नाह (for नान्य) K_1 [ऽ]भिजानामि; V_1 B D S (except G_1) हि पश्यामि (for ऽभिप°) — ^{b}) $Ś_2$ योधो, $G_{1\,3}$ M यौध — ^{c}) T_3 $G_{2\,3}$ समासाद्य च (for य समासाद्य) — ^{d}) K_4 Dn_1 आव्रजेद् K_3 B Da_1 $D_{1.5}$ S गृ(Da_1 ग्र)हान्, D_3 ग्रह (for गृहम्)

108 ^{a}) सद् (for तम्) — ^{b}) $Ś_1$ निहत्य (for निहत्य) K_4 भरतर्षभ, M_{2-4} युधि भारत (for भरतर्षभ) V_1 B (except B_3) Da_1 Dn_1 $D_{1\,3-5\,7}$ विनिहत्य नरर्षभ (Da_1 $D_{1\,5}$ परंतप) — ^{c}) $Ś_1$ $K_{1\,2\,4}$ $T_{2\,3}$ $G_{2\,3}$ M_1 यथा प्रतिज्ञां ($Ś_1$ °ज्ञा) Ś $K_{1\,2\,4}$ पार्थस्य, B_2 पार्थस्त्व, B_5 कृत्वा च (for पार्थ त्व) — ^{d}) Ś $K_{1\,2\,4}$ श्रुत्वा; B_5 पार्थ त्व (hypermetric), S (except T_2) तीर्त्वा (for कृत्वा)

109 ^{a}) D_5 रक्तो (for शक्तो) — ^{b}) K_1 सकर्णाम् B_3 T_2 अद्य (for अपि) — D_1 om. 109^{c}–110^{a} — ^{d}) T_3 नित्यम् (for सत्यम्)

110 D_1 om 110^{a} (cf v l 109) — ^{a}) Ś $K_{1\,2\,4}$ श्रुत्वा (for कृत्वा). — ^{b}) D_1 स च (for हत्वा) Da_1 $D_{1\,5}$ महाबल (for °रथम्) — ^{c}) K_4 कृतास्त्र K_1 सफला Ś $D_{1\,2}$ T_1 M_1 पार्थे — ^{d}) $K_3$$D_4$ नरोत्तम

Colophon om in K_3 — *Day of Karṇa's Generalship* $Ś_1$ K_4 द्वितीये (K_4 °य-) युद्धदिवसे — *Adhy name* T_2 कृष्णवाक्यं; M_1 भगवद्वाक्यं — *Adhy no* (figures, words or both) $Ś_1$ 53, B_1 D_6 73, B_4 72, B_5 75, Da_1 84, D_1 66, D_4 (*sec m*) 54, T_1 G 83, T_2 80, T_3 M 82

52

1 K_3 G_1 om the ref — ^{a}) K_2 भीमत्सु — ^{b}) T_1 भरत — ^{c}) S च (for स-)

2 G_2 om 2 — ^{a}) K_4 माम् (for ज्याम्) $Ś_1$ K_1 $B_{1\,5}$ $D_{2\,4}$ अवमृज्य; Dn_1 D_7 (marg as in text) अभि°, D_6 अस° (for अनु°) B_5 स्वां (for [आ]शु) — ^{b}) $K_{1\,2.4}$ Da_1 $D_{1\,4-6}$ व्या(D_6 व्य)क्षिपन्; D_3 क्षिपन्वै $T_{1.3}$ $G_{1\,3}$ M गांडीव व्याक्षिपद्ध(M_3 °न्ध)नु — ^{c}) K_3 दग्ध- (for दध्रे) — ^{d}) Ś $K_{1.2\,4}$ [अ]भ्यवंदत, V_1 B_2 D_4 T_1 M_1 [अ]प्यभाषत; D_6 [इ]दमब्रवीत् $B_{1\,3\,4}$ G_1 मार्तिं कृष्ण च सो(G_1 °ष्णमथा)ब्रवीत्.

3 Before 3, Da_1 $D_{1.5}$ ins अर्जुन उवाच — ^{b}) $D_{6\,3}$

तं समासाद्य पाञ्चाला भीष्मं नासन्पराङ्मुखाः ॥ ९६
तथा ज्वलन्तमस्त्राग्निं गुरुं सर्वधनुष्मताम् ।
निर्दहन्तं समारोहन्दुर्धर्षं द्रोणमोजसा ॥ ९७
ते नित्यमुदिता जेतुं युद्धे शत्रूनरिंदमाः ।
न जात्वाधिरथेर्भीताः पाञ्चालाः स्युः पराङ्मुखाः ९८
तेषामापततां शूरः पाञ्चालानां तरस्विनाम् ।
आदत्तेऽसूञ्शरैः कर्णः पतंगानामिवानलः ॥ ९९
तांस्तथाभिमुखान्वीरान्मित्रार्थे त्यक्तजीवितान् ।
क्षयं नयति राधेयः पाञ्चालाञ्शतशो रणे ॥ १००
अस्त्रं हि रामात्कर्णेन भार्गवादृषिसत्तमात् ।
यदुपात्तं पुरा घोरं तस्य रूपमुदीर्यते ॥ १०१
तापनं सर्वसैन्यानां घोररूपं सुदारुणम् ।
समावृत्य महासेनां ज्वलति स्वेन तेजसा ॥ १०२
एते चरन्ति संग्रामे कर्णचापच्युताः शराः ।
भ्रमराणामिव व्रातास्तापयन्तः स तावकान् ॥ १०३
एते चरन्ति पाञ्चाला दिक्षु सर्वासु भारत ।
कर्णास्त्रं समरे प्राप्य दुर्निवारमनात्मभिः ॥ १०४

---

(810). — (L 3) T1 मित्राणा मित्रवत्सल]

97 K4 om 97^{a}–98^{b} M2–4 om (hapl) 97–98 — a) K3 ज्वलतुम्, B2 [अ]र्जुनं तम् (for ज्वलन्तम्) Dn1 अस्त्राभिर्, T G M1 अस्त्रैश्च (for अस्त्राग्निं) — b) T3 G M1 शूरं (for गुरुं) — c) T2 निर्दहत Ś1 K1 2 समारोहाद्; Ś2 K3 °रोहद्, V1 B Dn1 D3.4 6.7 T2 च समरे; Da1 D1 5 समारोहं, T1 3 G M1 °रूढा (T1 °ढान्, T3 G3 °ढं) (for °रोहन्) — d) D6 T G M1 द्रोणमंजसा, D3 °माहवे (for °मोजसा)

98 K4 om 98^{ab}, M2–4 om. 98 (cf v l. 97). — a) K2 तं (for ते) T2 चित्यम् (for नित्यम्) T1 3 G2 3 उद्यता, T2 अद्य तं, G1 अंजसा (for उदिता) — b) K3 V1 B Dn1 D1–3 T1 3 मृधे (D5 °द्धे); Da1 शृधे, G1 2 M1 युधि (for युद्धे) K3 B5 D4 6 T2 3 G शत्रुम् (for शत्रून्) D3 शत्रुविमर्दना, T1 3 G3 M1 °नरिंदम (T1 °म) — c) T2 [आ]ति° (for [आ]धि°) B जानंतो धिरथिं भीता, T1 3 G M1 न चेदाति (T1 M1 °धि)रथेर्भीता — d) Ś2 B4 Da1 Dn1 D5 पंचाला.

99 a) S अपि त (T2 ग)त (for आपततां) D6 शूर; D3 वीर, T1.2 G2 M शूरा (for शूर) — b) Some MSS पंचालाना Dn1 तरस्वनां — c) K3 V1 B Dn1 D2–4 7 Cc आदत्त Ś1 K1 2 शरान्, B4 इषून्; Cc असून् (for शरै) S प्राणानस्या (T3 G3 °द्या)ददे वीर — After 99, S ins

782* एते द्रवन्ति पाञ्चाला द्राव्यन्ते योधिभिर्द्रुतम् ।
कर्णेन भरतश्रेष्ठ पश्य पश्य तथाकृतान् ।

[(L 1) G2 प्राप्स्यते (for द्राव्यन्ते) T3 G1 3 M1–4 यौधिभिर् T1 3 G3 ध्रुव (for द्रुतम्)]

100 a) B5 एतान्, T2 तांस्तदा (for तांस्तथा) T1 समरे निहतान्शूरान्; T3 G M तान्समारोहत शूरान् — cd) Some MSS पंचालान्, B5 पंचानां; Dn1 D1 पां (D1 पं)चाला — For 100^{cd}, S subst

783* निस्तारय महाबाहो कर्णास्त्रात्पावकोपमात् ।

T2 cont. N ins. after 100

784* तद्भारत महेष्वासानगाधे मज्जतोऽप्लवे ।
कर्णार्णवे प्लवो भूत्वा पाञ्चालांस्त्रातुमर्हसि ।

[(L 1) T2 तान् (for तद्) D8 भारत K1 मज्जतां K3 [ऽ]प्लुवे, B2 युधि, D6 [ऽ]प्लवान् (for ऽप्लवे) — (L 2) T2 कर्णप्लुवे (for कर्णार्णवे) - Some MSS पचालांस्त्र]

101 b) K3 अपि सत्तमात्, G2 द्विजस° (for ऋषिस°). — c) K1.2 यदुपात्तुं; D6 S यदवाप्त (for यदुपात्तं) V1 B Dn1 D1–5 महा-; T1 G2 तथा, T2 3 G1 3 M तदा (for पुरा)

102 a) T1.3 G -भूतानां (for -सैन्यानां) — b) S (except T2) भयानकं (for सुदारुणम्) — c) S (except T2) यमाश्रित्य (for समावृत्य) T3 G2 3 M2–4 महासेना; M1 °सैन्ये — d) K3 B4 Dn1 ज्वलंतं; V1 ज्वालत; B1.3 Da1 D1.3–7 ज्वलितं, T1.3 G दहते, M ज्वलते V1 श्वेत- (for स्वेन)

103 a) D3 ज्वलंति, T2 चलंति, M2–4 द्रवंति (for चरन्ति) — c) Da1 D1 5 भ्रममाणम् (for °राणाम्) — d) K3 V1 B Dn1 D2–5 7 8 T2 तापयति K3 D6 च (for स) — For 103^{cd}, T1.3 G M subst.

785* भ्रमरा इव शत्रूणां पातयाना जनान्प्रभो ।
[T1 पातयानाश्रितान्; T3 °यानाञ्जनान्]

104 T1 G2 om. 104^{ab} — b) K3 V1 B D T2 G1 M1.3 एते द्रवति, T3 G3 ये विद्रवंति; M2 4 एते भ्रमंति (for एते चरन्ति) Ś2 पचाला — b) T3 G1 3 M उद्भ (M1 °द्भ्र)मंति च मारिष — c) T2 पश्य (for प्राप्य). — d) K3 V1 B (except B5) D S (except T2) दुर्निवार्यम्. V1 D2 6 S महात्मभिः (for अना°)

105 a) B2 महाक्रोधो, S (except T1) दृढक्रोधी

एष भीमो दृढक्रोधो वृतः पार्थ समन्ततः ।
सृञ्जयैर्योधयन्कर्णं पीड्यते स शितैः शरैः ॥ १०५
पाण्डवान्सृञ्जयांश्चैव पाञ्चालांश्चैव भारत ।
हन्यादुपेक्षितः कर्णो रोगो देहमिवाततः ॥ १०६
नान्यं त्वत्तोऽभिपश्यामि योधं यौधिष्ठिरे बले ।
यः समासाद्य राधेयं स्वस्तिमानाव्रजेद्गृहम् ॥ १०७
तमद्य निशितैर्बाणैर्निहत्य भरतर्षभ ।
यथाप्रतिज्ञं पार्थ त्वं कृत्वा कीर्तिमवाप्नुहि ॥ १०८
त्वं हि शक्तो रणे जेतुं सकर्णानपि कौरवान् ।
नान्यो युधि युधां श्रेष्ठ सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ १०९
एतत्कृत्वा महत्कर्म हत्वा कर्णं महारथम् ।
कृतार्थः सफलः पार्थ सुखी भव नरोत्तम ॥ ११०

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५१ ॥

५२

संजय उवाच ।

स केशवस्य बीभत्सुः श्रुत्वा भारत भाषितम् ।
विशोकः संप्रहृष्टश्च क्षणेन समपद्यत ॥ १
ततो ज्यामनुमृज्याशु व्याक्षिपद्गाण्डिवं धनुः ।
दध्रे कर्णविनाशाय केशवं चाभ्यभाषत ॥ २
त्वया नाथेन गोविन्द ध्रुव एष जयो मम ।

— ^b^) G2 प्रब्रूहि (hypermetric) (for वृत) K4 D6 G1 पार्थ D2 वृत्त पार्थसत्तम (submetric) — ^c^) Ś2 योधय, M1 3 योधयत् — ^d^) B Dn1 D3 4 6 7 S र्निशितै॰ (for स शितै)

106 ^a^) B5 S (except T1) पांचालान् (for पाण्डवान्) — ^b^) B5 केकयांश्, Dn1 om, D3 पचालांश्, D6 कैकयांश्; S (except T2) पांडवांश् (for पाञ्चालांश्) B5 D6 T2 चापि, Dn1 lacuna (for चैव) — ^c^) S उपेक्षितो वहेत्कर्णो — ^d^) Dn1 देहिम् K3 4 Dn1 D3 4 6 7 इवागत, B2 3 इवातुर; T G1 3 इर्वातक, G2 इवात्तस (sic)

107 ^a^) K3 नान्यस्, B1 नाहं (for नान्य) K1 [ऽ]भिजानामि; V1 B D S (except G1) हि पश्यामि (for ऽभिप॰) — ^b^) Ś2 योधो; G1 2 M यौध — ^c^) T3 G2 3 समासाद्य च (for य समासाद्य) — ^d^) K4 Dn1 श्चाव्रजेद् K3 B Da1 D1.5 S गृ(Da1 ग्र)हान्, D3 ग्रहं (for गृहम्)

108 ^a^) तद् (for तम्) — ^b^) Ś1 निहत्तु (for निहत्य) K4 भरतर्षभ, M2-4 युधि भारत (for भरतर्षभ) V1 B (except B3) Da1 Dn1 D2 3-5 7 विनिहत्य नरर्षभ (Da1 D1 5 परंतप) — ^c^) Ś1 K1 2 4 T2.3 G2 3 M1 यथा प्रतिज्ञां (Ś1 ॰ज्ञा) Ś K1 2 4 पार्थस्य, B3 पार्थस्त्व, B5 कृत्वा च (for पार्थ त्व) — ^d^) Ś K1 2 4 श्रुत्वा, B5 पार्थ त्व (hypermetric), S (except T2) तीर्त्वा (for कृत्वा)

109 ^a^) D5 रक्तो (for शक्तो) — ^b^) K1 सकर्णाम् B2 T2 अद्य (for अपि) — D1 om 109^c^-110^a^ — ^d^) T2 नित्यम् (for सत्यम्)

110 D1 om 110^a^ (cf v l 109) — ^a^) Ś K1 2 4 श्रुत्वा (for कृत्वा). — ^b^) D1 स च (for हत्वा) Da1 D1 5 महाबल (for ॰रथम्) — ^c^) K4 कृतास्त्र K1 सफला Ś D1 2 T1 M1 पार्थ — ^d^) K3D4 नरोत्तम

Colophon om in K3 — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 द्वितीये (K4 ॰य-) युद्धदिवसे — *Adhy name* T2 कृष्णवाक्य; M1 भगवद्वाक्यं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 53, B1 D6 73, B4 72, B5 75, Da1 84, D1 66, D4 (sec m) 54, T1 G 83, T2 80, T3 M 82

52

1 K3 G1 om the ref — ^a^) K3 भीमत्सु — ^b^) T1 भरत — ^c^) S च (for स-)

2 G2 om 2 — ^a^) K4 माम् (for ज्याम्) Ś1 K1 B1 5 D2 4 अवमृज्य; Dn1 D7 (marg as in text) अभि॰, D6 अस॰ (for अनु॰) B5 स्तां (for [आ]शु) — ^b^) K1 2 4 Da1 D1 4-6 व्या(D6 व्य)क्षिपन्, D3 क्षिपन्वै T1.3 G1 3 M गाण्डीव व्याक्षिपद्ध(M3 ॰न्ध)नु — ^c^) K3 दग्ध- (for दध्रे) — ^d^) Ś K1 2 4 [अ]भ्यवदत, V1 B3 D4 T1 M1 [अ]प्यभाषत; D6 [इ]दमब्रवीत् B1 3.4 G1 मार्गि कृष्णं च सो(G1 ॰ष्णमथा)ब्रवीत्

3 Before 3, Da1 D1. 5 ins. अर्जुन उवाच — ^b^) D6. 3

प्रसन्नो यस्य मेऽद्य त्वं भूतभव्यभवत्प्रभुः ॥ ३
त्वत्सहायो ह्यहं कृष्ण त्रीँल्लोकान्वै समागतान् ।
प्रापयेयं परं लोकं किमु कर्णं महारणे ॥ ४
पश्यामि द्रवतीं सेनां पाञ्चालानां जनार्दन ।
पश्यामि कर्णं समरे विचरन्तमभीतवत् ॥ ५
भार्गवास्त्रं च पश्यामि विचरन्तं समन्ततः ।
सृष्टं कर्णेन वार्ष्णेय शक्रेणेव महाशनिम् ॥ ६
अयं खलु स संग्रामो यत्र कृष्ण मया कृतम् ।
कथयिष्यन्ति भूतानि यावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ ७
अद्य कृष्ण विकर्णा मे कर्णं नेष्यन्ति मृत्यवे ।
गाण्डीवमुक्ताः क्षिण्वन्तो मम हस्तप्रचोदिताः ॥ ८
अद्य राजा धृतराष्ट्रः स्वां बुद्धिमवमंस्यते ।
दुर्योधनमराज्यार्हं यया राज्येऽभ्यषेचयत् ॥ ९
अद्य राज्यात्सुखाच्चैव श्रियो राष्ट्रात्तथा पुरात् ।

ध्रुवम् K3 V1 B D S एव (for एष) — c) D8 यस्य गोविंदो; T1 3 G2 3 M यस्य (M1 °द्य) हि भवान्, T2 G1 यस्य (G1 °स्य) भगवान् (for यस्य मेऽद्य त्वं) — d) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-7 लोके भूतभविष्यकृ(K3 °त, B5 °वि)त्, D8 S (except T2) भूतभव्यभविष्यकृत्

4 B2 reads 4–22 for the first time after 8 48 7c — a) B2 (first time) तत् (for त्वत्) Da1 D1.5 ह्ययं (for ह्यह). — b) B2 (first time) Da1 D1 3 5 S वै लोकान् (by transp), D8 वा लोकान् B2 (first time) सनातनान् — c) B2 (first time) परलोकं; T3 G3 परांल्लोकान् — d) B3–5 Dn1 D3.4 7 8 महाहवे; S (except T2) °रथ (for °रणे) D6 किं पुन कर्णमाहवे

5 K3 om (hapl.) 5ab — a) T3 पश्य मे (for पश्यामि) V1 Da1 D1 5 भ्रवतीं (sic) (for द्रवतीं) D6 पश्यामि विद्रुतानां च — b) Ś2 B4 D3 4 7 पंचालानां — c) V1 G2 transp कर्णं and समरे

6 a) B2 (both times) प्र- (for च) — b) T1 2 प्रपतंतं, T3 G2.3 M प्रपतंत, (for विचरन्तं) B4 Dn1 D3 4 6 7 ज्वलंतं कृष्ण सर्वश — c) D6 समरे (for वार्ष्णेय) — d) D2 शक्रेण च, T1 M1 °णैव V1 B1.4 Dn1 D3 4 7 यथाशनिं (D4 °निः), T2 महाशनि

7 a) K3 खलुश्च, V1 D6 T3 G1 3 स खलु (by transp) T1 G2 स संग्रामे; T2 सुसंग्रामो — b) V1 B1 3.4 Da1 Dn1 D1–7 T2 कर्णं; B2 (second time) कर्णो, D8 पूर्वं (for कृष्ण) Ś1 K [अ]सकृत्, Ś2 V1 B1 3–5 D (except D8) T2 हत, B2 (second time) हत , T1 3 G1 3 M2–4 कृत (for कृतम्) B2 (first time) यत्र कर्णो महाहेत· (sic) — After 7ab, Ś K1 2 4 ins

786* निर्जिता बहुशो योधा पलायनपरायणा ।

— d) B2 (first time) भविष्यति; Cc धरि° (as in text)

8 a) Cv अथ (for अद्य) Ś K2 विवर्णा, Da1 D5 M विकर्णं, D5 विकीर्णा, Cc.v विकर्णा (as in text) Ś K1 2 4 ये (for मे) — b) Ś2 D5 कर्णं, K2 कथं (for कर्णं) B1 2 (both times) 3 एष्यंति, D8 नेष्यति — c) D8 गांजीवमुक्ता Da1 D1 5 क्षिप्यंतो, T2 3 G1.3 क्षिपतो (for क्षिण्वन्तो) — d) V1 B2 (first time) 3 Da1 D1 5 मया (for मम) K3 D2 3 हस्तप्रणोदिता (for °प्रचोदिता)

9 a) G2 धार्तराष्ट्र D6 T2 पार्थिवो धृतराष्ट्रोद्य — b) T1 3 G स्व- (for स्वां) K4 अवमश्यते, T1 M1 °मन्यते (for °मंस्यते) D4 स्वां सुबुद्धिमवमंस्यते (hypermetric) — c) G2 च राज्यार्हं V1 दुर्योधनो भराज्यार्हो (sic) — d) K3 महा-, K4 D3 T1 3 G2 3 यथा, Co यया (as in text) K3 B5 S न्य(T2 नि)वेशयत्, D3.4 [ऽ]भ्यशिंचयत्, D3 निषेचयेत् (for ऽभ्यषेचयत्) — After 9, S ins

787* गुणवन्तं हि यो हित्वा निर्गुणं कुरुते प्रभुम् ।
स शोचति नृप कृष्ण क्षिप्रमेवागते क्षये ।
यथा हि पुरुष कश्चिच्छित्त्वा चाम्रवणं महत् ।
पलाशसेचने बुद्धिं कृत्वा शोचति मन्दधी ।
दृष्ट्वा पुष्पं फले गृध्नु फलं दृष्ट्वानुशोचति ।
तथेदं धृतराष्ट्रस्य पुष्पलुब्धस्य मानद ।
फलं दृष्ट्वा भृशं दु खं भविष्यति जनार्दन ।
सूतपुत्रे हते त्वद्य निराशो भविता प्रभु ।

[(L. 1) T3 G3 द्वेष्टि (for हित्वा) — (L 2) G3 रोदति (for शोचति) T2 M नर , T3 G1 3 चरं (for नृप) T1 G2 स शोचेन्नृपति कृष्ण (for the prior half) — (L 3) T2) च (for हि) M2–4 हित्वा त्वा(M3 ता)मवन महद (for the posterior half) — (L 4) T2 फलशनेचने (sic), M1 फलाशस्य वने — (L 5) G1 पले (for फले) M1 गृद्ध (for गृध्नु) T1 G2 न, T3 G3 स (for [अ]नु) — (L 7) T1 दुःखी (for दुःख) — (L 8) G2 प्रहते (for भविता) T3 G1 भविष्यति निराशवत् (G1 °वान्) (for the posterior half)]

10 a) D7 यावत् (for राज्यात्) K1 2 सुखाश्चैव — b) T2 निराशवान् (for तथा पुरात्) — c) T2 महाराजो (for °बाहो) — d) V1 Dn1 D3 4 7 विमोक्ष्यति; B1 विमोक्षसे, B2 (both times) 4 5 Da1 D1 3 5 क्ष्यति; D6 वियोज्यति (for °क्ष्यते) — For 10, T1 2 विमोक्ष्यते;

पुत्रेभ्यश्च महाबाहो धृतराष्ट्रो वियोक्ष्यते ॥ १०
अद्य दुर्योधनो राजा जीविताच्च निराशकः ।
भविष्यति हते कर्णे कृष्ण सत्यं ब्रवीमि ते ॥ ११
अद्य दृष्ट्वा मया कर्णं शरैर्विशकलीकृतम् ।
स्मरतां तव वाक्यानि शमं प्रति जनेश्वरः ॥ १२
अद्यासौ सौबलः कृष्ण ग्लहं जानातु वै शरान् ।
दुरोदरं च गाण्डीवं मण्डलं च रथं मम ॥ १३
योऽसौ रणे नरं नान्यं पृथिव्यामभिमन्यते ।

G M subst

788* अद्य राज्याच्च पुत्राच्च श्रियश्चैव निराशवान् ।
सुखाच्च विपुलात्कृष्ण धृतराष्ट्रो वियोक्ष्यति ।

[(L 1) G1 विनाशनात् (for निराशवान्) — (L 2) T3 G3 विमोक्ष्यति (for वियो°)]

11 a) V1 B (B2 both times) D (except D2 3) T1 2 M राज्याज् (for राजा) — b) K1 4 B2 (first time) जीविताश्च, D2 °तार्थे K3 B1 2 (both times) 4 5 D2 3 S Co निराशवान् (D2 °वत्); V1 विनाशवान्, Da1 D1 5 विरागवान् (for निराशकः) — After 11^{ab}, Da1 D5 read 13^{cd} followed by 790* — d) T1 2 M1 2 तत्तु, T3 G तत, M3 4 तात (for कृष्ण)

12 a) B3 (first time) अथ; Dn1 अय (for अद्य) Ś1 K2 दिष्ट्या, K1 4 दिष्टा; Da1 D5 दृष्टा, T2 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) S (except T2) हत (for मया) G1 कर्णे — After 12^{ab}, K1 V1 B2 (both times) 3 4 Da1 D1 2 5.6 ins

789* पुरा देवासुरे युद्धे वृत्रं बलभिदा यथा ।

[V1 बलभिदो D2 पाकभिद्रेण संवृत (for the posterior half)]

— c) Da1 D6 7 (by corr) स्मरता Ś1 वान्यानि; Dn1 वाक्यानि, G3 वक्ष्यामि (for वाक्यानि) — d) B2 (first time) Da1 D5 T1 G1 2 जनेश्वर (T1 °रं); M नरेश्वर

13 a) G1 M1 कृष्णो — b) K3 ग्रह, V1 B5 Dn1 D3.4 6–8 T3 G M Co ग्लहान् (Dn1 °हा; G2 °हां); T2 घोरान् (for ग्लह) D2 गृह्णातु, D3 प्रह्लातु (for जानातु) — Da1 D5 read 13^{cd} after 11^{ab} — c) T2 दुर्योधनश्च; Co दुरोदरं (as in text). D1 गांडीवं च (by transp), D3 च गांजीव — d) Bom ed प्रति (for मम) — After 13, K3 4 V1 B (B2 both times) D T2 ins

790* अद्य कुन्तीसुतस्याहं दृढं राज्ञः प्रजागरम् ।
व्यपनेष्यामि गोविन्द हत्वा कर्णं शितैः शरैः ।

[(L 1) B2 (first time) D6 T2 दीर्घं (for दृढं) D2 lacuna, D6 प्रजागृह — D2 om line 2 — (L 2) K4 व्यपनेस्यामि K3 शतै (for शितैः)]

K3.4 V1 B (B2 both times) Da1 Dn1 D1 3–8 T2 cont. Ś K1.2 ins after 13

791* अद्य कुन्तीसुतो राजा हते सूतसुते मया ।
सुप्रहृष्टमना प्रीतश्चिरं सुखमवाप्स्यति ।
अद्य चाहमनाधृष्यं केशवाप्रतिमं शरम् ।
उत्स्रक्ष्यामीह यः कर्णं जीविताद्भ्रंशयिष्यति ।
यस्य चैतद्व्रतं मह्यं वधे किल दुरात्मनः । [5]
पादौ न धावये तावद्यावद्धन्यां न फल्गुनम् ।
मृषा कृत्वा व्रतं तस्य पापस्य मधुसूदन ।
पातयिष्ये रथात्कायं शरैः सन्नतपर्वभिः ।

[(L 1) B5 D6 T2 धर्मसुतो (for कुन्ती°) Ś K1.2 सूर्यसुते (for सूत°) B4 तदा (for मया) Da1 D5 हते सूते मया प्रभो (for the posterior half) — (L 2) Ś1 K4 सुप्रहृष्टा (K4 °कृष्ट) मना, T2 संप्रहृष्टमना D6 परं (for चिरं) D3 राज्यम् (for सुखम्) K2–4 अवाप्स्यसि — (L. 3) B1 Da1 D5 8 वा (for च) K2 B4 अनाधृष्ट — B1 om. from the post half of line 3 up to the prior half of line 5 — (L 4) Ś1 उत्प्रेक्ष्यामि, K3 Da1 D1 5 उत्सृक्ष्यामि, D3 उत्सृजामि D6 T2 तत (for [ह]ह य) B4 जीवितांत करिष्यति (for the posterior half) — (L. 5) D3 (*sup lin.* as in text) पश्य (for यस्य) Ś1 K1 2 4 B2 (both times) 5 Da1 D1 5 8 तद्दे, Ś1 यद्दे, B3 4 D3 [प्र]तद्दे (for चैतद्) T2 मत यत्तस्य वार्ष्णेय (for the prior half) Ś1 K1 2 व्रते किल, T2 मद्वधार्थं (for वधे किल) — (L 6) V1 D3 धावयेत् (V1 °यत्) Ś K B5 D3 T2 हन्मि Some MSS फाल्गुन, Da1 D5 फाल्गुन — (L. 7) B5 कृष्ण, T2 वृथा (for मृषा) B5 त्वया (for कृत्वा) B5 D6 वितथ युधि (for मधुसूदन) — (L 8) B4 कर्णे, T2 तूर्णं (for कायं)]

14 D2 om. 14^{a}–22^{c} — a) S (except T2) असौ (for योऽसौ) M2–4 कर्णो (for रणे) S नरानन्यान् — b) B2 (both times) इति; B3 D3 अति, Dn1 D3 4 6 7 अनु, T1 3 G चाव, T2 M अव- (for अभि-) — c) T1 3 G [अ]स्य (for [अ]य) — d) T1 3 G3 M2–4 मही (for भूमि) G2 महीपालस्य शोणित — After 14^{abcd}, K3.4 V1 B (B2 both times) Da1 Dn1 D1.3–8 T2 ins

792* अपविद्धोऽसि कृष्णेति सूतपुत्रो यदब्रवीत् ।

K4 V1 B2 (both times) 3–5 Da1 Dn1 D1 3–7 cont

793* धृतराष्ट्रमते कर्ण श्लाघमान स्वकान्गुणान् ।

[V1 B5 Da1 D1 5 धृतराष्ट्रसुते, D6 ***पासते D6

तस्याद्य सूतपुत्रस्य भूमिः पास्यति शोणितम् ।
गाण्डीवसृष्टा दास्यन्ति कर्णस्य परमां गतिम् ॥ १४
अद्य तप्स्यति राधेयः पाञ्चालीं यत्तदाब्रवीत् ।
सभामध्ये वचः क्रूरं कुत्सयन्पाण्डवान्प्रति ॥ १५
ये वै षण्ढतिलास्तत्र भवितारोऽद्य ते तिलाः ।
हते वैकर्तने कर्णे सूतपुत्रे दुरात्मनि ॥ १६
अहं वः पाण्डुपुत्रेभ्यस्त्रास्यामीति यदब्रवीत् ।
अनृतं तत्करिष्यन्ति मामका निशिताः शराः ॥ १७
हन्ताहं पाण्डवान्सर्वान्सपुत्रानिति योऽब्रवीत् ।
तमद्य कर्णं हन्तास्मि मिषतां सर्वधन्विनाम् ॥ १८
यस्य वीर्ये समाश्वस्य धार्तराष्ट्रो बृहन्मनाः ।
अवामन्यत दुर्बुद्धिर्नित्यमस्मान्दुरात्मवान् ।

सयमान°, D7 श्लाघ्य°]

K4 V1 B2 (both times) 3-5 Da1 D1 3-7 cont K3 B1 D3 T2 ins after 792*

794* अनृतं तत्करिष्यन्ति मामका निशिता शरा ।

[K3 V1 B1 2 (both times) 3 4 Da1 D1 5 8 निशिता मम सायका (for the posterior half)]

K3 4 V1 B (B2 both times) D (D2 om.) cont T1 G ins after 14^{abcd}

795* आशीविषा इव क्रुद्धास्तस्य पास्यन्ति शोणितम् ।

[B5 D6 T1 2 G2 3 पिबतस्तस्य (for तस्य पास्यन्ति)]

K4 V1 B (B2 both times) Da1 Dn1 D1 3-7 cont

796* मया हस्तवता मुक्ता नाराचा वैद्युतत्विष ।

[K4 [अ]पहस्तवता (sic) D6 सृष्टा (for मुक्ता) V1 B1 2 विद्युतत्विष]

— ^{e}) B2 (first time) गाडीवसृष्टा, B5 °मुक्तो; D8 गांजीवसृष्टा, T1 गांडीवस्तस्य, T2 G1 2 M2-4 गांडीवमुक्ता — ^{f}) B2 (second time) प्राप्स्यंति (for कर्णस्य)

15 B5 D2 om 15 (for D2, cf v. l 14) — ^{a}) V1 तप्स्यसि; B2 (first time) तक्ष्यति, M1 2 लप्स्यति, M4 मप्स्यति (sic) B2 (first time) राधेय — ^{b}) K1 D1 8 पांचाली M1 तदब्रवीत् B2 (first time) पांचालं यत्तदाब्रवीत् — G2 om. 15^{c}–16^{b} — ^{c}) K2 सतामध्ये (sic) — ^{d}) V1 पांडवं B2 (both times) इति (for प्रति)

16 D2 om 16 (cf v l 14) G3 om 16^{ab} (cf v. l. 15) — ^{a}) B2 (first time) यो वै, B5 ये ते; S (G2 om.) एते (for ये वै) Ś शवतिला(Ś2 °ल)स्, K1. 2 शंढ°, K4 शठ°, T G1 3 M2-4 षंढ° (for षण्ढ°) B3-5 M1 कृष्ण, T G1 3 M2-4 कृष्णे (for तत्र) — ^{b}) S (G2 om) निर्वीर्या हृद्रतक्(T2 हतविक्र)मा — After 16^{ab}, the sequence in T3 G3 is 17^{ab}, 18^{cd}, 18^{ab}, 17^{cd} and 16^{cd} — ^{c}) K3 विकर्तने — ^{d}) Ś1 K1. 2 सूर्यपुत्रे, B2 (first time) मृत° (for सूत°) T2 भूमि पास्यति शोणितं

17 For sequence in T3 G3, cf v l. 16 D2 om 17 (cf. v. l. 14) T1 2 G2 om 17^{ab}. — ^{a}) V1 स्व- (for व) M पाडवेयेभ्यो (for पाण्डुपुत्रेभ्यस्) T3 G1 3 पाडवेभ्यो भयं तीव्र — ^{b}) B2 (first time) त्रातासीति T3 G1 3 दास्यामीति (for त्रास्यामीति) Ś K1 2 4 यदाब्रवीत्, M भयाश्रास्येयमब्रवीत् — After 17^{ab}, N (D2 om , B2 both times) T2 ins

797* धृतराष्ट्रसुतान्कर्णे श्लाघमानोऽऽत्मनो गुणान् ।

[Dn1 धृतराष्ट्रसुता T2 सदा चैवाधम° कर्णे (for the prior half) D4 8 श्लाघ्यमानो, T2 श्लाघते च. Ś K1 2 4 निजान् (for ऽऽत्मनो).]

— ^{d}) B1 (first time) निशितै B2 (both times) शरै — After 17, T2 Bom. ed. ins

798* अद्याग पाण्डुपुत्राणां समाप्तिमुपयास्यति ।

[Bom ed. उद्योग (for अद्याग)]

18 For sequence in T3 G3, cf. v 1. 16 D2 om. 18 (cf. v 1 14) T2 om 18-21 — ^{a}) B2 (both times) हंतानां, D1 हंतारं D6 अद्य (for सर्वान्) — ^{b}) B1 नियतो (for इति यो) S (T2 om) भारत (for ऽब्रवीत्) — B2 (first time) om. 18^{cd} B1 T1 G2 transp 18^{cd} and 19^{ab} — ^{d}) T1 G2 समरे सूतनंदन, T3 G1 3 समरे मधुसूदन Co cites मिषतां (as in text)

19 D2 om 19 (cf v 1 14) T2 om. 19 (cf. v l 18). B1 T1 G2 transp 18^{cd} and 19^{ab} — ^{a}) D3 तस्य K3 4 B2 (both times) 3-5 Dn1 D4 8 S (T2 om.) वीर्यं, Da1 D5 वीर्यैं (for वीर्ये) Ś K1 2 B2 (first time) Da1 Dn1 D1 5-7 समाश्वास्य, K3 B2 (second time) 3-5 D3 S (T2 om) °श्रित्य, K4 °साद्य (for °श्वस्य). — ^{b}) V1 B (B2 second time) Da1 Dn1 D1 3-5 7 महामना (B5 °त्मना; D4 °त्मन°); B2 (first times) [ऽ]भ्यमर्षण, G1 [ऽ]ब्रवीन्मन (for बृहन्मना) — T1 3 G om 19^{cdef} T2 M om 19^{cd}. — ^{c}) K3 V1 B1. 2 (both times) 4 D4 6-8 अवमन्यत (D6 °त्रु) — ^{d}) B5 अनात्मवान् (for दुरा°) — After 19^{abcd}, K4 T2 ins

799* हत्वाहं कर्णमाजौ हि तोषयिष्यामि भ्रातरम् ।
शरान्नानाविधान्मुक्त्वा त्रासयिष्यामि शात्रवान् ।

तमद्य कर्णं राधेयं हन्तास्मि मधुसूदन ॥ १९
अद्य कर्णे हते कृष्ण धार्तराष्ट्राः सराजकाः ।
विद्रवन्तु दिशो भीताः सिंहत्रस्ता मृगा इव ॥ २०
अद्य दुर्योधनो राजा पृथिवीमन्ववेक्षताम् ।
हते कर्णे मया संख्ये सपुत्रे ससुहृज्जने ॥ २१
अद्य कर्णं हतं दृष्ट्वा धार्तराष्ट्रोऽत्यमर्षणः ।
जानातु मां रणे कृष्ण प्रवरं सर्वधन्विनाम् ॥ २२
अद्याहमनृणः कृष्ण भविष्यामि धनुर्भृताम् ।
क्रोधस्य च कुरूणां च शराणां गाण्डिवस्य च ॥ २३
अद्य दुःखमहं मोक्ष्ये त्रयोदशसमार्जितम् ।
हत्वा कर्णं रणे कृष्ण शम्बरं मघवानिव ॥ २४
अद्य कर्णे हते युद्धे सोमकानां महारथाः ।
कृतं कार्यं च मन्यन्तां मित्रकार्येप्सवो युधि ॥ २५
न जाने च कथं प्रीतिः शैनेयस्याद्य माधव ।

आकर्णमुक्तैरिषुभिर्यमराष्ट्रविवर्धनैः ।
भूमिशोभां करिष्यामि पातितै रथकुञ्जरैः ।
तत्राहवे महत्संख्ये सयते युद्धदुर्मदे । [5]

[(L 1) K4 भारत (for भ्रातरम्) — (L 2) K4 नानाविधा युक्ता K4 नाशयिष्यामि (for त्रास°) — After line 2, K4 ins

800* हनिष्ये तस्य सैन्यं तु रथेभाश्वपदातिमत् ।

— (L 3) K4 विशिखैर् (for इषुभिर्) — (L 4) K4 पतितै — (L 5) T2 महाघोरे (for महत्संख्ये) T2 Bom. ed सपत्न (Bom. ed संपन्न) युद्धदुर्मदे (for the posterior half)]

— e) M हंतास्मि (for राधेय) K4 T2 अद्य कर्णमहं घोर — f) B2 (both times) हताद्य, M समरे K4 T2 सूदयिष्यामि सायकैः

20 D2 T2 om 20 (cf v l 14, 18) — a) T1 कथ (for अद्य) — c) K3 4 V1 S (T2 om) विद्रवंति, B1 D8 व्यद्रवन्त (for विद्रवन्तु) B2 (first time) प्रीता (for भीता) — d) V1 B2 (second time) S (T2 om) सिंह (G2 व्याघ्रं) दृष्ट्वा, B2 (first time) सिंहदृस्ता (for त्रस्ता) T1 यथा मृगा (for मृगा इव)

21 D2 T2 om 21 (cf. v l 14, 18) — a) B1 Da1 D1 5 राज्यम्, B2 (first time) चाधम् (for राजा) — b) K1 3 अन्ववीक्षतां (K3 तु), V1 अचवेक्षतां, D8 T1.3 G3 M1 अन्ववेक्षते, G1 2 नान्ववेक्षते, M2-4 अनपेक्षते B1 2 (both times) 4 Da1 Dn1 D1 3-7 आत्मान चा(B1 Da1 D1 5 °नम-; B2 [first time] न ना)नुशोचता — c) Dn1 कर्णे K1 G2 M सख्ये

22 D2 om 22abc (cf v l 14) — a) Da1 हि त (for हत) K3 पश्यन् (for दृष्ट्वा) — b) K1 V1 B2 (both times) [ऽ]प्यमर्षण, D8 ह्यम° (for ऽत्य°) — c) B2 (both times) नरश्रेष्ठ (for रणे कृष्ण) — After 22, K3 4 V1 B (B2 both times) D S ins

801* सपुत्रपुत्रौ सामात्य सभृत्य च निराशिषम् ।

[T1 3 G M सपुत्रपौत्र सामात्य (for the prior half) T1 2 G1 2 M सभृत्य (T1 °त्या)श्च, T3 G3 ससुहृच्च (for सभृत्य च) V1 B5 Dn1 D2 निराश्रय, B2 (first time) निवासिन, T1 3 G M निराशिष]

— Ś K1 2 T2 ins after 22 K3 4 V1 B (B2 both times) D ins after 801* a passage given in App I (No 24)

On the other hand, T1 3 G M cont after 801*

802* पित्र्ये राज्ये निराशश्च धार्तराष्ट्रो जनाधिप ।

[T1 G2 वृद्धो, M1 विद्धि (for पित्र्ये) T1 G2 M1 धृतराष्ट्रो T1 G1 3 निराश्रय, G2 नराधिप (for जना°)]

— After 802*, T1 3 G M ins a passage given in App I (No 25)

23 a) G1 कर्णं (for कृष्ण) — b) T1 G1 M धनुष्मता, Ca °र्भृताम् (as in text) — c) K4 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 3-5 7 कोपस्य (for क्रोधस्य) S रथस्य च शराणा च — d) S धनुषो (for शराणां) D8 गांडिवस्य — After 23, D2 reads 27cd

24 a) D2 त्वद्य (for अद्य) K4 Da1 D5 मोक्षे, D8 मन्ये S (except T2) मोक्ष्याम्यद्य महद् (G1 M2-4 °हाद्)ख — b) B4 -समा धृत (for -समार्जितम्) — c) Ś2 रण — d) Ś K2 शभर

25 a) Dn1 हि ते (for हते) — b) Ś K1 2 4 सोपकार, K3 मामकानां (for सोम°) — c) D6 4 6-8 कृतकार्यं T1 कृतकार्यास्तु मामद्य, T2 G1 M कृतकार्यां प्रमोदता; T3 G2 3 कृतकार्या भविष्यति — d) G1 मित्रकार्योत्सवे युधि

26 G1 reads 26ab twice — a) B1 Dn1 D4 मम चैव; G1 (both times) M जानासि (G1 °मि) च (for न जाने च) K4 कृत (for कथं) V1 प्रीत, G1 (both times) 2 प्रीतिं — b) V1 D4 सैनेयस्य Ś1 (*sup lin* as in text) [अ]स्य (for [अ]द्य) G1 (first time) महात्मन (for [अ]द्य माधव) — D8 om (hapl) 26c–28b B1 reads 26c–29b twice. — c) Ś2 भविष्यते

भविष्यति हते कर्णे मयि चापि जयाधिके ॥ २६
अहं हत्वा रणे कर्णं पुत्रं चास्य महारथम् ।
प्रीतिं दास्यामि भीमस्य यमयोः सात्यकेरपि ॥ २७
धृष्टद्युम्नशिखण्डिभ्यां पाञ्चालानां च माधव ।
अद्यानृण्यं गमिष्यामि हत्वा कर्णं महारणे ॥ २८
अद्य पश्यन्तु संग्रामे धनंजयममर्षणम् ।
युध्यन्तं कौरवान्संख्ये पातयन्तं च सूतजम् ।
भवत्सकाशे वक्ष्ये च पुनरेवात्मसंस्तवम् ॥ २९
धनुर्वेदे मत्समो नास्ति लोके
पराक्रमे वा मम कोऽस्ति तुल्यः ।
को वाप्यन्यो मत्समोऽस्ति क्षमायां
तथा क्रोधे सदृशोऽन्यो न मेऽस्ति ॥ ३०
अहं धनुष्मानसुरान्सुरांश्च
सर्वाणि भूतानि च संगतानि ।
स्वबाहुवीर्याद्गमये पराभवं
मत्पौरुषं विद्धि परः परेभ्यः ॥ ३१
शरार्चिषा गाण्डिवेनाहमेकः
सर्वान्कुरून्बाह्लिकांश्चाभिपत्य ।
हिमात्यये कक्षगतो यथाग्नि-
स्तथा दहेयं सगणान्प्रसह्य ॥ ३२

— ^{d}) B2 त्वयि (for मयि) B5 जयाधिपे

27 D8 om. 27 (cf v l 26) Da1 D1.5 om 27^{ab} — ^{b}) Dn1 वास्य K3 B5 D2.6 महाबलं (for °रथम्) T1.3 G M पुत्रांश्चास्य बला(G1 °ध जया)धिकान्, T2 पुत्राश्चास्य महाबलान् — D2 reads 27^{cd} after 23 — ^{c}) M धास्यामि K3 प्रीतिं धास्यामि कर्णस्य — ^{d}) K3 सात्यकैरपि; B1 (both times) 2–4 D (D8 om) सात्यकस्य च (D4.7 वा) (for °केरपि) B5 D2 T2 तथा (for अपि) T1.3 G M सात्यकेर्यमयोस्तथा

28 D8 om 28^{ab} (cf v l 26) — ^{a}) Dn1 D2 -शिखण्डीभ्या — ^{b}) Ś1 B1 D3 पंचालाना — For 28^{ab}, T1.3 G M subst

803* धृष्टद्युम्नस्य वीरस्य तथैव च शिखण्डिन ।

— ^{c}) Dn1 [आ]नृण T2 करिष्यामि (for गमि°) — ^{d}) K3 V1 B (except B1) D T2.3 G महाहवे (for °रणे) — After 28, S ins

804* धर्मराजस्य वार्ष्णेय सश्रुत्य शपथ मिथ· ।

[G1 सश्रित्य (for वार्ष्णेय) T2 संश्रुत, G1 वार्ष्णेय, G2 संस्मृत्य T3 G2.3 च वध (for शपथ) G2 lacuna for मिथ]

29 ^{a}) M2–4 पश्यतु — ^{b}) Ś2 अहर्षण, D6 T1 G2 M2–4 अमार्षिण — ^{c}) B5 युद्धे, D6 सर्वान् (for संख्ये) S युध्यत कौरवै सार्धं — ^{d}) B5 पातमतं, Dn1 D2.3.4 (before corr) S (except T2) घातयतं (G1 °तु) — ^{e}) B1.4 [ऽ]द्य (for च) S (except T2) भवत्समक्ष वक्ष्यामि — ^{f}) Ś2 K1.2.4 B2–4 [आ]त्मसभव, B5 D3 [आ]त्मन स्तव, Da1 D1.5 [अ]र्थसभवं (for [आ]त्मसंस्तवम्) — After 29, S ins

805* हत्यप्यमित्रप्रवरमथाहं हन्मि सूतजम् ।

[T1 संतप्य, G2 यद्यपि (for इत्यपि) T2 [अ]मित्रप्रभवाम् (for °प्रवरम्)]

30 ^{a}) K4 सत्समो S (except T2) को नु (for नास्ति) — ^{b}) G2 om मम कोऽस्ति तुल्य B5 तुल्योस्ति कोन्य (for कोऽस्ति तुल्य) T3 शौर्येण मे नास्ति तुल्य· कदाचित् — ^{c}) T2 न च (for को वा) K1 स्पदो, D1 ह्यन्यो, T1 [अ]स्त्वन्यो (for [अ]प्यन्यो) K3 D2–4.7 M2–4 [ऽ]स्ति क्षमावान्, T2 नास्ति लोके; G1 [ऽ]प्यस्ति लक्ष्म्या, G2 M1 [ऽ]स्ति क्षमाया — ^{d}) D8 क्रोध S (except T2) ममानृशस्ये सदृशोस्ति कोन्य

31 T1 G3 om. 31^{ab} — ^{a}) D1 असुराश्च देवा, D2.4 असुरासुराश्च (D2 °रास्तु), D3 T3 G1 M ससुरासु(D3 °न्सु)रांश्च — ^{b}) D6 सहितानि (for संग°) — ^{c}) Ś1 गमय — ^{d}) Ś2 विद्ध, K3 चाति-, Da1 D1.5 विधि; G1 वापि (for विद्धि) K3 V1 B D S पर

32 ^{a}) K1 Dn1 D3 शरार्चिपां Dn1 D4 गांडीवेन — ^{b}) K3 V1 B D चाभिहत्य (D4 °त्वा); S °पत्त (M2–4 °त्त्वान्) (for °पत्य) — ^{c}) T2 महाहवे, G1 हिमक्षये (for हिमात्यये) Ś K1.2.4 D4 (before corr) कक्ष्यगतो; G3 कक्षमतो — ^{d}) K1 तथा दहेहं, T3 G M स निर्दहेयं· K1 Dn1 सगणा, T1.3 G M सहसा T3 G1.3 प्रगृह्य (for प्रसह्य)

पाणौ पृषत्का लिखिता ममैते
धनुश्च सव्ये निहितं सबाणम् ।
पादौ च मे सरथौ सध्वजौ च
न मादृशं युद्धगतं जयन्ति ॥ ३३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्विपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५२ ॥

५३

संजय उवाच ।
तेषामनीकानि बृहद्ध्वजानि
रणे समृद्धानि समागतानि ।
गर्जन्ति भेरीनिनदोन्मुखानि
मेघैर्यथा मेघगणास्तपान्ते ॥ १
महागजाभ्राकुलमस्त्रतोयं

---

33 V1 om 33 — a) D6 S पाणी Ś2 K2 पृषट्का, K1 पृषका, K4 पृषक्ता, D6 पृषत्कैर्, T1 पृषत्कौ; G2 पृषकौ (for पृषत्का) G3 om लिखिता D6 T1 2 G1 M लिखितौ K3 Da1 D5 ममेमे, B5 D6 T1 G2 M ममैमौ (D6 °तौ), D1 ममे*; T2 च मे तौ, T3 G1 3 ममैतौ (for ममैते) — b) K1 धन्वश्च K3 T1 सर्वे, B1 3 4 सज्य, B2 5 Dn1 D2–4 6 7 दिव्य, T3 सख्ये, G3 सखे (for सव्ये) K3 B Da1 Dn1 D1–7 S वितत (M1 °त), K4 निहृव; D3 मिषत (for निहितं) — c) T3 G M चेमौ (for च मे) Ś1 K1 2 सरथ सध्वज च, D6 सध्वजस्यदनस्थौ — After 33, N (V1 after 32) T1 2 ins

806* इत्येवमुक्त्वाच्युतमेकवीर
क्षिप्र रिपुक्षिरक्षतजोपमाक्ष ।
भीम मुमुक्षु समरे प्रयात ।
कर्णस्य कायाच्च शिरो जिहीर्षु ।

[(L 1) B2 Dn1 D2–4 7 [अ]र्जुनम् (Dn1 D4. 7 °न) (for [अ]च्युतम्) Ś K1 2 4 एकवीर — (L 2) Ś K1 2 4 निल्य, B1 4 कृष्ण (for क्षिप्र) K3 B1 3 Da1 D2 रिपुघ्न, K4 रिपुघ्ने, V1 रिपुं क्षिपन्, B5 T1 2 रिपो स; D6 lacuna (for रिपुक्षिव्) Ś K1 2 4 क्षतजोक्षिताक्ष (K1 °तांग), D3 क्षितजोपमाख्य; T1 क्षतजोपमोक्ष, T2 °पमेक्षण (for °पमाक्ष) — (L 3) Ś2 (*sup lin*) मुमुर्षु; K4 मुमुर्षो (for मुमुक्षु) Ś K1 2 4 V1 B1 3 4 Da1 D1 6 8 समरात् (for समरे) T1 2 भीम रणान्मो(T2 °णे मो)चयितु प्रयात — (L 4) Da1 कायात्स (for कायाच्च) D6 शिर उज्जिहीर्षु]

Colophon — *Day of Karna's Generalship* Ś K1 2 4 द्वितीये (Ś1 K4 °य-) युद्धदिवसे — *Adhy name* M1 अर्जुनवाक्यं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 90, Ś2 54; B1 74, B4 73; B5 76, Da1 D5 85, D1 67, D4 55, D6 74, T1 3 G 84, T2 81, M 83

53

☞ This adhy is om in T1

1 Before 1, N T2 ins

807* धृतराष्ट्र उवाच ।
महाभये पाण्डवसृञ्जयाना
महाभये मामकानामगाधे ।
धनंजये तात रणाय याते
बभूव तद्युद्धमथो नु कीदृक् ।

[(L 1) K4 Dn1 D8 समागमे, V1 B1–3 5 D2 6 महाहवे, T2 तथा हृते (for महाभये) — (L 2) D1 अपेये (sic) (for अगाधे) B2 3 5 D2 6 T2 तथावशिष्टस्य बलस्य मध्ये — D2 reads from line 3 up to st 3 after line 4 of 809* — (L 3) D6 3 चापि (for तात) — (L 4) K3 B1 Da1 Dn1 D3 7 कर्णेन (for बभूव) D6 ततोभवद् (for बभूव तद्) B1 3 5 Dn1 D2–4 7 अथोग्र, D6 अतो नु, T2 अतीव (for अथो नु) K4 T2 कीदृश] — a) Ś2 अनेकानि B1 T3 G M महाध्वजानि, D6 महारथानां, D8 (before corr) बृहद्धुजानि (for °ध्वजानि) — b) G1 सुसगतानि (for समा) — c) Ś2 K2 4 गर्जंति भेरीनिनदोमु(K2 °मुं)खानि, D6 भेरीनिनादान्मुखर निनाद — d) K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 नादैर् (for मेघैर्) B5 मेघगतोयमत्ता (for °गणास्तपान्ते) D6 मेघा यथा प्रासगणास्तपाते — For 1cd, S (T1 om) subst

808* भेरीनिनादैर्मुखराण्यगर्जन्
मेघा यथा प्रावृषि मारुताख्या ।

[(L 1) T2 M भेरीनिनादोन्मुखराणि (T2 °ति) T2 जघ्नुर्, G1 गर्जन् (for [अ]गर्जन्) — (L 2) T3 G1 3 इव (for यथा) T2 तोयपूर्णा, T3 G3 संगतास्ता, G2 मारुताख्यान्]

2 For sequence in D2, cf v 1 1 — a) Ś1

वादित्रनेमीतलशब्दवच्च ।
हिरण्यचित्रायुधवैद्युतं च
महारथैराघृतशब्दवच्च ॥ २
तद्भीमवेगं रुधिरौघवाहि
खड्गाकुलं क्षत्रियजीववाहि ।
अनार्तवं क्रूरमनिष्टवर्षं
बभूव तत्संहरणं प्रजानाम् ॥ ३

रथान्ससूतान्सहयान्गजांश्च
सर्वानरीन्मृत्युवशं शरौघैः ।
निन्ये हयांश्चैव तथा ससादी-
न्पदातिसंघांश्च तथैव पार्थः ॥ ४
कृपः शिखण्डी च रणे समेतौ
दुर्योधनं सात्यकिरभ्यगच्छत् ।
श्रुतश्रवा द्रोणसुतेन सार्धं

K1. 2 महागजाभ्र(K1 °भ्र्य)°° मस्ततोयं, Ś1 °भ्रस्नुतशोणितोदं, K3 °आकुलमश्वतोयं, K4 °आकुलमश्रुतोया (sic), Da1 D1. 5 °भाकुलमस्रतोयं, D6 महाजलाभ्याकुलमस्रभैरवं, T3 G M गजाकुलं चाकुलमस्रवेगै (G1 °वागद्, M1 °वेग) — b) K3 वादित्रनेमीतलशब्दवादि, T2 वाद्यप्रनेमीतलशस्त्रवच्च, G2 °नेमितभू शब्दवच्च (sic) — c) K3 चर्माणि चित्रायुधविद्युवच्च, V1 B D (except D3) हिरण्यचित्रायुधविद्युतं च (V1 °वर्मचित्रं, D2 °वर्मठग्र), T2. 3 G M °वर्मा(M1 °र्णा)युधचर्मचित्र (T2 °विद्युतं च, G2 M2. 4 °वर्मचित्रं) — d) D2 महारथौघस्वनित-, T3 G M महारथा(G1 °वा)रावित- (for महारथैरावृत-) K3 संवृत-, D3 आचित (for आवृत-) K3 V1 B Da1 Dn1 D1. 3–7 T2 शरा(V1 शिरा)सिनाराच-(Da1 D5 °च)महास्त्रधारं

3 For sequence in D2, cf v 1, 1 — a) D1 ते, M2. 4 तं (for तद्) G1 भीमवेगो Dn1 D3 रुधिरोघवाहि, T3 G M °रांबुधार — b) T3 G2. 3 समाकुलं, G1 बला°; M बद्धा° (for खड्गा°) K4 V1 B D (except D3) क्षत्रियजीवघा(D6 °पा)ति, T2 °वीरपाती, M1 °वीजघाती, M2–4 °वीजवाहि (for °जीववाहि) — c) K2 अनातुवं, K4 V1 D6 अ(K4 आ)नर्तनं, Da1 D5 अनार्तकं, D3 अस्रार्तव, T2 अनारतं (for °र्तव) K1 D6 T2 अरिष्ट(K1 °ष्टि)वर्षं, T3 G अनिष्टवेष (G2 °ष्टा) (for °वर्षं) — d) T2 संहारकर, T3 G3 संघर्षकरं; G1 संरभकर, M सहुखकर (for तत्संहरणं) G1 जनानां (for प्रजानाम्) — After 3, K4 V1 B D (except D3) T2 ins

809* एक रथ सपरिवार्य मृत्युं
　　नयन्त्यनेके च रथा समेताः ।
एकस्तथैक रथिनं रथाग्र्या-
　　स्तथा रथश्चापि रथाननेकान् ।
रथं ससूतं सहय च कंचि-　　[5]
　　त्कश्चिद्रथी मृत्युवश निनाय ।
निनाय चाप्येकगजेन कश्चि-
　　द्रथान्बहून्मृत्युवशे तथाश्वान् ।

[T2 om lines 1–2 — (L 2) V1 [अ]नेकाश्च — (L 3) D4. 5. 7 तथैन B4 रथिनां, Dn1 रथिने B1 D6 रथाङयास्, B2 नराग्र्य, B3–5 Dn1 D3. 4. 7 रथाग्र्यस्; Da1 D1. 5 रथाग्र्य, T2 रथाश्च K4 एकस्तथैनां रथिनां रथाग्र्यव — (L 4) V1 परश्चापि, Da1 D1. 5 रथसापि, T2 रथांश्चापि (for रथ°) T2 गजान् (for रथान्) — After line 4, D2 reads from line 3 of 807* up to st 3 — B3 reads lines 5–8 twice — (L 5) K4 रथ, B1. 5 तथा (for रथं) D1 स (for च) V1 B1 D4 किंचित्, B2. 3 Da1 D1. 5. 6 T2 कश्चित् — (L 6) V1 रथे रथे, Da1 D1. 5 रथै रथैर्, D6 कियद्रथी, T2 त्वरम्रणे (for कश्चिद्रथी) — D6 om. lines 7–8 — (L 7) T2 तथैव चान्येन रथेन कश्चिद् — (L 8) T2 तथा नयन् (for रथान्बहून्) K4 B1 T2 मृत्युवश (for °वशे) B5 तथान्यान्, Da1 D1. 5 T2 रथाश्वान्; D4 तथा नृपान्]

4 D6 om 4 — a) K4 सूतांश्च (for ससूतान्) B5 सनरान्, S (T1 om.) सगणान् (for सहयान्) Ś1 गवाश्च, T2 ध्वजाश्च, T3 G2. 3 सहाश्वान्, G1 M नराश्वान् (for गजाश्च) — b) V1 मृत्युवशे B1. 4 शरौघ (B4 °घान्) T2 हयान्ससादीन्सपदातिसघान् — c) Ś1 K4 तथैव सादीन्, B5 ससादिनश्च (for तथा ससादीन्) — For 4cd, S (T1 om) subst.

810* निनाय पार्थो बलगर्विताक्षो
　　यथान्तक सर्वहरो महौजा ।

[(L 1) T2 [ऽ]पि युधा वरिष्ठ (for बलगर्विताक्षो) — (L 2) M1 [ऽ]मितौजा (for महौजा) T2 सर्वानरीन्मृत्युवशं शरौघै (cf 4b)]

5 a) D3 कृप शिखंडी B1 D3 समेतो — b) D3 T3 G M1. 3 दुर्योधन सात्यकिम् (G1 °इ) V1 B (except B1) Dn1 D1. 4. 7 अभ्यगच्छत्, M1 अभ्यगच्छन् (for °गच्छत्) — c) Dn1 D2 श्रुतस्तथा, D3 श्रुतायुधो, G1 श्रुतश्रवं, M1 (sup lin) शत्रुश्रवा (for श्रुत°) V1 Dn1 D2–4. 7 T3 G3 द्रोणपुत्रेण, D6 T2 द्रौणिमियाय (for द्रोणसु-

युधामन्युश्चित्रसेनेन चापि ॥ ५
कर्णस्य पुत्रस्तु रथी सुषेणं
समागतः सृञ्जयांश्चोत्तमौजाः ।
गान्धारराजं सहदेवः क्षुधार्तो
महर्षभं सिंह इवाभ्यधावत् ॥ ६
शतानीको नाकुलिः कर्णपुत्रं
युवा युवानं वृषसेनं शरौघैः ।
समार्दयत्कर्णसुतश्च वीरः
पाञ्चालेयं शरवर्षैरनेकैः ॥ ७
रथर्षभः कृतवर्माणमार्च्छ-
न्माद्रीपुत्रो नकुलश्चित्रयोधी ।
पाञ्चालानामधिपो याज्ञसेनिः
सेनापतिं कर्णमार्च्छत्ससैन्यम् ॥ ८
दुःशासनो भारत भारती च
संशप्तकानां पृतना समृद्धा ।
भीमं रणे शस्त्रभृतां वरिष्ठं
तदा समार्च्छत्तमसह्यवेगम् ॥ ९
कर्णात्मजं तत्र जघान शूर-
स्तथाच्छिनच्चोत्तमौजाः प्रसह्य ।
तस्योत्तमाङ्गं निपपात भूमौ
निनादयद्गां निनदेन खं च ॥ १०
सुषेणशीर्षं पतितं पृथिव्यां
विलोक्य कर्णोऽथ तदार्तरूपः ।
क्रोधाद्धयांस्तस्य रथं ध्वजं च

सेन) D6 T2 वीरो, G2 पार्थे (for सार्धं) — T3 G M om 5[d] — [d]) Dn1 D2 T2 सार्धं, D4 चापि (for चापि)

6 [a]) K1 कर्णस्तु K3 4 V1 B2 5 D T3 G1 3 M2–4 पुत्रं तु Ś2 रथे, V1 तथा, D6 T2 रणे; D8 (by corr) रथ (for रथी) T2 G2 सुषेण — [b]) K3 समागम°, K4 B1 2 Dn1 D2.6 7 T2 °गत; G2 M1 °गता (for °गत) K3.4 V1 B Dn1 D2–4 6–8 G1 M2–4 सृजयश्च, Da1 D1 5 G2 M1 °याश्च, T2 3 G3 °य T2 उत्तमौजस (for चोत्तमौजा) — [c]) D8 क्रु*द्धो; S (T1 om) [ऽ]क्षधूर्तं (for क्षुधार्तो) — [d]) D6 व्याघ्र (for सिंह) M1 इह (for इव) D1 [अ]भ्यधावत्, D6 °गच्छत्

7 [b]) B5 Dn1 D3 6–8 युयुधान (B5 D8 °नो), D4 हत्वा युवान, T2 युधां पतिं (for युवा युवानं) Ś2 D6 T3 G1 3 वृषसेन Ś2 शरौघ — [c]) Ś1 D7 समार्द(D7 °र्प)यन्; Ś2 समर्दय, K3 V1 B Dn1 D3–4, 6 8 T2 G1 2 समार्पयत्; T3 G3 M °ह्वयत् (M3 °न्) (for °र्दयत्) K3 T2 M2–4 कर्णपुत्र (K3 °त्रान्); K4 °सुतं, V1 B Dn1 D1–4 6–8 T3 G M1 °पुत्रश्च (for °सुतश्च) K3 V1 B D S (T1 om) शू(T2 धी)रः (for वीर) — [d]) K4 पांचालायं, Da1 D1 5 पचालेय, T3 G M1 सछादयन्; M2–4 संचालयन् Ś2 नरेकै, K4 अनीकैः

8 [a]) D2 रथर्षभ — [c]) B3 4 5 Dn1 D3.4 7 T2 पंचालानाम् K3 4 T2 G3 याज्ञसेन (for °सेनि) — [d]) K1 3 V1 B D1–5 7 8 T3 G M सेनापति, K4 °पस्य M1 आयात्, M3 अगच्छत् D2 G1 शरौघै (for ससैन्यम्)

9 [a]) D7 भारतीं च, T2 °तीय, T3 G3 तं तु; G1 °तात, M °तैस्तु (for °ती च) — T2 3 G M om 9[b] — [b]) Some MSS ससप्तकाना Dn1 पृतना Dn1 D7 समृद्धा; D1 5 °द्धां — [c]) D1 शत्रुभृता (for शस्त्र°). — [d]) K3 भीमो, V1 Da1 D1.5 भाग, B1–4 Dn1 D3 4 7 भीम; B5 मार्गं, D2 6 सर्वे; D8 भागो (for तदा) K3 Da1 D1 5 8 महान(K3 D8 °ना)र्छद्, K4 समार्छंस्त्वम्, B2 °र्च्छेतुम्, D2 °रुरुधुर्, D6 °नर्च्छुर् (for °र्च्छत्तम्) — For 9[cd], T2.3 G M subst

811* व्यात्तानन क्रूर इवान्तकाभ
समासदद्भारत भीमसेनम् ।
[(L. 1) T2 व्यात्तानन क्रूरमिवातक त — (L 2) T3 G3 समादधद्, G2 °र्दयद् G1 M1 भारत T2 भीमवेग, M1 उत्तमौजा, M2–4 भीमसेन]

10 [a]) Da1 Dn1 D1 5 7 वीरस्य, M1 शूरं — [b]) K1 4 D7 तथाच्छिनश्च, B5 °भिनत्, T2 तनुच्छदाद्, T3 G1 3 M तनुच्छिद (G1 M2–4 °दा); G2 तनुस्त्यजश्च (for तथाच्छिनच्) B2 T3 G1 3 M सो(B2 को)त्तमौजा; T2 उत्तमौजा° (for चोत्त°) B3–5 मस्तकमुत्तमौजा (for चोत्तमौजाः प्रसह्य) — [c]) M1 तथा (for तस्य) G1 तस्मात्तथास्तोपि पपात भूमौ — [d]) Ś1 K1 4 V1 B3 D2 4 6 7 T2 G1 2 M2–4 निनादयन्, B5 विनादयद् B2 3 5 D2 6 स्व; G2 खां (for गां) B2 3 5 D2 6 वि(B3 प्र)दिशो दिशश्च; Da1 D1 5 निनदे रथ च (for °देन खं च)

11 [a]) T3 G2 3 सुतस्य शीर्षं, G1 सुवृतस्य शीर्षं; M1 3 सु(M1 पु)रूपशीर्षं — [b]) T2 तु (for ऽथ) — [c]) B5 अथेतस्य (sic), M1 हय तस्य K4 ध्वज रथ (by transp); Dn1 D1 M2–4 रथध्वज — [d]) Ś1 न्यकृत, K3 विकृतत्; B (except B5) Da1 Dn1 D3 4 7 T3 G अकं°; D2 M1

बाणैः सुधारैर्निशितैर्न्यकृन्तत् ॥ ११
स तूत्तमौजा निशितैः पृषत्कै-
र्विव्याध खड्गेन च भास्वरेण ।
पार्ष्णिं हयांश्चैव कृपस्य हत्वा
शिखण्डिवाहं स ततोऽभ्यरोहत् ॥ १२
कृपं तु दृष्ट्वा विरथं रथस्थो
नैच्छच्छरैस्ताडयितुं शिखण्डी ।
तं द्रौणिरावार्य रथं कृपं स
समुज्जहे पङ्कगतां यथा गाम् ॥ १३
हिरण्यवर्मा निशितैः पृषत्कै-
स्तवात्मजानामनिलात्मजो वै ।
अतापयत्सैन्यमतीव भीमः
काले शुचौ मध्यगतो यथार्कः ॥ १४

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५३ ॥

निकृ°, D6 चकर्त, M4 न्यकृंतन्

12 a) K3 B5 D6 चोत्तमौजा, Da1 G1 उत्तमौजा D6 निशितान् Ś2 K2 पृषट्कैर्, K1 पृषंकैर्; D8 पृथत्कैर्, D4 5 पृपत्कैर्, D6 °त्कान् (for °त्कैर्) — b) B D5 T3 G M दिव्येन, T2 विद्ध स (for विव्याध) B2 D8 भासुरेण; B5 T2 G1 M सु(B5 नि)स्वनेन, D5 भास्करेण, D6 निकृत्य वीर (for भास्वरेण) — c) Ś K1 2 प्राष्टिं, K3 पार्ष्णिं, M1 पाष्णी, M2-4 क्रोधाद् (for पार्ष्णिं) Dn1 D3 4 T3 G2 3 पार्ष्णिग्रहांश्चैव, G1 स पार्ष्णिवाहं तु (for पार्ष्णिं हयांश्चैव) B3 तस्य; T2 चापि (for चैव) — d) M1 शिखडिवाहा B2 T2 त्वरितो, D6 स तदा, D8 T3 G1 3 च ततो, G2 M1 स ततो, M2-4 सरतो (for स ततो) K3 B1-4 Dn1 D2-5 7 8 S (T1 om) [ऽ]ध्य(M1 °प्य)रोहत्, B5 [ऽ]भ्यगच्छत्, D6 रुरोह (for ऽभ्यरोहत्) — After 12, T2 ins

812* पाञ्चालराजस्य सुतस्तरस्वी
चक्रे शिखण्डी विरथं कृप वै ।

13 a) B5 D6 8 च, G2 M2-4 lacuna (for तु) T3 G1, 3 M1 कृपं दृष्ट्वा विरथं तं रथस्थो (M1 °स्थौ) — b) G2 नेच्छत्, M1 नैषत् T3 G M ता(G2 स्था)पयितु (for ताड°) — c) K4 B1 3 Da1 D1 5 7 आचार्यं (for आवार्य) K3 V1 B Dn1 D2-4 6-8 रथं कृपस्य, Da1 D1 5 वरं कृपं च, T2 G1 M कृप रथस्थ (M1 °स्थं), T3 G1 3 कृप रथं स्वं (for रथ कृपं स). — d) D6 समुद्दरत्, T1 °ज्जहे, G1 °ज्जहौ (for °ज्जहे) K3 समुत्सृजेदकगवां यथा गा, K4 B3 5 Da1 D1 5 सुमुज्जहे पंकगतं (D1 °तां) यथा गजं

14 a) D6 T2 हिरण्यवर्णा (T2 °र्णान्) (for °वर्मा) T1 3 G3 विकिरन्शितेषून्, G1 2 विकिरञ्श(G2 °कृतं श)रौघान्, M [अ]पि महाशितेषून् (M1 °षू) (for निशितैः पृषत्कैस्). Ś K2 पृषट्कैस्, K1 पषकैस् (sio), K4 पृपत्कैस, D3 पृथत्कैस् — b) B3 5 D6 [ऽ]सौ, T2 [ऽ]थ (for वै) T3 G M समार्करश्मीन्पवनात्मजोथ — c) K2 D1 5 8 अपातयत्, K4 आताप°, B3 अताड°, B5 अवार°; T2, 3 G अध(T1 °ह-, G2 °थ)र्षं°, M1 असर्पयन्, M2-4 ववर्ष तत् (for अतापयत्) K2 अमीत (for अतीव) D6 सर्वं (for भीम) — d) D6 T3 G M शुचौ स्थितो (G2 °ते, M1 °तौ) (for काले शुचौ)

Colophon — *Day of Karna's Generalship.* Ś K1 2 4 द्वितीये(Ś2 K4 °य-)युद्धदिवसे — *Adhy name* T3 द्वंद्वयुद्धं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś2 56, B1 D5 75, B2 65, B4 78, B5 77, Da1 95, D1 68, D4 56, T2 82, T3 G 85, M 84

५४

संजय उवाच ।
अथ त्विदानीं तुमुले विमर्दे
द्विषद्भिरेको बहुभिः समावृतः ।
महाभये सारथिमित्युवाच
भीमश्चमूं वारयन्धार्तराष्ट्रीम् ।
त्वं सारथे याहि जवेन वाहै-
र्नयाम्येतान्धार्तराष्ट्रान्यमाय ॥ १
संचोदितो भीमसेनेन चैवं
स सारथिः पुत्रबलं त्वदीयम् ।
प्रायात्ततः सारथिरुग्रवेगो
यतो भीमस्तद्बलं गन्तुमैच्छत् ॥ २
ततोऽपरे नागरथाश्वपत्तिभिः
प्रत्युद्ययुः कुरवस्तं समन्तात् ।
भीमस्य वाहाग्र्यमुदारवेगं
समन्ततो बाणगणैर्निजघ्नुः ॥ ३
ततः शरानापततो महात्मा
चिच्छेद बाणैस्तपनीयपुङ्खैः ।
ते वै निपेतुस्तपनीयपुङ्खा
द्विधा त्रिधा भीमशरैर्निकृत्ताः ॥ ४
ततो राजन्नागरथाश्वयूनां
भीमाहतानां तव राजमध्ये ।
घोरो निनादः प्रबभौ नरेन्द्र
वज्राहतानामिव पर्वतानाम् ॥ ५
ते वध्यमानाश्च नरेन्द्रमुख्या
निर्भिन्ना वै भीमसेनप्रवेकैः ।
भीमं समन्तात्समरेऽभ्यरोह-

54

1 a) T1 कथं, M2–4 अथो (for अथ) M2–4 तदानीं (for त्वि°) K3 D8 तुमले — b) T1 समर्यैं, T2 3 G1.3 निरुद्ध, G2 M प्ररुद्ध (for समावृत) — c) K4 B1.4 5 Dn1 D2–4.7 T3 G2 3 महारणे; V1 B2 Da1 D1 5 T1 2 °हवे, G1 °रथे (for °भये) M2–4 प्रत्युवाच (for इत्यु°) — d) K3 V1 B D Co वाहय, T G3 धारयन् (T1 °य); G1 2 M दारयन् (M1 °य) (for वार°) D6 T1 M1 धार्तराष्ट्र — e) S वाहिनीं (for वाहैर्) — f) S नियस्यतां (T1 नमायता, T2 नियस्येता) धार्तराष्ट्रीं यमाय

2 a) Da1 D2 6 संनोदितो, S (except T1) स चो° (for संचो°) Da1 D5 चैव; S राजन् (for चैवं) — b) D4 सारथिं T1 तवात्मजाना बलनाशहेतु, T2 3 G M तवात्म(M1 °रु)जानां हि (T3 तु) बलस्य हेतो — c) K3 V1 B1 3–5 D सत्वरम् (for सारथिर्) K1 प्रायात्तु तस्मारथिरुग्रवेगो (sic), B2 °स्ततस्तव पुत्रोग्रवेगो — d) V1 D7 यत्तो (for यतो) B3 हतुम्, B5 D6 सर्तुम् (for गन्तुम्) Da1 D1 5 इच्छेत् (for ऐच्छत्) S यतो यतो भीमसेनोभ्यगर्जत् (T1 °नोभ्यगर्जयत्, T2 न°मैच्छत्, T3 G1 3 °नस्त्वगर्जत्; G2 नस्त्वगच्छत्; M1 °नस्य गर्जन्)

3 a) S तत परे (for ततोऽपरे) G1 (sup lin as in text) नागवराश्वपत्तिभि — b) K3 V1 B D T2 transp कुरवस् and तं K3 D6 T2 समेता (for समन्तात्) T1 3 G M प्रत्युद्ययु (T1 °द्ययुस्तं) कुरवो भीमसेन — c) B5 D6 ते भीम- (for भीमस्य) D3 7 वाहाग्रम्, Co वाहोऽग्र्यं (sic) S वृकोदर तूग्र(T3 G1 3 °र्णं)मुदारवेग (T2 °दग्रवेगा; T3 G1 3 दारवेगा) — d) D3 बाणशतैर् (for °गणैर्) D3 निजघ्नतु, T1 3 G2 3 M4 अविध्यन्, T2 G1 M1–3 अविध्यत् (for निजघ्नु)

4 a) G1 (sup lin as in text) महाशरे (for महात्मा) — b) B5 -कल्पै (for -पुङ्खै॰) T1 3 G M शरैर्विचिच्छेद (G1 [inf lin] विचिच्छिदे चैव) सुवर्णपुङ्खै॰ — c) S तेषा (T2 ते वै) निपेतु शतधा (G1 °श) शरौघा — d) K1 om (hapl) from शरै up to भीम (in 6b) K4 निकृता (for निकृत्ता.)

5 K1 om 5 (of v l 4) — a) S ततो (T2 तेषा) गजस्यदनवाजिना नृ(T1 3 M2–4 °जिनू)णा — b) Ś2 Dn1 D2 3 7 वर- (for तव) B2 3 5 D6 T2 M2–4 पततामाजिमध्ये; D3 तव राजन्यमुख्य; T1.3 G3 M1 महतामाजिमध्ये, G1 परमाजि°, G2 अहमाजि° (for तव राज°) — c) B3 सुरभौ; B4 प्रवहन्; D3 बभूव; S समभून् (for प्रबभौ) D3 राजन् (for नरेन्द्र)

6 K1 om up to भीम (in 6b) (of v l 4). — a) B5 नरेंद्रपुत्रा (for °मुख्या) — b) K3 V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 निर्भिद्यतो भीमशरप्रवेकै (V1 तै), B2 निर्भिद्यमानैश्च शरै प्रवेशितैः; D2 निर्भिन्नास्ते

न्वृक्षं शकुन्ता इव पुष्पहेतोः ॥ ६
तततोऽभिपातं तव सैन्यमध्ये
प्रादुश्चक्रे वेगमिवात्तवेगः ।
यथान्तकाले क्षपयन्दिधक्षु-
र्भूतान्तकृत्काल इवात्तदण्डः ॥ ७
तस्यातिवेगस्य रणेऽतिवेगं
नाशक्नुवन्धारयितुं त्वदीयाः ।
व्यात्ताननस्यापततो यथैव
कालस्य काले हरतः प्रजा वै ॥ ८
ततो बलं भारत भारतानां
प्रदह्यमानं समरे महात्मन् ।
भीतं दिशोऽकीर्यत भीमनुन्नं
महानिलेनाभ्रगणो यथैव ॥ ९
ततो धीमान्सारथिमब्रवीद्बली
स भीमसेनः पुनरेव हृष्टः ।
सूताभिजानीहि परान्स्वकान्वा
रथान्ध्वजांश्चापततः समेतान् ।
युध्यन्नहं नाभिजानामि किंचि-

भीमशरप्रवेगै, D6 निर्भिद्यमानाश्च शितैः पृषत्कैः; D8 भिन्नाश्च वै भीमशरप्रवेकै, S निर्विध्य(T1 °भिद्य)मानाश्च हि भीमबाणैः — c) K1 8 V1 B D [ऽ]भ्य(K8 ध्य-, D4 [ऽ]त्य)रोहन्, T1 8 G2 8 M [ऽ]भिजग्मुरः; T2 lacuna, Cc ऽभ्यरोहन् (as in text) G1 सर्वे च भीमं समरेभिजग्मुर् — d) B1 वृक्षान् B2 5 जातपक्षा (for पुष्पहेतो)

7 a) K1 8 [ऽ]भियातं, V1 B1 4 5 Dn1 D1 8 4 7 °याते (D7 °तो), B2.8 °जाते, Da1 D5 °घाते, D2 नियाते, D6 [ऽ]भियातं, D8 °तापं (for °पातं) Ś1 D2 सैन्ये मध्ये, B Da1 Dn1 D1 8–5 7 सैन्ये स भीम, D8 सैन्यमुख्य (for °मध्ये) S ततो भीमस्तव सैन्यप्रवाहे (T1 2 °स्य मध्ये, M1 °श्चाहं; M2–4 °प्रवाहं) — b) Ś K1 2 4 इवार्तवेग, K8 एवाति°, V1 B1–4 Da1 Dn1 D1–5 7 M अनंत°, B5 D6 T2 अनुत्तमौजा, D8 एवात्तवेग, T1 8 G2 8 असह्य°, G1 असह्यरूप (for इवात्तवेग) — c) B2 च जगन् (sic), B4 क्षमयन्, D8 क्षिपयन् D4 दिदृक्षुर्, D8 दिधक्षन् (for °क्षुर्) D2 यथांतकाले लोकमिमं दिधिक्षुर्, D6 °ले जगदेकभूतं — d) D8 लोकांत- (for भूतान्त-) K2 इवात्तुदाता (sic) (for इवात्तदण्ड) S भूतांतकृत्सर्वभूत(T8 G8 °कृद्भूतसर्व)क्षयाय

8 ab) Dn1 तस्याविवेगस्य, D1 7 तथा(D7 °स्या)भि° (for तस्याति°) V1 B2 Dn1 D1 5 वारयितु (for धार°) S वेगं हि तस्याप्रतिम(T8 G8 °प्रतिमं, G2 °प्रमेय)प्रभाव न शेकुरावारयितु त्वदीया — c) T1 8 G1 8 M1 2 4 [आ]ददतो, T2 °दहतो, G2 °दयतो, M8 °ददते (for °पततो) — d) D8 कालश्च (for °स्य) D8 रहत (by metathesis) (for हरत) T1 G2 M विजिघृक्षया हि (G2 च); T8 G1.8 विजिघृक्षत प्रजा (for हरत प्रजा वै)

9 V1 reads 9^{ab} on marg (sec m) — a) T2 तावकाना (for भारताना) — b) Ś2 K1 2 5 प्रमुह्यमान; K8 V1 Dn1 D6 प्रसह्य°, T1 8 G M तद्वध्य°; T1 विद्राव्य° (for प्रदह्य°) B4 समरं Ś1 K1 2 B1 2 4 Da1 D1.5 माहात्मा, K8 D8 T2 महात्मना, V1 Dn1 D2–4 T1 8 G8 M1 °त्मना, B8 विमूढ, D8 विमूल (for महात्मन्) — c) B1 भीतो, D2 G1 भीमं (for भीतं) T8 G6 [ऽ]दीर्यत (for ऽकी°) B1 भीममर्य; T1 °नुत्तं (for °नुन्नं) B5 D6 T2 भीतं दिशो विद्रवते (D6 व्यद्रवत) स की(T2 क)र्णे — d) D8 महानिले, G2 °बलेन (for °निलेन) V1 B2 Da1 Dn1 D1 5 [अ]भ्रगणा, B1 [अ]भ्रा०णां, B8 5 D6 T2 [अ]भ्रवृंद, B4 °गण, D8 वाभ्रगणो; T1 8 G M1 [अ]भ्रघन, M2–4 °वन (for °गणो) — After 9, S ins

813* तद्विप्रकीर्णं त्वथ भारतं बलं
पुनश्च भीम परिवारयद्रणे ।
[T1 2 G2 तव (for त्वथ)]

10 a) B6 D8 भीम (for धीमान्) B5 D6 8 वच (for बली) S भीमोब्रवीत्सारथिमद्य (T1 M1 °भ्य; T2 G1 °त्र) याहि — b) B5 D6 स सर्वमावृत्य पुन प्रहृष्ट, T1 हतेषु सर्वेष्वहमस्म्यशोक, T2 G1 हतेष्वेषु भवितास्मि ह्यशोक, T8 G2 8 M हतेष्वेतेषु भवितास्म्यशोक — After 10^{ab}, S ins

814* त्वर त्वर ह्यद्य विशोक शीघ्र
मेतान्ध्वजाग्राश्च रथाश्च पश्य ।

[(L 1) T2 8 G1 8 ह्यत्र, M2–4 त्वद्य (for ह्यद्य) — (L 2) T8 G2 एतद् (for एतान्) T2 ध्वजाग्र्याश्च, T8 G1 8 ध्वजाश्चैव, M ध्वजाग्रास्तु T2 8 G1 8 हयांश्च, M रथास्तु (for °श्च)]

— c) Ś2 सूतैभिजानीहि, T2 G1 सूतात्र जा°; T8 G8 सूतात्र जानामि K8 V1 B1–4 D (except D8 8) transp परान् and स्वकान्. B5 नरान् (for परान्) T2 शकान्, G2 सकामान् (for स्वकान्) G2 सूताभिजानासि परान्रथान्स्व°

न्मा सैन्यं स्वं छादयिष्ये पृषत्कैः ॥ १०
अरीन्विशोकाभिनिरीक्ष्य सर्वतो
मनस्तु चिन्ता प्रदुनोति मे भृशम् ।
राजातुरो नागमद्यत्किरीटी
बहूनि दुःखान्यभिजातोऽस्मि सूत ॥ ११
एतद्दुःखं सारथे धर्मराजो
यन्मां हित्वा यातवाञ्शत्रुमध्ये ।
नैनं जीवन्नापि जानाम्यजीव-
न्बीभत्सुं वा तन्ममाद्यातिदुःखम् ॥ १२
सोऽहं द्विषत्सैन्यमुदग्रकल्पं
विनाशयिष्ये परमप्रतीतः ।
एतान्निहत्याजिमध्ये समेता-
न्प्रीतो भविष्यामि सह त्वयाद्य ॥ १३
सर्वांस्तूणीरान्मार्गणान्वान्ववेक्ष्य
किं शिष्टं स्यात्सायकानां रथे मे ।
का वा जातिः किं प्रमाणं च तेषां

कान् — d) K8 रथप्रजानापतत ; V1 D8 T2 3 G1 3 M2 रथान्ध्वजाना°, D6 ध्वजान्रथाश्चा°; T1 G2 ध्वजान्हयाना°, M2–4 नरान्ध्वजाना° (for रथान्ध्वजाश्चा°) T2 समतात् — e) Ś1 युध्यन्नाह , V1 B1–3 Dn1 D2–5 7 T1 °न्नाह, Da1 D1 °न्नाय, T3 G2 3 सयुध्यतो, G1 M सयुध्यतोहं (for युध्यन्नह) B2 नास्ति जानाति; G2 याहि जानामि (for नाभिजा°) — f) K3 स (for मा) D8 मा सैन्य स्व सूदयिष्ये प्रषत्कैः ; T1 3 G M महत्सैन्य रयिष्येप्रमत्त , T2 महत्सैन्य शातयिष्ये पृषत्कैः

11 a) Ś K1 2 4 विशोकान्हि निरीक्ष्य; T2 3 G1 3 सिससीक्ष्य, M4 °नभिवीक्ष्य (for °भिनिरीक्ष्य) K3 भरीन्विशोक समभिनिरीक्ष्य, B3. 4 भरीन्विशोकाभिविलोकयाग्रतो — b) D6 8 च (for तु) Ś1 K4 प्रधुनोति; K2 प्रदुनोमि (for प्रदुनोति) V1 B1 4 6 D1 5 रथान्ध्व(B1 °थे ध्व)जाग्राणि दुनोमि मे (B1 ते) भृशं, B2 3 Da1 रथो ध्वजाग्रा(B2 °प्रा)णि धु(Da1 दु)नोमि वै भृशं; Dn1 D2–4 7 रथो ध्वजाग्राणि धुनोति मे भृशं; T G M2–4 महांश्च मन्यु पुनरेति मा (M2–4 मे) भृशं, M1 रथे ध्वजाग्रान्पुनरेति मा भृशं — c) D7 नागमयत्, T1 3 G M नागमद्वै (for °मद्यत्) B3 राजानुगो नाप्यगमत्किरीटी, T2 रोषाद्वेषो ह्यगमद्वै किरीटी — d) K4 V1 B2 3. 5 Da1 Dn1 D1 5 8 [अ]भियातोस्मि सूत (Dn1 °त); D2 °जातोसि सूत; D6 °पन्नोस्मि सूत; S [अ]नुचिंतयामि (for [अ]भिजातोऽस्मि सूत)

12 b) G1 यो मां (for यन्मा) K3 B2 T2 M ग(B2 जा)तवान् (for यात°) — c) V1 B2 3 D8 T3 नैव, B5 मैव, Da1 D1 5 नेम (for नैन) K3 S नाभि-; B2 वापि; Dn1 D2–4 7 नाद्य; D6 नैव (for नापि) D6 चाप्यजीवन् (for जानाम्यजीवन्) — d) T2 भीमसुर (for बीभत्सु) K3 ममातीव दुःखं; B2 D2 T2 3 G1 3 °द्यापि दुःखं; M1 °द्या हि दुःख (for °द्यातिदुःखम्)

13 a) V1 उदारकल्प; B3 D6 उदग्रमेतद्; B4 °वीर्य; B5 T2 °वेग (for °कल्प) T1 3 G M सोहं बलं ह्येतदुदग्रयो(T1 3 G2 3 °यो)ध — b) T2 G3 [ऽ]प्रति(G3 °थि)मप्रतीत , Ca o परम° (as in text) — c) K3 V1 B2–4 D2 6 8 एतन्, B1 D3 4 7 एन; B5 Da1 D1 5 एव, Dn1 एत (for एतान्) K2 3 V1 B D Ca o समेतं (for °तान्) — d) B2 प्रीत्या समेष्यामि त्वया सहाद्य

14 a) K3 V1 B3 Dn1 D2–4 7 सर्वांस्तूणान्सायकानामवेक्ष्य; B1 2 4 Da1 D1 5 °णीरान्सायकानाम(B2 °नान-, B4 °नप्य)वेक्ष्य, B5 °णान्मार्गणानप्यवेक्ष्य, D6 8 °णीरान्मार्गणानामवेक्ष्य, T1 2 °णी(T1 °णीर)मार्गणानप्यवेक्ष्य Co cites अवेक्ष्य (as in text) — b) D3 शेष, Co शिष्ट (as in text) T1 विशोक (for रथे मे) — After 14ab, T1 ins

815* कियन्तो मे इषव सद्य एव

while, T3 G M subst for 14ab

816* अवेक्षस्व मे इषुधी विशोक
कियन्तो वा इषवो मेऽवशिष्टा ।

[(L 1) G3 अवेक्षसे G2 M transp मे and इषुधी G1 इषुधीर् — (L 2) Cf 815* , G3 मे (for वा) M2–4 नो (for मे) G1 M विशिष्टा , G3 lacuna (for ऽवशिष्टा)] — c) T2 3 G1 3 M के वा जिता (for का वा जाति) T1 मानाजिता किं प्रमाणाश्च तेषां, G2 कियतो मे आयुधा किं प्रमाण Co cites प्रमाण (as in text) — d) V1 ज्ञात्वा युक्त, D8 ज्ञात्वोक्त (for ज्ञात्वा व्यक्त) B1 3 5 Dn1 D3 4 7 तत्समाचक्ष्व, G2 * * आचक्ष्व (for तन्ममा°) D8 वीर (for सूत) — After 14, S (M1 om lines 3–11) ins

817* कति वा सहस्राणि कति वा शतानि
आचक्ष्व मे सारथे क्षिप्रमेव ।
विशोक उवाच ।
सर्वं विदित्वैवमहं वदामि
तवार्थसिद्धिप्रदमद्य वीर ।
कैकेयकाम्भोजसुराष्ट्रबाह्लिका
म्लेच्छाश्च सुह्मा परतङ्गणाश्च ।
मद्राश्च वङ्गा मगधाः कुणिन्दा
आनर्तकावर्तका पार्वतीया ।

ज्ञात्वा व्यक्तं तन्ममाचक्ष्व सूत ॥ १४
विशोक उवाच ।
षण्मार्गणानामयुतानि वीर
क्षुराश्च भल्लाश्च तथायुताख्याः ।
नाराचानां द्वे सहस्रे तु वीर
त्रीण्येव च प्रदराणां च पार्थ ॥ १५
अस्त्यायुधं पाण्डवेयावशिष्टं
न यद्वहेच्छकटं षड्गवीयम् ।
एतद्विद्वन्मुञ्च सहस्रशोऽपि
गदासिबाहुद्रविणं च तेऽस्ति ॥ १६
भीम उवाच ।
सूताद्येमं पश्य भीमप्रमुक्तैः
संभिन्दद्भिः पार्थिवानाशुवेगैः ।
उग्रैर्बाणैराहवं घोररूपं

सर्वे गृहीतप्रवरायुधास्त्वा
सवेष्ट्य सवेष्ट्य ततो विनेदु ।
रथे तवास्मिन्निशिता सुपीता-
स्ततो भल्ला द्वादश वै सहस्राः ।

[(L 1) T1 2 G1 M om the first वा T2 जितानि (for श°) G2 सहस्राणि वा शतानि व्याचक्ष्व — (L. 2) T3 G1. 3 M2–4 आचक्ष्व (for ज्ञा°) T2 एत (for एव) G2 मे सारथे क्षिप्रमेवाविशोक — G2 om the ref M1 om. lines 3–11 — (L 3) T1 G2 M2–4 [इ]त्यम् (for [ए]वम्) T2 ददामि, M2–4 ब्रवीमि (for वदामि) — (L 4) T1 तवार्थसिद्धिं च वदामि वीर, G2 °सिध्यै शृणु- पांडुपुत्र — (L 5) G2 M2–4 कैकेयकांबोज- (for °भोज-) — (L 6) T1 सिंहा (for सुह्मा) — (L 7) T1–2 M2–4 सिंधु-, T3 G2 3 वका (for वङ्गा) T2 पुलिंदा (for कुणिन्दा) — (L 8) G2 पत्तका (for वर्तका) T2 आनर्तका पर्वतीया समेता — (L 9) G2 -प्रवरायुधंस् — (L. 10) T3 G2. 3 संवेक्ष्य (for the first संवेष्ट्य). G2 तथा (for ततो) T2 विनेशु-, T3 G3 निनेदु (for वि°) — M2–4 om line 11 — (L 11) T1 सुवेतास् (for सुपीतास्) — (L 12) T3 G2 3 M1 भल्लान् G2 सहस्रश (for सहस्रा)]

15 S om the ref Ś2 अशोक (for विशोक). — a) B5 असुतानि (for अयु°) S षण्मार्गणानां दश च क्षुरा(T1 °का)णां Co cites मार्गणानां (as in text) — S om 15b — b) B1 D3 क्षुरांश्च भल्लांश्च Co cites क्षुरा and भल्ला K1 [आ]युताध्या (sic) (for °ख्या) — c) B2 खे (for द्वे) K3 V1 B D च (D3 [ऽ]थ) (for तु) S पार्थ (for वीर) — After 15c, S ins

818* वत्सदन्तानां दश कर्णिनां च ।
अर्धचन्द्रा द्वादश षड्शतं च
विपाठानां प्रवराणां च सह ।
शिलीमुखानां दश च त्रिंशतं च
अयोमुखानां क्षुद्रकाणां च त्रिंशत् ।

[(L 1) T2 दश कर्णिकानां — (L 2) T2 G2 3 अर्धचंद्राणां दश-, G1 अर्धचद्राणां द्वादश- — (L. 3) M प्रदराणां (for प्रव°) — (L 4) T2 om (hapl) from दश च up to अयोमुखानां (in line 5) M त्रिंशतानि — (L 5) M ह्ययोमुखानां]

— S om 15d — d) B3. 5 षट्साहस्रा, D3 षट्साहस्राणां D5 षट्साहस्राणि (for त्रीण्येव च) K3 B1 2 4 Dn D2–4 7. 8 प्रदराणां स्म, B3 5 प्रदराश्चापि (for °णां च) Ca cites प्रवरा, Co प्रवराणां (as in text).

16 a) D2 अस्त्रायुधं (for अस्त्या°) V1 [अ]विशिष्टं (for [अ]व°). — b) D2 षड्गवार्यं; D4 षड्वीर्यं; D6 षट्धुरीयं (for षड्गवीयम्). — For 16ab, S subst.

819* अस्त्रायुतं पाण्डव तेऽवशिष्ट-
मेतद्वहेच्छकटं षड्गवं यत् ।

[(L. 1) T1 M अस्त्रायुध (for °युत) T2 G2 M [अ]विशिष्ट (T2 °ष्ट) — T1 om line 2. — (L. 2) T2 न यत्; M1 चैनं, M2–4 चेद् (for एतद्) T2 षड्द्वय यत्; G1. 2 षाड्गवं यत्]

— After 16ab, T2 ins 821*. T1 om. 16cd. — c) T3 G M एवं (for एतद्) B5 विमुच्यापि, D8 चान्यन्मुंच, T2 3 G1. 3 विद्वान्मुच; G2 द्विषंतश्च (for विद्वन्मुञ्च) D5 [ऽ]प्यं (for ऽपि) — After 16c, T3 G ins.

820* शत्रूक्षयस्त्वाशुसहस्रवीर ।
[G1 -वीर्यान्, G2 -वीर्यं (for -वीर)]

— d) D1 5 M2–4 गदा च; D3 गदाश्च, D4 गदाश्व-, T2 गदास्व-, T3 G3 गदास्त्र-, G2 गदास्ति, M1 गदां च (for गदासि-). K3 हि; T2 यत्, G1 यश्च (for च) — B1. 3 D (except D3) ins after 16 T1 after line 1 of 819* T2 after 16ab

821* प्रासाश्च मुद्गराः शक्तयस्तोमराश्च
मा भैषीस्त्वं संक्षयादायुधानाम् ।

[(L 1) B2 5 प्रासाश्च खड्गाश्च, Da1 D1 5 T2 प्रासाः खड्गा; D6 प्रासाश्च खड्गा, T1 प्रासां खड्गां B5 सर्कुततोमराश्च (for शक्तयस्तोमराश्च) T2 transp शक्तयस् and तोमराश्.

नष्टादित्यं मृत्युलोकेन तुल्यम् ॥ १७
अद्यैव तद्विदितं पार्थिवानां
भविष्यति आकुमारं च सूत ।
निमग्नो वा समरे भीमसेन
एकः कुरून्वा समरे विजेता ॥ १८
सर्वे संख्ये कुरवो निष्पतन्तु
मां वा लोकाः कीर्तयन्त्वाकुमारम् ।
सर्वानेकस्तानहं पातयिष्ये
ते वा सर्वे भीमसेनं तुदन्तु ॥ १९
आशास्तारः कर्म चाप्युत्तमं वा
तन्मे देवाः केवलं साधयन्तु ।
आयात्विहाद्यार्जुनः शत्रुघाती

— (L 2) T1 मम प्रतिज्ञां सर्वलोके विशोक, T3 मा भीमीम प्राक्षयश्चाद्युघातां (for the posterior half).]

17 T G2 8 M ins after the ref G1 ins. after 16

822* अद्यैव नूनं कथयन्तु सिद्धां
मम प्रतिज्ञा सर्वलोके विशोक ।
न मोक्ष्यते वा समरे भीमसेन
एक शत्रून्समरे वाप्यजैषीत् ।
आशासितानामिदमेकमस्तु
तन्मे देवा सकल साधयन्तु ।

[T1 om line 1 — (L 1) T3 G3 अद्य वै M क्षत्र (for नून) G2 कथयति सिद्धा T2 अद्यैतत्ते कथयतु मर्त्याः — (L 2) G2 प्रतिशा — With lines 3 and 4, of 18^{cd} — (L. 3) G2 मोक्ष्यते G1 om वा T1 G2 M समरं — (L 4) T1 एक कुरून्वा समरेप्यजैषीत्, T3 G2 8 M एक कुरून्वा (M1 °न्व) समरे ब्य(G2 वि)जैषीत् — (L. 5) T1 आशसमानाम् M2–4 एवम् (for एकम्) G2 आशसतामिदमेक*स्तु — (L. 6) T2 तन्मे देवा सर्वे सकल धारयतु]

— T3 om. 17^{a}–18^{b} G2 om 17^{ab} — ^{a}) K3 B1 सुताद्येन, K4 °द्येन; B2 °द्यैमां, B4 °द्यैसं, Dn1 D7 °द्येनं (for °द्येमं) K1 3.4 B1–4 Dn1 D2–4 7 8 भीमप्रयुक्ते (for °मुक्ते) B5 D6 T1 2 सूताद्य त्व पश्य महाहुमुक्ते ; G1 3 सूताद्य महाहुयु(G3 °मु)क्ते समन्तात्, M सूता(M1 °तो)द्य महाहुमुक्ते समस्तै — ^{b}) Ś2 K2–4 V1 B1 4 5 Da1 D1–6 8 T2 सछिंदन्ति°, B2 3 संछिन्न°, Dn1 सछिद्न्धि°, D7 °नम्रि°; T1 सम्छिदन्नि ; G1 समाहनन्धि ; G2 3 संभिदन्धि , M1 सभिन्नवन्धि ; M2–4 सम भिनन्धि (for सभिन्दन्धि) K3 B1 3 4 Dn1 D2–4 7 8 पार्थिवानां सुवेगै , V1 पार्थिवानामशुवेगै , B2 पार्थयातु*वेगै° (for पार्थिवानाशुवेगै) — ^{c}) K3 4 V1 B D S (T2 om) छ(B5 D3 G2 छि)न्न (for उग्रैर्) B2 T2 आहवे; G M1 आहत (for आहवं) — ^{d}) T1 G M2–4 मृत्युलोक(M2 4 क)प्रकारं, T2 °कप्रकाश; M1 °कप्रवीरं (for केन तुल्यम्)

18 T3 om 18^{ab} (cf v 1. 17) — ^{a}) K3 V1 D3 अद्यैतद्, B (except B1) Dn1 D3 4 6 7 अद्यैतद्वै (for °व तद्) T2 पांडवाना (for पार्थि) T1 अद्यैव कर्म विदित भविष्यति, G M अद्यैव त(G1 3 म)त्कर्म विदित भविष्यति — D3 om 18^{b}–24^{c} — ^{b}) N (D3 om) T1 आ(B2 Da1 D1 5 द्य)कुमार (for आकुमार) T2 विशोक (for च सूत) T1 G M आकुमार (T1 आकुमाराणां, G2 ** मारा) सर्वलोके विशोक (G2 °क) — ^{d}) B4 ह्येक (for एक) D6 वै (for वा) K1 निजेता, K3 [ऽ]द्य जेष्ट, K4 विजेत्ता , V1 B D (D3 om) व्यजैषीत् (for विजेता) S एक शत्रू(T2 क्रूरा)न्समरे वाप्यजैषीत्

19 D6 om 19 (cf v 1 18) — ^{a}) K4 M2–4 सर्व B3 5 D6 काम, G1 लोके, G2 3 M सखे (G3 °घे) (for संख्ये) B2 निष्पतु मा; T1 G1 2 निष्पतति, T3 G3 M °ततो, Ca नि पततु — ^{b}) B5 वै (for वा) D6 लोके B2 शा*लाका (sic), T1 3 G ह्यस्माल्लोक (T3 G3 °का), M मास्माल्लोकात् (M1 °कान्) (for मा वा लोका) B1 2 4 S (except T3 G3) कीर्तयंति D2 T2 आकुमारा — ^{c}) D6 ससैनिकास् (for सर्वानिकस्) T1 पोथयिष्ये (for पात°) V1 सर्वानह तानेक पातयिष्ये — ^{d}) T1 2 G2 M ते सर्वे वा (by transp), G1 सर्वे वा ते T1 नयतु, T2 नमतु, T3 G1 3 पततु, G2 M नयति (for तुदन्तु)

20 D6 om 20 (cf v 1 18) — ^{a}) B2 D4 T2 3 G2 3 वा (for च) B5 T2 [अ]त्यद्भुत मे, D1 प्युत्तमसे (sic) (for [अ]प्युत्तम वा) K3 Da1 D5 S मे, V1 B1 3.4 Dn1 D2–4 6 7 चे (for वा) — ^{b}) K1 ते मे, B5 T2 तद्वै, D6 ते वै (for तन्मे) T2 G1 सफल, Ca केवलं (as in text) B2 साधयति, Ca °यन्तु (as in text) — ^{c}) Ś K1 2 4 आयात्विह ह्यर्जुन , K3 °हादर्जुन ; B4 °त्विहाद्यार्जुन°, Dn1 °त्विहाद्यर्जुन , T2 °विहाद्यार्जुन Ś2 K4 Da1 D3 शस्त्रघाती — ^{d}) B2 एव, D4 7 इह (for इव) D6 शत्रूस्तूर्णं शक्रसुतोपहूत — For 20^{cd}, T1 3 G M subst

823* आयातीह केशवसारथी रथ
इन्द्रो यज्ञे सहसैवोपहूत ।

[(L 1) T1 M2–4 आयातिहा, G2 आयातीह T3 G2 3 रथी (for रथ) — (L 2) T1 G2 M3 सहसे(G2 °दे)वोपहून , G1 °सैवोपभूत]

T1 3 G M cont T2 ins after 20

शक्रस्तूर्णं यज्ञ इवोपहूतः ॥ २०
ईक्षस्वैतां भारतीं दीर्यमाणा-
मेते कस्माद्विद्रवन्ते नरेन्द्राः ।
व्यक्तं धीमान्सव्यसाची नराग्र्यः
सैन्यं ह्येतच्छादयत्याशु बाणैः ॥ २१
पश्य ध्वजांश्च द्रवतो विशोक
नागान्हयान्पत्तिसंघांश्च संख्ये ।
रथान्विशीर्णाञ्शरशक्तिताडिता-
न्पश्यस्वैतान्रथिनश्चैव सूत ॥ २२
आपूर्यते कौरवी चाप्यभीक्ष्णं
सेना ह्यसौ सुभृशं हन्यमाना ।
धनंजयस्याशनितुल्यवेगै-
र्ग्रस्ता शरैर्बर्हिसुवर्णवाजैः ॥ २३
एते द्रवन्ति स्म रथाश्वनागाः
पदातिसंघानवमर्दयन्तः ।
संमुह्यमानाः कौरवाः सर्व एव
द्रवन्ति नागा इव दावभीताः ।
हाहाकृताश्चैव रणे विशोक

824* पश्यस्व पश्यस्व विशोक मे बलं
बल परेषाममितश्च मिश्रम् ।
नानास्वरान्पश्य विमुच्य सर्वे
तथा द्रवन्ते बलिनो धार्तराष्ट्राः ।

[G2 om. lines 1–2 — (L 1) T1 विकीर्णमेतद्, T2 3 G1 3 विशोक मे त्व (T2 °क चैतद्, G1 °कमेव) (for विशोक मे बल) — (L 2) T3 G3 M1 अभिघात-, M2–4 °पात- (for °तश्च) — (L. 3) G1 -स्वकान् (for -स्वरान्) — (L. 4) T2 तदा (for तथा) G1.2 M1 द्रवतो (M1 °ति)]

21 D8 om. 21 (cf v 1. 18) — ᵃ) K4 निरीक्ष स्वैतां, B5 D2 T2 प्रे(B5 वी)क्षस्वैना, D6 वीक्ष्यस्वैतां; T3 G M अवेक्ष(T3 °क्ष्य)स्व (for ईक्षस्वैता) D1 G1 भारती. — ᵇ) D6 कस्मात्त्वेते (for एते कस्माद्) B3 महेंद्रा ; D6 क्षितीशा (for नरेन्द्रा) T G2 3 M नै(M2–4 ए)ते रथा अकुतश्चिद्व्रजति (T2 °द्रवति), G1 नैते रथानारुरुहुर्व्रजंति — ᶜ) D1 स्पक्त (for व्यक्त) Ś1 K1 2 B5 रथाग्र्य., B2 D2 नरेंद्र ; D6 शरौघै (for नराग्र्य°) — ᵈ) B1 4 छादयित्वा (for °यति) B1 [मा]शुवेगै (for [मा]शु बाणै) B5 सद्दलैताश्छादयत्याशु शस्त्रै , D6 सैन्यानेताञ्छादयत्याचशस्त्र° — For 21ᶜᵈ, S subst.

825* धनजयो नूनमायाति सूत
तस्मादेषा दीर्यते भारती चमू ।

[(L 2) G1 transp दीर्यते and भारती T2 तस्मात्सेना दीर्यते भारतीय]

22 D8 om 22 (cf v 1 18) — ᵃ) B3 D6 ध्वजान्विद्रवतो, T2 G1 M1 °श्चाद्रवतो (T2 °रा, G1 °तां) K3 T3 G2 3 M2–4 द्रवता, B2 प्रत्ये* (for द्रवतो) B5 परश्चघांश्च *द्रवतो विशोक — ᵇ) Ś1 K2 Da1 D2 3 नागा हयान्, K3 नागा इमान्, T1 G2 M हयान्द्विपान्, T3 G1 3 हयान्गजान् (for नागान्हयान्) K3 सादिसघाश्च, K4 पत्तिसघाश्च B1 मध्ये, G M सखे (G1 M2 °खे) (for सख्ये) — ᶜ) T1 3 G2 3 त(G2 क्ष)या (for रथान्) V1 B D (except D6, D8 om) G1 विकी(B5 °दी)र्णान् (for विशीर्णान्) Ś K1.2 4 नरशक्ति-, T1 3 G2 3 शरवृष्टि- (for शरशक्ति) M -तापितान् (for -ताडि°) — ᵈ) Ś2 पश्यैस्वैतान् (sic), B2 पश्यथैतान् (sic), B5 °श्चेकान्, D6 पश्यार्दितान् (for पश्यस्वैतान्) T1 3 G पश्यस्व भग्नांश्च रथान्वि(T1 तथा वि)शोक, T2 व्यश्चान्कृताश्चथिनश्चापि सूत, M पश्यस्व चान्यांश्च रथांश्च (M2 °स्तु) सूत

23 D8 om 23 (cf v 1 18) — ᵃ) B5 आघूर्णितेव; Da1 D1 5 आम्रंतु ते; D6 आघूर्णा ते, T1 2 आदीर्यते, T3 G M1 3 4 आपूर्यते (for °र्यते) B3 D1 5 कौरवीं, T3 G M कौरवाश्च B2 om च — S (except T2) om. 23ᵇ — ᵇ) Da1 D1 5 ह्यासौ; D6 ह्येषा (for ह्यसौ) B3 सदृश (for सुभृश) B3 Da1 D1 5 हन्यमान — ᶜ) T2 [अ]निल- (for [अ]शनि-) — G2 om 23ᵈ — ᵈ) D1 (sup lin as in text) ह्यस्ता (for ग्रस्ता) Ś2 (sup lin as in text) बर्हिसुवर्णपक्षै , K3 B1–3.5 D2 कांचनबर्हिरा(K3 D2 °वा)जै°, V1 Da1 D1 5 कांचनबर्हिवाजितै ; B4 कांचनगृध्रराजै , Dn1 D3 4.7 कांचनबर्हिजालै ; D6 कांचनवह्निजालै , T1 3 G1 3 M मारुततुल्यवेगै , T2 बर्हिणकंकजालै (for बर्हिसुवर्णवाजै)

24 D8 om 24 (cf v 1 18) — ᵃ) Ś K1 2 4 B3 Da1 D6 रथा स(K3 B2 °था स, Da1 °थाश्च)नागा ; T1 यथाश्व° (for रथाश्व°) — ᵇ) K1 2 अवमर्दयत , V1 इव मर्द°, B1 5 Dn1 D3 6 7 अविमर्द° (for अव°) — ᶜ) B3 संनह्यमाना , Dn1 M1 समुह्य°, D6 सयुध्य°, T3 G समूह्य° (for समुह्य°) G3 कुरव (for कौरवा) — ᵈ) Ś K2 4 चावभीता , K1 वाव°; K3 V1 B1–3 D (except D6, D8 om) दाह° (for दाव°) T1 3 G M द्रवंति दावादि(M1 °द)व नागसंघा (T3 दाहभीता); T2 विष्णोर्भयार्ता इव दैत्यसघा — ᵉ) B5 हाहाकृतश्चापि; D1 हता इभाश्चैव (for हाहाकृता°) V1 G2 M1 विशोका (M3 °को) — Before 24ᶠ, T3 G1 3 M1 ins विशोक ;

मुञ्चन्ति नादान्विपुलान्गजेन्द्राः ॥ २४

विशोक उवाच ।

सर्वे कामाः पाण्डव ते समृद्धाः
कपिध्वजो दृश्यते हस्तिसैन्ये ।
नीलाद्घनाद्विद्युतमुच्चरन्तीं
तथापश्यं विस्फुरद्वै धनुस्तत् ॥ २५

कपिर्ह्यसौ वीक्ष्यते सर्वतो वै
ध्वजाग्रमारुह्य धनंजयस्य ।
दिवाकराभो मणिरेष दिव्यो
विभ्राजते चैव किरीटसंस्थः ॥ २६

पार्श्वे भीमं पाण्डुराभ्रप्रकाशं
पश्येमं त्वं देवदत्तं सुघोषम् ।

M2-4 सूत — G2 om 24^f — f) K3 विमदा, B3 T2 विमुखा (for विपुलान्) B3 D4 T1 G1 नरेंद्रा (for गजेन्द्रा)

25 After the ref, K4 V1 B D (D8 partly damaged) T1 2 ins

826* किं भीम नैन त्वमिहाशृणोषि
विस्फारित गाण्डिवस्यातिघोरम्।
क्रुद्धेन पार्थेन विकृष्यतोऽद्य
कच्चिन्नेमौ तव कर्णौ विनष्टौ।

[(L 1) K4 V1 Dn1 D1 किं भीमसेन, B2 किं भीम नैव, B5 न भीम नैन (sic), D6 न भीमसेन, T1 न भीम राव, T2 न भीम*व (for किं भीम नैन) K4 त्वमिह मृणोषि, V1 B1-4 Da1 D1 4-7 त्वमिह शृणोषि — (L 2) K4 V1 B3 4 D3 4 विस्फार्यतो, B2 विस्फूर्यते, Da1 D1 5 विस्फार्य ते, D2 6 T1 2 विस्फूर्जितो (T1 तो), D7 विस्फार्य यो (for °रित) V1 B2 3 Da1 D1 5 [अ]निघोष (for रम्) — (L 3) V1 विकृष्य चाद्य, B2 विकर्षतोद्य; Da1 D5 6 विकृष्यतेद्य, T1 °ता न्य, T2 °तां ज्यां (for तोऽद्य) — (L 4) D2 कर्णे (for कर्णौ) Dn1 निविष्ट, D2 प्रविष्ट (for विनष्टौ) K4 किं स्विन्नासौ तव कर्णे प्रकृष्ट:, V1 D6 कच्चिन्नासौ तव कर्णो विनष्ट; B2 कच्चिनासौ तव [सौत]कर्णप्रविष्ट., B3 5 T1 2 कच्चिन्नासौ तव कर्णौ (T1 तव कर्णे, T2 भवत्कर्णे) प्रविष्ट.]

— a) D2 पाडवत, T1 °वास्ते, T2 °वानां (for °व ते) T3 G3 सर्वैरेतै पाडवास्ते समृद्धै, G1 सर्वै रथै पांडवास्ते समेता, G2 M1 सर्वैरेतै पाडवास्ते (M1 °व ते) समृद्धा, M2-4 सर्वैरेतै पाडवास्तै सुविद्धा — D6 om 25^b–26^a — b) K1 कपिध्वसो; K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 कपि(B1 लि)र्ह्यसौ, D8 कपिदेशे ह्यसौ (for कपिध्वजो) D2 हस्तिमध्ये, T2 हस्त्यनीके (for हस्तिसैन्ये) S (except T2) असौ कपिर्दृश्यते हस्त्यनीके (T1 कै) — c) B1 मानाद् (for नीलाद्) K4 विद्युत्सुचरंति (sic), B1 5 विद्युदिवो चरंती (for विद्युतमुच्च°) D3 नीलाद्घनाद्विद्युन्मुल्लसतीं, S नीलाद्घना(M1 °द्धांबुदा)दुत्पतंतीव विद्युत् — T3 G om 25^d — d) K2 3 V1 B D तथा पश्य K3 D2 विस्फुरन्वै, V1 B1-4 Da1 D3-5 7 रंतीं, Dn1 D1 °रती, D3 विस्फरद्वि (for विस्फुरद्वै) Ś1 धनुस्तं; V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 °नुर्ज्यां, B5 °नुश्च (for नुस्तत्) T1 2 M पश्याम्यं वै धनुषो गांडिवस्य — After 25, M1 ins

827* दोधूयमानस्य धनजयेन

26 D6 om 26^a (of v l. 25) — a) K2 कपिध्यसौ (sic), B1 कलिर्ह्यसौ, Dn1 D1.3 कपि ह्यसौ Ś1 K2 4 B1 4 D5 वीक्षते, B5 Da1 D1 दृश्यते (for वीक्ष्यते) T1 3 G M कपिर्ह्येष वीक्ष्यते (T3 G1 3 वीक्षते, M1 ध्वनते) वै समतात् — b) B5 D6 ध्वजाग्ररूढस्य (for °मारुह्य) K4 कपिध्वजस्य (for धनजयस्य) — After 26^{ab}, N (except K3 D1) ins

828* वित्रासयन्द्विपसघान्विमर्दे
बिभेम्यस्मादात्मनैवाभिवीक्ष्य ।
विभ्राजते चातिमात्र किरीट
विचित्रमेतच्च धनजयस्य ।

[(L 1) V1 विनाशयद् (for वित्रासयन्) Ś1 D2 रिपु संघान्, K4 द्विप°, V1 द्विपत्सैन्यान्, B1 द्वीपसंघान्, B3 शत्रुसं°; B4 Dn1 D3 4 7 द्विपत्सं°, D6 अरिसं°, D8 द्विपदसं° (for द्विपसं°) K4 विमर्दे — (L 2) K1 बिभेसि, K4 विम्यमि (sic), D8 बिभेत् (for बिभेमि) D8 तस्माद् (for [अ]स्माद्) K1 [अ]भिवीक्ष्य — (L 3) Ś1 K1 2 नत्यमात्रं (for चाति°) D8 किरीटी — (L. 4) D8 पवित्रम् (for विचित्रम्) K1 B2 एतश्च (B2 °स्य) (for एतच्च) Da1 D5 धनुर्जयस्य]

— c) Ś1 शिवाकराभो, K4 दिना° (for दिवा°) — d) T2 G1 M1 2 4 दिक्षु, M3 विष्णु- (for चैव) T1 3 G2 3 किरीटसस्थो ज्वलते (T1 °तो) पश्य भीम (T1 यस्य भीम, G2 न पश्य)

27 T3 G3 read 27^a after 831* G1 repeats it after 830* — a) D3 भौम (for भीमं) T2 पांडुवर्ण- (for पाण्डुराभ्र) B1 महास्वनं भीम विराजमानं; T1 3 G1 (second time) 3 पार्श्वे स्थितं विमलाभ्रप्रकाश, G1 (first time) पश्यस्वैन वै धनुषो गांडिवस्य, G2 lacuna, M पार्श्वे भी(M1 ही)ममम-लाभ्रप्रकाशं — b) K3 D3 पश्येन त्व, V1 B1 Da1 Dn1 D1-5 7 पश्यस्व शंखं, B3 D6 पार्थस्यैतं, B4 पार्थस्य शंख, B5 पश्यस्वैन त्व, T1 3 G1 3 M1 3 पश्यैन वै, T2 पश्यैवैनं, G2 पश्यै*वै (for पश्येम त्व) M1 देवदत्ता Ś1 K1 2.4 सुघोर, B2.5 D6 T2 च शख (for सुघोषम्) B2

अभीशुहस्तस्य जनार्दनस्य
विगाहमानस्य चमूं परेषाम् ॥ २७
रविप्रभं वज्रनाभं क्षुरान्तं
पार्श्वे स्थितं पश्य जनार्दनस्य ।
चक्रं यशो वर्धयत्केशवस्य
सदार्चितं यदुभिः पश्य वीर ॥ २८

भीम उवाच ।

ददामि ते ग्रामवरांश्चतुर्दश
प्रियाख्याने सारथे सुप्रसन्नः ।
दासीशतं चापि रथांश्च विंशतिं
यदर्जुनं वेदयसे विशोक ॥ २९

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुःपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५४ ॥

पश्यस्व संख्ये द्विषतां निहंतुः, M_4 पश्ये ******** — After 27^{ab}, B_{3-5} D_6 T_2 ins .

829* महाबलं भीम विराजमान
पश्यस्व संख्ये द्विषतां निहन्तु ।

[(L 1) D_6 T_2 महास्वन (for °बल) T_2 हेम- (for भीम). — (L 2) B_{3-5} पश्य*, D_6 पश्याध (for पश्यस्व) D_6 दिव्य (for सख्ये) $B_{4.5}$ निहता (B_5 °तु)]

On the other hand, T_1 $G_{1.2}$ M ins after 27^{ab}

830* पार्श्वे स्थितं पार्थ धनंजयस्य
दिव्यं शङ्खं पाञ्चजन्यं च पश्य ।

[(L 1) M_{2-4} पार्श्वे स्थित पावकार्चि प्रकाश — (L 2) G_1 lacuna for दिव्य शङ्ख]

— After the above, G_1 repeats 27^a — ^{c}) K_3 V_1 B D (except D_8) T_2 M_1 अभीशुहस्तस्य $G_{1.2}$ रथांगपाणेर् (for जनार्दनस्य) — T_2 om (hapl) 27^d–28^b — ^{d}) $Ś_2$ $B_{1.4}$ $D_{3.8}$ विगाह्यमानस्य

28 T_2 om 28^{ab} (cf v l 27) — ^{a}) D_6 वज्रनिभं $B_{1.3.4}$ क्षुराभ, B_5 स्फुरत (for क्षुरान्तं) — B_5 om 28^b — ^{b}) V_1 पार्श्वस्थितं D_6 चापि (for पश्य) — For 28^{ab}, $T_{1.3}$ G M subst

831* चक्र च पश्य ज्वलनप्रकाशं
पार्श्वे स्थितं पार्थ धनंजयस्य ।
[T_1 $G_{1.2}$ om. line 2]

— After the above, T_3 G_3 read 27^a — ^{c}) S (except T_2) रौद्र (for चक्र) $Ś_2$ K_4 वर्धयन्, K_1 °येत् K_3 V_1 B D $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ M वर्धनं (D_8 °या, M °ते) (for °यत्) T_2 एतदस्य (for केशवस्य) — D_6 reads 28^d twice. — ^{d}) G_1 om यदुभि K_4 D_8 पश्य वीर , S (except T_2) उपेत्य वीरै (for पश्य वीर) D_6 (second time) सदार्चितो यदुभिर्यस्य शब्द — After 28, Ś K V_1 B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{1-5.7.8}$ T_2 ins a passage given in App I (No 26), B_5 D_6 ins it after 832*, while B_5 (om lines 2 and 5) D_6 ins. after 28

832* तथैव कृष्णस्य च पाञ्चजन्यं
महार्हमेतद्द्विजमाजवर्णम् (?) ।
कौन्तेय पश्योरसि कौस्तुभं च
जाज्वल्यमानां विजयस्रजं च ।
कृष्णस्येमां पश्य च भीमसेन

On the other hand, $T_{1.3}$ G M ins. after 28 T_2 after App I (No 26)

833* सविद्युतश्चैव घनस्य शब्द
विस्फार्यतो धनुषो गाण्डिवस्य ।
धनंजयेनाभिपन्नस्य काले
शब्दो घोर श्रूयते यस्य नास्मिन् ।
कच्चिच्छ्रोताहो बधिरोऽसि पार्थ [5]

[T_2 om line 1 — (L. 1) M_{2-4} [इ]व (for [च]त) M_1 शब्दो — (L 3) M_{2-4} धनजयस्य (for °जयेन) M_1 om काले and line 4 — (L 5) M_{1-3} कच्चिद्रुताहो]

29 ^{a}) V_1 $B_{1.3-5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1.3.5.7}$ T_3 G_3 $M_{2.3}$ ददानि, T_2 चदामि (for ददामि) — ^{b}) $D_{6.8}$ प्रियाख्याते, T $G_{1.3}$ M °ख्यानात्, G_2 °ख्यानस्य ते (for °ख्याने) — ^{c}) K_1 B_2 दासीशतां वा (for °तं च) S [अ]श्वतरीश्च ($T_{1.2}$ G_1 M_1 °रीं च) (for [अ]पि रथाश्च) T_3 G_3 विंशतिर् — ^{d}) $Ś_2$ यदार्जुनं, D_6 यन्मे°, $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ यो मे°, T_2 G_1 M_1 यो वा°, M_{2-4} योधा° (for यद°) B_2 T_1 G_1 M_1 वे(B_2 वि)दयते (for °से) B_2 T_1 M_4 विशोक (M_4 °क)

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* $Ś_2$ $K_{1.4}$ द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* T_2 भीमसारथिसंवाद , M_1 भीमसेनवाक्यं — *Adhy no* (figures, words or both) $Ś_1$ 94, $Ś_2$ 56, $B_{1.4}$ 76, B_5 78, Da_1 87, D_1 69, D_4 57, $T_{1.3}$ G M_1 86, T_2 83, M_{2-4} 85

५५

संजय उवाच ।
श्रुत्वा च रथनिर्घोषं सिंहनादं च संयुगे ।
अर्जुनः प्राह गोविन्दं शीघ्रं चोदय वाजिनः ॥ १
अर्जुनस्य वचः श्रुत्वा गोविन्दोऽर्जुनमब्रवीत् ।
एष गच्छामि सुक्षिप्रं यत्र भीमो व्यवस्थितः ॥ २
आयान्तमश्वैर्हिमशङ्खवर्णैः
सुवर्णमुक्तामणिजालनद्धैः ।
जम्भं जिघांसुं प्रगृहीतवज्रं
जयाय देवेन्द्रमिवोग्रमन्युम् ॥ ३
रथाश्वमातङ्गपदातिसंघा
बाणस्वनैर्नेमिखुरस्वनैश्च ।
संनादयन्तो वसुधां दिशश्च
क्रुद्धा नृसिंहा जयमभ्युदीयुः ॥ ४
तेषां च पार्थस्य महत्तदासी-
द्देहासुपाप्मक्षपणं सुयुद्धम् ।
त्रैलोक्यहेतोरसुरैर्यथासी-
द्देवस्य विष्णोर्जयतां वरस्य ॥ ५
तैरस्तमुच्चावचमायुधौघ-
मेकः प्रचिच्छेद किरीटमाली ।
क्षुरार्धचन्द्रैर्निशितैश्च बाणैः

55

1 ᵃ) Ś2 K3 V1 B Dn1 D3 4 6 7 T2 3 G1 3 तु, G1 [अ]थ (for च) — K3 om. (hapl.) 1ᶜᵈ — ᵈ) V1 D3 G1 वाहय, Dn1 D3 4 7 नोदय (for चोदय) D2 भीम दर्शय मेऽच्युत — After 1, M2–4 ins

834* जयतु भुवनभर्ता धर्मविद्धर्मराजो
दिशतु शिवमिदानीं केशव पाण्डवेभ्य ।
विपुलविजयवाजी जृम्भतां वै किरीटी
रिपुकुलवनदाही माद्रिपुत्रौ भवेताम् ।

2 ᵇ) B3 D6 गोविंदस्तमभाषत — ᶜ) B5 अवगच्छामि, T2 एहि ग° (for एष ग°) T1 3 G2 3 तु क्षिप्र; T3 G1 स(G1 स)क्षिप्र (for सु°)

3 Before 3, D2 3 ins सजय उवाच — ᵃ) K3 V1 B D S त यांतम् (for आयान्तम्) T2 3 G अश्वा (for अश्वैर्) S (except T1) हिमशखशुभ्रा (T3 G2.3 °भ्रा, M °भ्रै) (for °वर्णै) — ᵇ) T1 -जालनद्धा, T2 -जालचित्रा (for -जालनद्धै) T3 G M सुवर्णजालावन(M °त)ताव- (G2 °ता पि)नद्धा — ᶜ) B2 यांत-, G2 गर्जं (for जम्भं) — ᵈ) Ś2 K4 [उ]ग्रमन्युर्त; B1 °वेगं (for °मन्युम्) D3 जयाय नित्ये भगवाञ्शक्तमन्यु; T G M3 हया (T1 °रि) यथा तत्र तथावहस्तदा (T1 °स्तथा), M1.2 4 हया यथा तत्र वर्हस्तदा रथं (M4 रथा वहन्नथ)

4 Before 4, M1 ins सजय. — ᵃ) K4 तथाश्व- (for रथाश्व-) Ś K2 M1 -पदातिसंघान् — ᵇ) B1 2 नेमिरथ(B2 °धुन)स्वनैश्च (for °खुरस्वनैश्च) Ś1 K1.2 बाणस्व- (K2 °सु)रैर्नेमिखुरस्वरैश्च — ᶜ) D5 सस्वानयंतो; T1 G1 M1.2 4 सदा (T1 °था) स्वनतो; T3 G2 3 तथा नदतो, M3 तदा स्वनको (for संनादयन्तो) Da1 D1.5 G1 2 M3 वसुधा B2 दिवांश्च, B5 दिव च, G1 दिश च. D3 संताडयामास दिशोदिशश्च — ᵈ) T3 G3 ते क्रुद्धा सर्वेऽर्जुनम्, G1 क्रुद्धा हि वै फल्गुनम्, M1 धनजय जेतुमथ, M2–4 लोकप्रवीरार्जुनम् (for क्रुद्धा नृसिंहा जयम्) V1 B1 Dn1 D3.4 7 अभ्युदीरयन्, B1 °दीरन्, B3 Da1 D1 5 °दैरयन्; D3 अभ्यदीयु; T1 अभ्युदीर्यु (for °दीयु) G2 ते क्रुद्धा सर्वे ह्यर्जुनमभ्यदीयु.

5 ᵃ) D6 तैस्तस्य (for तेषां च) V1 B1 3 4 Dn1 D3 4 7 च मारिपासीत्; B3 महास्तदासीत्; Da1 D1.5 च मा विषादीद्, D2 6 च (D6 तु) युद्धमासीद्, T1 3 G M2–4 च तत्र युद्धं (G3 °द्धे), T2 समागमेभून्, M1 तदा हि युद्धं (for महत्तदासीद्) — S (except T2) om. 5ᵇ — ᵇ) K1 देहास्वपाप्माक्षपणं, K3 देहानुपाप°, V1 देहेसुपाप°, B1 3–5 Da1 D5 देहासुपाप्मक्षयण; B2 Dn1 D2 4 °पापक्षपण, D6 °पापक्षयदं, D3 °नामक्षपया (sic), T2 महान्सुपापक्षयणं (for देहासुपाप्मक्षपण) D6 सुघोरं (for सुयुद्धम्) — ᶜ) D6 ह्यसुरैर् D3 तथा हि (for यथासीद्) — ᵈ) S एकस्य (for देवस्य) G1 जिष्णोर् D6 वयस्य (for वरस्य) — After 5, M2–4 ins

835* त्रैलोकनाथस्य च चक्रपाणे

6 ᵃ) Ś1 K1 2 B2 4 D1 7 अस्त्रम्; B1 अस्तुम्, Ca.° अस्तम् (as in text) V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–7 S आयुधं तद् (Da1 D1.5 तु); B1 °घांश्च (for °धौघम्) D3 गांडीवमुक्तैश्च तवायुधौघमे — ᵇ) K3 B2 तदे(B2 °दे)क (for एक.) — ᶜ) Ś2 निशतैश्च K3 V1 B D S भल्लै· (for बाणै.) — ᵈ) D3 जंघा (for तेषां) G1 विबाहून्

शिरांसि तेषां बहुधा च बाहून् ॥ ६
छत्राणि वालव्यजनानि केतू-
नश्वान्रथान्पत्तिगणान्द्विपांश्च ।
ते पेतुरुर्व्यां बहुधा विरूपा
वातप्रभग्नानि यथा वनानि ॥ ७
सुवर्णजालावतता महागजाः
सवैजयन्तीध्वजयोधकल्पिताः ।
सुवर्णपुङ्खैरिषुभिः समाचिता-
श्चकाशिरे प्रज्वलिता यथाचलाः ॥ ८
विदार्य नागांश्च रथांश्च वाजिनः
शरोत्तमैर्वासववज्रसंनिभैः ।
द्रुतं ययौ कर्णजिघांसया तथा
यथा मरुत्वान्बलभेदने पुरा ॥ ९
ततः स पुरुषव्याघ्रः सूतसैन्यमरिंदम ।
प्रविवेश महाबाहुर्मकरः सागरं यथा ॥ १०
तं दृष्ट्वा तावका राजन्रथपत्तिसमन्विताः ।
गजाश्वसादिबहुलाः पाण्डवं समुपाद्रवन् ॥ ११
तत्राभिद्रवतां पार्थमारावः सुमहानभूत् ।
सागरस्येव मत्तस्य यथा स्यात्सलिलस्वनः ॥ १२
ते तु तं पुरुषव्याघ्रं व्याघ्रा इव महारथाः ।
अभ्यद्रवन्त संग्रामे त्यक्त्वा प्राणकृतं भयम् ॥ १३
तेषामापततां तत्र शरवर्षाणि मुञ्चताम् ।

(for च वा°)

7 a) B2 चूडाणि, G2 चित्राणि (for छत्राणि) K4 चापांश्च ध्वजांश्च (for वालव्यजनानि) — b) D6 तथा, M2–4 द्विपान् (for रथान्) Ś K2 4 पत्त्रिगणान्, D2 T3 G1.3 पत्तिगणाश्च (for °गणान्) D2 च नागान्, D8 अनेकान्, T3 G3 च ते तदा, M2–4 रथांश्च (for द्विपांश्च) — c) B2 T3 G3 निपेतुर् (for ते पेतुर्) B3 विरूणाः, B4 द्विरूपा, B5 [अ]वरुग्ना, Da1 T2 G1 M1 [अ]वरुद्धा, T1 3 G2 3 विकृत्ता, M1 (sup lin) निकृत्ता, M2–4 [अ]वरुग्णा (for विरूपा) — d) V1 Da1 D1 5 प्ररुग्णानि, B2 -प्रभुग्नानि, Dn1 D3 4 7 -प्रणुन्नानि (for -प्रभग्नानि) M3 धनानि (for वनानि)

8 a) B4 T2 3 G सुवर्णजालावन(B4 °भित-, T2 °वित)-ता (for °वतता) D6 T2 महाद्विपा, D3 °ध्वजा, T1 3 G M महाश्वै (M1 °ह्यतै) (for °गजा) — b) D1 सविजयती- B3 D7 -योधकंपिता (for -योधकल्पिता) T1 3 G2 3 M2–4 स्वनंति (M2–4 ध्वजैश्च) नागा (M4 °ग-) ध्वजकल्पिताश्च, T2 सवैजयंताश्च जयेवकल्पिता, G1 नागा पततो ध्वजरज्जुकल्पिता, M1 नदंति नानाध्वजकल्पिताश्च — c) Ś1 K1 2 समापिताश्च, B2 प्रचोदिताश्च, D2 समाहताश्च, T2 °श्रिताश्च, G2 °चिताश्च (for °चिताश्च) — d) B2 यथानल, B3 D6 T2 3 M इवाचला, G1 दवाग्निना (for यथाचला) — After 8, T1 3 G2 3 ins

836* विदीर्यमाणा बलिनात्र नागा

while, M1 ins after 8

837* दवाग्निदग्धैरिव पक्षदग्धैः.

9 a) K2 निदार्य (for विदार्य) V1 धनजय (for च वाजिन) K3 B D T G2 3 M विदार्य नागा(D3 नाम)-श्वरथान्धनंजय, G1 °यैमाणा इव पर्वतेंद्रा — c) B5 D6 T1 3 G M तदा, T2 बली (for तथा) — d) D1 सरुद्वान् (for मरुत्वान्) Ś2 K4 बलिभेदने पुरे, B5 शूर शत्रुहिंसया (sic), T2 बलिन यथा पुरा Ś1 K1 3 पुरे (for पुरा). T1 3 G M प्रवृद्धकोपो बलगर्वितात्म.

10 a) Ś K1 2 4 गत, T1 3 G M तथा (for ततः) D3 तत स च महाबाहु — b) K3 V1 B D (except D3) तव (for सूत-) K3 B (except B3) D (except D3) T G2 3 M2–4 अरिंदम

11 a) B3 दृष्टास् (for दृष्ट्वा) — b) V1 रथा (for रथ-) Ś2 K4 B3 -समन्वित — c) V1 T3 G2 3 गजाश्ववाजिबहुला, B4 °सादिबहुलां, M3 गजाश्च वातिबहुला — d) T2 पांडवा Dn1 G1 M1 समुपाद्रवत्

12 a) V1 B2–4 Da1 D1 5 तेषामाद्रवता, B1 Dn1 D3 4 7 तेषामापतता (for तत्राभिद्रवतां) T2 [अ]पि (for [अ]भि-) B2 राजन् (for पार्थम्) T1 3 G M तत्र नादो महानासीत् — b) Ś2 (sup lin) आरव.; B2 ससार D7 स महान् T1.3 G M पत(G1 M द्रव)तामकमर्जुनं — c) D3 च (for [इ]व) V1 B D (except D3) क्षुब्धस्य (for मत्तस्य) S क्षुब्धस्य सागरस्येव (T1 2 °सौवीर्) — d) D6 सलिलं धन, D3 °लोद्गम; G1 °लनिस्वन (hypermetric) (for °लस्वन)

13 a) T2 पुरुषव्याघ्रा — b) B3 D6 महागजं (for °रथा.) D2 व्याघ्रमिव वने मृगा — After 13ab, T1 3 G2 3 read 13ab for the first time, repeating it in its proper place — c) G2 अभ्यवर्तंत (for °द्रवन्त) — d) M1 (sup. lin.) प्राणभृता (for °कृत)

14 a) Ś2 सपतता (for आप°) — b) D3 मुच्यतां

अर्जुनो व्यधमत्सैन्यं महावातो घनानिव ॥ १४
तेऽर्जुनं सहिता भूत्वा रथवंशैः प्रहारिणः ।
अभियाय महेष्वासा विव्यधुर्निशितैः शरैः ॥ १५
ततोऽर्जुनः सहस्राणि रथवारणवाजिनाम् ।
प्रेषयामास विशिखैर्यमस्य सदनं प्रति ॥ १६
ते वध्यमानाः समरे पार्थचापच्युतैः शरैः ।
तत्र तत्र स्म लीयन्ते भये जाते महारथाः ॥ १७
तेषां चतुःशतान्वीरान्यतमानान्महारथान् ।
अर्जुनो निशितैर्बाणैरनयद्यमसादनम् ॥ १८

ते वध्यमानाः समरे नानालिङ्गैः शितैः शरैः ।
अर्जुनं समभित्यज्य दुद्रुवुर्वै दिशो भयात् ॥ १९
तेषां शब्दो महानासीद्द्रवतां वाहिनीमुखे ।
महौघस्येव भद्रं ते गिरिमासाद्य दीर्यतः ॥ २०
तां तु सेनां भृशं विद्ध्वा द्रावयित्वार्जुनः शरैः ।
प्रायादभिमुखः पार्थः सूतानीकानि मारिष ॥ २१
तस्य शब्दो महानासीत्परानभिमुखस्य वै ।
गरुडस्येव पततः पन्नगार्थे यथा पुरा ॥ २२
तं तु शब्दमभिश्रुत्य भीमसेनो महाबलः ।

— °) B1 [ऽ]भ्यधमत् (for व्यध°)

15 ᵇ) B5 D6 S (except T2) शरवर्षै (for रथ°) Co cites वंशै — ᶜ) Ś K1 2 4 B2 अभिगम्य, D6 °जग्मुर्, T2 G3 अपिधाय, G1 अभ्यधावन् (for अभियाय) B3 G1 2 महेष्वास — ᵈ) K4 D8 विविधुर्, G2 विव्यथुर् D6 विमुंचंत शिलीमुखान् — After 15, K4 T2 ins

838* शक्तिभिस्तोमरैर्बाणै कुणपै कुरमुद्गरै ।
शूलैस्त्रिमूलै परिघैर्भिण्डिपालै परश्वधै ।
करनालैर्गदै खड्गैरिष्टिभिर्मुसलैस्तथा ।
परिघै पट्टिशैश्चैव गदाभिश्च परश्वधै ।
महायोधनरै क्षिप्तै सशर्करजपांशुभि ।
सशक्राशनिसपातं जालै पाशै कडगरै ।
प्रदीप्तशिखरावर्तै शिलाभि काष्ठशकुभि ।
महार्हिकाभि कान्ताभिरयस्कान्तैर्विनाशनै ।
प्रदुष्टचक्रैर्महद्भै ससर्वैर्गूढमायुधै ।
शिबिरादेकमायान्तमर्जुन सहकेशवम् ।
नानादेश्या नृपवरा म्लेच्छाश्चायुतशोऽभ्ययु ।

[(L. 1) T2 कणये (for कुणपै) — (L 2) T2 त्रिशूलै (for त्रिमूलै) — (L. 3) T2 करवालैर्मदकैर्मुष्टिभिर्मुसलैर्हयै — (L 4) T2 पट्टसैश्च (for पट्टिशैश्च) — (L 5) T2 महायुधवरै (for °योधनरै) T2 ससर्जुरथ पांसुभि (for the posterior half) — (L. 6) T2 प्रासै कळगरै (for पाशै कडगरै) — (L. 7) T2 प्रदीप्तशीकराविष्टै (for the prior half) — (L 8) T2 महेष्टकाभि कुताभिरयस्कुतैर्भृशासनै — (L 9) T2 प्रहृष्टाश्चक्रिरे पार्थ (for the prior half) T2 गूढम् (for गाढम्)]

16 ᵇ) Da1 D1 5 S (except T1 2) नर- (for रथ-) — ᶜ) K2 D3 समरे (for विशिखैर्) S (except T2) प्रे(M3 प्रै)षयच्छरसघातैर्

17 M3-4 om (hapl) 17-18 — ᵃ) Ś1 K2 संग्रामे (for समरे) — ᵇ) B1 Da1 नानालिंगै शितै, B2 पार्थे बाणच्युतै, D3 पार्थस्य निशितै (for °चापच्युतै) — ᶜ) B3 च, T G M1 [ए]व (for स्म) B2 सुलीयते, D2 6 व्यलीयंत (D2 °ते) (for स्म लीयन्ते)

18 M2-4 om 18 (cf v l 17) T1 3 G2 3 read 18ᵃᵇ for the first time after 13ᵃᵇ — ᵃ) K3 चतु पथान्, T1 3 G2 3 (all first time) °शता (for °शतान्) D3 वीर, T1 3 (both both times) G1 2 3 (both both times) M1 राजन् (for वीरान्) — ᵇ) K4 D1 पतमानान्, T2 पातयन्वै T1 3 G2 3 (all first time) यतमाना महारथा

19 Ś1 om 19 — ᵃ) D6 T1 2 हन्यमाना (for वध्य°) — ᵇ) D3 सुतेजनै, D6 S शरोत्तमै (for शितै शरै) — ᶜ) Da1 D1 5 T1 समभिद्रुत्य (for °त्यज्य) — ᵈ) B2 D3 वि, D6 च (for वै) K4 Da1 Dn1 D1 5 दश (for भयात्) S (except T2) समताद्विप्रदुद्रुवु

20 ᵇ) D3 द्रवतो — ᶜ) B3 मेघो यस्येव, D2 मह*स्येव, D6 महौघस्यैव, T2 3 G1 3 M3 मेघौघस्येव K1 भद्रस, V1 व र्धते; Dn1 D3 4 7 जलधेर् (for भद्रं ते) — ᵈ) K1 दीर्यते; D6 दुर्भिदं, T2 भिद्यत (for दीर्यत)

21 ᵃ) V1 B (except B2) Da1 D1 5 6 S त्रस्तां, D3 विप्रा (for विद्ध्वा) — ᵇ) B5 पुन (for [अ]र्जुन) — ᶜ) D6 प्रागाद् (for प्रायाद्) K1 G2 अभिमुखा (G2 °ख) K1 D5 6 M1 पार्थे, D6 पार्थ — ᵈ) V1 B Da1 D1 5 6 Co सूतानीकाय, Dn1 D2-4. 7 °नीक हि (for °नीकानि) D3 मारिष S सूता(T3 G3 3 कर्णा)नीकाय भारत

22 ᵃ) D2 तत्र (for तस्य) — For 22ᵃᵇ, S subst

839* तस्याभिद्रवत कर्णं रथघोषो महानभूत्।
[T2 तत्र (for तस्य)]

— ᶜ) K4 गरुडस्यैव B2 परत (for पतत) — ᵈ) S पन्नगार्थ T1 G2 यथासुखं, T2 M यथांबरे, T3 G3 महांबरे, G1 इवाबरे (for यथा पुरा)

23 ᵃ) S (except T2) तदा (T1 G2 M2 °था) श्रुत्वा

बभूव परमप्रीतः पार्थदर्शनलालसः ॥ २३
श्रुत्वैव पार्थमायान्तं भीमसेनः प्रतापवान् ।
त्यक्त्वा प्राणान्महाराज सेनां तव ममर्द ह ॥ २४
स वायुवेगप्रतिमो वायुवेगसमो जवे ।
वायुवद्व्यचरद्भीमो वायुपुत्रः प्रतापवान् ॥ २५
तेनार्द्यमाना राजेन्द्र सेना तव विशां पते ।
व्यभ्राम्यत महाराज भिन्ना नौरिव सागरे ॥ २६
तां तु सेनां तदा भीमो दर्शयन्पाणिलाघवम् ।
शरैरवचकर्तोग्रैः प्रेषयिष्यन्यमक्षयम् ॥ २७

तत्र भारत भीमस्य बलं दृष्ट्वातिमानुषम् ।
व्यत्रस्यन्त रणे योधाः कालस्येव युगक्षये ॥ २८
तथार्दितान्भीमबलान्भीमसेनेन भारत ।
दृष्ट्वा दुर्योधनो राजा इदं वचनमब्रवीत् ॥ २९
सैनिकान्स महेष्वासो योधांश्च भरतर्षभ ।
समादिशद्रणे सर्वान्हत भीममिति स्म ह ।
तस्मिन्हते हतं मन्ये सर्वसैन्यमशेषतः ॥ ३०
प्रतिगृह्य च तामाज्ञां तव पुत्रस्य पार्थिवाः ।
भीमं प्रच्छादयामासुः शरवर्षैः समन्ततः ॥ ३१

(for अभिश्रुत्य) — d) B2 -मानस , Co -लालसः (as in text) Ca cites लालसा T1.3 G M1 तव सेनाप्रघ-(T3 G3 °द)र्पण , M2-4 तव सेनां प्रधर्षयन्

24 a) S (except T2) तु (for [ए]व) — c) S त्यक्त्वा प्राणभय राजन् — d) Ś K1 तत्र, T2 अथ (for तव) T2 वै (for ह) T1.3 G M सेनां तामवमृद्गति (T1 °मृद्गत , G1 °मर्दति).

25 a) B Dn1 D2-4.7 T1.2 G1 M वायुवीर्यप्रतिमो (for वायुवेग°) — B2 Da1 D1.5 om (hapl.) 25bc — b) T3 G3 वायुवीर्यसमो, M3 °वेगसमा, Ca °वेगसमो (as in text) D6 G1 बले (for जवे) — c) K1 व्याचरद्, T2 चारयन्, M व्यचलद् (for °रद्) — d) D1 वायुवेग (for °पुत्र)

26 a) V1 D7 [अ]र्द्यमाना, T2 वध्य°, G2 [अ]र्घमानो (for °माना) — b) G2 [अ]तीव (for तव) D2 महात्मना (for विशा पते) — c) Ś K1.2.4 व्यद्राव्यत, K3 Dn1 D7 व्यभ्रश्यत, B2 Da1 D1.2.5 व्यभ्रामत, B3 व्यद्रवत्सा; D3 व्यभ्राजत (for °म्यत) S (except T2) व्यशीर्यंत नरश्रेष्ठ — d) S (except T2) नौरिवासाद्य पर्वत

27 Dn1 om 27 — a) B1 G1 ततो (for तदा). — After 27ab, K4 T2 ins

840* रथ रथेनाभ्यहनत्तुरगांस्तुरगैस्तथा ।
गजान्गजैर्नरवरान्नरैरेवानयत्क्षयम् ।
कंचिद्गज समुत्क्षिप्य गजं भीमोऽभ्यधावत ।
महौषधिसमायुक्तं हनुमानिव पर्वतम् ।
स तु तेनाहनत्क्रुद्धो गिरिणेव महागिरिम् । [5]
कस्यचिद्दन्तमुत्पाट्य दन्तेनैवाहनद्गजम् ।
यथैरावतमासाद्य कुम्भकर्ण पुरा रणे ।
गजौ सगृह्य पाणिभ्यां संनिपातैरमारयत् ।
रथान्हयान्नृपवरानाविष्ट इव पाण्डव ।

[(L. 1) K4 [अ]भ्यहनस् — (L 2) T2 वध (for क्षयम्) — (L 3) T2 न्यपातयत् (for ऽभ्यधावत) — (L 8) K4 अज (for गजौ). T2 संनिपातेन पातयत् (for the posterior half) — (L 9) K4 पाडव]

— c) Ś2 अथ, T2.3 G M1 एव (for अव-) D1.6.8 अवचकर्ताड्यै (D2 °ग्रै) (for °कर्तोग्रै) — d) D1 निन्ये चान्यान्, Ca प्रेषयिष्यन् (as in text) S (except T2) प्रे(M3 प्रै)षयद्य(G M2.4 °न्य)मसादन

28 Dn1 om. 28ab — c) Ś K1.2 व्यत्रस्य(Ś1 °सं)त, K4 B1.4 Dn1 D3.4.7 व्यभ्रमत, B3.8 M व्यत्रसत; D1 व्यभ्राम्यंत; T1 हतसंघा, G2 नासहत (for व्यत्रस्यन्त) G1.2 M यौधा — d) T1 युगात्यये, T2.3 G2.3 M जिघृक्षव , G1 जिहीर्षत., Ca युगक्षये (as in text)

29 a) Ś1 तदा, T1 तेन (for तथा) K3 तथार्दित भीमबल, B5 D3 T2 तथार्दितां तु ता सेनां — b) D1 मारिष (for भारत) — c) B5 T2 G2.3 M राजन् (for राजा) — d) D1 वचनमिदम् (by transp) D6 तत्कालसदृशं वच.

30 a) K1.2 V1 B1-4 D (except D6) च; B5 तान् (for स) K3 V1 B (except B5) D S महेष्वासान् — b) G1 M1.3 यौधाश्च — c) K3.4 D2 समादिशन् — d) K1 पूत (sic), D2 घ्नंत, D4 हत, D8 T2 घ्नत (for हत). T1.2 G M भीम नि(G3 ज)घ्नंतु संगता — e) K3 D1 S अस्मिन् T G M1 सर्वे, M2-4 सैन्यं (for मन्ये) — f) V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1.3-5.7 पांडु-, D2 सर्वे, T2 इद (for सर्व-) T1.3 G3 M2-4 मन्ये सैन्य (M2-4 सर्वं) विशेषतः, G1.2 अरिसैन्यं विशेषत , M1 शत्रुसैन्यं विवेशत

31 a) S (except T2) तु (for च) T1 वाचं (for आज्ञां). — b) T1 पुत्राश्च (for पुत्रस्य) B2 मारिप (for पार्थिवा). — d) S समंतान्निशितैः शरै.. — After 31, G2 ins.

गजाश्च बहुला राजन्नराश्च जयगृद्धिनः ।
रथा हयाश्च राजेन्द्र परिवव्रुर्वृकोदरम् ॥ ३२
स तैः परिवृतः शूरैः शूरो राजन्समन्ततः ।
शुशुभे भरतश्रेष्ठ नक्षत्रैरिव चन्द्रमाः ॥ ३३
स रराज तथा संख्ये दर्शनीयो नरोत्तमः ।
निर्विशेषं महाराज यथा हि विजयस्तथा ॥ ३४
तत्र ते पार्थिवाः सर्वे शरवृष्टीः समासृजन् ।
क्रोधरक्तेक्षणाः क्रूरा हन्तुकामा वृकोदरम् ॥ ३५
स विदार्य महासेनां शरैः संनतपर्वभिः ।
निश्चक्राम रणाद्भीमो मत्स्यो जालादिवाम्भसि ॥ ३६
हत्वा दश सहस्राणि गजानामनिवर्तिनाम् ।
नृणां शतसहस्रे द्वे द्वे शते चैव भारत ॥ ३७
पञ्च चाश्वसहस्राणि रथानां शतमेव च ।
हत्वा प्रास्यन्दयद्भीमो नदीं शोणितकर्दमाम् ॥ ३८
शोणितोदां रथावर्तां हस्तिग्राहसमाकुलाम् ।
नरमीनामश्वनक्रां केशशैवलशाद्वलाम् ॥ ३९
संछिन्नभुजनागेन्द्रां बहुरत्नापहारिणीम् ।
ऊरुग्राहां मज्जपङ्कां शीर्षोपलसमाकुलाम् ॥ ४०
धनुष्काशां शरावापां गदापरिघकेतनाम् ।
योधव्रातवतीं संख्ये वहन्तीं यमसादनम् ॥ ४१

841* तस्मिन्रणे महाराज महेष्वासा नरास्तथा ।

32 K3 om 32–33 — ^{a}) D2–5 T2 गजाश्व- (T2 °श्वा) (for गजाश्च) D8 बहुधा, T G1 3 M बहवो (for बहुला) G2 गजा हया रथेंद्राश्च — T1 G2 om 32^{bc} — ^{b}) Ś2 K4 जयगृद्धिण, D3 T2 °गृध्निन (for °गृद्धिन) T3 G1 3 हयाश्च जयगार्धि(G1 °गृद्धि)न — ^{c}) D2 यथा (for रथा) D4 7 रथे स्थिताश्च (for रथा हयाश्च) T3 G1 3 नराश्च (for हयाश्च) Da1 D1 5 नागेंद्र (for राजेन्द्र)

33 K3 om 33 (of v l 32) — ^{a}) B1 4 शतै (for स तै) B4 परिसृतै — D8 om 33^{cd} — ^{c}) K4 V1 B Dn1 D1–4, 6 7 T2 भरतश्रेष्ठो T1 3 G M अशोभत नरश्रेष्ठो — After 33, N (except D2) T2 ins

842* परिवेषी यथा सोम परिपूर्णो विराजते ।
[D5 om. परिवेषी Some MSS परिवेशी]

34 ^{a}) Ś2 स च राज, B2 महाराज; D8 प्रराज (for स र°) Da1 D1 यथा (for तथा) S स चचार महासख्ये (G1 2 M °से; G3 °घे) — ^{b}) D1 3 नरोत्तम — ^{c}) K3 G2 निर्विशेष (G2 °षो) — ^{d}) D8 विजये; Ca विजय (as in text) S विजयेनैव (M °नेह) सयुगे

35 ^{a}) N (except D8) T1 तस्य (for तत्र) — ^{b}) K3 B1 Dn1 D8 S शरवृष्टिं (T3 G3 °ष्टीं) (for °वृष्टी) D8 समासृजत्, S अवासृजन् — ^{c}) B (except B3) Dn1 D7 शूरा, S (except T2) क्रुद्धा (for क्रूरा)

36 ^{a}) K3 V1 B D S तां (for स) — ^{c}) B2 3 D8 रणे (for रणाद्) — B1 om (hapl) 36^{d}–38^{c} — ^{d}) M1 जालाम् — After 36, S (except T2) ins an addl colophon [*Adhy name* M1 अर्जुनपुनर्युद्धावतरण — *Adhy no* T1 3 G M1 87, M2–4 86]

37 B1 om. 37 (cf. v l. 36) Before 37, S (except T2) ins सजय — ^{a}) T1 G2 शत, T3 G3 शत (for दश) D3 सहस्राणां G1 स हत्वा दशसाहस्र — ^{d}) D6 T1 3 G2 3 M शते द्वे (by transp), D8 द्वे च, G1 दश द्वे (for चैव)

38 B1 om 38^{abc} (cf v l. 36) — ^{a}) Dn1 D4 वा for च) — ^{b}) D4 वा (for च) — ^{c}) D5 T2 तत (for हत्वा) K3 D3 प्रावर्तयद्; G2 प्रास्यदयन् — ^{d}) Ś2 नदीं, G2 महीं (for नदीं) Ś2 (*sup lin*) V1 B D (except D2) T2 शोणितवाहिनीं (for °कर्दमाम्)

39 ^{a}) Da1 D1 6 शोणितौघा (for °तोदा) G1 महावर्तां (for रथा°) — ^{b}) D3 हस्तिचास्थि- (sic) (for हस्तिग्राह) — ^{c}) T3 G3 नरमत्स्याम् (for °मीनाम्) M1 अश्वचक्रा (for °नक्रा) Ś K1 2 4 नवमीना(K1 4 °भेवा)-श्वचक्रा तां, K3 V1 B D T1 नरमीनाश्वनक्रा ता (D6 T1 च), G1 °मीनाश्वनक्राढ्या, G2 नरमत्स्याश्च नक्रां (submetric) — ^{d}) Ś K1 2 केशशेव(Ś2 °वा)ल-, D2 T2 °शैवाल- (for °शैवल-) Da1 D1, 5 T1 G1 2 M -शाड्वला, D3 -शाद्वल (for -शाद्वलाम्)

40 ^{a}) D3 सभिन्न- (for सछिन्न) S (except T2) -बाहुभुजगां (T1 G1 2 M1 °गान्) (for -भुजनागेन्द्रां) D2 हस्त्यश्वाद्रथो यत्र (submetric) — ^{b}) D2 बाहुसर्पाप-हारिणीं, D6 बहुरूपाप°; D8 बहुरत्नापचारिणीं, T1 3 G M नानारत्नविभूषिता, T2 वज्ररत्नापहारिणीं — G1 2 om 40^{cd} — ^{c}) B2 4 M3 उरु(B2 °र)ग्रहां, B3 उग्रग्राहां, Da1 D4 5 उरूग्राहां; D3 कुरुग्राहां (for ऊरु°) Ś1 K1 2 lacuna, Ś2 V1 तथैवोर्मां, B1 महापंकां, T1 वसापकां (for मज्जपङ्कां) — ^{d}) K3 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1–7 T2 -समावृतां (Dn1 ता); D8 -समन्वितां, T1 3 G3 M -निषेवितां (for -समाकुलाम्)

41 V1 repeats 41^{ab} after 843*, D2 repeats it after 42^{cd} — ^{a}) V1 (second time) B1 2 4 D3 4 धनुष्कर्पां, Da1 Dn1 D1 5 °ष्को(Dn1 °ष्के)शां, D8 °ष्काशान् (for °ष्काशां) B2 शरावपां, B4 शरकाश, Cv

क्षणेन पुरुषव्याघ्रः प्रावर्तयत निम्नगाम् ।
यथा वैतरणीमुग्रां दुस्तरामकृतात्मभिः ॥ ४२
यतो यतः पाण्डवेयः प्रवृत्तो रथसत्तमः ।
ततस्ततोऽपातयत योधाञ्शतसहस्रशः ॥ ४३
एवं दृष्ट्वा कृतं कर्म भीमसेनेन संयुगे ।
दुर्योधनो महाराज शकुनिं वाक्यमब्रवीत् ॥ ४४
जय मातुल संग्रामे भीमसेनं महाबलम् ।
अस्मिञ्जिते जितं मन्ये पाण्डवेयं महाबलम् ॥ ४५
ततः प्रायान्महाराज सौबलेयः प्रतापवान् ।
रणाय महते युक्तो भ्रातृभिः परिवारितः ॥ ४६
स समासाद्य संग्रामे भीमं भीमपराक्रमम् ।
वारयामास तं वीरो वेलेव मकरालयम् ।
स न्यवर्तत तं भीमो वार्यमाणः शितैः शरैः ॥ ४७
शकुनिस्तस्य राजेन्द्र वामे पार्श्वे स्तनान्तरे ।

शरावापा (as in text) V1 (both times) D6 शरकाशवना (D6 °र्ती) भीमा, B3 5 शरचापप्लवा भीमां, D2 (first time) शरजालाविलो भीमा (sic), S (except T2) धनुष्काशशराकारा (T3 G3 °घाटां, G1 °घटा) — ^{b}) B1 वलां (for गदा) V1 (both times) B5 D2 (both times) 6 पन्नगा, T1 3 G1 3 M -फेनिलां, G2 -मेखलां (for केतनाम्) T2 मांसशोणितकर्दमा. — After 41^{ab}, D2 reads 42^{cd}, followed by the repetition of 41^{ab} After 41^{ab}, K4 V1 B (except B2) D (except D2 3) T2 ins

843* हसच्छत्रध्वजोपेतामुष्णीषवरफेनिलाम् ।
हारपद्माकरा चैव भूमिरेणूर्मिमालिनीम् ।
आर्यवृत्तवतीं संख्ये सुतरां भीरुदुस्तराम् ।

[(L 1) K4 शुभ्रहस- (for हसच्छत्र-) B1 पत्तिस- (sic) (for उष्णीष-) — (L 2) B1 हारपद्मकरां, B5 °रत्नाकरां, T2 °पद्म्याकराश्च D6 भूमि- (for चैव) D6 -रेणुकेमरमालिनीं — (L 3) B5 Da1 D1 4 5 आर्यवृत्तवता, D6 इत्यवृत्तवतीं (for आर्यवृ°)]

— After the above, V1 repeats 41^{ab} — ^{c}) V1 B Da1 D1.3–7 T2 योधग्राहवतीं (B3 D7 °ता), D3 °प्रांतवतीं, T3 G3 °वेत्रवतीं (for °व्रातवतीं) D2 संखे, T3 सचे (for संख्ये) G2 यौधपस्तिमलखे च (s c), M1 यौधमातवर्ती संखे, M2–4 यौधपत्रिमर्ति संखे — ^{d}) Ś1 K4 Da1 Dn1 D1 5 8 वहती, T1 वर्धतीं, T2 दहंति, G2 वर्धती K3 V1 B (except B5) Dn1 D2–4 7 8 T2 पितृसादनं (for यम°)

42 ^{a}) D6 8 पुरुषव्याघ्रं (D6 °घ्रां) — ^{b}) S (except T2) तां नदीं (for निम्नगाम्) D3 व्यावर्तयद-निम्नगा — D2 reads 42^{cd} after the first occurrence of 41^{ab} — ^{c}) Ś1 Da1 D1 5 उग्रा — ^{d}) D3 प्राकृतात्मभि , T1 G2 उग्रकर्मभि (for अकृता°) — After 42, V1 B D (except D2 3) ins

844* तथा दुस्तरणीं घोरा भीरूणां भयवर्धनीम् ।
[B2 3 D6 भयवर्द्धिनीं, D4 °वर्धनां]

while, T1 2 ins after 42

845* तथा प्रावर्तयद्भीमो वीरयोधापहारिणीम् ।

43 ^{a}) Ś K2 पाडवीय — ^{b}) K3 V1 B1–4 D प्रविष्टो, B5 T1 G1 2 M प्रा(M3 प्र)विष्टद्, T2 प्राविशद् (for प्रवृत्तो) Ś1 V1 रथसत्तम; D3 रथिसत्तम , D6 [ऽ]प रामतत (for रथसत्तम) T3 G3 प्रातिष्ठद्दृढसत्तम· — G2 om. 43^{c}–44^{d} — ^{c}) B2 D2 4 [ऽ]घातयत, B3 T1 M पा(M3 प)तयन्वै, Dn1 घातयतो, D6[ऽ]द्रावयद्वै, D7 8 पातयतो (D8 °ते); T2 3 G1 3 प्रापतन्वै (for ऽपातयत) T2 3 G3 योधा , G1 यौधा ; M यौधान्

44 G2 om. 44 (cf v l. 43) — ^{a}) B3 5 D6 T2 G1 3 M एतद् (for एव) G1 क्रुतं (for कृत) — ^{e}) V1 महाराजा — After 44^{abc}, K3 reads 46^{bcd} K3 om 44^{d}–45^{b}.

45 K3 om 45^{ab} (cf v l 44) — ^{a}) B D1 4 S जहि (for जय) Da1 D1 5 जय मत्तेन सग्राम — ^{b}) D3 भीम भीमं (for भीमसेनं) — S (except T2) om 45^{c}–47^{d} — ^{c}) Ś1 जितजिते (for जिते जित) Da1 D1 5 जितान् (for जितं) D2 सर्वं (for मन्ये) — ^{d}) D2 महद्बल (for महाबलम्) Da1 D1 5 पाढवेयान्महाबलान्, D6 पाडवानां महद्बल

46 S (except T2) om 46 (cf v l 45) K3 reads 46^{bcd} after 44^{abc}. — ^{b}) T2 सुबलस्यात्मजो बली — ^{c}) B1 3 बलाय (for रणाय) V1 महतो (for महते)

47 S (except T2) om 47^{abcd} (cf v l 45) — ^{a}) B2 समसासाद्य (for स समा°) — ^{b}) D6 भीमसेन महाबलं — After 47^{ab}, T2 reads 48^{cd} — ^{c}) B5 त वीर, D6 सं भीमो, T2 बलवान् (for त वीरो) — D3 reads 47^{d}–48^{a} twice — ^{d}) B1 चलेन (for वेलेव) K3 om 47^{e}–48^{b} — ^{e}) Ś1 K2 4 B1.4 D2 3 7 8 (both times) संन्यवर्तत, V1 B3 D6 नाम्य°, B2 5 Da1 D1.5 अम्य°; D4 (before corr) सम्र°, T2 नात्य° (for स न्य°) K1 सवीरो, V1 D6 त वीरो (for तं भीमो) T1 3 G M नातिवर्तेत भीमो हि· — After 47, T1 3 G ins

846* भागिनेयवच श्रुत्वा शकुनि शठकृत्तम ।

प्रेषयामास नाराचान्रुक्मपुङ्खाञ्शिलाशितान् ॥ ४८
वर्म भित्त्वा तु सौवर्णं बाणास्तस्य महात्मनः ।
न्यमज्जन्त महाराज कङ्कबर्हिणवाससः ॥ ४९
सोऽतिविद्धो रणे भीमः शरं हेमविभूषितम् ।
प्रेषयामास सहसा सौबलं प्रति भारत ॥ ५०
तमायान्तं शरं घोरं शकुनिः शत्रुतापनः ।
चिच्छेद शतधा राजन्कृतहस्तो महाबलः ॥ ५१
तस्मिन्निपतिते भूमौ भीमः क्रुद्धो विशां पते ।
धनुश्चिच्छेद भल्लेन सौबलस्य हसन्निव ॥ ५२
तदपास्य धनुश्छिन्नं सौबलेयः प्रतापवान् ।
अन्यदादत्त वेगेन धनुर्भल्लांश्च षोडश ॥ ५३
तैस्तस्य तु महाराज भल्लैः संनतपर्वभिः ।
चतुर्भिः सारथिं ह्याच्छेद्भीमं पञ्चभिरेव च ॥ ५४
ध्वजमेकेन चिच्छेद छत्रं द्वाभ्यां विशां पते ।
चतुर्भिश्चतुरो वाहान्विव्याध सुबलात्मजः ॥ ५५
ततः क्रुद्धो महाराज भीमसेनः प्रतापवान् ।
शक्तिं चिक्षेप समरे रुक्मदण्डामयस्मयीम् ॥ ५६
सा भीमभुजनिर्मुक्ता नागजिह्वेव चञ्चला ।
निपपात रथे तूर्णं सौबलस्य महात्मनः ॥ ५७
ततस्तामेव संगृह्य शक्तिं कनकभूषणाम् ।

---

48 For the repetition in D_8, cf v l 47 K_3 om 48^{ab} (cf v l 47) — ^{a}) T_1 भीमस्य च महाबाहो, $T_{2\,3}$ $G_{2\,3}$ M भीमस्य शकुनिस्त्वत्र, G_1 भीमसेनस्य शकुनि — ^{b}) K_4 B D T_2 वाम-, $T_{1\,3}$ G M सव्ये (G_2 व्य) (for वामे). $Ś_1$ $K_{1\,2}$ पारे, $Ś_2$ सारे, D_8 G_1 पार्श्वे (G_1 र्श्वं-) (for पार्श्वे) D_6 महारथ (for स्तनान्तरे) — T_2 reads 48^{cd} after 47^{ab} — ^{c}) K_1 नाराच, V_1 विशिखान् — ^{d}) M_1 रुग्मपुङ्खाञ् (for रुक्म°)

49 ^{a}) K_3 V_1 B D S ते घोरा (M_3 °र) (for सौवर्णं) — ^{b}) K_3 V_1 B D S पांडवस्य (for बाणास्तस्य) —K_3 om 47^{cd} — ^{c}) K_4 V_1 नि(V_1 न्य)मज्जत, D_6 अमज्जत; M_3 न्यमज्यत (for °ज्जन्त) — ^{d}) D_8 कङ्कबर्हण- V_1 G_1 -वासव (for -वासस)

50 ^{a}) D_6 सोभिविद्धो (for सोऽति°) — ^{b}) V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1\,3-7}$ T_1 G_1 M_1 रुक्मविभूषित, D_2 M_{2-4} रक्त° (for हेम) T_2 सायक कनकप्रभ, T_3 $G_{2\,3}$ शरै रुक्मविभूषितै — ^{c}) D_{n1} $D_{4\,7}$ स रुषा (for सहसा) — ^{d}) T_3 $G_{2\,3}$ सायकं; M_{2-4} मारिष (for भारत)

51 ^{a}) D_{a1} $D_{1\,5}$ आपतत; M_1 तमायात्त (for °यान्त) B_5 D_6 महाघोरं; G_2 च राजेन्द्र (for शरं घोरं) — ^{b}) B_5 शत्रुतापन — ^{c}) D_8 बिभेद (for चिच्छेद) K_1 शतशो, K_3 V_1 B D $T_{1\,3}$ $G_{2\,3}$ M सप्तधा, T_2 सहसा; G_1 सुदृढं (for शतधा) K_1 राजा — ^{d}) K_1 प्रतापवान् (for महाबल)

52 ^{a}) Ś $K_{1\,2}$ निपातिते (for निप°) — ^{b}) Ś $K_{1\,2\,4}$ भीम क्रोधसमन्वित

53 ^{c}) Ś $K_{2\,4}$ V_1 B_{2-5} D (except $D_{6\,8}$) आदाय (for आदत्त) G_3 अथान्यददत्त वेगेन (sic)

54 ^{a}) G_1 शितैस्तस्य (for तैस्तस्य तु) B_5 च (for तु) T_2 स तस्य समरे राजन् — ^{b}) T_2 G_2 शरै (for भल्लै) T_3 $G_{1\,3}$ च नत- (for संनत-) — ^{c}) V_1 B (except B_3) D_{a1} D_{n1} $D_{1-5\,7\,8}$ द्वाभ्या (D_{a1} °भ्यां) स (for चतुर्भि) B_5 सारथिर् B_2 ह्यछेंद्, B_5 भीम , D_{n1} $D_{1\,3\,7}$ ह्यछेंद्, T_1 G_2 M चास्य, T_2 विद्ध्वा, T_3 $G_{1\,3}$ चैव (for ह्याच्छेद्) D_6 जघान सारथिं द्वाभ्या — ^{d}) B_5 प्राच्छेत् (for भीम) V_1 B D (except D_6) सप्तभिर् (for पञ्चभिर्) K_1 भीमसेन च पचभि

55 ^{a}) $B_{2\,3}$ D_6 S धनुर् (for ध्वजम्) — ^{b}) B_5 D_{n1} $D_{3\,4\,7}$ द्वाभ्या छत्र (by transp), D_6 S ध्वज द्वाभ्यां — ^{d}) D_8 सुमहात्मन (for सुबलात्मज) — After 55, T_2 ins

> 847* ततो हृष्टो महाराज तव पुत्रो महीपति ।
> साधु साधु महाबाहो जहि भीम शितै शरै ।
> अयमेव सुदुष्टात्मा सर्वदास्मान्प्रबाधते ।
> मर्दयैन महाबाहो विनिहत्य सुखी भव ।

56 ^{b}) S (except T_2) महाबल (for प्रतापवान्) — ^{d}) D_6 अयस्मया (for °स्मयीम्) K_3 रुक्मदण्डा महायसीं, $T_{1\,3}$ G M भीमां (T_1 G_2 °म-, G_1 M_1 °म) कोप(M_{2-4} क्रोध)समन्वित

57 ^{a}) D_{a1} $D_{1\,5}$ भीमसेन (for °भुज) B_4 सा भीमसेनसमरे — ^{b}) B_1 नागजिह्वेन, T_1 अजिह्वेव च, G_2 M भीमजिह्वेव (for नाग) T_3 $G_{1\,3}$ भीमवेग(G_1 °गा)-दुरासदा — ^{c}) K_3 B (except B_5) D_{n1} $D_{2\,7}$ रणे, G_1 रथात् (for रथे) — ^{d}) $M_{2\,3}$ दुरात्मन. (for महा°)

58 Ś K_{1-3} D_8 om. (hapl) 58^{a}–59^{b} — ^{a}) T_1 भीमस्य (for संगृह्म) — ^{b}) V_1 S (except T_2) कनकभूषितां (for °भूषणाम्) — ^{d}) D_{a1} $D_{1\,5}$ क्रूररूपो (for क्रुद्ध°) — After 58, G_3 ins

> 848* भीमोऽपि परमामर्षी ता शक्तिं संनिवार्य च ।
> मुमोच शरवर्षाणि शकुने सर्वमर्मसु ।

भीमसेनाय चिक्षेप क्रुद्धरूपो विशां पते ॥ ५८
सा निर्भिद्य भुजं सव्यं पाण्डवस्य महात्मनः ।
पपात च ततो भूमौ यथा विद्युन्नभश्च्युता ॥ ५९
अथोत्क्रुष्टं महाराज धार्तराष्ट्रैः समन्ततः ।
न तु तं ममृषे भीमः सिंहनादं तरस्विनाम् ॥ ६०
स संगृह्य धनुः सज्यं त्वरमाणो महारथः ।
मुहूर्तादिव राजेन्द्र छादयामास सायकैः ।
सौबलस्य बलं संख्ये त्यक्त्वात्मानं महाबलः ॥ ६१
तस्याश्वांश्चतुरो हत्वा सूतं चैव विशां पते ।
ध्वजं चिच्छेद भल्लेन त्वरमाणः पराक्रमी ॥ ६२
हताश्वं रथमुत्सृज्य त्वरमाणो नरोत्तमः ।
तस्थौ विस्फारयंश्चापं क्रोधरक्तेक्षणः श्वसन् ।
शरैश्च बहुधा राजन्भीममार्च्छत्समन्ततः ॥ ६३
प्रतिहत्य तु वेगेन भीमसेनः प्रतापवान् ।
धनुश्चिच्छेद संक्रुद्धो विव्याध च शितैः शरैः ॥ ६४
सोऽतिविद्धो बलवता शत्रुणा शत्रुकर्शनः ।
निपपात ततो भूमौ किंचित्प्राणो नराधिप ॥ ६५
ततस्तं विह्वलं ज्ञात्वा पुत्रस्तव विशां पते ।
अपोवाह रथेनाजौ भीमसेनस्य पश्यतः ॥ ६६
रथस्थे तु नरव्याघ्रे धार्तराष्ट्राः पराङ्मुखाः ।
प्रदुद्रुवुर्दिशो भीता भीमाज्जाते महाभये ॥ ६७
सौबले निर्जिते राजन्भीमसेनेन धन्विना ।
भयेन महता भग्नः पुत्रो दुर्योधनस्तव ।
अपायाज्जवनैरश्वैः सापेक्षो मातुलं प्रति ॥ ६८

सौवल सोऽपि दुष्टात्मा भीमसेनशरार्दित ।
पपात च रथोपस्थे पश्यतां सर्वभूभृताम् ।

59 Ś K1-8 D8 om 59^{ab} (cf. v l. 58) G2 om 59^{a}–66^{b} — a) Da1 D5 स्वा, G1 M1 स (for सा) — b) D6 T2 महौजस (for महात्मन) — c) K4 V1 B D (except D2 8) S (G2 om) नि(T1 सं)-पपात (for पपात च) K8 V1 B D T1 2 तदा, T8 G1 8 M तथा (for ततो)

60 G2 om 60 (cf v l 59) — a) Da1 D1 8 4 अथो(D1 °था-, D4 °थ)क्रुष्टं (for °त्क्रुष्ट) — b) Ś2 धार्तराष्ट्र ; T1 °राष्ट्रा — c) K8 तुमल; D6 T2 G1 M न (T2 स) तु तन्, T1 न तु स्म (for न तु त) Ś2 ममृशी; B2 ममृजे T2 वीर (for भीम.)

61 G2 om. 61 (cf v. l. 59) — a) Ś2 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 8–5 7 अन्यद्गृह्य (for स संगृह्य) Ś K1 2 4 D6 सज्जं, B5 श्रेष्ठं, G1 सद्यो (for सज्य) — b) Ś2 त्वरमानो, G1 भीमसेनो V1 B (except B5) D T2 महाबल (for °रथ) — c) Ś K1 2 4 समंताद् (for मुहूर्ताद्) V1 Da1 D1 5 एव (for इव) — d) D8 सारथिं (for सायकै) — e) G1 M1 8 4 संख्ये, G8 M2 संघे (for संख्ये) — f) G1 त्यक्त्वा नादे (for त्यक्त्वात्मानं) T2 सर्वमेव महात्मनः.

62 G2 om 62 (cf. v l 59) — a) B1 तथा (for तस्य)

63 G2 om 63 (cf v l 59) — a) D6 हताश्व-; M1 हत्वाश्वं — b) K1 B5 S (G2 om.) महारथ , V1 रथोत्तम , B2 पराक्रमी, D6 [ऽ]थ सौबल (for नरोत्तम). — Ś K1 2 4 om 63^{cdef} — e) S (G2 om) विष्फारयश्च — f) B5 D6 S परतप , Da1 D1 5 समेतत (for समन्तत)

64 G2 om 64 (cf v. l 59) — a) Da1 D5 T1 G1 8 प्रतिगृह्य (for °हत्य). T1 वेश वै (for वेगेन) — c) D8 भल्लेन (for सक्रुद्धो) — d) Da1 D1 6 S (G2 om.) निशितै (for च शितै)

65 G2 om 65 (cf v l. 59) — a) T G1 8 M1 2 स तु (for सोऽति-) — b) D1 6 शत्रूणां, D8 शत्रुणा Ś K1, 2 4 V1 B2 8 शत्रुकर्षण (Ś2 °ण), D5 M1 °कर्शन , T2 8 G8 °तापन , G1 °पातन (for °कर्शन) — c) K8 B Dn1 D8 4 6–8 T2 तदा (for ततो) — d) K8 V1 B Da1 Dn1 D1 8–7 नराधिप , D2 जनाधिप , D8 नरेश्वर

66 G2 om 66^{ab} (cf v l. 59) — a) D2 6 विकलं (for विह्वल) — c) M1 रणेन (for रथेन) — d) D6 S (except T2) भीमसेनशरातुर (D6 °र्दितं)

67 a) Ś2 रथस्ते S शकुनिं विह्वलं दृष्ट्वा — After 67^{ab}, B2 reads 70^{c}–71^{b} — c) T8 G8 प्रादुद्रुवुर् — d) V1 भीता (for जाते) K8 महाभया D6 S भीमसेनभयात्प्रभो

68 a) K1 साभले (for सौवले) — M4 repeats 68^{c}–69^{a} after 69^{ab} — c) V1 D (except D2) [आ]विष्ट (for भग्न) T1 8 G M (M4 both times) पुत्रो दुर्योधनस्तुभ्य — d) T1 दृष्ट्वा तु शकुनिं जितं, T8 G M (M4 both times) दृष्ट्वा तं निर्जितं रणे — f) K1 सौपक्षो (sic), B1–8 साक्षेपो ; Ca सापेक्ष (as in text)

पराङ्मुखं तु राजानं दृष्ट्वा सैन्यानि भारत ।
विप्रजग्मुः समुत्सृज्य द्वैरथानि समन्ततः ॥ ६९
तान्दृष्ट्वातिरथान्सर्वान्धार्तराष्ट्रान्पराङ्मुखान् ।
जवेनाभ्यपतद्भीमः किरञ्शरशतान्बहून् ॥ ७०
ते वध्यमाना भीमेन धार्तराष्ट्राः पराङ्मुखाः ।
कर्णमासाद्य समरे स्थिता राजन्समन्ततः ।
स हि तेषां महावीर्यो द्वीपोऽभूत्सुमहाबलः ॥ ७१
भिन्ननौका यथा राजन्द्वीपमासाद्य निर्वृताः ।
भवन्ति पुरुषव्याघ्र नाविकाः कालपर्यये ॥ ७२
तथा कर्णं समासाद्य तावका भरतर्षभ ।
समाश्वस्ताः स्थिता राजन्संप्रहृष्टाः परस्परम् ।
समाजग्मुश्च युद्धाय मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ७३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५५ ॥

५६

धृतराष्ट्र उवाच ।
ततो भग्नेषु सैन्येषु भीमसेनेन संयुगे ।
दुर्योधनोऽब्रवीत्किं नु सौबलो वापि संजय ॥ १
कर्णो वा जयतां श्रेष्ठो योधा वा मामका युधि ।
कृपो वा कृतवर्मा च द्रौणिर्दुःशासनोऽपि वा ॥ २
अत्यद्भुतमिदं मन्ये पाण्डवेयस्य विक्रमम् ।

---

69 For the repetition in M4, cf v l 68 — a) V1 प्राङ्मुखं त (for पराङ्मुख तु) K8 स राजा निहत दृष्ट्वा — b) K8 तव (for दृष्ट्वा) Ś2 सैन्यासि (sic) (for सैन्यानि) D6 G1 मारिष (for भारत) — c) D6 प्रतिजग्मु (for विप्र°) K1 महाराज (for समुत्सृज्य). S उत्सृज्योत्सृज्य गच्छति

70 G1 om 70 — a) V1 B Da1 Dn1 D1–7 S (G1 om.) विद्रुतान्, D8 विरथान् (for [अ]ति°) — Ś K1.2 om. (hapl) 70^{c}–71^{b} B2 reads 70^{c}–71^{b} after 67^{ab}. — c) B D7 [अ]भ्यापतद् G2 भूमौ (for भीम) — d) K8 D2 शरगणान्, D4 शतशतान् (for शर°) S (G1 om.) सर्वानेव महाबल

71 For sequence in B2, cf v l 70 Ś K1.2 om 71^{ab} (cf. v l 70). — a) S हन्यमाना (for वध्य°) — d) T1 स्थिरा (for स्थिता) — e) D6 T2 G1 तु (for हि) D2 महाकर्णो, T2 G1 °राज (for °वीर्यो) — f) K1 स्व-; B2–4 Da1 Dn1 D1.3.4.7 स (for सु-) T2 G1.2 ह्यासीन् (for ऽभूत्सु-) T1.3 G3 M द्वीपो ह्यासीन्महारथ Ca cites द्वीप (as in text)

72 a) K4 M1 भिन्ना नावो, T G M2–4 भिन्ननावो (G2 °वा) (for °नौका) B2 महा- (for यथा) — b) Ś2 निर्वृत्त , T2 निर्वृत्तिं — B2 om. 72^{c}–73^{b} — d) K2 कालपर्ययो (sic)

73 B2 om. 73^{ab} (cf. v l 72) — a) Dn1 यथा (for तथा) Da1 D1.5 कर्णं. — b) B1.4.5 Dn1 D3.4.7 पुरुषर्षभ (for भरत°) — After 73^{ab}, B3 ins

849* अगाधे मज्जतां तेषां कर्णो द्वीपोऽभवत्तदा ।

— T3 G M om (hapl) 73^{cd} — e) Ś K1.2.4 तथा (for स्थिता) — f) Ś K2 निवर्तिन (K2 °ना) (for °र्तनम्)

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 द्वितीये (K4 °य-) युद्धदिवसे — *Adhy name* T1 M1 शकुनिपराजय — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 53 (?), Ś2 D4 58, B4 76, B5 79, Da1 T1.3 G M1 88, D1 70, D6 77, T2 84, M2–4 87

56

1 a) B6 D6 S एवं (for ततो) T1 हतेषु, T3 G3 गतेषु (for भग्नेषु) T1 सर्वेषु (for सैन्येषु) — b) T2.3 G1.3 M सजय (for संयुगे) — c) D2 किंचित्, D4.6 T1 G1 किं तु (for किं नु) T2 दुर्योधन किमकरोत् — d) B4 सौबलेयोपि (for °लो वापि) D6 T3 G3 M सांप्रत; T1 G2 संवृतं, T2 दुर्मति (for संजय) G1 सौबलो वा स सांप्रतं

2 a) T3 यजतां (for जयतां) — b) D6 T1.3 G M1 नृपा, M2.4 नृपो (for योधा) — c) K2 कृतो (for कृपो) K3 V1 B D S (except T1 G2) वा (for च)

3 a) K1.3 V1 B D S अह (for इदं) — b) K1.3 विक्रमा (K3 °मे) — After 3^{ab}, K4 V1 B D (except D3) T1.2 ins

यथाप्रतिज्ञं योधानां राधेयः कृतवानपि ॥ ३
कुरूणामपि सर्वेषां कर्णः शत्रुनिषूदनः ।
शर्म वर्म प्रतिष्ठा च जीविताशा च संजय ॥ ४
तत्प्रभग्नं बलं दृष्ट्वा कौन्तेयेनामितौजसा ।
राधेयानामधिरथः कर्णः किमकरोद्युधि ॥ ५
पुत्रा वा मम दुर्धर्षा राजानो वा महारथाः ।
एतन्मे सर्वमाचक्ष्व कुशलो ह्यसि संजय ॥ ६

संजय उवाच ।

अपराह्णे महाराज सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
जघान सोमकान्सर्वान्भीमसेनस्य पश्यतः ।
भीमोऽप्यतिबलः सैन्यं धार्तराष्ट्रं व्यपोथयत् ॥ ७
द्राव्यमाणं बलं दृष्ट्वा भीमसेनेन धीमता ।
यन्तारमब्रवीत्कर्णः पाञ्चालानेव मा वह ॥ ८
मद्रराजस्ततः शल्यः श्वेतानश्वान्महाजवान् ।
प्राहिणोच्चेदिपाञ्चालान्करूषांश्च महाबलः ॥ ९
प्रविश्य च स तां सेनां शल्यः परबलार्दनः ।
न्ययच्छत्तुरगान्हृष्टो यत्र यत्रैच्छदग्रणीः ॥ १०
तं रथं मेघसंकाशं वैयाघ्रपरिवारणम् ।
संदृश्य पाण्डुपाञ्चालास्त्रस्ता आसन्विशां पते ॥ ११
ततो रथस्य निनदः प्रादुरासीन्महारणे ।

850* यदेक समरे सर्वान्योधमायास मामकान् ।
[V1 (marg) D2 6 योधान् (for सर्वान्) B2 8 सायकै (for मामकान्)]

— B8 om 3^{cd} — ^{c}) Ś1 यथा प्रतिज्ञा, K1 2 4 B1 D6.8 T1 2 यथा प्रतिज्ञां, K8 सद्य प्रतिज्ञां G2 M1 2 4 यौधानां — ^{d}) B5 D6 असौ (for अपि)

4 ^{ab}) K8 V1 B Dn1 D1–5 7 अथ (for अपि) Ś K1 2 4 B (except B4) D4 -निसूदन, D8 -निपूदन. — For 4^{ab}, D6 S subst

851* सर्वेषां कुरुयौधानां कर्णो वै शत्रुसूदन ।
[T1 M1 शत्रुयौ(T1 °यो)धानां, T2 G1 कुरुयोधानां, G2 °सैन्यानां (for °यौधानां) T8 G1 वा (for वै)]

— ^{cd}) Ś K1 कृतवर्मं, K2 कृतवर्मां, K4 कृतकर्मं (for शर्म वर्म) T2 विह्विस्वासौ (for जीविताशा) D6 S (except T2) प्रतिष्ठा जीविताशा च शर्म वर्म च सजय

5 ^{a}) D6 तत्प्रभं स्वबल दृष्ट्वा — ^{c}) K4 अधिरथि. (for °रथ) K8 राधेयो नामाधिपति, V1 B1 2 4 Da1 Dn1 D1–5 7 राधेयो वाप्या(V1 Da1 °प्य)धिरथि, B8 5 D8 स राधेयो ह्याधिरथि (D8 ह्यतिरथ), D6 S धनुर्धराणां प्रवर

6 ^{a}) T2 पुत्रो वा मम दुर्धर्षो — ^{b}) K8 D8 T2 महाबला· (for °रथा·)

7 ^{c}) D6 T1.8 G1 संख्ये, G2 M सखे, G8 संघे (for सर्वान्). — Dn1 om (hapl) 7^{d}—8^{a} — ^{d}) भीमो भीमस्य (for भीमसेनस्य) — ^{e}) K8 Da1 D1 5 [ऽ]-प्रतिबल; B4 5 D2 7 T8 G8 [ऽ]प्य(G8 °स्य)तिबलं; M ह्यतिबल (for ऽप्यतिबल) T1 8 G2 8 सेनां (for सैन्यं) T2 भीमश्चापि महाबाहुर् — ^{f}) T2 8 G2.8 M1 धार्तराष्ट्रीं (T2 M1 °ष्ट्र) D6 अपोथयत्; T2 *योधयत् (for व्यपोथयत्) T1 धार्तराष्ट्रस्य पोथयत् — After 7, N (except B4 5 Dn1 D6) ins

852* अथ कर्णोऽब्रवीच्छल्य पाञ्चालान्प्रापयस्व माम् ।
[V1 पचालान्]

8 Dn1 om 8^{a} (cf v l 7). — ^{a}) Ś K1 2 D1 5 द्राव्यमान, K4 द्रव्यमाण·, D2 T1 द्रवमाणं (for द्राव्य°) — ^{b}) B5 D6 S धन्विना (for धीमता) — D2 om. 8^{cd} — ^{c}) Dn1 यांतार, G2 यत्तार (for यन्तार) — ^{d}) Some MSS पंचालान् Ś2 माहव, V1 B D (D2 om) S (except G2) मां (for मा)

9 ^{b}) B2.8 D6 S मनोजवान् (for महा°) — ^{c}) D1 S पांचाल- — ^{d}) B5 D8 कारूषाश्च; S -क(G2 -का)-रूशेषु (for करूषांश्च). Ś2 महाबला, B5 °रथा, D5 °बल (for °बल)

10 ^{a}) D8 स प्रविश्य (for प्रविश्य च) B1 4 Dn1 D8.4 7 महत्सैन्यं (for स तां सेनां) K8 स च (by transp), G2 चैव D2 प्रविश्य तां वदां सेनां — ^{c}) G2 M1 G3 नियच्छत् (M1 °न्) G2 रुष्टो B2 न्यायच्छत्तुवाणान्हृष्टो (sic) — ^{d}) K4 Da1 D8 अग्रणी (D8 °णीं), Co अग्रणी (as in text) D6 T1 यत्र यत्र च से रथा· (T1 °थे), T8 यत्र यत्रेच्छति रथी, G M यत्र यत्रेच्छते (G2.8 °ती) रथी

11 ^{a}) K8 ते (for तं) K4 भीमसंकाशं, S (except T2) हेम° (for मेघ°) — ^{b}) D1 5 द्वैयाघ्र, M2 4 वय्याघ्र (for वैयाघ्र·) D2 6 -वारिणं, T G वारितं (G1 °णीं) (for -वारणं) — ^{c}) K1 संमृश्य, K8 Da1 D1 5 संदृष्ट्वा (for संदृश्य). D1 om पाडु- Ś2 -पचालस् — ^{d}) Ś K1–5 B Da1 D2–7 T G1 8 M2–4 ह्यासन् (for आसन्) D5 यस्ताश्चासन्, G2 त्रस्तास्यासीत्, M1 °स्ता ह्यासीत् (for °स्ता आसन्)

12 T1 om (? hapl.) 12^{ab} — ^{a}) S (T1 om) तस्य शब्दो रथस्याथ — ^{b}) D8 महात्मन, S (T1 om.) विशां पते (for महारणे) — ^{c}) Ś2 Dn1 पर्जन्ये सम·

पर्जन्यसमनिर्घोषः पर्वतस्येव दीर्यतः ॥ १२
ततः शरशतैस्तीक्ष्णैः कर्णोऽप्याकर्णनिःसृतैः ।
जघान पाण्डवबलं शतशोऽथ सहस्रशः ॥ १३
त तथा समरे कर्म कुर्वाणमतिमानुषम् ।
परिवव्रुर्महेष्वासाः पाण्डवानां महारथाः ॥ १४
तं शिखण्डी च भीमश्च धृष्टद्युम्नश्च पार्षतः ।
नकुलः सहदेवश्च द्रौपदेयाः ससात्यकाः ।
परिवव्रुर्जिघांसन्तो राधेयं शरवृष्टिभिः ॥ १५
सात्यकिस्तु ततः कर्णं विंशत्या निशितैः शरैः ।
अताडयद्रणे शूरो जत्रुदेशे नरोत्तमः ॥ १६
शिखण्डी पञ्चविंशत्या धृष्टद्युम्नश्च पञ्चभिः ।
द्रौपदेयाश्चतुःषष्ट्या सहदेवश्च सप्तभिः ।
नकुलश्च शतेनाजौ कर्णं विव्याध सायकैः ॥ १७
भीमसेनस्तु राधेयं नवत्या नतपर्वणाम् ।
विव्याध समरे क्रुद्धो जत्रुदेशे महाबलः ॥ १८
ततः प्रहस्याधिरथिर्विक्षिपन्धनुरुत्तमम् ।
मुमोच निशितान्बाणान्पीडयन्सुमहाबलः ।
तान्प्रत्यविध्यद्राधेयः पञ्चभिः पञ्चभिः शरैः ॥ १९
सात्यकेस्तु धनुश्छित्त्वा ध्वजं च पुरुषर्षभः ।
अथैनं नवभिर्बाणैराजघान स्तनान्तरे ॥ २०
भीमसेनस्तु तं क्रुद्धो विव्याध त्रिंशता शरैः ।
सारथिं च त्रिभिर्बाणैराजघान परंतपः ॥ २१
विरथान्द्रौपदेयांश्च चकार पुरुषर्षभः ।
अक्ष्णोर्निमेषमात्रेण तदद्भुतमिवाभवत् ॥ २२

निर्घोष, V_1 पर्जन्यमिव नि°, B_2 पर्यन्यसमनि°, D_3 भिंद-न्दिशां मुखानीव — ^{d}) B_2 च (for [इ]व) K_3 दीर्वत, K_4 दीर्यते (for °त) S (except T_3) प्रास्वनयेन मेदिनी

13 ^{b}) $K_{3\,4}$ B Da_1 Dn_1 $D_{1-5\,7}$ कर्णं (K_4 °र्णो) आकर्णनि सृतै, V_1 $D_{6\,3}$ S आकर्णात्कर्ण° — ^{c}) $T_{1\,3}$ G M हन्यते पाडव सैन्य, T_2 अवध्यत महाराज — ^{d}) T_2 पांडवानां महाबल

14 ^{a}) V_1 B_1 Dn_1 $D_{3\,4\,7}$ M_1 तत् (for तं) K_3 $D_{1\,7}$ कर्णं (for कर्म) — ^{b}) K_1 अतिमधुष (sic), K_3 V_1 B D $T_{1.3}$ G M अपराजित, T_2 अपलायिन (for अति-मानुषम्) — ^{d}) T_2 पांचालाना (for पाण्डवानां)

15 ^{d}) K_3 ससोमक; V_1 B (except B_5) Da_1 Dn_1 $D_{1-5\,7}$ च सात्यकि, D_6 G_2 च सात्वत, T G_3 M_{2-4} स सात्वता (M_3 °त), G_1 च सात्वता (for ससात्यका) — ^{e}) D_2 महेष्वास (for जिघांसन्तो),

16 B_2 om 16^a–17^b — ^{a}) D_6 च (for तु) K_3 V_1 B (B_2 om) D (except $D_{6\,3}$) G_1 तदा (for तत) D_3 क्रुद्धो (for कर्णं) — ^{b}) D_3 वृषं च (for विंशत्या) — ^{c}) T_2 राजन् (for शूरो) — ^{d}) D_2 यत्तुदेशे (for जत्रु°) V_1 $T_{1\,2}$ $G_{2\,3}$ नरोत्तम; $B_{3\,5}$ D_6 °समं, T_2 महारथ (for नरोत्तम)

17 B_2 om 17^{ab} (cf. v l 16) — ^{b}) D_6 तु (for च) K_3 V_1 B (B_2 om) D S सप्तभि (for पञ्चभि°) — Ś $K_{1\,2\,4}$ D_6 om. (hapl) 17^{cd} G_2 om. 17^c–18^b $T_{1.3}$ $G_{1\,3}$ M transp 17^{cd} and 17^{ef} — ^{d}) T_2 पचभि (for सप्तभि) — ^{e}) D_1 नकुलस्य

18 G_2 om 18^{ab} (cf v l 17) — ^{a}) B_5 D_6 S (G_2 om) च (for तु) — ^{b}) D_6 S (G_2 om) नत-पर्वभि — ^{d}) D_2 यत्तुदेशे (for जत्रु°) B_1 T_1 महारथ (for °बल)

19 ^{a}) K_3 V_1 B D S अथ (for तत) $T_{1\,3}$ G [अ]-तिरथिर् (for [आ]धि°) — ^{b}) $Ś_2$ M_1 विक्षिपद्, V_1 B D (except D_3) $T_{1\,3}$ G व्या(T_1 प्रा)क्षिपद् (Da_1 D_1 °न्) (for विक्षिपन्) — ^{d}) Dn_1 G_2 स (for सु-) K_3 B_5 D_2 सुमहाबलान्, D_5 °बला, $D_{6.3}$ $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ M स महारथ ($D_{6\,3}$ °थान्) (for सुमहाबल)

20 ^{ab}) V_1 B_1 सात्यकिस् K_4 $D_{2\,3\,6}$ च (for तु)· $Ś_1$ $K_{1\,2}$ transp धनु and ध्वज $K_{3\,4}$ B (except B_5) Da_1 Dn_1 $D_{2-4\,6-8}$ S भरतर्षभ (K_4 °भ), $D_{1\,5}$ पुरुषर्षभ — ^{c}) K_3 तथैन; K_4 D_3 तथैव, B_1 Dn_1 $D_{4\,7}$ तं तथा (for अथैन) — ^{d}) D_2 परतप (for स्तनान्तरे)

21 D_2 $T_{1\,2}$ G_2 M_{2-4} om 21 D_6 reads 21^{ab} after 22^{ab} — ^{a}) $K_{3\,4}$ V_1 B D (D_2 om) T_3 $G_{1\,3}$ M_1 भीमसेन तत क्रुद्धो — ^{b}) K_1 T_3 $G_{1\,3}$ निशितै (for त्रिंशता) — After 21^{ab}, $K_{3\,4}$ V_1 B D (except D_2) T_3 $G_{1\,3}$ M_1 ins

853* सहदेवस्य भल्लेन ध्वज चिच्छेद मारिष ।

[K_4 B_2 मारिष, T_3 $G_{1\,3}$ M_1 संयुगे (for मारिष)]

— ^{d}) K_3 B_5 T_3 $G_{1\,3}$ M_1 स्तनांतरे, V_1 D_3 परंतप (for परतप)

22 ^{b}) K_3 V_1 B_{1-4} D $T_{1\,3}$ G M भरतर्षभ (G_1 °भ); B_5 निशितै शरै; T_2 [अ]मितविक्रम (for पुरुषर्षभ) — After 22^{ab}, D_6 reads 21^{ab}

विमुखीकृत्य तान्सर्वाञ्शरैः संनतपर्वभिः ।
पाञ्चालानहनच्छूरश्चेदीनां च महारथान् ॥ २३
ते वध्यमानाः समरे चेदिमत्स्या विशां पते ।
कर्णमेकमभिद्रुत्य शरसंघैः समार्दयन् ।
ताञ्जघान शितैर्बाणैः सूतपुत्रो महारथः ॥ २४
एतदत्यद्भुतं कर्णे दृष्टवानस्मि भारत ।
यदेकः समरे शूरान्सूतपुत्रः प्रतापवान् ॥ २५
यतमानान्परं शक्त्यायोधयत्तांश्च धन्विनः ।
पाण्डवेयान्महाराज शरैर्वारितवान्रणे ॥ २६
तत्र भारत कर्णस्य लाघवेन महात्मनः ।
तुतुषुर्देवताः सर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ॥ २७
अपूजयन्महेष्वासा धार्तराष्ट्रा नरोत्तमम् ।
कर्णं रथवरश्रेष्ठं श्रेष्ठं सर्वधनुष्मताम् ॥ २८
ततः कर्णो महाराज ददाह रिपुवाहिनीम् ।
कक्षमिद्धो यथा वह्निर्निदाघे ज्वलितो महान् ॥ २९
ते वध्यमानाः कर्णेन पाण्डवेयास्ततस्ततः ।

---

23 a) B5 विरथीकृत्य (for विमुखी°) K3 V1 B2.3 Da1 D1 5 6 8 T3 G1 3 M शूरान्, B1 वीरान् (for सर्वान्) — D8 om (hapl) 23bc — c) V1 अदहत्, B5 अवधीत् (for अहनत्) Ś K B1-3 D2 4 6-7 T G2 3 शूराश्च, B5 सर्वांश्च (for शूरश्च) — d) K3 चेदानीं (for चेदीना) K3 चैव भारत, Da1 D1.5 च महारथा ; T3 G2 3 M चैव ये रथा , G1 ईश्वराश्च ये (for च महारथान्) T1 चेदिना ये महारथा , T2 चेदिकान्सृजयास्तथा

24 T2 repeats 24ab after 24ef — a) B5 हन्यमाना (for वध्य°) — b) T1 चेदिमुख्या (for °मत्स्या) — c) D8 G1 कर्णमेवाभिविद्रुत्य — d) Ś2 T1 समर्दयन्, K3 V1 B2 5 Dn1 D4.6 T2 3 G M समर्पयन्, K4 समार्दयत्; B1 3 4 D2 3 7 °पर्यन् Da1 D1.5 8 शरवर्षैं समार्पयत् — e) K3 ततो (for तान्) K3 शितान् (for शितैर्) D6 S (except T2) तान्हत्वा विविधैर्बाणै — f) K3 महाबल , Dn1 °रथि; G3 °रथा — K3 ins after 24 T2 after the repetition of 24ab

854* प्राद्रवन्त रणे भीता सिंहत्रस्ता मृगा इव ।

On the other hand, D6 T1 3 G M ins after 24

855* ततस्तान्प्रहसन्वीरो विजिग्ये पाण्डवान्रणे ।

25 a) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 कर्म (for कर्णे) D6 T1 3 G M अत्य(D6 तद्)द्भुत रणे कर्म (G1 °र्मे); T2 तत्राद्भुततमं कर्म — c) Ś2 शूरा ; D8 शूर D6 S योधयामास समरे — After 25c, D6 S ins

856* यतमानान्महारथान् ।
योधयामास समरे
[Cf 26ab (L. 1) G3 यतमानो]

— d) D3 अवधीत्सयुगे नृप

26 a) D6 यतमान V1 शर (for पर). — b) Ś2 D3 योधयानांश्च, K1 B3 Da1 D1.5 7 [अ]योधयंतांश्च; K3.4 Dn1 योधयंतश्च; V1 योधयंश्च; B1-3.5 D2 4 6 [अ]योधयंस्तांश्च (for °यत्तांश्च) V1 [पृ]थ (for च). D8 पंचधा (for धन्विन) — T1 om (hapl.) 26d–29a — d) T2 शरैरावारयद्रणे, G3 3 ददाह समरे रिपून्

27 T1 om 27 (cf. v l 26). — a) G3 वीरस्य (for कर्णस्य) — c) K3 B1 4 Da1 D1 4-6 S (T1 om) तुष्टुवुर् (for तुतुषुर्) T3 G2 3 देवगंधर्वा (for देवता सर्वाः) — d) K3 V1 B D T2 3 G1 2 M सिद्धाश्च सहचारणै. (K3 °चारणा ; T3 G2 °सैनिकै), G3 ससिद्धा सहसैनिका

28 T1 om 28 (of v l 26) — a) D7 महेष्वासं B3.5 अपूजयंश्च समरे, M1 °यश्च महेष्वासा (hypermetric) — b) Ś1 K1 G3 धार्तराष्ट्रान् (G3 °ष्ट्रो). D6 महौजस , D8 नरेश्वरं; G1 महारथं (for नरोत्तमम्). — c) Ś1 K1.2 D8 T3 G3 रथिवरश्रेष्ठं, M3-4 नरवर° (for रथवर°) — d) D1 प्रेक्ष्य से (hypermetric) (for श्रेष्ठ)

29 T1 om 29a (of. v l 26) Ś1 K1 2 lacuna up to रि (in 29b) — b) D6 T1.3 G M ददाह समरे रिपून् — For 29ab, Ś2 subst

857* एकवीरो महेष्वासो विप्रस्तापरिवाहिणम् (sic) ।

while, K4 subst for 29ab.

858* ससर्दयञ्छरैस्तीक्ष्णै पाञ्चालानां प्रवाहिनीम् ।

— c) Ś K1.2 4 कक्ष्यमिद्धो, D6 T G1.3 M1 कक्ष शुष्क; D3 कक्षामिष्मे (sic), G2 कक्षं वृक्षं; M2 4 शुष्क कक्षं (for कक्षमिद्धो). Co cits इद्ध॰ (as in text) B3 Dn1 D7 महा-; G3 यदा (for यथा) — d) Dn1 निदाघ-; D7 निदृह्ये (sic) (for निदाघे) K3 ज्वलनो (for ज्वलितो) D6 T1.3 G M दहेत् (for महान्) T2 निदाघे वायुनेरित-

30 c) K1 प्रावर्तत; K2 प्रावर्तन्, B3 प्राद्रवंति; Dn1 T1 प्राद्रवंति (T1 °ते); M1 °वस्तु (for °वन्त) Ś1 (sup lin. as in text) K2 रणे वीरा.; B3.5 रणाद्भीता — d) Dn1 कर्णे. K3 V1 B D S महारथं (for °बलम्)

प्राद्रवन्त रणे भीताः कर्णं दृष्ट्वा महाबलम् ॥ ३०
तत्राक्रन्दो महानासीत्पाञ्चालानां महारणे ।
वध्यतां सायकैस्तीक्ष्णैः कर्णचापवरच्युतैः ॥ ३१
तेन शब्देन वित्रस्ता पाण्डवानां महाचमूः ।
कर्णमेकं रणे योधं मेनिरे तत्र शात्रवाः ॥ ३२
तत्राद्भुतं परं चक्रे राधेयः शत्रुकर्शनः ।
यदेकं पाण्डवाः सर्वे न शेकुरभिवीक्षितुम् ॥ ३३
यथौघः पर्वतश्रेष्ठमासाद्याभिप्रदीर्यते ।
तथा तत्पाण्डवं सैन्यं कर्णमासाद्य दीर्यते ॥ ३४
कर्णोऽपि समरे राजन्विधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ।
दहंस्तस्थौ महाबाहुः पाण्डवानां महाचमूम् ॥ ३५
शिरांसि च महाराज कर्णांश्चज्वलकुण्डलान् ।
बाहूंश्च वीरो वीराणां चिच्छेद लघु चेषुभिः ॥ ३६
हस्तिदन्तान्त्सरून्खड्गान्ध्वजाञ्शक्तीर्हयान्गजान् ।
रथांश्च विविधान्राजन्पताका व्यजनानि च ॥ ३७
अक्षेषायुगयोक्त्राणि चक्राणि विविधानि च ।
चिच्छेद शतधा कर्णो योधव्रतमनुष्ठितः ॥ ३८
तत्र भारत कर्णेन निहतैर्गजवाजिभिः ।
अगम्यरूपा पृथिवी मांसशोणितकर्दमा ॥ ३९
विषमं च समं चैव हतैरश्वपदातिभिः ।
रथैश्च कुञ्जरैश्चैव न प्राज्ञायत किंचन ॥ ४०
नापि स्वे न परे योधाः प्राज्ञायन्त परस्परम् ।

---

31 a) K4 D6 क्रन्दो, T1 2 G2 3 नादो (for [आ]क्रन्दो) — b) Ś1 पचालानां, B1 D6 T8 G M पाण्डवानां (for पाञ्चालाना) D6 8 S विशां पते (for महारणे) — c) K1 साधकैस्त (for सायकैस्त) — d) D6 S उग्रै (M1 °प्र-) कर्णधनुश्च्युतै ; D7 कर्णचापच्युतै शरै, D8 °च्युतैरपि

32 b) T2 पांचालानां (for पाण्डवानां) D6 T8 G M महारथा (for °चमू) — c) G2 M योध — d) V1 सर्व- (for तत्र) D6 T1 2 G M भारत (for शात्रवा) B5 D8 मेने भरतसत्तम, T2 मन्यमाना विशां पते

33 a) K1 परश्, K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 पुनश्, D6 T1 3 G M महच् (for पर) T2 तत्राद्भुततमं चक्रे — b) Ś K1 2 4 V1 B1–3 शत्रुकर्षण, B5 D6 S (except T2) °तापन (for °कर्शन) — c) K3 तमेकं, V1 B D (except D2) S (except G2) यदे(T1 °दै)न — d) K1 शक्तेर् (for शेकुर्).

34 a) D6 S जलौघ (for यथौघ) M3 पर्वत (for पर्वत) — b) Ś1 K4 [अ]भिप्रदीयते K3 समासाद्यभिदृश्यते, B2 D8 समासाद्य प्र(D8 °द्याभि)दीर्यते, D6 S यथासाद्य (M1 यथा सद्य) प्रभिद्यते Ca cites दीर्यते — c) D1 तत्पाण्डवं महासैन्यं — d) T1 भिद्यते; M3 निर्यते (for दीर्यते) B5 T2 कर्णं प्राप्य व्यदीर्यत

35 a) G1 एको (for कर्णो) — c) Dn1 दहन्तस्थौ (sic), D2 तदा तस्थौ (for दहंस्तस्थौ) B5 T2 ददाह पुरुषव्याघ्र, D6 T1.3 G M दहस्ततो नरव्याघ्र — d) D1 4.5 महाचमू ; D6 8 T1 2 G M अनीकिनीं (for महाचमूम्)

36 a) G2 महासार (for °राज) D8 शिरांश्चैव महाबाहु, T2 शिरांसि समरे राजन् — b) Ś1 K3 V1 B1–4 Da1 Dn1 D1–5 7 8 कर्णां(D3 8 °र्णं)श्चैव सकुण्डलान्, K1 कर्णांश्च चलकुण्डल, B5 T2 कुण्डलालंकृतानि च, D6 T1 3 G M यो(G2 M1 3 यौ)धाना कुण्डलानि च — c) D6 S बाहूनूरूंस्त(D6 °रूंश्च त)था जघान — d) D6 S परमेषुभि (for लघु चेषुभि)

37 a) Ś1 K3 B1 3–5 Da1 Dn1 D1–7 T1 3 G1 2 M हस्तिदंतस्सरून्, B2 °दंत स°; D8 °दंतस° — b) D8 शखान् (for ध्वजान्) K3 D2 शक्तिर्, D3 शक्तीन् T1 G2 ध्वजाश्च विविधानि च — T1 3 G2 3 om. 37cd — c) K4 D8 विविधा राजन्, T2 °धाकारान् (for °धान्राजन्) — d) T2 M1 पताकान्

38 B5 om 38ab — a) B1 Da1 Dn1 D1–5 7 अक्षं च युग-, B2 आक्रम्य यु°; B5 अक्षाश्च यु°, T2 अक्षेषु यु°. K2 4 -योक्तृणि, B4 -योक्त्राणि (for -योक्त्राणि) D6 T1 3 G M ईषान(G2 °म)क्षान्युगांश्चैव — G1 om. 38b–40a — b) Dn1 वीरो*, T2 छत्राणि (for चक्राणि) D1 विविधानि महांति च, D6 T1 3 G2 3 M चित्राश्च र(M1 विचित्राश्च)थकूबरान् (T3 G3 °र) — c) K3 V1 B D S (G1 om) बहुधा (for शतधा) D6 राजन् (for कर्णो) — d) D6 T3 G3 यौधव्रतम्, T1 G2 M यौधवृत्तिम्

39 G1 om 39 (cf. v l 38) — b) Dn1 D1 3 निहितैर् D3 रथवाजिभि, D8 गजसादिभि — c) D6 अगम्यमाना; G2 °रूपा G2 पृथिवीं — d) G2 -कर्दमां

40 G1 om. 40abc (cf v l 38) — a) V1 सम च विषम चैव; B2 विषमा च समा चैव; B4 विसमश्च समश्चैव, D4 विषमे च समे चैव — b) K4 V1 B2 3 5 Da1 D1 5 8 T2 M अश्वै (for अश्व) T1 3 G1 3 निहतैरश्वसादिभि — c) D6 T1 3 G1 3 M रथै रथगतैश्चैव (T1 M2–4 °श्चापि) — d) K4 V1 D8 T1 2 G1 प्रज्ञायत, G2 M व्य(M1 वि)ज्ञायत.

घोरे शरान्धकारे तु कर्णास्त्रे च विजृम्भिते ॥ ४१
राधेयचापनिर्मुक्तैः शरैः काञ्चनभूषितैः ।
संछादिता महाराज यतमाना महारथाः ॥ ४२
ते पाण्डवेयाः समरे कर्णेन स पुनः पुनः ।
अभज्यन्त महाराज यतमाना महारथाः ॥ ४३
मृगसंघान्यथा क्रुद्धः सिंहो द्रावयते वने ।
कर्णस्तु समरे योधांस्तत्र तत्र महायशाः ।
कालयामास तत्सैन्यं यथा पशुगणान्वृकः ॥ ४४
दृष्ट्वा तु पाण्डवीं सेनां धार्तराष्ट्राः पराङ्मुखीम् ।
अभिजग्मुर्महेष्वासा रुवन्तो भैरवान्रवान् ॥ ४५
दुर्योधनो हि राजेन्द्र मुदा परमया युतः ।
वादयामास संहृष्टो नानावाद्यानि सर्वशः ॥ ४६
पाञ्चालापि महेष्वासा भग्ना भग्ना नरोत्तमाः ।
न्यवर्तन्त यथा शूरा मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ४७
तान्निवृत्तान्रणे शूरान्राधेयः शत्रुतापनः ।
अनेकशो महाराज बभञ्ज पुरुषर्षभः ॥ ४८
तत्र भारत कर्णेन पाञ्चाला विंशती रथाः ।
निहताः सादयः क्रोधाच्चेदयश्च परःशताः ॥ ४९

41 ^{a}) D6 परेणाथ, T3 G2 3 परे यौधा — ^{b}) D7 T2 प्र(T2 व्य)ज्ञायंत D6 T1 3 G M व्याज्ञायंत (M1 विज्ञायंते, M2-4 ह्यज्ञायंत) विशां पते — ^{c}) K3 4 B5 D6 च (for तु) Da1 D1 5 घोरेण वांधकारे तु. — ^{d}) Da1 D1 5 कर्णास्त्रेण, D6 T2 M शस्त्रास्त्रे च, T1 3 G2 3 शस्त्रास्त्रैश्च; G1 शरशस्त्रश्च (hypermetric) B2 M1 तु (for च) K4 विजृमते, D2 विकूंतति, T3 G3 विजृंभितै , Ca °भिता

42 ^{a}) D6 S राधेयधनुषा मु(D6 T2 °षोन्मु-, G1 °षो मु)क्तै°. — ^{b}) K1 3 V1 B (except B1 2) कांचनभूषणै ; D6 S (except G2) कनकभूषणै — ^{cd}) D6 S संछादितं D5 om (hapl) महाराज यतमाना K3 V1 B D (D5 om) S पाण्डवानां (for यतमाना) D6 T1 महाबलं, T2 3 G M महद्बलं (for महारथा)

43 ^{b}) B (except B5) Da1 Dn1 D1 3-5 राधेयेन (for कर्णेन स) K3 च, D2 तु (for स) D3 समंतत (for पुन· पुन) — ^{c}) K3 अभिद्यंत, Da1 D1 5 अभज्यत, D3 आरुध्यत (for अभज्यन्त) V1 B5 Da1 D1 3-5 तदा राजन् (for महाराज) D6 S (except T2) भज्यंते समरे राजन् — ^{d}) D3 भज्यमाना (for यत°) G2 महाबला (for °रथा)

44 ^{b}) G2 दापयते (for द्राव°) Dn1 नम , D6 तदा; D3 वनात्; T1 3 G M तथा; T2 बली (for वने) — After 43^{ab}, N (except D6) T2 ins

859* पाञ्चालानां रथश्रेष्ठान्द्रावयञ्छात्रवांस्तथा।

[Some MSS पञ्चालाना B5 नरश्रेष्ठान्, T2 रथमातान् (for °श्रेष्ठान्) D3 शतधा (for शात्रवास्) Ś K1 2 4 तदा (for तथा) B5 अद्रावयत पाण्डवान्, T2 कर्णो द्रावयते तथा (for the posterior half)]

— ^{c}) Ś योधास्, K2 4 योधस्, D3 योद्धा, T3 G3 M यौधांस् D6 G1 तथा कर्णस्तु समरे — ^{d}) K1 यत्र यत्र, B1 4 Dn1 D4 7 त्रासयन्सु-, D6 G1 योधांस्तत्र (for तत्र) T1 3 G2.3 M1 महारथ (for °यशा) — ^{e}) V1 B5 Da1 D1 5 T2 पाण्डूनां, D6 समरे, T1 3 G M संक्रुद्धो (for तत्सैन्यं) — ^{f}) M पशुगण B5 हरि , T2 वृष. (for वृक)

45 ^{c}) B (except B1) Dn1 D7 तत्राजग्मुर्, Da1 D1 5 प्रति°, D6 अनु° (for अभि°) B2 5 महेष्वासान् (B2 °श्) — ^{d}) B2 चरंतो, B5 Da1 D1.5.6 S नदंतो, Dn1 D3 7 रवंतो (for रुवन्तो)

46 ^{a}) B5 Da1 D1.6 3 S [ऽ]पि (for हि) D3 संहृष्टो (for राजेन्द्र) — ^{b}) K3 पुन (for युत·) — ^{cd}) K3 छादयामास सक्रुद्धो (for ^{c}). D6 S (except T2) नानावाद्यानि सहृष्टो वादयामास भारत.

47 ^{a}) Ś पा(Ś2 पं)चालेपु; K3 पंचापि च; B2 D3 पंचालापि, B3 पाचाला हि, B5 D2 6 S पां(B4 M2.3 पं)चालाश्च (T2 °ला स-) D6 G1 महावीरा (for महेष्वासा) — ^{b}) K3 B1 2 4 Dn1 D2-4.7 3 भग्नास्तत्र K1 महारणे, B3 D3 महारथा ; D6 S पुन पुन. (for नरोत्तमा) B5 Da1 D1 5 संभ्रभग्ना नरो(B5 नृपो)त्तम — G2 om 47^{c}—48^{d} — ^{c}) D6 निवर्तत, M1 न्यव° T1 तत ; T2 रणे, G1 तथा (for यथा). K3 B (except B4) D (except D6) शूरं — ^{d}) K1 मृत्युर्यत्वा Ś1 K2 Dn1 निवर्तिनं.

48 G2 om 48 (cf. v l 47) — ^{a}) D6 T1.3 G1 3 M ते (for तान्) T1 G1 M2-4 निवृत्ता D6 T1.3 G1.3 M1 3 शूरा (for शूरान्) — ^{b}) D6 T1 3 G1.3 M राधेयेन ततस्तत — ^{d}) V1 D3 पुरुषर्षभ D6 S (G2 om.) प्रभग्नाश्च (T2 बभंज च, M2-4 भग्नास्तत्र) पुन पुन

49 ^{a}) B2 भ्रासत (sic) (for भारत) — ^{b}) Ś1 V1 B2 4 पचाला (V1 °लं), K3 B1 पांचालान् K4 विंशति K3 रथान्, D3 हता (for रथा) D6 S (except T2) पांचाला पंचविंशति. — ^{c}) D2 निहिता Ś2 (sup lin.)

कृत्वा शून्यान्रथोपस्थान्वाजिपृष्ठांश्च भारत ।
निर्मनुष्यान्गजस्कन्धान्पादातांश्चैव विद्रुतान् ॥ ५०
आदित्य इव मध्याह्ने दुर्निरीक्ष्यः परंतपः ।
कालान्तकवपुः क्रूरः सूतपुत्रश्चचार ह ॥ ५१
एवमेतान्महाराज नरवाजिरथद्विपान् ।
हत्वा तस्थौ महेष्वासः कर्णोऽरिगणसूदनः ॥ ५२
यथा भूतगणान्हत्वा कालस्तिष्ठेन्महाबलः ।
तथा स सोमकान्हत्वा तस्थावेको महारथः ॥ ५३
तत्राद्भुतमपश्याम पाञ्चालानां पराक्रमम् ।
वध्यमानापि कर्णेन नाजहू रणमूर्धनि ॥ ५४
राजा दुःशासनश्चैव कृपः शारद्वतस्तथा ।
अश्वत्थामा कृतवर्मा शकुनिश्चापि सौबलः ।
न्यहनन्पाण्डवीं सेनां शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ५५
कर्णपुत्रौ च राजेन्द्र भ्रातरौ सत्यविक्रमौ ।
अनाशयेतां बलिनः पाञ्चालान्वै ततस्ततः ।
तत्र युद्धं तदा ह्यासीत्क्रूरं विशसनं महत् ॥ ५६
तथैव पाण्डवाः शूरा धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ ।
द्रौपदेयाश्च संक्रुद्धा अभ्यघ्नंस्तावकं बलम् ॥ ५७

सादिन , K8 V1 B D S सायके (for सादय) K1 2 4 क्रोधाश्च, V1 क्रुद्धा — d) K1 चेदयाश्च, D8 रथाश्चैव, D6 S भेदयत, (for चेदयश्च) Ś K1 2 4 समंतत , K8 परंतप ; V1 B1 4 Dn1 D2–4 7 8 परं शता ; B2 चतु शता , T1 पर शत, T8 G8 पराजिता , G2 पर स्थिता (for पर-शता)

50 a) Ś1.2 (sup lin) K1 2 4 श्रुत्वा; Ś2 दृष्ट्वा (for कृत्वा) D4.6 शूरान् (for शून्यान्) — b) D6 -शून्यांश्च (for -पृष्ठांश्च) — d) K4 D6 S प(M1.8 पा)-दातींश्च, Da1 Dn1 D5 पदातांश्च (for पा°) V1 च निपीडि-तान्, B1 चैव विश्रुतान्, T2 चापि विद्रुतान्; G1 चैव*श्रुता

51 b) Ś K1 2 4 D8 दुर्निरीक्ष B4 परंतप, B5 शरै-स्तथा, D6 S परैस्तथा (T2 G1 M °दा) (for परतप) — c) D6 S इव (for -वपु) K1 क्रूर; K8 B5 D2 6 8 S क्रुद्ध°; V1 B1–4 Da1 Dn1 D1.3–5 7 शूर (for क्रूर) — d) Ś2 K4 D2 8 चकार ह; V1 Da1 D1 5 व्यराजत, B1 2 4 Dn1 D8 4.7 [S]व्यराजत; B3 5 बभूव ह, D6 S प्रकाशते (for चचार ह)

52 a) K4 V1 Da1 Dn1 D1–7 एतान्; D8 एष, S एव, (for एतान्) — c) D6 S (except T2) नरव्याघ्र (T8 G8 °घ्र) (for महेष्वास) — d) G1 -मर्दन (for -सूदन)

53 b) T1 कालस्तीक्ष्णो, T2 8 G1.8 M °स्तस्थौ; G2 तथा नैको (for कालस्तिष्ठेन्) B2 महारथ (for °बल) — B2 om (hapl) 53cd M2–4 om. (hapl.) 53c–55d — c) T G [अ]सौ (for स). — d) G1.2 तथा नैकान् (G2 °को) (for तस्थावेको) K1 2 महारथा , B6 T8 G M1 °बल (for °रथ)

54 M2–4 om. 54 (cf. v l. 53) — a) D8 तदद्भुतम् D8 M1 अपश्याम — b) Some MSS पचालानां — c) K4 D6 हि, D2 8 तु, T G च (for [अ]पि) K1 कर्णे*, V1 B1–4 Da1 Dn1 D1–5 7 T G यत्कर्णं, D6 यत्कर्म, D8 ये कर्णं (for कर्णेन) — d) Ś2 K4 D6 T G1 8 M1 न जहू (K4 °हु, G1 °हू), G2 नजाग (sic) (for नाजहू). B5 यध्यजति न सगर

55 M2–4 om 55abcd (cf v l 53) — a) D3 4 राजन् B5 दुर्योधनश्च (for दु शासनश्च) D6 ततो दुर्योधनो राजा, T G M1 दुर्योधन स्वय राजा — b) B2 D6 T G M1 दु शासनस् (for शारद्वतस्) T2 G1 M1 तदा (for तथा) — c) D2 अश्वत्थामाश्चाधिरथि ; D6 T1 2 G M1 द्रौणिश्च कृतवर्मा च, T2 कृतवर्मा च शकुनिर् — d) B2 5 चैव (for चापि) B1 4 Dn1 D3 4 7 शकुनिश्च महाबल , D2 हार्दिक्य शकुनिस्तथा; T2 अश्वत्थामा च वीर्यवान् — e) K2 D1 G2 M1 न्यहनत्, T2 ऽयधमत् (for न्यहनन्)

56 a) V1 B D तु (for च) T8 G2 8 महाराज (for च राजेन्द्र) — c) K2 निवारयेता, B5 आजघ्नतुस्तौ (for अनाशयेता) K8 4 B8 D2.8 बलिनौ V1 B1–4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 निजघ्नाते यलं क्रुद्धौ, D6 S बल नाशयतस्त्वा-(D6 °यतश्चा-; T1 °यते ह्या-; T2 °यितुं चा-, M1 °यतान्त्वा , M2–4 °यत स्मा)जौ — d) D6 S पाचालाना (for °न्वै) D6 8 समतत (for ततस्तत) V1 B1–4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 पाडवानामितस्तत — T2 om (hapl) 56e–58b K4 D8 repeat 56e—57d after 8 57 6 — e) K2 तव (for तत्र) K4 (second time) तदा च, V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 3–5 7 महच्च (for तदा हि) D6 T1 8 G M1 पुनस्तत्राभवद्युद्ध, M2–4 तावकानां च भूयिष्ठ — f) K4 (first time) व्यसनसं, Co विशसनं (as in text) Da1 D1 5 तदा, D2 तथा (for महत्)

57 For the repetition in K4 D8, cf v l 56 T2 om 57 (cf v l. 56) — a) T8 G8 तथा च (for तथैव) — c) B5 संरब्धा (for संक्रुद्धा) — d) S (T2 om) न्य(G2 अ)हनंस् (for अभ्यघ्नंस्) K4 D8 (both

एवमेष क्षयो वृत्तः पाण्डवानां ततस्ततः । तावकानामपि रणे भीमं प्राप्य महाबलम् ॥ ५८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षट्पञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५६ ॥

५७

संजय उवाच ।
अर्जुनस्तु महाराज कृत्वा सैन्यं पृथग्विधम् ।
सूतपुत्रं सुसंरब्धं दृष्ट्वा चैव महारणे ॥ १
शोणितोदां महीं कृत्वा मांसमज्जास्थिवाहिनीम् ।
वासुदेवमिदं वाक्यमब्रवीत्पुरुषर्षभ ॥ २
एष केतू रणे कृष्ण सूतपुत्रस्य दृश्यते ।
भीमसेनादयश्चैते योधयन्ति महारथान् ।
एते द्रवन्ति पाञ्चालाः कर्णात्त्रस्ता जनार्दन ॥ ३

---

second time) कौरव (for तावकं)

58 T2 om. 58^{ab} (cf v 1 56) — ^{a}) G1 2 एव (for एष). — ^{b}) T1 पाचालानां (for पाण्डवानां) B4 समंतत (for ततस्तत) — ^{c}) B5 च समरे, D6 च भूयिष्ठं, D8 रणे राजन् (for अपि रणे)

Colophon. — *Day of Karṇa's Generalship* Ś K1.2 4 द्वितीये (K4 °य) युद्धदिवसे — *Adhy no.* (figures, words or both) Ś1 74 (?), Ś2 58, B1 72, B4 77, B5 80, Da1 T1.3 G 89, D1 71; D4 59, D8 78, T2 85; M 88

57

1 ^{a}) D8 महाभाग — ^{b}) K8 V1 B D हत्वा (for कृत्वा) K1 पृशग्विधं, V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 8–5 7 चतुर्विधं. — ^{c}) B1–3 5 Da1 D1 8–5 च (B5 स) संरब्धं, B4 Dn1 D7 च संक्रुद्ध — ^{d}) B2 सैन्य (for चैव) — For 1, S subst

860* हत्वा तु फल्गुन सैन्यं कौरवाणां पृथक्पृथक् ।
सूतपुत्रस्य सरम्भं दृष्ट्वा चापि महाहवे ।

[(L 1) G1 पांडव सेना (for फल्गुन सैन्य) T3 G3 नरर्षम (G3 °भ) (for पृथक्पृथक्) — (L 2) G1 चैव (for चापि)]

2 ^{a}) K3 शोणितौघा, D6 °तोदा Ś1 मही; V1 B2–5 Da1 D1–6 S नदीं (for महीं) — ^{b}) B4 Da1 Dn1 D1 8 मांसशोणित- (for °मज्जास्थि-) K3 D2 8 -पंकिनीं, V1 B D3 4 7 -पंकला, D6 T2 G1 -कर्दमा; T1.3 G2 3 M -शैवला (for -वाहिनीम्) — K4 B Da1 Dn1 D1 2 5.6 8 T2 ins after 2^{ab} V1 after 2

861* मनुष्यशीर्षपाषाणा हस्त्यश्वकृतरोधसम् ।
शूरास्थिचयसंकीर्णां काकगृध्रानुनादिताम् ।
छत्रहंसप्लवोपेतां वीरवृक्षापहारिणीम् ।
हारपद्माकरवतीमुष्णीषवरफेनिलाम् ।
धनुःशरध्वजोपेतां नरक्षुद्रकपालिनीम् ।
चर्मवर्मभ्रमोपेतां रथोडुपसमाकुलाम् ।
जयैषिणां च सुतरां भीरूणां च सुदुस्तराम् ।
तां नदीं प्रापयित्वा तु बीभत्सुः परवीरहा ।

[(L. 1) B2 -कृतरोधना, D2 °रोधसां — (L 2) V1 शरास्थिचय-, D8 शूरावयव- (for शूरास्थिचय-) K4 -संकीर्ण T2 शूरास्थियवसा कीर्णां (for the prior half) K4 कक- K4 B5 -नादित (B5 °नीं), D1- मोदितां (for-नादिताम्) T2 काकगृध्राभिनादिता — (L 3) Da1 D5 छत्र हस-, T2 छत्रमास T2 नरतीरापहारिणीं (for the posterior half). — (L. 4) K4 हारपद्माकरवती, Da1 D1 5 °पद्मोत्पलवतीम् — (L. 5) B3 धनु सरसिजोपेतां, Da1 D1 5 °शरजवो°, D6 °गजो°, D8 °कृष्णो°; T2 °गृह्यो° (for the prior half) B2 -क्षत्र- (for -क्षुद्र-) K4 V1 D5 -कपालिनी (V1 °नां) — (L. 6) V1 D1.5 T2 वर्मचर्म- (for चर्मवर्म-) Dn1 -समाकुले — (L 7) V1 B1.4 5 D2.8 तु (for the first च) B3 दुस्तरामपि (hypermetric) (for सुदुस्तराम्) — (L. 8) Da1 D1.5 पारयित्वा (for प्राप°) B2 Da1 D1.5 T2 वै, B3 च (for तु) K4 Dn1 D2.3 नदीं प्र(D2 प्रा)वर्तयित्वा च (D3 तु), B5 प्रापयित्वा नदीं चैव (for the prior half) T2 परवाहिनीं]

— ^{d}) Ś1 K1 2 4 V1 B1–4 D2 4 6 8 T2 G1.2 पुरुषर्षभ; B5 परवीरहा, Da1 D1 5 T1 3 G3 भरतर्षभ.

3 Before 3, N ins अर्जुन उवाच — ^{a}) Dn1 रस (for रणे) G2 तत्र (for कृष्ण) — ^{c}) K1 -सेनात्रयश्च (sic) B2 D3 S चैव (for चैते) — ^{d}) K4 योधयतो-

एष दुर्योधनो राजा श्वेतच्छत्रेण भास्वता ।
कर्णेन भग्नान्पाञ्चालान्द्रावयन्बहु शोभते ॥ ४
कृपश्च कृतवर्मा च द्रौणिश्चैव महाबलः ।
एते रक्षन्ति राजानं सूतपुत्रेण रक्षिताः ।
अवध्यमानास्तेऽस्माभिर्घातयिष्यन्ति सोमकान् ॥ ५
एष शल्यो रथोपस्थे रश्मिसंचारकोविदः ।
सूतपुत्ररथं कृष्ण वाहयन्बहु शोभते ॥ ६
तत्र मे बुद्धिरुत्पन्ना वाहयात्र महारथम् ।
नाहत्वा समरे कर्णं निवर्तिष्ये कथंचन ॥ ७
राधेयोऽप्यन्यथा पार्थान्सृञ्जयांश्च महारथान् ।
निःशेषान्समरे कुर्यात्पश्यतोर्नौ जनार्दन ॥ ८
ततः प्रायाद्रथेनाशु केशवस्तत्र वाहिनीम् ।
कर्णं प्रति महेष्वासं द्वैरथे सव्यसाचिना ॥ ९
प्रयातश्च महाबाहुः पाण्डवानुज्ञया हरिः ।
आश्वासयन्रथेनैव पाण्डुसैन्यानि सर्वशः ॥ १०
रथघोषः स संग्रामे पाण्डवेयस्य संबभौ ।
वासवाशनितुल्यस्य महौघस्येव मारिष ॥ ११
महता रथघोषेण पाण्डवः सत्यविक्रमः ।
अभ्ययादप्रमेयात्मा विजयस्तत्र वाहिनीम् ॥ १२
तमायान्तं समीक्ष्यैव श्वेताश्वं कृष्णसारथिम् ।

K1 Dn1 D3 4 6.7 T2 M महारथ, K3 4 V1 B2 3 Da1 D1 5 8 T1 3 G °रथा, B5 °बल — e) B2 राजानं (for पाञ्चाला) — f) K1 कर्णात्रस्ता; K3 4 V1 B1 3-5 D S कर्णत्रस्ता B2 सूतपुत्रेण रक्षिता

4 K3 om. 4 — b) V1 B1, 3 4 5 Dn1 D3 4 7 M धार्यता (D4 °तां); B3 D6 8 T G धार्यते; Da1 D1 2 5 राजता (D2 °ते) (for भास्वता). — Da1 D1 5 om 4c–6b — d) B (except B6) T1.3 G2 3 M बहु(B2 4 °हु)-शोभत; D2 बहुशो रणे

5 Da1 D1.5 om 5 (of v l. 4) T2 om. (hapl) 5–6 K3 transp 5 and 6 — a) K4 कृतश्च — b) K3 V1 B1 Dn1 D2–4.7 8 महारथ ; B2 3 5 °रथा , B4 °बल D6 S (T2 om) भारद्वाजश्च वीर्यवान् — d) Ś2 रक्षता — e) D4 अवेक्ष्यमानास्; M1 अयुध्य° D6 S (T2 om.) ते चापि (for तेऽस्माभिर्) — f) K3 वारयिष्यति; B5 पातयि°, D6 S (T2 om.) यो(M4 यौ)धयि°

6 Da1 D1 5 om 6ab (of v l. 4) T2 om 6 (of. v l. 5) K3 transp 5 and 6 — b) T1 G1 M1 रश्मिसंग्राह-; T3 G2 3 M2–4 °सग्रह- (for °संचार-) — c) B5 तूर्णं (for कृष्ण) — d) B1.3 4 Da1 D1.5 S (T2 om) बहु(B2 4 G2 3 °हु)शोभत — After 6, K4 D3 repeat 8 56 56c–57d

7 a) B5 अत्र (for तत्र) — b) D2 महाबल, D6 S रथ मम (for महारथम्)

8 a) Ś1 K3 V1 B2 3 Dn1 D2 3 हि (for ऽपि) D4 यथा (for [अ]न्यथा) K1 पार्थ D6 S मा स (M1 हि) कर्णो रणे पार्थान् (G2 °र्थं) — c) Da1 D1.5 नि शेषं D6 T G M2–4 हन्याद्; M1 हत्वा (for कुर्यात्) — d) Ś1 पश्यतोर्नौ; K3 V1 B Da1 Dn1 D1–3 5–7 T3 G1.3 M °तां नो, D4 °तां नौ; D8 पश्येतां नो; T1 पश्यतोर्नौ; T2 G2 पश्यतो मे (for °तोर्नौ) — After 8, D2 ins

862* एवमुक्तस्तु पार्थेन कृष्णो राजस्त्वरान्वित ।

9 Before 9, D6 T3 G1 3 M2–4 ins. संजय — a) D6 G1 जवेन; M1 रणेन (for रथेन) T1 एवमुक्तस्तत प्रायात् — c) T1 कर्णमद्रौ, G2 प्रति मद्रान् (for कर्णं प्रति) D1 M1 महेष्वासा, D6 T3 G1 3 महाराज, T1 G2 महेष्वासौ (T1 °सौ) — d) K3 सरथे, D1 5 द्वैरथे; M1 द्वैरथ Ś K1, 2 4 D2–4 T2 सव्यसाचिनं; D6 G M °साचिन

10 a) K4 प्रयाताश्च, B1 °तस्तु, D8 प्रायातश्च — b) D8 पांडवानुग्रहो — For 10ab, D6 S subst.

863* स प्रयातो रथेनाशु कृष्णो राजन्महाहवे ।
[M1 संप्रयातो G2 कृपो, M1 शुष्को, M4 कर्णो (for कृष्णो). T1 कृष्णे मत्रिमहाहवे]

— c) Ś2 अश्वासयन्, V1 B2 4 T2 G2 आश्वासयद् Ś2 रथेनैवं, D6 T1 G1 2 रणेनाशु; T2 अमेयात्मा, T3 G3 रणे चाशु, M1 रथेनाशु, M2–4 रवेणाशु (for रथेनैव) — d) T1 सर्वत (for सर्वश)

11 a) B5 च; D2 T2 तु (for स) — b) K3 समतौ; B5 निर्बभौ, T2 मारिष (for संबभौ) — c) T2 -पातेन (for -तुल्यस्य) — d) V1 D2 मेघौघस्य, D4 रथौ°; T2 पर्वतस्य B2 [ए]व (for [इ]व) T2 दीर्यत (for मारिष) — For 11, D6 S (except T2) subst.

864* रथघोषस्ततस्तस्य पाण्डवस्य बभूव ह ।
वासवाशनिपातेन पर्वतेष्विव मारिष ।
[(L. 2) T1 वज्रेण धार्यमाणेषु, G2 वासवस्याशनिर्घात (for the prior half) T1 भारत (for मारिष)]

12 a) B2 रथवंशेन; D2 °घोरेण — b) M3 पांडवा° — c) D6 S ता(T1 G1 त)ममेयात्मा (for अप्रमे°) V1 अभ्ययायादमेयात्मा. — d) V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 निर्जयस, D3 तर्जयस् (for विज°)

मद्रराजोऽब्रवीत्कर्णं केतुं दृष्ट्वा महात्मनः ॥ १३
अयं स रथ आयाति श्वेताश्वः कृष्णसारथिः ।
निघ्नन्नमित्रान्समरे यं कर्ण परिपृच्छसि ॥ १४
एष तिष्ठति कौन्तेयः संस्पृशन्गाण्डिवं धनुः ।
तं हनिष्यसि चेदद्य तन्नः श्रेयो भविष्यति ॥ १५
एषा विदीर्यते सेना धार्तराष्ट्री समन्ततः ।
अर्जुनस्य भयात्तूर्णं निघ्नतः शात्रवान्बहून् ॥ १६
वर्जयन्सर्वसैन्यानि त्वरते हि धनंजयः ।
त्वदर्थमिति मन्येऽहं यथास्योदीर्यते वपुः ॥ १७
न ह्यवस्थाप्यते पार्थो युयुत्सुः केनचित्सह ।
त्वामृते क्रोधदीप्तो हि पीड्यमाने वृकोदरे ॥ १८
विरथं धर्मराजं च दृष्ट्वा सुदृढविक्षतम् ।
शिखण्डिनं सात्यकिं च धृष्टद्युम्नं च पार्षतम् ॥ १९
द्रौपदेयान्युधामन्युमुत्तमौजसमेव च ।

---

13 ^{a}) K1 समेक्ष्यैव, Da1 D1 5 8 निरी°, D2 समीक्षैवं — ^{b}) K4 M4 कृष्णसारथि. — ^{c}) D6 तत्र राजा (for मद्रराजो) — ^{d}) D6 दृष्ट्वा कर्म, S दृष्ट्वा केतु (by transp)

14 ^{a}) V1 रथम् D2 आयात — ^{c}) B1 D5 T2 8 G1 8 M संग्रामे (for समरे) — ^{d}) V1 कर्ण य (by transp.). Da1 D1 5 परिपृच्छति

15 D6 S (except T2) repeat 15 after App I (No 26) — ^{b}) T1 (second time) संस्पृशन्, G2 (first time) स स्पृशन् — ^{c}) D6 T1 (both both times) 8 (first time) G1 (both times) 2 8 M1 (all first time). 2-4 (all both times) तं चेद्धनिष्यसि ह्यद्य, T8 G2 8 M1 (all second time) तं (G2 किं) चेद्धनिष्यसि त्वद्य — ^{d}) K8 T1 G2 M1 8 (S MSS first time) तन्न, B5 D2 तत', Da1 तं न, D1 तं न; G1 (first time) तं च (for तन्न) B1 G2 (second time) भविष्यसि — K8 4 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 T2 ins after 15 D6 T1 8 G M after the second occurrence of 15

865* त्वामभिप्रेप्सुरायाति कर्ण निघ्नन्वराग्रथान्।
असज्जमानो राधेय तं याहि प्रति भारतम्।

[(L 1) D6 माम् (for त्वाम्) D1 अभिरिप्सुर् K8 चराचरान्, V1 रथान्बहून्, B2 4 D8 वरान्वरान्, B8 वरा**, B5 अरीन्परान्, Da1 D1 5 परान्बहून्, D6 पराक्रमाद्, T1 बहून्परान्, T2 8 G M परान्वरान् (for वरान्रथान्) — D1 repeats line 2 after st 16 — (L 2) K4 B2 Dn1 D2 4 असह्यमानो, B8 स सज्ज°, D6 संस्तूय°, T1 G1 2 M1 असज्य°, M8 असंज° K8 त्व (for त) - K4 पाहि K8 V1 Dn1 D1 (both times) 2 8 प्रति भारत D6 S त-प्र (G1 त्वा प्र, M1 तान्प्र) याही (T1 G1 2 °ती) ति मे मति (for the posterior half)]

K4 T2 cont

866* घृणा त्यक्त्वा प्रसादं च भृगोरस्त्रं च संस्मरन्।
दृष्टिं मुष्टिं च संधानं स्मृत्वा रामोपदेशजम्।
धनंजयं जये प्रेप्सु प्रत्युद्गम्य महारथान्।
वाजिविद्यापरिज्ञाने न मे युद्धे बले हरि ।
न मा विजेष्यते कर्ण गदायुद्धे विशेषत । [5]

[(L 1) T2 प्रमाद (for प्रसाद) — (L 2) T2 धृष्टमुष्टेश्च संधान (for the prior half) T2 कृत्वा (for स्मृत्वा) — (L 3) K4 धनजय- T2 प्रत्युद्गच्छ महारथ — (L 4) K4 राजा- (sic) (for वाजि) K4 जयबुद्धौ (for न मे युद्धे)]

On the other hand, D6 T1 8 G M ins after 15, a passage given in App I (No 26) followed by the repetition of 15

16 D1 reads 16 twice (see below) — ^{a}) D6 T1 8 G M2-4 ते दीर्यते, T2 संदी°, M1 दीर्यति से (for विदीर्यते) — ^{b}) T1 धार्तराष्ट्रे; G2 °राष्ट्र — ^{c}) D6 S कर्णं (for तूर्णं) — ^{d}) K2 निघात, D1 (both times) निघ्नत D2 रणे, M बहु (for बहून्) D6 दीर्यते हि समतत.. — After 16, D1 repeats line 2 of 865* followed by the repetition of st 16

17 ^{b}) D5 त्वरतो, D8 त्वरिते, S (except T2) त्वरितो D8 न, T1 G2 [ऽ]पि (for हि) — ^{d}) D8 तथा (for यथा) K2 सोदीर्यते, K8 [अ]स्य दी°, B2 [अ]स्योदीप्यते (sic), Da1 D1 5 स्याद्दीप्यते

18 ^{a}) K8 V1 B Dn1 D2-4 6-8 G2 अवस्थास्यते — ^{c}) D6 T2 G1 त्वदर्थे (G1 °र्थं), T1 8 G2 8 M त्वदृते (M1 °त) (for त्वामृते) K1 2 क्रोधदग्धो, V1 °दीप; G1 क्रोशमानो

19 ^{a}) T8 G2 8 भ्रातरं (for विरथं). B2 D1.7 धर्मराजं तु; D2 °राजानं. — ^{b}) D1 8 सुदृढविक्र(D8 °क्षि)तं, D2 °विक्रमं, D6 तं भृशविक्षतं; T1 2 G1 तु(T1 सं-; G1 [अ]त्र) भृशवीक्षितं; T8 G2 8 M सुभृशविक्ष(G2 °पीडि)तं (for सुदृढविक्षतम्) — ^{c}) B2 विखंडितं. S1 सातिकिं — ^{d}) B2 पार्श्वतं, D8 पार्थिव (for पार्षतम्)

20 D5 reads 20^a-21^b on marg — ^{a}) Da1 D1.5 द्रौपदेया — B2 om (hapl) 20^{cd} — ^{d}) D6 T1.8 G M वदागास्ते (for भ्रातरौ द्रौ) T2 प्रसमीक्ष्य तु (for द्रौ

नकुलं सहदेवं च भ्रातरौ द्वौ समीक्ष्य च ॥ २०
सहसैकरथः पार्थस्त्वामभ्येति परंतप ।
क्रोधरक्तेक्षणः क्रुद्धो जिघांसुः सर्वधन्विनाम् ॥ २१
त्वरितोऽभिपतत्यस्मांस्त्यक्त्वा सैन्यान्यसंशयम् ।
त्वं कर्ण प्रतियाह्येनं नास्त्यन्यो हि धनुर्धरः ॥ २२
न तं पश्यामि लोकेऽस्मिंस्त्वत्तोऽप्यन्यं धनुर्धरम् ।
अर्जुनं समरे क्रुद्धं यो वेलामिव धारयेत् ॥ २३
न चास्य रक्षां पश्यामि पृष्ठतो न च पार्श्वतः ।
एक एवाभियाति त्वां पश्य साफल्यमात्मनः ॥ २४
त्वं हि कृष्णौ रणे शक्तः संसाधयितुमाहवे ।
तवैष भारो राधेय प्रत्युद्याहि धनंजयम् ॥ २५
त्वं कृतो ह्येव भीष्मेण द्रोणद्रौणिकृपैरपि ।
सव्यसाचिप्रतिरथस्तं निवर्तय पाण्डवम् ॥ २६
लेलिहानं यथा सर्पं गर्जन्तमृषभं यथा ।
लयस्थितं यथा व्याघ्रं जहि कर्ण धनंजयम् ॥ २७
एते द्रवन्ति समरे धार्तराष्ट्रा महारथाः ।

समीक्ष्य च) D6 T3 G1 3 M तु (for च) G2 वशगास्तव वीक्ष्य तु

21 ^{a}) D3 T1.3 G1 3 [ए]करथ — ^{b}) K4 क्षम्येत्य (sic) (for अभ्येति) K3 परस्पर, K4 V1 B Dn1 D1-4 7 S (except G1) परतप — B3 om. 21^{c}-24^{b} — ^{c}) T2 कर्ण (for क्रुद्धो) D6 T1 3 G M क्रोधसरक्तनयनो — ^{d}) K3 V1 B (B2 om.) D S सर्वे(K3 स च)पार्थिवान् (for °धन्विनाम्)

22 B2 om 22 (cf. v 1 21). — ^{a}) Ś K2 4 त्वरतो K4 D3 [ऽ]भ्यपतति; Da1 D1 5 न्यप°; T1 G2 हि प°; M1 निप° (for ऽभिप°) D6 [ए]व, D3 T1 G1.2 [अ]स्मात् (for [अ]स्मांस्) K1 त्वरतेभिपतद्यस्मात् — ^{b}) K4 Dn1 त्यक्ता D2 T2 [अ]संशय D6 G1 पार्थ (G1 हत्वा) सैन्य पृथक्पृथक्, T1 3 G2 3 M हत्वा सैन्यं पृथग्विधं — ^{c}) T2 तत्कर्ण D1 प्रतिपाधैन — ^{d}) B3 5 D2 T2 पार्थ समरदुर्मद

23 B2 om 23 (cf. v 1 21) T2 transp 23^{ab} and 23^{cd} — ^{a}) B4 तु (for त) — ^{b}) K3 V1 B (B2 om.) D T1.3 G3 M2-4 ह्यन्य, T2 ह्येन, G1 ह्यस्मिन्; G2 ह्यन्य, M1 ह्यद्य (for ऽप्यन्यं) D6 S कथचन (for धनुर्धरम्) — ^{d}) D3 बलाद् (for वेलाम्) K3 B1 5 वारयेत् (for धार°) — For 23^{cd}, D6 S subst.

867* योऽर्जुन सागरौघाभं क्रुद्धं वेलेव वारयेत् ।

[T2 सागरौघ त (for °घाभ) D6 यो ह्यर्जुन गतारोह (for the prior half) T2 धारयेत्]

24 B2 om 24^{ab} (cf. v 1 21) — ^{a}) M1 लक्ष (for रक्षा) T1 G2 न च रक्षा च पश्यामि — ^{b}) K3 V1 B (B2 om.) D S पार्श्व(B1 °र्श्वे)तो न च (K3 नाव) पृष्ठत — ^{c}) T2 [अ]भियातस् B2 स्वं

25 ^{a}) S (except G1) transp. कृष्णौ and शक्तः B2 3 Dn1 D3 कृष्णो, B5 कृष्ण B5 महेष्वास (for रणे शक्त) — ^{b}) K4 सोसाधयितुम्, D3 स मा° (for संसा°) B5 शक्तो वागयितु रणे, D6 S योद्धुमेतौ परतपः — ^{c}) Ś K V1 B1 4 Dn1 D2-4 7 तवैव (for तवैष) D1 भागाः G3 भाति (for भारो) D3 राधेय — ^{d}) M1 धनजय

26 ^{a}) D3 ह्येष V1 B Da1 Dn1 D1 2-5 7 T2 समानो (T3 त्व समो) ह्यसि भीष्मेण, D2 त्व समानोसि भी°, D6 T3 G1 3 त्व मतो ह्यसि (D6 G1 °स) भी°, T1 M1 त्व ह(M1 म)तो ह्येष भी°, G2 त्वमतो न हतो ह्येष, M2-4 न धार्यो ह्येष भीष्मेण — ^{b}) K1 द्रौणि- (for द्रोण-). V1 -कृपैरिव, B1 Dn1 D3 4 7 -कृपेण च, D6 S (except T2) -कृपादिभि ; D3 -कृतैरपि (for -कृपै°) — B5 om. 26^{c}-28^{d} — ^{c}) K4 T2 सव्यसाची, G1 2 M °सार्चि. D3 -प्रतिरथिस्, T3 G M °रथ (G2 °र्थी) — ^{d}) T2 3 G M त निवा(G2 M2-4 सनिवा , M1 सनिता)रय भारतं (T2 पांडव, G1 भारत) — For 26^{cd}, V1 B (B5 om) D T1 subst.

868* सव्यसाचिनमायान्त निवारय महारणे ।

[D3 निवर्तय महारण, T1 संनिवारय भारत (for the posterior half)]

27 B5 om 27 (cf v 1. 26) — ^{a}) D3 तथा (for यथा) — ^{b}) Ś2 B2 D6 S वृषभं (for ऋषभं) K3 V1 तथा (for यथा) — ^{c}) K3 अवस्थितं, B2. 3 नय°; Dn1 D2 3 7 वन°, D4 जय°; D3 भय°, T1 गुहा°, G1 M4 बिल°, G2 मार्गे स्थितं, G3 लयस्थिति Dn1 व्याघ्री, G2 व्याल — ^{d}) B2 काल; B4 कर्णं (for कर्ण)

28 B5 om. 28 (cf v 1. 26) — ^{a}) D6 S (except G2) समरान्; D3 पांचाला (for समरे) — D6 S transp. 28^{b} and 28^{d} — ^{b}) D6 G1 महाबला (for °रथा). — ^{c}) G1 भयत्रस्ता (for भयात्तूर्णं) — ^{d}) Ś1 K1 2 निराक्षेपा, K4 नरावेक्षा, D1 निरपेक्ष्य; T3 G3 °पेक्ष (for °पेक्षा) V1 B1 2.4 Da1 D1 3 4.5 T1.2 नराधिपा (B4

अर्जुनस्य भयात्तूर्णं निरपेक्षा जनाधिपाः ॥ २८
द्रवतामथ तेषां तु युधि नान्योऽस्ति मानवः ।
भयहा यो भवेद्वीर त्वामृते सूतनन्दन ॥ २९
एते त्वां कुरवः सर्वे द्वीपमासाद्य संयुगे ।
विष्ठिताः पुरुषव्याघ्र त्वत्तः शरणकाङ्क्षिणः ॥ ३०
वैदेहाम्बष्ठकाम्बोजास्तथा नग्नजितस्त्वया ।
गान्धाराश्च यया धृत्या जिताः संख्ये सुदुर्जयाः ॥३१
तां धृतिं कुरु राधेय ततः प्रत्येहि पाण्डवम् ।
वासुदेवं च वार्ष्णेयं प्रीयमाणं किरीटिना ॥ ३२

कर्ण उवाच ।

प्रकृतिस्थो हि मे शल्य इदानीं संमतस्तथा ।
प्रतिभासि महाबाहो विभीश्चैव धनंजयात् ॥ ३३
पश्य बाह्वोर्बलं मेऽद्य शिक्षितस्य च पश्य मे ।
एकोऽद्य निहनिष्यामि पाण्डवानां महाचमूम् ॥ ३४
कृष्णौ च पुरुषव्याघ्रौ तच्च सत्यं ब्रवीमि ते ।
नाहत्वा युधि तौ वीरावपयास्ये कथंचन ॥ ३५
स्वप्स्ये वा निहतस्ताभ्यामसत्यो हि रणे जयः ।

D1 °प°), D7 महारथा — After 28, B8 reads 32, repeating it in its proper place

29 a) T1 G1 2 M1 वै तेषां, T3 G3 M2–4 चैतेषां (for तेषा तु) T2 एषां तु द्रवतां संघे — b) K3 V1 B D T2 नान्योस्ति युधि (by transp) K4 B1 माधव, D6 T2 मानद, D8 मानव T1 3 G M नान्योस्ति (M2–4 °स्त्यन्यो) भुवि मारिष — c) D6 T1 3 G M भयाप° (T1 °व)हो (for भयहा यो) B4 मृधे, D6 भये (for भवेद्) K3 B1 2 5 Dn1 D1 2 4 वीरस्, B4 वीरास् (for वीर) D3 T2 भयं यो ना(T2 भ्र)शयेद्वीर (D3 °रस्) — d) T1 त्वदृते G2 सूतनदनं

30 b) D2 तिष्ठत (for सयुगे) — c) Ś1 K1 2 4 B2 वेष्टिता, K3 Dn1 D2–4 धिष्ठिता (for विष्ठिता) D3 T1 M पुरुषव्याघ्रास् (D3 M3 °घ्रस्)

31 a) D3 विदेहांबष्ठ Some MSS -काभोजास् — b) K1 नग्नाजितास्, K2 4 D6 8 T3 G3 नग्नजितास्, T1 नाग्नजितास्, G2 नग्निजितास्; M2–4 ननजितस् (sic) T2 तथा (for त्वया) — c) Ś1 K2 (sup lin as in text) 4 T2 G2 M1 यथा, D8 तथा (for यया) D6 T3 G1 3 जिता संख्ये (G1 °खे, G3 °धे) (for यया धृत्या) Ś2 नृत्या, K2 हत्या, T2 दृष्टा (for धृत्या) — d) D6 T3 G1 3 यया (D6 G1 °था) धृत्या (for जिता सख्ये) G2 संघे, M सखे

32 B8 reads 32 for the first time after 28 T2 reads 32a–37b after 44ab — a) K2 हर्ति, B2 (both times) वृत्तिं; M3 कार्तिं (for धृतिं) D5 राधेये — b) D1 T2 पाढव — d) G1 ह्रीयमान (for प्रीयमाण) Ś2 किरीटिन — After 32, K4 V1 B2 3 Da1 Dn1 D1 2 5 6 ins

869* प्रत्युद्याहि महाबाहो पौरुषे महति स्थित ।
[B8 समर- (for महति)]

On the other hand, T2 ins after 32

870* यथैकेन त्वया पूर्वं कृतो दिग्विजयो महान् ।
कलिङ्गाधिपतिं जित्वा तवानीता तदन्तरे ।
दुर्योधनस्य महिषी जरासधं विजित्य च ।
तदेव सत्त्वमालम्ब्य जहि पार्थं धनजयम् ।

— T2 ins after the above, T1 3 G M after 32, an addl colophon [*Adhy name* T2 शल्यवाक्य, M1 कर्णप्रोत्साहन — *Adhy no* T1 3 G M1 90, T2 86; M2–4 89]

33 For sequence in T2, cf v l 32 — a) *K3* V1 B1 3–5 D (except D8) T2 [ऽ]सि मे, B2 यमे (sic) (for हि मे) — b) B1 सक्षतस् (for सम°) K4 D3 त्वया (for तथा) — c) M1 प्रतियाहि (for °भासि) — d) K3 B2 Dn1 मा भैषीस्त्वं, D2 विभीश्चापि, D3 भीतिश्चैव, T G M1 भ(T1 ह्य)भीतश्च, M2–4 अभितश्च (for विभीश्चैव) M धनजय (M1 °य) Da1 D1 5 6 यथा पार्थस्य केशव

34 For sequence in T2, cf v l 32 — a) K4 बाहोर् — b) D3 शिक्षितं चैव (for °तस्य च) B4 मानद for पश्य मे) D6 S धनुष शिक्षितस्य च — G2 om 34d–36b — d) T2 पांडुसैन्यमनेकश

35 For sequence in T2, cf v l 32 G2 om. 35 (cf v l. 34) — a) Bom ed पुरुषव्याघ्र — b) Ś1 B1 2 4 Dn1 D1 3 4 T1 तत B3 T2 एतद्; D6 भद्र, T3 G1 3 M1 तव (for तच्च) K4 तत्सत्य च (for तच्च सत्य) T3 G1 3 भो, M1 वै (for ते) K3 V1 B5 Da1 D2 5 8 तत्सत्य प्रब्रवीमि ते — c) K3 न हत्वा T3 G1 3 समर (for युधि तौ) — d) V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 व्यपयास्ये, D6 निवर्तिष्ये, S (G2 om) प्रतियास्ये (for अप°)

36 For sequence in T2, cf v l 32 G2 om

कृतार्थो वा भविष्यामि हत्वा तावथ वा हतः ॥ ३६

नैतादृशो जातु बभूव लोके
  रथोत्तमो यावदू*अनुश्रुतं नः ।
तमीदृशं प्रतियोत्स्यामि पार्थ
  महाहवे पश्य च पौरुषं मे ॥ ३७

रथे चरत्येष रथप्रवीरः
  शीघ्रैर्हयैः कौरवराजपुत्रः ।
स वाद्य मां नेष्यति कृच्छ्रमेत-
  त्कर्णस्यान्तादेतदन्ताः स्थ सर्वे ॥ ३८

अस्वेदिनौ राजपुत्रस्य हस्ता-
  ववेपिनौ जातकिणौ बृहन्तौ ।
दृढायुधः कृतिमान्क्षिप्रहस्तो

36ab (cf v l 34) — a) Ś1 स्वप्ने, K3 Da1 D1 5 7 शोप्ये, V1 B2-4 Dn1 शिश्ये, B1 D4 8 शिप्ये, B5 शेश्ये (for स्वप्से) — b) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 T2 अनित्यो; K4 असित्यो (for असत्यो) K1 वा (for हि) — c) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 T2 [ऽ]थ (for वा) — d) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 T2 -वाप्यथ (for तावथ°) — For 36, D6 S (except T2) subst

871* निहतो वा गमिष्यामि नैकान्तोऽस्ति रणे जय ।
  कृतार्थो वा गमिष्यामि हतो वा स्वगमामुयाम् ।

[T1 transp the prior half of line 1 and that of line 2 — (L 1) G2 om the prior half T1 अथ वा युधि पार्येन (for the prior half) D6 M1 [ऽ]सि (for ऽस्ति) — (L 2) T3 G3 [ऽ]वागमिष्यामि (for वा गमि°) D6 आप्नुयात्]

— After 36, K4 V1 B D (except D2 8) T2 ins.

872* शल्य उवाच ।
  अजय्यमेन प्रवदन्ति युद्धे
    महारथा कर्ण रथप्रवीरम् ।
  एकाकिनं किमु कृष्णाभिगुप्त
    विजेतुमेन क इहोत्सहेत ।

[(L 1) K4 B5 D6 T2 अज(D6 T2 °जे)यम् (for मज य्यम्) B6 Da1 D1 5 एत; T2 एव (for एन) V1 D6 T2 सख्ये, B5 लोके (for युद्धे) — (L 2) T2 धनंजय (for महारथा) V1 कुरु (for रथ) — (L 3) Da1 D1 5 किं नु (for किमु) D6 कृष्णानुगुप्त — (L 4) T2 जेतु सहाय (for विजेतुमेन) Dn1 इहोत्सहत]

37 For sequence in T2, of v l 32 Before 37, K4 V1 B D (except D8) ins कर्ण उवाच T2 reads 37ab twice — a) K4 जात (for जातु) , S (except T2) रणे (T1 ये, G2 M1 °णे) बभूव (for बभूव लोके) — b) V1 महाबलो, B5 रथोत्तम, D4 °त्तमौ; D6 धनुर्धरो (for रथोत्तमो) D8 यावद् (sic), T2 (both times) यादृशम् (for यावद्) Ś1 K1 2 **द्रुत; Ś2 K3 V1 B D उपश्रुतं (Ś2 °तो); K4 अनुद्रुत, T2 (both times) तु श्रुतो (for *अनुश्रुत) K4 नः; D2 व (for न)

T1 3 G M1-3 भासिंल्लोके यादृशस्तु (T1 °शोस्तु, M1 °श तु; M2 3 °श न) श्रुतो (M1-3 °तं) न , M4 भासिंल्लोके यादृश *** — After 37ab, D6 S ins

873* अद्याहं तं निहनिष्यामि सख्ये
  धनंजयं पश्यतस्ते समृद्धम् ।

[(L 1) T1 अथैनाह, T2 तमीदृश (for अद्याह त) D6 om त T2 ह्यप्रतिम च (for निहनिष्यामि) D6 M संखे. — (L 2) T3 G3 समृद्ध T2 धनजय शत्रुभिरप्रधृष्य]

D6 T3 G M read 37c–38d after 876* T1 reads 37cd after 876* T2 transp 37cd and 38ab — c) K4 पार्थे — M1 om 37d–38b — d) M1 पश्यसि (for पश्य च) K1 वा (for च) K3 कौरव (for पौरुष). D6 T1 3 G M1-3 महाहवे त्वं म(D6 तं म-; T1 तन्म)म पश्य पौरुष

38 For sequence in D6 T3 G M, of v l 37 T1 om 38 M4 om 38ab (of v l 37) T2 transp 37cd and 38ab — a) V1 B Da1 Da1 D1 3-5 7 रणे (for रथे) K1 प्रवीरा — b) B1-4 Dn1 D2-4 7 सितैर् (for शीघ्रैर्) K4 -राजपुत्र — T2 om. 38c–38b — c) Ś K D7 8 त्वाद्य (for वाद्य) K4 मा K3 D3 एष्यति V1 Da1 D1 5 अंत; B2 8 अतक (for एतत्) — d) V1 D4 स्यु , Dn1 D4 तु (for स्थ) — For 38, D6 T1 3 G M subst.

874* रथान्वरानेति रथप्रवीर
  शीघ्रैर्हयै कौरवराजपुत्र ।
  स त्वाद्य मां नेष्यति क्षिप्रमन्तं
    कर्णोऽस्यान्तेऽप्यत्र भवेत्समर्थं ।

[(L 1) M2 3 रथाद्वराद् G1, 2 रथप्रवीर (G2 °रं) D6 रणे चरत्येष रथप्रवीर , M1 रथावरी देववरप्रवीर — (L 2) G1 M2 3 कौरव रा(G1 °था न्रा)जपुत्र (G1 °त्र) — (L 3) M सं वाघ (M1 °वम्) M1 [आ]निष्यति (for मां ने°) M कृच्छमत (M1 °मतत) D6 स पालमानो ह्येष वै क्षिप्रमस्यन्, G1 2 संपाल्य(G2 स पार्थे)मानेष्यति (G2 °ष्वति) क्षिप्रमत (G1 °ती) — (L 4) D6 कर्णस्यांते, G2 M कर्णो(M1 °र्णे)स्यांतो D6 तत्र, G1 पुत्र, G2 वात्र (for ऽप्यत्र) D6 समृद्ध , G1 समृद्धः, M1 समंततः (for समर्थं)]

39 D1 om 39 T2 om 39ab (cf. v l 38) — a)

न पाण्डवेयेन समोऽस्ति योधः ॥ ३९

गृह्णात्यनेकानपि कङ्कपत्रा-
नेकं यथा तान्क्षितिपान्प्रमथ्य ।
ते क्रोशमात्रं निपतन्त्यमोघाः
कस्तेन योधोऽस्ति समः पृथिव्याम् ॥ ४०

अतोषयत्पाण्डवेयो हुताशं
कृष्णद्वितीयोऽतिरथस्तरस्वी ।
लेभे चक्रं यत्र कृष्णो महात्मा
धनुर्गाण्डीवं पाण्डवः सव्यसाची ॥ ४१

श्वेताश्वयुक्तं च सुघोषमग्र्यं
रथं महाबाहुरदीनसत्त्वः ।
महेषुधी चाक्षयौ दिव्यरूपौ
शस्त्राणि दिव्यानि च हव्यवाहात् ॥ ४२

तथेन्द्रलोके निजघान दैत्या-
नसंख्येयान्कालकेयांश्च सर्वान् ।
लेभे शङ्खं देवदत्तं स्म तत्र
को नाम तेनाभ्यधिकः पृथिव्याम् ॥ ४३

महादेवं तोषयामास चैव

K_2 अंवेदिनै (sic), B_5 अवेदनौ, D_2 G_1 अस्तो(G_1 °स्वे)दितौ, T_1 अस्वेदतौ, M °दनौ G_1 राजसुतस्य (for °पुत्रस्य) T_1 G_1 M_{2-4} पाणी, T_3 G_3 पाणि, G_2 पाणीन्; M_1 वाणी (for हस्ताव्) — ^{b}) K_3 M_{2-4} अवेपनौ (K_3 °णौ), V_1 B Da_1 Dn_1 D_{2-5} $_{7}$ $_{8}$ T_3 G अवेपमानौ (Dn_1 °णौ), T_1 अपापिनौ, M_1 अवेपेतौ (for अवेपिनौ) K_4 जातकिनौ, T_{1} $_{3}$ G_2 $_{3}$ °वर्णौ (for °क्विणौ) D_6 S (T_2 om) महांतौ — ^{c}) K_1 दृढयुधः Ś $K_{1,2}$ $_{4}$ G_2 क्षितिपा(G_2 °मा)न् (for कृतिमान्) T_1 G_2 M क्षिप्रकारी, T_3 G_1 $_{3}$ °योधी (for °हस्तो). — ^{d}) $Ś_2$ पांडवैयेन, Dn_1 पाडवेन, T_1 $_{3}$ G_2 $_{3}$ M °वस्य; G_1 °वेयस्य S (except T_2) सदृशो (for समो) M_{2-4} यौध

40 ^{a}) D_2 ककपत्र — ^{b}) D_2 निन्ये (for एक), D_3 तथा (for यथा). D_5 पयानान् (sic) (for यथा तान्) Da_1 D_1 $_{5}$ तत् (for तान्) K_3 B_2 $_{3}$ Da_1 D_1 $_{5}$ $_{6}$ $_{8}$ T_2 प्रहिणोति चाशु (T_2 वीर॰), V_1 B_1 $_{4}$ $_{5}$ Dn_1 D_{2-4} $_{7}$ प्रतियोज्य (D_2 °क्ष्य) चाशु (for क्षितिपान्प्रमथ्य) — ^{c}) K_4 तत् (for ते) K_3 V_1 B D क्रोशमात्रे· K_2 निपतंत्वमोघा — ^{d}) B_2 तस्य (for तेन) K_2 योधा, D_3 योद्धा — For 40, T_1 $_{3}$ G M subst

875* गृह्णन्विमुञ्चन्स निमेषमात्रा-
त्पुरदरस्येव च तुल्यवीर्यः ।
ते क्रोशमात्रे निपतन्त्यमोघा
न पाण्डवस्य सदृशोऽस्ति कश्चित् ।

[(L. 1) M_1 मुचान् (for विमुञ्चन्) M_2 $_{3}$ निमेपमात्रान्)]

T_1 $_{3}$ G M cont D_6 ins after 40

876* अतीवान्यान्धनुषा राजपुत्र-
स्त्वतीवान्यान्केशवश्चक्रयुद्धे ।

[(L. 1) T_3 G_3 अतीवार्य G_1 $_{2}$ धनुपो, M धनुपी T_1 M_4 राजपुत्र, T_3 G_3 °पुत्रेपु — M_4 om. line 2 — (L 2) T_3 G_3 अतीव (for त्वतीव) D_6 G_1 केशव चा(G_1 °वश्चा)पि युद्धे]

— After the above, D_6 T_3 G M read 37^{c}–38^{d}, T_1 reads 37^{cd}

41 ^{a}) $Ś_2$ K_4 आतो(K_4 अथो)षयत्, B_5 अतर्प°, D_4 M_3 अतोषयन् $Ś_1$ K_1 V_1 B D (except D_{6} $_{8}$) S खांडवेयो (for पाण्ड°) V_1 M_1 हुताशनं — ^{b}) $Ś_2$ हि रथस; K_4 हि रथ, Da_1 $D_{1.5}$ [ऽ]तिबलस (for °रथस). D_6 S (except T_2) कृष्णो हि कृष्णेन (D_6 G_1 कृष्णेन कृष्णो हि) युतस्तरस्वी — ^{c}) D_6 S (except T_2) तत्र (for यत्र) — ^{d}) D_8 गाजीवं K_2 सत्यसाची B_5 T_2 दिव्य धनुर्गांडि(B_5 °डी)व सव्यसाची, D_6 $T_{1,3}$ G M धनुर्वरं गाडि(T_3 °डी)वं सव्यसाची

42 ^{a}) K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-5} $_{8}$ च सुघोपमुग्रं (D_3 °मग्रे), D_6 बहुघोपमग्र्यं; S (except T_2) च महौघघोप (M_4 °षो) (for च सुघोषमग्र्य). — ^{b}) Ś K_{1} $_{2}$ $_{4}$ यथा (for रथ) G_1 महाबुद्धिर् (for °बाहुर्) — ^{c}) G_2 वक्षयौ (sic) (for चाक्षयौ) K_3 V_1 B Da_1 Dn_1 D_{1-5} $_{7}$ $_{8}$ M_1 चा(Dn_1 वा)क्षये दिव्यरूपे D_6 T_1 $_{3}$ G M_{2-4} विद्युदा(M_2 °ता)भौ, T_2 वीर्यरूपौ (for दिव्य°) — ^{d}) D_4 दिव्याणि, D_6 T_3 G M चाव्यानि, T_1 चास्त्राणि (for दिव्यानि) T_1 $_{3}$ G_2 $_{3}$ M तु (for च) K_3 बहूनि हुताशात्, B_2 D_3 च हव्यवाह (D_3 °हान्)

43 D_4 om 43 — ^{a}) V_1 B_2 अ(V_1 र)येंद्रलोके; D_6 T_3 G M यास्त्विद्र°, T_1 यस्त्विद्रादीन् (for तथेन्द्रलोके). S (except T_2) सघशो (for दैत्यान्) — ^{b}) K_1 सख्ये (for सर्वान्) T_1 $_{3}$ G M य कालकेयानपराश्च दैत्यान्, T_2 शरैरुग्रै परिभूयातितेजा — T_2 om. 43^{cd} — ^{c}) B_5 Da_1 D_1 $_{5}$ T_1 च; T_3 G_2 $_{3}$ तु (for स्म) — ^{d}) M_{2-4} के (for को) T_1 $_{3}$ G_2 $_{3}$ M तस्य, G_1 लोके (for तेन) B_4 [अ]धधिक (sic), D_5 [अ]म्या° D_2 च तत्र (for पृथिव्याम्).

44 ^{a}) B_5 महेश्वर (for महादेव) T_2 रोपयामास· K_3 तत्र; V_1 B_{1-3} $_{5}$ Da_1 D_1 $_{5}$ $_{6}$ $_{8}$ यो वै; B_4 घोरै ;

साक्षात्सुयुद्धेन महानुभावः ।
लेभे ततः पाशुपतं सुघोरं
त्रैलोक्यसंहारकरं महास्त्रम् ॥ ४४
पृथक्पृथग्लोकपालाः समेता
ददुश्चास्त्राण्यप्रमेयाणि यस्य ।
यैस्ताञ्जघानाशु रणे नृसिंहा-
न्स कालखञ्जानसुरान्समेतान् ॥ ४५
तथा विराटस्य पुरे समेता-
न्सर्वानस्मानेकरथेन जित्वा ।
जहार तद्गोधनमाजिमध्ये
वस्त्राणि चादत्त महारथेभ्यः ॥ ४६
तमीदृशं वीर्यगुणोपपन्नं
कृष्णद्वितीयं वरये रणाय ।
अनन्तवीर्येण च केशवेन
नारायणेनाप्रतिमेन गुप्तम् ॥ ४७
वर्षायुतैर्यस्य गुणा न शक्या
वक्तुं समेतैरपि सर्वलोकैः ।
महात्मनः शङ्खचक्रासिपाणे-
र्विष्णोर्जिष्णोर्वसुदेवात्मजस्य ।
भयं मे वै जायते साध्वसं च

Dn1 D7 योत्स्ये, D2 संख्ये, D4 योत्स्ये (for चैत्र) — b) D6 समर्थश्च, G1 स्वयुद्धेन (for सुयु°) B2 तवानुभाव — After 44^{ab}, T2 reads 32^{a}–37^{b} — c) K4 तथा (for तत) T2 च घोर — d) K4 -सघार (for -सहार)

45 a) Dn1 लोकपाल M3 सेमत्यता (sic) (for समेता) — b) K4 दुद्रुर्, D1 दुदुर्, D6 दद्युर्, G1 दद्य (for ददुर्) Dn1 D7 महास्त्राणि, T1 चास्त्र णि, G1 शस्त्राणि (for ह्यस्त्राणि) B1 lacuna, T2 G1 [अ]प्रमेयाय K3 V1 B Da1 D1–3 5 7 8 यस्मै; Dn1 D4 सख्ये, S तस्मै (for यस्य) — After 45^{ab}, D6 S (except T2) read 47^{cd} T2 M3 4 om. 45^{cd} — c) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 नृसिंह D6 T1 3 G M1 3 भक्षैर्महौघाश्च(D6 M3 °र्महौघांश्च, T3 G1, 3 °र्जैवानाश्च, G2 °र्गजौघाश्च)-रथप्रवीरान् — d) V1 B Da1 D1 3–5 7 कालकजान्, Dn1 D6 T1, 3 G M1, 3 °केयान्, D3 °जघान् (for °खञ्जान्)

46 a) B2 यथा, T2 तदा (for तथा) T3 G3 पुरा (for पुरे) — b) T2 सर्वान्कुरून्, M2–4 अस्मान्सर्वान् (by transp) — c) T1 [ए]तद् (for तद्) G2 (*sup lin* as in text) नो धन (for गोधनम्) D6 S (except T2) राजमध्ये — d) K1 वसुणि (sic) (for वस्त्राणि) D6 S महारथानां

47 a) B2 वीर्यगुरुं भृश च; D3 सवगुणोपपन्नं — b) N T1 2 M1 परम नृपाणा(Ś1 °ना)म् (for वरये रणाय) — After 47^{ab}, N T2 ins

877* समाह्वयन्साहसमुत्तम वै
जाने स्वय सर्वलोकस्य शल्य ।

[(L 1) Ś K समास्थित (K4 °त), B1–4 D3–5 7 8 समाह्वयन्, B5 Da1 D1, 6 समाह्वये (Da1 °यत, D1 °य) V1 D6 उद्वह (D6 °हन्) (for उत्तम) — (L 2) Da1 D1 5 पश्य, Dn1 शल्य (for शल्य) D6 समन्वित लोकनाथेन शल्य, T2 करोपि कर्णाध सुवैरिसूदन]

— D6 S (except T2) read 47^{cd} after 45^{ab} — c) B2 अत- (for अनन्त-) B5 स (for च) Ś K V1 B1–3 5 D T1 3 G M1-3 गुप्त (for गुप्तम्)

48 a) G2 गुणो B4 शक्यो, B5 वक्तु (for शक्या) — b) B5 शक्या (for वक्तु) — c) K2 -पाणेर् G2 -पाणि — d) K4 Dn1 D2 विष्णो (for विष्णोर्) G2 जिष्णो (for जिष्णोर्) — e) K3 B1, 3–5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 T1 2 M भय च मे (M वै), V1 न मे भय, B2 भय च, D2 हर्षश्च मे, D6 8 T3 G भय न मे (for भय मे वै) B2 जप्यति (for जायते) — f) M2–4 ins तु after दृष्ट्वा Dn1 om कृष्णौ — After 48, K4 V1 B D (except D6 8) T2 ins

878* अतीव पार्थो युधि कार्मुकिभ्यो
नारायणश्चाप्रति चक्रयुद्धे ।

[(L 1) B1 Da1 D1 5 कार्मु(B1 °मु)केभ्यो — (L 2) V1 B3 5 T2 चाप्रतिमश्च (V1 मेत्र) युद्धे; B1 Da1 D1 5 चाप्यति-चक्र°]

K4 V1 B D (except D6 8) cont

879* एवविधौ पाण्डववासुदेवौ
चलेत्स्वदेशाद्धि भवाश्च कृष्णौ ।

[(L 2) K4 स्वदेशादि; Da1 D1 5 हि स्थानाद्धि (for स्वदेशाद्धि)]

while, T2 cont after 878*

880* कर्ण ।
किं मद्रराजार्जुनवर्णनेन
मा भीषयस्वद्य रणेऽप्रमत्तम् ।
नाह त्वया भीषयितु हि शक्यो
यन्दीव तस्यैव गुणाश्च स्तौषि ।
वीर्येण युक्तो युधि फल्गुनोऽसौ [5]

दृष्ट्वा कृष्णावेकरथे समेतौ ॥ ४८

उभौ हि शूरौ कृतिनौ दृढास्त्रौ
महारथौ संहननोपपन्नौ ।
एतादृशौ फल्गुनवासुदेवौ
कोऽन्यः प्रतीयान्मदृते नु शल्य ॥ ४९

एतावहं युधि वा पातयिष्ये
मां वा कृष्णौ निहनिष्यतोऽद्य ।
इति ब्रुवञ्शल्यममित्रहन्ता

गुप्तो यथा केशवेनाद्य संख्ये ।
तथापि ते पश्यतस्तं निहन्मि
तूर्ष्णीं स्थितश्चोदय तावदश्वान् ।
दृष्ट्वा कृष्णावेकरथे समेता-
वतीव हर्षो मम जायतेऽद्य ।

49 [a]) B1 4 5 T2 च, T1 तु (for हि) D6 वीरौ (for शूरौ) B6 Dn1 D8 4 7 बलिनौ (for कृतिनौ) Ś2 दृढास्तौ, B2 Dn1 D2 4 7 दृढायुधौ, D6 S कृतास्त्रौ (for दृढास्त्रौ) — [b]) K4 महारथं Dn1 T2 संनहनोप- (for संहननोप-) — After 49[ab], D6 S ins

881* एतादृशौ नरवीरौ समेतौ
स्थानाच्च्युता देवकुमाररूपौ ।
अग्न्यनिलाविन्द्रबृहस्पती वा
यमान्तकौ वा शशिपूषणौ वा ।
भगाशमित्रावरुणाश्विनौ वा
मरुद्गणा वा वसव सहेन्द्रा ।
व्यस्ता समस्ताश्च युधा न शक्या
जेतुं प्रसह्यार्जुनमच्युत च ।

[(L. 1) D6 G1 M1 एतौ वीरौ, T1 एतौ रथे (for एतादृशौ) T1 रथवीरौ — (L 2) D6 T8 G8 स्थानच्युतौ, T2 पार्थौ° T8 G8 -वर्चसौ (for -रूपौ) — (L. 3) D6 अग्न्यादित्याव्, T1 G1 M2-4 अग्न्यानिलाव् — (L 5) D6 T2 8 G8 भगाशु, G1 मृगांक- (for भगाश-) D6 अरुणावथाश्विनौ, T8 G8 °वश्विनौ वा — (L 6) D6 T8 G8 मरुद्गणौ M4 om वा D6 T2 G1 समेता (for सहेन्द्रा) — (L 7) D6 पुमान्, T8 G8 युवा, G2 यथा (for युधा) — (L 8) G2 प्रहस्य (for प्रसह्य) D6 G1 [अ]र्जुन चाच्युत च, T2 [अ]च्युतमर्जुन च (by transp)] — [c]) D6 S एतौ हि ता(T1 °कौ हि ता ; T2 °तौ सुरा, G1 °ते हि ता)व(M8 °न)र्जुनवासुदेवौ — [d]) M8 प्रदीयान् (for प्रती°) K1 V1 B1 8-5 Da1 D1 8-8 T8 G M तु, K8 चात्र, K4 नैव; B2 च, Dn1 तौ तु, D1 तन; T1 2 [ऽ]द्य (for नु) K1 G1 शल्य D2 तुल्य (for शल्य) — After 49, N T2 ins

882* मनोरथो यस्तु ममाद्य शल्य
मद्रेश युद्धं प्रति पाण्डवस्य ।
नेद चिरादाशु भविष्यतीद-
मत्यद्भुतं चित्रमतुल्यरूपम् ।

[(L 1) D1 5 योध (for यस्तु) K2 ममाथ, B5 D1.6 ममेद् (for ममाद्य) K8 V1 B1 8 4 Da1 Dn1 D1.8-5.7 8 तस्य, B2 5 D2 6 T2 निल्य (for शल्य) — (L. 2) K1 युद्धे, B4 युक्त, D6 योद्धु (for युद्ध). D2 6 सह, D8 मुवि (for प्रति) D2 6 T2 पांडवेन — (L. 3) V1 B2 5 Da1 D1 2 5 नैव, B1 2 Dn1 D6 7 नैतच्, B4 वैर, D8 नैत, D4 नैन (for नेद) D8 अद्य (for आशु) K8 T2 [इ]ह (for [इ]दम्) — (L 4) Da1 अत्यद्भुत, D1 5 इत्यद्भुतं (for अत्य°) V1 B5 D6 भीमम् (for चित्रम्)]

D6 T2 cont T1 8 G M ins after 49

883* सर्वेषा वृष्णिवीराणां कृष्णे लक्ष्मी प्रतिष्ठिता ।
सर्वेषां पाण्डुपुत्राणां जय पार्थे प्रतिष्ठित ।
तावुभौ पुरुषव्याघ्रौ समाने स्यन्दने स्थितौ ।
मामेकमभियोद्धारौ सुजात बत शल्य मे ।

[(L. 1) T1.8 G2 8 एव देवानां (for वृष्णिवीराणां) and लक्ष्मी कृष्णे (by transp) — (L. 2) T1 G1 M1-4 राजपुत्राणां (for पाण्डु°) — (L 3) T1 8 G2 8 समान, G1 एकस्मिन् (for समाने) — (L 4) T1.8 G2 8 अपि (for अभि-) T8 G8 सुजातौ (for सुजात) D6 ते (for मे)]
S cont.

884* नैतच्चिराच्छिप्रमिम रथ मे
प्रवर्तयैतावभियामि चैव ।

[(L 1) T2 नेद, M2-4 नैत T2 ज्ञात (for चिराद्) — (L 2) M1 प्रावर्तते G1 [प]नाद् (for [प]नाद्)]
T2 cont.

885* अस्मिन्मुहूर्ते निहतौ पश्य कृष्णौ
ताभ्या हतं वा युधि मा रिपुभ्याम् ।

50 [a]) B Da1 D1 5 6 T2 वा युधि (by transp.) V1 om वा Dn1 D8 4 7 एतौ च हत्वा युधि पातयिष्ये — [b]) D8 मा K8 V1 B D T2 वापि (for वा). D2 निहनिष्यते — [d]) Ś2 इवानुनाद — For 50, T1 8 G M subst.

886* अस्मिन्मुहूर्ते निहतौ पश्य कृष्णौ
मया हतं वा युधि मामरिभ्याम् ।
एव ब्रुवाण सहसा महारथ-
स्त्वभ्यद्रवत्पाण्डवं सूतपुत्र ।

कर्णो रणे मेघ इवोन्ननाद ॥ ५०
अभ्येत्य पुत्रेण तवाभिनन्दितः
समेत्य चोवाच कुरुप्रवीरान् ।
कृपं च भोजं च महाभुजावुभौ
तथैव गान्धारनृपं सहानुजम् ।
गुरोः सुतं चावरजं तथात्मनः
पदातिनोऽथ द्विपसादिनोऽन्यान् ॥ ५१
निरुन्धताभिद्रवताच्युतार्जुनौ
श्रमेण संयोजयताशु सर्वतः ।
यथा भवद्भिर्भृशविक्षतावुभौ
सुखेन हन्यामहमद्य भूमिपाः ॥ ५२
तथेति चोक्त्वा त्वरिताः स्म तेऽर्जुनं
जिघांसवो वीरतमाः समभ्ययुः ।
नदीनदान्भूरिजलो महार्णवो
यथा तथा तान्समरेऽर्जुनोऽग्रसत् ॥ ५३
न संदधानो न तथा शरोत्तमा-
न्प्रमुञ्चमानो रिपुभिः प्रदृश्यते ।
धनंजयस्तस्य शरैश्च दारिता

[For lines 1-2, of 885* (L 1) G_2 निहते T_3 G_3 कृष्णो — (L. 2) G_1 ताभ्यां (for मया) T_1 हतौ M_{2-4} मा (for माम्) G_1 M_{2-4} रिपुभ्यां (for अरिभ्याम्)]

51 ^{a}) K_4 अभ्येति, G_1 अन्ये च (for अभ्येत्य) T_1 M_{2-4} तथा (for तव) $T_{1\,3}$ $G_{1\,3}$ [अ]भिनंदिता — ^{b}) T_2 सम्यक्तथोवाच (for समेत्य चोवाच) $T_{1\,3}$ G M_{2-4} चोक्ता, M_1 चोक्तः (for चोवाच) K_3 V_1 B D (except $D_{6\,8}$) कुरुप्रवीरं, $T_{1\,3}$ G M °वीरसत्तमा (M_1 °मै) — T_3 repeats 51^{cdef} after 52 — ^{c}) T_1 (both times) $_3$ G M कृपश्च भोजश्च D_8 T_1 (both times) $_3$ G M महारथावुभौ, T_2 °नुभाव (for °भुजावुभौ) — ^{d}) K_3 तथा च (for तथैव) V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1.3-7}$ गांधारपतिं K_3 $B_{3.5}$ $D_{2\,6.8}$ सहात्मज; B_2 °नुग (for °नुजम्) T_1 (both times) $_3$ G M स चापि राजा शकुनि सहात्मजै — ^{e}) K_1 D_2 वावरजं D_8 महात्मन (for तथा°) — ^{f}) K_3 [ऽ]पि, T_3 च (for ऽथ) K_3 V_1 B D च तान् (D_2 तौ), T_2 तथा (for ऽन्यान्) — For 51^{ef}, $T_{1\,3}$ G M subst.

887* गुरो सुतस्तत्र तवात्मजस्तथा
पदातिसादिद्विरदा रथास्तथा ।

[(L 2) T_1 (both times) तथा रथा (by transp) T_3 $G_{3\,3}$ पदातिसंघाद्विरदास्तथा तथा]

52 G_2 om. 52 Before 52, T_1 G_1 M_{2-4} ins दुर्योधन — ^{a}) K_3 V_1 D_{a1} $D_{1\,5}$ T_1 नि(D_{a1} वि)रुद्धत, K_3 B (except B_5) D_{n1} D_2 निरुध्यत; T_2 निरंधत, G_1 निरुध्यात, M_1 यैरुद्धत; M_{2-4} ते रुंधत (for निरुन्धत) D_8 [अ]भिद्रुवतौ (for °द्रवत) K_3 $T_{1\,3}$ M_{2-4} [अ]र्जुनाच्युतौ — ^{b}) K_3 ग्रामेण (for श्रमेण) M_1 सयोजयित T_3 $G_{1\,3}$ [अ]पि (for [आ]शु) K_3 V_1 B D_{a1} D_{n1} $D_{1-5\,7}$ G_1 सर्वश ; D_6 सर्वान् — ^{c}) K_1 V_1 T $G_{1\,3}$ M_1 तथा (for यथा) $Ś_2$ K_3 $B_{2\,4}$ $D_{2\,6-8}$ $T_{1\,2}$ G_1 भृशवि(T_1 G_1 °वी, T_2 °मी)क्षितावू — ^{d}) S (G_2 om) सुखेन हन्या (G_1 M_{2-4} जह्या)न्मम वाहिनीपति (T_1 °ते) — After 52, T_3 repeats 51^{cdef}

53 ^{a}) S (except T_1) चोक्तास् (for चोक्त्वा) T G M_1 तथा, M_{2-4} तदा (for स्म ते) — ^{b}) D_8 जिघांसवो, $T_{1\,3}$ G M °समाना, T_2 जिघासया (for °सवो) $B_{1\,4}$ D_{n1} $D_{2-4\,7}$ वीरतरा, B_5 D_6 T_2 वीतभया, D_8 वीरवसा, $T_{1\,3}$ G M समरे (for वीरतमा) B_1 D_{n1} समाययु, B_6 समभ्यजु (for °भ्ययु) — After 53^{ab}, N T_2 ins

888* शरैश्च जघ्नुर्युधि त महारथा
धनजय कर्णनिदेशकारिण ।

[(L 1) B_3 शनैश्च D_1 ते (for त) V_1 $B_{3\,5}$ D_6 T_2 महारथ — (L. 2) T_2 धनजय सर्वत एव पार्थिवा]

— ^{c}) Ś B_4 नदीनदा, K_1 B_6 °नदां; K_3 D_6 °रयान्, V_1 $B_{1\,2}$ D_{a1} D_{n1} $D_{1\,5\,7}$ °नद (for °नदान्) $Ś_2$ K_3 $B_{3\,5}$ D_8 M_{2-4} भूरिजलान् ($Ś_2$ °लौ), K_1 भूमिजलो; D_2 $T_{1\,2}$ G_1 M_1 पूर्ण(M_1 शूर)जलान्, T_3 G_3 शून्यजलान्, G_2 शून्यजवान् (for भूरिजलो) Ś $K_{1\,2\,4}$ ययार्णवो, K_3 $G_{1\,3}$ महार्णवे (G_3 °वान्) — ^{d}) D_6 om तथा D_7 तत् (for तान्) K_3 [ऽ]ग्रहीत्, T_1 ग्रसन् (for ऽग्रसत्)

54 ^{a}) D_8 स (for the first न) K_4 सुरोत्तमान् — ^{b}) B_5 न्यदृश्यत (for प्रदृश्यते) — For 54^{ab}, D_6 S subst

889* न संदधश्चैव समुद्धरञ्शरा
न चाभिमुञ्चञ्शरिभि स दृश्यते ।

[(L 1) D_6 संदधानश्च, T_3 G_3 न संदधेन्नैव (for न संदध°) — (L 2) D_6 $T_{1\,2}$ G_1 चापि (for चाभि) T_2 न्यदृश्यत]

— ^{c}) K_3 धनजयस्यैव, V_1 B D (except D_8) °जयाश्चैस्तु (B_5 °श्चैश्च, D_{a1} D_5 °स्तैस्तु); $T_{1\,3}$ G M तथा(M दा)र्जुनाश्चै(M_2 °स्तै)स्तु (for धनजयस्तस्य) T_1 शिरैर् (for शरैश्) K_3 V_1 B D_{a1} D_{n1} D_{1-7} $T_{1\,3}$ G M

हताश्च पेतुर्नरवाजिकुञ्जराः ॥ ५४
शरार्चिषं गाण्डिवचारुमण्डलं
युगान्तसूर्यप्रतिमानतेजसम् ।
न कौरवाः शेकुरुदीक्षितुं जयं
यथा रविं व्याधितचक्षुषो जनाः ॥ ५५
तमभ्यधावद्विसृजञ्शरान्कृप-
स्तथैव भोजस्तव चात्मजः स्वयम् ।
जिघांसुभिस्तान्कुशलैः शरोत्तमा-
न्महाहवे संजवितान्प्रयत्नतः ।
शरैः प्रचिच्छेद च पाण्डवस्त्वर-
न्पराभिनद्वक्षसि च त्रिभिस्त्रिभिः ॥ ५६
स गाण्डिवाभ्यायतपूर्णमण्डल-
स्तपन्रिपूनर्जुनभास्करो बभौ ।
शरोग्ररश्मिः शुचिशुक्रमध्यगो
यथैव सूर्यः परिवेषगस्तथा ॥ ५७
अथाग्र्यबाणैर्दशभिर्धनंजयं
पराभिनद्द्रोणसुतोऽच्युतं त्रिभिः ।
चतुर्भिरश्वांश्चतुरः कपिं तथा

वि(K8 B5 तु)दारिता, D8 सुता° (for च दा°) T2 तथार्जुनास्त्रैर्निशितैर्विदारिता — d) B Dn1 D2-4 6 7 S निपेतुर् (for च पेतुर्) K1 नव-, Da1 D1 5 गज-, T2 हत- (for नर) V1 नरराजकुंजरा, M8 °वाजिकुंजर.

55 a) K1 G1 शरार्चिषा K1 गांढव-, K4 Da1 D1 5 गाडिवं, Dn1 गाढीव-, D8 गाजिवम् (for गाण्डिव-) K1 T1 2 -चारुकुं(K1 °मां)डलं; D8 -चानुमंडल, D8 आजि° — c) K1 उदीक्षतु, K8 अवेक्षित D6 S तदा (for जयं) — d) K8 तथा रविं, D6 T2 G1 रविं यथा (by transp) D6 S (except T2) तथा (for जना.) — After 55, Dn1 T2 ins

890* शरोत्तमान्स प्रहितान्महारथै-
श्चिच्छेद पार्थः प्रहसञ्शरौघैः ।
भूयश्च तानहनद्बाणसंघा-
न्गाण्डीवधन्वायतपूर्णमण्डलम् ।
यथोग्ररश्मि शुचिशुक्रमध्यग [5]
सुखं विवस्वान्हरते जलौघान् ।
तथार्जुनो बाणगणान्निरस्य
ददाह सेनां तव पार्थिवेन्द्र ।

[(L 1) T2 तां (for स) — (L 3) T2 अहरद्बाणसंघैर् — (L 4) Cf 57a T2 -मडल — (L 5) (=57c) T2 यथोग्ररश्मि किरणान्समग्रान् — (L 6) T2 मुचन् (for सुख)] — After 55, G2 ins an addl colophon

56 Before 56, T1 G2 ins संजय — a) B2 D2 8 अभ्यधावन् K8 V1 B Da1 Dn1 D2-7 कृप शरास् (by transp), D1 कृप शरास्, D8 नृप शरांस् T G1 8 समभ्यधावद्वि(T1 °न्द्व)जपुंगव (T2 °ऋषभ) कृपस् (T1 तदा) — b) Dn1 भोज, T1 भोजास् M2-4 transp तव and च Da1 D5 चात्मन (for चात्मज). T2 च (for स्वयम्) — After 56ab, N T2 ins

891* महारथो द्रोणसुतश्च सायकै-
रवाकिरत्तोयधरा यथाचलम् ।

[(L 1) K2 द्रौणसुतश्, V1 द्रोणपुत्रश् — (L 2) D1 अवाकिरस् D6 तोयधरो D8 T2 इवाचल (for यथा°).] while, T1 ins after 56ab

892* जिवासव पाथमसह्यविक्रमं
यथैव वह्निं शलभा महार्चिषम् ।

T1 ins after the above, T8 G1 8 M ins after 56ab, G2 after 55, an addl. colophon [*Adhy name* M1 कर्णवाक्यं — *Adhy no* T1 8 G 91, M1 89, M2-4 90]

— Before 56cdef, T8 G8 M ins संजय — c) B1.5 Dn1 D7 कुशल B5 शरोत्तमैर् — d) B5 T2 महारथैः; D2 °भये, D6 T1 8 G M °समभि. (for °हवे). K4 V1 B2.6 Da1 D1.2 5 8 संज(K4 सज्ज)नितान्; D6 T1 8 G M1 सं(M1 सा)प्रहि°, M2-4 संप्रत° (for संजवि°) G1 नरोत्तमः (for प्रयत्नत) — e) D8 शशै (for शरै) K8 om. च B (except B2) Dn1 D8 4 7 T2 G1 स (for च). — f) V1 D2 पत्रिभिस्त्रिभि, Bn1 D8 4 7 चेषुभि° (for च त्रिभि°) B5 पराभिनच्चास्य पुनस्त्रिभिस्त्रिभि, T1.3 G M प(M8 व)रान्विनिर्भिद्य च वास्त्रि°, T2 रथाश्च निर्भिद्य च वांस्त्रि°

57 K8 om. (hapl) 57a-58b — a) V1 B Da1 D1-4 T G1 8 M2-4 गांडिवध्या(D6 G1 °वस्य, M2-4 °वश्चा)यत-, Dn1 D8 G2 M1 गाढीवध्या (M1 °श्चा)यत- (for गाण्डिवाभ्या°) D6 G1 -पूर्व- (for -पूर्ण-) G2 -कुडलस् (for -मण्डलस्) Ś1 K2 4 स गाडिवाभ्या(K2 4 °त्या)यतमंडलस्त्वरन् — b) Ś K1 2 4 तरन् (for तपन्) T2 इपून् (for रिपून्) D2 (*sup lin* as in text) यथा, T1 8 G M स्वयं (for बभौ) — c) Dn1 शराग्र-, D6 यथोग्र- (for शरोग्र-) Ś1 M1.4 -शुक्ल- (for -शुक्र-) Dn1 मध्यगा — d) Ś K1 2 4 परिवेशगस्; V1 B2-4 D2 8 °वेशवास् (B4 °शन), B1 5 Da1 Dn1 D1 4-8 S °वेषव स् (for °षगस्).

58 K8 om. 58ab (cf. v. l 57) — a) K2 अयाश्च ?

शरैः स नाराचवरैरवाकिरत् ॥ ५८
तथा तु तत्तत्स्फुरदात्तकार्मुकं
त्रिभिः शरैर्यन्तृशिरः क्षुरेण ।
हयांश्चतुर्भिश्चतुरस्त्रिभिर्ध्वजं
धनंजयो द्रौणिरथाद्व्यपातयत् ॥ ५९
स रोषपूर्णोऽशनिवज्रहाटकै-
रलंकृतं तक्षकभोगवर्चसम् ।
सुबन्धनं कार्मुकमन्यदाददे
यथा महाहिप्रवरं गिरेस्तथा ॥ ६०
स्वमायुधं चोपविकीर्य भूतले
धनुश्च कृत्वा सगुणं गुणाधिकः ।
समानयानावजितौ नरोत्तमौ
शरोत्तमैर्द्रौणिरविध्यदन्तिकात् ॥ ६१
कृपश्च भोजश्च तथात्मजश्च ते
तमोनुदं वारिधरा इवापतन् ।
कृपस्य पार्थः सशरं शरासनं

V_1 Da_1 D_1 अथोग्र- (Da_1 °ग्र्य), $D_{2\ 5}$ T_2 अथाग्र — ^{b}) D_2 पराभिभद् (for °भिनद्) $Ś_2$ [ऽ]युत त्रिभि, D_8 [ऽ]त्यमर्षेण (for ऽच्युतं त्रिभि) D_6 S (except T_2) गुरोस्तनूज स तदा(D_6 सहितो, G_1 स ततो, M स तथा)च्युतं त्रिभि — ^{c}) D_6 ईषांश्च (for अश्वांश्च) D_6 T $G_{1\ 8}$ च कर्पि (for चतुर) B_2 om. from तत up to चतुरस् (in 59^{c}) G_2 च कपिध्वज (for चतुर° कर्पि) K_8 V_1 $B_{1\ 8-5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1-5\ 7\ 8}$ कर्पि तत ; D_6 त्रिभि शरै, T $G_{1\ 8}$ M ततस्त्रिभि (for कर्पि तथा) G_2 त्रिभि (for तथा) — ^{d}) K_8 V_1 $B_{1\ 5}$ Da_1 Dn_1 $D_{2-4\ 7\ 8}$ T_2 G_1 शरैश्च, $B_{8\ 4}$ M_1 शतेन, $D_{1\ 5\ 6}$ $T_{1\ 8}$ $G_{2\ 8}$ M_{2-4} शितैश्च (for शरै स) Da_1 T_1 नाराचवरैर्; D_2 °गणैर् K_8 D_8 अवाकिरन्

59 B_2 om. up to चतुरस् (in 59^{c}) (of v l 58) Dn_1 om from 59^{a} up to शरैर् (in 59^{b}) — ^{a}) K_1 तथा तु तस्सरदात्तकार्मुक, K_8 D_8 तथा तु तत्प्रस्फुरदात्तका°, K_4 तथा तु तस्य स्फुरदार्तका°, V_1 B_1 Da_1 $D_{1\ 8-5\ 7}$ तथापि तु (B_1 $D_{8\ 4\ 7}$ त) प्रस्फुरदात्त(D_1 °र्तं)का°; B_{8-5} D_2 तथाच्छिनत्प्रस्फुरदात्त($B_{4\ 5}$ दस्य)का°, D_6 स्थित्वा तत स प्रदहच्च का°, T_1 G_2 M_{2-4} ततोऽर्जुन° (G_2 °न) प्रस्फुरदर्चि (T_1 °दस्य; G_2 °दास्य)का°, T_2 अथार्जुनो द्रोणसुतस्य का°, T_8 $G_{1\ 8}$ M_1 तथा तत (G_1 °था) प्रस्फुरदस्य का° — ^{b}) क्षुरैर् (for शरैर्) $Ś_2$ K_4 क्षणेन, $B_{1\ 8}$ Da_1 $D_{1\ 5\ 8}$ क्षुरेण च ($B_{1\ 8}$ ह), D_6 S (except T_2) चकर्त ह (for क्षुरेण) — ^{c}) $B_{1\ 5}$ Dn_1 $D_{2\ 7}$ च पुनस्त्रिभिर्, T_2 च तथा ध्वज (for चतुरस्त्रिभिर्) — ^{d}) K_8 धनजय (for °जयो) K_8 V_1 B D S अपातयत् (for °व्यपा°) — After 59, B_4 ins

893* स द्रोणपुत्रस्य शरासन बली
　　भल्लेन सछिद्य च तद्व्यपातयत् ।

60 ^{a}) $K_{8\ 4}$ V_1 B Dn_1 $D_{2-4\ 7\ 8}$ T_2 मणिवज्र-; Da_1 D_1 मणिहेम, D_6 $T_{1\ 8}$ G M ह्यतिवज्र- (for ऽशनिवज्र) — ^{b}) D_1 असकृत (for अलं°) D_8 भोज (for भोग-) B_2 T_2 सनिभ (for -वर्चसम्) — ^{c}) V_1 B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{1-5\ 7\ 8}$ T_2 महाधन; B_5 महावर, D_6 सनिस्वनं, $T_{1\ 8}$ G M स तद्वधे (for सुबन्धन) B_5 Da_1 अन्यम् (for अन्यद्) $Ś_1$ $K_{1\ 2\ 4}$ आदधे, K_8 आदहं (for आददे) — B_5 om 60^{d} — ^{d}) T_2 यदा (for यथा) K_4 M_1 महार्हं (M_1 °भि-), T_2 *प्रहि (for महाहि) Ś $K_{1, 2\ 4}$ प्रवरे, G_2 -प्रतिम, M_1 -प्रवरस् (for -प्रवर) V_1 B_2 D_8 गिरिस्तथा(D_8 °तटात्), $B_{1, 8\ 4}$ Da_1 Dn_1 $D_{1\ 4\ 5\ 7}$ गिरेस्तटात् (Da_1 °न्); D_6 G_2 तथैव, $T_{1\ 8}$ $G_{1\ 8}$ M तथैव च, T_2 महत्तदा (for गिरेस्तथा)

61 ^{a}) K_8 V_1 $B_{1\ 8-5}$ $D_{2-4\ 7}$ चोपनि(D_4 °रि)कीर्य, B_2 चोपपरि°, Da_1 $D_{1\ 5}$ चापरि°, Dn_1 चापनि°, D_6 $T_{2\ 8}$ $G_{1\ 8}$ चापि वि°, T_1 M चाथ (M_1 °रु) वि°, G_2 चाथ विकृष्य (for चोपविकीर्य) — ^{b}) $Ś_2$ सुगुणं K_8 T_1 G_2 M गुणाधिक (for °धिकः) — B_5 om 61^{c} — ^{c}) B_{1-4} D_{2-4} समार्दयत्ताव्, Dn_1 D_7 °र्दं(Dn_1 °दि)यताव्, D_6 T G M_{2-4} °नयस्ता(T_1 °यत्ता)व्, M_1 समानयताव् (for समानयानाव्) B_1 शरोत्तमै, B_4 (marg) शरोत्तमै (for नरोत्तमौ) — ^{d}) K_4 द्रोणिर् $K_{1\ 4}$ अविध्यदतिकान्; B_8 अमित्रतापन — After 61, B_8 ins 894*

62 ^{a}) D_6 om भोजश्च $K_{1\ 8}$ V_1 B (except B_8) Dn_1 $D_{2-4\ 6-8}$ S तव (for तथा) B_5 om ते Da_1 $D_{1\ 5}$ [अ]नुजस्ते, D_4 [आ]त्मजाश्च ते (for °जश्च ते) D_6 $T_{1\ 8}$ G तथा, M_{2-4} शरै (for च ते) — V_1 $B_{1\ 2\ 4\ 5}$ Da_1 Dn_1 $D_{1\ 8\ 4}$ (marg) $_{5\ 7}$ ins. after 62^{a} B_8 after 61

894* शरैरनेकैर्युधि पाण्डवर्षभम् ।
　　महारथा सयुगमूर्धनि स्थिता
　　[B_5 om line 1 — (L 1) D_1 पांडवर्षभ]

— ^{b}) $Ś_2$ Dn_1 तमोनुदा (Dn_1 °दे), K_8 तमो नुदन्; B_8 नृपोत्तमा (for तमोनुदं) K_8 वारिधयो B_8 इवाभवन्, B_5 Da_1 $D_{1\ 5}$ T_2 °किरन्, $D_{2\ 6\ 8}$ $T_{1, 8}$ G M °वृणोत् (for °पतन्) — After 62^{b}, B_5 ins

895* महाबला वीतभया रणाजिरे ।

63

हयान्ध्वजं सारथिमेव पत्रिभिः ॥ ६२
शरैः प्रचिच्छेद तवात्मजस्य
ध्वजं धनुश्च प्रचकर्त नर्दतः ।
जघान चाश्वान्कृतवर्मणः शुभा-
न्ध्वजं च चिच्छेद ततः प्रतापवान् ॥ ६३
सवाजिसूतेष्वसनान्सकेतना-
ञ्जघान नागाश्वरथांस्त्वरंश्च सः ।
ततः प्रकीर्णं सुमहद्बलं तव
प्रदारितं सेतुरिवाम्भसा यथा ।
ततोऽर्जुनस्याशु रथेन केशव-
श्चकार शत्रूनपसव्यमातुरान् ॥ ६४
ततः प्रयान्तं त्वरितं धनंजयं
शतक्रतुं वृत्रनिजघ्नुषं यथा ।
समन्वधावन्पुनरुच्छ्रितैर्ध्वजै
रथैः सुयुक्तैरपरे युयुत्सवः ॥ ६५
अथाभिसृत्य प्रतिवार्य तानरी-

— c) B2 शरण, M1 3 4 तु शरं (for सशर) B3 हयान्ध्वजं (for शरासनं) — d) B1. 2 4 5 D (except D6 8) ध्वजान् (for ध्वज) V1 सारथिमे (sic) (for °मेव) B5 T2 अष्टभि शरै (for एव पत्रिभि.). V1 पतत्रिभि, D6 T1 3 G M चाष्टभि (for पत्रिभिः) B3 शरासनं सारथिमष्टभि शरै. — After 62, N (except D6) T2 ins.

896* समार्पयद्बाहुसहस्रविक्रम-
स्तथा यथा वज्रधर पुरा बले ।
स पार्थबाणैर्विनिपातितायुधो
ध्वजावमर्दे च कृते महाहवे ।
कृत कृपो बाणसहस्रयन्त्रितो
यथापगेय प्रथमं किरीटिना ।

[(L 1) Ś K1 2 4 B1 5 D4 समा(Ś2 K4 °म)र्दयद्, T2 न्यपात° — Dn1 om lines 2–5 — (L 2) K1 om यथा Ś2 परा, Da1 D1 5 पुनर्, D2 यथा, D8 पुरो (for पुरा) B2 पुरदर (for पुरा बले) Ś K2 बद्दे, K3 बल K4 T1 वले, D2 [अ]सुरान् (for बले) — (L 3) T2 पांडवेनाथ (for पार्थबाणैर्) K4 विनपातितायुधो, Da1 D1 5 विनिपातितो युधो, T2 निपातितायुधो — (L 4) K3 ययावजावर्मे (sic), B2 D2 ध्वजापमर्दे (D2 °वमर्दे) च V1 om कृते D2 निरीक्ष्य मर्वश (for कृते महाहवे) B2 महार्णवे (for महाहवे) — (L 5) K3 B1 कृप कृतो (by transp), B2 Da1 D5 कृप कृपो V1 -यवृतो, B2 -विक्रमो (for -यन्त्रितो) T2 तत कृपो बाणसहस्रमाविशद् — (L. 6) Dn1 तथा (for यथा)]

63 a) Dn1 प्रविच्छेद V1 B5 D5 M2–4 तवात्मजस्य च — K4 om (hapl.) 63bc — b) Ś2 ध्वजे Ś K1 2 नर्तंत, K3 मर्दन, D2 सारार्थं (for नर्दत) — c) K3 om च M2–4 पार्श्वान् (for चाश्वान्) T2 रुषा and also रथा (for शुभान्) — d) Dn1 च विच्छेद, D3 प्रचि° (for च चि°) Ś1 K2 चिच्छेदत (for °द तत) B2 T2 पुन (for तत) D6 T3 G तवात्मजस्य (T3 G3 °जाश्च), M तवात्मजाश्च (M1 °स्तु) पद्म (for तत प्रतापवान्)

64 a) V1 -सूतेष्वशरान् (sic) (for °सनान्) B2 सकेतान् (for °तनान्) K3 सवाजिसूतेष्वसकेतुमानान्; T2 सवाजिपत्तिध्वजसूतकेतनान् — b) K3 B3 Da1 D4–5 T3 G1 3 नागांश्च (for नागाश्व-) T1 2 गांडीवधरस्, G2 M1 नागाश्ववराश् (for °रथांस्) B3 -रथास् (for -रथांस्) K3 B5 G1 M2 3 च सत्वर (G1 °र.), B3 D6 3 T1. 3 G2 M1 4 च (T1 स) स त्वरन्, T2 च सात्वत, G3 च सत्वान् (for त्वरश्च स) V1 जघान नागांश्चतुरांस्त्वरींश्च — c) V1 तु (for तव) — d) K3 D3 प्रदारितः, B1 T1 प्रसारि(B2 °दि)त (for प्रदा°) B2 Dn1 सेतुम्; T2 स्रोत (for सेतुर्) K4 [अं]भसायका (sic), B5 D1 [अ]भसो (D1 °सं) यथा, D3 [अ]भसा यत. B3 T1. 3 G M प्रतापि(B3 G1 °पीडि)तं सवितुरिवौजसा भृश (B3 °स श्रियं) — e) D6 T3 G3 अथ, T1 G1 2 M तथा (for ततो) B3 समीक्ष्य हृष्टोथ; B5 तत समीक्ष्याथ (for ततो ऽर्जुनस्याशु) D6 [अ]भिरथैश्च, T1 3 G3 [अ]ति(T1 °धि)रथेन, T2 [अ]थ रथंस्, G1. 2 M [अ]थ रथेन (for [आ]शु र°) — f) T2 सव्यान् (for शत्रून्) B1 परिसव्यम्, G2 अपि सव्यम् B1 आतुलान्, D6 T3 G1 3 आदरात् (for आतुरान्)

65 a) Ś V1 B D (except D6) T G3 M2–4 प्रयात — b) Ś1 K1's lacuna for -क्रतु वृत्र- G3 शक्रकतु. Ś1 तत्र (for वृत्र) K3 वृत्रजिघांसया पुरा; K4 D3 यत्र निजघ्नुं (D3 °घ्नुव) यथा, B3 5 D6 T2 वृत्रहन (D6 °हण, T2 °वधे) यथा सुरा (B3 पुरा) (for °निजघ्नुषं यथा) Ś1. 2 (sup lin. as in text) K1 2 तदा; Da1 D1 5 तथा (for यथा) — c) V1 समन्वधावयन्, D2 T2 °भ्यधावन्, D6 G1 M तमन्वधा°, T3 G2 3 तमभ्य° (for समन्व°) K3 V1 B3 Dn1 D1 4. 5. 8 पुनरर्पितैर्ध्वजै, D6 युधि मूर्च्छितध्वजै, T1. 3 G M पुनरुच्छ्रि(T1 °च्च)तध्वजा — d) T1 3 G2 रथेषु (for रथैः सु) K1. 4 Dn1 M3 सयुक्तैर्, B5 D2 प्रयुक्तैर्, Da1 D1 5 प्रमुक्तैर्; G3 च युक्तैर् (for सुयु°) B5 G2 M2–4 अपरैर्

66 a) K3 B1 यथा (for अथ) D2 [अ]नुसृत्य, G3

ऽधनंजयस्याभि रथं महारथाः ।
शिखण्डिशैनेययमाः शितैः शरै-
र्विदारयन्तो व्यनदन्सुभैरवम् ॥ ६६
ततोऽभिजघ्नुः कुपिताः परस्परं
शरैस्तदाञ्जोगतिभिः सुतेजनैः ।
कुरुप्रवीराः सह सृञ्जयैर्यथा-
सुराः पुरा देववरैरयोधयन् ॥ ६७
जयेप्सवः स्वर्गमनाय चोत्सुकाः
पतन्ति नागाश्वरथाः परंतप ।
जगर्जुरुच्चैर्बलवच्च विव्यधुः
शरैः सुमुक्तैरितरेतरं पृथक् ॥ ६८
शरान्धकारे तु महात्मभिः कृते
महामृधे योधवरैः परस्परम् ।
बभुर्दशाशा न दिवं च पार्थिव
प्रभा च सूर्यस्य तमोवृताभवत् ॥ ६९

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५७ ॥

[अ]भिवृत्य (for °सृत्य) V1 प्रविचार्य; G2 °वाध्य (for °वार्य) Dn1 प्रतिवार्यता नरो (for °वार्य तानरीन्) V1 चारीन्, T1 M3.4 चाहितान्, T3 G वाहितां (G1.2 °तान्); M1 चाहित, M8 चापि तान् (for तानरीन्) — b) K3 [अ]तिरथान्; V1 B2 Da1 D1.5 [अ]तिरथ, B1.3–5 Dn1 D3.4.7 [अ]भिमुख (B4.5 °खा), T1.2 G1 M2–4 [अ]नु(T1 °भि)चरा, T3 G2.3 [अ]भिचरान्, M1 [अ]हिशरान् (for [अ]भि रथ) D3 महारथ; T3 G2.3 M1 °रथान् D2.6 धनजयस्याथ (D6 °स्य) पुर सरा रथा — c) D2.6 T2 G1 -मुखा (for -यमा) D2 पुन, D3 सिते (for शितै) — d) Da1 D1.5 विनादयतो, T2 अवाकिरतो (for विदारयन्तो) K3 सुभैरव, B5 च भैरवं D6 T1.3 G M अवा(M1 रणे)किरत प्रणर्दति भैरव

67 a) B3 G2 M [ऽ]भिजग्मु — b) K3 Dn1 D1.2.3 G1 सदाजोगतिभि, V1 तमजौ°; T1 तदाज्या°, T2 तदार्जू°, M2.4 तदंजो° (for तदाञ्जो°) K3 सुतेजसै, B2 °जवै; D3 जितै — d) K3 सुरेतरा, B1.3 यथासुरा, D6 S सुरारयो (G3 °सुरो) (for [अ]सुरा पुरा) B1.4 Dn1 D2–4.7 देवगणैर्, T3 G3 °पति K3 Da1 D1.5.8 तपो(K3 D3 °यो)पमं, K4 अयोधयत; V1 तथोद्यम, B1.4 Dn1 D2–4.7 तथाहवे; B2 यथोपम, B3.5 परंतपा, D6 S यथा तथा (D6 पुरा) (for अयोधयन्)

68 a) K3 स्वर्गमवापुरुत्सुका, B2 °मनायचोत्सुका (sic), D3 °मताय चो, T2 °मना यशो°, M1 °मताय को° — b) B3 D6.8 S सपत्तिनागाश्वरथा (T3 G3 °रथै; G1 °वरै, M1 °वरा) (for पतन्ति नागा°) B3 नराधिपा, B5 परतपा°, D6 G1 समेता°, T G2.3 M समतत (for परतप) — c) K3 बलवश्च D6 S (except T2) तथैव सर्वे बहवश्च विव्यधु — d) K4 समुक्तैर्; Da1 D1.5 प्रमु°, D6 अनेकैर्, T3 G3 स्वमुक्तैर् (for सुमु°) D6 इतरेतर (for °तर) T3 G2.3 हृदि (for पृथक्) T1 इतरेतरेतर (for °तर पृथक्).

69 a) D6 च (for तु), and transp महात्मभि and कृते K3 कृत — b) B6 महाहवे (for °मृधे) — c) K3.4 V1 B D चतुर्दिशो वै विदि(K3 D3 न प्रदि)शश्च पार्थिव — d) D3 अवेदिति (for [अ]भवत्) — For 69, S (except T2) subst.

897* शरान्धकारं च कृत महात्मभि-
स्तदा दिशो न प्रबभु शरार्दिता ।

[(L. 1) M2–4 तु कृते (for च कृत) — (L. 2) M1 प्रबहु M शरावृता T1 तदाजिदेश न जहु शरातुरा, G1 तदा दिशो न प्रजहुश्च पार्थिवा, G2 तदा दिशो वा न वहु शरातुरा]

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś K2.4 द्वितीय(Ś1 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 75 (?), Ś2 59, B1 D3 79, B4 75, B5 81, Da1 90, D1 72, D4 60, T1.3 G2.3 M1 92, T2 87, M2–4 91

५८

संजय उवाच ।
राजन्कुरूणां प्रवरैर्बलैर्भीममभिद्रुतम् ।
मज्जन्तमिव कौन्तेयमुज्जिहीर्षुर्धनंजयः ॥ १
विमृद्य सूतपुत्रस्य सेनां भारत सायकैः ।
प्राहिणोन्मृत्युलोकाय परवीरान्धनंजयः ॥ २
ततोऽस्याम्बरमावृत्य शरजालानि भागशः ।
अदृश्यन्त तथान्ये च निघ्नन्तस्तव वाहिनीम् ॥ ३
स पक्षिसंघाचरितमाकाशं पूरयञ्शरैः ।
धनंजयो महाराज कुरूणामन्तकोऽभवत् ॥ ४
ततो भल्लैः क्षुरप्रैश्च नाराचैर्निर्मलैरपि ।
गात्राणि प्राक्षिणोत्पार्थः शिरांसि च चकर्त ह ॥ ५
छिन्नगात्रैर्विकवचैर्विशिरस्कैः समन्ततः ।
पतितैश्च पतद्भिश्च योधैरासीत्समावृतम् ॥ ६
धनंजयशराभ्यस्तैः स्यन्दनाश्वनरद्विपैः ।
रणभूमिरभूद्राजन्महावैतरणी यथा ॥ ७
ईषाचक्राक्षभङ्गैश्च व्यश्वैः साश्वैश्च युध्यताम् ।

58

1 G2 om the ref — a) Dn1 एतद्, T2 तत (for राजन्) T1 G1 2 प्रवरा — b) B2 बाणैर्, S (except T2) भल्लैर् (for बलैर्) D6 भीमसेनम् (for बलैर्भीमम्) T1 G1.2 M1 अभिद्रवन् (for °द्रुतम्) — c) V1 गर्जतम्, D8 कथंतम् (for मज्जन्तम्) Ś K1 2 4 एव (for इव) — d) D8 G1 धनजय

2 a) V1 B1 D8 विसृज्य, B4 विमृज्य, B6 M2–4 प्रमृद्य (for विमृद्य) — b) D6 T2 G1 सैन्यं, M1 सेना D8 सेनां भरतसत्तम — d) Ś1 K B2 नरवीरान् (for पर°)

3 a) B2 हि (for ऽस्य) V1 B D (except D8) आश्रित्य (for आवृत्य) — b) T1 G2 भारत (for भागश) — c) S ततो (for तथा) K3 D8 G1 [अ]न्यानि, Da1 D1.8 [अ]न्योन्यं (for [अ]न्ये च) B6 ह (for च) D6 अदृश्यंतां ततो निन्ये — d) K3 D1 निघ्नतस्, K4 B1 2 4 Da1 Dn1 D8 4.6 7 निजघ्नुस्, G1 निघ्नतुस (for निघ्नन्तस्) Ś2 K1 2 4 सर्व-, G2 इव (for तव)

4 a) Ś2 K1 2 4 स पक्षिसघ(Ś2 °घं)चरितम् — b) D6 पूरयत् — c) D1 ततो जयो (for धनंजयो) B1 4 5 Dn1 D2 4 6 7 S महाबाहु (for °राज) — d) M1 अंतकोपम (for °कोऽभवत्)

5 a) G1 क्षुरप्रैश्च- — b) K1 निटुलैर् (sic), K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 विमलैर् (for निर्मलैर्) D3 T1 8 G M क्षुरैरजलिकैरपि — c) M1 शत्रूणा (for गात्राणि) K1 प्राक्षिपत्, B1–4 Dn1 D2 – प्राच्छिनत्, D1 प्राच्छिनोत्, D6 G1 प्रहरन्, T1 पूरयन्, T2 G2 M प्राहिणोत्, T3 G3 प्रावृणोत् (for प्राक्षिणोत्) — d) Ś K1.2 च ननर्त, K8 विचकर्त, K4 न्वचकर्त (sic), B5 D6 T2 G1.3 M निच° (for च च°)

6 a) D6 S (except T2) भिन्न- (for छिन्न-) — b) K8 शिरस्कंधै, B5 T1 G1 विशिरस्कै, G3 विशरस्कै T1 G2 M सहस्रश (for समन्तत) — c) B2 D2 8 8 पातितैश्, B3 ताडितैश् — d) D8 सर्वम्, G2 M यौधैर्- B1 4 Dn1 D2–3 7 T1 8 G M समावृता (M3 °त); D3 यथावृतं, T2 धरावृता (for समावृतम्)

7 a) Ś2 (sup lin) K1 -शरन्यस्तै ; K4 -शरान्यस्तैः B2 3 Da1 D1 5 -शर(B5 °रा)ध्वस्तै (for -शराभ्यस्तै). — b) Ś2 K1 3 4 V1 B D T3 G3 रथद्विपै (for -नरद्विपै) — After 7ab, N (except D6) T2 ins

898* सच्छिन्नभिन्नविध्वस्तैर्व्यङ्गाङ्गावयवै स्तृता ।
सुदुर्गमा सुविषमा घोरात्यर्थं सुदुर्दृशा ।

[(L 1) Ś1 K1 2 -छिन्नविध्वस्तै (for -भिन्नविध्वस्तै) B6 शरनिर्भिन्नविध्वस्तैर्, D8 सच्छिन्नभिन्नावयवैर् (for the prior half) Ś2 K4 सृता, K8 पृथक्, Dn1 स्तुता, D2 कृता, D3 सृता, T2 तथा (for स्तृता) — K8 reads line 2 and 7c–8b after 10a — (L 2) B2 सुदुर्दृशा (sic) D8 घोरा क्षतसुदारुणा (for the posterior half)] — c) T2 बभौ (for अभूद्) — For 7cd, D6 T1 2 G M subst.

899* गतसत्त्वै ससत्त्वैश्च संवृतासीद्वसुधरा ।

[T3 G2 3 गतप्राणै सप्राणैश्च (for the prior half)]

8 For sequence in K3, cf v 1 7 — a) K2 V1 B1 3 ईशाचक्राक्षभग्नै(K2 °भग्नै)श्च, K8 Da1 D1 2 3 ईषा चक्राक्षभग्नैश्च, K4 ईषाश्चकागभग्नैश्च, B2 ईषाभग्नैश्छिन्नचक्रैश्च चक्राक्षभग्नैश्च, K4 ईषाश्चक्रागभगेश्च, B2 ईषाभग्नैश्छिन्नचक्रैश्च (sic), B4 Dn1 D3–4 7 ईषा(D8 °शा)चक्राक्षभङ्गैश्च, B3 ईशा चक्रैश्च भग्नाक्षैर् (sic); T2 ईषाचक्रैश्च भग्नैश्च — b) K3 न सै (sic) (for व्यश्वै) — c) K3 ससूतैर् B1 युतसुतैश्च (for

ससूतैर्हतसूतैश्च रथैः स्तीर्णाभवन्मही ॥ ८
सुवर्णवर्मसंनाहैर्योधैः कनकभूषणैः ।
आस्थिताः कृतवर्माणो भद्रा नित्यमदा द्विपाः ।
क्रुद्धाः क्रुद्धैर्महामात्रैः प्रेषितार्जुनमभ्ययुः ॥ ९
चतुःशताः शरवर्षैर्हताः पेतुः किरीटिना ।
पर्यस्तानीव शृङ्गाणि ससत्त्वानि महागिरेः ॥ १०
धनंजयशराभ्यस्तैः स्तीर्णा भूर्वरवारणैः ।
अभिपेदेऽर्जुनरथो घनान्भिन्दन्निवांशुमान् ॥ ११
हतैर्गजमनुष्याश्वैर्भग्नैश्च बहुधा रथैः ।
विशस्त्रपत्रकवचैर्युद्धशौण्डैर्गतासुभिः ।
अपविद्धायुधैर्मार्गः स्तीर्णोऽभूत्फल्गुनेन वै ॥ १२
व्यस्फूर्जयच्च गाण्डीवं सुमहद्भैरवस्वनम् ।
घोरो वज्रविनिष्पेषः स्तनयित्नोरिवाम्बरे ॥ १३
ततः प्रादीर्यत चमूर्धनंजयशराहता ।

हत॰) — d) K3 कीर्णा, D8 छिन्ना (for स्तीर्णा) — For 8, D6 T1 G M subst.

900* ससूतैर्हतसूतैश्च सादिहीनैश्च वाजिभिः ।
ईषाचक्राक्षभग्नैश्च रथैः स्तीर्णा वसुंधरा ।

[(L 1) D6 T3 G1 सादिभिश्चैव वाजिभिः (for the posterior half) — (L. 2) T1 भग्नैश्च (for भग्नैश्च) D6 ईषाचक्रैश्च भग्नैश्च (for the prior half) T1 G1 2 कीर्णा (for स्तीर्णा)]

9 a) K4 V1 B Dn1 D2–4 7 8 T1 -वर्णसनाहैर् (B2 °सांनाहै, T1 °संनद्धै) (for वर्मसंनाहैर्) — b) G1 M1 2 4 योधै D6 S (except T3) कनकमालि(G1 मौलि)भिः (for °भूषणैः) — c) Ś1 आस्थिता, T2 आस्तृता (for आस्थिताः) V1 B1 3–5 D2 क्रूरवर्माणो, B2 व्याप्त°, Da1 D1.5 छिन्न°, Dn1 D7 कृष्ण°, D3 क्षिप्त°, D6 T2 3 G1 3 घृत°, G2 कृत्त° (for कृत°) — d) Dn1 D1 G2 नित्यमहा (G2 °द)द्विपा Ś K1 2 4 रुद्रादित्यमदान्विता — e) Ś1 क्रुद्ध B1 3 4 Dn1 D3 4 7 क्रूरैर् (for क्रुद्धैर्) — f) K3 प्रेरिता, T1 प्रहिता (for प्रेषिता) T2 पार्थम् (for [अ]र्जुनम्) V1 B3 5 D6 प्रेषि(B3 °रि)ता फाल्गुन प्रति, B1 3 4 Da1 D1.5 प्रेषिता(Da1 D1 5 °तो)गुह्यचोदिता ; Dn1 D3 4 7 8 पार्ष्णिगुह्यप्रचोदिता.

10 a) D3 6 चतुःशत (D3 °तां) K1 शरशतैर्, K3 B1 3 5 D T1 2 G1 M °वरैर्, T3 G2 3 रथवरा (for शरवर्षैर्) — After 10a, K3 reads line 2 of 898* and 7c–8b — b) Ś K1 किरीटिन — c) K3 पयस्ताता च (sic), B2 पार्वतानीव (for पर्यस्ता°) — d) V1 सरशानि; B2 5 Da1 Dn1 D2–4 7 ससद्वानि (for ससत्त्वानि)

11 ab) K2 -शरभ्यस्तै, D6 -शरध्वस्तै, T1 -शराभस्तै (sic) (for शराभ्यस्तै) T1 G1 2 कीर्णा गौर्, T3 G3 कीर्णा भूर् (for स्तीर्णा भूर्) M गौर् (for भूर्) T2 धनजय शारप्रस्तस्तीर्णाथ नरवारणै — After 11ab, V1 B D (except D3) ins

901* समन्ताज्जलदप्रख्यान्वारणान्मदवर्षिण ।

[B2 D2 6 स तु तान्, Da1 D1 5 स(D1 सं)तता (for समन्ताज्)]

c) Ś K1 2 D3 अभिपेते (Ś1 °तैर्) (for °पेदे) K2 [ऽ]र्जुनरथौ, T2 °न सोथ — d) T2 घन B6 भिन्नान् (for भिन्दन्) T1 3 G2 3 M घन भित्त्वा (T3 हित्वा) यथांशुमान्, G1 घन भित्वा ****

12 K1 om. 12a–13b G1 om from 12a up to सुमहद् (in 13b) — a) T2 गजमनुष्यैश्च — b) Ś2 B4 Dn1 D2 6 7 भिन्नैश्च, D1 भग्नैश्च (for भग्नैश्च) V1 नृपै (for रथै) K3 भग्नैर्नैश्चवधा रथै (sic) — c) B Da1 Dn1 D2–4 6 7 विशस्त्रयन्त्र(B2 5 °वर्म, D6 °चर्म)कवचैर्, D3 °पत्रभवनैर्, T1 3 G2 3 °व(G2 °श)स्त्रकवचैर् — d) B2 हतासुभि — e) Ś2 मार्गैस्, K3 मग्ना, B1 मार्गाव, D6 T G3 M स्तीर्णो, G2 कीर्णो D3 अपविद्धायुधसृग्मि (sic) — f) Ś2 B2 तीर्णो, B4 Dn1 D4 7 तीक्ष्णो, D3 तीर्णा (for स्तीर्णो) D6 S (G1 om) मार्ग आसीत्किरीटिना (T2 M न)

13 K1 om 13, G1 om up to सुमहद् (in 13b) (cf. v l 12) — a) K2 व्यस्फुज**श्च, K3 विस्फार्ययच्च, K4 विस्फूर्जयच्च, B1 विस्फूर्जयंश्च, B2 4 Da1 D1 2 5 7 व्यस्फारयद्वै (Da1 D1 5 °च्च), Dn1 D4 विस्फारयन्वै, D3 विस्फारयच्च, D6 T2 विस्फा(T2 °ष्फा)रयंश्च, D8 विस्फूर्जन्भाति, T1 विस्फारितश्च, T3 G2 3 M विष्फारित च (for व्यस्फूर्जयच्च) D3 गाजीव — b) T1 3 G2 3 M स(T1 G2 ह्र)त्यासीद्, T2 अत्याक्षीद् (for सुमहद्) Ś1 K2 D1 भैरवं स्वन, V1 B Dn1 D3 4 7 भैरव रव, T1 भैरवस्वनै, Bom ed भैरवारव (for °वस्वनम्) — c) Ś2 B1 Dn1 D3 4.7 घोर, D6 घोषो (for घोरो) V1 B5 D2 8 घोरो वज्रविनिष्पेष, B3–4 घोरवज्रविनिष्पेष (B4 °श), T1 G1 M सुघोर (T2 G1 °ष) वज्रनिष्पेषं; T2 सुघोषं वज्रनिर्घोष, T3 G2 3 सुघोर वज्रनिष्पेषै — d) Ś2 K4 स्तनयस्तोर्, B2 °यित्नुर्, C0 °यित्नोर् (as in text) K2 अम्बरे T G M2–4 स्तनयन्निव तोयद, M1 स्तनन्निव च तोयद

14 a) T3 G1 3 तव (for तत) K3 V1 M1 प्रदीर्यत, D6 G2 प्रकीर्यत, T2 व्यदी°; T3 G1 3 प्राकी° (for प्रादी°)

महावातसमाविद्धा महानौरिव सागरे ॥ १४
नानारूपाः प्रहरणाः शरा गाण्डीवचोदिताः ।
अलातोल्काशनिप्रख्यास्तव सैन्यं विनिर्दहन् ॥ १५
महागिरौ वेणुवनं निशि प्रज्वलितं यथा ।
तथा तव महत्सैन्यं प्रास्फुरच्छरपीडितम् ॥ १६
संपिष्टदग्धविध्वस्तं तव सैन्यं किरीटिना ।
हतं प्रविहतं बाणैः सर्वतः प्रद्रुतं दिशः ॥ १७
महावने मृगगणा दावाग्निग्रसिता यथा ।
कुरवः पर्यवर्तन्त निर्दग्धाः सव्यसाचिना ॥ १८
उत्सृज्य हि महाबाहुं भीमसेनं तदा रणे ।
बलं कुरूणामुद्विग्नं सर्वमासीत्पराङ्मुखम् ॥ १९
ततः कुरुषु भग्नेषु बीभत्सुरपराजितः ।
भीमसेनं समासाद्य मुहूर्तं सोऽभ्यवर्तत ॥ २०
समागम्य स भीमेन मन्त्रयित्वा च फल्गुनः ।
विशल्यमरुजं चास्मै कथयित्वा युधिष्ठिरम् ॥ २१
भीमसेनाभ्यनुज्ञातस्ततः प्रायाद्धनंजयः ।
नादयन्रथघोषेण पृथिवीं द्यां च भारत ॥ २२
ततः परिवृतो भीमैर्दशभिः शत्रुपुंगवैः ।
दुःशासनादवरजैस्तव पुत्रैर्धनंजयः ॥ २३
ते तमभ्यर्दयन्बाणैरुल्काभिरिव कुञ्जरम् ।

— [b]) D8 -शरार्दिता; G2 M1 4 -शराहता — [c]) K3 महावातेन संविद्धा

15 [a]) K3 V1 B D T1. 2 प्राणहरा (for प्रहरणा) — [b]) K3 गांडीवनोदिता, D8 गाजीवनिर्गता — [c]) Ś2 V1 Da1 D5 आला(Ś2 °ल)तोल्काशनि, D8 अलातोर्का°, T3 G अकालोल्का° (for अलातोल्का°) Co cites अलातम् and उल्काशनी Ś1 K1. 2 4 प्रख्यैस् (for -प्रख्यास्) — [d]) Ś K2 4 T2 M1 3 व्यनिर्दहन्, K1 व्यमर्दयत्, B1 5 व्यदीदहन्, D6 विनिर्दहेत् (for °र्दहन्) G2 तव सैन्यस्य निदहन्

16 [a]) D8 महागिरेर् — [b]) D6 T1 2 G3 M अग्नि, T3 G1 2 अग्नि (for निशि) G1 M1 प्रज्वलितो (M1 °ता) — K3 reads 16[c]–18[b] twice — [c]) V1 B1–3 Dn1 D3 4 7 8 T1 M4 महासैन्य — [d]) K1 प्रास्फतत्, K4 D6 8 T1 3 G M1 प्रस्फुरत्, B1 m 2 4 5 D3 4 7 M2–4 प्रा(M2. 3 प्र)स्फुटत् (for प्रास्फुरत्)

17 For the repetition in K3, of v l. 16 — [a]) B5 सदिष्ट (for संपिष्ट-) Ś1 -विश्वस्त (for -विध्वस्त) D6 तद्विनष्ट सुविध्वस्त, T G1 3 M तत्पिष्ट(T1 °ष्ट)नष्टविध्वस्त (G2 °ध्वस्तस्, M3 4 °द्ध तु) — [c]) Ś1 B1 4 Dn1 D3 4 7 कृत प्रविहत, K3 4 हत(K4 °त)प्रति°, V1 D2 क्षतं प्रति°, B2 3 Da1 D1 5 कृत प्रति°, B5 कृतप्रविहत, D6 T2 G2 M2–4 हतविप्रहत, D8 हत विप्रद्रुतं, T1 3 G3 हत विप्रहत (T1 °हता), G1 हता प्रहता, M1 एव प्रविहत, Co हत प्रतिहतं (for हतं प्रवि°) — [d]) K4 यथा (for दिश) K3 अर्जुनेन गद त्रिश (sic), D6 T3 G M अर्जुनेन गता (D6 हता, T3 G2 3 गत) दिश, T1 2 प्रायाद्भीत दिशो दश

18 For the repetition in K3, cf. v l 16 — [a]) Dn1 महावन D6 S सश्वापदा (for मृगगणा) — [b]) K3 4 V1 B D S दा(D3 T2 G2 3 M द)वाग्नित्रासिता (for °ग्रसिता) K1 तथा, B5 D6 S इव (for यथा) — [c]) T3 पर्यधावत (for °वर्तन्त). M1 पर्यवर्तत कुरवो

19 [a]) B (except B3) Dn1 D3 7 8 T1 3 G च (for हि) B5 महाबाहो — [b]) K3 रणांतरे, B1 D3 M1 महारणे, B4 Dn1 D4. 7 तथा रणे, Da1 D1 5 6 T1 3 G M2–4 महाहवे, D2 तथेतरे (for तदा रणे). — [c]) T1 G1 आच्छिन्नं T3 G2 3 उच्छिन्नं (for उद्विग्नं) — [d]) S (except T3) transp सर्वम् and आसीत् K4 पुरामुख (for पराङ्मुखम्).

20 [b]) K3 भीभत्सुर् B5 अपलायित, M1 अपराजितं — [d]) B5 T3 स व्यतिष्ठत (for सोऽभ्यवर्तत) T1. 3 G M मुहूर्तादभ्यवर्तत

21 [a]) K1 3 V1 B D (except D3) T G M1 च, M2–4 तु (for स) — [b]) K3 V1 तु (for च) Some MSS फाल्गुन D6 धनजय (for च फल्गुन) S जल्पित्वा च (T3 G2 3 °त्वाथ) धनजय — V1 om 21[c]–23[d] — [c]) Dn1 अनुजं (for अरुज). — [d]) G2 कल्पयित्वा (for कथ°)

22 V1 om 22 (cf v l 21) — [b]) K3 ततस्त धनजय (sic) — T2 om from 22[c] up to the end of this adhy — [d]) K4 च भारत, S (T2 om) इतारिहा

23 V1 T2 om. 23 (cf v l 21, 22) K3 repeats 23[ab] after 24 — [a]) K3 (both times) 4 V1 D S (T2 om) वी(D1 घो)रैर् (for भीमैर्) — [b]) Ś2 K1 शत्रुपुंगव, K3 (second time) स धनजय, K4 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 योधपुगवै, D6 S (T2 om) शत्रुतापन (M1 °न), D3 कुरुपुगवै (for शत्रु°) — [c]) G1 दु शासनाय स्वरजैस् (sic) — [d]) K4 पुत्रै (for पुत्रैर्) Da1 धनजय

24 T2 om 24 (cf. v l 22) — [a]) Ś1 K3 अभ्यार्दयन् — [c]) V1 व्यावर्ते ते नरा (sic), B3 अप्रतापसना, (sic), D1 आमर्तप्यसना, T1 आमन्त्य°, G2 आवर्ते-

आततेष्वसनाः क्रूरा नृत्यन्त इव भारत ॥ २४
अपसव्यांस्तु तांश्चक्रे रथेन मधुसूदनः ।
ततस्ते प्राद्रवञ्शूराः पराङ्मुखरथेऽर्जुने ॥ २५
तेषामापततां केतूत्रथांश्चापानि सायकान् ।
नाराचैरर्धचन्द्रैश्च क्षिप्रं पार्थो न्यपातयत् ॥ २६
अथान्यैर्दशभिर्भल्लैः शिरांस्येषां न्यपातयत् ।
रोषसंरक्तनेत्राणि संदष्टौष्ठानि भूतले ।
तानि वक्त्राणि विबभुर्व्योम्नि तारागणा इव ॥ २७
तांस्तु भल्लैर्महावेगैर्दशभिर्दश कौरवान् ।
रुक्माङ्गदान्रुक्मपुङ्खैर्विद्ध्वा प्रायादमित्रहा ॥ २८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५८ ॥

५९

संजय उवाच ।
तं तु यान्तं महावेगैरश्वैः कपिवरध्वजम् ।
युद्धायाभ्यद्रवन्वीराः कुरूणां नवती रथाः ।
परिवव्रुर्नरव्याघ्रा नरव्याघ्रं रणेऽर्जुनम् ॥ १

ष्वासना (for °ष्वसना) K8 V1 B Da1 Dn1 D1 5 7 T1 3 G3 शूरा, D6 G1 2 M वीरा (for क्रूरा) — d) B2 कौरवान्, D2 दृश्यते (for भारत) — After 24, K3 repeats 23^{ab}

25 T2 om 25 (cf v l. 22) — a) D6 S (T2 om) अपसव्य (for °सव्यांस्) K3 M2 3 ततश्, B2 च तांश् (for तु तांश्) — After 25^{ab}, N (D6 marg *sec. m.*) T1 ins

902* नियुक्तान्हि स तान्मेने यमायाशु किरीटिना ।

[Ś2 (*sup lin*) K4 D8 (*sup lin* as in text) वियुक्तान्हि स, B1 नियुक्तान्स हि, B2 विमुक्तादिव, B3 न युक्तान्हि स (for नियुक्तान्हि स) K3 नियुक्तानसतात्मानो, D2 रिपून्भिगतान्मेने (for the prior half) K3 यमयास्तु (*sic*), K4 यतताशु (for यमायाशु)]

— c) D6 S (T2 om) तथान्ये प्राणद(D6 प्रणम)न्मूढा — d) D6 T3 G पराङ्मुखमिवार्जुनं (G2 °नात्), T1 परावृत्ता रणेर्जुनात्, M1 पराङ्मुखरणेर्जुनात्

26 T2 om 26 (cf v l 22) — a) Ś2 समातता (for आपतता) T1 3 G3 3 M तेषा नानद(G3 °दय)तामश्वान्, G1 तेषा तु नर्दतामश्वान् — b) K3 V1 B D अश्वाश् (for रथाश्) T1 M केतूश्चागानि सारथी(T1 °यका)न्, T3 G केतूश्चापानि सारथीन् — d) D8 व्यपातयत्, T1 3 G M न्य(G1 M न्य)कृंतत (for न्यपातयत्)

27 Ś K1 2 T2 om 27 (for T2, cf v l 22) — a) D8 अन्येषां K3 D8 बहुभिर् (for दशभिर्) B5 बाणै (for भल्लै) — b) D8 आशु (for एषाम्) B1 4 Dn1 D2 4 6 7 S (T2 om) अपातयत्, D8 व्यपा (for न्यपा°) — c) K3 रोषै, D5 रोष, D8 रोषात् (for रोष) S (T2 om) रोषरक्तांतनेत्राणि — d) K4 Dn1 सदष्टोष्ठानि, D6 S (T2 om) सदष्टोष्ठानि — e) K3 D3 B2 5 D2 6 S (T2 om.) तेषा (for तानि) तानि and वक्त्राणि B2 वक्त्राणि (for विबभुर् (*sic*), D3 वबभुर्; T1 व

— f) K4 V1 B1. 2 4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 कमलानीव भूरिश

28 T2 om 27 (cf v l 22) — a) S (T2 om) तान्स (for तांस्तु) T1 3 G3 3 महेष्वासो (T1 °सान्) (for महावेगैर्) — b) T1 M भारतान्, T3 G भारत (for कौरवान्) — c) T1 3 G3 3 रुक्मांगा(T1 °क्माग्रा)न्रुक्मपुखैश्च — d) V1 B D S (T2 om) हत्वा (for विद्ध्वा)·

Colophon om. in S — *Day of Karna's Generalship* Ś K1. 3 4 द्वितीय(Ś1 K4 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 76 (?), Ś2 60, B4 D1 73, B5 82, Da1 91; D4 61

59

1 S om the ref. B2 reads 1^{ab} after 2 Sequence of D6 T2 after the ref is 2, 1^{ab}, 3^{ab}, 1^{cd}, 903*, 1^{ef} — a) G1 सतो (for स तु) K3 Da1 Dn1 D1 प्रयात, V1 B D2–8 T G3 3 M प्रयांत (for तु यान्तं) — After 1^{ab}, D6 T2 read 3^{ab}, T2 repeating it in its proper place B2 om 1^{cdef} — c) V1 B1. 4 Da1 D1 5 अभिद्रवन्, B5 अभिमुख (for अभ्यद्रवन्) K3 वीरान्; K8 धीर, V1 B4 भीम, B1 भीमा, Da1 D1 5 भीम (for वीरा) — d) Da1 नवभी, T3 G1 3 नृपते, M1 तावको (for नवती) — After 1^{cd}, N (except B2) T2 ins

903* कृत्वा संशसका घोराञ्शपथान्मासलौकिकान् ।

[Some MSS संसप्तका, Ś K2 4 T2 संशप्तकान् K3 V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1–5 7 8 घोर D6 कृत्वा ससप्तकगणा (for the prior half) K1 2 4 मद्य· (for V1 B (except B2) D शपथ half)]

महावातसमाविद्धा महानौरिव सागरे ॥ १४
नानारूपाः प्रहरणाः शरा गाण्डीवचोदिताः ।
अलातोल्काशनिप्रख्यास्तव सैन्यं विनिर्दहन् ॥ १५
महागिरौ वेणुवनं निशि प्रज्वलितं यथा ।
तथा तव महत्सैन्यं प्रास्फुरच्छरपीडितम् ॥ १६
संपिष्टदग्धविध्वस्तं तव सैन्यं किरीटिना ।
हतं प्रविहतं बाणैः सर्वतः प्रद्रुतं दिशः ॥ १७
महावने मृगगणा दावाग्निग्रसिता यथा ।
कुरवः पर्यवर्तन्त निर्दग्धाः सव्यसाचिना ॥ १८
उत्सृज्य हि महाबाहुं भीमसेनं तदा रणे ।
बलं कुरूणामुद्विग्नं सर्वमासीत्पराङ्मुखम् ॥ १९
ततः कुरुषु भग्नेषु बीभत्सुरपराजितः ।
भीमसेनं समासाद्य मुहूर्तं सोऽभ्यवर्तत ॥ २०
समागम्य स भीमेन मन्त्रयित्वा च फल्गुनः ।
विशल्यमरुजं चास्मै कथयित्वा युधिष्ठिरम् ॥ २१
भीमसेनाभ्यनुज्ञातस्ततः प्रायाद्धनंजयः ।
नादयन्रथघोषेण पृथिवीं द्यां च भारत ॥ २२
ततः परिवृतो भीमैर्दशभिः शत्रुपुंगवैः ।
दुःशासनादवरजैस्तव पुत्रैर्धनंजयः ॥ २३
ते तमभ्यर्दयन्बाणैरुल्काभिरिव कुञ्जरम् ।

— [b]) D8 -शरार्दिता, G2 M1 4 -शराहता — [c]) K8 महावातेन संविद्धा

15 [a]) K8 V1 B D T1, 2 प्राणहरा (for प्रहरणा) — [b]) K8 गाडीवनोदिता, D8 गाजीवनिर्गता — [c]) Ś2 V1 Da1 D5 आला(Ś2 °ल)तोल्काशनि, D8 अलातोर्का°, T8 G अकालोल्का° (for अलातोल्का°) Co cites अलातम् and उल्काशनी Ś1 K1 2 4 प्रख्यैस् (for प्रख्यास्) — [d]) S K2 4 T2 M1 8 व्यनिर्दहन्, K1 व्यमर्दयत्, B2 5 व्यदीदहन्, D6 विनिर्दहेत् (for °र्दहन्) G2 तव सैन्यस्य निदहन्

16 [a]) D8 महागिरेर् — [b]) D6 T1 2 G8 M अग्नि, T8 G1 2 अग्नि (for निशि) G1 M1 प्रज्वलितो (M1 °ता) — K2 reads 16[c]–18[b] twice — [c]) V1 B1–8 Dn1 D8 4 7 8 T1 M4 महासैन्य — [d]) K1 प्रास्फतत्, K4 D6 8 T1 8 G M1 प्रस्फुरत्, B1 m 2 4 5 D8 4 7 M2–4 प्रा(M2, 8 प्र)स्फुटत् (for प्रास्फुरत्)

17 For the repetition in K2, of v l. 16 — [a]) B5 सदिष्ट (for सपिष्ट) Ś2 विश्वस्त (for -विध्वस्तं) D6 तद्विनष्टं सुविध्वस्तं, T G2 8 M तत्पिष्ट(T1 °ष्टं)नष्ट विध्वस्त (G2 °ध्वस्तस्, M8 4 °स्तं तु) — [c]) Ś1 B1 4 Dn1 D8 4 7 कृत प्रविहत, K8 4 हत(K4 °त)प्रति°, V1 D2 क्षतं प्रति°, B2 8 Da1 D1 5 कृत प्रति°, B5 कृतप्रविहत, D6 T2 G2 M2–4 हतविप्रहत, D8 हत विप्रद्रुत, T1 8 G8 हत विप्रहत (T1 °हता), G1 हता॰प्रहता, M1 एव प्रविहत, Co हत प्रतिहतं (for हत प्रवि°) — [d]) K4 यथा (for दिश) K8 अर्जुनेन गद त्रिश (sic), D6 T8 G M अर्जुनेन गता (D6 हता, T8 G2 8 गत) दिश, T1 2 प्रायाद्भीत दिशो दश

18 For the repetition in K2, cf. v l 16 — [a]) Dn1 महावन D6 S सश्वापदा (for मृगगणा) — [b]) K8 4 V1 B D S दा(D8 T8 G2 8 M द)वाग्नित्रासिता (for °ग्रसिता) K1 तथा, B5 D6 S इव (for यथा) — [c]) T2 पर्यधावंत (for °वर्तन्त). M1 पर्यवर्तत कुरवो

19 [a]) B (except B8) Dn1 D8 7 8 T1, 8 G च (for हि) B5 महाबाहो — [b]) K8 रणांतरे, B1 D8 M1 महारणे, B4 Dn1 D4 7 तथा रणे, Da1 D1 5 6 T1, 8 G M2–4 महाहवे, D2 तथेतरे (for तदा रणे) — [c]) T1 G1 आच्छिन्नं; T8 G2 8 उच्छिन्नं (for उद्विग्न) — [d]) S (except T2) transp सर्वम् and आसीत् K4 पुरामुखं (for पराङ्मुखम्).

20 [b]) K2 भीभत्सुर् B5 अपलायित.; M1 अपराजितं — [d]) B5 T2 स व्यतिष्ठत (for सोऽभ्यवर्तत) T1, 8 G M मुहूर्तादभ्यवर्तत

21 [a]) K1 8 V1 B D (except D8) T G M1 च, M2–4 तु (for स) — [b]) K8 V1 तु (for च) Some MSS फाल्गुन D6 धनजय (for च फल्गुन) S जल्पित्वा च (T8 G2 8 °त्वाथ) धनजय — V1 om 21[c]–23[d] — [c]) Dn1 अनुज (for अरुज). — [d]) G2 कल्पयित्वा (for कथ°)

22 V1 om. 22 (cf v l 21) — [b]) K8 ततस्त धनजय (sic) — T2 om from 22[c] up to the end of this adhy — [d]) K4 च भारत, S (T2 om) इत्वारिहा

23 V1 T2 om 23 (cf v l 21, 22) K8 repeats 23[ab] after 24 — [a]) K8 (both times) 4 V1 D S (T2 om) वी(D1 घो)रैर् (for भीमैर्) — [b]) Ś2 K1 शत्रुपुंगव, K8 (second time) स धनजय, K4 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 योधपुगवै, D6 S (T2 om) शत्रुतापन (M1 °न); D8 कुरुपुगवै (for शत्रु°) — [c]) G1 दु शासनाय स्वरजैस (sic) — [d]) K4 पुत्रौ (for पुत्रैर्) Da1 धनजय

24 T2 om 24 (cf v l 22) — [a]) Ś1 K2 अभ्यार्दयन् — [c]) V1 व्यातस्ते ते नरा (sic), B2 अप्रतप्वसना, (sic), D1 आसतेष्वसना; T1 आमन्स्वप्व°, G2 आतते-

आततेष्वसनाः क्रूरा नृत्यन्त इव भारत ॥ २४
अपसव्यांस्तु तांश्चक्रे रथेन मधुसूदनः ।
ततस्ते प्राद्रवञ्शूराः पराङ्मुखरथेऽर्जुने ॥ २५
तेषामापततां केतूनश्वांश्चापानि सायकान् ।
नाराचैरर्धचन्द्रैश्च क्षिप्रं पार्थो न्यपातयत् ॥ २६
अथान्यैर्दशभिर्भल्लैः शिरांस्येषां न्यपातयत् ।
रोषसंरक्तनेत्राणि संदष्टौष्ठानि भूतले ।
तानि वक्त्राणि विबभुर्व्योम्नि तारागणा इव ॥ २७
तांस्तु भल्लैर्महावेगैर्दशभिर्दश कौरवान् ।
रुक्माङ्गदान्रुक्मपुङ्खैर्विद्ध्वा प्रायादमित्रहा ॥ २८

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५८ ॥

५९

संजय उवाच ।
तं तु यान्तं महावेगैरश्वैः कपिवरध्वजम् ।
युद्धायाभ्यद्रवन्वीराः कुरूणां नवती रथाः ।
परिवव्रुर्नरव्याघ्रा नरव्याघ्रं रणेऽर्जुनम् ॥ १

ष्वासना (for °ष्वसना) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 5 7 T1 3 G3 शूरा, D6 G1 2 M वीरा (for क्रूरा) — ^{d}) B2 कौरवान्, D2 दृश्यते (for भारत) — After 24, K3 repeats 23^{ab}

25 T2 om. 25 (cf v l 22) — ^{a}) D6 S (T2 om) अपसव्य (for °सव्यांस्) K3 M2-4 ततश्, B2 च तांश् (for तु तांश्) — After 25^{ab}, N (D6 marg *sec. m.*) T1 ins

902* नियुक्तान्हि स तान्मेने यमायाशु किरीटिना ।

[Ś2 (*sup lin*) K4 D8 (*sup lin* as in text) वियुक्तान्हि स, B1 नियुक्तान्स हि, B2 विमुक्तादिव, B3 न युक्तान्हि स (for नियुक्तान्हि स) K3 नियुक्तानसतास्मानो, D2 रिपून्भिगतान्मेने (for the prior half) K3 यमयास्तु (sic), K4 यतताशु (for यमायाशु)]

— ^{c}) D6 S (T2 om) तथान्ये प्राणद(D6 प्रणम)न्मूढा — ^{d}) D6 T3 G पराङ्मुखमिवार्जुन (G2 °नात्), T1 परावृत्ता रणेर्जुनात्, M1 पराङ्मुखरणेर्जुनात्

26 T2 om 26 (cf v l. 22) — ^{a}) Ś1 समासतां (for आपतता) T1 3 G3 3 M तेषा नानद(G2 °दय)साम श्वान्; G1 तेषां तु नर्दतामश्वान् — ^{b}) K3 V1 B D अश्वांश् (for रथाश्) T1 M केतूश्चागानि सारथी(T1 °यका)न्, T3 G केतूश्चापानि सारथीन् — ^{d}) D8 व्यपातयत्, T1 3 G M न्य(G1 M न्य)कृंतत (for न्यपातयत्)

27 Ś K1 2 T2 om 27 (for T2, cf v l 22) — ^{a}) D8 अन्येषा K3 D8 बहुभिर् (for दशभिर्) B5 बाणै (for भल्लै) — ^{b}) D8 आशु (for एषाम्) B1 4 Dn1 D2 4 6 7 S (T2 om) अपातयत्, D8 व्यपा (for न्यपा) — ^{c}) K3 रोषै, D5 रोष, D8 रोषात् (for रोष) S (T2 (om) रोपरक्तातनेत्राणि — ^{d}) K4 Dn1 सदष्टोष्ठानि, D6 S (T2 om) सदष्टोष्ठानि — ^{e}) K3 D8 सम; V1 B2 5 D2 6 S (T2 om.) तेषा (for तानि) K4 transp तानि and वक्त्राणि B2 वज्राणि (for वक्त्राणि) Dn1 विवधुर् (sic), D8 वयसुर्, T1 च विभुर् (for विबभुर्) — ^{f}) K4 V1 B1. 2 4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 कमलानीव भूरिश

28 T2 om 27 (of v l 22) — ^{a}) S (T2 om.) तान्स (for तांस्तु) T1 3 G2 3 महेष्वासो (T1 °सान्) (for महावेगैर्) — ^{b}) T1 M भारतान्, T3 G भारत (for कौरवान्) — ^{c}) T1 3 G2 3 रुक्मांगा(T1 °क्माग्रा)न्रुक्मपुखैश्च — ^{d}) V1 B D S (T2 om) हत्वा (for विद्ध्वा)·

Colophon om. in S — *Day of Karṇa's Generalship* Ś K1. 2 4 द्वितीय(Ś1 K4 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 76 (?), Ś2 60, B4 D1 73, B5 82, Da1 91; D4 61

59

1 S om the ref. B2 reads 1^{ab} after 2 Sequence of D6 T2 after the ref is 2, 1^{ab}, 3^{ab}, 1^{cd}, 903*, 1^{ef} — ^{a}) G1 ततो (for स तु) K3 Da1 Dn1 D1 प्रयात, V1 B D2–8 T G2 3 M प्रयात (for तु यान्त) — After 1^{ab}, D6 T2 read 3^{ab}, T2 repeating it in its proper place B2 om 1^{cdef} — ^{c}) V1 B1 4 Da1 D1 5 अभिद्रवन्, B5 अभिमुख (for अभ्यद्रवन्) K2 वीरान्; K3 वीर, V1 B4 भीम ; B1 भीमा , Da1 D1 5 भीम (for वीरा) — ^{d}) Da1 नवभी, T3 G1 3 नृपते; M1 तावको (for नवती) — After 1^{cd}, N (except B2) T2 ins

903* कृत्वा संशसका घोराञ्शपथान्भ्राह्मलौकिकान् ।

[Some MSS संसप्तका, Ś K2 4 T2 सशप्तकान् K3 V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1–5 7 8 घोरं D6 कृत्वा संसप्तकगणा (for the prior half) K1 2 4 मह्म (for माह्म) K3 शपथ माह्मलौकिक, V1 B (except B2) D शपथ पार(B1 परि)लौकिक (for the posterior half)]

— ^{e}) K1 Da1 D1 5 नरव्याघ्र, S (except T2) महात्मानं (T1 °नो) — ^{f}) Da1 D1 5 नरव्याघ्रो K1 धनजय (for रणेऽर्जुनम्)

कृष्णः श्वेतान्महावेगानश्वान्कनकभूषणान् ।
मुक्ताजालप्रतिच्छन्नान्प्रैषीत्कर्णरथं प्रति ॥ २
ततः कर्णरथं यान्तमरीन्घ्नन्तं धनंजयम् ।
बाणवर्षैरभिघ्नन्तः संशप्तकरथा ययुः ॥ ३
त्वरमाणांस्तु तान्सर्वान्ससूतेष्वसनध्वजान् ।
जघान नवतिं वीरानर्जुनो निशितैः शरैः ॥ ४
तेऽपतन्त हता बाणैर्नानारूपैः किरीटिना ।
सविमाना यथा सिद्धाः स्वर्गात्पुण्यक्षये तथा ॥ ५
ततः सरथनागाश्वाः कुरवः कुरुसत्तम ।
निर्भया भरतश्रेष्ठमभ्यवर्तन्त फल्गुनम् ॥ ६
तदायस्तममुक्तास्त्रमुदीर्णवरवारणम् ।
पुत्राणां ते महत्सैन्यं समरौत्सीद्धनंजयः ॥ ७
शक्त्यृष्टितोमरप्रासैर्गदानिस्त्रिंशसायकैः ।
प्राच्छादयन्महेष्वासाः कुरवः कुरुनन्दनम् ॥ ८
तां कुरूणां प्रविततां शस्त्रवृष्टिं समुद्यताम् ।
व्यधमत्पाण्डवो बाणैस्तमः सूर्य इवांशुभिः ॥ ९
ततो म्लेच्छाः स्थितैर्मत्तैस्त्रयोदशशतैर्गजैः ।
पार्श्वतोऽभ्यहनन्पार्थं तव पुत्रस्य शासनात् ॥ १०

---

2 For sequence in D6 T2, cf. v. 1. 1. — a) B2 D2 6 T2 तत कृष्णो, D5 कृष्णश्च तान् (for कृष्ण श्वेतान्) — b) K1 B (except B2) D (except D8) काचन-भूषणान्, T1 8 G2 8 M1 कनकभूषितान् (for °भूषणान्) — c) Ś2 मुक्तजाल , M8 मुक्तोजाल- (for मुक्ताजाल) K4 D8 -प्रतिच्छिन्नान्, S (except T2) -परिच्छन्नान् (for प्रति°) — After 2, B2 reads 1[ab]

3 For sequence in D6 T2, cf. v. 1. 1. B2 om. 3 — a) T1 प्रोप्यत् (sic), T2 8 G2 8 M प्रेक्ष्य, G1 प्रेक्ष्यत् (for तत) K4 कर्णरथे, D8 °वधे (for °रथं) B2 D8 T2 (first time) कर्णायाभिमुखं वीरान् — b) K3 परिसत (sic), V1 B Dn1 D2–5 8 T1 G M अरिघ्नं तं, Da1 D1 6 अनिघ्नंतं (for अरीन्घ्नन्त) B2 यथा ययु (for धनंजयम्) — c) Ś K1 2 T8 अभिघ्नत, K4 अभित्रघ्न — d) Some MSS ससप्तकरथा, K4 तं संशप्तकरथा (hypermetric), D6 8 S सशप्तकगणा (for °रथा) D6 तदा (for ययु°)

4 a) S D1 त्वरमाणास्, K1 2.4 D5 8 G1 M °माणस् K8 शूरान् (for सर्वान्) — b) T2 G1 ससूतेष्वासनध्वजान् — c) K8 मवतो, K4 V1 M3 नवतीं, G1 नवति, M1 नवतान् (for नवतिं) G1 वीरो — d) M1 नवभि (for निशितै) T G M2–4 नवत्या फल्गुन शरै

5 c) V1 G2 M1 पतंति (for ऽपतन्त) B8 4 D7 हतैर् (for हता) B2 M2 8 तेपतन्निहता बाणैर्, D2 ते पेतु-र्निहिता बाणैर्, D3 T8 G1 3 M4 ते पतति (M4 °तं) महा-बाणैर्; T1 ते एव निहता बाणैर्, T2 तेपतन्वै महाबाणैर् — c) B2 8 Da1 D1 5 सुकृतिन , B5 यदा सिद्धा (for यथा सिद्धा) D6 S विमानेभ्य सुकृतिन — d) K8 पुण्यक्षय K3 गता , V1 B2 3 5 Da1 D1 2 4–6 S यथा, D8 भुवि (for तथा)

6 a) T1 -नागाश्वान् (for -नागाश्वा) — b) Ś K B (except B5) Dn1 D.–. 7 कुरुसत्तम — After 6[ab], B. ins .

904* क्षिप्रमेवाभिसंक्रुद्धा समरेऽरिजिघासया।

K8 om. 6[cd] D6 damaged — c) T1 भरतश्रेष्ठा — d) Some MSS फाल्गुनं, Da1 D1 5 फाल्गुन

7 ab) V1 B2 आयास्तम्, B1 आयांत, B2 4 D1.6 7 T2 आयास्त-, D8 आयास्तं, G2 यथा (for आयस्तम्) K1 अमुक्तास्तु, V1 अमुष्याास्त्रम्, B Da1 Dn1 D1–5 7 8 T1 2 -मनुष्याश्वम्; D6 T3 G M -मनुष्य च (for अमुक्तास्त्रम्) B1 T1 -रथवारणं, D8 T8 G M -रथवाजिमत् (G1 2 °न) (for -वरवारणम्) In dissolving the comp Co cites आयस्ता , मनुष्या , अश्वा , उदीर्णा and वरवारणा — c) B1 D (except D6 8) महासैन्यं — d) K4 समरोत्सीद्, D8 S (T1 damaged) तदा(G1 °था)रौत्सीद्, (for समरौत्सीद्) K4 V1 B D S (except T1) धनंजय

8 a) K1 T2 G1 2 शक्त्यष्टि, K4 शक्त्यृष्टिं (for शक्त्यृष्टि-) K8 शक्तितोमरप्रासासि- — b) T2 -निस्त्रंश- (for -निस्त्रिंश) — c) K4 B1 D8 G2 M1 प्रच्छादयन् — d) D6 S कुरुसत्तम (T1 8 G3 °म) (for °नन्दनम्)

9 a) K3 V1 B D S तामवरि(V1 B1–3 5 D8 °री)क्षे वितता — b) K8 अस्त्रवृष्टिं, D5 शर° (for शस्त्र°) B1.4 Dn1 D2.4 7 समंतत , S (except T2 G2) समुत्थिता (for समुद्यताम्) — d) G2 तिग्मै (for तम) D8 सूर्यम् K2 सूर्यास्तवांशुभि (sic)

10 G1 om 10. — a) S (except T2, G1 om) तथा (M1 °दा) (for ततो) B1 म्लेच्छाश्रितैर्, B2 2 5 Da1 D2 5 T2 म्लेच्छा स्थिता, B4 D1 7 8 G2 8 M1 म्लेच्छास्थितैर् (D1 °ता), M3 म्लेच्छै स्थितैर्, M2 4 म्लेच्छान्वितैर् Co cites स्थिता K3 दांतैस्, T1 वृत्तैस् (for मत्तैस्) D6 तथास्थितै-र्मदोत्कटैस् — b) Da1 D1 5 त्रयोदशगतैर् (for °शतैर्) — c) K3 B (except B5) Dn1 D2 7 8 त्यहनन् (D1 °त्), V1 D2 G2 M1 [ऽ]भ्यहनत्, Da1 D1 5 T2 G2 व्यधमन्, T1 न्यहनत् (for ऽभ्यहनन्) — d) Ś1 शासनं

कार्णिनालीकनाराचैस्तोमरैः प्रासशक्तिभिः ।
कम्पनैर्भिण्डिपालैश्च रथस्थं पार्थमार्दयन् ॥ ११
तामस्त्रवृष्टिं प्रहितां द्विपस्थैर्यवनैः स्मयन् ।
चिच्छेद निशितैर्भल्लैरर्धचन्द्रैश्च फल्गुनः ॥ १२
अथ तान्द्विरदान्सर्वान्नानालिङ्गैर्महाशरैः ।
सपताकान्सहारोहान्गिरीन्वज्रैरिवाभिनत् ॥ १३
ते हेमपुङ्खैरिषुभिराचिता हेममालिनः ।
हताः पेतुर्महानागाः साग्निज्वाला इवाद्रयः ॥ १४
ततो गाण्डीवनिर्घोषो महानासीद्विशां पते ।
स्तनतां कूजतां चैव मनुष्यगजवाजिनाम् ॥ १५
कुञ्जराश्च हता राजन्प्राद्रवंस्ते समन्ततः ।
अश्वाश्च पर्यधावन्त हतारोहा दिशो दश ॥ १६
रथा हीना महाराज रथिभिर्वाजिभिस्तथा ।
गन्धर्वनगराकारा दृश्यन्ते स्म सहस्रशः ॥ १७
अश्वारोहा महाराज धावमानास्ततस्ततः ।
तत्र तत्रैव दृश्यन्ते पतिताः पार्थसायकैः ॥ १८
तस्मिन्क्षणे पाण्डवस्य बाह्वोर्बलमदृश्यत ।
यत्सादिनो वारणांश्च रथांश्चैकोऽजयद्युधि ॥ १९

---

11 a) K4 कर्णनालीक, T1 G1 कर्णि(G1 °र्णी)नालिक (for कर्णिनालीक) — b) K1 3 V1 B D T G M1 तोमर- (for तोमरै) — c) Dn1 D2–4, 7 मुसलैर्, D6 S कर्पणै(T2 °रै)र् (for कम्पनैर्) V1 B Da1 D1 3–5 भिंदिपालैश्च — d) Ś2 Da1 आर्दयत्, K3 V1 B1 5 D6 8 S अर्दयन्

12 G1 om 12^{a}–13^{b} — a) K4 प्रहता (for प्रहितां) K3 V1 B1–3 5 D T G3 M ता शस्त्र(K3 °र)वृष्टिमतुला, B4 तां शस्त्रवृष्टिं बहुलां, G2 ता शस्त्रवृष्टीस्तुमुला — b) Ś1 K1 2 lacuna, Ś2 (sup lin) परित, B2 3 5 D2 3 प्रहिता (D2 3 °ता) (for यवनै) D6 T1 3 G3 5 M प्रेषितां प्रभु, T2 प्रहितां जय (for यवनै स्मयन्) V1 B4 Dn1 D3 4, 7 द्विपहस्तै प्रवेरितां — c) B2 D2 6 S (except T2, G1 om) बाणैर् (for भल्लैर्) — d) Dn1 अर्धचद्रश्च Some MSS फाल्गुन

13 G1 om 13^{ab} (cf v l 12) — a) B5 T2 ततस् (for अथ) B2 [ए]तान्, G2 ता — b) G2 नानालिंगान् K3 (marg) पतत्रिभि, V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 3–5 7 T2 शरोत्तमै (for महाशरै) — K3 om. 13^{c}–14^{a} — c) V1 B D S सपताकध्व(T2 °कान्ध्व) जारोहा(B5 °जोपेता)न् — d) D6 इंद्र, D8 वज्रिर्; S वज्र (for वज्रैर्) V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1–5 7 अहनत् T2 अच्छिनत् (for अभिनत्)

14 K3 om. 14^{a} (cf. v l 13) — a) M3 तैर् (for ते) G1 भीमपुखैर् (for हेम) D8 विविधैर् (for इषुभिर्) — b) V1 B D (except D8) S अर्दिता (for आचिता) M1 हेममालिन — K2 reads 14^{c}–15^{c} twice — c) Ś2 महानाग; K1 °रागा, T2 °वेगा, T3 G1 3 °राज, G2 °भागा (for °नागा) — d) M1 इवाग्नय — After 14, S (except T2) ins. an addl colophon [*Adhy no* T1 3 G2 3 93, G1 M 92]

15 Before 15, T1 3 G2 3 M ins संजय — a) D8 गांजीवनिर्घोषो — c) Ś2 (sup lin) कुरुतां, B4 D8 स्वनतां, Co स्तनता (as in text) K3 व्रजता, B2 क्रूरतां; T2 गर्जतां, G2 कूजिता, Co कूजता (as in text) — d) K3 4 मनुष्या (for मनुष्य-) B2 मनुष्याणां च वाजिनां

16 b) B D7 कुजराश्च- (for कुञ्जराश्च) G1 2 महाराज (G2 °जन्), M2–4 [आ]हवा राजन् — b) K3 V1 B D S दुद्रुवुस् (for प्राद्रवस्) — c) B D1 6 7 अश्वाश्च K3 पर्यवर्तंत (for °धावन्त) — d) S (except T1 M1) साश्वारोहा (for हता°)

17 a) G1 रथा भीता, G2 रथहीनान् (for रथा हीना) — T1 om (hapl) 17^{b}–18^{a} — b) T3 G1 3 वाजिनस् (for °भिस्) — d) Da1 D1 5 ते, T3 G M2–4 च (for स्म) V1 B5 D8 समंतत (for सहस्रश)

18 T1 om 18^{a} (cf v l 17) — b) D8 M1 धावमानांस् (M1 °मान) B3 G1 समतत, B4 Dn1 D7 इतस्तत, T1 3 G2 3 M सहस्रश (for ततस्तत) — After 18^{ab}, D6 ins

905* नर्दन्त कूजमानाश्च मनुष्यगजवाजिन ।
[Cf 15^{cd}]

— c) B3 5 D6 स्म, T1 च (for [ए]व) V1 पश्यते (for दृश्यन्ते) — d) K3 D8 G2 M2 पातिता; V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 निहता, D2 पदाता (for पतिता) G2 पाण्डुसायकै (for पार्थ°)

19 c) D8 सादिना D3 8 वारणाश्च, D6 वारणाश्च- — d) K3 यथा (for रथांश्) B5 मृधे (for युधि) — After 19, S ins

906* असंयुक्ताश्च ते राजन्परिवृत्ता रणं प्रति ।
नरा नागा रथाश्चैव नदन्तोऽर्जुनमभ्ययु ।

[(L. 1) T2 G1 असंवृत्ताश्, M2–4 °युताश् (for °युक्ताश्) — (L 2) T1 नर- (for नरा) M2–4 हयाश्चैव (for रथा°) M1 नर्दंतो (for नदन्तो)]

ततस्त्र्यङ्गेण महता बलेन भरतर्षभ ।
दृष्ट्वा परिवृतं राजन्भीमसेनः किरीटिनम् ॥ २०
हतावशेषानुत्सृज्य त्वदीयान्कतिचिद्रथान् ।
जवेनाभ्यद्रवद्राजन्धनंजयरथं प्रति ॥ २१
ततस्तत्प्राद्रवत्सैन्यं हतभूयिष्ठमातुरम् ।
दृष्ट्वा यदर्जुनं भीमो जगाम भ्रातरं प्रति ॥ २२
हतावशिष्टांस्तुरगानर्जुनेन महाजवान् ।
भीमो व्यधमदभ्रान्तो गदापाणिर्महाहवे ॥ २३
कालरात्रिमिवात्युग्रां नरनागाश्वभोजनाम् ।
प्राकाराट्टपुरद्वारदारणीमतिदारुणाम् ॥ २४
ततो गदां नृनागाश्वेष्वाशु भीमो व्यवासृजत् ।
सा जघान बहूनश्वानश्वारोहांश्च मारिष ॥ २५
कांस्यायसतनुत्रांस्तान्नरानश्वांश्च पाण्डवः ।

20 ^{a}) D6 T2 3 G M1 तत्र, M2–4 त तु (for ततस्) Ś K1 2 4 तुगेन, K3 Da1 D1 5 T2 3 G M ऽयंगेन, D6 T1 ऽयंशेन (for ऽयङ्गेण) — ^{b}) M4 भरतर्षभ — ^{c}) K3 परिघृतं, T1 °वृत S क्रुद्धो (for राजन्) — ^{d}) K4 Da1 D1 5 किरीटिना (for °टिनम्)

21 ^{a}) D6 S हताव(G3 °वि)शिष्टान् (for °वशेषान्) M1 उमृज्य (for उत्सृज्य) — ^{b}) S तावकान् (for त्वदीयान्). — ^{c}) V1 वेगेन (for जवेन) V1 [अ]भ्यहनद्, D6 S °पतद् (for °द्रवद्) D6 S (except T2) भीमो (for राजन्).

22 V1 om (hapl.) 22 D3 om 22^{c}–23^{b} — ^{c}) K3 B Da1 Dn1 D1–5.7 [अ]र्जुनं त(K3 Da1 D1 5 य)दा (for यदर्जुनं) D6 T1 3 GM दृष्ट्वार्जुनं (T1 G1 °नो) रणे भीमम्, T2 दृष्ट्वार्जुनं समीपं तम् — ^{d}) D6 T3 G आगतं, T1 आतुरं, M ह्यागतं (for जगाम) T2 आगच्छंतं वृकोदर

23 D3 om 23^{ab} (cf v 1 22) — ^{a}) Dn1 हतावशिष्टं — ^{b}) V1 B1–4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 महाबलान्, B5 D6 T2 3 G3 M °बल, D2 °रथान्, T1 G2 °रथ, G1 °बलं (for °जवान्) — ^{c}) K2 व्यदमद् B Dn1 D2–4 7 अभ्रांतो, D3 अभ्रातेर् (for अभ्रान्तो) V1 भीमो मर्दनसंभ्रांतो, D6 S भीमोभ्यधावत्सक्रुद्धो (D6 T2 G1 M °हृष्टो) — After 23, S ins

907* गदापाणिं तदा भीमं दृष्ट्वा भारत भारता ।
मेनिरे तमनुप्राप्तं दण्डहस्तमिवान्तकम् ।

[Cf lines 7–8 of 911* — (L 1) M2–4 ततो (for तदा) G1 M1 transp भीम and दृष्ट्वा — (L 2) G2 समनुप्राप्त (for तमनु°) G1 M2–4 दण्डपाणिम् (for °हस्तम्)]

24 ^{a}) B5 [अ]त्युग्रं; Da1 D1 [अ]त्युग्र — ^{b}) V1 T1 -भोजिनां, B2 -वाजिनां, D6 -भोजिनीं, G3 -भेदिनीं (for -भोजनाम्) — ^{c}) K3 प्राकाराद्रि-, D2 प्रकाराट्ट- (for प्राकाराट्ट-) G1 2 -पुरद्वारां (for पुरद्वार-) — ^{d}) Ś1 K2–4 G1 -दारणीम्, B3 -दारुणाम्, T2 -वारणाम् (for -दारणीम्) K3 अतिदारुणीं

25 D3 repeats 25^{ab} after 25 — ^{a}) K3 om. from गदा up to ष्वाशु (in 25^{b}) B3 3.5 D2 3 (second time) T2 गदामादाय वेगेन; T1 3 G3 M2–4 गदां तुरगनाशाय, G1 2 M1 गदां तु नगनागा(G1 °शा)य — ^{b}) B1 पुनर्, T1 3 G M त्वरन् (for आशु) D6 T1.3 G1.2 व्यपासृजत्, G2 M1 [ऽ]भ्यधा° (for व्यवा°) B3.5 D2.3 (second time) T2 पुनः पुनरवासृजत् — After 25^{ab}, B3.5 T2 ins

908* गजानश्वान्हयारोहानुद्दिश्योद्दिश्य भारत ।

— T2 om 25^{cd} — ^{c}) K5 सो जघान; B1 आज° (for सा ज°)

26 ^{a}) K3 B3 3 5 Da1 Dn1 D1 3–3 कार्ष्णायस (for कांस्या°) K3 B1 3–5 Dn1 D3 4 7 T1.2 -तनुत्राणान्, D6 T3 G M °त्रांश्च (for °त्रांस्तान्) D2 कर्णायसतनुत्रस्तान् — ^{b}) B2 रथान् (for नरान्) T1.3 G M नागांश्च (for अश्वांश्च) D6 नरनागाश्च मारिष, T2 नरानश्वान्रथान्गजान् — ^{c}) K3 T2 पातयामास (for पोथ°) — ^{d}) K4 सशब्दास् V1 अपतन्हयाद्; D2 ते परंतप (for तेऽपतन्हता) — For 26^{cd}, D6 T1.3 G M subst

909* क्षणेन भीम सक्रुद्धस्तान्निन्ये वै यमक्षयम् ।

[Cf line 12 of 911* T1 तान्निन्ये (for निन्ये वै)]

D3 T1 3 G M cont T2 ins after 26

910* तत स समरश्लाघी गजानीकमपातयत् ।
गदया व्यधमत्संख्ये दण्डपाणिरिवान्तक ।
गजान्सकङ्कटान्मत्तान्सारोहान्सपताकिन ।
न्यहनल्लीलया राजञ्शिक्षया च बलेन च ।
ते गजा बहुशो भग्ना हन्यमाना महारणे ।
विनदन्तो यथा तूर्णं पक्षवन्त इवाद्रय ।
निपेतुरुर्व्यां समरे भीमसेनेन पीडिता ।
छिन्नपक्षा यथा काले वज्रेणा इवाद्रय ।

[(L 1) T1 G2 गजानीकानि (for °नीकम्) T1 M2–4 निपातयत् (for अपा°) M1 ततोनीकस्य पातयत् (for the post. half) — (L. 2) T2 व्यचरत् (for व्यधमत्) D3 T3 G2 M संख्ये — (L 3) T1 सकर्णकान्, T3 G2 सक(G2 °क)टकान् (for सकङ्क°) G1 मारोहा° — (L. 4) T1 G1

पोथयामास गदया सशब्दं तेऽपतन्हताः ॥ २६
हत्वा तु तद्गजानीकं भीमसेनो महाबलः ।
पुनः स्वरथमास्थाय पृष्ठतोऽर्जुनमन्वगात् ॥ २७
हतं पराङ्मुखप्रायं निरुत्साहं परं बलम् ।

व्यालम्बत महाराज प्रायशः शस्त्रवेष्टितम् ॥ २८
विलम्बमानं तत्सैन्यमप्रगल्भमवस्थितम् ।
दृष्ट्वा प्राच्छादयद्बाणैरर्जुनः प्राणतापनैः ॥ २९
ततः कुरूणामभवदार्तनादो महामृधे ।

अद्दनल (for न्यह°) D6 गदया (for शिक्षया) — (L 5) D6 T3 G3 बहु शोभंत T3 G3 महाहवे (for °रणे) — (L 6) T1 M2-4 विनदतो, M1 विनदते D6 T2 तथा तूर्णं, G1 तथाभुवन् (for यथा तूर्णं) M1 पक्षयत D6 T1.2 G1 यथा (for इव) — (L. 7) D6 T1 2 G1 ताडिता, M1 पातिता, M2-4 तापिता (for पीडिता) — (L. 8) T1 इवाकाशे (for यथा काले) T2 G1 यथा (for इव)]

T2 cont N (except D6) ins after 26

911* दन्तैर्दशन्तो वसुधां शेरते क्षतजोक्षिता ।
मग्नमूर्धास्थिचरणा क्रव्यादगणभोजना ।
असृक्षासवसामिश्रं तृप्ता मासवसाशना ।
अस्थीन्यप्यश्नती तस्थौ कालरात्रीव दुर्दशा ।
सहस्राणि दशाश्वानां हत्वा पत्तींश्च भूयसा । [5]
भीमोऽभ्यधावत्संक्रुद्धो गदापाणिरितस्ततः ।
गदापाणिं ततो भीमं दृष्ट्वा भारत तावकाः ।
मेनिरे समनुप्राप्तं कालं दण्डोद्यतं यथा ।
स मत्त इव मातङ्गः संक्रुद्धः पाण्डुनन्दनः ।
प्रविवेश गजानीकं मकरः सागरं यथा । [10]
विगाह्य च गजानीकं प्रगृह्य महतीं गदाम् ।
क्षणेन भीमः संक्रुद्धस्तांश्चिन्ये यमसादनम् ।
गजान्सकङ्कटान्मत्तान्सरोहान्सपताकिनः ।
पततः समपश्याम सपक्षान्पर्वतानिव ।

[(L 1) K3 शरेस्ते, K4 शरते, Dn1 D1 शेरते K4 क्षतजोक्षितां, Dn1 क्षततताक्षिता (sic) — (L 2) Ś K1 2 4 कृष्ण (for मग्न) D3 -चरणै (for -चरणा) V1 मग्नाक्षिचरणास्ते वै (for the prior half) Ś K B5 D2.3 मोदना (K1 °न), Da1 -भोजन — (L 3) D3 असृक्क्षोम (for असृक्षास) V1 B2 5 Da1 D1 5 तृप्तिं चावाप्य (B5 °प) सा गदा, B1 4 Dn1 D2-4 7 तृप्तिमभ्यागता गदा, B3 तृप्तिमाप्यायसी गदा, T2 तृप्तिमाप हि सा गदा (for the posterior half) — (L. 4) Ś K V1 B5 Da1 D1 5 8 [उ]द्गिरती (for [अ]प्यश्नती) K3 4 दुर्दशा — (L. 5) K3 D3 भूरिश, B3.4 D4 T2 भूयश, D5 भूयात (sic) (for भूयसा) — (L. 6) B1 व्यधावत्, D1.5 [s]न्व°, T2 [s]त्य° (for ऽभ्य°) T2 इवान्तकः (for इतस्ततः) — With lines 7-8, of 907* — (L. 7) Ś K1 2 4 B4 तदा (for ततो) Ś1 भरत K3 B5 D3 T2 भारता Dn1 तावकः — (L 8) T2 तमनु- (for समनु-) K3 4 B D (except D6) काल-, V1 कालो T2 प्राप्त कालोद्यत (for कालदण्डो°) B1.2 4 Dn1 D2-4 7 यम (for यथा). K1 कालदण्डधरं यथा (for the posterior half.) — (L. 10) B4 गदापाणि (for गजानीकं) K1 तथा (for यथा) B5 भीमसेनमहाबल (for the posterior half) — B6 reads lines 11-14 and 27[ab] after 912* — (L 11) B5 T2 स (for च) T2 मकर सागर यथा (for the posterior half) — (L 12) Of 909* Ś1 B3 Dn1 D3 4 7 तन्, T2 स (for तान्) D2 यमक्षय (for °सादनम्) B1 तानि निन्ये यमक्षय (for the posterior half) — (L 13) K4 B D2 7 सकटकान्, Da1 D1 सककरान्, D3 ससकटान् (for सकङ्कटान्) B3 सपदानुगान् (for °ताकिन) — K2 T2 om line 14 — (L 14) D3 सारोहान् (for सपक्षान्) Ś1 पर्वतानि च (for °निव)]

27 [a]) G1 स हत्वा (for हत्वा तु) Da1 D1 5 T2 M1 तं (for तद्) — [b]) D3 भीमसेन B5 मकर सागर यथा — [d]) K3 V1 B D (except D2) S अभ्ययात् (for अन्वगात्)

28 [a]) B5 दृष्ट्वा (for हत) K3 हत पराङ्मुखं प्रायात्, B1 4 निहत प्राङ्मुखप्रायं, D6 S (except T2) तत. पराङ्मुखीभूतं (D6 °खमभूत्, T1 °स भीरवं, M °खमुख). — [b]) K3 बल परं (by transp), B2 3 5 Da1 D1 2 5 6 S बलं तव, D3 परंतप — [c]) K1 3 B2 3 5 T G3 M1 व्य(T3 वि)लंबत, D6 G1 तदानीं तु — [d]) B2 D2 शस्त्रविक्ष(D2 °क्षि)त; D6 G1 शस्त्र(G1 °र)पीडित; T1 °वेष्टित, T3 G1 3 M शरवेधि(G1 °गि, M4 °पि)तं (for शस्त्रवेष्टितम्) K3 प्राय शस्त्रविचेष्टित

29 [b]) K3 अप्रगर्भम्, B2 Da1 D1 5 °शस्तम्; G1 अप्रगल्भ्यम्, G2 °वल्गम् (for °गल्भम्) Ś K2 4 D6 इव स्थितं (for अवस्थितम्) T3 G3 प्रास्खलरसमवस्थित — [c]) K1 Da1 प्राच्छादयन्, K2 3 T2 प्रच्छादयद् D6 T1 3 G M दृष्ट्वा प्रच्छादयामास — [d]) V1 प्राणपातनैः, T2 °नाशनैः (for °तापनैः) D6 T1.3 G M फल्गुन शरवृष्टिभि — After 29, N (except D6) T2 ins

912* नराश्वरथमातङ्गा युधि गाण्डीवधन्वना ।
शरमातैश्चिता रेजुः कदम्बा इव केसरैः ।

[(L.1) D3 -रथमातग (for -रथमातङ्गा) K1 गांडीवधन्वन, K3 4 B1 °धन्विना — (L 2) K3 चिर, D4 7 च्युता (for चिता) Ś K2 4 कवधा (K2 °ध) (for कदम्बा) K3 B1.4 D4 केशरै (K3 °रा)]

— After the above, B5 reads lines 11-14 of 911* and 27[ab].

30 [b]) Ś1 आर्तनादो K3 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8

रथाश्वनागासुहरैर्वध्यतामर्जुनेषुभिः ॥ ३०
हाहाकृतं भृशं तस्थौ लीयमानं परस्परम् ।
अलातचक्रवत्सैन्यं तदाभ्रमत तावकम् ॥ ३१
आदीप्तं तव तत्सैन्यं शरैश्छिन्नतनुच्छदम् ।
आसीत्स्वशोणितक्लिन्नं फुल्लाशोकवनं यथा ॥ ३२
तद्दृष्ट्वा कुरवस्तत्र विक्रान्तं सव्यसाचिनः ।
निराशाः समपद्यन्त सर्वे कर्णस्य जीविते ॥ ३३
अविषह्यं तु पार्थस्य शरसंपातमाहवे ।
मत्वा न्यवर्तन्कुरवो जिता गाण्डीवधन्वना ॥ ३४
ते हित्वा समरे पार्थं वध्यमानाश्च सायकैः ।
प्रदुद्रुवुर्दिशो भीताश्चुक्रुशुश्चापि सूतजम् ॥ ३५
अभ्यद्रवत तान्पार्थः किरञ्शरशतान्बहून् ।

T2 महामृष (for °मृधे) — D2 ins after 30ab D6 after 914*

913* शतशो वध्यमानाना निशितैरर्जुनेषुभि ।

— D2 om. 30cd — c) K3 नराश्वरथमातगैर्, V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 नराश्वनागासु(V1 B4 °सु)-हरैर्; B2 शतशो नरसिंहाना, D3 नराश्वनागास्तु हतैर् (sic) — d) B2 युध्यताम्, D3 वध्यंताम्, Co वध्यताम् (as in text) — For 30, D6 T1 3 G M subst

914* कुरूणां तु महाराज आसीदार्तस्वरो महान् ।
नराश्वनागासुहरान्दृष्ट्वा बाणान्किरीटिन ।

[(L 1) G2 त (for तु) T3 G3 M1–3 आर्तस्वनो (for °स्वरो) — (L 2) T2 -नागासुहतान् (for °हरान्)]

31 a) D3 T3 G1 3 हाहाकार, T1 G2 °भूत (for °कृतं) T2 भयत्रस्तं, G1 बल त्रस्त, M1 3 भृशत्रस्त (for भृशं तस्थौ) K3 V1 B D T1 3 G3 3 M2 4 त्रस्तं (for तस्थौ) — b) D3 नीयमान (for लीय°) — c) T2 कुलाल- (for अलात-) D6 T3 G1 3 राजन् (for सैन्य) — D2 om (hapl) 31d–32a — d) D6 सैन्यं, D3 तत्र (for तदा) V1 भ्रमति, D6 S बभ्राम (for [अ]भ्रमत) G1 तद्बल (for तावकम्) — After 31, Ś1 K3 V1 B D (except D2) ins :

915* ततस्तद्युद्धमभवत्कुरूणा सुमहद्बलम् ।
न ह्यत्रासीदनिर्भिन्नो रथ सादी हयो गज ।

[(L 1) Ś1 K3 B5 D3 ध्वस्तम्, V1 भग्नम्, Da1 स्तब्धम् (for युद्धम्) B1 4 Dn1 D3 4 7 सुमहद्बले , D3 °हाबल (for °हद्बलम्) — (L. 2) Da1 D1 5 6 तत्र (for ह्यत्र)] while S ins

916* तव शरध्वस्तमभूत्कुरूणा सुमहद्बलम् ।
न तत्रासीदनिर्भिन्नो रथो वाजी नरो गज ।

[(L 1) T2 G1 ततोर्जुनशरध्वस्त (G1 °स्कन) (for the prior half) T2 अभवद् (for सुमहद्) — (L 2) T1 ह्यत्र (for तत्र) T2 G M अनिर्भिण्णो T2 G3 गजो (for नरो) T3 G3 नरो वाजि गजो रथ, G1 नरवाजिगजा रथा (for the posterior half)]

32 D2 om. 32a (cf v 1 31) — a) B1 आदीसम् (for °प्त) K3 V1 B D (D2 om.) S इव (for तव)

— b) B1 शनैश् (for शरैश्) D3 शरैश्छन्न-, T2 शर भिन्न- (for शरैश्छिन्न-) D6 शरैश्छिन्नतनुत्वच, G2 °च्छन्नं तु नश्वर — c) Ś1 K3 4 V1 B Dn1 D3 4 7 T1 सु-, T2 च, G1 स- (for स्व-) — d) K3 क्लेशशोक° (for फुल्लाशोक°) S (except T2) रौद्रं दृष्ट (G1 कष्टं, M1–4 द्रष्टु) विशां पते — After 32, D6 S ins

917* तत्सैन्य भरतश्रेष्ठ वध्यमान शितै शरै ।
न जहौ समर प्राप्य फल्गुन शत्रुतापनम् ।
तत्राद्भुतमपश्याम कौरवाणा पराक्रमम् ।
वध्यमानापि यत्पार्थं न जहु समरे प्रभो ।

[(L 1) D6 G1 हतभूयिष्ठ (for भरतश्रेष्ठ) D6 G1 आहत निशितै शरै (for the posterior half) — (L 2) M1 जहु (for जहौ) — (L. 4) D6 वध्यमानाश्च, T3 G2 3 °नोपि, G1 पीड्यमानापि (for वध्य°) T1 च, T2 तु (for [अ]पि) T3 G1 3 न जहौ भ(G1 °दुर्म)रतर्षभ (for the posterior half)]

a) K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 तं (for तद्). D6 S तं दृष्ट्वा विक्रम तस्य — b) D6 S कुरव (for विक्रान्त) V1 B (except B5) D (except D6) सव्य-साचिन — c) Ś1 समदृश्यत, Da1 D1 5 M1 °पद्यंत (for °पद्यन्त)

34 a) B (except B1) अविसह्यं तु (B3 च); Da1 D1. 5 8 °पह्यत, D8 °शह्य तु D6 च (for तु) Ś1 2 (sup. lin as in text) K1 2 4 कर्णस्य (for पार्थस्य) — b) K3 शरसंघातम्, T G2 M2–4 °सस्पर्शम् (for °संपातम्) G1 3 M1 शरस्पर्शं महाहवे — c) B2 बुद्ध्वा; B3 बुद्ध्वा (for मत्वा) Ś1 न्यवतन्, D3 व्यसर्पान् (sic) B5 T2 मत्वा न्यवर्तंत तदा, D6 T1 3 G M कुरव पर्यवर्त- (T1 °वस्य)त — d) Ś K2 4 जित (for जिता) D2 6 G1 M1 गाडीवधन्विना (D2 °न)

35 D2 om (hapl) 35–38 — a) G1 भित्त्वा, G2 हया (for हित्वा) V1 B (except B5) Dn1 D1. 4. 7 कर्णं (for पार्थं) — c) D6 S (except T2) विदुद्रुवुर् (for प्रदु°) B2 चापि (for भीताश्) — d) D1 चकुशुश्च; T2 चक्रशुम्

36 D2 om 36 (cf. v 1. 35) — a) D3 T2 3

हर्षयन्पाण्डवान्योधान्भीमसेनपुरोगमान् ॥ ३६
पुत्रास्तु ते महाराज जग्मुः कर्णरथं प्रति ।
अगाधे मज्जतां तेषां द्वीपः कर्णोऽभवत्तदा ॥ ३७
कुरवो हि महाराज निर्विषाः पन्नगा इव ।
कर्णमेवोपलीयन्त भयाद्गाण्डीवधन्वनः ॥ ३८
यथा सर्वाणि भूतानि मृत्योर्भीतानि भारत ।
धर्ममेवोपलीयन्ते कर्मवन्ति हि यानि च ॥ ३९
तथा कर्णं महेष्वासं पुत्रास्तव नराधिप ।
उपालीयन्त संत्रासात्पाण्डवस्य महात्मनः ॥ ४०
ताञ्शोणितपरिक्लिन्नान्विषमस्थाञ्शरातुरान् ।
मा भैष्टेत्यब्रवीत्कर्णो ह्यभितो मामितेति च ॥ ४१
संभग्नं हि बलं दृष्ट्वा बलात्पार्थेन तावकम् ।
धनुर्विस्फारयन्कर्णस्तस्थौ शत्रुजिघांसया ।
पाञ्चालान्पुनराधावत्पश्यतः सव्यसाचिनः ॥ ४२
ततः क्षणेन क्षितिपाः क्षतजप्रतिमेक्षणाः ।
कर्णं ववर्षुर्बाणौघैर्यथा मेघा महीधरम् ॥ ४३

$G_{1.3}$ तान्विद्रावयते पार्थ, T_1 G_2 M तानभिद्रवत पार्थ — ^{b}) D_8 बाणगणान् (for शरशतान्) D_6 S शितान् (for बहून्) — ^{c}) B_5 पाण्डवान्सर्वान्, D_6 S पां(T_2 गां)ढवीं सेना (for पाण्डवान्योधान्) — ^{d}) V_1 -पुरोमहान् (sic) (for पुरोगमान्) D_6 $T_{1\,2}$ G_1 राजस्य च वृकोदर, T_3 $G_{2\,3}$ M राजानं च युधिष्ठिर

37 D_2 om 37 (cf v l 35) — ^{a}) D_6 S तव (for तु ते) — ^{d}) K_3 द्वीपं कर्णो; D_6 G_1 कर्णो द्वीप° (by transp) T_1 तथा (for तदा)

38 D_2 om. 38 (cf. v l 35) — ^{a}) D_6 S [ऽ]पि (for हि) V_1 महीतोपि (for महाराज) — ^{b}) S transp पन्नगा and इव — ^{c}) Ś K_{2-4} $D_{1\,3}$ [उ]पलीयते, B_5 [अ]वनिन्युस्ते, D_5 [अ]भिलीयते, T_1 M_{2-4} [अ]वलीयत, T_3 G ०पली° (for [उ]प°) — ^{d}) K_4 D_6 T_3 $G_{1\,2}$ गांडीवधन्विन, D_8 गांजीवधन्वन

39 ^{a}) S यथा भूतानि सर्वाणि — ^{b}) D_6 मृत्यु त्रस्तानि $Ś_1$ K_3 V_1 B_{1-4} D मारिष (for भारत) — M_1 om 39^{c}–40^{b} — ^{c}) B_2 [उ]पलीयते D_6 T_1 G_2 M_{2-4} उपा-(T_1 G_2 °प)लीयत सत्रासाद्, T_3 $G_{1\,3}$ उपलीयति सत्रासाद् — ^{d}) $Ś_1$ $K_{1\,3}$ कर्ण**, $Ś_2$ (*sup lin* as in text) कर्णयति, K_4 कर्मवती, V_1 B_2 D_2 T_2 धर्मवति, Da_1 कर्ण°, Co कर्म° (as in text) $Ś_2$ Dn_1 $D_{4\,5}$ तु (for हि) $B_{3\,3}$ Da_1 $D_{1\,2\,5}$ वै, D_8 तु (for च) D_6 यमं धर्मपरायण, $T_{1\,3}$ G M_{2-4} धर्मं लोकपरायण

40 M_1 om 40^{ab} (cf v l. 39) — ^{b}) K_3 ते च (for तव) $T_{1\,2}$ G M_{2-4} जनाधिप (for नरा°) — ^{c}) B_2 D_2 T_2 $G_{1\,2}$ उपली(B_2 °नी)यंत (for उपा°). K_4 D_2 T_2 संत्रस्ता (for सत्रासात्)

41 ^{b}) K_3 श्रमातुरान्, D_3 शराहतान् (for °तुरान्) — ^{c}) T_1 भैषि — ^{d}) K_3 $D_{2\,4-6\,8}$ T_2 ह्यभीतो (T_2 °ता) V_1 मामितेपि, Da_1 $D_{1\,5}$ °हेति, Dn_1 समितेति (for मामि°) Co मामती (corrupt) $T_{1\,3}$ G M भीतानाविष्टचेतस

42 ^{a}) $B_{1\,4}$ प्रभग्नं हि, $D_{2-4\,6\,7}$ G_1 M_{2-4} स (D_5 सु) मग्नं हि, T_2 सप्रभग्न, G_2 सभिन्न हि (for संभग्न हि). T_1 G_1 M महद् (for बल) — ^{b}) D_2 बलात्पार्थो हि, D_6 महत्पार्थिव, T_1 G_1 M बल पार्थिव, T_2 महत्पार्थेन, T_3 $G_{2\,3}$ पांडुपूर्वज (for बलात्पार्थेन) — ^{c}) T_2 विष्फारयन् — ^{d}) T_2 पार्थ- (for शत्रु-) — For 42^{cd}, D_6 S (except T_2) subst

918* विष्फारयित्वा दुर्धर्षश्चापमाधिरथिर्महत् ।
[D_2 स्वधनुश्, T_3 G_3 दुर्धर्ष D_6 T_3 G आतिरथिर् (G_1 °थि)]
— After 42^{cd}, N (except D_6) T_2 ins

919* तान्विद्रुतान्कुरून्दृष्ट्वा कर्णः शस्त्रभृतां वर ।
[B_2 Dn_1 $D_{2\,7}$ प्रद्रुतान्, D_8 विद्रुसान् (for विद्रुतान्)]
K_4 V_1 B_{2-5} Dn_1 $D_{3.4}$ (marg) $_7$ cont.

920* संचिन्तयित्वा पार्थस्य वधे दध्रे मन श्वसन् ।
विस्फार्य सुमहच्चापं ततश्चाधिरथिर्नृप ।
[(L 1) K_4 V_1 स (for सं) — (L 2) V_2 B_1 om. च B_4 धृत (for नृप)]
— ^{c}) $Ś_1$ Da_1 $D_{4.5}$ पचालान् D_6 $T_{1\,3}$ G $M_{1\,4}$ स(M_4 त)मभ्यधावत्पाचालान्, $M_{2\,3}$ तमभ्यधावन्पाचाला

43 ^{a}) B_5 T_3 G_3 क्षितिपान्, Da_1 $D_{1\,5}$ जान्; M °प — ^{b}) K_1 B_5 Da_1 $D_{1\,5}$ T_3 G_3 M क्षतजप्रतिमेक्षण — ^{c}) $B_{1.4}$ कर्णं ववृषुर्, Da_1 $D_{1\,5}$ कर्णो ववर्ष — ^{d}) B_5 मेघो B_5 Da_1 $D_{1\,5}$ महीधरान् (for °धरम्) — For 43^{cd}, D_6 S (except T_2) subst

921* शरौघैश्छादयामास महामेघ इवाचलम् ।
[G_1 छादयामासुर् $G_{1\,2}$ महामेघा T_2 G_3 [अ]चलान्]

ततः शरसहस्राणि कर्णमुक्तानि मारिष ।
व्ययोजयन्त पाञ्चालान्प्राणैः प्राणभृतां वर ॥ ४४

ततो रणो महानासीत्पाञ्चालानां विशां पते ।
वध्यतां सूतपुत्रेण मित्रार्थेऽमित्रघातिनाम् ॥ ४५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥

६०

संजय उवाच ।

ततः कर्णः कुरुषु प्रद्रुतेषु
वरूथिना श्वेतहयेन राजन् ।
पाञ्चालपुत्रान्व्यधमत्सूतपुत्रो
महेषुभिर्वात इवाभ्रसंघान् ॥ १

सूतं रथादञ्जलिकेन पात्य
जघान चाश्वाञ्जनमेजयस्य ।
शतानीकं सुतसोमं च भल्लै-
रवाकिरद्धनुषी चाप्यकृन्तत् ॥ २

धृष्टद्युम्नं निर्बिभेदाथ षड्भि-
र्जघान चाश्वं दक्षिणं तस्य संख्ये ।
हत्वा चाश्वान्सात्यकेः सूतपुत्रः
कैकेयपुत्रं न्यवधीद्विशोकम् ॥ ३

तमभ्यधावन्निहते कुमारे

---

44 K1 om 44-45 — b) D8 T2 भारत (for मारिष) — K4 om 44^{c}–45^{b} — c) K2 व्ययोवायत (sic) Ś1 D2 4 पंचालान्, Da1 Dn1 D1 5 पांचाला — d) D8 शस्त्रभृतां K8 B1 D8 वर — For 44^{cd}, D6 S (except T2) subst

922* पाञ्चालानां हरत्प्राणांस्तमांसीव तमोनुद ।
[T8 G8 M2-4 हरन्]

45 K1 om. 45, K4 om 45^{ab} (cf. v l. 44) — a) K8 ततो रौद्रो; V1 B D तत्र (Da1 D1 5 °त.) शब्दो (for ततो रणो) T1 8 G M महदासीत्तदा (T1 M1 °सो) युद्धं, T2 युद्धमासीत्ततो घोर — b) D4 8 पंचालानां B (except B2) Dn1 D8 4 7 महामते; D2 महीपते (for विशां पते) — c) K4 वध्यतां. Da1 D1 5 सूतपुत्रेति (for °त्रेण) — d) K2 [ऽ]मित्रघातिनं; K8 D °गृद्धिना (Dn1 °ना); V1 B °गृद्धिन , T1 8 G M °भीरुणा (T8 G3 °णां), T2 जयगृद्धिनां (for ऽमित्रघातिनाम्).

Colophon — *Day of Karna's Generalship* Ś K1 2 4 द्वितीय(Ś1 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy name*. T2 भीमार्जुनकौरवयुद्ध — *Adhy no* (figures, words or both): Ś1 77, Ś2 61, B1 80, B4 76, B5 83, Da1 92, D1 74, D4 62, T1 3 G2 8 94, T2 88, G1 M 93

60

1 a) M2-4 प्राविदेषु (for प्रद्रु°). Ś1 K1 2 तत-(K1 °त)** कर्णं भयद्रुतेषु; Ś2 तत** कर्णं प्रति(*sup lin* भय)विद्रुतेषु; K4 तत कर्णं पुरुषु भयद्रुतेषु — b) V1 वरूथिनां, D6 S (except T2) सेनापति (for वरूथिना). — c) Some MSS पंचालपुत्रान् V1 भवधीत् (for व्यध-मत्) — d) S रथेषुभिर् (for महे°) Ś2 [अ]भ्रसंघात; V1 °संघं, D2 °संहान्

2 K8 om. 2 — a) D6 T2 G1 हत्वा (for पात्य) S1 K4 सूतं रथाश्वांजलिकैर्निपात्य; Ś2 सूतं प(*sup lin* र)थाश्वांजलिकेन पत्य, K1 B (except B1) Dn1 D2-4.7 T8 G2 8 सूतं रथादंजलिकैर्निपा(K1 °प)त्य, K2 सूत रथाश्चाञ्जनकैर्निपत्य, D8 °दाञ्जलिके निपात्य — c) T1 श्रुतसोम (for सुत°) — d) V1 अवाकिर, M1 भवासृजद् (for °किरद्) T8 G2 8 M चाप्यकृंतत्

3 a) K3 D6 T1.2 G1 M1 8 [आ]शु (for [अ]थ) B5 शीघ्रं (for षड्भिर्) T8 G2 8 धृष्टद्युम्नं निशितैराजवान — b) Ś2 चाश्वे K1 V1 B Dn1 D2-8 [अ]श्वांस्तरसा; Da1 D1 चाश्वांस्तरसा; G1 M1 चाश्वान्दक्षिणा (for चाश्वं दक्षिणं) T1 2 जघान चाश्वान्परवीरहंता, T8 G2 8 प-क्षिवांहुर्द(G2 °हुं द)क्षिणं तस्य संख्ये; M3 8 न पार्श्वं दक्षिणं तस्य सख्ये, M4 ******** सख्ये — c) Dn1 सात्यकि G1 M4 सूतपुत्र — d) S (except T2) अवधीद् (for न्यव°)

4 M1 om 4. — a) Ś2 दग्धधन्वा; K1 दग्धपत्रा; V1 B D (except D5) उग्रकर्मा (Da1 °र्मी) (for °धन्वा). K8 कैकेयसेनाधिपतिस्तरस्वी, S (M1 om.) सेनापतिं (T1 G1 °ति·) केकयो मित्रवर्मा (T1 °हंता; T2 G1 8 °धर्मा; M3 °कर्मा). — c) V1 B2.5 Da1 Dn1 D1-5 7 T2 विधुन्वन्;

कैकेयसेनापतिरुग्रधन्वा ।
शरैर्विभिन्नं भृशमुग्रवेगैः
कर्णात्मजं सोऽभ्यहनत्सुषेणम् ॥ ४
तस्यार्धचन्द्रैस्त्रिभिरुच्चकर्त
प्रसह्य बाहू च शिरश्च कर्णः ।
स स्यन्दनाद्गामपतद्गतासुः
परश्वधैः शाल इवावरुग्णः ॥ ५
हताश्वमञ्जोगतिभिः सुषेणः
शिनिप्रवीरं निशितैः पृषत्कैः ।
प्रच्छाद्य नृत्यन्निव सौतिपुत्रः
शैनेयबाणाभिहतः पपात ॥ ६
पुत्रे हते क्रोधपरीतचेताः
कर्णः शिनीनामृषभं जिघांसुः ।
हतोऽसि शैनेय इति ब्रुवन्स
व्यवासृजद्बाणममित्रसाहम् ॥ ७
स तस्य चिच्छेद शरं शिखण्डी
त्रिभिस्त्रिभिश्च प्रतुतोद कर्णम् ।
शिखण्डिनः कार्मुकं स ध्वजं च
छित्त्वा शराभ्यामहनत्सुजातम् ॥ ८
शिखण्डिनं षड्भिरविध्यदुग्रो

$B_{1.3}$ वितन्वन्; B_4 वितुदन्, D_6 विभिंदन्; T_1 वितुन्वन्, T_3 $G_{2.3}$ वितुर्ण; G_1 M_{2-4} वित्रुश (for विभिन्नं) K_1 उग्रवीर्यैं, T_3 $G_{2.3}$ अग्निवेग (for उग्र°) — ^d) K_3 V_1 B_5 Da_1 $T_{2.3}$ $G_{2.3}$ M (M_1 om.)चाभ्यहनत्; B_{1-4} Dn_1 D_{1-3} T_1 G_1 चाप्य° (for सोऽभ्य°) V_1 B D (except $D_{2.6.8}$) प्रसेनं, S (except T_2, M_1 om.) सुदेव (for सुषेणम्)

5 ^a) G_3 एव कर्ता (sic) (for उच्चकर्त) — ^b) M_8 lacuna up to शिरश्च K_3 V_1 B D (except D_8) T_3 $G_{1.3}$ प्रहस्य (for प्रसह्य) D_8 बाहूंश्च K_1 शिरेश्च; Dn_1 शरश्च K_2 चकर्त; K_4 Dn_1 च कर्णे (for च कर्णः) — ^c) D_8 स्यन्दनागाद् (for °नाद्गाम्) K_3 V_1 B D (except D_8) अगमद् (for अपतद्) — ^d) $K_{1.2.4}$ D_6 $T_{2.3}$ G M साल, T_1 ताल (for शाल) Cc cites शाल K_2 [अ]पतन्महीं, D_6 S [अ]वकृत्त, D_8 °रुग्र (for °रुग्ण)

6 ^a) D_2 T_1 आजौ (T_1 °जो) गतिभि, Ca अञ्जोग° (as in text) K_2 सुसुखेण, V_1 Da_1 Dn_1 $D_{1.3-5}$ प्रसेन; D_8 सुखेण; $T_{1.3}$ G_3 M_1 सुषेण, T_2 सुदेव, G_2 M_{2-4} सुदेव (for सुषेण) — ^b) K_2 V_1 D_8 $T_{1.3}$ M_{2-4} शिनिप्रवीरो (V_1 °रैर्; T_1 M_{2-4} °रस्, G_3 °रास्), G_1 निशिप्रवीरो, M_1 हतप्रवीर (for शिनि°) D_2 T_1 G_2 M त्रिश(M_1 °शि)तै (for निशितैः) $Ś_2$ K_2 पृषट्के; K_4 प्रषत्कै (for पृषत्कैः) — ^c) D_8 पृच्छाद्य, S जघान (for प्रच्छाद्य) K_4 V_1 B_1 G_2 सूतपुत्र, $B_{2.5}$ Da_1 Dn_1 D_{1-7} $T_{2.3}$ $G_{1.2}$ कर्णपुत्र (G_3 °त्र), D_8 सोतिपुत्र, T_1 सौतपुत्र, M सौत(M_1 °म)पुत्रि (for सौतिपुत्र) — ^d) G_3 शिनेस्तु (for शैनेय) B_5 प्रपात (for पपात)

7 ^a) B_5 D_8 कोप (for क्रोध) — M_8 lacuna for 7^b — ^b) D_8 शनीनां $D_{6.8}$ S (M_8 lacuna) प्रवर (for ऋषभ) — ^c) K_2 ब्रुवस्तदा (for इति ब्रुवन्स) D_6 T_3 $G_{1.3}$ हतोसि हे सात्यके (G_1 °क) इत्युदीर्य, T_1 G_2 M हतोसि वै सा(M_{2-4} स)त्यक इत्युदीर्य (M_1 °दित्वा) — ^d) $Ś_1$ K_4 व्यवासृजन्, T_1 G_1 व्यपासृजद्, T_2 व्यपातयद् (for व्यवसृजद्) K_3 बाणान् D_2 T_1 अमित्रहास (T_1 °साह), G_1 अनीकसाह (for अमित्र°)

8 ^a) K_3 V_1 $B_{1.3.4}$ D S तमस्य (for स तस्य) V_1 शिर, Dn_1 शरै (for शर) — ^b) Dn_1 कर्णे — ^c) V_1 शिखडिन V_1 हि, $B_{1.4}$ Dn_1 $D_{2.4.6.7}$ S च (for स) — ^d) V_1 B D S क्षुराभ्यां (for शराभ्याम्) V_1 न्यपतत्सुतेजा, $B_{1.4}$ Da_1 D_1 व्यधमत्सुजात, B_2 न्यपतत्सुतजात, $B_{3.5}$ D_6 T_2 न्यहनत्सुतेजा; Dn_1 $D_{3-5.7}$ न्यपतत्सुजात (Dn_1 °ता), D_2 न्यवधीस्तथ च, D_8 व्यहनत्सुतेजा, T_1 $G_{1.2}$ M न्यहनत्सुजात, T_3 G_3 न्यहनत्सु(G_3 °च)सूतं (for अहनत्सुजातम्) Cc cites सुजात

9 ^a) V_1 अवध्यद्, Da_1 $D_{1.5}$ अभियद् (for अविध्यद्) K_3 उग्रतेजा, K_4 $D_{6.8}$ उग्रैर्; B_5 आजौ (for उग्रो) — M_8 lacuna for 9^b — ^b) $Ś_1$ K_1 *****स(K_2 स्म)शिरश्चकर्त, $Ś_1$ दांतो धार्ष्टद्युम्न सशिरश्चकर्ता (sic), K_3 धृष्टद्युम्नशिर सोच्चकर्त, K_4 धार्ष्टद्युम्ने सशिरश्चकर्त, V_1 B D S (M_8 lacuna) धार्ष्ट(Da_1 M_4 धार्त-, D_1 धात्री-, $G_{1.2}$ M_1 धृष्ट)द्युम्ने स शिरश्चो(D_7 °स्यो)च्चकर्त — ^c) $B_{2.5}$ D (except D_2) तथा, S (M_8 lacuna) ततो (for अथ) V_1 [अ]च्छिनत्, G_1 [अ]हनत् (for [अ]भि°) T_2 सुतसेन (for सोम) $Ś_2$ गरेण; K_2 चरेण; G_1 क्षणेन, G_3 क्षुरेण (for शरेण) — ^d) $Ś_1$ K_1 समशितेन, K_3 सुसधि°, K_4 स सश°, V_1 $D_{2-5.8}$ सुशसि°, B Da_1 Dn_1 $D_{1.6.7}$ S सुसशि° (T_1 °सि°) (for स सशि°) $T_{2.3}$ G_3 [अ]तिरथिर् (for [आ]धि°) — After 9, S (except T_2) ins

दान्तो धार्ष्टद्युम्नशिरश्चकर्त ।
अथाभिनत्सुतसोमं शरेण
स संशितेनाधिरथिर्महात्मा ॥ ९
अथाक्रन्दे तुमुले वर्तमाने
धार्ष्टद्युम्ने निहते तत्र कृष्णः ।
अपाञ्चाल्यं क्रियते याहि पार्थ
कर्णं जहीत्यब्रवीद्राजसिंह ॥ १०
ततः प्रहस्याशु नरप्रवीरो
रथं रथेनाधिरथेर्जगाम ।
भये तेषां त्राणमिच्छन्सुबाहु-
रभ्याहतानां रथयूथपेन ॥ ११
विस्फार्य गाण्डीवमथोग्रघोषं
ज्यया समाहत्य तले भृशं च ।
बाणान्धकारं सहसैव कृत्वा
जघान नागाश्वरथान्नरांश्च ॥ १२
तं भीमसेनोऽनु ययौ रथेन
पृष्ठे रक्षन्पाण्डवमेकवीरम् ।
तौ राजपुत्रौ त्वरितौ रथाभ्यां
कर्णाय यातावरिभिर्विमुक्तौ ॥ १३
अत्रान्तरे सुमहत्सूतपुत्र-

923* ततोऽपरे भारत दुष्प्रकम्प्या
पाञ्चालाना रथसंघा समेता ।
प्रतिश्रुता ह्यन्तरिक्षे गताभा
धनु प्रवीरास्तु रथप्रवीरा ।

[(L 3) G1 प्रतिश्रुत (for °श्रुता) T1 [ऽ]प्रहारा, T3 G3 प्रहाभा, G3 गृहावा (for गताभा) M1 प्रतिश्रुताप्यतक-संनिकाशा, M2 4 °ताप्यतरिक्षे गुहेव]

10 T3 G M om (?hapl) 10^a^–11^a^ — ^a^) D2 3 सत्राक्रंदे; D5 तथा°; T1 2 जना° (for अथा°) Ca cites आक्रंदे (as in text) — ^b^) Ś1 धातुद्युंम्ने, K2 धार्ते°, K3 घृष्ट°; Da1 D1 5 6 8 T1 2 धार्ष्टद्युम्नो (for °द्युम्ने) K4 कर्णे (for कृष्ण) — ^c^) T1 अपांचालान् T1 यो हि K1 कर्ण (for पार्थ) — ^d^) K1 पार्थ (for कर्ण) K3 V1 D3 T1 राजसिंह (V1 T1 °हं)

11 T3 G M om 11^a^ (cf v l. 10) — ^a^) T1 प्रसह्याशु (for प्रहस्याशु) K3 नरप्रवीर, D3 T2 रथप्रवीरो — ^b^) K3 D2 [आ]धिरथं; T2 3 G2 3 [आ]तिरथेर्, M1 [अ]पिरथेर् (for [आ]धिरथेर्). G1 रथ रथेनातिरथे-भिजग्मु — ^c^) Ś1 K1. 2 4 G2 भयेन, G1 जगाम (for भये) K3 इच्छन् K1 दुबाहुर् (sic), Da1 D1 स्वबाहुर् — ^d^) B5 अभ्यर्दिताना, V1 T1 2 M1 अभ्यागताना, G1 अभ्याहतानां, M3 damaged (for अभ्याहताना) S (M3 damaged) रथयूथपाना.

12 ^a^) T1 2 M (M3 damaged) विष्फार्य B5 अथोग्रघोर, D6 अहोग्रघोष, T2 उदग्र° (for अथोग्र°) G2 विष्फारयन्गाडिवमग्र्यघोष — ^b^) K3 D3 6 S ज्या वै (for ज्यया) K3 समारुह्य, D6 T1 °हृत्य (for °हत्य) K4 B5 तलं (for तले) — D5 reads 12^cd^ twice — ^c^) S (except T2) सहसा चकार (for °सैव कृत्वा) — ^d^) T G नागांश्च (for नागाश्व-) K1 हयाश्वयांश्च; T1 नराश्वथांश्च, T2 G1 रथान्हयाश्च (for रथान्नरांश्च) B1–4 Da1 Dn1 D1 3 4 5 (both times) 6–8 जघान नागाश्वरथध्वजा(B3 °द्विपा)श्च, B5 °न पत्यश्वरथद्विपाश्च, T3 °न तानश्वरथद्विपाश्च; G1 °न चाश्वा^न्स^ गजान्नरांश्च — After 12, N T2 ins

924* प्रीता शुका प्राद्रवन्नन्तरिक्षे
गुहा गिरीणामपतन्वयांसि ।
यन्मण्डलज्येन विजृम्भमाणो
रौद्रे मुहूर्तेऽभ्यपतत्किरीटी ।

[(L 1) Ś1 (sup lin) प्रावधन् (for प्राद्रवन्) V1 B1 4 5 D3 4 7 प्रतिश्रुति (V1 °ध्वनि, B4 D3 7 °श्रुत) प्राचरदतरि(B1 5 D3 °री)क्षे, B2 3 D2 6 8 प्रतिध्वनि (B3 °स्वन) प्रापतदतरिक्षे (B2 °रीक्ष, B3 °रीक्षे), Da1 D1 5 प्रतिश्रुत्का प्रावदन्नतरिक्षे, Dn1 प्रतिश्रुत प्राचरंअंतरिक्षे, T2 प्रतिश्रुत प्राभवन्नतरिक्षे Ca.c cite प्रतिश्रुती, Ca प्रावदन् अंतरिक्षे — (L 2) K3 Da1 D1 गुहा B2 3 D2 3 T2 गुहासु भीमासु तथा (T2 °मा हि यथा) गिरीणां Ca cites गुहा, गिरीणां — (L 3) K4 यन्मडलज्येन, B5 यत्पिंगलज्येन, T2 सर्पिंगलाग्र्येण (for K4 यन्मण्डलज्येन) Co cites मडलज्येन K3 4 विज्य(K4 °ज)-यन्मण्डलज्येन) D3 यन्मङलाग्र्येन विक्षभमाणो (sic). भमाणो (for विजृम्भ°) — (L 4) K4 मुहूर्ते Ś1 K2–4 Da1 D5 न्य(Da1 D5 मु)-पतत्, D1 समुपतत् (for ऽभ्य°)]

13 ^a^) B3 तद् (for तं) B5 [ऽ]भि (for ऽनु) K1 यथेन (for रथेन) — S (except T2) om 13^b^. — ^b^) K3 B1 पृष्टेन (for पृष्ठे) V1 B (except B3) Dn1 D3 4 7 एकवीर — ^d^) K3 कर्णाय याते, D6 °भियातावू, T1 2 कर्णं हि याता; T3 G2 3 कर्णं तु यातावू (G2 °ताम्), G1 कर्णे यतेताम्, M कर्ण यया(M1 °यां)त (for कर्णाय यातावू) V1 B Dn1 D1 3–5 7 S Co वि(V1 नि)चक्रौ (for विमुक्तौ) D2 कर्णाय जातौ सुमहाप्रवीरौ

14 ^a^) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 तत्र (for अत्र)

श्चक्रे युद्धं सोमकान्संप्रमृद्नन् ।
रथाश्वमातङ्गगणाञ्जघान
प्रच्छादयामास दिशः शरैश्च ॥ १४
तमुत्तमौजा जनमेजयश्च
क्रुद्धौ युधामन्युशिखण्डिनौ च ।
कर्णं विनेदुः सहिताः पृषत्कैः
संमर्दमानाः सह पार्षतेन ॥ १५
ते पञ्च पाञ्चालरथाः सुरूपै-
र्वैकर्तनं कर्णमभिद्रवन्तः ।
तस्माद्रथाच्यावयितुं न शेकु-
र्धैर्यात्कृतात्मानमिवेन्द्रियाणि ॥ १६
तेषां धनूंषि ध्वजवाजिसूतां-
*स्तूणं पताकाश्च निकृत्य बाणैः ।
तान्पञ्चभिः स त्वहनत्पृषत्कैः
कर्णस्ततः सिंह इवोन्ननाद ॥ १७
तस्यास्यतस्तानभिनिघ्नतश्च
ज्याबाणहस्तस्य धनुःस्वनेन ।
साद्रिद्रुमा स्यात्पृथिवी विशीर्णा
*इत्येव मत्वा जनता व्यषीदत् ॥ १८
स शक्रचापप्रतिमेन धन्वना
भृशाततेनाधिरथिः शरान्सृजन् ।
बभौ रणे दीप्तमरीचिमण्डलो

K1 D1 सुमहन्, Dn1 D4.5 सुमहान् (for सुमहत्) D6 तत्रांतरे सूतपुत्रश्च कर्णश्च — b) Dn1 D7 युद्धे Ś1 K1.2 सोमपान् (for °कान्) D6 G1 सोमकानां प्रमथ्य (for °कान्संप्रगृह्य) K3 संप्रमृद्य, V1 Da1 Dn1 D1.5.7 °गृह्य, B1 °मृह्य; B2 प्रगृह्य च, B3 सप्रमर्दयन्, B4 संप्रमृद्य; B5 संचिमृद्नन्; T1 सप्रमत्तान्, T2 °मृश्नन्; T3 G1.3 °वृत्तान्; M1 °यत्तान्; M2–4 °मृत्तन् (for °मृद्नन्) — c) D6 सथाश्व- (for रथाश्व) B5 गणांश्च सख्ये; D6 T1 G1 -रथाश्चि(T1 °न्वि)जघ्ने; T2 नरानभिघ्नन्; T3 G3.3 M नराश्चिजघ्ने (for -गणाञ्जघान) — d) B5 Dn1 D3.4.6–8 S शरैर्दिशश्च, D2 दिशश्च बाणैः (for दिशः शरैश्च)

15 a) M1 जनमेजयस्य — b) K3 विचेरु, V1 विभिदु; B2 विचेतु, B4 Dn1 D2–4.6.7 Co विभेदु, B5 विवेपु (sio), D1 विरेचु (sio), D5 विरेषु, T1 ववर्ष; T3 G3 M2–4 विरेदु (for विनेदु) B2 D6 S सहसा (for सहिता) Ś2 K2 पृषट्कैः, K1 पृषकैः; K4 प्रषक्तैः, D1.3 पृषक्तैः (for पृषत्कैः) — d) Ś1 संमर्थमाना, K2 समर्दं°, K3 संदर्श°, K4 समर्थ्य° (sio), V1 सनर्द°, B1–3 D2.4 सनर्द; B4 समर्दयामास D6.8 समर्दयंत, S सतर्जया(T2 °मा)ना (for समर्दमाना)

16 a) Some MSS पचाल- B1.2.4 Da1 Dn1 D1.3.5.7 T2 -रथप्रवीरा (for -रथाः सुरूपैर्) V1 B3.5 D2 प्र(B3.5 सु)वीरा, D8 G1 समेता, T1.3 G2.3 M समग्रा (for सुरूपैर्) — b) D8 वैकर्तने D6 G1 अभिद्रवंति — c) Ś2 रथां, K1.2 रथाश्च, D6 T2.3 G रणाच् (for रथाच्) K1 श्यावयितु (sio), K5 च्याव°, V1 चर°; B2 च्यार°, D1 च्याव, D6 S चाल° (for च्याव°) — d) K1 वैयात् (sio), D6 T3 G M नर, Ca धैर्यात् (as in text) B5 जितात्मानम्; Ca कृता° (as in text) V1 B Da1 Dn1 D1–5.7.8 G1 Ca o v [इ]न्द्रियार्थां (for °याणि)

17 a) K3 -चैतास् (for -सूतास्) — b) N तूर्णं (for *तूणं) K3 निकृय, D2 निहत्य (for निकृत्य) — For 17ab, S subst

925* तेषां ध्वजान्वाजिसूतान्पताका-
स्तूणीर्धनूंषि प्रचकर्त बाणैः ।

[(L. 1) T1 G1 वाजिसंघान्, T3 G3 अनुकर्षान् (for वाजिसूतान्) T1 G1 पताकान् — (L. 2) T1 G2 शराश्च सूत, M तूणां ध(M2–4 °णान्ध)नूंषि (for तूणीर्ध°)] — c) S (except T2) पांचालान् (T1 G3 °ला) (for पञ्चभि) K1.3 V1 B D T2 स्वभ्यहनत्; T1 G2 न्यहनत्; T3 G1.3 M अभ्यह° (for स त्वह°) Ś2 K3 पृषट्कैः; K1 पृषकैः, Dn1 पृषत्कः — T1 om. 17d — d) Ś2 कर्णस्

18 a) Da1 D1 [अ]स्ततस् T2 [अ]ततस् (for [अ]स्य°) T1 G2 M अहेतान्घ्नतश्, T3 G1.3 अहितान्वै घ्नतश् (for अभिनिघ्नतश्) — b) Ś K2 M1 -हस्तस्य (M1 °घ्न-) (for -हस्तस्य) K1 धन्व स्वनेन; K3 धनुः स्वघनेन (sio) (for धनुःस्वनेन) — c) Dn1 साद्रिमघा (for °द्रुमा) K3 सा; S [आ]सीत् (for स्यात्) T3 G1.3 वसुधा (for पृथिवी) — d) Ś K1.2 [इ]तीत्येव, K3 V1 B D [इ]त्यतीव, K4 [इ]वातीव (for *इत्येव) K4 विषीदतु, V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 व्यसीदत्, Co व्यषी (as in text) T1 G2 M [इ]तीय मत्वा तु (T1 °त्वातु, G2 °त्वास्तु) जना विषेदु; T2.3 G1.3 इति प्रमत्तास्तु (T2 °त्ता सु-) जना विषेदु

19 a) K2 B (except B5) Da1 D7 स चक्र, K4 शशक्र-, S (except T2) स चैन्द्र- (for स शक्र) D2 T1 G2 धन्विना; Ca o धन्वना (as in text) — b) K1.2 V1 B1–4 Da1

यथांशुमाली परिवेषवांस्तथा ॥ १९
शिखण्डिनं द्वादशभिः पराभिन-
च्छितैः शरैः षड्भिरथोत्तमौजसम् ।
त्रिभिर्युधामन्युमविध्यदाशुगै-
स्त्रिभिस्त्रिभिः सोमकपार्षतात्मजौ ॥ २०
पराजिताः पञ्च महारथास्तु ते
महाहवे सूतसुतेन मारिष ।
निरुद्यमास्तस्थुरमित्रमर्दना
यथेन्द्रियार्थात्मवता पराजिताः ॥ २१
निमज्जतस्तानथ कर्णसागरे
विपन्ननावो वणिजो यथार्णवे ।
उद्दध्रिरे नौभिरिवार्णवाद्रथैः
सुकल्पितैर्द्रौपदिजाः स्वमातुलान् ॥ २२
ततः शिनीनामृषभः शितैः शरै-
र्निकृत्य कर्णप्रहितानिषून्बहून् ।
विदार्य कर्णं निशितैरयस्मयै-
स्तवात्मजं ज्येष्ठमविध्यदष्टभिः ॥ २३
कृपोऽथ भोजश्च तवात्मजस्तथा
स्वयं च कर्णो निशितैरताडयत् ।
स तैश्चतुर्भिर्युयुधे यदूत्तमो
दिगीश्वरैर्दैत्यपतिर्यथा तथा ॥ २४
समानतेनेष्वसनेन कूजता
भृशाततेनामितबाणवर्षिणा ।
बभूव दुर्धर्षतरः स सात्यकिः

Dn1 D1–5. 7 T3 G3 भृशायतेन, D5 (also as in text) 8 T1. 2 °नतेन, G1. 2 भृश तते(G2 °तो)न (for भृशाततेन) T2. 3 G [अ]तिरथि K3 B1 D3 सृजञ्शरान् (by transp), T3 G3 शिताञ्शरान् — c) T3 G3 सृजन्बभौ (for बभौ रणे) K3 दीप्ति- — d) D3 यथा हि सूर्य (for यथांशुमाली) Ś K2. 4 B3–5 D3 परिवेशवांस्, S (except T2) °वेषकस् (T1 G1 °गस्; G3 °कृत्)

20 T2 om 20–21 — a) K3 पृषत्कै (for पराभिनत्) — b) K3 अभिनत् (for शितै) — c) Da1 D1 अभिध्य(D1 °ध्य)द् (for अवि°) T1 G2 M आयसैस् (for आशुगैस्) G1 त्रिभिर्युधामन्युमुदायुध तत् — d) Da1 D1 om one त्रिभि K3 त्रिभिश्च तं (for त्रिभिस्त्रिभिः) K3 Da1 D1 पार्षतसोमकात्मजौ (K3 °ज), B5 D6 G1 पार्षतसात्वतौ तथा (B5 °सोमकावुभौ), T1. 3 G2. 3 M सोमकपार्षतौ तथा Co cites सोमकानुजं

21 T2 om 21 (cf. v l 20) — a) M1 तैर् (for ते) — b) G1 महासुते (for °हवे) — c) K2. 4 निरुध्य(K4 °ध्य)मास् K3 V1 B D T1. 3 G2. 3 M2–4 अमित्रनंदना (for °मर्दना) G1 निषिध्यमानास्युरमित्रदर्शन, M1 निरुद्यमा* * *मित्रनंदिता (sic) — d) Ś K1. 2. 4 [इ]द्रियार्था वशिना, Da1 Dn1 D1. 4 °थ्या(Dn1 °र्थो)त्मवता (for °र्थात्मवता) Ca cites आत्मवता (as in text) D6 [अ]भवंस्तथा (for पराजिता) S (T2 om.) य(G3 र)थेंद्रियार्था(G1 M1 °थ्या, G2 M2–4 °ह्या)त्मवता जितास्तथा

22 a) D1 कर्मसागरे — b) V1 विपन्नगावो, D6. 8 °नौका (for °नावो) — c) Ś1 K2. 3 D3 उदभ्रिरे, K1. 4 विद्°, B1 तद्द°, Da1 तद्°; S समुद्धरन् (for उद्दध्रिरे). K3 नौरिव G2 ह्वै (for रथै) — d) Ś K1. 2 सु(K1 स्व)-कल्पजाः; G2 संकल्पितैर्. T2 द्रौपदिजान् K3 D6 तु; T2 स- (for स्व) D2 सुकल्पिते नौभिरिवार्णवाद्रथै

23 a) S (except T2) अधिप (for ऋषभ) K3 शतै. (for शितै) D3 तत शनीनामधिप शतैः शरैर्. — b) D2 निहत्य (for निकृत्य) K4 रिपून् (for इषून्) — c) K3 अताडयत्; K4 अयिस्मयैस्, G1 मयस्मरैस् (for °यैस्). — d) K2 D1 अष्टिभि K3 तवात्मज चाष्टभिर्मार्नवेन्द्र.

24 a) K3 D3 कृपश्च भोजौ च (D3 द्रोणिश्च) — b) D6 T3 G M कर्णश्च बाणैर् (for स्वयं च कर्णो) — c) D3 युयुधुर् (for युयुधे) Ś K2 यदू(K2 °दु)त्तमैर्; K4 यदुत्तमौ — d) K3 D2 देवपतिर् (for दैत्य°)

25 a) K1 V1 B1. 3 Dn1 D3–5. 7. 8 T G1 M समाततेने(V1 °नि)ष्वसनेन कूज(T2 G1 °जि)ता, K3 समास्ततेनष्वसतेन कू°, K4 समानतेतेष्वसनेन कू°; B2. 4. 6 Da1 D1. 6 G2. 3 समातता(B2 D1 °सते-; D6 °यते)नेष्वसनेन कू°, D2 समाततोनेषु वरेण कू°. Co cites समातलेन — b) K4 V1 B1–4 Dn1 D3–6. 7. 8 भृशाय(D3 °न)तेन; B5 D6 महास्वनेन, Da1 D1. 2 भृश तु (D2 च) तेन (for भृशाततेन) K4 -बाणवर्षता, D3 -वर्पिणा च (for -बाण वर्षिणा). K3 भृशानतेनासितपाणिसर्जिना, S महास्वनेना शनिबाण(G1 °पात)दीधिति (T1 G2 °दीधिभि, T2 °वर्षिणा, M2. 4 °दीपित, M3 °पीडित). — c) D6 T2. 3 G3 M बभौ सु- (for बभूव) G1. 2 बभौ समुद्धर्षतर (for बभूव दुर्धर्षतर). T1. 3 G1. 2 M तु (for स) — d)

शरन्नभोमध्यगतो यथा रविः ॥ २५

पुनः समासाद्य रथान्सुदंशिताः
शिनिप्रवीरं जुगुपुः परंतपाः ।
समेत्य पाञ्चालरथा महारणे
मरुद्गणाः शक्रमिवारिनिग्रहे ॥ २६

ततोऽभवद्युद्धमतीव दारुणं
तवाहितानां तव सैनिकैः सह ।
रथाश्वमातङ्गविनाशनं तथा
यथा सुराणामसुरैः पुराभवत् ॥ २७

रथद्विपा वाजिपदातयोऽपि वा
भ्रमन्ति नानाविधशस्त्रवेष्टिताः ।
परस्परेणाभिहताश्च चस्खलु-
र्विनेदुरार्ता व्यसवोऽपतन्त च ॥ २८

तथा गते भीममभीस्तवात्मजः
ससार राजावरजः किरञ्शरैः ।
तमभ्यधावत्त्वरितो वृकोदरो
महारुरुं सिंह इवाभिपेतिवान् ॥ २९

ततस्तयोर्युद्धम् *अतीतमानुषं
प्रदीव्यतोः प्राणदुरोदरेऽभवत् ।
परस्परेणाभिनिविष्टरोषयो-
रुदग्रयोः शम्बरशक्रयोर्यथा ॥ ३०

शरैः शरीरान्तकरैः सुतेजनै-
र्निजघ्नतुस्तावितरेतरं भृशम् ।
सकृत्प्रभिन्नाविव वाशितान्तरे
महागजौ मन्मथसक्तचेतसौ ॥ ३१

तवात्मजस्याथ वृकोदरस्त्वर-

Ś2 शरानभोमध्य-; K4 D6 8 चरन्नभो°; V1 B1 3 4 S शरद्यहर्मध्य- (for शरन्नभोमध्य-)

26 a) T1 3 G तत (for पुन). Ś2 समासद्य, K3 V1 B D T G2 3 M समास्थाय; G1 समासयास्थाय (for समासाद्य) B3 रथं K3 B1 4 5 Da1 D1 5 T3 G1 2 सुदंशिताम् (for °शिता) — b) Ś2 K3 G1 शनिप्रवीरं, K1 2 कुरुप्र°, K4 यदुप्र°, V1 निशि प्र; Da1 शिनिं प्र° (for शिनिप्र°) T1 जुहुवु; G1 जुहुपु (for जुगुपु) K1 D5 परंतपां (K1 °पा) — c) Some MSS पचाल- K1 3 V1 BD पांचालमहारथा रणे (K3 °थो) S महाहवे (for °रणे)

27 c) K1-3 B (except B3) नराश्व- (for रथाश्व-) B3 -विनीशिन (for -विनाशन) T3 तदा (for तथा) — d) T3 G3 अधिपे (for असुरै)

28 a) Ś1 K4 B D3-7 रथा; V1 यथा (for रथ-) V1 B D तथा (for ऽपि वा) T1 3 G M र- (G1 त)थाश्वमातगपदातयश्च (T1 G3 om. च); T2 तथाश्वमातगरथाश्च पत्तयो — b) B (except B3) Da1 Dn1 D3-5 7 भवति (for भ्रमन्ति) K4 नाना-विधमस्त्रिवेष्टिता — c) D6 G1 [अ]पि (for [अ]भि-) D3 चक्रुशुर् (for चस्खलुर्) — d) K3 आसा; B5 आर्तौ (for आर्ता) K3 पदातय, K4 पतंत्यथो; V1 D6 S पतंति च, B1 3-5 Dn1 D3-4 7 8 [ऽ]पतस्तथा; B3 Da1 D1 5 [ऽ]पतन्भुवि (for ऽपतन्त च)

29 a) K1 तथागतं; D3 तथागतैर् K3 तवात्मज — b) B3 S शरान्, Da1 शनै (for शरै) — c) Ś K1. 2. 4 वृकोदरं — d) Ś K1. 2 4 महीरुह; B5 D1 यथा रुरु (for महारुरु) K3 सिद्ध (for सिंह) V1 B1. 4 Dn1 D3-4 6-8 S [अ]भिपेदिवान्, B2 °दिमान्, Da1 D1. 5 [अ]तिपेयिवान् (for [अ]भिपेति°)

30 a) Ś K V1 B1-4 Da1 Dn1 D1-7 S अतीव दारुणं (Ś1 K2 °व **षं; Ś2 K4 °व भीषणं, K3 V1 °व मानुषं); B5 D3 अभूद(D3 °तीत्य)मानुषं (for *अतीत°) — b) Da1 D1 G2 प्रतीच्छतो, M1 प्रदीप्यतो (for °व्यतो) K3 प्राणदुरोदरे भवेत्, V1 B Da1 Dn1 D1 6-8 T3 °दरं (D3 °दरे) द्वयो, D2 °दरोभवत्, T1 °दरं तयो; T2 °दरोदर द्वयो, G1 3 °द(G3 °दु)रोदरैस्तथा (G1 °र्यथा), M °दरो दरे (M2 4 om. दरे) सदा Ca cites प्राणदुरोदरं — c) T G2 3 M परस्परामावनिविष्ट(T2 °निबद्ध-, T3 G3 °विवृद्ध-, G2 °विरुद्ध)रोषयोर्, G1 परस्परा-भावविवर्धयोस्तयोर् — d) K3 तदग्रयो, T1 G3 उदारयो, T2 युदग्रयो (sic) (for उद°) D6 T G2 3 M इव (for यथा) G1 उदारयोस्तयो शंबरयोरिव (sic)

31 a) K3 V1 B1-4 D (except D2) T3 G3 शरीरार्तिकरै; K4 °सांतकरै, G1 M1. 2 4 °राति(M1 °र्ति)-गतै, M3 °रातिदरै (for °रान्तकरै) K3 सुतेजसैर् (for °जनैर्) — b) K3 विनिघ्नतुस्, T3 विभेद°, G1 2 M1 विरेज°, G3 M2-4 विरेद° (for निजघ्न°) K4 B1 इतरेतरे — c) T2 -प्रभिन्ना इव Ca cites सकृत्प्रभिन्नौ K3 वाशिताकृते, Ca वासितांतरे — d) G2 महाभुजौ (for °गजौ) B2 सावथ (for मन्मथ-) K3 T3 G3 M महागजौ दोर्भि-(K3 दन्ति)रदीनघातिनौ, D6 G1 2 °जौ दोर्भिरतीव घातिनौ (D6 पातितौ) — After 31, D6 S ins a passage given in App I (No 28)

32 In T3, the portion from st. 32 up to the end

न्धनुः क्षुराभ्यां ध्वजमेव चाच्छिनत् ।
ललाटमप्यस्य बिभेद पत्रिणा
शिरश्च कायात्प्रजहार सारथेः ॥ ३२
स राजपुत्रोऽन्यदवाप्य कार्मुकं
वृकोदरं द्वादशभिः पराभिनत् ।
स्वयं नियच्छंस्तुरगानजिह्मगैः
शरैश्च भीमं पुनरभ्यवीवृषत् ॥ ३३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥

६१

संजय उवाच ।
तत्राकरोद्दुष्करं राजपुत्रो
दुःशासनस्तुमुले युध्यमानः ।
चिच्छेद भीमस्य धनुः क्षुरेण

---

of the Parvan is lost on missing folios. — ^{a}) D6 T1 G M भृशं (for स्वरन्) — ^{b}) K3 तीम°; T2 (also as in text) रथं (for धनु°) — ^{c}) M1 क्षम्यस्य (for क्षप्यस्य).

33 T3 missing (cf v l. 32) — ^{a}) D3 दु शासनोपि (for स राजपुत्रो). K3 [ऽ]पि विनम्य (for ऽन्यदवाप्य) — ^{b}) T1 G3 भ्य(G3 क्ष)वाकिरत्; G3 क्षवाभिनत् (for परा°) — ^{c}) K1 क्षजिह्मगै° (sic) (for अजिह्मगै°) D3 (sup lin as in text) स्वयं निरच्छत्सरसा न जिह्मगे — ^{d}) T1 G M स्वयं च (for शरैश्च) Ś2 अभ्यवीवृष, B Dn1 D2–8 T1.2 G1.2 M1 अभ्यवीवृष(D8 °ष)त् (for अभ्यवीवृषत्). — After 33, Dn1 T1.2 ins.

926* तत शर सूर्यमरीचिसप्रभं
सुवर्णवज्रोत्तमरत्नभूषितम् ।
महेन्द्रवज्राशनिपातदु सहं
मुमोच भीमाङ्गविदारणक्षमम् ।
[(L. 1) T2 शरोत्तम (for तत शरं) — (L. 3) T1 °निस्वन (for °दु सह)]

Dn1 T1.2 cont. D2 ins after 33

927* स तेन निर्भिन्नतनुर्वृकोदरो
निपातित स्रस्ततनुर्गतासुवत् ।
प्रसार्य बाहू रथवर्यमाश्रित
पुनश्च संज्ञामुपलभ्य चानदत् ।
[(L. 1) Dn1 D2 निर्विद्धतनुर् (for निर्भिन्न°) — (L 3) T1 2 आस्थित° (for आश्रित°) — (L. 4) T2 पुन स]

Colophon om. in K3, T3 missing — *Day of Karṇa's Generalship* Ś K3 4 द्वितीय(Ś1 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy. name* Da1 D1 5 दु शासनवध.; T1 2 भीमदु शासन° युद्ध (T2 °नसमागम) — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 78 (?), Ś2 62, B1 81, B4 90, B6 84, Da1 93, D1 75, D4 63; D6 82, T1 G2 3 M1 95, T2 79; G1 M2–4 94.

61

☞ This adhy is missing in T3 (cf. v. l. 8. 60 32)

1 K3 om. the ref. — *After the ref.*, D6 S (T3 missing) ins.

928* स राजपुत्रेण समाच्छेदुम
दु शासनेन निकृतो निकृत्या ।
[G1 समक्षम् (for समाच्छेद्)]

— ^{a}) G3 दुष्कृतं (for दुष्करं) T2 दुष्करकर्म युद्धे (for दुष्करं राजपुत्रो). — ^{b}) V1 B Dn1 D2–4 6.7 तुमुल (Dn1 °ल); D5 तुमले B3 वध्यमान° (for युध्य°) S (T3 missing) दु शासन कुरुवीरो महात्मा — *After* 1^{ab}, D6 S (T3 missing) ins

929* यद्भीमसेनं प्रतियोधयद्रणे
जम्भो यथा शक्रमुदारवीर्यम् ।
[(L. 1) T1 M1 4 प्रतियोधयन्]

— After the above, G3 ins. App I (No. 30) — G3 om. 1^{c}–6^{b} — ^{c}) V1 B1.3 4 D शरेण (for क्षुरेण) T1 G1 2 M धनुश्छित्त्वा भीमसेनस्य संख्ये (T1 G1 °ख्ये) — ^{d}) B1 4 Dn1 D2–4 6 7 षष्ट्या शरै ; B2 शरै

षड्भिः शरैः सारथिमप्यविध्यत् ॥ १
ततोऽभिनद्बहुभिः क्षिप्रमेव
वरेषुभिर्भीमसेनं महात्मा ।
स विक्षरन्नाग इव प्रभिन्नो
गदामस्मै तुमुले प्राहिणोद्वै ॥ २
तयाहरद्दश धन्वन्तराणि
दुःशासनं भीमसेनः प्रसह्य ।
तया हतः पतितो वेपमानो
दुःशासनो गदया वेगवत्या ॥ ३
हयाः ससूताश्च हता नरेन्द्र
चूर्णीकृतश्चास्य रथः पतन्त्या ।
विध्वस्तवर्माभरणाम्बरस्र-
ग्विचेष्टमानो भृशवेदनार्तः ॥ ४
ततः स्मृत्वा भीमसेनस्तरस्वी

षड्भि (by transp) D8 अप्यपातयत्; T1 2 G1 2 M अप्यविध्यत् (for अप्य°) — N ins after 1 T1.2 after 2ab

930* स तत्कृत्वा राजपुत्रस्तरस्वी
विध्याध भीम नवभि पृषत्कै ।

[L 1) T1 स (for तत्) — (L 2) T1 2 भूयो (for भीम) D2 दशभि (for नवभि°) Ś2 K2 पृपट्कै]
— T1 2 ins a passage given in App I (No 29) after the above, Dn1 ins it after 2ab

2 G3 om 2 (cf. v 1 1) — a) D3 क्षिप्रहस्तो (for °मेव) T1 2 G1 2 M ततोविध्यद्विंशता भीमसेन — b) K8 परेषुभिर् Ś K1.2 भीमसेनो महात्मा, T1 2 G1 2 M वन्यमिव द्विपेंद्र — After 2ab, Dn1 ins App I (No 29) On the other hand, G1.2 M ins a passage given in App I (No. 30) after 2ab; T1 after line 8 of App I (No 29), T2 ins lines 1–4 after line 8 of App I (No 29) and lines 17–24 after line 16 of App I (No 29), G3 ins after 929* T1 G1 2 M om (? hapl) 2c–6b — c) B5 क्षितिं विशन् (for स विक्षरन्) — d) K3 D3 तुमले

3 T1 G M om 3 (cf. v 1. 2, 1). D6 om 3ab — a) K8 तया (for तया) V1 B2–4 Da1 D1 5 [अ]हनद्; B5 [अ]वधीद् (for [अ]हरद्) — b) B1 भीमसेन K1 तरस्वी; K3 B2 प्रगृह्य (for प्रसह्य) — c) K8 तथा (for तया) V1 परितो (for पतितो)

4 T1 G M om 4 (cf v 1. 2, 1) — a) K4 हताश्वसूता; D2 हयाश्च सूताश्च, T2 हयश्च वेगेन (for हया ससूताश्च) V1 B1–4 Da1 D1 3–5 7 समप्राश्च, B5 D6 समस्ताश्च (for ससूताश्च) Dn1 D2 4 6 7 निहता (for च हता) — b) K8 चापि (for चास्य) K8 रथा पतती, B1 रथ शतघ्न्या D6 T2 चूर्णीकृताश्चापि तथाप(T2 रथास्य)तत्या (T2 °त) — c) B5 विन्यस्त (for विध्वस्त) T2 -वर्माभरणोरुमसको (for °भरणाम्बरस्रग) — d) Ś K2 विचेष्टमानो (for विचेष्ट°) K1 भृशवेदनात, V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 2–7 °नातुर (for °नार्त°) — After 4, K2 4 Dn1 D3 ins.

931* दुःशासनं पाण्डवा प्रेक्ष्य सर्वे
हृष्टा पाञ्चाला सिंहनादानमुञ्चन् ।

[(L 2) K3 पचाला ; K4 पांचाले]
— On the other hand, T2 ins. after 4 K4 after 934*

932* स पातयित्वाथ वृकोदरोऽथ
जगर्ज हर्षेण विनादयन्दिश ।
नादेन तेनाखिलपार्श्ववर्तिनो
मूर्छाकुला पतितास्त्वाजमीढ ।
स समीपस्थितो भीमो विसज्ञ वीक्ष्य ते सुतम् ।
चकार खेद मनसा चिन्ता च परमां ययौ ।
अचेतनस्य रुधिरं कथ पास्याम्यह रिपो ।
अजानतोऽस्य पापस्य दुर्मतेर्मित्रघातिन ।
एव विचिन्तयन्भीमो ददर्शाथ विचेतनम् ।
वक्षेणावीजयच्चैनं तेन संज्ञामवाप ह ।
दृष्ट्वा ससंज्ञ सावज्ञ पादेनाक्रम्य वक्षसि ।
प्रहृष्टरूपो भीमस्तु सासी प्रोवाच तं तदा ।

[L 1) T2 अपि (for ऽथ) — (L.4) T2 मूर्धानुकुला (for मूर्छाकुला) T2 त्वाजिमध्ये (for त्वाजमीढ) — After line 4, T2 ins

933* भीमोऽपि वेगादववीर्य याना-
दुःशासनं वेगवानभ्यधावत् ।

— (L 5) T2 समीपस्थित (for °स्थितो) — (L 6) T2 भेदं — (L.8) T2 मित्रपातिन (for °घातिन) — (L 9) T2 विचिंतयद् — (L. 10) T2 [अ]वीजयच्चैव (for [अ]वीजयच्चैन) T2 स (for ह) — (L 11) T2 स संज्ञासंपन्न (for ससंज्ञ सावज्ञ) — (L. 12) T2 निर्भी (for सासी°)]

5 T1 G M om. 5 (cf. v 1 2, 1) — After 5ab, K4 V1 B D (except D2 3) ins a passage given in App I (No 31) — c) K1 स, D2–5 8 सु- (for स) V1 भूमिं — d) K3 यत्तेन B5 तत्र (for तस्मिन्) K3 D2 transp तस्मिन् and चक्षु — After 5, K4 ins

934* ततो भीमस्तमब्रवीन्महात्मा
कथं द्रौपदी केशपक्षे प्रधर्षी ।

षड्भिः शरैः सारथिमप्यविध्यत् ॥ १
ततोऽभिनद्बहुभिः क्षिप्रमेव
वरेषुभिर्भीमसेनं महात्मा ।
स विक्षरन्नाग इव प्रभिन्नो
गदामस्मै तुमुले प्राहिणोद्वै ॥ २
तयाहरद्दश धन्वन्तराणि
दुःशासनं भीमसेनः प्रसह्य ।
तया हतः पतितो वेपमानो
दुःशासनो गदया वेगवत्या ॥ ३
हयाः ससूताश्च हता नरेन्द्र
चूर्णीकृतश्चास्य रथः पतन्त्या ।
विध्वस्तवर्माभरणाम्बरस्रग्-
विचेष्टमानो भृशवेदनार्तः ॥ ४
ततः स्मृत्वा भीमसेनस्तरस्वी

षड्भि (by transp) D8 अभ्यपातयत्; T1·2 G1·2 M अभ्यविध्यत् (for अप्य°) — N ins after 1 T1·2 after 2^{ab}

930* स तत्कृत्वा राजपुत्रस्तरस्वी
विव्याध भीमं नवभिः पृषत्कैः ।
[(L 1) T1 त (for तत्) — (L 2) T1·2 भूयो (for भीम) D2 दशभि (for नवभि) Ś1 K1 पृषट्कैः]
— T1·2 ins a passage given in App I (No 29) after the above, Dn1 ins. it after 2^{ab}

2 G3 om. 2 (cf. v l 1) — ^{a}) D2 क्षिप्रहस्तो (for °मेव) T1·2 G1·2 M ततोविध्यन्त्रिंशता भीमसेन — ^{b}) K2 परेषुभिर् Ś K1·2 भीमसेनो महात्मा, T1·2 G1·2 M वन्यमिव द्विपेंद्र — After 2^{ab}, Dn1 ins App I (No 29) On the other hand, G1·2 M ins a passage given in App I (No 30) after 2^{ab}; T1 after line 8 of App I (No 29); T2 ins lines 1–4 after line 8 of App I (No 29) and lines 17–24 after line 16 of App I (No 29), G3 ins after 929* T1 G1·2 M om. (? hapl) 2^{c}–6^{b} — ^{c}) B5 क्षितिं विशन् (for स विक्षरन्) — ^{d}) K2 D8 तुमले

3 T1 G M om. 3 (cf. v l 2, 1). D6 om 3^{ab} — ^{a}) K3 तथा (for तया) V1 B2–4 Da1 D1·5 [अ]हनद्; B5 [अ]वधीद् (for [अ]हरद्) — ^{b}) B2 भीमसेन K1 तरस्वी, K3 B2 प्रगृह्य (for प्रसह्य) — ^{c}) K3 तथा (for तया) V1 परितो (for पतितो)

4 T1 G M om. 4 (cf v l 2, 1) — ^{a}) K4 हताश्वसूता; D2 हयाश्च सूताश्च, T2 हयश्च वेगेन (for हयाः ससूताश्च) V1 B1–4 Da1 D1·3–5·7 समग्राश्च; B5 D6 समस्ताश्च (for ससूताश्च) Dn1 D3·4·6·7 निहता (for च हता) — ^{b}) K2 चापि (for चास्य) K3 रथा पतती, B1 रथ शतघ्न्या D6 T2 चूर्णीकृताश्चापि तथाप(T2 रथास्य)तत्या (T2 °त·) — ^{c}) B5 विस्रस्त- (for विध्वस्त) T2 वर्माभरणोरुमस्तको (for °भरणाम्बरस्रग्) — ^{d}) Ś K1 विवेष्टमानो (for विचेष्ट°) K1 भृशवेदनार्त, V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1·2–7 °नातुर (for °नार्त) — After 4, K2·4 Dn1 D8 ins.

931* दुःशासनं पाण्डवाः प्रेक्ष्य सर्वे
हृष्टाः पाञ्चाला सिंहनादानमुञ्चन् ।
[(L. 2) K3 पचाला ; K4 पांचाले]
— On the other hand, T2 ins. after 4 K4 after 934*

932* तं पातयित्वाथ वृकोदरोऽथ
जगर्ज हर्षेण विनादयन्दिशः ।
नादेन तेनाखिलपार्श्ववर्तिनो
मूर्छाकुला पतितास्त्वाजमीढ ।
स समीपस्थितो भीमो विसंज्ञं वीक्ष्य ते सुतम् ।
चकार खेदं मनसा चिन्तां च परमां ययौ ।
अचेतनस्य रुधिरं कथं पास्याम्यहं रिपोः ।
अजानतोऽस्य पापस्य दुर्मतेर्मित्रघातिनः ।
एवं विचिन्तयन्भीमो ददर्शाथ विचेतनम् ।
वस्त्रेणावीजयच्चैनं तेन संज्ञामवाप ह ।
दृष्ट्वा ससंज्ञं सावज्ञं पादेनाक्रम्य वक्षसि ।
प्रहृष्टरूपो भीमस्तु सासी प्रोवाच तं तदा ।
[(L 1) T2 अपि (for ऽथ) — (L. 4) T2 मूर्धानुकुला (for मूर्छाकुला) T2 स्वाजिमध्ये (for त्वाजमीढ) — After line 4, T2 ins.

933* भीमोऽपि वेगादवतीर्य याना-
द्दुःशासनं वेगवानभ्यधावत् ।
— (L. 5) T2 समीपस्थित (for °स्थितो) — (L. 6) T2 भेदं — (L. 8) T2 मित्रपातिन (for °घातिन) — (L 9) T2 विचिंतयद् — (L 10) T2 [अ]वीजयच्चैव (for [अ]वीजयच्चैनं) T2 स (for ह) — (L 11) T2 स संज्ञासंपन्न (for ससंज्ञं सावज्ञं) — (L. 12) T2 निर्भी (for सासी·)]

5 T1 G M om. 5 (cf. v l 2, 1) — After 5^{ab}, K4 V1 B D (except D2·8) ins a passage given in App I (No 31) — ^{c}) K1 स, D2–6·8 सु- (for स) V1 भूमिं — ^{d}) K3 यत्नेन B5 तत्र (for तस्मिन्) K3 D2 transp तस्मिन् and चक्षु· — After 5, K4 ins

934* ततो भीमस्तमब्रवीन्महात्मा
कथं द्रौपदीं केशपक्षे प्रधर्षी ।

पञ्चिः शरैः सारथिमप्यविध्यत् ॥ १
ततोऽभिनद्बहुभिः क्षिप्रमेव
वरेषुभिर्भीमसेनं महात्मा ।
स विक्षरन्नाग इव प्रभिन्नो
गदामस्मै तुमुले प्राहिणोद्वै ॥ २
तयाहरद्दश धन्वन्तराणि
दुःशासनं भीमसेनः प्रसह्य ।
तया हतः पतितो वेपमानो
दुःशासनो गदया वेगवत्या ॥ ३
हयाःससूताश्च हता नरेन्द्र
चूर्णीकृतश्चास्य रथः पतन्त्या ।
विध्वस्तवर्माभरणाम्बरस्र-
ग्विचेष्टमानो भृशवेदनार्तः ॥ ४
ततः स्मृत्वा भीमसेनस्तरस्वी

पञ्चि (by transp) D8 अप्यपातयत्; T1 2 G1 2 M अभ्यविध्यत् (for अप्य°) — N ins after 1 T1 2 after 2^{ab}

930* स तत्कृत्वा राजपुत्रस्तरस्वी
विव्याध भीम नवभि पृषत्कै ।

[L 1) T1 त (for तत्) — (L 2) T1 2 भूयो (for भीम) D2 दशभि (for नवभि) Ś2 K2 पृषट्कै]

— T1 2 ins a passage given in App I (No 29) after the above, Dn1 ins it after 2^{ab}

2 G3 om. 2 (cf. v 1 1) — ^{a}) D2 क्षिप्रहस्तो (for °मेव) T1 2 G1 2 M ततोविव्यार्धिशता भीमसेन — ^{b}) K8 परेषुभिर् Ś K1.2 भीमसेनो महात्मा, T1.2 G1 2 M वन्यमिव द्विपेंद्र — After 2^{ab}, Dn1 ins App I (No 29) On the other hand, G1.2 M ins. a passage given in App I (No 30) after 2^{ab}; T1 after line 8 of App I (No 29), T2 ins lines 1–4 after line 8 of App I (No 29) and lines 17–24 after line 16 of App I (No 29), G3 ins after 929* T1 G1 2 M om (? hapl.) 2^{c}–6^{b} — ^{c}) B5 क्षितिं विशन् (for स विक्षरन्) — ^{d}) K3 D8 तुमले

3 T1 G M om. 3 (cf. v 1. 2, 1). D6 om 3^{ab} — ^{a}) K8 सया (for तया) V1 B2–4 Da1 D1 5 [अ]हनद्; B5 [अ]वधीद् (for [अ]हरद्) — ^{b}) B2 भीमसेन K1 तरस्वी, K8 B2 प्रगृह्य (for प्रसह्य) — ^{c}) K3 तया (for तया) V1 परितो (for पतितो)

4 T1 G M om 4 (cf v 1. 2, 1) — ^{a}) K4 हताश्वसूता, D2 हयाश्च सूताश्च, T2 हयश्च वेगेन (for हया ससूताश्च) V1 B1–4 Da1 D1 3–5 7 समग्राश्च, B5 D6 समस्ताश्च (for ससूताश्च) Dn1 D2 4 6 7 निहता (for च हता) — ^{b}) K8 चापि (for चास्य) K8 रथा पतती, B1 रथ शतघ्न्या D6 T2 चूर्णीकृताश्चापि तथाप(T2 रथात्य)तत्या (T2 °स·) — ^{c}) B5 विस्रस्त- (for विध्वस्त) T2 -वर्माभरणोत्तमस्तको (for °भरणाम्बरस्रग्) — ^{d}) Ś K3 विवेष्टमानो (for विचेष्ट°) K1 भृशवेदनार्त·, V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 3–7 °नातुर· (for °नार्त·) — After 4, K2 4 Dn1 D8 ins.

931* दुःशासनं पाण्डवा· प्रेक्ष्य सर्वे
हृष्टा पाञ्चाला सिंहनादानमुञ्चन् ।
[(L 2) K2 पचाला ; K4 पांचाले·]

— On the other hand, T2 ins. after 4 K4 after 934*

932* स पातयित्वाथ वृकोदरोऽयं
अगर्जं हर्षेण विनादयन्दिश· ।
नादेन तेनाखिलपार्श्ववर्तिनो
मूर्छाकुला पतितास्त्वाजमीढ ।
स समीपस्थितो भीमो विसज्ञ वीक्ष्य ते सुतम् ।
चकार खेदं मनसा चिन्ता च परमां ययौ ।
अचेतनस्य रुधिर कथ पास्याम्यह रिपो ।
अजानतोऽस्य पापस्य दुर्मतेर्मित्रघातिन· ।
एव विचिन्तयन्भीमो ददर्शाथ विचेतनम् ।
वस्त्रेणावीजयच्चैनं तेन संज्ञामवाप ह ।
दृष्ट्वा ससंज्ञ सावज्ञं पादेनाक्रम्य वक्षसि ।
प्रहृष्टरूपो भीमस्तु सासी प्रोवाच तं तदा ।

[L 1) T2 अपि (for ऽय) — (L.4) T2 मूर्धानुकुला· (for मूर्छाकुला) T2 स्वाजिमध्ये (for स्त्वाजमीढ) — After line 4, T2 ins

933* भीमोऽपि वेगादवतीर्य याना·
दुःशासन वेगवानभ्यधावत् ।

— (L 5) T2 समीपस्थित (for °स्थितो) — (L. 6) T2 भेदं — (L.8) T2 मित्रघातिन (for °घातिन) — (L 9) T2 विचिंतयद् — (L 10) T2 [अ]वीजयच्चैव (for [अ]वीजयच्चैन) T2 स (for ह) — (L 11) T2 स संज्ञासंपन्न (for ससंज्ञ सावज्ञ) — (L. 12) T2 निर्भी (for सासी·)]

5 T1 G M om. 5 (cf. v 1 2, 1) — After 5^{ab}, K4 V1 B D (except D2 8) ins a passage given in App I (No 31) — ^{c}) K1 स, D2–5 8 सु- (for स) V1 भूमिं — ^{d}) K8 यत्नेन B5 तत्र (for तस्मिन्) K8 D2 transp तस्मिन् and यत्तु — After 5, K4 ins

934* ततो भीमस्तमब्रवीन्महात्मा
कथ द्रौपदीं केशपक्षे प्रधर्षी ।

मतो ममाद्याहितलोहितस्य ॥ ७

एवं ब्रुवाणं पुनराद्रवन्त-

माखाद्य वल्गन्तमतिप्रहृष्टम् ।

ये भीमसेनं ददृशुस्तदानीं

भयेन तेऽपि व्यथिता निपेतुः ॥ ८

ये चापि तत्रापतिता मनुष्या-

स्तेषां करेभ्यः पतितं च शस्त्रम् ।

भयाच्च संचुक्रुशुरुच्चकैस्ते

निमीलिताक्षा ददृशुश्च *तन्न ॥ ९

ये तत्र भीमं ददृशुः समन्ता-

द्दौःशासनं तद्रुधिरं पिबन्तम् ।

सर्वे पलायन्त भयाभिपन्ना

नायं मनुष्य इति भाषमाणाः ॥ १०

शृण्वतां लोकवीराणामिदं वचनमब्रवीत् । C. 8. B. 8. K 8

937* अन्यानि पानानि च यानि लोके

सुधामृतस्वादुरसानि तेभ्यः ।

[(L. 2) Ś2 सुधामृता, D3 स्वधामृत-, D6 क्षुधामृत-, D8 सुधारस- (for सुधामृत) V1 सुधारसस्वादुतराणि तेभ्य, T2 सुधारसास्वादुनश्चाधिमुख्यात् Ca cites सुधा and अमृत]

while, G ins after 7^{abcd}

938* तथेक्षुसारस्य मनोहरस्य ।

— T1 om 7^{e} — ^{e}) B1 सर्वस्य T2 ह्यधिको (for [अ]-भ्यधिको) G1 3 M रसोस्य, G2 रसस्य (for रसोऽस्य) — ^{f}) D6 ततो (for मतो) Da1 मात्याहित, D1 महात्माहित- (for ममाद्याहित-) G1 -रिहितस्य (for -लोहितस्य) K3 मनो नमस्याहितलोहितस्य, B3 मते ममाहितलोकहितस्य (sic), Dn1 D4 ममाद्य चास्याहितलोहितस्य, D5 महामात्याहित°, T1 रसोधिको मे तव लोहितस्य, T2 मतो ममाद्याहितशोणितस्य Ca cites अहितलोहितस्य — After 7, V1 B D (except D2 8) ins

939* अथाह भीम पुनरुग्रकर्मा

दुःशासनं क्रोधपरीतचेताः ।

गतासुमालोक्य विहस्य सुस्वर

किं वा कुर्यां मृत्युना रक्षितोऽसि ।

[(L. 3) V1 B5 Da1 D5 सस्वर, B2 स्वस्वन, D1 सत्वर (for सुस्वर) — (L. 4) Da1 D1 किं ते (for किं वा) Cv as above.]

8 ^{a}) K3 च तथा हसतम्; S (T3 missing) पुनरुत्थित तम् (for °राद्रवन्तम्) — ^{b}) Ś1 आस्वाद्य, B3 D6 T1 G M आस्फोट्य; D3 4 आसाद्य (for आस्वाद्य) K3 वल्पांसम् (sic), K4 D3 वलांतम् (sic), B2 G1 वल्कतम्, D1 वक्रातम्, D4 मलांतम्, D8 वालांतम्, T1 वल्गयतम् (for वल्गन्तम्) K1 अतिप्रहृष्टवत्, T2 अतीव हृष्टः M अभिप्रहृष्ट (for अति°) B5 Dn1 D2 आस्वाद्यमानं तमतिप्रहृष्ट — ^{c}) B3 om. (hapl.) from तदानीं up to ददृशुश्च (in 9^{d}) — ^{d}) S (T3 missing) प्रायेण (for भयेन) V1 तेन (for तेऽपि) G2 अव्यथिता, M1 विव्य° Ś1 (marg as in text) बभूवु (for निपेतु)

9 B3 om 9 (cf v l 8) — ^{a}) B4 ते (for ये) K3 यत्राप्यहिता, B5 S (T3 missing) ना (B5 चा) सन्पतिता, Dn1 D3 4 6 7 नासन्व्यथिता (for तत्रापतिता). — ^{b}) T2 [ऽ]पि पपात (for पतित च) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 हि, T1 G M तु (for च) — ^{c}) K3 तथा (for भयाच्) K4 D1 सचक्रुशुर् K3 B1–3 Dn1 D2 3. 7 8 अस्वरैस्ते, V1 Da1 D1. 5 अवरैस्ते, B4 om., B5 आर्तनादं, D4 6 आर्तराव, T1 G M अस्वरैस्तदा, T2 विस्वरास्ते (for उच्चकैस्ते) — ^{d}) T1 G2 M मम्रुदुश्च, G1. 3 मुमुहुश्च (for ददृशुश्च) Ś K1 2 4 च तच, K3 च सत्तम, V1 Dn1 समतत, B1. 4 D3. 4 7 च त तत, B2 D8 ततस्तत; Da1 D1. 5 च तत्तद्; B5 च त ते, D2 च ते च त, D6 T1 G M1 च तत्र; T2 च त तु, M2. 4 च तत्र ये, M3 च तत्र वै (for च *तन्न).

10 D2 om 10^{ab} — ^{a}) Ś1 D2 त, B1 3. 4 Dn1 D7 ते (for ये) G1 3 M रुधिर पिबत (for ददृशु समन्ताद्). T1 G2 ये भीमसेन रुधिर पिबंत — ^{b}) S (T3 missing) दुःशासनस्य ददृशु प्रपन्ना — T1 G M transp 10^{c} and 10^{d} — ^{c}) D3 भयाद्विपन्ना, T1 भियाभिपन्ना, T2 भये निमग्ना — ^{d}) K1 B1 2 न वै (for नायं) B3 समुष्येति च (for मनुष्य इति) D2 स्वति-, T1 2 G M स्विति ((for इति) K4 भाषमाण Dn1 D3 4 6 7 न वै मनुष्योयमिति ब्रुवाणा — N ins a passage given in App I (No. 33) after 10, T2 after 952* On the other hand, after 10, T1 G M ins an addl colophon [*Adhy name* T1 दुःशासनवध; T2 दुःशासनपातन — *Adhy no* T1 G 96, M1 97, M2–4 95], which is followed by

940* संजय ।

स पीत्वा रुधिरं तस्य चरणौ गृह्य भारत ।

11 T1 M om 11^{ab} — ^{a}) K3 शृणुतां T2 सर्ववीराणाम् (for लोक°) — ^{b}) K3 पुनर्वाक्यमथाब्रवीत् — For 11^{ab}, G subst

941* इत्युच्चैर्वचन प्राह प्रतिनृत्य वृकोदर ।

[G3 प्रतिनृत्यन्]

मतो ममाद्याहितलोहितस्य ॥ ७

एवं ब्रुवाणं पुनराद्रवन्त-
मास्वाद्य वल्गन्तमतिप्रहृष्टम् ।
ये भीमसेनं ददृशुस्तदानीं
भयेन तेऽपि व्यथिता निपेतुः ॥ ८

ये चापि तत्रापतिता मनुष्या-
स्तेषां करेभ्यः पतितं च शस्त्रम् ।
भयाच्च संचुक्रुशुरुच्चकैस्ते
निमीलिताक्षा ददृशुश्च *तन्न ॥ ९

ये तत्र भीमं ददृशुः समन्ता-
द्दौःशासनं तद्रुधिरं पिबन्तम् ।
सर्वे पलायन्त भयाभिपन्ना
नायं मनुष्य इति भाषमाणाः ॥ १०

शृण्वतां लोकवीराणामिदं वचनमब्रवीत् ।

937* अन्यानि पानानि च यानि लोके
सुधामृतस्वादुरसानि तेभ्य ।

[(L 2) Ś$_2$ सुधामृता , D$_3$ स्वधामृत-, D$_5$ क्षुधामृत-, D$_8$ सुधारस- (for सुधामृत) V$_1$ सुधारसस्वादुतरानि तेभ्य , T$_2$ सुधारसास्वादुनक्षाभिमुख्यात Ca cites सुधा and अमृत] while, G ins after 7^{abcd}

938* तथेक्षुसारस्य मनोहरस्य ।

— T$_1$ om 7^e — ^{e}) B$_1$ सर्वस्य T$_2$ ह्यधिको (for [अ]-भ्यधिको) G$_{1.3}$ M रसोस्य, G$_2$ रसस्य (for रसोऽय) — ^{f}) D$_6$ सतो (for मतो) Da$_1$ मात्याहित , D$_1$ महात्माहित-(for ममाद्याहित-) G$_1$ -रिहितस्य(for -लोहितस्य) K$_3$ मनो नमस्याहितलोहितस्य ; B$_2$ मते ममाहितलोकहितस्य (sic), Dn$_1$ D$_4$ ममाद्य चास्याहितलोहितस्य, D$_5$ महामात्याहित°, T$_1$ रसोधिको मे तव लोहितस्य , T$_2$ मतो ममाद्याहितशोणितस्य Ca cites अहितलोहितस्य — After 7, V$_1$ B D (except D$_{2.3}$) ins

939* अथाह भीम पुनरुग्रकर्मा
दु शासनं क्रोधपरीतचेता ।
गतासुमालोक्य विहस्य सुस्वर
किं वा कुर्या मृत्युना रक्षितोऽसि ।

[(L. 3) V$_1$ B$_5$ Da$_1$ D$_5$ सस्वर, B$_2$ स्वस्वन , D$_1$ सत्वरं (for सुस्वरं) — (L 4) Da$_1$ D$_1$ किं ते (for किं वा) Cv as above.]

8 ^{a}) K$_3$ च तथा हसंतम्; S (T$_3$ missing) पुनरुत्थित सम् (for °राद्रवन्तम्) — ^{b}) Ś$_1$ आस्वद्य; B$_3$ D$_6$ T$_1$ G M आस्फोट्य, D$_{3.4}$ आसाद्य (for आस्वाद्य) K$_3$ वल्पांतम् (sic), K$_4$ D$_3$ वलातम् (sic), B$_2$ G$_1$ वल्कंतम्, D$_1$ वभ्रांतम्, D$_4$ मलांतम्, D$_5$ वालांतम्; T$_1$ वल्पयतम् (for वल्गन्तम्) K$_1$ अतिप्रहृष्टवत्; T$_2$ अतीव हृष्ट; M अभिप्रहृष्ट (for अति°) B$_5$ Dn$_1$ D$_2$ आस्वाद्यमानं तमतिप्रहृष्ट — ^{c}) B$_3$ om (hapl.) from तदानीं up to ददृशुश्च (in 9^d) — ^{d}) S (T$_3$ missing) प्रायेण (for भयेन) V$_1$ तेन (for तेऽपि) G$_2$ अभ्यथिता, M$_1$ विस्य° Ś$_1$ (marg as in text) बभूवु (for निपेतु)

9 B$_3$ om 9 (cf v l 8) — ^{a}) B$_4$ ते (for ये) K$_3$ यत्राप्यहिता, B$_5$ S (T$_3$ missing) ना(B$_5$ चा)सन्पतिता, Dn$_1$ D$_{3.4.6.7}$ नासन्व्यथिता (for तत्रापतिता) — ^{b}) T$_2$ [ऽ]पि पपात (for पतित च) K$_3$ V$_1$ B Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1-5.7}$ हि, T$_1$ G M तु (for च) — ^{c}) K$_3$ तथा (for भयाच्) K$_4$ D$_1$ सचक्रुशुर् K$_3$ B$_{1-3}$ Dn$_1$ D$_{2.3.7.8}$ अस्वरैस्ते, V$_1$ Da$_1$ D$_{1.5}$ अधरैस्ते, B$_4$ om., B$_5$ आर्तनादं, D$_{4.6}$ आर्तरावं; T$_1$ G M अस्वरैस्तदा, T$_2$ विस्वरास्ते (for उच्चकैस्ते) — ^{d}) T$_1$ G$_2$ M मम्रुदुश्च, G$_{1.3}$ मुमुहुश्च (for ददृशुश्च) Ś K$_{1.2.4}$ च तत्र, K$_3$ च सत्तम, V$_1$ Dn$_1$ समतत , B$_{1.4}$ D$_{3.4.7}$ च त तत , B$_2$ D$_8$ ततस्तत ; Da$_1$ D$_{1.5}$ च तत्तत्; B$_5$ च त ते; D$_2$ च ते च त, D$_6$ T$_1$ G M$_1$ च तत्र, T$_2$ च त तु, M$_{2.4}$ च तत्र ये, M$_3$ च तत्र वै (for च *तन्न)

10 D$_2$ om 10^{ab} — ^{a}) Ś$_1$ D$_2$ त; B$_{1.3.4}$ Dn$_1$ D$_7$ ते (for ये) G$_{1.3}$ M रुधिर पिबत (for ददृशु समन्ताद्) T$_1$ G$_2$ ये भीमसेन रुधिर पिबंत — ^{b}) S (T$_3$ missing) दु शासनस्य ददृशु प्रपन्ना — T$_1$ G M transp 10^c and 10^d — ^{c}) D$_8$ भयाद्विपन्ना , T$_1$ भियाभिपन्ना, T$_2$ भये निमग्ना — ^{d}) K$_1$ B$_{1.2}$ न वै (for नायं) B$_3$ समुष्येति च (for मनुष्य इति) D$_2$ त्वति-, T$_{1.2}$ G M स्विति ((for इति) K$_4$ भाषमाण Dn$_1$ D$_{3.4.6.7}$ न वै मनुष्योयमिति ब्रुवाणा — N ins a passage given in App I (No. 33) after 10, T$_2$ after 952* On the other hand, after 10, T$_1$ G M ins an addl colophon [*Adhy name* T$_1$ दु शासनवध , T$_2$ दु शासनपातन — *Adhy no* T$_1$ G 96, M$_1$ 97, M$_{1-4}$ 95], which is followed by

940* संजय ।
स पीत्वा रुधिर तस्य चरणौ गृह्य भारत ।

11 T$_1$ M om 11^{ab} — ^{a}) K$_3$ शृणुतां T$_2$ सर्ववीराणाम् (for लोक°) — ^{b}) K$_3$ पुनर्वाक्यमथाब्रवीत् — For 11^{ab}, G subst

941* इत्युच्चैर्वचन प्राह प्रतिनृत्य वृकोदर ।
[G$_3$ प्रतिनृत्यन्]

ऽधनुः क्षुरास्यां ध्वजमेव चाच्छिनत् ।
ललाटमप्यस्य बिभेद पत्रिणा
शिरश्च कायात्प्रजहार सारथेः ॥ ३२
स राजपुत्रोऽन्यदवाप्य कार्मुकं
वृकोदरं द्वादशभिः पराभिनत् ।
स्वयं नियच्छंस्तुरगानजिह्मगैः
शरैश्च भीमं पुनरभ्यवीवृषत् ॥ ३३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥

६१

संजय उवाच ।
तत्राकरोद्दुष्करं राजपुत्रो
दुःशासनस्तुमुले युध्यमानः ।
चिच्छेद भीमस्य धनुः क्षुरेण

---

of the Parvan is lost on missing folios — a) D6 T1 G M भृशं (for त्वरन्) — b) K3 तीव्र-, T2 (also as in text) रथं (for धनु) — c) M1 ऽभ्यस्य (for ऽप्यस्य).

33 T3 missing (cf v. l. 32) — a) D3 दु शासनोपि (for स राजपुत्रो) K3 [ऽ]पि विनम्य (for ऽन्यदवाप्य) — b) T1 G2 ह्य(G3 ऽप)वाकिरत्; G3 ऽवाभिनत् (for परा°) — c) K1 ऽजिह्मै· (sic) (for ऽजिह्मगै·) D3 (sup lin as in text) स्वयं निरच्छत्तरसा न जिह्मगै — d) T1 G M स्वयं च (for शरैश्च) Ś2 ऽभ्यवीवृष; B Dn1 D2–8 T1 2 G1.2 M1 ऽप्यवीवृष(D3 °ध)त् (for अभ्यवीवृषत्). — After 33, Dn1 T1 2 ins.

926* तत शरं सूर्यमरीचिसप्रभं
सुवर्णवज्रोत्तमरत्नभूषितम् ।
महेन्द्रवज्राशनिपातदु.सहं
मुमोच भीमाङ्गविदारणक्षमम् ।
[(L 1) T2 शरोत्तम (for तत शरं) — (L. 3) T1 -निस्वन (for -दु.सह)]

Dn1 T1.2 cont. D2 ins after 33

927* स तेन निर्भिन्नतनुर्वृकोदरो
निपातित स्कन्दतनुर्गतासुवत् ।
प्रसार्य बाहू रथवर्यमाश्रित.
पुनश्च संज्ञामुपलभ्य चानदत् ।
[(L. 1) Dn1 D2 निर्विद्धतनुर् (for निर्भिन्न°) — (L. 3) T1 2 आस्थित· (for आश्रित·) — (L. 4) T2 पुन स]

Colophon om. in K3, T3 missing — *Day of Karṇa's Generalship* Ś K2.4 द्वितीय(Ś1 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy. name* Da1 D1 5 दु·शासनवध ; T1 2 भीमदु·शासन·युद्ध (T2 °नसमागम) — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 78 (?), Ś2 62, B1 81, B4 90, B5 84, Da1 93, D1 75; D4 63; D6 82, T1 G2 3 M1 95, T2 79; G1 M2–4 94.

61

☞ This adhy is missing in T3 (cf. v. l. 8. 60 32)

1 K3 om the ref. — After the ref., D6 S (T3 missing) ins ·

928* स राजपुत्रेण समाच्छेदुग्र
दुःशासनेन निकृतो निकृत्या ।
[G1 समक्षम् (for समाच्छेद्)]

— a) G3 दुष्कृतं (for दुष्करं) T2 दुष्करकर्म युद्धे (for दुष्करं राजपुत्रो) — b) V1 B Dn1 D2–4 6.7 तुमुलं (Dn1 °ल); D5 तुमले B2 वध्यमान· (for युध्य°) S (T3 missing) दु शासन कुरुवीरो महात्मा — After 1ab, D6 S (T3 missing) ins

929* यद्भीमसेनं प्रतियोधयद्रणे
जम्भो यथा शक्रमुदारवीर्यम् ।
[(L. 1) T1 M3 4 प्रतियोधयन्]

— After the above, G3 ins. App I (No 30) G3 om 1c–6b — c) V1 B1.3 4 D शरेण (for क्षुरेण) T1 G1 2 M धनुश्छित्त्वा भीमसेनस्य संख्ये (T1 G1 °ख्ये). — d) B1 4 Dn1 D2–4.6 7 पष्ट्या शरै ; B2 शरै

षड्भिः शरैः सारथिमप्यविध्यत् ॥ १
ततोऽभिनद्बहुभिः क्षिप्रमेव
 वरेषुभिर्भीमसेनं महात्मा ।
स विक्षरन्नाग इव प्रभिन्नो
 गदामस्मै तुमुले प्राहिणोद्वै ॥ २
तयाहरद्दश धन्वन्तराणि
 दुःशासनं भीमसेनः प्रसह्य ।
तया हतः पतितो वेपमानो
 दुःशासनो गदया वेगवत्या ॥ ३
हयाः ससूताश्च हता नरेन्द्र
 चूर्णीकृतश्चास्य रथः पतन्त्या ।
विध्वस्तवर्माभरणाम्बरस्र-
 ग्विचेष्टमानो भृशवेदनार्तः ॥ ४
ततः स्मृत्वा भीमसेनस्तरस्वी

षड्भि॰ (by transp) D_8 अभ्यपातयत्; $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ M अभ्यविध्यत् (for अप्य॰) — N ins after 1 $T_{1.2}$ after 2^{ab}

930* स तत्कृत्वा राजपुत्रस्तरस्वी
 विव्याध भीमं नवभिः पृषत्कैः ।
[(L 1) T_1 त (for तत्) — (L 2) $T_{1.2}$ भूयो (for भीम) D_2 दशभि (for नवभि॰) $Ś_1$ K_1 पृषट्कैः]
— $T_{1.2}$ ins a passage given in App I (No 29) after the above, Dn_1 ins it after 2^{ab}

2 G_3 om 2 (cf. v l 1) — ^{a}) D_2 क्षिप्रहस्तो (for ॰मेव) $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ M ततोविध्यांत्रिंशता भीमसेन — ^{b}) K_3 परेषुभिर् Ś $K_{1.2}$ भीमसेनो महात्मा, $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ M वन्यमिव द्विपेंद्र — After 2^{ab}, Dn_1 ins App I (No 29) On the other hand, $G_{1.2}$ M ins a passage given in App I (No 30) after 2^{ab}; T_1 after line 8 of App I (No 29); T_2 ins lines 1–4 after line 8 of App I (No 29) and lines 17–24 after line 16 of App. I (No 29), G_3 ins. after 929* T_1 $G_{1.2}$ M om (? hapl) 2^c–6^b — ^{c}) B_5 क्षितिं विशन् (for स विक्षरन्) — ^{d}) K_3 D_8 तुमले

3 T_1 G M om. 3 (cf. v l. 2, 1). D_6 om 3^{ab} — ^{a}) K_3 तथा (for तया) V_1 B_{2-4} Da_1 $D_{1.5}$ [अ]हनद्; B_5 [अ]वधीद् (for [अ]हरद्) — ^{b}) B_1 भीमसेनं K_1 तरस्वी, K_3 B_1 प्रगृह्य (for प्रसह्य) — ^{c}) K_3 तथा (for तया) V_1 परितो (for पतितो)

4 T_1 G M om 4 (cf v l. 2, 1) — ^{a}) K_4 हताश्वसूता, D_2 हयाश्च सूताश्च, T_2 हयश्च वेगेन (for हया ससूताश्च) V_1 B_{1-4} Da_1 $D_{1.3-5.7}$ समग्राश्च, B_5 D_6 समस्ताश्च (for ससूताश्च) Dn_1 $D_{4.6.7}$ निहता (for च हता) — ^{b}) K_3 चापि (for चास्य) K_3 रथा पतती, B_1 रथ शतघ्न्या D_6 T_2 चूर्णीकृताश्चापि तथाप(T_2 रथात्य)तत्या (T_2 ॰त॰) — ^{c}) B_5 विस्रस्त॰ (for विध्वस्त) T_2 ॰वर्माभरणोत्तमस्तको (for ॰भरणाम्बरस्रग्) — ^{d}) Ś K_2 विवेष्टमानो (for विचेष्ट॰) K_1 भृशवेदनार्त , V_1 B (except B_5) Da_1 Dn_1 $D_{1.3-7}$ ॰नातुर॰ (for ॰नार्त) — After 4, $K_{2.4}$ Dn_1 D_8 ins.

931* दुःशासनं पाण्डवा प्रेक्ष्य सर्वे
 हृष्टा पाञ्चाला सिंहनादानमुञ्चन् ।
[(L 2) K_3 पञ्चाला , K_4 पांचाले॰]
— On the other hand, T_2 ins. after 4 K_4 after 934*

932* त पातयित्वाथ वृकोदरोऽयं
 जगर्ज हर्षेण विनादयन्दिशः ।
नादेन तेनाखिलपार्श्ववर्तिनो
 मूर्छाकुला पतितास्त्वाजमीढ ।
स समीपस्थितो भीमो विसज्ञ वीक्ष्य ते सुतम् ।
चकार खेदं मनसा चिन्ता च परमां ययौ ।
अचेतनस्य रुधिरं कथं पास्याम्यह रिपो ।
अजानतोऽस्य पापस्य दुर्मतेर्मित्रघातिन ।
एव विचिन्तयन्भीमो ददर्शाथ विचेतनम् ।
वस्त्रेणावीजयच्चैनं तेन संज्ञामवाप ह ।
दृष्ट्वा ससंज्ञ सावज्ञं पादेनाक्रम्य वक्षसि ।
प्रहृष्टरूपो भीमस्तु सासी प्रोवाच तं तदा ।
[(L 1) T_2 अपि (for ऽय) — (L.4) T_2 मूर्धानुकुला (for मूर्छाकुला) T_2 त्वाजिमध्ये (for त्वाजमीढ) — After line 4, T_2 ins

933* भीमोऽपि वेगादवतीर्य याना॰
 दुःशासनं वेगवानभ्यधावत् ।
— (L.5) T_2 समीपस्थित (for ॰स्थितो) — (L 6) T_2 भेद — (L.8) T_2 मित्रपातिन (for ॰घातिन) — (L 9) T_2 विचिंतयद् — (L 10) T_2 [अ]वीजयच्चैव (for [अ]वीजय-च्चैन) T_2 स (for ह) — (L 11) T_2 स संज्ञासंपन्न (for ससंज्ञ सावज्ञ) — (L. 12) T_2 निर्भी (for सासी॰)]

5 T_1 G M om 5 (cf. v l 2, 1) — After 5^{ab}, K_4 V_1 B D (except $D_{2.8}$) ins a passage given in App I (No 31) — ^{c}) K_1 स्म, $D_{2-5.8}$ सु॰ (for स) V_1 भूमिं — ^{d}) K_3 यत्नेन B_5 तत्र (for तस्मिन्) K_3 D_2 transp तस्मिन् and चक्षु — After 5, K_4 ins

934* ततो भीमस्तमब्रवीन्महात्मा
 कथं द्रौपदीं केशपक्षे प्रधर्षी ।

सापत्नकं यत्प्रयुक्तं सुतैस्ते ।
रथादवप्लुत्य गतः स भूमौ
यत्नेन तस्मिन्प्रणिधाय चक्षुः ॥ ५
असिं समुद्धृत्य शितं सुधारं
कण्ठे समाक्रम्य च वेपमानम् ।
उत्कृत्य वक्षः पतितस्य भूमा-
वथापिबच्छोणितमस्य कोष्णम् ।
आस्वाद्य चास्वाद्य च वीक्षमाणः
क्रुद्धोऽतिवेलं प्रजगाद वाक्यम् ॥ ६
स्तन्यस्य मातुर्मधुसर्पिषो वा
माध्वीकपानस्य च सत्कृतस्य ।
दिव्यस्य वा तोयरसस्य पाना-
त्पयोदधिभ्यां मथिताच्च मुख्यात् ।
सर्वेभ्य एवाभ्यधिको रसोऽयं

वदाशु यद्गौरिति तद्ब्रुवाणो
हृष्टः सम कर्णसुयोधनाभ्याम् ।
तेषां समीक्ष्यापविते (sic) दुरात्मन्
गच्छामि येनाद्य कुलप्रधानः ।
श्रुत्वा तु तद्भीमवच सुघोर
दुःशासनो भीममिदं निरीक्ष्य ।
उवाच भीमं स तदा स्मितेन
संपश्यतां कौरवसोमकानाम् ।
स एष मे बाहुवरोऽस्तु भूय
एष त्वया राज्यहर समीक्ष्य ।
द्यूतच्छलाद्धञ्चयिता समेतां
क्लिष्टामार्यां पश्यतस्ते त्वनेन ।
असौ करो गोधनवान्समर्थो
विषस्य दाता भुजगेन्द्रकल्प ।
भिक्षाभुजो येन कृता समस्ता
अष्टादश द्वा च कुरुष्व यत्नम् ।

— After the above, K4 ins 932* On the other hand, D8 ins after 5

935* भीम ।
द्रौपद्यास्तु कचग्राहे य प्रयुक्तस्त्वया कर ।
दिश्यतां च स मे पापिन्कं तमुत्पाटयाम्यहम् ।
दुःशासन ।
अयं करिकराकार कामिनीकुचमर्दन ।
गोसहस्रप्रदाता च क्षत्रियान्तकर कर ।
संजय ।
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं भीमसेनोऽत्यमर्षण ।
उत्पाटयामास भुजं वामेतरमरिंदम ।

6 T1 G M om 6^{ab} (cf v l 2, 1) — ^{a}) K8 B1–3 Da1 D1 5 समुद्गृह्य; V1 B4 5 Dn1 D2–4 6–8 °द्यम्य (for °द्धृत्य) — ^{b}) K8 D2 कंठं V1 पराक्रम्य, B D (except D2) पदा° (for समा°) K2 च वेगमानं, B5 D1.5 च वेपमान (D5 °नीं), D3 स रोषमाण — After 6^{ab}, K4 D2 T2 ins a passage given in App I (No 32) — ^{c}) T1 G2 3 M उद्धृत्य (for उत्कृत्य) — ^{d}) Ś1 K1 2 4 अपातयत्, Ś2 अपाययत्, D2 T1 तथापिबत्, T2 G M ततोपिबत् (for अथापिबत्) K3 G2 चोष्ण, M कोष्ठजं, Ca. v कोष्णं (as in text) — After 6^{abcd}, N ins

936* ततो निपात्यास्य शिरोऽपहृत्य
तेनासिना तव पुत्रस्य राजन् ।
सत्या चिकीर्षुर्मतिमन्प्रतिज्ञां
भीमोऽपिबच्छोणितमस्य कोष्णम् ।

[(L. 1) Ś K4 निपत्य, K3 निहत्य; D8 [ऽ]भिपत्य (for निपात्य) K3 [आ]शु (for [अ]स्य) V1 प्रकृत्य; B Da1 Dn1 D1 3 6 7 [ऽ]पकृत्य, D2 प्रगृह्य (for ऽपहृत्य) — (L 2) K4 [अ]तिमर्षी (for [अ]सिना) — (L 3) K1 T2 सत्य V1 Da1 D1 2 5 8 चिकीर्षन् (for °र्षुर्) — (L 4) Ś K1 2 4 कठाद्; D8 कण्ठ्य (for कोष्णम्) K3 असौ पिब छोणितक पमस्य (sic)] — ^{e}) K4 आसाद्य. D8 om. the first च Ś2 K1 3 V1 Da1 D1 3–5 8 T1 च वीक्ष्यमाण., D2 समीक्ष° (for च वीक्ष°) — ^{f}) K3 B (except B3) Da1 D1 3 4 6 7 [ऽ]ति चैन, V1 [ऽ]तिवैरं; Dn1 D5 हि चैनं, D2 [ऽ]भिवेलं; T1 G M प्रहृष्टो, T2 [ऽ]तिहृष्टो (for ऽतिवेलं) V1 B (except B5) D (except D2 3) Ś (T3 missing) निजगाद (for प्रज°)

7 ^{a}) T1 स्तनस्य Ś2 B Da1 Dn1 D1 3–7 T2 मधुसर्पिषोर्वा, K3 °सर्पिषोढ (sic), T1 G पयसोमृतस्य, M पयसो घृतस्य — ^{b}) Ś1 मास्वीकपानस्य, K2 3 मादी(K3 °द्वि)क°, K4 मध्वेक° (for माध्वीक°) Ca cites माध्वीका D8 च सस्कृतस्य, T2 सुसस्कृतस्य (for च सत्कृतस्य) T1 माध्वीकजस्यैव रसस्य चैव, G1 2 M °जस्येव रस(G2 वर)स्य तस्य; G3 °जस्येक्षुरसस्य तस्य — ^{c}) K3 नोय ममस्य (sic), T2 तोयधरस्य (for °रसस्य) T1 G मधोश्च पानाद्यवक(G3 °दिव त)स्य पानात्, M1 मधोश्च आदाय परस्य पानात्, M2–4 मधोश्च पानीयवरस्य पानात् — ^{d}) K2 4 G1 2 मथिताश्च, K3 V1 D8 मथितस्य, T2 रुधिराच्च (for मथिताच्च) Ś K1 2 4 मुख्यं, B4 मोहात्, D2 मुख D4 पयोदधिभ्योन्मथिताच्च मुख्यात् ❀ Ca पयसा दध्ना च मथितस्य मुख्यात् तक्रश्रेष्ठात् । ❀ — After 7^{abcd}, N T2 ins

मत्तो ममाद्याहितलोहितस्य ॥ ७
एवं ब्रुवाणं पुनराद्रवन्त-
मास्वाद्य वल्गन्तमतिप्रहृष्टम् ।
ये भीमसेनं ददृशुस्तदानीं
भयेन तेऽपि व्यथिता निपेतुः ॥ ८
ये चापि तत्रापतिता मनुष्या-
स्तेषां करेभ्यः पतितं च शस्त्रम् ।
भयाच्च संचुक्रुशुरुच्चकैस्ते
निमीलिताक्षा ददृशुश्च *तन्न ॥ ९
ये तत्र भीमं ददृशुः समन्ता-
द्दौःशासनं तद्रुधिरं पिबन्तम् ।
सर्वे पलायन्त भयाभिपन्ना
नायं मनुष्य इति भाषमाणाः ॥ १०
शृण्वतां लोकवीराणामिदं वचनमब्रवीत् ।

937* अन्यानि पानानि च यानि लोके
सुधामृतस्वादुरसानि तेभ्यः ।

[(L 2) Ś1 सुधामृता , D3 स्वधामृत-, D5 क्षुधामृत , D8 सुधारस- (for सुधामृत) V1 सुधारसस्वादुतरानि तेभ्य , T2 सुधारसास्वादुनक्षाधिमुख्यात Ca cites सुधा and अमृत]
while, G ins after 7[abcd]

938* तथेक्षुसारस्य मनोहरस्य ।

— T1 om 7[e] — [e]) B1 सर्वस्व T2 ह्यधिको (for [अ]-भ्यधिको) G1 3 M रसोस्य, G2 रसस्य (for रसोऽस्य) — [f]) D6 ततो (for मत्तो) Da1 मात्याहित , D1 महात्माहित- (for ममाद्याहित-) G1 -रिहितस्य (for -लोहितस्य) K3 मनो नमस्याहितलोहितस्य, B3 मते ममाहितलोकहितस्य (sic), Dn1 D4 ममाद्य चास्याहितलोहितस्य, D5 महामात्याहित°, T1 रसोधिको मे तव लोहितस्य, T2 मत्तो ममाद्याहितशोणितस्य Ca cites अहितलोहितस्य — After 7, V1 B D (except D2 8) ins

939* अथाह भीम पुनरुग्रकर्मा
दु शासनं क्रोधपरीतचेता ।
गतासुमालोक्य विहस्य सुस्वर
किं वा कुर्या मृत्युना रक्षितोऽसि ।

[(L 3) V1 B3 Da1 D3 सस्वरं, B2 स्वस्वन, D1 सत्वरं (for सुस्वरं) — (L 4) Da1 D1 किं ते (for किं वा) Cv as above]

8 [a]) K3 च तथा हसंतम्; S (T3 missing) पुनरुत्थितम् (for °राद्रवन्तम्) — [b]) Ś1 आस्वद्य, B3 D6 T1 G M आस्फोट्य; D3 4 आसाद्य (for आस्वाद्य) K3 वल्पांतम् (sic), K4 D3 वलातम् (sic), B2 G1 वल्कतम्, D1 वभ्रांतम्, D4 मलांतम्; D5 वालांतम्, T1 वल्गयतम् (for वल्गन्तम्) K1 अतिप्रहृष्टवत्, T2 अतीव हृष्टं; M अभिप्रहृष्ट (for अति°) B5 Dn1 D2 आस्वाद्यमानं तमतिप्रहृष्ट — [c]) B3 om (hapl.) from तदानीं up to ददृशुश् (in 9[d]) — [d]) S (T3 missing) प्रायेण (for भयेन) V1 तेन (for तेऽपि) G3 अव्यथिता, M1 विव्य° Ś1 (marg as in text) बभूवु (for निपेतु)

9 B3 om 9 (of v 1 8) — [a]) B1 ते (for ये) K3 यत्राप्यहिता, B5 S (T3 missing) ना(B5 चा)सन्पतिता, Dn1 D3 4 6 7 नापन्व्यथिता (for तत्रापतिता). — [b]) T2 [ऽ]पि पपात (for पतित च) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 हि, T1 G M तु (for च) — [c]) K3 तथा (for भयाच्) K4 D1 सचक्रुशुर् K3 B1–3 Dn1 D2 3.7 8 अस्वरैस्ते, V1 Da1 D1.5 अवरैस्ते, B4 om., B5 आर्तनादं; D4 6 आर्तराव, T1 G M अस्वरैस्तदा; T2 विस्वरास्ते (for उच्चकैस्ते) — [d]) T1 G2 M ममृदुश्, G1 3 मुमुहुश् (for ददृशुश्) Ś K1 2.4 च तम, K3 च सत्तम; V1 Dn1 समतत , B1.4 D3 4 7 च त तत , B2 D8 ततस्तत , Da1 D1 3 च ततत्, B5 च त ते, D2 च ते च त, D6 T1 G M1 च तत्र, T2 च त तु, M2 4 च तत्र ये; M3 च तत्र वै (for च *तन्न)

10 D2 om 10[ab] — [a]) Ś1 D2 त; B1 3.4 Dn1 D7 ते (for ये) G1 3 M रुधिर पिबत (for ददृशु समन्ताद्). T1 G2 ये भीमसेनं रुधिर पिबंत — [b]) S (T3 missing) दु शासनस्य ददृशु प्रपन्ना — T1 G M transp 10[c] and 10[d] — [c]) D3 भयाद्विपन्ना, T1 भियाभिपन्ना, T2 भये निमग्ना — [d]) K1 B1 2 न वै (for नाय) B3 समुष्येति च (for मनुष्य इति) D2 त्वति ; T1 2 G M स्विति ((for इति) K4 भाषमाण Dn1 D3 4 6 7 न वै मनुष्योयमिति ब्रुवाणा — N ins a passage given in App I (No 38) after 10, T2 after 952* On the other hand, after 10, T1 G M ins an addl colophon [*Adhy name* T1 दु शासनवध ; T2 दु शासनपातन — *Adhy no* T1 G 96, M1 97, M2–4 95], which is followed by

940* संजय ।
स पीत्वा रुधिरं तस्य चरणौ गृह्य भारत ।

11 T1 M om 11[ab] — [a]) K3 शृणुतां T2 सर्ववीराणाम् (for लोक°) — [b]) K3 पुनर्वाक्यमथाब्रवीत् — For 11[ab], G subst

941* इत्युक्त्वैवंवचन प्राह प्रतिनृत्य वृकोदर ।
[G3 प्रतिनृत्यन्]

सापत्नकं यत्प्रयुक्तं सुतैस्ते ।
रथादवप्लुत्य गतः स भूमौ
यत्नेन तस्मिन्प्रणिधाय चक्षुः ॥ ५
असिं समुद्धृत्य शितं सुधारं
कण्ठे समाक्रम्य च वेपमानम् ।
उत्कृत्य वक्षः पतितस्य भूमा-
वथापिबच्छोणितमस्य कोष्णम् ।

आस्वाद्य चास्वाद्य च वीक्षमाणः
क्रुद्धोऽतिवेलं प्रजगाद वाक्यम् ॥ ६
स्तन्यस्य मातुर्मधुसर्पिषो वा
माध्वीकपानस्य च सत्कृतस्य ।
दिव्यस्य वा तोयरसस्य पाना-
त्पयोदधिभ्यां मथिताच्च मुख्यात् ।
सर्वेभ्य एवाभ्यधिको रसोऽयं

वदाशु यद्यौरिति तद्भ्रुवाणो
हृष्टः समं कर्णसुयोधनाभ्याम् ।
तेषां समीक्ष्यापविते (sic) दुरात्मन्
गच्छामि येनाद्य कुलप्रधान ।
श्रुत्वा तु तद्भीमवच सुघोर
दु.शासनो भीममिदं निरीक्ष्य ।
उवाच भीमं स तदा स्मितेन
संपश्यतां कौरवसोमकानाम् ।
स एष मे बाहुवरोऽस्तु भूय
एष त्वया राज्यहरः समीक्ष्य ।
द्यूतच्छलाद्दुःखयिता समेतां
क्लिष्टामार्यां पश्यतस्ते त्वनेन ।
असौ करो गोधनवान्समर्थो
विषस्य दाता भुजगेन्द्रकल्प ।
भिक्षाभुजो येन कृता समस्ता
अष्टादश द्वा च कुरुष्व यत्नम् ।

— After the above, K4 ins 932* On the other hand, D8 ins after 5

935* भीमः ।
द्रौपद्यास्तु कचग्राहे य प्रयुक्तस्त्वया कर ।
दिश्यतां च स मे पापिन्कं तमुत्पाटयाम्यहम् ।
दुःशासन ।
अयं करिकराकारः कामिनीकुचमर्दन ।
गोसहस्रप्रदाता च क्षत्रियान्तकरः कर ।
संजयः ।
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं भीमसेनोऽत्यमर्पण ।
उत्पाटयामास भुज वामेतरमरिंदम ।

6 T1 G M om 6^{ab} (cf v l 2, 1) — ^{a}) K8 B1-3 Da1 D1 5 समुद्गृह्य, V1 B4 5 Dn1 D2-4 6-8 °द्यम्य (for °द्धृत्य) — ^{b}) K8 D2 कंठं V1 पराक्रम्य, B D (except D2) पदा° (for समा°) K2 च वेगमानं, B5 D1 5 च वेपमान (D5 °नीं), D2 स रोपमाण — After 6^{ab}, K4 D2 T2 ins a passage given in App I (No 32) — ^{c}) T1 G2 3 M उद्धृत्य (for उत्कृत्य) — ^{d}) Ś1 K1. 2 4 अपातयत्, Ś2 अपाययत्, D2 T1 तथापिबत्, T2 G M ततोपिबत् (for अथापिबत्) K8 G2 चोष्णं, M कोष्ठजं, Ca v कोष्ण (as in text) — After 6^{abcd}, N ins

936* ततो निपात्यास्य शिरोऽपहृत्य
तेनासिना तव पुत्रस्य राजन् ।
सत्यां चिकीर्षुर्मतिमान्प्रतिज्ञां
भीमोऽपिबच्छोणितमस्य कोष्णम् ।

[(L 1) Ś K4 निपत्य, K8 निहत्य; D8 [ऽ]भिपत्य (for निपात्य) K8 [आ]शु (for[अ]स्य) V1 प्रकृत्य; B Da1 Dn1 D1 2 5 7 [ऽ]पकृत्य, D2 प्रगृह्य (for ऽपहृत्य) — (L 2) K4 [अ]तिमर्पी (for[अ]सिना) — (L 3) K1 T2 सत्य V1 Da1 D1 2 6 8 चिकीर्षन् (for °र्षुर्) — (L 4) Ś K1. 2 4 कठात्; D8 कष्ठ्य (for कोष्णम्) K8 असौ पिब छोणितक पमस्य (sic)] — ^{e}) K4 आसाद्य D8 om. the first च Ś2 K1 8 V1 Da1 D1 3-5 8 T1 च वीक्ष्यमाण, D2 समीक्ष° (for च वीक्ष°) — ^{f}) K8 B (except B3) Da1 D1 3 4 6 7 [ऽ]ति चैनं, V1 [ऽ]तिवैर; Dn1 D5 हि चैन, D2 [ऽ]भिवेलं; T1 G M प्रहृष्टो, T2 [ऽ]तिहृष्टो (for ऽतिवेलं) V1 B (except B6) D (except D2 8) S (T3 missing) निजगाद (for प्रज°)

7 ^{a}) T1 स्तनस्य Ś2 B Da1 Dn1 D1 3-7 T2 मधुसर्पिषोर्वा, K8 °सर्पिषोद (sic), T1 G पयसोमृतस्य, M पयसो घृतस्य — ^{b}) Ś1 मास्त्वीकपानस्य, K2 8 मादी(K8 °ध्वि)क°, K4 मध्वेक° (for माध्वीक°) Ca cites माध्वीका D8 च संस्कृतस्य, T2 सुसंस्कृतस्य (for च सत्कृतस्य) T1 माध्वीकजस्यैव रसस्य चैव, G1 2 M °जस्येव रस(G2 वर)स्य तस्य; G3 °जस्येक्षुरसस्य तस्य — ^{c}) K8 नोय ममस्य (sic), T2 तोयधरस्य (for °रसस्य) T1 G मघोश्च पानाद्यवक(G3 °दिव त)स्य पानात्, M1 मघोश्च आदाय परस्य पानात्, M2-4 मघोश्च पानीयवरस्य पानात् — ^{d}) K2 4 G1 2 मथिताश्च; K3 V1 D8 मथितस्य, T2 रुधिराच्च (for मथिताच्च) Ś K1 2 4 मुख्यं, B4 मोहात्, D2 मुखं D4 पयोदधिभ्योन्मथिताच्च मुख्यात् ꣸ Ca पयसा दध्ना च मथितस्य मुख्यात् तक्रश्रेष्ठात्। ꣸ — After 7^{abcd}, N T2 ins

मतो ममाद्याहितलोहितस्य ॥ ७
एवं ब्रुवाणं पुनराद्रवन्त-
माखाद्य वल्गन्तमतिप्रहृष्टम् ।
ये भीमसेनं ददृशुस्तदानीं
भयेन तेऽपि व्यथिता निपेतुः ॥ ८
ये चापि तत्रापतिता मनुष्या-
स्तेषां करेभ्यः पतितं च शस्त्रम् ।
भयाच्च संचुक्रुशुरुच्चकैस्ते
निमीलिताक्षा ददृशुश्च *तन्न ॥ ९
ये तत्र भीमं ददृशुः समन्ता-
द्दौःशासनं तद्रुधिरं पिबन्तम् ।
सर्वे पलायन्त भयाभिपन्ना
नायं मनुष्य इति भाषमाणाः ॥ १०
शृण्वतां लोकवीराणामिदं वचनमब्रवीत् ।

937* अन्यानि पानानि च यानि लोके
सुधामृतस्वादुरसानि तेभ्य ।

[(L 2) Ś2 सुधामृता , D3 स्वधामृत-, D6 क्षुधामृत-, D8 सुधारस- (for सुधामृत) V1 सुधारसस्वादुतरानि तेभ्य , T2 सुधारसास्वादुनश्चाधिमुख्यात् Ca cites सुधा and अमृत]

while, G ins after 7[abcd]

938* तथेक्षुसारस्य मनोहरस्य।

— T1 om 7[e] — [e]) B1 सर्वस्य T2 ह्यधिको (for [अ]-भ्यधिको) G1 3 M रसोस्य, G2 रसस्य (for रसोऽस्य) — [f]) D8 सतो (for मतो) Da1 मात्याहित , D1 महात्माहित- (for ममाद्याहित-) G1 -रिद्दितस्य (for -लोहितस्य) K8 मनो नमस्याहितलोहितस्य, B2 मते ममाहितलोकहितस्य (sic), Dn1 D4 ममाद्य चास्याहितलोहितस्य; D6 महामात्याहित°, T1 रसोधिको मे सव लोहितस्य, T2 मतो ममाद्याहितशोणितस्य Ca cites अहितलोहितस्य — After 7, V1 B D (except D2 3) ins

939* अथाह भीम पुनरुग्रकर्मा
दु शासनं क्रोधपरीतचेता ।
गतासुमालोक्य विहस्य सुस्वरं
किं वा कुर्या मृत्युना रक्षितोऽसि ।

[(L 3) V1 B5 Da1 D6 सस्वरं, B2 स्वस्तन, D1 सत्वर (for सुस्वरं) — (L 4) Da1 D1 किं ते (for किं वा) Cv as above]

8 [a]) K3 च तथा हसंतम्; S (T3 missing) पुनरुत्थितम् (for °राद्रवन्तम्) — [b]) Ś2 आस्वद्य, B3 D6 T1 G M आस्फोट्य; D3 4 आसाद्य (for आस्वाद्य) K3 वल्पांतम् (sic), K4 D3 वलांतम् (sic), B2 G1 वल्कंतम्, D1 वभ्रातम्; D4 मलांतम्; D8 वालांतम्, T1 वल्गयतम् (for वल्गन्तम्) K1 अतिप्रहृष्टवत्, T2 अतीव हृष्टः; M अभिप्रहृष्ट (for अति°) B5 Dn1 D2 आस्वाद्यमानं तमतिप्रहृष्ट — [c]) B3 om (hapl.) from तदानीं up to ददृशुश्च (in 9[d]) — [d]) S (T3 missing) प्रायेण (for भयेन) V1 सेन (for तेऽपि) G2 अव्यथिता; M1 विव्य° Ś1 (marg as in text) वभूवु (for निपेतु)

9 B3 om 9 (of v 1 8) — [a]) B1 ते (for ये) K3 यत्राप्यहिता, B5 S (T3 missing) ना(B5 चा)सन्पतिता, Dn1 D3 4 6 7 नामन्व्यथिता (for तत्रापतिता). — [b]) T2 [ऽ]पि पपात (for पतित च) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 हि, T1 G M तु (for च) — [c]) K3 तया (for भयाच्) K4 D1 सचक्रुशुर् K3 B1–3 Dn1 D2 3 7 8 अस्वरैस्ते, V1 Da1 D1 5 अवरैस्ते, B4 om., B5 आर्तनादं, D4 6 आर्तराव; T1 G M अस्वरैस्तदा, T2 विस्वरास्ते (for उच्चकैस्ते) — [d]) T1 G2 M मम्रुदुश्, G1. 3 मुमुहुश् (for ददृशुश्) Ś K1 2,4 च तत्र, K3 च सत्तम; V1 Dn1 समतत , B1 4 D3. 4 7 च त तत ; B2 D8 ततस्तत', Da1 D1 5 च ततस्; B5 च त ते, D2 च ते च त, D6 T1 G M1 च तत्र; T2 च त तु, M2 4 च तत्र ये; M3 च तत्र वै (for च *तन्न)

10 D2 om 10[ab] — [a]) Ś1 D2 त, B1 3.4 Dn1 D7 ते (for ये) G1 3 M रुधिर पिबत (for ददृशु समन्ताद्). T1 G2 ये भीमसेन रुधिर पिबंत — [b]) S (T3 missing) दु शासनस्य ददृशु प्रपन्ना — T1 G M transp 10[c] and 10[d] — [c]) D8 भयाद्विपन्ना, T1 भियाभिपन्ना, T2 भये निमग्ना — [d]) K1 B1 2 न वै (for नायं) B3 समुष्येति च (for मनुष्य इति) D2 त्विति ; T1 2 G M स्विति ((for इति) K4 भाषमाण Dn1 D3 4 6 7 न वै मनुष्योयमिति ब्रुवाणा — N ins a passage given in App I (No. 33) after 10, T2 after 952* On the other hand, after 10, T1 G M ins an addl colophon [*Adhy name* T1 दु शासनवध'; T2 दु शासनपातन — *Adhy no* T1 G 96, M1 97, M2–4 95], which is followed by

940* संजय ।
स पीत्वा रुधिर तस्य चरणौ गृह्य भारत ।

11 T1 M om 11[ab] — [a]) K3 शृणुतां T2 सर्ववीराणाम् (for लोक°) — [b]) K3 पुनर्वाक्यमथाब्रवीत् — For 11[ab], G subst

941* इत्युच्चैर्वचन प्राह प्रतिनृत्य वृकोदर ।
[G3 प्रतिनृत्यन्]

एष ते रुधिरं कण्ठात्पिबामि पुरुषाधम ।
ब्रूहीदानीं सुसंरब्धः पुनर्गौरिति गौरिति ॥ ११
प्रमाणकोट्यां शयनं कालकूटस्य भोजनम् ।
दशनं चाहिभिः कष्टं दाहं च जतुवेश्मनि ॥ १२
द्यूतेन राज्यहरणमरण्ये वसतिश्च या ।
इष्वस्त्राणि च संग्रामेष्वसुखानि च वेश्मनि ॥ १३
दुःखान्येतानि जानीमो न सुखानि कदाचन ।
धृतराष्ट्रस्य दौरात्म्यात्सपुत्रस्य सदा वयम् ॥ १४
इत्युक्त्वा वचनं राजञ्जयं प्राप्य वृकोदरः ।

— ^{c}) K8 स्वादु, S (T3 missing) तीव्र (for कण्ठात्) — ^{d}) K4 पुरुषाधम, T1 G M °दवत् — ^{e}) T1 G M वद (for ब्रूहि) K1 B5 तु संरब्ध, V1 B3 Dn1 D4 7 तु संहृष्ट, B1 3 4 Da1 D1 2 5 6 सुसहृष्ट (for °रब्ध) — ^{f}) T1 भारत (for the second गौरिति) ❀ Cc गौर्गौरिति-देशभाषानुकरणम् । ❀ — After 11, V1 B (except B3) D (except D2 3) S (T3 missing) ins

942* ये तदास्मान्प्रनृत्यन्ति पुनर्गौरिति गौरिति ।
तान्वय प्रतिनृत्याम पुनर्गौरिति गौरिति ।

[B1 om (hapl) line 1 — (L 1) B4 प्रनृत्यत T1 2 G M ये चास्मान्प्रति(T2 °स)नृत्यति (T2 °त) (for the prior half) B1 मूढा, G2 3 M तदा (for पुनर्) — B2 Da1 om (hapl) line 2. — (L. 2) V1 B1 4 D1 5 तान्संप्रति प्रनृत्याम (for the prior half]

12 ^{a}) T1 2 G1 M1 शयने; G2 3 शनकै . — ^{b}) T1 G M कालकूटक-, T2 कालकूटेन (for °कूटस्य) — ^{c}) V1 B1 2, 4, 5 D6 7 T1 G2 3 M2–4 दंशन; B3 दर्शनं Ś2 जहिभि (sic) (for चाहिभि) K3 B2 3. 5 Dn1 D3. 4 6–8 कृष्णैर्, V1 Da1 D1 5 दुष्टैर्, B1 4 गुरुैर्, S (T3 missing) तीक्ष्णैर् (for कष्ट) — ^{d}) D2 दाहं तु; D3 दहन T1 G2 3 M दाहं ज(G2 जा)तुगृहे च यत् (M2. 3 वयं; M4 च य), T2 G1 दाहो जतुगृहे च य — After 12, K4 ins 944* and 945*.

13 Ś1 K om. (hapl) 13 — ^{a}) Ś2 दूतेन V1 राज्याहरणम् T1 G M द्यूते च (G2 °तेष्व) दोषभूयस्त्वम् — ^{b}) B5 M3 अरण्य (for अरण्ये) D2 वसतिं, M1 3 वसतीश्च D2 3 तथा, M च या — After 13^{ab}, Ś2 V1 B D T2 ins

943* द्रौपद्या केशपक्षस्य ग्रहण च सुदारुणम् ।

[Da1 D1 5 द्रौपदी- (for द्रौपद्या) Ś2 D3 केशपाशस्य (for °पक्षस्य)]

— ^{c}) T2 महाक्षयश्च (for इष्वस्त्राणि) B5 Da1 D1 5 समामे T1 इष्वस्त्राणा सहस्राणि — ^{d}) B5 Da1 D1 5 सुसु(B5 °सु)खानि Ś2 वेश्मसु, B1 वेश्मानं (for वेश्मनि) D2 असुखाणि च गृहाणि च, T1 G M अनिलानिलवेश्मसु (T1 °नि); T2 अस्वाधैर्नीचवेश्मनि — V1 B Da1 Dn1 D1 5–7 T2 ins after 13 K4 ins after 12

944* विराटभवने यश्च क्लेशोऽस्माकं पृथग्विध ।

K4 T2 cont

945* शकुनेर्धार्तराष्ट्रस्य राधेयस्य च मन्त्रिते ।
अनुभूतानि दुःखानि तेषा हेतुस्त्वमेव हि ।
[K4 अनुभूयानि]

14 ^{a}) Ś K2 दुःखानी(Ś2 °नी)तानि (for °न्येतानि) G1 3 M [ए]वाभि-, G2 [ए]व हि (for [ए]तानि) T1 दुःखान्येवाभिजातानि — ^{b}) T1 मा (for न) — ^{d}) D6 वर्धं सदा, T1 वयं हता; G1 2 M वयं सदा (by transp), G3 वयं तदा — After 14, D2 ins

946* सुखान्येतानि जानीमो लब्धवन्तो न सशय ।

15 T2 repeats 15, after 951* — ^{a}) S (T3 missing, T2 first time) इत्युच्चैर्वचनं प्रोच्य — D6 repeats 15^{cd} after line 12 of 948* — ^{b}) D6 (both times) T1 2 (first time) G M एव, T2 (second time) आच्छेद् (for आह) K3 D6 (second time) महाबाहु (for °राज) — ^{d}) K Da1 Dn1 D1 2 5 8 G M स्मयतौ (for स्मयंस्तौ) D6 (both times) T1 2 (first time) तव सैन्यमभिद्रवत् — After 15, N (except D6) T2 (after the first occurrence) ins

947* असृग्दिग्धो विस्रवल्लोहितास्य
क्रुद्धोऽत्यर्थं भीमसेनस्तरस्वी ।

[(L. 1) K4 असृग्विधौ K3 त्वतिश्च (sic), D2 गृधवत् (for विस्र°)]

On the other hand, D6 T1 G2 3 M ins after 15 T2 after the second occurrence of 15

948* रक्तार्द्रगात्रस्तु ततो महात्मा
गदापाणि काल इवान्तकाले ।
विभीषयानस्तव पुत्रसैन्य-
मितस्ततो धावति वाहिनीं ते ।
तत क्षणाद्भारत शून्यमासी-
दायोधनं घोरतरं कुरूणाम् ।
यत्राजिमध्ये प्रापिवद्भीमसेनो
दुःशासनस्य रुधिरं क्रोधदीप्त ।
स हत्वा समरे राजन्राजपुत्रं महाबलम् ।
पूर्णकामो मदोदग्र सिंहो रुरुमिवोत्कटम् ।
रुधिरार्द्रो महाराज अशोभत परंतप ।
सपुष्प किंशुक इव रक्ताद्रक्ततरो बभौ ।

पुनराह महाराज समेयत्तौ केशवार्जुनौ ॥ १५

दुःशासने यद्रणे संश्रुतं मे
तद्वै सर्वं कृतमद्येह वीरौ ।
अद्यैव दास्याम्यपरं द्वितीयं
दुर्योधनं यज्ञपशुं विशस्य ।
शिरो मृदित्वा च पदा दुरात्मनः
शान्तिं लप्स्ये कौरवाणां समक्षम् ॥ १६

एतावदुक्त्वा वचनं प्रहृष्टो
ननाद चोच्चै रुधिरार्द्रगात्रः ।
ननर्त चैवातिबलो महात्मा
वृत्रं निहत्येव सहस्रनेत्रः ॥ १७

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥

रुधिरार्द्रवपुर्घोर क्रुद्धो राजन्वचोऽब्रवीत् ।
[D6 om. lines 1–8 — (L 1) T2 रक्तार्द्रपाणिस्; G2 रक्तार्द्रकायस् (for °गात्रस्) — (L 4) T1 तव (for ते) — (L. 5) T2 M शून्यरूपम् (for °मासीद्) — (L. 6) G3 क्रूरतरं (for घोर) — (L 7) T1 यद्राजमध्ये (for यत्राजि°). G2 प्रपिबन् — D6 reads lines 9–10 after line 12 — (L 9) T2 महाबल· — T2 M read line 10 after line 12 — (L. 10) T1 यथोदग्र (for मदो°) M पूर्णकाममनोदग्र (for the prior half) G3 उत्कट· — (L 11) D6 सशोमत (for सशो°) — (L 12) M2–4 सुपुष्प D6 तरु (for इव) D6 यथा, T2 परं, M1 रक्तो, M2–4 रक्त· (for रक्ताद्) — After line 12, D6 repeats 15[cd] — D6 om line 13 — (L 13) T2 रुधिराक्तो घोर-वेष·, M रुधिराक्तवेषो घोराभ (for the prior half)]

T1. 2 G2. 3 cont

949* भूहीदानीं पापमते नृशंस पतितो ह्यसि ।
[T2 ह्यपतिर् (for पतितो)]

For 949*, M subst.

950* ब्रूहीदानीं पापमते नृशस
अपतिर्ह्यसि द्रुपदस्यात्मजा त्वम् ।
[(L. 2) M1 पुरा पांचालीमपति ह्यसीति]

16 G1 om from 16 up to विच्छेद् (in 8 62 19[ab]) — [a]) T1 G2 दुःशासनो; G3 °सनाद् K3 यद्रोण, B1. 3. 5 Da1 D1. 5 T1 G2 M यादृशं, B2 यन्मृशं (for यद्रणे) D2 वै; T1 G2 M1 वस्, M2–4 नस् (for मे) — [b]) K3 तद्वो; B1 सत्य; D3 तद्व (for तद्वै) K3 V1 B D सत्यं (for सर्वं) V1 सकृतम् (for कृतम्) Ś1 (sup lin) अद्येव वीरौ, B2 महाप्रवीरौ, D2 अद्येह वीर T1 G2. 3 M तदवाप्त पार्थवै सर्वमेतद् (G2 °मेव); T2 सर्वं कृत तन्मयाद्येह वीरौ — [c]) Ś1 V1 B Dn1 D3–5 7 8 T2 M1 अत्रैव, K3 अस्त्येव; G2 3 M2–4 अत्रैवम् (for अद्यैव) D2 मां पश्य, T2 ददामि, G2 3 M2–4 आप्स्यामि (for दास्यामि) K4 पर; D2 रणे, D3 [अ]च्वर च (for [अ]परं) T2 चाहमद्य (for द्वितीयं) D6 अत्रैवमाप्स्यां परम द्वितीय; T1 अत्रावप्स्याम्यपर वै द्वितीयं — [d]) D2 यज्ञ पशुं, T2 सानुबन्ध (for यज्ञपशु) K3 D3 विशम्य, T2 निहत्य, Ca o विशस्य (as in text) — [e]) D2 [अ]स्य (for च) K3 पर (for पदा) T1 G2. 3 M [अ]स्य पुनश्च शांतिं (for च पदा दुरात्मन) — [f]) T1 G2 3 M यास्याम्यह (for शान्तिं लप्स्ये) K3 गंता, D2 लिप्स्ये, D6 लभे (for लप्स्ये) — After 16, T1 2 G2 3 M ins

951* या चापति सा सपतिर्हि जाता
यास्ता सपतयोऽपतयस्तु जाता ।
पश्यन्तु चित्र विविध हि लोके
ये वै तिला षण्डतिला बभूवु ।
ते चेत्सिद्धा निधन गता परे [5]
किं चित्ररूपं वत जीवलोके ।

[(L 1) T1 2 M2–4 या सा(T2 यासां)पति (for या चा°) M1 या ***सावपतिर्हि जाता — (L. 2) T1 यास्ता सपत्यस्तु, T2 यस्यास्तु वै पतयो, G3 यास्ता· सपत्यो, M यास्ता (M1 यान्स्ता) सपतयस्ता (for यास्ता· सपतयो) — (L. 3) T1 विविधस्य; G3 °धे तु (for °विध हि) — (L. 4) M2–4 षढतिला — (L 5) T1 ते चेत्ससिद्धा, T2 ते वै सुविद्धा, G3 ये चेत्सिद्धा, M2–4 ते चोत्सिक्ता (for ते चेत्सिद्धा) — (L. 6) G2 चाम्ररुप (for चित्र°)]

— After the above, T2 repeats 15

17 G1 om 17 (cf v l 16) Dn1 reads from 17 up to एते समे (in 8 62 3[a]) after line 12 of App I (No 32) — [a]) V1 एतद् (for एतावद्) — [b]) K2 रुधिरार्द्रगात्र·; V1 °रार्द्र-चक्षु·, D3 °रात्यार्द्रगात्र (for °रार्द्रगात्र·) T1 G2 3 M प्राक्रोशदुच्चै(M2–4 °र्भे)रुधिरार्द्रवस्त्र (G2 3 °वक्त्र) — [c]) K3 B Dn1 D2–4. 6 7 G3 ननर्द, V1 Da1 D1 ननद; D5 ननाद (for ननर्त) — [d]) K3 T2 G2 निहत्यैव — After 17, D6 T1 2 G2 3 M ins.

952* दृष्ट्वा तु नृत्यन्तमुदग्ररूपं
काल यथा त्वन्तकाले प्रजानाम् ।
महद्भय चाधिरथिं विवेश
जये निराशाश्च सुतास्त्वदीया· ।

[(L 2) M2–4 यथैव (for यथा तु) — (L 3) T2 महद्भीम (for °द्भय) T1 G2 चातिरथ, T2 त्वातिरथिं, G3 चातिरथिं (for °रथ)]

— After the above, T2 ins App I (No 33)

Colophon om in T1 G M, T3 missing — *Day of Karṇa's Generalship* K1. 4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* Ś K B2 4 5 Da1 Dn1 D1–5 7 8 दुःशासनवध, T2 चित्रसेनवध· — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 79 (?), Ś2 D4 64, B1 82, B5 85, Da1 94, D1 76, D6 83, T2 90

६२

संजय उवाच ।
दुःशासने तु निहते पुत्रास्तव महारथाः ।
महाक्रोधविषा वीराः समरेष्वपलायिनः ।
दश राजन्महावीर्या भीमं प्राच्छादयञ्शरैः ॥ १
कवची निषङ्गी पाशी दण्डधारो धनुर्धरः ।
अलोलुपः शलः संधो वातवेगसुवर्चसौ ॥ २
एते समेत्य सहिता भ्रातृव्यसनकर्शिताः ।
भीमसेनं महाबाहुं मार्गणैः समवारयन् ॥ ३
स वार्यमाणो विशिखैः समन्तात्तैर्महारथैः ।
भीमः क्रोधाभिरक्ताक्षः क्रुद्धः काल इवाबभौ ॥ ४
तांस्तु भल्लैर्महावेगैर्दशभिर्दशभिः शितैः ।
रुक्माङ्गदो रुक्मपुङ्खैः पार्थो निन्ये यमक्षयम् ॥ ५
हतेषु तेषु वीरेषु प्रदुद्राव बलं तव ।
पश्यतः सूतपुत्रस्य पाण्डवस्य भयार्दितम् ॥ ६

62

☞ This adhy is missing in T8 (cf v l 8 60 32).

1 For sequence in Dn1, cf. v l. 8 61 17 G1 om. up to चिच्छेद (in 19^b) (cf v. l 8 61. 16) T1 G2 3 M om the ref — ^{b}) B4 5 Dn1 D7 तव पुत्रा (by transp) D8 महारथ- — ^{c}) T1 M1 वीर (for वीरा.) K2 महाक्रोधविषा वीरा ; K4 B5 D8 °धवशा वीरा ; D6 T1 2 G3 M महत्क्रो(D6 T1. 2 °हाक्रो)धविष वीरा , G2 महत्क्रोधं महावीरा — ^{d}) D2 संग्रामेषु, S (T8 missing, G1 om) धारयतो (for समरेषु) T2 [अ]पलायिता ; G3 महाबला (for [अ]पलायिन) — ^{e}) D6 S (T8 missing, G1 om) ते तु (for दश) K1 महावीर्य, D5 °वीर्य — ^{f}) K1 3 V1 B1 Da1 Dn1 D1. 4 T2 G2 M1. 2. 4 प्रच्छादयन्

2 For sequence in Dn1, cf v l. 1 G1 om 2 (cf v. l. 1) G2 om 2–3 — ^{a}) Ś1 V1 Dn1 D2 G3 transp कवची and निषङ्गी K4 transp कवची and पाशी K3 B2. 3 T1 2 M शंखी (K3 शस्त्री, B2 3 पाशी) च (hypermetric), D6 G3 खड्गी (for पाशी) — ^{b}) K3 B D (except D6) धनुर्मह° (for °धर) — ^{c}) Ś K1 2 4 सहगंधो, K3 सत्यसंधो, V1 B Dn1 सह पधो (B1 4 पंडो, B5 सधो) (for शल संधो) T1. 2 G3 M अलबुजे(M1 °वै)लसंधश्च (T2 °धौ च), Cop सत्यसंघ सह सल — ^{d}) K3 तरुवेदासु वर्चसौ; V1 वायुवेगसु°, Dn1 D3 वातवेग सु°

3 For sequence in Dn1, cf v l 1 G1 2 om 3 (cf v l 1, 2) — ^{a}) Da1 D1 2 द्रवति; T2 न चै[वै ?]व (for समेत्य) — ^{b}) K3 T1 भ्रातुर् (for भ्रातृ-) Ś K1. 2 4 V1 B1–4 Dn1 D2. 4 7 -क(Ś1 -व)र्षिता — K4 om (hapl) 3^c–4^b — ^{c}) B1 महावीर्यं (for °बाहु) — ^{d}) D4 (marg) मार्गमाणै (hypermetric) (for मार्गणै) Da1 D1 5 समवाकिरन् (for °रयन्) D6 T1 2 G3 M पीडयामासुरजसा

4 G1 om. 4 (cf v l 1) K4 om 4^{ab} (cf v l 3) — ^{a}) T1 2 G2 M वध्यमाणो (T1 G2 °नो), G3 पीड्यमानो (for वार्यमाणो) — ^{b}) T2 वै (for तैर्) B1 महारथाः — ^{c}) V1 B1 3–5 D (except D2) क्रोधाग्नि(B5 D6 °ति)रक्ताक्ष°; B2 °भिरुग्णाक्ष ; M2–4 °भिताम्राक्ष (for °भिरक्ताक्ष) — After 4, T1 2 G2 3 M ins

953* तत परिवृतो राजन्नवभि शत्रुतापनै ।
दु शासनादवरजै पुत्रैस्तव वृकोदर ।
[(L 1) T1 राजा (for राजन्)]

5 G1 om. 5 (cf v l. 1) — ^{a}) K3 स- (for तु) Ś1 फल्लैर् (for भल्लैर्) M2 4 महाराज (for °वेगैर्) — ^{b}) Ś1 K1 शतै , K3 D2 शरै (for शितै) K1 B Da1 Dn1 D1 3–7 T1 दशभिर्दश भारतान्, V1 °र्दश वेगितै , D8 °र्दश वीर्यवान्, T2 G2 3 M नवभिर्नव भारतान् — K3 repeats 5^c–6^b after 42^c — ^{c}) K3 (first time) V1 B D S (T8 missing, G1 om.) रुक्मागदान् (Da1 D1 5 °दाद्) D8 (marg) रुक्मपुखै शिताग्रैश्च — ^{d}) K3 (second time) यथा, D2 (marg) T2 भीमो (for पार्थो)

6 G1 om. 6 (cf. v l 1) For the repetition in K3, cf v. l 5 — ^{a}) K4 हतेष्वेतेषु T1 G2 3 M ह(G2 ए)तेषु तव पुत्रेषु — ^{b}) K3 (second time) दुद्राव च (for प्रदुद्राव) T1 G2 3 यल तद्विप्रदुद्रुवे, T2 प्राद्रवत्तावक बल — M1 om. 6^c–7^d — ^{d}) D2 पांडवेय-; T2 पांडुपुत्र-, M3 भीमसेन- (for पांडवस्य) D4 भयार्दिते

ततः कर्णो महाराज प्रविवेश महारणम् ।
दृष्ट्वा भीमस्य विक्रान्तमन्तकस्य प्रजास्विव ॥ ७
तस्य त्वाकारभावज्ञः शल्यः समितिशोभनः ।
उवाच वचनं कर्णं प्राप्तकालमरिंदम ।
मा व्यथां कुरु राधेय नैतत्त्वय्युपपद्यते ॥ ८
एते द्रवन्ति राजानो भीमसेनभयार्दिताः ।
दुर्योधनश्च संमूढो भ्रातृव्यसनदुःखितः ॥ ९
दुःशासनस्य रुधिरे पीयमाने महात्मना ।
व्यापन्नचेतसश्चैव शोकोपहतमन्यवः ॥ १०
दुर्योधनमुपासन्ते परिवार्य समन्ततः ।
कृपप्रभृतयः कर्ण हतशेषाश्च सोदराः ॥ ११
पाण्डवा लब्धलक्षाश्च धनंजयपुरोगमाः ।
त्वामेवाभिमुखाः शूरा युद्धाय समुपास्थिताः ॥ १२
स त्वं पुरुषशार्दूल पौरुषे महति स्थितः ।
क्षत्रधर्मं पुरस्कृत्य प्रत्युद्याहि धनंजयम् ॥ १३
भारो हि धार्तराष्ट्रेण त्वयि सर्वः समर्पितः ।
तमुद्वह महाबाहो यथाशक्ति यथाबलम् ।
जये स्याद्विपुला कीर्तिर्ध्रुवः स्वर्गः पराजये ॥ १४
वृषसेनश्च राधेय संक्रुद्धस्तनयस्तव ।
त्वयि मोहसमापन्ने पाण्डवानभिधावति ॥ १५
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं शल्यस्यामिततेजसः ।

---

7 G_1 M_1 om 7 (cf v l 1, 6) M_3 partly damaged — ^{a}) B_{2-4} Dn_1 D_6 $T_{1\,2}$ $G_{2\,3}$ कर्णं (for कर्णो) — ^{b}) V_1 B D $T_{1\,2}$ $G_{2\,3}$ M_{2-4} महद्भय (B_1 °द्रण; D_8 °चम°) (for महारणम्) — ^{d}) T_2 प्रजेश्वर (for प्रजास्विव) K_3 क्षतकप्रतिम तदा

8 G_1 om 8 (cf v l 1) — ^{a}) D_8 तस्य त्वाकार° तत्त्वज्ञ Ca cites आकारभावौ, while Co आकार° and भाव — ^{b}) K_4 शमितसोभन° — ^{c}) K_2 कवच (for वचन) — ^{d}) D_2 प्रमुखांतम् (for प्राप्तकालम्) K_1 अरिंक्रम° (sic), V_1 B D (except D_8) अरिंदम (Da_1 $D_{1\,5}$ °म), T_1 $G_{2\,3}$ M हित तदा; T_2 हि तथा (for अरिंदम) — After 8^{cd}, T_1 $G_{2\,3}$ M ins an addl colophon. [*Adhy name* G_2 दुःशासनवध° — *Adhy no* T_1 $G_{2\,3}$ 97, M_1 98, M_{2-4} 96]
— Before 8^{ef}, T_1 $G_{2\,3}$ M ins शल्य — ^{e}) Ś $K_{1\,2\,4}$ राजेंद्र, D_5 राधेये (for राधेय) — ^{f}) B_5 Dn_1 $D_{2\,4\,7}$ नैव (for नैतत्)

9 G_1 om 9 (cf. v l 1) M_1 partly damaged. — ^{a}) B_5 D_8 तु (for च) D_4 भृशं मूढो (for च संमूढो) — ^{d}) T_1 M_1 भ्रातुर् (for भ्रातृ) $B_{1\,4\,5}$ -कर्षित ; Dn_1 $D_{2-4\,7}$ T_1 $G_{2\,3}$ -कर्शित (for दुःखित)

10 G_1 om 10 (cf. v l. 1) K_3 om 10 B_2 om 10^{a}–11^{b} — ^{a}) Ś $K_{1\,2\,4}$ व्यासक्तचेतसश्च (for व्यापन्न°) B_{3-5} [ए]वे (for [ए]व) S (T_3 missing, G_1 om) व्यापन्नचेता सहसा Co cites व्यापन्नं (sic) ꙮ Ca व्यापन्नं नष्टं चेतो येषाम् । ꙮ — ^{d}) K_4 B_1 Dn_1 $D_{7\,8}$ (before corr) T_2 कोपेन हतचेतस (K_4 °मन्यव), D_6 T_1 $G_{2\,3}$ M शोकोपहतचेतन° (D_6 °ना) Ca c cite मन्यु

11 G_1 om. 11 (cf. v l 1) B_2 om 11^{ab} (cf v l 10) — ^{a}) D_8 om (hapl) from धनमुपासन्ते up to लक्षाश्च (in 12^{a}) $Ś_1$ $K_{1\,2\,4}$ उपासत D_6 S (T_3 missing, G_1 om) उपासते त्वा(G_2 °त इ)मेते हि — ^{b}) D_6 S (T_3 missing, G_1 om) महारथा (T_1 G_2 °थ) (for समन्तत) — ^{c}) V_1 D_1 G_3 कृप Dn_1 चैते, D_2 T_2 चैव (for कर्ण) — ^{d}) Dn_1 सहोदरा , D_2 च बांधवा ; D_6 S (T_3 missing, G_1 om) च भारता (D_6 T_2 M_1 °त) (for च सोदरा)

12 G_1 om 12 (cf v l 1) D_8 om. 12^{a} (cf. v. l. 11) — ^{a}) K_1 $D_{1\,5}$ लब्धलक्ष्याश्, Co °क्षाश् (as in text) D_2 पाडव्यालाश्च दुर्धर्षा (sic) — ^{d}) Da_1 $D_{1\,5}$ समवस्थिता (for समुप°)

13 G_1 om. 13 (cf v l 1) — ^{b}) Dn_1 पौरुषेण समास्थित ; D_2 किं विषादे हि संस्थितः — ^{c}) V_1 प्रेक्ष्य, T_1 G_2 युद्ध-, M_1 यत्र (for क्षत्र-)

14 G_1 om. 14 (cf. v l 1) — ^{b}) T_1 G_3 M सर्वे Dn_1 D_6 S (T_3 missing, G_1 om) समाहित (Dn_1 D_6 °त°) (for समर्पित) — ^{c}) Ś $K_{1\,2\,4}$ D_2 समुद्वह (K_4 °द्धर), $D_{3\,4\,7}$ तदुद्धर (for तमुद्वह) — ^{d}) $K_{3\,4}$ D_2 यथाशक्तिर्; Ca c °शक्ति (as in text) D_8 महाबलं (for यथा°) Ca cites बल T_1 $G_{2\,3}$ प्रत्युद्याहि यथाबल (G_2 धनजय) — ^{e}) $D_{1\,5}$ विपुलां (D_5 °ल) Dn_1 D_1 कीर्ति — ^{f}) K_3 B_{1-4} Da_1 $D_{1\,3-5\,7\,8}$ $G_{2\,3}$ M_1 ध्रुव (for ध्रुव°) T_1 M_1 स्वर्गं B_1 पराजयात्

15 G_1 om 15 (cf v l. 1) — ^{a}) Ś $K_{1\,2\,4}$ राजेंद्र (for राधेय) — ^{b}) D_2 सन्नद्ध (for संक्रु°) — ^{c}) V_1 B D $T_{1\,2}$ $G_{2\,3}$ $M_{2\,4}$ मोहं (for मोह-) K_3 त्वयि मोहस्यमापन्न — ^{d}) M_1 अपि (for अभि-) B_2 कर्णं ते पांडवान्प्रति

16 G_1 om 16 (cf. v l. 1) Before 16, $T_{1\,2}$

६२

संजय उवाच ।
दुःशासने तु निहते पुत्रास्तव महारथाः ।
महाक्रोधविषा वीराः समरेष्वपलायिनः ।
दश राजन्महावीर्या भीमं प्राच्छादयञ्शरैः ॥ १
कवची निषङ्गी पाशी दण्डधारो धनुर्धरः ।
अलोलुपः शलः संधो वातवेगसुवर्चसौ ॥ २
एते समेत्य सहिता भ्रातृव्यसनकर्शिताः ।
भीमसेनं महाबाहुं मार्गणैः समवारयन् ॥ ३
स वार्यमाणो विशिखैः समन्तात्तैर्महारथैः ।
भीमः क्रोधाभिरक्ताक्षः क्रुद्धः काल इवाबभौ ॥ ४
तांस्तु भल्लैर्महावेगैर्दशभिर्दशभिः शितैः ।
रुक्माङ्गदो रुक्मपुङ्खैः पार्थो निन्ये यमक्षयम् ॥ ५
हतेषु तेषु वीरेषु प्रदुद्राव बलं तव ।
पश्यतः सूतपुत्रस्य पाण्डवस्य भयार्दितम् ॥ ६

62

☞ This adhy. is missing in T3 (cf v 1 8 60. 32).

1 For sequence in Dn1, cf. v l. 8 61 17 G1 om. up to चिच्छेद (in 19ᵇ) (cf v. 1 8 61. 16) T1 G2.3 M om the ref — ᵇ) B2 5 Dn1 D7 तव पुत्रा (by transp) D8 महारथ. — ᶜ) T1 M1 वीर (for वीरा.) K3 महाक्रोधविविषा वीरा ; K4 B6 D8 °धवशा वीरा ; D6 T1.2 G3 M महत्क्रो(D6 T1 2 °हाक्रो)धविष वीरा , G2 महत्क्रोधं महावीरा — ᵈ) D2 सग्रामेषु, S (T3 missing, G1 om) धारयतो (for समरेषु) T2 [अ]पलायिता , G3 महाबला (for [अ]पलायिन) — ᵉ) D6 S (T3 missing, G1 om) ते तु (for दश) K1 महावीर्यै, D5 °वीर्ये — ᶠ) K1 3 V1 B1 Da1 Dn1 D1.4 T2 G2 M1 2 4 प्रच्छादयञ्

2 For sequence in Dn1, cf v l 1 G1 om 2 (cf v. l. 1) G2 om 2–3 — ᵃ) Ś1 V1 Dn1 D2 G3 transp कवची and निषङ्गी K4 transp कवची and पाशी K3 B2 3 T1 2 M शंखी (K3 शस्त्री, B2 3 पाशी) च (hypermetric), D6 G3 खड्गी (for पाशी) — ᵇ) K3 B D (except D6) धनुर्ग्रह (for °धंर) — ᶜ) Ś K1 2 4 सहगंधो, K3 सत्यसंधो, V1 B Dn1 सह षढो (B1 4 षढो, B5 सघो) (for शल संधो) T1.2 G3 M अलघुर्ज(M1 °र्ज)लसघश्च (T2 °घौ च), Cop सत्यसंघ सह सल° — ᵈ) K3 तरुवेदासु वर्चसौ, V1 वायुवेगसु°, Dn1 D8 वातवेग सु°

3 For sequence in Dn1, cf v l 1 G1 2 om 3 (cf v 1 1, 2) — ᵃ) Da1 D1 2 द्रवंति, T2 न चै[वै ?]व (for समेत्य) — ᵇ) K3 T1 भ्रातुर (for भ्रातृ-) Ś K1 2 4 V1 B1–4 Dn1 D2 4 7 -क(Ś1 -च)र्शिता — K4 om (hapl) 3ᵉ–4ᵇ. — ᶜ) B1 महावीर्यं (for °बाहु) — ᵈ) D4 (marg) मार्गमाणै (hypermetric) (for मार्गणै) Da1 D1 5 समवाकिरन् (for °रयन्) D6 T1 2 G3 M पीडयामासुरंजसा

4 G1 om. 4 (cf v l. 1) K4 om 4ᵃᵇ (cf v l 3) — ᵃ) T1.2 G3 M वध्यमाणो (T1 G3 °नो); G3 पीड्यमानो (for वार्यमाणो) — ᵇ) T2 वै (for तैर्) B1 महारथा° — ᶜ) V1 B1.3–5 D (except D2) क्रोधाभि(B5 D6 °ति)रक्ताक्ष , B2 °भिरुग्णाक्ष , M3–4 °भिताम्राक्ष (for °भिरक्ताक्ष°) — After 4, T1 2 G2 3 M ins

953* तत परिवृतो राजन्नवभि शत्रुतापनै ।
दु शासनादवरजे पुत्रैस्तव वृकोदर ।
[(L 1) T1 राजा (for राजन्)]

5 G1 om. 5 (of v l. 1) — ᵃ) K3 स- (for तु) Ś1 फल्लैर् (for भल्लैर्) M2 4 महाराज (for °वेगैर्) — ᵇ) Ś1 K1 शतै , K3 D2 शरै (for शितै) K1 B Da1 Dn1 D1.3–7 T1 दशभिर्दश भारतान्, V1 °र्दश वेगितै ; D8 °र्दश वीर्यवान्, T2 G2 3 M नवभिर्नव भारतान् — K3 repeats 5ᶜ–6ᵇ after 42ᶜ — ᶜ) K3 (first time) V1 B D S (T3 missing, G1 om.) रुक्मांगदान् (Da1 D1 5 °दाद्) D3 (marg) रुक्मपुखै शिताग्रैश्च — ᵈ) K3 (second time) यथा, D1 (marg) T2 भीमो (for पार्थो)

6 G1 om. 6 (cf. v 1 1) For the repetition in K3, cf v 1 5 — ᵃ) K4 हतेष्वेतेषु T1 G2 3 M ह(G2 घ्न)तेषु तव पुत्रेषु — ᵇ) K3 (second time) दुद्राव च (for प्रदुद्राव) T1 G2 3 बलं तद्विप्रदुद्रुवे, T2 प्राद्रवत्तावक बल — M1 om 6ᶜ–7ᵈ — ᵈ) D2 T2 पांडवेय-; T2 पांडुपुत्र-, M3 भीमसेन- (for पांडवस्य) D4 भयार्दिते

ततः कर्णो महाराज प्रविवेश महारणम् ।
दृष्ट्वा भीमस्य विक्रान्तमन्तकस्य प्रजास्विव ॥ ७
तस्य त्वाकारभावज्ञः शल्यः समितिशोभनः ।
उवाच वचनं कर्ण प्राप्तकालमरिंदम ।
मा व्यथां कुरु राधेय नैतत्त्वय्युपपद्यते ॥ ८
एते द्रवन्ति राजानो भीमसेनभयार्दिताः ।
दुर्योधनश्च संमूढो भ्रातृव्यसनदुःखितः ॥ ९
दुःशासनस्य रुधिरे पीयमाने महात्मना ।
व्यापन्नचेतसश्चैव शोकोपहतमन्यवः ॥ १०
दुर्योधनमुपासन्ते परिवार्य समन्ततः ।
कृपप्रभृतयः कर्ण हतशेषाश्च सोदराः ॥ ११
पाण्डवा लब्धलक्षाश्च धनंजयपुरोगमाः ।
त्वामेवाभिमुखाः शूरा युद्धाय समुपस्थिताः ॥ १२
स त्वं पुरुषशार्दूल पौरुषे महति स्थितः ।
क्षत्रधर्मं पुरस्कृत्य प्रत्युद्याहि धनंजयम् ॥ १३
भारो हि धार्तराष्ट्रेण त्वयि सर्वः समर्पितः ।
तमुद्वह महाबाहो यथाशक्ति यथाबलम् ।
जये स्याद्विपुला कीर्तिर्ध्रुवः स्वर्गः पराजये ॥ १४
वृषसेनश्च राधेय संक्रुद्धस्तनयस्तव ।
त्वयि मोहसमापन्ने पाण्डवानभिधावति ॥ १५
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं शल्यस्यामिततेजसः ।

---

7 G1 M1 om 7 (cf v l 1, 6) M3 partly damaged — a) B2-4 Dn1 D5 T1 2 G2 3 कर्णं (for कर्णो) — b) V1 B D T1 2 G2 3 M2-4 महद्भय (B1 °द्रण, D5 °त्तम) (for महारणम्) — d) T2 प्रजेश्वर (for प्रजास्विव) K3 अंतकप्रतिमं तदा

8 G1 om 8 (cf v l 1) — a) D5 तस्य त्वाकार तत्त्वज्ञ Ca cites आकारभावौ, while Co आकार and भाव — b) K4 शमितसोभन — c) K2 कवच (for वचन) — d) D2 प्रमुखतम् (for प्राप्तकालम्) K1 अरिंक्रम (sic); V1 B D (except D5) अरिंदम (Dn1 D1 5 °म), T1 G2,3 M हित तदा; T2 हि तथा (for अरिंदम) — After 8cd, T1 G2 3 M ins an addl colophon. [Adhy name G2 दु शासनवध — Adhy no T1 G2 3 97, M1 98, M2-4 96] — Before 8ef, T1 G2 3 M ins शल्य — e) Ś K1,3 4 राजेंद्र; D5 राधेये (for राधेय) — f) B5 Dn1 D3,4 7 नैव (for नैतत्)

9 G1 om 9 (cf. v l. 1) M1 partly damaged. — c) B5 D3 तु (for च) D4 भ्रष्टं मूढो (for च समूढो) — d) T2 M1 भ्रातुर् (for भ्रातृ) B1,4,5 -कर्षित, Dn1 D2-4 7 T1 G2 3 -कर्शित (for -दुःखित)

10 G1 om 10 (cf. v l 1) K3 om 10 B1 om 10a-11b — c) Ś K2 3 4 व्यासन्नचेतसश्च (for व्यापन्न°) B3-5 [ए]ते (for [ए]व) S (T3 missing; G1 om.) व्यापन्नचेता सहसा Co cites व्यापन्न (sic) ❀Ca व्यापन्नं नष्टं चेतो येषाम् ।❀ — d) K4 B4 Dn1 D1 3 (before corr) T2 कोपेन हतचेतस (K4 °मन्यव), D5 T1 G2 3 M शोकोपहतचेतन (D5 °ना) Ca,o cite मन्यु

11 G1 om. 11 (cf. v l. 1). B1 om 11ab (cf. v l 10) — a) D2 om (hapl) from धनमुपासन्ते up to लक्षाश्च (in 12a) Ś1 K1 3 4 उपास्तत D· S (T3 missing, G1 om) उपासते त्वा(G3 °त इ)मेते हि — b) D6 S (T3 missing, G1 om) महारथा (T1 G3 °थं) (for समन्तत) — c) V1 D1 G3 कृप Dn1 चैते, D7 T2 चैव (for कर्ण) — d) Dn1 सहोदरा, D1 च सोदरा ; D6 S (T3 missing, G1 om.) च भारता (D· T2 M1 °त) (for च सोदरा)

12 G1 om 12 (cf v l 1) D1 om. 12a (cf v l 11) — a) K1 D1 6 लब्धलक्षाश्च, Cc °लक्षाः (as in text) D2 पांडस्यालाश्च दुर्घर्षा (sic) — d) Dn1 D1 5 समवस्थिता (for समुप°)

13 G1 om 13 (cf v l 1) — b) Dn1 पौरुषेण समास्थित, D2 किं विषादे हि संस्थित — c) V1 प्रेरय ; T1 G2 युद्ध , M1 यत्र (for क्षत्र)

14 G1 om. 14 (cf. v l 1). — a) T1 G3 M सर्व Dn1 D6 S (T3 missing, G1 om.) समाहित (Dn1 D6 °त) (for समर्पित) — c) Ś K1,3 4 D1 समुद्धर (K4 °द्धर); D1 4 7 समुद्धर (for समुद्वह) — d) K1 4 D2 यथाशक्तिर; Ca,c °शक्ति (as in text) D1 महाबलं (for यथा°) Ca cites बल T1 G3 4 प्रत्युद्याहि धनंजय (G3 धनजय) — e) D1,3 विपुलो (D1 °ल) Dn1 D1 कीर्तिं — f) K3 B1-4 Dn1 D1 3-5 7 3 G2 3 M1 ध्रुवं (for ध्रुव) T1 M1 स्वर्ग B1 पराजयात्

15 G1 om 15 (cf v l. 1) — a) Ś K1 3 4 राजेंद्र (for राधेय) — b) D1 समुद्दरत् (for संक्रु°) — c) V1 B D T1 3 G3 4 M3 4 मोहं (for मोह) K3 त्वयि मोहत्वमापन्न — d) M1 अपि (for अभि) B1 कर्णं ते पांडवान्प्रति

16 G1 om. 16 (cf v l. 1) Before 16, T1 3

हृदि मानुष्यकं भावं चक्रे युद्धाय सुस्थिरम् ॥ १६
ततः क्रुद्धो वृषसेनोऽभ्यधाव-
दातस्थिवांसं स्वरथं हतारिम् ।
वृकोदरं कालमिवात्तदण्डं
गदाहस्तं पोथमानं त्वदीयान् ॥ १७
तमभ्यधावन्नकुलः प्रवीरो
रोषादमित्रं प्रतुदन्पृषत्कैः ।
कर्णस्य पुत्रं समरे प्रहृष्टं
जिष्णुर्जिघांसुर्मघवेव जम्भम् ॥ १८
ततो ध्वजं स्फाटिकचित्रकम्बुं
चिच्छेद वीरो नकुलः क्षुरेण ।
कर्णात्मजस्येष्वसनं च चित्रं
भल्लेन जाम्बूनदपट्टनद्धम् ॥ १९
अथान्यदादाय धनुः सुशीघ्रं
कर्णात्मजः पाण्डवमभ्यविध्यत् ।
दिव्यैर्महास्त्रैर्नकुलं महास्त्रो
दुःशासनस्यापचितिं यियासुः ॥ २०
ततः क्रुद्धो नकुलस्तं महात्मा
शरैर्महोल्काप्रतिमैरविध्यत् ।
दिव्यैरस्त्रैरभ्यविध्यच्च सोऽपि

G3 ins. संजय — c) B1 अद्य (for हृदि) Ś2 K1 मानुषकं, Dn1 D2 चावश्यकं, T1 धैर्ययुत; T2 चावस्थितं; Ca मानुष्यकं (as in text) V1 (marg as in text) हृदिकान्वश्यकं भावं ❀ Co मानुष्यं मनुष्यजेतव्यं मर्तव्यम् ।❀ — d) Da1 D1 5 त्यक्त्वा, G2 3 M कृत्वा (for चक्रे). B1.4 संस्थित°; Da1 D3 8–7 तस्थिवान्, T1 सोद्रवत्, G2 3 M सोत्स्वरत् (for सुस्थिरम्)

17 G1 om 17 (cf. v 1. 1) Before 17^ab, G2 3 ins संजय° — a) V1 [S]भ्यधावन्, T2 [S]न्वधावद् (for Sभ्य°) — b) Da1 D1 2 5 आतस्थिवांश्च; Ca °वांसं (as in text) Ś K2 4 आतस्थिवान्स (K4 न्स-) रथं पांडवस्य, K1 यातस्थिवां स रथं पांडव तं (s10), K3 अंते स्थिरं वा संस्वथहवारिं (s10); K4 B1–4 Dn1 D3 4 6 7 अवस्थितं प्रमुखे (B2 सुरथः B4 स्वरथं) पांडवं तं (B2 यं; B3 च); B5 आतस्थिवांस स्वरथे पांडव च; T2 भीम स्थितं ह्याजिमध्ये सुघोर Co cites हतारिं (as in text) — c) K2 [अ]तदंडं (s10); D5 [आ]तं° (s10) — d) K3 D8 पोथयानं, V1 B3 4 Da1 D2 5 °यतं, B1.2 5 Dn1 D1 3.4 6 7 T2 योधयत (B5 °मानं; T2 °यानं) (for पोथमानं) — For 17^bcd, T1 G2 3 M subst

954* भीमं समायान्तममित्रसाहम् ।
बाणैः किरन्तं प्रतियात्य चोग्रं
व्यात्ताननं कालमिवापतन्तम् ।

[(L 2) T1 प्रतिपद्य, G2 3 °याति (for °यात्य)]

18 G1 om 18 (cf v 1 1) — a) V1 B1–4 D3 4 6 7 अथ (for तम्) T1 G2 3 M प्रवीरम् — b) T1 G2 3 M आराद् (for रोषाद्) T2 अमित्रान् D3 प्रणुदन्; T1 प्रण°, T2 प्रम° (for प्रतु°) Ś2 K2 पृपट्कैः; K1 पृषकैः (for पृषत्कैः) — c) V1 B1 2 4 D3 4 6 7 T2 प्रहृष्टैर् T1 G2 3 M तं कर्णपुत्रं परम(T1 G3 °मं)प्रहृष्टो — d) K4 D2 G3 जिष्णु, B3 5 Da1 Dn1 D1.5 T2 पुरा; T1 विष्णुं; Co जिष्णुर् (as in text) B4 D7 जिघांसुं. K4 श्रृंभ; D1 जंघ (for जम्भम्) K3 जिष्णुं जित्वा स मघवेव श्रृम, D3 जिघांसुमेवं मघवेव जंभं, M2–4 जभं जिघांसुं मघवानिवेंद्र

19 G1 om. up to चिच्छेद (in 19^b) (cf v. l. 1) — a) Da1 D1.5 T2 M1 स्फाटिक Ś2 K1 -चित्रकंबं, K3 -केतुचित्र; K4 -चित्रबिंदु, V1 B1.2 4 D3.4 7 -बिंदुचित्रं, B3.5 -चित्रकंबुकं, Da1 D1 5 इंदुचित्रं, Dn1 -चित्रकंचुक, D2 -रत्नचित्रं; D6 S (T3 missing, G1 om.) -हेमचित्र (for -चित्रकम्बु) — b) S (T3 missing) धैर्यान् (for वीरो) D8 क्षणेन (for क्षुरेण) — d) S (T3 missing) क्षुरेण (for भल्लेन) K1 -पटचित्र; K3 D8 G1 -पट्टबंध; V1 T2 G3 °बद्धं, B2 °रुद्धं; B5 -पट्टिनद्ध; Dn1 -चित्रनद्धं, T1 -पट्टबद्ध, G2 -चित्रपट्ट (for -पट्टनद्धम्)

20 a) K1 3 4 B3 4 Dn1 D3 4–8 T1.2 G1.2 M स शीघ्रं (for सुशीघ्रं) — b) B5 D8 G1 अप्यविध्यत् (for अभ्य°) K3 कर्णात्मजस्त विशिखैरविध्यत् — B1 5 om. (hapl.) 20^c–21^b T1 G M om. 20^cd — c) B3 Dn1 T2 कृतास्त्रो; D4 महास्त्रं, D8 सोप्यविध्यत् (for महास्त्रो) — D3 om. (hapl.) 20^d–21^b — d) Ś2 K3 D5 [अ]पचितिं, D2 °चर्ति; Ca o °चितिं (as in text). D1.4 ययासु; D2 जिज्ञासो (for यियासुः)

21 B1 5 D8 om. 21^ab (cf v l. 20) T1 G M transp 21^ab and 21^cd — a) V1 B2 4 Da1 D1 3.6 7 तत स (V1 om. स, B2 सं°, Da1 D1 च) क्रुद्धो नकुलो महात्मा, T1 G M तत क्रुद्धो (T1 कर्णौ) नकुल कर्णपुत्रं — b) D1 वरैर् (for शरैर्) Ś2 K3 D5 महोल्क-, Dn1 महोल्का- (for महोल्का). S (T3 missing) शरैर्महोल्का-

कर्णस्य पुत्रो नकुलं कृतास्त्रः ॥ २१

कर्णस्य पुत्रो नकुलस्य राज-
न्सर्वानश्वानक्षिणोदुत्तमास्त्रैः ।
वनायुजान्सुकुमारस्य शुभ्रा-
नलंकृताञ्जातरूपेण शीघ्रान् ॥ २२

ततो हताश्वादवरुह्य याना-
दादाय चर्म रुचिरं चाष्टचन्द्रम् ।
आकाशसंकाशमसिं गृहीत्वा
पोप्लूयमानः खगवच्चचार ॥ २३

ततोऽन्तरिक्षे नृवराश्वनागां-
श्चिच्छेद मार्गान्विचरन्विचित्रान् ।
ते प्रापतन्नसिना गां विशस्ता
यथाश्वमेधे पशवः शमित्रा ॥ २४

द्विसाहस्रा विदिता युद्धशौण्डा

भिरिवाभ्यपीडयत् (T2 °वाभ्यदीपयत्; M1 °व प्रदीप्तै) — T2 om 21^{cd} — ^{c}) B4 अस्त्रैर्दिव्यैर् (by transp); B5 दिव्यैर्महास्त्रैर् K1 3 V1 B1 3–5 D अभ्यवर्षच् (for °विध्यच्) S (T3 missing, T2 om) तदै(T1 G2 °थै)न (for च सोऽपि) B2 तत कृतास्त्र ससज्जमान° — ^{d}) B5 D3 पुत्रं B1 2 4 D3, 6 7 T1 G M कृतास्त्र — After 21, N ins.

955* शराभिघाताश्च रुषा च राज-
न्स्वय च भासास्त्रसमीरणाश्च ।
जज्वाल कर्णस्य सुतोऽतिमात्र-
मिद्धो यथा ज्याहुतिभिर्हुताश° ।

[(L. 1) K2 शराभिघाताश् K3 om. रुषा च राजन् Dn1 D1 3 रुषाच् — (L. 2) K2 मापास्त्रममीरणात् (s c) K3 स्वयमेव भासा सुसमीरणाश्च; V1 B D स्व(Da1 D1 त्व)या च भासास्त्र(D6 8 °स्त्र)समीरणाश्च (B4 °णेन), T2 स वैमना शस्त्रस° (sic) Co cites स्वया — (L. 4) K2 D3 सिद्धो (for इद्धो) Ś K D3 ह्याहुतिभिर् (for ज्या°) K3 हुताशन T2 विद्धो यथास्याश्च निवहिताश (sic)]

22 ^{a}) S (T3 missing) स कर्ण- (for कर्णस्य) — ^{b}) D6 7 अस्त्रान् (for अश्वान्) S (T3 missing) सर्वानस्त्रा(T1 °न्सुखा)न्वारयदुत्तमास्त्रैः — After 22^{ab}, S (T3 missing) ins

956* आसीत्सुघोरं भरतप्रवीर
युद्धं तदा कर्णजपाण्डवाभ्याम् ।

— ^{c}) K2 वरायुजान्, K3 वाणायुक्के, B1 4 Da1 D7 M2–4 Cv वानायुजान्, B2 वाणात्मजान्, D3 वानायुतान्, D8 नानायुजान्; Ca वना° (as in text) Da1 D1 5 सुकुमारानस्य, Dn1 D6 M2 वै नकुलस्य, T1 G M1 3 4 सुकुमारान्सु-; Cv सुकुमारस्य (as in text). B3, 5 शुभान्, Cv शुभ्रान् (as in text) D2 वनायुजान्मौक्तिकाभान्सुसुक्तान्, T2 वनायुजाश्चाश्वकुलस्य शुभ्रान् — ^{d}) B3 सुसत्कृताश्; T1 G2 3 सुसत्कृ°; M स्वलंकृ° (for अलंकृ°) Ś2 शुभ्रान्, K3 शीघ्र, K4 सद्य, V1 B1 2 4 Da1 D1 3–7 T1 G M चित्रान् (for शीघ्रान्) Dn1 T2 उदग्रगा(T2 अलकृता)न्हेमजालावनद्धान् — After 22, D6 S (T3 missing) ins

957* जघान चाश्वान्नकुलस्य वीरो
रणाजिरे सूतपुत्रस्य पुत्र ।

[(L 1) T2 जघान शस्त्रैश्च ततोस्य वीरो — (L. 2) T1 महाजवान्, T2 कर्णाजिरे (for रणा°) T2 G2 M वसुषेण(G3 °सेन)स्य (for सूतपुत्रस्य)]

23 B1 om. (hapl) 23^{a}–24^{b} — ^{a}) B2 4 5 Da1 D1, 3–5 7 अवप्लु(B5 °सृ)त्य (for °रुह्य) — ^{b}) Ś1 (marg. as in text) वर्म (for चर्म) D2 om चाष्ट-. K3 सुचित्रं, D3 पद्मचंद्र (for चाष्ट°) V1 B (B1 om) Da1 Dn1 D1, 3–5 7 आदाय चर्मा(Da1 D1 5 चंद्रा-, Dn1 दर्मा)मलरुक्मचद्र; D6 S (T3 missing) चर्माददे रुचिर पद्मचंद्र (D6 वधचित्रं; G1 बद्धचित्र, G3 पद्मचित्र) — ^{c}) Dn1 T1 2 प्रगृह्य, D6 G M च गृह्य (for गृहीत्वा) — ^{d}) Ś K1 2 D2 पोप्रूयमाण°, K3 दुदूयमान (sic); V1 Dn1 दोधूय°, B2 Ca पोप्लूयमाण, B3 प्रोन्नूयमान°, D4 प्रोप्लूयमाण; D6 T1 M प्राक्रोशमान (M1 °ण°), D8 पाप्लूयमाण°, G1 प्रकाशमान°, G2 पृषट्क°; G3 प्राकाशमानं (for पोप्लूयमान°) D2 चकाशे, D4 (marg as in text) स्वधावत् (for चचार)

24 B1 om 24^{ab} (cf. v l 23) — ^{a}) K3 तातस्य रक्षा; V1 B3 4 ततोंतरीक्षे; D5 ततो रक्षान् (for ततोऽन्तरिक्षे) K3 B2 D7 नृवराश्च नागाश्, B3 5 सरथांश्च (B5 °श्व) नागांश्, Dn1 च रथाश्वना°, D2 नृरथाश्व° (for नृवरा°) — ^{b}) Ś2 वाणान् (for मार्गान्) B2 विद्रावयन् (for विचित्रान्) Dn1 चिच्छेद तूर्णं नकुलश्चित्रयोधी — For 24^{ab}, D6 S (T3 missing) subst

958* ततोऽस्य पक्षाननयद्यमाय
द्विसाहस्रान्नकुल क्षिप्रकारी ।

— ^{c}) K4 प्रेतापतन्नसिना, T2 ते प्रासेनासिना S (T3 missing) वै, Co गां (as in text) Ś1 विशस्त्रान्, Ś2 विस्त्रा (sic), K2 4 विशस्त्रा — ^{d}) T2 पशवो वै, Cv पशव (as in text) Ś K1 2 च चित्रा, K3 V1 B3, 4 समित्रा, K4 सचित्रा; B1 समिद्धा, B2 4 (marg) Da1 D1, 6 विशस्ता, Dn1 D8 T1, 2 G2 शमित्रा; D5 विशस्त्रा°, Cv शमित्रा (as in text)

25 ^{a}) D6 S (T3 missing) ततस्ततो (for द्विसाहस्रा) Ś2 विचिता; Dn1 D8 पातिता; T2 G1 3 M1 विजिता;

नानादेश्याः सुभृताः सत्यसंधाः ।
एकेन शीघ्रं नकुलेन कृत्ताः
सारेप्सुनेवोत्तमचन्दनास्ते ॥ २५
तमापतन्तं नकुलं सोऽभिपत्य
समन्ततः सायकैरभ्यविध्यत् ।
स तुद्यमानो नकुलः पृषत्कै-
र्विव्याध वीरं स चुकोप विद्धः ॥ २६
तं कर्णपुत्रो विधमन्तमेकं
नराश्वमातङ्गरथप्रवेकान् ।
क्रीडन्तमष्टादशभिः पृषत्कै-
र्विव्याध वीरं स चुकोप विद्धः ॥ २७
ततोऽभ्यधावत्समरे जिघांसुः
कर्णात्मजं पाण्डुसुतो नृवीरः ।
तस्येषुभिर्व्यधमत्कर्णपुत्रो
महारणे चर्म सहस्रतारम् ॥ २८
तस्यायसं निशितं तीक्ष्णधार-

G2 विविधा, M2–4 विष्ठिता (for विदिता) — b) G1 नानादिश्या B2 Ca संभूता; D3 4 सुभृशा; T1 G सुहृद, T2 संभृता; Co सुभृता (as in text) G2 3 सत्यबद्धा (for °सधा) — c) T2 G2 M2–4 एतेन (for एकेन) B3 Dn1 संख्ये (for शीघ्रं) K3 B1 कृत्वा; K4 कृंता; Dn1 कृत्या; S (T3 missing) नुन्ना (for कृत्ता) — d) K3 सारेस्सुनेव, Dn1 जयेप्सुना, D2 विरेजुरेव; D3 4 सारेप्सुना(D4 °प्सव)श्च; D5 °पुणेव, D7 सारेप्सुना च T1 जयेप्सनिव; T2 जयेप्सवो (for सारेप्सुनेव) Ca cites सारो K4 om इव B1 उत्तमचंदनां मे (sic), Dn1 T1 2 °नांगा.; D6 G M °नस्य (for °नास्ते)

26 a) B1 जवेन (for सोऽभिपत्य) — After 26a, B1 ins.

959* कर्णस्य पुत्र सहसाभिपत्य च ।
रणे जिघांसुं निशितैरनेकै

— b) B2 सायकस्त्[त्र ?]जै° (for सायकैर्) K3 V1 B D प्रत्यविध्यत् (B2 °ध्यत) (for अभ्य°) — For 26ab, S (T3 missing) subst

960* भूमौ चरन्तं नकुल रथस्था
समन्तत सायकै प्रत्यगृह्णन् ।

[(L. 1) T2 रथाग्र्या, G1 रथौघा (for रथस्था) — (L. 2) G2 प्रत्यविध्यन् (for °गृह्णन्)]

— c) B2 नकुलं Ś1 K3 पृषट्कैर्, D5 °कौ, D3 °कैद्; S (T3 missing) विहगै(M1 °गमै)रु (for पृषत्कैर्). — d) B3 5 समाचरन्पृ(B5 तदाचरस्पृ)तनाया विघातं, D3 जघान नागाश्च रथान्सपत्तीन्, S (T3 missing) चचार संख्ये द्वि(G2 M1 °खे द्वि-, G3 °वे द्वि-, M2–4 °खैर्द्वि)षतो विनिघ्नन् — After 26, Ś1 K3 V1 B1 3–5 D (except D2 6) ins.

961* महाभये रक्ष्यमाणो महात्मा
भ्रात्रा भीमेनाकरोत्तत्र भीमम् ।

[(L 1) K3 B1 Da1 D3.7 8 रक्षमाणो]

27 Ś1 K1 2 4 B2 D2 6 om (hapl.) 27 — a) K3 B1.5 Dn1 D3 4 7 व्यधमंतम्, B1 °मत्तम्, S (T3 missing) विचरतम् (for विधमन्तम्) Ś1 एनं, S (T3 missing) आजौ (G2 आज्ञु) (for एक) — b) B3 Da1 D1 5 रथाश्व- (for नराश्व-) V1 B1 Da1 D1 5 -रथप्रवेकं, T1 G1.3 M -रथ(G3 -नर)प्रवीरान्, G2 -रथान्विनिघ्नन् (for -रथप्रवेकान्) — c) S (T3 missing) निघ्नतम् (for क्रीडन्तम्) Ś1 पृषट्कैर् — d) T1 G M वीर Dn1 T2 3 नकुल सरोष ; G1 स तु कोपविद्ध, G3 स चुकोप युद्धे (for स चुकोप विद्ध)

— After 27, Dn1 T2 ins

962* स तेन विद्धोऽतिभृशं तरस्वी
महाहवे वृषसेनेन राजन् ।

28 a) Ś2 K1.3 V1 D1–5 8 ततोभ्यधावन्; Dn1 क्रुद्धेन धावन्, G1 (sup lin) ततोन्वधावन्, G2 ततो ययावद् (for ततोऽभ्यधावत्) K3 नकुलो; B4 सुकुमारं (for समरे) — b) V1 B1.3 4 Da1 D1.3–7 [s]ति(B1 °थ)-वीर, Dn1 T1 G M1 नृवीर (T1 G °र) (for नृवीरः) — After 28ab, Dn1 T2 ins

963* वितत्य पक्षौ सहसा पतन्तं
श्येनं यथैवामिषलुब्धमाजौ ।
अवाकिरद्वृषसेनस्ततस्तं
शितैः शरैर्नकुलमुदारवीर्यम् ।
स तान्मोघांस्तस्य कुर्वञ्शरौघां- [5]
श्चचार मार्गान्नकुलश्चित्ररूपान् ।
अथास्य तूर्णं चरतो नरेन्द्र
खड्गेन चित्रं नकुलस्य तस्य ।

[(L 3) T2 अवाकिरन् — (L. 4) Dn1 शतै (for शितै) Dn1 उदारवीर्ये — (L 8) T2 विध्यन् (for चित्रं)]

— c) Dn1 D8 T2 महेषुभिर् (for तस्ये°) D1 विधमत्- K3 D3 T1 G M सूतपुत्रो (for कर्ण°) — d) B1 Dn1 T2 महाहवे, G1 M महद्रणे (for महारणे) Ś1 (sup lin) K3 वर्म; D3 चर्मं (for चर्म) K3 सहस्रधारं, V1 G2 3 °भारं, T1 °तारक (for °तारम्)

29 K3 om 29a — a) Dn1 D3 T2 तं च (for

मसिं विकोशं गुरुभारसाहम् ।
द्विषच्छरीरापहरं सुघोर-
माधुन्वतः सर्पमिवोग्ररूपम् ॥ २९
क्षिप्रं शरैः षड्भिरमित्रसाह-
श्चकर्त खड्गं निशितैः सुधारैः ।
पुनश्च पीतैर्निशितैः पृषत्कैः
स्तनान्तरे गाढमथाभ्यविध्यत् ॥ ३०
स भीमसेनस्य रथं हताश्वो
माद्रीसुतः कर्णसुताभितप्तः ।
आपुप्लुवे सिंह इवाचलाग्रं
संप्रेक्षमाणस्य धनंजयस्य ॥ ३१
नकुलमथ विदित्वा छिन्नबाणासनासिं
विरथमरिशरार्तं कर्णपुत्रास्त्रभग्नम् ।
पवनधुतपताका ह्रादिनो वल्गिताश्वा
वरपुरुषनियत्तास्ते रथाः शीघ्रमीयुः ॥ ३२
द्रुपदसुतवरिष्ठाः पञ्च शैनेयषष्ठा
द्रुपददुहितृपुत्राः पञ्च चामित्रसाहाः ।
द्विरदरथनराश्वान्सूदयन्तस्त्वदीया-

तस्य) V1 B1.4 D7 [आ]यत सं(V1 त)निशित; T2 [आ]यत सुशितं T1 M2-4 तं सायकास्यास्सु(T1 °स्यां सु)शित सुपीतम्, G1 तत्सायकास्यं सुशित सुवीतम्, G2.3 तस्याथ कांस्यं सुशितं सुपीतम्, M1 त सायकास्य सुशित सुपीतम् — b) K3 असिं विशोक, B1 असिं सकोष, B2.3.5 Da1 D3-5 असिं विकोषं, Dn1 D2 T2 विकोशमुग्रं, T1 G2.3 असिप्रवीरं, G1 असिप्रहर्षं, M असिप्रबर्हं (for असिं विकोश) T1 गुरुभूतवाह (for °भारसाहम्) — c) Dn1 D2 T2 द्विषच्छरीरांतकरं (for °रापहर) — d) K2 T1 G M2-4 आधून्वत°, K3 अभूत्तत°, K4 आतन्वत° (for आधु°) G M इवात्तकोश (for इवोग्ररूपम्)

30 a) Ś2 अमित्रसाहैश्च, G1 °साह, G2 °सिंहश्च (for °साहश्च) — b) Ś1 (marg as in text) चकर्ष (for चकर्त) V1 Dn1 T2 सुवेगै, B1 पृषत्कै, B4 D3.4.7 क्षुरप्रै; D2 सुघोरै (for सुधारै) — c) V1 Dn1 D2.5 T1.2 दीप्तैर्, Da1 D1 पातैर्; D6 G M पार्थे, D8 पूतैर् (for पीतैर्) Ś2 K2 पृषट्कै, K1 पषकै (sic), K4 पृषत्कै, B1 क्षुराग्रै (for पृषत्कै) — d) T1 G2.3 क्षिप्रम्; G1 M तूक्षम् (for गाढम्) B1 अथाभ्यविध्यत्, D8 अयोभ्य°, T1.2 G3 इवाभ्य°; G1.3 M इवात्य° (for अथाभ्य°) — After 30, N T2 ins.

964* कृत्वा तु तद्दुष्करमार्यजुष्टं
नरैरन्यै कर्म रणे महात्मा ।
ययौ रथं भीमसेनस्य राज-
न्शराभितप्तो नकुलो महात्मा ।

[T2 om. (hapl.) lines 1-2 — (L 1) V1 B1.4 Da1 D1.4-8 च (for तु) D8 तं (for तद्) B2 तस्य दुष्करम् (for तु तद्°) K4 आर्तजुष्ट, D2 आर्जयुष्ट (sic), Co आर्यजुष्ट (as above) — (L 2) K3 शरैरन्यै, B2.3 Dn1 अन्यैर्नरै (by transp) K3 कर्णरणे; B5 यत्कृत (for कर्म रणे) B3.5 महात्मन् V1 Da1 D1.5 नरैर्नान्यैर्यत्कृत तन्महात्मा — B2.3 read lines 3-4 twice — (L 4) Dn1 T2 नकुलस्त्वरावान् (for °लो महात्मा)]

31 a) Ś2 रथे (for रथ) K3 हतरथाश्वो (for रथं हता°) B1.4 D3.4.7 महात्मा, D6 च गत्वा (for हताश्वो) — b) Da1 D1.5 माद्रीपुत्र (for °सुत) Ś2 कर्णसुताभितप्ता°, B2 Dn1 T2 °शराभितप्त°, B3 °सुताभिपीडित., D2 °सुताभियात (for °सुताभितप्त) — d) Ś2 K2 V1 स प्रेक्षमाण(Ś2 °न)स्य, K1.3 B1.4.5 D सप्रेक्ष्य° — For 31, T1 G M subst.

965* स भीमसेनस्य रथ च हत्वा
ववर्ष वै शरवर्षं सुघोरम् ।
[(L 1) T1 हित्वा, G3 गत्वा (for हत्वा)]

— After 31, N T2 ins. a passage and colophon given in App I (No 34)

32 Before 32, Ś2 Dn1 D8 T2 G3 ins संजय — a) G2 मथित्वा (for विदित्वा) B2 छिन्नबाणासिपाणिं (for °बाणासनासिं) — b) K2 अरिशरार्तं, K3 °मूर्तिं, V1 Da1 D1 अथ शरार्तं; D6 T1.2 G1 (also as in text) 2.3 अरिभिरार्तं, M2.3 (also as in text) अरिनरार्तं (for °शरार्तं) T1.2 G1.3 M सूत- (for कर्ण) Da1 D1.5 -तप्त, D6 T1 -मग्न (for -भग्नम्) G2 विरथमरिभरात्त सूतपुत्रास्त्रमुक्तं (sic) — c) Ś K2.4 पवनयुतपताका, T2 G M °चल-पताका (G2 °को) D1 T2 G ह्ला(G2 वा)दिनो (for ह्रादिनो) Ś2 वल्छिताश्वा, B2 वल्गिताग्रा, Da1 D5 वल्गि° (for °ताश्वा) — d) Ś K1 G2.3 व(G2.3 प)रपुरुष-नियतास्, K3 V1 B D T1 वरपुरुष(Da1 D1.5.8 पुरुषवर)-नियुक्तास्, T2 G1 M Cc परपुरुषनियत्ता(T2 G1 Co °युक्ता)-स् Ca cites पुरुषवर K1 ते नरा, Dn1 D8 ते रथै°, D2 ते शरा, T1 चेतरे, T2 G1.3 स्वैरथै, G2 स्वेतरे, M स्वे रथा (for ते रथा) T1 एयु (for ईयु)

33 a) T2 द्रुपददुहितृपुत्रा°, Co °सुतवरिष्ठाः (as in

न्भुजगपतिनिकाशैर्मार्गणैरात्तशस्त्राः ॥ ३३

अथ तव रथमुख्यास्तान्प्रतीयुस्त्वरन्तो
हृदिकसुतकृपौ च द्रौणिदुर्योधनौ च ।
शकुनिशुकवृकाश्च क्राथदेवावृधौ च
द्विरदजलदघोषैः स्यन्दनैः कार्मुकैश्च ॥ ३४

तव नरवरवर्यास्तान्दशैकं च वीरा-
न्प्रवरशरवराग्र्यैस्ताडयन्तोऽभ्यरुन्धन् ।
नवजलदसवर्णैर्हस्तिभिस्तानुदीयु-
र्गिरिशिखरनिकाशैर्भीमवेगैः कुणिन्दाः ॥ ३५

सुकल्पिता हैमवता मदोत्कटा
रणाभिकामैः कृतिभिः समास्थिताः ।
सुवर्णजालावतता बभुर्गजा-
स्तथा यथा वै जलदाः सविद्युतः ॥ ३६

कुणिन्दपुत्रो दशभिर्महायसैः
कृपं ससूताश्वमपीडयद्भृशम् ।
ततः शरद्वत्सुतसायकैर्हतः
सहैव नागेन पपात भूतले ॥ ३७

---

text) V1 सैनेयजुष्टा (for शैनेयषष्ठा) — [b]) T2 द्रुपदसुतवरिष्ठा (for °दुहितृपुत्रा) K2 शामित्रसाहा, K3 चारित्र°; D8 चामित्र° (for चामित्र°) — [c]) K3 द्विरदरथनागाश्वान्; B2 °रथनराग्रान्, T2 °नररथाश्वान्; G1 सपदि गजरथाश्वान् (for द्विरदरथनरा°) B2 सुदया ***** Ś1 K2 स्वदीया — [d]) D8 उरगपति- (for भुजगपति-) K3 -विकाशैर् (for -नि°) Ś2 K1 आत्तशास्त्रा, K2 आतुशस्त्रा S (T3 missing) भगवत इव रुद्रा संख्यया हेतिमंत

34 [a]) K3 नरवर-, D2 तव वर- (for तव रथ-) D2 त्वरंत प्रतीयु° (by transp), G2 प्रतीयुद्धर्निंदा (sic) K2 प्रतीर्यस्. D8 स्मरतो, T1.2 G1.3 M ध्वजिन्या (for त्वरन्तो). — [b]) Dn1 कृपहृदिकसुतौ; D2 कृपहृदिसुतकृपौ (sic), M1 हृदिककृपसुतौ (for °सुतकृपौ) D8 तु (for च) K3 -दुर्योधनस्य D8 तु (for the second च) — [c]) Ś K2.4 T2 शकुनिसुतवृकाश्च, K3 V1 B D °सुतवृकौ (D8 °कृपौ) च Ś1 K2 क्राथदेव ** च, Ś2 °देवप्रदौ च, K1 °दव ** च, K3 °देवावृकश्च, K4 °देवस्तथैव, B5 चक्रे दवातिदेवौ; D1.2.3 क्राव्य (D2 काथि)देवावृधौ (D8 °तौ) च; T2 *** वा वृधौ च, G क्राथ (G2 क्रोध)देवावृधौ च; M2-4 क्राथदेवा पृथू च (for °वावृधौ च) — [d]) D8 -घोषै; M -शोषै (for -घोषै) B2 कार्मुकैश्च नरेंद्र (for स्यन्दनैः कार्मुकैश्च)

35 [a]) K4 तव नरवरचर्यास्; V1 B Da1 D1.3-7 नरवररथव (Da1 °च)र्या (V1 D4 °र्यो)स (for तव नरवर°) K1.4 स (for च) S K1.2.4 V1 वीरा (for वीरान्). K3 नवनररथवाधैर्यास्ताद्दशैकं च वीरान् (sic) Dn1 तव नृप रथिवीरास्ते दशैक च वीरान्, D2 तव रथनरवाहास्तान्महैशैकां वीरान् (sic), T1.2 G1.3 M तव रथवर (G3 अथ तव रथ)वर्या (T1 °मुख्या)स्तान्दशैक (T1 °क°; M2-4 °कं)प्रवीरान्; G2 तव हि रथवरीय्यास्तान्दशैकमवीरान् — [b]) K1 प्रहर; K3 नृवर-, K4 प्रचर- (for प्रवर) V1 B Dn1 D2-3 नृवर शर (V1 °त)वराग्रै (D1.3 °ग्र्यै)स, Da1 D1 नृवर वरशराग्र्यैस् (for प्रवरशरवरा°) K1 -वराग्रैस् K1 [ऽ]भ्यधावन्, K3 [ऽ]भ्ययुद्धे, B2 [ऽ]भिरक्षन्, B4 [ऽ]भ्यनंदन् (for ऽभ्यरुन्धन्) T1 इषुभिरशनिकल्पैस्तोमरैस्तानमृभ्नन्, T2 G M इषुभि (G1 °थि)रशनिकल्पैस्ताडयतो न्यरुंधन् (G2 °मृदन्) — [c]) K4 उदीर्य, V1 उदीर्यद्, Da1 D1 नदीयुर् (sic) (for उदीयुर्) T1.2 नवजलधरवर्णैर्हस्तिभिस्तांश्च (T2 °स्तान्स) वम्रु°; G1.3 M नव नव च विभागान्सह (G2 नगगोपा ह°, M1 नगमासाह°, M2.4 नमगामा ह°, M3 नमृगादौ ह)स्तिभिस्तान्स वव्रु (G2 वभ्रु°), G3 तपनभगयमाभान्हस्तिभिस्तान्विवव्रु — [d]) Da1 D1.5 दिवि शिखरविकाशैर् Ś1 K1.2.4 कुर्विदा, Ś2 कुलिंदा°, V1 B D (except D8) कुलिंदा° (for कुणिन्दा) — After 35, T1 G M ins. an addl. colophon. [*Adhy no* T1 G3 98, G1.2 M2-4 97, M1 99]

36 Before 35, T1 G M *ins* संजय° — [a]) G2 हेमवता, Ca c हैम° (as in text) — [b]) G2 रणाभिरामै (for °कामै) — [c]) K1 वसुर्णजालावततवेशुर् (sic), K3 °तालावतता; Dn1 °जालैर्विंतता, T1 °मालावतता; T2 °जालावितता; G °जालावनता; M1 °जाला पतवाश्च; M3 °जालापतता V1 चतुर्गजास्; Da1 बभूरौ°; M1 चहुर्ग° (sic) — [d]) D8 रथा (for यथा) V1 B D खे (for वै) Da1 जवदा, D1 जयदा (for जलदा) T2 M1 सविद्युता.

37 [a]) Ś K1.2.4 D2 शिखंडिपुत्रो; K3 विमर्द°, V1 D1.5.6.8 विपर्दि°, B1 Dn1 D8 (marg) कुलिंद°; B2 वेत्यांग°, B3.4 Da1 Co विखर्दि° (Co °र्गि°), D8 विखगि°, D1.7 निषाद°; D7 (*sup lin.*) विखङ्गि°; T2 G1 M2.4 कुणिंदराजो (T2 °जा), M1 विकंदपुत्रो; M3 कुलिंदराजो G2.3 महाशरै (for °यसै) — [b]) K3.4 अपीडयन्; T2 G1.3 M अताडयद् (for अपीड°) — [c]) B2 तत स शारद्वतसायकैर्हत — [d]) S (T3 missing) च भूतलेपतत् (for पपात भूतले).

कुणिन्दपुत्रावरजस्तु तोमरै-
दिवाकरांशुप्रतिमैरयस्मयैः ।
रथं च विक्षोभ्य ननाद नर्दत-
स्ततोऽस्य गान्धारपतिः शिरोऽहरत् ॥ ३८
ततः कुणिन्देषु हतेषु तेष्वथ
प्रहृष्टरूपास्तव ते महारथाः ।
भृशं प्रदध्मुर्लवणाम्बुसंभवा-
न्परांश्च बाणासनपाणयोऽभ्ययुः ॥ ३९
अथाभवद्युद्धमतीव दारुणं
पुनः कुरूणां सह पाण्डुसृञ्जयैः ।
शरासिशक्त्यृष्टिगदापरश्वधै-
र्नराश्वनागासुहरं भृशाकुलम् ॥ ४०
रथाश्वमातङ्गपदातिभिस्ततः
परस्परं विप्रहतापतन्क्षितौ ।
यथा सविद्युत्स्तनिता बलाहकाः
समास्थिता दिग्भ्य इवोग्रमारुतैः ॥ ४१
ततः शतानीकहतान्महागजा-
स्तथा रथान्पत्तिगणांश्च तावकान् ।
जघान भोजश्च हयानथापत-
न्विशस्त्रकृत्ताः कृतवर्मणा द्विपाः ॥ ४२
अथापरे द्रौणिशराहता द्विपा-
स्त्रयः ससर्वायुधयोधकेतवः ।

38 a) Ś K1.2.4 D2 शिखण्डिपुत्रावरजस्, K3 विमर्दपुत्रा°; V1 D6.8 विषर्दि(D8 °र्दं)पुत्रा°, B1.2.4 विखङ्गि°, B3 Da1 विखर्दि°, Dn1 कुलिंद°, D3 विखगि°, D4 निषाद°, D7 विश्वगि°, T2 G1 M2–4 कुणिंदराजा°, M1 विकुटपुत्रा° (for कुणिन्द°) B2 T2 च (for तु) — S (T3 missing) om. 38cd — c) K1.2.4 नदतस्, K3 मर्द°, V1 नार्द (for नर्द°) — d)–50d K3 गांधारप्रतिविरोहरत् (sic), D2 °शिरोहरन्भृशं (for °पति शिरोऽहरत्)

39 Dn1 repeats and S (T3 missing) reads 39–41 after 50 (T1 reading 39a twice) — a) Ś1 K1.2.4 कुर्विंदेषु, V1 B D (except D8, Dn1 both times) कुलिंदेषु (for कुणिन्देषु) Ś1 K1.2.4 D8 तेषुथ (sic) (for तेष्वथ) T1 (second time) G1 om. [अ]थ T1 (first time) तत कुणिंदा निहताश्च सर्वे — c) K1 प्रदांसु (sic) (for प्रदध्मुर्) Ś1 K1.2 -सभवा — d) D1 पुराश्च K3 बाणासनयानृपा (sic) (for °सनपाणयो) Ś2 K3.4 B1 ययु (for ऽभ्ययु)

40 For the repetition in Dn1 and sequence in S (T3 missing), cf v l 39 — a) G1 यथा (for अथ) — b) G1 तदा (for पुनः) — c) Dn1 (second time) T1 G2 -शक्त्यष्टि- (for -शक्त्यृष्टि-) T1 -महा- (for -गदा-) — d) Dn1 (second time) रथाश्व- (for नराश्व)

41 For the repetition in Dn1 and sequence in S (T3 missing), cf. v l 39 — a) Ś1 K D8 नराश्व-; D1 तथाश्व (for रथाश्व-) Dn1 (second time) T1.2 G पदातयस् (for °तिभिस्) — b) G2 M3 परस्परैर् Ś K1.2.4 V1 D2 गता क्षितिं, D8 पुर क्षितौ, G1 क्षितौ पतन् (for ऽपतन्क्षितौ) — c) G1.3 M -तटितो (for -स्तनिता) T1.2 G1.3 M जलप्रदा (for बलाहका) B3 यथा प्रभग्ना गगने बलाहका, G3 यदासिविद्युल्लसिता जलप्रदा — d) V1 समागता, B Da1 Dn1 (both times) D1–7 °हता, D8 °स्थितैर्, T1 समुत्क्षितौ, T2 G M समुत्थितैर् (for समास्थिता) G1 दिव्य इव, G3 अग्निभिर् (for दिग्भ्य इव) D2 इवांशु-, G2 M इवाभ्र (for इवोग्र-)

42 S (T3 missing) om 42ab — a) Ś1 K Dn1 D2 शतानीकहता, V1 °महान् Ś K2–4 D2 महाग(Ś2 °र)-जास् — b) Ś K2–4 रथा (for रथान्) D6 न्यस्तगणाश् (for पत्ति°) Ś K D2 पत्तिगणाश्च तावका, D7 °गणांश्चरन्बहून् (for °श्च तावकान्) — D2 om 42cd — c) K3 D8 S (T3 missing) भोजस्य, V1 B Da1 Dn1 D1.6–7 भोजस्तु Ś K1.2.4 रथान् (for हयान्) K3 अपातयन्; B3 तथापतन्, S (T3 missing) अनेकशः (for अथापतन्) — d) K1 निशस्त्रकृत्ता, K3 V1 B Da1 D1.3.5–7 विशस्तकृत्ता (K3 °ता, D1 त्वा), Dn1 D4.8 क्षणाद्विशस्ता (D8 भिकृत्ता) (for विशस्त्रकृत्ता) Co cites विशस्ता and कृत्ता K3 कृतकर्मणा V1 B2 Dn1 D4.5 °वर्मण V1 B D (D5 om) शरै (for द्विपा) T1.2 G M1 क्षुरैर्विशस्ता (G1 °कृत्ता) कृतवर्मणा (M1 °णो) गजा, M2–4 क्षुरैर्विशस्त कृतवर्मणा हत

43 a) B1 द्रौणिशराहरा; Dn1 °हता महा-, S (T3 missing) °शरार्दिता (for °शराहता) V1 D5 lacuna, S (T3 missing) गजास् (for द्विपास्) — b) K3 नृपास्तु, G3 सयत्र- (for त्रय स-) Ś K3.4 T1 G3 तु, M1 स्व- (for स) V1 B1–4 Da1 D1.3–7 तु सज्जायुध-, D8 सर्वत्रायुध, T2 सहस्राहत-, G1 सहस्रा युधि (for ससर्वायुध-) D1 -योधकेतवे, D2.6 T2 केतना, G1 योधकैस्तव, G2 M2–4 -यौधकेतवः (for -योध°) — c) B3 व्यसन- (for व्यसव) Ś K1.2.4 D2 पिपासितास्, K3 प्रतापितास्; Dn1 निपाति-

निपेतुरुर्व्यां व्यसवः प्रपातिता-
स्तथा यथा वज्रहता महाचलाः ॥ ४३
कुणिन्दराजावरजादनन्तरः
स्तनान्तरे पत्रिवरैरताडयत् ।
तवात्मजं तस्य तवात्मजः शरैः
शितैः शरीरं विभिदे द्विपं च तम् ॥ ४४
स नागराजः सह राजसूनुना
पपात रक्तं बहु सर्वतः क्षरन् ।
शचीशवज्रप्रहतोऽम्बुदागमे
यथा जलं गैरिकपर्वतस्तथा ॥ ४५
कुणिन्दपुत्रप्रहितोऽपरद्विपः
शुकं ससूताश्वरथं व्यपोथयत् ।
ततोऽपतत्क्राथशराभिदारितः
सहेश्वरो वज्रहतो यथा गिरिः ॥ ४६
रथी द्विपस्थेन हतोऽपतच्छरैः
क्राथाधिपः पर्वतजेन दुर्जयः ।
स वाजिसूतेष्वसनस्तथापत-
द्यथा महावातहतो महाद्रुमः ॥ ४७
वृको द्विपस्थं गिरिराजवासिनं
भृशं शरैर्द्वादशभिः पराभिनत् ।

तास्, T1 विचेतनास्, T2 विचेतसस्, G नि(G1 वि)केतनास्, M विकेतवस् (for प्रपातितास्) — d) T1 ततायुधा, G2 तथा हता (for तथा यथा) Ś1 (before corr) K3 Dn1 महावला, Ś2 मथाचला (sic), K8 वलाचला (sic), B5 T2 G द्रुवाचला, D2 बलाहका (for महाचला)

44 a) K1 4 V1 B Da1 D2–7 कुलिंद- (for कुणिन्द-) K8 -राजावरदाद् (for °वरजाद्) K8 अनतरं, Co °र (as in text) D1 कुलिंदराजादनंतरस्तत (sic), T1 G2 8 कुणिंदराजस्य सुतोपरस्तदा — b) T2 शस्त्रवरैर्, M1 वज्रि° (for पत्रि°) B2 अपाडयत् (sic) T1 द्विपेन देवा प्रथमं व्यताडयत् — c) M3 damaged Ś1 K2 4 तदात्मजं (for तवा°) G2 [आ]त्मजस्याथ (for [आ]त्मज तस्य) D5 त तु (for तस्य) D6 7 तदात्मज (for तवा°) K1 शितै, Da1 om, T2 G M (M3 damaged) तत (for शरै) — d) K1 T1 G M शरै, K8 शतै (for शितै) D3 शरीरे Ś1 B2 4 Dn1 D7 व्यहनद्, G1 विरथं (for विभिदे) Ś2 द्विपं शतं, K1 च तं द्विप (by transp), T1 G2 8 M द्विपचभि, G1 व्यपोथयत् — After 44, G1 ins 967*.

45 G1 om 45a–49c — a) D4 नागराज्ञ K8 D4 6 नागसूनुना (for राज°) — c) K8 स शक्र-, Dn1 महेंद्र-, D2 मुमुच, T1 शचीव (for शचीश-) Ś K2 4 -प्रहतो घनागमे, V1 D4 4-प्रहितोंबुदागमे, B1 -प्रहतोम्युदागमे (sic), D8 °तो ह्यथागमे, G2 M1 -प्रहतांबुदा° (for °तोऽम्बुदा°) — D2 om. 45d–46c — d) S (T3 missing, G1 om) पुरा (for जलं) Ś2 गैरिकसर्वतस् (for °पर्वतस्)

46 G1 om 46, D2 om 46abc (cf v l. 45) T1 reads 46 twice — a) Ś2 K1 4 V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 कुलिंद- (for कुणिन्द-) G2 -प्रहतो K3 4 B D (D2 om) [ऽ]परो (D6 रथे, D7 [ऽ]पि स; D8 सितो) द्विप, T1 (first time) G3 M2–4 [ऽ]परो गज; G2 M1 वरो गज (for ऽपरद्विप) T1 (second time) ऽ कुणिंदपुत्रस्त्वपरो द्विपेन — b) Ś K1 B3–5 Da1 D1.5 T1 (second time) शक, K2 चक, K3 वृक, K4 कथ, V1 सकं, B1 स तं, B2 D4 Cv क्राथं, Dn1 D7 क्रय; D3 चक्रं, T1 (first time) ध्वज, T1 (second time) 2 क्रोध, M1 शुकस्, M2 सूतं (for शुक) D6 ससूतनागाश्व- (for शुकं ससूताश्व) T1 (first time) G2 3 M तु (T1 च) साश्वं स- (for स सूताश्व) — c) M3 damaged Cv काय- (for क्राथ-) B5 -शरावदारित (for -शराभि°) K3 -दानित Da1 D1.3–6 -ताडित, Dn1 -घातित (for -दारित) T1 G2 3 ततोपतत्तस्य शरार्दितो गजो, T1 (second time) ततोपतद्द्रौणिशरार्दितो गजो, T2 °त्क्रोधशरार्दितो गजान्, M1 2 4 °त्सशरव(M2 °श)रार्दितो गजो — d) Ś1 K2 सहेश्वरे, K3 महेश्वरो, V1 B2 D5 सकेश्वरो; B3–5 Da1 Dn1 D1 3.6 7 शकेश्वरो; D4 सकेशरो (for सहेश्वरो) D3 4 6 7 यथाचल (for यथा गिरि) T1 (both times) 2 G2 3 M महेंद्रवज्राभिह(M3 °ग)तो यथा गिरि

47 G1 om. 47 (cf v l 45) — a) K2 रथे, D3 रथा, T1 G2 3 M2–4 रथो, T2 अथ, M1 रथान् (for रथी) — b) Ś2 B1 क्रायाद्धिप, Da1 D1 क्रायोधिप, D2 नृपा°, T1 2 क्रोधा°, G2 क्रोधास्थित, G3 क्षवाधिप, M कृता°, Co क्रथा° (for क्राथा°) B1 D6 G2 M पर्वतराजदुर्जय (G2 °सूनुनां), B2 पर्वयेन दुर्जय स (sic), D2 सर्वजनेन दुर्जय — c) G2 राज (for वाजि-) K3 ध्वजां शरै (sic), V1 B D T1 2 G2.3 M ध्वजस्तथा (for तथापतद्) — After 47c, K3 repeats 5c–6b — d) K3 तथा (for यथा) G3 महीवात- (for महा°) Dn1 -हता (for -हतो) D2 जलाशय (for महाद्रुम)

48 G1 om 48 (cf. v l. 45) — a) T2 वृतो (for वृको) S (T3 missing, G1 om) गजस्य (for द्विपस्थं).

ततो वृकं साश्वरथं महाजवं
त्वरंश्चतुर्भिश्चरणे न्यपोथयत् ॥ ४८
स नागराजः सनियन्तृकोऽपत-
त्पराहतो बभ्रुसुतेषुभिर्भृशम् ।
स चापि देवावृधसूनुरर्दितः
पपात नुन्नः सहदेवसूनुना ॥ ४९
विषाणपोत्रापरगात्रघातिना
गजेन हन्तुं शकुनेः कुणिन्दजः ।
जगाम वेगेन भृशार्दयंश्च तं
ततोऽस्य गान्धारपतिः शिरोऽहरत् ॥ ५०
ततः शतानीकहता महागजा
हया रथाः पत्तिगणाश्च तावकाः ।
सुपर्णवातप्रहता यथा नगा-
स्तथा गता गामवशा विचूर्णिताः ॥ ५१
ततोऽभ्यविध्यद्बहुभिः शितैः शरैः
कुणिन्दपुत्रो नकुलात्मजं स्मयन् ।

Ś1 K1.3 वर *** वासिन, Ś2 गिरिराजवासन, K4 धरराजवासिनं — ^{b}) Ś2 परावृत (for °भिनत्) — ^{c}) Dn1 महाद्विपो, D8 S (T3 missing, G1 om) °गजस् (for °जवं) — ^{d}) Dn1 D2 द्रुत (for त्वरश्) T1 तथा वै (for चतुर्भिश्) Ś2 (*sup lin* as in text) D2 G3 च शरैर्, K1 B Da1 Dn1 D1 3–7 G2 3 M चरणैर् (for चरणे) D2 न्यपातयत्, D8 G2 3 M अपोथयत् (for न्यपो°)

49 G1 om 49^{abc} (cf v l 45) — ^{a}) D2 पतन (*sic*) (for ऽपतत्) — After 49^{a}, D2 ins

966* समागतो यत्र वृको महाबल ।

— ^{b}) Ś1 तथा हतो, K3 पुराहत, B1 Dn1 शराहतो (for परा°) B1 वभ्र- (for बभ्रु) K3 -सुतेषुना D8 हत (for भृशम्) — T1 2 G2 3 M subst for 49^{ab} G1 ins after 44

967* स पोथितो नागवरेण वीर्यवा-
न्पराभिनद्द्वादशभि शिलीमुखै ।
वृकेण बाणाभिहतोऽपतत्क्षितौ
स वारणो बभ्रुसुतेन सार्धम् ।
[(L 4) G3 साक (for सार्धम्)]

T1 G2 3 M2 3 (damaged) 4 cont

968* कुणिन्दराजस्य सुतोऽपरस्तदा
द्विपेन देवापृथु[दैवावृध ?]मभ्यपीडयत् ।

[(L 1) M2 4 ततोपरस्तदा (M4 स्ताद्) — T1 G3 om line 2 — (L 2) G2 द्वीपेन देवा न्यधमस्य पीडयत् (*sic*)]

— ^{c}) Ś K1 3 4 स सा(K1 मा)गदो मागधसूनुरर्दित, K3 स चांगदो माधवसूनुरदित, V1 B Da1 D1 3–7 स चां(B1 चक्रा)गदो मागधसूनुरर्दित, D2 स चागदो माधवसूनुनर्दित, D8 स चांगदो मागृधसू°, S (T3 missing) स चापि शूर सहसा (M1 समरे) समर्पित ※ Cc मागधस्य सुतोऽङ्गद । ※ — ^{d}) Ś K V1 B2 5 Da1 D1 2 3–8 S (T3 missing) बाणै, B1 भूमौ (for नुन्न) G3 सुबलस्य (for सहदेव-)

50 ^{a}) K1 3 4 त्रिषागपौत्रा(K1 °षेत्वा [*sic*], K3 °पत्रौ)परगात्रवातिना, K3 विशन्पुच्छापरगात्र°, V1 B2 3 Da1 D1 5 Cv विषाणपुच्छाग्र(Cv °प)रगात्रघातिना (Da1 D5 °ना), B1 4 5 D3 4 7 विशालपुच्छावर°, Dn1 निपाणगात्रावरत्रोघ°, D2 6 8 T1 2 G1 2 °पुच्छापरगात्रघा(G1 °पा)तिना — ^{b}) D1 जवेन (for गजेन) Ś K1 2 वाह, K3 4 V1 B2–5 D (except Dn1) बाहा, S (T3 missing) बाहान् (G2 °ह) (for हन्तु) Ś K1–3 शकुनि, Dn1 °नि-, D4 7 °ने Ś2 K4 V1 B1 2 4 Da1 Dn1 D1 3–7 कुलिंदजा (Ś2 V1 Da1 Dn1 °ज), K3 कुणिंदजा, B3 5 च पोथिता, D2 कलिं*जा, D8 कुनिंद्रजा, Cc कुलिंदा (for कुणिन्दज) — After 50^{ab}, G3 ins

969* निनाय वैवस्वतमन्दिर रणे

— N (except Dn1) om 50^{c}–51^{b} — ^{c}) Cf. 38^{c} T1 G1 रथ च सक्षुभ्य ननाद नर्दि(G1 रणे निनर्द्द)नस्, T2 G2 3 M रथ च सक्षुद्य (G3 M2 4 °भ्य) ननर्द (T2 रणे न; G3 M3 ननाद) नर्दनस् — ^{d}) = 38^{d} G1 तत्तस्य (for ततोऽस्य) — After 50, Dn1 repeats and S (T3 missing) reads 39–41

51 N (except Dn1) om 51^{ab} (cf v l 50) With 51^{ab}, cf 42^{ab} — ^{a}) T2 G1 2 M शरा (for -हता) T1.2 G1 2 M हता (T1 °या) गजा, G3 गजा हया (for महागजा) — ^{b}) T1 G3 रथा पुन, G1 हया वरा (for हया रथा) S (T3 missing) पत्तिवराश्च (for °गणाश्च) — ^{c}) Da1 D1 5 8 सुवर्ण- (for सुपर्ण) B5 राज, T2 वेग (for -वात-) K4 T2 -प्रहिता V1 Dn1 D4 5 T1 2 G यथोरगास्, B4 नगास्तथा, D1 हता यथा, D2 यथा हयास् (for यथा नगास्) Cc cites नगा — ^{d}) B4 D1 यथा (for तथा) G3 हता (for गता) D4 गा, T2 नागा (for गाम्) Ś K D2 मगधा, Dn1 विवशा; T1 अविशन्, T2 स्ववशा, G3 अगमन् (for अवशा) B5 T2 G1 M2–4 विघूर्णिता, Dn1 विचूर्णता

52 ^{a}) Da1 D1 5 [ऽ]त्यविध्यद्, D8 [ऽ]भि°, G3 ह्य° (for ऽभ्य°) K1 3 शतै शरै; D8 शरै शितै (by transp) — ^{b}) Ś K1 2 B2 3 D2 3 T1 G M सनिंदपुत्रो; K4 V1 B4 Da1 Dn1 D1 3 5–7 कुलिंद, B1 5 D4 कुलिंग°; T2

ततोऽस्य कायान्निचकर्त नाकुलिः
शिरः क्षुरेणाम्बुजसंनिभाननम् ॥ ५२
ततः शतानीकमविध्यदाशुगै-
स्त्रिभिः शितैः कर्णसुतोऽर्जुनं त्रिभिः ।
त्रिभिश्च भीमं नकुलं च सप्तभि-
र्जनार्दनं द्वादशभिश्च सायकैः ॥ ५३
तदस्य कर्मातिमनुष्यकर्मणः
समीक्ष्य हृष्टाः कुरवोऽभ्यपूजयन् ।
पराक्रमज्ञास्तु धनंजयस्य ते
हुतोऽयमग्नाविति तं तु मेनिरे ॥ ५४

ततः किरीटी परवीरघाती
हताश्वमालोक्य नरप्रवीरम् ।
तमभ्यधावद्वृषसेनमाहवे
स सूतजस्य प्रमुखे स्थितं तदा ॥ ५५
तमापतन्त नरवीरमुग्रं
महाहवे बाणसहस्रधारिणम् ।
अभ्यापतत्कर्णसुतो महारथो
यथैव चेन्द्रं नमुचिः पुरातने ॥ ५६
ततोऽद्भुतेनैकशतेन पार्थं
शरैर्विद्ध्वा सूतपुत्रस्य पुत्रः ।

वृकस्य पुत्रो, Cv कुणिन्दपुत्रो (as in text) K4 क्षयत्, D8 T2 स्वय, G2 स्मरन् (for क्षयन्) K8 सविंदपुत्रं नकुलात्मज क्षयात् — ^{c}) D4 कोपाद् (for कायान्) K1.8 V1 B D T1 2 विचकर्त (for निच) — ^{d}) T2 शर (for शिर) Dn1 सुरेण (sic) (for क्षुरेण) T1 G M [अ]बुजतुल्यवर्चस (for °संनिभाननम्)

53 ^{a}) Da1 D5 अभिद्यद् (for अविध्यद्) K8 V1 B D S (T8 missing) आयसैस् (for आशुगैस्) — K8 om 47^{bcd} — ^{b}) K1 V1 B D T2 G1 8 शरैं, K2 शतै (for शितै) B4 [ऽ]र्जुनस्य D8 प्रति (for त्रिभि॰) — ^{c}) Ś2 K2 4 स (for च) — ^{d}) Dn1 जनार्दने T1 G2 पृषत्कै (for च सायकै)

54 ^{a}) D8 M2 4 तदास्य, T1 2 G8 M1 ततोस्य, G1 2 अथास्य (for तदस्य) — ^{b}) T2 कर्ण (for हृष्टा) Ś2 व्यपूजयन्, T1 ह्य° (for ऽभ्य°) — ^{c}) D2 T2 च (for तु) K8 धनंजयश्च, B1 ततोर्जुनस्य (for धनजयस्य) B2-4 Da1 D1-5 7 T1 2 G2 8 M ये, D8 यस्य, G1 om (for ते) — ^{d}) K8 om ऽयम् Ś K1 2 4 विदितं, B8-5 Dn1 D3 4 6 7 इति ते तु, Da1 D1 5 इति तेषु, D2 वितत (for इति त) T1 हुताशमास्त्विति मे रेते (sic), T2 हुताशमश्च त्विति मेनिरे तु तं, G1 हुताशमन्त्विति मेनिरे ते; G2 हुतामग्नस्त्विति ते तु मेनिरे, G8 हुतं तमग्नाविति मेनिरे च ते, M हुताशमग्न (M1 °ग्निं) स्त्विति त (M1 ते) तु मेनिरे — After 54, T1 G M ins an addl colophon [*Adhy name* M1 कुणिंदवध — *Adhy no* T1 G2 8 99, G1 M2-4 98, M1 89]

55 Before 55, T1 G M ins सजय — ^{a}) Ś2 परिवीर- (for पर°) T2 -हता (for घाती) — ^{b}) G8 हतं समालोक्य (for हताश्व°) D4 आरोप्य (for आलोक्य) Dn1 D2 G8 नरप्रवीर, T1 2 G1 2 M कुरुप्रवीर (M4 °र). — After 55^{ab}, N T1 2 ins

970* माद्रीसुत नकुलं लोकमध्ये
समीक्ष्य कृष्ण भृशविक्षत च ।
[(L 1) T1 राजमध्ये (for लोक°) — (L 2) S K2 T2 कर्णं, K8 कृष्णे, T1 वार्णेर् (for कृष्ण) Ś2 K8 4 B1 4 D8 भृशवी(Ś2 °व , K4 B1 4 °वि)क्षित च, D2 च शरार्दित भृश (for भृशविक्षत च)]

— ^{c}) B1 Dn1 D2 8 6 7 समभ्य- (for तमभ्य-) K8 महाहवे, S (T8 missing) उग्रो (for आहवे) — ^{d}) D4 6 सूतपुत्रप्र(D6 °त्रं प्र)मुखे Dn1 स्थितस्तदा S (T8 missing) राधासुतस्य प्रमुखेथ (T1 °खेस्य, T2 G8 °खस्य) पुत्रं

56 ^{a}) B2 नरवीरमुख्यं — For 56^{ab}, T1 2 G M subst

971* तमापतन्त तरसोग्ररूपं
कुरूत्तमं बाणसहस्रधारम् ।
[(L 2) G1 8 M -धारिण (for -धारम्)]

— ^{c}) Dn1 D2 महारथं (D2 °थे), S (T8 missing) महात्मा (for महारथो) — ^{d}) K4 यथैव चक्र, B1 8-5 Dn1 D2-4 6 7 यथा महेंद्र, T2 यथामरेंद्रं (for यथैव चेन्द्र). V1 B1 Da1 D1 5 तथैव, B2 तथैव त, B8-5 Dn1 D1-4 6 7 T2 G2 M1 पुरा तथा, T1 G1 8 पुरा रणे (for पुरातने) — After 56, S (T8 missing) ins

972* तौ तत्र शूरौ रथकुञ्जरौ रणे
परस्परस्याभिमुखौ महारथौ ।
ससर्जतु शरसंघाननेका-
न्सम्रान्तरूपौ सुभृशं तदानीम् ।
[(L 2) T2 महारणे (for °रथौ) — (L 3) G1 अमोघान्; G2 अनेकश (for अनेकान्)]

57 ^{a}) K2 तदद्भुतेन (for ततोऽद्भुतेन) K8 [ए]-

ननाद नादं सुमहानुभावो
विद्धेव शक्रं नमुचिः पुरा वै ॥ ५७

पुनः स पार्थं वृषसेन उग्रै-
र्बाणैरविध्यद्भुजमूलमध्ये ।
तथैव कृष्णं नवभिः समार्द्य-
त्पुनश्च पार्थं दशभिः शिताग्रैः ॥ ५८

ततः किरीटी रणमूर्ध्नि कोपा-
त्कृत्वा त्रिशाखां भ्रुकुटिं ललाटे ।
मुमोच बाणान्विशिखान्महात्मा
वधाय राजन्सूतपुत्रस्य संख्ये ॥ ५९

विव्याध चैनं दशभिः पृषत्कै-
र्मर्मस्वसक्तं प्रसभं किरीटी ।
चिच्छेद चास्येष्वसनं भुजौ च
क्षुरैश्चतुर्भिः शिर एव चोग्रैः ॥ ६०

स पार्थबाणाभिहतः पपात
रथाद्विबाहुर्विशिरा धरायाम् ।

कशयेन; T1 2 °शरेण, G M °रथेन (for शतेन) G1 पाडवं (for पार्थं) K4 ततो द्रुतं नैकशतेन पार्थं, V1 B Da1 D1-4 6 7 ततो द्रु(D3 6 तोद्रु)त चैकरथेन (B5 चैकतुयेन, Da1 D1 चैकशतेन, D2 °शरेण) पार्थं, Dn1 ततो द्रुतोनेकशरेण पार्थं, D5 8 ततो द्रुत चैकशयेन तेन (D8 पार्थं) — ^{b}) K3 V1 B Da1 D1 3-8 G M शरेण, Dn1 D2 T1 2 शितेन (for शरैर्) B2 3 5 Dn1 T2 युधि कर्णं- (for सूतपुत्रस्य) K3 सूनु°, K4 सूत (for पुत्र) — ^{c}) T2 G M नादान् (for नाद) — ^{d}) Dn1 शक्रे K3 D2 G1 पुरा वने (D2 यथा, G1 रणे), K4 सुपुखै, Da1 D1 5 पुरैव; Dn1 स वीर (for पुरा वै)

58 G3 om 58 — ^{a}) D8 तत (for पुन) B1 3 च (for स) Ś1 Dn1 D8 वृषसेनम् B6 उग्रैर् (for उग्रैर्) T1 G1.2 M ततोर्जुन वृषसेनो भुजाग्रे (G1 महात्मा) — ^{b}) Ś अवध्यद् V1 B Da1 Dn1 D1 3-8 भुजमूले तु सव्ये, D2 भजयोश्च मूले (for भुजमूलमध्ये) K3 अभ्याहनद्भ्रुकुटिमध्ये च सव्ये, T1 G1 2 M शरैरविध्यद्दशभिश्चित्र-पुखै (T1 °भि सुपुखै) — ^{c}) Ś कृष्णो, K1 2 कृष्णौ K3 T1.2 समर्पयन् (T2 °त्), V1 B1 2 4 Da1 D3 5-7 समार्पयत्; B6 शिताग्रै, D1 सपार्थयन् (sic), D2 3 समर्दयत् (for समार्द) G1.2 M स वासुदेवं नवभि पृषत्कै — ^{d}) D8 स (for च) G1 2 M नवभि (for दशभि) K3 शताग्रै, B2 शिताख्यै, B3 शराग्रै, B5 समार्पयत्; Dn1 T1 2 जघान, D2 G1 M पृषत्कै, D8 सिताग्रै, G2 शिलीमुखै (for शिताग्रै) — After 58, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3-7 T1.2 ins

973* पूर्वं तया वृषसेनेन विद्धो
महाजवै श्वेतहय शरैस्तै ।
सरम्भमीषद्गमितो वधाय
कर्णात्मजस्याथ मन प्रदध्रे ।

[(L 1) B5 Da1 Dn1 यथा, T1 तदा (for तथा) V1 वृषसेनेन सिद्धो, Dn1 T1 2 °सेनप्रयुक्तैर् — (L. 2) K4 महाजय, Dn1 T1.2 अभ्याहत (T2 °ता) (for महाजवै) B2 D1 T2 श्वेतहयै (T2 °ता) Dn1 D5 शरस् (for शरैस्) — (L 3) B2 कुपितो (for गमितो) Da1 D1 5 महाहवे (for वधाय) — (L 4) T1 [अ]नुमतिं, T2 [अ]थपते (for [अ]थ मन) T1 हि दध्रे (for प्रदध्रे)]

59 ^{a}) S (T3 missing) स रुष्टो (M4 °ष्टा) (for किरीटी) T2 रथमूर्ध्नि S (T3 missing) पार्थं (for कोपात्) — ^{b}) Ś1 त्रिशाखौ, Ś2 (sup lin) त्रिभग, B1 त्रिशिखा, T2 [अ]द्रिशाखा, Cc त्रिशाखा (as in text) Ś1 V1 B1 Da1 D6 T2 G2 3 M1-3 भ्रुकुटीं (Ś2 °ट) — After 59^{ab}, K4 Dn1 D4 (marg) 6-8 ins a passage given in App I (No 35) K2 om 59^{cd} — ^{c}) V1 B D (except D2) ससर्ज (for मुमोच) B3 5 Dn1 D6 T1 तूर्णं, T2 GM राजन् (for बाणान्) K3 सविषान्, B4 D2 निशितान् (for विशिखान्) — D6 om 59^{d} — ^{d}) G2 रथाय (for वधाय) B5 Dn1 T2 वधे धृ(Dn1 भृ)त (for वधाय राजन्) Ś2 T1 G M तूर्णं, K3 वै (for राजन्) Ś1 K1 3 4 V1 B D (D6 om) T2 G3 कर्णसुतस्य (for सूतपुत्रस्य) G1 M1 2 4 सखे, G2 युद्धे, M3 सखे (for सख्ये)

60 ^{a}) D6 निशितै, D8 नवभि (for दशभि) Ś1 K2 4 पृषट्कैर् (K4 °कैर्), K1 पृषकैर्, D2 किरीटी (for पृषत्कैर्) — ^{b}) K3 मर्मस्वसक्तै, L1 मर्मसु सक्त, Dn1 मर्मस्वशक (for °सक्त) Cc cites अशक्त (sic) Dn1 T2 प्रहसन् (for प्रसभ) B3 T1 G M किरीटमाली वृषसेनमुग्रै (G1 °ग्र), D2 समस्वसक्त प्रसभ पृषत्कै — ^{c}) G1 चा (for च) G1 [इ]ष्वसनौ, M3 °सह (for °सन) Ś1 K2 om च D2 चिच्छेद चाप शरसभुजौ च (sic) — ^{d}) T1 2 G M2-4 क्षुरेण वीर (G3 र) (for क्षुरैश्चतुर्भि) Ś K1.2 शिखरेषु, M1 शित एव (for शिर एव) B3 5 निशितै शिरश्च, D2 शितचारुवेगै, D6 च शिरस्तथोग्रै (for शिर एव चोग्रै) D8 राजन्, T1.2 G2 M2-4 चोग्र; G1 चाग्रै (for चोग्रै)

61 K2 reads 61^{a} twice — ^{b}) T1 G1 3 नदन्, G2 M स्तनन् (for रथाद्) K2 विशरा; D8 G3 विशिरो

ततोऽस्य कायान्निचकर्त नाकुलिः
शिरः क्षुरेणाम्बुजसंनिभाननम् ॥ ५२
ततः शतानीकमविध्यदाशुगै-
स्त्रिभिः शितैः कर्णसुतोऽर्जुनं त्रिभिः ।
त्रिभिश्च भीमं नकुलं च सप्तभि-
र्जनार्दनं द्वादशभिश्च सायकैः ॥ ५३
तदस्य कर्मातिमनुष्यकर्मणः
समीक्ष्य हृष्टाः कुरवोऽभ्यपूजयन् ।
पराक्रमज्ञास्तु धनंजयस्य ते
हुतोऽयमग्नाविति तं तु मेनिरे ॥ ५४

ततः किरीटी परवीरघाती
हताश्वमालोक्य नरप्रवीरम् ।
तमभ्यधावद्वृषसेनमाहवे
स सूतजस्य प्रमुखे स्थितं तदा ॥ ५५
तमापतन्त नरवीरमुग्रं
महाहवे बाणसहस्रधारिणम् ।
अभ्यापतत्कर्णसुतो महारथो
यथैव चेन्द्रं नमुचिः पुरातने ॥ ५६
ततोऽद्भुतेनैकशतेन पार्थं
शरैर्विद्ध्वा सूतपुत्रस्य पुत्रः ।

वृकस्य पुत्रो, Cv कुणिन्दपुत्रो (as in text) K4 स्मयत्, D8 T2 स्वयं, G2 स्मरन् (for स्मयन्) K8 सविंदपुत्रं नकुलात्मज स्मयात् — c) D4 कोपाद् (for कायान्) K1 3 V1 B D T1 2 विचकर्त (for निच°) — d) T2 शर (for शिर) Dn1 क्षुरेण (sic) (for क्षुरेण) T1 G M [अं]बुजतुल्यवर्चस (for °सनिभाननम्)

53 a) Da1 D5 अभिनद् (for अविध्यद्) K3 V1 B D S (T3 missing) आयसैस् (for आशुगैस्) — K3 om 47bcd. — b) K1 V1 B D T2 G1 3 शरैं, K3 शतै (for शितै) B4 [ऽ]र्जुनस्. D8 प्रति (for त्रिभि°) — c) Ś2 K2.4 स (for च). — d) Dn1 जनार्दने T1 G2 पृषत्कै (for च सायकैः).

Dn1 D2 G8 नरप्रवीर, T1 2 G1 2 M कुरुप्रवीरं (M4 °र). — After 55ab, N T1 2 ins

970* माद्रीसुत नकुल लोकमध्ये
समीक्ष्य कृष्णं भृशविक्षतं च ।

[(L 1) T1 राजमध्ये (for लोक°) — (L 2) S K2 T2 कर्णं, K8 कृष्णे, T1 वार्णेर् (for कृष्ण) Ś2 K3 4 B1 4 D8 भृशवी(Ś2 °व, K4 B1 4 °वि)क्षित च, D2 च शरार्दित भृश (for भृशविक्षत च)]
— c) B1 Dn1 D2 3 6 7 समभ्य- (for तमभ्य-) K3 महाहवे, S (T3 missing) उग्रो (for आहवे) — d) D4 6 सूतपुत्रप्र(D6 °त्र प्र)मुखे Dn1 स्थितस्तदा S (T3 missing) राधासुतस्य प्रमुखेथ (T1 °खेस्य, T2 G3 °खस्य) पुत्रं

56 a) B2 नरवीरमुख्यं — For 56ab, T1 2 G M subst

971* तमापतन्त तरसोग्ररूपं
कुरूत्तमं बाणसहस्रधारम् ।
[(L 2) G1 3 M -धारिण (for -धारम्)]

— c) Dn1 D2 महारथं (D2 थे), S (T3 missing) महात्मा (for महारथो) — d) K4 यथैव चन्द्र, B1 3-5 Dn1 D2-4 6.7 यथा महेंद्र, T2 यथामरेंद्र (for यथैव चेन्द्र) V1 B1 Da1 D1 5 तथैव; B2 तथैव त, B3-5 Dn1 D1-4 6 7 T2 G2 M1 पुरा तथा, T1 G1 3 पुरा रणे (for पुरातने) — After 56, S (T3 missing) ins

972* तौ तत्र शूरौ रथकुञ्जरौ रणे
परस्परस्याभिमुखौ महारथौ ।
ससर्जतु शरसंघाननेका-
न्संभ्रान्तरूपौ सुभृशं तदानीम् ।

[(L. 2) T2 महारणे (for °रथौ) — (L 3) G1 अमोघान्; G3 अनेकश (for अनेकान्)]

57 a) K3 तदद्भुतेन (for ततोऽद्भुतेन) K8 [ए]-

ननाद नादं सुमहानुभावो
विद्ध्वेव शक्रं नमुचिः पुरा वै ॥ ५७

पुनः स पार्थं वृषसेन उग्रै-
र्बाणैरविध्यद्भुजमूलमध्ये ।
तथैव कृष्णं नवभिः समार्दय-
त्पुनश्च पार्थं दशभिः शिताग्रैः ॥ ५८

ततः किरीटी रणमूर्ध्नि कोपा-
त्कृत्वा त्रिशाखां भ्रुकुटिं ललाटे ।
मुमोच बाणान्विशिखान्महात्मा
वधाय राजन्सूतपुत्रस्य संख्ये ॥ ५९

विव्याध चैनं दशभिः पृषत्कै-
र्मर्मस्वसक्तं प्रसभं किरीटी ।
चिच्छेद चास्येष्वसनं भुजौ च
क्षुरैश्चतुर्भिः शिर एव चोग्रैः ॥ ६०

स पार्थबाणाभिहतः पपात
रथाद्विबाहुर्विशिरा धरायाम् ।

कशयेन, T1 2 °शरेण, G M °रथेन (for °शतेन) G1 पाण्डवं (for पार्थं) K4 ततो द्रुत नैकशतेन पार्थ, V1 B Da1 D1–4 6 7 ततो द्रु(D6 6 तोत्क्षु)त चैकरथेन (B5 चैकतुयेन, Da1 D1 चैकशतेन, D2 °शरेण) पार्थं, Dn1 ततो द्रुतोनेकशरेण पार्थं; D5 8 ततो द्रुत चैकशयेन तेन (D8 पार्थं) — b) K8 V1 B Da1 D1 3–8 G M शरेण, Dn1 D2 T1 2 शितेन (for शरैर्) B2 3 5 Dn1 T2 युधि कर्ण- (for सूतपुत्रस्य) K8 सूनु, K4 सूत (for पुत्र) — c) T2 G M नादान् (for नाद) — d) Dn1 शक्रं K8 D2 G1 पुरा वने (D2 यथा, G1 रणे), K4 सुपुखै, Da1 D1 5 पुरैव; Dn1 स वीर (for पुरा वै)

58 G3 om 58 — a) D8 तत (for पुन) B1 3 च (for स) Ś1 Dn1 D8 वृषसेनम् B5 उच्चैर् (for उग्रैर्) T1 G1 2 M ततोर्जुन वृषसेनो भुजाग्रे (G1 महात्मा) — b) Ś अवध्यद् V1 B Da1 Dn1 D1 3–8 भुजमूले तु सव्ये, D2 भजयोश्च मूले (for भुजमूलमध्ये) K3 भस्या-हनद्भृकुटिमध्ये च सव्ये, T1 G1 2 M शरैरविध्यद्दशभिश्चित्र-पुखै (T1 °भि सुपुखै) — c) Ś कृष्णो, K1 2 कृष्णौ K3 T1 2 समर्पयन् (T2 °त्), V1 B1 2 4 Da1 D3 5–7 समार्पयत्; B6 शिताग्रै, D1 सपार्थयन् (sic), D2 8 समर्दयत् (for समार्द°) G1 2 M स वासुदेव नवभि पृषत्कै — d) D3 स (for च) G1 2 M नवभि (for दशभि) K3 शताग्रै, B2 शिताखै, B3 शराग्रै, B6 समार्पयत्, Dn1 T1 2 जघान, D2 G1 M पृषत्कै, D8 सिताग्रै, G2 शिलीमुखै (for शिताग्रै) — After 58, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–7 T1 2 ins

973* पूर्वं तथा वृषसेनेन विद्धो
महाजवै श्वेतहय शरैस्तै ।
सरम्भमीषद्गमितो वधाय
कर्णात्मजस्याथ मन प्रदध्रे ।

[(L 1) B5 Da1 Dn यथा, T1 तदा (for तथा) V1 वृषसेनेन भिन्नो, Dn1 T1 2 °सेनप्रयुक्तैर् — (L 2) K4 महा-जद, Dn1 T1 2 अभ्याहत (T2 °ता) (for महाजवै) B2 D1 T2 श्वेनहये (T2 °ता) Dn1 D5 शरस् (for शरैस्) — (L 3) B2 कुपितो (for गमितो) Da1 D1 5 महाहवे (for वधाय) — (L 4) T1 [अ]नुमर्ति, T2 [अ]श्वपते (for [अ]थ मन) T1 हि दध्रे (for प्रदध्रे)]

59 a) S (T3 missing) स रुष्टो (M4 °ष्टा) (for किरीटी) T2 रथमूर्ध्नि S (T3 missing) पार्थ (for कोपात्) — b) Ś1 त्रिशाखौ, Ś2 (sup lin) त्रिभग, B1 त्रिशिखा, T2 [अ]द्विशाखा, Co त्रिशाखा (as in text) Ś2 V1 B1 Da1 D6 T2 G2 3 M1–3 भ्रुकुटीं (Ś2 °ट) — After 59^{ab}, K4 Dn1 D4 (marg) 6–8 ins a passage given in App I (No 35) K2 om 59^{cd} — c) V1 B D (except D2) ससर्ज (for मुमोच) B3 5 Dn1 D6 T1 तूर्णं, T2 GM राजन् (for बाणान्) K3 सविषान्; B4 D2 निशितान् (for विशिखान्) — D6 om 59^{d} — d) G2 रथाय (for वधाय) B5 Dn1 T2 वधे धृ(Dn1 भृ)त (for वधाय राजन्) Ś2 T1 G M तूर्णं, K3 वै (for राजन्) Ś2 K1 3 4 V1 B D (D6 om) T2 G3 कर्णसुतस्य (for सूतपुत्रस्य) G1 M1 2 4 सखे, G3 युद्धे, M3 संखे (for सख्ये)

60 a) D6 निशितै, D8 नवभि (for दशभि) Ś2 K3 4 पृषट्कैर् (K4 °क्तैर्); K1 पृषकैर्, D2 किरीटी (for पृषत्कैर्) — b) K3 मर्मस्वसक्तै, E1 मर्मसु सक्त, Dn1 मर्मस्वशंक (for °सक्त) Co cites अशक्तं (sic) Dn1 T2 प्रहसन् (for प्रसभ) B3 T1 G M किरीटमाली वृषसेनमुग्र- (G1 °ग्र°), D2 तमस्वसक्त प्रसभ पृषत्कै — c) G1 चा (for च) G1 [इ]ष्वसनौ, M3 °सह (for °सन) Ś1 K3 om च D2 चिच्छेद चाप शरसंभुजौ च (sic) — d) T1 2 G M2–4 क्षुरेण वीर (G3 °र) (for क्षुरैश्चतुर्भि) Ś K1 2 शिखरेषु, M1 शित एव (for शिर एव) B3 5 निशितै शिरश्च; D2 शितचारुवेगै, D6 च शिरस्तथोग्रै (for शिर एव चोग्रै) D8 राजन्, T1 2 G2 M2–4 चोग्र; G1 चाग्रै (for चोग्रै)

61 K3 reads 61^{a} twice — b) T1 G1 3 नदन्, G2 M स्तनन् (for रथाद्) K2 त्रिशरा, D3 G2 विशिरो

सुपुष्पितः पर्णधरोऽतिकायो
वातेरितः शाल इवाद्रिशृङ्गात् ॥ ६१
तं प्रेक्ष्य बाणाभिहतं पतन्तं
रथात्सुतं सूतजः क्षिप्रकारी ।
रथं रथेनाशु जगाम वेगा-
त्किरीटिनः पुत्रवधाभितप्तः ॥ ६२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि द्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥

६३

संजय उवाच ।
वृषसेनं हतं दृष्ट्वा शोकामर्षसमन्वितः ।
मुक्त्वा शोकोद्भवं वारि नेत्राभ्यां सहसा वृषः ॥ १
रथेन कर्णस्तेजस्वी जगामाभिमुखो रिपून् ।
युद्धायामर्षताम्राक्षः समाहूय धनंजयम् ॥ २
तौ रथौ सूर्यसंकाशौ वैयाघ्रपरिवारणौ ।
समेतौ ददृशुस्तत्र द्वाविवार्कौ समागतौ ॥ ३
श्वेताश्वौ पुरुषादित्यावास्थितावरिमर्दनौ ।

(for विशिरा) — K2 om 61^{cd} — ^{c}) Ś K B1 2 4 D4 7 8 वर्णधरो, Dn1 वृक्षवरो (for पर्णधरो) D6 S (T3 missing) सुपुष्पितो वज्रहतोतिमात्रो (D6 °मात्र, T2 °गात्रो). — ^{d}) Ś K1 साल, T2 वृक्ष (for शाल). K4 [अ]द्रिशृगं D6 G1 3 M भग्नो यथा साल इवावकृत्त (D6 °द्रिशृगात्), T1 G2 भग्नो महासाल इवापकृत्त

62 ^{a}) V1 त प्रेक्ष, B2 Dn1 D3 4 6 7 संप्रेक्ष्य, S (T3 missing) तं पार्थ- (for त प्रेक्ष्य) K3 त प्रेक्ष्यमाणाभिहत पतत (sic), D1 5 °क्ष्यमाणो नि(D5 °णोभि)हतं पततं — ^{b}) Ś2 D4 रथात्सूत, K3 रथातयाभूतं (sic) (for रथात्सुतं) S (T3 missing) सप्रे(G2 समी)क्ष्य कर्ण सुतमाशुकारी — ^{c}) K3 V1 B Dn1 D2-8 रोषात्, Da1 D1 कोपात् (for वेगात्) S (T3 missing) रथ रथेनाधि(T2 G °ति)रथिजगाम — ^{d}) D3 6 8 G3 M1 किरीटिनं — After 62, Dn1 ins.

974* तत समक्ष स्वसुतं विलोक्य
कर्णो हतं श्वेतहयेन सख्ये ।
सरम्भमागम्य पर महात्मा
कृष्णार्जुनौ सहसैवाभ्यधावत् ।

while T2 G M ins

975* शिर करौ चैव धनुश्च पार्थ
एकेषुणा वृषसेनस्य सख्ये ।
चिच्छेद पार्थो ह्यङ्गराजस्य सैन्यं
कोपाग्निना चतुरङ्ग ददाह ।

[(L 1) T2 शरौ, G1 2 कर, M1 शरं (for करौ) T2 G3 शरासन च, G1 M1 शरेण (M1 °रांश्च) पार्थ (for धनुश्च पार्थ) — (L 2) T2 ह्येकेषुणा M सखे (for सख्ये) — (L. 3) T2 गजराज-, M1 अगराजस (for ह्यङ्ग°) G2 मित्त्वाथ पार्थोगद राजसैन्य — (L 3) M चातुरग]

Colophon (T3 missing) — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K4 द्वितीय(K4 °ये)युद्धदिवसे — *Adhy name* Ś K V1 B2 4 5 Da1 Dn1 D1-4 7 T2 G2 M वृषसेनवध — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 80 (?), Ś2 64, B1 83, B5 86, Da1 95, D1 78, D4 65, D6 84, T1 G2 3 M1 100, T2 92, G1 M2-4 99 — After the colophon, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3-7 ins a passage given in App I (No 36) T2 ins it after 8 63 2

63

☞ This adhy is missing in T3 (cf. v 1 8 60 32)

1 ^{b}) T1 2 रोषामर्ष-, G1 क्रोधामर्ष , G2 3 M कोपामर्ष (for शोकामर्ष) — ^{c}) B3 मुक्त , Dn1 T1 पुत्र-, T2 G M दु ख- (for मुक्त्वा) — ^{d}) Dn1 ममवासृजत् (for सहसा वृष) S (T3 missing) [अ]सृजत् (for वृष)

2 ^{b}) K3 V1 B D (except D3) T1. 2 G M3-4 रिपुं (for रिपून्) — ^{c}) K3 वृद्धाय (for युद्धाय) — After 2, T2 ins a passage given in App I (No 36)

3 Before 3, T2 ins सजय — ^{b}) G2 वैयाक्र , M2 5 वय्याघ्र (for वैयाघ्र-) K3 V1 Dn1 D2 T1 2 G2 -परिवारितौ, B3 G1 M1 3 परिवारिणौ (for परिवारणौ) — T2 om 3^{cd} — ^{c}) K3 ससेनौ, D3 समेतौ, D3 समेतो — ^{d}) K3 प्रलयार्क (for द्वाविवार्कौ) Dn1 समुद्गतौ, T1 G3 समाहितौ, M1 °गतु (for °गतौ)

4 S (T3 missing) transp 4^{ab} and 4^{cd} — ^{a}) K4 श्वेताश्वो, S (T3 missing) श्वेताश्वै B2 Dn1 D2 T1

शुशुभाते महात्मानौ चन्द्रादित्यौ यथा दिवि ॥ ४
तौ दृष्ट्वा विस्मयं जग्मुः सर्वभूतानि मारिष ।
त्रैलोक्यविजये यत्ताविन्द्रवैरोचनाविव ॥ ५
रथज्यातलनिर्ह्रादैर्बाणशङ्खरवैरपि ।
तौ रथावभिधावन्तौ समालोक्य महीक्षिताम् ॥ ६
ध्वजौ च दृष्ट्वा संसक्तौ विस्मयः समपद्यत ।
हस्तिकक्ष्या च कर्णस्य वानरं च किरीटिनः ॥ ७
तौ रथौ संप्रसक्तौ च दृष्ट्वा भारत पार्थिवाः ।
सिंहनादरवांश्चक्रुः साधुवादांश्च पुष्कलान् ॥ ८
श्रुत्वा तु द्वैरथं ताभ्यां तत्र योधाः समन्ततः ।
चक्रुर्बाहु*वलं चैव तथा चेलवलं महत् ॥ ९
आजग्मुः कुरवस्तत्र वादित्रानुगतास्तदा ।
कर्णं प्रहर्षयन्तश्च शङ्खान्दध्मुश्च पुष्कलान् ॥ १०
तथैव पाण्डवाः सर्वे हर्षयन्तो धनंजयम् ।
तूर्यशङ्खनिनादेन दिशः सर्वा व्यनादयन् ॥ ११
क्ष्वेडितास्फोटितोत्क्रुष्टैस्तुमुलं सर्वतोऽभवत् ।

पुरुषौ (T1 °षा) दिव्याव् (for °षादित्याव्) — ^{b}) D8 G1 सुस्थिताव् (for आस्थिताव्) Cc cites आस्थितौ (as in text) M4 परिमर्दनौ (for अरि°) — After 4^{ab}, S (T3 missing) ins

976* रथौ चतुर्भिर्जलदैर्भगमित्राविवाम्बरे ।

[G3 अथो (for रथौ) M यथा चतुर्भिर्ज(M1 °र्द)लदौ भगमित्राशवासवे]

— ^{c}) V1 B D (except D2) महेष्वासौ (for महात्मानौ) — ^{d}) S (T3 missing) द्वावादित्यौ (for चन्द्रा°)

5 ^{a}) Ś2 दृष्टौ (for दृष्ट्वा) — ^{b}) Dn1 सर्वसैन्यानि (for °भूतानि) G1 (*sup lin*) सहितौ तौ निरक्षयौ — ^{c}) B3 त्रैलोक्यविजयो B2 मत्ताव्, D6 प्राप्ताव् (for यत्ताव्)

6 ^{a}) K3 रथाक्ष (hypermetric), G1 2 अथ (for रथ-) Some MSS निह्रादैर्, B1 3 निर्घोषैर् — ^{b}) K3 V1 B5 Da1 D1 5 6 8 G1 बाणस्वरवैर्, B1–4 Dn1 D3 4 7 बाणसिंह , D2 बाणपुङ्ख° (for बाणशङ्ख°) Dn1 तथा (for अपि) — ^{c}) K3 B4 Dn1 D2–4 6–8 अभ्यधावतौ (K3 °ता), S (T3 missing) अभ्यवर्तत (for अभिधावन्तौ) B3 तावुभावपि धावतौ — ^{d}) K4 समीक्षितौ, B2 महीक्षिता, D3 °क्षिता, D4 समाक्षिता (for मही°) S (T3 missing) क्षत्रिया सर्व एव हि (M ह)

7 ^{a}) V1 ध्वज (for ध्वजौ); D2 transp च and दृष्ट्वा B1 3 4 D3 8 6 7 सयुक्तौ (for ससक्तौ) S (T3 missing) ध्वजावालोक्य वीराणा — ^{b}) Ś2 विस्मया, K4 विस्मय T1 समजायत (for °पद्यत) — ^{c}) K3 V1 B (except B5) D (except D4) हस्तिकक्षा (Dn1 °क्ष), T2 G2 °कक्ष्य (for °कक्ष्या) — ^{d}) K4 D6 वानरस्य (for °र च)

8 ^{a}) Ś2 K3 B (except B2) D3 4 6 7 समयुक्तौ, M1 °सुक्तौ (for °सक्तौ) K3 V1 B (except B2) Dn1 D2–4 6–8 तु, T1 G2, 3 वै (for च) — ^{b}) B1 सत्तमा (for पार्थिवा)

9 D6 om (hapl) 9–10 — ^{a}) Dn1 दृष्ट्वा च (for श्रुत्वा तु) D2 भाभ्य (for ताभ्या) K3 श्रुत्वा तद्द रथाभ्या तु, S (T3 missing) श्रुत्वा तयोर्द्वैरथ च — ^{b}) V1 चित्र (for तत्र) G2 M यौधा B3 5 Da1 Dn1 D1 5 सहस्रश (for समन्तत) — Da1 D1 5 om 9^{cd} T1 G2 om 9^{c}–10^{b} — ^{c}) Ś K1 3 4 D8 बाहुवन, Ś2 (*sup lin*) K3 G3 M बाहुरव , V1 B1 2 5 D2–4 7 °बल; B3 Dn1 °स्वनाश्, B4 °स्वन, T2 रवाश्, G1 °वर (for बाहु*वल) Ca cites °चक्रुर्बाहुबलं, Cv चक्रुर्बाहुवर चैव — ^{d}) Ś K4 चेलवन, K1 D8 वे(D8 वै)लवन, K2 चेलवण, V1 चैलस्वन, B1 D7 Ca दैवबलं, B2 5 चेलस्वन , B3 चैव स्वनं, B4 चेव सुन (sic), D2 चास्त्रबल, D4 चैलबल, G1 3 M बाणरव (for चेलवल) Dn1 D8 (marg) T2 तथा चैवा(T2 चेला)वधूनन, Cv तथा चेलवल महत् ❀ Cv चेलाना वस्त्राणा वल धूननम् । वलपरिवर्तन इति धातु ।❀

10 D6 om 10, T1 G2 om 10^{ab} (cf v l. 9) —^{a}) K1 V1 B (except B4) D (except D8, D6 om) G1, 3 M आजग्मु (for आजग्मु) — ^{b}) D8 तथा (for तदा) V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 T2 G1 3 M वादित्राणि समतत ; D2 °त्राणि बहूनि च — ^{c}) K3 V1 B D (D6 om.) प्र(Da1 D1 5 च)हर्षयिष्यत (for °यन्तश्च) — ^{d}) Dn1 च सर्वश , T2 सहस्रश (for च पुष्कलान्) — For 10^{cd}, T1 G M subst

977* राधेयमभितो दध्मु शङ्खाञ्शतसहस्रश ।

11 ^{a}) Dn1 सर्व — ^{b}) D2 नदयतो (for हर्ष°) — ^{c}) Ś K1, 2 4 तुर्यशब्द-, K3 D6 तूर्ण(D6 °र्णं)शख-, B1 शखतुर्य- (for तूर्यशङ्ख) — ^{d}) K3 पूर्वा (for सर्वा) K3 V1 B1 4 Dn1 D3 4 6 7 G2 [अ]भ्यनादयन्; Da1 D1 5 च नादयन्; D8 व्यनादयत्, G1 ह्यनादयन्

12 ^{a}) Ś2 क्ष्वेदितास्फोटितोत्क्रुष्टैस्, K3 क्ष्वेडिता स्फो°, D8 क्ष्वेलितास्फो°, D4 क्ष्वेडितास्फौडितात्क्रु°, D6 8 °स्फोटितोत्क्रुष्टैस्; T1 G2 M क्ष्वेळितास्फोटितोत्क्रुष्टैस्, T2 क्ष्वेळितास्फोटिताक्रु°, G1 क्ष्वेळितास्फोटनोद्घुष्टैस् — ^{b}) K3 D8 तुमल, T1 तुमुलै , G M तुमुल G1 सस्वनो (for सर्वतो) — ^{c}) K2 वाहुघोषाश्च, K3 B1 3 5 Da1 D1 5 °घोषश्च;

बाहुघोषाश्च वीराणां कर्णार्जुनसमागमे ॥ १२
तौ दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रौ रथस्थौ रथिनां वरौ ।
प्रगृहीतमहाचापौ शरशक्तिगदायुधौ ॥ १३
वर्मिणौ बद्धनिस्त्रिंशौ श्वेताश्वौ शङ्खशोभिनौ ।
तूणीरवरसंपन्नौ द्वावपि स्म सुदर्शनौ ॥ १४
रक्तचन्दनदिग्धाङ्गौ समदौ वृषभाविव ।
आशीविषसमप्रख्यौ यमकालान्तकोपमौ ॥ १५
इन्द्रवृत्राविव क्रुद्धौ सूर्याचन्द्रमसप्रभौ ।
महाग्रहाविव क्रूरौ युगान्ते समुपस्थितौ ॥ १६
देवगर्भौ देवसमौ देवतुल्यौ च रूपतः ।

K4 B2 °घोषाश्च, Dn1 °शब्दैश्च, D8 S (T3 missing) °घोषैश्च (for °घोषाश्च) Dn2 S (T3 missing) शूराणां (for वीराणां) — d) K3 समागते, D8 -समागतौ (for समागमे)

13 b) T1 2 G2 3 M समान(T2 M °ने)स्यंदने स्थितौ, G1 विस्मितौ स्यदने स्थितौ — G2 om 13c–14d — c) K4 -महावायौ (for -महाचापौ) — d) V1 B4 Dn1 D2–4. 7 8 T1 2 G1 M -ध्वजायुतौ, B1 D6 G3 -ध्वजायुधौ, B2 3 5 Da1 D1 5 -ध्वजावुभौ (for गदायुधौ)

14 G2 om 14 (cf v l 13) — a) K3 चर्मणौ, B1 D2 7 G1 चार्मिणौ (for वर्मिणौ) K3 D3 बद्धनिस्तृशौ — b) K2 3 V1 B (except B5) D T2 शंखशोभितौ (for °शोभिनौ) — After 14ab, N (except B1) T2 ins

978* कृष्णशल्यरथोपेतौ तुल्यरूपौ महारथौ ।
सिंहस्कन्धौ सिंहभुजौ रक्ताक्षौ हेममालिनौ ।
चापविद्युद्ध्वजोपेतौ शस्त्रसंपत्तिशोभिनौ ।
चमरव्यजनोपेतौ श्वेतच्छत्राभिशोभिनौ ।

[T2 om line 1 — (L 1) D2 -समायुक्तौ, D7 रथोपस्थौ (for रथोपेतौ) B4 om (hapl.) from the posterior half of line 1 up to the prior half of line 4. B5 D8 महाबलौ (for °रथौ) — T2 reads line 2 after line 4. — (L 2) V1 B3 8 D (except D8) दीर्घभुजौ (for सिंह°) — (L 3) K4 Da1 D8 (marg as above) 4 6 7 -लतोपेतौ (for -ध्वजोपेतौ) Ś1 Dn1 D2 योधिनौ, V1 D1 3 4 6 7 -शोभितौ (for -शोभिनौ) K3 शस्त्रशक्त्यृष्टिशोभिनौ, Da1 D5 शरसंपत्ति° — B2 D8 om line 4 — (L 4) T2 om the prior half Ś1 K4 B3 5 Dn1 D6 श्वेतछत्रोपशोभितौ (B5 °नौ), V1 °छत्रादिशोभितौ, D2 उभौ राधेयफाल्गुनौ (for the posterior half)]

— B2 D7 om 14cd B1 om 14d–15b — d) B3 Dn1 अप्येतौ, G3 अतीव (for अपि स्म) K3 स सुदर्शनौ, V1 T2 स्मर(T2 °य)दर्शनौ, M1 स्म सुदर्शिनौ (for स्म सुदर्शनौ) B5 द्वावपि प्रियदर्शनौ, D2 द्वावप्यन्योन्यमुद्यतौ, D6 चापवर्मसुदर्शितौ, G1 द्वावपीद्धौ सुदर्शितौ

15 B1 om. 15ab (cf. v l 14) — a) K1 -दिग्धाक्षौ (for -दिग्धाङ्गौ) — G1 om 15b — b) K4 समधौ (for समदौ) V1 B3. 4 Da1 D1 3–7 इव कुञ्जरौ, B2 Dn1 D2 गोवृषाविव (for वृषभाविव) T1 2 G2 3 M सरभाविव चाचलौ — Ś K V1 B2–5 D T2 ins after 15ab B1 after 14c

979* सिंहस्कन्धप्रतीकाशौ व्यूढोरस्कौ महाबलौ ।
अन्योन्यस्पर्धिनौ राजन्नन्योन्यस्य वधैषिणौ ।
अन्योन्यमभिधावन्तौ गोष्ठेष्विव महर्षभौ ।
प्रभिन्नाविव मातङ्गौ सरभाविव चाचलौ ।

[(L. 1) B1 om the prior half Ś1 K1 2 4 महाभुजौ, S2 °बजौ (for °बलौ) — After line 1, K3 reads 15cd K4 om line 2 — (L 2) Dn1 अन्योन्यवधमिच्छन्तावन्योन्यजयकाङ्क्षिणौ — D2 om lines 3–4 — (L 3) Ś K1 2 4 सिंहाविव (for गोष्ठेष्विव) K3 गोमध्ये वृषभाविव, Dn1 गोष्ठे गोवृषभाविव (for the posterior half) — (L 4) B2 om from मातङ्गौ up to महाग्रहाविव (in st 16c) D1 चापलौ (for चाचलौ) V1 B5 Dn1 D8 T2 सुसंरब्धाविवाचलौ (for the posterior half)]

— D2 om 15cd K3 reads 15cd after line 1 of 979* — c) B3–5 D3 4 6–8 -समस्पर्शौ, Dn1 T2 -शिशुप्रख्यौ (for -समप्रख्यौ) — d) T1 G समेतौ कर्णपाण्डवौ

16 B2 om up to महाग्रहाविव in 16c (cf v l 979*) — a) K3 इन्द्रदैत्याविव — b) Ś2 K V1 B1 5 D3 4 5 8 सूर्यचन्द्रसम(K1 2 D8 °मस)प्रभौ; B1 3 Da1 D5 7 सूर्यचन्द्रसमप्रभौ, D1 2 सूर्यचन्द्रमसाविव, S (T3 missing) चन्द्रसूर्यसमप्रभौ — D1 om 16c–17b — c) V1 B Da1 Dn1 D3–8 क्रुद्धौ, D2 शूरौ (for क्रूरौ) — d) K3 V1 B1 3 4 Da1 Dn1 D3. 5–8 S (T3 missing) युगान्ताय समुत्थि(Da1 Dn1 D5 °ट्टि)तौ, D2 °तायोपसंगतौ, D4 °ताय समुपस्थितौ (hypermetric)

17 D1 om 17ab (cf v l. 16) — a) K1 देवगतौ (for °गर्भौ) B2 Dn1 T2 देवबलौ (for °समौ) D2 देवगर्भसमौ वीरौ — b) M1 देवरूपौ (for °तुल्यौ) T1 रूपतौ, G1 रूपित; M1 तुलयत (for रूपत) — After 17ab, N (except D6) T2 ins

980* यदृच्छया समेयातां सूर्याचन्द्रमसाविव ।
बलिनौ समरे दृप्तौ नानाशस्त्रधरौ युधि ।

समेतौ पुरुषव्याघ्रौ प्रेक्ष्य कर्णधनंजयौ ॥ १७
उभौ वरायुधधरावुभौ रणकृतश्रमौ ।
उभौ च बाहुशब्देन नादयन्तौ नभस्तलम् ॥ १८
उभौ विश्रुतकर्माणौ पौरुषेण बलेन च ।
उभौ च सदृशौ युद्धे शम्बरामरराजयोः ॥ १९
कार्तवीर्यसमौ युद्धे तथा दाशरथेः समौ ।
विष्णुवीर्यसमौ वीर्ये तथा भवसमौ युधि ॥ २०
उभौ श्वेतहयौ राजन्रथप्रवरवाहिनौ ।
सारथी प्रवरौ चैव तयोरास्तां महाबलौ ॥ २१
तौ तु दृष्ट्वा महाराज राजमानौ महारथौ ।
सिद्धचारणसंघानां विस्मयः समपद्यत ॥ २२
धार्तराष्ट्रास्ततः कर्णं सबला भरतर्षभ ।
परिवव्रुर्महात्मानं क्षिप्रमाहवशोभिनम् ॥ २३
तथैव पाण्डवा हृष्टा धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ।
परिवव्रुर्महात्मानं पार्थमप्रतिमं युधि ॥ २४
तावकानां रणे कर्णो ग्लह आसीद्विशां पते ।

[D1 T2 om line 1 — (L 1) K3 Dn1 D8 6 8 समा- (D8 °मे)याता (for समेयाता) K1, 3 4 सूर्यचन्द्रमसाविव, Dn1 सूर्यचन्द्रमसी यथा — (L 2) Ś K संगरे (for समरे) B5 तथा (for युधि)]
K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 T2 cont D6 ins after 17^{ab}

981* तौ दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रौ शार्दूलाविव वेगितौ ।
बभूव परमो हर्षस्तावकाना विशा पते ।
सशय सर्वभूताना विजये समपद्यत ।

[(L 1) D6 समेतौ (for तौ दृष्ट्वा) K3 वल्गिनौ, Dn1 धिष्ठितौ, D2 वेगिनौ (for वेगितौ) — (L 3) K4 सतय° (for सशय) K4 विजय, D6 विजय]
— ^{c}) Ś K1 2 तौ दृष्ट्वा (for समेतौ) — ^{d}) Ś1 D2 प्रेक्ष, K4 श्रेष्ट (for प्रेक्ष्य)

18 ^{a}) B1 ततो (for उभौ) — Dn1 reads from कृतश्रमौ (in 18^{b}) up to सारथी (in 21^{c}, but om. 19) after 23^{ab} — T1 G M subst for 18^{ab} T2 ins after 18^{ab}

982* उभावस्त्रभृता श्रेष्ठावुभौ सिंहपराक्रमौ ।

[T1 G2 अस्त्रविदा, M1 वज्रभृतां (for अस्त्रभृतां) T1 M1 तीव्रपराक्रमौ, G उग्र° (for सिंह°)]
— ^{c}) G1 जयशब्देन (for बाहु°) — ^{d}) V1 क्षोभयंतौ (for नाद°) B5 भुवस्तल, Da1 D1 5 नभस्थली, T1 2 G °स्थल

19 Dn1 om 19 (cf v l 18) — ^{b}) D2 विक्रमेण (for पौरुषेण) — ^{c}) G3 उभावसदृशौ — ^{d}) K1 शभरामर-, V1 शभरासुर- (for शम्बरामर)

20 For sequence in Dn1, cf v l 18 G1 om 20^{a}–21^{b} — ^{a}) K3 V1 B (except B2) D T1 G2 3 M चोभौ (for युद्धे) — ^{b}) T1 G2 3 M उभौ (for तथा) K3 यथा दशरथात्मजौ — ^{c}) K3 V1 B D T1 2 G2 3 M चोभौ (for वीर्ये) — ^{d}) T1 damaged. T2 G2 3 M2-4 उभौ (for तथा)

21 For sequence in Dn1, cf v l 18 G1 om 21^{ab} (cf. v l 20) — ^{b}) B2 M रथ(M2-4 °थौ)प्रवरवाजिनौ, B5 °प्रवीरवाहिनौ, D3 °प्रवरशोभिनौ, G2 3 °प्रवरमास्थितौ — ^{c}) K1 2 4 B (except B3) D T1, 2 G1 2 M सारथि- V1 B (except B5) Da1 D1 3-7 S (T3 missing) चापि (for चैव) — ^{d}) K1 तथैवास्तां, D2 तयोदास्तौ (sic) (for तयोरास्तां) K3 V1 B D महारणे (for °बलौ) S (T3 missing) उभौ मद्र(M1 [*inf lin*] मित्र)जनार्दनौ

22 ^{a}) K1 Dn1 D2 ततो, B2 5 तौ च (for तौ तु) G3 तौ दृष्ट्वा तु महाराज — ^{b}) D3 राजमाणौ, T1 M4 भ्राजमानौ, G2 नर्द° (for राज°) T1 2 G1 3 M नृपाविव, G2 ब्रह्माविव (for महारथौ) — ^{c}) B2 सिंह- (for सिद्ध-) — ^{d}) K4 Dn1 समपद्यत , Da1 D1 5 T1 2 G समजायत

23 ^{a}) M3 partly damaged B3 5 Dn1 तव पुत्रास (for धार्तराष्ट्रास) K3 Dn1 कर्णे, T2 G3 तूर्णं (for कर्णं) — ^{b}) B2 सबलो, D3 सबलो — After 23^{ab}, Dn1 reads from कृतश्रमौ (in 18^{b}) up to सारथी (in 21^{c}, but om 19) — ^{c}) K4 यदि (for परि-) — B2 om (hapl) 23^{d}–24^{c} — ^{d}) T1 शूरम्, T2 G M कर्णम् (for क्षिप्रम्)

24 B2 om 24^{abc} (cf v l 23) — ^{a}) B5 तत्र वै (for तथैव) G1 दृष्ट्वा (for हृष्टा) — T2 om (hapl) from 24^{b} up to the prior half of line 3 of 983* T1 G M ins after 24^{ab} T2 after 24^{a}

983* यमौ च चेकितानश्च प्रहृष्टाश्च प्रभद्रका ।
नानादेशाश्च ये शूरा शिष्टा युद्धाभिनन्दिन ।
ते सर्वे सहिता हृष्टा परिवव्रुर्धनंजयम् ।
ररक्षिषन्त शत्रुघ्ना पत्त्यश्वरथकुञ्जरै ।
धनजयस्य विजये धृता कर्णवधेऽपि च । [5]
तथैव तावका सर्वे यत्ता सेनाप्रहारिण ।
दुर्योधनमुखा राजन्कर्णं जुगुपुराहवे ।

[(L 4) M3 om ररक्षिषन्त T1 परिक्षिषत G3 शत्रुघ्न G1 -रथकुजरा (for °कुञ्जरै) — (L 5) G2 दृष्टा (for धृता) — (L 6) T1 M2-4 यत्तसेना , T2 M1 यत्ता सेना (for यत्ता सेना-)]
— T1 G M om 24^{cd} — ^{c}) Ś K2 4 महात्मान (for °त्मान)

25 B3 om 25^{ab} K3 D3 om (hapl) 25^{bc} — ^{b})

बाहुघोषाश्च वीराणां कर्णार्जुनसमागमे ॥ १२
तौ दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रौ रथस्थौ रथिनां वरौ ।
प्रगृहीतमहाचापौ शरशक्तिगदायुधौ ॥ १३
वर्मिणौ बद्धनिस्त्रिंशौ श्वेताश्वौ शङ्खशोभिनौ ।
तूणीरवरसंपन्नौ द्वावपि स्म सुदर्शनौ ॥ १४
रक्तचन्दनदिग्धाङ्गौ समदौ वृषभाविव ।
आशीविषसमप्रख्यौ यमकालान्तकोपमौ ॥ १५
इन्द्रवृत्राविव क्रुद्धौ सूर्याचन्द्रमसप्रभौ ।
महाग्रहाविव क्रूरौ युगान्ते समुपस्थितौ ॥ १६
देवगर्भौ देवसमौ देवतुल्यौ च रूपतः ।

K4 B2 °घोषाश्च, Dn1 °शब्दैश्च, D3 S (T3 missing) °घोषैश्च (for °घोषाश्च) Dn3 S (T3 missing) शूराणां (for वीराणां) — ^{d}) K3 समागते, D8 -समागतौ (for -समागमे)

13 ^{b}) T1 2 G3 8 M समान(T2 M °ने)स्यदने स्थितौ, G1 विस्मितौ स्यंदने स्थितौ — G2 om 13^{c}–14^{d} — ^{c}) K4 -महावायौ (for -महाचापौ) — ^{d}) V1 B4 Dn1 D2–4.7 8 T1 2 G1 M -ध्वजायुतौ, B1 D6 G8 -ध्वजायुधौ, B2 8 5 Da1 D1 5 -ध्वजावुभौ (for -गदायुधौ)

14 G2 om 14 (cf v l 13) — ^{a}) K8 चर्मणौ; B2 D2.7 G1 चामिणौ (for वर्मिणौ) K8 D8 बद्धनिस्तृशौ — ^{b}) K2 3 V1 B (except B5) D T2 शस्त्रशोभितौ (for °शोभिनौ) — After 14^{ab}, N (except B1) T2 ins.

(for समदौ) V1 B3.4 Da1 D1 3–7 इव कुञ्जरौ, B2 Dn1 D2 गोवृषाविव (for वृषभाविव) T1 2 G2 8 M सरब्धाविव चाचलौ — Ś K V1 B1–5 D T2 ins after 15^{ab} B1 after 14^{c}

979* सिंहस्कन्धप्रतीकाशौ व्यूढोरस्कौ महाबलौ ।
अन्योन्यस्पर्धिनौ राजन्नन्योन्यस्य वधैषिणौ ।
अन्योन्यमभिधावन्तौ गोष्ठेष्विव महर्षभौ ।
प्रभिन्नाविव मातङ्गौ सरब्धाविव चाचलौ ।

[(L 1) B1 om the prior half Ś1 K1 2 4 महाभुजौ, S2 °वजौ (for °बलौ) — After line 1, K3 reads 15^{cd} K4 om line 2 — (L 2) Dn1 अन्योन्यवधमिच्छतावन्योन्यजय काङ्क्षिणौ — D2 om lines 3–4 — (L 3) Ś K1 2 4 सिंहाविव (for गोष्ठेष्विव) K8 गोमध्ये वृषभाविव, Dn1 गोष्ठे गोवृषभाविव (for the posterior half) — (L 4) B2 om from मातङ्गौ up to महाग्रहाविव (in st 16^{c}) D1 चापलौ (for चाचलौ) V1 B5 Dn1 D8 T2 सुसरब्धाविवाचलौ (for the posterior half)] — D2 om 15^{cd} K8 reads 15^{cd} after line 1 of 979* — ^{c}) B3–5 D2 4 6–8 -समस्पर्शौ, Dn1 T2 -शिशुप्रख्यौ (for -समप्रख्यौ) — ^{d}) T1 G समेतौ कर्णपांडवौ

16 B2 om up to महाग्रहाविव in 16^{c} (cf. v l 979*) — ^{a}) K3 इंद्रदैत्याविव — ^{b}) Ś2 K V1 B1 5 D3 4 5 8 सूर्यचंद्रसम(K1.2 D8 °मस)प्रभौ, B1 8 Da1 D5 7 सूर्याचंद्रसमप्रभौ, D1 2 सूर्यचंद्रमसाविव, S (T8 missing) चंद्रसूर्यसमप्रभौ — D1 om 16^{c}–17^{b} — ^{c}) V1 B Da1 Dn1 D3–8 क्रुद्धौ, D2 शूरौ (for क्रूरौ) — ^{d}) K3 V1 B1 3 4 Da1 Dn1 D2.5–8 S (T2 missing) युगांताय समुत्थि(Da1 Dn1 D8 °स्थि)तौ, D2 °तायोपसंगतौ, D4 °ताय समुपस्थितौ (hypermetric)

17 D1 om 17^{ab} (cf. v l. 16) — ^{a}) K3 देवगतौ (for °गर्भौ) B2 Dn1 T2 देवबलौ (for °समौ) D3 देवगर्भसमौ वीरौ — ^{b}) M1 देवरूपौ (for °तुल्यौ) T1 रूपतौ; G1 रूपित; M1 तुल्यत (for रूपत) — After 17^{ab}, N (except D6) T2 ins.

980* बद्धखड्गा समेयातां सूर्याचन्द्रमसाविव ।
बलिनौ समरे दृप्तौ नानाशस्त्रधरौ युधि ।

समेतौ पुरुषव्याघ्रौ प्रेक्ष्य कर्णधनंजयौ ॥ १७
उभौ वरायुधधरावुभौ रणकृतश्रमौ ।
उभौ च बाहुशब्देन नादयन्तौ नभस्तलम् ॥ १८
उभौ विश्रुतकर्माणौ पौरुषेण बलेन च ।
उभौ च सदृशौ युद्धे शम्बरामरराजयोः ॥ १९
कार्तवीर्यसमौ युद्धे तथा दाशरथेः समौ ।
विष्णुवीर्यसमौ वीर्ये तथा भवसमौ युधि ॥ २०
उभौ श्वेतहयौ राजन्रथप्रवरवाहिनौ ।
सारथी प्रवरौ चैव तयोरास्तां महाबलौ ॥ २१
तौ तु दृष्ट्वा महाराज राजमानौ महारथौ ।
सिद्धचारणसंघानां विस्मयः समपद्यत ॥ २२
धार्तराष्ट्रास्ततः कर्णं सबला भरतर्षभ ।
परिवव्रुर्महात्मानं क्षिप्रमाहवशोभिनम् ॥ २३
तथैव पाण्डवा हृष्टा धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ।
परिवव्रुर्महात्मानं पार्थमप्रतिमं युधि ॥ २४
तावकानां रणे कर्णो ग्लह आसीद्विशां पते ।

[D1 T2 om line 1 — (L 1) K3 Dn1 D3.6 8 समा (D8 °मे)यातौ (for समेयातां) K1 3 4 सूर्यचन्द्रमसाविव, Dn1 सूर्यचन्द्रमसौ यथा — (L 2) Ś K संगरे (for समरे) B5 तथा (for युधि)]

K3 4 V1 B Da1 Dn1 D1-5 7 8 T2 cont. D6 ins after 17^{ab}

981* तौ दृष्ट्वा पुरुषव्याघ्रौ शार्दूलाविव वेगितौ ।
बभूव परमो हर्षस्तावकानां विशां पते ।
संशयं सर्वभूतानां विजये समपद्यत ।

[(L. 1) D6 समेतौ (for तौ दृष्ट्वा) K3 बलिनौ, Dn1 धिष्ठितौ, D2 वेगिनौ (for वेगितौ) — (L 3) K4 संतय° (for संशय) K4 विजय, D6 विजय]

— c) Ś K1 2 तौ दृष्ट्वा (for समेतौ) — d) Ś2 D2 प्रेक्ष, K4 श्रेष्ठ (for प्रेक्ष्य)

18 a) B1 ततो (for उभौ) — Dn1 reads from कृतश्रमौ (in 18^b) up to सारथी (in 21^c, but om. 19) after 23^{ab} — T1 G M subst for 18^{ab} T2 ins after 18^{ab}

982* उभावस्त्रभृतां श्रेष्ठावुभौ सिंहपराक्रमौ ।

[T1 G2 अस्त्रविदा, M1 वज्रभृतां (for अस्त्रभृतां) T1 M1 तीव्रपराक्रमौ, G उग्र (for सिंह°)]

— c) G1 जयशब्देन (for बाहु°) — d) V1 क्षोभयंतौ (for नाद°) B5 भुवस्तल, Da1 D1 5 नभस्तलौ, T1 2 G °स्थल

19 Dn1 om 19 (cf v l 18) — b) D2 विक्रमेण (for पौरुषेण) — c) G1 उभावसदृशौ — d) K1 शभरामर-, V1 शंभरासुर (for शम्बरामर-)

20 For sequence in Dn1, cf v l 18 G1 om. 20^a–21^b — a) K3 V1 B (except B2) D T1 G2 3 M चोभौ (for युद्धे) — b) T1 G2 3 M उभौ (for तथा) K3 यथा दशरथात्मजौ — c) K3 V1 B D T1.2 G2 3 M चोभौ (for वीर्ये) — d) T1 damaged. T2 G2 3 M2-4 उभौ (for तथा)

21 For sequence in Dn1, cf v l 18 G1 om 21^{ab} (cf v l 20) — b) B2 M रथ(M2-4 °थौ)प्रवरवाजिनौ, B5 °प्रवीरवाहिनौ, D3 °प्रवरशोभिनौ, G2 3 °प्रवरमास्थितौ — c) K1 3 4 B (except B3) D T1 2 G1 2 M सारथि- V1 B (except B5) Da1 D1 3-7 S (T3 missing) चापि (for चैव) — d) K1 तथैवास्ता, D2 तयोदास्तौ (sic) (for तयोरास्ता) K3 V1 B D महारणे (for °बलौ) S (T3 missing) उभौ मद्र(M1 [*inf lin*] मित्र)जनार्दनौ

22 a) K1 Dn1 D2 ततो, B2 5 तौ च (for तौ तु) G2 तौ दृष्ट्वा तु महाराज — b) D2 राजमाणौ, T1 M4 भ्राजमानौ, G2 नर्द° (for राज°) T1 2 G1 3 M वृषाविव, G2 महाविव (for महारथौ) — c) B3 सिंह- (for सिद्ध-) — d) K4 Dn1 समपद्यत, Da1 D1 5 T1 2 G समजायत

23 a) M3 partly damaged B3 5 Dn1 तव पुत्रास् (for धार्तराष्ट्रास्) K3 Dn1 कर्णे, T2 G3 तूर्णं (for कर्णं) — b) B2 सबला, D8 सबलो — After 23^{ab}, Dn1 reads from कृतश्रमौ (in 18^b) up to सारथी (in 21^c, but om 19) — c) K4 यदि (for परि-) — B2 om (hapl) 23^d–24^c — d) T1 शूरम्, T2 G M कर्णम् (for क्षिप्रम्)

24 B2 om 24^{abc} (cf v l 23) — a) B5 तत्र वै (for तथैव) G1 दृष्ट्वा (for हृष्टा) — T2 om (hapl) from 24^b up to the prior half of line 3 of 983* T1 G M ins after 24^{ab} T3 after 24^a

983* यमौ च चेकितानश्च प्रहृष्टाश्च प्रभद्रका ।
नानादेशाश्च ये शूराः शिष्टा युद्धाभिनन्दिन ।
ते सर्वे सहिता हृष्टा परिवव्रुर्धनंजयम् ।
ररक्षिषन्त शत्रुघ्ना पत्त्यश्वरथकुञ्जरे ।
धनंजयस्य विजये धृता कर्णवधेऽपि च । [5]
तथैव तावका सर्वे यत्ता सेनाप्रहारिण ।
दुर्योधनमुखा राजन्कर्णं जुगुपुराहवे ।

[(L 4) M3 om ररक्षिषन्त T1 परिक्षिपत G3 शत्रुघ्न G1 रथकुञ्जरा (for °कुञ्जरे) — (L 5) G2 हृष्टा (for धृता) — (L 6) T1 M2-4 यत्तसेना , T2 M1 यत्ता सेना (for यत्ता सेना-)]

— T1 G M om 24^{cd} — c) Ś K2 4 महात्मान (for °त्मान)

25 B2 om 25^{ab} K3 D3 om (hapl.) 25^{bc} — b)

तथैव पाण्डवेयानां ग्लहः पार्थोऽभवद्युधि ॥ २५
त एव सभ्यास्तत्रासन्प्रेक्षकाश्चाभवन्स्म ते ।
तत्रैषां ग्लहमानानां ध्रुवौ जयपराजयौ ॥ २६
ताभ्यां द्यूतं समायत्तं विजयायेतराय वा ।
अस्माकं पाण्डवानां च स्थितानां रणमूर्धनि ॥ २७
तौ तु स्थितौ महाराज समरे युद्धशालिनौ ।
अन्योन्यं प्रतिसंरब्धावन्योन्यस्य जयैषिणौ ॥ २८
तावुभौ प्रजिहीर्षेतामिन्द्रवृत्राविवाभितः ।
भीमरूपधरावास्तां महाधूमाविव ग्रहौ ॥ २९
ततोऽन्तरिक्षे साक्षेपा विवादा भरतर्षभ ।
मिथो भेदाश्च भूतानामासन्कर्णार्जुनान्तरे ।
व्याश्रयन्त दिशो भिन्नाः सर्वलोकाश्च मारिष ॥ ३०
देवदानवगन्धर्वाः पिशाचोरगराक्षसाः ।
प्रतिपक्षग्रहं चक्रुः कर्णार्जुनसमागमे ॥ ३१
द्यौरासीत्कर्णतो व्यग्रा सनक्षत्रा विशां पते ।
भूमिर्विशाला पार्थस्य माता पुत्रस्य भारत ॥ ३२

B1 ग्रह, D6 गृहा, T2 गृह (for ग्लह) Ś K1 2 4 V1 B3–5 Dn1 D2–4 7 ह्यासीद् (for आसीद्) — d) B1 T2 ग्रह, D6 गृहा (for ग्लह). K3 V1 B D S (T3 missing) तदा (for युधि)

26 a) B2 तत्तव, B4 य एव, S (T3 missing) तयोस्तु (G2 °श्च) (for त एव) — b) K3 D3 भवन्, M1 [अ]भवद् B1 3 D2 तदा; B2 मद्दे, B4 5 D3 4 6 7 च ते, D8 रणे; S (T3 missing) युधि (for स्म ते) — c) D8 तथैव. K3 Ca ग्रहमाना(Ca °णा)ना, D6 T2 गृह°, G1 गृह° (for ग्लह°) — d) Ś1 V1 B Da1 D1–7 ध्रुव, K3 ध्रुवो, T2 द्युतौ (for ध्रुवौ)

27 a) B5 द्यूते K4 समायांतं, B1 °यात्तं, B5 °सत्ते; Dn1 °सक्त, D2 यथायस (for समायत्तं) K3 ताभ्यां द्यतिसमायत्ता, D6 T1 2 G1 M ताभ्यां वै द्यू(D6 द्यु)तमासक्तं, G2.3 ताभ्यां वै द्युतिरा(G3 द्यूतमा)सीत्तु — b) D2 6 8 T1 G1 च (for वा) K3 विजये नरनाय च (sic) — c) D1 5 युष्माकं, G1 आस्माकं S (T3 missing) पांडवेयानां (for °वाना च) — d) G1 आस्थितां (for स्थितानां)

28 a) Ś2 अस्थितौ; K3 स्थितौ तु (by transp), T1 G2 3 संरब्धौ, T2 M संस्थितौ; G1 सहितौ T2 महात्मानौ (for °राज) — b) T1 शुद्धशोभिनौ, G1 M युद्धपालिनौ (for °शालिनौ) — c) D1 5 8 T2 G2 अन्योन्य- (for अन्योन्यं) G2 -जय- (for प्रति-) — d) K3 V1 B1–4 Da1 D1–8 वधैषिणौ (for जयै°) B5 Dn1 S (T3 missing) अन्योन्यवध(G1 3 °जय)काङ्क्षिणौ

29 a) K3 T2 G3 M2–4 प्रजिगीर्षताव् (K3 °ताम्), K4 °हीर्षतम्, B1 D4 6 7 प्रा(D6 7 प्र)जिहीर्षेताव्, B3 5 प्रज(B5 °ज)यापताव्, Da1 D1 5 प्राजि(Da1 °हि)हीर्षेताम् (sic), Dn1 प्रजहीर्षताव्; D2 8 T1 G1 प्रजिहीर्षताव्, G2 °गीर्षताव्; M1 प्रतिजिहीर्षताव् (hypermetric), Ca प्रजिहीर्षेताम् (as in text) — b) K1 [अ]भिमा; K3 [अ]मितौ, V1 B Dn1 D2–4 6 7 S (T3 missing) प्रभो, Da1 D1 5 प्रभौ; D8 [अ]भिमो (for [अ]भित) — c) G1 भीमायुध- (for भीमरूप-) G2 आस्था (for आस्तां) — d) K3 महाधम, B2 Da1 D5 °धूम्राव् (for °धूमाव्) — After 29, T2 ins 992*

30 a) Ś2 ततोंतरृक्षे; V1 B D3.4 °रीक्षे D2 सिद्धानां, D6 S (T3 missing) सजन्ते (for साक्षेपा) — b) K3 विषादा, D2 6 S (T3 missing) विवादो (for विवादा) Dn1 भरतर्षभ — D2 om 30c–31b — c) Ś1 K3 lacuna, K1 मिथेश्च, K4 देवर्षि-, D6 भूताश्च; T1 2 G M2–4 भेदश्च, M1 भूतश्च (for भेदाश्च) — d) T2 G2 3 M आसीत् (for आसन्) B2 कृष्णार्जुनांतरे (for कर्णा°) — e) K3 विविश्रत (sic), V1 B (except B4) Dn1 D4 (before corr) G1 3 व्यश्रूयत; T2 व्यश्र°, G2 अश्रू° (for व्याश्र°) B2 Dn1 मिथो, S (T3 missing) द्विधा (for दिशो) — f) B2 लोकपालाश्च; B5 सर्वलोकस्य (for °लोकाश्च) Dn1 तु (for च) S (T3 missing) सर्वे (G1 2 M1 °र्व-, G2 °र्वो) लोका परंतप

31 D2 om 31ab (cf v l 30) — b) G1 सयक्षोरग- (for पिशाचोरग-) — c) K3 प्रतिलब्धग्रह; T1 2 °पक्षग्ल-(T2 °गृ)हं, G M °पक्षा ग्ल(G1 ग्र)हं; Ca °पक्षग्रह (as in text) B2 क्रुद्ध (for चक्रु) — d) B2 कृष्णार्जुन-, T2 कर्णानन- (for कर्णार्जुन)

32 a) Dn1 सूतपुत्रस्य, D2 8 सर्वतो व्यग्रा; T1 कर्णमाश्रित्य, T2 G °पक्षेत्र, M °तोप्यत्र (for °तो व्यग्रा) — b) Dn1 पक्षे मातेव धिष्ठिता — c) D2 विदीर्णा (for विशाला) Dn1 T1 2 भूमिर्धनंजयस्यासीन्, G M भूर्विशाला पार्थमाता Ca cites भूमिर् (as in text) — d) K3 D2 मारिष° (D2 °ष); V1 B Da1 D1.3–7 वै, D8 चानघ (for भारत). Dn1 T1 मातेव जय(T1 हित)काङ्क्षिणी, T2 मातेव हितकारिणी; G M पुत्रस्य जयकाङ्क्षिणी (G1 °ण.).

सरितः सागराश्चैव गिरयश्च नरोत्तम ।
वृक्षाश्चौषधयस्तत्र व्याश्रयन्त किरीटिनम् ॥ ३३
असुरा यातुधानाश्च गुह्यकाश्च परंतप ।
कर्णतः समपद्यन्त खेचराणि वयांसि च ॥ ३४
रत्नानि निधयः सर्वे वेदाश्चाख्यानपञ्चमाः ।
सोपवेदोपनिषदः सरहस्याः ससंग्रहाः ॥ ३५
वासुकिश्चित्रसेनश्च तक्षकश्चोपतक्षकः ।
पर्वताश्च तथा सर्वे काद्रवेयाश्च सान्वयाः ।
विषवन्तो महारोषा नागाश्चार्जुनतोऽभवन् ॥ ३६
ऐरावताः सौरभेया वैशालेयाश्च भोगिनः ।
एतेऽभवन्नर्जुनतः क्षुद्रसर्पास्तु कर्णतः ॥ ३७
ईहामृगा व्याडमृगा मङ्गल्याश्च मृगद्विजाः ।
पार्थस्य विजयं राजन्सर्वं एवाभिसंश्रिताः ॥ ३८
वसवो मरुतः साध्या रुद्रा विश्वेऽश्विनौ तथा ।
अग्निरिन्द्रश्च सोमश्च पवनश्च दिशो दश ।

33 ^{a}) Ś2 Dn1 गिरय (for सरित) Ś2 K2 सागरश् S (T3 missing) सागराश्चैव (M2–4 °श्चापि) गिरय — ^{b}) S (T3 missing) सरितश् (for गिरयश्) K4 D2 नरोत्तम (D2 °मा) Dn1 नद्यश्च सजलास्तथा — D8 om 33^{c}–34^{b} — ^{c}) K4 वृत्ताश् (for वृक्षाश्) V1 चौषधयश् K3 V1 B D (D8 om) चैव (for तत्र) S (T3 missing) महौजा (G1 M1 °ही च) जलजा(G1 M1 °दा)श्चैव — ^{d}) K1 व्याद्रयत (sic), K3 आश्रयंत, V1 व्याश्रयति, B Da1 D1 3–7 ह्याश्रयत (B5 °ते, Da1 D1 5 °ति), D2 साधयतु, T2 व्यश्रयत (for व्याश्र°) B3 किरीटिनौ; Dn1 परस्पर (for किरीटिनम्)

34 D8 om 34^{ab} (cf v l 33) — ^{a}) Ś2 यातुधानश्च, B5 श्चातुधानाश्च — ^{b}) K3 यक्षाश्चैव (for गुह्यकाश्च) — With 34^{cd}, cf. line 1 of 987* — ^{c}) B2 Dn1 ते कर्णं, Ca कर्णंत (as in text) S (T3 missing) कर्णं समभवद्य(T1 त्त)त्र — After 34^{abc}, Dn1 ins

984* हृष्टरूपा समन्ततः ।
मुनयश्चारणा सिद्धा

— ^{d}) K3 V1 B Da1 D2–8 खेचराश्च; Dn1 वैनतेया; D1 विवराश्च (for खेचराणि)

35 ^{a}) K4 विधय (for निधय) B2 4 D2 चैव (for सर्वे) K3 निधयश्चैव रत्नानि — ^{b}) B5 वरदाश् (hypermetric) (for वेदाश्) — ^{c}) B5 साम (for सोप-) K3 D1 सोपवेदोपनिषदा, D2 °वेदोपवेदाश्च, G1 °वेषोपनिषद Ca cites उपवेदा and उपनिषद — ^{d}) K1 समेग्रहा (for ससं°) K3 सूत्राश्च ससमग्रहा, S (T3 missing) व्या(T2 व्य)श्रयत (T1 °ते) किरीटिनं (cf. 33^{d})

36 ^{b}) K3 तक्षको योपतक्षक; B1 3–5 Da1 D1.3–6 °कोथोप°; B2 कोपोप°, Dn1 कस्तक्षकस्तथा, D2 °कोपोथ तक्षक; D7 °कोप्युप°, D8 को योध° — ^{c}) K2 पर्वतश्च, B5 Dn1 D3–7 सर्पा(Dn1 D8 °पाः-, D4 र्वा)श्चैव (for पर्वताश्च) S (T3 missing) मही वियज्जल च(G2 व)रा — ^{d}) K1 चाद्रवेयाश्, K3 D8 कार्द्र°, G2 द्रो(sup lin र)द्र° (for काद्र°) K2 4 सास्वया, B2 सानुगा; Da1 D1 5 सान्वय — ^{e}) K3 विषमतो, G1 निषेवतो, M1 द्विष° (for विष°) B2–4 Dn1 D7 महाराज, D2 °घोरा, T1 G3 M °वेगा, T2 G1 °नागा, G2 °वेगो (for °रोषा) — ^{f}) G1 वेगिनो (for नागाश्च) T1 [अ]र्जुनशो (for °नतो) Dn1 D8 G2 [ऽ]भवत्, D5 भवेत् G3 वेगिनश्चार्जुनेभवत्

37 ^{a}) K3 T2 ऐरावत, K4 एरावंता, D8 पारावता T2 सौरभेयो — ^{b}) D1 3 (marg as in text) भागिन (for भोगिन) — ^{c}) T1 2 G1 3 अर्जुनस्य (for °नत) — ^{d}) D8 4 6 क्षुद्रा, T1 G1 3 पापा, T2 G2 M पाप (for क्षुद्र) G1 सर्वाश् (far -सर्पास्) V1 B1 Dn1 T1 2 G M च (for तु)

38 ^{a}) K1 रोहामृगा; K3 रक्षा°; B1 महा°, D1 2 4 7 8 इहा°, M1 ईहामृग, Ca v °मृगा (as in text) K1 व्याश्वमृगा, K3 व्यालगणा, K4 व्याडमृणा, B2 3 5 Da1 Dn1 D1 5 6 8 Cv व्यालमृगा, D4 घाय° (sic), D7 व्याघ्र°, T1 2 G M व्याळ°, Ca वात° (for व्याड°) — ^{b}) D8 मागल्याश्च T1 2 G1 3 M मंगल्या (T1 G1 °क्या, T2 °ळा) मृगपक्षिण, G2 श्वसृगालाश्च कर्णत — After 38^{ab}, G2 3 ins

985* मङ्गल्या पशवश्चैव सिंहव्याघ्रास्तथैव च ।
[Cf line 2 of 987* G3 मगळा°]

— G1 M2–4 repeat 38^{cd} after line 2 of 987* — ^{c}) B1.4 Da1 D1 4–7 विषय, B5 Dn1 T1.2 G1 (both times) M (M2–4 both times) विजये (for विजय) — ^{d}) G2 M हि (for [अ]भि-) Dn1 D8 [अ]भिसस्रुता, D2 समिता, D6 °सस्थिता, T1 G1 (both times) 3 समाश्रिता (for [अ]भिसं°)

39 ^{a}) K3 transp वसवो and मरुत G1 M1 वसवश्च महेन्द्रेण — ^{b}) K3 चैव; G3 देवास् (for विश्वे) T1 2 G2 3 M2–4 अपि (for तथा) G1 साध्याश्च मरुतस्तथा, M1 मरुतश्च सहाग्निना — After 39^{ab}, G1 ins

986* अर्जुनस्य जये चास्तामश्विनावपि सप्रियौ ।

— M1 om 39^{cd} — ^{d}) V1 पर्वतो; B2 पर्वताश्; S (T3 missing) पन्नगाश् (for पवनश्) Ś K3 V1 B (except

धनंजयमुपाजग्मुरादित्याः कर्णतोऽभवन् ॥ ३९
देवास्तु पितृभिः सार्धं सगणार्जुनतोऽभवन् ।
यमो वैश्रवणश्चैव वरुणश्च यतोऽर्जुनः ॥ ४०
देवब्रह्मनृपर्षीणां गणाः पाण्डवतोऽभवन् ।

तुम्बुरुप्रमुखा राजन्गन्धर्वाश्च यतोऽर्जुनः ॥ ४१
प्रावेयाः सह मौनेयैर्गन्धर्वाप्सरसां गणाः ।
ईहामृगव्याडमृगैर्द्विपाश्च रथपत्तिभिः ॥ ४२
उह्यमानास्तथा मेघैर्वायुना च मनीषिणः ।

B3) D1-4 6-8 [ऽ]थ, Dn1 [ऽ]च्च (for च) — After 39^{cd}, T1 2 G1.3 M2-4 ins

987* कर्णत समपद्यन्त श्वसृगालवयासि च ।
मृगाश्च पशवश्चैव सिंहव्याघ्रास्तथैव च ।
वसवश्च महेन्द्रेण मरुतश्च सहाग्निना ।

[(L 1) Cf 34^{cd} T2 श्वसृगाल (for श्वसृगाल) — T1 G1.3 om line 2 — (L 2) Cf. 985* T2 वसवश्च (for पशवश्च) T2 om the post half — After line 2, G1 M2-4 repeat 38^{cd} — (L 3) T2 transp वसवश्च and मरुतश्च]

On the other hand, G3 ins after 39^{cd}

988* अग्नि(ग्नी?) रुद्रश्च सोमश्च यमो वैश्रवणस्तदा ।

— ^{e}) K3 B1 D8 धनजयस्य ते स्व(B1 चा-, D8 व)भ्या, V1 Dn1 °यस्य ते पक्षे, B3-5 Da1 D1-7 T1 2 G M °यस्य ते वर्गा (B5 M °र्ग्या; T1 °स्या) — ^{f}) K4 Dn1 [ऽ]भवत् — After 39, N (except B3) ins

989* विश शूद्राश्च सूताश्च वर्णसंकरजाश्च ये ।
सर्वसत्त्वेषु ते राजन्राधेयमभजस्तदा ।

[(L 1) D6 वीरा (for विश) Ś K1.2 4 transp शूद्राश्च and सूताश्च D6 शूराश्च (for शूद्राश्च) B1 सूतश्च D8 वर्णसंकरिणश्च (for °संकरजाश्च) B1 वर्णसंकरजा यत, B4.5 Dn1 ये च संकरजातय (for the posterior half) — (L 2) Dn1 सर्वशस्त्रे महाराज (for the prior half) Ś1 K1 2 4 अगमस् (for अभजस्) B1 Dn1 D8 4 8 तथा, D6 सदा (for तदा)]

40 B3 om 40^{ab} — ^{a}) S (T8 missing) देवता (for देवास्तु). — ^{b}) B5 Dn1 सपदानुगा, D2 पार्थतोभवन् (for [अ]र्जुन°) T1 2 G M ऋषय(G1 °र्षिभि)श्च परतप — After 40^{ab}, T1 2 G1 3 M read 41^{cd}. — ^{c}) Ś2 D2 5 वैश्रवणाश्च — After 40, N ins

990* ब्रह्म क्षत्रं च यज्ञाश्च दक्षिणाश्चार्जुनं श्रिता ।
असुरा यातुधानाश्च क्रव्यादाश्च मृगाण्डजा ।
राक्षसा सह यादोभि श्वसृगालाश्च कर्णत ।

[(L. 1) K1 क्षेत्र च; B3 क्षत्रश्च V1 B1 3 4 Da1 D1 3-7 यज्ञश्च; D2 यक्षाश्च; D8 धर्माश्च (for यज्ञाश्च) D6 स्वर्जुन (for श्चा°) D2 दक्षिणायार्जुन प्रति (for the posterior half) — (L 2) D2 सुघोरा (for असुरा) Da1 प्रेताश्चैव पिशाचाश्च (for the prior half) — (L 3) K3 V1 स सृगालाश्च, B2 3 5 Da1 Dn1 D1 5 7 श्वसृ° (for श्वसृ°) D3 4 6 7 तु (for च)]

41 G3 transp 41^{ab} and 41^{cd} — ^{a}) D2 -ऋषीणां च (for -नृपर्षीणा) — For 41^{ab}, S (T8 missing) subst

991* देवर्षिब्रह्मर्षिगणा सर्वे च खचराश्च ये ।

[T1 देवर्षयो ब्रह्मर्षय (for the prior half) T1 शक्रमुखाश्च, T2 M चक्रधराश्च (for च खचराश्च) G1 सशक्रखाश्चराश्चये (sic) (for the posterior half)]

— T1 2 G1 3 M read 41^{cd} after 40^{ab} — ^{c}) K3 4 Dn1 तुबरु-; D8 तुबर- (for तुम्बुरु-) S (T8 missing) सर्वे (for राजन्) — ^{d}) T2 G M भरतर्षभ (for च यतोऽर्जुन)

42 ^{a}) V1 B2-5 Da1 Dn1 D1-5 7 Co प्रावेया (Dn1 °यो), B1 रावेया, D6 प्रालेया, D8 प्रयाता; T1 G3 M1 प्रमेया, G2 M2-4 प्रापे(G2 °मे)या, Cv प्रावेया (as in text) V1 Dn1 D2 T1 2 G3 M Cv मौनेया; B1 D6 7 (marg as in text) सैनेयैर्, D8 मैनेयैर्; Co मौनेयैर् (as in text) G1 प्रवेयाश्च समौमेया Ca cites प्राधेयमौनेया — ^{b}) D6 S (T8 missing) शुभा(G2 M °भ्रा)श्चाप्सरसां (for गन्धर्वा°) K3 B D2-4 7 8 गणै (for गणा) — After 42^{ab}, T1 2 G M ins a passage given in App I (No 37) — ^{c}) K1 B4 Da1 Dn1 D1-7 ई(Dn1 D1 7 इ)हामृगा, D2 8 इहामृग, Cc ईहामृगैर् (for ईहामृग-) K3 -वालमृगैर्, B5 D8 8 G3 -व्यालमृगैर् (B5 °ग), Dn1 पक्षिगणा, T1 2 G1 2 M -व्यालमृगैर्, Co व्याडमृगैर् (as in text) V1 ईहामृगी वालमृगैर् — ^{d}) V1 B D (except D4) T1 2 G2 3 M द्विपाश्च- (for द्विपाश्च) K3 मृगा द्विपाश्वपत्तिभि ; G1 द्विपार्श्व रथपंक्तिभि

43 ^{a}) D8 T1 G1 2 M1.4 ऊह्यमाना (M1 °नं) S (T8 missing) परे (for तथा) — ^{b}) B3 धर्मेणा (for वायुना) D8 [अ]थ (for च) G1.3 निमिषेक्षणा (for च मनीषिण.) — ^{c}) K4 दिदृक्षत — ^{d}) K4 B1

दिदृक्षवः समाजग्मुः कर्णार्जुनसमागमम् ॥ ४३
देवदानवगन्धर्वा नागा यक्षाः पतत्रिणः ।
महर्षयो वेदविदः पितरश्च स्वधाभुजः ॥ ४४
तपो विद्यास्तथौषध्यो नानारूपाम्बरत्विषः ।
अन्तरिक्षे महाराज विनदन्तोऽवतस्थिरे ॥ ४५
ब्रह्मा ब्रह्मर्षिभिः सार्धं प्रजापतिभिरेव च ।

D3 6 M1 -समागमे (for -समागमम्)

44 a) T2 G1 3 -गंधर्व- (for गन्धर्वा) — b) K4 B Da1 Dn1 D1 2 6-8 T1 नागयक्षा, V1 यक्षा नागा (by transp), T2 G1 2 M1 नागयक्ष, G3 नागा यक्ष — c) D2 नारदाद्या, S (T3 missing) देवगणा (for वेदविद्) — d) Ś1 K1 2 V1 सुधा(V1 °ह्य)भुज, D8 सुधाशना (for स्वधाभुज)

45 a) B4 निद्यास्, D6 विंध्यास् (for विद्यास्) Cc cites अविद्या D1 तथौषध्यौ S (T3 missing) तपो विद्यौ- (T2 °द्यो)षधी सिद्धा (G1 सर्वा) — b) Ś2 K1 नानारूपस्वरत्विष, K3 °रूपातरस्विन, K4 °रूपसुरद्विष, V1 B1 2 4 Da1 D1 3-7 °रूपांबरस्रज; B6 °रूपा सुरद्विष, Dn1 °रूपबलान्विता; D2 °रूपमृगद्विजा, D8 °रूपांवरत्विष Ca cites नानारूपा — c) V1 B (except B4) D1 अतरीक्षे — d) K3 विहरंतो, T1 2 G1 3 M विवदंतो (for विन°) K3 विदास्थिरे (sic), G3 वित° (for ऽवत°)

46 c) Ś2 K3 4 B (except B2) Da1 D1, 3, 5 8 चास्थितो (B1 °तौ), D4 7 ह्या° (for [अ]व°) V1 भगवानास्थितो यानं; Dn1 D2 भवश्चैव स्थितो याने, T2 भवश्चैवास्थितो यानं, T1 G M आस्थितो यानमाकाशे — d) K3 V1 B1 3-5 D S (T3 missing) आगमत् (D1 °म), B2 आगत (for अभ्ययात्) — N T1 ins after 46 T2 after 29

992* समेतौ तौ महात्मानौ दृष्ट्वा कर्णधनंजयौ ।
अर्जुनो जयतां कर्णमिति शक्रोऽब्रवीत्स्वयम् ।
जयतामर्जुन कर्ण इति सूर्योऽभ्यभाषत ।
हत्वार्जुन मम सुत कर्णो जयतु संयुगे ।
हत्वा कर्णं जयस्वद्य मम पुत्रो धनंजय ।
इति सूर्यस्य चैवासीद्विवादो वासवस्य च ।
पक्षसंस्थितयोस्तत्र तयो पुरुषसिंहयो ।
द्वैपक्षमासीद्देवानामसुराणां तथैव च ।
समेतौ तौ महात्मानौ दृष्ट्वा कर्णधनंजयौ ।
अकम्पन्त त्रयो लोका सहदेवर्षिचारणा ।
सर्वे देवगणाश्चैव सर्वभूतानि यानि च ।
यत पार्थस्ततो देवा यत कर्णस्ततोऽसुरा ।
रथयूथपयो पक्षौ कुरुपाण्डववीरयो ।

[Ś K1-3 D2 3 om. line 1 — (L. 1) T1 तौ समीक्ष्य, T2 तौ समेतौ (by transp) K4 तु (for तौ) — (L 2) B4 सुरान्, B5 Dn1 D2 T1, 2 तदा (for स्वयम्) — After line 2, B1 reads line 10 D1 repeats lines 3-4 after line 9 — (L 3) T1 transp जयतां and अर्जुन Ś2 कर्म (for कर्ण) K1 जयतामर्जुन कर्णम् (for the prior half) K1 मूढो (for सूर्यो) B5 [S]भ्यभाषत — (L 4) T1 2 हतार्जुनो (T2 °न) (for हत्वार्जुन) V1 B1 D3, 4 7 जयति (for जयतु) — (L 5) D3 जयति — (L 6) B2 om the first च — (L 7) Ś1 K1 2 पक्षश स्थितयोस्, K3 पक्षस स्थि°, K4 पक्षस स्थि°, V1 B1 2 4 5 D3 4 6 7 पक्षत स्थि°, B3 Da1 D1 5 पक्षयो स्थि°, D8 पक्षसश्रितयो (for °संस्थितयो) B5 Dn1 D8 T1 2 त्रिवुधसिंहयो (for पुरुष°) — (L 8) K3 द्वौपक्षम्, B2 द्विपक्षम्, Dn1 D2 विपक्षम्; T1 2 द्वैविध्यम्, Cc द्वैपक्षम् (as above) B1 द्वैधमासीत्तु देवानाम् B5 Dn1 T1 2 च भारत (for तथैव च) — T1 2 om lines 9-11 — (L 9) Ś K1 2 4 समागतौ, B5 तौ समेतौ (by transp) B1 3 च (for तौ) — (L 10) Ś1 K1 2 4 B5 -चारणै, Ś2 D3 -चारिणै, B1 (first time) -दानवा (for -चारणा) — (L 11) Ś2 K3 B3 4 D8 सर्व (for सर्वे) — (L 13) Ś K1 2 तत्र, K3 पक्ष, T2 पक्षे (for पक्षौ) K3 -सेनयो (for -वीरयो)]

T1 cont T2 G M ins after 46

993* तत प्रजापतिस्तूर्णमाजगाम महीपते ।
द्वैरथं युधि त द्रष्टुं कर्णपाण्डवयोस्तदा ।
विजित्य कर्णं स्विदिमां वसुंधरा
मथार्जुन स्वित्प्रतिपद्यतेऽखिलाम् ।
इतीश्वरस्यापि बभूव संशय
प्रजापते प्रेक्ष्य तयोर्महद्बलम् ।

Colophon.

संजय ।

प्रजापतिस्तु तं दृष्ट्वा देवभाग समागतम् ।
अब्रवीत्तु ततो राजन्पश्यतो वै स्वयंभुव ।
उभावविरथौ शूरावुभौ दृढपराक्रमौ ।
उभौ सदृशकर्माणौ वज्रिचक्रायुधोपमौ ।
अहो बत महद्युद्धं कर्णार्जुनसमागमे ।
भविष्यति महाघोरं वृत्रवासवयोरिव ।

[(L 1) M1 महीतले (for °पते) — (L 2) T2 तद् (for त) — (L. 3) T2 विर्जित्य (for विजित्य) T1 G2 त्विदिमां (for स्विदिमां) — (L 4) G1 अथो (for अथ) M1 स्तु (for स्वित्) M1 प्रतिपत्स्यसे किल (for °पद्यतेऽखिलाम्) — (L 6) T2 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य) T1, 2 G1 M महात्मनो (G1 °न) (for महद्बलम्) — Colophon. *Adhy name* T2 कर्णार्जुनान्तरे जगद्वैविध्यकथनं; M1 द्वैरथे सर्वलोकागमन

धनंजयमुपाजग्मुरादित्याः कर्णतोऽभवन् ॥ ३९
देवास्तु पितृभिः सार्धं सगणार्जुनतोऽभवन् ।
यमो वैश्रवणश्चैव वरुणश्च यतोऽर्जुनः ॥ ४०
देवब्रह्मनृपर्षीणां गणाः पाण्डवतोऽभवन् ।
तुम्बुरुप्रमुखा राजन्गन्धर्वाश्च यतोऽर्जुनः ॥ ४१
प्रावेयाः सह मौनेयैर्गन्धर्वाप्सरसां गणाः ।
ईहामृगव्याडमृगैर्द्विपाश्च रथपत्तिभिः ॥ ४२
उह्यमानास्तथा मेघैर्वायुना च मनीषिणः ।

B2) D1-4 6-8 [ऽ]थ, Dn1 [ऽ]द्य (for च) — After 39^{cd}, T1. 2 G1 3 M2-4 ins

987* कर्णत समपद्यन्त श्वसृगालवयांसि च ।
मृगाश्च पशवश्चैव सिंहव्याघ्रास्तथैव च ।
वसवश्च महेन्द्रेण मरुतश्च सहाग्निना ।

[(L 1) Cf 34^{cd} T2 श्वसृगाला (for श्वसृगाल-) — T1 G1. 3 om line 2 — (L 2) Cf. 985* T2 वसवश्च (for पशवश्च) T2 om the post half — After line 2, G1 M2-4 repeat 38^{cd}. — (L 3) T2 transp वसवश्च and मरुतश्च]

On the other hand, G2 ins after 39^{cd}

988* अग्नि(ग्नी ?) रुद्रश्च सोमश्च यमो वैश्रवणस्तदा ।

— ^{e}) K3 B1 D8 धनजयस्य ते स्व(B1 चा-, D8 व)भ्या, V1 Dn1 °यस्य ते पक्षे, B1-5 Da1 D1-7 T1 2 G M °यस्य ते वर्गा (B5 M °र्ग्या; T1 °स्या) — ^{f}) K4 Dn1 [ऽ]भवत् — After 39, N (except B1) ins

989* विश शूद्राश्च सूताश्च वर्णसंकरजाश्च ये ।
सर्वसत्त्वेषु ते राजन्नाधेयमभजस्तदा ।

[(L 1) D6 वीरा (for विश) Ś K1. 2 4 transp शूद्राश्च and सूताश्च D6 शूराश्च (for शूद्राश्च) B1 सूतश्च D8 वर्णसंकरिणश्च (for °सकरजाश्च) B1 वर्णसंकरजा यत , B4 5 Dn1 ये च सकरजातय (for the posterior half) — (L 2) Dn1 सर्वशस्त्रे महाराज (for the prior half) Ś1 K1 2 4 अगमस् (for अभजस्) B1 Dn1 D3. 4 8 तथा, D6 सदा (for तदा)]

40 B2 om 40^{ab} — ^{a}) S (T3 missing) देवता (for देवास्तु). — ^{b}) B5 Dn1 सपदानुगा , D2 पार्थतोभवन् (for [अ]र्जुन°) T1 2 G M ऋषय(G1 °षिभि)श्च परंतप — After 40^{ab}, T1 2 G1 3 M read 41^{cd} — ^{c}) Ś2 D2 5 वैश्रवणाश्च — After 40, N ins

990* ब्रह्म क्षत्रं च यज्ञाश्च दक्षिणाश्चार्जुनं श्रिता ।
असुरा यातुधानाश्च क्रव्यादाश्च मृगाण्डजा ।
राक्षसा सह यादोभि श्वसृगालाश्च कर्णत ।

[(L 1) K1 क्षेत्र च, B2 क्षत्रश्च V1 B1. 2 4 Da1 D1 3-7 यज्ञश्च, D2 यक्षाश्च; D8 वर्णाश्च (for यज्ञाश्च) D6 त्वर्जुन (for चा°) D2 दक्षिणायार्जुन प्रति (for the posterior half) — (L 2) D2 सुघोरा (for असुरा) Da1 प्रेताश्चैव पिशाचाश्च (for the prior half) — (L 3) K3 V1 स सृगालाश्च, B2 3 5 Da1 Dn1 D1 5 7 श्वश्व° (for श्वसृ°) D3 4 6 7 तु (for च)]

41 G2 transp 41^{ab} and 41^{cd} — ^{a}) D2 -ऋषीणां च (for -नृपर्षीणां) — For 41^{ab}, S (T3 missing) subst

991* देवर्षिब्रह्मर्षिगणा सर्वे च खचराश्च ये ।

[T1 देवर्षयो ब्रह्मर्षय (for the prior half) T1 शक्रमुखाश्च, T2 M चक्रधराश्च (for च खचराश्च) G1 सशक्राश्चराश्चये (sic) (for the posterior half)]

— T1 2 G1 3 M read 41^{cd} after 40^{ab} — ^{c}) K3 4 Dn1 तुंबरु-; D8 तुंबर- (for तुम्बुरु-) S (T3 missing) सर्वे (for राजन्) — ^{d}) T2 G M भरतर्षभ (for च यतोऽर्जुन)

42 ^{a}) V1 B2-5 Da1 Dn1 D1-5 7 Co प्राधेया (Dn1 °यो), B1 राधेया , D6 प्रालेया , D8 प्रयाता; T1 G3 M1 प्रमेया , G2 M2-4 प्रापे(G2 °मे)या , Cv प्रावेया (as in text) V1 Dn1 D2 T1 2 G3 M Cv मौनेया; B1 D6 7 (marg as in text) सैनेयैर्, D8 मैनेयैर्; Co मौनेयैर् (as in text) G1 प्रवेयाश्च समौनेया Ca cites प्राधेयमौनेया — ^{b}) D6 S (T3 missing) शुभा(G2 M °श्रा)श्चाप्सरसां (for गन्धर्वा°) K3 B D2-4 7 8 गणै (for गणा) — After 42^{ab}, T1 2 G M ins a passage given in App I (No 37) — ^{c}) K4 B4 Da1 Dn1 D4-7 ई(Dn1 D4 7 इ)हामृगा, D2 3 इहामृग-; Co ईहामृगैर् (for ईहामृग-) K3 -वालमृगैर्, B5 D6 8 G3 -व्यालमृगैर् (B5 °ग), Dn1 पक्षिगणा, T1 2 G1 2 M -व्यालमृगैर्; Co -व्याडमृगैर् (as in text) V1 ईहामृगो वालमृगैर् — ^{d}) V1 B D (except D4) T1. 2 G2 3 M द्विपाश्च- (for द्विपाश्च) K3 मृगा द्विपाश्वपत्तिभि , G1 द्विपाश्वै रथपक्तिभि

43 ^{a}) D6 T1 G1 2 M1. 4 ऊह्यमाना (M1 °नं) S (T3 missing) परे (for तथा) — ^{b}) B1 वर्मणा (for वायुना) D8 [अ]थ (for च) G2. 3 निमिषेक्षणा (for च मनीषिण.) — ^{c}) K4 दिदृक्षत — ^{d}) K4 B1

दिदृक्षवः समाजग्मुः कर्णार्जुनसमागमम् ॥ ४३
देवदानवगन्धर्वा नागा यक्षाः पतत्रिणः ।
महर्षयो वेदविदः पितरश्च स्वधाभुजः ॥ ४४
तपो विद्यास्तथौपध्यो नानारूपाम्बरत्विषः ।
अन्तरिक्षे महाराज विनदन्तोऽवतस्थिरे ॥ ४५
ब्रह्मा ब्रह्मर्षिभिः सार्धं प्रजापतिभिरेव च ।

D2 6 M1 -समागमे (for -समागमम्)

44 a) T2 G1 2 -गांधर्व- (for गन्धर्वा) — b) K4 B Da1 Dn1 D1 2 6–8 T1 नागयक्षा ; V1 यक्षा नागा (by transp), T2 G1 2 M1 नागयक्ष , G3 नागा यक्ष — c) D2 नारदाद्या , S (T3 missing) देवगणा (for वेदविद) — d) Ś1 K1 2 V1 सुधा(V1 °ह्य)भुज , D8 सुधाशना (for स्वधाभुज)

45 a) B4 निद्यास्, D6 विंध्यास् (for विद्यास्) Co cites अविद्या D1 तयौषध्यौ S (T3 missing) तपो विद्यौ- (T2 °द्यो)षधी सिद्धा (G1 सर्वा) — b) Ś1 K1 नानारूपस्वरत्विष , K3 °रूपान्तरत्विन , K4 °रूपसुरद्विष , V1 B1 3 4 Da1 D1 3–7 °रूपांबरस्रज , B5 °रूपा सुरद्विष , Dn1 °रूपबलान्विता ; D2 °रूपमृगद्विजा , D8 °रूपावरत्विष Ca cites नानारूपा — c) V1 B (except B4) D4 अतरीक्षे — d) K3 विहरन्तो, T1 2 G1 3 M विवदन्तो (for विन°) K3 विदास्थिरे (sic), G3 वित° (for ऽवत°)

46 a) Ś1 K3 4 B (except B2) Da1 D1 3, 5 8 चास्थितो (B1 °तौ), D4 7 ह्या° (for [ऽ]व°) V1 भगवानास्थितो यानं, Dn1 D2 भवश्चैव स्थितो याने, T2 भवश्चैवास्थितो यान, T1 G M आस्थितो यानमाकाशे — d) K2 V1 B1, 3–5 D S (T3 missing) आगमत् (D1 °म), B2 आगत (for अभ्ययात्) — N T1 ins after 46 T2 after 29

992* समेतौ तौ महात्मानौ दृष्ट्वा कर्णधनंजयौ ।
अर्जुनो जयतां कर्णमिति शक्रोऽब्रवीत्स्वयम् ।
जयतामर्जुन कर्णं इति सूर्योऽभ्यभाषत ।
हत्वार्जुन मम सुत कर्णो जयतु संयुगे ।
हत्वा कर्णं जयत्वद्य मम पुत्रो धनंजय ।
इति सूर्यस्य चैवासीद्विवादो वासवस्य च ।
पक्षसंस्थितयोस्तत्र तयोः पुरुषसिंहयो ।
द्वैपक्षमासीद्देवानामसुराणां तथैव च ।
समेतौ तौ महात्मानौ दृष्ट्वा कर्णधनंजयौ ।
अकम्पन्त त्रयो लोका सहदेवर्षिचारणा ।
सर्वे देवगणाश्चैव सर्वभूतानि यानि च ।
यत पार्थस्ततो देवा यतः कर्णस्ततोऽसुरा ।
रथयूथपयो पक्षौ कुरुपाण्डववीरयो ।

[Ś K1–3 D3 5 om. line 1 — (L 1) T1 तौ समीक्ष्य, T3 तौ समेतौ (by transp) K4 तु (for तौ) — (L 2) B4 सुरान्, B5 Dn1 D3 T1, 3 तदा (for स्वयम्) — After line 2, B1 reads line 10 D1 repeats lines 3–4 after line 9 — (L 3) T1 transp जयतां and अर्जुन Ś2 कर्म (for कर्णं) K1 जयतामर्जुन कर्णम् (for the prior half) K1 मूढो (for सूर्यो) B6 [ऽ]प्यभाषत — (L 4) T1, 2 हतार्जुनो (T2 °न) (for हत्वार्जुन) V1 B1 D3, 4 7 जयति (for जयतु) — (L 5) D3 जयति — (L 6) B2 om the first च — (L 7) Ś1 K1 2 पक्षश स्थितयोस्, K3 पक्षस्य स्थि°, K4 पक्षस स्थि°, V1 B1 2 4 5 D3 4 6 7 पक्षत स्थि°, B3 Da1 D1 5 पक्षयो स्थि°, D8 पक्षसथितयो (for °संस्थितयो) B5 Dn1 D8 T1 2 विबुधसिंहयो (for पुरुष°) — (L 8) K3 द्वौपक्षम्, B2 द्विपक्षम्, Dn1 D2 विपक्षम्, T1 2 द्वैविध्यम्, Co द्वैपक्षम् (as above) B1 द्वैधमासीत्तु देवानाम् B5 Dn1 T1 2 च भारत (for तथैव च) — T1 2 om lines 9–11 — (L 9) Ś K1 3 4 समागतौ, B5 तौ समेतौ (by transp) B1 3 च (for तौ) — (L 10) Ś1 K1 2 4 B5 -चारणै-, Ś2 D3 -चारिणै, B1 (first time) -दानवा (for -चारणा) — (L 11) Ś2 K3 B3 4 D3 सर्वं (for सर्वे) — (L 13) Ś K1 2 तत्र, K3 पक्ष, T2 पक्षे (for पक्षौ) K3 सेनयो (for वीरयो)]

T1 cont T2 G M ins after 46

993* तत्र प्रजापतिस्तूर्णमाजगाम महीपते ।
द्वैरथ युधि तं द्रष्टु कर्णपाण्डवयोस्तदा ।
विजित्य कर्णं त्रिदिमा वसुंधरा
मयार्जुन त्विस्प्रतिपद्यतेऽखिलाम् ।
इतीश्वरस्यापि बभूव संशय
प्रजापते प्रेक्ष्य तयोर्महद्बलम् ।

Colophon

संजय ।

प्रजापतिस्तु त दृष्ट्वा देवभाग समागतम् ।
अब्रवीत्तु ततो राजन्पश्यतो वै स्वयंभुव ।
उभावतिरथौ शूरावुभौ दृढपराक्रमौ ।
उभौ सदृशकर्माणौ वज्रिचक्रायुधोपमौ ।
अहो बत महद्युद्धं कर्णार्जुनसमागमे ।
भविष्यति महाघोर वृत्रवासवयोरिव ।

[(L 1) M1 महीतले (for °पते) — (L 2) T3 तद् (for त) — (L 3) T3 विचिंत्य (for विजित्य) T1 G3 त्रितिमां (for त्रिदिमां) — (L 4) G1 मयो (for अथ) M1 त्यु (for त्वित्) M1 प्रतिपत्स्यते किल (for °पद्यतेऽखिलाम्) — (L 6) T2 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य) T1, 2 G1 M महात्मनो (G1 °न) (for महद्बलम्) — Colophon. *Adhy name* T2 कर्णार्जुनान्तरे जगद्द्वैविध्यकथनः M1 द्वैरथे सर्वलोकगमन

भवेनावस्थितो यानं दिव्यं तं देशमभ्ययात् ॥ ४६
दृष्ट्वा प्रजापतिं देवाः स्वयंभुवमुपागमन् ।
समोऽस्तु देव विजय एतयोर्नरसिंहयोः ॥ ४७
तदुपश्रुत्य मघवा प्रणिपत्य पितामहम् ।
कर्णार्जुनविनाशेन मा नश्यत्त्वखिलं जगत् ॥ ४८
स्वयंभो ब्रूहि तद्वाक्यं समोऽस्तु विजयोऽनयोः ।
तत्तथास्तु नमस्तेऽस्तु प्रसीद भगवन्मम ॥ ४९
ब्रह्मेशानावथो वाक्यमूचतुस्त्रिदशेश्वरम् ।

— *Adhy no* T1 G2 3 M1 101, T3 94, G1 M2–4 100 — T2 reads lines 7–12 after 995* — (L 8) T1 2 G1 M स (for तु) G2 [ऽ]थ स्वय प्रभु (for वै स्वयभुव) — (L 9) G1 अपि (for अति) — (L 10) T1 2 G3 M वज्र- (for वज्रि-) — (L 11) T1 2 G1 M4 सम, G3 महा (for महद्)]

47 a) K3 देव T1 G M प्रजापतिरथोक्त्वैन (G1 °क्त्वेव, G3 °क्त्वैव) — b) K3 D1 2 5 G M2–4 अचोदयत्, V1 B Da1 Dn1 D3 4 6–8 T1 M1 अचो(D8 °नो)दयन् (for उपागमन्) T3 स्वयभुं समचोदयन् — After 47ab, Dn1 T1, 2 ins

994* कोऽनयोर्विजयी देव कुरुपाण्डवयोधयो ।
[(T1 2 -वीरयो, (for -योधयो)]

— After the above, T2 reads 48cd, repeating it in its proper place. — c) Ś K1 2 4 समस्तु, K3 समोस्ति (for समोऽस्तु) Ś1 K2 देव विजया, B3 Dn1 D5 विजयो देव (by transp), T1, 2 G M विजय कामम् — d) K1 जातयोर्; T1 2 G M उभयोर् (for एतयोर्) Dn1 नृसिंहयो (submetric)

48 S (T3 missing) om. 48ab N (except Ś2) reads 48ab after 49 — a) K3 तम् (for तद्) K3 B3 D3 6 Ca मघवान् — T2 reads 48cd for the first time after 994* — c) K3 V1 B D S (T3 missing, T2 both times) -विवादेन (for -विनाशेन) — d) B2 नश्यदखिलं, D2 नश्येत्स्व°, G M नश्येद° (for नश्यत्व°) Dn1 D3 (marg) T1 2 (both times) सर्वं (Dn1 °र्वे) सशयित जगद् — After 48, Dn1 T1 2 ins

995* स्वयभो ब्रूहि नस्तथ्यमेतयोर्विजय प्रभो ।
[T1 2 तत्त्वम् (for तथ्यम्) T2 प्रति (for प्रभो)]

— After the above, T2 reads lines 7–12 of 993*

49 a) K4 स्वयं वो, D2 स्वयं नो (for स्वयभो) Da1 D1 5 यद् (for तद्) — b) B2 [ऽ]नय — After 49ab, N ins

996* व्यज्ञापयत देवेशमिदं मतिमतां वर ।
पूर्वं भगवता प्रोक्तं कृष्णयोर्विजयो ध्रुव ।

[(L 1) Ś2 om the prior half Ś1 K2 व्यज्ञापयच्च; K1 4 विज्ञापयच्च; K3 Dn1 D4 8 वि(D8 व्य)ज्ञापय(D8 °य)त, D1 आज्ञा° (for व्यज्ञा°) K3 इति (for इद) B3 Dn1 D3 4 6–8 मतिमता वर (D8 °र) — (L 2) Cf line 3 of 1002* Ś2 भागवत, D8 मघवता D2 विजय V1 B (except B5) D (except Dn1) ध्रुव]

On the otherhand, S (T3 missing) ins after 49ab.

997* एवमुक्तस्तु भगवाश्चये ताभ्यामनिश्चिते ।
इत्यब्रवीन्महाराज महान्ब्रह्मा प्रजापति ।
द्वावप्येतौ हि कृतिनौ द्वावप्यतिबलोत्कटौ ।
भविष्यत्यनयोर्युद्धं त्रैलोक्यस्य भयावहम् ।
तत प्रजापतिं तत्र सहस्राक्षोऽभ्यचोदयत् । [5]

[(L 1) T1 2 M अनिश्चित — M1 repeats line 2 after line 5 — (L 2) G2 3 M (M1 both times) तदा राजन् (for महाराज) G3 M (M1 both times) महा (for महान्) T1, 2 प्रजापतिं — (L 3) M1 कृती युद्धे (for हि कृतिनौ) T1 2 अतिबलोर्जितौ, G1 °बले स्थितौ, M °बलोदितौ (for °बलोत्कटौ)]

— For 49cd, cf line 4 of 1002* — c) K2 तव (for तथा) — d) T2 प्रभो ब्रूहि पितामह — After 49, N (except Ś2) reads 48ab

50 T2 reads 50ab, followed by the repetition of 50c–55d after 1002* T1 G2, 3 M3 4 repeat 50–55, G1 M1 2 repeat 50–52 after 1002* — a) K3 ब्रह्मा ऋतमयो, D8 ब्रह्मेशानाविदं, T1 G M (all second time) °शानौ ततो (for °शानावथो) — b) K3 जगाद (for ऊचतुस्) T1 G (all second time) भुवनेश्वर (T1 G1 2 °रौ) (for त्रिदशे°) — c) Dn1 D2 T1 2 (both first time) ध्रुवम् B5 Dn1 [अ]स्य (for [अ]स्तु) — d) T1 G2 3 M (all second time) पाण्डवस्य (for विजयस्य) — Dn1 Bom ed ins after 50 T1 after the repetition of 55 T2 after the repetition of 50cd

998* खाण्डवे येन हुतभुक्तोषित. सव्यसाचिना ।
स्वर्गं च समनुप्राप्य साहाय्यं शक्र ते कृतम् ।
कर्णश्च दानव पक्ष अत कार्य पराजय ।
एव कृते भवेत्कार्यं देवानामेव निश्चितम् ।
आत्मकार्यं च सर्वेषां गरीयस्त्रिदशेश्वर । [5]
महात्मा फल्गुनश्चापि सत्यधर्मरत सदा ।
विजयस्तस्य नियत जायते नात्र संशय ।

विजयो ध्रुव एवास्तु विजयस्य महात्मनः ॥ ५०
मनस्वी बलवाञ्शूरः कृतास्त्रश्च तपोधनः ।
बिभर्ति च महातेजा धनुर्वेदमशेषतः ॥ ५१
अतिक्रमेच्च माहात्म्याद्दिष्टमेतस्य पर्ययात् ।
अतिक्रान्ते च लोकानामभावो नियतो भवेत् ॥ ५२
न विद्यते व्यवस्थानं कृष्णयोः क्रुद्धयोः क्वचित् ।
स्रष्टारौ ह्यसतश्चोभौ सतश्च पुरुषर्षभौ ॥ ५३
नरनारायणावेतौ पुराणावृषिसत्तमौ ।

तोषितो भगवान्येन महात्मा वृषभध्वज ।
कथ वा तस्य न जयो जायते शतलोचन ।

[Dn1 om lines 1–3 — (L 3) T1 2 कर्णे T1 2 ञत. (for अत) — (L 4) T1 2 इति (for एव) — T1 om lines 5–9 — (L 5) T2 वरीयस् (for गरीयस्) — (L. 6) Dn1 फाल्गुनश्]

Dn1 T2 cont K4 B Da1 D1 8–7 ins after 50

999* यस्य चक्रे स्वयं विष्णु सारथ्य जगत प्रभु ।

51 For the repetition in T1 2 G M, of v 1 50 — ^{a}) T1 G2 3 (all second time) जयवाञ्, T2 (second time) मितवाक्, Kumbh ed जयता (for बलवाञ्) — ^{b}) K3 V1 B5 Dn1 D8 कृतास्त्रोथ, D8 °श्रेश्च, T1 2 (both both times) G1 (first time) 2 3 (both both times) M1 2 (both first time) 3 4 (both both times) कृतविद्यस्त (for कृतास्त्रश्च) — Dn1 ins after 51 T2 after the repetition of 51

1000* पार्थं सर्वगुणोपेतो देवकार्यमिद यत ।
क्लिश्यन्ते पाण्डवा नित्य वनवासादिभिर्भृशम् ।
सपन्नस्तपसा चैव पर्याप्त पुरुषर्षभ ।
[(L 1) T2 वच (for यत)]

52 For the repetition in T1 2 G M, of. v 1 50 — ^{a}) K1 2 अतिक्रमेश्च; K3 Kumbh ed. °क्रामेच्च; K4 D6 °क्रमे च, B2 क्रामश्च; T1 (both times) 2 G1 (both first time) 2 (both times) 3 M (all first time) °क्रमेत; T2 (second time) °क्रामेत (for °क्रमेच्च) Da1 D2 7 8 महात्माद् — ^{b}) K4 B1 D4 T1 G2 (both second time) इष्टम्, D7 T2 (second time) इष्टम्, Ca दिष्टम् (as in text) D8 अप्यस्य (for एतस्य) K3 V1 B1 3 4 Da1 Dn1 D1–5 अप्यस्य पर्ययं, B2 5 D7 अप्यर्थपर्यय; T1 (first time) 2 (both times) G2 M3 4 (all second time) अस्य (T2 °द्य) विपर्ययात्; G1 (first time) अद्य स वीर्ययात्; G2 3 M1 (all both times) अस्य स (G2 च) वीर्यवान्, M3 (first time) अस्य निवार्ययान् (for एतस्य पर्ययात्) D6 विषमप्यस्य पर्यय (sic), T1 (first time) विष्णुमप्यतिवीर्यवान् Ca oites विपर्यय — ^{c}) V1 अतिक्रांते, B1 T1 (both times) 2 (second time) G2 (both times) 3 (first time) M1. 2 (both first time) 3 4 (both both times) अतिक्र(T2 °क्रा)मे; D6 असंक्रांते, G1 (first time) अतिक्रमेच्, Ca °क्रान्ते (as in text) — ^{d}) G1 (first time) आह्वो, M1 (first time) अभावौ K1 3 V1 B D नियतं, K4 नियता (for नियतो) S2 [ऽ]भवत्

53 For the repetition in T1 2 G2 3 M3 4, of v 1 50 — ^{a}) Dn1 D1 निर्विद्यते D2 व्यवस्थातुं, Ca °धान, Ca °स्थान (as in text) T1 2 (both first time) G1 3 (first time) M1 2 3 4 (last two first time) नावस्थान च पश्यामि, T1 G2 (both second time) न कश्चिद्यद्यवस्थान, G2 (first time) न च विद्वन्नवस्थान, G3 (second time) न च विद्म ह्यवस्थान, M3.4 (both second time) न च विद्यत्यवस्थानं — ^{b}) K3 V1 B D T2 (first time) G1.3 (both times) M3 4 (both second time) transp कृष्णयो and क्रुद्धयो K3 महत् (for क्वचित्) — ^{c}) K3 ह्यासतुश्चैतौ, Dn1 D3 G3 (second time) जगतश्चैव, T1 2 (both first time) G1 2 3 (last two ssecond time) M1 2 3 4 (last two second time) जगतश्चैतौ (G2 °श्चेमौ), T2 (second time) एतौ स्वतश्च, T1 (second time) G3 M3 4 (all first time) असतश्चैव (M3 4 °तौ) (for ह्यसतश्चोभौ) Ca c oite असत (as in text) B1–3 D3 4 6 7 चैव, Dn1 D1 5 8 चैतौ (for चोभौ) ❀ Ca असन्तमप्यर्थे सन्त कुरुत । ❀ — ^{d}) S2 सत्यश्च, K4 सतस्य; Dn1 D3 T2 (second time) सततं, T1 (first time) ततस्तौ, T2 (first time) स्वतश्च, G1 2 (first time) 3 (both times) M1 2 3.4 (last two first time) ततश्च (for सतश्च) Co oites सत T1 (first time *sup lin*) भरतर्षभौ (for पुरुष°)

54 For the repetition in T1. 2 G2 3 M3 4, of v 1 50 — ^{b}) Ś2 K1 पुराणावृषसत्तमौ, G1 °णौ वृष्णि° — ^{c}) Ś K3.4 Dn1 अनियतौ, V1 B D T1 2 (both both times) G1 M1. 2 3. 4 (last two both times) Ca °यम्यौ; G3 (both times) °याम्यौ (for °यत्तौ) — ^{d}) V1 D7 अतीतौ स्म, Dn1 T1 (second time) एतौ तस्मात्, D2 उभौ तौ स्म, M3 4 (both second time) जातौ तस्मात् (for अमीतौ स्म) T1 (first time) 2 (both times) G1. 2 3 (last two both times) M1. 2 3 4 (last two second time) जगत पुरुषर्षभौ — Dn1 ins after 54 T2 after the repetition of 54

1001* नैतयोस्तु सम कश्चिद्दिवि वा मानुषेषु वा ।
अनुगम्य त्रयो लोका सह देवर्षिचारणै ।

अनियत्तौ नियन्तारावसीतौ स्म परंतपौ ॥ ५४
कर्णो लोकानयं मुख्यान्प्राप्नोतु पुरुषर्षभः ।
वीरो वैकर्तनः शूरो विजयस्त्वस्तु कृष्णयोः ॥ ५५
वसूनां च सलोकत्वं मरुतां वा समाप्नुयात् ।
सहितो द्रोणभीष्माभ्यां नाकलोके महीयताम् ॥ ५६
इत्युक्तो देवदेवाभ्यां सहस्राक्षोऽब्रवीद्वचः ।
आमन्त्र्य सर्वभूतानि ब्रह्मेशानानुशासनात् ॥ ५७
श्रुतं भवद्भिर्यत्प्रोक्तं भगवद्भ्यां जगद्धितम् ।
तत्तथा नान्यथा तद्धि तिष्ठध्वं गतमन्यवः ॥ ५८
इति श्रुत्वेन्द्रवचनं सर्वभूतानि मारिष ।
विस्मितान्यभवन्राजन्पूजयांचक्रिरे च तत् ॥ ५९
व्यसृजंश्च सुगन्धीनि नानारूपाणि खात्तथा ।

सर्वदेवगणाश्चापि सर्वभूतानि यानि च ।
अनयोस्तु प्रभावेन वर्तते निखिल जगत् ।

[(L 1) T2 भविता (for दिवि वा) — (L 3) T2 सर्वे देव]

55 For the repetition in T1 2 G2 3 M3 4, cf v. 1 50 — ^{a}) Ś1 K4 कर्ण Ś2 K1 लोकायनं, D3 °निमान् (for °नयं) T1. 2 (both first time) कामत स(T2 सु)कृताँल्लोकान्, T1 (second time) G1 2 (both times) कामं तु (T1 °मत) सुकृतां लोकान्, T2 (second time) G3 (both times) M1 2 3 4 (last two both times) काम तु (M1 4 °मस्तु) सुकृताँल्लोकान् — ^{b}) K4 T1 2 (both both times) G2 (second time) 3 (both times) M1 3 4 (last two both times) प्राप्नोति; Dn1 D2 5 8 आप्नोतु, G2 (first time) प्राप्नोहि (sic) (for प्राप्नोतु) V1 B1 पुरुषर्षभ, T1 2 (both both times) G1 2 3 (last two both times) M1. 2 3 4 (last two both times) [पु]ष परंतप — ^{c}) Dn1 D3 T1 2 (both both times) G1 2 3 (last two both times) M1 2 3 4 (last two both times) कर्णौ, D7 वीरौ (for वीरो) K3 चैव, G1 शूरौ (for शूरो) — ^{d}) K3 तस्य (for स्त्वस्तु) G1 [अ]र्जुनो ध्रुव, G3 (first time) नरे ध्रुव, M1 2 3 4 (last two first time) [अ]नयोर्ध्रुव (for [अ]स्तु कृष्णयो) T1 (first time) विजयस्तु जयद्रथ , T1 G2 3 (all second time) विजयस्तु नरो (G3 °रे) ध्रुव , T2 (both times) विजये तु जयो ध्रुव , G2 (first time) °योस्त्वर्जुनो नर , M1 2 3 4 (last two first time) °स्त्वनयोर्ध्रुव

56 ^{a}) B3 T1 G M वा स-; Dn1 D2 सम , T2 वसु- (for च स-) — ^{b}) K4 महता (for मरुता) K3 सवामुतां, D3 (marg sec m as in text) सवोक्रतां (sic), S (T3 missing) समश्नुता (for समाप्नुयात्) — ^{c}) T2 G M सहैव (for सहितो) V1 T2 भीष्मद्रोणाभ्या — ^{d}) B5 S (T3 missing) नाकपृष्ठे, Dn1 °लोकम् (for °लोके) B1 D3 0 7 महीयते; Dn1 अवाप्नुयात्, T2 महीक्षिता (for °यताम्) — After 56, S (T3 missing) ins .

1002* क्लेशितो हि वने पार्थो दीर्घकाल पितामह ।
तस्मादेष जयेद्युद्धे तपसाभ्यधिकोऽर्जुन ।
पूर्वं भगवता प्रोक्तः कृष्णयोर्विजयो ध्रुव ।
तत्तथास्तु नमस्तेऽस्तु प्रभो ब्रूहि पितामह ।
तत्सहस्राक्षवचनं निशम्य भगवान्प्रभु ।
नोवाच तज्जय तुल्य तयो कर्णकिरीटिनो ।
तस्मादाशा गत शक्रस्तूष्णींभूते पितामहे ।
विजय पाण्डवेयस्य वधं कर्णस्य चाहवे ।

[(L 1) M3 om. the posterior half. M1 पितामह· — (L. 2) M3 om तस्मादेष T2 एव (for एष) G1 अपि (for अभि-) — (L 3) Cf line 2 of 996* M1 प्रोक्त — (L 4) Cf. 44^{cd} M1 पितामह — (L 6) M3 3 प्रोवाच (for नोवाच) G1 त (for तद्) G1 M पुरुषसिंहयो· (for कर्णकिरीटिनो) — (L 8) G1 वध T1 G2 कर्णस्य विजय भवेत्, G3 कर्णस्य च वध भवेत् (for the posterior half)] — After the above, T2 reads 55^{ab}, followed by the repetition of 50^{c}–55^{d}, T1 G2 3 M3 4 repeat 50–55, G1 M1 2 repeat 50–52

57 ^{a}) K3 B1 4 Da1 D1 3–5 7 इत्युक्ते (K3 °क्त्वा); T1 2 G M तथोक्ते (T2 °क्तो) (for इत्युक्तो) — ^{d}) Ś2 K3 V1 B D M2 4 ब्रह्मेशानानुशासन

58 ^{a}) G1 श्रुतौ — ^{b}) T2 भवद्भ्या जगतोहित — ^{c}) T2 व्येतु तो (वो?) राग , G1. 3 M1 व्ये(M1 व्यै)तु वो रोग , G2 [अ]प्येतु वो राग , M2–4 व्यैतु वो राग (for नान्यथा तद्धि) T1 तत्तथार्योमरो राग· (sic) — ^{d}) Dn1 विगतज्वरा (for गतमन्यव·) Co cites मन्यु T1 2 G M शमामुत(T1 °वृत-, G2 °पात)विमन्यव

59 ^{a}) Ś2 श्रुतेंद्र-, K3 श्रुत्वाथ, Da1 D1 5 श्रुत्वैव (for श्रुत्वेन्द्र-) — ^{c}) Da1 D1 5 विस्मिताश्च (for °तानि) Ś2 K1 अभवद् — ^{d}) Ś2 K3 V1 B1 4 5 Da1 D1–7 च त; B3 वच·; Dn1 तदा, D3 च तौ (for च तत्) — For 59^{cd}, T1 G M subst

1003* नोचुस्तदा जयं तुल्यं तयो पुरुषसिंहयो ।

[Cf line 6 of 1002* G1 सर्वभूतानि मारिष (for the posterior half)]

60 ^{a}) K2. 4 D3 विसृजश्च, D3 (marg as in text) व्यसृजंश्च; D6 व्यसृजत; S (T3 missing) ससृजुश्च (for

पुष्पवर्षाणि विबुधा देवतूर्याण्यवादयन् ॥ ६०
दिदृक्षवश्चाप्रतिमं द्वैरथं नरसिंहयोः ।
देवदानवगन्धर्वाः सर्वे एवावतस्थिरे ।
रथौ च तौ श्वेतहयौ युक्तकेतू महास्वनौ ॥ ६१
समागता लोकवीराः शङ्खान्दध्मुः पृथक्पृथक् ।
वासुदेवार्जुनौ वीरौ कर्णशल्यौ च भारत ॥ ६२
तद्भीरुसंत्रासकरं युद्धं समभवत्तदा ।
अन्योन्यस्पर्धिनोर्वीर्ये शक्रशम्बरयोरिव ॥ ६३
तयोर्ध्वजौ वीतमालौ शुशुभाते रथस्थितौ ।
पृथग्रूपौ समार्छन्तौ क्रोधं युद्धे परस्परम् ॥ ६४
कर्णस्याशीविषनिभा रत्नसारवती दृढा ।
पुरंदरधनुःप्रख्या हस्तिकक्ष्या व्यराजत ॥ ६५
कपिश्रेष्ठस्तु पार्थस्य व्यादितास्यो भयंकरः ।

व्यसृजश्च) B3 D1 सुगधानि — ^{b}) Dn1 पुष्पवर्षाणि K3 B5 D8 खात्तदा, Da1 D1 5 खे तदा; Dn1 हर्षिता, D6 वा तथा, T1 G M चोन्नता, T2 हर्षिता (for खात्तथा) — ^{c}) Dn1 नानारूपाणि विबुधा — ^{d}) K3 देवरूपाणि (for °तूर्याणि) T2 G3 M चानदन्, G2 नादयन् (for [अ]-वाद°) G1 नानारूपाणि चोन्नदन्

61 ^{a}) S (T3 missing) दिदृक्षया गता सर्वे — ^{d}) D6 [उ]पतस्थिरे (for [अ]व°) — For 61^{cd}, S (T3 missing) subst

1004* विस्मयोत्फुल्लनयना नान्या बुबुधिरे क्रिया ।
[G1 विबुधिरे (for बुबु°)]

— After the above, T1 2 G M ins an addl colophon. [*Adhy name* T2 कर्णार्जुनजयपराजयदेवताशसन, M प्रजापतींद्रसवाद — *Adhy no* T1 G2 3 M1 102, T2 95, G1 M2–4 101]

— Before 61^{cd}, T1 2 G1 2 M ins सजय — ^{e}) K3 D8 तथा (for रथौ) K3 B3.5 तु तौ, V1 B1 2 4 Da1 Dn1 D1 3–7 T1 G2 3 M1 तयो, D8 तौ तु, T2 G1 M2–4 तत (for च तौ) B5 S (T3 missing) श्वेतहयैर् (for °हयौ) D2 रथौ तु श्वेततुरगौ — ^{f}) Ś1 K1 2.4 रक्तकेतू, K3 युक्तकेतु, B5 S (T3 missing) युक्तौ दिव्यौ, Dn1 दिव्यैर्युक्तौ, Bom ed दिव्यौ युक्तौ (for युक्तकेतू) B8 Dn1 महात्मनो, T1 °स्वरौ (for स्वनौ) — After 61, N ins

1005* यौ तौ कर्णार्जुनौ राजन्प्रहृष्टावभ्यतिष्ठताम् ।
[(Ś K1 2 4 D2 3 तयो, K3 V1 B5 तत (for यौ तौ) K1 कर्णार्जुन Ś2 प्रहृष्टा Ś1 K1 D2 अभ्यतिष्ठतां, Ś2 Dn1 व्यव°, K2 Da1 D1.5 अध्य°, K4 अन्य°, B5 D6 अभ्यधावतां (for तिष्ठताम्)]

62 ^{a}) D8 सेनागता, S (T3 missing) समास्थितौ (for °गता) K4 लोकवरा, T1.2 G2 3 M1 °वीरौ (for °वीरा) — ^{b}) T1 G2 3 M1 शंखं, M4 शाखा — ^{c}) T1 G2 3 चोभौ (for वीरौ) — ^{d}) K3 शल्यकृष्णौ, V1 B D (except Dn1) T1 G M शल्यकर्णौ (for कर्णशल्यौ)

63 ^{a}) K3 तद्भीत; B5 न तत्र, T1 तद्भीम (for तद्भीरु-) V1 B1 3 Da1 D5 -त्रासनकर; B2 D3.4 6 7 -त्रासजनन, D1 त्रासनकं च (for -संत्रासकर) — ^{b}) B1 D3 4 6 7 तदभवत् (for सम°) — ^{c}) K3 V1 B1 2 Da1 D1–3 5 7 8 T1 M1 स्पर्धिनौ (for -स्पर्धिनोर्) B1 2 4 वीर्यं, Dn1 उग्र, D6 सख्ये, D3 शौर्ये, S (T3 missing) घोर (G1 °र) (for वीर्ये) — ^{d}) K4 शक्रसंवरयोर्, D8 शखशवरयोर् (for शक्र°)

64 ^{a}) K3 तावागतौ (for तयोर्ध्वजौ) K3 V1 B2 5 Da1 Dn1 D1 2 5 8 T1 वीतमलौ, B1 4 D3 4 7 वीरतमौ, B3 वीतभयौ, D6 प्रविमलौ, T2 G M हि (G2 तु) विमलौ (for वीतमालौ) — ^{b}) K1 3 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 2 4 5 रथे स्थितौ, T1 G2 3 शुभाकृती; T2 G1 M शुभान्वितौ (for रथस्थितौ) — After 64^{ab}, Dn1 T2 ins

1006* राहुकेतू यथाकाशे उदितौ जगत क्षये ।

— Dn1 om 64^{cd} — ^{c}) K3 B5 D3 पृथग्रूप, B1–4 Da1 D1. 3–7 Ca c °रूपौ (D6 °य) (for °ग्रूपौ) K1 समास्कंतौ (sic), K2 °छतौ, K3 सनार्छेतौ, Da1 D1 5 समाछन्तौ, D8 समृच्छेतां, Co समछनौ (for समार्छन्तौ) T1 2 G M पृथग्ज्वलतौ सज्जे(T1 सज्ये, G2 दृश्ये-, G3 युज्ये)-तां — ^{d}) K3 V1 B D (Dn1 om) S (T3 missing) क्रुद्धौ (for क्रोधं) B5 तत्र (for युद्धे) — After 64, B2 (marg) reads 66^{cd} and युद्धाभि (in 67^{a}), repeating the same in its proper place

65 ^{a}) कर्णस्याशिविषनिभा, K4 M1 °स्यासी(M1 °शी)-विषनिभां, D2 °स्यासीद्विषा रौद्रा, T1 G3 °स्यासीविषसमा — ^{b}) Da1 D1 5 रत्नभासवती, Dn1 S (T3 missing) °सारमयी(M1 य), D2 वज्रसममयी, D4 तत्र सारवती (for रत्नसार°) M1 दृढां — ^{c}) K3 -धनुप्रख्या, B1 -रथप्रख्या, T1 2 G M2–4 ध्वजप्रख्या, M1 -समप्रख्या (for -धनुःप्रख्या) — ^{d}) K4 V1 B (except B5) D T1 हस्तिकक्षा (D2 °क्ष, T1 °क्ष्य) (for °कक्ष्या) Ś2 Dn1 D1 M1 विराजते (Ś2 °त), K4 D8 व्यरोचत, T1 व्यराजति (for °जत) — After 65, T1 G2 3 read 69, repeating it in its proper place

66 ^{a}) T2 कपिध्वजस् (for °श्रेष्ठस्) B5 D8 च, D6 [ऽ]य (for तु) — ^{b}) Dn1 व्यादितास्य, G1 व्यायतास्यो

भीषयन्नेव दंष्ट्राभिर्दुर्निरीक्ष्यो रविर्यथा ॥ ६६
युद्धाभिलाषुको भूत्वा ध्वजो गाण्डीवधन्वनः ।
कर्णध्वजमुपातिष्ठत्सोऽवधीदभिनर्दयन् ॥ ६७
उत्पत्य च महावेगः कक्ष्यामभ्यहनत्कपिः ।
नखैश्च दशनैश्चैव गरुडः पन्नगं यथा ॥ ६८
सुकिङ्किणीकाभरणा कालपाशोपमायसी ।
अभ्यद्रवत्सुसंक्रुद्धा नागकक्ष्या महाकपिम् ॥ ६९
उभयोरुत्तमे युद्धे द्वैरथे द्यूत आहृते ।
प्रकुर्वाते ध्वजौ युद्धं प्रत्यहेषन्हयान्हयाः ॥ ७०
अविध्यत्पुण्डरीकाक्षः शल्यं नयनसायकैः ।
स चापि पुण्डरीकाक्षं तथैवाभिसमैक्षत ॥ ७१
तत्राजयद्वासुदेवः शल्यं नयनसायकैः ।

(for ॰स्यादि॰) B5 भयानक, Dn1 इवातक, T2 भयावह; G1 व्यराजत (for भयकर) — B2 reads 66^cd and युद्धाभि (in 67^a) for the first time after 64 — ^c) K8 पिष्टयन्, B1 (both times) भीषयञ्चैव (for ॰न्नेव) V1 B1 3-5 Da1 D1 3-8 S (T3 missing) इव (for एव) D1 देष्ट्राभिर् (sic), D4 दंष्ट्रानि (for दंष्ट्राभिर्) Dn1 दंष्ट्राभि-भीषयन्भाभिर् — ^d) Ś2 K2-4 D2 8 दुर्निरीक्षो, K1 ॰रीक्ष्ये (for ॰रीक्ष्यो) B2 (first time) रथिर् (for रविर्) M1 transp रवि and यथा

67 D2 om (hapl) 67–68 — ^a) K8 V1 Dn1 D8 युद्धा(K8 ॰का)भिलाषको भूत्वा, T1 G M क्रुद्धो(T1 युद्धा)भिलषि(G1 ॰क्षि)त गत्वा — ^b) M1 ध्वजौ D8 गांजीव- (for गाण्डीव-) D7 G1 -धन्विनः (for -धन्वन) — ^c) B2 कपिध्वजम् (for कर्ण॰) Ś2 अपातिष्ठत्, D8 उपातिष्ठन् — ^d) K8 शौवधीद् (sic), B (except B2) Dn1 D3.4 6 7 S (T1 missing) स्वस्थानाद् (for सोऽवधीद्) Ś K अभिनंदयन्, B1 2 अतिनर्दयन्, B3.5 Dn1 S (T3 missing) वेगवान्कपि, B4 D3 4 6 7 अभिनिर्दहन्, Da1 D1 5 ॰निर्दयन् (for ॰नर्दयन्)

68 D2 om 68 (cf. v l. 67) — ^a) K8 Dn1 उत्पपात, B2 4 उपेत्य तु, T1 उत्पद्य च (for उत्पत्य च) V1 B1 3-5 Da1 D1 3-8 तु (for च) — ^b) V1 B (except B5) D (D2 om) कक्षाम् (for कक्ष्याम्) K8 V1 B4 5 Da1 Dn1 D1.5 7 अभ्याहनत्, K4 D8 अभ्यहनन्, T2 अध्यहनत् (for अभ्य॰) B5 Dn1 S (T3 missing) तदा (for कपि) — B2 om (hapl.) 68^c–69^d — ^c) K1 नगैश्च (for नखैश्च) — ^d) T2 पलगं (for पन्नगं) K4 तथा (for यथा)

69 B2 om 69 (cf v l 68) T1 G2 3 read 69 for the first time after 65 — ^a) V1 B1 3-5 Dn1 D3-7 T1 (second time) 2 G3 (second time) M सा, Da1 D1 T1 (first time) G1 2 (both times).3 (first time) स- (for सु) — ^b) D8 गदा, T1 G2 3 (all first time) परा, T1 (second time) तथा, G (G2.3 both times) तदा; T2 M गता (for [आ]यसी) D2 कक्षा नागोपमायती; T2 M कालपाशोपमा गता — ^c) K8 सुसक्रुद्धो, Dn1 सुसंरब्धा V1 B1 3 4 D3.1 6 7 अभ्यद्रवत सक्रुद्धा, T1 G2 (both first time) अभ्यद्दवत सरब्धा; T1 (second time) 2 G1 2 (second time) 3 (both times) M अभ्यद्रवत सरब्धा — ^d) V1 B3 4 Da1 D1-7 नागकक्षा, B1 ॰कल्पा; Dn1 हस्तिकक्षा (for नागकक्ष्या) V1 B1 3-5 Da1 Dn1 D1 3-8 G1 [अ]थ त, D2 च तं, T1 G2 3 (all first time) [अ]स्य त, T1 (second time) [अ]र्पित; T2 G2 3 (both second time) [अ]पि त (for महा-) K8 नागवृक्षवन कपि

70 ^a) K8 V1 B1 3.5 Da1 D1 2 5 8 तयोर्घोरतमे (B1 ॰मैर्), B2 4 Dn1 D3 4 6 7 S (T3 missing) तयोर्घोरतरे (for उभयोरुत्तमे) Ś2 उत्तमै D2 तत्र (for युद्धे) — ^b) K2 4 [S]च्युत, D1 6 7 युद्ध (for द्युत) Co cites द्यूते (as in text) B1 D1 3.5 7 8 आह्वते, B2 D6 आगते, B3 Dn1 T2 आहिते, T1 G1 2 M आह्वये (G1 ॰यो), G3 आहवे (for आहृते) — ^c) K1 B1 D4 8 अकुर्वा(D4 ॰र्वी)ते; K4 D6 प्रकुर्वते, B3.5 Dn1 M2-4 प्रा(B3 अ)कुर्वता (for प्रकुर्वाते) K2 ध्वजो, V1 ध्वजे, G1 ध्वजा (for ध्वजौ) D2 युद्धे (for युद्ध) — ^d) T1 G2 प्रत्यहेषन् K8 D8 ह्या हयान् (by transp), B3 ह्या हया, G1 नयान्नया V1 प्रत्यहेषयता हयान्, Dn1 T2 पूर्व (T2 ॰र्वं-) पूर्वतर तदा (T2 ॰था) — After 70, Dn1 T2 ins

1007* हया हयानभ्यहेषन्स्पर्धमाना परस्परम् ।

[With the prior half, of 70^d T2 अभ्यहनन् (for ॰हेषन्)]

71 ^a) D8 आविध्यत् S (T3 missing) पुडरीकाक्षं (for ॰काक्ष) D2 अदहत्पार्श्वो सेना — ^b) D2 S (T3 missing) शल्यो — Ś K1 2 B2 D2 om (hapl) 71^c–72^b — ^c) S (T3 missing) त (for स) Dn1 शल्यश्च (for स चापि) Dn1 S (T3 missing) पुडरीकाक्ष (Dn1 ॰क्ष) — ^d) G3 M [आ]जौ (for [अ]भि-) K4 D3 [अ]भिसमीक्षत, V1 ॰समैष्यत, T1.2 G1 2 [आ]जौ समीक्षत (for [अ]भिसमै॰) K8 तथैताभिसमीक्षता

72 Ś K1 2 B2 D2 om 72^ab (cf v l 71) — ^a) D4 वा (for च) D2 3 [अ]जय (D3 ॰यन्); M2 [अ]नयद्

कर्णं चाप्यजयद्दृष्ट्या कुन्तीपुत्रो धनंजयः ॥ ७२
अथाब्रवीत्सूतपुत्रः शल्यमाभाष्य सस्मितम् ।
यदि पार्थो रणे हन्यादद्य मामिह कर्हिचित् ।
किमुत्तरं तदा ते स्यात्सखे सत्यं ब्रवीहि मे ॥ ७३

शल्य उवाच ।

यदि कर्ण रणे हन्यादद्य त्वां श्वेतवाहनः ।
उभावेकरथेनाहं हन्यां माधवपाण्डवा ॥ ७४

संजय उवाच ।

एवमेव तु गोविंदमर्जुनः प्रत्यभाषत ।
तं प्रहस्याब्रवीत्कृष्णः पार्थं परमिदं वचः ॥ ७५
पतेद्दिवाकरः स्थानाच्छीर्येतानेकधा क्षितिः ।
शैत्यमग्निरियान्न त्वा कर्णो हन्याद्धनंजयम् ॥ ७६
यदि त्वेवं कथंचित्स्याल्लोकपर्यसनं यथा ।
हन्यां कर्णं तथा शल्यं बाहुभ्यामेव संयुगे ॥ ७७
इति कृष्णवचः श्रुत्वा प्रहसन्कपिकेतनः ।
अर्जुनः प्रत्युवाचेदं कृष्णमक्लिष्टकारिणम् ।
ममाप्येतावपर्याप्तौ कर्णशल्यौ जनार्दन ॥ ७८
सपताकाध्वजं कर्णं सशल्यरथवाजिनम् ।
सच्छत्रकवचं चैव सशक्तिशरकार्मुकम् ॥ ७९
द्रष्टास्यद्य शरैः कर्णं रणे कृत्तमनेकधा ।
अद्यैनं सरथं साश्वं सशक्तिकवचायुधम् ।

(for [अ]ज°) B1 Da1 D1 M2 दृष्ट्वा (for दृष्ट्या)

73 a) M8 तथा (for अथ) D8 om (hapl) from स्सूतपुत्र up to ब्रवी (in 73^{f}) — b) K8 सन्मित, K4 संमित, D2 पाणिना, D4 आस्थित, D5 सास्मित (for स°) — After 73^{ab}, D2 ins

1008* उवाच प्रणयाद्राजन्सामपूर्वमिद वच ।

— Before 73^{c}, D2 6 ins कर्ण — d) D8 T2 इति (for इह) — e) B2 किमन्यत्, G2 किमतर (for किमुत्तर) K8 B2 T1 G3 तदा तस्मात्, G1 तु दातव्य, G2 तदा तस्य (for तदा ते स्यात्) Dn1 T2 किं करिष्यसि सग्रामे — f) T1 G M सत्यमेतद् (for सखे सत्य) Ś2 ब्रवीमि ते (for °हि मे) Dn1 T2 शल्य सत्यमथोच्यताम्

74 Ś K V1 D1-3 5 8 ins after the ref B Da1 D6 7 ins after 73

1009* हते त्वयि ह्यह हन्यामुभौ कृष्णधनजयौ ।

[K3 V1 B D3 6 7 तु (for हि) D8 हनिष्यामि (for ह्यह हन्याम्) D2 हते मयि कथ हन्याद् (for the prior half)] — a) G1 कर्ण Ś K2 रथे (for रणे) — b) Ś K1 2.4 एप (for अद्य) — c) B2 [आ]जौ (for [अ]ह) — d) B2 माधवफाल्गुनौ (for °पाण्डवौ)

75 Ś K1 2 S (T8 missing) om the ref — a) K1 3 4 B4 एतत् (for एव) — b) T1 G2 ह्यभ्यभाषत, T2 G1.3 M [ऽ]प्यभ्य° (for प्रत्य°) — c) G1 स प्रसह्य (for त प्रहस्य) K8 कृष्ण B5 अथाब्रवीत्तदा कृष्ण — d) B5 Dn1 सत्य पार्थं (Dn1 °र्थम्) (for पार्थं परम्) K8 रम्यमिद, B3 Da1 D1 5 सत्य , T2 परिमित (for परमिद)

76 a) K8 एते (for पतेद्) — b) K8 V1 B1 3-5 Da1 D1 3-5 7 दीर्ये(K8 र्य)त, K4 दर्पिता, B2 दीर्यते (for शीर्येत) K2 [अ]निकदा Dn1 शुष्येदपि महोदधि, D2 मेरु दीर्यत वा क्षिति, S (T8 missing) शीर्ये(T1 मज्ये ; M1 शीर्या)द्भूमिरनेकधा — c) Da1 D1 5 शे(Da1 शै)-त्यमग्नेर् K8 V1 B Da1 D1-5 7 8 न त्वां, D6 T1 M हित्वा, T2 नित्य, G1 3 हि त्वा, G2 यद्वा (for न त्वा) — d) Dn1 transp हन्यात् and कर्णो K8 V1 B2 3 5 Da1 Dn1 D3-5 7 8 धनजय (Dn1 D8 °य) (for °यम्)

77 a) D4 यदित्वेवं V1 चैव, Dn1 वैतत्, D6 S (T8 missing) त्वेतत् (for त्वेव) D6 कदाचित् (for कथ°) — b) K8 लोक, T1 G2 M लोके (for लोक) Ś Dn1 D1 3 -पर्यासन, B1 पर्यसनान्, B2 °वन (for °सन) Ca cites लोकपर्यसन (as in text) K8 B2 5 तथा, B1 महत्, Dn1 D6 S (T8 missing) भवेत् (for यथा) — c) D8 हन्यात् Dn1 कर्णे, M8 कर्णस् — d) Dn1 सयुगौ

78 b) D8 प्रहसत्; M1 प्राहसन् — d) Dn1 अक्लिष्टकारिण° — e) D8 सम् (for मम) V1 B1 3 [ए]व ताव्, B5 [ए]वैतद्, Dn1 तावद् (for [अ]प्येताव्) B3 4 Da1 D1 6-7 ममैव (B3 °मापि, B4 °मैव) तावत्पर्याप्तौ, S (T8 missing) ममैव तु न (G3 न तु) पर्याप्तौ (G2 °प्तो) Ca cites पर्याप्तौ. — f) K8 V1 B D (except Dn1 D2) शल्यकर्णौ Ś2 जनार्दन

79 a) Ś2 K1 V1 B Da1 Dn1 D1 3-8 S (T8 missing) सपताक-, D2 स्वमद्य स (for सपताका) K8 -रथं (for -ध्वज) — b) T2 सशल्यं D8 -कार्मुकं (for -वाजिनम्) — c) B2 छत्रं वै कवच, T2 सचित्रक° (for सच्छत्र) — Da1 om (hapl) 79^{d}–80^{c} — d) B5 D8 6-8 T2 G2 3 M -वरकार्मुक (for -शर°)

80 Da1 om 81^{abc} (cf v 1 79) — a) D6 द्रक्ष्यसि (for द्रष्टासि) V1 B Dn1 D1 3-7 रणे (for शरै) K1 2 Dn1 कृष्ण, V1 B2 D1 5 तूर्णं (for कर्णं) D2 सिद्राष्ट

12 23 न हि मे शाम्यते वैरं कृष्णां यत्प्राहसत्पुरा ॥ ८०
अद्य द्रष्टासि गोविन्द कर्णमुन्मथितं मया ।
वारणेनेव मत्तेन पुष्पितं जगतीरुहम् ॥ ८१
अद्य ता मधुरा वाचः श्रोतासि मधुसूदन ।
अद्याभिमन्युजननीमनृणः सान्त्वयिष्यसि ।
कुन्तीं पितृष्वसारं च संप्रहृष्टो जनार्दन ॥ ८२
अद्य बाष्पमुखीं कृष्णां सान्त्वयिष्यसि माधव ।
वाग्भिश्चामृतकल्पाभिर्धर्मराजं युधिष्ठिरम् ॥ ८३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि त्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥

समरे तूर्णं, D8 दृष्ट्वा शल्य रथे कर्णं, S (T8 missing) तं पश्याद्य मया कृष्ण (G1 कर्णं) — b) K8 V1 B D (Da1 om) शरैर्भिन्नश्च (for रणे कृतम्) T1 2 G2 8 M शरैः क्षिप्त (M1 कृष्ण) धरातले, G1 कृष्ण क्षिप्तं शरैर्मया — c) K1 अश्वैर्न, K8 D2 T2 अश्वेन, B2 अश्वैव, Dn1 G2 अश्वैव (for अश्वैर्न) Ś K1 2 4 सशर (for सरथ). T1 चाश्व (for साश्व) — d) K8 °वरायुध, S (T8 missing) वरकार्मुक (for कवचायुधम्) — After 80^{abcd}, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 8–7 S (T3 missing) ins

1010* सचूर्णितमिवामर्दै पादप पश्य दन्तिना ।
अद्य राधेयभार्याणा वैधव्य समुपस्थितम् ।
ध्रुव स्वप्नेष्वनिष्टानि ताभिर्दृष्टानि माधव ।
ध्रुवमद्यैव द्रष्टासि विधवा कर्णयोषित ।

[(L 1) K4 B1 4 5 D8 6 7 सचालितम् (for सचूर्णितम्) B2 मया कृष्ण, Dn1 T2 इवारण्ये, T1 इवामध्ये, G8 °घ त्व (for °मर्दै) D6 समर्दै (for पादप) Dn1 दंतिना यथा (for पश्य दन्तिना) S (T3 missing) वृक्ष पश्याद्य दंतिना (for the posterior half) — (L 2) G1 -दाराणां (for भार्याणा) — (L 3) K4 V1 B1–4 Da1 D1 3 4 6 स्वप्ने हि, B5 सुप्ते हि, D7 स्वप्नानि (for स्वप्नेषु) K4 D6 [अ]रिष्टानि (for [अ]नि°) — (L 4) Dn1 T2 द्रष्टासि ध्रुवमद्येव (for the prior half) T1 G M कर्णगन्यियो (for °योषित)]

— After the above, G8 reads 82^{cd} V1 B1 5 Da1 D1 5 read 80^{ef} twice T1 reads 80^{ef} after 82^{cd} — e) B1 तत् (for मे) K8 शम्यते Da1 D1 5 (all second time) वीर, Dn1 मन्यु (for वैरं) V1 B5 Da1 D5 (all first time) न शाम्यति हि मे मन्यु, B1 (first time) 8 D8 न हि शाम्यति मे मन्यु (D8 वीर) — f) K4 कृष्ण यत्, B5 (first time) यत्कृष्णा (by transp), D1 (first time) 2 कृष्णा यत् V1 B1 5 Da1 D1 5 (all second time) यदनेन हृतं पुरा, Dn1 S (T8 missing) यदनेन पुरा हृतं — After 80, V1 B1 5 Da1 Dn1 D1 5 6 T2 G M ins

1011* कृष्णा सभागता दृष्ट्वा मूढेनादीर्घदर्शिना ।
असकृत्प्रहसता क्षिपता च पुन पुन ।

[(L 2) Om in M. B1 तदा (for तथा) Da1 D1 5 6 तदोपहसता, T2 तथाप° B1 क्षिप्यता, T2 ज्वलता (for क्षिपता)]

81 T1 om (hapl) 81^{a}–82^{b} — b) K2 उन्मथित (for उन्म°) B1 रणे (for मया) — c) K8 4 G3 वारणेनैव, G1 °न च (for °नेव) — d) K1 -रुहव् (for °रुहम्) Cc cites जगतीरुहम् (as in text)

82 T1 om 82^{ab} (cf v l 81) — a) K3 मधुना, G2 8 अद्य ता K4 वाचा, G8 वाच — b) G8 श्रोतासि K4 D2 8 मधुसूदन — After 82^{ab}, V1 B Da1 Dn1 D1 8–7 T2 G M ins

1012* दिष्ट्या जयसि वार्ष्णेय इति कर्णे निपातिते ।

[V1 दृष्ट्या T2 G M गोविंद (for वार्ष्णेय)]

— D8 om 82^{cdef} G8 reads 82^{cd} after 1010* — c) K8 अथ (for अद्य) B6 G8 अभिमन्योर् (for अभिमन्यु) — d) B5 अनृण, Dn1 प्रहृष्ट, D4 6 T1 G1 3 अनृणां (for अनृण.) K8 सात्वयिष्यामि, B3 °यिष्यति, B4 ज्ञातयिष्यसि (for सान्त्व°) D2 अनृणा सम्प्रयास्यसि — After 82^{cd}, T1 reads 80^{ef} — e) K1 Da1 D1 5 कुन्ती (for कुन्तीं). Ś K1, 2 4 Da1 D1 5 G2 पितृ(Da1 D1 5 °तु)स्वसार (for °ष्वसार) — f) D3 G3 सम्प्रहृष्टा (G3 °ष्टा), Dn1 प्रहृष्ट सन् (for संप्रहृष्टो) K3 D1 जनार्दन

83 b) K8 V1 B1 3 4 D (except Dn1 D8) S (T8 missing) समाश्वासय (for सान्त्वयिष्यसि) — d) T1 धर्मराजो Dn1 च पाडव (for युधिष्ठिरम्)

Colophon om in Ś2, T3 missing — *Day of Karnas Generalship* Ś1 K1 2 द्वितीये (K1 °य) युद्धदिवसे — *Adhy name* T2 कर्णार्जुनयुद्ध, M1 द्वैरथे — *Adhy no* (figures, words for both) Ś1 (sec m) 81, B1 85, B5 88, Da1 97, D1 80, D4 67, D6 66, T1 G2 3 M1 103, T2 96, G1 M2–4 102

६४

संजय उवाच ।
तद्देवनागासुरसिद्धसंघै-
र्गन्धर्वयक्षाप्सरसां च संघैः ।
ब्रह्मर्षिराजर्षिसुपर्णजुष्टं
बभौ वियद्विस्मयनीयरूपम् ॥ १
नानद्यमानं निनदैर्मनोज्ञै-
र्वादित्रगीतस्तुतिभिश्च नृत्तैः ।
सर्वेऽन्तरिक्षे ददृशुर्मनुष्याः
खस्थांश्च तान्विस्मयनीयरूपान् ॥ २
ततः प्रहृष्टाः कुरुपाण्डुयोधा
वादित्रपत्रायुधसिंहनादैः ।
निनादयन्तो वसुधां दिशश्च
स्वनेन सर्वे द्विषतो निजघ्नुः ॥ ३
नानाश्वमातङ्गरथायुताकुलं
वरासिशक्त्यृष्टिनिपातदुःसहम् ।
अभीरुजुष्टं हतदेहसंकुलं
रणाजिरं लोहितरक्तमाबभौ ॥ ४
तथा प्रवृत्तेऽस्त्रभृतां पराभवे

64

☞ This adhy is missing in T$_3$ (cf v l 8 60 32)

1 ^{a}) K$_3$ D$_3$ तद्देव, Dn$_1$ तैदेव (sic), T$_1$ तथैच; G$_1$ -सदेव-, G$_3$ तदैव (for तद्देव-) K$_1$ नागास्वर-, M$_1$ -नागसुर- (for -नागासुर-) K$_3$ V$_1$ B$_{1\,2\,4\,5}$ Dn$_1$ D$_{2-4\,6-8}$ -सिद्धयक्षैर्, B$_3$ Da$_1$ D$_{1.5}$ T$_{1\,2}$ G$_1$ -यक्षसिद्धैर् (T$_1$ °द्धौ), G$_{2\,3}$ M सिद्धयक्ष (for सिद्धसंघैर्) — ^{b}) K$_3$ -यक्षाप्सरसश्, V$_1$ B Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1-7}$ T$_1$ G$_{1\,3}$ -रक्षोप्सरसां; D$_3$ यक्षोरगणा (sic), G$_2$ M$_1$ -नागाप्सरसां, M$_{2-4}$ विद्याप्स (for -यक्षाप्स°) D$_3$ om च D$_6$ समूहै, S (T$_3$ missing) गणैश्च (for च संघै) — ^{c}) K$_3$ सुवर्णजुष्ट, B$_1$ -सुपर्णगुप्त (for -सुपर्णजुष्ट) — ^{d}) Da$_1$ D$_{1\,3}$ विस्मयनीयकल्प, D$_2$ °मानरूप (for °नीयरूपम्)

2 D$_3$ om (hapl) 2 D$_7$ om 2^{abc} — ^{a}) K$_4$ ननाद्यमान, T$_1$ रौराथ°, G$_1$ M रारस्य°, G$_2$ रारस्य°, G$_3$ दारस्य° (for नानद्य) M$_1$ निनद — ^{b}) K$_4$ वादित्र-गीतै, G$_{1\,2}$ हास- (for °गीत-) K$_3$ V$_1$ B$_{1\,3-5}$ D$_{3\,4\,6\,7}$ -स्तुतिहास(D$_6$ स्य)नृत्तै, B$_2$ Dn$_1$ -स्तुतिनृत्य-हासै, T$_{1\,2}$ स्तुतिहास(T$_2$ °स्य)नृत्तै, G$_{1\,2}$ स्तुतिगीत-नृत्तै (for स्तुतिभिश्च नृत्तै) K$_4$ नृत्तै Da$_1$ D$_{1\,5}$ वादित्रनृत्यस्तुतिहासगीतै — ^{c}) K$_{3\,4}$ Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1\,3\,5}$ S (T$_3$ missing) सर्वेंतरि(Dn$_1$ र)क्षं, V$_1$ B D$_4$ °रीक्ष (B$_1$ क्षे) (for °रिक्षे) — ^{d}) K$_{3\,4}$ D$_6$ स्वस्थाश्च, V$_1$ B$_5$ T$_2$ स्व(T$_2$ ख)स्थाश्च, D$_7$ खस्तांश्च (for खस्थांश्च) V$_1$ तद् (for तान्) K$_3$ विस्मयरूपयुक्तान्, K$_4$ B$_2$ विस्मय-नीयरूप (for °रूपान्) Dn$_1$ स्वस्थाश्च तद्विस्मयनीयरूप

3 ^{a}) S (T$_3$ missing) मुख्या (for -योधा) — ^{b}) D$_2$ विचित्र- (for वादित्र-) K$_1$ B$_5$ -यन्त्रायुध; K$_4$ -तोषा-युध, V$_1$ B$_{1-4}$ Da$_1$ D$_{1\,3-7}$ -शब्दायुध-, Dn$_1$ -शंखस्वन-; D$_2$ -शस्त्रायुध-, D$_3$ -यन्त्रायुत-, M$_1$ चित्रायुध- (for -पत्रा-युध-) — ^{c}) V$_1$ B$_3$ Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1\,2\,5}$ विनादयंतो, D$_6$ S (T$_3$ missing) सनाद° (for निनाद°) K$_1$ D$_6$ G$_1$ M$_1$ वसुधा V$_1$ B$_{1\,4}$ Da$_1$ D$_{1\,3-7}$ दिव, M$_1$ दिवश् (for दिशश्) — ^{d}) V$_1$ सर्व-, B$_2$ सर्वं, Dn$_1$ सर्वान् (for सर्वे) B$_2$ D$_6$ द्विषता M [ऽ]भिजघ्नु (for नि°)

4 ^{a}) K$_3$ V$_1$ B D नराश्व-, K$_4$ ननास्व- (sic), S (T$_3$ missing) रथाश्व (for नानाश्व-) K$_3$ (marg as in text) V$_1$ -रथैर्युताकुल, B$_2$ D$_6$ -रथायुधाकुल, Dn$_1$ D$_2$ रथै समाकुल, S (T$_3$ missing) नरा(G$_3$ -रथा)युत तदा (for -रथायुता-कुल) — ^{b}) K$_4$ वराशि-, V$_1$ B$_{1\,3\,4}$ Da$_1$ D$_{1\,3\,4\,6-8}$ गदासि, B$_2$ कुलसि- (sic), Dn$_1$ D$_{2\,5}$ S (T$_3$ missing) शरासि- (for वरासि) K$_4$ -शक्तृष्टि-, D$_3$ -शस्त्यृष्टि, T$_{1\,2}$ G$_2$ M$_1$ -शस्त्रयष्टि (for -शक्त्यृष्टि-) G$_2$ M -दु पह (for -दु सहम्) — ^{c}) K$_3$ अमीतजुष्ट, Dn$_1$ अंभोरु°, D$_3$ अभीम° (for अभीरु°) V$_1$ B$_{1\,3\,4}$ नरदेव-, Da$_1$ D$_{1\,3-5}$ नरदेह- (for हतदेह) — ^{d}) Ś K B$_{3\,5}$ Dn$_1$ D$_{2\,3}$ लोहितमाबभौ तदा (K$_2$ था), B$_2$ °रक्तया बभौ (for °रक्तमाबभौ) Co cites लोहित and रक्तं — After 4, N ins

1013* बभूव युद्ध कुरुपाण्डवाना
यथा सुराणामसुरै सहाभवत् ।
[(L 2) Ś$_2$ K$_4$ असुरै (for असुरै)]

5 ^{a}) K$_1$ [ऽ]स्तुभ्यता (sic), K$_3$ D$_{4\,3}$ [ऽ]सुभृता (K$_3$ °ता), B$_{2\,3}$ Da$_1$ D$_{1\,6}$ सुहृदां, D$_2$ [ऽ]ख्रसृतां (for °भृतां) Dn$_1$ तुमुले सुदारुणे, S (T$_3$ missing) सुभृशं परंतपौ (for ऽस्त्रभृता पराभवे) — ^{b}) Ś$_1$ B$_6$ D (except D$_2$) धनजयस्य (for °जयश्च) V$_1$ B$_{1\,3.4}$ Da$_1$ Dn$_1$ D$_{1\,3-7\,3}$ (by corr) T$_1$ [आ]धिरथेश्, B$_5$ D$_{2\,3}$ (before corr) °रथश्, T$_2$ G [अ]तिरथि(G$_2$ °थ)श् (for [आ]धि°) — ^{c}) M$_3$ partly damaged T$_{1\,2}$ G M$_{1\,2\,4}$ सर्वा निशि-तैर् (for सैन्य च शितैर्) B$_2$ शतैर्; D$_3$ शरैर् (for

धनंजयश्चाधिरथिश्च सायकैः ।
दिशश्च सैन्यं च शितैरजिह्मगैः
परस्परं प्रोर्णुवतुः स्म दंशितौ ॥ ५
ततस्त्वदीयाश्च परे च सायकैः
कृतेऽन्धकारे विविदुर्न किंचन ।
भयात्तु तावेव रथौ समाश्रयं-
स्तमोनुदौ खे प्रसृता इवांशवः ॥ ६
ततोऽस्त्रमस्त्रेण परस्परस्य तौ
विधूय वाताविव पूर्वपश्चिमौ ।
घनान्धकारे वितते तमोनुदौ
यथोदितौ तद्वदतीव रेजतुः ॥ ७
न चाभिमन्तव्यमिति प्रचोदिताः
परे त्वदीयाश्च तदावतस्थिरे ।
महारथौ तौ परिवार्य सर्वतः
सुरासुरा वासवशम्बराविव ॥ ८
मृदङ्गभेरीपणवानकस्वनै-
र्निनादिते भारत शङ्खनिस्वनैः ।
ससिंहनादौ बभतुर्नरोत्तमौ
शशाङ्कसूर्याविव मेघसंप्लवे ॥ ९
महाधनुर्मण्डलमध्यगावुभौ
सुवर्चसौ बाणसहस्ररश्मिनौ ।
दिधक्षमाणौ सचराचरं जग-

शितैर्) — d) Ś1 प्रोर्णुवत , Ś2 प्रोर्णवत , K1 4 प्रा(K4 प्रो)र्णवत्त , K8 प्राणुदता, V1 Da1 D1 6 8 प्रोश्रुवतुश्; B2 तौ वध्वश् (sic), B8 Dn1 T1 G M प्रावृणु(G2 °ण)ता, D2 ताडयतु , D4 प्रणुदतुश्, D8 प्रोर्णुवतुश्, T2 प्राणवता, Ca प्रोर्णुवत , Cc मोथयत्तौ (for प्रोर्णुवतु) K8 B3 D8 सु-, V1 B1. 2 4 Da1 D1 8–7 S (T3 missing) च (for स्म) K4 G1 2 दंसितौ, G3 M दंसितै (for दंशितौ) B5 Dn1 D2 सुदंशितै (for स्म दंशितौ)

6 a) Ś2 K4 तदा (for ततस्) D8 त्वदीयाश् (for °याश्) K4 परा, D8 परांश् (for परे) K2 om च — b) K8 D2 G1 कृताधकारे (for कृतेऽन्ध°) Dn1 ददृशुर् (for विविदुर्) D8 किश्चन — c) B1 4 Da1 D1 8–6 7 भयातुरा, B3 D6 T1 °तुराव्, D2 °त्तु ताम् (for °त्तु ताव्) Ś2 (sup lin as in text) K4 V1 B3–5 Dn1 D8 4. 6 T1 M2 4 एकरथौ, K8 Da1 D1. 2 5 7 एकरथ (D1 °थ), B1 D3 एकरथे (for एव रथौ) Ś1 V1 D2 3 G1 समाश्रय (G1 °यस्), K2 °श्रयत्, K6 महाश्रयौ (for समाश्रयस्) B2 भयान्वभावेकरथौ समाश्रयस् — d) Ś1 तमो रदौ, K1 हु सो नुदौ (sic), B1 D7 तमोभ्रुदौ, B2 तमानुदौ, M1 वमेरदौ (for तमोनुदौ) K1 3 6 प्रसृत, K8 D5 6 T2 G3 स्वमस्(D6 °कृ)ता, B2 खेऽद्भुतम्, T1 G2 तौ महृता, M स्वा-(M1 स्वा)प्रसृता (for खे प्रसृता) B2 एव सर्वत , D2 इवांशुमान् (for °शव) Dn1 ततोभवत्त्वद्भुतमेव सर्वत

7 a) K1 2 [ऽ]स्त्रमत्रेण K8 परस्पतौ, Dn1 D1 2 °स्पर तौ, T1. 2 °स्परं च तौ, G M परेण तौ (G1 वै) तदा (for परस्परस्य तौ) B1. 4 D7 8 om तौ — b) Da1 D1. 5 विधूय रुद्राव्, T1 विधूतवाताव्, M1 विधूतपापाव् — c) D2 बाणाधकारे (for घनान्ध°) B4 तमोनुमौ, Da1 तमौनुदौ, Ca. c तमो° (as in text) G1 घनाधकारो विततो यथोदितौ — d) K1 यथोदितस्, K8 तथोदितौ, G1 तमोनुदौ (for यथोदितौ)

8 a) D2 नरा, D8 ततो (for न च) K8 D1 [अ]ति-(D1 °भि)मर्तव्यम्, K4 [अ]भ्यमतव्यम्, V1 B1 3 5 Da1 Dn1 D5 8 S (T3 missing) [अ]भिसर्तव्यम्, B3 4 D3 4 6 7 Cv [अ]तिसर्तव्यम्, D2 हि मर्तव्यम् (for [अ]भिमन्तव्यम्) K8 अवायुरात्मका (sic), Dn1 इति प्रहार्पिता , D4 इतीव मोहिता ; T2 इति प्रबोधिता (for इति प्रचोदिता) — b) Dn1 T1 2 तथा, M2 तव (for तदा). — d) B1 5 D6 7 T1 2 G1 2 सुरासुरौ (for °सुरा) B2 6 Dn1 शबरवासवाव् (for वासवशम्बराव्)

9 a) T1 -पटहानक- (for -पणवानक) Ca cites पणव S1 K2 -स्वरैर्; K1 -सुरैर्, K4 -भ्रनैर् (for स्वनैर्) — Dn1 D2 om (hapl) 9b — b) K8 B D3 4 6 7 T2 G1 निनादित (K8 T2 °तैर्, G1 °तौ), T1 विनादिते (for निना°) S (T3 missing) वाहन- (for भारत) Ś K D2 -नि स्वनै.. — c) V1 तौ (for स) K4 Dn1 S (T3 missing) स(G2 3 तौ)सिंहनादैर्, B Dn1 D1 3–7 तौ (B2 5 स-) सिंहनाद (for ससिंहनादौ) K1 वमत (sic); K8 वहतुर्; K4 V1 B Da1 Dn1 D1. 3 5–7 नदतुर्, D4 चदतुर् (for बभतुर्) D2 च बभूवतुस्तौ (for बभतुर्नरोत्तमौ) — d) G2 3 पतगचंद्राविव दु सहावुभौ — After 9, Dn1 ins

1014* विरेजतुस्तौ पुरुषर्षभौ तदा ।

10 G3 om 10 — a) K1 -मध्यगावभौ, T1 -मध्यवर्तिनौ, T2 G1 3 M -मध्यगोचरौ (for -मध्यगावुभौ) — b) V1 G1 M1 2 4 -रश्मिणौ, Dn1 D6 8 (before corr) T2 -दीधिती, D5 (by corr) -दीधती (for -रश्मिना) — c) K1 Dn1 दिधक्षमानौ (Dn1 °सौ), K3 दिधक्ष्यमाणौ, D5 दिधिक्ष°, T1 M1 द(M1 दि)धक्ष° (for

द्युगास्तसूर्याविव दुःसहौ रणे ॥ १०

उभावजेयावहितान्तकावुभौ
जिघांसतुस्तौ कृतिनौ परस्परम् ।
महाहवे वीरवरौ समीयतु-
र्यथेन्द्रजम्भाविव कर्णपाण्डवौ ॥ ११

ततो महास्त्राणि महाधनुर्धरौ
विमुञ्चमानाविषुभिर्भयानकैः ।
नराश्वनागानमितौ निजघ्नतुः
परस्परं जघ्नतुरुत्तमेषुभिः ॥ १२

ततो विसस्रुः पुनरर्दिताः शरै-
र्नरोत्तमाभ्यां कुरुपाण्डवाश्रयाः ।
सनागपत्त्यश्वरथा दिशो गता-
स्तथा यथा सिंहभयाद्वनौकसः ॥ १३

ततस्तु दुर्योधनभोजसौबलाः
कृपश्च शारद्वतसूनुना सह ।
महारथाः पञ्च धनंजयाच्युतौ
शरैः शरीरान्तकरैरताडयन् ॥ १४

धनूंषि तेषामिषुधीन्हयान्ध्वजा-
न्रथांश्च सूतांश्च धनंजयः शरैः ।
समं च चिच्छेद पराभिनच्च ता-
ञ्शरोत्तमैर्द्वादशभिश्च सूतजम् ॥ १५

अथाभ्यधावंस्त्वरिताः शतं रथाः

द्विपक्ष°) — ^{d}) T_1 G_1 M दु षहावुभौ (for दु सहौ रणे) G_8 उभौ (for रणे)

11 ^{a}) $T_{1\ 2}$ $G_{1\ 2}$ M अजय्याव् (G_2 °य्याव्) (for अजेयाव्) K_2 अहितातंकाव्; T_1 °तांसराव् (for °तान्तकाव्) — ^{b}) V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-7}$ $T_{1\ 2}$ G M_{2-4} उभौ (V_1 विभ्र) जिघांसू, D_8 जिघांसयतौ (for °तुस्तौ) Ś $K_{1\ 2}$ D_2 कृतिन॰ (for °नौ) M_1 जिघाजिघांसकृसितौ परस्परं — ^{c}) T_2 महाभये, M_{3-4} °रणे (for °हवे) K_8 वीरवरै ; V_1 B_{1-4} Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7\ 8}$ G M °तरौ (M_1 °रे), B_5 Dn_1 T_2 वीतभयौ (for वीरवरौ) D_2 उभौ धनुर्गोहवरौ समीयतुर् — ^{d}) B (except B_1) Dn_1 $D_{3\ 4\ 6-8}$ महेन्द्र-, S (T_3 missing) सुरेंद्र- (for यथेन्द्र-) $Ś_2$ -जंभाव्, D_8 -जृम्भाव्; $G_{2\ 3}$ M_{2-4} वृत्राव् (for -जम्भाव्) Da_1 $D_{1\ 5}$ पार्थसूतजौ (for कर्णपाण्डवौ)

12 D_2 om 12 Dn_1 reads 12^{ab} on marg — ^{b}) Dn_1 $D_{1\ 5}$ भयानकौ (for °नकैः) — ^{c}) K_8 अरिसमितानि (for अमितौ निजघ्नतु) V_1 B D (D_8 om) अमितान् (for अमितौ) S (T_8 missing) रथान्द्विपांश्चापि तथा हयान्न(G_2 हयास्तथा न)रान् — ^{d}) K_1 जघ्नत्तर् (sic), K_4 जघ्नुतुर् V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 4-7}$ परस्परं चा(D_4 वा)पि महारथौ नृ(V_1 Da_1 $D_{1,\ 5}$ °शरैर्नृ)प

13 ^{a}) K_2 V_1 [ऽ]भिसस्रु ; D_8 विशस्रु (for विसस्रु) K_1 मर्दिभा (sic), B_4 उर्जिता , $D_{2,\ 7}$ G_2 मार्दिता Dn_1 नरा (for शरैर्) — ^{b}) $Ś_1$ $K_{1\ 2}$ वरोत्तमाभ्यां, $Ś_2$ यथो° (for नरो°) $Ś_1$ $K_{1\ 2}$ D_1 कुरुपाण्डवान्न(D_1 °श्र)य , D_8 °वाश्रय, G_1 °वाश्रिता (for °वाश्रया) — ^{c}) $Ś_2$ -पत्याश्व-; D_2 पक्षपश्व- (for -पत्त्यश्व) D_8 -विरथा (for -रथा) G_1 शरा हतास् (for दिशो गतास्) K_1 गतस्; K_3 B_5 Dn_1 दश, D_8 धुतास्, $T_{1\ 2}$ $G_{1\ 3}$ M द्रुतास् (for गतास्) — ^{d}) K_1 तथा तथा, K_3 यथा तथा (by transp), T_1 मृगा यथा Dn_1 सिंहहता (for °भयाद्)

14 ^{a}) K_3 B_5 च (for तु) K_1 सेफला (sic) (for -सौबला) — ^{b}) Da_1 Dn_1 कृपेण, D_8 द्रौणिश्च (for कृपश्च) K_1 B_1 Da_1 $D_{1\ 3-6}$ Ca शारद्वतिसूनुना, K_4 V_1 D_2 सारद्वत° S (T_3 missing) कृपो गुरोश्चापि सुतो महाहवे — ^{c}) B_2 धनजयावुभौ, G_1 °जय रणे — ^{d}) Da_1 Dn_1 T_1 शरीरार्तिकरैर्, G_1 °रातिगमैर्, $G_{2\ 3}$ M °रातिदरैर् (for °रान्तकरैर्) K_4 V_1 G_1 M_1 अताडयत् (for °डयन्)

15 ^{a}) $K_{1\ 2}$ M_1 इषुधीर्, $B_{2\ 4}$ Da_1 $D_{1\ 3-7}$ °धी-, T_1 G °भिर् (for °धीन्) K_1 D_3 हया (D_8 °य-) ध्वजा॰ Dn_1 D_2 ध्वजान्हयान् (by transp), G_2 हया द्विपा॰ K_8 om. ध्वजान् V_1 गजान्, B_5 रथान्; $T_{1\ 2}$ $G_{1\ 3}$ M_1 द्विपान् (for ध्वजान्) — ^{b}) K_4 रथाश्च- (for रथांश्च) $K_{3\ 4}$ V_1 $B_{1\ 3\ 4}$ Da_1 $D_{1\ 3-5\ 7}$ स- (for च) — ^{c}) $Ś_1$ समंश-चिच्छेस्, K_8 D_2 स संप्रचिच्छेद, V_1 $B_{1\ 4}$ Da_1 D_{1-7} S (T_3 missing) समं प्र°, D_8 तत॰ प्र° (for समं च चि°) K_8 शराभिनछतान्, K_4 पदातिन शरान् (for पराभिनच्च तान्). B_5 तत॰ (for च तान्) $B_{2\ 3}$ Dn_1 सम प्रमथ्याशु परान्स॰ मंतत॰ Ca cites सम (as in text) — After 15, D_2 ins

1015* ते पञ्च वीरा सततं हता[या]रथा
निकृत्तदेहार्जुनबाणवेगै ।
अद्रुद्रुवुस्तत्र पदातयो भृश
रुरुह[ह्य] रथान्येषु पुनर्ययुश्च तम् ।

16 ^{a}) K_3 D_7 तथा, M_3 अतो (for अथ) K_3 V_1 B Da_1 $D_{1\ 3-7}$ त्वरित, D_8 चरितं (for त्वरिता) D_6 transp शत and रथा — ^{b}) Ś $K_{1\ 2\ 4}$ V_1 B_3 Dn_1 D_2 गजा(K_4 °जां)श्चार्जुनम्, D_6 T_2 G च नागा जयम्, T_1 च

शतं च नागार्जुनमाततायिनः ।
शकास्तुखारा यवनाश्च सादिनः
सहैव काम्बोजवरैर्जिघांसवः ॥ १६
वरायुधान्पाणिगतान्करैः सह
क्षुरैर्न्यकृन्तंस्त्वरिताः शिरांसि च ।
हयांश्च नागांश्च रथांश्च युध्यतां
धनंजयः शत्रुगणं तमक्षिणोत् ॥ १७
ततोऽन्तरिक्षे सुरतूर्यनिस्वनाः
ससाधुवादा हृषितैः समीरिताः ।
निपेतुरप्युत्तमपुष्पवृष्टयः
सुरूपगन्धाः पवनेरिताः शिवाः ॥ १८
तदद्भुतं देवमनुष्यसाक्षिकं
समीक्ष्य भूतानि विसिस्मियुर्नृप ।
तवात्मजः सूतसुतश्च न व्यथां
न विस्मयं जग्मतुरेकनिश्चयौ ॥ १९
अथाब्रवीद्द्रोणसुतस्तवात्मजं
करं करेण प्रतिपीड्य सान्त्वयन् ।
प्रसीद दुर्योधन शाम्य पाण्डवै-
रलं विरोधेन धिगस्तु विग्रहम् ॥ २०
हतो गुरुर्ब्रह्मसमो महास्त्रवि-

नागा शतम् (for °गार्जुनम्) — c) S1 K2 शकारास्तुखारा, K3 B (except B5) Da1 Dn1 D1 2 4-7 शकास्तुषारा, T1 G2 3 गतास्तुरगैर्, T2 G1 M1 शकास्तुरगैर्, M2-4 शतं (M2 °र) तुरगैर् (for शकास्तुखारा) G2 यवनैश् V1 B2-4 D3 4 6-8 तु, B5 स- (for च) — d) Some MSS. कांभोजवरैर्, K1 काम्बोज°, K3 कावोजशरैर्, D2 °रथैर् (for °वरैर्) K3 जिघासयान् (for °सव)

17 a) S (T3 missing) वरायुधं (for °युधान्) T2 प्रासशतं, M1 प्राणिशत (for पाणिगतान्) B1 4 Da1 Dn1 D1. 3-7 पाणिगतै शरै सह, D2 पाणितलैर्भ्रंजान्शरै, T1 G1 (*sup lin*) M2-4 प्रा(M2-4 पा)णिशत शरै सह, G2 3 प्राणिश(G3 °ग)त महीपते (for पाणिगतान्करै सह). K3 समस्तान् (for करै सह) — b) K2 नृकृतस, K3 निकृतं, V1 B4 5 Da1 Dn1 D1 3-7 न्य(V1 नि)कृतत्, B1 निकृतस् (for न्यकृन्तंस्) K3 V1 B2-5 Da1 D1 3-5 7 त्वरित°, Dn1 प्रपतन् (for त्वरिता) T1 G1 निकृतन्यपतन्, T2 G3 M निकृत्तान्यपतन्, G2 निकृत्य न्यपतन् (for न्यकृन्तस्त्वरिता) D2 सह क्षुरैर्निकृतानि शिरासि° — c) G3 हताश्च- (for हयाश्च) K3 om रथांश्च K2 युयुध्यता, Dn1 D6 युध्यतो, D3 4 युध्यतान् T1 2 G1 2 M हयाश्च नागाश्च रथाश्च युध्यतां (M °ता) — d) K3 शत्रुगणाक्षितक्षिणै, V1 B Da1 Dn1 D1 3-7 शत्रुगणान्क्षि(B5 °ण क्षि)तौक्षिणो(V1 Da1 D1 क्षणा)त्, D2 शत्रुगणानवाक्षिणोत् (for °गण तमक्षिणोत्) S (T3 missing, M3 *sup lin*) धनजये नारिगणा क्षिताविह (T1 क्षता इव, T2 G1 M3 क्षिताविति) Ca cites अक्षिणोत् (as in text) — For 17, D3 subst

1016* तदा स तेपा युधि सव्यसाची
क्षुरै प्रचिच्छेद धनजयश्च ।
नागान्हयान्रथसूतांश्च तत्र
शिरासि तेपामिषुभि किरीटी ।
धनजये युध्यमाने च तत्र [5]
क्षणेन सर्वं क्षयमाविवेश ।

18 a) Ś2 V1 B D3 ततोतरी(Ś2 °वृ)क्षे (for °रिक्षे). K4 स्वरतूर्य-, D2 सुरतूर्ण-, D3 नृपतूर्य (for सुरतूर्य). Some MSS -नि स्वना (for -निस्वना) — c) B1 हर्षितै°, D3 हृपितौ (for हृषितै) V1 समर्पिता. (for समीरिता) — c) T2 अत्युत्तम- (for अप्युत्तम-) — d) Ś2 सगंधरूपा, K1 D2 6 7 G3 स्वरूपगाधा, K3 M3 सरूप°, V1 B2 सपुष्प°, Da1 D1 5 स(Da1 सु)पुण्य°, Dn1 सुगंधि°; T1 वपुश्च गधा (for सुरूपगन्धा) Dn1 D2, 6 S (T3 missing) शुभा (for शिवा)

19 a) G1 ततोद्भुतं (for तद°) D2 -सेवितं, G1 -साक्षीन् (for -साक्षिक) — b) G1 निरीक्ष्य (for समीक्ष्य) Ś2 K3 4 विसि(K4 °स)स्मयुर्, K1 D3 विसि(D3 °स)स्मियुर्, B5 °श्मियुर्, D2 °स्मिपुर्, D3 °स्मियूर्, D5 T1 2 G1 विसि(T1 °शि)स्मिरे, G2 3 M °ष्मिरे (for °ष्मियुर्) V1 B1 D2 नृपा ; B3 Da1 Dn1 D1 5 तदा (for नृप) — After 19ab, D2 ins

1017* अहोऽर्जुनेनैव कृत महत्तरं
यदेकवीरो युयुधे महारथान् ।
समीक्ष्य देवाश्च नृराजमुख्या[]
शशंस[] कृष्णार्जुनयोर्महद्यश ।

— c) K3 तवात्मजा G1 सूतपुत्रश् (for °सुतश्) S (T3 missing) तावुभौ (for न व्यथां)

20 a) T1 G2 3 तदा (for अथ) — b) K1 सांत्वयं, K3 D3 सान्वय° (D3 °य); B1 4 शातयत्; G1 सांद्रयन् (sic) (for सान्त्वयन्) — d) D3 G2 M1 विग्रह (for °हम्)

21 a) G1 अहो (for हतो) Ś1 ब्राह्मसमो, G1 नै महितो, M3 ब्रह्मसुतो (for °समो) — b) D3 भीष्मप्रता

तथैव भीष्मप्रमुखा नरर्षभाः ।
अहं त्ववध्यो मम चापि मातुलः
प्रशाधि राज्यं सह पाण्डवैश्चिरम् ॥ २१
धनंजयः स्थास्यति वारितो मया
जनार्दनो नैव विरोधमिच्छति ।
युधिष्ठिरो भूतहिते सदा रतो
वृकोदरस्तद्वशगस्तथा यमौ ॥ २२
त्वया च पार्थैश्च परस्परेण
प्रजाः शिवं प्राप्नुयुरिच्छति त्वयि ।
व्रजन्तु शेषाः स्वपुराणि पार्थिवा
निवृत्तवैराश्च भवन्तु सैनिकाः ॥ २३
न चेद्वचः श्रोष्यसि मे नराधिप
ध्रुवं प्रतप्तासि हतोऽरिभिर्युधि ।
इदं च दृष्टं जगता सह त्वया
कृतं यदेकेन किरीटमालिना ।
यथा न कुर्याद्बलभिन्न चान्तको
न च प्रचेता भगवान्न यक्षराट् ॥ २४
अतोऽपि भूयांश्च गुणैर्धनंजयः
स चाभिपत्स्यत्यखिलं वचो मम ।
तवानुयात्रां च तथा करिष्यति

(for °प्रमुखा) Ś2 नरोकृता (sup lin °त), B5 नरोत्तमा, Da1 Dn1 D1 5 महारथा, S (T3 missing) नराधिपा (for नरर्षभा) — c) K3 च शेषो, G1 M1 च वध्यो (for त्ववध्यो) K4 चास्मि, S (T3 missing) चैव (for चापि)

22 a) K3 स्वास्यति; B3 Dn1 T1 शास्यति (for स्थास्यति) — b) D2 धनंजयो (for जनार्दनो) K3 विरोद्धुम् (for °धम्) — c) D3 युधिष्ठिरे (for °ष्ठिरो) K3 भृत्यहिते (for भूत°) Dn1 S (T3 missing) transp. सदा and रत — d) Ś2 त्वद्वशगस; T2 तद्वशगास (for °शगस) G2 रणे (for यमौ)

23 a) Dn1 त्वया तु; D3 प्रयाहि (for त्वया च) K3 पार्थौ च, S (T3 missing) पार्थेन (for पार्थैश्च) Ś1 K3.4 B Da1 D1-3 परस्परेण च (Ś1 K4 हि, B5 व), Dn1 T1 2 G1 M कृते च (T2 तु) सविदे, G2 3 कृते च सगमे (for परस्परेण) — b) Ś2 K4 शर्म, D6 T1.2 G सुख; M2-4 स्वयं (for शिव) Ś K1 2 4 B (except B5) D3 4 7 ह्याप्नुयुर, K3 ह्याप्नुपर् (sic) (for प्राप्नुयुर) B5 D3 इच्छतस्तव, Dn1 S (T3 missing) इच्छया तव (for इच्छति त्वयि). — c) Ś K1 2 4 प्रयांतु (for व्रजन्तु) Ś1 D3 सुपुराणि, G2 तु पु° (for स्वपु°) Dn1 बांधवा (for पार्थिवा) — d) Dn1 -युद्धाश्च (for -वैराश्च) B1 G2 3 M3 (sup lin.) तु (for च) B5 पार्थिवा (for सैनिका) — After 23, D3 ins

1018* न चेद्वत श्रोष्यसि चैव कर्णं
महाबल पार्थिव सूतपुत्रम् ।
विहाय राज्य त्वखिलं समस्त
गन्तासि कर्णस्य पथ विचित्रम् ।

24 a) D5 मे (for चेद्) G1 श्रोष्यसे (for °सि) D3 G1 चेन् (for मे) K3 न साध्विदं (for नराधिप) — b) K3 प्रतप्तोसि; T1 2 G1 हि त(T1 सु)प्तोसि; G2.3 M हि (G2 च, M4 ह) तप्तासि (for प्रत°) V1 B1 हतायुधो (B1 °धो) युधि, D2 निपातितोरिभि, G1 हतो रिपुर्युधि (for हतोऽरिभिर्युधि) — After 24ab, T1 2 G M ins a passage given in App I (No 38) — c) V1 B3 Da1 D1 5 M1 जगत, T1 जगतां (for °ता) D3 G2 सहायता (G3 °ता) (for सह त्वया) — d) Ś1 कृते (for कृत) Dn1 किरीटिमालिना — e) K3 तथा (for यथा) K1 om from भिन्न up to राजन् (in 25d) K2 4 बलिभिद्; S (T3 missing) बलहा (for बलभिन्) K2 न चार्तको, B3 D4 तथातको, D2 न चातिको — f) D6 वा (for च) Dn1 चापि धाता (for च प्रचेता) Ca cites प्रचेता (as in text) B1 स (for न)

25 K1 om up to राजन् (of v l 24). — a) V1 B3 Da1 D1 5 अतोपि भूय, B5 °तिभूयान्, T1 M2-4 अतश्च भूयांश्च, T2 अतोभिधेयश्च, G M1 अ(M1 अ)तश्च भूयश्च (for अतोऽपि भूयाश्च) V1 B1 5 Da1 Dn1 D1 2 5 8 स्वगुणैर् (for च गु°) D3 जनार्दन (for धनजय) — b) V1 B (except B2) D (except D3) S (T3 missing) न (G1 नु) (for स) Ś1 K3 D3 (before corr) चाभि(K3 °ति)पश्यति, Ś2 D3 (by corr) चापि पश्यति, K3 चाप्यपत्स्यति; V1 B1 चाभिशसति, B3 Da1 Dn1 D1-7 चाति(Da1 D5 [before corr] °भि)वर्तिष्यति, B4 5 चाति(B5 °भि)मस्यति, T1 चावपत्स्यति; T2 चातिव°; G चापमे°, M चातिवे°, Ca अभिवर्त्स्यति (for चाभिपत्स्यति) B3 D (except D3) मे वचोखिल (for [अ]खिलं वचो मम) — c) K3 B5 Da1 D1 5 M1 तवानुयात्र, V1 तवाथ यात्रां, D2 तवानुज्ञां (for °नुयात्रां) Ca c cite अनुयात्रां (as in text) K3 V1 B D S (T3 missing) सदा (for तथा) B5 करिष्यते — d) Ś K1 2 4 श(K4 स)मामुहि, B3-5 D2 शिवाय वै (for शमाय वै) D3 om वै Dn1 S (T3 missing) प्रसीद राजेंद्र शम त्वमामुहि; D6 प्रसीद राजेंद्र यत शिवाय वै — After 25, K4 T2 ins

प्रसीद राजञ्जगतः शमाय वै ॥ २५

ममापि मानः परमः सदा त्वयि
ब्रवीम्यतस्त्वां परमाच्च सौहृदात् ।
निवारयिष्यामि हि कर्णमप्यहं
यदा भवान्सप्रणयो भविष्यति ॥ २६

वदन्ति मित्रं सहजं विचक्षणा-
स्तथैव साम्ना च धनेन चार्जितम् ।
प्रतापतश्चोपनतं चतुर्विधं
तदस्ति सर्वं त्वयि पाण्डवेषु च ॥ २७

निसर्गतस्ते तव वीर बान्धवाः
पुनश्च साम्ना च समाप्नुहि स्थिरम् ।
त्वयि प्रसन्ने यदि मित्रतामियु-

1019* न चातितीव्रं पितृवैरमुद्यतं
निहन्तुमुग्रे रिपुमुल्वणं युधि ।
तथापि तत्पथ्यहितं न चेच्छतः
प्रकाशितं साधुरिहाद्य पाण्डवैः ।

[(L 2) T2 आग्नेयकम् (for उग्रे रिपुम्) — (L 4) T2 साधु विहाय (for साधुरिहाद्य)]

26 ^{a}) D6 S (T3 missing) ममाभि- (for ममापि) — ^{b}) M2-4 त्वा (for त्वां) K1 2 परमाश्च, V1 B4 Da1 D1.5.6 °मार्थं-, G1 °मास्म, G2 °मा च (for °माच्च) G1 सौहृदाः, Co °दात् (as in text) — ^{c}) K3 V1 B2 3 5 Da1 Dn1 D1.5 6 8 S (T3 missing) च, K4 ह्, B1 4 D2-4.7 [अ]थ (for हि) S (T3 missing) आहवे (for अप्यहं) — ^{d}) K4 सन् (for स-) K3 भविष्यसि S (T3 missing) महान्हि मेस्ति प्र(G1 मेस्मिन्प्र)णयोत्र (G1 M1 °योस्ति, M3 °योस्य) सूतजे (T2 °ज) Cá cites सप्रणय (as in text) —

27 ^{a}) V1 विदति, G1 सदंति (for वदन्ति) D6 S (T3 missing) मैत्रीं सहजां (for मित्रं सहजं) G1 विचक्षणा — ^{b}) G2 मानाच्च (for साम्ना च) B5 वचनेन (for च धनेन) K3 D3 4 6 व(D3 4 वा)र्जितं, B5 चार्पितं, T1 चाजरां, T2 चाचिरां, G राजन्; M2-4 चार्जिता (for °तम्) — D3 ins after 27^{ab} K3 after 28

1020* मया हि पूर्वं कथितं कृपादिभि-
स्तथा हि राजा तव देहदेहजः ।
अन्यैश्च सर्वैर्गुणभावविस्तरै
धनंजयान्नास्ति समो धनुर्धरः ।
बभूव लोके परमास्त्रसंग्रही
विष्णुः सखा यस्य सखा न विग्रहः ।
कर्माणि यस्याखिलान्यद्भुतानि
सर्वाणि वः संस्मर तानि पूर्वम् ।
युद्धान्तमाच्छाद्य सुयोधनाद्य
कर्णस्य पुत्रावधि मा व्यनीनशः ।
न श्रोष्यसि त्वं यदि मे महारथ
तथा हत द्रक्ष्यसि पाण्डवैर्बलम् ।
अथार्जुनं कालसमप्रभावं
कथं न द्रष्टासि रणे चरन्तम् ।
तेजस्विनामद्य रविं महाप्रभं
कथं वरास्त्रं समरे न पश्यसि ।
त्वयि प्रनष्टे नरवीरसत्कृतो
भोक्ता हि राज्यं भुवि धर्मसूनुः ।

[(L 1) D3 तथापि राजा तव देहजेन — (L 6) D3 तथापि (for सखा न) — (L 7) K3 [अ]खिल च (for [अ]खिलानि) — (L. 8) D3 चेत् (for वः) K3 सम ** तानि (for संस्मर तानि) — (L 9) D3 इच्छसि (for आच्छाद्य) — (L. 10) K3 व्यनीनशत् (for °नशः) — (L 11) D3 महारथ — (L 14) D3 प्रद्रष्टामि (for न द्र°) — (L. 15) D3 तेजस्विन मेघर महाप्रभ — (L 16) K3 न शस्त्र (for वरास्त्र) — (L 17) K3 -सत्कृतौ (for -सत्कृतो)]

D3 cont

1021* इत्येवमुक्तो गुरुसूनुना कथं
स मे स्थितश्चैव तथैव दुर्मना ।
सखे त्वमेवाद्य कथं प्रवक्ता
पार्थस्य पक्षाद्युधि जातहर्षात् ।
विमुक्तबाहुः प्रहसन्सुदुर्बलो
दुर्योधनो दुर्गतिकालचोदितः ।
वृकोदरं हन्मि सबान्धवं रणे
कथं बिभेमि प्रयतो महामृधे ।

— D3 om 27^{c}–30^{d} — ^{c}) V1 T1 प्रभावतश्च, D6 T2 प्रतापिनश्च, G2 °पनाच् (for °पतश्च) B5 चोपनतश्च; D6 G3 M2-4 °नतां (D6 °तौ) (for °नतं) T2 G3 M2-4 चतुर्विधा (T2 °धा) (for °र्विधं). — ^{d}) B5 वदति (for तदस्ति) K3 V1 B D (except D6, D3 om) तव (for त्वयि) V1 B Dn1 D3 4 6.7 T1.2 G1 3 M1 om. च

28 D3 om. 28 (cf. v 1 27) — ^{a}) K4 त्वयि (for तव) D3 T1 G2 पांडवा (for बान्धवा) — ^{b}) K3 V1 D6 शम(D6 °त)मामुहि, B Dn1 D2-4 7 Cs समवा(B5 °मा)मुहि, Da1 D5 शममामुयुग्र; D1 समवामुयुग्र; S (T3 missing) हिसमामुयु (T2 °हि) (for च समाप्नुहि) V1 B4 Dn1 D6 S (T3 missing) प्रभो, Da1 D1 5

ध्रुवं नरेन्द्रेन्द्र तथा त्वमाचर ॥ २८
स एवमुक्तः सुहृदा वचो हितं
विचिन्त्य निःश्वस्य च दुर्मनाब्रवीत् ।
यथा भवानाह सखे तथैव त-
न्ममापि च ज्ञापयतो वचः शृणु ॥ २९
निहत्य दुःशासनमुक्तवान्बहु
प्रसह्य शार्दूलवदेष दुर्मतिः ।
वृकोदरस्तद्धृदये मम स्थितं
न तत्परोक्षं भवतः कुतः शमः ॥ ३०
न चापि कर्णं गुरुपुत्र संस्तवा-
दुपारमेत्यर्हसि वक्तुमच्युत ।
श्रमेण युक्तो महताद्य फल्गुन-
स्तमेष कर्णः प्रसभं हनिष्यति ॥ ३१
तमेवमुक्त्वाभ्यनुनीय चासकृ-

चिर (for स्थिरम्) — c) B5 यथा (for त्वयि) T2 प्रसक्तो B3. 5 D2 त्वयि (for यदि) B2 D6 गते, Dn1 गतां; G3 ययुर् (for इयुर्) — d) B1. 3 त्वमाचर; B5 समाचर (for त्वमा°) B2. 4 (both marg. as in text) Dn2 D3. 4. 6. 7 S (T3 missing) हित कृत स्वाज-गतस्त्वयातुलं — After 28, K3 ins 1020*

29 D3 om 29 (cf. v. l. 27) — a) S (T3 missing) इतीदम् (for स एवम्) K3 सुहृदि — b) Some MSS. निश्वस्य, Ś2 नि श्वास्य; K3 निश्चित्य; B1 विश्वस्य G1 दुर्मनो — c) K3 हित, Da1 D1. 5 यदा (for यथा) M1 तथाना‌ह (for भवा°) G1 सुखे (for सखे) G2 यथैव (for तथैव) K1 G2 तं, K4 तु (for तन्) — d) K3 च ज्ञापियतो; K4 B D (D3 om.) S (T3 missing) विज्ञापयतो (for च ज्ञाप°) — After 29, T2 ins

1022* कोऽन्योऽस्ति मे दुःखसख सदैव
मुक्त्वा भवन्त मम चैकवीरम् ।

30 D3 om 30 (cf. v. l. 27) — a) G2 निगृह्य (for निहत्य) K3 बहु, B1. 3. 4 Dn1 D3. 4. 7 बच (for बहु) — b) B (except B2) Da1 D2. 3. 5. 7 T1. 2 G1. 3 प्रहस्य, D6 प्रशस्य, Co प्रसह्य (as in text) T1 G2 शार्दूल इवैष, T2 °लवधेषु, G1 °लवदेव (for °लवदेष) — c) D3 G1 स्थिरं, G2. 3 M2–4 [आ]स्थित (for स्थितम्) — d) V1 भवता K3 कुत स न, K4 शम कुत (by transp.), G2. 3 कथं शम — K3. 4 V1 B Da1 Dn1 D1–7 S (T3 missing) ins after 30 D3 cont. after 1021*

1023* न चापि कर्णं प्रसहेद्रणेऽर्जुनो
महागिरिं मेरुमिवोग्रमारुत ।
न चाश्वसिष्यन्ति पृथात्मजा मयि
प्रसह्य वैर बहुशो विचिन्त्य ।

[(L. 2) K3. 4 V1 B Da1 D1. 3–5. 7 यथा महा, D6 G M1 महागिरि(M1 °रे)र् (for °गिरिं) K4 मोहम्, B2 मेघम् (for मेरुम्) D6 इवोग्रमारुत D3 यथा हि महामेरुमितोग्रमारुत — After line 2, D6 ins 1024* D6 om. lines 3–4 — (L. 3) K3 Dn1 T1 न चाश्वशिष्यति, V1 °श्रयिष्यति, D3 यथाश्वसिष्यति (for न चाश्व°) — (L. 4) K3 प्रशस्य, D3 G M प्रस(D3 °स)ज्य (for प्रसह्य) K3 निशम्य च, B5 विचिंत्य च, D2 तिं संचन (sic), D3 विशम्य च, T1 G M विपद्य (G1 °स्य) च, T2 विपद्य (for विचिन्त्य)]

31 D6 om 31[ab] — [ab]) Ś2 K1 कुरुपुत्र (for गुरु°). K3 V1 B1. 3–5 Da1 Dn1 D1–5. 8 S (T3 missing) सयुगा-दुपारमेति, B2 D7 सयुगाद्युपा° (for संस्तवादुपा°) K3 D3 वक्तुमुद्यत (D3 °ता), B5 °मन्यता, S (T3 missing) वीर भाषितु (for वक्तुमच्युत) — c) Some MSS फाल्गुनस्; V1 B1–4 Da1 D1. 3–5. 7 पांडवस् (for फल्गुनस्) — d) K3 अद्य, B1. 3. 4 Da1 Dn1 D1. 3. 5. 7 Co एव (for एष) K3 T1 G1. 3 प्रहसन् (for प्रसभ) K3 हनिष्यसि; G3 हरिष्यति; Co हनि° (as in text) — S (T3 missing) ins after 31 D6 after line 2 of 1023*

1024* वसुंधराया परिवर्तन भवे-
द्व्रजेच्च शोष मकरालयोऽर्णव ।
प्लवेयुरप्यद्रिवरा महाम्बुधौ
न चार्जुनो जेष्यति कर्णमाहवे ।
अपां पृथिव्या नभसो नभस्वत
द्युतिग्मदीप्तेश्च हिरण्यरेतस ।
अभाव एषामपि सर्वतो भवे-
न्न चार्जुनो जेष्यति कर्णमाहवे ।

[M3 om lines 1–4 — (L. 3) T1 अप्यद्रयो वा, G2 अथाप्युपला (for अप्यद्रिवरा) T2 G2 M1. 3. 4 महोदधौ (for महाम्बुधौ) — D6 om line 4 — (L. 5) D6 अपः पृथिव्यां नभसश्च भास्वत — (L. 6) D6 T1 G1. 2 सुतीक्ष्ण(G2 °तिग्म)दीप्तेश्च (for द्युतिग्मदीप्तेश्च) D6 हि सूर्यरश्मिभि (for हिरण्यरेतस) — (L. 7) M2–4 सर्वशो (for सर्वतो)]

3 34 46 त्तवात्मजः स्वाननुशास्ति सैनिकान् ।
समाघ्नताभिद्रवताहितानिमा-
न्सवाणशब्दान्किमु जोषमास्यते ॥ ३२

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥

६५

संजय उवाच ।
तौ शङ्खभेरीनिनदे समृद्धे
समीयतुः श्वेतहयौ नराग्र्यौ ।
वैकर्तनः सूतपुत्रोऽर्जुनश्च
दुर्मन्त्रिते तव पुत्रस्य राजन् ॥ १

यथा गजौ हैमवतौ प्रभिन्नौ
प्रगृह्य दन्ताविव वाशितार्थे ।
तथा समाजग्मतुरुग्रवेगौ
धनंजयश्चाधिरथिश्च वीरौ ॥ २
वलाहकेनेव यथा वलाहको

32 a) K3 Dn1 S (T3 missing) [अ]प्यनुनीय, B5 [अ]त्यनु°, D2 ह्यनु° (for [अ]भ्य°) — b) B5 स्वानुशिष्टवांसत (sic); D6 ताननुशिष्टवास्तत ; S (T3 missing) स्वाननुनीय सैनिकान् — c) K3 4 B5 Dn1 समाहि(K4 °घ्न)ताभिद्रवत, V1 B1–4 Da1 D1 3–5 7 विनिघ्नताभि(Da1 D1 2 °ति)द्रवत, D6 प्रधावता°, T1 G1.3 M द्रुतं घ्नता° (G1 °तो°), T2 दृढं घ्नता°, G2 द्रुत यतोभि° (for समाघ्नता°) M1 om अभिद्रवताहितानिमा B1 3 om, T1 [अ]खिलान् (for [अ]हितान्) Dn1 मम, T1 न (for इमान्) — d) K3 B4 (marg) Da1 D1–5 7 8 सवाणशब्दा, V1 सवाद्यशब्दा, B1 2 4 5 Dn1 D4 (marg) सवाणहस्ता, D6 T2 G M अदीनसत्वा, T1 नदीनसत्वान् (for सवाणशब्दान्) K3 किमजोपमासत, V1 किमु योपमासत (for किमु जोपमास्यते) Ca cites जोषम् (as in text) B D (except D2) T1 G3 आसत (T1 °त, G3 °ते) (for आस्यते)

Colophon missing in T3 — *Day of Karna's Generalship* Ś K2.4 द्वितीये (Ś2 °य-, K4 °यं) युद्धदिवसे — *Adhy name* K1 द्रौणिसान्त्ववचनं, K3 दुर्योधनं प्रत्यश्वत्थामावाक्यं, T2 अश्वत्थामवाक्यं, M1 द्रौणिहितोपदेश — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 82 (*sec m*), Ś2 65, B1 86, B2 76, B4 95, B5 89, Da1 98, D4 68, D6 87, T1 G2 3 M1 104, T2 97, G1 M2–4 103

65

☞ T3 is missing in this adhy (cf. v 1 8 60 32).

1 a) D2 -निनिदे; G2 -निनदौ (for -निनदे) K3 समेद्धे (sic), Da1 G2 om (for समृद्धे) D8 तौ शंखभेरीनिनदेन राजन् — M4 om (hapl.) 1b–3c. — b) V1 समीयत, G2 महाबलौ (for समीयतु) — c) D1 वैकर्तक (for °र्तन) B1 Da1 D1 3 7 T2 G1.3 M1–3 सूत (M1 °र्यं)सुतो, G2 श्वेतहयो (for सूतपुत्रो) — d) D7 दुर्मन्त्रितैस् T1 2 G M1–3 ते स(T2 M1 स्व)सुतस्य (for तव पुत्रस्य) — After 1, T1 2 G M1–3 ins.

1025* आशीविषावग्निमिवोत्सृजन्तौ
वैरं मुखाभ्याममिनिश्वसन्तौ ।
यशस्विनौ जज्वलतुर्मृधे तदा
घृतावसिक्ताविव हव्यवाहौ ।

[(L 1) T2 आशीविषाद्, M1 °विषान् (for °विषाव्) T1 अग्निविवावमतौ, G3 अस्यमिवावधूतौ (sic), G3 अग्निमिवापधूम, M1 °मिवाविधूम, M2 3 °मिवोद्गमतौ (for °मिवोत्सृजन्तौ) — (L. 2) T1 M1 तौ वै; T2 यथा, G1 M2 3 तथा (for वैरं). T2 अमित[ ]श्वसंतौ (for °निश्वसन्तौ) — (L 3) G1.2 तौ (for तदा) — (L. 5) G1 हव्यवाहनौ]

2 M4 om 2 (cf v l 1) — a) G1 गजा K1 होमवतौ, K3 हेम°, K4 हैमवतः; B2 हिमवतौ — b) M3 partly damaged. V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 T2 प्रवृद्ध°; D8 प्रमृध्य, T1 प्रसह्य, G3 विगृह्य (for प्रगृह्य). T1 G2 3 दंतैर् (for दन्ताव्) Ś K2 4 V1 B D वासितार्थे (for वाशि°) Ca cites वासिता — c) G1 तथैव स- (for तथा समा-) Dn1 T1 2 G M1–3 उग्रवीर्यौ (for °वेगौ) — d) G चातिरथिश्च (for चाधि°)

3 M4 om. 3abc (cf. v l. 1) — a) D2.3 T2 G3 M1 [ए]व (for [इ]व) K2 om, B2 महान्; B3 Dn1 D4.6 7 महा- (for यथा) D2 3 T2 transp यथा and

यदृच्छया वा गिरिणा गिरिर्यथा ।
तथा धनुर्ज्यातलनेमिनिस्वनौ
समीयतुस्ताविषुवर्षवर्षिणौ ॥ ३
प्रवृद्धशृङ्गद्रुमवीरुदोषधी
प्रवृद्धनानाविधपर्वतौकसौ ।
यथाचलौ वा गलितौ महाबलौ
तथा महास्त्रैरितरेतरं घ्नतः ॥ ४
स संनिपातस्तु तयोर्महानभू-
त्सुरेशवैरोचनयोर्यथा पुरा ।
शरैर्विभुग्नाङ्गनियन्तृवाहनः
सुदुःसहोऽन्यैः पटुशोणितोदकः ॥ ५
प्रभूतपद्मोत्पलमत्स्यकच्छपौ
महाह्रदौ पक्षिगणानुनादितौ ।
सुसंनिकृष्टावनिलोद्धुतौ यथा
तथा रथौ तौ ध्वजिनौ समीयतुः ॥ ६
उभौ महेन्द्रस्य समानविक्रमा-

बलाहको — b) D1 यदृच्छयाद् K1 या, T1 2 G1 2 M1–3 वै (for वा) K3 गिरिणो Dn1 D2 transp गिरि and यथा — c) Some MSS -नेमिनि स्वनौ, K3 निस्वनौ च तौ; V1 B2 4 D3 6 7 नेमिनि स्वनै, Da1 Dn1 D1.4 °निस्वनै (for -नेमिनिस्वनौ) D5 तथा धनुर्ज्यं तिलने** स्वन (sic) — d) K3 इषुवर्यधारिणौ (for °वर्षवर्षिणौ). — After 3, S (T3 missing) ins

1026* शरास्त्रशक्त्यृष्टिगदासिसर्पौ
रोषानिलोद्भूतमहोर्मिमालौ ।
यथा चलौ चाचलतस्तथा तौ
यथार्णवौ चाययतुर्युगान्ते ।

[T2 om line 1 M3 damaged from शरास्त्र in line 1 up to महोर्मि in line 2 — (L 1) G2 शराग्र ; G3 शरासि- (for शरास्त्र) G2 संघौ, M1 2 4 सत्त्वौ (for -सर्पौ) — (L 2) T1 2 M1 मालिनी (for मालौ) — G1 om line 3 — (L 3) M1 यथार्णवौ, M2–4 नरार्णवौ (for यथा-चलौ) G2 तौ वलतस्, G3 द्वौ चलतस्, M1 2 4 चाचलतुस्, M3 चाययतुस् (for चाचलतस्) G2 कृतौ (for तौ) — (L 4) G2 यथाश्रवौ (for °र्णवौ) T2 भाययतुर्, G1 तौ ययतुर्, G2 चययतुर् (sic), G3 चैव चतुर्, M आशु चतुर् (for चाययतुर्)]

4 a) D2 S (T3 missing) प्रभिन्न- (for प्रवृद्ध-) G1 -शस्त्र-, G2 -शृगे (for -शृङ्ग-) Ś K1 2 4 V1 B4 Da1 Dn1 D1–5 7 T1.2 G1 2 -वीरुधौषधी (D7 °धी), B2 -वीरुत्सोषधी (sic), D6 M -वीरुदौषधी; D3 -वीरुधाविव (for -वीरुदोषधी) — b) T2 -नागाविव (for -नानाविध-) B1 Dn1 T2 G1 M -निर्झरौकसौ, D1 -पर्वतौकसां, D2 -वर्ष-तौकसौ, T1 -निर्जनोकसौ, G2 3 -निर्झरोषौ (for -पर्वतौकसौ) — After 4^{ab}, G1 ins

1027* महामहीध्राविव पक्षवन्तौ ।

— c) B3 अथाचलौ K3 D3 आगलितौ; V1 B Dn1 D1 3–5 7 आचलितौ, D2 6 आ(D6 वा)मिलितौ, T1 वेगयुतौ, G1 वै चलितौ, G2 M1–3 आ(G2 वा)गळितौ (for वा गलितौ) M3 damaged from तौ up to 4^{d} D2 तथा स्वतौ, T1 महाघनैस्, G2 3 M1 महाजलैस् (for °बलौ) — d) D3 ततो महास्त्रा (for तथा महास्त्रैर्) G1 इतरेतरघ्नौ (for °तर घ्नत·) K3 B (except B5) Da1 D1–3 M1 घ्नतु·; Dn1 G3 हत , T1 गतौ (for घ्नत)

5 a) B2 तु ततो, S (T3 missing) रथयोर् (for तु तयोर्) — b) K1 स्वरेश-, B1 T1 2 G सुरेंद्र- (for सुरेश-) T2 द्वयोरिव, G इवानयो (for यथा पुरा) M सुरेशवैरोचनयानयोरिव — c) K1 विभुग्नाग (sic), K3 Da1 Dn1 D1–5 7 8 विनुन्नांग , V1 B2 D6 विभिन्नाग-; B1.3 5 वितुन्नाग-, S (T3 missing) वितु(T1 G2 °नु-; G1 °भि)न्नाश्व (for विभुग्नाङ्ग-) K1 वियतृ , K3 निसन्न-, D3 -नितांत (for नियन्तृ-) Ca cites नियंता. K3 V1 B D G3 वाहयो , T1 2 G1 2 M -देहयो (for वाहन) Ca cites वाहा — d) K1 4 V1 सुदु सहान्यै (K1 °हन्यो), B1 M2–4 सुदु षहोन्यै , T1 नृघा मृश वै (sic), G1 सुदु सहौ वै, G2 3 °हास्त्रै (for °होऽन्यै) K3 B1 3 5 Da1 Dn1 D3 कटुशोणितोदक , D2 6 बहु , T1 2 G1 M1 परिशोणितोदयो (T2 M1 °दक·, G1 °दकै), G1 3 परिभिन्न देहयो (for पटुशोणितोदक) Cc cites पटु (as in text)

6 a) G1 -कच्छपाकुलौ (for मत्स्यकच्छपौ) — b) K3 B1 महाद्रुमौ (for °ह्रदौ) K2 पक्षगणानुनादितौ, K3 पक्षिगणानि°, Dn1 °गणैरिवावृतौ, M2–4 °गणानुनादिनौ (for °गणानुनादितौ) — c) B1 D6 ससनिकृष्टाव्, D2 T2 असं° (for सुसं°) B4 अनिलो यथोद्धुतौ, D4 7 अनिलोद्धुतौ यथा (for °लोद्धतौ यथा) K3 सुना सनिकृष्टाज्वलिनोद्धुते यथा (sic) — d) D6 रथौ च तौ वै; T2 तथा रथौ द्वौ B5 D3 ध्वजिनी (for ध्वजिनौ)

7 a) Da1 D1 5 महेंद्रसमान- (for महेन्द्रस्य समान) — b) T2 गजेंद्रप्रतिमौ (for महेन्द्र°) B4 महाबलौ (for °रथौ) — c) K4 महेंद्रवज्र (for °वज्र) S (T3 missing) महास्त्रैर् (for च सायकैर्) — d) M1 om. from वृत्राविव

त्वुभौ महेन्द्रप्रतिमौ महारथौ ।
महेन्द्रवज्रप्रतिमैश्च सायकै-
र्महेन्द्रवृत्राविव संप्रजह्नतुः ॥ ७
सनागपत्त्यश्वरथे उभे बले
विचित्रवर्णाभरणाम्बरस्रजे ।
चकम्पतुश्चोन्नमतः स्म विस्मया-
द्वियद्गताश्चार्जुनकर्णसंयुगे ॥ ८
भुजाः सवज्राङ्गुलयः समुच्छ्रिताः
ससिंहनादा हृषितैर्दिदृक्षुभिः ।
यदार्जुनं मत्तमिव द्विपो द्विपं
समभ्ययादाधिरथिर्जिघांसया ॥ ९
अभ्यक्रोशन्सोमकास्तत्र पार्थं
त्वरस्व याह्यर्जुन विध्य कर्णम् ।
छिन्ध्यस्य मूर्धानमलं चिरेण
श्रद्धां च राज्याद्धृतराष्ट्रसूनोः ॥ १०
तथास्माकं बहवस्तत्र योधाः
कर्णं तदा याहि याहीत्यवोचन् ।
जह्यर्जुनं कर्ण ततः सचीराः

---

up to भुजा. स (in 9ᵃ) K3 B2.4 Dn1 D6 T1.2 G M2–4 सं(G1 वि)प्रजघ्नतु (for °जह्नतु)

8 M1 om. 8 (cf. v. l. 7) — ᵃ) D2 -रथोत्तमे (for -रथे उभे) Ś K B5 D6 [ऽ]प्युभे बले, Dn1 शुभे बले, G1 बले उभे (by transp.), G2 उभौ बले — ᵇ) K1 विचित्रवर्णाभरणासुरस्रजे, K3 V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1–3.5–8 T1 G M2–4 °व(K3 °च)र्माभरणा(Dn1 °ण)-वरायुधे, B2 °वर्माभरणायुधायुधि, D4 T2 °वर्माभरणायुधांवरे — ᶜ) K4 चोत्तमत्त स, V1 B2.5 Da1 D1.5.6 T1.2 G M2–4 चोन्नदतु(B5 °त)श्च, B1.3.4 D3.4.7.8 °मतुश्च (for °मत. स्म) T1 राजन्, M3 विस्मयो, (for विस्मयाद्) K3 चकंपतुश्चोत्तमभीमविस्मया, Dn1 Bom. ed. °तुर्विस्मयनीयरूपैर् (Bom. ed. °रूपे), D2 °तुर्नेदतु जातुविस्मयो. — ᵈ) K3 द्विपागताश्च, Dn1 वियद्गतौ, D8 द्विपद्गताश्च, T1.2 G M2–4 धरावियच्च (for वियद्गताश्च) K3 -संयुगा, B3.5 D2.6.8 T1 G M2–4 -संगमे, T2 -सगरे (for -संयुगे)

9 M1 om. भुजा स (cf. v. l. 7) — ᵃ) K4 भुजा स; B2 भुज स-, T2 भुजाग्र- (for भुजा स-) V1 B1–3 Da1 Dn1 D1–5.7.8 G3 सवस्त्रागुलय, B4 समस्तां°, B5 D6 सहस्ता(D6 °हस्ता)भरणा (for सवज्राङ्गुलय) V1 B2 समुत्थिता (for °च्छ्रिता) — ᵇ) B1.3.5 Dn1 D3.4.6.7 T1 ससिंहनादैर्, G1 तदा सनादा (for ससिंह°) T3 मुदितैर् (for हृषितैर्) — ᶜ) K3.4 V1 B Da1 D1.3–8 T2 G3 यद(D3 T2 °था)र्जुनं; Dn1 D2 यदर्जुनो, T1 यथार्जुनो (for यदार्जुनं) Ś1 Dn1 S (T3 missing) मत्त (for मत्तम्) K3 इव द्विपोत्तम, B2 द्विपोत्तमो द्विपं, D1 इव द्विपं तं (for इव द्विपो द्विपं) — ᵈ) B1 समाभ्ययाद् (for समभ्य°). K3 माधिरथं; V1 Dn1 D1 °रथिं, T2 G मातिरथिर् (for आधि°) — After 9, S (T3 missing) ins.

1028* तत कुरूणामथ सोमकानां
शब्दो महान्प्रादुरभूत्समन्तात् ।
यदार्जुनं सूतपुत्रोऽपराह्णे
महाहवे शैलमिवाम्बुदोऽछैत् ।
तथैव चासीद्रथयो समागमो
महारणे शोणितमांसकर्दमे ।

[(L. 2) M1 प्रादुरासीत् (for °रभूत्) — (L. 3) G1.2 M1 यदर्जुन (for यदा°) M सूतसुतो (for °पुत्रो) G1 वराह्णे; G2 [अ]पराह्ले — (L. 4) M महाभये (for °हवे) T1 [अ]चलो (for [अ]म्बुदो) T1 [ऽ]पतत्, G1 [ऽ]च्छदत्, G2 [ऽ]च्छिनत्, G3 महान् (for ऽच्छैत्) — (L. 5) G2 दृढयो समागमे (for रथयो समागमो) — (L. 6) G1 M2–4 महाहवे (for °रणे).]

10 ᵃ) B3 Dn1 D6 S (T3 missing) उद(G3 °दा)-क्रोशन्, D3.7.8 अत्य(D7 °ध, D8 °भ्या)क्रोशन् (for अभ्य°). — ᵇ) Ś1 K1.2 तरस्वी, V1 त्वरयस्व (for त्वरस्व) G3 मर्जुनं V1 विंध्य, B3.4.5 D3.4.7 भिंधि, D2 वध्य, D3 छिंधि, S (T3 missing) युध्य, Ca विध्य (as in text) K3 त्वरस्त्वं ह्यर्जुन भिंधि कर्णं, K4 त्वरस्वया ह्यर्जुन विद्धि कर्णं; Dn1 पुरःसरश्चार्जुन भिंधि कर्णं, D6 जहि त्वमथार्जुन याहि कर्णं — ᶜ) K1 किंस्यन्य (sic), K3.4 छिंधस्य; K3 छित्वा च, T2 M भिंध्यस्य, G3 छिंध्यस्व (for छिन्ध्यस्य) — ᵈ) Ś1 om. च K3 श्रुता प्रशद्धा (sic), D1 श्रद्धा च मे ता, G1.2 श्रद्धां च राज्ये Ś1 K4 B4 D4.7 धृतराष्ट्रस्य सुनो (for °राष्ट्रसूनो)

11 ᵃ) S (T3 missing) तथास्म(T1 °था स्व-, G3 °दास्म)दीया बहवोत्र यो(G2 M यौ)धा. — ᵇ) B1.5 Dn1 D2.8 T1 G1.3 M तथा (for तदा). K3 M4 om.; D3 न्याहि (for the first याहि). Ś1 [अ]वोचम्; K3 °चत्, Da1 D1.5 [अ]चोदयन् (for [अ]वोच) — ᶜ) B1.3.4 Da1 Dn1 D1.3–5.7 वीरै, B2 हता (for तत) K1.4 स(K4 सु)वीरा, K3 V1 B3.3.5 D2.6.8 S (T3 missing) सु(B5 तु)दीना; B1.4 Da1 Dn1 D1.3–4.7

पुनर्वनं यान्तु चिराय पार्थाः ॥ ११
ततः कर्णः प्रथमं तत्र पार्थं
महेषुभिर्दशभिः पर्यविध्यत् ।
तमर्जुनः प्रत्यविध्यच्छिताग्रैः
कक्षान्तरे दशभिरतीव क्रुद्धः ॥ १२
परस्परं तौ विशिखैः सुतीक्ष्णै-

सुतीक्ष्णै (for सचीरा) — ᵈ) D2 यातु, M यांति (for यान्तु) D8 T1 2 G1.2 M [अ]चिरेण, G8 [अ]चिराय (for चिराय) D1 पार्थं, T2 पार्थान्.

12 ᵃ) Ś K3 4 B2 5 D6 7 तथा (for तत) Dn1 D5 पार्थे, D8 पार्थ — ᵇ) K8 D6 8 अथेषुभिर्, V1 B (except B8) Da1 D1 3.4 7 रथे° (for महे°) K8 V1 B D (except D2) प्रत्यवि(K8 °व)ध्यत् (for पर्य°) — ᶜ) K1 om, B8 Dn1 D6 7 त चार्जुन (for तमर्जुन) — ᵈ) Ś K3 4 कक्ष्यांत च (Ś2 [sup lin] °तरे) (for कक्षान्तरे) K8 4 दशभीर् K8 अतीव विद्ध, V1 सप्रगृह्य, B8 सप्रसह्य, B5 संप्रयुज्य, Dn1 संप्रहस्य, D6 संप्रसह्य (for [अ]तीव क्रुद्ध) — For 12, S (T8 missing) subst

1029* कर्णोऽथ पूर्वं दशभि पृषत्कै
गांण्डीवधन्वानमविध्यदाशु ।
जघान त चापि तत किरीटी
शरैस्तथाष्टादशभि सुमुक्तै ।

[(L 3) G2 8 चाशु (for चापि) T2 किरीटमाली (for तत किरीटी) — (L 4) T2 G2 8 तदा (for तथा) T2 पृषत्कै, G2 सुमुक्त. (for °कै).]

S (T8 missing) cont

1030* पुनश्च कर्णस्त्वरितोऽथ पार्थं
रथेषुभिस्त दशभिर्जघान ।
त चापि पार्थो दशभि शिताग्रै
कक्ष्यान्तरे तीक्ष्णमुखैरविध्यत् ।
कर्णस्ततो भारत सांपराये
घोरेऽतिवेलं रणसविमर्दी ।
जघान पार्थं नवभि शिताग्रै
कक्ष्यान्तरे नागमिव प्रभिन्नम् ।
ततोऽपराभ्यां युधि सूतपुत्रो
द्वाभ्यां क्षुराभ्यां हरिमाशुकारी ।
समाजघान त्वरया महात्मा
यथा सुरेन्द्रं नमुचिं प्रसह्य ।
त पाण्डव पञ्चभिरायसाग्रै
राकर्णपूर्णैर्निजघान कर्णम् ।
ते शोणित तस्य पपुस्तदानीं
कालस्य दूता इव पार्थबाणा ।
कर्णोऽपि पार्थं सहवासुदेव
समाचिनोद्भारत वत्सदन्तै ।

[(L 1) T1 [स]पि (for ऽथ) — (L 2) G2 अथेषुभिस् (for रथे°) — (L. 3) G2 शिताग्रै (for °ग्र) — (L. 4) T2 G1 8 कक्षातरे (for कक्ष्या°) — (L 6) G2 रेजे (for घोरे) T2 M1 रणसंविमर्दे (for °विमर्दी) — (L 7) G1 दशभि (for नवभि) — (L 8) T2 G2 M1 कक्षांतरे, G8 कक्षांते (for कक्ष्यान्तरे) — (L 10) T2 G1.2 M1 शराभ्यां (for क्षु°) G2 युधि च, G8 रिपुम् (for हरिम्) — (L 13) T2 M आयसाग्र्यैर् (for °ग्रैर्) — (L 14) M1 आकर्णपूर्णै (for °पूर्णैर्) — (L 15) G8 पुरस् (for पपुस्) — (L 17) G2 हि (for ऽपि)]

13 ᵃ) K4 B1 परस्परौ (for °स्पर) V1 Da1 om सुतीक्ष्णैस् K8 B1 3–5 Dn1 D1 3–8 सु(D1 स-, D8 स्व)-पुखैस्, B2 शिताग्रैस्, T1 2 G1 2 M प्रमुक्तैस्; G8 पृषत्कैस् — ᵇ) B2 8 ततक्षत, T2 ते तक्षतु, G1 M1 तत क्षत (M1 °तु) (for ततक्षतु) K1 4 सूर्यपुत्रो, M सूतसुतो (for °पुत्रो) D6 [ऽ]र्जुनौ च — ᶜ) Ś1 K1 2 B1 [अं]-तरेप्सुर्; D8 [अ]तरप्रेप्सू (for [अ]न्तरेप्सू) K8 परस्परस्यांतरे सुविमर्दे; V1 B2 5 D6 °स्यांतरदर्शिनौ तु; Dn1 °रं तौ विभिदुर्विमर्दे, S (T8 missing) °र छिद्रदिदृक्षया च — ᵈ) B3 न भीतिम्; Dn1 D5 सभीमम् (for सु°) K1 क्षभ्याययत, K8 °पचतुश्, B (except B8) Da1 Dn1 D1 3–5 7 °पततुश्, G8 °सयतु (for °ययतु) K8 B1 3–5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 च दृष्टौ, D8 च हृष्टौ, S (T8 missing) प्रहृष्टौ (for °हृष्टौ) V1 भीमस्तमभ्यापततुश्च हृष्टौ, D2 सुभीममभ्यायतु संप्रहृष्टौ, D6 अमुचता नादमतीव हृष्टौ. — After 13, N ins

1031* ततोऽर्जुन प्रासृजदुग्रधन्वा
भुजावुभौ गाण्डिव चानुसृज्य ।
नाराचनालीकवराहकर्णान्
क्षुरास्तथा साञ्जलिकार्धचन्द्रान् ।
ते सर्वत समकीर्यन्त राज-
न्पार्थेषव कर्णरथं विशन्त ।
अवाङ्मुखा पक्षिगणा दिनान्ते
विशन्ति केतार्थमिवाशु वृक्षम् ।
यानर्जुन सभ्रुकुटीकटाक्ष
कर्णाय राजन्नसृजज्जितारि ।
तान्सायकैर्ग्रसते सूतपुत्र
क्षिप्तान्पाण्डवस्येषुसघान् ।

[(L 1) K2 प्रसजद् (for प्रास°) B5 उग्रकर्मा (for °धन्वा) — (L. 2) Ś K B1 4 Da1 D1 3–5 7 8 उभौ बाहू (for भुजावुभौ) D1 गांडीव, D8 गाजिव K2 चानुसज्य, D3.4 7 चाभिमृज्य (for चानु°) D6 गांडीवज्यां विक्षिपश्चातिमन्यु

त्वुभौ महेन्द्रप्रतिमौ महारथौ ।
महेन्द्रवज्रप्रतिमैश्च सायकै-
मैहेन्द्रवृत्राविव संप्रजह्रतुः ॥ ७
सनागपत्त्यश्वरथे उभे बले
विचित्रवर्णाभरणाम्बरस्रजे ।
चकम्पतुश्चोन्नमतः स विस्मया-
द्वियद्गताश्चार्जुनकर्णसंयुगे ॥ ८
भुजाः सवज्राङ्गुलयः समुच्छ्रिताः
ससिंहनादा हृषितैर्दिदृक्षुभिः ।
यदार्जुनं मत्तमिव द्विपो द्विपं
समभ्ययादाधिरथिर्जिघांसया ॥ ९
अभ्यक्रोशन्सोमकास्तत्र पार्थं
त्वरस्व याह्यर्जुन विध्य कर्णम् ।
छिन्ध्यस्य मूर्धानमलं चिरेण
श्रद्धां च राज्याद्धृतराष्ट्रसूनोः ॥ १०
तथास्माकं बहवस्तत्र योधाः
कर्णं तदा याहि याहीत्यवोचन् ।
जह्यर्जुनं कर्ण ततः सचीराः

---

up to भुजाः स (in 9ᵃ) K3 B2.4 Dn1 D6 T1.2 G M2-4 सं(G1 वि)प्रजघ्नतु (for °जह्रतु)

8 M1 om. 8 (of v. l. 7) — ᵃ) D2 -रथोत्तमे (for -रथे उभे) Ś K B5 D6 [ऽ]प्युभे बले, Dn1 शुभे बले, G1 बले उभे (by transp.), G2 उभौ बले — ᵇ) K1 विचित्रवर्णाभरणासुरस्रजे; K3 V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1-3.5-8 T1 G M2-4 °व(K3 °च)र्माभरणा(Dn1 °ण)-धरायुधे; B2 °वर्माभरणायुधायुधि, D4 T2 °वर्माभरणायुधां-बरे — ᶜ) K4 चोत्तमत्त· स, V1 B2.5 Da1 D1.5.6 T1.2 G M2-4 चोन्नदतु(B5 °त)श्च, B1.3.4 D3.4.7.8 °मतुश्च (for °मत स) T1 राजन्; M3 विस्मयो, (for विस्मयाद्) K3 चकंपतुश्चोत्तमभीमविस्मया, Dn1 Bom. ed. °तुर्विस्मयनीयरूपैर् (Bom. ed. °रूपे), D2 °तुर्नैदतु जातुविस्मयो — ᵈ) K3 द्विपागताश्च, Dn1 धियद्गतौ, D3 द्विपद्गताश्च, T1.2 G M2-4 धरावियच् (for वियद्गताश्च) K3 -संयुगा, B3.5 D2.6.8 T1 G M2-4 -संगमे, T2 संगरे (for -संयुगे)

9 M1 om. भुजा स (of v. l. 7). — ᵃ) K4 भुजा· स, B2 भुज स-, T2 भुजाग्र- (for भुजा स-) V1 B1-3 Da1 Dn1 D1-5.7.8 G3 सवस्त्रागुलय·, B4 समस्तां°, B5 D6 सहस्ता(D6 °हस्ता)भरणा (for सवज्राङ्गुलय) V1 B2 समुत्थिता (for °च्छ्रिता) — ᵇ) B1.3.5 Dn1 D3.4.6.7 T1 ससिंहनादैर्; G1 तदा सनादा (for ससिंह°) T2 मुदितैर् (for हृषितैर्) — ᶜ) K3.4 V1 B Da1 D1.3-8 T2 G3 यद(D8 T2 °था)र्जुनं; Dn1 D2 यदर्जुनो, T1 यथार्जुनो (for यदार्जुनं) Ś1 Dn1 S (T3 missing) मत्त (for मत्तम्). K3 इव द्विपोत्तम, B2 द्विपोत्तमो द्विपं, D1 इव द्विपं त (for इव द्विपो द्विप) — ᵈ) B1 समाभ्ययाद् (for समभ्य°). K3 आधिरथं, V1 Dn1 D1 °रथिं; T2 G आतिरथिर् (for आधि°) — After 9, S (T3 missing) ins.

1028* तत कुरूणामथ सोमकानां
शब्दो महान्प्रादुरभूत्समन्ताद्।
यदार्जुनं सूतपुत्रोऽपराह्णे
महाहवे शैलमिवाम्बुदोऽच्छैत्।
तथैव चासीद्रथयो समागमो [5]
महारणे शोणितमांसकर्दमे।

[(L. 2) M1 प्रादुरासीत् (for °रभूत्) — (L. 3) G1.2 M1 यदर्जुन (for यदा°) M सूतसुतो (for °पुत्रो) G1 वराहैर्; G3 [अ]पराह्णे — (L. 4) M महामये (for °हवे) T1 [अ]-चलो (for [अ]म्बुदो) T1 [ऽ]पतत्, G1 [ऽ]च्छदत्, G2 [ऽ]च्छिनत्, G3 महान् (for ऽच्छैत्) — (L. 5) G2 द्वयो समागमे (for रथयो समागमो) — (L. 6) G1 M2-4 महाहवे (for °रणे).]

10 ᵃ) B3 Dn1 D6 S (T3 missing) उद(G2 °दा)-क्रोशन्; D3.7.8 अत्य(D7 °घ्य; D8 °भ्या)क्रोशन् (for अभ्य°) — ᵇ) Ś1 K1.2 तरस्वी, V1 त्वरयस्व (for त्वरस्व) G1 अर्जुनं V1 विध्य, B1.4.5 D3.4.7 भिंधि; D2 वध्य, D8 छिंद्धि, S (T3 missing) युध्य, Ca विध्य (as in text) K3 त्वरस्त्वं ह्यर्जुन भिंधि कर्णं, K4 त्वरस्वया ह्यर्जुन विद्धि कर्णं; Dn1 पुरःसरश्चार्जुन भिंधि कर्णं, D6 जहि त्वमद्यार्जुन याहि कर्णं — ᶜ) K1 किंस्यम्य (sic), K2.4 छिंधस्य; K3 छित्त्वा च; T2 M भिंध्यस्य, G3 छिंध्यस्व (for छिन्ध्यस्य) — ᵈ) Ś2 om. च K3 श्रुता प्रशद्धा (sic), D1 श्रद्धा च मे तां, G1.2 श्रद्धां च राज्ये Ś2 K4 B4 D4.7 धृतराष्ट्रस्य सुनो (for °राष्ट्रसूनोः)

11 ᵃ) S (T3 missing) तयास्म(T1 °था त्व-, G2 °दास्म)दीया बहवोत्र यो(G2 M यौ)धाः — ᵇ) B1.5 Dn1 D2.3 T1 G1.3 M तथा (for तदा). K3 M4 om.; D3 व्याहि (for the first याहि) Ś2 [अ]वोचम्; K3 °चत्; Da1 D1.5 [अ]चोदयन् (for [अ]वोचं) — ᶜ) B1.3.4 Da1 Dn1 D1.3-5.7 शरैः, B2 हता (for ततः). K1.4 स(K4 सु)वीरा, K3 V1 B2.3.5 D2.6.8 S (T3 missing) सु(B5 तु)दीना, B1.4 Da1 Dn1 D1.3-5.7

पुनर्वनं यान्तु चिराय पार्थाः ॥ ११

ततः कर्णः प्रथमं तत्र पार्थं
महेषुभिर्दशभिः पर्यविध्यत् ।

तमर्जुनः प्रत्यविध्यच्छिताग्रैः
कक्षान्तरे दशभिरतीव क्रुद्धः ॥ १२

परस्परं तौ विशिखैः सुतीक्ष्णै-

सुतीक्ष्णै (for सचीरा°) — d) D2 यातु, M यांति (for यान्तु) D8 T1 2 G1. 2 M [अ]चिरेण, G8 [अ]चिराय (for चिराय) D7 पार्थं°, T2 पार्थान्

12 a) Ś K3 4 B2 5 D6 7 तथा (for तत) Dn1 D5 पार्थे; D8 पार्थ — b) K8 D6 8 अथेषुभिर्; V1 B (except B8) Da1 D1 3. 4 7 रथे° (for महे°) K8 V1 B D (except D2) प्रत्यवि(K8 °व)ध्यत् (for पर्य°) — c) K1 om; B8 Dn1 D6 7 त चार्जुन (for तमर्जुन) — d) Ś K3 4 कक्ष्यांत च (Ś1 [sup lin] °तरे) (for कक्षान्तरे) K3 4 दशभीर् K8 अतीव विद्ध°; V1 सप्रगृह्य; B8 सप्रसंह्य, B5 संप्रयुज्य, Dn1 संप्रहृस्य, D6 संप्रसह्य (for [अ]तीव क्रुद्ध°) — For 12, S (T8 missing) subst

1029* कर्णोऽथ पूर्वं दशभि पृषत्कै
गाण्डीवधन्वानमविध्यदाशु ।
जघान तं चापि तत किरीटी
शरैस्तथाष्टादशभि सुमुक्तै ।

[(L 3) G2 8 चाशु (for चापि) T2 किरीटमाली (for तत किरीटी) — (L 4) T2 G2 8 तदा (for तथा) T2 पृषत्कै, G2 सुमुक्त- (for °क्तै)]

S (T8 missing) cont

1030* पुनश्च कर्णस्त्वरितोऽथ पार्थं
रथेषुभिस्त दशभिर्जघान ।
स चापि पार्थो दशभि शिताग्रै
कक्ष्यान्तरे तीक्ष्णमुखैरविध्यत् ।
कर्णस्ततो भारत सांपराये
घोरेऽतिवेलं रणसंविमर्दी ।
जघान पार्थं नवभि शिताग्रै
कक्ष्यान्तरे नागमिव प्रभिन्नम् ।
ततोऽपराभ्या युधि सूतपुत्रो
द्वाभ्यां क्षुराभ्या हरिमाशुकारी ।
समाजघान त्वरया महात्मा
यथा सुरेन्द्र नमुचि प्रसह्य ।
तं पाण्डव पञ्चभिरायसाग्रै
राकर्णपूर्णैर्निजघान कर्णम् ।
ते शोणित तस्य पपुस्तदानीं
कालस्य दूता इव पार्थबाणा ।
कर्णोऽपि पार्थं सहवासुदेवं
समाचिनोद्भारत वत्सदन्तै ।

[(L. 1) T1 [s]पि (for ऽथ) — (L 2) G2 अथेषुभिस् (for रथे°) — (L. 3) G3 शिताग्रै (for °ग्र) — (L. 4) T2 G1 8 कक्षांतरे (for कक्ष्या°) — (L 6) G2 रेजे (for घोरे). T2 M1 रणसंविमर्दे (for °विमर्दी) — (L 7) G1 दशभि (for नवभि) — (L 8) T2 G2 M1 कक्षांतरे, G8 कक्षांते (for कक्ष्यान्तरे) — (L 10) T2 G1 2 M1 शराभ्यां (for क्षु°) G2 युधि च, G8 रिपुम् (for हरिम्) — (L 13) T2 M आयसाग्र्यैर् (for °ग्रैर्) — (L 14) M1 आकर्णपूर्णं (for °पूर्णैर्) — (L 15) G8 पुरस् (for पपुस्) — (L. 17) G2 हि (for ऽपि)]

13 a) K4 B1 परस्परौ (for °स्पर) V1 Da1 om. सुतीक्ष्णैस् K8 B1 3–5 Dn1 D1. 3–8 सु(D1 स-; D3 स्व)-पुखैस्, B2 शिताग्रैस्, T1 2 G1 2 M प्रमुक्तैस्, G8 पृषत्कैस् — b) B2 3 ततक्षत; T2 ते तक्षतु, G1 M1 तत क्षत° (M1 °तु°) (for ततक्षतु) K1 4 सूर्यपुत्रो, M सूतसुतो (for °पुत्रो) D6 [ऽ]र्जुनौ च — c) Ś1 K1. 2 B1 [अं]-तरेप्सुर्; D8 [अ]तरप्रेप्सू (for [अ]न्तरेप्सू) K8 परस्परस्यांतरे सुविमर्दे; V1 B2 5 D6 °स्यांतरदर्शिनौ तु; Dn1 °र तौ विभिदुर्विमर्दे; S (T8 missing) °र छिद्रदिदृक्षया च — d) B3 न भीतिम्, Dn1 D5 सभीमम् (for सु°) K1 अभ्याययत, K8 °पचतुश्, B (except B8) Da1 Dn1 D1. 3–5 7 °पततुश्, G8 °सयतु (for °ययतु) K8 B1 3–5 Da1 Dn1 D1 3–5 7 च हृष्टौ, D8 च दृष्टौ, S (T8 missing) प्रहृष्टौ (for °हृष्टौ) V1 भीमस्तमभ्यापततुश्च हृष्टौ, D2 सुभीममभ्यायतु सप्रहृष्टौ, D6 अमुंचता नादमतीव हृष्टौ. — After 13, N ins

1031* ततोऽर्जुन प्रासृजदुग्रधन्वा
भुजावुभौ गाण्डिवं चानुमृज्य ।
नाराचनालीकवराहकर्णान्
क्षुरांस्तथा साञ्जलिकार्धचन्द्रान् ।
ते सर्वत समकीर्यन्त राज-
न्पार्थेषव कर्णरथं विशन्त ।
अवाङ्मुखा पक्षिगणा दिनान्ते
विशन्ति केतार्थमिवाशु वृक्षम् ।
यानर्जुन सभ्रुकुटीकटाक्ष
कर्णाय राजन्नसृजज्जितारि ।
तान्सायकैर्ग्रसते सूतपुत्र
क्षिप्तान्पाण्डवस्येषुसंघान् ।

[(L 1) K3 प्रसृजद् (for प्रासृ°) B5 उग्रकर्मा (for °धन्वा) — (L. 2) Ś K B1 4 Da1 D1 3–5 7 8 उभौ बाहू (for भुजावुभौ) D1 गांडीव, D8 गांजिव K3 चानुसृज्य, D3. 4 7 चाभिमृज्य (for चानु°) D6 गांडीवज्यां विक्षिपश्चातिमन्यु

स्ततश्चतुः सूतपुत्रोऽर्जुनश्च । परस्परस्यान्तरेप्सू विमर्दे

— (L 3) K1 8 -कर्णो (for -कर्णान्) — (L 4) K1 D1 8 इुराश्च Ś1 K3 4 Da1 D1 5 8 च राजन् (for तथा) Ś2 अजसा सार्धचद्रान्; K8 D1 5 अजलिकार्धै°; K4 प्रासुनदर्धै°, Da1 अजलिकानर्धै° (for साञ्जलिकार्धै°) Ś1 K1 2 च राज ***** चद्रान् — (L 5) D6 समता (for सर्वत) — (L 6) K8 पार्थेव च, K4 पार्थवणा (for पार्थेव°) K4 D8 कर्णरथे (for °रथ) V1 निपेतु (for विशन्त) — (L 7) Ś K1 2 D2 अयोमुखा (Ś1 °ख); K4 B (except B5) Da1 D1 8–5 7 अघो° (for अवाङ्मुखा) D6 पत्रिणो यद् (for पक्षिगणा) — (L 8) Ś K1 2 वसुनिकेनार्थम्; K8 विशति वासार्थन्, V1 Da1 D1 5 निशानिकेतार्थन्; B1 निशात्मकेतार्थम्, B5 [S]विशन्निकेतार्थन्, D2 समेत्य वासार्थम्, D8 निशानिवासार्थम् (for विशन्ति केतार्थम्) B5 श्वाशु-, D2 श्वाशु- (for श्वाशु) K4 विशति केतान्भिवाशु वृक्ष, D6 यथा निकेतं स्वनिवासवृक्ष — After line 8, D8 ins 1032* — (L 9) D1 यानिर्जुन, D6 तयार्जुन (for यान°) Ś K1.2 4 वै, B5 सु- (for स-) K1 Dn1 D2.8 -भ्रु(Dn1 -भृ)कुटीकटाक्ष; K8 4 D4 5 8 -भृकुटीकटाक्ष — (L 10) K8 असृजन् D8 वाणाग्राजन्ससृजे जितारि — (L 11) Ś K1 2 4 सायकान् (for °कैर्) — (L 12) K8 पांडवस्यैव संवान्, B1 D3.4.7 °वेयेपुसं°, D2 अर्जुनस्येपुसं°; D8 पाडवस्येपुजालान्]

V1 B Da1 D1–7 cont K4 ins after line 2 of 1046* D8 after line 8 of 1031*

1032* तत कर्णो भार्गवेणाभिसृष्टं
प्रादुश्चक्रे ब्राह्ममस्त्रं महात्मा ।
तत प्रजज्वाल तदस्त्रमुग्रं
युगान्तसूर्यज्वलनप्रकाशम् ।

[(L. 1) K4 D8 भार्गवेनाभि(D8 °नु)सृष्ट, D2 °णातिसृष्टं (for °णाभिसृष्ट) — (L 2) D8 भार्गवास्त्र (for ब्राह्ममस्त्र) — (L. 3) K4 तदा तद् (for तदस्त्रम्)]

D2 cont.

1033* पातालमस्त्रेण निहत्य तेन
जघान कर्णो नरनागसंघान् ।

— After the above, D2 reads 14[abcd].

K4 cont after 1032* Dn1 cont. after 1031* S (T3 missing) ins after 13

1034* ततोऽस्त्रमाग्नेयममित्रतापनं
मुमोच कर्णाय सुरेश्वरात्मज ।

[(L 1) K4 Dn1 अमित्रसाधन (for °तापन) — (L 2) K4 Dn1 महेंद्रसूनु (for सुरेश्वरात्मज)]

K4 S (T3 missing) cont

1035* धनंजय संयुगमूर्धनि ज्वल-
न्नथ प्रजज्वाल तदस्त्रमुत्तमम् ।

[(L 1) K4 T2 M त्वरन् (for ज्वलन्) G1 धनंजय संयुगमूर्धि नि°सृत, G2 धनंजय संयति मूर्धि रुज्वलन् (sic). — (L 2) K4 तत , G1 तदा (for अथ) G2 तदा (for तद्)]

T1 cont .

1036* ज्वालाभिरत्यर्थविनि सृताभि-
रस्त्रस्य सूरस्य महेन्द्रसूनो ।

T2 cont.. Dn1 cont after 1034*

1037* भूम्यन्तरिक्षे च दिशोऽर्कमार्गं
प्रावृत्य देहोऽस्य बभूव दीप्त ।

[(L 2) T2 प्रवृत्य (for प्रा°) T2 दीप्त]

Dn1 T2 cont. K4 cont after 1034*

1038* योधाश्च सर्वे ज्वलितान्तरार्ता
प्रदुद्रुवुस्तत्र विदग्धवस्त्रा ।
शब्दश्च घोरोऽति बभूव तत्र
यथा वने वेणुवनस्य दह्यत ।

[(L 1) Dn1 ज्वलितावरा भृश, T2 °ता यथा भृश (for °न्तातरार्ता) — (L 2) K4 दुद्रुवुस् (for प्रदु°)]

K4 Dn1 T2 cont. T1 G M cont after 1035*

1039* समीक्ष्य कर्णो ज्वलनास्त्रमुद्यत
स वारुण तत्प्रशमार्थमाहवे ।
समुत्सृजन्सूतसुत प्रतापवान्
स तेन वह्निं शमयांबभूव ।
बलाहकास्त्रेण दिशस्तरस्वी
चकार सर्वास्तिमिरेण संवृताः ।

[(L. 1) K4 Dn1 तद्वीक्ष्य (for समीक्ष्य) T1 ज्वलनास्त्र मुद्धत (for °स्त्रमुद्यत) — (L 2) K4 वारण (for °रुण) — (L. 3) K4 T2 समुत्सृजत् K4 सुतज (for सूतसुत) — (L. 4) G1 शमयाचकार; G3 M1–4 °बभूव ह (for °बभूव) — (L 5) K4 बलाहकौघश्च (for °कास्त्रेण) M3 शरस् (for दिशस्) M1–4 तरस्विना (for °स्वी) — (L 6) G1 तु शिरेण (for तिमिरेण) K4 वै दिशो (for संवृता)]

Dn1 cont

1040* ततो धरित्रीधरतुल्यरोधस
समन्ततो वै परिवार्य वारिणा ।
तैश्चातिवेगात्स तथाविधोऽपि
नीत शमं वह्निरतिप्रचण्ड ।
बलाहकैश्चैव दिगन्तराणि
व्याप्तानि सर्वाणि यथा नभश्च ।

सुभीममभ्याययतुः प्रहृष्टौ ॥ १३ | अमृष्यमाणश्च महाविमर्दे

Dn1 cont K4 (om line 1) ins after st 14

1041* यथा च सर्वास्तिमिरेण वै दिशो
मेघैर्वृता न प्रदृश्येत किंचित् ।

[(L 2) K4 मेघेकृता (for मेघैर्वृता)]

K4 Dn1 cont. S (T3 missing) cont after 1039*

1042* अपावहन्मेघगणास्ततस्ता-
न्समीरणास्त्रेण समीरितेन स ।
तत सोऽस्त्रं दयितं देवराज्ञः
प्रादुश्चक्रे वज्रममित्रतापन ।
गाण्डीवज्या विमृशश्चातिमन्यु-
र्धनंजय शत्रुसंघप्रमाथी ।
तत क्षुरप्राञ्जलिकार्धचन्द्रा
नाराचनालीकवराहकर्णा ।
गाण्डीवत प्रादुरासन्सुतीक्ष्णा
सहस्रशो वज्रसमानवेगा ।

[(L 1) T1 अपाहरन्, T2 G1 M1 अपोवह(G1 °वाहा)न् (for अपा°). K4 अथापोवाहास्त्रमेवास्ततस्तान् (sic), Dn1 अथोपवाहादस्त्रसमवास्ततस्तान् — (L 2) T2 G1 M1 om. स K4 Dn1 वायव्यास्त्रेणापतत (K4 °ण तत) स कर्णात् (K4 °न्) — (L 3) K4 तदा सदस्त्रं, Dn1 ततोप्यशस्त्रं; G1 ततस्तेतौस्त्र (sic) (for तत सोऽस्त्रं) — (L 4) K4 Dn1 अतिप्रभाव, M अमित्रताप (for °तापन) — (L 5) K4 Dn1 T1 गांडीव ज्यां (for °वज्यां) K4 Dn1 विशिखांश्च, G1 विक्षिपंश्च, G2 विसृजंश्च (for विमृशश्च) K4 Dn1 चानुमन्य (for चातिमन्युर्) — (L 6) K4 Dn1 शत्रुभिरप्रधृष्य, T2 °संघ प्रमाथी (for °संघप्रमाथी) — S (T3 missing) om line 7 — (L 7) K4 शरा (for क्षुर-) — (L 8) K4 Dn1 नालीकनाराचव(K4 °वा)-राहकर्णान् — (L 9) K4 सुतीक्ष्णां, G2 सुदीक्ष्णा]

S (T3 missing) cont

1043* ते सर्वत पर्यधावन्त घोरा
पार्थेषव कर्णरथं विहगा ।
अधोमुखा पक्षिगणा दिनान्ते
निशानिकेतार्थमिवाशु वृक्षम् ।
जग्राह तान्सूतपुत्र पृषत्कै
क्षिप्रांस्तथा पाण्डववाणसंघान् ।
अमृष्यमाणस्य धनंजयस्य
रणाजिरे त्वन्तकतुल्यकर्मा ।
वैकर्तनो रोषपरीतचेता
ज्योतिष्प्रभा यद्वदुदागत सन् ।
दिवाकरो नाशयते क्षणेन
पार्थस्य तान्बाणगणान्समग्रान् ।
व्यनाशयद्युध्यत एव कर्ण

[(L 1) T1 M1 पर्यति (for पर्यधावन्त) — (L 2) T2 विहगमा, G1 3 विलग्ना (for विहगा) — (L 3) M अयोमुखा (for अधो°) — (L 5) M जग्रास (for °ह) M क्षुरप्रै (for पृषत्कै) — (L 6) M1 क्षिप्तास् — G2 om from न्तक (in line 8) up to पार्थस्य तान् (in line 12) M1 om line 9 — (L 10) T1 उपागत (for उदा°) — (L 12) G1 तद् (for तान्) — (L 13) G3 व्यनाशयद् (for व्यना°)]

The above is followed by 1045* in T1 and 1048* in G M

T2 cont K4 Dn1 cont. after 1042*

1044* ते कर्णमासाद्य महाप्रभावा
सुतेजना गार्ध्रपत्रा सुवेगा ।
गात्रेषु सर्वेषु हयेषु चापि
शरासने युगचक्रे ध्वजे च ।
निर्भिद्य तूर्णं विविशु सुतीक्ष्णा-
स्तार्क्ष्यत्रस्ता भूमिमिवोरगास्ते ।
शराचिताङ्गो रुधिरार्द्रगात्र
कर्णस्तदा रोषविवृत्तनेत्र ।

[(L 1) K4 महानुभावा (for °प्रभावा) — (L 2) K4 Dn1 गार्धपत्रा (for गार्ध्र°) — (L 3) K4 वापि (for चापि). — (L 7) K4 शरोरुवेगो रुधिरार्द्रगात्रा — (L 8) T2 [अ]-तीव (for रोष-)]

K4 Dn1 T2 cont T1 cont after 1043*.

1045* दृढज्यमानाम्य समुद्रघोष
प्रादुश्चक्रे भार्गवास्त्रं महात्मा ।
महेन्द्रशस्त्राभिमुखान्विमुक्ता-
श्छित्वा कर्ण पाण्डवस्येषुसंघान् ।

[(L 1) K4 दृढज्यमानम्य, T1 दृढो मानश्च (sic), T2 नानघमानश्च (for दृढज्यमानाम्य)] —

K4 Dn1 T2 cont V1 B Da1 D1 3 4–8 cont. after 1032*

1046* पार्थास्त्रमस्त्रेण निहत्य तेन
जघान कर्णो नृगजाश्वसंघान् ।
अमृष्यमाणस्तु महाविमर्दे
महारथो भार्गवास्त्रप्रभावात् ।
पाञ्चालाना प्रवरांश्चापि योधा
न्क्रोधाविष्ट सूतपुत्रस्तरस्वी ।
बाणैर्विध्याधाहवे सुप्रमुक्तै
प्रहस्य कृष्णौ तु नरप्रवीर ।
तत पाञ्चाला सोमकाश्चापि राज-
न्कर्णेनाजौ पीड्यमाना शरौघै ।

71

तत्राक्रुध्यद्भीमसेनो महात्मा । | अथाब्रवीत्पाणिना पाणिमाघ्न-

क्रोधाविष्टो विव्यधुस्त समन्ता-
स्तीक्ष्णैर्बाणैः सूतपुत्रं समेता ।
तानस्तांस्तै स निकृत्याशु बाणा-
न्पाञ्चालानां रथनागाश्वसवान् ।
अभ्यर्दयद्बाणगणैः प्रसह्य
विक्षोभयन्समरे सूतपुत्र ।
ते भिन्नदेहा व्यसवो निपेतु
कर्णेषुभिर्भूमितले स्वनन्त ।
क्रुद्धेन सिंहेन यथैव नागा
महाबला भीमबलेन तद्वत् ।
पाञ्चालानां प्रवरान्संनिहत्य
प्रस्पर्धमानान्बलिनो योधमुख्यान् ।
तत स राजन्विरराज कर्ण
शरान्वमन्मेघ इवाम्बुधारा ।
कर्णस्य मत्वा तु जयं त्वदीया
परां मुद सिंहनादांश्च चक्रु ।
सर्वे ह्यमन्यन्त वशे कृतौ तौ
कर्णेन कृष्णाविति कौरवेन्द्र ।
तथादृशं प्रेक्ष्य महारथस्य
कर्णस्य वीर्यं च परैरसह्यम् ।
दृष्ट्वा तु कर्णेन धनंजयस्य
संग्राममध्ये निहतं तदस्त्रम् ।

[(L 1) K4 पार्थोस्त्रम्, Dn1 T2 तस्यास्त्रम्, D8 पार्थार्थम् (for °स्त्रम्) K4 Dn1 D8 T2 सोथ (for तेन) — (L 2) K4 कर्णे (for कर्णो) K4 B5 D8.4 नृगजा(D8 °जां)श्च, V1 Da1 D1 5 नरनागाश्व, B1 D6 नरनाग-, B2 नगनाग- (for नृगजाश्व-). Dn1 T2 जघान संख्ये रथनागपत्तीन्, D8 जघान संख्ये नरनागाश्वपत्तीन् — After line 2, K4 ins 1032* — (L 3) B3 5 Dn1 D3.7 च (for तु) Dn1 महेंद्रकर्मा (for महाविमर्दे) — (L 4) K4 महारथै, Dn1 T2 °रणे, D4 °नघो (for °रथो) B1 स्वभावात्, B2 -प्रसादात्, Dn1 D8 -प्रतापवान्, T2 -प्रतापात् (for प्रभावात्) — D8 om lines 5–32. — (L. 5) B4 Da1 D1. 5 पचालानां V1 प्रवरश्; D5 8 °राश्, D6 प्रचुरांश् (for प्रवरांश्) B4 चाति- (for चापि) — (L 7) K4 विद्धान्वा, B2 D4 7 8 विद्धा च (for विव्याध) B2 4 D7 आहवेषु प्रमु(D7 °मु)क्ते, T2 प्रहतै मुमुचै (for आहवे सुप्रमुक्तै) K4 B3 Da1 D1 5.8 सुप्रयुक्तै (for °मुक्तै) — (L 8) D4 damaged. B1 4 5 Da1 D1 5 च (for तु) D6 तुरग (for तु नर-) Dn1 T2 शिलाशितै रुक्मपुखै प्रगृह्य, D8 शिलाशितैरुत्स्मयथाशु गृह्य — D4 reads lines 9–12 on marg — (L 9) Dn1 तस्, Da1 D1.5 ते (for तत) B5 पंचाला — (L 10) D1 पीडमाना (for पीड्य°) — (L 11) B2 क्रोधा*चे, B8 क्रोधात्तु ते (for °विष्टा) V1 विविधुस्ते, D6 विविशुस्त (for विव्यधुस्त) B1 om त D8 महद्भिस् (for समन्तात्). — K4 reads line 12 twice — (L 12) K4 (both times) समतात्, D8 समन्ता (for समेता) — (L 13) V1 B तांस्तांस्तै, D6 तांस्ताञ्शूरै (for तानस्तांस्तै) V1 सनिकृत्य, B1 स विकृत्य, B2 8 निहत्य, B5 निकृत्य (for स निकृत्य) K4 D4 7.8 शा(D8 अ)स्त्राण्यस्त्रैस्तान्नि(D4 7 °स्त्रैर्विनि, D8 °स्त्रै स नि)हत्याशु बाणै, Dn1 T2 तान्सूतपुत्रो निजघान बाणै — (L. 14) B4 D4 पचालानां. V1 B2 रथनागसंवान्, D5 °नागाश्वसघो (for °नागाश्वसंघान्) — (L. 15) V1 अभ्यद्रवद्, D8 T2 अभ्यर्दयन् (for °र्दयद्) D1 बाणगतै, D8 °जाले (for °गणै) T2 प्रहस्य, (for प्रसह्य) — (L 16) B4 Da1 D2 5 7 विक्षोभयत्, Dn1 विद्धा हर्षात्, T2 विद्धा ह्यान् (for विक्षोभयन्) Dn1 T2 संगरे, D8 सयुगे (for समरे) — (L 17) V1 छिन्नदेहा (for भिन्न°) — (L 18) K4 B D7 स्तनत, Da1 D1 5 ध्नत, D6 श्वसंत (for स्वनन्त) — (L 19) B2 यथैव नाथा, Dn1 T2 यथेमयूथा (for यथैव नागा) — (L 20) K4 D4 महाबले, D7 °ह्वे, T2 °गजा (for °बला) K4 D5 7 तेन (for तद्वत्) — (L 21) B4 D1 5 पचालानां D1 संनिहत्य, D7 (sup lin) संनिपत्य, D8 (before corr) तान्निनादान् (for संनिहत्य) — (L 22) K4 D7 8 प्रयुध्यमानान्, V1 B5 संस्पर्ध°, B1 प्रस्पर्ध्यमानान्, D4 damaged (for प्रस्पर्धमानान्) Dn1 T2 प्रसह्य योधान(T2 °न्नि)खिलानदीन — (L. 24) B1 5 सृजन्, Da1 D1 5 धमन्, D6 मसन् (for वमन्) K4 D4 7.8 शरांबुदो मेघ इवाभिवृष्ट, Dn1 T2 यथांबरे भास्कर उग्र(T2 °रस्तिग्म)रश्मि — (L 25) D6 सत्वासु बल, D8 जित्वा तु जय (for मत्वा तु जय) B2 त्वदीयां — (L. 26) V1 तलानजघ्नु, B1 तानेव जघ्नु, B2-4 तान्निजघ्नु, B5 Da1 D1 5 तलाञ्जघ्नु, D6 तांस्तान्निजघ्नु (for परा मुद) T2 सिंहनादांश्च K4 D4 7 8 सं(D8 नि)दध्मि(K4 °ध्मि)रे शखवांस्तदानीं — (L 27) T2 [ऽ]त्रमन्यत (for ह्य°) K4 D4 6–8 वशी कृतौ V1 रणे हतौ तौ, Dn1 T2 भृशाहतौ च (for वशे कृतौ तौ) K4 तु, B2 8 रणे (for तौ) — (L 28) B4 तौ नरेंद्र, T2 कौरवेंद्रास् D6 कृष्णौ तु कर्णेन तु कौरवेंद्र — (L 29) V1 B1 T2 त (for तत्) D6 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य) D8 T2 तु कर्ण संख्ये (T2 चाजौ) (for महारथस्य) — (L 30) K4 V1 B2 4.5 Da1 D1 4 5 7 तु (for च) B1 वीर्यं तु कर्णस्य परैरसह्य, D6 कर्णस्य वीर्यं तमसह्यकल्प — (L 31) V1 B2–4 Dn1 T2 च (for तु) — (L. 32) Dn1 D8 T2 तथा(T2 °दा)जिमध्ये (for संग्राम°) B1 2 5 Dn1 D1 5 विहत, B4 D6 विहित (for निहत)]

— After the above, D8 (marg) ins. 1049*

14 D3 om 14^{a}. D1 reads 14^{abcd} after 1033*.

न्संदष्टाष्ठो नृत्यति वादयन्निव ।

कथं नु त्वां सूतपुत्रः किरीटि-

न्महेषुभिर्दशभिरविध्यदग्रे ॥ १४

यया धृत्या सर्वभूतान्यजैषी-

— a) Ś1 K1 अमृष्यमाणश्च, B3 Da1 अमृष्यमानश्च, D2 °माणस्तु B5 सदैव राजन्, D2 तदा विमर्दे (for महावि°) — b) Da1 D1 5 तदा, D2 दृष्ट्वा (for तत्र) — c) D2 om. अथ Ś1 K1 2 4 अथाब्रवीत्त (for °ब्रवीत्) K8 पाणि स्पृन्न् (sic), D8 पाणिमघ्नन् — d) K1 3 B1 3 4 D4 7 संदष्टो (K8 ष्टौ)ष्ठ, V1 ष्टौष्ठे; Da1 D1 5 °ष्टौष्ठौ (for °ष्टोष्ठो) K8 नृत्यसि, V1 Da1 D1 नृत्यन्; D8 (by corr) ष्यती* (for नृत्यति) B2 संदष्टवेग नृत्यते चोदयन्निव, D2 सष्टोष्ठौ रोषमाणौ वायुसूनु (sic), D8 (marg) भीमो नृत्यन्नर्जुनं सत्यसध — For 14^{abcd}, Dn1 T2 subst.

1047* ततस्त्वमर्षी क्रोधसंदीप्तनेत्रो
वातात्मज पाणिना पाणिमार्छत् ।
भीमोऽब्रवीदर्जुन सत्यसन्ध-
ममर्षितो नि श्वसञ्जातमन्यु ।

[(L. 1) Dn1 -संदीप्तनेत्रौ — (L 2) T2 ऋच्छन् (for आर्छत्) — (L 3) Dn1 सत्यसंधो — (L 4) Dn1 निश्वसन्]

On the other hand, T1 (cont after 1045*) G M (all ins it after 1043*) subst for 14^{abcd}

1048* रोषात्प्रदीप्त सुमहान्विमर्दे
भीमस्ततोऽक्रुध्यददीनसत्त्व ।
पाणिं स पाणौ विनिपिष्य रोषा-
दमर्षितो वाक्यमुवाच पार्थम् ।

[(L 1) T1 G1 सुमहाविमर्दी (G1 °र्दे), G3 °रिमर्दे G2 रोषात्प्रदीप्त तु महानुभावो — (L. 2) T1 [ऽ]नृत्यद् (for ऽक्रुध्यद्) — (L 3) G स्व (for स) G2 विनिक्षिप्य (for °पिष्य) T1 पाणिं पाणौ संविनिष्पिष्य रोषाद्]

Dn1 T2 cont after 1047* D8 (marg) after 1046*

1049* कथ नु पापोऽयमपेतधर्मे
सूतात्मज समरेऽद्य प्रसह्य ।
पाञ्चालाना योधमुख्याननेका
ञ्चिजघ्निवास्तव जिष्णो समक्षम् ।

[(L 1) D8 (marg) पार्थायम् (for पापोऽयम्) — (L. 2) Dn1 ह्यप्रसह्य, T2 [अ]भिप्र° (for ऽद्य प्र°)]

Dn1 D8 T2 cont K4 V1 B Da1 D1 3–7 cont after 1046* Ś K1–3 after 1031* D2 after 14^{abcd}

1050* पूर्वं दैत्यैरजित कालकेयै
साक्षात्स्थाणोर्बाहुसस्पर्शमेत्य ।

[(L. 1) V1 Dn1 D2 3 T2 देवैर् (for दैत्यैर्) B1 4 D7 अजित, D6 °ते (for °त) V1 कालकेयश्च (for °केयै) D8 (before corr as above) पूर्वदैत्यैरजित कालिकेयै — (L. 2) D3 शमोर् (for स्थाणोर्) Ś K1 2 4 -संसर्गम्, D6 -सघट्टम् (for -संस्पर्शम्) K8 अन्य (for एत्य)]

— Before 14c, M3 ins भीम — c) Ś K2 नु त्वा, K8 नावधी; Da1 D1 4–6 8 न (D4 6 तु, D8 च) त्वा (for नु त्वा) K8 सूतपुत्र Ś1 K1 2 किरीटिर् (K1 °टिं) (for °टिन्). T1 G M त्वा सूतपुत्रो नु कथ किरीटिन् (G2 °न) — f) K8 V1 रथेषुभिर्, B Da1 Dn1 D1–5 अथेषुभिर्, D6 शिते°, D8 शते° (for महे°) K8 अवध्यदुग्रे, V1 B3 5 Dn1 D6 8 प्रागविध्यत् (D8 °न्); Da1 D1 5 विध्यदग्रे (for अवि°) T1 G M रथेषुभिर्हति शिताग्रधारै — After 14, K4 V1 B D T2 ins

1051* त्वया क्षिप्ताश्चाग्रसद्वाणसंघा-
नाश्चर्यमेतत्प्रतिभाति मेऽद्य ।
कृष्णापरिक्लेशमनुस्मर त्व
यथाब्रवीत्षण्ढतिलान्स वाच ।
वाच सुतीक्ष्णास्थिभिदोऽमनोज्ञा
सूतात्मजोऽय गतभीर्दुरात्मा ।
सस्मृत्य सर्वं तदिहाद्य पाप
जह्याशु कर्णं युधि सव्यसाचिन् ।
कस्मादुपेक्षा कुरुषे किरीटि
न्नुपेक्षितु नायमिहाद्य काल ।

[D8 reads lines 1–8 on marg — (L. 1) K4 V1 B (except B3) Da1 D1 3–5 7 om. च D5 बाणसघो (for °संघान्) T2 त्वया क्षेप्ता ह्याहता बाणसघा — (L 2) D1 प्रतिमेघसद्य, (sic), D8 (by corr) °भातीदमद्य (for °भाति मेऽद्य) — (L 3) D1 अनुसरंस्त्व, D6 °सर त, D8 °सरन्वै, T2 °सरंश्च (for °सर त्व) — (L 4) K4 B2 5 Da1 D1 5–8 यच्च, T2 यश्च (for यथा) B4 D6 8 T2 षढतिलान्, (for षण्ढ°) V1 B Da1 D1 3–8 इति स, Dn1 स वाच, T2 च वाच (for स वाच) D2 यथाब्रवीत्कथवला-नित्यसान् (sic) — (L 5) K4 om वाच D2 मनुष्या (for ऽमनोज्ञा) Dn1 T2 रूक्षा सुतीक्ष्णाश्च हि पापबुद्धि — (L 6) K4 [ऽ]य गतभिर्, Dn1 D2 [ऽ]य गतभी, T2 शमितश्री (for ऽय गतभीर्) — (L 7) K4 V1 B (except B2) D1 3 4 6–8 transp सर्वं and तत् Da1 D3 om तत् D6 इहात्म (for इहाद्य) — (L 8) T2 वध्याशु (for जह्याशु) D5 कर्णं D8 जहि (for युधि) — (L 9) T2 कथ हि (for कस्माद्) B3 उपेक्षामयसे (for उपेक्षां कुरुषे) Co cites उपेक्षा D8 कथ नु त्वा सूतपुत्र किरीटिन्, (marg) कथ ह्युपेक्षां कुरुषे त्व किरीटिन् — (L 10) D8 (marg as above) रथेषुभिर्दशभिरविध्यदुग्रै]

15 B2 om (hapl) 15^{ab} — a) D2 मया (for यया) K1 धृत्या, K2 हत्या, K3 D1 2 धृत्या (for धृत्या) K3 4 अजैषीद् (for °षीर्) S (T3 missing) धृत्या हि (G2 च)

ग्रासं ददद्वह्नये खाण्डवे त्वम् ।
तया धृत्या सूतपुत्रं जहि त्व-
महं चैनं गदया पोथयिष्ये ॥ १५
अथाब्रवीद्वासुदेवोऽपि पार्थं
दृष्ट्वा रथेषून्प्रतिहन्यमानान् ।
अमीमृदत्सर्वथा तेऽद्य कर्णो
ह्यस्त्रैरस्त्राणि किमिदं किरीटिन् ॥ १६
स वीर किं मुह्यसि नावधीयसे
नदन्त्येते कुरवः संप्रहृष्टाः ।
कर्णं पुरस्कृत्य विदुर्हि सर्वे
त्वदस्त्रमस्त्रैर्विनिपात्यमानम् ॥ १७
यया धृत्या निहतं तामसास्त्रं
युगे युगे राक्षसाश्चापि घोराः ।
दम्भोद्भवाश्चासुराश्चाहवेषु
तया धृत्या त्वं जहि सूतपुत्रम् ॥ १८
अनेन चास्य क्षुरनेमिनाद्य
संछिन्द्धि मूर्धानमरेः प्रसह्य ।
मया निसृष्टेन सुदर्शनेन

भूतानि यया (T1 G1 यथा, M1 जया) जयस्त्वं. — b) B8 भिक्षां, M1 ग्रसन्, Cc ग्रास (as in text) K8 D6 G1 M1.2 4 ददन्, Da1 D1 5 चादाद्. K8 B5 D2 transp वह्नये and खाण्डवे Dn1 S (T8 missing) ग्रासं ददत्खाण्डवे पावकाय — c) D1 त्वया धृत्या, D2 तया वृत्त्या, T1 2 G M धृत्वा तया (by transp) D1 जहिस — d) Ś K1.2 4 ह्यह (for अहं) K8 V1 B1 3 4 D2–4 7 8 T2 G2 M1 चैनं, B5 त्वैनं, D6 वायेन, G1 तु वै (for चैन) — After 15, S (T8 missing) ins

1052* समेत्य पार्थं स नृशंसवादी
जीवन्नाय यास्यति कालपक्व ।

[(L 1) G1 3 M सु- (for स) G3 नृशसवर्ती — (L 2) T1 2 G2 नाय (for नाय) T1 कालपावक (for °पक्व)]

16 a) D6 श्रुत्वा (for अथ) D8 [अ]वदद् (for [अ]ब्रवीद्) S (T8 missing) चक्रधरो (for वासुदेवो) Dn1 पार्थे — b) K1 रथेष्ट, K8 रथेषु, D1 पूर्वान् (for रथेषून्) D6 दृष्ट्वा तथेषु प्रतिहन्यमान — Before 16cd, D6 ins श्रीकृष्ण — c) K8 D6 अमीमदत्, D8 °मृदन् Ś1 सकृया से, B4.5 सर्वदा ते, Dn1 D1 2 सर्वपाते, D6 °धा ते (for °था ते) S (T8 missing) ह्यमूमुष(G2 °च)त्पश्यत एव तेद्य — d) B3.5 Dn1 D2 ह्यस्त्र (for अस्त्राणि) K8 B (except B1) Da1 Dn1 D1 2 4 5 7 8 किमिद त्व (K8 च, B2 वै, D8 त्वां) (for किमिदं) D6 ह्यस्त्रैरस्त्र किमिद सव्यसाचिन्, S (T8 missing) ह्यस्त्राणि कर्णोस्त्रगणै (T1 °थ रथे, G2 3 °द्य रणे) किरीटिन् (T1 °टि) — After 16, T1 G M ins an addl colophon. [*Adhy name* M1 अस्त्रयुद्ध — *Adhy no* T1 G2 3 M1 135, G1 M2–4 104]

17 Before 17, T1 G2 3 ins भगवान्, G1 M कृष्ण — a) K8 D8 सु-, D6 त्व (for स) B1 4 Da1 Dn1 D1 3.5 7 नावधत्से, B5 नावधीर्यन्, D4 °नुंत्से, D6 °धीस्तं (for °धीयसे) S (T8 missing) स (T1 भो) पार्थ किं मुह्यसि (T1 मा मुह्यसे) वेत्सि चैतान् — b) B1 4 D7 नदंते ते, D6 नदत्येत S (T8 missing) हृष्टान्समता (T1 हृष्टान्समेता-, G1 दृष्ट्वा समता-, G2 3 दृष्टा समेता-, M3 हृष्ट समेता) न्नदत कुरूंस्त्व — c) T2 नदंति (for विदुर्हि) D8 (before corr) स वै (for सर्वे) — d) V1 B3 5 D2 6 तवास्त्रम्, B1 तद° (for त्वद°) B2 S (T8 missing) विनिहन्य(B2 °त्य)मान (for विनिपात्य°)

18 a) K1 धृता, K8 वृत्या (for धृत्या) K8 विहत, B1 D2 निहता (for °तं) K1 ताममास्त्र, D2 रामचंद्र (for तामसास्त्र) B2 D6 S (T8 missing) यया धृत्या ताम(D6 राक्ष)सास्त्रमिवांस्त्व — b) D1 त्वं सयुगे (for युगे युगे) D8 रक्षसश्च (for राक्षसाश्च) B2 सयुगे रक्षसाश्चापि घोरान्, S (T8 missing) युगे युगे राक्षसाश्चाति(T2 राक्षसाश्चापि, G1 2 M1 रजसाश्चाति-, G3 राजसाश्चित्र)घोरान् — c) B1 दमोद्भवाश्चाहवेषु प्रवृत्त्या, D6 दमोद्भवाश्चासुरानाहवेन्यान्, S (T8 missing) दं(T1 2 स्तं)भोद्भवं चासुरमाहवे त्व Cc cites दम्भोद्भवा (as in text) — After 18abc, B5 D6 S (T8 missing) ins

1053* दर्पोत्सिक्त वीर्यमन्वं किरीटिन् ।

[B5 दर्पोत्सिक्ता, D6 °त्सिक्तान् (for °त्सिक्त) D6 वीर्यवत] — d) D6 तया (for तया) K8 D2 8 वृत्त्या (for धृत्या) K1 त्वा, K8 [अ]द्य (for त्वं) D7 transp त्व and जहि B5 D6 जहि युध्येद्य पार्थ, Dn1 जहि कर्णं त्वमद्य, S (T8 missing) त्व जहि कर्णमद्य (for त्व जहि सूतपुत्र) — After 18, B5 D6 ins

1054* कर्णं समासाद्य रिपुप्रमाथिन् ।

On the other hand, S (T8 missing) ins after 18

1055* पार्थाहवे व्यक्तमस्त्र समर्थम् ।

[T1 2 M2–4 व्यक्तशस्त्र, G1 3 त्वक्तमस्त्र (for व्यक्त°) G1 समत्य, G2 3 समर्थ (for °र्थम्)]

19 a) G1 om चा K8 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 चास्य, D6 चास्तन्, D8 चाद्य, T1 2 G2 3 M1 चाशु, M2–4

वज्रेण शक्रो नमुचेरिवारेः ॥ १९

किरातरूपी भगवान्यया च
त्वया महत्या परितोषितोऽभूत् ।
तां त्वं धृतिं वीर पुनर्गृहीत्वा
सहानुबन्धं जहि सूतपुत्रम् ॥ २०

ततो महीं सागरमेखलां त्वं
सपत्तनां ग्रामवतीं समृद्धाम् ।
प्रयच्छ राज्ञे निहतारिसंघां
यशश्च पार्थातुलमाप्नुहि त्वम् ॥ २१

संचोदितो भीमजनार्दनाभ्यां
स्मृत्वा तदात्मानमवेक्ष्य सत्त्वम् ।
महात्मनश्चागमने विदित्वा
प्रयोजनं केशवमित्युवाच ॥ २२

प्रादुष्करोम्येष महास्त्रमुग्रं
शिवाय लोकस्य वधाय सौतेः ।
तन्मेऽनुजानातु भवान्सुराश्च
ब्रह्मा भवो ब्रह्मविदश्च सर्वे ॥ २३

इत्यूचिवान्ब्राह्ममसह्यमस्त्रं

चाशु (for चास्य) D6 स्व (for [स्र]थ) — S (T3 missing) transp 19^b and 19^c — ^{b}) Ś1 सभिधि, K4 संछिन्न॰, D6 T2 G छिद्धयस्व, T1 छेत्स्यामि, M1 ॥भिंद्धयस्व, M2–4 ॥छिंद्धयस्व (for सछिन्द्धि) D2 भल (for अरे) D2 चिरेण (for प्रसह्य) — ^{c}) K3 यथा (for मया) V1 B4 Da1 Dn1 D1 5–7 T1 G3 M1 विसृष्टेन, D2 प्रवृत्तेन, T2 [स्र]-तिसृष्टे, G1.2 निदृष्टेन (for ॰सृष्टेन) — ^{d}) Ś2 वज्रेन V1 इवापर (for इवारे)

20 ^{a}) D6 किरातरूपो (for ॰रूपी) K3 यथा त्वया; V1 Da1 D1 5 6 G2 M1 (*inf lin* as in text) यया च, Dn1 सुघत्या, D4 यया स्व, T1 lacuna (for यया च) — ^{b}) K4 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 3–5 7 S (T3 missing) महात्मा, D2 च मत्या (for महत्या) Dn1 परिजोपितो (for ॰तोषितो) B3 5 भव (B5 ॰व) (for ऽभूत्) K3 तथा त्वया परिभूतोभूत् — K2 om 20^{cd} — ^{c}) K3 D7 त्व तां (by transp), D2 त त्वं; D6 स तां K3 D3 वृर्त्ति, D1 धृतिर्; D2 वृत्ति K3 om वीर Dn1 S (T3 missing) स ता (Dn1 ता त्व) पुनर्वीर धृतिं गृहीत्वा — ^{d}) G1 सबाधव त्व (for सहानुबन्ध) Ca cites सानुबधं

21 ^{b}) Da1 D1 5 G2 3 सपत्तन; T1 सपट्टणां, T2 सपट्टण (for ॰त्तनां) D2 शैलवतीं (for ग्राम॰) — ^{c}) K3 प्रायच्छ (for प्र॰) K2 D1 निहतारिसघा, D6 ॰संघो, G1 ॰सखा, M1 नयतारिसघान् — ^{d}) V1 पार्थाचलम्, M1 पार्थस्तुलम् (for पार्थातुलम्) D4 5 त्वां (for त्वम्) — After 21, N (except D2) ins

1056* स एवमुक्तोऽतिबलो महात्मा
चकार बुद्धिं हि वधाय सौतेः ।
[(L 1) B5 बलिना (for ऽतिबलो) — (L 2) B1 च (for हि) D3 शत्रो (for सौतेः)]

On the other hand, S (T3 missing) ins after 21

1057* कर्णं पुरस्कृत्य नदन्ति सर्वे
तवास्त्रमुर्व्यां प्रतिहत्य वीरा ।
कुरु प्रयत्नं भरतप्रवीर
द्रवन्त्यमी सृञ्जयसोमकाश्च ।
दृष्ट्वा च कर्णं समरे प्रहृष्ट [5]
त्वा चापि दृष्ट्वा परिहीयमानम् ।
[(L 1) G1 चरति (for नदन्ति) T2 हृष्टास् (for सर्वे) — (L 2) G1 उग्र (for उर्व्यां) T2 प्रतिहति (for ॰हत्य) — (L 4) G1 प्रयाति, G2 दृश्यति, M1 द्रक्ष्यति (for द्रवन्ति). T2 G1 M1 सृजया (for सृञ्जय) — (L 5) T1 G2 3 [अ]थ, G1 [अ]पि, M1 om (for च) — (L 6) M1 त्व (for त्वा)]

22 Before 22, G2 3 ins सजय D2 om 22^{ab} — ^{a}) B Dn1 D4 6 S (T3 missing) स चोदितो, D3 स नो (for संचो॰) G1 -जनार्दनार्हे (for -जनार्दनाभ्यां) K3 सनोदितो भीमसेनाच्युताभ्यां — ^{b}) G1 तदात्मना (for स्मृत्वा तदा) B3 Dn1 तथा (for तदा) K1 अवीक्ष्य, T2 G3 अवेत्य, Co ॰क्ष्य (as in text) V1 Dn1 T2 G M सर्वं, B2 सत्रु, D3 सत्वर, T1 पूर्वं, Co सत्त्वम् (as in text) — ^{c}) K3 सहात्मनश्, V1 B (except B2) Dn1 D3.4 7 8 T1 2 G2 3 M स्वहा॰, D2 महात्मनेश्च, G1 उमात्मनश्, Ca महा॰ (as in text) Ś1 K1.2 4 T1 2 चागमन (for ॰मने) Ca cites आगमने (as in text) — ^{d}) K3 Ca प्रयोजने; D6 प्रायोर्जुन (for प्रयोजनं)

23 ^{a}) T1 G2 एव (for एष) — ^{b}) Da1 D1. 5 हिताय, G1 सुखाय (for शिवाय) K2 4 सौते, G1 सौरे॰, Ca सौते (as in text) — ^{c}) K1 त मे, B2 तस्मा॰, D6 ततो (for तन्मे) Ca cites तत् and मे (as in text), T1 अनुजानतु — ^{d}) B5 G1 तथा (for ब्रह्मा) B2 ब्रह्मा; Dn1 भवेद्, T1 2 G2 3 M शिवो (for भवो) Ś2 ब्रह्मविदाश्च, Dn1 वेदविदश्च (for ब्रह्म॰). — After 23, Dn1 S (T3 missing) ins

1058* इति स्मोक्त्वा पाण्डव सव्यसाची
नमस्कृत्वा ब्रह्मणे सोऽमितात्मा ।
[Dn1 इत्युच्य देव (for इति स्मोक्त्वा)]

24 ^{a}) Ś2 इत्युच्युवान्, Da1 D1 5 इत्युक्त॰, Dn1 तदु

प्रादुश्चक्रे मनसा संविधेयम् ।
ततो दिशश्च प्रदिशश्च सर्वाः

समावृणोत्सायकैर्भूरितेजाः ।
ससर्ज बाणान्भरतर्षभोऽपि

सम, D2 इत्यालपन्, S (T8 missing) अनुत्तमं (for इत्यूचिवान्) After इत्युचिवान्, K8 reads from क्रोधदीप्तो in line 5 up to जनास्तत् in line 8 of 1059* followed by 24^c–28^b and ततोऽर्जुन Ś2 K2 D5 ब्रह्मम्, K3 Dn1 ब्राह्मयम् — ^b) Da1 D1 5 सुमना (for मनसा) Ś2 सविदेयं, K3 °धीय, K4 B5 Dn1 D6 S (T8 missing) य(K4 स)द्विधेयं, V1 विधेयं, D2 संविधाय, Ca °धेयम् (as in text) — After 24^{ab}, N ins.

1059* तदस्य हत्वा विरराज कर्णो
मुक्त्वा शरान्मेघ इवाम्बुधारा ।
समीक्ष्य कर्णेन किरीटिनस्तु
तथाजिमध्ये विहितं तदस्त्रम् ।
ततोऽमर्षी बलवान्क्रोधदीप्तो
भीमोऽब्रवीदर्जुनं सत्यसंधम् ।
ननु त्वाहुर्वेदितारं महास्त्रं
ब्राह्मं विधेयं परमं जनास्तत् ।
पुनर्युक्ताक्षमभित किरीटि-
क्षिति स्रोक्तोऽयोजयत्सव्यसाची ।

[Ś K1–8 om lines 1–2 B2 repeats lines 1–2 after st 26 — (L 1) B8.5 Da1 D1 5 6 8 विननाद (for विरराज) — (L 2) V1 B2 (first time) Da1 D1 5 शरान्वर्षन् (D1 °र्षसे; D5 °र्ष्यन्), D8 शरांबुद (for मुक्त्वा शरान्) D7 अंबुधारान् (for °धारा) — (L 3) K1 कर्णो न (for कर्णेन) D2 किरीटिना (for °टिनस्) Ś K1 2 4 तदा, Da1 D5 तत्, D1 तथा (for तु) — (L 4) Ś K1.2 4 अथ, B5 D6 तदा (for तथा) D1 स राजमध्ये (for तथाजि°) K8 विदित, V1 B1.3–5 Da1 D1.3 5 7 विहत, B2 Dn1 D2 6 निहत (for विहित) — (L 5) K8 [ऽ]मर्ष , K4 महर्षी, V1 मत्वा, D2 यमर्षी, D6[ऽ]मर्षाद् After बलवान्, K8 reads 28^{cd} — (L 6) D2 transp अब्रवीद् and अर्जुन — (L 7) K8 ननु त्वामाहुर्, B1 D4 (before corr) न तु त्वाहुर्, B2 ननु त्वां तु, D6 न त्वामाहुर् (for ननु त्वाहुर्) K1 वेशितारं, D8 वेदिताह, D8 विदितार (for वेदि°) Ś K1 2 4 तदस्त्र (for महा°) — D6 om line 8 — (L 8) K1 ब्रह्म, K8 D8 ब्राह्मय Ś1 जनास्त, K8 जनास्तत , D2 महास्त्र, D8 (marg as above) जवास्तत् (for जना°) — Ś K D2 8 om lines 9–10 — (L 9) V1 युक्त्वास्त्रम्, B1 नद्य क्ष्मास्त्रम् (sic), B4 युक्त क्ष्मास्त्रम्, Da1 D1 5 नियुक्त्वास्त्रम् (for युक्ता°) Dn1 D3.4 6 7 तसादन्ययोजय सव्यसाचिन् — D6 om line 10]

— ^e) B1 Dn1 प्रदिशश्चापि (for च प्रदिशश्च) — After 24^{cd}, K4 Dn1 S (T8 missing) ins

1060* गाण्डीवमुक्तैर्भुजगैरिवोग्रै-
र्दिवाकरांशुप्रतिमैर्ज्वलद्भि ।

— K4 repeats 24^{ef} after 1062* — ^e) B4 बाणा (for बाणान्) K4 (first time) Dn1 S (T8 missing) सु(K4 स्र-, G2 द्र)ष्टास्तु बाणा भरतर्षभेण (K4 T2 °न) — ^f) Ś1 K1 2 4 (second time) शतं शितान्; K8 शतां शतान् (for शतशतान्) K1 आशुवेगात् V1 B Da1 D1–8 शतशतान्येकवदाशु चैव (D2 °पराशु वेगा), T1 G8 M (M8 damaged) शतं शता (T1 °तो) हेमपु(M1–8 °पु)ङ्खा सुतीक्ष्णा., T2 G1 2 शतं (G2 °ता) शता (T2 °त) भी(G2 हे)मसुखा सुतीक्ष्णा — After 24, K4 Dn1 S (T8 missing) ins

1061* प्राच्छदयन्कर्णरथं क्षणेन
युगान्तवह्न्यर्ककरप्रकाशा ।

[(L. 1) T1 G1 2 M1 प्रच्छादयन् G1 अतरिक्ष (for कर्णरथ) — (L 2) T1 -वासर्ककर-, G1 2 M -कालार्ककर-, G8 -कालप्रतिम- (for -वह्न्यर्ककर-) T1 -प्रकाश (for -प्रकाशा)]

K4 Dn1 T2 cont

1062* ततश्च शूलानि परश्वधानि
चक्राणि नाराचशतानि चैव ।
निश्चक्रमुर्घोरतराणि योधा-
स्ततो न्यहन्यन्त समन्ततोऽपि ।
छिन्नं शिर कस्यचिदाजिमध्ये
पपात योधस्य परस्य कायात् ।
भयेन सोऽप्याशु पपात भूमा-
वन्य प्रनष्ट पतितं विलोक्य ।
अन्यस्य सासिर्निपपात कृत्तो
योधस्य बाहु करिहस्ततुल्य ।
अन्यस्य सव्य सह चर्मणा च
क्षुरप्रकृत्त पतितो धरण्याम् ।
एवं समस्तानपि योधमुख्या-
न्विध्वंसयामास किरीटमाली ।
शरै शरीरान्तकरै सुघोरै-
र्दौर्योधनं सैन्यमशेषमेव ।

[(L. 1) T1 परश्वधाश्च (for °श्वधानि) — (L 2) T2 चक्रानि साराणि गुरूणि चैव — (L 3) K4 विचक्रमुर् (for निश्च°) T2 घोरतराश्च (for °तराणि) — (L. 4) Dn1 द्यहन्यत (for न्य°) — (L. 5) T2 शरै (for शिर)-

शतंशतानेकवदाशुवेगान् ॥ २४

वैकर्तनेनापि तथाजिमध्ये
सहस्रशो बाणगणा विसृष्टाः ।
ते घोषिणः पाण्डवमभ्युपेयुः
पर्जन्यमुक्ता इव वारिधाराः ॥ २५

स भीमसेनं च जनार्दनं च
किरीटिनं चाप्यमनुष्यकर्मा ।
त्रिभिस्त्रिभिर्भीमबलो निहत्य
ननाद घोरं महता स्वरेण ॥ २६

स कर्णबाणाभिहतः किरीटी
भीमं तथा प्रेक्ष्य जनार्दनं च ।
अमृष्यमाणः पुनरेव पार्थः
शरान्दशाष्टौ च समुद्बवर्ह ॥ २७

सुषेणमेकेन शरेण विद्ध्वा
शल्यं चतुर्भिस्त्रिभिरेव कर्णम् ।
ततः सुमुक्तैर्दशभिर्जघान
सभापतिं काञ्चनवर्मनद्धम् ॥ २८

स राजपुत्रो विशिरा विबाहु-
र्विवाजिसूतो विधनुर्विकेतुः ।
ततो रथाग्रादपतत्प्रभग्नः
परश्वधैः शाल इवाभिकृत्तः ॥ २९

पुनश्च कर्णं त्रिभिरष्टभिश्च

— (L 6) T_2 शिरश्च (for परस्य) — (L 7) K_4 जवेन (for मयेन) K_4 सोथाशु, T_2 काप्याशु (for सोऽप्याशु) — (L 8) T_2 प्रणष्ट. — (L 9) K_4 क्रत्वो, Dn_1 क्षत्तो (for कृत्तो) — (L 11) K_4 काय॰ (for सव्य) Dn_1 वर्मणा (for चर्मणा) T_2 कर (for च) — (L 12) K_4 क्षुरप्रकृत्त (for °प्रकृत्त॰) K_4 धरिण्यां — (L 13) K_4 एव समन्तादधियोगसंधान् (sic) — (L 14) K_4 किरीटिमाली] — After the above, K_4 repeats 24[ef]

25 [a]) $Ś_2$ कैवर्तनेन; D_5 विकर्त्तनेन (for वैकर्त॰) T_1 G $M_{1\,3}$ चाशु (for अपि) D_6 यथाजिमध्ये, T_1 M रणाजि°, T_3 G तदाजि॰ (for तथाजि॰) — [c]) D_6 चैषव ; S (T_3 missing) चाक्षया (for घोषिण) B_4 T_1 अभ्यपे(T_1 °ये)यु, D_4 अभ्यपेतु ; G_1 ह्यभ्युपेयु॰ (for अभ्यु°) — [d]) S (T_3 missing)) -सृष्टा (for -मुक्ता)

26 [a]) Dn_1 S (T_3 missing) तत स (T_1 च) कृष्णं च किरीटिनं च — [b]) D_2 चाप्यनुमेष- (for चाप्यमनुष्य) Dn_1 S (T_3 missing) वृकोदरं चाप्रतिमप्रभाव॰ (G_1 °काश, $M_{3\,4}$ °भाव) — [c]) T_1 भीमबलान् (for °बलो) B_{2-4} Da_1 $D_{1\,5}$ G_1 [ऽ]भिहत्य; $B_{1.5}$ विहत्य; D_2 om (for निहत्य) — [d]) D_2 निनाद (for न°) K_3 चौचैर् (for घोरं) K_4 महतां K_4 चरेण, B_2 सुरेण, B_5 $G_{1\,3}$ स्वनेन (for °रेण) — After 26, B_2 repeats lines 1–2 of 1059*

27 [a]) T_1 G $M_{1\,2\,4}$ तत स; T_2 त तस्य (for स कर्ण-) K_3 B_5 D_6 T_2 G_3 -याणाभिहत (for °भिहत) — [b]) S (T_3 missing) तद्वा (for तथा) — [c]) M_1 अमृष्यमाणा T_2 पार्थे — [d]) $Ś_2$ दशाष्टा (for °ष्टौ) K_4 समुद्ववर्ह॰, D_3 (before corr) समृद्ववर्हं; $G_{1\,3}$ समसुद्ध वर्षे (for समुद्ववर्ह)

28 [a]) Dn_1 S (T_3 missing) स केतुम् (for सुषेणम्) $Ś_2$ शिरेण D_6 हत्वा (for विद्ध्वा) — [b]) B_1 निशितेन (for त्रिभिरेव) — K_3 reads 28[cd] after बलवान् in line 2 of 1059* — [c]) K_3 Da_1 T_1 G_2 M_1 स मुक्तैर्, D_2 तु मुक्तैर्, D_3 सुयुक्तैर् — [d]) D_6 सेनापतिं (for सभा°)

29 [a]) K_1 सु- (for स) K_2 विशरा, K_3 T_1 विशिरो (for °रा) — [c]) K_3 B D (except D_2) S (T_3 missing) हतो (G_3 अथो) (for ततो) K_1 T_1 G_2 M रथाग्र्यात्, V_1 °श्चाद् (for °ग्राद्) K_3 D_2 प्ररुग्ण, V_1 $B_{1\,4}$ Da_1 Dn_1 $D_{3\,6\,7}$ स रुग्ण, $B_{2\,3\,5}$ S (T_3 missing) प्ररुग्ण, $D_{1\,5}$ सुरुग्ण, D_6 च भूमौ, D_3 परासु (for प्रभग्न) — [d]) Some MSS साल (for शाल) K_4 D_2 इवाभिकृत्त, V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\,3-7}$ S (T_3 missing) °वकृत्त (for °भिकृत्त)

30 [b]) D_2 भित्त्वा (for विद्ध्वा) — [c]) K_1 $D_{6\,8}$ चतुःशतां (D_7 °त) (for °तान्) K_3 सुयोधनान्; K_4 सायुधा*, B_2 सायुधानान्; Dn_1 D_6 °धान्वै, Ca °धीयान् (as in text) S (T_3 missing) चतुःशत द्विरदाना निपात्य — [d]) B_4 $D_{3\,7}$ हयान्, $T_{1\,2}$ महा- (for हत्वा) $B_{1\,3\,5}$ Dn_1 $D_{3\,7}$ $T_{1\,2}$ अष्टशतान् (for °शतं) D_6 G M रथाश्व-घानाष्ट रणे किरीटी — [e]) Ś सहस्रशश्वांश्च, V_1 Dn_1 °शोश्वाश्च (for °मश्वांश्च) K_3 चतुरश् (for च पुनश्) V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-4\,7\,8}$ $T_{1.2}$ M_{2-4} स- (for च) G_1 सादिनाम् (for सादीन्) — [b]) D_2 पत्तिसंघान् (for °वीरान्) — After 30, N T_2 ins

1063* कर्णं ससूत सरथाश्वकेतु-
मदृश्यमञ्जोगतिभिश्च चक्रे ।
ततोऽक्रोशन्कुरवो वध्यमाना
धनंजयेनाधिरथिं समन्तात् ।
सुश्राभिविद्ध्यार्जुनमाशु कर्णं [5]

द्वाभ्यां चतुर्भिर्दशभिश्च विद्धा।
चतुःशतान्द्विरदान्सायुधीया-
न्हत्वा रथानष्टशतं जघान।
सहस्रमश्वांश्च पुनश्च सादी-
नष्टौ सहस्राणि च पत्तिवीरान् ॥ ३०
दृष्ट्वाजिमुख्यावथ युध्यमानौ
दिदृक्षवः शूरवरावरिघ्नौ।
कर्णं च पार्थं च नियम्य वाहा-

बाणैः पुरा हन्ति कुरून्समग्रान्।
स चोदितः सर्वयत्नेन कर्णो
मुमोच बाणान्सुबहूनभीक्ष्णम्।
ते पाण्डुपाञ्चालगणान्निजघ्नु-
र्मर्मच्छिदः शोणितमांसदिग्धाः।
तावुत्तमौ सर्वधनुर्धराणां
महाबलौ सर्वसपत्नसाहौ।
निजघ्नतुश्चाहितसैन्यमुग्रा-
वन्योन्यमप्यस्त्रविदौ महास्त्रैः।
अथोपयातस्त्वरितो दिदृक्षु-
र्मन्त्रौषधाभ्यां विरुजो विशल्यः।
कृतः सुहृद्भिर्भिषजां वरिष्ठै-
र्युधिष्ठिरस्तत्र सुवर्णवर्मा।
तत्रोपयातं युधि धर्मराजं
दृष्ट्वा मुदा सर्वभूतान्यनन्दन्।
राहोर्विमुक्तं विमलं समग्रं
चन्द्रं यथैवाभ्युदितं तथैव।

[(L 1) K8 सशरांश्च, B2 8 सरथाश्च, Dn1 D6 सरथ स (for सरथाश्व-) — (L 2) Ś K2-4 D8 ह्यदृश्यम् (for अदृ°) Ś2 Da1 D5 om च B3 4 चकार, Dn1 T2 प्रचक्रे (for च चक्रे) D2 हत्पार्श्वमध्ये व्यहनत्प्रवीर (sic) — (L 3) Dn1 T2 अथ (for ततो) Ś2 मध्यमाना (for वध्य°) — (L. 4) Ś K D2 आधिरथे (K8 °थे) (for °रथिं) D2 पुरस्तात्, D6 च वीर, T2 समेता (for समन्तात्) — (L 5) K8 मुचस्व भिद्धय, K4 स चाभिविद्धो, D6 मुक्ताभिविध्य (for मुञ्चाभिविद्धय) K4 D2 कर्णे, D6 कर्णे (for कर्ण) V1 B Da1 D1 3-5 7 प्रमुच (B2 °युज) बाणाञ्जहि पांडु(B5 सूत)-पुत्र — (L 6) B5 अय, T2 परान् (for पुरा) Ś K1 2 4 समतात्, B1 समेतान् (for समग्रान्) — Ś K1 2 om lines 7–8 — (L 7) K8 D3 सन्नो(D2 °नो)दित°, K4 Da1 D1 5 संचो° (for स चो°) K4 सर्वबलेन, D6 धार्तराष्ट्रेण (for सर्वयत्नेन) — (L 8) K8 परेषा, K4 V1 B 2-5 Da1 D1-4 5 असक्तान्, B1 असह्यान्, D6 समतात्, D7 8 सुमुक्तान् (for अभीक्ष्णम्) — (L 9) D3 पचाल-, D5 पांचाल्या- (for -पाञ्चाल-) Ś K1. 2 गणा (for -गणान्) K8 V1 B Da1 D1 3-8 मर्मच्छिदः शोणितपाः सुमु(K8 °पांसुमु, B2 °पाः प्रयु-, D6 °वास्तुसु)क्ताः, D2 मर्मच्छिदः क्रोधभरेण मुक्ताः — (L. 11) K8 तान् (for तौ) — Ś K1 2 om. lines 12–15 — (L. 12) K8 पत्नसाहौ (sic) (for सपत्नसाहौ) — (L. 13) B8 विहित-, D6 सहित- (for चाहित-) Dn1 D6 T2 उग्रम् (for उग्रौ) — (L 14) D8 अन्योन्यतश्च (for °मपि) B1 D3 8 T2 महास्त्रौ (for °स्त्रैः) — (L 15) B8 तत्र (for अथ) T8 [उ]पयातुस् (for °यातस्) K4 अथोपयातस्त्वरितो दिदृक्षुः — (L 16) K1 V1 B1 3 5 D4 7 मन्त्रौषधीभ्या, B1 Da1 D1 5 °षधिभ्या, B6 Dn1 T2 °षधीभिर् (for °षधाभ्यां) K8 विरुजो, B1 4 Dn1 D3 4 7 निरुजो (for विरुजो) — After line 16, K4 T2 ins

1064* नासत्यदस्रात्रिसुतोद्भवार्थै-
रष्टाङ्गविद्याश्रमसुद्वहद्भिः।
आबद्धपट्टो व्रणलाघवेन
यथा सुरेशो दितिजैः क्षताङ्गः।

[[(L 1) T2 हसन्यदस्राभिहतोद्ववर्त्तैर् (sic). — (L 2) T2 अष्टागविद्यासनमुद्वहद्भिः — (L. 3) T2 आबद्धकक्ष्य प्रतिवद्धचेता — (L 4) K4 क्षितांग (fo क्षताङ्ग)]]

— (L 17) V1 ततः, D6 कृतः; T2 वृतः (for कृतः) Ś K1 2 4 द्विषता (for भिषजां) Ś2 अनिष्टैर् (for वरिष्ठैर्) — (L. 18) Dn1 सुवर्णवर्णा, D8 °वर्म (for °वर्मा) — (L 19) Ś K2 3 4 Dn1 D8 तथा, B5 T2 अथ, D2 ततः, D6 यथा (for तत्र) D2 प्रयातं (for [उ]प°) — (L 20) B1 [अ]भिदन् (for [अ]न°) Ś K1 2 4 दृष्ट्वा भूतान्यभ्यनदन्मुदा वै. — (L 21) T2 ग्रहाद् (for राहोर्) B3 निपुणं (for विमलं) K8 शुभाग्रं, D8 सुमत्रं (for समग्रं) — (L 22) Dn1 [अ]-प्युदितं (for [अ]भ्यु°)]

31 a) K8 V1 B D S (T8 missing) दृष्ट्वा तु (D3 °ष्ट्वाथ, M1-4 °ष्ट्वा च) (for दृष्ट्वाजि) S (T8 missing) अति- (for अथ) — b) K8 Da1 D1 5 शूरवीरौ, V1 तत्र वीरौ; B2 D6 शूरतरौ (for °वरौ) K8 अरिघ्नौ (sic), B3 अरिष्टौ (for °घ्नौ) — c) V1 निशम्य (for नियम्य) K1 मियस्य वाहा (sic), Dn1 विलोकयतः, T1 निशम्य वीरा (for नियम्य वाहान्) G1 बाणान् (for वाहान्) — d) K8 V1 Dn1 D1 2 4 6 स्वस्था (for खस्था) B1 महीस्थाश्च (for °स्थाश्च) Ś K1 2 4 जना हि तस्थुः, K8 जनाधितस्थुः, V1 B Da1 D1-5 8 जना वितस्थुः, D7 जनाभितस्तुः (for जना वतस्थुः) T1 G1 3 M सर्वे महीष्ठा(T1 महीस्था, G1 3 वरिष्ठा)श्च ततोवतस्थुः, T2 G2 सर्वे महीशा(G2 हिस्था)श्च तदोपतस्थुः — After 31, N T2 ins

1065* स कार्मुकज्यातलसंनिपातः
सुमुक्तबाणस्तुमुलो बभूव।
क्षतोस्तथान्योन्यमिषुप्रवेकै-
र्धनंजयस्याधिरथेश्च राजन्।

सुभीममभ्याययतुः प्रहृष्टौ ॥ १३

अमृष्यमाणश्च महाविमर्दे

Dn1 cont K4 (om line 1) ins after st 14

1041* तथा च सर्वांस्तिमिरेण वै दिशो
मेघैर्वृता न प्रदृश्येत किंचित् ।

[(L 2) K4 मेघेकृता (for मेघैर्वृता)]

K4 Dn1 cont S (T3 missing) cont after 1039*

1042* अपावहन्मेघगणांस्ततस्ता-
न्समीरणास्त्रेण समीरितेन स ।
तत सोऽस्त्र दयित देवराज्ञ
प्रादुश्चक्रे वज्रममित्रतापन ।
गाण्डीवज्या विमृशश्चातिमन्यु-
र्धनंजय शत्रुसंघप्रमाथी ।
तत क्षुरप्राञ्जलिकार्धचन्द्रा
नाराचनालीकवराहकर्णा ।
गाण्डीवत प्रादुरासन्सुतीक्ष्णा
सहस्रशो वज्रसमानवेगा ।

[(L 1) T1 अपाहरन्, T2 G1 M1 अपोवह(G1 °वाहा)न् (for अपा°) K4 अथापोवाहास्त्रमेवांस्ततस्तान् (sic), Dn1 अथोपवाहादस्त्रसघांस्ततस्तान् — (L 2) T2 G1 M1 om स K4 Dn1 वायव्यास्त्रेणापतत (K4 °ण तत) स कर्णात् (K4 °न्) — (L 3) K4 तदा तदस्त्र, Dn1 ततोप्यशस्त्र, G1 ततस्तेतौस्त्र (sic) (for तत सोऽस्त्र) — (L 4) K4 Dn1 अतिप्रभाव, M अमित्रताप (for °तापन) — (L 5) K4 Dn1 T1 गांडीव ज्यां (for °वज्या) K4 Dn1 विशिखांश्च, G1 विक्षिपश्च, G2 विसृजश्च (for विमृशश्च) K4 Dn1 चानुमन्य (for चातिमन्युर्) — (L 6) K4 Dn1 शत्रुभिरप्रधृष्य , T2 °संघ प्रमाथी (for °संघप्रमाथी) — S (T3 missing) om line 7 — (L 7) K4 शरा (for क्षुर-) — (L 8) K4 Dn1 नालीकनाराचव(K4 °वा) राहकर्णान् — (L 9) K4 सुतीक्ष्णा, G2 सुदीक्ष्णा]

S (T3 missing) cont

1043* ते सर्वत पर्यधावन्त घोरा
पार्थेषव कर्णरथ विहंगा ।
अधोमुखा पक्षिगणा दिनान्ते
निशानिकेतार्थमिवाशु वृक्षम् ।
जग्राह तान्सूतपुत्र पृषत्कै
क्षिप्तांस्तथा पाण्डववाणमघान् ।
अमृष्यमाणस्य धनंजयस्य
रणाजिरे त्वन्तकतुल्यकर्मा ।
वैकर्तनो रोषपरीतचेता
ज्योतिष्प्रभो यद्वदुदागत सन् ।
दिवाकरो नाशयते क्षणेन
पार्थस्य तान्बाणगणान्समग्रान् ।
व्यनाशयद्युध्यत एव कर्ण

[(L 1) T1 M1 पर्यंति (for पर्यधावन्त) — (L 2) T2 विहगमा , G1 3 विलग्ना (for विहगा) — (L 3) M अयोमुखा (for अधो°) — (L 5) M जग्रास (for °ह) M क्षुरप्रै (for पृषत्कै) — (L 6) M1 क्षिप्तास् — G2 om from न्तक (in line 8) up to पार्थस्य तान् (in line 12). M1 om line 9 — (L 10) T1 उपागत (for उदा°) — (L 12) G1 तद् (for तान्) — (L 13) G3 न्यनाशयद् (for व्यना°)]

The above is followed by 1045* in T1 and 1048* in G M

T2 cont K4 Dn1 cont. after 1042*

1044* ते कर्णमासाद्य महाप्रभावा
सुतेजना गार्ध्रपत्रा सुवेगा ।
गात्रेषु सर्वेषु हयेषु चापि
शरासने युगचक्रे ध्वजे च ।
निर्भिद्य तूर्णं विविशु सुतीक्ष्णा-
स्तार्क्ष्यत्रस्ता भूमिमिवोरगास्ते ।
शराचिताङ्गो रुधिरार्द्रगात्र
कर्णस्तदा रोषविवृत्तनेत्र ।

[(L 1) K4 महानुभावा (for °प्रभावा) — (L 2) K4 Dn1 गार्धपत्रा (for गार्ध्र°) — (L 3) K4 वापि (for चापि). — (L 7) K4 शरोरुवेगो रुधिरार्द्रगात्रा — (L 8) T2 [अ]तीव (for रोष-)]

K4 Dn1 T2 cont T1 cont after 1043*

1045* दृढज्यमानम्य समुद्रघोष
प्रादुश्चक्रे भार्गवास्त्रं महात्मा ।
महेन्द्रशस्त्राभिमुखान्विमुक्तां-
श्छित्वा कर्ण पाण्डवस्येषुसवान् ।

[(L 1) K4 दृढज्यमानम्य, T1 दृढो मानश्च (sic), T2 नानघमानश्च (for दृढज्यमानाम्य)]

K4 Dn1 T2 cont V1 B Da1 D1 3 4-8 cont. after 1032*

1046* पार्थास्त्रमस्त्रेण निहत्य तेन
जघान कर्णो नृगजाश्वसंघान् ।
अमृष्यमाणस्तु महाविमर्दे
महारथो भार्गवास्त्रप्रभावात् ।
पाञ्चालानां प्रवरांश्चापि योधा-
न्क्रोधाविष्ट सूतपुत्रस्तरस्वी ।
बाणैर्विव्याधाहवे सुप्रमुक्तै
प्रहस्य कृष्णौ तु नरप्रवीर ।
तत पाञ्चाला सोमकाश्चापि राज-
न्कर्णेनाजौ पीड्यमाना शरौघै ।

तत्राक्रुध्यद्भीमसेनो महात्मा । | **अथाब्रवीत्पाणिना पाणिमाघ्न-**

क्रोधाविष्टा विव्यधुस्त समन्ता-
त्तीक्ष्णैर्बाणै सूतपुत्रं समेता ।
तानस्तांस्तै स निकृत्याशु बाणा-
न्पाञ्चालानां रथनागाश्वसंघान् ।
अभ्यर्दयद्बाणगणै प्रसह्य
विक्षोभयन्समरे सूतपुत्र ।
ते भिन्नदेहा व्यसवो निपेतु
कर्णेषुभिर्भूमितले स्वनन्त ।
क्रुद्धेन सिंहेन यथैव नागा
महाबला भीमबलेन तद्वत् ।
पाञ्चालानां प्रवरान्संनिहत्य
प्रस्पर्धमानान्बलिनो योधमुख्यान् ।
तत स राजन्विरराज कर्ण
शरान्वमन्मेघ इवाम्बुधारा ।
कर्णस्य मत्वा तु जयं त्वदीयाः
परां मुद सिंहनादांश्च चक्रु. ।
सर्वे ह्यमन्यन्त वशे कृतौ तौ
कर्णेन कृष्णाविति कौरवेन्द्र ।
तत्तादृशं प्रेक्ष्य महारथस्य
कर्णस्य वीर्यं च परैरसह्यम् ।
दृष्ट्वा तु कर्णेन धनंजयस्य
संग्राममध्ये निहतं तदस्त्रम् ।

[(L 1) K4 पार्थोत्तमम्, Dn1 T2 तस्यात्तमम्, D8 पार्थार्थम् (for °त्तमम्) K4 Dn1 D8 T2 स्तोथ (for तेन) — (L 2) K4 कर्णे (for कर्णो) K4 B5 D8.4 नृगजा(D8 °जां)श्व, V1 Da1 D1 5 नरनागाश्व, B1 D6 नरनाग-; B2 नगनाग- (for नृगजाश्व-) Dn1 T2 जघान संख्ये रथनागपत्तीन्, D8 जघान संख्ये नरनागाश्वपत्तीन् — After line 2, K4 ins 1032* — (L 3) B8 5 Dn1 D8.7 च (for तु) Dn1 महेंद्रकर्मा (for महाविमर्दे) — (L 4) K4 महारथे, Dn1 T2 °रणे, D4 °नथो (for °रथो) B1 स्वभावात्; B2 -प्रसादात्, Dn1 D8 -प्रतापवान्, T2 -प्रतापात् (for प्रभावात्) — D8 om lines 5–32. — (L 5) B4 Da1 D1.5 पचालानां V1 प्रवरश्; D5 8 °राश्, D6 प्रचुरांश् (for प्रवराश्) B4 चाति- (for चापि) — (L 7) K4 विद्धान्वा, B2 D4 7 8 विद्धा च (for विव्याध) B2 4 D7 आहवेषु प्रमु(D7 °यु)क्तै, T2 प्रहतै सुमुक्तै (for आहवे सुप्रमुक्तै) K4 B8 Da1 D1 5.8 सुप्रयुक्तै (for °मुक्तै). — (L 8) D1 damaged B1.4 5 Da1 D1 5 च (for तु) D6 तुरग (for तु नर-) Dn1 T2 शिलाशिते रुक्मपुखे प्रगृह्य, D8 शिलाशितैरुत्स्मयमाशु गृह्य — D4 reads lines 9–12 on marg — (L 9) Dn1 तत्, Da1 D1 5 ते (for तत) B5 पचाला- — (L 10) D1 पीडमाना (for पीड्य°) — (L 11) B2 क्रोधा*त्ते, B8 क्रोधात्तु वे (for °विष्टा) V1 विविधुस्ते, D5 विविशुस्त (for विव्यधुस्त) B4 om त D8 महद्भिस् (for समन्तात्) — K4 reads line 12 twice — (L 12) K4 (both times) समतात्, D8 समन्ता (for समेता) — (L 13) V1 B तांस्तांस्तै, D6 तांस्ताञ्शूरै (for तानस्तांस्तै) V1 संनिकृत्य, B1 स विकृत्य, B2 8 निहत्य, B5 निकृत्य (for स निकृत्य) K4 D4 7 8 श्र(D8 अ)त्राण्यस्त्रैस्तान्नि(D4 7 °स्त्रैर्विनि-, D8 °स्त्रै सनि-)हत्याशु बाणै, Dn1 T2 तान्सूतपुत्रो निजघान बाणै — (L. 14) B4 D4 पचालानां. V1 B2 रथनागसंघान्, D5 °नागाश्वसंघो (for °नागाश्वसंघान्) — (L 15) V1 अभ्यद्रवद्, D8 T2 अभ्यर्दयन् (for °र्दयद्) D1 बाणगतै, D8 °जालै (for °गणै). T2 प्रहस्य (for प्रसह्य) — (L 16) B4 Da1 D2 6 7 विक्षोभयत्, Dn1 विद्धा हर्षात्, T2 विद्धा ह्यान् (for विक्षोभयन्) Dn1 T2 संगरे, D8 संयुगे (for समरे) — (L 17) V1 छिन्नदेहा (for भिन्न°) — (L 18) K4 B D7 स्तनत, Da1 D1 5 ह्नत, D6 श्वसंत (for स्वनन्त) — (L 19) B2 यथैव नाथा, Dn1 T2 यथेभयूथा (for यथैव नागा) — (L 20) K4 D4 महाबले, D7 °हवे, T2 °गजा (for °बला) K4 D5 7 तेन (for तद्वत्) — (L 21) B4 D1 5 पचालानां D1 संनिहत्य, D7 (*sup lin*) संनिपत्य, D8 (before corr) तान्निनादान् (for संनिहत्य) — (L 22) K4 D7 8 प्रयुध्यमानान्, V1 B5 संस्पर्ध°, B1 प्रस्पर्ध्यमानान्, D4 damaged (for प्रस्पर्धमानान्) Dn1 T2 प्रसह्य योधान(T2 °न्नि)खिलानदीन — (L 24) B1 5 सृजन्, Da1 D1 5 धमन्, D6 असन् (for वमन्) K4 D4.7 8 शरांबुदो मेघ इवाभिवृष्ट, Dn1 T2 यथांबरे भास्कर उग्र(T2 °रश्मिग्म)रश्मि — (L 25) D6 सत्वाङ्ग बल, D8 जित्वा तु जय (for मत्वा तु जय) B2 त्वदीयां — (L 26) V1 तलानजघ्नु, B1 तानेव जघ्नु, B2–4 तांश्चिजघ्नु, B5 Da1 D1 5 तलाञ्जघ्नु, D6 तांस्तान्निजघ्नु (for परा मुद) T2 सिंहनादांश्च K4 D4 7 8 सं(D8 नि)दध्मि(K4 °ध्मि)रे शखवांस्तदानीं — (L 27) T2 [s]वमन्यत (for ह्य°) K4 D4 6–8 वशी कृतौ V1 रणे हतौ तौ, Dn1 T2 भृशाहतौ च (for वशे कृतौ तौ) K4 तु, B2 8 रणे (for तौ) — (L 28) B4 तौ नरेंद्र, T2 कौरवेंद्रास् D6 कृष्णौ तु कर्णेन तु कौरवेंद्र — (L 29) V1 B1 T2 त (for तत्) D6 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य) D8 T2 तु कर्म संख्ये (T2 चाजौ) (for महारथस्य) — (L 30) K4 V1 B2 4 5 Da1 D1 4 5.7 तु (for च) B1 वीर्ये तु कर्णस्य परैरसह्य, D6 कर्णस्य वीर्यं तमसह्यकल्प — (L 31) V1 B2–4 Dn1 T2 च (for तु) — (L. 32) Dn1 D8 T2 तथा(T2 °दा)जिमध्ये (for संग्राम°) B1.2 5 Dn1 D1 5 विहत, B4 D6 विहित (for निहत).]

— After the above, D8 (marg) ins 1049*

14 D8 om 14^{a} D2 reads 14^{abcd} after 1033*.

न्संदष्टोष्ठो नृत्यति वादयन्निव ।
कथं नु त्वां सूतपुत्रः किरीटि-
न्महेषुभिर्दशभिरविध्यदग्रे ॥ १४
यया धृत्या सर्वभूतान्यजैषी-

— [a]) Ś1 K1 अमृष्यमाणश्च, B3 Da1 अमृष्यमानश्च, D2 °माणस्तु B5 तदैव राजसू, D1 तदा विमर्दे (for महावि°) — [b]) Da1 D1 5 तदा, D2 दृष्ट्वा (for तत्र) — [c]) D2 om अथ Ś1 K1.2 4 अथाब्रवीच्च (for °ब्रवीत्) K3 पाणि मृद्नन् (sic), D3 पाणिमघ्नन् — [d]) K1 3 B1 3 4 D5 7 संदष्टो (K3 °ष्टौ)ष्ठ, V1 °ष्ठोष्ठे, Da1 D1 5 °ष्टौष्ठौ (for °ष्टोष्ठो) K3 नृत्यमि, V1 Da1 D1 नृत्यन्, D3 (by corr) त्यती* (for नृत्यति) B2 सदष्टवेग नृत्यते चोदयन्निव, D2 सष्टोष्ठौ रोषमाणौ वायुसूनु (sic), D3 (marg) भीमो नृत्यन्नर्जुनं सत्यसंध — For 14[abcd], Dn1 T2 subst.

1047* ततस्त्वमर्षी क्रोधसंदीप्तनेत्रो
वातात्मज पाणिना पाणिमार्छत् ।
भीमोऽब्रवीदर्जुन सत्यसन्ध-
मर्मर्षितो नि श्वसञ्जातमन्यु ।

[(L 1) Dn1 -संदीप्तनेत्रौ — (L 2) T2 मच्छन् (for मार्छत्) — (L 3) Dn1 सत्यसंधो — (L. 4) Dn1 निश्वसन्]

On the other hand, T1 (cont after 1045*) G M (all ins it after 1043*) subst for 14[abcd]

1048* रोषात्प्रदीप्त सुमहान्विमर्दे
भीमस्ततोऽक्रुध्यददीनसत्त्व ।
पाणिं स पाणौ विनिपिष्य रोषा-
दमर्षितो वाक्यमुवाच पार्थम् ।

[(L. 1) T1 G1 सुमहाविमर्दी (G1 °र्दे), G3 °रिमर्दे G2 रोषात्प्रदीप्त तु महानुभावो — (L. 2) T1 [ऽ]नृत्यद् (for ऽक्रुध्यद्). — (L 3) G स्व (for स) G2 विनिक्षिप्य (for °पिष्य) T1 पाणिं पाणौ सविनिष्पिष्य रोषाद्]

Dn1 T2 cont after 1047* D3 (marg) after 1046*

1049* कथ नु पापोऽयमपेतधर्मे
सूतात्मज समरेऽद्य प्रसह्य ।
पाञ्चालानां योधमुख्याननेका
च्छिजन्निवास्त्र जिष्णो समक्षम् ।

[(L 1) D3 (marg) पार्थायम् (for पापोऽयम्) — (L. 2) Dn1 समसह्य, T2 [अ]भिप्र° (for ऽद्य प्र°)]

Dn1 D3 T2 cont K4 V1 B Da1 D1 3-7 cont after 1046* Ś K1-3 after 1031* D2 after 14[abcd]

1050* पूर्वं दैत्यैरजित कालकेयै
साक्षात्स्थाणोर्बाहुसंस्पर्शमेत्य ।

[(L. 1) V1 Dn1 D2 3 T2 दैत्यैर् (for दैत्यैर्) B1 4 D7 अजित°, D6 °तै° (for °त) V1 कालकेयश्च (for °केयै) D3 (before corr as above) पूर्वदैत्यैरजित कालिकेयै — (L 2) D3 शम्भोर् (for स्थाणोर्) Ś K1 2 4 -संसर्गम्, D6 -सघट्टम् (for -संस्पर्शम्) K3 अन्य (for एत्य)]

— Before 14[c], M3 ins भीम — [c]) Ś K2 नु त्वा, K3 नावधी; Da1 D1 4-6 8 न (D4 6 तु, D3 च) त्वा (for नु त्वा) K3 सूतपुत्र Ś1 K1 2 किरीटिर् (K1 °टिं) (for °टिन्). T1 G M त्वां सूतपुत्रो नु कथ किरीटिन् (G2 °न) — [f]) K3 V1 रथेषुभिर्, B Da1 Dn1 D1-5 क्षयेषुभिर्, D6 शिते°, D3 शतै° (for महे°) K3 अवध्यदुग्रे, V1 B3 5 Dn1 D6 8 प्रागविध्यत् (D8 °न्); Da1 D1 5 विध्यदग्रे (for अवि°) T1 G M रथेषुभिर्हेति शिताग्रधारै — After 14, K4 V1 B D T2 ins

1051* त्वया क्षिप्ताश्चाप्रसृद्वाणसंघा
नाश्चर्यमेतत्प्रतिभाति मेऽद्य ।
कृष्णापरिक्लेशमनुस्मर त्व
यथाब्रवीत्षण्ढतिलान्स वाच ।
वाच सुतीक्ष्णास्थिभिदोऽमनोज्ञा [5]
सूतात्मजोऽस्य गतभीर्दुरात्मा ।
संस्मृत्य सर्वं तदिहाद्य पाप
जह्याशु कर्णं युधि सव्यसाचिन् ।
कस्मादुपेक्षां कुरुषे किरीटि-
न्नुपेक्षितु नायमिहाद्य काल । [10]

[D3 reads lines 1-8 on marg — (L. 1) K4 V1 B (except B3) Da1 D1 3-5.7 om च D5 बाणसंघो (for °संघान्) T2 त्वया क्षेप्ता ह्याहता बाणसंघा — (L 2) D1 प्रतिमेऽधसख; (sic), D3 (by corr) °मातीदमद्य (for °भाति मेऽद्य) — (L 2) D1 अनुसरंस्त्व, D6 °सर त, D3 °सरन्वै, T2 °सरंश्च (for °सर त्व) — (L 4) K4 B2 5 Da1 D1 5-8 यच्च, T2 यश्च (for यथा) B4 D6 8 T2 षढतिलान्, (for षण्ढ) V1 B Da1 D1 3-8 इति स, Dn1 स वाच , T2 च वाच (for स वाच) D2 यथाब्रवीत्कढबला नित्यसान् (sic) — (L 5) K4 om वाच D2 मनुष्या (for ऽमनोज्ञा) Dn1 T2 रूक्षा सुतीक्ष्णाश्च हि पापबुद्धि — (L 6) K4 [ऽ]य गतभिर्, Dn1 D2 [ऽ]य गतभी, T2 शमितही (for ऽय गतभीर्) — (L. 7) K4 V1 B (except B2) D1 3 4 6-8 transp सर्वं and तत् Da1 D2 om. तत् D6 इहात्म- (for इहाद्य) — (L 8) T2 वध्याशु (for जह्याशु) D5 कर्णे D3 जहि (for युधि) — (L 9) T2 कथ हि (for कस्माद्) B3 उपक्षामयसे (for उपेक्षां कुरुषे) Co cites उपेक्षा D3 कथ नु त्वा सूतपुत्र किरीटिन्, (marg) कथ ह्युपेक्षां कुरुषे त्व किरीटिन् — (L. 10) D3 (marg as above) रथेषुभिर्दशभिरविध्यदुग्रे]

15 B2 om (hapl.) 15[ab] — [a]) D2 मया (for यया) K1 धृत्या, K2 हत्या, K3 D1 2 वृत्या (for धृत्या) K3.4 अजैषीद् (for °षीर्) S (T3 missing) धृत्या हि (G2 च)

ग्रासं ददद्वह्नये खाण्डवे त्वम् ।
तया धृत्या सूतपुत्रं जहि त्व-
महं वैनं गदया पोथयिष्ये ॥ १५
अथाब्रवीद्वासुदेवोऽपि पार्थं
दृष्ट्वा रथेषून्प्रतिहन्यमानान् ।
अमीमृदत्सर्वथा तेऽद्य कर्णो
ह्यस्त्रैरस्त्राणि किमिदं किरीटिन् ॥ १६
स वीर किं मुह्यसि नावधीयसे
नदन्त्येते कुरवः संप्रहृष्टाः ।
कर्णं पुरस्कृत्य विदुर्हि सर्वे
त्वदस्त्रमस्त्रैर्विनिपात्यमानम् ॥ १७
यया धृत्या निहतं तामसास्त्रं
युगे युगे राक्षसाश्चापि घोराः ।
दम्भोद्भवाश्चासुराश्चाहवेषु
तया धृत्या त्वं जहि सूतपुत्रम् ॥ १८
अनेन चास्य क्षुरनेमिनाद्य
संछिन्द्धि मूर्धानमरेः प्रसह्य ।
मया निसृष्टेन सुदर्शनेन

भूतानि यया(T1 G1 यथा, M1 जया)जयस्त्व. — b) B8 भिक्षां, M1 ग्रसन्, Co ग्रास (as in text) K3 D6 G1 M1.2 4 ददन्, Da1 D1 5 चाददू. K3 B5 D2 transp वह्नये and खाण्डवे Dn1 S (T3 missing) ग्रासं ददत्खाडवे पावकाय — c) D1 त्वया धृत्या, D2 तया वृत्त्या, T1 2 G M धृत्या तया (by transp) D1 जहिस् — d) Ś K1 2 4 ह्यह (for अहं) K3 V1 B1 3 4 D2–4 7 8 T2 G2 M1 चैनं, B5 त्वैनं, D6 वायेनं, G1 तु वै (for वैन) — After 15, S (T3 missing) ins

1052* समेत्य पार्थं स नृशसवादी
जीवन्नाय यास्यति कालपक्क ।

[(L 1) G1 3 M सु- (for स-) G3 नृशसवर्ती — (L 2) T1 2 G2 नाथ (for नाय) T1 कालपावक (for °पक्क)]

16 a) D6 श्रुत्वा (for अथ) D8 [अ]व्रदद् (for [अ]ब्रवीद्) S (T3 missing) चक्रधरो (for वासुदेवो) Dn1 पार्थे — b) K1 रथेष्टं, K3 रथेषु, D1 पूर्वान् (for रथेषून्) D6 दृष्ट्वा तयेषु प्रतिहन्यमानं — Before 16cd, D6 ins श्रीकृष्ण — c) K3 D6 अमीमदत्, D8 °मृदन् Ś1 सकृया ते, B4.5 सर्वदा ते, Dn1 D1 2 सर्वपाते, D6 °धा ते (for °था ते) S (T3 missing) अमूमुप(G2 °च)त्पश्यत एव तेद्य — d) B3.5 Dn1 D2 मस्त्र (for अस्त्राणि) K3 B (except B1) Da1 Dn1 D1 2 4 5 7 8 किमिद त्व (K3 च, B2 वै, D8 त्वां) (for किमिद) D6 ह्यस्त्रैरस्त्र किमिद सव्यसाचिन्, S (T3 missing) ह्यस्त्राणि कर्णोऽस्त्रगणै (T1 °थ रथे, G2 3 °द्य रणे) किरीटिन् (T1 °टि) — After 16, T1 G M ins an addl colophon. [*Adhy name* M1 अस्त्रयुद्धं. — *Adhy no* T1 G2 3 M1 135, G1 M2–4 104]

17 Before 17, T1 G2 3 ins भगवान्, G1 M कृष्ण — a) K3 D8 सु-, D6 त्व (for स) B1 4 Da1 Dn1 D1 3.5 7 नावधत्से, B5 नावधीयेन्, D4 °नुत्से, D6 °धीस्तं (for °धीयसे) S (T3 missing) स (T1 भो) पार्थ किं सुह्यसि (T1 मा मुह्यसे) वेत्सि चैनान् — b) B1 4 D7 नदंते ते, D6 नदत्ये॰ S (T3 missing) हृष्टान्समता॰ (T1 हृष्टान्समेता॰, G1 दृष्ट्वा समता॰, G2 3 दृष्टा समेता, M3 हृष्ट समेता)न्नदत कुरूस्त्व — c) T2 नदंति (for विदुर्हि) D8 (before corr) स वै (for सर्वे). — d) V1 B3 5 D2 6 तचास्त्रम्, B1 तद° (for त्वद°) B2 S (T3 missing) विनिहन्य(B2 °त्य)मान (for विनिपात्य°)

18 a) K1 घृता, K3 वृत्या (for धृत्या) K3 निहत, B4 D2 निहता (for °त) K1 वाममास्त्र; D2 रामचद्र (for तामसास्त्रं) B3 D6 S (T3 missing) यया धृत्या ताम(D6 राक्ष)साश्चनिवांस्त्व — b) D1 त्व सयुगे (for युगे युगे) D8 रक्षसश्च (for राक्षसाश्च) B2 सयुगे रक्षसाश्चापि घोरान्, S (T3 missing) युगे युगे राक्षसाश्चाति(T2 राक्षसांश्चापि, G1 2 M1 रजसाश्चाति-, G3 राजसाश्चित्र)घोरान् — c) B2 दम्भोद्भवाश्चाहवेषु प्रवृत्त्या, D6 दम्भोद्भवाश्चासुरानाहवेन्यान्, S (T3 missing) द(T1 2 सं)भोद्भव चासुरमाहवे त्व Co cites दम्भोद्भवा (as in text) — After 18abc, B5 D6 S (T3 missing) ins

1053* दर्पोत्सिक्त वीर्यमन्त किरीटिन् ।

[B5 दर्पोत्स्मिका, D6 °त्सिकान् (for °त्सिक्त) D6 वीर्यवत]

— d) D6 तथा (for तया) K3 D4 8 धृत्या (for धृत्या) K1 त्वा, K3 [अ]द्य (for त्वं) D7 transp त्व and जहि B5 D6 जहि युध्येद्य पार्थ, Dn1 जहि कर्णं त्वमद्य, S (T3 missing) त्व जहि कर्णमद्य (for त्व जहि सूतपुत्र) — After 18, B5 D6 ins

1054* कर्णं समासाद्य रिपुप्रमाथिन् ।

On the other hand, S (T3 missing) ins after 18

1055* पार्थाहवे व्यक्तमस्त्र समर्थम् ।

[T1 2 M2–4 व्यक्तमस्त्र, G1 3 त्यक्तमस्त्र (for व्यक्त°) G1 ममल्प, G2 3 समर्थं (for °थम्)]

19 a) G1 om चा K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 चास्य; D6 चास्यन्, D8 चाद्य, T1.2 G2 3 M1 चाशु, M2–4

वज्रेण शक्रो नमुचेरिवारेः ॥ १९
किरातरूपी भगवान्यया च
　त्वया महत्या परितोषितोऽभूत् ।
तां त्वं धृतिं वीर पुनर्गृहीत्वा
　सहानुबन्धं जहि सूतपुत्रम् ॥ २०
ततो महीं सागरमेखलां त्वं
　सपत्तनां ग्रामवतीं समृद्धाम् ।
प्रयच्छ राज्ञे निहतारिसंघां
　यशश्च पार्थातुलमाप्नुहि त्वम् ॥ २१
संचोदितो भीमजनार्दनाभ्यां
　स्मृत्वा तदात्मानमवेक्ष्य सत्त्वम् ।
महात्मनश्चागमने विदित्वा
　प्रयोजनं केशवमित्युवाच ॥ २२
प्रादुष्करोम्येष महास्त्रमुग्रं
　शिवाय लोकस्य वधाय सौतेः ।
तन्मेऽनुजानातु भवान्सुराश्च
　ब्रह्मा भवो ब्रह्मविदश्च सर्वे ॥ २३
इत्यूचिवान्ब्राह्ममसह्यमस्त्रं

वाशु (for वास्य)　D6 स्व (for [अ]द्य) — S (T3 missing) transp 19^{b} and 19^{c} — ^{b}) Ś1 सभिधि, K4 संछिस॰, D6 T2 G छिंद्धयस्य, T1 छेत्स्यामि, M1 भिंद्धयस्य, M2-4 छिंधुयस्य (for सछिन्धि)　D2 अल (for अरे)　D2 चिरेण (for प्रसह्य) — ^{c}) K3 यथा (for मया)　V1 B4 Da1 Dn1 D1 5-7 T1 G3 M1 विसृष्टेन, D3 प्रदत्तेन, T2 [अ]तिसृष्टे, G1.2 निदृष्टेन (for सृष्टेन) — ^{d}) Ś2 वज्रेन　V1 इवापर (for इवारे)

20 ^{a}) D6 किरातरूपो (for °रूपी)　K3 यथा त्वया, V1 Da1 D1.5 6 G2 M1 (inf lin as in text) यथा च, Dn1 सुधृत्या, D4 यया त्व; T1 lacuna (for यया च) — ^{b}) K4 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 3-5 7 S (T3 missing) महात्मा; D2 च मत्या (for महत्या)　Dn1 परिजोषितो (for °तोषितो)　B3 5 भव (B5 °व) (for ऽभूत्)　K3 तथा त्वया परिभूतोभूत् — K2 om 20^{cd} — ^{c}) K3 D7 त्वं तां (by transp), D2 स त्वं, D6 स तां　K3 D3 धृत्तिं, D1 धृतिर्; D2 धृत्ति　K3 om. वीर　Dn1 S (T3 missing) स तां (Dn1 तां त्व) पुनर्वीर धृतिं गृहीत्वा — ^{d}) G1 सबांधव त्व (for सहानुबन्ध)　Ca cites सानुबंध

21 ^{b}) Da1 D1 5 G2 3 सपत्तन; T1 सपट्टणां, T2 सपट्टण (for °त्तना)　D2 शैलवतीं (for ग्राम°) — ^{c}) K3 प्रायच्छ (for प्र°)　K2 D1 निहतारिसंघा, D6 °संघो, G1 °सखा, M1 नयतारिसघान् — ^{d}) V1 पार्थाचलम्, M1 पार्थस्तुलम् (for पार्थातुलम्)　D4 5 त्वां (for त्वम्) — After 21, N (except D2) ins

1056* स एवमुक्तोऽतिबलो महात्मा
　चकार बुद्धिं हि वधाय सौतेः ।
[(L 1) B5 बलिना (for ऽतिबलो) — (L 2) B1 च (for हि)　D3 शनो (for सौते)]

On the other hand, S (T3 missing) ins after 21

1057* कर्णं पुरस्कृत्य नदन्ति सर्वे
　तवास्त्रमुर्व्यां प्रतिहत्य वीराः ।
　कुरु प्रयत्नं भरतप्रवीर
　द्रवन्त्यमी सृञ्जयसोमकाश्च ।
　दृष्ट्वा च कर्णं समरे प्रहृष्ट　[5]
　त्वां चापि दृष्ट्वा परिहीयमानम् ।
[(L 1) G1 चरति (for नदन्ति)　T2 हृष्टास् (for सर्वे) — (L 2) G1 उग्र (for उर्व्यां)　T2 प्रतिहति (for °हत्य) — (L 4) G1 प्रयाति, G3 दृश्यति, M1 द्रक्ष्यति (for द्रवन्ति). T2 G1 M1 सृजया (for सृञ्जय) — (L 5) T1 G2 3 [अ]थ, G1 [अ]पि, M1 om (for च) — (L 6) M1 त्व (for त्वां)]

22 Before 22, G2 3 ins संजय　D2 om 22^{ab} — ^{a}) B Dn1 D4 6 S (T3 missing) स चोदितो; D3 स नो° (for संचो°)　G1 -जनार्दनार्हे (for -जनार्दनाभ्यां)　K3 सनोदितो भीमसेनाच्युताभ्यां — ^{b}) G1 तदात्मना (for स्मृत्वा तदा)　B3 Dn1 तथा (for तदा)　K1 अवीक्ष्य, T2 G3 अवेत्य, Co °क्ष्य (as in text)　V1 Dn1 T2 G M सर्वे, B2 सत्रु, D3 सत्वर, T1 पूर्वं, Co सत्त्वम् (as in text) — ^{c}) K3 सहात्मनश्; V1 B (except B2) Dn1 D3.4 7 8 T1 2 G2 3 M इहा°, D2 महात्मनेश्च, G1 उभात्मनश्, Ca महा° (as in text)　Ś1 K1 2 4 T1 2 चागमन (for °मने)　Ca cites आगमने (as in text) — ^{d}) K3 Ca प्रयोजने, D6 प्रायोर्जुन (for प्रयोजनं)

23 ^{a}) T1 G2 एव (for एष) — ^{b}) Da1 D1 5 हिताय, G1 सुखाय (for शिवाय)　K2 4 सौते, G1 सौरेः; Ca सौते (as in text) — ^{c}) K1 त मे, B2 तस्मा-, D6 ततो (for तन्मे)　Ca cites तत् and मे (as in text)　T1 अनुजानतु — ^{d}) B5 G1 तथा (for ब्रह्मा)　B5 ब्रह्मा; Dn1 भवेद्, T1 2 G2 3 M शिवो (for भवो)　Ś2 ब्रह्मविदाश्च, Dn1 वेदविदश्च (for ब्रह्म°). — After 23, Dn1 S (T3 missing) ins

1058* इति स्मोक्त्वा पाण्डव सव्यसाची
　नमस्कृत्वा ब्रह्मणे सोऽमितात्मा ।
[Dn1 इत्युच्य देव (for इति स्मोक्त्वा)]

24 ^{a}) Ś2 इत्युच्युवान्; Da1 D1 5 इत्युक्त°, Dn1 तदु

प्रादुश्चक्रे मनसा संविधेयम् ।
ततो दिशश्च प्रदिशश्च सर्वाः
समावृणोत्सायकैर्भूरितेजाः ।
ससर्ज बाणान्भरतर्षभोऽपि

त्तम, D2 इत्यालपन्, S (T3 missing) अनुत्तम (for इत्यूचिवान्) After इत्युचिवान्, K3 reads from क्रोधदीप्तो in line 5 up to जनास्तत् in line 8 of 1059* followed by 24c–28b and ततोऽर्जुन Ś2 K2 D5 व्रह्मम्, K3 Dn1 ग्राह्यम् — b) Da1 D1 5 सुमना (for मनसा) Ś2 संविदेय, K3 °धीय, K4 B5 Dn1 D6 S (T3 missing) य(K4 स) द्विधेयं, V1 विधेयं, D2 संविधाय, Ca °धेयम् (as in text) — After 24ab, N ins.

1059* तदस्य हत्वा विरराज कर्णो
मुक्त्वा शरान्मेघ इवाम्बुधारा ।
समीक्ष्य कर्णेन किरीटिनस्तु
तथाजिमध्ये विहितं तदस्त्रम् ।
ततोऽमर्षी बलवान्क्रोधदीप्तो
भीमोऽब्रवीदर्जुनं सत्यसंधम् ।
ननु त्वाहुर्वेदितारं महास्त्रं
ब्राह्मं विधेयं परमं जनास्तत् ।
पुनर्युङ्क्ष्वास्त्रमभित. किरीटि-
न्निति सोक्तोऽयोजयत्सव्यसाची ।

[Ś K1–3 om lines 1–2 B1 repeats lines 1–2 after st 26 — (L. 1) B3 5 Da1 D1 5 6 8 विननाद (for विरराज) — (L 2) V1 B1 (first time) Da1 D1 5 शरान्वर्षन् (D1 °र्षसे, D5 °र्ष्यन्), D8 शराबुद (for मुक्त्वा शरान्) D7 अंबुधारान् (for °धारा) — (L. 3) K1 कर्णो न (for कर्णेन) D2 किरीटिना (for °टिनस्) Ś K1 2 4 तदा, Da1 D5 तत्, D1 तथा (for तु) — (L 4) Ś K1.2 4 अथ, B5 D6 तदा (for तथा) D1 स राजमध्ये (for तथाजि°) K3 विदित, V1 B1.3–5 Da1 D1 3 5 7 विहृत, B2 Dn1 D2 6 निहत (for विहित) — (L 5) K3 [s]मर्ष-, K4 महर्षी, V1 मत्वा, D2 यमर्षी, D6[s]मर्षाद् After बलवान्, K3 reads 28cd — (L 6) D2 transp अब्रवीद् and अर्जुन — (L 7) K3 ननु त्वामाहुर्, B1 D4 (before corr) न तु त्वाहुर्, B2 ननु त्वां तु, D6 न त्वामाहुर् (for ननु त्वाहुर्) K1 वेशितारं, D3 वेदिताह, D8 विदितार (for वेदि°) Ś K1 2 4 तदस्त्र (for महा°) — D6 om line 8 — (L 8) K1 ब्रह्म, K3 D8 ब्राह्य Ś1 जनास्त, K3 जनास्तत, D2 महास्त्र, D8 (marg as above) जवास्तत् (for जना°) — Ś K D2 8 om lines 9–10 — (L 9) V1 युङ्क्ष्वास्त्रम्, B1 नच क्ष्मास्त्रम् (sic), B1 युक्त क्ष्मास्त्रम्, Da1 D1 5 नियुङ्क्ष्वास्त्रम् (for युङ्क्ष्वा°) Dn1 D3.4 6 7 तस्मादन्यद्योजय सव्यसाचिन् — D6 om line 10]

— e) B1 Dn1 प्रदिशश्चापि (for च प्रदिशश्च) — After 24cd, K4 Dn1 S (T3 missing) ins

1060* गाण्डीवमुक्तैर्भुजगैरिवोग्रै
र्दिवाकरांशुप्रतिमैर्ज्वलद्भिः ।

— K4 repeats 24ef after 1062* — e) B4 बाणा (for बाणान्) K4 (first time) Dn1 S (T3 missing) सृ(K4 स्र-, G2 ह)ष्टास्तु बाणा भरतर्षभेण (K4 T2 °न) — f) Ś1 K1 2 4 (second time) शतं शितान्, K3 शता शतान् (for शतशतान्) K1 आशुवेगात् V1 B Da1 D1–3 शतशतान्येकवदाशु चैव (D2 °पराशु वेगा), T1 G3 M (M3 damaged) शतं शता (T1 °तो) हेमपु(M1–3 °पु)- खा सुतीक्ष्णा, T2 G1 2 शतं (G1 °ता) शता (T2 °तं) मी (G2 हे)मपुखा सुतीक्ष्णा. — After 24, K4 Dn1 S (T3 missing) ins

1061* प्राच्छदयन्कर्णरथं क्षणेन
युगान्तवह्न्यर्ककरप्रकाशाः ।

[(L 1) T1 G1 2 M1 प्रच्छादयन् G1 अंतरिक्ष (for कर्णरथ) — (L 2) T1 -वासर्ककर-, G1.2 M -कालार्ककर-, G3 -कालप्रतिम- (for वह्न्यर्ककर-) T2 -प्रकाश (for प्रकाशा)]

K4 Dn1 T2 cont

1062* ततश्च शूलानि परश्वधानि
चक्राणि नाराचशतानि चैव ।
निश्चक्रमुर्घोरतराणि योधा-
स्ततो न्यहन्यन्त समन्ततोऽपि ।
छिन्नं शिरः कस्यचिदाजिमध्ये
पपात योधस्य परस्य कायात् ।
भयेन सोऽप्याशु पपात भूमा
वन्यः प्रनष्टः पतितं विलोक्य ।
अन्यस्य सासिर्निपपात कृत्तो
योधस्य बाहुः करिहस्ततुल्यः ।
अन्यस्य सव्यः सह चर्मणा च
क्षुरप्रकृत्त. पतितो धरण्याम् ।
एवं समस्तानपि योधमुख्या
न्विध्वंसयामास किरीटमाली ।
शरैः शरीरान्तकरैः सुघोरै-
र्दौर्योधनं सैन्यमशेषमेव ।

[(L 1) T1 परश्वधाश्च (for °श्वधानि) — (L 2) T2 चक्रानि साराणि गुरूणि चैव — (L 3) K4 विचक्रमुर् (for निश्च°) T2 घोरतराश्च (for °तराणि) — (L 4) Dn1 व्यहन्यत (for न्य°) — (L 5) T2 शरे (for शिर°)-

शतंशतानेकवदाशुवेगान् ॥ २४
वैकर्तनेनापि तथाजिमध्ये
सहस्रशो बाणगणा विसृष्टाः ।
ते घोषिणः पाण्डवमभ्युपेयुः
पर्जन्यमुक्ता इव वारिधाराः ॥ २५
स भीमसेनं च जनार्दनं च
किरीटिनं चाप्यमनुष्यकर्मा ।
त्रिभिस्त्रिभिर्भीमबलो निहत्य
ननाद घोरं महता स्वरेण ॥ २६
स कर्णबाणाभिहतः किरीटी
भीमं तथा प्रेक्ष्य जनार्दनं च ।
अमृष्यमाणः पुनरेव पार्थः
शरान्दशाष्टौ च समुद्बवर्ह ॥ २७
सुषेणमेकेन शरेण विद्ध्वा
शल्यं चतुर्भिस्त्रिभिरेव कर्णम् ।
ततः सुमुक्तैर्दशभिर्जघान
सभापतिं काञ्चनवर्मनद्धम् ॥ २८
स राजपुत्रो विशिरा विबाहु-
र्विवाजिसूतो विधनुर्विकेतुः ।
ततो रथाग्रादपतत्प्रभग्नः
परश्वधैः शाल इवाभिकृत्तः ॥ २९
पुनश्च कर्णं त्रिभिरष्टभिश्च

— (L 6) T_2 शिरश्च (for परश्च) — (L 7) K_4 जवेन (for भयेन) K_4 सोथाशु, T_2 काप्याशु (for सोऽप्याशु) — (L 8) T_2 प्रणष्ट — (L 9) K_4 कृत्वो, Dn_1 क्षत्तो (for कृत्तो) — (L 11) K_4 काय (for सव्य) Dn_1 वर्मणा (for चर्मणा) T_2 कर° (for च) — (L 12) K_4 क्षुरप्रकृत्त (for °प्रकृत्त) K_4 धरिण्यां — (L. 13) K_4 एव समन्तादधियोगसंधान् (810) — (L 14) K_4 किरीटिमाली] — After the above, K_4 repeats 24^{cd}

25 a) $Ś_2$ कैवर्तनेन, D_5 विकर्त्तनेन (for वैकर्त°) T_1 G $M_{1\ 3}$ साशु (for अपि) D_6 यथाजिमध्ये, T_1 M रणाजि°, T_3 G तदाजि° (for तथाजि°) — c) D_6 चैषव ; S (T_3 missing) चाक्षया (for घोषिण) B_4 T_1 अभ्यपे(T_1 °ये)यु ; D_4 अभ्यपेतु ; G_1 ह्यभ्युपेयु (for अभ्यु°) — d) S (T_3 missing)) -सृष्टा (for -मुक्ता)

26 a) Dn_1 S (T_3 missing) तत स (T_1 च) कृष्णं च किरीटिनं च — b) D_2 चाप्यनुमेष- (for चाप्यमनुष्य-) Dn_1 S (T_3 missing) वृकोदरं चाप्रतिमप्रभाव (G_1 °काश, $M_{2\ 4}$ °भाव) — c) T_1 भीमबलान् (for °बलो) B_{2-4} Da_1 $D_{1.5}$ G_1 [ऽ]भिहत्य; $B_{1.5}$ विहत्य, D_2 om. (for निहत्य) — d) D_2 निनाद (for न°) K_3 घोस्वैर् (for घोरं) K_4 महसा K_4 वरेण, B_2 सुरेण, B_5 $G_{1\ 3}$ स्वनेन (for °रेण) — After 26, B_2 repeats lines 1–2 of 1059*

27 a) T_1 G $M_{1\ 2\ 4}$ तत स; T_2 त तस्य (for स कर्ण) K_3 B_5 D_6 T_2 G_3 -बाणाभिहत (for °भिहत) — b) S (T_3 missing) तद्वा (for तथा) — c) M_1 अमृष्यमाणा T_2 पार्थे — d) $Ś_2$ दशाष्टा (for °ष्टौ) K_4 समुद्ववर्ह, D_8 (before corr) समृद्धवर्ह; $G_{1\ 3}$ समसुद्ध वर्षं (for समुद्बवर्ह)

28 a) Dn_1 S (T_3 missing) स केतुम् (for सुषेणम्) $Ś_2$ शिरेण D_6 हत्वा (for विद्ध्वा) — b) B_1 निशितेन (for त्रिभिरेव) — K_3 reads 28^{cd} after बलवान् in line 2 of 1059* — c) K_3 Da_1 T_1 G_2 M_1 स मुक्तैर्; D_2 तु मुक्तैर्, D_8 सुयुक्तैर् — d) D_6 सेनापतिं (for सभा°)

29 a) K_1 सु- (for स) K_2 विशरा, K_3 T_1 विशिरो (for °रा) — c) K_3 B D (except D_2) S (T_3 missing) हतो (G_3 अथो) (for ततो) K_1 T_1 G_2 M रथाग्र्याद्, V_1 °श्वाद् (for °ग्राद्) K_3 D_2 प्ररुग्ण , V_1 $B_{1\ 4}$ Da_1 Dn_1 $D_{3\ 4\ 7}$ स रुग्ण , $B_{2\ 3\ 5}$ S (T_3 missing) प्ररुग्ण , $D_{1\ 5}$ सुरुग्ण , D_6 च भूमौ, D_8 परासु (for प्रभग्न) — d) Some MSS साल (for शाल) K_4 D_2 इवाभिकृंत , V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1\ 3-7}$ S (T_3 missing) °वकृत्त (for °भिकृत्त)

30 b) D_2 भित्त्वा (for विद्ध्वा) — c) K_1 $D_{6\ 8}$ चतुःशतां (D_7 °त) (for °तान्) K_3 सुयोधनान्, K_4 सायुधा*; B_2 सायुधानान्, Dn_1 D_6 °धान्वै, Ca °धीयान् (as in text) S (T_3 missing) चतुःशत द्विरदानां निपात्य — d) B_4 $D_{3\ 7}$ हयान्, $T_{1\ 2}$ महा- (for हत्वा) $B_{1\ 3\ 5}$ Dn_1 $D_{2\ 7}$ $T_{1\ 2}$ अष्टशतान् (for °शत) D_6 G M रथाश्वघानाष्ट रणे किरीटी — e) Ś सहस्रशश्वांश्च, V_1 Dn_1 °शोश्वांश्च (for °मश्वांश्च) K_3 चतुरश्च (for च पुनश्च) V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-4\ 7\ 8}$ $T_{1\ 2}$ M_{2-4} स- (for च) G_1 सादिनाम् (for सादीन्) — b) D_2 पत्तिसंघान् (for °वीरान्) — After 30, N T_2 ins

1063* कर्णंससूतं सरथाश्वकेतु-
मस्त्रयमस्त्रोगतिभिश्च चक्रे ।
ततोऽक्रोशन्कुरवो वध्यमाना
धनंजयेनाधिरथिं समन्तात् ।
मुञ्चाभिविद्ध्याज्र्जुनमाशु कर्णं [5]

द्वाभ्यां चतुर्भिर्दशभिश्च विद्धा।
चतुःशतान्द्विरदान्सायुधीया-
न्हत्वा रथानष्टशतं जघान।
सहस्रमश्वांश्च पुनश्च सादी-
नष्टौ सहस्राणि च पत्तिवीरान् ॥ ३०
दृष्ट्वाजिमुख्यावथ युध्यमानौ
दिदृक्षवः शूरवरावरिघ्नौ।
कर्णं च पार्थं च नियम्य वाहा-

बाणै पुरा हन्ति कुरून्समग्रान्।
स चोदित सर्वयत्नेन कर्णो
मुमोच बाणान्सुबहूनभीक्ष्णम्।
ते पाण्डुपाञ्चालगणान्निजघ्नु
र्मर्मच्छिद शोणितमांसदिग्धा।
तावुत्तमौ सर्वधनुर्धराणां
महाबलौ सर्वसपत्नसाहौ।
निजघ्नतुश्चाहितसैन्यमुग्रा-
वन्योन्यमप्यस्त्रविदौ महास्त्रै।
अथोपयातस्त्वरितो दिदृक्षु-
र्मन्त्रौषधाभ्या विरुजो विशल्य।
कृत सुहृद्भिर्भिषजा वरिष्ठै-
र्युधिष्ठिरस्तत्र सुवर्णवर्मा।
तत्रोपयात युधि धर्मराजं
दृष्ट्वा मुदा सर्वभूतान्यनन्दन्।
राहोर्विमुक्त विमलं समग्र
चन्द्रं यथैवाभ्युदितं तथैव।

[(L. 1) K8 सशराश्च, B2 8 सरथाश्च, Dn1 D6 सरथ स- (for सरथाश्च) — (L 2) Ś K2-4 D8 ह्यदृश्यम् (for अदृ°) Ś2 Da1 D5 om च B8 4 चकार, Dn1 T2 प्रचक्रे (for च चक्रे) D2 हृत्पार्श्वमध्ये व्यहनत्प्रवीर (sic) — (L 3) Dn1 T2 अथ (for ततो) Ś2 मध्यमाना (for वध्य°) — (L. 4) Ś K D2 आधिरथे (K8 °थे) (for °रथि) D2 पुरस्तात्, D6 च वीर, T2 समेता (for समन्तात्) — (L 5) K8 मुचस्व भिद्धय, K4 स चाभिविद्धो, D6 मुक्ताभिविध्य (for मुञ्चाभिविद्धय) K4 D2 कर्णो, D6 कर्णे (for कर्ण) V1 B Da1 D1 8-5 7 प्रमुच (B2 °मुज) बाणाञ्जहि पांडु(B5 सूत)-पुत्र — (L 6) B5 अथ, T2 परान् (for पुरा) Ś K1 2 4 समतात्, B4 समेतान् (for समग्रान्) — Ś K1 2 om lines 7-8 — (L 7) K8 D2 सन्नो(D2 °नो)दित, K4 Da1 D1 5 सचो° (for स चो°) K4 सर्वबलेन, D6 धार्तराष्ट्रेण (for सर्वयत्नेन) — (L 8) K8 परेषा, K4 V1 B2-5 Da1 D1-4 5 असक्तान्, B1 असख्यान्, D6 समतात्, D7 8 सुमुक्तान् (for अभीक्ष्णम्) — (L 9) D2 -पचाल-, D5 -पाचाल्या- (for -पाञ्चाल) Ś K1 2 गणा (for -गणान्) K8 V1 B Da1 D1 8-8 मर्मच्छिद शोणितपा सुमु(K8 °पाश्रमु, B2 °पा प्रयु-, D6 °वास्तुमु)क्ता, D2 मर्मच्छिद क्रोधभरेण मुक्ता — (L 11) K8 तान् (for तौ) — Ś K1 2 om. lines 12-15 — (L 12) K8 °पत्नसादौ (sic) (for सपत्नसाहौ) — (L. 13) B8 विहित-, D6 सहित- (for चाहित-) Dn1 D6 T2 उग्रम् (for उग्रौ) — (L. 14) D8 अन्योन्यतश्च (for °मपि) B1 D6 8 T2 महास्त्रौ (for °स्त्रै) — (L 15) B8 तत्र (for अथ) T5 [उ]पयातुस् (for °यातस्) K4 अथोपयात्तस्त्वरितो दिदृक्षु — (L 16) K1 V1 B1 3 5 D4 7 मन्त्रौषधीभ्या, B4 Da1 D1 5 °षधिभ्या, B5 Dn1 T2 °षधीभिर् (for °षधाभ्यां) K8 विरजो, B1 4 Dn1 D8 4 7 निरुजो (for विरुजो) — After line 16, K4 T2 ins

1064* नासत्यदस्राश्विसुतोद्भवार्थै-
रष्टाङ्गविद्याश्रमसुदृढद्भि।
आबद्धपट्टो व्रणलाघवेन
यथा सुरेशो दितिजै क्षताङ्ग।

[[(L 1) T2 हसन्यदन्नाभिहतोद्रवर्त्तैर् (sic). — (L 2) T2 अष्टागविद्यासनमुद्दहद्भि — (L 3) T2 आबद्धकक्ष्य प्रतिबद्धचेता — (L 4) K4 क्षितांग (fo क्षताङ्ग)]]

— (L 17) V1 तत, D6 कृत, T2 घृत (for कृत) Ś K1 2 4 द्विषता (for भिषजा) Ś2 अनिष्टैर् (for वरिष्ठैर्) — (L 18) Dn1 सुवर्णवर्णा, D8 °वर्मे (for °वर्मा) — (L 19) Ś K2 3 4 Dn1 D8 तथा, B5 T2 अथ, D2 तत, D6 यथा (for तत्र) D2 प्रयात (for [उ]प°) — (L 20) B1 [अ]भिदन् (for [अ]न°) Ś K1 2 4 दृष्ट्वा भूतान्यभ्यनदन्मुदा वै. — (L 21) T2 ग्रहाद् (for राहोर्) B3 निपुण (for विमल) K8 शुभाग्र, D8 सुमग्र (for समग्र) — (L 22) Dn1 [अ]प्युदित (for [अ]भ्यु°)]

31 [a]) K8 V1 B D S (T8 missing) दृष्ट्वा तु (D3 °ष्ट्वाथ, M1-4 °ष्ट्वा च) (for दृष्ट्वाजि) S (T8 missing) अति- (for अथ) — [b]) K8 Da1 D1 5 शूरवीरान्, V1 तत्र वीरान्, B2 D6 शूरतरान् (for °वरान्) K8 अरिघ्नै (sic), B2 अरिष्टौ (for °घ्नौ) — [c]) V1 निशम्य (for नियम्य) K1 मियस्य वाहा (sic), Dn1 विलोकयत, T1 निशाम्य वीरा (for नियम्य वाहान्) G1 बाणान् (for वाहान्) — [d]) K8 V1 Dn1 D1 2 4 6 स्वस्था (for खस्था) B1 महीस्थाश्च (for °स्थाश्च) Ś K1 2 4 जना हि तस्थु, K8 जनाधितस्थु, V1 B Da1 D1-6 8 जना वितस्थु, D7 जनाभितस्तु (for जना वतस्थु) T1 G1 8 M सर्वे महीष्ठा(T1 महीस्था, G1 8 वरिष्ठा)श्च ततोवतस्थु, T2 G2 सर्वे महीशा(G2 हिस्था)श्च तदोपतस्थु — After 31, N T2 ins

1065* स कार्मुकज्यातलसंनिपात
सुमुक्तबाणस्तुमुलो बभूव।
हतोस्तथान्योन्यमिषुप्रवेकै-
र्धनंजयस्याधिरथेश्च राजन्।

न्वस्था महीस्थाश्च जनावतस्थुः ॥ ३१

ततो धनुर्ज्या सहसातिकृष्टा

सुघोषमाच्छिद्यत पाण्डवस्य ।

तस्मिन्क्षणे सूतपुत्रस्तु पार्थं

समाचिनोत्क्षुद्रकाणां शतेन ॥ ३२

निर्मुक्तसर्पप्रतिमैश्च तीक्ष्णै-

[(L. 2) Ś$_{1}$ K$_{2, 4}$ Dn$_{1}$ D$_{1, 8}$ समुक्त ; B$_{2}$ प्रमुक्त (for सुमुक्त) K$_{8}$ D$_{8}$ तुमलो — (L 3) K$_{8}$ तयोस्, D$_{2}$ ततास् T$_{2}$ ततो (for तथा) T$_{2}$ इषु प्रवेगै D$_{6}$ ततस्ततोन्य त्विषुभि प्रवेकैर् — (L 4) B$_{5}$ [आ]धिरथिश् D$_{2}$ [ऽ]पि (for च) Dn$_{1}$ T$_{2}$ तत्र (for राजन्)]

— After the above, sequence in T$_{2}$ is 33^{cd}, 1066*, 1067*, 32, 33^{ab}, 33^{cd} (r)

32 For sequence in T$_{2}$, cf v l 1065* — ^{a}) K$_{8}$ धनूंषी ; K$_{4}$ D$_{6}$ धनुर्ज्यां (for °ज्या) K$_{1}$ सहसाव कृष्टा, K$_{8}$ °सा निकृता, K$_{4}$ °सातिकृष्टां, B$_{1}$ °सातिकृत्ता, Da$_{1}$ D$_{1, 5}$ °सा निकृष्टा ; D$_{6, 8}$ °सा विकृष्टां (D$_{8}$ °ष्टा) (for °सातिकृष्टा) Ca cites निकृष्टा T$_{1, 2}$ G M प्रच्छादयामास तत पृषत्कै — ^{b}) K$_{8}$ B$_{1, 2, 4, 5}$ Da$_{1}$ D$_{1, 5-8}$ T$_{1, 2}$ G$_{2}$ M Ca सघोषम्, D$_{8}$ सघोधम् (sic), G$_{8}$ स एव (for सुघोषम्) Ś$_{2}$ B$_{8}$ Dn$_{1}$ अच्छि(Ś$_{2}$ °च्छा)द्यत, B$_{1}$ आच्छद्यत, D$_{2}$ अच्छिनत् ; T$_{1}$ G M आच्छिद्य च (G$_{1}$ तु) ; T$_{2}$ आस्फाळ्य च ; Ca आच्छिद्यत (as in text) K$_{8}$ B$_{2, 5}$ D$_{2, 6}$ गांडिवस्य ; T$_{1, 2}$ G$_{2, 8}$ M गांडिवज्यां, G$_{1}$ गांडिवस्वन (for पाण्डवस्य) — ^{c}) G$_{1, 8}$ M$_{2-4}$ अस्मिन् (for त°) K$_{8, 4}$ D$_{2, 8}$ च (for तु) Dn$_{1}$ T$_{1, 2}$ G M$_{2-4}$ फल्गुनं (Dn$_{1}$ पांडव) सूतपुत्र , M$_{1}$ ****सूतपुत्र (for सूतपुत्रस्तु पार्थं) — ^{d}) Dn$_{1}$ समाधिनोत्, D$_{2}$ °वृणोत् ; G$_{1}$ °च्छिनोत् (for °चिनोत्) K$_{1, 8, 4}$ क्षुद्रकानां, T$_{2}$ प्रदराणां, Ca क्षुद्रकाणां (as in text) D$_{8}$ सहस्रं (for शतेन)

33 For sequence in T$_{2}$, cf v l. 1065* — ^{a}) B$_{5}$ विमुक्त ; T$_{2}$ स मुक्त (for निर्मुक्त-) B$_{1}$ -सर्पप्रतिपैश् ; T$_{2}$ -सर्वप्रतिमै ; G$_{2}$ -सगप्रतिमै (for -सर्प°) B$_{2}$ Dn$_{1}$ अभीक्ष्णं ; D$_{2, 6}$ T$_{1, 2}$ G$_{2, 8}$ M$_{2-4}$ सुतीक्ष्णैस् (for च तीक्ष्णैस्) — ^{b}) D$_{2}$ तैलप्रयातै , D$_{8, 4, 7}$ °प्रधूतै, D$_{5}$ °प्रधौत ; T$_{1}$ °प्रभूतै (for °प्रधौतै) V$_{1}$ खगपत्रराजै , B$_{2, 5}$ °पत्रवाजितै, D$_{2}$ °पत्रिवाजौ ; G$_{1}$ °वाजिवाजै ; Ca °पत्रवाजै (as in text) — ^{c}) Dn$_{1}$ D$_{6}$ S (T$_{8}$ missing, T$_{2}$ both times) पष्ट्या विभेदाशु च वासुदेव — ^{d}) B D$_{7}$ तदनतर, D$_{2}$ °नतरे Ś$_{1}$ K$_{1, 2}$ प्रास्यरंत (K$_{1}$ °तं) ; K$_{8}$ प्रहरत ; Da$_{1}$ D$_{1, 5}$ प्रादुरत, D$_{2}$ प्राद्रवतं (for °वन्त) Dn$_{1}$ T$_{2}$ (first time) अनतरं फा(T$_{2}$ फ)ल्गुनमष्टभिश्च, D$_{6}$ अनतर सत्वर सोमकांश्च, T$_{1}$ तमतरा प्रासान्सोमकांश्च ; T$_{2}$ (second time) M$_{2-4}$ तदतरा प्रत्वरन्सोमकाश्च G$_{1}$ *******सोम काश्च, G$_{2}$ M तमतरा प्रात्वरन्सोमकाश्च — Dn$_{1}$ ins after 33 T$_{2}$ after the first occurrence of 33^{cd}

1066* पूषात्मजो मर्मसु निर्बिभेद

मरुत्सुत चायुतश शराग्रै ।

कृष्ण च पार्थं च तथा ध्वज च

पार्थानुजान्सोमकान्पातयश्च ।

[(L 2) T$_{2}$ मरुत्सुत चाष्टशतै शिताग्रै — (L 3) T$_{2}$ कृष्णश्च पार्थश्च ततोर्जुनश्च — (L 4) T$_{2}$ पार्थानुगा सोमका पत्तयश्च]

Dn$_{1}$ T$_{2}$ cont Ś K V$_{1}$ B Da$_{1}$ D$_{1-8}$ ins after 33

1067* प्राच्छादयस्ते निशितै पृषत्कै-

जीमूतसघा नभसीव सूर्यम् ।

आगच्छतस्तान्विशिखैरनेकै

र्व्यष्टम्भयत्सूतपुत्र कृतास्त्र ।

तैरस्तमस्त्र विनिहत्य सर्वं

जघान तेषा रथवाजिनागान् ।

तथा तु सैन्यप्रवराश्च राज

न्नभ्यर्दयन्मार्गणै सूतपुत्र ।

ते भिन्नदेहा व्यसवो निपेतु

कर्णेषुभिर्भूमितले स्तनन्त ।

क्रुद्धेन सिंहेन यथाश्वयूथ्या

महाबला भीमबलेन तद्वत् ।

पुनश्च पाञ्चालवरास्तथान्ये

तदन्तरं कर्णधनजयाभ्याम् ।

प्रस्कन्दन्तो बलिन साधुमुक्तै-

कर्णेन बाणैर्निहता प्रसह्य ।

जयं तु मत्वा विपुलं त्वदीया-

स्तलाभिजघ्नु सिंहनादांश्च नेदु ।

सर्वे ह्यमन्यन्त वशे कृतौ तौ

कर्णेन कृष्णाविति ते विनेदु ।

[(L 1) Ś$_{2}$ K$_{8}$ D$_{2, 6, 7}$ प्रच्छादय(Ś$_{2}$ °य)स्, K$_{4}$ Dn$_{1}$ प्राच्छादयस्, Da$_{1}$ D$_{1, 5}$ आच्छादयस् (for प्राच्छा°) Ś K$_{1, 2, 4}$ त, B$_{1}$ तु (for ते) Dn$_{1}$ D$_{2}$ विशिखै (for निशितै) K$_{2}$ पृषट्कैर्, K$_{8}$ Da$_{1}$ °कैर्, D$_{8}$ पृथक्तैर् (for पृषत्कैर्) T$_{1}$ प्रच्छादयतो निशितै पृषत्कैर् — (L 2) B$_{5}$ जीमूतसंघान्, Da$_{1}$ D$_{1, 5}$ °संघे, D$_{6}$ °संघास् (for °संघा) D$_{6}$ तमसीव (for नभ°) — (L 4) Da$_{1}$ D$_{1, 5}$ व्यस्तमयत् (for व्यष्टम्भयत्) D$_{8}$ कृतास्त्रै , D$_{6}$ बलीयान् (for कृतास्त्र) — (L 5) K$_{1, 2}$ अस्तमस्त ; K$_{8, 4}$ B$_{1, 8, 4}$ D$_{1, 4, 7, 8}$ अस्त्रमस्त्र , V$_{1}$ D$_{2}$ T$_{2}$ अस्त्रमस्त्रैर्, Dn$_{1}$ अस्तमस्त्रैर् (for °मस्त्र) Ś K Da$_{1}$ D$_{2-5}$ च निहत्य (for विनि°) D$_{6}$ अस्यतमस्त्र विनिहत्य पार्थं — (L 7) B$_{2}$ ततस् (for तथा) B$_{5}$ च (for तु) K$_{8}$ चापि, B$_{1}$ D$_{8, 4, 7}$

स्तैलप्रधौतैः खगपत्रवाजैः ।
पद्भ्या नाराचैर्वासुदेवं विभेद
तदन्तरं सोमकाः प्राद्रवन्त ॥ ३३
ततो धनुर्ज्यामवधम्य शीघ्रं
शरानस्तानाधिरथेर्विधम्य ।
सुसंरब्धः कर्णशरक्षताङ्गो
रणे पार्थः सोमकान्प्रत्यगृह्णात् ।
न पक्षिणः संपतन्त्यन्तरिक्षे

तु (for च) D6 तथा च सैन्यप्रवरान्प्रसह्य — (L 8) D4 अभ्यर्दलन् (for °र्दयन्) D6 व्यक्षोभयतसमरे सूतपुत्र — (L. 9) K4 विवसा (for व्यसवो) D2 [ऽ]भ्यपेतु, T2 [ऽ]भि° (for नि°) — (L 10) K2 भूरितले (for भूमि°) V1 B1 4 Dn1 D1–3 4 (by corr) 7 8 T2 स्वनत (for स्त°) D6 कर्णेषुभिर्भूतले निश्वसंत — T2 om lines 11–12 — (L 11) Da1 D1 5 8 क्षुद्रेण सिंहेन, Dn1 D3 4 7 सिंहेन क्षुद्रेन (by transp) K1 यथा स्वयूथ्य, K3 V1 Da1 D1 2 5 °श्वयूथा (K3 °था); K4 D3 °स्वयूथा, B2 °श्वमुथ्या (sic), D6 यथा तु नागा, D8 (marg sec m) यथेभयूथा (for यथाश्वयूथ्या) — (L 13) Ś2 B5 पाचालवर(B5 °रां)स्, B4 Da1 D1 5 पचालवरास् V1 निपेतुस् (for तथान्ये) B. Dn1 D6 T2 तदतरे (for °र) — (L 15) Ś2 K2 B1 3 4 Dn1 D2 6–8 प्रस्कदतो, K3 °दिते, B5 °दयतो, T2 °दिनो (for प्रस्कन्दन्तो) Dn1 वलिना, T2 वलिमि (for °न) D6 साङ्गपुखै (for °मुक्तै) — (L. 16) K2 निहृत, D2 निहिना (for °हता) D3 प्रसज्य (for °सह्य) — (L 17) B1 जयस् (for जय) Dn1 जय मत्वा विपुल वै त्वदीयास् — (L 18) Ś K1 2 4 D3 त(K4 D3 ता)न्घ्नत, K3 तान्प्रत, V1 तल निजघ्नु, B5 तलान्निजघ्नत, D6 T2 तथा (T2 °दा) निघ्नन् (for तलान्निजघ्नु) K1 नेद्ध (sic), D2 चक्रु (for नेदु) — D8 om lines 19–20 — (L 19) D6 [ऽ]पि (for हि) K3 T2 वशी, K4 वसे, Dn1 वशं, D2 वसी (for वशे) — (L 20) B1–4 Da1 D1 3–5 7 कौरवेंद्र, B5 Dn1 T2 ते विमर्दे (for ते विनेदु) V1 कृष्णेन कर्णाविति कौरवेंद्र, D6 कृष्णौ तु कर्णेन महाविमर्दे]

T1 G M ins after 33 T2 after the repetition of 33[cd]

1068* ततो नवज्यां सुदृढां किरीटी
स्वबाहुविक्षेपणजा प्रगृह्य ।
समाददे गाण्डिवे क्षिप्रकारी
निमेषमात्रेण महाधनुष्मान् ।
ज्याछेदनं ज्याविधानं च तस्य
नैवाववुध्यत्सूतपुत्रो लघुत्वात् ।
पार्थस्य सख्ये द्विपता निहन्तु-
स्तदद्भुतं तत्र बभूव राजन् ।

[(L 1) T1 नवलां, G1 धनुर्ज्यां, G2 नवां ज्यां (for नवज्या) T2 ततोच्छिनज्यां सुदृढ किरीटिन — (L 2) G1 M1 विक्षेपसहा (for विक्षेपणजा) — (L 3) G1 समादधद्, G3 °दधे, M समदधे (for समाददे) T1 G2 गांडिव (for °वे) — (L 5) T1 G2 ज्याविधन, T2 °वहन, M °वधान (for °विधान) T1 संख्ये (for तस्य) — (L 6) T1 G1 नैवाबुध्यद्, T2 नैवुध्यत°, G2 नैव्याबुध्यत् (for नैवाव°) — G3 om. lines 7–8 — (L 7) G2 M संखे (for संख्ये)]

34 [a]) K2 अवधस्य, K3 D3 °वध्य; V1 B3 D6 °मृज्य, B1 °नह्य, B2 अनविध्य, B4 5 D3 4 7 Ca अवतस्य; Da1 Dn1 D1 5 °नाम्य; D2 °लंव्य (for °धम्य) — [b]) B5 D6 तु तान् (for अस्तान्) K2 D3 (before corr.) विधस्य, D6 विहत्य, Ca विधम्य (as in text) — For 34[ab], S (T3 missing) subst

1069* पार्थोऽपि तां ज्यामवधाय तूर्णं
शरासनज्यामाधिरथेर्विधम्य ।

[(L 1) T1 G2 ताम्याम्, T2 तज्याम् (for तां ज्याम्) — (L 2) T2 शरासन (for शरासन-) T2 आतिरथेर्, G3 अति°, M अधि° (for आधि°) T1 निधम्य, G1 निहत्य, G2.3 विमथ्य (for विधम्य)]

— [c]) D2 असरव्ध, M स (M1 सु) सक्रुद्ध (for सुसंरब्ध.) T1 G M कर्णशरै (for कर्णशर-) B4 -विक्षतांगो (for क्षताङ्गो) — [d]) S (T3 missing) यो(T2 G2 3 M3 यौ)धान् (for पार्थ) Dn1 कौरवान्, D6 S (T3 missing) तावकान् (for सोम°) D4 M1 प्रत्यगृह्णन्; D3 (before corr) °गृह्णीत्; Ca °गृह्णात् (as in text) — After 34[cd], N T2 ins

1070* ज्यां चानुमृज्याभ्यहनत्तलत्रे
बाणान्धकारं स्वकरोत्क्षणेन ।
शल्यं च कर्णं च कुरूंश्च सर्वा
न्बाणैरविध्यद्युगपत्किरीटी ।

[(L 1) K2 4 चानुसृज्य, V1 D6 T2 चावमृज्य (for चानु°) Da1 D1 5 व्यहनत्, D2 [अ]भ्यवधीत् (for °हनत्) Ś K2.4 तलेन, K1 मुलेन (sic), K3 D6 8 T2 तलत्रैर्, D2 कलेत्रे (sic) (for तलत्रे) — (L 2) V1 B2–5 Da1 D1.3 5–7 बाणांधकारान् (for °कारं) K3 प्रकरोत्, V1 B Da1 D1–3 अकरोत् (for त्वक°) Dn1 T2 बाणांधकारं सहसा च चक्रे — (L 3) V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 transp शल्य and कर्ण Da1 D5 om, D1 बाणैर् (for सर्वान्) — (L 4) Dn1 प्रसभ, D2 समरे, T2 प्रहसन् (for युगपत्) K3 बाणैरवध्यस्समत्किरीटी; D1 अविध्यधुगपद्रणे किरीटी]

— D1 (erroneously) reads 8 65 34[c]–8 66.4[d] after

क्षेपीयसास्त्रेण कृतेऽन्धकारे ॥ ३४

शल्यं च पार्थो दशभिः पृषत्कै-
भृशं तनुत्रे प्रहसन्नविध्यत् ।
ततः कर्णं द्वादशभिः सुमुक्तै-
र्विद्ध्वा पुनः सप्तभिरभ्यविध्यत् ॥ ३५

स पार्थबाणासनवेगनुन्नै-
र्दृढाहतः पत्रिभिरुग्रवेगैः ।
विभिन्नगात्रः क्षतजोक्षिताङ्गः
कर्णो बभौ रुद्र इवाततेषुः ॥ ३६

ततस्त्रिभिश्च त्रिदशाधिपोपमं
शरैर्बिभेदाधिरथिर्धनंजयम् ।
शरांस्तु पञ्च ज्वलितानिवोरगा-
न्प्रवीरयामास जिघांसुरच्युते ॥ ३७

ते वर्म भित्त्वा पुरुषोत्तमस्य
सुवर्णचित्रं न्यपतन्सुमुक्ताः ।
वेगेन गामाविविशुः सुवेगाः

8 66 10ab — e) Da1 D1 5 त पक्षिण, D2 ते पत्रिण B5 स्मापतन्, Dn1 बभ्रमुर्; D6 प्रापतन् (for सपतन्ति) V1 B D8 मतरीक्षे T1 नैवापतन्पक्षिणो ह्यंतरिक्षे, T2 G1 M नैवापतत्पक्षिगणों(T2 °णां)तरिक्षे, G2 8 नैवापतत्पक्षिरुहा(G8 °गणो)प्यंतरिक्षे — f) Dn1 सदा महास्त्रेण, D2 पार्थेन शस्त्रैश्च, S (T8 missing) पार्थेन चास्त्रेण (for क्षेपीयसा°) Ca c. cite क्षेपीयसा (as in text) K8 B1 4 5 Da1 D2-7 T2 G2 M1 कृताधकारे — After 34, N T2 ins

1071* वायुर्वियत्स्थैरमरै समेत्य
न्युवाह बाणानवलोकयन्हि ।

[(L 1) Ś1 K1.2 4 वायोर् Ś2 विवस्थैर्, K8 विमानस्थैर्, D8 विवत्कैर् (sic), T2 वियस्थैश् (for °त्स्थैर्) T2 च सुरै (for अमरै) Dn1 D2 6 आयुर्वियत्स्थैरी(D6 °वां)रितो भूतसंघै, D1 वायुर्वियन्स्थैर समेत्य पव (sic) — (L 2) Ś K1 2 4 ध्युवाह, T2 व्यपोह; Ca c न्युवाह (as above) K8 न्युवाह वर्मेन च लोकयद्भि, Dn1 D2 6 उवाह दिव्य (D6 °म्य) सुरभि (D6 °भी)स्तदानीं]

35 For sequence in D1, cf v 1. 34 D2 om 35ab — a) V1 B2 शल्यस्य; D6 8 T1 G2 3 M4 शल्य तु, G1 M1 कर्णं तु (for शल्यं च) D8 (marg) नवैभि (for दश°) Ś2 K2 पृषदैर्, K1 पृपकैर्, K8 D8 पृपत्कैर्, K4 प्रपत्कैर्, S (T8 missing) निमेषाद् (for पृषत्कैर्) — b) K8 नुत्रे (sic), V1 B2 तनुत्र, G1 तु नेत्र — c) K2 D2 सुयुक्तैर्, Dn1 समुक्तैर्, D4 (marg) सुप्रमुक्तैर्, D3 तु मुक्तैर्, T2 G2 8 पृषत्कैर् — d) B4 Da1 D1 3 5 6 8 T1 G M अभ्यविध्यत् (for अभ्य°)

36 For sequence in D1, cf v 1 34 — a) B1.3.5 -बाणाशनि, B4 D3 -बाणाशन; D4 (by corr) बाणाशुने (sic) (for -बाणासन-) K1 -जन्न-वेगैर् (sic), K2 B1 -वेगनुन्न- (B1 °न्नो), V1 Dn1 D2 -वेगमुक्तैर् (for -वेगनुन्नैर्) — c) G1 M1 विभिन्नगात्र-; G2 प्रभिन्नगात्र- K8 D8 क्षतजोपि(D8 °क्ष)ताग-, B1 °जोक्षितागं — D6 reads 36d after 1072* — d) K8 D2 इवांतरेषु, D8 (marg as in text) इवाच्युतेषु, T2 G1 M2-4 इवांतकाले (for इवाततेषु) Ca cites आततेषु (as in text) — After 36, K4 V1 B D (except D2 3) ins

1072* प्रक्रीडमानोऽथ श्मशानमध्ये
रौद्रे मुहूर्ते रुधिरार्द्रगात्र ।

[(L 1) K4 V1 Da1 D1 3-5 7 प्रक्रीडमानेव, B1 °मानेन, B2 °मातग-, B4 D6 °मानश्च, B5 °मानोव (for °मानोऽथ). K4 Dn1 श्मशानमध्ये]

— After the above, D6 reads 36d

37 For sequence in D1, cf. v 1 34 — a) K2 V1 B Da1 Dn1 D1-7 S (T8 missing) त (for च) D8 ततस्त्रिभिस्तं त्रिदशोपम शरै — b) D8 भृशं (for शरैर्) T2 G [अ]तिरथि(G1 °थि)र् (for [आ]धि°) — c) D1 8 शरांश्च B D (except D2 3) S (T8 missing) च (for तु) B2 रुषितान्, T2 [अं]जलिकान् (for ज्वलितान्) G1 ज्वलनानिलोरगान्, G2 ज्वलतोमिवेगान् — d) K8 T1.2 G1.3 M1 प्रवेशयामास; Da1 D1 5 8 Ca प्रवेर°, Cap प्रावेर° (for प्रवीर°) K4 प्रवेदयामासु जघांसुरच्युतं, V1 B1 Dn1 प्रवेशयामास जिघासयाच्युत, B2-5 D2-4 6 7 G2 M2-4 प्रवेश(B4 प्रचार, B5 D4 प्रवेर-; D2 स प्रेष, G2 प्रयोज)यामास जिघांसुरच्युतं (M2-4 °तौ)

38 For sequence in D1, cf. v 1 34 — a) K4 om ते वर्म S (T8 missing) सुवर्णचित्र पुरुषोत्तमस्य — b) K8 B D (except D6) सुवर्णचित्रा (for °चित्र) K8 [अ]प्यपतन्, K4 B1 2 4 Da1 D1.3-5 7 ह्य(K4 नि)प° (for न्यप°) T1 भित्त्वा च वर्मण्यपतन्सुपुङ्खा., T2 ते वर्म भित्त्वा न्यपतन्सुपुङ्खा, G M वर्माथ (G1 °व-) भित्त्वा न्यपतन्सुपुङ्खा — c) B2 सुवेग, D6 सवेगा S (T8 missing) वेगेन गा ते विविशुश्च राजन् Ca.c cite गां (as in text) — d) D6 त्यक्त्वा, Ca स्नात्वा (as in

स्नात्वा च कर्णाभिमुखाः प्रतीयुः ॥ ३८
तान्पञ्चभल्लैस्त्वरितैः सुमुक्तै-
स्त्रिधा त्रिधैकैकमथोच्चकर्त ।
धनंजयस्ते न्यपतन्पृथिव्यां
महाहयास्तक्षकपुत्रपक्षाः ॥ ३९
ततः प्रजज्वाल किरीटमाली
क्रोधेन कक्षं प्रदहन्निवाग्निः ।
स कर्णमाकर्णविकृष्टसृष्टैः
शरैः शरीरान्तकरैर्ज्वलद्भिः ।
मर्मस्वविध्यत्स चचाल दुःखा-
द्धैर्यात्तु तस्थावतिमात्रधैर्यः ॥ ४०
ततः शरौघैः प्रदिशो दिशश्च
रविप्रभा कर्णरथश्च राजन् ।
अदृश्य आसीत्कुपिते धनंजये
तुषारनीहारवृतं यथा नभः ॥ ४१
स चक्ररक्षानथ पादरक्षा-
न्पुरःसरान्पृष्ठगोपांश्च सर्वान् ।
दुर्योधनेनानुमतानरिघ्ना-

---

text) M4 om from च up to तान् (in 39^a) M1 तु (for च) B2 8 Dn1 D2 कर्णाद्विमुखा (for °भिमुखाः)

39 For sequence in D1, cf v l. 34 M4 om. तान् (of v l 38) — ^a) V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 3–5 7 S (T3 missing) दशभि. (for त्वरितै) B3 D4 सुयुक्तैस (for °मुक्तैस) — ^b) K4 त्रिधास; G2 द्विधा, M1 विष्वक् (for the first त्रिधा) V1 [ए]वैकम् (for [ए]कै°) — ^c) V1 Dn1 धनंजयाश्चैर् (for °जयस्ते) B2 ह्यपतन्, B5 [ऽ]भ्य°, G2 M1 3 न्यपतस् — ^d) Ś K1 2 4 महाभयं, K3 °जवास, B1 °भयस (for °हयस्) K3 B1 -पत्रपक्षा, D3 (marg as in text) -पुत्रकक्ष्या· (for -पुत्रपक्षा) Ca cite तक्षकपुत्र and पक्ष S (T3 missing) यथा (M1 इवा-) हयास्ताक्ष्यसुतेन (G1 °सुखेन) कृत्ता

40 For sequence in D1, cf v l 34 — ^a) G1 तथा (for ततः) — M4 om 40^b — ^b) Ś K1 2 4 कक्ष्यं, K3 om; Ca कक्ष (as in text) Ś1 प्रवहन् (for प्रद°) — After 40^ab, N ins

1073* तथा विनुन्नाङ्गमवेक्ष्य कृष्ण
सर्पेषुभि. कर्णभुजप्रसृष्टै ।

[(L 1) Ś K1 2 4 विभुग्नांगम्, K3 तु नुन्नांगम्, V1 B1 3–5 Da1 D1 5 वितुन्नांगम्, B2 D6 विभि° (for विनु°) — (L 2) K3 Dn1 D1 6 7 सर्वेषुभि, Ca सर्पे° (as above) K3 कर्णभुज (for कर्णभुज-)]

— ^c) B2 सु- (for स) K3 -निकृष्टसुप्रै; B4 Da1 D1 4 5 7 8 Ca -निकृ(D7 °घृ)ष्टसृष्टै, D3 M1 -निसृष्ट° (for -विकृष्ट°) D6 स कर्णमाकृष्य सकृत्प्रसृष्टै ❀Ca स्थिरीकृत्य धनुष प्रेरणं त्रिकृष्टम्।❀ — ^d) K3 V1 B3 Da1 D1 5 8 शरीरार्तिकरैर्, T2 °राभिदुरैर्; G M °रातिद(G1 °त)रैर् (for °रान्तकरैर्) — ^e) G3 [स]भिद्यत् (for [स]विध्यत्) — ^f) B3 4 D7 T2 धैर्याच्च, B5 ततस्तु (for धैर्यात्तु) Dn1 दैवादवातिष्ठत धैर्यबुद्धि, D3 धैर्यात्स्वतस्थावभिमात्रधैर्य (sic) — After 40, S (T3 missing) ins

1074* प्रादुश्चकाराथ शरान्महात्मा
देहं विचिन्वन्निव सूतजस्य ।
शरास्तु ते काञ्चनचित्रपुङ्खा
संपेतुरुर्व्यां शतशो महान्तः ।

[(L 1) T1 [आ]शु (for [अ]थ) — (L. 2) T1 विभिदन्, G1 वितन्वन्, M2-4 विधू° (for विचि°) — (L 4) M2–4 उग्रा (for उर्व्यां)]

41 For sequence in D1, cf. v l 34 — ^a) Ś1 शरौघ·; D6 शरास्त्रै — ^b) V1 रवि· प्रभा; B2 4 Da1 D1 3 5 7 G1. 3 रवि(B2 °व)प्रभा; B3. 5 Dn1 D3 रवे· प्रभा (B3 °भा), D4 रविप्रभैः, D6 T1 °प्रभा, T2 M °प्रभ, G2 °प्रकाशै (for °प्रभा) D6 कर्णरथस्य, T1 G3 (before corr) °रथं च, G1 °धरश्च (for °रथश्च) — ^c) K3 अदृश्यमाने; K4 V1 B1 3 4 Dn1 D2 6 7 °श्यमासीत् T2 अदृश्य आसीत्सहसा सूतपुत्रस — ^d) B5 कृतं; Ca -वृतं (as in text) D6 -वृतो यथा नग, S (T3 missing) -वृतो गिरि(T2 रवि)र्यथा (for -वृतं यथा नभ)

42 For sequence in D1, cf. v l. 34. — ^a) B1 चर्मरक्षान् (for चक्र°) K3 सह पार्श्वरक्षान् (for अथ पाद°) S (T3 missing) स चक्ररक्षा अ(T2 G1 M2 °क्षाव)पि पृष्ठगोपा — ^b) D4 पुन स तान्; D7 पुरश्चरान् (for पुर सरान्) S (T3 missing) कर्णस्य ये चापि पुर· सराश्च — After 42^ab, S (T3 missing) ins

1075* भीता द्रवन्ति स्म निहन्यमाना
महेषुभि पार्थकरप्रणुन्नै ।
ततोऽर्जुनो वै भरतप्रवीरो
महानुभाव समरे निहन्ता ।

[(L 2) G1 प्रसृतै, G3 प्रमुक्तै (for प्रणुन्नै). — (L 3) M1 -प्रवीरान् (for प्रवीरो) — (L 4) T2 समरेषु हता]

— ^c) K3 V1 B1 2. 4 Da1 D1 4 5 दुर्योधनस्य, S (T3 missing) सुयोधनेन (for दुर्यो°) Ś K1. 2 4 अनुमितान्, D6 8 (marg) °गतान्, D3 °गता (for °मतान्) V1 B1 4 Da1 D1 3–5 7 वरिष्ठान्, B3 Dn1 D2 6 8 T2 अरिघ्न°; T1 अरीन्घ्नन्; G विनिघ्नन् (for अरिघ्नान्) — ^d) K3 V1

न्समुच्चितान्सुरथान्सारभूतान् ॥ ४२
द्विसाहस्रान्समरे सव्यसाची
कुरुप्रवीरानृषभः कुरूणाम् ।
क्षणेन सर्वान्सरथाश्वसूता-
न्निनाय राजन्क्षयमेकवीरः ॥ ४३
अथापलायन्त विहाय कर्णं
तवात्मजाः कुरवश्चावशिष्टाः ।
हतानवाकीर्य शरक्षतांश्च
लालप्यमानांस्तनयान्पितॄंश्च ॥ ४४
स सर्वतः प्रेक्ष्य दिशो विशून्या
भयावदीर्णैः कुरुभिर्विहीनः ।
न विव्यथे भारत तत्र कर्णः
प्रतीपमेवार्जुनमभ्यधावत् ॥ ४५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि पञ्चषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

B_{1-4} D_{a1} $D_{3\,5\,6}$ S (T_3 missing) समुच्छ्रितान्, K_4 B_5 $D_{1\,4}$ °स्थितान्, D_{n1} $D_{2\,7}$ °च्चितान्, D_8 समाच्छिनत्, C_a समुचितान् $Ś_2$ K_4 D_{n1} D_2 S (T_3 missing) सरथान्; V_1 B (except B_5) D_{a1} $D_{1\,3-5\,7}$ रथिन ; D_8 सारथान् (for सुरथान्) K_3 सर्वभूतान्; D_2 साश्वसूतान्; D_8 (marg) सायुधीयान् (for सारभूतान्)

43 For sequence in D_1, of v 1 34 K_3 om. (? hapl) 43[abc] D_6 om 43 — [a]) B_2 om समरे D_8 सत्यसाची (for सव्य°) S (T_3 missing) गांडीवधन्वा द्विगुण सहस्रं — [b]) D_7 T_2 वृषभ (for ऋ°) — [c]) D_8 स्वरथाश्व-; D_8 च रथांश्च; S (T_3 missing) सरथान्स (for सरथाश्व) — [d]) D_8 क्षपाम् (for क्षयम्) D_7 एव धीर (for एकवीर)

44 For sequence in D_1, of v 1 34 — [a]) $B_{1.2\,4}$ D_{a1} $D_{1.5\,8}$ T_1 $G_{2\,3}$ M अथो पलायत, B_5 D_{n1} $D_{3\,4\,6\,7}$ T_2 ततोप° (for अथाप°) — T_2 om. (hapl) from 44[b] up to line 8 of 1076* — [b]) D_{n1} ये (for च) K_3 [अ]वसिष्टा T_1 G M तवात्मजा ये कुरवश्च शिष्टा — [c]) D_{n1} D_2 अपाकीर्य (for अवा°) $B_{1.4}$ $D_{3\,4\,7}$ शरै°, M_1 शरां (for शर) — [d]) D_2 लातप्यमाजस्, T_1 विलंबमानांस्, G M विलप्य° (for लालप्य°) $G_{2\,3}$ पितॄन् (for पितॄंश्च) — After 44, S (T_3 missing, T_2 om lines 1–8) ins.

1076* सर्वे प्रणेशु: कुरवो विहीना:
पार्थेषुभि: सपरितप्यमाना ।
सुयोधनेनाथ पुनर्वरिष्ठा
प्रचोदिता कर्णरथानुयाने ।
भो क्षत्रिया शूरतमाश्च सर्वे
क्षात्रे च धर्मे निरता स्थ यूयम् ।
न युक्तरूप भवता समीपा-
त्पलायन कर्णमभिप्रहाय ।
तवात्मजेनापि तथोच्यमाना
पार्थेषुभि सपरितप्यमाना ।
नैवावतिष्ठन्त भयाद्विवर्णा
क्षणेन नष्टा प्रदिशो दिशश्च ।

[(L 1) G_1 न शेकु, $G_{2\,3}$ प्रणेदु (for °शु) G_1 विमग्ना, M_{2-4} विभिन्ना (for विहीना) — (L 2) $G_{2\,3}$ पार्थेन सर्वे परितप्यमाना: — (L 3) T_1 [अ]च (for [अ]थ) G_1 विशिष्टा (for वरिष्ठा) — (L 5) $G_{1\,3}$ तु, M स्थ (for च) — (L 6) T_1 च (for स्थ) — (L 7) G_2 न युक्तरूपं स्वसमीपाच्च सर्वे — (L 8) G_2 पलायतां (for °यन) G_1 अतिप्रहाय, G_3 इति प्रहाय; M_1 अभिप्रजग्मु (for अभिप्रहाय) M_{2-4} पलायन कर्णरथ प्रजग्मु — (11) G_1 सुदीर्णा, G_2 विदीर्णा, M_{2-4} उदीर्णा (for विवर्णा) — (L 12) G_2 जुष्टा (for नष्टा).]

45 For sequence in D_1, of. v 1 34 — [a]) B_2 सर्व- (for प्रेक्ष्य) K_3 G_3 दिशोति(G_3 °पि) शून्या; T_2 विदीर्णपक्षा (for दिशो विशून्या) — [b]) K_3 T_2 भयाद्विदीर्णैः; K_4 D_6 G_1 °वदीर्णं; V_1 D_{a1} $D_{1\,5}$ °वकीर्णैः, T_1 $G_{2\,3}$ M °वतीर्णं (for °वदीर्णैः) K_1 D_{n1} D_5 विहीना, T_2 प्रहीण — [c]) B_5 भारतमेव (for भारत तत्र) — After 45[c], T_2 ins.

1077* महारथ सूतपुत्रस्तथापि ।

— [d]) D_{n1} प्रहृष्ट; G_2 प्रदीपम्, C_a प्रतीपे (for प्रतीपम्) $D_{1\,4}$ अभ्यधावन्

Colophon missing in T_3, om in G_2 — *Day of Karṇa's Generalship* Ś K_2 द्वितीये ($Ś_2$ °य-) युद्धदिवसे — *Adhy name* D_2 युधिष्ठिरागमन, T_2 कर्णार्जुनयुद्धं; M_2 द्वैरथे कर्णपलायनं — *Adhy no* (figures, words or both) $Ś_1$ (*sec m*) 83, $Ś_2$ 66, B_1 87, B_2 76, B_4 96, B_5 90, D_{a1} 99, D_4 69, D_6 88, T_1 G_3 $M_{1\,4}$ 106, T_2 98, G_1 $M_{2\,3}$ 105

६६

संजय उवाच ।

ततोऽपयाताः शरपातमात्र-
मवस्थिताः कुरवो भिन्नसेनाः ।
विद्युत्प्रकाशं ददृशुः समन्ता-
द्धनंजयास्त्रं समुदीर्यमाणम् ॥ १
तदर्जुनास्त्रं ग्रसते स्म वीरा-
न्वियत्तथाकाशमनन्तघोषम् ।
क्रुद्धेन पार्थेन तदाशु सृष्टं
वधाय कर्णस्य महाविमर्दे ॥ २
रामादुपात्तेन महामहिम्ना
आथर्वणेनारिविनाशनेन ।
तदर्जुनास्त्रं व्यधमद्दहन्तं
पार्थं च बाणैर्निशितैर्निजघ्ने ॥ ३
ततो विमर्दः सुमहान्बभूव

66

☞ T8 is missing in this adhy (cf v l. 8 60 32)

1 For sequence in D1, cf v 1 8 65 34 — a) Dn1 प्रयाता, G2 [ऽ]पयाता (for ऽपयाता) — b) D6 8 व्यवस्थिता S (T8 missing) वै कुरवो (M1 कुरवो वै) नरेंद्र (for कुरवो भिन्नसेना) D2 भिन्नदेहा ; D6 °सैन्या (for °सेना) — c) B2 वैद्युत्प्रकाशं D8 समेताद्

2 For sequence in D1, cf. v l. 1 — a) D8 ततोर्जुनास्त्र V1 B D (except D8) ग्रसति. B3 वीरं, Dn1 D6 कर्णो (for वीरान्) S (T8 missing) ततोग्रसत्सूतपुत्रोर्जुनस्य — b) K3 V1 B Da1 D1-5 7 8 कृत्स्नं तदा (for वियत्तथा) K8 इवात्तघोषं, B2 अनतकोपं Dn1 S वियद्वतं घोरतरै शरैस्तत् (Dn1 °स्तं); D6 क्षिप्रं तदा तारतमै शरौघै — c) K3 V1 B D भृशाभिसृ(D8 °नुशि)ष्टं, S (T8 missing) भृशं (G1 3 शर) विसृष्टं (for तदाशु सृष्टं) — d) G2 कर्णस्तु K1 महाविदर्भे, M1 °न्विमर्दे — After 2, N T2 ins.

1078* कर्ण सुघोरेष्वसनं दृढज्यं
विस्फारयित्वा विसृजञ्छरौघान् ।
उदीर्यमाणं स कुरून्दहन्तं
सुवर्णपुङ्खैरिषुभिर्महात्मा ।

[(L 1) K3 च (for सु-) V1 B1-4 Da1 D1-5 7 8 सुघोपेष्वसन, Dn1 त्वमोघे° (for सुघोरे°) D8 दृढव्य (sic), D8 (before corr) दृढत्व (for °ज्य) D6 कर्णं सुघोरे व्यसन दृढत्व; T2 कर्णस्त्वमोघान्प्रसभ दृढज्या — (L 2) T2 विष्फारयित्वा K3 B D7 व्य(B3 वि)सृजच् (for विसृजन्) — V1 B1.3 Da1 D1 5 T2 om. lines 3-4. B5 Dn1 D2 6 8 transp lines 3 and 4. — (L 3) D2 उदीर्यमाणस् B5 D4 8 च; D2 तु, D3 स (for स). D4 रिपून् (for कुरून्) Ś2 K1 2 4 म(Ś2 द)हात, D8 दहस्तत् (for दहन्त) — (L 4) Dn1 विशिखैर्मर्दे (for इषुभिर्महात्मा)]

3 For sequence in D1, cf. v 1 1 — a) B5 रामादवाप्तेन (for °दुपात्तेन) M1 महामहिम्न — b) N T1 2 G1 M4 ह्या(D3 T1 M4 ह्य) थर्वणेन V1 B1 3 4 Da1 D1 3-5 7 -विदारणेन (for विनाशनेन) — Ś K om 3cd — c) G3 तथा, M1 ततो; M2-4 तदा (for तद्). D3 4 विधमन् (for व्यधमद्) D2 8 तदा महास्त्रं कुरून दहंतं, D6 तदा महास्त्र स कुरून्दहंतं — d) S (T8 missing) अविध्यत् (for निजघ्ने) Dn1 कर्णस्तु बाणैर्निशितैर्महात्मा, D2 3 चिच्छेद पार्थस्य ततो महात्मा, D5 सुवर्णपुङ्खैरिषुभिर्महात्मा (= line 4 of 1078*)

4 For sequence in D1, cf v 1.1. — a) Ś K1 2 4 तथा (for ततो) D6 तु; D8 च (for सु-) — b) Ś2 K3 V B D तत्रार्जुनस्य; S (T8 missing) धनंजयस्य Ś1 [अ]धिरथे, T2 G [अ]तिरथेश्व T2 महात्मन् (for च राजन्) — c) K3 आसादयत ; D7 आच्छादयतो , T1 G1 2 M आघातव(T1 M1 °य)तो ; T2 आघावरतै , G3 आयातवतो Ś1 K1 पृषत्कै — d) T1 G1.2 विषाणपातैर् (for °घातैर्) T2 गजयोर् (for द्विपयोर्) S (T8 missing) इवाजौ (for इवोग्रै) — After 4, K4 B2 5 Dn1 D2 6 8 S (T8 missing) ins

1079* ततोऽस्त्रसंघातसमावृतं तदा
बभूव राजंस्तुमुलं रणाजिरम् ।
तत्कर्णपार्थौ शरवृष्टिसंघै-
र्निरन्तरं चक्रतुरम्बरं तदा ।
तद्बाणजालैकमयं महास्त्रं [5]
सर्वेऽद्राक्षुः कुरवः सोमकाश्च ।
नान्यं च भूतं ददृशुस्तदा ते
बाणान्धकारे तुमुले च तस्मिन् ।

[(L 1) Dn1 D2.6 तत्र (for ततो) B5 -संघेश्च (for -संघात-). B3 तु (for तदा) — (L 2) Dn1 स सर्वतः, G3 सुदारुणं (for रणाजिरम्). K4 B2 5 D2 6 8 बभूव दिक्ख महद्ध्यभास्कर — (L 3) K4 B2 3 D1 5 6 शरजालवृष्ट्या

तस्यार्जुनस्याधिरथेश्च राजन् ।
अन्योन्यमासादयतोः पृषत्कै-
र्विषाणघातैर्द्विपयोरिवोग्रैः ॥ ४
ततो रिपुघ्नं समधत्त कर्णः
सुसंशितं सर्पमुखं ज्वलन्तम् ।
रौद्रं शरं संयति सुप्रधौतं
पार्थार्थमत्यर्थचिराय गुप्तम् ॥ ५
सदार्चितं चन्दनचूर्णशायिनं
सुवर्णनालीशयनं महाविषम् ।
प्रदीप्तमैरावतवंशसंभवं

(for °वृष्टिसंघैर्) — (L 4) K4 B2 5 D2 6 8 अतरिक्ष (for अम्बरं तदा). — (L 5) B5 महांत (for महास्त्र) B2 D8 तद्बाणजाल सुमहद्वियस्त (D8 °मुक्त), D2 तद्बाणजाल सुमहद्व सर्वे, D6 ते वाणजालममल महांत; S (T8 missing) ततो महद्बाणमय महाद्भवे — (L 6) D2 तदा ददृशु (sic) (for सर्वेऽद्राक्षु) S (T8 missing) जाल हि सर्वे (T1 G2 M2 4 °र्वे) ददृशुर्नरेंद्रा — (L 7) D2 संपतद्दे (for तदा ते) K4 नात्यद्भुत ददृशु सम्यगेते, B2 D8 नान्यत्किंचिद्- (D8 °द्भुत द)दृशु संपतद्दे, B5 D6 द(D6 ना)त्यद्भुत ददृशु पतद्दे, S (T8 missing) नान्यच्च भू(T2 °न्यद्भू)त ददृशे पतद्दे — (L 8) D2 om, T1 2 G तु, M स (for च) K4 संप्रवृत्ते, Dn1 [ऽ]थ किंचित् (for च तस्मिन्)]

A passage given in App I (No 39) is ins in K4 B2 5 Dn1 D2 6 8 after 1079*, in V1 Da1 D1 5 after line 20 of App I (No 40), in B4 after st 4, in T1, 2 after 1080*, whereas V1 B1 3 Da1 D1 3–5 7 ins a passage given in App I (No 40) after st 4 On the other hand, T1 2 G M cont after 1079*

1080* ततस्तु तौ वै पुरुषप्रवीरौ
राजन्वरौ सर्वधनुर्धराणाम् ।
त्यक्त्वात्मदेहौ समरेऽतिघोरे
प्रासश्रमौ शत्रुदुरासदौ हि ।
दृष्ट्वा तु तौ सम्प्रति सम्प्रयुक्तौ [5]
परस्पर छिद्रनिविष्टदृष्टी ।
देवर्षिगन्धर्वगणा सयक्षा
सतुष्टुवुस्तौ पितरश्च हृष्टा ।

Colophon.

[(L 1) M2 4 दृष्ट्वा (for ततस्) — (L 3) T8 महांतौ (for ऽतिघोरे) — (L 4) G3 शत्रुदुरासदा — (L 5) T2 हि (for तु). T1 G संयति (for सम्प्रति) G2 3 संप्रवृत्तौ (for °युक्तौ) — (L 6) M परस्परश् — (L 7) G2 -नरा (for -गणा). T1 समक्ष (for सयक्षा) — (L 8) T2 तु (for च). G1 तुष्टा (for हृष्टा) — Colophon *Adhy name* M1 कर्णार्जुनप्रशसा — *Adhy no* T1 M1 4 107, G2 M3 106]

5 Before 5, S (T3 missing) ins सजय — ^{a}) K1 4 समदत्त, K8 समधात्स, D2 सरसंध (sic) (for समधत्त) — ^{b}) K8 सुसधित, V1 D4 °शासित; Dn1 °संचित, D2 °ससित; D8 °शशित, D6 G1 3 M4 °सहित, (for °सशित) Da1 D1 5 G2 सर्वमुख — T1 om 5^{c} — ^{c}) B5 D8 सप्रति, G2 संयदि (for सयति) K8 सुप्रधूत (for °धौत) B3 Dn1 D6 रौद्र शर संनत सुप्रधौतं — ^{d}) K1 2 4 अभ्यर्थ्य°, S (T8 missing) इत्येव (for अत्यर्थ) V1 B (except B2) Dn1 D2–4 7 8 T2 G1 M -चिराभिगुप्तं (for -चिराय गु°) K8 पार्थार्थमभ्यर्च्य चिराभिगुप्त.

6 ^{a}) B4 समर्चित (for सदा°) K8 चदनचूर्णशायतं, V1 °चूर्णधूपै, Dn1 D6 8 °चू(D8 °पू)र्णशायित, S (T8 missing) °चू(G2 °पू)र्णदिग्ध — ^{b}) Ś2 सुवर्णनाशीशयन; B5 °नाल शयन, Dn1 D6 °तूणीरशय (for °नालीशयन) Dn1 महार्चिष, G M1 पुराणं, M2–4 पुरातन (for महाविषम्). — *After* 6^{ab}, K4 V1 B D (*except* D2 8) S (T8 missing) ins

1081* आकर्णपूर्णं प्रविकृष्य कर्णः
पार्थोन्मुख सदधे तिग्ममन्युम् ।

[(L 1) B1 5 प्रतिकृष्य, Dn1 च वि°, S (T8 missing) प्र (T2 G1 3 M1 वि)चकर्ष (for प्रविकृष्य) — (L 2) B2 Dn1 पार्थोन्मुख B1 सप्रदधे (for संदधे) B2 5 D6 तिग्म(B2 °प्र)मन्यु; Dn1 D4 चोत्तमौजा, D4 (marg) तिग्मतेजा S (T8 missing) विमोक्तुकाम शरमुग्रवेग (M हेल)]

— ^{c}) K8 -वशमुद्भव, D8 -कुलसभवं; S (except M2, T8 missing, M8 damaged) -नागपुत्र (for -वंशसंभवं). — After 6^{c}, T1 ins

1082* मुमोच शीघ्र स रिपुप्रमाथी ।

— ^{d}) K8 B5 D8 G M1 3 4 जिहीर्षन् (for °र्षुर्) Dn1 M2 युधि सव्यसाचिन, T1 2 G1 2 M1 3 4 भरतर्षभस्य, G8 युधि भारतस्य (for °धि फल्गुनस्य) Some MSS फाल्गुनस्य — After 6, K4 V1 B D (except D2 8) S (T8 missing) ins

1083* तत प्रजज्वाल दिशो नभश्च
उल्काश्च घोरा सहसा निपेतु ।
तस्मिंस्तु नागे धनुषि प्रयुक्ते
हाहाकृता सर्वलोका सशक्रा ।

[D6 reads lines 1–2 after line 3. — (L 1) S (except T2, T8 missing) transp. दिश and नभ°.

शिरो जिहीर्षुर्युधि फल्गुनस्य ॥ ६
तमब्रवीन्मद्रराजो महात्मा
वैकर्तनं प्रेक्ष्य हि संहितेषुम् ।
न कर्ण ग्रीवामिषुरेष प्राप्स्यते
संलक्ष्य संधत्स्व शरं शिरोघ्नम् ॥ ७
अथाब्रवीत्क्रोधसंरक्तनेत्रः
कर्णः शल्यं संधितेषुः प्रसह्य ।
न संधत्ते द्विः शरं शल्य कर्णो
न मादृशाः शाठ्ययुक्ता भवन्ति ॥ ८
तथैवमुक्त्वा विससर्ज तं शरं
बलाहकं वर्षघनाभिपूजितम् ।
हतोऽसि वै फल्गुन इत्यवोच-

— (L 2) D4 स्व- (for च) B2 घोराशनयो K4 B1.3–5 Da1 D1 3 5 7 ह्यशनी(K4 D3 7 °नि)र्, V1 अशनिर्; Dn1 शतत, D4 नमस (for सहसा) Dn1 प्रपेतु — (L 3) B5 च, D3 हु (for तु) K4 दाणैर्; G1 घोरे (for नागे) Da1 D1 3 प्रमुक्ते; G2 प्रसक्ते (for प्रयुक्ते) — (L 4) Dn1 D3 लोकपाला ; D4 S (T3 missing) देवगणा (for सर्वलोका)- K4 V1 B1 2 4 D3 7 सशोका , D4 सनत्वा , M3–4 समेता (for सशक्रा)]
K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3–5 7 T2 cont .
1084* न चापि तं बुबुधे सूतपुत्रो
बाणे प्रविष्टं योगबलेन नागम् ।
[(L 2) B3 रणे, D4 बा (for बाणे)]
Dn1 T2 cont
1085* दशशतनयनोऽहिं दृश्य बाणे प्रविष्टं
निहत इति सुतो मे स्रस्तगात्रो बभूव ।
जलजकुसुमयोनि श्रेष्ठभावोऽजितात्मा
त्रिदशपतिमवोचन्मा व्यथिष्ठा जये श्री ।
[(L. 1) T2 सदृश्य (for ऽहिं दृ°) — (L 2) T2 न हि न हि न् (for निहत इति) — (L 3) T2 कनल्कुसुनयोनिर्लोकनायो महात्मा — (L. 4) T2 जयश्री]
On the other hand, D6 T1 G M cont. after 1083*
T2 after 1085*
1086* स सूतपुत्रस्तमपाङ्गदेशे
मवाप्नुवं संधयति स रोषात् ।
न तं स जानाति महानुभाव-
मपाङ्गदेशाभिनिविष्टमाजौ ।
[D7 om lines 1–2 — (L 2) T1 पार्थोन्मुख सनधति स रोषात्, T2 सवाङ्मुख सदधति स रो° — (L. 3) G6 ते स, M1 तन्य (for त स)- T1 G3 M1 महानुभाव D7 न त स जानाति महानुभावन् — (L 4) T1 ह्यपा- (for मपाङ्-) D- T3 G2 -देशेभि-, T1 -देशे हि (for -देशाभि)]
7 D4 reads 7–8 after 20 — a) V1 B1.2.4 Da1 Dn1 D1.3–5 7 ततो (for तम्) — b) S K1.2 V1 B4 Da1 D1–3 5 7 संधि(V1 °ह)तेषुं, K4 ** तेषु; B1 संहितेषु (for संहितेषुम्) Dn1 दृष्ट्वा कर्णं प्रहितेषु तमुग्रं, D4 वैकर्तनं स्वं हननीयमध्यो (sic), D6 T2 G1 M °न सधि (D6 °ह-; T2 G1 °हि)तबाणमीक्ष्य; D5 °नं प्रेक्ष्य हि सजिहीर्षुं, T1 G2 3 °नं संधु(T1 °ह)तबाणमाजौ — c) D- शत्रु- (for कर्ण) Ś1 K1 [ए]षु (sic), D7 [ए]वम् (for [ए]ष) K3 V1 B3 3.5 Dn1 D6 S T2 लप्स्य(D5 °स्य)ते, Da1 D1 5 प्राप्यते, D4 लब्धवान्, D7 माप्स्यते (for प्राप्स्यते) T1 G M ग्रीवा यत कर्ण न संधि- (G °हि)तोयं — d) B2 5 Dn1 D4.6 S (T3 missing) समीक्ष्य (for संलक्ष्य) B1 4 transp संलक्ष्य and सधत्स्व D1 शरां, D4 पुन , D5 om (for शर) D1 शिरास्त्वं, D4 शर स्वं, T1 M2–4 रिपुघ्नं, T2 G M1 परघ्नं (for शिरोघ्नम्)
8 For sequence in D4, cf v 1 7 — a) D4 स चाब्रवीत्क्रोधविवृत्तनेत्र, S (T3 missing) तमब्रवीत्क्रोधविदीप्त°. — b) K3 चाल्पं (for शल्य) D2 3 संहितेषु D5 प्रसज्य (for °सह्य). Dn1 D4 6 S (T3 missing) मद्राधिपं सूतपुत्रो मन(Dn1 D4 6 °त्रस्र)स्वी — c) D4 संद(marg °द)धे (for संधत्ते) K3 द्विशर — d) K3 न यादृशा ; Dn1 समादृशा (sic) (for न मा°) K3 V1 B1 2 4 5 Da1 D1 3 7 Ca शठयुद्धा, B5 Dn1 D5 जिह्मयुद्धा, D2 शतशल्या, D3 शतयुद्धा, D4 युद्धजिह्मा; D5 शठ्युद्धा (sic), S (T3 missing) युद्धशठा (T1 °शौढा; T2 °तुच्छा) (for शाठ्ययुक्ता) — After 8, D4 ins
1087* प्रासत्य पार्थ प्रणता स्व स्वाहा
संस्थाप्य कृष्णेन पुनस्त्वदीयम् (sic) ।
9 a) K3 V1 B Da1 D1–3 5 7 8 तथैव चोक्त्वा, Dn1 D5 इतीदमुक्त्वा, D4 क्रोधनकर्णो (sic), S (T3 missing) तथोक्तवाक्यो (for तथैवमुक्त्वा) — b) K2 वलाहवे (sic), Da1 Dn1 D1 4–6 S (T3 missing) प्रयत्नतो, Ca c बलाहकं (as in text) K1 3 V B D S (T3 missing) वर्ष(T2 देव)गणाभिपूजित (Dn1 °जनं) — c) D- 3 रे, S (T3 missing) हे (for वै) Some MSS फाल्गुन; K3 D4 फाल्गुनम् Ś1 K1.3 4 B2.3 इत्यवोचत्; Dn1 °त्यधिकर्मं, D1.3 °त्यवोचन्, D4 °त्युवाच, D5 S (T3 missing) °त्यविक्लव (for °त्यवोचत्) — d) Ś1 K2 B3 स्वरन्न(B3 °सु)र्जितम्, K1 स्वरस्त्वर्जितम्, K3 स्वरर्जितम्,

ततस्त्वरन्नूर्जितमुत्ससर्ज ॥ ९
संधीयमानं भुजगं दृष्ट्वा कर्णेन माधवः ।
आक्रम्य स्यन्दनं पद्भ्यां बलेन बलिनां वरः ॥ १०
अवगाढे रथे भूमौ जानुभ्यामगमन्हयाः ।
ततः शरः सोऽभ्यहनत्किरीटं तस्य धीमतः ॥ ११
अथार्जुनस्योत्तमगात्रभूषणं
धरावियद्द्योसलिलेषु विश्रुतम् ।
बलास्त्रसर्गोत्तमयत्नमन्युभिः

K4 त्वरन्निर्जितम्, B2 4 त्वरस्तू°, D2 त्वरन्वर्जि° (for त्वरन्नू°) V1 B1.4 Da1 D1.3–5 7 त्वरन्स राजन्विजयार्थमुद्यत°, Dn1 उवाच चोच्चैर्गिरमूर्जितां वृष, D6 S (T3 missing) ब्रुवन्स्वदोश्चैस्त(D6 T2 °मुच्चैस्त्व, G1 °थोच्चैस्त्व-, G2 M1 °तोच्चैस्त)-स्त्वूर्जितं वृषा — After 9, B2 4 ins 1088*

10 [a]) K3 संधायमान — [c]) B D3 7 आक्रामत्; D2 आक्रमन् (for आक्रम्य)

11 K4 B1–4 D3 7 om 11[cd] V1 Da1 Dn1 D1 4–6 T2 subst. for 10–11 B2 4 ins after 9

1088* स सायकं कर्णभुजाभिसृष्टो
हुताशनार्कप्रतिमः सुघोरः ।
गुणच्युतः प्राज्वलदन्तरिक्षे
कुर्वन्सीमन्तं नभसो भीमरूपः ।
तं प्रेक्ष्य दीप्तं युधि माधवस्तु
त्वरान्वितः कंसरिपुः सलीलम् ।
पद्भ्यां विनिष्पिष्य रथोत्तमं तं
प्रावेशयज्जगतीं किष्कुमात्रम् ।
क्षितिं गता जानुभिस्ते तु वाहा-
स्ततः शरः सोऽभ्यहनत्किरीटम् ।

[D4 om lines 1–2 — (L 1) Dn1 कर्णभुजप्रसृष्टो; T2 °भुजाद्विसृष्टो — (L. 2) T2 हुताशनार्चि (for °नार्क) D1 सुघोरा — (L 3) B2 4 Da1 D1 5 गुणाच्च्युत°, D6 समायात (for गुणच्युत) Dn1 D4 T2 कर्णधनु (D4 °भुज-)प्रमुक्तो (for प्राज्वलदन्तरिक्षे) — (L. 4) Dn1 D4 T2 वियद्गत प्राज्वलद-(D4 °लन्सों)तरिक्षे — After line 4, T2 reads lines 1–2 of 1089*, and om lines 5–6 — (L 5) B4 Da1 D1. 5 तदा (for तु). D4 संप्रेक्ष्य चैन युधि माधवेन — (L 6) Dn1 त्वरान्वितः सत्वरयैव लीलया; D4 त्वरान्वितेन त्वरया बलीयसा — (L. 7) Dn1 स (for त) D4 पादौ विनिष्पीड्य रथोत्तमोसौ — (L. 8) Dn1 प्रविशयत् (for प्रावेश°) Dn1 पृथिवीं, Co जगतीं (as above) Dn1 T2 किंचिदेव, Ca कृष्णमात्र (sic) (for किष्कुमात्रम्) Co cites किष्कु D3 हस्तार्धमात्रं जगतीं प्रवेशितः — (L. 9) D6 भूमिं (for क्षितिं) T2 जानुतलेन (for °भिस्ते तु). Dn1 तेषु; D4 अस्य; D6 तत्र (for त तु) — (L. 10) V1 B2 [s]भ्यहरत् Dn1 हेमच्छन्नाश्वदमरीचिवर्णा; D4 सत्त्ववतस्तमवनैर्युक्ता (sic)]

On the other hand, T1 G M subst. for 10–11 T2 cont. after 1088*

1089* समापतन्तं ज्वलितं निरीक्ष्य
वियद्गतं वृष्णिकुलप्रवीरः ।
रथस्य चक्रं सहसा निपीड्य
पद्भ्याङ्कुलं मज्जयति स्म वीरः ।

[T2 reads lines 1–2 after line 4 of 1088 — (L. 1) T1 समीक्ष्य (for निरीक्ष्य) — (L 2) G2 -कुर (for -कुल) — (L 3) T2 पादेन (for रथस्य) T1. 2 चक्रे G2 रथ स्यचक्रे सहसा निपद्य — (L 4) G2 पर्वाङ्गुलिं T1 2 M सादयदप्रमेयः, G1 मज्जयताप्रमेयः]

T1 2 G M cont. V1 Da1 Dn1 D1.4–6 cont after 1088* B1 3 D3 7 ins after 11[ab] B5 ins after 11[cd]

1090* ततोऽन्तरिक्षे सुमहाश्निनादः
संपूजनार्थं मधुसूदनस्य ।
दिव्याश्च वाचः सहसा बभूवु-
र्दिव्यानि पुष्पाण्यथ सिंहनादाः ।
तस्मिंस्तथा वै धरणीं निमग्ने
रथे प्रयोगान्मधुसूदनस्य ।

[(L 1) B1.3 5 D3 ततोंतरीक्षे D4 (before corr as above) तु (for सु) — G2 om lines 3–6 — (L 3) T1 2 G1 3 M वाता (for वाचः) — (L 4) D4.6 transp दिव्यानि and पुष्पाणि D4 [अ]थ चाशु पेतु, D6 [अ]थ सिंहनाद, T1 2 G3 च कृष्णमर्चन् (G3 °मार्च्छन्), G1 तु कृष्णतोपतन्, M च कृष्णमार्चयन् (M1 °मर्चयत्) (for [अ]थ सिंहनादाः) — (L. 5) D6 रथे वै, T1.2 G1 3 M च किंचिद् (for तथा वै) D1 3 T1.2 M2–4 धरणी D1 [इ]व मग्ने (for निमग्ने) — (L 6) D6 यथा (for रथे) B1 D4 T1 2 G1.3 M प्रयत्नात् (for प्रयोगात्)]

— After the above, T1.2 G M1 3.4 cont 1093*

12 D2 om 12 T1 G1.2 M1 3.4 read 12 and T2 reads 12[a] after 1094* G3 om 12[a] — [a]) B2 तथा, T1 2 G1 2 M2–4 ततो (for अथ) K3 -गाढ- (for -गात्र-) — After 12[a], T1 G1 2 M1 read 13[b] repeating it in its proper place T2 om 12[bcd] G3 reads 13[bcd] after 17 — [b]) K3 वरं, G1 रथा (for धरा-) K3 B1. 5 -वियद्यौ, B2 वियत्या; Da1 D1 5 -वियत्यो; T1 G3 -वियत्स्व-, G1.2 -वियद्यौ- (for -वियद्द्यो-) D6 सलिलेष्ट- (for -सलिलेषु) ❀Co द्यौ सलिलेनेतिमावेऽपि संधिरार्षः ।❀ — After 12[ab], D1 (erroneously) reads 8 65 34[c]–8 66 4[d] — [c]) V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1.3 5 7 स्यालास्त्र- (for बलास्त्र-) B2 D6 8 महेंद्रदत्तं रिपुपूगहा वृष (D6 हरि-); D4 जयार्थमर्योत्तमरत्नमर्चितं; S (T2 om., T3 missing)

शिरो जिहीर्षुर्युधि फल्गुनस्य ॥ ६
तमब्रवीन्मद्रराजो महात्मा
वैकर्तनं प्रेक्ष्य हि संहितेषुम् ।
न कर्ण ग्रीवामिषुरेष प्राप्स्यते
संलक्ष्य संधत्स्व शरं शिरोघ्नम् ॥ ७
अथाब्रवीत्क्रोधसंरक्तनेत्रः

कर्णः शल्यं संधितेषुः प्रसह्य ।
न संधत्ते द्विः शरं शल्य कर्णो
न मादृशाः शाठ्ययुक्ता भवन्ति ॥ ८
तथैवमुक्त्वा विससर्ज तं शरं
बलाहकं वर्षघनाभिपूजितम् ।
हतोऽसि वै फल्गुन इत्यवोच-

— (L 2) D4 स्व- (for च) B2 घोराशनयो K4 B1 8–5 Da1 D1 3 5.7 ध्वशनी (K4 D8 7 °नि)र्, V1 अशनिर्, Dn1 शतस, D4 नमस (for सहसा) Dn1 प्रपेतु — (L 3) B5 च, D8 सु (for तु) K4 बाणैर्, G1 घोरे (for नागे) Da1 D1 5 प्रमुक्ते, G2 प्रसक्ते (for प्रयुक्ते) — (L 4) Dn1 D8 लोकपाला, D4 S (T3 missing) देवगणा (for सर्वलोका) K4 V1 B1.3 4 D8 7 सशोका, D4 समस्ता, M2–4 समेता (for सशङ्का)]

K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 T2 cont

1084* न चापि तं बुबुधे सूतपुत्रो
बाणे प्रविष्टं योगबलेन नागम् ।
[(L 2) B2 रणे, D4 बाण (for बाणे)]

Dn1 T2 cont

1085* दशशतनयनोऽहिं दृश्य बाणे प्रविष्टं
निहत इति सुतो मे त्वस्तगात्रो बभूव ।
जलजकुसुमयोनि श्रेष्ठभावोऽजितात्मा
त्रिदशपतिमवोचन्मा व्यथिष्ठा जये श्रीः ।
[(L 1) T2 संदृश्य (for ऽहिं दृ°) — (L 2) T2 न हि न हि च (for निहत इति) — (L 3) T2 कमलकुसुमयोनिर्लोकनाथो महात्मा — (L 4) T2 जयश्री]

On the other hand, D6 T1 G M cont. after 1083* T2 after 1085*

1086* स सूतपुत्रस्तमपाङ्गदेशे
भवाक्षुख संधयति स्म रोषात् ।
न तं स्म जानाति महानुभाव-
मपाङ्गदेशाभिनिविष्टमाजौ ।

[D7 om lines 1–2 — (L 2) T1 पार्थोन्मुख संनयति स्म रोषात्, T2 ध्वाक्षुख संदधति स्म रो° — (L 3) G3 ते स, M1 तस्य (for तं स्म) T1 G3 M1 महानुभाव D7 न त स जानाति महानुभावम् — (L 4) T1 ह्यपांग- (for अपाङ्ग-) D7 T3 G2 -देशेभि ; T1 -देशे हि (for -देशाभि-)]

7 D4 reads 7–8 after 20 — [a]) V1 B1 2 4 Da1 Dn1 D1 3–5 7 ततो (for तम्) — [b]) Ś K1.2 V1 B4 Da1 D1–3 5 7 संधि(V1 °ह)तेषुं ; K4 ** तेषु, B1 सहितेषु (for संहितेषुम्) Dn1 दृष्ट्वा कर्णं संहितेषु तमुग्रं ; D4 वैकर्तनं त्व हननीयमध्यो (sic), D6 T2 G1 M °नं संधि (D6 °हृ-, T2 G1 °हि)तबाणमीक्ष्य, D8 °नं प्रेक्ष्य हि संजिहीर्षुं, T1 G2 3 °नं संयु(T1 °ह)तबाणमाजौ — [c]) D5 शत्रु (for कर्ण). Ś1 K1 [ए]षु (sic), D7 [ए]वम् (for [ए]ष) K3 V1 B2 3 5 Dn1 D6 8 T2 लप्स्य(D8 °क्ष्य)ते, Da1 D1 5 प्राप्यते, D4 लब्धवान्; D7 आप्स्यते (for प्राप्स्यते) T1 G M ग्रीवा यत कर्ण न संधि (G °हि)तोयं — [d]) B2 5 Dn1 D4 6 S (T3 missing) समीक्ष्य (for संलक्ष्य) B1 4 transp संलक्ष्य and संधत्स्व. D1 शरां, D4 पुन, D8 om (for शरं) D1 शिरास्त, D4 शरं त्व, T1 M2–4 रिपुघ्न, T2 G M1 परघ्न (for शिरोघ्नम्)

8 For sequence in D4, cf v 1 7 — [a]) D4 स चाब्रवीत्क्रोधविवृत्तनेत्र', S (T3 missing) तमब्रवीत्क्रोधविदीप्त° — [b]) K3 चाल्प (for शल्य). D2 3 संहितेषु D3 प्रसज्य (for °सह्य) Dn1 D4 6 S (T3 missing) मद्राधिपं सूतपुत्रो मन(Dn1 D1 6 °त्रस्त्र)स्वी — [c]) D4 संद(marg °द)धे (for संधत्ते) K3 द्विशर — [d]) K3 न यादृशा, Dn1 समादृशा (sic) (for न मा°) K3 V1 B1 2 4 5 Da1 D1 5 7 Ca शठयुक्ता, B3 Dn1 D6 जिह्मयुक्ता, D2 शतशल्या, D3 शतयुक्ता, D4 युद्धजिह्वा; D8 शटयुक्ता (sic), S (T3 missing) युद्धशठा (T1 °शौंडा, T2 °तुच्छा) (for शाठ्ययुक्ता) — After 8, D4 ins

1087* प्रासस्य पार्थं प्रणता स्व स्वाहा'
संस्थाप्य कृष्णेन पुनस्त्वदीयम् (sic) ।

9 [a]) K3 V1 B Da1 D1–3 5 7 8 तथैव चोक्त्वा, Dn1 D6 इतीदमुक्त्वा, D4 क्रोधनकर्णो (sic), S (T3 missing) तयोक्तवाक्यो (for तथैवमुक्त्वा) — [b]) K2 बलाहवे (sic), Da1 Dn1 D1 4–6 S (T3 missing) प्रयत्नतो; Ca c बलाहक (as in text) K1 3 V B D S (T3 missing) वर्ष(T2 देव)गणाभिपूजित (Dn1 °जनं) — [c]) D6 8 रे, S (T3 missing) हृ (for वै) Some MSS फाल्गुन; K3 D4 फाल्गुनम् Ś1 K1.2 4 B2 3 इत्यवोचत्; Dn1 °त्यधिक्रमं, D1 3 °त्यवोचन्, D4 °त्युवाच, D6 S (T3 missing) °त्यविक्रव (for °त्यवोचद्) — [d]) Ś1 K2 B3 स्वरक्ष(B5 °त्तु)र्जितम्; K1 स्वरस्वार्जितम्, K3 स्वरजितम्,

ततस्त्वरस्रूर्जितमुत्ससर्ज ॥ ९
संधीयमानं भुजगं दृष्ट्वा कर्णेन माधवः ।
आक्रम्य स्यन्दनं पद्भ्यां बलेन बलिनां वरः ॥ १०
अवगाढे रथे भूमौ जानुभ्यामगमन्हयाः ।
ततः शरः सोऽभ्यहनत्किरीटं तस्य धीमतः ॥ ११
अथार्जुनस्योत्तमगात्रभूषणं
धरावियद्द्योसलिलेषु विश्रुतम् ।
बलास्त्रसर्गोत्तमयत्नमन्युभिः

K4 त्वरस्निर्जितम्, B2.4 त्वरस्तू°; D2 त्वरन्वर्जि° (for त्वरस्रू°) V1 B1.4 Da1 D1 3-5.7 त्वरन्स राजन्विजयार्थमुद्यत°, Dn1 उवाच चोच्चैर्गिरमूर्जितां वृष, D6 S (T3 missing) ब्रुवंस्तदो- च्चैस्त(D6 T2 °मुच्चैस्त, G1 °थोच्चैस्त-; G2 M1 °तोच्चैस्त)- रमूर्जित वृषा — After 9, B2.4 ins 1088*

10 ^{a}) K3 सधायमानं — ^{c}) B D3.7 आक्रामत्, D2 आक्रमन् (for आक्रम्य)

11 K4 B1-4 D3.7 om 11^{cd} V1 Da1 Dn1 D1.4-6 T2 subst. for 10-11 B2.4 ins after 9

1088* स सायक कर्णभुजाभिसृष्टो
हुताशनार्कप्रतिम सुघोर ।
गुणच्युत प्राज्वलदन्तरिक्षे
कुर्वन्सीमन्तं नभसो भीमरूप ।
तं प्रेक्ष्य दीप्तं युधि माधवस्तु
त्वरान्वित कंसरिपु सलीलम् ।
पदा विनिष्पिष्य रथोत्तम सं
प्रावेशयज्जगतीं किष्कुमात्रम् ।
क्षितिं गता जानुभिस्ते तु वाहा-
स्तत शर सोऽभ्यहनत्किरीटम् ।

[D4 om lines 1-2. — (L 1) Dn1 कर्णभुजप्रसृष्टो; T2 °भुजाद्विसृष्टो — (L. 2) T2 हुताशनार्चि (for °नार्क) D1 सुघोरा — (L 3) B2.4 Da1 D1.5 गुणाच्च्युत, D6 समायात (for गुणच्युत) Dn1 D4 T2 कर्णधनु (D4 °भुज-)प्रमुक्तो (for प्राज्वलदन्तरिक्षे) — (L. 4) Dn1 D4 T2 वियद्गत प्राज्वलद- (D4 °ल्न्सो)न्तरिक्षे — After line 4, T2 reads lines 1-2 of 1089*, and om lines 5-6 — (L 5) B4 Da1 D1.5 तदा (for तु) D4 संप्रेक्ष्य चैन युधि माधवेन — (L 6) Dn1 त्वरान्वित सत्वरयैव लीलया; D4 त्वरान्वितेन त्वरया बलीयसा — (L. 7) Dn1 स (for त) D4 पादौ विनिष्पीड्य रथोत्तमोत्तौ — (L. 8) Dn1 प्रविशयत् (for प्रावेश°) Dn1 पृथिवीं, Co जगतीं (as above) Dn1 T2 किंचिदेव, Ca कृष्णमात्र (sic) (for किष्कुमात्रम्) Co cites किष्कु D8 हस्तार्धमात्रं जगतीं प्रवेशित — (L. 9) D6 भूमिं (for क्षितिं) T2 जानुतलेन (for °भिस्ते तु) Dn1 तेष; D4 अस्य, D6 तत्र (for त तु) — (L. 10) V1 B2 [s]भ्यहरत् Dn1 हेमच्छन्नाश्वद्रमरीचिवर्णां, D4 सत्त्ववतस्त्वमवर्नेयुक्त्वा (sic)]

On the other hand, T1 G M subst for 10-11 T2 cont. after 1088*

1089* समापतन्तं ज्वलितं निरीक्ष्य
वियद्गतं वृष्णिकुलप्रवीर ।
रथस्य चक्र सहसा निपीड्य
पद्भ्याकुल मज्जयति स्म वीर ।

[T2 reads lines 1-2 after line 4 of 1088. — (L 1) T1 समीक्ष्य (for निरीक्ष्य) — (L 2) G2 -कुर- (for -कुल-) — (L 3) T2 पादेन (for रथस्य) T1.2 चक्रे G2 रथ स्यचक्रे सहसा निपद्य — (L 4) G2 पर्चागुर्लि T1.2 M सादयदप्रमेय, G1 मज्जयताप्रमेय]

T1.2 G M cont. V1 Da1 Dn1 D1.4-6 cont after 1088* B1.3 D3.7 ins after 11^{ab} B5 ins after 11^{cd}

1090* ततोऽन्तरिक्षे सुमहास्निनाद
संपूजनार्थं मधुसूदनस्य ।
दिव्याश्च वाच सहसा बभूवु-
र्दिव्यानि पुष्पाण्यथ सिंहनादा ।
तस्मिंस्तथा वै धरणीं निमग्ने
रथे प्रयोगान्मधुसूदनस्य ।

[(L 1) B1.3.5 D3 ततोंतरीक्षे D4 (before corr as above) तु (for सु) — G2 om lines 3-6 — (L 3) T1.2 G1.3 M वाता (for वाच) — (L 4) D4.6 transp दिव्यानि and पुष्पाणि D4 [अ]थ चाशु पेतु, D6 [अ]थ सिंहनाद, T1.2 G3 च कृष्णमर्चन् (G3 °माच्छन्), G1 तु कृष्णतोपतन्, M च कृष्णमार्चयन् (M1 °मर्चयत्) (for [अ]थ सिंहनादा) — (L. 5) D6 रथे वै, T1.2 G1.3 M च किंचिद् (for तथा वै) D1.3 T1.2 M2-4 धरणी D1 [इ]व मग्ने (for निमग्ने) — (L 6) D6 यथा (for रथे) B1 D4 T1.2 G1.3 M प्रयत्नान् (for प्रयोगान्)]

— After the above, T1.2 G M1.3.4 cont 1093*

12 D2 om 12 T1 G1.2 M1.3.4 read 12 and T2 reads 12^a after 1094* G3 om 12^a — ^{a}) B2 तथा, T1.2 G1.2 M2-4 ततो (for अथ) K3 -गाढ- (for -गात्र-) — After 12^a, T1 G1.2 M1 read 13^b repeating it in its proper place T2 om 12^{bcd} G3 reads 13^{bcd} after 17 — ^{b}) K3 धरं, G1 रथा (for धरा-) K3 B1.5 -वियद्यौ, B2 वियस्या; Da1 D1.5 -वियत्यो; T1 G3 -वियस्त्व-, G1.2 -वियद्यौ- (for -वियद्द्यो-) D5 सलिलेष्ट- (for -सलिलेषु) ❀Co द्यौ सलिलेनेतिभावेऽपि संधिरार्षः ।❀ — After 12^{ab}, D1 (erroneously) reads 8.65.34^c -8.66.4^d — ^{c}) V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1.3.5.7 ब्यालास्त्र- (for बलास्त्र-) B2 D6.8 महेंद्रदत्तं रिपुपूगहा वृप (D6 हरि); D4 जयार्थमर्योत्तमरत्नमर्चितं; S (T2 om, T3 missing)

शरेण मूर्ध्नः स जहार सूतजः ॥ १२
दिवाकरेन्दुज्वलनग्रहत्विषं
सुवर्णमुक्तामणिजालभूषितम् ।
पुरंदरार्थं तपसा प्रयत्नतः
स्वयं कृतं यद्भुवनस्य सूनुना ॥ १३
महार्हरूपं द्विषतां भयंकरं
विभाति चात्यर्थसुखं सुगन्धि तत् ।
निजघ्नुषे देवरिपून्सुरेश्वरः
स्वयं ददौ यत्सुमनाः किरीटिने ॥ १४
हराम्बुपाखण्डलवित्तगोप्तृभिः
पिनाकपाशाशनिसायकोत्तमैः ।
सुरोत्तमैरप्यविपह्यमर्दितुं

बलास्त्र(T1 G3 °स्त्रि)सर्गोत्तममन्युभिस्तदा (G1 °भि सह) Co cites ज्वालास्त्रसर्गं — d) K3 मूर्द्धा, Dn1 मूर्ध्नि, T1 तद्वै, G2 वीर (for मूर्ध्नः) K3 सञ्जहार (sic), V1 B D (except D3, D2 om.) T1 G M प्रजहार (for स ज°)

13 a) V1 Dn1 D2 -ज्वलनप्रभ(V1 °ह)त्विषं; B1 -ज्वलनाग्रहद्विषं — T1 G1 2 M1 read 13b for the first time after 12a — b) Dn1 D2 6 T1 (both times) G M -मणि(M2 -वलि)वज्रभूषितं (G1 M1 [both first time] °भूषणं, G2 [first time] °चित्रितं), T2 -मणिरत्न° B1 -भूषणं (for -भूषितम्) — c) Ś K1 2 4 पुरंदरार्त्तं — d) K3 तद् (for यद्) K4 भवनस्य; V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 3–7 8 (marg) T2 G M विभु(G3 °धि)ना, T1 हि महत् (for भुवनस्य) V1 B1–4 Da1 Dn1 D1 3–7 8 (marg) S (T3 missing) स्वयंभुवा; B5 भर्त्रा (for सूनुना)

14 a) D2 T1 महास्त्र(T1 °हि)रूपं; T2 °र्हमूर्तं Ś K1 2 4 द्विषतो D4 विनाशनं (for भयंकरं) — G1 3 om. 14b — b) Ś2 K3 D3 सुगंधितं (Ś2 °नं) (for °गन्धि तत्) V1 B2 D1 5 विभर्त्यरि(V1 °वि)घ्नं सुसु(V1 स्वसु-; B2 खलु)ख सुगधिनं, B1 4 विभर्त्यरिघ्नं सुसुखं सुगधि च (B1 °सधिनं); B3 5 प्रभावद(B3 °स)त्यर्थसुखं सुगधि च; Dn1 D2 T2 G2 M विभर्तुरत्यर्थसुख सुगधिनं (D2 °धिं; T2 °धि यत्, M °धि च), D3 7 विभर्त्यरिघ्नं सुसुखं सुगंधिं, D4 6 विचित्ररूपं च सुगधिसुज्वलं; T1 ददावतिप्रीतमना किरीटिने — c) K3 T1 2 M निजघ्नुषो; Dn1 D4 6 जिघांसते (D6 before corr °तो); G निजघ्न(G3 °घ्नि)वे, Ca °घ्नुषे (as in text) K3 मुरारे; B5 पुरदर°; D4 किरीटिने; G1 भयकरान् (for सुरेश्वर°) — d) K1 सुमना, D6 सुमहत् K3 किरीटिन, D4 सुरेश्वर S (T3 missing) स्वयं ददौ यद्धि सुदार्जुनाय

15 T1 G M1 3 4 read 15 after 1095* — a) B4 भूर्वंबु, Da1 D1 5 Ca भूरंबु-; D2 हरांबु- (for हराम्बु) Ś1 (sup lin as in text) -पाखंडव-; K3 आखडल-, Ca -पा° (as in text) K3 -गोत्रभिद्-; Da1 -गोतृभि-; Ca -गोप्तृ° (as in text) T1 घृतं च पूर्वं हरिवृत्र गोप्तृभि°; T2 G M हरप्रचेतोहरिवित्त° — b) D1 पिनाकि K4 -सायकोत्तम, B2 -निकायोत्तमैः, S (T3 missing) -दंडधारिभि (for -सायकोत्तमैः) —For 15ab, D6 subst

1091* क्षतं नयद्रुद्रगणै पिनाकिना
सहायवान्पावकसंनिभै शरै ।

— c) B1 शरोत्तमैर, M2–4 सुरेश्वरैर; Ca सुरोत्तमैर (as in text) B1 4 D3 4 (before corr as in text) [अ]विसह्यम्, D6 [अ]तिसह्यम्, Ca [अ]विपह्यम् (as in text) B1 अर्चितं; B4 (marg) Da1 D1 5 Ca आहवे, D7 Co अर्दितं (for अर्दितुं) — After 15c, T1 G2 ins.

1092* चिरं धृतेनादितिनेह राजन् ।

— d) B3 वेगेन (for नागेन) B2 जिहीर यद्, D4 वरेण तं (for जहार यद्) B1 G3 तद्रूप; D3 (marg as in text) यद्विप; T1 2 G1 2 M तद्रूपा B4 (marg) Da1 D1 5 Ca जहार नाराचवरेण त(Da1 य)द्रूप — B3 Da1 Dn1 D1 4–7 M2 ins after 15 K4 V1 B5 D3 after 16. T1 2 G M1 3 4 cont after 1090*

1093* स दुष्टभावो वितथप्रतिज्ञ.
किरीटमस्याहनदर्जुनस्य ।

[(L 1) D3 7 -प्रभिन्न, G1 -प्रयत्न (for -प्रतिज्ञ) — (L 2) D4 अस्याहरद् (for अस्याहनद्) K4 B2 Da1 D1 5 7 किरीटमासाद्य तनुमरूप, Dn1 °टमिसद्भुतमर्जुनस्य]

K4 V1 B2 5 Da1 Dn1 D1 3–7 M2 cont. T1 2 G1 2 M1 3 4 ins after 17

1094* विशुद्धजाम्बूनदरत्नभूषित
पार्थोत्तमाङ्गादहरत्तरस्वी ।
तद्धेमजालावततं सुघोषं
जाज्वल्यमानं निपपात भूमौ ।

[(L 1) D6 प्रतप्त (for विशुद्ध-) B2 -चित्ररूप (for -रत्न भूषित) Dn1 T2 नागो महार्हं तपनीयचित्र, D4 T1 G2 M1 तत (D4 नाग°) किरीट तपनीयचित्र, G1 M2–4 तत किरिट (G1 °टी) बहुरत्नचित्रं (M3 °चित्रित) — (L 2) D1 G2 प्रहरत्; D4 व्यपमत्; T1 न्यहनत्, M प्रदहत् (for अहरत्) — V1 B5 D3 7 om lines 3–4. — (L 3) B3 Da1 D1 5 6 रत्न

प्रसह्य नागेन जहार्कयद्युषः ॥ १५
तदुत्तमेषून्मथितं विषाग्निना
प्रदीप्तमर्चिष्मदभिक्षिति प्रियम् ।
पपात पार्थस्य किरीटमुत्तमं
दिवाकरोऽस्तादिव पर्वताज्ज्वलन् ॥ १६
ततः किरीटं बहुरत्नमण्डितं
जहार नागोऽर्जुनमूर्धतो बलात् ।
गिरेः सुजाताङ्कुरपुष्पितद्रुमं
महेन्द्रवज्रः शिखरं यथोत्तमम् ॥ १७
मही वियद्द्यौः सलिलानि वायुना
यथा विभिन्नानि विभान्ति भारत ।
तथैव शब्दो भुवनेष्वभूत्तदा
जना व्यवस्यन्व्यथिताश्च चस्खलुः ॥ १८
ततः समुद्ग्रथ्य सितेन वाससा

(for हेम-) K4 -जालावितल, T2 °वितत, G1 °घनत (for °वतत) K4 D4 (before corr) सुघोर, B2 Da1 D1 5 6 सुचारु (for सुघोष) — (L 4) T1, 2 G1 M2–4 संप्र(T1 प्रज)ज्वलन्, G2 M1 सं(G2 वि)प्रज्वलत (for जाज्वल्यमान) K4 घोर (for भूमौ) B2 Da1 D1 5 6 वपुषाभिया च (B2 °षाभिरूप) (for निपपात भूमौ)]

— After the above, B2 reads 17, repeating it in its proper place, while T1 2 G1 2 M1 3. 4 read 12 after 1094* and 17 after 15

16 D6 transp 16 and 17 — a) B2 सत्तद्धनेपून्मथित, D1 तदुत्तमेसुन्म°, D4 समुत्तमेषून्म° D8 विषासिना — b) Ś1 K1 2 अभिक्षि°, K3 V1 B2 D8 अतिक्षितौ; K4 अभिक्षित, B1 3 4 D3 7 अधि(D3 7 °भि)क्षितौ (B1 °मौ), B5 Dn1 अथो क्षितौ (for अभिक्षिति) Da1 D1 5 अतिप्रियं क्षितौ; D2 अभिक्षितौ पृथ, D4 6 अतीव शोभन; T1 2 M अतीव च प्रिय, G1 3 अतीव सुदरं, G2 अतिप्रदीप्त (for अभिक्षिति प्रियम्) — Dn1 D2 om (hapl.) 16^{d}–17^{d} — d) G1 पर्वतोज्ज्वलान्; G2 °तो ज्वलन्, Bom ed रक्तमण्डल (for पर्वताज्ज्वलन्)

17 Dn1 D2 om 17 (cf v l 16). T2 om 17 B2 reads 17 for the first time after 1094* D6 transp 16 and 17 T1 2 G1 2 M1 3 4 read 17 after 15 — a) K3 स तत्, V1 B5 स वै (for तत) G1 किरीटी D1 भूषित, G1 चित्रं, G3 -चित्रित (for -मण्डितं) B2 (first time) D6 दिव्यं प्रमथ्याशु (B2 °थ्यात) नरेन्द्र सव्ये — b) T1 नागोहरद् (for जहार नागो) B2 (second time) बाणो, D3 नापि (for नागो) D1 -मूर्धजो; D5 -मूर्धता — c) Da1 D1 5 शिर (for गिरे) K3 सुजातदुम; B2 (first time) D6 °तोत्तम (for °ताङ्कुर) K2 द्रुत (for द्रुमं) V1 गिरे सजाकुरपुष्पवर्धित द्रुम — d) B5 D3 G -वज्र, M1 वज्रै B5 शिखिन, D3 शिखरो B2 (first time) D6 यथैव शृङ्ग खलु वज्रहा(B2 °दा)रित — After 17, D4 6 ins 1095*, T1, 2 G1, 2 M1, 3, 4 ins 1094* and G3 reads 13^{bcd}

18 D4 om 18–19 D6 om 18^{a}–20^{b} — a) D2 वियन्द्या, M4 वियद्द्यो Dn1 सलिलं च, D3 सलिलेन (for °लानि) T2 सलिलाग्निवायून् (for °लानि वायुना) — b) K4 om यथा K1 om. भान्ति K3 D3 यथा विभग्ना(D3 °भासा)नि नदति भारत, V1 B Da1 D1 3 5 7 यथा वि(Da1 D1 5 °थाव)रुग्णानि नदति भारत, Dn1 प्रसह्यसुभ्रं विनिच्चूर्णितं यथा; D2 यथा निभुम्नानि दहंति पावका, T1 2 प्रसह्य रुग्णानि च (T2 °निव) चूर्णितानि, G1 (sup lin) 2 प्रसह्य रुग्णानि विघूर्णितानिव (G1 orig °ता दिवि), G3 M प्रसह्य रुग्णानि विघूर्णितानि (M1 °ताथ) वा — c) K3 V1 B1 3–5 Da1 D1, 3 5 7 8 तथैव शब्द भुवनेषु तु त(D3 तत्त)दा; B2 Dn1 D2 T1 अतीव शब्दो (D2 °ब्द) भुवनेषु वै तदा; T2 G M इतीव शब्द भुवनेषु (T2 °ने तु) तत्तथा (M2–4 °दा) — d) D5 जनास् Ś2 V1 B2–4 D2 3 7 [अ]व्यवसन्, K4 व्यसस्यन्; Dn1 [अ]व्यवस्यश्च, D5 प्रवस्यन्, G2 [अ]व्यवव्यन् (for व्यवस्यन्) T1 2 G2 M1 च विह्वला; M2–4 बभूवु (for च चस्खलु) G1 3 जना व्यवस्यति दिशश्च विह्वला — After 18, B5 Dn1 S (T3 missing) ins 1095*

19 D4 6 om 19 (cf v l 18) B5 om 19 — a) K3 स जमंचथ्य (corrupt), V1 स तद्ग्रथ्य, B1 4 Da1 स उद्ग्रथ्य; B2 स जद्ग्रथ्य (for समु°) V1 वासा (for वाससा) D2 तत समावेष्ट यदच्छन वाससा (sic) — b) K3 सु-, Da1 D1 5 8 G2 स (for स्व) K4 अव्ययतस्; T2 अभ्यधिकस् (for अव्यथितस्) Ś K V1 D3 7 ततो, B2 D2 8 T1, 2 G3 M तदा; G1 2 तथा (for स्थितो). — K4 V1 B1–4 Da1 D1–3 5 7 ins after 19^{ab} B5 Dn1 S (T3 missing) after 18 D4 6 after 17

1095* विना किरीटं शुशुभे स पार्थः
श्यामो युवा शैल इवास्तशृङ्गः ।

[(L 2) D4, 6 न; T1 M1 [ऽ]थ; G1 [ऽ]स (for स). — (L 2) D6 तमोवृत ; M श्यामो यथा (for श्यामो युवा) Dn1 T1 नील (for शैल) K4 V1 B1 2 4 5 D2–4, 6 7 T1 2 G इवाच-; Dn1 इवोच-; M इवाप- (for इवास्त-)]

समूर्धजानव्यथितः स्थितोऽर्जुनः ।
विभाति संपूर्णमरीचिभास्वता
शिरोगतेनोदयपर्वतो यथा ॥ १९
बलाहकः कर्णभुजेरितस्ततो
हुताशनार्कप्रतिमद्युतिर्महान् ।
महोरगः कृतवैरोऽर्जुनेन
किरीटमासाद्य समुत्पपात ॥ २०
तमब्रवीद्विद्धि कृतागसं मे

K4 V1 B1–4 Da1 D1.3.5.7 cont Dn1 B5 ins. after 19

1096* गोकर्णा सुमुखी कृतेन इषुणा गोपुत्रसंप्रेषिता
गोशब्दात्मजभूषणं सुविहितं सुव्यक्तगोऽसुप्रभम् ।
दृष्ट्वा गोगतकं जहार मुकुटं गोशब्दगोपूरि वै
गोकर्णासनमर्दनश्च न ययावप्राप्य मृत्योर्वशम् ।

[(L 1) B2 [अ]भिमुखी (for सु°) K4 इषुणां V1 ·संप्रेक्षिता (for °पिता) — (L 2) B2 om. सुविहित K4 सुव्यक्तो (for सुव्यक्त) V1 ·गोसुप्रभ; B3.4 ·गोपुप्रभ — (L. 3) K4 गोचक (for गोगतक) V1 ·गोरूपि (for ·गोपूरि) — (L. 4) Da1 गौकर्णासन V1 गोकर्णासनमर्दन· भ्रमतया न प्राप मृत्योर्वशं — Co comments on different senses of गो here.]

On the other hand, Ś K1–3 D2.8 read 25–36 after 19^{ab}. K3 V1 B Da1 D1 3–8 om. 19^{cd} K4 reads 19^{cd} after 36 — ^{c}) Dn1 D2 विभासि स· सूर्य· मरीचिना इव; S (T3 missing) वसौ स (T1 G1 च) संपूर्ण· मरीचिनेंदुना — Ś K1 2 4 D2 ins a passage given in App I (No 41) after 19, K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3.5–8 ins. after 36, D4 after 25

20 D6 om. 20^{ab} (cf. v 1 18). — ^{a}) K4 V1 B Da1 Dn1 D1–3 5 7 स सा(B1.5 शा)यक कर्णभुजप्रसृष्टो (B2 °जाभिसृष्टो; B3 °जप्रमुक्तो, D1 °जप्रहृष्टो); D4 स चापि राधेयभुजातिसृष्टो, S (T3 missing) स चापि राधेयभुज· (T1 G1 °कर)प्रमुक्तो (G2 °मुक्ते, M2–4 °युक्तो) — ^{b}) K1 हुताशनार्क K4 V1 B Da1 Dn1 D1–3.5 7 प्रतिमो महाहवे (Dn1 D2 °हार्हे), D4 ·प्रथमो महार्धि (for ·प्रतिमद्युतिर्महान्) — ^{c}) K4 V1 B Da1 D1 3 5 7 T1 2 G1 [ऽ]र्जुनस्य (for °नेन) — ^{d}) G1.2 आहृत्य (for आसाद्य) M समुत्पपात ह K4 V1 B Da1 Dn1 D1–3 5 7 किरीट(Dn1 °टि)माह(B1 Da1 D7 °हृ)त्य ततो व्यतीयात्, D4 किरीटमाहृत्य ततो द्वितीयं — For 20^{cd}, D6 subst B5 ins. after 20

1097* किरीटमाकृष्य तथार्जुनस्य
महोरग कृतवैर. स तूर्णम् ।

[(L. 1) B5 दत्त्वा किरीटस्तु (for किरीटमाकृष्य). — (L. 2) B5 महावेग (for महोरग)]

— After the above D6 cont..

1098* ययावृजस्पार्थवधाय कर्ण·
समीक्ष्य सर्प· पुनरेति कर्णम् ।
व्यावृत्य तस्माच्च तत· किरीटात्

On the other hand, K3 ins after 20·

1099* तमुत्पतन्तं स किरीटमीक्ष्य
पार्थोऽब्रवीद्वासुदेवं महात्मा ।

while K4 V1 B1–4 Da1 Dn1 D1.3–5.7 T2 ins. after 20 B5 cont after 1097* D6 after 1098*

1100* तं चापि दग्ध्वा तपनीयचित्रं
किरीटमाकृष्य तदर्जुनस्य ।
पुन· स मत्वा प्रविवेश तूर्णं
पृष्टश्च कर्णेन ततोऽब्रवीदिदम् ।
मुक्तस्त्वयाहं न समीक्ष्य कर्ण [5]
शिरो हृत यत्र मयार्जुनस्य ।
समीक्ष्य मां मुञ्च रणे त्वमाशु
हन्तासि शत्रुं तव चात्मनश्च ।
इत्येवमुक्तो युधि सूतपुत्र·
स्तमब्रवीत्को भवानुग्ररूप । [10]

[B5 D6 om lines 1–2 — (L 1) K4 तत्र, B1–4 Da1 D1 5 तच्च, D4 स च (for त च) Da1 दग्धा, T2 दृष्ट्वा (for दग्ध्वा) — (L. 2) B1–4 Da1 D1.5 T2 आविष्कृ· (B1–3 °स्कृ)तम्, D3 7 आगस्कृतम् (for आकृष्य तद्) D4 किरीटमस्यात्मविनाशनाय — (L 3) K4 तूर्णं B5 Dn1 D4 6 T2 इयेष गन्तु (B5 कर्णं) पुनरेव तूर्णं — (L 4) B3 Dn1 D4 6 दृष्टश्च, D3 पृथक्, T2 दृष्ट (for पृष्टश्च) B3 D4.6 T2 त (for इदम्) — (L 5) B1 तया, D7 तथा (for त्वया) V1 B2 Da1 D1 5 असमीक्ष्य, B3 Dn1 त्वस°, D4.6 इम° (for न स°) — (L 6) B2 Da1 D1 5 T2 शिरोहरं (for °रो हृत) T2 यस्त्वतो (for यत्र मया) V1 Da1 D1 5 तदर्जुनस्य, B1.3 तदार्जु° (for मयार्जु°) D4 शिरो हराम्येष ततोर्जुनस्य — (L.7) T2 समीक्ष्य मां मुञ्च रणेर्कपुत्र — (L 8) Da1 D1 5 हन्तासि T2 वचनात्मनश्च (for तव चात्म°) — (L 9) B1 5 Dn1 D4 6 म एवन् (for इत्येवन्) B3 T2 उक्त्वा T2 सूतपुत्र — (L. 10) V1 किं नु रूप, D4 नागरूप (for उग्र°). T2 भूयोब्रवीत्कोपवशात्नागपुत्र]

D4 reads 7–8 after 20. Finally, D3 ins after 20

1101* तत· स मार्ग प्रहसन्निवाहितं
पपात चावेक्ष्य तमर्जुनस्त्वरन् ।

21 Ś repeats 21^{ab} after 22^{ab} K1–3 D2 8 read it after 22^{ab}. — ^{a}) K3 ततोब्रवीद्; K4 V1 B

कृष्णाद्य मातुर्वधजातवैरम् ।

ततः कृष्णः पार्थमुवाच संख्ये

(except B5) D (except D3) नागोग्र° (for तनग्र°) K2 (except B5) D (except D3) नागोग्र° (for तनग्र°) — ᵇ) कृतागमं K3 न; K4 V1 B D मां (for मे) — ᵇ) K3 V1 B Da1 Dn1 D1-7 पार्थेन, D8 नागेन (for कृष्णाद्य) B1 -वैर, Da1 D5 -वैरी (for -वैरम्) K4 पार्थो न मातुर्वधं कारिवन (sic) — For 21ᵃᵇ, T2 subst

1102* नाग ।
नागोऽस्मि मेत कृतवैरोऽर्जुनेन
माता पुरा ह्युत्पतिता नमस्त ।

T2 cont. N ins after 21ᵃᵇ

1103* यदि स्वयं वज्रधरोऽस्य गोप्ता
तथापि याता पितृराजवेश्मनि ।

[(L. 1) V1 वज्रधरस्य, D6 °धरश्च T2 त्रायती मां मृत्युभयाभिपन्न — (L. 2) T2 अनेन (for तथापि) B2 गामी, D6 यात; T2 नीता; Ca.o याता (as above)]
— After the above, Ś K1-3 D2.8 read 24, while, K4 B8 T2 cont. after 1103* V1 B1.2 4.5 Da1 Dn1 D1 3 5-7 cont after 1108* D4 after 1109*

1104* कर्ण ।
न नाग कर्णोऽद्य रणे परस्य
बलं समास्थाय जयं बुभूषेत् ।
न संदधे द्विः शरमेव नाग
यद्यर्जुनानां शतमेव हन्यात् ।

[(L. 1) K4 V1 B (except B8) D8 बल (for रणे) B1 रणावयाज्य, B2 रणाय वाञ्छ (for रणे परस्य) K4 परस्परं; V1 परीय (for परस्य) — (L. 2) K4 V1 B (except B8) D8 रणे (for बल) K4 समासाद्य (for °स्थाय) V1 B2 -बुभूषते सदा (B2 जय) (for जयं बुभूषेत्) B8 कृष्णेषेत् (sic), T2 वमाये, Ca बुभूषते (for बुभूषेत्) — T2 om lines 3-4 — (L. 3) B8 Dn1 D4 6 संदध्या (for °धे) Ca cites द्विः (as above) V1 नाग; B2.8 चापि, Dn1 D4 6 चैव (for एव) V1 चापि (for नाग) — (L. 4) V1 हन्मि; B3.4 Dn1 D4 हन्यां (for हन्यात्) D6 यद्यर्जुनो मा स शरैर्निहन्यात्]

Dn1 cont. T2 cont after 1110*

1105* समाह कर्णं पुनरेव नागं
तदाजिमध्ये रविसूनुसत्तम ।

Dn1 T2 cont. K4 V1 B D (except D3) cont. after 1104*

1106* व्यालास्त्रसर्गोत्तमयत्नमन्युभि-
र्हन्तासि पार्थं सुसुखी व्रज त्वम् ।
स एवमुक्तो युधि नागराजः
कर्णेन दीनो ह्यसहस्तु वाक्यम् ।
स्वयं प्रायात्पार्थवधाय राजन्
कृत्वेपुरूपं विजिघांसुरर्जुनम् ।

[(L. 1) D6 अह स्व- (for व्यालास्त्र-) Ca cites व्याल (as above) V1 Da1 D5 -शस्त्रोत्तम-; B1 3 -सर्गो°, B2 -सङ्गो°, D7 -चक्रो° (for सर्गो°) T2 बलास्त्रमार्गैं सुदृढ हि युक्त ❀ Ca अस्त्रसर्गादिस्य॰ उत्तमयत्नो गुरुपरंपराप्राप्त प्राप्तवानित्यर्थाद्यल ।❀ — (L. 2) D4 (before corr) हत तस्मि (for हन्तासि) K4 पार्थ K4 B2 3 T2 सुमुख (K4 °खी, T2 °न), D1 6 स सुखी B2 3 व्रजत (for व्रज त्वम्) — (L 3) B8 Dn1 D1.6 इति (for स) — (L. 4) K4 D7 वाक्य (for दीनो) B2 तु (for हि) Dn1 T2 कर्णेन रोपादसह(Dn1 °ह)स्तस्य वाक्य, D8 कर्णेन वाक्य ह्यसहस्तस्य वाक्य, D4 कर्णेन वीर प्रहसंस्तदानीं — After line 4, D6 ins

1107* ततोऽब्रवीद्वासुदेव स पार्थं
दाशार्हं को ह्येष महान्हि नाग ।

— (L. 5) T2 यात (for प्रायात्) D4 पार्थरथ हि (for °वधाय). D6 स्वय प्रयात्याधिरथिं हि कृष्ण — (L 6) V1 Dn1 स्व-, D1 5 [प्र]व, D6 तु (for [इ]षु-) Dn1 D6 T2 उग्र॰ (for अर्जुनम्) D4 कृत्वा स्वरूप (marg बाणरूपं) विजयार्थमुग्रं]

On the other hand, V1 B1.2 4 5 Da1 Dn1 D1.3 5-7 cont. after 1103*

1108* त्वं मावमंस्थाः कुरु मे वचोऽद्य
निहन्मि शत्रुं तव मुञ्च मां त्वम् ।

[L. 1) V1 त्वयामवस्था॰, D1 5 त्व मावसंस्था॰ V1 वचाय — (L. 2) V1 B5 Da1 D5.6 तुत (for त्वम्)]

while D4 cont after 1103*

1109* त्वया न संधानवताद्य मुक्त
स्तेनापि कृष्णेन च वञ्चितोऽसि ।

Finally, T2 cont after 1104*

1110* ममैव बाह्वोस्तु बलेन शक्तो
युद्धेऽर्जुनानां शतमेव हन्तुम् ।
व्रतं यदत्रापि न वेत्सि मे भवान्
वदामि कृष्णस्य समक्षमेव ।
पुत्रोऽद्य हत्वा युधि पाण्डवानां
हन्तासि युद्धे हि स्वर्ति[वि]क्रमेण ।
एतद्व्रतं जानमान प्रयाहि
किं वै कृता पाण्डवे ते प्रतिज्ञा ।
नाग ।
जित्वा अहं युद्धगतं यमाय
प्रवर्तितु श्वो भवनं प्रयातुम् ।
कर्ण ।
मित्रार्थमेतन्मम जानतोऽपि
यत्र शरीरे यदपाति वीर ।

महोरगं कृतवैरं जहि त्वम् ॥ २१
स एवमुक्तो मधुसूदनेन
गाण्डीवधन्वा रिपुषूग्रधन्वा ।
उवाच को न्वेष ममाद्य नागः
स्वयं य आगाद्गरुडस्य वक्त्रम् ॥ २२

कृष्ण उवाच ।
योऽसौ त्वया खाण्डवे चित्रभानुं
संतर्पयानेन धनुर्धरेण ।
वियद्गतो बाणनिकृत्तदेहो
ह्यनेकरूपो निहतास्य माता ॥ २३
ततस्तु जिष्णुः परिहृत्य शेषां-

हन्ता यदि त्वं रणमूर्ध्नि पार्थं
किं वाभिशक्तोऽसि ह कौरवेयै ।
नाग ।
सकृदेव हि वै कर्ण वासुदेवं महाबलम् ।
अहमेव हनिष्यामि पार्थं चैव न संशय ।

— Ś K1–3 D2 8 transp 21^c–22^b and 22^c–23^d — ^c) B1 4 पार्थं (for कृष्ण) B4 कृष्ण (for पार्थम्) D4 सेर्प्यं, D8 काले, T2 वाक्य (for संख्ये) — After 21^c, T2 ins

1111* तवाजिमध्ये रविसूनुसत्तमो
नागास्त्रमङ्गे सुदृढं विमुक्तम् ।

— ^d) D6 जहि वैरं; D8 कृतवर्मं (for °वैर) D8 कृतिस् (for जहि) V1 B D3.7 [इ]मं (for त्वम्) — T1 G M subst. for 21 T2 ins after 21

1112* तमुत्पतन्तं द्विपदां वरिष्ठो
दृष्ट्वा वच पार्थमुवाच कृष्ण ।
महोरगं पाण्डव पश्य पश्य-
प्रयोजितं त्वन्निधनार्थमुग्रम् ।
[(L 1) G2 समुत्पतन्त]

22 For sequence in Ś K1–3 D2 8, cf v 1 21 — ^a) B3 transp स and एवम् — ^b) D1.5 8 गाजीव- (for गाण्डीव-) K3 रिपुसगमार्थं, B2 D3 [अ]रिपु सुख्य(D8 चोग्र)धन्वा, B5 रिपुमुग्रकर्मा, Dn1 रिपुवीर्यसाह ; S (T3 missing) हरिमुग्रधन्वा (T2 °न्वी) — Ś repeats 21^ab, while K1–3 D2 8 read 21^ab after 22^a Before 22^cd, Ś1 ins अर्जुन — ^c) Ś K1–3 दा- (Ś1 K2 द)शार्ह (for उवाच) K8 क चेष्ट (sic); Dn1 D3 को ह्येप, D8 नन्वेप, D5 7 न (D5 के) त्वेप; D6 कोप्येप (for को न्वेष) — ^d) S (T3 missing) क्षयाय (for स्वयं य) Dn1 D2 आयाद्, T1 नागो, T2 चागाद्, G M1 3 नागाद्, M2 3 (inf lin) 4 मा गाद् (for आगाद्) K3 4 V1 B1–4 Da1 D1.3.7 3 गरुडस्ये(D1 °स्यै)व (D5 8 om व) (for °डस्य) Da1 D1.5 वक्त्रं; G1 वक्त्रे. D4 स्वेयं प्रयायात सुमहानुभाव (sic) — For 22^cd, B5 subst.

1113* ततोऽब्रवीद्वासुदेवं महात्मा
दाशार्ह को न्वेष समाय नाग ।
धनुश्च्युत शर इव शीघ्रवेगः
स्वयं य आयाद्गरुडस्येव वक्त्रम् ।

23 For sequence in Ś K1–3 D2 8, cf v 1. 21. B2 om the ref K3 वासुदेव; D7 T1 G2.3 भ(T1 G2 श्रीभ)गवान् (for कृष्ण) — ^a) D4 पांडव (for खाण्डवे) K3 भिन्न- (for चित्र) — ^b) K3 D8 संतर्प्ययानेन, K4 °र्प्ययनिन (sic), Dn1 D2 °र्प्ये(D2 °र्पे)याणेन, Da1 D1 4 5 °र्प्यमाने(D1 °णे)न K8 धनुर्धराणा (for °रेण) — ^c) K3 -निकृतदेहो; B5 -निकृत्तदेहा (sic) (for -निकृत्तदेहो) K4 V1 B1–4 D (except D5 8) S (T3 missing) वियद्गतो जननीगुप्तदेहो — ^d) K3 महानलरूपो, K4 D1 सा त्वेकरूपा, V1 B1–4 Da1 Dn1 D1–3 5 7 मस्त्वेकरूपं, B5 ह्यनेकरूपा, D6 अनेकरूपो, T1 G M2–4 न त्वेकरूपो (G3 °पा), T2 नन्वेकरूपा; M1 न त्वेक-रूपान् — After 23, K4 V1 B D (except D2 8) S (T3 missing) ins

1114* स एष ते वैरमनुस्मरन्वै
त्वामद्य चायाति वधाय पार्थ ।
नभश्च्युता प्रज्वलितां महोल्कां
पश्यैनमायान्तममित्रसाह ।

[(L. 1) Dn1 D1 6 S (T3 missing) तद् (for ते). — (L 2) Dn1 D3 S (T3 missing) प्राप्तं(G1 °प)स्त्वात्म (for अद्य चायाति) Dn1 D8 नूनं, S (T3 missing) नाग- (for पार्थ) D4 त्व पार्थ पश्यात्मवधाय घोर — (L. 3) G1 नभश्च्युता B3 5 Dn1 D1.4 S (T3 missing) इवोल्का, Cnp महोल्का (as above) — (L. 4) D5 मामित्र- B5 Dn1 D8 T1 2 G2 3 M1 -साह, G1 -सामह (for -साह)]

24 Before 24, K4 V1 B D (except D 2.8) T2 ins संजय उवाच Ś K1–3 D2 3 read 24 after 1103*. — ^a) K4 V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1–3 5 7 स, D4 om. (for तु) Ś1 K1.2 V1 B2 3 5 Da1 Dn1 D1 2.4–6 8 S (T3 missing) परिवृत्य; K3.4 B1 4 D3 °वर्त्य (for °हृत्य) K3 दोर्भ्यां, K4 V1 B D S (T3 missing) रोपा(D6 कोपा)च् (for शेषांश्) — ^b) K3 प्रगृह्य (for चिच्छेद) K4 V1 B Da1 D1 3–7 पृषत्कै (K4 D1 °त्कै), T2 च मह्यै, G2 क्षुरप्रै (for सुधारै) — ^c) M1 नाह (for नागं) D6 S (T3 missing) यली (for वियत्). K4 V1 B D1 T1 G M1 2 4 इवापतन्तं; Da1 D1 5 M3 अवाप°; D6 अयाप° (for इवोत्प°) D4 नागो द्वतसेन तयापतन्त..

श्चिच्छेद पञ्चभिर्निशितैः सुधारैः ।
नागं वियच्चिर्यगिवोत्पतन्तं
स छिन्नगात्रो निपपात भूमौ ॥ २४
तस्मिन्मुहूर्ते दशभिः पृषत्कैः
शिलाशितैर्बर्हिणवाजितैश्च ।
विव्याध कर्णः पुरुषप्रवीरं
धनंजयं तिर्यगवेक्षमाणम् ॥ २५
ततोऽर्जुनो द्वादशभिर्विमुक्तै-
राकर्णमुक्तैर्निशितैः समर्प्य ।
नाराचमाशीविषतुल्यवेग-
माकर्णपूर्णायतमुत्ससर्ज ॥ २६
स चित्रवर्मेषुवरो विदार्य
प्राणान्निरस्यन्निव साधु मुक्तः ।
कर्णस्य पीत्वा रुधिरं विवेश
वसुंधरां शोणितवाजदिग्धः ॥ २७
ततो वृषो बाणनिपातकोपितो
महोरगो दण्डविघट्टितो यथा ।
तथाशुकारी व्यसृजच्छरोत्तमा-
न्महाविषः सर्प इवोत्तमं विषम् ॥ २८
जनार्दनं द्वादशभिः पराभिन-

— ^{d}) Da1 D1.5 G2.3 M संछिन्न (for स छि°) T1 भूतले (for भूमौ) — After 24, K4 V1 B D (except D2.3.8) ins

1115* हते तु तस्मिन्भुजगे किरीटिना
स्वय विभु पार्थिवभूतलादथ ।
समुज्जहाराशु महाभुज स तं
रथ भुजाभ्या पुरुषोत्तम पुन ।

[(L. 1) Dn1 D7 गते (for हते) Dn1 च (for तु) — (L 3) B2 Dn1 पुन पतत (for महाभुज स तं) K4 B3.4 शत; V1 सम, D6 स्वय; D7 च त (for स तं) — (L 4) B2 पुरुषोत्तम Dn1 तत (for पुन)]

25 Ś K1-3 D2.3 read 25–36 after 19^{ab} — ^{a}) Ś K1.2.4 निशितै (for दशभि) Ś2 K2 पृषत्कै ; D3 पृथत्कै — ^{b}) K4 शिलासितैर् K3 शिलाशितैर्बर्हणबर्हवाजै, V1 °शतैर्बर्हिणबर्हराजतै, B Dn1 D3.5.7 °शितैर्बर्हिणबर्ह- (D5 om बर्ह)वाजितै (B1 °वाजै); D4 °शितैश्चित्रचकोरपत्रै ; D6 वराहकर्णैर्निशितै समाच्छेन् S (T3 missing) शिलाशितै र्बर्हिणकङ्कपत्रै (M °वाजै) — ^{c}) D3 कर्णं B3 Dn1 D8 पुरुषप्रवीरो — ^{d}) K1 अवेक्ष्यमाणं, V1 B1-4 Da1 Dn1 D1.3.5.7.8 अवेक्ष(B1.4 D7 °क्ष्य)माण ; D4 °क्षमाणे (by corr °ण) K3 धनंजयं तीर्यताविक्ष्यमाण (sic) Cv तिर्यगथापततम् — After 25, D4 ins a passage given in App I (No 41)

26 For sequence in Ś K1-3 D2.3, cf v l. 25 — ^{a}) D3 पुनर् (for ऽर्जुनो) K3 D2 G1 पृषत्कैर् (K3 °त्कैर्), V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1.3.4 (marg) 5-8 सु(Dn1 स)मुक्तैर्, B2 प्रमुक्तैर्; T1.2 G2.3 M सुतीक्ष्णैर् (for विमुक्तैर्) — D4 reads 26^{b} (by corr) on marg — ^{b}) K3 वराहकर्पैः; V1 B Da1 Dn1 D1-5.7.8 G M व(D2.4 वा)राहकर्णैर् (for आकर्णमुक्तैर्) Ś2 समर्थं; B1 पृषत्कै , D4 समर्प्य यत्, D5 समर्यं, D7 समार्पयत्; G1 प्रविध्यत्, G2 प्रपीड्य; G3 प्रविध्य, M स्व(M1 अ)विध्यत् (for समर्प्य) D6 शिलाशितैश्चित्रचकोरपत्रै , T1 वराहकर्णैस्तु शरै प्रविध्य, T2 शिलाशितैर्निशितैरभ्यविध्यत् — ^{c}) B1.3 वज्र(B3 -वेग)तुल्यम्, Da1 D1.5 -तुल्यवेगाम् , D2 °रूपम् (for °वेगम्) — ^{d}) D4 अरिप्रधानाय च उत्ससर्ज

27 For sequence in Ś K1-3 D2.3, cf v l 25 — D4.8 om 27^{ab} — ^{a}) B5 स छिन्न (for स चित्र) B4 D3.7 -वर्मेषुधरो; Dn3 -वर्गेषुवरो, T1.2 G2.3 M वर्मेपुरु- (T1 °प)रो (for °पुवरो) — ^{c}) D3 om. पीत्वा — ^{d}) Ś2 -वाजिदिग्ध , K3 V1 B1.3-5 Da1 Dn1 D1-3.5.7.8 T1.2 G2.3 M Cv -दिग्धवाच (K3 °ल); B2 D6 -दिग्धपत्र, D4 G1 दिग्धवक्त्रः.

28 For sequence in Ś K1-3 D2.3, cf. v, l 25 — ^{a}) S (T3 missing) वृषा Ca cites वृष (as in text) K3 -निघात (for -निपात-) D4 S (T3 missing) -रोषितो (for -कोपितो) — D4 transp 28^{b} and 28^{c} — ^{b}) T1 G2 M1 महारणे (for महोरगो) K1 निघट्टितो, Dn1 विघतितो; T2 G3 M4 -निपातितो, G1 M1-3 नि(M1 -वि)घाटितो (for विघट्टितो) T1 महारणे दंडहतो यथोरग — ^{c}) V1 B Da1 Dn1 D1.5-8 T2 M तदाशुकारी; D4 अथाशु° S1 T2 व्यसृजंश्च, K1.2 D6 वृसृजत्; V1 D3 T1 G1 M विसृजन् (D3 G1 °त्); B1 व्यसृजम् (for °जत्) K1 T2 G M शरोत्तमं (K4 °मां); K3 शरान्क्रमान् — ^{d}) K3 महावृष; D5 °द्विष T1.3 G3 M °विष B1.4 D3.4.6.7 इवोद्वम(B1 °त्तम-; D6 °द्वह)न्विष, T1 M इवोत्तमत्विषत् (T1 M3 °षं)

29 For sequence in Ś K1-3 D2.3, cf v l 25 — ^{a}) G1 द्वादशत D6 सुपत्रिभिर् (for पराभिनन्) — ^{b}) Da1 D1.5 शरैर्, T2 स तैर् (for नवैर्) T2 नवत्याथ (for त्या च) D6 निशितैर् (for च शरैस्). K3

शवैर्नवत्या च शरैस्तथार्जुनम् ।
शरेण घोरेण पुनश्च पाण्डवं
विभिद्य कर्णोऽभ्यनदज्जहास च ॥ २९

तमस्य हर्षं ममृषे न पाण्डवो
विभेद मर्माणि ततोऽस्य मर्मवित् ।
परं शरैः पत्रिभिरिन्द्रविक्रम-
स्तथा यथेन्द्रो बलमोजसाहनत् ॥ ३०

ततः शराणां नवतीर्नवार्जुनः
ससर्ज कर्णेऽन्तकदण्डसंनिभाः ।
शरैर्भृशायस्ततनुः प्रविव्यथे
तथा यथा वज्रविदारितोऽचलः ॥ ३१

मणिप्रवेकोत्तमवज्रहाटकै-
रलंकृतं चास्य वराङ्गभूषणम् ।
प्रविद्धमुर्व्यां निपपात पत्रिभि-
र्धनंजयेनोत्तमकुण्डलेऽपि च ॥ ३२

महाधनं शिल्पिवरैः प्रयत्नतः

तदार्जुनं, D4 6 धनंजय, S (T3 missing) वृ(M वि)षार्जुनं (for तथा°) — After 29ab, B2 5 D6 ins :

1116* संछाद्य बाणै. स तु गार्ध्रपत्रै

[D6 संछाद्यमान]

— c) B2 Da1 D1.5 विदार्य (for पुनश्च) — d) B2.5 D2 4.7 विभेद, Dn1 M2.4 विदार्य; D3 निर्भिद्य; D5 विसृज्य (for विभिद्य) K1 Dn1 D2.4 S (T3 missing) व्यनदज्, K8 व्यनदं, V1 [ऽ]भ्यहनज्; D6 [ऽ]प्यसकृज्; D8 [ऽ]स्यनदज् (for ऽभ्यहनज्) K3 om., D6 तं (for च). — After 29, B2 ins.

1117* जगर्ज वाजीवर्हि (?) हर्षयन्कुरून्

30 For sequence in Ś K1-3 D2.8, cf. v l 25 — a) K4 ममृष्ये न; V1 न ममर्ष; D8 ममृषे न च (for °षे न). S (T3 missing) ततस्य (T1 °त स; G1.3 °तोस्य; G3 °दास) वक्ष शरवर्षेण पांडवो (G पार्थो) — B5 reads 30b twice — b) K3 वर्माणि (for मर्माणि) and वर्मवित् (for मर्मवित्) — c) B1 Dn1 D8 G3 पर- (for परं) D6 परश्वधै (for परं शरैः) V1 B1-4 Da1 Dn1 D1 2 8 G3 शतै, B5 शधे. (sic) (for शरैः) Ca.c cite परःशतैः. D3 उग्र- (for इन्द्र-) K3 परो शरैः पितृभिरुग्रविक्रमस; D4 शरै शतै पत्रिभिराशुवेगै — d) D4 पुरा (for तथा) T2 G वलिम्, Ca वलम् (as in text). K8 [अ]हरत्, Dn1 D4 6 रणे, D2 [अ]वधीत् (for [अ]हनत्)

31 For sequence in S K1-3 D2 8, cf. v l 25 B2 om 31 — a) D4 T2 G2 M1 पुन (for तत) G1 3 शरान्वै (for शराणां) K1 D3 नवती, Dn1 D6 T1 G नवतिं (G2 °तिर्), M1 नवभिर् (for नवतीर्) K8 M1 नवार्जुन (M1 °नं), Dn1 T1 G तदार्जुन — b) K3 कर्णे तुक- (sic), K8 D8 G1 कर्णांतक-; D6 M1 कर्णा-तक K1 om. -दण्ड-. Da1 D1 5.6 S (T3 missing) -संनिभान्; Dn1 °भां; D2 °भ. — c) V1 D2 4.6 8 T1 2 G2 3 M स तैर्; B1 2.4 शतैर् (for शरैर्). V1 B (B2 om.) Da1 D1 2 5.8 S (T3 missing) भृशाविद्ध-, D2 घृषो विध्य, D4 भृशंविधं (for भृशायस्त-) D8 -वपु (for -तनु) D8 M2-4 स विव्यथे; D6 च पांडव; T2 प्रदीप्यते (for प्रविव्यथे) K8 स तैर्भृशाविद्धतनुश्च विव्यथे, Dn1 तै पत्रिभिर्विद्धतनु स विव्यथे. — After 31c, D6 ins.

1118* पुरा रुषा गोत्रसमूहभिद्यता ।

— d) D8 (before corr) तदा (for तथा). D6 G1 transp तथा and यथा. Dn1 om यथा

32 For sequence in Ś K1-3 D2 8, cf. v l 25. — a) D4 मणिप्रभावोत्तम , T1 G2.3 °प्रवेकोज्वल- (for °त्तम-) B5 -हाटकोत्तमैर्; Dn1 -वज्रहारकैर् (for °हाटकैर्) ❀Ca* मणिभिर्मुक्तादिभि प्रवेकैर्विविधा रचना ।❀ — b) G1 अलंकृतश् D1 वा (for च) D6 वराह- (for वराङ्ग-) — c) B1.3 4 Dn1 D1.2 5 प्रकृत्तम् (D8 °कृत्त, D5 °कृतम्), B2 मुहूर्तम्, S (T3 missing) प्रह(T1 °रि)णम् (for प्रविद्धम्) K8 B1 D8 ऊर्व्यां — D8 om. 32d–34c — d) K8 धनंजयश्च (for °येन) D2 -कुंडलेन, D4 (marg as in text) -देहभूषण (for -कुडलेऽपि च) ❀Co कुंडलेपीत्यार्षं संधि ।❀

33 For sequence in Ś K1-3 D2 8, cf v. l. 25. D3 om 33 (cf. v. l 32) B5 om. 33a — a) K8 T2 महाधनै ; Ca °धनं (as in text) K3 T2 शिल्पधरै — b) B5 कृष्णं (for कृत) K8 Da1 D1 यदास्य V1 -वर्ण-; G1 -हेम-, M1 -वज्र- (for -वर्म) Ś B8 D6 भासुर (for भास्वरम्) — c) K4 D4 (sup lin. as in text) स्व-; D6 स (for सु-) K8 -काले हि (for -कालेन) K8 विहस्य; V1 B1.2 3 Da1 Dn1 D1.3.5.7 ततोस्य (for ततस्य) — d) Da1 D1.5 क्षुरेण (for क्षणेन) D5 om बाणैर् K4 व्यसातयत्; D4 व्य (before corr व)नातयत्, D6 [अ]स्य पातयत् (for व्यहरा°) G1 क्षणेन बाणैर्व्यवसातयत्क्षितौ — After 33, S (T3 missing) ins.:

1119* ततेषुभि खण्डितकुण्डलान्त
परिक्षतस्यास्य विकं तदानीम् ।

कृतं यदस्योत्तमवर्म भास्वरम् ।
सुदीर्घकालेन तदस्य पाण्डवः
क्षणेन बाणैर्बहुधा व्यशातयत् ॥ ३३
स तं विवर्माणमथोत्तमेषुभिः
शरैश्चतुर्भिः कुपितः पराभिनत् ।
स विव्यथेऽत्यर्थमरिप्रहारितो
यथातुरः पित्तकफानिलव्रणैः ॥ ३४
महाधनुर्मण्डलनिःसृतैः शितैः
क्रियाप्रयत्नप्रहितैर्बलेन च ।
ततक्ष कर्णं बहुभिः शरोत्तमै-
र्बिभेद मर्मस्वपि चार्जुनस्त्वरन् ॥ ३५
दृढाहतः पत्रिभिरुग्रवेगैः
पार्थेन कर्णो विविधैः शिताग्रैः ।
बभौ गिरिर्गैरिकधातुरक्तः
क्षरन्प्रपातैरिव रक्तमम्भः ॥ ३६
साश्वं तु कर्णं सरथं किरीटी
समाचिनोद्भारत वत्सदन्तैः ।
प्रच्छादयामास दिशश्च बाणैः
सर्वप्रयत्नात्तपनीयपुङ्खैः ॥ ३७
स वत्सदन्तैः पृथुपीनवक्षाः
समाचितः साधिरथिर्विभाति ।
सुपुष्पिताशोकपलाशशाल्मलि-
र्यथाचलः स्पन्दनचन्दनायुतः ॥ ३८
शरैः शरीरे बहुधा समर्पितै-

स लोहिताङ्गश्रवणश्चकाशे
सलोहिताङ्गश्रवणो यथा दिवि ॥

[(L. 1) T1.2 M तस्येषुणा G3 कुशलोत — (L. 2) G2.3 प(G2 पा)रिक्षितश् — (L 4) T1 M3-4 दिवीव (for यथा दिवि)]

34 For sequence in Ś K1-3 D2 3, cf. v l. 25 D3 om. 34^a (cf. v l. 32) — ^a) Da1 संतं, G3 सूत; (for स तं) D2 अवेक्ष पांडव (for अथोत्तमेषुभि॰) — ^b) V1 शतं; B D (except D2 4) T1 2 G2 M शि(D3 सि)तैश् (for शरैश्) D3 कुमति ; G1 कुपितै — ^c) K3 V1 B Dn1 D2 3, 6-8 अरिप्र(D6 °प्र)तापितो, Da1 D1 5 °प्रतापितो; S (T3 missing) अरातिहा तथा (G3 °नाहतो) — ^d) K3 -कफानिजव्रणै॰, V1 B Da1 Dn1 D1 3, 5 7 °निलज्वरै, D6 °तिसेक्वनै , T2 °निलैर्वनै. (for °निलव्रणै)

35 For sequence in Ś K1-3 D2, 3, cf. v l 25 — ^a) K3 -धनुर्मंडलनिसृतै ; Da1 D1, 5 °लिन सृतै ; K3 V1 D6 S (T3 missing) शरै (for शितै) — ^b) B5 सवेगवद्भि ; D4 जयाय यत्न- (for क्रियाप्रयत्न-) T1 G2 om च — ^c) S (T3 missing) तत स (for ततक्ष) — ^d) K3 [अ]र्जुनस्त्वयसन् ; Da1 D5 °नस्त्वर, D1 °नसस्वर (sic), T1 G2 °न सरन्, G3 °न स्मयन्

36 For sequence in Ś K1-3 D2 3 cf. v l. 25 — ^a) D2 पचभिर् (for पत्रि॰) — ^b) D2 निशितै॰, D6 विभिन्नै (for विविधै॰) — ^c) K3 तदा (for गिरिर्) D4 चित्र ; G1 -रूपित॰, G2 -रत्न (for रक्त) — ^d) K3 स वज्रपातैर्, D4 शर प्रयासैर्; G3 क्षत प्रपातैर्, M3 क्षरन्प्रवातैर् K2 3 रक्तसमव ,. D6 G1, 3 रक्तमंमसा — After 36, Ś K1 2 4 D2 read 19^cd, followed by a passage given in App I (No 41), while K3 V1 B Da1 Dn1 D1, 3, 5-8 read it after 36

37 B3 om 37^abc D4 om 37-38 — ^a) V1 साश्वश्च (for साश्वं तु) G1 ससूतं (for तु कर्णं) K3 कर्णस्य (for कर्णं स-) — ^b) G2 समाच्छिनोद् Dn1 दंतवक्त्रै (for वत्सदन्तै) — ^c) D2 संछादयामास D2 S (T3 missing) सर्वा (for बाणै॰) — ^d) D2 बाणै (for सर्वै) K3 -मुख्यै (for -पुङ्खै) S (T3 missing) बाणै शिताग्रैस्तपनीयपुङ्खै .

38 D4 om. 38 (cf v l. 37) — ^a) D2 om. दन्तै॰ K3 वपुपीव वक्ष ; D2 पृथुनीयवक्ष (for °पीनवक्षा). — ^b) G2 समाहितस् (for °चित) Ś2 K3, 4 साधिरथिर् ; B1, 3-5 Dn1 D3, 4, 7 सोधि°; B2 T1 M2-4 स्वाधि॰, D2 चाधि°; D6 सूतपुत्रो, T2 G M1 स्वा(G2 स्व)तिरथिर् (for साधि॰) D3 om रथि Dn1 विभाती, D6 रराज. — ^c) Ś1 K2 स- (for सु) T1 G3 -वने च; G1 M2-4 -वन स-, G2 M1 -वनेव (for -पलाश-) G1 -वन समंता (for -पलाशशाल्मलिर्) Ś K1 2 4 M -शल्मलि(M1 °ली)र्; T1 G2 3 -शल्मली — ^d) Ś2 (*sup lin.* as in text) K3, 4 B4 D7 स्यदन (for स्पंदन-) B2 चंदनकांचनैर्युत॰, B3, 5 Da1 Dn1 D1 5 6 T2 चंदन(T2 °पक)काननायु(D6 °चि)त , G1 स्पंदनतालयुक्तः; G2 °चंदनं युत॰ (for °चन्दनायुत) B1 यथा चलश्चंदनस्यदनायुत ; D2 °लं लोहितचंदनैर्युत , T1 यथा नग स्यदनगैरिकायुत

39 ^a) S (T3 missing) शरोर K3 V1 B D (except D4) बहुभि (for बहुधा) B1, 4 Da1 D1 3 5 7 सम(B1 °मा)र्पितो; B5 समार्दितैर्; D2 समार्पितैर्; D4 S

विभाति कर्णः समरे विशां पते ।
महीरुहैराचितसानुकन्दरो
यथा महेन्द्रः शुभकर्णिकारवान् ॥ ३९
स बाणसंघान्धनुषा व्यवासृज-
न्विभाति कर्णः शरजालरश्मिवान् ।
सलोहितो रक्तगभस्तिमण्डलो
दिवाकरोऽस्ताभिमुखो यथा तथा ॥ ४०
बाह्वन्तरादाधिरथेर्विमुक्ता-
न्बाणान्महाहीनिव दीप्यमानान् ।
व्यध्वंसयन्नर्जुनबाहुमुक्ताः

(T3 missing) समाचि(D4 G3 °चिं)त (for समर्पितैर्) — K3 B1 om (hapl.) 39ᵇ–40ᵃ — ᵇ) D4 M2–4 कर्णस्य रणे (for कर्णः समरे) T1 2 G M1 विभाति कर्णस्य विशां पते रणे — ᶜ) K2 आशित-; Da1 D1 5 वाचित- (for आचित-). K1 -सर्व- (for -सानु-) K4 B5 -कंधरो; D1 -कंदरे; S (T3 missing) -गह्वरो — ᵈ) V1 B2 3 Da1 Dn1 D1 3–7 गिरींद्र; S (T3 missing) नगेंद्र- (for महेन्द्र) B2 3 Dn1 Dn1 D3.6 7 स्फुट- (for शुभ-) S (T3 missing) -कर्णिकार (M3 °कावन.)

40 K3 B1 om 40ᵃ (cf. v l 39) — ᵃ) K1 बाणसंघां, K2 °सघा. Dn1 D4 बहुधा; D6 धनुशो D2 प्रयुक्तान्, D4 पुन सृजन्, D6 विबाधयन्, T1.2 व्यपासृजन्; M1 व्यवासृजद्. — ᵇ) B2 शरजालरश्मिमान्; D6 °जाल-दीधिति.; S (T3 missing) °रश्मिजालवान् (T1 °जालान्) — ᶜ) Ś1 K2 D2 सुलोहितो; V1 B1 4 Da1 D1,3,5 समाचितो, T1 सलोहिता — ᵈ) D6 [ऽ]स्ताभिसमो (for °मुखो) Da1 D5 यथा, T2 बभौ (for तथा)

41 ᵃ) D6 भुजांतराद्, D8 बहुंत°, Ca बाह्वन्त° (as in text) K3 om. from दाधिरथे up to समा (in ᵈ) K1 (before corr as in text) V1 D1.6 आधिरथिर्; Cc °थेर् (as in text) Da1 बाह्वंतरासद्विरथिर्विमुक्तान् (sic), T1 G M2–4 बहूञ्छितानाधि(M2–4 °धि)रथिमु(G1 °मु)क्तान्; T2 बहूंश्च तानाधिरथिप्र°; M1 बहूञ्छरानाधिरथिप्र° — ᵇ) G1 अथ (for इव) Ś1 D2 दीप्यमानां (D2 °ना) — ᶜ) Dn1 D3 विध्वंसयन्, D6 विध्वसयति (for व्यध्वं-सयन्) D3 -बाणमुक्तान् (for -बाहुमुक्ता) S (T3 missing) विध्वंसयामास स(G1 °यश्चार्जुनो)वेगमुक्तैः. — ᵈ) D3 शरः. K3 समग्रा, B1.2 शिताग्र्या (B2 °ग्रौ) (for शिताग्रा) S (T3 missing) शरैः (T2 दिश) समावृत्य दिश समग्रा. (T2 समुग्रैः; G1 च सर्वा) — After 41, Dn1 T2 ins.

1120* तत स कर्ण समवाप्य धैर्यं
बाणान्विमुञ्चन्कुपिताहिकल्पान् ।
विव्याध पार्थं दशभि पृषत्कै
कृष्णं च षड्भि कुपिताहिकल्पै ।
[(L. 2) T2 विसर्जन् (for विमुञ्चन्)]

Dn1 T2 cont. V1 B2–5 Da1 D1.3–7 ins. after 41

1121* ततो महेन्द्राशनितुल्यनिस्वनं
महाशरं सर्पविषानलोपमम् ।
अयस्मयं रौद्रमहास्त्रसंमितं
महाहवे क्षेप्तुमना धनंजय ।

[(L. 1) Some MSS नि स्वन Dn1 तत किरीटी भृशमुग्र निःस्वन — (L.2) Da1 D1.5 महास्त्रं, D6 °स्वन B3 -विषानलप्रभ (for °नलोपमम्) — (L. 3) D6 -महींद्र- (for -महास्त्र) B2 -संनिभ, B4 -संविद, Dn1 -संभृत, D8 -संसितं, T2 -भर्गे (for -संमित) — (L. 4) D6 महाशर (for °हवे) T2 क्षेप्तुमतो (for °मना) Dn1 महामति, T2 मनो दधे (for धनजय)]

V1 B2–5 Da1 Dn1 D1 3–7 T2 cont. B1 T1 G M Cv ins. after 41

1122* कालो ह्यदृश्यो नृप विप्रशापा-
च्छिदर्शयन्कर्णवधं ब्रुवाण ।
भूमिस्तु चक्रं ग्रसतीत्यवोच
त्कर्णस्य तस्मिन्वधकालेऽभ्युपेते ।

[(L. 1) V1 B1.2 4 Da1 D1.5 T1 G2 3 [ऽ]प्यदृश्यो, D4 [ऽ]मिदृश्यन्, D6 [ऽ]थ दृश्यस, D7 [ऽ]थ दृश्यो B3 D6 त्वथ; M2–4 निज- (for नृप-) V1 B D3.4.6 7 T2 Cv -शार्प, Dn1 D5 -कोपान् (for -शापान्) — (L 2) V1 D3 व्यदर्शयन् (V1 °द्); B5 विद° V1 B2.3 कर्णमिति; Da1 D1.3 5 T2 Cv °र्थं, G3 °वर्स (for °वध) B5 Da1 D1 5 ब्रुवाण — (L 3) B1 4.5 V1 Da1 D1.5 Cv च (for तु) D4 [उ]वाच (for [अ]वोचत्) D6 चक्रं क्षितिस्ते ग्रसतीति राजन् — (L. 4) Om. in Cv T1 कर्णस्य तद्वद्; G3 कर्णस्तद् (sic) (for °स्य तस्मिन्) Dn1 वधकाल V1 न्युपाते, B1 4 Da1 D3.5 7 [अ]प्युपाते (Da1 D3 °पाते); B5 ह्युपाते, Dn1 आगते, D1 [ऽ]प्युयाते, T1.2 [ऽ] भ्युपैति (T2 °पेत), M1 ह्युपागते (for ऽभ्युपेते).]

V1 B Da1 Dn1 D1.3–7 cont.

1123* ब्राह्मं महास्त्रं मनसि प्रनष्टं
यद्भार्गवोऽप्यस्य ददौ महात्मा ।
वामं चक्रं ग्रसते मेदिनी स्म
प्राप्ते तस्मिन्वधकाले नृवीर ।
ततो रथो घूर्णितवान्नरेन्द्र
शापात्तदा ब्राह्मणसत्तमस्य ।

शराः समासाद्य दिशः शिताग्राः ॥ ४१
ततश्चक्रमपतत्तस्य भूमौ
स विह्वलः समरे सूतपुत्रः ।
घूर्णे रथे ब्राह्मणस्याभिशापा-
द्रामादुपात्तेऽप्रतिभाति चास्त्रे ॥ ४२

अमृष्यमाणो व्यसनानि तानि
हस्तौ विधुन्वन्स विगर्हमाणः ।
धर्मप्रधानानभिपाति धर्म
इत्यब्रुवन्धर्मविदः सदैव ।
ममापि निम्नोऽद्य न पाति भक्ता-

[(L. 1) Dn1 ततस्तदस्त्र (for मात्र महास्त्र) Dn1 D4.5 मनस D6 प्रणष्ट — (L. 2) V1 ह्यस्य, B5 तस्य; Dn1 [ऽ]स्ते प्र; D4 6 [ऽ]स्य प्र (for ऽप्यस्य) — (L. 3) D7 चक्र (for वाम) B5 [अ]स्य भूमि (for मेदिनी स) V1 B4 वाम च (B4 om. च) चक्र ग्रसते स मेदिनी, B2 वाम च चक्र ग्रसते च भूमि, Da1 D1.5 चक्र च संग्रामग्रसन्मू(D1 5 समाग्रसन्न)मिरस्य, Dn1 Bom. ed. चक्र च वाम प्राग्रसन्नू(Bom. ed. ग्रसते भू)मिरस्य, D4 चक्र वाम ग्रसते मेदिनीस्य, D6 चक्र तु मग्न ग्रसतेस्य भूमि, Cnp वाम चक्र ग्रसते अत्ति सौते — (L. 4) V1 B1 नृवीरे; B3 च वीर, D4 तु सौमे, D6 निहतु (for नृवीर) — (L 5) V1 ततो रथो घूर्णितो वा रणेंद्र (sic) — (L. 6) D4 हेतो (for तदा) V1 ब्रह्मण-]

S (T3 missing) cont. after 1122*.

1124* न चास्य घोर प्रतिभाति चास्त्रं
यद्भार्गवो ह्यस्यवदन्महात्मा ।
चक्रं तु वामं ग्रसतेऽस्य भूमि-
र्येयास्य कालो मृत्युपतिर्व्यैतिष्ठत् ।
ततो रथो भारत घूर्णते स्म
शापात्तदा ब्राह्मणसत्तमस्य ।
प्राप्त वधं शसति चाप्यथार्त्त
प्रणश्यमान द्विजमुख्यशापात् ।

[(L 2) G1.3 ह्यस्य ददौ; G2 प्रतवदन् (sic), M1 ह्यस्यदवन् — With lines 2–6, cf. lines 2–6 of 1123* — (L. 4) T1 G3 काले T1 मृत्युरपि; M °पति — (L. 5) T1 पूर्णति स; G3 घूर्णितस्तदा (for घूर्णते स) — (L. 7) M3 partly damaged T1 प्राप्य T2 [इ]वास्य चास्त्र, G1 त महास्त्र]

42 For 42^{ab} in V1 B Da1 Dn1 D1.4–7 S (T3 missing), cf. 1123* and 1124* — Ś1 K D2 8 ins. after 42^{ab} V1 B Da1 Dn1 D1.4–7 cont. after 1123*.

1125* सवेदिकश्चैत्य इवातिमात्र
सुपुष्पितो भूमितले निमग्न ।

[(L. 1) Ś1 K1.2 4 स वैदिकश्च, K3 स चेदैकश्च; B2 स कपितश्च Co. cites सवेदिक- (as above) Ś1 K1.2 शैम्य; V1 चैव, B2 चैच (for चैत्य) K3 [अ]तिमग्न, V1 B Da1 D1.2.5–7 °मात्र — (L. 2) K1 स (for सु-) B1.4 सुपुष्पिते B1 तालवने (for भूमितले)]

— °) Ś1 K1 2 4 घूर्णत्रयो, K3 D3 घूर्णत्रये; V1 B2 3 D6 G2 भग्ने रथे, D2 कर्णे रथो; T1 घूर्णो रथो, G1 M घूर्णं रथं, G3 भग्नं रथं (for घूर्णे रथे) D3 ब्रह्मणस्य Da1 D1 6 [अ]पि (for [अ]भि) S (T3 missing) ब्राह्मणशापमूढो (T1 °लो) (for °णस्याभिशापाद्) — d) Dn1 रामादुपात्ति; T2 न चाप्युपात्ते (for रामादु°) V1 Da1 D1.5 न प्रति-, Dn1 त्ववि- (for ऽप्रति-) K3 D1 चास्त्रै, K4 चास्त्रं D2 निपातयामास तदा किरीटी; D6 अस्त्रे च तस्मिन्परमे प्रणष्टे, T1 G M ह्यस्त्रं च तन्मोघमिपुं च सर्पं (G2 °र्पं) — After 42, N T2 ins

1126* छिन्ने शरे सर्पमुखे च घोरे
पार्थेन तस्मिन्विषसाद कर्णः ।

[(L. 1) Ś1 K1.2 4 सु-; K3 [अ]ति-; D1 न, T2 तु (for च) — (L 2) B2 पार्थे, D6 यथैव, D8 पार्थे च (for पार्थेन)]

43 a) T1 अमृष्यमाण; Cv °माणो (as in text). D5 om. तानि — b) K4 विधन्वन्. Ś1 K2 3 D2 विगर्हमान S (T3 missing) हस्तौ (G1 M °स्तं) विधू-(G1 °धु)न्वन्वि(T2 G2 °ध्वि-, M1 °न्दि)जगार्ह धर्मं. ❀Ca हस्तौ विधुन्वन्धर्मनिन्दां कुर्वन् ।❀ — T2 om. (? hapl.) 43^{cdef} — c) K3 सविह्वलो वै; B2 कर्मप्रधानान्; Dn1 धर्मप्रधानं Ś1 K2 4 अतिपाति; B1 Dn1 D2 किल पाति, D6 T1 न हि पाति; D8 अभियाति. D5 om. पाति धर्म — d) G2 [अ]ब्रवीद् (for [अ]ब्रुवन्) — After 43^{cd}, N ins.

1127* वयं च नित्यं प्रयताम धर्म
चर्तुं यथाशक्ति यथाश्रुतं च ।

[(L. 1) Ś1 K1.2.4 D2 धर्मे; Dn1 धर्मे (for नित्यं). B2 (also as above) प्रति प्रयताम (for प्रयताम धर्मे) Ś1 K1.2 4 Dn1 नित्य (for धर्मे) — (L. 2) K4 चतुर्यथा; Dn1 D6 यथाबल, D2.4 8 कर्तुं यथा (for चर्तुं यथा) D2 यथाव्रतं (for °श्रुत) D8 वा (for च)]

— M3 damaged for 43^{ef} — e) K1 सचातितिम्नोयत पाति धर्मान् (sic), V1 B1 2 3 Da1 Dn1 D1 2.4–6 सं चापि (B2 चाभि-; D4 वै वि-) निम्नाति न पाति भ(V1 ग)क्तान्; B3.4 D3.7 स चापि निम्नमभिपाति भ°, D8 T1.2 G M1.2.4 न चाद्य (D8 स चाद्य, T1 G3 नैवाद्य, M1 नं चास्य) चा(D8 ना)मानमिपाति भ° Ca o cite निम्नति. — f) K3

विभाति कर्णः समरे विशां पते ।
महीरुहैराचितसानुकन्दरो
यथा महेन्द्रः शुभकर्णिकारवान् ॥ ३९
स बाणसंघान्धनुषा व्यवासृज-
न्विभाति कर्णः शरजालरश्मिवान् ।
सलोहितो रक्तगभस्तिमण्डलो
दिवाकरोऽस्ताभिमुखो यथा तथा ॥ ४०
बाह्वन्तरादाधिरथेर्विमुक्ता-
न्बाणान्महाहीनिव दीप्यमानान् ।
व्यध्वंसयन्नर्जुनबाहुमुक्ताः

(T3 missing) समाचि(D4 G2 °र्चि)त (for समर्पितैर्) — K3 B1 om (hapl.) 39ᵇ–40ᵃ — ᵇ) D4 M2–4 कर्णस्य रणे (for कर्णः समरे) T1 2 G M1 विभाति कर्णस्य विशां पते रणे — ᶜ) K2 माशित-; Da1 D1 5 वाचित- (for आचित-) K1 -सर्व- (for -सानु-) K4 B5 -कंधरो; D1 -कंदरे; S (T3 missing) -गह्वरो — ᵈ) V1 B2 3 Da1 Dn1 D1 3–7 गिरींद्र ; S (T3 missing) नगेंद्र· (for महेन्द्र) B2 3 Dn1 Dn1 D5. 6 7 स्फुट- (for शुभ-) S (T3 missing) -कर्णिकार (M3 °कावन)

40 K3 B1 om 40ᵃ (cf. v I 39) — ᵃ) K1 बाणसंघां; K2 °सघा· Dn1 D4 बहुधा; D5 धनुशो D2 प्रयुक्तान्, D4 पुनः सृजन्, D5 विधावयन्, T1. 2 व्यपासृजन् ; M1 व्यवासृजद्. — ᵇ) B2 शरजालरश्मिमान्; D6 °जाल- दीधिति·; S (T3 missing) °रश्मिजालवान् (T2 °जालान्) — ᶜ) Ś1 K2 D2 सुलोहितो; V1 B1. 4 Da1 D1, 3. 5 समाचितो; T1 सलोहिता — ᵈ) D3 [ऽ]स्ताभिमगो (for °मुखो) Da1 D5 यथा; T2 यमौ (for तथा)

41 ᵃ) D6 भुजांतराद्; D3 बह्वंत°, Ca बाह्वन्त° (as in text) K3 om. from दाधिरथे up to समा (in ᵈ) K1 (before corr. as in text) V1 D1. 5 आधिरथिर्; Co °थेर् (as in text) Da1 शार्ङ्गवरासद्धिरथिर्विमुक्तान् (sic), T1 G M2–4 बहून्छितानाति(M2–4 °धि)रथिमु(G1 °शु)- क्तान्; T2 बहूंश्च तानाधिरथिप्र°; M1 बहून्शरानाधिरथिप्र° — ᵇ) G1 भव- (for इव) Ś1 D2 दीप्यमानां (D2 °ना) — ᶜ) Dn1 D3 विध्वंसयन्; D6 विध्वसयति (for व्यध्वं- सयन्) D3 -बाणमुक्तान् (for -बाहुमुक्ता) S (T3 missing) विध्वंसयामास स(G1 °यमर्जुनो)वेगमुक्तैः — ᵈ) D3 शरैः K3 समग्रा , B1. 2 शिताग्र्या (B2 °ग्रौ) (for शिताग्रा) S (T3 missing) शरै (T2 दिश·) समावृत्य दिश· समग्रा (T2 समुग्रै ; G1 च सर्वा) — After 41, Dn1 T2 ins.

1120* ततः स कर्णं समवाप्य धैर्यं
बाणान्विमुञ्चन्कुपिताहिकल्पान् ।
विव्याध पार्थं दशभिः पृषत्कैः
कृष्णं च षड्भिः कुपिताहिकल्पैः ।

[(L. 2) T2 विसृजन् (for विमुञ्चन्)]

Dn1 T2 cont.· V1 B2–5 Da1 D1 3–7 ins after 41.

1121* ततो महेन्द्राशनितुल्यनिस्वनं
महाशरं सर्पविषानलोपमम् ।
अयस्मयं रौद्रमहास्त्रसंमितं
महाहवे क्षेप्तुमना धनंजयः ।

[(L. 1) Some MSS नि स्वन Dn1 ततः किरीटी भृशमुग्र- निःस्वन — (L.2) Da1 D1. 5 महास्वरं, D6 °स्वन B2 -विषा- नलप्रभ (for °नलोपमम्) — (L. 3) D6 -महींद्र- (for -महास्त्र-)· B2 -संनिभ, B4 -संविद, Dn1 -सभृत, D3 -संसित ; T2 मत्री (for -संमितं) — (L. 4) D6 महाशरं (for °हवे) T2 क्षेप्तुमतो (for °मना) Dn1 महामति , T2 मनो दधे (for धनंजयः)]

V1 B2–5 Da1 Dn1 D1, 3–7 T2 cont. B1 T1 G M Cv ins. after 41

1122* कालो ह्यदृश्यो नृप विप्रशापा-
त्रिदर्शयन्कर्णवधं ब्रुवाणः ।
भूमिस्तु चक्रं ग्रसतीत्यवोच-
त्कर्णस्य तस्मिन्वधकालेऽभ्युपेते ।

[(L. 1) V1 B1. 2 4 Da1 D1. 5 T1 G2 3 [ऽ]प्यदृश्यो, D4 [ऽ]भिदृश्यन्, D6 [ऽ]थ दृश्यस्, D7 [ऽ]प दृश्यो B3 D6 त्वथ, M2–4 निज- (for नृप) V1 B D3. 4. 6 7 T2 Cv -शापं, Dn1 D5 -कोपान् (for -शापान्) — (L 2) V1 D6 व्यदर्शयन् (V1 °द्), B5 विद° V1 B2. 3 कर्णमिति; Da1 D1. 3. 5 T2 Cv °रथं, G2 °वसं (for °वधं) B5 Da1 D1 5 ब्रुवाण — (L. 3) B1 4. 5 V1 Da1 D1. 5 Cv च (for तु) D4 [उ]वाच (for [अ]वोचत्) D6 चक्रं क्षितिस्ते ग्रसतीति राजन् — (L 4) Om. in Cv T1 कर्णस्य तदद्; G2 कर्णस्तद् (sic) (for °स्य तस्मिन्) Dn1 वधकाल V1 न्युपाते, B1. 4 Da1 D3. 5 7 [अ]भ्युपाते (Da1 D3 °पातैः); B6 ह्युपाते, Dn1 आगते, D1 [ऽ]भ्युपते, T1. 2 [ऽ] भ्युपैति (T2 °पेत्य), M1 ह्युपागते (for ऽभ्युपेते).]

V1 B Da1 Dn1 D1, 3–7 cont.

1123* ब्राह्मं महास्त्रं मनसि प्रनष्टं
यद्भार्गवोऽप्यस्य ददौ महात्मा ।
वामं चक्रं ग्रसते मेदिनी स्म
प्राप्ते तस्मिन्वधकाले नृवीर ।
ततो रथो घूर्णितवान्नरेन्द्र
शापात्तदा ब्राह्मणसत्तमस्य ।

शराः समासाद्य दिशः शिताग्राः ॥ ४१
ततश्चक्रमपतत्तस्य भूमौ
स विह्वलः समरे सूतपुत्रः ।
घूर्णे रथे ब्राह्मणस्याभिशापा-
द्रामादुपात्तेऽप्रतिभाति चास्त्रे ॥ ४२

अमृष्यमाणो व्यसनानि तानि
हस्तौ विधुन्वन्स विगर्हमाणः ।
धर्मप्रधानानभिपाति धर्म
इत्यब्रुवन्धर्मविदः सदैव ।
ममापि निम्नोऽद्य न पाति भक्ता-

[(L. 1) Dn1 ततस्तदस्त्र (for भ्राम्य महास्त्र) Dn1 D4 5 मनस. D6 प्रणष्ट — (L. 2) V1 ह्यस्य, B6 तस्य; Dn1 [ऽ]स्ते प्र, D4 6 [ऽ]स्य प्र (for ऽप्यस्य) — (L 3) D7 चक्र (for वाम) B5 [अ]स्य भूमि (for मेदिनी स) V1 B4 वाम च (B4 om. च) चक्र ग्रसते स मेदिनी, B2 वाम च चक्र ग्रसते च भूमि, Da1 D1.5 चक्र च संग्रामसमृ(D1 5 समाग्रसमृ)मिरस्य; Dn1 Bom. ed. चक्र च वाम ग्राग्रसमृ(Bom. ed. ग्रसते भू)मिरस्य; D4 चक्र वाम ग्रसते मेदिनीस्य, D6 चक्र तु मम ग्रसतेस्य भूमि, Cnp वाम चक्र ग्रसते अस्ति सौते — (L. 4) V1 B1 नृवीरे; B2 च वीर, D4 तु सौमे; D6 निघ्नतु (for नृवीर) — (L 5) V1 ततो रथो घूर्णितो वा रणेंद्र (sic) — (L. 6) D4 हेतो (for तदा) V1 ब्रह्मण-]

S (T3 missing) cont. after 1122*

1124* न चास्य घोरं प्रतिभाति चास्त्रं
यन्मार्गवो ह्यभ्यवदन्महात्मा ।
चक्रं तु वामं ग्रसतेऽस्य भूमि-
र्यथास्य कालो मृत्युपतिर्व्यतिष्ठत् ।
ततो रथो भारत घूर्णते स्म
शापात्तदा ब्राह्मणसत्तमस्य ।
प्राप्ते वधे शसति चाप्ययास्त्रं
प्रणश्यमान द्विजमुख्यशापात् ।

[(L 2) G1.3 ह्यस दयौ, G2 प्रतवदन् (sic), M1 ह्यभ्यवदन् — With lines 2-6, cf. lines 2-6 of 1123* — (L. 4) T1 G2 काले T1 मृत्युरपि, M °पति — (L. 5) T1 पूर्णति स; G2 घूर्णितस्तदा (for घूर्णते स) — (L. 7) M3 partly damaged. T1 प्राप्य T2 [इ]वास्य चास्त्र, G1 त महास्त्रं]

42 For 42ab in V1 B Da1 Dn1 D1 4-7 S (T3 missing), cf. 1123* and 1124* — Ś1 K D2.3 ins. after 42ab V1 B Da1 Dn1 D1.4-7 cont. after 1123*

1125* सवेदिकश्चैत्य इवातिमात्र
सुपुष्पितो भूमितले निमग्न ।

[(L. 1) Ś1 K1 2 4 स वैदिकश्, K3 स चेदेकश्; B2 स कपितश् Co. cites सवेदिक (as above) Ś1 K1.2 शैम्य; V1 चैव, B2 चैद (for चैत्य) K3 [अ]तिमग्न, V1 B Da1 D1.2.5-7 °मात्र — (L. 2) K1 स (for सु) B1.4 सुपुष्पिते B1 सालवने (for भूमितले)]

— c) Ś1 K1 2 4 घूर्णन्नथो; K3 D3 घूर्णन्नथे, V1 B2 3 D6 G2 भग्ने रथे; D2 कर्णे रथो, T1 घूर्णो रथो, G1 M घूर्णं रथं, G3 भग्नं रथं (for घूर्णे रथे) D3 ब्रह्मणस्य Da1 D1 6 [अ]पि (for [अ]भि) S (T3 missing) ब्राह्मणशापमूढो (T1 °लो) (for °णस्याभिशापाद्) — d) Dn1 रामादुपात्ति; T2 न चाप्युपात्ते (for रामादु°) V1 Da1 D1.5 न प्रति-; Dn1 त्वधि- (for ऽप्रति-) K3 D1 चास्त्रै, K4 चास्त्रं D2 निपातयामास तदा किरीटी, D6 अस्त्रे च तस्मिन्परमे प्रणष्टे, T1 G M ह्यस्त्रं च तन्मोघमिर्थु च सर्प (G2 °र्ष) — After 42, N T2 ins

1126* छिन्ने शरे सर्पमुखे च घोरे
पार्थेन तस्मिन्विषसाद कर्ण ।

[(L 1) Ś1 K1.2 4 तु-; K3 [अ]ति-; D1 न, T2 तु (for च) — (L 2) B2 पार्थे, D6 यथैव, D3 पार्थे च (for पार्थेन)]

43 a) T1 अमृष्यमाण, Cv °माणो (as in text). D3 om. तानि — b) K4 विधून्वन्. Ś1 K2 3 D3 विगर्हमान S (T3 missing) हस्तौ (G1 M °स्तं) विधू(G1 °धु)न्वन्वि(T2 G2 °वि-, M1 °न्द्वि)जगर्हे धर्मं ❀Ca: हस्तौ विधुन्वन्धर्मनिन्दां कुर्वन्।❀ — T2 om. (? hapl) 43cdef — c) K3 सविह्वलो वै; B2 कर्मप्रधानान्; Dn1 धर्मप्रधानं Ś1 K2 4 अतिपाति; B1 Dn1 D2 किल पाति, D6 T1 न हि पाति; D3 अभियाति. D5 om. पाति धर्म — d) G2 [अ]ब्रवीद् (for [अ]ब्रुवन्) — After 43cd, N ins

1127* वयं च नित्यं प्रयताम धर्मं
चर्तुं यथाशक्ति यथाश्रुतं च ।

[(L. 1) Ś1 K1.2.4 D2 धर्मं; Dn1 धर्मे (for नित्यं) B3 (also as above) प्रति प्रयताम (for प्रयताम धर्मं) Ś1 K1.2 4 Dn1 नित्य (for धर्मं) — (L. 2) K4 चतुर्यथा; Dn1 D6 यथाबल, D2.4 3 कर्तुं यथा (for चर्तुं यथा-) D2 यथाग्रत (for °श्रुत) D3 वा (for च)]

— M3 damaged for 43ef — e) K1 सचातितिम्नोयत पाति धर्मान् (sic), V1 B1 2 3 Da1 Dn1 D1 2.4-6 से चापि (B2 चाभि-; D4 वै वि-) निम्नाति न पाति भ(V1 शा)क्तान्; B3.4 D3.7 स चापि निम्नमभिपाति भ°, D3 T1.2 G M1.2.4 न चाद्य (D3 स चाद्य; T1 G3 नैवाद्य; M1 न चास्य) चा(D3 ना)स्मानभिपाति भ° Ca c cite निम्नति. — f) K3

न्मन्ये न नित्यं परिपाति धर्मः ॥ ४३
एवं ब्रुवन्नस्खलिताश्वसूतो
विचाल्यमानोऽर्जुनशस्त्रपातैः ।
मर्माभिघाताच्छलितः क्रियासु
पुनः पुनर्धर्ममगर्हदाजौ ॥ ४४
ततः शरैर्भीमतरैरविध्यत्रिभिराहवे ।
हस्ते कर्णस्तदा पार्थमभ्यविध्यच्च सप्तभिः ॥ ४५
ततोऽर्जुनः सप्तदश तिग्मतेजानजिह्मगान् ।
इन्द्राशनिसमान्घोरानसृजत्पावकोपमान् ॥ ४६
निर्भिद्य ते भीमवेगा न्यपतन्पृथिवीतले ।
कम्पितात्मा तथा कर्णः शक्त्या चेष्टामदर्शयत् ॥ ४७
बलेनाथ स संस्तभ्य ब्रह्मास्त्रं समुदैरयत् ।
ऐन्द्रास्त्रमर्जुनश्चापि तद्दृष्ट्वाभिन्यमन्त्रयत् ॥ ४८
गाण्डीवं ज्यां च बाणांश्च अनुमन्त्र्य धनंजयः ।
असृजच्छरवर्षाणि वर्षाणीव पुरंदरः ॥ ४९
ततस्तेजोमया बाणा रथात्पार्थस्य निःसृताः ।
प्रादुरासन्महावीर्याः कर्णस्य रथमन्तिकात् ॥ ५०
तान्कर्णस्त्वग्रतोऽभ्यस्तान्मोघांश्चक्रे महारथः ।

मन्ये ह्यति°, D6 नान्यः कथ यं (for मन्ये न नित्यं) Ca cites मन्ये (as in text).

44 a) T1 M प्रस्खलितश्च (for °ताश्व-) K8 इति ब्रुवन्प्रस्खलितश्च सूतो — b) D6 विभज्यमानो (for विचाल्य°) K8 पातबाणै., V1 B D -बाणपातै., T1 2 G1 3 M बाणघातैः (for -शस्त्रपातै). — c) G3 M2–4 मर्मोति (for °भि). Dn1 -पातात् (for घातात्) K8 प्रचत् (sic), V1 B D G1 3 M2–4 शिथिल. (G3 °ला·), T1.2 G2 M1 शिथिल- (for छलितः) K8 D6 क्रियासु°, T2 प्रयास°; G2 क्रियावान् — d) D6 असुं (for the first पुन·) K1 *हदाजौ, Dn1 D6 T2 असौ जगर्ह, T1 G M अगर्हयद्वै (for °दाजौ)

45 a) K8 भीमरवैर् — b) D4 अविधत् — c) K8 कर्णं स्मयन्, K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3 5.7 8 कृष्णं तथा (for कर्णस्तदा). T2 हस्तिकक्ष्या तथा पार्थो — d) D8 अत्यविध्यच्च, T2 ह्यभ्यविध्यत्स — For 45, D6 T1 G M subst.

1128* तत· शरैर्भीमतरैरविध्य-
स्तनान्तरे कृष्णधनंजयौ सः ।

[(L. 1) D6 तीक्ष्ण (for भीम-) — (L. 2) D6 त्रिभि· शरैराहवबर्धमान]

46 M3 partly damaged. — a) K8 सप्तदशांस्त, B3 °दशभिर् (hypermetric), D4 T2 °शरांस्; G1 तु सुमहान्, G2 सप्तशतं (for °दश) — b) K8 V1 B1 3–5 D (except D3) तिग्मवेगान्; B2 वायुवेगान्, T1 G तिग्मतेजा (G1 °जो); T2 महातेजा (for तिग्मतेजान्) S (T3 missing) महाजवान् (for अजिह्मगान्) — c) D8 ·समान्बाणान्, T1 G M ·समस्पर्शान् (for समान्घोरान्) — d) D6 व्यसृजत् (for अस°) S2 पावकोत्तमान्

47 a) Ś1 K2 नि***, Ś2 K1 निगृह्य ते, K4 शरांस्तीक्ष्णान्, T1 ते निर्भिद्य (by transp), G1 निर्भिद्य तं Ś1 K2 4 भीमवेगान्, S (T3 missing) तं (T1 G1 तु) वेगेन (for भीमवेगा) K8 निर्भिद्य भीमवेगास्ते — b) Ś1 K2 4 अपतत्, K1 नृपतन् (sic), V1 B D (except D1) ह्यप°, M1 न्यपतत् — G1 om 47cd — c) K8 V1 B D T1.2 G2 3 M तत (for तथा) — d) D1 अदर्शयन् K8 शक्तिं स समर्चितयत्, T1 2 G2 3 M शक्तिं शिक्षा च दर्शयन्

48 D8 om 48. — a) D4 च (for [अ]थ) T2 G2 सु- (for स) S K2,4 सस्तभ्य, B4 संस्तस्य, D6 संभ्रांतो G1 राधेयस्त्वथ सभ्रांतो. — b) K1 समुदारयत् K8 V1 B (except B3) Dn1 D3 4 6 7 T1 G M1 °दीरयत् (D? °न्), T2 समयोजयत् D2 ब्रह्ममस्त्रमुदीरयन् — c) K1 इन्द्रास्त्रम्, K8 इंद्र तम्, K4 V1 B D (D8 om.) S (T3 missing) ऐंद्रं ततो (for ऐन्द्रास्त्रम्) M1 अर्जुन — d) K8 B2 D (D8 om.) S (T3 missing) तं (for तद्). K8 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 G3 [अ]भ्युपमंत्रयत्, K4 [अ]भ्युपममर्दयन् (sic), D6 T2 M ह्युपमंत्रयत् (M°न्); T1 चाप्यमन्त्रयत्, G1 [अ]प्युपम°, G3 चाभिम°

49 a) D6 गाढीव , D8 गांजिव- T1 G2 चापि, T2 ज्यांश्च (for ज्यां च) G1 3 गांडीवं च शर दिव्य (G3 °रान्दिव्यान्) — b) K8 V1 B D सोनु(D6 सोभि)· मन्त्र्य, T1 [अ]प्यभि°, T2 [अ]प्यनु°; G1.3 अभि°, M2 4 (also as in text) द्विरा° (for अनु°) K3 V1 B D S (T3 missing) परंतप (for धनजय). — c) B1 3 Dn1 S (T3 missing) व्यसृजत्, D8 असकृत् (for असृजत्) D2 छत्र- (for शर-) — d) K8 बलाहक (for पुरदर) S (T3 missing) घर्मान्ते जलदो यथा

50 a) K8 तेनोपमा, D2 °युता, D6 तेनुपमा, M1 तेजोमयो — b) K8 पार्थवि- (for पार्थस्य) Some MSS निसृता , D2 ससृता — c) G1.2 प्रादुरासीन् K1 महावीर्यान्, — d) K3 4 रथमतिकं (K4 °कान्); S (T3 missing) च रथांतिकात्

51 a) K1 [ऽ]भ्यस्य, K8 V1 B D (except D3)

ततोऽब्रवीद्वृष्णिवीरस्तस्मिन्नस्त्रे विनाशिते ॥ ५१
विसृजास्त्रं परं पार्थ राधेयो ग्रसते शरान् ।
ब्रह्मास्त्रमर्जुनश्चापि संमन्त्र्याथ प्रयोजयत् ॥ ५२
छादयित्वा ततो बाणैः कर्णं प्रत्यस्य चार्जुनः ।
तस्य कर्णः शरैः क्रुद्धश्चिच्छेद ज्यां सुतेजनैः ॥ ५३
ततो ज्यामवधायान्यामनुमृज्य च पाण्डवः ।
शरैरवाकिरत्कर्णं दीप्यमानैः सहस्रशः ॥ ५४
तस्य ज्याच्छेदनं कर्णो ज्यावधानं च संयुगे ।
नान्वबुध्यत शीघ्रत्वात्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ५५
अस्त्रैरस्त्राणि राधेयः प्रत्यहन्सव्यसाचिनः ।
चक्रे चाप्यधिकं पार्थात्स्ववीर्यं प्रतिदर्शयन् ॥ ५६
ततः कृष्णोऽर्जुनं दृष्ट्वा कर्णास्त्रेणाभिपीडितम् ।

न्यस्त्रान् (for ऽस्त्र°) S (T8 missing) स कर्णोग्रसदस्त्राश्च (T2 °दस्त्राग्रं, G2 °ते चास्त्र) — M8 om 51b–52c — b) Da1 D1 घोरांश्चक्रे, T1 कुर्वंन्नोषं, T2 G M1 2.4 कुर्वन्मोक्षं (G1 °घ) (for मोघांश्चक्रे) — c) D6 8 G2 वृष्णिवरस्, T1 वासुदेवस् — d) K8 D8 अर्थे, Da1 D1 5 नास्त्र- (for अस्त्रे) K8 विशां पते; B1 प्रणाशिते, D2 निपातिते, G2.8 [ऽ]स्त्रनाशिते (for विना°)

52 M8 om 52abc (cf v l 51) — a) K4 विसृजास्त्र B2 परस्यार्थे, B4 पर चक्रं (for °र पार्थ) — b) K8 परान् (for शरान्) — c) K4 V1 B Da1 Dn1 D1.8 5–7 S (T8 missing, M8 om) ततो ब्रह्मास्त्रमत्युग्रं (B1 G °ऽप्यग्र, B2–5 D7 °ऽप्यग्र) — d) D4 सोनुमंत्र्यं (for समन्त्र्याथ) K8 V1 B Da1 Dn1 D1 8 5–7 S (T8 missing) संमन्त्र्य (K8 संक्रुद्ध ; B1 D6 अर्जुन) समयोजयत् (D1 °न्); D2 सप्रयुज्ये सुसयुत

53 a) K8 V1 B Da1 D1 8 5–8 दिशो, D4 सितैर् (for ततो) — b) Ś2 प्रश्रस्य, K1 उत्रास्य (for प्रत्यस्य) K8 V1 B Da1 Dn1 D1–7 T1 G2 8 M कर्णं प्रत्यस्य(B5 °त्याश्य)दर्जुन, D8 कर्णं प्रति सदावृत ; T2 G1 कर्णं (G1 °र्णः) प्रत्यवधीत्त दा — c) Dn1 तत (for तस्य) K8 शातै, V1 B Da1 Dn1 D1 8 5 7 T2 G M शितै (for शरै°) Dn1 T2 G M बाणैर् (for क्रुद्धश्) T1 तत कर्णोपि संक्रुद्धो — d) Dn1 T2 ज्या चिच्छेद (by transp) K8 सुदशिव (for सुतेजनै) T1 G2 8 M2–4 ज्यां छि(T1 भि)त्त्वा समताडयत्, G1 ज्यां च चिच्छेद वीर्यवान्, M1 ज्यापातैरिह ताडित — After 53, K4 Dn1 T2 ins

1129* द्वितीयां च तृतीया च चतुर्थीं पञ्चमीं तथा ।
षष्ठीमथास्य चिच्छेद सप्तमीं च तथाष्टमीम् ।
नवमीं दशमीं चास्य तथा चैकादशीं नृप ।
ज्याशत शतसधान स कर्णो नावबुध्यते ।

[(L. 1) K4 द्वितीया तृतीयाया च (for the prior half) T2 चतुर्थं K4 पञ्चमी — (L 2) K4 [अ]ष्टमी — (L 3) K4 दशमी, T2 चैव (for चास्य) T2 तथैवैकादशीं नृपा — (L 4) K4 T2 शतसधान T2 बुध्यन K4 स कर्णोसीत्र युध्यत (for the posterior half)]

54 a) K8 M अवमृज्य; B D8 7 °धार्य, Dn1 T2 विनिधाय, D4 सवि°, D6 G1 अनुबध्य, T1 अवमृश्य, G2 8 °सज्य (for °धाय) K8 S (T8 missing) [अ]थ, V1 [अ]न्यान् (for [अ]न्याम्) — b) K1 2 D8 अनु(D8 °व)सृज्य, K8 °सृत्य; B (except B2) D8.7 समासृज्य, Da1 सस्तृंसृज्य (sic), Dn1 D2 अभिमंत्र्य, D1 समं सृज्य, D5 स#सृज्य; D6 S (T8 missing) अनुमंत्र्य (for °मृज्य) T1 स (for च) K8 D4 पाडव (D4 °व) V1 समासृजत पांडव — c) K8 Da1 D2 8 G1 अवाकिरन् — d) Ś2 K1 D2 दीप्यमानं. K4 समंतत ; Dn1 S (T8 missing) इवाग्नि(Dn1 °हि)भि (for सहस्रश). V1 B (except B5) Da1 D1 8 5 7 दीप्तास्यैरुरगैरिव.

55 a) T1 कर्णं — b) Ś K D4 व्यवधानं; G ज्याविधा(G1 °स्था)न (for ज्यावधान) — c) Ś2 नान्वबध्यत, K8 तान्नबुध्यत, T1.2 G M1 नाव(M1 °न्व)बु°

56 a) Dn1 S (T8 missing) संवार्य (for राधेय) — b) V1 B Da1 D1.8–5 7 प्राहनत्, Dn1 T2 G M प्रत्यघ्नन् (T2 °त्), D2 प्रतिघ्नन्; D6 ऽप्यहनत्, T1 प्रहसन् ; Bom. ed प्रनिघ्नन् (for प्रत्यहन्) Ś2 सविसाचिन , S (T8 missing) सव्यसाचिन — c) K1 चाधिधिक (sic), Dn1 D2 6.7 चाप्यधिक M1 8 (inf lin as in text) पार्थं, M2 4 पार्थ V1 B Da1 D1 8.5 चक्रेऽभ्यधिकमात्मानं — d) B (except B1) D8.7 स्व वीर्यं K8 प्रतिदर्शनं, Dn1 अतिदर्शयन्, D2 प्रत्य° D6 S (T8 missing) स्वय वीर्यं प्रदर्शयन्

57 a) K8 कृष्णार्जुनं, T1 कर्णोर्जुनं — b) G2 8 स्वस्वास्त्रेण (for कर्णा°) Ś2 Dn1 D7 च पीडितं, V1 B (except B1) Da1 D1. 8 5 T2 G2 8 M2–4 [अ]वपी°, D4 प्रपी, D6 T1 G1 निपी° (for [अ]भिपी°) — c) Ś K1 8 4 Dn1 D8 8 अभ्य(K8 °भ्या)सेति, D2 सत्य सेति (sic), D6 अन्यमिति, T1 G M1 युध्यस्वेति, T2 M2–4 युध्यस्वेति, Ca cites अभ्यस्य (as in text) D4 अभ्यसे(by corr °स्ये)ताम्रवीत्पार्थम् — d) D8 M2–4 मा तिष्ठ, Ca आतिष्ठ (as in text) Dn1 D2 [अ]स्त्र भजेति च, D6 T2 G2 M

अभ्यस्येत्यब्रवीत्पार्थमातिष्ठास्त्रमनुत्तमम् ॥ ५७
ततोऽन्यमग्निसदृशं शरं सर्पविषोपमम् ।
अश्मसारमयं दिव्यमनुमन्त्र्य धनंजयः ॥ ५८
रौद्रमस्त्रं समादाय क्षेप्तुकामः किरीटवान् ।
ततोऽग्रसन्मही चक्रं राधेयस्य महामृधे ॥ ५९
ग्रस्तचक्रस्तु राधेयः कोपादश्रूण्यवर्तयत् ।
सोऽब्रवीदर्जुनं चापि मुहूर्तं क्षम पाण्डव ॥ ६०
मध्ये चक्रमवग्रस्तं दृष्ट्वा दैवादिदं मम ।
पार्थ कापुरुषाचीर्णमभिसंधिं विवर्जय ॥ ६१
प्रकीर्णकेशे विमुखे ब्राह्मणे च कृताञ्जलौ ।
शरणागते न्यस्तशस्त्रे तथा व्यसनगेऽर्जुन ॥ ६२
अबाणे भ्रष्टकवचे भ्रष्टभग्नायुधे तथा ।

त्वं त(D6 तत्त)थेति च (D5 G3 वै), T1 G1 2 स्व तथैव च (for [अ]स्त्रमनुत्तमम्)

58 a) K3 यमाग्नि-, D5 G1 3 कालाग्नि- (for ऽन्यमग्नि-) Dn1 ततोग्निसदृशं घोरं — b) Ś1 K1.2 विषोत्तमं — c) K3 Dn1 D1 अस्यसा(K3 शा)रमय (sic), G2 अश्मसारमियं — d) B2 Dn1 D2 G1.3 अभिमंत्र्य B2 T1 2 G M परतप ; D8 धनंजये

59 a) K3 रौद्रास्त्रं (submetric), D2 रौद्रसर, D6 जैत्रमस्त्रं (for रौद्र°). K3 V1 B D G1 M समाधाय — b) Ś1 किरीटकान्; K4 °टिवान्; D2 परंतप., S (T3 missing) किरीटिने D8 क्षेप्तुकामे किरीटिनि — d) Ś1 धारयस्य (for राधे°). K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3–5 7.8 S (T3 missing) तदा नृप (K3 D3 °प); D2 6 महात्मनः (for °मृधे). — After 59, K4 Dn1 T2 ins

1130* ततोऽवतीर्य राधेयो रथादाशु समुद्यत ।
चक्रं भुजाभ्यामालम्ब्य समुत्क्षेप्तुमियेष स ।
सप्तद्वीपा वसुमती सशैलवनकानना ।
गीर्णचक्रा समुत्क्षिप्ता कर्णेन चतुरङ्गुलम् ।

[(L. 2) K4 समुत्क्षिप्तम् — (L. 4) K4 गिरिचक्रा; T2 शीर्ण° K4 समुत्क्षिप्ता]

60 a) G1.3 च (for तु) — b) K3 Dn1 D6 क्रोधाद्, T1 2 G1.3 M रोषाद् (for कोपाद्) B1 D1 4 G1 M4 [अ]वर्तयन्; D2 °र्तत; D8 [अ]पातयत् G2 मुहूर्तं कश्मलो भव — Dn1 D4 6 ins. after 60ab K4 after 60·

1131* अर्जुनं वीक्ष्य संरब्धमिदं वचनमब्रवीत् ।
भो भो पार्थ महेष्वास मुहूर्तं परिपालय ।

[(L 1) Om in K4. D4 सरथम् (for संरब्धम्) D4.6 इदमाह वचस्तदा — (L. 2) D4 om one भो K4 D6 प्रतिपालय]

K4 Dn1 D4 6 cont. V1 B2 3 5 ins after 60

1132* यावच्चक्रमिदं अस्तमुद्धरामि महीतलात् ।

[D6 सव्य (for यावच्) K4 मही-; D4 इम (for इद). V1 B2 3 5 भूम्याम् (for ग्रस्तम्) and धनजय (for महीतलात्)]
D4.6 cont. ·

1133* क्षत्रधर्ममवेक्षस्व कर्तुमर्हसि पाण्डव ।

[D6 शूर- (for क्षत्र-) and साधुवृत्तं च पांडव (for the posterior half).]

— Dn1 D6 om 60cd. D4 reads 60cd after 1134*. — c) V1 B (except B5) Da1 D1 3.5 7 S (T3 missing) अर्जुनं चाब्रवीत्कर्णो

61 D6 om 61 D3 repeats 61ab after 65. — a) K3.4 V1 B Da1 Dn1 D1.3–5 7 8 S (T3 missing) सव्य (Dn1 T2 °व्य-), D2 सत्यां (for मध्ये) K1 T2 इदं; V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 मही-; G1 अपि; G2 3 M1 मप, M2–4 मम (for अव-) — b) Ś1 दैवाधिकं; K1 देवा दिशं (for दैवादिदं) K3 अरिंदम (for इदं मम) D2 अभिवीक्ष्य विधेर्वशात् — Before 61cd, D2 ins. कर्ण उवाच — cd) D3 कापुरुषाचीर्णाम् Ś K1.2 अतिसंधिं, Da1 D1 5 अभिसंधिं, Ca °सांधिं (as in text). K3 V1 B (except B2) Dn1 D2 3.7 8 T1 2 G M1 2.4 विसर्जय; Da1 D1 5 च वर्जय K3 कर्म मा कुरु वीरहन् (for d) K4 पार्थ कापुरुषाचीर्णमर्ति संधिं विवर्जय — Dn1 T2 ins. after 61 D4 6 cont. after 1133*

1134* न त्वं कापुरुषाचीर्णं मार्गमास्थातुमर्हसि ।
ख्यातस्त्वमसि कौन्तेय विशिष्टो रणकर्मसु ।
विशिष्टतरमेव त्वं कर्तुमर्हसि पाण्डव ।

[(L. 1) Om in T2 D4.6 कापुरुषाभ्यस्त — (L 2) D6 श्रेष्ठस् (for ख्यातस्) D4 रणकर्मणि; D6 °मूर्धनि- — (L 3) D4 6 विशिष्टमेव(D4 °क)त्व कर्तुमिहा(D4 °म*)र्हसि धनजय]

62 B2 om. 62ab — a) Ś1 प्रकीर्णकेशे; D2 (before corr.) प्रकीर्णे केशे; Ca °र्णकेशे (as in text) D2 6 विकले, T1 विजयी, M1 विमले; M2–4 विरथे (for विमुखे). — b) Dn1 T2 [ऽ]थ; D3 om. (for च) B (B1 om.) D3.7 ब्रह्मवादिकृताजलौ; Da1 D1 2 5 6 T1 G M विकले (D2 6 T1 M3 [inf lin] °मुखे, G °रथे) ब्रह्मवादिनि — c) Hypermetric T2 शराहते (for शरणागते) V1 B (except B3) Da1 D1.2.5.7 याचमाने, D3 न्यस्तरूपे (for °शस्त्रे) — d) V1 B (except B3) Da1 D1.2.5 7 न्यस्तशस्त्रे तथैव च; Dn1 S (T3 missing) याच(Dn1 याच्य-; G2 धाव)माने तथार्जुन

63 a) D2 अबाण. D6 विकीर्णकवचे दीर्णे — b) K3 भ्रष्टे (for भ्रष्ट) S (T3 missing) -चक्रायुधे (for

न शूराः प्रहरन्त्याजौ न राज्ञे पार्थिवास्तथा ।
त्वं च शूरोऽसि कौन्तेय तस्मात्क्षम मुहूर्तकम् ॥ ६३
यावच्चक्रमिदं भूमेरुद्धरामि धनंजय ।
न मां रथस्थो भूमिष्ठमसज्जं हन्तुमर्हसि ।
न वासुदेवात्त्वत्तो वा पाण्डवेय बिभेम्यहम् ॥ ६४
त्वं हि क्षत्रियदायादो महाकुलविवर्धनः ।
स्मृत्वा धर्मोपदेशं त्वं मुहूर्तं क्षम पाण्डव ॥ ६५

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि षट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥

६७

संजय उवाच ।
अथाब्रवीद्वासुदेवो रथस्थो
राधेय दिष्ट्या स्मरसीह धर्मम् ।
प्रायेण नीचा व्यसनेषु मग्ना

-मग्ना°) — ^{d}) D4 न राज्ञोक्षत्रियास्तथा — For $63^{cd ef}$, V1 B Da1 Dn1 D1 3, 5–7 S (T3 missing) subst

1135* न विमुञ्चन्ति शस्त्राणि शूरा साधुव्रते स्थिता ।
त्वं च शूरसमो लोके साधुवृत्तश्च पाण्डव ।

[(L 1) T1, 2 G2, 3 M विमुच(M1 °च)ति हि शस्त्राणि (for the prior half) Da1 D1, 5, 6 सत्यव्रते — (L 2) G3 तु (for च) T2 शूरतपो; G3 M1 °तरो Da1 D1, 5 दक्षे (for साधु-) B2 D5 त्वं च शूरतम पार्थ त्रिषु लोकेषु विश्रुत, B5 त्वं च शूरोसि कौंतेय तस्मात्क्षम मुहूर्तकं (= 63^{cd})]
— K3 ins. after 63 V1 B2, 3 cont. after 1137*; B1, 2, 4 D S (T3 missing) after 1135*

1136* अभिज्ञो युद्धधर्माणां तस्मात्क्षम मम क्षणम् ।

[Da1 D1 युद्धमार्गाणां, D2 धर्मयुद्धानां, T1 ह्यसि धर्माणां, G2 युद्धकर्माणां G1, 3 मुहूर्तकं (for मम क्षणम्) B2 D5 साधुवृत्तश्च पाण्डव, B3 Dn1 D2, 4, 8 T2 वेदाताव मृधा(D4 °ध-, D8 °त, T2 °थे)द्भुत, T1 क्षण तस्मात्क्षमस्व च, G2, 3 मम तस्मात्क्षण क्षम; M तस्मात्क्षममधर्षण (for the posterior half).]
B2, 4 Dn1 D4, 6 T2 cont V1 B3, 5 cont. after 1135*

1137* दिव्यास्त्रविदमेयात्मा कार्तवीर्यसमो युधि ।
[D4 दिव्यायु(marg ध)विदमेयात्मा]

64 D4 om. 64^{ab} — ^{a}) K2 Da1 Dn1 D1 G2, 3 इमं (for इद) V1 भूम्याम्; Dn1 मस्तम् (for भूमेर्) — ^{b}) K1 उद्धचासि (sic), K3 उद्धरामो Dn1 महाभुज (for धनंजय) — ^{c}) D3 मा (for मां) D2 धारयस्थं (for मां रथस्थो) K3, 4 D2, 4(marg), 5, 8 T1 G1, 2 M1, 3, 4 भूमिस्थ, T2 भुविष्ठम् — ^{d}) B5 G अ(G2 वि)संज्ञ; Dn1 M2 विकलं, D2 मज्जत (sic), D4 ससमं, D8 संयुगे; M1, 3, 4 ससंज्ञ (for असज्ज) G2, 3 कर्तुम् (for हन्तुम्) K3 न संहर्तुमिहार्हसि, T1 न विसंहर्तुमर्हसि. — ^{e}) K4 वापि देवात् (for वासुदे°) — ^{f}) G1, 3 पांडवेभ्यो — After 64, B1, 3 ins.

1138* स्मृत्वा तु धर्मं शूराणां मुहूर्तं प्रतिपालय ।

65 D5 om 65 — ^{a}) K1 -दायादौ, K2 -दायदो — ^{b}) T2 महान् (for महा) D2 -विवर्धन — ^{c}) T1 श्रुत्वा (for स्मृत्वा) K3 D8 धर्मोपदेशांश्च, D2 °शं तु B3 Dn1 अतस्त्वां प्रब्रवीम्येष (B3 °नं); T1 G M श्रुत्वा कर्णोपदेशं च (G3 तं, M त्वं) — ^{d}) Dn1 मुहूर्तं प्रतिपालय — After 65, K3 ins

1139* यावत्करोमि धनुषं सज्जं मतिमतां वर ।

while D3 repeats 61^{ab} after 65

Colophon om. in K1 D5, T3 missing. — *Day of Karṇa's Generalship* Ś द्वितीये (Ś2 °य-) युद्धदिवसे — *Adhy name* Dn1 रथचक्रमसनं, D2 तक्षकात्मजक्षेप; T2 कर्णार्जुनयुद्धे नागास्त्रप्रयोग, M1 चक्रमज्जन — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 (*sec m.*) 80, B1 88, B3 T2 99, B4 91, Da1 100, D1 83, D4 70, T1 M1, 4 108, G1 106, G2, 3 M3, 3 107

67

☞ T3 is missing in this adhy (cf. v. l. 8. 60. 32)

1 B4 om. the ref. — ^{a}) V1 B D (except D2, 6) तम् (for अथ) S (T3 missing) महात्मा (for रथस्थो) — ^{b}) V1 दृष्ट्वा (for दिष्ट्या). — After 1^{ab}, S (T3 missing) ins

1140* धर्मे हि गृध्रा सततं हि पार्था-
स्तेभ्यस्ततो वृद्धिमसौ ददाति ।
धर्मोदपेता परिबद्धलोभा-
स्तस्माद्धता वै कुरवो विनाशिम् ।

[(L. 1) T1, 2 धर्मेण पार्था (T2 वृद्धा), G1 धर्मेभिषिक्ता, G2, 3 M1 धर्मे हि पार्था (G3 बद्धाः, M1 गृध्रा) T1 G2 बद्धास् (for पार्थास्). — (L. 2) T1, 2 G1 स्वसौ (for ततो). T1, 2 G2 वृत्ति(T2 °द्धि)मतो; G3 वृद्धिमसौ (for वृद्धि°). T2

निन्दन्ति दैवं कुकृतं न तत्तत् ॥ १
यद्द्रौपदीमेकवस्त्रां सभाया-
मानाय्य त्वं चैव सुयोधनश्च ।
दुःशासनः शकुनिः सौबलश्च
न ते कर्ण प्रत्यभात्तत्र धर्मः ॥ २
यदा सभायां कौन्तेयमनक्षज्ञं युधिष्ठिरम् ।
अक्षज्ञः शकुनिर्जेता तदा धर्मः क्व ते गतः ॥ ३
यदा रजस्वलां कृष्णां दुःशासनवशे स्थिताम् ।

ददासि (for °ति) — (L 3) G1.3 परिपथिनस्ते, M2–4 °वधलोभास् (for °वद्धलोभास्) (L. 4) M1 गतो (for गता)] — c) B1 प्रायेषु, G2.3 महत्सु (for प्रायेण) G1.2 चापि (for नीचा). B2 D6 G1 व्यसने निमग्ना; D2 व्यसनेषु सक्ता (for °नेषु मग्ना) — d) Ś1 (marg as in text) K2 निन्दंति (for निन्दन्ति) B1–4 Da1 D1.3–5, 7 धर्मं; B5 Dn1 देवं (for दैवं). Ś2 तत्त्वं; K3 तत्र तत्; V1 B Da1 Dn1 D3–5, 7 तु त्वं; D1.2 तु स्वयं (for तत्तत्) D6 S (T3 missing) निंदंति दैवं (M1 °वा) न तु, (G2 तु न) दुष्कृतं त्वं (G1 त्वं; G2 त्वकं; G3 स्वयं)

2 a) Da1 D1.5 एकवस्त्रा D6 कृष्णां यदाकर्षयदेकवस्त्रां सभायां (hypermetric), S (T3 missing) कृष्णां सभां (T2 °भाया) कर्ण यदेकवस्त्रां — b) Ś2 आनाययस, K3 अनोय (for आनाय्य) B Dn1 D3.6 आनीतवांस्त्वं (B1.4 Dn1 D3 °नाययेस्त्वं; B2.3.5 °नायियास्त्वं, D5 °नयित्वा त्वं) च सुयोधनश्च — c) D2 दु शासनिः D6 दु शासन सौबलश्चैव न त्वं — d) D2 स्मृतस् (for प्रत्यभात्) K3 तत कर्ण प्रत्यभ्यत्तव धर्मं (sic), D6 T2 G1.3 M धर्मस्तदा ते रुचितो न (D6 °तोय) कस्मात्, T1 धर्मस्तदा क्व गतस्ते तदासात्; G2 धर्मस्तदा क्व गतो वै न कस्मात्.

3 a) Dn1 T2 राजानम् (for कौन्तेयम्) — b) B1 अनस्कज्ञं — After 3ab, G2.3 ins .

1141* कैतवात्सौबलोऽजैषीद्दयालुं सर्वजन्तुषु ।

— c) B2 D4 अजैषीत् (for अक्षज्ञ) D3 वेत्ता (for जेता) B3.5 Dn1 D5 अजैषीच्छकुनिर्जानात् (B5 °जानन्, D6 °ज्ञात्वा). T1 G1.3 M अजमीढकुले जातं; T2 आनीय जीवितांताय; G2 आनीय जितवन्तो वै. — d) K4 कुतो (for क्व ते) K3 V1 B D S (T3 missing) क्व ते (K4 द्यूते; G2 कुतो) धर्मस्तदा (D1.5 °था) गत.. — After 3, T1 M ins 1145*. On the other hand, K3 V1 B1–4 Da1 D1–4, 6–8 T2 G1 ins after 3 Dn1 after 1144* D5 G2 after line 1 of 1145* T1 G3 M after 1145*

1142* यद्भीमसेनं सर्पैश्च विषयुक्तैश्च भोजनैः ।
आचरस्त्वन्मते राजा क्व ते धर्मस्तदा गत ।

[(L 1) K3 सात्यर्थे (sic) (for सर्पैश्च) G3 भीमसेन च सर्पैश्च (for the prior half). D6 विषमुक्तैश्, S (T3 missing) °दिग्धैश् (for °युक्तैश्) Da1 D1.5 तु (for च). B4 भोजन; D3 मोदकै (for भोजनै) — (L. 2) D1.5 विकृत, D3 धिकृत (for त्वन्मते) K3 अशरद्विकृते राजन्, B2 आच-रन्मन्यते राजा, D2 आचिन्वन्क ते राजन् (submetric), S (T3 missing) आरभ(T1 M1 °रेभे, G1.2 °रमे, G3 °रोहे)त्वन्मुखो (M2–4 °न्मते) राजा (for the prior half) Da1 कृते (for क्व ते)]

— After the above, K3 D3.8 cont. 1144*
V1 B1.3.4 Da1 Dn1 D1.5–7 T1.2 G1 M1 cont after 1142* B2 ins. after 5 B5 D4 after 1144* G2.3 after 3.

1143* यद्वारणावते पार्थान्सुप्ताञ्जतुगृहे तदा ।
आदीपयस्त्व राधेय क्व ते धर्मस्तदा गत ।

[(L. 1) Da1 D1.5 तथा, D4 T2 G2.3 M1 पुरा, G1 पुन (for तदा) D6 सुप्ताञ्जतुकागृहे (submetric) (for the posterior half) — After line 1, G2 ins 1146* G2 M1 om line 2 — (L. 2) V1 B1.3.4 Da1 D1.4–7 आदीपयसि (V1 °ति) (for °यस्त्व) G1.3 हतुकामास्तदा यूय (for the prior half) T1 पुरोचनमुखेनैव दग्धुमैच्छत्सुयोधन]

V1 B1.3.4 Da1 D1.5.7 T2 G1 cont. K3 D3.8 cont. after 1142* B5 ins after 5 D4 after 4

1144* वनवासे व्यतीते च कर्ण वर्षे त्रयोदशे ।
न प्रयच्छसि यद्राज्यं क्व ते धर्मस्तदा गत ।

[(L 1) K3 [ऽ]त्यतीते (for व्य°) K3 D4 T2 तु (for च) B4 वनवासव्यतीतायां (for the prior half) V1 B1.3–5 Da1 D1.3.4.7.8 transp कर्ण and वर्षे B5 चतुर्दशे K3 वर्षैकश्च तदा गत (for posterior half) — (L. 2) V1 B5 D7.8 प्रा(V1 प्र)यच्छत (for प्रयच्छसि)]

— After the above, B5 D4 cont 1143*, T2 reads 5cd, and G1 cont. 1146*.

4 K3 V1 B2 D2.6.8 T1.2 G1.3 M om. 4 G2 om. 4ab — a) Ś2 (sup lin as in text) तदा (for यदा) — b) K1 दु शासनवशं गता — c) K4 D4 प्राहसत् K1 Dn1 कर्ण — After 4, D4 ins 1144* On the other hand, B1.3–5 Da1 Dn1 D1.3.5.7 G2 ins. after 4 V1 D3 cont. after 1144* B2 after 1142* T1 M ins after 3 T2 after 5cd G3 cont after 1143*.

1145* यदनार्यैः पुरा कृष्णां क्लिश्यमानामनागसम् ।
विनष्टाः पाण्डवाः कृष्णे शाश्वतं नरकं गताः ।
पतिमन्यं वृणीष्वेति वदस्त्वं गजगामिनीम् ।
उपप्रेक्षसि राधेय क्व ते धर्मस्तदा गत ।

[(L. 1) V1 D3 यदा नागपुरे कृष्णां, B1.4.5 Da1 D1.3.5.7

सभायां प्राहसः कर्ण क्व ते धर्मस्तदा गतः ॥ ४
राज्यलुब्धः पुनः कर्ण समाह्वयसि पाण्डवम् ।
गान्धारराजमाश्रित्य क्व ते धर्मस्तदा गतः ॥ ५

एवमुक्ते तु राधेये वासुदेवेन पाण्डवम् ।
मन्युरभ्याविशत्तीव्रः स्मृत्वा तत्तद्धनंजयम् ॥ ६
तस्य क्रोधेन सर्वेभ्यः स्रोतोभ्यस्तेजसोऽर्चिषः ।

यदा(B1 4 Da1 D7 °द)नारी पुरे कृष्णां (D1 °ष्णा), T1 G2 8 M पुरा नीता यदा भीता, T2 आनीयता यदा कृष्णा (for the prior half) B2 वार्यमाणाम्, T1 G2 8 M कृष्यमाणाम् (for क्लिश्यमानाम्) Da1 T1 2 G2 8 M अनागसीं (Da1 °सा) — After line 1, Dn1 D7 read line 4, repeating it in its prope place, while D5 G2 ins 1142* after line 1 T1 2 G3 M om lines 2–3 — (L 3) D8 गजगामिनी — (L 4) V1 Dn1 (first time) T2 उपप्रेक्ष्यसि, D8 वृथा प्रेक्षसि, T1 उपप्रेक्षच, G2 M1 °प्रेक्षश्च, G8 °प्रेक्ष्य च, M2–4 °प्रेक्षी च (for °प्रेक्षसि) B2 उपप्रेक्षितवांस्त्व हि (for the prior half)]

— After the above, T1 G8 M ins 1142*

5 K8 B1 D2 6 8 T1 G M om 5^{ab} — ^{b}) V1 B2 8 Dn1 पांडवान् — T2 reads 5^{cd} after 1143* — ^{c}) T2 यदा शकुनिमाश्रित्य — After 5, B2 ins 1143* and B5 ins 1144* On the other hand, V1 B3. 4 Da1 Dn1 D1 5–5 7 8 T2 ins after 5 K8 G1 cont. after 1144* B1 after 1145* B2 5 D6 T1 M1 after 1143* D2 M2 8 after 1142* G2 after line 1 of 1143*

1146* यदाभिमन्युं बहवो युद्धे जघ्नुर्महारथा ।
परिवार्य रणे बालं क्व ते धर्मस्तदा गत ।

[(D2 om line 1 — (L 1) B2 D6 अभिमन्यु यदा बाल (for the prior half) B2 D6 परिवार्य, D8 T1. 2 G1 2 M1–3 युधि जघ्नु(T1 °ग्मु)र् (for युद्धे जघ्नुर्) — (L 2) K8 T1 तु (T1 च) राधेय, D1 T2 G1 2 M1–3 बाल राधेय (hypermetric) (for रणे बाल) B2 D6 विरथ चक्रुराक्रदे; D2 8 आवार्य बाल राधेय (for the prior half)]

Dn1 T2 cont

1147* यद्येष धर्मस्तत्र न विद्यते हि
किं सर्वथा तालुविशोषणेन।
अद्यैव धर्माणि विधत्स्व सूत
तथापि नैवाद्य विमोक्ष्यसे त्वम्।
नलो ह्यक्षैर्निर्जित पुष्करेण
पुनर्यथा राज्यमवाप वीर्यात्।
प्राप्तास्तथा पाण्डवा बाहुवीर्यात्
स्सर्वे समस्ता परिवृत्तलोभा ।
निहत्य शत्रून्समरे प्रवृद्धा-
न्ससोमका राज्यमवाप्नुयुस्ते।
तथा गता धार्तराष्ट्रा विनाशं
धर्माभिगुप्तै सतत नृसिंहै ।

[(L. 1) Dn1 यद्येप (for यद्येष) — Dn1 om lines 3–6 — (L 7) T2 पार्थस्तथा पाडवाना हि वीर्यात् — (L 8) T2 लप्स्येत राज्य पुनरेव कर्ण — (L 9) T2 निपात्य (for निहत्य) T2 प्रबुद्धान् (for प्रवृ°) — (L 12) T2 सुलभ (for सतत)]

Dn1 T2 cont. M2 cont after 1146*

संजय उवाच ।

1148* एवमुक्तस्तदा कर्णो वासुदेवेन भारत ।
लज्जयावनतो भूत्वा नोत्तरं किंचिदुक्तवान्।
क्रोधात्प्रस्फुरमाणौष्ठो धनुरुद्यम्य भारत ।
योधयामास वै पार्थं महावेगपराक्रम ।
ततोऽब्रवीद्वासुदेव फल्गुन पुरुषर्षभम्।
दिव्यास्त्रेणैव निर्भिद्य पातयस्व महाबल।

[T2 M2 om. the ref. M1 om line 1 — (L 2) T2 अब्रवीत् (for उक्तवान्) — (L 3) T2 प्रस्फुरमाणोष्ठो Dn1 भारत· — (L. 5) T2 M2 फाल्गुन — M2 om. line 6]

6 Before 6, Ś K V1 B2 4 Da1 D1 8–7 ins संजय उवाच D8 reads 6 twice. — ^{a}) M उच्यति (for उक्ते तु) B2 D6 (second time) अथैवमुच्यमानोपि (D6 °नो वै), Dn1 T2 एवमुक्तस्तु देवेन — ^{b}) D8 वासुदेवे तु Ś K1 2 4 भारत, B2 D6 (second time) सूतज (for पाण्डवम्) Dn1 T2 क्रोधमागात्तदार्जुन· — ^{c}) Dn1 मन्युम् V1 अथाविशत्, D2 4 अत्य(D4 °त्या)नि°; D6 (first time) अप्य° (for अभ्या°) K8 B4 तीव्र, B3. 5 Dn1 D6 (first time) T1 G2 8 M घोर, D4 तूर्णं (for तीव्र°) B2 D6 (second time) क्रोधं परममास्थे, T2 G1 त (G1 स)मन्युराविशद्घोरं — ^{d}) Da1 D4 श्रुत्वा (for स्मृत्वा) K1 V1 B1 तत्तु; D2 चैव, D6 (first time) तेन; D6 (second time) तत्र (for तत्तद्) B1 2 Dn1 D3 M1 धनजय K8 D8 स्मृत्वा तत्रा(D8 °त्त)स्य किल्बिषं — After 6, V1 reads 8^{cd}

7 D2 om (hapl) 7^{a}–8^{b} — ^{a}) K4 ततो; G2. 8 तदा (for तस्य) V1 B1 Dn1 S (T8 missing) क्रुद्धस्य (for क्रोधेन) Cv as in text — ^{b}) K1 प्रेतोभ्यस् (sic), K2 स्रोते°, B1 श्रोत्रे°, B4 Da1 D1 4 5 8 श्रोतो(D4 °ते)भ्यस्, D6 चांगे°, T2 गात्रे°, Ca.c स्रोतो° (as in text) V1 तु ततोर्चिष , D8 तमसो°, S (T8 missing) पावका° (for तेजसो°) Cv as in text. — ^{c}) K8

प्रादुरासन्महाराज तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ७
तं समीक्ष्य ततः कर्णो ब्रह्मास्त्रेण धनंजयम् ।
अभ्यवर्षत्पुनर्यत्नमकरोद्रथसर्जने ।
तदस्त्रमस्त्रेणावार्य प्रजहारास्य पाण्डवः ॥ ८
ततोऽन्यदस्त्रं कौन्तेयो दयितं जातवेदसः ।
मुमोच कर्णमुद्दिश्य तत्प्रजज्वाल वै भृशम् ॥ ९
वारुणेन ततः कर्णः शमयामास पावकम् ।
जीमूतैश्च दिशः सर्वाश्चक्रे तिमिरदुर्दिनाः ॥ १०
पाण्डवेयस्त्वसंभ्रान्तो वायव्यास्त्रेण वीर्यवान् ।
अपोवाह तदाभ्राणि राधेयस्य प्रपश्यतः ॥ ११
तं हस्तिकक्ष्याप्रवरं च बाणैः
सुवर्णमुक्तामणिवज्रमृष्टम् ।

V1 B D (D2 om) S (T3 missing) तदा (T1 2 G M °तो) राजंस् (for महाराज)

8 D2 om 8[ab] (of v l 7) T2 reads 8[abcd] twice — [a]) V1 B1 3 Da1 Dn1 D1 3 5 7 8 T2 (first time) तत्, B5 T1 2 (second time) G M स (for त) D6 G1 पुन (for तत) T1 2 (second time) G2 3 M कर्णं (for कर्णो) — [b]) B2 धनजय S (T3 missing, T2 second time) प्रसह्यास्त्रैर्ध(T2 °स्त्र ध)नजय (G3 °य) — V1 reads 8[cd] after 6. — [c]) D2 प्रकर्पं-तं (for अभ्यवर्षत्) T1 2 (second time) G2 M2-4 ववर्ष कर्णोपि तदा, G1 3 ववर्ष शरवर्षाणि, M1 ववर्ष तस्य यज्ञाश्च (sic) — [d]) M1 नाकरोद् (for अक°) K1-3 रथ-मज्जने, K4 V1 B (except B3) Dn1 D3 4 6-8 T2 (first time) M1 °सज्जने (K4 °ते), Da1 D1 5 °सत्तमे (for °सर्जने) T1 2 (second time) G2 M2-4 पार्थबाणसमाहत, G1 3 जिघांसु सूतजं तदा — After 8[cd], N T2 ins

1149* ब्रह्मास्त्रेणैव त पार्थो ववर्ष शरवृष्टिभि ।
[Ś K1.2 4 D8 च (for [ए]व) K3 राजेंद्र (for त पार्थो)]
while G1 3 ins after 8[cd]

1150* कर्णश्चापि ततो राजन्क्रोधरक्तान्तलोचन ।
[G3 तदा (for ततो)]

— B2 om. 8[ef] — [e]) B5 ततोस्त्रम् (for तदस्त्रम्) V1 B1.4 D3 6 7 S (T3 missing) अस्त्रमस्त्रे(G3 °मन्त्रे)ण संवार्य — [f]) K3 प्रहरस्व, Da1 D1 5 प्रहुहार (sic), T2 प्रजहासे (for °हार) K3 [आ]शु, B5 Dn1 D6 8 T1 2 G2 3 M च (for [अ]स्य) K3 T1 2 G2 3 M पाडवं (K3 °व) G1 प्रत्यमित्रमयोधयत्

9 [a]) Ś K1 2 B1 G2 [ऽ]न्यम्, B3 [ऽ]स्त्रम् (for ऽन्यद्) K4 D8 कौंतेय — [b]) D6 ज्वलित (for दयित) B5 D1 5 जातवेदसं — [c]) K1 2 4 D1 M1 आदिश्य (K1 °त्य, K4 °स्य) (for उद्दिश्य) — [d]) K3 तच्च प्रज्वाल, V1 damaged (for तत्प्रज°) V1 B1 damaged, B2 5 D6 खे तदा, B3 वैद्युतं, Dn1 D2 S (T3 missing) तेजसा (for वै भृशम्)

10 [a]) D2 तदा (for तत) K3 कर्ण — [b]) K3 Da1 D5 शा(K3 स)मयामास (for शम°) K4 D8 पाडव (for पावकम्) — [c]) D2 तत (for दिश) T2 जीमूतेन तत सर्वाश् — [d]) K1 Da1 D1 5 6 दुर्दिनं (K1 °न) (for -दुर्दिना) D2 दिशश्चक्रे तमोवृता, S (T3 missing) चक्रे वीर (T1 दिशश्चक्रे) सुदुर्दिन

11 [a]) D6 स, T2 G M [अ]पि (for तु) — [b]) T1 M सूर्यवत्, G1 लाघवात्, G2 3 तूलवत् (for वीर्यवान्) — [c]) K3 4 D3 त(K3 य)दभ्राणि, B1 Da1 D1 5 तदा-(D5 °द)स्त्राणि, D2 महास्त्राणि, T1 2 G ततोस्त्राणि (for तदाभ्राणि) — [d]) B1 damaged Dn1 lacuna, S (except T2, T3 missing) महात्मन (for प्रपश्यत). — After 11, K4 V1 B D (except D2 3) T2 ins a passage given in App I (No 42)

On the other hand, T1 G M ins after 11 T2 after App I (No 42)

1151* तत्राद्भुतं भारत सूतपुत्र-
श्चक्रे चक्रे भूमिमनुप्रविष्टे।
यद्योधयत्पाण्डवमुग्रवेगं
विव्याध चैन दशभि पृषत्कै ।
ततोऽतिविद्धो भरतप्रवीर [5]
कर्णेन राजन्समरेऽर्जुनस्तु ।
बभूव कोपेन भृश प्रदीप्तो
घृतावसिक्त सदसीव वह्नि ।

[(L 1) T2 तदद्भुत, M2-4 ततो° (for तत्रा°) — (L 2) G3 चक्रे चचक्रे T1 च वै (for the second चक्रे) T2 भूमितल प्रविष्टे — (L 3) T2 उग्रवीर्य, M1 °हेल (for °वेग) — (L 5) T2 [ऽ]भिविद्धो, G1 3 प्रविद्धो (for ऽति°) — (L 6) T1 G2 च (for तु)]

12 [a]) K3 तद् (for तं) Ś1 K1 3 V1 B D हस्तिकक्षाप्र(D7 °त्र)वरं V1 च हस्तं, B1 D3.4 विहस्त; B2 बृहत (sic), B3-5 बृहत, Dn1 T2 च केतुं, D2 च बाण, D6 वहत, D7 विशस्तं, T1 G M हि केतु (for च बाणै). — [b]) K1 4 B1 -वज्रसृष्टं, K3 °अष्ट, V1 B1-3.5 D1-4 7 °पृष्ठ; Da1 D1 5 6 S (T3 missing) °जुष्टं (Da1 °ष्टु), Dn1 °पृष्ट; D3 -वर्जकल्पं (for -वज्रमृष्टम्) — [c]) Ś K1 2 4 काले (for काल-) K3 कात प्रयत्नोत्तमसिल्पगत्तै ; V1 B D3 4 7 T2 ज्ञानप्रकर्षो(T2 °दीप्तो)त्तमशिल्प(B5 °लिप)यत्नै ,

कालप्रयत्नोत्तमशिल्पियत्नैः
कृतं सुरूपं वितमस्कमुच्चैः ॥ १२
ऊर्जस्करं तव सैन्यस्य नित्य-
ममित्रवित्रासनमीड्यरूपम् ।
विख्यातमादित्यसमस्य लोके
त्विषा समं पावकभानुचन्द्रैः ॥ १३
ततः क्षुरेणाधिरथेः किरीटी
सुवर्णपुङ्खेन शितेन यत्तः ।
श्रिया ज्वलन्तं ध्वजमुन्ममाथ
महारथस्याधिरथेर्महात्मा ॥ १४

यशश्च धर्मश्च जयश्च मारिष
प्रियाणि सर्वाणि च तेन केतुना ।
तदा कुरूणां हृदयानि चापत-
न्बभूव हाहेति च निस्वनो महान् ॥ १५
अथ त्वरन्कर्णवधाय पाण्डवो
महेन्द्रवज्रानलदण्डसंनिभम् ।
आदत्त पार्थोऽञ्जलिकं निषङ्गा-
त्सहस्ररश्मेरिव रश्मिमुत्तमम् ॥ १६
मर्मच्छिदं शोणितमांसदिग्धं
वैश्वानरार्कप्रतिमं महार्हम् ।

Da1 D1.5 ज्ञानप्रयत्नोत्तमशिल्पियत्नै , Dn1 D6 ज्ञानप्रकर्षोत्तम शिल्पियुक्तै (D6 वृत्ते); D2 काले प्रयत्नोत्तमशिल्पमुख्यै , T1 G काले (G8 कला) प्रकृष्टोत्तमशिल्पि(G1 °ल्प)यत्नै , M कालप्रकर्षोत्तमशिल्पि(M1 °ल्प)यत्नै — d) K8 कृष्ण, G2 कृत्त ; G8 कृत (for कृतं). Ś1 K1 2 4 Da1 D1 5 G2.8 स्वरूपं B5 उग्र K1 5 V1 विमनस्कमुच्चै , B1 2 4 Dn1 D3 4 6 7 8 S (T8 missing) तपनीयचित्र (B1 °पत्र; G1 °चित्रै), D8 विगताधकार (for वितमस्कमुच्चै)

13 a) K8 D8 यशस्कर, K4 ऊर्जस्फुरं , B8 D7 °स्वरं, Dn1 जयास्पद, D2 यर्जस्वरं (sic) (for ऊर्जस्कर) S (T8 missing) ऊर्ज(T2 यश , M1 ओज)स्कर ते सततं बलस्य — b) D2 वित्राशनिम् (for °सनम्) D2 इन्द्र-रूप, D4 अग्नि°, D6 भीम° (for ईड्य°) T1 द्विषत्सैन्यासाद-समुग्ररूपं, T2 द्विषत्सैन्य त्रासन भीमरूप, G1 M द्विषत्-सैन्यवित्रासनभीमरूप; G2 8 द्विषत्सेनाबाधन भीमरूपं — c) K1 G आदित्यसुतस्य, K8 D4 °समं च; D8 °सम हि, T2 °करस्य (for °समस्य) D8 लोक, T2 om. (for लोके) — d) B1.3 4 D1 6 7 समस्त्विष, T1 त्विष सम, T2 यथासम (for त्विषा सम) K8 पावकदीप्तियुक्तं (for °भानुचन्द्रै)

14 a) T2 G [अ]तिरथे (for [आ]धि°) K3 V1 B5 Da1 D1 2 5 8 S (T8 missing) महात्मा (for किरीटी) B1-4 D4 7 तत क्षुरप्रेण सुसंशितेन; Dn1 D3 तत क्षुरप्रेण सुशासि(D3 सुतसंशि)तेन (sic), D6 तत क्षुरेण प्रसुस-शितेन — b) Ś1 K1 4 शरेण यत्त (K1 °तु); K8 B5 Da1 D1 सितेन यत्त (K3 °स्मात्), B1-4 Dn1 D3 4 6 7 हुताग्नि(D6 °शा)वर्चसा (for शितेन यत्त) D2 यत्नात्, D3 युक्त , T1 G3 यत्न , T2 यत्नत (for यत्त) — c) K2 ज्वलत्त (sic) T1 G2 3 भृशम् (for ध्वजम्) — d) T1 ध्वज (for महा) Ś1 K2 lacuna, G [अ]तिरथे (G3 °थ) (for [आ]धि°) K3 V1 B D S (T8 missing) किरीटी (for महात्मा) K4 महारथस्याधेर्महामहात्मा (sic)

15 Ś1 K2 om 15ab — a) Dn1 T1 M1 दर्पश्च; T2 G2 M3-4 दर्पं, G1 3 गर्वं (for धर्मश्च) B3 यशश्च, D3 श्रियश्च, T1 जलं, T2 G M बलं (for जयश्च) K4 Dn1 जय(Dn1 तथा)प्रियाणि, B2 D6 तथा जयोपि (for जयश्च मारिष) — b) Dn1 सर्वाणि, T1 श्रयाणि (for प्रियाणि) Dn1 कार्याणि (for सर्वाणि) D6 येन (for तेन) — c) V1 B1 शोक; B2 5 समं, B3 4 Da1 Dn1 D1 3-5 7 8 साकं, D6 शोक , T1 भृश, T2 हृतं, G1 M द्रुत, G2 3 ध्रुव (for तदा) D6 हृदये विवेश (for °यानि चापतन्) Dn1 D3 T2 G1 M1 2 4 [अ]पतद् — d) Some MSS नि स्वनो — After 15, K4 Dn1 S (T8 missing) ins.

1152* दृष्ट्वा ध्वज त पतित पृथिव्या
कुरुप्रवीरेण निकृत्तमाशु ।
नाशंसिरे सूतपुत्रस्य सर्वे
जयं जना भारत ये त्वदीया ।

[(L 1) K4 Dn1 दृष्ट्वा ध्वज पातितमाशुकारिणा (K4 °कर्णिना) — (L. 2) K4 निकृत्तम् K4 Dn1 आहवे (for आशु) — (L 3) T2 M1 4 शशंसिरे — (L 4) T1 परानयं (for (for जय जना) K4 Dn1 G2 3 तदा (for जना).]

16 T1 2 G M om 16a — a) Dn1 -वधौ (for वधाय) Dn1 om from पाण्डवो up to शोणितमांस (in 17a) V1 B1 4 5 Da1 D1.3 5 7 पार्थो; B2 घोरं (for पाण्डवो) — b) V1 Da1 D1 महेन्द्रवज्राशनि ; B2 3.5 D4 6 °प्रांतक- ; D8 °प्रायुध- (for °प्रानल-) Da1 D1 5 -सनिभ° (D5 °भ) D2 महेन्द्रदत्तासनिसनिभ महत्, S (T8 missing) ततो महेन्द्राशनिसंनिकाश — c) D3 पार्थांजलिकं, G1 2 पार्थोज्वलिक (G2 °त) — d) T2 G M एक (for उत्तमम्) T1 सहस्ररश्मिप्रतिमानकोप

17 a) Dn1 om up to शोणितमांस (of v 1-16) S (T8 missing) म(T1 व)र्मच्छिदं बाणवर सुपुंख — b)

780 I 41 B 41 नराश्वनागासुहरं त्र्यरत्निं
षड्वाजमञ्जोगतिमुग्रवेगम् ॥ १७
सहस्रनेत्राशनितुल्यतेजसं
समानक्रव्यादमिवातिदुःसहम् ।
पिनाकनारायणचक्रसंनिभं
भयंकरं प्राणभृतां विनाशनम् ॥ १८

युक्त्वा महास्त्रेण परेण मन्त्रवि-
द्विकृष्य गाण्डीवमुवाच सस्वनम् ।
अयं महास्त्रोऽप्रतिमो धृतः शरः
शरीरभिच्चासुहरश्च दुर्हृदः ॥ १९
तपोऽस्ति तप्तं गुरवश्च तोषिता
मया यदिष्टं सुहृदां तथा श्रुतम् ।

B2 Da1 D1 5 महास्त्र, D6 S (T3 missing) ज्वलत (for महार्हम्) — c) B2 रथाश्व- (for नराश्व-) D3 -नागासुहरिं K3 (by corr) अरिघ्न, V1 D4 6 सुघोर, B3 3 D7 त्र्यरत्नि, S (T3 missing) प्रदीप्त (for त्र्यरत्निं) — d) K3 षड्वागम्, V1 D4 अघृष्यम्, B3 षड्सुपत्रम्; D6 आकृष्टम्, D7 षड्भ्राजम्, T1 वशार्हम्, T2 G M वरार्हम्, Cn षड्वाजम् (as in text) K4 पुंजोगतिम् (sic), Ca अञ्जो° (as in text) B5 उग्ररूप (for °वेगम्)

18 a) K3 तुल्यतेज, B2 3 5 Dn1 °वीर्य, D6 -वज्रतुल्य, T1 2 G2 3 M तुल्यनिस्वन, G2 °नादं (for °तेजस) — b) K3 V1 B1 4 Da1 D1-5 7 निशासु क्रव्यादम् (D4 °त्तम्); D3 T1 G M यमाननं व्यात्तम् (T1 व्यक्तम्) (for समानक्रव्यादम्) Da1 D1 4 5 अतीव (D4 इवाशु-) दु सहं, T1 इवास्त्रदुष्प्रहं (for °तिदु सहम्) B2 3 5 Dn1 D6 काला(B3 हुता)नलं व्यात्तमिवातिघोर, T2 यमाननं व्यात्तविषाहिदु सह — c) M1 -शक्र- (for -चक्र) T1 G1 2 -दु सहं (for संनिभ) — d) G1 प्राणवता G2 हि नाशन (for विना°) — After 18, S (T3 missing) ins

1153* सुरेन्द्रसेनापतिशक्तिसंनिभम् ।

S (T3 missing) cont K4 Dn1 ins. after 18

1154* जग्राह पार्थस्तमतिप्रहृष्टो
यो देवसंघैरपि दुर्निवार्य ।
संपूजितो य सतत महात्मा
देवासुरान्यो विजयेन्महेषु ।
य वै प्रकृष्ट प्रसमीक्ष्य युद्धे
चचाल सर्व सचराचर जगत् ।
स्वस्ति जगत्स्यादपय प्रचुक्रुशु-
स्तमुद्यत प्रेक्ष्य महाहवेषुम् ।
ततस्तु स वै शरमप्रमेय
गाण्डीवधन्वा धनुषि न्ययोजयत् ।

[(L. 1) K4 सशरेण हृष्टो, Dn1 सशर प्रहृष्टो, M तमतिप्र° (for ग्रमतिप्र°) — Lines 2–4 partly damaged in M3 — (L. 2) M3 यद् (for यो) T1 2 G2 3 M2 4 दुर्निवार° — (L. 3) T1 G2 महात्मना — (L. 4) K4 T1 2 G M1 3 4 देवासुराणा न जये महेषु (K4 M4 °षु, T1 °षु, T2 °पुमि) — (L. 5) K4 Dn1 त (for य) Dn1 प्रदृष्ट, Bom ed प्रमृष्ट (for प्रकृष्ट) — (L. 6) G1 ससुरासुर, Bom ed च चरा° (for सचराचर) — T2 om lines 7–8 (L. 7) K4 स्वस्तिर्जगत्यास्त्वृषय प्रचक्रुशुस्, T1 कृत्स्न जगद्भय मोहित तदा, G1 यमप्रमेय ऋषयो वदति, G2 3 कृत्स्न जगत्स्वस्त्यृषयो हि (G3 °योभि) चक्रुशु, M1 कृत्स्नस्य जगतो महर्षयो स्वस्ति इत्यृषयो हि चक्रुशु, (sic), M2–4 महर्षयो जगत स्वस्ति चक्रुश् — (L. 8) K4 तमुद्यत प्रेक्ष्य महामहेषु, T1 G M तमुद्यत (T1 तमुद्गृत, M2–4 समुद्यत) दृश्य महात्मनेषु — (L. 9) K4 सुसंधित (for तु स वै)]

19 M1 3 partly damaged — a) K1 युक्त्या, K4 D1 युक्ता, D4 युक्त, G1 युक्त्वा (for युक्त्वा) G3 वरास्त्रेण (for महा°) D4 च तेन; T2 G M2–4 वरेण (for परेण) K3 V1 B3 4 D7 चा(B3 वा)स्त्रविद्, B1 D2 3 चास्त्र (D2 °स्त्र), Dn1 D3 चाप, D3 चाशु, T1 2 G M मन्त्रैर् (for मन्त्रविद्) — b) Ś1 विकृष्य, Ś1 K1 2 4 विकम्प्य, D4 विस्फार्य (for विकृष्य) D5 गांजीवम्; M1 पाण्डवम् (for गाण्डीवम्) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 M1 सस्वर, D2 M2–4 सस्वर, T1 2 G2 3 सुस्वर; G1 पार्थं (for सस्वनम्) — c) Ś1 K2 मयास्त्रोप्रतिवो, K1 मयास्त्रो प्रतिमो, B2–5 Da1 D1 6 8 T1 G M महास्त्रप्रतिमो, Dn1 T2 महास्त्र (T2 °स्त्र) प्रहितो, D2 ममास्त्रोप्रतिमो K3 V1 B1–3 D2 8 T1 G2 M3 4 [ऽ]स्तु मे, Da1 D1 5 [ऽ]स्तु से, T2 स्तुवन् (for धृत) Dn1 D6 महाश(Dn1 °स)र; G1 3 शरोत्तम, M1 मेश्वर (for धृत शर) K1 घरत्र (sic), K4 अय महास्त्रो प्रतियातु मे शर, B1 D3 4 7 अयं महास्त्र प्रतिमोत्तमे शर — d) K2 4 शरीर(K4 °रि)भित्, K3 शरीरिणा, V1 B1 3–5 Dn1 D3 6–8 T2 G1 2 M शरीरहृच्च, Da1 D1 5 °कृन्; D2 °भृष, D4 शरीरारी (sic), T1 शरीर*, G2 शरीरिभिन्न् G3 M1 श्चासुरश्च (M1 °र) Ś1 सुहृद, D2, 3 T1 2 G1 3 M1 3 4 दुर्हृदो, D1 दुर्धर, G2 दु मद B2 सुहृदश्च एव भीमभुजंगमाभि

20 a) B2 D3 च, T2 हि; G M1 3 [ऽ]मि (for [ऽ]स्ति) T1 गुरुवदा (for गुर°) G1 पूजिता ([illegible] तोषिता) — b) V1 B D M1 3 यदि(D3 ग्रदि)ष्ट [illegible]

अनेन सत्येन निहन्त्वयं शरः
सुसंशितः कर्णमरिं ममाजितः ॥ २०
इत्यूचिवांस्तं स मुमोच बाणं
धनंजयः कर्णवधाय घोरम् ।
कृत्यामथर्वाङ्गिरसीमिवोग्रां
दीप्तामसह्यां युधि मृत्युनापि ॥ २१
ब्रुवन्किरीटी तमतिप्रहृष्टो
*अयं शरो मे विजयावहोऽस्तु ।
जिघांसुरर्केन्दुसमप्रभावः
कर्णं समाप्तिं नयतां यमाय ॥ २२
तेनेषुवर्येण किरीटमाली
प्रहृष्टरूपो विजयावहेन ।

सुहृद, D2 सुहर्यं, D6 सुहृत, S (T3 missing) सुहुत (for सुहृदा) B5 श्रुत, D6 यथा, S (T3 missing) यदि (for तथा) B2 Dn1 श्रुत तथा (by transp) B8 शुभ, B5 च यत्, Da1 D1 5 कृत, D2 सुत (for श्रुतम्) — °) V1 अन्येन (for अनेन) K1 सत्त्वेन, D2 सत्ये नु, D8 सष्टेन (sic) (for सत्येन) K3 नयतु (for निहन्तु) B2 अनेन सत्येन हि पांडवेय — d) K1 2 4 सुदसित, K3 सुसमित, V1 B Da1 D1 5 7 G2 M1 सुसशित (B1 °स), Dn1 सुसंश्रित, D2 4 8 सुसांसित, D8 T1 सुशसित; D6 T2 G1 3 M2–4 सुसहित (M2–4 °त) (for सुदशित) G2 अय (for अरिं) B2 D6 अरातिमास्थित, B1 (marg) अरातिमास्थित (for अरिं ममाजित) Ś2 ममार्जित, K1 समाजित, K3 ममाजित, K4 °र्जित, V1 B1 4 5 D3 7 T2 G मयार्चि(V1 °र्जि)त, B3 Dn1 D4 ममोर्जित (D4 °त), Da1 D1 5 सभाजित, D2 समार्जित, T1 ममोर्चित, M ममार्चित (for जित) — After 20, T1 ins

1155* धर्मात्मा सत्यसधश्च धर्मराजो दयापर ।
जितेन्द्रिय सत्यवादी तथैन जहि सूतजम् ।

21 Before 21, M1 ins संजय — a) K3 [ऊ]चिवान, B2 D5 [इ]दमुक्त्वा (for [ऊ]चिवांस्त) T2 [ऊ]चुवास्तत्र (for [ऊ]चिवास्त स) K3 V1 B D प्रमुमोच; T1 G2 M2–4 मुमुचे च, G1 3 प्रमुमुक्षुश्च, M1 मुमुचुश्च (for स मुमोच) B2 D3 त शर (for बाण) — c) K3 D6 कृत्वा (for कृत्याम्) T1 G2 कृत्या ह्यथर्वांगिरसी (G1 °स) प्रचोदितो, T2 कृत्या त्वथर्वांगिरसी प्रचोदिता; G1 कृत्वा ह्यथर्वांगिरसि प्रचोदितो; G3 कृत्या ह्यथर्वांगिरसि प्रचोदिता; M1 कृत्या ह्यथर्वांगिरसि प्रवेरिता, M2–4 कृत्या ह्यथर्वांगिरसी प्रचोदिता — d) M3 partly damaged D5 असह्यो, D6 अशक्या (for असह्या) T1, 2 G M1 2, 4 यथा स्व जहि शात्रव मम

22 B5 repeats 22 after 23 — a) B5 (second time) D6 दृढ (for ब्रुवन्) V1 B2–4 5 (second time) D3, 7 [इ]त्यतिसप्रहृष्टो, B1 Da1 D1 5 [इ]त्यभिस, D2 तदनुप्रविष्टो, D1, 3 तमिति प्रहृष्टो, S (T3 missing) तमभि° (for तमति) — b) Ś K1 2 4 V1 B1–4 5 (first time) Da1 Dn1 D1–3 5–8 ह्यय, K3 जय, D4 ह्यसौ (for *अय) K3 करो (for शरो) Ś2 K4 D2 विजयाय वो(Ś2 व)स्तु (for °वहोऽस्तु) B5 (second time) T2 ससर्ज कर्णाय तमप्रमेय, T1 G [ऽ]सृजद्देवाना (G1 महाहवे) जयहेतु म(G1, 3 °तुर्म)हेषु, M1 ह्यय देवा जयहेतोर्महेषु, M2–4 व्यवासृजज्जयहेतोर्महेषु — T2 om (? hapl) 22c–23b — c) B2 D6 G1 -प्रभाव — d) K3 V1 B (B5 first time) Da1 Dn1 D1–3 5–7 मयास्तो (K3 °स्त्रो, B2 स्त), D4 रिपु मे, D8 महास्त्रो (for समाप्तिं) B5 (second time) D6 कर्णं विषक्त विषमे निमग्ने (B5 ग्न), T1 G M कर्णं (G3 °र्णो) वशी (T1 बली) पाडव क्षिप्रकारी — After 22, Dn1 S (T3 missing) ins

1156* ततो विमुक्तो बलिना महेषु
प्रज्वालयामास दिशो नभश्च ।

[(L 1) Dn1 तथा (for ततो) G विमुक्तोंजलिक (for °क्तो बलिना) Dn1 [अ]र्कतेजा (for महेषु) — (L 2) T1 G नभो दिशश्च (by transp)]

23 T2 om. 23ab (cf v l 22) D6 om 23 — a) K3 तं च (for तेन) K1 3 D8 [इ]षुवी(K1 °वा)र्येण, B5 [अ]स्त्रवीर्येण (for [इ]षुवर्येण) Dn1 किरीटिमाली — b) K3 प्रहृष्टयोधा, D2 °चेता (for °रूपो) K2 4 विजयाय वाहने (K4 °य घोस्तु), K3 विनयावहोना (sic) — c) D2 जिघांसुरर्केण; D8 जघान चार्केंदु-, T2 जिघाय कर्णेंदु- (for जिघांसुरर्केन्दु) B1 समप्रभे से, Da1 D1 5 °प्रभेन; T2 °प्रभाव — d) K1 4 विमुक्त (for विषक्त) Da1 D1 5 T2 कर्णं विवि(T2 °ष)क्त विषमे निमग्न — T1 G M subst for 23 Dn1 ins after 23

1157* सैन्यान्यनेकानि च विप्रमोक्ष्य
गाण्डीवमुक्तैर्विजयेन मल्लैः ।
तेनार्जुन सन्नहनीयमध्या-
च्छिरोऽहरत्सूतपुत्रस्य राजन् ।

[G2 om lines 1–2 — (L 1) G1 3 [अ]नीकानि T1 विप्रशीर्य, M1 °मुच्य — (L. 2) G1, 3 गांडीवमुक्तेन ततो महात्मा — (L 3) G1 3 तेनार्जुनस्तन्महनीयमस्य, G2 ततोर्जुनस्तेन स वीरवर्यं]

T1 G M cont T2 cont after line 6 of 1159*

1158* छिन्न पपाताञ्जलिकेन तूर्णं
कायोऽस्य पश्चाद्धरणीं जगाम ।

जिघांसुरर्केन्दुसमप्रभेण
चक्रे विपक्तं रिपुमाततायी ॥ २३
तदुद्यतादित्यसमानवर्चसं
शरन्नभोमध्यगभास्करोपमम् ।
वराङ्गमुर्व्यामपतच्चमूपते-
र्दिवाकरोऽस्तादिव रक्तमण्डलः ॥ २४
तदस्य देही सततं सुखोदितं
स्वरूपमत्यर्थमुदारकर्मणः ।
परेण कृच्छ्रेण शरीरमत्यज-
द्गृहं महर्द्धीव ससङ्गमीश्वरः ॥ २५
शरैर्विभुग्नं व्यसु तद्विवर्मणः
पपात कर्णस्य शरीरमुच्छ्रितम् ।
स्रवद्व्रणं गैरिकतोयविस्रवं
गिरेर्यथा वज्रहतं शिरस्तथा ॥ २६
देहात्तु कर्णस्य निपातितस्य
तेजो दीप्तं खं विगाह्याचिरेण ।

[(L 1) T2 शिर (for छिन्न) — (L 2) T2 M2-4 च (for ऽस्त)]

On the other hand, K4 V1 B Da1 D1 3-7 T2 ins after 23 Dn1 cont after 1157*

1159* ततोऽर्जुनस्तस्य शिरो जहार
वृत्रस्य वज्रेण यथा महेन्द्रः ।
शरोत्तमेनाञ्जलिकेन राज-
स्तदा महाभ्रप्रतिमत्विषेण ।
पार्थोऽपराह्णे शिर उच्चकर्त
वैकर्तनस्याथ महेन्द्रसूनुः ।
तथापतच्चाञ्जलिकेन छिन्न-
मथास्य कायो निपपात पश्चात् ।

[(L 1) T2 तेन (for ततो) K4 — (L 2) वज्रेण वृत्रस्य (by transp) B4 नरेंद्र, D4 सुरेंद्र (for महेन्द्र) — (L 6) T2 ननाद चापि (for वैकर्तनस्य) Da1 D1 5 T2 [आ]शु (for [अ]थ) — With lines 7–8 in T2, cf 1158* — (L 8) V1 D4 अपास्य, Dn1 तथास्य]

24 Ś K1-3 D2 om 24[ab] D8 om 24 — [a]) T1 M1 तम् (for तद्) B5 G1 3 उद्यदादित्य-, T1 अद्भुता°, T2 G2 M उद्धता° (for उद्यता°). Dn1 G3 तेजस (for वर्चसं) D4 ततोज्वलद्वह्निसमानवर्चसं — [b]) K4 शरोत्तमो मध्यग (for शरन्नभो°) V1 -मध्यगताक्षरोत्तमं T1 M शिर° सु(M2 शिरस्सु-, M4 शरस्तु)मध्यदिनभास्करत्विष, T2 शिरस्तु मध्यदिनभानुनोपमं, G शिरस्तु (G1 °रस, G2 °र सु)मध्यदिनभास्करप्रभं — After 24[ab], K3 ins

1160* शरेण कर्णस्य शिरो जहार ।

— [c]) D6 वीरांगम्, G2 परांगम् (for वराङ्गम्) D4 न्यपतत् K3 च भूपते, B1 D7 चमूपते, B2 वृषस्य, B5 Dn1 D2 S (T3 missing) चमूमुखे, Da1 D1 4 5 च भूपतेर् (for चमू°) — [d]) D2 M2 रक्तमंडलं

25 T2 om 25 — [a]) K3 V1 B1 3 Da1 D1 3 5 7 8 तमस्य, B2 5 Dn1 D6 M ततोस्य, D1 तमभ्य-, D4 त तस्य, T3 तत्तस्य (for तदस्य) K1 Dn1 T1 देहे, K3 V1 B Da1 D1-5 7 8 G1 देहं, D6 जीव (for देही) K3 G सुरेधितं, V1 B Da1 Dn1 D1-3 5-8 सुखोचित, D4 सुपोषित, T1 सुखेधित, M सुखेधित (for सुखोदित). — [b]) Ś1 K1 3 4 V1 B D2-8 S (T3 missing) सुरूपम्, Dn1 *रूपम् (for स्व°) T1 G M सुख सुगधि च (for उदारकर्मण°). — D3 reads 25[c]–26[b] on marg — [c]) K3 शक्रेण, K4 शक्रेण (for कृच्छ्रेण) K3 शरैर्यथात्यजद्; V1 शरैरथा°, B D3 4 7 T1 शिर सम°, Da1 D1 5 शनैरथा°, Dn1 शिर सम° K1 अभ्यजद्, D6 G1 अत्यगाद् (for [अ]त्यजद्) D8 परेण कृच्छ्रेण शरो यथात्यजद्, Cv परेण कृच्छ्रेण शिर समत्यजद् — [d]) K1 गृमहद्धीव (sic) (for गृहं महर्द्धीव) Dn1 D1 5 महर्द्धेव, D2 महद्धीव (for महर्द्धीव) V1 B1 3 Dn1 D2 3 सुसगमीश्वर, D1 समग्र° K3 गृहं समृद्धो वसुसंगमीश्वर, K4 गृहं महर्द्धीवशसग°, B2 गृहं महद्धीपसगांग° (sic), B5 गृहं शनैर्मर्दर्धीव सग°, D4 गृह यथा सर्वसमृद्ध°, D6 गृहं महर्द्धि च समग्र°, D8 गृह गृहीव व्यपसग°, T1 G1 गृहं महर्धी नि(G1 गृहान्महर्द्धेश्वि) वसन्महेश्वर, G2 गृहान्सिद्धिरसन्महामुनि; G3 M गृहान्महर्धी नि(G3 °र्धेर्नि)वसन्निवेश्वर, Cv ग्रह महर्जीवसभगमीश्वर

26 [a]) K3 व्यसुत्त्व, K4 विभग्न, V1 B1 3 4 G1 वितुन्न, B2 Da1 Dn1 D1 5 6 T1 2 G2 3 M विभिन्न; B5 D3 4 7 8 विनुन्न, D2 विरुग्न (for विभुग्न) Ś1 विसु, D6 वसु (for व्यसु) V1 B1-3 4 (marg) D3 7 तस्सुवर्चस, B4 5 Da1 D1 4 5 8 M2 3 तस्सुव(B1 °ध)र्मण, Dn1 तत्सवर्चस, D2 सुवर्मण, D6 सूर्यवर्चस, T1 तद्विवर्मा, T2 तत्सुपर्वभि, G1 तत्सुकर्मण, G2 तद्विवर्म; G3 तत्सुवर्म; M1.4 तत्सुवर्मिण (for तद्विवर्मण) — [b]) T1 G1.2 M उज्झित (M1 °त), G1 आचितं (for उच्छ्रितम्) — T1 om 26[c] — [c]) K3 द्रवद्व्रण, G1 सुवद्व्रण G3 T2 G1 3 M गैरिकतोयमास्रवद् K1 निस्रवो, K3 निश्रव, D4 6 8 -विश्रव (for विस्रव) — [d]) V1 T2 गिरिर् T2 M1 वज्रहत K3 शरस्तथा, Dn1 महाशिर°, G2 शिरस्तदा (for °था)

27 [a]) Dn1 च (for तु) T2 निपाति तत्तदा (sic)

तदद्भुतं सर्वमनुष्ययोधाः
पश्यन्ति राजन्निहते स्म कर्णे ॥ २७
तं सोमकाः प्रेक्ष्य हतं शयानं
प्रीता नादं सह सैन्यैरकुर्वन् ।
तूर्याणि चाजघ्नुरतीव हृष्टा
वासांसि चैवादुधुवुर्भुजांश्च ।
बलान्विताश्चाप्यपरे ह्यनृत्य-
न्नन्योन्यमाश्लिष्य नदन्त ऊचुः ॥ २८
दृष्ट्वा तु कर्णं भुवि निष्टनन्तं
हतं रथात्सायकेनावभिन्नम् ।

— b) V1 B D (except D8) S (T8 missing) सूर्यं (B2 °र्ये) (for दीप्तं) Dn1 वितत्य, S (T8 missing) विदार्य (for विगाह्य) K8 V1 B D S (T8 missing) [आ]विवेश (for [अ]चिरेण) — c) B2 D6 -वीरा', M2–4 योधास् — d) B2 पश्यतिवतो, Dn1 T2 G2 8 सदृष्टवनो, T1 सहृष्टवतो, G1 M ते द(M1 तद्)ष्टवतो (for पश्यन्ति राजन्) — K4 V1 B Da1 Dn1 D1.8 5–7 ins after 27 D4 after 28cd T2 cont after 1164*

1161* तत शङ्खान्पाण्डवा दध्मुरुच्चै-
र्दृष्ट्वा कर्णं पातितं फाल्गुनेन ।
तथैव कृष्णश्च धनंजयश्च
हृष्टौ तदा दध्मतुराशु शङ्खौ ।

[(L 1) T2 यादवा (for पाण्डवा) — (L 2) T2 पतित — After line 2, D4 ins

1162* अथान्तरिक्षेऽपि विगाह्य सूर्यं
विवेश तेजो ज्वलित हि तस्य ।
ततोत्तमाङ्गं च शरीरमाजौ
पपात कर्णस्य शरावकीर्णम् ।

— (L 3) K4 कृष्णस्य, V1 कृष्णोपि — (L. 4) B4 D6 कृष्णौ (for हृष्टौ) K4 B2 तथा, B1 damaged, Dn1 D8 4 यमौ (for तदा) B2 आशु शङ्खे, V1 Dn1 वारिजातौ, T2 वारिजौ तौ (for आशु शङ्खौ)]

After the above, D4 cont 1163* and T2 1166*

28 a) V1 ते (for त) K4 प्रेक्ष्य (for प्रेक्ष्य) B2 D8 दृष्ट्वा भृश सोम(D8 सैनि)का सिंहनादान् — b) D4 प्रीत्या V1 B1 8 4 Da1 D1 8–5 7 नादान् K8 प्रीता ननादान्सहसानकुर्वन्; B3 D6 नेदुर्दृष्ट्वा (D6 नेद संख्ये) निहत सूतपुत्र; B5 Dn1 सैन्यै सार्धं सिंहनादानकुर्वन् (Dn1 °न्प्रचक्रु), S (T8 missing) प्रीता निनाद मुमुचु ससैन्या (T2 °भेता) — c) S1 D4 तूर्यानि, G2 स्तूर्याणि K1 8 B5 Dn1 D2 4 8 स(D2 om. स)जघ्नुर, Da1 D8 वाजघ्नुर् — d) T1 G M चापि (for चैव) K4 B1 ध्वजाश्च (for भुजांश्च) — After 28cd, D4 ins 1161*, while, Ś K V1 B Da1 Dn1 D1–8 5 7 8 ins after 28cd D4 cont after 1161*

1163* सवर्धयन्तश्च नरेन्द्रयोधा
पार्थं समाजग्मुरतीव हृष्टा ।

[(L 1) B1 समुर्धयतश् B2 तु (for च) — (L 2) D8 समाजमुरतीव तुष्टा]

— e) D2 वव्वलुरन्ये, D4 बलाश्रिताश्च, T1 चलाधिकाश्च, T2 पताकिताश्च, G1 8 बलानि तस्य, G2 बलानितश्च (sic), M बलाकिर्नी च (for बलान्विताश्च) K1 B8 4 Dn1 D8 7 [अ]परे ह्यप्यनृत्यन्, K3 परे ह्यनृत्यन्, K8 [अ]प्यपरे निगृह्य नृत्यति, K4 °परेश्चानृत्यन्, B2 प्यपश्यन्नृत्यन्, B5 °परेभ्य नृत्यन्; D2 ह्यपरे ह्यनृत्य, S (T8 missing) [अ]प्यपरे ह्य (G2 न)नर्तयन् D6 वरूथिन्या ष्याप्यनृत्यंत चान्ये — T1 G2 om 28f — f) K8 च तदूचु, B2 प्रहृष्टरोमा, B8 च दुष्टुवुश्च, B5 च तद्वदूचु, Da1 D1 2 5 8 T2 G1 8 M2–4 च तत्तदूचु, D6 च तत्तमूचु, M1 च त तमूचु (for नदन्त ऊचु)

29 a) K8 om दृष्ट्वा B4 D2 T1 2 G M om, D6 8 च (for तु) K8 भुजान् (for तु कर्णं) D8 om कर्णं K8 भुवि निस्वसत, Dn1 भुवि वा विपन्न, D2 भुवि विष्पतत, D8 भुवि निम्नतं (sic), D4 भूमितले निषण्ण, D6 भुवि विस्वपत, D8 भुवि निस्वनत, T1 तत्र मही पतत, T2 M2–4 भूमिमनुप्रविष्ट, G1 भूमिरनिष्टनत, G2 8 भीमपराक्रम तं, M1 भूमिमभिष्टनत (for भुवि निष्टनन्त) — b) V1 B Da1 D1 8–5 7 कृत, Dn1 कृत्ता, D8 हत, M2–4 हृतं (for हत) Ś1 V1 B1–4 D8 4 6 7 तथा (for रथात्) Dn1 सायकैर्, Ś2 [अ]वभिंद, V1 B1.4 Da1 D1 8–5 7 [अ]तिभिन्न; B2 5 [अ]तिविद्ध; B8 [अ]वविद्धं, Dn1 [अ]र्जुनस्य, D6 [अ]तिविभ्रम्, G1 [आ]तंदेह, M2–4 [अ]देयित्वा (for [अ]वभिन्नम्) T1 2 G2 8 हृद (T2 G2 8 हत) हृदास्सर्वमिवाव(T2 °न, G2 8 प)विद्ध, M1 हृतं रथात्सायकात्तधन्वा — T2 om (? hapl) 29c — c) Ś1 K2 मलानिलेन, K8 देहानिलेव (for महानिलेन) K1 V1 B8–5 Dn1 D8 4 7 अद्रिम्; T1 G M अभ्रम् (for अभ्रिम्) D6 सकल्पवृक्ष मारुवेनेव भग्न — d) Ś1 (sup lin as in text) K1 D8 चयने; K8 नयने, V1 B3–5 Da1 Dn1 D1 8 5–7 T1.2 G M1 8 (sup lin.) [अ]भ्रिमिव, B1 D4 M2 4 [अ]भ्रिरिव, B2 चयाने, D2 शयन (for शयने) K8 D8 निशांत, K4 निशसे, V1 B Da1 Dn1 D1.8–7 S (T8 missing) प्रशात, D2 क्षित (for निशान्ते) — K4 V1 B D (except D2 8) ins after 29 T1 2 G M cont after 1167*

महानिलेनाग्निमिवापविद्धं
यज्ञावसाने शयने निशान्ते ॥ २९
शरैराचितसर्वाङ्गः शोणितौघपरिप्लुतः ।
विभाति देहः कर्णस्य स्वरश्मिभिरिवांशुमान् ॥ ३०
प्रताप्य सेनामामित्रीं दीप्तैः शरगभस्तिभिः ।
बलिनार्जुनकालेन नीतोऽस्तं कर्णभास्करः ॥ ३१
अस्तं गच्छन्यथादित्यः प्रभामादाय गच्छति ।
एवं जीवितमादाय कर्णस्येषुर्जगाम ह ॥ ३२
अपराह्णे पराह्णस्य सूतपुत्रस्य मारिष ।
छिन्नमञ्जलिकेनाजौ सोत्सेधमपतच्छिरः ॥ ३३
उपर्युपरि सैन्यानां तस्य शत्रोस्तदञ्जसा ।
शिरः कर्णस्य सोत्सेधमिषुः सोऽपाहरद्द्रुतम् ॥ ३४

1164* रराज कर्णस्य शिरो निकृत्त-
मस्तं गतं भास्करस्येव बिम्बम् ।

[(L. 1) K4 निकृतम्, Dn1 निकृत्तम् — T2 om line 2 — (L 2) K4 B5 Da1 D1 3 5 अस्त गते, B2 T1 G2 3 M1 2 अ(M1 ह्य)स्ते गिरौ, D6 G1 अस्ताद्रिरेर् (for अस्त गत)]
— After the above, T2 cont 1161*, while B2 5 D6 cont after 1164*

1165* हतोत्तमाङ्गश्च स तस्य देह
परिप्लुत शोणितौघप्रसेकै ।
रराज कर्णस्य शरावकीर्ण
स्वरश्मिजातावततो यथार्क ।

[(L. 1) B2 5 कृतो (for हतो) — (L 2) B2 5 प्रमुक्त- (for प्रसेकै) — (L 4) B2 5 सुरश्मि- (for स्वरश्मि)]
B2 5 D6 cont Dn1 cont after 1164* T2 after 1161*

1166* प्रताप्य सेनां खलु पाण्डवीं रणे
शरांशुभि पावकतुल्यदीप्तिभि ।
किरीटिकालेन तु कर्णभास्करो
व्यनीयतास्त दिवसावसाने ।

[(L 1) B2 विष्टभ्य (sic), T2 ततोच्य (sic) (for प्रताप्य) Dn1 T2 स तु पांडवो (for खलु पाण्डवीं) — (L 2) Dn1 T2 शरांशुभिर्भास्करतुल्यदीधिति — (L 3) B5 किरीटिना तेन (for °टिकालेन) B2 स, Dn1 सु , T2 हि (for तु) — (L 4) B2 5 D6 प्रसह्य नीतोस्त(B5 °त स)- सुदीर्णतेजसा (D6 गिरिं महात्मना)]
On the other hand, T1 2 G M ins after 29

1167* तदाननं सूतपुत्रस्य राज-
न्विभ्राजते पद्ममिवापनालम् ।

[(L 1) G1 सूर्यसुतस्य (for सूतपुत्रस्य) — (L 2) G1 निपातित (for विभ्राजते) T1 धर्मम् (for पद्मम्)]

30 [a]) K3 अर्दित (for आचित) M3 -सर्वांगं — [b]) K3 शोणितेन (for °तौघ-) M2–4 -परिप्लुतं — [c]) S (T3 missing) रराज (for विभाति) T1 G1 M2–4 देहं — [d]) B2 5 Da1 D1 5 सुरश्मिभिर्, G2 तस्यांशुभिर् (for स्वरश्मि°) B2 5 om. इव

31 [a]) B2 om प्रताप्य D6 विष्टभ्य, T1 सताप्य, T2 विष्टाप्य, G1 3 M निष्टप्य (for प्रताप्य) K3 धारित्रीं; B1 अमिता, T1 बहुभिर्, T2 आमित्रां, M1 आमैत्रीं, M2 4 तामैत्रीं; M3 (*sup lin* as in text) तामित्रीं (for आमित्रीं) G2 नष्टव्यसनमामित्रि — [c]) T1 अर्जुनेन बलात्काले — [d]) Ś K गतोस्त, Da1 D1 5 नीतोंत, T1 नितांत (for नीतोऽस्त) T1 -भास्कर

32 [a]) D3 प्रस्तं (for अस्तं) G2 M4 गच्छद् D8 तथा (for यथा) K3 आदित्य, T1 °त्य D6 प्रसह्य चांत आदित्य — [b]) K3 प्रभा व्यादाय — [c]) Dn1 तथा (for एवं) — [d]) K3 D3 कर्णस्ते(D3 °से)षुर् B3–5 Dn1 D2 3 T1 2 G2 M स (for ह)

33 [a]) K3. 4 D2 4 3 G2 Ca अपराह्ले (for °ह्णे) Ś2 [ऽ]परानस्य (sic), K3 अमार्तस्य, B1 °कृत्य, B4 Bom ed °ह्णोस्य, D6 पराह्णे च, G2 परांगस्य, Ca n v Madras ed [ऽ]पराह्णस्य; Co Cal ed [ऽ]पराह्णस्य, Cap पराह्णस्य (as in text) G1 अपराह्णापराह्णे च ❀Cv कुन्त्या कन्यावस्थायां जातत्वात् अपराणि सर्वेभ्योपि बहूनि अह्नानि दिनानि यस्य सोयमपराह्ण कर्णस्तस्य बहुवयस्कस्येत्यर्थ ।❀ — [b]) B2 4 (marg) Da1 Ca श्रा(B2 ग)तपूर्वस्य (for सूतपुत्रस्य) K3 मारिष', Ca °ष (as in text) — [c]) B3 छिन्नमंजलिके चैव; M1 छिन्नै***** जौ — [d]) T2 सोच्छ्रयम्, G2 सोत्सधीम्, Cv सोत्सेधम् (as in text) B4 (marg) अगमत् (for अपतत्) B2 पुनरादाय सायक Ca सोच्छेधमपतत्स्थिर· (corrupt)

34 [a]) T1 सेनां तां; T2 G3 M1 सेनाना, G2 M2–4 सेनाया (for सैन्यानां) D6 यत्र पाहुवलव्योम्नि Cv as in text. — [b]) K4 तदजसा , V1 B1 तद्राजसा, Dn1 तदंजसां, B2 ततोंजसा D5 दिवाकर इवापतत्, T1 G2 3 विनिम्नन्निहितं (T1 °न्नहित) जन, G1 विनिम्नन्नितराजनान्; M विविम्नन्नितर (M1 °रत) जन — [c]) K3 सोत्सेधे, D4 सोत्सेधम्, T2 M2 चोत्सेधम् (for सो°) — [d]) B1 4 D5.7 इषुणापा(B1 °प्रा)हरद् (for इषु सोऽपा°) K3 सौराहरद्, B2 5 Dn1 सोप्यह°, D3 सोपह°, D4 आपह°, D6 तदह° (for सोऽपाह°) S (T3 missing) इषुस्तदहद्रणे — After 34, D6 S (T3 missing) ins.

संजय उवाच ।

कर्णं तु शूरं पतितं पृथिव्यां
शराचितं शोणितदिग्धगात्रम् ।
दृष्ट्वा शयानं भुवि मद्रराज-
श्छिन्नध्वजेनापययौ रथेन ॥ ३५
कर्णे हते कुरवः प्राद्रवन्त
भयार्दिता गाढविद्धाश्च संख्ये ।
अवेक्षमाणा मुहुरर्जुनस्य
ध्वजं महान्तं वपुषा ज्वलन्तम् ॥ ३६
सहस्रनेत्रप्रतिमानकर्मणः
सहस्रपत्रप्रतिमाननं शुभम् ।
सहस्ररश्मिर्दिनसंक्षये यथा
तथापतत्तस्य शिरो वसुंधराम् ॥ ३७

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि सप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥

1168* तच्छिरो भरतश्रेष्ठ शोभयामास मेदिनीम् ।
यदृच्छया महाराज आदित्य इव गां गत ।
स दृष्ट्वा समरविमर्दलब्धनिद्र
दष्टोष्ठं रुधिरपरीतकातराक्षम् ।
राधेयं रथवरपृष्ठसंनिषण्ण
हीनांशुर्दिवसकरो मुहूर्तमासीत् ।
नि शब्दतूर्यं हतयौधमुख्य
प्रशान्तदर्पं धृतराष्ट्रसैन्यम् ।
न शोभते सूर्यसुतेन हीनं
वृन्दं ग्रहाणामिव चन्द्रहीनम् ।

[(L 2) D6 G1 3 यदृच्छयेव पतित मडल चड(G1 तिग्म-, G3 चद्र)दीधिते — (L. 3) D6 -चक्रनिधिं (for -लब्धनिद्र). — (L. 4) T2 रुधिरपराहतकातराक्ष, M °परीतकेक(M3 °त)-राक्ष — (L 5) D6 राधेय रथमधिवपु संनिषण्ण, T2 राधेय स्वरथविस्तमशुहीन, M1 राधेय रथवरपृष्ठसंनिषण्णु — (L 7) D6 हतयोधवीर्यं, T2 °वीरयोध, G1.3 °योधमुख्य, M °यौधवीरं (M1 °र) — (L. 9) M1 सूतसुतेन (for सूर्य°) — (L. 10) D6 सुराणाम् (for ग्रहाणाम्) G3 सूर्यहीन (for चन्द्र°) T2 न शोभते सूर्यपुत्रेण हीन]

35 Cf 8 68 3ab, 6cd S (T3 missing) om 35 — a) D6 दृष्ट्वा (for शूरं) — b) Ś2 शिराचितं — d) Ś K1 2 4 [उ]पययौ, K3 प्रययौ, B2 3 Dn1 D2 4 7 [अ]थ ययौ, B5 [अ]पि ययौ (for [अ]पययौ)

36 a) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–3, 5 7 8 हते कर्णे (by transp); K4 कर्णे मृते; D4 हते तु कर्णे — b) D4 च (for तु) — c) Ś2 K3, 4 B1 Da1 Dn1 D1 अवेक्ष्य(B1 °क्ष्य)माणा; K1 D4 अवेक्षमाना (for णा) — d) K4 वपुला (for °षा) — For 36, D6 subst

1169* हते तु कर्णे कुरव प्राद्रवन्त भयार्दिता ।
गाढविद्धाश्च संख्ये ते बाणैर्गाण्डीवधन्वना ।
अवेक्षमाणा पार्थस्य ध्वजं भीषणवानरम् ।
प्रतीपसैन्यहन्तार प्राद्रवस्ते दिशो दश ।

On the other hand, S (T3 missing) (which reads it after 8 68 6) subst. for 36

1170* कर्णे हते पार्थभयाप्रदुद्रुवु-
र्वैकर्तने धार्तराष्ट्रा सशल्या ।
अवेक्षमाणा मुहुरर्जुनस्य
केतु महान्त यशसा ज्वलन्तम् ।

[G2 om lines 1–2 — (L 1) T1 कौरवस (for पार्थ-भयात्) T2 हते कर्णे विद्रुता वै महारथा — (L 3) M अपेक्षमाणा — (L 4) T1 कपिना (for यशसा)]

— After the above, S (T3 missing) cont 1176*

37 a) Ś2 K4 -प्रतिमाण, B1 °मस्य, D6 °मेन, T1 °नेन (for °मान) D6 पातित, T1 कर्मणा; T2 -कर्णे (for -कर्मण) — b) K3 B2–5 Da1 D1 2 4–8 T2 सहस्रनेत्र, G1 °रश्मि, G2 3 °रश्मे (for °पत्र-) K3 -प्रतिमं मुखं शुभं; B5 D6 -प्रतिम तदाननं (for प्रतिमानन शुभम्) — c) D6 T1 2 G2 3 M दिवसक्षये (for दिनसक्षये) — d) M1 ततो (for तथा) D3 [अ]पतत्, M1 परं (for [अ]पतत्) K1.3 V1 B D S कर्णशिरो (for तस्य शिरो) D4 धरायां; D6 धरातले (for वसुधराम्) — After 37, D6 T1 G ins

1171* व्यूढोरस्क कमलनयनं तप्तहेमावभासं
कर्णं दृष्ट्वा भुवि निपतित पार्थबाणाभितप्तम् ।
पांसुग्रस्तं मलिनमसकृत्पुत्रमन्वीक्षमाणो
मन्द मन्दं व्रजति सविता मन्दिरं मन्दरश्मि ।

[(L 1) D3 कमलवदन T1 दीप्त- (for तप्त) — (L. 2) G1 पुत्रं (for कर्णं) — (L 3) G1 कर्णम् (for पुत्रम्) T1 G1 उद्वीक्षमाणो (for अन्वी°) — (L. 4) G3 मदरं (for मन्दिरं) D6 मदरश्मे]

Colophon missing in T3 — *Day of Karna's Generalship* Ś K1 2 4 द्वितीये (Ś2 K1 °य-) युद्धदिवसे — *Adhy name* Ś K V1 B D (except D6) T1 2 G1, 2 कर्णवध, M1 द्वैरथे कर्णवध — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 (*sec. m*) 80, Ś2 67 (as in text), K1 68, B1 D6 89, B2 76, B4 99, B5 92, Da1 101, D4 71, T1 M1 109, T2 100, G1 107, G2 3 M2–4 108

६८

संजय उवाच ।
शल्यस्तु कर्णार्जुनयोर्विमर्दे
बलानि दृष्ट्वा मृदितानि बाणैः ।
दुर्योधनं यान्तमवेक्षमाणो
संदर्शयद्भारत युद्धभूमिम् ॥ १
निपातितस्यन्दनवाजिनागं
दृष्ट्वा बलं तद्धतसूतपुत्रम् ।
दुर्योधनोऽश्रुप्रतिपूर्णनेत्रो
मुहुर्मुहुर्न्यश्वसदार्तरूपः ॥ २
कर्णं तु शूरं पतितं पृथिव्यां
शराचितं शोणितदिग्धगात्रम् ।
यदृच्छया सूर्यमिवावनिस्थं
दिदृक्षवः संपरिवार्य तस्थुः ॥ ३
प्रहृष्टवित्रस्तविषण्णविस्मृता-

68

☞ T3 is missing in this adhy (cf. v l 8 60 32)

1 Ś K D2 8 repeat 1[ab] after 6 — [b]) B6 D4.5 निहतानि बाणैः, D6 T1 G1 विपुलध्वजानि, T2 G2.3 M मृ-(T2 मु)दितध्वजानि (for मृदितानि बाणैः) D2 (first time) भूय (for बाणैः) — [c]) K2 D2 यातुम् (for यान्तम्) Ś K1-3 अवेक्षमाणं (K3 °ण) — [d]) Ś K1-3 D2 5 संदर्शयन् (K1 °यं) B3 5 Da1 D3 प्रदर्श तां युद्धभूमिं सुघोरां — For 1[cd], D4 subst

1172* निपातिते चाधिरथौ महारथे
ध्वज* ये सोमकपाण्डवैश्च ।

while D6 S (T3 missing) subst. for 1[cd]

1173* ययौ स तेनैव रथेन तूर्णं
हेलीकृत. सृञ्जयसोमकैश्च ।

[(L 1) G3 कर्णं (for तूर्णं) D6 स मीडयन्, T1 G हेळीकृत]
On the other hand, B1 2 4 D3 7 subst for 1

1174* शल्यस्तु कर्णे निहते किरीटिना
त्रस्तं बलं प्रसमीक्ष्यार्तरूपम् ।
ययौ हते चाधिरथौ पदानुगे
रथेन संच्छिन्नपरिस्छदेन ।

[(L 2) D3 [आ]त्त (for [आ]र्ते-) — (L 3) B1 चाधिरथे]

2 [a]) Ś1 निपातत-, K4 B1 D4 °तित, Da1 D1.6 निपातित· (for °तित) D3 -वाजिनागान् (for °नागं) — [b]) K4 उद्धृत-, B1 4 5 D3.7 निहत (for तद्धत) B3 8 Da1 Dn1 D1 5 6 S (T3 missing) बल च दृष्ट्वा हत (B2 निहत)सूतपुत्र — After 2[ab], S (T3 missing) reads 7[ab], and D6 S (T3 missing) read 2[cd] after 1176* — [c]) D2 दुर्योधनं, D4 मद्राधिपो K2 [ऽ]सु, K4 तु (for ऽश्रु-) B1 2 Dn1 D3.6 7 -परिपूर्ण- (for -प्रति°) — [d]) K4 B1 निश्वसद्, B2 न्यस्यसद्, B5 न्यश्वसश्च, D6 नि श्वसद् (for न्यश्व°) K1 आर्तरूप ; K2 भातु° (for आर्त°) K3 मुहुर्मुहुर्दुःपश्च सदा पतंतं (sic), Dn1 D2 7 S (T3 missing) दीनो मुहुर्निश्वसन्स्रा(Dn1 T2 °संश्रा, D2 °सदा)र्तरूप , D4 मुहूर्तं *श्वसदार्तरूप — After 2, Ś K Da1 Dn1 D1.2 5 8 ins

1175* धृतराष्ट्र उवाच ।
कथं नु कर्णार्जुनयोर्विमर्दे
दग्धस्य रौद्रेऽहनि विद्रुतस्य ।
बभूव रूप कुरुसृञ्जयानां
बलस्य बाणोन्मथितस्य संख्ये ।

[Cf. lines 1-4 of App I (No 43) —(L 1) K1 8 Da1 Dn1 D2 5 8 तु (for नु) — (L 2) K2 दुग्धस्य K3 रौद्रे*ति (for रौद्रेऽहनि) Ca cites रौद्रा Ś D2 विश्रुतस्य (for विद्रु°) —(L 3) K4 -भजयानां; D2 -संज° (for सृञ्ज°) — (L. 4) K2 बाणोर्मथितस्य, K4 बाणैर्मथि°, Da1 बाणोन्मथिते च; D2 बाणैर्मथिते* (for बाणोन्मथितस्य) Da1 D2 कर्णे (for संख्ये) K3 बलेन बाणोन्मथितेन कर्णे]

3 Cf. 8 67 35[ab] D4 om 3 Before 3, Ś K Da1 D1 2 5 ins सजय उवाच; B3 धृतराष्ट्र उवाच — [a]) Ś1 कथं (for कर्णं) Da1 पृथिव्या — [b]) Ś1 शराचित , T1 G2 °चित (for °चित) — [c]) Ś1 K4 सूर्य (for सूर्यम्) Ś K2 4 अवनिस्थो, D2 °तस्थं, D6 S (T3 missing) °र्नि गत (for °निस्थं) — [d]) K1 दिदृच्छव (for °क्षव) D3 सूर्यमिवाव , G1 ते परिवार्य (for सपरि°)

4 [a]) Da1 D1 प्रकृष्ट (for प्रहृष्ट) V1 D6 G1 विध्वस्त , Da1 D1 विभ्रष्ट-, D5 -वित्रष्ट , M2-4 -विसस्त- (for वित्रस्त) Co cites वित्रस्ता K2 -विपागल- (sic), K3 -मुखाश्च (for विषण्ण) Co cites विषण्णा K3 V1 B D S (T3 missing) विस्मितास् (for विस्मृतास्) — [b]) G1 तत्रापरे (for तथा°) V1 B (except B5) Da1 D1 3.5 7 -परायणा, Dn1 D3 -हता इव, D6 S (T3 missing) समन्विता (for -गता इव) — Ś K1 2 4 D3 om (hapl) 4[cd] D5 repeats 4[cd] after 5 — [c]) G3 पदे (for

स्तथापरे शोकगता इवाभवन् ।
परे त्वदीयाश्च परस्परेण
यथा यथैषां प्रकृतिस्तथाभवन् ॥ ४
प्रविद्धवर्माभरणाम्बरायुधं
धनंजयेनाभिहतं हतौजसम् ।
निशम्य कर्णं कुरवः प्रदुद्रुवु-
र्हतर्षभा गाव इवाकुलाकुलाः ॥ ५
कृत्वा विमर्दं भृशमर्जुनेन
कर्णं हतं केसरिणेव नागम् ।
दृष्ट्वा शयानं भुवि मद्रराजो
भीतोऽपसर्पत्सरथः सुशीघ्रम् ॥ ६
मद्राधिपश्चापि विमूढचेता-

परे) D5 (second time) त्वदीयाच् K3 V1 B Da1 D1-4 5 (both times) 7 च परस्पर जना (K3 तदा, D2 तथा), D6 S (T3 missing) च रणे विशां पते (for च परस्परेण) — d) D6 यथावशेषं, T1 G3 यथा यथेष्ट, G1 यथा तथैषां T1 प्रतनास्, G1.2 पृतनास् (for प्रकृतिस्) B2 यथा (for तथा) V1 B1-4 Da1 D1.3 7 T2 G1 M तथा, D5 om, D6 G3 गता; T1 गता, G2 युता (for [अ]-भवन्) ❀ Ca यथा यथा हर्षशोकादिमयी प्रकृतिस्तथा तथा परे त्वदीयाश्चाभवन्।❀

5 a) Ś1 K2 प्रवि॰-, K1 त विद्ध, K3 प्रभ्रष्ट; B5 सविद्ध, D2.6 M1 प्रवृद्ध- (for प्रविद्ध) V1 -वर्मोत्तरणां-बरायुध; B1.4 Da1 D1 3-5 7 -वर्माभरणांबरायुधा, D5 T2 G3 °णायुधांबरं; D3 °णांतरायुधं; G1 °णायुधांतरं, G2 °णायुतांबरं (for °णाम्बरायुध) — b) K3 युद्धे जवेन (for धनंजयेन) B1 अभिहता, D3 °हितं (for °हतं) K1 3 B3-5 Dn1 D3 महौजसं, V1 B1.2 Da1 D1-3 5 7 महौजसा (for हतौजसम्) D4 धनंजयेनाप्रतिमौजसा तदा; D6 S (T3 missing) °येन प्रह(G1 °हृ)त महारथं — c) K3 Dn1 D6 T2 G3 M निशाम्य, B2 विशल्य, G2 निहत्य (for निशम्य) V1 कर्ण; D3 सर्वे, T1 G3 चैव (for कर्णं) — d) K3 [आ]कुला यथा, B5 Dn1 [अ]जने वने, D4 [अ]भवंस्तदा; Co [आ]-कुलाकुला (as in text) D6 S (T3 missing) हत(D6 मह)र्षभ केसरिणेव गोकुल — After 5, D5 repeats 4cd K4 V1 B Da1 Dn1 D1 2 4.6 7 ins after 5 D5 after the repetition of 4cd S (T3 missing) after 1170*

1176* भीमश्च भीमेन महास्वनेन
नाद कृत्वा रोदसी कम्पयान ।
आस्फोटयन्वल्गते नृत्यते च
हते कर्णे त्रासयन्धार्तराष्ट्रान् ।
तथैव राजन्सोमका सृञ्जयाश्च
शङ्खान्दध्मु सस्वजुश्चापि सर्वे ।
परस्परं क्षत्रिया हृष्टरूपा
सूतात्मजे निहते वै तदानीम् ।

[(L. 1) T2 G2 तु (for च) B1 महाश्रमेण, B2 °सुरेण, B3.5 °स्वरेण, Dn1 D6 तदा स्वनेन, D4 गदास्वनेन, S (T3 missing) तदा स्वरेण (for महास्वनेन) — (L. 2) B2 कृत्वा नाद (by transp), B5 कृत्वा नाद B5 कपयित्वा (for °यान) D6 S (T3 missing) समुन्नदद्रो(G2 M1 °भ्रो)दसी (T1 G3 °सि) कपयश्च — D6 om line 3 — (L 3) Da1 D1 5 आस्फोटते (for °यन्) K4 D3.7 हसते (for वल्गते) K4 कपते च, B5 स प्रनृत्यन् (for नृत्यते च) S (T3 missing) आस्फोटयश्च त्वति वल्गते च (G2 °तेव, M °नेन) — (L. 4) G2 च कर्णे (for कर्णे) G1 2 द्रावयन् (for त्रास°) — (L. 5) T1.2 G3 तथा (for तथैव) B4 Da1 D1 3 7 सोमक-, T2 मद्रका K4 सृजयश्, Dn1 संजयाश्, D4 पांडवाश् B. D6 G1 3 M तथा राजन्सृजया सोमकाश्च — (L 6) K4 V1 B3 Da1 D1.3 5 7 सस्वजुश्चैव, B4 °जिरे च, D6 °नश्चापि, G1 °नुश्चापि (for °जुश्चापि) — (L 7) K4 क्षत्रियान् — (L. 8) B5 वैकर्तने, D3 सुतात्मने B2 5 Da1 Dn1 D1.4.6 G1 वै निहते (by transp), D5 विनिहते]

— After the above, D6 S (T3 missing) read 2cd

6 a) B5 दृष्ट्वा (for कृत्वा) B3 च युद्ध, D4 तु युद्धं; T2 [अ]रिमर्दं (for वि°) — b) K4 केशरिणेव V1 B Da1 Dn1 D1.3-5 7 कर्णो हत (Da1 D1.5 °व) केस(B1 D2 4 °श)रिणेव नाग. — After 6ab, V1 B Da1 Dn1 D1.3-5 7 ins

1177* तीर्णा प्रतिज्ञा पुरुषर्षभेण
वैरस्यान्तं गतवांश्चापि पार्थ ।

[(L 1) Da1 D4 पुरुषर्षमेन — (L. 2) V1 B1.2.4 Da1 D1 3 5 7 चैव (for चापि) D1 पार्थ]

— V1 B (except B5) D (except D2 3) G2 om. 6cd With 6cd, Cf. 8 67 35cd — c) T1.2 G1 3 M युधि (for भुवि) — d) D5 सरथाच् (for सरथ) K1 D3 स-, D2 च (for सु) T1 2 G1 3 M छिन्नध्वजेनापययौ रथेन — After 6, Ś K D2 3 repeat 1ab and S (T3 missing) ins 1170*

7 Ś K D2 3 om. 7ab S (T3 missing) read 7ab after 2ab — a) B1 मद्राधिपस्तिथ्र V1 B (except B5) Da1 D3.5 7 चैव (for चापि) G1 विमूढचेता — b) Dn1 [अ]पकृति-; Bom. ed °कृत- (for °कृत) D6 S (T3 missing) तूर्णं ध्वजेनापहृ(D6 °नोपहृ ; T2 °नोपह)-तेन तेन — c) Dn1 D4 राजन्, D3 दीन (for शीघ्रं). D6 S (T3 missing) रथेन दुर्योधनमेत्य तूर्णं (M2-4 शल्य).

स्तूर्णं रथेनापहृतध्वजेन ।
दुर्योधनस्यान्तिकमेत्य शीघ्रं
संभाष्य दुःखार्तमुवाच वाक्यम् ॥ ७
विशीर्णनागाश्वरथप्रवीरं
बलं त्वदीयं यमराष्ट्रकल्पम् ।
अन्योन्यमासाद्य हतं महद्भि-
र्नराश्वनागैर्गिरिकूटकल्पैः ॥ ८
नैतादृशं भारत युद्धमासी-
द्यथाद्य कर्णार्जुनयोर्बभूव ।
ग्रस्तौ हि कर्णेन समेत्य कृष्णा-
वन्ये च सर्वे तव शत्रवो ये ॥ ९
दैवं तु यत्तत्स्ववशं प्रवृत्तं
तत्पाण्डवान्पाति हिनस्ति चास्मान् ।
तवार्थसिध्यर्थकरा हि सर्वे
प्रसह्य वीरा निहता द्विषद्भिः ॥ १०
कुबेरवैवस्वतवासवानां
तुल्यप्रभावाम्बुपतेश्च वीराः ।
वीर्येण शौर्येण बलेन चैव
तैस्तैश्च युक्ता विपुलैर्गुणौघैः ॥ ११
अवध्यकल्पा निहता नरेन्द्रा-
स्तवार्थकामा युधि पाण्डवेयैः ।
तन्मा शुचो भारत दिष्टमेत-
त्पर्यायसिद्धिर्न सदास्ति सिद्धिः ॥ १२
एतद्वचो मद्रपतेर्निशम्य

— d) B3 प्रभास्य (for संभाष्य) Ś1 दुःखात्तम्, K1 2 दुःखांतम्, K3 V1 B Da1 D1 3 5 7 8 दुःखार्तं (for °र्तम्) Dn1 D4 स बाष्प(D3 आभाष्य)दुःखाद्वचनं बभाषे, D6 पश्यन्दुःखादश्रु मुमोच राजन्, S (T3 missing) पश्यन्सु- (T1 °श्चास्सु-, M2 4 °श्यन्स)दुःखार्तमुवाच राजन्

8 Before 8, D2 ins शल्य उवाच — a) D2 om, T2 विकीर्णं, M4 उदीर्णं (for विशीर्ण-) D2 -पश्यत्यश्व- (for -नागाश्व) D6 -प्रगल्भ (for -प्रवीरं) — c) K3 V1 B1. 2 4 D2–4 6–8 S (T3 missing) हतैर् (for हत) B3 सुहृद्भिर्, D6 S (T3 missing) शयानैर् (for महद्भिर्) — d) B3 नरैस्तथेति, T2 नराश्व नागैर्

9 a) Da1 D1 5 न तादृश; D6 नैतत्समं D2 अतीव युद्धं तुमुलमभूत — b) Dn1 D8 तु, D2 om, D6 S (T3 missing) ह्य (for [अ]द्य) — c) K3 श्तौ हि, D6 आस्तौ हि; T2 ग्रस्तौ च; G2 ग्रस्ता हि (for ग्रस्तौ हि) — d) D6 G3 अन्ये हि, G1 अन्येपि (for अन्ये च) K3 शत्रवा ये, V1 °वोपि, D6 शत्रुयोधा, D7 शात्रवो ये; T1 2 G M2–4 शात्रवा ये, M1 शात्रवेया (for शत्रवो ये)

10 a) V1 B (except B5) Da1 D1 3. 5 7 यत्नाद्, M1 तत्तत् (for यत्तत्) V1 स्ववश-, B4 स्वबल, T1 G3 त्ववशे, G1 स्ववशे M त्ववश- (for स्ववश) Dn1 दैवं ध्रुवं पार्थवशात्प्रवृत्तं, D6 दैव तु यस्त्ववशेन प्रवृत्त, T2 दैवं तु यत्तस्य वशे प्र°, G2 दैव त्वदद्य त्ववशे प्र° — b) Dn1 D5 6 8 यत् (for तत्) Ś2 K1 4 B6 D6 S (T3 missing) निहंति, K2 नो हंति (for हिनस्ति) D2 तत्पांडवा जयहिता*स्मान् — c) K3 तत्रार्थ-, D8 यत्पार्थं (for तवार्थं) Ś2 K3 -सिद्धार्थकरा, B3–5 -सिद्धौ (B5 ° ध्यै) निरता, D2 -संसिद्धिकरा (for -सिध्यर्थ°) B3. 5 प्रवीरा, Dn1 तु सर्वे (for हि सर्वे) — d) B3 सर्वे (for वीरा) G2 निषता (for निहता) K3 प्रसह्य वीराणि हताधि षद्भि (sic)

11 a) K2 -वैवस्वत — b) G3 -प्रभो वा (for -प्रभावा) D2 om from वीरा up to बलेन (in 11c) K3 नृपतेश्च वीरा, Dn1 नृपते सुवीरा; D2 6 S (T3 missing) वरुणस्य चापि (D2 चैव) (for [अ]म्बुपतेश्च वीरा) — c) B4 आर्येण शौर्येण, B5 शौर्येण वीर्येण (by transp) Co cites आर्येण (for वीर्येण) Dn1 बलेन तेजसा, D6 S (T3 missing) पराक्रमेण, D8 बलेन दैवं (for °न चैव) — d) D5 ते तैश्च, D6 तैश्चापि, D8 तैस्तैः प्र- (for तैस्तैश्च) B1 2 D7 मुक्ता (for युक्ता) V1 Dn1 विविधैर्; B5 D2 6 T1 G2 3 M विमलैर्; T2 विनतैर्, G1 ग्रमलैर् (for विपुलैर्) K3 गणौघै

12 a) Da1 D1 निहतान् D6 न रुद्रास् (for नरेन्द्रास्) — b) D6 ते पार्थ- (for तवार्थ-) B5 -कामाद् (for -कामा) — c) K3 V1 B3–5 Dn1 D1 3 4 8 T1 G2 M1 तान्मा शुचो, T2 अस्मासु नो — d) K1 D6 पर्यायसिद्धं, Dn1 °श्वसत्य, G3 °यसिद्धं, Ca °यसिद्धिर् (as in text) Cc cites पर्याय D5 तु दिष्ट-, तु नित्य-, T2 G2 M हि नित्य- (for सदास्ति)

13 Before 13, D2 ins संजय उवाच D7 reads 13 on marg — a) D6 T2 G1 स तद् (for एतद्) — b) K1 स्व चापनीति, B4 स्व चोपनीत; Da1 D1 5 मुजाप°, D6 स्वा चापि नीत, T1 स्वय विनास्तं, T2 स्वस्यापनीत, G2 स्व स्वा चापि नीत (for स्वं चाप°) B2 T1 2 G M2–4 विचिंत्य; D6 चावनीत (for स्वं चाप°) B2 T1 2 G M2–4 विचिंत्य; D6 निशम्य, M1 [अ]नुचिंत्य (for निरीक्ष्य) — c) Cf. 2c D6 S (T3 missing) दुर्योधनोश्रुप्रति(D6 °परि)पूर्णनेत्रो — d) Cf. 2d K3 B5 D2 4 निश्वसद् (for न्य°) D6

स्वं चापनीतं मनसा निरीक्ष्य ।
दुर्योधनो दीनमना विसंज्ञः
पुनः पुनर्न्यश्वसदार्तरूपः ॥ १३
तं ध्यानमूकं कृपणं भृशार्त-
मार्तायनिर्दीनमुवाच वाक्यम् ।
पश्येदमुग्रं नरवाजिनागै-
रायोधनं वीरहतैः प्रपन्नम् ॥ १४
महीधराभैः पतितैर्महागजैः
सकृत्प्रविद्धैः शरविद्धमर्मभिः ।
तैर्विह्वलद्भिश्च गतासुभिश्च
प्रध्वस्तयन्त्रायुधवर्मयोधैः ॥ १५
वज्रापविद्धैरिव चाचलेन्द्रै-
र्विभिन्नपाषाणमृगद्रुमौषधैः ।
प्रविद्धघण्टाङ्कुशतोमरध्वजैः
सहेममालै रुधिरौघसंप्लुतैः ॥ १६
शरावभिन्नैः पतितैश्च वाजिभिः
श्वसद्भिरन्यैः क्षतजं वमद्भिः ।
दीनैः स्तनद्भिः परिवृत्तनेत्रै-

G1 मुहुर्मुहुर्निश्वसदार्त्त(G1 °र्त)रूप, T1 2 G2 3 दीनाननो (G2 °द्दीनो; G3 °र्दितो) निश्वसन्नार्तरूप — V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 ins an addl colophon after 13, K4 after 14^ab [*Adhy name* B3 दुर्योधनानुताप· —*Adhy no* B1 90, B5 93, Da1 102, D4 72] — After the addl colophon, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 ins a passage given in App I (No 43) — After the above, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 ins

सजय उवाच ।
1178* दृष्ट्वा तु सैन्यं विनिवर्त्यमानं
पुत्रेण ते मद्रपतिस्तदानीम् ।
सत्रस्तरूप परिमूढचेता
दुर्योधन वाक्यमिद बभाषे ।

[B3 om the ref — (L 1) K4 D4 विनिवर्तमान, V1 Dn1 परिवृत्य°; Da1 D1 5 विनिषण्ण° (for °वर्त्य) — (L 3) B1–4 D3.7 संत्रस्तरूप, B5 सततरूप Da1 D1 5 परिमूढभावो (for °चेता).]

14 V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 om 14^ab — ^a) D3 -रूप (for -मूक) Ś1 K1 D2 3 भृशार्थम् — ^b) Ś2 K4 आर्तायणिर् T1 G M राजन् (for वाक्यम्) — After 14^ab, K4 ins an addl colophon Before 14^cd, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3 4 (marg) 5 7 M2 4 ins शल्य उवाच — ^c) D3 M1 3 [प्]नम्; D6 [प्]तम्, T2 [प्]तद् (for [इ]दम्) D3 G1 M3 उग्रैर् (for उग्रं) M1 -योधैर् (for -नागैर्) — ^d) D4 आजोधन Dn1 -शतै, D1 -हृणै, D5 -हत, G2 हते, M3 -गतै (for -हतै) Ś2 सुपूर्ण, K1 3 V1 B D T1.2 G1 3 M सुपूर्णं, G2 तु कर्णे (for प्रपन्नम्)

15 ^a) K4 महागणै, Dn1 D6 S च नागै (for महा गजै) — ^b) K3 V1 Da1 D1–5 7 8 प्रभिन्नै (for प्रविद्धै) V1 D2 -भिन्नम(D2 °व)र्मभि (for -विद्ध) Dn1 T1 2 G1 M सकृत्प्रभिन्नै· (T1 °सक्तै°; G1 °यत्तै) शरभिन्नदेहै (G1 °गात्रै), D6 सकृत्प्रयस्तै गतभिन्नगात्रै, G2 3 महीं प्रपन्नै शरभिन्नदेहै — ^c) B2 D4 तैर्विद्र-वद्भिश्च, Da1 D1 5 तैर्विज्वल°, Dn1 सविह्वल°, D2 तैर्विजल°, D6 S (T3 missing) प्रविह्वल° (for तैर्विह्वल°) D6 गत प्रयस्तै·, T2 ततास्रमृद्भि (for गतासुभिश्च) B1 3–5 D3.7 तैर्विद्रवद्भिश्च समततो वै — ^d) K3 प्रध्वस्तचित्रायुधवर्मयानै; V1 °चर्मायुधवर्मयोधै·, B D2 3 7 8 °वर्मायुधयोधमुख्यै (D3 °वर्मयोधै), Da1 Dn1 D1.5 6 S (T3 missing) प्रध्वस्त(T2 °ध्वस)चर्मायुधसर्वयोधै (Da1 D1 5 °चर्मयोधै, Dn1 °चर्मखड्गै)

16 ^a) Da1 D1 5 वज्रावरुद्धैर्, D4 वज्रेण विद्धैर्, D6 T1.2 M यत्रापविद्धैर् (for वज्रा°) K4 चापलेंद्रैर्, B3 Dn1 T1 चाचलोत्तमैर्, D6 T2 G M चाच(M1 °प)लैर्वैर् (for °लेन्द्रैर्) — ^b) D6 G1 विषण्ण- (for विभिन्न-) K3 -सम-, V1 B Da1 Dn1 D1.3.5 7 -महा-, T2 -मृद, G3 -वर (for -मृग-) B2 D6 S (T3 missing) -द्रुमौ(T2 -द्रिमो) घै (for द्रुमौषधै·) — ^c) Ś K1.3 4 D2 प्रवृद्ध, Da1 D1.5 प्रभिन्न- (for प्रविद्ध) G1 -वर्माङ्कुश- (for -घण्टाङ्कुश-) K3 तोमरोघै, D2 -तोमरध्वज (for °ध्वजै) — ^d) K3 -वर्णै; K4 -माली, V1 B D (except D3) S (T3 missing) -जाले (for -मालै) B2 सहतै, D2 6 T1 2 G3 M -संप्लवै°, G2 -पुप्लवै (for -सप्लुतै)

17 ^a) B2 शारप्रभिन्नै, D2 शरार्धभिन्नै; G1 3 °भि-(G3 °व)लुप्तै, M1 °भिपन्नै (for °वभिन्नै·) B2 चरंगमै; B5 च वादिभि, Dn1 S (T3 missing) तुरगमै; D2 तु वाजिभि, D6 तुरगै (for च वाजिभि) — ^b) K3 स्वसद्भिर्, B1 श्वर°, T1 2 G2 3 M स्तन° (for श्वस°) V1 B Da1 Dn1 D1.3 5 7 T1 2 G2 3 M आर्तै· (for अन्यै) B2 सतत (for क्षतज) K1 वसद्भि; T2 स्रवद्भि (for वम°) D2 स्वसिद्धरन्यक्षतजं वमद्भि (sic), D6 स्तनद्भिरा तैर्विविधैर्ज्वलद्भि, G1 नदद्भिरार्तैर्विवशैर्वलद्भि — B5 om

मेहीं दशद्भिः कृपणं नदद्भिः ॥ १७

तथापविद्धैर्गजवाजियोधै-
र्मन्दासुभिश्चैव गतासुभिश्च ।
नराश्वनागैश्च रथैश्च मर्दितै-
र्मही महावैतरणीव दुर्दशा ॥ १८

गजैर्निकृत्तापरहस्तगात्रै-
रुद्वेपमानैः पतितैः पृथिव्याम् ।
यशस्विभिर्नागरथाश्वयोधिभिः
पदातिभिश्चाभिमुखैर्हतैः परैः ।
विशीर्णवर्माभरणाम्बरायुधै-
र्वृता निशान्तैरिव पावकैर्मही ॥ १९

शरप्रहाराभिहतैर्महाबलै-

17^{cd}. D_4 om. (hapl) from 17^c up to line 1 of 1180* — ^{c}) K_3 V_1 B (B_6 om) D ((except D_6, D_4 om) S (except G_1, T_3 missing) दीनं ($D_{1\cdot7}$ °न-) (for दीनैः) K_3 स्वसद्भि, D_6 स्रवद्भि; D_3 T_2 स्वनद्भि; G_1 त्रसद्भि. (for स्तनद्भि) D_3 om (hapl) from परि up to दशद्भि. (in 17^d) $Ś_1$ परिरेंद्र-, K_3 °घृत्य; T_1 प्रविवृत्त- (for परि°) — ^{d}) $D_{1\cdot5}$ M_1 मही (for मही) M_1 om from दशद्भि up to निकृत्ता (in 19^a) D_6 मंहीयमद्भि क्षतजैर्बभूव; T_1 G M_{2-4} मही नद(G_2 पत)-द्भि कृपणा (M_{2-4} °ण) बभूव, T_2 महीं नमद्भिः कृपणां बभूव.

18 D_4 M_1 om 18 (cf. v l. 17) — ^{a}) K_3 शरापविद्धैर्, B_4 $D_{3\cdot7}$ यथाप° (for तथाप°) G_2 M_{2-4} -यौधैर् (for -योधैर्) — After 18^a, N (except D_6, D_4 om.) ins

1179* बलापविद्धै रथवीरसंघैः ।

[$Ś_1$ बलापिविद्धै, K_4 भल्लाप°, V_1 विलाप° (for बलाप°) V_1 रथवीरसंहै; B_2 गजवाजिसिंहै, Da_1 D_5 रथयोधसंघै (for रथवीर°)]

— ^{b}) K_1 ममासुभिश्च, K_4 D_2 ममांशु° (D_2 °सु°), T_2 पदाति° (for मन्दासु°) T_1 $G_{2\cdot3}$ चापि (for चैव) Dn_1 om. from गतासु up to मर्दितै (in ^{c}) — ^{c}) $D_{2\cdot3}$ विमर्दितैर् (for च म°) D_6 T_2 G_1 नरैश्च नागैश्च रथै(T_2 हयै)श्च तुरगैर्, T_1 $G_{2\cdot3}$ M (M_1 om) रथैश्च नागैस्तुरगै-(M_{2-4} °श्च नरै)श्च तुरगैर् — ^{d}) D_6 G_1 अश्वैर्मही (for मही महा-) K_2 सुर्दशा, $K_{2\cdot4}$ $D_{1\cdot3}$ दुर्वशा, V_1 Dn_1 D_5 T_2 G M (M_1 om) -भाति, D_2 दर्शसा (for दुर्दशा) T_1 मही महात्रावरणावभाति.

19 D_4 om. 19^{ab} (cf. v l 17), M_1 om. up to निकृत्ता (cf. v l 17) — ^{a}) K_1 गणैर् (for गजैर्) K_3 निकृंतावर-, K_4 निकृंतापर-, V_1 Da_1 $D_{1\cdot5\cdot8}$ $T_{1\cdot2}$ M_{2-4} निकृ(M_3 °वृ)त्तावर-; $B_{1\cdot3-5}$ $D_{3\cdot7}$ °त्तायत- (B_1 न-), B_2 °त्ताधव-; Dn_1 °त्तैर्नर-; Bom. ed. °त्तैर्वर- (for °त्तापर-). Dn_1 -हस्तिगात्रैर्, D_6 $T_{1\cdot2}$ G_1 M -गात्रहस्तैर् (for -हस्तगात्रैर्) — ^{b}) $K_{1\cdot2\cdot4}$ Da_1 $D_{1\cdot5}$ तद्वेपमानै; D_2 उदेष्ट° (for उद्वेप°). — Ś K V_1 B Da_1 Dn_1 $D_{1-3\cdot5\cdot7\cdot8}$ ins. after 19^{ab} D_4 after 17^{ab}.

1180* विशीर्णदन्तैः क्षतजं वमद्भिः
स्फुरद्भिरार्तैः करुणं रणाजिरे ।
सुयोधवर्मायुधपादगोप्तृभिः
प्रकीर्णतूणीरपताककेतुभिः ।
सुवर्णजालावततैर्भृशाहतै-
र्मही वियद्द्यौर्जलदैरिवावृता ।

[D_4 om. line 1 — (L 1) K_1 D_3 (before corr) क्षतजैर् (for °ज) K_1 वसद्भि — (L 2) K_1 आते, K_3 मातै, D_5 आर्ति (for आर्तैं) K_3 करण, D_4 कुरूणां (for करुण) K_3 $B_{2\cdot3}$ Da_1 $D_{1\cdot2\cdot5\cdot8}$ रणाजिरं, B_5 Dn_1 नदद्भि (for रणाजिरे). — (L. 3) K_1 $B_{1\cdot3\cdot4}$ Da_1 $D_{1\cdot3-5\cdot7\cdot8}$ सयोध-, B_5 सुवर्ण, D_2 स्वयोष- (for सुयोध-). K_3 -गोत्रभि; Da_1 -गोतृभि (for -गोप्तृभि) Dn_1 निकृत्तचक्रेषु युगे स योक्तृभि — (L. 4) K_3 विशीर्ण, B_2 Dn_1 प्रविद्ध-, B_5 D_3 विकीर्ण- (D_3 °र्य-) (for प्रकीर्ण-) — (L 5) K_4 D_4 भृशं हतैर् — After line 5, K_3 D_3 ins

1181* संयतृयोधाचरणैर्महागजैः ।

[D_3 सयनृयोधा- (sic.)]

— (L 6) K_1 मही वियद्व्या; K_3 V_1 B Da_1 $D_{1\cdot3\cdot5}$ मही वभौ द्यौर्, Dn_1 महारयौघैर्, D_7 मही बलौघैर्, D_3 महीभवद्यौः (for मही वियद्द्यौर्) D_2 जलजैर्, D_3 सलिलैर् (for जलदैर्). D_2 आवृत]

— ^{c}) $Ś_1$ $K_{1\cdot3\cdot4}$ V_1 Da_1 $D_{1\cdot4\cdot5\cdot8}$ -वराश्व- (for -रथाश्व-) D_6 S (T_3 missing) रथ(D_6 मह)र्षभैर्नागवराश्वयो(G_2 M °यौ)धै — ^{d}) K_4 D_4 चाति-, G_2 चापि (for चाभि) K_2 वृतैः परैः; K_3 D_3 पराहतै, $B_{1\cdot2\cdot4}$ हतैः शरैः; $G_{1\cdot3}$ परैः हतैः (by transp), M_3 हतैश्च — ^{e}) $Ś_1$ $K_{2\cdot4}$ -चर्माभरणांबरायुधैर्; K_1 T_1 $G_{2\cdot3}$ -वर्माभरणायुधांबरैर्; D_6 °णांबरस्थैर्, D_3 °युधवस्त्रभूषणैर् — $B_{1\cdot3\cdot4}$ $D_{3\cdot4\cdot7}$ om 19^f — ^{f}) D_3 युता; G_2 वृतां (for वृता) V_1 B_5 Da_1 Dn_1 $D_{1\cdot2\cdot5}$ S (T_3 missing) प्रशान्तैर्, D_4 श्मशानैर् (for निशान्तैर्) B_2 च्युतान्युशान्तैरिव पावकैर्मही (sic)

20 Before 20, T_1 ins. संजय — ^{a}) T_2 महारथैर् (for °बलैर्) — ^{b}) $B_{1\cdot2\cdot4\cdot5}$ Da_1 $D_{5\cdot8}$ T_2 G M

रवेक्ष्यमाणैः पतितैः सहस्रशः ।
प्रनष्टसंज्ञैः पुनरुच्छ्वसद्भि-
र्मही बभूवानुगतैरिवाग्निभिः ।
दिवश्च्युतैर्भूरतिदीप्तिमद्भि-
र्नक्तं ग्रहैर्द्यौरमलेव दीप्तैः ॥ २०
शरास्तु कर्णार्जुनबाहुमुक्ता
विदार्य नागाश्वमनुष्यदेहान् ।
प्राणान्निरस्याशु महीमतीयु-
र्महोरगा वासमिवाभितोऽस्त्रैः ॥ २१
हतैर्मनुष्याश्वगजैश्च संख्ये
शरावभिन्नैश्च रथैर्बभूव ।
धनंजयस्याधिरथेश्च मार्गे
गजैरगम्या वसुधातिदुर्गा ॥ २२
रथैर्वरेषून्मथितैश्च योधैः
संस्यूतसूताश्ववरायुधध्वजैः ।
विशीर्णशस्त्रैर्विनिकृत्तबन्धुरै-

अवेक्षमाणै. (G2 °णा), T1 अवेक्ष्यमाणा (for °माणै) D6 विरलै (for पतितै) S (T3 missing) समंतत (for सहस्रश) — Dn1 transp 20^{cd} and 20^{ef} — c) Ś K1 2 B1 T1 2 G1 प्रणष्टसंज्ञै ; D6 प्रनष्टशस्त्रै , G2 प्रणष्टदेहै (for प्रनष्टसंज्ञै) D6 S (T3 missing) आ(अ)श्वसद्भिर् (for उच्छ्व°) — d) D6 om. बभूवानुगतैरिवाग्निभि K3 B5 [अ]सुगतैर् (for [अ]नु°) Dn1 D2 अर्चिभि (for अग्निभि) D4 मही बभूवाग्निपरीतगात्रा, D7 मही बभौ वायुगतैरिवाग्निभि ; S (T3 missing) मही बभौ कुभगतैरिवाग्नि(T2 °ह्नि)भि — After 20^{cd}, N (except D6) ins

1182* कर्णार्जुनाभ्यां शरभिन्नगात्रै
हतै प्रवीरै कुरुसृञ्जयानाम् ।

[(L 2) V1 B1-3 5 D1 5 7 8 हत-, B4 मही (for हतै)] — e) K3 दिवश्च्यतैर्, K4 दिवच्च्युतैर्; D4 विराजते, D6 रक्तैश्च्युतैर्, T1 G3 M2-4 रक्तै°; T2 रक्तैस्तु तैर्, G2 रक्तैच्युतैर्, M1 रक्तच्युतैर् (for दिवश्च्युतैर्) K1 हृति, Da1 D5 अभि (for अति) K1 2 4 Da1 Dn1 D1 5 -दीप्तमद्भिर् (for -दीप्ति°) B3 बभूव तैरप्यतिदीप्तिमद्भिर्, G1 रक्तैश्च्युतैर्भूमिरदीप्तिमद्भिर् — f) K3 अमलेव दीप्तिभि , V1 B1 3 Da1 D1.3.5 °लैश्च दीप्तै , B2 4 5 Dn1 D2 7 °लप्रदीप्तै ; T1 अमरैरिवाबभौ, T2 अतुलैर्विभाति, G1 अमलेव भाति, G2 M2-4 °लैर्विभाति, G3 विमलैर्विभाति, M1 अमरैर्विभाति (for °लेव दीप्तै) D4 वज्राहतैर्दीप्तवलैर्हि दैत्यै ; D6 रक्तग्रहैर्दुर्विमलैर्विभाति

21 a) Ś1 K1 2 4 वरास्त्र , Ś2 बारस्त्र-, B1 3.4 D3.7 शराश्च ; D2 घोरास्त्र , D4 शरास्त्र , D8 शरैस्तु (for शरास्तु) D4 -कर्णायुत- (for र्जुन-) Ś K1.2 4 -बाणमिश्रैर्, K3 V1 B1.3-5 Da1 D1 3.7 8 -बाहु(B4 D3 °ण)नुन्ना, B1 -बाहुरुग्चना ; D2 बाणनेपैर् (sic), D6 G1 -चापमुक्ता (G1 °क्ता) (for -बाहुमुक्ता) — D6 om. 21^{b} — b) Ś2 K2 3 नागाश्च, K1 D5 नागांश्च (for नागाश्व-) G2 -नागान् (for -देहान्) — c) K3 [अ]थ (for [आ]शु) K3 अवापुर्, B1.3 4 D7 व्यतीयुर्, B2 समीयुर्, B5 Dn1 D2 5 6 S (T3 missing) प्रतीयुर् (for अ°) D4 निपेतुरस्याशु महीमतीव — d) K3 B1-4 D2-4.7 8 S (T3 missing) [अ]भिताम्रा (D4 °म्र°); K4 °नोस्त्रै (sic), V1 °तास्त्रै ; B5 Da1 D1 5 [अ]तिताम्रा , Dn1 [अ]भिनम्रा ; D6 °सजा (for °तोऽस्त्रै)

22 a) Dn1 हते, T2 M2-4 हयैर् (for हतैर्) K4 Da1 मनुष्याश्च, D6 T2 G M °ष्यैश्च (for °ष्याश्व) K4 रथैश्च; D2 -गणैश्च, G1 गजाश्च (for -गजैश्च) V1 B2 Da1 D1.3.5 7 8 असंख्यै ; B5 अनेकै , G2.3 च सखे (G3 °खै); M च सखे T1 हतैर्मनुष्याश्वगजाश्वसंघे — b) B3 Dn1 शरापविद्धैश्च (for °वभिन्नैश्च) Dn1 च रथैर्नरेंद्र, D4 च रथैर्गजैश्च, D6 T1.2 G1.3 M रुधिर(D6 G1 °रै)प्रदिग्धै (T1 °दीप्तै) (for र्च रथैर्बभूव) B1 om. (hapl.) from बभूव up to रथे (in 22c) G2 शरावसंघै-रुधिर प्रदिग्धै (sic) — c) D1 [अ]धिरथश्च, T2 G1 2 [अ]तिरथेश्च (for [आ]धि°) V1 B (except B5) Dn1 D3.7 T1.2 च मार्गणैर्, D2 च मार्गो, D4 च भिन्नैर्, G1 च संख्ये (for च मार्गे) D6 धनंजयश्चाधिरथिश्च संघे. — D2 om. 22^{d}–23^{c} — d) Da1 D1 5 नरैर्; D6 S (T3 missing) हतैर् (for गजैर्) D4 अनम्या (for अगम्या) K3 [अ]तिदुर्गा , V1 B1-3 D3.4 7 M1 °दुर्गमा (B2 °मा); T2 °दुर्गमं, G2 हि दुर्गा (for [अ]तिदुर्गा) Dn1 अगम्यरूपा वसुधा बभूव

23 D2 om. 23^{abc} (cf v l. 22) — a) K3 रथैर्वरिष्ठोन्मथितै , D4 परस्परेषून्म°, D6 S (except T1, T3 missing) रथैर्महे(M1 °नरे)षून्मथितै (for °वरेषून्म°) K3 V1 D3 सुयोधै ; B1.2 4 Da1 D1 3.5 7 सयोधै , B3 स योधै , B5 सयोधै , Dn1 सुकल्पै , D6 T1 G M सु(G3 स)-कल्पितै , T2 सुवीतै (for च योधै) — b) K1 D1 5 सस्यूतसूताश्व-, K3 ससस्य° (sic), Da1 संस्थ स°, D6 T1 G M1 सनागयो(T1 G2 M1 °यौ)धाश्व , D3 सजातसूताश्व-, T2 ससूतयोधाश्व , M2-4 प्रभग्नयौधाश्व- (for सस्यूतसूताश्व) D3 रथानन- (for -वरायुध) — c) D5 G2 M4 विकीर्ण-

निकृत्तचक्राक्षयुगत्रिवेणुभिः ॥ २३

विमुक्तयन्त्रैर्निहतैरयस्मयै-
हतानुषङ्गैर्विनिषङ्गबन्धुरैः ।
प्रभग्ननीडैर्मणिहेममण्डितैः
स्तृता मही द्यौरिव शारदैर्घनैः ॥ २४

विकृष्यमाणैर्जवनैरलंकृतै-
र्हतेश्वरैराजिरथैः सुकल्पितैः ।
मनुष्यमातङ्गरथाश्वराशिभि-
र्द्रुतं व्रजन्तो बहुधा विचूर्णिताः ॥ २५

सहेमपट्टाः परिघाः परश्वधाः
कडङ्गरायोमुसलानि पट्टिशाः ।
पेतुश्च खड्गा विमला विकोशा
गदाश्च जाम्बूनदपट्टबद्धाः ॥ २६

चापानि रुक्माङ्गदभूषणानि
शराश्च कार्तस्वरचित्रपुङ्खाः ।
ऋष्टयश्च पीता विमला विकोशाः

(for विशीर्ण) Dn1 D6 S (T3 missing) -योक्त्रैर् (for -शस्त्रैर्) Ś1 K3 B3.5 D1 7 विनिकृत्य; D4 6 S (T3 missing) °कीर्ण- (for °कृत्त) K3 -शूरैर्, V1 B5 Dn1 T1 2 G2.3 -बधनैर्, D4 -चामरैर् (for -बन्धुरैर्) — D4 om. 25^d — ^{d}) K3 निकृत्य, D2 5 निकृत- (for निकृत्त-)

24 ^{a}) K3 -याम्रैर्, V1 B1 3.4 Da1 D1 3.5 7 -चक्रैर्, B2 Dn1 T1 -शस्त्रैर्, B5 -पत्रैर्; D4 corrupt, G2 3 -योक्त्रैश् (for -यन्त्रैर्) K3 V1 B1 3 4 Da1 D1 3 5 7 8 विहतैर्, Dn1 T1 2 G2 3 M च तथा, D6 G1 च रथैर् (for निहतैर्) K3 Da1 D1 5 भपस्करैर्, V1 अयस्करैर्, B D2-3 G1 उपस्करैर्, Dn1 व्युपस्करैर्; T1 विमुक्तकैर्, T1 M1 [अ]-प्यवस्करैर्, G2 3 विमस्तकैर्, M2-4 व्यवस्करैर् (for अयस्मयैर्) — ^{b}) Ś2 K1 2 B5 T1 G3 M2-4 हृ(K1 ह्र)तानुषंगैर्, K3 B1 3 Da1 Dn1 D1-7 हतानुकर्षैर्, K4 °संघैर्, V1 B4 हृतानुकर्षैर्; B2 कृतात्मकर्षैर्; D3 दूतानुकर्षैर्; G1 कृतानुषंगैर्, M1 वृता° (for हता°). V1 विनियुक्त-, D6 °बंध , G1 °बद्ध- (for °षङ्ग) K3 -बंधिभि , V1 B3.5 Dn1 D2-4 7 8 T1 2 G2 3 M -बंधनै ; Da1 D1 5 -धन्वनै ; D6 G1 -कूबरै (for -बन्धुरै) — ^{c}) D6 G1 प्रभिन्न- (for प्रभग्न-) V1 D6 -नीलैर्, G M -नीळैर् (for -नीडैर्) K3- कुंडलैर्; V1 B1 Dn1 D6 S (T3 missing) -भूषितैस्, D2 -बधनैर् (for -मण्डितैस्) — ^{d}) K3 महीर्, D2 भृता, D4 सृता; D6 G1 तदा; D8 मही, T1 G2 वृता; T2 स्तुता, G3 विना (for स्तृता) K3 D8 बभौ (for मही) K4 सारदैर् D7 T1 वनै (for घनै)

25 ^{a}) B5 D8 7 निकृष्यमाणैर्, D6 निषज्यमाना; S (T3 missing) नि(T2 वि)कृष्यमाणा (for विकृष्यमाणैर्) K3 D3 जघनैर्, D4 घवनैर् (sic) (for जवनैर्) V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1-3 5-7 S (T3 missing) तुरगमैर्, D4 भलकृता (for °कृतैर्) — ^{b}) K3 हतैश्च शूरैर्, G1 हतेश्वरा (for °श्वरैर्) Ś1 राजो रज (sic), K2 भाजरज , K3 नागर-थै , K4 भाजिरज , V1 B Da1 Dn1 D1-3 5 7 8 भाजरथै (for भाजि°) D6 रथैश्च नानाजवनै सुकल्पितै , T1 2 G2 3 M हतेश्वरा राजि(T2 वै सु , G3 राज)रथा सुकल्पिता. — ^{c}) D4 धनूंषि- (for मनुष्य-) K2 -रथाव-, T2 -वराश्व (for रथाश्व) B2 -पत्तिभिर्, D3 -वाजिभिर्, S (T3 missing) -सादिषु (for राशिभिर्) — ^{d}) T1 2 द्रुतं Ś1 K1 व्रजंत, K3 व्रजद्भिर्, D8 वियद्भिर्; G2 विचिंत्यो (for व्रजन्तो) K3 B1.3.4 D3 वसुधा (for बहुधा) Ś K1 2 4 D2 विचूर्णितै., K3 B1 D6 8 G3 विघूर्णिता (K3 B1 °ता), Dn1 विचूर्णता (for °र्णिता)

26 ^{a}) Dn1 lacuna for परश्वधा D2 सहेमपट्टै. परिघै परश्वधै , D6 S (T3 missing) सहेमपृष्ठा स(T1 2 °पट्टा स; M1-4 °पृष्ठासि)परश्वधा(G3 °धा)युधा — ^{b}) Ś K2 D8 कडगरायोमुसु(D8 °श)लानि, K3 परस्वधायोमुश° , K4 करडरायोमुश° , V1 B1-4 Da1 D1.3 5 7 शि(B1 सि)ताश्च शूला मुस(V1 °श-, B1 2 °ष)लानि, B5 कडंगरीयामुस° ; Dn1 सिताश्च सूला मुस° , D2 कलिंगराजो मुश° (for कडङ्गरायोमुस°) K1 2 पट्टिसा°, B2 पट्टिशै ; Dn1 मुद्गरा (for पट्टिशा) D4 शिवाश्वपङ्गामुशलोभ्रमुद्गरा, D6 S (T3 missing) शिता(D6 °ला)श्च शूला (T2 °रा) मुसला स(G2.3 °लाश्च)मुद्गरा — ^{c}) D6 विचित्र , T2 G M2-4 चित्राश्च, M1 चक्राश्च (for पेतुश्च) D1 खजा (for खड्गा) D4 सिताश्वशक्त्यो (for पेतुश्च खड्गा) B4 विपुला, T2 विततास् (for विमला) Ś2 K1 D2 3 8 विशोका, B Da1 D1 5 7 विकोषा, D6 S (T3 missing) च कोशा (for विकोशा) — Ś K1 2 4 B2 D2 om (hapl.) 26^c–27^c — ^{d}) B1 गताश्च; B4 D2 3- D3 om (hapl) from पट्ट up to रुक्माङ्गद (in 27^a) K3 B (B3 om.) D (except D2, D3 om) G1.3 M पट्टनद्धा°, D3 (before corr.) T2 -पट्टवधा (for °बद्धा) गजाश्च (for गदाश्च) T1 om

27 Ś K1 2 4 B2 D2 om 27^{abc} (cf v. l. 26) T1 D3 om. up to रुक्माङ्गद (cf. v l 26) — ^{a}) D4 रक्तावनि, D6 S (T1 om , T3 missing) जांबूनद- (for रुक्माङ्गद-) D4 T1 G2 3 -भूषितानि, M2.4 -रूषितानि (for -भूषणानि) — ^{b}) D4 कर्तास्वर-, M2-4 जांबूनद-

ग्रासाः सखड्गाः कनकावभासाः ।। २७
छत्राणि वालव्यजनानि शङ्खाः
स्रजश्च पुष्पोत्तमहेमचित्राः ।
कुथाः पताकाम्बरवेष्टिताश्च
किरीटमाला मुकुटाश्च शुभ्राः ।। २८
प्रकीर्णका विप्रकीर्णाः कुथाश्च
प्रधानमुक्तातरलाश्च हाराः ।
आपीडकेयूरवराङ्गदानि
ग्रैवेयनिष्काः ससुवर्णसूत्राः ।। २९
मण्युत्तमा वज्रसुवर्णमुक्ता
रत्नानि चोच्चावचमङ्गलानि ।
गात्राणि चात्यन्तसुखोचितानि
शिरांसि चेन्दुप्रतिमाननानि ।। ३०
देहांश्च भोगांश्च परिच्छदांश्च

(for कार्तस्वर-) — ^{c}) K8 भल्लाश्च, B1 D6 ऋष्याश्च, Da1 ऋष्यश्च, D4 रिष्यश्च, D8 रुष्यश्च, T2 यष्टीश्च, G1 घदश्च (sic), M3 ऋष्टीश्च, M4 हृष्यश्च (for ऋष्टयश्च) T1 केशा, G1 खड्गाश्च (for पीता) B (B8 om) Da1 D1 2 5 7 विकोषा, D6 S (T1 om, T8 missing) च कोशा (for विकोशा) — K8 D8 om 27^{d} — ^{d}) V1 D4 प्राशा B1 D2 सदंडै (for सखड्गा) K4 पेतुश्च खड्गा कनकावभाषा, Da1 D1 5 प्रासाश्च खड्गा कनकावभास, Dn1 °श्च दंडै कनकावभासै, D6 S (T1 om, T8 missing) प्रा(D6 भा)साश्च दण्डा (T2 कुन्ता) कनकप्रभासा (T2 °काशा)

28 ^{a}) D6 S (T8 missing) शुभ्राणि (for छत्राणि) K1 व्याल, D6 चाप-, M बाल (for वाल-) — ^{b}) B8 भुजाश्च, D2 गजाश्च- (for स्रजश्च) D4 पुष्पोत्तर- (for °त्तम) B1 2 4 5 Da1 D8 5 7 भुजा(B5 स्रज)श्च पुष्पोत्तम हेमभूषिता, Dn1 M2–4 छिन्नापविद्धाश्च स्रजो विभिन्ना (Dn1 °चित्रा), D1 भुजाश्च पुष्पोत्तमभूषिता जना, D6 छिन्नावरुद्धावरुजन्स्रजश्च, T1 छिन्नापविद्धा ह्यरुजस्स्रजश्च, T2 छिन्नापविद्धा प्ररुचस्स्रजश्च, G1 छिन्नावरुद्धा विरुजस्स्रजश्च; G2 3 छिन्नापविद्धा विरुज सृजश्च, M1 छिन्नापविद्धाश्च रुजस्स्रजश्च — T2 om 28^{c}–30^{d} — ^{c}) K8 कुन्ता, D4 कुथा, M1 कथा (for कुथा) Ś2 Dn1 भूषणानि, K2 B8 D4 8 -वेष्टनाश्च, D2 जष्टिताश्च, D6 S (T2 om, T8 missing) -वेष्टनानि (for वेष्टिताश्च) V1 B1 2 4 5 D3 7 कुथा प-(D7 °थान्प)ताका रथवेष्टनानि (V1 B5 °श्च), Da1 D1 5 खड्गा पताका परिघा परश्वधा; D6 क्रुधा पताकांबरवेष्टनानि — ^{d}) Ś2 D3 किरीटमाली, K8 °टमौलो, Dn1 टिमाला (for °टमाला) D6 G2 3 M मकुटाश्च (for मुकु°) Da1 D1 5 शुभा (for शुभ्रा) Ś1 K1 2 4 किरीटमाली मुकुटश्च शुभ्र (K1 4 भ्रा), D4 3 (marg) किरीटहारा (D4 री) मणिविद्रुमाश्च

29 T2 om 29 (cf v l 28) — ^{a}) V1 B (except B.) Da1 Dn1 D1 2 5 7 T1 विप्रकीर्णा(Dn1 र्णो)श्च राजन्, D2 °कीर्णा हुयाश्च, D4 °कीर्णाश्च तत्र, D6 G1 °कृताश्च भूमौ, G2 3 M तिकीर्णकाश्च (for °कीर्णा कुथाश्च) — ^{b}) Ś2 K1 V1 B Da1 Dn1 D1 3 5 7 प्रवाल (for प्रधान-) Co cites प्रवाला V1 B5 D2 4 मुक्ताभरणाश्च, D6 M2–4 -मुक्तास्तरळा(D6 °ला)श्च, T1 G M1 मुख्यास्तरळा-(M1 °णा)श्च (for मुक्ततरलाश्च) — ^{c}) K8 D4 -वरागदाश्च (for °गदानि) — D4 om 29^{d}–51^{a} — ^{d}) D2 तथा परिष्का (for ग्रैवेयनिष्का) Ś2 D2 G1 2 M2–4 सु, B4 Da1 D1 5 च (for स-) D2 8.7 -चित्रा, D5 -सूत्र, D6 G2 -सूता (for -सूत्रा)

30 D4 T2 om 30 (cf v l 29, 28) — ^{a}) G2 3 वस्त्र (for वज्र) K8 D6 8 G M युक्ता (for -मुक्ता) — ^{b}) D6 रक्तानि (for रत्नानि) M2–4 चोच्चानि च (for °वच) B2 -भूषणानि, D2 -सागजानि (for मङ्गलानि) — ^{c}) K1 4 चाम्यंत, D6 S (T2 om, T8 missing) चाभाति (for चात्यन्त) K8 D8 सुखेधितानि, B2 सुखेषितानि, M1 3 सुखोचितानां (for -सुखोचितानि) — ^{d}) B5 चन्द्र- (for चेन्दु-) K8 -प्रतिभासितानि, D2 °मप्रभानि, D8 °भाननानि (for °माननानि)

31 D4 om 31 (cf v l 29) — ^{a}) K1 परिश्छदाश्च; D8 परस्वधांश्च (for परिच्छदांश्च) — ^{b}) K2 ततो (for त्यक्त्वा) D8 मनोज्ञाति (for °ज्ञानि) Dn1 सुखानि चैव; D6 S (T8 missing) हृता (T1 2 G1 हृत, M च ते) सुखानि (for सुखानि चापि) — ^{c}) K8 सुधर्मे, D6 G1 स्वकर्मं, T2 सधर्मे (for स्वधर्म-) D8 -निष्ठा — After 31^{abc}, D2 ins

1183* गता हृत स्वर्गलोकाय राजन् ।

— ^{d}) V1 partly damaged K8 व्याश्वाव- (sic), V1 B Dn1 D3 7 व्याप्याशु; Da1 D1 **शु; D2 घ्नत्याशु, D5 व्या*शु, D6 T2 G M2–4 प्रासश्च, T1 प्रासव्य-, M1 प्रासांश्च (for व्यासांश्च) G1 लोका T1 युधि स, T2 हि समा; G2 [अ]थ स- (for यशसा) K8 B Da1 Dn1 D3. 5–7 S (T8 missing) गतास्ते, D8 गताश्च (for समीयु) — V1 B Da1 Dn1 D1 3 5–8 S (T8 missing) ins after 31 D2 after 32^{a}

निकृत्तचक्राक्षयुगत्रिवेणुभिः ॥ २३

विमुक्तयन्त्रैर्निहतैरयस्मयै-
हृतानुषङ्गैर्विनिषङ्गबन्धुरैः ।
प्रभग्ननीडैर्मणिहेममण्डितैः
स्तृता मही द्यौरिव शारदैर्घनैः ॥ २४

विकृष्यमाणैर्जवनैरलंकृतै-
र्हतेश्वरैराजिरथैः सुकल्पितैः ।
मनुष्यमातङ्गरथाश्वराशिभि-
र्द्रुतं व्रजन्तो बहुधा विचूर्णिताः ॥ २५

सहेमपट्टाः परिघाः परश्वधाः
कडङ्गरायोमुसलानि पट्टिशाः ।
पेतुश्च खड्गा विमला विकोशा
गदाश्च जाम्बूनदपट्टबद्धाः ॥ २६

चापानि रुक्माङ्गदभूषणानि
शराश्च कार्तस्वरचित्रपुङ्खाः ।
ऋष्टयश्च पीता विमला विकोशाः

(for विशीर्ण) Dn1 D6 S (T8 missing) -योक्त्रैर् (for शस्त्रैर्) Ś1 K3 B2 3.5 D1 7 विनिकृत्य, D4 6 S (T8 missing) °कीर्ण- (for °कृत्त) K3 -शूरैर्; V1 B5 Dn1 T1 2 G2,3 -बधनैर्, D4 -चामैरर् (for -बन्धुरैर्) — D4 om 25d — d) K3 निकृत्य, D2 5 निकृत- (for निकृत्त-)

24 a) K3 -यात्रैर्, V1 B1.3.4 Da1 D1.3.5 7 -चक्रैर्, B2 Dn1 T1 -शस्त्रैर्, B5 -पत्रैर्; D4 corrupt, G2 3 -योक्त्रैश् (for -यन्त्रैर्) K3 V1 B1 3 4 Da1 D1 3 5 7 8 विहतैर्, Dn1 T1 2 G2 3 M च तथा, D6 G1 च रथैर् (for निहतैर्) K3 Da1 D1 5 अपस्करैर्, V1 अयस्करैर्, B D2–8 G1 उपस्करैर्, Dn1 व्युपस्करैर्; T1 विमुक्तकैर्, T1 M1 [अ]-प्यवस्करैर्; G2 3 विमस्तकैर्, M2–4 ऽप्यवस्करैर् (for अयस्मयैर्) — b) Ś2 K1 2 B5 T1 G3 M2–4 हृ(K1 ह्र)तानुषगैर्, K3 B1 3 Da1 Dn1 D1–7 हतानुकर्षैर्, K4 °संधैर्, V1 B4 हृतानुकर्षैर्; B2 कृतात्मकर्षैर्; D8 दूतानुकर्षैर्; G1 कृतानुषगैर्, M1 भृता° (for हृता°) V1 विनियुक्त-, D6 °बंध , G1 °बद्ध- (for °षङ्ग) K3 -बंधिभि , V1 B3.5 Dn1 D2–4 7 8 T1.2 G2 3 M -बंधनै , Da1 D1 5 -धन्वनै ; D6 G1 -कूबरै (for -बन्धुरै.) — c) D6 G1 प्रभिन्न- (for प्रभग्न-) V1 D6 -नीलैर्, G M -नीळैर् (for -नीडैर्) K3- कुंडलैर्; V1 B1 Dn1 D6 S (T3 missing) -भूषितैस्, D2 -बंधनैर् (for -मण्डितैस्) — d) K3 महीर्, D2 भृता, D4 सृता; D6 G1 तदा; D8 मही, T1 G2 वृता; T2 स्तुता, G3 विना (for स्तृता) K3 D5 बभौ (for मही) K4 सारदैर् D7 T1 वनै (for घनै)

25 a) B5 D3.7 निकृष्यमाणैर्, D6 निषज्यमाना, S (T8 missing) नि(T2 वि)कृष्यमाणा (for विकृष्यमाणैर्) K3 D3 जघनैर्, D4 घवनैर् (sic) (for जवनैर्) V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1–3 5–7 S (T8 missing) तुरगैर्, D4 अलकृता (for °कृतैर्) — b) K3 हतैश्च शूरैर्; G1 हतेश्वरा (for °श्वरैर्) Ś1 राजो रज (sic), K2 आजरज°, K3 नागरथै , K4 आजिरज ; V1 B Da1 Dn1 D1–3 5 7 8 आजरथै (for आजि°) D6 रथैश्च नानाजवनै सुकल्पितै , T1 2 G2 3 M हतेश्वरा राजि(T2 वै सु , G3 राज)रथा सुकल्पिता — c) D4 धनूषि- (for मनुष्य-) K2 -रथाव-, T2 -वराश्व (for रथाश्व) B2 -पत्तिभिर्, D8 -वाजिभिर्, S (T8 missing) -सादिषु (for राशिभिर्) — d) T1.2 द्रुत Ś2 K1 व्रजंत; K3 व्रजद्भिर्, D8 वियद्भिर्; G2 विचिंत्यो (for व्रजन्तो) K3 B1.3.4 D8 वसुधा (for बहुधा) Ś K1 2 4 D2 विचूर्णितै., K3 B1 D6 8 G2 विघूर्णिता (K3 B1 °ता), Dn1 विचूर्णता (for °र्णिता)

26 a) Dn1 lacuna for परश्वधा D2 सहेमपट्टै. परिघै परश्वधै , D6 S (T8 missing) सहेमपृष्ठा स(T1 2 °पट्टा स, M1–4 °पृष्ठासि)परश्वधा(G3 °धा)युधा — b) Ś K2 D8 कडगरायोमुसु(D8 °श)लानि, K3 परस्वधायोमुश°, K4 करडरायोमुश°, V1 B1–4 Da1 D1 3.5 7 शि(B1 सि)ताश्च शूला मुस(V1 °श-, B1 2 °ष)लानि, B5 कडंगरीयामुस°, Dn1 सिताश्च सूला मुस°; D2 कलिंगराजो मुश° (for कडङ्गरायोमुस°), K1 2 पट्टिसा°, B2 पट्टिशै ; Dn1 मुद्गरा (for पट्टिशा) D4 शिवाश्वषङ्गामुशलोअमुद्गरा, D6 S (T8 missing) शिता(D6 °ला)श्च शूला (T2 °रा) मुसला स(G2.3 °लाश्च)मुद्गरा — c) D6 विचित्र , T2 G M2–4 चित्राश्च, M1 चक्राश्च (for पेतुश्च) D1 खंजा (for खड्गा) D4 सिताश्चशक्त्यो (for पेतुश्च खड्गा) B5 विपुला, T2 विततास् (for विमला) Ś2 K1 D2 3 8 विशोका, B Da1 D1 5 7 विकोपा, D6 S (T8 missing) च कोशा (for विकोशा) — Ś K1 2 4 B3 D2 om (hapl.) 26d–27c — d) B1 गताश्च; B4 D2 8 गजाश्च (for गदाश्च) T1 om (hapl) from पट्ट up to रुक्माङ्गद (in 27a) K3 B (B3 om) D (except D3, D2 om) G1 3 M पट्टनद्धा , D8 (before corr) T2 -पट्टवधा (for °बद्धा)

27 Ś K1 2 4 B3 D2 om 27abc (cf v l. 26) T1 om up to रुक्माङ्गद (cf v l 26) — a) D4 रक्तावनि, D6 S (T1 om , T8 missing) जांबूनद- (for रुक्माङ्गद-) D4 T1 G2 3 -भूषितानि, M3.4 -रूपितानि (for -भूषणानि) — b) D4 कर्तात्वर-; M2–4 जाबूनद-

प्रासाः सखङ्गाः कनकावभासाः ॥ २७
छत्राणि वालव्यजनानि शङ्खाः
स्रजश्च पुष्पोत्तमहेमचित्राः ।
कुथाः पताकाम्बरवेष्टिताश्च
किरीटमाला मुकुटाश्च शुभ्राः ॥ २८
प्रकीर्णका विप्रकीर्णाः कुथाश्च
प्रधानमुक्तातरलाश्च हाराः ।
आपीडकेयूरवराङ्गदानि
ग्रैवेयनिष्काः ससुवर्णसूत्राः ॥ २९
मण्युत्तमा वज्रसुवर्णमुक्ता
रत्नानि चोच्चावचमङ्गलानि ।
गात्राणि चात्यन्तसुखोचितानि
शिरांसि चेन्दुप्रतिमाननानि ॥ ३०
देहांश्च भोगांश्च परिच्छदांश्च

(for कार्तस्वर) — ^{c}) K8 भल्लाश्च, B1 D6 ऋष्याश्च, Da1 ऋप्यश्च, D4 रिष्ट्यश्च, D8 रुष्ट्यश्च, T2 यष्टीश्च, G1 घद्श्च (sic), M2 ऋष्टीश्च, M4 हृष्यश्च (for ऋष्ट्यश्च) T2 केशा, G1 खङ्गाश्च (for पीता) B (B8 om) Da1 D1 8 5 7 विकोषा, D6 S (T1 om, T8 missing) च कोशा (for विकोशा) — K8 D8 om 27^{d} — ^{d}) V1 D4 प्राशा B2 D2 सदंष्ट्रै (for सखङ्गा) K4 पेतुश्च खङ्गा कनकावभाषा, Da1 D1 5 प्रासाश्च खङ्गा कनकावभास, Dn1 °श्च दंष्ट्रै कनकावभासै, D6 S (T1 om, T8 missing) प्रा(D6 भा)साश्च दण्डा (T2 कुता) कनकप्रभासा (T2 °काशा)

28 ^{a}) D6 S (T8 missing) शुभ्राणि (for छत्राणि) K1 व्याल, D6 चाप-, M बाल (for वाल-) — ^{b}) B8 भुजाश्च, D2 गजाश्च (for स्रजश्च) D4 पुष्पोत्तर- (for °त्तम) B1 2 4 5 Da1 D8 5 7 भुजा(B5 स्रज)श्च पुष्पोत्तम हेमभूषिता, Dn1 M2-4 छिन्नापविद्धाश्च स्रजो विमिश्रा (Dn1 °चित्रा), D1 भुजाश्च पुष्पोत्तमभूषिता जना, D6 छिन्नावरुद्धावरुजन्स्रजश्च, T1 छिन्नापविद्धा ह्यरुजस्रजश्च, T2 छिन्नापविद्धा प्ररुचस्रजश्च, G1 छिन्नावरुद्धा विरुजस्रजश्च; G2 3 छिन्नापविद्धा विरुज सृजश्च, M1 छिन्नापविद्धाश्च रुजस्रजश्च — T2 om 28^{c}–30^{d} — ^{c}) K8 कुता, D4 कुथा, M1 कथा (for कुथा) Ś2 Dn1 भूषणानि, K2 B8 D4 8 -वेष्टनाश्च; D2 जटिताश्च, D6 S (T2 om, T8 missing) -वेष्टनानि (for वेष्टिताश्च) V1 B1 2 4 5 D8 7 कुथा प- (D7 थान्प)ताका रथवेष्टनानि (V1 B5 °श्च), Da1 D1 5 खङ्गा पताका परिघा परश्वधा, D6 क्रुधा पताकांवरवेष्टनानि — ^{d}) Ś2 D3 किरीटमाली; K8 °टमौलो, Dn1 टिमाला (for °टमाला) D6 G2 3 M मकुटाश्च (for मुकु°) Da1 D1 5 शुभा (for शुभ्रा) Ś1 K1 2 4 किरीटमाली मुकुटश्च शुभ्र (K1 4 भ्रा), D4 3 (marg) किरीटहारा (D4 री) मणिविद्रुमाश्च

29 T2 om 29 (cf v l 28) — ^{a}) V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 2 5 7 T1 विप्रकीर्णा(Dn1 र्णं)श्च राजन्, D2 °कीर्णा हुयाश्च, D4 कीर्णांश्च तत्र, D6 G1 °कृताश्च भूमौ, G2 3 M °तिकीर्णकाश्च (for °कीर्णा कुथाश्च) — ^{b}) Ś2 K1 V1 B Da1 Dn1 D1 8 5 7 प्रवाल (for प्रधान-) Co cites प्रवाला V1 B5 D2 4 मुक्ताभरणाश्च, D6 M2-4 -मुक्तास्तरळा(D6 °ला)श्च, T1 G M1 मुख्यास्तरळा(M1 °णा)श्च (for मुक्तातरलाश्च) — ^{c}) K8 D4 -वरांगदाश्च (for °गदानि) — D4 om 29^{d}–51^{a} — ^{d}) D2 तथा परिष्का (for ग्रैवेयनिष्का) Ś2 D2 G1 2 M2-4 सु, B4 Da1 D1 5 च (for स-) D2 8 7 -चित्रा, D5 -सूत्र; D6 G2 -सूता (for -सूत्रा)

30 D4 T2 om 30 (cf v l 29, 28) — ^{a}) G2 3 वस्त्र (for वज्र) K3 D6 8 G M युक्ता (for -मुक्ता) — ^{b}) D6 रक्तानि (for रत्नानि) M2-4 चोच्चानि च (for °वच) B2 भूवणानि, D2 -सांगजानि (for मङ्गलानि) — ^{c}) K1 4 चात्यत-, D6 S (T2 om, T8 missing) चाभाति (for चात्यन्त) K8 D8 सुखेधितानि, B2 सुखे-धितानि, M1 3 सुखोचिताना (for -सुखोचितानि) — ^{d}) B चन्द्र- (for चेन्दु-) K8 -प्रतिभासितानि, D2 °मप्रभानि, D… °भाननानि (for °माननानि)

31 D4 om 31 (cf v l 29) — ^{a}) K1 परि… D8 परस्वधांश्च (for परिच्छदांश्च) — ^{b}) K2 त्रसं (… त्यक्त्वा) D8 मनोज्ञाति (for °ज्ञानि) Dn1 सुखानि … D6 S (T8 missing) हृता (T1 2 G1 हृत, M … सुखानि (for सुखानि चापि) — ^{c}) K1 सुधर्मं, … स्वकर्मं, T2 सधर्मं (for स्वधर्म-) D8 -नि… — … 31^{abc}, D2 ins

1183* गता द्रुत स्वर्गलोकाय राजन् ।

— ^{d}) V1 partly damaged. K2 … B Dn1 D8 7 व्याप्याशु; Da1 D1 ** शु, … व्या*शु, D6 T2 G M2-4 प्रासश्च, T1 … (for व्यासाश्च) G1 लोका T1 शुचि … [क्ष]य स- (for यशसा) K8 B D… (T8 missing) गतास्ते, D8 गतांश्च (for … Da1 Dn1 D1 3 5-8 S (T8 missing … after 32^{a}

त्यक्त्वा मनोज्ञानि सुखानि चापि ।
स्वधर्मनिष्ठां महतीमवाप्य
व्याप्तांश्च लोकान्यशसा समीयुः ॥ ३१
इत्येवमुक्त्वा विरराम शल्यो
दुर्योधनः शोकपरीतचेताः ।
हा कर्ण हा कर्ण इति ब्रुवाण
आर्तो विसंज्ञो भृशमश्रुनेत्रः ॥ ३२
तं द्रोणपुत्रप्रमुखा नरेन्द्राः
सर्वे समाश्वास्य सह प्रयान्ति ।
निरीक्षमाणा मुहुरर्जुनस्य
ध्वजं महान्तं यशसा ज्वलन्तम् ॥ ३३
नराश्वमातङ्गशरीरजेन
रक्तेन सिक्ता रुधिरेण भूमिः ।
रक्ताम्बरस्रक्तपनीययोगा-
न्नारी प्रकाशा इव *सर्वगम्या ॥ ३४
प्रच्छन्नरूपा रुधिरेण राज-

1184* निवर्त दुर्योधन यान्तु सैनिका
व्रजस्व राजञ्शिबिराय मानद ।
दिवाकरो ह्येष विलम्बते प्रभो
पुनस्त्वमेवात्र नरेन्द्र कारणम् ।

[(L 1) B1 D2 8 T1 G2 निव(D8 °र्वे)र्त्य, Da1 D1 5 वय तु, T2 G1 M निवृत्य (for निवर्त) Da1 D1.5 याम, T2 M1 यांति (for यान्तु) — (L 2) B Da1 D1 8 5 7 व्रजतु, D8 भजस्व (for व्रजस्व) V1 शिबिराश्चाददाना ; B1 8–5 D2 7 8 G2 8 °राणि मानद, B2 °राप्यददाना (sic), Da1 D1 5 °राय दीना , T1 °राग्निनाय (for °राय मानद) D2 वज्रास्वनास्ते शिबिराय मानदा°, D6 सृजन्स्वराज च विनात्ममान — (L 3) B3 Dn1 D2 6 8 [ऽ]प्येष (for ह्येष) — (L 4) D8 एतान्हि (for एवात्र) V1 B2 वेत्सि, D8 योत्स्यसे (for कारणम्)] — After the above, sequence in D8 T1 G2 8 M1 is 44^c–46^b, 1194*, 46^e–53^b, 40^c–41^d, 1186*, 1187*, 1188*, 42^{ab}, 1189*, 42^c–43^b, 1191*, 43^c–44^b, 53^{cd}, 1194*, 53^e–57^d, 1196*, 58–60, followed by lines 13–16 of App I (No 44) in D6 T1 G2 M1, and by lines 13–14 in G8

32 Before 32, G1 8 M2–4 ins सजय D4 om. 32 (cf v 1 29) — ^{a}) D6 S (T8 missing) एतावद् (for इत्येवम्) K4 उक्त्वा — After 32^a, D2 ins 1184* — ^{b}) K8 V1 B Da1 Dn1 D1–8 5 7 8 दुर्योधन B5 -चित्त , Da1 D1 5 -चित्त (for -चेता) D6 S (T8 missing) दुर्योधनं चैव निवर्तयित्वा — ^{c}) K8 V1 B Da1 Dn1 D1 8 5 7 8 ब्रुवाणम् — ^{d}) K2 4 ऽस्रुनेत्र (K4 °त्र), D2 उत्पपात (for ऽश्रुनेत्र°) K1 ऽतोविसज्ञो भृशमस्रुनेत्र , K8 V1 B Da1 Dn1 D1 8 5 7 8 आर्त विसज्ञं भृशमश्रुनेत्र — For 32^{cd}, D6 S (T8 missing) subst

1185* युद्धाय राजन्विनिविष्टबुद्धिं
हा कर्ण हा कर्ण इति ब्रुवाणम् ।

[(L. 1) D6 G1 राजाभिनिविष्ट (for राजन्विनि°)]

33 D4 om. 33 (cf. v l. 29) — ^{a}) T2 नरेंद्र. — ^{b}) T2 समाश्वस्य Ś1 V1 B1–4 Da1 Dn1 D1 8.5.7 मुहु प्रयांति (B8 °याता), B5 सह प्रयाता , D6 S (T8 missing) तत प्रजग्मु (for सह प्रयान्ति) D2 सर्वे शोकास्ते तदाभवत् (sic) — D2 om 33^c–8 69 17^b — ^{c}) K8.4 Dn1 D1 8 6 7 G8 निरीक्ष्यमाणा , B4 °क्षमाण (for °क्षमाणा) D6 S (T8 missing) ध्वजम् (for मुहुर्) — ^{d}) D6 G1.8 रथ च दिव्यं, T2 G2 M दिव्यं महांतं (for ध्वजं महान्त) Ś2 K1.4 B5 सहसा (for यशसा)

34 D2.4 om 34 (cf v l. 33, 29) — ^{b}) K8 D6 8 S (T8 missing) रक्तेन सिक्ता रुधिरेण भूमिं, V1 B Da1 Dn1 D1.8 5 7 रक्तेन सिक्ता च तथैव भूमिं Co cites रक्तेन (as in text) — Ś K1. 2 4 om 34^c — ^{c}) V1 रक्तावर; T1 युक्तावर- (for रक्ताम्बर-). K8 V1 B5 तपनीययोगा D6 °योधान् (for °योगान्) T2 रक्तावरालकृतगात्रयष्टि — ^{d}) K8 V1 B Da1 Dn1 D1 8 5 7 8 S (T8 missing) नारीं, D6 अरीन् (for नारी) K8 D8 प्रकामाम्, V1 B Da1 Dn1 D1 8. 5–7 T1. 2 G M1 Ca प्रकाशाम्, M2–4 प्रशाताम् (for प्रकाशा) Ś K1 2 4 सर्वगस्य, K8 V1 B Da1 Dn1 D1. 8 5 7 8 T2 Ca °गम्या , D6 G1 8 M °रम्या , T1 G2 °रूपा (for *सर्वगम्या)

35 D2 4 om 35 (cf v. l 33, 29) — ^{a}) Ś1 K8 B1–3 Dn1 D6 8 T1 G1 2 M2–4 प्रच्छन्नरूपा; Ś2 K1 प्रच्छिन्नरूपा, V1 Da1 D1. 5 प्रच्छन्ननाना-; T2 प्रघूत्ररूपां (for प्रच्छन्नरूपा) — ^{b}) T1 हि, T2 च, G2 M8 [ऽ]मि (for ऽति-) K8 B2 3 D6 8 S (except G8, T8 missing) विराजमाना, B1. 4 5 Da1 Dn1 D1 8 5 7 °माने (for °माना) — ^{c}) K8 नैतायतस्वस्थु° (sic) (for नैवावतस्थु) — ^{d}) T1 कृपाविता (sic), T2 प्रवेगिता; M1 प्रव्राजितो (for °जिता) K8 V1 B1 8–5 Da1 Dn1 D1 8 5 7 8 देवलोकाय सर्वे; D6 T1 G M नरदेवा (M1 °वो)

रौद्रे मुहूर्तेऽतिविराजमानाः ।
नैवावतस्थुः कुरवः समीक्ष्य
प्रव्राजिता देवलोकाश्च सर्वे ॥ ३५
वधेन कर्णस्य सुदुःखितास्ते
हा कर्ण हा कर्ण इति ब्रुवाणाः ।
द्रुतं प्रयाताः शिबिराणि राज-
न्दिवाकरं रक्तमवेक्षमाणाः ॥ ३६
गाण्डीवमुक्तैस्तु सुवर्णपुङ्खैः
शितैः शरैः शोणितदिग्धवाजैः ।
शरैश्चिताङ्गो भुवि भाति कर्णो
हतोऽपि सन्सूर्य इवांशुमाली ॥ ३७
कर्णस्य देहं रुधिरावसिक्तं
भक्तानुकम्पी भगवान्विवस्वान् ।
स्पृष्ट्वा करैर्लोहितरक्तरूपः
सिष्णासुरभ्येति परं समुद्रम् ॥ ३८
इतीव संचिन्त्य सुरर्षिसंघाः
संप्रस्थिता यान्ति यथानिकेतम् ।
संचिन्तयित्वा च जना विसस्रु-
र्यथासुखं खं च महीतलं च ॥ ३९
तदद्भुतं प्राणभृतां भयंकरं

यथाक्षै (T1 °क्षे), T2 नरदेवा ययुस्ते (for देवलोकाश्च सर्वे) B2 कुरुप्रवीरा सह भूप सर्वे

36 D2 4 om 36 (cf v l 33, 29) D6 om 36ᵃ–37ᵇ — ᵃ) Ś1 वदेन; T2 पातेन (for वधेन) V1 B1 3–5 Da1 Dn1 D1.3 5 7 तु (for सु-) Da1 D1 5 -दु खिता (D1 °त) स्थिता, M1 °तास्तैर् (for °तास्ते) B2 नृपं समाश्वास्य सु-दुःखितास्ते — ᵇ) K2 4 ब्रुवाण ; B2 ब्रुवाणौ (for °णा) — ᶜ) G1 द्रुम (for द्रुतं) S (except T2, T3 missing) प्रजग्मु (for प्रयाता) K2 (inf lin.) शिबिरान्, B5 T1 G2 °राय (for °राणि) — ᵈ) K3 V1 Da1 Dn1 D1 5 8 अवेक्ष्यमाणा , K4 अवेक्षमाण , D3.7 निरीक्ष्यमाणा ; G2 M1 इवेक्ष° (for अवेक्ष°)

37 D2 4 om. 37 (cf v l 33, 29) D6 om. 37ᵃᵇ (cf v l 36) V1 repeats 37 after 40 and B2 5 after the repetition of 40ᶜ — ᵃ) D3 गांजीव (for गाण्डीव-) Dn1 -मुक्त (for मुक्तैस्) K3 V1 (both times) B2 (second time) 5 (first time) Da1 D1 5 8 T2 च (for तु) Ś1 सुपर्णे (for सुवर्णे) — ᵇ) T2 damaged K3 V1 (first time) B1 2 (first time) 3. 4 5 (first time) Da1 Dn1 D1 3. 5 7 S (T2 damaged, T3 missing) शिलाशितै , B2 (second time) सितै शरै , B5 (second time) याणैश्चित (for शितैः शरैः) V1 (first time) -दिग्धराजै , B2 (first time) °गात्र , B5 (second time) T1 °गात्रै, G2 °वस्त्रै (for °वाजैः) — ᶜ) G1 चितागैर् B1 Dn1 T1 युधि भाति, D6 T2 G M विरराज (for भुवि भाति) V1 (second time) महावपुष्मानभिभाति कर्णो, B2.5 (both second time) महावपु सविरराज कर्णो — ᵈ) B2 5 (both second time) जालै (for माली) V1 (second time) हतोपि सूर्यस्य इवाशुजालै , D6 S (T3 missing) हतोपि दीप्तांशुरिवांशुजा(D6 G2 °मा)लै

38 D2 4 om. 38 (cf. v l. 33, 29) — ᵃ) D6 S (except T1, T3 missing) रुधिराभुसिक्तं (for °रावसिक्तं) — ᵇ) G2 पुत्रानुकपी (for भक्ता°) — ᶜ) B1 4 पृष्ट्वा (for स्पृष्ट्वा) D3 स्पृष्टाशुभिर् V1 B Da1 Dn1 D1 3. 5 7 [अ]शुभिर् (for करैर्) K3 -कातरूप ; B2 Da1 D1 5 -रक्तरूपं (for °रूप) D6 T1 2 G1 3 M2–4 स्पृ(T2 इ)ष्ट्वा कराग्रै° क्षतजानुरूपै (D6 °जानुलेपै , G1 °जानुकूलै , M2–4 °जाक्त-रूपै), G2 स्पृष्ट्वाक्षराग्रे क्षमतानुवैति; M1 स्पृष्ट्वा करागैर्लोहितरक्तरूप, Cv स्पृष्ट्वांशुभिर्लोहितरक्तरूप — ᵈ) V1 स्विद्य सुरभ्येति (sic) B1 3–5 Da1 Dn1 D1 3 5 7 8 Co सिस्नासुर् (for सिष्णा°) S K2 4 [अ]पर (for पर) K4 शुभद्रं (sic) K1 सिस्नासुरभ्येत्य परे समुद्रं, K3 अस्नात्समभ्येति पर समुद्रं, B2 सिस्नातु समभ्येत्य पर समुद्रं, D6 T2 तदा(T2 तृष्णा)नुरागादपर स°, T1 G स्नातुं सदागात्पर स°, M सिष्णासुरागाद°; Cv सिस्नासुरभ्येत्य पर स°.

39 D2 4 om 39 (cf. v l 33, 29) — ᵃ) Ś K1 2 4 इत्येव (for इतीव) Dn1 D5.8 संचिन्त्य K1 सुरर्षिसघ , B1 °र्षिसंघै , D6 °र्षयस्तत, T1 2 G2 महर्षयश्च , G1 3 M सुरर्षयश्च (for °र्षिसंघा) — ᵇ) D6 सु (for स-) K3 om , D6 S ते तु (for यान्ति) K1 B4 Dn1 D3.7 -निकेतन, G1 निकेतु (for -निकेतम्) — ᶜ) Ś1 K2 एव **यित्वा, Ś1 (sup lin as in text) एव कथयित्वा; D6 T1.2 G संचित्य सर्वा (for °न्तयित्वा) Ś2 च जनता, K1 मजता (sic), K3 V1 B D (D2 4 om) T1 2 G M1 Ca o जनता, M2–4 तु जना (for च जना) K3 विसस्तुर्, D6 [अ]वसद्य; G1 तु सूर्यं, Co विसस्तु (as in text) — ᵈ) Da1 D1 5 यथायथं (D1 °था), T1 2 G2 °गतं, G1 तथा सुखं (for यथासुखं) K3 चाति , Da1 D1.5 स्व च, D6 S खे च (for खं च) D6 S महीतले (for °तलं)

40 D2 4 om. 40 (cf. v l. 33, 29) M1 om. 40ᵃᵇ — ᵃ) K2 भयंकरैर् (for °करं) — ᵇ) Ś1 K2 B3 Dn1 D3.6 8 T1 G M2–4 निशाम्य (for निशम्य) B1. 4. 5

त्यक्त्वा मनोज्ञानि सुखानि चापि ।
स्वधर्मनिष्ठां महतीमवाप्य
व्याप्तांश्च लोकान्यशसा समीयुः ॥ ३१

इत्येवमुक्त्वा विरराम शल्यो
दुर्योधनः शोकपरीतचेताः ।
हा कर्ण हा कर्ण इति ब्रुवाण
आर्तो विसंज्ञो भृशमश्रुनेत्रः ॥ ३२

तं द्रोणपुत्रप्रमुखा नरेन्द्राः
सर्वे समाश्वास्य सह प्रयान्ति ।
निरीक्षमाणा मुहुरर्जुनस्य
ध्वजं महान्तं यशसा ज्वलन्तम् ॥ ३३

नराश्वमातङ्गशरीरजेन
रक्तेन सिक्ता रुधिरेण भूमिः ।
रक्ताम्बरस्रक्तपनीययोगा-
न्नारी प्रकाशा इव *सर्वगम्या ॥ ३४

प्रच्छन्नरूपा रुधिरेण राज-

1184* निवर्त दुर्योधन यान्तु सैनिका
व्रजस्व राजञ्शिबिराय मानद ।
दिवाकरो ह्येष विलम्बते प्रभो
पुनस्त्वमेवात्र नरेन्द्र कारणम् ।

[(L 1) B1 D2 8 T1 G2 निव(D8 °र्वे)र्त्यं, Da1 D1 5 वय तु, T2 G1 M निवृत्य (for निवर्त) Da1 D1 5 याम, T2 M1 यांति (for यान्तु) — (L 2) B Da1 D1 8 5 7 व्रजतु, D8 भजस्व (for व्रजस्व) V1 शिबिराश्चाददाना ; B1 8–5 D8 7 8 G2 8 °राणि मानद, B2 °राप्यददाना (sic), Da1 D1 5 °राय दीना , T1 °राग्निनाय (for °राय मानद) D2 वज्रास्वनास्ते शिबिराय मानदा°, D6 सृजन्स्वराज च विनात्ममान — (L 3) B8 Dn1 D2 6 8 [ऽ]प्येष (for ह्येष) — (L 4) D8 एतान्हि (for एवात्र) V1 B2 वेत्सि, D8 योत्स्यसे (for कारणम्)]
— After the above, sequence in D6 T1 G2 8 M1 is 44^{c}–46^{b}, 1194*, 46^{c}–53^{b}, 40^{c}–41^{d}, 1186*, 1187*, 1188*, 42^{ab}, 1189*, 42^{c}–43^{b}, 1191*, 43^{c}–44^{b}, 53^{cd}, 1194*, 53^{e}–57^{d}, 1196*, 58–60, followed by lines 13–16 of App I (No 44) in D6 T1 G2 M1, and by lines 13–14 in G8

32 Before 32, G1 8 M2–4 ins संजय D4 om. 32 (of v 1 29) — ^{a}) D6 S (T8 missing) एतावद् (for इत्येवम्) K4 उक्त्वा — After 32^{a}, D2 ins 1184* — ^{b}) K8 V1 B Da1 Dn1 D1–8 5 7 8 दुर्योधन B5 -चित्त , Da1 D1 5 -चित्त (for -चेता) D6 S (T8 missing) दुर्योधनं चैव निवर्तयित्वा — ^{c}) K8 V1 B Da1 Dn1 D1 8 5 7 8 ब्रुवाणम् — ^{d}) K2 4 अस्तुनेत्र° (K4 °त्र), D2 उत्पपात (for अश्रुनेत्र) K1 अंतोविसज्ञो भृशमस्तुनेत्र , K8 V1 B Da1 Dn1 D1 8 5 7 8 आर्तं विसज्ञं भृशमश्रुनेत्र — For 32^{cd}, D6 S (T8 missing) subst

1185* युद्धाय राजन्विनिविष्टबुद्धिं
हा कर्ण हा कर्ण इति ब्रुवाणम् ।

[(L. 1) D6 G1 राजाभिनिविष्ट- (for राजन्विनि°)]

33 D4 om. 33 (of v 1. 29) — ^{a}) T2 नरेंद्र — ^{b}) T2 समाश्वस्य Ś1 V1 B1–4 Da1 Dn1 D1 8. 5. 7 मुहु प्रयाति (B3 °याता), B5 सह प्रयाता , D6 S (T8 missing) तत प्रजग्मु (for सह प्रयान्ति) D2 सर्वे शोकाखे तदाभवत् (sic) — D2 om 33^{c}–8 69 17^{b} — ^{c}) K8 4 Dn1 D1 8 6 7 G8 निरीक्ष्यमाणा , B4 °क्षमाणं (for °क्षमाणा) D6 S (T8 missing) ध्वजम् (for मुहुर्) — ^{d}) D6 G1 8 रथ च दिव्यं, T2 G2 M दिव्यं महांत (for ध्वजं महान्त) Ś2 K1.4 B5 सहसा (for यशसा)

34 D2 4 om 34 (of v 1. 33, 29) — ^{b}) K8 D6 8 S (T8 missing) रक्तेन सिक्ता रुधिरेण भूमिं, V1 B Da1 Dn1 D1 8 5 7 रक्तेन सिक्ता च तथैव भूमिं Co cites रक्तेन (as in text) — Ś K1. 2 4 om 34^{c} — ^{c}) V1 रक्तावर; T1 युक्तांबर- (for रक्ताम्बर-) K8 V1 B5 तपनीययोगां D6 °योधान् (for °योगान्) T2 रक्तावरालकृतगात्रयष्टि — ^{d}) K8 V1 B Da1 Dn1 D1 8 5 7 8 S (T8 missing) नारीं, D6 अरीन् (for नारी) K8 D8 प्रकामाम्, V1 B Da1 Dn1 D1 8 5–7 T1. 2 G M1 Ca प्रकाशाम्, M2–4 प्रशाताम् (for प्रकाशा) Ś K1 2 4 सर्वगस्य, K8 V1 B Da1 Dn1 D1. 8 5 7 8 T2 Ca °गम्यां, D6 G1 8 M °रम्या, T1 G2 °रूपां (for *सर्वगम्या)

35 D2 4 om 35 (of v. 1 33, 29) — ^{a}) Ś1 K8 B1–3 Dn1 D6 8 T1 G1 2 M2–4 प्रच्छन्नरूपां, Ś2 K1 प्रच्छिन्नरूपा; V1 Da1 D1. 5 प्रच्छन्ननाना-; T2 प्रघूत्ररूपां (for प्रच्छन्नरूपा) — ^{b}) T1 हि, T2 च, G2 M8 [ऽ]भि (for ऽति-) K8 B2 8 D6 8 S (except G8, T8 missing) विराजमाना, B1. 4 5 Da1 Dn1 D1 8 5 7 °माने (for °माना) — ^{c}) K1 नैतावतस्थु° (sic) (for नैवावतस्थु) — ^{d}) T1 कृपाविता (sic), T2 प्रवेगिता; M1 प्रभाजितो (for °जिता) K2 V1 B1 8–5 Da1 Dn1 D1 8 5 7 8 देवलोकाय सर्वे; D6 T1 G M नरदेवा (M1 °वो)

त्रौद्रे मुहूर्तेऽतिविराजमानाः ।
नैवावतस्थुः कुरवः समीक्ष्य
प्रव्राजिता देवलोकाश्च सर्वे ॥ ३५
वधेन कर्णस्य सुदुःखितास्ते
हा कर्ण हा कर्ण इति ब्रुवाणाः ।
द्रुतं प्रयाताः शिविराणि राज-
न्दिवाकरं रक्तमवेक्षमाणाः ॥ ३६
गाण्डीवमुक्तैस्तु सुवर्णपुङ्खैः
शितैः शरैः शोणितदिग्धवाजैः ।
शरैश्चिताङ्गो भुवि भाति कर्णो
हतोऽपि सन्सूर्य इवांशुमाली ॥ ३७
कर्णस्य देहं रुधिरावसिक्तं
भक्तानुकम्पी भगवान्विवस्वान् ।
स्पृष्ट्वा करैर्लोहितरक्तरूपः
सिष्णासुरभ्येति परं समुद्रम् ॥ ३८
इतीव संचिन्त्य सुरर्षिसंघाः
संप्रस्थिता यान्ति यथानिकेतम् ।
संचिन्तयित्वा च जना विसस्रु-
र्यथासुखं खं च महीतलं च ॥ ३९
तदद्भुतं प्राणभृतां भयंकरं

यथाक्षे (T1 °क्षे), T2 नरदेवा ययुस्ते (for देवलोकाश्च सर्वे) B3 कुरुप्रवीरा सह भूप सर्वे

36 D2.4 om 36 (of v l. 33, 29) D6 om. 36ᵃ–37ᵇ — ᵃ) Ś2 वदेन, T2 पातेन (for वधेन) V1 B1.3–5 Da1 Dn1 D1.3.5.7 तु (for सु-) Da1 D1.5 दु खिता (D1 °त) स्थिता, M1 °तास्तैर् (for °तास्ते) B3 नृपं समाश्वास्य सु दु खितास्ते — ᵇ) K2.4 ब्रुवाण, B3 ब्रुवाणौ (for °णा) — ᶜ) G1 द्रुम (for द्रुत) S (except T2, T3 missing) प्रजग्मु (for प्रयाता) K3 (inf lin) शिविरान्, B5 T1 G2 °राय (for °राणि) — ᵈ) K3 V1 Da1 Dn1 D1.5.8 अवेक्ष्यमाणा, K4 अवेक्षमाण, D3.7 निरीक्ष्यमाणा, G2 M1 ह्यवेक्ष° (for अवेक्ष°)

37 D2.4 om. 37 (of v l 33, 29) D6 om. 37ᵃᵇ (of v l 36) V1 repeats 37 after 40 and B3.5 after the repetition of 40ᶜ — ᵃ) D8 गांजीव (for गाण्डीव-) Dn1 -मुक्त (for मुक्तैस्) K3 V1 (both times) B2 (second time) 5 (first time) Da1 D1.5.8 T2 च (for तु) Ś1 सुपर्णे (for सुवर्णे) — ᵇ) T2 damaged. K3 V1 (first time) B1.2 (first time) 3.4.5 (first time) Da1 Dn1 D1.3.5.7 S (T2 damaged, T3 missing) शिलाशितै, B2 (second time) सितै शरै, B5 (second time) बाणैश्चित (for शितै शरै) V1 (first time) -दिग्धराजै; B2 (first time) गात्र, B3 (second time) T1 °गात्रै, G2 °वस्त्रै (for °वाजै) — ᶜ) G1 चितांगैर् B1 Dn1 T1 युधि भाति, D6 T2 G M विरराज (for भुवि भाति) V1 (second time) महावपुष्मानभिभाति कर्णो, B2.5 (both second time) महावपु सविरराज कर्णो — ᵈ) B3.5 (both second time) जालै (for मालो) V1 (second time) हतोपि सूर्यस्य इवाशुजालै, D6 S (T3 missing) हतोपि दीप्ताशुरिवाशुजा(D6 G2 °मा)लै

38 D2.4 om. 38 (cf. v l. 33, 29) — ᵃ) D6 S (except T1, T3 missing) रुधिरानुसिक्तं (for °रावसिक्तं) — ᵇ) G2 पुत्रानुकपी (for भक्ता°) — ᶜ) B1.4 पृष्ट्वा (for स्पृष्ट्वा) D8 स्पृष्टाशुभिर् V1 B Da1 Dn1 D1.3.5.7 [अ]शुभिर् (for करैर्) K3 -कातरूप, B2 Da1 D1.5 -रक्तरूपं (for °रूप) D6 T1.2 G1.3 M2–4 स्पृ(T2 दृ)ष्ट्वा कराग्रै क्षतजानुरूपै (D6 °जानुलेपै, G1 °जानुकूलै; M2–4 °जाक्तरूपै), G2 स्पृष्ट्वाक्षराग्रै क्षमतानुवैति, M1 स्पृष्ट्वा कराग्रैर्लोहितरक्तरूप, Cv स्पृष्टांशुभिर्लोहितरक्तरूपं — ᵈ) V1 स्विन्न सुरभ्येति (sic) B1.3–5 Da1 Dn1 D1.3.5.7.8 Co सिस्नासुर् (for सिष्णा°) S K2.4 [अ]पर (for पर) K4 शुमद्र (sic) K1 सिस्नासुरभ्येत्य परे समुद्र; K3 अस्तात्समभ्येति पर समुद्रं, B2 सिस्नातु समभ्येत्य पर समुद्रं, D6 T2 तदा(T2 तृष्णा)नुरागादपर स°, T1 G स्नातुं तदागादपर स°, M सिष्णासुरागाद°; Cv सिस्नासुरभ्येत्य पर स°

39 D2.4 om 39 (of v l. 33, 29) — ᵃ) Ś K1.2.4 इत्येव (for इतीव) Dn1 D5.8 संचित्य K1 सुरर्षिसघ; B1 °र्षिसंघै, D6 °र्षयस्तत; T1.2 G2 महर्षयश्च, G1.3 M सुरर्षयश्च (for °र्षिसघा) — ᵇ) D6 सु- (for स-) K3 om., D6 S ते तु (for यान्ति) K1 B1 Dn1 D3.7 -निकेतन, G1 निकेतु (for -निकेतम्) — ᶜ) Ś1 K2 एव **यित्वा, Ś2 (sup lin as in text) एव कथयित्वा; D6 T1.2 G संचित्य सर्वा (for °न्तयित्वा) Ś2 च जनता, K1 मजता (sic), K3 V1 B D (D2.4 om) T1.2 G M1 Ca.o जनता, M2–4 तु जना (for च जना) K3 विसस्तुर्, D6 [अ]वसन्न; G1 तु सूर्य, Co विसस्नु (as in text) — ᵈ) Da1 D1.5 यथायथं (D1 °था), T1.2 G2 °गत; G1 तया सुखं (for यथासुखं) K3 भाति, Da1 D1.5 स्व च, D6 S खे च (for ख च) D6 S महीतले (for °तलं)

40 D2.4 om. 40 (cf. v l. 33, 29) M1 om. 40ᵃᵇ — ᵃ) K2 भयंकरैर् (for °करं) — ᵇ) Ś2 K3 B3 Dn1 D2.6.8 T1 G M2–4 निशाम्य (for निशम्य) B1.4.5

निशम्य युद्धं कुरुवीरमुख्ययोः ।
धनंजयस्याधिरथेश्च विस्मिताः
प्रशंसमानाः प्रययुस्तदा जनाः ॥ ४०
शरैः संकृत्तवर्माणं वीरं विशसने हतम् ।
गतासुमपि राधेयं नैव लक्ष्मीर्व्यमुञ्चत ॥ ४१
नानाभरणवान्राजन्मृष्टजाम्बूनदाङ्गदः ।
हतो वैकर्तनः शेते पादपोऽङ्कुरवानिव ॥ ४२
कनकोत्तमसंकाशः प्रदीप्त इव पावकः ।

D6 -मुख्या·, D8 -संख्ययो, G2 -युद्धे (for -मुख्ययो) — After 40ab, M3 4 read 59 B3 5 repeat 40c followed by the repetition of 37, after 40 G1 M8 read 40cd after 53ab — c) M1 धनजयश्च D8 T1 G2 [अ]तिरथस्य (D6 °श्च), T2 M1 [अ]तिरथेश्च (for [आ]धि°) Ś1 विस्मृता B3 5 (both second time) धनजय चाधिरथिं (B5 °थ) च सर्वे — d) D6 T1 G M [अ]र्जुन (for जना) — After 40, V1 repeats 37 and D6 T1 G M ins an addl. colophon [*Adhy name* M1 रणाजिरवर्णन — *Adhy no* D6 90, T1 M1 110, G2 109]

41 Before 41, D6 S (except T1, T8 missing) ins सजय For sequence in D6 T1 G3 8 M1, cf v l 31 D2 4 om 41 (cf v l 33, 29) — a) K3 V1 B3 5 Dn1 D6 8 T1 2 G1 8 M शर-, G2 रथ- (for शरै) K4 -मर्माण (for -वर्माणं) — b) Ś1 विशासने, Ca विशसने (as in text) Dn1 D6 S (T8 missing) रुधिरोक्षितवक्ष (Dn1 °वास)स — c) M4 गागेय (for राधेय) — d) B3 5 Dn1 D6 S (T8 missing) विमुञ्चति (T1 °ते) (for व्यमुञ्चत) V1 B1 2 4 Da1 D1.3 5 7 न लक्ष्मी प्रतिमुञ्चति — After 41, V1 B Da1 Dn1 D1 3 5–7 S (T8 missing) ins

1186* निष्टप्तहेमवपुष ज्वलनार्कसमत्विषम् ।
जीवन्तमिव तं शूरं सर्वभूतानि मेनिरे ।
हतस्यापि महाराज सूतपुत्रस्य संयुगे ।
वित्रेसु' सर्वभूतानि सिंहस्येवेतरे मृगा ।

[Da1 D1 5 om lines 1–2 — (L 1) B1 निस्तप्त, B3–5 D7 निष्टप्त, D8 निमृत्य- (for निष्टप्त) Dn1 D6 S (T8 missing) त तु (Dn1 T2 G1 तप्त-) जांबूनदनिभ (for the prior half) B1 2 4 5 Dn1 T2 प्रभ (for -त्विषम्) D6 T1 G M बालार्क(M3–4 चद्रार्क)सदृशद्युतिं (D6 °प्रभ) — (L 2) B1 ज्वलतम् (for जीवन्तम्) V1 B1 4 5 D7 शूर च, B3 T2 शूर त (by transp), D8 शूरश्च — (L 3) V1 हता राज (for महाराज) — (L 4) B2 Dn1 D6 T1 2 G3 M सर्वतो यो(M यौ)धा (for °भूतानि) T3 परे (for [इ]तरे)]
B3 5 Dn1 D6 S (T8 missing) cont

1187* हतोऽपि पुरुषव्याघ्रो व्याहरन्निव लक्ष्यते ।

[Dn1 T2 M3–4 जीववान् (for व्याहरन्) B3 5 दृश्यते (for लक्ष्यते)]
B3 5 Dn1 D6 S (T8 missing) cont V1 B1 2 4 Da1 D1 3 5 7 cont after 1186*

1188* नाभवद्विकृत किंचिन्मृतस्यापि महात्मन· ।
चारुवेषधर राजञ्चारुमौलिशिरोधरम् ।
तन्मुखं सूतपुत्रस्य पूर्णचन्द्रसमद्युति ।

[(L 1) B1 विकृतिं, Dn1 T2 G3 8 विकृति, D6 विदित (for विकृत) V1 वक्त्रे, B5 वक्त्र, Dn1 T2 काचिन् (for किंचिन्) V1 मृगस्य, B1 D6 7 सूतस्य, D6 G1 हतस्य, T2 गतस्य (for मृतस्य) — (L 2) V1 B1 3–5 D8 -वेशधर (for -वेष°) Dn1 T2 वीर (for राजन्) D6 चारुवेष (for °मौलि) B3 शिरोरुह, D6.7 धर शुभ (for शिरोधरम्) — (L 3) B3 D6 7 T2 समद्युतिं, D6 -समद्युति, G1 -समप्रभ (for -समद्युति)]

42 For sequence in D6 T1 G3 8 M1, cf v l 31 D2 4 om 42 (cf v l 33, 29) T2 G1 M3–4 read 42ab after 43 — a) V1 नानाकचणवान् (sic) (for नानाभरण°) — b) K1 4 दृष्ट V1 B D3 4 7 तप्त (for मृष्ट) D6 S (T8 missing) तप्तजावूनदप्रभ D6 S (T8 missing) ins after 42ab Dn1 ins after 43

1189* वर्षित्वा शरवर्षाणि प्रताप्य रिपुवाहिनीम् ।
श्रीमानिव सहस्रांशुर्ज्वलन्सर्वान्प्रताप्य च ।

[(L 1) Dn1 T2 शरवर्षेण (for °वर्षाणि) — (L 2) Dn1 T2 जगत्सर्वं (for ज्वलन्सर्वान्) Dn1 न (for च)]
Dn1 T2 cont

1190* हतो वैकर्तन कर्ण सपुत्र सहवाहन ।
अर्थिना पक्षिसघस्य कल्पवृक्षो निपातित ।

[T2 om line 1 — (L 2) Dn1 पक्ष (for पक्षि)]
— c) D8 ततो (for हतो) D6 S (T8 missing) कर्ण (for शेते) — d) T2 सूतपुत्र सनातन — After 42, Ś K D8 ins 1192*

43 For sequence in D6 T1 G3 8 M1, cf v l 31 D2 4 om 43 (cf v l 33, 29) — a) T2 यथावुत्तम सकाश — b) V1 B Da1 Dn1 D1 3.5–7 S (T8 missing) ज्वलन्निव विभावसु — After 43ab, V1 B Da1 Dn1 D1 3 5–7 S (T8 missing) ins

1191* स शान्त पुरुषव्याघ्र पार्थसायकवारिणा ।
यथा हि ज्वलनो दीप्तो जलमासाद्य शाम्यति ।

सपुत्रः पुरुषव्याघ्रः संशान्तः पार्थतेजसा ।
प्रताप्य पाण्डवान्राजन्पाञ्चालांश्चास्त्रतेजसा ॥ ४३
ददानीत्येव योऽवोचन्न नास्तीत्यर्थितोऽर्थिभिः ।
सद्भिः सदा सत्पुरुषः स हतो द्वैरथे वृषः ॥ ४४
यस्य ब्राह्मणसात्सर्वमात्मार्थं न महात्मनः ।
नादेयं ब्राह्मणेष्वासीद्यस्य स्वमपि जीवितम् ॥ ४५
सदा नृणां प्रियो दाता प्रियदानो दिवं गतः ।
आदाय तव पुत्राणां जयाशां शर्म वर्म च ॥ ४६
हते स्म कर्णे सरितो न सस्रवुर्
जगाम चास्तं कलुषो दिवाकरः ।

कर्णाग्नि समरे तद्वत्पार्थमेघेन शामित ।
प्रगृह्य च यशो दीप्तं सुयुद्धेनात्मनो भुवि ।

[(L. 1) D1 प्र, T2 सु, M2-4 सं (for स) B1. 5 Da1 T1 व्याघ्र (for व्याघ्र) B2 धारिणा (for वारिणा) — (L. 2) D6 G1 यथाग्निर् (for यथा हि) T2 G2. 3 M2-4 यथाग्निर्ज्वलितो दीप्तो (for the prior half) M1 शामित (for शाम्यति) — G1 om line 3 — (L. 3) M2-4 कर्णौघ (for कर्णाग्नि) B1. 3. 4 शमित, B2. 5 D3. 7 शामित (for समरे) G2 पार्थमेकेन (for °मेघेन) V1 B (except B5) Dn1 D3. 7 संयुगे (for शामित) D6 पार्थेनैकेन शाम्यति — (L. 4) B2 Dn1 D6 M आहृत्य, T1 आश्रुत्य, G आश्रित्य (for प्रगृह्य) D6 T1 M स, G1. 2 स्व, G3 सु (for च) T2 आहृत्य वर्चसे दीप्त (for the prior half) T2 महात्मानो (for सुयुद्धेन) D6 विभो (for भुवि)]

V1 B Da1 Dn1 D1. 3. 5. 7 cont. Ś K D3 ins after 42

1192* विसृज्य शरवर्षाणि प्रताप्य च दिशो दश ।

— B5 transp 43^{cd} and 43^{ef} — ^{c}) Dn1 D6 S (T3 missing) सपुत्र समरे कर्णे — ^{d}) K1. 4 B Dn1 D6. 7 M1 स शात, V1 निहत; T1 G2. 3 प्रशात; T2 सुशांत (for स°) — ^{e}) B5 सृजयान् (for प्रताप्य) G2 समरे (for पाण्डवान्) Dn1 D6 S (T3 missing) सर्वान् (for राजन्) — ^{f}) G1. 2 पंचालांश्च V1 B1-4 Da1 D1. 3. 5-7 om च K3 च सुतेजसा, B5 स्वस्त्र°, T2 चातितेजस (for चास्त्रतेजसा) — After 43, Dn1 ins 1189* and T2 G1 M2-4 read 42^{ab}

44 For sequence in D6 T1 G2. 3 M1, cf v l 31 D2. 4 om. 44 (cf. v l 33, 29). T2 om 44^{a}–45^{b} — ^{a}) K3 B2 D3 ददामि (for नि) Ś1 [ऽ]नोचन् (sic), B2 वाचो, Dn1 D3 याच, T1 G1. 3 M प्रादान् (for ऽवोचन्) D6 ददात्येव हि य प्राणान्, G2 ददौ निन्येम य प्रादान् (sic) — ^{b}) D6 S (T2 om, T3 missing) अर्थिने (G1 °तो, M °नो)ऽवदत् (for °तोऽर्थिभि) V1 नार्थस्तीत्यर्थितो विभु (sic) — Before 44^{cd}, T1 G2 ins संजय — ^{c}) D6 सत्य, G1. 3 सद्भय, G2 सद्भ° (for सद्भि) K2 सत्पुरुष — ^{d}) K3 स हितो; T1 सगतो, G2 स तेन (for स हतो) M2-4 द्वैरथो (for थे) V1 D3 नृप; D6 S (T2 om, T3 missing) वृषा (for वृष)

45 For sequence in D6 T1 G2. 3 M1, cf v l 31 D2. 4 om 45 (cf v l. 33, 29) T2 om 45^{ab} (cf v l 44) — ^{a}) T1 ब्राह्मणवान्, Ca °सात् (as in text) G1 M2-4 पूर्व (for सर्वम्) — ^{b}) Ś K2. 4 D6. 8 आत्मान न (Ś2 नो), K3 °र्थस्त, V1 B Da1 Dn1 D1. 3. 5. 7 S (T2 om, T3 missing) वित्तमासीन् (for आत्मार्थं न) — ^{c}) V1 damaged, D6 G1 तद्देय, T2 सदा हि (for नादेय) D6 S (except T2, T3 missing) ब्राह्मणेभ्यश्च (for °ष्वासीद्) — ^{d}) B2 यस्यार्थम्, D6 यश्चादाद्, G1 सति स्वम्, G2 तस्य स्वम् (for यस्य स्वम्)

46 For sequence in D6 T1 G2. 3 M1, cf v l 31 D2. 4 om 46 (cf. v l 33, 29) — ^{a}) K3. 4 V1 B Da1 D3. 6. 7 G3 M2-4 नृणां, Dn1 T2 स्त्रीणा (for नृणा) D6 प्रियं Dn1 T1 नित्य, D6 T1 G M राजन् (for दाता) — ^{b}) K3 प्रियदाने (for °दानो) Dn1 D6 S (T3 missing) दाता चैव महारथ (D6 G1. 3 मनोरथान्) — After 46^{ab}, V1 B Da1 Dn1 D1. 3. 5-7 S (T3 missing) ins

1193* स पार्थास्त्रविनिर्दग्धो गत परमिका गतिम् ।
यमाश्रित्याकरोद्वैर सुतस्ते स गतो दिवम् ।

[(L 1) B2 पार्थास्त्रैर्, Da1 D1. 5 पार्थास्त्रा (for पार्थास्त्र) B3. 5 Da. 7 स पार्थास्त्राग्निनिर्दग्धो, Dn1 T1. 2 स वै पार्थास्त्रनिर्दग्धो (for the prior half) — (L 2) Dn1 D3 T1. 2 पुत्रस् (for सुतस्) B4 transp गतो and दिव]

— ^{d}) K4 सर्व वर्म (sic), D6 T1 G2 M चैव श (D6 व; G2 क)र्म (for शर्म वर्म)

47 For sequence in D6 T1 G2. 3 M1, cf v l. 31 D2. 4 om 47 (cf v l 33, 29) — ^{a}) Ś1 स (for स्म) K4 नु स्रुवति (for न स्रवन्ति) K3 V1 B Da1 Dn1 D1. 3. 5. 7. 8 G2 M हते कर्णे सरितो न प्रसस्रुर् (K3 न स्रवंति; D1 न प्रसस [sic], D3. 7 वै न प्रसस्रुर्, D8 नाश्रवत); D6 हते च कर्णे त्वरितोनसूयया, T1. 2 हते च (T2 °ते पि) कर्णे सरितो न (T2 वि) सस्रुर्; G1. 3 हते च कर्णे सरितो न प्रसस्रुर् — ^{b}) B1 चास्त्र (for चास्त) K4 कलुशो; Dn1 T2 सविता; D6 कलुष, T1 G2 M1 कलुषी (for षो) — ^{c}) T2 ग्रहाश्च तिर्यग्, G1 M1 श्वेतो ग्रहश्च Ca cites ग्रह (as in text) K1 ज्वलितार्क°; B2. 5 °तोग्र, Dn1 T2 ज्वलनार्क (for ज्वलितार्क) D6 T1 G2. 3 M2-4 श्वेतो ग्रहश्च ज्वलितोर्कवर्णो — ^{d}) B (except B5) Dn1 D3. 7 G3

ग्रहश्च तिर्यग्ज्वलितार्कवर्णो
यमस्य पुत्रोऽभ्युदियाय राजन् ॥ ४७
नभः पफालाथ ननाद चोर्वी
ववुश्च वाताः परुषातिवेलम् ।
दिशः सधूमाश्च भृशं प्रजज्वलु-
र्महार्णवाश्चुक्षुभिरे च सस्वनाः ॥ ४८
सकाननाः साद्रिचयाश्चकम्पुः
प्रविव्यथुर्भूतगणाश्च मारिष ।
बृहस्पती रोहिणीं संप्रपीड्य
बभूव चन्द्रार्कसमानवर्णः ॥ ४९

हते कर्णे न दिशो विप्रजज्ञु-
स्तमोवृता द्यौर्विचचाल भूमिः ।
पपात चोल्का ज्वलनप्रकाशा
निशाचराश्चाप्यभवन्प्रहृष्टाः ॥ ५०
शशिप्रकाशाननमर्जुनो यदा
क्षुरेण कर्णस्य शिरो न्यपातयत् ।
अथान्तरिक्षे दिवि चेह चासकृ-
द्बभूव हाहेति जनस्य निस्वनः ॥ ५१
स देवगन्धर्वमनुष्यपूजितं
निहत्य कर्णं रिपुमाहवेऽर्जुनः ।

सोमस्य, G2 यमश्च (for यमस्य) D7 (marg) भ्राता (for पुत्रो) Ca cites यमभ्राता K1 [ऽ]त्युदियाय, D6 T1 M1, 3 4 [ऽ]भ्युदितस्तु, G1 3 °दित स, G2 M8 °दितश्च (for °दियाय) B1 4 Dn1 D8 7 T1 G M तिर्यक्, T2 केतु (for राजन्)

48 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf v l 31 D2 4 om 48 (cf v l 33, 29) — a) ŚK2 प्रकालाव- (sic), K1 3 D8 पफालाव-, K4 प्रकाला च, B3. 5 Dn1 T2 पफालेव, D6 T1 G M चचालाथ (for पफा°) Ca cites पफाल (as in text) B3 5 चचाल, D8 (marg) ननाम (for °द) Ca cites अवननाद (for [अ]थ न°) K2 चोक्षी (sic), K3 रोदसी, T2 पृथ्वी, Ca चोर्वी (as in text) — b) Dn1 विवुश्च (for व°) K2 T2 G1 M8 पुरुषा (for परुषा) V1 B Da1 Dn1 D1 3 5 7 T2 M1 सुघोरा, D6 T1 G M2–4 च घोरा (for [अ]तिवेलम्) — c) Da1 D1 5 दिशश्च (for दिश) K1 प्रजज्वल, B2 D7 प्रजज्ञिरे (for °ज्वलुर्) Dn1 D6 S (T8 missing) दिशो बभूवुर्ज्वलिता स(D6 °ताश्च)धूमा — d) K1 D1 चक्षुभिरे च, K8 निक्षुभिरेव (sic), K4 D7 चुक्षुभिरेव (for °रे च) B2 महार्णवश्चुक्षुभितश्च सर्वत., Dn1 D6 T1 2 G1 3 M महार्णवा सस्वनुश्चुक्षुभुश्च (D6 °श्चक्षुभिश्च), G2 °र्णवा चुक्षुभु सस्वनुश्च

49 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf. v l. 31 D2 4 om. 49 (cf v l 33, 29), — a) T2 सहार्णवा (for सकानना) D6 T2 साद्रिवराश्च, T1 चाद्रयो वै, T1 (inf lin) चाभिधराश्च, G1 3 M चाद्रिवराश्च, G2 चाद्रिसुवश्च (for साद्रिचयाश्च) Ś2 चकंप, K3 चकप भूस्तदा; V1 चचाल भू, B D3 7 विदद्रिरे; Da1 D1 5 8 चकप भू ; Dn1 D6 S (T8 missing) चकंपिरे (for चकम्पु) — b) Dn1 सर्वे (for मारिष) — c) K3 सप्रगृह्य, V1 स प्रपीड्य (for सप्र°) Dn1 D6 S (T8 missing) बृहस्पतिः (D6 G1 ग्रह शनि) सपरिवार्य रोहिणीं — d) Dn1 D6 S (T8 missing) -समो विशा पते (for -समानवर्ण)

50 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf. v l 31. D2 4 om 50 (cf v. l 33, 29) — a) K1 विप्रजर्जगुस् (sic), K3 °जज्ञे, V1 विजज्ञुश्स, B4 विप्रजग्मुस्, D6 °कारैस् T1 °काशिरे, G1 3 °चारा, M1 न प्रचारा, M2–4 सप्रकाशा (for विप्रजज्ञुस्) B2 हते कर्णे नैव दिशो विजज्ञिरे; Dn1 T2 हते तु (T2 °तेपि) कर्णे विदिशोपि जज्वलुस्, G2 हते कर्णे न दिगीशप्रचारा — b) K3 घनोद्धता (sic), D6 ततश्चंद्रार्को; T1 G M सचंद्रार्का (for तमोवृता) B2 विननाद, B3 5 च बभूव, T1 च चचाल (for विच°) K3 एषा, B3 5 कृत्स्ना (for भूमि) — c) K3 तवो (sic) (for पपात) D6 -प्रभावा, G1 3 M2–4 -प्रभा च, G2 M1 -प्रभाश्च (for -प्रकाशा) — d) V1 सप्रहृष्टा, B2 सुहृष्टा (for प्र°) D6 चचार हृष्टा सुमना बभूवु, T1 निशाचरा हर्षमाणा वभूवु, G M °चरा हृष्टमना (G1 3 °तरा, M1 °रूपा) वभूवु

51 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf. v l. 31. D2 om 51 (cf. v l 33) D4 om 51^{a} (cf v l. 29) T2 om 51^{ab} — a) D6 शशिप्रकाशेन यदार्जुनो दृढ — b) Da1 D1 5 शरेण (for क्षुरेण) K3 [ऽ]न्वपातयत् (for न्यपा°) D6 S (T2 om, T8 missing) जहार (T1 क्षुरेण) कर्णस्य शिर शरेण — c) V1 B1–3 5 D3 [अ]तरीक्षे B2 सैव (for चेह) K1 om from चास up to हवे (in 52^{b}) K3. 4 वासकृद्, V1 B1 3–5 Da1 D1 3 5 7 8 राजन्; B2 शब्दो (for चासकृद्) Dn1 D6 S (T8 missing) ततो(Dn1 T1 M2–4 °दा)तरिक्षे सहसैव शब्दो — d) Some MSS नि.स्वन Dn1 D6 T1 G M सु(G2 दा)रैर्विमुक्त ; D3 महान्विनि स्वन,, T2 सुरैर्वियस्थै (for जनस्य निस्वन)

52 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf v l 31. D2 om. 52 (cf v l 33) K1 om up to हवे (in 52^{b})

ररराज पार्थः परमेण तेजसा
वृत्रं निहत्येव सहस्रलोचनः ॥ ५२
ततो रथेनाम्बुदवृन्दनादिना
शरन्नभोमध्यगभास्करत्विषा ।
पताकिना भीमनिनादकेतुना
हिमेन्दुशङ्खस्फटिकावभासिना ।
सुवर्णमुक्तामणिवज्रविद्रुमै-
रलंकृतेनाप्रतिमानरंहसा ॥ ५३
नरोत्तमौ पाण्डवकेशिमर्दना-
वुदाहितावग्निदिवाकरोपमौ ।
रणाजिरे वीतभयौ विरेजतुः
समानयानाविव विष्णुवासवौ ॥ ५४
ततो धनुर्ज्यातलनेमिनिस्वनैः
प्रसह्य कृत्वा च रिपून्हतप्रभान् ।
संसाधयित्वैव कुरूञ्शरौघैः
कपिध्वजः पक्षिवरध्वजश्च ।
प्रसह्य शङ्खौ धमतुः सुघोषौ
मनांस्यरीणामवसादयन्तौ ॥ ५५

(cf. v l. 51) — ^{a}) T1 तदेव (for स देव-) Da1 D1 5 G2 -पूजितो (for °त) — ^{c}) Ś2 रराम (for रराज) Dn1 D6 S (T3 missing) राजन् (for पार्थ) Dn1 T2 वर्चसा, G2 कर्मणा (for तेजसा) — ^{d}) B1 सहस्रनेत्र (for °लोचन) Dn1 D6 S (T3 missing) यथा पुरा वृत्रवधे शतक्रतु

53 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf v l 31 D2 om. 53 (cf v l 33) G1 M3 read 53^{ab} after 59 — ^{a}) K3 T2 -नादनादिना, D4 नादिना तदा; G2 -तुल्यनादिना (for -वृन्द°) — ^{b}) K4 शरन्नजो- (sic), T2 शरैर्नभो) B2 -गतार्कतेजसा, Dn1 T2 दिवाकरार्चिषा (for -गभास्करत्विषा) D4 शरन्नभोमध्यमसार्छतेजसा (sic), D6 T1 G2 3 M शरद्यहर्म(D6 °ह म)ध्यदिवाकरत्विषा — After 53^{ab}, G1 M3 read 40^{cd} — ^{c}) K3 पताकिनी, D6 G2 3 M1 पदातिना (for पताकिना) T1 G2 -निनादिना सदा (for °दकेतुना) D4 पताकिना वानरकेतुना बहिर् — ^{d}) V1 कुदेंदुशख, D4 महेंद्रवज्र; T1 G1.3 M1.3 रथेन शख, G2 रथेन पुख (for हिमेन्दुशङ्ख) B1 -स्फटिकावभाषिणा; B2 -स्फोटकावभासिना, B3 स्फटिकाववाजिना; B5 M2 °भवाजिना, D3 °भभासिना; G2 °भिहासिना, M1 3.4 °भिभासिना (for °वभासिना) — After 53^{cd}, Dn1 D4 6 S (T3 missing) ins

1194* महेन्द्रवाहप्रतिमेन तावुभौ
महेन्द्रवीर्यप्रतिमानपौरुषौ ।

[(L 1) G2 -चाप- (for -वाह-) — (L 2) D2 -वाह- (for -वीर्य-)]

— ^{e}) K1 -वज्रविद्रुमौ, K3 -रत्नविद्रुमैर्, D6 -वंम्र°, G3 -वज्रभूषितैर् (for °विद्रुमैर्) — ^{f}) V1 damaged. Dn1 अलंकृताव् (for °तेन) V1 B4.5 Dn1 D3.6 S (T3 missing) [अ]प्रतिमेन (T2 °ण) (for °मान-) D6 -तेजसा (for -रंहसा)

54 For sequence in D6 T1 G2.3 M1, cf. v l. 31 D2 om 54 (cf. v l 33) — ^{a}) K3 -मर्दिनाव् (for -मर्दनाव्) B3.5 Dn1 D6 S (T3 missing) नरोत्तमौ यादव(B3 5 Dn1 केशव)पां(Dn1 °प)डुनदनौ — ^{b}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1 5 8 तदा(B1 Da1 D1.5 °वा)हिताव् (for उदाहि°) D3 4 7 तदाहिता(D4 हुतौ हुता)वग्निदिवाकरौ यथा, D6 T2 G1 M हुताशना (D6 कृतौ हुता-, T2 हुता हुता, G1 समीरणा)वीव दिवाकराविव, T1 G2 3 दिवाकरौ दीप्तहुताशनाविव — K3 om 54^{c}–55^{d} — ^{c}) T2 वीरभयौ (for वीत°) B1 4 D3 7 विचेरतु; D4 विहेतनु (sic) (for विरेजतु) — ^{d}) Dn1 यानादिव, D6 G2 3 M -योगाविव, G1 -वेगाविव (for -यानाविव)

55 For sequence in D6 T1 G2 3 M1, cf v l 31 D2 om 55 (cf v l 33) K3 om 55^{abcd} (cf v l. 54) — ^{a}) V1 B3 5 Da1 D1 5 -पात-, B1 4 D3.7 घात , B2 -कर्ष , Dn1 D3 T2 -बाण- (for -नेमि) Some MSS निस्वनै D4 ततो धनुर्ध्वानकबाननिस्वनै (sic) — ^{b}) D3 कृत्वाथ-, D6 G1 कृत्वैव (for कृत्वा च) T1 om (? hapl) from हत up to कुरून् (in 55^{c}) V1 B1–4 D1.3 5 7 रिपुं हतप्रभं; B5 रिपून्हतप्रभ , G2 °न्गतप्रभान् (for °न्हतप्रभान्) D4 प्रसह्य कृथावरिपूहतप्रेतान् (sic) — ^{c}) Ś2 सासादयित्वैव, B2 5 Dn1 D4 T2 सछादयित्वा तु (T2 च), D6 G2 3 स सादयित्वा च (G2 °त्वाथ) (for ससाधयित्वैव) D3 G1 M च (for [ए]व) G2 3 M2–4 रिपून् (for कुरून्) Dn1 D4 T2 G2 M2–4 शरोत्तमै (for शरोघै). — After 55^{e}, D4 ins.

1195* उभौ तदा यादवपाण्डुनन्दनौ ।

— T2 om 55^{ef} — ^{e}) V1 B Dn1 D3 4.7 हृष्टौ (B5 कृष्णौ) ततस्ताविमितप्रभावौ, D6 T1 G M प्रदध्म(T1 °ध्न)तु शङ्खवरौ (M3 °रवौ) सुघोषौ (D6 °घोषणौ) — ^{f}) K3 D3 प्रविदारयंतौ; V1 B Dn1 D3.4 7 T1 अवदारयतौ; Da1 D1.5 इव दार°, D6 M उपपात°, G उपताप° (for अवसाद°)

सुवर्णजालाववतौ महास्वनौ
हिमावदातौ परिगृह्य पाणिभिः ।
चुचुम्बतुः शङ्खवरौ नृणां वरौ
वराननाभ्यां युगपच्च दध्मतुः ॥ ५६
पाञ्चजन्यस्य निर्घोषो देवदत्तस्य चोभयोः ।
पृथिवीमन्तरिक्षं च द्यामपश्चाप्यपूरयत् ॥ ५७
तौ शङ्खशब्देन निनादयन्तौ
वनानि शैलान्सरितो दिशश्च ।
वित्रासयन्तौ तव पुत्रसेनां
युधिष्ठिरं नन्दयतः स्म वीरौ ॥ ५८

ततः प्रयाताः कुरवो जवेन
श्रुत्वैव शङ्खस्वनमीर्यमाणम् ।
विहाय मद्राधिपतिं पतिं च
दुर्योधनं भारत भारतानाम् ॥ ५९
महाहवे तं बहु शोभमानं
धनंजयं भूतगणाः समेताः ।
तदान्वमोदन्त जनार्दनं च
प्रभाकरावभ्युदितौ यथैव ॥ ६०
समाचितौ कर्णशरैः परंतपा-
वुभौ व्यभातां समरेऽच्युतार्जुनौ ।

56 For sequence in D6 T1 G2 8 M1, cf v l 31 D2 om 56 (cf v l 33) D6 om 56[a] — [a]) K1 -जालावक्तौ, K4 G1 -जालावनतौ, T1 2 °विततौ (for °वततौ) D4 मनस्विनौ (for महास्वनौ) — [b]) K4 हिमापदातौ, D6 भीमावदातौ (for हिमाव°) Ś2 K4 पाणिना, M2-4 वारिभि (for पाणिभि) — K3 om 56[c]–57[d] — [c]) K4 Da1 D8 चर्चु(D8 चुच)बतु T1 G2 M2-4 शंखरवौ, G1 °वर (for °वरौ) K4 महाभुजौ, B1 4 D8 7 वराननौ, B2 नृसिंहौ, Da1 lacuna, D5 परानृणां (for नृणां वरौ) — D6 M1 om 56[d] — [d]) T2 महास्वनाभ्या (for वरान°) D8 युगपत्र (for °पच्च) D4 वराननाभ्या युगपं नृध्यातस्य भरतर्षभ (corrupt), T1 G M2-4 विघोषयंतौ विजयं जगाम्रये.

57 For sequence in D6 T1 G2 8 M1, cf. v l. 31 K3 D2 om 57 (cf v l 56, 33) — [c]) V1 B Da1 Dn1 D1 8-5 7 8 T2 चांतरिक्ष (V1 °रिक्ष्य, B6 °रीक्षं) (for अन्त°) D6 पृथिवीं सागरांतां च — [d]) B3 6 अथश्च (for अपश्च) Ś1 K1 8 अपूरयन् (for °यत्) V1 (partly damaged) B1 2 4 Da1 D1 8 5 7 दिवं च समचालयत्, Dn1 T2 दिशश्चैवानुनादयत्, D4 द्या च पश्चादपूरयन्, D6 T1 दिव च समपूरयन्; G M दिशश्च समपूरयत् (G2 8 M1 °यन्) — After 57, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 8-7 S (T3 missing) ins

1196* वित्रस्ताश्चाभवन्सर्वे कुरवो राजसत्तम ।
शङ्खशब्देन शूरस्य माधवस्यार्जुनस्य च ।

[(L 1) B5 Dn1 T2 कौरवा (for कुरवो) — G2 om line 2 — (L 2) Dn1 तेनाथ, T3 वित्रस्ता (for शूरस्य) D6 T1 G1 M1 उभयो शखघोषेण, G8 M2-4 शूरयो शखशब्देन (for the prior half)]

58 For sequence in D6 T1 G2 8 M1 cf v l. 31 D2 om 58 (cf v l 33) — [a]) K8 शखनादेव (for °शब्देन) — [b]) D3 वन (for वनानि) Dn1 D1 6 S (T3 missing) गुहा(M1 °हा)श्च (for दिशश्च) — [c]) K1 विभ्रामयतौ (for वित्रास°) K8 पुत्रस्य सेना — [d]) K1 नर्दयत (for नन्द°) K8 V1 B1 2, 4 Da1 Dn1 D1 8. 5 7 8 युधिष्ठिर नदयतां वरिष्ठौ (K8 प्रहृष्टौ), B3 6 D4 6 T2 G M °ष्ठिर नद(D6 दर्श)यितु प्रयातौ (T2 जग्मतु); T1 °ष्ठिर तौ समनुप्रयातौ

59 For sequence in D6 T1 G2 8 M1, cf v l 31 D2 om 61 (cf v l. 33) M2 4 read 59 after 40[ab]. — [a]) D4 6 G M प्रजग्मु (for प्रयाता) K8 जयेन; K4 [ऽ]र्जुनेन, D6 T1 नृपाश्च (for जवेन) — [b]) K4 V1 -स्वनवीर्यमाण, G2 स्वनपीड्यमान (for °मीर्यमाणम्) D4 श्रुत्वैव शखश्च न दीर्यमानान्, D6 °व शखेन विदीर्यमाणा, T1 °व शंखे स्वनमीर्यमाणा — [c]) M विधाय (for विहाय) D4 मद्राधिपति D7 च वीर, T1 च वीरा, T2 च धीर (for पतिं च) Co cites भारताना पतिं K4 सर्वे विहायाधिपतिं पतिं च — After 59, G1 M3 read 53[ab]

60 For sequence in D6 T1 G2 8 M1, cf v l. 31 D2 om. 60 (cf v l 33) — [a]) Da1 D1 5 तद् (for (for त) G2 8 परि (for बहु) B2 Dn1 रोचमान (for शोभ°) D4 महाहवे त जयशब्दलब्ध — [b]) D6 T1 G1. 8 योधगणा , G2 M2-4 यौध°, M1 यौधगुणा (for भूतगणा) — [c]) K8 तद्वच्च मोदत, B2 D1 तदान्वमोद च, T2 प्राप्य प्रमोद च (for तदान्वमोदन्त) D4 मुदाद्यमत जनार्दनश्च (sic), D6 तौ चातिमोदश्च जना समेता , T1 G M तावन्व(T1 °भ्य)मोदश्च जना प्रकाम — [d]) B3 Dn1 T2 दिवाकराव् (for प्रभा°) K1 अत्युदितौ Ś1 यथा पं; D6 T1 G1 M यथा च, D8 (by corr) यथार्कौ (for यथैव) — After 60, D6 T1 M1 read line 13-16 and G3 lines 13-14 of App I (No 44), while G1 3 M2-4 ins an addl. colophon after 60 [*Adhy no* G1 109, G3 M2 3 110, M4 111]

61 D2 om 61 (cf v l 33) M1 om 61-63

तमो निहत्याभ्युदितौ यथामलौ
शशाङ्कसूर्याविव रश्मिमालिनौ ॥ ६१
विहाय तान्बाणगणानथागतौ
सुहृद्वृतावप्रतिमानविक्रमौ ।
सुखं प्रविष्टौ शिबिरं स्वमीश्वरौ
सदस्यहूताविव वासवाच्युतौ ॥ ६२
सदेवगन्धर्वमनुष्यचारणै-
र्महर्षिभिर्यक्षमहोरगैरपि ।
जयाभिवृद्ध्या परयाभिपूजितौ
निहत्य कर्णं परमाहवे तदा ॥ ६३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि अष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥

— ^{b}) B2 D7 [ऽ]र्जुनाच्युतौ D6 तथैव संरेजतु[ ] विष्णुवासवौ, T1 G2 सहैव सरजतुरर्जुनाच्युतौ; T2 G1 3 M2–4 सहै-(G1 3 तथै)व संरेजतुरच्युतार्जुनौ — D6 om 61^c–62^d — ^{c}) V1 B1 2 4 Da1 D1 3 5 7 T1 G2 विहत्य, D8 M2–4 [ऽ]भिहत्य (for नि°) K1 भ्युदितौ T2 यथामरौ, G2 यथेमौ; M2–4 यथाचले (for °मलौ) — ^{d}) B3.5 Dn1 D4 G1 दिवि (for इव) K3 रश्मिजालिनौ, T2 °वसौ (for °मालिनौ)

62 D2 6 M1 om 62 (cf. v l 33, 61) — ^{a}) K3 तथागतौ, V1 B1 2 4 Da1 D1 3.5 7 S (M1 om , T3 missing) महाबलौ, D4 lacuna, D8 अथायुतौ (for °गतौ) — ^{b}) D4 lacuna, D8 सुहृद्वृताव्, T1 G2 °त्तमाव् (for °वृताव्) G2 व्यावृतमान- (for अप्रति) Ś1 -विक्रमौ (for -विक्रमौ) — T1 G2 om 62^{cd} — ^{c}) K3 स्वकं (for सुख) K3 तम् (for स्वम्) D4 सुख प्रहृष्टौ वरुणे विरेजतु , T2 G1.3 M2–4 सुख प्रविष्टौ (T2 °सप्रहृष्टौ) सुखदौ (M2 °खिनौ; M3.4 °खितौ) विरेजतु — ^{d}) Ś1 सदस्यसूताविव, K3 °कृताविव, V1 °भूताविव, B1 °निंदाविव, D8 7 निंद्याविव (for °हूताविव) Dn1 विष्णुवासवौ (for वासवाच्युतौ) D4 सदा सस्यायाविव कृष्णवासवौ, T2 जयश्रिय प्राप्य जनार्दनाच्युतौ, G1 3 M2–4 सदस्यर्चित्याविव विष्णुवासवौ

63 D2 M1 om. 63 (cf v l 33, 61) — ^{a}) Dn1 सौ (for स-) D4 lacuna from °न्धर्वं up to 63^b V1 lacuna for -चारणै — ^{b}) G2 यस्य मनोक्षगैर् (for यक्षमहोरगैर्) — ^{c}) Ś K1.2 जयाभिवृष्ट्या, K3 °वृत्त्या, V1 °य वृद्धौ, B5 °तिवृक्षा, D4 ययाभिवृक्षा (for °जया°) — ^{d}) Ś1 नहत्यकर्णं (sic), Dn1 हते तु कर्णे T1 तथा (for तदा) — After 63, K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3–7 S (M1 om , T3 missing) ins

1197* यथानुरूपं प्रतिपूज्य तानथ
प्रशस्यमानावतुलैश्च कर्मभि. ।
ननन्दतुस्तौ ससुहृद्गणौ तदा
बलिं नियम्येव सुरेशकेशवौ ।

[Lines 1–2 damaged in V1 — (L 1) K4 B1 3.4 D3 7 वयोभिरूप, B2 5 Da1 D1 5 वयोनुरूप (for यथा°) K4 प्रतिपूजितावथ, B2 °गृह्य तानथ, B3 Dn1 °पूजितावुभौ, B5 °पूजितानथ, D3 7 °पूज्य तावथ, D4 damaged (for °पूज्य तानथ) — (L 2) K4 वृषसमानाव्, B2 D3 प्रशस्यमाना (for °मानाव्) K4 B1 D3 7 बहुलैश्च (for अतु°) Dn1 प्रशस्यमानौ स्वकृतैर्गुणौघै — (L. 3) K4 ससुहृद्गणैस् (for °द्गणौ) D6 T1 2 G M2–4 ननदतुश्चैव सुहृद्भिरा(T1 2 M2–4 °द्गणा)वृतौ — (L 4) D3 6 T1 G M2–4 वल (for बलिं) D6 G M3 4 निहत्येव, T2 निगृह्येव (for नियम्येव)]

Colophon om in Ś1 K1 D2 T2 M1, missing in T3. — *Day of Karna's Generalship* Ś1 K1 द्वितीये युद्धदिवसे — *Adhy name* K3 शिबिरागमन, Dn1 D1 रणभूमिवर्णनं — *Adhy no* (figures, words or both)- Ś1 (*sec m*) 86, B1 92, B2 81, B5 96, D6 91, T1 G2 112, G1 108, G3 M1 3 109, M4 110 — After the colophon, K4 V1 B D (except D2 6) T1 2 G M2–4 ins. a passage given in App I (No 44)

६९

संजय उवाच ।
तथा निपातिते कर्णे तव सैन्ये च विद्रुते ।
आश्लिष्य पार्थं दाशार्हो हर्षाद्वचनमब्रवीत् ॥ १
हतो बलभिदा वृत्रस्त्वया कर्णो धनंजय ।
वधं वै कर्णवृत्राभ्यां कथयिष्यन्ति मानवाः ॥ २
वज्रिणा निहतो वृत्रः संयुगे भूरितेजसा ।
त्वया तु निहतः कर्णो धनुषा निशितैः शरैः ॥ ३
तमिमं विक्रमं लोके प्रथितं ते यशोवहम् ।
निवेदयावः कौन्तेय धर्मराजाय धीमते ॥ ४
वधं कर्णस्य संग्रामे दीर्घकालचिकीर्षितम् ।
निवेद्य धर्मराजस्य त्वमानृण्यं गमिष्यसि ॥ ५
तथेत्युक्ते केशवस्तु पार्थेन यदुपुंगवः ।
पर्यवर्तयदव्यग्रो रथं रथवरस्य तम् ॥ ६
धृष्टद्युम्नं युधामन्युं माद्रीपुत्रौ वृकोदरम् ।
युयुधानं च गोविन्द इदं वचनमब्रवीत् ॥ ७
परानभिमुखा यत्तास्तिष्ठध्वं भद्रमस्तु वः ।

69

☞ T3 is missing in this adhy (cf. v l 8 60 32) V1 is missing up to st 6 [cf. v l line 27 of App I (No 44)] D2 om. st. 1^{a}–17^{b} (cf v l. 8 68 33). D4 om up to धृतराष्ट्रो भ (in 32^{d}) [cf. v l. line 36 of App I (No 44)]

For this adhy, D6 S subst. a passage, the text of which is given separately with variants under v l 43

1 a) K2 D8 निपतिते — b) B2 Dn1 पर-; D8 तथा (for तव) D3.7 निपातिते (for च विद्रुते)

2 V1 missing, D2 4 om. 2 (cf v l. 1) — a) B2 ततो, B3 यथा (for हतो) Dn1 वज्रभृता, D7 बलिभिदा — b) K1 कर्णे, K3 कर्णं K1 धनंजय; B1 4 निपातित (for धनंजय) — c) K1 ये (for वै) D1 कर्ता (for कर्ण-) B1.3.4 D3 7 8 वध वै वृत्रकर्णाभ्यां, B2 Dn1 वृत्रकर्णवधं घोरं

3 V1 missing, D2 4 om 3 (cf. v l 1) K3 om 3^{a}–4^{b} — a) B Da1 Dn1 D1 3 5 7 8 वज्रेण — d) Dn1 विशितै Da1 धनुष्या निशितै शतै

4 V1 missing, D2 4 om 4 (cf v l. 1) K3 om 4^{ab} (cf v l 3) — b) Ś1 प्रति य (for प्रथित) K2 तं, D1 ये (for ते) B Da1 Dn1 D1 3 5 7 यशस्कर (B1 °स्विनं) (for यशोवहम्) — c) K3 निवेदयाम; B1 4 Da1 D1 5 °य स्व, B2 3 5 D3 7 संनि(B2 तं नि)वेदय — d) K3 B2 D3 कुरुराजाय (for धर्म°) Da1 D1 5 भारत (for धीमते) B1 3–5 D3.7 धर्मराजस्य भारत, Dn1 कुरुराजस्य धीमत

5 V1 missing, D2.4 om 5 (cf. v l. 1) — b) K1 दीर्घकालं B1 दीर्घकालाभिवांछितं — c) K1 B Da1 Dn1 D1.3 5 7 धर्मराजाय (for °राजस्य) — d) B3 5 Da1 D1 5 अवाप्स्यसि (for गमिष्यसि) — After 5, K4 ins 1200* B Da1 Dn1 D1 3 5 7 ins after 5 K4 after 8

1198* वर्तमाने तु युद्धे वै तव कर्णस्य चोभयो ।
द्रष्टुमायोधनं पूर्वमागतो धर्मनन्दन ।
सुभृशं गाढविद्धस्त्वान्नाशकत्स्थातुमाहवे ।
ततः स्वशिबिरं यात स राजा पुरुषर्षभ ।

[(L. 1) K4 तु युद्ध वै; Dn1 महायुद्धे — (L. 2) D7 द्रष्टुम् Da1 धर्मनदन — (L 3) Dn1 भृश तु (for सुभृश) B2 Da1 Dn1 D1.3 5 गात्र(D3 °ह)विद्धत्वान् K4 B D7 नाशक, Da1 D1 3 5 न शक्त. (for नाशकत्) — (L 4) B7 तु, Dn1 D3 स (for स्व-) Dn1 गत्वा (for यात) B1 धर्मराजो युधिष्ठिर, Dn1 स्थितवान्पुरुषर्षभ (for the posterior half).] — After the above, K4 reads 9

6 V1 missing, D2 4 om 6 (cf v l 1) K4 reads 6 after 1200* — a) Ś2 K3 B Da1 Dn1 D1 3 5 7 8 तथेत्युक्त — b) B4 5 D7 यदुनंदन, Dn1 पाडुपुंगव — K3 om. 6^{c}–9^{b} — c) B1 3–5 Da1 D1 3.5 7 8 पर्यावर्त°; B2 पर्यवेद° — d) Dn1 रथो (for रथं) D1 रथे; D3 रथि (for रथ-) B2 च (for तम्) — After 6, B1 3 Da1 Dn1 D1.3 5 7 ins

1199* एवमुक्त्वार्जुन कृष्ण सैनिकानिदमब्रवीत् ।

7 K3 D2 4 om 7 (cf v l. 6,1) B1 Da1 Dn1 D1 3 5 7 transp 7 and 8^{ab} — b) V1 माद्रीपुत्रो; D3 °पुत्र

8 K3 D2 4 om. 8 (cf v l. 6,1). V1 om 8^{ab}. B1 Da1 Dn1 D1 3.5 7 transp 7 and 8^{ab} — a) Ś1 यत्तस; Da1 D1.3 यत्तास- — b) K4 D1 भद्र न(D1 वा)स्तु (sic) (for भद्रमस्तु) — c) V1 B1.3–5 Da1

यावदावेद्यते राज्ञे हतः कर्णोऽर्जुनेन वै ॥ ८
स तैः शूरैरनुज्ञातो ययौ राजनिवेशनम् ।
पार्थमादाय गोविन्दो ददर्श च युधिष्ठिरम् ॥ ९
शयानं राजशार्दूलं काञ्चने शयनोत्तमे ।
अगृह्णीतां च चरणौ मुदितौ पार्थिवस्य तौ ॥ १०
तयोः प्रहर्षमालक्ष्य प्रहारांश्चातिमानुषान् ।
राधेयं निहतं मत्वा समुत्तस्थौ युधिष्ठिरः ॥ ११
ततोऽस्मै तद्यथावृत्तं वासुदेवः प्रियंवदः ।
कथयामास कर्णस्य निधनं यदुनन्दनः ॥ १२
ईषदुत्स्मयमानस्तु कृष्णो राजानमब्रवीत् ।
युधिष्ठिरं हतामित्रं कृताञ्जलिरथाच्युतः ॥ १३
दिष्ट्या गाण्डीवधन्वा च पाण्डवश्च वृकोदरः ।
त्वं चापि कुशली राजन्माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ॥ १४
मुक्ता वीरक्षयादस्मात्संग्रामाल्लोमहर्षणात् ।
क्षिप्रमुत्तरकालानि कुरु कार्याणि पार्थिव ॥ १५
हतो वैकर्तनः क्रूरः सूतपुत्रो महाबलः ।
दिष्ट्या जयसि राजेन्द्र दिष्ट्या वर्धसि पाण्डव ॥ १६
यः स द्यूतजितां कृष्णां प्राह सत्पुरुषाधमः ।
तस्याद्य सूतपुत्रस्य भूमिः पिबति शोणितम् ॥ १७
शेतेऽसौ शरदीर्णाङ्गः शत्रुस्ते कुरुपुंगव ।

D1 3 5 7 8 आवेद्यता B3 न यावदावेद्य सग्रामे — After 8, K4 ins 1198* B3 4 Da1 Dn1 D1 3 5 7 ins after 8 K4 after 5

1200* तावद्भवद्भिर्यैस्तैस्तु भवितव्य नराधिपे ।

After the above, K4 reads 6

9 D2 4 om 9 (of v l 1) K3 om 9^{ab} K4 reads 9 after 1198* — ^{a}) Dn1 तौ शूरैर् (sic) (for तै शूरैर्) V1 शतै शूरैरनुज्ञायो (sic)

10 D2.4 om 10 (cf. v l 1) — ^{a}) Ś1 शयनं, Da1 D1 शयाने D5 राजशार्दूल — ^{b}) B5 कांचने परमासने — ^{cd}) Ś1 K1 2 अगृह्लेतां; V1 °ह्वतां, Dn1 °हीतां, D3 °ह्णीताश्र् B3 5 प्र- (for च) K3 V1 B Da1 Dn1 D1.3 5 7 8 मुदितौ चरणौ (by transp) D8 (before corr) पार्श्वतस्य

11 D2 4 om. 11 (of v l. 1) — ^{a}) D3 प्रकर्षम् (for प्रह°) V1 B2 3 5 D8 आलोक्य (for आलक्ष्य) — ^{b}) K3 प्रहारास्त्रीति मानुषानुषान् (sic), Dn1 हर्षादश्रूण्यवर्तयत् — ^{c}) Dn1 निहते K3 ज्ञात्वा (for मत्वा) — ^{d}) Dn1 युधिष्ठिर — After 11, K4 V1 B Da1 Dn1 D1.3 5 7 ins

1201* उत्थाय स महाबाहु पुन पुनररिंदम ।
वासुदेवार्जुनौ प्रेम्णा पुनश्च परिषस्वजे ।

[(L 1) Dn1 उवाच (for उत्थाय) B1 4 समुत्थाय (for उत्थाय स) B2 3 Da1 D1.3 च, Dn1 om (for स) — (L 2) K4 वासुदेवोर्जुनो Dn1 तावुभौ (for पुनश्च) K4 परिषश्वजे, B1 D7 परिसस्वजे]

V1 B2 Da1 D5 cont.

1202* वासुदेवं च वार्ष्णेयं पप्रच्छ कुरुनन्दन ।
[V1 कुरुपुगव]

12 D2 4 om. 12 (cf. v l. 1) — ^{a}) Ś K1,2 4 तथास्मै, K3 ततोस्यै, B3 Dn1 तत्तस्मै, D3 ततोसौ (for ततोऽस्मै) Da1 D1 यद् (for तद्) — ^{b}) V1 B2 3 Da1 D1 3 5 7 प्रिय वच, Dn1 सहार्जुन (for प्रियंवद) — K3 om 12^{cd} — ^{cd}) B3 D7 transp कर्णस्य and निधनं Dn1 यदुपुगव

13 D2 4 om 13 (cf. v l 1) — ^{a}) K3 ईषदु स-यमानस्तु, V1 ईषद्विस्मय° — ^{b}) Da1 D1 5 कर्णो (for कृष्णो) — ^{c}) K3 तदा मित्रं

14 D2 4 om 14 (of v l 1) — ^{a}) B3 5 गांडीवधन्वायं (B5 °न्वायां) — ^{b}) K1 (before corr) D3 पांडवाश्च, K4 °वस्य — ^{c}) B2 चैव (for चापि) V1 B1 D8 राजा — ^{d}) K1 पार्थिव; B1 D3.7 पांडव (D3 °वा) (for पाण्डवौ)

15 D2.4 om 15 (of v l 1) — ^{a}) Ś1 K2 4 मुक्तान्; Da1 मुक्ती — ^{c}) D8 (before corr) -कार्याणि (for -कालानि) V1 B2 तदद्य प्राप्तकालानि — ^{d}) K3 V1 B Dn1 D3 7 8 पांडव, Da1 D1.5 पांडव (for पार्थिव)

16 D2.4 om. 16 (of v l. 1) — ^{a}) K3 V1 B1–4 Da1 D1 3 5 7 8 कर्ण (K3 Da1 °र्णो); B5 Dn1 राजन् (for क्रूर) — ^{b}) B5 सूतपुत्रैर् B3 महारथै; Dn1 °रथ (for बल) — ^{d}) B3 Dn1 भारत (for पाण्डव) B2 दिष्ट्या ते निहतो रिपु

17 D2 om 17^{ab}, D4 om 17 (of v l 1) — ^{a}) Ś1 यस्माद्; K3 V1 B1 4 Da1 Dn1 D1 3.5 7 8 यस्तु, B2 3 5 योसौ (for य स) K1 3 B3 द्यूते जितां, B2 द्यूत-हृतां — ^{b}) B5 सत्पुरुषर्षभ (for °षाधम) — ^{c}) B5 तस्यास्य; Dn1 तदद्य (for तस्याद्य) — ^{d}) D3 (before corr) पास्यति (for पिबति)

18 D4 om 18 (of v l 1) — ^{a}) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–3.5 7 8 शरपूर्णाङ्ग (for °दीर्णाङ्ग) — ^{b})

तं पश्य पुरुषव्याघ्र विभिन्नं बहुधा शरैः ॥ १८
युधिष्ठिरस्तु दाशार्हं प्रहृष्टः प्रत्यपूजयत् ।
दिष्ट्या दिष्ट्येति राजेन्द्र प्रीत्या चेदमुवाच ह ॥१९
नैतच्चित्रं महाबाहो त्वयि देवकिनन्दन ।
त्वया सारथिना पार्थो यत्कुर्यादद्य पौरुषम् ॥ २०
प्रगृह्य च कुरुश्रेष्ठः साङ्गदं दक्षिणं भुजम् ।
उवाच धर्मभृत्पार्थ उभौ तौ केशवार्जुनौ ॥ २१
नरनारायणौ देवौ कथितौ नारदेन ह ।
धर्मसंस्थापने युक्तौ पुराणौ पुरुषोत्तमौ ॥ २२
असकृच्चापि मेधावी कृष्णद्वैपायनो मम ।
कथामेतां महाबाहो दिव्यामकथयत्प्रभुः ॥ २३
तव कृष्ण प्रभावेण गाण्डीवेन धनंजयः ।
जयत्यभिमुखाञ्शत्रून्न चासीद्विमुखः क्वचित् ॥ २४
जयश्चैव ध्रुवोऽस्माकं न त्वस्माकं पराजयः ।
यदा त्वं युधि पार्थस्य सारथ्यमुपजग्मिवान् ॥ २५
एवमुक्त्वा महाराज तं रथं हेममूषितम् ।

D8 रिपुस् (for शत्रुस्) Ś1 K1 2 5 D2 कुरुपुगव, K8 °नंदन (for °पुगव) — ^{c}) Dn1 *तस्य (for तं पश्य) K8 B1 8 4 Da1 D1 5 7 8 पुरुषव्याघ्र — ^{d}) Dn1 D8 बहुभि — After 18, K4 Dn1 ins

1203* हतामित्रामिमामुर्वीमनुशाधि महाभुज।
मत्तो भूत्वा सहास्माभिर्भुङ्क्ष्व भोगांश्च पुष्कलान्।

Dn1 cont

सजय उवाच।

1204* इति श्रुत्वा वचस्तस्य केशवस्य महात्मन ।

19 D4 om 19 (cf v l 1) Before 19, most MSS ins संजय उवाच — ^{ab}) B2 माकर्ण्य (sic) (for दाशार्हं) D2 सुहृष्ट.. Dn1 धर्मपुत्र प्रहृष्टात्मा दाशार्हं वाक्यमब्रवीत् — ^{c}) Ś1 K2 lacuna for राजेन्द्र — ^{d}) K8 V1 B Da1 Dn1 D1 8 5 7 8 वाक्य (for प्रीत्या) Da1 D1 5 एवद् (for चेदम्)

20 D4 om. 20 (cf. v l 1) — ^{b}) D8 त्वया (for त्वयि) Da1 D1 5 देवकिनंदने — ^{c}) D2 जिष्णुर् (for पार्थो) — ^{d}) D2 8 प्र-, D8 य (for यत्) K1.8 V1 B Da1 D1-8.5 7 8 क्षप्य(D8 °ति)मानुषं (for अद्य पौरुषम्) Dn1 यत्नवानहनघ्न त — After 20, Dn1 Bom ed ins

1205* न तच्चित्रं महाबाहो युष्मद्बाहुप्रसादजम्।
[Bom ed. बुद्धि (for बाहु)]

21 D4 om 21 (cf v l 1) — ^{a}) B2 पस्पर्श (for प्रगृह्य) K8 B1 Dn1 D1 2 कुरुश्रेष्ठ — ^{b}) D8 सानंद (for साङ्गदं) K1 भुजा; B5 D2 कर (for भुजम्) — ^{cd}) K8 Da1 D2 8 5 7 धर्मवित् (for °भृत्) K8 द्वौ (for तौ) B2 उवाच पार्थगोविंदावुभौ कुतीसुतो नृप

22 D4 om 22 (cf v l 1) — ^{b}) K8 V1 B Da1 Dn1 D1.3 5 7 8 मे, K4 च (for ह) D2 कथिताविति सत्यत — ^{c}) K8 V1 B Da1 Dn1 D1-3 5 7 8 धर्मसंरक्षणे (for °स्थापने) K4 युद्धौ, V1 B1.2.5 Da1 D1-8 5 7 यत्तौ, D8 यौ तौ (for युक्तौ) Dn1 धर्मात्मानौ महात्मानौ — ^{d}) Ś2 (sup lin as in text) वृषसत्तमौ, K8 V1 B Da1 Dn1 D1-8 5 7 8 ऋषिस° (for पुरुषो°)

23 D4 om 23 (cf v l 1) — ^{a}) Ś1 K2 lacuna K8 चैव (for चापि) — ^{c}) K8 नरव्याघ्र, B1 4 5 Da1 D1-8 5 8 महाभागो, B8 Dn1 °भागां (for °बाहो) — ^{d}) K8 व्यासो मेकथयत्प्रभु, Dn1 कथयामास तत्त्ववित्.

24 D4 om 24 (cf v l 1) Ś2 reads 24^{ab} after 25^{ab} — ^{a}) B1 प्रभावोय, Dn1 प्रसादेन (for प्रभावेण) — ^{b}) Ś K2 गाढीव च, K1 °वी हि, K8 V1 B Da1 Dn1 D1-8 5 7 8 पाडवोयं (for गाण्डीवेन) K2 धनजय — Ś1 K2 om (hapl) 24^{c}-25^{b} — ^{c}) Dn1 जिगाय (for जयति). Ś2 K1 V1 B Da1 Dn1 D1-8 5 7 [अ]भिमुख (Ś2 °खा); K4 [अ]धिसुख (sic) (for [अ]भिमुखान्) Da1 D1 5 शत्रुर् — ^{d}) K8 वा (for च) Ś2 विमुखान्, K4 °खा

25 D4 om 25 (cf v l 1) Ś1 K2 om 25^{ab} (cf. v l 24) — ^{a}) Ś2 जया (for जयश्) K1 D7 जयश्चैव, B1 विजयश्च K8 ध्रुवो नित्यं B2 ध्रुव एव जयोस्माक — ^{b}) Ś2 K1 न चैव हि, B2 कुत एव, D7 नैवास्माक (for न त्व°). — After 25^{ab}, Ś2 reads 24^{ab} — ^{c}) K8 यदि (for यदा) — ^{d}) V1 पार्थस्यम् (sic) (for सारथ्यम्). — After 25, Dn1 ins

1206* भीष्मो द्रोणश्च कर्णश्च महात्मा गौतम कृप ।
अन्ये च बहव शूरा ये च तेषा पदानुगा ।

Dn1 cont. D2 ins after 25

1207* त्वद्बुद्ध्या निहते कर्णे हता गोविन्द सर्वथा।

26 D4 om. 26 (cf. v l 1) — ^{a}) D2 महाराजस्- B2 Dn1 इत्युक्त्वा धर्मराजस्तु — ^{b}) Ś1 K4 V1 Dn1 D2 त (D2 तु) रथं हेमविभूषित (hypermetric), B1.5 रथ हेमविभूषित — K2 om 26^{cd} — ^{c}) B2 वंशादवैर:

दन्तवर्णैर्हयैर्युक्तं कालवालैर्महारथः ॥ २६
आस्थाय पुरुषव्याघ्रः स्वबलेनाभिसंवृतः ।
कृष्णार्जुनाभ्यां वीराभ्यामनुमन्य ततः प्रियम् ॥ २७
आगतो बहुवृत्तान्तं द्रष्टुमायोधनं तदा ।
आभाषमाणस्तौ वीरावुभौ माधवफल्गुनौ ॥ २८
स ददर्श रणे कर्णं शयानं पुरुषर्षभम् ।
गाण्डीवमुक्तैर्विशिखैः सर्वतः शकलीकृतम् ॥ २९
सपुत्रं निहतं दृष्ट्वा कर्णं राजा युधिष्ठिरः ।
प्रशशंस नरव्याघ्रावुभौ माधवपाण्डवौ ॥ ३०
अद्य राजास्मि गोविन्द पृथिव्यां भ्रातृभिः सह ।
त्वया नाथेन वीरेण विदुषा परिपालितः ॥ ३१
हतं दृष्ट्वा नरव्याघ्रं राधेयमभिमानिनम् ।
निराशोऽद्य दुरात्मासौ धार्तराष्ट्रो भविष्यति ।
जीविताच्चापि राज्याच्च हते कर्णे महारथे ॥ ३२
त्वत्प्रसादाद्वयं चैव कृतार्थाः पुरुषर्षभ ।
त्वं च गाण्डीवधन्वा च विजयी यदुनन्दन ।
दिष्ट्या जयसि गोविन्द दिष्ट्या कर्णो निपातितः ३३
एवं स बहुशो हृष्टः प्रशशंस जनार्दनम् ।

Dn1 श्वेतवर्णैर्, D2 शुक्लवर्णैर् (for दन्त°) — d) Ś2 B1 महारथै, B3 8. 5 महीपति°, Dn1 मनोजवै (for महारथ)

27 D4 om. 27 (cf. v l 1) — a) Ś1 K2 lacuna for आस्थाय K3 4 B2 Dn1 पुरुषव्याघ्र — b) D6 7 [अ]भिपूजित° (fos °संवृत°) — Dn1 reads 27^{cd} after 28^{ab} — c) D6 om वीराभ्याम् — d) Ś1 अनुमस्य; K1 °मनू (sic), K3 °गम्य; V1 B Dn1 D6 7 °मभ्य, Da1 D1 5 °यातं (for °मन्य) K3 कृतप्रिय, Da1 D1. 5 तव प्रियं, D2 तत श्रय (sic)

28 B5 om 28^{ab} — a) V1 B2 प्रययौ, D2 एतद्धि (for आगतौ) K3 4 बहुदृष्टां(K4 °ष्ट)त, B2 वृत्तवृत्तांतं; Da1 D1. 5 8 बहुद्रष्टां(D8 °ष्ट)त (for °वृत्तान्त) Dn1 प्रययौ स महाबाहुर् — b) B2 समर घोरदर्शनं — After 28^{ab}, Dn1 reads 27^{cd} — c) K2 आभाष्यमाणस्; B3. 4 °षमाणौ, D2 आभीषमाणस् — d) K3 B4 माधवपांडवौ, K4 V1 B2 3 5 Da1 Dn1 D1–3 5 7 8 °फाल्गुनौ, B1 पांडवमाधवौ

29 D4 om. 29 (cf v l 1) — After 29^{ab}, K4 Dn1 ins

1208* यथा कदम्बकुसुम केसरै सर्वतो वृतम् ।
चितं शरशतै कर्णं धर्मराजो ददर्श ह ।
गन्धतैलावसिक्ताभि काञ्चनीभि सहस्रश ।
दीपिकाभि कृतोद्द्योत पश्यते वै वृष तदा ।

[(L 1) K4 अथ कादंबकुसुम शबल शबलैस्तथा — (L 2) Dn1 वृत (for चित). Dn1 दशशरै° (for शरशतै) — (L 3) K4 कांचनाभि — (L 4) K4 सदोद्योत* पश्यद्दे (for कृतोद्द्योत पश्यते वै)]

K4 cont Dn1 subst for 29^{cd}.

1209* संछिन्नभिन्नकवचं बाणैश्च विदलीकृतम् ।
[K4 विरलै कृत]

— c) D8 गांजीव- (for गाण्डीव-) — d) V1 शरणीकृतं (for शकली°)

30 D4 om 30 (cf v l 1) — a) K4 सूतपुत्रं हतं दृष्ट्वा — After 30^{ab}, K4 Dn1 ins

1210* संजातप्रत्ययोऽतीव वीक्ष्य चैव पुन पुन ।
[K4 चैत (for चैव)]

— d) Ś2 K1 B1 D8 पांडवमाधवौ, V1 माधवफाल्गुनौ

31 D4 om. 31 (cf v l 1) — d) V1 विद्विषा D2 सत्यमेतद्ब्रवीम्यह

32 D4 om up to धार्तराष्ट्रो भ in 32^{d} (cf v l. 1) — a) V1 B Da1 Dn1 D1 3 5 7 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा). D2 एतत्कर्म कृतं दृष्ट्वा — b) K1 3 V1 B2 Dn1 D2 3 7 8 अतिमानिन, B4 D8 (before corr) अतिमानुष; Da1 D1 5 चाभिमानिनं — c) K3 निराशोसौ Dn1 हते कर्णे (for दुरात्मासौ) B1 D6 7 स (for [अ]सौ) — d) K1 धार्तराष्ट्रौ B1. 4 D6 7 भविष्यति सुयोधन — e) B Da1 D1 3. 5 7 चैव (for चापि) K3 जीविता वापि राज्या च, K4 ताश्चापि राज्याश्च, Dn1 °ते चैव राज्ये च — f) D2 सपदश्च (for हते कर्णे) Dn1 हते राधात्मजे रणे

33 b) D4 lacuna for पुरुषर्षभ K3 Dn1 कृतार्थो (Dn1 °र्थे) पुरुषर्षभ — Dn1 reads 33^{ef}, 33^{cd} and the portion up to जागरेण in line 1 of 1211* after सपुत्र in line 1 of 1212* B2 om 33^{cd} — c) V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 दिष्ट्या, D4 damaged (for त्व च) D8 गांजीवधन्वा विजयी — d) V1 damaged Ś1 K2 lacuna, Ś2 विजये, D8 अय च B1 3 5 पांडुनदन ; Da1 D1 5 त्व च केशव, Dn1 D8 यदुनदन — D2 om 33^{e}–34^{b} — f) D4 दृष्ट्वा (for दिष्ट्या) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 शत्रुर् (for कर्णो) — K4 ins after 33 Dn1 after सपुत्र in line 1 of 1212*

1211* त्रयोदश समास्तीर्णा जागरेण सुदु:खिता. ।
स्वप्स्यामोऽद्य सुखं रात्रौ त्वत्प्रसादान्महाभुज ।

[Dn1 ins. up to जागरेण (in line 1) and om. the rest.]

34 D2 om 34^{ab} (cf v l. 33) Before 34, Ś

तं पश्य पुरुषव्याघ्र विभिन्नं बहुधा शरैः ॥ १८
युधिष्ठिरस्तु दाशार्हं प्रहृष्टः प्रत्यपूजयत् ।
दिष्ट्या दिष्ट्येति राजेन्द्र प्रीत्या चेदमुवाच ह ॥ १९
नैतच्चित्रं महाबाहो त्वयि देवकिनन्दन ।
त्वया सारथिना पार्थो यत्कुर्यादद्य पौरुषम् ॥ २०
प्रगृह्य च कुरुश्रेष्ठः साङ्गदं दक्षिणं भुजम् ।
उवाच धर्मभृत्पार्थ उभौ तौ केशवार्जुनौ ॥ २१
नरनारायणौ देवौ कथितौ नारदेन ह ।
धर्मसंस्थापने युक्तौ पुराणौ पुरुषोत्तमौ ॥ २२
असकृच्चापि मेधावी कृष्णद्वैपायनो मम ।
कथामेतां महाबाहो दिव्यामकथयत्प्रभुः ॥ २३
तव कृष्ण प्रभावेण गाण्डीवेन धनंजयः ।
जयत्यभिमुखाञ्शत्रून्न चासीद्विमुखः क्वचित् ॥ २४
जयश्चैव ध्रुवोऽस्माकं न त्वस्माकं पराजयः ।
यदा त्वं युधि पार्थस्य सारथ्यमुपजग्मिवान् ॥ २५
एवमुक्त्वा महाराज तं रथं हेममूषितम् ।

D8 रिपुस् (for शत्रुस्) Ś1 K1 2 5 D2 कुरुपुगव , K8 °नंदन (for °पुगव) — ^{c}) Dn1 *तस्य (for तं पश्य) K8 B1 3 4 Da1 D1 5 7 8 पुरुषव्याघ्र — ^{d}) Dn1 D8 बहुभि — After 18, K4 Dn1 ins

1203* हतामित्रामिमामुर्वीमनुशाधि महाभुज ।
भ्रातृभिः सहितो भूत्वा सहास्माभिर्भुङ्क्ष्व भोगांश्च पुष्कलान् ।

Dn1 cont

संजय उवाच ।

1204* इति श्रुत्वा वचस्तस्य केशवस्य महात्मन ।

19 D4 om 19 (cf. v l 1) Before 19, most MSS ins संजय उवाच — ^{ab}) B2 माकर्ण्य (sic) (for दाशार्हं) D2 सुहृष्ट. Dn1 धर्मपुत्र प्रहृष्टात्मा दाशार्हं वाक्यमब्रवीत् — ^{c}) Ś1 K2 lacuna for राजेन्द्र — ^{d}) K8 V1 B Da1 Dn1 D1 3 5 7 8 वाक्य (for प्रीत्या) Da1 D1 5 एतद् (for चेदम्)

20 D4 om. 20 (cf. v l 1) — ^{b}) D8 त्वया (for त्वयि) Da1 D1 5 देवकिनंदने — ^{c}) D2 जिष्णुर् (for पार्थो) — ^{d}) D2 3 प्र , D8 य (for यत्) K1 3 V1 B Da1 D1-3. 5 7 8 अप्य(D8 °ति)मानुषं (for अद्य पौरुषम्) Dn1 यत्नवानहनच्च तं — After 20, Dn1 Bom ed. ins

1205* न तच्चित्रं महाबाहो युष्मद्बाहुप्रसादजम् ।
[Bom ed बुद्धि- (for बाहु-)]

21 D4 om 21 (cf v l. 1) — ^{a}) B2 पस्पर्श (for प्रगृह्य) K8 B1 Dn1 D1 2 कुरुश्रेष्ठ — ^{b}) D8 सानंद (for साङ्गदं) K1 भुजां , B5 D2 कर (for भुजम्) — ^{cd}) K8 Da1 D2 3 5 7 धर्मवित् (for °भृत्) K8 द्वौ (for तौ) B2 उवाच पार्थगोविंदावुभौ कुंतीसुतो नृप

22 D4 om 22 (cf. v l 1) — ^{b}) K8 V1 B Da1 Dn1 D1. 3 5 7 8 मे, K4 च (for ह) D2 कथितावितिि सत्यत — ^{c}) K8 V1 B Da1 Dn1 D1-3 5 7 8 धर्मसंरक्षणे (for °स्थापने) K4 युद्धौ, V1 B1. 3 5 Da1 D1-3 5 7 यत्तौ, D8 यौ तौ (for युक्तौ) Dn1 धर्मात्मानौ महात्मानौ — ^{d}) Ś2 (sup lin as in text) वृषसत्तमौ; K8 V1 B Da1 Dn1 D1-3 5 7 8 ऋषिस° (for पुरुषो°)

23 D4 om 23 (cf v l 1) — ^{a}) Ś1 K2 lacuna K8 चैव (for चापि) — ^{c}) K8 नरव्याघ्र; B1 4 5 Da1 D1-3 5 8 महाभागो, B3 Dn1 °भागां (for °बाहो) — ^{d}) K8 व्यासो मेकथयत्प्रभु , Dn1 कथयामास तत्त्ववित्.

24 D4 om. 24 (cf. v l 1) Ś2 reads 24^{ab} after 25^{ab} — ^{a}) B1 प्रभावोय, Dn1 प्रसादेन (for प्रभावेण) — ^{b}) Ś K2 गांडीव च, K1 °वी हि, K8 V1 B Da1 Dn1 D1-3 5 7 8 पांडवोय (for गाण्डीवेन) K2 धनंजय — Ś1 K2 om (hapl.) 24^{c}-25^{b} — ^{c}) Dn1 जिगाय (for जयति). Ś2 K1 V1 B Da1 Dn1 D1-3 5 7 [अ]भिमुख (Ś2 °खा); K4 [अ]धिंसुख (sic) (for [अ]भिमुखान्) Da1 D1. 5 शत्रुर् — ^{d}) K8 वा (for च) Ś2 विमुखान्, K4 °खा.

25 D4 om 25 (cf v l 1) Ś1 K2 om 25^{ab} (cf. v l 24) — ^{a}) Ś2 जया (for जयश्) K1 D7 जयश्चैवं, B1 विजयश्च K8 ध्रुवो नित्यं B2 ध्रुव एव जयोस्माक — ^{b}) Ś2 K1 न चैव हि; B2 कुत एव, D7 नैवास्माकं (for न त्व°) — After 25^{ab}, Ś2 reads 24^{ab} — ^{c}) K8 यदि (for यदा) — ^{d}) V1 पार्थस्यम् (sic) (for सारथ्यम्). — After 25, Dn1 ins

1206* भीष्मो द्रोणश्च कर्णश्च महात्मा गौतम कृप ।
अन्ये च बहव शूरा ये च तेषा पदानुगा ।

Dn1 cont D2 ins after 25

1207* त्वद्बुद्ध्या निहते कर्णे हता गोविन्द सर्वथा ।

26 D4 om. 26 (cf. v l 1) — ^{a}) D2 महाराजस्- B2 Dn1 इत्युक्त्वा धर्मराजस्तु — ^{b}) Ś1 K4 V1 Dn1 D2 तं (D2 तु) रथं हेमविभूषित (hypermetric), B3 5 रथं हेमविभूषित — K8 om 26^{cd} — ^{c}) B2 दंतादवैर;

दन्तवर्णैर्हयैर्युक्तं कालवालैर्महारथः ॥ २६
आस्थाय पुरुषव्याघ्रः स्वबलेनाभिसंवृतः ।
कृष्णार्जुनाभ्यां वीराभ्यामनुमन्य ततः प्रियम् ॥ २७
आगतो बहुवृत्तान्तं द्रष्टुमायोधनं तदा ।
आभाषमाणस्तौ वीरावुभौ माधवफल्गुनौ ॥ २८
स ददर्श रणे कर्णं शयानं पुरुषर्षभम् ।
गाण्डीवमुक्तैर्विशिखैः सर्वतः शकलीकृतम् ॥ २९
सपुत्रं निहतं दृष्ट्वा कर्णं राजा युधिष्ठिरः ।
प्रशशंस नरव्याघ्रावुभौ माधवपाण्डवौ ॥ ३०
अद्य राजास्मि गोविन्द पृथिव्यां भ्रातृभिः सह ।
त्वया नाथेन वीरेण विदुषा परिपालितः ॥ ३१
हतं दृष्ट्वा नरव्याघ्रं राधेयमभिमानिनम् ।
निराशोऽद्य दुरात्मासौ धार्तराष्ट्रो भविष्यति ।
जीविताच्चापि राज्याच्च हते कर्णे महारथे ॥ ३२
त्वत्प्रसादाद्वयं चैव कृतार्थाः पुरुषर्षभ ।
त्वं च गाण्डीवधन्वा च विजयी यदुनन्दन ।
दिष्ट्या जयसि गोविन्द दिष्ट्या कर्णो निपातितः ३३
एवं स बहुशो हृष्टः प्रशशंस जनार्दनम् ।

Dn1 श्वेतवर्णैर्, D2 शुक्लवर्णैर् (for दन्त°) — ^{d}) Ś2 B1 महारथै, B2 3.5 महीपति°; Dn1 मनोजवै (for महारथ)

27 D4 om. 27 (cf. v l 1) — ^{a}) Ś1 K2 lacuna for आस्थाय K3 4 B2 Dn1 पुरुषव्याघ्र — ^{b}) D3 7 [अ]भिपूजित (for °संवृत°) — Dn1 reads 27^{cd} after 28^{ab} — ^{c}) D3 om वीराभ्याम् — ^{d}) Ś1 अनुमत्य, K1 °मनू (sic), K3 °गम्य, V1 B Dn1 D3 7 °मन्त्र्य, Da1 D1 5 °यातं (for °मन्य) K3 कृतप्रिय, Da1 D1.5 तव प्रिय; D2 तत श्रय (sic)

28 B5 om 28^{ab} — ^{a}) V1 B3 प्रययौ, D2 एतद्धि (for आगतौ) K3 4 बहुदृष्टां(K4 °ष्ट)त; B2 वृत्तवृत्तांतं, Da1 D1 5 8 बहुद्रष्टां(D8 °ष्ट)त (for °वृत्तान्त) Dn1 प्रययौ स महाबाहुर् — ^{b}) B3 समर घोरदर्शन — After 28^{ab}, Dn1 reads 27^{cd} — ^{c}) K2 आभाष्यमाणस; B3.4 °षमाणौ, D2 आभीषमाणस् — ^{d}) K3 B4 माधवपांडवौ; K4 V1 B2 3 5 Da1 Dn1 D1–3 5 7 8 °फाल्गुनौ; B1 पांडवमाधवौ

29 D4 om. 29 (cf v l 1) — After 29^{ab}, K4 Dn1 ins

1208* यथा कदम्बकुसुम केसरै· सर्वतो वृतम् ।
चित शरशतै कर्णं धर्मराजो ददर्श ह ।
गन्धतैलावसिक्ताभि काञ्चनीभि सहस्रश ।
दीपिकाभि कृतोद्द्योत पश्यते वै वृषं सदा ।

[(L 1) K4 अथ कादंवकुसुम शवल शवलैस्तथा — (L 2) Dn1 वृत (for चित). Dn1 दशशरै (for शरशतै) — (L 3) K4 कांचनाभि — (L 4) K4 सदोद्योत* पश्यद्दै (for कृतोद्द्योत पश्यते वै)]

K4 cont Dn1 subst for 29^{cd}.

1209* संछिन्नभिन्नकवच बाणैश्च विदलीकृतम् ।
[K4 विरलै कृत]

— ^{c}) D3 गांजीव- (for गाण्डीव-) — ^{d}) V1 शरणीकृत (for शकली°)

30 D4 om 30 (cf v l 1) — ^{a}) K4 सूतपुत्र हत दृष्ट्वा — After 30^{ab}, K4 Dn1 ins

1210* संजातप्रत्ययोऽतीव वीक्ष्य चैव पुन पुन ।
[K4 चैत (for चैव)]

— ^{d}) Ś2 K1 B1 D3 पांडवमाधवौ, V1 माधवफाल्गुनौ

31 D4 om 31 (cf v l 1) — ^{d}) V1 विद्विषा D2 सत्यमेतद्ब्रवीम्यह

32 D4 om up to धार्तराष्ट्रो भ in 32^{d} (cf v l. 1) — ^{a}) V1 B Da1 Dn1 D1 3 5 7 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) D2 एतत्कर्म कृतं दृष्ट्वा — ^{b}) K1 3 V1 B2 Dn1 D2 3 7 8 अतिमानिनं, B4 D8 (before corr) अतिमानुष, Da1 D1 5 चाभिमानिनं — ^{c}) K3 निराशोसौ Dn1 हते कर्णे (for दुरात्मासौ) B1 D3 7 स (for [अ]सौ) — ^{d}) K1 धार्तराष्ट्रो B1 4 D3.7 भविष्यति सुयोधन — ^{e}) B Da1 D1 3.5 7 चैव (for चापि) K3 जीविता वापि राज्या च, K4 °ताश्चापि राज्याश्च, Dn1 °ते चैव राज्ये च — ^{f}) D2 सपदश्च (for हते कर्णे) Dn1 हते राधात्मजे रणे

33 ^{b}) D4 lacuna for पुरुषर्षभ K3 Dn1 कृतार्थो (Dn1 °र्थे) पुरुषर्षभ — Dn1 reads 33^{ef}, 33^{cd} and the portion up to जागरेण in line 1 of 1211* after सपुत्र in line 1 of 1212* B2 om 33^{cd} — ^{c}) V1 B5 Da1 Dn1 D1 5 दिष्ट्या, D4 damaged (for त्वं च) D3 गांजीवधन्वा विजयी — ^{d}) V1 damaged Ś1 K2 lacuna, Ś2 विजये, D3 जय च B1 3 5 पांडुनंदन ; Da1 D1 5 त्वं च केशव; Dn1 D3 यदुनदन — D2 om 33^{e}–34^{b} — ^{f}) D4 दृष्ट्वा (for दिष्ट्या) K3 V1 B Da1 Dn1 D1–5 7 8 शत्रुर् (for कर्णो) — K4 ins after 33 Dn1 after सपुत्रं in line 1 of 1212*

1211* त्रयोदश समास्तीर्णा जागरेण सुदु खिता ।
स्वप्स्यामोऽद्य सुखं रात्रौ त्वत्प्रसादान्महाभुज ।

[Dn1 ins up to जागरेण (in line 1) and om the rest]

34 D2 om. 34^{ab} (cf. v l 33) Before 34, Ś

अर्जुनं चापि राजेन्द्र धर्मराजो युधिष्ठिरः ॥ ३४
ततो भीमप्रभृतिभिः सर्वैश्च भ्रातृभिर्वृतम् ।
वर्धयन्ति स्म राजानं हर्षयुक्ता महारथाः ॥ ३५
नकुलः सहदेवश्च पाण्डवश्च वृकोदरः ।
सात्यकिश्च महाराज वृष्णीनां प्रवरो रथः ॥ ३६
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च पाण्डुपाञ्चालसृञ्जयाः ।
पूजयन्ति स्म कौन्तेयं निहते सूतनन्दने ॥ ३७
ते वधयित्वा नृपतिं पाण्डुपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
जितकाशिनो लब्धलक्षा युद्धशौण्डाः प्रहारिणः ॥ ३८
स्तुवन्तः स्तवयुक्ताभिर्वाग्भिः कृष्णौ परंतपौ ।
जग्मुः स्वशिबिरायैव मुदा युक्ता महारथाः ॥ ३९
एवमेष क्षयो वृत्तः सुमहाँल्लोमहर्षणः ।
तव दुर्मन्त्रिते राजन्नतीतं किं नु शोचसि ॥ ४०

वैशंपायन उवाच ।

श्रुत्वा तदप्रियं राजन्धृतराष्ट्रो महीपतिः ।

K1 2 4 ins सजय उवाच — a) B2 परं (for एवं) K3 V1 B1 Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 राजन्, B2–5 राजा (for हृष्ट°) — b) B1 D7 प्रशशंसनृ, D4 *श*त (for प्रशशस) B2 धनजय (for जनार्दनम्) — c) B2 वार्ष्णेयं (for अर्जुनं) B Dn1 D3 4 7 राजेंद्रो Bom ed अर्जुनं च कुरुश्रेष्ठं — After 34, V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 ins

संजय उवाच ।

1212* दृष्ट्वा च कर्णं निहत सपुत्रं पार्थसायकै ।
पुनर्जातमिवात्मान मेने कुरुकुलोद्वह ।

[(L 1) Da1 D1 5 तु (for च) V1 B5 D4 दृष्ट्वा च निहत कर्णं, B1 4 D7 दृष्ट्वा कर्णं च निहत (for the prior half) After सपुत्र, Dn1 reads 33cd, 33cd and the portion up to जागरेण in line 1 of 1211* — (L 2) Dn1 मेने च स महीपति]

V1 B2 5 Dn1 cont

1213* समेत्य च महाराज कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम्।

B5 cont

1214* प्रशशंसुस्तत' सर्वे राजानो भूरितेजस ।

35 Before 35, K3 D3 ins संजय उवाच V1 B2 Dn1 om. 35ab — b) K3 B1 3–5 D1 3–5 7 सर्वैस्तैर् (B5 °स्ते), D2 ससैन्य- (for सर्वैश्च) K3 D3 सह (for वृतम्) — — c) Dn1 हर्षयंति (for वर्ध°) — K3 om. 35d–37c — d) Da1 D1 5 हर्षयंतो (for °युक्ता)

36 K3 om 36 (cf v l. 35) — a) K1 D4 om नकुल — b) D4 वृकोदर, D3 (before corr) महारथ· — Da1 D1 5 om 36cd — d) K4 रथी, V1 रथा ; D2 तथा (for रथ)

37 K3 om 37abc (cf. v l. 35) — a) Ś1 K4 Dn1 D7 धृष्टद्युम्न — b) K1 Dn1 -संजय — c) K1 च (for स्म) Dn1 कौंतेय, D2 निहिते — d) D2 कृष्णयो (sic) (for निहते). Ś1 K1 सूर्यनंदने, Dn1 सूतनंदन

38 b) D2 पाढुपुत्रे — c) Hypermetric. K1 जिताक्षारयो; D2 जितारयो Some MSS लब्धलक्ष्या — d) D4 partly damaged. D2 युद्धसौंड-

39 a) B3 स्तुवंति — c) D4 च (for स्व) K1 स्वविशिरायैव (sic), K3 Da1 D1 5 °शिबिराण्येव; V1 °शिबिकायैव. D2 कर्णस्तु तिबिरामेव (sic) — d) B1 3.4 D3 7 रथान्मुक्ता, D2 मुक्ता युक्ता

40 Before 40, Ś1 K1 2 4 ins संजय उवाच — b) D2 सुमहारोमहर्षण. — d) K3 V1 B Da1 D1–5 7 8 तत्त्वं किमनुशोचसि; Dn1 किमर्थमनुशो°

41 D3 om the ref. After the ref., B1 ins

1215* एवमेतन्महद्वासीद्युद्धं परमदारुणम् ।

— a) K3 [इ]दमप्रिय; B2 3 Dn1 D2 4 8 [प्]तदप्रिय, D5 सदाप्रिय V1 B2 3 Da1 Dn1 D1 4.5 8 राजा (for राजन्) — b) D4 partly damaged Dn1 धृतराष्ट्रों-बिकासुत — c) B2 राजेंद्र, D2 निश्वस्य (for निश्चेष्ट.) — D2 om 41d–42d — d) K1 परमार्तिवत्; K3 V1 B Da1 D1 3–5 7 8 °मासनात् Dn1 छिन्नमूल इव द्रुम — e) K4 तस्य (for तथा) V1 B2 3 सत्यवती, B1 4 5 Da1 Dn1 D1 3 5 7 सा पतिता (for सत्यव्रता) — f) K3 दूरदर्शिनी; V1 B (except B5) Da1 Dn1 D1 3 5 7 8 दीर्घदर्शी(B1 D7 °र्शि)नी (for धर्मं°) — After 41, Dn1 ins

1216* शुशोच बहुलालापै कर्णस्य निधन युधि ।

42 D1 om 42 (cf. v l 41) — a) K3 प्रत्यगृह्णीद् V1 B (except B2) Da1 Dn1 D1 3 5 7 तं (Dn1 तां) पर्यगृह्णाद्विदुरो — b) K3 Da1 D1 5 तदा, D1 om. (for तथा) — c) Ś1 K1 ***सुयतश्, D4 ***** नुश् (for पर्याश्वासयतश्) K3 D4 8 चैव — d) B (except B2) अपि; D7 चापि (for एव)

43 a) D4 तया च (for तथैव) Ś1 [उ]त्थापयामास — b) K1 3 गाधारी K3 कुरवोपि च; V1 B Da1 Dn1 D1 3–5 7 8 कुरुयोषित' (for राज°) — After 43ab, V1 B2–5 Da1 Dn1 D1 5 ins

1217* स दैव परम मत्वा भवितव्यं च पार्थिव ।

[Dn1 om. मत्वा B2 स (for च) Da1 D1.5 पार्थिव]

Dn1 cont

1218* परां पीडां समाश्रित्य नष्टचित्तो महातपा ।
चिन्ताशोकपरीतात्मा न जज्ञे मोहपीडित ।

पपात भूमौ निश्चेष्टः कौरव्यः परमार्तिवान् । तथा सत्यव्रता देवी गान्धारी धर्मदर्शिनी ॥ ४१

— ᶜ) Ś1 K2 lacuna for श्यामाश्वासितो रा D4 om ताभ्यामाश्वासि — ᵈ) B8 विशां पते; D4 विचेतसं
N ins. after 43 S (T8 missing) ins after 1224*

1219* इदं महायुद्धमखं महात्मनो
धनंजयस्याधिरथेश्च य पठेत् ।
स सम्यगिष्टस्य मखस्य यत्फलं
तदाप्नुयात्संश्रवणाच्च भारत ।
मखो हि विष्णुर्भगवान्सनातनो
वहन्ति त चाग्न्यनिलेन्दुभानव ।
अतोऽनसूयु शृणुते पठेच्च य
स सर्वलोकांश्च जयेत्सुखी भवेत् ।

[Before line 1, T1 ins सूत — (L 1) K8 B8 5 D6 8 इमं; G1 एव, G2 8 नरो (for इदं) D4 महायुद्धमभून्, D8 °मुख, T2 °विध, G °मिदं (for °मख) · K1 2 4 D6 8 G8 महात्मनो, Dn1 D1 4 °त्मनां — (L 2) K4 [आ]धिरथेः; G [अ]तिरथेश् — D2 om. lines 3–6 — (L 3) D4 partly damaged B2 क्रतस्य (for मखस्य) — (L 4) K1 संश्रवणाच्च D6 S (T8 missing) तदाप्नुयाच्च शृणु(D6 G8 °याच्छृणु°, G2 °याच्च श्रु)याच्च नित्यश — After line 4, K8 ins.

1220* सर्वतीर्थेषु यत्पुण्यं सर्वदानेषु यत्फलम् ।
तत्फलं लभते मर्त्यः कर्णाख्यानं शृणोति हि ।
हिरण्यवस्त्रधान्यानि गां सवत्सामुपानहौ ।
तेन ब्रह्मा च विष्णुश्च रुद्राश्च वसवस्तथा ।
पूजिता मुनयः सर्वे पितरश्च तथाश्विनौ ।
य शृणोति सदा भक्त्या कर्णाख्यानमनुत्तमम् ।
धर्मार्थकाममोक्षाणां चतुर्विधफलं लभेत् ।

— K8 om. lines 5–8 — (L 5) B1 यथा, D6 मघो, Cc मखो (as above) T1 च; Co हि (as above) K4 मुखो हि विष्णु भगवान्समानो — (L 6) V1 Dn1 D2 7 वदति, Da1 D1 5 मख च, D6 G1 मथति (for वहन्ति) Dn1 D2 7 तथ्, D8 य (for त) D6 यस्मात्सलिलेंदु, T1 य वस्वनिलेंदु, T2 G M यश्चाप्य° K1 B2 D6 G2 -भावन (B2 °न, G2 °ना) (for -भानव°) ꕥCo अनिलादय सर्वानुगदेवता ।ꕥ — (L 7) K4 V1 B1 Da1 Dn1 D2 2 7 G2 अतोनुसयु° (G2 °य), B2 5 अथान(B6 °नु)सयुः D4 अतो हि **, T1 ततोनसूय° Ś2 शृणु त, V1 B Da1 Dn1 D1.2 6 S (T2 missing) शृणुयात् D2 7 8 पठेत (D8 °तु) य°; M2–4 च य पठेत् (for पठेच्च य°) — (L 8) Ś1 K1 स सर्वलोकानुगत°, K8 स सर्वलोकास्तनुचरेत् (sic), B Da1 Dn1 D1–3. 5 7 8 स सर्वलोका-(D2.7 °कामा)नुचर°, D6 सर्वांश्च लोकान्सुजयेत्, T2 G2 M स सर्वलोकानजर°; G8 स सर्वलोकान्विजयेत् B1 4 D2.7 समेधते, T1 सुखं भवेत्, M2–4 सुखी भवेत् Ś1 K2 स सर्वलोकांश्च ******]
Dn1 cont.

1221* तां सर्वदा भक्तिमुपागता नरा
पठन्ति पुण्यां वरसंहितामिमाम् ।
धनेन धान्येन यशसा च मानुषा
नन्दन्ति ते नात्र विचारणास्ति ।
अतोऽनसूयु शृणुयात्सदा तु वै
नर स सर्वाणि सुखानि चाप्नुयात् ।
विष्णु स्वयंभूर्भगवान्भवश्च
तुष्यन्ति ये यस्य नरोत्तमस्य ।
वेदावाप्तिर्ब्राह्मणस्येह दृष्टा
रणे बलं क्षत्रियाणां जयो युधि ।
धनज्येष्ठाश्चापि भवन्ति वैश्या
शूद्रारोग्यं प्राप्नुवन्तीह सर्वे ।

Dn1 cont V1 B1 3–5 D2 7 ins after 1219*

1222* तथैव विष्णुर्भगवान्सनातन
स चात्र देव परिकीर्त्यते यत ।
तत स कामाल्लँभते सुखी नरो
महामुनेस्तस्य वचोऽर्चितं यथा ।

[(L 1) V1 मखो, हि B1 यथैव, B4 सदैव (for तथैव) — (L 2) V1 चात्र य, B4 वासुदेव, Dn1 वात्र देव — (L 4) V1 महावचोस् (for °मुनेस्) B3 [s]मित (for ऽर्चित)]

Finally, Dn1 cont

1223* कपिलानां सवत्सानां वर्षमेकं निरन्तरम् ।
यो दद्यात्सुकृतं तद्धि श्रवणात्कर्णपर्वण ।

— For adhy 69 (st 1–43), D6 S (T8 missing) subst

1224* चिन्तयन्तो वधं घोरं सूतपुत्रस्य संयुगे ।
अर्जुनस्य जयं युद्धे चिन्तयाना पुन पुन ।
पाण्डवानां महेष्वासा न्यविशन्त परंतपा ।
प्रहृष्टमनस सर्वे जित्वा शत्रून्महारथान् ।
ततो युधिष्ठिरं तत्र निविष्टं वै मुदान्वितम् ।
समेत्य सर्वे पञ्चाला वर्धयन्तो यथाविधि ।
अर्जुनस्तु रथात्तूर्णमवरुह्य महायशा ।
धर्मराजस्य चरणौ पीडयामास हृष्टवत् ।
तमुत्थाप्य महाराज धर्मपुत्र प्रतापवान् ।
सस्वजे भरतश्रेष्ठमुपजिघ्रन्मुपस्पृशन् ।
नकुल सहदेवश्च पाण्डवश्च वृकोदर ।
अभिवाद्य महाराजमस्वजन्त स्म फल्गुनम् ।
धृष्टद्युम्न शिखण्डी च पाण्डवानां च ये रथा ।
वर्धयन्ते स्म राजानं निहते सूतनन्दने ।
तत कृष्णो महाराज सात्यकिश्चापि सात्वत ।
अवर्धयेतां राजानं निहते सूतनन्दने ।
वासुदेवश्च कौन्तेय प्रणयादिदमब्रवीत् ।
अद्य राजन्हता सर्वे धार्तराष्ट्रा सराजका ।

तं प्रत्यगृह्णाद्विदुरो नृपतिं संजयस्तथा । पर्याश्वासयतश्चैवं तावुभावेव भूमिपम् ॥ ४२

हते वैकर्तने कर्णे रथाना प्रवरे रथे ।
यदि लोकास्त्रय सर्वे योधयेयु सवासवा ।
तथापि दुर्जय सूतस्तव कोपात्तु सूदित ।
एवमुक्त प्रत्युवाच धर्मराजो जनार्दनम् ।
तव प्रसादाद्गोविन्द हत कर्णो महायशा ।
पाण्डवाश्च जय प्राप्ता नाशिताश्चापि शत्रव: ।
त्वं हि शक्तो भयात्त्रातुं यस्य कस्यचिदाहवे ।
त्वमस्य जगतो गोप्ता पाण्डवानां च सर्वदा ।
त्वां समासाद्य शक्रोऽपि मोदते दिवि नित्यश ।
त्वं पाता पाण्डुपुत्राणा यथैव जगतस्तथा ।
अनाश्रयो जयस्तेषां भक्तिर्येषां त्वयि प्रभो ।
त्वया नाथेन गोविन्द नाथवन्तो वय युधि ।
यथेन्द्रेण पुरा देवास्त्वया चापि जनार्दन ।
स्वप्स्याम्यद्य सुख कृष्ण निद्रां लप्स्ये वसन्क्षपाम् ।
विगतं हि भय मेऽद्य त्वत्प्रसादान्न संशय ।
एवमुक्तस्तु पार्थेन केशव प्राह पाण्डवम् ।
निमित्तमात्र तु वयं तव ह्यस्मिन्नुदागमे ।
यस्य ते भ्रातर शूरा भीमसेनादयो नृप ।
संबन्धिनश्चेन्द्रवीर्या पार्षतप्रमुखास्तथा ।
अर्हते च भवान्वक्तु प्रिय नित्य हि मद्धितम् ।
प्रियो हि मे त्वमेतेन वचनेन नरोत्तम ।
इत्युक्तो धर्मराजस्तु स्वरथं हेमभूषितम् ।
दन्तवर्णैर्हयैर्युक्तं कालवालैर्महीपति ।
आस्थाय पुरुषव्याघ्र स्वबलेनाभिसंवृत ।
प्रययौ बहुवृत्तान्तं द्रष्टुमायोधनं प्रति ।
संभाषमाणौ तौ वीरावुभौ पाण्डवमाधवौ ।
स ददर्श रणे कर्णं शयानं पुरुषर्षभ ।
गाण्डीवमुक्तैर्विशिखै सर्वत सुनिपीडितम् ।
सपुत्र निहत दृष्ट्वा कर्णं राजा युधिष्ठिर ।
प्रशशस नरव्याघ्रावुभौ पाण्डवमाधवौ ।
अद्य राजास्मि सर्वस्यां पृथिव्यां मधुसूदन ।
दिष्ट्या जयसि गोविन्द दिष्ट्या शत्रुर्निपातित ।
एवं सुबहुशो राजन्प्रशशंस जनार्दनम् ।
अर्जुन च कुरुश्रेष्ठो धर्मराजो युधिष्ठिर ।
दृष्ट्वा च निहत कर्णं सपुत्रं पार्थसायकै ।
पुनर्जातमिवात्मान मेने कुरुकुलोद्वह ।
समेत्य च कुरुश्रेष्ठ कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
वर्धयन्ति स्म राजान हर्षयुक्ता महारथा ।
संजय उवाच ।
एवमेष क्षयो वृत्त सुमहाल्लोमहर्षण ।
तव दुर्मन्त्रिते राजन्दिष्ट्या त्वमनुशोचसि ।
वैशंपायन उवाच ।
श्रुत्वैतद्विप्रिय राजा धृतराष्ट्रो महीपति ।
पपात भूमौ निश्चेष्ट कौरव्य परमासनात् ।
तथा सत्यव्रता देवी गान्धारी दिव्यदर्शिनी ।
ततस्तूर्णं तु विदुरस्त नृपं सजयस्तथा ।
पर्याश्वासयतां चैतावुभावेव तु भूमिपम् ।
तथैवाश्वासयामास गान्धारी राजसत्तमम् ।
स दैवं परमं मेने भवितव्यं च तत्तथा ।
ताभ्यामाश्वासितो राजा तूष्णीमास्ते विशां पते ।
एवमाख्याय राज्ञे च सजयो राजसत्तम ।
जगाम शिबिर भूयो हते कर्णे महात्मनि ।
स दृष्ट्वा निहत शल्य राजानं च सुयोधनम् ।
योधांश्च सुबहूञ्राजन्सैनिकांश्च सहस्रश ।
तथैव पाण्डवीं सेनां निहतां प्रेक्ष्य सजय ।
सौप्तिके द्रौणिना राजन्हतवाजिनरद्विपान् ।
स हि दृष्ट्वा हतान्सर्वान्समन्ताद्युधि संजय: ।
प्रयातो हस्तिनपुरं शोकार्तो भयविह्वल ।
हतेषु पुनरेतेषु प्रभूतगजवाजिषु ।
योधैश्चैव महाराज नानादेशसमुद्भवै ।
कुरुक्षेत्रं तु तत्सर्वं शून्यमासीज्जगत्पते ।
निहतै पाण्डवेयैश्च धार्तराष्ट्रैश्च संयुगे ।
यथाविषयजं वृत्तं धार्तराष्ट्रस्य सजय ।
न्यवेदयत तत्सर्वं यथावृत्तं यथाविधि ।

[G_2 om lines 1–4 M_1 om from line 1 up to भरत in line 10 — (L 2) G_1 वध (for जय) — (L. 3) D_6 G_3 पांडवाश्च T_2 महाराज (for महेष्वासा) T_2 om the posterior half of line 3 and the prior half of line 4. T_1 न्यविशन्न (for °शन्त) $M_{3\,4}$ महारथा (for परतपा) — (L. 4) $M_{3\,4}$ शूरा (for सर्वे) D_6 M_2 शत्रु D_6 M_2 वर्धयत G_3 यथा दिवि — After line 6, T_2 ins

1225* शशास्त्रनिहित कर्णे फल्गुनेन महात्मना ।

— (L 8) D_6 G_1 हृष्टवान् — (L 9) D_6 महाराजा, M_2 °राजो — (L 10) D_6 उपाजिघ्रन्, T_2 M_1 अप(T_2 °व)जि°, G_1 उपजिघ्रद् T_1 सस्वजे भरतश्रेष्ठ मूर्ध्नि शीघ्रमुपस्पृशन् — (L 11) = 36^{ab} D_6 T_1 पाडव च वृकोदर — (L 12) T_2 अभिनघ (for °वाघ) D_6 T_1 महाराज D_6 सस्वजतश्च फाल्गुन, T_1 वृष्णीनां प्रवरो रथ (for the posterior half) — (L 13) Cf 37^{ab} D_6 $T_{1,2}$ $G_{1\,2}$ पाचालाना (T_1 °ला ये) (for पाण्डवानां) T_1 G_3 M_{2-4} महारथा (for च ये रथा) — (L 14) Cf 37^{cd} D_6 वर्धयत, $T_{1\,2}$ G_1 °यति — T_2 G_2 om (hapl) lines 15–16 — (L 16) D_6 अवर्धयतो, T_1 °यत — (L 18) D_6 G_1 अथ राजन्, G_2 राजन्नथ (by transp) — (L 19) T_1 तदा, M_{2-4} रणे (for रथे) — (L 21) D_6 T_2 M_{2-4} तु (for

तथैवोत्थापयामासुर्गान्धारीं राजयोषितः । ताभ्यामाश्वासितो राजा तूष्णीमासीद्विचेतनः ॥ ४३

इति श्रीमहाभारते कर्णपर्वणि एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥

॥ समाप्तं कर्णपर्व ॥

[अ]पि) M1 दुर्जयास्ततस् (for °य सुतस्) — (L 23) D6 T1 G1 महारथ (for °यशा) — (L 24) M2–4 पांडवानां जय प्राप्त — (L 25) D6 यस्य कस्य महाहवे (for the posterior half) — (L 26) T1 सर्वत, M2–4 नित्यदा (for सर्वदा) — (L 27) G1 M2–4 समाश्रित्य (for °साद्य) G1 चक्रो (for शक्रो) — (L 28) T1 गोप्ता, T2 धाता (for पाता) D6 त्वमेव (for यथैव) — (L 29) D6 अनाक्ष्यं, G2 अनपायो — (L 30) T2 सनाथा वयमच्युत (for the posterior half) — (L 31) T2 जय, G2 यथा, (for पुरा) G2 लोकास् (for देवास्) D6 T1 हता द्रोणमुखा देव (T1 °वा) (for the prior half) T2 [अ]पि च (by transp), M8 भ्राता — (L 32) D6 स्वपाम्यथ, T1 स्वप्स्यामोच D6 T1 वय (for सुख) G8 त्वद (for वसन्) D6 क्षपा T1 लप्स्ये स्वपन्निशा क्षपा, T2 मोक्ष्याम्यथ सुख क्षपा, G2 निद्रां लप्स्येहमक्षपां (for the posterior half) — (L 33) M1 विभय (for हि भय) — (L. 35) G1 -मात्रा D6 T1 G1 8 हि (for तु) G1 8 [अ]पि (for हि) D6 T1 तवाप्यस्ति मुदा जय (T1 भवे) (for the posterior half. — (L 36) T2 शूर — (L 37) D6 T1 [ऽ]प्यतिरथा (for) चेद्रवीर्या) D6 तव (for तथा) — (L 38) T2 अर्हसे न (for °ते च) M1 नित्य (for वक्ष) T2 वक्ष (for नित्य) T2 G2 8 च (for हि) D6 T1 वर्धितु, T2 मे हित (for मद्धितम्) — G2 transp lines 41 and 42 — (L 41) Cf 26[cd] D6 कृष्णमालैर्, G1 काळकालैर् G8 महीपते — (L 42) Cf 27[ab] G1 2 पुरुषव्याघ्र G2 [अ]भिसंवृत, G8 [अ]पि संवृत — (L 43) Cf. 28[ab] G2 बल (for बहु) M2 8 प्रमो (for प्रति) — (L 44) Cf. 28[cd] D6 G1 M1 माधवपाडवौ

— After line 44, T1 ins

1226* ययतुस्तत्र तौ तूर्णं यत्रासीद्वीरसंक्षय ।

while T2 ins

1227* प्रदीपहस्ता शतश समन्तात्प्रत्ययुर्नरा ।

— D6 M1 om (hapl) lines 45–48 — With line 45, of 29[ab] — (L 46) Cf 29[cd] T2 निशितै (for विशिखै) T1 संप्रपीडित (for मुनि°) T2 खड्गित सर्वत शरै (for the posterior half) — T1 om lines 47–48 T2 G2 om (hapl) 47–51 — With line 47, of 30[ab] — (L. 48) Cf 30[cd] G1 माधवपांडवौ — (L 49) Cf 31[ab] D6 T1 हि; G1 [अ]सि (for [अ]स्मि) G1 सर्वस्या, G8 सर्वत्र — (L 50) Cf 33[cd] M1 शत्रून् — (L 51) Cf 34[ab] D6 स (for सु) — (L 52) Cf 34[cd] G2 अर्जुने D6 [अ]पि राजेंद्रो, T2 रणे शक्त, G2 रणश्रेष्ठे, M1 कुरुश्रेष्ठ — With lines 53–54, cf 1212* — (L 53) D6 वि, T1 तु (for च) — After line 54, T2 ins

1228* पुनश्च शिबिर प्राप्तो भ्रातृभिर्भरतर्षभ ।
यत्कृत्वा तु च कर्तव्य सुखासीन युधिष्ठिरम् ।

— (L 55) Cf 1213* T1 G8 कुरुश्रेष्ठ, T2 G2 M महाराज (M1 4 °ज) T2 राजानस्तमनुव्रता (for the posterior half) — (L 56) Cf 35[cd] T2 संहृष्टा, G2 8 राजानो (for °न) D6 वर्धयत महाराज (for the prior half) T2 हर्षयुक्त — T2 M om the ref — (L 57) Cf 40[ab] D6 दैत्य, M8 घृक्ष (for वृत्त) — (L 58) Cf 40[cd] D6 एव दुर्मंत्रितो राजन् (for the prior half) M1 अनुशोचति — (L 59) Cf 41[ab] D6 [ए]व, G1 तद् (for [ए]तद्) G1 8 अप्रिय, G2 विप्रियो T1 G1 2 राजन् (for राजा) — (L 60) Cf 41[cd] T1 पपात सहसा भूमौ निश्चेष्ट परमासनात् — (L 61) Cf. 41[ef] D6 अथ (for तथा) G2 सत्यव्रतो M1 गधारी T2 G8 दिव्यदर्शना — (L 62) Cf 42[ab] G2 कर्णे, G8 पूर्णे (for तूर्णे) D6 स (for तु) T2 विदुरस्त (for तु विदुरस्) G2 स (for त) T2 तदा (for तथा) — M1 partly damaged for lines 63–66 — (L 63) Cf 42[cd] T2 पर्याश्वासयतश्, M1 समाश्वासय० M4 भूमिप D6 T1 G1 उभावभ्येत्य भूमिप, D6 तावुभावेव भू° (for the posterior half) — (L 64) Cf. 43[ab] M2 8 गाधारी राजसत्तम (M8 °म) — (L 65) Cf. 1217* T1 तथैव, T2 दैवत, M2 8 सा दैव D6 T1 G1 मत्वा (for मेने) G1 8 भारत, G2 मावयन् (for तत्तथा) — With line 66, of 43[cd] — (L 67) T2 राजेंद्र, G1 राधेय, M1 राधेसौ, M2–4 सो राधे (for राधे च) D6 T1 एवमाख्यातवान्राधे (for the prior half) T2 नृपसत्तम — (L 68) D6 गते कर्णे दुरात्मनि — (L 69) G2 शल्यो — (L 70) D6 T1 शकुनिं (for योधांश्च) T2 बहुसाहस्रान्, M1 सुबहून्नन्यान् (for °हून्राजन्) M2–4 योधांश्च बहुशो राजन् — (L 71) G2 निहत T1 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य) — (L 72) T2 हतान्, M1 गज (for हत-) D6 -नरद्विपां, T1 2 G1 2 -रथद्विपान् (for -नर°) — (L 73) D6 T1 2 G1 8 समस्तान् (for समन्ताद्) T2 G युधि (G1 योध) सत्तमान् (for युधि सजय) — (L. 74) T2 G2 8 विह्वलश्चिव, M2–4 राजसत्तम (for भयविह्वल) — (L 75) M2–4 निहतेषु तु सर्वेषु (for the prior half) — (L 76) G2 योधे, M योधेषु D6 T1 च तैर्, G2 यैश्च (for चैव) G8 महाराजैर् — (L 77) T1 G2 8 विशां पते, T2 महीपते (for जगत्पते) — (L 78) D6 T1 निहते पाडवै सर्वैर् — (L 79) D6 T1 यथा (D6 °दा) हि विषय वृत्त, T2 M यथार्हं (T1 M1 °थाग) विषय वृत्त D6 T2 G8 M1 धृतराष्ट्रस — (L 80) G निवेदयति T2 यथाक्रम, M1 यथा विधि]

Colophon — *Day of Karna's Generalship* Ś2 K1 4 द्वितीययुद्धदिवस — *Adhy name* Ś1 K1 2 4 युधिष्ठिरानद', B1 4 कर्णवध, D4 पाडवशिबिरप्रवेश, D8 कर्णवधोपाख्यानं — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 (*sec m*) 87, B1 94, D6 92 T1 113, T2 101, G1 110, G2 8 M1 8 111, M4 112

— After the last colophon, Ś K1 ins

समाप्तं चेद (K1 °सेय) कर्णपर्वेति श्री । अत पर शल्यपर्व भविष्यति ।

Ś1 K1 cont Ś2 ins after the last colophon

अत पर शल्यपर्व नवम भारते शुभम् ।
प्रतिसंधिरय श्लोक प्रथमोऽस्य प्रकल्पित.।

अस्यायं प्रतिसंधि । (Ś2 om this line)

श्रीजनमेजय उवाच।
एवं निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना।
स्वल्पावशिष्टा कुरव किमकुर्वन्नत परम् ।

Ś K1 cont K2 ins after the last colophon

कर्णपर्वणि संख्यानं व्यासेनोक्तं महात्मना ।
एकान्न(Ś2 °कोन)सप्ततिश्चैव अध्याया कथिता. पुरा ।
चत्वार्ये(Ś2 °रे)व सहस्राणि नव श्लोकशतानि च ।
चतु:षष्टिस्तथा श्लोका पर्वण्येतत्प्रकीर्तितम् (Ś2 °ता)।

[Ś2 ins here no ४९६४]

वृत्तान्ताश्चात्र सख्याता दश पञ्चसमन्विता ।
अष्टमं चैव निर्दिष्टमेतत्पर्व जनप्रियम् ।

Ś cont

कर्णाभिषेक । पाण्डववध । त्रिपुरघातनं । कर्णशल्य(Ś2 °ल्ययं)विवाद । हंसकाकेयोपाख्यानं। मद्रदेशकुत्सनन। युधिष्ठिरपराजय । कर्णभीमयोर्युद्धं । युधिष्ठिरार्जुनप्रसादश्च । (Ś2 °ष्ठिरपलायन। युधिष्ठिरार्जुनसवादश्च।) दु शासनवध । द्रौणि(Ś2 द्रोण)सान्त्ववाक्यानि। कर्णवध । युधिष्ठिरानन्द ।

Ś1 concludes with

श्रवणाञ्जलिपुटपेयं विरचितवान्भारताख्यममृतं य ।
तमहमगाधमबाधं कृष्णद्वैपायन नौमि ॥
शरवस्वङ्किते वर्षे कर्णपर्वेदमुत्तमम् ।
श्रीदामोदरकौलेन लिखित शुद्धिमत्तरम् ।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । नमो विघ्नान्तकाय । श्रीदेव्यै नतय ॥

Ś2 concludes with

संवत् ८४ शके १६३० वै धति १ शुक्रे समाप्तं कर्णपर्व ॥ शुभमस्तु लेखकपाठयो । लेखकोऽयं गिरोभट्टगणेशाक ॥ शुभ। शुभं। शुभ।

K1 enumerates the episodes (as in Ś) and concludes with

श्रवणाञ्जलिपुटपेयं विरचितवान्भारताख्यममृतं वा।
* * * * * * * * कृपञ्जैस्वमापन [? कृष्णद्वैपायन] नौ वन्दे ॥

समाप्त कर्णपर्व।

K2 concludes with

राम। राम। राम।

समाप्त कर्णपर्व। पत्रसख्या १८२। अध्याय ६९ (as in text) ग्रंथसंख्या ४८६४।

— After the last colophon, K3 concludes with

कर्णपर्व समाप्त । कर्णचरितं। अस्यानु शल्यपर्व भविष्यति। श्री श्री श्री श्री। कल्याणमस्तु । सवत् १८५०। शाके १७१५ मिति माघवदि २। शनिवासरे लिखितं । मिश्रराधकृष्ण गोपालगढमध्ये महाराजि श्रीरणजीतस्यधस्य राज्ये प्रवर्तमाने।

— After the last colophon, K4 concludes with

समाप्त चेद कर्णपर्व ॥ सवत् १८२८। मिती आषाढ कृष्णा १ । भृगुवासरे । लिपिकृतं मिश्रभगवानवासी आभानेरिको शुभं ॥ अत पर शल्यं भविष्यति ।

— After the last colophon, V1 concludes with

कर्णपर्व समाप्त । शुभमस्तु । स ३२७ भाद्र सुदि १० रवौ महाराजाधिराजश्रीमद्‌हृद्‌भनारायणराज्ये ह्राटातपासंण **** **पुरे श्रीकृष्णपतीना लिखितमिदं कर्णपर्व ॥ ३ ॥

ॐ नम शिवाय ॥ ॐ नमो नारायणाय ॥

— After the last colophon, B1 concludes with.

समाप्तं कर्णपर्व।

— After the last colophon, B2 concludes with

कर्णपर्व समाप्त।
खवेदाश्वाब्धिविमिते नत्वा कृष्णपद मुदा।
कर्णपर्वाख्यक विप्रो नृपाज्ञाया समालिखत्।

— *After the last colophon*, B4 concludes with

समाप्तं चेद कर्णपर्वेति ।

— After the last colophon, Da1 concludes with

कर्णपर्व समाप्तमिति ॥ अस्यानु शल्यपर्व भविष्यति । यस्याय प्रतिसधिर्भविता ॥ जनमजय उवाच। एव निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना इत्यादि ॥ वृतान्ताश्चास्मिन्पर्वणि ॥ कर्णाभिषेक । पौराणां [ण ?] त्रिपुरपातन। सारथ्य मद्रराजस्य। कर्णशल्ययोर्विवाद । हसकाकीय। युधिष्ठिरकिरीटिनो क्रोध । युधिष्ठिरप्रसादन। दु:शासनवध । कर्णवधश्चेति दश वृत्तान्ता । कर्णपर्वण्यपि तथा भोजनं सार्वकामिक। श्री ॥ इति कर्णपर्वटीका समाप्ता। श्रीरस्तु कल्याणमस्तु ॥

— After the above, Da1 (*sec m*) adds

ततस्तु चेदिकारूपान्सृजयाश्च महारथान्।
कर्णो जघान सक्रुद्धो भीमसेनस्य पश्यत ।
कर्णपर्वणि अध्याया शत पञ्चाधिका स्मृता ।
समाप्त कर्णपर्व च तेनातुष्यरस केशव ।

— After the last colophon, Dn1 concludes with

शुभमस्तु। अत पर विचित्रार्थं पर्व भविष्यति। यस्यायमाद्य: श्लोक ।

जनमेजय उवाच।
एव निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना।
अल्पावशिष्टा कुरव किमकुर्वत वै द्विज।

वृत्तान्ताश्चास्मिन्पर्वणि ॥ कर्णाभिषेक । पौराण त्रिपुराख्यान । कर्णशल्ययोर्विवाद । हसकाकीयोपाख्यान । भीमादिभि सह युद्ध । अर्जुनगर्हणं । युधिष्ठिरार्जुनयो क्रोध । युधिष्ठिरप्रणदनंष्ठ (810) । दु शासनवध । वृषसेनादिवध । कर्णार्जुनयोर्द्वैरथ । दिव्यास्त्रयुद्ध । किरीटहरण । चक्रग्रह[स?]न । कर्णवासुदेव सवाद । कर्णवध । शल्यपलायन । शिबिरगमन । युधिष्ठिरहर्ष ॥
— After the last colophon, D1 ins

अस्यानन्तर शल्यपर्व भविष्यति । यस्यायमाद्यश्लोक । Then reads from जनमेजय उ° up to भोजन सर्वकामिक (as in Da1) and concludes with

सवत् १७९२ वर्षे । अश्वनमासे । कृष्णपक्षे दशम्या । सोमवासरे । लिखितोयमिद कर्णपर्व । भटकेवलरामेण ॥ श्रीरस्तु ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥

करकृतमपराध क्षन्तुमर्हन्ति सन्त ।
यादृश पुस्तकं दृष्ट्वा तादृश लिखित मया ।
यदि शुद्धमशुद्ध वा मम दोषो न दीयते ।
भग्नपृष्टिकटिग्रीवा बद्धमुष्टिरधो मुखम् ।
कष्टेन लिखित ग्रन्थ यत्नेन परिपालयेत् ।

— After the last colophon, D3 concludes with

कर्णपर्व समाप्तमिति । सवत् १६५९ । समये ज्येष्ठसुदी चतुर्थी लिषित कायस्थधारदासेन ॥

— After the last colophon, D4 concludes with

कर्णपर्व समाप्त ॥ शुभ भवतु । अत परं शल्यपर्व भविष्यति ।

— After the last colophon, D5 reads up to सर्वकामिकं as in Da1 and concludes with

स १६७० वर्षे भाद्रपदशुक्लषष्ठ्यां बुधे षट्पद्मनागरज्ञाति भूषणभट्टश्रीविष्णुभटात्मजेन सकलविद्याविशारदेन भट्टश्रीगोपालसर्वज्ञेन भट्टश्रीसूरभट्टश्रीकेशवभट्ट श्रीकल्याणादीनामेषां च पुत्रपौत्राणा पठनार्थमन्येषां विदुषामुपकृत्ये लिखापित मिद शुभ । यादृशमिति न्यायान्न मे दोष । श्रीरामाय नम । वशीविभूषितकरान्नवमी[नी]रदाभात्पीताम्बराद् ॥

— After the last colophon, D6 concludes with

विन्दुर्लिपिविसर्गविधिका
शृङ्गपङ्क्तिपदभेददूषणम् ।
हस्तवेगजमशुद्धिपूर्वक
क्षन्तुमर्हथ समीक्ष्य सज्जना ।

श्री ॥ करकृतमपराध क्षन्तुमर्हन्तु सन्त । श्री । साम्बमूर्तये नम ॥ शुभमस्तु ॥

— After the last colophon, D7 concludes with

कर्णपर्व समाप्तमिति । शुभमस्तु । सवत् १६६९ समये भाद्रपदवदी चतुर्दशि लिखित । वनवारीना । श्रीरामकृष्णा ।

— After the last colophon, D8 ins

समाप्त वेद कर्णपर्व । अस्यानु शल्यपर्व । यस्याय प्रतिसन्धि । Then reads the first stanza of Śalyaparvan followed by the episodes in Karnaparvan and concludes with

अलेखि कर्णपर्वेदमष्टिभूसुरभूमिपे ।
मिते सवति शुक्रेऽर्धो वारे॰गतिभौ सिते ।

सवत् १५१४ वर्षे । ज्येष्ठमासे । शुक्लपक्षे । चतुर्थ्यां तिथौ रविवासरे लिखितमिद पुस्तकम् ॥

— After the last colophon, T1 concludes with

श्रीकृष्णाय नम ।

T2 concludes with

श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ कर्णपर्वं समाप्तम् ॥

G1 concludes with

हरि ॐ शुभमस्तु । श्रीकृष्णाय नम ॥

G3 concludes with

श्रीकृष्णाय नम ॥
शुकतात त्रयीमार्गे तत्तात च विनिर्णये ।
तत्तातताथमाचारे ताताचार्यमह भजे ।
श्रियै नम । श्रीधराय नम । हरि ॐ ।
एकादशशत प्रोक्तमध्याया कर्णपर्वणि ।
चत्वार्येव सहस्राणि नव श्लोकशतानि च ।

श्रीशैलतातमहादेशिकाय नम । सीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्न हनूमत्समेतरघुनन्दनपरब्रह्मणे नम । शुभमस्तु ।

आसीत्कृतयुगे कश्चित्तपस्वी विष्णुभक्तिमान् ।
पठमर्षण इति ख्यात वेदवेदाङ्गपारग ।

G8 concluded with

हरि ॐ शुभमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नम ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥

— After the last colophon, M1 concludes with

कालहा शूलधृक्शकर पातु व ।
पाराशर्यवच सरोजममलं गीतार्थगन्धोत्कटम् ।
नानाख्यानककेसर हरिकथासबोधनाबोधितम् ।
लोके सज्जनषट्पदैरहरह पेपीयमान मुदा ।
भूयाद्भारतपङ्कज कलिमलप्रध्वसि च श्रेयसे ।
नम कमलनाभाय भक्तानामार्तिहारिणे ।
दामोदराय कृष्णाय गोवर्धनधराय च ॥

हरि । कृष्णाय नम । गुरुभ्यो नम । कृष्णेन नमन श्रेणि न **** after this, the MS is damaged

M2 concludes with

कर्णपर्व समाप्त । श्रीवेदव्यासाय नम । श्रीकृष्णाय नम ।
अक्षरं यत्परिभ्रष्टं मात्राहीन तु यद्भवेत् ।
क्षन्तुमर्हन्ति विद्वांस कस्य नास्ति व्यतिक्रम ।

कोल्ल ९१७ आ मते मेडमास ९ आ तेदि बुधाल्च ई पुस्तक एलुदि कूडि । नीलकण्ठगुरुभ्यो नम । केशवेन लिखितमिदम् ॥

M3 concludes with

श्रीकृष्णाय नम । ताळे क्कायति श्र चेक्कुणि एलुतियत् ।
शुभमस्तु ।

M4 concludes with

कर्णपर्व समाप्त । श्रीवेदव्यासाय नम । श्रीकृष्णाय नम ॥

Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K1 4 द्वितीययुद्धदिवस — *Adhy. name* Ś1 K1.3 4 युधिष्ठिरानद, B1 4 कर्णवध, D4 पाडवशिबिरप्रवेश, D8 कर्णवधोपाख्यान — *Adhy no* (figures, words or both) Ś1 (*sec m*) 87, B1 94, D6 92 T1 113, T2 101, G1 110, G2 8 M1 8 111, M4 112

— After the last colophon, Ś K1 ins

समाप्तं चेदं (K1 °हेयं) कर्णपर्वेति श्री । अत पर शल्यपर्व भविष्यति ।

Ś1 K1 cont Ś2 ins after the last colophon

अत पर शल्यपर्व नवमं भारते शुभम् ।
प्रतिसधिरयं श्लोक प्रथमोऽस्य प्रकल्पित ।

अस्यायं प्रतिसंधि । (Ś2 om this line)

श्रीजनमेजय उवाच।
एवं निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना।
स्वल्पावशिष्टा कुरव किमकुर्वन्नत परम्।

Ś K1 cont K2 ins after the last colophon

कर्णपर्वणि संख्यानं व्यासेनोक्त महात्मना ।
एकान्न(Ś2 °कोन)सप्ततिश्चैव अध्याया कथिता पुरा।
चत्वार्ये(Ś2 °रे)व सहस्राणि नव श्लोकशतानि च ।
चतु षष्टिस्तथा श्लोका पर्वण्येतत्प्रकीर्तितम् (Ś2 °ता)।

[Ś2 ins here no ४९६४]

वृत्तान्ताश्चात्र सख्याता दश पञ्चसमन्विता ।
अष्टम चैव निर्दिष्टमेतत्पर्व जनप्रियम् ।

Ś cont

कर्णाभिषेक । पाण्डववध॰ । त्रिपुरघातनं । कर्णशल्य(Ś2 °ल्ययं)विवाद॰ । हंसकाकेयोपाख्यानं । मद्रदेशकुत्सनन । युधिष्ठिरपराजय । कर्णभीमयोर्युद्धं । युधिष्ठिरार्जुनप्रसादश्च । (Ś2 °ष्ठिरपलायन । युधिष्ठिरार्जुनसवादश्च ।) दु शासनवध । द्रौणि॰(Ś2 द्रोण)सान्त्ववाक्यानि । कर्णवध । युधिष्ठिरानन्द ।

Ś1 concludes with

श्रवणाञ्जलिपुटपेयं विरचितवान्भारताख्यममृत य ।
तमहमगाधमबाधं कृष्णद्वैपायन नौमि ॥
शरवस्वक्षिते वर्षे कर्णपर्वेदमुत्तमम् ।
श्रीदामोदरकौलेन लिखित शुद्धिमत्तरम् ।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । नमो विघ्नान्तकाय । श्रीदेव्यै नतय ॥

Ś2 concludes with

सवत् ८४ शाके १६२० चै मति १ शुक्रे समाप्तं कर्णपर्व ॥ शुभमस्तु लेखकपाठयो । लेखकोऽय गिरोभट्टगणेशक ॥ शुभ । शुभं । शुभं ।

K1 enumerates the episodes (as in Ś) and concludes with

श्रवणाञ्जलिपुटपेयं विरचितवान्भारताख्यममृतं वा ।
* * * * * * * * कृपञ्चैसमापन [? कृष्णद्वैपायन] नौ वन्दे ॥

समाप्त कर्णपर्व ।

K2 concludes with

राम । राम । राम ।

समाप्त कर्णपर्व । पत्रसख्या १८२ । अध्याय ६९ (as in text) ग्रंथसंख्या ४८६४ ।

— After the last colophon, K3 concludes with·

कर्णपर्व समाप्त । कर्णचरितं । अस्यानु शल्यपर्व भविष्यति । श्री श्री श्री श्री । कल्याणमस्तु । सवत् १८५० । शाके १७१५ मिति माघवदि २ । शनिवासरे लिखित । मिश्रराधकृष्ण गोपालगढमध्ये महाराजि श्रीरणजीतस्यधस्य राज्ये प्रवर्तमाने ।

— After the last colophon, K4 concludes with

समाप्तं चेद कर्णपर्व ॥ सवत् १८२८ । मिती आषाव कृष्णा १ । भृगुवासरे । लिपिकृतं मिश्रभगवानवासी आभानेरिको शुभं ॥ अत पर शल्यं भविष्यति ।

— After the last colophon, V1 concludes with

कर्णपर्व समाप्तं । शुभमस्तु । स ३२७ भाद्र सुदि १० रवौ महाराजाधिराजश्रीमद्हृदयनारायणराज्ये ह्यातपासण * * * * * * पुरे श्रीकृष्णपतीना लिखितमिदं कर्णपर्व ॥ ३ ॥

ॐ नम शिवाय ॥ ॐ नमो नारायणाय ॥

— After the last colophon, B1 concludes with,

समाप्तं कर्णपर्व ।

— After the last colophon, B2 concludes with.

कर्णपर्व समाप्त ।
खवेदाश्वाब्धिविमिते नत्वा कृष्णपद मुदा ।
कर्णपर्वाख्यकं विप्रो नृपाज्ञाया समालिखत् ।

— After the last colophon, B4 concludes with

समाप्तं चेदं कर्णपर्वेति ।

— After the last colophon, Da1 concludes with

कर्णपर्व समाप्तमिति ॥ अस्यानु शल्यपर्व भविष्यति । यस्याय प्रतिसधिर्भविता ॥ जनमेजय उवाच । एव निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना इत्यादि ॥ वृत्तान्ताश्चास्मिन्पर्वणि ॥ कर्णाभिषेक । पौराणां [ण ?] त्रिपुरपातन । सारथ्यं मद्रराजस्य । कर्णशल्ययोर्विवाद । हंसकाकीय । युधिष्ठिरकिरीटिनो क्रोध । युधिष्ठिरप्रसादनं । दु॰शासनवध । कर्णवधश्चेति दश वृत्तान्ता । कर्णपर्वण्यपि तथा भोजनं सार्वकामिक । श्री ॥ इति कर्णपर्वटीका समाप्ता । श्रीरस्तु कल्याणमस्तु ॥

— After the above, Da1 (*sec m*) adds

ततस्तु चेदिकारूपान्सृजयांश्च महारथान् ।
कर्णो जघान सक्रुद्धो भीमसेनस्य पश्यत ।
कर्णपर्वणि अध्याया शत पञ्चाधिका स्मृता ।
समाप्त कर्णपर्व च तेनातुष्यत्स केशव ।

— After the last colophon, Dn1 concludes with

शुभमस्तु । अत पर विचित्रार्थं पर्व भविष्यति । यस्यायमाद्य श्लोक ।

जनमेजय उवाच ।
एव निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना ।
अल्पावशिष्टा कुरव किमकुर्वत वै द्विज ।

वृत्तान्ताश्चास्मिन्पर्वणि ॥ कर्णाभिषेक । पौराण त्रिपुराख्यान । कर्णशल्ययोर्विवाद । हसकाकीयोपाख्यान । भीमादिभि ʼसह युद्ध । अर्जुनगर्हणं । युधिष्ठिरार्जुनयो क्रोध । युधिष्ठिरप्रणदनष्ट (sic) । दुःशासनवध । वृषसेनादिवध । कर्णार्जुनयोर्द्वैरथ । दिव्यास्त्रयुद्ध । किरीटहरण । चक्रमह[स?]न । कर्णवासुदेव सवाद । कर्णवध । शल्यपलायन । शिबिरगमन । युधिष्ठिरहर्ष ॥
— After the last colophon, D1 ins

अस्यानन्तर शल्यपर्व भविष्यति । यस्यायमाद्यश्लोक । Then reads from जनमेजय उ° up to भोजन सर्वकामिक (as in Da1) and concludes with

सवत् १७९२ वर्षे । अश्वनमासे । कृष्णपक्षे दशम्या । सोमवासरे । लिखितोयमिद कर्णपर्व । भटकेवलरामेण ॥ श्रीरस्तु ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥

करकृतमपराध क्षन्तुमर्हन्ति सन्त ।
यादृश पुस्तकं दृष्ट्वा तादृश लिखित मया ।
यदि शुद्धमशुद्ध वा मम दोषो न दीयते ।
भग्नपृष्टिकटिग्रीवा बद्धमुष्टिरधो मुखम् ।
कष्टेन लिखित ग्रन्थ यत्नेन परिपालयेत् ।

— After the last colophon, D3 concludes with

कर्णपर्व समाप्तमिति । सवत् १६५९ । समये ज्येष्ठसुदी चतुर्थी लिपित कायस्थधारदासेन ॥
— After the last colophon, D4 concludes with

कर्णपर्व समाप्तं ॥ शुभ भवतु । अत पर शल्यपर्व भविष्यति ।
— After the last colophon, D5 reads up to सर्वकामिकं as in Da1 and concludes with

स १६७० वर्षे भाद्रपदशुक्लषष्ठ्या बुधे षट्पद्रनागरज्ञाति भूषणभट्टश्रीविष्णुभटात्मजेन सकलविद्याविशारदेन भट्टश्रीगोपालसर्वज्ञेन भट्टश्रीसूरभट्टश्रीकेशवभट्ट श्रीकल्याणादीनामेषां च पुत्रपौत्राणा पठनार्थमन्येषा विदुषामुपकृत्ये लिखापित मिद शुभ । यादृशमिति न्यायान्न मे दोष । श्रीरामाय नम । वशीविभूषितकरान्नवमी[नी]रदाभात्पीताम्बरात् ॥
— After the last colophon, D6 concludes with

बिन्दुर्लिपिविसर्गविधिका
शृङ्गपङ्क्तिपदभेददूषणम् ।
हस्तवेगजमबुद्धिपूर्वक
क्षन्तुमर्हथ समीक्ष्य सज्जना ।

श्री ॥ करकृतमपराध क्षन्तुमर्हन्तु सन्त । श्री । साम्बमूर्तये नम ॥ शुभमस्तु ॥
— After the last colophon, D7 concludes with

कर्णपर्व समाप्तमिति । शुभमस्तु । सवत् १६६९ समये भाद्र पदवदी चतुर्दशि लिखित । वनवारीना । श्रीरामकृष्ण ।
— After the last colophon, D8 ins

समाप्त चेद कर्णपर्व । अस्यानु शल्यपर्व । यस्याय प्रतिसन्धि । Then reads the first stanza of Śalyaparvan followed by the episodes in Karṇaparvan and concludes with

अलेख्ि कर्णपर्वेदमष्टिभूसुरभूमिपे ।
मिते सवति शुक्रेऽर्धो वारेʼगतिभौ सिते ।

सवत् १५१४ वर्षे । ज्येष्ठमासे । शुक्लपक्षे । चतुर्थ्यां तिथौ रविवासरे लिखितमिद पुस्तकम् ॥
— After the last colophon, T1 concludes with

श्रीकृष्णाय नम ।

T2 concludes with

श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ कर्णपर्व समाप्तम् ॥

G1 concludes with

हरि ॐ शुभमस्तु । श्रीकृष्णाय नम ॥

G2 concludes with

श्रीकृष्णाय नम ॥
शुकतात त्रयीमार्गे तत्तात च विनिर्णये ।
तत्ताततातमाचारे ताताचार्यमह भजे ।
श्रियै नम । श्रीधराय नम । हरि ॐ ।
एकादशशत प्रोक्तमध्याया कर्णपर्वणि ।
चत्वार्येव सहस्राणि नव श्लोकशतानि च ।

श्रीशैलतातमहादेशिकाय नम । सीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्न हनूमत्समेतरघुनन्दनपरब्रह्मणे नम । शुभमस्तु ।

आसीत्कृतयुगे कश्चित्तपस्वी विष्णुभक्तिमान् ।
पठमर्षण इति ख्यात वेदवेदाङ्गपारग ।

G3 concluded with

हरि ॐ शुभमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नम ॥ श्री ॥ श्री ॥ श्री ॥
— After the last colophon, M1 concludes with

कालहा शूलधृक्शकर पातु व ।
पाराशर्यवच सरोजममलं गीतार्थगन्धोत्कटम् ।
नानाख्यानककेसर हरिकथासबोधनाबोधितम् ।
लोके सज्जनषट्पदैरहरह पेपीयमान मुदा ।
भूयाद्भारतपङ्कज कलिमलप्रध्वसि न श्रेयसे ।
नम कमलनाभाय भक्तानामार्तिहारिणे ।
दामोदराय कृष्णाय गोवर्धनधराय च ॥

हरि । कृष्णाय नम । गुरुभ्यो नम । कृष्णेन नमन श्रेणि न **** after this, the MS is damaged
M2 concludes with

कर्णपर्व समाप्त । श्रीवेदव्यासाय नम । श्रीकृष्णाय नम ।
अक्षर यत्परिभ्रष्ट मात्राहीन तु यद्भवेत् ।
क्षन्तुमर्हन्ति विद्वांस कस्य नास्ति व्यतिक्रम ।

कोल्लं ९१७ आ मते मेडमास ९ आ तेदि बुधाळच ई पुस्तक एळुदि कूडि । नीलकण्ठगुरुभ्यो नम । केशवेन लिखितमिदम् ॥
M3 concludes with

श्रीकृष्णाय नम । सालै क्षायति त्र चेक्कुणि एळुतियत् ।
शुभमस्तु ।

M4 concludes with

कर्णपर्व समाप्त । श्रीवेदव्यासाय नम । श्रीकृष्णाय नम ॥

APPENDIX I

This Appendix comprises a series of additional passages found in different MSS which have been cited in the foregoing footnotes to the constituted text, but which, for various reasons, were not quoted there in extenso They are mainly passages which were too long to be included in the footnotes, but along with them there will be found a certain number of short unimportant passages also, which could have been very easily accommodated in the footnotes, but which being found in single MSS or in a very small group of cognate MSS have been relegated to the Appendix as being of no special value for critical purposes

The variants cited here are of the same order as those of the additional lines noted in the footnotes to the constituted text, in other words, the variants of monosyllabic verse filling particles (such as च वै-तु हि) and adverbs (such as तथा-तदा-तत, एव एव), discrepant readings of single MSS, corrupt readings, and common doublets (वेदि-वेदी, रोम लोम) have been generally ignored, scribes' errors have been silently corrected Furthermore, the variants of the short prose formulaic references to the speaker (such as वैशपायन उवाच) have been uniformly ignored here.

1

T_1 $G_{1\cdot2}$ M_{2-4} ins after the colophon of adhy 11 T_2 G_3 M_1 after the addl colophon following 8 17 29

सजय उवाच ।
श्रुतकीर्तिमथायान्त किरन्तं निशिताञ्शरान् ।
मद्रराजो महाराज वारयामास हृष्टवत् ।
मद्रराज समासाद्य श्रुतकीर्तिर्महारथ ।
विव्याध भल्लैस्त्रिंशत्या कार्तस्वरविभूषितै ।
प्रतिविव्याध त शल्यस्त्रिभिस्तूर्णमजिह्मगै ।
सारथिं चास्य भल्लेन भृशं विव्याध भारत ।
स शल्यं शरवर्षेण छादयामास सयुगे ।
मुमोच निशितान्बाणान्मद्रराजरथं प्रति ।
तत शल्यो महाराज श्रुतकीर्तिभुजच्युतान् ।
चिच्छेद समरे बाणान्बाणै संनतपर्वभि ।
श्रुतकीर्तिस्तत शल्यं भित्त्वा नवभिरायसै ।
सारथिं त्रिभिरानर्छत्पुन शल्य च पञ्चभि ।
तस्य शल्यो धनुश्छित्त्वा हस्तावाप निकृत्य च ।
विव्याध समरे तूर्णं सप्तभिस्त शरोत्तमै ।
अथान्यद्धनुरादाय श्रुतकीर्तिर्महारथ ।
मद्रेश्वर चतु षष्ट्या बाह्वोरुरसि चार्पयत् ।
ततस्तु समरे राजस्तेन विद्ध शिलीमुखै ।
प्रतिविव्याध तं चापि नवत्या निशितै शरै ।
तस्य मद्रेश्वरश्चाप पुनश्चिच्छेद मारिष ।
संछिन्नधन्वा समरे गदां चिक्षेप सत्वर ।
पट्टैर्जाम्बूनदैर्बद्धां रूप्यपट्टैश्च भारत ।
भ्राजमाना यथा नारीं दिव्यवस्त्रविभूषिताम् ।
तामापतन्तीं सहसा दीप्यमानाशनिप्रभाम् ।
शरैरनेकसाहस्रैर्व्यष्टम्भयत मद्रराट् ।
विष्टभ्य च गदां वीर. पातयित्वा च भूतले ।
श्रुतकीर्तिमथायत्तो राजन्विव्याध पञ्चभि ।
तस्य शक्तिं रणे भूयश्चिक्षेप भुजगोपमाम् ।
तां द्विधा चाच्छिनच्छल्यो मेदिन्यां सा त्वशीर्यत ।
तस्य शल्य क्षुरप्रेण यन्तु कायाच्छिरोऽहरत् ।
बालहस्ताद्यथा श्येन ह्यामिषं वै नरोत्तम ।
स पपात रथोपस्थात्सारथिस्तस्य भारत ।
ततस्ते प्राद्रवन्संख्ये हयास्तस्य महात्मन ।
पलायमानैस्तैरश्वै सोऽपनीतो रणाजिरात् ।
श्रुतकीर्तिर्महाराज पश्यता सर्वयोधिनाम् ।
ततो मद्रेश्वरो राजा पाण्डवानामनीकिनीम् ।
व्यगाहत मुदा युक्तो नलिनीं द्विरदो यथा ।
लोलयामास स बलं सिंह पशुगणानिव ।
शल्यस्तत्र महाराज पाण्डवाना महात्मनाम् ।
निहत्य पाण्डुपाञ्चालान्पृतनासु व्यवस्थित ।
अशोभत रणे शल्यो विधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ।
सेनाकक्षं महद्दग्ध्वा कक्षमग्निरिवोत्थित. ।
स्थितो रराज समरे पुर दग्ध्वेव शकर. ।

Colophon

1

$M_{2\cdot4}$ om the ref — (L 1) M_1 तमायांत (for अथा°) — (L 3) T_1 $M_{2\cdot3}$ मद्रेश्वर (for मद्रराज) — (L 4) T_1 विंशत्या, G_1 त्रिशद्भि (for त्रिंशत्या) — (L 5) G_1 शल्य (for शल्यस्) — (L 7) M छादयन्निव (for °यामास) G_2 हृष्टवत् (for संयुगे) — (L 8) $G_{1\cdot2}$ M_3 मद्रेश्वर- (for मद्रराज) — (L 9) T_1 श्रुतकीर्तिधनुश्च्युतान् (for the post half) — (L 10) M राजन् (for बाणान्) M_4 -पार्वभि — (L 11) T_1 छित्त्वा (for भित्त्वा) T_1 M_4 नवभिराशुगै (for °रायसै) — (L 14) T_1 चामरैस्, M विवरे (for समरे) — (L 15) T_1 महायशा (for महारथ) — G_2 om lines 16–18 — (L 19) G_1 चापि (for चाप) — (L 20) T_2 G_1 स छिन्न- (for संछिन्न) T_1 M सत्वरं — (L 21) G_2 नद्धा, M_2 विद्धां (for बद्धा) — (L 22) M_1 भ्राजमान M_1 om (hapl) from नारीं up to यत्तो (in line 26) G_2 दिव्यस्रगनुलेपना (for the post half) — (L 23) T_1 M (M_1 om) दीप्यमाना शशिप्रभा (for the post half) — (L 26) T_1 श्रुतकीर्तिवधायत्तो T_1 M पत्रिभि (for पञ्चभि) — (L 28) T_1 व्यच्छिनत् (for चाच्छि°) — (L 30) $M_{2\cdot4}$ नरोत्तम — (L 31) M_1 सा (for स) M_3 तथोपस्थात् (for रथो°) — (L 32) T_1 व्यद्रवन् (for प्राद्°) G_2 सर्वे, M_3 संखे (for संख्ये) — (L 33) T_1 M वातायमानैस् (for पलाय°) T_1 सोपातीतो; G_2 अपनीतो (for सोऽप°) T_1 M महारणात् (for रणाजिरात्) — (L 35) G_2 गतो (for ततो) M_{2-4} राजन् (for राजा) — (L 37) T_1 लोडयामास (for लोल°) T_1 M च (for स) — (L 38) G_2 अनीकिनीं (for महात्मनाम्) — G_1 om lines 39–42 — (L 39) G_2 निपात्य (for निहत्य) — (L 40) G_2 अहो वत रणे शल्यो (for the prior half) — (L 41) G_2 सेनाक्क्षमहद्दग्ध्वा (for the prior half) — Colophon. *Adhy name* T_1 श्रुतकीर्तिपराजय, T_2 श्रुतकीर्तिशल्ययुद्ध — *Adhy no* T_1 $G_{1\cdot2}$ M 13

2

For 8 24 62^{a}–84^{b}, S subst.

बलार्धं यदि मे देवा न धारयितुमाहवे ।
शक्ता सर्वे हि सगम्य यूय तत्प्रब्रवीमि व ।
समा भवन्ति मे सर्वे दानवाश्चामराश्च ये ।
शिवोऽस्मि सर्वभूताना शिवत्वं तेन मे सुरा ।
किं स्वधर्मेण वर्तन्ते यस्मात्ते सुरशत्रव ।
तस्माद्वध्या मयाप्येते युष्माक च हितेप्सया ।
शरणं व प्रपन्नाना धर्मेण च जिगीपताम् ।
साहाय्य व करिष्यामि निहनिष्यामि वो रिपून् ।
दीयता च बलार्धं मे सर्वैरपि पृथक्पृथक् ।
पशुत्व चैव मे लोका सर्वे कल्पन्तु पीडिता ।
पशूना तु पतित्व मे भवत्वद्य दिवौकस ।
एव न पाप प्राप्स्यामि पशून्हत्वा सुरद्विष ।
कल्पयध्व च मे दिव्य रथं चाश्वान्मनोजवान् ।
धनु शरं सारथिं च ततो जेष्यामि वो रिपून् ।
इति श्रुत्वा वचो देवा देवदेवस्य भूपते ।
विषादमगमन्सर्वे पशुत्व प्रति शङ्किता ।
तेषा भाव ततो ज्ञात्वा देवस्तानिदमब्रवीत् ।
मा वोऽस्तु पशुभावेऽस्मिन्भय विबुधसत्तमा ।
श्रूयता पशुभावस्य विमोक्ष क्रियता च स ।
यो व पशुपतेश्चर्यां चरिष्यति स मोक्ष्यते ।
पशुत्वादिति सत्यं व प्रतिजाने समागमे ।
ये चाप्यन्ये चरिष्यन्ति व्रत मोक्ष्यन्ति तेऽप्युत ।
नैष्ठिक द्वादशाब्द वा योऽब्दमर्धमृतुत्रयम् ।
मास द्वादशरात्र वा स पशुत्वाद्विमुच्यते ।
तस्मात्परमिद गुह्य व्रत दिव्य चरिष्यथ ।
त तथेत्यब्रुवन्देवा देवदेवनमस्कृतम् ।
ऊचुश्चेद गृहाणेदं तेजसोऽर्धमिति प्रभुम् ।
प्रत्युवाच तथेत्येव शूलधृग्राजसत्तम ।
ततस्ते प्रददु सर्वे तेजसोऽर्धं महात्मने ।
सर्वमादाय सर्वेषा तेजसोऽर्धं दिवौकसाम् ।
तेजसाप्यधिको भूत्वा भूयोऽप्यतिबलोऽभवत् ।
तत प्रभृति देवाना देवदेवोऽभवद्भव ।
पतिश्च सर्वभूताना पशूना चाभवत्तदा ।
तस्मात्पशुपतिश्चोक्तो भवस्त्वाद्य भवेति वै ।
अर्धमादाय सर्वेषा तेजसा प्रज्वलन्निव ।
भासयामास तान्सर्वान्देवदेवो महाद्युति ।
ततोऽभिषिषिचु सर्वे सुरा रुद्र पुरारिणम् ।
(63^{cd}) महादेव इति ह्यासीद्देवदेवो महेश्वर ।

Colophon

दुर्योधन ।

तेजसोऽर्धं सुरा दत्त्वा शकराय महात्मने ।
पशुत्वमपि चोपेत्य विश्वकर्माणमव्ययम् ।
ऊचु सर्वे समाभाष्य रथ संकल्प्यतामिति ।
विश्वकर्मापि सचिन्त्य रथ दिव्यमकल्पयत् ।
(68^{ab}) समेतां पृथिवीं देवीं विशालां पुरमालिनीम् ।
(68^{cd}) सपर्वतवनद्वीपा चक्रे भूतधरा रथम् ।
ईषा नक्षत्रवश च छत्र मेरुं महागिरिम् ।

2

Before line 1, M_{2-4} ins भगवान् — (L 1) G_1 बलार्थं — (L 2) T_1 [ऽ]मिसंगत्या, M_{2-4} हि संहत्य (for हि संगम्य) T_1 तत्र (for तत्प्र) — (L. 3) T_3 G_3 ते (for मे) T_1 समा ह्येते च सर्वे मे (for the prior half) — (L 4) G_2 शीलत्व (for शिवत्वं) — (L 5) G_2 वर्तेत (for वर्तन्ते) — (L 6) T_1 ध्नाय, M_{2-4} [अ]प्यथ (for [अ]प्येते) — (L 7) G_1 प्रपन्नार्थान् (for न्नानां) G_2 जिगीषया (for °षताम्) — (L 8) T_1 M_{2-4} साम्य रणे (for साहाय्य व) G_1 न हनिष्यामि (for निह°) T_1 ते, G_1 च (for वो) — (L. 11) T_1 पशुत्व (for पतित्व) — (L 13) T_2 G_2 M_1 रथ (for च मे) M_3 कल्पय ध्वज मे दिव्य (sic) (for the prior half) G_2 रथस्य T_1 M_{2-4} रथ चाश्वाश्च (T_1 °श्व च) पारगान्, T_2 M_1 रथाश्वाश्चैव पारगान् (for the post. half) — (L 14) T_3 G_3 वै (for वो) — (L 15) T_1 भाषित, T_3 G_3 भूपते — (L 17) T_2 G_1 M_1 भवो (for ततो) $T_{1.3}$ $G_{2.3}$ देवांस् T_2 M_1 transp इदम् and अब्रवीत् — (L 19) G_2 पशुभावश्च — (L 20) T_1 यो (for व) G_2 चरिष्यति — (L 21) G_2 सत्त्व (for सत्य) — (L 22) G_2 करिष्यति, M_4 तरि° (for चरि) T_2 M_1 च (for [उ]त) — (L. 23) T_1 नैष्ठिकीं, T_3 $G_{1.3}$ नैत्यक, G_2 नैष्ठि यो (sic) (for नैष्ठिक) T_1 द्वादशास G_2 यो (for वा) T_2 M_1 [ऽ]र्धमब्दम् (by transp), G_2 *तदर्धम् T_1 G_1 $M_{2.4}$ ऋतुद्वय — (L 24) T_2 G_1 M_1 विमोक्ष्यते (for विमुच्यते) — (L 25) T_1 M_{2-4} transp गुह्य and दिव्य — (L. 26) M_{2-4} शिव देव(M_4 °व)नमस्कृत (for the post half) — (L 27) $G_{1.2}$ M_{2-4} चैन (for चेद) T_1 शृणोद ते (sic) (for गृहाणेद) — (L 28) T_1 शूलभृद्, T_2 M_1 °धृद् (for °धृग्) — (L. 30) T_1 M_{2-4} समादाय स (for सर्वमादाय) — (L 31) T_3 भवो (for भूयो) — (L 32) T_3 $G_{2.3}$ पति (for भव) — (L 33) G_2 पतिं — T_1 reads line 34 after line 38 — (L 34) T_1 ह्यासीद् (for चोक्तो) — (L 36) T_1 देवान्, M_{2-4} देशान् (for सर्वान्) T_1 M_{2-4} महादेवो (for देव°) — (L 37) G_2 ततोभिर्षिष्यते राजन् (for the prior half) G_2 सर्वे देवा (for सुरा रुद्र) M_{2-4} पु(M_4 सु)रारिह (for °रिणम्) — After line 38, T_1 reads line 34 — Colophon. *Adhy name* T_1 त्रिपुरदहने पशुपतिसवाद , G_1 त्रिपुरदहने — *Adhy no* 8 25 — (L. 41) T_1 रथ — (L 42) T_1 M_{2-4} च (for [अ]पि) — (L 43) T_1 विशालांबरमालिनीं, T_2 विशाला पुरशालिनीं — (L 44) G_1 भूतधराधर (for °धरा रथम्) — (L 45) G_1 नक्षत्रपाश (for °वश) — $M_{2.4}$ om

अनेकद्रुमसंछन्नं रत्नाकरमनुत्तमम् ।
हिमवन्तं च विन्ध्यं च नानाद्रुमलताकुलम् ।
अवस्करं प्रतिष्ठानं कल्पयामास वै तदा ।
अस्तं गिरिमधिष्ठानं नानाद्विजगणायुतम् ।
चकार भगवांस्त्वष्टा उदयं रथकूबरम् ।
मीननक्रझषावासं दानवालयमुत्तमम् ।
समुद्रमक्षं विदधे पत्तनाकरशोभितम् ।
चक्रं चक्रे चन्द्रमसं तारकागणमण्डितम् ।
दिवाकरं चाप्यपरं चक्रं चक्रेऽंशुमालिनम् ।
गङ्गां सरस्वतीं तूर्णीं चक्रे विश्वकृदव्ययः ।
अलंकारा रथस्यासन्नापगाः सरितस्तथा ।
त्रीनग्नीन्मग्नवच्चक्रे रथस्याथ त्रिवेणुकम् ।
(70ab) अनुकर्षान्ग्रहान्दीप्तान्वरूथांश्चापि तारकाः ।
(70cd) ओषधीर्वीरुधश्चैव घण्टाजालं च भानुमत् ।
अलंचकार च रथं मासपक्षर्तुभिर्विभुः ।
अहोरात्रैः कलाभिश्च काष्ठाभिरयनैस्तथा ।
(72cd) द्यां युगं युगपर्वाणि संवर्तकबलाहकान् ।
(73ab) शम्यां धृतिं च मेधां च स्थितिं संनतिमेव च ।
(80c) ऋग्वेदं सामवेदं च धुर्यावश्वावकल्पयत् ।
(81a) पृष्ठाश्वौ च यजुर्वेदः कल्पितोऽथर्वणस्तथा ।
अश्वानां चाप्यलंकारं विदधे पदसंचयम् ।
(74cd) सिनीवालीमनुमतिं कुहूं राकां च सुप्रभाम् ।
(74ef) योक्त्राणि चक्रे चाश्वानां कूश्माण्डांश्चापि पन्नगान् ।
(259* ll 1–2) कालपृष्ठोऽथ नहुषः कार्कोटकधनंजयौ ।
इतरे चाभवन्नागा हयानां वालबन्धनम् ।
अभीषवः षडङ्गानि कल्पितानि महीपते ।
ओंकारः कल्पितस्तस्य प्रतोदो विश्वकर्मणा ।
यज्ञाः सर्वे पृथक्कॢप्ता रथाङ्गानि च भागशः ।
(75cd) अधिष्ठानं मनश्चासीत्परिरथ्या सरस्वती ।
(76ab) नानावर्णानि चाभ्राणि पताकाः पवनेरिताः ।
(76cd) विद्युदिन्द्रधनुर्युक्ता रथं दीप्त्या व्यदीपयत् ।
वर्म योद्धुश्च विहितं नभो ग्रहगणाकुलम् ।
अभेद्यं भानुमच्चित्रं कालचक्रपरिष्कृतम् ।
कॢप्तं तु तं रथं दृष्ट्वा विस्मिता देवताभवन् ।
सर्वलोकस्य तेजांसि दृष्ट्वैकस्थानि मारिष ।
युक्तं निवेदयामासुर्देवास्तस्मै महात्मने ।
(77ab) एवं तस्मिन्महाराज कल्पिते रथसत्तमे ।
(77cd) त्वष्ट्रा मनुजशार्दूल द्विषतां भयवर्धनः ।
(78ab) स्वान्यायुधानि दिव्यानि न्यदधाच्छंकरो रथे ।
(78cd) ध्वजयष्टिं वियत्कृत्वा स्थापयामास गोवृषम् ।
(79ab) ब्रह्मदण्डः कालदण्डो रुद्रदण्डश्च ते ज्वराः ।
(79cd) परिष्कारा रथस्यासन्सर्वतोदिशमुद्यताः ।
(83ab) विचित्रमृतुभिः षड्भिः कृत्वा संवत्सरं धनुः ।
(263*) छायामेवात्मनश्चक्रे धनुर्ज्यामक्षयां ध्रुवाम् ।
कालो हि भगवान्रुद्रस्तच्च संवत्सरं धनुः ।

---

lines 46–47 — (L. 46) T_2 अनेकरत्नसंछन्न (for the prior half) — After line 46, T_2 reads line 52 — (L. 47) G_1 हिमवध्य (for °वन्त) T_1 नानाद्रुमवनाकुल, T_2 °लतायुत (for the post half) — (L. 48) T_1 उपस्करं (for अव°) — (L. 50) T_1 उदर, G_2 गिरींश्च (for उदय) — T_2 om line 51 — (L. 51) G_1 -चक्र (for नक्र) M अद्भुत (for उत्तमम्) — T_2 reads line 52 after line 46 — (L. 52) $T_{1\,2}$ पट्टणाक(${T_2}$ पत्तनागा)-रशोभित (for the post half) — (L. 54) $G_{1\,2}$ चाप्यवरं — (L. 55) T_2 वेणीं, G_2 तूणें, M वाणीं (for तूर्णीं) T_1 अन्ययां — (L. 56) G_2 M_1 अलंकार (M_1 °रो) G_2 सनागा (for आपगा) — (L. 57) T_1 त्रिसंध्यां, G_1 श्रीनग्नीं — (L. 58) G_1 M अनुकर्षं (G_1 °र्षां) T_2 महा-, T_3 $G_{2\,3}$ रथे, M_3 ग्रहा (for ग्रहान्) M_2 दीप्ता T_2 G_2 M वरूथ — (L. 59) M_1 औषधीर् — (L. 62) T_1 ज्यां (for द्यां) — (L. 63) T_1 श्रद्धां (for शम्या) G_2 मेधात्री (for मेधां च) — (L. 64) M_1 धुर्यानश्वान् (for °वश्वाव्) — (L. 65) G_2 पृष्ठौ द्वौ, $M_{2\,4}$ पृष्ठाश्व — (L. 67) G_1 M_1 अनुमतीं $T_{1\,2}$ M सुमता (T_2 °त) (for सुप्रभाम्) — (L. 68) M_1 कूश्मांडानि च (for °ण्डांश्चापि) T_1 G_2 घटि(G_2 °ट)कान्, M कटकान् (for पन्नगान्) — (L. 69) T_2 वालपृष्ठो, T_3 ताशपृष्ठौ (sic), $G_{2\,3}$ काळ(G_3 °ल)पृष्ठौ T_3 G_2 तु (for ऽथ) T_2 कर्कोटकधनंजयौ — (L. 70) G_3 इतरश् — (L. 73) G बद्धा (for कॢप्ता) — (L. 74) T_1 M पारिरथ्या, G_2 परिधाय (for °रथ्या) — (L. 75) T_3 G_3 छत्राणि, $G_{1\,2}$ च्चित्राणि (for चाभ्राणि) T_2 नानावर्णविचित्राणि (for the prior half) — (L. 76) G_1 युक्तां, G_2 युक्त T_3 G_3 दीप्या, M_1 दीप्ता (for दीप्त्या) T_1 M_1 व्यदीपयन्, G_1 °रयत्, M_{2-4} [अ]-प्यदीपयन् (for व्यदी°) T_2 रथ दिव्यमया जयन्, G_2 रथ दीप्तानि दीपयन् (for the post. half) — (L. 77) T_2 मर्म (for वर्म) G_2 धर्मवध्वोश्च गगन (sic) (for the prior half) — (L. 78) M_1 अंभोद- (for अभेद्य) T_2 G_1 कालचक्र (for °चक्र) — $T_{1\,2}$ $G_{1\,2}$ M om lines 79–81 — (L. 82) G_2 इत्थ स वै (for एव तस्मिन्) — (L. 83) T_2 G_2 भयवर्धन, M अघवर्धने — (L. 84) G_2 अदधात्, M_1 न्यदधत् T_2 शांकरे — (L. 85) $T_{1\,2}$ G_2 M_1 रथयष्टिं (for ध्वज°) — (L. 86) G_2 ब्रह्मदण्ड M_{2-4} त्रय॰ (for ज्वरा) T_2 स्वतेजसा (for च ते ज्वरा) — G_2 om line 87 — (L. 87) T_1 परिष्कार T_1 उद्यतां, T_3 G_3 उद्धता — (L. 89) G_2 अक्षय T_2 दृढां, M_1 ध्रुवाद् (for ध्रुवाम्) — (L. 90) G_2 त (for

(83cd) तस्माद्रौद्रा कालरात्रिर्ज्या कृता धनुषोऽजरा ।
ततो रथे रथाश्वांस्तान्नृपय समयोजयन् ।
एकैकश सुसंहृष्टानादाय सुव्रतव्रता ।
दक्षिणस्यां धुरि कृत ऋग्वेदो मन्त्रपारगे ।
सव्यत सामवेदश्च युक्तो राजन्महर्षिभि ।
पार्ष्णिदक्षिणतो युक्तो यजुर्वेद सुरद्विजे ।
इतरस्यां तथा पाष्ण्यां युक्तो राजन्नथर्वण ।
एवं ते वाजिनो युक्ता यज्ञविद्भिस्त्रिदा रथे ।
अशोभन्त तथा युक्ता यथैवाध्वरमध्यगा ।
कल्पयित्वा रथ दिव्यं ततो बाणमकल्पयत् ।
चिन्तयित्वा हरिं विष्णुमव्यय यज्ञवाहनम् ।
शरं सकल्पयांचक्रे विश्वकर्मा महामना ।
तस्य वाजांश्च पुङ्खं च कल्पयामास वै तदा ।
पुण्यगन्धवहं राजञ्श्वसन राजसत्तम ।
अग्नीषोमौ शरमुखे कल्पयामास वै तदा ।

3

After 8 24 111, K4 V1 B1 4 5 D Co ins

तत उत्थाप्य भगवांस्तान्हयाननिलोपमान् ।
बभाषे च तदा स्थाणुमारोहेति सुरोत्तम ।
ततस्तमिषुमादाय विष्णुसोमाग्निसंभवम् ।
आरुरोह तदा स्थाणुर्धनुषा कम्पयन्परान् ।
तमारूढं तु देवेश तुष्टुवु परमर्षय ।
गन्धर्वा देवसंघाश्च तथैवाप्सरसां गणा ।
स शोभमानो वरद खड्गी बाणी शरासनी ।
प्रदीपयन्रथे तस्थौ त्रीँल्लोकान्स्वेन तेजसा ।
ततो भूयोऽब्रवीद्देवो देवानिन्द्रपुरोगमान् ।
न हन्यादिति कर्तव्यो न शोको व कथचन ।
हतानित्येव जानीत बाणेनानेन चासुरान् ।
ते देवा सत्यमित्याहुर्निहता इति चाब्रुवन् ।
न च तद्वचन मिथ्या यदाह भगवान्प्रभु ।
इति संचिन्त्य वै देवा परा तुष्टिमवाप्नुवन् ।
तत प्रयातो देवेश सर्वैर्देवगणैर्वृत ।
रथेन महता राजन्नुपमा नास्ति यस्य ह ।
स्वैश्च पारिषदैर्देव पूज्यमानो महायशा ।
नृत्यद्भिरपरैश्चैव मांसभक्षैर्दुरासदै ।
धावमानै समन्ताच्च तर्जमानै परस्परम् ।
ऋषयश्च महाभागास्तपोयुक्ता महागुणा ।
आशसुर्वै जय देवा महादेवस्य सर्वश ।
एवं प्रयाते देवेशे लोकानामभयंकरे ।
तुष्टमासीज्जगत्सर्वं देवताश्च नरोत्तम ।
ऋषयस्तत्र देवेश स्तुवन्तो बहुभि स्तवै ।
तेजश्चास्मै वर्धयन्तो राजन्नासन्पुन पुन ।
गन्धर्वाणा सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
वादयन्ति प्रयाणेऽस्य वाद्यानि विविधानि च ।

तन्त्) — (L 91) G2 रौद्री, G3 रौद्रा G1 कालरात्री G1 ज्वारा (for ऽजरा) — (L 92) T1 महाश्वांश् (for रथा°) — (L 93) G1 एकैक सुसुहृष्टानां (for the prior half) — (L 94) G2 दिशि (for धुरि) — (L 96) T1 पार्ष्णिर्, T2 G3 M4 प्राष्टिर्, G2 M3 प्राष्टिर्, M2 प्राणिर् (for पार्ष्णि) M2-4 सुरद्विषै° (for °द्विजे). — (L 97) T1 G2 उत्तरस्यां (for इत°). T1 पाष्ण्यां, T3 G3 प्राष्ठयां, G2 पाष्ट्या, M2-4 पृष्ठयां (M3 °ष्ट्यां) — (L 98) T G M1 तथा (for तदा) — (L 99) G2 तथैव T1 तथैवाध्वरमध्यगा (for the post half) — (L 102) G2 महात्मना (for °मना) — (L 103) T1 तस्य वाजाश्च पुङ्खाश्च, T2 तस्य वाजांश्च पुच्छ च (for the prior half) — M3 om (hapl) lines 104–105 — (L 104) T2 वाजिसत्तम, G2 राजसत्तम — (L 105) G2 M3 रथ मुखे (for शर)

3

(L 1) K4 B1 4 Dn1 D2 3 6 7 उत्थाय (for उत्थाप्य) D3 स्तान् (for तान्) K4 अश्वान् (for हयान्) — (L 2) K4 B1 4 5 Da1 D1 3-5 7 आरुहेति, Dn1 आरुरोह, D3 आरोहस्व (for °हेति) B1 रथोत्तम, D6 सुरोत्तम, D8 Co सुरोत्तम — (L 3) K4 विष्णु सोमाग्निसंभव, V1 विष्णुसोमाग्निसंनिभ, D1 5 °सोमोग्निसंभव (for the post half) — (L 4) K4 तथा — After line 4, Dn1 reads 8 24.110–111, D3 reads 8 24 111 — (L 6) D6 देवगणाश्च (for देवसंघाश्च) Da1 D1 5 अप्सरसो — (L 7) = 8 24 94ab V1 (sup lin as above) शोभमानो — (L 8) Dn1 एव (for रथे) — (L 10) B4 हन्यामिति (for °दिति) — (L 11) K4 जानत, Dn1 जानीते — (L 12) Dn1 तं (for ते) — After line 12, D1 repeats lines 10–11 — (L 14) V1 अवाप्नुयु — (L 15) Da1 (also as above) स यातो K4 सर्व (for सर्वैर्) — (L 16) V1 B1 4 Da1 Dn1 D1 5 transp नास्ति and यस्य D6 उपमानस्य नास्ति च (for the post half) — (L 17) K4 पार्षदैर् (submetric); V1 परिषदैर् Dn1 महारथ (for °यशा) — (L 18) K4 मांसभक्ष्यैर्, B1 °भावैर् — (L 19) Dn1 धावमान Dn1 तर्जमान — (L 20) D6 तथेत्युक्त्वा (for तपोयुक्ता) — (L 21) K4 आशंस V1 B4 5 Da1 Dn1 D1 5 विजय, B1 D2 3 वै जना (for वै जयं) D6 आशशासुर्जय देवा (for the prior half) — (L 22) K4 D4 देवेश, B4 Da1 Dn1 D1 2 5 6 वरदे (for देवेशे) — (L 24) D3 देवेश — (L 25) Dn1 चासिन् (for चास्मै) — (L 26) V1 अयुतानि K4 षट् (for च) — (L 27) K4 अवादयन्प्रयाणेस्य (for the prior half) D2 मन्यानि (for वाद्यानि).

4

After 277*, K3 4 V1 B (except B2) D (except D3) T2 G3 cont. ins.

प्रयाते रथमास्थाय त्रिपुराभिमुखे भवे ।
ननाद सुमहानादं वृषभः पूरयन्दिशः ।
वृषभस्यास्य निनदं श्रुत्वा भयकरं महत् ।
विनाशमगमंस्तत्र तारकाः सुरशत्रवः ।
अपरेऽवस्थितास्तत्र युद्धायाभिमुखास्तदा ।
ततः स्थाणुर्महाराज शूलधृक्क्रोधमूर्छितः ।
त्रस्तानि सर्वभूतानि त्रैलोक्यं भूः प्रकम्पते ।
निमित्तानि च घोराणि तत्र संदधतः शरम् ।
तस्मिन्सोमाग्निविष्णूनां क्षोभेण ब्रह्मरुद्रयोः ।
स रथो धनुषः क्षोभादतीव ह्यवसीदति ।
ततो नारायणस्तस्माच्छरभागाद्विनिःसृतः ।
वृषरूपं समास्थाय उज्जहार महारथम् ।
सीदमाने रथे चैव नर्दमानेषु शत्रुषु ।
स संभ्रमात्तु भगवान्नादं चक्रे महाबलः ।
वृषभस्य स्थितो मूर्ध्नि हयपृष्ठे च मानद ।
तदा स भगवान्रुद्रो निरैक्षद्दानवं पुरम् ।
वृषभस्यास्थितो रुद्रो हयस्य च नरोत्तम ।
स्तनांस्तदाशातयत खुरांश्चैव द्विधाकरोत् ।
ततः प्रभृति भद्रं ते गवां द्वैधीकृता खुराः ।
हयानां च स्तना राजंस्तदा प्रभृति नाभवन् ।
पीडितानां बलवता रुद्रेणाद्भुतकर्मणा ।

5

After 8.25.2, K4 V1 B D T2 G3 cont. ins.

यथा देवगणैस्तत्र वृतो यत्नात्पितामहः ।
तथास्माभिर्भवान्यत्नात्कर्णादभ्यधिको वृतः ।
यथा देवैर्महाराज ईश्वरादधिको वृतः ।
तथा भवानपि क्षिप्रं रुद्रस्येव पितामहः ।
नियच्छ तुरगान्युद्धे राधेयस्य महाद्युते ।
शल्य उवाच ।
मयाप्येतन्नरश्रेष्ठ बहुशो नरसिंहयोः ।
कथ्यमानं श्रुतं दिव्यमाख्यानमतिमानुषम् ।
यथा च चक्रे सारथ्यं भवस्य प्रपितामहः ।
यथासुराश्च निहता इषुणैकेन भारत ।
कृष्णस्य चापि विदितं सर्वमेतत्पुरा ह्यभूत् ।
यथा पितामहो जज्ञे भगवान्सारथिस्तदा ।
अनागतमतिक्रान्तं वेद कृष्णोऽपि तत्त्वतः ।
एतदर्थं विदित्वापि सारथ्यमुपजग्मिवान् ।

4

K8 om. lines 1–8. — (L. 1) T2 प्रयाति — (L. 2) K4 सुमहन् Dn1 D6 T2 ऋषभ — (L. 3) V1 Da1 D1 5 6 ऋषभस्य T2 तस्य (hypermetric) (for [अ]स्य) Dn1 ऋषभस्य च त नाद (for the prior half) Da1 D3–5 भयकर, D2 भयकरो T2 महच्छ्रुत्वा भयकरं (for the post. half) — (L. 4) B4 (marg.) कातरा, Da1 तारक°, D1 5 तावका; Cn तारका V1 तावका सुरसत्तम, T2 तारकाद्या सुरादयः (for the post. half) — (L. 5) K4 Da1 D1.5 च, B4 [ऽ]पि (for ऽव) T2 युधः (for तदा) — (L. 6) Cn cites क्रोधमूर्छित — (L. 7) Dn1 भूश्च कंपिता, T2 समकंपत (for भूः प्रकम्पते) — (L. 8) V1 B1 तत्रासंदधत, T2 तत्र संधीयत V1 शरान् — (L. 9) D2 तस्मिन्क्षणे स समाग्निविष्णुनां (sic) (for the prior half) Cn cites क्षोमेण (as above) D6 विष्णुरुद्रयो (for ब्रह्म°) — (L. 10) Dn1 त्ववसीदति, D6 ज्याव° K8 अतीवमवसीदति (for the post. half) — (L. 11) B5 अतो (for ततो) B5 विनिर्गत (for विनिःसृत) — (L. 12) K8 Dn1 T2 वृषभ रूपमास्थाय (for the prior half). B1 तज्जहार — (L. 13) Da1 D1.5 वर्धमानेषु (for नर्द°) — (14) K8 T2 शस्त्रवीर्यो (for संभ्रमात्तु) T2 मद चक्रे महाबले (for the post half). — (L. 15) V1 B3.4 Da1 D1.5 [आ]स्थितो (for स्थितो). T2 मानद — (L. 16) Da1 D1 5 तथा (for तदा) D2 ते (for स). K8 क्रुद्धो (for रुद्रो) K8 B3 4 निरीक्ष्य; V1 निरैक्षन् — (L. 17) D6 T2 स्थितो B3 मूर्ध्नि, B5 देवो (for रुद्रो) K8 नरोत्तम° — B3 om. line 18 — (L. 18) K8 ततस् (for स्तनास्) B5 Da1 D1 5 [अ]शातयीत, T2 [अ]था उरसि K8 तावद् (for चैव) V1 transp. द्विधा and अकरोद् — K8 om. lines 19–20 — (L. 19) V1 Dn1 D6 तदा प्रभृति Dn1 T2 चैव द्विधा (for द्वैधीकृता) T2 (before corr.) [अ]करोत् (for खुराः) — (L. 20) Cn cites स्तना (as above) Dn1 D1 नो(D1 ना)भवत्, T2 भावयन् — (L. 21) Dn1 बलवता, D7 भगवता

5

D3 om. lines 1–8. — (L. 1) V1 यदा (for यथा) D6 यता (for यत्नात्) — (L. 2) D6 यता (for यत्नात्) B2 कार्याद् (for कर्णाद्) — B1.4 D2 3 om. line 3 V1 reads lines 3–4 on marg. B1 om. line 4 — (L. 4) D6 तथा त्वं पुरुषव्याघ्र (for the prior half) — After line 4, B2 reads 8.25.2[cd] — (L. 5) B3 T2 महाद्युते, B5 Da1 D1 5 6 °स्मन — (L. 6) B5 Da1 D1 5 ममा(B5 D5 °या)प्येव सुरद्विषा° (for the prior half) K4 Cn np सुरसिंहयो, Cs n नर° (as above) B5 Da1 D1 5 चरितं सुरसिंहयो (for the post. half) — (L. 7) D2 वीरम् (for दिव्यम्). B2 इति मानुष (for अतिमा°) — (L. 9) D2 तथा (for यथा) — (L. 11) K4 V1 B3 5 D1 यत्र (for जज्ञे) Dn1 D3 भवस्य (for भगवान्) D3 भगवान् किल सारथिः; T2 तथा रुद्रस्य सारथिः (for the post. half)

स्वयंभूरिव रुद्रस्य कृष्ण पार्थस्य भारत
यदि हन्याच्च कौन्तेय सूतपुत्र कथचन।
दृष्ट्वा पार्थं हि निहत स्वयं योत्स्यति केशव ।
शङ्खचक्रगदापाणिर्धक्ष्यते तव वाहिनीम् ।
न चापि तस्य क्रुद्धस्य वार्ष्णेयस्य महात्मन ।
स्थास्यते प्रत्यनीकेषु कश्चिदत्र नृपस्तव ।
संजय उवाच ।
त तथा भाषमाण तु मद्रराजमरिंदम ।
प्रत्युवाच महाबाहुरदीनात्मा सुतस्तव ।
मावमंस्था महाबाहो कर्णं वैकर्तनं रणे ।
सर्वशस्त्रभृतां श्रेष्ठ सर्वशास्त्रार्थपारगम् ।
यस्य ज्यातलनिर्घोष श्रुत्वा भयकर महत् ।
पाण्डवेयानि सैन्यानि विद्रवन्ति दिशो दश ।
प्रत्यक्षं ते महाबाहो यथा रात्रौ घटोत्कच ।
मायाशतानि कुर्वाणो हतो मायापुरस्कृत ।
न चातिष्ठत बीभत्सु प्रत्यनीके कथंचन ।
एतांश्च दिवसान्सर्वान्भयेन महता वृत ।
भीमसेनश्च बलवान्धनुष्कोट्यामिचोदित ।
उक्तश्च संज्ञया राजन्मूढ औदरिको यथा ।
माद्रीपुत्रौ तथा शूरौ येन जित्वा महारणे ।
कमप्यर्थं पुरस्कृत्य न हतौ युधि मारिष ।
येन वृष्णिप्रवीरस्तु सात्यकि सात्वतां वर ।
निर्जित्य समरे शूरो विरथश्च बलात्कृत ।
सृञ्जयाश्चेतरे सर्वे धृष्टद्युम्नपुरोगमा ।
असकृन्निर्जिता सख्ये स्मयमानेन संयुगे ।
तं कथ पाण्डवा युद्धे विजेष्यन्ति महारथम् ।
यो हन्यात्समरे क्रुद्धो वज्रहस्त पुरदरम् ।
त्व च सर्वास्त्रविद्वीर सर्वविद्यास्त्रपारग ।
बाहुवीर्येण ते तुल्य पृथिव्यां नास्ति कश्चन ।
त्व शल्यभूत शत्रूणामविषह्य पराक्रमे ।
ततस्त्वमुच्यसे राजञ्शल्य इत्यरिसूदन ।
तव बाहुबल प्राप्य न शेकु सर्वसात्वता ।
तव बाहुबलाद्राजन्किं नु कृष्णो बलाधिक ।
यथा हि कृष्णेन बलं धार्यं वै फल्गुने हते ।

— (L 12) K4 देव (for वेद) T2 तद्विभु (for तत्त्वत) — (L. 13) Da1 D1 5 एतमर्थं; T2 एवमर्थं (for एतदर्थं). Da1 Dn1 D1 5 6 8 तु (for [अ]पि). V1 उपजग्मतु (for °जग्मिवान्) B3 सारं च सुपजग्मतु (sic) (for the post half) — (L 15) D6 फाल्गुन य, D8 स कौंतेय T2 यद्येष हन्यात्कौंतेय (for the prior half) — (L. 16) K4 विनिहत (for हि नि°) V1 B Da1 Dn1 D1 5 6 8 दृष्ट्वा विनिहत पार्थं (for the prior half) Da1 योत्सति — (L. 17) B1 रक्ष्यते, Dn1 T2 मन्यते; D1 भक्ष्यते (for धक्ष्यते) — (L. 19) B1 स्थाप्यते; Da1 D1.5 क्षाम्यते (for स्थास्यते) — (L 20) Da1 D1 5 भाषमाणस् (for °माण) T2 पुनरेवम् (for मद्रराजम्) K4 अरिंदम, V1 B1 D8 °दमं, D2 °दमे (for °दम) — (L 22) D8 (marg sec m. as above) मामवस्था (for मावमस्था) B8 om from post. half of line 22 up to line 26 B2 युधि (for रणे) D5 कर्णविकर्तन रणे (for the post half) — (L. 23) K4 V1 Da1 D1 5 6 सर्वशस्त्रास्त्र (K4 °अं)पारग, B5 D8 °शास्त्रास्त्र(D8 °नु)पारग (for the post. half) — (L. 24) B1 भयकरं — (L 26) Dn1 महाराज (for °बाहो) — (L 28) Da1 D1 2 5 8 T2 नावतिष्ठति (for न चातिष्ठत) D8 भयेन महता वृत (for the post half) — (L. 29) T2 स (for च) T2 सैन्येन (for भयेन) D6 नय**समावृत (sic), D8 प्रधनीके कथचन (sic) (for the post. half) — (L. 30) D1 [s]पि (for च). D5 बलवद् (for °वान्) Dn1 च चोदित; D3 [अ]भिनोदित, D8 °योधित (for °चोदित) — (L 31) D8 उक्तास्तु K4 B2.4 D2 चार्संज्ञया; V1 D6 चावज्ञया, B2 चासंख्यया, D4 8 चासीत्तथा (D8 °दा) (for च संज्ञया) B5 Da1 D1 5 उक्तश्चासकृद्राजन् (for the prior half) B1 मुक्तौदरिकेति च, B5 Da1 D1 5,6 मूढकौ(D6 मूढ औ)दरिकेति च, D4 मूढश्चौदरिको यथा, D8 मूढात्मौदरिकेति च (for the post half) — (L. 32) D8 (marg sec. m.) शस्त्रास्त्रविदुषौ रणे (for the post. half). — (L. 33) K4 किमप्यर्थं, D1 कथमर्थं, C2 कमप्यर्थं (as above) T2 हता (for हतौ) K4 भारत, B1–3 4 (marg as above) सारथे (B2 °थे) (for मारिष) — (L 34) D2 व्यासप्रधानस् (for वृष्णिप्रवीरस्) Da1 D1 3–5 सत्वतां (for सात्वतां) — (L. 35) V1 Da1 D1 5 वीरो (for शूरो) D6 om विरथश्च V1 B1 3 D2 3 T2 तथा कृत, B2 रथात्कृत, D6 समावृत (for बलात्कृत) Da1 D1.5 विरथाश्च तथा कृत — (L. 37) D6–8 T2 सर्वे (for सख्ये) — (L 38) B2 तद्, D1 न; D8 ते (for त) B5 Da1 D1 5 संख्ये (for युद्धे) D4 महारथा (for °रथम्) — (L. 40) D8 सर्वास्त्रवदीर K4 V1 B (except B2) Da1 D1.4–6 सर्वविद्यासु पारग (for the post half). — (L. 41) V1 संस्तुल्य (for ते तुल्य) V1 कथन (for कश्चन) — (L. 42) K4 V1 D6 8 T2 अविषह्य(V1 °ह्य)-पराक्रम (K4 °मे) — (L. 43) K4 उच्यते (for उच्यसे) D2 इत्यरिसूदन — (L 44) D8 (marg as above) सर्वसायत (for °सात्वता) D2 न शेकु शर्वसत्रव (for the post. half) — (L 45) Om in D6 D8 T2 सारथ्य कुरु मा वा त्व (D8 वामात्य) (for the prior half) K4 किं च, V1 B1.3 Dn1 D2 1 7 8 T2 किं तु, B5 ननु, Ca किं नु (as above) T2 कर्णो (for कृष्णो) — After line 45, Da1 D1 5 ins.

एव बलवतां युद्धे किमु कृष्ण बलाधिक ।

— (L 46) B5 तथा कृष्णेन च बल, Da1 D1 5 यथा कृष्णेन

तथा कर्णात्ययीभावे त्वया धार्यं महद्बलम् ।
किमर्थं समरे सैन्यं वासुदेवो न्यवारयत् ।
किमर्थं च भवान्सैन्यं न हनिष्यति मारिष ।
त्वत्कृते पदवीं गन्तुमिच्छेयं युधि मारिष ।
सोदराणां च वीराणां सर्वेषां च महीक्षिताम् ।

शल्य उवाच ।

यन्मां ब्रवीषि गान्धारे अग्रे सैन्यस्य मानद ।
विशिष्टं देवकीपुत्रात्प्रीतिमानस्म्यहं त्वयि ।
एष सारथ्यमातिष्ठे राधेयस्य यशस्विनः ।
युध्यतः पाण्डवाग्र्येण यथा त्वं वीर मन्यसे ।
समयश्च हि मे वीर कश्चिद्वैकर्तनं प्रति ।
उत्सृजेयं यथाश्रद्धमहं वाचोऽस्य संनिधौ ।

संजय उवाच ।

तथेति राजन्पुत्रस्ते सह कर्णेन मारिष ।
अब्रवीन्मद्रराजानं सर्वक्षत्रस्य संनिधौ ।
सारथ्यस्याभ्युपगमाच्छल्येनाश्वासितस्तदा ।
दुर्योधनस्तदा हृष्टः कर्णं तमभिषस्वजे ।
अब्रवीच्च पुनः कर्णं स्तूयमानः सुतस्तव ।
जहि पार्थान्रणे सर्वान्महेन्द्रो दानवानिव ।
स शल्येनाभ्युपगते हयानां संनियच्छने ।
कर्णो हृष्टमना भूयो दुर्योधनमभाषत ।
नातिहृष्टमना ह्येष मद्रराजोऽभिभाषते ।
राजन्मधुरया वाचा पुनरेनं ब्रवीहि वै ।
ततो राजा महाप्राज्ञः सर्वास्त्रकुशलो बली ।
दुर्योधनोऽब्रवीच्छल्यं मद्रराजं महीपतिम् ।
पूरयन्निव घोषेण मेघगम्भीरया गिरा ।
शल्य कर्णोऽर्जुनेनाद्य योद्धव्यमिति मन्यते ।
तस्य त्वं पुरुषव्याघ्र नियच्छ तुरगान्युधि ।
कर्णो हत्वेतरान्सर्वान्फल्गुनं हन्तुमिच्छति ।
तस्याभीषुग्रहे राजन्प्रयाचे त्वां पुनः पुनः ।
पार्थस्य सचिवः कृष्णो यथाभीषुग्रहो वरः ।
तथा त्वमपि राधेयं सर्वतः परिपालय ।

बलवद्, D8 यथा कृष्णो न बलवान्, T2 यथा कृष्णेन सा सेना (for the prior half) Da1 कार्यं वै, D2 धार्यं ते (for धार्यं वै) Some MSS फाल्गुने, K4 फाल्गुणे T2 कार्या वै फल्गुने हते (for the post. half). — (L 47) D1 कर्णोत्ययीभावे, T2 कर्णात्ययीभावि B1 (marg) Co बृहद्बल, D2 महाबल, T2 इदं बल (for महद्बलम्) Da1 D1 5 त्वया कार्यं बृहद्बल (for the post half). Co कार्यं (for धार्यं) — (L 48) Om in T2 D8 सैन्यान् (for सैन्यं) D8 (marg) किमर्थं संगरे सैन्या (for the prior half). K4 निवारयत्, D6.8 नि(D6 न)वारयेत्, Co न्यवारयत् (as above) B6 न हनिष्यति मारिष, D8 (marg) वसुदेवो निवारयत् (for the post half) — (L 49) Om. in B6 T2 न (for च) B2 महानसति, D2 न तरिष्यति, D8 न हनिष्यसि — (L 50) D6 त्वत्कृतां पदवीं प्राप्तुम्, D8 तत्कृते पदवीं दातुम् (for the prior half) — (L. 51) D8 transp वीराणां and सर्वेषां D6 सोदर्याणां च वीर्याणां (for the prior half) B8 चैव भूभृतां (for च महीक्षिताम्) — D8 om. lines 52–76 K4 V1 B D (except D8) read lines 52–59 for the first time after 8.23 47 — (L 52) T2 वदसि (for ब्रवीषि) D4 मध्ये, D6 ह्यग्रे, T2 तस्य (for अग्रे) B2 D6 मारिष (for मानद) — (L 53) T2 वरिष्ठ (for विशिष्ट) B2 तत (for त्वयि) D2 प्रीतिमान्हि वचो मयि (for the post half) — (L 54) K4 एक- (for एष) B8 एवमारथ्यमातिष्ठे (for prior half). B8 महात्मन ; Dn1 यशस्वित (sic) (for °स्विन) — (L. 55) Dn1 युद्धेत (for युध्यत) D2 पाडवाग्र्येण — T2 om lines 56–57 — (L 56) Da1 D1 5 चैव (for च हि) K4 स भाषयश्चाह्वे वीर (hypermetric), B2 समर्थश्च ह्ये वीर, D6 समोश्चसिहि ये वीर (for the prior half) — (L. 57) B2 उत्सृक्ष्ये हि, Ca उत्सृजेय (as above) B2 तथाश्रद्धम्, Ca यथा° (as above). K4 वांचास्य, V1 वागस्य, B2 वार्णस्य, D2 त्वा वास्य (for वाचोऽस्य) D6 संयुगे (for संनिधौ) — After line 57, T2 reads 8 25 3–6, repeating the same in its proper place D6 om (hapl) lines 58–59. — (L. 59) T2 स तु राजान (for मद्रराजानं) — (L 60) T2 [अ]भ्युपगम ; Ca °गमात् (as above) V1 स सारथ्याभ्युपगमात् (for the prior half) B5 आश्वासित (for °सितस्) — (L 61) T2 भूय (for हृष्ट) V1 B2 4 5 Da1 D1 5 T2 समभिस(V1 B5 T2 °ष)स्वजे — (L. 62) D4 5 कर्ण (for कर्णं) — (L 64) B4 स शल्ये चाभ्युपगते (for the prior half). K4 शनियच्छने; Dn1 संनियच्छके, T2 °यन्त्रणे; Ca °यच्छने (as above) — (L 66) Om in B5 B2 नास्ति (for नाति-) D2 [ऽ]भ्यभाषत (for ऽभिभाषते) — (L 67) Dn1 राजन्निपुजय वाच (for the prior half) K4 V1 B2.5 Dn1 D1 2 4–5 पुनरेव (V1 °व) (for °रेनं) D2 ब्रवीति वै, T2 ब्रवीमहे (for °हि वै) — (L 68) D4 राजन् (for राजा) D8 महाप्रज्ञ D1 5 सर्वार्थकुशलो (for सर्वास्त्र°) T2 रणे (for बली) — B1 om lines 69–73 — (L 69) T2 महीपते (for °पतिम्) B2 मद्रराजमहीपतिं (for the post. half). (L. 71) Dn1 कर्ण शल्यार्जुनेनाद्य (for the prior half) Da1 मन्ये*, D2 मन्यसे (for मन्यते). — (L. 72) B2 असात् (for तस्य) D6 तुरगाद् (for तुरगान्) — (L. 73) Some MSS फाल्गुन, T2 अर्जुन Da1 D1 5 इच्छसि (for इच्छति) — (L 74) B1 4 Dn1 D2 अस्य (for तस्य) K4 B5 D6 7 अभिषुग्रहे (for अभीषु°) Da1 D1 5 T2 अस्याभीषु(T2 °शु)ग्रहो राजन् (for the prior half) K4 V1 B (except B1) Da1 Dn1 D1 5 5 6 प्रसा(K4 °शा)दे (for प्रयाचे) —Lines 75–76 = var 8 23 6 — (L 75) K4 अभीषुगृहो, T2 °शुग्रहो (for °षुग्रहो) D1 यथाभीषुवर प्रभु (for the post. half). — After line 76, Da1 D1 5 repeat 8.25 2ab.

6

After 8 31 4, S (except T₁) ins.

कर्णस्य रथघोषेण मौर्वीनिष्पेषणेन च ।
संग्रहेण च रश्मीनां समकम्पन्त सृञ्जया ।
तानि सर्वाणि सैन्यानि कर्णं दृष्ट्वा विशां पते ।
बभूवु संप्रहृष्टानि तावकानि युयुत्सया ।
अश्रूयन्त ततो वाचस्तावकानां विशां पते
कर्णार्जुनमहायुद्धमेतदद्य भविष्यति ।
अद्य दुर्योधनो राजा हतामित्रो भविष्यति ।
अद्य कर्णं रणे दृष्ट्वा फल्गुनो विद्रविष्यति ।
अद्य तावद्रथं युद्धे कर्णस्यैवानुगामिन ।
कर्णबाणमयं युद्ध भीम द्रक्ष्याम संयुगे ।
चिरकालोद्यतमिदमद्येदानीं भविष्यति ।
अद्य द्रक्ष्याम सग्राम घोरं देवासुरोपमम् ।
अद्येदानीं महद्युद्धं भविष्यति भयानकम् ।
अद्येदानीं जयो नित्यमेकस्यैकस्य वा रणे ।
अर्जुन किल राधेयो वधिष्यति महारणे ।
अथ वा कं नर लोके न स्पृशन्ति मनोरथा ।
इत्युक्त्वा विविधा वाच कुरव कुरुनन्दन ।
आजघ्नु पटहांश्चैव तूर्यांश्चैव सहस्रश ।
भेरीशङ्खांश्च विविधान्सिंहनादांश्च पुष्कलान् ।
मुरजानां महाशब्दानानकाना शुभान्नवान् ।
नृत्यमानाश्च बहवस्तर्जमानाश्च मारिप ।
अन्योन्यमभ्ययुर्युद्धे युद्धरङ्गगता नरा ।

7

Ś K₁₋₃ ins after 8 31 51 K₄ V₁ B D Cn after 419* T₂ Cv after 8 31.52^ab

एप ध्वजाग्रे पार्थस्य प्रेक्षमाण समन्तत ।
दृश्यते वानरो भीमो द्विषतामघवर्धन ।
एतच्चक्र गदा शार्ङ्गं शङ्ख कृष्णस्य धीमत ।
अत्यर्थं भ्राजते कृष्णे कौस्तुभस्तु मणिस्तत ।
एप शार्ङ्गगदापाणिर्वासुदेवोऽतिवीर्यवान् ।
वाहयन्नेति तुरगान्पाण्डुरान्वातरंहस ।
एतत्कूजति गाण्डीव विकृष्ट सव्यसाचिना ।
एते हस्तवता मुक्ता घ्नन्त्यमित्रान्शिता शरा ।
विशालायतताम्राक्षै पूर्णचन्द्रनिभाननै ।
एषा भू कीर्यते राज्ञा शिरोभिरपलायिनाम् ।
एते सुपरिघाकारा पुण्यगन्धानुलेपना ।
उद्यतायुधशौण्डाना पात्यन्ते सायुधा भुजा ।
निरस्तनेत्रजिह्वान्ता वाजिन सह सादिभि ।
पतिता पात्यमानाश्च क्षितौ क्षीणाश्च शेरते ।
एते पर्वतशृङ्गाणा तुल्यरूपा हता द्विपा ।

6

(L 2) T₃ G₃ सुसंग्राहेण, G₂ सुसंग्रहेण च (hypermetric) (for संग्रहेण च) T₃ G₃ समकपत — (L 7) T₁ हतान् (for हता) — (L. 8) M₁ [ऽ]पि द्रविष्यति (for विद्र°) — (L. 9) G₂ अत्र (for अद्य) T₁ याचद्रय (for तावद्रथ) — (L 10) T₃ G M₁ भीम युद्ध (by transp) — (L 11) T₁ G₁ ₂ चिरकालेप्सितम्, T₃ G₃ °लानतम्, M₁ °लोद्गतम् (for °लोद्यतम्) T₁ मर्त्यधाम (for अद्येदानीं) — (L 12) T₁ दैवासुरोपम — (L 13) T₁ महायुद्ध G₂ अभविष्यद् (for भविष्यति) — (L 15) T₁ किमु (for किल) — (L 16) T₁ किं नरं (for क नर) — (L 17) T₁ [आ]सन् (for [उ]क्त्वा) T₁ कुरूणां (for कुरव) — (L 18) T₁ तूर्याणि च (for तूर्यांश्चैव) — (L 19) T₃ G₁ ₃ M₁ भेरीनादांश् (for °शङ्खांश्) — (L 20) G₂ मुरवानां (for °जानां). T₃ G₁ ₃ M₁ महारवां (for शुभान्नवान्) T₁ आनकांश्च शुभालयान् (for the post half) — (L 21) T₁ नृत्यमानांश् G₁ M₁ बहुशस् (for बहवस्) T₁ तर्जमानांश्

7

(L. 1) Ś₁ K₂₋₄ Dn₁ D₃ प्रेक्ष्यमाण , B₁ ₃ ₄ D₃ ₄ ₇ प्रेक्षणीय Ś K₁ ₃ ₄ सुसंमत (K₁ °ता) (for समन्तत) — (L. 2) Dn₁ D₃ T₂ घोरो (for भीमो) K₃ D₂ ₆ भयवर्धन°, B₂ ₄ मन्यु°, Cn अघ° (as above) Cc cites अर्घ — Da₁ D₁.₅.₈ om lines 3–4 — (L. 3) Ś₁ चक्रे, Cv चक्र (as above) Ś₁ K₁ ₂,₄ सदा शार्ङ्गं, Ś₂ गदा शार्ङ्गं K₁ Dn₁ शख, B₂ शखा Ś₁ K₁₋₃ कृष्णश्च (K₃ °स) वीर्यवान् (for °स्य धीमत°) — Ś K₁₋₃ om lines 4–5 — (L 4) D₆ कर्णे (for कृष्णे) B₂ भ्राजते कर्णे चात्यर्थं, Dn₁ अत्यर्थं कर्णे राजते (for the prior half) K₄ मणिस्तथा, B₄ महामणि , D₆ मणिर्वर — (L 5) D₈ शार्ङ्गि V₁ Da₁ Dn₁ D₁.₂ ₅ ₆ ₈ T₂ च (for ऽति-) — (L 6) B₂ वाहयन्नेति (for °न्नेति) Ś K₁ ₂ V₁ पाण्डवान् (V₁ °रान्) (for पाण्डुरान्) — (L 7) Da₁ D₁ ₅ एष (for एतत्) K₁ कूजति; V₁ कूजित-, D₁ कुडति D₈ गांजीव (for गाण्डीव) B₂ निकृष्ट (for वि°) — (L. 8) B₂ युक्ता (for मुक्ता) B₅ शिलाशितान्, D₁ ₅ शिता शिरा — (L. 9) Ś K₁ ₂ विशालायतपूर्णाक्षि (for the prior half). D₂ पूर्णचद्रविमाननौ — (L 10) D₂ तीर्यते (for की°) B₂.₄ D₂₋₄ ₇ राजन् (for राज्ञां) — (L. 11) K₃ D₂ एतेश्र, B₁ ₃ ₄ एतेषु, B₂ एते वै (for एते सु) V₁ B₅ Da₁ Dn₁ D₁ ₅ ₆ ₈ T₂ एते परिवर्सकाशा — (L. 12) Ś₁ K₂ Da₁ D₁ ₅ ₆ उद्यता युद्धशौण्डानां, K₄ युद्धतायुध°, T₂ अस्यतां रण° K₃ पार्थते, Dn₁ पर्त्यते; T₂ पश्यते (for पात्यन्ते) K₁ भुज — (L 13) Ś₁ K₂ Da₁ D₆ निरस्तनेत्रजिह्वाश्रा (K₃ °जिह्वाश , D₆ °जिह्वात्रा), B D₂₋₄ ₇ °नेमिजिह्वाश्च; Da₁ °नेत्रतां जिह्वां, Dn₁ D₈ T₂ °जिह्वा(T₂ °ह्व)नेत्राता — (L. 14) Ś₂ पात्यता (sic), V₁ Da₁ D₃ T₂ पातिता K₂ पत्यमानाश् (for पात्य°) — (L. 15) K₃ एव (for एते) Ś K V₁ पर्वत-

सछिन्नभिन्ना पार्थेन प्रपतन्त्यद्रयो यथा।
गन्धर्वनगराकारा रथा हतनरेश्वराः।
विमानानीव पुण्यानि स्वर्गिणां निपतन्त्यमी।
व्याकुलीकृतमत्यर्थं पश्य सैन्य किरीटिना।
नानामृगसहस्राणां यूथं केसरिणा यथा।
घ्नन्त्येते पार्थिवान्वीराः पाण्डवा समभिद्रुता।

8

After 8 32 22, S ins

तद्विगाह्य रथानीकं सूतपुत्रो महारथ।
नदीं प्रवर्तयामास शोणितौघतरङ्गिणीम्।
शोणितोदा क्षुद्रमत्स्यां नागनक्रां दुरत्ययाम्।
मांसमज्जाकर्दमिनीं चक्रकूर्मां रथोडुपाम्।
पतितैर्मेघसंकाशैस्तत्र तत्र महाद्विपै।
अशनीभिरिव ध्वस्ता मही राजन्विराजते।
तां शरोर्मिमहावर्तां छत्रहंससमाकुलाम्।
तनुत्रोष्णीषसघाटां हस्तिपाषाणसंकुलाम्।
अपारामनपारां तां शङ्खदुन्दुभिघोषिणीम्।
रौद्रीं नदीं महाराज रजसा सर्वतो वृताम्।
अतितीक्ष्णां नदाकीर्णां नदीमन्तकगामिनीम्।
समं च विषमं चैव समायान्तीं महाभयाम्।
आ गुल्फाघ्रात्र सीदन्तीं नराञ्शोणितकर्दमे।
नरैरभिपरिक्षिप्ता यथा राजन्महाद्रुमा।
ततस्ते तत्र तत्रैव प्रतरन्तो महानदीम्।
विचेरु सर्वतो योधा नौवारणमहासनैः।
शोणितेन समं राजन्कृतमासीत्समन्तत।
नदीवेगैर्यथा भूमिस्तद्वदासीद्विशां पते।

9

After 8 33 14, K_{3} 4 V_{1} B D S ins

सोऽवज्ञाय तु निर्विद्ध सूतपुत्रेण मारिष।
प्रजज्वाल तत क्रोधाद्धविषेव हुताशन।
ततो विस्फार्य सुमहच्चाप हेमपरिष्कृतम्।
समाधत्त शितं बाणं गिरीणामपि दारणम्।

रूपाणा, D_{2} °सानूनां, Co पर्वरूपाणां (for °तश्रङ्गाणां) K_{1} 4 B_{2} D_{2} हत-, V_{1} B_{4} D_{a1} D_{n1} D_{1} 5 6 T_{2} महा-, B_{1} D_{4} हया (for हता) B_{3} transp हता and द्विपा — (L. 16) K_{1} संभिन्नछिन्ना, K_{3} प्रच्छिन्नभिन्ना, K_{4} शरैर्विछिन्ना (for संछिन्नभिन्ना) Ś K_{1} 2 4 निपतति, B_{1} 3 D_{3} 4 7 T_{2} प्रचरंति (for प्रपतन्ति) — (L 18) V_{1} B_{1} 5 D_{n1} D_{6} 8 T_{2} पुण्याते K_{3} विमानाश्री करुण्याते (sic) (for the prior half) — (L. 20) Ś K_{2} 4 यथा (for नाना-) D_{2} यूथा Ś K_{2} 4 तथा (for यथा) — (L. 21) T_{2} घ्नतेति Ś K_{1} 2 4 transp पार्थिवान् and पाण्डवा Ś $K_{1.2}$ 4 समभिद्रुतान्, K_{3} समविद्रुता — After line 21, T_{2} repeats 8.31 52[ab]

8

(L 1) T_{1} M_{1} त T_{1} G_{1} विगाह्य T_{1} G_{1} 3 महानीक (for रथा°) — (L. 2) G_{2} M_{1} प्रावर्तयामास — (L. 3) T_{3} $G_{1.3}$ नागनक्र- G_{2} शोणितोदा क्षुद्रमत्स्या नागनक्रदुरत्यया — (L 4) T_{1} G_{2} मांसमज्जाकर्दमिनी (for the prior half) T_{3} G M_{1} 3 चक्रकूर्ममहोडुपा (G_{2} °पा) (for the post half) — M_{3} reads lines 5–6 after line 11 — (L 5) T_{1} अतीतैर्, T_{3} G पातितैर् — (L. 6) M_{1} 3 ध्वस्तैर् T_{3} G $M_{1.3}$ नदी (for मही) G_{2} विराजिते, M_{3} प्रकाशते T_{1} अशनिभिरिव विध्वस्ता नदी**राजते — (L 7) T_{1} शरौघ, T_{3} G_{3} शूरोर्मि- (for श°) T_{1} चक्रहससमाकुल — (L. 8) T_{1} G_{1} तनुत्रोष्णी(G_{1} °टी)षसंघातां, G_{2} °त्राणीषसंघाटा T_{3} G_{2} 3 अस्थि-, G_{1} आस्थि- (for हस्ति) T_{2} हस्तिपाषाणसंकुल — (L 9) $T_{1.3}$ G $M_{1.3}$ च (for तां) — (L 10) G_{2} रौद्रीं G_{2} रक्षसा (for रजसा). — (L. 11) $T_{1.3}$ G_{1} 3 नराकीर्णा G_{2} अतितीक्ष्णाम्नराकारान् (sic), M_{1} अभिक्षतनरोत्तीर्णान्; M_{3} अतितीक्ष्णनराकीर्णा — After line 11, M_{3} reads lines 5–6 — (L 12) G_{2} विषमां T_{1} M_{1} समयां(M_{1} °य)तीं; G_{1} समायांति G_{2} स्रापयत महाभय, M_{3} न शायत महाहवे (for the post half) — (L 13) T_{3} G कूलाच्चात्र; M_{1} गुल्फमात्र (for गुल्फाच्चात्र) $T_{1.3}$ G M_{1} 3 सीदति T_{1} आ गुल्फाच्चावसीदति T_{1} G_{1} 2 M_{3} नरा, M_{1} नरा (sic) — (L 14) T_{1} G_{2} अपि (for अभि-) G_{1} -परिक्षिप्ता T_{1} G_{2} महाद्रुमां (T_{1} °मै). — (L. 15) T_{3} G प्रच(G_{1} °व)रंतो- — (L. 16) M_{3} यौधा T_{1} 3 G ते (T_{1} नौ-, T_{3} नृ-, G_{2} न) वारणमहारथै, M_{1} 3 नौवां(M_{3} °नौवा)रणमहाश्वनै (for the post. half). — (L. 17) T_{3} G_{3} वृतम् (for कृतम्). — After line 17, S ins 427*.

9

B_{2} om line 1 — (L 1) D_{6} [ऽ]वज्ञानाद; M_{2-4} [ऽ]वज्ञया (for ऽवज्ञाय) T_{2} [अ]थ (for तु) K_{3} D_{2} निर्भिन्न (for निर्विद्ध) B_{2} भारत, S (except T_{2}) पांडव (for मारिष) — (L 2) K_{3} 4 B_{5} D (except $D_{5.7}$) S महाबाहुर् (for तत क्रोधाद्) S (except T_{2}) हविषा (G_{2} आहुत्या) हव्यवाडिव (for the post half) — After line 2, D_{n1} T_{2} ins

ज्वालामालापरिक्षिप्तो राज्ञो देहो व्यदृश्यत।
युगान्ते दग्धुकामस्य संवर्ताग्नेरिवापर।
ते प्रदीप्तायुधधरा दीप्तस्रस्ताम्बरास्रज।
सैनिकास्त्वथ राजेन्द्र व्यद्रवन्ति दिशो दश।

[(L. 3) T_{2} दीप्तशस्त्रास्तरस्विन (for the post half). — (L. 4) T_{2} तम (for त्वथ)]

— (L. 3) S विष्फार्य K_{3} D_{n1} D_{2-4} हेमपरिस्कृत, D_{2} कालानलोपम — (L. 4) D_{6} समावर्त; S (except T_{2}) समधत्त

तत पूर्णायतं तीक्ष्ण यमदण्डनिभ शरम्।
मुमोच त्वरितो राजा सूतपुत्रजिघांसया।
स तु वेगवता मुक्तो बाणो वज्राशनिस्वन ।
विवेश सहसा कर्ण सव्ये पार्श्वे महारथम्।
स तु तेन प्रहारेण पीडित प्रमुमोह वै।
स्रस्तगात्रो महाबाहुर्धनुरुत्सृज्य स्यन्दने।
ततो हाहाकृत सर्वं धार्तराष्ट्रबलं महत्।
विवर्णमुखभूयिष्ठ कर्णं दृष्ट्वा तथागतम्।
सिंहनादश्च संजज्ञे क्ष्वेडा किलकिलास्तथा।
पाण्डवानां महाराज दृष्ट्वा राज्ञ पराक्रमम्।
प्रतिलभ्य तु राधेय संज्ञां नातिचिरादिव।
दध्रे राजविनाशाय मन क्रूरपराक्रम ।
स हेमविकृत चापं विस्फार्य विजयं महत्।
अवाकिरदमेयात्मा पाण्डवं निशितै शरै ।

10

After 8 33 34, S ins

एतस्मिन्नन्तरे शूरा पाण्डवानां महारथा ।
ववर्षु शरवर्षाणि राधेयं प्रति भारत।
सात्यकि पञ्चविंशत्या शिखण्डी नवभि शरै ।
अवर्षंता महाराज राधेय शत्रुकर्शनम्।
शैनेय तु तत क्रुद्ध कर्ण पञ्चभिरायसै ।
विव्याध समरे राजस्त्रिभिश्चान्यै शिलीमुखै ।
दक्षिणं तु भुज तस्य त्रिभि कर्णोऽभ्यविध्यत।
सव्य षोडशभिर्बाणैर्यन्तार चास्य सप्तभि ।
अथास्य चतुरो वाहाश्चतुर्भिर्निशितै शरै ।
सूतपुत्रोऽनयत्क्षिप्र यमस्य सदन प्रति।
अपरेणाथ भल्लेन धनुश्छित्त्वा महारथ ।
सारथे सशिरस्त्राणं शिर कायादपाहरत्।
हताश्वसूते तु रथे स्थित स शिनिपुंगव ।
शक्तिं चिक्षेप कर्णाय वैडूर्यमणिभूषिताम्।
तामापतन्तीं सहसा द्विधा चिच्छेद भारत।
कर्णो वै धन्विना श्रेष्ठस्तांश्च सर्वानवारयत्।
ततस्तान्निशितैर्बाणै पाण्डवानां महारथान्।
न्यवारयदमेयात्मा शिक्षया च बलेन च।
अर्दयित्वा शरैस्तांस्तु सिंह क्षुद्रमृगानिव।
पीडयन्धर्मराजानं शरै संनतपर्वभि ।
अभ्यद्रवत राधेयो धर्मपुत्र शितै शरै ।

(for समा°) D6 शत बाणाद् (for क्षितं बाण) K3 B2 Da1 D1 4 5 दारुण — (L. 5) K3 Dn1 D4 8 T2 त तु (for तत) K4 B3.4 D8 पूर्णायतोत्कर्षं; B1 Dn1 D2 °यतोत्कृष्टं, G1 °यतुतीक्ष्ण B5 D6 तत्संक(D8 तत्स्क)-र्णायतं तीक्ष्ण, T3 G3 संधाय धनुषि श्रेष्ठे (for the prior half) K3 V1 B5 Da1 Dn1 D1 4 5 T2 यमदण्डसमप्रभं, D8 °ण्डोपमप्रभ (for the post. half) — (L. 6) S (except T2) त्वरित — (L 7) B3 युक्तो (for मुक्तो) K3 D8 S (except T2) -प्रभ (for स्वन) B3 बाणो वज्रसमस्वन , D2 वज्राशनिसमप्रभ (for the post. half) — (L. 8) K3 V1 Da1 Dn1 D1 2 5.8 S (except M1) बिभेद (for विवेश) Dn1 T2 तरसा, T1.3 G M3-4 समरे (for सहसा) K3 Dn1 T2 M1 सव्य , D6 अन्य (for सव्ये) S (except M1) स्तनांतरे (for महारथम्) — (L. 9) B3.4 पतित (for पीडित) — (L. 10) K3 Dn1 S स्रस्तबाहुर्, D2 स तु राजन्, D6 स्रथ्यगात्रो, D8 अप्रबाहुर् (for स्रस्तगात्रो) K3 D8 T1 3 G M महेष्वासो, Dn1 T2 महाराज (for महाबाहुर्) K3 तत्क्षणात्, D8 संयुगे, S (except T2) कपित (for स्यन्दने) — After line 10, Dn1 D8 T2 ins.

गतासुरिव निश्चेता शल्यस्याभिमुखोऽपतत्।
फल्गुनस्यादधत्कीर्तिं कर्णेनात्मममुञ्चत।
राजापि भूयो नाजघ्ने कर्णं पार्थहितेऽप्सया।

[(L. 1) T2 मुखे — (L. 3) T2 राजा भूयो न जघ्ने च (for the prior half)]

— (L. 11) D2.4.7 सैन्य (for सर्वं) K3 V1 B5 Dn1 D2.6 8 T2 धार्तराष्ट्रस्य महत्ल (for the post half). — (L. 12) D4 विवर्ण Dn1 D8 T2 विवर्णं हतभूयिष्ठ, T1 3 G3 3 M °र्णमुखमार्तं च, G1 °र्णंविमुखार्तं च (for the prior half) K3 D8 तथाकृत — (L. 13) K3 S (except T2) सिंहनादाश्च(G1 3 °दांश्च) B4 तु (for च) K3 S (except T2) संजग्मु (K3 G2 °ग्मु) (for संजज्ञे) K4 B1 2 Dn1 D2-4.7 S क्ष्वेला S (except T2) किलि (for किल). — (L 14) K3 च विक्रम, D8 सुवि° (for परा°) B2 3 Da1 D1 5 दृष्ट्वा पांडुसुत तदा (for the post half) — (L. 15) K4 प्रतिलभ्यत, T1 G2 °लभ्य च V1 इति (for इव). D8 संज्ञानादिविरादिव (for the post half) — (L. 16) K3 दधे K3 राशो, Da1 D6 राजन् (for राज) Da1 D1 5 मति-, T1 धनु (for मन) D1 क्रूरं (for क्रूर) B3.4 -पराक्रम, Dn1 -पराक्रमा — (L. 17) Da1 D1 5 हेम (for हेम) K3 विस्फूर्य, S विष्फार्य — (L. 18) V1 B5 Da1 D1 5 अवारयद् (for °किरद्) T2 G1 पाण्डवान्

10

(L. 2) T3 G3 M3 ववृषु — (L. 4) T2 ववर्षतुर्, T3 G अवर्षंत T1 सत्य- (for शत्रु-) — (L. 5) T1 M शैनेयस् T3 G3 M1 क्रुद्ध T1 M कर्णं — (L. 7) T2 G1 2 व्यविध्यत, T3 G3 [अ]भ्यवि°, M3 4 भ्यवि° — (L. 9) M4 दिशितै (for नि°) — (L. 10) G1 [s]नयीत (for ऽनयत्) — (L. 11) T2 3 G M1 अथापरेण (by transp) — (L. 13) G2 स्वे (for स) — T2 om line 19. — (L. 21) T2 अभ्यर्दयच्च (for °द्रवत) G1 2 अभ्यद्रवदमेयात्मा (for the prior half).

11

After 463*, S ins :

एतस्मिन्नन्तरे दृष्ट्वा मद्रराजो वृकोदरम् ।
जिह्वां छेत्तुं समायान्तं सान्त्वयन्निदमब्रवीत् ।
भीमसेन महाबाहो यत्त्वा वक्ष्यामि तच्छृणु ।
वचनं हेतुसंपन्नं श्रुत्वा चैतत्तथा कुरु ।
अर्जुनेन प्रतिज्ञातो वधः कर्णस्य शुष्मिणः ।
तां तथा कुरु भद्रं ते प्रतिज्ञां सव्यसाचिनः ।
भीम उवाच ।
दृढमतत्वं पार्थस्य जानामि नृपसत्तम ।
राज्ञस्तु धर्षणं पापः कृतवान्मम संनिधौ ।
ततः क्रोधाभिभूतेन शेषं न गणितं मया ।
पतिते चापि राधेये न मे मन्युः शमं गतः ।
जिह्वोद्धरणमेवास्य प्राप्तकालं मतं मम ।
अनेन तु नृशंसेन समवेतेषु राजसु ।
अस्माकं शृण्वतां कृष्णा यानि वाक्यानि मातुल ।
असह्यानि च नीचेन बहूनि श्रावितानि भोः ।
नूनं ते तत्परिज्ञातं दूरस्थस्यापि पार्थिव ।
छेदनं चास्य जिह्वायास्तदेवाकाङ्क्षितं मया ।
राज्ञस्तु प्रियकामेन कालोऽयं परिपालितः ।
भवता तु यदुक्तोऽस्मि वाक्यं हेत्वर्थसहितम् ।
तद्गृहीतं महाराज कटुकस्थमिवौषधम् ।
हीनप्रतिज्ञो बीभत्सुर्न हि जीवेत कर्हिचित् ।
अस्मिन्विनष्टे नष्टाः स्मः सर्वं एव सकेशवाः ।
अद्य चैव नृशंसात्मा पापः पापकृतां वरः ।
गमिष्यति पराभावं दृष्टमात्रः किरीटिना ।
युधिष्ठिरस्य कोपेन पूर्वं दग्धो नृशंसकृत् ।
त्वया संरक्षितस्त्वद्य मत्समीपादुपायत ।

12

After 8 35 22, K4 V1 B D (except D2) S Ca.c.n ins.

ततो भीमो रणश्लाघी छादयामास पत्रिभिः ।
कर्णं रणे महाराज पुत्राणां तव पश्यताम् ।
ततः कर्णो भृशं क्रुद्धो भीमं नवभिरायसैः ।
विव्याध परमास्त्रज्ञो भल्लैः संनतपर्वभिः ।
आहतः स महाबाहुर्भीमो भीमपराक्रमः ।
आकर्णपूर्णैर्विशिखैः कर्णं विव्याध सप्तभिः ।
ततः कर्णो महाराज आशीविष इव श्वसन् ।
शरवर्षेण महता छादयामास पाण्डवम् ।
भीमोऽपि तं शरव्रातैश्छादयित्वा महारथम् ।
पश्यतां कौरवेयाणां विननर्द महाबलः ।
ततः कर्णो भृशं क्रुद्धो दृढमादाय कार्मुकम् ।
भीमं विव्याध दशभिः कङ्कपत्रैः शिलाशितैः ।

11

(L 2) G1 जिह्वा T2 *छेत्तुमायात, T3 G3 संछेत्तु°, G1 2 चिच्छित्सु°, M चिच्छित्सु° (for छेत्तु समा°) — (L 3) T1 2 त्वां — (L 4) T2 हेतुसंयुक्त — (L. 7) T1 दृढ मत तु (for दृढमतत्व) G3 नृपसत्तम — (L. 8) T1 धर्षण — (L 9) T3 G1 3 कोपाभिभूतेन (for क्रोधा°) G1 2 राजन् (for शेष) — (L 10) M1 शत शत (for शम गत) — (L. 12) T2 3 G M सु- (for तु) — (L 13) T1 शृणुता T1 G2 कृष्णा, T2 चापि (for कृष्णा) — (L 14) T3 M असभ्ये(T2 M1 °ह्ये)यानि, G2 असहियानि (sic) (for असह्यानि च) G2 राधेयो (for नीचेन) T2 transp बहूनि and श्रावितानि T3 G3 M श्राविता वि(M2–4 प्र)भो (for °तानि भो) T2 मे (for भो) — (L. 15) T1 एतत्, T2 च तत्, T3 G चैतत् (for ते तत्) T1 3 G3 प्रतिज्ञात, T2 परिज्ञातु, G1 °ज्ञाने, G2 °ज्ञाते, M1 °ज्ञान (for °ज्ञात) M2–4 मातुल (for पार्थिव) — (L. 16) T1 2 M तदैव — (L 17) T1 प्रतिपत्तित, G1 M2–4 प्रतिपालित, G2 प्रतिपादिता (for परिपालित) — (L 18) G1 हेत्वर्थसंश्रित, M2–4 °संयुत (for °संहितम्) — (L 19) T1 G2 मया राजन् (for महाराज) T1 कटुतिक्तम्, T2 कटकस्थम्, T3 G1 3 करक°- (for कटुक°) — (L 20) T2 जीवेम, M1 जीवेत्तु, M2–4 जीवति (for जीवेत) — (L. 21) T2 तस्मिन् (for अस्मिन्) T1 2 M स्म, G1 2 स्यु (for स्म) — (L 22) T1 M1 चैष, M2–4 चैव — (L. 23) T2 G3 परीभाव (for परा°) — (L 25) M2–4 स रक्षितस् T1 अपायत, G2 उपागत (for °यत)

12

(L 1) B6 बल (for रण-) D6 ततो मुहूर्ताद्राजेंद्र कर्णं विव्याध मार्गणैः — (L 2) B3 कर्णं (for रणे) — (L. 3) Da1 तत (for तत) B5 Da1 D1 5 6 महाराज (for भृश क्रुद्धो) B3 बहुभिर् (for नवभिर्) V1 B5 G1 आशुगै (for आयसै) — (L 4) G1 व्यथयत्, G2 व्यधमत्) for (विव्याध) D3 T2 परनायस्तो (T2 °त्तो) (for °स्त्रज्ञो) — (L 5) V1 B2 तानगण्य (B2 °म्य), Dn1 D3 तानर्चित्य, S ताश्चि(T1 तन्नि, M1 तान्वि)हत्य (for आहत स) T3 G M2–4 महाराज (for °बाहुर्) — (L 6) K4 आकर्णपूर्णविशिखै, T1 °कृष्टैरिषुभि (for the prior half) — (L 7) B5 Da1 D1.5 T1 महाबाहुर् (for °राज) — (L. 9) B5 Da1 D1 6 शरशतैर् (for °व्रातैर्) — (L 10) T1 कुरुवीराणां, M2–4 कौरवेंद्राणां V1 B3 Da1 Dn1 D1 5 6 8 S विननाद (for विननर्द) S (except T2) महारथ (G2 °व) (for °बल) — (L 11) Dn1 D3 [अ]पि त (D3 सं) क्रुद्धो, T2 महाराज (for भृश क्रुद्धो) B5 Da1 Dn1 D1 5 6 8 T1 M आय(D6 °न)म्य, T2 उद्यम्य, Ce आदाय (as above) T3 G अथ वैकर्तन कोपा(G1 क्रोधा)-

कार्मुकं चास्य चिच्छेद भल्लेन निशितेन च ।
ततो भीमो महाबाहुर्हेमपट्टविभूषितम् ।
परिघं घोरमादाय मृत्युदण्डमिवापरम् ।
कर्णस्य निधनाकाङ्क्षी चिक्षेपातिबलो नदन् ।
तमापतन्तं परिघं वज्राशनिसमस्वनम् ।
चिच्छेद बहुधा कर्णः शरैराशीविषोपमैः ।
ततः कार्मुकमादाय भीमो दृढतरं तदा ।
छादयामास विशिखैः कर्णं परबलार्दनम् ।
ततो युद्धमभूद्धोरं कर्णपाण्डवयोर्मृधे ।
हरीन्द्रयोरिव मुहुः परस्परवधैषिणोः ।
ततः कर्णो महाराज भीमसेनं त्रिभिः शरैः ।
आकर्णमूलं विव्याध दृढमायम्य कार्मुकम् ।
सोऽतिविद्धो महेष्वासः कर्णेन बलिना वरः ।
घोरमादत्त विशिखं कर्णकायावदारणम् ।
तस्य भित्त्वा तनुत्राणं भित्त्वा कायं च सायकः ।
प्राविशद्धरणीं राजन्वल्मीकमिव पन्नगः ।
स तेनातिप्रहारेण व्यथितो विह्वलन्निव ।
संचचाल रथे कर्णः क्षितिकम्पे यथाचलः ।
ततः कर्णो महाराज रोषामर्षसमन्वितः ।
पाण्डवं पञ्चविंशत्या नाराचानां समार्पयत् ।

13

T1 3 G ins. after 8.38.38; T2 after 8.38.39.

यथा रुक्मरथेनाजौ वाहान्वाहैरमिश्रयत् ।
तथैव सात्वतो राजन्वाहान्वाहैरमिश्रयत् ।
गृहीत्वा चर्म खड्गं च रथं तस्यावपुप्लुवे ।
मिश्रितेष्वथ वाहेषु प्रत्यासन्ने च पार्षते ।
दृष्ट्वापदानं तस्याशु गदां जग्राह सात्वतः ।
गदापाणिस्ततो राजन्रथात्तूर्णमवप्लुतः ।
तमदृष्ट्वा रथोपस्थे सारथिं समताडयत् ।
खड्गेन शितधारेण स हतः प्रापतद्रथात् ।
कृतवर्मा ततो हृष्टस्तलशब्दं चकार ह ।
पार्षतं चाब्रवीद्राजन्नेह्येहीति पुनः पुनः ।
स तं न मम्मृषे युद्धे तलशब्दं समीरितम् ।
यथा नागः सदा मत्तस्तलशब्दं समीरितम् ।
अवप्लुत्य रथात्तस्मात्स्वरथं पुनरास्थितः ।
अभ्ययात्स तु तं तूर्णं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ।

°ब्रुराकृष्य वेग(G1 °दि, G2 गि)त. — G1 om. lines 13–24. — (L. 14) Om. in D1. V1 भीमसेनो (for ततो भीमो). Da1 D5 महाराज. V1 B3 5 Da1 D5 T1 3 G2 3 M हेमपट्ट(V1 °घटा, B3 °पत्र)परिष्कृत (for the post. half). — In Da1, portion from line 15 up to 8.35.42^ab, is lost on a missing folio. — (L. 15) B2 उद्यम्य (for आदाय). V1 M3 यमदद्दम्, T2 G2 3 काल° (for मृत्यु°). — (L. 16) D1 M3 नदत्. Dn1 D3 चिक्षेपातिबलेन च. — (L. 17) D6 शक्राशनि° (for वज्रा°). B2 (marg. as above). Dn1 °समप्रभ (for °स्वनम्). — (L. 18) G2 सहसा (for बहुधा). Dn1 D3 T2 शरैः संनतपर्वभिः (for the post. half). — (L. 19) Dn1 D3 T G2 3 M भीमो भीमत(Dn1 °प, T1 °व)र दृढ, D5 भीमो हेमविभूषित (for the post. half). — (L. 20) K4 B3–5 D3 4 7 परबलार्दन. — T2 om. lines 21–24. — (L. 21) D4 महद्घोरं. D6 रणे (for मृधे). Dn1 D3 सोतिविद्धो महेष्वासः कर्णो बलवतां वरः. — After line 21, Dn1 D3 ins.:

चुक्रोध परमायस्तो दण्डाहत इवोरगः ।

— (L. 22) D1 5 हरीशयोर्, D6 नृपेंद्र°, T1 3 G2 3 बलींद्र°, M1 महेंद्र°, M2–4 बलेंद्र°, Ca. n. हरीन्द्र° (as above). D1 5 T3 G2 3 M महद्, D6 पुरा, T1 महान् (for मुहुः). Dn1 D3 तयोर्युद्धं तदा ह्यासीद् (for the prior half). — (L. 23) G2 स तु (for ततः). — (L. 24) Dn1 आकर्णपूर्णैरभ्यर्णे, D1 5 6 °पूर्णैराजघ्ने, D3 T1 3 G2 3 M °पूर्णैरभ्यघ्नन् (for the prior half). D1 आदास्य, D5 आदाय, D6 आनम्य (for आयम्य). — After line 24, T1 3 G2 3 M repeat line 12. — (L. 25) Dn1 D1 5 6 ततो (for सोऽति). D3 कर्णो बलवतां वरः (for the prior half). — (L. 26) D3 आदाय (for आदत्त). Dn1 D6 3 T1 2 M कर्णकायावभेद(T2 °दि)न, T3 G °यविभेद(G1 °दि)न (for the post. half). — (L. 27) T1 3 G2 3 M व(G1 ध)र्म (for the first भित्त्वा). V1 Dn1 छित्त्वा, B4 D5 तथा (for the second भित्त्वा). Dn1 D6 3 T G2 3 M देह (for काय). D6 T3 G3 सायकैः (G3 °क). — T1 om. lines 28–31. — (L. 29) K4 M1 [अ]भिप्रहारेण, D6 विप्र°, G1 [अ]प्रतिहारेण. D3 पातितो; T2 पतितो (for व्यथितो). D6 विकलन् (for विह्वलन्). K4 विह्वलन्निव संगरे (for the post. half). — (L. 30) B2 Dn1 D3 M2–4 रणे कर्णः, D1 रथोपस्थे, T1 यथा कर्णः (for रथे कर्णः). Dn1 यथाचल (for यथाचलः). — (L. 31) M2–4 रोमहर्ष°. — (L. 32) V1 B3 4 Dn1 D1 5 3 S भीमं त (Dn1 T2 तु; D3 च) (for पाण्डवं). V1 B2 D3 6 3 S (except M1) समर्पयत्.

13

(L. 1) G3 तथा (for यथा). T2 रथ रथेन (for रुक्मरथेन). — G1 2 om. (hapl.) line 2. — (L. 2) T1 3 G3 सात्वतरथे (for °तो राजन्). — T2 om. line 3. — (L. 5) G1 सत्वर°, G2 पार्षत (for सात्वत). — T2 G1 om. line 6. — (L. 8) T2 भल्लेन (for खड्गेन). G2 हित (for हत). — T1 om. (hapl.) line 12. — (L. 12) G1 यदा (for यथा). T3 G3 नागा. G3 मत्ता. — (L. 14) T3 अभ्ययात्स ततः, G1 3 °धावत्स त (G3 °त्तत) (for °यात्स तु तं). — T1 om. lines 15–16. — (L. 15) T3

कृतवर्मा सुसंक्रुद्धो दिधक्षुरिव पावक ।
धृष्टद्युम्नमुखान्सर्वान्पाण्डवान्पर्यवारयत् ।
ततो राजन्महेष्वास कृतवर्माणमाशु वै ।
गदां गृह्य पुनर्वेगात्कृतवर्माणमाहनत् ।
सोऽतिविद्धो बलवता न्यपतन्मूर्छया हत ।
ततो राजन्महेष्वास कृतवर्माणमाशु वै ।
श्रुतवान्रथमारोप्य अपोवाह रणाजिरात् ।

14

N Ca o n ins after the colophon of 8 40 T G after the colophon of 8 31

संजय ।

दुर्योधनस्तत कर्णमुपेत्य भरतर्षभ ।
अब्रवीन्मद्रराजं च तथैवान्यान्महारथान् ।
यदृच्छयोपसंप्राप्त स्वर्गद्वारमपावृतम् ।
सुखिन क्षत्रिया कर्ण लभन्ते युद्धमीदृशम् ।
सदृशै. क्षत्रियै, शूरै शूराणा युध्यता युधि ।
इष्ट भवति राधेय तदिदं समुपस्थितम् ।
हत्वा वा पाण्डवान्युद्धे स्फीतामुर्वीमवाप्स्यथ ।
निहता वा परैर्युद्धे वीरलोकमवाप्स्यथ ।
दुर्योधनस्य तच्छ्रुत्वा वचन क्षत्रियर्षभा ।
हृष्टा नादानुदक्रोशन्वादित्राणि च सर्वश ।
तत प्रमुदिते तस्मिन्दुर्योधनबले तदा ।
हर्षयंस्तावकान्योधान्द्रौणिर्वचनमब्रवीत् ।
प्रत्यक्षं सर्वसैन्याना भवता चापि पश्यताम् ।
न्यस्तशस्त्रो मम पिता धृष्टद्युम्नेन पातित ।
स तेनाहममर्षेण मित्रार्थे चापि पार्थिवा ।
सत्यं व प्रतिजानामि तद्वाक्य मे निबोधत ।
धृष्टद्युम्नमहत्वाहं न विमोक्ष्यामि दशनम् ।
अनृताया प्रतिज्ञाया नाहं स्वर्गमवाप्नुयाम् ।
अर्जुनो भीमसेनश्च यश्च मा प्रत्युदेष्यति ।

G2 3 तु (for सु-) — (L 16) T2 पाचालान् (for पाण्डवान्) — (L 17) T1 महेष्वासं T1 G3 आहवे (for आशु वै) — T1 2 om. (hapl) lines 18–20 — (L. 18) G1 गदाहस्त (for गदा गृह्य) — (L 20) G1 आहवे, G2 आहवे (for आशु वै) — (L 21) T1 सुपर्वा (for श्रुतवान्) T3 G3 श्रुतवर्मा समारोप्य (for the prior half) T3 G3 रथ रणात् G1 रणान्करणान् (for रणाजिरात्)

14

G3 om the ref and line 1 — (L 1) G1 तदा (for तत) T1 transp दुर्योधन and तत K4 B1 5 G2 भरतर्षभ, D8 भारतर्षभ — (L 2) V1 मित्रराज (for मद्र°) Da1 D1 5 च (for [ए]व) V1 B1–4 D3 4 7 च पार्थिवान् (for महारथान्) — (L 3) K4 B5 Da1 D1 3–5 7 [ए]तत्संप्राप्त, T G [अ]यम(T1 °यद)न्यग्रो (for [उ]पसंप्राप्त) Ś1 (sup lin as above) उपस्थित, B1 अवावृत, Ca अपा° (as above) T G धर्मे परमक सखे (T3 G2 3 सखा, G1 सुखे) (for the post half) — (L. 4) Dn1 सुखेन K4 om the post half of line 4 and the prior half of line 5 — (L. 5) T G यादृश (T1 °शां) (for सदृशै) T1 क्षत्रिया Ś K1.2 यादृशै क्षत्रियवरै (for the prior half) T1 3 G दीप्य(T1 G2 °प्य)तां (for युध्यतां) Dn1 प्रतियुध्यतां Ś K D2 3 हृदि (for युधि) — (L 6) K4 दृष्ट, D3 (marg as above) हृष्टं, Co इष्ट (as above) G2 भवतु T1 सर्वं (for इद) — (L. 7) B1 5 Dn1 D3 4 7 च, D8 त्व, T1 [अ]थ, T2 3 G तु (for वा) D8 संख्ये (for युद्धे) K1 सीता, T1 स्थिताम्, T3 G2 3 स्थिराम् (for स्फीताम्) Ś K1.2 4 लक्ष्मीं (for उर्वीम्) Ś K B5 Dn1 D2 प्रपत्स्यथ (K1 3 °थ), B2 अवाप्स्यति, D6 अभीप्सथ, D8 प्रपश्यथ, T G प्रशासथ (T3 G2 °त) (for अवाप्स्यथ) — B3 D2 om. (hapl) line 8 — (L 8) Ś2 निहिता, G2 निहतो Ś K1 2 4 अथ वा, Da1 D1 5 वा परान्, D4 T2 चा(T2 च)परैर् (for वा परैर्) Ś1 K1 2 4 B5 D8 T1 G वीरलोकान्, T2 परलोकम् (for वीर°) D5 अभीप्सथ — Before line 9, T2 ins संजय उवाच — (L 9) D2 om तच्छ्रुत्वा T2 3 G वचन (for तच्छ्रुत्वा) T1 दुर्योधनवच श्रुत्वा (for the prior half) T1 युधि वै, T2 3 G श्रुत्वा तत् (T2 वे) (for वचन) V1 भरतर्षभा (for क्षत्रिय°) — (L. 10) Ś K2 हृदा (Ś2 °द-) नादान्, K4 हृष्टाम्ना°, T1 2 G1 2 सिंहनादान् K2 D8 T2 G1 अनुक्रोशन्, B1 उपा°, D2 प्रचु°; D6 अवा° (for उद°) B4 हृष्टा निनाद तुमुल (for the prior half) Ś2 K1 2 4 सहस्रश (Ś2 °शै), T G च जज्ञिरे (for च सर्वश) B4 वादित्राणां प्रचक्रिरे (for the post half) — (L. 11) T1 तस्मात्, T2 3 G तस्मिन् (for तत) B2 Da1 D1 5 समुदिते T G सैन्ये (for तस्मिन्) B5 D2 तथा (for तदा). T G त्वदीये भरतर्षभ (for the post. half) — (L 14) G1 अन्यशस्त्रो (for न्यस्त°). D6 गुरु° (for पिता) — (L 15) D2 सत्येनाह शपे युद्धे (for the prior half) Ś K1 2 4 मानवा, Da1 D5 पांडवा° (for पार्थिवा) D2 मित्रा° पार्थिवसत्तमा, T1 3 G मित्र(G2 °त्र्य)र्थे चापि भारत, T2 पित्र्यर्थे भरतर्षभा (for the post half) — T G om. line 16 — (L. 16) B1 सत्ये K4 D6 च, B3 मे (for व) K4 प्रत्यजानामि, B3 प्रतिजानानि D2 सत्यवतति जानामि (sic) (for the prior half) Dn1 निबोधत — (L 17) Ś K1.2 4 अहत्वा न, B5 D6 7 अह हत्वा Ś K1.2 4 प्रतिमोक्ष्यामि, D1 न विद्रक्ष्यामि, D8 न विमोक्षामि · K4 दशित, G2 दुर्जन, Co दर्शन, Ca दशनम् (as above) Dn1 न मोक्ष्यामुपदशन (for the post. half) — (L 18) T G कृत्वानृतां प्रतिज्ञां वो (G2 °ज्ञाय) (for the prior half) T1 नास्ति प्राप्तो महद्बल, T2 3 G नास्ति प्राप्तो (T2 3 G3 °प्ता) महत्फल (for the post half) — (L 19) T G अर्जुन

सर्वांस्तान्प्रमथिष्येऽहमिति मे नास्ति सशय ।
एवमुक्ते तत सर्वा सहिता भारती चमू ।
अभ्यद्रवत कौन्तेयास्तथा ते चापि पाण्डवा ।
स सनिपातो रथयूथपाना
महात्मना भारत मोहनीय ।
जनक्षय कालयुगान्तकल्प
प्रावर्तताग्रे कुरुसृञ्जयानाम् ।
तत प्रवृत्ते युधि सप्रहारे
भूतानि सर्वाणि सदैवतानि ।
आसन्समेतानि सहाप्सरोभि-
र्दिदृक्षमाणानि नरप्रवीरान् ।
दिव्यैश्च माल्यैर्विविधैश्च गन्धै-
र्दिव्यैश्च रत्नैर्विविधैर्नराग्र्यान् ।
रणे स्वकर्मोद्वहत प्रवीरा-
न्वाकिरन्नप्सरस प्रहृष्टा ।
समीरणस्तांश्च निषेव्य गन्धा-
न्सिषेव सर्वानपि योधमुख्यान् ।
निषेव्यमाणास्त्वनिलेन योधा
परस्परघ्ना धरणीं निपेतु ।
सा दिव्यपुष्पैरवकीर्यमाणा
सुवर्णपुङ्खैश्च शरैर्विचित्रै ।
नक्षत्रसघैरिव चित्रिता द्यौ
क्षितिर्विभौ योधवरैर्विचित्रा ।
ततोऽन्तरिक्षादपि साधुवादै-
र्वादित्रघोषै समुदीर्यमाण ।
ज्याघोषनेमिस्वननादचित्र
समाकुल सोऽभवत्सप्रहार ।

Colophon

भीमसेन च (for the prior half) K4 यच् (for यश्) K8 D8 तु (for च) K8 Da1 Dn1 D1 5 8 प्रत्युपै(Dn1 D8 °पे)ष्यति, B8 प्रणुदेष्यति, B5 प्रतिसिध्यति, T G प्रतियोत्स्यति (G1 °सि) (for प्रत्युदेष्यति) D8 4 7 योधो यो रक्षिता रणे (for the post. half) — (L 20) T G प्रमथिष्यामि D8 4 7 धृष्टद्युम्नस्य त संख्ये (for the prior half) V1 नात्र संशय, T G निश्चिता मति (for नास्ति सशय) D8 4 7 निहनिष्यामि सायकै (for the post half) — Before line 21, T8 G ins संजय उवाच — (L 21) B2 उक्त्वा, D8 उक्तस् T G हर्षिता (for सहिता) — (L 22) T8 G2 8 अभ्यवर्तत, G1 तेभ्यावर्तत (for अभ्यद्रवत) Ś K1.2 4 D6 कौंतेय (K4 °यास्) Ś K2 4 तथा ताम(K4 °न)पि, V1 तथास्मानपि, Da1 D1 5 त्वदीयाश्चापि, Dn1 तास्तथा चापि, D6 पांडवांश्चापि, D8 T2 8 G1 8 तथा तांश्चा(D8 तां चा)पि, G2 ततश्चापि च (for तथा ते चापि) K8 T1 पांडवान्, B2 पार्थिवान्, D6 कौरवान् — (L 24) K8 महानभूद् (for °त्मनां) B1 4 5 भारत मोहनीय D8 4 7 बभूव राजन्प्रतिभीमरूप, T G1.8 महाहवे (T2 °रथे) भारत लोमनीये, G2 महाहवे भारत दैवतानि — G2 om line 25 — (L 25) Ś K2 4 क्षणक्षय, V1 B2 जनक्षये, D2 यद्वै क्षय· Cn cites कालयुगान्त — K2 om lines 26–27 — (L. 26) K1 8 T1 प्रवर्तताग्रे V1 Da1 कुरुसृजयानां, B5 °पांडवाना — (L 27) D2 6 संनिपाते, G2 संप्रहासन्, Ca सप्रहारो (for °हारे) — G2 om line 28 — (L 28) K2 D1 सदेवतानि, K8 D6 सदैवकानि — (L. 29) Ca cites समेतानि (as above) B1 महाप्सरोभिर् — (L 30) Ś K1 2 4 अन्वीक्ष्य(Ś1 K1 °क्ष)-माणानि (for दिदृक्ष°) B5 रथप्रवीरान् (for नर°) T1 निरीक्षितु वै युधिवीरसंघान्, T2 8 G निनीष(G2 °क्ष)वीभिर्युधि वीर(T8 G8 योध)संघान् — (L. 31) T G दिव्यैश्च गधै परमैश्च पुष्पैर् — (L. 32) T G अन्यैश्च (for दिव्यैश्च) Da1 D2 5 गधैर्, D2.6 सर्वैर् (for रत्नैर्) Ś K1.2 4 D8 विविधान्, Da1 D1 5 विधिवन् (for विविधैर्) D1 नराणां, D2 T1 नराग्रान्, T8 G2 8 नराग्र्या — (L 33) B2 T G2 8 रणेषु (B2 °णे सु) कर्मोद्वहत (for रणे स्वकर्मो°) Ś K1–8 B1 2 4 D2 T2 G2 प्रहृ(K8 B1 °स)ष्टान्, V1 सुहृष्टान्, D8 T1 8 G8 प्रहृष्टा (for प्रवीरान्) G1 रणेषु धर्मोद्धतसंप्रहृष्टान् — Ś1 K2 D2 om lines 34–35 T1 om 34 — (L 34) T2 आनदयन्, T8 G8 ननद यान्, G2 अनादयन् (for अवाकिरन्) B2 प्रहृष्टः — (L 35) Ś2 K1 चापि, D2 च तान् (by transp), T2 8 G तास्तु D8 निनीय (for निषेव्य) — (L 36) B1 8 D7 8 सिषेच (B8 °व्य) सर्वान्, T2 8 G निषेवते तान् K1.2 योधमुखान् — (L. 37) Ś K2 सिषेव(Ś1 K2 °व्य)-माणास्, K4 V1 D8 4 T2 निषेव्यमानास् (T2 °र्णास्) K4 योध°, B5 Dn1 तेन (for योधा) B2 निषेव्यमाणेन च तेन राजन् — (L. 38) D8 धरिणीं Ś K1 2 4 परस्परं भूमिमिवाभिपेतु, V1 D2 परस्पर हर्षमवापुराजौ (D2 °प राजन्), B2 5 Dn1 D6 योधा परं (D6 पर च ते) हर्षमवापुराजौ, T2 8 G परस्परं चुक्रुशुराजिमध्ये — After line 38, T G ins a passage given in App I (No 15) T G om lines 39–46 and colophon — (L 39) K8 स (for सा) K8 B1 8 4 Da1 D8 4 7 दिव्यमाल्यैर् (for °पुष्पैर्) K8 अवकीर्यमाणो, D6 अभिकीर्यमाणा — K8 om lines 40–44. — (L 40) K4 स्वर्णपुखैश्, B2 सुवर्णमुखैश् D5 विचित्र — (L 41) V1 नक्षत्रहसैर् (for °संघैर्) B5 संवृता, D8 पुष्पिता (for चित्रिता) — (L. 42) K2 B2 D2 योधवरैर्विचित्रै (K2 °त्रा), Da1 D1 5 योधवरैश्च चित्रिता — (L. 43) V1 B1 2 D1 4 ततोंतरीक्षाद् B2 दिवि (for अपि). Ś K2 4 शतशोंबुदैश्च, K1 शतशोभ्युदैश्च (810) (for अपि साधुवादैर्). — (L 44) Ś2 K1 वा चित्रघोषै Ś K1 2 4 B1 3.4 Da1 D1 2 5 च समीर्य(D2 °ह्य)माण, D6 च समीक्षमान, D7 समुदीर्यमाणै·· — (L 45) B2 8 ज्याघोषनेमिस्वनितेन तेन (B8

15

After line 38 of App I (No 14), T G ins

तथा तु तस्मिंस्तुमुले प्रवृत्ते
दुर्योधन क्रोधममृष्यमाण।
अभ्येत्य भीमं बलिन बलिष्ठ
समर्पयत्क्षुद्रकाणां शतेन।
दु शासनश्चित्रसेनश्च वीर-
स्तथा चैव कितव· सौबलश्च।
गजानीकै सर्वतो भीमसेन
तथा विषक्त सहसैवाभ्यगच्छन्।
तमापतन्त संप्रेक्ष्य गजानीक वृकोदर ।
दुर्योधनं महाबाहु शरवर्षैरवाकिरत्।
दुर्योधन तथा भीम सायकै शतश शितै ।
पाण्डवो विमुखीकृत्य गजानभ्यद्रवद्बली।
तत पावकसंकाशैर्भीमो बाणैरवक्रगै ।
शलभैरिव नागांस्तानर्दयामास पाण्डव ।
तत. कुञ्जरयूथानि भीमसेनो महाबल ।
व्यधमन्निशितैर्बाणैर्महाभ्राणीव मारुत· ।
अन्वयुस्तद्रथानीक मणिजालैश्च कुञ्जरा· ।
रूप्यजाम्बूनदाभासा· क्षुरमाल्याभ्यलङ्कृता ।
वध्यमाना शरै राजन्भीमसेनेन ते गजा· ।
विभिन्नहृदया केचित्तत्रैवाभ्यपतन्भुवि ।
निपतद्भिर्महावेगैर्हेमभाण्डविभूषितै.।
अशोभत महाराज धातुचित्रैरिवाचलै·।
दीप्ताभरणवद्भिश्च गजपृष्ठान्निपातितै ।
स रण शुशुभे राजन्क्षीणपुण्यैरिवामरै ।
महापरिघसंकाशौ चन्दनागरुरूषितौ।
अपश्यन्भीमसेनस्य धनुर्विक्षिपतो भुजौ।
तस्य ज्यातलनिर्घोषमस्तत: सव्यदक्षिणम्।
श्रुत्वा ह्यभ्यद्रवन्नागा भीमसेनं भयार्दिता·।
तस्य भीमस्य तत्कर्म राजन्नेकस्य धीमत·।
अपश्याम महाराज तदद्भुतमिवाभवत्।

Colophon

16

N Ca cont after App I (No 14)

संजय उवाच।
एवमेष महानासीत्संग्राम· पृथिवीक्षिताम्।
क्रुद्धेऽर्जुने तथा कर्णे भीमसेने च पाण्डवे।
द्रोणपुत्र पराजित्य जित्वा चान्यान्महारथान्।
अब्रवीदर्जुनो राजन्वासुदेवमिदं वच·।
पश्य कृष्ण महाबाहो द्रवन्तीं पाण्डवीं चमूम्।
कर्णं पश्य च संग्रामे कालयन्त महारथान्।
न च पश्यामि दाशार्ह धर्मराज युधिष्ठिरम्।
नापि केतुर्युधां श्रेष्ठ धर्मराजस्य दृश्यते।

चित्र) B4 D4 8 'नेमिस्वननादमिश्र' (D4 8 'चित्र); D6 ज्यानेमिघोषध्वनिनादचित्र — After line 45, K8 adds ससंकुलहस्तिरथपदातै (810) — (L 46) B8 अशोभत (for सोऽभवत्) Colophon — *Day of Karṇa's Generalship* Ś2 K1 4 द्वितीय(K1 'ये)युद्धदिवसे — *Adhy no* Ś2 41, K1 T2 42, B1 57, B2 50, B4 59, B6 D1 52, Da1 68, D6 58, T2 3 G 40

15

[(L 1) T2 तदा (for तथा) — (L 3) T8 G अवेक्ष्य (for अभ्येत्य) T1 बलिष्ठ, T8 G बलस्य — (L 4) T1 2 G समर्पयन् G8 क्षुद्रकानां — (L 6) T8 G [उ]लूक (for चैव) G2 सितव· (for कितव) — (L 8) T1 विषक्ता T8 G2 8 अभ्यगच्छत् — (L 10) T2 महाबाहु (for °बाहु) — (L 11) T2 तदा (for तथा) T1 भीम T1 शतसंमितै , T8 G2 8 श(G2 शि)तसंस्थितै (for शतश शितै) — (L 12) T1 विमुखीभूय G1 गदान् (for गजान्) — (L 14) T1 G1 शलभान् (for °भैर्) T1 नागास् T1 मर्दयामास पांडवा (for the post half) — (L. 16) T8 G8 व्यधमन् T1 महाभूमिव (for भ्राणीव) T8 G महावातो घनानिव (for the post half) — (L. 17) T1 8 G1 8 सुवर्णजालै प्रच्छन्ना (for the prior half) T1 कुंजर — (L. 18) G1 रौप्य-; G2 रत्न- (for रूप्य-) T1 रत्नमाल्याभ्यलङ्कृता·, T8 G2, 8 क्षुरमालाभ्य(G2 'ह्य)लङ्कृता (for the post. half) — (L. 21) T1 हेमभांडपरिष्कृतै , T2 'विभूषणै', T8 G8 महा भांडविभूषितै (for the post half) — (L 22) T1 मही राजन् (for महाराज) — (L 23) G1 2 दीप्तावरणवद्भिश्च (for the prior half) T8 G8 राजपृष्ठान् (for गज°) — (L 24) T8 G8 संगर·, G1 संगत , G2 सारोहै (for स रण) — (L 25) T1 संकाशैश् (for संकाशौ) — (L 26) T8 G8 अपश्य T1 भूमिसेनस्य (for भीम°) G1 विपतती G2 विक्षेपतो — (L 28) T1 श्रुत्वा संप्राद्रवन्, T8 G1 8 तं ह्य(G1 तच्छ्रु)त्वाभ्या°, G2 श्रुत्वा विप्रा° (for श्रुत्वा ह्यभ्य°) — (L 29) T2 भीमसेनस्य (for तस्य भीमस्य) — (L 30) T2 G8 अपश्यता (for °श्याम) — Colophon. *Day of Karṇa's Generalship* T1 द्वितीयेह्नि, T2 द्वितीयदिवसयुद्ध — *Adhy no* T1 8 G 40, T2 42.

16

(L 1) Ś K1 3 4 प्रहार (for संग्राम) K1 पृथिवीभृतां — (L 3) K4 परित्यज्य (for पराजित्य) Ś1 चान्यमहारथ — (L 5) D6 विद्रवतीं महाचमू (for the post. half) — (L 6) Ś K B2 Dn1 D6 8 च पश्य (by transp), Da1 D1 5 कुरव पश्य K1 8 Dn1 D8 कालयान (K1 °यतो), Ca °यन्त (as above) Ś2 K1 महारथ — (L 7) B1–4 Dn1 धर्मपुत्र (Dn1 °त्र)(for °राज) — (L. 8) K2 केतु

त्रिभागश्चावशिष्टोऽद्य दिवसस्य जनार्दन ।
न च मा धार्तराष्ट्रेषु कश्चिद्युध्यति संयुगे ।
तस्मात्त्व मत्प्रिय कुर्वन्याहि यत्र युधिष्ठिर ।
दृष्ट्वा कुशलिन युद्धे धर्मपुत्र सहानुजम् ।
पुनर्योद्धास्मि वार्ष्णेय शत्रुभि सह संयुगे ।
तत प्रायाद्रथेनाशु बीभत्सोर्वचनाद्धरि ।
यतो युधिष्ठिरो राजा सृञ्जयाश्च महारथा ।
अयुध्यंस्तावकै सार्धं मृत्यु कृत्वा निवर्तनम् ।

17

K4 ins after 8 44 55 V1 B Da1 D1 2–7 Cc after 610* Dn1 after 613* D8 after 612*

दु शासन सौबलश्च गजानीकेन पाण्डवम् ।
महता परिवार्यैव क्षुद्रकैरभ्यताडयत् ।
ततो भीम शरशतैर्दुर्योधनममर्षणम् ।
विमुखीकृत्य तरसा गजानीकमुपाद्रवत् ।
तमापतन्त सहसा गजानीक वृकोदर ।
दृष्ट्वैव सुमहच्छ्रं क्रुद्धो दिव्यमस्त्रमुदैरयत् ।
गजैर्गजानभ्यहनद्वज्रेणेन्द्र इवासुरान् ।
ततोऽन्तरिक्ष बाणौघै शलभैरिव पादपम् ।
छादयामास समरे गजान्निघ्नन्वृकोदर ।
तत कुञ्जरयूथानि समेतानि सहस्रश ।
व्यधमत्तरसा भीमो मेघसघानिवानिल ।
सुवर्णजालापिहिता मणिजालैश्च कुञ्जरा ।
रेजुरभ्यधिक सख्ये विद्युत्वन्त इवाम्बुदा ।
ते वध्यमाना भीमेन गजा राजन्विदुद्रुवु ।
केचिद्विभिन्नहृदया कुञ्जरा न्यपतन्भुवि ।
पतितैर्निपतद्भिश्च गजैर्हेमविभूषितै ।
अशोभत मही तत्र विशीर्णैरिव पर्वतै ।
दीप्ताभै रत्नवद्भिश्च पतितैर्गजयोधिभि ।
रराज भूमि पतितै क्षीणपुण्यैरिव ग्रहै ।
ततो भिन्नकटा नागा भिन्नकुम्भकरास्तथा ।
दुद्रुवु शतश सख्ये भीमसेनशराहता ।
केचिद्वमन्तो रुधिर भयार्ता पर्वतोपमा ।
व्यद्रवञ्शरविद्धाङ्गा धातुचित्रा इवाचला ।
महाभुजगसंकाशौ चन्दनागरुरूषितौ ।
अपश्य भीमसेनस्य धनुर्विक्षिपतो भुजौ ।
तस्य ज्यातलनिर्घोष श्रुत्वाशनिसमस्वनम् ।
विमुञ्चन्त शकृन्मूत्र गजा प्राद्रुद्रुवुर्भृशम् ।

D6 नापि केतुध्वज श्रेष्ठो (for the prior half) Ś K Dn1 D2 6 धर्मपुत्रस्य (for °राजस्य) — (L 9) Ś K B5 Dn1 D6 8 [अ]विशेषोय (D6 °षो हि, D8 °षोष) (for °शिष्टोऽद्य) D1 जनार्दन — (L 10) Ś K3 4 D8 उद्य(D8 °द्या)ति, Dn1 ·मायाति (for युध्यति) D2 6 जीवत्सु सुखमाविशत् (for the post half) — (L 11) Ś K1 2 4 त्वमत्प्रिय, K8 मम प्रिय, D1 त्व त्वत्प्रिय (for त्व मत्प्रिय) Ś K2 नय, K1 4 D8 नय, D2 6 गच्छ (for याहि) K8 यत्र राजा युधिष्ठिर (for the post half) — (L 12) Ś1 K2 धर्मपुत्रे, B3 5 D2 °राज (for °पुत्र) Ś1 K3 V1 B1 3 4 D6 8 ससो- (K3 °मो)दरं, Ś2 K1 3 4 D2 सहोदरं, B8 युधिष्ठिरं, Da1 D1.5 सहात्मज (for सहा°) — (L 13) Ś K1 2 4 सहितै सह, D6 चारिमर्दन (for सह सयुगे) — (L 14) D6 रणे शीघ्र (for रथेनाशु) Ś K1 2 4 D2 बीभत्सु- Ś1 2 (sup lin as in text) K2 4 हरे — D2 om lines 15–16 — (L 15) Ś K1 2 4 B1 4 ततो (for यतो) B5 Da1 Dn1 D1 युधिष्ठिरो यत्र राजा (for the prior half) — (L 16) B1 5 Dn1 D2 4 7 अयुध्यस्तावकै सार्थं (for the prior half) Ś K2 निवर्तिन

— After the above, N reads 8 14 26–50 (for the second time)

17

Dn1 om lines 1–2 D8 om lines 1–4 — (L 1) D6 गजानीकश्च (for °केन) — (L 2) D6 समतात् (for महता) B3 क्षुरप्रैर् (for क्षुद्रकैर्) — (L 3) V1 B1 अमर्षण (B1 °णा) — Dn1 om line 4. — (L 4) D6 पुत्र ते (for तरसा) — (L 6) Dn1 D8 तथैव (for दृष्ट्वैव) K4 V1 B1 2 4 D6–8 उदीरयत् (B1 2 4 D6 8 °यन्) (for उदैरयत्) — (L 7) Dn1 D8 शरैर् (for गजैर्) D8 अभ्यहनन् B2 D8 [इ]व (for [इ]न्द्र) D8 यथा (for इव) — (L 8) V1 B1 3 5 Dn1 D1 8 ततोंतरीक्ष (Dn1 D8 °रिक्षे) K4 Da1 D1.5 पर्वत, V1 B D1 6 7 पावक (D6 °क), Dn1 D8 पादपान् (for °पम्) — (L 10) D6 समतानि (for समे°) — D8 om line 11 — (L 12) K4 Da1 D1 3.5 8 सुवर्णजालपि(K4 °वि)हिता (for the prior half) D6 मणिसंघाश्च (for °जालैश्च) Dn1 D8 तु (for च) V1 कुञ्जरै — (L 13) K4 रेजिरेऽभ्यधिक, Dn1 रेजुम K4 विधुन्वंत, Dn1 D1 विद्युत्वांत (Dn1 °न्मत्त) (for °त्वन्त) — (L 14) B2 प्रदुद्रुवु (for विदु°) — (L 15) Dn1 D1 5 [अ]पतद् — (L 16) Dn1 D8 निहतैर् (for पतितैर्) B5 पातितैश्च पतद्भिश्च, D6 निपातितै पतद्भिश्च (for the prior half) — (L 17) Dn1 D8 विशीर्यद्भिरिवाचलै (for the post half) — (L 18) D6 चरवद्भिश्च (for रत्न°) Dn1 D8 प्रदीप्तावरणाग्रैश्च (for the prior half) D8 प्रदीप्तैर् (for पतितैर्) — (L 19) Dn1 D8 [अ]मरै (for ग्रहै) — (L 20) V1 B1 2 Da1 Dn1 D1 8 तत्र (for ततो) D6 कुम्भवरास् — (L 21) D8 शरार्दिता (for °हता) — (L 23) D8 शरदिग्धांगा (for °विद्धाङ्गा) Cc cites धातुचित्रा (as above) — (L 24) K4 D1 चदनागरु V1 D6 8 भूषितौ (for रूषितौ) — (L 25) B1 Da1 D1 5 विक्षिपतो, D6 चिक्षिपतो — (L 27) B8 व्यमुचंत K4 विमुंचत शकृन्मूत्र (sic) (for the prior half). Dn1 D8

भीमसेनस्य तत्कर्म राजन्नेकस्य धीमत ।
निघ्नत· सर्वभूतानि रुद्रस्येव च निर्बभौ ।

18

T1 2 G1 2 M ins after 614* T3 G3 after 615* K4 V1 B Da1 Dn1 D1 5-8 Ca c cont after App I (No. 17)

संजय उवाच ।

तत श्वेताश्वसंयुक्ते नारायणसमाहिते ।
तिष्ठन्रथवरे श्रीमानर्जुन समपद्यत ।
तद्बलं नृपतिश्रेष्ठ तावकं विजयो रणे ।
व्यक्षोभयदुदीर्णाश्च महोदधिमिवानिलः ।
दुर्योधनस्तव सुत प्रमत्ते श्वेतवाहने ।
अभ्येत्य सहसा क्रुद्ध· सैन्यार्धेनाभिसंवृतः ।
पर्यवारयदायान्त युधिष्ठिरममर्षणम् ।
क्षुरप्राणा त्रिसप्तत्या ततोऽविध्यत पाण्डवम् ।
अक्रुध्यत भृशं तत्र कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिर ।
स भल्लांस्त्रिंशतस्तूर्णं तव पुत्रे न्यवेशयत् ।
ततोऽधावन्त कौरव्या जिघृक्षन्तो युधिष्ठिरम् ।
दुष्टभावान्परान्ज्ञात्वा समवेता महारथा ।
आजग्मुस्त परीप्संत कुन्तीपुत्र युधिष्ठिरम् ।
नकुल सहदेवश्च धृष्टद्युम्नश्च पार्षत. ।
अक्षौहिण्या परिवृतास्तेऽभ्यधावन्युधिष्ठिरम् ।
भीमसेनश्च समरे मृद्नंस्तव महारथान् ।
अभ्यधावदभिप्रेप्सू राजान शत्रुभिर्वृतम् ।
तांस्तु सर्वान्महेष्वासान्कर्णो वैकर्तनो नृप ।
शरवर्षेण महता प्रत्यवारयदागतान् ।
शरौघान्विसृजन्तस्ते प्रेरयन्तश्च तोमरान् ।
न शेकुर्यत्नवन्तोऽपि राधेयं प्रतिवीक्षितुम् ।
तांश्च सर्वान्महेष्वासान्सर्वशस्त्रास्त्रपारग· ।

गजा राजन्विदुद्रुवु (for the post half) — (L 28) B5 निर्बभौ (for धीमत) — (L 29) Da1 D1 5 निघ्नत B5 जिघ्न* शरजालानि (for the prior half) B1 च निर्वृतौ, B5 युगक्षये, Dn1 व्यवस्यत·, D4 निज बभौ (for च निर्बभौ) D8 दृष्ट्वा सा* व्यवस्यत (for the post half)

18

S om. lines 1–10 — (L 1) B4 -समावृते, D8 °युते, Co °हिते (as above) — (L 2) B5 अश्ववरे (for रथ°) V1 B2 8 Da1 D1 5 6 प्रत्यपद्यत, B5 Dn1 D8 प्रत्यदृश्यत (for समपद्यत). — (L 3) Dn1 D8 सबल तव राजेंद्र सव्यसाची परंतप (D8 °प) — (L 4) D8 अमेयात्मा (for उदीर्णाश्च) Dn1 अक्षोभयदुदीर्णात्मा, D6 व्यक्षोभित तु दीर्णाश्च (for the prior half) D6 इवातिमि (sic) (for °निल) — After line 4, K4 Dn1 D8 ins

*ततो द्रौणि सहाम्बष्ठे सहसैन्यैररिंदम· ।
संशप्तकावशेषैश्च बीभत्सु पर्यवारयत् ।
एव प्रच्छाद्य बीभत्सु सैन्येन महता रणे ।

[(L. 1) K4 सहाश्वष्टो (for सहाम्बष्टे) D8 अरिंदम —(L 2) Dn1 संशप्तकावशेषाश्च — (L. 3) K8 पृच्छाद्य (for प्र°)]

— (L 5) Da1 D1 5 प्रमत्त Dn1 D8 प्रमथन्वैरिवाहिनीं, (D6 प्रमत्त श्वेतवाहन for the post half) — (L. 6) D8 अभ्ययात् (for अभ्येत्य) Dn1 D6 अपि संवृत (for अभिसं°) — (L. 7) D8 अमर्षण — (L 8) Dn1 D8 क्षुद्रकाणा, D6 शरौघेण (for क्षुरप्राणा) Dn1 D8 विव्याध (for [ऽ]विध्यत) — (L. 9) D6 अथ क्रुद्धो महातेजा (for the prior half) — (L. 10) D6 समतात् (for स भल्लान्) K4 त्रिंशतिस्; D8 त्रिंशतांस् Dn1 न्यवेशयेत् D6 तव पुत्रेण संशयन् (for the post half) — (L 11) D6 [ऽ]वर्धंत (for ऽधावन्त). Dn1 D8 ततोभ्यधावन्कुरवो (for the prior half)

— For line 11, S subst

*युधिष्ठिरं जिघृक्षन्त सर्वसैन्या समापतन् ।

[G2 जिघांसंत (for जिघृक्षन्त) T1 सर्वसैन्यै समापतव, T3 G °सैन्यमवाक्षिपन् (G2 °त्) (for the post. half)] — (L 12) Da1 D1 5 ततो दुष्टान् (for दुष्टभावान्) Co cites दुष्टान् T1 G1 2 तु तान् (for परान्) Da1 D8 T2 G1 2 M मत्वा, T1 हत्वा (for ज्ञात्वा) T3 G3 दुष्टप्रभावांस्तान्मत्वा (for the prior half) Dn1 D8 S (except M1) समवेतान् Dn1 D8 T G महारथान्, D6 महाबलान् — (L 13) B5 च, Dn1 D6 8 T1 3 G M सं, T2 ते (for त) V1 B5 T3 G3 पाडवेया, Dn1 D8 T1 2 G1. 2 M पांडवेयं (for कुन्तीपुत्र) — (L 14) K4 धृष्टद्युम्नस्य (for °श्च) — (L 15) T1 2 G1 2 M1 2 4 अक्षोहिण्या (M1 °ण्या·) T2 G2 M1 परिवृतास् B5 Da1 D1. 5 [ऽ]भ्यरक्षन् (for °धावन्) — (L. 16) B5 Dn1 D8 S तु (T1 3 G च) नारावैर् (for च समरे) B5 T1 M निघ्नस्, D6 शूरांस्, T1 मृद्न (for मृद्नस्) D8 (before corr) वरूथिनीं (for महारथान्) — (L. 17) G1 परिप्रेप्सू B5 शत्रुनिर्जित (for °भिर्वृतम्) M3 वृतौ, Co वृतम् (as above) — G2 om (hapl) lines 18–21 (L 18) B5 महेष्वास K4 D1.6 नृप , V1 B Da1 Dn1 D5 8 भृष·, S (G2 om) भृशा (for नृप) — (L 19) V1 T3 G3 महता शरवर्षेण Da1 D1 प्रत्यधावयद् (for °वारयद्) Dn1 अभ्युत , D8 आयत , T1 M1 आगत (for आगतान्) — V1 om line 20 — (L 20) M1 प्रसृजतस् (for विसृ°) G1 तै , M2–4 च (for ते) T1 प्रेषयतस् (for प्रेर°) B2 दुर्मदान्, Dn1 D6 8 S (G2 om) कुजरान् (for तोमरान्) — (L 21) D6 योधयतो (for यत्नवन्तो) D6 राजान (for राधेय) Dn1 D8 प्रसमीक्षितु (for प्रतिवी°) — After line 21, T1 G1 ins

*तपन्सर्वान्महेष्वास कर्णो वैकर्तनो धृपा ।

महता शरवर्षेण राधेय प्रत्यवारयत् ।
दुर्योधनं तु विंशत्या शीघ्रमस्त्रमुदीरयन् ।
अविध्यत्तूर्णमभ्येत्य सहदेवो महामना ।
स विद्ध सहदेवेन रराजाचलसंनिभ ।
प्रभिन्न इव मातङ्गो रुधिरेण परिप्लुत ।
दृष्ट्वा तव सुत तत्र गाढविद्ध सुतेजनै ।
अभ्यधावद्दृढ क्रुद्धो राधेयो रथिनां वर ।
दुर्योधन तथा दृष्ट्वा शीघ्रमस्त्रमुदीर्य स ।
तेन यौधिष्ठिरं सैन्यमवधीत्पार्षत तथा ।
ततो यौधिष्ठिर सैन्य वध्यमान महात्मना ।
सहसा प्राद्रवद्राजन्सूतपुत्रशरार्दितम् ।
विविधा विशिखास्तत्र सपतन्त परस्परम् ।
फलै पुङ्खान्समाजघ्नु सूतपुत्रधनुश्च्युता ।
अन्तरिक्षे शरौघाणा पतता च परस्परम् ।
सघर्षेण महाराज पावक समजायत ।
ततो दश दिश कर्ण शलभैरिव यायिभि ।
अभ्यघ्नस्तरसा राजन्शरै परशरीरगै ।
रक्तचन्दनसदिग्धौ मणिहेमविभूषितौ ।
बाहू व्यत्यक्षिपत्कर्ण परमास्त्र विदर्शयन् ।
तत सर्वा दिशो राजन्सायकैर्विप्रमोहयन् ।
अपीडयद्भृश कर्णो धर्मराज युधिष्ठिरम् ।
तत क्रुद्धो महाराज धर्मपुत्रो युधिष्ठिर ।
निशितैरिषुभि कर्ण पञ्चाशद्भि समार्पयत् ।
बाणान्धकारमभवत्तद्युद्ध घोरदर्शनम् ।

— (L 22) Dn1 D8 तांस्तु, T1 2 M तान्हि, T3 तपन्, G1 न्हता, G3 पतन् (for तांश्च) K4 B2 3 5 Dn1 D6 8 -पारगान् T1 3 G3 M सर्वशस्त्रविशारदान् (for the post half) — (L. 24) Dn1 D8 S नाराचानां कृती (Dn1 D8 ततो) बली (for the post half) — (L 25) B2 4 D7 (*inf lin. sec m*) प्रतापवान्, Dn1 D8 महारथ, S जनाधिप (T1 2 G2 °प) (for महामना) — (L 26) B2 विद्ध (for विद्ध) S सोतिविद्धो बलवता (for the prior half) B5 राजा बलसमन्वित, D7 8 S रराज ब(T1 ज)लसंनिभ (S °भौ) (for the post half) — (L 27) Dn1 D8 T2 -समुक्षि(T2 °रिक्ष)त (for परिप्लुत) — (L. 28) S तथा पुत्र (for सुत तत्र) B5 संख्ये (for तत्र) Dn1 दृष्ट्वा सुत तव शरैर् (for the prior half) Dn1 गाढ (for गाढ) — (L 29) Dn1 D8 भृश, T2 रथे (for दृढ) D6 दृढक्रोधो (for दृढ क्रुद्धो) B5 अभ्यधावत सक्रुद्धो (for the prior half) — (L 30) D8 4 7 T2 तदा (for तथा) K4 दुर्योधनस्ततो दृष्ट्वा (for the prior half) G3 मन्त्रम् (for अस्त्रम्) B2 उदैरयत्, D6 T8 उदीर्येत, D7 T2 M उदीरयत् (M2-4 °यन्), T1 प्रदीर्य स (for उदीर्य स) — (L. 31) B4 Da1 D1 5 om (hapl.) from मवधी up to सैन्य (in line 32) B5 अवधीद्युधिष्ठिरानीक पांचालानप्यमर्षित (hypermetric), Dn1 अवधीर्यौधिष्ठिरानीक पांचालांश्चाप्यमर्षित (hypermetric), D8 अवधीद्युधिष्ठिरानीक पाचालाश्चापि पार्षत (marg सर्वत) (hypermetric), T1 3 G पाचालाश्चा(G1 2 °लान)वधीद्वीरो राजानीक च भारत, T2 M अवधीत्पाडवानीक पाचालाश्चैव मारिष — (L. 32) T1 युधिष्ठिरं — (L 33) Dn1 D8 T2 [अ]भ्यद्रवद्, M व्यद्र° (for प्राद्र°) S -भयार्दित (for -शरा°) — (L. 34) B5 *भाला, T1 G1.2 विपाठा (for विविधा) Dn1 D8 विपाठान्निशितास्तत्र (for the prior half) M2-4 संपतति — D8 om (hapl.) lines 35-36 — (L 35) Dn1 D6 भल्लै (for फलै) Dn1 पुखा° B1 2.5 Dn1 D4 समाजग्मु° (for जघ्नु°) T1 फलपुखा समाजग्मु, T2 3 G3 M भल्ला पुखसमाश्लिष्टा (for the prior half) V1 -श्च्युता, B4 5 धनुश्च्युतान् — (L 36) V1 B1-3 5 D8 अतरीक्षे — (L 37) B1 संहर्षेण, B5 संघर्षाच्च, Dn1 सघर्षणे (for °र्षेण) T1 3 G सघर्षेणैव (T1 °र्षणैव, G1 °र्पेणैव, G2 °र्षणेन) महता (for the prior half) K4 D8 समजायवे (K4 °त) — (L 38) K4 B5 Dn1 शीघ्र, D6 पूर्णा, D8 S शीघ्रं (for कर्ण) V1 B2 3 5 Da1 D1 5 T1 3 G M योधिभि, Dn1 D8 ते शरै, D6 T2 योधिभि (for यायिभि) — (L 39) K4 Da1 Dn1 D1 5 अभ्यघ्न, V1 T1 2 G1 2 M °घ्नत्, B5 °ह (sic) B5 Dn1 D8 S कर्ण (D8 M2 कर्ण) (for राजन्) B5 शत्रु- (for पर-) T2 M om from the post half of line 39 up to the prior half of line 59 — (L 40) Dn1 D8 T1 3 G संपृक्तौ, D6 दिग्धागौ (for -संदिग्धौ) — (L 41) B5 अभ्यक्षिपत्, Dn1 चाभ्यु°, D8 चाभ्य°, T1 3 G3 च व्याक्षिपन् (T1 °त); G1 2 च विक्षिपन् (for व्यत्यक्षिपत्) B5 D6 प्र(D6 व्य)दर्शयन्, Dn1 T1 G1 2 व्य(T1 वि)दर्शयत् (for विदर्शयन्) — After line 41, Dn1 D8 ins

*मार्गव भार्गवश्रेष्ठादवाप्तमतितेजसम् ।
येन प्रयुज्यमानेन सदेवासुरमानवम् ।
सपातालार्णवजल संप्राप्तप्रलयोत्तमम् ।
सशैलकाननवन त्रैलोक्यमशिव बभौ ।
स भृश पीडयन्कर्ण कुन्तीपुत्र युधिष्ठिरम् ।

[(L 1) D8 अमितौजसं (for अतिते°) — (L 3) D8 (*sup lin*) प्रलयोपम (for प्रलयोत्तमम्) Dn1 स संतप्तालयोत्तम (for the post half) — (L 5) Dn1 अपीडयद्भृश कर्ण (for the prior half)]

— T1 om. lines 42–63 B5 D1 3 om line 43 — (L 43) B2 अपातयद् (for अपीड°) D6 शूरो, T3 G क्रुद्ध (for कर्णो) T3 G कुतीपुत्र (for धर्मराज) — (L. 44) D6 धर्मरानो, T3 G पाडुपुत्रो (for धर्म°) — (L 45) D6 तूर्णं; G1 कर्ण (for कर्ण) B3 Da1 D1 5 अथार्पयत्, D6 सम° (for समा°) T3 G वाह्वोरुरसि चार्पयत् (for the post half) — D8 T3 G om. lines 46–57 — (L 46) Dn1 सुयुद्धं

हाहाकारो महानासीत्तावकानां विशां पते ।
वध्यमाने तदा सैन्ये धर्मपुत्रेण मारिष ।
सायकैर्विविधैस्तीक्ष्णैः कङ्कपत्रैः शिलाशितैः ।
भल्लैरनेकैर्विविधैः शक्त्यृष्टिमुसलैरपि ।
यत्र यत्र स धर्मात्मा दुष्टां दृष्टिं व्यसर्जयत् ।
तत्र तत्र व्यशीर्यन्त तावका भरतर्षभ ।
कर्णोऽपि भृशसंक्रुद्धो धर्मराजं युधिष्ठिरम् ।
नाराचैरर्धचन्द्रैश्च वत्सदन्तैश्च संयुगे ।
अमर्षी क्रोधनश्चैव रोषप्रस्फुरिताननः ।
सायकैरप्रमेयात्मा युधिष्ठिरमभिद्रवत् ।
युधिष्ठिरश्चापि शतं स्वर्णपुङ्खैः शितैः शरैः ।
प्रहसन्निव तं कर्णं कङ्कपत्रैः शिलाशितैः ।
उरस्यविध्यद्राजानं त्रिभिर्भल्लैश्च पाण्डवम् ।
स पीडितो भृशं तेन धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
उपविश्य रथोपस्थे सूतं याहीत्यचोदयत् ।
प्राक्रोशन्त ततः सर्वे धार्तराष्ट्राः सराजकाः ।
गृह्णीध्वमिति राजानमभ्यधावन्त सर्वशः ।
ततः शताः सप्तदश केकयानां प्रहारिणाम् ।
पाञ्चालैः सहिता राजन्धार्तराष्ट्रान्न्यवारयन् ।
तस्मिन्सुतुमुले युद्धे वर्तमाने जनक्षये ।
दुर्योधनश्च भीमश्च समेयातां महाबलौ ।

Colophon

कर्णोऽथ शरजालेन केकयानां महारथान् ।
व्यधमत्परमेष्वासानग्रतः पर्यवस्थितान् ।
तेषां प्रयतमानानां राधेयस्य निवारणे ।
रथान्पञ्चशतान्कर्णः प्राहिणोद्यमसादनम् ।
अविषह्यं ततो दृष्ट्वा राधेयं युधि योधिनः ।
भीमसेनमुपागच्छन्कर्णबाणप्रपीडिताः ।
रथानीकं विदार्यैव शरजालैरनेकधा ।
कर्ण एकरथेनैव युधिष्ठिरमुपाद्रवत् ।
सेनानिवेशमार्छन्तं मार्गणैः क्षतविक्षतम् ।

(for तद्युद्ध) — (L 47) B5 महाहवे (for विशां पते) — (L. 48) V1 B2–5 Da1 Dn1 D1 5 तथा (for तदा) — (L 49) D6 सायुधैर् (for सायकैर्) D8 विशिखैस् (for विविधैस्) — (L 50) K4 अनेकविविधैः — (L 51) Dn1 दृष्ट्वा (for दुष्टां) V1 विसर्जयत् (for व्यसर्जयत्) — (L 52) K4 V1 B5 विशीर्यंते (K4 °त), Dn1 D1 3 5 व्यशीर्यंते, Dn1 °र्यंत (for °र्यन्त) D7 भरतर्षभा — (L 53) K4 कर्णोपि च भृशं क्रुद्धो (for the prior half) — Da1 D1 5 om lines 54–59 — (L 55) V1 B1 3–5 Dn1 D6 प्रस्फुरिताधरः (for °ननः) — (L. 56) K4 अभिद्रुवत्, B5 उपाद्रवत् — (L 57) D6 ततः (for चापि) K4 V1 B2 स ततः, Dn1 सुतः, D6 सुतः, D7 शतैः (for शतं) B2 3 5 शिलाशितैः, B4 शरैः शितैः (by transp). — (L. 58) D6 तद् (for तं) B5 अजिह्मगैः, T3 G शितैः शरैः (for शिलाशितैः) — (L 59) Dn1 D8 भारत (for पाण्डवम्) B5 T2 3 G M कुंतीपुत्रं युधिष्ठिर (for the post half) — (L 60) D8 G1 2 कुंती(D8 धर्म)पुत्रो (for धर्मराजो) B3 5 Da1 D1 5 महात्मना (for युधिष्ठिर) — (L 61) B5 उपोपविश्य स्वयं (for the prior half) — (L. 62) B4 Da1 Dn1 D1 5 आक्रोशत (for प्रा०) — (L 63) B2 गृह्णीम, B5 ** म, D8 गृह्णीध्वम् (sic) (for गृह्णीध्वम्) Dn1 अभ्यवोचश्च (sic), D8 T2 3 G2 3 M अभ्यधावश्च B5 बालका (for सर्वशः) — (L 64) V1 शतानि (hypermetric), Dn1 D8 रथा, D6 शरा (for शताः) S ततः शरशतै राजन् (for the prior half) K4 Dn1 D8–6 8 केकयानां, V1 B2 Da1 D1 7 कैके°, B5 एकैकाना (for केकयानां) K4 V1 Dn1 D8 प्रहारिण, S महारथा (for प्रहारिणाम्) — (L. 65) Some MSS पचालैः T2 पाचालेन हिता राजन्, T3 G पाचालसहिता रा° (for the prior half) K4 V1 B3 Da1 D1 4–6 T2 3 G3 M अवारयन् (V1 °यत्), T1 व्यवाकिरन्, G1 2 अवाकिरत् (G2 °न्) — (L. 66) K4 Dn1 D8 T2 3 G (तु for सु-) B5 महाभये, Dn1 महाहवे, D8 सुदारुणे, S भयानके (for जनक्षये) — (L 67) T1 समीयातां, M1 समवेतौ (for समेयातां) B5 महाहवे (for °बलौ). — Colophon *Day of Karṇa's Generalship* K4 द्वितीये युद्धदिवसे — *Adhy name* T1 युधिष्ठिरकर्णयुद्ध, T2 युधिष्ठिरपराजय, M1 युधिष्ठिरपीडन — *Adhy no* B1, 4 61; B2 55, B5 64, Da1 73, D1 57, D4 43, D6 63, T1 3 G 70, T2 M 69 — (L 68) K4 B1 3–5 D3 4 7 T1 [s]-पि; D8 तु (for ऽथ) B5 शरजालैश्च V1 Dn1 D3 6 8 कैकयानां, B2 Da1 D1 4 5 7 कैके° Dn1 D8 S (except T2 G1) पदानुगान् (for महारथान्) B5 केकयान्सपदानुगान् (for the post half) — (L. 69) Dn1 समहेष्वासान्; D8 परमेष्वासो D8 ह्यग्रत B3 सव्यवस्थितान् (for पर्य°) D8 शतशः पर्वतस्थित, S अग्रा(T2 रथा)नीके व्यवस्थितान् (for the post half) — (L 70) D8 damaged for the prior half Dn1 D8 कौंतेयस्य (for राधे°) — (L. 71) D4 पचाशतान् B2 Dn1 D8 रथान्कर्णः पञ्चशतान्, D8 रथानां च शतान्कर्ण (for the prior half) — (L. 72) B2 अथासह्य (for अविषह्यं) B1 मत्वा (for दृष्ट्वा) T1 G2 अविषह्यतमं दृष्ट्वा (for the prior half). M2–4 om (hapl) from राधेयं up to वर्षाभ्यां in line 84 B1 योधन — (L 73) B5 D8 उपाश्रित्य (for °गच्छन्) M1 कर्णबाणैः T1 प्रपीडितान् — (L 74) D6 अनेकशः (for °कधा) Dn1 D8 T G M1 शरैः राजन्ननेकधा (D6 G2 °शः) — (L 75) B5 कर्ण एव; M1 कर्णस्त्वेको Dn1 D8 पुनरायाद्युधिष्ठिर (for the post. half) — (L. 76) Da1 [अ]र्छंत, D6 [इ]च्छत, Ca [आ]-

यमयोर्मध्यगं वीर शनैर्यान्त विचेतसम् ।
समासाद्य तु राजानं दुर्योधनहितेप्सया ।
सूतपुत्रस्त्रिभिस्तीक्ष्णैर्विव्याध परमेषुभि ।
तथैव राजा राधेय प्रत्यविध्यत्स्तनान्तरे ।
शरैस्त्रिभिश्च यन्तार चतुर्भिश्चतुरो हयान् ।
चक्ररक्षौ तु पार्थस्य माद्रीपुत्रौ परतपौ ।
तावप्यधावता कर्ण राजान मा वधीरिति ।
तौ पृथक्शरवर्षाभ्यां राधेयमभ्यवर्षताम् ।
नकुल सहदेवश्च परम यत्नमास्थितौ ।
तथैव तौ प्रत्यविध्यत्सूतपुत्र प्रतापवान् ।
भल्लाभ्यां शितधाराभ्यां महात्मानावरिंदमौ ।
दन्तवर्णांस्तु राधेयो निजघान मनोजवान् ।
युधिष्ठिरस्य सग्रामे कालवालान्हयोत्तमान् ।
ततोऽपरेण भल्लेन शिरस्त्राणमपातयत् ।
कौन्तेयस्य महेष्वास प्रहसन्निव सूतज ।
तथैव नकुलस्यापि हयान्हत्वा प्रतापवान् ।
ईषा धनुश्च चिच्छेद माद्रीपुत्रस्य धीमत ।
तौ हताश्वौ हतरथौ पाण्डवौ भृशविक्षतौ ।
भ्रातरावारुरुहतु सहदेवरथ तदा ।
तौ दृष्ट्वा मातुलस्तत्र विरथौ परवीरहा ।
अभ्यभाषत राधेय मद्रराजोऽनुकम्पया ।
योद्धव्यमद्य पार्थेन फल्गुनेन त्वया सह ।
किमर्थ धर्मराजेन युध्यसे भृशरोषित ।
क्षीणशस्त्रास्त्रकवच क्षीणप्राणो विवाणधि ।

छैन्त (as above) V1 सेनानिवेशमछैत, B6 सुतसेनसमाक्रांतं (sic), D1 सेनानिवेशयमछैत (sic), D8 T G M1 °श गच्छत (for the prior half) K4 क्षतविक्षित, D8 G2 भृशपीडित, T G3 M1 भृशविक्षत; G1 भृशवीक्षित, Ca क्षतविक्षत (for °विक्षतम्) — (L 77) D8 दृष्ट्वा (for वीर) B5 यमयोरपि मध्यस्थ (for the prior half) B6 शरपात, D8 सनियांत (for शनैर्यान्त) — (L. 78) T G M1 स समासाद्य राजान (M1 °नस्) (for the prior half) B5 अथायत युधिष्ठिरं, D8 T G M1 तथा यात युधिष्ठिर (T2 [*sup lin*] विचेतस) (for the post. half) — (L 79) G1 ततस् (for त्रिभिस्) Dn1 D8 बाणैर् (for तीक्ष्णैर्) D1 om (hapl) from स्तीक्ष्णै up to त्रिभिश्च in line 81 — (L 80) T2 M1 सूतपुत्र (for प्रत्यविध्यत्) — (L 81) B5 स (for च) Dn1 शरैश्चतुर्भिर्यंतारं, D8 शरैश्च त्रिभिरायात (for the prior half) — (L 82) D8 कर्णस्य (for पार्थस्य) T1 3 G चक्ररक्षौ नृपसुतौ (for the prior half) Dn1 D8 महारथौ (for परंतपौ) — (L 83) Dn1 D8 T1 3 G M1 अभ्यधावतां (for अप्य) B5 कर्णौ, Dn1 D8 सख्ये, M1 कर्णो (for कर्ण) M1 om मा K4 V1 B2–4 Da1 D1.3 5 G1 M1 [अ]वधीद् (for वधीर्) — After line 83, Dn1 D8 ins

आवा रणे विनिर्जित्य घातयाद्य महाभुज ।
त्व धर्मशास्त्रविद्वीर ब्रह्मण्यस्त्वमनुत्तम ।
त्व दानशूरो विक्रान्तस्त्व धनुर्वेदविद्वर ।
मा वधीर्धर्मराजानमिति चाकुलतां गतौ ।

[(L 1) D8 घातयीथ (for °याद्य) Dn1 आवयोरेनमजिते घातयाद्य महाभुज — (L. 2) Dn1 त्व धर्मशास्त्रविद्वांस्त्व त्व ब्रह्मण्य अनुत्तम — (L 4) Dn1 व्याकुलता]

— (L 84) D6 lacuna for पृथक्शर, and om (hapl) from राधेय up to धाराभ्या in line 87 B5 Da1 D1 5 अभिवर्षता, Dn1 D8 S सम° (for अभ्य°) — (L 85) S परं यत्न समास्थितौ (for the post. half) — (L 86) T2 प्रत्यविध्यत राधेय (for the prior half) — (L. 87) Dn1 D8 S भल्लाभ्या भृशतीक्ष्णाभ्यां (for the prior half) Dn1 D8 राधेय प्रत्यविध्यत (for the post. half) — (L 88) D8 हसवर्णांस्, T2 रक्त° (for दन्त°) M2–4 विजवान (for निज°) Dn1 D8 S महाजवान् (for मनो°) B6 चद्रवर्णांश्च राजानो विनिघ्नन्स मनोजवान् — (L 89) T1 3 ० तालान्, T2 कालपाशान् (for °वालान्) T1 3 G1 3 repeat and T2 G2 read line 90 after line 92 — (L. 90) G1 रणेन (for ऽपरेण) Dn1 D8 अपाहरत्, T1 (first time) अथाहरत्, T3 G3 (both first time) अथोहरत् (for अपातयत्) T1 (second time) 2 3 (second time) G1 (second time) 2 3 (second time) M भृश (G2 °श)तीक्ष्णेन भारत, G1 (first time) शिरस्त्राणामथोहरत् (for the post half) — T2 G2 M1 3 om line 91 — (L 91) B1 महात्मा स (for महेष्वास) T1 3 G1 3 भारत (for सूतज) — (L. 92) Dn1 D8 [अ]पि (for [अ]थ) · T1 3 G M महारथ , T2 महाजवान् (for प्रतापवान्) — After line 92, T1 3 G1 3 repeat and T2 G2 read line 90 — (L 93) V1 ईशा, Dn1 इषु; D8 इष्ट (for ईषा) G1 2 धनुश्चिच्छेद वीरस्य (for the prior half) Dn1 धीमता , T3 G3 भारत (for धीमत) — (L 94) M1 हत्वाश्वौ (for हताश्वौ) K4 भृशवीक्षतौ, B1 °दुःखितौ, Dn1 D8 °पीडितौ; T1 G1 वीक्षितौ , T3 G3 शरविक्षतौ (for भृश°) — (L. 95) B1 T1 G2 तथा , B4 D6 प्रति (for तदा) — (L 96) Dn1 D8 S transp मातुल and विरथौ — (L 97) D8 मद्रराजानुकपया — (L 98) Dn1 D8 S मार्गितव्यस्त्व(M3 व्य त्व)या कर्ण कुतीपुत्रो धनजय — (L. 99) Dn1 T1 G3 M1 3 अथ त्व, D8 T2 3 G1 3 M2 4 अतस्त्व (for किमर्थ) Dn1 D1 5 धर्मराज्ञा (D1 °जा) वै (for °राजेन) V1 भृशरोषित, D6 °मानद Dn1 D8 किमर्थ योद्धु(Dn1 युद्ध)मिच्छसि, S किमर्थमिह युध्यसि (T2 M1 °से) (for the post half) — D8 S om lines 100–103 — (L 100) K4 पिबाणधी (sic), Da1 D1.5 विबालधि (for विबाणधि) B2 क्षीणबाणा

श्रान्तसारथिवाहश्च छन्नोऽस्त्रैररिभिस्तथा।
पार्थमासाद्य राधेय उपहास्यो भविष्यसि।
एवमुक्तोऽपि कर्णस्तु मद्रराजेन संयुगे।
तथैव कर्ण· सरब्धो युधिष्ठिरमताडयत्।
शरैस्तीक्ष्णै पराविध्य माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ।
प्रहस्य समरे कर्णश्चकार विमुख शरै ।
तत शल्य प्रहस्येदं कर्णं पुनरुवाच ह।
रथस्थमतिसरब्ध युधिष्ठिरवधे धृतम्।
यदर्थं धार्तराष्ट्रेण सततं मानितो भवान्।
तं पार्थं जहि राधेय किं ते हत्वा युधिष्ठिरम्।
शङ्खयोर्ध्मायतो शब्द सुमहानेष कृष्णयो ।
श्रूयते चापघोषोऽस्य प्रावृषीवाम्बुदस्य ह।
असौ निघ्नन्नथोदारानर्जुन· शरवृष्टिभि ।
सर्वां ग्रसति न सेनां कर्ण पश्यैनमाहवे।
पृष्ठरक्षौ च शूरस्य युधामन्यूत्तमौजसौ।
उत्तरं चास्य वै शूरश्चक्र रक्षति सात्यकि ।
धृष्टद्युम्नस्तथा चास्य चक्रं रक्षति दक्षिणम्।
भीमसेनश्च वै राज्ञा धार्तराष्ट्रेण युध्यते।
यथा न हन्यात्त भीम सर्वेषा नोऽद्य पश्यताम्।
तथा राधेय क्रियतां राजा मुच्येत नो यथा।
पश्यैनं भीमसेनेन ग्रस्तमाहवशोभिनम्।
यदि त्वासाद्य मुच्येत विस्मय सुमहान्भवेत्।
परित्राह्येनमभ्येत्य संशय परमं गतम्।
किं नु माद्रीसुतौ हत्वा राजानं च युधिष्ठिरम्।

विवासस (for the post half) — (L 101) K4 B2 3 5 D3.6 7 नुन्नोस्त्रैर्, B1 क्षुण्णो°, Da1 D1 5 नुन्ना° (for छन्नोऽस्त्रैर्) Dn1 अभितस् (for अरिभिस्) — (L 102) D1 उपहासो, Ca °हास्यो (as above) K4 भविष्यति —(L 103) B5 राजपुत्रेण (for मद्रराजेन) — (L 104) B3 5 Da1 Dn1 D1 5 8 S तथापि (for तथैव) D1 कर्णं B3-5 Da1 Dn1 D1 5 8 T1 2 M अपीडयत्, T3 G अभिद्रवत् (for अताडयत्) — (L. 105) K4 V1 B3 Da1 D1 3 5-7 पराविध्यन् (K4 °ध्यत्); B5 तथा भल्लैर्, Dn1 D8 तथा (D8 °दा) तीक्ष्ण, T1 भृश वीरो, T2 महावीर्यौ, T3 G M (M4 om) भृश तीक्ष्णैर् (T3 G3 M1 °क्ष्णौ, G1 2 °क्ष्णो) (for पराविध्य) — B5 D8 S om line 106 — (L. 106) K4 विमुखौ — (L 107) Dn1 D8 S कर्ण, D1 शल्य (for शल्य) Dn1 D8 [प्]व, S [प]न (for [ह]द) Dn1 D8 S शल्य (T1 °ल्य) (for कर्णं) T3 G2 3 अभाषत (for उवाच ह) — (L 108) K4 B2 D8 S अभि(G1 °पि)संरब्ध B6 रथस्य परवीरघ्न (for the prior half) K4 B1 5 वृत, D7 रत, T G1 3 M स्थित, Ca धृतम् (as above) D6 युधिष्ठिरवधोद्धत, D8 °वशे स्थित, G2 °मभिद्रवत् (for the post. half) — Before line 109, T2 ins शल्य — (L. 109) T2 परं त्व (for सतत) — (L 110) D8 युध्य (for जहि) K4 राधेय — After line 110, K4 Dn1 D8 S ins

हते ह्यस्मिन्ध्रुव पार्थे सर्वाञ्जेष्यति कौरवान्।
तस्मिंश्च धार्तराष्ट्रस्य निहते स्याद्ध्रुवो जय ।
ध्वजोऽसौ दृश्यते तस्य रोचमानोंऽशुमानिव।
एन जहि महाबाहो किं ते हत्वा युधिष्ठिरम्।

[(L. 1) S य(T2 त)स्मिन् (for ह्य°) T2 रणे (for ध्रुव) T1 3 G3 3 जेष्यति, T2 °सि S नो रथान् (for कौरवान्) — (L. 2) T1 3 G तु (for स्याद्) K4 जयाद् — (L. 3) Dn1 यस्य (for तस्य). — (L. 4) K4 एव जहि, S समो (T1 शूरो, T2 M1 सारो, G1 साधु, M2-4 मारो) होष (for एन जहि).]

— (L 111) V1 D8 T1 ध्मातयो (for ध्मायतो). B5 शख प्रध्मायतो शब्द, T2 शख ध्मापयतो शब्द (for the prior half) Dn1 चैव (for एष) — (L 112) Dn1 चापघोषस्य (for °षोऽस्य) Da1 D1 5 8 S च (for ऽस्य) B5 Da1 D1 5 मेघस्येवाभि(B5 °ति)गर्जत, Dn1 D8 S मेघस्ये(Dn1 °स्यै)व महास्व(Dn1 D8 M1 °स्म)न (for the post. half) — (L. 113) G3 M1 अथो (for असौ) — (L. 114) K4 ग्रसंति Dn1 D8 त्रासयते (for ग्रसति न) S ते (for न) B6 शरैर्ग्रसति न सर्वान् D1 कर्ण, G1 कृष्ण (for कर्ण) M1 (sup lin as above) तस्यैव (for पश्यैनम्) Dn1 D8 पश्य कर्ण महारथ (for the post half). — (L 115) B5 Dn1 D8 S पृष्ठगोपौ (for °रक्षौ) T3 3 G1 3 वीरस्य (for शूरस्य) K4 T3 G3 3 उत्तमोजसौ — (L. 116) D8 उत्तरश् (for °रं) Dn1 D8 चापि (for चास्य) Dn1 D8 S शैनेयश् (S °य) (for वै शूरश्) Dn1 D8 पार्श्वं (for चक्र) — (L. 117) Dn1 D8 S च (Dn1 D8 T2 M1 तु) पार्थस्य (for तथा चास्य) Dn1 D8 पार्श्वं (for चक्र) — (L. 118) B3 5 Dn1 T1 3 G M4 भीमसेनस्तु, D1 5 °स्य Dn1 राज्ञा वै, D8 T1.3 G राज्ञा वै (by transp); T2 M राज्ञा(M1 °ज्ञो)सौ V1 B2 Dn1 D6 8 S (except T1) युध्यति (G2 °त) — (L. 119) D1 नोपपश्यतां, G1 नोपपद्यतां — (L 120) S कुरु (for तथा) T3 राजश्च (for राधेय). T1 3 G M वै राजा, T3 राधेय (for क्रियता) S यथा (for राजा) Dn1 वै यथा, D8 वै तदा, S तत्तया (for नो यथा) Ca cites नो (as above) — (L 121) V1 भीमसेनस्य B1 (marg) श्रातम् (for ग्रस्तम्) B4 5 D8 S -शोभिना (for -शोभिनम्) — (L. 122) Dn1 D8 M नामाद्य, T1.3 G नामास्य, T2 नाम स (for त्वासद्य) T3 स महान् D3.4.7 अभूद्, M3 भवान् (for भवेत्). — (L. 123) K4 आसाद्य (for अभ्येत्य) — (L. 124) K4 किं तु, V1 किंनु, Dn1 D8 S किं ते (for किं नु) V1 Dn1 माद्रीसुत T1.3 G धर्मराज (for राजानं च).

इति शल्यवच श्रुत्वा राधेय पृथिवीपते।
दृष्ट्वा दुर्योधन चैव भीमग्रस्त महाहवे।
राजगृद्धी भृश चैव शल्यवाक्यप्रचोदित।
अजातशत्रुमुत्सृज्य माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ।
तव पुत्र परित्रातुमभ्यधावत वीर्यवान्।
मद्रराजप्रणुदितैरश्वैराकाशगैरिव।
गते कर्णे तु कौन्तेय पाण्डुपुत्रो युधिष्ठिर।
अपायाज्जवनैरश्वै सहदेवस्य मारिष।
ताभ्या स सहितस्तूर्णं व्रीडन्निव नरेश्वर।
प्राप्य सेनानिवेश च मार्गणै क्षतविक्षत।
अवतीर्णो रथात्तूर्णमाविशच्छयन शुभम्।
अपनीतशल्य सुभृश हृच्छल्याभिनिपीडित।
सोऽब्रवीद्भ्रातरौ राजा माद्रीपुत्रौ महारथौ।
अनीक भीमसेनस्य पाण्डवावाशु गच्छताम्।
जीमूत इव नर्दंस्तु युध्यते स वृकोदर।
ततोऽन्य रथमास्थाय नकुलो रथपुगव।
सहदेवश्च तेजस्वी भ्रातरौ शत्रुकर्शनौ।
तुरगैरग्र्यरंहोभिर्यात्वा भीमस्य शुष्मिणौ।
अनीक सहितौ तत्र भ्रातरौ पर्यवस्थितौ।
Colophon

B2-4 Da1 D1 5 6 8 T2 वा (for च) — (L. 125) T2 परवीरहा (for पृथिवीपते) — (L 126) T3 G चापि (for चैव). D6 om. (hapl.) the post half of line 126 and the prior half of line 127 T3 महारणे (for °हवे) — (L 127) K4 राजा गृद्धी, T1.3 G2 3 राजगृध्नुर्, Ca °गृध्री (for °गृद्धी) Dn1 वरत्वर्थं (for भृश चैव) D8 रथगृद्धिभिरत्वर्थं (for the prior half) V1 -प्रदेशित, D8 -प्रणोदित (for -प्रचो°) — (L 129) K4 परिभ्रांत (sic) (for °त्रातुम्) — (L 130) K4 -प्रमुदितैर्, D8 T1 G1 2 M -प्रचु°, Ca प्रणु° (as above) Dn1 D8 धर्मराजस्य पुत्रो वै (for the prior half). T2 धर्मराट्चोदितैरश्वैर्मेघैराकाशगैरिव — After line 130, K4 Dn1 D8 ins

राधेयस्य रथ त्यक्त्वा भीमसेनान्तिक ययौ।

[Dn1 कौंतेयस्य (for राधे°) D8 रथस्तूर्णं (for रथ त्यक्त्वा)] — (L. 131) Dn1 D8 तु कर्णे (by transp) — (L. 132) B1 D7 8 सहदेवश्च, T2 °देवेन (for °देवस्य). — Da1 D1 2 5 8 S om line 133 — (L. 133) D6 स ताभ्यां (by transp) Ca cites ताभ्यां (as above) V1 B3 4 Dn1 जनेश्वर (for नरे°). — (L. 134) T2 M स, T3 G1 3 स्व, G2 त (for च) K4 क्षतवीक्षत, S भृशविक्ष(T1 G1 °वीक्षि)त Dn1 D8 स मार्गणगणै (Dn1 °णौ) क्षत, D6 अवतीर्य रथाद्रुत (for the post. half) — (L. 135) B3 Dn1 D8 S अवतीर्य (for °तीर्णो) T1 अशायत्, G2 माश्रयत् (for आविशत्) Ca cites शुभम् (as above) D6 आविशच्छयन शुभ्र चिंतयन्सुतकर्म तत् — (L. 136) Hypermetric. B2 3.5 Da1 D1 5 विनीतशल्य, M अपनीय शल्य (for °नीतशल्य) Dn1 तु भृश (for सुभृश) T1 G1 अपेत(G2 अपनीत)-शल्यो राजा तु, T2 3 अपनीय तु त शल्य (for the prior half) B2 हृच्छल्यानि निपीडित, B1 S हृच्छल्येनाभि°, B5 हृच्छल्याति नि°, D6 8 हृच्छल्याभिप्र° (for the post. half) — (L. 137) B1 T1 G2 च पांडवौ, B5 महाबलौ, Dn1 D8 युधिष्ठिर°, T2.3 G1 3 M परंतपौ (T3 G3 °प) (for महारथौ)

— After line 137, T G ins

गच्छन्त त्वरितौ वीरौ यत्र भीमो व्यवस्थित।
ततस्ते पाण्डवा सर्वे समाभाष्य परस्परम्।
कौरवाणा च संग्रामे कर्णस्य च महात्मन।
[(L 1) T1 G1 गच्छत]

— (L. 138) T1 G समीप (for अनीक) Dn1 पांडवौ शुनि-, G1 पांडवावाश-, G2 °वावभ्य (for °वावाशु) B2 5 Da1 D2-5 M2-4 गच्छत (D4 °त) D6 पाडवावा * सद्वदन् (sic) (for the post. half) — (L 139) Dn1 D8 M नर्दं(M3 नद)न्वै, T G1 3 गर्जन्वै, G2 गच्छन्वै (for नर्दंस्तु) Dn1 युध्यति स, T2 युध्यत्येव (for युध्यते स) Da1 D1.5 T1 3 G M [ऽ]सौ, D8 [ऽ]य (for स) — D8 om. lines 140–142 — (L 140) D8 तथान्य, T2 तावन्य (for ततोऽन्य) D8 T2 रथिपुगव — D6 om lines 142–143 — (L. 142) Dn1 वातरंहोभिर्, Co अग्र्यवहोभिर् (for अग्र्यरंहोभिर्) K4 B5 यातौ, Dn1 यातां, D8 यथा (for यात्वा) D4 सहदेवस्य, D7 भीमसेनस्य (for यात्वा भीमस्य) Ca.o शुष्मिणौ (as above) T1.2 M तुर(T2 °रं)गैर्वातरंहोभिर्यत्र भीमस्तरस्विनौ, T3 G तुरंगमैर्वायुजवैर्यत्र भीमस्तरस्विनौ — After line 142, K4 Dn1 D8 ins

पश्यन्तौ विविधाञ्छूरान्पतितान्युधि विक्रमान्।

[D8 पश्यतो Dn1 योधान्पातितान्, D8 वीरान्पा° (for शूरान्°)]

— (L 143) K4 B1 D8 अनीके, V1 D5 T2.3 G M1.2 4 अनीक- B5 सहितास् (for °तौ) Dn1 D8 आगम्य सहसा तत्र (for the prior half) D4 भ्रातर K4 B1.2 D2 4 7 समवस्थितौ (for पर्य°) B5 भ्रातार पर्यवस्थित (for the post. half) — Colophon *Day of Karṇa's Generalship* K4 द्वितीययुद्धदिवसे — *Adhy name* T1 शल्यवाक्य, T2 युधिष्ठिर-शिबिरप्रवेश, G1 युधिष्ठिरपलायन — *Adhy no* B1 63, B3 56, B5 66, Da1 74, D1 58, D4 44, D6 64, T1.2 M 70, T3 G 71

19

After 8 47 10, N Ca ins

रथास्तु तान्सप्तशताञ्छिमश्रां
स्तदा कर्णं प्राहिणोन्मृत्युसद्म ।
न चाप्यभूत्क्लान्तमना स राज-
न्यावन्नासान्दृष्टवान्सूतपुत्र ।
श्रुत्वा तु त्वां तेन दृष्टं समेत-
मश्वत्थाम्ना पूर्वतर क्षतं च ।
मन्ये कालमपयानस्य राज
न्क्रूरात्कर्णात्तेऽहमचिन्त्यकर्मन् ।
न मे कर्णस्याक्षमिद पुरस्ता
द्युद्धे दृष्टं पाण्डव चित्ररूपम् ।
न ह्यन्ययोद्धा विद्यते सृञ्जयाना
महारथ योऽद्य सहेत कर्णम् ।
शैनेयो मे सात्यकिश्चक्ररक्षौ
धृष्टद्युम्नश्चापि तथैव राजन् ।
युधामन्युश्चोत्तमौजाश्च शूरौ
पृष्ठतो मा रक्षता राजपुत्रौ ।
रथप्रवीरेण महानुभाव
द्विषत्सैन्ये वर्तता दुस्तरेण ।

20

After 8 48 13, S and Bom ed ins

पूर्वं यदुक्त हि सुयोधनेन
न फल्गुन प्रमुखे स्थास्यतीति ।
कर्णस्य युद्धे हि महाबलस्य
मौर्ख्यात्तु तन्नावबुद्ध मयासीत् ।
तेनाद्य तप्स्ये भृशमप्रमेय
यन्मित्रवर्गो नरकं प्रविष्ट ।
तदैव वाच्योऽस्मि ननु त्वयाह
न योत्स्येऽह सूतपुत्रं कथञ्चित् ।
ततो नाह सृञ्जयान्केकयाश्च
समानयेय सुहृदो रणाय ।
एव गते किं च मयाद्य शक्यं
कार्यं कर्तुं निग्रहे सूतजस्य ।
तथैव राज्ञश्च सुयोधनस्य
ये चापि मां योद्धुकामा समेता ।
धिगस्तु मज्जीवितमद्य कृष्ण
योऽह वश सूतपुत्रस्य यात ।
मध्ये कुरूणां ससुयोधनानां
ये चाप्यन्ये योद्धुकामा समेता ।

19

K_3 om. lines 1–3 — (L 1) K_4 सप्तशता — (L 2) B_3 मृत्युवेश्म — Da_1 $D_{1\,5}$ om. lines 3–8 — (L. 3) D_4 वाथभूत (sic) $B_{2\,4\,5}$ क्ला(B_4 स्वा)तमना, D_4 क्लांतमन D_8 स्म (for स) B_5 वीरो (for राजन्) — (L 4) K_3 न चाप्यसान् (for यावन्नासान्) K_3 om from दृष्ट up to तेन in line 5 K_4 सूतपुत्र — After line 4, D_8 ins

एव प्रसक्तोऽन्यदवाप्य सैन्य
न मा प्राप्त सयुगे सूतपुत्र ।

— (L 5) K_3 om श्रुत्वा तु त्वां तेन B_5 om त्वां $Ś$ $K_{1\,2}$ त्वा, K_4 ता D_8 सूतपुत्र (for तेन दृष्ट) — (L 6) K_4 अश्वत्थामा K_3 पूर्वतर क्षत, V_1 °तरक्षत — K_3 om lines 7–8 — (L 7) $Ś$ $K_{1.2\,4}$ काल° $Ś$ $K_{1\,2\,4}$ संप्रयात स, Dn_1 अपयातस्य, D_7 उपयानस्य — (L 8) K_4 क्रूरा कर्णौ, V_1 कर्णात्क्रूरात् (by transp) K_4 D_4 नेहम् (for तेऽहम्) D_4 कर्मे — After line 8, K_4 ins

तत्राश्रौष चातिबल च त्वामह
कर्णेन पूर्णाक्षतविक्षताङ्गम् ।
इमामवस्थां गमित पृषत्कै
रणादपक्रान्तमितोऽपयातम् ।

— (L 9) $B_{1\,3\,4}$ Dn_1 $D_{2-4\,6\,7}$ मया (for न मे) D_6 [अ]क्षयुद्धे (for °मिद) — (L 10) $Ś$ K_2 B_5 युद्ध, D_6 न तद् (for युद्धे) Dn_1 दृष्टे K_4 पांडव (for पाण्डव) — (L 11) K_3 तद्युक्तातां (sic), K_4 न ह्यन्योधा (sic), V_1 न ह्यन्य सं°, B_3 $D_{1\,5-7}$ न ह्यद्य (B_3 D_7 °न्यो) योद्धा, D_8 न ह्युद्यतो (for न ह्यन्ययोद्धा) $Ś_1$ K_2 न ह्युद्यतो* वि*****न, $Ś_2$ न ह्युदितो विविधान नयाना (sup lin नराणा), K_1 न ह्युदिता विविधाना नराणा Ca cites उद्यत — (L 12) $Ś_2$ $K_{1\,2\,4}$ महारथो V_1 यो व्यसहेत, D_1 योधसहते न, D_6 योध सहे — (L 13) K_1 शैनेय, V_1 सैनेयो K_4 $D_{6\,8}$ चक्ररक्षो — (L. 14) $Ś$ K V_1 B_2 Da_1 $D_{1\,2\,5\,8}$ मे (Da_1 $D_{1\,5}$ ते) तत्र (for तथैव) B_2 जानन् — (L 15) $Ś$ $K_{1\,2\,4}$ om. the first च K_1 D_4 शूर, K_4 सूर° — (L 16) $Ś$ K_{1-3} पृष्ठ ($Ś_2$ °ष्ठे, K_3 °ष्ठौ) तौ मे, K_4 पृष्ठतो मे, D_2 पृष्ठ तौ मां (for पृष्ठतो मा) D_6 पृष्ठ तावरक्षता $Ś$ $K_{1\,2\,4}$ Da_1 $D_{1\,5}$ रक्षतो (K_4 °तौ) — (L 17) K_3 अथ (for रथ-) — (L 18) K_4 द्विषत्सैन्यैर् B_3 विस्तरेण, B_5 दुर्धरेण

20

(L 1) G_2 तुभ्य (for पूर्वं) — (L 2) $M_{1\,2}$ om न T_3 G_3 फाल्गुन — (L 5) T_1 तप्ये (for तप्स्ये) T_2 सुभृशम् G_1 M अप्रमेय (G_1 °यो) — (L. 6) T_1 शत्रुवर्गे, G_2 मृत्यवर्गो — (L 7) T_2 तथैव M_3 वाच्योस्ति — (L. 9) T_1 G_2 transp सृञ्जयान् and केकयान् — (L 11) G_1 किंचिदपाद्य (sic) (for किं च मयाद्य) — (L. 12) T_1 विग्रहे — (L. 14) Bomb ed. वापि (for चापि) — T_2 om (hapl) lines 15–18 — (L 15) T_1 G मे जीवितम् — (L. 17) Bom ed. सुहृदां च मध्ये (for ससुयोधनाना) — (L 18) G_2 सूतपुत्रा

एकस्तु मे भीमसेनोऽद्य नाथो
येनाभिपन्नोऽस्मि रणे महाभये ।
विमोच्य मां चापि रुषान्वितस्तत
शरेण तीक्ष्णेन बिभेद कर्णम् ।
त्यक्त्वा प्राणान्समरे भीमसेन-
श्चक्रे युद्ध कुरुमुख्यै समेतै ।
गदाग्रहस्तो रुधिरोक्षिताङ्ग-
श्चरन्रणे काल इवान्तकाले ।
असौ हि भीमस्य महान्निनादो
मुहुर्मुहु श्रूयते धार्तराष्ट्रे ।
यदि स्म जीवेत्समरे निहन्ता
महारथानां प्रवरो नरोत्तम ।
तवाभिमन्युस्तनयोऽद्य पार्थ
न चास्मि गन्ता समरे पराभवम् ।
अथापि जीवेत्समरे घटोत्कच-
स्तथापि नाह समरे पराङ्मुख ।
भीमस्य पुत्र समराग्रयायी
महास्त्रविच्चापि तवानुरूप ।
यत्र समासाद्य रिपोर्बलं नो
निमीलिताक्ष भयविप्लुत भवेत् ।
चकार योऽसौ निशि युद्धमेक-
स्त्यक्त्वा रणं यस्य भयाद्द्रवन्ते ।
स चेत्समासाद्य महानुभाव
कर्ण रणे बाणगणै प्रमोह्य ।
धैर्ये स्थितेनापि च सूतजेन
शक्त्या हतो वासवदत्तया तथा ।
ममैव भाग्यानि पुरा कृतानि
पापानि नून फलवन्ति युद्धे ।
तृण च कृत्वा समरे भवन्त
ततोऽहमेव निकृतो दुरात्मना ।
वैकर्तनेनेह तथा कृतोऽह
यथा ह्यशक्त क्रियते ह्यबान्धव ।
आपद्गत यश्च नर विमोक्षये-
रस बान्धव स्नेहयुत सुहृद्वै ।
एव पुराणा ऋषयो वदन्ति
धर्म सदा सद्भिरनुष्ठितश्च ।

21

$T_{2\,3}$ G M_1 ins after 722* T_1 after 719* M_{2-4} after 8 49 80

रथाश्च नागाश्च हयाश्च राज
न्भीमेनाजौ निहता सघशोऽद्य ।
राजानश्च बहवो महाबला
स मामुपालब्धुमरिंदमोऽर्हति ।
धृतराष्ट्रपुत्रा बलिनश्च येन
महाबला निहता प्रायशो वै ।
शूरो युद्धेष्वप्रतिवार्यवीर्य
स मामुपालब्धुमरिंदमोऽर्हति ।
प्रतापयस्तद्बलमुग्ररूप
योऽसौ रणे धार्तराष्ट्रस्य वीर ।
एक सहेताप्रतिसह्यपौरुष-
स्तेनास्मि वाच्यो न त्वया वै कदाचित् ।
महारथा यत्र यत्रैव युद्धे
भिन्दन्ति सैन्य तव कामतोऽद्य ।
तत्रैव तत्रैव रणे महात्मा
दृढ भीम परसधानमृद्नात् ।

(for योद्धुकामा) — Bom ed om lines 19–28 — (L 19) G_1 स (for तु) — (L 20) T_1 G_2 [अ]-विपन्नो (for [अ]भि°) G_1 महाहवे (for °भये) — (L 21) M_1 विमुच्य T_1 G_2 तु, T_3 G_3 स (for तत) — (L 23) T_2 सहते (for समरे) — (L 24) T_2 चक्रे च युद्ध $T_{1.2}$ G_2 M_1 कुरुसि, M_{2-4} °सिंहै (for °मुख्यै) — T_2 M om lines 25–26 — (L 26) T_1 क्षरन् (for चरन्) — (L 27) T_1 G_2 om हि T_1 $G_{1\,2}$ महानिनादो — (L 29) G_2 युधि (for यदि) $M_{2\,4}$ स भवेन् (for समरे) G_1 [ऽ]रिहता (for नि°) — (L 30) $T_{2\,3}$ G_3 रथोत्तम ; G_2 नृपो° — (L. 31) T_1 [ऽ]पि (for ऽद्य) — T_2 M om lines 35–44 — (L 36) G_2 चासि (for चापि) — (L 37) G_2 om. (hapl.) from रिपोर्बलं up to समासाद्य in line 41 — (L 45) T_1 $M_{2\,4}$ मम ह्यभाग्यानि, T_3 G_3 तवैव भा° — (L. 46) Bom. ed. बलवंति (for फल°) — (L 48) T_2 महात्मना (for दुरा°) — (L 49) T_1 [आ]ह (for [इ]ह) — (L. 50) G_2 यतो; $M_{2\,4}$ तथा (for यथा) T_2 $M_{1.2\,4}$ तु (for the second हि) — (L 51) T_2 कश्चन यो, T_3 G_3 यश्च नरं, G_1 यश्च न यो (for यश्च नरं) — (L 52) T_1 $G_{1\,2}$ च वै, T_2 M च (for वै) — (L 53) $T_{1\,2}$ M_1 पुराणे M ह्यृषयो — (L 54) M_1 अनुष्ठित

— After the above, S and Bom ed repeat 8 48 13

21

T_2 M_{2-4} om lines 1–4 — (L. 1) M_1 om. हयाश्च (L 2) M_1 निहत — (L 3) M_1 राजानश्च बलिनो येन संख्ये — (L. 5) G_1 धृतराष्ट्रपुत्रो T_2 ह्यरिबलेन, T_3 G_3 बलिना च (for °नश्च) — (L 6) T_2 M महारणे (for °बला) — (L 7) T_1 G_1 युद्धे हि (for युद्धेषु) M_1 शूरो युद्धेष्वनिवार्य** — (L. 8) M_{2-4} उपालब्धम् — (L 9) T_3 G_3 प्रपातयस् (for प्रताप°) M_1 उग्ररूपो, M_4 °ताप — (L 10) T_2 युधा, M तदा (for रणे) T_2 G_3 सख्ये, M संख्ये (for वीर) — (L 11) T_2 [अ]प्रतिवार्यवीर्यस्, M °वा(M1 °वी)र्यपौरुषस् — (L. 12) M_1 वार्यो (for वाच्यो) M [अ]द्य (for वै). — (L. 15) T_2 M स तत्र (for the first तत्रैव) — (L 16) $M_{2\,3}$

तेनासि वाच्यो न त्वयाहं कदाचि-
न्मा मा वोचः क्रूरमिहाद्य पार्थ ।
नासद्विधो वै भवता तु वाच्यो
यथा भवान्सर्वलोकस्य वाच्य ।
एव हि मा ते ब्रुवतो नरेन्द्र
कथ न दीर्येच्छतधाद्य जिह्वा ।
अहो बतेद सुनृशंसरूपं
भवानपि ह्यत्र कर्णाद्बिभेति ।

22

After the first occurrence of 8 49 81, S ins

नकुलेन राजन्गजवाजियोधा
हताश्च शूरा' सहसा समेत्य ।
त्यक्त्वा प्राणान्समरे युद्धकाङ्क्षी
स मामुपालब्धुमरिंदमोऽर्हति ।
कृतं कर्म सहदेवेन दुष्कर
यो युध्यते परसैन्यावमर्दी ।
न चाब्रवीत्किंचिदिहागतो बली
पश्यान्तरं तस्य चैवात्मनश्च ।
धृष्टद्युम्न सात्यकिर्द्रौपदेया
युधामन्युश्चोत्तमौजा शिखण्डी ।
एतेऽद्य सर्वे युधि सम्प्रपीडिता-
स्ते मामुपालब्धुमर्हन्ति न त्वम् ।
त्वन्मूलमस्माभिरिदं हि वैरं
प्राप्तं तथा व्यसनं चातिघोरम् ।
द्यूते प्रमत्तेन कृतं त्वयासकृ-
त्कस्मादुपालब्धुमिहार्हसि त्वम् ।
त्वमेव राजन्सततं प्रमत्त-
स्त्वमेव मूढो भारतानामसाधु' ।
त्वा प्राप्य राज्यं च विनष्टमेत-
त्प्राप्ता महत्पाण्डवाश्चैव दास्यम् ।
त्वत्त. कृते स्याद्वनवासदु ख
राज्यस्य नाशो ह्यभिमन्योश्च घोर ।
आत्मानमेवं सुनृशंसरूपं
ज्ञात्वा किमर्थं गर्हसे माद्य वीर ।
लज्जस्व राजन्यदि तेऽस्ति लज्जा
तूष्णीं भूत पश्य सर्वं कृतं न. ।
भीमो नित्य समरस्य कर्ता
दर्पस्य भेत्ता पुनरेव नित्यम् ।
स्वयं ह्यशक्तेन नरेन्द्र युद्धे
नरेण कार्या सततं क्षमैव ।

23

$T_{1\ 3}$ G M ins after 8 51 81, T_2 after the first occurrence of 8.51 82

अद्य कर्णं रणे ग्रस्तं पश्यन्तु कुरवस्त्वया ।
प्रतपन्तमिवादित्यं स्वर्गद्वारगतं यथा ।
अद्य ते समरे वीर्यं पश्यन्तु कुरुयोधिन ।
सूतपुत्रे हते पार्थे जानन्तु त्वां महारथम् ।
अद्य कङ्का वला गृध्रा वायसा जम्बुकास्तथा ।
विप्रकर्षन्तु गात्राणि सूतपुत्रस्य भारत ।
अद्यातिरथिराक्षिप्तो निहतश्च त्वया रणे ।

परसंख्या(M_3 °ख्या)न् T_1 अमृष्याव् — (L. 18) M_1 ममा-वोच (for मा मा वोच) — (L 20) T_2 M भवेद् (for यथा). — (L 21) T_1 याते, T_3 G_3 मां ते — (L 23) T_1 बतैन — (L 24) M कामान्ब्र(M_1 °मा ब्र)वीति (for कर्णाद्बिभेति) $T_{1\ 3}$ G कामादवोचस्त्वमिहाद्य यद्दै

22

(L 1) T_2 -वाजियूथा, M °यौधा (for °योधा) — (L. 2) T_1 G_1 वीरा, T_2 शूद्रा (for शूरा) — (L 6) T_1 G_2 परसैन्याव(G_2 °भी)मर्दन, M_1 °न्याभिमर्दं — (L 7) T_2 om. इहागतो बली — (L. 8) T_2 M_1 चास्य (for तस्य) T_3 G_3 चापि (for चैव) — (L 10) $T_{2\ 3}$ G_3 चोत्तमोजा T_1 शिखण्डिन — (L. 11) G_1 सर्वे T_1 योधे सर्वे युधि संपीडि तास्ते — (L. 14) $M_{1\ 3}$ प्राप्तं — (L. 15) $T_{1.2}$ G_2 द्यूत- T_2 च, $M_{1.3}$ [अ]द्य, $M_{2\ 4}$ स (for [अ]सकृत्) — (L 16) $T_{2\ 3}$ G_3 तस्माद् (for कस्माद्) T_1 अद्य युक्तं (for अर्हसि त्वम्) M_1 स कस्मान्मामुपालब्धुमर्हसि त्व — (L 17) G_2 राजा T_2 om सतत G_2 प्रवृत्त (for प्रमत्तस्) — (L 18) $T_{1.2}$ M_{2-4} भरतानाम् T_1 चैव साधु, T_3 $G_{2\ 3}$ असाधु — (L. 19) T_2 प्राप्त· (for प्राप्य) — (L 20) T_1 G_1 चापि (चैव) T_2 प्राप्ताश्च वै पाण्डवे याति दास्य — (L. 21) T_1 G_1 कृतोऽस्मद्, G_2 $M_{1\ 2\ 4}$ कृत (G_2 M_2 °त-) स्याद् (for कृते स्याद्) M_1 -दुर्गं (for -दु ख) — (L. 22) T_1 G_2 M [ऽ]भिमर्शश्च, T_2 °मानस्य (for °मन्योश्च) — (L. 23) T_1 स चात्मान वै सुनृशसस्वरूप; G_2 न चात्मान नैव नृशसरूप — (L 24) T_2 गर्हसि G_2 मां च वीरं — (L. 25) M_1 लज्जास्व — (L 26) T कृताम, G_2 कृत तव — (L 27) T_1 भीमो हि नित्य, T_2 M जहि मा नित्य (for भीमो नित्य) G_3 समरे यस्य (for समरस्य) — (L 28) T_2 दण्डमर्ता, M दण्डस्य मेत्ता (for दर्पस्य भेत्ता) — (L. 30) $T_{2\ 3}$ G_3 कार्यं

23

(L. 3) G_2 मे (for ते) T_2 वीरा (for वीर्यं) — (L. 4) T_3 G वैकर्तने (for सूतपुत्रे) M_1 त्वा (for त्वां) — (L 5) T_2 काका बला (for कङ्का वला) — (L. 6) T_3 G_3 प्रविकर्षंतु, M_{2-4} विकर्षंतु च (for विप्रकर्षन्तु) G_2 सूतपुत्रं तु (for °पुत्रस्य) T_1 भारत, T_2 मारिष (for भारत) — (L. 7) T_1 M अद्याधि(T_1 °पि)रथिराक्षिप्तो, T_3 G अद्य सारथिना क्षिप्तो

कुरूणां शोकमाधत्ता पाण्डवाना मुद तथा ।
अद्य त्वां प्रतिनन्दन्तु पाञ्चाला पाण्डवै सह ।
यथा वृत्रवधे वृत्ते देवा सर्वे शतक्रतुम् ।
अद्य कर्णं रणे हत्वा प्राप्य चैवोत्तम यश ।
विशोको विज्वर पार्थ भव बन्धुपुरस्कृत ।
नारसिंहवपु कृत्वा यथा शस्तो महासुर ।
हिरण्यकशिपुर्दैत्यो विष्णुना प्रभविष्णुना ।
तथा त्वमपि राधेयं घोर कृत्वा महद्वपु ।
जहि युद्धे महाबाहो त्रायस्व च भयात्स्वकान् ।

24

ŚK1 2 T2 ins after 8 52 22 K3 4 V1 B (B2 both times) D Ca.c ins after 801*

अद्य राज्ये करिष्यामि धृतराष्ट्र जनेश्वरम् ।
अद्य कर्णस्य चक्राङ्का क्रव्यादाश्च पृथग्विधा ।
शरैश्छिन्नानि गात्राणि विचरिष्यन्ति केशव ।
अद्य राधासुतस्याहं सग्रामे मधुसुदन ।
शिरश्छेत्स्यामि कर्णस्य मिषता सर्वधन्विनाम् ।
अद्य तीक्ष्णैर्विपाठैश्च क्षुरैश्च मधुसूदन ।
रणे छेत्स्यामि गात्राणि राधेयस्य दुरात्मन ।
अद्य राजा महत्कृच्छ्रं सत्यक्ष्यति युधिष्ठिर ।
सताप मानस वीरश्चिरसभृतमात्मन ।
अद्य केशव राधेयमह हत्वा सबान्धवम् ।
नन्दयिष्यामि राजानं धर्मपुत्र युधिष्ठिरम् ।
अद्याहमनुगान्कृष्ण कर्णस्य कृपणान्युधि ।
हन्ता ज्वलनसकाशै शरै सर्पविषोपमै ।
अद्याह हेमकवचैराबद्धमणिकुण्डलै ।
सस्तरिष्यामि गोविन्द वसुधा वसुधाधिपै ।
अद्याभिमन्यो शत्रूणा सर्वेषा मधुसूदन ।
प्रमथिष्यामि गात्राणि शिरासि च शितै शरै ।
अद्य निर्धार्तराष्ट्रा च भ्रात्रे दास्यामि मेदिनीम् ।
निरर्जुना वा पृथिवीं केशवानुचरिष्यसि ।

25

After 802*, T1 3 G M ins

अद्य राजा धर्मपुत्रो हतामित्रो भविष्यति ।
अद्य दुर्योधनो दीप्ता श्रिय राज्य च हास्यति ।
हते वैकर्तने कर्णे भीष्मे द्रोणे च सयुगे ।
कतरत्तद्बल कृष्ण प्रविष्ट मोक्ष्यते तु यत् ।
अद्यप्रभृति राजान धर्मशील युधिष्ठिरम् ।
अनुमोदन्तु सुहृदो ज्ञातपूर्वाश्च ब्राह्मणा ।
अद्य त निहत श्रुत्वा कर्णं वैकर्तन मया ।

(for the prior half) M1 निहते च (for °तश्च) — (L 8) M1 शोकमाधत्ते G2 तदा (for तथा) — (L. 9) G1 प्रतिनिंदतु (for °नन्दन्तु) — (L 13) M नारसिंह वपु — (L 16) T1 2 G1 3 M1 भयात्स्वकात्, M2-4 भयस्वकान्

24

For the repetition in B2, of 8 48 7 — (L 1) B2 (first time) 3 D2.6 T2 कृष्ण, B4 राष्ट्रे, B5 राजन्, D4 माघ, D4 (marg) वाच्य, D8 राज्य (for राज्ये) Dn1 धृतराष्ट्र-, D8 नरेश्वरं — (L 2) B8 कृष्णसु- (for कर्णस्य) B2 (first time) चक्रागी, Ca c चक्राङ्का (as above) B4 पृथग्जना· (for °ग्विधा) — (L 3) Da1 D5 छन्नानि V1 B (B2 both times) Da1 Dn1 D1 5 8 T2 Ca c विह(T2 °कि)रिष्यंति (for विच°) D8 केशव·, T2 भूतले — (L 5) K4 छित्स्यामि, D8 छेष्यामि — (L 6) K2 कर्णैर् (for तीक्ष्णैर्) Ś1 विपाणैश्, K3 विपाकैश्, B1 °शैश्, Da1 °पाटैश्, D8 °वैश् (for °ठैश्) B2 (both times) D8 क्षुरप्रैर् (for क्षुरैश्च) — (L 7) B2 (first time) बले (for रणे) V1 B2 (both times) 3 Da1 D1 5 6 8 भेत्स्यामि (for छेत्स्यामि) — B1 om lines 8-9 — (L 8) D8 अन्य- (for अद्य) T2 च यत् (for महत्) B2 (first time) कृष्ण, Co कृच्छ्र (as above) K4 संतिक्ष्यति, B2 (both times) 3-5 D6 7 संत्यक्षति — (L. 9) B2 (first time) धीर, T2 चिरं B2 (both times) D6 -संभूतम्, Da1 D1. 5 -संवृतम् (for -संभृ°) — (L. 10) D1 हत्वा दृष्ट्वा (for अहं हत्वा) — (L 11) Ś K1 2 4 धर्मनिल्य, D8 °राज (for °पुत्र). — T2 om line 12 — (L. 12) Da1 D1 5 अन्वगात् (for अनुगान्) D5 कृपण, Co °णान् (as above) — (L 13) T2 हत्वा (for हन्ता) B2 (first time) ज्वलन- (for ज्वलन) T2 आशीविषोपमै· (for सर्प°) — (L. 14) Dn1 D8 4 हेमविकचैर् (D4 °कृतैर्) (for °कवचैर्) K3 आबद्ध- हेमकुडलै , B1 Dn1 D3 4 7 गार्धपत्रैरजिह्मगै (for the post half) — (L 15) Da1 D1 5 संतरिष्यामि B4 transp गोविन्द and वसुधां — (L 16) D8 अतिमन्यो T2 शूरस्य शत्रूणां (for शत्रूणा सर्वेषां) B2 (first time) lacuna for the post half K2 4 मधुसूदना· (K4 °न) — B2 (first time) om lines 17—19 — (L 17) Ś K1 2 4 D6 गात्रेभ्य , T2 कायेभ्य (for गात्राणि) Ś K1 2 4 V1 D6 8 T2 निशितै (for च शितै) — (L 18) T2 निर्धार्तराष्ट्रीं Ś K3 B1 3 Da1 D1.5 6 T2 या; K1 V1 वै (for च) K4 अद्य निर्धार्तराष्ट्रस्य (sic) D2 माधव (for मेदिनीम्) — (L 19) Om in D2 D6 T2 निरर्जुना या पृथिवी D6 अद्य (for अनु-) T2 केशवैषा भविष्यसि (for the post half)

25

(L 1) T1 M सूर्यधृति , G1 धर्मधृति (for °पुत्रो) — (L 3) T1 M1 भीष्मद्रोणे (M1 °णौ) — (L. 4) T1 कतरस्, G1.2 M1 कतरं M2-4 मद् (for यत्). — (L. 5) G1 धर्मराज (for °शील) — (L. 7) M1 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा).

करोतु पटहोन्मिश्रं देवतास्थानपूजनम् ।
अद्य कृष्ण हते कर्णे कुरुतां चिरसम्भृतम् ।
याजनं वै महाबाहो देवताना यथाविधि ।
अद्य त्वम्बा च कृष्णा च त्वरमाणे परस्परम् ।
सस्वजेतां हृषीकेश संपूर्णेऽस्मिन्मनोरथे ।
अद्य त्वां पाण्डवो ज्येष्ठस्तथार्यश्च वृकोदर ।
उदीक्षेता हते कर्णे कृष्ण सौम्येन चक्षुषा ।
अभिवाद्य गुरूनद्य कनिष्ठैश्चाभिवादित ।
सस्वजानो ह्यहं दोर्भ्यां प्राप्स्यामि विपुलं यश ।
अद्य कर्णे हते कृष्ण प्रशसन्तोऽर्जुनं सुरा ।
त्रिदिवं यान्तु संहृष्टा संगताश्च तपोधना ।
अद्य लोकास्त्रय कृष्ण जानन्तु मम पौरुषम् ।
दृष्ट्वा कर्णं हतं युद्धे द्वैरथे सव्यसाचिना ।

26

Ś K V1 B1–4 Da1 Dn1 D1–5 7 8 T2 Ca c n ins after 8 54 28 B5 D6 after 832*

महाद्विपाना सरलद्रुमोपमा
करा निकृत्ता प्रपतन्त्यमी क्षुरै ।
किरीटिना तेन पुन ससादिन
शरैर्निकृत्ता कुलिशैरिवाद्रय ।
तथैव कृष्णस्य च पाञ्चजन्यं
महार्हमेतद्द्विजराजवर्णम् ।
कौन्तेय पश्योरसि कौस्तुभं च
जाज्वल्यमान विजया स्रजं च ।
ध्रुवं रथाग्र्य समुपैति पार्थो
विद्रावयन्सैन्यमिदं परेषाम् ।
सिताभ्रवर्णैरसितप्रयुक्तै
हयैर्महार्हैं रथिना वरिष्ठ ।
रथान्हयान्पत्तिगणाश्च सायकै
र्विदारितान्पश्य पतन्त्यमी यथा ।
तवानुजेनामरराजतेजसा
महावनानीव सुपर्णवायुना ।
चतु शतान्पश्य रथानिमान्हता
न्सवाजिसूतान्समरे किरीटिना ।
महेषुभि सप्त शतानि दन्तिनां
पदातिसादींश्च रथाननेकश ।

— (L 8) G1 पटहोन्मिश्रा T1 G2 देवतास्थानपूजित, G1 °स्थनपूजन (for the post half) — (L. 9) M1 कृष्णा M2–4 कुरुताश्च् T1 G2 चि(G2 ची)रसंभृता — (L 10) T1 धावन, M याचन (for याजन) T1 M2–4 यथा विधि — (L. 11) T1 त्व ह्री च (sic), G1 त्ववाथ — (L 13) T3 G1 3 त्व G2 पाडवश्रेष्ठस् — (L 14) T1 उदीक्षतां — (L 15) G2 M1 कुरून् (for गुरून्) M1 कन्यसैश्च् (for कनिष्ठैश्) — (L 16) G1 सस्वजे त्वाम्, G2 °जेन्यो हि (for °जानो हि) — (L. 18) M1 सहताश्च् — (19) G2 कृत्स्न जानतु पौरुष (for the post half)

26

B1 3 om lines 1–4, T2 reads the same after line 8 — (L 1) K4 महाद्रुमानां (for °द्विपानां) Da1 D1 5 सबल (for सरल-) T2 नागा गिरीणां सदृशा महाशा — (L. 2) T2 शरैर् (for करा) K4 निकृता, D4 विकृता (for निकृत्ता) D8 खुरै, T2 भृश (for क्षुरै) — (L 3) B3 किरीटिन B3 om तेन पुन Ś K2 ते च (for तेन) Ś1 K2 ससादिश (sic), Ś2 K4 Dn1 D6 8 समाहता (K4 °दिश, Dn1 °दिन, D6 °दिता D8 °दित) (for ससादिन) K1 किरीटिना तेम पुर समादिश (sic), T2 किरीटिनातीव पुनस्तु कौरवा — (L 4) Ś K V1 B3 5 Da1 D1 5 6 8 T2 प्र(K3 D6 T2 वि)भिन्ना, D4 निकृता (for निकृत्ता) K4 D8 कुशलैर्, D2 कुलिशा (for कुलिशैर्) — B5 D6 om lines 5–8 — (L 5) B1 विक्रम्य (for कृष्णस्य) T2 कृष्णस्यैत पांचजन्य च शख — (L. 6) B2 महांतमेत; D3 3 8 महार्हमेत, T2 विराजमान (for महार्हमेतद्) Da1 D5 द्विजराजवर्णे, Dn1 °रायवर्णे Cc cites द्विजराज — (L 7) T2 वार्ष्णेयस्य (for कौन्तेय पश्य) — (L 8) Ś1 K2 lacuna, Ś2 तथा लसंति (for जाज्वल्यमान) Ś2 K3 D8 T2 Cc विजय (K3 D8 Cc °य) T2 रथ, Cc स्रज (as above) — (L 9) B3 यथाग्र्य (for र°) D3 समुपेत्य (for °पैति) — (L 10) T2 वित्रासयन् (for विद्राव°) D8 सैन्यरथ परेषां — (L 11) Ca c cite असित Ś K D2 3 रजतप्रयुक्तैर्, Da1 D1 5 असितप्रमुक्तैर्, T2 असिपत्रयुक्तैर्, Cn असितप्रयुक्तैर् (as above) — (L. 12) D1 3 महार्हे V1 D3 वरिष्ठै (D3 °g) — K3 lacuna for lines 13–15 — (L 13) Ś K1, 2 4 D3 रथा हया (for रथान्हयान्) Ś K1 2 4 D4 पत्तिगणाश्च; D8 °संघांश्च (for °गणांश्च) — (L 14) Ś K1 2 4 D3 T2 विदारिता, V1 विद्रावितान् (for विदारितान्) D6 transp पतन्त्यमी and यथा Ś2 तपत्यमी B5 क्षुरै, T2 रथा (for यथा) — (L 15) Ś K1 2 [अ]ग्रजेन (for [अ]नुजेन) D3 अमर तेजसा महा (sic), T2 अमरतुल्यवर्चसा (for °राजतेजसा) — (L 16) K1 महाधनानि, Da1 °वलीनि, D5 °बलानि (for °वनानि) D3 यथा हि, Ca c सुपर्ण- (as above) — (L 17) T1 गतागतान् (for चतु शतान्) K4 रथोत्तमान्हतान्, B5 D6 T2 रथान्निपातितान् (for रथानिमान्हतान्) — T2 om line 18 — (L. 18) Ś2 सर्वाजितान् (for सवाजिसू°) — (L 19) B3 सप्तशतेन (for °शतानि) D8 राजमार्गे पुर सप्तशतानि मत्त दतिनां (corrupt) — (L 20) B5 T2 पदातिसंघा(T2 °घा)श्च Ś K V1 B3 4 Da1 D1 5 5 T2 हतान्, B5 D6 हया,

अथ समभ्येति तवान्तिकं बली
निघ्नन्कुरूश्चित्र इव ग्रहोऽर्जुनः ।
समृद्धकामोऽसि हतास्त्रवाहिता
बलं तवायुश्च चिराय वर्धताम् ।

27

After 8 57 15, D_6 $T_{1\ 3}$ G M and Bom. ed ins

धनुर्ज्या चन्द्रतारार्कपताका किङ्किणीयुता ।
पश्य कर्णार्जुनस्यैषा सौदामिन्यम्बरे यथा ।
एष ध्वजाग्रे पार्थस्य प्रेक्षमाणः समन्ततः ।
दृश्यते वानरो भीमो वीक्षतां भयवर्धनः ।
एतच्चक्रं गदा शङ्खः शार्ङ्गं कृष्णस्य च प्रभो ।
दृश्यते पाण्डवरथे वाहयानस्य वाजिनः ।
एतत्कूजति गाण्डीवं विकृष्टं सव्यसाचिना ।
एते हस्तवता मुक्ता घ्नन्त्यमित्राञ्शिताः शराः ।
विशालायतताम्राक्षैः पूर्णचन्द्रनिभाननैः ।
एषा भूः कीर्यते राज्ञां शिरोभिरपलायिनाम् ।
एते परिघसंकाशाः पुण्यगन्धानुलेपनाः ।
उद्यता रणशौण्डानां पात्यन्ते सायुधा भुजाः ।
निरस्तजिह्वानेत्रान्ता वाजिनः सहसादिभिः ।
पतिताः पात्यमानाश्च क्षितौ क्षीणा विशेरते ।
एते पर्वतशृङ्गाणां तुल्या हैमवता गजाः ।
संछिन्नहस्ताः पार्थेन प्रपतन्त्यद्रयो यथा ।
गन्धर्वनगराकारा रथा हतनरेश्वराः ।
विमानानीव पुण्यान्ते स्वर्गिणां निपतन्त्यमी ।
व्याकुलीकृतमत्यर्थं पश्य सैन्यं किरीटिना ।
नानामृगसहस्राणां यूथं केसरिणा यथा ।

28

After 8 60 31, D_6 S ins

आलोक्य तौ चैव परस्परं ततः
समं च शूरौ च ससारथी तदा ।
भीमोऽब्रवीद्याहि दुःशासनाय
दुःशासनो याहि वृकोदराय ।
तयो रथौ सारथिभ्यां प्रचोदितौ
समं रथौ तौ सहसा समीयतुः ।
नानायुधौ चित्रपताकिनध्वजौ
दिवीव पूर्वं बलशक्रयो रणे ।
भीमः ।
दिष्ट्यासि दुःशासन अद्य दृष्ट
ऋणं प्रतीच्छे सहवृद्धिमूलम् ।
चिरोदितं तं यन्मया ते सभायां

D_8 महान् (for रथान्) — (L. 21) K_2 om from तवान्तिक up to कामोऽसि in line 23 — (L. 22) Ś$_1$ K_3 कुरुंश्चैत्र इव, K_1 °श्चैतु इव (sic), K_4 °ञ्छेत इव (sic), Da_1 $D_{1\ 5}$ हसश्चैत्र इव, $D_{6\ 8}$ कुरून्केतुरिव, T_2 °ञ्शुक्र इव (for कुरूश्चित्र इव) — (L. 23) Ś K_1 समृद्धि- (for समृद्ध-) T_2 तवारयो (for °हिता) — (L. 24) V_1 तथा (for तव) Ś $K_{1.2.4}$ चिरं विवर्धतां (for चिराय वर्ध°)

27

(L. 1) M_8 damaged D_6 G_1 M_1 धनुर्ज्यो Bom. ed चद्रतारांका D_6 M_1 -पताकां D_6 T_1 G_1 M_1 किंकिणीयुता — (L. 2) M_8 damaged $G_{1\ 2}$ सौदामनी M_1 सौदामिन्येव चांबरे (for the post. half) — (L. 4) D_6 पश्यते (for दृश्यते) D_6 M_1 वीक्ष्यता, G_2 प्रेक्षतां, M_8 विक्षता, Bom. ed वीराणां (for वीक्षतां) — (L. 5) D_6 G_1 M_1 शख M_{2-4} शार्ङ्ग G_2 शोभते, M_1 च प्रभो (for च प्रभो) — (L. 6) T_1 $M_{2\ 4}$ दृश्यंते T_1 वाहमानस्य, G_2 वहमा° G_2 सादिन (for वाजिनं) — (L. 7) D_6 विसृष्ट — (L. 8) G_1 om from the post. half up to line 16 T_3 G_3 हति M_1 शत्रून् (for [अ]मित्रान्) T_1 शरैः — (L. 9) G_2 -साम्राक्ष and -निमानन M_1 निकृत्तैः क्रूरकर्मणा (for the post. half) — (L. 10) G_2 भाति मही (for भूः कीर्यते) — (L. 11) G_2 -संघाशा M_1 एते सुपरिघाकारा (for the prior half) — (L. 12) D_6 उद्धतां, T_1 उद्यतां, T_3 G_3 उद्धता D_6 रणशूराणां M_1 उद्यतायुतशौंडीरा (for the prior half) T_2 सायका भुजान् (for सायुधा भुजाः) — (L. 14) T_3 G_3 पातिता G_2 [अ]व- (for वि) — (L. 16) D_6 संछिन्नभिन्ना, T_3 G_3 °कुम्भा, M_{2-4} °गात्रा M_4 प्रतपति — (L. 17) T_1 रथनागा; G_1 राथाश्चापि (sic), G_2 रथागत (for रथा हत) G_1 हतेश्वरा (for नरे°) — (L. 18) D_6 विमाना इव, Bom. ed °नादिव M_1 पुण्यानां (for पुण्यान्ते) M_1 प्रणतति (for निप°) — (L. 19) D_6 त्वस्य (for पश्य) Bom. ed परसैन्यं (for पश्य सैन्यं) — (L. 20) D_5 T_3 $G_{1\ 3}$ केसरिणां — After the above, D_6 $T_{1\ 3}$ G M repeat 8 57 15 followed by 865*

28

(L. 1) D_6 तावेव, T_2 तौ तत्र (for तौ चैव) — (L. 2) T_1 ससारथिं, M_{2-4} स्वसारथी — (L. 3) D_6 सूत समीपे (for दुःशासनाय) — (L. 4) M_1 reads [अ]ब्रवीत् after दुःशासनो — (L. 5) D_6 सारथिसप्रचोदितौ — (L. 6) D_6 G_1 रणे रथौ, T_1 महारथौ, G_2 समौ रथौ (for समं रथौ) T_1 $M_{2\ 4}$ समेयतुः — (L. 7) M_1 नागायुधौ G_2 शस्त्र- (for चित्र) $T_{1\ 3}$ $G_{2\ 3}$ -पताकिनौ, M_{2-4} -पताकिता (M_4 °त) D_6 T_2 G_1 नानाविधच्छत्रपताकिनौ (T_2 °कस-)ध्वजौ — (L. 8) $G_{1\ 2}$ बलिशक्रयो, M_8 बलवृत्रयो — (L. 9) D_6 हि, T_2 स, G_2 [अ]द्य (for [अ]सि) D_6 दुःशासनम् T_1 चाद्य D_6 T_2 दृष्टम् — (L. 10) $T_{1.2}$ $G_{1.2}$ रथ (for ऋण) G_1 प्रतिछो (for प्रतीच्छे) T_1 -वृद्धमूल (for -वृद्धि°) D_6 अमर्षेण प्रतीच्छेत्सहवृद्धमूल — (L. 11) D_6 T_2 G_1 M चिरोद्यत (for °दित) — (L. 12)

कृष्णाभिमर्शेन गृहाण मत्त ।
स एवमुक्तस्तु ततो महात्मा
दु शासनो वाक्यमुवाच वीर ।
सर्वं स्मरे नैव च विस्मरामि
उदीर्यमाणं शृणु भीमसेन ।
स्मरामि चात्मप्रभवं चिराय
यज्जातुषे वेश्मनि रात्र्यहानि ।
विश्वासहीना मृगया चरन्तो
वसन्ति सर्वत्र निराकृतास्तु ।
महद्भयाद्रात्र्यहनि स्मरन्त-
स्तथोपभोगाश्च सुखाश्च हीना ।
वनेष्वटन्तो गिरिगह्वराणि
पाञ्चालराजस्य पुरं प्रविष्टा ।
मायां यूयं काम पि सप्रविष्टा
यतो वृत कृष्णया फल्गुनो व ।
सभूय पापैस्त्वदनार्यवृत्त
कृत तदा मातृकृतानुरूपम् ।
एको वृत पञ्चभि साभिपन्ना
ह्यलज्जमानैश्च परस्परस्य ।
स्मरे सभाया सुबलात्मजेन
दासीकृता स्थ सह कृष्णया तु ।
संजय ।
तेनैवमुक्तस्तु तवात्मजेन
सुबालचित्तेन वृकोदरोऽपि ।
प्रगृह्य चाप भ्रूकुटीं ललाटे
कृत्वा तु रोषोज्ज्वलताम्रनेत्र ।

29

$T_{1\,2}$ ins after 930* Dn_1 ins after 8 61 2^{ab}

तत क्रुद्धो भीमसेनस्तरस्वी
शक्तिं चोग्रां प्राहिणोत्ते सुताय ।
तामापतन्तीं सहसातिघोरां
दृष्ट्वा सुतस्ते ज्वलितामिवोल्काम् ।
आकर्णपूर्णैरिषुभिर्महात्मा
चिच्छेद पुत्रो दशभि पृषत्कै ।
दृष्ट्वा तु तत्कर्म कृतं सुदुष्कर
प्रापूजयन्सर्वयोधा प्रहृष्टा ।
अथाशु भीम च शरेण भूयो
गाढ स विव्याध सुतस्त्वदीय ।
चुक्रोध भीम पुनराशु तस्मै
भृश प्रजज्वाल रुषाभिवीक्ष्य ।
विद्धोऽस्मि वीराशु भृश त्वयाद्य
सहस्व भूयोऽपि गदाप्रहारम् ।
उक्त्वैवमुच्चै कुपितोऽथ भीमो
जग्राह तां भीमगदां वधाय ।
उवाच चाद्याहमह दुरात्म
न्पास्यामि ते शोणितमाजिमध्ये ।
अथैवमुक्तस्तनयस्तवोग्रां
शक्तिं वेगात्प्राहिणोन्मृत्युरूपाम् ।
आविध्य भीमोऽपि गदा सुघोरा
विचिक्षिपे रोषपरीतमूर्ति ।
सा तस्य शक्तिं सहसा विरुज्य
पुत्रं तवाजौ ताडयामास मूर्ध्नि ।

D_6 G_3 ग्रहाण, T_1 M_1 तदद्य (for गृहाण) T_1 गृह्य, T_2 मन्यु, M_1 गृह्य (for मत्त) — (L 14) D_6 T_1 वाचमुवाच धीर (for वाक्यमुवाच वीर) — (L 15) D_6 $G_{1\,3}$ सर्वे स्मरन्नेव विस्म(G1 न वि)स्मरामि — (L 16) D_6 T_1 वि(T1 सु)दीर्यमाण (for उदीर्य°) — (L 19) T_1 M_1 चरति — (L 20) D_6 T_1 G_2 निराकृताश्च (T_1 °ता स्थ) — (L 21) D_6 $T_{1\,2}$ G महाभय (T_2 °या) D_6 स्मरते — (L 22) G_2 M_1 ततो (for तथा) D_6 ततोपि भोगात्स्वसुखाच्च हीना, G_1 ततोपभोगादवमत्य विहीना — (L 23) D_6 वने वसतो, G_1 वनेष्वदसो — (L 24) D_6 G_1 पाचालराज्ञश्च G_2 रिपु (for पुर) — (L 25) D_6 मत्वा (for माया) D_6 सप्रहृष्टा (for °विष्टा) M_1 एको वृत पचभि संप्रविष्टा — (L 26) D_6 फाल्गुनो वा — (L 27) D_6 G_1 स भूय (for संभूय) D_6 G_1 एव, T_2 चैव (for पापैस्) — (L 28) D_6 कृत यथा मातृकथानुरूप — T_3 om lines 29–36 — (L 29) D_6 वृकी वृकै, $T_{1\,3}$ $G_{2\,3}$ एका वृता (for एको वृत) G_2 त्वाभिपचा (810) (for साभिपन्ना) — (L 30) D_6 om हि — (L 32) D_6 $T_{1\,2}$ G_2 स्थ (for स्थ) G_1 दासीकृता सह कृष्णा यदा तु — $T_{1\,2}$ G_3 M_1 om lines 33–36 — (L 33) $G_{1\,2}$ इति (for तेन) — (L 34) $G_{1\,2}$ पांडो सुत कोपवश जगाम — $G_{1\,2}$ om lines 35–36 — (L 35) M_8 भृकुटिं

29

(L 8) Dn_1 प्रपूजयन्, T_2 प्रपूजयते — After line 8, T_1 reads App I (No 30) and T_2 reads lines 1–4 of App I (No 30) — (L 9) T_2 अथो स भीमो स — (L 10) T_2 हि (for स) — (L 11) T_2 चुक्रोश — (L 13) T_2 धीराशु — After line 16, T_2 reads lines 17–24 of App I (No 30) — (L 17) T_2 अहो (for अह) — (L 19) T_2 तथैवम् (for अथैवम्) Dn_1 ततोग्रां — (L 20) Dn_1 शक्त — (L 22) T_2 चिक्षेप रोषेण परीतमूर्ति — (L 23) T_2 विमृज्य (for विरुज्य)

30

G1 2 M ins after 8 61 2^{ab} T1 after line 8 of App I (No 29), T2 ins lines 1–4 after line 8 of App I (No. 29), and lines 17–24 after line 16 of App I (No 29) G3 after 929*

स कार्मुकं गृह्य तु भारसाधनं
भीमस्तदा राजपुत्रं ह्यविध्यत् ।
पञ्चाशता बाणगणैः स्तनान्तरे
सोच्चैर्यथातीव भिनद्द्विपेन्द्रम् ।
ततोऽतिविद्धो विरथं महात्मा
दुःशासनो भीमसेनं चकार ।
निहत्य संख्ये चतुरोऽस्य वाहा-
ञ्छित्त्वा रथेषां पुनरेव चाक्षिपत् ।
ततः क्षितिस्थो ह्यवरुह्य याना-
द्वृकोदरो गदया तस्य वाहान् ।
यमक्षयं प्रेषयित्वा महात्मा
रथं समाकर्षत राजसूनोः ।
तस्मादवप्लुत्य रथात्ससर्ज
दुःशासनस्तोमरमुग्रवेगम् ।
स तेन विद्धो ह्युरसि ह्यप्रमेयो
गदां तस्मै विससर्जाप्रमेयाम् ।
ततः क्रोधाद्भीमसेनः कृतानि
सर्वाणि दुःखान्यनुसंस्मरन्वै ।
संस्मृत्य संस्मृत्य तथा प्रतिज्ञा-
मुग्रामथो राजपुत्रो न्यपीदत् ।
सचिन्तयन्नोपमतीव कोपा-
त्त्रयोदशाब्दं पुरुषप्रवीर ।
प्रगृह्य वज्राशनितुल्यवेगां
गदां करेणाथ वृकोदरो रुषा ।
निपातयित्वा पृथिवीतले भृशं
सताडयामास बली वृकोदरः ।
अतीव संताडितभिन्नगात्रो
दुःशासनो वै निपपात भूमौ ।
आक्रम्य कण्ठे युधि राजपुत्रं
सरक्तनेत्रो ह्यब्रवीद्धार्तराष्ट्रम् ।
तद्ब्रूहि किं त्वं परिमार्गमाणो
ह्यस्मान्पराभूय इहागतान्पुनः ।
तदिदमद्य भृशसंभृतं मे
चिरार्जितं रोषमतिप्रदीप्तम् ।
मधु प्रपास्ये तव कोष्ठभाजना-
दित्यब्रवीद्भीमसेनस्तरस्वी ।
दुःशासनं कण्ठदेशे प्रमृद्य
स्ततः क्रूरं भीमसेनश्चकार ।
तं ध्वंसयित्वा सहसा ससार
बलादसौ धार्तराष्ट्रस्तरस्वी ।
सपत्नतां दर्शयन्धार्तराष्ट्रे
भीमोऽभिदुद्राव सुतं त्वदीयम् ।
मृगं मुहुः सिंहशिशुर्यथा वने

30

(L 2) T1 विविध्य, G3 स विध्यद् (for ह्यवि°) — After line 2, G3 ins

विचिक्षिपे तां यमदण्डसंनिभां
भीमो हि भीमां ज्वलितामिवोल्काम् ।

— After the above, G3 reads lines 23–24 — (L. 4) T1 G3 द्वाद्रिप्रतिम, G2 द्वात्रिप्रतिमैर्, M यथाद्रि प्र(M1 °तीव्र)भिन्न (for °तीव भिनद्) — T2 om lines 5–16 — (L 5) M1.3 4 ततो विद्धो T1 G2 3 ततो विद्धो (T1 °द्ध) विरथं त महात्मा — (L 7) T1 G1 संख्ये, G3 संधे (for संख्ये) T1 G1.2 हयांश्च (for ऽस्य वाहान्) — (L 8) M1 जित्वा (for छित्त्वा) G3 M1 रथैषां T1 चाच्छिनद् (for चाक्षिपत्) — (L. 9) T1 G2 3 क्षितौ तु (T1 त) (for क्षितिस्थो). M1 ह्यवरुज्य (for °रुह्य) G3 वाहाद् (for यानाद्) — (L 15) M1 विध्वो T1 ह्युरस्य, M2 4 उरसि (for ह्युरसि) — (L 16) T1 M1 असौ (for तस्मै) M1 प्रससर्ज (for विस°) — T2 reads lines 17–24 after line 16 of App I (No 19) — (L. 18) T1 च, M1 अति- (for अनु) — (L 20) M असौ (for अथो) T1 M1 राजपुत्रे G2 3 न्यषीदत् (for न्यपी°) — (L. 21) M3 partly damaged. T1 संचिन्त्य त, G2 3 °चिंतित, M1 3 4 तत्संचित (for संचिन्तयन्) G2 3 वेगात् (for कोपात्) — T1 G2 M1 om line 23 G3 reads lines 23–24 after the insertion following line 2 — After line 23, M2–4 ins

समापतन्तीं ज्वलितामिवोल्काम् ।

— (L. 24) G2 3 शरेण, M1 परेण (for करेण) — T2 om lines 25–53 — After line 25, T1 G2 3 ins

आदाय दुःशासनमुग्रवेगम् ।

— (L 26) M1 स ताडयामास — (L. 27) T1 संताडनभिन्नगात्रो; G1 संताडितभिन्नगात्रैर् — After line 28, M2–4 read lines 42–47 — (L 30) G1 मुवि, G3 M2–4 अब्रवीद् (for ह्यब्र°) G2 संरक्तो ** ब्रवीद् — (L 31) T1 M1 यद् (for तद्). M2–4 यस्त्व (for किं त्व) G1 परिमार्ग्यमाणो — (L. 32) G1 M om हि T1 समागतान्, G2 3 इहागत (for °गतान्) — (L. 33) T1 तदेदमद्य, G अ(G3 आ)दीपयत्तद् T1 भृशसंमित, G1 3 °दीपित, G2 °पीडित (for °संभृत) — (L 34) M2–4 अदीपयत्ते (for अतिप्रदीप्तम्) — (L 35) T1 कृष्णभाजनाद् (for कोष्ठ°) — T1 M om lines 36–37 and 39–40 G transp lines 41 and 42 — (L. 41) G1 2 सपत्नताम् — (L. 42) T1 M3 4 विदुद्राव, G1 M1 [ऽ]पि दु° (for ऽभिदु°) — (L 43) M1 तथा, M2–4 यथा (for मुहु).

तथाश्वभिद्रुत्य महाबलं बली ।
निगृह्य चैनं परमेण कर्मणा
उत्क्षिप्य चोत्क्षिप्य च तूर्णमेनम् ।
भूमौ तदा निष्पिपेषाथ वीर
असिं विकोशं विमलं चकार ।
कण्ठे समाक्रम्य च वेपमानं
कृत्वा तु रूपं परमं सुघोरम् ।
कालान्तकाभ्यां प्रतिमं तदानीं
विदार्य वक्ष स महारथस्य ।
दुःशासनस्य रिपुशासनस्य

31

After 8 61 5^{ab}, K4 V1 B D (except D2 8) ins

तस्मिन्सुघोरे तुमुले वर्तमाने
प्रधानभूयिष्ठतरे समन्तात् ।
दु शासनं तत्र समीक्ष्य राज-
न्भीमो महाबाहुरचिन्त्यकर्मा ।
स्मृत्वाथ केशग्रहणं च देव्या
वस्त्रापहारं च रजस्वलाया ।
अनागसो भर्तृपराङ्मुखाया
दु खानि दत्तान्यपि विप्रचिन्त्य ।
जज्वाल क्रोधामर्षेण भीम
आज्यप्रसिक्तो हि यथा हुताश ।
तत्राह कर्णं च सुयोधनं च
कृपं द्रौणिं कृतवर्माणमेव ।
निहन्मि दु शासनमद्य पार्थं
संरक्ष्यतामद्य समस्तयोधा ।
इत्येवमुक्त्वा सहसाभ्यधाव
न्निहन्तुकामोऽतिबलस्तरस्वी ।
तथा तु विक्रम्य रणे वृकोदरो
महागजं केसरिणो यथैव ।
निगृह्य दु शासनमेकवीर
सुयोधनस्याधिरथेः समक्षम् ।

32

After 8 61 6^{ab}, K4 D2 (lines 9–10 only) T2 ins

ये राजसूयावभृथे पवित्रा
जाता कचा याज्ञसेन्या दुरात्मन् ।
ते पाणिना कतरेणावकृष्टा
प्रब्रूहि त्वां पृच्छते भीमसेन ।
उक्तस्तथाजौ स तदा सरोषं
जगाद भीमं परिवृत्य नेत्रे ।

T1 महावने (for यथा वने) — (L 44) T1 तदाभ्यभिद्रुत्य; M1 तम*भि°, M2–4 तमभ्यभि° (for तथाश्वभि°) G1 त (for बली) — (L 46) T1 चोरिक्षिप्य, G1 ह्युत्क्षिप्य (for उत्क्षिप्य) M1 मोहाक्राम्य, M2–4 चोत्क्राम्य (for चोत्क्षिप्य) — (L 47) G [आ]शु (for [अ]थ) G3 वीरं — (L 50) G1 [अ]नुरूप, M1 स्वरूप (for तु रूप) M सुरौद्र (for सुघोरम्) T1 कृत्वा रूपं परमं वै सुघोरं — (L 51) T1 प्रतिमम् — (L. 53) M रिपुनाशनस्य

31

(L 1) K4 V1 B3 5 Da1 D3 4 6 घोरे (for सुघोरे) K4 प्राधान- (for प्रधान-). — (L 5) K4 V1 B (except B1) Da1 D1 3 5 6 च, D7 स (for [अ]थ) K4 प्रियाया (for च देव्या) — (L 8) K4 संप्रार्थित्य (for विप्र°) — After line 8, D6 ins

संस्मृत्य संस्मृत्य तथा प्रतिज्ञा-
मुग्रामथो राजपुत्रो न्यषीदत् ।
तत स्मितं रोषमवीव कोपा
त्त्रयोदशाब्दं पुरुषप्रवीर ।
प्रभद्रकान्सृञ्जयसोमकांश्च
कारूषकाशीश्वरमद्रकांश्च ।
पाण्डुप्रवीरानवदत्कुरूंश्च
दुःशासनं रक्षथ मद्गृहीतम् ।

— D6 om lines 9–10 — (L. 9) K4 क्रोधामर्षेणे B1 क्रोधावमर्षेण, B3 5 कोपामर्षेण (for क्रोधा°) — (L 10) V1 Da1 D1 5 आज्यप्रसिक्तेन (V1 °थ), B2 प्राज्यप्रसिक्तो हि (for आज्यप्र°) V1 हुताशन — (L 12) V1 B3 कृपं च (for कृपं) — (L 14) K4 V1 B1 2 Dn1 D3.6 7 संरक्ष(V1 °क्ष्य)-ताम् Da1 D1 5 शत्रू(Da1 °त्र्यू)छियोधा (810) (for समस्त°) — After line 14, D4 (marg) ins

स क्षत्रिय कोऽपि भवेत्पराक्रमी
यो मोचयेदेनमसह्यविक्रमात् ।
तदाह पार्थोऽपि रथाङ्गपाणिं
किं मारुतिर्वक्ष्यते वासुदेव ।
अथाह कृष्णोऽपि धनंजय सत्य-
म वायुपुत्र शिवरूप एव ।

while D6 ins after line 14

तत्राह कृष्णं च धनंजयं च
शिखण्डिनं धृष्टद्युम्नं यमौ च ।
पाञ्चालमत्स्यांश्च सकैकयांश्च
दु शासनं रक्षथ मद्गृहीतम् ।

— (L. 16) V1 [ऽ]तिबली, Da D1 5 °बल (for °बलम्) — (L. 18) B1 4 महागजान् B3 Dn1 केसरिको V1 महागजं सिंह इवातिदृप्त , B2 महागजं केशरीवोग्रवेग — (L 19) B2 एकवीर

32

(L 1) K4 यो (for ये) T2 पवित्रिता — (L 4) T2 स ब्रूहि (for प्रब्रूहि) — (L 5) K4 उक्त T2 मनत (for स तदा) — (L. 6) T2 जगाद नेत्रे परिवृत्य भीम — With

, अथ करिकराकार पीनस्तनविमर्दन ।
गोसहस्रप्रदाता च क्षत्रियान्तकर कर ।
अनेन याज्ञसेन्या मे भीम केशा विकर्षिता ।
पश्यता कुरुमुख्याना युष्माक च सभासदाम् ।
एव त्वसौ राजसुतं निशम्य
ब्रुवन्तमाजौ विनिपीड्य वक्ष ।
भीमो बलाद्बाहुमुद्धृत्य दोर्भ्या
मुद्बैर्ननादाथ समस्तयोधान् ।
उवाच यस्यास्ति बल कुल च
रक्षत्वसौ मेऽद्य निरस्तबाहु ।
दु शासन जीवितमुत्सृजन्त-
माक्षिप्य योधास्तरसा महाबलम् ।
क्रुद्धो रणेऽतीव कर करेण
उत्पाट्य वीर सहसैव राजन् ।
दु शासनं तेन तु वीरमध्ये
जघान वज्राशनिसंनिभेन ।

33

N ins after 8 61 10 T_2 ins after 952*

तस्मिन्कृते भीमसेनेन रूपे
दृष्ट्वा च तच्छोणित पीयमानम् ।
सम्प्राद्रवश्चित्रसेनेन सार्धं
भीम रक्षो भाषमाणा भयार्ता ।
युधामन्यु प्रद्रुत चित्रसेन
महानीक साभ्ययाद्राजपुत्र ।
विव्याध चैन निशितै पृषत्कै-
र्व्यपेतभी सप्तभिराशुमुक्तै ।
पदाक्रान्त सर्पवल्लेलिहानो
महोरग क्रोधविष सिसृक्षु ।
निवृत्य पाञ्चालजमभ्यविध्य
त्रिभि शरै सारथिं चाप्यविध्यत् ।
तत सुपुङ्खेन सुपत्रितेन
सुसंशिताग्रेण शरेण शूर ।
आकर्णमुक्तेन समाहितेन
युधामन्युस्तस्य शिरो जहार ।
विदार्य वक्ष स महारथस्य
दु शासनस्य ह्यतिशासनस्य ।

lines 7–8, cf. lines 3–4 of 935* — (L 9) K_4 च (for मे) K_4 अत्र (for वि) — (L 10) K_4 सर्वा तदा (for समासदाम्) — After line 10, K_4 ins

ममेप्सित चैवमनेन सर्वं
कृत मया यत्स्वयमेव कृत्यम् ।
सत्य प्रतिज्ञां कुरु मा निरर्था
सुजातिजाता न वृथा वदन्ति ।
अन्यस्त्वयोक्त रुधिर पिबामि
पिबन्तु मे श्वादिखगा शृगाला ।
त्वं चैवमेषा तु समानभूतो
मन्युर्न मे स्वस्ति कृताकृतस्य ।

— (L 13) Bomb ed. त प्रतिगृह्य (for बाहुमुद्धृत्य) — For lines 15–22, T_2 subst

एवं ब्रुवाणस्य तु भीमसेन
उत्पाटयामास भुज महात्मा ।
तत स रावन्तमतीव रुष्ट
संताडयामास भुजेन तेन ।
भीमोऽपि दुद्राव सुत द्वितीय
मृग यथा सिंहशिशुर्वनान्ते ।
तमप्यभिद्रुत्य महाबल बली
निगृह्य चैन परमेण कर्मणा ।
उत्क्षिप्य उद्भ्राम्य च तूर्णमेन
भूमौ तथा निष्पिपेषाथ वीर ।
असिं विकोश विमल चकार
कण्ठे समाक्रम्य च वेपमानम् ।
कृत्वा तु रूप परम सुरौद्र
कालान्तकाभ्या सदृश तदानीम् ।

[With lines 5–16 in the above substitution, cf. lines 42–53 of App I (No 30)]

33

(L. 1) K_3 भीमसेनस्य (for °सेनेन) K_3 V_1 रूप — (L 2) B_2 om च V_1 B_{3-5} Dn_1 $D_{2-4\ 6\ 7}$ जना, T_2 सेना (for च तत्) — (L 3) T_2 त प्राद्रवच् (for सम्प्राद्रवश्) — (L 4) T_2 भीम (for रक्षो) K_3 भाष्यमाणा — (L. 5) B_2 स्वधामन्यु B_5 प्रद्रुताश् — (L. 6) K_3 B_5 $D_{1\ 6}$ महानीकस्तु (K_3 °स्य), V_1 B_{1-4} Da_1 Dn_1 $D_{2-5,7}$ सहानीकस्तु, D_3 T_2 सहानीक तु (for महानीक स) — (L 7) $Ś_1$ निशातै, K_1 निषितै $Ś_1$ K_2 पृषट्कै, K_4 पृषत्कै — (L. 8) $Ś_1$ K_4 व्यपीतभी B_2 मुक्तै, B_5 -वेगै, D_4 -शुक्तै (for -मुक्तै). — (L 9) K_3 पादाक्रातस्य इव, V_1 पदाक्रांतो भोग इव; $B_{1\ 3-5}$ Dn_1 $D_{3,4\ 6\ 7}$ T_2 सं(B_3 आ)क्रांतभोग इव (for पदाक्रान्त सर्पवल्) B_2 सर्प इव (for सर्पवल्) — (L. 10) B_2 D_2 मुमुक्षु (for सिसृक्षु) — (L. 11) $Ś_1$ $K_{1.2}$ विवृत्य (for निवृत्य) Some MSS पचाल° $Ś_2$ K_4 B_2 पां($Ś_2$ प)चालमथ, K_3 पांचालजगस्य (sic) — (L. 12) $Ś_1$ $K_{2\ 4}$ चास्यनिध्यत्, K_1 चास्य विध्यत्, V_1 B (except B_5) D (except $D_{2\ 3}$) T_2 भ(T_2 चा)स्य पद्भि (for चाप्यविध्यत्) — After line 12 Dn_1 reads from 8 61 17 up to एते समे in 8 62 3ᵃ. — (L. 13) K_1 om, V_1 $B_{1.5}$ Dn_1 $D_{1.2\ 6.7}$ सुयत्रितेन, D_3 सुपुत्रितेन — (L 14) D_6 तरांशिताग्रेण (sic) (for सुसंशि°) T_2 वीर (for शूर) — (L. 15) K_3 आकर्णपूर्णेन (for °मुक्तेन) — (L. 17) K_3 विनिहते (for हते भ्रातरि).

तस्मिन्हते भ्रातरि चित्रसेने
क्रुद्ध· कर्ण पौरुषं दर्शयान. ।
दुद्राव तत्पाण्डवानामनीकं
प्रत्युद्यातो नकुलेनामितौजा ।
भीमोऽपि हत्वा तत्रैव दु शासनममर्षणम् ।
पूरयित्वाञ्जलिं भूयो रुधिरस्योग्रनिस्वन· ।

34

After 8 62 31, N T2 Ca c ins

ततः क्रुद्धो वृषसेनो महात्मा
ववर्ष ताविषुजालेन वीर ।
महारथावेकरथे समेतौ
शरै प्रभिन्दन्निव पाण्डवेयौ ।
तस्मिन्रथे निहते पाण्डवस्य
क्षिप्रं च खड्गे विशिखैर्निकृत्ते ।
भीमार्जुनौ वृषसेनाय क्रुद्धौ
ववर्षतु· शरवर्षं सुघोरम् ।
अथाब्रवीन्मारुति· फल्गुन तु
पश्यस्वैन नकुलं पीडयन्तम् ।
भय च नो बाधते कर्णपुत्र-
स्तस्माद्भवान्प्रत्युपयातु कार्णिम् ।
स तन्निशम्यैव वच· किरीटी
रथ समासाद्य वृकोदरस्य ।
कपिध्वज केशवसंगृहीतं
प्रैषीदुग्रो वृषसेनाय वाहम् ।

35

After 8 62 59[ab], K4 Dn1 D4 (marg) 6–8 ins.

मुमोच तूर्णं विशिखान्महात्मा
वधे धृत कर्णसुतस्य संख्ये ।
आरक्तनेत्रोऽन्तकशत्रुहन्ता
उवाच कर्णं भृशमुत्स्मयंस्तदा ।
दुर्योधनं द्रौणिमुखांश्च सर्वा-
नह रणे वृषसेनं तमुग्रम् ।
स पश्यत कर्ण तवाद्य संख्ये
नयामि लोक निशितै पृषत्कै ।
यमस्य यावद्धि जना वदन्ति

— (L. 18) K8 क्रुद्धस्तु कर्ण S2 दर्शयाना — (L 19) B2 5 विद्रानयत्, B4 Dn1 D2 6 7 T2 व्यद्रावय(D6 °व त)त् (for दुद्राव तत्) B2 प्रवीर· (for अनीक) — (L 20) K8 प्रत्युद्ययौ, B4 D8 4 7 °यातो B2 नकुलोमामितौजा , D6 फाल्गुनाया°, D7 नकुलेषा°, T2 प्रत्यनीक महौजा — T2 om lines 21–22 — (L 21) D2 भीमोपि संख्ये हत्वैव (for the prior half) — (L. 22) B4 Da1 D1 8 5 7 भूमौ (for B8 D8 अमर्षण· — (L. 22) B4 Da1 D1 8 5 7 भूमौ (for भूयो) Some MSS -नि·स्वन D2 रुधिरोग्रेण वर्चसा (for the post. half)

34

(L. 2) Ś1 इष्वजालेन (sic) (for इषु°) D2 वीरौ, D5 वीरा (for वीर.) — (L. 3) B2 महारथावेकरथेन वीरा (sic) — (L. 4) K8 स- (for प्र-) — T2 ins after line 4 Dn1 after line 6

अन्ये च संहत्य कुरुप्रवीरा-
स्ततो न्यघ्नन्शरवर्षैरुपेत्य ।
तौ पाण्डवेयौ परित समन्ता-
त्संहूयमानाविव हव्यवाहौ ।

[(L 1) T2 सगत्य (for सहत्य) — (L 2) Dn1 निघ्नन् Dn1 उपेतौ — (L 3) Dn1 समतान्, Bom ed समेतान् — (L 4) T2 अदेयमाना इव हव्यवाहे]

— T2 om lines 5–14 — (L. 5) B2 om D8 रणे (for रथे) Ś1 निहिते, V1 B Da1 D1–5 7 विह(D2 °हि)ते — (L 6) B5 खङ्गैर् (for खङ्गे) D8 निशितैर् (for विशिखैर्) K8 निकृत्ये, K4 निहृत्ते, B2 निकृत्य (for निकृत्ते) — (L. 7) Ś2 वृषसेनश्च (for °नाय) — (L 8) K8 बाणवर्षं (for शर°) — (L 9) K1 दारुभि (for मारुति) Some MSS फाल्गुन Ś1 K1 2 4 B2 त (for तु) — (L 10) K8 पश्यन्, B2 आसाद्य (for पश्यस्व) Ś K1–8 [इ]मे, K4 [इ]म (for [ए]न) Ś1 K1–8 D2 पीडयति, V1 B2 3 5 Dn1 पीड्यमान (for पीडयन्तम्) — (L 11) V1 B1–3 धावति (for बाधते) — (L 12) Ś K V1 D8 कर्ण, Da1 D5 वार्णि (for कार्णिम्) — B5 reads lines 13–14 twice — (L 13) B2 om, D2 [अ]थ (for [ए]व) — (L 14) Ś1 रथा, D2 बल, D8 सव्य (for रथ) Co cites समासाद्य (as above) — Dn1 ins after line 14 T2 after the insertion following line 4

अथाब्रवीन्नकुलो वीक्ष्य वीर
मुपागत शातय शीघ्रमेनम् ।
इत्येवमुक्त सहसा किरीटी
भ्राता समक्ष नकुलेन संख्ये ।

[(L 1) T2 [अ]र्जुन (for [अ]ब्रवीन्) — (L 2) T2 उपागत]

— (L. 16) B (except B2) Dn1 D2 8 7 8 T2 उदग्रो (for उग्रो) Dn1 T2 वृषसेनस्य (for °नाय) V1 B8 5 वाहान्, Ca वाहम् (as above) — Colophon om. in Ś K V1 B Da1 D1 2 4–8 — *Adhy name* Dn1 वृषसेनयुद्ध नकुलपराजय , D8 T2 वृषसेननकुलयुद्ध — *Adhy no* Dn1 84, T2 90

35

With lines 1–2, cf 8 62 59[cd] D6 8 om lines 1–3 K4 D4 om lines 1–2 — (L. 6) D5 अय (for अह) D6 7 om. तम् K4 D8 अयं रणेह वृषसेनमुग्र — (L 8) D6 8 नृपरौ (for पृषत्कै) — (L 9) K4 Dn1 D4 जन च तावद्

भवद्भिः सर्वैर्मम सूनुर्हतोऽसौ ।
एको रथो मद्विहीनस्तरस्वी
अहं हनिष्ये भवतां समक्षम् ।
संरक्ष्यतां रथसंस्था सुतोऽय-
महं हनिष्ये वृषसेनमेनम् ।
पश्चाद्वधिष्ये त्वामपि सप्रमूढ-
महं हनिष्येऽर्जुन आजिमध्ये ।
तमद्य मूलं कलहस्य सख्ये
दुर्योधनापाश्रयजातदर्पम् ।
त्वामद्य हन्तास्मि रणे प्रसह्य
अस्यैव हन्ता युधि भीमसेनः ।
दुर्योधनस्याधमपूरुषस्य
यस्यानयादेष महान्क्षयोऽभवत् ।
स एवमुक्त्वा विनिमृज्य चापं
लक्ष्यं हि कृत्वा वृषसेनमाजौ ।

36

K4 V1 B Da1 Dn1 D1 8-7 Co ins after 8 62 T2 after 8 63 2

संजय ।

तमायान्तमभिप्रेक्ष्य वेलोद्वृत्तमिवार्णवम् ।
गर्जन्तं सुमहाकायं दुर्निवारं सुरैरपि ।
अर्जुनं प्राह दाशार्हः प्रहस्य पुरुषर्षभ ।
अयं स रथ आयाति श्वेताश्वः शल्यसारथिः ।
येन ते सह योद्धव्यं स्थिरो भव धनंजय ।
पश्य चैनं समायुक्तं रथं कर्णस्य पाण्डव ।
श्वेतवाजिसमायुक्तं युक्तं राधासुतेन च ।
नानापताकाकलिलं किङ्किणीजालमालिनम् ।
उह्यमानमिवाकाशे विमानं पाण्डुरैर्हयैः ।
ध्वजं च पश्य कर्णस्य नागकक्षं महात्मनः ।
आखण्डलधनुःप्रख्यमुल्लिखन्तमिवाम्बरम् ।
पश्य कर्णं समायान्तं धार्तराष्ट्रप्रियैषिणम् ।
शरधारा विमुञ्चन्तं धारासारमिवाम्बुदम् ।
एष मद्रेश्वरो राजा रथाग्रे पर्यवस्थितः ।
नियच्छति हयानस्य राधेयस्यामितौजसः ।
शृणु दुन्दुभिनिर्घोषं शङ्खशब्दं च दारुणम् ।
सिंहनादांश्च विविधाञ्शृणु पाण्डव सर्वशः ।
अन्तर्धाय महाशब्दान्कर्णेनामिततेजसा ।
दोधूयमानस्य भृशं धनुषः शृणु निस्वनम् ।
एते दीर्यन्ति सगणाः पाञ्चालानां महारथाः ।
दृष्ट्वा केसरिणं क्रुद्धं मृगा इव महावने ।
सर्वयत्नेन कौन्तेय हन्तुमर्हसि सूतजम् ।
न हि कर्णशरानन्यः सोढुमुत्सहतेऽनघ ।
सदेवासुरगन्धर्वांस्त्रींल्लोकान्सचराचरान् ।
त्वं हि जेतुं रणे शक्तस्तथैव विदितं मम ।
भीममुग्रं महादेवं त्र्यक्षं शर्वं कपर्दिनम् ।
न शक्ता द्रष्टुमीशानं किं पुनर्योधितुं प्रभुम् ।
त्वया साक्षान्महादेवः सर्वभूतशिवः शिवः ।

(for यमस्य यावद्) K4 वितना (for हि जना) D8 यमस्य पुर्यामनृषा वदामि — (L 10) Dn1 सर्वैर्भवद्भिर् (by transp) — (L. 12) D8 अहं वीराणां भवतां वै समक्ष — (L. 13) D6 रथमुख्ये (for °संस्था) D8 संरक्षता रथसस्य सुतोय — (L. 14) D8 आदौ (for अहं) D6 वधिष्ये (for हनिष्ये) Dn1 उग्र (for एनम्) — D8 om lines 16-17 — (L. 17) D4 त्वम्, D6 त्वाम् (for तम्) — (L 18) K4 D7 दुर्योधनापास्त्रजजातदर्पं, D6 दुर्योधनोपाश्रय° — D6 om line 19 — (L 20) D6 असौ च (for अस्यैव) — D6 8 om line 22 — (L 22) K4 Dn1 D4 (damaged) 7 [ऽ]भूत् (for ऽभवत्) — (L 23) K4 मुक्त्वापिनिसृज्य (sic), D6 च विकृष्य (for विनिमृज्य) — (L 24) K4 D8 लक्ष

36

T2 om the ref — (L 1) B2 वातोद्वृत्तम्, Da1 वेलोद्वृतम्, Dn1 °द्वृत्त्यम्, T2 वलोद्वृत्तम् (for वेलो°) — (L 2) D6 दुर्निवार्यं (for °वारं) — (L 3) Da1 D1 4 5 पुरुषर्षभ — (L 5) B4 तेन (for येन) B5 [अ]थ (for ते) Dn1 D1 धनजय — (L 6) B5 चैव (for चैनं) V1 B1 समाख्यात, B2 °यांत (for °युक्त) V1 B1 2 om (hapl) the post half, and the prior half of line 7 B1 पाडव, Dn1 °व — (L 7) K4 श्वेताश्ववाजिसंयुक्त (for the prior half) — (L 8) Dn1 नानापताक D6 सहित, T2 -कलित (for °ल) Dn1 -जालमालिनीं, T2 °मालिक — B4 om. lines 9-12 — (L 9) B2 ह्यमानम् (sic), D1 उह्यमानाम्, T2 ऊह्यमानम् B5 T2 पांडुरैर् — (L 10) Da1 D1 5 विजय पश्य, T2 ध्वजोय तस्य (for ध्वज च पश्य) B2 कौंतेय, D6 चायांत (for कर्णस्य) D6 om (? hapl.) from the post. half up to the prior half of line 12 B2 नागकक्षा, T2 °कक्ष्यो — (L 12) K4 कर्ण — T2 om. line 15 — (L 15) D5 [अ]मितौजस — (L. 16) B1 पृथग् (for शृणु) — (L. 17) Da1 D1 5 शूर (for शृणु) Dn1 T2 सर्वत (for °श) — (L. 18) K4 महाशब्दा — (L 19) Some MSS नि स्वन, K4 D8 निःस्व(D8 °ष्व)न — (L 20) Dn1 दीर्यते, D8 दार्यंति Some MSS पचालाना — (L 21) B1 8 5 D8 केशरिण T2 युद्धे (for क्रुद्ध) D1 महार्णवे (for °वने) — (L. 22) T2 सर्वोपायेन (for सर्वयत्नेन) — (L. 23) Dn1 नर (for ऽनघ) — (L. 24) K4 गधर्वांस् — (L 25) D6 मया, T2 समे (for मम) — (L 26) B6 Da1 Dn1 D1 5 T2 महात्मान (for °देव) K4 V1 B1 Da1 D1 4 5 सर्वे (K4 Da1 D1 °र्वे-) — (L 27) Da1 D1. 5 विभु (for प्रभुम्) — (L 28) K4 शर्व-

तस्मिन्हते भ्रातरि चित्रसेने
मुद्ध कर्णः पौरुषं दर्शयानः ।
दुद्राव तत्पाण्डवानामनीकं
प्रत्युद्यातो नकुलेनामितौजाः ।
भीमोऽपि हत्वा तत्रैव दुःशासनममर्षणम् ।
पूरयित्वाञ्जलिं भूयो रुधिरस्योग्रनिस्वनः ।

34

After S 62 31, N T1 Ca ins:

ततः क्रुद्धो वृषसेनो महात्मा
ववर्ष ताविषुजालेन वीर ।
महारथावेकरथे समेतौ
शरैः प्रभिन्दन्निव पाण्डवेयौ ।
तस्मिन्रथे निहते पाण्डवस्य
क्षिप्रं च खड्गे विशिखैर्निकृत्ते ।
भीमार्जुनौ वृषसेनाय क्रुद्धौ
ववर्षतुः शरवर्षं सुघोरम् ।
अथाब्रवीन्मारुतिः फल्गुनं तु
पश्यस्वैनं नकुलं पीडयन्तम् ।
अयं च नो बाधते कर्णपुत्र-
स्तस्माद्भवान्प्रत्युपयातु कार्ष्णिम् ।
स तन्निशम्यैव वचः किरीटी
रथं समासाद्य वृकोदरस्य ।
कपिध्वजं केशवसंगृहीतं
प्रैषीदुग्रो वृषसेनाय वाहम् ।

35

After 8 62 59ab, K4 Dn1 D4 (marg.) 6–8 ins:

मुमोच तूर्णं विशिखान्महात्मा
वधे धृतः कर्णसुतस्य संख्ये ।
आरक्तनेत्रोऽन्तकशत्रुहन्ता
उवाच कर्णं भृशमुत्स्मयंस्तदा ।
दुर्योधनं द्रौणिमुखांश्च सर्वा
नह रणे वृषसेनं तमुग्रम् ।
स पश्यतः कर्ण तवाद्य संख्ये
नयामि लोकं निशितैः पृषत्कैः ।
यमस्य यावद्धि जना वदन्ति

— (L. 18) K3 क्रुद्धस्तु कर्णं S2 दर्शयानां — (L. 19) B2 6 विद्रावयत्, B4 Dn1 D2 6 7 T2 व्यद्रावय(D6 °व त)त् (for दुद्राव तत्) B2 प्रवीरं (for अनीकं) — (L. 20) K3 प्रत्युद्यौ, B4 D3 4 7 °याते B3 नकुलोमामितौजा, D6 फाल्गुनाया°, D7 नकुलेशा°, T2 प्रत्यनीकं महौजा — T1 om. lines 21–22 — (L. 21) D2 भीमोपि संख्ये हत्वैव (for the prior half) B3 D3 अमर्षण — (L. 22) B4 Da1 D1 3 5 7 भूमौ (for भूयो) Some MSS -निःस्वन D2 रुधिरोग्रेण वर्चसा (for the post. half)

34

(L. 2) Ś2 इष्वजालेन (sic) (for इषु°) D2 वीरौ, D5 वीरा (for वीर) — (L. 3) B3 महारथावेकरथेन वीरा (sic) — (L. 4) K3 स- (for प्र-) — T1 ins. after line 4 Dn1 after line 6:

अन्ये च संहत्य कुरुप्रवीरा-
स्ततो न्यघ्नन्शरवर्षैरुपेत्य ।
तौ पाण्डवेयौ परितः समन्ता-
त्सहूयमानाविव हव्यवाहौ ।

[(L. 1) T1 संगत्य (for संहत्य) — (L. 2) Dn1 निघ्नन् Dn1 उपेतौ — (L. 3) Dn1 समतान्, Bom. ed. समेतान् — (L. 4) T2 अर्द्धेयमाना इव हव्यवाहे]

— T1 om. lines 5–14 — (L. 5) B1 om. D8 रणे (for रथे) Ś1 निहिते, V1 B Da1 D1–5 7 विह(D2 °हि)ते — (L. 6) B5 खड्गैर् (for खड्गे) D8 निशितैर् (for विशिखैर्) K3 निकृत्ये, K4 निकृते, B2 निकृत्य (for निकृत्ते) — (L. 7) Ś2 वृषसेनश्च (for °नाय) — (L. 8) K3 बाणवर्षं (for शर°) — (L. 9) K1 दारुभि (for मारुति) Some MSS फाल्गुन Ś1 K1 2 4 B2 त (for तु) — (L. 10) K3 पश्यन्, B2 आसाद्य (for पश्यस्व) Ś K1–3 [इ]मे, K4 [इ]म (for [ए]नं) Ś1 K1–3 D2 पीडयति, V1 B2 3. 5 Dn1 पीड्यमानं (for पीडयन्तम्) — (L. 11) V1 B1–3 धावति (for बाधते) — (L. 12) Ś K V1 D3 कर्णि, Da1 D5 वार्ष्णि (for कार्ष्णिम्) — B5 reads lines 13–14 twice — (L. 13) B2 om., D2 [अ]थ (for [ए]व) — (L. 14) Ś1 रथा, D1 बलं, D8 सव्यं (for रथं) Co cites समासाद्य (as above) — Dn1 ins. after line 14 T1 after the insertion following line 4:

अथाब्रवीन्नकुलो वीक्ष्य वीर
मुपागतं शातय शीघ्रमेनम् ।
इत्येवमुक्तः सहसा किरीटी
आश्रा समक्षं नकुलेन संख्ये ।

[(L. 1) T1 [अ]र्जुनं (for [अ]ब्रवीन्) — (L. 2) T1 उपागत]

— (L. 16) B (except B2) Dn1 D2 3 7 8 T2 उदग्रो (for उग्रो) Dn1 T2 वृषसेनस्य (for °नाय) V1 B3 5 वाहान्, Ca वाहम् (as above) — Colophon om. in Ś K V1 B Da1 D1 2 4–8 — *Adhy. name*: Dn1 वृषसेनयुद्धं नकुलपराजयः, D3 T2 वृषसेननकुलयुद्धं — *Adhy. no.* Dn1 84, T1 90

35

With lines 1–2, cf. 8 62 59cd D6 8 om. lines 1–3 K4 D4 om. lines 1–2 — (L. 6) D6 अथ (for अह) D6 7 om. तम् K4 D8 अथ रणेह वृषसेनमुग्रं — (L. 8) D6 8 सुपुङ्खैः (for पृषत्कैः) — (L. 9) K4 Dn1 D4 जन च तावद्

भवद्भि सर्वैर्मम सूनुर्हतोऽसौ ।
एको रथो मद्विहीनस्तरस्वी
अहं हनिष्ये भवतां समक्षम् ।
सरक्ष्यता रथसस्था सुतोऽय-
मह हनिष्ये वृषसेनमेनम् ।
पश्चाद्वधिष्ये त्वामपि सप्रमूढ-
मह हनिष्येऽर्जुन आजिमध्ये ।
तमद्य मूल कलहस्य संख्ये
दुर्योधनापाश्रयजातदर्पम् ।
त्वामद्य हन्तास्मि रणे प्रसह्य
अस्यैव हन्ता युधि भीमसेन ।
दुर्योधनस्याधमपूरुषस्य
यस्यानयादेष महान्क्षयोऽभवत् ।
स एवमुक्त्वा विनिमृज्य चाप
लक्ष्यं हि कृत्वा वृषसेनमाजौ ।

36

K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3-7 Co ins after 8 62 T2 after 8 63 2

संजय ।

तमायान्तमभिप्रेक्ष्य वेलोद्वृत्तमिवार्णवम् ।
गर्जन्त सुमहाकाय दुर्निवारं सुरैरपि ।
अर्जुन प्राह दाशार्ह प्रहस्य पुरुषर्षभ ।
अयं स रथ आयाति श्वेताश्व शल्यसारथि ।
येन ते सह योद्धव्यं स्थिरो भव धनजय ।
पश्य चैन समायुक्त रथ कर्णस्य पाण्डव ।
श्वेतवाजिसमायुक्त युक्त राधासुतेन च ।
नानापताकाकलिल किङ्किणीजालमालिनम् ।
उह्यमानमिवाकाशे विमान पाण्डुरैर्हयै ।
ध्वज च पश्य कर्णस्य नागकक्ष महात्मन ।
आखण्डलधनु प्रख्यमुल्लिखन्तमिवाम्बरम् ।
पश्य कर्ण समायान्त धार्तराष्ट्रप्रियैषिणम् ।
शरधारा विमुञ्चन्त धारासारमिवाम्बुदम् ।
एष मद्रेश्वरो राजा रथाग्रे पर्यवस्थित ।
नियच्छति हयानस्य राधेयस्यामितौजस ।
शृणु दुन्दुभिनिर्घोष शङ्खशब्द च दारुणम् ।
सिंहनादाश्च विविधाञ्शृणु पाण्डव सर्वश ।
अन्तर्धाय महाशब्दान्कर्णेनामिततेजसा ।
दोधूयमानस्य भृश धनुष शृणु निस्वनम् ।
एते दीर्यन्ति सगणा पाञ्चालाना महारथा ।
दृष्ट्वा केसरिणं क्रुद्ध मृगा इव महावने ।
सर्वयत्नेन कौन्तेय हन्तुमर्हसि सूतजम् ।
न हि कर्णशरानन्य सोढुमुत्सहतेऽनघ ।
सदेवासुरगन्धर्वांस्त्रीँल्लोकान्सचराचरान् ।
त्व हि जेतु रणे शक्तस्तथैव विदित मम ।
भीममुग्र महादेव त्र्यक्ष शर्व कपर्दिनम् ।
न शक्ता द्रष्टुमीशान किं पुनर्योधितु प्रभुम् ।
त्वया साक्षान्महादेव सर्वभूतशिव शिव ।

(for यमस्य यावद्) K4 वितना (for हि जना) D8 यमस्य पुर्यामृषा वदामि — (L. 10) Dn1 सर्वैर्भवद्भिर् (by transp) — (L. 12) D8 अह वीराणा भवता वै समक्ष — (L 13) D6 रथमुख्यै (for °सस्था°) D8 संरक्षतां रथसस्थ सुतोय — (L. 14) D8 आदौ (for अह) D6 वधिष्ये (for हनिष्ये) Dn1 वम्र (for एनम्) — D8 om lines 16–17 — (L 17) D4 त्वम्, D6 त्वाम् (for तम्) — (L. 18) K4 D7 दुर्योधनापाश्रजजातदर्पं, D6 दुर्योधनोपाश्रय° — D6 om line 19 — (L 20) D6 असौ च (for अस्यैव) — D6 8 om line 22 — (L 22) K4 Dn1 D2 (damaged) 7 [ऽ]भूत् (for ऽभवत्) — (L 23) K4 मुक्ताविनिसृज्य (sic), D6 च विकृष्य (for विनिमृज्य) — (L 24) K4 D8 लक्ष्य

36

T2 om the ref — (L 1) B2 वातोद्वृत्तम्, Da1 वेलोद्धूतम्, Dn1 °द्वृत्यम्, T2 वलोद्वृत्तम् (for वेलो°) — (L 2) D6 दुर्निवार्यं (for °वारं) — (L 3) Da1 D1 4 5 पुरुषर्षभ — (L 5) B4 तेन (for येन) B5 [अ]थ (for ते) Dn1 D1 धननजय — (L 6) B5 चैव (for चैन) V1 B1 समाख्यात, B2 °यांत (for °युक्त) V1 B1 2 om (hapl) the post half, and the prior half of line 7 B1 पाडव, Dn1 °व — (L 7) K4 श्वेताश्ववाजिसंयुक्त (for the prior half) — (L 8) Dn1 नानापताक- D6 -सहित, T2 -कलित (for °ल) Dn1 -जालमालिनीं, T2 °मालिक — B4 om. lines 9–12 — (L 9) B2 स्थमानम् (sic), D1 उह्यमानाम्, T2 ऊह्यमानम् B5 T2 पांडरैर् — (L. 10) Da1 D1 5 विजय पश्य, T2 ध्वजोय तस्य (for ध्वज च पश्य) B2 कौंतेय; D6 चायांत (for कर्णस्य) D8 om (? hapl.) from the post half up to the prior half of line 12 B2 नागकक्षा, T2 °कक्ष्यो — (L 12) K4 कर्ण — T2 om line 15 — (L 15) D5 [अ]मितौजस — (L. 16) B1 पृथग् (for शृणु) — (L 17) Da1 D1 5 शूर (for शृणु) Dn1 T2 सर्वत (for °श°) — (L. 18) K4 महाशब्दा — (L 19) Some MSS नि स्वन, K4 D8 नि स्व(D8 °ष्व)न — (L 20) Dn1 दीर्यंते, D8 दार्यंति Some MSS पचालानां — (L 21) B1 3.5 D8 केशरिण T2 युद्धे (for क्रुद्ध) D1 महार्णवे (for °वने) — (L. 22) T2 सर्वोपायेन (for सर्वयत्नेन) — (L. 23) Dn1 नर (for ऽनघ) — (L. 24) K4 गधर्वास् — (L 25) D6 मया, T2 समे (for मम) — (L 26) B5 Da1 Dn1 D1 5 T2 महात्मान (for °देव) K4 V1 B1 Da1 D1 4 5 सर्वं (K4 Da1 D1 °र्वं-) — (L 27) Da1 D1, 5 विभु (for प्रभुम्) — (L 28) K4 शर्व-

युद्धेनाराधित स्थाणुर्देवाश्च वरदास्तव ।
तस्य पार्थ प्रसादेन देवदेवस्य शूलिन ।
जहि कर्ण महाबाहो नमुचिं वृत्रहा यथा ।
श्रेयस्तेऽस्तु सदा पार्थ युद्धे जयसवाप्नुहि ।
अर्जुन उवाच ।
ध्रुव एव जय कृष्ण मम नास्त्यत्र सशय ।
सर्वलोकगुरुर्यस्त्व तुष्टोऽसि मधुसूदन ।
चोदयाश्वान्हृषीकेश रथ मम महारथ ।
नाहत्वा समरे शत्रु निवर्तिष्यति फल्गुन ।
अद्य कर्ण हत पश्य मच्छरै शकलीकृतम् ।
मा वा द्रक्ष्यसि गोविन्द कर्णेन निहत शरै ।
उपस्थितमिद घोर युद्ध त्रैलोक्यमोहनम् ।
यज्जना कथयिष्यन्ति यावद्भूमिर्धरिष्यति ।
एव ब्रुवंस्तदा पार्थ कृष्णमक्लिष्टकारिणम् ।
प्रत्युद्ययौ रथेनाशु गज प्रतिगजो यथा ।
पुनश्चाह महातेजा पार्थ कृष्णमरिंदमम् ।
चोदयाश्वान्हृषीकेश कालोऽयमतिवर्तते ।
एवमुक्तस्तदा तेन पाण्डवेन महात्मना ।
जयेन सपूज्य स पाण्डवं तदा
प्रचोदयामास हयान्मनोजवान् ।
स पाण्डुपुत्रस्य रथो मनोजव
क्षणेन कर्णस्य रथाग्रतोऽभवत् ।

Colophon

37

After 8 63 42ab, T1 2 G M1ns

सहाप्सरोभि शुभ्राभिर्देवदूताश्च गुह्यका ।
किरीटिन सश्रिता स्म पुण्यगन्धा मनोरमा ।
अमनोज्ञाश्च ये गन्धास्ते सर्वे कर्णमाश्रिता ।
विपरीतान्यनिष्टानि भवन्ति विनशिष्यताम् ।
यान्यन्तकाले पुरुष विपरीतमुपद्रुतम् ।
प्रविशन्ति नर क्षिप्र मृत्युकालेऽभ्युपागते ।
ते भावा सहिता कर्ण प्रविष्टा सूतनन्दनम् ।
ओजस्तेजश्च सिद्धिश्च प्रहर्ष सत्यविक्रमौ ।
मनस्तुष्टिर्जयश्चापि तथानन्दो नृपोत्तम ।
ईदृशाश्च नरव्याघ्र तस्मिन्सग्रामसागरे ।
निमित्तानि च शुभ्राणि विविशुर्जिष्णुमाहवे ।
ऋषयो ब्राह्मणै सार्धमभजन्त किरीटिनम् ।
ततो देवगणै सार्धं सिद्धाश्च सह चारणै ।
द्विधा भूता महाराज व्याश्रयन्त नरोत्तमौ ।
विमानानि विचित्राणि गुणवन्ति च सर्वत ।
समारुह्य समाजग्मुर्द्वैरथ कर्णपार्थयो ।
दिदृक्षव समाजग्मु कर्णार्जुनसमागमम् ।
अन्तरिक्षे महाराज देवगन्धर्वराक्षसा ।
एव सर्वेषु भूतेषु द्विधाभूतेषु भारत ।
आशंसमानेषु जय राधेयस्यार्जुनस्य च ।
विमानायुतसंबाधमाकाशमभवत्तदा ।

(for सर्व-) B2 भूत शिव, B6 D8 (marg) भूतपति, D6 °हित, T2 °प्रिय (for °शिव) — (L 30) K4 देव- (for पार्थ-) — (L. 31) K4 महावाहु — (L 32) D4 तदा, T2 तथा (for सदा) — (L 33) K4 चैव (for एव) — (L 34) V1 सर्वभूत- (for °लोक) V1 B2 यस्य, B1 यत्त्व, B4 D1 5 यत्तं, Da1 D5 (also as above) यस्तु (for यस्त्व) V1 तुष्टोस्ति — (L. 35) D4 नोदय (for चो°) Dn1 T2 रथ K4 V1 Dn1 महारथ (V1 °थ) B2–4 D6 कालोयमतिवर्तते (for the post. half) — (L 36) B2 Dn1 T2 कर्ण, B8 शत्रून् (for शत्रु) Some MSS फाल्गुन K4 निर्वर्तिष्यति फाल्गुण — (L 37) Dn1 कर्ण• D6 यस्य (for पश्य) K4 मत्सरै (for मच्छरै) — (L 38) D4 निहत — (L 39) V1 -विश्रुत (for -मोहनम्) — (L 40) Da1 om यज्जना D8 ये, D6 य (for यज्) — (L 42) D1 रथोत्थाशु (for रथेनाशु) B6 गज प्रतिगज यथा Co cites प्रतिगज (as above) — B6 om line 43 — (L 43) Dn1 पुनरप्याह तेजस्वी (for the prior half) B2 D4 अरिंदम — (L 44) D4 नोदय (for चो°) — (L 46) B2 4 संयुज्य (for सपूज्य) T2 च (for स) — (L. 47) D4 प्रनोदयायास V1 महाजवान् (for मनो°) — (L. 48) B5 T2 ततो (for रथो) V1 B1 महाजव, B6 महाग्रथ, Da1 D5 T2 महारथ, D1 5 (also as above) महाजय (for मनोजव) — (L 49) T2 रथ गतो (for रथाग्रतो) V1 भवेत् (for ऽभवत्) — Colophon *Day of Karṇa's Generalship* K4 द्वितीये युद्धदिवसे — *Adhy name* B5 कर्णवधे, T2 कर्णार्जुनसंवाद — *Adhy no* (figures, words or both) B1 84, B5 87, Da1 95, D1 79, D4 66, T2 93

37

(L 1) T2 सर्वाप्सरोभि (for सहा°) T2 देवताश्चैव (for °दूताश्च) — (L 2) T1 M4 संश्रुता (for संश्रिता). T2 G1 च (for स्म) — (L. 4) G8 अरिष्टानि (for अनि°) — (L 5) G1 8 ये तु, G2 यद् (for यानि) G8 उपाश्रित, M1 इव द्रुत (for उपद्रुतम्) — (L. 6) M क्षीण (for क्षिप्र) T2 G2 ह्युपागते (for ऽभ्यु°) — (L 7) T2 भया (for भावा) (L 8) M2–4 वृद्धिश्च (for सिद्धिश्च) — (L 9) T2 मानस्तुष्टिर् G2 जय G2 नृपोत्तम — (L 10) T2 G1 वृद्धा वाचो, G8 ईदृशानि, M दृढावेशा (for ईदृशाश्च) G2 शुभा भावास् (for नरव्याघ्र) — (L 12) T2 अभवत (for °जन्त) — (L 13) G2 देवगणाश्चैव, M °गणा सर्वे (for °गणै सार्धं) — G2 om line 14 — (L 14) T2 महाभागा, M1 °राजन् (for °राज) — (L 15) T2 G2 M1 च चित्राणि (for विचि°) G1 M4 सर्वश (for सर्वत). — (L 16) T1 G2 द्वैरथे (for द्वैरथ) — G1 8 om line 17 — (L 17) T2 कुरुश्रेष्ठ (for समाजग्मु) — (L 18) T1 G8 दानवा (for -राक्षसा) — (L 19) T2 भूतेषु, G2 गतेषु (for सर्वेषु) — (L 20) G8 कर्णस्य विजयस्य च (for the post. half) — (L 21) G2, 8 विमानगण-, Madras ed विमानायत- (for विमानायुत-)

38

After 8 64 24ᵃᵇ, T1 2 G M ins

वृद्ध पितरमालोक्य गान्धारीं च यशस्विनीम् ।
कृपालुर्धर्मराजो हि याचित शममेष्यति ।
यथोचित च वै राज्यमनुज्ञास्यति ते प्रभु ।
विपश्चित्सुमतिर्वीर सर्वशास्त्रार्थतत्त्ववित् ।
वैर नेष्यति धर्मात्मा स्वजने नास्त्यतिक्रम ।
न विग्रहमति कृष्ण स्वजने प्रतिनन्दति ।
भीमसेनार्जुनौ चोभौ माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
वासुदेवमते चैव पाण्डवस्य च धीमत ।
स्थास्यन्ति पुरुषव्याघ्रास्तयोर्वचनगौरवात् ।
रक्ष दुर्योधनात्मानमात्मा सर्वस्य भाजनम् ।
जीविते यत्नमातिष्ठ जीवन्भद्राणि पश्यति ।
राज्यं श्रीश्चैव भद्रं ते जीवमाने तु कल्प्यते ।
मृतस्य खलु कौरव्य नैव राज्य कुत सुखम् ।
लोकवृत्तमिद वृत्त प्रवृत्त पश्य भारत ।
शाम्य त्व पाण्डवै सार्धं रक्ष शेष कुलस्य च ।
मा भूत्स काल कौरव्य यदाहमहित वच ।
भूयां काम महाबाहो मावमंस्था वचो मम ।
धर्मिष्ठं हितमत्यन्त राज्ञश्चैव कुलस्य च ।
एतद्धि परम श्रेय कुरुवंशस्य वृद्धये ।
प्रजाहित च गान्धारे कुलस्य च सुखावहम् ।
पथ्यमायतिसंयुक्त कर्णो ह्यर्जुनमाहवे ।
न जेष्यति नरव्याघ्रमिति मे धीयते मति ।
रोचता ते नरश्रेष्ठ ममैतद्वचन शुभम् ।
अतोऽन्यथा हि राजेन्द्र विनाश सुमहान्भवेत् ।

39

K4 B2 5 Dn1 D2 6 8 ins after 1079* V1 Da1 D1 5 after line 20 of App I (No 40) B1 after 8 66 4 T1 2 after 1080*

तौ संदधानावनिश स्म राज
न्समस्यन्तौ चापि शराननेकान् ।
संदर्शयन्तौ युधि मार्गान्विचित्रा-
न्धनुर्धराणा प्रवरौ कृतास्त्रौ ।
तयोरेव युध्यतोराजिमध्ये
सूतात्मजोऽभूदधिक कदाचित् ।
पार्थ कदाचित्त्वधिक किरीटी
वीर्यास्त्रसम्यग्बललाघवैस्तु ।
दृष्ट्वा ततस्त युधि सप्रहार
परस्परस्यान्तरप्रेक्षिणो ये ।
घोर तदा दुर्विषह रणेऽन्यै-
र्योधा सर्वे विस्मयमभ्यगच्छन् ।
ततोऽथ भूतान्यन्तरिक्षे स्थितानि

38

(L 2) T1 2 G2 कृपालुर्, G2 [ऽ]य (for हि) — (L 4) M2-4 धीर (for वीर) — (L 5) T1 M2-4 नेच्छति (for नेष्यति) — (L 6) M धिग् (for न) G8 कृष्णे — (L 7) G2 सहोदरौ, M च सोदरौ (for च पाण्डवौ) — (L 8) G2 मतौ (for -मते) — (L 11) G3 8 जीवने (for जीविते) T2 G1 2 M1 जवन् (for जीवन्) T2 G3 8 पश्यसि — (L 12) T1 च श्रीश्च (for श्रीश्चैव) M1 जीवमानेषु (for °ने तु) G2 कल्पते — (L 14) T1 वृत्त पश्य च (for प्रवृत्त पश्य) — (L 15) G2 साम्य (for शाम्य) M चेत् (for त्व) G3 8 transp रक्ष and शेष T2 बलस्य (for कुलस्य) — (L 16) T2 M1 यथा (for यदा) G2 तम् (for [अ]हम्) T1 यथा ह्यमिमत वच (for the post half) — (L 17) T2 भूहि, G2 कुर्यात्, G8 भूया, M भूयात् (for भूयां) M कामान् (for काम) — (L 18) T1 G3 8 इदम् (for हितम्) G मत्यर्थं (for मत्यन्त) M राज्ञां — (L 20) T2 M क्षत्रस्य च; G1 क्षत्रियस्य (for कुलस्य च) — (L 21) T1 वधमायाति संयुक्त, T2 G1.8 M1 पथ्यमायाति संयुक्त, G2 पश्येम याति सं° G1 [ऽ]पि (for हि) — (L 22) G1 M1 नरव्याघ्र (for °व्याघ्रम्) G1 धिष्ठिते, G3 8 निश्चिता (for धीयते) — (L 23) G3 राजतां (for रोचता) M2-4 मामैतद् (for ममै°) — (L 24) T1 ततो, M1 अथो (for अतो)

84

39

(L 1) D6 सौम दधानाव् (sic) (for तौ संदधानाव्) B5 Dn1 D6 च (for स्म) — (L 3) Dn1 संदर्शयेतौ, D2 °येतां, D5 °यति, T1 2 अ(T2 आ)दर्शयेतां K4 V1 B2 Da1 D1. 5 युद्धमार्गान्, D6 युद्धमर्मान्, D8 रणमार्गान् (for युधि मा°) — (L 4) Dn1 T1 धनुर्धरौ तौ वि(T1 °वंराख्यैर्वि)विधै कृतास्त्रै, T2 धनुर्धरौ तौ विविधान्कृतास्त्रौ — (L 5) Da1 D1 5 युध्यते वाजिमध्ये — (L 6) Da1 D1 5 सुतात्मजे T2 अधिक — V1 B1 Da1 D1 5 om (hapl) from कदाचित् up to त्वधिक: in line 7 — (L 7) Dn1 पार्थे K4 D6 T1 2 अधिक, D8 ह्यधिक D6 कदाचित् (for किरीटी) — (L 8) V1 B2 4 Da1 D8 वीर्यास्त्रसंपद्बल(V1 °द्रुप)लाघवैस्तु (V1 °श्च), Dn1 °मायाबलपौरुषेण; D6 °शम्याबललाघवेषु, T1.2 दिव्यास्त्रसाह्यो (T1 °नाम्ना) बलपौरुषेण — (L 9) B5 तदस्त्र, Da1 D1 5 ततस्य, Dn1 तयोस्त, D2 तदस्त्रैर् (for ततस्त) — (L 10) B2 [ऽ]पि (for ये) B1 Dn1 परस्परस्यातरमीक्षमाणयो, B5 D1 8 °तर-(B5 °र)प्रेक्षि(D8 °क्ष-)णीये, D2 °तरप्रेक्षणीय, D5 °तरप्रेरणे ये — (L 11) V1 योद्ध (for घोर) Dn1 T1 2 तयोर् (for तदा) T1 अविषह्य; T2 विषहिरे (sic) (for दुर्विषहं) Dn1 T1 2 [ऽ]न्ये (for न्यैर्) — Da1 D1 5 om line 12 — (L 12) B5 तदा (for सर्वे) K4 D2 अ(D2 ना)भ्यगच्छन् (for अभ्य°) — T1 om from line 13 up to line 25 of App I (No 40) — (L 13) B2 4 5 T2 om., D2 [ऽ] थि-;

कर्णार्जुनौ तौ प्रशशंसुर्नरेन्द्र ।
भो कर्ण साध्वर्जुन साधु चेति
हृष्टा प्रोचु संघश प्रीतिमन्त ।

40

K4 B2.4 5 Dn1 D2 6 (om lines 13–25) 8 (om lines 17–25) T1 (om lines 1–25) 2 cont after App I (No 39) V1 B1 8 Da1 D1 8 5 7 Ca c ins after 8 66 4

तस्मिन्विमर्दे रथवाजिनागा
पदातिसंघा वसुधा व्यकम्पयन् ।
ततस्तु पातालतले शयानो
नागोऽश्वसेन कृतवैरोऽर्जुनेन ।
राजस्तदा खाण्डवदाहमुक्तो
कृत्वा सुवेगं वसुधातलस्थ ।
अथोत्पपातोर्ध्वगतिर्जवेन
सदृश्य कर्णार्जुनयोर्विमर्दम् ।
अथ हि कालोऽस्य दुरात्मनो वै
पार्थस्य वैरप्रतिघातनाय ।
संचिन्त्य तूण प्रविवेश चैव
कर्णस्य राजञ्शररूपधारी ।
ततोऽस्त्रसघातसमाकुलं तदा
बभूव जाल विततांशुजालम् ।
तत्कर्णपार्थौ शरसघवृष्टिभि-
र्निरन्तर चक्रतुरम्बर तदा ।
तद्बाणजालैकमय महान्तं
सर्वेऽत्रसन्कुरव सोमकाश्च ।
नान्यत्किंचिद्ददृशु सपतद्रे
बाणान्धकारे तुमुलेऽतिमात्रम् ।
ततस्तौ पुरुषव्याघ्रौ सर्वलोकधनुर्धरौ ।
त्यक्तप्राणौ रणे वीरौ युद्धश्रममुपागतौ ।
समुत्क्षेपैर्वीक्ष्यमाणौ सिक्तौ चन्दनवारिणा ।
सताल्वयजनैर्दिव्यैर्दिविस्थैरप्सरोगणै ।
शक्रसूर्यकराब्जाभ्या प्रमार्जितमुखावुभौ ।

D6 8 हि (for ऽथ) K4 B2 4 T2 [अ]तरिक्ष- — (L 14) Dn1 T2 तौ कर्णपार्थौ, D2 तौ कर्णार्जुनौ (by transp) T2 प्रहसन् (for प्रशशसुर्) D8 (before corr) वरेंद्र — (L 15) T2 त्व (for भो) Dn1 सार्जुन (for साध्वर्जुन) D2 भो कर्ण साधु भोर्जुन साध्वतिप्रहृष्टा, D8 भो कर्ण भोर्जुन साधु साध्विति — (L 16) D6 वाच (for हृष्टा) Dn1 वियत्सु वाणी श्रूयते सर्वतोपि, D2 प्रोचु सघ प्रीतिमतो हि खस्था

40

T1 om lines 1–25 — (L 1) Dn1 विमर्दे B5 -सघान्, Dn1 T2 -नागैस्, D6 8 संकुले (for -नागा) — (L 2) B5 D6 8 पदातिघाताद्वसुधा च(D6 प्र)कपे, Dn1 T2 तदाभिघातैर्दलिते भूतले च, D2 यदाभिघाता******** — After line 2, T2 ins

प्रपतितहयनाग स्यन्दनाक्षिप्तचक्र
नृपवरशतकीर्ण पार्थसद्दल च ।
शिनिवृषभमथैक प्राप्य वीरं च भीम
सविद्रुतशशतं (810) श्वेतवाहस्य चास्ते ।

— (L 3) T2 वसन्वै (for शयानो) — (L 4) T2 नाग श्वेत (for नागोऽश्वसेन) K4 V1 B3–4 D (except Dn1 D2 6) महोरग कृतवैरोर्जुनस्य (B4 Da1 D1 5 °नेन) — (L 5) Da1 D1. 5 6 तथा, D8 पुरा (for तदा) K4 V1 B Da1 D1. 8–5 7 -मध्ये (for -मुक्तो) — (L 6) B5 D2 6 8 बुबोध कपाद्, T2 प्रबोधकोपो (for कृत्वा सुवेग) B1 2 D4 7 च (for सु-) Dn1 विवेश कोपाद्वसुधातल य — After line 6, T2 ins

स नागवीरोऽथ समुत्थितस्तदा
धरातलान्मातृवध च संस्मरन् ।

— (L 7) K4 अथोपयादूर्ध्वगतिर्, B3 अतोपयातोर्ध्व°, Dn1 अथोर्ध्वपातोर्ध्व°, D2 4 8 अथोपया(D4 °त्पपा)तोर्ध°, D6 अथोपघातोपगतो — (L 8) K4 V1 B1 3.4 Da1 D1 3–5 7 संचित्य (for सदृश्य) V1 Da1 Dn1 D1 5 विमर्दे, T2 विवाद — (L 9) D6 स, D8 च (for हि) D6 हि (for [ऽ]स्य) — (L 10) B4 T2 वै(T2 वी)रप्रतिघातनाय, Da1 D1 3 5 6 °पाद(D6 6 °त)नाय Ca cites प्रतियातन — (L 11) Dn1 सचित्य K4 B1 3 D3 4 7 चैच, V1 सैव, B4 Da1 D1 5 वै(D5 वी)र, B5 D6 चैन, Dn1 T2 तूर्णं, D8 सर्वं (for तूण) B1 प्रतिवेश (for प्रवि°) K4 B1–3 D5–7 तूर्णं; V1 B4 Da1 D1 3 4 8 तूण (for चैव) — After line 12, D3 reads lines 26–27 D6 om lines 13–25 — (L 13) D4 7 -सपात (for -सघात) D2 -समावृत्तस् (for °कुल) D8 तत स्वय घातसमावृत तदा — (L 14) Bom ed बभूव जन्य B2 Da1 D1 5 विततास्त्रजाल D2 8 बभूव तत्तुमल सर्वतो वै Co cites जाल (as above) — (L 15) B1.2 Dn1 D4 7 तत (for तत्) B3 पार्थकर्णौ V1 -सद, D8 संप्र (for संघ-) — D8 om lines 17–25 — (L. 17) V1 B3 Da1 D1 5 ततो जाल बाणमय वियत्स्य — (L 18) K4 [s] Da1 D1 5 ततो जाल बाणमय वियत्स्य — (L 18) K4 [s] प्रमन्, V1 B1–4 [अ]द्राक्षु, B5 चक्रु, Da1 D1 5 द्रष्टु (for ऽत्रसन्) — (L 19) V1 B5 Da1 D1 ददृशे (for ददृशु) B5 स युद्धे (for संपतद्रे) — (L 20) V1 B2 Da1 D1 5 [s]तिमात्रे, B1 °चित्रे — After line 20, V1 Da1 D1 5 ins App I (No 39) — (L 21) D1 तु (for तौ) — (L 22) K4 युद्धमानौ, V1 प्रेक्ष्यमाणो वै, B1 2 Da1 D1 5 प्रेक्ष्य(B1 °क्ष)माणौ, B3 D3 7 योक्ष्यमाणौ, B4 5 D4 योत्स्यमानौ, T2 त्यक्तबाणौ (for °प्राणौ) Da1 D1 युद्धश्रद्धाम्, T2 समं युद्धम् (for युद्धश्रमम्) B2 युद्धाय समुपस्थितौ (for the post half) — V1 B Da1 D1 3–5 7 om lines 23–27 — (L 23) K4 Dn1 वीक्ष्यमाणौ T2 रक्तचदनधारिणौ (for the post. half) — (L 24) Dn1 सव्याल-, T2 तौ ताल- (for सताल-) — (L 25) T2 चद्र- (for शक्र) K4 -मुखांबुजौ,

कर्णस्तु पार्थं न विशेषयद्यदा
दृढ च पार्थेन शरैर्निपीडित ।
तत स कर्ण शरविक्षताङ्गो
मनो दधे ह्येकशयस्य तस्य ।

41

Ś K1 2 4 D2 ins after 8 66 19^ed (following 8 66 36) K8 V1 B Da1 Dn1 D1 3 5-8 T2 Ca c after 8 66 36 D4 after 8 66 25

ततोऽर्जुन कर्णमवक्रगैर्नवै
सुवर्णपुङ्खै सुदृढैरयस्मयै ।
यमाग्निदण्डप्रतिमै स्तनान्तरे
पराभिनत्क्रौञ्चमिवाद्रिमग्निज ।
तत शरावापमपास्य सूतजो
धनुश्च तच्छक्रशरासनोपमम् ।
ततात तस्थौ न मुमोह चस्खले
दृढाहत सश्च पुनस्ततस्तत ।
न ह्यर्जुनस्त व्यसने तदेयिवा-
ञ्जिहन्तुमार्य पुरुषव्रते स्थित ।
ततस्तमिन्द्रावरजोऽपि संभ्रमा-
दुवाच किं पाण्डव हे प्रमाद्यसि ।
नैवाहितानां सतत विपश्चित
क्षण प्रतीक्षन्त्यपि दुर्बलीयसाम् ।
विशेषतोऽरीन्व्यसनेषु पण्डितो
निहत्य धर्मं च यशश्च विन्दति ।
तमेकवीर तव चाहित सदा
त्वरस्व कर्ण सहसाभिमर्दितुम् ।

T2 -मुखावुभौ (for मुखावुभौ) — After line 25, D2 ins
ततोऽर्जुनो बाणशतै सुतीक्ष्णै
सौते शरीरं व्यथयांचकार ।
— D2 om lines 26–27 — D8 reads lines 26–27 after line 12 — (L 26) Dn1 T1 2 कर्णोथ D8 निविशेषयेद् (for न विशेषयद्) T1 यथा (for यदा) — (L 27) Dn1 T1 2 भृश (for दृढ) D6 8 पार्थस्य Dn1 T1 2 शरामितम (for शरैर्निपीडित) — After line 27, K4 D6 8 ins. (cf. lines 28–29)
क्रुद्धस्ततस्त्वाधिरथी तरस्वी
मनो दधे चैकशये शराख्ये ।
[(L 1) D8 क्रुद्धस्तु तत्राधिरथिस्तरस्वी — (L 2) D6 मनो दधे पार्थवधाय सत्वर , D8 °धे चैकशरस्य मोक्षे]
— D6 om. lines 28–29 — (L. 28) V1 Da1 D1 5 तु कर्ण , Dn1 T2 तु वीर· (for स कर्ण) K4 D8 -वि(K4 वी)क्षितागो T1 ततो विमोक्तु शरवर्यमुग्र — (L 29) Dn1 दध्रे मनो (for मनो दधे) K4 एक, B3 चैक , T2 [ऽ]स्यैक (for ह्येक-) V1 भयस्य, B8 5 D2 4 (by corr) T2 -शरस्य; T1 -यशस्य Ca -शयस्य (as above) B2 -शरेण क्षये, Da1 D1 5 -शये शराख्ये, D2 -शराशनाय, D8 -शरस्य मोक्षे (for -शयस्य तस्य)

41

(L 1) Ś1 K1 2 4 अवक्रगै खरै , D1 °क्रवेगै , D6 असह्य वेगै , T2 अवक्रगैर्नतै· — (L 2) D6 सु**वेगै (for सुवर्णपुङ्खै) — (L. 3) D4 यमोग्र (for यमाग्नि) Ś1 K1.2 -प्रतिमात् (for °मै) — (L. 4) K1 क्रौंचमिवाग्निमग्निज , K8 V1 मिवाग्निमद्रि(V1 °द्रि)ज , B2 °गिरिर्यथाग्निज°, Dn1 T2 °मिवाद्रिमग्न (T2 °मुग्र)ज· Ca. o cite अग्निज (as above) — (L 5) D8 शरावाप्यम्, T2 °वारम्; Co °वापम् (as above) K2-4 D8 अवाप्य (for अपास्य) — (L 6) B8 D7 धनुस्ततश्च, T2 त्यक्त्वा धनुश्च (for धनुश्च तत्) V1 D2 -शरासनोत्तम — (L. 7) Dn1 T2 ततो रथस्य· स, D2 ततार तस्थौ च, D8 तथैव तस्थौ न, Ca ततात तस्थौ न (as above) V1 स, B D3 4 7 च, D6 प्र (for न) Dn1 D2 4 6 च (D4 चा) स्खलन् (D6 °द्), T2 संचलन्, Ca चस्खले (as above) K8 तत पुनस्तान्मुमोच *स्खले, Da1 D1 5 तताप तस्थानमुमोहतस्तुमे (sic) — (L 8) K2 om one तत D2 ततस्तमे (for ततस्तत) V1 B1 5 Da1 D1.5 प्रशीर्णमुष्टि सुभृशातुरस्तदा, B1.2 Dn1 D8.6 7 प्रशीर्णमुष्टि सुभृशाहत प्रभो (B1 D8 7 °तस्तदा, D6 °तोभवन्), B8 ववाम जग्लौ विभिदे वृषस्तदा, D8 रराज न ग्लानिमितो वृषस्तदा, T2 प्रसह्यमुक्ते महसा हतप्रभ — (L. 9) K8 तम्, V1 Dn1 D4 6 न च (for न हि) D4 तद् (for त) Ś1 K2 * *यीन्, Ś1 तदच्छ (sic) (*sup lin* तयेपी), K1 ददयीन्, (sic) K8 न संयुगे, K4 न चैव तन्, V1 B1 2 Dn1 तदेयि(B1 °शि , B2 °पी)वान्, B5 D6 [ऽ]प्युपेयिवान्, D2 तदेपीन्, D4 तमीयिवान्, D8 T2 तदैपीन् (for तदेयिवान्) Co cites ईयिवान् (as above) — (L 10) K8 आर्ये, K4 आर्य , D6 आर्ये, Ca आर्य (as above) K8 पुरुषव्रते, K4 °व्रत·; Ca °व्रते (as above). D6 स्थित, Ca स्थित (as above) — (L 11) K8 स रामावरजो (for तमिन्द्रा°) Ś1 K D8 Ca [ऽ]ति , Dn1 D4 6 तु , D2 [ऽ]भि , T2 स (for [ऽ]पि) K4 -संभ्रमम्, D2 -शत्रुम् — (L 12) Ś K1 2 4 D2 4 transp किं and हे D7 [इ]ह (for हे) B1 4 Dn1 D3.4 7 प्रमाद्यसे, B2 °मुह्यसि; D2 समीक्षसे, D6 प्रमुच्यसे — (L. 13) D4 न वैरिपूर्णं, D6 न वै रिपूणां, T2 नैवाहित त (for °हितानां) — (L 14) K2 D3 4 प्रतीक्ष्य(D8 °क्ष)ति K8 T2 हि (for [अ]पि) K4 दुर्बलीयसान्, T2 °यसं — (L 15) Ś K1.2 [ऽ]रि , K4 V1 [ऽ]रिं K4 व्यसनेन K8 D4 पण्डिता — (L 16) K2 महत्य D2 धर्मे D2 सुख च (for यशश्च) K8 पण्डिते, Da1 Dn1 D1 5 8 विंदते — (L 17) Ś K2 Dn1 D2 6 T2 तदेक , K4 तमेव, V1 तत्रैव (for तमेक) D2 तदा (for सदा) D4 सतत तवाहित (for तव चाहित सदा) — (L 18) K8 वरस्व, T2 त्वरस्व D4 तरसा (for सहसा) K2 [अ]भिनर्दितु, D2 प्रमर्दितु, D6 T2 विमर्दि°

पुरा समर्थं समुपैति सूतजो
विध्य त्वमेनं नमुचिं यथा हरि॰ ।
तथास्तु देवेत्यभिपूज्य सत्वर
जनार्दनं कर्णमविध्यदर्जुन ।
शरोत्तमै सर्वकुरूत्तमस्त्वर-
स्तथा यथा शम्बरमम्बराधिप ।

42

After 8 67. 11, K4 V1 B D (except D2 8) T2 ins.

तत शर महाघोर ज्वलन्तमिव पावकम् ।
आददे पाण्डुपुत्रस्य सूतपुत्रो जिघांसया ।
योज्यमाने ततस्तस्मिन्बाणे धनुषि पूजिते ।
चचाल पृथिवी राजन्सशैलवनकानना ।
ववौ सशर्करो वायुर्दिशश्च रजसा वृता ।
हाहाकारश्च सजज्ञे सुराणां दिवि भारत ।
तमिषु संधितं दृष्ट्वा सूतपुत्रेण मारिष ।
विषाद परम जग्मु पाण्डवा दीनचेतस ।
स सायक कर्णभुजप्रमुक्त
शक्राशनिप्रख्यरुचि शिताग्र ।
भुजान्तर प्राप्य धनंजयस्य
विवेश वल्मीकमिवोरगोत्तम ।
स गाढविद्ध समरे महात्मा
विघूर्णमान॰ श्लथहस्तगाण्डिव ।
चचाल बीभत्सुरमित्रमर्दन
क्षितेः प्रकम्पे च यथाचलोत्तम ।
तदन्तर प्राप्य वृषो महारथो
रथाङ्गमुर्वीगतमुज्जिहीर्षु ।
रथादवप्लुत्य निगृह्य दोर्भ्यां
शशाक दैवान्न महाबलोऽपि ।
तत किरीटी प्रतिलभ्य संज्ञां
जग्राह बाणं यमदण्डकल्पम् ।
दीप्तोऽर्जुन प्राञ्जलिकं महात्मा
ततोऽब्रवीद्वासुदेवोऽपि पार्थम् ।
छिन्ध्यस्य मूर्धानमरे॰ शरेण
न यावदारोहति वै रथं वृष ।
तथैव संपूज्य स तद्वच प्रभो-
स्तत क्षुरं प्रज्वलित प्रगृह्य ।
जघान कक्षाममलार्कवर्णां
महारथे रथचक्रे विमग्ने ।

43

After the addl colophon following 8 68 13 K4 V1 B Da1 Dn1 D1 3-5 7 ins

धृतराष्ट्र उवाच ।
तास्मिंस्तु कर्णार्जुनयोर्विमर्दे

— (L 19) Ś2 परा, Ca पुरा (as above) K3 om from समुपैति up to सर्व in line 23 Ś K1 2 4 V1 B2 समर्थ(V1 B2 °र्थं)त्वमुपैति, D2 6 8 T2 समर्थं समुपैति (D2 °पैत्य) — (L 20) B2 जहि त्वमेन, Da1 D1 5 विध्यस्त्वमेन, D2 पराहितैनं, D4 पराजहि त्वं, D6 निपातयैन, T2 विपन्नमेन, Bom ed भिंधि त्वमेन (for विध्य त्व°) K3 नमुचिर् (for °चिं) V1 हरिर्यथा (by transp), D4 यथेंद्र Ca c cite हरि (as above) — (L 21) B2 3 ततस्तु, D1 तथा सु- (for तथास्तु) B1 4 Dn1 D2 3 7 ततस्तदे(D7 °दै)वेत्यभिपूज्य, D6 त वासुदेव स सु°, T2 ततस्तथेत्यभ्यभि° — K2 om (hapl.) lines 22–23 — (L. 22) D4 शिलासितै (for जनार्दनं) Ś2 अविध्यम् B3 om from सर्व up to the end of line 24 — (L. 23) K3 कुरुसत्तमसत्वरस्, V1 Da1 -कुरूत्स्वरं(V1 om स्त्वर)स्तथा — (L 24) V1 Da1 D1 यथा पुरा (for तथा यथा) B1 शवरशराधिप, Da1 D1 5 6 °रम(Da1 °स)सुराधिप, Dn1 T2 °रहा पुराबलिं (T2 °ल), D4 °रहा बल पुरा, D2 तथा बलिं दैत्यपतिं सुराधिप, Ca शम्बरमम्बराधिप (as above)

42

(L. 1) B1 damaged — (L 2) Da1 D1 5 आदत्त (for आददे) — (L 5) T2 तमसा (for रजसा) D6 [आ]कुला (for वृता) — (L 7) V1 B2 3 Da1 D1 5 संहितं, D3 सधितु (for °त) — (L 9) T2 कर्णभुजाद — (L. 10) Da1 T2 शक्राशनि T2 खे रुचित (for प्रख्यरुचि) B3 शिताग्रै — (L 13) B2 महात्मना, D6 किरीटी (for महात्मा) — (L 14) Dn1 विघूर्णमान-, D4 °ण, D6 संघूर्णमान, T2 विमुह्य° (for विघूर्ण°) B1 गात्र- (for -हस्त) V1 विघूर्णमान श्लथगांडिवश्च; B5 °न श्लथस्त्वथ पांडवश्च (sic), T2 °न श्लथहस्त गात्र (also as above) — (L 16) K4 V1 B Da1 D1 3–7 T2 क्षिति- K4 B1, 2 4 D3 7 T2 प्रकपेन D7 नगोत्तम (for [अ]चलो°) — (L 17) D4 तत्रांतरं (for तदन्तर) D1 वृको (for वृषो) V1 महात्मा (for महारथो) T2 उर्व्यां (for उर्वी-) — (L 20) T2 चैन (for दैवान्) Da1 D1 5 तच्चा शक्यमेष महाबलोपि — (L 22) T2 चैन (for बाण) — (L. 23) B3 Dn1 ततो (for दीप्तो) D1 [ऽ]र्जुन B5 धृजलिक — (L 24) T2 स (for ऽपि) — (L 25) D6 भिंध्यस्य — (L 26) T2 वै समारोहति (for यावदा°) — (L. 27) T2 [इ]ति (for [ए]व) V1 D6 च (for स) B3 प्रभो — K4 Dn1 T2 अत (for तत) Bom ed शरं (L 28) (for क्षुरं) D3 7 प्रसह्य (for प्रगृह्य) — (L 29) T2 कर्ण (for कक्षाम्) D1, 4 5 अनलार्कवर्णां, D6 अमलक्त°, T2 विमलार्क (for अमलार्क°) — (L 30) B2 4 5 D3 6 7 महारथो, T2 °रथ B1 3 4 निमग्ने, Da1 D1 4–6 विलग्ने, T2 विलग्न

43

Cf. Śalya, App. I (No 1) — (L 1) B5 D4 कथ तु(D4

दग्धस्य रौद्रेऽहनि विद्रुतस्य।
बभूव रूपं कुरुसृञ्जयानां
बलस्य बाणोन्मथितस्य कीदृक्।
संजय उवाच।
शृणु राजन्नवहितो यथा वृत्तो महाक्षय।
घोरो मनुष्यदेहानामाजौ नरवरक्षय।
यत्र कर्णे हते पार्थे सिंहनादमथाकरोत्।
तदा तव सुतान्राजन्नाविवेश महद्भयम्।
न संधातुमनीकानि न चैवाथ पराक्रमे।
आसीद्बुद्धिर्हते कर्णे तव योधस्य कस्यचित्।
वणिजो नावि भिन्नायामगाधे ह्यप्लवा यथा।
अपारे पारमिच्छन्तो हते द्वीपे किरीटिना।
सूतपुत्रे हते राजन्वित्रस्ता शरविक्षता।
अनाथा नाथमिच्छन्तो मृगा सिंहैरिवार्दिता।
भग्नशृङ्गा इव वृषा भग्नदंष्ट्रा इवोरगा।
प्रत्यपायाम सायाह्ने निर्जिता सव्यसाचिना।
हतप्रवीरा विध्वस्ता निकृत्ता निशितै शरै।
सूतपुत्रे हते राजन्पुत्रास्ते प्राद्रवन्भयात्।
विशस्त्रकवचा सर्वे कादिशीका विचेतस।
अन्योन्यमवमृद्नन्तो वीक्ष्यमाणा भयार्दिता।
मामेव तूर्णं बीभत्सुर्मामेव च वृकोदर।
अभियातीति मन्वाना पेतुर्मम्लुश्च संभ्रमात्।
हयानन्ये रथानन्ये गजानन्ये महारथा।
आहृत्य जवसंपन्ना पादाता प्राद्रवन्भयात्।
कुञ्जरै स्यन्दना क्षुण्णा सादिनश्च महारथै।
पदातिसंघाश्चाश्वौघै पलायद्भिर्भयार्दिता।
व्यालतस्करसंकीर्णे सार्थहीना यथा वने।
तथा त्वदीया निहते सूतपुत्रे तदाभवन्।
हतारोहास्तथा नागाश्छिन्नहस्तास्तथा नरा।
सर्वं पार्थमयं लोकं संपश्यन्तो भयातुरा।
तान्प्रेक्ष्य द्रवत सर्वान्भीमसेनभयार्दितान्।
दुर्योधनोऽथ स्वं सूतं वाहेत्युक्त्वेदमब्रवीत्।
नातिक्रमिष्यते पार्थो धनुष्पाणिर्व्यवस्थित।
जघन्य एव सैन्याना शनैरश्वानचोदयत्।

हि) (for तास्मिंस्तु) — (L 3) B1 damaged. B5 बभूव सैन्यस्य कुरूद्वहानां (sic) — (L 4) B5 रूपं तथैवन्मथिते च कर्णे (sic), D4 बलस्य बाणैर्मथितस्य संख्ये — (L. 5) V1 कुलक्षय, B5 D1 5 महान्क्षय (for महा°) — V1 reads line 6 on marg — (L. 6) D4 दनुजदेवानाम् (for मनुष्यदेहानाम्) B (except B8) Da1 D1 5 आनौ च ग(B5 यथावद्ग)जवाजिनां (for the post half) — (L. 7) K4 D8 यत्तत्, B1 damaged, B5 यदा, D7 यत्त (for यत्र) K4 कर्ण- — (L. 8) B8 सुतो, D8 सुता Da1 D1 5 प्रविवेश (for आवि°) B1 महद्भयमुपस्थित (for the post half) — (L 9) K4 न चैवापि, Da1 D1 8.5 न च वाथ (for न चैवाथ) K4 [अ]पराक्रमे, Da1 D1 5 पराक्रम — (L. 10) B1 Da1 Dn1 D1 5 कर्हिचित् (for कस्य) — (L. 11) B1 damaged. B5 अपारे (for अगाधे) B2 4 ह्यप्लवे, Dn1 विप्लवा, D7 सागरे B3 5 इव (for यथा) — V1 om lines 12–13 — (L 12) D4 अपरे (for अपारे), and नष्टे (for हते) — (L. 13) Da1 D1 5 ततो (for हते) B8 शरिविक्षता (sic), B4 Dn1 शस्त्रविक्ष(Dn1 °क्षि)ता D4 चिंतया नष्टचित्तका (for the post. half) — (L 14) V1 अनाथे D7 गजा (for मृगा) — (L. 15) D4 भिन्नशृङ्गा Dn1 वृषा यद्वद् (for इव वृषा) — (L. 16) K4 Dn1 D3 4 7 प्रत्युपायाम — (L 17) K4 D4 निकृता — (L 18) K4 [ऽ]भ्यद्रवन्, V1 Dn1 दुद्रुवुर्, B2 5 D4 प्राद्रवन् (B5 °त्) — (L 19) V1 विन्नस्त- (for °शस्त्र) Da1 D1 4.5 विशस्तशस्त्र(D4 °त्नपत्र-)कवचा, Dn1 विस्नस्तयत्रकवचा (sic) (for the prior half) K4 कादिशीकान्, Dn1 °म्भूता Dn1 विचेतसा (for °तस) — (L. 20) V1 B2 5 Da1 D3 5 वीक्षमाणा — (L. 21) V1 B2 5 Da1 Dn1 D1 5 नूनं, D4 हि तु (for तूर्णं) D5 मा भव वृकोदर (submetric) (for the post. half) — (L. 22) V1 निपेतुस्तत्र, B2 5 पेतु सेदुश्च (for °तुर्मम्लुश्च) B2 संहश, B5 सघश; D4 भारत (for संभ्रमात्) — (L 23) B5 अश्वान् (for हयान्) V1 B5 Dn1 D1 4 transp रथान् and गजान् — (L 24) B2 8 4(marg) 5 Dn1 D1.5 आरुह्य (for आहृत्य) K4 D8 7 जवसंपूर्णा; D4 जवनानश्वान् (for °संपन्ना) K4 V1 Da1 D1 5 पदाता, Dn1 D4 पदातीन् (for पादाता) K4 प्राद्रवद्, V1 प्रद्रवन्, Dn1 D4 प्रजह्रुर् (for प्राद्रवन्) B5 पलायतश्च सर्वश (for the post. half) — (L 26) K4 चाश्वो यै, B1 चाश्वौघै, Dn1 चाश्वौघै B5 विद्रवद्भिर्, D4 संपत° (for पलाय°) Dn1 भयार्दितै — (L. 27) V1 Da1 D1 -संकीर्णो (for °कीर्णे) K4 मानहीना (for सार्थ°) B5 सार्था प्राप्येव कानन (for the post half) — (L. 28) B8 D7 तथाभवन् (for तदाभ°) Dn1 सूतपुत्रे हते राजंस्तव योधास्तथाभवन् — (L. 29) V1 B2 Da1 D1 5 महा, B4 तदा, B5 Dn1 D8 4 यथा (for the first तथा) V1 B5 Dn1 D4 5 यथा (for the second तथा) — (L 30) Dn1 D4 सर्वे B5 घोरं (for लोकं) B5 Dn1 D4 भयार्दिता (for °तुरा) — (L 31) Dn1 D4 संप्रेक्ष्य — After line 31, Dn1 ins

तान्दृष्ट्वा विद्रुतान्सर्वान्योधास्तत्र सहस्रश।

— (L. 32) D8 7 [ऽ]पि स्व, D4 स्वक (for ऽथ स्व) D1 संभूत (for स्व सूत) V1 Da1 D1 5 वहेत्युक्त्वा, B2 8.5 Dn1 D4 हाहाकृत्वा — D4 om lines 33–34 Before line 33, B5 ins दुर्योधन उवाच — (L 33) Dn1 नातिक्रमेच्च मा पार्थो (for the prior half) K4 B2 5 Dn1 D1 धनुष्पाणिम् K4 B5 Dn1 D1 अवस्थित (Dn1 °ते), B2 व्यवस्थित — (L. 34) B5 Dn1 जघने सर्वसैन्याना (for the prior half)

जघन्ये युध्यमान हि कौन्तेयो मां न संशय ।
नोत्सहेत व्यतिक्रान्तुं वेलामिव महोदधि ।
अथार्जुनं सगोविन्द मानिनं च वृकोदरम् ।
निहत्य शिष्टाञ्शत्रूंश्च कर्णस्यानृण्यमाप्नुयाम् ।
तच्छ्रुत्वा कुरुराजस्य शूरार्थसदृश वच ।
सूतो हेमपरिच्छन्नाञ्शनैरश्वानचोदयत् ।
रथाश्वगजहीनास्तु पादातास्तव मारिष ।
पञ्चविंशतिसाहस्रा युद्धायैव व्यवस्थिता ।
तान्भीमसेन संक्रुद्धो धृष्टद्युम्नश्च पार्षत ।
बलेन चतुरङ्गेण परिक्षिप्य निजघ्नतु ।
प्रत्ययुध्यन्त ते सर्वे भीमसेनं सपार्षतम् ।
पार्थपार्षतयोश्चान्ये जगृहुस्तत्र नामनी ।
अक्रुध्यत तदा भीमस्तै रणे प्रत्युपस्थितै ।
सोऽवतीर्य रथात्तूर्णं गदापाणिरयुध्यत ।
न तान्रथस्थो भूमिष्ठान्धर्मापेक्षी वृकोदर ।
योधयामास कौन्तेयो भुजवीर्यमुपाश्रित ।
जातरूपपरिच्छन्नां प्रगृह्य महतीं गदाम् ।
अवधीत्तावकान्सर्वान्दण्डपाणिरिवान्तक ।
पदातिनोऽपि संरब्धास्त्यक्त्वा जीवितमात्मन ।
भीममभ्यद्रवन्संख्ये पतगा इव पावकम् ।
आसाद्य भीमसेनं तु सरब्धा युद्धदुर्मदा ।
विनेशु सहसा दृष्ट्वा भूतग्रामा इवान्तकम् ।
श्येनवद्व्यचरद्भीमो गदाहस्तो महाबल ।
पञ्चविंशतिसाहस्रांस्तावकानामपोथयत् ।
हत्वा तत्पुरुषानीकं भीम सत्यपराक्रम ।
धृष्टद्युम्नं पुरस्कृत्य पुनस्तस्थौ महाबल ।
धृष्टद्युम्नोऽपि च महानमित्रगणमर्दन ।
पुत्र पाञ्चालराजस्य धनुर्धरवरो युधि ।
विप्रलीनान्रथाश्वेन पदातीयान्समन्तत ।
पञ्चविंशतिसाहस्रानवधीन्निशितै शरै ।
शरैर्निकृत्ता समरे धृष्टद्युम्नेन तावका ।
पञ्चविंशतिसाहस्रा कालमार्छन्पदातय ।

B5 तूर्णम् (for शनैर्) B1–3 5 प्र(B3 अ)चोदय, Dn1 प्रचोदय, D1 अचोदयन् (for °दयत्) — After line 34, B5 ins

जघने मा हि दृष्ट्वैव धनुष्पाणिमवस्थितम् ।

— Da1 D1 5 om. (hapl) lines 35–40 — (L 35) V1 जघन्यैर्, B3 4 जघान, D4 जघने (for °न्ये) K4 B3 D3.7 जघन्येष्वर्धमान हि, B5 Dn1 युध्यमान सुसंरब्ध (Dn1 हि कौंतेय) (for the prior half) B2 4 कौंतेय मा, Dn1 हनिष्यामि (for कौन्तेयो मां) B3 नात्र, B5 [ऽ]द्य न (for मा न) — (L 36) K4 व्यतिक्रात V1 Dn1 नोत्सहेन्माम(V1 °द्य)तिक्रातु, B1 2 °हेदत्र(B1 °हे तस्य)तिक्रात (for the prior half). — (L 37) K4 अथार्जुंन D4 अर्जुन सहगोविंद (for the prior half) B5 reads the post half on marg — (L 38) B3 Dn1 हत्वा (Dn1 °न्ये) शिष्टांस्तथा शत्रून् (for the prior half) B5 D4 सर्वं नि(B5 °र्वान्नि)हत्य कर्णस्य भविष्याम्यनृणो युधि — (L 39) B5 श्रुत्वैतत् (for तच्छ्रुत्वा) — (L 40) K4 देव- (for हेम-) D4 -प्रति- (for -परि-) D4 प्रचोदयत् — (L 41) V1 Dn1 र(V1 अ)थाश्वनाग (for °गज) Da1 D1 -हीना तु (for °नास्तु) Da1 D4 पदातास् K4 चैव, Da1 D1 5 तत्र (for तव) K4 मारिष — (L 42) V1 B1 Da1 D1.5 प्राद्रवति (V1 °त) हयैरिव, D4 प्रायुध्यत शनै शनै (for the post half) — (L 43) Da1 D1.5 यद् (for तान्) K4 धृष्टद्युम्नस्य — D4 om. lines 44–55 — (L 44) K4 Da1 D1 5 चतुरंगेन B2.5 Dn1 संवृत्या(B2 °तो) जघ्नतु शरै (for the post half) — (L 45) V1 प्रतियुध्यत, B2 आयुध्यत च, B5 प्रत्यविध्यत (for प्रत्ययु°) — (L 46) B5 अन्ये (for चान्ये) — (L 47) B2 अयुध्यत (for अक्रु°) K4 Dn1 रणे (for तदा) Dn1 तदा (for रणे) B2 Dn1 पर्यवस्थितै, B5 प्रत्युपस्थित — (L 49) K4 भूमिस्थान् B1 धर्मप्रेक्षी, B2 धर्माकांक्षी, D7 °क्षेपी (for °पेक्षी) — (L 50) B1 D3.7 अथाश्रित, B2 Da1 D1 5 -समाश्रि(B2 °श्रि)त B5 स्ववीर्यबलमाश्रित (for the post. half) — (L 51) B5 गदामादाय वेगित (for the post half) — (L 52) B4 अब्रवीद् (for अवधीत्) — (L 53) Dn1 संत्यक्त्वा प्रिय (for संब्धास्त्यक्त्वा) — (L 54) K4 अभ्यद्रवत् B5 Dn1 ज्वलन यथा (for इव पावकम्) — (L 55) B5 ते (for तु) — (L 56) D4 [आ]विष्टो (for दृष्ट्वा) V1 B2 Da1 D1 5 भूतग्राम, D4 7 °ग्रामम् D4 इवांतक — (L 57) B2 5 D4 व्यचरन्, B3 Dn1 विचरन् (for व्यचरद्) K4 श्येनवध्यचिरद्भीमो (sic) (for the prior half) — (L. 58) B1 -साहस्र्यांस्, Da1 D1 °स्रास् B5 तावकास्तान् (for °कानाम्) D4.7 व्यपोथयत् (D4 °न्) K4 B3 Da1 Dn1 D1 5 तावकान्सम(K4 Dn1 °नव)पोथयत् (for the post. half) — (L. 59) Da1 [आ]त्मपुरुषानीक (for तत्पुरु°) B5 भीम- (for सत्य-) — D4 om lines 60–73 — (L. 60) B1 Dn1 तस्थौ तत्र (for पुनस्तस्थौ) — V1 Dn1 om lines 61–70 — (L 61) B2 5 Da1 D1 5 श्रीमान् (for महान्) B2 5 अमित्रकुल-, D1 अमित्रारिगण- (hypermetric) (for °त्रगण) B1 -मर्दित (for -मर्दन) — (L. 62) Da1 D1 5 धनुर्वेद- (for °धर-) B (except B3) रणे (for युधि) — (L 63) K4 D3 विप्रहीनान् (for °लीनान्) B3 रथाग्रे तु (marg °स्ते तु), Da1 D1 5 °श्वैमै (for श्वेन) B5 विप्रहीनरथाश्वेन (for the prior half) Da1 D1 5 सर्वतस्तान् (for पदातीयान्) — (L 64) Da1 D1 5 -साहस्राणि — Da1 D1 5 om lines 65–70 — (L 65) B5 निकृत्ता समरे तत्र (for the prior half) — (L. 66) = line 81 — (L. 67)

हत्वा तत्पुरुषानीकं धृष्टद्युम्नो महाबल । \
भीमसेनं पुरस्कृत्य न चिरात्प्रत्यदृश्यत ।
तं पारावतवर्णाश्वं क्रुद्धं क्रुद्धान्तकोपमम् ।
धृष्टद्युम्नं रणे दृष्ट्वा त्वदीया प्राद्रवन्भयात् ।
धनंजयो रथानीकमभ्यवर्तत वीर्यवान् ।
माद्रीपुत्रौ तु शकुनिं सात्यकिश्च महारथ ।
जवेनाभ्यपतन्हृष्टा निघ्नन्त सौबलं बलम् ।
तस्याश्ववारान्सुबहून्विनिहत्य शितैः शरैः ।
तमभ्यधावस्त्वरितास्ततो युद्धमभूत्तदा ।
धनंजयोऽपि चाभ्येत्य रथानीकं तव प्रभो ।
विश्रुतं त्रिषु लोकेषु व्याक्षिपद्गाण्डिवं धनुः ।
कृष्णसारथिमायान्तं दृष्ट्वा श्वेतहयं रथम् ।
अर्जुनं चापि योद्धारं त्वदीया प्राद्रवन्भयात् ।
विप्रहीना रथाश्चैव गजैश्च परिवर्जिता ।
पञ्चविंशतिसाहस्रा कालमार्च्छन्पदातय ।
हत्वा तत्पुरुषानीकं पाञ्चालानां महारथ ।
पुत्र पाञ्चालराजस्य धृष्टद्युम्नो महारथ ।
भीमसेनं पुरस्कृत्य न चिरात्प्रत्यदृश्यत ।
महाधनुर्धरः श्रीमानमित्रगणसूदन ।
पारावतसवर्णाश्वं कोविदारमहाध्वजम् ।
धृष्टद्युम्नरथं दृष्ट्वा प्राद्रवन्त भयाद्भृशम् ।
गान्धारराजं शीघ्रास्त्रमनुसृत्य यशस्विनौ ।
न चिरात्प्रत्यदृश्येतां माद्रीपुत्रौ ससात्यकी ।
चेकितान शिखण्डी च द्रौपदेयाश्च मारिष ।
हत्वा त्वदीयं सुमहत्सैन्यं शङ्खानथाधमन् ।
ते सर्वे तावकान्प्रेक्ष्य द्रवमाणान्पराङ्मुखान् ।
अभ्यद्रवञ्जिघांसन्तो वृषाञ्जित्वा यथा वृषा ।
सेनावशेषं तं दृष्ट्वा तव सैन्यं पराङ्मुखम् ।

K4 महारथा — (L 68) K4 D8.7 प्रत्यपद्यत (for °दृश्यत) — (L 69) B2 5 पारावतसवर्णाश्व (for the prior half) — B1 2 om. line 71 — (L 71) Da1 D1 5 अभ्यद्रवत (for °वर्तत) — (L 72) V1 शकुनि Da1 D1 5 महाबल — After line 72, B2 5 ins

गान्धारराजं शीघ्रास्त्रमनुसृत्य परंतपौ ।

— (L 73) B1–8 D1 4 7 अभ्यपतद्; B5 आपततुर् K4 धृष्टो, B1–8 D7 दृष्ट्वा, B5 दृष्टौ (for हृष्टा) K4 निघ्नत, B4 Da1 D5 निघ्नत (for °घ्नन्त) D1 बल B5 Dn1 घ्नतो (B5 °तौ) दौर्योधनं बलं (for the post. half) — After line 73, B2 5 ins

तेषां शकुनिमासाद्य तत्र युद्धमभून्महत् ।

— (L 74) D4 तव (for तस्य) V1 तस्याश्वानश्वसादींश्च, B1 °श्वांश्च गजानाजौ, Da1 D1 5 श्वान्सादिनश्चाजौ, Dn1 °श्वसादीन्सुबहून् (for the prior half) D4 संनिहत्य — B2 5 om lines 75–88 — (L 75) Dn1 D8 समभ्यधावस् (for तमभ्य°) D8 त्वरितस्, D4 कुरवस् K4 तयोर्, B1 Dn1 D4 तत्र (for ततो) Dn1 महत् (for तदा) — D4 om lines 76–77 — (L 76) K4 चाभेत्य — (L 77) V1 तत्र (for त्रिषु) Dn1 गांडीवं विक्षिपन्धनु (for the post half) — (L 78) Dn1 मायात D4 तत (for रथम्) K4 V1 दृष्ट्वा श्वेतरथ हय (for the post half) — (L. 79) D4 समुत्सृज्याद्रुतसैन्य (sic) (for the prior half) V1 प्रापयन् (for °द्रवन्) — (L 80) Da1 D1 5 विप्रहीनरथाश्चैवमा (D1 °ता), Dn1 D4 °हीनरथाश्चैव (for the prior half) Da1 D1 5 नृपैश्च, Dn1 शरैश्च K4 B4 D8 7 परिहीनि(K4 °णि)ता, V1 B1 8 °कीर्तिता, Dn1 °कर्पिता°, D4 वारिता — (L 81) = line 66 D4 पांचाल्येन पदातय (for the post half) — (L. 82) Dn1 तान्पुरुषव्याघ्र Some MSS पचालाना K4 V1 D1 महारथा D4 निहता पुरुषव्याघ्रा भीमसेन परीप्सना — V1 om (hapl) line 83 — (L 83) D4 तत (for पुत्र) Some MSS पचाल, D4 पाचाल्य D4 पुत्रो राजन् (for धृष्टद्युम्नो). Da1 D5 महाबल, Dn1 °मना, D1 °ज्वल — (L 84) K4 प्रत्यपद्यत (for °दृश्यत) — (L 85) V1 -दर्शन, Da1 D1 4 5 -मर्दन (D5 °न), Dn1 -तापव (for -सूदन) — (L 86) Da1 परावत- (for पारा°) Dn1 -सवर्णाश्व D5 महाध्वज Dn1 कोविदारमय ध्वज, D4 °रथ-ध्वजम् (for the post half) — (L 87) K4 B1 4 Dn1 D4 7 धृष्टद्युम्न (for °द्युम्न-) Dn1 D4 रणे (for -रथ) Dn1 D4 त्वदीया प्राद्रवन्भयात् (for the post. half) — (L 88) D4 गधारराज Da1 D5 7 अनुस्मृत्य (for °सृत्य) V1 यशस्विने, D7 मनस्विनौ — (L. 89) Da1 D1 5 अचिरात् D8 4 माद्रीपुत्रा (D4 °त्र) K4 ससात्यकि, D4 °त्वतौ (for °त्यकी) — (L 91) B (except B4) Da1 D1 5 शङ्खम्, D8 शङ्खा Dn1 D8 तथा (for अथ) K4 अथाधमत्, B1 2 अथो-धमन् (B2 °त्), Da1 D1 5 उपाध°, D4 अथाधनशन् (sic) (for अथाधमन्) — (L 92) B8 तान्सर्वास् (for ते सर्वे) K4 स-र्वान् (for प्रेक्ष्य) K4 प्लावमानान्, B4 Dn1 द्रव(Dn1 °ष)-तोपि, B5 D4 °तो वै (for °माणान्) — (L 93) K4 अभ्यद्रवञ् Da1 D1 5 जिघासान् (D5 °द्) (submetric) (for °सन्तो) B8 D4 अभ्यद्रवत (D4 °वति) निघ्नतो, Dn1 °वर्तत संरब्धान् (for the prior half) V1 B4 5 D4 वृष (for °षान्) V1 B1 Da1 D1 5 दृष्ट्वा (for जित्वा) D8 कथा (for यथा) B5 वृषा यथा (by transp), Da1 D1 4 5 यथा वृष — (L 94) K4 सेनावशेषे, V1 °वसंत D8 सद् (for त) B2 5 Da1 D1 5 अथ सेनावशेष तु (Da1 om तु, D1 °ष च, D5 °षे च) (for the prior half) V1 पराङ्मुखा B2 5 Da1 Dn1 D1 4 5 तव पुत्रस्य (Dn1 D1 सैन्यस्य) पांडव (for the post half)

व्यवस्थितं सव्यसाची चुक्रोध बलवत्तदा ।
धनजयो रथानीकमभ्यवर्तत वीर्यवान् ।
विश्रुत त्रिषु लोकेषु व्याक्षिपद्गाण्डिव धनु ।
तत एतान्शरै राजन्सहस्रान्समवारयन् ।
रजसा चोद्धतेनाथ न स्म किंचिद्व्यदृश्यत ।
अन्यकारीकृते लोके शरभूते महीतले ।
दिशः सर्वा महाराज तावका प्राद्रवन्भयात् ।
भज्यमानेषु सैन्येषु कुरुराजो विशा पते ।
परानभिमुखाश्चैव सुतस्ते समुपाद्रवत् ।
ततो दुर्योधन सर्वानाजुहावाथ पाण्डवान् ।
युद्धाय भरतश्रेष्ठ देवानिव पुरा बलि ।
त एनमभिवर्तन्त सहिता समुपाद्रवन् ।
नानाशस्त्रसृज सर्वे भर्त्सयन्तो मुहुर्मुहु ।
दुर्योधनोऽप्यसंभ्रान्तस्तानरीन्निशितै शरै ।
व्यधमद्युधि राजेन्द्र घोररूपो विशा पते ।
तत्राद्भुतमपश्याम तव पुत्रस्य पौरुषम् ।
यदेन पाण्डवा. सर्वे न शेकुरतिवर्तितुम् ।
नातिदूरापयात तु कृतबुद्धि पलायने ।
दुर्योधन. स्वकं सैन्यमपश्यच्छरविक्षतम् ।
ततोऽवस्थाप्य राजेन्द्र कृतबुद्धिस्तवात्मज॰ ।
हर्षयन्निव तान्योधानिद वचनमब्रवीत् ।
न तं देशं प्रपश्यामि पृथिव्या पर्वतेषु च ।
यत्र यातान्न वो हन्यु पाण्डवा किं सृतेन व॰ ।
अल्प च बलमेतेषां कृष्णौ च भृशविक्षतौ ।
यदि सर्वेऽत्र तिष्ठामो ध्रुवो नो विजयो भवेत् ।
विप्रयाताश्च नो भिन्नान्पाण्डवा कृतकिल्बिषा ।
अनुसृत्य वधिष्यन्ति श्रेयान्न समरे वध ।
सुखं सांग्रामिको मृत्यु क्षत्रधर्मेण युध्यताम् ।
मृतो दु॰ख न जानीते प्रेत्य चानन्त्यमश्नुते ।
शृणुध्वं क्षत्रिया सर्वे यावन्त स्थ समागता ।

— (L 95) B4 व्यवस्थित B8 क्रुद्धोथ (for चुक्रोध) B2 5 Da1 D1 5 दृष्ट्वैवाव(Da1 °ष्ट्वे वो [sic], D5 °ष्ट्वैताव)स्थित संख्ये युध्यन्प(B5 क्रुद्ध प)रबलार्दन (D1 °न) — V1 D4 om lines 96–97 — (L. 96) Da1 D1 5 धनजय॰ K4 अभ्यद्रावत (for °वर्तत) — (L 97) B1 damaged B5 विश्रुतस् K4 B2 व्याक्षिपन् (for °पद्) — (L 98) B5 तत (for तत) V1 तु ताम्, B2 D5 6 एनाम्, B5 सेनां, Dn1 एनम् (for एतान्) B2 शरव्रातै, B5 महाराज, Dn1 शत-व्रातै (for शरै राजन्) V1 B2 Dn1 D1 4 5 सहसा, B5 मार्गणै, Da1 सहस्रा (for °स्रान्) V1 B5 D8 समवारयत, B2 Da1 D1.4 5 °किरत् (D4 °न्) (for °रयन्) — (L 99) Dn1 तमसा (for रजसा) B1.4 D8 चोद्धुतेन, Dn1 संवृ° (for चोद्ध°) B2 5 [आ]जौ (for[अ]थ) D4 न स किंचित्प्रदृश्यते (for the post half) — (L 100) K4 दूरीभूते, V1 पुरी°, B1 Dn1 रजो°, B2 8 शरी°, B4 D8 7 इरी° (for शर°) — (L 101) Dn1 योद्धा॰ सर्वे (sic) (for दिश सर्वा) K4 प्राद्रवद्, D4 प्रद्रवन् — (L. 102) B8 संतमानेषु (for भज्य°) Dn1 समत्यमाने सैन्ये तु (for the prior half) — (L 103) K4 अभिमुखस् Da1 D1 4 5 परेषामात्मनश्चैव (for the prior half) D4 सेना तां समुपाद्रवन् (for the post half) — (L 105) D4 भरतश्रेष्ठो B1 बली — (L 106) V1 तदैनम्, D1 त एवम् D4 तपन (for त एनम्) Da1 D1 5 अभिवर्षत, D4 समगर्जत, (for अभिवर्तन्त) D5 om सहिता K4 समुपाद्रवत — Dn1 om line 107 — (L 107) D4 तत (for नाना-) K4 -शस्त्रभृत (for °सृज) D4 क्रुद्धा (for सर्वे) — (L 108) Dn1 om the prior half D4 [ऽ]थ (for ऽपि) D4 संभ्रामस् V1 नरान्, B2 4 Dn1 रणे, D4 अनौ (sic) (for अरीन्) D4 व्योरिथतै (for निशितै) — Da1 D4 om line 109 — For line 109, Dn1 subst.

तत्रावधीत्तत क्रुद्ध॰ शतशोऽथ सहस्रश ।
तत्सैन्य पाण्डवेयाना योधयामास सर्वत ।

— (L 110) K4 अपश्यामस् V1 D4 विक्रम, Da1 पौरुषी — (L. 111) D4 त एव (for यदेन) K4 अनिवर्तितुं, D4 प्रतिवीक्षितु (for अतिवर्ति°) — (L 112) Da1 D1 5 दूरेपया-तस् V1 तद्धि शूरा पलायत (for the prior half) K4 V1 कृतबुद्धि D4 नाविप्रापयापांचबुद्धिपलायते (sic) — (L 113) K4 सरवीक्षित D4 अभिवीक्ष्य सुविक्षत (for the post. half) — For lines 112–113, Dn1 subst

यदेक सहितान्सर्वान्रणेऽयुध्यत पाण्डवान् ।
ततोऽपश्यन्महात्मा स स्वसैन्य भृशदु॰खितम् ।

— (L. 115) D4 हर्षयस्ते मे वा शल्यो यामिद वनममवीद (sic) — (L. 116) Da1 D1 5 न त पश्यामि देश च (for the prior half) Dn1 यत्र याता भयार्दिता (for the post half) — (L. 117) B8 यत्र मासा नरो अन्य (sic), Dn1 गतानां यत्र वै मोक्ष (for the prior half) Dn1 पांडवाद् B8 सुतेन, Dn1 गतेन (for सृतेन) — (L. 118) V1 Da1 D1 5 स्वल्प (for अल्प) D4 मर्त्यवे वसमेतेन (sic) (for the prior half) K4 भृशवीक्षितौ — (L. 119) V1 च, D4 तु (for ऽत्र) Dn1 अथ सर्वान्हनिष्यामि (for the prior half) K4 B2 ध्रुव Dn1 हि (for नो) K4 [ऽ]भवत् (for भवेद्) — (L 120) V1 B2 8 Da1 D1 5 तु वो, B1 4 तु नो, Dn1 D4 ततो (for च नो) K4 B Dn1 D4 -किल्बिषान् (for °षा) — (L. 121) K4 अनुवृत्य (for °सृत्य) Dn1 वधिष्यती Da1 D5 श्रेय न, D4 श्रेयो न — (L. 122) K4 V1 B2 5 Da1 D1 4.5 सुख K4 Dn1 संग्रामिको (for साग्रा°) D5 मृत्यु B1 जीवतां, D4 युध्यत (for °ताम्) — (L 123) V1 मृत्योर् (for मृतो) K4 B2 Da1 D1.3 5 7 न दु ख (by transp) D4 जानाति D7 चानतम् (for °नन्त्यम्) — (L. 124) D4

यदा शूरं च भीरुं च मारयत्यन्तको यम ।
को नु मूढो न युध्येत मादृश क्षत्रियव्रत ।
द्विषतो भीमसेनस्य क्रुद्धस्य वशमेत्यथ ।
पितामहैराचरितं न धर्मं हातुमर्हथ ।
न हि धर्मोऽस्ति पापीयान्क्षत्रियस्य पलायनात् ।
न युद्धधर्माच्छ्रेयोऽन्य पन्था स्वर्गस्य कौरवा ।
अचिरेण हता लोकं सर्वे योधा समाप्नुत ।
एवं ब्रुवति ते पुत्रे सैनिका भृशविक्षता ।
अनवेक्ष्यैव तद्वाक्यं प्राद्रवन्सर्वतोमुखम् ।

Colophon.

44

K4 V1 B D (except D2 8) T1 2 G M2–4 ins after 8 68 M1 ins (lines 13-16 only) after 8 68 60

सजय उवाच ।
हते वैकर्तने कर्णे कुरवो भयपीडिता ।
वीक्षमाणा दिश सर्वा पलायन्ते स्म सर्वत ।
वीरं तु निहत श्रुत्वा शत्रुभि परमाहवे ।
सर्वे दिशोऽन्वकीर्यन्त तावका भयमोहिता ।
ततोऽवहार चक्रुस्ते राजन्योधा समन्तत ।
वार्यमाणा भयोद्विग्नास्तव पुत्रेण भारत ।
तेषां तु मतमाज्ञाय पुत्रस्ते भरतर्षभ ।
अवहार ततश्चक्रे शल्यस्यानुमते नृप ।
योधैर्महारथै सार्धं वृतो भारत तावकै ।
हतावशेषैस्त्वरित शिबिरायैव दुद्रुवे ।

शृण्वतु (for शृणुध्व) K4 यावतस्तु, V1 Da1 D1 5 यावत स्म, D4 °तस्व (sic) (for °त स्म) — D4 om lines 125-126 V1 reads lines 125-126, followed by the repetition of line 125 after line 131, B2 reads line 125, followed by the insertion, after line 131 — (L 125) K4 transp शूर and भीरु B1 [अ]न्तकोपम, B5 °को बली — B2 ins. after line 125 V1 after line 126

युध्यस्व म[ध्यम]द्रवन्तोऽपि क्रुद्धयोर्भीमपार्थयो (?) ।

— B2 om. lines 126-127 — (L 126) V1 B5 को न, D1 तत्र (for को नु) D1 को नु (for मूढो) K4 V1 यादृश (for मादृश) — V1 om line 127 — (L 127) K4 विशमेस्यथ (sic) — (L 128) B5 पितामहै नाचरित (for the prior half) B1 इच्छथ (for अर्हथ) — (L. 129) B1 5 Dn1 [अ]धर्मो (for धर्मो) B1 D7 पलायने, Dn1 °यित (for °यनात्) — (L 130) B8 Dn1 हि (for ऽन्य) V1 Da1 D1 5 युद्धधर्मान्न च श्रेयान्, D4 धर्मो न युद्धाच्छ्रेयान्हि (for the prior half) D4 सूर्यस्य (for स्वर्गस्य) B5 विद्यते, D4 नोवदन् (for कौरवा) — (L. 131) D8 7 सुचिरेण B5 [अ]मराल्लँ, D4 जिताल्लँ (for हता) V1 B5 Dn1 D4 लोकान् B2 अचिरादमराँल्लोकान् (for the prior half) B1 5 D4 सद्यो, Dn1 सर्व (for सर्वे) B2 योद्धा, B5 योध, D4 वायो (for योधा) K4 समाप्नुयात्, V1 B1 2.4 5 D4 समश्नुते (V1 °यां), B8 Da1 Dn1 D1.5 समश्नुत (Da1 °ता) — Before line 132, B5 ins संजय उवाच — (L 132) Da1 D1 5 इति (for एव) K4 V1 B5 D8 7 पुत्रे वै, B2 4 पुत्रे ते (by transp), Dn1 पुत्रे* K4 -वीक्षिता; B5 -दु खिता, D8 4 -विक्षता (D8 °त) (for -विक्षता) — (L. 133) K4 V1 B1 D8 7 अनादृत्य, B5 अनवेक्ष्य (for °वेक्ष्य) B5 D4 सर्वतोमुखा, Da1 D1 5 अन्यतोमुख, Dn1 सर्वतोदिश (for °तोमुखम्) — Colophon. *Adhy no* (figures, words or both) B1 91, B8 110, B5 94, Da1 D5 103, D1 85

85

44

G1 om the ref — (L 1) Dn1 राजन् (for कर्णे) G2 कुरवोपि भयान्विता (for the post half) — D5 om lines 2-4 — (L 2) Some MSS वीक्ष्यमाणा K4 पाल्यते K4 शर्वश, B1 D8 7 सर्वश (for °त) Dn1 पर्यपेतु सहस्रश, T1 2 G M2–4 पलायत सहस्रश (for the post. half) — (L 3) Dn1 कर्ण तु, T1 M3–4 रावणि, T2 G रावण (for वीर तु) Dn1 T1 2 G M2–4 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) T1 M2–4 राक्षसा लक्ष्मणेन वा (T1 हा), T2 राक्षसा इव तत्क्षणात्, G1 राक्षसा लक्ष्मणाग्रजात्, G2 8 राक्षसा राघवेण वै (G3 वा) (for the post half) — (L 4) Da1 D1 5 स वै, Dn1 T1 2 M2–4 भीता, D4 सर्वा, G8 दिशो (for सर्वे) G8 भीना (for दिशो) K4 [ऽ]न्विकीर्यंत, Dn1 विदीर्यंत, D4 कुकीर्यंत (sic), T1 द्रवस्तेते, T2 व्यद्रवत, G M2–4 द्रवस्तेव (for ऽन्वकीर्यन्त) Dn1 क्षतविक्षता, T1 2 G M2–4 भयपीडिता (for °मोहिता) — (L 5) V1 [ऽ]वराह (for ऽवहार) D6 T1.2 G M2–4 ततो महारव (T1 G2 °थ) चक्रुर् (for the prior half) K4 योधा **, Dn1 योधा मर्वे, D6 T1 2 G M2–4 यो(M2–4 यौ)धा राजन् (by transp) D6 T2 (also as above) सहस्रश (for समन्तत) — (L 6) B1 8 निवार्यमाणा (hypermetric) D6 T1 2 G3 M2–4 भृशोद्विग्ना (for भयो°) Dn1 निवार्यमाणाश्चोद्विग्नास् (for the prior half) Dn1 तावका भृशदु खिता (for the post half) — (L 7) Da1 Dn1 तन् (for तु) Da1 D1 5 आस्थाय (for आज्ञाय) M8 तु (for ते) Dn1 पुत्रो दुर्योधनस्तव (for the post. half) — (L 8) D6 G M2–4 अपहारं (for अव°) B1 भृश (for नृप) D6 T1 2 G शल्यस्यानुमतेन च (T1 ह) — (L 9) K4 Dn1 D6 T1 2 G M2–4 कृतवर्मा रथैस्तूर्णं (K4 रथै सार्धं; D6 T1 G1.8 रणे तूर्णं) (for the prior half) T2 यादव, G2 सायकै, G3 सैनिकै (for तावकै) — (L. 10) V1 D6 T1 2 G M2–4 हतावशिष्टैस् (for °शेषैस्) Dn1 नारायणावशेषैश्च (for the prior half). D4 प्रदुद्रुवे (for [ए]व दु°)

गान्धाराणां सहस्रेण शकुनिः परिवारितः।
हतमाधिरथिं दृष्ट्वा शिबिरायैव दुद्रुवे।
कृपः शारद्वतो राजन्नागानीकेन संवृतः।
महता मेघकल्पेन शिबिरायैव दुद्रुवे।
अश्वत्थामा ततः शूरो विनिःश्वस्य मुहुर्मुहुः।
पाण्डवानां जयं दृष्ट्वा शिबिरायैव दुद्रुवे।
संशप्तकावशेषेण बलेन महता वृतः।
सुशर्मापि ययौ राजन्वीक्षमाणो भयातुरान्।
दुर्योधनोऽपि नृपतिर्हतसर्वस्व आतुरः।
ययौ शोकसमाविष्टश्चिन्तयन्विमना बहु।
छिन्नध्वजेन शल्यस्तु रथेन रथिनां वरः।
प्रययौ शिबिरायैव वीक्षमाणो दिशो दश।
ततोऽपरे सुबहवो भारतानां महारथाः।
प्राद्रवन्त रणं हित्वा भयाविष्टा विचेतसः।
अश्रुकण्ठा भयोद्विग्ना वेपमाना सुविह्वलाः।
कुरवः प्रद्रुताः सर्वे दृष्ट्वा कर्णं निपातितम्।
प्रशसन्तोऽर्जुनं केचित्केचित्कर्णं महारथाः।
व्यद्रवन्त दिशो भीताः कुरवः कुरुसत्तम।
तेषां योधसहस्राणां तावकानां महामृधे।
नासीत्तत्र पुमान्कश्चिद्यो युद्धाय मनो दधे।
हते कर्णे महाराज निराशाः कुरवोऽभवन्।
जीवितेष्वथ राज्येषु दारेषु च धनेषु च।
तान्समानीय पुत्रस्ते यत्नेन महता विभो।

— V1 om. (hapl.) lines 11–12. B2 om. (hapl.) 11–16. G1 3 read line 11 after line 16. — (L. 11) D6 परवीरहा (for परिवारितः). — D4 om. lines 12–18. D6 T1 2 G M2–4 om. line 12. — (L. 12) B1 चाधिरथिं. — D6 T1 G2 M1 read lines 13–16 after 8.68.60. T2 M3 read lines 13–16 after line 18. G3 reads lines 13–14 after 8.68.60. M2 4 read lines 13–14 after line 18. — (L. 13) V1 Da1 D1 5 शारद्वतोपि राजेंद्र (Da1 °द्रे) (for the prior half). Dn1 T1 2 G M भारत (for संवृतः). — (L. 14) B1 damaged. Dn1 महामेघनिभेनाशु (for the prior half). — G2 om. lines 15–16. B3 reads 15–16 after line 18. — (L. 15) D8 T2 G1 विनिश्वस्य. Dn1 पुनः पुनः (for मुहुर्मुहुः). — After line 16, G1 3 read line 11. D6-T1.2 G1 3 M2–4 om. line 17. — (L. 17) Some MSS संसप्तक°. B3 5 संशप्तकावशिष्टेन, Dn1 °न्वशिष्टेन (for °वशेषेण). B3.5 बलेन परिवारितः (for the post. half). — (L. 18) B3 partly damaged. T2 G2 च (for [अ]पि). B2 महाराज (for ययौ राजन्). G1 तूर्णं (for राजन्). Some MSS वीक्ष्यमाणो. B2 3 Dn1 D6 T1 2 G M2–4 भयार्दितः (D6 °तः) (for °तुरान्). — After line 18, T2 M3 read lines 13–16, M2 4 lines 13–14. — (L. 19) K4 V1 B1–3 D3 4 तु, M2–4 च (for ऽपि). D6 प्रययौ, T1 2 G M2–4 स ययौ (for नृपतिर्). B1 मृत-, T1.2 G M2–4 हृत- (for हत-). K4 -सर्वस्वम्. Da1 D1 5 निष्प्रभः, Dn1 -बान्धवः (for आतुरः). D4 हतसत्त्वो भयातुरः (for the post. half). — (L. 20) D6 T1 2 G ज्ञातिशोकसमा(D6 T1 °भवा)पन्नश्, M2–4 ज्ञातिशोकावसन्नश्च (for the prior half). D4 [अ]भवन् (for बहु). D6 T1 G1 3 चिंतयित्वा मुहुर्मुहुः (for the post. half). — (L. 21) K4 B1.4 D8 7 हीनध्वजेन (for छिन्न°). D4 [ऽ]पि (for तु). K4 वरः. — (L. 22) B1 damaged. K4 D3 7 T2 G3 M2–4 Some MSS वीक्ष्यमाणो. — (L. 23) K4 D3 7 T2 G3 M2–4 सुबहुशो, B5 Da1 D1. 5 [ऽ]पि बहवो, D6 T1 G1 तु बहवो. G2 ततोपरेण बहुशो (for the prior half). V1 B1 2 Da1 D1.3.5 M2–4 भरतानां. — (L. 24) D6 प्राद्रवति. B1 रण कृत्वा, B2 D4 रणं त्यक्त्वा, Dn1 T2 भयत्रस्ता, D6 रणे भीता (for रणं हित्वा). T1 G M2–4 व्यद्रवत दिशो भीता (for the prior half). Dn1 T2 ह्रियाविष्टा (for भया°). K4 विचेतना, V1 damaged (for विचेतसः). D6 कुरवः कुरुसत्तम; T1 G M2–4 भयविह्वलचेतसः (for the post. half). — T2 om. lines 25–27. M2 4 read lines 25–26 after line 28. — (L. 25) V1 damaged, B2 D4 साश्रुनेत्रा, B5 D6 T1 अश्रुनेत्रा, G1 3 अश्रुकर्णा, G2 आसकठा (sic), M2 3 सास्रकठा, M4 सास्रकर्णा (for अश्रुकण्ठा). G2 भृशोद्विग्ना (for भयो°). Dn1 असृक्क्षरत सोद्विग्ना (for the prior half). B3 D7 पतमाना (for वेप°). V1 B1 4 D6 G M2–4 भयातुरा (V1 °रे), B2 सुविक्लवा, Dn1 T1 तथातुरा (for सुविह्वला). — (L. 26) Dn1 दुद्रुवुः, D6 T1 G M2–4 प्राद्रवन् (for प्रद्रुताः). — (L. 27) In V1, the portion from ऽर्जुनं up to 8.69.6 is lost on a missing folio. D4 कश्चित् (for the second केचित्). D5 कर्णे. B2 3.5 महारथ, D4 °र्थने (for °रथाः). — G1 om. (hapl.) from line 28 up to the end of this passage. — (L. 28) K4 विद्रवत, D6 T1 G2 3 M2–4 प्राद्रवत (D6 °ति). D6 T1 G2 3 M2–4 रणे (for दिशो). B2 D4 कुरुसंक्षये (D4 °य) (for °सत्तम). — After line 28, M2 4 read lines 25–26. — (L. 29) M2–4 यौध- (for योध-). — (L. 30) T2 नास्ति (for नासीत्). G2 ततः (for तत्र). K4 D3 परान् (for पुमान्). B2 नासीत्कश्चन नरो वै. B3 D4 °त्कश्चित्पुमांस्तत्र (D4 °मानन्यो) (for the prior half). B2 D4 तत्र युद्धे, B3 योद्धुं यो *, D3 यत्र योद्धुं, T1 यस्तु योद्धुं, T2 यस्तद्युद्धे, G2 3 यस्तु युद्धे, M2–4 योत्र युद्धे (for यो युद्धाय). K4 B1 4 Da1 D1 3 5 7 योद्धुं यो मन आदधे (K4 °धौ) (for the post. half). — (L. 31) D6 T1 2 G2 3 M2–4 कर्णे हते (by transp.). — (L. 32) Dn1 [अ]पि, T2 G2 3 च (for [अ]थ). B2 D4 दारेषु राज्येषु (by transp.). — (L. 33) B1 5 Da1 D1.4 6 प्रभो, Dn1 विभुः (for विभो). —

निवेशाय मनो दध्रे दु खशोकसमन्वित ।
तस्याज्ञा शिरसा तेऽपि प्रतिगृह्य विशां पते । [35]
विवर्णवदना दीना न्यविशन्त महारथा ।

Colophon.

---

34) D_4 युद्धायैव (for निवेशाय) D_4 दग्धे (for दध्रे) — (L 35) B_2 D_4 ते हि, Dn_1 योधा, D_6 T_1 G_3 $M_{2\ 3}$ दीना, T_2 दीना, G_2 दीन, M_4 हीना· (for तेऽपि) B_2 Dn_1 परि- (for प्रति-). — (L 36) D_6 om from वदना up to धार्तराष्ट्रो भ in 8 69 39[d] Dn_1 राजन् (for दीना) D_6 G_3 M_{2-4} विषण्णमनसो भीता (G_3 भीत्या, $M_{2\ 3}$ हीना, M_4 दीना), T_2 G_2 विपण्णवदना शूरा (for the prior half) B_2 न्यवर्तंत (for न्यविशन्त) T_2 शिबिराय विनिर्ययु, G_2 जित्वा शत्रून्महाबला (for the post half) — Colophon om in D_6 G_1, V_1 missing *Adhy name* Dn_1 शिबिरप्रयाण — *Adhy no* (figures, words or both) B_1 93, B_2 82; B_3 110, B_5 96, Da_1 D_1 105

CRITICAL NOTES

☞ *The Critical Notes mainly cover observations and explanations on the Constituted Text. Exegetical notes figure but occasionally to help the reader to follow the text easily, and they are put in at places where he may regard our text a bit out of the way in adopting a particular reading Additions and Corrections to the Critical Apparatus are included in rectangular brackets*

1

This adhyāya and the next one, containing just 69 stanzas or 138 lines in the Northern recension, are compressed in 20 stanzas or 40 lines in the Southern recension The substance of both the recensions is the same, but their text is widely different The possible explanation of such divergence is that the older or original (i e pre manuscript) version of the Karnaparvan may not have contained this portion at all, but when the contents of parvans describing the fight between the Pāṇḍavas and the Kauravas were remodelled, the Northern and Southern redactors composed the portion, each in their own way The remodelling of these parvans included shorter and longer descriptions of the contents of each parvan In the shorter version, Samjaya reports to Dhṛtarāṣṭra the death of the commander or the Senāpati Dhṛtarāṣṭra then asks Samjaya to give a detailed report of the fight, of those who fought and died, as also of those who were still living (कुरूणा सृञ्जयाना च के नु जीवन्ति के मृता (8 4 3) Then Samjaya gives to Dhṛtarāṣṭra a list of those warriors who fought and died (8 4 11 to 8 4 87) Dhṛtarāṣṭra then asks Samjaya to state the names of warriors who were still living (अहताञ्शस मे सूत येऽत्र जीवन्ति केचन 8 4 88) He then mentions the names of those warriors who still stood by the side of Duryodhana Dhṛtarāṣṭra then asks Samjaya to narrate full details of the fight including the death of the principal warrior The main portion of the parvan then begins with adhyāya 6 In the case of the Droṇaparvan the same method of narration is adopted There the first ten adhyāyas are devoted to the preliminary narrative, and the main portion of the parvan begins with adhyāya 11 Similar plan seems to have been adopted in the case of Śalyaparvan as well The N and S recensions in the case of the Droṇa and Śalya parvans, however, are identical, but that is not the case with the Karṇaparvan Why they should differ so widely in the case of this parvan alone is a matter of speculation. My own conjecture is that the *original* form of Karnaparvan did not contain the first five adhyāyas of the constituted text, at any rate, the first two adhyāyas They were introduced at different epochs, independently by the S and N redactors, on the models of the Droṇa and Śalya parvans It is on that account that the text in these two recensions differs so widely

It may be mentioned here that the text of the concluding adhyāya of the Karnapavan similarly differs in the N and S recensions The question has been discussed in the Introduction, and the conclusions arrived at are stated in full details there.

15 After 8 1 15, three Devanāgarī MSS from the Sarasvathi Mahal Library in Tanjore add the following —

> भो ब्राह्मण महाप्राज्ञ शस्त्रशास्त्रविशारद ।
> शान्तिं कुरु मदीयानां नृपाणां दीनचेतसाम् ।
> तेषां तद्वचनं श्रुत्वा द्रोणपुत्रो महाबली ।
> उवाच हर्षजननं कुरूनसंजीवयन्निव ।
> अहं च कर्णशल्यौ च भवन्तो भ्रातृभि सह ।
> पाण्डुपुत्रान्विजेष्यामो देवैरपि सुरक्षितान् ।

ततो दुर्योधनो राजा कर्णं प्राह महाबलम्।
भवन्त चाभिषेचामो जहि शत्रून्समागतान्।
वैशंपायन उवाच।
मन्त्र कृत्वा तत सर्वे कर्णमेवाभ्यषेचयन्।
सेनापत्य च संप्राप्य सूतपुत्रो महाबल । [10]
कृत्वा च संक्षय तेषां शत्रूणां जयगृद्धिनाम्।
ततस्तेषां महाराज बभूवाद्भुतदर्शनम्।

[(L 1) TE °शास्त्रविदां वर — (L. 3) TE TJ महाबल — (L 4) TE हर्षमतुल (for °जनन) — (L 13) TO [अ]द्भुतदर्शन]

These three MSS were not at all used for our Critical Apparatus, as they did not deserve any consideration The present passage is inserted in these MSS at an awkward place There was no question of Aśvatthāman being approached by Duryodhana. The passage thus constitutes a very late addition probably by a novice who wanted to try his hand in composing stanzas in the Epic style

32 [Crit App line 3 *read* युक्ता *for* युक्ता]

39 [Crit App line 12 *read* प्रव्यथित *for* प्रव्यथित]

42 [Crit App line 6 *read* $B_{1\cdot 5}$ *for* B_{3-5}]

48 The text of this stanza is based on MSS of the Central group of the N recension It should be noted that both $Ś_1$ and $Ś_2$ have a blank space for 48^{ab}, $K_{1\cdot 4}$ omit 48^{ab}, K_2 originally had a lacuna for 48^{ab}, but it was made good *sec m* Some six MSS of the N recension which were collated but not actually used for the Critical Apparatus, five of which come from Tanjore, omit the entire stanza The Southern recension has nothing corresponding to this stanza I think that this stanza is probably in explanation of the contents of the preceding stanza, viz., तच्छ्रुत्वा मा व्यथां कार्षीर्दिष्टे न व्यथते मन My own view is that the original text of the N recension did not contain the stanza, but it crept in from the quotation from a commentary (of Devabodha?) by way of a popular saying to support the doctrine in दिष्टे न व्यथते मन , and got gradually admitted into the text of the N recension. Arjunamiśra (who, as is well known, has incorporated and expanded Devabodha's commentary), cites this stanza in extenso in his commentary after explaining the word दिष्टे-दिष्टे दैविके। यस्मादभावी भावी वा ह्यर्थो राजन्नर प्रति। अप्राप्तौ तस्य वा प्राप्तौ न बुध कुरुते व्यथाम्॥ अस्यायमर्थः।अभावी न भवति य। भावी अवश्यभावी। अर्थ शुभाशुभरूप। यस्मादभावी भावी वेति पक्षान्तरम्। तत्र न भावी स्यात्, अभावी भवेदित्यर्थः। न बुधेति। व्यथते (व्यथते) भाव्यभाविनो। तयोरप्राप्तौ न व्यथते। शुभस्याप्राप्तौ न विषीदति, अशुभस्याप्तौ न व्यथति। एतद्विपर्यये न द्रावयि (?)।

Caturbhuja and Nīlakaṇṭha have both copied the above explanation with some alteration, but have not quoted the lines I, therefore, am led to believe that the stanza did not exist even in the original of the N recension but crept in after the commentary (or commentaries of Devabodha and) of Arjunamiśra became popular I further think that Arjunamiśra first quoted this stanza from his predecessor's work where such stray stanzas are often cited

2

1 ^{c}) आश्यानमुखा—With their mouths all dry or parched आश्यान = आशुष्क, from the strong base of शुष्

5 ^{a}) *अनिष्टानि—Unwelcome, not quite pleasant to look at The emendation is necessitated by the fact that the term अरिष्ट which means unwelcome, bad, or evil portent, did not acquire that sense in such an early period to which the text of the Epic belongs The term रिष्ट, meaning evil omen, suggesting approaching death, is a very old term found in works on Indian system of medicine like Caraka and Suśruta अरिष्ट in that sense can be obtained by Prothesis, but is not found used in early works, and hence it must be regarded as very modern. Our oldest MSS Ś $K_{1,2}$ support अनिष्ट, the emendation concerning only the case-termination.

3

13–14 Note that the most important events of this parvan, according to Samjaya, are the drinking of the blood of Duḥśāsana by Bhīma on the battle field, and the death of Karṇa and his sons

4

2 ^{b}) मनसाभिप्लुतात्मन —With my heart or soul perturbed because my mind was misdirected (दुष्प्रणीतेन मनसा) The words मनस् and आत्मन् are often regarded as synonyms, and hence an attempt seems to have been made to avoid duplication. That is why some MSS of the N recension changed मनसा into तमसा, while others, including those of the S recension, substituted the easier reading

CRITICAL NOTES

☞ *The Critical Notes mainly cover observations and explanations on the Constituted Text. Exegetical notes figure but occasionally to help the reader to follow the text easily, and they are put in at places where he may regard our text a bit out of the way in adopting a particular reading Additions and Corrections to the Critical Apparatus are included in rectangular brackets*

1

This adhyāya and the next one, containing just 69 stanzas or 138 lines in the Northern recension, are compressed in 20 stanzas or 40 lines in the Southern recension. The substance of both the recensions is the same, but their text is widely different The possible explanation of such divergence is that the older or original (i e pre manuscript) version of the Karṇaparvan may not have contained this portion at all, but when the contents of parvans describing the fight between the Pāndavas and the Kauravas were remodelled, the Northern and Southern redactors composed the portion, each in their own way The remodelling of these parvans included shorter and longer descriptions of the contents of each parvan In the shorter version, Samjaya reports to Dhṛtarāṣṭra the death of the commander or the Senāpati Dhṛtarāṣṭra then asks Samjaya to give a detailed report of the fight, of those who fought and died, as also of those who were still living (कुरूणा सृञ्जयाना च के नु जीवन्ति के मृता (8 4 3) Then Samjaya gives to Dhṛtarāṣṭra a list of those warriors who fought and died (8 4. 11 to 8 4 87) Dhṛtarāṣṭra then asks Samjaya to state the names of warriors who were still living (अहतान्शास मे सूत येऽत्र जीवन्ति केचन 8 4 88) He then mentions the names of those warriors who still stood by the side of Duryodhana Dhṛtarāṣṭra then asks Samjaya to narrate full details of the fight including the death of the principal warrior The main portion of the parvan then begins with adhyāya 6 In the case of the Droṇaparvan the same method of narration is adopted There the first ten adhyāyas are devoted to the preliminary narrative, and the main portion of the parvan begins with adhyāya 11 Similar plan seems to have been adopted in the case of Śalyaparvan as well The N and S recensions in the case of the Droṇa and Śalya parvans, however, are identical, but that is not the case with the Karṇaparvan Why they should differ so widely in the case of this parvan alone is a matter of speculation. My own conjecture is that the *original* form of Karnaparvan did not contain the first five adhyāyas of the constituted text, at any rate, the first two adhyāyas They were introduced at different epochs, independently by the S and N redactors, on the models of the Droṇa and Śalya parvans It is on that account that the text in these two recensions differs so widely

It may be mentioned here that the text of the concluding adhyāya of the Karnapavan similarly differs in the N and S recensions The question has been discussed in the Introduction, and the conclusions arrived at are stated in full details there.

15 After 8 1 15, three Devanāgarī MSS from the Sarasvathi Mahal Library in Tanjore add the following —

भो ब्राह्मण महाप्राज्ञ शस्त्रशास्त्रविशारद ।
शान्तिं कुरु मदीयानां नृपाणां दीनचेतसाम् ।
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा द्रोणपुत्रो महाबली ।
उवाच हर्षजननं कुरून्संजीवयन्निव ।
अहं च कर्णशल्यौ च भवन्तो भ्रातृभिः सह । [5]
पाण्डुपुत्रान्विजेष्यामो देवैरपि सुरक्षितान् ।

ततो दुर्योधनो राजा कर्णं प्राह महाबलम्।
भवन्त चाभिषेचामो जहि शत्रून्समागतान्।
वैशंपायन उवाच।
मन्त्र कृत्वा तत सर्वे कर्णमेवाभ्यषेचयन्।
सैनापत्य च संप्राप्य सूतपुत्रो महाबल।
कृत्वा च संक्षय तेषां शत्रूणां जयगृद्धिनाम्।
ततस्तेषां महाराज बभूवाद्भुतदर्शनम्।

[(L. 1) TE °शास्त्रविदां वर — (L 3) TE. TJ महाबल — (L 4) TE हर्षमतुल (for °जनन) — (L 13) TC [अ]द्भुतदर्शन]

These three MSS were not at all used for our Critical Apparatus, as they did not deserve any consideration The present passage is inserted in these MSS at an awkward place There was no question of Aśvatthāman being approached by Duryodhana The passage thus constitutes a very late addition probably by a novice who wanted to try his hand in composing stanzas in the Epic style

32 [Crit App line 3 *read* युक्ता *for* युक्ता]

39 [Crit App line 12 *read* प्रव्यथित *for* प्रव्यथित]

42 [Crit App line 6 *read* B1 5 *for* B3-5]

48 The text of this stanza is based on MSS of the Central group of the N recension It should be noted that both Ś1 and Ś2 have a blank space for 48^{ab}, K1 4 omit 48^{ab}, K2 originally had a lacuna for 48^{ab}, but it was made good *sec m* Some six MSS of the N recension which were collated but not actually used for the Critical Apparatus, five of which come from Tanjore, omit the entire stanza. The Southern recension has nothing corresponding to this stanza I think that this stanza is probably an explanation of the contents of the preceding stanza, viz., तच्छ्रुत्वा मा व्यथां कार्षीर्दिष्टे न व्यथते मन My own view is that the original text of the N recension did not contain the stanza, but it crept in from the quotation from a commentary (of Devabodha?) by way of a popular saying to support the doctrine in दिष्टे न व्यथते मन, and got gradually admitted into the text of the N recension. Arjunamiśra (who, as is well known, has incorporated and expanded Devabodha's commentary), cites this stanza in extenso in his commentary after explaining the word दिष्टे-दिष्टे दैविके। यस्मादभावी भावी वा भवेदर्थो नरं प्रति। अप्राप्तौ तस्य वा प्राप्तौ न कश्चित् कुरुते व्यथाम्॥ अस्यायमर्थः। अभावी न भवति य। भावी अवश्यभावी। अर्थ शुभाशुभरूप। यस्मादभावी भावी वेति पक्षान्तरम्। तत्र न भावी स्यात्, अभावी भवेदित्यर्थः। न कश्चित्। व्यथते (व्यथते) भाव्यभाविनो। तयोरप्राप्तौ न व्यथते। शुभस्याप्राप्तौ न विषीदति, अशुभस्याप्तौ न व्यथति। एतद्विपर्यये न हानिः (?)।

Caturbhuja and Nīlakaṇṭha have both copied the above explanation with some alteration, but have not quoted the lines I, therefore, am led to believe that the stanza did not exist even in the original of the N recension but crept in after the commentary (or commentaries of Devabodha and) of Arjunamiśra became popular I further think that Arjunamiśra first quoted this stanza from his predecessor's work where such stray stanzas are often cited

2

1 ᵃ) आशुष्कमुखा —With their mouths all dry or parched आशुष्क = आशुष्क, from the strong base of शुष्

5 ᵃ) *अनिष्टानि—Unwelcome, not quite pleasant to look at The emendation is necessitated by the fact that the term अरिष्ट which means unwelcome, bad, or evil portent, did not acquire that sense in such an early period to which the text of the Epic belongs The term रिष्ट, meaning evil omen, suggesting approaching death, is a very old term found in works on Indian system of medicine like Caraka and Suśruta अरिष्ट in that sense can be obtained by Prothesis, but is not found used in early works, and hence it must be regarded as very modern Our oldest MSS. Ś K1 2 support अनिष्ट, the emendation concerning only the case-termination.

3

13-14 Note that the most important events of this parvan, according to Samjaya, are the drinking of the blood of Duhśāsana by Bhīma on the battle field, and the death of Karṇa and his sons

4

2 ᵇ) मनसाभिप्लुतात्मन —With my heart or soul perturbed because my mind was misdirected (दुष्प्रणीतेन मनसा) The words मनस् and आत्मन् are often regarded as synonyms, and hence an attempt seems to have been made to avoid duplication. That is why some MSS of the N recension changed मनसा into तमसा, while others, including those of the S recension, substituted the easier reading

3 ^{a}) कृतास्त्रपरमा शल्ये—Depending on Śalya who, after Karṇa's death, would command the Kaurava army for the use of their weapons.

12 [Crit App line 3 *read* अक्षौहिणी *for* अक्षाहिणी]

15 References to events recorded in the Droṇaparvan in our Critical Apparatus were supplied from the Bombay edition of that parvan As a portion of the Critical edition of that parvan is now available, I shall supply them wherever possible B 7 29 48–49 = 7 28. 40–41

21) B 7 47 22 = 7. 46. 22.

23) B 7 45 23 = 7 44 9–13

24 ^{d}) कृतनिश्रय —Taking a bold or firm stand. The word निश्रय (from (नि + श्रि) being somewhat obscure, has led the redactors to have the easier reading कृतनिश्चय .

28) B 7 32. 65 = 7 31 63

31 [Crit. App line 1 *read* For the event, cf. 7 47 7 *for* The event?]

32) B 7 30 12 = 7 29 11–12.

44 [Crit App line 5 *om.* $T_{2.3}$ G]

47) मावेछका —Cf 1 59 29^{c} and 2 31 13^{d} The word मावेछक or माचेछक signifies a tribe, but its correct form has been a matter of much speculation Sukthankar resorted to emendation in fixing the text as मावेछका. The evidence of MSS is divided, suggesting मावेछक, माचेछक, मच्छिछिक or मच्छछिक as the possible form, thus dispensing with the need to go in for an emendation as Edgerton has done To me it appears that this tribe comes from the Eastern coast, a region in the neighbourhood of modern Macchalipatam If this conjecture is correct, मच्छिछिक or मच्छिछिक may be the correct word Dr B. C Law, however, has not recorded any of these names in his "*Tribes in Ancient India*"

57 ^{a}) Note lacunae in Ś $K_{1.2}$ made good (*sec m*) in K_3

60 B 7 21 21 = 7 20 16

62 B 7 33 71 = 7 32 49

64 26* = B 7 25 34 = 7 24. 32–33. — [Crit App 26*, line 2 *read* अम्बष्ठसहित· *for* अम्बष्टसहित]

66 B. 7 25 = 7 24, B 7 23 = 7 22.

71 B 7 23 = 7 22

73 B 7 28 = 7 27

77 B 7 14 = 7 13

81 [Crit. App line 8 *read* cont after 33* *for* ins. after 81^{ab}]

5

3–7 Cf. lines 21–22 of 7*.

15 ^{a}) नामन्यत —Did not (even) consider his equal

17 ^{c}) अपादीनम्—अप + अदीनम्, very much depressed, an instance of *lect diff* giving rise to a large number of fanciful variants

20 [Crit App line 19 *delete* 'After the above, M_2 reads 1, 6 of 46*' —Last line *read* T_2 *for* T_1]

25 [Crit App line 1 *read* Dn_1 *for* Dn.]

32 ^{b}) समुद्रस्येव विप्रुका —विप्रुका or पिप्रुका means a small frog which has no sufficient strength to swim or cross the ocean.

44 ^{a}) पिप्रुका —Small drops of water which cannot quench the thirst (from प्रु or प्रू)

54–55 These two stanzas explain a simile, लूनपक्ष इव द्विज·, broached in 53^{d}, and may have been introduced into the text of the Epic at a very late stage $ŚK_{1\,2\,4}$ omit only 54^{ab}, but retain 54^{cd}–55^{cd} B_2 T_1 omit both the stanzas, and yet I have retained them in my text, as in these MSS the omission may well be due to haplography That the ŚK group which is notorious for haplographical omissions retains them is a strong ground to keep them in the constituted text, though I admit their secondary character Compare in this connection 8 55 71–73, where the simile of द्वीप is expanded in a similar fashion, no MS omitting the st there It may therefore be assumed that explanations of similes form a peculiarity of the Epic style, which leaves nothing for the reader to imagine

65 ^{d}) कुण्डलाभ्या—In exchange for ear-rings.

72 ^{a}) एतानि दिवसानि—The word दिवस in the neuter gender gradually became obsolete in Classical Sanskrit See the variants, which obviously are prompted by the unusual gender of the word

76 ^{ab}) न हन्यामर्जुनं यावत्तावत्पादौ न धावये—Cf 3 243 15, 8 46 38 In the Ghoṣayātrā section of the Āraṇyaka parvan, Karṇa, after the incident of the defeat by the Gandharvas and the subsequent release of the Kauravas by the Pāṇḍavas, made a proposal to Duryodhana, that the latter, like Yudhiṣṭhira, should perform a Rājasūya sacrifice after killing the Pāṇḍavas In that context, Karṇa

makes a solemn promise or takes the vow that he would not wash or get washed his feet till he had killed Arjuna

77 ^{a}) यस्य भीतो—Note the genitive case of the source of fear against Pāṇini's rule भीत्रार्थानां भयहेतु

80 ^{b}) अचिन्तयन्—Pre. p., meaning unmindful

98 ^{c}) *दिष्ट—It was a thing destined to happen, अवश्यभावि, and that is why Karṇa met his death at the hands of Arjuna The first half of the stanza borrows its predicate हते कर्णे किमब्रवीत् from 97^{d}, and should not be construed with दिष्ट Ś K1 2 4 read दिष्टं, while the remaining MSS read दृष्ट and दृष्ट्वा Dhṛtarāṣṭra often uses the term दिष्ट in the course of his wailings Cf 8 1 49^{c} and several other passages —[Crit App line 6 *read* *दिष्ट *for* दिष्ट]

106–108 Ś1 K1–3 read these stanzas only once and that too here, Ś2 omits them along with 109, while the remaining MSS read them twice, first after the reference in 8 4 88 I think these stanzas are out of place at 8 4 88, particularly 108, and hence I considered that the proper place for them was just here The omission in Ś2 is due to the damaged folio of the codex from which it was copied That Ś2 does not read them at 8 4 88, clearly shows its concurrence with Ś1 K1–3

6

6 [Crit. App line 8 *delete* 'Ś K2 4 तदा,']

14 ^{c}) सुनीतैरिह सर्वार्थैः etc—If all things are properly co-ordinated, even destiny may become favourable

20 ^{d}) द्रविणवत्तरः—More effective or valuable.

24) B 7 5 17 = 7 5 12–20

34) 71* = 8 26 45 (see P K Gode Commemoration Volume) Arjunamiśra notes that this stanza, in some versions, occurs just before the Karṇābhiṣeka, i e, after 8 6 34 If our K4 represents that version, it should have omitted it at the latter place, but it does not It may be noted, however, that our K4 is a queer mixture of older versions of N conflated with S The text of the stanza seemes to have been corrupt from very early times, say, from the days of Vimalabodha at least. At any rate he considered the stanza to be a Kūṭaśloka of the Mahābhārata, and as such he commented on it I have shown elsewhere that the stanza can yield a reasonably good sense, when corrupt words are read rightly

7

15 ^{a}) नेत्राभ्याम्—Instrumental case for locative is rather rare, and hence some MSS have made an attempt to change it into नेत्रयोः

19 ^{a}) अनुपादस्तु यो वाम —The left side rear foot of the crocodile

8

18 [Crit. App line 5 *read* (before corr) B2 *for* (before corr) a.]

22 ^{cd}) उदयाग्र्यभवन—A fine or big house on the top of the rising mountain

40 ^{d}) आमित्रम्—Belonging to अमित्र = शत्रु, here क्षेमभूर्ति

41 ^{a}) खजाका—A spear-like weapon, probably a pointed iron bar The word खज, खजक meaning a churning handle is known to dictionaries, but not खजाका The form of the word is not mentioned by Dikshitar, nor in the *Lakṣanaprakāśa* It may be an iron bar with a nozzle of the shape of a churning handle

42 [Crit App line 2 *delete* 'Ś1 K2 अवप्लुत्य,']

43 [Crit App line 4 *read* 43^{ab} *for* 42^{ab}]

9

5–10 These stanzas mention some pairs of warriors, one on the side of the Pāndavas and the other on the side of the Kauravas, viz., Nakula and Karṇa (15), Bhīma and Aśvatthāman (11), Sātyaki and Vinda & Anuvinda (11), Śrutavarman and Citrasena, Prativindhya and Citra, Duryodhana and Yudhiṣṭhira, Arjuna and the Saṃśaptakas, Dhṛṣṭadyumna and Kṛpa, Śikhaṇḍin and Kṛtavarman, Śrutakīrti and Śalya, and Sahadeva and Duḥśāsana The fights between these pairs have been described, either in brief or in details in different adhyāyas by both the recensions, except the fight between Śrutakīrti and Śalya, which is lacking in the N recension Further, there are some pairs, e g, Yuyutsu and Ulūka; and Sutasoma and Śakuni, which are not mentioned here, and yet fights between them are described in both the recensions The description of the fight between Śrutakīrti and Śalya, which is

wanting in N, is made good by S, by the addition of an adhyāya (adhy 13 in the Madras edition), which, not being found in N, is considered by me as an afterthought, and so relegated to Appendix I (No 1).

8 ^{cd}) Note the hiatus क्रुद्धो अभ्यधावत् between 8^a and 8^b found in K1 only Even Ś1, Ś2 and other MSS of the K group, have made an attempt to avoid it, and introduced words like अथ and यथा to smoothen the text

11

1^a–2^b) The ŚK group of MSS, as has been shown in the Introduction, abounds in cases of omissions due to haplography But there are certain omissions in the MSS of that group, which cannot be accounted for on that ground. The omission of 1^a—2^b in Ś K1-3 is an instance of the latter type If we omit these lines, there would be a break in the narration, I therefore regard them as quite essential for the text, and hence have included them in the constituted text By way of contrast, see stanza 10 below, omitted in Ś K1.2 Dn1, which is clearly an omission due to haplography

14 ^{d}) चापव्यात्तौ = चापव्यात्ताननौ as explained by Caturbhuja The text adopted is found in D8 in the margin The variants in ŚK group supply a near approach to the reading adopted. Other variants indicate an attempt to explain the defective expression In other words, चापव्यात्तौ was *lect diff* and hence the variations of readings

35 [Crit App line 3 *after* om, *ins* (hapl)]

12

The portion of our constituted text from 8 12 1 to 8 17 29 stands transposed in the S recension, and covers in Madras edition adhyāyas 57 to 65 approximately The transposition in the MSS of the two recensions is fairly uniform and consistent except in the case of T2, which, as has been already pointd out in the Introduction, shows marked affinities to N I have followed here the order of events as given in the N recension for the following reasons —

1 Kṣemendra (*ca* 1029–1050 A. D) in his *Bhāratamañjarī* records the events in the following words

पार्थे संशप्तकान्हत्वा निनाय भ्रातरौ नृपौ।
दण्डाधारं सदण्डं च दण्डधारपुरं शरैः ॥ १० ॥
अथ पाण्ड्यः कुरुचमूं दारयञ्जगतीभुजाम्।
भल्लैः शिरांसि चिच्छेद लब्धलक्षः प्रहारिणाम् ॥ ११ ॥
* * *
पाण्ड्यसंज्ञे हते वीरे मौलिरत्ने महीभुजाम्।
पाण्डुसेना न शुशुभे शशिहीनेव शर्वरी ॥ १७ ॥

and puts these events in the first day of Karna's Generalship. Further, Arjuna's fight with the Samśaptakas there figures among the second day's events as well

हत्वा संशप्तकान्सर्वान्प्रत्यावृत्ते धनंजये।
आवर्तनर्तितेवाभूत्सहसा कुरुवाहिनी ॥ ११२ ॥
* * *
संशप्तकैश्च विघ्नोऽभून्मम कर्णनिपातने।
भीमसेनमवस्थाप्य प्रत्यनीके महाभुजम् ॥ १२४॥
प्रहारविक्षतं देव त्वामहं द्रष्टुमागतः ।

Thus it is clear that according to MBh. versions available to Kṣemendra, Arjuna fought with the Samśaptakas on both the days of Karna's General ship. This is in complete accord with our MSS of the N recension

2. Considering the part played by the Samśaptakas, viz, to keep Arjuna away from some prominent heroes of the army of Kauravas, it is but natural that Arjuna might meet the Samśaptakas every now and then Our text also records the fact in the following stanza (8 14 1)

प्रत्यागत्य पुनर्जिष्णुर्जघ्ने संशप्तकान्बहून्।
वक्रातिवक्रगमनादङ्गारक इव ग्रहः ॥

So, it is not necessary that Arjuna should meet the Samśaptakas only once and finish them. In fact the Samśaptakas have played their part on several occasions in the Dronaparvan, as for instance, to keep Arjuna away fro m Yudhiṣṭhira so that Drona should be able to capture him Nor were they completely routed and killed even by the end of the Karnaparvan, some of them followed Aśvatthāman, and are mentioned as having fought in the Śalyaparvan

3 The motive of the redactors of the S recension seems to be to bring all references to Samśaptakas fighting with Arjuna at *one* place in this Parvan, and hence they shifted these adhyāyas from the description of the battle on the first day to the

second day along with other minor episodes like the death of Pāṇḍya Moreover, S refers to Arjuna's fighting with the Samśaptakas on the first day in the list of the pairs mentioned in 8 9 5–10, which passage corresponds to 8 10 5–15 in the Madras edition This reference in S clearly proves that Arjuna fought with the Samśaptakas even on the first day The S redactors thus seem to have changed their mind subsequently, wanted to bring the Samśaptaka episode at one place, and hence shifted these adhyāyas so as to form part of the second day of Karṇa's Generalship

24 निर्वेष्टुं भर्तृपिण्डं हि etc.—"It is high time for dependents to stand true to the salt or to repay the master's food that they have consumed. They should not waste their time over trifles, for it is the Brahmans who quarrel over trifles or subtle things, the warrior-class, on the other hand, considers success and defeat as gross or realistic

51 [In marginal ref read K. 8 53. 4 for K 8 52 4]

53 d) वैराहतो मृत्युरपि व्यथेत—Even the God of death would grumble if struck by such arrows as Aśvatthāman discharged.

69 a) आप्लुत्य नेयेष पुनस्तु युद्धम्—Aśvatthāman, who was carried away from the battle-field, did not desire to turn back to fight with Kṛṣṇa and Arjuna Note the variety of readings for आप्लुत्य नेयेष The constituted text is based upon K1–8 and stands supported by the S group

13

13 [Crit App line 3 read क्षुरे for क्षुरै]

24 a) परित्रास्य —Note the dropping of अडागम here It has led to a large number of variants in N, particularly in the Central group of MSS The dropping of अडागम, however, was a very common feature in Vedic Sanskrit

14

4 [Crit. App line 6 read 102* for 101*]

5 cd) Ś K1 2, along with Dn1 D6, omit 5cd and the omission cannot be explained on the ground of haplography All the same, the line is essential for the narration — [Crit App line 6 before om., ins S]

10 [Crit App line 12 read 103* for 102*]

86

15 a) अणकैश्च—अणक is a type of arrow, which may have a sharp point bringing instantaneous death This type is not mentioned by Dikshitar nor by *Lakṣaṇaprakāśa*

17 a) विनिता—Vanquished and killed

21 [Crit App line 6 read संतितीर्षन्त for संतितीर्षन्त]

22 cd) This line seems to have supplied a reason for the S redactors to transpose this portion to the description of the second day's fight The line need not, however, be interpreted so literally This class of warriors always introduces itself at any critical juncture.

26–50 Note that the N recension reads the description of the battle-field, almost in identical terms, at two places, first here, and again in continuation of App I (No 16), which comes after adhyāya 40 The S recension, on the other hand, reads it only once, and after the routing of the Samśaptakas

47 109* read चित्रानुरक्तच्छदान् for चित्रानुरच्छदान्]

15

12 ab) अभि as कर्मप्रवचनीय governs एनम् Construe मधुरमाभाष्य एनमभि अमीनवभृत्यन् Fantastic variants here are due to the fact that अभि was later regarded as an उपसर्ग only

17 cd) पीथ means the sun The word has become obsolete in Classical Sanskrit The clue to the emendation here is supplied by readings of Ś K2 and K1 The synonyms for पीथ are आदित्य in K4, घर्मे in V1 and सूर्ये in D5 T1.2 G1 2, while K3 B D G1 M read मेघ Out of these सूर्ये, which must have been given as an equivalent of पीथ in the margin, gradually replaced the original word. मेघ is obviously wrong in the context, and is due to the belief that rains out of season destroy the rice-crop, but it cannot at all construe with अभिरापूरयन्निव अम्भोभिः पूरयन्निव in K3 and नभसि छादयन्निव in M1–4 are consequential variants of 17d, due to the adoption of मेघ — सस्यहा really means bringing to maturity or ripening The heat of the sun after rains is rather strong and unbearable as in the month of October, but this heat helps the maturing of crops.

24 b) पाण्ड्यत —In the direction of Pāṇḍya.

28 अष्टावष्टगवान्युक्तः etc —Aśvatthāman carried a stock of weapons in eight carts to each of which eight

bullocks were yoked. All this stock of armament he exhausted in about an hour and a half [After 17, the Madras edition ins

120A* दीर्घमम्बरमावृत्य वाता पूर्वापरा इव ।

Note that this line is not recorded by any of the 10 MSS of the S recension which we have actually used for this edition Even in Sastri's edition, two of his MSS, one of which, as he says, represents the principal text printed, omits the line So, it is clear that Sastri did not mind incorporating lines from any MS which fell into his hands]

16

4-7 Note the disturbed sequence or arrangement of these stanzas, particularly in MSS of the S recension.

15 [d]) रणेषुभिः—Note the un-Pāninian Samdhi रणे+इषुभि, and the consequent attempts to smoothen the text in several MSS

17

4 [d]) पाञ्चालाचलम्—Eminent among the Pāñcālas, i e, Dhṛṣṭadyumna. K8 T3 paraphrase our text, while the remaining MSS of the Central group, and M3-4 read differently The adopted text comes from Ś K T G M1.

11–12 Sātyaki first struck the elephant of the king of the Vaṅgas with an arrow, when his elephant was about to fall, the king of the Vaṅgas made an attempt to jump from it, in the meanwhile Sātyaki struck him also with an arrow, and so he fell dead on the ground in front of Sātyaki

18 [a]) Note that Ācāryaputra here is not Aśvatthāman, but the son of the king of the Aṅgas who was a famous trainer of elephants This trainer came from a non-Aryan race, and therefore is called a Mleccha in 17[c], and also in the variant noted in the margin of D8 Both Arjunamiśra and Caturbhuja support our text.

21 Construe नकुल परि, where परि is a कर्मप्रवचनीय and not an उपसर्ग

29 [Crit App line 17 *read* 41 *for* 40]

78 [Crit App line 7 *read* 78 *for* 79]

95 [cd]) For the event of Karṇa promising Kuntī that he would not kill any of her sons except Arjuna, and that she would always have five sons either with Arjuna or with Karṇa, Cf 5 144 20–22

109 134*—This line, though found in a large number of our MSS, is omitted in K1 T1 M1-4. That it is an extraneous addition is clearly proved when we read it in continuation of st. 109

113 [c]) The reading तावकान् seems to me to be the original reading, and is supported by Ś1 K1 2 4 On the other hand, तारकाजाल° is equally supported by Ś1 K3 and the remaining MSS, and also by Arjunamiśra This reading also yields a good sense. The wavy line under तावकान् indicates real wavering on the part of the Editor

18

32 [Crit App line 5 *read* (D6 °ध्वं) *for* (D6 °ध्य)]

19

32 [ab]) आ °तुम्बाद्—Up to the nave of the wheel The variants in MSS of the N recension are rather confusing, neither तुण्ड, nor तुङ्ग, nor even गुल्फ being quite suitable for रथचक्र The MSS of the S recension have a substitute for this line where M version reads आ तुम्बाम्या हि चक्रे ते, which reading justifies our emendation Caturbhuja, whose comm is corrupt at many places, reads आ तुंगाद्, but explains it as नाभिपर्यन्तम् The reason why N MSS avoid the word तुम्ब seems to be that it is not recorded in the dictionaries in this sense It may be that the word is taken either from the Prakrits or from the stock of Deśī words

33 [Crit. App line 3 *read* समूहुस *for* समू हुस]

50 [Crit. App line 1 *read* 50[ab] *for* 50[cd] — Line 2 *read* 48[cd] *for* 48[ab]]

57) प्रतिमानेषु = दन्तद्वयावच्छिन्नेषु मुखभागेषु, Arjunamiśra, = अन्तरालेषु, Caturbhuja

20

2 [a]) परिपतिताभिमुखा = परिपतिता + अभिमुखा, a case of double samdhi not sanctioned by Pānini

21

34 [a]) निष्कैवल्यम्—Arjunamiśra explains it as निश्चित कैवल्य मरण यत्र

42 [c]) आनर्तनोपमम्—Caturbhuja explains the word आनर्तन as नृत्यशाला

22

1 स्वेन च्छन्देन etc —Surely, Arjuna did not kill us all because he so willed, desperado as he is, he

would not let even the God of death slip from his hands

2 [a]) भद्राम्, i e, सुभद्राम्

14 [c]) Note that अद्राक्षत is to be construed with यूयम् The form अद्राक्षत is an old subjunctive form in स, which, having become obsolete, has caused a variety of readings in MSS except Ś K₁ ₂ —[Tabular Conspectus *ins* 19३* *below* 16 in column 4]

47 [Crit App at the end, *ins* — After 47, K₄ V₁ B D (except D₈) read for the first time lines 52–59 of App I (No 5)]

23

37 [a]) महारथ समाख्यात —In 5 162 26, Bhīṣma mentions Śalya among the Atirathas along with Kṛtavarman, while Karṇa is mentioned only as Ardharatha in 5 165 5–7, so, Śalya considers himself far superior to Karṇa.

24

This adhyāya records the famous Tripuropākhyāna This episode and its place in Sanskrit literature has been discussed in detail by one of my pupils, Miss Bhaktisudhā Mukhopādhyāya, in an article in the Journal of the Ganganath Jha Reserarch Institute, Vol VIII, Part IV (August 1951) pp 371–395, in which Miss Mukhopādhyāya takes a comparative view of the episode from Vedic, Post-Vedic, Epic and Purāṇic versions, and proves that the version in the Critical Text of the Karna parvan was the most simple version, and formed the basis of its later ramifications The episode figures twice in the Mahābhārata, first in the Droṇaparvan (B 7 202 = Critical Edition 7 173 52–58) in an abridged form, and again in the Karṇaparvan, 8 24 The episode occurs twice in the Skanda, Matsya and Śaiva Purāṇas, and once in Harivaṃśa, Padma, Saura, Brahmavaivarta, Bhāgavata and Liṅga Puranas Miss Mukhopādhyāya has also shown that the episode existed in two different versions, and pointed out verbal agreements and differences in the different recensions of the story

The Karnaparvan version of this episode shows considerable divergence in its narration. Inflation is noticeable almost at every alternate verse, and at places the N and S recensions run parallel

3[c]–4[d]) Note that the S recension here presents a text which is short as well as simple, while the one preserved in the Ś K group is highly inflated —[Cri App line 7 *after* subst, *ins* for]

14 [Crit App line 6 *read* रौप्य- *for* रोप्य-]

17 [a]) गुणप्रसवसंबाधम्—Full of the produce of all the Guṇas, viz, Sattva, Rajas and Tamas It means that the town catered for the needs of all types of people

19 [d]) नाम प्रजापति —Prajāpati, the Creator, was merely a name and nobody obeyed his commands

27 [a]) *त्रैपुरस्था —The three demons residing in the city which was a group of three cities The S recension supplies त्रैपुरा as the subject of बबाधिरे, but the N recension, particularly the Ś K group, suggests the reading as it stands emended

28 [cd]) सस्थिति स्थापिताम्—The established code of conduct.

39 [e]) य सांख्यमात्मनो वेद—The term sāmkhya here is used, according to Arjunamiśra, in the sense of *tattva*, true nature

45 [d]) ईड्यसे—According to Arjunamiśra, the reading should be ईडुषे, dative sing of ईडिवस्, which seems to be in line with other terms in dative case like धन्वने, अतिमन्यवे, स्तुताय, स्तुत्याय etc, but this form has no support outside the group of MSS, B₄ D₁ ₅ and D₈₂ I think the original reading ईड्यसे was changed into ईडुषे to bring the text into line with the rest

62–84) The entire passage in the two recensions runs parallel We have adopted the text as found in the N recension, the one from the S recension being given in Appendix I, No 2 The N recension too, is highly inflated, Ś K₁ ₂ giving the shortest version.

63 [Crit App line 4 *read* तदाप्र° *for* तदा प्र°]

68–76 The construction of the chariot and its various constituent parts is described here, in which mention is made of deities which formed these parts

91 [c]) The majority of the N MSS read आदाय for *आदत्त, while of the S recension generally reads आददे The stanza purports to mention the fact that Śamkara took up the arrow formed with three deities, Soma, Viṣṇu and Agni If we accept the reading आदाय, the construction would involve the flaw of anacolu-

thon, as the subject Śamkarah cannot be construed with कल्पयांचक्रिरे Presumably the older reading might have been आदत्त, i e, आ+अदत्त, which form, not being easily conceived, was changed into आदाय in the N, and आददे in the S The emendation has been resorted to with some hesitation, and hence the use of the wavy line.

102 b) दुरावर —Difficult to overcome or control.

105 ef) For the S version of this line, cf line 8 of 267*

110) This is one of the four one-line stanzas in the Karnaparvan This line cannot construe with 109, nor with 111 The contents of this stanza are supported by T G M1, while M2-4 support the text as constituted on the evidence of the agreement of Ś with M2-4 —[Crit. App line 1 delete T G M1]

116 d) एकत्वताम्—A form obtained by the addition of two terminations, त्व and ता, of the abstract noun, which came to be disliked by grammarians of the Classical School, even though forms like पुरुषत्वता are available in Vedic Literature. The dislike is responsible for the variety of readings K1 D8, which are very old and reliable MSS, read एकस्वताम्, which is a nearer approach to एकत्वताम्, while Arjunamiśra has retained our reading

129–158 The object of this narrative is to prove that Karṇa could not have been a man of low origin, and that he is as flawless as Bhārgava, to whom Śamkara gave the missiles

159–161 Duryodhana, at this stage at any rate, does not seem to be aware of the divine origin of Karṇa, though Karṇa himself was. Cf. 5 143–144 for details.

26

37 [Crit App line 4 ins K4 before विमुञ्चति]

42 d) न त्वेव मा स्थिरता संजहाति—Firmness of mind does not forsake me, i. e., nervousness does not at all overcome me, even when I see Bhīṣma and Droṇa lying dead on the battle-field

45 d) क्रमागतम्—I think, on reconsideration and also on revaluation of my material, that समागत should have been preferred to क्रमागतम् It is true that Vimalabodha and Arjunamiśra support क्रमागतम्, but the agreement of Ś K group on the one hand, and of M2-4 on the other, should have weighed more with me. For the rest, of 70* and my note thereon.

27

3–12 This passage gives a list of presents which Karṇa desires and is ready to make to one who would show him where Arjuna and Kṛṣṇa could be found The topic is capable of being expanded to any length according to the ideas of redactors, and so, the N and S redactors vie with one another in amplifying the list This is the reason why the text shows unprecedented vagaries

There is another interesting point to be noted Some MSS of the Central group and the Vulgate read न चेत्तदभिमन्येत in place of स चेत्तदभिमन्येत of the constituted text The meaning that can be assigned to the former phrase may be "if he is not satisfied with that," i. e., if he thinks that the prize offered by Karṇa to show him where Arjuna and Kṛṣṇa are, is very low, Karṇa is prepared to pay more to him Our text simply means "if he so desires." Apart from the concurrence of Ś K and S groups, Arjunamiśra, hailing from Bengal and thus having before him the text of B, a version of the Central group, records स चेत्तदभिमन्येत

Haplography plays an important rôle here in presenting a confused text-tradition, as has been illustrated by 1. 1 102–154

5 cd) For the S version of this line, cf lines 4–6 of 314*.

7) Although this stanza is shown as omitted in some MSS of the N and S recensions, its contents stand well-supported by them Cf 310*, 311* and 313*.

10 [Crit App line 11 ins a hyphen before दासानां]

11–12 The climax in the prize-offering is reached, not so much in stanza 11, where Karṇa offers everything belonging to him, as in stanza 12, where he offers all the wealth of Arjuna and Kṛṣṇa when they are killed!

19 a) बाल्यादिव—Out of sheer folly

28 a) पराश्वस्त = परस् + आश्वस्त, having full confidence in my own valour

33) 315*— This stanza contains a reference to the famous universal fable known as अजाकृपाणीयम् Cf 2 59 8, Edgerton, JAOS 59 366 ff Some MSS of this parvan which were collated but rejected and

thus not used for our critical apparatus, preserve the reading अज for अज्ञ in line 1 अज्ञ also is noted under 2 59 8, and अज is interpreted by Vādirāja as परमात्मन् against अज = छाग of Devabodha

35 [a]) सिद्ध—Ready for attack.

40 [c]) छल्लु—a small sparrow, a rare word giving rise to numerous fanciful variants

63 [In the marginal ref. *read* B 8 40 13 *for* B 8 14 13]

71) A tirade on the country of Śalya and his people Karṇa says Men, young and old, and women, sing in imitation of holy ṛks, the following stanzas (i e., stanza 73 and the following) which embody the characteristics of the people of the Madra country

81 A one line stanza which can neither be tacked on to the preceding line, nor to the following The line means that an offering by a priest of the warrior-class, and also by one who invites such a person to act as priest, is lost or ineffective

It is claimed by a writer, Jatindra Mohan Chatterji, M. A., in his article "*Ahura-Mazda in the Mahābhārata*" in the Iran League Quarterly, Oct. 1948–1949, Vol. XIX. 1–2, p 50, that "Śalya was a Persian king of Madra, i. e., Media, and was taunted by Karṇa as king of a people who are राजयाजकयाज्य, i. e., amongst whom, unlike as in India, the militant Kṣatriya performs the functions of the religious priest. The predominance of the Kṣatriya element (fighting the evil) as a mark of the cult of Zarathushtra, could not have been better described than by saying that in his country (Madra), the prefect was the priest" It is likely that a member of the warrior class was not prohibited to act as priest in the Indo-Iranian period. Contrast with this practice the Indian case of Viśvāmitra, a Kṣatriya acting as priest at a sacrifice, and the disastrous effects that followed. In the Rāmāyaṇa, while instructing Rāma in the lore of Jṛmbhakāstra, the sage Viśvāmitra mentions Kṛśāśva (Kershasp) as the inventer of that missile, from whom he (Viśvāmitra) obtained the knowledge of its use. Cf. कृशाश्व कौशिको राम इति येषां गुरुक्रम—उत्तररामचरित I So, the practice of राजयाजकयाज्य may have been current in Indo-Iranian epoch, of which Viśvāmitra and Śalya may be regarded as remnants.

83–84 मद्रके संगतं नास्ति etc —"One cannot make friends with a person from the Madra country (he is poisonous like a scorpion) whose poison has to be made ineffective by reciting a mantra from the Atharvaveda, and such a recitation has been found effective" There are some mantras in the Atharvaveda, e g, 7 56, which are said to be cures for scorpion bite

89 [c]) घस्मरा = अदनशीला

95 [a]) उपहित = परवञ्चनार्थं नियुक्त, Arjunamiśra. Used or placed in our midst as a spy by the Pāṇḍavas Note that Śalya was related to the Pāṇḍavas as their maternal uncle, and that Śalya joined the side of Duryodhana with an army numbering one Akṣauhiṇī, (5 19. 16) and promised to Yudhiṣṭhira that he would bring about the तेजोवध of Karṇa (5 41 71–82)

97 [a]) सारङ्ग = चातक, Arjunamiśra

28

80) रथस्यास्य कुटुम्बिना—Śalya says that he is in charge of the chariot, and as such, must do his duties as the master of the house does, in pointing out particularly the good as well as the bad points of the warrior

61) Cf 3 13 44, where Jāmadagnya Rāma is said to have praised Kṛṣṇa and also Arjuna as they together constitute one godhead

29

3 [cd]) संतापयति etc —Karṇa knows that he is to fight with Arjuna and Kṛṣṇa who possess great strength and heavy missiles The only thing that causes nervousness in him was the curse of Bhārgava Rāma and also of a great Brahmin. Karṇa then proceeds to narrate the occasions on which he received the curses. The story of Karṇa's discipleship under Jāmadagnya Rāma and his curse is repeated in 12 2–3, and the circumstances under which he got a curse from a Brahmin is narrated in this adhyāya in st 31–39

4 [ab]) For the S version of this line, cf. lines 5–6 of 355*

4 [cd]) The sentence तथापि, हे शल्य, फल्गुनस्य हिताथिना देवराजेन विघ्न in stanza 4[cd] runs on into the next stanza where the predicate-part कृत is to be found In fact, 4[cd] and 5[ab] form one sentence

5 [ab]) The emendation *मत्प्रेरेन is justified on

the ground that the ŚK group supplies [-अ]विमेदे, and the Central and S groups supply विमेदेन

6 ^{cd}) सूतोपधावाप्तमिदं त्वयास्त्रम्—You acquired this missile from me under a false pretext (posing that you were a Kṣatriya or Brāhmaṇa) when in reality you were a sūta Vādirāja seems to construe 6^{cd} with 7^{a} तस्मात्कारणात्तव मृत्युकालादन्यत्र कर्मकाले कस्मिंश्चिद्धन्तु प्रयोगकाले इदमस्त्रं त्वा प्रति न प्रतिभास्यतीति योजना It, however, appears clear that the curse was that Karṇa would fail to use the missile on the most suitable occasions when he is in real difficulty or trouble, of for instance 8 66 42^{d} (रामादुपात्तेऽप्रतिभाति चास्त्रे) I, therefore, would interpret 6^{cd} as "This missile, which you have obtained from me under a false pretext, will fail you at the proper time," say, at the time of your death, but on other occasions you can make its use कर्मकाले is thus explained, say in parenthesis, by तव मृत्युकालादन्यत्र Or, we may construe तव मृत्युकालादन्यत्र (तु) प्रतिभास्यति If the missile was to fail Karṇa in all critical junctures, then its acquisition by Karṇa would not be a point for him to boast of.

7 ^{b}) अब्राह्मणे ब्रह्म न हि ध्रुवं स्यात्—A sacred missile (ब्रह्म) cannot be always efficacious in a person who is not a Brahmin Karṇa does not think that his present fight with Arjuna is his मृत्युकाल, and so he says that the Bhārgava missile would be quite effective that day (तदद्य पर्याप्तमतीव शस्त्रम्– 7^{c})

8 अपां पति etc —"The vast and surging mass of water which covers the ocean with mountainous waves and which would inundate all kinds of creatures, is held up by the coast-line (वेला)" Similarly, Karṇa says, he alone would hold Arjuna in check.

23–24 Etymological speculation on the terms मित्र and शत्रु, is, as usual, very fanciful

31 ^{d}) एकायनम् is explained by Arjunamiśra as युद्धविषयम्, Caturbhuja's explanation अप्रतिकार्यं 'inevitable' seems to be better

34 [381*, line 1 *read* कुञ्जरान्यष्टि° *for* कुञ्जराण्यष्टि°]

36 [Crit. App., line 5 *read* K₁ यश्च *for* यक्ष and 382*, line 3 *read* निर्दहन्निव]

37 ^{ab}) For the S version, cf. line 2 of 382*

39 ^{cd}) For the S version, cf. line 1 of 383* — [Crit. App., line 2 *read* Da₁ वज्राग्नि *for* Da₁ वज्राग्निं]

30

10–11 The geographical boundaries of the Bāhlīka country as given here indicate that that country did not form part of the Āryāvarta Naturally, the ways of living and the customs and manners obtainable among the people were disliked by the Aryans

19 कश्चित् etc —" A prominent resident of this country, who for the time being lived in the Kurujāngala region, suffered from distraction or pangs of separation from his beloved, and sang a verse, viz, 8 30 20

22 [Crit App line 2 *read* Dn₁ सिलोज्ज्वलयोग्या]

25 कदासमृदितेऽध्वनि—On *roads on which stand* trampled or strewn कदास, half-cooked peas (कुल्माष)

36 दासमीयानाम् or दाशमीयानाम्—In 2 47. 5^{b}, Edgerton adopted दासमीय as the correct form on the strength of Arjunamiśra's commentary Devabodha there reads दाशमीय and explains it as दशमदेशोद्भवा Caturbhuja reads दाशमीयाना here and offers explanation as given by Devabodha The MSS. by majority support दाशमीयानां here and also in 66^{a} The term occurs also in 8 51 16 The names of tribes and countries have been *so variously* spelt in MSS. that it makes the task of the Editor rather difficult I think now that under the circumstances दाशमीय is better supported, and tolerably well explained as दशमदेशोद्भव by the oldest commentator Devabodha, and some of his successors That the Bāhlikas are a frontier tribe (दशम = चरम = पर्यन्त) outside the Aryan fold, justifies the explanation दशमदेशोद्भवा It is possible to offer another explanation of the term, viz., दाशा or दासा इति मीयन्ते, comparable to fishermen or slaves. *Cf. also* दाशेयी in 5 171 1^{d}, given by both Arjunamiśra and Devabodha, though some MSS even there, read दासेयी

40 ^{a}) पुत्रसंकरिण — Indulging in sexual intercourse with one's own children Arjunamiśra reads पुत्रसत्कारिण and explains it as पुत्रानेव सत्कुर्वन्ति न देवब्राह्मणादिकम् Caturbhuja's commentary, though corrupt at *places, reads* अवरे(पत्ले)मूलादितापत्ला.. The reading of the S recension is पात्रसंकरिण, dining with others in the same plate, i. e., not using separate plates for each member of the party, or dining

in one common plate, which, even to this day, is a common custom in the Panjab, particularly amongst the Muslims The reading adopted by us makes the Bāhlīka tribe indulge in promiscuous sex-life, while the S reading indicates dining in a common plate, neither of which customs was current amongst the Aryans

44 A very fanciful etymology of the name Bāhlīka. Bahi or Vahi is the female and Hīka the male goblin, both Piśācas, living on the river Vipāśā, modern Beas, and Bāhlīka is the offspring of their union So the Bāhlīkas are a Piśāca race, and not an Aryan race, which alone is propagated by Prajāpati, the Creator

45 [b]) *कीकट is the name of a tribe derived from the country कीकटा The emendation-mark should be dropped as this word is found in G_1, it is also suggested by Ś $K_{1\ 2\ 4}$ B_3, where metathesis seems to be responsible for wrong spelling The word is known to the Vedic literature (किं ते कृण्वन्ति कीकटेषु गाव, Rv 3 53 14)

47 [Crit App line 1 *read* K_3 for K]

53-54 It appears from these stanzas that there was no rigid caste-system as such in the Bāhlīka country

61 [a]) बाह्यालयाद्दते—Except the Bāhyālaya, i e, people residing in regions outside the Āryāvarta Arjunamiśra reads ल्याद्दते and explains it as मद्रदेशाद्दते I think Madra and Pañcanada, at one time, constituted the Bāhlīka country Cf for instance, 62^d below I now think, of course against Arjunamiśra, that Bāhyālaya should be read as one word, and it may just stand as another name of Bāhlīka

70 [b]) मौष्टिका or मुष्टिका, probably a sub-caste of the Mlecchas It is likely that the term came to be confounded with औष्ट्रिका, a people who made their living by trade in camels The ŚK *group is* consistent in reading मौष्टिक, and S group is equally consistent in reading मुष्टिक औष्ट्रिक of the Central group, thus, seems to be a *lect fac* Caturbhuja reads औष्ट्रिका, but explains it as करसुरतकारिण, which explanation suggests that he also may have read मौष्टिका Arjunamiśra reads औष्ट्रिका करमैन्थ्येवहर्तार, but the commentary in D_5, a MS of text and comm belonging to Arjunamiśra group, reads as मौष्ट्रिका and explains it as करमैथुनकर्तार Both Arjunamiśra and Caturbhuja explain शण्डा as छिन्नवृषणा or वृषणरहिता

81 [ab]) Another characteristic of the people of the Bāhlīka and Madra countries recorded here is that the Bāhlīkas are dullards and will not understand things unless they are beaten, while people from the Madra country will not understand things even though they are beaten Arjunamiśra explains the line as प्रतिरथ्या सम्भोग ताडिता सन्तो बुध्यन्ते । मद्रकास्तु केनापि च ताडनादिना न बुध्यन्ते

85-86 Śalya, after all, seems to take a very rational view, and winds up the unpleasant conversation by saying that good and bad people are found everywhere, so also chaste and unchaste women Men are always fond of scandalizing others, and are apt in finding faults in them but ignoring those of their own

31

The text of this entire adhyāya is in a chaotic condition in both the recensions, the MSS of the S recension being more confused than those of N The table given on page 273 explains the order in which stanzas appear in S (except T_2) See also the critical apparatus on 8 30 88 and 8 31 5, 24, 40, 51 Most of the S MSS repeat some stanzas It was extremely difficult to get order out of this chaos The individual stanzas, apart from their positon, are supported by both the recensions, except perhaps two, viz, 8 31 37-38, which are found in S as 8 57 13-14, in a slightly different form

Let us now analyse the situation After the long and rather unpleasant controversy between Karṇa and Śalya, Karṇa marched against the Pāṇḍava army (st 1-4) Dhṛtarāṣṭra, at this juncture, asked Samjaya to give details of the relative positions of the two armies, which the latter described (st 5-27) On seeing Karṇa at the head of the Kaurava army, Yudhiṣṭhira asked Arjuna to arrange his army suitably, and assign various members of his army to fight with those of the enemy Arjuna did this and himself stood at the head (st 28-36) At this juncture come the two stanzas (st 37-38) found in the N recension without any direct support *at this place* from the S recension

But these stanzas are again found as 8 57 13-14, with some variation, and are supported there by both N and S Here, if we read stanza 39 immediately after stanza 36, we feel the break I have therefore incorporated these stanzas into the constituted text with a wavy line to avoid such a break The only possible support for these stanzas in the S recension is, however, to be found in 419*, which passage in that recension occurs after 39^{ab}, i e, just after a line It must be admitted that 419* is found in both the Central version as well as the S recension, though their positions differ

39 [Crit App line 7 *read* 419* *for* 418*]

40 [Crit App 415*, line 7 *read* °सत्त्वा *for* °सत्वा —Line 8 *read* °मित्राभ्रसेना: *for* मित्राभ्रसेना]

56 [Crit. App line 4 *read* T1 °सुखागत]

32

42 [Crit. App line 3 *read* 42^{ab} *for* 41^{ab}.]

33

36 [Crit. App 449*, line 5 *read* शल्य *for* शल्य]

39 451*- For the event, of 5 144. 20-23 — [Crit. App 450*, line 4 *read* हन्यात्कर्णं *for* हन्यात्कर्णं]

51 [Crit. App line 11 *read* वार्णेमिश्रा *for* वर्णिमिश्रा]

34

2^{c}) *उदस्तशाखा —The emendation is based upon the confusion in Śāradā-Kaśmīrī script of उ and त as also of स्त and स्त.

19 For the event of the death of Kīcaka, of 4. 13-23

24 [Crit App, *read* 460* *for* 540*.]

35

8^{d}) *सत्त्वसम - Sörensen gives सत्त्व and सम as the names of two sons of Dhṛtarāṣṭra In the traditional list of the names of Dhṛtarāṣṭra's sons given in 1 108 2-14 (or one in Appendix I, No 41) we get सेन, सह, सत्त्वसम etc We, however, do not find धनुर्ग्राह and सत्त्वसम in either of these lists The reading given by Ś K1 2 3 Dn1, viz., सत्त्व सम is not admissible here as सम is already mentioned in 7^{b} above, and सत्त्व is not at all mentioned in the lists I am, therefore, inclined to think that सत्त्वसम is not the name of a son of Dhṛtarāṣṭra but an epithet of सह Similarly, धनुर्ग्राह in 8^{a} is the epithet of दुर्मद and युद्धातु in 7^{a} the epithet of दुर्धर The remaining words viz., दुर्धर (=दुर्विमोचन or दुर्धर्ष), क्राथ, विविंशु, विकट, सम, निषङ्गिन्, कवचिन्, पाशिन्, नन्द, उपनन्दक, दुष्प्रधर्ष, सुबाहु (=सुहस्त), वातवेग and सुवर्चस् may be, with slight variation in spelling, the names of Dhṛtarāṣṭra's sons I need not say that the emended epithet सत्त्वसम is as near our best MSS as possible

Bhīma is said to have killed some of the above-mentioned sons, viz., विविंशु (in st 11), विकट and सम (in 14), क्राथ (in 15), नन्द and उपनन्द (in 17), and the remaining princes seem to have run away (in 18)

36

9^{b}) महारजन is a dye-stuff consisting of flowers of the Kusumbha plant, safflower (*cathamus tinctorius*) The colour produced by its concoction is deep-red —[Crit App line 4 *read* महारजन *for* महारज]

40

23 [Crit. App line 3. *read* ($=22^{d}$) *for* ($=22^{b}$)]

125-128 These four stanzas are omitted in the S recension and yet are retained in the constituted text to make good a break in the narration. In 123-124 Kṛṣṇa asked Arjuna whether he lost his usual strength and power since he was on the point of being overcome by Aśvatthāman Arjuna replies to this taunt by a strong attack on Aśvatthāman as also on the Kaurava army These stanzas, however, are retained in the Kumbhakonam edition as 8 52 54-55, which, as the Editors profess, is *mainly based* on the Southern tradition of MSS

129 For the S *version* of this stanza, of lines 5-6 of 531*

130 For the S version. of this stanza, of lines 3-4 of 531.*

41

This adhyāya, the shortest in extent in this parvan, is in a chaotic condition as regards its text *It is* due to the transposition of the subject-matter in S, and the repetition in the Vulgate of N The S recension reads its contents after *8 16 4.*

7 The additional passage 537*, which, more or less, is an epic tag, and as such, may occur or

be repeated at the end of any adhyāya describing the fight, cf 8 40 120, and lines 5-6 of 531* M1 omits it altogether and the remaining MSS of N as well as S recensions do not agree as to its place This is the main reason why I thought that it should not find a place in the constituted text —[Crit App line 2 *delete* '(cf v 1 6)']

42

20 [Crit App line 5 *read* 20^{c(d)} *for* 19^{c(d)}]

24 ^{cd}) अथ त्वा पत्स्यते etc.—"The wicked act in killing Droṇa, my father, will now recoil on you in a similar, unhappy fashion"

56 ^{c}) याहि संशप्तकान्कृष्ण—The Samsaptakas were not yet completely routed, i. e, a section of them was still left active Cf 8 42 3^{cd} (संशप्तकेषु शूरेषु किंचिच्छिष्टेषु)

43

2 ^{d}) अनुमर्यते=अनुम्रियते The form is preserved only in Ś K1 2, other MSS making an effort to rectify the unusual form

7 ^{b}) निरुद्धावेिह्न प्रभु —"Yudhiṣṭhira, who is attended by Sātvata (Sātyaki) and Bhīma, is held in check by the Kaurava army (chiefs), who, like demons helplessly desirous of carrying off nectar, are being foiled in their attempt by Indra and Agni." The stanza is extremely cumbrous

48 [Crit App line 9 *ins* 'and Bom ed' *after* S]

75 [Crit App line 7 *ins* 'and Bom ed *after* S]

76 [Crit App line 1 *ins* 'and Bom ed' *after* S]

78 [Crit. App line 2 *read* पुरुषव्याघ्र *for* पुरुषव्याघ्र]

44

39 [Crit App line 3 *read* सिस्वा) *for* सिस्वा]

48 ^{c}) लोकेश्वरम्=दुर्योधनम्, a term which is sometimes applied to the reigning king

54–55 "The Kaurava hero, Kṛtavarman, after striking Uttamaujas (a Pāndava hero) at the chest, sank into his seat, his charioteer then carried him off from the field, Kṛtavarman then hastily attacked the Pāndava army" Note that the wavy line under सत्वर has no force here, though S reads सात्वतो in its place Perhaps the original S reading for सत्वर might have been सत्वरो (cf the Dn1 reading which is सत्वरो), and सात्वतो must have crept in by oversight, The Central group substitutes for 55^{cd} a line (610*) which is clearly secondary but simplifies the difficulty by reading [illegible]

45

13 [619*, line 2 *read* [illegible] *for* [illegible]]

41 ^{a}) यथावाद्, i e, प्रारब्ध, a rare [illegible] compound

49-51 Arjuna seems to be overawed by the Bhārgava missile used by Karna, and so, was in despair Kṛṣṇa, on the other hand, did not desire that Arjuna should be engaged, in the present state of his mind, with Karṇa in a dvairatha fight So he proceeded to see Yudhiṣṭhira, and thus give some rest to Arjuna In the meanwhile, he also wanted that Karna should be exhausted with fatigue He therefore said to Arjuna that he (Arjuna) should go to see his wounded brother Yudhiṣṭhira first, and after comforting him, he might proceed to meet, and eventually kill, Karṇa The sequence of stanzas in the constituted text is based on ŚK group The Central group and, to some extent, the S recension are in a confused state for the rest of this adhyāya.

54 भृगो सुतम्=अश्वत्थामानम् Though Aśvatthāman should be normally styled as Bhāradvāja, he is styled as Bhṛgu because the Bhāradvājas belonged to the larger clan of Bhṛgvaṅgirasa

This stanza is omitted in M2–4 I now think that it is a misfit and should have been omitted from our constituted text. It appears that the stanza may have first been inserted in the Central group and T G M1 as an adhyāya end, and then it found its way into Ś K group

55 ^{a}) ततोऽग्रधन्वा is perhaps तत +उग्रधन्वा, as the readings in Ś K1 2 Ds indicate Our K1, though often corrupt, preserves the correct reading here, and that stands supported by a number of MSS from the Central group and also by S It is possible to interpret it as तत +अग्रधन्वा which stands for अग्र्यधन्वा —[Crit App line 4 *read* ततोऽग्र्यधन्वा *for* ततोऽग्र्य*]

46

4 ^{b}) कथ युध्य महारथम् is to be connected with कर्णे हत्वा महाहवे in 9^{cd}, and ultimately with युवामनुप्राप्तौ The gerund युध्य, having become obsolete in the

Classical Sanskrit, is responsible for the variety of readings, the archaic form being preserved only in Ś $K_{2\ 4}$ युद्धो in K_1 is obviously corrupt, but goes to support युध्य

17 [d]) वाभ्रीणस इव द्विप —This is the text, which I feel, is more authentic than वाभ्रीणस इव द्विपात् The meaning of the text adopted is that Yudhiṣṭhira was very much upset by reason of his hatred for Karna, but when he was actually defeated by him, he felt extremely uneasy, like an elephant whose trunk is cut off, as that would be a sure death to it The term वाभ्रीणस comes from वध्रि or वाध्रि and नासा (नस, नस at the end of a compound), and literally means one whose nose is cut off. The popular and dictionary meaning of वाभ्रीणस (v. l. वाघ्राणस, वाघ्रीणस) is rhinoceros With this meaning of the word, the line वाभ्रीणस इव द्विपात् would mean that rhino is capable of being killed by an elephant I think that the rhino cannot be killed by an elephant, the elephant, with all its heaviness, is not known to be a ferocious animal as the rhino is, on the contrary, the rhino, though smaller in size, is more capable of attacking an elephant

There is another meaning assigned to वाभ्रीणस according to D_7, which alone records *sec m* 650* वाभ्रीणस is said to be a bird with white wings, red head and black neck This bird is said to be used according to 650*, in पितृकर्म like श्राद्ध Even with this sense of the term, I fail to understand its context in relation to elephant. Further, I think that the authenticity of 650* is very questionable It is likely that these lines which are found *sec m* even in D_7, crept there from a marginal gloss in some older codex.

24 [b]) अकुशल —naive, plain, simple, straightforward. "Narrate to me, in plain and simple words, without using any metaphorical language, how you killed Karna"

31 [c]) Cf 8 27 4, 9 and also 309*, 313* It appears that the boastful talk of Karṇa that he would offer a number of elephants and other valuable objects as present to one who would show him where Arjuna was, is put into the mouth of Yudhiṣṭhira by the narrative-writer

34 [a]) Cf 8. 27 8

38 Cf. 3 243 15 8 5 78

45 षण्ढतिलानवोचत्—Cf. 2 61 26–38, 63. 1–5, 64. 1–3; 68 3–14 and similar passages

47 पितामह व्याक्षिपत्—For Karna's attack on Bhīsma, cf. 5 165 9–27

48

4 अन्वाशिष्म etc —"When we entered into this fight, we expected a lot of good things from you, but, today, O prince (Arjuna), all that has come to nothing"

5 प्रच्छादितो गवय इवापवाचा—"Like a Gayal who is screened (प्रच्छादित) by a silent (अपवाक्) animal, so that the hunter may feel that the animal is a real Gayal."

14 [a]) धनुश्चैतत्केशवाय प्रदाय—It is this remark which enraged Arjuna, as the next adhyāya will show Cf 8 49 9

15 [a]) The fifth month of pregnancy is the most critical month for the coming child Many abortions take place in or about this period

49

23 Kṛṣṇa says that Arjuna took the vow of killing one who would ask him to hand over his bow to another out of sheer folly

28–30 With ref- erence to these stanzas, the MSS of the Central as well as S groups are in a confused state. The order of stanzas which the constituted text follows is one which is supported by Ś K_{1-3} B_1 $D_{1\ 5-6}$ $T_{1\ 2}$

47 [c]) लक्षणोद्देश—Statement which indicates the right course to follow

48–49 "It is possible to frame a definite rule or absolute truth with the help of reasoning, otherwise it is difficult to reach it, many people say that truth (or right conduct) is what is stated in the Śruti or Veda I do not want to question this (general) principle, but (I must say) everything cannot be found (expressly) enjoined (in the Veda), all the same, I admit that the sacred laws are made for the good of the people." What Kṛṣṇa says is that we cannot always appeal to Śruti, because it does not embody rules for all situations We, therefore, have to use our reasoning faculty for determining the right and the wrong

51–55 These stanzas take up some specific

cases which stand the test in matters of telling truth or falsehood

62 [b]) भीमो हन्यात्तूवरकेति चोक्त —Just as Arjuna had taken a secret vow of killing one who would suggest that he should hand over his bow to another, so Bhima also had taken a vow to kill one who would address him as Tūbaraka or Tūvaraka. The Vedic form of this word seems to be Tūpara, a hornless animal, particulalry a goat, cf Vājasaneya Samhitā, 24 1 15 etc , Atharvaveda, 11 9 22 In Classical Sanskrit we have Tūbara or Tūvara as also Tūbarikā, Tūbarī, Tūvara etc., and the sense that it acquired is a hornless bull (शृङ्गरहितोऽनड्वान्), or a person without beard, (श्मश्रुरहित पुरुष), both meanings indicating a foul sense, such as a dullard or eunuch or impotent person. Prakrit grammarians like Hemacandra (8 1 205) and Trivikrama (1 3 37) record this word and give its equivalent in Prakrit Trivikrama particularly records शृङ्गरहितोऽनड्वान्, श्मश्रुरहित पुरुषो वा as the senses of this term Bhima who had the strength, not only of a bull but of elephants, would naturally resent his being addressed as Tūbaraka, suggesting that he lacks brains or that he is a eunuch or षण्ढ, and may be justified in attacking or even killing such a person Reference to this secret vow of Bhima and Arjuna occurs only here, and it is not impossible that it is introduced here rather late in the development of the Epic

63 "If I kill Yudhiṣṭhira, I shall not allow myself to live even for a short time My vow mentioned above is widely known amongst the people. Therefore please give me a piece of advice so that my vow would stand true, and both myself and my brother would live" Note the use of चेत् in connection with हत्वा, a gerund This unusual addition of चेत् is responsible for readings त हन्यां, हन्या, संहृता, चेद्धन्यां, etc The simplest way for the Editor would have been to resort to emendation into हन्ता, a लुट् form from हन् I have, however, resisted that temptation, and regard this use of चेद् as peculiar to the Epic style. The subject of हत्वा, a gerund, and साता, the finite verb in लुट्, is one and the same, and so does not offend in any way Pāṇini, 3 4.21

66 [d]) तस्यावमान कन्या त्व प्रयुङ्क्ष्व—"Insult him slightly, and such an insult from you would be as good as death to him (Yudhiṣṭhira)"

69 [ab]) It is not possible to trace reference to this practice to the Atharvaveda.

73 [716*, line 1 *read* मा वोचस्त्व *for* मावोचस्त्व]

83 [ab]) अवामस्था मां द्रौपदीतल्पसंस्थ —"Seated comfortably on the bed of Draupadī, you insulted me when actually I faced the danger (to my life) on the battle-field, and killed for your sake great warriors You are thus over-suspicious and cruel" It appears that Arjuna still had the feeling of the horrors of battle as in BG I

84 [ab]) A reference to Bhīsma that he would not fight with Śikhandin as he is Strīpūrva and is destined to kill him Cf. 5 170 16, and more particularly 5 188 9-14

96 [c]) संशप्तकानां किंचिदेवावशिष्टम्—"A few of the Saṁśaptakas had still remained" They took part in events under the command of Śalya after Karna's death The occurrence of this line at this stage only proves my thesis, that it was not at all necessary for redactors of the S recension to bring all references to Arjuna's fight with the Saṁśaptakas to the second day of Karna's Generalship

97[c]-100[b]) The order of stanzas in the text here in the Central and S groups is very much confused as the table on page 426 shows I have followed the order as in Ś K1 2, which appears to me the most reasonable.

110 [d]) * संक्षमस्व—All MSS fail to give any satisfactory word which would suit the context here Next to संक्षमस्व which is clearly a justifiable emendation, there is स संक्षाम्य, though not so good and not so well-supported as संक्षमस्व

111 [Crit App line 2 *read* त्वा *for* वा]

50

25 [a]) निरुजो—free from pain (निर्गता रुजा यस्य)

57 This stanza is retained in our text because N and M1-4 have it.

63 [750*, line 1 *read* सर्वलोके° *for* सवलोके°]

51

12 [Crit App line 2 *read* पार्थ *for* पाथ]

23 जयत्सेन—For the death of Jayatsena at the hands of Abhimanyu, cf. 8 4 31 A reference to

Classical Sanskrit, is responsible for the variety of readings, the archaic form being preserved only in Ś K₂ ₄ युद्धो in K₁ is obviously corrupt, but goes to support युध्य

17 ᵈ) वाध्रीणस इव द्विप —This is the text, which I feel, is more authentic than वाध्रीणस इव द्विपात् The meaning of the text adopted is that Yudhiṣṭhira was very much upset by reason of his hatred for Karṇa, but when he was actually defeated by him, he felt extremely uneasy, like an elephant whose trunk is cut off, as that would be a sure death to it The term वाध्रीणस comes from वध्रि or वाध्रि and नासा (नस, नस at the end of a compound), and literally means one whose nose is cut off. The popular and dictionary meaning of वाध्रीणस (v l. वाध्राणस, वार्ध्रीणस) is rhinoceros With this meaning of the word, the line वाध्रीणस इव द्विपात् would mean that rhino is capable of being killed by an elephant I think that the rhino cannot be killed by an elephant, the elephant, with all its heaviness, is not known to be a ferocious animal as the rhino is, on the contrary, the rhino, though smaller in size, is more capable of attacking an elephant

There is another meaning assigned to वाध्रीणस according to D₇, which alone records *sec m* 650* वाध्रीणस is said to be a bird with white wings, red head and black neck This bird is said to be used according to 650*, in पितृकर्म like श्राद्ध Even with this sense of the term, I fail to understand its context in relation to elephant. Further, I think that the authenticity of 650* is very questionable. It is likely that these lines which are found *sec m* even in D₇, crept there from a marginal gloss in some older codex.

24 ᵇ) अकुशल —naïve, plain, simple, straightforward. "Narrate to me, in plain and simple words, without using any metaphorical language, how you killed Karna"

31 ᶜ) Cf 8 27 4, 9 and also 309*, 313* It appears that the boastful talk of Karṇa that he would offer a number of elephants and other valuable objects as present to one who would show him where Arjuna was, is put into the mouth of Yudhiṣṭhira by the narrative-writer

34 ᵃ) Cf 8 27 8

38 Cf. 3 243 15 8 5 78

45 षण्ढतिलानवोचत्—Cf 2 61 26–38, 63. 1–5, 64. 1–3, 68 3–14 and similar passages

47 पितामह व्याक्षिपत्—For Karṇa's attack on Bhīṣma, cf 5 165 9–27

48

4 अन्वाशिष्म etc —"When we entered into this fight, we expected a lot of good things from you, but, today, O prince (Arjuna), all that has come to nothing"

5 प्रच्छादितो गवय इवापवाचा—"Like a Gayal who is screened (प्रच्छादित) by a silent (अपवाच्) animal, so that the hunter may feel that the animal is a real Gayal."

14 ᵃ) धनुश्चैतत्केशवाय प्रदाय—*It is this remark* which enraged Arjuna, as the next adhyāya will show Cf 8 49 9

15 ᵃ) The fifth month of pregnancy is the most critical month for the coming child Many abortions *take place in or about this period*

49

23 Kṛṣṇa says that Arjuna took the vow of killing one who would ask him to hand over his bow to another out of sheer folly

28–30 With reference to these stanzas, the MSS of the Central as well as S groups are in a confused state. The order of stanzas which the constituted text follows is one which is supported by Ś K₁₋₃ B₃ D₃ ₅₋₆ T₁. ₂

47 ᶜ) लक्षणोद्देश—Statement which indicates the right course to follow

48–49 "It is possible to frame a *definite* rule or absolute truth with the help of reasoning, otherwise it is difficult to reach it, many people say that truth (or *right* conduct) is what is stated in the Śruti or Veda I do not want to question this (general) principle, but (I must say) everything cannot be found (expressly) enjoined (in the Veda), all the same, I admit that the sacred laws are made for the good of the people." What Kṛṣṇa says is that we cannot always appeal to Śruti, because it does not embody rules for all situations. We, therefore, have to use our reasoning *faculty for determining* the right and the wrong

51–55 These *stanzas take up some specific*

cases which stand the test in matters of telling truth or falsehood

62 [b]) भीमो हन्यात्तूबरकेति चोक्त —Just as Arjuna had taken a secret vow of killing one who would suggest that he should hand over his bow to another, so Bhīma also had taken a vow to kill one who would address him as Tūbaraka or Tūvaraka. The Vedic form of this word seems to be Tūpara, a hornless animal, particulalry a goat, cf Vājasaneya Samhitā, 24. 1 15 etc , Atharvaveda, 11 9 22 In Classical Sanskrit we have Tūbara or Tūvara as also Tūbarikā, Tūbarī, Tūvara etc., and the sense that it acquired is a hornless bull (शृङ्गरहितोऽनड्वान्), or a person without beard, (श्मश्रुरहित पुरुष), both meanings indicating a foul sense, such as a dullard or eunuch or impotent person. Prakrit grammarians like Hemacandra (8 1 205) and Trivikrama (1 3 37) record this word and give its equivalent in Prakrit Trivikrama particularly records शृङ्गरहितोऽनड्वान्, श्मश्रुरहित पुरुषो वा as the senses of this term Bhīma who had the strength, not only of a bull but of elephants, would naturally resent his being addressed as Tūbaraka, suggesting that he lacks brains or that he is a eunuch or षण्ढ, and may be justified in attacking or even killing such a person Reference to this secret vow of Bhīma and Arjuna occurs only here, and it is not impossible that it is introduced here rather late in the development of the Epic

63 "If I kill Yudhiṣṭhira, I shall not allow myself to live even for a short time My vow mentioned above is widely known amongst the people. Therefore please give me a piece of advice so that my vow would stand true, and both myself and my brother would live" Note the use of चेत् in connection with हत्वा, a gerund This unusual addition of चेत् is responsible for readings त हन्यां, हन्यां, संहता, चेद्धन्या, etc The simplest way for the Editor would have been to resort to emendation into हन्ता, a लुट् form from हन् I have, however, resisted that temptation, and regard this use of चेत् as peculiar to the Epic style. The subject of हत्वा, a gerund, and साता, the finite verb in लुट्, is one and the same, and so does not offend in any way Pāṇini, 3 4. 21

66 [d]) तस्यावमान कलया त्व प्रयुङ्क्ष्व—"Insult him slightly, and such an insult from you would be as good as death to him (Yudhiṣṭhira)"

69 [ab]) It is not possible to trace reference to this practice to the Atharvaveda

73 [716*, line 1 *read* मा वोचस्त्व *for* मावोचस्त्व]

83 [ab]) अवामस्था मां द्रौपदीतल्पसंस्थ —"Seated comfortably on the bed of Draupadī, you insulted me when actually I faced the danger (to my life) on the battle-field, and killed for your sake great warriors You are thus over-suspicious and cruel." It appears that Arjuna still had the feeling of the horrors of battle as in BG I.

84 [ab]) A reference to Bhīṣma that he would not fight with Śikhaṇḍin as he is Strīpūrva and is destined to kill him Cf. 5 170 16, and more particularly 5 188 9–14

96 [c]) संशप्तकाना किंचिदेवावशिष्टम्—"A few of the Saṁśaptakas had still remained" They took part in events under the command of Śalya after Karṇa's death The occurrence of this line at this stage only proves my thesis, that it was not at all necessary for redactors of the S recension to bring all references to Arjuna's fight with the Saṁśaptakas to the second day of Karṇa's Generalship

97[c]–100[b]) The order of stanzas in the text here in the Central and S groups is very much confused as the table on page 426 shows I have followed the order as in Ś K1.2, which appears to me the most reasonable.

110 [d]) * संक्षमस्व—All MSS fail to give any satisfactory word which would suit the context here Next to संक्षमस्व which is clearly a justifiable emendation, there is स सक्षाम्य, though not so good and not so well-supported as संक्षमस्व

111 [Crit App line 2 *read* त्वा *for* वा]

50

25 [a]) निरुजो—free from pain (निर्गता रुजा यस्य)

57 This stanza is retained in our text because N and M2-4 have it.

63 [750*, line 1 *read* सर्वलोके° *for* सवलोके°]

51

12 [Crit App line 2 *read* पार्थ *for* पाथ]

23 जयत्सेन —For the death of Jayatsena at the hands of Abhimanyu, cf. 8 4 31 A reference to

the event of his death (The son Jarāsamdha Māgadha) at Abhimanyu's hands is found in 7 47 7, but if Jayatsena is one of the hundred princes killed by him, he is referred to in 7 45 27

30 [*Read* 761A* *for* 761*]

75 [Crit App line 2 *read*, T_{1} 3 *for* T_{1}]

79 ^{a}) केशाप्रु—Addressing Draupadi as a fair lady with well defined line-like eyebrows For Karna's speech, cf 2 63 1–5 The form with short उ in the vocative is often considered to be wrong Cf Siddhāntakaumudi under Pānini, 4 1 5 (कथ तर्हि 'हा पित कासि हे सुभ्रु' इति भट्टि । प्रमाद एवायमिति वदव)

83 For the reference, cf 5 165 3–8

89 [Crit App line 12 *ins.* 'and Bom ed' *after* T_{2} M]

96 [Crit App line 6 *ins* 'and Bom ed.' *after* T G]

99 [Crit App line 6 *ins* 'and Bom ed' *after* S]

52

9 [Crit App line 7 *read* S ins *after* 9 Bom ed after 10 *for* After 9, S ins]

10 [Crit App at the end *ins* '— After 10, Bom ed ins 787*]

31 ^{d}) मत्पौरुष विद्धि पर परेभ्य —"Know that my valour is far superior (परम्) to that of other warriors

54

5 ^{c}) प्रबभौ = प्रबभूव —The form प्रबभौ is obtained by the fusion of roots भू and भा, —a fusion usual in Epic Sanskrit

14 It is the duty of the charioteer to keep a watch on the stock of weapons Bhima, therefore, asks his charioteer Viśoka to count and tell him how much of his stock of weapons still remains unused For duties of charioteers, cf 8 28 5–8

15–16 Viśoka thereupon counts the stock and tells Bhima that he still has six ayutas (i. e., 60000) of Mārgana types of arrows, one ayuta each of Ksura and Bhalla types, two thousand of Nārāca and three thousand of Pradara types This load of weapons requires a cart with six bullocks to carry it. So Bhima need not fear any shortage of weapons The charioteer adds further, that as a last resort, Bhima may as well count upon his club, sword and his own arms!

55

15 ^{c}) अभियाय, a gerund from अभि+या

41 ^{c}) शरावापाम्—with arrows to fill up (आवाप) the gaps of Kāśa grass

45^{c}–47^{d}) These stanzas stand omitted in S (except T_{2}) but are retained in the constituted text because in their absence there would be a break in the sequence or narration. These lines are found in the Kumbhakonam edition (8 81 48^{c}–50^{d}) Our T_{2} which shares the characteristics of N as well as of the S resension includes them Sastri also has included them in his text, though he claims that his text represents a pure form of the Southern recension, and though four out of his five MSS actually omit 46^{a}–47^{d}

49 [Crit App line 3 *read* 49^{cd} *for* 47^{cd}]

71 ^{cd}) स हि तेषां महावीर्यो द्वीपोऽभूत्सुमहाबल —Karna acted as an island, port or shelter to the sons of Dhrtarāṣtra who were running away from the field. The term द्वीप suggests the imagery of ships stranded on stormy ocean, and the sight of an island or port encourages the navigators that these ships could seek shelter there This being a common notion, there is really no need to expand the idea as is done in st. 72–73 As has already been stated once, the Epic narrator does not leave the occasion merely to the imagination of the reader, but explains the imagery in full. Cf. 8 5 53–55

56

5 ^{c}) राधेयानामधिरथ—The pre-eminent warrior among the sons of Rādhā, i e, Karna Adhiratha and Rādhā who adopted Karna as their son, had many other sons already

44 [Crit App line 3 *read* 44^{ab} *for* 43^{ab}]

57

13–14 For these stanzas, cf 8 31 37–38, and our note thereon

15 [Crit App line 35 *read* (No 27) *for* (No 26)]

33 Karna, without understanding the tone of Śalya's speech in *st. 13–32, considers him to be in a* normal state of mind, and boasts of his own valour

36 ^{b}) असत्यो हि रणे जय —'Victory in battle is rather uncertain or unreal" The Central group of MSS reads अनित्य which is clearly a *lect fac* —[Crit App line 8 *read* नाग्रथ *for* नाग्रथ]

37 [b]) *अनुश्रुतम्—So far as our knowledge, based on sacred literature like the Vedas, goes The emendation is supported by K4 which reads अनु, and Ś1 K8 and the Central group which read श्रुत Cf अनुश्रुश्रम and such other formations

49 [881*, line 2 *read* स्नानाच्युतौ *for* स्नानाच्युता]

57 [Crit. App line 11 *read* वेषवास् *for* वेषव स्]

58

9 [d]) प्रेषितार्जुनम् = प्रेषिता + अर्जुनम्, a case of double samdhi, not sanctioned by Pānini, but of frequent use in the Epic The Cenrtal group gives प्रेषिता फाल्गुन प्रति to smooothen the un-Pāninian samdhi.

26 [d]) पार्थ = भीम here, for, it is Bhīma who has killed all sons of Dhṛtarāṣṭra in the Epic

59

2 [a]) प्रैषीत् = प्रेषयत् or प्रेषयामास

31 [Crit App line 5 *read* T8 *for* T2]

37 [cd]) Cf. 8 57 71[cd]

39–40) For similar explanatory stanzas of similes which are frequent in the Epic, cf. 8 5 53–55, 55 72–73

60

17 [b]) *तूण—The emendation तूण is more or less a formal one The N recension which alone reads तूर्णं is clearly due to carelessness of scribes. The S reading तूणी justifies our emendation

18 [d]) *इलेव—The reading इतीलेव in Ś K1 2 seems to be an attempt to avoid hiatus Usually the words used for this purpose are हि, तु च etc S K1 2 only repeat इति twice for the same purpose.

21 [d]) इन्द्रियार्थात्मवता = इन्द्रियार्थो + आत्मवता

30 [a]) *अतीतमानुषम्—Of this compound expression, the part मानुष is supported by Ś1 K2 3 V1 B8 D8 D8 reads अतीत्म मानुष which is very near our emendation

33 [927*, line 3 *read* रथवर्यमाश्रित *for* रथ-वर्यमाश्रित]

61

1 [928*, line 2 *read* the line as दुःशासनेन निकृतो निहत्या]

3 [a]) धन्वन्तराणि—Distance measured by a bow The word धनुष् loses its final consonant. In fact, there must have been, in old strata of the Sanskrit language, words like धनु, धन्वन्, धनुष् etc, but धनु and धन्वन् became obsolete, and grammarians tried to explain the fact by saying that they occurred as substitutes for धनुष् in compounds, not exclusively in Bahuvrīhi but also in Tatpuruṣa compounds

5 [b]) मापसक्त यत्प्रयुक्त सुतैस्ते—Bhīma remembered the hostile acts perpetrated by the sons of Dhṛtarāṣṭra, and he now wanted to take revenge on Duḥśāsana These acts are too numerous to enumerate here, but they include प्रमाणकोट्या शयनम्, जतुगृहदाह, द्यूत, अनुद्यूत, insults to द्रौपदी etc Cf 8 61 12–13

7 Bhīma states here that the blood of Duḥśāsana offered to him a tasty drink far superior to objects like mother's milk, a mixture of ghee and honey, a glass of sweet wine honorably offered, divine water, fresh butter obtained from churning milk or curds

9 [d]) *तत्र—stanzas 8 and 9 describe the condition of the onlookers of the scene of Bhīma drinking the blood of Duḥśāsana Some of them fell down out of fear, those who (somehow) could stand on their legs, dropped down weapons from their hands, others sent a loud cry of horror, still others closed their eyes as they could not bear the horrible sight Our MSS Ś K1 2 4 read तच्च, which must have been the result of the confusion of च and न as in Nepālī Newārī or even in Śāradā scripts ददृशुश्च तच्च is impossible with निमीलिताक्षा, as also with some other variants presented by MSS, like समन्तत, त तत etc We are therefore compelled to resort to emendation of तच्च into तत्र which eminently fits into the context,

16 [ab]) Cf. 2 61 44–46

62

3 [Crit App line 5 *read* 3[c]–4[b] *for* 3[e]–4[b]]

20 [cd]) These lines are included in the constituted text on the strength of their presence in the majority of N and in T2 The Kumbhakonam edition (8 88 39[cd]) supports the contents. It appears that अभ्यविध्यत् in 20[b] must require the mention of weapons used in the Instrumental, as is done in 21[b] and 21[c] below

38 [cd]) These lines are included in the constituted text because in their absence no sense can be made out The MSS of S (T8 missing) and Sastri do not give these lines, but they are found in Kumbhakonam edition (8. 89 12[cd]). It should be particularly noted that the sequence of stanzas 39–41 in the S recension is considerably disturbed, hence it

into the constituted text most reluctantly, solely because all my MSS agreed as to their substance in making a reference to the incident of the sinking of the chariot by Krsna to save Arjuna's life I think the question of the chronology of the text of these stanzas is now clarified and so I feel I should have followed the following order in my text, viz, st 9, 1089* as st 10, and st 12 and made stanzas 10 and 11 into a substituted additional passage to be put just before 1088*

[After the critical apparatus of line 6 to 1090*, *insert*

Dm cont

1090A* तत शर सोऽभ्यहनत्किरीट
तस्येन्द्रदत्त सुदृढ च धीमत ।

and *read*—After 1090*, *for* 'After the above' in the last line

12 [Crit, App line 11 *read* 8 65 34ᶜ *for* 8 65 34ᶜ]

15 This is one of the so-called Kūtaślokas commented upon by Vimalabodha in his Visamaśloki with reading भूरम्बुप° in 15ᵃ The comm runs as follows —

भूशब्देन शमुरुच्यते निघण्टुदर्शनात् । भूश्चाम्बुपश्चाखण्डलश्च विच-गोप्ता च ते । अम्बुपेत्यालुक्समास । ते सुरोत्तमै यथाक्रम पिनाकायस्ते असह्य अशक्यहरण यत्तदर्जुनमुकुट श्रप कर्तृ सजहारेत्यर्थ ।

The commentary in our D5 is clearer and runs

भूशब्देन रुद्र उच्यते निघण्टुदर्शनात् । अष्टमूर्तित्वाच्च भूशब्दवाच्यता । भूरम्बुपेत्यत्रालुक्समास 'श्रीरारोग्ययशस्करम्' इतिवत् । भरम्बुपेत्युप स्कारपाठ ।

19 1066*—This stanza, which is found only in some MSS of the N recension, is commented upon by Vimalabodha, Arjunamisra, Caturbhuja and Nīlakantha I think the stanza was composed more or less to show off the knowledge of lexicography, and thus to please the readers with the interpreter's skill

19 Ś K1 2 D2 5, which MSS normally represent the oldest tradition of Karnaparvan, read stanzas 25–36, quite erroneously, after 19ᵃᵇ, probably due to displacement of a folio in archetype The -bed sequence in the narration supplied a strong evidence for such a presumption

43 ᶜ) ममापि निघ्न —It fails to offer me protection and therefore the statement in 43ᵃᵇ is not universally correct

67

2–3 It is easy to expand the topic of wrongs which the Kauravas did to Pāndavas Some of them are referred to in 8 61 12–13, and at several other places in the Epic But here, only those wrongs in which Karna played an important part, and in which he set at naught all rules of good behaviour or conduct would look appropriate The redacters of the Epic have seized such opportunities to expand the text as in this case, and enumerated incidents with which Karna was not concerned The incidents which figure in the constituted text are (1) Dragging of Draupadī to the court, (2) Vanquishing Yudhisthira, who did not know the game of dice, at the hands of Śakuni who was expert in the game, (3) Karna laughed at Draupadī when she was dragged to the court, and used insulting words about her husbands, and (4) Karna's suggestion for a second game of *dice at the instigation of Śakuni All these clearly* violated the rules of good conduct or Dharma on the part of Karna In the midst of a large number of incidents found in MSS., *some of which had no* reference to Karna, we have selected only the four incidents mentioned above, because they are preserved in Ś K1 2, though they lack universal support I have stated at several places that these MSS have preserved the oldest text-tradition of this parvan. Note in this connection the fact that not only recensions and versions, but even individual MSS have their share in the inflation, and that the positions of such inflated passages are not uniform Cf the critical apparatus on 8 67 3

4 [Crit App line 7 *read* G3 *for* G3, 1145*, line 2 *read* पाण्डवा *for* पाण्ट्वा]

17ᵈ) षड्वाजम् = षट्पक्षम् (Arjunamisra), i e., having six blades or feathers

18ᵇ) समानकव्यादम् = कव्यादसमानम् Panini has enumerated cases of reversion of the normal order of words in compounds under आहिताग्न्यादिषु, cf. 2 2 37 If this interpretation is accepted, स which follows becomes redundant Probably to

avoid it, the Central and S group have changed the text.

21 [Crit. App line 11 *read* यथातथा *for* यथा]

23 Construe [अर्जुन | चक्रे विपक्त (occupied with the wheel) रिपु जिघांसु (supply आसीत्)]

25 [a]) देही—"This soul of Karna, thereupon, left his body with utmost reluctance,—the body that was wont to pleasures and that was a befitting embodiment of his noble deeds,—just as a rich lord leaves his home with its big paraphernalia

27 [b]) विगाह्य—a gerund used as finite verb

33 This stanza is considered to be a Kūṭaśloka and as such commented upon by Vimalabodha Arjunamiśra also has commented upon it The MS. of Vimalabodha's commentary is very corrupt, but it can be presented in a readable form He reads

अपराह्णे (अ)पराह्णस्य (परान्नस्य ?) शतपूर्वस्य मारिष ।
छिन्नमञ्जलिकेनाजौ सोत्सेधमपतच्छिरः ॥

अपराह्णे दिनशेषे । पराह्णस्य (परान्नस्य ?) परपु(पु)ष्ट(ष्ठ)स्य पुनस्तनस्य । यद्वा अपराह्णस्येति पाठे न विद्यते परमह्न यस्य दानशौण्डत्वादिति । अथवा अपराह्णपर्यन्त जपितु । स हि प्रत्यहमा पृष्ठतापाज्जपस्तिष्ठति । तस्मिंश्च समये 'नादेय ब्राह्मणस्यासीदिति कथा । शतपूर्वस्येति शताना दुर्योधनादिभ्रातॄणां पूर्वस्य श्रे(ज्ये)ष्ठस्य (अग्रलेख्यस्य) परिच्चितस्य स्निग्धस्य वा । मारिष आर्य । छिन्न कायात्पृथक्कृतम् । पार्थेनेत्यर्थात् । अञ्जलिकेन बाणेन करणभूतेन । आजौ संग्रामे । सोत्सेध सोच्छ्राय प्रांशुत्वात्, ऊर्ध्वं वा, सशरीरं समुकुटं वा । उक्त च- उच्छ्रायकायमुकुटेषूत्सेध परिकीर्तित । उत्सेध काय उच्छ्राय इति च । शिरोऽपतदित्यर्थ ॥

Arjunamiśra's commentary is almost identical. The above interpretation, in my view, is based upon wrong spelling of words and wrong reading, just to please a silly reader The reading शतपूर्वस्य is supported only by B2 4 (marg) and Da1, i. e , some Bengali MSS and Arjunamiśra's version, but is wanting in D1 and D5 which represent Ca version. As regards अपराह्णे पराह्णस्य it is possible to read अपराह्णस्य Vimalabodha and possibly our Ś1 give another reading परान्नस्य, and the former interprets it as परपुष्टस्य, i e., brought up by Adhiratha, the Sūta, or supported by Duryodhana, which reading and its interpretation are very fanciful I think the original text must have been the one given by us, and it means "In the afternoon of the second day (of Karṇa's Generalship)"

35 Although the S recension omits this stanza here, it reads it elsewhere This means that the N recension repeats 35[ab] and 35[cd] at two different places, though S reads it only once, and that too in adhyāya 68 The wavy line for the stanza thus indicates, not so much uncertainty of the text as that of its *position*

68

13 After this stanza comes a passage given in Appendix I, No 43 It is a long adhyāya covering nearly 60 stanzas It was thought that the proper place for it might be in the beginning of Śalyaparvan, but in the critical edition of that parvan also it is relegated to its Appendix I, No 1, showing clearly that the passage finds support neither here nor there.

19 [c]) निशान्ते —Extinguished —[1181*, *read* संयन्त्रयोधा* *for* संयत्तयोधा*]

34 [d]) *सर्वगम्या—This emendation is necessitated by syntactical difficulty We have obtained the emended text simply by dropping the anusvāra or म्

48 [b]) परुषातिवेलम् = परुषा + अतिवेलम्, an instance of double saṃdhi.

69

As in the beginning of this parvan, the adhyāyas 1 and 2 of our text have a parallel version in the S recension, so, at the end of the parvan also, this adhyāya of our text has a parallel S version. The wavy line in the margin indicates this fact. The text in the N recension also is considerably inflated, the number of additional passages being 21 for a text of 43 stanzas, excluding of course the passages giving the Phalaśruti.